

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

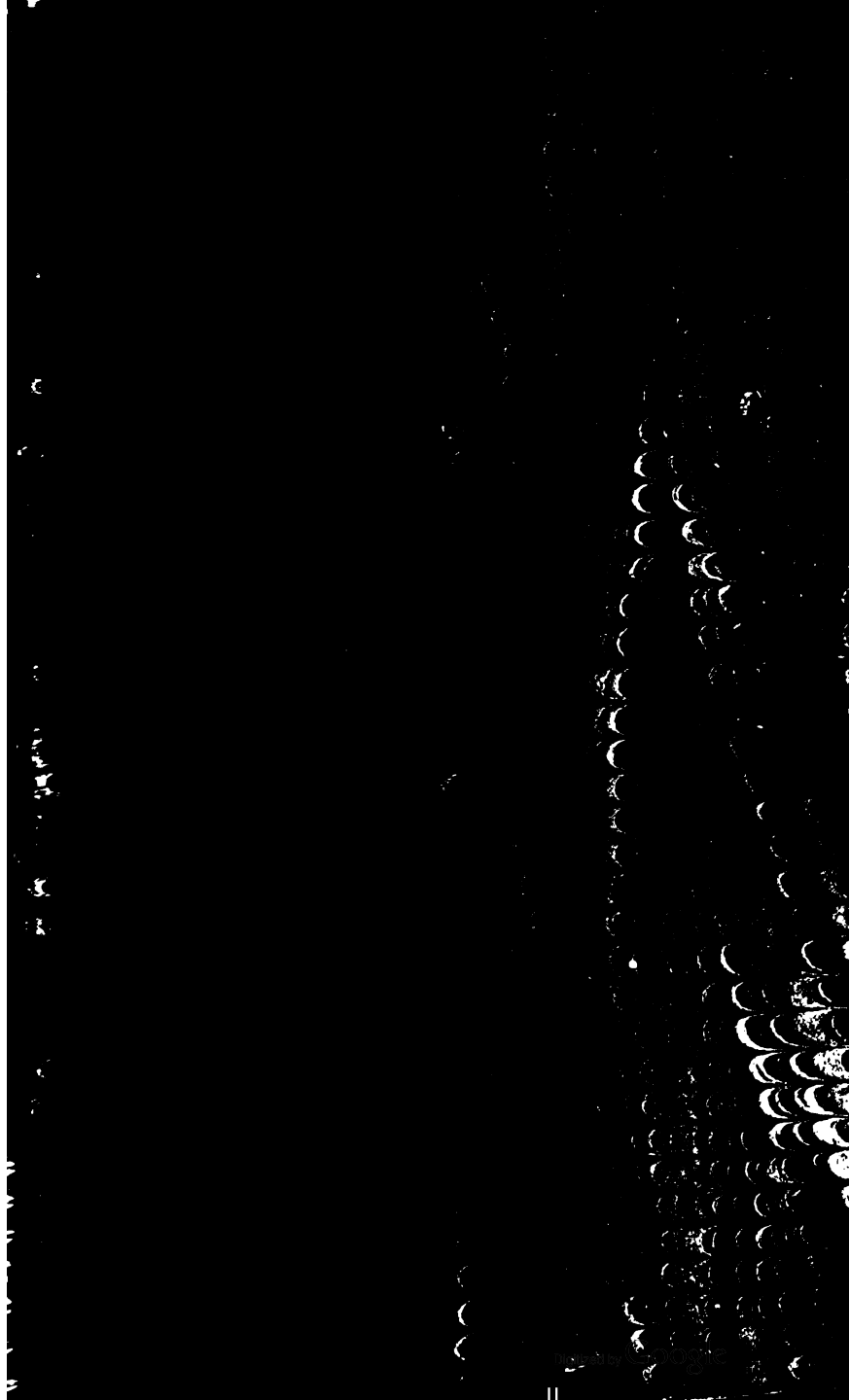
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

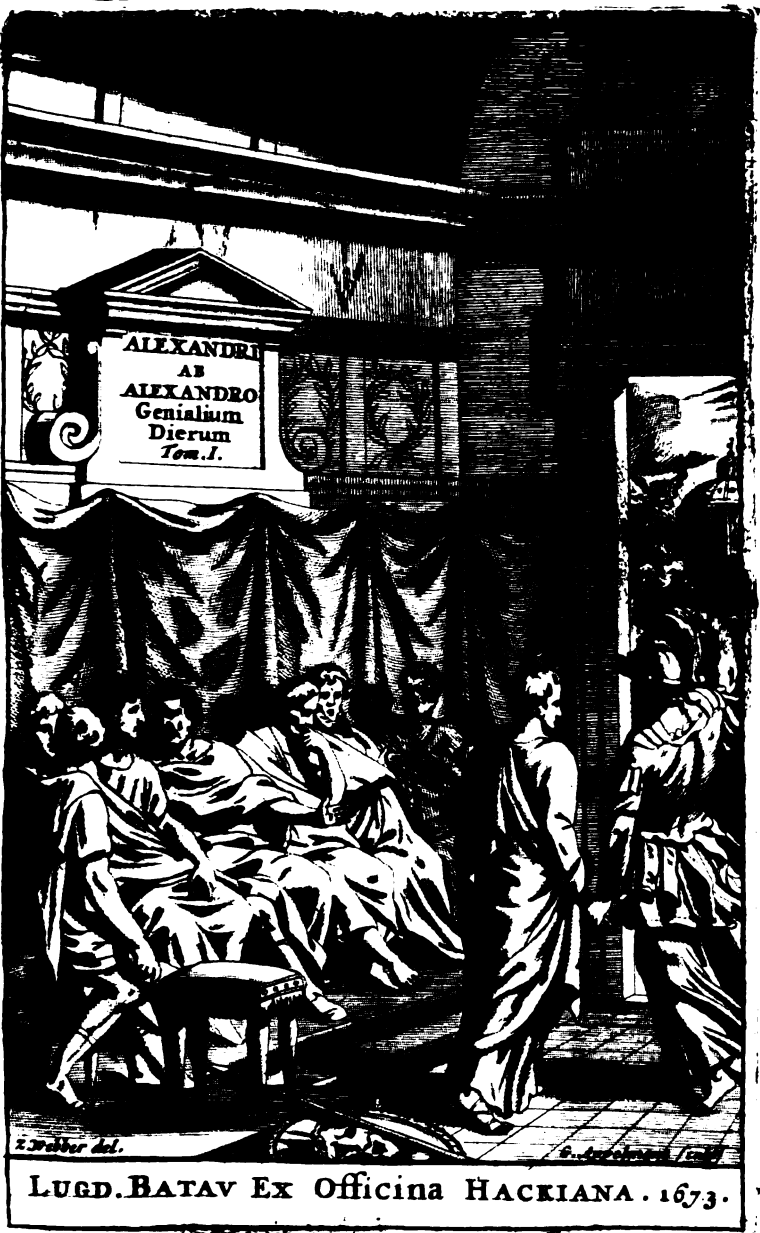
CANTONALE ET
UNIVERSITAIRE
BIBLIOTHEQUE
DE LAUSANNE
EX
DONO
JEAN
HERBETTE
ancien ambassadeur
1878-1960
1972

101 20967
2/10/1.

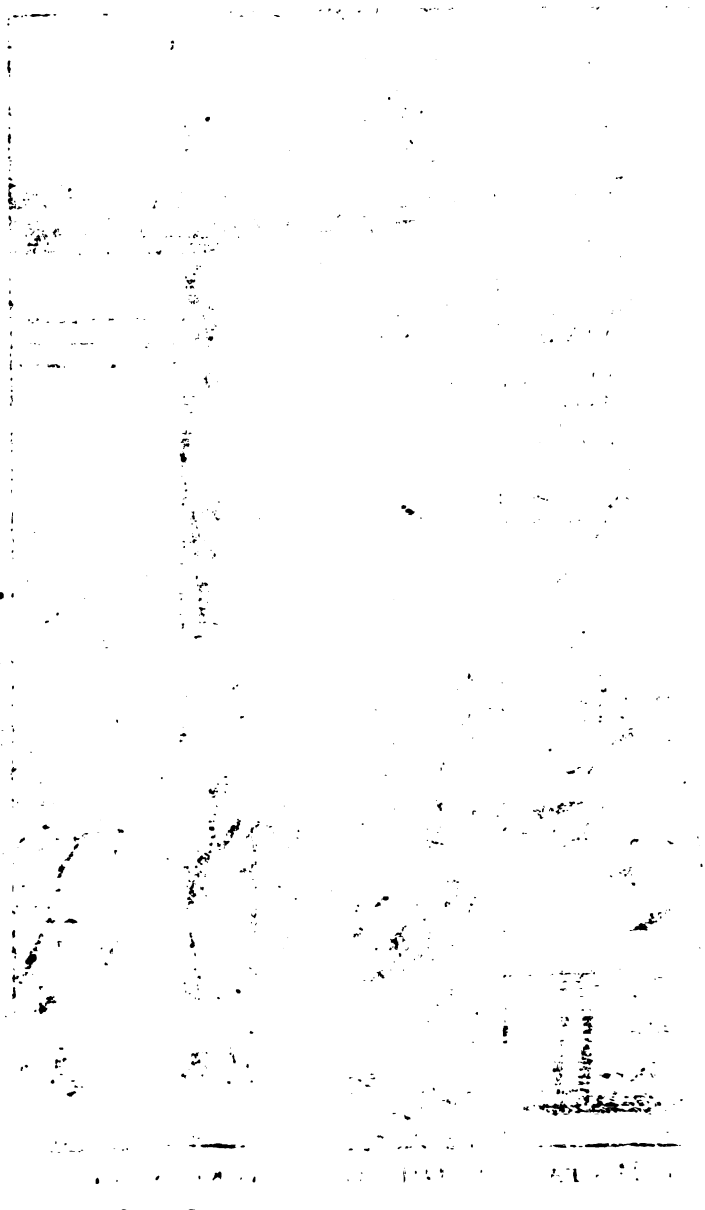
"Edition qui fait partie de
la coll. "Variorum".

Année I 167

MM.

Ld

○
ALEXANDRI
AB ALEXANDRO,
Jurisperiti Neapolitani,
GENIALIUM DIERUM
LIBRI SEX,

Cum integris Commentariis
ANDRÆ TIRAQUELLI, DIONYSII
GOTHOFRIDI, J.C. CHRISTOPHORI
COLERI & NIC. MERCERI.

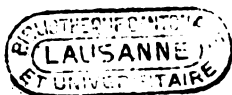
Accessere INDICES Capitum, Rerum & Verborum
locupletissimi.

TOMUS PRIMUS.

42539.

LUGDUNI BATAVORUM,
Ex Officinā HACKIANA,
clō Io c LXXIII.

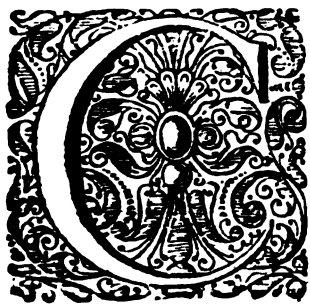
51436

196312

NOBILISSIMO &
AMPLISSIMO VIRO
DIDERICO
VAN LEIDEN
VAN LEEUWEN,
CIVITATIS LEIDENSIS CONSULI.
SUPREMI SENATUS RHENO-
LANDICI ET VORNANI
ADSESSORI.

Nobilissime & Amplissime VIR,

UM Geniales
Dies ALEXANDRI
ab ALEXANDRO
in officinâ nostrâ
de novo curasse-
* 3 mus

DEDICATIO.

mus describi & res ad exitum tenderet, incepimus cogitare, an aliquis posset criminari, si clarissimum nomen Tuum in vestibulo hujus libri conspiceretur. Dubitabamus ideo, quia hæc officiorum ratio viris doctis librorumque auctoribus propria videtur longeque remota ab iis, qui ipsi libros scribere non possunt. Contra occurrebat jus dedicandi Alexandri ab Alexandro quodammodo nobis quæsitum, non modo quod ære nostro illum comparavimus, sed quod operæ non parum & studii in illum impendimus. Nam præter typorum elegantiam & chartæ candorem
hæc

DEDICATIO.

hæc editio sola comprehendit
quidquid Interpretum pluribus
antea editionibus continebatur.
Adeo ut, si ipse Alexander revi-
visceret, non modo non ægre la-
turus hanc sui operis dedicatio-
nem, sed ob eandem non me-
diocriter sibi gratulaturus esse
videatur. Nam, ut de operâ no-
strâ taceamus, nihil illi præsta-
re potuimus honorificentius,
quam ut auctoritate & splendo-
re nominis Tui situm & squal-
lorem vetustatis illi detergere-
mus. In Te enim quidquid li-
teris pereuntibus spei est reli-
quum docti habent collocatum,
quoniam ipse ex illorum nu-
mero es & illam stationem in

DEDICATIO.

republ. tenes, ut literas adflictas
& tantum non perditas recrea-
re & refocillare possis. Quid
enim de Te illi sibi non promit-
tant, de cujus voluntate dubi-
tare non possunt, quippe cujus
pignora doctrinam habent non
modo Tuam, sed etiam mayo-
rum Tuorum. Adeo ut erudi-
tio non tam labore Tibi adqui-
sita quam domi nata & à mayo-
ribus relicta possit videri. Quod
si non aliunde constaret, lite-
rarum commercium, quod avo
Tuo THEODORO cum Justo
Lipσιο intercessit abunde face-
ret fidem. Non male ergo de
Alexandro meremur, si tan-
tum patronum illi conciliamus.
Quam-

DEDICATIO.

Quamquam & alia ratio & quidem præcipue nos ad hoc consilium impulerit. Videlicet, cum à longo tempore Te patronum elegerimus, Te unice coluerimus, à Te invicem omnia officia, quæ patroni clientibus præstare solent, acceperimus, avebamus cultus & obsequii nostri specimen aliquod publice edere: non quidem pro dignitate Tuâ, neque enim hoc personæ nostræ permittunt, sed quo in officio nostro & pietate erga Te nobismet ipsi aliquatenus satisfaceremus. Huic desiderio nostro explendo commodum sese obtulit Alexander ab Alexandro: cujus Geniales Dies

* 5

in

D E D I C A T I O.

in hoc novī anni introitu , quo
Tibi publice privatimque feli-
citer ominemur , strenam mit-
timus. Nullo munusculo id fa-
cere potuimus auspicius hoc
tempore , quam libro , qui pa-
cis & quietis est symbolum ,
quibus excidimus : ex omnibus
libris nullus mitti poterat titulo
magis appposito , quam quo læti
& geniales dies portenduntur.
Meminimus , quibus fluctibus
decumanis nuper fueris quassa-
tus , cum ad civitatis nostræ gu-
bernacula in sevissimâ tempesta-
te cum paucis collegis sedebas :
dum foris petulans & crudelis
hostis imminebat cervicibus , do-
mi mucrones in viscera nostra
ipsi

DEDICATIO.

ipsi convertebamus. Tunc probasti omnibus prudentiam Tuam, tunc constantiam, tunc fidem, tunc probitatem, quibus in republicâ semper ante fueras versatus. Et nisi tales tunc clauum tenuissent, civitas hæc nostra eodem submersa naufragio fuisset, quo tot inclytæ urbes tunc sunt absorptæ. Sed nos imprudentius delati sumus in campum, in quo nunquam exercitati fuimus. Itaque melius est referre pedem, ne culpâ palæstræ pariter & ingenii immortales laudes Tuas deteramus. Quod superest Deum Opt. Max. toto pectore veneramur, ut Te reipubl. nostræ & domui
Tuæ

DEDICATIO.

Tuæ diu præstet incolumem :
& in hoc secundo magistratus
Tui anno, dies atros & lugu-
bres, quos hæctenus vidisti, in
totidem candidos & geniales
commutet. Vale. Lugd. Bata-
vorum, Iphis Kalend. Januar.
anno Christi cIo IoCLXXIII.

Amplitudini Tuæ

Omni cultu & obsequio addictissimi

FRATRES HACKII.

TYPOGRAPHI CANDIDO LECTORI

S. P. D.

Supervacaneum ducimus, *Candide Lector*, *Opera* hac ALEXANDRI AB ALEXANDRO pluribus Tibi commendare, quippe quæ jam satis superque, tum ob styli elegantiam, tum ob materiae & rerum ubertatem, Orbi literato innotuerunt, & quàm avidè ab omnibus arrepta fuerint, testes locupletes sunt nonnullorum iteratae editiones. Verùm cum vulgari Doctorum Virorum monumenta in publicam lucem edentium consuetudine receptum sit, in limine Operis Lectorem monere, si quid in eo innovatum vel additum sit, paucula ergo hac habeto: Exhibemus Tibi Auctoris textum emaculatissimum, cum optima nota editionibus fideliter collatum, & à fœdis mendis, quibus antehac squallebat, summa diligentia perpurgatum, cum Commentariis integris Andreae Tiraquelli, Dionysii Gothofredi, J. C. Christophori Coleri & Nicolai Merceri. Accesserunt insuper huic nostræ editioni duo Indices novi, primus Capitum, alter Rerum & Verborum memorabilium, qui in hætenus impressis editionibus, propter multifarios in numeris commissos errores, nulli fuisse usui. De typorum elegantia, & chartæ nitore, utpote cuique hanc nostram editionem cum antecedentibus conferenti abundè conspicuis, impræsentiarum aliquid addere superfedemus.

Hiscè fruire ac vale Candide Lector, & nobis pluram indies meditantibus & tuis studiis inservientibus fave.

QUÆ

QUÆ DE AUTORIS VITA

Ex hisce commentariis colligere licuit.

DE ALEXANDRO hoc, nihil à recentioribus *Biograp̃his* scriptum comperitur, cum tamen eorum tempore vixerit, quorum vitæ à diversis conscriptæ sunt, nimirum Fran. Philelphi, Georg. Trapezuntii, Joan. Platinae, Joviani Pontani, Theodori Gazæ, Nicol. Perotti, Do. Calderini, Hermolai Barbari, Pauli Cortesii, Raphaëlis Volaterrani, quos partim Romæ prælegentes audivit, partim officio sibi devinxit, partim etiam quæstionibus propositis (ut fieri solet inter doctos) exercuit. Philelphum juvenis senem observavit, illumque Romæ M. T. Ciceronis Tusculanas quæstiones summo artificio prælegentem audivit. Nicolaum Perottum & Do. Calderinum scribit sua ætate Martialis apophoreta magna æmulatione Romæ in scholis eodem tempore prælegisse. Professione fuit jurisconsultus, in qua eo usque progressus est, ut & in agro Neapolitano, & Romæ causas sæpe defenderit: ubi & ædes ostentis umbrarumque illusionibus infames se aliquando incoluisse scribit, ac in agro Vaticano prædium habuisse. Tandem ubi in judiciis gratia & corruptionibus omnia transigi videret, patronisque contra vim potentiorum nihil amplius præsidii esse: relicto foro, & causarum actionibus, in mitioribus studiis ætatem consumpsit: satius esse ducens, ut ipse de se inquit, modico civilique cultu contentum vivere, quàm bona animi turpi quæstu pessimo exemplo foedare.

AD

AD ILLUSTRAM
ANDREAM AQUÆVIAM,
DUCEM ADRIÆ, VIRUM ELOQVENT.
ALEXANDRI AB ALEXANDRO,
JURISPERITI NEAPOLITANI, in suos GENIA-
LES DIES,

P RÆ F A T I O.

GEniales meos, & à severis studiis lucubration-
culas, succisivis temporibus excogitatas, an di-
carem tibi, Dux inclyte, diu ancipiti cogita-
tione & dubia mente in utranque partem distra-
ctus sum. Cum enim ætate nostra te ingenio & facundia
propè singulari videamus, quid dignum eruditione tua, aut
satis exploratum probatumque, homo ego tumultuarius,
in litibus & foro versatus, apud te afferre possem, hæsitaba-
bam. Nunquid ex agro jejuno & exili, poma Alcinoò (ut
ajunt) aut Floræ ferta dare tentarem, ut quod Phormioni
Hannibal, id tu mihi aliquando objectares? Rursus com-
mentatiunculas meas, qualescunque forent, cujus patro-
cinio tutò committerem potius, quam tuo, habebam ne-
minem. Solus tu mihi occurrebas, cujus ingenii præstan-
tem vim, & dicendi facundiam noscitabamus: cujusque,
præter familiæ genus inclytum, præterque avitam gloriam,
fortunæque & animi dotes, etiam acre judicium examissim
de studiis bonarum artium, & omni antiquitate, sæpenu-
mero factum audieramus. Accipias ergo opusculum & jo-
cos meos, quibus quando à foro & negotiis otium & quies
erat, quandoque ab incurfu calamitatum, & sævientis for-
tunæ procellis respirare potuimus, cum amicis interdum lu-
dere solebamus: quibusque, mores & exempla omnis ve-
tustatis, veterumque illa institutio avorum, tam circa ho-
nores & magistratus, senatusque consulta, remque belli-
cam & militarem, quam circa sacra, cæremonias, cultus-
que

que deorum: quantumque à nostra religione, qua recte imbuti sumus quæque nobis sanctissima & providentissima constituta est, illa discrepent, liquido tibi innotescere possit: opus sane operosum: non quo iudicium censuramque tuam, quæ pensiculata nimis & acris est, quam nos subire formidamus, experiar: sed quo patrocinium mihi adversus cavillantes, si qui fortasse sunt, paratum inveniam. Siquidem hæc aliquibus non probari, & fortasse non nimis docta aut exulta visum iri, haud dubito. Id tamen quaecunque sit, tu boni æquique consules. Nam etsi tuo gravi & firmo iudicio dignum opus non sit, rudibus saltem ad capiendum majoris operis incrementum, & quandam vetustatis imaginem, vitandumque inquirendi laborem, cum omnia ex pluribus studiis collecta, complecti memoria non sit, fortasse proderit. Legentes tantum quæso meminerint, homini in foro versato, & tumultuariis iudiciis fere pessundato, qui nec curis, nec negotio vacat, animo etiam tam variis actionibus occupato & impedito, quæ maxime à quiete doctrinam avocant: ut quid dignum auribus, diligenterque exploratum, aut satis graviter pensitatum, in medium adferre possit, non facile dari. Adde quod antiquitatis omnis ratio cognitioque, & si quod est vetustatis exemplar apud autores multivagos, Græcos & Latinos, quos undique conquisitos, quoad facere potui, evolvimus, sparsim & intercisè detrusa, nec in promptu exposita sunt. Adde causarum & negotiorum, privatarum publicarumque rerum sollicitam curam, quæ sapientis quoque animum in diversum trahit. Sed quaecunque hoc munusculum futurum sit, id à te peto, ut meum erga te sincerum animum, fidemque, & sedulum in omni fortuna obsequium, saltem testari videatur: quod ita acceptum iri à te, etiam atque etiam postulo. Vale.

INDEX

INDEX CAPITUM

LIBRI PRIMI

GENIALIUM DIERUM.

TOM. I.

CAPUT I.

- L**ocus ex Tranquillo de testamento Caesaris in natali Joviani Pontani invicem discussus. Pag. 1
- Cap. 2. Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint. 7
- Cap. 3. Quae potestas, quantumque jus adversus reliquos magistratus tribunis plebis Roma fuerit. 19
- Cap. 4. Quid verbum, sino, cum negandi adverbio apud jurisconsultos designet, & quam vim habeat in edictis. 25
- Cap. 5. Ex quot militibus decuria, centuria, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis scribi consueverint. 27
- Cap. 6. Ex quibus causis dictator apud Rom. olim, & quare fieri consuevit. 39
- Cap. 7. Locus ex Terentii Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Graecis ad Romanos deductum. 44
- Cap. 8. Spero te amaturum fore, vel amandum fore, veterum auctoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorundam Grammaticorum. 50
- Cap. 9. Pleraque veterum Romanorum cognomenta quibus de causis indita & denominata fuerint. 53
- Cap. 10. Quare partus ancilla, cujus fructus legatus fuit, in fructu non sit, cum reliquorum animalium contra fuerit. 79
- Cap. 11. Miracula de somniis apud nonnullos cognita & compta, & qua ipse expertus fuit. 81
- Cap. 12. Quae forma castrorum, qualisque disciplina olim fuit, & quot porta in Romanis castris esse consuevere. 83
- * *
- Cap.

INDEX CAPITUM.

- Cap. 13. Quot cognominibus Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit. 95
- Cap. 14. Quoties opima spolia, casis hostium ducibus, Roma relata fuerint, & quoties Iani templum clausum sit. 108
- Cap. 15. Verbum liberorum & parentum in edictis pratorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur. 118
- Cap. 16. Qua & quot curia Roma fuerint, & verbum Curia sine adiectione nominis, quam curiam designavit. 120
- Cap. 17. Quae fuerint Romanarum tribuum nomina, & unde dicta denominataque sint, & qua apud externos celebrentur. 124
- Cap. 18. Historia de Scipione Asiatico, & morte Aemiliani Scipionis, qua incerto auctore fuit. 135
- Cap. 19. Quanta & quam varia jurisconsultorum opinio fuit de suppellectili, & qua suppellectilis nomine comprehendantur. 137
- Cap. 20. In qua aetate milites à Romanis legi consuevere, & qua fuerit disciplina militaris, quodve iurjurandum. 141
- Cap. 21. Dissensio inter duos ludi professores, super verbo invenio & reperio, contra observationes grammatici Cajuspiam. 162
- Cap. 22. Ex quibus victoriis olim COSS. deinde sequuti duces triumphare consueverint. 165
- Cap. 23. Disceptatio Francisci Philaelphi cum grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit. 177
- Cap. 24. In quo gradu cognationis apud plerasque gentes matrimonia licuerint, & quam diversi mores in contrahendis nuptiis fuerint. 180
- Cap. 25. Quid sit artemon apud iureconsultos: & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos. 194
- Cap. 26. Quod esset collegium fratrum Arvalium Roma institutum, quive Salii sacerdotes, & quot societatum genera fuerint. 196
- Cap.

INDEX CAPITUM.

- Cap. 27. *Quot lictores apparitoresque habebat dictator, quot
COSS. aut praetores, quaestoresve, quive secures habe-
bant.* 204
- Cap. 28. *Quod regium diadema tam apud Romanos, quam
apud exteras nationes gentesque fuerit, & qua insignia.* 217
- Cap. 29. *Quae fuerint auspicia qua è pullis emissu è cavea ca-
ptarentur, & qua secundos eventus, quave infortunia affer-
rent.* 226
- Cap. 30. *Pythagoras, Parmonides & Zeno philosophi, tum
Ennius & Nevius, Pacuvius, Accius poeta, unde originem
duxere.* 232

LIBRI SECUNDI.

CAPUT I.

- L**ocus ex Propertio ab Accio Sincero Neapolitano in convivio
familiari commodè emendatus. 236
- Cap. 2. *Qui quaestores Roma, quotque fuerint, qualisque pote-
stas & munus erat, aut jurisdictio.* 248
- Cap. 3. *Quid responderit super controverso jure testamenti, in
quo fundus seu ades filia legata fuerant.* 256
- Cap. 4. *Quae deorum ades extra urbis pomerium sita fuerint, &
ex his quae in urbem postea receptae.* 257
- Cap. 5. *Quae solennes caeremonia more Romano in sponsalibus
olim & nuptiis esse consuevere, & quae apud exteros.* 263
- Cap. 6. *Immane exemplum Tulliae supra corpus patris ambu-
lantis, & filii Eucratidis idem facinus admittentis.* 297
- Cap. 7. *Tria errata interpretis epistolarum familiarium Cice-
ronis commodè explanantur.* 299
- Cap. 8. *Quot Roma pontifices, quodve officium, & quae fuerint
insignia, quibusque legibus maximus pontifex astrictus erat,
& quid apud exteros.* 303
- Cap. 9. *Mira exempla à compluribus experta de umbrarum fi-
guris, & falsis imaginibus, & quae ipse didicit atque expertus
fuit.* 324
- * * 2
- Cap.

INDEX CAPITUM.

Cap. 10. Qua sint pedamenta apud jurisconsultos, cujusve generis, & quid buprestis, & pnyocampa.	327
Cap. 11. Qui Romani duces ex oppidis & provinciis vi subactis cognomena desumpserunt; & de Scipionum familia, & quid apud externos.	332
Cap. 12. Quid sit triplex forum, de quo in Martiale sit mentio, quave fora olim Roma fuerint, quave apud externos praecepta.	345
Cap. 13. Qua multa militares majores, & qua minores militibus & ob qua delicta inferri solebant.	354
Cap. 14. Qua solennia in Herculis sacro ad aram maximam servabantur, & qua apud externos, quave ara Herculis Roma fuerint.	369
Cap. 15. Quo tempore primum praetores creati capere, & quod jus, quave illorum potestas fuerit.	381
Cap. 16. Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant.	395
Cap. 17. Quod Theophrastus sensit quibusdam viperarum moribus tibicines mederi, probatum experimentum.	397
Cap. 18. Qui vici, via, vel clivi praecipui Roma fuerint, & unde nomina originis sumpserint.	400
Cap. 19. In quibus membris in homine insit religio quadam, propter quam illa sancte coli debeant & observari.	412
Cap. 20. Quibus finibus, quaque mensura, iter, actus, aut via constant, & quid pes, cubitus, palmus, jugum, dipletrum, stadiumve sit.	438
Cap. 21. Miraculum de homine, qui plus in mari quam in terris degebat, maximaque aquora velocissime tranabat.	448
Cap. 22. In quibus deorum sacrificiis victimas aut hostias antiquo more cadere non licebat.	453
Cap. 23. Nunquid quod lege Falcidia cautum est de quarta bonorum heredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli.	468
Cap.	

INDEX CAPITUM.

- Cap. 24. *Loci ex Juvenale parum ab interpretibus diligenter habiti, contra nonnullorum opinionem explanantur.* 471
- Cap. 25. *Varia apud diversas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis qua documenta fuerint.* 475
- Cap. 26. *An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedum, & qua illorum praeclitio fuerit.* 500
- Cap. 27. *Qua potestas proconsulis foret, quive erant proconsules, & an idem juris quod consules haberent.* 502
- Cap. 28. *Licere uti accusativo casu nonnunquam in verbis locabilibus contra regulas grammaticorum.* 513
- Cap. 29. *Equester ordo quando primum ceptus fuit, quaque ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint.* 516
- Cap. 30. *Quid sit charta opisthographa apud jureconsultos, de qua Ulpianus mentionem fecit, & quot chartatum genera fuerint, & quid cisiarius apud eundem Ulpianum.* 523
- Cap. 31. *Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque signis prae monstrari.* 536
- Cap. 32. *Par exemplum Tarquinii Superbi & Trasyluli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquinii & Zopyri Assyrii.* 540

LIBRI TERTII.

CAPUT I.

- Q**uid dicatur idem apud philosophos, & quid idem à jureconsultis, discussum cum Hermolao in convivio familiarum. 544
- Cap. 2. *Gentium diversarum mores in condendis humanisque corporibus defunctorum, & qui Romanorum usus fuerit.* 548
- Cap. 3. *Consularia comitia per quos fiebant, quare potestas consulis, quantumque jus & qua dignitas foret.* 562
- Cap. 4. *Qua sint sigillaria, verbum saepius repetitum apud Scævola jureconsultum, tertio de legatis.* 578

* * 3

Cap.

INDEX CAPITUM.

- Cap. 5. *Qua delictorum pœna majorum criminum apud diversas gentes more & legibus fuerint constituta, & qua minorum.* 580
- Cap. 6. *Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatur, & qua regia, quæque atria Roma fuerint.* 607
- Cap. 7. *Quo apparatu, quibusque caeremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualisque pompa exequiarum foret.* 614
- Cap. 8. *Miraculum Tritonum & Nereidum, qua variis in locis tempestate nostra comperta fuere.* 656
- Cap. 9. *Qui xystici, quive thymelici apud jureconsultos dicti sint, quodve officium, & quid nomina designarint. Item qui intelligantur per aqua aspersores in sacris certaminibus apud jureconsultum, & quid pancratiaſtes & pancratium.* 659
- Cap. 10. *Locus ex Juvenale de trulla quid designet, ex autoritate jurisconsultorum & aliorum testimonio explanatur.* 663
- Cap. 11. *Exempla frugalitatis priscorum, & quam parco victu contenti fuerint, & quando luxus urbem invaserit.* 671
- Cap. 12. *Qua sint pura & lecta hostia in deorum sacrificiis, & qua victima quibus diis dicata fuerint.* 687
- Cap. 13. *Qua origo censorum, quæve potestas, & ex quam parvis initiis in quantum magnitudinis devenerit.* 713
- Cap. 14. *Quid sit apud jureconsultos cœnaculariam exercere, quid catadromus, quid cloaca, sphaeristerium, & quid hypocausta.* 728
- Cap. 15. *Solere futuras calamitates multo ante signis præmonstrari, & miraculum quo vastitas regni Neapolitani prædicta fuit.* 733
- Cap. 16. *Qui duumviri, triumviri, quinquéviri, septemviri, decemviri, quindecimviri, & centumviri fuerint.* 736
- Cap. 17. *Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obviam itum sit.* 755

Cap.

INDEX CAPITUM.

- Cap. 18. Idus cujusque mensis apud veteres Romanorum maxime festus & feriatas fuisse, & quid apud exteros. 759
- Cap. 19. Defensio Ulpiani desinientis instratum quid esset, & quid differt pulsare à verberare, contra grammaticum illum falso accusantem. 767
- Cap. 20. Quibus legibus Romano civi data immunitas fueris, ne vapularet: & qua jura competant dominis in servos & patronis in liberos. Item in exilium mittendi ratio apud diversos. 770
- Cap. 21. Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud exteros, quæve sint vices ocellata apud Tranquillum. 788
- Cap. 22. Quæ vota olim solennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quæve vota concipere, & quomodo soliti sint. 802
- Cap. 23. Consuevisse Romanos illorum bona quos maximis criminibus damnarant, publicare, & quæ porticus Roma insignes fuerint. 820
- Cap. 24. Quam multiplex annus apud diversas gentes fuerit, & qui annus Romanis, quodve principium anni sit. 825
- Cap. 25. Qui topiarii apud jureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo an veniant topiarii, & quæ servorum species apud eosdem. 837
- Cap. 26. Trium summorum virorum somnia pates exitus habuisse, quæve somnia qualia viderant, vera fuisse expertis. 841
- Cap. 27. Qui rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quodve illis nomen, & quæ sacra obiret. 845
- Cap. 28. Tusci unde duxerint originem, quæve duodecim urbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur. 848

LIBRI QUARTI.

CAPUT I.

- L**ocus ex Martiale cum Joanne Veneto discussus, dum caloris
incommoda sub umbra fraxini propulsarent. 855
- Cap. 2. Qua apud Romanos fuerint militaria signa, quae apud
exteros, quoque pacto educi consueverint, & quid tessera, quid
vexillum sit. 864
- Cap. 3. Qua fuerint Romanis comitia centuriata, quae curiata,
quae tributa, & quae calata. 889
- Cap. 4. Quando primum adilitas coeperit, & quot fuerint ad-
iles, & qui curules, & qui plebeji. 907
- Cap. 5. Iudicium ignavi iudicis super controverso jure perpe-
ram judicantis, haustum aqua per fundum alienum non de-
beri. 917
- Cap. 6. Quanta severitate à Romanis contra licentiam magi-
stratum, & quoties occursum sit. 920
- Cap. 7. Qui ordo in disponendis aciebus, & quae norma mili-
taria apud Romanos olim servari solita fuerit, & quae apud ex-
teros. 928
- Cap. 8. An sapienti uxor ducenda sit, & quae ad propagandam
sobolem indulta commoda à Romanis fuerint. 946
- Cap. 9. Ingens miraculum rerum quae in Germania & Britan-
nia tam ex vitibus quam fluctu maris proveniunt. 961
- Cap. 10. Locus ex Juvenale declaratur, & quotuplex apud ve-
teres libertatis genus fuerit, qualiterque civitas amittebatur
vel dabatur. 965
- Cap. 11. Qui fuerit modus consulendi senatus, & ubi haberi,
& quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud exte-
ros. 990
- Cap. 12. Quae origo sacrorum Lupercalium fuerit, & quomodo
celebrari, quandoque coli solerent, & quam varia deorum
effigies fuerint. 1020
- Cap.

INDEX CAPITULI.

- Cap. 13. *Qua vitia ex loci natura, aut cali climate, quibusdam gentibus ita innata sint, ut illa habeant propria & perpetua.* 1030
- Cap. 14. *An sit idem deprecari, quod recusare, contra quorundam grammaticorum opinionem.* 1044
- Cap. 15. *Triplex quaestum super nonnullis verbis Jurisconsultorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quaeve pecunia olim fuerint.* 1047
- Cap. 16. *Qua porta urbis Roma praecipua fuerint, unde nomina sumpserint, & ex quibus causis cognomena.* 1059
- Cap. 17. *Quo ritu, quibusque caeremoniis hostia apud priscos diis immolabatur, & quomodo fiebant sacra, & quid apud exteros.* 1075
- Cap. 18. *Qua militibus operam in bello navantibus militaria dona ab imperatoribus olim dari solita fuerint.* 1118
- Cap. 19. *Delusiones demonum malorum à multis expertas fuisse, qui diversis imaginibus homines deluserunt.* 1133
- Cap. 20. *Quando dies tam apud Romanos quam exteras gentes incipiat, & qui dies attri, quive fausti sint.* 1136
- Cap. 21. *Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique interpretes grammatici lapsi sunt.* 1157
- Cap. 22. *Exempla legis Juliae & Papiae, quibus qua lege Julia indulta erant, lege Papia fuere prohibita.* 1159
- Cap. 23. *Quod jus quaeve potestas dictatoris Roma & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.* 1165
- Cap. 24. *Quid mina, quid drachma, quid asis, denarius, sestertium & talentum apud gentes diversas valuerit.* 1182
- Cap. 25. *Qua theatra Roma fuerint, & qui circi, quorumque extent vestigia, & qua penitus conciderint.* 1191
- Cap. 26. *Qui fuerit medius unguis, & infamis digitus, quibusque digitis qua fuerint qualitates & nomina.*

LIBRI QUINTI.

TOM. II.

CAPUT I.

- L**ocus ex Martiale, apud Gabrielem Altilium in convivio fam-
miliari invicem discussus. 3
- Cap. 2. Quot plebis tribuni à primordio urbis fuerint, quæve po-
testas, & qui consulari potestate, & qui tribuni ararii. 9
- Cap. 3. Quonam modo per feciales inirentur fœdera, aut bella
indicerentur, & quid ab exteris servatum est. 20
- Cap. 4. Pleraque veterum prænomena unde deducta fuerint, &
denominata, & de Nonis Caprotinis qua tradantur. 37
- Cap. 5. Quid sit apud Jureconsultos heliocaminus, quid Zeta,
& unde deductum nomen & denominatum. 44
- Cap. 6. Quando primum interregnum cœptum fuerit, & quibus
de causis interreges Roma creati consueverint. 45
- Cap. 7. Sacrificium Latinarum quomodo in Albano fiebat, &
qua erant ferie, quive populi ad sacrum convenirent. 49
- Cap. 8. Qui ludi Olympici, qui Pythii, qui Isthmii, & qui Ne-
mei olim apud Græcos, & qui Circenses Roma fuerint. 56
- Cap. 9. Mira exempla, qua in manibus & lapidibus hodie vi-
suntur, unde originem & causas duxerint. 78
- Cap. 10. Quam varium & multiplex iusjurandum apud diver-
sas gentes fuerit, & per quos deos jurare consueverint. 83
- Cap. 11. Quid sit exedra, quid menianum, de quibus apud Jure-
consultos mentio frequens, & quid embamma. 101
- Cap. 12. Quot virgines Vestales, quæve illarum disciplina & in-
stitutio fuerit, quæve afficiatur pœna incesti damnata. 103
- Cap. 13. Ex quibus veteres captare auspicia solebant, & auspi-
ciorum quæ prospera, quæve piacularia sint. 120
- Cap. 14. Quid senserit Hieronymus Porcarius de iniquo iudice,
quibusque modis litigantes frustetur & deludat. 152
- Cap.

INDEX CAPITUM.

- Cap. 15. *Qua in sermonibus quotidianis vulgata proverbialia apud Romanos in usu fuerint, & qua apud externos frequentia.* 155
- Cap. 16. *Qui primus legem theatralem Roma tulerit, & quot leges plebem ab optimatibus postea distinxerint.* 170
- Cap. 17. *Quid apud Scavolam Jureconsultum sit Hierosolychus, quid sit calix diatretus.* 186
- Cap. 18. *In quo discretus ordo plebejus à patricio fuerit, & in quo patricius à senatorio, quodve discrimen in vestibus apud diversas gentes.* 189
- Cap. 19. *Qui numerus augurum, quave potestas aut jus quondam fuerit, & quomodo auguria caperentur.* 257
- Cap. 20. *Qui essent equi funales in Tranquillo, contra nonnullorum interpretationem probabilis opinio.* 271
- Cap. 21. & 22. *Qui fuerit apud veteres cœnandi usus, quave hora prandii & cœna, quotque singulis lectis cœnitabant, & quid apud externos.* 273
- Cap. 23. *Qua ipse dictu admirabilia de umbrarum figuris noctibus fere singulis Roma expertus fuit.* 319
- Cap. 24. *Qui cultus domorum quondam fuerit, & quare majorum imagines in posibus, & arma in atriis & vestibulis haberent, & quid de exteris.* 321
- Cap. 25. *In extis inspiciendis qua prospera, quave dira sint, & qua boni, quave mali prænuncia.* 344
- Cap. 26. *Consualia, equitia, & ludi Apollinares quando à Romanis fierent, quove modo Diti sacra flant, & quo tempore.* 354
- Cap. 27. *Qua sacra expiationis causa à Romanis servabantur, & quibus ex causis fierent, quave apud externos.* 366
- Cap. 28. *Qua affinitas cum Sex. Tarquinio Superbi filio, & qua Collatino cum Bruto, & Lucretia cum utroque fuerit.* 387

LIBRI

LIBRI SEXTI.

CAPUT I.

Locus ex tertio Ciceronis de Officiis, quid venditor emptori
præstare teneatur, cum Sigismundo in suburbano discus-
sus. 391

Cap. 2. Quæ maxima fuerint oracula, quæve templa celebra
apud plerasque gentes in magna religione & cultu. 396

Cap. 3. Qui fuerint legati consulum vel pratorum, quæve juris-
dictio aut illorum potestas sit. 426

Cap. 4. Qui magni dii, qui communes, aut indigetes dicti, quæ-
ve decorum cognomenta, & Junonis Roma templa fuerint. 433

Cap. 5. Ex quibus oppidis quibusque regionibus aut terrarum oris
ingenio clari & præcipua doctrina viri plures evasere. 470

Cap. 6. Quo apparatu, & qua pompa, quantoque omnium
studio olim Romani triumphos agerent, quis ordo servari &
qua in triumpho fieri consueverant. 476

Cap. 7. Responsum Raphaëli Volaterrano, quare legum & cau-
sarum studio intermisso, in his mitioribus studiis oblectare-
mur. 502

Cap. 8. Quæ sit Bona dea, & quæ à veteribus illi sacra fierent,
quidve Rubigalia, Floralia & Vinalia forent. 504

Cap. 9. Tantum & Quantum comparativo nonnunquam con-
jungi, ademque pro domo sæpe apud auctores inveniri. 516

Cap. 10. Quæ lege duodecim tabularum utiliter & commode,
quæve parum consulte, & nimis severe scripta videbantur. 518

Cap. 11. Sacrum septimontium in quibus locis urbis fieret, quive
septem colles urbis sint, quæve in illis præcipua dignationis loca
forent. 549

Cap. 12. Qui flamines primi Roma fuerint, quodve flaminis of-
ficium, quibusque essent caremoniis addicti. 571

Cap. 13. In quot cohortes, manipulos, centurias, decuriasque
phalanx dividatur, & quæ illius descriptio fuerit. 586

Cap.

INDEX CAPITULI.

- Cap. 14. *Res sacra, religiosa & sancta qua censerentur apud veteres, quibusque sacrum aut sanctum facere licuit.* 591
- Cap. 15. *Locus Ciceronis ex Catone Majore de lege Voconia, quae esset, & quae Furia & Falcidia, explanatur.* 612
- Cap. 16. *Quid responderim Hieronymo Massaino, cur in eodem forem statu semper, cum ad honores admitterentur alii.* 614
- Cap. 17. *Quibus ex causis ovare ducibus licebat, & in quibus ovatio differt à triumpho.* 615
- Cap. 18. *Qui erant tribuni militum in Romanis castris, quaeve potestas & officium foret, aut jurisdictio.* 620
- Cap. 19. *Qui ludi Scenici, qui Megalenses, qui Taurii, Compitalitii, Juvenales & Honorarii fuerint.* 628
- Cap. 20. *Qui esset urbis praefectus, quodve officium, quarumve rerum cognitionem animadversionemque haberet.* 664
- Cap. 21. *Miraculum de homine qui extrusus è carcere, rursusque in eum intrusus, inferna se loca adivisse enarravit.* 673
- Cap. 22. *Quot militum ordines cujusve generis milites in Romana militia olim militare consueverant, & qui apud exteros.* 676
- Cap. 23. *Quid sit lex, quid plebiscitum, senatusve consultum, praeceptorum edicta, vel responsa prudentum.* 723
- Cap. 24. *Qui primi de plebe ad dictaturam, consulatum, & praetoratum, aliosque magistratus electi fuerint, & de epheborum quae tradantur.* 731
- Cap. 25. *Quas acies, quosve exercitus, qui duces parva manu profligarint, quaeve flumina Xerxis exercitus epotavit.* 736
- Cap. 26. *Quid variae gentes de diis senserint, & quam impia & detestanda sacra apud exteras gentes fuerint.* 742

INDEX

INDEX AUCTORUM

A B

ALEXANDRO AB ALEXANDRO CITATORUM.

*Monitum volumus Beneuolum Lectorem literâ a numeris adjectâ
priorem, b posteriorem Operis Tomum designari.*

A.		
A Cron notatus.	609.b	
Alphenus J.C.	26.a. 138.a.	
	546.a. 1048.a	
Apollonius.	1065.a	
Aristophanes,	416.b. 582.a	
Aristoteles. 96.b. 257.b. 349.b. 421.a.		
423.a. 479.a. 487.a. 501.a. 547.a.		
963.a. 1024.a. 1041.a		
Alconius Pedianus.	122.a. 608.a	
Atticilius J.C.	919.a	
Aulus Gellius.	579.a. 768.a. 1045.a	
C.		
Cæsar's Comment.	164.a. 514.a. 517.b	
Cajus J.C.	968.a	
Cassiodorus.	77.b	
Cassius J.C.	118.a	
Caro de R. R.	328.a. 329.a	
Cicero. 5.b. 79.a. 102.b. 123.a. 178.a.		
179.a. 199.a. 301.a. 302.a. 379.a.		
391.b. 395.a. 407.a. 514.a. 515.a.		
517.b. 531.a. 661.a. 612.b. 666.a.		
1031.a. 1046.		
Cujacius J.C.	549.b	
Curtius.	51.a. 163.a. 517.b	
D.		
Demosthenes.	7.b	
Diomedes Grammaticus.	514.a	
Dion.	1184.a	
Dionysius Halicarnassus.	124.a. 170.a	
E.		
Euripides.	1079.a	
Eustathius.	1043.a	
F.		
Festus.	164.a. 188.b. 767.b	
Florentinus J.C.	138.a. 139.a	
Florus.	516.b	
G.		
Gratianus J.C.	241.a	
H.		
Hædor Boëtius.	962.a	
Hermolaus Barbarus.	544.a	
Hærodotus.	81.b. 149.a. 237.a. 517.a.	
	532.b. 1200.a	
Homerus.	143.b. 153.a. 155.a. 365.b.	
	420.a. 496.a. 497.a. 500.a. 615.a.	
	621.a. 690.a. 960.a. 1050.a. 1058.a.	
	1129.a	
Horatius.	666.a	
I.		
Jabolenus J.C.	194.a. 919.a	
Jovianus Pontanus.	240.a	
Justinianus.	1050.a	
Juvenalis.	4.a. 153.a. 397.a. 563.a.	
	665.a. 1199.a	
L.		
Labeo J.C.	103.b. 139.a. 196.a. 344.b.	
	730.a. 767.a	
Lampridius.	119.a. 732.a	
Livius.	31.a. 51.a. 98.a. 130.a. 164.a.	
	201.a. 358.b. 406.a. 513.a. 516.b.	
	517.b. 560.b. 629.b. 767.a. 966.a.	
	1045.a	
M.		
Marcellus J.C.	918.a	
Martialis.	345.a. 855.a. 1158.a. 1200.b	
Marrrianus. J.C.	35.b	
Masurius Sabinus.	196.b. 494.b	
Maximus Tyrius.	1042.a	
Modestinus J.C.	139.a	
N.		
Neratius J.C.	918.a	
O.		
Ovidius.	162.a. 163.a. 387.b. 1045.a	
P.		
Papinianus J.C.	138.a. 470.a	
Paulus J.C.	81.a. 138.a. 257.a. 331.a.	
	341.b. 730.a. 767.a. 839.a. 919.a	
Pausanias.	107.a. 280.a. 964.a. 1065.a	
Plato.	291.a. 336.b. 424.a. 480.a. 494.a.	
	517.a. 580.a	
Plinius major.	51.a. 117.a. 218.a. 330.a.	
	332.a. 348.a. 449.a. 500.a. 515.a.	
	517.a. 517.b. 526.a. 609.a. 656.a.	
	665.a	

665.a. 731.a. 768.a. 963.a. 1187.a.	Theopompus historicus.	376.b
1193.a	Thucydides.	607.b
Plinius aepos. 515.a. 517.b. 524.a	Trebatius J.C.	591.b
Plutarchus. 31.a. 217.a. 1184.a	Tubero J.C.	138.a
Postux (Julius) 798.a. 1189.a. 1205.a	V.	
Pomponius J.C. 17.b. 138.a. 131.a.	Valerius Antias.	357.b
241.a. 343.b. 344.b. 546.a. 671.a	Valla (Laurentius) notatus.	51.a
Procopius, auctor Graecus. 964.a	163.a. 515.a. 516.b. 767.a. 768.a.	
Propertius. 237.a. 240.a	1045.a	
S.	Varro. 77.a. 109.a. 115.a. 117.a. 120.a.	
Servola J.C. 186.b. 578.a. 665.a	121.a. 122.a. 276.b. 280.b. 283.a.	
Servius Sulpitius. 266.a	322.b. 328.a. 379.a. 401.a. 413.a.	
Socrates. 1100.a	434.b. 436.b. 539.b. 559.b. 561.b.	
Stadius Papinius. 562.a	570.b. 615.a. 638.b. 651.b. 667.a.	
Suetonius. 2.a. 163.a. 271.b. 515.b.	728.a. 1187.a	
579.a. 567.b. 637.b. 732.a. 738.a.	Virgilius. 240.a	
767.a. 769.a. 802.a. 1046.a. 1050.a.	Ulpianus. 44.b. 82.a. 102.b. 327.a.	
1194.a	331.a. 523.a. 525.a. 531.a. 535.a.	
Suidas. 188.b	546.a. 661.a. 663.a. 671.a. 728.a.	
T.	732.a. 767.a. 838.a. 839.a. 918.a.	
Tacitus. 517.b	919.a. 985.a. 1047.a. 1050.a	
Terentius. 44.a. 301.a. 768.a. 1182.a	X.	
Theophrastus. 397.a. 661.b	Xenophon. 87.a. 431.a. 500.a	

CATALOGUS AUCTORUM

Qui in hisce Semestribus & Spicilegio passim
citantur.

A Crm.
Aelianus.
Aemilius.
Agatheryides.
Agratius.
Alerius Magnus.
Alexarchus.
Ambrosius.
Anacron.
Aug. Policianus.
Animachus.
Apphianus.
Appianus.
Apterus.
Archia Poët. Epigramm.
Artemidorus.
Aristoteles.
Aristides, Poëta.
Arrianus.
Arianus.
Africanus Pedianus.
Africanus.

Attius.
Auctor, de viris Illustribus.
Auctor, de Penderibus.
Augustinus.
Avicenna.
Ausonius.
Beroaldus.
Bocatinus.
Bayfinus.
Beatus Rhenanus.
Berosus.
Blondus.
Boëtinus.
Biblia.
Carolus Sigonius.
Catullus.
Christophorus Landinus.
Cicero.
Clandianus.
Caelius Rhodiginus.
Constantinus Imperator.
Cornelius Tacitus.

Cornelius Celsus.
Q Curtius.
Dares Phrygius.
Demosthenes.
Diodorus.
Dion.
Dionysius.
Donatus.
Ennius.
Erasmus Rotterodamus.
Eusebius.
Eustathius.
Eutropius.
Fabius Quintilianus.
Fabius Pictor.
Fenestella.
Festus Pompejus.
Festus Avienus.
Firmicus Maternus.
Florus.
Franciscus Hotomanus.
Frontinus.

Erwin

Euæus Euenus.
Gellius.
Georgius Fabricius.
Georgius Agricola.
Glossarium.
Græchannus Inuier.
Guilielmus Budæus.
Guilielmus Postellus.
Hadrianus Junius.
Harmonopulus.
Heraclides.
Hierocles.
Hermolaus Barbarus.
Hierodotus.
Hierodiamus.
Hieronymus.
Homerus.
Horatius.
Jacobus Thesaurus.
Jacobus Micyllus.
Jacobus Cujacius.
Jamblichus.
Janus Palmerius.
Janus Guilielmus.
Janus Partheusius.
Interpres Euripidis.
Interpres Pindari.
Interpres Juuenalis.
Interpres Persii.
Interpres Aristophanis.
Interpres Apollonii.
Johannes Grammaticus.
Johannes Brodæus.
Johannes Boëmus.
Johan. Maria Catanæus.
Josephus.
Josephus Scaliger.
Isaacus Casaubonus.
Isidorus.
Julius Caesar.
Julius Caesar Scaliger.
Julius Capitolinus.
Julius Obsequens.
Justus Lipsius.
Justinus.
Justinus Martyr.
Juuenalis.
Lactantius.
Lærtius.

Laupridius.
Leonicens.
Leonhardus Aretinus.
Lirius.
Lucanus.
Lucretius.
Lucius Sylla.
Lucilius.
Machareus.
Macrobius.
Martianus.
Martianus Ficinus.
Manilius.
Martialis.
Maximus Tyrinus.
Mirtilus Lesbicus.
Naxarius.
Nomius Marcellus.
Nomus.
Onusfrus Panuinius.
Orosius.
Orus Apollo.
Ovidius.
Palladius.
Paterculus.
Paulus J.C.
Pausanias.
Paulus Manutius.
Perottus.
Petrus Victor.
Petrus Pithæus.
Petrus Nannius.
Philander.
Philostatus.
Phrynæus.
Phrynæus.
Plato.
Plantus.
Plinius.
Plinius, nepos.
Plutarchus.
Pollio.
Pollux.
Polybius.
Polyæus.
Polydorus.
Pompejus, J. C.
Pomponius, J. C.
Porphyrion.

Priscianus.
Properius.
Robertus Stephanus.
Ruellius.
Rufinus.
Sabellius.
Sabinus, J. C.
Salspius.
Sedulius.
Seneca.
Seneca Poeta.
Servius.
Servii Schedæ.
Sidonius.
Silius.
Simplicius.
Sipontinus.
Solimus.
Stephanus.
Stobæus.
Strabo.
Suetonius.
Terentius.
Tertullianus.
Theoderitus.
Theodorus Gaza.
Thucydides.
Tibullus.
Torrentius.
Trebellius Pollio.
Tuameus.
Valerius Maximus.
Valerius Probus.
Valerius Flaccus.
Valla.
Varro.
Vegetius.
Verrinus Flaccus.
Virgilius.
Vitruvius.
Ulpianus.
Volateranus.
Volcatius Gallicanus.
Vulsius Metianus.
Victor.
Xenophon.
Zisius, J. C.
Zenodorus.

ALE

ALEXANDRI AB ALEXANDRO,

JURISPERITI NEAPOLITANI,
GENIALIUM DIERUM
LIBER PRIMUS.

CAP. I.

*Locus ex Tranquillo de testamento Caesaris, in natali
Joviani Pontani invicem discussus, & quid
sit in ima cera instituere.*

A Ccersebat plerunque nos in hortos amenif-^{Jovianus}
simos, ubi ædículas habebat, Jovianus Ponta-^{novus}
nus in nostra Parthenope; vir memoria qui-^{Pontanus}
dem nostra omnibus bonis artibus, atque
omni doctrina præditus: cui præter ingenii mansuetudi-^{novus.}
nem, quæ plurima in homine fuit, munditia verborum,
& compositus ille sermo, ad omnem ingenuitatem plu-
rimum accessionis faciebant. Illoque conveniebamus com-
pluseuli, quibus bonarum artium studia, eademque disci-
plinæ, atque non absimilis discendi facultas erat. De-
stinebat demulcebatque nos vir ille sandi dulcissimus, e-
gregia quadam & illustri oratione, sermoneque perquam
lepido & venusto, totos plerunque dies: tanta in eo co-
mitas, tantusque lepos erat. Forte autem, cum natalis
sui diem annum Decembrio mense, ut solebat, cum
amicis celebrare vult, evenit ut & nos una cum reliquis
mihi

mihi conjunctissimis, primis ab eo tenebris acciti, apud eum conveniremus. Quo cum venimus, benigne quidem & comiter accepti, ad focum confedimus, festivissimisque colloquiis noctis particulam cum mira suavitate traduximus: cum interim Jovianum florenti quadam facundia, & sermone quam castissimo de litterarum disciplinis differentem, animo serio & aure attenta exciperemus: quo sermone desito, cum jam mensas & cœnam instrui juberet, cæterisque nimis intempestivum cœnandi tempus esse videretur: Quin ergo, inquit, optimi juvenes, dum cœna apparatur, dumque obsonia esui maturæ fiunt, aliquid per hoc otium legimus? Jussitque mox adferri sibi Suetonii Tranquilli Cæsarum vitas. Aderat inibi adolescens tunc quispiam latæ indolis, atque à litterarum cultu non abhorrentis: huic mandat, ut divi Julii vitam, donec maturum cœnandi tempus foret, nec turbide, nec ambigue legat. Accipit ille cupidus & libens, atque diserte admodum legere incipit: cum nos interea ea lectione demulsi, legentis verba, & compositam illam dicendi brevitatem, summa cum attentione captaremus: cumque ad calcem lectionis ventum foret, anticipi sententia, & operta verborum significatione, de testamento Cæsaris in hæc verba ipsum loquutum offendimus: *Sed novissimo testamento tres instituit hæredes, sororum nepotes, C. Octavium ex dodrante, L. Pinarium, & Q. Pedium ex quadrante, reliquos in ima cœra, C. Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit: plerosque percussorum in tutoribus filii, si quis sibi nasceretur, nominavit, D. Brutum etiam in secundis hæredibus. Populo hortos circa Tyberim publice, & viritum trecentos sestertios legavit. Quibus perlectis, puerum subsistere Jovianus jubet, & ad Dentatum conversus, juvenem, qui, ut mihi videbatur, in cognoscendis rebus lectione multa exercitus erat: Quid tu, inquit, Dentate sentis de hoc quadrante & dodrante, in quibus hos hæredes scriptos autor hic memo-*

memorat? Cumque ille hæreditatis quotam esse partem asseveraret, in qua illos institutos à Cæsare arbitraretur: Proba, inquit Jovianus, hæc & vera sententia est, sed inops admodum & jejuna: plus ego desidero. Et me intuitus, rogat, nunquid in nostro jure civili (in quo multum operæ per id temporis impendere videbatur) aliquid de istiusmodi partibus tradatur. Tum ego: Memini, inquam, traditum memoratumque apud nonnullos veteris disciplinæ autores, præcipue apud nostros Jureconsultos fuisse, omnem hæreditatem, quantacunque esset, si morientis supremo judicio non esset divisa, tum ab ipso jure in duodecim partes omne illud patrimonium ^{Hæreditas omnis in 12. partes divisa} parti: quas quidem partes omnes in unum collatas, Assem pleraque antiquitas dixit, singulas vero disjunctim divisas, Uncias appellavit. Itaque si te hæredem in uncia instituero, in duodecim partes diviso prius toto asse, hoc est, omni patrimonio & fortunis meis, unica tantum pars tibi institutionis jure debebitur: cum vero te hæredem in assem effecero, solidam hæreditatem & integrum patrimonium, nullis diminutis partibus, transferri volo. Hæ autem duodecim uncia, quæ assis appellatione continentur, propria nomina à veteribus Jureconsultis singulæ nactæ sunt: nam præter unciam & assem ea pars, quæ sextans appellatur, duas totius assis partes, hoc est, ^{Sextans.} duas uncias habet; quadrans vero tres. Cum ergo hîc in quadrante hæredes institutos L. Pinarium & Q. Pedium videamus, quin ex duodecim unciis integro Cæsaris patrimonio diviso, tres tantum uncia, hoc est, quarta totius hæreditatis pars, his duobus debeatur, in dubium non venit. Deinceps est triens, id est, tertia pars totius ^{Triens.} assis: quatuor enim hæc continet uncias, quincunx vero ^{Quincunx.} quinque. Semis autem dimidium illius habet, quod asse continetur, quæ quidem pars, sex uncias ex toto asse vendicavit: quippe cum totus as in duodecim uncias dividatur, quod dimidium illius est, sex uncias, id est, semissem ^{Semis.} efficiet.

Septunx.
Bes.
Dodrans.

efficiet. Septunx autem septem consequitur uncias, bes octo, dodrans vero novem. Cum igitur in dodrante (ut Tranquillus hic refert) C. Octavium Cæsar testamento hæredem fecerit, ex duodecim unciis, in quas Cæsaris hæreditas divisa fuit, hic in dodrante institutus, novem consequetur: reliqui vero duo, L. scilicet Pinarius & Q. Pedius, quadrantem, id est, tres uncias ex integro asse, & quartam totius hæreditatis vendicabunt. Inter hos ergo & illum duodecim uncia, & tota Cæsaris hæreditas divisa fuit. Dextans autem decem signat uncias, deunx vero undecim. Quod à Juvenale non inscite, ut arbitror, dictum est:

Dextans.
Deunx.
Juvenalis
locus
Saty-
ra I.

Unciolam Proclejus habet, sed Gillo deuncem.

Ima
cera.

Totum enim assem divisit, cum ex duodecim unciis alteri uncam, alteri undecim uncias patrimonii tribuit. Est quidem, inquit Jovianus, ita ut dicis, satisque de quadrante & dodrante, deque uncia & asse, ut à juris studioso explicatum accepimus: sed unum illud etiam me angit, in quo ancipitem cogitationem jam diu duxi, sæpiusque in hoc quærendo fui. Nam cum tres hæredes institutos auctor hic dicat, plures postea nominavit, Cajum scilicet Octavium, Quintum Pedium, & Lucium Pinarium. Demum adjicit, *reliquos in ima cera* hoc est, ultima testamenti parte, *scriptos fuisse*. Etenim si totus as, inter eos quos modo nominasti, absumptus est: quid reliqui sit quod istis debeatur, non equidem video: totus enim as, ut modo dixisti, totam absument hæreditatem, & dodrans cum novem signet uncias, quadrans vero tres, duodecim uncias & totum efficiunt assem. Neque est præterea quod ex defuncti bonis amplius asse hæredi scripto debeatur. Ergo aut frustrabuntur peculio Cæsaris isti reliqui in ima cera adjecti, aut alia quædam hæreditas obvenienda est, ut istis etiam satisfiat: quorum alterum si asseveras, profecto perperam & absurde dixeris. Neque ego Tranquillum vel sincerissimum scriptorem tam incon-

Tran-
quilli
lana.

siderate

siderate loquuntum arbitror, ut plusquam oporteat aliquid in scribendo addiderit: siquidem tam circumcissus in explicandis adnotandisque rebus fuit, ut arguta brevitate pleraque potius perstrinxisse, quam aliquid plus iusto addidisse videatur. Tum ego, Est, inquam, quod dubitetur: neque abnuerim, quin locus hic perobscurus forsân videatur plerisque: qui tamen, probabili ratione reddita, clarus & expositus fiet. Tres enim Cæsar testamento suo hæredes fecit, ex toto videlicet asse. Siquidem dodrans & quadrans, duodecim uncias & totum efficiunt assem. Et quod asse distributo, reliquos in ima cera instituit, equidem denotat, non in nova quadam hæreditate hos admittendos fore, sed postquam in universum bona sua inter hæredes partitus fuit: in ima cera illos qui in singulas partes jure legati admittendi fuerant, nominasse: quæ quidem legata, quamvis toto asse distributo, non extra hæreditatem sunt, sed à scriptis hæredibus, atque ipso asse debentur. Etenim scriptus hæres, qui assem assequitur pro quantitate bonorum in quibus institutus est, legata quoque distribuet. Vetus enim est testantium mos, (quod ipsum apud Jureconsultos lege sancitur) ut primo testamenti capite, hæredis fiat institutio, sive unus, sive plures sint, qui in universum bona ex defuncti voluntate capiant: sequenti capite & in ima cera, secundi hæredes, legata, & reliqua testatoris voluntas, & dispositio ponantur: sive aliquos onere gravat, aut si quibus dari fierique oportere, testator pro sua voluntate arbitratus est, qui non hæredes, sed legatarii dicti. Siquidem non bona in universum, sed legata & res singulares capiunt. Idque ex integro asse, atque ex toto patrimonio deducitur. Et hoc Tranquillum nunc dicere arbitror. Nam cum primo capite testamenti Cæsar tres fecisset hæredes ex asse, in ima cera & ultimo capite reliqua posuisse, quæ à scriptis hæredibus debentur, Cajumque Octavium in familiam nomenque adoptasse, secundos hæredes & tutores

*legata.**Vetus
testan-
tium
mos.**Legatarii.*

nominasse, populo hortos publice, & viritum trecentos sestertios legasse. Quibus verbis ultro citroque ad multam noctem habitis, animadversum est, obsonia jam præmatura & præcocta esse. Mox in aliud tempus dilatis sermonibus, ad natalem Joviani diem celebrandum, cujus causa veneramus, ab ipso admoniti divertimus.

TIRAQUELLI ANNOTATIONES IN CAP. I.

HOC primum caput nihil aliud, quam interpretatur locum Suetonii in Cæsare, cap. 83. Eamque interpretationem Alexander bona ex parte accepit ex Varrone illo togatorum doctissimo, l. 1. aut ut alii computant, 4. de lingua Latina, huius multo ante finem, ubi dicitur declaratur assensum de ejus partes, uti etiam noster Justinianus in §. *hereditas. Instit. de hered. instit.* & ut novissime ita scientissime Budæus Gallia: nostræ hujusque seculi decus perpetuum, in libris de Asses & partibus ejus, ad quos re, amantissime Lector, relego, ne in re jam satis ab aliis tractata tempus frustra teramus.

Unum tamen aut alterum tantum non intactum prætereundum duximus, videlicet *imam ceram* quam hic vocat Suetonius, *extremam ceram* appellatam fuisse à Tullio in 3. in Verrem actio, ubi Alconius illius interpretis doctissimus interpretatur *ultimam tabulam*, *aliam partem tabule*. Martialis autem, lib. 4. Epigr. 26. plurali numero *ultimas ceras* vocavit.

Nihil. Annus, præter aridam vestem.
Horatius reliquit ultimis pater ceris.

Plures vero *ceras* fuisse in testamentis, præter ea loca satis probat Horat. lib. Sermon. 2. Satyr. 5.

Qui testamentum tradet tibi cunque legendum.

Abnègere. & tabulas à te removere.
memento.

*Sic tamen ut limi rapias, * quid prima secundo.*

Cera velis versu, solis multisne cohaeres.
Veloci percurrere oculo.

Quo in loco Acron. Prima, inquit,

cera secundo versu heredis continet nomen. Porphyrio autem alter interpretes, bene ait hoc, & juxta ordinem, quia primus testatoris nomen, secundo heredis. Ex ipse Suetonius in Nerone, cap. 17. Cautum ut in testamentis prima due cera, testatorum modo nomine inscripto vacua signaturis ostenderentur. Ex quibus intelligi potest non duas tantum fuisse ceras in testamentis, sed & aliam tertiam, quæ ima sive extrema, aut ultima dicebatur, in qua legata, & cetera testatorum dispositiones continebantur.

Quod autem postea dictum est, veterem testamentorum morem fuisse, ut primo testamenti capite heredis fiat institutio, id de promptum est ex l. 1. ff. de hered. instit. ubi ita scribitur, *eum qui testatur, ab heredis institutione debere incipiam facere testamenti.* Quod quemadmodum sit intelligendum, discas ex interpretibus ejus loci. Cetera vero hujus cap. notiora sunt, quam ut aliorum testimoniis, vel autoritatibus fulciri debeant.

GOTHOFREDUS.

* *Quid prima secundo Cera velis versu.* Ibi vetus Commentator, Prima cera (inquit) prima Tabula. Nam in prima Tabula secundo versu heredis nomen continetur. Apulejus Apolog. 2. lege potius testamentum, si quid quasi insana scriptis, hoc reperiet, & quidem à principio Sicinius Pudens filius meus heredes esto. in ima vero cera, secundi heredes & substituti. Cuius lib. 2. Instit. tit. 4. de ima cera seu ima parte testamenti dixi §. 3. Instit. de pupillari substit. & l. 34. §. 1. ff. de usu fructu legato.

CAP. II.

CAPUT II.

Qui reges vel principes apud varias gentes cognomenta ex suo nomine posteris reliquerint.

NON apud Romanos solum, sed apud externos quoque observatum accepimus, ut ab eo qui de sua republica bene meritus fuit, posterius duces cognomenta accipere operæ precium ducerent. Nam de Romanis principibus nemo ambigit, quin à divo Julio & Octavio reliqui imperatores, ^{Cæsares} Cæsares & Augusti dicti cognominati- ^{res. Au-} que sint. Credo equidem, quod desiderio illorum post ^{gusti.} funera tenerentur, & tanquam in posteris eadem indoles futuræ virtutis eniteret: ita eodem sibi nomine adoptato, ipsi quoque ad præclara facinora obeunda invitarentur. Mansitque sequentibus imperatoribus cognomen Cæsaris & ^{Angu-} Augusti: Quod non ipsis modò, ^{sta mu-} sed uxoribus, sororibus ^{lieries.} & fi-

TIRAQUELLUS.

I Cæsares & Augusti.] De his Cæsaris & Augusti appellationibus, & quid inter eas differat, satis superque diximus in nostris Comment. de jure Primigeniorum in 17. quest. in 4. opin. num. 22. incipien. Atqui licet videre, & multis seq.

2. Sed uxoribus, sororibus, & filiabus.] De uxoribus constat ex iis quæ mox subduntur: sed quibus addes, eo tandem decursum fuisse, ut omnes passim uxores Augustæ vocarentur, ut patet ex l. princeps, ff. de legi. ubi Augustæ, licet non sit legibus soluta, princeps tamen eadem illi privilegia tribuit quæ & ipse habet. & l. si Augustæ ff. de leg. 3. loquente de Faustina, quam Augustam vocat. & l. quoties C. ubi Senat. vel clariss. & l. cum hæredes. in princ. C. qui test. facere poss. ubi ita scribitur, cum hæredes Imperatores, si-
x Augustæ. & iterum postea: & sicut præcia legibus tantum est, Imperatori quoque & Augustæ testamentum facere

liceat, & mutari. & l. bene à Zenone, vers. eodemque modo. C. de quadrienn. præscr. ubi hæc verba sunt, eodemque modo si à serenissima Augustæ aliquid alienetur, quare & non eadem utatur prærogativa. Julius autem Capitolinus in Pertinace, tradit eadem die, quæ ipse Pertinax Augustus est appellatus, & Flavianam Titianam uxorem ejus Augustam quoque fuisse appellatam: qui paulo post scribit, hanc uxoris Augustæ appellationem ipsum Pertinacem non recepis. De sororibus autem, vide infra in verbo, Uxori, sororique. De filiabus vero Cornelius Tacitus lib. 15. scribit Neronem filiam suam, quæ ex Poppea susceperat, & ipsam quoque Poppeam Augustas appellasse. Et Suetonius in ipso Nerone cap. 35. scribit ex Poppea filiam tulisse Claudiam Augustam, eamque amisisse admodum infantem. Et Julius Capitolinus in vita Antonini Philosophi, scribit filiam ipsius Antonini fuisse Augustam vocatam. Et de aliis quoque inferius dicetur.

A 4

I Siqui-

& filiabus commune fuit. ¹ Siquidem Livia postquam nupsit Octavio, ² Augustæ nomen tulit, ³ & Agrippina postquam Claudio conjugata fuit. Senatus quoque frequenti curia ⁴ uxori sororique Trajani, cognomen Augustarum dedit: ⁵ & Vitellius matri, ⁶ & Faustinae uxori Antoninus: ⁷ sic Juliani uxor & filia, Augustæ appellatae sunt: quibus hoc etiam honoris tributum est, ut illas quandoque ⁸ sacer ignis præiret: ⁹ quem mox sequuti Cæsares, pro maiestate impe-

ignis
sacer
præ-
debat.

¹ *Siquidem Livia.*] Plinius lib. 15. cap. 30. eodemque ult. Namque, inquit, Livia Drusilla, qua postea Augusta matrimonii nomen accepit, cum pacta esset illa Cæsari, &c. Nam & alibi eandem Augustam vocat ipse Plinius, scilicet, lib. 37. eodemque ult. cap. 2. Et Dion in Augusto ad fin. Cum autem (ait Græce quidem, sed in hunc sensum) Augusto populus Romanus æternitatem immortalitatemque donavisset, ei Liviam, quæ tum Augusta nominabatur, Sacrosdotem creavit. Cornelius autem Tacitus lib. 1. Historiæ Augustæ, scribit in testamento Augusti Liviam ipsam in familiam Juliam nomenque Augustæ fuisse assumptam. At Suetonius in Claudio, cap. 13. tradit, eandem Liviam id cognominis sibi oblatum recusasse.

GOTHOFREDUS.

² *Augusta nomen tulit.*] Et reliquæ omnes principum uxores, quibus & Cæsarum ipsorum privilegia collata à maritis. l. 31. ff. de legibus. l. si Augustæ. 57. ff. de legat. 2. l. 6. in fin. ff. de iure fisci. l. 3. Cod. de quadr. præscript. & aliis innumeris locis.

TIRAQUELLUS.

³ *Et Agrippina.*] Tacitus lib. 12. Augetur, ait, & Agrippina cognomine Augustæ.

⁴ *Uxori sororique Trajani.*] Plinius in Panegyrico scribit, Senatui obtinisse cognomen Augustarum uxori sororique Trajani, quod certatim deprecata sunt, iudicantes plus esse in eo, si uxor &

soror Trajani Imperatoris, quam si Augusta dicerentur.

⁵ *Et Vitellius matri.*] Scilicet Sextilii, ex eodem Tacito, lib. 18. Sic Capitolium, inquit, ingressus, atque ibi matrem complexus, Augusta nomine honoravit. Sed & Claudius (quod addendum est) Antonia matri apud Suetonium in vitâ illius, cap. 11. Et Alexand. Severus matri quoque Mammeæ apud Herodianum lib. 5. post princip.

⁶ *Et Faustina uxori Antonini.*] Uterque & Pius & Philosophus, ex Julio Capitolino in vita utriusque. Nam & utriusque uxores Faustina vocabantur, ut ibi videre licet. Et de alterutra loquitur, l. si Augusta. ff. de legat. 2. à nobis supra citata.

⁷ *Sic Juliani uxor & filia.*] Ex Ælio Spartiano in vita illius.

⁸ *Sacer ignis præiret.*] Id enim tributum fuisse Lucillæ Antonini Philosophi Imperatoris filiz, uxori primum Veri & ipsius Imperatoris, & deinde Pompejæ tradit Herodianus lib. 1. Et Martiæ quoque ex concubinis Commodi, & quam prope uxoris loco habuit, idem eod. lib. 1. *

GOTHOFREDUS.

* His adde quæ de sacri ignis prælatione scripti ad Edictum Justiniani 8. c. p. 4.

MERCERUS.

⁹ *Quem mox sequuti Cæsares, &c.*] Quasi vero Julianus id primus usurpavit: Imo ante cum Pertinax, ignem, & cætera principatus insignia dicitur contem-

imperii, ¹ more Perfarum regum & Indorum, sibi vendicarunt: ² tametsi Vitellius oblatum sibi Cæsaris cognomen recusavit, Augusti verò distulit: quod postea deploratis rebus, quum hostilibus armis premeretur, dimissum revocavit, & Cæsarem se dici voluit: ³ donec post seriem annorum, haud longo intervallo, Romani principes Antonini cognomen sumpserunt. ⁴ Namque à Pio Antonino, Antoninus Philosophus, vir omni laude dignus: deinde Commodus, Caracalla, Geta, Heliogabalus, & alii ex Cæsaribus fama illustres, Antonini nomen sibi adoptarunt: ⁵ voluitque Severus Imperator, ut Romani imperatores, sicut Cæsaris, sic in posterum Antonini nomen ferrent, hoc suæ posteritati longe clarissimum fore arbitratum.

contempsisse. Et ante Pertinacem, Commodus Lucillæ sorori suæ natu maximæ reliquit principatus ornamenta, ut sederet in theatro in sella imperatoria, & ignis eam præcederet. Ea ergo ornamenta habuerat jam ab eo tempore, quo nupta erat L. Vero, assumpto in partem principatus, & Imperii Romani. Quæ omnia tradit Herodianus. Qui solus inter scriptores rerum Romanarum, videtur hujus moris meminisse. Hic ignis in lampade præferebatur.

TIRAQUELLUS.

9 *Quem mox sequuntur Cæsares.*] Ut videre licet ex Herodiano eodem lib. 1. non semel, ubi de Lucio Vero, & Commodus: & lib. 2. ubi de Pertinace, & de Macrino: & lib. 7. ubi de nece Alexandri Severi, & iterum ubi de inauguratione Gordiani.

1 *More Perfarum.*] Quorum reges sacer quoque ignis præit, ut scriptum reliquit Q. Curt. lib. 3. non semel.

2 *Tametsi Vitellius, &c.*] Suetonius in vita illius, cap. 8. in fin. *Cognomen, inquit, Germanici delatum ab universis cupido recepit, Augusti distulit, Cæsario in perpetuum recusavit.* Tacitus lib. 17. *Nomen Germanici Vitellio statim addi-*

tum, Cæsarem se appellari etiam visum prohibuit. Et libro 18. *Premisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Cæsario non reciperet, cum de potestate nihil detraberet.* Et lib. 19. *Nec deerat ipse vultu, voce, lachrymis misericordiam elicere, largus promissis, &c. quæ natura trepidantium est, immodicus.* Quin & Cæsarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, &c.

3 *Donec post seriem annorum.*] Id videre licet ex Julio Capitolino, Ælio Lampridio, Ælio Spartiano, Herodiano & aliis vitarum horum Imperatorum scriptoribus, præsertim vero ipso Spartiano in vita Septimii Severi.

GOTHOFREDUS.

4 *Namque à Pio Antonino.*] De nominibus Antoninorum & vocis eorum differentis vide Revardum 3. variorum 10.

TIRAQUELLUS.

5 *Voluitque Severus.*] Scilicet Septimius ex Herodiano qui id tradit, lib. 3. De qua re etiam loquens Ælius Spartianus in vita illius scribit, Antonini nomen Bassiano & Getæ filiis imposuisse, quod Severus ipse in Marci Antonini familiam transire voluisset.

bitratus. Mox succedenti ævo, collapsa re militari, 'Ataulphus Gothorum rex, Roma debellata, eo vesaniæ processit, ut quemadmodum Cæsares, sic in posterum Romanos principes Ataulphos cognominari destinaret: à quo instituto, sicut à pluribus aliis, postea desitum est. * Nomen verò imperatoris, prætoribus olim magnarum laudum titulus fuit: quippe hoc honore velut insigni munere, milites summos duces honestabant iisque præcipuus honos habebatur semper. Postea nisi illos, quorum ductu & auspicio confectum fuisset bellum, ' & sub quibus decem hominum millia uno prælio cecidissent, † aut saltem duo millia, quæ postea consuetudo increbuit, vel denique mille occubuissent, aut præcipua victoria potiti essent, nullos imperatoris nomine dignos putarunt. ' Propterea Marco Crasso,

Ataulphi.

Imperator.

Imperatores qui vocati.

I *Ataulphus Gothorum rex.*] Id relatum est à Paulo Orosio lib. Historiarum ad D. Augustinum, 7. cap. 29. eodemque ult. & alio Paulo Diacono de Gestis Romanorum, lib. 13. ubi & illud tradunt, Placidiz, aut ut alii vocant, Placidiz uxoris suasu incepto destitisse: quod & nos retulimus in nostris legibus consubialibus. libro 11. n. 12. incipiente *Ataulphus.* *

GOTHOFREDUS.

* Hujus Ataulphi res gestas vide apud Procopium, 1. Vandalicorum, & Iornandem in rebus Gothicis. Wifigothorum rex fuit, Romam tenuit post Alaricum, inde Galliz partem.

TIRAQUELLUS.

2 *Nomen vero Imperatoris.*] Appianus Alexandrinus, lib. 2. de bellis Civilibus, loquens de Attilio Varo, tradit, illum Imperatorem se nominari voluisse. Hanc enim appellationem Prætoribus non mediocriter apud milites autoritatis: quasi ipsis testificantibus eundem Imperatoris nomine non indignum esse. Hunc quippe honorem Prætores jampridem in maximis belli operibus sibi vindicaf-

se, observarunt post veteres, Alciatus & Ferretus ad Corn Tacit. lib. 12. *

GOTHOFREDUS.

* De Imperiis V. Sigonius, 1. de antiquo jure civium Romanorum, cap. 21. vide eundem 3. de antiquo jure Provinciarum 6.

TIRAQUELLUS.

3 *Et sub quibus decem millia hominum.*] Ipse Appianus iis quæ clausula præced. ex eo diximus, hæc subjecit: *Nunc autem sub quibus decem millia in bello concidissent, hac appellatione dignos haberi audio.*

4 *Aut saltem duo millia, &c.*] Cicero Philip. 14. *At si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum mille, aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine quæ increbuit, Imperatorem appellaret Senatus? tot legionibus cæsi, tanta multitudo hostium interfecta, Imperatorium nomen adimemus?*

5 *Propterea Marco Crasso.*] Aliter Plutarchus in vita illius, ut ibi videre poteris. At illum Imperatorem vocat Cæsar, lib. 3. belli Civilis. *Qui,* (inquit, de Parthis loquens) paulo ante M. Crassum Imperatorem interfecerant,

I Pom-

Crasſo, quod urbem Zenodotium trans Euphraten, imbelli certamine & incruento Marte vicit, & ob id imperatoris nomen ſibi arrogavit, magnæ invidiæ fuit, quod non multo negotio tantum nomen vendicaſſet. ¹ Pompejus, quod in Aphrica Domitium ſuperaveſſet, quodque ex viginti millibus hoſtium, vix tria millia effuſiſſent, toto conſpirante exercitu, imperatoris nomine fuit honeſtatus: qui licet ſe Imperatorem ſalutari permiſerit, nunquam tamen epistoſis aut chirographis hoc nomen uſurpavit. ² Julius Cæſar, C. Cæſaris pater, quod Syllanis temporibus, multa Samnitum & Lucanorum millia ad Eſerniam interfeciſſet, ab exercitu Imperator fuit appellatus. ³ Mox divus Cæſar, poſt pericula depulſa, prænomen Imperatoris ſibi arrogavit. ⁴ Deinde Auguſtus Tiberium ⁵ & Claudium Druſum privignos hoc nomine nobilitavit. Bello quoque Germanico fuſis fugatiſque hoſtibus, ⁶ Tiberio Cæſari ⁷ & Tito expugnatis Hieroſolymis, miles victor imperatoris nomen dedit, & trophæum poſuit. ⁸ Cicero quoque, quod

¹ Pompejus.] Cæſar lib. 3. belli civilis, Pompejus, inquit, ex praliſ Imperator eſt appellatus, hoc nomen obtinuit, atque iſa ſe poſtea ſalutari paſſus eſt, ſed neque in literis, quas ſcribere eſt ſolitus, neque in ſciſibus inſignia laurea prætulit. Et Plutarchus id dicit in vita illius. At Plinius id illi teſtimonium præbuit, lib. 7. cap. 26. Toties Imperator antequam miles.

² Julius Cæſar, C. Cæſaris pater.] Paulus Oroſius Hiſtoriarum lib. 5. cap. 17.

³ Mox divus Cæſar.] Apud Suetonium in vita illius, cap. 76. Sed & ante quoque in Hiſpania apud Hircium in bello Hiſpanienſi.

⁴ Deinde Auguſtus Tiberium.] Tradit tamen Suetonius in vita Tiberii, c. 26. cum hoc Imperatoris prænomen reſuſaſſet. Nec alicubi legi eum ſic appellatum ab Auguſto. Vide ſequen. annotat.

⁵ Et Claudium Druſum.] Vereor ne

hic & in præcedenti annot. Alexander fuerit deceptus, & utrumque ſcilicet Tiberium & Druſum filios Livie ex Nerone priore marito acceperit, pro Cajo & Lucio ejuſdem Auguſti nepotibus ex Julia filia, quæ illos Agrippa pepererat, quos ipſe Imperatores appellarat & ſuos ſucceſſores designarat, ut tradit Dion in vita illius.

⁶ Tiberio Cæſari.] Germanico, ut credo, voluit & certe debuit dicere, qui, ut ſcribit Tacitus lib. 1. victis Germanis Imperatoris nomen, auctore Tiberio accepit.

⁷ Et Tito.] Suet. in vita illius, c. 6.

⁸ Cicero quoque.] Plutarchus in vita illius, & ipſemet Cicero lib. 2. Epit. famil. epit. ejuſdem lib. 9. totius autem voluminis 20. cuius initium eſt, Tu vide, ubi dicit ſe apud Iſum devictis Amanenſibus Imperatorem appellatum. Ideoque & in capite illius epit. & multarum ſeq. ſe Imperatorem nuncupat.

*Cæsa-
restan-
dem
impe-
ratoris
nomen
sibi as-
sump-
serunt.*

quod Parthos ad Amanum profligasset, ¹ & Metellus quod Sertorium vicisset, imperatoris nomina tulere. ² Fertur tamen Curio ad Uticam, quod ejus opera conductis commearibus, omnium rerum copia abundaret exercitus, imperatoris sibi nomen ascivisse. ³ Et Scipio bello civili inter Pompejum & Cæsarem, ut pecuniam à provincialibus cogeret, se imperatorem dixisse. ⁴ Demum Cæsares, ne in crimen invidiamque inciderent, imperatoris nomen, tanquam titulum mitem & honestiorem, abrogato regis vocabulo, iterum & sæpe desumpserunt. ⁵ Quare Augustus semel & vices fuit Imperator dictus, & secuti principes hoc cognomento persæpe nobilitati sunt. Quod etiam ⁶ apud Græcos fuit usurpatum: quippe ¹ Phocion vigesimum

¹ *Et Metellus.] Plutarchus in vita Sertorii.*

² *Fertur tamen Curio.] Ex Cæsare l. 2. de Bello civili: cuius hæc verba sunt, Hic rebus gestis Curio se in castra ad Bagradam recepit, atque universi exercitus conclamatione Imperator appellatur.*

³ *Et Scipio.] Ex Cæsare lib. 3. Belli Civilis, Hic, inquit, temporibus Scipio detrimentis quibusdam circa montem Amanum acceptis, Imperatorem sese appellaverat: quo sacro civitatibus Tyrannisque magnas imperaverat pecunias. Item à publicanis sua provincia debitam biennii pecuniam exegerat, & ab eisdem insequentis anni mutuum acceperat, &c. Quibus adde, & alium Scipionem antiquiorem, nempe eum, cui Africani cognomen fuit, ita quoque appellatum ex Livio 3. Decad. lib. 7. Et Tiberium Junio Bleso tribuisse ut Imperator à legionibus salutaretur, devicto Tacfarinate, ut tradit Tacitus lib. 3. non multo ante si. Idque prisce erga duces honore, ut ille dicit. De quo etiam Vellejus Paterculus lib. 2. Syllam quoque Imperatoris nomen adeptum fuisse ob multas victorias adversus hostes adeptas, ut scriptum reliquit Plut. in vita illius. Et Brutum*

item & Cassium ab exercitu Imperatores vocatos fuisse, testis est idem Plutarchus in vita Bruti. Et Q. Cassium Longinum, quod in Lulitania Medobregam oppidum, montemque Herminium expugnasset, Imperatorem appellatum, tradit Hircius aut Oppius in bello Alexandrino.

⁴ *Demum Cæsares.] Dion in Julio Cæsare, & ceteri vitarum Imperatorum scriptores. Ipse autem Dion tradit Augusto Cæsari decretum fuisse nomen Imperatoris, non tanquam maximæ alicujus pugne victori, neque summa dignitate prædito, sed veluti omnium rerum domino, à quo ceteri Imperatores Romanos connumerandos. Vide ibi cætera.*

⁵ *Quare Augustus.] Ex Tacito l. 1: ubi describens pompam funeris ipsius Augusti, inter titulos honorum ejusdem hunc ponit, nomen Imperatoris semel atque vices partum.*

⁶ *Apud Græcos.] Adde & Carthaginenses ex Livio 3. Decadis lib. 1. non multo post princ. In Asdrubalis locum, haud dubia res fuit, quin prærogativam militarem, qua extemplo juvenis Annibal intra prætorium delatus, Imperator ingenti omnium clamore atque assensu*

num Imperator dictus est: 'Aratus decimum & septimum imperatorem gessit, 'Pelopidas ter & decies,' Philopœmenes octavum: quem apud Achæos intra annum bis gerere non licebat, sicut * apud Spartanos bis eundem classis præfectum fieri lege vetabatur. Sola mulier 'Zenobia' Palmyrensiū regia, quum orientis regnum tueretur, armata in virili veste exercitui præfuisse, & Imperatoris nomen tulisse dicitur, cujus auspiciis pleraque egregie gesta in hostes fuere. Sed non solum Romanos, verum eos qui Albæ regnarunt, qui ante Romulum per annos trecentos fuere, idem observasse proditum est. Constat enim à Sylvio Ascanii filio, qui secundus ab Ascanio suscepit Albæ regnum, reliquos Albanorum Reges per ordinem successionis, ⁷ Sylvios cognominatos fuisse. Siquidem Æneas

Achæorum
Spartanorum
Zenobia.

Alba-

assensu appellatus erat, favor etiam plebis sequeretur.

† *Phociam.*] Plutarchus in vita illius uno in loco, sed in alio tradit illum quantum supra quadragesimum imperium gessisse, quamvis nunquam ipse comitiis intervenisset.

1 *Aratus.*] Id ex Plutarcho est in vita illius, ad finem.

2 *Pelopidas.*] Et id quoque ex eodem Plutarcho in vita illius, etiam ad finem.

3 *Philopœmenes.*] Satis constat ex Plutarcho in ejus vita, & Livio 4. Decad. lib. 5. & alibi, hunc sæpius Imperatorem Achæorum fuisse, sed numerum certum non adscribunt. At Pausanias lib. 8. dicit octavo illum fuisse Ducem Achæorum designatum, cum septuagesimum jam annum esset egressus.

4 *Apud Spartanos.*] Ex Plutarcho in Lysandro. Alibi tamen idem Plutarchus, scilicet in Apophtheg. Læconicis inter instituta Lacedæmoniorum scribit illis interdictum fuisse nautis esse, & navali pugna decetare. Verum posterius & in mari eos pugnasse, & cum mari potius essent, rursus destitisse, cum mores civium

corrupti animadvertissent. Sed iterum quodque super hoc mutatos fuisse, quemadmodum & in omnibus aliis.

5 *Zenobia.*] Apud Trebellium, aut ut alii vocant, Trevellium Pollionem tum in vita illius, tum & in vita Aureliani. Sed his omnibus addes, & Reges quoque qui Duces exercitus deligebantur, Imperatores quoque vocatos. Sic enim Antiochus Ætolis Dux electus adversus Romanos, Imperator vocatus est apud Livium quartæ Decad. libro 5.

GOTHOFREDUS.

6 *Palmyrensiū regina.*] Hinc Palmyrenæ factionis dominatio. lib. 4. Cod. de ingenuis manumiss. ubi dixi.

TIRAQUELLUS.

7 *Sylvios cognominatos fuisse.*] Dionysius Halicarn. lib. 1. Livius 1. Decad. lib. 1. non multo post princip. Sylvio deinde regnat Ascanii filius, casu quodam in Sylvio natus. Is Æneam Sylvium creas: is deinde Latinum Sylvium, ab eo colonia aliquot deducta Prisci Latini appellati. Mansit Sylvina postea omnibus cognomen, qui Albæ regnarunt. Latino Albæ ortus, Albæ Atys, Atys Capys, Capi Capetus, Capeto Tybati-

Albanorum rex, & Latinus, & Capis, & Capenus, & Tiberinus, ac reliqui deinceps, quandiu regnum Albæ stetit, Sylvii cognomenta ab illo meruere. Sicut Latinis regibus ¹ à Murano, qui in Latio regnavit, Murani cognomen inditum ferunt. Quæ quidem res ancipitem mihi animum sæpe agit, cogitatioque subit, cur non exemplo Albanorum & Latinorum, idem quod in imperatoribus, etiam in regibus veteres Romani fecerunt, ut à conditore urbis Romulo, reliqui post illum reges, felix faustumque nomen acciperent: cum præsertim ipse urbis conditor, bonis artibus partum firmitatemque regnum, inter omnia inimica infestaque longe illud majus, auctiusque reliquerit. Sed hanc quæstiunculam relinquamus, quibus hujuscemodi indagare, ingenium abunde & negotium est. Parthos quoque idem observasse, ut regum cognomenta ferrent, multi prodidere. ² Etenim Arfaces Scythæ, vir fortis & strenuus, cum premente inopia, latrocinii obnoxiam juventam ageret, coacta exulum manu, quos Parthos nuncupant, devicto Seleuco & Mandragora, in regem Parthorum assumptus, illud ita instituit, formavit-

Par-
thi.

Tiberinus, &c. Servius enarrans eum locum lib. 6. *Æneidos*:

Ille (videt) pura juvenis qui nititur hasta.

Albani, inquit, *Reges dicti sunt Sylvii ab hujus nomine, sicut hodieque Romani Imperatores Augusti vocantur: Egyptii, Ptolemæi: Persæ, Arsacide: Latini, Murrahni*: citatque illud ejusdem Virgilii lib. 12. ejusdem operis:

Murrahnum hic atavos, & avorum antiqua sonantem

Nomina, per regesque actum genus omne Latinos.

Quo etiam in loco idem Servius, hoc est, ait, *cujus nomine majores omnes Murrahni dicti sunt & Reges fuerunt. Scimus enim plerumque solere fieri, ut primi Regis reliqui nomen etiam possideant, ut apud Romanos Augusti vocantur, apud Albanos Sylvii, apud*

Persæ Arsacide, apud Egyptios Ptolemæi, apud Athenienses Cecropide. Sed quantum ad Persas vide infra in verbo, *Etenim Arfaces*, ex quo intelliges Servium lapsum fuisse, & pro Persis Parthos debuisse dicere. Sed & illud de Sylviis voluit Festus Pompejus L. 17.

1 *A Murano.*] Totus hic locus Alexandri est.

2 *Etenim Arfaces.*] De hoc Justinus libro 41. à quo etiam hic locus sumptus est, nisi quod is *Andragoram* vocat, quem hic *Mandragoram* appellat. Sed & de hoc Arsace quædam Strabo libro 15. non semel, & Dion in Pompejo, qui & addunt Reges Parthorum ita esse dictos. Et Eusebius in Chronicis Olympiade 133. Et vide quæ diximus in verbo, *Sylvius cognominatos fuisse.*

1 Quo-

navitque, ut diem victoriæ tanquam natalem libertatis, multis post tempestatibus solemnem celebrarint: qui postquam fato functus est, tanto honori ipsius memoria fuit, ut celebre ad posteros reges cognomen Arsacis ex suo nomine reliquerit. Nam & Parapatus, & Mithridates, & Pharnaces, & qui post illum regnarunt Parthorum reges, cognomen Arsacis sibi posterisque illustri titulo propagatum adoptaverunt. ^{Ince-} ^{sus} ^{Partho-} ^{rum-} ^{Pali-} ^{brati-} ^{Sandra-} ^{coeli-} ^{Taxi-} ^{les.} ¹ Quorum posteros parum legitime regnare dixerunt, nisi ² ex matris incesto & filii concubitu editi forent. ³ Quinetiam apud Indos hunc aliquando morem inolevisse accepimus. Nanque Indorum Reges, alios Palibrotos; alios Sandracoctos, ⁴ nonnullos Taxiles, sequente

¹ *Quorum posteros.*] Multi tradunt apud Parthos matrimonia parentum & filiorum esse legitima, & inter cæteros Bardesanes in lib. de Fato, & D. Clemeas lib. Recognitionum 9. & Euseb. lib. præparationis Evangelicæ 3. & iterum 6. c. 8. & è Poëtis Lucanus lib. 4.

Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto

Nascitur Arsacides, cui fas implere parentem.

Ex nos quoque diximus in nostris *ll. conubialibus*, l. 7. num. 33.

GOTHOFREDUS.

² *Ex matris incesto.*] Sic Catullus de Gellio loquens:

Nascitur Magnus ex Gellii matrisque nefando

Conjugio, & discat Persicum hæruspicium.

Nam magnus ex matre & quato gignatur oportet

Si vera est Persarum impia religio.

Incestum hunc apud Persas permissum fuisse, testis Augustinus in Leviticum cap. 18. eo alludit Mirra apud Ovidium Met. 10.

Gentes tamen esse feruntur, in quibus & nato genitrix, & nata parenti,

Jungitur & pietas geminato crescit amice.

Adde quæ notata cap. 24. hoc eodem libro infra.

TIRAQUELLUS.

³ *Quinetiam apud Indos.*] De his tribus Regum Indorum: appellationibus Strabo, lib. 15. & præterea de tertia, Plutarchus in Apophthegmatis Alexandri: & Q. Curtius, lib. 8. Sed de Palibrotis alii aliter, nempe hos gentem esse Indorum: & inter hos Pomponius Mela, lib. 1. ubi de India loquitur: & Plinius, lib. 6. cap. 19. & Solinus cap. 65. aut aliorum computatione, 55. & Justinus, lib. 40. & Plutarchus in Lucullo, & in Pompejo. Maluit autem hic Alexander sequi Strabonem. Caterum Arrianus de gestis Alexandri, lib. 8. post principem meminit Palimbothra Indorum urbis maximæ. Et postea quoque eodem libro tradit Palimbothram amplissimam Indicarum urbium esse in Gedrosorum finibus juxta Erranobæ & Gangis fluminum concursum. Sed & idem, illo ipso libro scribit Sandracoctum maximum esse regnum Indiarum: & vide infra, lib. 2. cap. 31.

GOTHOFREDUS.

⁴ *Nonnullos Taxiles.*] Taxilen reperio regiam fuisse, Periregis, altitudine ab antiqua Nino non multum differentem, & Græco more ædificatam.

quente nomine in quemcunque imperium transfret; ob
 eximiam in bello virtutem denominatos ferunt. ¹ Bithynios
 quoque ob prioris Nicomedis claritatem, qui militiæ &
 domi clarus fuit, Nicomedis cognomen regibus indidisse
 putant: sicut à Cecrope, qui Athenis regnavit primus,
 Reges Atheniensium Cecropidas nuncupari. ² Hic enim
 omnem multitudinem in oppida duodecim digestam, par-
 titus fuit, quam Theseus obviam eundo periculis; ne ho-
 stium præda forent, velut unius corporis alumnos, in unam
 urbem postea sociavit & coëgit. ³ Et Paphlagonum Philo-
 menes, ⁴ Thessalorum Hellenes ab Hellenis, & Assyrio-
 rum Reges Tigranes dicti cognominatique sunt. Cum
 enim Seleucidarum imperium ab Alexandro ad septua-
 ginta supra ducentos annos provectum fuerit, Tigranis
 cognomen à primo illo, qui Assyriis præfuit summæ justi-
 tiæ temperamento, posterius desumpsere, ita ut per ea tem-
 pora quatuor supra decem Tigranes Reges denominati fe-
 rantur. Quin etiam ⁶ à Neoptolemo Achillis filio, qui

Pyr-

sam. Ad eam venisse Apollonium, re-
 gnante Pharaote rege, cujus rei testis
 est Philostratus libro 2.

TIRAQUELLUS.

¹ Bithynor.] Strabo l. 12. Nicome-
 dia, inquit, dicta de nomine regis cujus-
 dam Bithyni, qui eam condidit: multi
 enim eodem nomine vocati fuerunt, vel-
 uti Ptolemæi, propter prioris calamita-
 tem.

² Hic enim omnem multitudinem.]
 Plutarchus in vita Thesei.

³ Et Paphlagonum Philomenes.] Ju-
 stinus, lib. 37. in fin. Nicomedes, ait,
 quoniam se tueri jure non potuerat, iusto
 regi redditurum respondit: atque ita
 filium suum mutato nomine Philomenem
 Paphlagonum regum nomine appellat, &
 quasi stirpi regie reddidisset regnum, sal-
 so nomine tenet.

⁴ Thessalorum Hellenes ab Hellenis.]
 Corrige ex Hellene, nam hic Hellen
 vocabatur, ex Solino, cujus verba hæc

sunt, c. 13. aut, ut alii computant, 14.

⁵ Et Assyriorum Reges, Tigranes di-
 citi.] Armeniorum dicere, ut opinor,
 voluit, quorum multos Tigranes re-
 ges fuisse legimus, ut videre licet
 apud Xenophontem Pædiz Cyri, l. 3.
 non multo post princ. Valerium Maxi-
 mum, lib. 9. cap. 11. Plutarchum in
 Lucullo, & in Pompejo: Justinum,
 lib. 40. Luc. Florum lib. Epitome Li-
 vii 97. & 98. Dionem in Pompejo,
 statim post princ. Nullum autem Assy-
 riorum præter unum & ipsum Armē-
 niæ regem qui Syriæ regno mutuis fra-
 trum odiis & bello inexpiabili con-
 sumpto, à populo ascitus per 18. an-
 nos illo tranquillissime potitus est,
 sed tandem illo à Lucullo victo, rex
 Syriæ Antiochus Cyziceni filius ab
 eodem Lucullo appellatur, ut ait Ju-
 stinus, lib. 40. Vide an alibi repe-
 ries quod Alexand. ab Alex. hic dicit.

⁶ A Neoptolemo.] Plutarchus in
 Pyrrho, in princ.

1 Pontis

Pyrrhus dictus est, Reges Molossorum Pyrrhidæ, cum ea loca tenuissent, & ^{Pyrrhidæ} Pontu Mithridatis nomina sumpserunt. ^{Mithridates} Is enim cum quo populus Romanus multiplex bellum gessit, à primo Mithridate sextus adnumeratur, ^{Bagoi} quem Eupatorem vocitarunt. Fuitque literis proditum, reges Persarum, qui spadones in regnum asciti fuere, ^{Candaces} Bagojos nuncupari. Et in Meroë, quod ^{Candaces} Candaces præcipua mulier regnum tenuisset, reginas in posterum Candaces cognominari: eaque observatio constans & per diu mansit. Nec me præterit, Ægyptios quoque Reges eandem consuetudinem usurpasse, ut in pleraque historia est. Siquidem cum antea ^{Pharaones} Pharaonēs dicerentur, ^{Ptolemæi} Ptolemæus La-gus gregarii militis filius, qui Ægyptum armis sibi vendicarat, post res cum Antigono compositas, cum quo multiplici bello & inmodica simultate conflictatus est, Ægypti regnum, quandiu vixit, moribus & disciplinis mirifice instru-

1 ^{Pontu Mithridatis.} Plutarchus in Demetrio scribit Mithridatem Ariobarzani filium, genus regum qui deinde Pontu imperitarunt, post octavam successionem, à Romanis destructam posteris suis reliquisse. Huius quoque primi Mithridatis meminit & Probus Aulus in Datami. cap. 5.

2 ^{Quem Eupatorem vocitarunt.} De quo Strabo, lib. 1. & lib. 6. ad fin. & lib. 7. & lib. 10. & 12. non semel.

3 ^{Bagojos nuncupari.} Plinius, l. 13. cap. 4. Clarissima, inquit, omnium, quas regias appellare ab honore, quoniam regibus tantum Persidis servabantur, Babilone nata non in horto Bagon, aut, ut alii legunt Bagon: & subdit, ita enim vocant spadones qui apud eos etiam regnare. De Bago quoque Eunuchus, rege Ægyptio, Alianus, lib. 6. cap. 8. de varia Historia, ubi de Artaxerxis cognomento Ochi occisione loquitur. Et Plutarchus in l. 2. de fortuna Alexandri: Bagojos, inquit, quoniam cursu & dardis Persarum im-

perium quasi humeris sublatum imposuit. Et Q. Curtius, l. 10. c. 1. de gestis Alexandri mentionem facit Bagoi Eunuchi ipsius Alexandri. Et Diodorus lib. 17. eum mille militum præfectum ait. Ovidius autem libro 2. Amor. Elegia 2. servum puellæ custodem Bagorum vocat.

*Quem pene est dominam servandi cura Bagoi,
Dum peragotecum pæna, sed apta, uaca. **

GOTHOFRIDUS.

* Adde Suidam in Bagojos.

TIRAQUELLUS.

4 ^{Candaces.} Strabo, lib. 17. Plinius libro 6. cap. 29. ad fin. Eusebius historiz Ecclesiasticæ, libro 2. cap. 1. Divus Lucas in actis Apostolorum, cap. 8.

5 ^{Pharaones.} Ex sacris Bibliorum libris.

6 ^{Ptolemæus.} Hanc Ptolemæorum seriem late descripserunt Strabo, l. 17. & Ptolemæus, libro primo.

B

1 Ptole-

instruxit ornavitque. Is igitur jam grandis natu, morbo
absumptus est; magno de se, ut de tam bene merito prin-
cipe, desiderio relicto: cujus memoriam Alexandrini tan-
ta charitate prosequuti fuere, ut Philadelpho qui post cum
regnavit, & reliquis Ægypti regibus, ab illius nomine,
Ptolemæi cognomenta indiderint. Nam & Euergetes,
qui Philadelpho successit, & Philopator, qui Tryphon,
& Epiphanes, & Philomator, & alter Euergetes Phiton
appellatus, & Lagus, & Auletes Ægyptiorum reges, ab
illo Ptolemæi dicti cognominatique sunt. Hic enim Phi-
ladelphus Stratonis discipulus fuit, omni doctrinæ genere
clarus, qui cum viribus attenuatis, infirma valetudine la-
boraret, miro discendi studio affectus, nobilem illam
omnium sermonibus celebratam bibliothecam, conqui-
sitis undique exemplaribus, omniumque linguarum volu-
minibus construxit, pulcherrimum sanè regis opulentis
monimentum, quæ ad primum Alexandrinum duravit
bellum. Quem Philadelphum, Philomatorem & Phi-
lopatorem ob neces parentibus & Germanis fratribus illa-
tas, per antiphrasin & irrisionem vocitarunt: sicut Euer-
geten quod deorum simulacra à Cambyse disjecta re-
stituerat, quasi beneficium: & Auleten diffamatis-
simum,

Ptole-
mæi.
Phila-
delphi
biblio-
theca.
Ptol.
Philo-
mator
& Phi-
pator
unde
dicti.
Ptol.
Euer-
getes.
Ptol.
Aule-
tes.

1 Ptolemæi cognomenta indiderint.] Id quod nos ex Servio & Strabone diximus, supra in verbo, *Sylvios cognominatos fuisse.*

2 Tryphon.] Ultra eos quos supra citavimus in verbo, *Ptolemæi.* Plinius, lib. 7. cap. 56.

3 Qui cum viribus attenuatis, &c.] Strabo, lib. 17.

4 Omnium sermonibus celebratam bibliothecam.] Et inter ceteros Plinius, lib. 35. cap. 1. Gellii lib. 6. cap. 17. eodemque ult. Et Plutarchi in Cæsare, & Arbenæ lib. Diaplophistarum, 1. cap. 1. ubi & alias celeberrimas bibliothecas commemorat.

5 Philomatorem.] Justinus libro 29.

6 Philopatorem.] Aliter Pausanias L. 1.

7 Euergeten.] Ex Plutarcho in Coriolano, non multo post princ. Et in libro de fortuna Alexandri secundi.

8 Auleten diffamatisimum.] Strabo lib. 17. Sed omnes, inquit, Ptolemæi post tertium male vixerunt, delitiis corrupti: omnium vero pessime quartus, scilicet & ultimus Auletes, qui præter alia flagitia etiam choraulam exercuit, & adeo in ea gloriabatur, ut non cumaretur certamina in regia celebrare, ad quæ & ipse cum aliis certaturus prodibat. Hicque est quem Alexandrinæ exegerunt. Et post pauca, Interea Auleten Romanus profectus Pompejus suscipit, & Senatui commendat ac de reductione ejus agit: & quibusdam interjectis dicit illum fuisse à Gabinio deductum.

1 Post.

munus, quod super cætera flagitia & dedecora, choraulam & tibias exerceret. Hunc enim Auleten ob similitudinem ^{Ptol.} *Auletes.* ^{exulre-} *Ægyptii* regno exegere: qui Romam exul cum venisset, à ^{fitus} *senatu* populoque Romano benigne exceptus, in *Ægypti* ^{ab A.} *regnum* ab Aul. Gabinio reductus & restitutus fuit. ^{Gabi-} ^{nis.} ^{Ptol.} ^{Puer.} Post quem Alexandrini Cleopatram & Ptolemæum puerum *regno* præfecere, sed mota seditione, à factione alterius partis, Cleopatra in Syria exulavit, atque ex illo *Ægypti* ^{Ptol.} ^{Puer.} *regnum* penes puerum stetit. ³ Hic est enim Ptolemæus ille puer, qui Pompejum Magnum ex Pharsalo fugientem, ministro Achilla & Photino miseranda nece affecit: exindeque Alexandrinorum res, urgente fato, in pejus magis ac magis ruere visæ sunt: ¹ donec Augustus terra marique victor, Actiaco prælio superatis Alexandrinis, Antonioque & Cleopatra, quam matrimonio sibi devinxerat, victis necatisque, *Ægyptum* omnem stipendio superimposito provinciam effecit, quam ⁴ prius Romanorum Cornelius Gallus præses administravit. Tunc primum sub præsidibus haberi cœpta est, atque ex illo finis regum *Ægyptiorum* fuit.

¹ Post quem Alexandrini.] Strabo lib. 17.

² Hic est enim Ptolemæus.] Plutarchus in vita Pompeji, ad fin. & Appianus Alexandrinus bellorum civilium, lib. 2.

³ Donec Augustus.] Strabo lib. 17. Eusebius in Chronicis, Olympiade 187. Suetonius in Augusto, cap. 18.

⁴ Prius Romanorum Cornel. Gallus.] Idem Euseb. ubi super, *Æge-* *pus*, lib. 2. & Dion in Augusto.

CAPUT III.

Quæ potestas, quantumque jus adversus reliquos magistratus, Tribunis plebis Romæ fuerit.

¹ **T**ribunos plebis, quos plebs à patribus discedente, ^{Tribu-} ^{ni ple-} & ad sacrum montem secedente, sacrosanctos sibi ^{bis} plebs creavit, nec juri dicundo, nec postulatis civium no- ^{quando} ^{creati} ^{scen-} ^{pri-} ^{miu-}

TIRAQUELLUS.

¹ **T**ribunos plebis.] Hæc sunt ex Livio, l. Decadis, lib. 2. & Plutarcho in vita Corneliæ.

GOTHOFRIDUS.

* De tribunis plebis adde l. 2. §. *isdem temporibus.* ff. de origine juris. C. l. 13. cap. 12. & 15. c. 27.

B 2

1 Idem

Tribunus plebis viatorem habebat. Tribunus plebis potestatem.

scendis, sicut alios magistratus, sed ut auxilii latio adversus consules esset, & illos qui insolenter in plebem insultarent, utque præsides libertatis custodesque forent, creatos accepimus. ¹ Ideo nec in sella curuli sedere, nec purpuratos incedere, nec lictorem ut consules prætoresque, sed viatorem habere illos satis constat. Causa autem hæc est, quod tribunus plebis, populi Romani ² magistratus non est: ³ propterea cum consulum, prætorum, & ædiliuum, reliquorumque magistratuum, creato dictatore, jurisdictio cesset & conniveat, solos tribunos plebis in potestate esse liquet. ⁴ Ex reliquis præterea magistratibus, cum mulæ vocationem & cognitionem habeant, apud tribunos tantum prehensionem esse absque vocatione, memorie datum est. Prehendere enim tribuno plebis licet, & in carcerem mittere, ⁵ jure sacrosanctæ potestatis, ⁶ etiam con-

TIRA QUELLUS.

¹ Ideo nec in sella, &c.] Plutarchus Problem. cap. 81. *Quid est, inquit, quod Tribunus purpuram non portat, cum ceteri magistratus purpurati incedant? An quod Tribunus omnino magistratus non est? Nam nec lictores habet, nec in sella curuli, sed sedens jure dicit, &c.* Nam postea alias rationes affert, quæ & huc pertinent, quas ibi videre poteris. Cicero autem Philip. 2. invehit in Antonium, quod Tribunus lictores laureatos habuisset qui illum antecederant.

² Sed viatorem habere.] Livius 1. Decadis lib. 2. *Ardens, inquit, ira Tribunus viatorem mittit ad Consulem.* & A. Gellius, lib. 13. cap. 12.

³ Magistratus non est.] Sunt propria verba Livii 1. Decadis, lib. 2. *Consul, inquit, negare jure esse Tribunum in quenquam, nisi in plebejum: non enim populi, sed plebis eum magistratum esse.* Plutarchus autem cap. 81. Problem. *omnino magistratum non esse, ut supra ex eo diximus.*

⁴ Propterea cum Consulum, &c.] Plutarchus ubi supra, scribit nec crea-

to quidem Dictatore Tribunus potestatem deponere, sed cum pœnis potestas & imperium ad Dictatorem redeat, soli omnium magistratum retinent, quasi imperium nullum gerentes, & alium quandam in republica locum obtinentes. Et idem prope modum tradit idem Plutarchus tum in vita Fabii Maximi, tum & Antonii. Ante hos Polybius, lib. 3. *Dictatoris, inquit, summam liberumque imperium, sub quo max ceteri magistratus cessant, exceptis Tribunis.*

⁵ Ex reliquis præterea, &c.] Gellius lib. 13. cap. 12. autoritate Atteji Capitonis & Varronis, & aliorum, multis ostendit Tribunos plebis prebensionem non etiam vocationem habere.

⁶ Jure sacrosanctæ potestatis.] Verba sunt Livii 3. Decadis, lib. 9. *Quem, inquit, comprehendere Tribuni jubent, ac jure sacrosanctæ potestatis reducere.*

⁷ Etiam Consulem, Prætozem, Censorem.] De Consulibus mox subijcitur exemplum, cui & alia addam. De Censore habes testimonium ex Livio 1. Decad.

consulem, prætorem, censoremque, ¹ M. Drusi exemplo, qui tribunus plebis, Philippum consulem, quia concionantem interpellarat, præcipitem egit in carcerem, ita ut non modica vis sanguinis è naribus efflueret. Etiam ab injuria quæ coram fieret inhibere, ² multamque indicare Consuli, Dictatorique ³ & reliquis Magistratibus Tribunus pro imperio poterat. ⁴ Intercessionem quoque adversus reliquorum potentiam magistratum, apud Tribunos plebis tantummodo sunt. Contra vero Dictatoris imperium, ⁵ à quo non est provocatio, Tribunis intercedendi facultas.

1. Decad. libro 9. ubi P. Sempronius Consul Appium Claudium Censorem in vincula duci iussit. Sed & de Tribunis militum consulari potestate, testimonium habes Livii 1. Decad. lib. 5.

1. *M. Drusi exemplo.*] Id ex Valerio Maximo est, lib. 9. cap. 5. Verum & huic exemplo adde & aliud. Lucium Licinium Lucullum, & Aulum Posthumium Albinum Consules, cum delectum severe agerent, nec quinquam gratia dimitterent, à Tribunis plebis qui pro amicis suis vocationem impetrare non potuerant, in carcerem fuisse conjectos, ut tradit L. Florus Epitome Livii l. 48. Qui & ipse lib. 55. scribit, Tribunos plebis, quia non impetrarant, ut sibi de nos quos vellent milites eximere liceret, Consules in carcerem mitti iussisse. Tiberius autem Gracchus in oratione quam habuit post abrogationem Octavii sui collegæ à populo factam, inter cetera hæc dicebat, Esse vero pergrave si Consul à Tribuno plebis in carcerem duci possit, ipse autem Tribunus à plebe deponi & abrogari non possit, ut scribit Plutarchus in vita illius. Apud Livium autem 1. Decad. libro 4. Trib. plebis pronuntiantes placere Consulibus Senatui dicto audientes esse: si adversus consensum amplissimi ordinis ultra tentent, in vincula se duci eos iussuros;

idque ipsam fecerunt. Apud Cicero- nem in Oratione in Vatinius, ipse Vatinius Trib. plebis M. Bibulum Consulem in vincula duxit. Appianus lib. 4. Bellorum Civilium scribit nonnullos ex Consulibus à Tribunis plebis fuisse custodiæ inclusos.

2. *Multamque indicare Consuli Dictatorique.*] Habebant enim summam coercendi potestatem. cap. 12. lib. 3. A. Gellii. Ideoque de Tribunis & L. Menenio exconsule, Livius Decad. 1. lib. 2. inquit, in multa temperantur Tribuni: cum capitis antiquissent, duo millia æris damnato multato edixerant.

3. *Et reliquis magistratibus.*] Ut Censoribus ex Livio 1. Decad. lib. 9. ubi P. Sempronius Trib. plebis Appium Claudium Censorem, nisi Æmilium legi paruerit, in vincula illum duci jubere se minatur. Et 5. Decad. lib. 3. ubi Rutilius Tribunus plebis C. Claudium Pulchrum, & Tiberium Sempronium Gracchum Censores multavit.

4. *Intercessionem quoque.*] Etiam adversus Senatusconsulta, Cornelius Tacitus, lib. 16. Aderat consilio Rusticus Arulenus flagrans juvenis, & cupidine laudis efferebat se intercessurum Senatusconsulto: nam Plebis tribunus erat.

5. *A quo non est provocatio.*] Ut videre licet ex Livio 1. Decad. lib. 2. in duobus locis, & iterum lib. 3. in Oratione L. Quintii: & ex nostro Pomponio in l. 2. §. populo. ff. de origine juris.

facultas non est, quamvis plerique contra Dictatoris iussum, Tribuni intercessionem valuisse contendant, ¹ Quinti Fabii exemplo, qui cum Magister equitum esset, & in eum, quod contra vetitum pugnasset, L. Papyrius Dictator animadvertere vellet, M. Fabius pater, qui ter Consul Dictatorque fuerat, Tribunos plebis & populum appellavit, qui intercessione sua, etsi precariam praestitissent opem, reum tamen supplicio eximere. ² Ego autem cum id aliter compertum non habeam, Tribunitiam potestatem semper Dictatoris imperio celsisse ausim asseverare. ³ Ab uno quoque Tribunorum ad reliquos Tribunos provocare licere, ipsosque intercedere posse, non est controversia. Neque enim levis est unius Tribuni in prohibendo potestas. ⁴ Siquidem uno aliquid fieri negante, nihil ceteri, etiam si plures numero sint, decernere valent. ⁵ Id tamen lege cautum erat, ne ultra mille passus ab urbe ad Tribunos provocatio foret. Ideo si quid sublata intercessione Tribunorum, per populum agi vellent, extra urbem ultra mille passus comitiis indictis, & senatu evocato, decernebant. Tunc enim sine imperio Tribunus censebatur. Capitis etiam diem dicere ⁶ Dictatori vel ⁷ Consulibus, postquam abiire magistratu, ⁸ & reliquis

*Tribuni
in pro-
hiben-
do potes-
tas.*

¹ *Q. Fabii exemplo.*] Ex Valerio Maximo, lib. 2. cap. item 2. & Livio, qui hanc rem elegantissime tractat, 1. Decad. lib. 8.

² *Ego autem.*] Id auctoris est: sed vide tamen quod Plutarchus scripsit in Camillo. Nempe cum Dictatorem ius in foro dicentem lictores Tribunorum plebis aicos fuisse invitum ducere ad ipsos Tribunos.

³ *Ab uno quoque.*] Id enim videre licet ex Gellio lib. 7. cap. 19.

⁴ *Siquidem uno.*] Dionysius Halicarnassensis, lib. 9. statim post princ. Et id quidem Plutarchus etiam aperte declarat, tum in Gracchiis, tum in Catone Uticensi. Imo vero Polybius, libro 6. Si (inquit) ex Tribunis unus

duntaxat resistat, non poterit Senatus aliquid ad effectum perducere, imo ne consistere quidem, aut omnino aliquo proficisci.

⁵ *Id tamen lege cautum erat.*] Livius 1. Decad. lib. 3. Neque enim, inquit, provocationem esse longius ab urbe mille passuum, & Tribunos si eo veniant, in alia turba Quiritium subiectas fore consulari imperio.

⁶ *Dictatori.*] Livius Decad. 1. l. 7. de L. Manlio postquam dictatura abiit, sic habet, dies Manlio dicitur à M. Pomponio Tribuno plebis.

⁷ *Consulibus.*] Idem 1. Decad. l. 2. Confidius & Genutius Tribuni plebis, diem dicere T. Menenio anni praecedentis Consuli, illumque condemnarunt. Et paulo

quis magistratibus dum in honore sunt, Tribunorum potestatis est. ¹ Illud certe satis constat, neque Tribuno plebis diem integrum ab urbe abesse licere, ne auxilii latio cum opus fuerit, civibus defit: ² sicut Heduis in more fuit, ut qui summum gerit imperium, finibus excedere non posset. ³ Neque eum qui parentem superstitem habeat, Tribunum plebis esse oportere. Propterea Servilius, qui Tribunatum gesserat, falso Tribunus esse creditus est: quod patrem, quem obuisse mortem opinio invaluerat, vivere constabat. ⁴ Quin & illud animadvertimus, Tribunis quoties oportere visum fuit, habendi & dissolvendi senatus, ⁵ nonnunquam, ne consularia comitia fiant, intercedendi jus potestatemque fuisse. Iphis tamen cum frequens habetur senatus, ⁶ intra limites curiae ad-

paulo, post alii Tribuni plebis diem quoque dixere Sp. Servilio, mox quam Consulatu abiit. Et lib. 3. alii Trib. diem quoque dixere Sp. Tarpejo & Aulo Aternio, & aliis quibusdam Consulibus postquam magistratu abire: & alius saepe.

8 *Et reliquis magistratibus.*] Valerius Maximus lib. 6. cap. 5. tradit, Tiberio Graeco & C. Claudio, ob nimis severe gestam Censuram diem M. Pompilium Trib. perduellionis ad populum dixisse: nec tamen aperit an tum etiamnum Censuram gererent, an vero ea decessissent. Sed & idem lib. 7. cap. 2. scribit, Claudium Neronem & L. Salinatorem reos a Cn. Bebio Trib. pleb. ob nimis etiam aspere actam censuram.

1 *Illud certe satis constat.*] Ex Dionysio Halicarnasseo, lib. 8. Gellio, lib. 3. cap. 2. Macrobio, libro Satur. 1. cap. 3. & Servio enarrant eum locum Virgilii lib. 5. Aeneid. v. 739.

Et me sacris equis Oriens afflavit anhelis.

2 *Sicut Heduis.*] Cæsar libro Commentariorum belli Gallici. 7. Legibus, inquit, Hedunorum iis qui summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret.

3 *Neque enim, &c.*] Livius 3. Decad. lib. 7. Servilium, inquit, negabant iure aut Tribunum plebis fuisse, aut Edilem esse, quod patrem ejus, quem Triumvirum agrarium occisum a Bojis circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse satis constabat. Et ejusdem Decad. lib. 10. de eadem re loquens, Latinius, ait, ad populum, ne Cn. Servilio fraudi esset, quod pater, qui sella Curuli sedisset, vivo, cum id ignoraret, Tribunus plebis atque Edilis plebis fuisset, contra quam legibus sancitum erat.

4 *Quin & illud.*] Appianus Alexandrinus libro 2. belloque civilium, de Curione Tribuno plebis loquens, cum nihil peregisset, imperfectis adhuc rebus Senatus dissolvis: id enim Tribuno facere licebat. Idque etiam videri potest ex Livio, 1. Decad. libro 4. non multo post princeps.

5 *Nonnunquam ne comitia consularia fiant.*] Livius 1. Decad. lib. 3.

6 *Intra limites Curiae.*] Valerius Maximus libro 2. cap. 2. num. 7. quo tractat de institutis antiquis: ejus hæc verba sunt, Illud quoque memoria repetendum est, quod Tribunis plebis

B 4

intra-

adesse non licebat: sed positis ante curiæ fores subselliis, quæ ad populum pertinerent, senatusconsulta excipere: quæ si probarent, T, litera subscribere solebant. Si autem minime rata esse vellent, poterat senatusconsultum per intercessionem Tribunitias impediri. Tametsi ævo posteriore, Tribunalum frequenti curia, de his quæ ad populum pertinerent, senatum sæpe consuluisse, ibique subsellia habuisse, inter exempla inveniamus: donec Atinio plebiscito Tribuni plebis senatores effici meruere. Possent etiam plebem consulere, & rogationes ad populum ferre, ac super his leges promulgare, quæ plebiscita dicta sunt, Tribunitiæ potestatis esse nemo dubitavit: quod quidem concilium in æde Vulcani frequentes habuere, ibique, si qua turbulenta confusio esset, in qua consulto opus foret, plebejos advocare, & concionem frequentissimo concilio habere assueverant. In quo templo canes pro æditibus esse, & sacrilegis tantum adlatrare, fama ferebat: sicut apud Ætnam in Vulcani templo canes lucum & templum asservare dicunt: & in Daunia, Achajæ Minervæ delubro, atque in Cretâ Dictææ matris æde canes enutriti traduntur, qui Græcis subblandiuntur, Barbaros vero infectantur. In sinu quoque Adriatico Diomedææ aves

Græ-

Canes
in tem-
plo pro
æditibus

Diomedææ
aves,

intrare Curiam non licebat, ante quas autem positis subselliis decreta patrum attentissima cura examinabant, ut si qua ex eis improbassent, rata esse non ficerent. Itaque veteribus Senatusconsultis, T, litera subscribi solebat, eaque nota significabatur illa Trib. quoque censuisse.

1 *Ibique subsellia habuisse.*] Nam & subsellia Tribunalium, Trimmerorum, & Quæstorum sunt propria, ut scribit Asconius Pedianus in 1. act. in Verrem, Legimus autem apud Diopysium Halicarnasæum, lib. 10. non longe à princ. Tribunos plebis Senatus interfuisse.

2 *Donec Atinio Plebiscito.*] Sæpe scio duos Patritios & Consulares viros Sp. Tarpejum & A. Færnium,

Tribunos plebis, fuisse cooptatos, apud Livium 1. Decad. lib. 3.

3 *Possent etiam plebem consulere.*] Vide infra lib. 6. cap. 23.

4 *Sicut apud Ætnam.*] Idem Gyrallus de diis gentium, & Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 29. nullo ab illis citato auctore. Simile autem quippiam refert Plutarchus Aratum Sicyonium in vita illius fecisse: nempe quinquaginta canes cum quibusdam militibus, Acrocorinthi custodiæ commississe.

5 *Et in Daunia.*] Aristoteles, si is est, *περί των αινουαντων αυωνιστων*, id est, de mirabilibus auscultationibus, c. 106.

6 *In sinu quoque Adriatico.*] Aristoteles

Græcis mites, Barbaris vero infestæ sunt. 'Hoc etiam notatum est, tribuni plebis domum cuius patere, foresque illius per diem perque noctem reclusas esse oportere. Cujus rei causam quærentibus nobis, illud probabile visum, quod congressus faciles ad se præbere, & neminem aditu arcere debet. Nam soli tribuno, noctu pariter & die cuius opem imploranti præsto esse, & jus auxilii sui expedire, atque à cujusque magistratus nimia potentia plebem tueri fas est,

teles in illo eodem libro c. 73. & Servius L. II. *Æneid.* in eum locum. *Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur.*

I. *Hoc etiam notatum est.* Plutarchus *Probl. cap. 81.* scribit, C. Curionem dicere solitum, Tribunum plebis abjectum esse, nec aspectu gravem, nec

aditu difficilem, sed facilem ac multitudini commodum & tractabilem. Unde nec domus Tribunitiæ januam claudi mos erat, sed noctu & interdum semper tanquam portus quidam & profugium, quibus opitulandum esset, patebat.

Plinius.
43
Strabo.
A. in 8. S.
Diad. Sic.
S. c. 70.

CAPIT IV.

*Quid verbum, sino, cum negandi adverbio apud
Jureconsultos designet, & quam vim
habeat in edictis.*

ARguebat quispiam negligentię colonum suum, quem partiarium habebat, quod cum fundum suburbanum in agro Neapolitano, ut vetus illius regionis mos est, colendum locavisset, in lege locationis ita scriptum fuit: Ut colonus fundum bene coleret, bene irrigaret, bene stercorearet, neve quempiam injussu domini in fundum ingredi sineret. Cum postea dominus poma & fructus arborum clam sublatus, & ex his nihil ad justam magnitudinem crescere, quin furto subtractum foret, reperisset: coloni negligentiam incuriamque acerbe atque acriter apud iudices criminatus est: quantique sua interesset, tanti litem æstimari poscebat. Cumque colonus secundum locationis legem, se neminem admisisse, aut in fundum ingredi sive contenderet, contra stabat fundi dominus, vehementique objurgatione colonum incessibat, cum non

modo non admittere quempiam, sed etiam evigilare atque attenderere ne quis ingrederetur, debuisset. Quibus jurgiis ad multam diem protractis, tandem secundum domini postulata iudices litem dedere, quantique domini interesset, tanti litem contra colonum æstimarunt. Sed cum post inmodicas altercationes sedata res & compositæ viderentur, amboque & colonus & dominus discessissent, percontatus ego sum iudices, quibus rationibus adducti, contra colonum litem æstimassent: nam pacto stetit videbatur, si neminem permissu suo in fundum ingredi sivillet: atque ideo secundum pacti legem potius absolvendus quam condemnandus fuit. Tum ex his unus literis homo multis præditus, comprobata quæstione: Verbum, inquit, sino, in conventionem positum, si cum negandi adverbio ponatur, non solum hanc habet vim ut quis contra facientem prohibere debeat: sed ut impense operam det, ne ob socordiam negligentiamque secus fiat: quod nisi factum fuerit, culpa commissæ est: debuit ergo colonus juxta conventionem deductam in chirographo, non solum ingredi volentem prohibere: sed enixe dare operam, & fundum ita custodire, nequid ob socordiam furti damniue dominus pateretur: quod quia molliter fecit atque neglexit, jure mulctandus fuit. Et ne, inquit, me hoc tantum asseverare putes, poterit apud te multum fidei fecisse Alphenus juris publici privatique peritus, qui de hac quæstione, de qua tu modo quæris, consultus, ita respondit: (tum ibi libellum mirandæ vetustatis è sinu depromit, corrosis jam & senio labentibus litteris. In eo ita scriptum fuit) *Redemptor sylvam ne cadito, neve findito, neve dentio: neve quem findere, cadere, urere finito.* Respondit Alphenus, *locatorem potius id videri voluisse, ut redemptor non solum si quem casu vidisset sylvam cadere, prohiberet: sed ut curaret dare operam, ne quis caderet.* Quod cum legissemus, tum plane animadvertimus, gravitur simul & vere litem æstimatam & judicatam fuisse.

Hoc

TIRAQUELLUS.

HOc caput nulla advocacione indiget, quippe quod tantum vim & naturam verbi finendi declarat ex Alphenio Jurisconsulto in l. locatioris, 29. ff. locat. *

GOTHOFRIDUS.

* Porro quæ locata finendi modo

dicerentur, vide §. 1. Institut. de testamentis. l. 1. Cod. commun. de legatis, Causam 2. Institut. 5.

I Libellum miranda vetustatis.] Phalaras suas hic author mirum in modum venditat: cum hic locus sit in Pandectis (quæ omnium manibus tenentur) ex 7. Digestorum Alpheni de promptus.

CAPUT V.

*Ex * quot militibus decuria, centuria, ordo, manipulus, vexillum, turma, cohors & legio, à Romanis scribi consueverint.*

IN antiquis annalibus illorum qui in re militari docti Romani moris & juris fuere, inter cetera scriptum invenimus, militum ordines in acie instruenda, alios minores, nonnullos majores descriptos fuisse: quo facilius cujus ordinis quisque miles, cujusque manipuli esset, & sub quo duce militaret, dignosci animadvertique posset. Ideo Imperatores singulas centurias ex centum peditibus, decurias vero ex decem equitibus scribere solitavere, ut hac militum descriptione distinctior acies & instructior fieret. Ordo autem, minor centuria, majorque decuria, ex sexaginta militibus constat, cui præerat vexillarius, plerunque centurio aut ordinis ductor. ^{Centuria.} Manipulus levis ex viginti ^{Decuria.} militibus & turba scutatorum fit, ^{Ordo.} Perlis ex vigintiquatuor, ^{Manipulus levis.} mili-

GOTHOFRIDUS.

* Adde Varronem 4. de lingua. num. 16. & Isidorum 9. cap. 3.

TIRAQUELLUS.

Prinipium hujus cap. ferè totum est ex Livio 1. Decad. libro 8. Sed quod paulo post dicitur, *centurias peditum esse, decurias equitum*: Cicero tamen in 7. Philippica loquitur de *centuriis equitum*: uti etiam facit Livius 1. Decad. l. 1. in regno Tarquinii Prisci. Et quod non omnittendum ducimus, Alconius Padianus in 3. a-

ctione in Verrem ad fi. scribit, *decurias honestiorum esse, centurias inferiorum.*

I Manipulus levis.] Et hæc Livii eodem loco: sed quod is dicit *manipulum levem esse 20. militum*, Xenophon Pædiz Cyri lib. 6. simpliciter dicit *manipulum esse 24.* Cæterum Donatus enarrans eum locum l. 11. Rn.

Tu Volsse armari Volsorum edice manipulis.

Ajunt, inquit, Manipulum dici *ducentorum militum numerum sub uno rectoris consistere.*

1 Turma

Tur-
ma.Centu-
ria.

Tribus.

Tribu-
ni.Primi-
pilus.

militesque manipulares appellati. Huic etiam centurio præerat, quem manipulem vocitarunt. Manipulos vero quindecim suis intervallis distinctos, in prima acie velut fortissimum robur plerunque Imperatores locarunt. Levissimeque manipulus dictus, quod hastis miles gæsisque, non armis gravioribus muniretur. ¹ Turma quasi terma, triginta equites, hoc est, tres decurias, & decuriones tres vestito more recipit, qui honore præstant & ordine. ² Ex tribus enim centuriis, Ramnensi, Titienfi, & Luceri, (quas à prima origine ad belli pacisque munia Romulus instituerat) triginta equites singulis conficiendis turmis scribere solitus fuit, exque ea lectione turmæ constitutæ. ³ Sed turma ex equitibus, centuria fit ex peditibus. Has quoque tribus veteres nuncuparunt, & qui his præfunt, ⁴ tribuni vocati. ⁵ Primpilus ex tribus vexillis constat, qui centurionem habet, ⁶ cui primipili nomen, qui ordine primus erat: siquidem centurio primus, & primipilus, ac primi ordinis ductor, idem fuit: post quem ductor popularium,

¹ Turma quasi terma.] Ex Varrone lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina: Sexto Pompejo in verbo, *turmas*: & Vegetio lib. 2. Rei militaris, cap. 14.

² Ex tribus enim, &c.] Livius, 1. Decad. lib. 1. Asconius Pædianus in 3. actione in Verrem: & Servius in l. 5. §. 56. Æneid. Virgilio ibi,

Tres equitum numero turma. —

³ Sed turma ex equitibus, &c.] Hanc differentiam etiam posuit Vegetius lib. 2. cap. 14. & Servius in eum locum, lib. 9. Æneid. §. 368.

Cetera dum legio campis instructa moratur.

Hinc autem equitum turme Virgilio, lib. 5. Æneidos, eo loco quem nuper citavimus. Cæterum Livius 3. Decad. lib. 10. ut *turmas* etiam equitibus attribuit ut cæteri, ita peditibus *cohortes*: Equites, inquit, in *turmas*, pedites in cohortes, sicut quondam

à Romanis Centurionatus didicerat, distribuit. Jam autem diximus *centuriam* quoque de equitibus dici Tullio & Livio.

⁴ Tribuni vocati.] Asconius ubi supra & Modestus in libro de vocabulis rei militaris.

⁵ Primpilus ex tribus vexillis.] Livius lib. 8. Decad. 1.

⁶ Cui primipili.] Idem Livius ejusdem 1. Decad. lib. 7. paulo ante fi. *Qui, inquit, alternis prope annis; & Tribunus militum, & primus Centurio erat, quem nunc primipilis appellant.* Sed & adde & hunc principem primum centurionem, ex eodem 3. Decad. lib. 5. 7. inquit, *Pedanius princeps primus centurio, cum signifero signum ademisset, &c.* Cæsar autem belli Civilis lib. 1. L. inquit, *Puppis primipili centurio adducitur.* & alibi eodem lib. *Ex Afranianis interficiuntur T. Cæcilius primipili centurio.*

¹ Vexill-

larium, in Romanis castris sæpe meruit, & ordines duxit.

¹ Vexillum ex centum octoginta tribus hominibus fit. ^{Præ-}
^{lun.} ^{Tri-}
^{arii.} ^{Rosa-}
^{arii.} ^{Accen-}
^{si.} ^{Colo-}
^{millia-}
^{ria.} ^{Quin-}
^{genta-}
^{ria co-}
^{horts.} ^{Consu-}
^{lares.} ^{lares.}

ruin primum ² triarios habet veteranos, & summæ virtu-
 tis milites: secundum rotarios, fiducia paulo minoris:
 tertium vero ¹ accensos, qui minimi roboris, vel in fron-
 te locati, primos congressus excipiebant, vel in postre-
 mam aciem rejiciebantur. ⁴ Cohors alia milliaria, ea mille
 quingentos pedites, equites vero centum triginta duos ha-
 bet. Cujus generis cohortes, quod ex lecto milite con-
 stabant, ad subita belli, quo lapsam aciem repararent,
 servare soliti sunt. ⁵ Aliæ quingentariæ, quas ex quin-
 gentis quinquaginta peditibus, equitibus vero sexaginta
 sex plerunque describere. Ex quibus nonnullæ consula-

¹ Vexillum ex centum.] Livius 1. Decad. lib. 8. Primum, ait, vexillum Triarii ducebat, veteranum militem spectata virtute: secundum Rotarios minus robore acie factique: tertium Accensos minima fiducia manum, eo & in postremam aciem rejiciebantur.

² Triarios.] Livius iis quæ supra diximus subjungit, Triarii sub vexillis confidebant, sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris, hastas subiecta cuspide in terra fixas, baud secus quam callo sepsa inhorretes acies, tenentes. Si apud principes quoque haud satis prospere esset pugnatum, à prima acie ad Triarios sensim referebantur. Inde rem ad Triarios rediisse, cum laboratur, proverbio increbuit. Et Dionys. Halicar. lib. 8. Triarii, inquit, sunt veterani spectate virtutis, quibus tempore pugne credens castrorum custodia: & non nisi necessitate coacti ad horum extremum subsidium resurgunt. Varro lib. 4. de lingua Latina, ubi dicit hos ita dictos esse, quod in acie tertio ordine extremæ subsidio ponerentur. Vegetius lib. 1. cap. 20. & lib. 2. cap. 2. ubi scribit & hos post omnes acies solent collo-
 tari, omni armorum genere instructos, qui genu posito subsidebant, ut si primam aciem vinci contigisset, ab

iis integrato prælio victoria repararetur. Modestus in libello de vocabulis rei militaris: Sextus ordo post omnes à firmis & scutatis, & omni genere armorum munitis bellatores tenebat, quos antiqui Triarios appellabant. Hi ut requieti & integri acies invaderent hostes, postultimas acies sedere consueverunt: & si quid in primis ordinibus accidisset, de eorum viribus reparaturis spes ita pendebat. Hæc ibi. Ex quibus satis intelligitur unde exit illud proverbium, Res ad Triarios rediit, quod & à Livio ubi supra dictum est.

³ Accensos.] Et tu de his etiam præter Livium & in hac & in alia significatione vide Nonium Marcellum in doctorum indagine, Varronis auctoritate de vita populi Romani, L. 3. Asconium Pedianum in 3. actione in Verrem. Vegetium lib. 2. cap. 19. & lib. 3. cap. 14. & quæ diximus in nostris Commentariis Retractum, lib. L. §. 1. in glos.

⁴ Cohors alia milliaria.] Modestus dicto libro dicit pedites 1105. Tu vide quæ scribentur infra, libro 6. cap. 13.

⁵ Alia quingentaria.] Vide dict. cap. 13. & præterea Plutarchum in vita Pelopida.

*Præto-
ria.
Urbana.
Legio-
naria.
Auxi-
liaris.
Qua-
drage-
naria.*

*Turma
quadra-
ta.*

res, ¹ alia prætoriarum, ² alia urbanarum, ³ multarum legionarum, ⁴ pleræque auxiliares dictæ. ⁵ Cujus generis cohortes numero decem, justam efficiunt legionem. Tametsi cohortes quinquagenarias apud Latinos, Samnites & ⁶ Hernicos, & apud Camertes sexcentorum militum quandoque descriptas legamus, ⁸ quas in centurias, centurias vero in contubernia, non nunquam duces divisere, ut decem militibus uno tabernaculo degentibus præesset unus, qui contubernii caput foret, ipsaque cohabitatio ⁹ contubernium dicta. ¹⁰ Cyrus tamen contubernia pro numero centurionum divisisse fertur, singulisque tabernaculis centum milites cohabitare jussisse, qui uno convictu viverent, & sub eodem Centurione militarent. ¹¹ Lycurgus vero ad maximos conatus, turmam quadratam ex quinquaginta equitibus fecit, quam ἑλαμὼν vocitavit: ¹² qui etiam equites ac pedites in sex tribus divisit, quarum quilibet tribunum militum, & quatuor præfectos manipulares habuit, quinquagenarios octo, duces turmarum sedecim. Ex quibus tribubus aliquando tres, nonnunquam sex turmæ pro necessitate constituebantur. Inter

cæte-

¹ *Alia prætoria.*] Apud Cicero- nem in 2. Orat. adversus Catilinam, & in Epist. ad Quintum fratrem. Tacitum lib. 3. & iterum lib. 21. Et Plin- ium, qui *prætorianas* vocat. l. 9. c. 6.

² *Alia urbana.*] Ex Cornelio Ta- cito lib. 19.

³ *Multa legionaria.*] Ex Livio 4. Decad. lib. 4. & iterum 10.

⁴ *Pleraque auxiliares dictæ.*] Cæ- sari lib. 1. belli Civilis: & Modesto ubi supra. Sed & tu his adde *imul- tarias* ex Cornelio Tacito lib. 20. ut tamen super illis videas infra lib. 4. cap. 1. & lib. 6. cap. 22. Adde, in- quam, *cohortes vigilum* ex ipso Tacito lib. 19.

⁵ *Cujus generis.*] Ex Modesto ubi supra.

⁶ *Hernicos.*] Horum quadringena-

riz octo cohortes apud Livium De- cad. 1. lib. 7.

⁷ *Apud Camertes.*] Id videre licet apud eundem 3. Decadis. lib. 8. non multo ante fi.

⁸ *Quas in centurias, &c.*] Vegetius libro secundo. cap. 13.

⁹ *Contubernium dicta est.*] Festo, Pompejo libro 3.

¹⁰ *Cyrus tamen.*] Vide Xenophon- tem.

¹¹ *Lycurgus vero.*] Plutarchus in Ly- curgo autoritate Philostephani, cujus in eam rem hæc verba sunt, *Φοσι τῷ ἑλαμῶν ἑταίρων πενήκοντα πλῆ- θος ἐκ πλεοναίων ἡμίσεως πτωγυρίων.*

¹² *Qui etiam equites.*] Scilicet Cy- rus, Pædia Cyni libro 2. & expeditione Cyri junioris: vide tamen num sit Lycurgus quem intelligit Alexander.

1 Sparta

cæteras fuit ¹ Spartz cohors ² Pitaretæ præcipui robo- <sup>Pitar-
teta
cohors.</sup> ris, quæ ultimo discrimini, & ad extremos casus servabatur. Et tametsi centuriæ, decuriæ, turmæ, cohortes, equitatus, pro voluntate, proque arbitrio sæpe auctæ & imminutæ, nonnunquam duplicatæ fuerint: idem tamen nominis, quamvis mutato militum numero, sortitæ fuere. Legio autem non uno semper eodemque ex numero sit: sed pro robore, proque militari multitudine, modo major ampliorque, modo exilior esse consuevit: sæpiusque numero & genere variavit. ³ Romulo primum regnante, le- ^{Legio} gio ex peditum tribus millibus, equitibus vero trecentis fieri cœpta est: quam, quod ex lectis militibus confecerat, ⁴ legionem appellari maluit. Aucta mox civitate adventu Sabinorum, & crescente imperio, sex millium peditum, equitum sexcentorum, legiones fieri cœptum ⁵ Plutarchus auctor est: cujus testimonio amplissimo moverer, nisi quod à C. Mario primum, cum adversus Cimbro- moliretur arma, sex millium & ducentorum peditum, equitum vero trecentorum descriptas fuisse ⁶ T. Livius me-
morat.

¹ *Sparta cohors.*] De Lacædæmoniorum cohortibus hæc comperimus. Ephorus eam dicit fuisse *quingentorum virorum*: Callisthenes *septingentorum*: Polybius *nongentorum*, uti eos refert Plutarchus in Pelopida.

² *Pitaretæ.*] De qua Herodotus lib. 9. & Thucydides belli Peloponnesiaci l. 1. in præfatione.

³ *Romulo primum regnante.*] Ex Plutarcho in Romulo. Servius autem enarrans illud Vergilii lib. 7. *Æneid.*

Hæc effatus equos numero pater eligit omni.

In legione, inquit, *non nisi trecenti equites erant, quæ habebat sex millia virorum.*

⁴ *Legionem appellari maluit.*] Varro lib. 3. de vita populi Romani, apud Nonium Marcellum in verbo, *legionem proprietatem*: & iterum libro 4. de lingua Latina. & Plutarchus in Ro-

mulo. Modestus in lib. de vocabulis rei militaris, post princ. & Vegetius lib. 2. cap. 1.

⁵ *Plutarchus auctor est.*] Prædicto loco.

⁶ *Livius memorat.*] Id nullibi (quod meminerim) scribit T. Livius, nec qui ejus Epitomen scripsit, L. Florus. Sed id quod hic dicit Alexander, Festus Pompeji est lib. 17. Verum Festus Pompejus lib. 17. *Sex millium*, inquit, *& ducentorum hominum primus C. Marius descripsit legionem*, cum antea quatuor millium fuisset: unde etiam appellabatur *quadrata*, de qua Plutarchus in vita Marii. Cæterum ipse Livius 5. Decad. lib. 3. tradit, in bello Macedonico adversus Persæum statum fuisse, ne plus *septa milia peditum & 300. equi* in singulas Romanas legiones essent. Et paucis interjectis scribit, duas legiones scriptas, ^{que}

In legioni-
bus de-
scriben-
dis va-
riatum.

morat. Scipio deinde, cui Aphricano fuit cognomen, cum in Aphricam trajiceret, duas Cannensis exercitus legiones ita supplevit, ut singulae sex millia & ducentos pedites, trecentos haberent equites: sapiusque in describendis le-

gio-

quae quina millia peditem & ducentos haberent, & equites trecentos. Rursumque paulo post subiungit, in Hispania finitum fuisse in legiones numerum, peditem quina millia, trecentos & 30. equites.

I Scipio deinde.] Non deinde fuit, quia Scipio hic Africanus longo ante tempore praecessit C. Marium. Sed quod de eo hic tradit, Livii est 3. Dec. lib. 9.

2 Sapiusque in describendis legionibus.] Legiones non uno eodemque numero semper fuisse peditem & equitum, sed plerumque variasse jam satis liquet ex his quae dicta sunt: & praeterea ex Livio 1. Decad. lib. 6. quatuor legionibus quaternum millium scriptis. Et lib. 7. Decem legiones scriptae dicuntur quaternum millium & ducentorum peditem, equitumque trecentorum. Et libro 8. 3. Decad. lib. 1. Sempronio data legiones duae: ea quaternum millia erant peditem, & trecenti equites. 1. 2. Quanta autem, inquit, peditem equitumque addita sunt copiae, adeo & numero & genere copiarum variant auctores, ut vix quicquam satis certum affirmare audeam. Decem millia novorum militum alii scripta in supplementum, alii novae quatuor legiones quinque legionibus additae, ut novem legionibus rem gererent: numero quoque peditem equitumque legiones auctae millibus peditem, & centenis equitibus in singulas additis, ut quina millia peditem trecenti milites essent. Et lib. 6. Exercitus omnium sciorumque minui iussus, ut ex duabus legionibus una legio quinque millia peditem & trecenti equites essent. Et lib. 8. in oratione Scipionis Africani, propter quod facinus tota legio, milita quatuor hominum, in foro Romae seque percussis sunt. Et 4. Decad. lib. 7.

Duae legiones Romanae, duae socium ac Latini nominis erant: quina millia & quadringenti, aut, ut alii legunt, quadringenti, singulae habebant. Et libro decimo, in principio. Ob quae novus exercitus conscriptus placuit, quatuor legiones in Ligures, ubi singula quina millia, ducentos pedites, trecentos haberent equites. Et alibi eodem lib. novam legionem ei quinque millium & ducentorum peditem cum equitibus quadringentis, Consules scribere iussit. Et 5. Decad. lib. 1. Sed cum nova legione quam Consules conscripserant, quinque millibus peditem, 300. equitibus in Corsicam iussus esset transire. Et ejusdem, 5. Decad. l. 4. Id praesidium addidit Annio praeter duas legiones, quae portare in Macedoniae esset iussus, quina millia peditem & ducentos habentes, trecentos equites, quid simile ei quod supra in verbo, Livius memorat, ex eodem adduximus. Ut interim omittam Vegetium rei militaris lib. 2. cap. item 2. scribentem, singulas Romanas legiones habuisse sena millia armatorum, interdum amplius. Ceterum Modestus in libello de vocabulis rei militaris tradit legionem habere pedites 6. mil. 105. equites 726. Polybius lib. 1. loquens de primo bello Punico, scribit tunc legionem fuisse quinque millium & ducentorum peditem, & equitum ducentorum. Et paulo post, quatuor millium & ducentorum peditem, & equitum ducentorum. Idem Polybius lib. 3. Romam, inquit, quatuor legionibus exercitum complent. Singulae quoque legiones quaternis millibus peditem constant, equitibus ducentis: aut si quando ingens aliqua necessitas urget, quinque millibus peditem, trecentis equitibus. Et lib. 6. Singulae legiones quaternum millium & ducentorum pe-

ditum

gionibus variatum fuit, ut modo quatuor millium peditum, equitum vero trecentorum legiones fierent: modo quinque millia peditum, equites trecenti in singulas essent legiones. Quibus Romani duces ob varios eventus nomina indidere. Siquidem C. Cæsar Martiam & Alaudam præcipuas nuncupavit, ^{Legionem diversam nominavit.} ^{reli-}

ditum, modo quinque millium, si quando majus videretur periculum imminere. Servius enarrans illud Vergilii, lib. 7. *Æneid.*

— equos numero pater eligis omni.

Id est, inquit, trecentum: & perire dicit. Nam in legione non nisi trecenti equites erant, quæ habebat sex millia equorum. Idem libro II. *Æneidos* in eum locum,

Tu Voluse armari Volsconum edice mamilis:

De hac ipsa re loquens, dicit, in his rebus accessit temporis, ducum varietatem semper mutasse militiæ disciplinam. Apud Celtiberos autem, ut & id scias, iusta legio erat quatuor millium scutatorum, & ducentorum equitum, ut testatur Livius 3. Decad. lib. 8. post prin.

GOTHOFRIDUS.

I Nomina indidere.] Fulminatricis legionis hic author non meminit: quæ vel præcipua, vel inter præcipuas, M. Antonini fuit, teste Tertulliano.

TIRAQUELLUS.

2 Cæsar Martiam.] Non est Caius Cæsar, Caligula cognominatus, sed C. Julius Cæsar, à quo cæteri Imperatores Cæsares nominati sunt, quæ legiones Martiam appellant, ex Appiano lib. 3. iterumque 4. belli Civilis: Vellejo Paterculo libro 2. in Augusti historia: Valerio Maximo, lib. 3. cap. 2. L. Floro, epit. Livii lib. 117. Et de hac quoque in epistola Valeriani Imperatoris apud Trebel-

lium Pollionem in vita Claudii secundi Imperatoris: cuius hæc verba sunt, *Claudium Illyricana gentis virum, Tribunum Martia quintæ legionis fortissimæ dedimus.*

3 Et Alaudam.] Ex Suetonio in ipso Cæsare, cap. 24. Quæ fiducia, inquit, ad legiones quas à Republica acceperat, alias privato, alias publico sumptu addidit, unam etiam ex transalpinis conscriptam, vocabulo quoque Gallico. Alauda enim appellabatur. Et de hac quoque Plinius, lib. II. cap. 37. paulo post prin. Præterea perua, quæ ab illo Gallerita appellata est quondam, postea Gallico vocabulo etiam legionis nomen dederat Alauda. Et Cicero ad Atticum lib. 16. epist. 5. Antonius cum legione Alaudarum ad urbem pergere, pecunias municipiis imperare. Et Philippica 1. Adde etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum. & Philipp. 5. Antesignanos & manipulares & Alaudas iudices se constituisse dicebat. Et Philip. 13. Huc accedant Alauda cæterique veterani iudicum tertia decuria, &c.

4 Decimam maximo in honore habuit.] Ut videre licet ex eo ipso Cæsare lib. 1. belli Gallici, cuius hæc verba sunt: Quod si præterea nemo sequatur, tamen si cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibi quæ eam prætoriam cohortem futuram. Hinc Legioni Cæsar & indulsit præcipue, & propter virtutem confidebat maxime. Iterumque paulo post, & alibi sæpe, idem scito ex Appiano lib. 2. bellorum Civilium, à quo hic Alexander id accepisse videtur.

*Legio-
nis præ-
cipua
varie
appella-
tiones.*

¹ reliquas vero à numero dixit. ² Nero ad Caspias portas ducturus, sex millium militum legionem fecit, quam phalangem magni Alexandri appellavit. Otho præcipuæ legioni, ³ Auxiliatricis nomen dedit: ⁴ Vitellius, Rapacis: ⁵ Varro, uni vernaculæ: ⁶ Pompejus, gemellæ, quod ex duabus

¹ Reliquas vero à numero dixit.] Ut scilicet appellarentur prima, secunda, & deinceps: & milites etiam earum à numero primani, secundani, & deinceps, ut videbis infra lib. 6. cap. 29.

² Nero ad Caspias portas.] Suetonius in vita illius, cap. 19. Parabat, inquit, & ad Caspias portas expeditionem conscripta ex Italicis senum pedum tyrenibus nona legione, quam magni Alexandri Phalangem appellabat.

³ Auxiliatricis nomen.] Adjutricis dicere debuit ex Cornelio Tacito l. 18. & 19. quibus locis eam primam * fuisse dicit. Cui concinit & l. ult. de appar. præf. prato. lib. 12. † ubi scribitur, cum in legione prima adjutrice militaret. Spartianus item in Adriano post princ. dicit illum fuisse Tribunum Adjutricis legionis, quam secundam fuisse dicit. Scio autem Adjutricis & Auxiliatricis nomina idem significare, sed quia Adjutricis nomen sive cognomen huic legioni datum est, non licet id alio etiam idem significante appellare: non magis quam si quis Suetonium Tranquillum vocaret Suetonium Lenem, quam & ipsius Suetonii Tranquilli pater Suetonius Lenis vocabatur, ut ipse tradit in Othone, cap. 10. Hæc tamen eadem in his vocabulis significatio fecit, ut etiam ignotus interpret Plutarchi in vita ipsius Othonis, Auxiliatrix, verterit: quem sequutus est noster Alexander.

GOTHOFRIDUS.

* Fuit & secunda legio adjutrix. l. 1. Cod. de professorib. lib. 12.

† Meminit & hujus legionis adjutricis lex ultima. Cod. de castrensi peculio militum & præfectionum lib. 12. ubi dixi plenius de legionibus.

TIRAQUELLUS.

⁴ Vitellius Rapacis.] Plutarchus in vita Othonis; & Cornelius Tacitus lib. 18. non semel, atque etiam l. 20. & ubique dicit eam fuisse unam & vigesimam.

⁵ Varro uni vernacula.] Id ex Cæsare depromptum est, l. 2. belli Civilis, cujus hæc verba sunt, His cognitis rebus altera ex duabus legionibus, qua vernacula appellatur, ex castris Varronis astante & insperante ipso signa sustulit. Idem autem Cæsar lib. 6. Belli Civilis, Pompejus, inquit, in conspectu utroque oppidorum, neque suis ausus est subsidio venire. Aquilas & signa habuit tredecim legionum, sed ex quibus aliquid firmamenti se existimabat habere, dua fuerunt vernaculae que à Tribonio transigerant: una facta erat ex coloniis que fuerunt in his regionibus: & quarta fuit Afraniana ex Africa, quam secum adduxerat. Sed & Hircius in bello Alexandrino memorat milites vernaculos: militibus, inquit, vernaculis & secunda legionis gratulatur: & paulo post, Nemo enim aut in provincia natus, aut vernacula legionis miles, &c. Et iterum postea, permansit in sententia legio vernacula. Rursumque meminit L. Titii tribuni militum legionis vernacule. Et in bello Hispaniensi: Sed ex quibus aliquid firmamenti se existimabat habere, dua fuerunt vernaculae, que à Trebonio transigerant, & alibi sæpe in eod. lib.

⁶ Pompejus Gemelle.] Cæsar de Pompejo loquens, lib. 3. Belli Civilis, non longe post prin. Legiones, inquit, effecerat civium Romanorum novem: quinque ex Italicis, quas traduxerat, unam ex Siciliis æteranam, quam factam ex duabus Gemellam appellavit.

¹ Hadria-

bus unam effecerat: ¹ Hadrianus Minerviam, alii primigeniam, ² nonnulli classicam, ³ plerique Italicam ⁴ septimam, ⁵ Galbianam, ⁶ geminam: ⁷ Vindemissam: ⁸ alii Claudianam vocitarunt: ⁹ Valerianus felicem, ¹⁰ Samnites linteatam. Græcis vero Hipparchia ala fertur præcipua, quæ ex quingentis duodecim constabat equitibus, & alia ¹¹ Agema: Macedo-

1 *Hadrianus Minerviam.*] Id haud dubie sumpsit à Spartiano in vita illius post princ. ubi scribit id nominis fuisse ab Hadriano impositum, secunda expeditione Dacica Trajanum ipsum Hadrianum primæ legioni *Minervia* præposuisse.

2 *Nonnulli Classicam.*] De hac Cornelius Tacitus lib. 18.

3 *Plerique Italicam.*] Et de hac quoque ipse Tacitus lib. 17. & lib. 18. ad fin. ubi eam dicit fuisse *primam*, & rursum lib. 19.

4 *Septimam.*] Hæc non ita cognominata, sed à numero, scilicet quod inter alias *septima* esset, vocata est, ut pleræque omnes, unde & *Septimani* dicti milites hujus legionis apud Cornelium Tacitum, lib. 19. de quibus & nos alibi dicemus. Sed hæc *Septima* multis aliis cognominibus vocata est, ut videbis in sequentibus annotationibus, Et *Septima hujus*. sine alio cognomine fit mentio à Cæsare, lib. 2. item 3. 4. & 5. Belli Gallici, & sæpe etiam à Tacito.

5 *Galbianam.*] Tacitus hanc dicit fuisse *Septimam*. lib. 18. & 19. in duob. locis: ex quo forte legendum hic est uno spiritu & sine puncto *Septimam Galbianam*. Sed & eam *Galbiam* vocat idem Tacitus, dicto lib. 19. nisi & hæc alia, quod non opinor.

6 *Geminam.*] Hæc quoque memoratur Tacito, lib. 19. non multo post princ. ubi hanc dicit fuisse *decimam tertiam*. Et hujus item meminit Antoninus in Itinerario. Et hæc forte est quæ *Gemella* supra dicta est.

7 *Vindemissam.*] Vindemissam legendum ex Tacito libro 20. quam &

unam & vigesimam dicit fuisse: unde & hæc eadem videri potest cum *Rapace* illa, de qua supra diximus.

8 *Alii Claudianam.*] Tacitus, qui hanc dicit etiam fuisse *Septimam*. l. 18. & 19. post princ. & iterum postea eod. lib. & in hoc postremo loco aperte declarat, aliam fuisse *Septimam Galbianam*, de qua supra locuti sumus, & hanc *Septimam Claudianam*.

9 *Valerianus Felicem.*] Ex Flavio Vopisco in vita Probi Imperatoris, ubi dicit fuisse *tertiam*. Sed superioribus adde *quartam* legionem *Macedonicam*, ex ipso Tacito lib. 19. Adde inquam *Pelignam* ex Valerio Maximo, libro 3. cap. 2. ubi de Vibio loquitur: & Liv. 3. Decad. lib. 5. ubi de eodem loquitur, & ex eo intelliges eam ita vocatam, quod erat ex *Pelignis*. Nam & cohortes quoque videmus appellari ex oppidis aut nationibus ex quibus erant: ut *Marruciniam*, *Ficinianam*, *Vestinianam*, *Cremonensem*, apud eundem Livium 5. Decad. libro 4. ubi & ipsam *Pelignam* inter cæteras nominat. Et pariter equitum turmam *Placentinam* & *Æserinam* in eodem loco. Hircius autem in libro de bello Alexandrino *Ponticam* legionem memorat. Sed & idem in bello Africano sæpe meminit legionum *Julianarum*.

10 *Samnites linteatam.*] Livius declarans quare ita vocaretur, 1. Decad. libr. 10. & Festus Pompejus aliam ejus appellationis causam afferens, lib. quoque 10.

11 *Agema.*] Hic ita legendum est, & alia *Agema* Macedonibus, & *Æthetica*. Nam de primo est illud Livii de Macedonibus loquentis, 5. Decad. l. 2.

Gemea
ala.

cedonibus Etherica, ¹ Apud Romanos Scriboniana ² & Singularium. ³ Antiochus Gemeam, ⁴ mille equitum alam vocitavit. Inter quas ala Campanorum, ex quingentis fere equitibus multum ⁵ anteisse fertur. ⁶ Illud plane constat, veteres Romanorum perraro, & nisi contra maximos conatus, plus quatuor legionum exercitus scripsisse, ⁷ atque in

Delecta deinde & viribus & robore aetatis ex omni cetratorum numero duo erant agemata, hanc ipsi legionem vocabant. Et iterum postea, medicus omnium erat Rex (is erat Perseus Macedonum rex) circa eam Agema quam vocant: Et Polybius libro 5. Vocatis, inquit, ad se scutatis & quos Macedones Agema vocant: sic enim legendum est, non Agenia, ut in codicibus qui circumferuntur, legitur. Sed & in alio loco ejusdem lib. 5. Eurylochus Magnes tribus millibus hominum praeerat, quos reges Agema vocant: nam & sic quoque legendum est non Agema, ut ibi corrupte legitur, vide tamen Graecum utrobique. Et Q. Curtius de rebus gestis Alexandri libr. 4. ubi de acie Alexandri Macedonis, In dextro cornu locati sunt equites, quos Agema appellant. Et iterum lib. 5. De Etherica autem & ipso- rum Macedonum legione Probus Aemilius in Eumene. Sed & adde eorundem sacras alas ex Livio 5. Decad. lib. 2. in duobus locis.

¹ *Apud Romanos Scriboniana.] De hac ala Tacitus lib. 19. post princip.*

² *Et singularium.] Tacitus lib. 20. Accessit, inquit, ala Singularium, excita olim à Vitellio. Sed & his alis Romanorum adde alam Taurinam ex Tacito lib. 17. & Anrariam ex eodem, lib. 19. & Picentiniam ex eodem, lib. 20. quæ & ipsæ, ut puto, dictæ sunt ex gentibus ex quibus erant, ut supra diximus de legionibus, & cohortibus.*

³ *Antiochus Gemeam.] Ex Livio 4. Decad. lib. 7. ubi sic scriptum reperitur in quibusdam codicibus, quos secutus est Alexander, Addita his ala mille ferme equitum: Gemeam eam voca-*

bant. Nam ibi de Antiochi exercitu loquitur, verum in veteri codice legitur Agema.

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Mille equitum alam vocitavit.] Hinc alares dicti lib. 4. Cod. Theodosiano de veteranis libro 7. Glossis: Hala & iarmaj ala. Halares iarmaj ταξίαρχοι. Polybius sic de alis: Equitatus partes decem dictæ sunt ala. Ex unaquaque autem Consules, tres præfectos selegernunt, iique sibi tres ὑεῖχες, id est, optiones adsciverunt. Enimvero primus ala præfectus erat lectus, is alam ducebat: duo vero decuriones dicebantur. Absente vero primo, rursus secundus præfectus ala, vices sustinebat.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Anteisse fertur.] Superioribus adde, Cares Alam equitum appellasse: unde Alabandus Euhippi & Callirhoës filius ab equestri pugna victor nomen adeptus est, ut testatur Stephanus de urbibus, & ex illo Volaterranus Geographia lib. 10.*

⁶ *Illud plane constat.] Sic legiones ternæ datæ consulibus: quatuor dictator usus, apud Livium Decad. 1. lib. 2. fuit autem is tantus quantus nunquam ante exercitus fuerat ex legionibus decem, ut idem ait: qui ejusdem Decadis lib. 8. c. 8. pro exercitu, Scribebantur, inquit, quatuor fere legiones quinis millibus peditum, equitibus in singulas legiones tricenis.*

⁷ *Atque in iusta legione.] Ex Gellio lib. 16. cap. 4. in fi. autoritate Cincii, lib. 3. de re militari: cuius hæc verba sunt, In legione sunt centuria sexaginta, manipuli triginta, cohortes decem. Cui in numero*

in iusta legione centurias sexaginta, manipulos triginta, ^{Justa} cohortes decem ponere consuevisse. ^{legio.} Quodque jure militari præter descriptos singulis legionibus milites, qui Romani vel Latini nominis erant, semper auxiliares ex sociis civitatibus finitimis, aut externis, peregrinæ juventutis sub disciplina & cultu Romano, & auctum voluntariis agmen jungi consuevere. ^{Singula} In quo id servatum est, ne unquam ^{larum} amplior numerus auxiliatorum ex peregrinis copiis, quam ^{legionum} civium foret: ^{numca-} tametsi à prima origine Romani semper suo ^{qua-} milite, nullo externo adjuti militarint. ^{pita} Quodque singulis

numero cohortum consentiunt Modestus in libello de vocabulis rei militaris, & Vegetius de re militari libro 2. cap. 6. ubi & ipsi sigillatim declarant numerum & signa singularum cohortum, & iidem prope verbis: ut hinc possis intelligere unum ab altero mutasse, scilicet, Vegetium; qui tempore Valentiniani Imperatoris vixit, & ei eos suos libros dedicavit, Modesto qui tempore Taciti etiam Imperatoris suum librum scripsit ei que dedicavit. Præcessit autem Tacitus Valentinianum plus minus nonaginta annis. Sed & idem scribit Servius, enarrans illud lib. 11. Æneidos:

Tu Volui armari Pulscorum edice manipulis.

Præterquam quod dicit sex cohortes, ubi alii decem dicunt.

1. Quodque jure militari.] Modestus ubi supra, & Vegetius illius quoque operis lib. 2. cap. item 2.

2. In quo id servatum est.] Livius 3. Decad. lib. 5. id quidem semper cærendum Romanis ducibus monet, exemplaque hac pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, ut non plus sui roboris suarumque propriarum virium in castris habeant. Hæc ille. Exemplum autem illa, de quibus loquitur, ea sunt quæ ante tetulerat, P. scilicet & Lu. Scipiones fratres, & eorum exercitum in Hispania petiisse dolo auxiliatorum qui multo majore numero erant

quam Romani. Sed & idem ejusdem Decad. lib. 8. loquens de Scipione Africano filio illius Scipionis, & nepote alterius ex fratre; Scipio, inquit, cum ad eum fama tanti comparati exercitus perlata esset, neque Romanis legionibus tantæ se parem multitudini ratus, ut non in speciem saltem opponerentur Barbarorum auxilia: neque in iis tamen tantum virtutum pondus, ut montando fidem qua cladis causa fuisset, patri patruoque magnum momentum faceret, præmisso Scylano ad Colcam duodeviginti oppidis regnantem, ut equites peditesque ab eo quos se per hyemem constripturum pollicitus erat, acciperet. Polybius vero loquens de Romanorum castrametatione, l. 6. Multitudo, inquit, universa auxiliatorum existit: peditum aequalis plerumque Romanis legionibus: equites duplo plures sunt Romanis.

3. Tametsi à prima origine.] Id quidem videre licet ex Livio 1. Decad. prioribus lib.

4. Quodque singulis quatuor legionibus.] Id ex Livio est 1. Decad. libro 9. ubi ita scribit: Et duo imperia eo anno diutius per populum utraque pertinentia ad rem militarem. Unum ut Tribuni militum seni deni in quatuor legionibus populo crearentur, quæ antea perquam paucis suffragio populi relictiis locis Distatorum & Consulum ferme fuere bene scia: idque forte aliquandiu observatum fuit. Verum posterioribus tem-

C 3 poribus.

quatuor legionibus, tribuni militum seni ac deni præfecti, centuriones, decuriones & legati præesse consuevere.

*Ordo
magi-
stra-
tuum in
re mili-
tari.*

*Militiæ
ordo.*

*Lace-
dæmo-
niorum
duces
rei mi-
litaris
peritifi-
cimi.*

¹ Est quoque illud animadvertere, lege militari sancitum, ut miles subsit centurioni, centurio tribuno, tribunus præfecto castrorum, præfectus legato, legatus consulis pareat imperio. Consul autem, & magister equitum, sicut reliqui magistratus, dictatoris iussui & potestati subest. ² Claudius vero Cæsar militiam ita ordinavit, ut post cohortem, alam: post alam, tribunatum legionis daret: quam militarem institutionem ³ à Lacedæmoniis fluxisse crediderim, ⁴ à quibus reliqua Græcia armorum duces, velut rei militaris peritissimos, petebat: quibus in more fuit, per gradus majores duces minoribus præesse: & ne turbatis imperiis confunderentur, munia distincta mandare multis. Nam cum rex apud eos summum gerat imperium, post regem fuere duces: proxima dignitate tribuni, post tribunos: centurio-

poribus, præsertim sub Imperatoribus sæpe aliter, nempe ut singuli Tribuni singulis legionibus darentur. Livius enim 5. Decad. lib. 5. loquitur de Servio Sulpitio Galba *Tribuno* militum secundæ legionis in Macedonia. Et Cæsar lib. 6. Belli Gallici de Victore septimæ legionis *Tribuno*: Suetonius in Othone cap. 10. de Suetonio Leni *Tribuno* tertiæ decimæ legionis. Et Spartianus in Adriano post prin. quem dicit fuisse *Tribunum* secundæ legionis. Et Trebellius Pollio in vita Claudii secundæ in epistola Valeriani Imperatoris: ubi ipsum Claudium creat *Tribunum* Martiæ legionis, ut & supra diximus ad aliud propositum.

¹ Est quoque illud, &c.] Id quoque paucis interversis Livii est 1. Decad. lib. 8. cujus hæc verba sunt, *Quod si fecisset non L. Papyrius, sed Tribunos, sed parvam populi judicium nequicquam posteros accusaturos: cum polluta semel militari disciplina, non miles Centurio nis, non Centurio Tribuni, non Tribunus legati, non legatus Consulis, non magister equitum Dictatoris pareat imperio. Sed*

& quod Centuriones Tribuni parent, illis autem Decuriones, testis est Dionys. Halicarnas. lib. 2.

² *Claudius vero Cæsar.*] Suetonius in vita illius, cap. 25. in prin. prope ad verbum.

³ *A Lacedæmoniis.*] Ex Thucydide libr. 5. ubi scribit, Apud Lacedæmonios ex lege Decaui luberant Centurionibus, hi Tribunis, hi ducibus à rege præpositis, hi regibus. De eorum autem peritia in re militari omnes ubique, qui eorum mores & instituta describunt, locupletissimum testimonium perhibuerunt.

⁴ *A quibus reliqua Græcia, &c.*] Sic enim Gylippum Lacedæmonium Syracusani pro duce & Imperatore acceperunt in bello Peloponnesiaco, qui Niciam vicit, apud Thucydidem & Plutarchum in vita ipsius Niciæ. Sed & Carthaginenses quoque Xantippum & ipsum Lacedæmonium adversus Romanos qui Artilium Regulum Romanum imperatorem vicit, & vivum cepit, ut est apud Florum ex Livio, Episome lib. 18.

* Adde

turiones : deinceps decani. Ita ut cum gerendarum rerum cura & procuratio multis incumberet, in exercitu vix quispian mediocri prudentia vir, sine honore aut imperio foret.

CAPUT VI.

*Ex quibus * causis dictator † apud Romanos olim, & quare fieri consuevit.*

Dictatorem, à quo † provocare non licebat, quemque ^{Dictatores} summum Romæ imperium tenuisse certum est, non modo laborante repub. & † trepidis in rebus, cum aut de communi libertate ageretur, metusque de summa rerum esset, quod ultimum erat consilium : sed ex variis eventis, diversisque rerum causis creari solitum accepimus. ^{cur creatura.} Nam & clavi figendi, & senatus legendi, aut magistratus coërcendi causa, nonnunquam quæstionibus exercendis, ^{Clavi figendi causa.} plerumque comitiis habendis, sicut res tempusque postulabant, etiam florente republica, & procul à belli tumultu, creatum fuisse liquet. † Constat enim civitate morbo labo-

rante,

GOTHOFRIDUS.

* Adde l. 2. §. 18. ff. de origine juris. l. unicam. ff. de officio præfecti prætorio. adde Sigonium 3. de antiquo jure provinciarum, 7. Plane rebus trepidis & ubi patres terror invalerat Dictatorem dici primis Reipublicæ temporibus constat ex Livii 4. 6. 9. 22.

† Qui & Magister populi, Varro 5. de lingua. Festus in Optima lex : Seneca epistola 109.

TIRAQUELLUS.

1 Provocare non licebat. De hoc supra c. 3. in verbo, A quo non est provocatio.

2 Summum Romæ Imperium. Livius 3. Decad. lib. 2. maximum dicit, inq̃uens, *Ædemon Q. Fabius Maximus dictator vocat, quia ita ex fatalibus libris editum erat, ut in vocaret, cujus maximum imperium in civitate esset.* Pomponius autem noster in l. 2. §. po-

pulo. ff. de orig. juris. dicit summam eum habuisse potestatem.

3 Trepidus in rebus, &c.] Id videre licet apud Livium 1. Decad. lib. 2. in creatione T. Largii primi dictatoris iterumque paulo post in creatione A. Posthumii. & libro 3. in creatione L. Quintii Cincinnati. & lib. 4. in creatione Mamercii Æmilii, ubi his istis verbis utitur : & alibi sæpe in creationibus Dictatorum, & Plutarchum in Hannibale.

4 Nam & clavi figendi, &c.] De his postea sigillatim dicetur.

5 Constat enim, &c.] Hæc ad causam clavi figendi pertinent, suntque Livii 1. Decad. lib. 7. post prin. ubi loquitur de creatione L. Manlii Imperiosi, cujus Alexander hic meminit. Et lib. 8. ubi de creatione M. Claudii Marcelli : Et iterum de creatione L. Æmilii Mamercii. Rursumque lib. 9. de creatione C. Petilii, & alibi sæpe.

C 4

1 Post

rante, cum vis pestilentia, & insanabilis pernicies, tabesque civitatis ita per omnium capita pervagata esset, ut nec ope divina, nec humanis consiliis levare posset, quotidieque variis morbis corpora affecta caderent: ex seniorum memoria repetitum pestilentiam quondam fixo à dictatore clavo decessisse. Ideo C. Genutio, & L. Ænilyio Mamercio consulibus, & sæpe alias, cum gravi morbo civitas affecta esset, senatus L. Manlium Imperiosum, dictatorem clavi figendi causa dici iussit, qui dictator dictus, clavum panxit, isque clavus dextro lateri ædis Jovis optimi maximi in Capitolio fixus fuit. ¹ Post quem cum Romæ de beneficiis quærent, & aliquot matronæ damnatæ forent, eaque res prodigii haberetur loco: ut mentes alienatæ, sui compotes fierent, simili memoria ex annalibus repetita, clavi figendi causa dictator creatus Cneus Quintilius fuit, qui fixo item clavo, cum eo piaculo civium mentes sui compotes fecisset, discordesque animos conciliaffet, dictatura se abdicavit. ² Eos autem clavos fuisse æneos, notasque numeri annorum quibus tunc tempora designabant, habuisse, idque à Vulsiniis emanasse ferunt, quibus in usu erat clavos indices numeri annorum habere, fixos in templo Nurtiæ Hetruscæ deæ. ³ Comitiorum verò causa, si quando neuter

L. Manlius clavo fixo pestem sedavit.

Enneus Quintilius clavo fixo mentes alienatas sui compotes fecit, Comitiorum causa

¹ Post quem cum Roma de beneficiis, &c.] Id ex Livio est 1. Decad. l. 8. ubi postquam tradidit 170. Matronas beneficii damnatas, subiungit, Neque de beneficiis ante eam diem Roma quassatum est: prodigii ea res loco habita, capitisque magis mentibus quam consclerationis similis visa. Itaque memoria ex Annalibus repetita, in secessionibus quondam plebis clavum à dictatore fixum, alienatasque discordia mentes hominum, eo piaculo compotes sui fecisse, dictatorem clavi figendi causa creari placuit, creatus est Cn. Quintilius.

² Eos autem clavos fuisse æneos, &c.] De iis clavis Livius, à quo hæc major ex parte accepit, 1. Decad. libro 7. non multo post prin. Eum clavum, inquit,

quia rara per ea tempora erant litera, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoque Minerva templo dicatam legem, quia numerus Minervæ inventum sit. Vulsiniis quoque clavos indices numeri annorum fixos in templo Nurtiæ Hetruscæ comparare, diligens talium monumentorum auctor Cincius affirmat. Hæc ille. Festus quoque Pompejus lib. 3. Clavum, ait, annalis appellatur, qui figebatur in parietibus sacrarum adiuvi annos singulos, ut per eos numerus colligeretur annorum.

³ Comitiorum vero causa.] De dictatoriis creatis Comitiorum causa, Livius 1. Decad. lib. 7. ubi scribit hac de causa creatum fuisse ægris Consulibus L. Furium Camillum: & paulo post

T. Man-

ter consulum bello abesse poterat, vel morbo aut alia necessitate comitiis præesse nequirent, senatum absentibus consulibus dictatorem, qui comitiis præset, dicere censuisse sæpe compertum est. ¹ Dicebat enim consul dictatorem comitionum causa ² in castris, vel ubi ubi terrarum erat, cum ipse à bello avocari commodò Reipublicæ non posset. ³ Quæstionibus quoque exercendis creari dictatorem, argumento est, quod Sp. Melio imperium populi Romani affectante, cum nullius imperio magistratus cogi posset, senatus ut nefarios ipsius conatus reprimeret, utque clandestinas infidias à capite & cervicibus dimoveret, dictatorem creari exacta ætate Q. Cincinnatum voluit: qui re explorata, sumpto de reo supplicio, dictatura se abdicavit. ⁴ Et cum occultas principum conjurationes, consiliaque clandestina, Capuæ fieri percrebuisset, senatum quæstiones veri inquirendi causa decrevisse, dictatoremque quæstionibus exercendis dici censuisse, multi adnotarunt. Nec me præterit, ⁵ legendi quoque senatus, cum patres in demortuorum loco suffici, ordinemque senatorium suppleri opus foret, ut esset qui novos legeret Senatores, qui que senatum sufficeret, plerumque dictatorem fuisse. Quo tempore illud evenit, ⁶ ut duo simul dictatores, quod nunquam

*Legendi
disfina-
tus gra-
tia.
Dictato-
res
duo si-
mul
creati.*

T. Manlium Torquatium. Et 3. Decad. lib. 2. L. Veturium Philonem absentibus Consulibus. Et lib. 5. post princ. Q. Fulvium Flaccum, etiam consulibus absentibus. Et lib. 9. ob eandem causam Q. Cæcilium Metellum. Sed & Consulibus præsentibus nec impeditis nonnunquam placuit Comitia per dictatorem haberi. Sic enim C. Claudius Nero M. Livium collegam dictatorem dixit Comitionum causa, apud eundem Livium 3. Decad. l. 8. Et vide Livium in eo loco quem tibi adducam infra in verbo, *Atque in agro Romano.*

¹ Dicebat enim Consul. Sic enim L. Cornelius Consul, M. Claudium Marcellum dictatorem dixit apud Livium. 1. Decad. libro octavo, & alibi sæpe.

GOTHOFRIDUS.

Dicebat enim Consul.] Viva voce: nonnunquam per litteras, sed rarius.

TIRAQUELLUS.

² *In castris.]* Et sic quoque C. Julius ejusdem 1. Decad. lib. 7.

³ *Quæstionibus quoque exercendis.]* Hæc sunt ipsius Livii 1. Decad. lib. 4. ubi hanc Sp. Melii historiam concinne scribit.

⁴ *Et cum occultas, &c.]* Et hanc quoque historiam scripsit Livius ejusdem 1. Decad.

⁵ *Legendi quoque Senatus.]* Ex eodem Livio 3. Decad. lib. 3.

⁶ *Ut duo simul Dictatores.]* Id quoque est ex Livio eodem illo lib. 3. Decadis, & Plutarcho tum in Hannibale,

*Ferias
inducen-
di cau-
sa.
Contu-
mariam
cohiben-
di cau-
sa.
Proden-
di fla-
minis
gratia.
Dicta-
tor quis
creaba-
tur, &
quo tem-
pore &
loco, &
quan-
do.*

quam antea factum, crearentur, Marcus scilicet Junius, qui castris dictator tunc præerat, & M. Fabius Buteo, qui ordinem senatorum, eo quod multi bello ceciderant, sufficeret legeretque. ¹ Quanquam & feriarum causa, cum tetra prodigia nunciarentur: proptereaque feriæ indicendæ forent, ut esset qui ferias indiceret, ² quique ludis Romanis, aut quadrigis mittendis præesset. ³ Nonnunquam ut illorum ⁴ contumaciam cohiberet, qui functi honoribus, magistratu abire, vel senatus dicto parere nollent. Interdum, qui flaminem proderet, dictatorem fuisse legimus: qui quidem magistratus non Romæ tantum, ⁵ sed & Albæ, & Lanuvii, ⁶ & in toto fere Latio summus erat. Id quoque non prætercundum, quod sive belli gerendi, sive cujuscvis inuneris exequendi causa, dictator dictus foret, nisi virum

con-

tum in Fabio Maximo. Polybius autem l. 3. loquens de M. Minutio Ruffo magistro equitum ipsius Fabii Maximi, cui à populo Romano æquatum fuerat Imperium cum ipso dictatore. *Iam duo, inquit, dictatores uno tempore, uno exercitu erant, res ante eum diem inaudita.*

¹ *Quanquam & feriarum causa.*] Sic creatus est M. Valerius Publicola apud Livium 1. Decad. lib. 7.

² *Quique ludis Romanis aut quadrigis.*] Livius 1. Decad. lib. 8. in fin. *Nec discrepat, inquit, quin dictator eo anno, A. Cornelius fuerit, id ambigitur belline gerendi causa sit, an ut esset qui Ludis Romanis (quia L. Plautus Prætor gravi morbo forte implicitus erat) signum mittendis quadrigis daret.* Et l. 9. in oratione P. Sempronii Tribuni pleb. *Quem clavi, inquit, figendi, aut ludorum causa dictatorem creet.* Et 3. Decad. libro 7. *T. Quintius Consul dictatore Comitiorum ludorumque faciendorum causa dicto, L. Manlio Torquato ex vulnere mortuo.* Ex quo vides aliquando duabus illis causis simul dictatorem factum.

³ *Nonnunquam ut illorum contumaciam, &c.*] Apud Livium 1. Decad. libr. 4. *L. Quinctius Cincinnatus di-*

ctator dictus ad comprimendam cohibendamque Sp. Melii viri seditiosi & regnum affectantis impotentiam ac contumaciam. Et 3. Decad. lib. 10. *P. Sulpitius etiam dictator dictus, ut pro jure majoris Imperii Cn. Servilium Consulem, qui jussu Senatus trajecerat in Siciliam, inde in Africam transivissus, in Italiam revocaret.*

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Contumaciam cohiberet.*] Est hoc in dictatura Sp. Largii primi dictatoris admodum observandum: eum dictatorem (Latino bello confecto) deposuisse, nemine à se civium occiso nec multato gravius: quod exemplum postea dictatores secuti ad multas usque ætates. Halicarnass. 5.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Sed & Albæ.*] Livius 1. Decad. lib. 1. in regno Tulli Hostilii, *dictatorem, inquit, Albani Metinum Suffertium creant:* illorum vero potius an Græcorum exemplar sequuti fuerint Romani, disquirat Dionysius Halicarnass. lib. 5. extremo.

⁶ *Et in toto fere Latio.*] Ælius Spartianus in Hadriano scribit, illum per Latina oppida fuisse dictatorem. Vide infra lib. 4. cap. 23.

I Et

consularem, quique consulatum antea gessisset, ¹ & nocte
silente, ² atque ¹ in agro Romano (is autem Italia termina-
tur) dici licuisse: ⁴ nec ultra sex menses ⁵ ante Syllam, di-
ctaturæ munus quempiam exercuisse, ⁶ præter Furium Ca-
millum, cui jam exacto semestri, cum consternata repu-
blica laborarent ancipiti metu, ne tumultus urbani fierent,
neve urbe relicta, Romani Vejos migrarent, senatus in
annum dictaturam invito prorogavit: ⁷ atque hic Camillus
fuit, qui vindex majestatis Romanæ, dictatura quinquies,
triumpho quater potitus est. ⁸ Consulatum vero nunquam
attigit, ⁹ tametsi lege veteri de dictatore creando primum
lata, id sancitum fuerit, ut nisi consulares viri, quique con-
sulatum antea gessissent, nulli dictatores haberentur aut
fierent.

*Furius
Camillus.*

¹ *Es nocte silente.*] Ex Livio I. Decad. lib. 8. & 9.

² *Atque in agro Romano.*] Ex eodem 3. Decad. lib. 7. Cujus hæc verba sunt, *Hæc recitata à Consule ita movere Senatorem, ut non expectanda Comititia Consulis censeret, sed dictatore Comitiorum causa dicto exemplo in Provinciam perducendum. Illa disceptatio tenebat, quod Consul in Sicilia se M. Valerium Messianum, qui tum classis præfesset, dictatorem dictarum esse ajebat: patres extra Romanum agrum (cum in Italia terminari) negabant dictatorem dici posse, & cætera quæ sequuntur. Sed & ibi alio loco, Hi nunciare Consuli jussi, ut si ad Comititia ipse Romam venire non posset, dictatorem in agro Romano diceret.*

GOTHOFRIDUS.

³ *In agro Romano.*] Hunc præcedebant secures 24. Consulem vero duodecim. Polyb. 3. Proconsulem sex fascis l. proconsules 14. ff. de officio proconsulis. De numero fascium & fascibus scripti plenissime ad l. 1. §. 5. ff. de postulando.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Nec ultra sex menses.*] Livius I. Dec. l. 6. post princ. & Pomponius tit. 2. §. populo. ff. de origine juris.

⁵ *Ante Syllam.*] Hic enim perpetuam dictaturam usurpavit exercuitque per aliquot annos, & tandem se ea sponte abdicavit. Plutarchus in vita illius. Julius Florus Epitome Livii lib. 99. Sed & post illum Julius Cæsar perpetuam & ipsam dictaturam sibi decerni passus est: ex Suetonio in vita illius c. 77. & Plutarcho etiam in vita illius, & omnibus ubique. Unde & privatim Cæsar dictator vocatur ad differentiam aliorum. Ita enim illum simpliciter appellat Tacitus libro 5. & Plinius lib. 2. cap. 30.

⁶ *Præter Furium Camillum.*] Livius I. Decad. l. 6. ad principium: & Plutarchus in vita illius.

⁷ *Atque hic Camillus fuit.*] Plutarchus ibi in prin. & satis liquet ex Livio I. Decad. lib. 5. & 6.

⁸ *Consulatum vero nunquam attigit.*] Plutarchus ubi supra.

⁹ *Tametsi lege veteri, &c.*] Id Livii est I. Decad. l. 2. c. 18. *Apud veterimos, inquit, authores T. Largium dictatorem primum, & Sp. Cassium magistrum equitum creatos invenio. Consulares legere: ita lex jubebat de dictatore creando lata. Hæc ibi. Alia autem multa de dictatoribus videbis infra libro 4. capite 23.*

CAPUT VII

CAPUT VII.

Locus ex Terentii Phormione elucidatus, & vetus senatusconsultum à Græcis ad Romanos deductum.

LEgebamus aliquando, dum pueri essemus, Terentii Phormionem, ubi adolescens filius virginis amore perditus, mentitus se proximum genere, puellam absente patre uxorem duxerat, lege coactus. Demum reversus pater, servum, cujus suafu nuptias confecerat, quod indotatam duxisset atque ignobilem, jurgiis afficiebat, quum levi incedere inhonestas nuptias effugere, & filium ab ignominia redimere potuisset. Hoc erat, si dotem virgini dedisset, ut dote contenta, alium puella virum quæreret, filium vero dimitteret: aut si pecunia deesset, mutuum sumeret vel fœnore. Cui servus in hæc verba respondit, *Hui dixit pulchre, siquidem quisquam crederet, Te vivo.* Quid sibi vellet, quod vivo patre neminem filio crediturum pecuniam servus respondebat, non satis tunc acceperamus. Sed quum post aliquot dies, in eandem lectionem, ut fit, incidere-mus, animadvertimus vetus olim senatusconsultum fuisse, quod primum ¹ à Solone veteri lege sancitum, inde ad nostros deductum fuisse arbitror, quo cautum fuit, Patre vivente, ² filio qui sub patris jure est, credi pecuniam non licere: & qui credidisset, petitionem non habere: ne filius, familias ære nexus alieno, ut creditum redderet, vel necem patri machinaretur, aut aliunde eam inhonestius quæreret. Sed cum ipsius senatusconsulti verba non haberemus, incidimus forte ad id temporis cum hæc dictavi, in plusculâ legum commentaria, quæ ex naufragio erepta, nauta quispiam

TIRAQUELLUS.

¹ *A Solone.*] Tu nullum apud Græcos reperias hujus legis verbum.

MERCERUS.

² *Filio qui sub patris jure est.*] Vide-tur tamen huic rei tempus aliquod

præfinitum, ita ut male quidem crederetur, filii familias ante vicefimum quintum annum ætatis, post illum vero, non item. Colligi videtur posse ex Plauti *Pseud.* A. I. S. 3. *CA. Perii, an non tum lex me perdis quinquennaria?* *BA. Eadem est mihi lex, metuo credere.*

³ *Impen-*

piam Romam advexerat : ea cum emendi studio inspiceremus , illud ipsum senatusconsultum , quod diu ¹ impensa opera quæsieramus , casu invenimus. ² Verba vero ex eo senatusconsulto hæc sunt : Placere ne cui qui filiofamilias ^{Senatusconsultum in} mutuat pecuniam dedisset , etiam post mortem parentis , ^{senæra} ^{lores.} cuius in potestate fuisset , actio petitioque daretur : *Ut scirent, qui pessimo exemplo fœnerarent , nullius posse filiofamilias bonum nomen , inde expectata patris sui morte fieri , & infra :* Cum enim fœneratores magna licentia pro arbitrio fœnerarent , cautum fuit primo ³ duodecim tabulis de modo credendi,

GOTHOFRIDUS.

¹ *Impensa opera quæsieramus.*] Aut hic auctor Pandectas nondum habuerat vel legerat , aut imperitis fucum se facturum putat , qui Pandectas medicorum etiam legerunt.

TIRAQUELLUS.

² *Verba vero ex eo senatusconsulto, &c.*] Nescio cur Alexander se ejus Senatusconsulti verba invenisse dicat in commentariis quibusdam è naufragio ereptis , cum ea ad verbum inscripta sint in l. 1. ff. ad Senatusconsultum. *Macedo.* qui quidem titulus tam ff. quam *Codicis* non ob aliud editus est , quam ad interpretationem illius Senatusconsulti.

³ *Duodecim tabulis, &c.*] Totus hic locus ex Corn. Tacit. l. 6. c. 16. de promptus est , cuius hæc verba sunt , *Interea magna vis accusatorum in eos irruit , qui pecunias fœnare auctabant , adversus legem dictatoris Caesaris , qua de modo credendi , possidendique intra Italiam cavebatur , ommissam olim , quia privato usui boni publicum possetur.* Sane vetus urbi fœnæ hoc malum , & seditionum discordiarumque creberrima causa : eoque colibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus. Nam primo duodecim tabulis sanctum , ne quis unciario fœnore amplius exerceret , cum antea ex libidine locupletiam ageretur. Dein rogatione Tribunitia ad jura juncias redacta. Postremo

vetita versura , multisque plebiscitis obviavit non fraudibus , quæ toties repressa miras per artes rursus oriebantur. Sed tum Gracchus prætor , cui ea questio evenerat , multitudinem periclitantem subactus retulit ad Senatum , trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa cæcus) veniam à principe petivere : & concedente , annus in postera sexque menses dati , quæ secundum jussa legis , rationes familiares quisque componeret. Hinc inopia rei nummaria commoto simul omnium ære alieno : & quia tot damnatis , bonisque eorum dividendis , signatum argentum fisco vel avario astinebatur. Adhuc Senatus præscripsit , duas quisque fœnoris partes in agris per Italiam collocaret. Sed creditores in solidum appellabant , nec decorum appellatis minuire fidem. Ita primo concursatio , & preces , dein strepere Prætoris Tribunal : eaque qua remedio quaesita venditio & emptio , in contrarium mutari , quia fœneratores omnem pecuniam mercandis agris condiderant. Copiam vendendi secuta civitate , quanto quis obarator agris distrabebat , multique fortunis prevolebantur. Eversio rei familiaris dignitatem & famam præceps dabat , donec tulit opem Cæsar disposito per menses milles sestertio , factaque mutanda copia sine usuris per triennium , si debitor populo in duplum prædium caruisset. Sic restituta fides & paulatim privati quoque creditores reperti : neque emptio

*Formis
quo pa-
stos an-
tissim
alvoga-
tum.
Crede-
batur
non mi-
tra duo
millia
drach-
ma-
rum.*

*Caelius
Plotius
fœne-
rator.*

dendi, ne quis plus unciario fœnore fœneraret: mox tri-
bunitia rogatione ad semuncias fœnus redactum, deinde
ad semissem, postea ad trientem: ¹ demum L. Genutius
Tribunus plebis tulit ad populum, ne ullo modo fœnerari
liceret. Post aliquod vero tempus, ² Sulpitius Tribunus
plebis, ut credendi modum præfiniret, legem tulit, ne quis
ordinis senatorii, ultra duo millia drachmarum æs alienum
conflaret: qui postea decedens, contra legem à se latam,
trecentas myriadas æris alieni conflasse inventus est. ³ Di-
vus deinde Cæsar etiam certum modum credendi præfina-
vit. Tiberius vero ut fœnus tolleretur omnino, disposito
per mensas millies sestertio, cavit, ut singulis facultas cre-
ditum accipiendi fieret in triennium sine usuris, si debitor
in duplum populo cavisset. Postremo pluribus plebiscitis,
non modo fœnus, sed vetita versura fuit, cautumque per-
petuo senatusconsulto, ne filiosfamilias credere liceret.
Causam ferunt fuisse, ⁴ quod Cælius Plotius fœnerator
T. Veturium nexum & addictum, ob reliquum fœnoris
non

*emptio agrorum exercita ad formam Se-
natuconsulti, acerbis, ut ferme talia, ini-
tiis, incurioso sine. Sed & huc spectant
verba Titi Livii l. Decad. lib. 7. *Hand
aque patribus lata insequenti anno C.
Martio Cn. Manlio Consulibus de unciario
fœnore à M. Duellio & L. Menenio
Tribunis plebis rogatio est perlata: &
plebs aliquanto eam cupidinis scivit acce-
pitque. Et non multo post, Non eadem
domi qua militia fortuna erat plebi Ro-
mana. Nam etsi unciario fœnore facto
levata usura esset, forte ipsa obruebantur
inopes, noxamque inibant, &c.* Et alio
loco ejusdem libri, *Idem, inquit, animi
mansit, Manlio Torquato, C. Plancio Con-
sulibus, semunciarium tantum ex unciario
fœnus factum, & in pensiones aquas
triennii, ita ut quarta præsens esset, solu-
tio æris alieni dispensata est: & sic quo-
que parte plebis affecta, fides tamen pu-
blica privatim difficultatibus potior ad cu-
ram Senatui fuit: levata maxima res,
quia tributo ac delectis superessim.* Hæc*

ibi. *Unciarium autem fœnus cujus-
modi sit, ut id in transcurso dicam, di-
sces ex Budzo de Assè lib. r. ubi de un-
ciaria usura loquitur: idque declarat
ex l. Titium §. præfectus. ff. de admi-
nistrato.*

1 *Demum L. Genutius.] Ex Livio, r.
Decad. lib. 7. cap. 42.*

2 *Sulpitius Tribunus plebis.] Ex Pla-
tarcho in vita Marii.*

3 *Divus deinde Cæsar.] Id totum
usque ad versic. (Causam ferunt) est
ex Cornelio Tacito lib. 5. ut jam ex eo
diximus.*

4 *Quod Caelius Plotius.] Valerius
Maximus lib. 6. cap. r. Titus, inquit,
Veturium cum propter domesticam ruinam
& grave æs alienum Caelio Plotio nexum
se dare adolescentulus admodum coactus
esset, servilibus ab eo verberibus, quia
suprum pati noluerat, affectus, querelam
ad Consules detulit, à quibus hac de re
certior factus Senatus, Plotium in carce-
rem duci iussit.*

1 Sicur

non redditi, stuprare voluit, & verberare affecit. ¹ Sicut de Papyrio traditur, qui Publium nexum ad libidinem perlicere conatus fuit, quæ causa traditur fuisse, ut nexi solverentur, neve in posterum quisquam neceretur. In qua quidem re, adnotare succurrit, apud Jureconsultos ² reliquatores dici, qui integrum æs alienum cum scœnore non exsolvisset, sed partem æris alieni & scœnoris deberent. Fuitque Athenis magistratus cui ³ Zeteta nomen, apud quem ⁴ si quis integrum æs debitum non solvisset, conveniri lege

Reliquatores.

Zeteta.

pote-

¹ Sicut de Papyrio.] Livius 1. Decad. libr. 8. *Es anno, ait, plebi Romana velut aliud initium libertatis factum est quod neci deserunt. Mutatam autem ius ob unius fœneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Papyrius is fuit, cui cum se C. Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset: quæ atas formæque misericordiam elicere poterat, ad libidinem & consumeliam animam accenderunt & florem atatis ejus fructum adventitium creditivatus, primo perlicere adolescentem sermone incepto est conatus: deinde postquam aspernabatur flagitium aures, minis terrare, atque identidem admonere fortuna: postremo cum ingenuitatis magis quam præsentis conditionis memorem videret, nudari jubet verberaque afferri. Quibus laceratus juvenis, cum se in publicum proripisset, libidinem crudelitatemque conquerens fœneratoris, ingens vis hominum cum atatis miseratione, atque indignitate iniuria accensu, cum suæ conditionis liberumque suorum respectu, in forum, atque inde agmine facto ad curiam concurrit, & cum Consules tumultu repentino coacti Senatuum vocarent, introcuntibus in curiam patribus, laceratum juvenis tergum procumbentes ad singulorum pedes ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam unius, ingens vinculum fidei, justique Consules ferre ad populum, ne quis nisi qui nexum meruisset, donec pœnam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur: pecunia credita bona debitoris, non corpus obnoxium esset. Ita*

nexi soluti, cautumque in posterum, ne necerentur. Hæc ibi. At ante id tempus Servius Tullius Romanorum rex ita in fœneratores edixit, Si qui in posterum à fœneratoribus mutuum acceperunt, eos ob æs in nervum duci non sinam, caveboque lege, ne fœneratoribus ius sit in libera corpora, sed contenti sint debitorum facultatibus. Author Dionysius Halicarnassæus lib. 4.

² Reliquatores.] Pomponius in l. locatio. §. reliquatores. ff. de public. & vect. & Scævola l. creditor. §. Valerius. ff. de solutio. ex verbo Reliquare, quo usus est Paulus l. Lucius ff. de admittuto. & Ulpianus l. rescripto. §. debitores. verbi. sed eos. ff. de muner. & honor. Et vix apud alios autores reperias. *

GOTHOFRIDUS.

* Glossis: Reliquatio λοιπώτης. Φία: Reliquo, λοιπώτης Φία. Cassiodorus 5. Variorum 6. Comparimus Thomatem 10. millia solidorum reliquatorem nostris utilitatibus fuisse. Tertullianus 56. de anima: donec reliquatio compleatur atatis, & eodem libro, donec reliquatio compleatur temporum. & Ulpianus l. 20. §. 6. ff. familia eriscunda, reliquatus est.

TIRAQUELLUS.

³ Zeteta.] De Zeteti Atheniensium magistratibus loquitur Pollux Onomasticum libr. 8. ζήτη γυναικὸς ἑσθμὸν δὲ χαῖν. Sed hi alii esse videntur quam quos Alexander hic designat.

⁴ Indio

*Fœnus
ex-
sum.*

poterat. Indis ¹ vero & ² Germanis fœnus ignotum fuit, & pleræque gentes odio illud inexpriabili prosequuntur, adeo ut cum furem dupli, ³ fœneratorem quadrupli damnarent. ⁴ feruntque Ægyptios & ⁵ Athenienses, cum hæc contagio mali latius serperet, pluribus decretis cavisse, ne ob fœnus corpora adjudicari vel addici possent, neve super corporibus fœnerari fas foret, nec citra debitoris facultatem sævire, quæ lex ⁶ Sisachthia & ⁷ Chreocopia dicta: adeo ut ⁸ Lycurgus è tota Sparta fœnus & usuras exterminasse dicatur: ⁹ cunque omnis Ægyptus esset obruta fœnore, fuit lege sancitum, ut ita demum mutuam pecuniam accipere liceret, si cadaver patris fœneratori daretur pignori, penes quem esset potestas paterni sepulchri debitoris oppignorati. Inter cæteros ¹⁰ fertur Agis Atheniensium dux adeo fœnus exosum habuisse, ut omnium fœneratorum tabulas igne supposito in foro concremarit, quo igne nullum clarius

*Lex Si-
sach-
thia &
Chre-
ocopia.*

Agis.

¹ Indis vero.] Ælianus variz historiz lib. 4. initio.

² Germanis.] Tacitus de moribus Germanorum.

³ Fœneratorem quadrupli damnarent.] Ex Catone de re rustica, initio.

⁴ Feruntque Ægyptios.] Ex Diodoro Siculo lib. 2. cap. 3. cujus de Bocchoride Ægyptiorum legistatore hæc verba sunt, Latine versa, Fœnus quod ex scripto contraheretur, prohibebat ultra contracti mutui duplum exigi. Solutio ex bonis debitoris solum fiebat, corpus non poterat addici creditori. Putabat enim oportere bona tantum subdita esse debitis: corpora, quorum opera & bello & pace uterentur, civitatibus addicta esse. Non enim æquum videbatur, milites qui pro patriæ salute pericula subirent, pro usuris in carcerem duci, aut ob minus avaritiam in periculum agi patriæ salutem.

⁵ Athenienses.] Idem Diodorus ibidem subdidit, Hanc quoque legem videtur Solon ad Athenienses transulisse, quam Sisachthiam appellavit, decernens, ne ob usuras civium corpora necerentur. Neque injuria queruntur quidam de non-

nullis Græcis legumlatoribus, qui arma, aut aratrum, aut aliud quidvis operi necessarium prohibeant ob fœnus addici creditori: corpora vero quæ his utuntur, tradi permittant.

⁶ Sisachthia.] Jam de ea dictum ex Diodoro, de qua Plutarchus libro de fortuna Alexandri, Politicis, & vita Solonis: in similitque Laërtius.

⁷ Chreocopia.] Plutarchus in vita Solonis. *

GOTHOFRIDUS.

* Glossis: χρεονομία decisio, χρεονόμη decoctor, χρεονόμος decoro.

TIRAQUELLUS.

⁸ Lycurgus.] Plutarchus in Agide.

⁹ Cunque omnis Ægyptus.] Herodotus l. 2. ubi de Asycho rege Ægypti, & Diod. Siculus, l. 2. c. 5. ad medium.

¹⁰ Fertur Agis.] Ex Plutarcho in ipso Agide: sed in eo lapsus est Alexander, quod Agidem dicit Atheniensem, cum fuerit Lacedæmonius, & Lacedæmonum rex, ut ibi & ubique videre licet.

Anto-

rius lumen vidisse Agefilaus dixit. Laudaturque ¹ Antoninus Pius & ² Alexander Severus, quod Romæ scœnus trientarium constituerint, cum nonnullos scœnoris causa agro paterno avitoque exutos comperissent: semissem vero induxerint, & abrogarint. ³ Lucullus quoque adeo scœneratorum licentiam cohibuit, ut omnem Asiam scœnore demersam liberarit: ⁴ Sicut Cato qui in scœnore coërcendo asperior & durior, ex tota Sicilia scœneratores exegit, illamque ære alieno obrutam in pristinum decus restituit. Hoc quidem senatusconsultum jam longo abusu oblitteratum, ⁵ divus Claudius scœneratorum licentiam coërcens, ne filiisfamilias pecuniam scœnori darent, severo edicto servari mandavit. ⁶ Divus deinde Vespasianus cum censuram ageret, saluti parentum & liberorum consulens, illud denuo ex longo intervallo revocavit. ⁷ Non ergo inscite

ser-

¹ Antoninus Pius.] Capitolinus in vita illius.

² Alexander Severus.] Ælius Lampridius in vita quoque illius.

³ Lucullus.] Plutar. in vita illius.

⁴ Sicut Cato.] Scilicet primus, ille Censorius dictus, ex Plutarcho in eodem, & ante ex Livio 4. Dec. l. 2. c. 27. cujus hæc sunt, Sardiniam M. Porcius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamen in scœnore coërcendo habitus, fugatique ex insula scœneratores.

⁵ Divus Claudius.] Cornel. Tacitus lib. II.

⁶ Divus deinde Vespasianus.] Suetonius in eodem, c. 11. auctor, inquit, fuit Senatui decernendi, ne filiorumfamilias scœneratoribus exigendi crediti jus nunquam esset: hoc est, ne post patrum quidem mortem.

⁷ Non ergo inscite.] Tandem redit ad conclusionem interpretationis loci illius Terentiani. Sed vice auctarii addito & alia loca ad scœnoris reprobationem: Livius 1. Dec. l. 7. c. 21. Inclamatis, inquit, semel in concordiam animis, novi Consules scœnebreum quoque rem, quæ diffundere unanimes videbatur, leviter aggressi, solutionem æris alieni in pu-

blicam curam verterunt quinque viris creatis, quos Mensarios à dispensatione pecunie appellaverunt, & rursus eodem lib. iudicia eo anno populi tristitia in scœneratores facta, quibus ab adilibus dicta esset, traduntur. Idem ejus Decad. l. 10. cap. 23. Eodem anno Cn. & Q. Ogulinius adiles curules aliquot scœneratoribus diem dixerunt, quorum bonis multatis, ex eo quod in publicum redactum est, aenea in Capitolio lumina, & trium mensarum argentea vasa in cella Jovis, Jovemque in culmine, cum quadrigis, & ad ficum Rominalem simulacra infantium conditorum urbis sub uberibus Lupa posuerunt, semitamque saxo quadrato à Capena porta ad Martis straverunt. Ex quibus plane intelligis maximas eas multas fuisse, quæ tantis sumptibus satis fuerunt. Idem 4. Dec. l. 5. c. 7. Instabat cura alia, quod civitas scœnore laborabat, & cum multis scœnebris legibus conficta avaritia esset, via fraudis iniqua erat, ut in facies qui non tenerentur his legibus, nomina transcriberent, ita a libero scœnore obruebant delatores: cuius coërcendi cum ratio quæreretur, diem finiri placuit, Scœneralia qua proxime fuissent, ut qui post eam diem socii civibus Romanis credidissent,

D

pecu-

servus ille respondebat, neminem fore, qui, vivo patre, filio pecuniam crederet, cujus petitionem actionemque lege & senatusconsulto non haberet.

pecunias proferrentur, & ex ea die pecunia creditæ, quibus debitor vellet legibus, jus creditori diceretur. Deinde postquam professionibus detecta est magnitudo aris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronius Trib. pleb. ex autoritate patrum plebem rogavit, plebesque scivit, ut cum sociis ac nomine Latino, pecunia creditæ iisdem quod cum civibus Romanis esset. Rursus eod. lib. iudicia in feneratoribus eo anno multa severe sunt facta, accusantibus primates Aedilibus curulis M. Tuccio & P. Junio Bruto. De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio posita, in cella foris, supra fastigium adicula, & XII. clipea inaurata. Et 4. Decad. lib. 2. Erant autem non Aetoli modo in seditionibus propter ingentem vim aris alieni, sed Thessali etiam: ea contagione velut tabes in Perrethiam quoque id pertraxerat malum. Cum Thessalos in armis esse nuntiatus est, Appianus Claudium legatum ad eas res aspicendum componendasque Senatus misit, qui utriusque partis principibus castigatis, cum iniusto favore gravatum as alienum, ipsi magna ex parte concedentibus qui oneraverant, levasset, iusti crediti solutionem in annorum pensiones distribuit. Plinius lib. 33. cap. 1. Flavius

visit adem Concordia, si populo reconciliasset ordines: & cum ad id pecunia publica non decerneretur, ex multitudine feneratoribus condemnatis, adiculum aream fecit in Gracostasi. Est Plutarchi libellus de vitanda usura, qui omnibus obvius est. Denique locus est Horatii ad speciem huius capitio maxime perti-nens, adversus Fufidiun feneratorem qui filiisfamilias pecunias mutuabat sub gravibus usuris, lib. 1. Satyr. 2. post prin.

Fufidius vappa famam timet, ac nebulonis,

Dives agris, dives positus in furore nummis,

Quinas hic capiti mercedes exigit, atque

Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.

Nemina sectatur modo sumpta veste virili

Sub patribus duris tironum. —

Appianus quoque libr. 1. Bellorum civilium de his scribit, Per idem tempus, inquit, optimates in urbe contendere coepere, cum quidam debita cum usuris emerent, lege quadam veteri vetante supra fœnus feneratori: contra illam qui fecisset, multam subituro, &c.

CAPUT VIII.

Spero te amaturum fore vel amandum fore, veterum auctoritatibus Latine dici licere, contra opinionem quorundam Grammaticorum.

COMmentatiunculas suas non invenustas adolescens quispiam ingenio & lingua præstabili, dum posteritati & gloriæ servit, apud nonnullos ejusdem disciplinæ viros lectitabat, non equidem, ut videbatur, laudis indisciplinæ gratia, sed ut gravi illorum iudicio subnixus, liberior consultiusque, si quod in eis delictum, si quodve mendum esset, castigaret, eorumque explorata sententia, nonnulla

nulla in vulgus emittebat, multa vel tollebat è medio, vel
 corripiebat. Aderat inibi familiaris meus quispiam, honesti
 ordinis, Latinæ eloquentiæ, & veterum literarum non
 ignarus, qui cætera quidem minime visus aspernari, uno
 verbo se offensum dicebat, quod in posterum nihil in eum
 scripturum fore, ille dixerat. Minus Latine (inquit) dictum ^{Fora}
 est, scripturum fore, sed aptius convenientiusque dicendum
 fuit, scripturum esse. Si quidem verbum fore, cum tempus
 quod futurum est designet, cum participio in rus, vel in
 dus, quod pariter futurum tempus designat, minime con-
 venire, perindeque haberi ac si dicas scripturum futurum
 esse: quæ oratio, ut probe nosti, nihil habet gratiæ vel di-
 gnitatis. Quoque minus dubites, inquit ille, hoc senserunt ^{Lau-}
 multi eruditi: quorum sententiam iudiciumque minime ^{rentius}
 aspernaberis. Statimque ad nos attulit observationes ^{Valla}
 Grammatici hominis non incuriosi, in quibus ad hanc sen- ^{taxa-}
 tentiam scriptum, definitumque invenimus: Fore, cum ^{tu-}
 vim participii habeat, cum nomine, non cum participio ^{lib. 1.}
 jungi oportere, ne duo simul participia confundantur. Ita- ^{cap. 28.}
 que dicendum, spero te amatorem fore, vel amaturum
 esse: non autem amaturum fore, vel amandum fore: ven-
 turum esse, non venturum fore. Et ita dici scribique oport-
 ere maxime contendebat. Quod cum legissemus, tenuit
 nos admiratio istius doctoris, equidem disertis, & tamen
 inconsideratis, qui præcipiti ductus sententia, tam asseve-
 rate contendere auderet, id quod longe secus à doctissimis
 sæpe usurpatum memineras. Siquidem T. Livius fa-
 cundissimus autor, secundi Punici belli octavo, & acturum
 se, inquit, per populum aperte fore, si senatus adversaretur.
 Et alibi, libenter facturos fore, ut ludi maximi fierent.
 Et rursus, eo quoque mittendos fore legatos, dixit. Et se-
 ptimo de Macedonico, sub pellibus habendos milites fore.
 Q. Curtius, senescendum fore tantum terrarum vel sine
 imperio obeunti. Quibus stipulatur Plinius naturalis histo-
 riæ secundo. Quid fore putandum est? inquiens, & pluri-

Fno.

bus exemplis quibus omnis historia referta est, quæ trita & pervulgata in quæstione minime dubia referre non necesse habeo. Præterque veterum autoritates, rationes adduci possent, quibus ita dici convenire facile contenderim ex arbitratu cruditiſſimi viri. Cum enim substantivum olim verbum fuerit suo, atque ejus infinitivum fore; fuisse, futurum esse, &c. ejusdemque verbi nonnulla tempora retineamus, adeo ut forem antiquum, & essem recentius dicamus: quis prohibet etiam fore atque esse, simul custodiri, perindeque amaturum fore dici, quod amaturum esse: Sed cum nos autoritatibus veterum inniti debeamus, quibus hæc comperta fuere, quæ pro ratione sunt, frustra in re confessa & explorata, rationem & adminicula non necessaria inquirimus. Si qui tamen sunt ita Latinæ linguæ curiosi, aut animo tam agresti & duro, quibus veterum autoritas non satis sit, poterunt ab his qui istiusmodi res conquisitis indagant, quibusque ista consuetudini curæ fuit, hæc atque his similia perscrutari.

TIRAQUELLUS.

Totum hoc caput, ut alia pleraque hujus operis, in Laurentii Vallæ observationes editum est, pro ea quæ cum illo inimicitia Alexandro fuit, nec ea quidem occulta, licet ejus nomen ubique hic noster suppresserit, sed ita, ut veluti digito illum ostendat. Locus autem in quo eum taxat, in hoc capite, est in l. i. Elegantiarum Vallæ cap. 28. Et ut fateor illum jure ab Alexandro hoc loco reprehendi, id tamen paulo acerbius factum nemo justus rerum æstimator negaverit. Nullius autem classicorum autorum testimoniis ad illum convincendum innititur: sed unius qui his in rebus instar omnium haberi debet, alia testimonia addam: hic est M. Tullius, quem merito linguæ Latinæ parentem plerique omnes fatentur. Qui in oratione pro Milone, *Spero*, inquit, multa vos libe-

rosque vestros in Republica bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis, viro P. Clodio nihil horum visuros fore. Et licet id testimonium sit nonnihil ambiguum, propterea quod in nonnullis codicibus alibi legitur, *visuros fuisse*: tamen quod citra omnem dubitationem est, is lib. epistolarum famil. 3. epist. 13. & in ult. initio: *Quasi divinarem tali in officio fore mihi aliquando expetendum studium tuum.* & epist. ad Atticum libro 5. in princ. *Te ad me fore venturum.* Sed non tamen præteream quæ scribit Servius in lib. 3. *Æneid.* ibi:

— Cum protinus utraque tellus

Una foret. —

Foret, inquit, ab infinitivo est, sed modo præteritum significabat tempus, quod rarum est: sapiens enim futurum significat.

CAP. IX.

CAPUT IX.

Pleraque veterum Romanorum cognomenta, quibus de causis indita & denominata fuerint.

Verum profecto est, id quod à multis traditur, veteres illos non infimæ plebis homines, quorum bona fortique opera populus Romanus usus fuit, ex re rustica, in qua multum diuque versati fuerant, clari nominis cognomenta sumpsisse. Ex qua re conjectari licet, fortes illos atque acri ingenio viros, quicquid à reipublicæ muneribus ocii & laxamenti habebant, id plerunque in exercendis agris & colendis frugibus ponere consuevisse, neque sementes terræ jacere, neque vitæ amputare, aut agros stercoreare, vel irrigare, fastidio unquam duxisse: quæ nunc probro ducimus, dedecorique & turpitudini damus. ¹ Ejusmodi fuisse Pisones, quod in pinsendo frumento longo usu fuerant exerciti, vel à piso legumine: hi enim ² Calpurniorum prosapia à Numa originem duxisse feruntur. ³ Cicero- ⁴ Cicero-
cerones & Lentuli, alteri ob ciceres, alteri ob lentes ex- ^{mes.}
mie cultas, generosum familiæ nomen invenere. ⁵ Fabios ^{Lentuli.}
quoque à satione fabarum sunt qui autument denominatos: ^{Fabii.}
⁶ tametsi ab Hercule prognatos, & ab fovea dictos nonnulli se-

GOTHOFRIDUS.

¹ *Cognomenta quibus de causis indita.*] De nominibus impositivis, vide libellulum Titi Probi: & Sigonii librum de cognominibus Romanorum.

TIRAQUELLUS.

² *Ejusmodi fuisse Pisones.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & vide seq. annotat.

³ *Calpurniorum prosapia à Numa.*] Ut scribit in eo Plutarchus: qui tamen Calpum appellat Numæ filium, sicuti Pompeius Festus lib. 3. Sed quod hic dicit Pisones à Calpurniis Numæ Pompilii posteris cognomen traxisse, id probat Horat. in libro de arte poetica ad Pisones:

— Vos à Pompiliis sanguis.

quo in loco Acron & Porphyrio interpretes tradunt, Pisones à Pompilio descendisse: nam Calpas filius erat Numæ Pompilii, à quo Calpurnii Pisones nomen traxerunt.

⁴ *Cicerones & Lentuli.*] De prioribus Plutarch. in Cicerone. de utrisque Plinius lib. 18. cap. 3.

⁵ *Fabii.*] Idem ubi supra, sed alii aliter, ut mox subjiciam.

⁶ *Tametsi ab Hercule.*] Plutarchus in vita Fabii Maximi, ferunt, inquit, Herculem cum muliere aut una nympharum concubuisse, & hinc Fabium Maximum natum esse, à quo Fabiorum familia Roma initium habuit. Quidam autem

D 3

primi

*Anto-
nii.*

*Licini.
Hor-
tensii.
Stolo-
nes.*

*Pilum-
ni.*

li ferant. Sicut ¹ Antoniorum familia, quæ Romæ imperi-
tavit, Antonem Herculis progenerum, autorem stirpis nun-
cupat. ² Lactucini, quod lactucas colerent, & ³ Hortensii
quod hortorum studio tenerentur. ⁴ Stolonum quoque à
pampinatione & cura arborum, quod curarent, ne frutices
quos stolonum vocant, ad caudices arborum nascerentur,
nobilis cognomen invenire: Ex qua familia Licinius
ille Stolo ⁵ primus de plebe consul, quia filium emanci-
pando, fraudem legi fecerat, quæ vetabatur ultra quingenta
agri jugera possidere, ⁶ sua lege damnatus est. ⁷ Pilumnos,
quod

*primus ejus generis viros, quod primum
venandi per foreas morem induxerunt,
à fodiendo Fodias olim appellatos dicunt:
deinde mutatis literis, lapsam loquendi
consuetudinem Fabii cognomen fecisse.
Qui nonnihil connivens Pompejus
Festus libro 6, Foris, inquit, qui nunc
Fabii dicuntur, quod princeps gentis ejus
ex ea natus sit, cum qua Hercules in fo-
rea concubuit. Alii quæ aut eum primum
ostendisse quemadmodum ursi & lupi fo-
reæ caperentur.*

*1 Antoniorum familia.] Plutarchus
in Antonio, in princ. Ex quo intelli-
ges cum fuisse Marcum Antonium
Triumvirum, qui nunquam Romæ
imperavit, illi enim tantum Trium-
viratus in divisione imperii cessit, quo
res publica constitueretur. Antonino-
rum autem, qui postea Romæ impe-
rarunt, familia, aliunde orta dicitur,
ut videre licet apud Capitolinum in
vita utriusque Antonini, Pii scilicet
& Philippi. Quod imperitasse di-
cuntur Antonii, patrem vel ex eo quod
M. Anton. cons. impotenter domina-
retur, teste Flora ex Livii 117.*

*2 Lactucini.] Plinius lib. 19. cap. 4.
Sane Diodorus Siculus meminit M.
Valerii Lactuce, lib. 2. Μαρούς, in-
quit, καλεῖται λακτικῆς.*

*3 Hortensii.] Familiam Hortensio-
rum fuisse Romæ, haud dubium est: à
quibus Hortensius ille orator tempore
Ciceronis fuit, & alter poeta apud O-*

vidium lib. 2. Tristium:

*Nec minus Hortensius, nec sunt minus
improba Servus
Carmina*

Eos autem ab hortorum cultu dictos
esse, Alexander conjectura probabili
ponit.

*4 Stolonum.] Varro l. 1. de re rustica.
cap. 2. & Plinius lib. 17. cap. 1. Caji
autem Licinii Stolonis Consulis me-
minit Valer. Max. lib. 1. cap. 1. ubi de
more ludorum loquitur.*

*5 Primus de plebe Consul.] Hic pos-
set videri lapsus Alexander: nam Li-
vius Decad. 1. lib. 6, ad fin. & lib. 10.
in oratione P. Decii Muris, & Plutar-
chus in Camillo dicunt, L. Sextium pri-
mum de plebe Consulem factum. Ve-
rum Plinius Secundus, si is de Viris il-
lustribus, cap. 20. hunc Stolonem dicit
primum de plebe consulem factum,
sed Plinium Alexander secutus est. Sed
quod non est controversum, ipse Lici-
nius Stolo primus de plebe magister
equitum factus est, ut legitur apud Li-
vium, citato lib. 10. Item ex ejusdem
Licinii lege consules ex plebe creari
in urbe Roma coeperunt, teste Gellio
lib. 17. cap. 21. Collegam autem idem
Licinius habuit in consulatu L. Sulpi-
tium Petum, ut Livius tradit lib. 7.
initio Decad. 1.*

*6 Sua lege damnatus est.] Livius præ-
dicto loco sic habet: C. Licinius Stolo à
M. Popilio Lenate sua lege decem milibus
aris*

quod pilum conterendo frumento idoneam commentum sunt, dictos accepimus. Et ^{Serranos} Serranos, quod agros ferrent, vel quod ferenti fuerat delatus honos. ^{Cujus} Cujus familiae proprium erat, foeminas nullo tempore linea veste uti, sicut ^{Cethegis} Cethegis distincto amictu, & exerto brachio incidere: & ^{Flaminii} Flaminii, nisi sacrorum causa e sua domo ignem efferri. ^{Suilli} Suilli vero, ^{Bubulci} Bubulci, ^{Bupecii} Bupecii, ^{Caprarii} Caprarii, &

Por-

aris est damnatus, quod mille jugerum agri cum suis possideret, emancipandoque filium fraudem legi fecisset. De quo Plinius lib. 18. cap. 3. Columella libro 1. cap. 3. & Plinius Nepos, aut quisquis est, in libro illo elegantissimo de viris illustribus, & Plutar. in Camillo.

7 *Pilumnus.*] Plin. dicto libro 18. cap. 3. post princ. & Servius initio l. 9. *Janid.*

1 *Serranos.*] Plinius ibidem, & Servius ad Vergil. 6. *Quintilia.* lib. 1. c. 8. Q. autem Serrani consulis cum Q. Cæpione meminit A. Gellius l. 15. c. 28.

2 *Cujus familia proprium erat.*] Plinius Varro nis autoritate lib. 19. cap. 1. *M.* inquit, *Varro tradit in Serranorum familia gentilitium esse foeminas linea veste non uti.*

3 *Cethegis distincto amictu.*] Porphyrio interpretes Horatii, in arte Poëtica, ibi:

Fingere cinctus non exaudita Cethegis.

Omnes, inquit, *Cethegi morem servaverunt eundem: inter cetera descriptam comam retulerunt. Nunquam enim tunica usi sunt. Ideo cinctos eos dicit, quoniam cinctum est genus tunica infra pedus aptata. Alii autem intelligunt cinctus, id est, militaris viris, & ad militiam paratis: unde per contrarium dicit Poeta:*

— *Distinctos Mulciber Afros, id est, imbecillos ad militiam, de qua re alibi dicam. Sed quod ad hunc locum pertinet, credo Alexandrum hic voluisse dicere, cinctos amictu; nisi potius voluerit dicere distinctos; at id omnino contrarium esset iis, qui su-*

pra diximus. Verum haud dubie, cinctos legendum est, ex Porphyrio ubi supra, cui ad stipulatur illud Lucani l. 2.

— *Exeritque manus casta Cethegi: & Sili de eodem, aut alio ejusdem nominis, loquentis libro 8. non adeo longe à fine:*

Ipsi humero exertis gentili more parentum

Difficili gambat equo. —

4 *Flaminii.*] Festus Pompeius l. 9. *Iguon,* inquit, *ex domo Flaminia efferri non licebat, nisi divina vox gratia: sed tamen vide num id intelligendum sit de domo Flaminis, qui e sacerdotibus erat non Flaminiorum.*

5 *Suilli.*] Plutarchus tum in vita Publicola, tum Problematis cap. 40. autoritate Feneftella.

6 *Bubulci.*] Plutarchus dictis in locis, & Plinius lib. 18. cap. 3. post princ. Cæius autem Junius Bubulcus Consul, semel & iterum est, apud Livium 1. Decad. lib. 9. item & Censor, & postea Dictator, ejusdem lib. 10. post princ. & C. Attilii Bubulci Consulis, meminit Paulus Orosius lib. 4. cap. 10. *

GOTHOFRIDUS.

* *Bubulci.*] *Bubulcus* Juniorum cognomen fuit, quod optime bubus uteretur.

TIRAQUELLUS.

7 *Bupecii.*] Nihil de his quod nunc recorder, legi.

8 *Caprarii.*] Capriliam & Capraria familias fuisse dicit à capris dictas, Varro de re rustica, lib. 2. cap. 1. interpretes tamen Plutarchi in Publicola, Caprarios vertit eos, qui à capris

D 4

cogno-

*Porcii, Ovinii, Capri-
lii, Equitii, Tauri.
Ex corporis
vitio, Strabo-
nos, Pati,
Caci.*

¹ Porcii, ² Qvinii quoque, ³ Caprii, ⁴ Equitii, & Tauri, à pecudibus & armentis cognomenta familiæ tulere: ex quibus claros illustresque viros militiæ domique multos fuisse, fama vulgavit. Rursus ex corporis vitio, aut membri jactura magis quam honestamento plures dicti cognominatique sunt, quos recensere, & brevi perstringere, de quibus ineminisse potuimus, non pigebit. ° Strabones, Pati, ° & ° Caci, ex oculorum vitio cognomenta invenere: tamen si ° patos habere oculos, laudi plerunque datum sit;

cognomina sumpserunt: & legimus C. Cæcilium Metellum Caprarium consulem * fuisse cum C. aut ut alii legunt Cn. Papyrio Carbone, anno urbis 641. Scio autem Ciceronem de eo dicere, l. 3. de Orat. *matrem ipsius si quintum pareret, asinum fuisse parituram.* Sunt & alias caprarii, custodes caprarum, apud Var. de re Rust. lib. 2. c. 3. & Columel. lib. 3. cap. 10.

GOTHOFRIDUS.

* *Legimus Caprarium consulem fuisse.* Et Caprarii cognomen ex contumelia traxit.

TIRAQUELLUS.

¹ Porcii.] Idem Varro & Plutarch. ubi supra.

² Ovinii.] Varro eodem loco. Lamprius autem in Alexandro Severo, mentionem facit Ovinii Camilli Scenatoris antiquæ, ut dicit, familiæ. *

GOTHOFRIDUS.

* *Ovinii.* Quod si legas *Ovicula*: Fabius enim Maximus *Ovicula* dictus fuit, quia moribus fuit humilibus. Plutarchus in Fabio: author de viris illustribus. Nisi *Ovinio*, dicamus eos fuisse, qui & Junii. Hi autem dicti, à quodam Æneæ comite, teste Dione. Nam hic author *Ovicula* meminit.

TIRAQUELLUS.

³ Caprii.] Jam de iis diximus, de quibus ut vides ita loquitur hic Alexander, tanquam diversæ essent familiæ Capratorum, & Capriliorum.

⁴ Equitii & Tauri.] De his duobus

Varro, ubi supra: ibique ultra eos qui hic nominantur, Vitulos quoque à pecore dictos putat. Statilii autem Tauri bis consulis ac Triumphalis meminit Suetonius in Nerone cap. 35. & Varro ubi supra, Dion lib. 49. Vellejus Patreculus lib. 2. Item Sex. Pacuvii Tauri ædilis plebis, Plinius meminit lib. 34. cap. 5.

⁵ *Ex corporis vitio.* Plutarch. in vita Coriolani.

⁶ *Strabones.* Plutarchus ibi, & præterea, Plin. libro 7. cap. 12. & lib. 11. cap. 37. & Nonius Marcellus lib. 17. de quo vide infra in verbo, *Patos*.

⁷ *Pati.* Plinius dicto lib. 11. c. 37. & Plutarch. ubi supra. Livius autem Decad. 1. libro 8. memorat P. Ælium Patum consulem, & ejusdem lib. 10. de quo vide infra, sub verbo, *Patos*. refert Livius augurem, & paulo post consulem M. Fulvium Patum. Et plures Epist. Cic. ad C. Papyrium Patum lib. fam. 9.

⁸ *Caci.* Plutarchus ibi.

⁹ *Patos habere oculos.* Venus enim oculis patris fuisse dicitur Virg. si is est, in obscuro carmine.

Natus habemus quisque corporis formas,

Phæbus cringens, Hercules lacertasus. Trahit figuram virginis tener Bacchus,

Minerva flavo lumine, Venus, pato. Et Varro de numismatis apud Priscianum lib. 6. *Non hæc res de Venere Pata Strabam fecit ἀπαρτολογία.* De Patro illud

sit; sunt enim ad lasciviam proniores. Sicut ¹ Licinii & ² Limi, alteri quod parvis ocellis nascerentur: alteri, quod limis oculis intuerentur. ³ Horatio illi qui Thuscum copias detinuit solus, quod alterum in bello amisit oculum, Coclitis nomen fuit: quamvis quod esset unoculus, Cyclopein, mox lapsa consuetudine, pro Cyclope Coclitem appellatum ferant. A finis vero naribus vel repandis, ⁴ Silos ^{Sili,} & Si- ^{Simi.}

illud Horatii lib. 1. Serm. Sanyt. 3.

Strabonem

Appellat patium pater —
quo in loco Acron, Patti, inquit, proprie dicitur, quorum huc atque illuc oculis velociter vertuntur. Porphyrio autem alter interpres, Strabo, inquit, qui est detortis oculis, Patus, leviter declinatis.

¹ Licinii.] Luscinii ut puto, voluit aut debuit dicere ex Plinio libro 11. cap. 37. ubi tradit Ocellas Luscinios iniuriæ cognomen habuisse, qui parvis essent oculis. Nam quod Licinii ab oculorum vitio dicti sint, nusquam opinor, lectum est. Cicero autem in oratione legis Agrariæ, Luscinios nominat honoribus & rebus gestis ornatos: & A. Gellius lib. 17. cap. 21. memorat Q. Fabricium Luscinium cum Q. Amylio-Pappo censorem.

² Limi.] De limis oculis Plautus in Milite glorioso, & Ovidius l. 3. Amor. Eleg. 1. & Plinius lib. 8. cap. 16. sed an fecerint cognomen familiæ cuiuspiam, ignoro.

³ Horatio.] Plutarch. in Publicola, Horatio, inquit, quod alterum oculum in bello amisisset, cognomen nam Cocles est inditum: quod & ipsum ante scripserat Dionysius Halicarnas. l. 5. Subdit autem Plutarchus, quosdam id ex finis, ut nase stratum aut nasse, quia sub ipsa fronte ita depresso demissusque erat, ut nullum fere inter oculos discrimen extaret, ipsaque supercilia commissa interrim consueque essent. Idcirco volentibus eum plerisque Cyclopem appellare, delapsa loquendi consuetudo obtinuit, ut Cocles a plurimis diceretur. Plinius autem l. 11.

capite 37. ab hisdem qui altero lumine orbi nascerentur, Cocites vocabantur. At Varro de lingua Latina libro 3. aut aliorum computatione 6. ab oculo ait, coc'es, ut oles dictus, qui unum haberet oculum, citatque illud Plauti in Curculione.

Lx. Unoculo sitze. Cur. quæso derides me me?

Lx. De Coclitum profapia te esse arbitror.

Nam hi sunt innocui.

Cujus loci auctoritate Servius libro 8. Aeneidos, ad id,

— Auderet qui velle Cocles.

Scribit luscios coclites dixisse antiquos: unde & Cyclopas dictos coclites, quod unum oculum haberent.

⁴ Silos.] Cicero l. 1. de natura deorum. Plutarchus in Coriolano, Quintilianus lib. 1. cap. & Fest. Pompejus l. 17. ubi ita scribit, * Silus appellatur naso sursum versus repando: unde galæa quoque à similitudine Sila dicebatur. Valerius autem Maximus libr. 6. cap. 1. memorat Cn. Sergium Silum, & Seneca lib. 1. controversi. contr. 2. Albutium Silum oratorem, & iterum libro 2. controversi. 3. Fuere quoque & Silii, ex quibus P. Silius propretor ad quem extant epistolæ Ciceronis 36. & seq. libro 13. Famil. & C. Silius apud Tacit. lib. 3.

GOTHOFRIDUS.

* Silos.] Glossis: Silo capis & Cillico. Arnob. 3. adversus gentes: Erga esse dicendum est quosdam capitones, silunculos, fontones, labrones, in his alios mentones, naniis atque nescias.

Silones, & ¹ *Simos* : à superciliis, ² *Silones* : à labiorum magnitudine, ³ *Chilones* & ⁴ *Labeones* : à naso, ⁵ *Nafones* : ab auribus mobilibus, ⁶ *Flaccos* : à capite ⁷ *Capitones*, à fronte ⁸ *Frontones*, dictos accepimus : sicut à colore, ⁹ *Burros*, Ni-

Silones,
Chilones,
Labeones,
Nafones,
Flaccos,
Capitones,
Frontones,
Burros

TIRAQUELLUS.

1 *Simas*.] Plinius lib. 11. c. 37.

2 *Silones*.] *Cilones* hic & statim post dicendum esse videri potest ex Pompeio Festo libro 3. ubi posteaquam de Chilone dixit, uti mox dicemus, statim subdit *Cilo*, sine aspiratione, cui ** frons est eminentior ac dextra sinistraque velut refixa videtur*. At Sospater Charisius artis Grammaticæ lib. 1. *Cilones*, inquit, dicuntur, quorum capita oblonga, & compressa sunt. Verum Nonius Marcellus tradit *Silones* dictos à superciliis prominentibus, à *Silono*, qui hirsutis superciliis pingebatur, idque auctoritate Varronis in γὰρ οὐκ οὐκ τὸν : *nonne non nunc scribunt esse grandibus superciliis Silonem Quadratum, &c.* Ex quibus potes intelligere corrigendum quod statim habet Alexander, hos dici qui sunt prominentibus superciliis, & scribendum, prominentibus : differunt enim prænere & prominere. Seneca libro 2. controv. 1. meminit Pompeii Silonis oratoris,

GOTHOFRIDUS,

* *Cilo*.] Glossis: *Cillo* αὐτὸς ὁ καλῶς, iisdem etiam dicitur *capito*. Hinc Fabius *Cilo* dictus l. 1. ff. de offic. pref. urbis. l. ultima ff. de offic. pref. urbis.

TIRAQUELLUS.

3 *Chilones*.] Festus ubi supra, *Chilo*, inquit, dicitur cognomento à magnitudine laborum.

4 *Labeones*.] Plinius lib. 11. cap. 37. & Donatus in Eunuchio Terentii act. 2. sc. 3. Verum Priscianus tradit hos à *labe* dictos : fuisse autem Antistii Labeones Jurisconsulti, de quibus in l. posteriore, ff. de orig. juris. & Tacitus l. 3. ante fin. At Sospater Charisius artis Gramm. l. 1. Verrii Flacci auctoritate dicit à *labris* immediatis *Labeones* dictos.

5 *Nafones*.] Ovidius Naso cognominatus fuit, & Sextius Naso inter conjuratores necis Cæsaris, apud Apianum lib. 2. bellorum civilium, & Cn. Otacilius Naso Ciceroni epist. 34. Famil. lib. 13.

6 *Flaccos*.] Plinius l. 11. cap. 37. *amores, ait, homini tantum immobiles : ab his Flaccorum cognomina*. Cicero libro primo de natura deorum. Livius autem 3. Decad. lib. 5. memorat Q. Fulvium Flaccum consulem cum Appio Claudio : & eundem sive alium ejusdem nominis censorem. Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. & M. Furium Flaccum, ibidem : & C. Avianum Flaccum Cicero epist. 56. Famil. l. 13. Omnibus autem nota est historia Sulpitiz, M. Fulvii Flacci uxoris, quæ censura omnium matronarum à centum probatissimis haud temere electa est, quæ simulachrum Veneris monitu librorum Sibyllinorum dedicaret, apud Plinium lib. 7. c. 35. Valerium Maximum lib. 8. cap. 16. & Solinum c. 7.

7 *Capitones*.] Cicero lib. 1. de natura deorum. Idem autem Epist. Familia. lib. 13. Epist. 30. C. Arteji Capitonis meminit : & alterius Arteji Capitonis, Tacitus lib. 3. & Isti Capitonis, idem lib. 13. & Asinii Capitonis, A. Gellius libro primo cap. 20. & 21. & Fonteji Capitonis Tacitus lib. 4. & 17.

8 *Frontones*.] Cicero in Antonianis, & Lactantius libro de opificio Dei.

9 *Burros*.] Quintilianus lib. 1. c. 8. Sextus autem Pompejus l. 2. *Burrhum* cum aspiratione scribit, dicitque antiquos *Burrhum* dicere, quod nunc dicimus *rusum* : unde rustici *Burrham* appellant buculam, quæ *rostrum* habet *rusum* : pari modo rubens cibo ac potione ex prandio *Burrus* appellatur, Burri

' Nigros, ' Rufos, ' Aquilios & ' Rutilios. Dixere autem ^{Nigri,} Silos, naribus sursum versus repandis: Silones vero, qui ^{Rufi,} praeinimenti supercilio forent. ' Galbas quoque à colore ^{Aqui-} ^{lii, Ru-} ^{tiliis, Si-}

^{gal-} ^{li, Gal-} ^{bae.}

Burri praefecti cohortium praetoriarum meminit Tacitus lib. 14. & Suetonius in Nerone 35.

1 *Nigros.*] Plutarchus in Coriolano, Spartianus in Pescennio Nigro. Tacitus autem lib. 3. memorat Brutedium Nigrum aedilem: & C. Cæcilii Nigri Quaestoris sub Verre praetore, meminit Cicero in Verrem actio. 1. & ibi Afconius Ciceronis interpret in argumento.

2 *Rufos.*] Plutarchus ibi, & Quintilianus dicto libro 1. cap. 8. Minutii Rufi meminit Cæsar lib. 3. belli civilis: & P. Sulpicii Rufi, idem lib. 4. belli Gallici. Seneca lib. 2. controver. 2. Villi Rufi. Extatque epistola Ciceronis ad Sextilium Rufum Familia. libro 13. epist. 24. & ad Titum Rufum praetorem urbanum eodem libro epist. 34. Et Q. Minutii Rufi aedilis plebis, & L. Jubili Rufi, & M. Cœlii Rufi praetoris meminit Livius 4. Decad. libr. 2.

3 *Aquilios.*] *Aquilium* colorem quendam esse liquet, ex Suetonii Augusto, cap. 79. colorem inter aquilam & candidum: Quis autem qualisve is fuerit, declarat Pompeius Festus libro 1. Satisque constat Aquiliorum familiam Romæ fuisse: nam & de Aquiliis meminit Plinius secundus, si is est, de viris illustribus 10. & de Aquilio Regulo fit mentio in l. *Aquilus. ff. de donat.* quamquam nonnulli ibi legunt *Attilius*, sed in Pandectis Florentinis legitur *Aquilus*: & de alio Aquilio trib. plebis, qui legem Aquiliam rogavit, l. 1. *ff. ad l. Aquil.* & de alio item Gallo Aquilio Iuriconsulto l. 2. §. Post hos *Quintus. ff. de orig. juris*, nisi idem fuerit: sed de hoc etiam meminit Tullius libro de officiis 3. Fuit & alius C. Aquilius, his multo antiquior, qui consul vigesimus fuit cum T. Sicinio apud Livium Decad. 1. lib. 2.

4 *Rutilios.*] Sextus Pompeius Fe-

stus libr. 16. Rutiliorum autem familiam apud Romanos antiquam testimonio est C. Martius Rutilius, ter consul, Dictator primus de plebe, & Censor apud Livium Decad. 1. libr. 7. Est & P. Rutilius consul apud Valerium Maximum lib. 2. cap. 2. & P. Rutilius à M. Scauro repetundarum accusatus, ut scribit Tacitus lib. 3.

5 *Galbas.*] Suetonius in Galba capite 3. *Qui primus*, inquit, *cognomen Galba tulit, cur, aut unde traxerit, ambigitur: quidam putant quod oppidum Hispania frustra diu oppugnatum, illitis demum galbano sacibus, succenderit: alii quod in diuturna valetudine, galbeo, id est, remediis lana involutis asidue uteretur: nonnulli, quod praepinguis visus fuerit, quem Galbam Galli dicunt: vel contra quod tam exilis, quam sunt animalia quae in asculis nascuntur, appellanturque galba. Cassiodorus autem scripsit Galbam à lucido corpore dici, quia Galbeus, ut dicit, est passeris nomen luteis pennulis.* Quintilianus lib. 1. c. 8. inter alia cognomina, quæ ex secretiore quadam causa imposita sunt, ponit, nec aliter declarat, uti nec in aliis multis, in quibus illum in hac tractatione citavi. Est autem Sergii Galbae epistola ad Ciceronem, inter hujus familiares l. 10. Fuit & alius multo antiquior ita cognominatus à Catone Censorio repetundarum accusatus, ut scribit Tacitus lib. 3. cuius etiam meminit Paulus Orosius lib. 4. cap. 20. & Eutropius lib. 4. c. 2. & Servius Galba memoratus Cæsari lib. 3. belli Gallici, initio, & Servilius Galba inter Cæsaris interfectores commemoratus Apiano, lib. 2. Bellorum civilium. & P. Servilius Galba, unus ex competitoribus Ciceronis in consulatu, apud Afconium Prædianum in argumento Orationis Ciceronis in toga candida contra C. Antonium & L. Catilinam.

1 *Lappas.*]

galbulæ avis credunt denominari. Est enim passeris genus luteis pennis, tametsi à galbeo indumento aliqui dictos affeverent. Et ¹ Lappas, ab inculto capite: & ² Suras, à furarum nervositate: & ³ Halas, ⁴ à fœdo oris halitu: ⁵ Cossosque, quod rugosi corporis forent: sunt enim vermes seu teredines, quos in vetustis lignis cum cariem contraxere, genitos inspicimus. Sicut ⁶ Ænobarbos ab æris simi-

Lappa,
Sura,
Hala,
Cossi.
Ænobarbi.

¹ Lappa.] Quid sit Lappa videris ex Plinio libr. 18. cap. 17. & plenius lib. 21. cap. 17. Sed quid ad hanc hominum appellationem pertineat, non video: idem tamen quod hic Alexander, scripsit Cælius Rhodiginus l. 24. cap. 5.

² Sura.] Aliter Plutarchus in Cicæone, ubi de Cornelio Lentulo Sura loquitur: quem à sura quidem cognominatum tradit, sed alia de causa quam Alexander scripserit. Cornelii Sura meminit Martialis l. 6. Epigr. & Manlii Sura causidici meminit Quintilianus.

³ Halas.] Eo cognomine quosdam Romanos fuisse vocatos scimus, & inter alios laudatissimum illum C. Servilium Halam, magistrum equitum L. Quintii Cincinnati Dictatoris: qui ipse Hala seditiosum illum Sp. Melium obtruncavit, apud Livium Decad. 1. libro 4. quique bis consul fuit, apud eundem lib. 4. & 7. ejusdem Decad. 1. Sed unde ita sint vocati, non recordor me legisse, nisi apud Cælium Rhodig. lib. 1. cap. 5.

GOTHOFRIDUS.

⁴ Halas à fœdo oris halitu.] Iidem hircosi & scabrones, in l. 12. in fin. ff. de editio: illi hircum olent, his scabra & sordida gingiva ex abluendi negligentia. De olente hircum vide Horatium & Senecam epist. 87. Iidem Axilla, ab axillarum foetore, & in Glossario, cap. de membris humanis, Αλερχάλα, Hircus τρυγός.

TIRAQUELLUS.

⁵ Cossos.] Sex Pompejus lib. 3. &

de hujusmodi vermibus præter illum Plinius * libro 11. cap. 33. & lib. 17. c. 14. & lib. 30. cap. 13. ubi hos Cossos vocat. Quis autem ignorat Cornelium Cossium, illum Tribunum militum, qui de Larte Tolumnio rege Veientum occiso, spolia opima retulit, apud Liv. Decad. 1. lib. 4. & Val. Maximum lib. 3. cap. 2. & Plutarch. in Marcello. De quo illud Virgilii 6. Æneid.

Quis te magne Cato tacitum, and te Cossæ re inquat.

Is idem consul creatus fuit cum T. Quintio Pœno, iterumque cum L. Furio Medullino, & tertium cum eodem, ex citato Livii testimonio. Fuitque alter P. Cornelius Cossus Tribunus militum consulari potestate, eodem libro 4. Alius item Aulus Cornelius Cossus cum M. Valerio Corvino Consul, Livii ejus Decad. lib. 7. Alius præterea Cossus præfectus urbis sub Augusto, de quo Seneca ad Lucilium epist. 1. Tacitus libro 15. loquitur de Cornelia Vestali ex familia Cossorum.

GOTHOFRIDUS.

* Præter hos autem authores Glossarii author: Cusis, ἔχλυ σκώληξ. teredines iidem & termites dicti à terendo. Est igitur in ligno termes aut teredo quod vermis in carne, tinea in vestimentis, eruca in olere, Tarmes in lardo, 12. lisd. 5.

TIRAQUELLUS.

⁶ Ænobarbos.] Suetonius in Nerone, cap. 1. & Plutarch. in Paulo Æmylio.

1 C. M.

similimo capillo, multos dictos volunt. ¹ C. Mutius vir clarus genere factisque, cum Porfennam gladio impeteret, quod scribam pro rege obtruncarat, à clade dextræ manus, quam sibi ad ignem deflagavit, Scævola nomen tulit. Inde ² cognomentum Scævola multis Romæ factum est. Scævum enim Græce lævum designavit. ³ Plautos etiam & ⁴ Plotos, quod supra modum pedibus planis essent. ⁵ Plancius verò & ⁶ Pansis, à vola pedum pariter id nominis fuit: cuius familiæ numeratur ⁷ Numatius Plancus, vir prætorius & consularis, qui sub disciplina Ciceronis evasit orator summus. Sic ⁸ Valgi, ⁹ Vari, ¹⁰ Vatiæ, ¹¹ Vatinii &

Planci.

Plati.

Planci.

Pansa.

Valgi.

Vari.

Vatiæ.

Vatinii.

Scau-

GOTHOFRIDUS.

* *Plancis.*] Glossis: *Plancus* *πλάνος*.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Pansis.*] Plinius & Quintilianus ubi supra: Cassiodorus vero dicit, dictos ab *expansis capillis*. Cæterum Livius 1. Decad. lib. 10. memorat Apulejum Pansam consulem cum M. Valerio Maximo. Fuit & alius Pansa cum Hircio, qui ambo perierunt in bello Civili adversus Antonium & Augustum.

⁷ *Numatius Plancus.*] Hujus sunt, ut quidam putant, plurimæ epistolæ elegantissimæ ad Ciceronem & Ciceronis ad eum, familiarium lib. 10. & de hoc quoque loquitur Plutarchus in Catone Uticensi. Sed illi Planco, sive hic fuerit, sive alius, prænomen Cneus fuit, ut videre est, ex illius ipsius epistolis. At hujus Numatii Plancii haud dubie meminit in Augusto Suetonius cap. 7. ubi scribit ex illius sententia, *Oclavium cognomen Augusti assumpsisse: hic autem, ut scribit Eusebius Chronographus, cum Galliam comat, rem regebat, Lugdunum condidit.*

⁸ *Valgi.*] Sex. Pompejus lib. 19. in verbo, *Valgos*.

⁹ *Vari.*] Pompejus ibidem, verbo, *Vari*. Cicero de natura deorum lib. 1. Plinius lib. 11. cap. 45. Nonius Marcellus in verbo *Varri*, hos *Varros* appellat.

¹ *C. Mutius.*] Livius hanc historiam & hinc nominis Scævola principium elegantissimè scribit, Decad. 1. lib. 2. & Dionysius Halicarnassæus.

² *Cognomentum Scævola.*] Festus Pompejus l. 10. ubi de *Læva* loquitur.

³ *Plantos.*] Plinius lib. 11. cap. 45. & Sex. Pompejus lib. 14. & Quintilianus lib. 1. cap. 8.

GOTHOFRIDUS.

Plancus.] Glossis: *Plancus* *πλάνος*, qui nullam in medio pedis cavitatem habet.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Plotos.*] Festus dicto lib. 14. sed ad quos referes, ad hos, an ad Plautos illos, qui Plautii cognominati sunt? nam C. Plautium consulem cum C. Fabio, iterumque cum Manlio Torquato, memorat Livius Decad. 1. l. 7. Sed & Plautios Lucium, Cnecum, & Publium legas 1. Decad. lib. 8. & Augustum Plautium in Nerone Suetonii cap. 35.

⁵ *Plancis.*] Plinius dicti l. 11. c. 45. & Quintilianus lib. 1. cap. 8. & Pompejus lib. 14. ubi docet *planas* tabulas dici, atque ab hujusmodi tabulis *Plancos* appellari, qui supra modum pedibus plani sunt. Lucii autem Plancii consulis tempore Augusti meminit Sueton. in Augusto, & T. Munatii Planci Tribuni plebis Asconius in orationem pro Milone. *

Scauri. ¹ Scauri, quod varias haberent furas, aut crura pedum intorta, vel quod talis præminentioribus forent. In Scauris enim adnumerantur præcipuæ nobilitatis viri: quorum familiam in ² Scauro Mamerco, qui majestatis reus causam dixit, extinctam fuisse volunt. Ex Metellis uni, quod frontem vitta ligatus ambularet, ³ Vittato: alteri, quod funebres ludos & viscerationem sine mora exolvendos curavit, ⁴ Celeri nomen datum: tertius, quod à Furio tribuno patris reditum exoravit, ⁵ Pius cognominatus est. ⁶ Falconum, quod pollices pedum introrsus curvatos Falconis instar haberent. Et ⁷ Sedigiti, quod senis plerunque digitis: & ⁸ Tuditani,

*Scauro-
rum fa-
milias
quando
extin-
ctas.
Vitta-
tus.
Celer.
Pius.
Falcon-
es, Se-
digiti.
Tudi-
tani.*

pellat. Fuit & aliud cognomentum non longe ab hoc differens, scilicet *Varii*, pro his qui è semine vario, id est, è meretrice prodeunt. Sic enim appellatum Heliogabulum illum imperatorem diffamatissimum, tradit in illius vita Lampridius. Actium autem Varum memorat Cæsar belli civilis l. 1. & Q. Titianum Varum præfectum equitum Hircius, lib. 8. belli Gallici. & Lentulum Varum, Julius Paulus l. Imperator. ff. ad municipalem.

10 Vatis.] Plinius ubi supra. Seneca in epistolis ad Lucilium, loquitur de hortis Servilii Varii: & Varro de re rustica, ubi de canis forma, *Canis pedibus ait, potius variis quam vatis.* *

GOTHOFRIDUS.

* *Vatis.*] Varii & Vatis meminit lex 10. in fin. ff. de adilitio edilis.

TIRAQUELLUS.

11 Vatinii.] Plinius eodem loco: ubi & nonnulli legunt *Vatieni*, ut scribit Hermolaus Barbarus in ejus loci castigatione. Et ejus nomine est Narbonensis Orator nobilis apud Martialem in epigram.

Docti patria Narbo Vatiens. — & apud Eusebium Chronographum. *1 Scauri.*] Quintil. & Plinius ibidem.

2 Scauro Mamerco.] E profapia ve-

teri fuit hic, vir consularis, sub Tib. Cæsare, de quo Tacit. lib. 3.

3 Vittato.] Plutarchus in Coriolano.

4 Celeri.] Plutarchus ibidem, & in Romulo, Asinii autem Celeris viri consularis meminit Plinius l. 9. c. 17.

5 Pius.] Ejus rei historiam recitat Valerius Maximus libro 5. cap. 2. Sic Antoninus primus hujus nominis Imperator, *Pius* cognominatus est, ut tradit Julius Capitolinus, hujus cognominis multas rationes ponens in vita ipsius Antonini post princip. Refert autem Suetonius in Tiberio cap. 17. quod cum Romani peterent, ut ipse Tiberius *Pius* cognominaretur, Augustus intercessit. Seneca lib. 1. Sualioriarum 1. contr. 2. & lib. 2. contr. 1. & 2. mentionem facit Cestii Pii oratoris.

6 Falconum.] Sext. Pompejus lib. 1. Livius autem 3. Decad. lib. 10. & Decad. 4. lib. 1. memorat Valerium Falconem prætorem.

7 Sedigiti.] Ex Plinio l. 11. c. 43. Notus est autem omnibus Volcatius Sedigitus, qui jambis judicium suum de Latinis Comiciis interposuit, apud A. Gellium lib. 15. cap. 24.

8 Tuditani.] Festus lib. 18. *Tudites*, inquit, *mallei à tundendo dicti: inde & cuidam cognomen Tuditano fuit, quod malleo simile caput haberet.*

1 Malici.]

ditani, quod malleo simili capite nascerentur, cognomen gentilitiæ stirpis invenere. Tudites enim mallei, à tunden-^{Malici.} do dicti sunt. Sic ^{Bronci.} Malici & ^{Capella.} Bronci, alteri quod magnis malis & buccis tumidioribus essent: alteri, quod ore sine labiis nascerentur. ^{Cenestella.} Capellas quoque, à capillorum hir-^{Color.} futie dictos volunt. Et ^{Columella.} Cenestellas, à calvitie: ^{Arvina.} Columellas, à proceritate: ^{Nasica.} Arvinas, à pinguedine: ^{Mammula.} Nasicas, ab ^{Lecca.} adunco naso: & ^{Ex fortuna.} Mammulas quasi papillosos, ab ipsa re denominatos ferunt. ^{Lecca.} Leccæ quoque inexhausta libido, & obscænus amor, gentilium nomen dedit. Quinetiam ex variis fortunæ casibus multos clara nomina sumpsisse in-^{casibus.} inve-

1 Malici.] Idem Festus libro 12. *malici*, * ait, cognominantur homines malarum magnarum, atque oribus late patentibus.

GOTHOFREDUS.

* Malici.] Vide Festum in Mallici, ubi alii legunt Malici: quod veteres *Malici*, *Malici* appellarunt. Igitur & Mallici sunt gulosi, ut & ab eadem ratione *Malici* gulosi.

TIRAQUELLUS.

2 Bronci.] Braccas dicit Plinius, libro 11. cap. 37. *Labra*, inquit, à quibus *Bronci*. Braccas autem Nonius Marcellus: dum scribit, *Bronci* sunt pro-
ducto ore prædentibus, in idque citat illud Lucilii Satyr. lib. 3.

Bronci vocis latius dente averso, &c.

3 Capellas.] Nullibi hæc memini legere me, nisi apud Rhodiginum qui ab hoc autore, ni fallor, acceperat, ut alia pleraque in libro 24. cap. 5. Omnes autem norunt nomen Martiani Capellæ qui de Mercurii & Philologiz nuptiis scripsit.

4 Cenestellas.] *Fenestellam* scribit Cælius Rhodiginus prædicto loco. At Hadrianus Junius in commentario de Coma, cap. 11. ponit *Cenestellam*, ut hic autor quem solum ille citat.

5 Columellas.] Donatus in Phormionem Terentii scribit *columellas* apud veteres dictos *seruos majores do-*

nus: ut *columina familia*.

6 Arvinas.] Servius enarrans illud 7. Æneid.

Et spicula lucida tergunt —

Arvina pingui.

Arvina, inquit, est durum pingue inter cutem & viscum: laudat ejus rei authorem Suetonium libro de vitiiis corporalibus. Ego scio Arvinas quosdam esse cognominatos, ut Aulum Cornelium Arvinam dictatorem apud Livium Decad. 1. lib. 8. ante finem. & P. Cornelium Arvinam consulem cum Q. Martio Tremulo ejusdem Decad. lib. 6. sed an id illis cognomen à pinguedine, nescio me legisse.

7 Nasicas.] Idem Cælius lib. 24. cap. 5. Inferius autem dicit hic non ab adunco naso, sed à majoribus naribus dictum Scipionem Nasicam, quod est diversum: nec tamen scio unde utrumque acceperit. Scipionis autem Nasicæ multi meminere, & inter cæteros *Pomponius lege* 2. §. post hunc *Appian*, ff. de orig. juris, & Cicero lib. 1. Tufcula.

8 Mammulas.] Idem Cælius habet ibidem. At Livius 3. Decad. l. 3. memorat A. Cornelium Mammulam præpatorem Sardinia.

9 Leccæ.] Idem & Cælius. Livius autem Decad. 4. libro 2. M. Porcii Leccæ tribuni plebis, & libro 3. P. Porcii Leccæ prætoris meminit.

1 Cor.

invenimus. Valerio tribuno militum, cum ad singulare certamen à Gallo provocatus descendisset, quod pugnanti in galea corvus infedisset, ¹ Corvini nomen factum. Et T. Manlius, quod prævalidum hostem comminus trucidasset, induviasque hosti torquem detraxisset, ² Torquati nomen assumpsit. ³ Druso quoque à duce Druso pugna singulari victo, clarum familiæ nomen datum. Rursus ⁴ Buteones dicti, quod auctori familiæ, cum classi præfectus à portu solveret, Buteo avis felici omine infedit, quo augurio insignem de hoste victoriam tulit. Ea enim ⁵ triorches, quod treis habeat testes, nuncupatur. Et ⁶ Lænatos quod eo vestis genere utebantur, ⁷ quæ *χλαῖνας* dictæ. Quorum M. ⁸ Popilius Lænas princeps familiæ fuit, qui consul & flamen, cum lænam indutus sacrum faceret, orto patrum & plebis tumultu, ut erat amictus, in forum processit, magnificaque oratione seditionem compressit, & ri-

κατη

¹ *Corvini nomen.*] Ex Livio hanc historiam late describente, Decad. 1. lib. 7. & Plinio de viris illustrib. 29. & Paulo Orosio lib. 3. cap. 6.

² *Torquati nomen.*] Ex eodem Livii libro, & ex Tullio lib. 1. de Finibus, & 4. Tuscula. & 3. Officiorum, & Plinio lib. 33. cap. 1. & 11. & Suetonio in Caligula cap. 35. & A. Gellio libro 9. capite 14. Plutarchus autem in Mario, putat id cognomen ex forma & modo corporis impositum fuisse.

³ *Druso quoque.*] Suetonius in Tiberio, cap. 3. *Drusus*, ait, *hostium duce Druso comminus trucidato, sibi posterisque cognomen fecit.* Livii autem Drusi seditiosi viri meminit Lucius Florus epitome rerum Romanarum lib. 3. & M. Livii Drusi, auctor est Plinius de viris illustribus, 66.

⁴ *Buteones.*] Plinius lib. 10. cap. 8. memoratur autem inter cæteros cognomines M. Fabius Buteo dictator, & postea ædilis curulis 3. Decad. 1. 3. & 10. & Plutarchus in Fabio. Sed &

Buteonis oratoris meminit Seneca Controversia 1. lib. 2.

⁵ *Triorches.*] Ibidem Plinius, & Aristoteles historiarum animalium lib. 9.

⁶ *Lænatos.*] Quintilianus libro 1. cap. 8. Apud Livium Decad. 1. lib. 7. M. Popilius Lænas quater consul fuit: verum is *Lænas* sine diphthongo, non *Lanas*, vocatur, ut inde ortum dici non possit, quod hic dicitur: quamquam scio plurima vocabula nunc sine nunc cum diphthongo scribi. fuit autem & Caius Lænas poeta Lyricus, cuius meminit Donatianus in Poëtica.

⁷ *Quæ χλαῖνας dictæ.*] Plutarchus in Numa autoritate Juba scribit, *Lænas* apud Romanos eas esse dictas, quæ Græcis *χλαῖνας* vocantur.

⁸ *Popilius Lænas.*] Cicero de claris oratoribus de eo sic ait: *Qui cum consul esset, eodem tempore, sacrificiumque publicum cum læna faceret, quod erat Flamen Carmentalis, plebis contra patres concitatione & seditione excitata, ut erat læna amictus venit in concionem.*

1 Livio

xam sedavit. ¹ Livio Salinatori, quod in censura ex ^{Salina-}salaria
annona novum vectigal statuisset, sal cognomentum dedit.
Ex Sabinis vero ² Claudios; ab autore Appio Clauso gen- ^{Claudi-}
tis principe, qui cum multitudine clientum Romam com-
migravit. deductos ferunt: ³ ex qua familia multi insignes
nobilitate & honoribus; contra furores tribunitios; pro
patribus perpetui defensores extitere. Hujus generis ⁴ Ap-
pius Caudex cognomento fuit; quod primus classem ex- ^{Can-}
tra Italiam duxerat, & navali praelio pugnare docuerat.
Dixere autem caudicem, lignorum acervum compactum
& conglutinatum, unde & codices. ⁵ Ea autem Appiorum
familia ab apii corona, quam L. Appius in Achaia ludis ^{Appii}
Nemaeis meruit, originem duxisse fertur, cui postea
⁶ Neronis dixere nomen, quod Sabina lingua fortem desi- ^{Nero-}
gnavit

¹ *Livio Salinatori.*] Livius 3. Decad. lib. 9.

² *Claudius.*] Idem 1. Decad. lib. 2. & Dionysius Halicar. lib. 5. Suetonius in Tiberio, cap. 1. hinc illud Virgilii 7. Aeneidos,

— *Sabinorum prisco de sanguine
magnum*

*Agmen agens Clausus, magnique ipse
agminis instar.*

*Claudia nunc a quo diffunditur &
tribus & gens.*

³ *Ex qua familia.*] Id apud Livium perpetuo videre licet.

⁴ *Appius Caudex.*] Seneca lib. de brevitate vite. *Quid, inquit, Romanis primum persuasit, nomen ascendere? Claudius, id fuit Caudex, ob hoc ipsum appellatus, quia plurimum tabularum contextus, caudex apud antiquos vocatur; unde tabula, codices vocantur, & nomen nunc quoque quia ex antiqua consuetudine comensurus suberat, caudicis a appellatus. Ex quo intelligis caudicem & codicem promiscue eandem rem appellari. Sed de de eo Suetonius in Tiberio cap. 1. *Claudius Caudex primus fretum classe transiit, Perus. Sicilia expulsi. De qua re etiam Polybius lib. 1. & de eodem Appio Claudio Plinius de vini**

illustribus cap. 37. & A. Gellius 1. 10. cap. 25. & lib. 17. cap. 21. Sed quod ad naves pertinet, cas *caudicarias* Festus libro sexto dicit ex tabulis grossioribus factas.

⁵ *Ea autem Appiorum familia.*] Signatam praesente nota impositionis rationem habet ab Apio herba, quamvis fuerint cum tempore litera in cognomine Appiorum duplicata. Alter autem Caius Titus Probus in epitome lib. 10. Valerii Maximi, nisi libet subdititius, ejusque titulus sit, dicit *Appium ab Antio reg. Sabinorum praenomen esse*

⁶ *Neronis.*] Suetonius in Tiberio cap. 1. extremo, loquens de gente Claudia, inter cognomina *& Neronis nomen assumpsit, quo significatur lingua Sabina, fortis ac strenuus.* Idem de A. Gellius 1. 13. c. 21. *Id autem fuit Nerio, fuit Neronius, est, Sabinaque virtutis est, eoque significatur virtus ac fortitudo. Itaque ex Claudio, quos a Sabina ortundos accipimus, qui erat egregia deque praestantissima virtutis, Nero appellatur. Sed ad Sabina a Gracia accepisse videntur, quae vincula & firmamenta matrimoniorum videntur, unde nos quoque Latini nomen appellamus.*

E

1 Non

gnavit & strenuum: ex qua¹ nonnulli patricii, alii ple-
Mar- beii: plebeia Marcellorum, patricia vero Pulchrorum
celli. fuit, ² Aurelios quoque ex Sabinis, quod publice his
Pul- Romæ locus datus foret, ubi Soli sacra facerent, à So-
chri- le nuncupatos ferunt, proque Aufeliis Aurelii dicti, sic-
liti. ut Valesii, Fufii, & Papylii quondam, nunc ³ Valerii,
 Furii, & Papyrii, R, primum litera inventa. Is enim
Relig- Claudius Centimanus, ⁴ seu Centimanus fuit, qui li-
ra in- brum in iurē civili conscripsit, & primus R, literam La-
ventor. tinis dedit. Papyrius, à pedum pernicitate, qua victor om-
Cursor. nium suæ ætatis æqualium fuit, ⁵ Cursoris nomen accepit:
 alteri, ob loquendi tacendique in ætate prætextata pruden-
Præ- tiam, ⁶ Prætextati nomen datum. Præter hos ⁷ Cati, qui
text- & Cor-

Catus, ¹ Nonnulli patricii.] Id omnino est
 Alconii Prædiani, Cui concinens Suc-
 ton. initio Tiberti scribit, *Patritia gens*
Claudia (fuit enim & alia plebeia, nec po-
 tentia minor, nec dignitate) orta est, &c.

² Aurelios.] Pompeius Festus l. 1.
Aureliorum, inquit, *familiam ex Sa-*
biniis quondam à Sole dictam putant,
 quod & publice à Populo Romano datus
 sit locus, in quo sacra facerent Soli: qui
 ex hoc Aufelii dicebantur, ut Valesii, &
 Papylii, pto. qd. quod est Valerii & Pa-
 pyrii.

³ Valerii, Furii, Papyrii.] De Va-
 leriis & Papyriis diximus ex Pom-
 pejo: sed & de Valeriis & Furiis idem
 scribunt Livius, l. Decadis libro 3.
 non multo post princ. Macrobius, l. 3.
 Saturn. cap. 2. & de Papyriis quoque
 Pomponius Jurisconsultus l. 2. §. post
 hunc Appian. ff. de orig. iur. l. & Quin-
 tilianus lib. 1. cap. 6. Quo pertinent
 quæ Cicero lib. Familiarium epistola-
 rum nono, ad Papyrium Patrum scri-
 bit, Lucium Papyrium Crassum pri-
 mum Papyrium vocari desisse.

⁴ Seu Centimanus.] Hoc acceptum
 ex dicta l. 2. §. post hunc Appian.

⁵ Cursoris nomen.] Livius l. Dec. l. 9.

⁶ Prætextati.] A. Gellius l. 1. c. 13.
 & Macrobius l. Saturnal. cap. 6.

⁷ Cati.] Quid *Catus* significet aper-
 te indicat Cicero lib. 1. de legibus.
Quisigitur prudentem, & ut ita di-
catur *catum*, non ex ipsis habuit, &
 apud eundem Thufcul. lib. 1. *Erasmus*
aut alius ex veteribus Latinis, dixit,
Egrege cordatus homo Catus Ælius Sex-
tus. Item Thufcula. 2. *Sed homo Catus*
minquam terminat, nec magnitudinis,
nec diuturnitatis modum: quamvis non-
nulli legant ibi, Catus. Plautus quo-
 que in Mostellaria,

Equidem Polmisor tam catum, tam do-
ctum te.

Et in Menæchmis: — *Custodi cate.*
 Ex quibus satis ostenditur *catum* signi-
 ficare prudentem, cautum, callidum.
 Nam & hinc Mercurius *Catus* dicitur,
 Horatio lib. 1. Carmilium Ode 10.
 & *catum consilium* Plautus in Epidico.
 Varro autem de lingua Latina lib. 6.
 interpretatur, *Cata*, apud Ennium
acuta: hoc enim, inquit, *serbo Sabini*
dicunt: quare Catus Ælius Sextus, non
ut ajunt sapiens, sed acutus. At Dona-
 tus in Andriam Terentii scribit *catum*
dici callidum, doctum, & ardentem.
Idem 70 reglet, unde & Cato dictus.
 Servius in primum Æneidos *catum* ex-
 ponit, *ingeniosum.* Idem Plinius l. 7.
 cap. 31. scribit apud Romanos *Catus*
 fuisse

&¹ Corculi, quod usu & sapientia² præstarent: nam car-
tum³ Sabini acutum dixere. Et⁴ Curiones à curis, quibus
macilentiores erant, denominati sunt. ⁵ Ex qua gente tres
præcipui oratores, lumen totius senatus atque imperii fue-
re. ⁶ Dentatos quoque, ⁷ quod solido osse vice dentium
armarentur, dictos putant, quo modo ⁸ Prusiæ regis Bithy-
niæ

fuisse cognominatos, qui animib⁹ ceteros mortales sapientia præstitissent: ut hinc intelligas sapientes quoque Catos dici, contra quam Varro supra dixerat. A Cato autem quopiam dictus est *sens Cati*, ex quo aqua Petronia in Tiberim fluit, ex Festo lib. 6. Porro Firmii Cati, meminit Cornelius Tacitus lib. 2. at Sexti illius Aelii Cati, præter Varronem, Cicero in Topicis. lib. 2. de orig. jur.

1 *Corculi.*] Cicero in Bruto, & in Thusculanis. Plinius prædicto loco, item ejus nepos de viris illustribus cap. 44. ad id quod de *Catis* diximus, addit & *Corculum*. Sext. Pompejus lib. 3. *Corculum*, inquit, à corde dicebatur: antiqui, *silentem* & *acutum*: citatque illud Plauti in Cassina:

Ego sum liber meum corculum.

Sed id melius probat illud Ciceronis lib. 1. Thuscula. *Atis cor ipsam animus videtur: ex quo excordes, & accordes, concordæque dicuntur: & Nafica ille prudens bis consul, Corculum, ut scribit ipse Cicero in Bruto, sive de claris oratoribus.*

GOTHOFRIDUS.

2 *Quod usu & sapientia.*] Hinc *Quæminus* dicebat, se tria corda habere: quod loqui *Græce* & *Osce* & *Latine* sciret. 17. Gellius. 17.

TIRAQUELLUS.

3 *Sabini.*] Hoc illud est, quod supra de *Catis* ex Varrone diximus.

4 *Curiones.*] An à curis cognominati sint ignoro. Scio autem Sext. Pompejum l. 3. scripsisse *curionem agnum* à Plauto pro macro positum fuisse, quasi cura macuisset. Lociis Plauti quem

ille non designat est in Aulularia.

Mæc. *Volo ex te ego scire qui sis agnus curio.*

Enc. *Qui ossa atque pelvis totus est, ita cura macet.*

Curio autem Maximus, cujus frequens mentio est apud Livium, is est, cujus autoritate curiæ, omnesque curiones reguntur, ut tradit idem Pompejus lib. 11. Quasi scilicet non à *cura*, sed à *curia* dici videatur: quod & palam proficitur Varro de lingua Latina lib. 4. Cæterum Plinius lib. 7. cap. 41. *Una, inquit, familia Curionum, in qua tres continua serie oratores existerant.* Sunt præterea ad Curiones complures Ciceronis Epistolæ, familiarium l. 2.

5 *Ex quagente.*] Solinus c. 7. scribit plurimos inter Romanos eloquentia floruisse, sed hoc bonum hæreditarium nunquam fuisse, nisi in familia Curionum, in qua tres serie continua oratores fuerunt.

6 *Dentatos.*] Plinius lib. 7. cap. 16. & Solinus cap. 4. scribunt hos *Dentatos* dici, quod cum dentibus nati essent.

GOTHOFRIDUS.

7 *Quod solido, &c.*] Sunt & ita plerique qui conjunctis digitis nascuntur. l. 14. §. 6. ff. de aditione dicto.

TIRAQUELLUS.

8 *Prusiæ Regis Bithyniæ.*] Valerius Maximus libro 1. capite 8. Solinus d. cap. 4. Sext. Pompejus lib. 11. ubi hinc dicit illum appellatum fuisse *Memodon*, quod *unum os habuit dentium loco*: Subditque similiter habuisse Pyrrhum Regem Epirotarum: quod & ipsum tradit Plutarchus in Pyrrho.

Clodii.
Clu-
entii.
Mem-
mii.
Sergii.
Nautii.
Gega-
nii.

nix filius fuisse fertur, ¹ Quonquam plerique aliter sen-
tiant, autorem scilicet gentis, cum primum in lucem edi-
tus fuit, dente nato prodiisse: sicut ² de M. Curio, & M.
Carbone traditur. Rursus ³ Clodii & ⁴ Cluentii à Cloante,
& ⁵ Memmii à Mnesteo, à ⁶ Sergesto autem Sergii, sunt à
Naute ⁷ Nautii, & ⁸ Geganii à Gia, Trojanis ducibus, qui
Æneæ

¹ *Quonquam plerique aliter sen-
tiant.*] Quod nos jam diximus, ex
Plinio & Solino.

² *De M. Curio & M. Carbone.*] Ex
Plinio dicti lib. 7. cap. 16. & Solino
cap. 4.

³ *Clodii.*] Sunt qui *Clodii* legunt
apud Plurarchum in Coriolano, ubi
de nominis origine discribit.

⁴ *Cluentii.*] Ex Virgil. 5. Æneid.
— *Syllaque Cloanthus
Cœrulea, genus unde tibi Romane
Cluenti.*

⁵ *Memmii.*] Ibidem Virgilius ait:
*Mox Italus Mnestibens, genus à quo no-
mine Memmi.*

Sunt autem quædam epistolæ Cice-
ronis ad C. Memmium scriptæ lib. 13.
familiarium, quem tamen alium pte-
tem, utpote minorem & posterio-
rem Cajo Memmio, cui Lucretius li-
bros sex, de rerum natura dedicavit.

⁶ *Sergesto.*] Idem Virgilius:
*Sergestusque, domus tenet à quo Sergia
nomen.*

Sergii Cornelii consulis cum Q. Flac-
co ineminit Livius Decad. 1. lib. 2.
& alterius L. Sergii Fidenatis cum
M. Geganio Macerino, ejusdem De-
cad. 1. lib. 4. & cum Hastro Lucretio
Tricipitino, ut est apud eundem.

⁷ *Nautii.*] Servius Maurus ad 2.
Æneidos, ibi:

*Fat. de aggressi sacro arcellere templo
P. Cladium* —

Item & lib. 3. & lib. 5. Sextus quo-
que Pompejus lib. 12. Dionysius Ha-
licarnassus lib. 8. Livius Decad. 1.
lib. 2. memorat Spurium Nautium &
Sextum Furium consules, & Cajum
Nautium & P. Valerium. Item lib. 3.

Lucios Nautium & Minutium: &
aliū C. Nautium Rutilium & M. Pa-
pitium Aratinum ejusdem decadis
lib. 4. Dionysius quoque Halicarnas-
sus lib. 6. meminit etiam S. P. Nau-
tii: *familis, inquit, natus honestissima.
Nam autor ejus generis urus ex Æneæ so-
cio fuerat: qui sacerdos Minervæ in
ade in arce Ilienſi consecrata, Palladium
secum tranſtulit, cujus custodia mansit
penes successores gentis Nautia.*

⁸ *Geganii à Gia.*] Ex eodem Servio
in eum locum Æneidos lib. 5.

*Ingentemque Gias ingenti mole chima-
ræm.*

Fueretque ex antiqua familia Geganio-
rum ut liquet T. Geganius & P. Mi-
nutius consul, Livii Decad. 1. lib. 2.
& M. Geganus Macerinus C. Julio
consul. Decad. 1. lib. 3. Idemque
iterum cum Tito Quintio Capitolino,
Livii dictæ Decad. lib. 4. Idem & ter-
tium consul fuit cum L. Sergio Fi-
dennate, ut dixi proxime in verb.
Sergesto. Fuitque idem ipse Cenſor,
cum C. Furio, ut videre licet ex ora-
tione P. Sempronii apud Livium De-
cad. 1. lib. 9. & alius Proculus Gega-
nius Macerinus cum L. Menennio
Lanato consul. Decad. 1. lib. 4. Dio-
nyſius autem Halic. lib. 3. scribit, ad
magistratus Romæ gerendos fuisse
Geganiorum familiam. Idem lib. 7.
meminit T. Geganli Macerini consu-
lis & L. Geganii ejus fratris. Gega-
nios autem ex Albanis ortos tradit
idem Dionysius lib. 3. in oratione
Metii Suffetii, & præterea Julios,
Servilios, Metilios, Curtatios, Quin-
tilios, & Cloelios, quorum Alexan-
der non meminit.

Æneæ comites post everſum Ilium, huc applicuere, illis progenitoribus gloriantur. fuitque ' proprium Nautiorum familiae, ut ſacerdotes Palladis fierent, & ſacra tractarent, quod princeps familiae Palladium Romam attuliſſe ferebatur. Sic ^{Mani-} *Manilios* à *Manilia* Telegoni filia, quam ^{lii.} *Thu-* ^{Cacili.} *ſculi* genuit, & ^{Lam.} *Cæcilios* à *Cæculo* Præneſtis conditore. ^{Cal-} *Et* ^{phurni.} *Lamios* à *Lamo*, qui *Formiis* imperavit, & *Calphurnios* à *Calpho* *Numæ* regis filio, oriundos ferunt. ^{Pompe-} *Qua-* ^{nii,} *tuor* enim *Numa* filios genuit, qui omnes honeſtarum fami- ^{Pina-} *liarum* nomina dedere: *Calphum*, ex quo *Calphurnios*: ^{rri,} *Pomponem*, unde *Pomponios*: à *Pino* autem *Pinarios*, & ^{Ma-} *ex* *Mamerco* *Mamercos* fluxiſſe putant. *Calphurniorum* ^{qui} *familiam* illuſtraſſe dicitur *L.* *Calphurnius* *Piſo* *Frugi*, ^{merci.}

1 *Proprium Nautiorum.*] Ex *Servio* tum lib. 2. *Æneid.* tum lib. 3. eodem, & ex *Dionyſio* *Halicar.* lib. 6.

2 *Manilios.*] Ex *Fefſto* lib. 11.

3 *Cacilios.*] Ex eodem lib. 3. Sed idem ipſe aliter lib. 11. ubi de *Metellis* habet. Fuit autem *Q. Cæcilius* conſul cum *L. Veturio*, apud *Livium* *Decad.* 3. lib. 8.

4 *Lamios.*] *Lamias* legendum eſt. Fuit enim *Lamiarum* Romæ nobilis familia, à *Lamia* *Formiarum* rege orta: ex qua fuit *Ælius* *Lamia*, ad quem *Horatius* ſcripſit 26. *Oden* *L. I.* *Carm.* & od. 17. lib. 3.

Æli cæſto nobilis ab Lamo,

Quando & priores hinc Lamias ſervant
Denominatos —

Et ibi *Acron* & *Porphyrio* interpretes. Fuit autem *Lucius* *Lamia* commemoratus *Ciceroni* familia. lib. 51. *epiſt.* 16. & ſeq. ubi illum dicit eſſe *equeſtris ordinis principem.* & lib. 12. *epiſt.* 29 & *Alconio* *Pædiano* in orationem *Cicer.* contra *Piſonem*. Item & fuit alter ab illo *Ælius* *Lamia*, à quo conjugem *Domitiam* *Longinam* in uxorem duxit *Domitianus*, ipſumque *Lamiam* poſtea in exilium egit, tandemque necari juſſit, ut eſt apud *Suetonium* *Domitiani* cap. 1. & 10.

De quo *Juvenalis* *Satyre* 4. extremo,

— *Lamiarum cede madenti.*

Sed & de familia *Lamiarum* idem *Satyra* 6.

Quadam de numero Lamiarum ac nominis alii.

Et utrobique interpretes. *Lamii* autem *Cajetæ* regis meminit *Silius*, ibi,

— *Et regna à Lupo Cajeta.*

5 *Calphurnios.*] De iis ad initium capitis dictum eſt, ſub verbo, *Calphurniorum proſapia.*

6 *Quatuor enim Numa filios.*] Hæc ſunt *Plutarchi* in vita ipſius *Numæ*, non multo ante finem, niſi quod *Plutarch.* *Calpum* appellat, uti quoque *Fefſtus* lib. 3. quem *Alexander* hic *Calphum* vocat. Sed quod de *Pinario* hic eſt, aliter ſe habet *Plutarcho*, *Proble.* 60. ſcilicet eo; ita appellatos fuiſſe, quod veſcentibus cæteris ex iis quæ ſuper ara magna *Herculis* immolarentur, dapibus prohibiti ſint. Sed & aliter de *Mamercio* *Fefſtus* libro 11. ſcilicet id prænominis *ſiſtum* eſſe, ab eo quod ii *Mamercum* appellant.

7 *Calphurnius Piſo.*] *Cicero* de claris oratoribus lib. 2. de Officiis. & in *Verrem* actio. 5. & *Valerius Maximus* meminit ejuſdem lib. 2. cap. 2.

E 3 I *Emy.*

Repetundarum
lex.
Æmylior.
Æmylii.
aiquid
λ. 6.
Lepidi.
Cicuri.
Nasica.
Corculum.
Cota.
Infani.

qui tribumis plebis, Repetundarum legem tulit primus, & promulgavit. ¹ Æmylia gens, Mamercum Pythagoreum autorem suæ stirpis nuncupat: cui propter eximiam humanitatem, quodque animo esset æquissimo, cognomen Æmylos inditum ferunt, sicut à lepore ¹ Lepidi, & ¹ Cicurii mansueti appellati. Scipio ⁴ Nasica, à majoribus nasibus, & ob morum temperantiam Corculum. Contra vero ¹ Trebonius, quod esset ingenio impotens, & moribus difficilimis, Asper dictus est. Sic ⁶ Cota ab ira, & oris torvitate, quod acres forent & vehementes, & ⁷ Infani, quod natura in-

¹ *Æmylia gens.*] Plutarchus in Numa & in Paulo Æmylio. & Festus lib. 5. cap. 4.

² *Lepidi.*] Quin Lepidus à lepore dicatur, nemo dubitabit, quando lepidus is sic dicatur, in quo lepore est plurimum.

³ *Cicuri.*] Varro de lingua Latina lib. 6.

⁴ *Nasica.*] De Nasica, diximus supra sub verbo, *Nasica.* de Corculo, sub verbo, *Corculi*

⁵ *Trebonius.*] Livius Decad. 1. l. 3. Lucius, inquit, Trebonius Tribun. plebis infestus patribus, quod se ab iis in cooptandis Tribunis fraude captum prodinque à collegis aiebat, Rogationem tulit, ut qui plebem Romanam Tribunos plebis rogaret, is usque eo rogaret, dum X. Tribunos plebis faceret. Infestandisque patribus, unde Aspero etiam inditum est cognomen, Tribunatum gessit.

⁶ *Cota ab ira.*] Quintilianus id tantum indicat lib. 1. cap. 8. Suidas autem tradit *Cotam* tam vehementes ictus tragula fecisse solitum, ut non solum hostis pectus & latera trajiceret, verum etiam terra adfigeret; dicique Græca origine appellatum fuisse, quod Græci ictus vehementiores *κόνις* vocant. Livius sane Decad. 4. lib. 10. memorat L. Aurelium Cotam Trib. militum, & Asconius Pædianus Verrina 2. eundem prætorem, nisi de quo alio intelligat. & Valer. Maximus.

lib. 2. cap. 2. Cajum Cotam Cicero in 2. oratione legis Agræ. & contra L. Pisonem, ubi Asconius ejusdem meminisse Ciceronem Dialogis de Oratore scribit, quod verum est ex lib. 2. de Oratore ab Q. Fratrem. Item L. Cota consulis cum L. Torquato, idem meminit & M. Cota cum L. Lucullo. 7. in Verrem. Cornelius Tacitus commemorat, lib. 3. Aurelium Cotam consulem, atque etiam L. Cotam, quem dicit accusatum fuisse repetundarum à Scipione Africano; & L. Arunculeium Cotam, Cæsar libro 2. & 4. Belli Gallici. & Aurelium Cotam Suetonius in Cæsare cap. 1. Cornelium Cotam Appianus, lib. 1. Bellorum Civilium. & ad Maximum Cotam oratorem bis scripsit Ovidius ex exilio, lib. 3. de Ponto, epist. 2. & 5.

⁷ *Infani.*] Plato in Symposio, non adeo longe à princip. scribit Apollodorum cognomine *Infantum* fuisse appellatum, quod sibi & aliis detraheret. Sed & Antiochum regem Syriæ ita vocatum scribit Polybius, & ex eo Athenæus, l. 2. c. 2. & l. 5. c. 4. & l. 10. c. 12. At ex Latinis autoribus, ad quos Alexander, ni fallor, potius respexit, Domitius doctus & celebris Grammaticus, Romæ cognomentum *Infanti* quod id nactus est, quod esset natura intractabilis & morosus, teste A. Gellio, lib. 18. cap. 7. & certe de hoc intelligit Alexander.

I Mas

Intractabiles : atque ¹ Massæ, quasi fures : & ² Lamiæ, quasi voraces, cognomenta invenere. Fabius vero Maximus ex morum clementia, & quod nihil illo esset placidius, ³ Oviculæ : idem, quod Hannibalem mora fregit, ⁴ Cunctatoris, & à verruca in labiis, ⁵ Verrucosi nomen accepit. Est enim ⁶ verruca, præminens caro seu tuberculum. Alter, quoniam sordidæ intemperantiæ foret, & profusa largitione patrimonium prodegerat, ⁷ Gurgitis, sicut ⁸ Nepotes, qui attri-

Massæ.
Lamiæ.
Oviculæ.
Cunctator.
Verrucosus.
Gurgites.
Nepotes.

¹ Massæ.] Idem & Rhodiginus lib. 24. cap. 5. sed unde id sumpsit, nescio. Nonnullos autem dicere Massas, ut Cæcium Massam legas apud Plinium Cæcium epist. 4. lib. 3. & 29. lib. 6. & 33. lib. 7. & alios Massones, didici ex Cicerone famil. lib. 9. epist. 11. ubi Lucii Massonis meminit.

² Lamiæ.] Idem Cælius ubi supra. Aliunde autem id nominis in quadam Romanorum familiam ortum esse, diximus in verbo Lamiæ. Scio autem Lamiæ alia significatione, mulieres quasdam sive larvas aut lemures dici, quæ homines, præsertim pueros & infantes enecant & devorant, ut videre licet apud Philostratum de vita Apollonii, & Horatium l. 1. Ode 36. & Apuleium Metamorph. lib. 1.

³ Oviculæ.] Plutarchus in vita illius. Plinius Junior de viris illustribus 43. & Senior lib. 34. cap. 7.

⁴ Cunctatoris.] Livius Decad. 3. lib. 2. & 10. Plutarchus ubi supra; hincque illud Ennii à Cicerone de officiis, & Macrobio relatum:

Unus homo nobis cunctando restituit rem.

Ex quo Virgilius Æneid. 6. versum confecit,

Unus qui nobis cunctando restituit rem.

⁵ Verrucosi.] Plutarchus & Plinius Secundus ubi supra. Cicero de claris oratoribus, Quæritur etiam Maximus, inquit, Verrucosus, orator habitus est, temporibus illis : & Julius Obsequens

Prodigiorum cap. 28. Plinius lib. 34. cap. 7.

⁶ Verruca.] Horatius lib. 1. Serm. Satyr. 3.

Quæ, ne tuberculis propriis offendas amicum,

Postulat, ignoscat verrucis illius, &c.

De iis Plinius locis infinitis, & ex libris Originum M. Cætonis. Gellius lib. 3. cap. 7. habet, Verruca est locus edius atque asper,

GOTHOFRIDUS.

⁶ Verruca.] Arnobius 5. adversus gentes : sed concedamus forem in verrucula collis unius cum homunculo stantem, altercabilem conseruisse sermonem,

TIRAQUELLUS.

⁷ Gurgitis.] Macrobius lib. Saturnal. 3. cap. 12. De hoc quoque Fabio Gurgite Livius Decad. 1. lib. 10. Eo anno Q. Fabius Gurgis consulis filius, aliquot matronas ad populum stupridam natas, pecunia multavit. & postea, Idem consul cum D. Junio Bruto Scæva creatus est. Plinius autem lib. 7. c. 40. Familia Fabiorum quæ una, inquit, quæ tres continui principes senatus, M. Fabius Ambustus, Fabius Rutilianus filius, Q. Fabius Gurgis nepos.

⁸ Nepotes.] Hi dicuntur luxuriōsi, & suorum bonorum consumptores, obliguitores, ut scribunt Diomedes Grammaticus & Sext. Pompejus l. 12. & Porphyrio in Horatii Epod. Od. 1. qui hujus appellationis causam ponit, quod solutioris delicatiorisque victus soleant

attritis facultatibus vino, alea & scortis, patrimonium exhaustere, appellati. Tertius: quod salutis ædem pinxit,

Pictor.
Ambustus.
stus.

Pictoris. Alius Ambustus, cuius filia Licinio Stoloni nupse-

leant esse, * qui sub ævo natiuntur. Quod & satis probat illud ipsius Horatii eo loco,

Descinctus aut perdam ut nepos.

& lib. 2. Serm. Satyr. 3.

Vincit enim stultos ratio insanire nepotes.

Illudque Ciceronis in 1. Oratione legis Agrariae, post princ. *Videte nunc proximo capite ut impurus belluoturbes rempublicam, ut a maioribus nostris relictas possessiones disperdat, & dissipet, ut sit non minus in patrimonio populi Romanus nepos, quam in suo.* Et in 2. ejusdem legis oratione, *ut in suis rebus ita in republica luxuriosus nepos.* Idem pro Quintio, *Quis tam perditus & profusus Nepos? &c.* Fuitque id cognomentum familiaris honestæ: ex qua dictus Marcellus Nepos, cuius sunt epist. ad Ciceronem, & Ciceronis ad eum; Familiarum l. 5. & Flavius Nepos, tribunatu à Nerone exutus apud Tacit. l. 15. & Plecterius Nepos vir senatorius apud Spartianum in vita Hadriani non semel. Sed an id cognomen contractum sit à luxuria, alibi legisse non tamen memini. Inde vero dicuntur *Nepotini* † sumptus, Suetonii Caligula cap. 37. *Nepotinus sumptibus omnium prodigorum ingenia superavit.* & *nepotor*, pro luxuriose & prodige vivere, apud Senecam de Beneficiis, lib. 1. cap. 15. *Vetis liberalitatem nepotari.* & apud Tertullianum in Apologetico, *Aristippus in purpura nepotatur.* Inde & *luxus, nepotatus.* Apulejo lib. 2. *Metamorph.* sic nepotatus nojnen verbale, ut in illo Afranii versu,

Scurrilitate ac nepotatu nobilis.

GOTHOFRIDUS.

* *Salutioris dictus qui sub ævo.* Magis verisimilem profert Isidorus in Etymologicis: *Nepos*, inquit, dictus à genere quadam storpionis, qui natos suos consumit, excepto eo, qui dorso ejus in-

federit. Nam ipse qui servatus fuerit, consumit patrem. Unde homines, qui bona parentum per luxuriam consumunt, nepotes dicuntur. Hinc quoque nepotatio pro luxuria ponitur, qua arte quæque res consumuntur.

† *Legisse non memini.* Locus tamen ille Isidori satis evidenter probat, qui à me allatus est: & Glossis *Nepotatus a scortis*, qui & iisdem, *luxus, luxuria, ganeum*: & ibidem *ædon* est Ganearius, lascivus, luxuriosus, prodigus, profusus, sumptuosus, helluo, exolestus, beletro.

‡ *Seneca. 1. de beneficiis. 15. Idem epist. 95. Quanta circa nepotis foci juvenis premii.*

TIRAQUELLUS.

1 *Pictoris.* Plinius lib. 35. cap. 4. de pictura loquens, ait, *Apud Romanos quoque hinc mature huic arti contigit. Siquidem cognomina ex ea picturam traxerunt Fabii, clarissima gentis, principisque ejus cognominis ipse ædem Salutis pinxit.* Hujus sæpe meminit Livius, & Decad. lib. 1. appellat illum antiquissimum scriptorem. de quo Cicero in Bruto, *Fabius*, inquit, *Pictor*, homo nobilissimus, juris & literarum antiquitatis bene peritus.

2 *Ambustus.* De hoc attigi proxime in verbo *Gurgis*. Sed & hujus meminerunt Plinius de viris illustribus 20. & Livius Decad. 1. lib. 4. ubi eum dicit fuisse consulem cum C. Furio Pacilio. & alias eodem libro; Tribunum, & lib. 7. ejusdemque iterum cum C. Pontio Balbo, & tertium cum T. Quintio, vel ut aliis placet, cum M. Papilio consulem: Sed magistrum equitum P. Valerii Publicolæ dictatoris, & rursus Cornelli Arvinæ dictatoris lib. 8. ante finem. & deinde Dictatorem, ejus Decadis lib. 9. Fuit & alius C. Munatius Ambustus cognomi-

nupserat. ¹ Ex qua familia, quæ nulli contigit, uno velut
tenore tres principes senatus fuere, Fabius scilicet Ambu-
stus, ² Rutilianus, & Gurgēs, præcellenti ingenio viri. ³ Is Ruti-
lianus.
autem Ambustus, quod adolescens ictus fulmine deflagra-
vit: idemque Pullus, postea ⁴ Rullus nominatus, Fuit quo-
que Fabius cognomento Venox, ⁵ qui censor cum Appio
Claudio, ob inquisitas aquæ venas, Venocis nomen acce-
Pompej.
pit.

gnominatus ob eam causam quam
declarat Asconius Pedianus in Milo-
nianam.

3 *[Unus filia Licinio.]* Livius 1. De-
cadis lib. 6. inquit, *M. Fabii Ambusti
filia duæ nuptæ, Servio Sulpitio major,
minor [L. Licinio S. d. omi].*

1 *Ex qua familia.]* De quo diximus
ex Plinio proxime in verbo, *Gurgitis.*

2 *Rutilianus.]* Rullianum vocat Pli-
nius capite 47. libro 7. Plutarchus
Rullum in vita Pompeii, & *Rhy. autem*
in vita Fabii Maximi. Sed *Rutilianum*
Livius Decad. 1. lib. 8. ubi scribit
illum fuisse dictum magistrum equi-
tum à L. Papyrio Cursore. & aliàs
Item Valerius Maximus lib. 2. cap. 2.
& lib. 4. cap. 1. & scriptor de viris
illustrib. 32.

3 *Is autem Ambustus.]* Pompejus
Festus lib. 14. *Pullus*, inquit, *Jovis*
dicebatur Fabius, cui *Eburgo* cognomen
erat, propter candorem, quod ejus natis
fulmine icta esset. Antiqui puerum quem
quis amabat, pullum ejus dicebant.
Arnobius contra Gentes libro 4. &
ut *Jovis* dicatur pullus, in partibus
Fabius aduritur mollibus, obfiguraturque
posticis.

4 *Rullus.]* Ita cognominatus fuit
Fabius Maximus avus illius Q. Fabii
Maximi Cunctatoris, ut liquet ex Plu-
tarcho in Pompejo, & Livio Decad. 3.
lib. 10. Fuere autem & alii cognomi-
nes; Plinius etenim lib. 8. cap. 50.
scribit P. Servilium Rullum patrem
ejus Rulli, qui consule Cicerone le-
gem Agrariam promulgavit, solidum
aprum Romanorum primum in epu-

lis apposuisse. Extantque etiamnum
tres orationes ipsius Ciceronis de lege
Agraria contra P. Servilium Rullum.
Trib. plebis.

5 *Qui censor.]* Vereor ne hic Ale-
xand. memoria lapsus sit: neque enim
quispiam Fabius Venox aut alterius
cognominis censor fuit cum Appio
Claudio: sed C. Plautius, ut tradit Li-
vius lib. 9. cui quidem Plautio an co-
gnomen tum fuerit *Venox*, nescio: At
id cognominis fuisse alteri L. Plautio
consuli cum M. Follio Flaccina, vide-
re est dicto libro 9. ut alteri L. Plautio
consuli cum L. Papyrio Crasso ejusdem
Decad. 1. lib. 8. Post illos autem cen-
sores fuere Q. Fabius & P. Decius di-
cto lib. 9. in fine. Sed quod illi Fabio
cognomen fuerit non reperio: nisi is
fuerit Q. Fabius Maximus Rutilianus,
qui annis 22. plus minusve fuerat ante
magister equitum L. Papyrii Cursoris,
sicuti supra diximus. Quanquam Cæ-
lius Rhodiginus idem quod hic habet,
lib. 24. cap. 5. in fine. & addit præterea
hos censores fuisse M. Valerio Maximo
& P. Decio consilibus. ego neque cen-
sores, neque consules hos simul fuisse
reperio. Cæterum Hermolaus Barba-
rus in Castig. ad Plin. lib. 7. cap. 9. scri-
bit, antiquam tabulam Romæ reper-
tam hoc scripto, *Cæsar Claudius C. F.
Ap. N. Cæcus C. Plautius C. F. C. N. Qui
in hoc DXXXV. honore appellatus est: &
paulo post subdit; Quamquam & Ve-
nox L. Plautius L. E. L. N. Pennocensis in
eadem tabula legitur. Miror autem Her-
molaum Venocem pro nobili accepisse,
& interpretatum fuisse.*

pit. Et alter Rutilianus, cui primum ¹ ob virtutem Maxi-
 mi cognomen datum, qui ² magister equitum à Papyrio
 dictatore pene securi percussus est. ³ Duos enim Maximos
 populus Romanus præcipue cognominavit, Valerium, qui
 plebem patribus conciliavit, & hunc Rutilianum: post
 quem ⁴ Pompejus, astipulante Sylla, Magni nomen acce-
 pit. Nec me præterit, ⁵ Cæsones, quod cæso matris utero
 in lucem prodissent, sicut ⁶ Cæsares, quod est Juliorum
 familiæ cognomentum, vel quod cum cæsarie nascerentur,
 seu quod avus C. Cæsaris elephantem occiderat, qui Pu-
 nica lingua Cæsar dicitur, nomina invenisse: cujus familiæ
 proprium dicunt fuisse, ut sacra Apollinis curæ habeant,
 ejusque ministri fiant. ⁷ Iulos vero, à prima barbæ lanu-
 gine plerique dictos autumant: ⁸ ἰούλος enim Græci pri-
 mam in mento dixere lanuginem. & ⁹ Agrippas, quod
 contra nascentium legem, pedibus prius ex utero emerfis,
 nati essent, quasi ægre partos nuncupari, quod omen infe-
 licitatis fuit: sicut ¹⁰ qui ex utero haud magno negotio &
 proniori partu effusus foret, felix augurium assert. Et

Vo-

¹ Ob virtutem Maximi.] Aliter Li-
 vius 1. Decad. lib. 9. *Extremo, inquit,*
Q. Fabius Censor simul concordia causa,
simul ne humiliorum in manu comitia
essent, omnem forensē turbam excretam
in quatuor tribus conjecit, urbanaeque eas
appellavit: adeoque eam rem acceptam
gratis animis ferunt, ut Maximi cogno-
men quod tot victoriis non pepererat, hac
ordinum temperatione pareret.

² Magister equitum.] Livius Dec. 1.
 lib. 8. & Valer. Maximus lib. 2. cap. 2.

³ Duos enim Maximos.] Plutarch. in
 Pompejo.

⁴ Pompejus.] Ibidem Plutarch. &
 Livius Decad. 3. lib. 10. in fine. Cassio-
 dorus libro 4. Variarum lect. epist. ul-
 tim.

⁵ Cæsones.] Plinius lib. 7. cap. 9. &
 C. Titus Probus in epitome libri 10.
 Valerii Maximi, & Festus lib. 3. Cæso-
 nis autem Fabii consulis primum cum

L. Æmylio, secundum cum Sp. Furio,
 tertium cum T. Virginio, meminit Li-
 vius Decad. 1. lib. 2.

⁶ Cæsares.] Plinius ubi supra, & So-
 linus cap. 4. Sed tu omnino vide quæ
 de hac re scripsi in nostris Commem-
 tariis.

⁷ Iulos vero.] Servius ad eum lo-
 cum Æneid. 1. Virgil.

At puer Ascanius cui nunc cognomen
Iulo.

⁸ ἰούλος.] Idque non solum viro-
 rum, quod planum est, sed & arborum
 & pomorum ex Plinio lib. 16. cap. 29.

⁹ Agrippas.] Plinius lib. 7. cap. 8.
 Quintilianus lib. 1. cap. 8. A. Gellius
 lib. 16. cap. 16. Solinus cap. 4. & No-
 nius Marcellus ad extremum operis
 sui.

¹⁰ Qui ex utero.] Id quod tacite
 sentiunt prædictis locis Plinius & So-
 linus.

i 20-

* Vopiscos, cum ex gemellis uno defuncto, alter super-^{Vopi-}
viveret: & ^{sci.} Proculos, qui foris agente patre: ac ^{Procu-} Post-
humos, qui post patris obitum nati essent: & ^{li.} ^{Post-} Cordum, ^{humu-}
qui sero & postremus: atque ^{Opiter.} Opiter, qui patre mortuo,

2VO Cordus.

Opiter.

I *Vopiscus.*] Plinius lib. 7. cap. 10. Quintil. d. cap. 8. Plutarch. in Coriolano, Solinus & Nonius ubi supra: C. autem Titus Probus in dicta epitome Valerii *Opiscus* habet, ubi mendum putem, cum ipse idem Vopiscum Julium commemoret.

GOTHOFRIDUS.

Vopiscus.] Vopisci, uno abortu ex-
cluso. Nonius cap. 19. uno abortivo ad
partum legitimum deducitur. 9. Isido-
rus 5.

TIRAQUELLUS.

2 *Proculus.*] Plutarchus prædicto lo-
co, & Festus l. 14. Livius autem De-
cad. 1. lib. 2. memorat Proculum Vir-
ginium consulem cum Sp. Cassio; &
libro 8. P. Plautium Proculum etiam
consulem cum P. Cornelio Scapula. &
Tacitus lib. 15. Cervarium Proculum
equitem.

GOTHOFRIDUS.

Proculus.] Glossis: *Proculus* τῆλε-
γοι.

TIRAQUELLUS.

3 *Posthumus.*] Ibidem Plutarchus,
& iterum in Sylla, in fin. Servius l. 6.
Æneid. ad illud,

— *Tua posthuma proles.*

Quintilianus lib. 1. cap. 8. Gellius l. 2.
cap. 16. Eusebius in *Chronicis*: &
clare probat illud Plauti in *Aulularia*,
act. 1.

*Post mediam ætatem qui duxit uxorem
domum,*

*Si eam senex anum prægnantem fecerit
fortuito,*

*Quid dubitas quin fiet paratum nomen
puero Posthumus?*

Festus lib. 15. Et de iis in nostris legi-
bus conub.

4 *Cordum.*] Quintilianus prædicto

loco, *Scrutabitur, inquit, quille præceptor
acer atque subtilis origines nominum, ut
qua ex habitu corporis Rufos, Longosque
fecerunt. Ubi erit aliquid secretius, unde
Sylla, Barri, Galba, Plauti, Pansa, Scavi-
ri, taliaque: & ex casu nascentium, hinc
Agrippa & Opiter, & Cordus, & Post-
humus erunt: & iis que post natis eve-
niunt, unde Vopiscus, Cota, Scipiones,
Lenates, Serani. Sunt & ex variis causis,
quibus ostendit omnia hæc nomina
hominibus imposita ex variis causis,
quas tamen aliter non declarat, sed re-
linquit legentium conjecturæ. Quod
ad *Cordum* pertinet, de quo hic tra-
ctamus, facile postumus conjicere, ita
eum nominari, qui sero & veluti in-
tempestive nascitur, ut *ferum cordum*
appellatum, quod autumnale est, & sic
serotinum & postremum, ut scribit
Columella lib. 2. c. 1. Plin. l. 18. c. 28.
Pompejus lib. 3. ubi ait *frumenta corda*
dici, quæ sero maturescunt. Sic & olus
cordum appellat ipse Columella lib. 12.
cap. 13. & *Agnus Cordus*, Plinius l. 8.
cap. 47. & ante illum Varro qui per
aspirationem scribit *Chordus*, de re ru-
stica l. 2. cap. 1. à *χῆρς* verbo Græco.
Cordi Crezentii meminit Suetonius
in Augusto, cap. 25. & Julius Capito-
linus in Gordianis alterius Cordi quæ
vitas Imperatorum scripserat, memi-
nit. Sed scriptor de viris illustribus
cap. 12. scribit Maximum Scævola,
Cordum fuisse cognominatum, licet in
quibusdam libris *Codrus* eo loco lega-
tur.*

5 *Opiter.*] Quintilianus ubi supra.
C. T. Probus in epitome 10. Valerii
Maximi. Festus libro 13. Memoratur
autem Opiter Virginii Consul Rom.
primum cum Sp. Cassio, iterumquæ
cum L. Emilio, Livii Decad. 1. lib. 2.
& Dionysii Halicarn. libro 5. Atque
Cæsar

avo vivo editi forent, dictos existimarunt. Cornelius qui
Scipio. ¹ Scipionum nomen propagavit, quod patrem lumine or-
 bum, pro baculo regeret, velut hastili nixum, Scipio fuit
Cincin- appellatus. Et ² Cincinnatus, quod esset capillo incoin-
natus. pto: & ³ Roscius, quod exactæ virtutis & consummatissi-
Ros- mus foret. Cum enim Roscius Gallus histrio nulli secun-
cius. dus, supra omnem memoriam absolutissime minimum age-
Pollus. ret, sicut ⁴ Pollus apud Græcos, si quem virtute præcipuum
 & artibus præcellentem videbant, Roscium, hoc est, miræ
Piso. & perfectæ probitatis nuncupabant. Sic Piso, quod in
Frugi. omni re commodus foret, utilis & fructuosus, ⁵ Frugi est
 cognomo-

Cæsar Opiter Tito Probo ubi supra. Ex
 quo illud te scire oportet, multa præ-
 nomina, aut etiam nomina, in cognomina,
 & è diverso ab antiquis versa
 fuisse, ut vides in Opitris appellatione,
 & Posthumi, Cepionis, Bruti, &
 aliis quamplurimis ipsi Probo memo-
 ratis.

¹ *Scipio.*] Ibidem Quintilianus. Li-
 vius Decad. 1. lib. 5. Macrobius 1. Sa-
 turnal. cap. 6.

² *Cincinnatus.*] Suetonius in Cali-
 gula cap. 35. Livius autem Decad. 1.
 libr. 3. memorat L. Quintium Cincin-
 natum dictatorem, & lib. 4. consulem:
 & eundem etiam dictatorem Valerius
 Maximus lib. 2. cap. 2.

³ *Roscius.*] Cicero l. 1. de Oratore,
 scribit Roscium Gallum comedum eo
 præstantia venisse, ut cum de perfecto in
 arte aliqua loquimur, is in suo genere Ro-
 scius à nobis dicatur. Et Festus lib. 16.
 ad fin. Roscii, inquit, appellantur in om-
 nibus perfecti, quod Roscius quidam per-
 fectus nomen in arte, id est, comedia judi-
 catus sit. Ubi emendandi sunt libri vul-
 gares, qui ubi Roscii deberent, Rosii
 habent. De illo est versus Horatii epi-
 stola 1. lib. 2.

*Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Ro-
 scius egit.*

Macrobius quoque lib. 3. cap. 14. Sa-
 turnal. multa de illius excellentia scri-
 psit, & nos quoque in commentariis

Nobilitatis.

⁴ *Pollus apud Græcos.*] Nescio an
 hic intelligat de Pollo Agrigentino
 Sophista, Gorgiæ discipulo, qui pri-
 mus in oratione invenisse dicitur an-
 titheta & similiter desinentia; quod
 Philostratus dicit minime verum esse,
 sed jam inventis sæpe usum fuisse. Sui-
 das autem scribit eum genealogiam
 eorum qui ad Trojam profecti sunt
 scripsisse, simulque navium catalogum.
 Sed hunc Pollum puto eum esse hi-
 strionem de quo loquitur Gellius l. 7.
 c. 5. ubi eum dicit fuisse in terra Græ-
 cia fama celebri, qui gestu & vocis cla-
 ritudine & venustate cæteris antesta-
 bat.

⁵ *Frugi est cognominatus.*] Cicero in
 oratione pro Fontejo inquit, in ora-
 tione C. Gracchi permulta in L. Pisonem
 turpia ac flagitiosa dicuntur, at in quem
 virum? qui tanta virtute atque integri-
 tate fuit, ut etiam illis optimis temporibus,
 cum hominem incensere nequiorum
 neminem posset, solus tamen Frugi nomi-
 naretur. Eius quoque in Verrinis me-
 minit Cicero, & in ejus Pisonianam
 Ascanius, ut ipse Cic. Thesculan. 3.
 & ad Partum Familiar. lib. 9. epist. 22.
 & Dionysius Halicarn. lib. 4. ubi cum
 annales scripsisse dicit, ex quibus illum
 citat, nisi hic alius sit, & alterius Piso-
 nis Frugi Liciniani. Suetonius Galbae
 cap. 17.

cognominatus. ¹ Scrofæ vero & ² Asinæ unde sint cognomina, vulgo proditum est : siquidem alter cum vades daret, asinam onustam auro in forum duxit : alter supposita uxore puerpera, quam depeculatus fuerat, scrofam se non habere mentitus fuit : seu quod ³ Varro tradit, qui primus genti nomen propagavit, cum quæstor in Macedonia relictus foret in castris, hostesque impressionem facerent, palam vociferatus est, celeriter se illos, ut scrofa porcos; disjecturum, quod & fecit : unde nomen assequi meruit. Proditumque memoriæ est, Cornelium Rufum, quod ex præscripto librorum Sibyllinorum ludos fecerat, Sibyllam primo, mox annis intercedentibus, ⁴ Syllam appellatum posteris nomen propagasse. Et militem, quod fronde coronatus, militaria gessit facinora, ⁵ Frondicii nomen dedisse. Sed jam longius evecti sumus, quam statueramus. Itaque ne longius legentes fatigemus, nè pluribus moremur studiosos, de his hæcenus dixisse satis sit. Hoc quoque non fuerit ab re meminisse, pleraque cognomina Romanis ex piscibus fuisse indita. Nam ⁶ Murænas &

*Scrofæ
& A-
sina.*

Sylla.

Frondicii.

*Cognomina
ex pi-
scibus.*

Muræna.

¹ *Scrofa.*] Ex Macrobio Saturnal. lib. 1. cap. 6. ubi & ita cognominatum ait Tremellium.

² *Asina.*] Macrobius ibidem, Livius autem Decad. 3. lib. 3. memorat Cornelium Asinam interregem & P. Cornelium Asinam, sive illum, sive alterum. Asconius Pedianus in Orat. Cicer. contra L. Pisonem, & Cneum Cornelium Asinam consulem cum C. Duillio, Paulus Orosius lib. 4. cap. 8. Fuerunt autem & Asinii vetustæ familiæ, è quibus Asinius Pollio orator celeberrimus, & cuius perelegans exstat oratio adversus Catilinam. Asinius quoque Sabinus memoratus Tacito, lib. 3. & Asinius Capito, apud A. Gellium lib. 5. cap. 20. & 21. Fuere & Asellæ cognominati, ut Lucretius Asella apud Florum epitomes lib. 86. & 88. & scriptorem de viris illustribus 68, Fuere denique Aselliones, ut Sem-

pronius Asellio scriptor Romanæ historiæ, apud A. Gellium lib. 1. cap. 13. & lib. 5. cap. 18.

³ *Varro tradit.*] Scilicet de re rustica lib. 2. cap. 4.

⁴ *Syllam.*] Plutarchus in Mario, initio. Macrobius Saturnal. libro 1. cap. 17. Quintilianus vero lib. 1. c. 8. ponit hoc nomen inter ea quorum origo secretior est. Ad illam autem sententiam alludit Silius Italicus ibi,

— *Sibyllam vocant Syllam.*

⁵ *Frondicii.*] Plinius lib. 17. cap. 1. de arboribus loquens, *Fuere*, inquit, & ab his cognomina antiquis, *Frondicio militi illi qui præclara facinora Vulturum transfatus; fronde capiti imposta adversus Annibalem edidit.*

⁶ *Murænas.*] Varro de re rustica lib. 3. cap. 3. loquens de Lucio Muræna, quem tradunt fuisse ob eam causam ita appellatum : & Macrobius Saturnal. 3.

Oratas, vel quod piscium ejus generis vivaria quam amplissima haberent magno fœnore, vel quod eo edulio præcipuo vescerentur, plerique dictos volunt. Tamen Murænam à nervoso corpore, sicut Nervam à fortitudine multi denominari dicant. Fœminasque Romanas duo

tan-

nal. 3. cap. 15. Lucii autem Murænam meminit Plinius lib. 33. cap. 3. & D. Murænam scriptor de viris illustribus cap. 30.

1 *Oratas.*] Ibidem ibidem de Sergio Orata loquuntur, de quo & alia multa dicit Macrobius: Valerius item Maximus lib. 9. cap. 1. post princip. & Plinius lib. 9. cap. 54. Pompejus autem Festus inquit, *Orata genus piscis appellatur à colore auri, quod rustici Orum dicebant, ut auriculas, oriculus: utque Sergium quendam prædicitem, quod duobus annulis aureis & grandibus uteretur, Oratam dicunt appellatum. Quæ longe diversa sunt ab iis quæ Varro & Macrobius dicunt. Cæterum Martialis hunc piscem auratam per diphthongum appellat, lib. 13. epigram. 90.*

Non omnis laudem pretiumque aurata meretur,

Sed cui solus erat concha Lucrina cibis.

In iis autem cognominibus sumptis à piscibus adde Callimedontem Rhetorem, Locustam fuisse cognominatum, quod eo pisce delectaretur, ut videre licet apud Athenæum lib. 3. cap. 11. & 13. & lib. 8. cap. 6.

GOTHOFRIDUS.

2 *Piscium vivaria.*] Murænarum piscinam hujusmodi Vedius Pollio habuit, quibus, ob crystallinum frangum, cum servum objici jussisset, Cæsar servum dimitti & crystallina omnia coram se frangi jussit, complerique piscinam. 9. Plinius 23. Seneca 3. de ira 40. Tertullianus libro de pallio.

TIRAQUELLUS.

3 *Tamen Murænam.*] Cassiodorus hoc dicit in libris variarum.

4 *Nervam à fortitudine.*] Idem ex

eo loco. Miror autem Alexandrum prætermississe Macrinum, Torquatum, Sylam: tu videbis apud Plutarchum in Mario, initio, videlicet ex figura & modo corporis. Longos etiam ex habitu corporis, ex Quintiliano libro 1. cap. 8. uti & jam ex eo diximus. Fuit autem C. Sulpicius Longus consul apud Livium Decad. 1. l. 8. Gracchos, quod eum qui ita primus vocatus est, mater mensibus duodecim gestasset in utero: quare quod legitimum partionis tempus supergressa esset, eaque diutius partum quam solerent gravidæ gessisset, Gracchum à gestando nominavit, ut testis est Varro, & diximus in nostris commentariis ad l. si unquam. C. de revocand. donatio. in verbo suscepit liberor. num. 210. Quamquam alii dictum putent à Gracculo ave garrula. Senecas, quod is cui primo cognomen id impossibile est, canus sit natus, ut tradit Cassiodorus, sicut de Numa Pompilio dicitur: & ad illud alluisse videtur Virgilius lib. 6. Æneid.

— *Nosce crines, incanaque menta*

Regis Romani. —

ubi Numam canum à prima ætate Servius Maurus testatur fuisse. Pertinaces, quod qui primus eo nomine dictus est, scilicet Pertinacis Imperatoris pater, negotiationi materiæ constanti ac pertinaci studio incumberet, ut in vita ipsius Imperatoris traditur. Terentios à tereno, quod est, Sabinorum lingua, molle, ut putat Varro ad Libonem primo, apud Macrobius lib. 3. Saturnalio. cap. 13. ad finem. Sed alia hujusmodi multa videbis apud Cælium Rhodiginum lib. 24. cap. 5. & 6.

5 *Fœminasque Romanas.*] Plutarchus in Mario, initio, & Problem. 102. præterea de moribus Pausanias in Achæicis:

tantum nomina ferre, mares vero tria, sæpius quatuor, *Famili-
na duos*
prænomen, cognomen, agnomen, & nomen, idque no- *Mares*
bilitatem generis monstrare: quodque ¹ rarenter mulieres *autem*
prænominiibus utebantur, mares vero frequentissime. *tria aut*
Namque cognomen & agnomen mulieri non dabatur. *quatuor*
Quod nobis, cum frequenti lectione id observaremus, ita *nomina*
esse propemodum visum fuit. *habe-*
bant.

cis: & id videre licet apud auctores
ubique. Nec tamen omnes mares tria
nomina habent, sed tantum liberi &
nobiles, ut legitur apud Quintilianum,
quo respicit Juvenalis ibi,

Tanquam habeas tria nomina.
& Antonius in numero tertio,

— *Tria nomina nobiliorum.*

¹ *Rarenter mulieres prænominiibus.*
Bene dicit *rarenter*: nam quandoque
utebantur, ut dicit Festus lib. 14. quod
Cæcilia & Terracia Caje sunt appel-
latæ; pari modo Lucia & Titia: & vi-
deto quæ dicam lib. 5. cap. 4. infra.

C A P U T X.

*Quare partus ancillæ, cujus ususfructus legatus fuit, in
fructu non sit, cum reliquorum animalium
contra fuerit.*

INter contentiones forenses quondam summa dissen-
sio fuit, an partus ancillæ, in qua ususfructus legatus
est, in fructu sit habendus, ita ut in eo sicut in ancilla
ususfructus maneat. Vetus quæstio fuit inter consultis-
simos viros P. Scævola & M. Manilius, à quibus Bru-
tus summæ autoritatis vir, qui inter Jurisperitos multum
longeque præstitit, & M. Cicero jure meritoque dissentit.
Verba Ciceronis de finibus bonorum primo, si recensere *Cicero-*
ea quis vellet adscripsi: An partus ancillæ sit in fructu ha- *nis lo-*
bendus, disseretur inter principes civitatis, P. Scævola *cus.*
& M. Manilius: ab hisque M. Brutus dissentiet, quod
& acutum genus est, & ad usus civium non inutile, nos-
que ea, eorumque scripta, reliquaque ejusdem generis,
& legimus libenter, & legemus: hæc quæ vitam conti-
nent omnem, negligentur? Hactenus Cicero. Manilius
& Scævola, in fructu ancillæ partum esse dixere, ea de
causa, quod sicut in cæteris animantibus, quæ in manu
man-

mancipioque sunt, illorum fructus in fructu est. Siquidem pecudum legato usufructu, soboles ex pecudibus postea natis suffecta, perinde accedit legato, & in fructu habetur, ac si una cum pecore legata fuisset. Ita ancillæ legato usufructu, pari exemplo partum ancillæ in fructu esse voluere pluresque jureconsulti in hanc sententiam concessere, à quibus tamen Brutus gravis autor in primis, certioribus argumentis dissentire haud immerito visus fuit: cujus sententia postea obtinuit. Non enim sicut in sobole pecudis pecus enatum, nexu obligatur, & in fructu est, ita ancillæ partum in fructu esse; aut in jus ditionemque venire censuit. Quippe pecore legato, ipsum pecus & sobolem tanquam pari nexu obligatam accedere, & in fructu esse consentiunt omnes. Sed in fructu hominis, 'homo, inquit, esse non potest, permagnique interesse an pecus ex pecore, vel homo ex serva nascantur. Cum enim ex serva natus, sui potens non sit, nec alieni juris aut ditionis fiat, sed in servitio & famulatu domino ita addictus, ut sine domini jussu permissive in jus alterius venire aut mancipio, nexuve obligari non possit, ideo ancillæ partus in jus ministeriumque usufructuarii non venit, sed velut mancipium domino addicitur. Quod in pecore enato secus dici convenit. Siquidem pecus enatum, cum in manu & fructu sit, una cum pecore legato tanquam adjectum perinde manet, ac si una legatum esset. Aptissime commodissimeque Brutus, magno ut fuit ingenio, ab homine pecus sejunxit. Sed sicut hoc peracri judicio non inepte ab altero discrevit, &

diver-

TIRAQUELLUS.

ID caput constat duobus membris, quæ ad jus nostrum civile pertinent. Primum deciditur per legem *Vetus*, ff. de usufructu & quemadmodum. Secundum ex l. repeti §. rei. & l. fundi. & duabus seqq. ff. Quib. mod. usufruct. quærit.

GOTHOFRIDUS.

I Hæc esse non potest. Cur non po-

test? plexisquo enim in locis ferri quadrupedibus exquantur. l. 2. ff. ad l. Aquilianam. *Cajus* 2. Aureorum, hanc rationem adfert: absurdum, inquit, visum est hominem in fructu esse, cum omnes fructus rerum natura hominum gratia comparcorrit. & hac ratione *Cajus* utitur, ut probet, Partum ancillæ in fructu non esse: in l. 28. ff. de usuris. quæ ratio in lib. 2. Institutionum repetita, §. 37. Inst. de rerum divis.

I Ulpia-

diversum arbitratus fuit: ita causam ego tam variæ decisionis, à veteribus Jureconsultis libenter quæserim, Cur aræ usufructu legato, si in ea insula erecta foret, ea postea demolita in eademmet area mihi usumfructum manere Paulus ¹ & Ulpianus censuerunt, non autem econtra: namque ædium usufructu legato, illis demolitis, licet alteræ suffectæ sint, in eis tamen mihi nullum ² manere usumfructum, constans omnium opinio fuit. Et tamen rationis hujus dijudicandæ non prompta animadversio foret, constitit tamen grande discrimen subesse, quod ³ demolitis ædibus, solum & area quæ prius fuit, manet, in qua mihi ususfructus incolumis & certus est: ædibus vero demolitis, quamvis alteris inibi suffectis, non easdem censerī convenit. Ideo cum aliæ, non eadem dicantur, usufructum propterea non deberi, jure meritoque putarunt.

¹ Ulpianus.] Aut potius Africanus in l. qui usufructum area. 36. ff. de usufructu. & Marcellus l. 71. d. Titulo.

² Manere usufructum.] Dic potius. Area usufructu legato, si testator postea in ea insulam edificaverit & ea vivo eo deusta fuerit vel deciderit, area usufructum non extinguit sed debet, quod tunc censeatur area rediisse in pristinam suam formam, quam habuit tempore testamenti, ut nihil plus vel minus sit in hoc quam illo casu. Non idem receptum est

in ædium legato. Nam ædium usufructu legato, si eas ad aream reductas postea edificaverit, non corrumpit usufructus: quia res non ita potest ad formam suam pristinam redire, cuius est enim ut ea plane forma sit in novo ædificio quæ fuit in veteri: aut certe sit id rarijus. Ex hac causa ostendit in servitutibus urbanis eadem specie & qualitate repositi, juri daret l. 20. §. 2. ff. urbanor.

³ Demolitis ædibus.] D. l. 36. & l. 10. §. 1. ff. quibus modis usufructus amittit.

CAPUT XL

Miracula de somniis apud nonnullos cognita & comperta,
& quæ ipse expertus fui.

Unianus Majus conterraneus meus, vir bene literatus, in exquirendis adnotandisque verborum & sententiarum viribus, multi studii fuit: & præterquam quod in erudiendis juvenulorum animis, imbuendisque doctrina pueris, castigatissimæ disciplinæ, somniorum quoque omnis generis ita verus conjector fuit, ut ipsius responsa, di-

F

vina

vina fere monita haberentur. Ad eum memini, cum puer adhuc essem, & ad capiendum ingenii cultum frequens apud eum ventitarem, quotidie somniantium turbam, hominesque celebri fama & multi nominis, de somniis consultum venisse. Declarabat definiebatque ille, non breviter aut subobscurè, ut plerique, sed exposite atque aperte æmigmata somniorum, sive boni, sive mali prænuucia: ita apte, ut iudicium factum à veridico diceres. Multi quoque illius monitu, vitæ interitum, nonnunquam animi ægritudines vitarunt. Sed quod illi interprete Juniano assequebantur, animadverti quosdam haudquaquam summæ nobilitatis, sed homines tenuissimos, & sortis infimæ, absque ullo interprete assecutos, & somnio tantum præmonitos, imminentem cladem aut futurum exitium, & pleraque incommoda vitasse, verissimamque, qualia futura viderant, somnia extitisse: quod genus Græci *ὄρα*, hoc est, visionem dicunt. Nuper in Vesuvio meo familiaris meus quispian fuit, homo alioqui exiguæ sortis, obscurus & egens, sed tamen spectatæ fidei, & exempli recti, qui ovium greges custodire solitus, cum esset gravior annis, & valetudine non bona, eam curam unico, quem habebat, filio delegarat. Accidit, dum procul à stabulo ipse & filius sub parvulo lare noctu decubarent, ovem quandam à lupo circumventam, sibi in somniis obversari, illiusque dentibus opprimi & lacerari visam: quo somnio expergefactus senior, filium qui una decubabat, excitavit, utque ad gregem propere accederet, acclamavit: namque ovem, cuius etiam nomen referebat, à lupo circumventam dilaniari dixit. Qui cum illuc excitatus pergeret, eandem, quam pater prædixerat ovem, à lupo lacerari atque opprimi invenit, verissimumque, & quale pater prædixerat, insomnium expertus fuit. Matrona insignis, multi & celebrati nominis, dum Neapoli degerem, referre mihi solita est, quamcunque in somniis imaginem vidisset, eandem sibi postera luce representari. Eaque magnæ admirationi

tionem apud reliquas matronas fuit, quod sæpius quæ sibi die eventura erant, somnio monita, futura prædiceret. Sed præ omnibus, quæ notaverim, res est in memoria & admiratione digna, quam ego nuper expertus sum, & re probavi. Jacebat in lectulo Marius alumnus & cliens meus, cuius ego ingenium & animi indolem sæpe demiratus sum. Is cum per quietem matrem defunctam efferri, & funus apparari vidisset, gravissimos gemitus & lugubres querelas quamvis somnio confusus, edebat: quem cum excitari jussissem, & causam tam luctuosi gemitus requisivissem, retulit matrem vitam functam, sibi per quietem visam efferri, & funerari. Observavi ego diem, & tempus, quo species hæc observata fuerat, notavi. Haud multo post, nuncius defunctæ matris ad me venit: à quo cum diem requisivissem, convenit, ipso die quo mater per quietem efferri visa fuit, illam à vita excessisse. Quibus exemplis admonemur, ut esse præscita quiescentis animi, & divinationes, humanæque inentis præsagium, quasi vaticinium futurorum divinitus mortalibus datum per somnia credamus.

TIRAQUELLUS.

NARRET quidam vera sua temporis somnia, ex eo somniorum genere, quæ æqua, id est, visionem Græci vocant: de quibus & aliis somniorum generibus late Macrobius de Somniis Scipionis, lib. 2. cap. 3. Sed & si alia

plurima desideras de Somniis, pete ex Ciceronis libro primo de Divinatione, & Valerio Maximo lib. 7. cap. 7. & ex hoc ipsa Alexandro infra libro 3. cap. 26. & de Somniis inscripsi sunt Arrianidori Daldiani libri sex.

CAPUT XII.

Quæ forma castrorum, qualisque disciplina olim fuerit, & quod portæ in Romanis castris esse consuevere.

QUIBUS castrametandi scientia, & idonea castris loca eligendi nota & perspecta cognitio fuit, cujus rei gloria Pyrrho Epirota præcipua fuisse traditur, quique milita-

TIRAQUELLUS.

PYRRHO EPIROTA. De Pyrrhi arte militari & castris metandis peritia Plutarchus in vita illius. Apud Livium

autem Decad. 4. lib. 5. Hannibal hæc in re judex maxime idoneus, Pyrrhus secundum locum post Alexandrum, in maximis Imperatoribus assignavit, quod

litaris disciplinæ præcepta diligenter exequuti sunt, hoc annotasse literis accepimus, ut pro loci qualitate ubi castra metanda forent, proque angustia & laxitudine, aut militari multitudine, ita se duces castris capiendis insinuent.

Castro- rum a- lia at- que a- lia si- gna. Sed neque eadem figura & habitu, neque eisdem in locis, semper castrametari oportere, recte arbitrati sunt: ¹ Si quidem modo quadrata, modo trigona, plerumque rotunda, ex disciplina Lycurgi, qui ita castrametari docuit: nonnunquam lunata, & hemioycla castra habere: interdum planis & patentibus campis, nunc arduis & acclivis in locis, plerumque demissa valle, ² nunc in colle edito, & summo jugo castra communire: nonnunquam terræ situ difficili, & impedito saxis præruptissimis loco munito, ut si qua major vis ingruat, ³ milites in tuto sunt: & sicut loci

natu-

quod primus castra metari docuisset, neminemque elegantius loca cepisse, & præsidia disposuisse. Sed & idem Livius eod. lib. 5. scribit Philopœmenem præcipue in ducendo agmine, locisque capiendis solertiæ atque usus, nec belli tantum temporibus, sed etiam in pace ad id animatum exerceuisse. Subdit & mox alia, ex quibus multa Alexander in hoc capite scribit, & quæ ideo mox subscribam: *Ubi, inquit, iter quopiam faceres, & ad difficilem transfretum saltum venisset, contemplantur ab omni parte loci naturam, cum solus iret, socium ipse agerebat animo: cum comites haberet, ab iis querebat: si hostis eorum apperuerisset, quid si à fronte, quid si à latere, quid si à tergo adoriretur, capiendum consilium foret: posse instructos recta acie, posse inconditum agmen, & tantummodo aptum via occurere. Quem locum ipse capere vellet, cogitando aut querendo exequerebatur: aut quot armatis, aut quo genere armorum (plurimum enim interesse) usurus: quo impedimenta, quo sarcinas, quo turbam inermem rejiceret, quanto ea aut quali præsidio custodiret: & utrum pergere qua cepisset ire via, an eam, qua venisset, repetere melius esset: castris quoque quem locum caperet, quantum muni-*

mento amplecterentur loci: qua opportuna aquatio, qua pabuli, lignorumque copia esset: qua postera die castra morarentur, tum maxime iter, qua forma agminis foret. Hæc ibi. Procles autem Carthaginiensis apud Paulaniam lib. 4. ante finem, refert ipsum Pyrrhum fortuna, & rerum gestarum splendore Alex. Magno inferiorem fuisse. In disponendis vero sive instruendis in acie peditibus, & equitibus, excogitandisque contra hostes stratagematis, peritiorem fuisse.

¹ *Si quidem modo quadrata.*] Vegetius de re militari lib. 1. cap. 3. ait, interdum autem quadrata, interdum trigona, interdum semicircularia, prout loci qualitas aut necessitas postulaverit, facienda sunt. & iterum l. 3. c. 8.

² *Nunc in colle edito.*] Ideoque Cæsar cum esset circum castra Pompeii per multi editi & asperi colles, hos primum præsidia tenuit, castellaque ibi communiit, ut idem Cæsar scribit l. 3. Belli civilis.

³ *Milites in tuto.*] Vegetius libr. 1. cap. 22. *Castra, inquit, præsertim hoste vicino, tuto semper facienda loco sunt: ubi lignorum & pabuli, & aqua suppetat copia.* & lib. 3. cap. 8,

1 Nc:2

natura tempusque patitur, castra & munitiones extendere: ut opportuna aquatio, ne siti & lassitudine conficiantur: ut lignorum, ut pabuli copia sit: ne commeatu, ¹ neve re frumentaria prohibeantur, haud parvum munimentum esse putavere. ² Præcipue cavendum, ne collis aut jugum immineat, unde prospectus castrorum, & subita incursio fiat, neve sylva densa, aut latens fossa, vel sinus occulti jaceant, unde latebræ hostium & insidiæ parari, aut tacito speculatu pericula oriri possint. Portæ quoque castrorum, ut pro amplitudine pauciores potius, quam plures construantur, esse cum facilius, tum etiam utilius, idque percommodum fuisse & salutare. Tametsi in Romanis castris multiplices aliquando portas nonnulli exemplis adnotarint: quod ideo servatum est, ne quid eruptionem subitam in hostes demoretur, utque omnibus portis effusus equitatus, uno impetu in hostes diversi irrumpant. Sed tamen ubi amplissima erunt castra, & quamvis late fusa, ibi ³ quatuor ad summum portas constitui convenire: minora vero & angusta, duabus contenta esse debere, omnes ferme consentiunt: Quarum sicut nomina distincta, ita dissimilia fuere munia. ⁴ Prima enim prætoria, ^{Quæta.}

¹ Neve re frumentaria.] Idem Vegetius lib. 3. cap. 8.

² Præcipue cavendum.] Idem c. 22. Cavendum etiam, inquit, ne mons sit vicinus altior, qui ab adversariis capere possit officere.

³ Quatuor ad summum portas.] Livius Decad. 4. lib. 10. ita de portis loquitur, ut quatuor omnino essent, scilicet porta extraordinaria, porta principalis dextera, principalis sinistra, & Quæstoria. Illius verba sunt; Amylius ad quatuor portas exercitum instruxit, ut signo dato simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. Quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præposito M. Valerio legato, erumpere extraordinaria porta iussit. Ad dexteram principalem hastatos legionis primæ instru-

xit: principes ex eadem legione in subsidiis posuit. M. Servilius & L. Sulpitius Trib. militum his præpositi. Tertia legio adversus principalem sinistram portam instructa est: id tantum mutatum: principes primi & hastati in subsidiis locati. Sext. Julius Cæsar & L. Aurelius Cotta Trib. militum huic legioni præpositi sunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextra ala ad Quæstorianam portam posuit.

⁴ Prima enim prætoria.] Vegetius lib. 1. cap. 23. Porta, inquit, quæ appellatur Prætoria, aut Orientem spectare debet, aut eum locum qui ad hostium castra respicit, aut si iter agitur illam partem debet attendere, ad quam est profecturus exercitus. Sextus Pompejus l. 14. Prætoria, inquit, porta in castris appellatur, quæ exercitus in prælium educitur.

¹ quæ & quæstoria dicta est: siquidem in Romanis castris, &
² prætorium ducis, & quæstorium fuit, prout prætor, aut
 quæstor castris & legionibus præerat: quæ vel orientem
 solem spectare, vel è conspectu hostium dirigi consuevit.
 Quod eo fit, ut siquando ad arma conclamatum foret, sine
 tumultu extra castra contrahi multitudo, & explicari or-
 dines, signaque educi possint. Etenim ubi acie decer-
 nendum erat, illinc cohortes educi, & copiarum admoventi
 solebant. Ubi etiam militum statio composita, instructa-
 que ad subitos conatus esse debebat, cui etiam ³ Principali
 nomen datum. Altera à tergo castrorum ⁴ Decumana, eo
 quod ampla & patens: ex qua desertores, & facinorosi,
 in quos jure militari animadvertendum erat, educuntur,
 & pœnis coercentur. ⁵ Tertia principalis, ⁶ ex qua prin-
 cipes & summi duces velut ex postico, siquando usui foret,
 opem suis laborantibus ferre, ordines tendere & milites
 educere consueverant. ⁷ Via quoque quæ ad portam ferebat,
 Principalis dicta est, Quarta post prætorium, ⁸ Quintana
 dici-

Castro-
rum lo-
cus.

Statio
princi-
palis.
Decu-
mana
statio.

Via
princi-
palis.
Statio.
Quin-
tana,

quia imitio prætores erant, qui nunc con-
 sules, & hi bella administrabant: quo-
 rum tabernaculum quoque dicebatur Præ-
 torium. Sed & de hac porta Cæsar l. 3.
 Belli civilis, quos in statione ad præto-
 riam portam posuerat. ejusdemque me-
 minit Cornel. Tacitus lib. 20.

¹ Quæ & quæstoria.] Plerisque vi-
 detur esse diversa, quibus ego assen-
 tior: & satis liquet ex Livio Decad. 5.
 lib. 1. post princip. ubi de nece Marci
 Livii Strabonis Tribuni militum.

² Prætorium ducis & quæstorium.]
 Livius Decad. 1. lib. 10.

³ Principali nomen datum.] Ad hæc
 Festus lib. 14. habet, Principalis, inquit,
 castrorum porta nominatur, quod in eo
 loco est in quo principes ordines tendunt.

⁴ Decumana.] Vegetius libro 1.
 cap. 23. Decumana, ait, porta qua ap-
 pellatur, post prætoriam est, per quam de-
 linquentes milites educuntur ad pœnam.
 Eius meminit Livius Decad. 1. lib. 3.
 ubi de Sp. Furio conf. loquitur & l. 10.

Item Tacitus lib. 1. Ut cuncti ruerent
 ad portas, quarum decumana maxime
 petebatur. & Cæsar Belli civilis l. 3. 4. 5.
 & 6. & Hircius de Bello Africano.

⁵ Tertia principalis.] Ex Festo dixi-
 mus supra in verbo Principali.

GOTHOFRIDUS.

⁶ Ex qua principes.] Principalis hæc
 porta à principibus: Principia porro,
 quod in his locis principes milites
 essent, ut mox dicam.

TIRAQUELLUS.

⁷ Via quoque.] Livius Dec. 1. l. 10.

⁸ Quintana.] Festo l. 15. Quintana,
 inquit, appellatur porta in castris post
 prætorium, ubi rerum utensilium forum
 sit, de qua loquitur Livius Decad. 4.
 lib. 1. post princip. Ad hujus similitu-
 dinem Suetonius in Nerone, cap. 26.
 dicit ipsum Neronem domi Quin-
 tana constituisse, ubi partem & ad lici-
 tationem dividendam prædæ precium
 assumeretur.

I Fabius

dicitur : quippe per eam commectus in castra conve-
hi, & rerum utensilium copia venalis exponi : inde
etiam merces ad usum militaris multitudinis, quæque
bello usui forent, importari & exportari solita. Hoc
quoque inter exempla relatum est, quod & <sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> Fabius
Maximus, & <sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> plerique imperatores præcipiebant, ex-
ercitum itineribus, & locorum mutatione crebro fatiga-
ri, potius quam uno in loco in castris sedere, esse cum
tutius, tum ad disciplinam militarem nobilius. Id
quod Cyrus <sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> apud Xenophontem novimus factitasse.
<sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> Quamvis nonnulli, castrorum crebram mutationem,
præ se ferre turpem fugam, & exercitus alienationem,
duxere. Fuitque <sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> præcepto militari observatum, ut vi-
gilium vices tubæ in castris per intervalla significant :
<sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> & siquando hostes in conspectu sint, pro portis castro-
rum singulæ stationes, & expeditæ cohortes, dispositis
excubiis, instratis equis, frenatisque, pro vallo excubent,
ut omnia militari custodia vigilisque tuta firmaque sint,
ne paratis insidiis, & omni aditu præsepto, nudata custo-
diis stationibusque castra, hostes adoriantur, & nec opi-
nantes invadant, cædibusque & rapinis pateant. <sup>Exercitus crebro ex-
ercen-
du.</sup> Paulus
vero

1 Fabius Maximus.] Livius Dec. 1.
lib. 10. post terrarum Appio praetori fa-
ctum à militibus, consulis Q. Fabii iussu,
castra usquam praeter Romanis fuisse.
Fabius etenim negabat, inquit, uno loco
sedere exercitum: itineribus ac muta-
tione locorum salutariorem ac salutiorem
esse.

2 Plerique Imperatores.] Ut Metellus, qui recte Valerio Maximo, libr. 2. cap. 2. *castrorum subinde loca mutabat, eademque tanquam hostis semper addesset, nullo fossaque aptissime cingebat*: & apud Plutarchum in Apophth. Lycurgi, ipse Lycurgus jubebat frequenter castra mutari, ut hostibus magis noceret.

3. *Apud Xenophontem.*] Cyri pater
lib. 1.

4. *Quoniam nonnulli.*] Est sententia
Catonis apud Cæsarem l. 2. de Bello
civili. *Castrorum autem, ait, mutatio
quid habet nisi turpem fugam, & depre-
hensionem omnium, & alienationem exer-
citus?*

5 *Præcepto militari.*] Vegetius l. 3. cap. 8. *Quia, inquit, impossibile videbatur in speculis per totam noctem vigilantes singulos permanere, ideo in quatuor partes ad clopydrum sunt divisa vigilia, ut non amplius quam tribus horis nocturnis necesse sit vigilare. A tubicinis homines vigilia committuntur, & finitis horis a cornicinis revocantur.*

6 *Et si quando hostes.*] Vide infra in verbo, *Crimen vero Caesar.*

7 *Paulus vero Emylinus.*] Plutarchus
in illius vita.

*Arma mili-
tum mem-
bra. Anim-
ad-ver-
sio in dormi-
entes in sta-
tionibus. Alia disci-
plina.*

vero *Æmylius*, ut attentius custodiæ contra somnum repugnarent, nocturnas vigiliæ sine armis fieri, & inermes milites vigilare iussit: quod multi postea duces exequi magno studio curaverunt. Tametsi ¹ veteri exemplo, stationes vigiliæque, diurna nocturna que munia ab armatis in castris fierent: ita ut ferant militem, quia vallum non accinctus gladio, & alium, quia pugione tantum accinctus foderet, capite luisse. ² Arma enim veteres membra militum dixere. ³ Ferturque *Epaminundas*, cum custodias stationesque circuiret, ut disciplinam exemplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixisse, asserens quod qualem invenerat, talem reliquerat. ⁴ *Augustus* quoque manipulares milites ⁵ statione deserta, & centuriones morte multavit. ⁶ *Cajus* vero *Cæsar*, ut ad subitos conatus disposita præsidia haberet, duas sæpe legiones pro castris excubare iussit, utque in disponendis castris, tendentium ordines, & descripta suis quæque partibus loca ac iusta itinerum intervalla distincta sint: ⁷ utque tribuni militum in principiis jura dent, indeque milites signum petant, ac in sta-

¹ *Veteri exemplo.*] Hæc periodus usque ad vers. ferturque, fuit transcripta ex *Cornel. Tacito* lib. 11.

GOTHOFRIDUS.

² *Arma membra militum.*] Hinc arma alienasse, militi grave crimen est: unde & hæc culpa desertioni exæquatur, utique si tota alienavit: plura apud *Paulum* libro singulari de poenis militum: adde de poena militis, in bello arma sua amittentis, aut aliena arma surripientis, l. 4. §. 13. §. 14. ff. de re militari.

TIRAQUELLUS.

³ *Ferturque Epaminundas.*] *Julius Frontinus* lib. Stratagem. 3. cap. 12.

⁴ *Augustus.*] *Suetonius* de eodem, cap. 24.

GOTHOFRIDUS.

⁵ *Statione deserta.*] De eo qui in exploratione, emanet, id est, fugit ho-

stibus insistentibus, de eo qui à fossato recedit, aut stationis munus relinquit v. l. 3. ff. de re militari.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Cajus vero Cæsar.*] Ipse *Cæsar* l. 1. *Belli Gallici* primam & secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire iussit, & paulo post, Nihilominus *Cæsar*, ut ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere iussit: munitis castris duas ibi legiones reliquit.

⁷ *Utque tribuni militum.*] Hi primum dicti quod militibus præsent, ut ait *Modestus* de vocabulis rei militaris, jurejurando milites jussu consulum conventuros, adigebant, ut est apud *Livium* *Decad.* 3. libr. 2. ad quos tandem honesta missione milites dimissos, arma retulisse *Tacitus* ait, lib. 18. & de iisdem plura *Vegetius*, lib. 2. c. 7. & 12.

I Pre-

Stationes & vigilias eant : etiam ut in ¹ prætorio Imperatoris tabernaculum, ² quod Augustale dicitur, tendant, ibique pro tribunali sedere, classicumque apud eos cani, quotiesque dimicandum foret, pugnae signum ab his tribuni petere debeant. ³ Cyri vero tabernaculum apud Xenophontem hyeme pariter atque aestu orientem versus, aut ⁴ in castrorum medio, quod locus inunitissimus foret, statui consuevit. Ea enim regio summis ducibus dabatur, ⁵ Alexandri Magni tabernaculum statuae circuncingebant; in quo traditur mirum, cum ⁶ ad Oxum amnem statueretur,

*Augustale
taber-
naculum.*

*Ducum
summorum
locus.*

¹ *Prætorio Imperatoris.*] Idem dicitur & de prætorio consulis & prætoris, utrique enim habuerunt: unde ab Appio Claudio & Q. Fulvio Coss. & Claudio Nerone, erecta tria prætoria circa Capuam, habet Livius Decad. 5. lib. 3. Sane sive consulum, sive prætorum, sive Imperatorum, qui bella administrarent, tabernaculum dictum fuisse prætorium, ex Festo lib. 14. supra positum fuit.

MERCERUS.

² *Quod Augustale dicitur.*] Id sumpsit Alex. ex Quintiliani cap. 2. lib. 8. Ego tamen non cuiuslibet ducis, aut imperatoris tabernaculum, sed solius Augusti, Augustale dictum puto: vel si hæc appellatio ad omnia tabernacula quorumcumque ducum pertinuerit, non proprie illi tabernaculo, in quo dux esse, dormire, cibari, & alia familiaria agere solebat tributam: sed ei duntaxat, in quo signa, Imagines, & cætera sacra militiæ reponébantur. Quo sensu, non inepta erit Lectio Vertranii in Annali 2. Cornelii Taciti, *Nocte capta ex effus Augusti, &c.*

TIRAQUELLUS.

Augustale.] Quintilianus lib. 8. c. 2. quod de perspicuitate est.

³ *Cyri vero tabernaculum.*] Xenophon Cyri pædiz lib. ult.

⁴ *In castrorum medio.*] Idem, eodem lib. ult.

⁵ *Alexandri Magni tabernaculum.*] Polyen. stratagematôn lib. 4. Plinius lib. 34. cap. 8. post princ. *Alexandri*, inquit, *Magni tabernaculum sustinere solita traduntur statua.* Felianus autem de varia historia lib. 9. cap. 3. scribit, Alexandro tabernaculum fuisse centum mensurarum spaciū capax, quinquaginta aureis columnis interstructum, quibus tectum suffulciebatur. Ipsum vero tectum erat inauratum, & magnifica arte, varietateque concinnatum.

⁶ *Ad Oxum amnem.*] Q. Curtius l. 7. Gestorum Alexandri, paulo ante finem, tradit, in tabernaculo Alexandri ad flumen Oxum, turbidum & potu insalubrem conspectum fuisse fontem, quem quia tarde notaverant, subito extitisse finxerunt: Rexque ipse credi voluit, donum id Dei fuisse. Quod vero ponit hic Alexander, oleum ex fonte manasse, non dixit Curtius, sed potius aquæ potus suavis & salubris. Verum Plutarchus in vita Alexandri, scribit eum fontem fuisse pinguis liquoris, non gustu quicquam ab oleo differentis. Strabo autem libro 11. refert Macedones qui in exercitu Alexandri erant, prope Ochum effodientes, olei fontem invenisse. *Nam verisimile est*, inquit, *ut nitrosa quadam & aluminosa, & sulphurea & bituminosa, terram persuant, ita quoque pinguis inveniantur: raritas autem efficit admirationem.* Idem Athenæus l. 2.

F 5

cap. 2.

retur, fontem manantis olei scaturisse. Philippus autem pro vallo castrorum, nonnunquam in conspecto maxime tumulto tabernaculum fixit. Quæ quidem ¹ ex corio & pellibus, modo ex faccis aut ciliciis pilis contextis constructuebantur. ² Numidæ ex calamo & stramento, Noma-des centonum instar tectoria intexebant, multi ex ³ tabulis & cratibus: fuitque ⁴ more novitijservatum, ut in prin-

*Taber-
nacula
ex qui-
bus a-
pud di-
versas
gentes.*

c.2. Apud alios, inquit, sunt fontes qui pingue nescio quid habent, velut qui in Asia, de quo Alexander scripsit, se olei fontem invenisse.

¹ Ex corio & pellibus.] Sic Cæsar lib.3. Bellicivitis, Iliques, inquit, reliquarum ex Italia legionum adventum expectare, & sub pellibus hiemare constituit. Livius Decad.1. lib.5.c.2. Militem, inquit, Romanum in opere & labore viribus primisque obstruam, sub pellibus durare. Idem 3. Decad. lib.3. ubi primum sub pellibus haberi capti sunt. & Decad.4. lib.7. Instare hiemem, aut sub pellibus habendos milites fore. Tacitus lib.13. cap.35. Retentusque omnis exercitus sub pellibus quamvis hieme sæva. & lib.14. Contractus deinde omnis exercitus, sub pellibus habitus est. Ammianus Marcellinus lib.23. cum armigera gradiens manu, in statione quadam sub pellibus mansit. Claudianus in Panegyrico 1. Stiliconis,

— Quoties sub pellibus egit

Ædonias hieme? —

& Sidonius in Panegyrico ad Majorem,

Aut rex aut populus castris modo clausus aprica

Vel sub pelle jacet. —

Pompejus Festus lib.1. Tecta, inquit, castris quavis pellibus contegantur, tabernacula tamen dicuntur. Ex hoc autem pelles tentoria dicuntur apud Trebellium Pollionem in vita Claudii Secundi Imperatoris. cap.14. Nam & tentorium, tabernaculum dicitur.

² Numida ex calamo.] Livius Decad.3. lib.10. post princ. Hibernacula Carthaginensium, ex congesta temere ma-

seria ex agris, ex adificata, ligneæ ferme tota erant. Numida præcipue harundine textis floreque pars maxima tectis, passim nullo ordine, quidam ut sine imperio occupatis locis, extra fossam etiam valiumque habitabant. Alexander autem hio calamum vocat, quam Livius harundinem: nam idem est calamus & harundo, nisi quod nonnulli graciliorem tenuioremque illum esse putant, hanc vero majorem. Polybius l.14. initio. Numida, inquit, neclignis, nec terra, sed simpliciter cannis & calamis ad fruenda tentoria utebantur.

³ Tabulis & cratibus.] Livius Decad.4. libro 5. cap.27. Cum ibi statio essent, inquit, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arundinibus textas, frondeque umbram modique præberet, texissent, &c. Sicque Flaccus apud Capuam metuens ne suum exercitum nimia urbis amoenitas emolliret, in portis murisque sibi metipsum tecta militariter corgerat adificare: erant autem pleraque ex cratibus aut tabulis facta, alia arundine texta, stramento interfecta omnia, ut refert Livius Decad.3. lib.7. cap.3. His autem adde, Antiochum Syriæ regem tabernacula textilibus figillis adornata statuisse, teste Valerio Maximo lib.9. c.1. Et in his tentoriorum sive tabernaculorum differentiis, non pigebit huc adferre quod scribit Claudianus lib.1. de Laudibus Stiliconis,

— Fucataque Medus,

Hic gemmata niger tentoria fixerat Indus.

⁴ More novitijservatum.] Nescio quare dicat more novitijs, quando jamdudum & temporibus Cæsaris, Pom-

¹ principii castrorum, aut juxta tabernaculum ducis, templum vel ædiculam simili exemplo milites construant, intra quam ² signa & aquilam venerantur & servarent: unde cum opus esset, extra castra educi possent. ³ Illud quoque notatum, per exploratores centurionesque, Romanos duces prius explorato & præviso locum castris ante capere consueſſe: quotiesque motis castris loca mutanda forent, ⁴ militari more vasa prius conclamari, & colligi: utque itineri sarcinas aptent, admoneri: ne quid ignari imprudentesque præpropera festinatione prætermittant. ⁵ Vallum-

Templum juxta tabernaculum ducis.

Vasa conclamari. Vallum castrorum.

Pompeji & Crassi, Aquila aurea, sic enim ea vocabatur, sacellum habebat perexiguum, in quo collocata erat, longissimæ hastæ affixa, & gestabatur in omnibus exercitiis ex delectu comparatis, cujus quidem hastæ pars inferior peracuta erat, ita ut in tetram defigi posset. Hæc enim scribit Dion in Pompejo.

GOTHOFREDIS.

¹ Principiis castrorum.] Principia loca ubi principes milites stabant. §. 3. *Cod. quæ sit longa consuetudo.* l. 12. in fin. ff. de re militari. Repertio in principiis istis Constantinum salutarum à Præfæctis & Tribunis & veteranis, privilegia petentibus veteranis indulgisse. l. 1. *Cod. de veteranis*: qui locus insigne antiquitatis exemplum continet: Ab his autem principiis, Principalis pars. Festus, de quo paulo ante hic author dixit.

² Signa & aquilam venerantur.] Tertullianus in Apologetico, respondens gentilibus qui Christianos accusabant, ut crucis studiosos: sed & viciorias, inquit, adoratis, cum in tropæis cruces sint in æstina tropæorum. Religio Romanorum tota castronensis, signa venerantur, signa iurata, signa omnibus Diis præponit. Omnes illi imaginum suggestus insignes munera crucium sunt, superata illa vexillorum & Cantabrorum, sola crucium sunt.

TIRAQUELLUS.

³ Illud quoque notatum.] Vegetius

de re militari lib. 3. cap. 13.

⁴ Militari more vasa prius conclamari.] Cæsar lib. 1. Belli civilis, *Quæ cognito*, inquit, *signum dari iubet*, & vasa militari more conclamari. & lib. 3. Scipio nocturnum, neque conclamatis quidem vasibus, flumen transiit; & paulo post, Vassique militari more conclamatis, progressus millia passuum tria, &c. Livius Dec. 3. lib. 1. cap. 47. proxima nocte iussus militibus vasa silentio colligere, castra ab Ticino mota. & lib. 7. cap. 29. non quæque vallo egrediens signum dedit, ut ad locum miles esset paratus, si collis in quem speculatum irent, placuisset, vasa colligerent, & sequerentur. & eodem libro paulo ante finem, c. 49. Vigilia prima, dato signo, ut taciti vasa colligerent, signa ferri iussit. Item apud Frontinum l. 1. stratagemat. cap. 8. de Cajo Cæsare, inquit, ut citra vexationem suorum hostilia impediret consilia, in initio statim noctis vasa conclamare milites iussit.

⁵ Vallumque castrorum.] Livius Decad. 3. lib. 5. circumspectare atque agitare Dux cepit, si quomodo posset vallum circuminijcere, sed erat adeo nudus & tumulus, & asperi soli, ut nec virgulta vallo cadendo nec terra cespiti faciendo, aut fossæ ducende, &c. Plinius libro 3. cap. 14. Hinc & cespitum natura castrorum vallis accommodata, contra fluminum impetus aggeribus. Ex quo maxime loco transcripsit, quæ hic habet Alexander: ad hæc plura Vegetius lib. 3. cap. 8.

I Lapi-

*Fossa
duode-
cium
pedum.
Valli
crassi-
tudo,
Germa-
nor. &
Gallo-
rum
pal-
lus.*

lumque castrorum ex cespite aggesta humo, aut mole & aggere contra fluminum impetus: nonnunquam ducta ingenti fossa, vel ¹ lapidum congestis molibus: plerunque ² arboribus objectis, prout materia suppetebat, à tyronibus, præfecti castrorum jussu, communiri. Quæ quidem ³ fossa persæpe fuit duodecim pedum, & si detur occasio, latitudine quam amplissima, ne quis illam & munitiones transcenderet. Vallum vero tantæ crassitudinis, quod nullo telo, nulloque tormento trajici possit, Quæ quidem munimenta, siquando hostis propinquus foret, firmis stationibus dispositis, ut armati inerines & operi intentos tuerentur, fieri solebant. Germani tamen, & ⁴ Gallorum pleraque gens, pro vallo dispositos habebant

cur-

[*Lapidum congestis molibus.*] Sic Carthagenenses saxo undique circa ex propinquo vallibus congestis, vallum auxerunt, apud Livium 3. Decad. l. 8. Philippus quoque Macedonum rex lapidum congerie, ut pro muro essent, præmunivit. apud eundem Decad. 4. lib. 1. & similiter Antiochus ejusdem Decad. libr. 6.

GOTHOFRIDUS.

[*Lapidum congestis molibus.*] Hinc poena constituta militi si per murum castra ingrediatur, aut si fossam transiit, aut à fossa recessit. l. 1. §. 4. §. 17. §. 18. ff. de re militari.

TIRAQUELLUS.

[*Arboribus objectis.*] Ex Livio Decad. 1. lib. 6. cap. 2. post princ. ubi de vallo Volscorum. & Decad. 3. libr. 5. & Decad. 4. lib. 1. ubi de illo Philippo Macedonum rege.

[*Fossa.*] Vegetius de re militari, libro 1. cap. 24. Sicque Antiochus in bello contra Romanos circa Magnesium gesto, fossam sex cubitis altam, duodecim latam duxit apud Livium Dec. 4. lib. 7. Cæsar autem l. 2. Belli Gallici, castra in altitudinem pedum duodecim,

valle fossaque duodeviginti pedum munivit. Item lib. 7. Cæsar adversus Helios duos fossas quindecim pedes latas, eadem altitudine perduxit. & lib. 3. Belli civilis, erat eo loco fossa pedum quindecim & vallum contra hostem in altitudinem pedum decem. Homerus autem libro 12. Iliados describit fossam Græcorum adeo latam atque profundam, ut difficile esset superfluire aut transilire, ibi,

— ὅτι γὰρ δεκάκις τὸ πᾶν
Εὐπείη τ' ἀπὸ ὑπερβορίου χερσὶν, ἄνευ
πυρρῶν
Πυρρῶν, ἀνέμω γὰρ ὑπερβορίου
πύρρον, &c.

Mira autem fuit ea fossa quam Artaxerxes Cyro fratri suo objecit, nempe latitudine pedum quinquaginta, & altitudine totidem, ut in ejus vita scribit Plutarchus.

[*Gallorum pleraque gens.*] Nam C. Cæsar libr. 1. de Bello Gallico scribit, Boios, quæ Galliarum gens est, pro vallo carros objecisse. Carrus autem species est vehiculi, ut currus, de quo & nos dicemus infra, libro 2. cap. 30. Adde quod & Thraces curribus oppositi, pro vallo utebantur, ut tradit Arrianus de rebus gestis Alexandri, libr. 1. post princ.

1 Roma-

carrus mutuo nexu. ¹ Romani in magno discrimine, no- *Vallum Romanorum. Vallum ex humanis corporibus.*
 vo munimenti genere, clitellas & coniectas sarcinas, pro
 aggere opposuere. ² Cæsar ad Mundam, cum materia de-
 ficeret, cælorum hostium factis aggeribus, & humano-
 rum corporum strue castra vallavit. ³ Nicias vero dum ad
 Syracusas sedet, cum esset pro vallo pugnandum, incen-
 dio machinarum, quibus castra vallaverat, hostium vim
 propulsavit. Quodque in castris Romanis postquam val- *Alia disciplina*
 lo fossaque communita sunt, equo insidentem militem,
 nisi cum acie dimicandum foret haud facile perspectum
 esse: neque longius à tubæ auditu, nisi Imperatoris
 aut tribuni jussu, ⁴ militi extra munimenta abire licuis-
 se: qui contra fecerat; in eum militaris animadversio
 erat. Idque ideo cautum, ne vagi milites solutiore cu-
 ra obambulantes, in hostili solo temere progressi, cæ-
 dibus essent & periculis obnoxii. ⁵ Quodque mulieres in

ca-

¹ *Romani in magno.*] Id enim fecit
 Cn. Scipio in Hispania cum à Cartha-
 ginensibus & Numidis obsiderentur,
 apud Livium Decad. 3. libr. 5. Sed &
 id quoque fecere Samnites apud eun-
 dem, lib. 10. Decad. 1.

² *Cæsar ad Mundam.*] Ipse Cæsar
 vel Hircius Belli civilis libro 6. qui de
 bello Hispaniensi est, ex fuga hac, in-
 quit, cum oppidum Mundam sibi prafi-
 dium constitissent, nostri cogebantur ne-
 cessario eos circumvallare, ex hostium ar-
 mīs pro cespite cadauera collocabantur.
 Plutarchus autem in Cæsare hanc pu-
 gnam quæ ad Mundam fuit, describit,
 sed nihil hac de re dicit. Hic vero lo-
 cus in memoriam revocat, quod à Va-
 lerio Maximo scriptum est, lib. 9. c. 2.
 Annibalem in flumine Vergello, cor-
 poribus Romanis ponte facto exerci-
 tum traduxisse, de quo Silius Italicus,
 lib. 8. in fin.

*Cesserit hinc Trebia exitio: pons ecce
 cadentem*

Corporibus struitur. —

³ *Nicias vero.*] Plutarchus in vita
 illius.

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Militi extra, &c.*] Eo pertinet
 Patervi consilium, *Quo se meminere*
 (inquit) *armato præesse, parcissime com-*
meatum det; equum militarem extra
provinciam Duci non permittat. Ad opus
privatum, piscatum, venatum, militem
non mittere. Nam in disciplina Augusti
ita cæsetur. Etsi scio fabrilibus operibus
exerceri milites; non esse alienum, verum
tamen si quidquam permisso quod in
usum meum aut tuum fiat, ne modus in
ea re non adhibeatur, qui mihi sit tole-
randus. Hæc Patervus apud Macrum.
1. de re militari. His addendum, eum
qui ad diem commeatu non venit:
non rediit: perinde punitum fuisse, ac
si emanisset vel deseruisset. l. 3. §. 7. ff.
de re militari. adde l. 1. 2. 3. Cod. de
comneatu.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Quodque mulieres.*] Quintilianus,
 si is est, in Milite Mariano, meretrices,
 inquit, *ab exercitu submoventur; intrare*
nostra castra sacrum non licet. Item Ser-
 vius

castris interesse, aut cum militibus turpi consuetudine versari non decebat. Mulieres enim castra sequi apud maiores magnæ turpitudinis erat, & severissimæ animadversionis. Quare ¹ Scipio Æmilianus maximus Imperator, & qui imperatorias artes callebat, bello Numantino collapsam militiæ disciplinam, & dissolutum morem in omne licentiæ genus, ejectis multis millibus scortorum, restituisse fertur, ad opusque milites traduxisse, stantesque prandere coëgisse, & cocti nihil vesci. ² Metellus in Africa lascivientem exercitum, & pravis moribus institutum, correpta castrorum disciplina, emendavit. ³ Alexander quoque Macedo, depulsis pistoribus & cocis, ad prandia, itinera nocturna: ad cœnam, cibi vinique paritatem se habere dixit. Quibus disciplinis inbuti milites, in fide & officio mansere, sæpissimeque fuisse perspectum, quod in quibus locis hostes castra metati fuerant, inibi Romani exercitus eadem castra operibus septa habuere, tunc præcipue, quum hostium vestigiis inhærendo, illos

haud

*Alexand.
apophthe-
gma.*

vius ad illud 3. Æneid. vs. 519.

— Nos castra movemus,
tradit castra dicta, quasi castra, vel quod
illuc castraretur libido, nam nunquam his
intererat mulier. Propertius l. 4. eleg. 3.
in epistola Arethusæ ad Lycotam,

Romanis utinam patissent castra
puellis,

Essent militia sarcina fida tuæ.

Hinc ad illud Virgilio 8. Æn. vs. 688.

— Sequiturque (nescis) Egyptia
coniunx.

Idem Servius ait, exclamatio est Nefas
non in eo tantum quod Cleopatram Ro-
manus, scilicet Antonius, duxerat, sed
etiam quod mulier castra sequebatur:
quod in ingenti turpitudine apud maiores
fuit. Unde bellatorius Pompejus in Lesbo
reliquit uxorem. De quo nos latius di-
ximus in nostris legibus Connubialibus.
l. 15. num. 24.

¹ Scipio Æmilianus.] Valerius Maxi-
mus lib. 2. c. 7. in princ. Julius Fron-

tinus stratagemat. lib. 4. cap. 1. Vege-
tius de re militari lib. 3. cap. 10. Paulus
Orosius lib. 5. cap. 6. Eutropius lib. 4.
cap. 7. & nonnihil scriptor de viris il-
lustribus, cap. 58.

² Metellus in Africa.] Valerius &
Frontinus prædictis locis, & Vegetius
lib. 3. cap. 10.

³ Alexander quoque Macedo.] Plu-
tarchus tum in vita, tum in Apoph-
thegmatis ipsius, Alexander, inquit,
cum Ada Caria regina bellaria & obso-
nia, a pistoribus & cocis impendio elabo-
rata, ad ipsam quotidie mittere curaret,
meliores dicebat sibi esse cocos & obsona-
tores, scilicet, ad prandium, iter noctur-
num; ad cœnam vero prandii mediocri-
tatem. Idem autem quod Alexander,
secutis temporibus prohibuit Pescen-
nius Niger teste Spartiano, scilicet pi-
stores exercitum sequi, ut omnes bu-
cellato in locis panificis accepto con-
tenti essent.

¹ Quod

haud facile assequi poterant. ¹ Quod ne fieret, salubri consilio provisum fuit, ut abituri milites vetera tabernacula & munitiones incendiant, nequando illa hostium receptus forent. ² Erat quoque vetus constitutum, ut quoties duo simul consules prætoreſve contra hostes, duos consulares exercitus, multasque legiones ducerent, quo facilius tantæ multitudini præessent, divisa castra, copias & præſidia haberent, & munia belli partirentur, ne confusa imperia & decreta ambigua forent. Quod ævo succedente, à ³ Domitianò, vetitum fuit. Is enim geminari legionum castra prohibuit, sub unius imperio, & unis castris, satius regi milites arbitratus. ⁴ Horum castrorum formam in locis compluribus etiam nunc extare, vallique & fossarum altitudines, & egregias munitiones firmo munimento relictas, nos recentissima memoria vidisse, & singulas portas adnotasse, quæ species illius veteris instituti, magnum nobis documentum fuit, libenter meminimus.

¹ Quod ne fieret.] Apud Cæsarem Belli civilis libr. 2. & 3. Sed & antea multo incendi castra imperaverat Q. Fabius Maximus dictator. Livii Decad. 1. lib. 9. erant autem maxime tentoria, ut dictum est, *stramento interfecta omnia, velut de industria alimenta ignis*, ut ait Livius Decad. 3. lib. 7. cap. 3.

² Erat quoque vetus constitutum.] Sic ante Capuam consulum & prætoris divisa diximus prætoria, ex Livio Decad. 3. l. 3. sic duorum consulum dicuntur duo consulares exercitus, ejusdem Decad. 1. 1. & castra alterius consulis

juncta castris alterius, ejus Decad. 1. 7. Polybius l. 3. de consulibus qui simul ad idem bellum mittebantur, *Consulibus*, inquit, *mor erat, ut legiones inter se dividerent, suoque uterque arbitrato proprio exercitu uteretur*. Idemque postea loquens de L. P. Mylio Paulo, & C. Terentio Varrone consulibus, qui ambo adversus Annibalem missi sunt, *Copia*, ait, *omnes inter consules dividuntur*.

³ Domitiano.] Suetonius in eodem cap. 7.

⁴ Horum castrorum.] Hæc ipsius authoris verba sunt.

CAPUT XIII.

Quot cognominibus * Fortuna dea apud Romanos cognominata, & quibus templis donata fuerit.

Inter numina pleraque quæ veteres habuere, olim à Romanis Fortunam eximie cultam, scriptum in antiqui-

GOTHOFRIDUS.

* Seneca 4. de beneficiis. 8. Natu-

ra, scilicet, fortuna, omnia ejusdem Dei nomina sunt, vario nomen sua potestate. Augu-

Fortu-
na ma-
scula.
Parva
fortu-
na.

quitatibus & traditum est. Idque ex eo conjectari licet, quod plures illi ædes fuisse, ac diversis nominibus deam denominari, vulgo proditum est. Primus enim ¹ Ancus Martius Fortunam virili cognomento dedicavit: ut vero plures certioresque, ² Servius Tullius Parvæ Fortunæ ædem consecravit primus. In qua æde signum sua prætex-
ta ornatum dedicasse, & longo tempore mansisse incorruptum, autores tradunt. Causam fuisse crediderim, quod tenuis ipse & parvi cultus, ut tum res erant, quodque ³ ex captiva natus, Fortunæ beneficio regnum assequutus foret, propterea templo illam sacrasse, proque dea coluisse, tanquam gratiam meriti ferret: quam quidem ita cumulatif-
sime retulit, ut non una æde illam recepisse aut consecrasse satis fuerit: siquidem regnum assequutus, ⁴ Fortis Fortu-
næ, ⁵ Primigeniæ, & ⁶ Masculæ, mox ⁷ Prosperæ, & Viri-

Augustinus 4. de Civitate 11. *Præsit fortis voceturque Fortuna.* & post: *Ipsa sit Fortuna barbata, quæ adultos barba induit, &c.* De Fortunæ porro Epithetis variis, vide Brissonium 1. de formulis.

TIRAQUELLUS.

¹ *Ancus Martius.*] Ex Plutarcho de Fortuna Romanorum, non multo post princip.

² *Servius Tullius.*] Ex eodem Problem. 74.

³ *Ex captiva natus.*] Id nos ample deduximus in nostris commentariis de Nobilitate.

⁴ *Fortis Fortuna.*] Plutarchus dicto Problem. 74. Livius quoque Decad. 1. libro 10. tradit Papyrium post triumphum, de reliquo ære quod in ærarium intulerat, ædem *Fortis Fortuna* de manubijs faciendam locasse, prope ædem eidem deæ à rege Servio Tullio dedicatam.

⁵ *Primigenia.*] De eadem scripsimus in præfatione tractatus Primigeniorum. num. 76. de qua Cicero lib. 2. de legibus, & Livius Decad. 3. libr. 9.

& 4. lib. 4. & 5. lib. 3. Item & Plutarchus dicti Problem. 74. & 106.

⁶ *Mascula.*] Plutarch. probl. 74.

⁷ *Prospera.*] Vereor ne hic falsus sit Alexander, dum id nomen veluti proprium tribuit Fortunæ, cum sit non nomen sed epitheton felicitis Fortunæ, ut alia plerumque dicuntur prospera, felicia, & secunda. Neque aliter intellexisse videtur Dionysius Halicarnassæus, unde forte hic mutuatus est, quæ de prospera & virili fortuna scribit lib. 4. originum Romanarum; ubi Græcis verbis hoc sensu inquit, *Hisque pace belloque gestis, ac duobus extractis templis Fortuna, quæ per omne vitæ tempus visus erat uti prospera, alteri in foro Boario, alteroque ad ripas Tiberis ei, quam virilem appellavit, sicut & nunc à Romanis dicitur.* Sed & alii quoque id epitheton tribuunt Fortunæ. Cicero lib. 3. de natura deorum, & in ea quam in senatu habuit post reditum. & Horatius lib. 4. Carmin. ode 14.

Fortuna iustro prospera tertio, inquit: quam & ipse Cicero Fortunam secundam in eundem sensum dicit in ora-

Virilis Fortunæ templum eundem erexisse fama vulgavit. ^{Fortuna diversa cognominata.} Quod quidem ^{Primi-} Fortis Fortunæ templum, extra pomerium fuisse in hortis à divo Cæsare populo legatis juxta Tiberim, mox Tiberii tempore dictum: ^{Fortuna prima.} Primigeniæ vero in colle Quirinali auctores memorant: quam ædem Domitius prætor urbanus postea dedicavit, licet alteram Primigeniæ ædiculam Publius Sempronius consul secundo Punico bello vovisse, & voti reus dedicasse feratur. Extatque veterum monumentis, eundem Servium Primigeniam & ^{Obsequens.} Obsequentem Fortunam in Capitolio sacrasse, illamque præcipua religione coluisse. Prosperæ vero in foro Boario fuit: ^{Prospera.} Virilis autem Fortunæ templum extra urbem ad Tiberis ripam, ^{Virilis.} in quod mulieres quæ dabantur nuptui, frequentes ventitabant, & corpore involato singula membra, ne quo morbo vitioque affectæ forent aut labæ aliqua tenerentur, detegebant. ^{Obsequens.} Aucto postea imperio, cum de Veientibus Carvilius Consul triumphasset: ærisque gravis trecenta nonaginta milia in ærarium detulisset, de

oratione de Responsis aruspicum. Fortasse camen Alexander *Prosperram* posuit pro *Bona*, de qua postea dicemus: cuius quidem *Bona* Fortunæ templum in foro Boario (ut hic de *Prospera* dicit) conditum fuisse tradit Hælicarnassus lib. 4.

§ *Fortis Fortunæ templum.* Plutarchus libro de fortuna Romanorum non longe à principio, sed & quantum ad id quod de ejus templo juxta Tiberim locato scribit Alexander, vide infra.

2 *Primigenia vero in colle Quirinali.* Livius 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad. lib. 4. & Decad. 5. lib. 3. & Plutarch. problem. 74. & 106. & hanc eandem dictam fuisse *Publicam* fortunam, Ovidius libro 4. Fastorum docet ibi,

Qui dicit, quondam sacra est villa Quirini,

Hæc fortuna dicæ Publica, verius erit.

3 *Obsequentem.* Plutarchus de for-

tuna Romanorum, & P. Victor in prima regione urbis Romæ.

4 *Virilis autem Fortuna.* Dionysius Hælicarnassus libro quarto, & Plutarchus de fortuna Populi Romani.

5 *In quod mulieres.* Ovidius libro quarto Fastorum,

Discite nunc, quare fortuna thura Virili

Detis eò, gelida qui locus haurit aqua.

Accipit ille locus pistori velamine cum-ctus,

Et æstivum nudi corporis omne videt.

Ut tegas hoc, celetque raras, fortuna Virili

Præstat, quod hoc parvo thure rogata facit.

6 *Aucto postea imperio.* Alexander hic, quod rarissime facit, auctorem citat Livium loco non designato, qui est Decad. 1. lib. 10. & idem prope Varro de lingua Latina lib. 5.

de reliquo quod ex manubiis & omni præda exactum fuit, Fortis Fortunæ ædem, prope illam quæ à Servio Tullio dicata fuerat, faciendam locasse, T. Livius auctor est, ¹ Cujus dies annua octavo calendæ Julias celebratur: quo tempore Hasdrubal perit, & Massinissa Siphacem bello vicit, ² Muliebris vero Fortunæ phanum Latina via, IIII. ab urbe milliaro, in quo loco Coriolanus matris precibus sive imperio adactus, ab urbis excidio temperavit, Romæ consecratum dedicatumque, haud ferme quisquam est qui ignoret: ³ cujus simulacrum non semel humanam emisisse vocem ferunt. Fuisse quoque ⁴ Viscatæ Fortunæ templum, quod ejus illecebris multi capiantur, denominatæ: ⁵ quinetiam Equestris, juxta lapideum theatrum, ad quod Q. Fulvius Flaccus ex Lacinæ Junonis templo

Muliebris.

Viscata.

Equestris.

mar-

¹ Cujus dies annua.] Ex Ovidio libro 6. Fastorum 767. qui mensi Junio dedicatus est, ibi,

Tempora se veteris quærere temeraria damni,

Quartus ab extremo mense hic ille dicit.

Postera lux melior: superas Massinissa Siphacem,

Et excidit telus Hasdrubal ipse suis. & paulo post, § l. 773.

Quam cito renervant Fortuna fortis honores!

Post septem lucas Junius albus erit.

² Muliebris vero Fortuna.] Livius 1. Decad. l. 2. cap. 40. Valerius Maximus lib. 1. cap. 8. & lib. 5. cap. 2. * Plutarchus de Fortuna Romanorum. Divus Augustinus de civitate Dei, l. 4. c. 19.

GOTHOFRIDUS.

* Plutarchus de fortuna.] Et in Coriolano.

Muliebris fortuna.] De hac Fortuna Muliebris sic loquitur Tertullianus libro de Monogamia: Fortuna muliebris, inquit, coronam non imponit, nisi quærens, sicut nec Matri Matrua.

TIRAQUELLUS.

³ Cujus simulacrum.] Dionysius Ha-

licarnass l. 8. Valerius Maximus dicto cap. 8. lib. 1. & dicto lib. Plutarchus, loquens de muliebris Fortuna, Quo tempore, inquit, Fortuna fertur simulacrum, hanc cum sacra retur vocem edidisse, [†] Sancte me legibusque patriis femina consecratote. & idem quoque scribit in Coriolano, ad finem, ubi præterea dicit, eam secundo vocem audiam esse. Lactantius tom lib. 2. c. 5. sic habet, Simulacrum Fortuna muliebris non semel locutus esse traditur.

GOTHOFRIDUS.

[†] Sancte me legibus.] Paulo aliter Valerius d. loco. Rite me matrona vixisti, riteque dedicasti. Idem Augustinus 4. de civitate 19.

TIRAQUELLUS.

⁴ Viscata Fortuna.] Plutarchus ubi supra, eam ita vocatam ait, quod tanaciter attrahat quicquid illi hæsit: & Problem. 74. tam Fortuna, inquit, invidias templum est, quam Viscata nominant. Budæus in prior loco Viscatricem vertit.

⁵ Quinetiam Equestris.] Ex Livio Decad. 4. lib. 10. cap. 40. & Decad. 5. lib. 2. cap. 1. & Valer. Maximus lib. 1. cap. 10. & Lactantius lib. 2. cap. 8.

[†] Bona.]

marmoreas tegulas detulit: quæ mox ob religionem eodem relatæ fuere. Ac ¹ Bonæ, ² Reduci, ³ Euelpidi, & Atrophez, nec non ⁴ Convertenti, ⁵ Benefesperanti, Propriæ, ⁶ Virgini, & ⁷ Seiz Fortunæ templa, uno tempore *Seia.* constructa multi asseverant. Tamen si ⁸ Equestris Fortunæ ædem Romæ nullam fuisse aliqui contendunt, nisi apud Antium, ⁹ Hanc ædem Fortunæ Seiz, à Servio Tullio antea

¹ *Bonæ.*] De qua Cicero 6. in Verrem, non longe à princ. dicit inter signa alia C. Helii Mamertini fuisse *Bonam Fortunam.* & Dionysius lib. 4. ubi tradit ei templum à Rege Servio Tullio conditum. Item & Plinius libro 36. cap. 5. ubi scribit *Praxitelis simulacrum Bonæ Fortunæ in Capitolio esse.* & Pausanias lib. 5. hujus aram in Olympia esse scribit, Dionysius Halicarnass. lib. 4. usi cum supra citavimus in verbo *Prospera.* Ea vero Græce vocatur *ἡ τύχη*, Cebet autem in Tabula *αγαθὴ τύχη*. Cujus etiam statua fuit Athenis apud Prytanæum, quam adolescens quispiam adeo deperit, ut amore infaniens, sibi ipsi mortem intulerit, de quo apud Pausaniam. Fuit autem & contrariio *Mala Fortuna*, Græcis dicta *κακὴ τύχη*. de qua paulo post dicetur.

² *Reduci.*] De qua Martialis lib. 8. Epig. 64.

Hic ubi Fortuna Reducis fulgentia late

Templa nitent, felix aræ nuper erat.

Item & Claudianus,

Aurea Fortuna Reduci si templa priores

Ob reditum convertere ducum. —

³ *Euelpidi.*] Plutarchus de Fortuna Romanorum.

⁴ *Convertenti.*] Idem ibidem & problem. 74. & forte de hac intelligit Livius Decad. 1. lib. 9. cap. 17. dum scribit, *longa vita Magnæ modo Pompeij Convertenti præbuit Fortuna:* quamvis ea verba aliter accipi possint.

⁵ *Benefesperanti.*] Plutarchus dicto

problem. 74. *Ἐυελπίδος* meminit, cujus ædem Romæ fuisse tradit, ubi interpretes vertit, *Benefesperantis Fortunæ*, rectius tamen posset interpretari *Bonæ spei Fortuna.*

⁶ *Virgini.*] Plutarcho de Fortuna Roman. est *παρθένος*, quæ *Virginalis* Arnobio, lib. 2. adversus Gentes.

⁷ *Seia.*] Hujus meminit Plinius lib. 36. cap. 22. cujus verba sub verbo, *Hanc ædem*, adscribam. De *Seiana fortuna*, commentar. ad Suetonium in Tiberio, & A. Gellius libro 3. cap. 9. meminerunt. De *Seia* quoque dea sive ea fuit, sive alia, quod utique magis credo, Plinius lib. 18. cap. 2. *Hos enim*, inquit, *deas tunc maxime norant, Seiamque à ferendo, Segetiam à segetibus appellabant, quarum simulacra in Circo videmus.* Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16. *Apud veteres qui nominasset salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutilinam, serias observabas.* Divus Augustinus de civitate Dei l. 4. cap. 8. *Sata frumenta quandiu sub terra essent, præpositam voluerunt habere deam Seiam: cum vero jam essent super terram, & segetem facerent, deam Segetiam: frumentis vero collectis atque reconditis, ut intofererentur, deam Tutilinam præposuerunt.*

⁸ *Equestris Fortunæ.*] Cornelius Tacit. libro 3. Ann. cap. 71. scribit: quod cum equites Romani pro valetudine Augustæ donum vovissent *equestri Fortunæ*, & ejus cognominis nullum tum Romæ delubrum esset, illud Antium miserunt, ubi eo nomine colebatur.

⁹ *Hanc ædem fortuna Seia.*] Ex Plinio lib. 36. cap. 22. ubi scribit. *Nerone principe in Cappadocia repertus est lapis,*

Con-
uer-
sus
Fortu-
na.

Calva.
Respi-
ciens.
Fors
Fortu-
na.

antea crectam ex phengite lapide mirifico opere Nero princeps instauravit, ita ut foribus opertis diurna ibi lux videretur: in qua Servii Tullii simulacrum tecto vultu toga superinjecta, diu mansisse dicitur, quasi ut lateret Fortune dedecus, quod serva natus imperitaret. Convertens autem Fortuna, quod homines ludificatur, quodque per omnia humana agitat, ac parvis momentis magnas facit mutationes, in eodemque vestigio nunquam diu stat, dicta denominataque est, quæ ¹ à Græcis τὴν Δεσπῶν, quasi æstuans dicta. ² Legitur quoque Fortuna Calva, quam sub tecto nominare, religio non finit: & ³ Fortuna Respiiciens, cujus ædes juxta templum Jovis Victoris erat. Et Fors Fortuna, ⁴ quæ ædem trans Tiberim habuit: & For-

duritia marmoris, candidus atque translucens, etiam qua parte sulva inciderant cæna, ex argumento Phengites appellatus. Hoc construxerat ædem Fortuna, quam Sciam appellant, à Servio rege sacratam, aurea domo complexus. Quare etiam foribus apertis, interdum claritas ibi diurna erat, haud alio quam speculorum modo, tanquam inclusa luce non transmissa.

¹ A Græcis τὴν Δεσπῶν, quasi æstuans. Alii æstuariam sive volubilem interpretantur: nam & ipsam volubilem dicit Plinius lib. 2. cap. 7. Sed tu de hoc omnino vide Erasimum chil. 1. centur. 9. c. 62. & chil. 3. cent. 6. c. 69, ut tamen non omitam, quod Catullus id Fortune tribuit quod maris est proprium, fluctus scilicet, cujus quidem maris pars est Euripus, inter Aulidem Bæotiz portam & Euboeam insulam, cujus meminit Strabo lib. 9. & Plinius lib. 2. cap. 97. Carmen vero Catulli est ex epigramm. 63. ad Mallium:

Accipe quæ mergat Fortunæ fluctibus ipse.

² Legitur quoque Fortuna Calva. Occasionem calvam esse omnes norunt, vel ex Græco Possidonii in lib. 8. Epigrammatôn, vel ex Ausonio, qui Latini-um illud fecit; in quo inter cætera est,

Occipiti calva na teneat fugiens.

Sed à quibus (veteribus intelligo) Fortuna ipsa Calva dicta sit, nescio, nec quare ita dicenda sit: nisi si quis contendat, ut occasionem ita & fortunam esse: ut si quæpiam bona offeratur, protinus sit arripienda, ne continuo effluat atque prætervolet, eamque nequicquam mox omisam queratis, ut dicebat Lucius ille Martius, apud Livium 3. Decad. lib. 5. Neque enim eadem bona Fortuna, nec sæpe, nec diu est, ut de occasione dicebat Aristhenus apud eundem Livium Decad. 4. lib. 2. Cælius vero Rhodiginus lib. 2. c. 29. in Plinii lib. 18. cap. 2. ubi post Sciam & Segeſtam alterius quoque sine cognomine meminit, Calvam à quibusdam intelligi, scribit. Magis tamen ei placet Tutlinam intelligere, ex Augustino Civitatis lib. 4. cap. 8.

³ Fortuna Respiiciens. Hujus templum P. Victor ait esse in decima regione urbis Romæ.

⁴ Quæ ædem trans Tiberim habuit. Varro de lingua Latina l. 5. Livius 1. Decad. lib. 10. cap. 46. & Decad. 3. lib. 7. Tacitus lib. 2. ejus ædis juxta Tiberim meminit, in hortis quos Cæsar dictator populo Romano legaverat. Plutarch. de fortuna Romanorum.

P. Vi-

¹ Fortuna Propria, cujus delubrum in Palatio est. & ad portam Collinam fuisse <sup>Pro-
pria</sup> tres Fortunas, de quarum nominibus ambigitur : ædem quoque Fortunæ ¹ intra portam Carmentalem, & ² malæ Fortunæ, in Exquiliis, ubi sacellum ^{Malæ} Larium fuit, sub idem tempus dedicatas invenimus. Hanc, quæ intra portam Carmentalem sita erat, quandoque incendio absumptam, triumviri reficiendis ædibus à solo collapsam refecere : ³ illam vero quæ in Exquiliis, non ut opem ferret, sed ne obesset, ⁶ sicut Febris phanum, & <sup>Fortu-
na suo
mala-
crædula</sup> pleraque numina Romani persancte coluere. ⁷ Ejus vero simulacrum inanum altera cum cornu copiæ, altera gubernacu- ^{versus}

P. Victor in 14. urbis regione. Donatus in Phormione. & Ovidius 4. Fastorum air,

Ite deam Leti Fortem celebrate Quirites,

In Tiberis ripa munera regie habet.

¹ Fortuna Propria.] Plutarchus de fortuna Romanor. eam idiam Græce vocat.

GOTHOFRIDUS.

² Tres fortunas.] His addendum ex Athenæi 8. Hadrianum imperatorem extruxisse ac dicasse Fortunæ urbis Templum.

TIRAQUELLUS.

³ Intra portam Carmentalem.] Ex Livio 3. Decad. lib. 5. post princ. Alteri, inquit, reficiendis ædibus Fortuna & matris Matrona intra portam Carmentalem : sed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumpta fuerant.

⁴ Mala Fortuna in Exquiliis.] Id ex Plinio est, lib. 2. cap. 7. Sed quod hic dicit Alexander, ubi sacellum Larium fuit, male accipit apud Plinium : neque ille quem sequi auctor hic videtur, de mala Fortuna loquitur, sed de Orbona dea : ejus verba hæc sunt : Ideoque etiam publice Febris phanum in Palatio dicatum est, Orbona ad ædem Larium ara : & mala Fortuna in Exquiliis.

⁵ Illam vero qua in Exquiliis.] Plin. lib. 2. cap. 7.

⁶ Sicut Febris phanum.] Plinius eodem loco, & Valerius Maximus lib. 2. cap. 5. & alii quos in id citavimus in commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 539.

⁷ Ejus vero simulacrum.] Lactantius lib. 3. c. 29. Simulacrum, inquit, Fortuna cum copia & gubernaculo fingunt, tanquam hæc & opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui, inquit, opinioni & Virgilius assensit, quæ Fortunam omnipotentem vocat, & Historicus qui ait, Sed profecto fortuna in omni re dominatur. Hæc ille. Locus autem Virgilii est ex octavo Æneidos, v. 334.

Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum.

Atque etiam si is est, in illo carmine Asclepiadeo,

Fortuna omnipotens insipientibus.

Ille autem Historicus est Salustius in Catilinario. Paulanias autem lib. 7. quo Achaica describit, tradit in ædícula Ægioz Fortunæ signum esse Amalthæa cornu præ se ferens, cui assistit volucer Cupido : quæ quidem Amoris cum Fortuna conjunctio, significat plus fere in amore Fortunam posse quam pulchritudinem : qua de re infra sub verbo, Bupalus.

G 3

1 Nov

naculum geminum versans effingebatur. ¹ Nonnulli habitu fœmineo furenti similem, cæcam & exoculatam super volubile saxum effinxere, quod nullo delectu opes ad malos & indignos conferat, quodque vaga, inconstans, & instabilis foret. Quare Apelles Fortunam sedentem effinxisse dicitur, eo quod nunquam staret: sed quos fovisset indulgenter, mox de gradu deiceret. ² Aliqui sine pedibus illam exculpserunt, sed manus & pennas tantum adhibuere: ut si manus porrigeret, pennas comprehendere non sineret. ³ Bupalus vero Fortunæ simulacrum fecisse dici-

¹ Nonnulli habitu fœmineo.] Ex Cete in Tabula, Sed mulier, inquit, illa quamam est, quæ veluti cæca atque insana super lapide quodam rotundo consistere videtur? Fortuna, inquit, vocatur, &c. De qua ex Pacuvio antiquo poeta, auctor ad Herennium refert,

Fortunam insanam esse & cæcam & brutam perhibent philosophi, Saxoque illam instare globoso prædicant volubili.

Ideo, quo saxum impulseris fors, cadere eo Fortunam autumat.

Cæcam ob eam rem esse iterant, quia nihil cernat, quo sese applicet.

Insanam autem ajunt, quia atrox, incerta, instabilisque sit.

Brutam, quia dignum atque indignum nequeat internoscere.

Plinius lib. 2. cap. 7. *A plenisque vero & cæca etiam existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorum sanctrix.* Apulejus l. 7. Metam. post princip. *Subibatque me, non de nihilo veteris prisque doctrina viros finxisse ac pronuntiasse, cæcam & prosum exoculatam esse Fortunam, quæ semper suas opes ad malos & indignos conferat, nec unquam judicio quemquam mortalium eligat.* Ex quibus Alexander hac de re plura mutuatus est. Ante hos Aristoteles Problem. libr. 8. cap. quærit, *cur divitiæ magna ex parte ab hominibus præcis, potius quam à bonis habeantur? An quia Fortuna cæca est, inquit, &*

discernere sibi atque eligere quod melius est non potest. Tullius autem in lib. de Amicitia, sic ait, *Non ipsa solum Fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cecos, quos amplexa est.* Alia multa de Fortunæ cæcitate, volubilitate, & inconstantia, videbis in illo Asclepiadeo apud Virgilium & Martianum Capellam.

² Aliqui sine pedibus.] Hi sunt Scythæ ex Q. Curtio lib. 7. in oratione Legatorum è Scythia ad Alexandrum. Sed ad id quod de pennis hic ait, accedit quod & Eusebius ipsam Fortunam scribit, *veteres in pila sedentem effinxisse, eique alas addidisse.* Ad quod alludit illud Horatii lib. 3. Carminum Ode 29.

Fortuna se ro lata negotio, & Ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores, Nunc mihi, nunc alii benigna. Laudo manentem, si celeres quatiè Pennas, resigno, quæ dedit.

³ Bupalus.] Hic Pictor ex Horatio, Epod. Ode 6. & ipsius eo in loco interpretibus. & Pausanias libro 9. quo Bœotica describit. Apud eundem autem Pausaniam lib. 4. quo de Messeniis, *primus Smyrnaeis simulacrum Fortunæ omnium primum finxit, capitique illius polnam imposuit, & altera manu copia cornu, quod Amalthea Græci vocant, tenentem fecit.* De quo supra in verbo, *Ejus vero simulacrum.*

dicitur primus, polum habens in capite, & altera manu cornu Amaltheæ. Aliâ vitream, quod puncto temporis frangitur, statuere Fortunam. Cujus simulacrum ex auro ^{Fortuna simulacrum} fabrefactum velut sacratissimum in cubiculo imperatoris poni, & post obitum in successoris tabernaculum transferri Spartianus memorat. Fuitque observatum, illos qui ^{in cubiculo Imperatoris} Fortunam religiose colerent, magnis sæpe incrementis auctos: qui vero minimo cultu, aut despectui habuissent, pluribus incommodis fuisse dehonestatos. Propterea Timotheus Cononis filius, quod Fortunæ successus sibi adscriberet, neque illi ut par erat, gratiam ferret, licet magnus Imperator, de gradu dejectus, & infœlici pugna victus, atque in exilium actus fuit. Galbæ quoque, qui ^{Fortuna cultores & despectores.} For-

1 Cujus simulacrum ex auro.] Spartianum hic auctor citat, cujus in vita Severi Imperatoris hæc sunt verba, Fortunam deinde regiam, quæ comitari principes, & in cubiculo poni solebat, geminare statuerat, ut sacratissimum simulacrum utrique relinqueret filiorum. Sed cum videret se perurgeti, sub hora mortis jussisse fertur, ut alternis diebus apud filios Imperatores in cubulis Fortuna poneretur. Sed ex iis nondum apparet eam Fortunam ex auro fabricatam, ut Alexander ait, sed id est ex Julio Capitolino, cujus in extremo vitæ Antonini Pii hæc verba sunt, Fortunamque auream, quæ in cubiculo principum poni solebat, transferri ad eum jussit, id est, ad Antoninum Philosophum qui illius successor fuit. Rursus in vita ipsius Philosophi, Statimque inquit, signo Equanimitatis Tribuno dato, fortunam auream quæ in cubiculo solebat esse, ad Marci cubiculum transire jussit. Tacitus autem l. 15. de Nerone loquens, inquit, jussisse cum ut Fortunarum effigies aureæ in solio Capitolini Jovis collocarentur. Sed an ibi intelligat de aureis effigibus, quæ in cubiculo principum esse solebant, mihi perspicuum non est.

2 Timotheus Cononis filius.] Hic fortunatus Imperator existimabatur, atque

ideo ei quidam irvidentes pingeant urbes nassam illi dormienti ultro ingredientes, quibus hæc ipse dicebat, Si tantæ urbes dormiens capio, quid me vigilem sacrum putatis? refert Plutarchus in Apophthegmatis Imperatorum. Attamen tam fœlix Imperator acceptam fortunæ tantam felicitatem non ferebat, sed suæ ipsius virtuti. Ideo & is tandem centum talentis condemnatus fuit, & in Chalcidem secessit, ut tradit Probus Æmylius in illius vita. Non sic autem Nicias, & ipse Atheniensium Imperator: nam si quid ei præclarum gerere contigisset, ejus gratiam non virtuti ac prudentiæ suæ, sed Fortunæ magis ac deorum benignitati acceptum referebat, gloriam suam, quam minime poterat, invidiæ obnoxiam facere conabatur. In quo præclare illum sibi consuluisse aliorum casus edocuerunt, quod & in ipsius Nicias vita Plutarchus scriptum habet.

3 Galbæ quoque.] Suetonius in eod. c. 18. Manile, inquit, margaritis gemisque confectum ad ornandam Fortunam suam Thusculanam, ex omni gaza secreverat; id repente, quasi angustiore dignius loco, Capitolinæ Veneri dedicavit: ac proxima nocte somnians speciem Fortunæ querentis fraudatam se dono de-

Fortunam Thufculanum torque fraudarat, illumque Capitolinæ Veneri dedicarat, in somnis Fortuna queri visa est, quod se promisso fraudasset, brevi se quoque erepturam quod dederat, interminata est: quod mox fuit sua morte subsequutum. Sed quod de Mala Fortuna & Febri, ideam de ¹ Postverta & Prosa, quarum Romæ duæ aræ fuere, ac ² de Væjove, ³ Timore, & ⁴ Pallore, atque ⁵ Averrunco & ⁶ Robigo diis, dictum accepimus. Siquidem hujusmodi numina, ⁷ ne quid obessent, neve aliquid afferrent incommodi, Romani persancte habuere, quos cane & ove placabant. Fuit enim ⁸ Væjovis ædes in-

*Diino-
cenes.
Væjo-
vis tem-
plum.*

stinato, minantisque erepturam & ipsam quæ dedisset. Cumque exterritus luce prima, ad expiandum summum præmissio qui rem divinam apparerent, Tusculum excucurrisset, nihil invenit præter tepidam in ara sarillam, atratamque juxta senem in catino vitreos hum tenentem, & in cado fictili merum.

¹ *Postverta.*] A. Gellius l. 16. c. 16. & Macrobius Saturnal. lib. 1. cap. 7. *Post-vertam appellat, ut & Antevortam.*

² *De Væjove.*] A. Gellius l. 5. c. 12. & de eo quoque meminit Cicero l. 3. de natura deorum.

³ *Timore.*] Imo *Pavore*, ex Livio Decad. 1. lib. 1. cap. 27. & Lactantio lib. 1. cap. 20. & Divo Augustino de civitate Dei, lib. 4. cap. 23. & aliis à me citatis in commentario Nobilitatis cap. 31. n. 539. Licet enim *timor* & *pavor* idem significant, non licet tamen propria nomina in alia ejusdem significationis mutare, ut alias diximus.

⁴ *Pallore.*] Ex Livio, Lactantio & Augustino, & aliis dicto loco relatis in ea Nobilitate.

⁵ *Averrunco.*] Varro de lingua Latina lib. 16. ex auctoritate Pacuvii.

⁶ *Robigo.*] Hunc nonnulli *Robignum* & *Rubignum*, alii *Robiginem* & *Rubiginem* vocant. De quo Varro lib. 1. de re

rustica, cap. 1. loquens de Diis rei rusticæ, quarto, inquit, *Robignum & Floram*, quibus propitiis neque rubigo frumenta, atque arbores corrumpit, neque non tempestive florent: itaque publicæ *Robigo feriz, Robigalia, Floræ ludi, Floralia*, instituti. Ovidius libr. 4. Fastorum, § 1. 907.

Flamen in antiquum lucum Robiginis ibat.

& Columella libr. 10.

Hinc mala Rubigo virides ne torreat herbas,

Sanguine lactantis catuli placatur, & extis.

De *Rubigalibus Festis* illi Deo dedicatis, præter Vartonem, Plinius libr. 18. cap. 29. *Tria namque tempora fructibus metuebant, propter quod instituerunt ferias, diesque festos, Rubigalia, Floralia, & Vinalia: Rubigalia Numa constituit, anno regni sui undecimo, quæ nunc aguntur ad septimum Cal. Maji, quoniam tunc fere segetes rubigo occupat.*

⁷ *Ne quid obessent.*] Ex Valerio Maximo, l. 2. cap. 5. Livio Decad. 1. l. 1. Plinio lib. 2. cap. 7. Lactantio, lib. 1. c. 20. Divo Augustino de civitate Dei lib. 4. in multis locis.

⁸ *Væjovis ædes.*] A. Gellius libr. 5. cap. 12. & Ovidius libr. 3. Fastorum, § 1. 430. & P. Victor in 8. regione urbis.

I Febrio

inter Capitolium & arcem inter duos lucos. ¹ Febris vero phanum triplex: unum in capite vici longi, alterum in palatio, tertium juxta Mariana monumenta, cujus adhuc extare vestigia plerique asserunt. Quæ numina à Græcis originem duxisse crediderim: quippe ² Athenienses Contumeliæ & ³ Impuditiæ aras sacrarunt, ut à contumeliis & probris averterent. ⁴ Lacedæmonii, Morti & ⁵ Timori, atque aliis affectibus templa dicarunt. ⁶ Misericordiæ quoque, ⁷ Pudori, ⁸ Famae & ⁹ Appetitioni Athenis visuntur

¹ *Febris vero phanum.*] Ex Valerio Maximo lib. 2. cap. 5.

² *Athenienses Contumelia.*] Cicero lib. 2. de legibus illud vitiosum Athenis, quod Cylonio scelere expiato Epimenide Crete suscitante, fecerunt *Contumelia phanum* & *Impudentia*. Et Pausanias lib. 1. has appellat ὁμοῦ & ἀνιδείας. Et Theophrastus in libro de legibus ὁμοῦ & ἀνιδείας ὅτι τοῖς Ἀθηναίοις εἶναι βούλονται, &c. Iustus libro 4.

³ *Impudicitia.*] Aut Alexander aut librarius hic erravit, nam *Impudentia* legendum est, ex Cicrone & aliis proxime relatis: & præterea Zenobio, & Theophrasto lib. de legibus, & Diogeniano in collectaneis Adagiorum, in enarratione illius ὁμοῦ & ἀνιδείας, id est, dea Impudentia, & Menandro in Gnomologiis, qui illam Dearum maximam appellat.

— ὁμοῦ & ἀνιδείας τῶν θεῶν
νῦν εἰς ἀγαθὸν, εἰ θεὸν καλεῖται ὁ θεὸς
θεὸς, τὸ καλεῖται γὰρ νῦν τομὴς θεός.
De quo vide Erasmus, qui & hos citat, Chiliad. 3. cent. 1. cap. 63. nullibi autem legi *Impudiciam* deam fuisse existimatum.

⁴ *Lacedæmonii, Morti.*] Plutarchus in Cleomene. Estque hymnus Morti apud Orpheum, qui ei thure sacrum facit. Sed & alii *Mortem deam* sive *deam* putaverunt: & inter cæteros Virgilius lib. 11. Æneidos.

*Mita bonum circa maculantur corpora
Morti,*

Setigerasque suæ, raptasque ex unibus agris

In flammam jugulant pecudes. —

Ubi Servius ex Lucano & Statio Papinio. *Mortem* præterea unam è Parciis nominatam tradidit Cælius Vinet in suis Antiquis lectionibus referente A. Gellio lib. 3. cap. 16.

⁵ *Timori.*] Plutarchus in Cleomene, de quo dictum supra in verbo, *Timore*.

⁶ *Misericordiæ.*] Pausanias libro 1. Diod. Siculus lib. 13. Et è poetis Statius illam magnificè describit lib. 12. Thebaidos, illis versibus,

*Urbe fuit media nulli concessa potentum
Ara dræm.* —

& Claudianus in bello Gildonico,

— *Flentibus aram*

*Et propriam miseris novem statuisse
Athena.*

Id autem templum *Misericordiæ* Athenis pro Asylo fuit, ut tradit Servius Maurus ad Virgilium 8. Æneid. ibi,

*Hinc lucum ingentem, quem Romulus
acer Asylum,*

Retulit. —

⁷ *Pudori.*] Xenophon in Symposio, & Pausanias lib. 1. Hesiodus autem in ἔργois & ἡμάρταις scribit Pudorem cum Nemese in coelum redisse, mutato aureo sæculo: & Hesychius refert *Pudoris* aram Athenis fuisse in Acropoli.

⁸ *Famae.*] Pausanias & Hesiodus prædictis in locis, & Plutarchus in Camillo, ubi & ei templum Romæ fuisse dedicatum tradit.

⁹ *Appetitioni.*] Ibidem Pausanias:

G 5 & vi-

Vitulina dea, Hercules. tur aræ. Romani ¹ Vitulinam deam, quod lætitiæ præ-
 effet, magno cultu semper habuere. Etiam ² Paupertatis
 & ³ Senectæ, apud Gades facellâ ostenduntur. & ⁴ Oetæi
Conopium. Herculem Conopium, ne provinciam infestam culicibus.
Apollo. redderet, venerati sunt. Nam culices Oetæi conopas vo-
culiciarius. cant. Sicut de ⁵ Apolline Culiciario proditum est, qui in
Jupiter. Attica colebatur, quod infestos culices ex agris propulsa-
Hippothonus. ret, & ⁶ Hippothonus Jupiter apud Erythræos, & ⁷ Ery-
Apollo. thibius Apollo apud Rhodios habentur inaximi. Erythi-
Erythibius. bium enim Rhodii rubiginem dicunt. ⁸ Bæotii quoque
Promopion. Apollini Pornopioni sacra facere dicuntur, ne muribus
Fortuna cul- provinciam redderet obnoxiam. Apud eos enim mus por-
tus a- nopios nuncupatur. Et tametsi Fortunæ præcipuum no-
pud ex- men Romæ fuerit, non minus tamen apud alios culta ce-
teras. lebra-

& videndus Cicero libro 2. de natura deorum.

1 *Vitulinam.*] *Vitulam* legendum est ex Macrobio, aliorum auctoritate scribente Saturnalior. lib. 3. cap. 2.

2 *Paupertatis.*] Ex Arriano de gestis Alexandri, ubi rationem reddit, quod ea ad artes comminiscendas industriam, & ingenium hominum exauit. Aristophanes quoque in Pluto ejus deæ meminit.

3 *Senectæ.*] Ibidem Arrianus.

4 *Oetæi Herculem Conopium.*] Strabo l. 13. Sunt autem qui non *Conopium*, sed *Carnopium* legant: quod scilicet, *Carnopas* fugaverit, id est, locustas, quas illi *καρπώνας*, vel *ἀνγίδας* vocant,

5 *Apolline Culiciario.*] Ibidem Strabo.

6 *Hippothonus Jupiter.*] Hic est error manifestus Alexandri, qui dum Strabonem ex jam dicto loco sequeretur, deflexit tamen ab Strabonis verbis, quæ Latine sic redduntur: *Solent homines à parvis velut nomina imposita, quibusdam lenimentis mitigare. Nam & à culicibus, quos Oetæi Conopas vocant, Hercules Conopium apud illos colitur, quoniam eos ab iis liberavit. Apud Erythræos quoque Milinitem habitantes*

Ipothonus colitur, quod ipsi vineis infestissimus sit: nam ex Erythræis omnibus apud illos solum ea bestiola non gignitur. Hæc ille: ex quibus vides hic non semel errasse Alexandrum, tum quod *Hippothonus* scripsit pro *Ipothone*, tum quod cognomen Jovi tribuit, quod *Herculis* est.

7 *Erythibius Apollo.*] Et hæc quoque ex Strabone: qui proxime dictis subjecit, *Rhodii autem Apollinis Erythibii templum habent: hi Rubiginem Erythibiam vocant.*

8 *Bæotii quoque, &c.*] Aliter Strabo, ubi supra, *Apud Æoles, inquit, qui in Asia sunt, mus quidem Pornopion vocatur. Rhodii autem hoc modo culices vocant, & sacrum faciunt * Apollini Pornopio.*

GOTHOFRIDUS.

* *Apollini Pornopio.*] Quin Pausanias notat libro 1. sive Atticis, apud Athenienses, extra templum (quod *Parthenona* appellabant) æneum fuisse Apollinem (à Phidia factum) *Parnopiumque* appellatum à bruchis, quod se deus Bruchos, (qui totum agrum magna afficiebant calamitate) extra fines pulsurum dixisset.

lebrataque est: Nam Ferentino in oppido, & ¹ in Algido, atque ² Antii, Equestris Fortunæ templum & alterum ³ Præneſte ſatis vetuſtum, & multa religione inclytum viſebatur, ubi ſub imagine ⁴ duarum ſororum colebatur, ex quo conſulentiſſimis certa edi oracula putabant: ubi ⁵ Sortes *Sortes.* primum à Numeſio Suffucio ſitas fuiſſe fama fert, ſicut ⁶ Lyciæ ſons ſortes antiquiſſimis characteribus, quibus futura prænoſcuntur, emittere traditur. In Eubœa quoque Rhamnii urbs fuit, in qua Fortunæ templum habebatur *Rhamnienſes.* maximum, & multis cæremoniis ſacrum. Præ cæteris autem ⁷ Syri Fortunam impenſius coluiſſe feruntur, cuius ſimulacrum ad Orontem ſummo ingenio & arte, ut Pauſanias ait, à Sicyonio Eutychiſde effictum erat: ſicut Athenis in Prytanæo ſimulacrum *αἰγῶν τοῦ τυχεῖς* ſupra omnium ſæculorum memoriam inſigne colebatur.

TIRAQUELLUS.

1 *In Algido.*] Nam & Livius Decad. 3. libro 1. ſcribit *ſupplicationem Fortunæ in Algido ſactam.*

2 *Antii.*] Cornelius Tacitus l. 3.

3 *Præneſte.*] Cicero libr. 2. cap. 41. de divinatione. Plinius libr. 36. cap. 25. Strabo libr. 5. Valerius Max. libr. 1. c. 1. Suetonius in Domitiano c. 15. & Livius Decad. 5. libro 2. cap. 1. unde Silius ait,

— *Celiſque dicatam
Fortunæ Præneſte jugis* —
& Lucanus libr. 2.

— *Vidiſſi Fortunæ colonos
Præneſtina ſuos.* —
Sed & Caputæ templum Fortunæ fuit, quod tactum de cœlo ſcribit Livius 3.

Decad. libr. 7. cap. 25. & apud Megarenſes, ex Pauſania libro 1. & Corinthios & Argivos, ex eodem libr. 2. & apud Phæacas, ex eodem libro 4. Item & Eleos, ex eodem libr. 6. & Thebanos & Theſpienſes, ex eodem Pauſania libri noni diverſis locis. Item in urbe Siciliæ Tyche dicta, quod ibi *phantum Fortunæ vetuſtū fuit*, ut reſert Cicero in Verrem libr. 4. cap. 53.

4 *Duarum ſororum.*] Hinc Statius in Sylvarum libro primo.

Et Præneſtina poterant migrare ſorores.

5 *Sortes.*] Cicero libr. 2. cap. 41. de divinatione.

6 *Lyciæ.*] Vide in libr. Primigeniorum, quæſt. 17. in 1. oppoſ.

7 *Syri Fortunam.*] Pauſanias libr. 6. quo Eliaca deſcribit.

CAPUT XIV.

Quoties opima spolia casis hostium ducibus Romam relata fuerint, & quoties fani templum clausum sit, aliaque scitu non indigna.

Opima spolia, ' quæ regibus ducibusque hostium ca-
sis, Jovi Feretrio in Capitolium ferebantur, ter so-
lum à Roinanis ducibus, qui fortem strenuamque operam
Prima spolia opima. reipublicæ navarunt, delata fuisse comperimus. ² Prima
Romulus urbis auctor & parens, de Acrone Ceninensium
duce post raptas Sabinas detulisse fertur, quo tempore Jo-
vis Feretrii templum dicavit. Fuere enim Ceninenses ex
Sabinis, Latio propinqui, qui una cum Crustumini &
Antennatibus ob raptarum contumeliam contra Romanos
Jovis Feretrii tem- plum. primi sumpserunt arma. Jovis vero Feretrii templum fuit in
vertice Capitolini montis, exiguum sane & angustum, sed
religione sanctum, & propter vetustatem longe primum.
Neque magno post intervallo ³ Cornelius Cossus dux ea
Secunda spolia opima. tempestate inclytus, secunda detulit spolia de Larte To-
lumnio, rege Vejentum, quem acie vicit, & manu con-
fecit. ⁴ Vejentes enim gens Hetrusca fuere, cum quibus
& Romanis multiplici bello, & prope assiduâ cladibus,
Tertia spolia opima. de imperio sæpe dimicatum est. Tertia ⁵ Claudius Mar-
cel-

TIRAQUELLUS.

¹ *Opima spolia.*] Hoc ex Dionysio Halicarnas. lib. 2. Livio Decad. 1. l. 1. cap. 10. & 4. cap. 19. 20. & Sexto Pompejo lib. 13. & Propertio lib. 4. Eleg. 11.

² *Prima Romulus.*] Livius dicto libro 1. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. Plutarchus & in Romulo & in Marcello. Plinius de viris illustribus cap. 2. Solinus cap. 2. Hinc Ovidius lib. 5. Fastorum, ab Ilia natum Romulum vocat,

— *Iliaden humeris ducis arma feren- tem.*

³ *Cornelius Cossus.*] Livius dicto

lib. 4. & Valerius ubi supra. Plinius aut scriptor de viris illustribus cap. 25. Plutarchus distis in locis. Servius l. 6. Æneid. ad illa v. l. 841.

Quis te magne Cato, tacitum aut te Cossæ relinquit?

Ovidius præterea in Epigrammatis, apud Priscianum lib. 5.

Larte ferax caso Cossus opima tulit.

⁴ *Vejentes.*] Livius ubi nuper. & lib. 5. ejusdem Decad. 1. & Valerius Maximus lib. 1. cap. 8.

⁵ *Claudius Marcellus.*] Virgilius 6. Æneid. v. l. 855.

Aspice ut insignis spoliis Marcellus opimis

Ingre-

cellus manu strenuus & bonus Imperator, de Viridomaro Gallorum Duce, seu Britomarto apud Clastidium victo, opima spolia reportavit. Cum Gallis enim & Romanis ad internecionem, & sæpe Marte atrocissimo dissensum est. Sed hi Infubres, fuere accolæ Alpium, qui post Senones arma contra Romanos tunc & sæpe alias moliti sunt. ^{Feretrius} Feretrius vero Jupiter vel à ferendo seu feriendo dictus, quasi ut ducem dux feriret, se propitio & juvante effectum sit. ^{Jupiter unde.} Ex cujus æde, siquando fœdus ferire, aut pacem Feciales inire vellent, sicut ex Capitolina arce verbenam & gramen cum terra evulsum, ita lituum & lapidem silicem, quo fœdus percuterent, sumere mos erat. ^{Opima spolia unde dicta.} Opima vero, vel ab opibus, ut ait Varro, vel ab invicto opere, cum victoribus tantum laudis accesserit, nomina sumptere: seu quod fidei propius est, opima ampla dici, sicut ⁴ opimam prædam, & ⁵ opimum bovem dicimus. Hæc nisi duces, regesque, ⁶ quorum auspicio res geruntur,

Ingressitur, visitque viros supereminet omnes.

Hic rem Romanam magno turbante tumultu

Sistit eques, sternet Parnos, Gallumque rebellem:

Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.

Quibus adde Plutarchum ubi supra, & Florum Epitome Livii lib. 20. *

GOTHOFRIDUS.

* Ausonius Eidyllio XII.

Tertia opima dedit Spoliatus Aremericus Lars.

Hunc Florus 2, cap. 4. Viridomarum appellat. Propertius loco hic citato Viridomarum.

TIRAQUELLUS.

1 Feretrius vero Jupiter. Plutarchus in Romulo. Festus lib. 6. & Propertius Eleg. 11. lib. 3. in fin. ait,

Nunc spolia in templo tuis condita, causa Feretri,

Omne quod certo dux ferit ante ducem:

Sen quia victa suis humeris hæc arma ferebant,

Hinc Feretri dicta est ara superba Jovis.

2 Ex cujus æde. Livius 1. Decad. lib. 1. & 3. Decad. lib. 10. ad finem.

3 Opima vero. Festus lib. 13.

4 Opimam prædam. Cicero in orat. pro Roscio Amerino, Horatius Epodon ode 10.

5 Opimum bovem. Varro rei rusticæ lib. 2. cap. 1. & Cicero lib. 5. Tusculan. questionum.

6 Quorum auspicio res geruntur. Neque enim alii opima spolia Jovi Feretrio ponebant, ex Livio Decad. 1. l. 4. ubi, Caterum, inquit, præterquam quod ea rite opima spolia habentur, quæ dux duci detraxerit, nec ducem nominet, nisi cuius auspicio bellum geritur. Valerius Maximus lib. 3. cap. 2. de T. Manlio Torquato, & aliis sequi. Plutarchus in Marcello, Obtinebat, ait, tum opima, ea tantum opima esse spolia, quæ primo in agmine dux duci detraxisset. Dio. lib. 51. de M. Licinio Crasso, Bojer,

tur, fuisset corporibus dimicantes, hostium ducibus detraxerint, necemque & exitium intulerint, haudquaquam opima dici voluere. ¹ Fuere qui crederent Jovi Feretrio spolia opima, prima trecentis assibus: secunda Marti, octoginta: tertia Quirino, assibus centum, ex commentariis Numæ præmio constituto, fuisse consecrata. Sed admonuit me hujus rei mentio, venitque mihi in mentem, id quod veterum monumentis extat, ter quoque templum Jani, pacatis undique populis, ocioque & pace compositis, quamdiu Romana res steterit, clausum fuisse. Ex qua re conjectari licet, Romanos à gerendis bellis, & strepitu armorum, parum ocii & laxamenti habuisse, atque ideo militari usu assiduo, manu promptos, fortesque bel-
Jani
tem-
plum
quoties
clau-
sum.
Car-
thago
velli-
galis
pop.
Rom.
Templa
Jani.
go

*nas, inquit, cecidit, ac regem eorum Del-
dorem interfecit, Iovi Feretrio opima
spolia relaturus, si ipse suis auspiciis non
Cæsaris rem gessisset.*

[Fuere qui crederent.] De cæteris
Plutarchus, paulo tamen aliter, qui sic
in Marcello scribit, Numam Pompili-
um in commentariis prima, secunda & tertia
nominaſſe opima traditum eſſe: prima-
que capta, Jovi Feretrio: Secunda, Mar-
ti: Tertia, Quirino consecrari juſſit. ¹ pri-
mo aſſes trecentos, ſecundo, octoginta, ter-
tio centum præmium eſſe conſtituit. Ser-
vius autem ad 6. Æneidos tradit, Nu-

*nam præcepiſſe prima opima ſpolia Jovi
Feretrio debere ſuſpendi, quod jam Ro-
mulus fecerat. Secunda, Marti: quod
Coſſus fecit. Tertia, Quirino: quod fecit
Marcellus.*

2 Semel à Numæ.] Ex Livio Dec. 1. l. 1.

3 Templum Jani.] Ex Varrone l. 4.
de lingua Latina. Plutarcho de fortuna
Romanorum. L. Floro libr. 4. Epito-
marum, ad fin. Servio, ad illud 1. Æn.

*Aſpera tum poſitis miſceſcens ſecula
bellis.*

4 Iterum poſt.] Paulus Oroſius l. 4.
cap. 10.

1 Impa-

go facta est, sed brevi tempore tertio¹ imperante Cæsare Augusto, post bellum Actiacum, Antonio & Cleopatra victis profligatisque, ² pace terra marique parta, cum tot dissonas gentes nationesque societate & foedere junxisset: & à civili dissensione, assiduisque cladibus populus respirasse, & quietis imaginem sumplisse visus foret. ³ Qui tamen ter Janum clausisse dicitur post Actiacam victoriam: primo, quo tempore Augustus fuit consalutatus: secundo, post Cantabricam: tertio, cum à cunctis orbis partibus res pace composuisset, ⁴ Post quos Nero princeps, & deinde⁵ Titus Cæsar, eversa Hierosolyma, & bellis confectis, Jani templum clausisse feruntur. Quod quidem ⁶ templum ad infimum Argileti, medium circa forum, contra Capitolium fuit, forma quadrata, haud multæ amplitudinis. Siquidem cum Jani simulacrum & aram tecto clausisset, non multum ultra spatii occupavit. Et sicut ⁷ duplici

¹ Imperante Cæsare Augusto.] Idem Orosius libro 6. cap. 20. & Suetonius Augusto, cap. 22.

GOTHOFRIÐUS.

² Pace terra marique parta.] Hoc elogio, Pace terra marique parta Janum clausit. Imperatores Janum à se clausum festatum relinquebant. Livius 1. cap. 19. Nostra ætate Dii dederunt, ut videremus post bellum Actiacum ab Imperatore Cæsare Augusto Janum clausum, pace terra marique parta. Suet. Augusto 22. Augustus Janum Quirinum terra marique parta pace ter clausit. Idem ex veteribus Neronis nummis & inscriptione quadam, quæ Emeritæ extat probari satis potest.

MERCERUS.

³ Qui tamen ter Janum clausisse.] De hoc multi nostris temporibus inter se digladiati sunt. Omnium optime rem illam totam explicavit Justus Lipsius cap. 20. Elect. & cap. 8. libr. 2. Antiq. lect.

TIRAQUELLUS.

⁴ Post quos Nero.] Suetonius in eod. cap. 13.

⁵ Titus Cæsar.] Nihil de hoc Suetonius, Aurelius Victor, Eutropius tradunt, tu amplius videris. Ego reperi post Maxentii enim Constantium Jani quoque templum clausisse, apud Ammianum Marcellinum lib. 16.

⁶ Templum ad infimum Argileti.] Livius Decad. 1. lib. 1. de Numa, mirandum ferocem populum armorum consuetudine ratus, Janum, inquit, ad infimum Argiletum indicem pacis bellicę facit, apertus, ut in armis esse civitatem: clausus, pacatos circa omnes populos significaret. Bis deinde post Numa regnum clausus fuit: semel T. Manlio consule, post Punicum primum perfectum bellum: iterum (quod nos hęc ætati Dii dederunt ut videremus) post bellum Actiacum, ab Imperatore Cæsare Augusto pace terra marique parta.

⁷ Duplici facie & bifronti.] Sic & Janum bifrontem dixit Virgilius Æn. lib. 7. ubi.

Janique bifrontis imago.
& libro 12.

Latinaque genus duplex, Janumque bifrontem.

Quare

*Templi
Jani
bina
fures.*

plici facie & bifrons effingebatur, sic¹ binis utrinque foribus munitum erat, ut alteris orientem Solem; alteris occidentem prospectaret. Ipsum deinde² ad forum transitorium translatum memorant, ³ captisque Faleriis; quatuor portarum fuisse extructum, quod Jani simulacrum cum frontibus quatuor, multo ævo vetustum, ibi erutum fuisse dicerent. Aliud quoque Iani templum⁴ ad forum obitorium conspicuum fuit: quod Cn. Duillius, qui triumphum navalem egit, primus extruxisse fertur. ⁵ Ad hoc tem-

Quare autem ita dictus sit, discas ex Macrobio libro 1. Saturnal. cap. 7. & Plutarcho in Numa Pompilio.

1 *Binis utrinque foribus.* Quod Janum dei dominum putarent, in quo ortus & occasus, unde Horatius dicebat,

*Alacrisque patet, seu Iane libentius
audis.*

in ejus templo binas portas fecerunt, ut Servius refert, ad illud Virgilii l. 7. *Æneidos*, quod alia binaeque fori constitutionem trahit,

*Sunt gemina belli porta (sic nomine
dicunt)*

*Religione sacra & feri formidine
Martis.*

2 *Ad forum transitorium.* Captis Faliscis, civitate Tusciae, inventum est simulacrum Iani cum frontibus quatuor. Unde quod Numa templum instituerat, translatum est ad forum transitorium, & quatuor portarum unum templum est institutum, ait Servius, prædicto loco. Dictum autem fuit forum transitorium, ex quo ad forum Romanum primo, deinde & ad forum Caesaris & Augusti, transiens pateret: habuit autem cum tempore, pro Transitorio, *feri Nervæ* appellationem.

3 *Captisque Faleriis.* Servius metus Faliscos appellat; illis tamen utraque appellatio convenit, apud Livium Decad. 1. libr. 5. ubi promiscue Faliscos, quos & alibi Phaliscos, Falerios nuncupat. Sed idem lib. 10. Faliscum vocat

agrum, & Falerios oppidum innuit. Inde vero hoc loco velim Faleriis legi, pro Etruscis sic dictis. Neque enim exaudiendi sunt Falerii à Phalera, quæ in sinu Maliaco fuit, ut est apud Livium Decad. 3. libr. 7. ab eodem Phalera nominata. Decad. 4. lib. 5. Neque item Falerii à Faleria Thessalix, de qua idem Livius Decad. 4. lib. 2.

4 *Ad Forum ditiorum.* Iani templum hoc loco dedicatum à Cn. Duillio hic ait, & Cn. tribuit; quod G. debuit adscribere: *qui quidem Consul adversus classem Pannorum prospere pugnavit, primasque omnium Romanorum Ducum navalis victoria duxit triumphum*, ait L. Florus Epitome Livii lib. 17. & D. Hieronymus in Jovinianum lib. 1.

5 *Ad hoc templum.* Vereor ne non verum sit, quod Alexander hic ait: sic enim Virgilius habet libro 7.

*Sunt gemina belli porta (sic nomine
dicunt)*

*Religione sacra, & feri formidine
Martis:*

Centum arri claudunt Vestes, æternaque ferri

Robora, nec custos absistit limine Ianus.

Hæc, ubi certa sedet patribus sententia pæna,

Ipse Quirinali trabæ, cinctusque Gabinus

Insignis, referat stridentia limina Consul,

Ipse vocat pænas, sequitur immo cætera pæbes.

Que

templum, bellum suscepturus consul, frequenti senatu, pri-
 moribus patrum ac militibus comitatus, accedebat. Ipse ^{Belli}
 incinctus ritu Gabino, solemni more fores templi reclu- <sup>su-
piendi</sup>
 debat. Is vero amictus erat toga super tergum sic rejecta, ^{inertium}
 ut lacinia revocata hominem cingeret. Qui habitus vesti-
 tusque ex eo sumpsit ortum, quod Gabini cum operaren- ^{Toga}
 tur sacris, repentino hostium incurfu, ut erant incincti <sup>Gabi-
na</sup>
 zonis, ab aris ad praelium profecti, insignem de hoste
 tulere victoriam. Quod compar fuit cum eo, quod de Pau-
 sania auctores produnt, qui cum extra militum stationem
 sacrum faceret, Lydos repente incurrisse, & sacrificii ap-
 paratum disjecisse: ipsumque & comites, ut erant iner-
 mes, loris persecutos Lydos fugasse: inde institutum man-
 sisse, ut ² Lacedæmonii in ephebos flagris desævirent.
³ Inde è columella, quæ pro Bellonæ templo sita erat, ha-
 stam

Quæ templo Iani, de quo supra in ver-
 bo, *Ad forum transitorium*, diximus
 accommodata, illique ad forum transi-
 torium, huic aptari minime possunt,
 malim igitur legi, *ad illud templum*.

1 *Incinctus ritu Gabino.*] Fortasse
 voluit dicere, *cinctus*: neque enim Ga-
 binorum mos quod fuerit cinctus pu-
 gnare, dicitur cinctus Gabinus: sed
 eo, quod cum Gabii civitas Campaniæ
 sacris operaretur, bellumque subito
 venit, tunc cives accincti togis suis,
 ab agris ad bella profecti sunt, &
 adepti victoriam. Unde hic ortus est
 mos apud Romanos consules cingen-
 di Gabino cinctu, toga scilicet in ter-
 gum rejecta, ut una ejus lacinia à ter-
 go revocata hominem cingat, sicut re-
 fert * Servius ad Virgilium. Incin-
 ctum autem cinctum Gabino consulem
 pugnaturum Livius libro 8. Decad. 1.
 testis est, de Decio loquens ibi, *Ipse*
incinctus cinctu Gabino, armatus in
equum insiluit, ac se in medios hostes im-
misit. **

GOTHOFRI DUS.

* Illo versu: *Ipse Quirinali trabea,*
cinctu Gabino.

** Et Valerius r. c. de religione r.
Fabius Gabino ritu cinctus, manibus hu-
merisque sacra gerens ex Capitolio de-
scendit. Isidorus vero 19. cap. 24. *Cin-*
ctus Gabinus, inquit, est, cum ita impo-
*nitur toga, ut toga lacinia, qua post se-
 cus reji-
 citur, attrahitur ad pectus, ita ut ex*
utroque latere ex humeris penderet, &c.
 Adde Vellejum Paterculum.

TIRAQUELLUS.

2 *Lacedæmonii in ephebos.*] Ex Ly-
 curgi legibus Lacedæmones à pueritia
 passim verberibus afflucebant, ut vi-
 tæ duritate utiles publicis rebus redde-
 rentur: sicque Flagratum è ingenuis
 Lacedæmoniiis meminit. Et Terul-
 lianus in epistola ad Martyres. Eodem
 pertinent quæ Seneca in libro de Di-
 vina providentia scribit, *Numquid tu*
invisus esse Lacedæmoniiis liberos suos cre-
dis, quorum experimur indolem publice
verberibus admotis? Ipsi illos patres ad-
hortantur, ut istius flagellorum fortiter
perferant, & laceras ac semianimes ro-
gant, perseverent vulnera præbere vul-
neribus, &c.

3 *Inde è columella.*] Festus Pompe-
 jus lib. 2. ubi de Bellona loquitur.

H

I Ejus

Belii
indi-
cendi
care-
monia.
Jani
simula-
crum.
Nume-
rae
gestu
manus.

Itam consul jaciebat: sicque acerrima bella & maxima pro aris focusque proque imperio indicebat. ¹ Ejus vero simulacrum ² cum clavi effingebatur & virga: dextra, trecentenarii: sinistra, sexagenarii quinarum numeri figuram, quot diebus annus terminabatur, manu significans: quippe ³ veteres gestu manus modo dextræ, nunc sinistræ & digitorum depreffione, aut circumflexione, sæpe annos dinumerarunt. Siquidem digitus minimo proximus complicatus, senarium ostendit numerum: circulare digitos sinistra, ⁴ modo decem, nunc triginta: palma porrecta,

XL:

¹ *Ejus vero simulacrum.* Id est, Ianni; ad illum enim Tacitus revertitur: estque id ex Plinio lib. 34. cap. 7. post princip. & Macrobio lib. 1. cap. 5.

GOTHOFRIDUS.

² *Cum clavi effingebatur.* Arnobius 5. advers. gentes: *Fronte Iannus accipiti, aut dentata illa, qua insignitus est, clavis, quid in se habet magnum? Albricus libello de deorum imaginibus paulo aliter: Iannus, inquit, in deorum numerum acceptus est, cui omnium rerum initium tribuebant. Hic taliter figurabatur. Erat rex homo, sedens in throno fulgenti, radii circumquaque, qui duas facies habebat, quarum una ante se, altera post se respiciebat. Juxta illum quoque erat templum, & in manu dextra habebat clavum, qua templum ipsum aperire se monstrabat. In sinistra vero habebat baculum, quo saxum percutere, & ex illo aquam producere videbatur. Hæc Albricus. Clavum Portunus etiam tribuebant. Festus: Claudere & clavis ex Græco descendit; cuius rei tuclam pones. Portunum esse patiebant, qui clavum manu tenere pingebatur, & deus finge-batur Portunus. Sunt tamen, in illo Festi loco, qui clavum legant.*

TIRAQUELLUS.

³ *Peteres gestu manus.* De hujusmodi computatione digitorum Plautus in Milite, Act. 2. sc. 2.

Dextra digitis rationem computat. — Item & Cicero lib. 7. ad Atticum. Pli-

nus lib. 34. cap. 7. ubi de Iani statua. Juvenalis Satyr. 10. ubi de Nestore loquitur, quem ferunt tres ætates vixisse.

Felix nimirum qui per tot secula mor-tem

Distulit, atque suos jam dextra com-putat annos.

Item & Plutarchus in Apophthegmatis, ubi de Oronte Regis Artaxerxis genero. Quintilianus lib. 1. & lib. 11. cap. 3. quod est de pronunciatione. Tertullianus in Apologetico. Macrobius lib. 1. Saturnal. cap. 5. & Horus apud eundem Saturnal. lib. 7. Apulejus in 2. Apolog. Boëtius in Porphyrium, & Cassiodorus in quadam ad ipsum Boëtium epistola. Donatus in Adelphos Terentii. D. Hieronymus in Jovinianum, libro 1. non longe ab initio, & nonnihil in epistola ad Gerontiam de Monogamia. Præterea & Beda * & Isidorus † & Julius Firmicus Maternus, quædam de his tractaverunt: ut ante Nicander in Græcorum Epigrammatis, in Coccytarum animum, & hujus computationis meminit. Ex omnibus Cælius Rhodiginus lib. 23. cap. 12.

GOTHOFRIDUS.

* Existat ejusdem Bedæ fragmentum de computo vel loquela per gestum digitorum.

† Vide 1. Isidori 21. 22. 23. 24.

MERCERUS.

⁴ *Modo decem, nunc triginta.* Huic repugnat Apulejus Apol. 2. *Si triginta annos*

XL: superiore vero digito depresso, **LX** significari tradunt: Centenarium vero numerum de sinistra transferri in dextram: & iisdem digitis quibus in læva, sed non eundem numerum designari. Aliusque gestus alios numeros figuravit. ¹ Nonnulli Ianum ita effinxere, ut in dextra **T** notam haberet **CCC.** in sinistra vero, **ZE, LXV.** denotarent. Cui etiam duodecim aras (quot mensibus annus claudabatur) Romæ dicatas ² Varro significat: sicut ³ in agro Larissæo juxta Magnesiam portus Achivorum duodecim habuisse aras: & ⁴ juxta Ilium Lecti ara **XII.** diis dicata ferebatur. ⁵ Dionysius Tyrannus junior, ut notam dierum totius anni traderet, in Prytaneo Tarentino fixit candelabrum, in quo tot succendebantur lychni, quot anni dies erant. Perfici quoque reges, trecentos sexaginta quinque juvenes puniceis velatos amiculis, pro numero dierum totius anni, qui lateri astarent, promptos & expeditos habuere. ⁶ Ipse autem cum solemnna exhibentur, ⁷ in præfatione sacrorum, ^{7ani diversa nomi-}

annos pro decem dixisses, posses videri pro computationis gestu errasse, quos circulare debueris digitos, aperuisse. Quare circulati digiti ut decem: aperti ut triginta significarentur.

TIRAQUELLUS.

¹ *Nonnulli Ianum.*] Id reprehendit Lilius Gregorius Gyraldus, historiarum Syntagmate 4. ex auctoritate Suidæ. Sed vide Plinium libr. 34. c. 7. & Macrobi. lib. 1. Saturnal. cap. 5.

² *Varro.*] In lib. 5. rerum humanarum apud Macrobi. d. c. 9. Sed aliter ait Fabius Pictor, si is est auctor libri qui ejus nomine circumfertur.

³ *In agro Larissæo.*] Ex Strabone lib. 13.

⁴ *Juxta Ilium.*] Ibidem Strabo, juxta, inquit, *Amagiam* ara quoque **XII.** deorum, quam *Agamemnon* confraxit, *Lecti* offenditur. De altera autem harum, ni fallor, loquitur Herodotus libr. 2.

⁵ *Dionysius Tyrannus.*] Euphorion in historicis commentariis, & ex eo

Athertæus lib. 15. c. ult.

⁶ *Ipse autem.*] Id est Ianus: nam ad eum revertitur, ut ex inferioribus liquet.

GOTHOFRIDUS.

⁷ *In præfatione sacrorum.*] A Iano precesiones suas auspicabantur, etiam ante Jovem, hoc modo: *Iane, Inpiter, Marspater, Quirine, Lares. Martialis.* 10. epigr. 28.

Annorum nitidique sator pulcherrime mundi,

Publica quem primam vota precesque canunt.

Festus in *Chaos*. *Iano* primo supplicabatur velut parenti & a quo rerum omnium factum initium præbant. Arnobius 3. advers. gentes. *Iannum* in cubiliis antepositis precibus, & viam nobis pandere ad deorum audientiam creditis. Idem Aurelius Victor in Breviario. Ovid. 1. Fastorum. Macrobi. 1. Saturnal. 9. Servius 5. & 7. *Æn.* August. 7. de civitate 2. & 3. Cato 1. de re rustica.

*Jani
triplex
statua
in foro
Roma-
no.*

rum, variis nominatur nominibus. Nam & ¹ Geminus, ² Pater, Iunonius, ³ Consivius Quirinus, ⁴ Patutius, & ⁵ Flusius pro multiplici potestate dicebatur. Cujus ⁶ in foro statua triplex fertur fuisse: ad unam convenire creditores,

TIRAQUELLUS.

¹ Geminus.] Macrobius l. i. c. 5. hujus appellationis & cæterarum rationem reddit, & Lampridius in vita Commodi. *

GOTHOFRIDUS.

* Jani Gemini mentio fit à Varr. 4. de lingua. Velleio 2. Plin. 3. 4. 5. 7. Suet. Ner. 13. auctore de viris illustribus 3. Vocabatur & *Eifrons* Virgil. 7. & 12. Æneid. Ovid. 1. Fastrum. & 4. de Ponto 4. *biceps* Ovid. 5. Fastrorum, *bisformis* *διωξιστων* Plutarchus in Causis. *αμφιμορφων* Plutarchus in Numma, *Quadrifrons* Fab. Pictor libro de aureo seculo. August. 7. de Civitate 8. Isidor. 11. *Quadriformis* Macrobi. 1. Saturnal. 19. *Quirinus*, Festus in Opima. Horat. 4. Odar. 15. Suet. Augusto 22.

TIRAQUELLUS.

² Pater.] Pater cum generale sit omnium deorum, ut ait Servius ad 2. Georgic. Virgilii in princ. & cujusque proprium Epitheton, ut idem ait ad 1. Æneid. ibi,

Jam pater Æneas —
Et ad ejusdem, lib. 3. ibi,

Da pater augurium —
solutum est in votis Iano accommodari, ut ex Livii lib. 8. Decad. 1. sciri potest, ibi, *Iane, Iupiter, Mars pater*. sed extra vota, ut apud Virgilium,

Hanc Iannus pater, hanc Saturnus condidit urbem. *

GOTHOFRIDUS.

* Aurelius Victor in breviario historiz Romana. In sacris omnibus primam locum Iano detulerunt, usque eo, ut etiam cum aliis Diis sacrificium fit, dato thure in altaria, Iannus prior nominetur, cognomento quoque addito Pater.

TIRAQUELLUS.

³ Consivius.] Macrobius lib. 1. c. 11. ubi & cætera cognomina Iani expli-

cat, de hoc sic habet, *Consivius, à conferendo, id est, à propagine generis humani, qua Iano auctore conferitur.*

⁴ Patutius.] *Patulcius* legendum ex Ovidio lib. 1. Fastrorum, ibi,

*Nomina ridebis, modo namque Patulcius * idem,*

Et modo sacrificio Clusius ore vocor.

Ad idemque Macrobius ubi supra.

GOTHOFRIDUS.

* *Patulcius* à patendo & aperiendo: *Clusius* à claudendo videtur appellatus.

TIRAQUELLUS.

⁵ Flusius.] Legendum *Clusius* ex Ovidio & Macrobio, nisi & ibi mendum sit.

⁶ In foro statua triplex.] Livius Decad. 5. lib. 1. non longe à fine, *Forum*, inquit, *porticibus tabernisque claudendum, & Iano tres faciendos*. P. autem Victor, in 8. Regione urbis, quæ Forum Romanum est, *Iani*, inquit, *duo celeberrimi mercatorum locus*. Quo spectat illud Horatii,

Postquam omnis res mea Iannum

Ad medium fracta est. —

Ubi Acron, *Iani*, inquit, *statua tres erant, ad unam illarum solebant convenire creditores, & feneratores, aliis ad reddendum, alii ad locandum furnus*. A quo ut vides, Alexander hunc locum accepit. Sed & Porphyryon ibi, *Omnino*, ait, *ad Iannum in Basilica stabant feneratores*. Sed eodem respice illud ejusdem Horatii lib. 1. epistola 1.

Hæc Iannus summus ab imo

Perdocet. —

ubi Acron, *duo Iani ante Basilicam Pauli steterunt, ubi locus erat feneratorum*. Quibus Porphyryon inibi subscribit: & ad eundem Horatium l. 2. Sermo. Satyra 3. haud multum à principio.

1 Romulus

tores, ad alteram qui scœnus redderent, ad tertiam qui locarent. Sed præter Iani templum, quod pacatis undique populis claudebatur, fuit ¹ Romuli templum in Quirinali, ^{Romuli tem-} omni tempore clausum, quod patefieri non decebat: quasi ^{plum} arcanum haberi vellent, an humo tectus, an inter divos ^{semper clau-} relatus fuerit. tametsi Varro post Rostra Romuli sepulchrum fuisse dicat, quod inter antiquissima urbis monu- ^{sum.} menta adnumeratur. Ante cuius ædem, ² testante Plinio, ^{Myrti} duæ myrti fuere: una patricia, altera plebeja: quæ pro ^{duæ ante Ro-} augmento vel damno senatorii ordinis vel plebeji, mo- ^{mulis tem-} do fecunde redundabant, nunc detrimento languebant. ^{plum.} ³ Apud Heleos Plutonis templum semel annis singulis a- ^{Pluto-} peritur, & quamvis patens, nulli ingredi fas erat. ^{nus tem-} ⁴ Corinthi quoque Necessitatis & Violentiæ phanum fuisse ferunt, ^{plum.} à cuius limine arcentur omnes. Contra vero, ^{Necessi-} ⁵ ædem Horæ perpetuo apertam Romani voluere, illiusque aditum pa- ^{tas & vio-} tere omnibus. ^{lentia} ⁶ Cur autem indicem belli pacisque Ianum ^{tem-} potissimum ferant, variata memoria est. Sed tametsi in ^{plum.} diversum autores trahant, illa nobis ratio potior & præsta- ^{Hora} bilior visa, quod cum sub præside Iano temporum ratio ^{tem-} vicesque habeantur, ideoque & bifrontem fingi, & tam ^{plum.} anni principium, quam finem Iano dicari convenerit. Sic ^{Janus} temporum qualitas, sive bellum, sive pax futura esset, ^{cur & belli &} sub ipsius præsidio & tutela foret. Apertus, ut omnia ^{pax} hostilia esse, & cuncta bello ardere, velut contra hostes ^{index.} profecto deo: clausus vero, tranquilla pace vigere, & ab armorum strepitu procul esse designaret.

¹ *Romuli templum.*] Dion Halicarn. idem & Plutarchus in vita Romuli.

² *Testante Plinio.*] Lib. 15. cap. 19. ubi ita insit, *In delubro Romuli sacra fuere myrti duæ, ante ædem ipsam per longum tempus, altera Patricia appellata, altera Plebeia. Patricia multis annis prævaluit, flaccescente Plebeia, exuberans ac lata, quandiu senatus quoque floruit, illa vigens, Plebeia retorrída ac squalida. Quæ posteaquam evanuit flaccescente Patricia Marfico bello, languida anforti-*

tus patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas.

³ *Apud Heleos.*] Eleos legendum est, neque enim ulli Helei sunt: & id quoque retulit Livius. Gyraldus de diis Genium, Synt. 17. ubi nec ullum auctorem citat, tu apud Pausaniam videas.

⁴ *Corinthi quoque.*] Pausanias lib. 2. qui de Corinthiacis est.

⁵ *Ædem Horæ.*] Plutarch. Probl. 45.

⁶ *Cur autem indicem.*] Idem in Romulo, & Servius ad 7. Æneid. Virgil.

H 3

CAPUT

CAPUT XV.

Verbum Liberatorum & Parentum, in edictis prætorum quos comprehendat, & an ad omnes in infinitum extendatur.

IN edicto prætoris de in jus vocando, scriptum est: 'Prætor ait, parentem, patronum, liberos, parentesque; patroni patronave, in jus sine permissu meo ne quis vocet. Quærebatur apud juris studiosos, qui tunc animo vacuo & soluto in foro convenierant, cum prætor coërceat hoc edicto illos, qui se prius non adito, parentem aut patronum, parentesve, aut liberos patroni, in forum vel iudicium traxerint: num is qui avum paternum, qui supra parentem est, vel qui nepotes patroni, aut pronepotes, qui inferiores sunt, sine permissu prætoris, in iudicium vocarit, pariter in edictum committat, perindeque mulctandus & coërcendus poena sit. Quod est dicere, num parentis nomine, aut liberorum, superiores supra patrem, aut inferiores ultra filios comprehendantur edicto. Anceps quæstio fuit inter veteres juris peritos, & diu in utramque partem agitata, plerisque arbitrantibus in consularibus edictis, & tribunitiis rogationibus tanquam diversa dici, liberos, nepotesque. Multis contra opinantibus, maximeque antiquorum opinionem probantibus, qui censuerunt parentis nomen ad tritavum usque extendi: liberos vero, ad trinepotes: ultra hos posteriores nuncupari: ex ascendentibus vero, majores. Nos postea, cum in legum controversiis versaremur, admodum eleganter in ³ Cassii commentariis in hanc sententiam scriptum definitumque invenimus: qui legem duodecim tabularum interpretatus, tam in senatusconsulti, quam præ-

TIRAQUELLUS.

¹ Prætor ait.] Sunt verba l. 4. §. prætor. ff. de in jus vocan.

² Cassii commentariis.] Caji Cassii mentio est d. l. 4. §. parentes. l. appellatione parentis. ff. de verb. signif. l. i. iurisc.

§. parentes. de grad. affinit. Eodem Pompejus Festus l. 14. *parens*, inquit, vulgo pater aut mater appellatur, sed Iurisperdentes avos & proavos, avias & proavias, parentum nomine appellari dicunt.

³ Paren-

prætorum edictis nomen parentis ad ¹ superiores, & ² liberorum ad inferiores, ³ ad utrumque sexum, & in infinitum extendit. Nec modo liberorum, sed ⁴ natorum nomen ad idem produci: ⁵ liberosque habere non eum dici solum, ^{Liberos habere qui dicantur.} qui plures, sed qui unicum habeat filium. In cujus sententiam reliquorum Jurisperitorum opiniones postea concessere. Cajus tamen ⁶ Caligula, cum nullum rapinis inodum faceret, ⁷ posteros non ultra filios extendi, nequiter cavillatus est, ⁸ Lampridius vero in Alexandri vita à vulgi sermone non diversus, parentis nomine non superiores modo, sed ⁹ cognatos affinesque comprehendi censuit. Ex quibus sine controversia liquet id, de quo verbis disceptabatur, parimulcta afficiendum, qui avum paternum, qui supra parentem est, vel patroni nepotes, qui inferiores sunt, in forum vel iudicium traxerit, quam qui parentem, aut patronum, vel patroni filios, inconsulto prætore, in iudicium vocaverit.

GOTHOFRIDUS.

1 Parentis ad superiores.] In Infinitum l. 4. §. 2. ff. de in jus vocando.

2 Liberorum ad inferiores.] Idem Cassius in l. 10. §. 9. ff. de in jus vocando.

3 Ad utrumque sexum.] Hæc sententia est Ulpiani, in d. l. 10. §. 5. & Caji lib. 23. ad edictum provinciale, hoc est in l. 51. ff. de verb. significat.

TIRAQUELLUS.

4 Natorum nomen.] Ex Modestino l. natorum 104. de verb. signif. cui non nihil adversatur illud Virgilii 3. Æn.

Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis.

5 Liberosque habere.] L. non est sine liberis. & l. seq. dicto tit. cum similibus, quas collegi in comment. l. si unquam. verbo, susceperis liberos. n. 241. C. de revocand. donat.

6 Caligula.] Suetonius in illius vita cap. 38. Negabat, inquit, iure civitatem Romanam usurpare eos, quorum majores sibi posterisque eam impetrassent, nisi sui essent; neque enim debere intelligi posteros ultra hunc gradum.

GOTHOFRIDUS.

7 Posteros non ultra filios.] Posteriorum tamen nomine omnes omnino descendentes continentur. §. ult. Inst. qui testamento tutores dari. l. 4. ff. de iure immunitatis. qua de re dixi plenius ad l. 1. in fin. ff. de iure immunitatis.

TIRAQUELLUS.

8 Lampridius.] Ejus verba sunt, Amicos & parentes, si malos reperis, aut puniris, aut si vetus amicitia, vel necessitudo non sinit puniri, dimisit à se, dicens, His chatior est mihi respublica. Sed tu adde alios multos in eadem significatione hac appellatione usos, quos videbis in nostris commentariis Retractum, tit. 1. §. 1. gloss. 8. in verbo, Le parent.

MERCERUS.

9 Cognatos affinesque.] Certe patrui, amitæ, vitrici, noverca, socrus, proso-ceri, profocrus, abso-ceri, abso-crus, parentum: & deorsum versum fratris filii, privigni, nurus, pronurus, generi, progeneri liberorum nomine honestantur, apud nonnullos auctores ut probat Cuius. cap. 18. lib. 9. Observ.

CAPUT XVI.

Quæ & quot curia Romæ faciunt, & verbum Curia, sine adjectione nominis, quam curiam designavit.

DEambulabam aliquando Romæ cum Pomponio Læto, viro literarum & locorum veterum¹ exequentissimo. Cumque antiquitatis studio ruinas urbis & veterum monumenta, quicquid visendum esset & memorabile, scrutaremur: in ruinis templi Pacis, grandioribus literis extantibus, effractum ibi marmor legimus, hac inscriptione: ²IN CVRIA HOSTILIA: Quærebat à me Pomponius, ubinam curiam Hostiliam quondam fuisse crederem. Cumque me arbitrari, apud Rostra Hostiliam curiam fuisse, ibique³ Tullum Hostilium regem curiam juxta Rostra construxisse (autore Varrone) respondissem, ⁴ Rostra autem in ⁵ foro esse Romano: siquidem ex rostris navium Antiatum, suggestum in foro extructum legimus: in quibus⁶ clarorum virorum imagines, qui reipublicæ navarunt operam, pro immortalis gloria sæpe statui & coli solebant. Fuisseque⁷ duorum generum curias: unum in quo sacerdotes res divinas, sacra, & cæremonias, cultusque deorum

*Curia
duorum
generum.*

cura-

TIRAQUELLUS.

Super hoc capite vide Varronem libro 4. linguz Latinæ, & Plutarchum in Romulo, & Pompejum Festum lib. 3. in verbo, *Curia*. & lib. 12. in verbo *Novæ curia*: & ex recentioribus Lasiurn in commentariis Reipublicæ Romanæ lib. 12. cap. 3.

¹ *Exequentissimo.*] Nomen è Participio: & Gellianum est, lib. 10. c. 12.

² *In curia Hostilia.*] De hac Livius Decad. 1. lib. 1. & iterum lib. 5. & Valerius Maximus lib. 9. cap. 5.

³ *Tullum Hostilium.*] Idem Valerius ubi supra, & Livius lib. 1. & 8. Decad. 1. Varro libr. 4. de lingua Latina. Nam & Asconius Pædianus in Milonianam scribit, *rostra ante sua tempora fuisse ad Comitium, prope juncta curia,*

⁴ *Rostra autem.*] Livius libr. 8. & Plin. lib. 3. cap. 5.

GOTHOFRIDUS.

⁵ *Rostra autem in foro esse Romano.*] Hoc & eodem loco leges XII. Tabularum in Tabulis eboreis perscriptæ, compositz, i. e. positæ, ut possent leges apertius percipi. Pomponius libro singulari Enchiridii. in l. 2. §. 4. ff. de origine juris.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Clarorum virorum imagines.*] Livius Decad. 1. lib. 4. scribit, *Legatorum qui Fidenis caesi erant, statuas publicas pro Rostris positas fuisse.*

⁷ *Duorum generum curias.*] Varro dicto l. 4. & Festus d. lib. 12. in verbo, *Novæ curia.*

I Sta-

curarent: alterum, ubi senatum de rebus publicis, & ad populum pertinentibus, consulerent. Quid tu, inquit Pomponius, cum simpliciter curiam nulla cognominis adjectione apud auctores legimus nominari, de qua intelligi oportere censes? Statuam enim Porfennæ accepimus juxta curiam fuisse: sed de qua intelligi debeat, non sane definitum est. Nam & ² Calabram curiam legimus juxta Capitolium, quæ casæ Romuli fuit proxima, quam sine calatione aperiri non licuisse scribit Varro. Et ³ veteres curias, ubi pontifices de sacris sacerdotiisque, & religione deorum, deque cæremoniis consulebant. Et ⁴ Pompeii curiam, 'in qua senatus frequens est haberi solitus, ibique ⁶ Julius Cæsar idibus Martiis conjuratorum manibus oppressus interiit. Et aliam cognomento ⁷ Pompilianam, novitia denominatione: & Divi Julii, quæ ⁸ Julia dicta est: & Augusti curiam, quam in comitio ipsum consecrasse memorant: in quibus

Calabra curia.

tem-

¹ Statuam enim Porfenna.] Servius lib. 8. Æneidos ad illud:

Nec non Tarquinium ejectionem Porfenna jubebat

Accipere. —

Ubi Porfenna miratus Clœliam virginem, rogavit per litteras Pop. Romanum, ut ei aliquid virile decerneretur: cui datæ est statua equestris, quam in Sacra via hodieque conspiciamus, ait ille. Quæ quidem verba non Porfennæ, sed ejus postulatione Clœliæ datam statuam intelligenti significabant: sicuti Livius lib. 2. & auctor de viris illustribus scribunt. Aut igitur conniventibus oculis Servium nostrum Alexander hic secutus, offendit: aut aliunde transcripsit hæc de Porfenna, quæ vix reperies.

² Calabram curiam.] Plinius l. 34. cap. 6. Idem Servius ad illud 8. Æn.

Romuleque recens horrebant regia culmo.

Scribit Romulum culmo texisse curiam, ad quam calabatur, id est, vocabatur Senatus & populus, a rege sacrificio, ut

ludorum & sacrificiorum præficeretur dies. Idem fere Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 15. & Festus lib. 3. verbo, Calabra.

³ Veteres curias.] Varro lib. 4. & Festus lib. 3. Curia, inquit, nominantur in quibus uniuscujusque partis populi Romani quid geritur, quales sunt hæc, in quas populum Romulus distribuit, numero triginta, quibus postea addita sunt quinque: de quibus idem Pompejus lib. 12. ibi, Nova curia. Veteris autem curia & Tacitus lib. 12. meminit.

⁴ Pompeii curiam.] Suetonius in Julio Cæsare, cap. 80.

⁵ In qua senatus.] A. Gellius l. 14. cap. 7.

⁶ Julius Cæsar.] Cicero lib. 2. de divinatio. Plutarchus in vita Bruti. L. Florus ex Livio, Epitome 116. Appianus autem, scribit libro 2. Bellorum civilium, illum cecidisse mortuum in conspectu statuae Pompeji.

⁷ Pompilianam.] Flavius Vopiscus in vita Aureliani.

⁸ Julia dicta.] A. Gellius l. 14. cap. 7.

H 5

1 Tem-

*Curia
per se
quid
sibi ve-
lit.*

*Græco-
stasis.*

*Curia
multi-
plices
Athe-
nis.*

¹ templa per augures, ne prophana essent loca, neve edi-
cta senatusconsulta irrita forent, inaugurata fuere. Et
² Gerusiam, quæ seniorum dicta, & ³ Octaviæ, sicut Leu-
cadiam ac Saliorum: siquidem Salii propriam habuere cu-
riam. Atque omnes denique curias suis ⁴ nominibus nota-
tas definitasque videmus. Sed quia nullo nominis cogno-
mento frequenter Curiam apud auctores legimus, de qua
intelligi conveniât, equidem dubito. Tamen, si me opi-
nio non fallit, inquit Pomponius, memini ⁵ Asconium
Pædianum dicere, Rostra ad comitium, prope juncta cu-
riæ fuisse: nulla propria denominatione exprimens curiam,
licet alio translata, & nova postmodum facta sit. Ex hoc
arbitror, inquit, id quod necessario redundat, cum in Ro-
stris olim curia Hostilia fuerit, ut Varro & autores tra-
dunt: cum simplici nomine curiam absque cognomento
enunciari videmus, antequam alio translata foret, de Ho-
stilia, quam ibi legimus fuisse, intelligi oportere. Ad hanc
curiam ad dextram supra comitium ⁶ Græcostasis erat,
⁷ statio legatorum exterarum gentium ⁸ & nationum. Ad
quam si injuriam questi venirent, aut mandata haberent,
accedentes præstolabantur, & subsistebant. ⁹ Athenis mul-
tiplices fuere curiæ, inter quas Cholargea præcipuæ no-
mina-

¹ *Templa per augures.*] Idem ex Var-
ronis epistola ad Oppianum scripsit,
nisi in loco per Augures constituto,
quod templum appellaretur, Senatus-
consultum factum esset, justum id non
fuisse, &c.

² *Gerusiam.*] Varro lib. 4. de lingua
Latina, Festus libro 7.

³ *Octaviæ.*] Plinius lib. 35. cap. 5.

⁴ *Nominibus notatas.*] Inter cæteras
Syllæ curia Plinio l. 34. cap. 6. Tifata,
& Titia, Festo Pompejo, libro 18. &
novæ curia, lib. 12. ejusdem.

⁵ *Asconium.*] In Ciceronis orationem
pro Milone.

⁶ *Græcostasis.*] Varro lib. 4. Cicero
ad Quintum Fratrem, Epistola 5. l. 2.

* Plinius lib. 33. c. 1.

GOTHOFRIDUS.

* Et 2. ad Atticum 1.

⁷ *Statio legatorum.*] *Græcostasis* di-
cta, à parte multa exterorum, puta à
Græcis, quorum legationes frequen-
tiores, adde Asconium Pædianum 3,
Verrina. Cæterum in hac Comitii
parte, Romani legati exterorum gen-
tium, locum, lautia & senatum da-
bant. Liv. 29. & 45.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Et nationum.*] Varro ubi supra:
*Ante Curiam Hostiliam rostra, cuius id
vocabulum, ex hostibus capta fixa sunt
rostra. Dextra à Comitio locus subsis-
tens, ubi legati nationum subsisterent, quò
ad Senatum essent missi.*

⁹ *Athenis.*] Plutarchus in Pericle.

1 Phylai-

minationis, quod inde Pericles oriundus foret: & ¹ Phylaidarum, ex qua Pisistratus: & alia magistratuum curia, ubi iura dabant, quod ² Prytaneon dictum est. ³ Megares vero cum eorum curiam, in qua Timalci tumulus fuit, inter mira & memoranda ducerent, tanquam quid visendum & mirificum, propter maximas substructiones, Marco Antonio ostendisse dicuntur. Mox sciscitantes quid de illa sentiret, arbitrati miris illam laudibus ejus testimonio celebrari, futilem & nullius pensu judicavit. Cui haud absumile est quod ⁴ de Chiis proditur: qui cum ex Chio marmore versicoloribus maculis, urbis muros tanquam quid mirum Ciceroni ostentarent: magis mirum fuisse, si ex Tiburtino marmore illos construxissent, allegavit.

¹ *Phylaidarum.*] Idem in Solone.

² *Prytaneon.*] Idem in Thesco. Sed & in eodem loco, aut alio cognomine, alebantur publico sumptu, qui bene de republica meriti erant. Cic. libr. 1. de Orato. de quo & Livius Dec. 5. l. 1. Fuit autem & *Prytaneum* Siphniis ex Pario lapide constructum, apud Herodotum lib. 2. & aliud in Acradina, civitate Siciliz. Sed & aliam curiam fuisse Athenis, reperies apud Pausaniam lib. 1.

³ *Megares.*] Plutarchus in vita Antonii.

⁴ *De Chiis proditur.*] Ex Plin. l. 36.

c. 6. cujus verba sunt; *Primum, ut arbitror, versicolores istas maculas Chiorum lapidicina ostenderunt, cum extruerent muros, facito in id M. Ciceronis sale, omnibus enim ostentabant, ut magnificum; Multo, inquit, magis mirarer, si Tiburtino lapide fecissetis.* Illud denique vice auctarii superioribus addito, quod habet Andreas Fulvius Antiquitatum urbis lib. 4. cap. 38.

GOTHOFRIDUS.

De Chiis.] De Chiorum lapidicinis sic Cicero 1. de divinatione. *Fingebat Cameades in Chiorum lapidicinis saxo diffracto, caput extitisse Panisii,*

CAPUT

CAPUT XVII.

*Qua fuerint Romanarum * Tribuum nomina, & unde dicta denominataque sint: & qua apud exteros celebrentur.*

Rom.
populus
in tres
tribus
divi-
sus.
Curia.
Decu-
ria.
Decu-
riones.
Juno
Mensa-
lis &
Quiri-
tis.

TRIBUS Romanas, ¹ quas quinque & triginta fuisse constat, ² unde dictæ, quæque singulis nomina fuerint, quia subobscura quæstio est, nec satis obvia, in Vesuvino meo, dum ruri agerem, indagare visum fuit. ³ Romulum urbis conditorem, in tres tribus populum divisisse, Titiensem à Titio, Ramnensem à Romulo, & Lucerem ⁴ à Lucumone: singulisque illarum Tribunos præfecisse, & quamque tribum in ⁵ decem curias partitum esse, illisque curiones præposuisse, ita ut triginta essent curiæ, ⁶ Dionysius auctor est. Rursusque singulas curias in decurias, præfectos illarum decuriones dixisse, ut in sua quisque curia sacra facerent, suamque aram haberent, ubi ⁷ Juno Mensalis, quæ ⁸ Quiritia dicta est, colebatur: feriasque obser-

GOTHOFRIDUS.

* De Tribubus & Curis, vide Sigonium l. de antiquo jure civium Romanorum 3.

TIRAQUELLUS.

1 *Quas quinque & triginta fuisse.* Ex Cicerone in 2. oratio. de lege Agraria. In Verrem 3. & ibi Pædiano, & Livio Decad. 1. libr. 1. & 6. & Decad. 3. lib. 9. & Decad. 5. lib. 5. Valerio Maximo lib. 2. cap. 4. Asconio in 2. in Verrem, Appiano lib. 1. Bellorum civilium, Plutarcho in Tiberio Græcho, Pompejo Festo lib. 3.

2 *Unde dicta.* Livius Decad. 1. l. 1.

3 *Romulum.* Idem Dionysius Halicarnassæus dixit, lib. 2. & Varro l. 4. de lingua Latina. Livius lib. 1. & 10. Asconius in 3. in Verrem. Plutarchus in Romulo. *

GOTHOFRIDUS.

* Idem Pomponius in l. 2. §. 1. ff. de origine juris.

4 *A Lucumone.* Imo à Lucero Ardez rege, qui auxilio fuit Romulo, adversus Tatium bellanti. Festus in Luceres.

TIRAQUELLUS.

5 *In decem curias.* Plutarchus ibidem.

6 *Dionysius auctor est.* Lib. 3. Idemque habet Livius libr. 1. & Servius ad Virgil. 9. Æneidos, ibi,

Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.

7 *Juno Mensalis.* Videndi Dionysius & Plutarchus in dictis locis.

8 *Quiritia dicta.* Quid hic velit Alexander nescio: * Illud scio Quirina tribum à Curenibus Sabinis appellationem traxisse videri Pompejo Festo, libr. 15. & Quirinæ tribus meminit Asconius, in oratione Cicero-nis pro L. Cornelio, ad finem.

GOTHOFRIDUS.

Quiritia dicta. Aut potius Curis, ut mox dicam.

* Illud

¹ observarent, ac ex raptarum nominibus decuriis nomina fuisse, multi asseverant. ² Tullus vero Hostilius in honoribus & magistratibus dandis fecisse dicitur turmas, sicut erant ³ Athenis curiæ, quæ vice tribuum rogarentur. ⁴ Aucta mox civitate, & latius propagato imperio, tribus simul constitutas, & numero auctas, ut postremo quinque & triginta fuerint. Ac ex locis quibus duxere originem, aut à conditoribus, nomina tulisse auctores tradunt: ita ut ⁵ post pugnam cum Latinis ad Regillum lacum, tunc primum triginta unam tribus Romæ factas inveniamus. Adscitis deinde novis civibus, ad quinque & triginta illas propagasse facile crediderim. ⁶ Romilia ergo tribus, quæ *Romilia tri-
bus sive
Quirina-
lis.* & Quirinalis dicta, quod à Romulo instituta, ex his quos in civitatem asceverat, ex agro quem de Vejentibus ceperrat, & ex Sabinis: & ⁷ Titienfis sive Titia, à Tito Tatío, dictæ nominatæque sunt. Procedente mox tempore, quum Tar-

* Illud autem sciri potest ex Festo. *Curiales* (inquit) *mensa*, in quibus imolabatur *Junoni*, qua *Curis* est appellata. Idem in Celibari hasta. *Matrona Junonis Curitis* in tutela sunt, qua ita appellabatur, à ferenda hasta, qua lingua Sabinorum *Curis* dicitur. Curitidis Junonis meminit Halicarnassæus l. 2. & Servius l. & 8. *Æneidos*.

TIRAQUELLIS.

¹ *Feriasque observarent.*] Vide Dionys. Halicarnass. & Plutarch. in Romulo.

² *Tullus vero Hostilius.*] Livius l. 1.

³ *Athenis curiæ.*] Plutarchus in Pericle.

⁴ *Aucta mox civitate.*] Ad Romanos redit, & de hoc jam dictum est, in princ. hujus cap.

⁵ *Post pugnam.*] Livius Decad. 1. libro 2.

⁶ *Romilia.*] Alexander hic 35. tribus fuisse scribit, ut toto capite liquet. Tribus olim Romæ, ratione triplici fuere distinctæ, in Urbanas & Suburba-

nas, quæ Libertinorum, & Rusticanas, quæ Ingentium fuerunt. *Urbana*, ex Varonis sententia, quatuor erant: Collina, Esquilina, Palatina & Suburana. *Suburbana*, una tantum, Romulia. Rusticanæ autem 30. *Æmylia*, *Anienfis*, *Claudia*, *Cornelia*, *Crustumina*, *Fabia*, *Falerina*, *Galeria*, *Lemonia*, *Metia*, *Narnienfis*, *Oriculana*, *Onsentina*, *Papyria*, *Pollia*, *Pontina*, *Popilia*, *Publicia*, *Pupinia*, *Quirina*, *Sabatina*, *Scaptia*, *Sergia*, *Stellatina*, *Terentina*, *Tromentina*, *Veientana*, *Velina*, *Voturia*, *Volitina*. Sic enim Paulus Manutius, paulo aliter, quam Alexander noster, has tribus nominat, ut videre est in Scholiis, quæ in M. T. Ciceronis Epistolas edidit, appositis scriptoribus, quæ de iis meminerunt. Poterit etiam hac de re consuli Varro, libr. 4. Cic. 2. in Verrem, & ad eum Asconius. Festus Pompejus libr. 16. ubi *Romuliam* non *Romiliam* scriptum est.

⁷ *Titienfis sive Titia.*] Festus l. 18. *Titienfis* tribus à prænomine Tatii regis appellata videtur.

I Tar-

*Subur-
rana.
Pala-
tina.
Exqui-
lina.
Colli-
na.
Urbanæ
tribus.
Fabius
unde
Maxi-
mi co-
grum
adeptus
In 35.
tribus
Latinus
populi
visus.*

¹ Tarquinius Priscus tres adicere tribus veteribus vellet, augurio detentus est quo minus faceret. ² Servio Tullio post classes centuriasque constitutas, ³ Suburbanam, Palatinam, Exquilinam, Collinam, quas urbanas appellavit, & à parte cœptæ urbis nominavit, additas fuisse memorant. ⁴ In quas manumissos, si reipublicæ Romanæ participes esse vellent, ut una cum civibus censerentur, distribuit. In has quatuor urbanas, ⁵ Quintus Fabius Rullus omnem forensē factionem postea excretam, censor coëgit: quod adeo populo gratum dicunt fuisse, ut ex hoc Maximi nomen assequi meruerit. Proditum tamen memoriæ est, temporibus Syllæ, libertinos ex factione Carbonis, & bello sociali, Latinos populos in quinque & triginta tribus divisos, jus suffragii habuisse. Lapsis inde temporibus, cum ⁷ Cn. Manlius tribunus plebis, homo summa temeritate, perniciosissimas leges ferre vellet, ut libertinis in omnibus tribubus ascribi & suffragari liceret: ita à Cn. Domitio præ-tore truci oratione contractus fuit, ut sublata rogatione, turpissime destiterit. Demum ⁸ Clodius tribunus plebis, dum infensis animis patricos infectatur, ut libertini, qui in

¹ Tarquinius Priscus.] Livius Decad. 1. lib. 1.

² Servio Tullio.] Livius l. 1. Dionysius Halicarn. lib. 4. Festus lib. ult.

³ Suburbanam, &c.] Plinius l. 18.

⁴ Rustica, inquit, tribus laudatissima eorum qui rura haberent. Urbana vero in quas transferri ignominia esset, desidia, probris. Itaque quatuor sole erant, à partibus urbis in quæ habitabant, Suburbana, Palatina, Collina, Exquilina. Hæc ille. At primam illam Suburbanam vocat Varro lib. 4. de lingua Latina, quam Festus Suburbanam appellat, lib. ult. ibi, Urbanas tribus appellabant in quas urbs erat dispersa à Servio Tullio rege, id est, Suburbana, Palatina, Exquilina, & Collina. Sed & de his Lucius Florus Epito. Livii lib. 29. Libertini, inquit, in quatuor tribus redacti sunt, cum antea dispersi fuissent,

Exquilinam, Palatinam, Suburbanam, Collinam.

⁴ In quas manumissos.] Hæc Lucius Florus, citato loco; & ad idem Livius Decad. 5. lib. 5. In quatuor, ait, urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos, quibus filius quinquennio major ex S. C. esset.

⁵ Quintus Fabius Rullus.] Ex Livio Decad. 1. libr. 9. extremo, & Valerio Maximo lib. 2. c. 1.

⁶ Temporibus Syllæ.] Hæc quoque Flori sunt, Epitom. Livii libro 84. & Appiani de bellis civilib. lib. 1.

⁷ Cn. Manlius tribunus plebis.] Ascenius Pædianus, in Ciceronis orat. pro Milone, hunc non Cn. sed Lucium Manlium vocat: tu videto Appianum ubi supra, & Plutarchum in Gracchis.

⁸ Clodius tribunus plebis.] Livius Decad. 5. lib. 5.

I Trans-

in tribus solum tribubus suffragia ferebant, in urbanis quoque, quæ ingenuorum sunt, suffragari possent, legem tulit & promulgavit: quod aliquandiu mansit. Præterque has urbanas reliquæ rusticæ dictæ, à quibus transire ad urbanas, Romano civi fuit probro datum. Esi tamen literis proditum, Scipionem Nasicam, licet moribus spectatissimum, à rusticis tribubus ædilitatis repulsam tulisse, quod candidatus dum obviis manus daret, & suffragia ambiret, rustico opere duratas manus illis objectaret. Ab Appio vero Claudio, cum ex Sabinis magno clientum manu Romam commigraret, ¹ Claudiam tribum, & ² Lemoniam à pago Lemonio, qui extra Capenam via Latina fuit, dictas memorant. Sic ³ Pontia, ⁴ Crustumina, & ⁵ Scaptia ab oppidis quorum cives in urbem asciti fuerant, dictæ nominatæque sunt. Ea enim urbs Scaptia in agro Campano fuit, Crustuminiun in Sabinis. Post vero incensam à Gal-
lis urbem, cum Camilli opera civitas restituta foret, ⁶ quatuor ex novis civibus, qui in civitatem asciti erant, tribus additæ sunt, quas ex locis nominatas facile crediderim. Hæ fuere ⁷ Stellatina, Sabatina, ⁸ Tromentina & Armenfis:

Libertini in urbanis suffragabantur.

Tribus rustica. Scipio Nasica repulsam à rusticis tribubus tulit.

Tribus Claudia & Lemonia, Pontia, Crustumina, Scaptia, Stellatina.

Sabatina, Tromentina.

quas

¹ Transire ad urbanas.] Ex Plinio dec. 3. lib. 18.

² Claudiam tribum.] Halicarnassæus lib. 5. Livius Decad. 1. lib. 2. Servius ad lib. 7. Æneidos ibi:

Ecce Sabinorum prisco de sanguine magnum.

³ Lemoniam.] Pompejus Festus libro 10. *Lemonia*, inquit, tribus à pago Lemonio appellata, qui est à porta Capena, via Latina.

⁴ Pontia.] Idem Festus l. 14. Pontianam vocat tribum, quæ à Pontia urbe est dicta.

⁵ Crustumina.] Idem lib. 3. hanc tribum à Crustumena Tuscorum urbe dictam scribit. Inde Cicero pro Cornelio Balbo, dixit, obiectum est etiam quod in tribum Crustumina perveneris. Livio Decad. 5. lib. 2. *Spurius Ligustinus* tribus Crustumina, ex Sabinis oriundus.

⁶ Scaptia.] Livius Decad. 1. lib. 8. *Armenfis*. Eodem anno census actus, novique census facti. *censi: tribus propter eos additæ, Metia & Scaptia.* Pompejus autem Festus lib. 17. *Scaptia tribus*, inquit, à nomine urbis Scaptia appellatur: & inde Scaptiensis tribules dicti Suetonio in Augusto cap. 40.

⁷ Quatuor ex novis civibus.] Livius Decad. 1. lib. 6. haud multum à principio, *Tribus quatuor*, inquit, *ex novis civibus additæ, Stellatina, Pomatina, Sabatina, Armenfis: eaque 35. tribuum numerum explevere.* Ex quo intelligis hic mendum fuisse in dictione, *Armenfis*, quam in *Armenfis* mutavimus.

GOTHOFRIDUS.

⁸ Stellatina.] Stellatina tribus dicta, non à campo eo qui in Campania est, sed eo qui parum abest ab urbe Capæ.

quas etiam urbanas appellari audio. sed hæc ¹ Scaptia, & ² Sabatina, quæ & Fabiana dicta est, peculiare quondam divo Augusto fuere; atque ideo cum in campum descenderent, ne quid à quoquam desiderarent, pluribus ab eo munere donatæ sunt. ³ Arnienfis, seu Narnienfis, e tribus fuit, in qua cum Livius censor nomen ferret, Claudius Nero, cum quo censuram frequentem jurgius egit, quod non sincera fide secum rediisset in gratiam: eundem Livium equum vendere jussit, reddens talionem: quippe Livius citato nomine Claudii in Pollia tribu, ob veterem similitudinem prius equum vendere coegerat. ⁴ Sabatinam vero, à lacu Sabate nuncupatam volunt. ⁵ Papyria quoque, ⁶ Pupinia & ⁷ Pupilla, ex suis progenitoribus vocantur. Quamvis Pupiniam ab agro Pupino dictam, est non immerito existimatum. ⁸ Metiam à Metio oppido claro & per vetusto, cujus memoria intermortua est, quidam dici opinati

Capena, ex quo Thufci profecti, Stelatinum cum campum appellaverunt. Festus.

TIRAQUELLUS.

† *Tromentina.*] Festus lib. 18. *Hæc tribus à Campo Tromento sic dicta est.* Sed vide num error sit Pompeii Festi & Alexandri qui illum securus est; dum *Tromentinam* ajunt, quam Livius tribum *Pematinam* appellat, ubi supra. *

GOTHOFRIDUS.

* Sed in Livii Epitomatore libr. 6. hæc appellatur *Promentina.*

1 *Scaptia.*] *A nomine urbis Scaptia.* Festus.

TIRAQUELLUS.

2 *Sabatina quæ & Fabiana.*] Ex Suetonio Augusti cap. 40. cujus verba sunt, *Comitiorum quoque pristinum jus reduxit, ac multiplici pæna coercito ambitu, Fabianis & Scaptiensibus tribulibus suis, die comitiorum, ne quid à quoquam candidato desiderarent, singula millia nummum à se dividebat.* Hujus

Fabie meminit & Horatius lib. 1. epistola 6.

— *Hic multum in Fabia valet, ille Velina.*

GOTHOFRIDUS.

Sabatina.] *Hæc à Lacu Sabate dicta Sabatina.* Festus. Livius 6. Epit. Liv. 6.

TIRAQUELLUS.

3 *Arnienfis seu Narnienfis.*] Hæc sunt omnino Livii Decad. 3. lib. 9. ad fin. & Valerii Maximi lib. 2. c. 4.

4 *Sabatinam.*] Festus lib. 17.

5 *Papyria.*] Festus lib. 14. eam dicit à *Papyrio* vocatam.

6 *Pupinia.*] Idem ab agro Popino hujus tribus nomen putat.

7 *Pupilla.*] Idem hanc Popiliam appellat, quam à progenitrice nomen traxisse scribit.

8 *Metiam.*] Idem lib. 11. sic habet, *Metia tribus à quodam castro sic appellatur.* *

GOTHOFRIDUS.

* *Alias Marcia.*

R. Sali-

nati sunt. Hanc Metiam Marcus Livius ¹ Salinator in cen-
sura cum cæteras tribus æarias fecisset, quod se ut nocen-
tem condemnassent, & postea consulem censoremque
fecissent, solam multa exemit, & sine noxa reliquit. ² Pha-
lerinam, & Ophentinam, Lucio Flacco & Lucio Plau-
tio consulibus additas tribus accepimus. Sed Ophentina <sup>Phaleri-
rinda
Ophenti-
na.
Volsce-
nia.
Terenti-
na.
Faucia.</sup>
³ ab Ophente fluvio dicta est. Sic ⁴ Volsinia, ⁵ Teren-
tina, & Faucia: quarum sicut loca originis ob vetustatem
interciderunt, ita nomina originum abolita, memoria ob-
literata sunt. Sed ⁶ Fauciam pluribus cladibus insignem, si
quando in comitiis prima rogabatur, velut tristi omine in-
famem & detestabilem, omnes abominandam putasse, <sup>Faucia
in comi-
tiis pri-
mam
rogata,
existat
omen
afferre-
bat.</sup>
auctores memorant. Constat enim hanc Fauciam tempore
captæ urbis, quo ad Alliam fœde pugnatum est, & Cau-
dinæ pacis, & ad Cremeram infelicis pugnæ, quo pericu-
la & terrores respublica perpessa est maximos, primam ro-
gatam

TIRAQUELLUS.

¹ Salinator.] Ex Livio, Decad. 3. lib. 9. ad fin. & Valerio Maximo, l. 2. c. 4. & auctore de viris illust. cap. 50.

² Phalerinam & Ophentinam.] Livius Decad. 1. lib. 9. de iis diversa scriptura sic habet, & dua Roma addita tribus, Uphentina & Phalerina.

³ Ab Ophente fluvio.] Festus l. 13. inquit: Oufentina tribus initio causa fuit nomen fluminis Oufens, quod est in agro Priœternate intra mare & Tarracina. Lucretius: *

Priœterno Oufentina venit, fluvioque Oufente.

quæ tamen versus non est in sex libris T. Lucretii Cari de rerum natura. Ufentis autem fluvii meminit Livius Decad. 1. lib. 5. Tum Senones recentissimi ad-vienarum, ab Ufente flumine, usque ad Atheſim fines habuere. Plinius item lib. 3. cap. 5. scribit, Dein flamen Ufens, supra quod Tarracina oppidum, lingua Volsconum Anxur dictum.

GOTHOFRIIDUS.

* Legendum Lucillius, ut apud Varro-
nem.

TIRAQUELLUS.

⁴ Volsinia.] Hanc Volsiniam dicit Volaterranus: ego contendo Volsiniam appellatam fuisse tribum: idque assevero ex antiqua spectatione quam Lugduni scio in hæc verba: L. HELVIO L. F. VOLTIN. FRUGI CURATORI NAUTARUM. quam si quis velit à Volsimis Hetruriæ nobili oppido, illam dicere Volsiniam, ubi auctorem assiduum ad eam rem attulerit, non impediam.

⁵ Terrentina.] Livius Decad. 1. l. 10. scribit, additas fuisse tribus Anienſem & Terrentinam.

⁶ Fauciam pluribus cladibus.] Hæc sunt ex Livio Decad. 1. libro 9. ubi sic habet, Papyrius C. Junium Bubulum magistrum equitum dixit, atque ei legem Curiatam de imperio ferenti, trille omen diem diffidit, quod Faucia curia fuit principum duabus insignibus cladibus, capta urbis, & Caudina pacis, quod utroque anno ejusdem curia fuerat principum. Macer Licinius tertia etiam clade quæ ad Cremeram accepta est, abominandam eam curiam facit.

I

I Polliam.]

gata fuisse. Ideo si quando rogabatur prima, tristiciana & calamitates, exitialeque omen adferre credita est. Neque ignoro Mentinam, ¹ Polliam & Galeriam, haud longe post additas tribus, cæteris adnumerari: quas ex locis nomina sumpsisse, haud dubie existimarim. ² Hæc enim Pollia tribus fuit, quæ cum Flaviam rogationem de pœna Thusculanis irroganda, quorum consilio defectiones à populo Romano fiebant assidue, omnes tribus antiquassent, sola verberandos necandosque, eorumque bona jure belli publicanda censuit: quod tam ægre ³ Papyria tribus tulit, ut neminem ex Pollia candidatum, Papyria quæ Thusculanis pronior erat, ad honores evehi passa fuerit. Quo autem tempore lex de ambitu à Caio Petilio lata est, ⁴ Pomptinam & Publiciam, mox Anthesim & ⁵ Velinam adjectas tribus fuisse constat. Hæc enim à Velia edito urbis loco, seu à Velino lacu, cujus incolæ in civitatem asciti fuerant, denominata fertur: quamvis Velinam cum Exquilina in urbem uno tempore ascitas ⁶ Livius tradat. Sed Anthesis juniorum plerumque fuit: cujus in dandis nominibus fors prærogativæ plurimum valuit. Præter quas fuere Anienfis, Æmylia, ⁷ Sergia & Cornelia, ex claris Corneliorum & Æmyliorum familiis ductæ, quorum auctores nomina familiarum dando Tribubus, ad posteros famam nominis transnisiere. Sed Aniensem Marco Fulvio Pæto & Tito Manlio Torquato consulibus tribum veteribus additam invenimus. ⁸ In Æmylia autem, ut Formiani

Menti-
na.
Pollia.
Gale-
ria.

Pom-
ptina.
Publi-
cia.
Velina.
An-
thesis.

Anien-
fis.
Æmy-
lia.
Sergia.
Cerne-
lia.

¹ *Polliam.*] De qua Livius Dec. 3. l.9. & Valer. Maxima. l.2. c.4. de Claudio Nerone, & l.6. c.3. de M. Curio.

² *Hæc enim Pollia.*] Ex Livio Decad. 1. libro 8. non multo ante fin. & Valerio lib.9. c.1c.

³ *Papyria.*] Ibidem Valerius hoc de Popilia dicit.

⁴ *Pomptinam & Publiciam.*] Ex Livio Decad. 1. libro 7. ubi posteriorem non *Publiciam*, sed *Pubiliam* vocat.

⁵ *Velinam.*] De qua Horat. l.1. epist.6.

Hic multum in Fabia valet, ille Velina.

⁶ *Livius.*] Quantum ex Epitome Flori constat 19.

⁷ *Sergia.*] De hac Asconius in Ciceronis Cornelianam, ad finem.

⁸ *In Æmylia autem.*] Ex Livio Decad.4. lib.8. *Rogatio*, inquit, ut in Æmylia tribus Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent: atque in his tribubus tum primum ex Valerii plebsci-
to censi sunt.

miiani & Fundani : in Cornelia , ut Arpinates nomina ferrent, quandoque rogatione promulgata cautum fuit. Præter quas erat ¹ prærogativa juniorum & seniorum, quibus Veturiæ & Galerix nomen. Namque ex ipsis centuriis, facto iterum delectu ex junioribus & senioribus, præstantiores ætate & dignitate, in proprias centurias seligebant: quarum in ferendis suffragiis erat prærogativa & primus honor. Hoc tamen dicere ausim, ² actores Atellanarum hoc privilegio datos, ne tribu in qua ascripti erant, à censoribus amoverentur: ³ sicut Augustus histriones immunes verberum fecit, & ne flagellis cæderentur, edicto inhibuit. ⁴ Quodque ex quinque & triginta tribubus in Comitibus siquando rogarentur, quæ plures in eandem sententiam irent, cæteris prævaluisse: eamque tribum, cujus in ferendis suffragiis prærogativæ favor inclinavit, & quæ primo suffragabatur, cum ipsius auctoritatem omnes tribus facile sequantur, tantum roboris habuisse, ut pro quo candidato suffragium tulerit, eum aut ipsis Comitibus, aut in proximum annum ad honores provexerit. Illud quoque non

¹ *Prærogativa juniorum & seniorum.*] Livius 3. Decad. lib. 6. Fulvius, inquit, Romanam comitiorum causa accersitus, cum comitia consulibus rogandis haberet, prærogativa centuria juniorum declaravit, T. Manlium Torquatam, & T. Otacilium. Et paulo post, loquens de eadem, habet, Tum centuria & auctoritate mota viri, & admirantium circa fremitu, petis à consule, ut centuriam seniorum citaret; velle sese cum majoribus natu colloqui, & ex auctoritate eorum consules dicere, citatis centuria senioribus. Et infra, ita de tribus consulatione data, senioribus dimissis, juniores suffragium inveniunt. M. Claudium Marcellum fulgentem tum Sicilia domita, M. Valerium absentes consules dixerunt: auctoritatem prærogativa, omnes centuria secuta sunt. Eiusdemque Decad. libro 7. non multo post initium. Ipse comitia

in quadam diei primum potuit, edixit: qua certamine, inter Tribunos plebis distatoreneque injecto, perfici non poterant. Galeria juniorum, quæ forte prærogativa erat, Q. Fulvium & Q. Fabium Consules dixerat, eodemque jure vocata reliqua, &c. Quibus adde Asconium ad 2. Ciceronis in Verrem.

² *Actores Atellanarum.*] Livius Decad. 1. lib. 7. & Valerius Maximus lib. 2. cap. 4.

³ *Sicut Augustus.*] Suetonius in eod. cap. 46.

⁴ *Quodque ex quinque.*] Ex Asconio enarrante eum locum Ciceronis secunda actione in Verrem, Dedit enim prærogativam sua voluntatis ejusmodi. Superioribus autem Romæ tribubus adde quoque Sappinim fuisse, teste Livio lib. 1. Decad. 4. initio.

*Tribus
decem
Athe-
nien-
sium.*

non est abs re dixisse, ¹ Athenis decem tribus, quarum suffragiis, pacis bellicue temporibus respublica steterit, à regibus qui imperitarunt, nomina sumpsisse: singulasque tribus in decem genera distinctas fuisse. ² Ex quatuor enim tribubus, in quas olim civitas divisa fuit, ³ Clisthenes decem effecit. Namque à Cecrope, qui primus regnavit, tribus Cecropis dicta, sicut ⁴ Ægis altera, tertia Erichthius: Pandionis, ⁵ Athamantis, ⁶ Antiochis, ⁷ Leontis, ⁸ (ex qua Themistocles fuit) ⁹ Oenis, Eantis, ¹⁰ Hippocoontis: quibus per subsequentes reges duæ additæ, ¹¹ Antigonis & Demetrias ab Antigono & Demetrio: qui ex suis nominibus, decem veteribus illas adjecere. Hanc Eantidem ferunt, quum fortiter contra Mardonium & Persas pugnasset, illosque turpi fugasset fuga, ab Atheniensibus hoc proprium tulisse, ut soli illius tribules Spargiticis nymphis sacrum victoriæ faciant quotannis impensa publica. Post quas fuere ¹² Alopecia, Athononea, ¹³ Pzanica,

Dece-

¹ *Athenis decem tribus.*] De quibus late Pausanias libro primo, & Pollux libro octavo Onomasticôn, ubi de *Trityarchis*, Plutarchus in Solone.

GOTHOFRIDUS.

Athenis decem tribus.] De Tribubus, Curiis, Gentibus & populis Atheniensium v. Sigonium 2. de Republica Atheniensium 2. Harum creberri- ma fit mentio apud Stephanum libro de urbibus.

TIRAQUELLUS.

² *Ex quatuor enim.*] Strabo libro 8. ait *Jovem Atheniensium multitudinem in quatuor tribus divisisse.*

³ *Clisthenes.*] Herodotus lib. 5. *Clisthenes*, inquit, cum vinceretur, populum amplectendo ex quatuor tribubus decem effecit; cognominibus Jovis filiorum, *Peleonei*, *Ægicoris*, *Arcadei*, & *Hopletis*, in alia commutatis, quæ ipse invenit. Adde Aristotelem Politicorum lib. 3. c. 3.

⁴ *Ægis.*] Scribendum fuit *Ægeis*, ab Ægeō, secundum Pausaniam lib. 1. ubi & sequentium hic tribuum meminit.

⁵ *Athamantis.*] Sive *Acamantis* ex Plutarcho in Pericle, Diogene Laërtio in Zenone Cirtico, & Pausania libro primo. Sive etiam *Acantis*, ex eodem Plutarcho in Aristide, nisi hæc alia sit.

⁶ *Antiochis.*] Plutarchus in Aristide, cum ex hac tribu fuisse dicit, & idem Pausanias.

⁷ *Leontis.*] Plutarchus & Pausanias prædictis locis, & ante eos Herodotus lib. 5.

⁸ *Ex qua Themistocles.*] Plutarchus in eodem & in Aristide.

⁹ *Oenis.*] Plutarchus in Cimone, eundem ex hac tribu dixit.

¹⁰ *Hippocoontis.*] Stephanus de urbibus, ubi de Pitæo: sed Pausanias dicto lib. 1. hanc *Hippothoontis* appellat.

¹¹ *Antigonis.*] Plutarchus in Demetrio.

¹² *Alopecia.*] Idem in Themistocle & in Pericle.

¹³ *Pzanica.*] Herodotus lib. 1.

1 Dece-

¹ Decelensis, ² Specia, Acharnas, ³ Agraleuta ⁴ Alimufos (ex qua Thucydides) & ⁵ Lacyas (unde Milciades) mox illis prioribus adjectæ, ex quibus iudices, qui iura darent in foro, deligebantur. Eratque constitutum, ut nisi Cypriorum princeps, tribus Atheniensium nemo sorte educeret. ⁶ Thuriorum quoque urbs in decem pariter tribus divisa fuit, quas ex gentibus quæ in civitatem ascitæ fuerant, denominarunt. Siquidem ex Arcadibus tres Arcadicæ: reliquæ vero, Bœotia, Amphictyonida, Dorida, Lyda, Athenaida, Euboida, & Nesyotis, nomina tulere. Ferturque ⁷ idem Clifthenes tribus Dorienfium, ne forent eadem Sicyoniis, quæ Argiis, diversis nominibus notavisse. Nam præter tribum suam, cui Archæ nomen erat, reliquas ludibrio habitas, ex brutis appellavit. Quippe Hyatas, id est suales, aliquibus Oneatas, hoc est asinales, reliquis Chœreatas, hoc est porcales, nomina indidit: quibus mox aliud dixere nomen, hoc est Hyleas, Pamphilos, Diamantes, & Egleas. ⁸ Helei vero, cum XII. tribus forent, postea bello Arcadico parte agri amissa, in octo relapsi sunt: rursus restituto agro, eo venere, ut X. fierent. Traditum quoque est, Corinthios, postquam in unam civitatem asciti fuere, in octo tribus distinctos fuisse, quarum ⁹ nomina prodita

*Tribus
decem
Thuri-
orum.*

*Tribus
duode-
cim
Helei.
Tribus
octo Co-
rinthio-
rum.*

¹ *Decelensis.*] Idem libr. 9. declarat unde ea dicta sit. Strabo autem libr. 9. scribit *Decelam fuisse ex XII. civitatibus, quas Cecrops Atheniensium rex habitandas digessit, Thefusque postea in unam Athenarum civitatem congregasse dicitur.*

² *Specia.*] *Sphettica* legendum ex Plutarcho in Demetrio.

³ *Agraleuta.*] Plutarchus in Themistocle.

⁴ *Alimufos, ex qua Thucydides.*] Idem Plutarchus in Cimone: qui tamen in Pericle dicit ipsum Thucydidem fuisse ex Tribu *Alopecia*.

⁵ *Lacyas, unde Milciades.*] Idem in Cymone. Supradictis autem adde & alias Atheniensium tribus, scilicet, Bu-

*tadem ex Plutarcho in vitis decem oratorum, ubi de Lycurgo, Nancariam ex Polluce libro 9. ubi de Demarchis. Adde & tribum *Stopecur*, à Diomo Colytti filio, ex Hæschio, & *Praniensem*, & alias quatuor ex Plutarcho in Solone. Strabo vero libr. 9. tradit *Athenis fuisse centum & septuaginta tribus*; sed & nonnullos addere quatuor Paulanias libr. 1. scribit.*

⁶ *Thuriorum.*] Ex Diodoro Siculo libr. 12.

⁷ *Idem Clifthenes.*] Herodotus I. 5.

⁸ *Helei.*] *Elei* scribendum & hic & alibi fuit, ex Pausania libr. 5.

⁹ *Nomina prodita non sunt.*] Imo unam Petram nominat Herodotus libro 5. in oratione Sofidis Corinthii.

*Tribus Spar-
tata-
rum.
Tribus Bojo-
rum.
Curia urbinum
Persa-
rum.*

*Tribus Hybe-
rorum.*

*Tribus Mega-
ren-
sum.*

*Tribus Indo-
rum.*

ditæ non sunt. Et Pyrenses, inita cum Attalo societate, de nova tribu¹ Attalida X. veteribus adjicienda convenisse, quod postea subsequutum est. ² Spartæ vero Ægida & ³ Pitana præcipuæ tribus fuere, ex qua Menelaus oriundus fuit. Sicut ⁴ apud Bojos tribus Sappinia. ⁵ Persæ autem urbes in quatuor sæpe curias divisere: Unam pueri tenebant, & qui erant ætate imbelli, ad primam usque lanuginem: Alteram adolescentes primo flore ætatis, quibus ad militare munus satis erat virium & roboris: Tertiam ætate matura viri: Quartam senio affecti, qui nullo impliciti negotio, militiæ muneribus vacabant, vitamque ocio exigebant. ⁶ Hiberos quoque apud Albanos in quatuor genera divisos comperimus: unum ex quibus deliguntur reges, secundum ex sacerdotibus, tertium ex agricolis & militibus, quartum ex plebejis & popularibus. De ⁷ Megarensibus vero traditum est, olim in quinque tribus omnem regionem divisisse, ut distinctio ordinis fieret: ex quibus alii Heraci, nonnulli Piraci, alii Megarenses, plebique Traspodicei, ultimi Cynosurci dicti. ⁸ Indi autem non per ætates & tempora, sicut Persæ, sed per munera & ar-

1 Attalida.] Livius Decad. 4. lib. 1. Honores regi primam Attalo inmodici, deinde & Rhodiis habitis, tum primum mentio illata de tribu, quam Attalida appellarent, ad decem ceteros tribus addenda. Nescio autem unde hic accepit quod de Pyrensisbus prodidit.

2 Sparta vero Ægida.] Herodotus lib. 4. ab Ægeo vocantur Ægida, in Sparta ingens tribus.

3 Pitana.] Herodotus libro 3. dicit ex ea tribu fuisse Archiam.

4 Apud Bojos tribus Sappinia.] Plinius autem libro 3. cap. 15. ad finem, scribit eorum fuisse CXII. Tribus, idque ex Catonis auctoritate. Sed & apud Samias fuisse tribum Æcreoniam, habet Herodotus lib. 3. ad fin.

5 Persa.] Xenophon Cyripædiæ libro 1.

6 Hiberos.] Sine aspiratione Ibe-

ros scribendum est ex Strabone lib. 11.

7 De Megarensibus.] Plutarchus Problem. 130.

8 Indi.] Strabo lib. 15. & Diodorus Siculus lib. 3. cap. 10. paulo ante fin. Arrianus Nicomediensis de rebus gestis Alexandri lib. 8. Superioribus adde, Ægyptios in septem omnino genera divisos fuisse, ex Herodoto lib. 2. scilicet, sacerdotes, pugnatores, bubulcos, subulcos, institutores, interpretes, gubernatores navales. Quamquam Diodorus lib. 2. cap. 3. scribat eorum politiam in tria hominum genera institutam, Agricolarum, pastorum, opificum. Idemque lib. 1. cap. 2. haud multum à fine, tradit Athenienses ab ipsis Ægyptiis illud desumpsisse, ut tripartitam suam politiam facerent: & primum gradum fuisse nobilissimam, secundum militum, tertium plebis & opificum.

1 Afasi-

& artes singulos populos in septem tribus partiti fuere : in Philosophos, agricolas, pastores, artifices, milites : ephoros & consiliarios : qui licet essent pauci, & severissimis moribus astricti, tamen examussim facta regum pensabant & certa lege examinabant.

CAPUT XVIII.

Historia de Scipione Asiatico, & morte Amyliani Scipionis, quæ incerto auctore fuit : item de Gracchis.

Scipio cognomento ¹ Asiaticus, superioris Aphricani ^{Scipio Asiaticus} frater, post superatum Antiochum, & Asiam bello victam, peculatus crimine accusatus à tribunis plebis quandoque fuit: cumque in carcerem duceretur, Tiberius Gracchus tribunus plebis (qui antea, quod de republica cum Aphricano dissentiret, infensus Corneliorum genti fuerat) intercessit, eumque ne in carcerem mitteretur, inhibuit: ² cuius rei beneficio amicitia inter eos conciliata & affinitas fuit. Siquidem solenni die, quum Iovi epulum in Capitolio libaretur, Corneliam filiam maturam viro ei desponsatam dedit: quam ille ³ tam cupide dilexit, ut duobus anguibus deprehensis in cubiculo, quum haruspices respondissent, mare angue dimisso fore ut Cornelia mortem obiret: foemina autem, se occasurum: maluerit Titus Sempronius marem potius extinguere, quam illa morte obita superesse. Ex hac Cornelia Sempronius duodecim filios sustulit: qui omnes mortem obiere immaturam. Ipseque haud multo post duobus consulatibus & triumphis pariter clarus, ac censuræ honore insignis, moritur supersticibus Tiberio & Caio Gracchis, summis oratoribus, præcellenti ingenio & suorum temporum eloquentissimis:

ac

TIRAQUELLUS.

¹ *Asiaticus.*] Plutarchus in Scipione. Valerius Maximus libr. 4. cap. 1. lib. 5. cap. 3. & libr. 8. c. 1. A. Gellius lib. 7. c. 19. adde Livium 38.

² *Cuius rei beneficio.*] Valerius l. 4. cap. 2.

³ *Tam cupide dilexit.*] Cicero de divinatione libr. 1. cap. 18. & 2. Idem Valerius libro 4. cap. 6. Plutarchus in Gracchis, post princ.

I 4

I Sem-

ac Sempronia filia: quos ex Cornelia genuerat. Sed Tib-
berius, cum legem Agrariam turbulentissimam, inuisam
patribus, contra senatus decreta tulisset, novasque alias
haud minus perniciosas ferre contenderet, duce Scipione

*Fiberii
Gracchi
mors,*

Nasica, concursu hominum interficitur. Cajus vero Grac-
chus tribunus plebis, dum improbis concionibus rempu-
blicam vexat, actaque sua tueri vult, neque abrogari pa-
tetur, duce Opimio consule, servi manu cæsus occubuit.

*Sem-
pronia
cum
Scip.
Æmyl.
conju-
gum,*

¹ Sempronia autem Scipionis Æmyliani (cujus summa di-
gnitas, magnæque res gestæ fuere, qui ob Carthaginem
& Numantiam funditus everfas, minor Africanus, & Nu-
mantinus cognominatus est) conjugium sortita fuit: cum
qua non modica simultate & pene dissidio, quod eam ob
morum pravitatem exosam haberet, aliquandiu vixit:
venitque in suspicionem, ipsius necis, quæ fuit auctore ² in-
certo, non minimam causam præbuisse. ³ Quanquam de
Caio Graccho, & Fulvio Flacco ejus familiari, pariter

*Scipio-
nis Æ-
myl.
absti-
nentia
& fr-
galitas.*

ambigi dubitarique videamus. ⁴ Hic enim Scipio, licet
maximus Imperator, tantæ fuisse traditur abstinentiæ,
ut annis quatuor & quinquaginta, quibus in humanis
egit, nihil dicatur emisisse, nihil vendidisse, nihil ædifi-
casse: atque in tanta rerum affluentia & opibus, quibus
Carthaginem & Numantiam delevit funditus, ⁵ haud
plus tribus & triginta argenti libris, auri vero duabus,
reliquisse. ⁶ Qui Tribunus adhuc militum, dum stipendia
faceret, magnum Catonis, futuræ magnitudinis, testi-
monium

*Catonis
de Sci-
pione
elo-
gium.*

¹ *Sempronia autem.*] Ex Valerio l. 3.
c. 8. Appiano libro primo. Bellorum
civilium, & Floro epitomæ Livii l. 59.
& Oroasio libro quinto, cap. 8.

GOTHOFRIDUS.

² *Incerto auctore.*] Sic tamen Va-
lerius 5. c. 3. *raptorem spiritus domi in-
venit: mortis punitorem in foro non re-
perit.* Adde Livium 59. Vellejum, Plu-
tarchum in Gracchis.

TIRAQUELLUS.

³ *Quanquam de Caio Graccho.*] Plu-

tarchus ubi supra,

⁴ *Hic enim Scipio.*] Plutar. in ejus-
dem vita & Apophthegmatis.

⁵ *Haud plus tribus & triginta.*] Plu-
nius lib. 33. cap. 11. de XXXII. libris
argenti duntaxat loquitur, & Plinius
junior, si is est, de viris illustribus,
cap. 58. de eisdem libris argenti, & præ-
terea duabus & se libra auri.

⁶ *Qui trilinguus.*] Plutarchus in iis-
dem Apoph. & in Polipicis. & Florus
dist. Epitomæ 59.

¹ *Scipio-*

monium tulit. Siquidem interrogatus, qualis inter primores juvenum videretur Scipio: hunc solum sapere, ceteros vero velut umbras ferri, respondit. Quod compar fuit cum Antigoni dicto de Pyrrho: quem magnum futurum virum, si senesceret: & Scipionis de Mario, quem proximum post se imperatorem, professi fuerunt. ² Is quoque cum ab Appio Claudio competitore in censura conviciis jactaretur, quod civium nomina ignoraret: curæ sibi fuisse potius, ne à quoquam ignoraretur, quam multos <sup>Scipio-
nis a-
postro-
gna.</sup> novisse respondit. Illud plane constitit, post Æmyliani necem, homines de Sempronia uxore, quoquo modo merita, nec ininus de Cornelia socru, tanquam eum veneno interceperint, propalam loqui solitavisse: idque non incertis auctoribus probari. Hac nos de Gracchis, propter harum rerum studiosos, quo facilius innotescerent, non omittenda putavimus.

GOTHOFRIDUS.

1 *Scipionis de Mario.*] Et Sylla de Cæsare, Suet. Julio cap. 1.

TIRAQUELLUS.

2 *Is quoque cum ab Appio.*] Plutarchus in Apophthegmatis ipsius.

CAPUT XIX.

Quanta & quam varia Jurisconsultorum opinio fuerit de supellectili, & quæ supellectilis nomine comprehendantur.

Quid sit supellex, quidve supellectilis nomine comprehendatur, varie inter Jurisconsultos dissensum est, pugnantiæque studia inter eos opinionesque fuere, aliis alias res supellectilis appellatione designantibus: omnes autem

TIRAQUELLUS.

1 *Quid sit supellex.*] Loca Jurisconsultorum hic nominatorum non eo minus adjecimus, quod designata fuerint primum in margine hujus capituli à Joanne Ferrerio Pedemontano viro & probo & docto: cui multum debet res literaria eo quod

mine, quod non hunc librum tantum, sed & alios multos, & eos quidem optimos, multis ac variis mendis deterit: atque etiam locupletissimam omnium scriptorum Bibliothecam parturit, quam pariet propediem.

I 5

I Vi do-

autem ita definire, ¹ ut domesticum patris familias instrumentum rerum ad quotidianum usum paratarum, supellectilem esse dicant. Quæ autem res hujuscemodi sunt quotidiani usus, quas in supellectili adnumerari conveniat, sententiæ variarunt, magnaque inter eruditos, & perpetua dissensio fuit. ² Pomponius vir, ut in illa quisquis ætate, consultissimus, domesticum patris familias instrumentum, quod neque auro, argentove factum, aut vesti annumeretur, supellectilem definivit. ³ Florentinus inter Iurisperitos auctoritate non minori, præter hæc, animalia excepit: itaque equi, boves, gallinæ, anseres, & cætera hoc genus, quæ pecorum numero habentur, quamvis in quotidiano usu forent, in supellectili non haberi censuit. ⁴ Paulus autem juris æque peritissimus, vasa ænea vulgaria, quæ proprio sunt loco sita, capsasque vel armaria, quibus vestes libræ continentur, et si quotidiani usus causa parata, in supellectili adnumerari negavit. ⁵ Alphenus, qui Servii Sulpitii discipulus fuit, illa quæ ad artificii aliquod genus seorsum pertinerent, & nomen sui generis separatim haberent, in supellectili non haberi dixit: itaque pugillares & codices, tum fabrilis arma & militaria, juxta Alpheni sententiam, in supellectili non sunt. ⁶ Tuberus negavit, ea quæ in penu forent, præterea argentum, vestem, mundum muliebrem, & alia ornamenta, instrumentum agri vel domus, supellectilis appellatione contineri: reliqua vero quæ in quotidiano essent usu in supellectili adnumeravit. ⁷ Papinianus autem Scævola discipulus, cui in advocacione fisci successit, magnæ apud Severum auctoritatis, mensas argenteas vel eburneas, argenteosque lectos

GOTHOFRIDUS.

¹ Ut domesticum patris familias, &c.]
 Pomponius 6. ad Sabinum in l. 1. ff. de
 supellectili legata, Alfenus l. 6. Celsus,
 Labeo, Tuberus, lib. 7. ibid.

TIRAQUELLUS.

² Pomponius.] L. 1. ff. de supell. leg.

³ Florentinus.] L. 2. cod.

⁴ Paulus.] L. 3. cod.

⁵ Alphenus qui Servii.] Leg. secunda §. ab hoc, ff. de origine juris. Loquitur de supellectili. l. 6. ff. de sup. leg.

⁶ Tuberus.] L. 7. §. 1. cod.

⁷ Papinianus.] L. legata. cod.

I. Mode-

lectos & argentea candelabra, legata supellectile deberi dixit: argentum tamen escale vel pitorium, in supellectili esse ¹ Modestinus negavit: fuitque sententia ² Labeonis, quæ deliciarum magis, quam usus causa parantur, quæque in eximio cultu forent, inter supellectilia non censer. Myrthea vero, quæ vescendi causa parata sunt, licet in deliciis forent, in supellectili tamen adnumerari. Sed in hac quaestiuncula, quia vulgaris fere & protrita est, nimium immorari, nullum operæ precium fuerit. Illud certe ³ dixisse haud piget, in supellectili contineri, mensas, trapezophoras, delphica, subsellia, scamna, lectos etiam excultos gemmis & auro, culcitra, stragula, & toralia, quibus lecti torive insternuntur, non autem vehicula: nam illa instrumenti viatorii esse ⁴ Florianus ait. Præterea pelves, quamvis argenteas, candelabra, & craterem etiam argenteum, myrrhina, crystallina aut vitrea escaria, vel patoria, lucernam quoque, & trullam. Adde vasa ænea vulgaria, quæ proprio non essent loco affixa, & si quid paratum foret quotidiani usus causa, præter illa quæ modo excepta fuere. Ex quibus datur intelligi id, de quo dissensio erat, quid verbo supellectilis dici comprehendique oporteat. Sed quia de escario argento & Delphicis mentio est, non omittendum, literis proditum esse, ⁵ Delphica Delphica
dici vasa

¹ Modestinus.] L. cum quidam. eod.

² Labeonis.] L. IC. & II. eod.

GOTHOFRIDUS.

³ Dixisse haud piget.] Post Paulum l. 3. ff. de supellectile legata.

TIRAQUELLUS.

⁴ Florianus.] Quæ huic conniventer tribuit Alexander, Pauli fuere, ex l. 5. eod. cujus in Epigraphe habuit fortasse Flor. pro Florentino, ubi Florianus explicuit: sed neque huius * inter juris auctores nomen lectum est, neque illius d. l. 5. dicitur fuisse in libris Thufcis, quorum receptissima auctoritas est pro solidissimo testimonio.

GOTHOFRIDUS.

* Floriani scilicet. Nam Florentinus non infrequens.

TIRAQUELLUS.

⁵ Delphica dici vasa.] Apud Paulum 3. ff. de supell. l. v. Sic legendum fuit, mensæ, trapezophora, Delphica, & ita hoc ultimum scriptum est nomen in libris Thufcis: unde mensas Delphicas intelligo dici à Paulo nomine supellectilis contineri. Erant autem Delphica mensæ, quas Servius gentilis meus Tripodas mensus appellat; ita dicitur, quod in templo Apollinis Delphicis eis superposita Phœbades vaticinarentur. Sic

Trapezophoras.

Microtrapezas.

dici ¹ vasa, quorum nulla mutata forma, varius & multiplex usus foret. Namque ita erant fabrefacta, ut duplici facie diversis usibus inservirent: siquidem Delphis vasa elaboratae artis habuere, ita ut poculorum vicem praestarent, & clypeorum loco usui essent. ² Trapezophoras vero mensas fuisse ornatu magno, quae effectis imaginibus sustinebantur, quales hodie in vetustis marmoribus saepe visuntur: quippe mensarum species apud veteres multifarias legimus, scilicet ³ trapezas, quas magidas Graeci vocant, & ⁴ tripodes, & ⁵ micotrapezas, in quibus modica parabatur coena, & ⁶ epidorpias, ⁷ urnarium & cyli-

Sic ille ad 3. Aeneid. #1.360. ibi,

Qui tripodas, Claris lauros, qui sidera sentis.

Ad haec Valerius Maximus lib. 4. tit. 1. & Plinius lib. 34. c. 3. nonnulla pertinentia scribunt, de quibus latius in nostris *Επιτάφια*, add. l. 3. de sup. le.

Malim autem legi, DELIACA DICIVASA; quod ea sint vasa praestantissima, quae Deliacae vocantur. Plinius lib. 34. *Antiquissima aris gloria Deliacae fuit, mercatus in Dela conglabrante toto orbe.*

GOTHOFRIDUS.

¹ *Vasa, quorum nulla mutata forma, &c.*] Imo Delfica abaci sunt, ex quibus vina ministrantur, οἱ τὰς τετραζὰς ἔχοντες δελφίνες. licet & hi inter vasa ponantur à Plinio, 33. cap. 11. Martialis: *Aurum non simplex, Delfica portat.* Agretius, in Delfica comparis semper vasa sunt. Idem Procopius de bello Vandalico. & hac motus ratione in Glossario, ita legendum puto Delfica *μυρίστηρον*, cum tamen legatur Deluca: & in eodem, Abaci Delfica *μυρίστηρον*, ὡς *τρυφάλας*, dixi, & dicam plenius, leg. 3. ff. de supellestiles legata.

TIRAQUELLUS.

² *Trapezophoras.*] Cicero ad Familiares libro 7. epist. 24. *Trapezophorum*, inquit, *si te delectat, habebis.* Pollux lib. 10. c. 16. hunc in sensum ait, *Licet*

mensam in qua pocula reponuntur tetrapum dicere, aut etiam monopam, vel si quis ambitiose ne novis quidem abstineat, trapezophorum, velut qui mensam gesserit. De quo amplius videris apud Catellianum, Coram & Alcium: sed & apud Rhodiginum lib. 7. cap. 12.

GOTHOFRIDUS.

Trapezophoras.] Glossis: *Τετραζοπέρι, Calicetare.*

TIRAQUELLUS.

³ *Trapezas, quas Graeci magidas.*] Ita Sophocles dixit, & videre est apud Julium Pollucem libro 8. cap. 10. & lib. 10. c. 16. eoque vocabulo usus est Plinius lib. 33. cap. 11. & Paulus, *l. servus cuiusdam. ff. de condit. indeb.*

⁴ *Tripodes.*] Ita dicebantur quibus mensae superponebantur: sed & tripodem mensam quandam esse, innuit Athenaeus libr. 2. cap. 7. & Pollux libro 6. scribit fuisse quasdam mensas primas, secundas & tertias, & tripodes quibus subiacebant.

⁵ *Micotrapezas.*] Legendum fuit *Microtrapezas* ex Antiphane, illos ita vocat qui in deliciarum veluti pelagus sese demerserunt, apud Athenaeum.

⁶ *Epidorpias.*] Haec mensae erant omnium postremae, quibus bellaria inferrebantur, ut etiam Caelius Rhodiginus annotavit lib. 8. c. 15.

⁷ *Urnarium.*] Mensa erat quadrata, vasis modo destinata, ita dicta, quod urnas

¹ cylibantum, & alia mensarum genera, si cui illa prosequi libeat. Inter escarium vero argentum etiam aquæ manaria, id est, vasa abluendis manibus accommodata, quæ Latini Gutturaria vocant, ² Pomponius in auro & argento legato contineri putavit.

urnas cum aqua positas ibi in culina habebant. Varro in *Tapp. Maviarum*, apud Nonium Marcellum in generibus vasorum; inquit: *Sed quæ necessitas te iuret aquam effundere domi tua, si casa habes pertusa, plumbum non habent? ad quam rem nobis est consularium? ad quam rem urnarium?*

¹ *Cylibantum.*] Id apud Romanos erat mensa vinaria rotunda, à poculis, quæ *κύλικας* Græci vocant: ex Varro- ne de lingua Latina lib. 4.

² *Pomponius.*] *L. in argento. S. ult. ff. de auro & arg. leg. de Cylica Festus lib. 3.*

CAPUT XX.

In qua ætate milites apud Romanos legi consuevere, & qua fuerit disciplina militaris, quodve iusjurandum.

QUI de militari disciplina libros posteris reliquere, eos haud fere quenquam ¹ minorem ² septem & de- ^{Tyro-} cem annis, ^{nam 4-} ^{tas.} ^{tyro-} aut sex & quadraginta maiorem, militiæ &

¹ *Minorem decem & septem.*] Livius Decad. 3. lib. 2. *Disiutor*, inquit, ex auctoritate patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magister equitum, delectu edicto, iuniores ab annis XVII. & quosdam prætextatos scribunt, & deinde lib. 5. post initium: *Tribuni plebis si iis videretur ad populum ferrent, uti qui minores septem & decem annis sacramento dixissent, iis proinde stipendia procederent, ac si septem & viginti annorum aut majores, milites facti essent.* Hæc ibi. Tamen aliquando post Cannensem cladem, ii qui sexdecim annos nati fuerant, nec militaverant, omnes ætati facti fuerunt, ut idem Livius tradit ejusdem Decad. lib. 7. quod pugnat cum eo videtur, quod dicto l. 2. a nobis prolatum dixerat.

GOTHOFRIDUS.

² *Septem & decem annis.*] Con-

stantius ab anno decimo & nono ad militiam eligi jubet, l. 1. Cod. Theodos. de Tyron.

TIRAQUELLUS.

³ *Aut sex & quadraginta maiorem.*] Livius Decad. 5. lib. 3. *Censores* ut eam rem adjuvarent, ita in concione edixerunt, legem censui censendo dicturos esse, ut præter commune omnium civium iusjurandum hac adjuvarent: *In minor annis sex & quadraginta es, &c.* Polybius lib. 6. tradit pedites qui sextum & quadragesimum annum attigerant, nisi in necessitate reipublicæ, stipendia facere non cogi: nec equites qui decem stipendia fecissent. Vix tamen intelligo quod Servius ad illud 2. Æn.

Fas mihi Grajorum sacra resolvere jura.

scribit, quod qui habent plenam militiam, quinque & viginti annis tenentur.

Et rur-

Catalo-
gi.
Habi-
tudo
corpo-
ris in
mili-
tiam
adscri-
bendo-
rum.

tyrocinio adscribi voluisse constat, idque à Servio Tullio vetere ¹ censione cautum fuisse primum, quod ævo subsequente ² à Cajo Graccho lege sacrata sancitum fuit. Causa autem hæc est, quod citra eam ætatem, aut supra, velut immaturos, aut præduros & effœtos, militiæ rudimentis minime idoneos putarunt. Ideo vetus constitutum erat, juvenes nisi post pubertatem, & ³ primo flore ætatis, dum per ætatem laborem militare ferre possent, florentes viribus, & eos ex urbana, ⁴ sæpius agresti juventute rusticis operibus duratos, militari sacramento & muneri adigere, singulosque militiæ per numerum in juniorum tabulis adscribere, ⁵ qui Catalogi dicti, illosque ⁶ ex corporis habitudine, si apti militiæ, ⁷ si lato pectore, si cervice erecta, si fortis & strenuus: quæ species, qualisque vigor, & quod robur virium foret, internoscere, ut illorum forti fidelique opera, respublica uti possit. Nam ⁸ nimis pinguem,

Et rursum lib. 7. ibi :

Ipsæ vocat pugnas. —

Tradit completa stipendia & militiæ tempora viginti quinque annis.

¹ *Censione.*] Improperie dixit, *Censione*: nam pro Arbitrio hic capitur. *Censio* enim proprie castigatio est. Eadem voce utitur infra libro tertio, cap. 13. in simili quoque significatione.

² *A Cajo Graccho.*] Plutarch. in illius vita.

³ *Primo flore ætatis.*] Sic Virgil. 7. *Æneid.*

— *Et primævo flore juvenis.*

& ibi Servius.

⁴ *Sæpius agresti.*] Ab opere rustico ad militiam transitum suadet Vegetius lib. 1. c. 3. Eoque Livius ait Decad. 3. libro 5. Ex S. C. creati Triumviri bini conquestionem ingenuorum per agros habuerunt. Fortissimi enim viri, & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, minimeque male cogitantes, ut ait Plinius lib. 18. cap. 5.

⁵ *Qui Catalogi dicti.*] Idem Cælius Rhodig. lib. 21. c. 32. se à Græcis observasse dicit. Varro autem in descri-

ptione graduum ætatis humanæ in annos XV. horum qui sunt in tertio, qui ad XV. annos perveniunt, ex *catalogo*, ait, esse dicuntur: sicuti *ultra catalogum* qui jam militiæ apti non sunt.

⁶ *Ex corporis habitudine.*] Qualesve Tirones deligendi sunt, docet Vegetius rei militaris lib. 1. c. 5. & 6. & lib. 2. c. 19. Ubi inter cætera comperies in his requiri magnitudinem corporis, quamquam ego magis animi exigentem. Tu videris Beroaldum ad Suetonii. Neron. cap. 19. *

GOTHOFRIDUS.

* Proceritatem vero in milite ut plurimum exigebant senum vel certe quinquum pedum. Hinc Valentinianus & Valens in l. 3. *Cod. Theodof. de Tyrannis.* In quinque pedibus & septem uncis usualibus delectus habeatur. Pretinam vero in aderatione, fuit 30. *Aureorum.* *Novel. 3. Theodofii, titulo de Tyrann.*

TIRAQUELLUS.

⁷ *Si lato pectore.*] Ex Vegetio lib. 1. cap. 6.

⁸ *Nimis pinguem.*] Gell. libro 7. cap. 22. eodemque ult.

1 Cata

guem, deformem aut mancum, desidem aut vecordem, tanquam minus utiles, militiæ non adscribebant: quippe ¹ Cato Cenforius pinguem militem, velut reipublicæ incommodum, jure incessit: cujus inter guttur & inguen, cuncta sub ventris dominio forent. ² In qua semel adscriptus, nisi propter ³ demerita exauctoratus foret, ipso nolente, deleri nequibat. In quo id sedulo cavebatur, ut primum militiæ vinculum putarent, ⁴ sacramenti religionem: secundum, ⁵ singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, cum his qui una mererent: tertium, ⁶ deferendi nefas. Quibus ad militiam admissis ⁷ primo anno custos

Militiæ
vincula.

¹ Cato Cenforius.] Gellius ubi supra.

² In qua semel adscriptus.] Livius Decad. 1. lib. 7. ad fin. Lex quoque sacra militaris lata est, ne cujus militis scripti nomen, nisi ipso volente, deleatur.

³ Demerita.] Demerita dixit, vulgari, & non satis Latina voce, in hac saltem significatione, pro qua hoc loco accipi deberet. Eandem vocem similiter usurpat infra, lib. 3. cap. 13.

⁴ Sacramenti religionem.] Milites enim lecti, ubi nomen dedissent, singuli jurabant, pro Rep. se esse facturos: neque, nisi completis stipendiis discessuros, ut Servius refert init. 8. Æn.

⁵ Singulorum amorem.] Alias non satis fidus erat exercitus inter se inco gnitorum ex multis generibus hominum, ut est apud Liv. Decad. 4. lib. 5.

⁶ Deferendi nefas.] Nam qui in pace deferuit, eques gradu pellendus est, pedes militiam mutat. in bello idem admissum capite puniendum est, l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re milita. Sed & tu vide eandem legem in princ. & in §. qui desertioni. & §. desertor. & §. qui in desertione: & l. desertorem in princ. & §. si plures, eod. tit. & alibi saepe cod. tit.

GOTHOFRIDUS.

Deferendi nefas.] Adde Titulum Cod. de desertoribus.

TIRAQUELLUS.

⁷ Primo anno custos.] Ex Virg. lib. 5.

Æneid.

At pater Æneas nondum certamine
misso,
Custodem ad sese, comitemque impubis
Iuli,
Epitidem vocat. —

Et ibi Servius interpres, qui & in id citat illud ejusdem libr. 8. de Pallante loquentis.

— Sub te tolerare magistro
Militiam & grave Martis opus, tua
cernere sacra
Assuescat: primis & te miretur ab
annis.

Sed & idem Servius in illud 1. 7. Æn.
Ante urbem pueri & primæque flore
juventus

Exercentur equis, domitant que in pul-
vere currus.

Bene, inquit, Romana militiæ morem exprimit: nam post pubertatem armis exercebantur, & 16. anno militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Alexander autem Severus apud Herodianum l. 6. ad fin. Maximinum tyronibus præfecit, ut eos ad militiæ munera exerceret, & ad bellandum idoneos redderet. Quod ipsum retulit Jul. Capitol. in vita ipsius Maximini: ubi epistolam ejusdem Alexandri in eam rem adscripsit, Veteres milites tibi, Maxime mi charissime atque amantissime, idcirco non credidi, quod veritus sum ne vitia eorum sub altis inoleſcentiis emendare

*Tyruncolorum
tuftos
& ma-
gister.*

*Publ.
Rutilii
præce-
pe a pu-
gnandi.*

*Tribu-
morum
morum.
Magi-
stri mi-
litie.*

*Apud
Persas
gran-
de.*

stos sub quo disciplinam ediscerent, & magister, sub cu-
jus imperio tyrunculi acuerentur, publice dabatur, ne ex-
pertes operum militarium, arma tractarent. ¹ Divus vero
Iulius equites Romanos, aut senatores armorum peritos,
sub quibus militiæ nescii erudirentur, magistros dedit:
quorum præceptis imbuti, præstando & pervigilando,
militare rudimentum deponerent, legesque pugnandi, &
prælii normam ac dictata internoscerent. Primusque ² Pu-
blius Rutilius consul, collega Cnei Manlii, è ludo Cor-
nelii Scauri doctoribus accersitis, plagas vitandi & inferen-
di militibus præcepta dedit. Inde ne temere & sine arte
pugnarent, utque tyrones sub disciplina essent, & milita-
ribus imbuerentur præceptis, ³ tribunis datum negocium
fuit. Quos optimis disciplinis institutos, tandem militiæ ad-
scribebant. ⁴ Apud Persas vero magistri rei militaris, gran-
diori ætate fuere, nec citra annum quinquagesimum, sub
quibus parata instructaque acie, parce primum & modice,
mox exactissima cura militiam ediscebant: apud quos ju-
ventus à vigesimo ad 50. annum militare cogitur, ultra
vero arma tractare vetitum. ⁵ Siquidem lex militaris etiam

Roma-

emendare non posses. Habes tyrones ad
tuos mores, ad tuam virtutem, ad tuum
laborem, eos fac militiam addiscere.

¹ Divus vero Julius.] Sucto. in vita
illius cap. 26.

² P. Rutilius consul.] Valer. Max.
libr. 2. cap. 1.

GOTHOFRIDUS.

³ Tribunis datum negocium fuit] De
officio & potestate Tribuni militum
dicitur infra lib. 6. cap. 18.

TIRAQUELLUS.

⁴ Apud Persas.] Strabo lib. 15. ad
fin. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 1.

⁵ Siquidem lex militaris.] Seneca
libr. 2. de Brevitate vitæ, Lex, inquit,
à quinquagesimo anno militem non cogit;
ex quo legendum hic puto, cogebat,
non tangebatur. Livius 4. Decad. l. 10.
Imperatum à Senatu Q. Petilio Pratori,

ut omnes minores quinquaginta annis sa-
cramento ligarentur. Et 5. Decad. lib. 2.
Illud præcipuum datum fuit Macedoni-
ca, ut centuriones militesque veteres scri-
beret, quos vellet Consul, usque ad quin-
quaginta annos. Et paulo post, P. Lici-
nius Consul S. C. recitari jussit: primum
quod bellum Senatus Persæ jussisset;
deinde quod veteres centuriones quam
plurimum ad id bellum scribi censuisset:
nec ulli, qui non major annis quinquaginta
esset vacationem militiæ esse. Cor-
nelius autem Nepos, aut quisquis, qui
vitam Pomponii Artici elegantissime
scripsit, de ipso loquens, Incidit, in-
quit, Cesarianum civile bellum, cum ha-
beret annos circiter sexaginta. Usus est
atatis vacatione, neque se quoquam mo-
vit ex Urbe. Quæ loca videntur pugna-
re invicem atque etiam cum eo quod
dictum est in princ. hujus c. 2. de 46.

annis

Romanis à quinquagesimo anno militem non tangebant. ^{Ætate}
 1 Apud alios inolevit mos, ut post annum quadragessimum ^{tyro-}
 militiæ tyrocinio neminem adscriberent: post quinquagesi- ^{num &}
 mum vero militare desinerent, hisque, velut perfunctis ^{rudia-}
 militia, missio daretur. 2 Quod Scytharum legibus caveba- ^{riorum}
 tur, ne hominem sexagenarium militiæ admitterent. ^{apud}
 Ægyptiis in more fuit, 3 ut Calasiries, qui præcipui habent ^{diver-}
 tur milites, à nullo doctore, sed à patre solum militiæ præ- ^{sus.}
 ceptis erudirentur. 4 Phocion vero, ut Athenienses nimis ^{Calas-}
 bellicosos à belli furore delectu acerbo cohiberet, quod ^{ries.}
 libentes & cupidi appetebant, lecta juventute, etiam octo-
 genarios, emeritis stipendiis, coëgit dare nomina. 5 Ca- ^{Senes}
 millus contra Latinos & Volscos magna mole dimicatu- ^{in milit-}
 rus, seniores quibus aliquid virium superesset, in sua verba ^{tiam}
 juratos centuriavit. 6 Romani quoque bello Hetrusco, & ^{adscri-}
 sæpe alias, seniorum cohortes, post emerita stipendia, ^{ptis}
 7 quin etiam libertinorum ad militiam exciverunt. 8 Et Ma-
 rius magnæ partis milites seniores, qui multa stipendia
 meruissent, & capite censos, sacramento adscivit. 9 Quod
 Alexander

annis. Sed hos 46. annos fuisse tem-
 pus ordinarium vacationis militiæ,
 nisi si qua urgens necessitas cogeret
 majores deligi, ut in locis Livii supra
 proxime citatis: at neque tunc majores
 annis quinquaginta cogebantur.
 Quod autem Cornelius Nepos loquitur
 de sexaginta annis, non eo pertinet
 ut vacatio non nisi hac ætate daretur:
 sed haud dubie eam ipsam ætatem
 vacationem præbere.

1 Apud alios. Scilicet Lacedæmonios,
 ex Plutarcho in vita Agæsilæ.

2 Quod Scytharum legibus. Supra
 notis illud addit: Acarnanes, ab
 Atolis bello lacedæmonios à 19. ad 40. annos
 tempus militiæ præscripsisse, ut tradit
 Livius 3. Decad. lib. 6.

3 Ut Calasiries. Herod. lib. 2. non
 multo ante finem, & iterum lib. 9.

4 Phocion vero. Plutarch. in vita
 illius, ubi tamen non octogenarius, sed

septuagenarius dicit: ipse autem Phocion
 octogenarius erat.

5 Camillus contra Latinos. Plutar.
 in vita illius.

6 Romani quoque. Ex Livio Dec. 1. lib. 18. His nunciis Senatus censebat
 iustitiam invidiam, delectum omnium generis
 hominum habere iustitiam, nec inveniendi modum
 habere sacramento adhibere fuit, sed
 seniores etiam cohortes, iustitiam, libertinam
 que succenturiati.

7 Quis videtur libertinorum. Quod
 jam diximus ex Livio supra: & præterea
 3. Decad. lib. 2. Libertinorum, quibus liberi
 essent, & atas militari, in verba jurarent.
 Et 4. Decad. lib. 2. Dimissique, qui parum idonei essent, sup-
 plementum legeret ex libertinis.

8 Et Marius. Valer. Max. libro 2. cap. 1. & Plutarch. in vita illius.

9 Quod Alexander Macedo. Iustitiam lib. 12.

X 1 Militari

Roma-
ni ex-
ternum
militem
in ca-
stris
non ad-
mitte-
bant.

Alia
atque
alia
vestes
habi-
tusque
in mi-
litiam
profe-
ctum.

Alexander Macedo fecisse dicitur, ut ducturus contra Dá-
rium, veteranos peritos belli, militiæ adscriberet. Non
sic Conon, qui ut exercitum suppleret Atheniensium, pue-
ros immaturos annis, quibus vires non suppetebant, &
senes legit. ¹ Milites vero in castris, nisi Romanos cives,
vel Latini nominis, levium tamen armorum auxiliares
æternos, sacramento Romani adigere solitavere. ² Con-
tra vero Cyri consilium fuit, non modo ex civibus supple-
ri milites, sed velut optimos equos è longinquo quæri
oportere. ³ Idem apud Alexandrinos vetusto more ser-
vatum est, ut nullos milites, nisi peregrinos, militiæ ad-
mittant. ⁴ Proditumque memoriæ est, in fœdere, quod
cum Romanis & Antiocho dictum est, caveri, ne milites
sub ditione populi Romani conducere, aut voluntarios ha-
bere liceret. Inter auxilia tamen minori in legionibus longe
major numerus adscribi assuevit. Sed tamen legionariorum
& arma graviora, & disciplina fuit severior: auxiliariorum
vero minor, nec tam exactæ diligentiae: quibus in prælium
eunibus, præter saga togasque & rectam tunicam, album aut
rubrum paludamentum, quo socios ab hostibus internosce-
rent publice, dabatur, Aphris vero, Cauniis, Numidis, ⁶ La-
cedæmoniiis, & Massagetis, in bellum profecturis, ⁷ ruffatas
vel

¹ Milites vero in castris. Legati ad
Senatum ajunt, Milites æque equos sui-
re nisi Romano, Latiniq[ue] nominis, non
uti Pop. Romanus: levium armorum
auxilia, etiam ex terra addidit in castra
Romanis. Livius Decad. 3. lib. 20.
² Contra vero Cyri consilium. Xenoph-
on Prædix Cyri lib. 2. et in libro de
³ Idem apud Alexandrinos. Sero-
bo libr. 17.

⁴ Proditumque memoriæ est. Alias
pacis condiciones Antiocho dictas
apud Livium lib. 5, Decad. 4. & ejus-
dem lib. 7. reperias: sed sequenti lib. 8.
sic ex fœdere relatam, Milites merce-
de conducendi, ex his gentibus, qua sub
ditione Pop. Romani sunt, Antiocho regi

jus ne esto: ne voluntarios quidem reci-
piendi.

⁵ Inter auxilia. Hic vide omnino
quæ diximus supra cap. 5. in verbo A-
grorum.

⁶ Lacedæmoniiis. Vale. Max. lib. 2.
etiam de varia Historia, lib. 6.
c. item 6. & Plutarchi in institutis an-
tiquis Lacedæmoniorum.

⁷ Ruffatas. Ruffus nonnulli appel-
lant, & in his Floro Rufficus & Trebel-
lius Pollio in vita Claudii secunda
Ruffatum autem quendam militem
necat Juvénalis Satyre 7.

Parte ista fuit Ruffus quæ Lacertæ
Itho vero de agitatione factionis Rus-
sica debet Juvénalis versum accipere.

1 Id quod

vel puniceas ferre vestes moris erat: ut eo argumento vulnera & sanguis effusus non innotescerent, confidentiusque & sine pavore dimicarent: ¹ id quod apud Persas in usu fuit. Namque Artaxerxes ducturus contra Cyrum, milites rubro sagulo ornavit, ² Cyrus albo, ³ Agefilaus quoque ita copias instruxit armis, ut omnia ærea punicea viderentur. ⁴ Thraces pullas induiti tunicas in acies prodeunt: contra ⁵ Mybæ & ⁶ Æthiopes candido amictu, ⁷ Samnites discolori veste præliantur, nonnunquam candida, Boii & Insubres auratis sagulis, ⁸ Galli virgatis ⁹ cum torque aureo, ¹⁰ Britanni glasto infecti. [†] Est enim fullonia herba, *Glasto* quæ

¹ *Id quod apud Persas.*] Plutarchus in Artaxerxe, & ante illum Xenophon Pædia Cyri lib. 6.

² *Cyrus albo.*] Intellige de Cyro minore ipsius Artaxerxis fratre, ex eodem Plutarch ubi supra. Nam major ille puniceis utebatur, ut tradit Xenophon in Pædia illius lib. 7. in princip. Minor autem albo colore usus est, non quo milites sanguinem non expavescerent: sed quia juvabat pugnatorios ad mortem, aut certe ad eadem speciose incedere. *Quæ contemplatione ut colorum tanta varietate subit antiquitatem mirari,* ut ait Plinius lib. 35. cap. 7.

³ *Agefilaus.*] Translata hæc ad verbum è Græco, Xenophon. de Agefil. laudib.

⁴ *Thraces pullas.*] Plutarch. in vitâ Pauli Æmilii.

⁵ *Mybæ.*] Illi Æthiopiz populi sunt, de quibus Sil. Italicus lib. 3.

His simul inimicem testantes corpore solem

Exusto venere Mybæ: non ærea cassi.
Nec lorica riget ferro, nec tenditur

armis,
Tempora multiplici mos est defendere

lino,
Et lino manire latius, sceleratæque suc-

cis
Spicula dirigere, & ferrum infum ære

veneno.

⁶ *Æthiopes.*] Plinius lib. 33. cap. 7.

⁷ *Samnites discolori veste.*] Livius de utroque 1. Decad. l. 9. & iterum 10. & præterea de priore Lucius Florus Epit. 1. in bello Samnitico.

⁸ *Galli virgatis.*] Virgilius de Gallis loquens lib. 8. Æneid. non adeo longe à fine.

Virgatis lucent segulis. —

Virgata vestes quæ dicantur, vide apud Cælium Antiquarum lectionum l. 16. c. 7. ubi hunc Virgilii locum citat.

⁹ *Cum torque aureo.*] Strabo lib. 42. & Plinius lib. 33. cap. 1. *Ubi Gallos inquit, cum æuro pugnare solitos, Torquatus indicio est.* Hanc autem Torquati historiam, qui ita à torque aureo, quem Gallo à se devicto, detraxit, late describit Livius 1. Decad. l. 7. & ex quadrigario A. Gellius lib. 9. c. 13.

¹⁰ *Britanni glasto infecti.*] Cæsar l. 5. Commentariorum, & Plin libro 22. cap. 1. Super quo & tu vide, quæ scripti in nostris *ll. Connabialibus* l. 3. num. II. sed ut redeamus.

GOTHOFRIDUS.

Britanni infecti.] Solinus cap. 35. in f. *Britannis per artifices plagarum figuras jam inde à pueris variæ animalium figurae incorporantur, inscriptisque visceribus, (hominis incremento) pigmenti nota crescunt. Nec quicquam magis patientia loco nationes ferre ducunt, quam ut per memores cicatrices, plurimam faci-*

quæ atro colore inficit, & hominem decolorem facit. ¹ Geloni hostium cutibus ornati, quo truculentiores visu & aspectu formidabiliori essent. ² Æthiopes dimidiatum corpus minio, dimidiatum gypso solent illinire. ³ Fertur Cajus Cæsar, ut in conflictu bellorum cunctis innotesceret, ad prima signa novo colore amictus, & diverso armorum habitu insignis produsse. ⁴ Et Lucullus cum thorace squamoso, & amictu purpureo præliari. ⁵ Gylippus vero maximus Imperator, sordida veste & semilacera, ac cultu neglecto conspicuus erat. ⁶ Agis quoque Lacedæmoniorum Dux, à gregario milite nihil differebat: ⁷ sicut Agefilaus, qui cultu corporis vili exultabat, exercitu autem ornato. ⁸ Contra, Alexandrum Macedonem, insignem cum regio habitu, tum Siculo amiculo, & lineo thorace, duplicata ac ferrea

Impe-
ratorum
et
duces
illis ac-
que alii
ornatus
suble-

artus bibant. Hinc Propertius 2. El. 19. infestos Britannos vocat. Martialis vero 11. c. 2. distichorum: pictos. & in Claudiani Panegyrico 2. de laudibus Stiliconis, Britannio disibus ferropicta genas. Tertullianus libro de velandis virginibus, Debebunt etiam & ipsi aliqua insignia sibi defendere, aut pennas Garamantanum, aut stybules Barbarorum, aut cicadas Atheniensium, aut circos Germanorum, aut stigmata Britannum. Isidor. 19. cap. 13. Nonnulla gentes non solum in vestibus, sed in corpore, aliqua soli propria quasi insignia vindicant, ut videmus circos Germanorum, granos & cimabas Gothorum, Pigmata Britannum. Circuncidius Indas præputia: pertundunt Arabes aures, & post inde abest gens Piclorum, nomen à corpore, quod minutis epifex acus punctis & expressos nativæ graminis succos includit, has ad sui specimen cicatrices ferat pictis artibus maculosa nobilitas.

TIRAQUELLUS.

† Est enim fallaxia herba. Vide omnino d. num. 11. l. 3. Comubial.

I Geloni hostium cutibus ornati. Herodo. lib. 4. Pomponius Mela lib. 2. cap. 1. & Solinus cap. 25. Sed idem de quibusdam Scythis tradit Plin. l. 7. c. 2.

2 Æthiopes.] Sed & scribit Herodotus lib. 8. Phocenses aliquando sexcentos viros gypso & eorum arma illinivisse.

3 Fertur (Cajus Cæsar.) Id ex ipso Cæsare libr. 7. Commentariorum de bello Gallico, paulo ante finem, facile cognosces, cuius hæc verba sunt, Accelerat Cæsar, ut prælio intersit. Ejus adventum ex colore vestis cognito, quo insigni in præliis uti consueverat, turmisque equitum & cohortibus visis, quas, &c.

4 Et Lucullus.] Plutarch. in vita illius.

5 Gylippus vero.] Plutarchus in vita Nicæ non semel.

6 Agis quoque.] Idem auctor in vita illius. Sic legat. Vespasianum, cibo fortuito, veste habituque vix à gregario milite discrepantem, apud Tacitum lib. 18. initio.

7 Sicut Agefilaus.] Plutarch. in Apophtheg. Lacon. Xenophon de laudibus Agefilæ, ante extremum, frugalitatem illius multis argumentis proponit: sed hujus non invenit expressum. tu amplius quaesieris.

8 Contra, Alexandrum.] Plutarch. in vita illius & nonnihil Arrianus de gestis ipsius, lib. 4.

1 In quo

ferrea casside, auro & geminis arma honestabant. ¹ In quo illud traditur mirum, dum in India præliatur, concussis armis, visum barbaris lumen infundere, & monstrum ante se agere. Quod compar fuit ² cum Epizelo Atheniensi, qui (ut tradit Herodotus) in pugna Marathonica dum præliatur, visum monstrum, quod ante se conspiciebat, occidere nissus, luminibus captus perpetuo mansit. ³ Etiam Tiberii equus in conflictu belli ore flammam interdum emittere visebatur. ⁴ Cajus tamen Gracchus legem tulit ad populum de vestibus publice militibus dandis, sine stipendiorum diminutione. ⁵ Inde institutum, ut singulis militibus saga togæque in hybernis dentur: prævaluitque mos, ut in bellum profecturi Romani milites, singuli in tabulis describantur: ut illorum qui prælio ceciderant, nomina reversis innotescerent: utque in delectu conscribendo, primus miles bono omine tanquam inde faustum felixque auspiciū futurum sit, conscribatur. Id enim boni ominis esse & prosperos eventus facere putabant. Apud Persas invaluit mos, ut profecturi in bellum, in cistam ante regis tribunal singuli singulas sagittas immitterent, mox reversi, quisque repeteret suam: ut ex remanentibus, illorum qui prælio cecidissent numerum internoscerent. ⁶ Hi ergo in castris militiam edocti, hyeme pariter atque æstu diebus singulis mane & post meridiem, locum tenere, signa sequi, ordinem servare, ⁷ fossam fodere, figere vallum, militari gradu incedere & alia militaria

Lex de vestibus publice militibus dandis. In bellum profecturi.

Tyrannum institutio.

¹ In quo illud traditur.] Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 5.

² Cum Epizelo Atheniensi.] Herod. lib. 6. At Plutarchus Parell. l. 1. scribit Polyelum nomen ex ducibus Atheniensibus in ea pugna Marathonica, conspecto quodam humana specie angustiore cæcum factum fuisse.

³ Etiam Tiberii equus.] Idem Cælius Rhodig. lib. 15. cap. 5.

⁴ Cajus tamen Gracchus.] Plutarchus in vita illius.

⁵ Inde institutum.] Legimus tamen, & antea dictum, Grave tributum, quod togæ quingentæ imperatæ erant, cum quingentis tunicis, cum milites in hybernis agerent. Livius Decad. 4. libr. 7.

⁶ Hi ergo.] Ad Romanos redit. De his autem militibus exercitiis, videbis apud Livium 3. Decadis lib. 6. ad fin.

GOTHOFRIDUS.

⁷ Fossam fodere, &c.] Cogendi sunt (inquit Vegetius 3. c. 4.) omnes solam

K 3 cadere.

taria facere quotidiano usu ediscebant. Nam ducibus, centurionibus & tribunis, præcipue curandum erat, in locis ubi stativa habebant, cogere tyrones milites cum primum merere cœpissent stipendia, ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, per turmas hincinde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere & phalangem, ut sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent, pulsi loco cederent, & in acie quisque agnosceret ordines suos: ita ut usu quotidiano non minus ipsi sibi præscriberent quid facto opus foret, nec incitante villo, nec imperante, quam ab aliis ediscerent. ¹ Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, ut sine ducis opera milites ita institueret consistere in acie, ut peritissimè dispositi viderentur. ² Iactu quoque disci, cursu, saltu, jaculatione, & ³ lucta invicem contendere, mos erat. ⁴ Nandi quoque post solitas exerci-

Iphi-
crates.

cadere iter per dumosa & abrupta facere, materiam dedolare, aperire fossam, ita exercitati atque eruditii in sedibus, praelium magis necesse habeant optare quam otium.

TIRAQUELLUS.

¹ *Quæ disciplina præcipua Iphicrati.*] Probus Æmilius in vita illius. Justinus lib. 6. Hujus milites ob militaris rei peritiam *Iphicratenses* dicebantur, quemadmodum Romani *Fabiani*. Hic primus omnium spoliis bello captis nomen suum inscripsit, cum antea solius civitatis nomen inscriberetur. Author Suidas.

² *Factu quoque disci.*] Hos quinque ludos honestos esse & permittos, præsertim militibus, satis constat ex l. 2. ff. de alea usu & aleat. & de iactu disci & jaculatione, satis constat ex Homero loquente de ludis militaribus Achivorum l. 2. Iliados in Catalogo.

— Λαοὶ δὲ πρὸς ἄλλοις ἀγῶνι διαλαέουσιν
Δίοιοι σὺν τέρποντο, καὶ αἰγυγῶσι ἰσχυροί.

Et lib. 8. Odysseæ de his quoque duo-

bus, & præterea de saltatione, pugna & cursu.

— ὄσων περὶ γυμνασίου ἄλλων.

Πύξ τε παλαισμοῦ καὶ τοῦ καὶ ἄλμασσιν, ἡ δὲ ποδῶσιν.

Et de duobus quoque illis prioribus. Horat. Carminum lib. 1. Ode. 8.

— Sæpe discis

Sæpe trans finem jaculo nobilis expedito.

Quo in loco Acron dicit, *Dissum genus esse ludi certi ponderis, quo juvenes in agone contendebant.*

GOTHOFRIDUS.

³ *Lucta invicem contendere.*] Quin *alearum* usum extra operas pugnatorias militibus permittit ut Justinianus refert in l. 3. C. de aleatoribus. Ubi dixi. Ludi quoque *taxillorum* fit mentio in l. 16. § 7. ff. de panis.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Nandi quoque.*] Vegetius lib. 1. rei militaris cap. 17. Sed & Horat. ea. Ode lib. 1. Carm. id ponit inter honesta exercitia militaria.

Cur neque militaris
Inter aequalis æquitas.

Gallica

exercitationes juventutis Romanæ summum studium in militari rudimento fuit, aliaque iusta militaria, quibus quasi simulacris pugnae, animos corporaque tanquam ad verum bellum acuebant. ¹ Ad palum quoque exerceri, aut iaculis atque sagittis ferire, nonnunquam fundis & lapidibus, disciplinae militaris erat. ² Fuit enim palus cubitorum trium, quem tyrones scuto & clauo velut hostem petere, in eumque ictus & plagas inferre solebant. In quo id cavebatur in primis, ne dum ad palum ictus intendunt, ipsi hostium telis pateant: proinde oportebat animo eos & corpore intentos esse non magis ad inferendos, quam ad cavendos declinandosque ictus: cui ludo Palaria nomen. Arcu quoque & sagittis plerumque ³ Cretenfisibus & Cydo-

Ad
Palum
exerceri.
Palus.

Palaria
ludus.
Sagittandi
exercitium.

Gallica nec lupatis

Temperat ora frenis?

Cui timet flavum Tyberim tangere?

Id est, ut interpretatur Acron, nascere, quod adolescentibus inter summa erat virtutum exercitationis studia. Porphyrio autem ibi dicit, id necessarium mulieris esse. Unde Sueton. in Augusto cap. 64. scribit illum nepotes docuisse natare. Silius autem Italicus libro 8. inter bellica exercitia, quibus juventutem instruebat, id quoque ponit:

— Undosum frangere nando

Indutus thoraca cadum, spectacula tanta

Ante acies virtutis erant.

Ex hoc autem proverbium, *Neque nascere, neque literas*: subaudi, novit. de quo Erasmus Chil. 1. cent. 4. c. 13. Alexander autem Macedo apud Plutar. in vita illius, *O deterrimus*, inquit, ego, qui nare non didici: moxque rapto incumbens clypeo tranat.

1 *Ad palum quoque exerceri.* Vegetius lib. 2. cap. 23.

2 *Fuit enim palus cubitorum trium.* Vide Vegetium lib. 1. cap. 11. & alios, quibus Palus dicitur imago lignea, super terram fixa, quem hasta sive ense petebant: & tanquam cum hoste cer-

tatim congredebantur: scuto vimineo, & interdum clava graviore, ut in vera pugna postea solutiores aptioresque essent: aut scopo praefixo, id est, aliquo fasce vimineo, vel aliquo signo arcu exercebantur. De huiusmodi autem palis Polybius lib. 17. *Græci palum hunc optimum esse putant, qui plurimas habeat & maximas circa stipitem excrescentias.* *Apud Romanos vero palus duas, aut tres, aut ad summum quatuor virgulas habent, & tales usantur: unde accidit, ut facile portari queant: unus enim vir tres vel quatuor invicem composuit ac gestat.* *

GOTHOFRIDUS.

* Seneca 2. epistol. 18. *Exercemur ad palum*: Adde Lucianum Demonstrante.

TIRAQUELLUS.

3 *Cretenfisibus.* Strabo lib. 10. Livius 4. Decad. lib. 8. Diod. Siculus l. 6. c. 15. ubi & ipsos Cretenfes sagittandi modum induxisse tradit. Apulejus autem lib. 11. *Metamorph.* non multo post princ. *Cretes*, peculiari epitheto *sagittarios* vocat. & alii multi, quos tibi citabo infra lib. 6. c. 22.

Cyri disciplina militaris.
Agessilaus.
Perfarum regum mos.
Alexandri Maced.
Aureliani.
Maximini.
Antonini.
Cara-calla.
Severi.

¹ Cydoniis exactissima cura milites instruebantur, ² sicut apud Græcos palæstra. Cyri vero disciplina fuit, ut milites semper opus facerent, & nunquam exercita juvenus, nisi sudore prævio cibum sumerent. ³ Qui etiam neque prandebat, neque cœnabat unquam, nisi sudasset primum, & militaria obivisset munera. ⁴ Agessilaus quoque in gymnasio, ne ocio senescerent milites, exercitationis & virtutis cujusque præmia proposuit, levibusque præliis experiundo assuefecit. Qui etiam Perfarum regum mos traditur, ut cursus & pugnae dona militibus proponant. ⁵ Alexander vero Macedo, ne ocio milites lascivirent, certantibus virtutis præmia Chiliarchas dedit. Præ cæteris ⁶ Aurelianus Cæsar nullum reliquit vacuum diem, quin se pilo, fagittis, ac militaribus armis exerceret. ⁷ Et Maximinus senior, quamvis grandis natu, campestrium exercitationum supra modum labores subiit. ⁸ Antoninus quoque Bassianus Caracalla, præterquam quod se cum militibus exercebat, iter semper onustus armis pedes fecit. ⁹ Id quod de Severo scriptum accepimus, ut hyemæ sæva & gelida, aperto capite per nives & pruinas, per montes sylvasque cursitaret, in patientia laboris, & victus abstinentia, supra fidem assuetus. Quibus documentis redactō in disciplinam milite, posito rudimento, & continuo usu firmato, legiones conscribebant. Præterque milites peregrinæ militiæ,

¹ Cydoniis.] Strabo dicto lib. 10. Hi autem & Cretenses sunt, ut tradit Servius l. 10. Æneidos, enarrans eum locum

— Infelix nova gaudia Cydon.

& probat illud Homeri lib. 3. Odyss.

Εἴθε Δῖσι μὴ δ᾽ ἄς τοι μὲν Κρήτην ἰσχυροῦν,

ἢ ἤγε Κρήτης ἱσχυροῦν —

Quod nos latius dicemus infra libr. 6. cap. 22.

² Sicut apud Græcos palæstra.] Id ubique videre licet, & præcipue apud Cæl. Rhodig. l. 13. c. 17. Ubi etiam traditur de initiis Olympici certaminis.

& l. 13. c. 30. de palæstræ inventore.

³ Qui etiam neque prandebat.] Ibid.

⁴ Agessilaus quoque.] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agessilai, post initium.

⁵ Alexander vero.] Q. Curtius rerum gestarum Alexandri lib. 5.

⁶ Aurelianus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius.

⁷ Et Maximinus senior.] Herodianus lib. 7. & Jul. Capitolinus in vita illius.

⁸ Antoninus quoque Bassianus.] Dion in vita illius.

⁹ Id quod de Severo.] Intellige Septimio: ex Herodiano lib. 3.

I Inter

tiæ, ¹ inter auxilia Cretenses sæpe militasse accepimus. ^{Cretenses}
 Hi enim terrestri navalique prælio, ad insidias, furta & ra- ^{milites}
 pinas populando assueti, excursiones maximas facere prom- ^{sæpe in-}
 ptissimi sunt, in prælio vero segnes: ^{ter am-} ² Cydones vero for- ^{xilia}
 tissimi, sicut Homerus inquit, illorumque arcus caprinis ^{Roma-}
 pellibus ornari, plerique literis adnotarunt. Idque ^{norum} ³ à Juve- ^{Cydo-}
 nale versibus mundis significari crediderim, dum inquit: ^{nes.}

Tu fructe scabie mali, quod in aggere rodit,

Qui tegitur parma & galea: metuensque flagelli,

Discit ab hirsuta jaculum torquere capella.

^{Fructus}
^{mali}
^{locus.}

Notat enim illa veteris disciplinæ rudimenta, quibus tyro miles in emittendis jaculis apud suum centurionem instrui solebat. ⁴ Quinetiam Romanæ militiæ fuit, levis armaturæ

¹ Inter auxilia Cretenses.] Nam in bello Macedonico inter auxiliares milites Romanorum fuere Cretenses, apud Livium 4. Decad. libro 1. Et in bello Achæorum adversus Nabidem tyrannum Lacedæmoniorum, apud eundem 4. Decad. lib. 5.

² Cydones vero fortissimi, sicut Homerus inquit.] Cydones è Cretensibus sunt mediterranei, ut supra diximus in verbo & Cydoniis. Sed credo hic legendum esse Cicones, quos bellicosos, veluti peculiari epitheto, vocat ipse Homerus l. 2. Iliad. in Catalogo,

Εὐφρομῶ δὲ ἀρχὸς κικύων ὡς αἰχμολάων.

Et alibi de eorum fortitudine & viribus in bello videbis apud eundem Odyssæz lib. 9. post princ.

³ A Iuvenale.] Satyra scilicet 5.

⁴ Quinetiam Romana militiæ.] Levis armatura erat promptissimum genus ad laceffendum certamen, ait Livius Decad. 5. lib. 4. post princ. Habebant autem è lorio de corio crudo pectoralia, quæ primæ loricæ dicebant: postea, ut ait Varro de ling. Lat. libr. 4. succiderunt Galli è ferro, sub id vocabulum ferream tunicam appellabant. Unde Virg. lib. 3.

Æneidos.

Loricam confertam hamis, auroque trilicem.

Ubi Landinus. Levis autem armatura fuit galea, à galero, quo multi antiqui usi, ait Varro: id est, non solum galea, sed & galero asservit usos veteres. De hoc Virg. 7. Æneid.

— Fulvosque lapi de pelle galeras,
 Tegmen habent capiti. —

De galea Servius eam duplicis generis fuisse prodidit ad Virg. Æn. 9. ibi.

— Galeam fidus permutat Aleshes.
 Alia enim fuere explorantium, alia bellantium. Illiusmodi meminit Homer. Iliad. 6. cum Diomedes exploratum ivit,

— Καταῦρον ἴθνης
 ταυρεῖν ἀφαλόντι καὶ ἄλλοισιν.

quæ καταῦρε ibi dicitur, quia sine corio humilis fabricata sit. Diversæ vero formæ fuerunt galeæ bellantium, ut idem Servius observavit. Sic accipendus ille Virgil. versus, Æn. 3.

Et conum insignis galeæ, cristasque rotantes.

de quibus tractavit Vegetius rei Militaris lib. 2. cap. 16.

K 5

I Lwi-

*Galero-
rum &
lorica-
rum in-
signia
apud
dicer-
sas gen-
tes.*

turæ milites atque equites, ¹ loricas & ² galeas urfinis pel-
libus tectas, quo truculentiores visu forent, in aciem de-
ferre: sicut Græcorum veteres, pelles fluviatilis canis pro
capitis tegumento vice galeæ detulere, ³ equinasque jubas
& caudas in galeis, aut pennas struthiocameli: ⁴ nonnun-
quam leonis pellem pro conis apud Romanos fuisse con-
stat, ⁵ more Æthiopum, qui pelles equorum capitum cum
ipsis auribus & jubis deferentes, nonnunquam ⁶ pardorum
pellibus ⁷ leonumque amicti acies subeunt & præliantur.
⁸ Thracibus in more fuit, è pelle vulpina cassides ferre, ⁹ sic-
ut Albanis & hiberis cum ferinis galeis pugnare. ¹⁰ Rho-
xani

GOTHOFRIDUS.

1 Loricas.] Erant in eum usum Ro-
manis Imperatoribus suæ certis in ur-
bis fabricæ, in quibus singulis bar-
baricarii quoquo tricesimo die senas
cassides & bucculas tegebant auro ar-
gentoque l. 1. *C. Theodof. de fabricis fib.*
Unde & buccularum structores inter
militares refert Tarruntenus Patervus
*1. Militarium in l. 6. ff. de jure immuni-
tatis.* Porro lorica quod è loreis fieret
primum: quippe de crudo corio pe-
toralia faciebant, Varro 4. de lingua.
Postea ex ferro lorica facta est à Gal-
lis. Inde Lorica dictam putat Isido-
rus 18. c. 13. *quod loris careat & salis
mimbis ferreis contexta sit.* Fiebat in-
terdum squamata ex laminis æreis aut
ferreis concatenatis in modum squa-
marum piscis, poliebantur autem &
legebantur ciliciis.

2 Galeas.] Galea ab galero, quo mul-
ti usi antiqui. Varro d. loco. Ex corio
fiebat. Unde si Isidoro credendum 18.
c. 14. *dicta est galea, quod veteribus ga-
leros corium diceretur* Cassis vero fiebat
ex lamina, ducta voce à Tuscis, qui ga-
leam, cassim appellabant, forte à ca-
pite. *Cassitam* tamen appellatam fuisse
tradit Festus.

TIRAQUELLUS.

3 Equinasque jubas.] De quibus
paulo post dicemus.

4 Nonnunquam leonis pellem.] Vide
infra sub verbo *Leonumque*.

5 More Æthiopum] Non omnium,
sed eorum, qui ex Asia sunt, ex Hero-
doto libr. 7. in descriptione exercitus
Xerxis.

6 Pardorum pellibus.] Apud Home-
rum libr. 3. Iliados post princ. Paris
pugnans adversus Græcos pellem par-
di indutus, fortissimum quencque in
certamen provocat:

*Τρωσιν μιν προμάχων Ἀλέξανδρον.
Παρδαλεῖν ὁμοῖοσιν ἔχων.* —

Diodorus quoque Siculus lib. 5 cap 2.
scribit *Bacchum in præliis pardorum pel-
libus usum fuisse.* Vide seq. annotat.

7 Leonumque.] Nam ipsi Æthiopes,
qui ab ortu solis sunt in exercitu Xer-
xis, adversus Græciam, leonum ac par-
dorum pellibus amicti erant, teste He-
rodoto libr. 7.

8 Thracibus.] Herod libr. 7.

9 Sicut Albanis & Hiberis.] De his
duobus Strabo libr. 11. ubi hos scribit
ferinas galeas habere, nec aliter decla-
rat cujusmodi hæ fuerint. Intelligit
autem de Hiberis Orientalibus, non
de Hispanis, quibus galeas æreas, cri-
stas palmis, tribuit Diod. Siculus
libr. 6. cap 9.

10 Rboxani.] Strabo lib. 7. sic illos
vocat, quos Ptolemæus *Roxolanos*, Vo-
lateranus *Rutenos* ex eo nomine in-
telligit.

11 Homeri

xani non modo galeis sed thoracibus & scutis ex crudis boum coriis uti solebant. Apud Græcos autem, ¹ Homeri testimonio, equinæ jubæ pro cristis fuere. ² Pyrrho & Philippo hircina cornua, Hammoniis arietis caput, ³ Achæis pennæ variis distinctæ coloribus. ⁴ Alii rubras cristas supra cassidem deferebant. ⁵ Cimbri & Theutones horrentium hiatibus animalium contexere galeas. ⁶ Abradata Perfarum duci conus hyacinthinus erat. ⁷ Cyrus cassidibus æneis & conis albis milites ornavit. ⁸ Cares gallos gallinaeos pro conis habent. ⁹ Alexandri cassidem cristata juba & & pennæ candidissimæ circumcingebant. Nonnunquam insigne

¹ *Homeri testimonio*] Libro 3. Iliad.

Κερίδι' ἰσ' ἰρθίμα κινέειν ἰὺ τυκλον ἰδμεν,

Ἰσμεν.

Et paulo post:

Ἦ, ἢ ἰππωαῖας, κόρυθ' ἄλκον ἰσποδασείν.

Et iterum lib. 4. ejusdem operis, atque iterum lib. 6.

Τὸν δ' ἰσάλονσ' αὖτ' ἰσποδασείν.

Et iterum eodem lib. 6. ante finem in duobus locis. Sed & apud alios quoque Virgilii testimonio de Mezentio loquens lib. 10. Æneidos,

— *Cristaque hirsutus equina.*

Et Sili lib. 8. de Curione.

Horridus & squamis & equina Curio crista.

² *Pyrrho.*] Plutarch in vita illius. *Pyrrhus*, inquit, *stabas detracta casside, ac rursus eam capiti imponebat, ut insigne hircinorum cornuum nosteretur.*

³ *Achæis.*] Plutarch in Philopœmene. Sed & quod huic addas, Plinius lib. 10. cap. 1. tradit conos bellicos & galeas pennis struthiocamelis olim adornari solitas. Claudianus quoque in sextum consulatum Honorii, ostendit antiquiores illos galeas ornasse pennis avis junonis, id est pavonis.

Quod picturas et galeæ Iunonia cristas

Ornet avis. —

⁴ *Alii rubras.*] Ad quas alludit Virgil. 9. Æneid.

— *Tremunt in vertice cristæ*

Sanguineæ. —

Et ante,

— *Illam ipsam clypeum, cristasque rubenteis*

Excipiam sorte.

& ibidem:

Purpureis cristis juvenes atque co-
rufci.

⁵ *Cymbri & Theutones.*] De his duobus Plutarch. in Mario.

⁶ *Abradata.*] Xenophon Pædiæ Cyri lib. 6. non longe ante finem. Hic autem fuit Susorum rex, eique Panthea uxor conum ipsi fecerat, ut idem tradit.

⁷ *Cyrus.*] Idem author ejusdem operis lib. 7. ad princ.

⁸ *Cares.*] Plutarch. in Artaxerxe. Herodotus autem lib. 1. scribit eos primos galeis cristas imposuisse, & clypeis signa adjunxisse, & lora scutorum exco-gitasse.

⁹ *Alexandri cassidem.*] Plutarch in vita illius. Apulejus autem (quod nostro auctori addas) lib. 10. c. 9. describit Castorem & Pollucem cassidibus stellaris orbatis stellarum apicibus libro 10. cap. 9.

i Epi-

insigne fuit ¹ Epiporpomā. ² Galli non modo scuta, sed corallio ornabant galeas. ³ Galatæ partim cornua, partim quadrupedum habuere effigies. ⁴ Sannites cum pinnis muralibus digladiantur, in prælio vero ⁵ cristatis galeis: sicut ⁶ Lusitani, & Sacæ Scythica gens, quibus nervatis cristatisque galeis pugnare in usu est. ⁷ Teucris, ⁸ Myfis, & ⁹ Thraces super æneas galeas bovis aures & cornua apponunt. Inter ceteros ¹⁰ Conidus centurio, bello contra Myfos fertur miraculo fuisse, quod poculum supra cassidem, modo suscitans flaminem modo remittens deferebat. Eratque Romanæ militiæ vetus constitutum, ne ¹¹ miles sine comæatu ab signis abeat, ¹² neve præsidio decedat, neve locum relinquat, aut è castris effugiat, neu discedat longius: sed explorato, & sub signis atque subsidiis positus non modo in acies prodeat, sed lignatum & pabulatum vadat: omnia denique velut si coram hoste, cauta prævisaque sint. Utque milites die simul ac noctu, juxta parati instructique ad

Militis
Romana
veteris
comæ-
atus
constitutum

¹ Epiporpomā.] Πόρπη Græcis est fibula sive spinther connectendis vel ornandis vestibus, unde ἰπποπόρπειδης, & ἰπποπόρπιδης, fibulis connectere, adornare: & verbalia ἰπποπόρπημα & ἰπποπόρπιμα, insibulatio, fibula pendens è chlamyde, vel è manica, vel è pileo, ornatus gratia.

² Galli.] Plinius lib. 32. cap. 2.

³ Galatæ.] Diodorus Siculus l. 6. c. 9.

⁴ Sannites.] Varro lib. 4. de lingua Latina.

⁵ Cristatis galeis.] Livius l. Decad. lib. 9. & iterum 10.

⁶ Lusitani.] Strabo lib. 3. Nervatas tamen non galeas, sed peltas habuisse Lusitanos, & galeas, more Celtiberorum, ferreas, cristatas palmis, scripsit Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

⁷ Teucris.] Herodotus lib. 7.

⁸ Myfi.] Herodotus lib. 7.

⁹ Thraces.] Et ibi quoque. Ex quo loco intelliges eosdem esse Myfos & Thraces. Quibus addes, Parthis plurimas loricas fuisse, quæ eos toto corpore

tegebant, ex Justino lib. 41. cap. 2. ubi subdit, apud eos nullum auri & argenti usum fuisse, nisi in armis. Cujusmodi autem erant lorice Sarmatarum, sive Nonadum, videbis apud Pausaniam lib. 1.

¹⁰ Conidus Centurio.] Lucius Florus Epitom. 4. cap. ultim.

¹¹ Ne miles sine comæatu ab signis abeat.] Liv. l. Decad. lib. 5. post princ. in oratione Appii Claudii ad fin. Nam & nostris legibus miles sine periculo à signis discedere non potest. l. pen. ff. ex quibus causis. idem & nos alibi diximus. *

GOTHOFRIDUS.

* Adde l. 3. §. si ad diem comæatus & l. qui comæatus spatium excessit. l. 4. ff. de re militari. quæ est ex Pauli libro singulari de penis militum. l. 1. 2. 3. C. Theodos. de comæatu.

TIRAQUELLUS.

¹² Neve præsidio decedat.] In eodem loco Livii, & præterea 3. Decad. lib. 4.

I. Ad

¹ ad nutum imperiumque præsto sint : ² qui contra fecerat, aut ignominia notaque afficiebatur, aut severa correptione capite luebat : tametsi nonnulli delicta hujusmodi lenius vindicarint. Nanque ³ Æmylianus Scipio, licet gravissimus exactor disciplinæ, quem militem extra ordinem deprehenderat, fustuario plectebat, eumque vulgato ad rem militarem exemplo, ⁴ si Romanus civis esset, vitibus, si vero externus, fustibus cædebat. ⁵ Est quoque lege militari sancitum, ne lixæ permixti cum equitibus vagentur : ⁶ neve frumentum publice datum miles vendat : ⁷ aut prædas pecorum vel mancipiorum vino commutet : ⁸ neve gregarius miles in acie vel castris servum aut junentum habeat : neu quis, ubi tribunus militum fuisset, postea ordinum ductor esset : ⁹ nec qui ordines duxisset, miles postea fieret. Utque milites manipulares, qui sub disciplina

Scipio-
nis a-
nimad-
versio
in mili-
tes ex-
tra or-
dinem
depre-
hensas.

¹ *Ad nutum.*] Q. Curtius lib. 3. ubi loquitur de militibus Alexandri.

² *Qui contra fecerat.*] Vide infra libro 2. cap. 13.

³ *Æmylianus Scipio.*] Luc. Florus Epitom. Liv. 77.

⁴ *Si Romanus civis esset, vitibus.*] Ipse Florus eod. lib. Idque quod hic dicit de vitibus, desumptum videtur ex Plinio lib. 14. cap. 1. ad fin. & Cor. Tacito l. 1. & 5. & Juvenale loquente de Mario, Satyra 8.

Nodosam pithac frangebant vertice cætem.

Plura de fustis & vitis castigatione tradidi ad Macrum, qui de hac loquitur l. milites agrum. §. irroderens. ff. de re militis.

⁵ *Est quoque lege militari.*] Hujus & sequentium legum militarum fons est, ratio disciplinæ, quæ omnia delictorum instrumenta militibus rescidit, apud Florum ex Livio epitom. 77. Sed quod hic de lixis ait, adeo sanctum fuit, ne extraordinarii, quibus licebat quæ libuisset, ut de lixis ait Festus Pompeius lib. 10. equitum disciplinam corrumpere.

⁶ *Neve frumentum.*] De tribus enim quæ miles curare debet, hoc unum est, ut habeat cibum paratum ad subita imperia: quod tradit Livius Decad. 5. l. 4.

⁷ *Aut prædas pecorum.*] Cum vino permutatio vetita est, ne vinum sequentibus voluptatibus, ut ait Livius 4. Dec. libr. 6. a disciplina rigore milites descicerent. Unde Pescennius Niger, teste Spartiano, cum in Ægypto limitanei milites vinum ab Imperatore peterent, Nilum, inquit, vicinum habetis, Et vinum quæritis? Vide Erasimum in Apophth.

⁸ *Neve gregarius miles.*] Jumenta omnia, quæ milites oneri ferundo assuefaceret, Scipio Africanus vendi jussit, dum exercitum ad severissimam militiæ disciplinam revocavit. Ex L. Floro dicta Epitom.

⁹ *Nec quæ ordines.*] Dionysius Halicar. lib. 9. P. inquit, Volo ex plebe vir fortis, qui superioribus expeditionibus ordines duxerat, tunc inter gregarios adscriptus, negabat se militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meritum. Quod & ipse scribit Livius 1. Decad. lib. 2. non adeo longe à fine.

1 Sem-

plina militant 'semper cincti' caligatque sint, quæ quidem caligæ multiplicibus 'clavis munitæ erant: 'discinctos enim, velut ignavos & militiæ minime aptos putarunt: præcinctos vero, fortes & strenuos. Quare Macedonum lex erat militaris, ut qui miles hostem non occidisset, non militari cingulo, sed capistro cingeretur: quod apud Carthaginenses servatum legimus, ut discinctos, potestimos homines ducerent: 'tamen si Aphrorum peculiaris feratur mos, fluxa tunica & discinctos incedere. Quinetiam ut in expeditionem ituri milites, arma & vallum, nec

Discincti.
Macedonum
lex militaris.

Aphri discincti.

1 *Semper cincti.*] Vide paulo post in verbo *Discinctos enim*.

2 *Caligatque.*] Nam & caligati dicebantur milites manipulares. l. de militibus. ff. de cust. res. c. l. 2. §. quod ait. ff. de his qui not. infam. c. l. a caligato. C. de nupt.

3 *Clavis.*] Juvenalis Satyr. 15. eademque ult.

Offendere tot caligatos

Millia clavorum.

Et Valerius Max. lib. 9. c. 1. ubi de Antigono: & Josephus libro 7. belli Judaici, ubi de nece Juliani Hecatontarchi. Indeque etiam caligares clavi dicti Plinio lib. 9. cap. 18. & libro 22. cap. item 22. & caligarii eidem Plinio libro 34. cap. 14.

4 *Discinctos enim.*] Horat. in Epodo, ode 1. in fin.

Discinctus aut perdam, ut nepos.

Quo loco Acron & Porphyrio interpretantur, discinctus, id est, dissolutus, negligens, omni luxuria diffusus. Et Persius Satyr. 3.

Non pudet ad morem discincti vivere
Natte?

Et Satyr. 4.

Cum bene discincto cantaverit ocyra
Verna.

Et Suet. in Augusto c. 24. in fin. Pro cetero delictorum genere variis ignominis afficit, ut stare per totum diem jubere discinctos. Trebellius Pollio in Salonino Galieno. Spartianus in Severo.

Servius enarrans eum locum libro 1. Æneid.

Illi se prada accingunt.

Et eum locum lib. 8. ad finem.

Discinctos Mulciber Aphros.

Vbi *Discinctos* ait, inhabitans militiæ. Omnes enim qui militantes cincti sunt, aut certe inefficaces & ignavi: ut contra, *Præcinctos strenuos dicimus.* Horat.

Altius & nos

Præcinctio munus.

Vnde & Græce ἀζώνος appellatur, non qui bonam zonam habet, sed qui est strenuus. & vide Festum Pompejum lib. 5. paulo post princ.

5 *Tamen si Aphrorum.*] Virgilius eo loco, quem nuper citavimus:

Discinctus Mulciber Aphras.

Vbi Servius sic scribit, vel habitum eorum ostendit, qui usque ad talos stuebat. quod Flautus in Pænulo tetigit A. & 5. Scena 5.

Quis hic homo cum tunicis longis, quasi puer cauponis?

eodemque illud Juvenalis Satyra octava:

Cum tennes nuper Marini discinxeris
Aphras.

6 *Quinetiam.*] Ad Romanos redit. Est Ciceronis libro 2. Tuscul. Quæst. Nostri exercitus primum unde nomen habeant, vides: deinde qui labor, quanti-que agminis: ferre plus dimiditati mensis cibaria: ferre si quid ad usum velint, ferre vallum. Nam sanctum, gladium, galeam

nec non utrem, follem, scutum, gladium, tum siquid ad usum velint, interdum plus dimidiati inensis cibaria, absque servorum aut jumentorum ministerio humeris ferant, antiqui moris & exempli fuisse. ^{Sua qui qd onera ferant.} Illud quoque animadvertimus, nemini in Romana militia extra ordinem, etiam in provocantem, ^{Pugnare extra ordinem in iussu ducis non licebat.} contra imperium pugnare licuisse: idem Macedonibus, quibus injussu ducis aut arma capere, aut in ordines ire vetabatur. Quodque, nisi militari sacramento miles adscriptus foret, hostem gladio petere, aut militare minime fas erat: perindeque in eum militaris animadversio fuit, qui hostem militiae sacramento non adscriptus occideret, aut qui classico revocatus, tardius pareret, quam qui civem aut socium injuria occidisset. Ideo laudasse Cyrus dicitur militem, qui cum hostem interfecturus gladium eduxisset, classico receptui audito, ictus

deam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. Tamen imperator Alexander expeditionis tempore melius putavit, ut antiquam militem in expeditionibus acciperent: nec cibum septemdecim dierum portarent, uti solebant.

1 Illud quoque animadvertimus.] Livius 1. Decad. lib. 7. ubi loquitur de Manlio Torquato, qui adversus Gallum provocantem, non prius se obtulit, quam ejus rei potestatem a Tito Quintio Peno Dictatore impetrasset. Et rursus eodem libro dum loquitur de M. Valerio Corvino, qui & idem fecit. Et 3. Decad. libro 3. ubi idem quoque fecit Claudius Asellus, provocatus a Jubellio Taurea Campano. Quam historiam quoque recensens Silius Italicus lib. 13. haec scribit:

Properis capitis poena committitur Martem

Sponte viris.

Et Livius dicit Decad. 3. libro 5. ubi T. Quintius Crispianus provocatus a Balio & ipso quoque Campano, a Consulibus ejus rei facultatem petivit.

GOTHOFRIDUS.

2 Contra imperium pugnare licuisse.] Hinc Modestinus l. 3. §. 15. ff. de re militari. In bello (inquit) qui rem prohibitam fecit aut mandata non servavit, capite privatur, etiamsi res bene gesserit.

TIRAQUELLUS.

3 Nisi militari sacramento.] Apud Romanos, qui sacramento non tenerentur, dicit in castris versarentur: tamen nec hostes praelio lacessere, nec ferire fas erat, ut autoritate Catonis junioris scribit Plutarch. ejus rei multas rationes adducens problemate 38. Cia. de Officiis lib. primo.

4 Aut qui classico revocatus.] Plutarch. in Apophthegmatis Laconum ignobilium, Lacon, inquit, in acie cum ense foret in hostem illaturus, signo receptui dato non intulit: sed quodam percussit. Tante, Cur hostem, quem ceperas, non occidisset? Quia parere, inquit, Imperatori melius est, quam hostem necare.

5 Ideo laudasse Cyrus.] Plutarch. problem. 38. & ante eum Xenophon Paez Cyri lib. 4. ad princ. ubi illum militem Crisantem nuncupant.

1 Sed

*Sacra-
mento
milita-
ri non
adscri-
ptis ho-
stem se-
rire aut
milita-
re fas
non e-
rat.*

*Jura-
men-
tum le-
gitimū
milita-
re.*

*Jura-
menti
milita-
ris for-
ma.*

ictus cohibuit, & hostem dimisit. ¹ Sed prius sua sponte decuriati equites, centuriati pedites, sacramenta mutuo præstabant. ² Paulo deinde Ænylio, & Terentio Varone consulibus, tunc primum, quod nunquam antea factum, per tribunos militum à voluntario sacramento ad legitimum jusjurandum milites adacti fuere. ³ Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine ⁴ subscquebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorum, demum milites: quod singulis annis Calendis Ianuarii denuo præstabatur. ⁵ Jurabant enim per deos solenne jusjurandum: postea in acta principum, se jussu consulum conventuros, ⁶ neque è castris, eorum injussu, quæsitis occasionibus abituros, non fugæ formidinisve causa extra ordinem recessuros, nisi ⁷ teli sumendi, hostis ferendi, aut civis servandi causa. ⁸ Neque in exercitu propè de cem passuum millia, pluris argentei nummi furtum facturos: extraque hastam, ligna, pabulum, utrem, follem, siquid quod pluris esset, nacti fuissent ⁹ id omne ad consu-

les

¹ Sed prius sua sponte.] Ex Livio 3. Decad. lib. 2. & vide præterea Julium Frontinum Stratagematôn lib. 4. c. 1.

² Paulo deinde Ænylio.] Ex eodem Livio ubi supra.

³ Quod quidem Imperator.] Magnam partem hujus ordinis accepit à Casare lib. 3. belli Civilis, cujus hæc verba sunt, *Princeps Labienus procedit, juratque se eum non deserturum*: (de Pompejo loquitur), *eundemque casum subiturum, quæcunque ei fortuna tribuisset*. Hoc idem reliqui jurant legati. Hos Tribuni militum, Centurionesque sequuntur, atque idem omnis exercitus jurat.

GOTHOFRIDUS.

⁴ Subscquebantur legati.] Polyb. 6.

TIRAQUELLUS.

⁵ Jurabant enim.] Livius 1. Decad. libr. 3. & iterum 3. Decad. libro 2. & Servius lib. 8. Æneid. in princ.

⁶ Neque è castris.] Livius 3. Decad. lib. 2. & Julius Frontinus lib. 4. Stratagematôn cap. 1. *

GOTHOFRIDUS.

* Adde Halicarnassum lib. 10. se *Consideraturos in quocunque bellum ducerent, neque signa deserturos, neque in detrimentum populi quid facturos*: adde alias formulas ex Polyb. 6. Halicarnas. 11. Liv. 22.

⁷ Teli sumendi.] Al. cibi petendi.

TIRAQUELLUS.

⁸ Neque in exercitu.] Et Gellio libro 16. cap. 4. auctoritate Cincti in lib. 3. de re militari.

GOTHOFRIDUS.

⁹ Id omne ad consules delaturos.] Polyb. 6. jurabant quoque sese nihil quidquam ex præda parca, averfuros interversurosve esse. Polyb. 10.

1 Nona

les delaturos, aut dominis reddituros. ¹ Nonnunquam alio sacramento milites adactos comperimus, tunc cum ingens subeunda diuicatio foret, & in extremum discrimen res venit, ² ut nisi victis, debellatis, fufisque hostibus victores forent, se ad castra nunquam redituros jurarent. ³ Tum illud notatum est, quod si ab universo exercitu jusjurandum consuli præstandum esset, satis fuisse, si centurio vel tribunus exercitus nomine, conceptis verbis, sublimi voce juraret, omnisque multitudo & singuli milites communi conspiratione & consensu in eadem verba silentio in se quisque juret. Hocque jusjurandum, ac si concepta verba singuli expressissent, perinde tenere, ac sanctum

TIRAQUELLUS.

¹ Nonnunquam alio sacramento.] Livius 1. Decad. l. 2. in M. Fabio & Cn. Manilio Coss. Idem autem 3. Decad. lib. 6. tradit Acarnanes in bello adversus Aetolos conjurasse, nisi victores se non redituros, qui victus excessisset, eum ne quis urbe, templo, mensa, lare reciperet. Sed & 4. Decad. libro 1. scribit, Abydenos jurejurando à sacerdotibus adactos fuisse, neminem virum, nisi victorum acie excessurum. Sed & apud Cæsarum lib. 3. Belli Civilis, Labienus primum, deinde Pompejus & cæteri jurarunt, se, non nisi victores in castra redituros. Pausanias lib. 2. scribit Argivos dum ad bellum Trojanum proficiscerentur, jurasse se in bello permanuros, donec vel Ilium cepissent, aut ipsi inter pugnandum occubissent. Superioribus autem adde inter cætera, quæ milites jurabant, id fuisse, scilicet, se obtemperaturos ducibus, atque eorum mandata pro viribus executuros, ut tradit Polybius lib. 6. ubi id præterea dicit, unum omnium primum in id Sacramentum speciatim deligere solitos, nam reliquos singulatim procedentes, omnia se facturos, ut primus ille.

GOTHOFRIDUS.

² Ut nisi victis, debellatis, &c.] Se-

cundo bello Punico jurabant, strenuam se fortemque operam daturos, quoad Poeni in Italia essent. 7. Val. 6. Livius 22.

TIRAQUELLUS.

³ Tum illud notatum est.] Paulo aliter Servius in libr. 8. Æneid. in princ. Nempe, quod si esset tumultus, id est, bellum Italicum, vel Gallicum, in quibus ex periculis vicinitate, erat timor multatus, unde nomen tumultus derivatum, tunc singulos interrogare non valebat. Quis erat ducturus exercitum, ibat ad Capitolium: Et exinde proferens duo vexilla, unum roscum, quod pedites evocabat: Et unum caruleum, quod erat equitum (nam caruleus color est mæris, à cuius Deo equum constat inventum.) Qui vult Rempublicam salvam esse, me sequatur. Et qui convenissent, simul jurabant.

GOTHOFRIDUS.

Tum illud notatum est.] Est & illud notandum, duplex jusjurandum exactum fuisse: unum ab adigendis, alterum ab exactis. Senec. 15. epist. 96. Primæ militiæ vinculum est religio & signorum amor & deferendi nefas. Deinde facile cætera exiguntur, mandanturque ad jusjurandum adactis.

L

I Apud

Lucedamoni.

Atheniensem militum in Megareses consuetum iuramentum.

sanctum & illibatum haberi. ¹ Apud Lacedæmonios vero milites hoc etiam iuramentum præstare soliti sunt, eosdem cum imperatore amicos inimicosque habituros, utque bonorum malorumque firma consensio inter eos & foederatio esset. ² Neque omittendum, quod de Atheniensibus memoriae proditum est, qui cum propter quotidianas contentiones, & violatum jus gentium, infensi Megaresibus & animo hostili essent, quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam jusjurandum illos subire coëgisse, se intra militiæ tempus quotannis quoquo modo possent, Megaresium agros finesque infesto exercitu invasuros, & pervastatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli grassaturos.

TIRAQUELLUS.

¹ Apud Lacedæmonios.] Id si apud illos moris fuit, inde ortum conjicio, quod cum in urbanarum tribuum qualibet quinquagenarii octo essent, duces militis peregrini, ut testatur Xe-

nophon de Rep. Lacedæmoniorum, extraneum vel mercenarium militem jurejurando adigere ad eorum fides oportuit, & religione juramenti in officio continere.

² Neque omittendum.] Id ex Plutarcho in Pericle.

CAPUT XXI.

Diffensio inter duos ludi professores super verbo, Invenio & Reperio, contra observationes Grammatici cujuspiam.

AMbulabamus in littore dum Neapoli essemus, æstivo anni tempore, cum jam advesperasset, ego & Iunius Antonius, & plerique studiosi paribus disciplinis dediti, qui illuc ociandi causa advenerant. Cumque duos ludi literarii professores, super verbo Reperio & Invenio, gravi contentione inter se jurgantes disceptantesque videremus, libuit eorum disceptationi interesse. Atque ex his alter, cum Invenire diceret esse, impenso labore rem diu quæsitam assequi: reperire vero, rem non quæsitam, sed forte oblatam, nancisci, idque Ovidii auctoritate, qui in suo majori carmine dum Inachum natam Io quærentem facit,

facit, post longos & irritos labores his verbis illam affatur, Tu non inventa, reperta es. Quos ipse versus sic explicabat, ut diceret, te ego cum diu quæsierim, non inveni, sed casu oblatam comperi. Ovidium ergo de significato verbi contra illum dijudicare asserebat, qui verbum Repertio casus facit, non operæ. Quoque minus dubites, inquit ille, habes Latinæ linguæ doctorem non ignobilem. ^{Laurentium} Nec mora, commentatiunculas quasdam Grammatici hominibus non incuriosi, quas secum adduxerat, è sinu togæ ^{Vallam} depromit, in quibus ita scriptum erat: Excogitare consiliū est, reperire vero fortunæ. Unde Ovidius: Tu non inventa, reperta es. Hæc cum ille & pleraque legisset, ^{notat} reclamabat alter, Doctorem istum nec verba nec mentem ^{Elegantiarum} Ovidii intelligere quisse, labique errore manifesto. Siquidem reperire, est cum labore aliquid quæsitum assequi, ^{suorum,} deductum ex re & pario. parere enim est cum labore quærere: unde pecunia parta, cum labore quæsitā dicitur: imo eundem Ovidium, quem in medium ille adduxerat, eodem versu significantius contra demonstrare: Tu non inventa, sed reperta es, inquit, quasi, ego te non casu & fortuna nactus sum, sed studio & labore quæsitam reperi. Quod & alio versu eundem exploratius significare aiebat: Examinansque artus primo, mox ossa requirens, Reperit ossa tamen. Præterque hanc Ovidii auctoritatem, idem apud auctores probatissimos usu continuo observari. Q. Curtius: Quippe Euphrates, inquit, altum limum vehit, quo penitus egesto, vix sufficiens operi firmo reperiunt solum. Et idem: Quia duces asservati profugerant, misit qui conquirerent, nec reperi. Suetonius in Cæsare: Idque eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes, reperiabant. Vides, inquit ille, reperire esse operæ & consilii, non autem fortunæ: Atque alter cum contra tenderet, & voce immodica obstreperet, eadem sapius & quædam nugalia repetendo, cupidus ego istius doctoris mentem

Reperio unde.

Offen-
do, &
Nancif-
cor.

tem plane perspicere, accipio libellum à manibus magistri, atque in eo lego pleraque nimium audacis doctrinæ & confidentis. Namque eo processit, ut singulos ferme veterum probatissimos, quorum vestigiis nobis inniti operæ precium est, à præscripta à se lege & dicendi norma diffidentes, taxare non fuerit veritus. Præter quæ in eo admiratus sum, Offendo & Nanciscor fere idem esse, quod procul à vero esse aperte liquet. Etenim si reperire est aliquid impenso studio invenire, ut est modo ostensum: nemo fere quisquam id in verbo nanciscor & offendo inveniet. Siquidem verba hæc haud dubie sub casu & fortuna sunt. Præterea qui rem exquisitius pensabit, inveniet nancisci id frequentius notare, rem scilicet forte oblatam, data occasione assequi & habere. T. Livius tertio ab urbe condita: Pacuvius, inquit, Calanus malis artibus nactus opes. Idem, castris ponendi dispersos nactus. Cæsar, idoneam tempestatem nactus dixit, id est, assequutus. Id quod Festo Pompejo auctore scientissime probatur, qui verbo nanciscor, significatum assequendi potius, quam invenienti, in suis commentariis tribuit, & plerisque veterum auctoritatibus, in quibus si nancisci invenire dixeris, profecto absurde & imperite loqueris. Hæc & pleraque in eo cum legissem, cum me jam tæderet, librum restituo, atque illos invicem altercantes disceptantesque relinquo.

CAPUT

TIRAQUELLUS.

ID caput ex his est, quibus Laurentium Vallam innominatim, ut semper alias, taxat. Cujus locus est Elegantiarum lib. 3. cap. 2. quo ipse Valla contendit interesse inter hæc verba *invenio* & *reperio*, ut illud sit rei *perquisita*, hoc *oblata*: Alexander autem, multis antiquorum scriptorum testimoniis, probat reperire de re *perquisita* dici. Quibus * addes Plautum in Cistellaria:

Requirens servum reperit, quem projecerat.

Et in Trinummio:

Non monstrare possim istos homines, quos tu quaritas, quod ad exemplum est,

Conjectura si reperire possumus.

Terent. in Phor.

Sed ubi Antiphanem reperiam: aut quæ quærere infestam via?

Vbi Donatus interpres id non obscure animadvertit. Et rursus in Hecyra:

Perperam quam paucos reperias meretricibus fideles: venire amatores.

Quo etiam in loco ipse Donatus, *Apostolus*

Aptum, inquit, verbum ad raritatem, Et ideo non dicit, pauci sunt, sed paucos reperias querens: non autem reperitur, nisi quod queritur: non queritur, nisi quod praesto non sit. Et Sucton. in Augusto cap. 94. Et diu quaesitus tandem in altissima turri repertus est. De verbo autem invenire, quod etiam dicatur de re non quaesita, probat apertissime illud Seneca in L. 6. de beneficiis, Transcuntem Platonem, quem non quaesierat, invenit. Illud autem Ovidii:

*Tuum inventa, reperta es.
est ex lib. 1. Metamor.*

GOTHOFRIDUS.

* *Quibus addes Plantum.] Et his rursus addes: Inveniri ea proprie dici, quae fortuna dedit, tametsi isti rei inventae operam non dedimus. Sic Tryphonius, Thesaurum inveniri dicit §. 63. §. 3. ff. de acquir. rerum dominio. Et Justinianus §. 37. Instit. de rerum divis. casu fortuito thesaurum inveniri. Interdum tamen thesaurus repertus dicitur, tametsi casu, ut l. unica. Cod. de The-saur.*

CAPUT XXII.

*Ex quibus victorius olim consules, & deinde sequuti duces * triumphare consueverint.*

Veteres Romanos olim non ex quibuscunque victoriis triumphare consueverint, sed cum bellorum & victoriarum causae eo munere dignae viderentur, triumphos egisse accepimus. Causae triumphorum licet à prima origine exiles fuerint atque tenues, quippe quia exiguis viribus & parva manu rem agebant: postea, aucto dilatoque imperio, majores certioresque fuere, ut ad triumphum quisquam aspiraret. Cum Veientes olim Tarquiniiensesque pro Tarquiniiis contra Romanos movissent arma, & velut æquo Marte utrinque pugnatum foret, quod uno plus Hetruscorum in acie cecidisset, nec hostium quisquam postera die in conspectu erat, digna res triumpho visa fuit.

Causae triumphorum à prima origine exiles.

Itaque

GOTHOFRIDUS.

* *Triumphare consueverint.] Quod tamen victores expetebant: Verum hac lege occursum fuit potentium cupiditati, hoc constituto, ut ne quis triumpharet, nisi qui quinque millia hostium una acie cecidisset. 2. Valer. 8. Dio. 37. Cæterum quoniam & adversus hanc legem victores plerumque de numero hostium caesorum mentiebantur, lex superior alterius legis adiutorio fulsa est, hoc addito: ut quam primum victores Imperatores urbem intrassent, apud Quæstores urbanos jura-*

rent, de utroque numero (hostium nimium caesorum, & amissionum civium) vere ab his senatui esse scriptum. Valerius illo loco de Triumphis. Alia quedam v. apud Idid. 18. cap. 2.

1 Non ex quibuscunque victoriis.] Triumpho adfinis Oratio, de qua vide Gell. 5. c. 5. & lib. 6. cap. 17. infr. apud hunc auctorem.

TIRAQUELLUS.

1 Non ex quibuscunque victoriis.] Vide Valer. Max. lib. 2. c. 3. in princ.

2 Cum Veientes.] Livius 1. Decad. lib. 2.

Itaque Valerius consul, quamvis collega morte sublato, de Vejentibus Tarquiniensibusque triumphum egit. ¹ Et P. Valerius, & T. Lucretius consules cum infesto exercitu in agrum Sabinum profecti, primo vastatione, mox praelio ita hostium opes affixissent, ut nihil inde rebellionis tineri posset, triumphantes urbem iniere. ² Quinetiam ex deditis & non captis urbibus, aut hostibus fufis & averfis, stante dictatore, à consulibus sæpe triumphatum est. ³ De Priverno ⁴ & Pometia, ⁵ deque Sabinis & Samnitibus, etsi non vi captis, sed in deditionem acceptis, triumphare licuit: propterque averfos & palatos hostes, ⁶ C. Petilius consul, dictatore Q. Servilio Hala, de Tiburtibus & Gallis triumphavit. ⁷ Et Cornelius & Bebius consules, quod Ligures Apuanos, non expectantes bellum, in deditionem acceperunt, & ⁸ ad duodecim millia in alias terras traduxerunt, de Liguribus velut acie victis, triumpharunt. Procedente mox tempore, cum propagato imperio, cum hostibus validioribus, magnis utrinque viribus bella agerentur, ⁹ cautum fuit, ne cui triumphum, nisi quinque hostium millia cecidisset, & iusta acie magnas copias fudif-

*Triumphum
causæ
exiles
abrogata.*

1 *Et P. Valerius.*] Hæc prope ad verbum sunt Livii eodem lib. 2. Decad. 1.

2 *Quinetiam ex deditis.*] Ut patet ex his quæ sequuntur.

3 *De Priverno.*] Ex Livio 1. Decad. libr. 7.

4 *Ex Pometia.*] Ex eodem ejusdem Decad. lib. 2.

5 *Deque Sabinis.*] Posteaquam se Collatia Sabinorum urbs per legatos dedit, bello Sabinis profecto, Tarquinius triumphans Romam rediit. Livius lib. 1. Decad. 1.

6 *C. Petilius.*] Livius 1. Decad. 1. 7. docet hic legendum C. Petilio Balbo, qui cum M. Fabio Ambusto consul fuit. Claudius enim Petilius Marci Valerii Corvini in consulatu collega, nihil quidquam memorabile refertur edidisse, quo triumphum adipisceretur.

7 *Et Cornelius & Bebius.*] Livius

4. Decad. 1. 10. ubi dicit hos omnium primos nullo bello gesto triumphasse.

8 *Ad duodecim millia.*] Legendum *quadragesima millia* ex Livio ubi supra. & adde superioribus Sp. Cassium Consulem, Volscis & Herminis deditis, petiisse, & obtinisse triumphum: gratia magis usurpantem eum honorem, quam jure postulante: quippe qui nec urbes ullas expugnaverat, nec hostem acie fuderat, nec triumphi ornamentum, captivos ullos habebat, aut spolia, quæ in pompa traduceret. Hæc enim de eo scripsit Dionysius Halicarn. lib. 8.

9 *Cautum fuit ne cui triumphum.*] Valerius Max. libr. 2. cap. 3. in princ. At Paulus Orosius lib. 5. cap. 2. dicit *legem fuisse Romæ, ut quisque quinque millia hostium peremisset, triumphandi haberet potestatem.*

1 *Est*

fudisset, decernere liceret. Cujus rei fidem apud quæstores, ut quid laboris exhaustum, quidve cædis, noscerent, amplissimo testimonio facere oportebat. Idque non ab re visum.

¹ Erat enim triumphus ingens bonorum cumulus, quem multi duxerunt maximum vitæ bonum, quo nisi magnis conatibus devictis perduellibus, victores bello duces honestabant. ² Utque nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his, quæ bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur. ³ Quinetiam nisi suo ductu & auspicio, ac in sua & non aliena provincia, eaque pacata, & nullo manente bello, imperatores hostes profligassent & vicissent, triumphare nemini licuit. ⁴ Ideo Livio & Nerone consulibus devicto ad Metaurum Hasdrubale, Livius qui in sua provincia rem gesserat, de Hasdrubale & Poenis iustissime triumphavit. Nero autem, qui potior victoriæ causa fuit, quod in aliena provincia suppetias collegæ dederat, ovans in urbem vectus est. ⁶ Exque duobus consulibus eandem

*Triumphus
quibus
admit-
teba-
tur.*

pro-

¹ *Erat enim triumphus.*] Nam & Scipio Africanus apud Livium 3. Dec. lib. 10. dicit, *Nihil magnificentiæ quicquam triumpho apud Romanos esse.*

² *Utque nisi pro aucto imperio.*] Valerius Max. l. 2. cap. 3. ubi de Q. Fulvio & M. Marcello loquitur, & Plutar. in Pompejo.

³ *Quinetiam nisi suo ductu.*] Valerius Max. ubi supra post princ. & Livius 4. Decad. libro 1. ad finem. ubi cum L. Furius Prætor triumphum ex Gallis peteret, majores natu Senatores negabant, quod alieno exercitu & aliena provincia rem gessisset, magna pars Senatus nihil præter res gestas, & an in magistratu, suisque auspiciis gessisset, censebant spectare Senatui debere: evicit tamen Furius ut triumpharet. Idem ejusdem Decad. lib. 4. refert Appium Claudium Prætorum ob rem feliciter gestam adversus Celtiberos, ovantem fuisse Urbem ingressum. Causam autem triumphi negandi Senatui fuisse, quod alieno

auspicio, & in aliena provincia pugnasset. Vellejus Paternulus lib. 2. Lepidus, inquit, cum difficultate locorum, & cum vi hostium luctatus, magna cum clade obsistentium, excisis agris, exstis adificiis, caesis viris, latius victoria prædaque onustus pervenit ad Casarem, & ob ea, quæ si propriis gessisset auspiciis, triumphare debuerat, ornamentis Consularibus, consentiente cum judicio principum voluntate Senatus, donatus est.

⁴ *Ideo Livio & Nerone Coss.*] Valer. Max. lib. 4. cap. 1. & Livius 3. Decad. lib. 8. ubi tamen ipsum quoque Neronem triumphasse dicit: sed equo inVectum, & sine militibus. Alterum autem quadrigis inVectum & cum militibus.

GOTHOFRIDUS.

⁵ *Devicto ad Metaurum Hasdrubale.*] Horatius: *Tristis Metaurum flumen & Hasdrubal devictus.*

TIRAQUELLUS.

⁶ *Exque duobus Coss.*] Hæc omnia ad seq. clausulam sunt Livii. Dec. l. 7.

provinciam sortitis, contraque eisdem militantibus, uni triumphum decretum, quod hostes fufius egerat, ejusque ductu & auspicio parta victoria fuerat, alteri negatum legimus. L. Valerio Potito & M. Manlio consulibus, quod contra Æquos in Algido prospere rem gessissent, Valerio triumphus, quod perseverantior in hoste persequendo, instando, urgendoque fuerat: Manlio vero, ut ovans urbem iniret, à senatu datum est. ¹ Fuitque animadversum, quod tamen si victis, fugatisque hostibus, res triumpho dignas imperatores gessissent: si tamen neque dictator, neque consul aut prætor exercitui præfuisent, neque legitimum haberent magistratum, cujus ductu & imperio victi essent & profligati, triumphare nemini fas erat. Propterea ² L. Cornelio Lentulo, magnis rebus gestis, negatus triumphus fuit, quod proconsul Hispaniam provinciam, non consul obtinisset. Tamen si ³ Scipionem proconsulem, & cui sæpe prorogatum imperium fuerat, de Hannibale & Pœnis: ⁴ & Cneum Manlium de Gallogræcis, ⁵ Paulumque Æmylum de ⁶ Ingaunis ⁷ Liguribus, ⁸ & Pompejum Magnum de Sertorio, proconsules egisse triumphos legamus.

Per-

¹ *Fuitque animadversum.*] Plutarch. in vita Scipionis. Livius 3. Decad. 1. 8. & alio loco, quem mox citabimus.

² *L. Cornelio Lentulo.*] Livius 4. Decad. lib. 1.

³ *Scipionem proconsulem.*] Livius 3. Decad. lib. 8. & alibi sæpe duobus libris sequentibus. & Plutarchus in vita illius. Atque alterum Scipionem Proconsulem: scilicet, P. Cornelium Scipionem & de Liguribus triumphasse tradit Livius 4. Decad. libro 6.

⁴ *Et Cn. Manlium de Gallogræcis.*] L. Florus Epit. 2. in Bello Gallogræco scribit negatum fuisse triumphum ob victoriam Gallogræcorum, deque ea contentione refert complura Livius Dec. 4. lib. 8. & demum lib. sequ. post princ. sic ait, *Ad tertium Nonas Mart. Cn. Manlius Volsus de Gallis qui Asiam*

incolant triumphavit.

⁵ *Paulumque Æmylum.*] Livius 4. Decad. libro 10.

GOTHOFRIDUS.

⁶ *Ingaunis.*] Ab his *Albingaunum* Liguriz oppidum, Melz libro 2.

⁷ *Liguribus.*] Etsi Livius libro 40. scribat fuisse eo die 15000. Ligurum cæsa, Triumphum tamen non meminit, sed supplicationis ad omnia pulvinaria per triduum decretæ.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Et Pompejum Magnum de Sertorio.*] Plutarchus in vita illius, & Valer. Max. libr. 8. cap. 16. Et adde M. Acilius etiam Proconsulem de rege Antiocho & Ætolis triumphasse, apud Livium 4. Decad. libr. 7.

1 Per-

¹ Perraro enim alicui triumphare permissum fuit, qui sine iusto imperio rem gessisset: ^{Pompeius Magnus e-} præter Pompejum Magnum, ^{ques ad huc triumphavit.} qui tamen in senatum per ætatem admissus non fuisset, e-ques Romanus adhuc, id quod contigit nulli, devicto in Africa Domitio, triumphavit: ^{Camillus tres triumphos n-} cui hoc ferunt præcipuum contigisse, quod è tribus orbis partibus speciosos egerit triumphos: ^{naegit.} sicut Camillo, qui tres triumphos una egit, triplici victoria ovans. ¹ Sed nec eum, qui magnis perperis cladibus, & nimium cruenta victoria esset potius, tanquam lugubri, & parvi compendii, quod multis funeribus, non multis commodis rempublicam affecisset.

⁶ Propterea Valerio consui, victori contra Gallos, ob cladem exercitus, negatus triumphus fuit: cum magis dolor civibus amissis, quàm victoria hostibus fuis prævaluisset.

⁷ Nec eum qui exercitus Romam non deportasset, nisi perdomitam pacatamque provinciam successorì dedisset, more majorum.

⁸ Est tamen memoriæ proditum, nonnunquam stantibus consulibus prætorem, qui in sua provincia res gesserat, hostesque fuderat, etiam sine consulibus triumphasse: ⁹ duosque consules de eisdem hostibus parta victo-

¹ *Perraro enim.*] Livius 3. Decad. libro 8. ubi de triumpho P. Scipionis. Valer. Max. lib. 2. cap. 3. ubi de eodem Scipione loquitur.

² *Præter Pompejum Magnum.*] Plinius libro 7. cap. 26. & Lucius Florus Epitome Livii lib. 89. Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. Plutarchus in Mariq non semel. & de eo quoque Hircius in Bello Africano, *Adolescentulus,* inquit, *atque Romanus triumphavit.*

³ *Cui ferunt præcipuum.*] Vide Plinium lib. 7. cap. 26.

⁴ *Sicut Camillo.*] Plutarchus in vita Illius. Livius 1. Decad. l. 6. post princ.

⁵ *Sed nec eum.*] Valer. Max. lib. 3. cap. 2. & 3. ubi de P. Scipione.

⁶ *Propterea Valerio Conf.*] Paulus Orosius historiarum libro 4. cap. 9. in princ. Sed & ob eandem causam de-
negatus est M. Atilio Regulo, Con-

suli, ob amissa multa millia militum adversus Samnites, apud Livium 1. Decad. libr. 10.

⁷ *Nec eum, qui exercitus.*] Livius 4. Decad. libro 9. ubi de L. Manlio Proconsule petente sibi decerni Hispaniam. *Rerum,* inquit, *gestarum magnitudo impetrabilem faciebat, exemplum obstabat, quod ita comparatum more majorum erat, ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successorì: medius tamen honos Manlio habitus ut ovans Urbem iniret.*

⁸ *Est tamen memoria proditum.*] Id satis constat ex iis, quæ diximus supra in verbo, *Quinetiam.*

⁹ *Duosque consules.*] Nam & C. Claudius Nero & M. Livius Coff. simul triumpharunt, ex Livio 3. Dec. libro 8.

Trium-
phantes
initio
urbis
pedibus
incedebant.

Rom.
civem
in tri-
umphum
ducere
non li-
cebat.

victoria triumphantes urbem inisse. ¹ Neque negaverim, non semel, sed pluries in eodem magistratu, & contra eosdem hostes, propter res feliciter gestas, magnis sæpe du-
cibus triumphare permissum, quodque à principio urbis, non curru triumphali, nec equo vehi triumphantes, sed pe-
dibus incedere assueverant. Postea equo vecti, ² demum curru ³ quadriiugo triumpharunt. ⁴ Tametsi Romulum de Acrone Ceninensium duce, curru quatuor equorum trium-
phasse Dionysius asseverat. ⁵ Ac ex duobus imperatoribus in magistratu positis, illi qui in supremo gradu est, soli triumphare permissum. Ideo consul cum dictatore aut prætore non triumphat, ne minor potestas majori æquata videatur, neve auspiciis quæ majoris magistratus sunt, cum minoribus confundantur, ⁶ licet dictatorem & magistrum equitum una triumphasse sæpe legamus. ⁷ illud denique ex annalibus constat, Romanum civem, quamvis reipubl. perniciosum & infestum, si bello victus foret, in triumpho deferri

¹ *Neque negaverim.*] Ego reperio Petilium consulem de Gallis Tyburibusque geminum triumphum egisse, apud Livium Decad. 1. l. 7. & C. Mario duos triumphos ex gestis in eodem magistratu oblatos fuisse. Florus ex Livio Epit. lib. 68.

² *Demum curru quadriiugo.*] Camillus Dictator primus curru equis albis juncto, Urbem introductus triumphans ingressus est. Livius Decad. 1. lib. 5.

GOTHOFRIDUS.

² *Demum curru.*] Dux vero superatus ferculo imponebatur, & ante currum triumphantis agebatur. Seneca ad Martiam 13. Paulus in triumpho victum ante currum egit Perlen. Idem de vita beata. 25. *In alienum imponat ferculum exornaturus victoris superbi ac feri victoriam.*

³ *Quadriiugo triumpharunt.*] Is vero qui currum triumphantis sequebatur à tergo, Triumphanti suggerebat,

Respice post te, Hominem memento te. Tertullianus Apologetico. Arrianus 43. Epicteti 24. Plin. 28. c. 4. *Carnificem* eum fuisse colligas ex Isidori 18. cap. 2.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Tametsi Romulum.*] Dionysius Halicarn. libro 2. triumphasse Romulum ait, quem tamen duplici victoria ornatem Livius appellat Decad. 1. lib. 1.

⁵ *Ac ex duobus imperatoribus.*] Valer. Maximus libr. 2. cap. 3. non multo post princ. ubi loquitur de Lutatius consule & Valerio prætore.

⁶ *Licet Dictatorem.*] Fuere certe illi disparis potestatis, ut edocet Livius Decad. 3. lib. 2. & 8.

⁷ *Illud denique.*] Ideo cum A. Cornelius Cossus Dictator triumphasset in iudicio magis triumpho quam glorioso, frangebatur populus uni defuisse tantum superbiam, quod M. Manlius ante currum sit ductus, inquit Livius 1. Decad. l. 6.

1 Quod

deferri non licuisse: ¹ quodque si contra piratas, servos aut fugitivos, vel aliud genus hominum Romano nomine indignum, bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamvis parta victoria, aut hostibus fufis; averfisque, nemini triumphare licere. ² Contra vero cives bello victos, quia lugubris victoria est, ipseque dux minime Imperator censetur, licet bene gerendæ rei occasione data, neque ovare, neque triumphare, vel supplicationes cuiquam decernere, dum respubl. stetit, unquam permiffum fuit, nisi post aliquot ætates, cum ³ Aurelianus Augustus de Tetrico viro senatorio (quem in oriente vicerat) & Zenobia muliere triumphavit. ⁴ Apud Græcos vero servatum diu est, ut qui imperator hostem fugasset, trophæo donaretur: qui occidisset, aut funditus evertisset, triumpho, vel encomio & peplo. ⁵ Fuisse autem pepulum, ve-

GRÆCOPH
triumphi.

Pepulum

¹ Quodque si contra piratas, servos, aut fugitivos.] Neque enim illi hostes erant populi Romani. *l. hostes sunt. ff. de capt. & postlimin. recuper.* Leges tamen M. Crassum divitem cum Pompejo & Cæsare Triumvirum, quod duodecim millia gladiatorum fugasset, qui in Campania duce Spartaco insurrexerant, quantem Urbem ingressum fuisse.

² Contra vero cives.] Ex Val. Maximo lib. 2. cap. 3. ubi loquitur de P. Scipione & M. Marcello. Sed Herodianus lib. 3. scribit Septimium Severum Imperatorem, recusasse triumphum ex civili victoria Juliani, Nigri, & Albin devictorum, quod & ipsum dicit Ælius Spartianus in vita illius, *Ne, ut dicebat, videretur de civili triumphare victoria.* Scribit tamen Tacitus lib. 20. non multo post princ. *Mutano data triumphalia de civili bello, idque cum multo honore verborum.*

³ Aurelianus Augustus.] Flavius Vopiscus in vita illius, & Trebellius Pollio in vita Zenobiz.

⁴ Apud Græcos.] Id probatur ex iis quæ sequuntur: sed non omittam id

magna ex parte sumptum fuisse ex Servio libro 10. Æneid. in eum locum:

— *Vorseo prædonis corpore raptis
Indutum spoliis, ipsum te Laus trophæum*

Æneid.

Dicitur est, inquit, trophæum dōrō τῷ ἡτῆρας, id est, ab hostium conversione. Unde qui hostem fugasset, utebatur trophæum: qui autem occidisset, triumphum, dōrō τῷ ὄλεθρου, id est, ab exultatione. Idem quoque Servius in lib. 11. Æneid. quo loco citabimus infra, in verbo, *Vel insignem arborem. Plena* (ait) *victoria triumphus debetur.*

⁵ Fuisse autem pepulum.] Id quoque ex eo probatur, quod statim ex Plutarcho dicetur, de Atheniensibus, & quod Virgilius scribit in Cyri post princip.

*Sed magno intextens (se fas est dicere)
peplo,*

Qualis Erichtheis olim portatur Athenis,

Debita cum casta solvuntur dona Minerva.

Et paulo post,

Ergo Palladia texuntur in ordine pugna.

Magna

lum in quo qui facinora gesserant fortia, singula egregie gesta, atque accerrima praelia & maxima effingere, illudque pro immortalis memoria exponere palam, & templis dicare assueverant, scriptores produnt: ' in quo Deorum imagines, sæpe clarissimorum virorum gesta effingebant.

Encomion.

Epinicion.
Trophæum.

' Quare Athenienses Antigoni & Demetrii imagines cum Jove & Pallade effinxere in peplo. ' Nonnulli peplum eximii candoris vestem sine manicis, aureis distinctam clavis, fuisse autumant: ' quam quinto quoque anno apud Hylen mulieres sex & decem Junoni contexebant. ' Encomion vero carmen in victoris laudem editum ad immortalitatem, quo ipsius res gestæ magnificæ, illustri præconio canebantur, quod ⁶ epinicion vocant: ' trophæum vero monumentum dixere nunc in marmoreum, modo æneum, cum inscriptione & titulis ævo perpetuo duraturis. Nonnunquam, si materia non suppetebat, ⁸ lapides in ingentem

Magna giganteis ornantur pepla trophæis:

Horrida sanguine pinguntur praelia succo.

1 *In quo deorum imagines.*] Et hoc quoque ex ipso Plutarcho.

2 *Quare Athenienses.*] Plutarcho in Demetrio.

3 *Nonnulli peplum.*] Scilicet Lactantius Placidus interpres Statii libr. 10. Thebaidos, non adeo longe à princ. Sed tu de huiusmodi vocabuli significatione, vide omnino nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria.

4 *Quam quinto quoque anno.*] Vide ipsum Lactantium.

5 *Encomion.*] Menander in Artibus. Et ea voce in hac significatione usus est Plutarchus in Fabio Maximo.

6 *Epinicion.*] De hoc Suetonius in Nerone cap. 43. *Revocatisque ad penitentiam defectoribus, sequenti die latum inter latos cantaturum epinicia, quæ jam nunc sibi componi oporteret.* Et lib. Machabæorum 2. cap. 8. *Et cum epinicia cantarent in Hierosolymis.* Vbi Ni-

colaus Lyrensis non male interpretatus est, *solennitates pro victoriis.* Et hoc apud Græcos usus est Plutarchus in Romulo. Hincque Demosthenes τὰ ἱμῖνα θ' ἐστ', pro, victimas ob partam victoriam immolare. Aliter autem accepisse videtur Plato in Symposio, ubi ita facit loqui Socratem: χθις γὰρ αὐτὸν δῖον ἔστι τῆς ἡμιμέρας πολεμῆς & ὅχλον.

7 *Trophæum vero monumentum dixere.*] Cicero, aut quisquis is est, ad Herennium lib. 4. Ad id autem quod dicit hic, *cum inscriptione & titulis,* spectat illud Virgilii lib. 11.

— *Inimicæque nomina figi.*

Vbi Servius, *Dicit, ait, affixos trophæis titulos cum nominibus occisorum.* Ego de ruderibus trophæi, quod C. Marius ad aquas Sestias erexit. Amplius didici & ex opere testaceo constructa trophæa, quibus affigi exuvias promptius, quam marmoreis, faciliusque fuit.

8 *Lapides in ingentem cumulum.*] Herodotus libro 7. Quem locum ubi tenuere Barbari, lapideam illiç titulum imposuerunt.

I Vel

gentem cumulum aggerendo, ¹ vel insignem arborem excisis ramis, ² ubique hostium spolia statuendo in memoriam posteritatis, bonis & fortibus viris pro trophæis erigebant. ³ Tametsi qui primi ex Græcis æneum aut lapideum statuere trophæum, non magnopere probati fuerint, quod regum tantum nomina illis inscriberent, nec militum operam aut fortitudinem, quibus victoria parta fuerat, annotarent. ⁴ Fuitque moris in locis quibus cum hostibus de-

Trophæa quibus statuerentur, & quo loco.

¹ Vel insignem arborem excisis ramis.] Ex Virgilio lib. 11. *Æn.* ad princ. cuius hi verius sunt:

*Ingentem quercum, decisis undiq; ramis,
Constituit tomio: fulgentiaque induit arma,*

At exenti ducis exuvias, tibi magnæ trophæum

Bellipotens: aptat verantes sanguine cristas,

Telaque trunca viri, & bis sex thoracica petiunt,

Perfossamque locis: clypeumque ex are sinistra

Subligat, atque ensē collo suspendit elatum.

Et Juvenalis Satyra 10.

Bellorum exuvias, truncis affixæ trophæis

Loricæ, & fractæ de casside buccula pendens.

Et quæ sequuntur. Et Suetonius in Caligula cap. 45. *Truncatisque arboribus & in modum trophæorum adornatis.* Et Plutarchus in Romulo, ubi ipsius trophæum de Acrone, Ceninensium rege, describit. & in Marcello, ubi de triumpho Gessatarum. & in Nicia non multo ante fin. Et Claudianus libr. 1. in Ruffinum,

Festinus urgete manus, mens ecce paratur

Ad bellum Stilico, qui me de more trophæis

Dicat, & hostiles suspendit in arbore cristas.

Et Prudentius lib. 2. in Symmachum, *Et suspensa græci telorum fragmina trunca.*

Et Sidonius Apollinaris in Panegyrico Majorani, post principium.

Ista micant clypeo, cuspis trabe surgit eburna

Ebria cade virum, propter Bellona trophæum

Extrahat, ut quercum captivo pendere carceret.

GOTHOFRIDUS.

Vel insignem arborem.] Picturæ trophæorum plerumque etiam tales. Nam spolia capta in stipitibus fixa, trophæa dicebantur, teste Nonio. Hinc Minutius Felix in Octavio: *Trophæa vestra victricia, non tantum simplicio crucis faciem, verum & adfixi hominis imitantur.* Tertullianus Apologetico: *sed & victorias adoratis, cum in trophæis cruces sint intestina trophæorum.*

² *Ubi que hostium spolia statuendo.*] Adjectis Titulis hostium devictorum aut gentium superatarum. Plutarchus libro de Fortuna Romanorum, ubi de Sylla loquitur. Tacitus 11. Dion. 37. cap. 3. Plinius 20.

TIRAQUELLUS.

³ *Tametsi qui primi ex Græciæ.*] Plutarchus in Problem. cap. 36. Diodorus autem Siculus libr. 3. in oratione Nicolai Syracusii, scribit priscos Græcos in victoriis bello partis curavisse, ne lapidea, sed lignea potius trophæa erigerentur, ut his brevi tempore consumptis, quam celerime auferrentur è medio monumenta discordiæ.

⁴ *Fuitque moris.*] Id probatur ex iis exemplis, quæ innox subiiciuntur.

1 Et

*Trophæa
diversa
varia-
rum
gen-
erum,
ex di-
versis
causis.*

certassent & vicissent, aut aliqua insigni clade affecissent, ibi victores duces pro monumento laudis cum ampla inscriptione trophæum ponere, & fortium factorum posteris dare memoriam. Quare Pericles novies patria victor, trophæum posuit: ¹ & aliud Agesilaus inter Anthracem Nartheriumque erexit. Lacones, quod Persas parva manu vicissent, porticum Persicam de manubiis trophæi loco extruxere. Idem contigit ² Fabio Æmyliano, qui ad Rhodanum devictis Gallis, ex candido lapide velut monumentum magnæ laudis trophæum tulit. ³ Sylla contra Archelaum potius victoria, fixit stemma, in quo Martem, Victoriā, & Venerem, & se venustum inscripsit. ⁴ Marius vero de Jugurtha & Cimbris duplici est trophæo donatus. ⁵ Metellus autem devicto Sertorio aureum sibi poni iussit. ⁶ Quod & Flaminius de torquibus Gallorum aureum statuit, cum elogiis monumentorum cladis illatæ. ⁷ Claudius quoque devictis Boiis, ex torquibus Gallorum unum magni ponderis in Capitolio donum posuit, index victoriæ & triumphi. ⁸ Sicut Octavius, qui ex auro rostratæ columnæ in foro trophæum fixit.

Ger-

¹ *Et aliud Agesilaus.*] Xenophon in oratione de laudibus ipsius Agesilai, & Plutarch. in Apophth. Laconicis, & in vita illius. ubi etiam non multo post tradit Bœotios juxta Itoniæ Minervæ sacrum trophæum erexisse, Atheniensibus ibi prælio victis.

² *Fabio Æmyliano.*] Strabo libro 4. Vbi præterea dicit, ipsum Fabium ob eam victoriā duo templa extruxisse, Marti quidem unum, Herculi vero alterum.

³ *Sylla contra Archelaum.*] Plutar. in vita illius.

⁴ *Marius vero.*] Suetonius in Cæsare, & c. 11. & Plut. in vita ipsius Marii.

⁵ *Metellus.*] Plut. in vita Sertorii.

⁶ *Quod & Flaminius.*] Lucius Florus Epitome 20. in bello Gallico.

⁷ *Claudius quoque devictis Boiis.*] Is fuit M. Claudius Marcellus Consul, ex

Livio qui id tradit 4. Decad. libro tertio, auctoritate Valerii Antiatii.

⁸ *Sicut Octavius.*] Hic, ni fallor, deceptus est Alexander: qui ex auro has columnas rostratas fuisse dicit. Nam ex ære dicit Virg. de his loquens l. 3. Geor.

Atque hic undantem bello, magnamque fluentem

Nilum, ac navali surgentes ære columnas.

Vbi Servius scribit, Augustum, de quo Virgilius ibi loquitur, victorem totius Ægypti, sustulisse de navali rostra aræ: quibus conflatis, quatuor effecit columnas, quæ postea à Domitiano in Capitolio sunt posite, quas, inquit, hodieque videmus. De Augusti autem trophæo vide apud Plinium lib. 3. cap. 20. Appianum l. 5. bellorum Civilium loquentem de trophæo victoriæ adversus Pompejum, Magni filium.

1 Ger-

¹ Germanicus vero devictis nationibus inter Rhenum & Albi, congeriem marmorum, structis molibus, Tiberio sacravit. Proditumque memoriae est, ² Artemisiam, devicta Rhodo, trophæi loco duas statuiffe imagines æneas, unam Rhodæ civitatis, alteram illi stigmata inurentem pro æterna memoria dedecoris, ignominiaque acceptæ. Mirumque prodi ³ de Numenio Antiochi duce, qui cum in Arabia, æstuante vadoso & reciproco mari, prælio navali contra Persas victor fuisset: mox æstu reverso, pedestri certamine ibidem victor, gemina trophæa Jovi & Neptuno posuit. ⁴ Sicut de Neoptolemo Mithridatis duce traditur, circa Mæotim, æstate navali pugna, hyeme vero equestri, glacie concreto mari, iisdem in locis victoriam tulisse. ⁵ Convenitque inter peritos rei militaris, quod tametsi duces foeliciter rem gessissent, & insigni victoria potiti essent, si tamen precario ab hoste aliquid petiissent, nec trophæo donarentur, nec encomio. ⁶ Viriatus autem Lusitanus hanc temeritatis laudem tulit, ut potitus victoria contra Romanos, trabeas & consulares fasces triumphal loco

Qui precario ab hostibus aliquid petiissent.

¹ *Germanicus.*] Corn. Tacitus lib. 2. ubi de ea re loquens, Miles, inquit, in loco prælii Tiberium Imperatorem salutavit, struxitque aggerem, & in modum trophæorum arma subscriptis victoriarum gentium nominibus imposuit. Et paulo post, Laudatis, ait, pro concione victoribus, Caesar (is Germanicus erat) congeriem armorum struxit, superbo cum titulo, Debellatis inter Rhenum Albiæque nationibus, exercitum Tiberii Caesaris ea munimenta Marti & Jovi & Augusto sacravisse. Qui locus, si perpendatur, docebit, aut Alexandri, aut scriptoris hic esse vitium, ubi legitur, congeriem marmorum, pro congeriem armorum, ut legitur apud Tacitum. Quod, si cui magis placeat ex hujus autoritate verba Taciti emendare, non impendiam.

² *Artemisiam.*] Id ex Vitruvio est libro secundo cap. 8.

³ *De Numenio.*] Plinius lib. 6. c. 28.

⁴ *Sicut de Neoptolemo.*] Strabo L 17.

⁵ *Convenitque inter peritos.*] Ex Plut.

in Nicia, ubi scribit ipsum Niciam nihil veritum illam seu legem, seu consuetudinem, qua passim ab omnibus judicatur, illos hostibus victoriam tacito consensu tribuere, qui corpora ad sepulturam repetere coguntur. Itaque trophæi statuendi, quibus id eveniret, imperatoribus facultatem adimi. Qui enim vicerint, potentiores esse judicantur. Ideoque ut precario quidquam ab inferioribus petere absurdum videretur: sic nihil Niciam eam legem veritum, victoriæ ac gloriæ opinionem negligere maluisse, quam civium suorum corpora inhumata relinquare.

⁶ *Viriatus autem Lusitanus.*] Paulus Orosius lib. 5. cap. 2. Florus lib. 2. Epit. de rebus in Hispania gestis.

I In

loco ¹ in montibus figeret. ² Sic Pompejus, devictis Hispanis & Alpinis gentibus, trophæa in Pyrenæis jugis, qua in Hispaniam iter est, excitavit. ³ Et Domitius Ænobarbus, ⁴ ac Fabius Maximus contra Allobroges, ⁵ turres, fixis hostilibus armis, erexere. Inter cæteros in memoriam proditur ⁶ Sesostris Ægypti rex, si cum hostibus qui magno certamine dimicassent, & præsentis animo restitissent, rem gefisset: ibi trophæum cum coleis & virili membro erigere: si vero remisso & languido animo, per ignaviam segniter victi, aut nullo negotio pulsi essent, contra eos muliebri genitali constituto, tanquam in desides & ignavos, trophæum ponere consuevisse. ⁷ Apud Lacedæmonios vero, contra

Seso-
stris
tro-
phæum.

¹ *In montibus.*] Nam & alias hujusmodi trophæa figebantur in locis eminentioribus, sive editioribus, de quibus videas apud Virg. lib. 11. Æneid. ubi trophæum de Mezentio tumulto constituit. & ibi Servius id annotavit quod diximus: qui & subdit, *quod ex eo more trophæa in urbibus figebantur, in arcibus exadificatis.* Et vide versu sequentem. ubi de jugis Pyrenæis. Id autem ita fiebat, ut trophæa essent conspicuiora, possentque à longinquo conspici.

² *Sic Pompejus.*] Plinius lib. 3. cap. item 3. in princip. & lib. 7. cap. 26. & lib. 37. cap. 2. & Servius in 11. Æneid. ad princip. auctoritate Salustii, cujus hæc verba adfert, *Domitius Hispanis trophæa in Pyrenæis jugis constituit.* Et ante hos Strabo libr. 3. non semel, & iterum lib. 4.

³ *Et Domitius Ænobarbus.*] Lucius Florus libr. 3. Epit. in bello Allobrogico. *

GOTHOFRIDUS.

* De hoc bello, ad Florum abbreviatorem libro 61. Justin. 37. Eutropium, Orosium.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Ac Fabius Maximus.*] Strabo l. 4. *Quo in loco, inquit, Isar & Rhodanus ad Cernuenerum montem conflunt, ubi*

Q. Fabius Maximus Æmylianus triginta viri milium millibus, ducenta Gallorum millia ad internecionem dedit, & de lapide candido ibidem trophæum erexit, Marti quidem unum, Herculi vero alterum. Et Lucius Florus ubi supra.

GOTHOFRIDUS.

⁵ *Turres, fixis hostilibus armis, erexere.*] Qui mos inusitatus fuit Romanis. Nunquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit. 3. Florus 2. quod postro- mum Flori confirmat Claudianus, loquens de Roma:

*Matris non domina ritu civisque co-
cavit,*

*Quos domuit, nexque pio longinqua
revinxit.*

TIRAQUELLUS.

⁶ *Sesostris Ægypti rex.*] Herodotus lib. 2. & Diod. Siculus libr. 2. cap. 1. Et ante hunc Hifimandius, & ipse Ægypti rex, parientem sculperet fecin- captivis absque pudendis, manibusque à rege ductis: quæ nota erat illos esse animo viles, & corpore imbecilles. Diod. ibi.

⁷ *Apud Lacedæmonios.*] Plutarchus in Marcello. Theriades autem Lacedæmonius in bello quodam adversus Argivos, cum ejus exercitus jam vi-
ctor

contra. Nam qui dux fortiter dimicasset, & cruento Marte, magnaue hostium clade, vicisset, trophæi loco gallum diis iminolabat: qui vero deditione & pacto, nec nimum cruenta victoria potitus, belli mala vitasset, bovem: ut signarent, magis decere imperatorem (juxta Periclis sententiam) consilio & astu, quam gladio aut multo sanguine fuso, victoria potiri. Neque prætercundum, quod tametsi ponendi trophæa, rebus prospere gestis apud Græcos frequens usus foret: regibus tamen Macedonum fuisse vetitum, ne illa erigerent: quippe cum Caranus devicto Cisseo rege, trophæum posuisset, noctu veniens leo, illud evertit & disjecit: inde velut scædi ostenti malique ominis vetitum est, ne in posterum reges Macedonum quasitis victoriis trophæa ponerent.

Lact.
demon-
stri vi-
toriam
incruen-
tam
landa-
bant.
Periclis
senten-
tia.
Mace-
doni-
bus tro-
phæum
erigere
veti-
tum.

Stor esset, tamen gravi vulnere jaceret, antequam animam exhalaret, excepto suo sanguine trophæum jussit tolli, quod digito sanguine oblito inscripsit. Ad quod respiciens Statius libro 4. Thebaid. statim post princ. ait:

Et Lacedæmoniam thyre lectura cruen-

Vbi Lactantius interpres id refert quod diximus.

1 Regibus tamen Macedonum. Hæc usque ad fin. sunt Pausaniæ libro 9. Reperio tamen Philippum Alexandri Magni patrem, Macedonum regem,

Illyriis devictis, trophæum erexisse, apud Diod. Siculum lib. 16. cap. 2. Alexander autem Magnus ejus filius, nec de Dario, nec de victoriis Indorum trophæum stant, ut dicit Pausanias, ubi supra.

2 Trophæa ponerent. De aliis autem trophæis vide Ciceronem de Oratore, ad Herennium libro quarto, Plinium lib. 3. cap. 20. Plutarchum in Parallelis cap. 5. & 6. Herodianum libro tertio, tum in vita Bassiani, ubi de Alexandri Magni trophæo, tum etiam in triumpho Septimii Severi.

CAPUT XXIII.

Disceptatio Francisci Philelphi cum Grammatico, an Cicero aliquando ludum aperuerit.

Franciscus Philelphus, ætatis suæ homo doctus & fortunatus, inter sui ævi poetas famam carmine primum auspiciatus est: à principibusque qui eo tempore floruerunt magnis honoribus & re familiari auctus & honestatus fuit. Cujus vitia ineuntis adolescentiæ, postquam deferbuere cupiditates, cum jam ætate matura senesceret, magnis post-

M

ea vir-

ea virtutibus emendavit. Is cum ævo ingravescente celebris famæ haberetur, & optimatum rogatu accersituque Romam adventasset, experiri, credo, volens quantum dicendo valeret, Tusculanas quæstiones Ciceronis publice in scholis legere aggressus est. Ad eum quotidie concursus studiosorum juvenum, & clari nominis professorum frequens fiebat. Ipseque inter legendum firma etiam tunc voce & latere, novis & exquisitis eloquentiæ generibus præceptisque discipulos imbuebat, exploratoque judicio, singula dicendi genera, & philosophorum scita multo cum nitore & cultu pensabat & rimabatur. Eum ego adolescentulus senem inter cæteros cœvos meos colui & observavi: cumque ad eum nos quoque ventitarem, memini ipsum inter legendum dicere, Ciceronem cum ejusmodi quæstiones scriberet conventum suæ ætatis studiosorum habuisse, ludumque literarium quasi aperuisse: & pleraque hoc genus satis scite & eleganter, ut mos ingeniumque ejus fuit non sine multo ornatu in scholis recensere. Cumque perorasset, & à lectione, ut fit, discipuli apud eum se colligerent & fabularentur, ipseque illa eadem sapius repeteret: animadverti quempiam grammaticum florentis facundiæ, cujus nomen libens prætereo, ejus doctrinæ æmulum, qui ipsum perniciali odio prosequeretur, sæpeque apud studiosos illum in invidiam crimenque vocabat, singulaque non modo dicta factaque, sed verba & nutus observabat, contradicere: quæque ille dixerat, vera esse pernegare, neque apud auctores inveniri, Ciceronem ludum aperuisse aut scholas studiosorum habuisse, asseverare. Cumque Philelphus, mitis ut erat & placidus, non rhetorum scholas, in quas homines passim ventitarent, sed tamen aliquos præstantis ingenii viros studiosos disciplinarum Ciceronem edocuisse, & quasi ludum aperuisse diceret, idque testimonio probari illius ad Patrum epistola,

qua

[*Illius ad Patrum epistola.*] Quæ est lib. 9. epist. fam. epist. 18. quæ incipit, Cum essem otiosus.

i Ad

qua se Dionysium superiorem imitari dicit, qui cum Syracusis expulsus, Athenas conimigrasset, ludum inibi aperuit: se pariter habere discipulos asseveravit. Hæc & pleraque cum ille diceret: contraque cum alter insectaretur, & jam non contentione, sed clamoribus & prope dimicatione rem agerent, nec res sisti videretur posse: exandescens Philélpus, tanta indignatione exarsit, ut illum indoctissimum omnium indoctorum vocitaret. Tandem communi discipulorum amicorumque intercurfu, desita ira & ardore illo animorum, composita controversia, & lis dirempta est. Sed cum postea in ipsius Ciceronis multiplici lectione versaremur, invenimus id ab eo apertius significari. Namque ¹ ad Volumnium Cassium scribens, Cassium & Dolabellam suis auribus frui asseverat. ² Ad Patrum quoque: Veniunt qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam illi doctior. ³ Et ad Papyrium Patrum: Hircium ego habeo, inquit, & Dolabellam, dicendi discipulos, cœnandi magistros: puto te audisse, illos apud me declamitare. ⁴ Vatinius quoque ad Ciceronem de Catillo inquit: Defenditur à Q. Volusio tuo discipulo. ⁵ Quod & M. Fabius de Cælio & Panfa testatur: qui omnes à primo ætatis gradu Ciceronem in disciplinis bonarum artium sectati fuere. Sed quod de Cicerone, idem nimirum ⁶ de Socrate, Platone; & Aristotele, aliisque doctissimis viris, qui scientia præcelluere, accepimus, qui bonis disciplinis juvenum animos imbuedo, æternam sibi gloriam peperere, suisque disertationibus & documentis diversarum opinionum sectas invenere.

¹ *Ad Volumnium Cassium.*] Epist. famil. lib. 7. epist. ejus libri omnium postrema.

² *Ad Patrum quoque.*] Lib. 9. Epist. famil. epist. 16. & 20.

³ *Et ad Papyrium Patrum.*] Epist. famil. lib. 9. epist. 16. omnium totius operis 167. ejus initium est: *Delectatione tua licet.*

⁴ *Vatinius quoque ad Ciceronem.*] Inter epistolas ad familiares ipsius Ciceronis libro 5. epistola 10. omnium 67.

⁵ *Quod & M. Fabius.*] Quintilianus scilicet, lib. oratoriarum Institutionum.

⁶ *De Socrate, Platone.*] Hoc videtur licet apud Laërtium in vitis eorum.

pere. Ante omnes ¹Pythagoras Samius juvenum æmulantium studia scholasque sophistarum in Italia habuisse fertur: pluresque discipulos reliquisse magnæ & expertæ virtutis. ²Sic Thebanum Epaminundam Lysias Pythagoreus, ³Aristoteles Theophrastum, ⁴& Syracusanum Dionysium Plato erudit. Perraroque eximius aliquis ingenio & doctrina inventus est vir, cujus non aliqua monumenta studiorum mandata literis, aut aliqui discipuli sapientiæ præceptis aucti & inbuti, velut hæreditaria munera posteritati ⁵relicti fuerint.

¹ *Pythagoras.* Idem Laërtius in vita illius.

² *Sic Thebanum Epaminundam.* Plutarchus in vita illius.

³ *Aristoteles Theophrastum.* Laërtius in vita utriusque.

⁴ *Et Syracusanum Dionysium.* Plutarchus in vita Dionis: & Laërtius in vita ipsius Platonis.

⁵ *Relicti fuerint.* Adde superioribus quæ de Cicerone dicta sunt, quæ & ipse libr. i. de Divinatione scribit, Nuper cum esset cum Q. Fratre in Tusculano disputatum est. Nam cum ambu-

landi causa in Lycium venissemus (id enim superiori gymnasio nomen est) Perlegi, ille inquit, tunc paulo ante tertium librum de natura deorum. Ex quibus plane constat Lycium fuisse gymnasium in Tusculano Ciceronis à nomine Aristotelicæ scholæ dictum. De quo etiam per ipsum Cicer. libro Academicarum questionum. Et quod scribit Plutarch. in vita ipsius Ciceronis, eum Rempublicam in monarchiam per Casarem mutatam aspiciendum, publice misisse, ac operam junioribus præbuisse, qui philosophiæ adorti studium forent.

CAPUT XXIV.

*In quo gradu cognationis apud plerasque gentes matrimonia
liquerint, & quam diversi mores in con-
trahendis nuptiis fuerint.*

INter ¹omneis constare video, licuisse quondam passim, & nullo delectu aut modo, veteres conjugis affinium cognatorumque copulari: quod tamen non æque apud *Indorum gentes.* omnes servatum est. Nam etsi apud nonnullas ²Indorum gentes,

TIRAQUELLUS.

¹ *Inter omnes.* De hac re scripsimus in nostris legibus Connubialibus in lib. 7. num. 30. 32. & multis seq. in quibus videbis auctorum de hac re te-

stimonia, quorum nos verum sequi nonnulla afferemus.

² *Indorum gentes.* Hieronymus libro 2. adversus Jovinianum, quod vix alibi reperies.

1 Ara-

gentes, Arabas, Persas, Maurosque, qui juxta Ba-
 etrianos sunt, ac Magos, & Babylonios, quorum hoc
 institutum fuit, cum quibus Chrysippus sentire visus est,
 filios matres ducere uxores, & cum parentibus stupro
 coire, atque ex eis sobolem gignere passim licuerit, idque
 inter eos conjugium nullis fuerit legibus vetitum: tamen
 apud reliquas ubique gentes, tam immane scelus, lege &
 moribus sub gravi documento interdictum fuit: nefas sci-
 licet existimantes, filios cum matribus turpi amore com-
 misceri, ferarum ritu: quod dictu audituque foedum &
 pudendum est. Aegyptii vero sororum amoribus conju-
 gusque implicari, & cum his passim matrimonia inire so-
 litavere. Quippe Ptolemæus, ut sororis, quam miro
 amore

1 Arabas.] Strabo lib. 16. ubi scri-
 bit: apud Arabas, qui in Aromatifera
 regione sunt, omnibus consanguineis unam
 uxorem esse.

2 Persas.] Idem Strabo libro 5. ad
 fin. Catullus quo loco statim citabi-
 mus. Curtius lib. 7. & alii multi à no-
 bis citati l. 7. connubiali. n. 32. *

GOTHOFRIDUS.

* Idem Harmenopulus 1. Titulo 1.
 Gentium, inquit, jus est, quo gens gentef-
 ve utuntur, ut non misceri matribus apud
 Sarmatas & Græcos, contraque in mi-
 sceri apud Persas.

TIRAQUELLUS.

3 Maurosque.] Legendum Naves ex
 Curtio lib. 8. non multo post princ.

4 Magos.] Laërt. in proœmio, au-
 thoritate Socionis. Catullus in Gel-
 lium,

Nascitur Magnus ex Gelli matrisque
 nefando

Concubitu, & discat Persicum ar-
 nspicium.

Nam Magnus ex matre & nato gigna-
 tur oportet;

Si vera est Persarum impia religio. *

GOTHOFRIDUS.

* Idem Augustinus in Levitici 18.
 adde quæ scripti cap. 2: hoc eodem l. 1.

TIRAQUELLUS.

5 Et Babylonios.] Adde & alias mul-
 tas gentes, ut Parthorum, Medorum,
 Phrygum, Galatarum, Æthiopum, Scy-
 tharum, Hyberorum, Nomadum, ut
 & nos diximus & probavimus ex illis
 nostris legibus Connubialibus l. 7. nu-
 mero 33.

6 Chrysippus.] Εἰ τὸν ἀνθρώπον τὴν
 ut tradit Laërtius in vita illius, & Epi-
 phanius libro Hærescon 3. cap. ultimo:
 & alii, quos videbis l. 7. Connub. n. 38.

7 Tamen apud reliquas.] Vt & nos
 late scripsimus in eadem l. 7.

8 Aegyptii.] Diodorus Sicul. lib. 1.
 & alii, ibi à me citati.

GOTHOFRIDUS.

Aegyptii vero sororum amoribus.]
 Isdem lex fuit, mortuorum fratrum
 conjuges sibi matrimonio copulare,
 quod post illorum mortem mansisse
 virgines ducebantur, arbitrantibus
 (cum corpore non convenerint) nup-
 tias non videri re esse contractas. Ze-
 no ut refert. l. 8. Cod. de incestu Nuptiæ.

TIRAQUELLUS.

9 Quippe Ptolemæus.] Justinus li-
 bro 14. Pausanias in Articiæ, Merodia-
 nus libr. 1.

amore deperibat, conjugium sortiretur, & suam libidinem expleret, passum id licere permisit. Itaque ut dirum facinus, & notam turpitudinis nefariæ, velamento matrimonii obnubilaret, omnibus id permitti voluit. ¹ Id quod *Perse.* Persis quoque licuit. ² Nam Cambyfes duas sorores cum desiderium ferre non posset, ³ Darius Satyram ipsam genitam parentibus connubio sibi devinxere. ⁴ Idem Epirote, ⁵ & Macedones: siquidem & ⁶ Ptolemæus Ceraunicus Arsinoën duxit, ⁷ & Olympias Pyrrhi filia, fratris conjugio potita fuit. Contra vero ⁸ omnis fere Græcia, qui inter privatas necessitudines cum sororibus commisceri interdichum habuere: nefandumque putavere eodem parente genitos invicem incestis nuptiis detineri. Tametsi *Ashe-* ⁹ Atheniensibus germanas ducere uxores, crimini datum non fuerit: ¹⁰ quippe ¹¹ Cymon Elpinicen duxit: & ex illo tradi-

¹ Id quod Persis.] Vt & supra dictum est in verbo, *Perseus*.

² Nam Cambyfes.] Herodotus in Thalia.

³ Et Darius.] Justinus lib. 11.

⁴ Idem Epirote.] Quod probatur ex eo quod statim dicitur de Pyrrhi filio.

⁵ Et Macedones.] Contra Herodianus libro 1. dum scribit, *Ptolemæum, contra Macedonum leges, sororis avari- bus sese implicasse.*

⁶ Ptolemæus Ceraunicus.] Plutarch. in lib. de educatione liberorum. Justinus lib. 24. Paulanias lib. 1.

⁷ Et Olympias.] Justinus lib. 28. in princ. *Olympias, inquit, Pyrrhi Epirote regis filia, amisso marito, eodemque germano fratre Alexandro, &c.*

⁸ Omnis fere Græcia.] Herodianus, ubi nuper citavimus.

⁹ Atheniensibus.] Arnobius lib. 8. contra Gentiles. Sed tu tamen vide nostras ll. Connubiales in 7. l. num. 37.

¹⁰ Quippe Cymon.] Probus Amylius in proœmio, & iterum in vita ipsius Cymonia.

MERCERUS.

¹¹ Cimon Elpinicem duxit.] Muræ. cap. 7. lib. 1. Variat. ex Andocide vetustissimo oratore, contendit idipsum apud Athenienses non licuisse per leges, & mores, cum Cimon propterea dicatur actus fuisse in exilium. Sed & Arist. talia matrimonia videtur improbare, cap. 2. l. 2. Polit. Plutarchus, Ammianus & alii manifeste tradunt Cimonem insinulatum fuisse incesti. Quare hoc loco Alexander sibi cavet, cum tradit ex Cimone licuisse cum sororibus copulari: quasi ante Cimonem ea connubia non licuissent. Quæ tamen licuisse tradunt Demosthenes, Philo, Seneca, Amylius Probus. Et præterea annotat Amyl. Probus, Cimoni turpe non fuisse, sororem germanam in connubio habere. Græcia vero parum verecunde de diis suis sensisset, si in more hominum non fuissent ea connubia, quæ ipsa inter Deos agnovisset. Nam *Saturnus Opem Juniam sibi sanguine duxit, Oceanus The- tyn, Joveque rector Olympi,*

1 Persis

traditum, impune cum sororibus conjugari. ¹ Persis quo- *Persa.*
que legitimum fuit, neque pudendum visum est, non mo-
do sororibus, sed & filiabus commisceri. ² Namque Artaxerxes
Athosum atque Mestrim filias justæ uxoris loco ha-
buit: & alii impune id factitarunt, ³ quod Græci & ple-
raque gens improbum nefandumque existimarunt. Præ
omnibus vero ⁴ Lesbii foedissimæ Veneris fuisse tradun- *Lesbii.*
tur: apud quos nihil sinceri erat aut incontaminati: adeo
ut ne capiti quidem parcerent, & omni foeda libidine se
inquinarent. ⁵ Apud Romanos vero tam informia conju- *Roma-*
gia, lege & moribus interdicta fuere: apud quos licet cum *ni.*
affinibus, cum quibus summa erat necessitudo, conjugalem
inire copulam esset lege vetitum, ea de causa, ut novos
affines agnationibus familiarum, multasque propinquitates
& clientelas mutuis affinitatibus sibi adsciscerent cognationis
jure: tamen ⁶ cum sobrinis, aut defunctæ uxoris
sorore, vel ⁷ mortui fratris uxore copulari non vetabatur.
Cæcilius enim Metellus, uxore defuncta, illius sororem
desponsam tulit. ⁸ Et Brutus Porciam sobrinam, nulla
prohibente lege, desponsavit. L. quoque Crassus ex de-
functi fratris uxore filios eduxit, & propagavit. ⁹ Ex de-
scendentibus vero, ad neptes usque, conjugia Romani ve-
tuere, id quod etiam plebiscito cautum fuit. ¹⁰ Sed fratris
filiam

TIRAQUELLUS.

¹ *Persis quoque.*] Sed de iis jam dictum est.

² *Namque Artaxerxes.*] Vide L. 7. Connubialem, num. 32.

³ *Quod Græci.*] Ut dictum est supra.

⁴ *Lesbii.*] Ex Aristophanis interprete in Vespis, eum locum interpretante Μένειος ἢ δὲ Λοδισίῳ τὰς ἑυμπίτας, idque testimonio Theopompi in Ulyssæ, & Heraclidis in Troilo.

⁵ *Apud Romanos.*] Ex Plutarcho problem. 6. 108. ubi reddit multas rationes, & vide L. 7. Connubial. n. 41. & multis seq.

GOTHOFRIDUS.

⁶ *Cum sobrinis, aut defunctæ, &c.*]

V. l. celebrandis 17. Cod. de Nuptiis.

⁷ *Mortui fratris uxore.*] V. l. 8. Cod. de incestis Nuptiis. Fratris filiam ducere licebat Romanis & Græcis.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Et Brutus Porciam sobrinam.*] Plutarch. in vita illius. Et alii plerique suas consobrinas in uxores duxere, ut videbis in 7. l. Connubiali n. 44. Neque enim id legibus nostris prohibitum est, ut ibi dicitur.

⁹ *Ex descendantibus.*] Ut videre licet ex l. nuptia consistere. C. l. ult. ff. de ritu nupt. C. §. ergo non emues. Inst. de nupt.

¹⁰ *Sed fratris filiam.*] Ex l. qui in provincia. §. divus. ff. de ritu nupt. & aliis multis citatis in L. 7. n. 42.

Fratri
filiam
ducere
licebat
Romanis
& Græcis.

filiam ducere uxorem, licet antea lege vetaretur, subse-
quitis inde temporibus, ¹ passim id licere principes volue-
re, postquam ² Claudius Cæsar rem desuetam usurpavit,
ut Agrippinam, cujus amore deperibat, sibi uxorem de-
sponsaret. Idem apud Græcos licuisse comperimus. Nam-
que ³ Alexandrides sororis filiam sponsam duxit: ex qua
Doryeum, Leonidem, & Cleombrotum genuit: quod
succedente ævo ⁴ à Nerva fuit severa constitutione inhibi-
tum. Proditus tamen memoriæ est ⁵ Antoninus Caracalla,
præter instituta majorum, novercam Juliam uxorem
duxisse, nuptiasque incesto primus polluisse: causatus,
pricipi, quodcunque liberet, impune licere. ⁶ Et licet
socrus genero copulari nullis auspiciis posset, ⁷ sobrini ta-
men

Nover-
cam
ducere.
Sobrini
filiam
ducere.

MERCERUS.

¹ *Passim id licere, &c.* Verum est id quidem usque ad Nervam. Qui (ut est apud Dionem) vetuit, ne sororum filia ducerentur. Quem Dionis locum etsi gravissimi, ac doctissimi viri de filiabus sororum solum interpretentur, mihi videtur intelligendus etiam de fratrum filiabus. Etenim quid fuerit opus lege vetare, quod nec ulla lege licebat, nec videtur à populi consuetudine admissum? Suetonius, & Cornelius Tacitus temporibus Nervæ vixerunt. Vterque vero disertim scripsit, Populum Romanum ita horruisse Claudii nuptias cum fratris filia, ut non sint reperti præter Primipilarem unum, & libertinum alterum, qui Claudii exemplum sequerentur. Multo ergo magis horruerit nuptias cum filia sororis, quæ permixtæ nunquam fuerant. Post Nervæ vero principatum populi vitia legem Claudii renoverunt: saltem tales nuptias usitatas fecerunt. Quare Diocletianus, & Maximianus iterum represserunt: & post eos Constantius & Constans, additi etiam poena capitis. Quod postremum Sozomenus tribuit Constantino eorum patri. Revocavit postea Basiliscus arrepta tyrannide: Inhibuitque po-

stremo Zeno Imp. recuperato Imperio, & rescissis actis Basilisci,

TIRAQUELLUS.

² *Claudius Cæsar.* Suetonius in vita illius cap. 7. & Cornelius Tacitus lib. 12.

³ *Alexandrides.* Legendum *Alexandrides* ex Herodoto, id de eo referente lib. 5.

⁴ *A Nervæ.* Ut tradit Dion Nicæus in vita illius. Sed tu super hoc vide omnino l. 7. Connubialem n. 42. ubi videbis & ante tempora Nervæ fuisse prohibitum.

⁵ *Antoninus Caracalla.* Alius Spartianus in vita illius.

⁶ *Et licet sacrus.* Quod videre poteris ex nostra l. Connubiali g. n. 104.

⁷ *Sobrini tamen filiam.* Nescio quoniam pacto hæc clausula præcedenti conjungatur, cum nihil cum ea commune habeat. Est tamen verum quod hic dicitur. Nam si sobrinam licet ducere uxorem, ut dictum est supra in verbo, *Et Brutus*, multo magis ejus filiam.

MERCERUS.

Sobrini tamen filiam. Imo vero & sobrinam ipsam ducere leges permiserunt. Sic M. Marcellus Juliam Angusti

men filiam uxorem ducere nullæ leges vetuere. Scipio enim Nafica Africani majorem filiam nullo prohibente jure sibi desponsavit: quod alii frequentes factitarunt. Procedente mox tempore, ¹ Valentinianus Cæsar, ut soboles passim propagaretur, gentesque affatim redundarent, ² duas simul uxores ducere licere, duobusque impune conjugii commisceri lege sacrata sancivit: ³ quam legem Julius Cæsar decrevisse dicitur, ut ⁴ liberorum querendorum causa, ⁵ quot vellet quisque uxores ducere, facultas

*Uxores
quos
quisque
voluit,
duce-
bat.*

Augusti filiam sibi sobrinam duxit: Nec M. Cicero vitio vertit Antonio, quod patris filiam in matrimonio haberet. Hæ nuptiæ permixtæ sunt, florentes, Imo vero adolescente repub. ob eum casum quem narrat Plutarchus, quæst. Rom. Quamquam ut loquitur D. August. tales nuptiæ propter vicinitatem horrebantur illicitæ, & ut loquitur Cornel. Tacit. Annal. 12. longo tempore Roma fuerunt ignoratæ. Permixtæ tamen usque ad principatum Theodosii. Qui ut scribit Aurel. victor, *Tantum pudori tribuit & continentia, ut sobrinarum nuptias vetuerit, tanquam fornicum.* Permisserunt tamen etiam postea Arcadius, & Honorius Impp.

TIRAQUELLUS.

¹ *Valentinianus Cæsar.*] Aliam hujus l. causam affert Socrates Constantinopolitanus in historia tripartita Cassiodori lib. 8. cap. 11. Nempe quod post Seneriam priorem uxorem, Justinam quoque, quam deperibat, duceret. De quo etiam Paulus Diaconus in vita Valentis ipsius Valentiniani filii.

MERCERUS.

Valentinianus Cæsar.] Ante hunc Imperatorem certe tales nuptiæ permixtæ non leguntur. Sed revera tamen usitatæ fuerunt, circa tempora Valentiniani, Diocletiani, & Maximiani. Hi enim necesse habuerunt vetare legem, ne quis plures uxores duceret.

Quod frustra factum esset, nisi Pop. magna obtinatione in id vitium incidisset. Videtur porro irrepsisse in rempub. Romanam à Judæis. Qui sibi Moysis lege permissum aiebant plures uxores ducere.

GOTHOFRIDUS.

² *Duas simul uxores ducere licere.*] Id Judæos ipsos quoque observasse, refert Theodosius, Arcadius & Honorius. l. *Nemo Judæorum. C. de Judæis.*

TIRAQUELLUS.

³ *Quam legem Iulius Cæsar.*] Suetonius in vita illius cap. 52.

MERCERUS.

⁴ *Liberorum querendorum.*] Et si hoc ultra Censuram nostram est, velim tamen notes, hanc legitimam fuisse formulam uxoris habendæ. Quod nisi nimis longum foret, pluribus testimoniis confirmarem. Hoc solum dicam, Apud Valerium, Augustum injustum pronunciaffe senile quoddam conjugium, quia non esset initum liberorum querendorum causa. Et apud Plut. Antonium dici contra leges patrias Cleopatram duxisse, quia eam libidinis tantum causa duxerat, non liberorum querendorum.

⁵ *Quot vellet, &c.*] Habet hæc A. lex. ex Suet. Incidit vero in codices Suet. male sanos. Cæsar enim eam legem ad se solum pertinere voluit. Quare emendandus locus ille Suet. eo modo quo Lipsius emendavit & Torrentius,

M 5

tius,

cultas foret. ¹ Id quod apud Siculos & ² Athenienses in usu fuisse quandoque invenimus. Siquidem ³ Dionysius uno simul tempore cum Doride Locrensi, & Aristomacha Syracusana nuptias celebravit. ⁴ Et Demetrius Antigoni filius, atque ⁵ Euripides poëta duobus simul conjugis nihil veriti sunt copulari. ⁶ Socratem quoque tradunt simul Xantippen & Myrtonem Aristidis neptem habuisse uxores. ⁷ Ipse vero Demetrius tam inexhausta libidinis fuisse fertur, ut postpositis armis & omni apparatu belli contra Megarenses, Lamiae prostitutæ amore accensus, inserviret: ut haud immerito Lysimacho ostentanti vulnera, quæ cum leone miræ magnitudinis pugnans, passus fuerat: ipsius legati respondisse ferantur, quasi alludentes, Demetrium quoque meretricis Lamiae in collo notas & vulnera dentibus inflicta, exhibere potuisse. Proditum vero memoriae est, Athenienses, ut exhaustam juventutem belli cladibus repararent decreto cavisse, ut urbanam cives ducerent, & ex altera liberos tollere non vetarentur. Apud Spartanos duas simul duxisse, crimini fuisse datum satis constat (licet aliqui contra vetitum pessimo id exemplo factitarint)

Demetrii libido.

Athenienses urbanam ducunt uxorem. Spartani.

tius. Primus ergo Romanorum Antonius, duas uxores eodem tempore habuerat. Quod tradit Plut. in Comparat. Antonii cum Demetrio. Porro autem quod hic traditur de multitudine uxorum, de legitimis uxoribus intellige. Nam Concubinam uxori legitimæ superducere, fortasse Romæ licuit. Quod pluribus probat Hotomachus, contra multorum opinionem. Sed & Cicero id videtur docere, 1. de Orat. Ubi Crassus de eo loquens, qui duas uxores eodem tempore habebat, Romæ unam, in Hispania alteram: posteriorem dicit saltem in Concubinæ locum habendam fuisse, si judicaretur divortium cum priore factum non esse novis nuptiis, sed faciendum fuisse verbis solemnibus, & certa formula.

TIRAQUELLUS.

¹ Id quod apud Siculos.] Quod pro-

bat ex eo quod postea dicit de Dionysio.

² Et Athenienses.] Gellius lib. 15. cap. 10. vide l. 7. Connub. cap. 23.

³ Dionysius.] Cicero lib. 5. Tuscul. quest. Valerius Max. lib. 9. cap. 14. Plutarch. in Dione, post princ. Ælianus de Varia historia lib. 13. ubi tamen posteriorem illam uxorem vocat Aristanetam.

⁴ Et Demetrius.] Plut. in vita illius.

⁵ Euripides.] Gellius lib. 15. c. 20. Sed tu omnino vide l. 7. Connubialem, num. 23. 25. & 26.

⁶ Socratem quoque.] Athenæus & Laërtius in vita illius, auctoritate Hieronymi & Satyri.

⁷ Ipse vero Demetrius.] Plutarchus in vita illius, Athenæus in Dipnosophistis. & vide Ælianus l. 12. Varia historia.

¹ Lycin-

citant) ¹ Lycurgi lege, qua binas uxores unas ædes inco-
 lere, atque in eadem domo habitare non permisit. ² Brach-
 manes, ³ Numidæ, & ⁴ Mauri, pro modo facultatum uxo-
 res habent: itaque multis denas, plerisque vigenas habere
 permisum est. ⁵ Reges quoque Persarum & Assyriorum,
 plures, quibus civitates pro redimiculis & muliebri mundo
 largiuntur, habent uxores. ⁶ Sed sicut apud diversas gen-
 tes, nationesque dispares gradus affinitatis cognationisque,
 quibus cum jungerentur, definiti fuere: ita mores obscæ-
 nos & sordidos ritus, ac fœda quædam solennia in contra-
 hendis nuptiis, pleræque gentes dispari observarunt modo.
⁷ Quippe Thracæ mulieres nupturæ, non parentum arbi-
 tratu, sed præmiis nubunt. Virgines enim quæ forma præ-
 cellebant, à viris precio exhibito, & certa subtaxata pecu-
 niarum summa, emebantur. Contra vero deformes & mi-
 nus decoræ, preciis mercabantur viros quibus nubarent.
⁸ Babylonius ⁹ & Assyrii peculiare fuit, nobiles virgines ad
 forum in unum cogere, circumstanteque virorum turba, per
 præconem singulas auctionari: ut quæ complacita foret,
 pretio exhibito, aut datis vadibus, sponsa duceretur. Apud
¹⁰ Taxilos, Brachmanesque si qua propter inopiam virum
 nancisci non posset, in forum virgo producebatur: & clas-
 sico evocata turba, pudibundisque ostensis & revelatis, cui
 coin-

Brach-
 manes.
 Numi-
 da.

Mauri.
 Persa-
 rum &
 Assy-
 riorum
 reges.

Ritus
 diversi
 in con-
 traben-
 dis nu-
 ptiis.
 Thra-
 ces.

Baby-
 lonis &
 Assy-
 riis.

Taxi-
 li &
 Brach-
 manes.

1 *Lycurgi lege.*] Xenophon in Re-
publ. Lacedæmoniorum.

2 *Brachmanes.*] Strabo lib. 15.

3 *Numide.*] Salustius in Jugurtha.

4 *Et Mauri.*] Idem auctor ibi, &
Procopius de bello Vandalico libro 4.
Adde & Indos, Thracæ, Catheos, sive
Catheros, Venedos, Iudæos, Egyptios,
Masamones, Parthos, Cyrenaicos: Per-
sas, Syros, Posones, Gelones, Germa-
nos ex multis auctoribus à me citatis
in l. 7. Connubiali, n. 20. 21. & 22.
& de nonnullis quoque infra dice-
tur.

5 *Reges quoque Persarum & Assy-
riorum.*] Ex Cicerone in quinta in Ver-

rem actio. & Strabone libro 5.

6 *Sed sicut.*] Id patet ex seq.

7 *Quippe Thracæ.*] De his Herodo-
tus, & Pomponius Mela libro secun-
do, capite item secundo & Solinus
cap. 15.

8 *Babylonis.*] Herodotus lib. 1.

9 *Et Assyrii.*] Ælianus de Varia
historia lib. 4. Et Stobæus ex Nicolao,
Sermone 42. & ante hos Strabo
lib. 16.

10 *Taxilos.*] Strabo l. 15. auctori-
tate Aristobuli. Hi autem, ut ibi videre
licet, sunt Indiæ populi, ex quibus &
Brachmanes sunt, ut dicitur infra l. 4.
cap. 13.

1 *Bactiis.*]

*Bœotii
& Lo-
cri.
Euclia
ara.
Roma-
ni.
Futi-
nus.
Indi.
Phasis
fluvius.
Athe-
nien-
ses.*

complacita erat, nuptui dabatur. ¹ Bœotii² & Locris ni-
hil erat in sponsalibus firmum, nisi sponsus & sponsa in ara,
Euclia virgini dicata, prius libarent: haud aliter, nisi more
solenni antea libassent, matrimonium esse rati. ³ Qui mos
Romæ quandoque invaluit: siquidem olim nuptura, ⁴ in
sinu Futini dei sedere cogeatur. ⁵ At apud Indos, nisi nu-
bentes unguento quod ex arboribus Phasis fluminis distil-
lat, delibuti forent: neque matrimonium, neque cognatio-
nis jura legitime contrahi putarunt. ⁶ Sicut Atheniensibus
nulla

¹ *Bœotii.*] Plutarchus in Aristide.

² *Et Locris.*] Idem ibi.

³ *Qui mos Roma.*] Lactantius lib. 1.
c. 20. sunt qui hunc Deum non Futin-
num, sed Mutinum vocat, *in cuius*, in-
quit, *sinu pudendo nubentes primum se-
debant, ut illorum pudicitiam prior deus
delibasse videretur.* Et ut Mutinus legen-
dum sit, facit illud carmen Priapejum.

Furi rubricato minare Mutino.

At Mutinus * legitur apud Tertullia-
num in Apologetico, & Arnobium
libro quarto adversus gentes, Augusti-
num lib. 4. cap. 11. ubi tamen in non-
nullis codicibus ita legitur, *Ipse est Mo-
tunus, vel Turinus, qui est apud Græcos
Priapus.* Sunt tamen & qui apud La-
ctantium, ubi supra, Futinum legant.

GOTHOFRIDUS.

* Qui apud Festum legitur, Muti-
nus: *Mutini* (inquit) *Titini sacellum
fuit Roma, cui mulieres velata togia præ-
textatis solebant sacrificare:* Mutinum
vero vel Motunum dictum putant,
quod vim movendi se viro & uxori
adderet. Sunt qui apud Tertullianum
illo loco Apologetici legunt *Mucunum*,
à Mucore, ineptissime.

MERCERUS.

⁴ *In sinu Futini.*] Lege Mutini, vel
Tutini, vel Tutini. Certe Mutinus hic
Deus vocatur apud Arnob. lib. 4. ad-
versus Gent. & Apud D. August. c. 9.
lib. 6. de Civitate Dei. Sic etiam re-
ponendum censuit Ianus Guliel. apud
Lactantium lib. 1. In quibus
omnibus locis, hic mos deducendi no-

vam nuptam ad Mutinum, & statuen-
di illam in illius Dei sinu describitur.
Existimavi porro olim Virgines ad il-
lius Dei templum deductas, pridie nu-
ptiarum, quo vestem muliebrem pri-
mum inducant: tum quod ejus Dei
templum Festus extra urbem eo spatio
collocet, ut eo Virgines nuptiarum diē
commode deduci, & inde reduci non
possent: tum quod sicut mares Tyro-
cini die in Capitolium, Indeque in
forum deducebantur, ut ibi gerendæ
reip. facerent auspiciū, sic decore vi-
debatur, ut virgines tyrocinii die, qui
pridie erat nuptiarum, deducerentur
ad Mutinum, ut ibi prior Deus earum
virginitatem delibaret, ipsæque propa-
gandæ civitatis auspiciū facerent, de
qua mea conjectura aliorum sit judi-
cium.

TIRAQUELLUS.

⁵ *At apud Indos.*] Philostratus in
vita Apollonii lib. 3. ubi tamen eum
fluvium non *Phasidem* appellat, sed
Hyphasidem. *In cuius ripis*, inquit, *ar-
bores nascuntur similes his, quæ penes
litron nascuntur, à quibus unguentum
distillat, quo in nuptiis Indi perungi con-
sueverunt, tantique ab illis estimatur, ut
nisi tali unguento peruncti nubentes fue-
rint, imperfecta nuptia, & Veneri mi-
nime gratæ putentur.*

⁶ *Sicut Atheniensibus.*] Lysias, si is
est, in oratione pro Phrynichi filia. &
Libanius in oratione de Dianæ laudi-
bus: & vide omnino Coelium Rhodi-
ginum lib. 26. cap. 19.

I Neque

nūlla dabatur nuptiū, nī prius Dianæ sacra obisset. Nam
vestem induebat, cui crocoton dixere nomen: ^{Croco-}neque
initiari poterat decennio major, vel quinquennio minor. ^{san.}
² Samnitum institutio talis erat, non cuivis homini nuptiū ^{Samni-}
locare filias, sed decem deligebantur quotannis virgines ex ^{tes.}
omni turba: quæ totidem magnæ indolis juvenibus daren-
tur, compare voluntate, ut si à suscepta vitæ institutione,
aut à bono honestoque decederent, per ignominiam illi
virgo adimeretur, alterique locaretur. Proditum quoque
memoriæ est, ³ Phœnices virgines in lustris & lupanari ^{Phœ-}
vulgo quæstum facere in phano Veneris in ^{nices.} oppido Sica:
exque eo quæstu meretricio dotem parare, & ita virum ^{Sica.}
nancisci: de reliquo vero donum Veneri exhibere. ⁴ Quod
apud Cyprios usurpatum fuit. Nam virgines nupturæ, ad ^{Cypri-}
litora descendere, & cum hospitibus commisceri, vulga-
toque corpore quæstum facere solebant, donec dotes, qui-
bus virum nanciscerentur, sibi compararent. ⁶ Harmeniis ^{Harm-}
lex est, ut virgines in phano vetustissimo & sanctissimo ^{menis.}
Anetidis deæ prostituantur: ubi ipsius statua ex solido au-
ro sita erat, ⁷ quam Antonius expilavit, quibus emeritis, ^{Ane-}
cujusvis præcipui hominis conjugium sortiri fas erat, nemi- ^{tis.}
ne abnuente, aut tale conjugium detrectante. ⁸ Indi vero ^{Indi-}
maximum decus arbitrati sunt, si qua virgo eleganti mu-
nere, aut insigni dono præcæ artis digna foret. Quibus in
more

I *Neque initiari poterat.*] Nescio quare huic tractationi hæc inferuit, nihil omnino ad eam pertinentia, sed ad Vestales tantum: quæ neque decem annis majores, neque V. minores, capi poterant, ut videre est apud A. Gellium libr. I. cap. 14.

2 *Sauvignus*.] Ex Strabone libr. 5.
ad fi.

3 *Pharisees.*] Lucianus in Icaromenippo, Athanasius contra Gentiles, Eusebius preparationis Evangelicæ libro 4. Divus Augustinus de Civitate Dei libr. 4. cap. 10.

4 In oppido Sica.] Hic lapsus est me-

moria Alexander: neque enim id *Phoenicibus* tribuunt scriptores, quod de *Sica* hic dicit, sed *Punicis*, ut tradit Valerius Max. lib. 2. cap. 1. quod de Institutis antiquis est.

3 Quod apud Cyprios.] Justinus li-
bro 18.

6 *Harmenis.*] Strabo libro I I. ad
finem.

7 *Quon Antonius expilavit.*] Plinius lib. 33. cap. 4.

8 *Indi vera.*] Arrianus de gestis Alexandri Magni lib. 8. Ex quo intelliges huc legendum, *elephantis*, non *elegantis*: errore quidem lubrico.

I Quasi

more fuit, ut parentes nobiles filias in coetu præstantiffimorum juvenum producant: exque illis virum sibi deligat, qui fortitudine, cursu, pugna, aut specie corporis cæteris antistaret, nullaque dote exhibita, quem sibi illa virum delegerat, sponsum abducebat: quippe cum non genere aut nobilitate, sed libentes cum viris insigni corporis forma jungantur, ut species manaret ad posteros. ¹ Quod & Catheorum dicunt proprium fuisse, ut sponsa sibi virum deligat: sed ut eo foedere jungatur, ut viro defuncto, eadem pyra oppetere cogatur. ² Segoregiorum vetus erat mos, ut paratis instructisque mensis, inter epulas virgo introducatur: & cui ex convivis aquam dederat, eum sibi virum delegisse videbatur. Sicut ³ apud Talcheas Libycam gentem, ubi multi unam expetunt: apud futurum socerum instructis epulis, coram sponsa scommata jactitant, fabellas & jocos, cuique aridet mulier, illum sibi delegisse censeatur. ⁴ Nonnunquam posita virgine, in victoris præmium decernebant Indi, luctatione & pugnis, victorque præmium sponsam abducebat. ⁵ Idem apud Sacas extimas Scythiæ gentes: namque hi solebant pro sponsa cum rivali pugnis decernere, victusque velut deformatus ignominia, pudibundus & mærens, in latebra degere, & alterius aspectum lucemque vitare. Circa Mæotim gens est, ⁶ La-

xarna-

¹ Quod & Catheorum.] Strabo libro 15.

² Segoregiorum.] Justinus libr. 43.

³ Apud Talcheas.] Talcheves, sive *ταλχέες*, Libicos id ipsum facere, quod hic traditur, scribit Nicolaus *αὐτὸν ἰδόν*, & ex eo Stobæus Sermone 44. Credoque hos esse, quos Alexander hic *Talcheas*, paucis literis immutatis, appellat.

⁴ Nonnunquam posita virgine.] Strabo libr. 15.

⁵ Idem apud Sacas.] Alianus de Varia histotia libr. 12. Diodorus Siculus libr. 1. cap. 9.

⁶ *Laxamatas*.] Pomponius Mela libr. 1. cap. 21. quo Chalybes describit.

Idemque de Amazonibus Herodotus libro 4. Et idem quoque de Sarmatis ipse Pomponius Mela libro 3. Et de Sauromatis Nicolaus lib. nuper citato, & ejus auctoritate Stobæus Serm. 44.

GOTHOFRIDUS.

Laxamatas.] Videtur legendum *Laxamathas* ut apud Melam, vel *Laxabatas*. Sunt enim Stephano *Laxabata*, populi circa Mæotin *ἢ Σαυροματῶν παρὰ τὴν*. quin & idem mos tribuitur Amazonibus apud Herodotum libro 4. que & ipse Scythicæ. Sed omnium maxime Mela locus ille id evincit, qui de *Laxamathis* loquens, hanc eandem modum refert.

I. Et

amatas vocant, apud quos virgo nisi qui hostem confecisset, nuptui dabatur nulli. ¹ Et ex Carmanis uxorem ducebat nemo, nisi qui hostis caput ad regem detulisset. ² Apud Syginnos Perficam gentem, mulier, aurigandi perita, quemcumque vult virum ducere, jus habet. ³ Troglodytæ vero, scæminas viris desponsas, primis noctibus cognati affinesque producunt, illasque promiscuis adulteriis patere sinunt, postea perpetuæ pudicitia adscriptæ, severissimis pœnis, vel minima conjectatione, si deliquissent, coercerantur. Quem morem ⁴ Gymnesiarum incolis, ⁵ Balearibus, ⁶ & Lydis invaluisse legimus. Tradunt quidam ⁷ Andrimachidis in Aphrica populis, usum multa secula viguisse, ut virgines nupturas regi in primis offerant, ut illarum pudicitiam ante solemnina nuptiarum delibaret. ⁸ Quod à Volsinienfibus quandoque servatum legimus, ut servili pressi dominatu, ingenuas filias servis delibandas darent. ⁹ Ebulibus vero insulis rex imperare dicitur, qui sine spe conjugii, in quamcumque commotus fuerit, usuariam

Carmanis.

Syginni.

Troglodyta.

Gymnesia.

Baleares.

Lydi.

Andrimachida.

Volsinienfes.

Ebulis insula.

TIRAQUELLUS.

¹ Et ex Carmanis.] Strabo lib. 15.

² Apud Syginnos.] Strabo lib. 11, Syginni, inquit, in cæteris rebus Perfice cingunt. Equis vero utuntur pusillis & hispidis, qui equitem vehere non possunt, quadrigis jungunt, quarum mulieres sunt auriga, à pueritia exercitata, & quæ optime ducere quadrigas judicatur, cuiusque vult nubit.

³ Troglodyta.] Non recorder me id legisse de Troglodytis, sed de Angylis. idem propemodum tradunt Pomponius Mela libro primo, cap. 8. & Solinus cap. 44.

⁴ Gymnesiarum incolis.] Diodorus Siculus lib. 6. cap. item 6.

⁵ Balearibus.] Idem eodem loco. Idem autem sunt Gymnesia & Baleari, ut scribit Strabo lib. 3. & Plinius libro 3. cap. 5. non longe à fin. Nam Baleari, inquit, Gymnesias dixerunt. & quos quoque alibi dicemus.

⁶ Et Lydis.] Herodotus l. 5. Strabo lib. 11. ad fin. Alianus variz historiz lib. 4. initio.

⁷ Andrimachidis.] Idem auctor libro 4.

⁸ Quod à Volsinienfibus.] Valerius lib. 9. cap. 1.

⁹ Ebulibus.] Non memini me legisse insulas eo nomine vocatas. Ebulis autem è Balearibus insulis esse vidimus apud Strabonem l. 3. Plinium l. 3. cap. 5. non longe à fin. non semel & alibi sæpe. & Pomponium Melam l. 2. cap. ult. Ebulis * autem legimus esse in Oceano Britannico apud Solinum cap. 35. ubi id dicitur de regibus eorum.

GOTHOFRIDUS.

* Quæ & Agides Stephano. quinque sunt numero : & ita prorsus hic legendum Habudes, ut apud Solinum: vel Ebulas ut apud Stephanum.

I Apud

*Æthio-
pes.*

*Gara-
man-
tes.*

*Reges
Persa-
rum &
Medo-
rum.*

*Thra-
ces.
Ger-
mani.*

*Ara-
bes.
Naba-
thæi.
Britan-
ni.*

riam capit. ¹ Apud Æthiopes pleraque gens solennes nup-
tias non novit, quia passim & indiscreto concubitu miscen-
tur. ² Garamantes quoque nuptias non novere, sed fera-
rum ritu passim in Venerem ruere licebat. Quod quidem
à barbaris frequens usurpatum est, qui turpi coitu se immi-
scentes, expertes tori genialis fuere. Inter quos ³ Lymiri-
ni populi traduntur, vulgato concubitu, connubia habe-
re promiscua, filiosque editos post quinquennium in unum
coactos, suum quemque similem agnoscere, & ⁴ pro filio
educare. Neque omiserim quod traditum est, ⁵ apud Per-
sas ⁶ Medosque, reges quamplures habere uxores, mulie-
res vero quam pluribus nubere: quæ autem paucioribus
quinque viris nupsisset, agrestis habebatur & sordida.
⁶ Thraces quoque honori ducunt, multiplici conjugio &
numero uxorum gloriari, sicut ⁷ Germani, quilibet sin-
gulis uxoribus contenti sint, nobiliores tamen plures ha-
bere uxores pro decore familiæ & majestate putant. Apud
⁸ Arabas, ⁹ Nabathæos & ¹⁰ Britannos, in usu fuit, ut con-
sanguineis cognatisque omnibus una uxor sit, ad quam
per vices quisque suo ordine admittitur: ingressurusque
ad eam

TIRAQUELLUS.

¹ *Apud Æthiopes.*] Plinius l. 5. c. 8.
& Solinus cap. 39.

² *Garamantes.*] Pomponius Mela
libro 1.

GOTHOFRIDUS.

Garamantes.] Adde quæ de Hun-
nis scribit Ammianus.

TIRAQUELLUS.

³ *Lymirini.*] Stobæus ex Nicolao
Sermon. 42.

⁴ *Apud Persas.*] Non memini me
id legisse de Persarum regibus nuncu-
patim, sed de Persis simpliciter, ut mul-
tas uxores ducerent, apud Herodot.
libro 1. & Ammianum Marcellinum
libro 23.

⁵ *Medosque.*] Strabo l. 11. *Medorum
est, inquit, reges multis uxores habere,
pauciores autem quam septem non licet.*

Eodem modo proditum est, mulieres
pulchrum sibi existimare, ut viros ha-
beant quam plurimos, pauciores quin-
que calamitosum ducere. De quo et-
iam Æneas in descriptione Asiæ c. 34.

⁶ *Thraces.*] Pomponius Mela lib. 2.
cap. 2. & Solinus l. 2. cap. 16. Heracli-
des in Politicis. Herodotus ante hos
tradidit, id tantum tribuens Thraci-
bus, qui supra Crestonas sunt, libr. 5.
post princ.

⁷ *Germani.*] Corn. Tacitus de mo-
ribus Germanorum. & Cæsar ad fi-
lib. 1. Commentariorum belli Gallici,
dum loquitur de Ariovisto Germano.

⁸ *Arabas.*] Strabo l. 16. ad fi.

⁹ *Nabathæos.*] In eodem loco.

¹⁰ *Britannicos.*] D. Clemens, si is
est, l. 9. Recognitionum c. 7. Et Eu-
sebius præparationis Evangelicæ l. 6.
cap. 8. Aliter Cæsar l. 5. belli Gallici.

2 illud

ad eam baculum pro foribus ponit: alterius vero congressum pro adulterio luit. Ac ne nimium multa complectar, neve ulterius barbaros ritus moresque recenscam, de his hactenus dixisse abunde fuerit. ¹ Illud utique verum est, quod à Græcis & Romanis pariter factitatum novimus, ut uxorem quam quis duxisset, etiam sublati liberis ² alii dare usufructuariam, ex qua liberi gignantur, mox illam vendicare legibus & inoribus permissum fuisse. ³ Sic Cato Martiam uxorem amico dedit, & ⁴ Socrates Xantippem. Atque alii id sæpe factitarunt: quem morem apud Lacedæmonios, ⁵ Lycurgi lege, ⁶ Tapyrasque, & plerasque gentes invaluisse, documenta sunt: qua cavetur, ut ad senioris uxorem juvenis florenti ætate, tollendæ prolis causa admittatur: ⁷ legibus vero Solonis sancitur, ut orbæ puellæ qui sunt genere proximi, nubant, utque, si maritus ad rationem veneream minus potens foret, mariti propinquus illius uxorem nanciscatur. Quare ⁸ Attalus Asiæ rex, cum falsus

Græci
& Ro-
mani
uxorem
alii us-
fructu-
ariam
dabantq.

Solenis
lex.

¹ Illud utique verum est.] Quod exemplis seq. patebit.

MERCERUS.

² Alii dare usufructuariam, &c.] Hoc de Romanis quidem scribunt Suidas, Tertul. Zephyrus, S. Salvianus, & alii multi auctores fide digni. Sed tamen crediderim, debuisse intervenire divortium. Certe Cato apud Lucanum, & alios auctores Rom. notatur, quod post obitum Q. Hortensii, cui Martiam uxorem utendam dederat, illam sine nova solemnitate nuptiarum receperit, ac si nullum cum ea divortium fecisset.

TIRAQUELLUS.

³ Sic Cato.] Uticensis, ex Plutarch. in vita illius, auctoritate Thraseæ Strabone lib. 11. Appiano lib. 2. Bellorum civilium, Lucano lib. 2. Tertuliano in Apologetico cap. 39. D. Augustino in lib. de Fide & operibus & in lib. de Bono conjugii.

⁴ Socrates Xantippem.] Vt refert Tertullian. Apologe. c. 39. duas uxo-

res habuit Xantippem scilicet & Myrtonem. Laërt. in ipsius vita. Rhodig. lib. 25. cap. 4.

⁵ Lycurgi lege.] Xenophon in Rep. Lacedæmon. & Plut. in vita Lycurgi.

⁶ Tapyrasque.] Strabo lib. 11.

⁷ Legibus vero Solonis.] Plutarch. in vita illius.

⁸ Attalus Asiæ rex.] Plutarch. in apophtheg. Eumenis, & nonnihil Livius 5. Decad. libro 2. Ad hos autem mores gentium in hac re uxoria, adde, Sunitas quotannis & adolescentes & virgines publice judicare solitos. Et qui optimus ex adolescentibus iudicatus fuisset, eligere ex virginibus, quam uxorem ducere mallet: & post eum secundum, & sic deinceps. Nicolaus de Moribus gentium, & ex eo Stobæus Sermo. 44. Adde inquam & aliarum plurimarum gentium diversos hac in re mores à nobis latissime descriptos, & optimorum scriptorum testimonio comprobatos in d. nostra I. Connubiali, quæ in hoc ipsum præcipue facta est.

N

1 laboꝝ

falsus rumor invasisset, Eumenein fratrem morte sublatum fuisse, protinus illius conjugem una cum regno sibi vendicavit: deinde Eumene superstiti, uxorem illi simul & regnum restituit.

CAPUT XXV.

Quid sit Artemon apud Jureconsultos, & quod dicatur plumbum in ripa positum, de quo ambigitur apud multos.

Malum, navis esse partem, licet pleræque naves sine malo sint: Artemonem vero non esse navis partem, Jabolenus ex auctoritate Labeonis, in primis magni & docti viri, de verborum significatione notavit. Quæsi ego à Jureconsulto maximo temporum nostrorum, claro in judiciis & foro, quid esset Artemon, qui quasi additamentum, non pars navis à Jureconsulto censeretur: cumque ille ex opinione interpretis, Artemonem gubernaculum, seu clavum navis diceret esse: rursus quæsi ab eo rationem tam variæ decisionis, cur malus navis pars sit, cum pleræque naves sine malo sint: gubernaculum vero pars navis censi non debeat, cum extorto gubernaculo, navis haud dubie fluitaret, & incommoda fieret, arbitriumque moderandi deperiret. Quippe, sicut gubernaculum

TIRAQUELLUS.

1 Jabolenus.] In l. malum, in princ. ff. de verb. signi. Est autem malus, ut recte interpretatur Accursius, arbor navis. De quo Plautus in Trinummo, act. 4. sc. 1.

Frangere malum, ruerę antennis, scindere vela.

Et Lucretius lib. 2.

Antennas, proram, malum, tonsasque natantes.

Et Cæsar lib. 3. belli Gallici. & Cicer. in Verrem, act. 7. & lib. 3. de Orat. & in lib. de Senect. Plinius lib. 7. c. 56. paulo ante si. ubi dicit, *Vela Icarum, malum & antennam Dædalum reperiisse.* & alii scriptores sæpissime. Sed quod arborem navis significet, indicat illud

Ovid. in Epistola Oenonis Paridi,
*Aura levis rigido pendentia linte
malo*

Suscitat. —

Et ipsum malum veliferum vocant Lucanus lib. 1. & Valerius lib. 1. Argonauticōn. Cæterum Vitruvius lib. 10. cap. 8. *Ejusque vela cum sunt per altitudinem mediam mali pendentia, non potest habere navis celerem cursum.* Et iterum c. 21. *Quemadmodum, inquit, navis malus à puppi ad proram continetur, eiq. funes præinclinatis transversis erant religati.*

2 Quid esset Artemon.] Accursius in ea l. malum, erravit, dum gubernaculum esse putavit, ut & hic noster auctor dicit. Sed tu omnino vide Alciatum in ead. l. Et Pollucem lib. 8. c. 6.

1 Sed

naculum, sic malus navi facile demi & addi, figique & refigi potest: plusque operæ & negotiū gubernaculum navi, quam malus præstet. Cumque ille subdubitare aliquandiu visus non facile objecta dilueret, tandem dixi, à nostris interpretibus pleraque minus commode & vere definiri: ob quæ non solum imperiti legum & rudes, sed & docti in dissonos sensus dilabuntur: Multiplicique affecti errore, veros significatus non plane percipiunt. Non enim gubernaculum navis Artemon fuit, ut falso illi opinati sunt: quippe gubernaculum non esse navis partem, dicere, est improbiſſimę insipientiæ: sed Artemon trochleę genus tractorium est, quod *ἄρτεμον* Græci vocant, quo fune ductorio per orbiculos trajecto, & acto in gyrum, ut nostri moris est, facili ductu importantur onera vel exportantur: *Artemon quid vere significet.* vulgoque, quantum conjectura assequimur, organum dicitur. Is autem Artemon, navis pars non erat: cum non navigationi, sed oneri inferendo machina commode constructa fuerit. Iterum idem Iabolenus plumbum quod pro tegulis tecto appositum foret, ædium partem esse, ex auctoritate ejusdem Labeonis asseverat. Quod vero in ripa tegendi causa locaretur, contra esse dixit: quo fit, ut vendita domo vel legata, plumbum quod esset in ripa, venditioni aut legato non accedat. Quid esset plumbum in ripa,

1 Sed Artemon trochlea genus.] Id ex Vitruvio l. 10. c. 5.

2 Iterum idem Iabolenus.] In d. l. m. l. s. m. §. plumbum.

3 Quod vero in ripa tegendi causa.] Hic Alexander secutus est depravatam hujus l. dictionem. Nam ut admonet Alcianus, in eo loco non ita legendum, sed hoc modo, quid hypethrii causa, ut est in libris Florentinis: & quid sit hypethrium declarat ipse Alcianus eodem loco. Vide Vitruvium lib. 5. cap. 9.

GOTHOFRIDUS.

Quod vero in ripa tegendi causa.] Legendum: Quod vero hypethrii tegendi

causa poneretur: hoc sensu. Plumbum, quod pro tegulis positum est, perpetui usus causa positum intelligitur: nullus enim ædium usus, sine tegulis, aut his, quæ regularum vicem præstant. Et ideo domo vendita aut legata, plumbum id ædibus cedit. In plumbo, hypethrii (id est, subdialis loci, aut solarii) tegendi causa posito, diversum jus statutum est. Quoniam non perpetui usus causa positum intelligitur, sed ad tempus. Nam hypethra æstate velis tegebantur: hyeme plumbo, vel simili genere, ne frigore ac gelu pavimentum obduceretur. l. 12. §. de velis, ff. de fimo do instructo.

N 2

I Pri

in ripa, sæpe à juris professoribus quæsi. Et tametsi nonnulli inani opinione ferantur, ipseque legum interpret alioqui facundissimus, ingenue se id ignorare fateatur: animadverti tandem, plumbum quod esset in ripa tegendi causa, illud dici convenire, quod tecto destinatum, necdum appositum, aliquo in loco relictum, donec tecto apponeretur, commendatumve fuisset: esseque in ripa id cominode dici, quod parieti inhærens erectum, ita subsidet, ne humi jaceat penitus, unde vulgo arripere dicunt. Id autem plumbi, quod ita hæsit, & subsidet, in ripa esse dictum est. Fuit ergo opinio Labeonis, quod tametsi tegulæ plumbeæ, quæ in tecto sitæ erant, ædificii pars forent: illas tamen quæ sepositæ muro adhæserant, ut paulo post apponerentur, ædificii partem non esse, licet ad eum usum destinatæ, ut pro tegulis tecto inservirent. Itaque legata domo aut vendita, plumbum quod in ripa ita situm erat, venditioni aut legato non accedere, legitime putarunt.

CAPUT XXVI.

Quod esset collegium fratrum Arvalium Roma institutum, quive Salii sacerdotes, & quot societatum genera fuerint.

*Primum
colle-
gium
Roma-
num.*

*Fratres
Arva-
les cur
disti.*

Primum ¹ sacerdotum Romæ collegium, fratrum Arvalium fuisse multi asserunt. Hoc enim sacrum à principio originum Romulus instituit primus. Nam cum legibus armisque urbem munivisset, ne religio in bene instituta civitate deesset, undecim ² fratres Arvales constituit sacerdotes, seque duodecimum. Fratresque ideo appellavit, quasi mutua charitate & fœdere nexi forent. Refert tamen ³ Masurius Sabinus, ⁴ Accam Larentiam Romuli nutri-

TIRAQUELLUS.

¹ *Primum sacerdotum Roma collegium.*] Ex Plinio lib. 18. cap. 2. & Fulgentio de vocibus antiquis auctoritate Rutilii Gemini in libris Pontificalibus. & Gellio lib. 6. cap. 7.

² *Fratres Arvales.*] De quibus præter illos Varro libr. 4. linguæ Latinæ.

³ *Masurius Sabinus.*] Apud A. Gellium lib. 6. cap. 7.

⁴ *Accam Larentiam Romuli nutricem.*] Plinius, Gellius & Fulgentius

nutricem, duodecim eduxisse filios, & cum unum fato amisisset, in defuncti locum Romulum ascivisse: ipsumque & cæteros Arvales appellasse fratres, quod socii essent & fere pares, agresti & pastoritia sodalitate conjuncti. ¹ Horum insigne fuit spicea corona alba, infula alligata, quam, dum operarentur sacris, singulos gestare solenni more decebat: quo insigni ab Acca Larentia donati primum fuere: isque honor perennis illis perpetuo mansit, ita ut nullo successu vel casu tanta societas, nisi vita finiretur: tantæque fuit amplitudinis, ut etiam ab hostibus captos & in extrema fortunâ, aut exules, quamvis nullo postliminio redemptos, honor hic comitaretur. ² Apud Aquitanos vero Solduni dicti sunt, quorum societas ^{Solduni.} erat, ut iisdem vitæ commodis, opibusque promiscuo

usu

ubi supra. De hac præterea multa Varro libr. 5. ling. Latinz Plutarch. Problem. cap. 34. & Macrobius lib. 1. Saturn. c. 10.

GOTHOFRIDUS.

Larentiam.] Al. Laurentiam.

TIRAQUELLUS.

¹ *Heron insigne.] Plinius & Gellius ubi supra.*

² *Apud Aquitanos vero Solduni] Soldurii legendum est ex Cæsare lib. 3. belli Gallici. cujus hæc verba sunt, Adcantumannus, qui summam imperii tenebat, cum sexcentis devotis, quos illi Solidarios appellant. Quorum hæc est conditio, ut omnibus in vita commodis una cum his fruantur, quorum se amicitia dediderint; si quid iis per vim accidat, aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant. Neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui eo invito, cujus se amicitia devovisset, moriret.* Nicolaus autem Damascenus, Peripateticus, lib. 116. & ex eo Athenæus Dipnosoph. l. 6. c. item 6, non multo post princ. tradit Adiatomum Sotianorum regem (quæ gens inter Celtas est) sexcentos electos cives apud se habere, qui patrio eorum idio-

mate Siloduni dicuntur. (Nam Græci vocant Σιλοδῶνες, quos Latini, vota exequentes) totidemque reliquos etiam ejus gentis reges semper habere solitos, vitæ necisque socios, qui simul cum rege viverent, communiaque negocia gubernarent, & simul etiam cum dies mortis illi advenisset, commorerentur, & sive is in belli discrimine diem ultimum clausisset, sive senio morboque consumptus decessisset, sive alia quavis de causa, eadem mortis ratio illos semper sequebatur, neminemque ex illorum numero unquam repertum fuisse, qui rege vita functo, contra patrios ritus debitam sibi mortem subterfugere tentarit. Et simile quippiam tradit Servius Salustii auctoritate l. 4. Georg. in eum locum,

— Pulchramque petunt per vulnera mortem.

De Celtiberis, qui se regibus devotent, & post eos vitam refutant: in quo Celtas imitati sunt eorum auctores, ex quibus oriundi in Hispaniam, quæ hodie Biscaya dicitur, transierunt. Luc. lib. 4.

— *Prosequitur à gente vetusta Gallorum Celta miscentes nomen Iberis.*

usu fruuntur, siquid autem adversi contingeret, eosdem casus eandemque fortunam, ac etiam vitæ interitum, una subire cogerentur. ¹ Quod ab Ægyptiis usurpatum legimus, quibus amicitie genus & sodalitium fuit, cui nomen

συ-
νο-
δο-
σι-
ς.

συνοδοσιότης, quasi commorientium, qua nulla sanctior firmiorque fuit: quo genere Antonius & Cleopatra, cui plus nimio se addixit, mutuo affectu devincti fuere, hac lege copulati, ut si fatale quippiam aut diri casus alteri contigisset, alter tanquam pœnæ socius, eundem fortunæ exitum esset laturus, sociique & comites essent fortunarum & calamitatum. Apud Hunnos tale foedus in-

Hun-
norum
foedus.

applicabili nexu contrahebatur, ut viginti viri generosi spiritus, eisdem sacris initiati, una comites essent consiliorum & voluntatum: eo vinculo, ut in convictu frequenti, & contubernio maneant, & ne punctum quidem temporis vacuum relinquant: prosperaque & incommoda mutuis officiis ferant ad supremum diem: morte autem obita,

Hiberi.

superstites defunctum efferant & comitentur. Hiberorum vero mos fuit, ut amici in familiaria jura assueti, principi se devoveant, vitæ mortisque ultores: quique ita in cohorte amicorum devoti erant, omnium consiliorum secretorumque participes fiant, & si quid timendum accidisset, omnes casus, & fortunæ minas, atque una mortem op-

Canta-
bri.

petere cogantur. ² Qui mos Cantabris fuisse traditur, ut pro amicis & foederatis, sociali fide se immolare, atque interire non dubitarent, insigni testimonio mutuae chari-

Socia-
ni.
Solda-
ni.

tatis & perpetui amoris. ³ Ex Socianis quoque Gallorum gente, sexcenti ex primoribus Solduni vocati, unâ cum rege vivunt & cominoriuntur: nefas putantes, superstitem principi suo esse. Apud alios vero intimi familiares, qui manus, mens, lingua, & oculus, atque aures principis

vocan-

¹ Quod ab Ægyptiis.] Plutarch. in vita Antonii, cujus in eam rem hæc verba sunt, Ετίαν ὁ συνώταξας ἑδέν τι λειπομένῳ ὁκείνης ἀρεθῆς ἢ πρυ-
ραῖς ἢ πολυτελείας ἀπογεγόνιστο γδ

οἱ φίλοι συναποθανέμεναι ἑαυτοὺς ἢ δι᾽ ἄλλον διπαθέμεναι διδειπνῶν ἀφελόθαι.

² Qui mos Cantabris.] Strabo lib. 3.

³ Ex Socianis.] Supra in verbo, Apud Aquitanos.

vocantur, in eodem cultu & convictu sunt, rei nullius ignari, & amici principis, qui arcana consilia & abditos sensus soli cognoverunt. ¹ Ab Æthiopibus servatum est, *Æthio-
pes.* ut familiares in regis societate per omne obsequium insinuati, unà cum rege ad supremos annos vivant consociati & foederati, qui summum inter amicos locum tenent, & si qua corporis parte rex mancus fieret, eodem membro se deformerent, eoque morte sublato, sponte intereant.

² Tauris apud Scythas cum regibus præcipue gratos, & *Tauri.* qui magno in honore fuissent, ex amicis sepelire in usu fuit, cui rex tanquam pignus amoris aurem abscindere solebat.

Apud Græcos usurpatum est, ut cum aliqui inexplicabili *Græci.* nexu copulantur, uno pallio invicem se operiant, & morte obita eodem turbulentur: quo significabant, duo simul corpora concordibus animis, & una mente teneri. Priscis

autem ³ Longobardis maximum fuit amoris vinculum, *Longo-
bardi.* apud aliquem ponere barbam. Is enim intiimo foedere alstrictus erat, apud quem lanuginem quispiam deposuisset,

sicut apud Persas donari annulo à rege, foedus inexplica- *Persæ.* bile, & summi amoris vinculum putabatur. ⁴ Huic ergo

Larentiæ, quæ Flavia dicta est, mense Aprili, solennes dies & sacra ab Anco instituta, Romani assidue celebrant:

quæ ⁵ Larentalia dicta sunt, & decimo Calendas Janua- *Laren-
talia.* rias, qui dies Jovi feriatu erat. Cui Martis flamen ple-
runque Pontifices in Velabro, ubi Larentiæ ara & statua

erat,

¹ Ab Æthiopibus.] Ex Diodoro l. 4. cap. 1. Turpe, ait, existimabatur rege claudere non omnes claudos amicos esse. Ferunt quoque consuetudinis esse, amicos altero in regia morte cita defungi, existimantes eum interitum gloriosum, veraque amicitia testem.

² Tauris apud Scythas.] Legendum Tauricis, ex Plinio lib. 4. cap. 11. Sed quod de eorum more refert Alex. amplius quæro.

GOTHOFRIDUS.

³ Longobardis maximum fuit, &c.]

Longobardi per comam & capillos adoptabant. Paulus Monachus lib. 6. de gestis Longobardorum. Circa hæc tempora Carolus Francorum Princeps, filium suum ad Liuthprandum misit, ut ejus (juxta morem) capillum susci- peret.

TIRAQUELLUS.

⁴ Huic ergo Larentia.] Ad Romanos redit. & id quidem est ex Lactantio lib. 1. cap. 20.

⁵ Larentalia.] Larentinalia vocat Lactantius ubi supra.

N 4

I Sodales

erat, sacrum anniversarium facere, ad ejusque sepulchrum Decembri mense convenire frequentes, & dare inferias solebant, quod populum Romanum decedens hæredem fecerat. Cujus rei causa, ejus dies inter fastos relatus fuit. Stataque die flamen Quirinalis illi quotannis sacrum facit.

Hujus postea exemplo inter Romulum & Tatium inita societate, retinendis Sabinorum sacris, ^{Sodales Titii, Titii} sodales Titii à T. ^{aves.} Tatio, vel à titiis avibus, quas observant augures, denominati sunt. Post quæ, sodalitates, ^{Sodales augu-} sacris Idæis magnæ matris receptis, Romæ sub idem tempus inventæ, veluti publica munera habita sunt, sicut sub Tiberio ^{stales.} Augustales, qui numero quinque & viginti ex primoribus urbis, sorte ducebantur: quos Tiberius Juliæ genti sacra-
^{Sodales Anto-} vit. Et Antonini temporibus ^{miniani,} Antoniniani sodales, ^{ni,} mox Æliani, & ^{ni,} Aureliani, & demum ^{ni,} Faustidianæ puellæ ad imaginem antiquitatis nuncupatæ, qui in principis comitatu, inexplicabili fœdere vincti erant, & post funera illi flamines & sacerdotes consecrati. Sed cum à Romulo hoc sacerdotium primum institutum ferant, quin reliqua
sacra

1 *Sodales Titii.*] Varro l. 4. de ling. Latin. De hisque Lucanus lib. 1.

Septemvirque epulis festis, Titiique sodales.

Et Suetonius in Galba cap. 8.

2 *Tatio.*] Corn. Tacitus lib. 1. iterumque lib. 18, ad finem.

3 *Sacris Idæis.*] *Idæa mater accepta fuit à Romanis, pridie Idus Aprilis, M. Cornelio Cethego & P. Sempronio Tuditano Coss. diesque festus Megalesia dictus,* ut ait Livius lib. 9. Decad. 3. & Varro de ling. Lat. lib. 5. Eidem vero magnæ matri, quando locata dicataque fuerit ædes, refert idem Livius libro 6. Decad. 4. De cuius sacerdotibus sic ait Plinius lib. 3 §. cap. 12. *Samia testa Matris Deum sacerdotes, qui Galli vocantur, civilitatem amputant.*

4 *Augustales.*] Cor. Tacitus lib. 1. & iterum 3. & Suet. in Claudio c. 6. & in Galba cap. 8.

5 *Antoniniani.*] Julius Capitolinus in Antonino Pio, & in Antonino Philosopho non semel, & Spartianus in Caracalla in fin.

6 *Max Æliani.*] *Helviani legendum ex Jul. Capitol. in vita Pertinacis, paulo ante fin. ubi & hos Martianos dictos dicit à Marco Antonino: Helvianos autem ab ipso Helvio Pertinace, & Spartiano in vita Severi.*

7 *Aureliani.*] Capitolinus in vita Antonini Philosophi. Quibus & tu adde *Alexandrinus* ex Lampridio in Alexandro Severo.

8 *Faustidiana.*] *Faustiniana legendum est ex Capitolino in Antonino Pio. Puellas, inquit, alimentarias in honorem Faustine, Faustianas constituit. & in vita Antonini Philosophi: Novas puellas Faustianas instituit in honorem uxoris mortuæ.*

1 *Numa.*]

sacra ¹ Numa summus religionum cultor obiverit, nulla
 controversia est. Nam & Pontifices, flamines, Salios,
 atque augures ab ipso inventos tradunt. ² Fuere enim Salii ^{Salii}
 Martis sacerdotes numero duodecim ex patriciis, liberi &
 cives, & qui neutro parente orbatii essent, à Numa seu
 Tullo Hostilio bello contra Fidenates (ut Livius auctor
 est) voti causa nuncupati, qui postea numerum Saliorum
 duplicasse fertur, ita ut quatuor & viginti belli pacisque
 temporibus collegio cooptarentur: cujus sacri causa hæc
 & origo fertur: ³ Cum enim regnante Numa, inorbo &
 afflatu noxio civitas affecta esset, eaque lues nullis sacrifi-
 ciis aut piaculis sedari videretur posse, peltam æneam è ^{Pelta}
 cælo, in qua Romanorum fata sita erant, in manus Numæ ^{calista}
 decidisse ferunt. In qua cum urbis salutem sitam crede-
 rent, ne inventu facilis, & ob id furto exposita esset, alias
 undecim elaboratæ artis eadem facie mensuraque à Ma-
 murrio fabro, ne dignosci posset, constructas dicunt fuisse:
 illasque in Martis sacrario asservasse, illarumque cu-
 stodes, Salios vocasse: quorum princeps præsul, alter
 vates, alius magister, qui præsidebant, dicti: ⁴ illorumque
 insigne tunica erat punicea, & æneum in pectore tegmen, ^{Insigne}
 quod ^{Salio-} ^{rum.}

¹ Numa.] Livius 1. Decad. lib. 1.

² Fuere enim Salii.] Livius eodem
 lib. 1. & iterum lib. 4. distæ Decad. &
 Dionysius Halicar. lib. 3. Cicero lib. 3.
 de Oratore. Plin. lib. 11. cap. 3.

³ Cum enim regnante Numa.] Ex
 supradictis & præterea Plutarcho in
 Numa, Festo Pompejo lib. 11. ubi de
 Mamurio, & Servio enarrantem illum
 locum Virgil. lib. 8. Æneid.

— *Lapsa ancylia cælo.*

Et huc quoque spectat illud Ovid. 1. 3.
 Fallorum,

*Quis mihi nunc dicat, quare cœlestia
 Martis*

*Arma ferant Salii, Mamurionque
 canant?*

Et multis versibus seq. ubi multa vi-

debis ad hunc locum pertinentia. Ex
 quibus intelliges illud Propertii lib. 4.
 eleg. 2.

At tibi Mamurri forma calator ahena

Tellus artifices ne teras Œcia manus.

Et de hoc quoque Mamurio Diony-
 sius Halicar. libro 2. & vide Valerium
 Maximum L. 1. c. 1. Livium 1. Decad.
 lib. 1.

⁴ Illorumque insigne tunica erat pu-
 nicea.] *Picta*, legendum est ex Livio 1.
 Decad. l. 1. cuius hæc sunt verba: Sa-
 lios duodecim Marti Gradiuo, tunicæque
pictæ insigne dedit, & super tunicam
 æneum pectori tegmen, cœlestiaque ar-
 ma, quæ *Ancylia* appellantur, ferre, ac
 per urbem ire canentes carmina cum tri-
 pudiis, solemnique saltatu jussit.

Tripudium Saliorum & carminum.

quod supra tunicam versicolore induebant: tum balthei, & æneæ galeæ, quibus ornati Martio mense, cum tripudiis ad tibiam, solennique saltatu cælestia ancylia ejusmodi ferentes, culti ornatique prodibant: ipsique gladiolis illa percutientes cum gressu & gradu composito, pulsu pedum ad sonum vocis modulato, per Capitolium & forum, perque urbem incedebant. Inque eo tripudio Mamurrium fabrum, qui tam exacte illa molitus esset, in nominis memoriam sempiternam, ac pennatas impennatasque agnas pro spicis & aristis, & Lucretium Jovem, Janumque deorum deum, aliosque deos, excepta Venere, quam in carminibus saliaribus nominare nefas erat, verbis subobscuris, Marti consecratis, quæ nec mutare licebat, ritu priscae religionis, in fine carminum referebant. Post aliquot vero ætates, imperatorum nomina suis carminibus Salios adnotare constitutum fuit, ut illorum quoque memoriam sempiternæ gloriæ mandarent. Quare Germanici nomen saliarum carmine, & mox aliorum principum, intercurso temporum celebrata fuere, quo tempore flaminica dialis uxor capillum pectere, antequam ancylia conderentur, vetabatur: quorum sacra & festos dies cœnis sumptuosis, & comessationibus cum cantu & sym-

Veneremur in carminibus saliaribus nominare nefas erat.

Saliorum sacra & festi dies sumptuosissimi.

1 Tum balthei & æneæ galeæ.] Dionys. Halicar. lib. 2.

2 Carminibus Saliaribus.] De quibus vide Fest. Pompejum lib. 1. ubi de Apamentis loquitur.

3 Germanici nomen.] Corn. Tacitus lib. 3. ait, Ad Germanici memoriam meditata virtutis carmina, & laudationes & lachrymas: at nihil præterea. Germanici nomen Saliarum carmini adhibitum. Idem Tacit. lib. 2. ante fin.

4 Cœnis sumptuosiss.] Festus Pompejus lib. 17. ubi de Saliis. Et hinc Horat. epulas, sive dapas Saliarum pro opiparis & splendidis posuit lib. 1. Carm. Ode 37.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus, nunc Saliaribus

Ornare pulvinar deorum

Tempus erit dapibus, sodales.

Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes scribunt, Saliarum cœnas fuisse amplissimi apparatus. Unde, inquit, proverbium, Saliarum cœnas dici opiparas & copiosas. Quo etiam spectat illud Apuleji lib. 4. Metamorph. Ut equus quidem meus tanta copia, & quidem solus potius, Saliarum cœnasse cœnas crederes. De Pontificalibus autem cœnis, & ipsis quoque sumptuosis & magnificis, ipse Horatius lib. quoque Carm. 2. Ode 14.

Abstinet hæc Cecuba dignior
Servat a centum clavibus, & mero
Tinget pavimentum superbum
Pontificum potiore cœna.

1 Sali-

symphonia opipare celebrare soliti sunt : in quibus ¹ futiles coronas & alia convivii oblectamenta adhibebant. Hique dies religiosi & sacri mansere in posterum. Quod sacerdotium quanti fuerit, licet æstimare, ² quod nisi ex patriciis ad hunc honorem admittebatur nemo : ³ & nisi liber & civis, ⁴ patrimus & matrimus foret. Quodque Appius Claudius triumphalis, ⁵ Scipio Afrfricanus, & L. Bibaculus inter Salios esse, & hæc sacra attrectare, gloriæ duxere. Et Titus Vespasianus, quod numero Saliorum fuisset cooptatus, gratias egit. ⁶ Antoninus quoque Philosophus, natus octo annos, ab Adriano Cæsare inter Salios adnumerari, laudi duxit, velut magni splendoris munus ferret. Eratque constitutum, ut qui consulatum aut præturam, aliumve magistratum gereret, ancyliam ferre, & inter Salios esse cogi nequiret. Præter quæ, etiam ⁷ apud Larinates, Salios Martis sacerdotes fuisse : & in sacris Herculis ad magnam aram, Salios sacrorum ministros, cum cantu psallere consueisse comperimus. ⁸ Et tamen si Martio mense ancyliam deprompta è Martis sacrario prodirent, si quando tamen gentibus nationibusque iustum piumque bellum per faciales indicebatur, ancyliam in eodem sacrario,

*Sacerdoti
Saliorum
indici*

*Belli
indici*

crario,

¹ *Futiles coronas.*] Plinius l. 21. c. 3. *Futiles*, inquit, *Saliorum sacris invenimus, & solemnibus canis coronas.*

² *Quod nisi ex patriciis.*] Dionys. Halicarn. libro 2. & id videre licet ex Juvenale Satyr. 6. adversus uxores nobilium, sive patriciorum, qui ex adulteris ignobilibus liberos edebant futuros Salios, propterea quod putabatur filii maritorum nobilium,

Transire suppositos, & gaudia, vota que fæpe

Ad spurcos decepta lacus, atque inde petitos

Pontifices Salios, Scænarum nomina falso

Corpore laturus. —

³ *Et nisi liber & civis.*] Vide quod citavi in verbo, *Enere enim Salii.*

⁴ *Patrimus & Matrimus foret.*] Ibidem ibidem.

⁵ *Scipio Afrfricanus.*] Ex Livio 4. Decad. libro 7. cujus hæc verba sunt : *Iidem dies P. Scipione proprio etiam religione, quia Salius erat, disjunxerant ab exercitu.*

⁶ *Antoninus quoque Philosophus.*] Jul. Capitolinus in vita illius.

⁷ *Apud Larinates.*] Hi dicuntur municipes Latini oppidi A puliz, quod à mari parum distat, cujus quidem meminit Cicero in orat. pro Flacco : an autem apud eos Salii essent, nondum comperi.

⁸ *Et tamen si.*] Ex Servio lib. 7. Æn. in eum locum,

— *Cum prima morient in prælia Martis.* & iterum lib. 8. in princ.

crario, aut in curia Saliorum commovere, moris erat :
quasi eo motu Martem è sua sede excitum, eoque propi-
tio & volente, arma expediri, legiones conscribi, exer-
citus apparari, atque omnia hostilia esse designarent : ¹ qui
dies religiosi, & infames habiti sunt, quibus antequam
conderentur, sponsalia inire, peregre proficisci, aut pa-
cis fœdera tractare, vel aliquid publicæ privatæve rei in-
ceptare, velut mali auspicii, tristisque maneret exitus,
² ominosum fuit.

¹ *Qui dies religiosi.*] Hos dies reli-
giosos esse constat ex Livio 4. Decad.
lib. 7. *Statim, inquit, deinde ad Helle-
sponsum aliquandin habuerunt, quia dies
forte, quibus Ancylia morientur, religiosi
ad iter inciderant.*

² *Ominosum fuit.*] Præter autem il-
los sodales ab Alexandro memoratos,
fuerunt & sodales Mercuriales, in hono-
rem scilicet Mercurii, ut videre licet
ex Tullio ad Q. Fratrem lib. 2.

CAPUT XXVII.

*Quot Lictores apparitoresque habebat Dictator, quot Con-
sules aut Praetores, Quaestoresque, qui se-
cures habebant, & qui non.*

Quod ¹ Romulus parto regno, cum sella curuli trabea-
que, & reliquo ornatu se augustiorem fecisset, tum
maxime duodecim lictoribus insignem fecerit, qui fasces
securæque velut insignia majestatis præferrent, à multis
est memoriæ mandatum. ² Nonnulli Tullum Hostilium
Romanum Regem, primo purpuratum cum lictoribus &
fasci-

TIRAQUELLUS.

¹ *Quod Romulus.*] Livius 1. Decad.
lib. 1. & quod de trabea dicitur, etiam
Plinius lib. 9. cap. 39. in princ.

² *Nonnulli Tullum Hostilium.*] Vide
Plinium ibi, & ab eo paululum dissen-
tit Alexander, nescio quos secutus au-
ctores. Ille enim Plinius *toga prætexta
& lato clavo è regibus primum Hostilium
usum ait.* Non erant autem è purpura,
cum tamen ea, qua usus est Romulus,
trabea, regia toga, auro & purpura in-

textæ esset, ut quidam ajunt, seu pur-
purea albi quidpiam haberet, ut Suet.
lib. de genere vestium scripsit, teste
Servio ad 7. Ænei ibi,

*Ipsè Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabea.* —

Unde liquet non Hostilium primo
purpuratum fuisse, cum Romulo pur-
pureæ togæ epitheton antiquitas de-
derit, de qua Virgilii versus est l. 111.

*Est sellam regni trabeamque insignia
nostræ.*

³ *Fuere*

fascibus in publicum prodiiſſe ferunt. Sed perpendimus, non liſtores modo cum fascibus & securibus, ſed apparitores quoque regem præire conſueviſſe. ^{Liſto- res.} ^{Appa- ritores.} Fuere enim apparitores miniſtri regii, qui adſtabant lateri, & corporis ſtipitatores erant: ut ſi quando opus eſſet, ad imperium nutumque regis præſto forent. Præter quos fuere ^{Viato- res.} viatores in regio comitatu, qui quoties ſenatus cogendus eſſet, ex agris ſenatores advocarent, contumacesque citarent & arriperent. Quippe cum priſcis temporibus proceres civitatis morarentur in agris, ſi quando conſilium publicum cogendum erat, à villis arcerſebantur in ſenatum: ex quo, qui eos evocabant, viatores dicti: quique ex viatoribus ligandi, cædendique jus habebant, ^{Liſto- ris mag- nus.} Liſtores nominati ſunt: quibus juffu Regis delinquentes ^{vincire,} vincire,

1 *Fuerunt enim apparitores.*] De his Livius 1. Decad. lib. 1. & Cicero in 5. in Verrem act. & in 2. Philip. & Jurisconsult. in l. *divus*. ff. de *servis fugis*. & in l. *si pignora*. ff. de *evictio*. Quod autem scilicet vocentur intelliges ex servo enarrantem hunc locum lib. 12. *Aeneid*.

— *Sarcine in limine regis*

Apparent. —

Cui loco similis est & ille ejusdem li-
bri 8.

*Quam Turco regi, aut regi apparere
Latino.*

Seē & de his sunt plurimi tit. lib. 12.
Iusti nianei Codicis, videlicet, de appar.
prafecti anno. & de appar. praf. nr. &
appar. praf. praf. & appar. proconf. &
leg. & leges quoque, ut l. nullus appar.
ritor. & l. quicunque. C. de diver. offic.
& l. diuini. ff. de fer. fug. & l. si pignora.
ff. de iur. & l. ne diu apparitorum. C.
de pami.

2 *Viatores.*] Cicero de Senectute, *A villa, inquit, ad senatum arcerseban- tur Curius & ceteri senes: ex quo, qui eos arcersebant, viatores nominati sunt.* COLUM. lib. i. in præfatio. *Illis enim temporibus proceres civitatis in agris morabantur, & cum consilium publicum de- siderabatur, à villis arcersebantur in Se-*

natum : ex quo, qui eos evocabant, viatores nominati sunt. Plin. l. 18. c. 3. Tales tamen etiam viatores erant, quod ipsum nomen inditum est, subinde, & ex agris Senatum, dncepsque arcerfensibus. Quibus accedit Sextus Pompejus lib. ultimo initio. Generaliter tamen viatores dicti sunt, qui iussa Magistratuum executioni mandabant, ut satis patet ex l. magis puto. §. ne tamen. ff. de reb. cor. Et Cicero in Vatinium, Miserisno viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret. Et Livio 4. Decad. lib. 9. In censum referre viatores iussi, & omnes ubique. Illud autem non pratermiserim, me ex Livio deprehendisse ut lictores Consulium essent, viatores Trib. Plebis. Hujus enim hæc verba sunt 1. Decad. lib. 2. Ardens igitur ira Tribunus viatorem mittit ad Consulem, Consul lictorem ad Tribunum.

3 *Lictores nominati sunt.*] Qui lictores & quare dicti sint, videbis apud A. Gellium aliorum auctoritate lib. 12. cap. 3. Fest. Pomp. l. 10. Nonium Marcel. Plutarch. Problem. cap. 67.

4 Vincere, nudatosque.] Livius 3. Decad. lib. 5. In Campanos licloris munus persequitur pluribus, ut ad palmam deligaret, vixis caderet, ac securi percuteret.

Sic

cire, nudatosque virgis cedere, & si crimen exposceret, securi percutere negocium erat. Ideo lora in sinu gestantes, Regi apparebant: quibusque mandatum erat, facinorosis & delinquentibus crura & manus ligabant, ut post verbera novissimo exemplo afficerent. Præter quos fuit ^{Accensus} accensus & præco, qui dicto Consulibus alteriusve magistratus ad imperium nutumque præsto essent. Accensus, ut ad concionem: ^{Præco} præco, ut ad comitia Quirites advocaret. Quod munus ut esset expeditius, ^{Brutiarii} libertis dari consuevit, sicut ministrorum & apparitorum, ^{Brutiarii} Brutariis, coactis servilia exhibere, pro eo quod bello Punico secundo post cladem Cannensem ad Hannibalem defecissent primi.

Sic apud eundem legas Decad. 1. l. 2. *Consules spoliari hominem, & virgas expediti iubent.* Idem alibi, *Missi lictores ad faciendum supplicium, nudatos virgis cadunt, securique feriunt.*

1 *Accensus.*] Hac in significatione Livius 5. Dec. lib. 5. *Assuetis regio imperio, tamen novam formam terribilem præbuit tribunal, summotor aditus, præco, Accensus, insuetis omnia oculis auribusque, qua vel socios, nedum hostes victos tervere possant.* Et Sueton. in Cæsare cap. 20. *Antiquum etiam retulit morem, ut quo mense fasces non haberet, accensus ante eum iret, lictores pone sequerentur.* Et Plin. lib. 7. cap. ult. *Post aliquot annos adiectus est & meridies accenso Consulium id pronuntiante.* Sed tu hic omnino vide Varronem l. 5. de ling. Lat. *Asconium Pædianum in 3. in Ver. act.* Nonium Marcellum de doctorum indagine. Vegetium lib. 2. c. 19. & l. 3. cap. 14. & quæ scribemus infra lib. 6. c. 22. Et quod accensi à licioribus differrent, aperte ostendit Livius 1. Decad. l. 3. *Collegis, inquit, novem singuli accensi apparebant, penes præfectum iuris fasces 12. erant, fasces enim à licioribus deferrebantur.*

2 *Præco, ut ad comitia.*] Atque etiam ut silentium indiceret, ex Livio 3. Decad. lib. 7. *Tum Scipio silentio per præ-*

conem facto. & Plauto in Poenulo:

Exurge præco, fac populo audientiam. Et Appiano lib. 4. bellorum Civilium non semel. Et ad quævis alia pronuntianda, ut ex multis auctoribus ubique videre licet.

3 *Libertis dari consuevit.*] Quod constat ex epistola 1. Ciceronis ad Q. Fratrem Proconsulem Asiæ libro primo, cuius hæc verba subiunximus, *Accensus sit eo etiam numero, quo cum majores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temere nisi libertis suis deferrebant, quibus illi quidem non multo secus ac servis imperabant.* Sic intellige lictores, qui principibus apparerent, plebis homines esse, apud Livium l. 2. Decad. 1.

M E R C E R U S.

Libertis consuevit.] Id verum est post tempora Tiberii Gracchi. Qui apud Plutarchum novo more dicitur è propriis libertis apparitores habuisse, & eo nomine male audivisse. Quod vero Cicer. nobili illa epist. ad Q. fratrem scribit, à majoribus eos lectos esse ex libertis, viz sero an pertineat ad apparitores magistratuum Urbanorum.

T I R A Q U E L L U S.

4 *Brutiarii.*] Ex festo Pomp. lib. 2. ubi sunt qui legunt *Brutiani*, non *Brutiarii*.

primi. ¹ Sed cum post exactos Reges, Coss. creatis, omnia insignia quæ apud Reges erant, populus Consulibus concessa voluerit, Brutus & Valerius Publicola, qui assertores & vindices Romanæ majestatis fuere, cum statuisent non formidolosum & ferum, sed mitern & plebi percharum efficere consulatum, utque offensionem & invidiam vitarent, in publicum prodeuntes cum eisdem quibus reges insigniis, secures à fascibus dimoverunt: & cum solis fascibus ad populum concionati sunt: inde mansit in posterum, ut cum duodecim fascibus, ² totidem lictores sine securibus Consuli præirent. Hæc enim fuere insignia summi honoris & imperii consularis. Illis ergo magistratibus secures cum fascibus in urbe præferebantur, qui sine provocatione summam imperii tenebant, ut Dictatori, & Decemviris, à quibus ad majus tribunal provocatio non erat. ³ Dictatori ergo pro honore summi imperii, quod plus juris & majestatis haberet, ⁴ quatuor & viginti lictores cum fascibus ⁵ & securibus, viatoresque & apparitores,

*Secures
abiecta
post exactos
reges.*

*Secures
cum fascibus
præferantur
post exactos
reges.*

¹ *Sed cum post exactos reges.*] Hæc sunt Dionysii Halicarn. libro quinto, & Plutarch. in Val. Publicola.

² *Totidem lictores.*] Intellige singulis Consulibus: nam duobus erant 24. ex Livio 1. Decad. lib. 2. & alibi dicemus latius.

³ *Dictatori.*] Plutar. in Fab. Maximo, & Dion in Augusto, Appianus Alexandrinus l. 1. bellorum Civilium, ubi loquitur de Sylla, & ante eos Polybius lib. 3.

MERCERUS.

⁴ *Quatuor & viginti lictores.*] Id quidem confirmant Dio. Cassius, initio lib. 54. Appianus 1. Bel. Civil. ubi de Sylla loquitur: Plutarch. in Fabio. His tamen non bene scio an fidem habere debeat. Repugnat Epitome Liviana, libro 79. Tradit enim Syllam

processisse cum totidem lictoribus, & subjicit hæc verba *quod nemo quidem unquam fecerat.* Appiano vero hac in parte vix habenda fides. Falli enim potuit in dictatoribus, sicut & in regibus, quos præcessisse viginti quatuor lictores tradit, contra meliorum scriptorum auctoritatem. Quod Plutarchus scribit, Fabium processisse cum 24. lictoribus, quo dictatoris auctoritatem ostentaret, innuit id minime factum esse more majorum. Dio tamen quomodo refelli possit non video, nisi dicas Pop. Romanum in eo Augusto adulari voluisse, & 24. lictores cum dictatura ibidem obtulisse, ne quid omitteret, quod ad hujus magistratus amplitudinem pertinere videretur.

⁵ *Et securibus.*] Nondum bene scio, An dictatorem secures præcesserint, quando non creabatur optima lege.

¹ *Qui*

*Consulibus
quot li-
ctores.*

*Jus
necis
infra
pom-
eria con-
suli non
daba-
tur.*

*Prætori
in urbe
quot li-
ctores.*

res, ¹ qui summoverent turbas, præbant: ² Consulibus in urbe duodecim lictores cum fascibus tantum, deimptis securibus: foris vero, ut in decreta sibi provincia, aut quum castris & legionibus præessent, fasces cum securibus, unaque lictores apparitoresque præcedebant: Idque ideo cautum, ut provinciam perniciosis hominibus purgare, illorumque audaciæ & temeritati obviam ire, flagitiaque & dedecora pœnis & damno mulctare valerent. In urbe enim Consuli cum securibus esse jus non erat: ³ quippe suprema potestas, & jus de nece civis Consuli intra pomerium non datur. ⁴ Observatumque fuit, ut inter Consulem & proximum lictozem, nemini officii causa nisi Consulis filio aditus esset: ⁵ Prætori vero in urbe non duodecim ut Consuli, sed ⁶ sex tantummodo lictores apparere solent: extra vero urbem aliquando cum securibus apparuisse invenimus. ⁷ Paulo tamen Æmilio in prætura privilegio honoris duodecim secures apparuisse ferunt, ut consu-

TIRAQUELLUS.

¹ *Qui summoverent turbas.*] Livius 1. Decad. lib. 8. *Repete strepitus ante curiam lictorum summoverentium auditur.*

² *Consulibus in urbe.*] Hæc usque ad clausulam, *Quippe &c.* sunt Dionysii Halicarn. lib. 5. atque iterum lib. 10. ad finem.

GOTHOFRIDUS.

Consulibus in urbe duodecim lictores.] Vide de hac re infra l. 2. c. 27.

TIRAQUELLUS.

³ *Quippe suprema potestas.*] Injussu populi, intellige ex Pomponio l. 2. §. *Exactis deinde, de orig. jur.* Fuit enim cum provocatione ad populum Consul creatus, deque ea lex lata, teste Livio libro tertio, Decad. 1. Sicque debet intelligi habuisse imperium majus apud A. Gellium lib. 13. cap. 14. Amplius putem nec extra pomerium in civem Consuli aut Proconsuli quid-

quam licuisse, cum eos, qui se dicerent cives, in urbem veteres remitterent, ut in actis Apost. de Divo Paulo c. 22. & 3. in Ver. acti. & ex Plinio epist. ad Trajanum, in promptu est. Quæ omnia ex fonte legis illius prodierunt, quæ, nisi Centuriatis comitiis, de capite civis Roman. rogari vetavit, teste Cicer. in ea orat. pro Rabirio. Unde quoque leges emanarunt *Portia & Valeria*, de quibus Liv. Decad. 1. libro decimo.

⁴ *Observatumque fuit.*] Inter regem & lictores incidere nemini licuit ex Romuli lege. Diony. Halicar. l. 2.

⁵ *Prætori vero.*] Vide supra lib. 2. cap. 15.

GOTHOFRIDUS.

⁶ *Sex tantummodo lictores.*] Vide l. 14. ff. de officio proconsulis.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Paulo tamen Æmilio.*] Plutarch. in vita illius, & vide d. cap. 15.

1 Tribunus

consularem majestatem in provincia præ se ferret. ¹ Tribuni autem plebis solum viatorem, apparitoremque à prima origine sine lictore habuere : qui etiam libertini erant, quippe cum Tiberius Gracchus in Tribunatu libertis apparitoribus primus usus fuisse dicatur. ² Postea vero quam provincias sortiri cœpere, & illis cum imperio præesse, etiam lictores habendi tribuno facultas data est. ³ Quæstores vero, ædiles, duumviri, & minores magistratus, qui prehensionem & vocationem non habebant, in urbe nec lictore utebantur, nec viatore : ⁴ tametsi prætorem duodecim secures cum fascibus, & quæstorem, lictorem & fasces quandoque habuisse legamus : quod in provinciis, quas sortiti Prætores Quæstoresque fuerant, non autem intra pomerium id licuisse apparet. ⁵ Extra urbem enim his uti fascibus & lictoribus interdum cum securibus licebat, ut sceleris & perfidiæ pœnas à facinorosis expeterent : in urbe vero minime, nisi ⁶ quæstores parrici forent, quibus pro imperio & majestate cum crimina vindicarent, in urbe lictores cum securibus sæpe prælati sunt : ⁷ Marcus tamen Livius Drusus, dum quæstor Asiæ obtineret, nullo lictore, aut alio insigni honorum uti voluit, ne quid seipso insignius provincia haberet. ⁸ His ergo quorum erat majus imperium, & maxima auspicia, quibusque sum.

¹ *Tribuni autem plebis.*] Plutarch. in vita Tib. Gracchi, ubi tamen non cum primum, sed simpliciter fecisse scripsit. & vide Gel. libro decimo tertio cap. 12.

² *Postea vero quam.*] Confundit hoc loco Alexander Tribunos plebejos & militares, cum potestate consulari : quos distinctos legas apud Liv. libro tertio, Decad. 1. ubi primum militares creati : cum antelibro secundo ejusdem Decad. plebeji creati referantur. Sed nusquam est, quod sciam, Tribunos provincias administrasse.

³ *Quæstores vero.*] Gellius lib. 13. & cap. 12. & 13.

⁴ *Tametsi prætorem.*] Ut de Paulo Æmilio dictum est.

⁵ *Extra Urbem.*] Dionysius Halic. libro quinto.

⁶ *Quæstores parrici.*] De quibus Pomponius in l. 2. §. deinde cum ararium. ff. de orig. jur. & Festus Pompejus lib. 14. & alibi dicemus. Cæterum legati lictoribus utebantur, ut patet ex 3. in Ver. act. non uno in loco, ubi loquitur de Cornelio lictore ipsius Verris legati.

⁷ *Marcus tamen Livius Drusus.*] Plinius Secundus, aut quisquis is est, libro de Viris illustribus cap. 72.

⁸ *His ergo quorum.*] Dionys. d. l. 5.

O

I U

que cum adeunt magistratus, Vestæ & Penatibus rem divinam faciunt, ¹ ut Dictatori, Consuli, & Prætori, passim lictores cum fascibus in urbe habere licuit: ² Dictatori, etiam cum securibus. ³ Cæteris vero, qui minima auspicia habebant, licitore uti non licuit, nisi quæstori parrico, ut percensuimus. Fuitque vetus constitutum, ut præfecti Provinciarum & præsides, senatoribus ex claris majoribus & inclytæ familiæ, peregre agentibus, quo conspectior dignitas & honoratior foret, plerunque in provincia lictores cum bacillis darent: ⁴ utque, si reges externi aut foederati in provincias populi Romani venirent, magistratus Romanus aut præses illi cum licitoribus & fascibus præiret. ⁵ Mario enim prætore Asiam obtinente, & in eam profecto Mithridate, semper cum fascibus Marius præcessit Mithridatem. Qui quidem lictores non his modo magistratibus, ⁶ sed & Vestalibus ⁷ & sacerdotibus, mox Cæsa-

Lictores cum bacillis.

Regibus externis præses cum licitoribus & fascibus præibat.

MERCERUS.

¹ *Ut dictatori, Consuli, &c.*] Omittit magistros equitum, quibus 6. lictores apparuerunt, ut scribit Dio. lib. 42. Ubi agit de M. Antonio. Et legatos provinciarum: Quibus tamen lictores ademisse videtur Severus apud Spartianum. Et præter illos, Magistris viro- rum apparuerunt lictores, saltem ex Institutione Augusti, apud Dionem lib. 55.

TIRAQUELLUS.

² *Dictatori etiam.*] Romæ secures præferri Dictatori visos refert Liv. l. 2. Decad. 1.

³ *Cæteris vero.*] Nam Consules, regia potestas, aut prætores iisdem auspiciis, quibus Consules, creati; qui minores sunt Dictatore, ut est apud Livium Decad. 1. lib. 8. sed reliqui magistratus, exceptis Consulibus, minora intelligendi sunt auspicia habere. De quibus A. Gellius lib. 13. cap. 14.

⁴ *Utque si Reges externi.*] Hoc probat exemplo sequi. Sed cui adde quod cum Juba Rex primo adventu Catonis Uticensis thronum suum medium

posuisset inter ipsum & Scipionem: id animadvertens Cato, sublata sella ad aliam partem se contulit, & Scipionem inter se & Jubam medium fecit, quanquam sibi insensum & inimicum, ut scribit Plutarch. in vita ipsius Catonis. Alibi autem docuimus medium locum esse honoratiorem.

⁵ *Mario enim Prætor.*] Plutarch. in vita illius.

MERCERUS.

⁶ *Sed & Vestalibus.*] Ut Vestalibus licitor appareret instituisse dicuntur Triumviri Octavius, Antonius, Lepidus, apud Dionem lib. 56. Plutarchus vero in Numa, id ad Numam refert. Utri magis credas? An Institutio Numæ, longo tempore desita.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Et sacerdotibus.*] Plutarch. Problemata in cap. 13. & Fest. Pomp. l. 5. ubi scribit Flaminiun licitorem dici, qui Flamini Diali, sacrorum causa, præsto est.

MERCERUS.

Et sacerdotibus.] Saltem principibus, ut flaminibus, Pontifici maximo,

Cæsaribus & summis imperatoribus¹ cum virgis laureatis,<sup>Li-
res cum
virgis
laurea-
ti.</sup> & Augustis mulieribus pro muliebri fastigio præcessere.
Quare Agrippinæ matri Neronis, perpetuo senatuscon-
sulto lictores duo tributū fuere, & flāminium Claudiale.
Contra Tiberius Drusillæ matri decerni lictorem minime
passus fuit, licet Augustus illam in familiam nomenque
Augustæ testamento ascivisset.² Illud quoque observa-
tum est, ut cum lictores jussu consulum aliquem è domo<sup>Li-
res fo-
res rē-
ga per-
cutit-
bant.</sup> evocarent, fores ædium virga percuterent, quasi eo signo
publicam adesse personam innotesceret.³ Si cui tamen
ob claritatem dignitatemque deferebant, virga fores per-
cuti vetabant. Cum enim Pompejus Magnus Possidonii
domum summi sapientiæ professoris esset ingressurus, fo-
res virga percuti vetuit, & fasces summisit. Et si quando<sup>Li-
res
rum
dicta-
mentum</sup>

mo, Curioni maximo. Nam minoribus lictores datos vix est ut credam. Sic interpretor Festum, cum meminit lictoris Flaminii, & Outiati.

1 Cum virgis laureatis.] Dubito an virgæ illæ laureatæ, folis Imperatoribus prælatæ sint, an etiam cæteris magistratibus. Seneca c. 1. l. 1. de Tranquil. *Placet honores, fascesque non purpure, vel laureis virgis adductum capessere, sed ut amicis, propinquisque, & omnibus civibus paratior, utiliorque sim.* Ubi fasces, & virgæ laureas conjungi vides pro insigni magistratum. Laurus tamen, vel in signum honoris, vel in auspiciū triumphī Cæsaribus quasi peculiaris tandem facta est. Utut sit cave putes virgæ illas easdem fuisse cum fascibus. Lictores epim illas gestabant cum suis illis fascibus, vel ad summovendam turbam, vel ad percutiendas januas quas intraret magistratus, vel indicendo silentio. Unde lictor veteribus glossis, est Παδδῆχ. & summus seu primus lictor, ἀρχαῖος δῆχ. Cicero 1. 1. epist. ad At. virgæ illas appellat bacillos: quo certe nomine fasces non vocaret.

TIRAQUELLUS.

2 Augustis mulieribus.] Ut in se-

quentibus patebit.

3 Agrippina matri Neronis.] Cor. Tacitus lib. 1. *Cæterum, inquit, anxius invidia, & muliebri fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidē ei decerni passus est.*

4 Licet Augustus.] Idem Tacitus eod. lib. 1. sed alio loco ubi de testamento ipsius Augusti fuit, inquit, *testamentum inlatum per virgines Vestæ, Tiberium & Liviam hæredes habuit, Livia in familiam nomenque Augusta assumebatur.* Et ne in hoc dubites quod Alexander hic Drusillam vocat, Tacitus Liviam, eadem fuit Livia Drusilla appellata, teste Plinio libro 15. cap. ult.

5 Illud quoque observatum.] Sic quoque de Tribuno militum Livius 1. Decad. 1. 6. *Porte, inquit, ita incidit, ut in Ser. Sulpitii Trib. militum domo sorores Fabiæ, cum inter se, ut fit, sermonibus tempus tenerent, lictor Sulpitii, cum is de foro se domum reciperet, forem (ut mos est) virga percuteret. Unde est quod Fabius Maximus Dictator, Consulem ad se sine lictoribus venire jussit.* Livius Decad. 3. l. 3.

6 Si cui tamen.] Plinius 1. 7. cap. 30. & Sotinus cap. 7.

Athenienſes lixas & virgas loco liſtorum habebant. Summiſſio ſaſcinnæ.
 'dictatori, 'conſuli aut prætori præirent, pro imperii
 majeſtate obvium quemque ſemita cedere, denudare ca-
 put, & obſequii honorisque cauſa equo deſcendere jube-
 rent, obviamque turbam virga ſubſiſterent, & ſummove-
 rent. Apud Athenienſes, & omnem fere Græciam, ut
 diſcrimen perſonarum notaretur, magiſtratus non liſto-
 res, ſed lixas ſimul & virgas habuerunt vice liſtorum,
 quos *λεῖψυργες* nuncupant. [†] Fertur vero Germanicus,
 Athenienſes ſocios & fœderatos, uno liſtore velut præci-
 puo munere donaſſe. [‡] Neque prætereundum, in occurſu
 majoris magiſtratus, minores [¶] ſummittere faſces conſue-
 viſſe: ut ſignarent honori deferre, & imperio parere. Qua-
 re [§] Valcrius Publicola in ſuſpicionem affectati regni ad-
 ductus.

¹ *Dictatori.*] Plutarch. in Fabio Maximô.

² *Conſuli.*] Scriptor de Viris illu- ſtris cap. 72. inquit: M. Æmylius Staurus Conſul, P. Decium, Præto- rem, tranſeunte ipſo ſedentem juſſit aſſurgere, ei- que veſtem ſcidit, ſellam concidit, ne quis ad eum in juſs iret, edixit. Adde & in partem idem licuiſſe Conſuli, ex Livio Decad. 3. l. 4.

³ *Quos λεῖψυργες.*] Unde id Alexander acceperit, neſcio. Omnes au- tem ſciunt, *λεῖψυργοι* appellari mini- ſtrum, ſive operatorem publicum, ſive etiam ſacrorum miniſtrum, ut *λεῖψυρ- γίας*, miniſterium, ſive munus quop- iam publicum, & *λεῖψυργεῖν*, mini- ſtro, publicum munus obeo. Hæcque paſſim apud auctores Græcos.

⁴ *Fertur vero Germanicus.*] Cornel. Tacitus Annal. libro ſecundo, de ipſo Germanico loquens: Hinc, inquit, ventum Athenis, fœderique ſocia & vetuſta urbi datum, ut uno liſtore ute- retur.

⁵ *Neque prætereundum.*] Quod probat exemplo ſequenti, & præterea ex Tullio. Nam ſimul, inquit, ac me Dyr- rachium attingiſſe audiſit Plancius, ſta- tim ad me, liſtoribus dimiſſis, inſignibus abjectis, veſte mutata proſectus eſt. Et

ex Appiano l. 5. bello civilium. de na- vibus Antonii & Ænobardi loquente, Jam in conſpectum venerant & inter præcedentes ex ſignorum vexillis appa- rebant, & ad curſum ut ſe invicem ad- irent hortabantur, cum liſtor Antonio ante proram aſſidens, ut mos fuit, ſive quod ambiguum virum illum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos na- vigaret, ſive à generoſitate animi id ex- promeret, ut inferioribus dignitate viris, ſignum è navis deponere imperavit. Quod ab illis factum eſt. Et huc ſpectat quod ſcribit Livius 3. Decad. l. 2. Conſulibus ad Dictatorem venire cum liſtoribus non licuiſſe.

MERCERUS.

⁶ *Summittere faſces conſueviſſe.*] Et deponere etiam ſecures, ſi talis occur- ſus extra urbem fieret, ut auctor eſt Dionyſ. lib. 8 Sed & in mari, Naves magiſtratum minorum, Imperii ſi- gna ſummittebant occurrente nave, in qua major erat poteſtas. Liſtores vero, ſtabant parati obtemperare juiſſis majoris magiſtratus. Appian. 5. bell. Civil. Ne putes liſtores abire juiſſos.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Valerius Publicola.*] Livius 1. De- cad. lib. 2. Scriptor de Viris illuſtrib. lib. 15.

1 Liſto-

ductus, dum concionatur, fasces populo summisit: scilicet populi quam consulis majestatem & jura potiora arbitratus. Lictoresque cum fascibus saepe paludatos, consuli etiam paludato in provinciam profecturo praere solere: quae quidem paludamenta tunc sumebant, cum in expeditionem aut decretam sibi provinciam consulturus esset. Paulo tamen Aemilio pratori in Hiberiam profecturo, album paludamentum, ac lictores ministrosque albatos cum modico comitatu tributos comperimus. Sine autem lictoribus proficisci in provinciam aut consulibus profectis lictores in urbe mansisse, religio est & prodigii loco habitum. Fuit quoque receptus mos, ut quoties insigni victoria consules potiti essent, ob res prospere gestas laureatis

1 *Lictoresque.*] Nam apud Livium 5. Decad. lib. I. C. Claudius Pulcher, Consul arguitur, quod in suam provinciam Histriam sine lictoribus paludatis abiisset, quod tamen postea Romanam rediens fecit. Et iterum lib. 5. in oratione Servilii, Consul, ait, proficiscens, Pratorum paludatis lictoribus in provinciam & ad bellum vocatis in Capicilio navespat. De quo nos dicemus latius infra L. 3. c. 3.

2 *Paulo tamen Aemilio.*] Eidem in ulteriorem Hispaniam, quae Iberia dicitur profecturo, praerit cum exercitum, quem à M. Fulvio Etropatore accepturus esset, decretum, ut novorum militum tria millia duceret, & trecentos equites. Liv. I. 6. Dec. 4. post princ. Et nescio quare modicum Paulo fuisse comitatum, scribat Alexander.

3 *Sine autem Lictoribus.*] Vide infra lib. 3. cap. 3.

4 *Laureatis fascibus.*] Cicero in lib. de Divinatione, ubi dicit, C. Marium cum fascibus laureatis incesisse. Cicero Att. lib. 8. Age jam has compedes, fasces, inquam, hos laureatos, haec ex Italia ferre quam molestum est. Idem Att. lib. epist. 7. Subito consilium cepi, ne ante, quam loquerer, exirem, ne qui conspectus fieret aut sermo, lictoribus pra-

sertum laureatis. Et Phil. 2. de Antonio loquens, Urhebatur in effudo Tribunus plebis, lictores laureati antecedeabant. Caesar libro tertio belli Civis, cujus verba mox adferemus Tacitus l. 13. Nemo, inquit, ob res à Quadrato & Cornulone prospere gestas, lauream fascibus imperatoris addi iussit. Plutarch. in Lucullo, Jul. Obsecrans in lib. Prodigiorum, Jul. Capitolinus in vita Maximini, ubi scribit Gordianum senectus per Carthaginem venisse cum fascibus laureatis: quod & ipsum talem reperit in vita Gordianorum. Cassiodorus variarum l. 9. epist. incip. Quid P. C. ubi de consulatu loquens, scribit, Hunc habebat Detiorum semella non miratur, quia varum plena sunt atria fascibus laureatis. Et è poetis Martial. l. 7. epig. 5. Publica cultivare testantur gaudia chartae,

Martia laurigeras cuspide vela virum. Et lib. 10. Epig. 10.

Cum tu laurigeris annuum qui fascibus intras,

Mane salutaris limina nulli teras. Claudianus in quarto consulatum Honori.

Nec te laurigeras pudeat Gradivo secures

Secura gestare manu.

quandoque *φωσφώριος* ! & *γρομμαιόφωρος*, * *Περσὲ ἀγάρυος* & *αἰσίδαος*. Proditumque memoriae est, columbas tabellio- Colum-
barnum
& hi-
rundi-
num
ars.
Tabel-
laris
Cyri
per in-
terval-
la loco-
rum.
num vice apud majores sæpe fungi solitas : quippe ! Ce-
cinna Volaterranus hirundines victoriæ nuncias habuit.
† *Cyrus* vero per intervalla locorum tabellarios ita dispo-
suit, ut fatigatis recentes, & nocturni diurnis succederent :
adeo ut volantes grues superarent. † Quod & *Xerxes* fe-
cisse dicitur, ut cursores invicem succedentes haberet dis-
positos, quos neque imber, neque noxa à cursu dimove-
ret. Inter alios † *Marrhes*, Ægypti rex, proditur cornicem
habuisse, cui cursoris vice literas perferendas dabat. † Nec
ab re fuerit meminisse, ex viridi lauro fascium *Luculli*,
Pompeii fasces languentibus foliis lictores exornare, con-
cessa mox victoriæ omen fecisse. † Sicut *Superbus Tar-*
qui-

1 *Et γρομμαιόφωρος.*] *Γρομμαιό-
φωρος* in hac ipsa significatione posuit
Plutarchus in *Galba* : τῶν ὑπὸ τῶν ὀ-
πίστας δημοσίων ἀποφασισμένων τῶν
δύο μάλ' ἰσχυρῶν τῶν αὐτοκρατορῶν,
καὶ τὰ καλὰ διπλάσια σσημασ-
μένα δόντων, ἃ γρομμαιόφωρος οἱ καὶ πο-
λλοὶ ἀρχαῖοι ἐν ταῖς τῶν ὀχημάτων ἀμοι-
βαῖς ἐπιλαχύνοντες τὰς ἀποστολὰς τῶν
γρομμαιόφωρων.

2 *Persæ agárus & aísidas.*] *He-
rodotus* lib. 8. & *Suidas* scribunt, apud
Persas ita vocari regis nuntios sive ta-
bellarios, qui certis intervallis itinerum
permutabantur. *Plutarch.* autem in lib.
de fortuna *Alexan.* post princ. scribit
*Darium Persarum regem fuisse regem
αἰσίδαου.*

3 *Cecinna Volaterranus.*] *Plinius*
cod. lib. 20. cap. 24.

4 *Cyrus.*] *Xenophon* libro quarto,
Pædis ipsius *Cyri*.

5 *Quod & Xerxes.*] *Herodotus* di-
do lib. 8.

6 *Marrhes Ægypti rex.*] Id ex *Ælia-
nol.* de *Animal.* 6. c. 7. cuius in eam
rem hæc verba sunt, ἐν τῇ Αἰγύπτῳ
αὐτῷ τῷ λίμενι τῷ καλεμένῳ Μύ-
ριδος ὅπου κροσσὸν ἔκαστος πόλις, κορώνης
ταύτης δέονται, καὶ τῷ αἰτίᾳ κατ-

τῆς αἰγύπτιος φασὶ τὸν βασιλῆα τῶν
αἰγυπτίων, Μάρρησιν εἶναι τὸν ἐπὶ τῷ
λίμνῳ κορώνης θρόνον παύμενον καὶ τῶν
ἐπιστολῶν, ἀς ἐκείνῳ οἱ κομισθῆναι ποί,
δοῦναι αὐτῷ αὐτῶν, καὶ τῶν αἰγυπτίων
ἀκρίων, καὶ αἰκισσῶν, ἰδὲ ἰθὺς ἰθὺς αὐτῶν
τὸν ἀνδρῶν καὶ τῶν καλῶν ἀνδρῶν ἰθὺς αὐτῶν
καὶ ὅσων περὶ αὐτῶν ἀναπαύσασθαι. αὐτῶν
ὡν ἀποθανόντων ὁ Μάρρης ἐπιμύσει αὐ-
τῶν καὶ ἐπὶ τῶν καλῶν. In Ægypto ad eam
Paludem, quæ *Myris* vocatur, ubi croco-
dilorum civitas erat, ostenditur *Cornicie*
sepulchrum ; & huius quidem causam
Ægyptii reddunt : *Marrha*, inquit,
Ægyptiorum regi cornix fuit, animal op-
pido mansuetum & cicur, ita ut epistolæ,
quo ille vellet, facile perferret, essetque
omnium nuntiorum multo celerissima, si
modo quo tendendum, & quæ prætera-
landa esset regio, & ubi quiescendum au-
diisset. Eam itaque pro huiusmodi offi-
cii, disunctam *Marrhes* & columna &
sepulchro honoravit. Vide *Suidam*.

7 *Nec ab re fuerit.*] Id *Plutarchi* est
in vita *Pompeii*.

8 *Sicut Superbus Tarquinius.*] *Li-
vius* 1. Dec. lib. 1. Qui ubi ad edictum
Romani Regis ex omnibus populis conve-
nere, ne ducem suum, neve secretum im-
perium, propriæve signa haberent, misit

Græcorum
more
audito
sancto
nuncio.
Carthaginienses.

Betula
virga.

Alexandriam
fascis
non
ingrediebantur.

quinius, ne suum ducem Latini agnoscerent, neve discreta insignia haberent, ex Latinis Romanisque fascibus, manipulos miscuit, singulosque ex binis fecit. ¹ Ipse tamen Pompejus, licet se imperatorem siverit appellari, nunquam tamen in fascibus insignia laureæ coronæ detulisse legitur: quo exemplo arguitur, imperatorum fascibus laureas apponi consueisse, quo justum imperium & legitimus triumphus notaretur. Apud Græcos vero vetusto more receptum est, ut si quid faulste & feliciter nuncii afferrent, coronati adventarent: ipsique cives felici accepto nuncio, in communis signum lætitiæ coronati incederent, ovantes, gratantesque. Carthaginienses, rebus feliciter gestis, præcipuum lætitiæ genus habent, victimas cædere, ludos celebrare, munera mittere. Quodque fascibus, quos præferebant lictores, ² betulas virgas maxime commodas duxere. Itaque ex illarum virgis, tum propter candorem, tum propter tenuitatem publicos fasces, qui magistratibus præirent, effecere. ³ Atque illud animadversum est, quod, tametsi ad reliquas provincias præfides & magistratus cum lictore & fascibus irent: tamen ⁴ Alexandriam consulares fasces accedere, aut urbem intrare vetabatur: quod divinis carminibus & vaticinio prædictum

manipulos ex Latinis, Romanisque, ut ex binis singulos faceret, binosque ex singulis. ita geminatis manipulis, centuriones imposuit.

¹ Ipse tamen Pompejus.] Plutarch. in vita illius: qui accepisse videtur ex Cæsare lib. 3. belli Civilis. ubi de ipso Pompejo loquens. Sed neque, inquit, lictis, quas scribere est solitus, neque in fascibus insignia lauri prætulit.

² Betulas virgas.] Plinius lib. 16. cap. 18.

³ Atque illud animadversum.] Videtur id voluisse dicere, quod Corn. Tacitus lib. Annalium 2. scribit, Tiberium imperatorem increpasse Germanicum, quod contra instituta Augusti non sponte principis, Alexandriam introisset. Nam

Augustus inter alia dominationis (nisi dominationis legere malis) arcana, vetitis, nisi permissu ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Egyptum; ne fame urgeret Italiam, quæquis eam provinciam, claustraque terra ac maris, quancumque levis præsidio adversum ingentes exercitus infederisset.

GOTHOFRIDUS.

⁴ Alexandriam, &c.] V. Trebellium Pollionem. Fuit hæc Alexandria sedes præfecti Augustalis: qui ideo præfectus, non proconsul aut proconsularis dictus, ne si alterutro nomine fuisset appellatus, fasces consulares Alexandriam accessisse viderentur.

2 Fædera-

dictum esset, tunc demum Ægyptum fore liberam, cum ad eam Romani fasces adventarent. Tametsi Romani magistratus libera & ¹ foederata oppida, velut sociali fide copulata, plerunque sine lictore aut fascibus adirent.

¹ *Foederata oppida.*] De foederatis populis. vid. l. 7. ff. de captivis & post-liminio reversis.

CAPUT XXVIII.

*Quod regium diadema * tam apud Romanos, quam apud exterarum nationes gentesque fuerit, & quae insignia.*

A Pud Paulum Cortesium virum doctum, & mihi per-
familiarem, legebatur Luculli vita ex Plutarcho: in
qua expeditionem & praelia contra Mithridatem à Sylla
primum, mox à Lucullo suscepta, multa cum facundia
verborum refert, cum quo multiplex, varium & inexpia-
bile bellum fuit: quoque modo fusus & profligatus, quum
de consciscenda morte cogitaret, repentinæ incursionis
metu, ac subito malo perterritus, eunuchum è cubiculo
ad sororem, & duas uxores, Monymam & Veronicam,
ut in tanto discrimine, ne cunctarentur sibi vel honesta
morte consulere, ante quam victor hostis adveniret, mi-
sisse dicit: & dum alii alio letho absumerentur, illarum
alteram animo consternatam diademate detracto, quod
capite gestabat, & collo circumdato, suspendio vitam fi-
nire voluisse: alteram veneno mortem sibi conscivisse: &
qualia in magnis discriminibus & summæ fortunæ casibus
evenire solent, in eandem sententiam multa commodissi-
me aptissimeque enarrat. Atque hæc cum legerentur,
quidam vir curiosus & haud illiteratus, qui una aderat, quo-
nam modo potuisset quispiam diademate quod capite ge-
staretur suspendio vitam finire, demirabatur: quippe dia-
dema

*Paulus
Cortese-
sius.
Plutar-
chi lo-
cus in
vita
Luculli.*

GOTHOFRIDUS.

* *Diadema.*] Isidorus lib. 19. c. 37.
ait ornamentum mulieris fuisse. Postea

id insigne regum factum. Diademate
primus Romanorum principum usus
est Aurelianus, ut Victor in ejus vita.

O 5

I Plinius

*Diadema
quid.*

*Pompeius
saxatus.*

*Metellus
tatuus.*

dema regium ex auro gemmisque constare dicebat, neque illo efficere potuisse quenquam, ut laqueo deperiret. Quæ cum dixisset, multique idem sentirent, dixi aliud fuisse sententiæ & opinionis meæ, diademaque regium, tam Romanis quam exteris gentibus, candidam fasciam esse respondi: quod insigne à Libero patre inventum ¹ Plinius notavit: ideo crimini datum ² Pompejo fuisse, quod ulceris velandi causa crus fascia circumcingeret, tanquam regium sibi diadema vendicaret, nihilque referre, quæ in parte gestaretur, illi obiectum esse: tametsi ferantur veteres, quod caligis non uterentur, ³ crura fasciis alligasse, ⁴ femoraliaque & ⁵ tibialia habuisse. Et ⁶ Lucius ⁷ Metellus, quod ulceris causa frontem fascia circumdedit, Vittati seu Diademati cognomen tulisse. ⁸ Tigranes quoque Armenius candidam fasciam insigne regium ante Pompeii pedes abjecisse dicitur, velut dominationi cederet, & omni publico munere se abdicaret. Quin ⁹ Alexander memoratur, cum desiliens equo, casu Lysimachum vulnerasset, medendi vulneris causa, diadema sibi detraxisse, (nam candida fascia erat) illoque Lysimachi vulnus alligasse. Quod omen illum futurum regem designavit, sicut eventus docuit. Idque apud auctores assiduis exemplis patere. ¹⁰ Medis vero, ¹¹ Persis &

Arme-

TIRAQUELLUS.

¹ *Plinius notavit.*] Lib. 7. cap. 56.

² *Pompejo.*] Ex Valerio Maximo libro 6. c. 2. & Ammiano Marcellino, & diximus in nostris legibus Connobialibus l. 3. inter ornamenta muliebria.

³ *Crura * fasciis alligasse.*] Quintil. l. 2. c. 3. *Fascias*, inquit, *quibus crura vestiuntur.* Et vide nostras ll. ubi supra.

GOTHOFRIDUS.

* Glossæ interpretantur *Fasciam* *Agdama.*

TIRAQUELLUS.

⁴ *Femoralia.*] De quibus Sueton. in Augusto cap. 82. & Exod. c. 28. & Levit. 6. & 16. & 44.

⁵ *Tibialia.*] De quibus Sueton. in eodem loco. apud nostros pro armorum genere in l. *qui committuntur* §. 1. ff. *de re milit.*

⁶ *L. Metellus.*] Plutarch. in Coriolano.

⁷ *Metellus.*] Sigonius, lib. de nominib. Roman.

⁸ *Tigranes.*] Plutarch. & Dion uterque in vita Pompeii.

⁹ *Alexander.*] Hæc Iustini sunt libro 15.

¹⁰ *Medis.*] Plutarch. in Antonio. Strabo lib. 11. Pollux lib. 7. cap. 13. & Maximus Tyrius Sermo 34. Arrianus gestorum Alexandri lib. 6.

¹¹ *Persis.*] Plutarch. in Antonio & Arta-

¹ Armeniis regibus, ² cidaris ³ quadrangulâ figura, cum Cidar-
cærulea fascia albo distincta, ⁴ vel tiara, amictusque pur- Tiara.
pureus, ⁵ interdum candys, quod Persarum Lydorum Can-
que insigne regium erat, pro diademate fuit. ⁶ Quos quî- dys.
dem reges antequam sceptrâ inirent, sacris initiari oport- Regni
tebat: qui modus erat, ut vestem quam gestavit Cyrus, inaugu-
primum induerent, mox terebinthum & caricas gustarent, ratio.
poculumque lactis ebiberent: ⁷ sicut initiatos sacris Ifidis, Sacro-
fores ædis aperire arcanosque libros evolvere, aqua abluî, rum I-
ad sacra deduci, duodecimque stolis primo, mox ipsius fides
deæ inaugu-
ratio.

Artaxerxe: & Arrianus ubi supra, & Curtius lib. 3. Athenæus lib. 12. cap. 3. Neque, ait, insignia sunt, quæ Persarum reges capiti imposuerunt, delictis cavere consueverunt: siquidem ex myrrha, vocatoque labyzo conficiebantur, ut ait Dion. Marcellinus autem l. 19. scribit, Saporem Persarum regem aureum capitis arietini signamentum interstinctum lapillis, pro diademate gestasse, multiplici vertice dignitatum.

GOTHOFRIDUS.

* Idiorus ad vestem sacerdotalem refert: ut & Cidarim, quæ Hebræorum Pontifices uti solitos fuisse & D. Hieronymus testatur.

TIRAQUELLUS.

1 Armeniis.] Ut quantum ad tiaram, testes sunt Strabo lib. 11. Suetonius in Nerone c. 13. & Diop. in Pompejo, post princ. sed & quantum ad hanc, addæ Assyriis ex Justino lib. 1. post princ. & Trojanis ex Juvenal. loquente de Priamo, Satyræ 10.

Tropæus miles tremulos, posita totis armatiara.

2 Cidarim.] Ex hac quoque Pontii regibus ex Plutarcho in Pompejo, ubi scribit, Cidarim Mithridatis regis Pompeij regis commensalem clam Sylla suo pretenti dedisse, quæ, ut dicit, erat admirandi & incredibilis operis.

GOTHOFRIDUS.

* Q. Curtius libro 3.

TIRAQUELLUS.

3 Quadrangulâ figura.] Dion. Halicarnas. lib. 3. scribit, Diademata regum Persarum & Lydorum fuisse quadrata: Hætruscorum vero & Romanorum fuisse figurâ semicirculi.

4 Vel tiara.] Nam & hanc Medorum fuisse, testis est Plutarch. in vita Alexandri, & Maximus Tyrius serm. 34. & Persarum, Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. sed addæ & Parthorum ex Anacreonte, ἡ παρθία τις ἀρσπας ἰσχυροῦς διαπασ. & Trojanorum, ut supra in verbo, Armeniis, ex Juvenale. Sed & quod Persarum sit, probat illud Claudiani in 6. Honorii consularum,

— Persarum proceres cum patre sedentem

Hæc quondam videre domo, positaquæ tiara

Sulmiferæ genu.

5 Interdum Candys.] Diodorus libro 17. cap. 7. Præter seminalia & velamen, quod Candyn vocant, omnem prorsus habitum peregrinum adsumpsit. Plutarch. in vita Alexandri, & lib. de fortuna illius, Pollux lib. 7. cap. 13. Arrianus autem l. 6. Gestorum Alexandri, ubi de sepulchro Cyri loquitur, tradit Candyn esse vestem regiam Persarum.

6 Quod quidem reges.] Scilicet Persarum ex Plutarch. in Artaxerxe.

7 Sicut initiatos sacris Ifidis.] Hæc sunt excerpta ex Apulejo libro 11. Metam.

1 Qua

Tiara dextera picta veste indui decebat. ¹ Quæ quidem tiara pileus erat, ex qua redimicula, quibus maxillæ velantur, defluebant, ² qua Phryges in solennibus utebantur sæpe, Quod quidem diadema, ³ Armeniorum reges nisi à Romanis assumere non poterant. Nanque experimento cognitum erat, barbaros inalle Roma petere reges, quam habere.

Perse ⁴ Persici reges observarunt ex myrrha & labizo odorata, capiti insigne regium ferre, palamque picturatum & auro distinctam induere. ⁵ Numidis regibus sceptrum in sinistra, & candida in fronte vitta, insigne est regale habitum.

Maccedones. ⁶ Macedonum regum chlamys causia, & crepida, ac diadema: ⁷ Assyriorum vero, tiara diademate obvoluta, & tunica

¹ *Qua quidem tiara.* Vide omnino quæ scripsi in legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria, ubi de tiara.

GOTHOFRIDUS.

² *Quæ quidem tiara pileus erat.* Sic Hieronymus Tiaram descripsit. Epist. ad Felbiolam: *Quantum est genus vestimenti rotundum pileolum, quasi sphaera media sit divisa, & pars altera ponatur in capite.*

TIRAQUELLUS.

Quæ Phryges. Hinc enim tiara Phrygia Juvenali Satyra 6.

— *Et Phrygia vestitur bucca tiara.* Et Servius enarrans illud Virgilii l. 7. *Æneid.*

— *Sceptrumque sacerque tiaras:* Pileum, inquit, Phrygum dicit. Et ante illum Donatus ibi, *Pileum*, ait, est quo Phryges utuntur, cum celebrant sacra. Unde Virgil. *sacrum* appellat.

³ *Armeniorum reges.* Legitur enim apud Tacitum lib. 2. *Germanicum insigne regium capiti Artaxia Armeniorum regis imposuisse.* Et lib. 55. *Tyridatem & ipsius Armenia Regem accepturum diademata in Urben venisse.* Sic & Nero Mithridati, aut, ut alii legunt, Tyridati ⁴ Armeniorum quoque regi petenti diadema imposuit. apud Suetonium in Nerone cap. 13. Sed & Par-

thorum quoque regibus Rom. Imperatores diadema dedisse, satis ex eo videtur, quod scribit Dion. Trajanum diadema Parthenaspati, Regi Parthorum imposuisse.

GOTHOFRIDUS.

⁴ Et recte legunt. Nam & à Xiphilino *Tyraspatius* appellatur.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Persici Reges.* Dion. & ab eo Athenæus lib. 12. cap. 3. post principem *Persæ stolam Medicam induunt.* Xenophon l. 8. *Persicum diadema capiti induxit Alexander, & alba tunica cum cingulo, Persarum more, usus est.* Diod. lib. 17. cap. 7.

⁵ *Numidis regibus.* Ad id quod dicitur de candida vitta illud prope perpetuum fuit, ut candida vitta sive fasciæ in capite esset insigne regium ut colligi potest ex Suetonio in Cæsare cap. 79. & Val. Maximo lib. 6. cap. 2. quo loco loquitur de Pompejo & Favonio.

⁶ *Macedonum Regum.* Herodianus l. 4. in Bassiano, & Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. *Quemadmodum, inquit, Antigonus caput Pyrrhi texit causia, qua velatum caput suum, more Macedonum habebat.* Ex quibus intelligis hæc causia, non *chausia* legendum.

⁷ *Assyriorum regum.* Hos tiara usos testis

tunica purpurea, & partim alba, quam niſi rex induere nemo poterat. Sardis quoque curru vehi, & rectam ferre *Sardis* tiaram ſolis regibus dabatur. ¹ Apud Siculos purpurea ve- *Siculis* ſtis, argenteus baculus, & purpura gemmis extructa cum diademate. Phœnicibus, Syris, & Cilicibus, chlamys *Phœnices. Syri. Cilices.* cum crepidis, & candicans diadema. ² Ægyptiis autem regibus, nunc leonis, nunc tauri, aut draconis efficti ima- *Ægypti.* ginem, aut ignem, arboremve effictam ſupra caput ferre, principatus & regii dominatus inſignia fuere. ³ Tametiſi *Regi-* regni cura & procuratio illis penes regias uxores fuerit, *narnum* quibus plus quam regii honoris, obſequiique tributum eſt. *honor* Nonnunquam ⁴ diadema aſpidis imagine diſtinctum, *apud* Ægyptiorum regum ſpectatiſſimum inſigne fuit. ⁵ Parthis du- *Ægyptios.* plex diadema ampliſſimum decus regium dicunt eſſe, quippe quorum ⁶ reges magni, & ⁷ regum reges habebant.

teſtis eſt Juſtinus lib. 1. poſt princ. ubi de habitu Semiramidis. Diodorus tamē lib. 3. cap. 7. ſcribit *Aſſyrius Arbace* regis ſola indutum regem appellatſe.

¹ *Apud Siculos.*] Siciliæ rex habuit purpuram, diadema, ac ſatellites armatos. Livius Decad. 3. lib. 4.

² *Ægyptiis autem regibus.*] Hæc uſque ad verſic. *Tametiſi*, ſunt Diodori. Sicu. lib. 2. cap. item 2. poſt princ.

³ *Tametiſi regni cura.*] A quo mutatus fuerit hæc Alexander, non equidem ſcio: tu di verſum ex Diodori prædicto loco colligas, ubi Ægyptiis ſingulis major regis, quam uxorum, filiorumque, aut aliorum principum, ſalutis cura eſt: unde multo minus honoratas liquet Regum uxores, ab iis, qui Regum ſtudioſiores eſſent.

⁴ *Diadema aſpidis.*] Aelianus de Animalibus lib. 6. cap. 38.

⁵ *Parthis duplex diadema.*] Ex Herodiano lib. 6. non multo poſt princ. cujus hæc ſunt verba, *Igitur cum ad hunc modum tredecim annis (quod quidem ad ſe attineret) ſine querela cuiusquam imperium gubernaret, ecce ſibi*

haud opinato litera ex Syria Meſopotamiaque reddita à ducibus, in quibus ſcriptum eſſet: Artaxerxem, Perſarum Regem, Parthis jam devictis atque Artabano, qui Rex magnus primus appellatus eſt, duplicique diademate utebatur, non ſolum Orientis regno, ſed vitæ quoque ex-pulſo, ſubigere vicinos Barbaros, ac ſibi veſtigales facere.

⁶ *Reges magni.*] Ex prædicto loco Herodiani, & Plutarch. in Pompejo. Sicuti etiam Perſarum Reges. Unde illud Ageſilai, Aſiaticis ex conſuetudine Regem Perſarum magnum vocantibus, *Ecquid ille, inquit, me eſt maior, niſi & juſtior & modeſtor?* Auctor Plutarchus in Apophthegmatis Læonicis.

⁷ *Regum Reges.*] In eodem loco Plutarch. in Pompejo, ubi tradit Pompejum noluiſſe Parthorum Regem appellare *Regem Regum*, ut à cæteris appellabatur. Suetonius in Caligula c. 4. *Parthorum Regem Regum appellat.* Et Phruates Parthorum Rex ad Auguſtum ſcribens, *Regem ſe Regum* appellavit apud Dionem in Auguſto. Quin & Jul. Capitolinus Saporem Perſarum Regem

Phry- habebantur : ¹ sicut Phrygum reges adeo processere, ut re-
gum maxi- gum maximi nomina ferrent. Darii diadema fuit pur-
pureum albo distinctum, quod mox Alexander usur-
pavit ferre. ² Syrii quoque stolum & sceptrum pro regio
diademate habuerunt. Apud prius vero seculum reges
tenuisse hastas, quas sceptrum nuncupant, pro maiestate,
proque diademate fuisse proditum est. Ferunt milites in
exercitu Pharnacis, tumultuaria coacta manu, latiore
illi scirpum, dum ipsum in regem assumunt, pro diade-
mate dedisse. Sicut Amasi, dum concionatur, pro regali
ornamento galea data est. Batavi & Germani, regem,
quem delegere, attollere humeris, & scuto exceptum
subcollare per vices pro regio fastigio observarunt. ³ Ro-
manis

Regem appellat *Regem regum*. De quo etiam Marcellinus lib. 17. scribit cum ad Constantium Imperatorem scripsisse hoc titulo, *Rex regum Sapor, particeps siderum, & Frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutem plurimam dico*. Plinius lib. 30. c. 1. tradit *Magnum in Oriente Regum regibus imperare*. Plutarch. autem in Lucullo Tigranem Armeniorum Regem, *Regum regum* appellat. In Cyri autem sepulchro hoc Epitaphium inscriptum erat,

* *Cyrus ego Rex olim regum conditus hic sum.*

Cicero in epist. familia L. 9. Dolabel-
la, *Agamemnonem Regem regum* appel-
lat. *Agamemnonem*, inquit, *Regum regi*
fuit honestum habere aliquem in consiliis
capiendis Nestorem. Sic autem ait, Ho-
merum imitatus, qui eo epitheto Aga-
memnonem donat, licet *ἀγαθὸς ἀνὴρ*
familiarius appelletur. Similiter *Re-*
gis regum titulus est apud Trebellium
Pollionem, ubi de Sapore Persarum
rege loquitur. Sed & Simandium &
Sesostrem Aegyptiorum reges, se *Re-*
gem reges inscripsisse : illum in suo
monumento, hunc in quadam colum-
na : auctor est Diodorus lib. 2. c. 1.

GOTHOFRIDUS.

* Verum Graecus talis est :

ἐνθάδ' ἴσα κείμεν Κύριος βασιλῆς
βασιλέων. Strabo lib. 15.

TIRAQUELLUS.

1 *Sicut Phrygum reges.*] *Troas Re-*
gum reges dictos scribit Strabo lib. 12.
Nam & lib. 13. dicit *Priamum Regem*
regum factum fuisse. Erant autem mi-
noris Phrygiæ, qua Troas continetur,
reges : quamvis Homerus in Catalogo
navium ab ea abducere videatur : Æ-
schylus autem & omnes, qui post eum
fuerunt, & eandem esse gentem dic-
cant, cui Priamus dominabatur, de
cujus regno Strabo lib. 9.

2 *Syrii quoque stolum.*] Temere hæc
apposita sunt hoc loco : etsi *stolum* ge-
neraliter accipias pro omni veste, quæ
corpus tegeret. Dictum est autem Sy-
rios reges chlamyde usos fuisse, quæ
nihil aliud est quam paludamentum,
si quid Nonio Marcello fidei damus.
Sane reges Medi, cum Asiæ impera-
rent, Persæque stola ad Semiramidis
exemplum, uti dicuntur, Diodoro Si-
culo lib. 3. cap. 2. & deinde cap. 3. sce-
ptrum regni stolumque regiam Semi-
ramidem refert struxisse.

3 *Romanis autem Regibus diadema.*]
His verbis subnecti debent, non qua-
drangulare, sed semicirculare, quo ad
diadema ascribantur. Beneque supra in
verbo,

manis autem regibus diadema, ¹ trabea, & purpureus ^{Roma-}
 amictus, non quadrangulare, sed semicirculare, insignia ^{ni re-}
 regii dominatus fuere. Sequutosque postea Cæsares, ^{ges.} dia-
 demate minime usos comperimus: imo omne decus re-
 gium, ut invidiosum, devitasse, quippe nomen regium ^{Rgis}
 alibi magnum, ³ Romæ vero intolerabile fuit. Frequens ^{nomen}
 enim apud eos ⁴ laurea capitis decorum, & ¹ distincta ra- ^{Roma}
 diis corona ac purpurea chlamys, insignia imperii fuere: ^{intole-}
 tamen post temporum intervalla ex Cæsaribus ⁶ Aurelia-
 num

verbo, *Quadrangulæ figura*, ex Dyo-
 nyf. Halicarnass. lib. 3. Regum Ro-
 manorum diadema fuisse semicircula-
 re dictum fuit. Hæc vero ita pono, ne
 purpureum amictum semicircularem
 ridicule dicamus. Sane de regio dia-
 demate Servii Tulli est versus Juvena-
 lis Satyra 8.

Ancilla natus trabeam, & diadema
Quirini,
Et fasces mernuit regum ultimus ille bo-
norm.

I Trabea.] De quo est illud Virg. 7.
Æneid.

Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabea, lævaque ancyle ge-
rebat,

Picus equum domitor. —

Et rursus,

Ipse Quirinali trabea, cinctuque Gabino
Insigni. —

Hincque Romulus trabea decorus Ovi-
 dio in libris Fastorum, & Trabeatus
 Romulus eodem l. i. ejusdem operis:
Hoc igitur rudis traboati cura Quirini,

Cum rudibus populis omnia jura daret.
 Plinius autem lib. 8. cap. 48. *Trabeis*
usos accipio reges. & lib. 9. cap. 39. *Pur-*
pure usum Romæ fuisse video, sed de
Romulo in trabea, & alibi quoque
dirimus.

3 *Diademate minime usos.*] Nam &
 Cæsar diadema, illi ab Antonio obla-
 tum repulit, ut videre licet ex Cicer.
 Philip. 2. Suetonio in vita ipsius Cæ-
 saris cap. 79. & Pharasch. etiam in vi-
 ta illius.

GOTHOFRIDUS.

Diademate minime usos.] Qua
 initio hujus capitis notavi, vide.

TIRAQUELLUS.

3 *Romæ vero intolerabile fuit.*] Hæc
 ex Livio 3. Decad. lib. 7. de Scipione
 Africano loquente: *Circumsusa, in-*
quit, inde multitudo Hispanorum & ante
deditorum, & pridie captorum, regem
eum ingenti consensu appellavit. Tum
Scipio silentio per præconem facto, sibi
maximum nomen Imperatoris esse dixit,
quo se milites sui appellassent. Regium
nomen alibi magnum, Romæ intolera-
dum esse, regalem animum in se esse, se
id in hominis ingenio amplissimum duce-
rent, tacite indicarent, vocis usurpatione
abstinerent. Et idem propemodum scri-
bit Polybius lib. 10.

4 *Laurea.*] Ex Laureto, quod in villa
 Cæsaris ad Gallinas crevit, triumphans
 Octavius Cæsar coronam in capite gessit,
 ac deinde Imperatores Cæsares cuncti,
 ut ait Plinius lib. 15. cap. ult.

5 *Distincta radiis corona.*] Alii eam
 radiatam, alii rostratam dicunt, qualem
 post Hadrianum plures ex Cæsaribus
 habuerunt, ut ex veteribus numisma-
 tis observatum fuit.

6 *Aurelianum Cæsarem.*] Aurelius
 Victor in vita illius, *Ipse, inquit, pri-*
mus apud Romanos diadema capiti in-
nexit, gemmisque & aurata omni veste
usus est, quod adhuc fere incognitum Ro-
manis moribus videtur. Et idem iisdem
omnino verbis scribit Eutropius in
vita quoque illius.

I Securi

*Ignis
sacer.*

*Clear-
chi sa-
fius.*

*Anti-
goni
inse-
lentia.
Indi.*

num Cæsarem, præter mores institutaque majorum, diadema usurpasse, eoque insigni primum usum fuisse legamus. Demum eo vesaniæ processum fuit, ut¹ sequenti Cæsares, ² sacrum ignem, qui tantum ³ regibus Persarum mos erat, velut imaginem imperii sibi præferri sinerent, eoque præcipuo insigni & singulari ornatu uterentur. ⁴ Fertur Clearchus Heracliensium tyrannus, cum effluxè fluerent opes, eo processisse, ut successu continuæ felicitatis, supra spem humanam insolens, se Jovis filium diceret: superque cætera flagitia & dedecora, auream aquilam sibi præferri sineret: purpureamque vestem, auream coronam, & cothurnos excellenti cultu instar tragicorum regum pro insigni haberet, hanc regalem existimans palmam, velut eo ornatu, argumenta sui generis non ambigua fide demonstraret: ⁵ & Antigonus, quo Liberum patrem referret, insolenti dominatu eo vanitatis excessisse, ut hederam capiti suo pro diademate, pro sceptro thyrsus gestaret. ⁶ Indi vero reges, pro regio ornatu habent, ut cum foras prodeunt, aurea mitra pluribus gemmis distincta, & sindone amicti, tympanisque & tintinabulis

¹ *Secuti Cæsares, sacrum ignem.* Id enim colligere potes ex Herodiano libro 1. non semel, ubi de L. Vero, & de Commodio loquitur. & lib. 2. ubi de Pertinace, atque etiam ubi de Marcrino, & lib. 7. ubi de Alexandri nece, iterumque ubi de inauguratione Gordiani.

GOTHOFRIDUS.

² *Sacrum ignem.* Vide quæ notavit Justus Lipsius ad 2. lib. Taciti.

TIRAQUELLUS.

³ *Regibus Persarum.* Ex Xenoph. Pædiz Cyri lib. 8. Q. Curtio l. 3. non semel. Procopio lib. 2. belli Persici. Agathio Hist. lib. 2. Ammiano Marcellino lib. 23.

⁴ *Fertur Clearchus.* Hæc sunt ex Justino lib. 16. usque ad eam clausulam, & *Antigonus.* De eo autem scribit Plutarch. de fortuna Alexandri li-

bro 2. *quod fulmen gesserit, nunquam liberorum Tonitrum appellavit.* Sed ad id quod scribitur de aurea aquila, addendum est, apud Romanos in omnibus exercitiis, ex delectu comparatis, aquilam auream præferri solitam, ex Dione, ubi de Crassi exercitu adversus Parthos. Et à regibus quoque Persarum, ut dicitur infra l. 4. c. 2.

⁵ *Et Antigonus.* Ex Plinio lib. 16. cap. 4. & Herodiano lib. 1. post princ. Sed & adde M. Antonium habitu sese Liberum quoque Bacchum appellasse, teste Paterculo lib. 2. Socrate Rhodio apud Athenæum lib. 4. Senecæ l. 1. Suaforiarum, & Dione lib. 48. Atque etiam C. Caligulam apud ipsum Athenæum l. 4. & Dionem lib. 58.

⁶ *Indi vero reges.* Strabo lib. 15. in diversis locis, & Philostratus in vita Apollonii lib. 2.

1 Athe-

nabulis præcedentibus, conspicui fiant. Quod autem de cidari diximus, non abnuerim illam ab tiara haud multum abesse, sed specie fere pari, neque inuenta fuisse. Præter quæ fuere capitis insignia ¹ Atheniensibus, quod crobylum vocant, Cypriis, quod cordilen, Persis Nidarion, Ægyptiis fasciolum non regium, sed clarorum virorum & principum. De regali autem sceptro illud memoriæ proditum est, externorum regum sceptrum in summo ciconiam, in imo hippopotamum habere effictum: quo argumento regem iustitiæ obsequi oportere, atque feritatem & indomitas libidines, ne ira desæviat, emollire significabant: quod ciconia summæ pietatis, hippopotamus violentissimum animal foret. ² Lydiæ vero reges sceptri loco securim habuisse feruntur, sicut ³ Labradeus Jupiter in Caria pro sceptro & fulmine securim ferebat. Romanis vero regibus, ⁴ lituus cuspidem incurva, qui etiam virga ⁵ auguralis erat, ⁶ sceptri loco est habitus. ⁷ Tarquinio Prisco sce-

Cidaris
tiara
affinitas.
Crobylum.
Cordile.
Nidarion.
Ciconia
Hippopotamus
insigne regum
externorum.
Securio
Forsis
Labradis.
Litui.

¹ *Atheniensibus.*] Hæc usque ad versic. *Ægyptiis*, sunt auctoris Etymologici. Est autem *Crobilus*, crinium utrinque in acumen intortorum plexus, de quo etiam Thucydides lib. 1. Lucianus in Navigio. Tertullianus in lib. de velandis virginibus. & alii, quos citat vir utique doctus lib. Animadversorum 2. cap. 1. & in commentario de Cornu lib. 1. cap. item 1. Sed tu tamen intesim vide quæ scripti de *Crobilo*, in nostris legibus Connubialibus inter ornamenta muliebria.

² *Lydia vero reges.*] Plutarch. Problem. cap. 158.

³ *Labradeus Jupiter.*] Plutarch. eodem loco & his adde successores Androcli Codri regis Atheniensium filii, scipionem pro sceptro gestasse, ut scribit Strabo lib. 14. post princ.

⁴ *Litus cuspidem incurva.*] Cicer. lib. 1. de Divinat. Lilius 1. Decad. 1. 1. Gellius lib. 5. cap. 8. Macrobius Satur. lib. 6. cap. 8.

⁵ *Auguralis erat.*] Cicer. & Gell. ubi super citavimus.

⁶ *Sceptri loco habitus.*] Plutarch. in Romulo.

⁷ *Tarquinio Prisco.*] De hoc nihil Livius. Sed, ni fallor, id accepit à Dionysio Halicarnassæ lib. 3. ubi refert, *Hetruscos pace facta cum Tarquinio Prisco ad illum misisse insignia, quibus suos reges ornare erant soliti, coronam auream, & sellam eburneam, sceptrumque in summitate habens aquilam, & tunicam auro distinctam, ac purpuram togamque puram.* Quibus ipse Tarquinius, consensu Senatus, postea usus est.

GOTHOFRIDUS.

Tarquinio Prisco sceptrum fuit eburneum.] Justinus l. 43. ait, *reges Priscos Latinos, hastas pro diademate habuisse, quas Græci sceptrum dicunt.* Quod verum est. Unde hastas pro diis colebant. Virgil. — *nunc è nunquam frustrata vocatus. Hasta meos.* Homerus reges *Ξυμβαλτες* vocat. Nolo silentio hic præterire, quod legi apud Aristophanem interpretem in Avibus. Is inquit: *In sceptris summis olim expressas fuisse aves: in regum vero aquilam.*

P

I Indis

*Aquilæ
læuæ
summo
sceptri.
Indi.* sceptrum fuit eburneum, in summo aquilæ figuram habens, & corona aurea, quam usque ad extremum tulit. *Baby-
loniæ.* ¹ Indis autem nisi ex ebene sceptrum sumere non licebat. Quorum reges cum jura dabant, aut externos legatos admitterebant, tunc capillum pectere, atque ornari solebant eximie. ² Babylonii vero tanto studio sceptrum prosequuti sunt, ut extra domum sine sceptro prodire, aut conspici nefas ducerent: in quibus diversas effectas species figurasque habebant, quippe mali, rosæ vel lilii, aut aquilæ, alteriusve avis in summo insignia ferebant. ³ Hoc diadema apud externos hodie videmus in usu frequens, ut imaginem præ se ferant antiquitatis; nam candida fascia velut regio insigni caput obvoluit, regalem præ se ferunt maiestatem. ⁴ Non ergo mirum, ubi in summa desperatione & diffidentia, Mithridatis uxor nihil prolatandum rata, cum mortem oppeteret, si arrepto diademate & insigni regio, quæ fascia erat, eodem collo alligato, vitam finire voluisset.

TIRAQUELLUS.

¹ *Indis autem.*] Solinus cap. 65.

² *Babylonii vero.*] Herodotus lib. 1.

³ *Hoc diadema.*] Ipse auctoris est.

⁴ *Non ergo mirum.*] Conclusio hujus cap. ad declarationem loci Plutarchi supra in princ. citati.

CAPUT XXIX.

*Quæ fuerint auspicia quæ à pullis emissis è cavea capta-
rentur, & quæ secundos eventus, quæve
infortunia afferunt.*

Inter ¹ auspicia, quæ veteres maxima cura cultuque ob-
servarunt, annotavere annales, non parvæ æstinatio-
nis

TIRAQUELLUS.

¹ *Inter auspicia.*] Omnia quæ hic & alibi dicuntur de hujusmodi auspiciis & auguriis, sunt omnino superstitiosa, ab ipsis Romanis tandem post multa secula repudiata, ut videre licet apud Ciceronem in lib. de Divinatione, præterquam quod legibus divinis

& nostris canonibus sunt damnata, ut patet ex *causa 25. quæst. 5.* Ut interim omittam illud Accii, aut, ut alii vocant, Aetii antiqui Poëtæ,

*Nel credo auguribus, qui ausus verbis
dicunt*

*Alienas, sed ut ausu locupletent do-
mos.*

Quod

nis fuisse pullos, quibus è cavea emissis puls dabatur. Et tametsi antiquo augurum decreto, omnis avis tripudium facere possit, tamen inter eas præcipui fuere ¹ pulli Melici & Chalcidici, ² quibus tantum honoris tributum est, tantumque fabulosa vetustas religionis adscripsit, ut nisi his præmonentibus ³ comitia non haberent: ⁴ nullos ad honores proveherent: ⁵ nulli provincias demandarent: non senatum consulerent: ⁶ non bella vel paces inirent: ⁷ nihil denique domi forisque agerent, quod ab his non prædictum, velut deorum monitu, magna cura pensitarent. Hæ enim quasi ⁸ internunciæ Iovis & interpretes, futura præmo-

Pulli Melici & Chalcidici

Quod & à Gellio relatum est lib. 14. cap. primo. Hincque Valer. Flaccus, lib. 1. Argonauticôn, extra lubrica appellat, veluti incerta, inconstantia & fragilia. Totum autem propemodum hoc caput, nec hoc auctore, nec aliis citatis, Casparus Peucerus in suos commentarios de præcipuis divinationum generibus transposuit, quo loco de auguriis & haruspicina disseruit.

¹ Pulli Melici & Chalcidici.] Id haud dubie sumpsit ex Plinio lib. 10. cap. 21. ubi tamen aliter intelligere videtur.

² Quibus.] Scilicet auguribus, quavis & ad aves referri possit.

³ Comitia non haberent.] Servius e-marrans illud 6. Æneid.

Observans quæ signa ferant, quo tendere pergant

Pascentes. —

⁴ Nullos ad honores proveherent.] Livius 1. Decad. lib. 6. paulo ante fin. in oratione Appii Claudii Crassi.

⁵ Nulli provincias demandarent.] Plinius lib. 10. cap. 21.

⁶ Non bella vel paces inirent.] Livius & Servius ubi supra. Plin. l. 10. c. 21. cum dicit, *Jubent acies aut prohibent.* Ideo Fabius auspicatus legitur, priusquam ab Tarento egrederetur. Livius Decad. 3. lib. 7.

⁷ Nihil denique.] Livius ibi. & Servius lib. 1. Æneidos, ibi,

— *Primiſque jngaras*

Ominibus. —

*id est, auguriis: ait, secundum Romanos, qui nihil sine auguriis agebant, etiam domi. Unde nuptiis * adhibitus auspex.* Juvenal. Satyra 10.

— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Idemque Servius l. 4. Æneid. in eum locum:

Me si fata meis paterentur ducere vitam

Auspiciis.

Majores, inquit, omnia auspicato gererant. Idemque Livius 3. Decad. lib. 1. Auguriis, inquit, sacerdotique augurum tantus honor accessit, ut nihil belli domique, nisi auspicato gereretur, concilia populi, exercitus vocati, ubi aves non admisissent, dirimerentur. Similiaque in oratione Cn. Manlii Decad. 4. l. 8.

GOTHOFRIDUS.

* *Nuptiis adhibitus auspex.*] *Auspiciis Veneris meminit Cicero pro Cælio, ut observavit doctissimus Janus Palmerius in Spicilegiis suis. Vide & Val. Max. capit. de auspiciis & ominibus.*

TIRAQUELLUS.

⁸ *Internunciæ Jovis.*] Cicero lib. 1. de Divinatione, *Idem cum tripudio auspicaretur pullarius, diem prælii committendi differrebat.* Et l. 2. ejusdem operis, *Attulit in cavea pullos, is, qui ex eo nomina-*

P 2

Ritus
auspicii
capien-
di à
pullis.
Signa
pulli
ominis.

præmonere dicebantur, quibus pullarius præerat: quon-
tiefque de promovendo negotio, aut re exequenda pullos
consultum ibat, ¹ imperato de more silentio, ² pulsem illis
ante caveam ³ aut offam objiciebat: ⁴ eratque tempus con-
sulendi summo mane & primo diluculo. Quod si oblata
esca, è cavea ⁵ pulli non exirent, aut sero progressi ⁶ escam
non attingerent, retrove cederent, ⁷ vel occinerent, ⁸ aut
non vescerentur, ⁹ seu planctu alarum alimenta refuge-
rent,

ominatur pullarius. Et epistolarum fa-
miliarium L. 10. epist. 12. ad Plancum,
Recitatis literis, oblata religio C. nuto est,
pullariorum admonitu, non satis diligen-
ter eum auspicii operam dedisse. Ejus-
dem in 2. orat. pro lege Agraria me-
minit, & Livius Decad. 1. L. 8. Nam-
que Papyrius Dictator à pullario moni-
tus, cum ad auspiciū repetendum Ro-
mam proficisceretur. Et 5. Decad. lib. 1.
Super tam evidentem tristis ominis even-
tum, etiam ex pullario auditum est, vi-
tium in auspiciis fuisse. Valerius Maxi-
mus l. 7. c. 2. de illo ipso Papyrio lo-
quens, Papyrius, inquit, Cursor, Consul,
cum Aquiloniam oppugnans, prælium
vellet committere, pullariusque non pro-
spicientibus oculis, optimum ei auspiciū
renunciasset, de fallacia illius factus cer-
tior, sibi quidem & exercitui bonum omen
datum credidit ac pugnam iniit.

1 Imperato de more silentio.] Hic apud
maiores nostros adhibebatur peritus, nunc
quilibet. peritum autem esse necesse est
eum, qui, silentium quid sit, intelligat.
id enim silentium dicimus in auspiciis,
quod omni vitio caret. hoc intelligere, per-
fecti auctoris est. illi autem, qui in auspi-
cium adhibetur, cum ita imperaverit is, qui
auspicatur, dicito, si silentium esse vi-
debitur, nec suspicis, nec circumspicis:
statim respondet, silentium esse videri.
Tum ille, dicito, si pascuntur. Pascun-
tur. Que aves, aut, ubi? Attulit, inquit,
in cavea pullos is, qui ex eo ipso nomina-
tur pullarius. Ha sunt igitur aves inter-
nuntia Jovis: que pascuntur, nec ne,
quid refert? nihil ad auspicia: sed quia,

cum pascuntur, necesse est aliquid ex ore
cadere, & terram percire, tetripavium
primo, post terripodium dictum est, hoc
quidem jam tripodium dicitur. Ex 2.
Ciceronis de divinatione. Habet &
Nicolaus Perottus ad 2. Epigram. Mar-
tialis lib. 1.

2 Pulsem.] Festus Pompejus lib. 14.
ubi de pulse loquitur.

3 Aut offam.] Cicero lib. 1. de Di-
vinatione.

4 Eratque tempus.] Observatum ha-
beo ex Livio, Tertia vigilia noctis, pul-
larium in auspiciū à Papyrio missum.
Decad. 1. lib. 1.

5 Pulli non exirent.] Valerius Maxi-
mus lib. 1. cap. 4. ubi de Publio Clau-
dio loquens, qui pullos, quod cavea exire
nollent, abjici in mare jussit: dicens,
Quia esse nolunt, bibant.

6 Escam non attingerent.] Livius pri-
mæ Decadis lib. 6. paulo ante fin. in
oratione Appii Claudii Crassi.

7 Vel occinerent.] Idem Liv. 1. Dec.
lib. 6. ubi supra.

8 Aut non vescerentur.] Liv. ibi. &
iterum ejusdem Dec. 1. 10. Silius Itali-
cus inter prodigia, quæ Flaminium ca-
dem denunciabant, hæc quoque posuit,

— Tunc ales præscia luctus

Damnævit vesci, planctuque alimenta
refugit.

De quo etiam Cic. lib. 1. de Divin. Fe-
stus Pompejus lib. 14. Servius in L. 6.
Æneid. ubi supra. & nonnihil Valer.
Max. lib. 8. cap. 1.

9 Sen planctu alarum.] Id ex Silio
est loco citato.

I Ans

rent, aut evolarent penitus, omen magni terroris & solitudinis, tristissimosque eventus adnotabant. Tunc enim pullarius, quasi monitu, fatorum exitus animo præsumens, diem prælii aut rei exequendæ tempus diffundebat. Quod nisi paritum fuisset, extremum exitium & perniciem plerunque attulere. Tiberio Graccho, qua die in turba cæsus occubuit, pulli non addixere, sed emissi è cavea, retro cessere, eventu tristissimo, qui mox consequutus est. Et Claudius Pulcher mortuus adversus hostes, non pascentibus in auspiciando pullis, per contemptum religionis inito navali prælio, terribili strage cum omni classe profligatus, pœnas dedit insignes.

1 *Aut evolarent penitus.*] Valerius Maximus lib. 1. cap. 6. Flamini autem precipitem audaciam C. Hostilius Mancinus vesana perseverantia subsequitur: cui Consuli in Hispania iuro hæc prodigia acciderunt. Cum Lanuvii sacrificium facere vellet, pulli cavea remissi in proximam sylvam fugerunt, summaque diligentia quasi, reperiri nequiverunt, &c. Suetonius in Galba cap. 18. inter omnia mortis ipsius Galbæ auspicia id commemorat, Auspicianti pullos evolasse. L. Florus & illud Hostilii Mancini refert Epit. Livii l. 55. Et Divus Augustinus de Civitate Dei l. 3. c. 21.

2 *Tiberio Graccho.*] Plut. in vita illius.

3 *Claudius Pulcher.*] Sueton. in Tiberio cap. 2. Claudius, inquit, Pulcher apud Siciliam non pascentibus in auspiciando pullis, ac per contemptum religionis mari demersis, ut biberent, quando esse nolent, prælium navale iniit, superatusque, cum Dictatorem dicere à Senatu juberetur, velut iterum illudens, discriminis publico, Iliciam dictorem suum dixit. Florus Epit. Livii l. 19. Claudius Pulcher, Consul, qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cibari nolbant, infelicitè adversus Carthaginenses classe pugnare, & revocatus à Senatu, iussusque Dictatorem dicere, C. Glanciam dixit fortis ultima hominem, qui coactus abdicare se magistratu, postea ludos prætextatus spectavit. Idem aut alius ejusdem nominis gestorum Romanorum Epi-

tomate 2. in primo bello Punico, Claudius, inquit, Consul non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempsit, ubi ille precipitari pullos jusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Ante hos Cicero lib. 2. de natura Deorum, Nihil nos P. Clodii bello Punico temeritas movebat? qui etiam per jocum Deos irridens, cum caræa librati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit, ut biberent, quando esse nolent: quæ risus classe derisit, multas ipsi lachrymas, magnam Reipublicæ cladem attulit. Subditque hunc à populo ob eam cladem condemnatum. Verum Val. l. 8. cap. 1. scribit, quod cum ob eam rem infesto populo objectus, effugere debitam pœnam nullo modo posse crederetur, subito coorti imbris beneficio, tutus à damnatione fuit. Et hoc modo intelligit Servius in l. 6. Æn. eo loco,

— Sic effatus vestigia pressit,
Observans quæ signa ferant, quo tendere pergant Pascentes.

cum quidam, inquit, cupidus belli gerendi, à Tribuno plebis prohiberetur ne iret, pullos iussit afferri, qui cum missas fruges non ederent, irridens Consul augurium: ait, Vel bibant. Et eos precipitavit in Tyberim. Inde navibus victor ex Africa revertens, in mari cum omnibus, quos dacebat, extinctus est. Hæc ille, qui ejus rei Livium auctorem laudat, qui tamen aliter eam rem narrat, ut ex Epitome illius patet.

insignes. Sunt tamen exempla, delusam religionem, & contempta auspicia, felices eventus & successus plerunque habuisse fortunatos. ¹ Papyrius enim Curfor, cum à pul- lario admoneretur, ne cum Samnitibus praelio decerneret, pullis non addicentibus, feliciter dimicavit. ² Et Flami- nius consul moturus adversus hostes, contemptis auspiciis fortiter pugnavit & vicit. Si autem pulli è cavea egressi, objectam pul- tem aut offam volenti animo depasti essent, ita ut illis vescentibus ³ frustum ab ore decideret, & ter- ram paviret, quod ⁴ tripudium faceret solistimum, rem haud dubie fortunari, & auspicia secunda esse, lætosque successus & spem mirificam præsignarunt. Sed quod de pullis apud Romanos proditum est, ⁵ idem in Lycia in Apollinis fonte, & in Medorum lacu ad Neptuni aquas Lymiræ pisces facere tradunt, ubi à consulentibus evoca- ti, ad auditum veniunt: qui si objectas carnes diriperent & pascerentur, felicia portendere, & præsens auspicium facere, imperiumque brevi futurum interpretabantur. Contra si caudis abegissent, aut aspernati cibum refugis- sent, tunc luctus graves & dira ac pestifera augurati fuere. In Epiro quoque in templo Apollinis draco colebatur: & ⁶ in Ægypto Apis bos in phano antiquissimo & sanctis- simo,

*Indicia
boni
ominis.*

*Auspi-
cia ex
pisci-
bus.*

*Alia
ex aliis
ani-
manti-
bus au-
spicia.*

¹ *Papyrius enim Curfor.*] Aliter re- tulerunt Livius 1. Decad. lib. 8. & 10. & Val. Max. lib. 7. c. 2.

² *Et Flaminius.*] Livius 3. Decad. lib. 1. & 2. & Plutarch. in vita Fabii Max.

³ *Frustum ab ore decideret.*] Cicer. 1. 1. & 2. de Divinatione. Festus Pom- pejus lib. 14. in Pul.

⁴ *Tripudium faceret solistimum.*] De tripudio solistimo * Cicero in d. lo- cis, & iterum epistol. famil. lib. 6. ad Cecinnam epist. 6. Livius 1. Decad. lib. 10. c. 21. Festus Pomp. d. lib. 14.

GOTHOFRIDUS.

* Idem Cicero ad Cecinnam me- minit alterius tripudii, quod vocatur *Sonivium*, his verbis: *Neque ex tripu-*

diis solistimis, aut sonivis tibi auguror. Vide quæ eruditissimus Scalig. notavit ad Festum, in voce *Sonivium*.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Idem in Lycia.*] Hæc Plutarch. in lib. de industria animalium. & Plinii lib. 32. cap. 2. & Athenæi lib. 8. cap. 2. auctoritate Polycharmi lib. 2. rerum Lyciæ. & vide Alianum de Animalibus lib. 8. c. 5. & infra lib. 5. c. 13.

⁶ *In Ægypto Apis bos.*] Apis apud Memphim colebatur, Diodor. lib. 2. c. 4. ubi quondam Ægypti regia. Illò bos à sacerdotibus deductus, ut ait Plinius lib. 8. cap. 46. dubitationem facit an & vacca ibidem fuerit & Dea: quod hic Alexander subiungit. Sane in ho- norem Osiridis & Isis conjugum ob benefi-

Sumo, intra septa magnæ religionis, in quibus conjectura divinæ mentis & prædictiones futurorum putabantur. Sicut in Memphi vacca, & in Heliopoli ¹ Mnevis bos, atque ² in Arsinoë crocodilus. Hisque porrectam escam accipientibus aut averfantibus, scelericia auguria & exitus fortunati, nonnunquam magna infortunia & repentinum incommodum prædici & præmonstrari. Fuitque observatum in omni augurum responso, ut si pullarius, seu quivis augur qui auspicatur, cuique monita deorum prædicere, & de augurio respondere, ac portenta interpretari curæ fuit, tacitum ferret quod dñi vulgari voluissent: haud aliter contraheretur neſas, quam si occulenda divulgaret, & ³ abdita palam faceret. ⁴ Si vero augurio fallaci mentiri ausus fuisset, sinistrumque pro dextro, vel quod prodigii foret, contra denuntiasset: non id illi qui de auspicio conſulit, sed in ipsius pullarii vel auguris caput, qui tam improbe mentiri ausus esset, quicquid fuisset infortunii, re-eisurum.

beneficium monstratæ agriculturæ, alterum sub tauri, alterum sub vaccæ specie, ut solem & lunam, ut ait Plutarch. Egyptii coluerunt.

1 *Mnevis bos.*] Strabo in eo lib. in duobus locis & Diod. Siculus lib. 2. capite 4. Eusebius Præparationis Evangelicæ lib. 2. *Mneſium locum* dicunt, non ut antea legebatur hoc loco *Mneum*.

2 *In Arsinoë crocodilus.*] Strabo ubi supra. Eusebius autem dicit *in palude*, quod hic dicit *in Arsinoë*. Tu vide an idem sit.

3 *Abdita palam faceret.*] Neque enim omnia indicare debet, sed quædam occultare, ut ostendit Virgilius lib. 6. *Æneid.* loquens de vate,

— *Fingitque premenda.*

Ubi Servius trahit ad sacerdotes, in idque refert illud Lucani,

— *Nec tantum prodere vati*

Quantum scire licet. —

4 *Si vero augurio fallaci.*] Liv. 2. Decad. lib. 10. & Valerius Maximus l. 7. cap. 2. ubi de Papyrio Cursore. Gellius autem lib. 4. cap. 5. refert historiam Aruspicum, qui ob fulgur (nam statua Romæ in Comitio posita Horatii Colitis, fortissimi viri, de oculo tacta fuerat) piaculis luendum Aruspices ex Hetruria acciti, inimico atque hostili in populum Rom. animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. Ob id, cum de perfidia confessi essent, necati sunt.

CAPUT XXX.

*Pythagoras, Parmenides & Zeno philosophi, tum En-
nins, Pacuvius, Accius & Nevius poëta,
unde originem duxere.*

*Pytha-
goras.*

QUOD ¹ de Pythagora Samio veteribus monumentis memoriz & literis proditum est, his etiam Genialibus adjicere non dubitavi. Siquidem hic Samo relicta, ex patrio & natali solo, primo in Ægyptum, innox Babyloniam ad Persarum magos, contemplantosque siderum motus, originemque mundi spectandam profectus est. Inde Cretam Lacedæmonemque ad cognoscendas Minois & Lycurgi inclytas ea tempestate leges, contendit: quibus instructus, tanquam ex mercatura bonarum artium Metapontum & Crotonem venit: ubi suis monitis præceptisque tantum processit, ut populum in vitia lapsum, ad frugales mores modestiamque revocarit. Ibique Architam primo & ² Epicharimum, mox ³ Philolaum & ⁴ Alcmeonem, deinde ⁵ Zenonem, ⁶ Parmenidem, ac ⁷ Lysidem suæ disciplinæ sectatores habuit: qui ejus monitis doctrinaque imbuti, divina mente & consilio viri evasere, lumenque & ornamentum suæ reipublicæ fuere. ⁸ Sed Archytas ⁹ & Lysis ex Tarento, Alcmeon & Philolaus Crotoniatæ, ubi quondam ¹⁰ ina-

gna

TIRAQUELLUS.

¹ *Quod de Pythagora Samio.*] Hæc ex Strabone l. 14. & Valerio Maximo lib. 8. cap. 7. Laërtio in vita ipsius Pythagoræ. Justino lib. 2. & Apulejo l. 2. Floridorum. Adde Ovid. l. 15. Metam.

² *Et Epicharimum.*] Idem Laërtius in vita ipsius Epicharmi.

³ *Philolaum.*] Idem in vita ejusdem Philolai.

⁴ *Et Alcmeonem.*] Idem Laërtius in Alcmeone.

⁵ *Zenonem.*] Idem in vita ipsius Zenonis & Strabo lib. 6. post princ.

⁶ *Parmenidem.*] Idem in vita Parmenidis. & Strabo ubi supra.

⁷ *Lysiam.*] *Lysidem* legendum est, neque enim Lysias vocatur, sed *Lysis* ex eodem Laërtio in vita Pythagoræ non semel.

⁸ *Architas.*] Laërtius in vita Pythagoræ & ipsius Architz, & Strabo lib. 6.

⁹ *Et Lysias.*] Laërtius in vita Pythagoræ. ex quo intelliges *Lysis* legendum esse, ut supra diximus.

¹⁰ *Magna Græcia.*] *A Locris incipit frons Italia, quæ Magna Græcia appellata est.* Plin. l. 3. c. 10. & tam Locri, quam Crotonienses in Brutiis erant, nunc vero Calabriae regioni nomen est.

¹ *Parme-*

gna Græcia fuit. ¹ Parmenides vero & Zeno ² ex Elea ^{par-}
 Lucaniae urbe, ³ quæ post ⁴ Silarum juxta sinum Possi- ^{neni-}
 doniatem sita est, oriundi fuere. Eam plerique ^{des} Eleam ^{Zeno-}
 dixere, alii Ileam, quæ à Phocensibus colonia deducta fer-
 tur. Hic enim ille Zeno fuit dialecticæ primus inventor,
 cujus pleraque extant egregie dicta factaque, qui Pytha- ^{Pytha-}
 goræ præceptis imbutus, ⁶ cum Phalaridi tyranno homini ^{sora}
 sævo & sanguinario, ob crudelem dominatum necem ma- ^{disi-}
 chinaretur, ut cives ab impotenti servitio tolleretur, & arca- ^{puli.}
 no consilio detecto, captus ab eo in omnes cruciatus la-
 ceraretur acerbis quæstionibus, quod conscios conjuratio-
 nis non detegeret, nullis terroribus adduci potuit, ut af-
 fines culpæ & conscios facinoris palam faceret: sed vultu
 interrito, & quadam sublimi constantia, ea præsentia ani-
 mi fuit, ut singulos tyranno intimos familiares, quanquam ^{Zeno-}
 infantes, conjurationis capita esse diceret: quibus subla- ^{nis com-}
 tis, multitudinem sævientem magnifica oratione ita im- ^{stan-}
 pulit, ut facto impetu lapidibus eum obruerint. Sed quod ^{tia.}
 de Zenone, ⁷ idem de Theodoro, qui in ^{Theo-} Hieronymum ^{dori}
 Hiero- ^{com-}
 tia.

¹ *Parmenides.*] Laërtius in vita illius.

² *Zeno.*] Idem in ejusdem vita. *

GOTHOFRIDUS.

* Cic. 2. Tusculan.

TIRAQUELLUS.

³ *Quæ post Silarum.*] Legendum *Silarum* ex Strabone & Plinio, quos Volaterranus sequitur, ut sit Elea, quæ hic dicitur, post oppidum Pestum, à quo sinus Pestanus, alias ab Græco nomine urbis Possidonia dictus Possidoniates. Hæc ita, nisi malis legere *Sybarim*, quæ à Crotone non longe distat ex Plinio lib. 3. c. 11. & Livio Decad. 3. lib. 6.

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Silarum.*] Alias si malis, *Sybarim*.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Eleam.*] Elea urbs est Lucaniae, ex qua dicti *Eleates* Volaterrano. Plinio

vero lib. 3. cap. 5. *Helea* dicitur oppidum, postea *Velia* dictum. Nescio vero unde hic *Ileæ* nomen transcripserit. Illud convenit, Eos, qui ab Harpalo regis Cyri præfecto ex terra Phocide fugati sunt, alios *Veliæ*, partim *Massiliam* condidisse, teste A. Gellio lib. 10. cap. 16. Unde magis est, ut hoc loco pro *Ileæ*, *Veliæ* legendum putem.

⁶ *Cum Phalaridi.*] Valer. Maximus lib. 3. cap. item 3. At Laërtius in vita ipsius Zenonis, hunc non *Phalaridem* fuisse dicit, sed *Nearchum*: aut, ut alii volunt, *Diomedontem*. Sed & de hoc Tertullianus in Apologetico cap. ult.

⁷ *Idem de Theodoro.*] Hæc usque ad eam clausulam, *Leana quoque*, sunt Valerii Max. ubi supra.

⁸ *Hieronymum Hieronis filium.*] Livius non *filium*, sed *neptem* dicit 3. Decad. lib. 4.

Hieronis filium juvenem omnibus flagitiis coinquinatum, propter turpitudinem sordesque vitæ conjuraverat, scriptum accepimus. Is enim quum tormentis per omnia exempla cruciaretur, quæ fortissimi cujusque patientiam vincerent, ea fuit constantia animi, adeoque fortis & magnus, ut omnes socios facinoris supprimeret: tyranni vero alumnos & familiares, velut sceleris ministros & eodem crimine pollutos, per carnifices & tortores ad supplicium tradi fecerit. ¹ *Leæna* quoque quamvis mulier, cum per omnes cruciatus vexaretur à tyrannis, nunquam adduci potuit, ut consilia Harmodii & Aristogitonis tyrannicidarum detegeret. Ob quod meritum simulacrum illi Athenienses erexere *leænam* æneam cui ob taciturnitatem linguam addi vetuerunt: sicut *Beroso* astronomo, ob vera quæ prædixerat vaticinia, in gymnasio statuam lingua aurata effinxere. Cui non absimilis ² *Epicharis* libertina fertur, quam in conjuratione Pisoniana jussu Neronis per omnia scæda exempla cruciatam, non verbera, non ignes, non tormentorum ira pervincere potuit, ut se consciam fateretur. Fuit quoque ³ alter *Zeno* philosophus insignis, & alii nominis ejusdem, fama illustres. Sed quia *Tarenti* mentio & *Ileæ* facta est, admoneor etiam ⁴ *Rudiarum* in *Apulis* sitæ urbis, quæ multi nominis & famæ non minoris habitæ sunt. Ex his enim ⁵ *Ennius* poëta oriundus fuit: tam-

eti

¹ *Leæna quoque.*] Plinius l. 7. c. 23. & l. 34. c. 8. Pausanias l. 1. Athenæus lib. Dipnosophistarum 13. cap. 24. Polyænus Stratagematôn lib. 8. Terullianus in Apologetico cap. ult. & in libello ad Martyres. Lactantius libro 1. cap. 20. Eusebius in Chronicis, & diximus in nostris legibus Connubialibus n. 135. *

GOTHOFRIDUS.

* Idem pene de puella quadam Pythagorica refert Ambrosius lib. 1. de Virginitibus.

TIRAQUELLUS.

² *Epicharis.*] Tacitus lib. 18. & Po-

lyænus l. 8. Stratagematôn.

³ *Alter Zeno.*] Hic Cirticus fuit ex Strabone lib. 14. prope fin. ubi cum dicit fuisse sectæ Stoicæ auctorem, & Laërtio in vita illius, de quo non absimilem historiam refert Val. Maximus lib. 3. cap. 3.

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Rudiarum.*] Vnde *Rudinus* vocatur ab Aufonio. Ptolemæus vocat *Poδίας*. Strabo *Ποδαίων πόλιν*. Stephanus *Ποδάς*.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Ennius Poëta.*] Strabo libro 6. & vide Servium enarrantem illud Virgili lib. 7.

etſi ex Tarento ortum nonnulli credant. Ea enim urbs à Tarento haud multum diſtans, citra Brundufium in mediterraneo ſita eſt, ¹ ubi Lupiæ & Salapia oppida fuere. ² Salentini autem hi ſunt, qui extimam oram Italiæ, & ^{Salentini.} Cherſoneſſum circa Iapygiam incolunt, qui Meſapii, Calabri, Iapyges, Peucecii, & Appuli communi nomine appellantur. Fuit iſſdem temporibus ³ Pacuvius tragœdia-^{Pacuvius.} rum ſcriptor, Brundufii in agro Salentino ⁴ Ennii ſore-^{Ac-} re genitus, ⁵ & Accius tragicus libertinis parentibus, haud ^{cins.} multum ætate diſtantes: ſimul & ⁶ Nevius poëta, qui ex ^{Nevius.} Campania, ut frequens opinio eſt, originem ſibi vindicavit.

lii lib. 7. *Æneidos*:

At Meſſapus equum domitor, Neptunia proles.

¹ *Ubi Lupia, & Salapia.*] Strabo, ubi ſupra.

² *Salentini autem.*] Hæc uſque ad verſic. *Fuit iſſdem*, Strabonis ſunt l. 6.

³ *Pacuvius.*] Euſebius chronographus Olympiade 156.

⁴ *Ennii ſore genitus.*] Vt ſcribit Plinius lib. 35. c. 4. Verum Euſebius

ubi ſupra, tradit eum fuiſſe ipſius Ennii ex filio nepotem.

⁵ *Et Accius.*] Euſebius in Chroniciſ Olymp. 160.

⁶ *Nevius poëta.*] Hunc enim Campanum fuiſſe ſatis oſtendit A. Gellius lib. 1. cap. 24. dum dicit: *Epigramma ipſius à ſe compoſitum eſſe plenum ſuperbiæ Campanæ.* De huius vero & ſuperiorum temporibus idem A. Gellius lib. 17. cap. ultim.

ALEXAN-

ALEXANDRI AB ALEXANDRO,

JURISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIUM DIERUM LIBER SECUNDUS.

C A P U T I.

Locus ex Propertio, ab Accio Syncero Neapolitano in convivio familiari commode emendatus.

*Accius
Syncer-
us.*

*Sanazarius
ex Æthio-
pia.*

Aturnalibus cum ego & familiares mei complusculi sub idem tempus Neapoli conveniremus, cumque à forensibus negociis feriarum causa aliquando quies foret: ad Accium Syncerum, virum ingenii cultu, & facundia singulari, cum quo mihi pervetus consuetudo fuit à puero, nonnunquam ventitabamus: cum eoque vel honestis deambulationibus, vel sermonibus lepidissimis, id quod erat temporis, ad multam sæpe diem conferebamus, quotidianoque ejus congressu & assiduo comitatu perfruebamur. Accipiebatque nos homo ille suavitate insigni plerunque novo epigrammate, aut elegia, versibus mundis & graphice factis, multo cum mitore & cultu, nonnunquam festivissimis epulis, & lætiore convictu, cœnaque non vulgari nec protrita, sed aut veteris cucurbitæ ferculo cum lactucæ thyrsos minutim cæso, & acino uvæ passæ insperso: aut olentibus pomis, anni frigore servatis, & ficu sicca sinuessana cum rosaceo ex Petrino suo, quæ ipse appellabat Petrinia. Velut fuit illa die, cum mihi & plerisque doctis viris cœna exhibita, Sanazario ex Æthiopia bonæ

bonæ frugis liberto, scitissimo adolescenti, quem libertate & gentili cognomento donaverat, liberalibusque disciplinis instruxerat, ita ut cuivis ingenuo non impar videretur, demandavit, ut Propertii elegias à se pluribus in locis castigatas, summissim leniterque cantaret. Quod cum ille cupide faceret, versusque ad tibiam modulis dulcissimis scita & canora voce canere inceptaret, nosque & proferentis verba, & concentum, numerosque admodum suaves, summa cum voluptate captaremus: & jam milibus modulatis versibus, ventum esset ubi Cynthiam Bajis demorantem, diu abfuisse conqueritur, his verbis:

Ecquid te medius cessantem Cynthia Bajis,

Qua jacet Herculeis semita listoribus:

Et modo Thesproti mirantem subdita regno

Proxima Misenis aquora nobilibus?

Accius carminibus pausam fieri iussit, & ad me conversus: Quid tu, inquit, qui orbis situm tam diu legendo perscrutaris, Misenum aut Bajas? cum Thesproti regno comunne habere vidisti? Nunquid in memoriam venit, ^{Pro-} Thesprotium agrum in Epiro juxta Chaones & Acarnanes, ^{partis locus discus-} aut. (sicut ⁴ Herodotus ait) Ambraciis & Leucadiis proximum, ^{sus.}

TIRAQUELLUS.

Id caput totum est in enarrandis duobus locis Propertii: priorem ex lib. 1. elegia 11. in princ. alterum ex lib. 2. eleg. 25.

GOTHOFRIDUS.

I *Proxima Misenis.*] Scalig. legit, *Et modo Misenis.* Ex Veterilibro. 380 autem hunc locum præclare explicat. *Intelligit, inquit, duo maria, alterum Putcolis, alterum Misenis subiectum.* Ut Dion. lib. 48. ἐν τῇ Κύμῳ τῇ Καμπανίδι ἡρώιον τι μέλαν Μισένῳ κ. Πυλῶων μέλωσις ἐστίν. ὅπρσι τι γὰρ ἐμικρὸν κ. ψιλοῖς πάλω βαρύναν ἀφαιρῶνται. κ. δαίλασται τετραλὺν Κολπὸν ἔχου. Deinceps ponti que sint ea δαίλασα. In medio mari erant Baje, nempe prope Lucrinum. Quam igitur

Cynthia esset Bajis, sinistra Putecolos, que est ora Thesprotia, dextra Misenos habebat. In ora Cumarum, qua Græcis Colonis Abantium prætexta erat, sunt Putecoli: quam oram propterea vocat regnum Thesproti, quia Thesprotus nomen fecit Thesprotia Epiri, à qua Ambraciota Abantes profecti occuparunt eam oram, ubi fuerunt Cumæ. Tantum de hoc loco doctiss. Joseph. Scalig.

MERCERUS.

2 *Cum Thesproti regno.*] Hunc Propertii locum multo melius, & accommodatius explicavit Scaliger, suis in illum poetam Castigationibus. Hunc adire poteris.

TIRAQUELLUS.

3 *Thesprotium.*] Vide Strab. lib. 6. iterumque 7.

4 *Herodotus ait.*] Libro 8.

I *Prochy-*

num, longe à Cumano abesse? Quid enim isto in loco hic poëta senserit, qui regno Thesproti æquora Miseno proxima subdita esse dixit, quum tanto maris terrarumque recessu discreta sint, non equidem intelligo. Neque enim Thesprotios in Cumanum venisse, aut in Italiam colonias deduxisse, vel armis novas sedes conquistasse, unquam, quod meminerim, legi: nisi tu forte, qui ineliore memoria es, aliter sentis. Cumque me id arbitrari respondissem, quod plerique studiosi sensere, ut poëta loci confinio & quasi commercio ductus, cum ex Chalcide & Eubœa profecti, multum in ora maris possedissent, lateque fines propagassent, illosque Cumanum tenuisse, & illuc colonias deduxisse, auctores tradant: siquidem Hypocles Cumæus, & Megasthenes Chalcidensis, multo emenso mari, huc colonias deduxere, moniti oraculo, quippe cum nullam coloniam sine consilio deorum Græci transmitterent: vel, ut multi ferunt, duce Parthenope Eumeli filia, quæ solum Neapolitanum delegit, columbæ augurium sequuta: in

*Apollinis
statua
Neapo-
li ere-
da.*

cujus rei monumentum, Apollini statuam Neapolitani erexere, columba humero insidente, quam ipsa inspicere & adorare videbatur: Thesprotiumque agrum ab Eubœa haud multum distare certum sit, quasi ad hoc alludens poëta, subdita regno Thesproti æquora Miseno proxima affirmavit: scilicet quia ex Chalcide Thesprotis proxima & Cumæis profecti, agrum Miseno finitimum, hoc est, ipsas Cumas tenuerunt, propterea loca subdita videri: sole-
reque non ignobiles poëtas loca & recessus circumscribere, illaque non exposite & aperte, sed quasi per tegmenta & figuras obliquis orationibus denotare: idque sensisse doctos viros: itaque versus interpretatos fuisse dixi. Nunquam, inquit Accius, quod ego scio, tam hispida & agresti aure Propertius fuit, ut cum Chalcidem aut Cumæos dicere contenderet, Thesprotium agrum quasi finitimum illorum loco nuncuparit, quum præsertim nulla societas aut communio cum Thesprotiis agro Cumano fuerit:

con-

constetque, si omnes sinus, promontoria, litora, insulas, & urbes maritimas, ac maria vasta, & terræ infusa, ex omni antiquitate percensere velis, Thesprotios magno litorum flexu & multiplici sinu, longe à Chalcide, Eubœa & Cumæis abesse: nec ita finitimos, ut forsan arbitraris. Neque ego hujus poetæ præstantis ingenii vim, hos nitidissimos & mundissimos versus optime editos, tam abstruso & recondito significato verborum conculcasse putarim. Etenim si Chalcidenfes & Heretrienfes ex Eubœa, classe huc advectos Cumas condidisse, & pulcherriam Campaniæ oram, ac loca Miseno proxima tenuisse fama fert, sicut Japygiam, Phaliscos, Nola & Abellam tenere, cur loca Miseno finitima potius Thesprotiis quam Chalcidenfibus, quam Heretrienfibus subdita dixerit, equidem ignoro: cum & hi veri incolæ sint, & longe aptius convenientiusque fuit, istos, quam illos, cum quibus nullum erat commercium, nominasse. Verum, inquit Accius, si versus istos bene pensitare, & verba ac sensus aure attenta rimari volumus, non Thesproti, ut communis error habet, sed Prochyta à poetâ scriptum fuisse facile contenderim. Idque ita esse, in quodvis pignus vocarim, non aliter scriptum carmen ab eo editumve fuisse. Sed hic error ita aliquibus insedit penitus, ut divelli haud facile queat. Quod tamen ita esse, inclinât animus probabili argumento, cum ¹ Prochyta & Pithecusæ à continente æstu marino avulsas, quandoque circumfluum mare insulas fecisse, liquido constet, sicut Capreas, Leucosiam, Syrenes, & ² Oenotrias: seu quod multi tradunt, Inarimen montem fuisse, qui motu terræ disclusus à continente, Prochyta fecit insulam, angusto freto interfluente, quæ Græcis ab effusione dicta est. Ipsamque & Pithecusæ disclusas montis partes, proximas Cumanorum finibus tanquam moles objectas ante agrum Cumanum & Misenum

¹ *Prochyta & Pithecusæ.*] Strabo libro primo & sexto.

² *Oenotrias.*] De his omnibus Strabo d. lib. 6.

num existere, antiqua monumenta annalium prodidēre : quod & nunc vidēre licet. Subdita ergo Prochyta regno Miseni proxima æquora poetam dixisse crediderim, cum ipsa litora facili trajectu apta & coherētia sint : quippe cum ante ipsam parvo freto distincta jaceant, propterea subdita videri potius, quam Thesprotios, cum quibus nullum commercium fuit, extimos & remotissimos intellexisse. Insulas quoque regna nuncupari, Virgilii testimonio probatum est 7. *Æneidos*, dum inquit :

*Insula
regna
subinde
nuncu-
pantur.
Propertius
sal-
so mon-
ta fuisse
existi-
mans.*

Fertur Theleboum Capreas dum regna teneret.

Hujusque erroris illud quoque specimen est, quod alio in loco communi opinione, pudendo errore, receptum erat navitam hunc poetam fuisse : quod quidem ita fuit in confesso, ut in ejus vitæ commentariis plerique id pro certo posteris tradere non dubitarint, ut altero versiculo constare videbatur :

— *quamvis navita dives eram.*

Quo imperitius dici profecto nihil potuit, cum neque hoc usquam gentium tradatur, ut elegantissimus poeta & honestissimus, vitæ genus, poetarum studiis piacularē, & portentosum nautæ munus concupiverit. Et portenti ac prodigii simile est, hæc commenta in tanti ingenii viro opinari. Sed quod à vero minime abest, mendum etiam in hoc versiculo facile, inquit, ostendimus : si quidem ubi legebatur *perperam*, *quamvis navita dives eram*, non ita *dives eram* dicendum fuit. Hujus quoque rei haud improbabile documentum videri, quod Jovianus Pontanus vir multæ eruditionis, antiquissimo firmabat testimonio, Propertii elegias patrum nostrorum ætate, & se adolescentulo primum in lucem prodiisse, cum antea incitia temporum incompetæ forent & incognitæ : opusque oblitteratum, & longissimo ævo absumptum, corrosis & labentibus literis in cella vinaria sub doliis inventum apparuisse, & cum libelli vetustate, verbis & nominibus absumptis longo situ & senio, quod in diuturna obscuritate la-

*Locus
a ius
Propertii.*

*Propertius
elegia
quando
& ubi
reper-
ta.*

te latuerat, veram lectionem assequi nequirent, effectum ut mendosi inde codices prodirent: paulatimque discuti errores, & corrigi cœpti sunt: nec tamen effici quîsse, ut posteris omnino integri inoffensaque darentur. Ad hunc modum Accius Syncerus noster, scite adinodum apud complusculos qui aderamus, sermocinabatur. Itaque mendaces libellos deprehendebat, erroresque dijudicabat, ac perpenso iudicio vitia rimababatur.

CAPUT II.

Qui quæstores Roma, quotque fuerint, qualisque potestas & munus erat, aut jurisdictio. Item de ærariis.

O Rigo quæstorum antiquissima est, ^{Quæstorum origo.} ut Pomponius & Gratianus scribunt: quippe à conditore urbis Romulo, deinde Numa Pompilio, ut nonnulli putant: ut vero plures certioresque, à Tullo Hostilio quæsturam primo inventam fuisse autumant. Sed sicut hoc incertis auctoribus traditur, ita exploratum est, ^{Primi bini} Valerium Publicolam, qui cum Bruto consul fuit, cum Saturni ædem & ærarium condidisset, duos quæstores, qui publicæ pecuniæ præessent, suffragiis populi creari voluisse. Fuere autem hi P. Veturius & M. Minutius, qui primi ex patribus quæsturæ munus curiatis comitiis cepere. ^{Quæ res cum bene creditur.}

TIRAQUELLUS.

1 *Ut Pomponius.* Imo vero Ulpianus in l. 1. ff. de offic. Quæst. Quamvis sciam ipsum Pomponium in l. 2. §. populo. ff. de orig. jur. de eorum origine aliquid scripsisse.

2 *Et Gratianus.* Imo Gracchanus Junius l. 7. de Potestatibus, referente Ulpiano ubi supra. Cujus etiam mentionem fecit Plinius l. 33. c. 2.

3 *Valerium Publicolam.* Ut tradit Plutar. in vita illius. Sed aliter Corn. Tacitus lib. xi. Ann. 22. cujus hæc verba sunt, *Sed Quæstores, regibus etiam tum imperantibus, instituti sunt: quod lex Curiata ostendit ab L. Bruto repetita. Mansitque Consulibus potestas deligendi,*

*donec enim quoque honorem populus mandaret, creatique primum * Valerius † Posthumius, Æmilius Mamercus sexagesimo tertio anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comiserantur.*

GOTHOFRIDUS.

* Plutarchus dissentit. Nominat enim ille P. Veturium & M. Minutium. Imo & Livius & Dionysius pro Mam. Æmylio habent Cælonem Fabium. Lips. comment. ad Tacitum.

† Val. Potitus, quod Valeriz gentis cognomen est. Lips.

TIRAQUELLUS.

4 *Quæ res.* Ex Livio l. Decad. l. 4. in 2. locis.

Q

I E

Deinde
de qua-
tuor.

Mox
seni.

Tan-
dem ul-
tra vi-
ginti.

bene & prospere reipublicæ cessisset, & plebs cum patri-
bus tumultuata, quæsturæ se participem fore contende-
ret, eo deducta est, ut ex duobus quatuor quæstores fie-
rent: duo, qui urbanis negotiis ¹ & ærario præessent: duo,
qui consulibus ad belli ministeria præsto forent: liberum-
que esset ut hi possent populi suffragio ex plebe vel patri-
bus creari: quo tempore tanto certamine in quæsturam
plebs invasit, ut ex quatuor vix uni patricio, ² Fabio scilicet
Ambusto, locus relictus foret. ³ Interjecto deinde tem-
pore, quo Picentes assiduis cladibus fatigati, in populi
Romani societatem asciti sunt, quæstorum numerus au-
ctus fertur, ⁴ ut seni crearentur. Conjectari licet, ⁵ auctis
populi Romani vectigalibus, & quæstu uberrimo ex
provinciis proveniente, illorum numerum, qui id mu-
nus exequerentur, quibusque curatio hæc demandaretur,
augeri oportuisse: ⁶ donec Syllana lege intercursum
temporum, ⁷ ultra viginti excrevisse dicuntur. Quid au-
tem quæstorio muneri conveniat, separatim & intercise
⁸ auctores tradunt. ⁹ Nam Consules ¹⁰ Prætoresque in
pro-

¹ *Et ærario præessent.*] Asconius
Padianus in 3. in Verrem act. post
princ. Pomponius Jurisconsultus l. 2.
§. deinde cum ærarium ff. de orig. jur. &
probatyr ex multis sequen.

² *Fabio scilicet Ambusto.*] Livius ubi
nuper citavimus.

³ *Interjecto deinde tempore.*] L. Flo-
rus Livii Epit. lib. 15.

GOTHOFRIDUS.

⁴ *Ut seni crearentur.*] Tacitus & E-
pitome Livii affirmant, ex quatuor,
numero duplicato, mox octo fuisse
creatos. Quod accidit circa annum
urbis CDLXXXVIII.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Auctis populi Romani vectigali-
bus.*] Corn. Tacitus l. 11. post ea ver-
ba, quæ supra ex eo citavimus.

⁶ *Donec Syllana * lege.*] In eodem
loco.

GOTHOFRIDUS.

* *Supplendo Senatui, ut scribit Tacit.*

⁷ *Ultra viginti excrevisse dicuntur.*]
Nec satis id quoque, Jul. Cæsar dicta-
tor quadraginta creavit. Vide Dionem
lib. XLIII.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Auctores tradunt.*] Vt Plutarch.
in Gracchiis.

⁹ *Nam consules.*] Livius 3. Decad.
lib. 8. ad finem.

¹⁰ *Prætoresque.*] Livius 3. Decad. li-
bro 3. ubi de Quæstore Marcelli Clau-
dii Prætoris. & Plutarch. in vita Cæ-
saris, ubi dicit illum fuisse Quæsto-
rem Tiberonis Prætoris in Iberia, &
ipsum quoque Prætozem creavisse
Quæstorem filium ejusdem Tiberoni-
is. Asconius Padianus in 1. actione
in Verrem scribit Ciceronem fuisse
Quæstorem sub Scoto Peduano Præ-
tore, & Q. Coelium Nigrum sub Ver-
re etiam Prætozem.

¶ *Quorum*

provincias profecturi, singulos Quæstores, ^{Quæ-} quorum curæ ^{storum} captiva præda, & quicquid auri argentique inde adveni- ^{offi-} ret, appensum adnumeratumque demandaretur, apud se ^{cium} habebant. Quorum munus erat, ² vectigalia populi Romani in provincia exigere, ³ stipendia præbere militibus, singulaque accepta expensaque rationibus inferre: ⁴ multas quoque pecuniarias tam Romæ quam in provinciis exigere & in publicas tabulas notare: ⁵ omniumque rerum pecuniarumque notas & illustres rationes dare: illasque confectas & consolidatas absolutasque ⁶ per suos scribas ^{Scriba} in ^{qua-} ^{storum}

1 *Quorum cura captiva præda.*] Livius 1. Decad. lib. 5. *Ingentique præda est positus, cuius pars maxima ad Quæstorem redacta est.* Rursumque, *Castra capta, præda ad Quæstorem redacta.* Et 3. Decad. lib. 6. loquens de bonis captivorum Campanorum, *Iussique, inquit, ad Quæstores deferre quod auri argentique haberent.* Et alibi eodem libro, ubi de præda Carthaginis novæ. *Hæc omnia, inquit, C. Flaminio Quæstori appensa adnumerataque sunt.* Et paulo infra loquens de oblidibus captis. *Legatis, inquit, presentibus suos restituit. Cæterorum curam benigne tuendum C. Flaminio attribuit.* Et 1. 7. *Scipio Afros captivos vendere Quæstorem iussit.* Et de hoc quoque loquens Valer. Maximus lib. 5. c. 1. ubi de Scipione Africano. *Huic, inquit, factis per ejusdem viri humanis: à Quæstore suo hasta subjectos captivos vendente, puer eximia forma & liberalis habitus missus est.* Sed ut redeamus ad Livium, idem Decad. 4. lib. 4. de M. Catone loquens, *Vergestanos ceteros Quæstori ut venderet imperavit.* Dionysius Halicarnassæus libro 8. *Consul, tota præda spoliisque & captivos per Quæstorem venditis, in urbem deferri iussit pecuniam.* Idem de agris ex hoste captis, qui ob id Quæstorii dicebantur, scribit Siculus Flaccus in libro de conditionibus agrorum.

2 *Vectigalia.*] Et tributa ex Apulejo Apologia 2. *Pro eo, inquit, agello tributum dependi, presens est Quæstor pu-*

blicus, cui depensum est.

3 *Stipendia præbere militibus.*] Nam & Asinius Pollio inter epistolas fam. Ciceronis libro 10. epist. 31. queritur quod Balbus Quæstor, magno pondere auri & argenti coacto de publicis actionibus, ex Hispania fugerit, ne stipendio quidem militibus reddito. Et adde, Quæstores ea quoque stipendia, quæ à regibus aut nationibus pendebantur, accepisse, ex Livio 5. Dec. 1. 2.

4 *Multas quoque pecuniarias.*] Id sumptum ex Corn. Tacito 1. 13. *Neve, inquit, multam ab eis dictam Quæstores ararii in publicas tabulas ante quatuor menses referrent.* Et Alconio Pædiano in 3. in Verrem act. *Quæstores urbani ararium curabant, ejusque pecunias expensas & acceptas in tabulas publicas referre consueverunt.* Sed hi, ut vides, loquuntur de Quæstoribus arariis & urbanis. Et adde, bona publicata vendere, & in publicum redigere, ex Livio 1. Decad. lib. 4. ubi loquitur de bonis Sp. Melli. Et 3. Decad. 1. 8. ad finem, ubi loquitur de agro Campano. Et Dionysio Halicarnassæo 1. 7. ubi de accusatione M. Coriolani.

5 *Omniumque rerum.*] Cicero in 3. in Verrem act. & ibi Alconius Pæd.

6 *Per suos scribas.*] Nam & scribas habuisse Quæstores, præter illum Ciceronis locum, aperte colligitur ex eodem Cicerone in 1. in Verrem actione, ubi loquitur de Potamone Quæstoris ipsius Verris scriba & familiaris.*

in ærarium deponere : quos quidem scribas maximæ probitatis, ne quid fraudis dolive admitteretur, huic muneri ¹ adscribebant : tametsi scribæ officium ² Romanis mercenarium fuerit, nec magni testimonii aut precii : ³ Macedonibus contra, apud quos nisi viri expertæ virtutis, magnisque rebus gestis, & pro cumulo magnæ gloriæ admittebantur. ⁴ Siquidem Eumenes Cardianus scriba Philippi regis fuit : & alii viri illustres, hoc munere velut amplo honore honestati fuere. ⁵ Cato vero in quæstura ministros & scribas rationibus obnoxios, graviter increpitos, quod parum integra fide æra persolvissent, scædum in modum vexasse, & magistratu dejecisse dicitur : qui tam accuratè quæsturam gessit, ut unus ex quæstoribus quotidie ad ærarium veniret primus, & rationibus confectis recederet postremus. Hos enim quæstores à principio ⁶ consules eligebant, ⁷ nonnunquam sorte ductos accipere coacti sunt : donec eum quoque honorem populus suffragiis tribunitiis, quibus libitum est, demandavit. In qua re id

Cato in
scribas
infide-
les.

Quæ-
stores à
quibus
eligen-
bantur.

obser-

GOTHOFRIDUS.

* Fuerunt & Adilitii scribæ, Prætorii, ærarii, Portorii. Solebant & alii cum consulibus mitti in provincias, qui vocabantur *Quæstores Consulum*, ut colligo ex Tacito lib. 16. Annal.

TIRAQUELLUS.

¹ *Adscribebant.*] Scilicet ipsi Quæstores. Nam, ut scribit Livius 4. Dec. lib. 10. *Q. Petilius Quæstor L. Petilium scribam in decuriam legat.* Plinius tamen lib. 4. epist. 12. ita de ea re loquitur, ut scriba à Quæstore non deligeretur, sed ei sorte eveniret. *Cum in provinciam, inquit, Quæstor exisset, scribamque, qui sorte obliterat, ante legitimum salarium tempus amississet, &c.*

² *Romanis.*] Paulus Æmilius in vita Eumenis.

GOTHOFRIDUS.

Romanis mercenarium.] Certe postea factus satis honestus scribarum ordo : quippe in quem multi sæpe liberti precio adscribebantur. Tandem

etiam ita ampliatum, ut per decurias tribueretur.

TIRAQUELLUS.

³ *Macedonibus contra.*] Ibi, & vide, quæ scripsi in Commentariis Nobilitatis cap. 34. num. 5. incip. *Scribas, & multis seq.*

⁴ *Siquidem Eumenes.*] Paulus Æmilius, Plutarch. uterque in vita ipsius Eumenis.

⁵ *Cato vero.*] Vticensis scilicet, ex Plutarcho in vita illius. Quanquam & Cato Censorius Quæstor quoque fuit sub Scipione Africano, apud Livium 3. Decad. lib. 9.

⁶ *Consules eligebant.*] Corn. Tacitus lib. 11. & iterum lib. 13.

⁷ *Nonnunquam sorte.*] Idem eodem illo libro 13. & in vita Agricola. Sed & nonnunquam etiam extra sortem ex Senatusconsulto Quæstor dabatur ex Livio 3. Decad. l. 10. *Latium, inquit, cuius ante legati eo anno Quæstores extra sortem ex S. C. opera meliabantur, &c.*

I. Alii

observari meminimus, ut antequam consul provincia decederet, quaestori magistratu abesse non liceret. ¹ Alii vero quaestores dicti, qui provincias decreto senatus sortiebantur: qui etiam jus dicere, lictores habere, & munera belli obire, ac magistratus insignia in provincia ferre poterant: quibus & mandata imperia & exercitus commissos, illorumque ductu & auspicio egregie bella gesta, provincias administratas & perdomitas, hostes victos & profligatos, atque exercitus fusos & multiplici clade affectos legimus. Præter quos ² urbani quaestores fuere: qui etsi nullo imperio fungerentur, quippe qui ³ nec vocationem, nec prehensionem haberent, nec sella curuli, ut plerique magistratus, neque lictoribus aut viatoribus insignes forent, & apud prætorem possent à privato in jus vocari: negotiosa tamen & plena sollicitudinis administratio fuit: ⁴ Nam & ærarii, & vectigalium populi Romæ curam gestire: ⁵ tum si quid pecuniarum publice vel privatim erogari, ⁶ vel in ærarium condi deberet, quaestorum curæ demandabatur. ⁷ Cumque exercitus scribi, & in campum

*Aliud
quaestorum
genus.*

*Quaestores
urbani.*

*Quaestorum
urbano-
rum
notionem.*

legio-

¹ Alii vero Quaestores dicti.] Ex Strabone libro 13. discis, Fimbriam Quaestorem missum cum Val. Flacco, Consule, bellum adversum Mithridatem aggrediente.

² Insignia in provincia ferre poterant.] Quod ex eo satis constat, quod M. Livius Drusus, Quaestor in Asia nullis insignibus uti voluit, ne quid ipso esset insignius, ut Plinius secundus, si is est, Virorum illustrium c. 66.

³ Urbani Quaestores.] Vide Cicero- nem ad Atticum lib. 2. epist. 6. ad fin. Livium 1. Decad. l. 7. Valerium Maximum lib. 2. cap. 3. & Asconium Pedianum in Verrem act. 3. ubi & ipse Cicero mentionem facit hujusmodi Quaestorum urbanorum.

⁴ Nec vocationem, nec prehensionem.] Hæc & quæ sequuntur transcripta sunt ex Varrone apud A. Gellium l. 13. c. 13.

⁵ Nam & ærarii.] Dictum est supra in verbo, Et ærario præessent.

⁶ Tum si quid.] Livius 4. Decad. l. 9. non ita longe post princip. tradit vicenos quinos & semisses in millia æris Quaestores urbanos cum fide & cura solvissent pro stipendio collato à populo in publicum, quod ei solatium antea non esset. Et in eodem libro: S. C. factum est, ut singulis his centena millia æris Quaestores Urbani ex ærario darent.

⁷ Vel in ærarium condi.] Inde captis à Marcello Syraculis, Quaestor cum præsidio ad Nassium ad accipiendam pecuniam regiam custodiendamque missus est, apud Livium 3. Decad. l. 5.

⁸ Cumque exercitus scribi.] Livius 1. Dec. lib. 3. Hæc omnia, inquit, adeo mature perfecta accepimus, ut signa eo ipso à Quaestoribus ex ærario prompta delataque in campum. Et lib. 7. Is impigre exercitus scripto, cum omnes extra portam Capenam ad Martis adem convenire armatos juniores jussisset, signaque eodem Quaestores ex ærario deferre, &c. Sed

Q3

his

legiones educi oporteret, signa militaria à quaestoribus ex ærario promebantur: eaque ad consules in expeditionem ituros mittebantur. Quinetiam regibus & legatis, ex ultimis oris terrarum Romam profectis, ¹ publicum hospitium & munera, quæ ² lautia dicta sunt, ³ sæpe comatus large & hospitaliter, ⁴ & vestimenta per quaestorem urbanum publico nomine præstabantur: ipsisque ac comitibus, ne quid rerum deesset, urbani quaestoris curæ man-

his adde, quod & ipsi Quaestores catenas, quibus nocti vincirentur, asservabant: ex eodem Livio 5. Decad. lib. 1. cuius hæc sunt verba, *Fuens ira, vocatum qui pro Quaestore Marcius erat, catenas poposcit, vinculos se Junium Manliumque muniturus Romanum missum.*

¹ *Publicum auspiciam.]* Ut satis patet ex locis Livii, quæ mox adducemus: & præterea ex eodem 5. Decad. lib. 9. ubi de Prusia Romam adventante, *Datus, inquit, qui circumduceret eum, L. Cornicius Scipio, Quaestor, qui & Capnam ei obviam missus fuerat: & ades, quæ ipsam comitesque ejus benigne recipere, conductæ. De quo etiam Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. Idem Senatus, inquit, cum ad gratulandum sibi Prusiam Bithynia Regem, Perse devicto, venire audisset, obviam illi P. Corn. Scipionem Quaestorem, Capnam missus, censuitque ut ei domus Romæ quam optime conduceretur, & capia non solum ipso, sed etiam comitibus ejus publice præberetur. Et continuo post scribit, quod, cum Rex Ptolemæus à minore fratre regno spoliatus, petendi auxilii gratia cum paucis admodum servis, squalore obitus, Romanum venisset, ac si in hospitium Alexandrini pictoris contulisset. Id postquam Senatus relatus esset, arcerisito juvenem, quam potius accurata exensatione usus est, quod nec Quaestorem illi more majorum misisset, nec publico hospitium eum excepisset: eaque non sua negligentia, sed ipsius subito & clandestino adventu facta dixit, & illum à curia subito ad publicas penates deduxit, hortatusque*

est, ut depositis sordibus, advenudi ipsius diem peteret: quinetiam curæ habuit, ut munera ei per Quaestorem quotidie darentur.

² *Lautia dicta sunt.]* Livius 3. Decad. lib. 8. *Locus, inquit, inde lautiaque legatis præberi jussit, & numeris ergo in singulos dari ne minus dena millia aris.* & lib. 10. quo loco mox citabimus. Et 4. Decad. lib. 3. *Brevi post legati & à T. Quintio & ab rege venerunt. Macedones deducti extra urbem in vallum publicam, ibique iis locus & lautia præbata, & ad eadem Bellona Senatus est habitus.* Et lib. 5. ubi tradit *Attalo & Eumenis fratris legato, datæ ad ades liberae, ac lautia decreta: & munera equas duas, binaque pnestria arma, & vasa argentea centum pondera.* Et 5. Decad. lib. 5. *Stantibus in Comitio legati, an locum lautiaque darent, notum hospitale jus in eis servandum censuerunt.* Plutarch. Problem. cap. 42. *Quætores, inquit, legatis munera mittebant, quæ Lautia dicebantur.*

³ *Sæpe comatus.]* Livius 5. Decad. lib. 5. scribit, legato *Antiochi regis ades liberae hospitio datas, sumptuumque decretum, donec in Italia esset.*

⁴ *Et vestimenta:]* Livius 3. Decad. lib. 10. de legatis Masinissæ loquens, *Prætor legatis in singulis dona ne minus quindam millium, comitibus eorum millibus aris, & vestimenta bina legatis, singula comitibus, Numidisque qui ex custodia missi redderentur regi, ad hoc ades, libera loca, lautia legatis decreta.* Et 4. Dec. l. 1. *Munera deinde legatis in singulos quindam millium aris ex S. C. missa.*

I Nam

mandabatur. Qui tamen non omnium gentium legatis hæc munera præbere solitaverunt: ' nam si quæ incognitæ legationes adventarent, antequam admitterentur, exploratores minoresque magistratus profecti obviam, qui & quæ petentes venirent, in primis inquirebant: ' inque æde Apollinis extra urbem senatu evocato, postulata noscebant: quos, si videbatur, admitti jubebant. ' Et si socii essent fœderati, aut bene de republica meriti, quo honoratius exciperentur, his obviam prodire, illosque liberali & largo viatico, ac comi hospitio juvare, benigne invitare, comitatuque & copia rerum omnium cumulare, nonnunquam apparatus excipere epulis per oppida perque municipia solebant. ' Sed quum lapsis post temporibus, propagato latè imperio, legati sociorum ab exteris & ultimis gentibus urbem quotidie adirent: quum vix tot comnearibus populus sufficeret, cautum fuit, ut sublato sumptu & viatico, legati regum, municipiorum & colo-

1 *Nam si qua incognita.*] Servius lib. 7. *Æneid.* enarrans eum locum,

— *Ille intrat testis vocari*

Imperat. —

diffinitur hoc loco à Romana consuetudine: Nam legati, si quando incogniti venire nunciarentur, primo quid vellent, ab exploratoribus requirebantur, postea ad eos egrediebantur magistratus minores, & tunc demum Senatus extra urbem postulata noscebat: & ita, si visum fuisset, admittebantur.

2 *Inque æde Apollinis.*] Livius 4. Decad. lib. 4. ubi legati Nabidis Tyranni cum Romam venissent, extra urbem in æde Apollinis Senatus habitus est. Sed & nonnunquam in æde Bellonæ habebatur, ut ex eodem videlicet 3. Decad. lib. 10. ubi loquitur de Legatis Carthaginiensium, & Massinissæ. Et 4. Decad. lib. 3. ubi loquitur de legatis Philippi Macedonum Regis. Nonnunquam item in æde Saturni, ut tradit Plutarch. Problem. 42. Sed non omiserim, legatos quoque Magi-

stratum Romanorum, in æde ipsius Apollinis aliquando receptos & auditos fuisse, ex ipso Livio 5. Decad. l. 1. ubi loquitur de legatis P. Sempronii.

3 *Et si socii essent fœderati.*] Nam apud Livium 5. Decad. libro item 5. non multo ante finem. *Lucius Cornelius Scipio, Quæstor, missus est obviam Prusæ Regi amico, socioque P. Rom. quo deos, qui Romam incolerent, Senatunusque & Pop. Rom. saluaret.* Sed hoc in loco non prætermiserim Persarum Reges legatis hæc munera dare solitos, scilicet, unicuique talentum Babylonicum argenti præstantissimi. Talenta vero fuisse duas argenteas phialas, item armillas, & acinacem & torquem. Hæc autem universa mille Daricis æstimata, & præterea stolum Medicam, quam Dorophoricam appellant. Auctor Ælianus libro Variæ historiæ 1.

4 *Sed cum lapsis post temporibus.*] Totus hic locus, usque ad eam clausulam, *Quinetiam absentibus*, est Plutarchi Problem. cap. 42.

Q 4

1 *Quin-*

& coloniarum, undecunque Romam profecti, ædem Saturni petant in primis, ibique apud præfectos ærarii nomina dare, & literis ascribi debeant: ut quum commodum foret, noscendis singulorum postulatis senatus detur, & post mandata singulis in provincias profecturis consulantur. ¹ Quinetiam absentibus consulibus comitia quæstorem urbanum habere posse, non est controversia. Præter hos fuisse ² quæstores parricos, qui & ³ parricidii dicti sunt, apud multos comperimus: tantæ dignationis, ut capitis reos agere, & majestatis postulare, diemque perduellionis ad populum dicere, capitales res quærere, & de fontibus quæstiones habere possent. ⁴ A quæstoribus Cæsonè Fabio & Lucio Valerio dies dicta perduellionis Cassio fuit. Et ab Aulo Cornelio ⁵ & Servilio quæstoribus M. Volsio, quod falsus haud dubie testis in Cæsonem fuerat, diem dictam accepimus: qui postea severa correctione damnati, suorum facinorum pœnas dedere. ⁶ Hos etiam lictorem & via-

Quæstores parrici, sive parricidii.

¹ *Quinetiam absentibus (Coss.)* Habita Comititia à Quæstoribus Urbanis non esse controversum hic ait: in quo nescio quos sit sequutus auctores. Sane cum sint Comititia aut tributa, aut calata: hæc vero aut centuriata, aut curiata, nunquam calatis, sive Centuriata, sive curiata fuerint, legas Quæstores habuisse Comititia, tum quod vocandi populi jus, tum quod auspicia non habuerint. Ne dicam Consules comitia absentes edixisse, ut observatur ex Livio Decad. 3. lib. 4. Gruchius habet Comititiis lib. 1. cap. 3. & 4. & lib. 3. cap. 3. Superest igitur duntaxat, ut Tributa Comititia habere potuerint Quæstores, eo jure quo & cæteri minores magistratus usi sunt.

² *Quæstores parricos.* Pompejus Jurisconsultus in l. 2. §. deinde cum ararum ff. de origi. jur. & Festus Pompejus libro 14. *

GOTHOFRIDUS.

* Festus sic ait: *Quæstores creabantur, qui cognoscerent de rebus capitali-*

bns. Unde & Quæstores parricidi appellantur.

Quæstores parricos. Hanc nihil vocem esse, & pro ea substituendum, *Parricidos*, ajo cum Joseph Scaligero, Quare cum corrupto Festo errasse heic Alexandrum non est mirum.

³ *Parricidii.* Nam de capite civis Romani, injussu populi, non erat lege permissum consulibus jus dicere, propterea quæstores constituebantur à pop. ut ff. de orig. Juris, §. 23.

TIRAQUELLUS.

⁴ *A Quæstoribus.* Ex Livio 1. Decad. lib. 2.

⁵ *Ex Servilio.* Ex eodem ejusdem 1. Decad. lib. 3.

⁶ *Hos etiam lictorem.* Ex illo ipso ejusdem Decad. lib. 4. ubi de P. Sextio Quæstore loquitur, & Cicerone pro Plancio Quæstore. Nam simulac, inquit, me Dyrrachinum attigisse audivis Plancius, statim ad me, lictoribus dimissis, insignibus abjectis, veste nuda a profectus est.

I Trium-

& viatorem habere, & jus dicere liquet : qui & quæstiores dicti : quam jurisdictionem ¹ triumviri capitales postea sibi vendicarunt. Quos quidem parricos ² Syllæ temporibus ad viginti numerum propagatos, ut de fontibus pœnas exigèrent, auctores memorant. Per quos jus quotidie dici, & senatum suppleri voluit. Est quoque illud animadvertere, quod licet quæstura ³ ex minoribus magistratibus in urbe foret, ejus tamen dignationis erat, ut quisque egregius & bonæ indolis adolescens, ex illa gradum ad reliquos honores faceret. namque hinc aditum reliquis adeundis magistratibus auspicabantur : siquidem primis experimentis, quæsturæ initiati, qui nullis ante honoribus usi erant, inculpatæ vitæ testimonio, ad ædilitatem, mox præturam, & demum consulatum, evehebantur. ⁴ Quinetiam tanto honori quæstura fuit olim, ut viri consulares, magnisque honoribus functi, illam gerere indecorum non putarent. Cum Marco Valerio Volesi nepote, Titus Quintius Capitolinus, qui ter consul antea fuerat, quique amplissimis magistratibus insignis erat, quæsturam gerere non dubitavit. ⁵ Cato quoque triumphalis senex, quæsturam ita gessit, ut consularis potestas quæstorio muneri adjuncta videretur. Quod & lege Pompeja cautum fuit, ut deinceps quæsto-
Quæ-
stores
parrici
ad nu-
merum
viginti-
rium.
Quæ-
stura
primus
gradus
hono-
ris.

Fuit-
Lex
Pompe-
ja de
quæsta-
ra mun-
dere.

¹ *Triumviri capitales.*] Vide infra lib. 3. cap. 16.

² *Syllæ temporibus.*] Corn. Tacitus lib. 11.

GOTHOFRIDUS.

Syllæ temporibus.] Supra notavi.

TIRAQUELLUS.

³ *Ex minoribus.*] Is enim primus honoris gradus erat, ut videre est ex Cicerone in 2. in Verrem actio. & vide infra lib. 3. cap. 3. *Quæstura non honoris ipsius finis : sed patefactus ad consulatum ac triumphos locus novis hominibus videbatur.* Livius 1. Decad. lib. 4.

⁴ *Quinetiam.*] Idem Livius 1. Dec. 1. 3. cujus hæc verba sunt, Cum Marc.

Valerio, Valerii filio, Volesi nepote Quæstor erat T. Quintius Capitolinus qui ter Consul fuerat.

⁵ *Cato quoque.*] Vereor ne non verum sit quod hic dicit : Siquidem M. Portius Cato sub duce Scipione, Quæstor fuisse dicitur, anno antequam fieret Consul octavo, ut extat apud Livium Decad. 3. l. 9. Quod de auctore familiæ Portiæ constitit, Collega L. Valerio Flacco. Cavendum autem à Volaterrano, qui lib. 14. Catonem è Cypro Quæstorem 7. millia talenta asportasse scribit. In quo Strabonem habet repugnantem, qui Prætori Catoni illud tribuit, illi inquam, qui Prætorius se bello civili Uticæ interemit.

Q 5 I Cum-

Quæ-
stores
initio
gladia-
toria
munera
exhibe-
bant.
Quæ-
stores
princi-
pis can-
didati:
Et quod
illorum
munus-

Fuitque inde servatum in exercitu, cum pro re consilium capiendum erat, vel acie duces congregi parant, ut quæstores una cum legatis & senatorii ordinis militibus, tribunis militaribus, & primorum ordinum centurionibus, consilio advocentur. ¹ Cumque antea quæstores designati, gladiatoria munera exhiberent, quod illis erat hoc munus à principibus datum, postea ² Neronis tempore senatusconsulto cautum fuit, ne deinceps quæstores exhibendi gladiatores ad ferrum, ³ necessitate polluerentur. Nec præterierim, quæstores ⁴ principis candidatos ultra præscriptos, cæteris adnumerari: quorum munus erat, acta senatus & principis perscribere: orationes imperatorum, & libellos ad senatum missos cum postulatis recitare, & mandare literis: dictandisque epistolis & legendis assidue vacare. Quare orationes principum, senatusque edicta, ac militum conciones ⁵ per quæstores sæpe perscripta, lecta, & audita fuisse legimus. ⁶ Tametsi Nero princeps missas ad senatum orationes, præterito quæstoris officio, per consules recitasse pro concione: ⁷ & Vespasianus, oratio-

nes

¹ Cumque antea.] Ab initio Quæstura ex dignitate Candidatorum, aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia P. Dolabella velut venum daretur. A. Vitellin, L. Lipsano Coss. introductum est spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum, qui Quæsturam adipiscerentur, ut refert Tacitus lib. 11.

² Neronis tempore.] Tacitus lib. 13. GOTHOFRIDUS.

³ Necessitate polluerentur.] Tacitus l. 11. & 13. Sed quod Nero prohibuerat, induxit iterum post Domitianus, teste Suetonio c. 4. Quem vide etiam in Claudio cap. 24. Tertullianus quoque alludit alicubi.

TIRAQUELLUS.

⁴ Principis Candidatos.] Hæc usque ad clausulam, Tametsi Nero, sunt nostri Ulpiani in l. 1. §. 1. ff. de off. quæst. Sed & ex Sueton. in * Augusto cap. 65. intelliges imperatores per Quæstores re-

citari fecisse vel orationes vel libellos. Ad hæc vide Lampridium in Alexandro.

GOTHOFRIDUS.

* Vide eundem Suetonium in Nerone c. 15. Tito e. 6. Vellejus Paterculus l. 11. se fratremque suum tali officio functum scribit. Dio. l. 54. & 55. communi nomine *tapulæ* appellat. Adde Lævinum Torrentium doctiss. Commentario in Suetonium.

⁵ Per quæstores sæpe perscripta.] Hi vocabantur *Quæstores principis*, ut innuit Tacitus lib. 16.

TIRAQUELLUS.

⁶ Tametsi Nero.] Sueton. in vita illius c. 15. Vide tamen Corn. Tacitum l. 16. circa fin. ubi ita scribitur, *Et oratio principis* (de ipso Nerone loquitur) *per Quæstorem ejus audita est.*

⁷ Et Vespasianus.] Imo vero Titus ipsius Vespasiani filius ex Suetonio in vita illius cap. 6.

1 Sed

nes in senatu quaestoris vice, frequenti curia retulisse dicatur. ¹ Sed cum quaestura annuus magistratus foret (quippe ^{Quaestura annuus magistratus.} finito anno, ex legis praescripto, redditus quaestori permittebatur) quosdam tamen prorogato imperio, continuo triennio aerarii curam, & quaesturae munus gessisse commiserimus: ² donec lapsis temporibus, desito quaestoris officio, cura aerarii à quaestoribus urbanis ad praetorios praetoresque, ac praefectos aerarii, lege promulgata ab Augusto translata fuit. Is enim ex numero senatorum praefectos aerarii delegit primus: deinde sorte ducti fuere ex numero praetorum: quam ³ Claudius Caesar à praefectis ad quaestores rursus devolvi iussit. ⁴ Deinde Nero curam tabularum publicarum à quaestoribus ad praefectos transferri voluit: donec ⁵ ad Vespasiani tempora perventum est, quibus rursus à praetoribus cura aerarii gerebatur. Apud Athenienses vero amplissimus magistratus quaestura fuit: quam cum gereret ⁶ Periander, gravissimam contraxit offensam, quod parcius frumentum populo impartiret, proptereaque accusatus, & à plebe pro concione lapidibus obrutus fuit. ⁷ Cur autem in aede Saturni aerarium esse voluerint, licet varia opinio dissentiat, illorum sententiae accedo magis, qui censuerunt, id quod nonnulli tradunt, & ad fidem pronius est, Valerium Publicolam, qui Saturni aedem con-

struxit, ^{Quaestura apud Athenienses. Periander lapidatus. Aerarium in aede Saturni constructum.}

¹ Sed cum Quaestura annuus.] Ex Plutarch. in vita C. Gracchi.

² Donec lapsis temporibus.] Hæc sunt Suet. in vita Augusti cap. 36. & Taciti lib. 13. Sed & quantum ad Praetores est illud ipsius Taciti lib. 1. *Resistentibus aerarii Praetoribus subvenit Caesar.* Et lib. 13. idem dicit *sub Vespasiano Praetores aerarios aerarium tractasse.* Et quod attinet ad Praefectos aerarii, vide Plinium Juniores lib. epist. 1. epist. 9. & in Panegyrico ad fin. & Gell. l. 13. cap. 23. *

GOTHOFRIDUS.

* His insuper adde, quæ doctissimus Lipsius Commentario ad 13. Annal. Taciti congestit.

TIRAQUELLUS.

³ Claudius Caesar.] Tacitus d. l. 13. & Sueton. in Claudio cap. 13.

⁴ Deinde Nero.] Tacitus ubi supra.

⁵ Ad Vespasiani tempora.] Idem Tacitus lib. 13.

⁶ Periander.] Pyrrander legendum est ex Plutarch. qui idem in Opusculis scribit auctoritate Calisthenis. Quod autem apud Athenienses essent Quaestores, videbis ex Livio 3. Decad. l. 8. uti & apud Carthagenenses ex eodem Liv. 4. Decad. lib. 3.

⁷ In aede Saturni.] Plutarch. in vita Publicolæ & Problem. Rom. cap. 42. & Macrobi. l. 1. Sat. c. 8. vide in nostris retractibus l. 1. §. 4. gloss. 7. num. 12.

I Tabula

Nemis
 & Ti-
 bure
 e-
 tiam
 fuit a-
 rarium.
 Ara-
 rium
 sac-
 rarium.
 Vice-
 sima-
 rium
 aurum,
 Vice-
 sima-
 rium,
 Cimi-
 liar-
 chium.

struxit, loci opportunitate ductum : quum omni aditu perseperto, undique præruptus & ab accessu munitus locus foret, eandem Saturni ædem æris publici, legumque & senatusconsultorum, ¹ tabularumque publicarum, & si- gnorum militarium sacrarium esse voluisse. Præter quod Saturni ærarium, ² Nemis quoque & Tibure, sacrarum pecuniarum thesauros ad incertos belli eventus, si externa vis ingrueret, longo tempore servari accepimus. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, in eadem Saturni æde fuisse sanctius ærarium intentionis curæ: in quo ³ aurum vicesimarium, quod ex vicesimis exigebatur, ad ultimos casus & in extrema fortuna populi Romani servabatur : quod vicesimarium, ab aliis ⁴ cimiliarchium dictum est.

Ex

¹ *Tabularumque publicarum.*] Ser-
 vius enarrans illud Virgilii l. 2. Georg.

— *Aut populi tabularia vidit.*

Ubi, inquit, actus publici continentur.
 Significat autem templum Saturni, in quo
 * ærarium fuerat, & ubi reponebantur
 acta, qua susceptis liberis faciebant pa-
 rentes, citatque illud Juvenalis Sat. 6.

Tollis enim & titulis actorum spargere
 gaudes

Argumenta viri. —

Quibus adde quod & in æde Castoris
 nonnunquam pacta & foedera fige-
 bantur, ut videre licet ex Livio l. Dec.
 lib. 8. dum mentionem facit civitatis
 datæ Campanis.

GOTHOFRIDUS.

* Fuisse alia acta necesse est, ab il-
 lis, quæ in atrio libertatis adservaban-
 tur. Livius l. 43. Græci vocant γράμ-
 ματα δημόσια.

Tabularumque publicarum.] Vnde
 & Saturnus tabularum inventor fuit
 dictus, opinor. Tertullianus Apolo-
 get. & August. de civit. Dei.

TIRAQUELLUS.

² *Nemis quoque & Tibure.*] Appia-
 nus Alexandrinus bellorum civilium
 lib. 5. *Nemis*, ait, ac Tibure, thesauri
 nunc vel maxime sacrarum pecuniarum
 adservantur copiosissimi.

³ *Aurum vicesimarium.*] Livius 3.
 Decad. l. 7. *Cæteris*, inquit, expedi-
 entibus quæ ad bellum opus erant Consulibus,
 aurum vicesimarium, quod in san-
 ctiore ærario ad ultimos casus servaretur,
 promi placuit. Et de hoc sanctiore æra-
 rio Cæsar lib. 1. belli Civilis, *Lentulus*,
 ait, *aperto sanctiore ærario ex Urbe pro-*
fugit. Cic. in 6. in Verrem actio. Pri-
 mum mihi literas publicas, quas in æra-
 rio sanctiore conditis habebant, proferunt.
 Ad Attic. lib. 7. epist. 20. *Attulis man-*
data ad Consules, ut Romam venirent:
pecuniam de sanctiore ærario proferrent.

⁴ *Cimiliarchium.*] *Cimeliarchium* le-
 gendum. Est enim κειμήλιον, the-
 saurus, aut aliud reconditum quippiam
 ac sepositum. Homerus l. 15. *Odyssæa*
 non adeo longe à princip.

Βέλομαι ὅθι νεῖδεῖ ἐν ἡμέτερ', εἰ γὰρ
 ὅππῃ

Οὐρεν ἰὼν καί λησποι, ἐπὶ κλειπασιν
 ἡμεῖσι,

Μὴ παλὶρ ἀντίσιον δειξέμεν αὐτοὺς
 ὄλωμεν.

Ἢ πρὸς ἐν μεγάρων κειμήλιον ἐδιδόν
 ὄλη;

Et Nonnus:

Ὅρα φυλοῖζῃ σώματι ἡμεῖσι
 κειμήλιον.

Hincque *Cimiliarcha*. l. jubemus C. de
 sacrof.

Ex quo ¹ C. Cæsar primo ingressu civilis belli, laterum aureorum sex & viginti millia, percussæ vero monetæ, pondo trecenta millia, quod erat tot triumphis partum congestumque, ² & laſerpiti pondo centum & undecim protulisse fertur. ³ Post quæ legimus ærarium militare cum vectigalibus novis ab Augusto editum: unde prompta pecunia stipendiis sufficeret. ⁴ Eadem vero Saturni in faucibus Capitolii fuisse constat, ⁵ qui mons Saturnius dictus, ⁶ ubi Carmentis phanum, à quo ⁷ Carmentali portæ nomen datum: ibi quoque ⁸ Saturnia porta, quæ Pandana, eo quod semper pateret, dicta est: in qua æde senaculum fuisse auctores memorant. Apud Græcos illud fuit notatum, ⁹ Minyam Chryſæ filium, qui Minyis imperitavit, condendis pecuniis thesauri locum munivisse primum. Tum si quando conspirante Græcia, communi consilio bellum gerendum foret, ¹⁰ in Delo insula, quam sedem bello delegerant, collatas pecunias ad belli opus tanquam ærarium deponere consueſſe: idque quantum opinione auguror, ideo visum quod difficilis aditu, & ar-

*Era-
rarium
mili-
tare.
Saturni
ades
ubi si-
ta-
Car-
mentis
phan-
num,
Porta
Car-
menta-
lis.
Saturni
porta.
Panda-
na.
Delus
belli
sedes.*

sacros. eccl. & chammilarchium, l. ult. §. fin autem. C. de agric. & cens. Rhodiginus lib. 4. cap. 9. quo significatur rerum pretiosarum reconditorium. Et νεμνίαν *tanquam dicas Theſaurarium.*

¹ C. Cæsar.] Plinius lib. 33. cap. 3. Cæsar, inquit, primo introitu urbis in Civitatis bello suo ex ærario protulit laterum 26. M. & in numerato pondo 300.

² Et laſerpiti.] Plinius l. 19. cap. 3. Cæsarem, ait, Dictatorem initio belli Civitatis inter aurum argentumque protulisse ex ærario laſerpiti pondo 111.

³ Post quæ legimus.] Sueton. in Augusto cap. 44. Ærarium, inquit, militare cum vectigalibus novis constituit.

⁴ Eadem vero Saturni.] P. Victor ponit in eadem regione, scilicet septima, templum Saturni, Capitolium, & templum Carmentis Servius ad 2. Æneid. ait de eodem, Est ante clium Capitolii,

juxta Concordia templum.

⁵ Qui mons Saturnus.] Varro l. 4. de lingua Latina. Justinus lib. 43.

⁶ Ubi Carmentis phanum.] P. Victor ubi supra. Halicarnassus Antiq. Rom. lib. 1.

⁷ Carmentali porta.] Ut infra l. 4. cap. 16. Ovid. Fastor. 2.

Carmentis porta dextra est via proxima Iano.

⁸ Saturnia porta.] Varro lib. 4. ling. Latin. Solinus cap. 2. Festus Pomp. lib. 14. ubi de Pandana porta. Et vide infra lib. 4. cap. 16.

⁹ Minyam.] Pausanias l. 9. Ex quo intelliges Minyam & Minyis hic esse legendum.

¹⁰ In Delo insula.] Hæc usque ad versiculum, nunquam, sunt Thucydides lib. 1. Belli Peloponnesiaci, tum alibi, tum in ea oratione Corinthiorum, quam statim citabimus.

¹ Nunquam

*Athe-
niensium
thesauri,
Lacedæ-
moniorum,
Macedo-
norum,
Syracu-
sanorum,
Assyri-
orum,
Camby-
sidis.
Gaza
Dejota-
rii,
Lysima-
chi,
Jugurtha.*

cis in modum munitissimus locus foret. Cœtus quoque & belli consilia, in ejusdem insulæ templo nonnunquam apud Olympia habebant: deque rebus maximis de consilii sententia decernebant. ² Athenienses vero Delphis thesauros omni ætate intactos habuerunt. ³ Lacedæmonii pecunias publicas in thesauris non coëgere, veriti ne violentiores custodes nacti, illas expilarent. ⁴ Macedones in oppido Quinta juxta Tarsum, omnem gazam & pecuniam ad belli opus deponebant. ⁵ Syracusani in Labdalo castello munito, ⁶ Assyrii autem Susi. ⁷ Cambysis ærarium, oppidum Gaza in Palæstina fuit. ⁸ Nam Persæ gazam ærarium vocant. ⁹ Dejotari vero in Pejo Phrygiæ, ¹⁰ Lysimachi thesaurus Pergami servabatur: ¹¹ aliquando in Cetirizi promontorio. ¹² Jugurthæ in Thala & Capsa Numidiæ.

Per-

1 *Nonnunquam apud Olympia.*] Vt patet ex oratione Corinthiorum ad Lacedæmonios apud eundem Thucydidem lib. 1. belli Peloponnesiaci, tum ad fin. in oratione Periclis apud Athenienses.

2 *Athenienses vero.*] Diodorus Siculus l. 11. & Probus Æmyl. in Aristide. Sed & adde, & in ipsis Delphis Spinenſes suos thesauros habuisse, ut tradit Strab. l. 5. non longe post princ.

3 *Lacedæmonii.*] Plutarch. in vita Lycurgi.

4 *Macedones.*] Strabo l. 14. Tamen Perſeus & ipſe Macedonum Rex à Rom. devictus, & in triumphum ductus, pecuniam suam in *Pelta* deposuerat, ut scribit Livius 5. Decad. lib. 4. tum alibi, tum ad fin.

5 *Syracusani in Labdalo.*] Ubi castellum illud fuerit non satis scio: Hoc equidem comperio, Leontini Syracusii regis fuisse pecuniam, ex testimonio Livii lib. 4. sed in Nasso l. 5. Decad. 3. Steph. *Labdalon promontorium Epipolæorum, prope Syracusanos esse*, dicit.

6 *Assyrii autem Susi.*] Herodotus lib. 5. Strabo lib. 15.

7 *Cambyſis.*] Volaterranus lib. 11.

ait ex Stephano *Gazam à Syriis Azam vocari & Gazam, quam Persæ thesaurum dicunt in ea constituisse, qua de quinque civitatibus Philistinorum fuit in Palæstina.*

GOTHOFRIDUS.

* Glossæ: Gaza *χρῆμα*, Περσίδι *Ἀγλίῳ*.

TIRAQUELLUS.

8 *Nam Persæ gazam.*] Pomponius Mela lib. 1. cap. 11. Q. Curtius lib. 3. non multo ante finem. Servius in 1. Æneid. cum locum enarrans,

— *Et Troia gazæ per undas.* & lib. 2. ibi,

— *Huc undique Troia gazæ.*

D. Hieronymus in Eſaiam cap. 39. & in Ezechielem cap. 40. Isidorus l. 26. Etymologiarum cap. 9.

9 *Dejotari vero.*] Strabo lib. 12.

10 *Lysimachi.*] Idem Strabo l. 13.

11 *Cetirizi.*] Idem quoque l. 7. *Hoc, inquit, in littore Cetirizis promontorium prominet, locus munimine validus, quo aliquando Lysimachus opum suarum thesaurum & ærarium usus est.*

12 *Jugurtha.*] Rursus idem lib. 17. & Sallust. in Jugurt. in diversis locis. & præterea de Capſa. Paulus Orosius lib. 5. cap. 14.

1 *Persæ-*

¹ Persarum reges barbaras opulentias ² in montibus ponunt, ³ Hebraei in Thrace & Tauro Hiericuntis: nam sacrum thesaurum ⁴ corbanam vocant. 'Tigranis in Babyrsa & Olana, ⁶ Mithridatis in Petra Armenia. ⁷ Babyloniorum autem regum in Zeugma urbe juxta Euphratem, velut arce tutissima, tributorum thesaurus & ærarium esse consuevit.

Persarum regum, Hebraei, Tigranis, Mithridatis, Babyloniorum.

¹ *Persarum Reges.*] Ipse Strabo libro 15. ad fin. Verum idem eodem libro ante scribit, *Gazam thesauros & monumenta Persarum fuisse in Persepoli & Pasagardis.* Et iterum paulo post tradit *Cyrum suos thesauros Susi & Babylonem candidisse.* Sed adde, quod Bocchus Numidiz Rex thesauros quoque suos in monte Saxeo, qui ad fluvium Malucham erat, reponebat, ex Salustio in Iugurtha.

GOTHOFRIDUS.

² *In montibus ponunt.*] Unde in veteris Poëtæ versiculo:

Persarum montes atque atria dixit
Craßi.

Pro divitiis Persarum.

TIRAQUELLUS.

³ *Hebraei.*] Strabo lib. 16. fol. 503. *Et loca ubi gazæ recondita erat, quarum duo Thrax, atque Taurus, in Hiericuntis ingressu, sita erant.*

⁴ *Corbanam vocant.*] Josephus l. 2. de bello Judaico cap. 8. Eusebius lib. Chronicorum, ubi de Pilato: & probatur Matth. cap. 27.

GOTHOFRIDUS.

Corbanam vocant.] Sic etiam præter cæteros aliquoties Hieronymus in Epistolis.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Tigranis in Babyrsa, & Olana.*] Legendum est *Babyrsa & Olana* ex Strabone lib. 11. cujus hæc verba sunt, *Non procul ab urbe sunt castella quedam munitissima * Babyrsa & Olana, ubi Tigranis Artabastæ thesauri servabantur.*

GOTHOFRIDUS.

* Libri manuscripti habent *Bab-*

Supra, ut notat vindex Strabonis optimus Casaubonus.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Mithridatis in Petra Armenia.*] Strabo lib. 12. dicit in *Cabiri.* At Plutarchus in Pompejo dicit in *Ivera castello.*

⁷ *Babyloniorum.*] Strabo lib. 11. & Statius libro Syl. 3. syl. 2.

Antiqua Babylonis opes, & Zeugma Latina

Pacis iter. —

His autem omnibus adde, *Decebalis Dacorum Regis thesauros fuisse in Sargetia flumine, ex Dione in vita Trajani: Craßi, Lydorum Regis, in templo, quod erat in Branchidis, ex Herodo. lib. 5. Sardanapali in locis subterraneis, ex eodem lib. 2. Sisini, qui Cappadocum imperium adortus est, in Nora, quæ nunc Neroassus dicitur, ex Strabone lib. 12. non adeo longe à princip. Athamannum in Tetraphilia, ex Livio 4. Decad. lib. 8. post princip. Darii in Damasco, ex Q. Curtio lib. 3. Populi Romani in templo Pacis, ex † Herodiano libro 1. In quo non convenit supra dictis de templo Saturni, Carthaginensium pro Sicyonium, ex Pausania lib. sexto.*

GOTHOFRIDUS.

† Refert ibi Herodianus quædam prodigia, quæ post pericula ista Commodi aciderant. Inter quæ fuerat etiam arsura templi Pacis, in quod Romæ divitias magnas congestas fuisset. Cæterum quod Tiraquellus movet, nihil ad Pacis templum pertinere puto, ærarium Saturni. De qua re alibi dicam.

CAPUT

CAPUT III.

Quid responderit super controverso jure testamenti, in quo fundus seu ædes filia legata fuerant.

A Pud tribunalia judicum, cum in foro & judiciis versaremur, ibique affideremus ut postulata cognoscerem: testamentum exhibitum est in hæc verba: T. Sempronium filium honestissimum, ex asse mihi hæredem volo: Septiciæ vero filia meæ impuberi, cum viri potens erit, fundum suburbanum, seu ædes meas, quæ in via lata sunt, do, lego, ut hac dote contenta, Ælio Campano nubat. Cumque filia potens viri, dotem sibi à Sempronio apud judices dari postulare, & lege ageret, tamque ad fundum suburbanum, quam ædes admitti peteret ex legato, ideoque ad judices contestandæ litis gratia venisset, Sempronius contra renitens reclamabat, & Septiciæ alterum tantum deberi ex testamento, ut sive ad fundum, sive ad ædes admissa fuisset, amplius ex legato peti non posse aiebat: cum testamenti verba non utrumque dari, sed ad alterum admitti designarent, illamque si alterum fuisset assequuta, ad aliud jure legati admitti non decere: Cumque ad multam diem jurgii clamoribusque obstreperent, & infinita contentio, atque inexplicabilis difficultas patronorum esset: tandem post immodicas altercationes, consultus ego à judicibus, super hoc jure controverso quid sentirem, testamentum & tabulas mihi exhiberi jussi: quo prolato, cum postulata cognovissem discusso jure quod in controversiam venit, & testamenti verbis mature pensitatis: utrumque Septiciæ deberi, & tam ad suburbanum fundum, quam ædes jure legati admitti posse respondi: quippe cum parentis arbitrium tam super fundo quam domo Septiciæ consuluisse appareat, & hoc ex testamenti verbis liquere. Dicitio enim Seu, ultimæ dispositioni appositæ, in qua omne momentum rei est, & testatoris voluntas sita apparuit, non disjunctiva, sed coaugmentativa est:

*Dicitio
Seu, ul-
tima
disposi-
tioni
apposi-
ta.*

est: illamque copulare verius quam disjungere: propterea utrunque simul comprehendere dixi. Et hoc habere rationem explicatam ex perpetua legis dispositione, quam Paulus jureconsultus, libro juris civilis tertio de legatis, aptissime prosequutus fuit: qui de hac controversia consultus, ita respondit. Verba Pauli ex eo libro hæc sunt: Uxori meæ mundum, ornamenta, seu quæ ejus causa paravi, do, lego, placuit omnia deberi: hoc enim verbum seu, ampliandi legati causa positum est. Quibus perlectis, iudices secundum ipsius postulata Septiciæ litem dedere.

TIRAQUELLUS.

ID caput nil aliud, quam controversiam, ex testamento quopiam ortam, dirimit, Pauli Jurisconsulti responso in l. si quis ita legaverit. ff. de auro & argento legata. Sed id quomodo acci-

piendum sit intelliges ex Accursio & ceteris interpretationibus in eam legem.

[Tertio de legatis.] In hoc Alexander falsus est, dum non proferit Paulum ex debito loco: an vero à jure responsum ejus sit, amplius videris.

CAPUT IV.

Quæ deorum ades extra urbis pomerium sita fuerint, & ex his quæ in urbem postea recepta.

QUOD ædes Vulcani à Romulo primum extra pomerium constructa, in urbem diu admissa non fuit, causam hanc ferunt fuisse, ut is deus procul incendia arce-
ret: neve confinio & quasi contagio, urbi quæ incendiis exposita erat, discrimini aut noxæ foret. quos enim deos, vi sua veteres obesse sunt arbitrati, in urbem diutius non admittere. Hac de causa ædem Bellonæ & Martis extra

Ædes Vulcani cur diu in urbem non admissa. Ædes Bellonæ & Martis.

TIRAQUELLUS.

Quid ædes Vulcani. Id totum utque ad classificationem, hæc de causa, Blundellus est, Problem. cap. 46. Sed & Vitruvius lib. 1. cap. 7. eodemque uti. Vulcani, inquit, fœpæ extra murum collocari, ut è mœnibus, religionibus & sacrificiis citius ab urbis incendiis mœnibus videretur liberari.

GODFREYUS.

* Ibidem ait Vitruvius, Venere quoque & Marti, sua extra murum fuisse. Vulcani templum in circo Ele-

minio collocat Dionysius.

3 *V's sua veteres obesse sunt arbitrati.* [Tertio de legatis.] Atque contra nonnunquam factum. Nam Febris templum in Palatio fuisse, quis nescit? Martis Ultoris in foro Augusti? Venere in foro Castoris?

TIRAQUELLUS.

4 *Ex Martis extra Capenam.* [Livius de Decad. l. 7. Cum omnes extra portam Capenam ad Martis adam convenire armati jussisset, de quo dicam paulo post.

R

17

extra Capenam, quarto ab urbe miliario constructam fe-
runt, ut à Civium mentibus incertinas clades, ardoremque
conferenda manus, à civili cruore ad hostiles pugnas avo-
carent, utque domi jugi concordia quietè viverent, illos
veluti fomenta praeliorum, intra urbem esse nolueret.
In hac æde Bellona summis ducibus, qui fortem stre-
nuamque operam reipublicæ navarunt, post res gestas ma-
gnifice, senatus sæpe dari, ibique de triumphis, deque
victoria consuli imos erat. Martis vero ædem, qui Gra-
divus dicitur, Appia via quindecim stadiis ab urbe, & al-
teram Quirini cognomento, quasi sedati & tranquilli, in-
tra pomerium fuisse, multi meminerunt. Sic Veneris

Vene-
ris Ery-
cinæ.

Eryci-

1. *Us à Circaque membris.* Vitræus lib. 1. cap. 7. scribit Martis ædem extrin-
murum ideo collocari, ut non sit inter ci-
vium armigera diffensio; sed ab hostibus ea
defensa à belli periculo conservetur.

2. *In hac æde Bellona.* Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.
autem Victor eam ponit in 9. regione
urbis ante portam Carmentalem.

3. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Æneid. emigrans eum locum.

Cana fides & Fides, Remo enim patre.

4. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

5. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

6. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

7. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

8. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

9. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

10. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

11. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

12. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

13. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

14. *Martis ædem.* Sæpius dicitur
Livius 3. Decad. l. 8. & aliis multis locis, quæ tibi
citabo infra lib. 6. cap. 6. post prima P.

tantur, quia graminea corona in re mili-
tari maxime est honorationis.

COLERUS.

* Sed Quirinum alii dicunt appel-
lum Romulum.

† Ex flore cum concepisse matrem
Ovidius quoque meminit lib. 5. Fast.

TI. ANTELLUS.

1. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

2. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

3. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

4. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

5. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

6. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

7. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

8. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

9. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

10. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

11. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

12. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

13. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

14. *Sic Martis ædem.* Strabo l. 10.
Erit, inquit, Roma ante portam Collinam
ædificium, quod Veneris Erycinæ tem-
plum dicitur.

COLERUS.

Memorie hujus templi Ovidius
quoque lib. 4. Fastorum. Sed in Sicilia
quoque fuit in agro insule Eryce, quod
verus sit aliquando collatum restau-
ravit Claudius Empiricus, teste Sueto-
nio cap. 6. mulieris insule.

Uique

Erycinæ templum extra Collinam magna mole constructum ferunt, cum porticu insigni, quod devicta Sicilia Marcellus fundasse dicitur, ne libido invalesceret. ¹ Utque luxuria à matribus familiâs abesset procul, ideo ab urbe semotum extra pomerium locaverunt. ² Ad hanc ædem siquando circus maximus Tiberis alluvione inundaret, ludos Apollinares sæpe celebratos comperimus: ³ in quam virgines ætate adolescente Veneris puppas, velut puerilia rudimenta, offerre tradunt. In ea quoque inter cursu temporum, ⁴ Veneris Verticordæ simulacrum, quod homines ab effusa libidine averteret, dedicatum fuit. Sed quæ fuerint ædes deorum extra urbis mœnia, præcipuè traduntur, ⁵ Jovis ⁶ & Fauni; ⁷ atque Æsculapii phanum

Inde Apollinares. Puppæ Veneris offerbantur. Venus verticordæ.

TIRAQUELLUS.

¹ *Utque luxuria.*] Vitruvius lib. 1. cap. 7. Extra murum, inquit, Veneris fœnum ideo collocavit, uti non insuecat in Urbe adolescentibus, seu matribus familiarum, Veneria libido.

² *Ad hanc ædem.*] Livius 3. Decad. lib. 10.

³ *In quam virgines.*] Persius Sat. 2. Nempe hoc quod Veneri donat & à virgine puppa.

ubi vide interpretes.

⁴ *Veneris Verticordæ.*] Val. Maximus 1.8, cap. ult. * Lactantius Grammaticus interpres Statii lib. 5. Thebaidos, in eum locum, non adeo longe à princip.

Cessum & Aditiæ procul ablegasse volucres

Fertur.

In idque etiam trahit illud Virgilii libro 4. Æneid.

Quæ nobis videtur eum, vel eo me solvat æmulum.

Sed id etiam indicat Ovidius L. 4. Fastorum,

Roma pulchritudine prætorum tempore lapsa est;

Camæum veteres consuluisse animum.

Troia subet Veneri fieri, quibus urbane factis;

Inde Venus verso nomina corde tenet.

COLERUS.

* Imo vero Latatium Grammaticum fuisse puto.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Jovis.*] Livius 4. Decad. lib. 4. non longe à fin. In insula, inquit, Jovis ædem C. Servilius Druncivir dedicavit.

⁶ *Et Fauni.*] Livius 4. Decad. lib. 3. Ex eorum multitudo pecunia ædem in insula Fauni fecerunt.

⁷ *Atque Æsculapii.*] Plutarch. Problem. cap. 94. Cur Æsculapii ædes extra urbem posita est? An quod foris salubrius quam in urbe habitare crederetur? Nam Græci quoque in excelsis ac puris locis Æsculapii templa plane collocant. An quod Deum ex Epidaurio arcerisum in urbem venisse opinantur? In Græcia enim non in urbe, sed procul ab Epidaurio Æsculapii templum est. An quod dum draco ex navi in insulam descendisset, & ex oculis evanisset, ipsum eo in loco adis ponenda auctorem ac præmonstratorem fuisse putaverunt? Lucius Florus Epitome Livii lib. 11. Cum circum pestilentia laboraret, missis legatis ut Æsculapii signum Romam ab Epidaurio transferrent, au-

R 2

gum,

Nenia
facellum.
Quietis
& Rediculi
phanum

phanum in insula Tiberis, quam ab Epidauro advectus, sedem sibi delegerat: cum ægra valetudine urbs oppressa, & late vis morbi pervagata foret: seu quod fervente morbo foris habitare salubrius ducerent. ¹ Næniæ quoque sacellum, ² quod cantu querulo funeribus præset, pari exemplo ab urbe semotum, extra portam Viminalem statuerunt: ³ sicut phanum Quietis via Lavicana, ⁴ & Rediculi extra portam Capenam, quod secundo Punico bello constructum fuisse constat. Cum enim Hannibal urbem oppugnaturus, inter Anienem & moenia Romana castrametatus foret, quod nulla bene gerenda rei occasione data, & spe urbis potiunda abscissa, fatum urbis & propitii dii illius mentem ab oppugnanda urbe avertissent, & inde parum feliciter rediisset, Rediculo deo phanum ibi constructum ferunt: dictumque est Rediculi, quod visis quibusdam & ostentis inde deterritus, nullo edito negotio redie-

gnem, qui se in naniem eorum contulit, at, in quo ipsum nomen esse constabat, deportare: eoque in insulam Tyberis egresso, eodem loco sedes Æsculapii constituta est. P. Victor in 14. regione Urbis. Et Plinius l. 29. cap. 1. Maxime vero antiqui medicina questum esse inuani precio visæ recusabant. Ipso templum Æsculapii, etiam cum reciperetur is Deus, extra Urbem fecisse, iterumque in insula traduntur. Et Ovid. lib. 1. Fastorum,

Accepit Phæbo nymphæque Coronida
nationem

Insula, At: idna quam premit æmnis
aqua.

Festus Pompejus lib. 9. Æsculapio ades facta sunt in insula, quod ægroti a medicis aqua maxime sustentantur.

¹ Næniæ quoque sacellum.] Festus Pompejus lib. 12. statim à princ. Næniæ, inquit, deæ sacellum extra portam viminalem fuerat dedicatum.

² Quod cantu querulo.] Idem Pompejus in ipso princip. libro 12. Næniæ, ait, est carmen, quod in funere laudandi gratia, cantatur ad tiliam. Sunt qui eo verbo finem significari putant. Quidam

volunt Neniæm ideo dici, quod vocis similitudo quorimonia stentium sit. Quidam ajunt Neniæ ductum nomen ab extremi intestini vocabulo. Græci enim τῆτος, extremum dicunt: sive quod eboardarum ultima partem dicitur, extremam cantumvis vocem naniam appellarunt. Et vide præterea quæ dicam infra lib. 3. cap. 7.

COLERUS.

* Hæc Festi verba parum sana sententiaque esse, ostendit Joseph. Scalig. in suis Castigationibus. De etymo Neniæ, ad Scalig. Julium, lib. de re Pœtica. lib. 1. C. 50.

TIRAQUELLUS.

³ Sicut phanum Quietis.] Livius l. Decad. libro primo, Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 4. cap. 16.

⁴ Et Rediculi.] Festus Pompejus libro 16. non multo antefin. Rediculi phanum extra portam Capenam fuit: qui accedens ad urbem Hannibal ex eo loco redierit quibusdam pariteritis visis. Hæc ille. Cætera hujus clausulæ prope modum sunt Livij 3. Decad. l. 6.

1 Edem

redierit. Ultra quod campum Rediculi extra Appiam ad secundum lapidem fuisse dicunt, in quo Hannibal castrametatus fuerat. ¹ Ædem quoque Apollinis extra portam Carmentalem, ² sicut ædem Honoris cum ara, quam Q. Maximus dedicavit, & collapsam M. Marcellus restituit, ³ atque Herculis templum diu mansisse extra Collinam plerique asserunt. ⁴ Sed hæc Apollinis ædes inter forum Olitorium & Circum Flaminium fuit. ⁵ Namque in altera extra pomerium, legatis exterarum gentium, antequam admitterentur, senatus dari consuevit, Templum quoque ⁶ muliebris Fortunæ, Latinâ viâ, quarto ab urbe miliario ad fossas Cluillas, quod inde Coriolanum urbi excidium minitantem maternæ preces avocavere, quodque mulier urbi laboranti præsidio fuit, ⁷ & Virilis ac Fortis Fortunæ templa juxta Tyberim pariter extra pomerium fuisse liquet: in quo muliebris Fortunæ templo, solas mulieres litare aut sacrificio admitti servatum est. ⁸ Ædes præ-

Campus.
Rediculus.
Ædes Apollinis.

Herculis templum.

Fortuna muliebris.

Virilis & fortis Fortuna templum. Spei ædes.

¹ Ædem quoque Apollinis.] Asconius Pædianus in invest. Cicer. contra C. Antonium & Catilinam.

² Sicut ædem Honoris.] Apud Cicero, lib. 2. de Legib. Ad portam Collinam ædem Honoris & aram in eo loco fuisse memoriam proditum est. M. autem Marcellum Honorem consecrassè, tradit Lactantius lib. 1. cap. 20. Idemque Livius Decad. 3. lib. 7.

³ Atque Herculis templum.] Livius lib. 6. Decad. 3. scribit Annibalem cum duobus millibus equitum ad portam Collinam usque ad Herculis templum progressum fuisse. Diodorus autem Siculus lib. 5. cap. 2. templum Herculis à Romanis juxta Tyberim conditum ait. Plinius lib. 34. cap. 7. Statuam vetustam Herculi sacram ab Euandro in foro Boario, ubi templum Herculis. Dionysius Halicarn. L. 1. Liv. 1. Decad. L. 10. Plinius L. 10. cap. 19. fuisse autem initio ex bove eximia capta de grege ob boves reptos inibi sacra facta Herculi, nominis Boarii origo satis arguit. De

quibus quidem sacris Livius refert L. 1. Dec. 1. ut inde potius forum Boarium dictum à præcis placeat, quam quod ibi securis temporibus boves, ut ait Festus L. 2. venderentur: vel quod ibi æream tauri simulacram esset, quod vidisse se Tacitus ait lib. 12.

⁴ Sed hæc Apollinis ædes.] Asconius Pædianus ubi nuper citavimus.

⁵ Namque in altera.] Scilicet in æde Apollinis ex Livio 4. Decad. lib. 4. ubi de legatis Nabidis, & dictum est supra eodem L. 2. cap. 2.

⁶ Muliebris Fortunæ.] Livius 1. Decad. lib. 2. Valerius Maximus L. 1. c. 8. Plutarch. in libro de fortuna Romanorum. D. Augustinus de Civitate Dei, lib. 4. cap. 19. & alibi quoque diximus.

⁷ Et virilis ac fortis Fortuna.] Ex Dionysio Halicarnassæo l. 4. Plutarch. in d. lib. in variis locis & alibi quoque diximus. Ovidius L. 4. Pastor.

⁸ Ædes prætoræ Spei.] Livius 3. Decad. lib. 5. Comitæ, inquit, habitas quibus creati sunt Triumviri bini, uni

R 3 facris

prætera Spei extra portam Carmentalem fuit, ¹ & altera in foro Olitorio. ² Hanc ædem extra Carmentalem, secundo Punico bello incendio deflagrasse, à triumviris postea restitutam: illam vero in foro Olitorio, sub idem tempus fulmine ictam fuisse, quo tempore Hannibale Italiam pervasante, Respublica intestino malo laborabat, & cuncta bello ardebant, multi prodidère. Quæ res vastitatem Italix, & imminens excidium, quo terra marique imperium agebatur & fluctuabat, haud dubie designavit. Apud Athenas vero ³ Cynosarges Herculis templum, ⁴ gymnasium & lucus, extra urbis mœnia viscebantur. ⁵ Apud alios Timorem, Pallorem, Paupertatem, & Senectam, tanquam noxia numina, procul à civitate arcuere, nisi quod Spartæ Timoris templum juxta eorum tribunal Ephori locarunt, cum rempubl. nulla re magis quam metu corrigi putarent. ⁶ Alii Æsculapii templa extra urbis mœnia statuere, quod foris degere salubrius ducerent. ⁷ Ab Ægyptiis autem perpetua constitutione servatum est, ut nunquam Saturni templa aut Serapis intra oppida admitant: sed velut pervigiles & excubitores deos, extra pomerium & in suburbis sedes habere finant, tanquam illorum numine & favore, validis septi præfidiis forent: proque aris focisque & deorum templis, ac solo in quo nati essent, excubarent: illorumque ministerio & opera, ab hostili incurfu & clandestinis insidiis se tutos adnotarent.

*Athenien-
sum
templa
extra
mœnia.
Timor-
is.
Pallor-
is.
Pau-
per-
tis.
Saturni
&
Serapis
templa.*

*sacris conquirendis, domisque perfig-
nandis: alteri reficiendis aedibus For-
tuna, & matris Matutæ intra por-
tam Carmentalem, sed & Spei extra
portam.*

¹ Et altera in foro olitorio.] Livius 3. Decad. lib. 1.

² Hanc ædem.] Livius præallegatis locis.

³ Cynosarges Herculis templum.] Herodot. l. 6. Livius 4. Decad. l. 1. Plutar. in Themistocle, Stephanus, Suidas, Hesychius. Et vide, quæ scripsi in com-

mentariis de Nobilitate c. 5. n. 31. Erat & apud Athenienses gymnasium quod *κυνόσαργας* appellatur, non longe a portis civitatis apud Lærtium in Antisthene.

⁴ Gymnasium & lucus.] Livius ubi proxime.

⁵ Apud. Alios.] Plutar. in Cleonene.

⁶ Alii Æsculapii.] Jam de hoc diximus supra.

⁷ Ab Ægyptiis.] Macrobi. Saturnal. lib. 1. cap. 7.

CAPUT

CAPUT V.

Quæ solennes ceremonie more Romano in sponsalibus olim & nuptiis esse consuevere, & quæ apud externos.

Nuptiarum solennes ceremonias, quæ ritu Romano in sponsalibus adhiberi solent, quas nostri majores festo conjugii die servare consuevissent, quasque vetusto more prætermittere non licebat, has serme accepimus. Ubi enim virgo necessitudinis causa, futuro viro spondebatur, ipso sponsaliorum die, signatoribus & auspi-

[*Signatoribus & auspiciis.*] Juvenalis Satyr. 10.

— *Veniet cum signatoribus aspectus,* Sed & de hujusmodi nuptiarum auspiciis Cicer. l. 1. de Divina. & in oratione pro A. Cluentio habita, *Nubis,* inquit, *genero socius, nullis auspiciis, nullis auctoribus.* Virg. lib. 4. *Æneid.*

Dius equidem auspiciis reor, & Junone secunda.

Ubi Servius: *Nuptia,* inquit, *capitis auguriis fiebant,* citatque etiam illud Lucani lib. 2.

— *Contemtuque aspice Bruto.*

Id quod etiam tradit ipse Servius, enarrans illud ipsius Virgilii ejusdem operis libro primo.

— *Primumque iugarat.*

Omnibus.

Valerius Maximus l. 2. c. 1. post princ. Cornel. Tacit. loquens de nuptiis Sillii & Messalinæ, l. 11. & de nuptiis Neronis, & Pythagoræ lib. 15. *Pauca post dies uni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium conjugiorum donnapit; Inditum imperatori flammæum, misit auspices duos,* &c. Sueton. in Claudio, c. 26. Lucan. ubi loquitur de Cæsonis & Martii nuptiis.

MERCERUS.

[*Signatoribus.*] His locus erat & in sponsalibus, & in nuptiis: in nuptiis quidem, ut præessent cum legerentur tabulæ nuptiales, statim post

deductam virginem: ut sit apud Martianum Capellam in nuptiis Philolog. *Sponsalibus* vero, ut subsignarent, Et nuptias contractas esse liberum querendorum causa, uti colligas ex Ann. 11. Tacit. Et hunc dotis modum factum esse: (debebat enim dos solenni modo à parente, vel tutore sponsæ dici, & à marito accipi, quo plene dos esset, sicut annotat Donatus, in Andriam Terent.) Et tabulas iis verbis scriptas fuisse. Tum vero ut opinor debebant ipsi interesse, & subsignare relationi in acta. Solebant enim Romani, simul ac sibi uxorem vel desponderant, vel duxerant, vel miserant, in acta referre, ut sic in numero essent maritorum, & eorum præmia ferrent: vel contra, ab eo numero eximerentur, & uxorum penderent. Ut enim uxorum pendebant dimissa uxore, vel mortua: sic præmia maritorum ferebant, uxore sibi desponsa, ut auctor est Dio. Hi porro *signatores*, non querebantur è plebe. Alicujus erant diguacionis, pro re in cuius testimonium appellabantur. Seneca, *In quid illi viri ornati adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? Hos incorruptos viras, & iudices libertatis existimas?* Ita tabulæ conficiebantur. Quibus signatis, sine dubio à populo circumstante acclamabatur: *Feliciter.* Juven. *Signate tabula, ditum feliciter,* & c. Post quod tempus, tabulæ illæ tantæ erant

R 4

auctori-

¹ & auspiciis duobus nuptias castas & legitimas auspiciabantur noctu, nonnumquam die luce prima: in quo id cavebatur in primis, ne motus cæli aut terræ fieret, neve turbatiore

auctoritatis, ut illis integris, integrum quoque matrimonium: Ruptis vero, disparatum crederetur. *Juven. Tabulas quoque ruperat.* Tacit. Ann. II. *Ne domum, servitia, & ceteros fortuna paratos reposeret, frangeretur imo is, & redderet uxorem, rumperetque tabulas nuptiales.*

¹ *Es auspiciis duobus.*] De Numero Auspicum in nuptiis nihil unquam legi. Arbitror auctorem hunc duos constituisse, ex eo quod apud Tacitum legitur olim. *Missi auspices duo, & genialis thorus.* Pro quo, nunc viri docti monuerunt legendum esse. *Missi auspices duo & genialis thorus.* Adeo ut nunc, ex eo loco numerus auspicum colligi non possit, neque etiam tuto credi Alexandro, Auspicum vero munera in nuptiis, quando hic agitur de solennitatibus nuptiarum brevitet perstringere lubet, & huic capiti pleniorum explicationem attexere rituum nuptialium. Non dicam de primo auspicum munere, quod erat auspiciari, & videre ut uxor auspiciato duceretur. Nam hoc viguit florente solum republica, Labente vero libertate, reomissa, nomen dumtaxat auspices retinuerunt: ut Cic. J. de divin. & Valer. c. I. l. 2. pradiant. Opinione vero nonnullorum, auspices iisdem conciliatores erant nuptiarum, & ob id *Proxenetæ* vocabantur, & præmia maxima accipiebant, usque ad vicefimam partem dotis. Quæ summa, pro maxima illis præscripta fuit constitutionibus imperatoris. Ipsi etiam dotem ferebant, & in divortio à marito recipiebant, ut colligas ex Claudio Suetonii. Dicitur enim is imperator, dotem inter auspices consignasse, cum Messalinam dimittere vellet. Certe etiam apud auctores, sæpe fere mentio fit auspicum, ubicumque dotis mentio fit. Mittebantur porro auspices à sponsa ad ma-

ritum: sicut vicissim Pronuba à marito ad sponsam. Ut vero hæc sponsam cubitum deducebant ad lectum suum genialem: ita & hi maritum eodem perducebant. D. August. cap. 9. l. 6. de Civit. *Quid implentur caliculus turbanum, quando & paranymphei inde discedunt?* Imo, & in eo cubiculo parum honesto officio fungebantur fortassis. Colligas ex Lampridii Heliogab. *Nupit, & coit, ut & pronubum haberet, & clamaret, Concide Magire.* Forte lumen præministrabant conjugibus conjugalia secreta miscentibus. Quo munere functa dicitur in terris Minerva, cælo ad tempus emilans apud Arn. lib. 4. adversus gentes, solebant præter ea auspices, nescio quod inconditum carmen immurmurare inter ipsas solennitates nuptiarum. Ideo Tacitus ubi Nuptias Messalinæ cum Miliio describit. *Audita, inquit, Auspicum verba.* Nec admodum placet quod nonnulli censuerunt, pronunciasse eos dicis causa. *Aves addicere,* vel quod populo Rom. familiaris erat, in omni re quam auspicam, foelicemque vellet. *Falaciter.* Hæc enim vox, non peculiaris auspicum, sed totius populi communis erat.

TIRAQUELLVS.

² *Id cavebatur in primis.*] Servius enarrans illud Virgilii lib. 4. *Æneidos,* — *Prima & tellus, & pronuba Iuno Dant signum.* — *Nam secundum Etruscam disciplinam,* inquit, *nihil tam incongruum nubentibus, quam motus terra & cæli.* Tu adde fulmen nuptiis boni omnis esse, ut innuit Claudianus lib. 2. de Raptu Proserpinæ, de Jove loquens, *Confessus generum nimbis Himeneus hiuleis Intonat, & vestes formant convivia flamma.*

In hoc

tiorē cœlo, & diē inquieto fœdus inirent. Hæc enim præcipue nuptiis adversari putabant. Auspicatissimum vero signum esse ¹ cornicem, maximæque fidei & inviolati fœderis indicium facere. ea enim cornicum societas est, ut ex duabus sociis altera extincta, vidua altera perpetuo maneat: ² quod de Lyncibus proditur, ut post amissam conjugem alii non jungantur. Qui tum pro marito auspicabatur, ³ *auspex*, idemque *paranymphus*: qui pro uxore, ⁴ *Pronuba* dicebatur. ⁵ Tunc qui sponsam ducturus erat illam sibi in conjugem dari solenni stipulatione postulabat: qui vero daturus, ⁶ *pro-*

In hoc cum Servio multis minime convenit, quod is omnem fulmen nuptiis adversum putet.

² *Cornicem.*] Plutarch. in dialogo, *Quod bruta animalia ratione utantur.* & *Æliano* lib. 3. de Animalibus. Orus Apollo in notis Hieroglyphicis. Et *Gregor. Nazianzenus*. Et vide in nostris legibus *Connubialibus* l. 3. n. 5. Adde autem & accipitrem Circon altero pede claudum, prosperitum augurii nuptialibus negociis, & pecuaris rei fuisse. *Plinius* lib. 10. cap. 8.

MERCERY.

² *Esse Cornicem.*] Auspicia uti diximus, peti desistant tempore *Cicero*nis, quare nec tunc forte *Cornicem* adventus spectabatur. In Græcia porro, inter modulos nuptiales hic erat. *καρπὸς καρνέων*. De quo *Ælianus* 2. Animal. *Pindarus* Pithiis. Hic modulus, an Romam translatus sit, nescio: sed tamen *Cornicibus* sacratissimus est locus trans Tiberim, apud Festum. Et *Cornices* in tutela Junonis esse creditur, quæ nuptiarum præses erat.

TIRAQUELLVS.

³ *Quod de Lyncibus.*] Hæc *Servius* lib. 4. *Æneidos* in eum locum.

Non leuist thalæni expertem sine crimine vitam

Degere more fera? —

⁴ *Auspex.*] Idem *Laurent. Valla* lib. 6. *Elegant.* & alii recentiores. Sed unde hanc differentiam auspiciis & pronubæ acceperint non video. * *Scio*

autem *Donatum* ad 7. *Æneid.* ibi,

Et Bellona manet te pronuba. —

scripsisse, *pronubas dici quæ in obsequio nubentis sunt, quæ scilicet nubentes domum mariti deducunt & comitantur.* Et *Pronubam* Junonem dici *Virgilio* l. 4. *Æneid.* eo loco, quem supra in verbo *Id* credebatur, citavimus.

COLERY.

* *Varro*, teste *Servio* in *Schedis*, *pronubam* dicit, quæ ante nupsit, & quæ unitantum nupsit.

⁵ *Pronuba dicebatur.*] *Tertul.* lib. *adhortatorio* ad *Castitat.* *Monogamia* apud *Ethnicos* in summo honore est, ut & *Virginibus* legitime nubentibus *uir* viri *pronuba* adhibeatur. & sic *auspiciis* iustum est.

TIRAQUELLVS.

⁶ Tunc qui sponsam ducturus. Id quod videre licet ex *Plauto* in *Aulularia*,

Mæg. Quid? nunc etiam mihi despondes filiam?

Evg. Illis legibus.

Cum illa doro, quam tibi dixi.

Mæg. Spondes? ergo?

Evg. Spondeo. †

Ex *Gellio*, auctoritate *Servii Sulpitii* lib. 4. cap. 4. & nostris quoque legibus *Connubialibus*. Vide *Servium* in l. 10. *Æneid.* eo loco,

Es gremiis abducere patias?

COLERY.

† Vide *Motomannum* de ritu nuptiali cap. 9. de sponsalibus.

R 5

1. *Antio-*

Spon-
sa.
Spon-
salia.

daturus, illi uxorem futuram spondebat. Qua de causa mi-
lier, sponsa (¹ auctore Servio Sulpitio) & ipsa conventio,
² sponsalia dicta sunt. ³ In qua sponstione nec propria nomina
sponsi sponsæve exprimere fas erat: ⁴ sed vir Cajus, virgo
vero Caja dicebatur. Castum Cajæ Cæciliæ conjugium,
quæ Tanaquil dicta, Tarquinius Priscum conjugem sortita
fuit, felici nomine usurpantes. ⁵ Idque sacrificio perfecto, &

con-

¹ Auctore Servio Sulpitio.] Agellius
lib. 4. cap. 4.

MERCERUS.

² Sponsalia dicta sunt.] Hæc notatio
satis consentanea est. Tamen non mi-
nus recte deducetur à sponsoribus,
qui more prisco dabantur utrinque, ad
majorem confirmationem stipulatio-
nis illius nuptialis. Qui mos, etiam
retentus est in Latio, usque dum to-
tum lege Julia civitate donatum esset.
Alioqui ratione illius nudæ stipulatio-
nis, sponsalia dicuntur mentio, & pro-
missio futurarum nuptiarum, ut à Flo-
rent. J. Cro. Verrius Flaccus, aliam hu-
jus vocis ethymologiam tradidit, a-
liam Varro, qui spondeo derivat à spe-
ro, & sponsam speratam interpreta-
tur. Illas vero ex illorum auctorum
libris repetere. Solum moneo nunc,
Sponsalia non solum significare stipu-
lationem illam, sed etiam coenam,
quæ illius stipulationis gratia, præberi
solebat à sponsa. Cic. Epist. 5. lib. 2.
ad Qu. Fratrem Sponsalia Crasipedi
præbui. Et Seneca. Surgam ad sponsalia,
quia promissi: quamvis non concoxerim.

TIRAQUELLUS.

³ In qua sponstione.] Id ex Plutarch.
in Problemat. 29. Festo Pompejo L. 7.
& diximus in nostris legibus Connubial.

COLERUS.

⁴ Sed vir Cajus.] Valerius quoque
libello nominibus impositivis, sic scri-
bit: Caterum Caja usq. super omnes cele-
brata est. Fertur enim Cajam Cæciliam,
Tarquinii Prisci regis uxorem, optimam
lanificam fuisse, & ideo institutum fuit,

ut novæ nuptiæ, ante januam mariti in-
terrogata, quænam vocarentur, Cajam
esse se dicerent.

TIRAQUELLUS.

⁵ Idque sacrificio perfecto.] Ex Virg.
lib. 3. Æneid.

Connubiis armisque novis operata ju-
ventus.

Quo loco Servius, Perfecit, inquit, sa-
crificia propter connubia, & novis sedere
quia apud veteres neque uxor duci, neque
ager arari, sine sacrificiis poterat.

MERCERUS.

Idque sacrificio perfecto.] De hac re
non dubito: solum moneo, Verrium
Flaccum hujus sacrificii habita ratione,
sponsalia deduxisse à Græco *κατάδοσις*.
Inter hæc vero sacrificia, solebant
sponsi se mutuo osculari, & dexteras
jungere. Tertul. de Velandis virginibus.
*Si autem ad desponsationem volan-
tur, quia & corpore, & spiritu masculo
mixta sunt, per osculum, & dexteras, per
que primum resignant pudorem. Sole-
bat præterea maritus, promissum annulo
sponsam oppignorare sibi. Certe Ter-
tul. oblationem illam annuli, ad hanc
sponsaliorum solennitatem pertinere
docet clarissimis verbis: Cum enim
lib. de Idololatria inter privatas, &
communes solennitates, numerasset
togam puram, sponsalia, nuptialia:*
subjicit: Quia neque vestitus civilis,
neque annulus, aut conjunctio maritalis,
&c. Quæ tria, videntur tribus illis
prioribus respondere. Scio nonnullos
arbitrari, annulum post sponsalia mit-
ti solitum à marito, ad sponsam. Qui
si omnia discesserint diligenter, facile
muta-

consulto deorum numine, primo diluculo & matutino.¹ Si- *Prima*
quidem prima & secunda hora sponfalibus olim & nuptiis *& se-*
dabatur.² Nonnunquam per coëmpcionem nuptias contra- *cunda*
hebant, ita ut mulier, an ei materfamilias esse vellet, à viro: *horis*
invicemque vir, an ei paterfamilias esset futurus, à muliere *sponsa-*
rogaretur: quo genere sponfaliorum, vir & uxor invicem *libus*
in bonis & fortunis omnibus succedebant.³ Mulierque in *accom-*
mariti familiam ut filia, & sui hæredis loco admittebatur. *moda-*
⁴ Quippe cum tribus modis contraherentur nuptiæ, usu, *tae.*
coëmp- *Nuptia*
tribus
modis
contra-
hebantur.

mutabunt sententiam, & in illa spon-
fali celebritate datum putabunt. Quod
vero paulo post Alexander tradet, an-
nulum illum, more majorum ferreum
fuisse, intellige de priscis & moribus,
& sæculis. Nam Tertul. in Apologet.
aureum fuisse testatur: Imo etiam è
modestia prisca Romana ait esse, quod
è matronis Romanis. Nulla aurum no-
rat, præter uno digito, quem sponsus op-
pignoraasset prænubo annulo.

TIRAQUELLUS.

1 *Siquidem prima & secunda hora.]*
Est Fest. Pompejo l. 4. ubi de prænubis
loquitur.

2 *Nonnunquam per coëmpcionem.]*
Ex Boëtio lib. 2. in Topica Ciceronis,
ac Servio l. 4. Æneid. in eum locum,
— *Ad dominum Æneam in regem*
recepit.

Et diximus in nostris legibus Connubial. l. 4. n. 5. & seq. & vide infra c. 8.

3 *Mulier in mariti familiam.]* Mu-
lier eo quod materfamilias facta fuisset
in nuptiis contrahendis, erat in
mariti manu, mancipioque, aut in
ejus, in cujus maritus manu manci-
pioque esset: quoniam non in matri-
monium tantum, sed in familiam quo-
que mariti, & in sui hæredis locum
venisset. A. Gellius lib. 18. cap. 6. &
suis hæredibus uxorem adnumerat Ul-
piamus in fragmentis, tit. *Qui hæredes*
institui possunt. *

COLERUS.

* Vide doctissimum libellum de hac

tota re Communionis inter virum &
uxorem, Franc. Hotomanni J. C.

MERCERUS.

4 *Quippe cum tribus.]* Hæc quidem
est communis, & recepta opinio à
Boëtio, Arnobio, Servio, & recentio-
ribus. Mihi paulo aliter semper visum
est: florente libertate, non fuisse illos
tres modos uxoris habendæ: & coëmp-
cionem ac confarreationem unum prorsus
modum constituisse: licet oppressa
libertate, distinctæ fuerint, eo solo
nomine, quod in coëmpcione difficilio-
res multæ ceremoniæ negligerentur, &
consulto prætermitterentur, quæ in
confarreatione ob religionem serva-
bantur: etsi tam arcta per coëmpcionem,
quam per confarreationem conjunctio
fieret. Quæ singula nisi bonis argu-
mentis confirmo, nec dius fidius præ-
tereat. Priscis Romanis sola confarre-
atio cognita fuit, ex instituto Romuli:
ut auctor est Dionys. Halicarnas. l. 2.
Postquam autem increbuit divortio-
rum consuetudo, Romanorum singu-
los piguit, & forte etiam puduit, toties
nuptialem illam confarreationem re-
petere, quoties uxor ducenda erat. Ita-
que incuria virorum, feminarumque (ut
loquitur Tacit. Annali 4.) Nuptiarum
Cerimoniae difficiliores consulto vitæ,
Retentæ sunt faciliores. Prisca vero nu-
bendi ratio, confarreatio proprio no-
mine: nova illa, coëmpcio distinctionis
gratia cognominata est. Idque post
oppressam libertatem. Nam Cic. in
Topicis,

coëmpzione, & ¹ confarratione: per coëmpcionem uxor in viri familiam transit, quare materfamilias dicta, quæ in mariti manu & mancipio sit: usu vero & confarratione minime.

Caramenia.

Topicis duobus tantum modis haberi uxorem docet, *Usu & conventionione in manum*, coëmpcionis vero apud auctores illos prius nulla mentio, ejus saltem quæ distinctum uxoris habende modum constituat. Sed & in coëmpcione videas plures cerimonias esse servatas, quæ propriæ Confarrationis dicantur. Servii fragmenta Confarrationi propriam faciunt, quod sellæ duæ jugatæ regerentur pelle ejus ovis, quæ mactata erat, & ibi nubentes residerent. *Mos inquit fuit flammæ ac flaminie, ut per farreationem in nuptias convenirent, sellæ duæ jugatæ ovili pelle superinjectæ poni, ejus ovis quæ hostia fuisset, & ibi nubentes velatis capitibus Confarratione flamen, ac flaminica residerent.* Id ipsum in vulgata ducendæ uxoris ratione alii auctores agnoscunt. Festus. *In pelle lavata nova mpta considerare solet, vel propter morem vetustum, vel ut testetur lausificii operam se præstaturam viro.* Idem Servius confarrationis quasi proprium, & peculiare tribuit, quod conjuges per fruges, & molam salfam jungerentur, & quod in manum convenirent. Ejus verba infra scripta habes. Id ipsum in coëmpcione servabatur. Observat Plinius cap. 3. lib. 18. Novas nuptas dantes ad maritum solitas præferre farreum: Festus vero *disfarreationem* etiam appellari monet divortium, quod adhibito farreo fieret. Divortium aut inter flamines ac flaminicas nullum erat. junctas vero sponsonum dextras, multa docent. Seneca Controvers. 6. lib. 7. *Ita iste dextram sororis mea, nisi dum manu mittitur non contigit.* Apud Trebellium Pollionem, Gallienus Imp. dicitur in celebritate nuptiali filio fratrum suorum jungere, sponsonumque manus tenere, & jungere. Hoc solum discriminis erat inter *Confarrationem*, & *Coëmpcionem*, in illa saltem conjun-

ctione dextrarum, quod in *Confarratione* per Pontificem Max. in *Coëmpcione* per alium fieri deberet. Finis non erit, si singula velim percensere, quæ coëmpcionem à Confarratione suadeant non esse distinguendam, nisi earatione quæ diximus. Quod autem addit Alex. *Confarratione mulierem in manum viri non convenisse*, minus ferendum puto. Servius fragm. *Quid est aliud dextra, quam in manum convenire? Quæ conventio, eo ritu perficitur, ut igni & aqua adhibitis duobus maximis elementis, natura conjuncta habeatur. Quæ res ad farreatas nuptias pertinet, quibus flammem, ac flaminicam necesse est jure pontificio convenire.* Qui locus, interim probat quod nos supra diximus tam arctam in coëmpcione, quam in Confarratione conjunctionem fuisse: cum in utraque conjuges in manum convenirent, adhibitis igne, & aqua.

TIRAQUELLUS.

[*Confarratione.*] Imo vero & alii per confarrationem nuptias facere illicuit, quod non dicerem, nisi errorem, qui me post multos auctores tenuit, Taciti verba ostenderent lib. 4. *Nam,* inquit, *Patritius, confarratis parentibus genitos, tres simul nominari, ex quibus unus legeretur vel isto more: neque adesse, ut olim, eam copiam, omissa conferreandi adfuetudine, aut inter paucos retenta, pluresque ejus rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum faminarumque. Accedere ipsius ceremonie difficultates, quæ consulto vitarentur.* De quibus superest quidpiam reliqui apud Plin. l. 18. 1. & 3. in fragmentis Vlpiani tit. 9. reliquos vero contrahendi modos amplius, vide lib. de jur. lib. cap. 30. *

COLERUS.

* Arnobius lib. 4.

I *Tametsi*

mimine. quæ quidem confarratio solis pontificibus dabatur. ¹ Tametsi sortitione nonnunquam uxores ductas, & sponsalia inita inveniamus. Stipulatione ergo facta, & sponsione sequuta, ² ignem & aquam in limine appositam uterque tangere jubebatur, qua etiam nova nupta aspergitur: quasi eo foedere inexplicabili vinculo, & mutuo

nexu

TIRAQUELLUS.

¹ *Tametsi sortitione.*] Ex Plauto in Cassina, & Suetonio in Tiberio c. 35. & late latius in commentariis Pringeniorum quæst. 17.

² *Ignem & aquam.*] Ex Varrone libro 1. aut aliorum computatione 4. de ling. Latina Plutarch. Prob. cap. 1. ubi ejus rei rationem reddit. & Servio 4. *Æneid.* in eum locum,

— *Fulsere iuges & conscius ather*
Commisit. —

Et Festo Pomp. l. 2. post princip. cuius hæc verba sunt, *Aqua dicatur, à qua juramus. Aqua & igni interdici solet damnatis, contra accipiunt nuptæ: videlicet quia hæ duæ res humanam vitam maxime continent.* Et l. 6. *Facem*, inquit, *in nuptiis in honorem Cereris præferebant, aquæque spargebatur nova nupta, sive ut casta, paræque ad virum veniret, sive ut ignem atque aquam cum viro communicet.* Idque dicit Ovidius loquens de his l. 4. *Fast.*

His nova sit conjux. —

MERCERUS.

Ignem & aquam in limine.] Certe intellige dum nova nupta raperetur, & ad virum traheretur, vir qui eam domi suæ præsolabatur, ignem; & aquam in limine domus suæ constituebat: ut ex Plutarcho colligas. Ea sorte uxor ingrediendo contingebat, quo dicerent accepta igni, & aqua. Sunt qui docent, aquam solum paratam à viro in limine domus suæ, & faciem qua novæ nuptæ præluserat, demersam in aquam, & eo ritu uxorem dici acceptam igni, & aqua. Quod non omnino est improbandum, Vterque ta-

men sponsus, non tam in ingressu illo, quam inter sacra nuptialia ignem & aquam videtur contigisse. Et eo se ritu obligasse ad copulam nuptialem. Certe ignis, & aqua ad illud sacrificium deferrebantur. Valer. Flaccus.

Inde ubi sacrificas cum conjuge venit ad aras,

— *ignem Pollux undamque jugalem*
Prætulit —

Quo loco forte verius uxor dicitur igni & aqua accepta. Servii fragmentum supra scriptum id confirmat. Potuit tamen nova nupta pluries illum ignem, & aquam contingere: sicut & pluries lavabatur. Nam & antequam egrediretur domo paterna, aqua spargebatur. Et cum ad virum pervenisset, ejus pedes lavabant Pronubæ. Auctor mihi Varro. *Mariti uxores accipiebant igni & aqua de puro fonte, per puerum sacrificissimum, & puellam quæ interest nuptiis, de qua solebant nova nuptæ pedes lavari.* Quibus verbis admonet Varro, ignem illum, & aquam petita è puro tum foco, tum fonte. Quod religioso certe servabatur. Admonet vero Plutarchus, ignem illum quo accendebantur facies nuptiales, petitiu fuisse è foco Adilium. Inde forte etiam hic ignis petitus erit. Religio certe erat, in ea festivitate uti igne, & aqua non puris. Colligas ex his Propertii lib. 4. *Æleg.* 3.

Qua mihi dedisti fax omen prætulisti,
illa

Traxit ab everso lumina nigro rogo.

Et Stygio sum sparsit lacum, nec recta capillis

Visita data est, nupti non comit ante
dea.

nexu forent copulati. Hæc enim elementa sunt primæ naturæ, quibus vita victusque communis constat, & quibus, qui extorres ab hominum cœtu futuri sunt, interdici

Græci. legibus solet. Apud Græcos vero & Macedones panem
Macedones. gladio divisum, sponsum & sponsam cum ineunt sponsalia gustare solenne fuit. ¹ Apud Galatas, ut ex eodem poculo vir & uxor bibant. Quare Cama Galata cum viri

Caïi. mortem illatam à Sinorige ulcisci vellet, dissimulato dolore, sponsalia cum eo inire finxit, venenatumque poculum illi propinavit, quo hausto, Sinorix, & ipsa læta quod

Alii. ulta virum esset, mortem obivere. ⁴ Cojis autem in more fuit, ut sponsi cum ineunt sponsalia muliebri veste induantur. ⁵ Romulus quoque in communione panis & aquæ matrimonii fœdus inisse traditur. Ab aliis est usurpatum, ut vitta purpurea candido distincta, aut veste versicolori, sicut apud Latinos usus erat, nova nupta sponsusque uniantur, ⁶ aut jugum pariter subeant: quare ⁷ Juno jugalis dicta,

TIRAQUELLUS.

¹ Et quibus qui extorres.] Ovid. l. 4. Faistorum loquens de igne & aqua.

An quod in his vitæ causa est, hæc perdidit exul.

² Et Macedones.] Q. Curtius lib. 8. ubi de matrimonio Alexandri & Roxanes. ibique dicit eos, qui hunc morem condiderunt, parco ac parabili victu ostendere voluisse jungentibus opes, quantulo contenti esse deberent.

³ Apud Galatas.] Ex Plutarcho in libr. de claris mulieribus.

⁴ Cojis.] Plutar. Problem. c. 171.

⁵ Romulus quoque.] Dionys. Halic. l. 2. & Plutarch. in vita Romuli. & in nostris consuetud. ubi de contractu viri & uxoris.

⁶ Aut jugum pariter subeant.] Ad quod alludit illud Virg. l. 4. Æn. post princip.

Ne cui me vinco vellont sociare jugali. Vbi Servius propter jugam, inquit, quod imponebatur matrimonio conjungendis.

⁷ Juno jugalis dicta.] Servius in eundem locum Virgilii. Ex quo idem

Virg. lib. eodem,

Junoni ante omnes cuncta jugalia curæ.

Et ea quoque ratione juga dicebantur: nam Festus Pompejus lib. 9. *Jugarius*, inquit, *vicus dicitur Romæ, quia ibi fuerat ara Junonis juga, quam putabant matrimonia jungere.* Sed & ipsa Græcis *Zygia* dicta est. Hujus appellationis meminit Apulejus l. 6. *Metamorph.* in nuptiis *Psyches.* *Quam, inquit, cum Æne Oriens Zygiam veneratur.* & interpret *Pindari in Nemeis in hymno ad Thionum Vlex filium Arginum, de Tiletæ Junone; Juno, ait, ipsa est γαμενία η̃ ζυγία.* Hincque est illud Ovidii in *Epistola Phyllidis ad Demophoonem,*

Junonemque toris qua præsidet alma maritis.

Quo pertinent illa Dionys. Halicar. libello, Quomodo fiant epithalamia, hoc sensu, *Jupiter & Juno primi conjungentes Dei sunt & copulantes: atque hic quidem pater omnium vocatur, hæc vero Zygia, quod seminatus mari conjungat.* Et vide que infra dicam l. 2. c. 11.

1 Unde

dicta, quasi æquissimo jure & concordibus animis invicem
neciterentur, societasque & communicatio vitæ coita fo-
rer. Vel caput obnubant, ut veteribus mos erat, unde
nuptiæ. ² Persæ autem & Assyrii, accepta invicemque da-
ta dextra, fœdus matrimonii incunt. Nihil enim apud
illos fide antiquius erat. ³ Apud Hetruscos in conjunctione
nuptiali, viri sublimes ⁴ porcam immolant, quasi diis testi-
bus illud bene cessurum, & futurum inviolabile. Quod
quidem ⁵ dirimere non licebat, nisi divorcio, morte, ca-
pitivitate,

Nuptia
unde.
Persæ
& As-
syrii.
Hetra-
scæ.

[Unde nuptiæ.] Festus Pomp. l. 12.
& Donat. in Hecyram Terentii.

COLERUS.

Unde nuptiæ.] Festus etiam nu-
ptiam ¹ & ² *stol* ³ *stol* ⁴ *stol* ⁵ *stol* ⁶ *stol* ⁷ *stol* ⁸ *stol* ⁹ *stol* ¹⁰ *stol* ¹¹ *stol* ¹² *stol* ¹³ *stol* ¹⁴ *stol* ¹⁵ *stol* ¹⁶ *stol* ¹⁷ *stol* ¹⁸ *stol* ¹⁹ *stol* ²⁰ *stol* ²¹ *stol* ²² *stol* ²³ *stol* ²⁴ *stol* ²⁵ *stol* ²⁶ *stol* ²⁷ *stol* ²⁸ *stol* ²⁹ *stol* ³⁰ *stol* ³¹ *stol* ³² *stol* ³³ *stol* ³⁴ *stol* ³⁵ *stol* ³⁶ *stol* ³⁷ *stol* ³⁸ *stol* ³⁹ *stol* ⁴⁰ *stol* ⁴¹ *stol* ⁴² *stol* ⁴³ *stol* ⁴⁴ *stol* ⁴⁵ *stol* ⁴⁶ *stol* ⁴⁷ *stol* ⁴⁸ *stol* ⁴⁹ *stol* ⁵⁰ *stol* ⁵¹ *stol* ⁵² *stol* ⁵³ *stol* ⁵⁴ *stol* ⁵⁵ *stol* ⁵⁶ *stol* ⁵⁷ *stol* ⁵⁸ *stol* ⁵⁹ *stol* ⁶⁰ *stol* ⁶¹ *stol* ⁶² *stol* ⁶³ *stol* ⁶⁴ *stol* ⁶⁵ *stol* ⁶⁶ *stol* ⁶⁷ *stol* ⁶⁸ *stol* ⁶⁹ *stol* ⁷⁰ *stol* ⁷¹ *stol* ⁷² *stol* ⁷³ *stol* ⁷⁴ *stol* ⁷⁵ *stol* ⁷⁶ *stol* ⁷⁷ *stol* ⁷⁸ *stol* ⁷⁹ *stol* ⁸⁰ *stol* ⁸¹ *stol* ⁸² *stol* ⁸³ *stol* ⁸⁴ *stol* ⁸⁵ *stol* ⁸⁶ *stol* ⁸⁷ *stol* ⁸⁸ *stol* ⁸⁹ *stol* ⁹⁰ *stol* ⁹¹ *stol* ⁹² *stol* ⁹³ *stol* ⁹⁴ *stol* ⁹⁵ *stol* ⁹⁶ *stol* ⁹⁷ *stol* ⁹⁸ *stol* ⁹⁹ *stol* ¹⁰⁰ *stol* ¹⁰¹ *stol* ¹⁰² *stol* ¹⁰³ *stol* ¹⁰⁴ *stol* ¹⁰⁵ *stol* ¹⁰⁶ *stol* ¹⁰⁷ *stol* ¹⁰⁸ *stol* ¹⁰⁹ *stol* ¹¹⁰ *stol* ¹¹¹ *stol* ¹¹² *stol* ¹¹³ *stol* ¹¹⁴ *stol* ¹¹⁵ *stol* ¹¹⁶ *stol* ¹¹⁷ *stol* ¹¹⁸ *stol* ¹¹⁹ *stol* ¹²⁰ *stol* ¹²¹ *stol* ¹²² *stol* ¹²³ *stol* ¹²⁴ *stol* ¹²⁵ *stol* ¹²⁶ *stol* ¹²⁷ *stol* ¹²⁸ *stol* ¹²⁹ *stol* ¹³⁰ *stol* ¹³¹ *stol* ¹³² *stol* ¹³³ *stol* ¹³⁴ *stol* ¹³⁵ *stol* ¹³⁶ *stol* ¹³⁷ *stol* ¹³⁸ *stol* ¹³⁹ *stol* ¹⁴⁰ *stol* ¹⁴¹ *stol* ¹⁴² *stol* ¹⁴³ *stol* ¹⁴⁴ *stol* ¹⁴⁵ *stol* ¹⁴⁶ *stol* ¹⁴⁷ *stol* ¹⁴⁸ *stol* ¹⁴⁹ *stol* ¹⁵⁰ *stol* ¹⁵¹ *stol* ¹⁵² *stol* ¹⁵³ *stol* ¹⁵⁴ *stol* ¹⁵⁵ *stol* ¹⁵⁶ *stol* ¹⁵⁷ *stol* ¹⁵⁸ *stol* ¹⁵⁹ *stol* ¹⁶⁰ *stol* ¹⁶¹ *stol* ¹⁶² *stol* ¹⁶³ *stol* ¹⁶⁴ *stol* ¹⁶⁵ *stol* ¹⁶⁶ *stol* ¹⁶⁷ *stol* ¹⁶⁸ *stol* ¹⁶⁹ *stol* ¹⁷⁰ *stol* ¹⁷¹ *stol* ¹⁷² *stol* ¹⁷³ *stol* ¹⁷⁴ *stol* ¹⁷⁵ *stol* ¹⁷⁶ *stol* ¹⁷⁷ *stol* ¹⁷⁸ *stol* ¹⁷⁹ *stol* ¹⁸⁰ *stol* ¹⁸¹ *stol* ¹⁸² *stol* ¹⁸³ *stol* ¹⁸⁴ *stol* ¹⁸⁵ *stol* ¹⁸⁶ *stol* ¹⁸⁷ *stol* ¹⁸⁸ *stol* ¹⁸⁹ *stol* ¹⁹⁰ *stol* ¹⁹¹ *stol* ¹⁹² *stol* ¹⁹³ *stol* ¹⁹⁴ *stol* ¹⁹⁵ *stol* ¹⁹⁶ *stol* ¹⁹⁷ *stol* ¹⁹⁸ *stol* ¹⁹⁹ *stol* ²⁰⁰ *stol* ²⁰¹ *stol* ²⁰² *stol* ²⁰³ *stol* ²⁰⁴ *stol* ²⁰⁵ *stol* ²⁰⁶ *stol* ²⁰⁷ *stol* ²⁰⁸ *stol* ²⁰⁹ *stol* ²¹⁰ *stol* ²¹¹ *stol* ²¹² *stol* ²¹³ *stol* ²¹⁴ *stol* ²¹⁵ *stol* ²¹⁶ *stol* ²¹⁷ *stol* ²¹⁸ *stol* ²¹⁹ *stol* ²²⁰ *stol* ²²¹ *stol* ²²² *stol* ²²³ *stol* ²²⁴ *stol* ²²⁵ *stol* ²²⁶ *stol* ²²⁷ *stol* ²²⁸ *stol* ²²⁹ *stol* ²³⁰ *stol* ²³¹ *stol* ²³² *stol* ²³³ *stol* ²³⁴ *stol* ²³⁵ *stol* ²³⁶ *stol* ²³⁷ *stol* ²³⁸ *stol* ²³⁹ *stol* ²⁴⁰ *stol* ²⁴¹ *stol* ²⁴² *stol* ²⁴³ *stol* ²⁴⁴ *stol* ²⁴⁵ *stol* ²⁴⁶ *stol* ²⁴⁷ *stol* ²⁴⁸ *stol* ²⁴⁹ *stol* ²⁵⁰ *stol* ²⁵¹ *stol* ²⁵² *stol* ²⁵³ *stol* ²⁵⁴ *stol* ²⁵⁵ *stol* ²⁵⁶ *stol* ²⁵⁷ *stol* ²⁵⁸ *stol* ²⁵⁹ *stol* ²⁶⁰ *stol* ²⁶¹ *stol* ²⁶² *stol* ²⁶³ *stol* ²⁶⁴ *stol* ²⁶⁵ *stol* ²⁶⁶ *stol* ²⁶⁷ *stol* ²⁶⁸ *stol* ²⁶⁹ *stol* ²⁷⁰ *stol* ²⁷¹ *stol* ²⁷² *stol* ²⁷³ *stol* ²⁷⁴ *stol* ²⁷⁵ *stol* ²⁷⁶ *stol* ²⁷⁷ *stol* ²⁷⁸ *stol* ²⁷⁹ *stol* ²⁸⁰ *stol* ²⁸¹ *stol* ²⁸² *stol* ²⁸³ *stol* ²⁸⁴ *stol* ²⁸⁵ *stol* ²⁸⁶ *stol* ²⁸⁷ *stol* ²⁸⁸ *stol* ²⁸⁹ *stol* ²⁹⁰ *stol* ²⁹¹ *stol* ²⁹² *stol* ²⁹³ *stol* ²⁹⁴ *stol* ²⁹⁵ *stol* ²⁹⁶ *stol* ²⁹⁷ *stol* ²⁹⁸ *stol* ²⁹⁹ *stol* ³⁰⁰ *stol* ³⁰¹ *stol* ³⁰² *stol* ³⁰³ *stol* ³⁰⁴ *stol* ³⁰⁵ *stol* ³⁰⁶ *stol* ³⁰⁷ *stol* ³⁰⁸ *stol* ³⁰⁹ *stol* ³¹⁰ *stol* ³¹¹ *stol* ³¹² *stol* ³¹³ *stol* ³¹⁴ *stol* ³¹⁵ *stol* ³¹⁶ *stol* ³¹⁷ *stol* ³¹⁸ *stol* ³¹⁹ *stol* ³²⁰ *stol* ³²¹ *stol* ³²² *stol* ³²³ *stol* ³²⁴ *stol* ³²⁵ *stol* ³²⁶ *stol* ³²⁷ *stol* ³²⁸ *stol* ³²⁹ *stol* ³³⁰ *stol* ³³¹ *stol* ³³² *stol* ³³³ *stol* ³³⁴ *stol* ³³⁵ *stol* ³³⁶ *stol* ³³⁷ *stol* ³³⁸ *stol* ³³⁹ *stol* ³⁴⁰ *stol* ³⁴¹ *stol* ³⁴² *stol* ³⁴³ *stol* ³⁴⁴ *stol* ³⁴⁵ *stol* ³⁴⁶ *stol* ³⁴⁷ *stol* ³⁴⁸ *stol* ³⁴⁹ *stol* ³⁵⁰ *stol* ³⁵¹ *stol* ³⁵² *stol* ³⁵³ *stol* ³⁵⁴ *stol* ³⁵⁵ *stol* ³⁵⁶ *stol* ³⁵⁷ *stol* ³⁵⁸ *stol* ³⁵⁹ *stol* ³⁶⁰ *stol* ³⁶¹ *stol* ³⁶² *stol* ³⁶³ *stol* ³⁶⁴ *stol* ³⁶⁵ *stol* ³⁶⁶ *stol* ³⁶⁷ *stol* ³⁶⁸ *stol* ³⁶⁹ *stol* ³⁷⁰ *stol* ³⁷¹ *stol* ³⁷² *stol* ³⁷³ *stol* ³⁷⁴ *stol* ³⁷⁵ *stol* ³⁷⁶ *stol* ³⁷⁷ *stol* ³⁷⁸ *stol* ³⁷⁹ *stol* ³⁸⁰ *stol* ³⁸¹ *stol* ³⁸² *stol* ³⁸³ *stol* ³⁸⁴ *stol* ³⁸⁵ *stol* ³⁸⁶ *stol* ³⁸⁷ *stol* ³⁸⁸ *stol* ³⁸⁹ *stol* ³⁹⁰ *stol* ³⁹¹ *stol* ³⁹² *stol* ³⁹³ *stol* ³⁹⁴ *stol* ³⁹⁵ *stol* ³⁹⁶ *stol* ³⁹⁷ *stol* ³⁹⁸ *stol* ³⁹⁹ *stol* ⁴⁰⁰ *stol* ⁴⁰¹ *stol* ⁴⁰² *stol* ⁴⁰³ *stol* ⁴⁰⁴ *stol* ⁴⁰⁵ *stol* ⁴⁰⁶ *stol* ⁴⁰⁷ *stol* ⁴⁰⁸ *stol* ⁴⁰⁹ *stol* ⁴¹⁰ *stol* ⁴¹¹ *stol* ⁴¹² *stol* ⁴¹³ *stol* ⁴¹⁴ *stol* ⁴¹⁵ *stol* ⁴¹⁶ *stol* ⁴¹⁷ *stol* ⁴¹⁸ *stol* ⁴¹⁹ *stol* ⁴²⁰ *stol* ⁴²¹ *stol* ⁴²² *stol* ⁴²³ *stol* ⁴²⁴ *stol* ⁴²⁵ *stol* ⁴²⁶ *stol* ⁴²⁷ *stol* ⁴²⁸ *stol* ⁴²⁹ *stol* ⁴³⁰ *stol* ⁴³¹ *stol* ⁴³² *stol* ⁴³³ *stol* ⁴³⁴ *stol* ⁴³⁵ *stol* ⁴³⁶ *stol* ⁴³⁷ *stol* ⁴³⁸ *stol* ⁴³⁹ *stol* ⁴⁴⁰ *stol* ⁴⁴¹ *stol* ⁴⁴² *stol* ⁴⁴³ *stol* ⁴⁴⁴ *stol* ⁴⁴⁵ *stol* ⁴⁴⁶ *stol* ⁴⁴⁷ *stol* ⁴⁴⁸ *stol* ⁴⁴⁹ *stol* ⁴⁵⁰ *stol* ⁴⁵¹ *stol* ⁴⁵² *stol* ⁴⁵³ *stol* ⁴⁵⁴ *stol* ⁴⁵⁵ *stol* ⁴⁵⁶ *stol* ⁴⁵⁷ *stol* ⁴⁵⁸ *stol* ⁴⁵⁹ *stol* ⁴⁶⁰ *stol* ⁴⁶¹ *stol* ⁴⁶² *stol* ⁴⁶³ *stol* ⁴⁶⁴ *stol* ⁴⁶⁵ *stol* ⁴⁶⁶ *stol* ⁴⁶⁷ *stol* ⁴⁶⁸ *stol* ⁴⁶⁹ *stol* ⁴⁷⁰ *stol* ⁴⁷¹ *stol* ⁴⁷² *stol* ⁴⁷³ *stol* ⁴⁷⁴ *stol* ⁴⁷⁵ *stol* ⁴⁷⁶ *stol* ⁴⁷⁷ *stol* ⁴⁷⁸ *stol* ⁴⁷⁹ *stol* ⁴⁸⁰ *stol* ⁴⁸¹ *stol* ⁴⁸² *stol* ⁴⁸³ *stol* ⁴⁸⁴ *stol* ⁴⁸⁵ *stol* ⁴⁸⁶ *stol* ⁴⁸⁷ *stol* ⁴⁸⁸ *stol* ⁴⁸⁹ *stol* ⁴⁹⁰ *stol* ⁴⁹¹ *stol* ⁴⁹² *stol* ⁴⁹³ *stol* ⁴⁹⁴ *stol* ⁴⁹⁵ *stol* ⁴⁹⁶ *stol* ⁴⁹⁷ *stol* ⁴⁹⁸ *stol* ⁴⁹⁹ *stol* ⁵⁰⁰ *stol* ⁵⁰¹ *stol* ⁵⁰² *stol* ⁵⁰³ *stol* ⁵⁰⁴ *stol* ⁵⁰⁵ *stol* ⁵⁰⁶ *stol* ⁵⁰⁷ *stol* ⁵⁰⁸ *stol* ⁵⁰⁹ *stol* ⁵¹⁰ *stol* ⁵¹¹ *stol* ⁵¹² *stol* ⁵¹³ *stol* ⁵¹⁴ *stol* ⁵¹⁵ *stol* ⁵¹⁶ *stol* ⁵¹⁷ *stol* ⁵¹⁸ *stol* ⁵¹⁹ *stol* ⁵²⁰ *stol* ⁵²¹ *stol* ⁵²² *stol* ⁵²³ *stol* ⁵²⁴ *stol* ⁵²⁵ *stol* ⁵²⁶ *stol* ⁵²⁷ *stol* ⁵²⁸ *stol* ⁵²⁹ *stol* ⁵³⁰ *stol* ⁵³¹ *stol* ⁵³² *stol* ⁵³³ *stol* ⁵³⁴ *stol* ⁵³⁵ *stol* ⁵³⁶ *stol* ⁵³⁷ *stol* ⁵³⁸ *stol* ⁵³⁹ *stol* ⁵⁴⁰ *stol* ⁵⁴¹ *stol* ⁵⁴² *stol* ⁵⁴³ *stol* ⁵⁴⁴ *stol* ⁵⁴⁵ *stol* ⁵⁴⁶ *stol* ⁵⁴⁷ *stol* ⁵⁴⁸ *stol* ⁵⁴⁹ *stol* ⁵⁵⁰ *stol* ⁵⁵¹ *stol* ⁵⁵² *stol* ⁵⁵³ *stol* ⁵⁵⁴ *stol* ⁵⁵⁵ *stol* ⁵⁵⁶ *stol* ⁵⁵⁷ *stol* ⁵⁵⁸ *stol* ⁵⁵⁹ *stol* ⁵⁶⁰ *stol* ⁵⁶¹ *stol* ⁵⁶² *stol* ⁵⁶³ *stol* ⁵⁶⁴ *stol* ⁵⁶⁵ *stol* ⁵⁶⁶ *stol* ⁵⁶⁷ *stol* ⁵⁶⁸ *stol* ⁵⁶⁹ *stol* ⁵⁷⁰ *stol* ⁵⁷¹ *stol* ⁵⁷² *stol* ⁵⁷³ *stol* ⁵⁷⁴ *stol* ⁵⁷⁵ *stol* ⁵⁷⁶ *stol* ⁵⁷⁷ *stol* ⁵⁷⁸ *stol* ⁵⁷⁹ *stol* ⁵⁸⁰ *stol* ⁵⁸¹ *stol* ⁵⁸² *stol* ⁵⁸³ *stol* ⁵⁸⁴ *stol* ⁵⁸⁵ *stol* ⁵⁸⁶ *stol* ⁵⁸⁷ *stol* ⁵⁸⁸ *stol* ⁵⁸⁹ *stol* ⁵⁹⁰ *stol* ⁵⁹¹ *stol* ⁵⁹² *stol* ⁵⁹³ *stol* ⁵⁹⁴ *stol* ⁵⁹⁵ *stol* ⁵⁹⁶ *stol* ⁵⁹⁷ *stol* ⁵⁹⁸ *stol* ⁵⁹⁹ *stol* ⁶⁰⁰ *stol* ⁶⁰¹ *stol* ⁶⁰² *stol* ⁶⁰³ *stol* ⁶⁰⁴ *stol* ⁶⁰⁵ *stol* ⁶⁰⁶ *stol* ⁶⁰⁷ *stol* ⁶⁰⁸ *stol* ⁶⁰⁹ *stol* ⁶¹⁰ *stol* ⁶¹¹ *stol* ⁶¹² *stol* ⁶¹³ *stol* ⁶¹⁴ *stol* ⁶¹⁵ *stol* ⁶¹⁶ *stol* ⁶¹⁷ *stol* ⁶¹⁸ *stol* ⁶¹⁹ *stol* ⁶²⁰ *stol* ⁶²¹ *stol* ⁶²² *stol* ⁶²³ *stol* ⁶²⁴ *stol* ⁶²⁵ *stol* ⁶²⁶ *stol* ⁶²⁷ *stol* ⁶²⁸ *stol* ⁶²⁹ *stol* ⁶³⁰ *stol* ⁶³¹ *stol* ⁶³² *stol* ⁶³³ *stol* ⁶³⁴ *stol* ⁶³⁵ *stol* ⁶³⁶ *stol* ⁶³⁷ *stol* ⁶³⁸ *stol* ⁶³⁹ *stol* ⁶⁴⁰ *stol* ⁶⁴¹ *stol* ⁶⁴² *stol* ⁶⁴³ *stol* ⁶⁴⁴ *stol* ⁶⁴⁵ *stol* ⁶⁴⁶ *stol* ⁶⁴⁷ *stol* ⁶⁴⁸ *stol* ⁶⁴⁹ *stol* ⁶⁵⁰ *stol* ⁶⁵¹ *stol* ⁶⁵² *stol* ⁶⁵³ *stol* ⁶⁵⁴ *stol* ⁶⁵⁵ *stol* ⁶⁵⁶ *stol* ⁶⁵⁷ *stol* ⁶⁵⁸ *stol* ⁶⁵⁹ *stol* ⁶⁶⁰ *stol* ⁶⁶¹ *stol* ⁶⁶² *stol* ⁶⁶³ *stol* ⁶⁶⁴ *stol* ⁶⁶⁵ *stol* ⁶⁶⁶ *stol* ⁶⁶⁷ *stol* ⁶⁶⁸ *stol* ⁶⁶⁹ *stol* ⁶⁷⁰ *stol* ⁶⁷¹ *stol* ⁶⁷² *stol* ⁶⁷³ *stol* ⁶⁷⁴ *stol* ⁶⁷⁵ *stol* ⁶⁷⁶ *stol* ⁶⁷⁷ *stol* ⁶⁷⁸ *stol* ⁶⁷⁹ *stol* ⁶⁸⁰ *stol* ⁶⁸¹ *stol* ⁶⁸² *stol* ⁶⁸³ *stol* ⁶⁸⁴ *stol* ⁶⁸⁵ *stol* ⁶⁸⁶ *stol* ⁶⁸⁷ *stol* ⁶⁸⁸ *stol* ⁶⁸⁹ *stol* ⁶⁹⁰ *stol* ⁶⁹¹ *stol* ⁶⁹² *stol* ⁶⁹³ *stol* ⁶⁹⁴ *stol* ⁶⁹⁵ *stol* ⁶⁹⁶ *stol* ⁶⁹⁷ *stol* ⁶⁹⁸ *stol* ⁶⁹⁹ *stol* ⁷⁰⁰ *stol* ⁷⁰¹ *stol* ⁷⁰²

Matrimonii solutio.
Donis uxori dare prohibuitur.
Annulus pronubus.
Germani.

privitate, vel servitute. ¹ Dona vero & munuscula virum ab uxore, vel contra accipere, legibus erat & scripto jure vetitum: nefas existimantes, quos legitimus amor conjunxisset, donis videri potius allici quam conjugali amore conciliari. ² Annulus tamen sponsæ dono mittebatur à viro, qui pronubus dictus: is enim erat ferreus, & sine gemma, prisca videlicet secula, & antiqui victus parsimoniam, ac frugales mores designans. ³ Germanorum fertur mos non improbandus, ut sponsus complacitæ mulieri, quam ducere animo destinavit, dotem det: qua exhibita, frenatum equum & boves, scutum, gladium & arma tanquam pignus amoris uxori mittat. ⁴ Cum vero sponsa ad virum ire parat, in ipso nuptiarum celebri officio servatum est, ⁵ ut rectam tunicam & puram togam

¹ *Dona vero.* Ex Plutarch. in preceptis Connubialibus cap. 36. & Problem. cap. 7. ubi ejus rei multas rationes reddit, ut & Juriscons. in ll. 1. 2. C. 3. ff. de donat. inter vir. & ux.

² *Annulus tamen [sponsæ].* Ex Plin. lib. 33. cap. 1. Tertullianus tamen, Apolog. cap. 6. tradit hunc annulum aureum fuisse: *Aurum*, inquit, *de matronis nulla norat, præter unice digito, quem [sponsus] oppignoraſſet pronubo annulo.*

³ *Germanorum.* Corn. Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

⁴ *Cum vero [sponsa].* Plinius lib. 8. cap. 48. *Tanaquil*, inquit, *texuit rectam tunicam, quales cum toga patrum tyranni induuntur, neque nuptæ.*

MERCERUS.

⁵ *Ut rectam tunicam.* Non omnino bene hic vel sentit, vel loquitur Alex. Virgo pridie nuptiarum illa vestimenta tum primum vestiebat. Id tamen non ad nuptialem, sed ad aliam privatam, & communem solennitatem pertinebat. Quam Tertul. *Toga* diceret. Vnde ea vestimenta non sumebantur solenniter, ab illis quæ secundo nubebant, vel tertio. Sed, & ipsam mater servabant Tyrociniæ die, quo sæpe fere uxorem non ducebant. Fe-

stus porro, ea vestimenta modo simpliciter *recta*: modo *Regillas* appellat. *Recta* dicta sunt à ratione texturæ. *Regilla* vero, vel quia ut à testo tegillum apud Plautum, & Apulejum derivatur: sic à *recta regilla*: Vel quod tradunt Isidorus, & Nonius, quia ea vestimenta primum dari solebant regis liberis. Dicitur enim Tanaquil, ea prius tunicam, & Servio Tullio, quem ipse educabat dedit. Plinius lib. 8. *Virgines ergo* (ut de hoc more loquimur, quoniam nobis proponit Alex.) *pridie nuptiarum vestimenta: recta inducebant: & in his cubis iunuebant omnis gratia. Festus. Regillis tunicis illis, & reticulis luteis, utique dentis, fustem versum à stantibus pridie nuptiarum dedit virgines, ut dicitur cubis iunuebant omnis causa, ut etiam in reliquis omnibus dandi solenniter soleat. Id faciebant domi ante deos familiares. Propert.*

Mater & ab illa levi demissa est aurea celsa, Matris & ante deos libera sumpta toga

*Idem Tertul. Hanc solennitatem, priusquam appellat, quia priusquam introi-
 ades: Est communis, quæ cum omnibus
 servabatur: nec quæ Virgines illas die
 tum primum generatam post hanc di-
 omnia*

togam vestiat, ¹ verbenaque, quæ Veneri dicata est, & floribus herbisque à se lectis ² corollam texat, eamque sub amiculo deferat. ³ Id quod Locrensis in usu erat, ut ^{Locren-} matronæ ex lectis floribus nectant coronas. Nam empta ^{fes.} gestaret ferta, vitio dabatur. ⁴ In Bœotia usurpatum est, ^{Bœoti.} ut sponsam obtegens, asparago coroneunt: ^{Græci.} apud Græcos autem sisymbrio ⁶ caputque hasta gladiatoris, quæ in corpore

omnia puerilia vestimenta. Quæ ideo dicuntur cedere facibus maritis apud Propert. lib. 4.

Alex ubi jam facibus cessit prætexta maritis,

Vinxit & acceptas altera vitta comas. Prætextam vero illam diis suis consecrabant, ut Fortunæ Virginali. Arnob. lib. 2. *Quom in matrimonia convenitis, virginum togulas fortunam desertis ad virginalem.* Bullas autem, strophia, & cætera ornamenta puerilia dicabant Laribus, vel etiam Veneri. Varro: *Suspendit Laribus marinas molles pilas, retinacula, ac strophia.* Huic solennitati maritus intererat (vocari quippe solebant amici omnes, & propinqui) & ea nocte erat apud socerum. Absponsa tamen sequebatur.

TIRAQUELLUS.

¹ Verbenaque.] Festus Pompejus libro 3. *Corollam, inquit, nova nupta de floribus, verbenis, herbisque à se lectis sub amiculo ferebat.*

COLERUS.

² Corollam texat.] Quam coronam forte Festus alludit, cum inquit: *Pancarpia dicuntur coronæ, ex vario genere florum factæ.*

MERCERUS.

Corollam texat.] Ea coronabatur sponsum inter sacra nuptialia. Unde factum ut *Coronari* sæpe dicatur pro *nuptare*. Harmenopulus l. 4. tit. 4. de nuptiis *Clandest. μὲν δὲ μυστικός σημαίνει, ἀλλὰ παρόντων πλείωνται.* id est, nemo clam coronetur, sed presentibus multis.

TIRAQUELLUS.

³ Id quod de Locrensis.] Id ex

Strabone est lib. 6. qui de his loquens, *Ad hæc, inquit, æro loca Proserpinam à Sicilia adventasse, legendos ad flores, credidere veteres: quoniam florentissime regionis amantissima præta esse constat.* Hinc matronis usus invaluit, ut collectis ex floribus coronas texant, cum per dies festos empta gestaret ferta, vitio illis detur.

⁴ In Bœotia.] Plutarch. in eo libro, cui titulum fecit, *γαμικὰ παρὰ τῶν μάλιστα* cap. 2. In Bœotia, inquit, sponsam obtegit aspharagine coronant: nam ut ea suavitatem ex asperissima spina fructum fundit, sic nova nupta primam asperitatem difficultatemque suam non defugienti, nec indignanti marito, urbanam, jucundamque vitam societatem præstat. Ubi cum aspiratione aspharagi fit mentio sicut ex Aristophane observavit Athenæus l. 2. cap. 23. Sicut passim licet in Calpurnio, pro Calpurnio: Trophæo, pro Trophæo: Pænice, Phænice: Strophium, pro Strophium: Ephestio, Ephestio ex Herodoto & Homero: Phano, pro Phano ex Athenæo, & similibus.

⁵ Apud Græcos autem sisymbrio.] Ex Aristophane, cui sisymbria vocantur folia, quibus coronantur sponsi, quos Græci, *Nymphios* vocant: ideoque apud eundem est proverbiale illud.

Τ' μὲν ἔτι ἀπὸ γὰρ ἔστι νυμφίων βίον. id est,

Vos igitur sponsum vitam vivitis.

⁶ Caputque hasta.] Fest. Pompejus libro 3. ubi de celibari hasta. unde & Ovid. lib. 2. Factor.

Nec tibi quæ cupida matura videre matri,

Comas virgineas hasta recutit comas.

S

I QUA

pore mortui stetitset ('quæ celibaris dicta est) comat, ac frontem' & comam discriminet. Opinari licet, quasi fortes ea de causa viros se genituram ominetur: aut quod sponsi disciplinæ se subditam fateatur. ³ Debere enim uxores sub viri disciplina esse & corrigi, severissimis exemplis veteres voluere. ⁴ Flammeo etiam caput velabat,

Flam-
mæo.

pudo-

MERCERUS.

1 *Quæ celibaris dicta est.* Nonnulli volunt hanc distinctionem à marito factam fuisse. Forte tamen non fuerit tum maritus apud sponsam. Satis enim erat sollicitus, ut ipse pectoretur, ungeretur, sacrificaret, & alia multa solennia præstaret. Tamen de eo nil pronuncio. Hæc hæta incurva erat. Ovid.

Nec tibi quæ capide matura videre matri

Comat virginis. ut hæta recurva comas. Aliis diebus mulieres Romanæ discernabant capillos acu, quæ propterea *discerniculum* Lucillo, Festo *Chasin* dicitur. Quod acus genus grandius erat. (Erat enim aliud mirus, quod utebantur retinendis & colligandis strophis, orbibus crinium & cæteris) quod *Laferium* Tertul. & Martialis cognominant, quia lascivus erat talis comæ discriminatio, & peculiaris matronarum.

COLERUS.

2 *Et comam discriminet.* Vide præter Festum & Ovidium, Plutarch. Problema.

TIRAQUELLUS.

3 *Debere enim uxores.* De hoc late diximus in r. l. Connubiali ubi videre poteris.

4 *Flammeo.* Ex Festo Pompejo l. 6. & lib. 13. ubi de nuptiis loquitur. Quo etiam spectat illud Suetonii in Nerone cap. 28. *Puerum Sporum ex ætate testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus, cum dote & flammeo persolemnis nuptiarum celeberrimo officio, deductum ad se pro uxore habuit.* Et Corn. Taciti de eadem re loquentis

L. 15. quo loco supra * citavimus. Et Apuleji l. 4. *Metamor. Puella nuptura deterget lacrymas ipsa suo flammeo.* Et in Apologia 2. ubi loquitur de filia cuiuspiam (ni fallor) Herennii Rutili, *Venit igitur ad eum nova nupta secuta & intrepida, pudore dispoliato, flore exolito, flammeo obfita.* Et Catul. in Epithalam. Julæ & Mællii,

*Cinge tempora floribus
Suarescentis amaraci.*

Flammenum cape. —

Et postea,

Flammenum videor videre.

Et Lucanus lib. 2.

*Non timidum nupta leviter testura
pudorem*

Lutea demissos velarunt flammea vul-
tus.

Et Juvenalis Satyra 10. loquens de Messalina volente nubere Silio,

— *Dudum sedet illa parato*

Flammeolo. —

Martialis lib. 11. Epigram. 79.

*Flammea texuntur sponse, jam virga
parata est,*

*Tondebis pueros jam nova nupta
tuos.*

Et lib. 12. Epigram. 42.

*Barbatus virido nuptis Callistratus
Aphro:*

Hæc, quæ lege viro nubere virgo solet.

*Præluxere faces, velarunt flammea
vultus,*

*Nec tua defuerant verba Thalasse
tibi.*

Hæc pertinet illud Ovidii lib. 3. Fastorum,

*Anna regens vultus, ut nova nupta
suos.*

Vt tamen non omittam quod scribitur in c. foeminae. 3. quæst. 5. *Foeminas,*

CUM

* pudoris causa] quod latei coloris erat, quo matronæ spectatæ pudicitie tegebantur. Quodque eo^a flaminica utebatur, cui divertere à viro non licet, ideo sine diffidit matrimonium fore opinati sunt. Id tamen apud Spartanos in ^{Sparta-}more fuit, ut virgines innuptæ, & quæ nullo conjugii foedere junctæ essent, facie invelata & aperta: nuptæ vero, nisi velata parte oris, & operto capite, foras non prodirent.

^{Cheli-}^{doni-} Chelidonis quoque mulieres, quæ se alienis viris collocassent, dimidium faciei invelare jus erat, ultra revelare vetitum. ⁷ Seque cingulo cingebat ex lana ovīs contexto,

quod

cum nubunt, ideo flammeo velari, ut se porcerint semper maritis suis esse subditi-
sas. Ex vide nostras leges Connubiales l. 3. inter ornamenta muliebria, in verbo, flammæum.

COLERUS.

* Quæ Taciti verba Lipsius sic edidit: Inditum puerperatori flammæum, missi auspices duo, & genialis torus, & faces nuptiales: cuncta denique spectata, quæ etiam in flammæa nox operit. Vbi tamen pro auspices duo ex Sulp. Severo legit Lævinus Torrentius auspices, dos & genialis torus.

MERCERUS.

I Pudoris causæ. Huius moris alia, & multo meliores causæ asseruntur à Plutarcho, & aliis autoribus Romanis. Quibus aliam addiderim: nempe ut sacrificium accretum, & ne nova nuptæ mala lingua noceret. Tereus de Veland. Virginib. Virgo prudens confugit ad velamen capitis, ut ad gubam, quæ se protegit adversus sustinuit. Quod etiam dicatur de virgine Christiana, attulit cæcæm ad mores Romæ receptum. Hic posuimus à Græcis ortus est. Apud Nomerum, Helena donat Thelemachum peplo, quod est: uxori nuptiarum tempore. Quod autem Alex. postea tradit, matronas spectatæ pudicitie flammeo velatas prodidisse, non temere recipiendum puto. Et enim flammeo quid facit opus iis quæ stola utebantur? Stola enim eo munere fungebatur. Idid. Stola matronæ opusimentum,

quod cooperto capite, & stapula, à dextro latere in lævum mittitur. Ita velata sine flammeo matronæ prodierunt. Erat enim nefas integris moribus, matronam in publico vel sine stola, vel aperta facie conspici. Vnde Sulpitius Gallus apud Valer. Vxori repudium dixit, quod in publico aperta facie conspecta esset.

TIRAQUELLUS.

2 Quod latei coloris erat.] Plinius lib. 21. c. 8. & Lucanus ubi nuper citavimus.

3 Quæ matronæ.] Nonius Marcellus de genere vestimentorum ait, flammæum esse, quæ matronæ capita tegant.

4 Flaminica.] Festus Pompejus in duobus locis lib. 6.

COLERUS.

Flaminica utebatur.] Festus: Flammæo amicitur nubens, boni omnis causæ quod assidue eo utebatur Flaminica, id est, flaminis uxor, cui non licebat facere divertium.

TIRAQUELLUS.

5 Apud Spartanos.] Plutarch. in Apophthegmatis Laconicis, ubi de Charila.

6 Chelidonis.] Idem auctor Probi cap. 16a.

7 Seque cingulo.] Ad Romanos redit, idque usque ad ætatem, Zona, est ex Fest. Pompejo l. 3. ubi de cingulo loquitur.

MERCERUS.

Seque cingulo cingebat.] Nec facie-

*Zona
solennis.*

quod Herculeo nodo vinctum, nemini, nisi in geniali toro, & dum sacrum nuptiale fit, solvere permittitur, ominis causa scilicet, ut in sobole gignenda, educendisque liberis, sicut Hercules, fecundus foret, eo argumento, quod illum eximia fecunditatis (quippe qui septuaginta ex se liberos reliquit) fuisse dicunt. ¹ Zona quoque novam nuptam circumcingi, quæ nuptiarum die à viro solvebatur, nonnulli ferunt. ² Mox nuptiali mundo compta,

in pel-

bat pridie nuptiarum. Quod addit id factum ut virgo foelix esset in suscipiendis liberis, vulgaris opinio est. Fortasse etiam factum erit ad omen facilitatis in partu. Certe refert Suidas, parturientes ejusmodi cingulo præcingi solitas, ut omen illis esset, tam facilem esse futuram liberationem à partu, quam facilis erat solutio istius cinguli. Post nuptiarum diem, id cingulum Dianæ consecrari solitum tradit idem Suidas. Quod autem Herculeo nodo cingulum illud ligaretur potest factum videri, vel ob eam causam quam tradit Festus, nempe ut tam foelix esset maritus in suscipiendis liberis, quam fuerat olim Hercules: vel quia is nodus vim quandam ad multa utilem habere crederetur, & solennis esset zonis, & cingulis quibuscumque ligandis. ut est apud Plinium c. 6. l. 28.

COLERUS.

Seque cingulo cingebat.] Vnde Junoni (inxia nomen. De qua Virg. 4.

Junoni ante opus cui vincula iugalia cura.

Statius: *dat Juno verecunda vincula.* Varro tamen apud August. de civit. lib. 4. cap. 11. ait: *Virginensem deam fuisse, cui virgines solvebant zonam.* Quam Arnobius *Virginalem Fortunam* appellat.

TIRAQUELLUS.

*I Zona quoque.] Varro * in Geruniodidascalo apud Nonium Marcel- lum, quo loco de cingulo loquitur. Hincque (inxia Junonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod inito conjugio solusio erat cinguli, quæ nova nupta cincta*

erat, ut ait Fest. Pomp. lib. 3. De solutione vero zona multa videbis in nostris ll. Connubial. l. 3. num. 3 r.

COLERUS.

* Varronis in *ἡγεῖ τοῦ διδασκάλου* verba hæc sunt: *Novos maritos tacitus tæximi uxoris solvebat cingulum,*

MERCERUS.

2 Mox nuptiali mundo, &c.] Mundus nuptialis erat in cultu, & ornatu. Ornatus erat in auro, gemmis, & vestibus. Quibus munditer & nitide ornari solebat nova nupta. Propert.

Nec minus, Eois pectus variare lapillis,

Quam formosa novo quæ parat ire vira. Cultus vero, in cura capilli, vultus, & cutis. Comebatur vero virgo nubens diligenter, pectebatur, ungebatur: Crines digerebantur in sex orbes, cum annulos gradatim, hoc est ita ut superior quisque annulus inferiore minor esset. Qualis ornatus tribuitur Dialecticæ, apud Martianum Capellam. Eratque proprius matronarum, ut ex Plauto, Terentio, & aliis docemus alibi. His orbibus reticulum imponebatur. Reticulo & flammeolum, & Corona, quam Sidon. Apollinaris ex oliva facit, in Epithalamio Polemmii & Araneolæ. nescio an in hoc à more vulgi recesserit. Ornabatur vero nova nupta à matre, vel si ea deesset, à proxima necessitudine: ut colligas ex 4 Milef. Apuleji. Ad ornatum porro novæ nuptæ pertinet foccus luteus, cujus non meminit Alex. & fasciæ quibus timores superflui humerorum corrigerentur, & alia multa, quæ non est animus hic perstringere.

In pel-

¹ in pelle lanata sedere jubebatur: eique pellem sub pedibus stravere, sane vetustum morem, ² quo pellibus veteres uti sunt, significantes. ³ Lusitanis vero, in roseis tantum ornamentis sponfas locare permittitur, quibus omnes utuntur pariter, alterius generis non licuit. ⁴ Cumque ad virum profectura nova nupta egredi vult, ipsum limen transcendere sua sponte: aut vestibulum tangere non sinunt: ⁵ sed quasi raptam & invitam ⁷ è gremio & sinu matris, transcendere limina volunt, videlicet nisi coacta, suos relictura, aut proprios lares exitura non fuisset: vel quia ubi delibandus flos maritalis erat, invitam ingredi videri volunt. Ipsa vero domum

TIRAQUELLUS.

¹ *In pelle lanata.*] Hæc usque ad versic. *Lusitanis*, sunt Plutarch. Probl. cap. 30. & Festi Pompeji lib. 9. in fin.

COLERUS.

² *Quo pellibus veteres uti sunt.*] Pellium usus antiquissimus, unde & pellem Hercules habere fingebatur, teste Festo.

TIRAQUELLUS.

³ *Lusitanis vero.*] Strabo loquens privatum de Bastetanis Lusitaniz populis lib. 3.

⁴ *Cumque ad virum.*] Ad Romanos redit, estque id ex Plutarcho, Probl. cap. 42. & Servio, qui ex Varrone aliam reddit rationem in Virg. Eclo. 8. enarrantem eum versum,

Mopse novas incide faces, tibi ducitur nuxor.

Ex lib. 2. *Aneid.* in eum locum,

Vestibulum ante ipsum —

Et hinc quoque illud Lucani lib. 6.

Translata vetuit contingere limina planta.

⁵ *Sed quasi raptam.*] Rapi virgo simulatur ex gremio matris, aut, si illa non est, ex proxima necessitudine, tam viro tradebatur: quod ea res Romulo feliciter cessisset, ut refert Sextus Pompejus lib. 16. ad quæ respexit Virgil. ubi, nullo præcunte exemplo, inquit lib. 8. *Aneid.* — *Reptas sine more Sabinas.*

MERCERUS.

⁷ *E gremio & sinu matris.*] Elegan-

ter hoc, contra quam sententiam, nonnulli, & inter eos Nicolaus Hotomannus, qui docet virginem, postquam ad maritum esset perducta, in sinu matris, vel proximæ necessitudinis collocatam & inde dicis caussa raptam. Inde autem factum est, ut *Rapere* pro *nubere* dicatur, & *Rapina* pro *nuptiis*: ut apud Propertium:

Nec mea de sterili facta rapina domo.
Ex quo versu, satis refellitur error Nicolai Hotomani, si accurate consideretur. Quod vero hic Alex. dicit de utroque limine, verum id certe est. De limine mariti nemo dubitat. de limine autem domus paternæ, posset aliquis dubitare. Profero vero testimonium Plaut. *Casin.* *Sensim super attalle limen pedes nova nupta, sospes iter incipe hoc, ut viro tuo semper sis superstes.* Hujus moris multas causas profert Plutarch. His adde quod limen quodammodo sceleratum haberetur utpote quod à nescio quo poeta *scelerata sedes* appellatur: & in quo Furia, & Helena (quæ Græciæ, atque Asiæ communis Erynny) sedeat, & in quo mortui collocentur: & quod denique sæpe sæpe soleant incantare: in limine enim solebant exuvias eorum defodere, quod perditos volebant. Adde etiam, quod limen opinione nonnullorum sit amori dicatum. Certe apud Petronium nescio quis Amori supplicaturus, in limine genua ponit.

donum cuncta, 'precedente tibicine, & eo qui canit
'hymenaeum, officio frequenti affinium stipata, 'colum
comptam socum defert, & fufum cum flamine: 4 duo ve-
ro 'patrini & matritini pueri, eam tenentes deferunt, 6 ter-
tius

TIRAQUELLUS.

1 *Precedente tibicine.*] Tibicinam
adhiberi in nuptiis testimonio est il-
lud Plauti in Aulularia loquentis de
nuptiis Megadori & filiae Euclyonias,

— *Præterea tibicinem,
Quæ mihi interlibere sola, si vino sca-*
teat,

Corinthis sem fontem Pirenem potest.
Idque non solum apud Romanos, sed
& apud alios. Nam cum Philippus Ma-
cedo, Alexandri Magni pater, nuptias
ageret, acciti tibicines carmen Cyclo-
pæum, quasi de colludio, concinuisse
traduntur, quod omen ei fuit oculi
dextri apud Methonem amissi, ut tra-
dit Solinus c. 14. aut, ut alii dividunt,
15. Cyclopes enim unoculi esse tra-
duntur, ut videre licet apud Homerum
lib. 9. *Odyssæ*, & nos alibi diximus.

2 *Hymenæum.*] Plutarch. Problem.
cap. 30. in fin. Hincque illud Apuleji
Metam. 4. loquentis de nuptiis Cupi-
dinis & Psychæ, *Dum tota lauris obji-*
ta sedis lucida, constrepelas Hymenæum.
Et hic omnino vide Servium in eum
locum Virg. lib. 1. *Æneid.*

— *Inconcessosque Hymenæos.*

3 *Colum comptam.*] Plinius l. 7. c. 4.
Laniam, inquit, cum solo & fuso Tana-
quillo, quæ eadem Cæja Cæcilia vocata
est, in templo M. Ancidurasse prodente
est, auctor est Varro, sacraque ab æsa-
gam regiam undulata in æde Fortune,
quæ Ser. Tullius fuerat usus. Inde factum,
ut nubentes virgines comitarentur colus
compta, & fusus cum flamine. Et Plutar.
Problem. cap. 30.

4 *Duo vero patrini.*] Festus Pomp.
lib. 14. Patrini, inquit, & matritini
pueri prætexati tres nubentem dedu-
cunt: unus qui facem præfert ex spina
alba, quia nocturne nubebant: duo qui tenent
nubentem. Plutarch. autem Problem. 2.

scribit, nec plures nec pauciores quinque
facibus in nuptiis præferri, huiusque nu-
meri rationes reddit ex Varrone &
aliter, ut ibi videre poteris. Et hæc qui-
dem facies nuptiales memoratæ sunt
Ciceroni in oratione pro Cluentio
habita, Catullo in epithalamio Julia
& Mallii.

*Claustro pandite janua
Virgo adest, vides ut facies
Splendidas quatunt comas.
Et rursam postea,
Tollite pueri facies.*

Virgilio oecloga 8. cum dicit,
Mopsæ novæ incide facies, tibi ducitur
uxor.

Vbi Servius; *Quæ solent*, inquit, *præire*
nubentes puellas. & lib. 4. *Æneid.*

— *Nec coniugis unquam
Prætexi tædæ, aut hæc in fœdera*
veni.

Et Horatio lib. 3. Carminum, Ode 11.
Livio 4. Decad. l. 10. & Apulejo l. 10.
Metam. & Corn. Tac. lib. 15.

COLERUS.

5 *Patrini & matritini.*] Festus in-
terpretatur pueros, quorum uterque pa-
rens in vivis est. Alii vero, qui ex eo-
dem patre & matre nati sunt. Nam
ἀμφιβαλῖν vertunt. Vocantur & pube-
res, & Camilli, & Ingenni: de quibus
Plutarch. in Numa. Dionysius lib. 2.
Talem puerum intellexit Ovidius: *Stas*
puer, & manibus lata canistra tenet.

MERCERUS.

6 *Tertius vero anteit.*] Quarto puero
patrimo erat etiam locus, qui cume-
ram deferret, in qua utensilia erant
novæ nuptæ, hoc est ea instrumenta
quibus ad faciendam lanam habitura
erat opus, vel certe quibus in ornatu,
& in balneis usura erat, ut speculum,
volsellæ, forcipes, strigiles, acus, pecti-
nes, calamistræ, ampullæ, & cætera.

Quæ

tius vero anteit, qui facem accensam præfert ex spina alba,

Quæ (ut tradit Varro) extrinsecus in cunera depicta erant. Quod vero attinet ad hunc tertium puerum, de quo hic Alex. sunt qui putant, illum cognominari *læntum*, apud Plautum. *Tunc ipse tibi puer es læntus, luc's cerenm.* sed nugantur. Vel enim ibi vitium est in scriptura ut opinatur Scaliger, vel de pueris meritorius sermo est, qui dominis noctu cunibus ad amicas vel ad convivia hoc officio fungebantur. Magis placet quod alii admonent, ominosum fuisse facem præducere novæ nuptæ cuncti ad maritum. Ita ut qui hoc præstaret postea improbus haberetur. Plaut. *Primum omnium, huic lucibus novæ nuptæ facem.* Post illa ut semper improbus, nihilque sis. Porro sequenti linea voluit Alex. admonere, facem illam ex spina alba fuisse, sed erravit typographus. Alexandro vero repugnabit Scaliger, qui facies illas ex pinu facit, sibi parum constans, sed ne crede hac in parte Scatigero. Nam quod hæc fax aliquando dicitur pinus, id fit ob eam causam, ob quam etiam dicitur *Teda*, nempe, quia & *teda*, & *pinus* facile concipiunt ignem, faciesque quibus vulgo utebantur, commode fierent ex his lignis. Nec refert quod spina alba dicatur non potuisse ignem facile fovere. Facies enim quo facilius arderent illinebantur cera, sulphure, bitumine. Quid? quod aliquando ex cornu fiebant, ut scribit Plin. Spina vero alba, præterquam quod subministravit facies raptoribus Sabinarum, valere etiam dicitur ad avertenda mala. Ovid.

Sic satius, spinam qua tristes pellores posses,

A scribis naxas, hæc eras alba, dedis.

TIRAQUELLUS.

[Ex spina alba.] Quoniam inter pini generis arbores, albam pinum minime dici comperies, adjectio *alba*, suadet hoc loco *spina* scriptum ab auctore, & ita legendum fuisse ex Festo Pompejo ubi supra, & Plinio lib. 16.

c. 18. auctoritate Massuri, & Catullo in illo epithalamio Julæ & Mallii.

Pelle humum pedibus, manu

Spineam quate tedam.

Plinius, ubi supra, tradit *carpinum* & *corylum* hisce facibus esse familiarissimas.

Qui spina alba meminit lib. 15. c. 28.

& l. 24. a. 12. & Ovidius l. 6. Factor.

Sic satius spinam, qua tristes pellores posses

A scribis naxas, hæc eras alba, dedis.

Sunt videri volucres, qua non Pineia mensis

Gutturæ frandabant, sed genus inde trahunt.

Quoniam scio apud Nonium Marcellum ubi de *face* loquitur, aliter legi, ex Varrone in Geruntodidascalo, *Conflue. e.* inquit, *mulierum tota Roma, quæ noctu nubere solita, etiam nunc pinea fax indicat.* Et de vita populi Romani lib. 2. Cum a nova nupta ignis in face afferretur, de foco ejus sumtus, cum fax ex pino ablata esset, ut eam puer ingenuus afferret. Item Ovidius Factor. 2. de teda nuptiali,

Dum tamen hæc sunt, vidue cessate puellæ,

Exoptat puros pinea tedæ dies.

Nisi in his locis *spinea* legendum sit, ut apud Catullum, ubi supra. Sed quod hand dubie de *spinea* intelligi debeat, facit illud Virgilii in Cyri,

Pronuba nec castos accendet pinus odores.

Neque enim metri ratio pateretur, ut *spina* legi posset.

COLERUS.

[Ex spina alba.] Scatig. apud Catullum contendit esse legendum, *pineam tedam.* neque enim esse tedam in spina, quæ propria est resiniferarum arborum, assertque testimonium aliud ex Seneca Medea. Facit præterea huic rei, quod pinus *alba* dicebatur, ut populus *alba*; quicquid Tiraquellus sentiat. Sed & *spinam albam* dici constat, quæ Græcis *ῥάμνος*.

alba, qua prælucente ad virum nupta deducitur. ¹ Apud Græcos vero (ut Pausanias ait) media locatur ² in nuptiali curru, ³ sponso & necessario affini juxta comitante, quem parochum vocant, cujus axem pro foribus incendebant, ut signarent illam ibi perpetuo mansuram, neque ulla tempestate inde recessuram. Quod si curru sponsa non subvehitur, sed pedibus mariti domum peteret, Chamæpus dicebatur. ⁴ Apud Rhodios nova nupta per præconcin in mariti domum advocatur, & eo proclamante in thalamum admittitur. Eam vero facem ideo accensam ferunt, quia nisi sub noctem & in tenebris, priscis seculis inire

Chamæpus.
Rhodios
nupta
inire
concin-
gia.

CON-

TIRAQUELLUS.

I. *Apud Græcos, ut Pausanias ait.*] Nihil tale comperi apud Pausaniam. Pollux autem lib. Onomasticōn 3. c. 3. ubi tractat *πρὸς μνηστῆρας γάμων*, & *τὸ πρὸς αὐτὸν*. In eam rem hæc verba sunt: *ὅς ἔστι χαλκῆμις ὁ ἀδελφὸς τοῦ νυμφῶντος ἡγεμὼν*, & *πᾶρχος*, ἢ *τὸ δέχων* ἢ *αὐτὸν νύμφας, ὡς ἰπποπόλυ μύησαι*, εἰ *ἢ πρὸς ἀφικινεῖ* ἢ *νύμφην χαμαιπύς ἐκίχῃ*. Idem autem scripserat & ex Pausania Cælius Rhodiginus l. 28. lectionum Antiquarum cap. 15. ubi de parochis. & cap. 24. ubi de Chamæpo. Et Alcinius Prætermissorum lib. 1. in verbo, *parochus*, nullus autem Pollucis mentionem facit. Sed ipse idem Alcinius Suidam citat, qui scripsit parochum eum nominari, qui currum uti paranympheus ascendit. Eam autem dictionem *Chamæpus*, si quis ad verbum repræsentare vellet, *Hymipēs* transferret, *ὅτι χαμαι* adverbio, quod humi sive ad terram, ut vulgo loquimur, significat, ut satis patet ex Homero Iliados 1. & 3. & aliis. unde & illud proverbium *χαμαὶ ἀντλῆν*, id est humi haurire, apud Zenodotum in Collectan. proverbiorum: *πᾶς* autem pedem significat.

MERGERUS.

2. *In nuptiali curru.*] Hic mos videtur tandem transiisse ad Latinos. Apul. Apolog. 2. & Optatus Milevita-

nus 6. contra Donatistas. Sed & Martianus Capella, *Leſtica*, ait, *moris fuisse nubentes deas in celestis thalami consortia pervenire. Quamquam sunt qui hos auctores putant mores externos, his locis attigisse.*

COLERUS.

3. *Sponso & necessario affini juxta comitante.*] Qui sponſam comitabatur *χαμαιπύς*. Qui vero vechuram conducebat *πᾶρχος*. Vtrosque Græci *Νυμφαρχοὺς* vocabant.

TIRAQUELLUS.

4. *Apud Rhodios.*] Plutarchus *Problematum* cap. 140.

5. *Quia nisi sub noctem.*] Id jam diximus ex Festo Pomp. l. 14. quod & ipsum traditum est ex Varrone à Servio in Virg. eccl. 8. loco nuper allegato. Plutarch. autem Probl. c. 65. *Quid est, inquit, quod maritus primo sponsa non in luce, sed in tenebris jungitur? An quia eum pudet quod, antequam coeat, alienam putat? An & ad propriam verecunde accedere meditans & assuescens? An, quem admodum Solon scripsit, malo Cydonio deſtrato, thalamum ingredi solitam, ut primus complexus nihil triste aut iniunctum haberet: sic Romanus legislator, si quid absurdum ac deformē corpori aderat occultavit? An calumniam quendam & accusatio illicita Veneris erat, quod fiebat, cum legitimis ac iustis connubiis pudor quidem & verecundia non adhibebatur.*

1. Alio

conjugium non licebat. ¹ Alio deinceps far tostum præferente, scilicet quia nihil confarreationis fœdere in sponsalibus religiosius fuit. Ideo in dirimendis nuptiis, & si quando vir ab uxore divertere contendit, ² diffarreationem fieri accepimus. ³ Eandem vero faciem sub lecto viri posuisse, aut in sepulchro comburendam curasse, fœdum erat auspiciis, & omen exitiale: maximaque facere infortunia creditum. Fuit quoque ⁴ Græcorum mos, ut cum sponsa ad viri domum traducitur, puer spinis & glande querna obfusus, canistrum panibus onustum deferat, sponsæque præcedens passim clamitet, *ἔσθ' ἄνθρωπος, ὁ γὰρ ἀπὸ νύμφης*, quod est dicere, effugi malum inveni bonum, quasi post frugales mores, re & honoribus auctior sit. ⁵ Dumque ad vi-

rum

² *Alio deinceps.*] Id jungitur ei quod supra dictum est de patrimis & matrimis, idque ex Plinio l. 18. c. 3.

COLERUS.

² *Diffarreationem fieri.*] Diffarreatio genus erat sacrificii, quo inter virum & mulierem fiebat dissolutio. Dicta diffarreatio, quod fiebat sarreo libo adhibito. Festus lib. 4.

TIRAQUELLUS.

³ *Eandem vero faciem.* *] Idem auctor lib. 16. Rapi, inquit, solet fax, qua prælucente nova nupta deducta est, ne aut uxor eam sub lecto viri ea nocte ponat, aut vir in sepulchro comburendam curet: quo utroque mors propinqua alterutrinus captari putatur.

COLERUS.

* Aliam rationem præstantissimus Josephus Scaliger affert ex Servio Daniëlis sui apud Festum. Ea talis est: *Quæ solent præire nubentes puellas, cornæ sunt faces, quæ quasi diutissime luceant, quas rapiunt tanquam vitæ præfidia: namque his qui sunt potiti, diutius feruntur vixisse.*

TIRAQUELLUS.

⁴ *Græcorum mos.*] Zenodotus in Collectaneis proverb. & Eras. Chil. 3. Cent. 1. cap. 2. Tu vide Demosthenem in oratione pro Ctesiphonte.

⁵ *Dumque ad virum vadit.*] Fest. Pompejus lib. 12. Nuces, ait, flagitantur nuptiis, & jaciuntur pueris, ut nova nupta intranti domum novi mariti, sanctum esset auspiciis. Plinius l. 15. c. 22. scribit, Nuces juglandes, quanquam & ipsa nuptialium Essequinorum comites, & postea eas dicit nuptiis esse religiosas. Hucque spectat illud Catulli in Epithalamio Juliae & Mallii,

Non nuces pueris neget.

Et paulo post,

Da nuces pueris iners

Conculine, satis diu

Lussisti nucibus, lubes

Jam servire Thalassio,

Conculine nuces da.

Et illud Virgilii Ecl. 8.

Sparge marite nuces. —

Vbi Servius, Varro, inquit, spargenda: rum nucum causam dicit, ut Jovis omne matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit, sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis, & juglandes quasi Jovis glandes vocantur: nam id vulgare est, ideo spargi nuces, ut à rapiensibus pueris fiat strepitus, ne puella, virginisatem amittens, vox audiat. *

COLERUS.

* Plinius l. 15. cap. 22. de nucibus loquens: Nec non & honor, inquit, na-

S 3 IN A

Nuces ruin vadit, intranti domum nuces juglandes flagitant, *cas-*
spargen- que pueris jaciunt, & passim feliciter dicunt, *Thalaf-*
benur. siumque modulatis carminibus clamitant, *Sponsa.* sicut Græci
Thalaf- ὡς παῖδες αἱ ὡς παῖδες αἱ ὡς παῖδες, qui felices conjugio fuere: *finis.* quem mo-
 rem

tura his peculiaris, gemino protectis ope-
 rimento, pulvinati primum calicis, mox
 lignei putaminis. Quæ causa eas nuptiis
 fecit religiosas, tot modis fortè munio:
 quod verisimilius, quam quia cadendo
 tripudium sonumque faciant.

MERCERUS.

1 *Easque pueri jaciunt.*] Jaci pueris
 à sponso, tradit Paulus abbreviator
 Festi. Cui favere videtur hoc Virgilii,
Spargere marite nuce, tibi deferis He-
spere Ocean.

Sed & à more Græco videbitur hic
 mos derivatus. Apud Græcos enim
 sponsus nuptiarum die nuces juglan-
 des, amygdala, & similia jaciebat:
 quæ ipsi *ῥαλάνδρια* vocabant. No-
 lim tamen reprehendere hunc aucto-
 rem. Qui sciam visum esse doctissimo
 viro, nuce in nuptiis spargi solitas à
 pueris meritoriis, quibus ante maritus
 indulserat. Catullus,

Nec nuce pueris neget
Desertum domini audiens
Concubinus amorem.

Et rursum, *Da nuce pueris iners concu-*
bine. Sed & vir ille censebat, *Ludere*
nucibus & *spargere nuce* aliquando
 proverbialiter dici, & obscenum ne-
 scio quid significare. Adeo ut jocetur
 qui apud Virgil. novum maritum in-
 vitat ad spargendas nuce. Quamquam
 eam sententiam gratis probare non
 possum. Etsi enim concedo libenter,
Ludere nucibus, apud Catul. obscenum
 officium significare, non puto tamen
 ad nuptiales ritus pertinuisse, quod
 concubini illi cum à domino dimit-
 terentur, nuce spargerent. Id enim
 fortasse faciebant, quicumque à domi-
 nis suis transferrebantur, ab opera illa
 secretiore, ad alia ministeria. Eodem
 modo falsus est vir doctus, qui ad nu-

priales ritus pertinere arbitratus est,
 quod nova uxor tonderet pueros mer-
 itorios mariti sui, ex hoc Martialis,

Tonderit pueros jam nova nupta tuos.
 Cum tamen nihil tale velit Martialis.
 sed solum facturam novam nuptam,
 ut maritus suus non amplius indulgeat
 amoris puerorum, quos propterea ton-
 deri patiatur, & ablegari ad sordida
 ministeria. Servi enim qui assume-
 bantur in officium Domini sui, com-
 mam alebant: Cum vero amoveren-
 tur ab illo officio, tondebant: sive an-
 te, sive post nuptias amoverentur.
 Quod vero addit Alex. intrante nova
 nupta jaci nuce solitas, auctores qui-
 dem multi confirmant: sed tamen ali-
 qui tradunt jaci solitas nuce, cum vir-
 go primos consuetus exciperet in le-
 cto geniali, ut iis colligendis fieret
 strepitus, qui impediret ne clamor vir-
 ginis ponentis virginitatem exaudiret-
 ur.

TIRAQUELLUS.

2 *Thalassiumque.*] Plinius, aut quis-
 quis is est, in lib. de viris illustribus
 cap. 2. ubi de Romulo. Plutarch. tum
 in Romulo, tum in Pompejo, tum de-
 nique Problem. c. 30. & Festus Pomp.
 lib. 18.

COLERUS.

3 *Sicut Græci.*] In Menandriis, &
 apud Aristoph. in quibus repetitum.

MERCERUS.

Sicut Græci.] Non dubium est, quin
 illa cantio à Latinis etiam sit usurpa-
 ta. In Hymenæo autem, & cantu illo
 nuptiali multa alia canebantur. Lau-
 dabantur sponsi, & jocularia quedam
 in eos spargebantur, licentia fescen-
 nina, avertendi fascini causa.

TIRAQUELLUS.

4 *Quem marem.*] Ex Livio 1. Dec.
 lib. 1.

I Varro

rem inolevisse opinati sunt, quasi felicem ut Thalassium, *Thalassius* cui Sabina virgo honestæ formæ in raptu contigit, sponsum futurum ominentur, dignamque esse quæ Thalassio viro admodum fortunato nubat, his vocibus significari. ¹ Varro tamen perhibet, ² signum lanificii esse thalassionem, quem veteres quasillum seu calathum lanificiis aptum nuncuparunt. ³ Nuces verò spargunt, vel quia jactu tripudium excitant, vel quod gemino protectæ operimento, foetus suos multipliciter muniunt, similia in foetibus novæ nuptæ augurati. Athenis vero invaluit usus, ut sponsi caput caricis & palmarum fructibus, legumine & colybiis inspergant: *Athenienses* quod & servis novitiis, cum primum dominorum ædes introissent, fieri usurpatum est. ⁴ Sponsus vero illam domi operiens, in qua sedes erat conjugii futura, paratu magno januam lana cingit & coronat, ⁵ multaque lauro exornat, *Jama sponsa ornata* ⁶ postesque vittis laneis primum à nova nupta attingi & ornari, *ens.*

¹ Varro.] Apud Festum Pomp. d. lib. 18.

COLERUS.

² Signum lanificii esse thalassionem.] Nam *ταλαεργ*, id est, quasillum solitum appellari thalassionem. Atilius historicarum scriptor: *Talassium nomine virum, raptâ virgine nica pulchritudinis, quod ei id conjugium fuerit felix, omnis gratia nunc rodintogani.* Scalig. apud Fest.

³ Nuces vero spargunt.] Vide, quæ jam modo notavimus ex Plinio.

TIRAQUELLUS.

Nuces vero spargunt.] De hac jam satis ad illud, *Domus ad vinum.*

⁴ Sponsus vero.] Ex Plinio lib. 29. cap. 2. in princ. *Lanis auctoritatem vatores Romani etiam religiosam habere, postes à nubentibus attingi (aut, ut ego malo legere, accingi) jubentes.* Vide tamen Donatum in Mæcram Terentii, cum uxoris etymologiam describit.

MERCERUS.

⁵ Multaque lauro.] Non solum postes, sed tota domus interior & exte-

rius ita ornabatur. Apulejus 4. *Milef. Domus tota lauris obsita, tectis lucida, constrepebat Hymenæum.* Sed & apud Catullum in nuptiis Pelei Chiron asferens variarum arborum ramos, illos collocat circum sedes, & mensam cui dii assidebant.

TIRAQUELLUS.

⁶ Postesque vittis laneis.] Virgilius lib. 4. *Æneid.*

Præterea fuit in seclis de marmore templum

Conjugis antiqui, viro quod honore colobas

Velleribus niveis, & festa fronde revinctum.

Quo loco Servius, *Moris fuerat ut nubentes puella simul cum venissent ad limen mariti, postes, antequam ingrederentur, propter auspiciam castitatis ornarent laneis vittis, unde dicit, Velleribus niveis, & oleungerent, unde uxores, quasi uxores dicebantur.* Vide tamen Beroaldum in erroribus Servii. & Lucan. lib. 2.

Infraque in gominas discurrens candida postes.

I Et

Ma-
gorum
com-
men-
tum.

Cum
viro
con-
gressa.

Sac-
ciper-
ium.

nari, oleoque ¹ & adipe suillo ² vel lupino inungi jubet: ne quid perniciosæ pestis in domum irrepat: quod magorum commentum fuisse dicunt, ut felle nigri canis suffitas domos, & genitale sub limine defossim habeant, ³ contra mala medicamenta & amatoria maleficia maxime proficere arbitrati. ⁴ In foribus vero villarum, lupi rostrum, ne quid deperiret, neve mala fascinatio in domum irreperer. Alii stellam marinam vulpino sanguine illitam, ne quid periculo foret aut noxæ, defixere. ⁵ Ipsa autem cum viro congressa ⁶ primum, treis ferebat asses, ex quibus unum viro dabat, velut imaginaria emptione sibi sponsum precio quæfiverit: alterum quem in pede haberet, in foco larium ponebat, quem accensum, pluribus ornabant coronis: tertium, quem in facciperio, in compito vicinali paulo post resignabat. Dixere autem veteres facciperium, majorem

¹ Et adipe suillo.] Plinius lib. 28. cap. 9. Proximum in communibus adipis lane est, sed maxime suilli: apud antiquos etiam religiosi. Certe nova nupta intrantes, etiamnum solemne habent postes eo attingere. *

COLERUS.

* Videat Tiraquellus, cur superiore loco Plinii legere maluerit, accingi pro attingi.

TIRAQUELLUS.

² Vel lupino.] Idem eodem c. sed alio loco: Massurius palmam lupino adipi dedisse antiquos tradit. Ideo novas nuptas eo perungere postes solitas, ne quid mali medicamenti inferretur.

³ Contra mala medicamenta.] Quod hic de felle & genitali canis ait, ex quo habeat auctor id non satis scio: equidem Pythagoras scyllam in limine januæ suspensam, malorum medicamentorum introitum pellere, tradit Plinius lib. 20. cap. 9.

⁴ In foribus vero.] Plinius lib. 28. cap. 10. Suntque qui hac trahunt istud Horat. Sermonum 1. Satyr. 8.

Atque lupi barbam varia cum dente colubra, &c.

Quæ de villarum foribus accipienda sunt: ut de januis domorum urbanarum intelligatur, quod ait Plin. l. 29. cap. 4. Caput draconis limini jamarum subditum, propitiatis oratione diis, fortunatam facere domum ex Magorum promissione.

⁵ Ipsa autem cum viro congressa.] Hæc omnia usque ad versic. Ac epulis, sunt Nonii Marcelli in doctorem indagine, auctoritate Varronis. Vide & nos quæ diximus, in ll. Conubialibus.

⁶ Primum tres ferebat asses.] Ut sponsa virum, sic vir sponfam emebat, liquet ex formula professionis nuptiarum, quam erutam è lapide Patavino, multi proposuerunt. COS. TIT. A. D. V. KAL OCTOB. PUB. CLAUDIUS TULLIAM VIRGINEM VOLENTEM AUSPICATO E PARENTIBUS COEMIT. Dubito tamen, an maritus uxorem coëmerit inter sacra nuptialia, sicut sponsa maritum tum coëmebat.

jorem crumenam, & nummorum receptaculum. 'Ac epulis instructis, 'ut porcum mactarent sponsaliorum die, deducto ex Hetruria more: 'utque sponso bulbi cum nucleis pineis, erucæ succo, & pipere 'in nuptiali cœna dentur obsonia, servatum est. 'Plerique papaveris succum lacte & melle

Sponsi obsonia.

1 *Ac epulis instructis.*] Qui porcum immolarent diis testibus matrimonii, quo melius cederet, ut supra dictum est ex Varrone Rei rusticæ lib. 2. cap. 4. de parte hostiæ epulabantur, quod tum ex Homer. & Vergil. tum ex aliis doctrinæ vulgaris est.

MERCERUS.

2 *Ut porcum mactarent.*] Vnde hoc sumpserit Alex. nondum scio, sed videor mihi colligere, ex 2. lib. Varro- nis de Re Rust. porcum mactatum in conjunctione nuptiali. Nuptiarum ini- tio, inquit Varro, antiqui reges ac subli- mes viri in Hetruria, in conjunctione nup- tiali nova nupta, & novus maritus pri- mum porcum immolabant. Prisci quoque Latini in Italia idem fecisse viden- tur, &c.

TIRAQUELLUS.

3 *Utque sponso bulbi.*] Incitamenta Veneris quod sunt bulbi, erucæ, pi- per, & similia, quodque multum præ- beant nutrimentum & renes nuclei roborent, eorum fuit inductus usus. De quibus Athenæus l. 2. c. 16. & 25. Plinius lib. 20. cap. 13. & l. 23. c. 8. & alibi sæpe. *

COLERUS.

* Martialis Xenii:

Cum sis anus conjux, & sint tibi mor- tua membra:

Nil aliud bulbis quam satur esse potes.

MERCERUS.

4 *In nuptiali cœna.*] Vellem dixisset apud quem, maritum, an sponfam id servatum sit. Duplex enim cœna nup- tialis. Vna apud sponfam, ante de- ductionem, altera apud maritum, post deductionem, & conjunctionem nuptialem. De priore cœna loquitur Catullus his versibus. *Vesper adest Ju- venes, &c. Surgere, jam pingues li-*

quere mensas: Jam veniet virgo, jam dixerit Hymeneus. Et Plautinus Eu- clio, dum in filiæ nuptiis obsonat, & coquos habet, & Chremes apud Te- rent. Andria. Et ab tali cœna fortasse Venus remeat vino madens, & bal- sama fragrans, sub noctis initium, apud Apul. 6. Miles. de Cœna illa in- tellige virum doctissimum, cum cœnæ tempus legitimum præventum monet nuptiarum causa; ex Apul. 1. Apolo- gia. De altera cœna loquitur Cicer. ad Q. fratrem. *Eo die apud Pomponium in ejus nuptiis eram cœnaturus. & Ca- tullus Aspicere ut accubans. Vir tu Tyrio in thoro totus imminet tibi.*

Vir enim uxori dicitur imminere, cum in eam quasi procumbit. Pro- cumbebat autem, quia infra se uxorem habebat in suo gremio. Juvenal.

Gremio jacuit nova nupta mariti.

Quod etiam servatur in nuptiis Psy- ches apud Apulejum. De illa etiam Cœna, idem Catul. in Ariadna ubi de nuptiis Pelei. fortasse in illa cœna maritus uxori porrigebat, poculum quale describit Ovid.

Ne pigeat misto tritum cum melle pa- paver

Sumere, & expressis mella liquata sanis.

Cum primum cupido Venus est deducta marito.

Hoc bibis, ex illo tempore nupta fuit.

Nisi mavis sponfam id bibisse inter sacra nuptialia.

TIRAQUELLUS.

5 *Plerique papaveris succum.*] Ovi- dius lib. 4. Fastorum.

Nec pigeat tritum misco cum lacte pa- paver

Sumere, & expressis mella liquata sanis.

Cum

nam facere assuerat, ¹ quo tempore ² clavem sponsæ dari ad signandum partus facilitatem, in more fuit. In cœnis vero nuptialibus ³ Naucratiæ, observatum est, ne quis ovum aut mellita inferret. Apud Carthaginenses ut thynnorum concisis carnibus vescantur. ⁴ Et Lepti Libyæ, ut postriedie nuptias ollam sponsa ad sponsi matrem petitem mittat, quam illa asperius abneget, eo exemplo jurgiorum auspici-um augurati. ⁵ Apud Græcos, ut postera die à nuptiis, pater mittat sponsæ nuptiale munus, quæ *ἡ παύλια δῶρε* vocitabant. Namque ⁶ ingenuus puer, specie liberali, candida amictus toga, cum ardenti facie præibat: longo mox ordine succedebant, qui mundum muliebrem, deinde qui aurum & geminas, deinde qui vasa & pelves, qui pectines & alabastros, qui sandalia, & demum reliquam suppellectilem ferebant. Parcius tamen apud Athenienses. Nam ⁷ Solon treis modo vestes, & quædam modici precii vasa non elaboratæ artis, sponsam ad virum ferre iussit. Præter quæ fuere dona quæ domestici conferebant, & amici, cum primum sponsa revelata facie visendam se præberet,

ἀναισθη-

TIRAQUELLUS.

¹ *Quo tempore clavem.*] Sextus Pompejus lib. 3.

MERCERUS.

² *Clavem sponsæ dari.*] Arbitror factum, cum maritus uxorem dominam, illa virum dominum saluaret. Nempe inter sacra nuptialia, ut annotat Servius. Certe clavium traditio, ad plenum dominium spectare videtur. Debuitque clavium traditio solenni etiam modo fieri in nuptiis, sicut clavium adeptio solenni etiam modo fiebat in divitiis: uti colligas ex eo loco Ciceronis in Antonium: *Adimam exegit, claves admittit, res suas sibi habere iussit.*

TIRAQUELLUS.

³ *Naucraticum.*] Idem Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. 16. sed & nullo auctore citato: Verum id est

Athenæi lib. Dipnosophist. 4. cap. 9. ad fin.

⁴ *Et in Lepti Libyæ.*] Plutarch. in præceptis Connubialibus cap. 37.

⁵ *Apud Græcos.*] Idem Cælius Rhodiginus lib. Antiquarum lectio. 28. cap. 18. Et Erasmus Adag. 4. Chil. cent. 2. cap. 8. & ii quidem ex Polluce, quem nullus eorum citat, Onomasticum lib. 3. ubi supra citavi-mus: cuius hæc verba sunt: *Παύλια δὲ ἡ πρὸς τὸ γάμον ἡμεῖς. ἡ παύλια δὲ ἡ μετὰ αὐτὴν.* Eam autem vocem *ἡ παύλια* plerique omnes pro repositis intelligunt, de quibus supra diximus.

COLERUS.

⁶ *Ingenuus puer.*] Supra satis de his pueris.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Nam Solon.*] Plutarch. in vita Isthacii.

¹ Arz-

¹ αἰακαλυπτήρια dicta. ² Romani observarunt, ut nuptialia munera socii generis non mittant, quod erat lege vetitum: ³ sed vas artis eximiae, ⁴ quod Camillum dicunt, ubi mundus & jocolia uxoris erant, opertum in nuptiis ferant. ⁵ Genialis præterea lectus, duabus culcitris in Genii hono-

reim

1 Αἰακαλυπτήρια.] Ex Polluce quo loco supra scire citavimus: Τα δ' ὁ δὲ ἑὸν ἀνδρὸς διδύματα δίδω, ἵδω καὶ ὀπίηρια καὶ αἰακαλυπτήρια. καὶ γὰρ μόνον ἡ ἡμίση ἐν τῇ αἰακαλυπτήριῳ τῷ νύμφῳ ἔστω, καλοῖτ' αὖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ δίδω, τὰ δ' αἰακαλυπτήρια καὶ αἰακαλυπτήρια ἐκάλει. Ea autem dictio, αἰακαλυπτήρια, peraeque est significare, ac si dicas *revelatoria*.

2 Romani observarunt.] Plutarchus Problemata. cap. 28.

3 Sed vas.] Festus Pompeius libro tertio, * *Cumerum*, inquit, vocabant antiqui vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nuptiis necessaria, quod *sacrorum ministrum* ad-
μῖνον appellabant.

COLERUS.

* *Canera* legitur apud Festum, Mulier quae hoc vas portabat, vocabatur *canephora*, teste eodem Festo. Nam, ut idem auctor inquit, *Canera* dicunt Graeci, nos *Canistra*, & per diminutionem *canistella*.

MERCERUS.

4 Quod Camillum, &c.] Videtur falsus Alexander, & vasi tribuisse nomen, quod erattribuendum puero vas illud ferenti in pompa nuptiali. Vas enim illud *Cumerum* dicitur Festo, & Varro-
ni. Puer qui illud gestabat, *Camillus*. Quia vero hic de munere nuptiali agitur, non erit ab re monere, solitum fuisse maritum, in primo congressu nuptiali, uxori pro sua virginitate dare munus aliquod, quod proprie *munus nuptiale* nuncupatur. Apul. 6. Miles. *Puerus jubet confirmari currum, quem ei Vulcanus studiose polierat, & ante thalami rudimentum nuptiale munus obtulit.* Juvenal. *Nec illud quod prima pro-*
posuit datur, &c.

TIRAQUELLUS.

5 Genialis.] Ex eodem lib. 7.

COLERUS.

Genialis præterea lectus. Glossa: *Genialis lectus καλὴν Συμποσίον.* Sed hic est alius lectus; & mi fallor iste Horatius:

— lectus Genialis in aula est.

Verum Alexander noster, loquitur de illo, qui sternebatur *Genio* & *Junoni*. Quem describit Catullus, de Nuptiis Pelei & Thetidis. Vide præterea, quae de *adverso lecto* Scaliger apud Festum in voce *Parilia* disserit.

MERCERUS.

Genialis præterea lectus, &c. Quod hic de duabus Culcitris scribit, videtur Alex. traxisse ex quodam fragmento Varronis, apud Nonium, verbo *Culcita*: quod sic habet: *Qui primus uxorem ducebat, duabus culcitris, ac duobus choris plagulis eum strasset.* Ex quo nil tale colligi potest. Vir enim ibi dicitur stravisse duas illas culcitas. Genialis autem lectus totus erat à virgine, mittebaturque in pompa nuptiali, cum dote. Unde dicitur sterni à matre puellae, apud Cicer. Orat. pro Cluent. dicitur etiam propius matronarum, apud in-
numeros auctores. Hic porro lectus, ut de eo interim paulo plura moneamus, apud maritum sternebatur in aula. Horat. *Lectus genialis in aula est nil*
ais esse prius melius nil calibere vita. Catul. *Palmarum vero divae geniale locatur*
Sedibus in mediis, nec te turbet, quod in cubiculo dicatur stratus, apud Apul. & D. August. & alios auctores. Cubiculum enim aliquando id omne est, in quo cubatur, & dormitur. Hic autem lectus, ad usum nocturnum conjugum sternebatur. Quamquam non ita videtur doctissimo Lipsio. Nam certe di-
ctus

rem parabatur eximie, ad quem nova nupta¹ quinque facibus noctu admittebatur: quas ab ædilibus accendi, &² ex pino arbore fieri erat auspiciatissimum, & fortunati eventus, cum ex hac arbore¹ in raptu Sabinarum pastores faces accen-

ctus Genialis à Genio, qui generatio-
ni liberorum præesse credebatur, qui-
que cum Junone dicitur pædagogus
dari hominibus, apud Sen. Epist. 111.
Sed & is Genius mariti, cui quodam-
modo sacer hic lectus, non ob aliam
causam à Virgine discedente cubi-
tum, atque à pronubis Virgini astanti-
bus invocabatur coram eo lecto, quam
ut virgo postridie gravida ex eo lecto
exurgeret. Deinde cur adoptiones vul-
go fiebant coram lecto Geniali? (quod
colligas ex Panegy. Plinii ad Trajanum)
nisi quia qui adoptabatur, ha-
bendus erat eo loco in illa familia, ac
si fuisset ortus & satus, in eo lecto ge-
niali. Præterea. Geniales lecti dicun-
tur in quibus liberis datur opera. Ar-
nobio, Apulejo, & aliis auctoribus sa-
tis bonis. Non nego tamen in illo le-
cto interdum sedere solitas matronas,
& lanam facere cum ancillis, & libe-
ros etiam instituire. Unde Catul. de
Ariadna.

*Quam suaves exspirans castus odores
Lectulus, in molli complexu matris aiebat.
Propterea que circumcingebatur ima-
ginibus majorum.*

TIRAQUELLVS.

1 *Quinque facibus.*] Jam de hoc di-
ximus supra ex Plutarcho.

MERCERVS.

Quinque facibus.] Formula pro-
fessionis matrimonii, cuius partem su-
pra scripsimus, quatuor tantum faces
ad eam rem adhibet. Ea tota sic habet.
COS. TIT. AD V. KAL. OCT. PUB.
CLAUDIUS TULLIAM VIRGI-
NEM VOLENTEM AUSPICATO
E PARENTIBUS COEMIT ET
QUATUOR FACIBUS IN DO-
MUM DUXIT. Fortasse non habue-
rit rationem ejus, quæ peculiaris novæ

nuptæ præferrebat. Nam certe aucto-
res omnes quinque faces agnoscunt.
Faces vero illæ, parabantur ad dedu-
cendam virginem ad maritum, potius
quam ad deducendam illam ad le-
ctum, nec fortasse tot fuit opus, ut illa
cubitus deduceretur. Faces porro illæ
non solum ex spina alba, sicuti præmo-
nuimus, fiebant, sed etiam ex Carpino,
ex Corylo, & aliis arboribus: ut Pli-
nius observavit. Ut autem Pronuba
Virginem, sic *Auspices* maritum, ad
lectum deducebant. Ut jam ante ex
D. August. & Lampridio monuimus.
Hæc vero ideo repeto, ut appareat error
Plutarchi, Qui maritum ad uxorem ac-
cessisse scribit; extinctis omnibus lu-
minibus. Quem tamen satis refellit
Catul. *Furverit te Venus, quoniam pa-
lara quod cupis capis, & bonum non ab-
scindis amorem.* In illo porro primo
congressu, nova nupta solemnī illa
formula utebatur. *Cede, concide.* Vel
Concede Mugire. Vt ex Lampridio Heliog.
& Cicerone Verrina. 3. colligere po-
tes. Quibus verbis quid significetur
explicare me non patitur pudor meus.

TIRAQUELLVS.

2 *Ex pino arbore.*] Sed & jam do-
cuimus supra ex spina, non ex pino le-
gendum esse. *

COLERVS.

* *Satin' perite docueris, dubito.*

TIRAQUELLVS.

3 *In raptu Sabinarum.*] Quisquis
sit quem Alexander sequatur hoc lo-
co, is certe Livio repugnat. Siquidem
libro primo, Decad. 1. *Raptas Sabinas*
ait, *ubi spectaculi tempus venit, dedi-
taque eomentes cum oculis erant.* Unde
si interdum ludi celebrandi erant, quis
faces à pastoribus accensas credide-
rit.

T

I Spar-

Spartani. accendisse ferantur. ¹ Spartanis, Lycurgi lege, sponsam rasis crinibus in veste virili, pronuba patente cubiculo constituit solam, cui sponsus ² exolvens zonam ³ in tenebris primos congressus capit. Quas quidem faces pronubæ, & ⁴ quæ uni semel nupserant, ante congressus conjugales novæ nuptæ deferebant. Græcis vero nubentium matribus tenere faces in nuptiis negocium datur, quod ⁵ δαδυχῆν dixere. Simulque carmina & ⁶ Fescenninos versus, atque sacrum hymnum, ⁷ quem epithalamium vocant, decantare, ⁸ atque in his ⁹ quinque deos precari solebant, ut novæ nuptæ volentes & propitii adessent, prolemque secundarent, Joveni adultum, Junonem adultam, Venerem, Dianam, & Suadelam. Namque hæc numina conjugiiis præesse putabant: ¹⁰ quas etiam pronubas novam nuptam ad

¹ *Spartanis, Lycurgi lege.*] Plutarch. in vita illius.

² *Exolvens zonam.*] Vide omnino nostras leges Connubiales in lib. 3. nu. 31. incip. *quare autem.*

³ *In tenebris.*] Plutarchus in vita illius, sed omnino hic vide nostras ll. Connubiales lib. 15. nu. 155. incip. *nocturnum id erit.* & seq.

⁴ *Et quæ uni semel nupserant.*] Fest. Pomp. l. 14. ubi de *pronubis* loquitur.

⁵ *Δαδυχῆν.*] Euripides in Phœnicis. Ἐγὼ δ' ἔτι σοι πύρεθ' ἀντήτα φῶς νόμιμον ἐν γάμοις, ὡς πρὶν μὴδ' μακροῖα. Ego autem neque tibi lumen succendi legitimum in nuptiis, sicut adderet matrem beatam, (vide interpretem Latinum) Apollonius in Argonauticis lib. 4. v. 808.

— αὐτὸ δ' οὐκ ἔστι χεῖρας ἀνέχον Νυμφίδιον, κείνης ἀγαθόν ἐστι καὶ πᾶσι.

Ubi Scholiastes. ὅτι τὸ παλαιὸν τὰς μητρίδας τῶν γαμνέτων ἐν τοῖς γάμοις δαδύχειν, ἰδὲ λῶ. ἥτοι ἂν φησὶ δαδύχου τῇ δέπῃ, ὡς τῶν θεῶν αὐτῶν ὄνομα μὴδ' ἔργον ἐπιλέσσει. id est, faciem prætulisse Thetidi ob benevolentiam, diæ matris officio fungitur.

⁶ *Fescenninos versus.*] Catullus in

Epithalamio Julæ & Mælii.

*Ne diute teneat prociæ
Fescennina locustio.*

⁷ *Quem Epithalamium vocant.*] Sunt multa antiquorum poetarum Epithalamia, ut Catulli, Claudiani & Ausonii.

⁸ *Atque in his quinque deos precari.*] Id ex Plutarcho est Problem. cap. 2. ad fin. qui, quos *adultos* hic Alexander, ille appellat *τελειους*. nam Græci ita vocant deos eadem prope significatione qua γαμυλλίος & ζυγίος. id est nuptiales & conjugales, ipsas enim nuptias γάμον τέλειον appellant ὡς τὸ τελειόπαις βίη καὶ λαοσυμψύχων, ut scribit interpres Pin-dari Nemeorum ode 10.

MERCERUS.

⁹ *Quinque Deos precari.*] Multi præter illos Dii erant, quorum numen penetrabar usque ad illud inlinum cubiculum: imo quibus in ipsomet cubiculo fiebat: ut Sibigus, Preina, Pertunda, Perfica, Venus, Priapus: Quos cognosce ex D. August. cap. 9. lib. 6. de Civit. Arnob. & alii.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ *Quas etiam pronubas.*] Donatus in 7. Æneid. ibi,

Et Bellona manet se pronuba. —

1 Fescenn.

ad virum comitari, & domum deducere nonnulli tradunt. Dixere autem ¹ Fescenninos à Fescennio Campaniæ, vel Sabinorum, ubi carmina nuptialia inventa, & posteris memoriae data sunt primum: ² ea quidem fuerunt procacia & lascivia, licentia conjugali, in nuptiis dacantari solita per ludum jocunque, amores, gratias, & mistos leporibus lusus continentia: ³ quos Augustus in Pollionem scripsisse, eumque mordaciter taxasse fertur: quibus quod non responderet, increpatus Pollio, se non facile dixit in eum scribere, qui posset proscribere. ⁴ Græcis vero amœbæum carmen in nuptiis modulatis vocibus canere, solenne fuit: quod festo nuptiarum die Thetidis & Pelei, deos decantasse ferunt. ⁵ Plato in Gorgia cantilenam in conviviis decantari prodidit hoc tenore: Fornosum esse & divitem, ac bene valere, summum existimare bonum. ⁶ Athenis vero inconditum carmen canebatur: Bonos ama, timidos repelle, sciens timidorum parvam esse gratiam. ⁷ Illud autem

Fescennini versus.

Augusti in Pollionem Fescennini versus.

Pollionis amœbæum.

Amœbæum carmen. Cantilena in convivio.

¹ *Fescenninos.*] Vide Livium 1. Decad. libro 7. post princip. Servium in 7. Æneid. in eum locum,

Hi fescenninas acies. —

Festum Pompejum lib. 6. Acronem & Porphyriorem in Horatium L. 2. epist. ad Augustum illis versibus.

Fescennina per hunc inuenta licentia morem.

Cæterum Catullus in Epithalamio Julix & Mallii satis declarat hujusmodi versus ad nuptias pertinere, cum scribit,

*Nec diu te teneat procax
Fescennina locutia.*

COLERUS.

² *Ea quidem.*] Festus: *Fescennini versus, qui canebantur in nuptiis, ex urbe Fescennina dicuntur allati, sive ideo dicti, quia fascinum putabantur arcere.*

TIRAQUELLUS.

³ *Quos Augustus.*] Macrobius libro Saturn. 2. cap. 4.

⁴ *Græcis vero amœbæum carmen.*]

Plutarchus in Arato. Sed & de hujusmodi carmine Servius in 3. Eclog. Virgilii, ubi declarat cujusmodi id esset. *Amœbei* autem citharœdi meminit Athenæus lib. 14. cap. 9.

⁵ *Plato in Gorgia.*] Itemque lib. 2. de Legibus & alii, quos videbis in nostris legibus Connubialibus L. 2. n. 42.

⁶ *Athenis vero.*] Vide Athenæum lib. 15. Dipnosoph. cap. 21.

⁷ *Illud autem non præterierim.*] Vide quæ dicam infra. Sed ut non omit- tam quod à Boëtio scriptum est in Comment. Topic. libro quinto, *Nuptias non esse jure contractas, quæ non aut inter civem Romanum civemque Romanam jungebantur, aut cui princeps populusve civitatem vel connubium non permisisset, & ex impari matrimonio suscepti non patrem, sed matrem sequebantur.* Hincque in Topicis id exemplum est.

Quadam Romana, vel cum Latino, vel cum peregrino, vel cum servo, vel cum quo jus connubii non erat, nuptias fecit; doctum contulit, factoque inter eos divorcio,

T 2

conten-

Nuptiæ
legiti-
mæ.

tem non praterierim, nuptias legitimas illas haberi, quæ inter Romanos cives, aut cum eo cui princeps populusve civitatem aut connubia dedisset, contrahuntur: quo jure nati liberi, in familia & potestate sunt: cum impare vero, aut si Romanus cum peregrina, ¹ vel Latini nominis muliere, ² aut serva vel barbara jungeretur, nullum fuisse jus nuptia-

contenditur an nuptiæ mulieris cum eo, cum quo jus connubii non erat, apud virum dotis pars post divortium remanere debeat. Et hac pertinet quod Livius ait 5. Decad. libro 3. haud longe post princ. Et alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus cum quibus connubium non esset, natos se memorantes, supra 4. millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decrevit, uti nomina sua apud L. Canulejum profiterentur: eorumque, si quos meminisset, eos Cartaginam ad Oceanum deduci placeret. Qui Carthaginiensi domi manere vellent, potestatem fore, uti manere colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam fuisse, libertinorumque appellari. Sed & adde apud Athenienses quoque non nisi inter sese iustas nuptias fuisse, ut constat ex Demosthene in oratione contra Neaxram, & dicemus infra lib. 4. cap. 8.

MERCERVS.

[¹ Vel Latini nominis muliere.] Hæc est Jurisconsultorum sententia. In eam tamen re distinguenda tempora. Ante bellum sociale, Latini ut suffragiorum, sic jura connubiorum usurparunt longa consuetudine, & ultro citroque cum Romanis sanguinem, & cognationem miscebant. Quare gravissime tulerunt, se per legem Liciniam Mutiam ut externos, alienosque fastidiri. Ut est apud Paterculum. Vbi etiam dicuntur ejusdem gentis & sanguinis. Sed & ante ea tempora, non videntur Romani affinitatem Latinorum contempsisse. Apud Livium Pacuvius Calavius nobilis Campanus Romæ filiam nuptam dedit M. Livio viro triumphato-

li, & suscepit liberos ex Appii Claudii filia. Apud Festum, Fabius ille, qui ex 306. ad Cremeram interfectus superstit, duxit filiam Numerii Otacilli Maleventani. Apud Dionys. Bello Latino quod gestum est ad lacum Regillum, nullæ mulieres Romanæ apud Latinos, & vicissim multæ Latinæ apud Romanos fuerunt: & facta singulis potestate, ut ad suos reverterentur, multæ Romanæ à Latinis, multæ Latinæ à Romanis defecerunt. Sed & apud Livium Canulejus Trib. plebis jus connubii communicat etiam cura externis, quales non erant Latini. Altera, inquit, Connubium petimus, quod finitimis externisque dari solet. Idque jus mansit penes Latinos, per multa sæcula. Adeo ut qui ex Latino & Romana natus esset, civis Romanus censeretur. Lex enim Mensia, cujus meminit Ulpianus, cavet ut qui ex peregrino & Romano parente natus esset, deterioris partem sequeretur. At post bellum sociale, forte hoc jus negatum fuit Latinis populis, usque quo lege Julia civitate donarentur. Scio contra superiora objici, quod apud Livium Campani dicuntur anno post quem censi sunt inter cives Romanos petiisse, ut sibi cives Romanos ducere liceret. Verum oportuit illos donatos fuisse civitate, sine jure connubiorum: Quo modo multæ civitates Latii, donabantur civitate, sive jure suffragiorum. Adimi certe potuit illis hoc jus, in poenam levitatis suæ, quia frequenter deficiebant à Romanis.

² Aut serva.] Temporibus Romæ nascentis, non videtur prohibitum, ne Romani servas ducerent. Seneca Controvers. 6. lib. 1. Multi duxere sine dotibus

nuptiarum necessitudinisque. Itaque nati liberi, sub patris jure aut familia non erant, sed matrem sequebantur: tametsi tradatur, in ¹ Græcia, Apulia, & Carthagine, serviles sæpe nuptias curari. ² Quod quidem connubium ut maneret ad posteros, fociis & bene meritis, ac finitimis, nonnunquam externis ³ dare solitaverunt. Siquidem ⁴ Campanis ut Romanas ducere liceret uxores, natiq; liberi ut justî hæredes forent, fuit olim pro magno munere datum: sicut ⁵ Alatrinati, Verulano, & Ferentinati. Neque enim cum

tibus uxores. Quidam dictis non acceperunt dotes: Quidam autem emptis contenti fuisse mancipiis, & quibus libertatem darent emere maluerunt, quam suam vendere. Posterioribus temporibus, non solum vetitum erat ducere servas: sed ne libertinas cuidam uxores habere licebat. Nisi forte patronis concedas, ut libertinas suas ducere possent. Id satis declarat SC. quo Hispalæ Fecenæ concessum est, ut ab ingenuo duci posset, neque id ei fraudi esset, à quo duceretur: ut loquitur Livius. Postmodum leges Julæ concesserunt omnibus, præter senatores, & senatorum liberos, ut libertinas ducere possent. Quod etiam tandem neglectum fuisse videtur, cum privilegio tamen principis.

TIRAQUELLUS.

*I Græcia & Apulia, & Carthagine.] Hæc mihi videntur transcripta ex prologo Cassinæ Plauti, ibi,
Hercle quid isthuc est? serviles nuptiæ?
Servine uxorem ducent? aut possent sibi?
Novum attulerunt, quod sit nusquam gentium.
At ego ajo, hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hic in nostra terra, atque in Apulia.
Et deinde,
Id mihi sit, merum pignus si quis vult, dato
In urnam missi: Parus dum iudex fiet
Vel Græcus adeo, vel mea causa Apulius.*

Quæ tamen potius ex Comica licentia conficta postremis iis verbis arguuntur, quam quod pro historiæ testimonio possint hoc loco recitari.

² Quod quidem connubium.] Id quidem patet exemplis, quæ mox subijcitur.

³ Dare solitaverunt.] Gelliano more loquitur, lib. 7. cap. 1.

⁴ Campani.] Livius 3. Decad. l. 3. non multo post princip. *Accessit post Cannensem cladem, ut cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoque Imperium spernerent: id modo erat in mora, ne id ex templo efficerent, quod connubium vetustum multis familiis claras ac potentes Romanis miscuerat. Et 4. Decad. lib. 1. in oratione L. Furii Purpurionis Legati. Hi homines (de Campanis loquitur) cum pro iis bellum adversus Samnites per annos prope septuaginta cum magnis nostris cladibus gessimus: ipsos scedere primum, deinde connubio, atque inde cognationibus, postremo civitate nobis conjunxissimus: tempore nostro adverso, primi omnium Italici populorum, præsidio nostro sæde interfecto ad Hannibalem defecerunt. Rursusque l. 8. Campani, cum eo ex Senatusconsulto, quod priore anno factum erat, censores Romæ censeri cogerissent (nam antea incensum fuerat, ubi censerentur) petierunt, ut sibi cives Romanos ducere uxores liceret: & si qui prius duxissent, ut habere eas: & ante eam diem nati, uti sibi justî liberi hæredesque essent: utraque res impetrata.*

⁵ Alatrinati, Verulano & Ferentinati.] De his tribus Livius 1. Decad.

T 3 lib. 9.

cum Romano peregrino connubium esse censuere. Namque ¹impares nuptiæ, aut ²sine testibus ac patre non jubente, legitimæ non sunt. ³Idque senatusconsulto Romæ cautum fuit, ut si Romanis Latinas uxores ducere contigisset, aut Latinis Romanas, sui essent juris & arbitrii live Romæ degere, vel in patriam redire vellent: atque in nuptæ puellæ ut matrem sequantur. ⁴Quodque virgines publicis festis non dabantur nuptui, viduas vero nubere fas erat. ⁵Ac mense Majo, quo ⁶Lemuria, ut occisi Remi

lib. 9. non longe ante finem. *Hernicorum tribus populis, Alatrinatis, Ferulanis, Ferentinatis, quia maluerunt, quàm civitatem, suæ leges reddita: connubiumque inter ipsos, quod aliquandiu solum Hernicorum habuerunt, permissum.* Hæc ille. Sed an id voluit dicere, quod hic Alexander scribit, ceteri judicent.

¹ *Impares nuptiæ.*] Ex Apulejo L. 6. *Metamorph. Impares, ait, nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente, facta, legitima non possunt videri, ac per hoc spuris illæ nascuntur.* Et iterum postea, *Idem saxo nuptias non impares sed legitimas, & jure civili congruas.* Et vide quæ scripti in Commentariis Nobilitatis cap. 20. n. 167. & in nostris II. Connubialibus.

M E R C E R U S.

² *Sine testibus.*] Omnino clandestinæ nuptiæ legitimæ habitæ non sunt. Clandestinæ autem dicebantur, quæ vel sine consensu parentum, si sponsi adhuc in eorum forent potestate, vel sine testibus septem fiebant. Vel certe inibantur eo loco, quo commode parentes venire non possent. His nominibus Venus culpæ nuptias Cupidinis filii sui cum Psyche: & Æmilianus, Apuleji cum Pudentia apud ipsummet Apulejum.

T I R A Q U E L L U S.

³ *Idque ex Senatusconsulto Romæ.*] Dionys. Halicarnassæus L. 6. in princ. nec id quidem novum apud Romanos. Nam & apud Hebræos ex lege Moysis, cum 12. tribus essent, non li-

cebat uxorem ex alia tribu ducere: ut scribitur Numerorum cap. 36. & ultimo. Sed nec apud Indos, qui in septem genera hominum, sive tribus dividebantur, connubia promiscua erant: neque enim agricolæ ex opificum genere uxorem capere licebat, & sic de similibus, ut tradit Arrianus Nicomedensis, de rebus gestis Alexandri L. 8. & ante illum Strabo lib. 15. Cæterum Livius 5. Decad. lib. 5. tradit Paulum Æmylium, devictam Macedoniam in quatuor partes sive regiones divisisse, scilicet capte primæ regiones Amphipolim, secundæ Thessalonicam, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit: pronunciasseque neque connubium, neque commercium agrorum ædificiorumque inter se placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Vide Plutarch. in vita illius.

⁴ *Quodque virgines publicis.*] Plutarch. Problematum c. 105. & Macrobius Verrii Flacci & Varronis auctoritate lib. 1. Saturnal. cap. 15. & alii 17.

⁵ *Ac mense Majo.*] Porphyrius interpretes Horatii Epistolarum libro 2. epist. 2. ad finem, tradit religionem esse nubere mense Majo, & item Martio in quo nuptiis habita certamina: quod in hoc mense à Minerva Mars victus est, & obtenta virginitate Minerva, Nerine est appellata. Ante eum Ovidius lib. 5. Fastorum.

Hæc quoque de causa, (sive proverbialia tangunt,)

Mense malam Majò nubere, vulgus ait.
Sed

mi umbra placaretur, instituta sunt. ¹ Et dum feralia seu ^{Nu-}
parentalia fiunt, ac diebus impuris, & quibus ancylia in ^{ptiis}
templo Martis nondum condita sunt, ^{quando} ^{copula-}
^{ris sac-} ^{erat.} ^{Iemu-} ^{ria.} ² vel festis diebus,
³ & mense Iunio, nisi post Idus, quinquam nuptiis copulari
religiosum erat. ⁴ Quinetiam animadversum est, ⁵ postera
die

Sed & Plutarchus Problem. c. 86. Cnr, inquit, mense Maio uxores non ducant? Eiusdemque rationes affert, quæ illuc in promptu sunt omnibus.

6 *Lemuria.*] De quibus ipse Ovid. lib. 5. Fast.

Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit

Illam, qua positis iusta feruntur aris.

Aspera mutata est in lenem tempore longo

Littera, qua toto nomine prima fuit.

Max etiam Lemures animas dixere silentium.

Hic verba sensus, vis ea vocis erat.

Et Porphyrio ubi supra.

1 *Et dum feralia.*] Ovidius lib. 5. Fast. de parentibus sive ferentibus loquens.

Dum tamen hac sunt, vidua cessat puella,

Exoptas puras pinea teda faces.

&c. quæ sequuntur in hanc sententiam. In quo & illud tibi animadversendum, hæc feralia eadem esse quæ & Lemuria, ut dicit Porphyrio ubi supra.

COLERUS.

Et dum feralia.] Feralia Festus ait esse, diis manibus sacrata festa. à ferendis epulis, vel à feriendis pecudibus, appellata. Ovid. Fastis.

Hanc quia iusta ferunt, dixerunt Feralia, lucem.

Hinc & Inferia, & Arteria aqua.

TIRAQUELLUS.

2 *Vel festis diebus.*] Festis diebus & feriis cum cuiquam fieri piaculare est: ideo tunc vitantur nuptiæ, in quibus fieri vitæ virginibus videtur, ait Macrobius. l. 1. Saturnal. c. 15.

3 *Et mense Iunio.*] Ovid. lib. 6. Fastorum.

Tunc mihi post sacras monstratur Iunius Idus

Utilis & nuptis, utilis esse viris.

Primaque pars huius thalamis aliena reperta est, &c.

Sed iis adde quod apud Macrobius ait Varro, Mundus cum patet, Deorum tristissimum & inferum quasi janua patet, & tunc uxorem liberorum querendam causa ducere religiosum est. At quo anni tempore terra patere & Manes libere vagari crederentur, Sextus Pompeius ex Catone & Capitone retulit lib. 11. scilicet 3. Calend. Septembris, 4. Nonas Octobris & 3. Idus Novembris.

4 *Quinetiam animadversum.*] Ex Ovidio lib. 1. Fastorum.

Namque tutela deo caret: omnibus istis (Ne fallare cave) proximus ater erit.

Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus

Marte sub adverso tristitia damna tulit.

Et cum dicit, *Omnibus istis*, intellige de Calendis, Idibus & Nonis, de quibus ante loquutus fuerat. Idem Gellius libro quinto, cap. 17. Macrobius libr. Saturnal. 1. c. 15. in fin. ubi nuncupatim de nuptiis loquitur. Nonius Marcel. quo loco de atris diebus loquitur. Festus Pompeius lib. 11. ubi de mundo. & lib. 12. ubi de Nonis loquitur. Liv. Decad. 1. lib. 6. initio. Et vide Plutarchum in Lucullo, & in Problem.

MERCERUS.

5 *Postera die à Nonis.*] Imo etiam ipsis Nonis, Calendis, Idibus, ut ex Macrobio liquet. Adde duos dies post ferias Latinas. Qui religiosi dicuntur nuptiis

*Dies
atri.*

Persæ.

die à Nonis, Idibus, vel Calendis, uxorem sponsamve ducere Romanis non licere: sed eos dies velut tristi omine infames & detestabiles censer: quoniam hi dies atri decreto pontificum habentur: ¹ quibus legiones educere, aut acies cum hoste committere, vel quicquam publicæ rei agere, religio non finit. ² Persis vero nuptias contrahere, aut maritale conjugium inire, initio verni æquinoctii tantummodo permittitur: reliquo anni tempore ³ non licet.

ptiis celebrandis, apud Cic. epist. quadam ad Q. fratrem. Adde dies aliquot circa Vestalia, ex Festo. Dies item quibus mundus patebat, ex eodem auctore. Dies item Allienis, & Bissextilis. Sed & privatim multi dies nonnullos *religiosos* habebant. Sic Augustus pridie nundinarum nil serium agebat, ut observat Suet. Providebant vero diligenter Romani, ut die foelici nuptias celebrarent. Quare diligenter sciscitabantur à Varibus, qui dies copulam nuptialem affirmarent. Et vates iis prædicendis magnum quæstum faciebant, ut videre poteris apud Apul.

TIRAQUELLUS.

1 *Quibus legiones educere.* De quo vide infra lib. 4. c. 20.

2 *Persis vero.* Id Strabonis est libro 15. ante fin.

3 *Non licet.* Adde & alias multas caeremonias nuptiarum. Nam coronis floreis larem adornabant, ut nuptias fortunarent, ex Plauto in Aulularia,

Nunc Thysculum emi, & hæc coronas floreas,

Hæc imponentur in foco nosterolari,

Ut fortunatas faciat quædam nuptias.

Prætereaque acclamare solebant, *feliciter*, ut scilicet feliciter nuptiæ secundarent, ex Suetonio in Domitiano c. 13. In reducenda pæstidortium uxore acclamari etiam libenter audivit, Domino & Domina *feliciter*. Et Juven. Satyr. 2.

Signata tabula, dictum feliciter.

Eorum autem, qui uxores ducebant, comam hastæ cuspide discernebant, ac

discriminabant: multis rationibus, quas sigillatim describit Plutarch. Problemat. c. 87. Nova quoque nupta super Priapi fascinum sedere jubebatur, ut videre est apud D. Augustinum l. 6. de Civitate Dei cap. 9. & Lactantium divin. Instit. lib. 1. Et Titinus, inquit, *in cuius sinu pudendo nubentes præfident, ut earum pudicitiam prior Deus præbuisse videatur.* Apud eisdem Romanos more antiquo, nubentes canis senum crinibus ornabantur, ut Vestales virgines castitatis vitæque integritatis exemplo, ut scribit Festus Pompeius lib. 17. Tam autem apud illos, quam apud Græcos moris fuit, puellas ante novorum conjugum thalamos à vesperi ad mediam usque noctem concinere carmina, quæ *χοιρανίξ*, quasi somni conciliatoria dicebant: ne quid interea, quod intus fieret, foris audiretur. Rursus ab iisdem canebantur carmina matutina, quæ *ἀνιπνίξ* quasi excitatoria dicta fuere. Hujus generis exemplum habes in I-dyllo Theocriti, cui nomen est Helenes Epithalamium, ut observavit P. Nannius Miscella. lib. 7. Apud Græcos pistillum ante thalamum sponsorum alligabant, & famula cribrum ferebat signa industriæ ad opera, ex Polluce lib. 3. c. 4. Apud Megareses puellæ ante nuptias libamenta ad Iphi-noës monumentum proferebant & crinium primitias deponebant, ex Pausania lib. 1. In Thessalia is, qui uxorem ducturus erat, pro nuptiis sacrificans, equum bellatorem inducebat fræna-

CAPUT VI.

*Immane exemplum Tullia supra corpus patris ambulantis,
& filii Eucratidis idem facinus admittentis.*

DE Tullia Servii Tullii filia, nequissima fœmina, quæ Tarquinio Superbo nupta fuit, inhumanæ crudelitatis memorandum facinus, & post homines natos inauditum accepimus. Cum enim furiis ejus Tarquinius æque ferox agitat, regni cupiditate improba Servium Tullium socerum, ut regno potiretur interficiendum curasset, prætervehens ipsa carpento infestis furiis agitata & muliebri spiritu inflata, supra patris defuncti corpus, vulneribus & plagis affecti & cruentati, incedere non dubitavit. Ob cujus inhumanum scelus & rei fœditatem, loco tanquam nefario & confcelerato, Scelerati nomen factum. Sane detestabile facinus diritate execrantes. Fuerat enim Cyprio nomen vico in quo hæc gesta sunt, postea Sceleratus dictus: Cypriusque nuncu- Scele-
ratus
vicius.

rum & omnibus armis instructum: deinde sacificatione facta, equum uxori habenis ducendum tradebat. cuius rei testis est Ælianus lib. de Natura animalium 12. cap. 34. Apud Massilienses proci ad convivium vocabantur: Oportebat puellam post coenam ingredi, phialam miscere, ac cuicumque ex præsentibus procis mallet porrigere. Cui ea porrexisset, is erat sponsus, ut scripsit Aristoteles, & ex eo Athenæus Dipnosophistarum libro 13. cap. 13. *

COLERUS.

* Libet addere & hos ritus. Velatæ puellæ faciebant sacra Mutino Titino, unde nuptæ dicuntur. Sponsæ sponsi sui cognatis vestes muneris mittebant. Eustath. Odyss. 2. Matres sponsi præferebant tēdas. Euripidis Scholiast. in Phœniss. Item Eurip. Iphigenia. Interpretes Apollonii lib. 4.

TIRAQUELLVS.

1 De Tullia.] Hæc sunt Livii 1. De-

cad. lib. 1. & Ovid. lib. 6. Fastorum.

Tullia, conjugio sceleris mercede per-
acta,

His solita est dictis extimulare virum.
Quid jureat esse pares, te nostra cade
fororis,

Meque tui patris, si pia vita placet?
Et infra,

Filia carpento patrios initura penates,
Ibat per medias alta feroxque vias.

Corpus ut aspexit, lachrymis auriga
profusus

Restitit. hunc tali corripit illa sono:
Vadis? an expectas pretium pietatis
amarum?

Duc, inquam, invit. ut ipsa per ora ro-
tas,

Certa fides facti est, dictus Sceleratus
ab illa

Vicius, & æterna res ea pressa nota est.
Et Festi Pompeji lib. 17. & Plinii, aut

quisquis is est, de Viris illustribus c. 7.
& Valer. Maxim. lib. 9. c. 11.

2 Cyprio nomen vico.] Varro lib. 4.
de ling. Lat. Dionys. Halicarn. lib. 4.

T 5 1 Sceler-

De hoc, cap. 18. huius libri. patus quod cum locum eum Sabini infedissent, boni omnis causa Cyprium, hoc est, bonum appellarent. ' Scelerata quoque porta, ' quæ Carmentalis olim fuit, subinde dicta est. Cum enim CCC. & VI. Fabii uno agmine inde egressi contra Veientes ad Cremeram acriter dimicantes, ad unum procubuissent, portæ unde egressi sunt, Scelaratæ nomen indidere: scilicet memoria detestandi facinoris indignitatem rei posteris relinquentes. Castra quoque in quibus Claudii pater Drusus gravi morbo afflictus, & tristi fato sublatu fuit, quia intempestiva morte præventus, acerbo funere decessit, Scelerata etiam dixere, quanta eum charitate milites prosequuti fuerint, turpi convitio, & infando nomine significantes. Fuitque Sceleratus campus juxta Collinam portam, in quo Vestales incesti damnatæ vivæ defodi consuevere. Sed quod de Tullia est modo dictum, haud absimile facinus in Eucratidem, qui Bactris imperitavit, admissum accepimus, siquidem cum Demetrii ingentes copias parva manu fudisset, Indiamque exterminato hoste, magno consilio subegisset: dum Bactra peteret, à filio impuro & flagitioso, quem socium regno asciverat, ut solus potiretur regno, imprudens ex insidiis occupatur, turpique necē in via trucidatur: qui patris cæde non contentus, pari scelere & audacia per corpus vulneribus affecti currum agere, & sanguine inspersus paterno, insepultum abjicere non dubitavit,

I Scelerata quoque porta.] Ovid. 2. Fastorum.

Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus armis

Tercentum Fabii, ter cecidere duo.

Una domus vires & onus susceperat nobis:

Sumunt gentiles arma professa manus. Egreditur castris miles generosus absidem,

Equis dux fieri quilibet aptus erat.

Carmentis porta dextra est via proximalano:

Ire per hanc noli, quisquis es: amen habet.

Idæ fama refert Fabios exisse trecentos, Porta vacat culpa: sed tamen amen habet.

Et Livius 1. Dec. l. 2. & Festus Pomp. lib. 17.

COLERUS.

2 Quæ Carmentalis olim fuit.] Quia ei proximum Carmentis sacellum fuit.

TIRAQUELLUS.

3 Sceleratus campus.] Livius 1. Decad. lib. 8.

I Fuere

vit, ausus facinus quod in nulla unquam Scythia tyrannus admisit. Tantis sceleribus mortales vesana regni cupido cepit, ut effrenato furore cœci, ad cædem & cruorem agantur præcipites. ¹ Fuere autem Bractriani, juxta Sog- ^{Ba-}trianos & Hircanos, horridis ingeniis, haud procul à Scytharum gente: quippe Tanais ab Scythiis illos dividebat, bellicosissimi, & rapto vivere assueti.

¹ Fuere autem Bractriani.] Q. Curtius lib. 4. Ptolemæus lib. 6. c. 2.

CAPUT VII.

Tria errata interpretis epistolarum familiarium Ciceronis commode explanantur.

TRibus erratis lapsum offendimus virum sane eruditum, epistolarum familiarium Ciceronis interpretem ^{Cicero-} non infacundum, ^{nia lo-} cujus scripta vulgo innotuere. ^{cna.} ¹ Primo illa ad M. Cælium epistola, in qua verba sunt Ciceronis: ¹ Oppugnavi quinque & viginti diebus, aggeribus, vineis, turribus, oppidum Pindenissum munitissimum, tantis operibus, ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi. Quid sibi Cicero vellet his verbis, non satis assequi videbatur: cum nomen oppidi nihil censceret aliud, quam ipsum oppidum, ac si diceret, ad summam mihi gloriam nihil deest, nisi ut oppidum, quod oppugnare adortus sum, denique expugnem. Quod tamen longe abesse à vero intellectu apparet. Quid quæso nomen oppidi cum ipso oppido commune habuit? aut quid tam insolens, aut à Ciceronis facundia tantum abesse potuit, quam verba plane exposita, poetico sensu, & quasi figuris circumscribere, aut coloribus infucare? Quod tamen aliter intelligi oportere

TIRAQUELLUS.

¹ *Primo illa ad M. Cælium epistola.]*
Ea est famil. lib. 2. epist. 9. & totius operis 20. cujus initium est, *Tu vide quam timide.*

COLERUS.

² *Oppugnavi quinque & viginti die-*

bus, &c.] Satis quidem munitum esse oppidum vult, sed non satis clarum, & nullo pene nomine. Cæterum cum hac interpretatione Alexandri facit quoque Sigonius, libello de Nominibus Romanis.

¹ *Martino*

tere ex contextu verborum liquere arbitror. Cum enim ex oppidis vi expugnatis, imperatores plerunque nomina ferrent, quippe cum ex Coriolis ¹ M. Coriolanus, & ex Fidenis ² Sergius Fidenas, atque ex Creta victa ³ Metellus Creticus dicti sunt: quæ sibi cognomenta in testimonium maximæ & expertæ virtutis, rerumque gestarum gloriæ adoptarunt: sic Cicero cum spe in haud dubiam potiundi haberet oppidi, nihil deesse ad summam gloriam nisi nomen oppidi, ⁴ & cognomentum ex Pindenisso asseverat: videlicet sicut Aphricani, Numantini, & Cretici illi nomina tulere, sic ex Pindenisso ipse ⁵ cognomentum ferat.

TIRAQUELLUS.

¹ *Martius Coriolanus.*] Liv. I. Dec. lib. 2. Plutarchus in vita ipsius Coriolani.

² *Sergius.*] Livius ejusdem I. Decadis lib. 4.

³ *Metellus Creticus.*] Florus lib. 3. Epit. in bello Cretico. Dion in principio suæ historiæ. Sextus Rufus in historia Romanorum cap. 9. Ex quo illud Martialis lib. I. epigr. 2.

Creta dedit magnum, majus dedit Africa nomen,

Scipio quod victor, quodque Metellus habet.

Sed & ita cognominatus est M. Antonius pater Triumviri, quod Cretæ mortuus est, ut scribit Plutarchus in vita Antonii.

MERCERUS.

⁴ *Et cognomentum ex Pindenisso.*] Paulo aliter Manutius, & fortasse apertius, & melius. Eo sensu ut Cic. doleat, quod hujus oppidi nomen sibi desit, hoc est, quod hoc oppidum Romæ incognitum, & nullius nominis. Hinc enim futurum erat, ut ejus expugnatio tam gloriosa non foret, quam fuisset oppidi celebris & notissimi. Confirmat Manutius suam explicationem, ex epist. 20. lib. 5. ad Atticum.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Cognomentum ferat.*] Ego * vero

eum locum Ciceronis aliter intelligendum puto, cum dicit, *Ut mihi ad summam gloriam nihil desit, nisi nomen oppidi*: ut scilicet nomen pro fama & celebritate hujus oppidi, quod etsi munitissimum esset, & expugnatum difficillimum, ut ipse Cicero dicit ad Atticum lib. 5. epist. 21. tamen ignobile, & veluti ignotum, nullius nominis aut famæ apud scriptores & cæteras gentes esset. Quis enim inter claras urbes usquam Pindenissum recensuit?

* Atqui idem sentit Alexander.

COLERUS.

Id autem *sine nomine* esse dicitur, quod obscurum est & ignotum, licet nomen habeat. Et sæpe nomen pro fama & dignitate accipitur. Cicero lib. I. epist. famil. epist. 7. *Curaſti, ut plus additum ad memoriam nominis nostri, quam adeptum de fortuna videretur.* Pro Dejotaro, *Quantum nomen ejus fuerit.* Virgil. lib. 2. *Æneidos.*

— *Et nos aliquod nomenque decusque Gessimus.* —

Ubi Servius nomen interpretatur, gloriam. Et libro 9.

— *Multam in medio sine nomine plebem.*

Ubi & ipse Servius interpretatur, *sine nomine, sine gloria, quorum per humilitatem non sunt nota nomina.* & iterum secundo libro.

— *Et sine nomine corpus.*

Ubi

ferat. Rursus alia ad eundem Cælium epistola, his utitur verbis. Mæa vero officia ei non defuisse tu es testis, quoniam, ut opinor comicus accidit Phannia. Quod ille in Terentiano Phannia non posse accommodari aiebat: sed alium quendam fuisse Phanniam, de quo sentiret Cicero, qui in notitiam nomenque non venit. Quæ verba si pensare quis volet, atque ingenii acie non obtusa rimari, etiam ad Terentianum Phanniam salvo sensu accommodabit. Cum enim Phannia ille Terentianus, Chremetis frater fuerit, & Crito Andrius inopino adventu opportune introducatur advenisse: quo significante de Phannia Chremetis fratre & filia Glycerio, in notitiam venit, ipsamque filiam sibi esse compertum habuit: pariter Cicero peropportune comicum Phanniam advenisse dicit, hoc est, aliquid secreti consilii, quod nondum emerferat, prodiisse in lucem, quo, sicut in Phannia Terentiano, Glycerium Chremetis filia, & Phanniæ neptis apparuit: sic ipsius opera

Ubi & ipse Servius, id est sine agnitione. & lib. 11.

Non tamen indecorem tuæ te reginare relinquet

Extrema jam in morte, neque hoc sine nomine lethum

Per gentes erit, aut famam patieris inulta.

Ubi & Servius interpretatur sine gloria, sine fama. Et Horatius carminum lib. 3. Ode 9.

Multi Lydia nominis.

Id est magnæ famæ & claræ, ut interpretantur Acron & Porphyrio. Et Livius 1. Decad. lib. 1. non adeo longe à princ. Urbes quoque, ut cætera ex infimo nasci: deinde, quas sua virtus & dii juvent, magnas opes magnumque nomen sibi fecere: & iterum, Quod maximum Tatii nomen in his regionibus erat. & 3. Decad. lib. 8. Donus tibi tua pater patruique intra 30. dies cum exercitiis casti documento sunt, ubi per aliquot annos maximis rebus terra marique gerendis amplissimum nomen apud exteras gentes populi Romani vestraque

familia fecerant. Quintilianus lib. 12. cap. 6. Usus est & hac ratione M. Tullius, & cum jam clarum meruisset inter patronos, qui tunc erant, nomen, in Asiam navigavit. Hanc autem interpretationem meam adjuvat & alia ejusdem ad Atticum, illa l. 5. epist. 20. de eadem re loquentis, Saturnalibus mane se mihi Pindenissa dediderunt seipsum & quinquagesimo die, postquam oppugnare eos cepimus. Qui, malum, isti Pindenissa? qui sunt? inquit, Nomen audiri nunquam.

[Rursus alia.] Ea est ejusdem libro 12. & totius voluminis 23. cujus hæc verba sunt, Mæa vero officia ei non defuisse tu es testis, quoniam comicus accidit Phannia. Sed animadvertendum est, in omnibus codicibus Ciceronis Phannia, ut jam ex eo diximus, scriptum esse. Apud Terentium autem Phannia recognoscendæ Glycerii testis advenit in Andria. Alio tamen trahit verba Ciceronis Rhodiginus libro 6. capite 17.

I Tertio

Cicero-
mis le-
cus a-
lius.

Apium
funera-
lis her-
ba.

opera opportune sit intellectum, Ciceronis officia illi non defuisse, & se de Appio benemeritum significari. ¹ Tercio ad eundem Cælium Ciceronis verba sunt: Vtor ætatis vitio, velim ita sit: sed tamen togam prætextam texi apio, puto te audisse. Quid verba signarent, haud perspicue capere visus fuit. Dicebat enim his verbis id notari: quasi meam togam in ærore circumdedi, cum apium amarum esse constet, quod animo afflicto & jacenti esset. Id tamen aliter intelligi convenire, qui sensum eruere volet haud dubie animadvertent. Cum enim apium funeralis herba fuerit, exque apii corona defunctorum tumulos ornari, atque in ludis funebribus apio coronari victores proditum sit, merito inquit, cum tot calamitatibus respub. opprimatur, ob immodicas sumptus & ingruentia bella, cum in atrocissimos fluctus reipub. inciderim, ipsique cadenti nihil opis afferre valeam: meam, inquit, togam prætextam, quæ magistratum decet, ² texi apio, hoc est, funere: quasi eo indignationis venerit, ut cum ulterius labentem rempubl. ferre nequeat, deque illius interitu crucietur & sollicitus sit, sibi jam in extremo vitæ curriculo mortem proposuerit, quam pro repub. libenter subiturus fuit: quod est dicere, si respubl. morietur, se nolle vivere. ³ Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem: Nam nec reipubl. deesse

¹ Tercio ad eundem.] Hæc est epistola ejusdem lib. 2. ep. 14. & totius vol. 26. cuius initium est, *Magno dolore, &c.* Sed vereor ne Alexander nactus sit exemplar corruptum. Nam & in codicibus Aldi & plerisque omnibus non *Apio*, sed *Oppio* * priore littera majuscula, legitur, tanquam id proprium nomen sit cuiuspiam, cui Cicero ipse texebat togam prætextam, id est præparabat gradum ad magistratum quempiam, cui jus togæ prætextæ esset. Super eo quod de *apio* hic dicit, vide Plinium lib. 20. cap. 11. Plutarchus in Timoleone, & quæ dicentur infra libro quinto, cap. 8. & cap. 21.

COLERUS.

* Veram omnino lectionem esse *Oppio*, patet ex sequentibus.

MERCERUS.

² *Texi Apio, hoc est, funere.*] Acute, & inepte: Ibi enim recentiores optime monent legendum *Oppio*. Qui vir erat nobilissimus, & cui in administratione Ciliciæ, Cicero successerat. Quod vero de *Apio* herba scribit Alexander, parum consentanea alibi probamus esse.

TIRAQUELLUS.

³ *Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem.*] Lib. famil. 10. epist. 33. ejusdem libri, omnium autem 211. ad fin.

Sicut

esse volo nec superesse, inquit. Ideo togam prætextam, ^{Par-} qua prætoris & consularis est, apio, hoc est, funere texue-^{ma.} rit, quod etiam Græco est proverbio usurpatum, ut in mala valetudine & rebus accisis, & deploratis, ' apio opus esse dicant. Quos intellectus, qui rem assequi volet, ex verborum contextu plane redundare perspiciet.

COLERUS.

lib. I. cap. 22.

*Sicut Asinius Pollio ad Ciceronem.]**I Apio opus esse dicant.] Plutarch.*

Laudat hunc locum Agellius quoque

in Timoleone & in Sympliciis.

CAPUT VIII.

Quot Romæ pontifices, quodve officium, & quæ fuerint insignia, quibusque legibus maximus pontifex æstus erat, & quid apud externos.

Non fordidum neque obscurum apud veteres olim nomen pontificum fuisse traditur. Nam quum inter sacerdotia à Numa instituta, ' ipse se pontificem in primis: ' ut vero alii Marcium M. filium ex patribus legisset, ' postea interjectis temporibus, collegium pontificum ad quatuor, mox à tribunis plebis rogatione promulgata, ad octo auctum fuit: mansitque hic numerus longo ævo inviolatus, ' donec Sylla ad quindecim collegium ampliavit. Inter quos ' maximus pontifex, genere & dignitate præcipuus

Pontificis collegii numerus diversus.

Pont. Max. Pontificum numerus.

TIRAQUELLUS.

1 *Ipse pontificem.]* De quo videndi Halicarnassæus lib. 2. & Plutarch in Numa.

2 *Ut vero alii.]* Scilicet Livius I. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Numa.

3 *Postea interjectis temporibus.]* Livius I. Decad. lib. 10.

4 *Donec Sylla.]* Vide Appianum & Plutarch. Plinius secundus, si is est, de Viris illustribus, c. 75. scribit illum numerum sacerdotum auxisse.

5 *Maximus Pontifex.]* Festus Pompeius lib. 11. *Maximus, inquit, pontifex, quod maximus rerum, quæ ad sacra*

*pertinent, iudex sit. * Valerius Maximus lib. I. c. 1. in princ.*

COLERUS.

* Idem Festus, *Pontifex Maximus, inquit, quod iudex atque arbiter habetur, rerum divinarum humanarumque.*

Inter quos maximus pontifex.] Erat Pontifex Max. etiam iudex contumacie privatorum magistratuumque, ut ait Festus. Macrobius: *Regem sacrorum, inquit, Flaminesque non licebat videre feriis opus fieri, & ideo per præconem denunciabant, ne quid tale ageretur: & præcepti negligens multabatur. Nam si flaminibus licuit, quid ni & Pontifici? Vide quæ ibi monet Jos. Scalig.*

I Horum

cipuus erat, & aliorum longe princeps. ¹Horum igitur fuit, religiones & cæremonias publicas privatasque, sacra & res divinas sanctissime tueri & interpretari, illaque omnia exscripta signataque habere, ut quibus artis, quibus diis, quibusq; hostiis, quibus diebus, & ad quæ templa sacra fierent, perspectum haberent, ne qui Romana sacra negligerent, peregrinosque ritus adsciscerent, aut deorum cæremonias turbarent. Ad quos tam de cœlestium deorum sacrificiis, quain de funeribus iustisque exhibendis, placandisque manibus, ac supernis infernisque diis, de sepulchris & votis rite exolvendis, de feriis, de religione, pietate, sanctitate, cæremoniis deorum, deque fide & jurejurando, sacrificiisque solennibus, plebs quoties videbatur, tanquam ad antistitem deorum immortalium, cæremoniarum & sacrorum, consultum ibat. Ipseque maximus pontifex preces supplicationesque deorum, cum ²pontificali carmine præire, ³comitia habere, ⁴diesque feriatos indicere, ⁵quo quisque deus ritu, quove die colatur, ⁶quibusque precibus advocetur, & quid quaque die operis fieri, vel

Pontificis
maximi munus.

TIRAQUELLUS.

¹ *Horum igitur fuit.*] Dionysius Halic. lib. 2. Livius 1. Decad. lib. 1. Porro Cicero ad Atticum lib. 4. epist. 2. scribit Pontifices esse religionis iudices.

² *Pontificali carmine.*] Ex quo quidem Servius ad 2. Æneid. ibi,

Quisquis es amissos hinc jam obliviscere Græjos.

inquit, &

Vigilesne Deum gens. —

Verba sunt, quibus Pontifex Maximus utitur in pulvinaribus: quia variam scientiam suo inserit carmini.

³ *Comitia habere.*] Livius 3. Decad. lib. 5. *Comitia Pontifici Maximo creanda novus Pontifex M. Cornelius Cethegus habuit.* Ex quo etiam intelligis non solum Pontificem Maximum, sed & alium comitia habere, si quando Pont. Maximus creandus esset. Gellius au-

tem lib. 5. c. 19. scribit, *Comitia arbitris Pontificibus præberi solita, quæ Curia appellatur, quod & nos alibi diximus.*

⁴ *Diesque feriatos indicere.*] Intellege de conceptivis, qui à Pontifice, vel ex ejus permisso, à sacerdotibus in dies certos, vel etiam incertos quotannis concipiebantur. *Feria namque statuta universo populo communes, certis & constitutis diebus ac mensibus, & in fastis, statis observationibus annotatae fuere, ut Macrobius ait l. 1. Sat. c. 16.* Idem & imperativè à Consulibus vel Prætoribus pro arbitrio potestatis indicebantur. Vnde est quod legimus *Dictatorem feriarum constituendarum causa creatum.* Livius 1. Decad. lib. 7.

⁵ *Quo quisque Deus ritu.*] Ex Livio d. Decad. lib. 1.

⁶ *Quibusque precibus advocetur.*] Ex eodem.

1 Eundem

ri, vel non fieri publicis feriis conveniret, docebat. ¹ Eundemque pontificem maximum singulorum annorum res gestas & memoratu dignas, diurnis actis mandare literis, illasque non solum monumentis tradere, sed in albo proponere & referre, ut populo exscribendi potestas fieret, solitum esse traditum est. ² Quod album non apud pontifices modo, ³ sed penes senatores, ⁴ iudices, prætores, decu-

¹ Eundemque pontificem.] Cicero libro 2. de Oratore. *Erant, inquit, historia nihil aliud, quam annalium confectio, cuius rei memoriaeque publica retinenda causa, ab initiorum Romanorum usque ad P. Mutium Pontificem Maximum res omnes singulorum annorum literis mandabat Pont. Max. efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi: etiam inter annales maximi nominantur.* Et liber de Legibus 1. loquitur de Annalibus Pontificum maximorum. Livius autem 1. Decad. lib. 1. *Ancus, inquit, Martius longe antiquissimus ratus sacra publica, ut à Numa instituta erant, facere: omnia ea ex commentariis Regis per Pontificem Max. in album relata, proponere in publico iubet.* Et lib. 6. in princ. *Tum quod perrara per eadem temporaliter suere, una custodia fidelis memoria rerum gestarum: & quod etiam si quæ in commentariis Pontificum, aliisque publicis privatisque erant monumentis, incensa urbe pleraque interire.* Macrobius libro 3. Saturnal. cap. 2. in fin. *Pontificem, ait, Æneam vel ex nomine referendorum laborum ejus ostendit. Pontificibus enim permissa est potestas, memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi, & hos annales appellant equidem maximos, quasi à Pontificibus Maximis factos.* Unde ex persona Æneæ ait,

Et hæc annales nostrorum audire laborum.

Qui quidem locus est lib. 1. Æneid. ubi vide Servium.

² Quod album.] Album in hac significatione, scilicet, pro tabula albo induta colore, Græci *λίανωμα* appel-

lant, apud Demosthenem *λίανωμα*. citantem verba Solonis: *ὁ δὲ πθεὶς τὸν κοινὸν νόμον ἀναγράφας εἰς λίανωμα, ἐκλήθη τοῦ ποιεῖν τὸ ἐπινόμεον ἱσημεῖον αὐτὸ ἐν πυξίδι*, in tabula, quod & repetit noster Budzus in commentariis linguae Græcæ. Sed id videtur esse quod *pittacium* appellat Ælius Lampridius in Alexandro Severo. Quanquam aliud significat *pittacium* apud Cornelium Celsum lib. 3. c. 10. scilicet pro panno illi quoquam medicamento, qui præcordiis, vel capiti dolenti imponi solet ad dolorem mitigandum. Et aliud quoque in decretis canonicis in cap. *pittacium*. 30. quæstio. 2. pro libello scilicet, seu charta epistolari. Sed (ut redeamus) id nostrum album vulgus *maticulam* appellare solet, qua dictione etiam usi sunt Vegetius & Ammianus Marcellinus. Fuisse autem album pontificum videre est apud Livium 1. Decad. l. 1. in Anco Martio post princ. Cavendum autem, ne quis idem album apud magistratus omnes hic annumeratos, Alexandrum sensisse putet: fuit enim alia ejus & vera cogitatio, scriptum scilicet omnium horum ex sorte officii diversum fuisse.

³ Sed penes Senatores.] Corn. Tacitus lib. 4. *Apud Mæmiam quod in Acta dicit Augusti non juraverat, allo senatorio erasit.*

⁴ Iudices.] Suetonius in Claudio cap. 16. *Splendidum virum Græciaeque provinciae principem, verum Latini sermonis ignarum, non modo albo iudicium erasit, sed etiam in peregrinitatem redegit.* Et in Domitiano cap. 8. *Equitem*

V

Roma.

¹ decuriones, ² ac citharædos, ³ & centurias fuisse constat. ⁴ Denique apud Cæsares & omnes magistratus qui coercionem habebant, album fuisse apparet: in quo singula constituta, decreta, & mandata publice edita proponebantur. Quare ⁵ Alexandrum Severum imperatorem, illorum, quibus magistratus delegabat, ⁶ nomina in albo proponere accepimus, ut vitia virtutesque innotescerent: & quo quisque honore dignus foret, populi iudicio exploraret. ⁷ Ac non solum reipubl. sacra cæremoniasque curare, sed de rebus quæ ad religionem pertinent, iudicia ferre: ⁸ contumaciæque minorum magistratuum vindex esse, sacrificantes observare, ⁹ piaculaque iræ deum conquirere,

ne

Rom. obductam in matrimonium uxorem, cui dimissæ adulterii crimen intenderat, erasit iudicium albo. De albo loquitur, quo scil. nomina iudicum scribebantur: non de eo, quod iudices ipsi proponebant. At de hoc Vlpia. in l. si quis id quod. ff. de iurisd. omni. iudic. Magistamen placebit ei, qui Vlpiani scriptum ad edictum prætoris expectet dictam legem, si quis id quod, & simil. de Prætoris albo intelligit, de quo Theophilus §. penales. Instit. de actio. Vnde consequitur, non probari iudices album proposuisse, in quo Alexandri diligentiam perspicacem, & legentium iudicium desidero.

COLERUS.

Judices, prætores.] Erat & album Prætoris, Album Decurionum. Hoc Tertullianus imitatus, dixit album Apostolorum.

TIRAQUELLUS.

Prætores.] Idem Vlpianus in l. i. ff. de celen. & d. l. si quis id quod. & alibi sæpe.

¹ *Decuriones.] Idem Vlpianus in l. i. ff. de albo scrib. & Symmachus l. i. Epistolarum ad Theodosium Augustum, Sed cum Venerem Stratonis illicitam, usupatamque militiam Marcellus argueret, quo Decurionum ascriptus albo, ut gesta docuerunt, adversum leges & Palatina castra transisset, &c.*

² *Ac citharædos.] Suetonius in Nectone cap. 21. Sine mora nomen suum in albo profitentium citharædorum iussit ascribi.*

³ *Et centurias.] Vide num legendum & Decurias ex Suetonio in Tyberio cap. 51. Instanti scilicet ut civitate donatum in decurias allegeret, negavit alia se conditione alleciturum, quam si pateretur adscribi albo, extortum sibi id à matre. Et de huiusmodi albo accipienda sunt loca ejusdem Suetonii in Claudio cap. 16. & in Domitia c. 8. Dicuntur autem iudicium decuriæ ab eodem Sueton. in Augusto cap. 32.*

⁴ *Denique apud Cæsares.] Vt constat ex sequentibus exemplis.*

⁵ *Alexandrum Severum.] Ælius Lampridius in vita illius.*

COLERUS.

⁶ *Nomina in albo proponere accepimus.] Primus Senatorum album instituit Augustus, anno DCCXLVI. Illud quotannis renovatum in Curia proponebatur. De qua re Dion.*

TIRAQUELLUS.

⁷ *Ac non solum.] Ad pontifices redit, idque est Festi Pompeji lib. 11.*

⁸ *Contumaciæque.] Idem ibi.*

⁹ *Piaculaque.] Locris exilatis, scribit Livius Dec. 3. l. 9. petitum ut prius ad collegium pontificum referretur, quod sacri thesauri moti &c. essent, quæ piacula,*

ne secus quam præscriptum esset, sacra fierent, neve incerta auspicia, aut turbatae religiones adversus mores institutaque maiorum observarentur. Utque super impetranda venia, venerandisque diis iusta solennia exhiberentur, cavere debebat. ¹ Tum religionis arcana, & divinas traditiones cognoscere, & si quid religioni minus vere adscriptum esset, religione liberare, aut numinibus obligare: ² de Vestalium capite decernere, & ferre sententiam, quæ sacra, quæve prophana essent, dijudicare, ³ neve quis prava religione populum alligaret, maximi pontificis officium & munus erat. ⁴ In quo fuit observatum, ut nunquam infausta die & ominosa collegium consulat, quod durum foret, & auspicii mali. ⁵ Quare Vitellio principi, quod Pontificatum maximum adeptus, decimoquinto calendas Augusti, die cladibus insigni, collegium consuluerat magno exitio fuit. ⁶ Tum si pons subicius collabere-
 tur, illum reficere, unde illis nomen factum. Is enim li-
 gneus erat, & ⁷ nullo ære aut ferro compactus, quem sa-
 crum illi æstimarunt: ita ut in aliqua parte labantem, nisi
 cæsa

cula, quibus diis, quibus hostiis fieri placeret. Tacitus lib. 12. Addidit Claudius sacra ex legibus Tulli Regis, piaculæque ad lucum Dianæ per Pontifices danda.

¹ *Tum religionis arcana.] De quibus consulti sæpe relata causa à Senatu ad Pontifices, responderent, quid fieri placeret, ut multis refert Macrobius lib. 1. Saturnal. c. 16. vel aliis 18.*

² *De Vestalium capite.] Quod hinc satis patet quod scribit Livius 1. Dec. l. 4. Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit, crimine innoxia. Ampliatam, deinde absolutam pro collegii sententia, Pontifex Maximus abstinere joci, colique sancte potius quam scite iussit.*

COLERUS.

De Vestalium capite decernere.] Incessum Pontifices supremo supplicio santium. Cicero lib. 2. de legib.

TIRAQUELLUS.

³ *Neve quis prava religione.] Ea vos*

religione innumerable decreta Pontificum liberant, ut ait Livius in oratione Consulis, Decad. 4. lib. 9.

⁴ *In quo fuit observatum.] Ut patet ex sequ. exemplo.*

⁵ *Quare Vitellio principi.] Cornel. Tacitus l. 18. Apud Civitatem cuncta interpretantem, funesti ominis loco acceptum est, quod Maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de caeremoniis publicis 25. Calend. August. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Aliensique cladibus. Adeo omnis humani divini-que juris expert, pari libertorum amicorumque socordia, velut inter turbulentos agebat.*

⁶ *Tum si pons subicius.] Varro l. 1. de ling. Latina. de quo vide Plutarch. in Numa.*

⁷ *Nullo ære aut ferro compactus.] Dionysii Halicarn. lib. 3. & 5. & Plin. lib. 36. c. 11.*

*Lex
Curiata.*

cæsa victima & sacrificio perfecto, reficere non liceret: diuque Romæ lignei pontes fuere, donec post intervalla temporum ¹ ab Æmilio quæstore lapideus constructus fuit. ² Vota etiam solennia quibus verbis concipi, quibusque pecuniis exolvi deberent, pontificum decretis cavebatur, illorumque arbitrato vel exolvebantur, aut non rite emissa denuo concipiebantur. ³ Quod si quis sui juris arrogandus foret, quæ causa adoptionis, quæ ratio generis, quæ dignitas, quæve essent sacra, apud pontifices lege quærebatur, quæ ⁴ lex Curiata dicta est. ⁵ Idque ideo cautum, ne qua calumnia, seu quis dolus compositus in arrogando sui juris homine adhiberetur: ita ut adoptiones contra jus pontificum factæ, aut sine collegii decreto nullæ & pro irritis forent. Et quamvis proprium sacerdotis esset, nec imperia, ⁶ nec magistratus gerere, ⁷ nec equo vehi ⁸ aut trinoctio ab urbe abesse: poterat tamen ⁹ idem consul

¹ *Ab Æmilio Quæstore.*] Marlianus in Topographia veteris Romæ.

² *Vota etiam solennia.*] Vt apud Livium Decad. 1. libro quarto, Dictator, præunte A. Cornelio, Pontifice Maximo, ludos magnos exultus causa vocit. & idem Decad. 4. lib. 6. initio: *Votum præcunte P. Licinio, Pontifice Maximo, Consul nuncupavit.* De quo amplius vide infra lib. 3. c. 22.

³ *Quod si quis.*] Gellius l. 5. c. 19. & Tacitus ubi mox citabo.

⁴ *Lex Curiata dicta est.*] Tacitus libro 17. in oratione Galbæ pro adoptione Pisonis. Igitur, inquit, Galba apprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur, *Si te privatus lege Curiata apud Pontifices, ut moris est, adoptarem, &c.* Et vide Appianum l. 3. Bello. civil. Eo quoque illud Suet. August. 65. *Nepotem Agrippam & privignum Tiberium adoptavit in foro lege Curiata.*

⁵ *Idque ideo cautum.*] Gellius ubi nuper citavimus.

⁶ *Nec magistratus gerere.*] Plutarch. Problem. cap. 113.

⁷ *Nec equo vehi.*] Idem ejusdem operis cap. 39. Gellius libro decimo, cap. 15. Festus Pomp. libro quinto.

⁸ *Aut trinoctia.*] Plutarch. d. c. 39. Problem.

⁹ *Idem Consul.*] Paulus Orosius l. 5. cap. 10. in princip. *P. Licinius Crassus Consul, & Pontifex Maximus, adversus Aristonicum, Attali fratrem, qui traditam per testamentum Romanis Asiam perreperat, cum instructissimo missus exercitu.* Florus Epitome Livii lib. 59. *Adversus Aristonicum P. Licinius Crassus, Consul, cum idem Pontifex Maximus esset, quod nunquam antea factum erat, extra Italiam profectus, prælio victus & interemptus est.* Quanquam Livius 3. Decad. lib. 8. alterius meminit P. Licinii Crassi, neque eundem esse tempora patiuntur, qui & ipse Pontifex Maximus & Consul cum P. Scipione fuit: nisi dicas id (quod nunquam antea factum erat) referri non ad præcedentia, sed ad sequentia, scilicet extra Italiam &c. Sed & M. Marcellus Consul & Pontifex Max. fuit, apud eundem Livium 4. Decad. lib. 3.

I Fel

ful¹ vel censor esse & pontifex, pariter religioni & reipubl. *Consul & cen-
sor po-
terant
& si-
mul
esse
ponti-
fices.*
præesse, ab vrbe trinoctio abesse, equo vehi, vel pedibus
ire. ² Crassus Licinius pontificatum maximum & consula-
tum, ³ mox censuram præturamque simul gessisse, ⁴ & Li-
vius pontifex pro prætore ordinibus præfuisse traditur. ⁵ Ip-
sum tamen qui simul consul foret & pontifex, ne reipubl.
aut sacrorum deferatur cura, neve longius ablegaretur,
extra Italiam sortiri provinciam non decebat ex senatus
decreto, ⁶ postquam idem Crassus prætor & pontifex, cui
belli summa commissa erat, quod nunquam antea factum,
fortitus Asiam, ab Aristonico Attali fratre prælio victus
occubuit, donec post intervalla temporum, extra Italiam
sortiri provincias cœpere. In tantumque honoris culmen *Culmen
honoris
ponti-
ficii.*
pontificatus, & eo excellentiæ crevit, ut ⁷ Cn. Cornelio
prætori, quod Marco Æmilio Lepido pontifici maximo con-
vicium

¹ *Vel Censor esse.*] Sic prior ille P.
Licinius Crassus Censor simul & Pon-
ti. Max. fuit apud Livium 3. Decad. li-
bro septimo, & M. Æmilius Lepidus
apud eundem 4. Decad. libro decimo,
& Q. Fulvius Flaccus 5. Decad. lib. 2.
Imo vero Cn. Domitius simul Consul
& Censor & Pontif. Maximus fuit ex
Valerio Maximo lib. 6. c. 5.

² *Crassus Licinius.*] De quo diximus
in præced. in verbo, *Idem Consul.*

³ *Præturamque.*] Livius 3. Decad.
l. 7. *Postero, inquit, die Prætores creati,
P. Licinius Crassus dicitur Pont. Maximus.
Quinetiam idem Pontif. Maximus &
Magister equitum fuit, ut idem tradit
eodem l. Sed & T. Sempronius Tudi-
tanus Prætor in Hispania fuit eod. l. 7.*

⁴ *Et Livius Pontifex.*] M. Livius
Denter hic est de quo Livius 1. Decad.
lib. 10. inquit, *Ex parte altera Pontifex
Livius, cui lictores Decius tradiderat,
 præferebatque Proprietorem esse, &c. Ad-
vertendum tamen hunc non maxi-
mum, sed minorem Pontificem fuisse,
qui religionis causa Consulem comi-
tabatur, ut Maximus Valerius fuit P.
Decio patri, à quo Pontifex publicus
populi Romani vocatur apud eundem*

Livium Decad. 1. libro 8. Discrimen
autem inter minorem & maximum
Pontificem nemo est qui nesciat, &
in sequentibus apparebit.

⁵ *Ipsam tamen.*] Livius 3. Decad.
lib. 8. *Quartodecimo, inquit, anno belli
Punici P. Corn. Scipio, & P. Licinius
Crassus, Pont. Maximus Consulatum imi-
erunt, nominata Consulibus Provincia
sunt, Sicilia Scipioni extra sortem conce-
dente collega, quia cura sacrorum Ponti-
ficem Maximum in Italia retinebat. Et
iterum postea in oratione Scipionis,
Hoc vide ne contumeliosum sit concus-
sam & pene fracto Annibale negare pos-
se P. Licinium Consulem, virum fortissi-
mum præstare, qui ne d. s. r. is absit Pon-
tifex Max. ideo in sortem, tanquam lon-
ginq. provincia non venit.*

⁶ *Postquam idem Crassus.*] Hic tum
Prætor non erat, ut Alexander hic di-
cit, sed Consul, ut diximus supra ex Flo-
ro in verbo, *Idem Consul.*

⁷ *Cn. Cornelio Prætori.*] Emenda
hunc locum ex L. Floro Epit. Livii li-
bro 47. in princ. cuius hæc verba sunt,
*Cn. Tremellio Trib. Pleb. multa dicta est,
quod cum M. Æmilio Lepido Pontifice
Maximo iniuriose contenderat.*

viciū fecisset, multa dicta fuerit, ¹ ipsumque regiae dignitati proximum crederent. ² Nam & lictor apparebat, ³ & curuli regia sella, ac lectica insignis erat, quam ante vestibulum conspicuam habere assuebat. ⁴ ad cujus fores pro splendore dignitatis, viridis laurus affixa videbatur. ⁵ Cumque ceteri honoribus functi, rationem administrati muneris reddere cogerentur, pontifex tamen maximus pro maiestate gesti honoris rationem dare minime cogi poterat, ipsique pro imperio & potestate, quoque plus dignitatis ferret, ⁶ cum galero esse, ⁷ & carpento, ut reliquis sacerdotibus, ingredi licebat. ⁸ Quippe pontifici proprium insigne erat galerus, sicut ⁹ lituus auguribus, ¹⁰ paludamentum imperatoribus, diadema regibus. ¹¹ Et cum in Capitolium nulli fas foret carpento vehi, solis pontificibus sacerdo-

Pontificis insigne.

¹ *Ipsūque regiae dignitati.*] Plutar. Problem. cap. 113.

² *Nam & lictor apparebat.*] Plutar. ibi.

³ *Et curuli regiae sella.*] In eodem loco. *Curulis* autem *regia* dicitur: quia Hetruscorum exemplo illa Romulus usus est, teste Livio Decad. 1. libro 1. Vix autem fuit ut Max. Pontif. crearetur, qui sella curuli non sedisset, licet illud non semper observatum fuerit, de quo idem Livius Decad. 3. lib. 5. Quod vero de *lectica* hic ait, illud scitum est, Consulares omnes nobiliores, viros & mulieres *lectica* olim usos fuisse, * teste Dione lib. 60.

COLERUS.

* Vide *lectissima* Iusti Lipsii Electa.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Ad cujus fores.*] Plinius lib. 15. c. 30. in princ. *Laurus*, inquit, *triumphis* proprie dicatur, *vel gratissima domibus janitrix Caesarum Pontificumque: quae sola & domos exornat, & ante limina excubat.*

⁵ *Cumque ceteri homines.*] Dionysius Halicarnass. lib. 2.

⁶ *Cum galero esse.*] Vide infra ad verbum, *quippe Pontifici.*

⁷ *Et Carpento.*] Corn. Tacitus L. 12.

Sacerdotibus & sacris Druidibus carpento Capitolium ingredi concessum scribit. Deinde *lectica* usum Romanos Pontifices posteriores usurpasse à seculis iam multis innotuit, cum vehiculo & sella curuli ab imperatoribus concessis post Constantium ex aliis scribat Beatus Rhenanus ad Tert. 1. ad uxorem.

⁸ *Quippe Pontifici.*] Haec omnia de galero, lituo, paludamento, & diadmate sunt Apul. apol. 1. & sigillatim aliorum, quos statim citabimus.

⁹ *Lituus auguribus.*] Cicero lib. 1. de divinatione, Plutarch. in Romulo, Gellius lib. 5. cap. 8. Macrobius lib. 6. Saturn. cap. 8. Servius enarrans illud Aeneid. lib. 7.

Ipsē Quirinali lituo. —

¹⁰ *Paludamentum imperatoribus.*] Varro lib. 6. ling. Latin. Cornel. Tacitus lib. 18. ubi de Vitellio. Plutarch. in Crasso. Sed & aliis quoque, ut Consulibus, ex Livio 3. Decad. lib. 1. ad fin. & 5. Decad. lib. 2. ubi de P. Licinio Coss. Et Praetoribus ex Valerio Max. lib. 5. cap. 6. ubi de Genutio Cippo. & vide infra lib. 3. cap. item 3. & lib. 5. cap. 18.

¹¹ *Et cum in Capitolium.*] Cornelius Tacitus lib. 12.

I Ad

cerdotibusque Tarpejum ascendere carpento licuit ¹ Ad eumque si qui noxii confugissent, ea die à pœna immunes erant. ² Ideo non vulgares, neque obscuros, sed qui nobilitate generis & multo splendore illustres forent, quique auctoritate ³ & opibus anteirent cæteris, ad pontificatum admisere. ⁴ Dique Romæ pontifex qui antea curuli sella non sedisset, nemo creatus fuit: donec lapsis temporibus, etiam qui nullos curules gesserant magistratus, ad pontificatum admisere. Primus enim ⁵ T. Coruncanus ex plebe homo pontificatum maximum meruit, quo tempore M. Attilius Regulus primo Punico bello gravi supplicio excruciat, pœnas dedit. Et deinde M. Drusus, quod antea contigit nulli, tribunus plebis simul & pontifex creari meruit. ⁶ Postea ex plebe & patribus nullo delectu aut discrimine admitti cœpere. ⁷ Cumque ad collegium pontificum pertineret, in demortui locum cooptare, Cn. tamen Domitius Trib. pleb. offensus collegio, quod se in numero pontificum non cooptassent, jus subrogandorum pontificum sacerdotumque à collegiis ad populum transulisse fertur. ⁸ Ipseque pontifex maximus primus populi suffra-

Qui pontifices creantur initio.

¹ Ad eumque si qui noxii.] Plutar. Problem. cap. III.

² Ideo non vulgares.] Dionysius Halicarnass. lib. 1. & Plutarch. Problem. cap. 113. Ad hæc vide quæ scripsimus in nostris commentariis de Nobilitate cap. 20. n. 10. incip. neque saltem. & multis sequentibus.

³ Et opibus anteirent cæteris.] Ibidem cap. 3. num. 19. incip. nam & hæc & multis seq.

⁴ Dique Romæ.] Livius 3. Decad. lib. 5. ubi de pontificatu Livii Crassi.

⁵ T. Coruncanus.] Lucius Florus Epit. Livii 18.

⁶ Postea ex plebe.] Livius 1. Decad. lib. 10. Sed & Curio Maximus primus ex plebe creatus est & C. Manilius Atticus, cum primum id Patricii negassent debere fieri, de qua re Trib. Pleb. appellati ad Senatum rejecerunt, qui ejus rei

populo potestatem fecit, apud Livium 3. Decad. lib. 7.

⁷ Cumque ad collegium Pontificum.] Cicero in 2. oratione de L. Agraria. & de Amicitia. Dionysius Halicarnass. lib. 2. Paterculus lib. 2. Sueton. in Nerone cap. 2. cujus hæc verba sunt, Domitius in Tribunatu Pontificibus offensus, quod alium, quam se, in patris sui locum cooptassent, jus sacerdotum subrogandorum à collegiis ad populum transulit.

MERCERUS.

⁸ Ipseque Pontifex max.] Egregie falsum hoc est, Nam ante hanc legem, Pontifices maximi ipsi fiebant à Populo tributis comitiis, ut plurimum. Testis ille ipse Cic. Orat. in Rullum. Ne hoc quidem vidit majores nostros tam fuisse populares, ut quod per populum creari fas non erat propter religionem facerent,

suffragio, aliūque deinceps creari cœpere. ¹ Sunt vero qui credant, Licinium Crassum de cooptatione collegarum ad populi beneficium transferenda, legem tulisse primum.

*Cautio
in ad-
mitten-
do pon-
tifices.
Pon-
tificis
nomi-
natio
quando
fiebatur.*

² Inde comitia à populo pontificibus creandis sæpe indicta fuere. Id tamen in admittendo pontifice sedulo cavebatur, ne eligerent, qui cuiquam ex collegio inimicus foret: ³ hique per collegium admissi, capi dicebantur. ⁴ Atque licet vetus fuerit constitutum, in demortui pontificis locum alium nominari, si tamen exacto anno pontifex mortem obiisset, in ejus locum alterius nominatio non erat, licet

eorum, in eotamen propter amplitudinem sacerdotii, voluerint populo supplicari. Vnde apud Livium tam frequenter fit mentio comitiorum, ubicumque habetur sermo de creatione Pontificis maximi. Quare de hac re sic sentio. Pontifices minores ante legem Domitiam à collegio solitos cooptari, in locum demortuorum. Ita ut cum pontifex sive Maximus, sive è minoribus aliquis mortuus esset, statim à collegio aliquis cooptaretur. Ex quorum numero, unus postea Maximus crearetur, qui toti collegio præset. Nemo autem ad eum apicem dignitatis pervenire poterat, nisi qui electus esset populi suffragiis. Itaque pontifices minores à collegio cooptabantur. Maximus autem à populo creabatur. Dico ante legem Domitiam. Ea enim lex effecit ut nemo in collegium pontificum cooptari posset, nisi ita populus censuisset. Domitius ergo potuit quidem primus pontifex fieri: sed tamen non pontifex Maximus. Quamquam fortasse iisdem comitiis, & Pontifex, & Maximus pontifex factus sit: quia tunc erat in Populi potestate declarare pontifices Maximos, & minores.

TIRAQVELLVS.

¹ *Sunt vero qui credant, Licinium Crassum.* Cic. in lib. de Amicit. *Quam popularis lex de sacerdotiis C. Licinii Crassi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferabatur.*

² *Inde comitia.* Comitia Pont. Maximo creando novus Pontifex M. Cor. Cethegus habuit, inquit Livius Decad. 3. & alibi similiter.

³ *Hique per collegium admissi.* Gellius lib. 1. c. 12. *Sed Flamines quoque Diales, item Pontifices & Augures capi dicebantur.* citatque L. Syllam libro 2. rerum gestarum ita scripsisse, P. Cornelius cui primum cognomen Sylla impositum est, Flamen Dialis captus. citatque item M. Catonem, unde illic videre poteris. Quibus addes Livium de Flaminibus quoque loquentem, 3. Dec. lib. 7. ubi scribit C. Flaccum Flaminem à P. Licinio Pontifice Max. captum fuisse. Servius autem enarrans illum locum lib. 7. Æneidos,

— *Optato conduntur Tybridis alveæ.* Sunt (ait) propria verba, quæ nulla ratione mutantur, ut sacerdotes creari, virgines capi dicantur.

COLERVS.

* *Amata inter capiendum à Pontifice Max. appellatur: quoniam quæ prima capta est, hoc fuisse nomine traditum est.* Agellius lib. 1. cap. 12.

TIRAQVELLVS.

⁴ *Atque licet.* Hæc omnia usque ad eam clausulam: *Clandius vero Cæsar, sunt Livii* 3. Decad. lib. 6. cuius inter cætera hæc verba sunt, *T. O. Facilius Crassus Pontifex, quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum ejus non est facta.*

licet alterum suffici cooptarique oporteret. Tunc enim pontificis nominationem fieri necesse putarunt, quum nondum exacto anno mortem obiisse constaret, postea vero non licebat. In locum enim T. Octacii Crassi pontificis maximi, quia exacto anno mortuus fuerat, alterius nominatio non fuit. ¹ Tametsi in locum viventis pontificis alium substitutum legamus. ² Claudius vero Cæsar tanti sacerdotium fecit, ut in cooptandis sacerdotibus neminem nisi juratus nominaret. Est tamen memoriæ proditum, ut si quid ad religionem pertinens inter pontifices discreparet variatis sententiis, ubi aliud alii sentiunt, id satis fuisse crederent, stabilique sententia esse ratum, quod tres pontifices comuni decreto statuissent. ³ Et licet à collationibus multi ferant sacerdotes immunes, sunt tamen exempla, pontifices & sacerdotes, pecuniam per bellum conferri solitam in stipendium contulisse, illamque quæstores sæpe exegisse, frustra que pontifices tribunos appellasse, quum se ob sacerdotium immunes dicerent. Sed præter hos qui collegio cooptabantur, fuere ⁴ pontifices

Substitutus pontifex in locum viventis. Sacerdotii affirmatio. Decretum pontificum. Pontifices & Sacerdotes collationibus pecuniariis contruebant.

MERCERUS.

¹ *Esse in locum viventis, &c.] Id fas non fuisse contendit Dio. lib. 49. Factum tamen est fortasse, ut hic scribit Alex. in L. Cæcilio Metello, cui viventi subrogatus fuerit L. Cassius, eo consilio ut damnares incesti Martiam, & Liciniam Vespales, quæ à Metello fuerant absolutæ. Onuphrius plurimum laborat in eo nodo explicando, nec proficit hilum.*

TIRAQUELLUS.

² *Claudius vero Cæsar.] Sueton. in vita illius capite 22.*

³ *Et licet à collationibus.] Livius 4. Decad. lib. 3. Magnum, inquit, certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quæstoribus urbanis pecunia opus erat, quod ultimam pensionem pecuniæ, in bellum collatæ, persolvere placuerit privatis. Quæstores ab Anguribus, Pontificibus, quod stipendium per bellum non*

contulissent, petebant: ab sacerdotibus Tribuni nequiquam appellati, omniumque annorum per quos non dederant, exactum est. Cæterum Plutarch. in Camillo tradit, apud Romanos lege cautum fuisse, ut sacerdotes immunes essent à militia, nisi urgeret tumultus Gallicus. Dionysius Halicar. lib. 2. testatur, Romulum sacerdotes militaribus officiis solvisse, atque civilibus molestiis. Diod. autem Siculus lib. 2. cap. 3. scribit apud Ægyptios sacerdotes omnes immunes fuisse. Denique Arrianus l. 8. de gestis Alex. prodidit apud Indos Sophistas (hi etenim sacerdotes erant, quibus sacrarum cura erat) nullis corporis muneribus fungi, vivendi gratia, neque aliquid in publicum conferre, neque alii cuiquam negotio aut operi, præterquam deorum sacris pro rebus publicis intendere.

⁴ *Pontifices minores.] Julius Capitolinus*

Pontifices
minores.
Pontificum
minorum
nomen.

fices minores. Nam scribæ pontificum, qui fastos & commentarios habebant, fidelem custodiam rerum gestarum, ¹ qui annales maximi dicebantur, quique illis ministri aderant, quod omnis ævi gesta mandabant literis, ² minores pontifices dicti sunt: à quibus ³ in curia Calabra Junoni singulis calendis sacra fiunt: ⁴ novamque lunam observare, ⁵ & quot dies à calend. ad Nonas superessent, referre solent, ut populo causas feriarum à rege sacrorum recipiendi facultas foret: Ad quorum collegium etiam ⁶ interpretandi juris, & an posset lege agi, quæque competere actio in judiciis, declarandi jus spectavit & pertinuit. Quippe jus civile inter sacra ceremoniasque multa sæcula abditum, solis pontificibus patebat. Ex his quoque minoribus distinctio gradus fiebat. ⁷ Nam qui primus collegio ascitus erat, maximus: qui vero ultimus, minimus dicebatur pontifex. Illud quoque verum est, solos pontifices

NOVO

tolinus in Macrino circa medium. *Primum*, inquit, *in patricios allegit novum hominem, & qui paulo ante procurator privatus rei fuisset. Eundem, cum scriba Pontificum esset, quos hodie Pontifices minores vocant, Pontificem Maximum appellavit.*

¹ *Qui annales maximi dicebantur.* Vide Macrobius lib. 3. Sat. in fine. & Festus Pompeium lib. 11.

COLERUS.

Qui annales maximi dicebantur. Ita vocabantur, non magnitudine sua, sed quod eos Pontifex Maximus consecrasset. Festus. Cic. lib. 1. de legib. Pontificis Maximi *Annales* vocat.

TIRAQUELLUS.

² *Minores Pontifices.* Vt patet ex eo loco Capitolini, quem proxime citavimus.

³ *In Curia Calabra.* Macrobius lib. 1. Sat. c. 16. *

COLERUS.

* *Fest. Calabra, inquit, curia dicebatur, ubi tantum ratio sacrorum gereba-*

tur. Glossæ tamen idem etiam interpretantur.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Novamque lunam.* Idem ibi.

⁵ *Et quod dies.* In eodem loco.

⁶ *Interpretandi juris.* Nam & apud Cic. l. 2. de Leg. Q. Mutius Scævola dicit se scire à P. Mutio Scævola patre suo audivisse, Pontificem neminem bonum esse, nisi qui jus civile cognovisset.

⁷ *Nam qui primus.* Id non ita simpliciter verum est, ut dicit Alexander. Nam in locum Pont. Maximi mortui alius creabatur, qui & Pont. Max. erat, ut videre licet ex infinitis Livii locis: quod esse non poterat, si id verum esset: nempe si is qui loco Pont. Maximi deligebatur, fuisset minimus: utpote collegio ultimo loco ascitus. Sed inter minores Pontifices id ita obtinebat, ut maximus omnium diceretur, qui primus in collegium venit: idem & minimus, qui novissimus, ut scribit Festus Pomp. libro 11. A quo tamen sumptisse videtur Alexander, quæ hic scripsit.

I. SACRO

novo more conjugalem copulam¹ sacro confarrationis jure inire solitos. Quippe quum matrimonia apud majores tribus modis fierent, usu, coëmptione, & confarratione, confarrationem solis pontificibus dederunt, quum aliis modis per cæteros contrahantur. Animadversum quoque est, pontificis uxorem, singularis exempli & magni documenti esse oportere, ut sicut ab omni noxa & libidine ipse mundus erat, ita uxor casta & innocens maneat. Quodque pontifici maximo² cadaver videre nefas fuit, ne quid triste aut lugubre oculis acciperet, multo magis si hominem insepultum reliquisset. Si tamen in occursum cadaveris imprudens incidisset, interposito velamento, ne visum offenderet, salvis cæremoniis prodire poterat. Cui etiam per liberos jurare non licebat, per deos autem per-

Pontificis uxor casta & innocens. Quæ pontifici videre nefas. Pontificum juramentum.

¹ *Sacro confarrationis jure.*] Hæc ex Boëtio in Topica Cicer. lib. 2. & diximus in nostris legibus Connubialibus l. 4. n. 6. Verum ut revertamur. Addendum hic autem duo: Pont. Maximo iterare matrimonium licuisse, ut ait Tertull. de exhortatione castitatis: qui idem ad uxorem lib. 1. scribit, Regem, fecit Pont. Maxim. rursus nubere, nefas est. *

COLERUS.

* Idem Tertull. in Præscript. Quid quod & summum Pontificem in unis nuptiis statuit?

TIRAQUELLUS.

² *Cadaver videre.*] Ex Servio enarrantem illud Virgilii lib. 6. Æneidos,

Præcipue pius Aeneas.

Cum nefas, inquit, esset Pontificibus cadaver videre, magis tamen nefas erat, visum insepultum relinquere. Idem & Josephus lib. Antiquitatum 3. cap. 10.

MERCERUS.

Cadaver videre nefas fuit.] Id falsum contendit expressis verbis Dio. lib. 54. Vbi de funere Agrippæ loquitur. Cujus etiam moris causam nullam subesse videt. Certe, nec ego video quomodo libera repub. Pontificibus Maximis liceret bella gerere, &

præliis interesse: simul vero non fuerit fas videre cadavera. Nihilominus Seneca Consolat. ad Martiam confirmat hanc Alexandri nostri sententiam. Quin & ipse Dio, libro ultimo auctor est Claudium transtulisse statuem Augusti, quæ in foro erat, ne aut semper spectaret cadaver, aut semper velata esset. Quasi indignum fuisset statuam Augusti, qui Pontifex Maximus fuerat, cades spectare, eo solo nomine quia Pontifex fuerat. Quid definiam in hac re non habeo, cum hinc auctoritas Senecæ propendeat: illinc vero Dionis etiam auctoritas, & nonnulla ratio. Quid? Quod ipsi Augustus, Tiberius, Caligula, Claudius, usque adeo delectati sunt gladiatoribus? ex quibus multi semper in arena sternebantur, & spectante Populo cadavera fiebant? Claudius vero ipse meridianis, qui in mortem promiores erant, supra modum sit delectatus? Ipsi autem pontifices maximi erant, nec arguuntur spectasse cadavera, contra vetustissimas, & sanctissimas Pontificum cæremonias.

TIRAQUELLUS.

³ *Cui etiam per liberos.*] Servius l. 9. Æneid. enarrans in idque referens illud

Pont.
Max.
quibus
præ-
rat.

Per
ponti-
ficem
enum-
ciata
prodi-
gia.

Ponti-
fex à
sangu-
ine pu-
rus.

permissum fuit. ¹ Quodque ex octo pontificibus pontifex
Maximus reliquis præest & prope dominatur, cui rex sa-
crorum, augures, & omnes flamines, ac Vestales virgi-
nes parent, quibus multam indicere, & poenam irrogare
poterat. Cujus arbitratu publica & privata sacra gereban-
tur, ² Vestalesque virgines ad sacri & æterni ignis custo-
diam, qui in penetralibus Vestæ colebatur, eligebantur,
ipsiusque curæ custodiæque mandabantur. ³ Atque ex de-
creto pontificum enuntiata prodigia sæpius procurata fue-
re, ⁴ licet augurum proprium munus foret. ⁵ Nanque au-
gures auspicii, pontifices vero sacris præfuere. ⁶ Cum
enim C. Servilius pontifex maximus L. Cornelium Dola-
bellam inaugurare vellet, nec se magistratu abdicaret, &
propterea comitiis indictis illum populi jussu cogeret, quia
fœda tempestate comitia turbata fuere, religio fuit ex
illo pontificibus inaugurandi, indeque inaugurare desiere.
⁷ Neque solum ab omni sanguine puras manus pontificem

serva-

lud Virgilio,

*Per caput hoc juro, per quod pater ante
solebat.*

¹ *Quodque ex octo.*] Quod videre
licet ex Livio 4. Decad. lib. 7. eo loco
quem tibi integrum adducemus lib. 6.
c. 12. & ex alio loco, quem infra nos
citabimus.

² *Vestalesque virgines.*] Gellius l. 1.
c. 2. Ideoque apud Livium Decad. 3.
lib. 8. quod ignis in ade Vestæ extinctus
esset, casa flagris est Vestalis, cujus cu-
stodia noctis ejus fuerat, iussu P. Licinii,
Pontificis.

³ *Atque ex decreto Pontificum.*] Li-
vius Decad. 3. lib. 4. ait de prodigiis,
*His procuratis ex decreto Pontificum,
profecti Coss. Sempronius, Crc.* & lib. 7.
*Hæc prodigia hostiis majoribus procura-
ta, decreto Pontificum.* & alibi sæpe.

⁴ *Licet Augurum proprie.*] Livius
Decad. 3. lib. 4. ait, *Prodigia hostiis ma-
joribus procurata sunt, ex Aruspicum re-
sponso.* & lib. 5. ibid. *Id cum Aruspi-
cum moniti sacrificium inflauere, ar,
Crc.*

⁵ *Nanque augures.*] Cicer. l. de di-
vinatione.

⁶ *Cum enim C. Servilius.*] Apud Li-
vium 4. Decad. lib. 10. cujus hæc verba
sunt, *De rege sacrificio sufficiens in lo-
cum C. Cornelii Dolabella contentio inter
C. Servilium Pont. Maximum & L. Cor-
Dolabellam, quem ut inauguraret Ponti-
fex, magistratu sese abdicare jubebat, re-
cusantique id facere, ob eam rem multa
Duumviro dicta à Pontifice, deque ea
cum provocasset, certatum ad populum;
cum plures jam tribus intro vocata dicto
esse audiendum Pontifici, duumvirum
juberent, multamque remitti, si magi-
stratu se abdicasset. Ultimus de calo,
quod comitia turbavit, interuenit, religio
inde fuit Pontificibus inaugurandi Dola-
bella.*

⁷ *Neque solum.*] Juris antiqui est
quod dicitur Pontifices non ferre san-
guinis sententiam. Cum enim L. Can-
tilius, scriba Pontificum, quos nunc
minores Pontifices appellant, qui cum
Florentia stuprum fecerat, à Pont.
Maximo eo usque virgis in comitio
caesus

servare decuit, sed ne participem quidem aut conscium alicujus necis fieri. ¹ Eundem duplici sacerdotio functum sæpe animadversum esse: ² siquidem Q. Fabius Maximus, Pontifex & augur simul. & pontificatum & auguratum una gessit: alique utrique simul sacerdotio præfuere. ³ Ex Cæsaribus vero, C. Cæsar auguratum simul & pontificatum, ⁴ Galba autem sacerdotium triplex gessisse dicitur. ⁵ id quod à regibus Spartanorum usurpatum fuit. Nam quum primum in eam assumpti sunt dignitatem, privilegio honoris præcipui, Jovis cælestis & Lacedæmonii sacerdotio funguntur: ⁶ quibus ex omni scrofarum fœtu porcus debebatur, ut si diis immolare vellent, nunquam victima deesset. ⁷ Est quoque literis debebatur.

cæsus esset, ut inter verbera expiraret, nefas id prodigii loco refert habitum Livius 3. Decad. lib. 2. Neque tamen id ipsum execratur Halicarnassæus l. 9. qui cæso & necato illo pestilentiam decessisse scriptum reliquit.

1 Eundemque duplici sacerdotio.] Quod sequentibus exemplis probat. Quibus adde quod apud Liv. 4. Decad. lib. 10. Servilius Geminus Pontifex Max. & Decemvir sacrorum fuit.

2 Siquidem Q. Fabius Maximus.] Id ex eodem Livio est 3. Decad. lib. 10. Cujus hæc verba sunt, Q. Fabius Maximus moritur, exacta ætatis, Augur in locum ejus inauguratus Q. Fabius Maximus filius. In ejusdem locum Pontifex (nam duo sacerdotia habuit) Ser. Sulpitius Galba. Cautione tamen hic opus est, cum nihil distinguit Alexand. Neque enim Q. Fab. Maximus qui cum Q. Cæcilio Metello & Q. Fulvio Flacco creatus fuit Pontifex Livio teste, dicitur Decad. lib. 3. aut Ser. Sulpitius Galba Maximi Pontifices fuere.

3 Ex Cæsaribus C. Cæsar.] Ad hunc Pont. Maximum M. Terentius Varro lib. Rerum divinarum scripsit, teste Servio ad l. 3. & 6. Æneid. ejusdemque Pontificis meminit Suetonius in eodem c. 13. Qui eundem fuisse Diadem flaminem & multatum flaminio

scripsit, initio, de cætero Plutarch. in eodem.

4 Galba autem.] Suet. in vita illius cap. 8.

5 Id quod à regibus Spartanorum.] Non intelligendum est dictum de Galba his accommodari, sed quod de Cæsare proditur. Lacedæmoniorum enim rex erga homines ducem, & sacerdotem divinis in rebus gerit, ut ait Xenophon de Rep. Laced.

6 Quibus ex omni scrofarum fœtu.] Idem ibidem.

7 Est quoque literis proditum.] Diod. Siculus lib. 2. cap. 3. Nam & apud Athenienses, fœminas sacerdotes fuisse, satis constat ex Plutar. Problem. c. 43. & in vita Alcibiadis, dum loquitur de sacerdote illa, quæ Alcibiadem execrari noluit. Item apud Messenios Junonis sacerdotem fuisse mulierem, legas Pausaniz lib. 4. Idemque lib. 3. refert in Sparta Thetidis fuisse templum, cujus fœmina sacerdos fuit, nominata Cleo. Item Patris Laphriz & Triclariz, & Dianæ sacerdos virgo fuit, apud eundem libro 7. Thespienses quoque Herculis sacerdotem puellam habent, apud eundem lib. 9. Verum apud Ægyptios mulier neque Dei, neque Deæ ulla sacerdos est: sed viri deorum omnium & deorum, ut tradit Herod. l. 2.

1 Apud

Indi.

Egy²

ptii.

Pont.

apud

exte-

ros.

Ar-

chiero-

synes.

Gram-

ma-

tea.

Mi-

thra.

Char-

nim.

ris proditum, Apud Græcos unum virum aut fœminam nonnunquam sacris præfuisse: ¹ apud Opuntios duos, quorum alter deorum, alter dæmonum sacrificia curat. ² Indis vero Solis sacerdotes numero diversi sunt, & nunc plures, nunc pauciores cooptantur. ³ Ægyptiis plures, qui easdem traditiones atque avita & paterna sacerdotia & imperia filiis tradunt, qui post regem secundi sunt. Apud alios autem pontifices diverso jure & nomine censentur. Nam Græci pontificem summum ⁴ Archierosynem vocant, ad quem jus & inoderatio sacrorum pertinet. Babylonii Chaldæum Isis sacerdotem ⁵ Grammatea, ⁶ alium Mithram; ⁷ Sicyonii Charnium, quorum collegium, ⁸ pastophorium nuncupant. ⁹ Delphis quinque pontifices per

¹ Apud Opuntios.] Plutarch. Problema. 119.

² Indis vero Solis.] Brachmæ Indorum Philosophorum genus diis amicum esse, & eos Soli desponsos, Hierocles scripsit, ut est apud Cælium Rhodig. lib. 18 c. 31.

³ Ægyptiis plures.] Diodorus lib. 2. cap. 3.

⁴ Archierosynem.] Græcis ἀρχιερεὺς summus sive primus sacerdos dicitur, & ἀρχιερασιών, summum ipsum sacerdotium.

⁵ Grammatea.] Apulejus l. 11. Metamor. tradit unum ex comitibus sacerdotis Maximi Isis Grammatea à cunctis vocatum fuisse. quæ vox non sacerdotem significat, sed scribam, ut archigrammateus, principem sive primum scribam scribarum, cujusmodi Eumonem Alexandri Magni fuisse scribit Plutarchus in vita illius, post princ.

⁶ Alium Mithram.*] Apul. d. l. 11. in duobus locis, & ante eum Strabo lib. 18.

COLERVS.

* Non temere est quod ita sacerdotem appellarunt. Nam ita quoque Solem appellabant Babylonii sive Persæ. Strab. lib. 15, de Persis: πῶτον ὃ

τὸ ἥλιον, ὃν καλεῖσι Μίθραν. Claudianus: Et vaga testatur volventem sidera Mithram. Sic Statius vocat solem, teste ejus interprete Lutatio. Justinus l. 4. Curtius l. 5. Plutarch. Artaxerxes. Sic apud Isidorum Mithras gemma est Persarum, contra solem varie refulgens.

TIRAQVELLV.S.

⁷ Sicyonii Charnium.] Vide Plutar. in Arato, ex Eusebio Rhodiginum lib. 9. cap. 8.

⁸ Pastophorium.*] Apul. d. lib. 11. in duobus locis. Pastophorii autem meminit Esdra ille divinus scriptor lib. 3. cap. 8. & lib. 1. Machabæor. c. 4. Diodorus Siculus lib. 1. cap. 12. Josephus lib. 5. belli Judaici, Eusebius l. 11. Historiæ Eccle. Hieronymus in Esaiam, Pastophorium est, inquit, thalamus in quo habitat præpositus templi.

COLERVS.

* Venus etiam παῖς τοῦ θεοῦ appellatur, id est, thalamifera.

TIRAQVELLV.S.

⁹ Delphis.] Eadem scribit Cæli Rhodig. lib. 12. cap. 1. nec auctorem citat, ut nec Alexander. Hæc autem magna ex parte sunt Plutarchi Proble. cap. 122.

1 Aphe-

per omnem vitam sacri erant, qui Hosii dicti, quorum *Hosii*
 prius qui hostiam immolabat, Hositer: qui vero edebat *Hositer.*
 oraculum, ¹ Aphetor nuncupati sunt: qui una cum pro- *Apheter.*
 phetis sacra obibant, divinaeque prae-dictiones & cære-
 monias, & quo cultu, quibusque exemplis fierent sacra,
 prae-dicebant. ² Apud Athenienses Daduchus maximus *Daduchus.*
 erat sacerdos: ³ Herculis Stephanophorus: ⁴ Palladis E-
 teobutades, à Bute propagati, ex qua familia longo tem-
 pore sacerdotio prae-fuere: sicut ⁵ Buzigia familia à Buzige *Buzigia.*
 heroë, qui Athenis diu sacerdotium tenuit. Et posterius ex *Eteobutades.*
⁶ Cinara & Thamyra in Paphiae Veneris templo sacris *Buzigia*
 cæremoniis prae-fuere. ⁷ Quod de Vejentana, Junone pro- *Junone*
 ditur, quam nisi certi generis sacerdos attrectare nemo *Vejentana.*
 pote-

¹ *Aphetor.* Id aliud est apud Strabonem lib. 9. Hesichius autem ita dicit Apollinem cognominatum ab emit-tendis & edendis oraculis, vel sagittis & radiis. Porro ἀφετοῖ dicuntur Deo dicati, ut γυναικὶς & κόραι ἀφετοί. Et ita Athenæus vocare videtur sacra animalia diis dicata, & quæ in deorum tantum tutela erant & sine pastore.

COLERVS.

Aphetor nuncupati sunt. Alexander scripserat sine dubio, ἀφετοῖ. Alii enim sunt Ἀφίτορες Homeri, hoc est, thesauri, vide Strabonem lib. 9.

TIRAQVELLV.S.

² *Apud Athenienses Daduchus.* Id accepisse videtur ex Plutarch. in Aristide & Franc. Barbaro ejus interprete. Nam Plutarchus ibi Calliam δαδύχου vocat. Barbarus antiistitem vertit: cum tamen ea vox significet lampadem sive facem ferens: hincque δαδύχα, lampadis sive facis gestatio: L. 2. Machab. cap. 4.

³ *Herculis Stephanophorus.* Nam & apud Tarsum Herculis sacerdos ita vocabatur, dignitate præcipua, qua honestatus à cunctis civibus Lysias philosophus tyrannidem arripuit. Cælius Rhodiginus lib. 22. cap. 21. ex Athenæo, ut opinor, lib. 5. cap. 11.

⁴ *Palladis Eteobutades.* Vetus est proverbium ἐξ ἐτεοβυτάδων ἕναξ τὸ γένος. id est ab Eteobutadis ducit genus. De his qui antiqua nobilitate sunt, oriundi videlicet à Buto quodam qui sacerdotes Athenis instituit. Et ab ejus posteris sacerdotes & summi magistratus postea Athenis creabantur. De quo Erasmus chil. 3. cent. 3. c. 85. & Cæl. Rhodigi. lib. 14. cap. 13.

⁵ *Buzigia.* Idem Cælius libro 28. cap. 23. nullum tamen auctorem profert.

⁶ *Ex Cirta & Myrta.* Legendum Cinara & Thamyra ex Corn. Tacito, cujus hæc verba sunt l. 18. post princ. *Fama recentior tradit à Cinaratemplum sacratum, deamque ipsam conceptam mari, hinc appulsam. Sed scientiam artemque aruspicum accitam & Cilicem Thamyram intulisse. Atque ita pactum, ut familia utriusque posteris cæremoniis præficerent. Mox ne honore nullo regum genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa, quam intulerant scientia hospites cessere. Tantum Cinarades sacerdotes consulerunt.*

⁷ *Quod de Vejentana Junone.* Junonis regina, quod Vejis colebatur signum, more Hetrusco, nisi certa gentis sacerdos attrectare non est solitus, ait Livius 1. Decad. lib. 5.

¹ Bacchi

Is-
chiu.
Thyas.
Bupho-
nus.
Hippo-
lytus.
Melis-
sa.
Mega-
loby-
zus.
Phæ-
casi.
Dodo-
nei.
Isiaci.

poterat. Clazomenis Palladis sacerdos, Ischias: ' Bacchi vero, Thyas nomen habet. ' Poliei Jovis sacerdos, Buphonus, ' in Troëzene Hippolytus nuncupatur. ' Apud Cretenses, Matris magnæ sacerdos, Melissa: Ephesiæ Dianæ, ' Megalobyzus, qui eunchus erat. ' Alexandrinorum atque Atheniensium Phæcasi, quibus candida solum ferre calceamenta licet, ex quibus antistes sacerdotum purpuram induit. Dodonei vero oraculi pontifices, pedibus semper illotis erant, qui tanquam sacrosancti super nudam humum cubare coguntur. ' Isiaci, linea stola ami-

cti

1 *Bacchi vero, Thyas.*] Apud Camillum in Argonauticis, Virg. lib. 3. Æn. Horat. lib. 2. Carminum, ode 19. & lib. 3. ode 15. Statium lib. 12. Thebaidos.

2 *Poliei Jovis sacerdos, Buphonus.*] Pausanias lib. 1. qui de Atticis est, *Ordem*, inquit, tritico mixtum ad Jovis Poliei aram ut posuerunt, nulla plane custodia observant. *Bos autem, quem sacrificiis destinatum custodiunt, aram accedens fruges attingit, unum ex sacerdotibus, Buphonum appellant, id est, bovici-dam.* Et iterum postea eodem lib. Regnante Athenis Erichtheo bovem primum ad Jovis Poliei aram Buphonus mactavit.

3 *In Troëzene Hippolytus nuncupatur.*] Vereor ne hic deceptus fuerit Alexander ex eo, quod scripsit Pausanias in Corinthiacis, apud Troëzenos Hippolyto sacerdotem sacra facere, qui eo honore quandiu vivit, fungitur. Idque acceperit, tanquam Hippolytus apud Troëzenos sacerdos fuerit, quod nulli, ut puto, legitur.

4 *Apud Cretenses.*] Didymus in libris ἱερῶν καὶ μυθολογῶν, & ex eo Lactantius lib. 1. c. 22. tradunt: *Melisse Cretensium regem primum diis sacrificasse, hujusque filiam Melissam a patre primam sacerdotem Matri Magnæ constitutam. Unde adhuc ejusdem Matris antistes Mellissa nuncupantur.*

5 *Megalobyzus.*] Imo *Megalobyzus* ex Quintiliano lib. 5. cap. 12. & Plinio

lib. 35. cap. 10. quo loco Apellis picturas recenset. & Laërtio in Xenophonte post princ. Quamquam Strabo l. 14. *Megalobyzum* appellat.

6 *Alexandrinorum.*] Hæc sunt ex Appiano lib. 5. bello. Civil. ubi de M. Antonio ita scribit, *Calceamenta candida, qualia Atheniensium & Alexandrinorum sacerdotes, quos Phæcasi appellant, deferre consueverunt, sibi assignavit.* Et de hujusmodi sacerdotibus & calceorum ab illis denominatorum, meminit Seneca libro 7. de Beneficiis c. 21. *Pythagoricus, inquit, quidam emerat a fure phæcasia. Et ad Lucilium in epistolis, * Si quem Phæcasiatum contemneris.* Et Juvenal. Satyr. 3.

Phæcasiarum vetera ornamenta decorum.

Et D. Hieronymus adversus Jovinianum, *Bactrianis ad hoc ipsum nutritis obijciunt senes, quod cum Alexandri præfectus Phæcasiarum emendare voluisset, pene amisit provinciam.* * Pollux autem lib. 7. cap. 22. inter genera calceorum *phæcasi* enumerat ex Eratostene in Mercurio. Adde autem supradictis Sabinos *Cupencum* sacerdotem vocare, ut scribit ex Ser. Perottus ad Martial. epigram. 8.

Dadaleo Lucano.

COLERUS.

* Lib. 20. Epist. 114.

TIRAQUELLUS.

7 *Isiaci, linea stola.*] Apulejus l. 11. *Metam.* in diversis locis, ut & illud Martia-

Si sunt, ¹ capite raso, ² calceis papyraceis, ³ sistrum tenentes, ⁴ aut ramum absynthii marini, vel nuces pineas, & Anubim supra caput deferentes. ⁶ Sicut Indi vates, ^{Indi} tanquam religiosum, corallium ferebant. Et Cybelis sacerdotes flagrum, ⁷ & matrem deum colentes juxta Suevos, formas aprum, quo insigni ab hostibus tuti sunt. ⁸ Panthei sacerdotes omnium duces fiunt, quibus causarum judicia & publicarum rerum arbitria tribuuntur. ⁹ Apud Hebraeos pontifex festis diebus mitram gestat, cum nebride distincta, aut tunicam talarem, & cothurnos cum tintinabulis. Quem majestate decorum, tanti Alexander fecit ut venerabundus venienti occurreret, & velut sanctissimum numen adoraret. ¹⁰ Fuitque animadversum, Bellonæ, Cybelis, & Isidis sacerdotes eadem sacra obire, ^{Cybelis} iisdem pro cæremoniis teneri. ¹¹ Sed Cybelis sacerdos va- ^{sacer-orma-rius}

Martialis lib. 12. epig. 29. loquentis de hujusmodi sacerdotibus,

Linigeri fugiunt calvi, sistrataque turba.

1 *Capite raso.*] Martialis & Apul. ubi supra, & vide in nostris consuetudinibus.

2 *Calceis papyraceis.*] Herod. lib. 1.

3 *Sistrum tenentes.*] Apul. d. lib. 11. non semel, & vide omnino quæ dicam infra lib. 4. cap. 2.

4 *Aut ramum absynthii.*] Plinius libro 27. cap. 7. ad fin.

5 *Et Anubim, &c.*] Et id quoque videtur sumptum ex Apulejo d. l. 11. cum scribit, *Hic bobrëndum: ille superum commecatur & inferum, nunc ætra, nunc aurea facie sublimis, astollens canis ceruices arduas Anubis.*

6 *Sicut Indi vates.*] Plinius lib. 23. cap. 2.

7 *Et Matrem Deum colentes.*] Vnde hæc de Suevis transcripserit Alexander, incompertum habeo: magisque miror, quod cum amplissime de Suevorum religione tractet Corn. Tacitus in moribus Germanorum, hujus non meminerit.

8 *Panthei sacerdotes.*] Diodorus Siculus lib. 6. cap. 10.

9 *Apud Hebræos.*] De his & Alexandro quod hic ait, est Josephi Antiquitatum lib. 11. cap. 9. & lib. 20. c. 8. quod vero de tintinabulis hic dicitur, posuit quoque Tacitus initio l. 21. & ex Agelippo Rhodiginus l. 16. c. 6.

10 *Fuitque animadversum.*] Hæc enim, scilicet Bellona, Cybele, & Isis una dea est, his nominibus & aliis multis vocata, ut videbis infra lib. 6. c. 4.

11 *Sed Cybelis Sacerdos.*] Vereor cum matris deum sacerdotes Galli dicti fuerint à Gallo flumine Gallatiz, Plin. l. 5. c. ult. ne facium & pigmentum ad instar coloris Gallarum foeminarum faciei obduxerint: de quo pigmento Tertullianus, in lib. de Cultu foeminarum scribit. At de Gallis sacerdotibus quos hæc nominatim prodiderit, non satis scio. Adde vero ex Servio ad 3. & ad 10. Æneidos, Gallos sacerdotes, qui & Corybantes, cum gladiis per furorem motu capitis eorum rotantes ululatu futura prædixisse: inter quos summus sacerdos Archigallus dicitur à Tertulliano Apologetici c. 24.

X

I Cui

Ara-
harum
Ponti-
fices.
Palla-
dio sa-
cerdos.
Sacer-
dotum
digni-
tate.

riis coloribus fucatus, & faciem pigmento delitus, oculo-
que obunctus, cum mitella & crocoto, lineo calceamento
ante simulacrum deæ incedebat, ¹ cui erat proprium, cum
tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere.
² Arabum vero pontifices lineas vestes induunt, mitras ge-
stant cum sandalio. ³ Apud Pedasios Palladis sacerdos sa-
cram barbam nutrire cogitur, neque erasa incedere fas
erat. ⁴ Albanis cæremoniariū antistes ea fulgebat digni-
tate, ut post regem haberetur secundus. ⁵ In Aritia ⁶ Arte-
misiaz

¹ Cui erat proprium. Tinnitum æris
Servius prædicto loco ad 3. Æncidos,
consentit quidem sacrificiis Cybeles
additum: sed alia de causa, quam Dio-
dor. Siculus, qui multis verbis initia
honoris matri deū dari persequitur,
lib. 4. c. 5. & lib. 6. c. 11.

² Arabum vero Pontifices. In Pan-
cha vicina Arabiæ insula, sacerdo-
rum primus est in politia locus, qui
ultra reliquos deliciis vacat, vitam
ducentes mundam & sumptuosam.
Stolas lineas maxime tenues ac deli-
catas, quandoque vero vestes ex mol-
liori lana contextas induuntur. Mitras
quoque gestant auro intextas. Sanda-
liis pro calceamentis varii coloris
untuntur, ut refert Diodor. Siculus l. 6.
c. 10. Quem antorem secutus Alexan-
der, dum non subveretur furta sua de-
tectum iri, ab insula in continentem
stylo traduxit suo.

³ Apud Pedasios. Ex Herod. Stra-
bo lib. 13.

⁴ Albanis. Strabo lib. 11.

⁵ In Aritia. Ovid. l. 3. Fastorum,
Nympha mane nemori flagnoque operata
Diana, &c. Et paulo post,
Regna tenent fortes manibus, pedibus-
que fugaces,
Et peris exemplo postmodo quisque
suo, &c.

Et iterum de Arte amandi lib. 1.

Ecce suburbana templum nemorale Dia-
na,

Partaque per gladios regna nocente
manu.

Et Lucanus lib. 3.

Qua sublimem nemas, Syrtibus qua re-
gina Diana.

Et Val. Flaccus lib. 2. Argonauticān.

— *Et soli non misis Aritia regi.*

Et Martialis in epig. lib. 9. epig. 64.

Qua Trivia nemorosa petis dum regna
viator

Oliarum domina marmor ab urbe
legit.

Et Sueton. in Caligula c. 35. *Nemorensi*
regi, quod multas jam annos potiretur
sacerdotio, validiorem ad versarum sub-
ornavit. Quæ loca ut intelligas, vide
omnino Strabonem lib. 5. ubi de urbe
Aritia loquitur, & Servium in l. 6. Æn.
Aureus & solis & lento rimine nemus.
Et de hac quoque Aritia est illud Lu-
cani lib. 6.

Parva Mycenæ quantum sacra
Diana

Distat ab excelsa nemoralis Aritia
Roma.

COLERUS.

In Aritia. Vide & Pausaniam Co-
rinthiacis. Et Gregorium Gyraldum
syntagmate 12.

⁶ Artemisia Diana. De Aritina
Diana sic Servius scribit: In huius tem-
plo, post mutatum ritum sacrificiorum,
fuit arbor quadam, de qua infringi ra-
mum non licebat: dabatur autem fugiti-
vis potestas, ut si quis exinde ramum po-
traheret, monomachia cum fugitivo
templi sacerdos & dimicaret. Vide quæ ibi
plura ad Strabonem suum notavit,
vix elegantissimus Isaac Casaubonus.

1 Idem

missa Dianæ sacerdos rex vocatur. ¹ Idem in Cappadocia Bellonæ phanum obtinuit: ² & in Comanis Ponticis tantæ dignationis erat, ut annis singulis bis diadema gestaret. ³ In Zela quoque tanti imperii fuit, ut suprema fulgeret dignitate. Traditumque est, in Meroë Jovis sacerdotes adeo superstitione implese animos, ut nonnuncquam misso nuncio, necem regi Æthiopiæ demandarent, nullo detrectante, aut mandatum jussione inve abnegante: donec ⁴ ad Ergamenem regem perventum est, qui omnes occidit, & sacerdotium sustulit. ⁵ Apud Germanos nulli verberare aut vincere vel animadvertere, nisi sacerdoti permissum. ⁶ Narvalis juxta Suevos præsidet pontifex, qui muliebri ornatu ingreditur semper. Fuitque memoriæ proditum, ⁷ Trallibus regiam regibus destinatam, illi quoque qui summum gerebat sacerdotium privilegio honoris dari. ⁸ Sicut in Tyro Herculis sacerdos, qui cum insula & purpura incedit, post regem proxima dignitate fungitur. Apud

Sacerdotes Jovis in Meroë.

Sacerdos apud Germanos Pontis Narvalis. Trallibus mos.

Sacerdos Herculis Tyrii.

TIRAQUELLUS.

¹ Idem in Cappadocia.] Intellige apud Albanos, de quibus paulo ante locutus est ex Hirtio, in bello Alexandrino, *Vetustissimum*, inquit, *& sanctissimum in Cappadocia Bellonæ templum, quod tanta religione colitur, ut sacerdos ejus dea majestate, imperio & potentia secundus à rege consensu gentis illius habeatur.*

² Et in Comanis Ponticis.] Strabo lib. 12. de his loquens, *Bis*, inquit, *in anno in festis, quæ dea Exitus appellantur, sacerdos diadema gestabat, & secundus erat in honore post regem.*

³ In Zela.] Strabo eodem lib. 12. ubi scribit in ea sacerdotes rerum omnium potestatem habere.

⁴ Ad Ergamenem.] Ergamenem legendum est ex Diodoro ubi supra.

⁵ Apud Germanos.] Corn. Tacitus in libro de Moribus Germanorum. *

COLERUS.

* Cæsar lib. 6. *Cum bellum civitas aut illarum defendis aut infert, magistratus qui ei bello præsumt, ut vita necisque habeant potestatem deliguntur.* Magistra-

tratus, inquit, non sacerdotes. Sed Tacitus de pacis tempore; Cæsar de belli tempore intelligendus.

TIRAQUELLUS.

⁶ Narvalis.] *Naharvalis* legendum ex eodem Tacito illo libro non multo ante fin.

⁷ Trallibus.] Ex Vitruvio libro 2. cap. 8.

⁸ Sicut in Tyro.] Herculi, qui de Idæis Dactylis unus fuit, Tyrii templum crexerunt, ut ait Pausanias in Bœoticis, sive lib. 9. Lucianus in Syria dea, Diod. Siculus lib. 17. cap. 4. Quod vero de Herculis sacerdotibus Tyriis hic dicitur, ego reperio colonos esse eorum, ab eisque profectos Carthagenenses, qui fere majorum instituta conservant, ejusmodi sacerdotes habuisse, cum Mazeus filium suum Carthalonem sacerdotem Herculis, in crucem cum purpuris infusisque suspendidisse, apud Orosium lib. 4. c. 6.

X 2

1 Apud

Ægypt. sacer. ¹ Apud Ægyptios qui sacra ministrant sacerdotes, capite rasi sunt, quum apud alios comati incedant: à quibus est usurpatum, ² ex philosophis sacerdotes, & ex sacerdotibus probatissimum in regem eligere. ³ Unde Mercurius Trismegistus, id est, ter maximus, nomen tulit, quod philosophus maximus, sacerdos & rex maximus esset. ⁴ Apud Phœnices Solis sacerdos, veste auro & purpura varia inanuleata, ad imos pedes fluxa incedebat, & tanquam splendoris signum, & amplissimi honoris prærogativam, coronam ex auro gemmisque ferebat.

Mercurius trismegistus unde. Phœnices.

¹ *Apud Ægyptios.*] Herodotus l. 2. *Deorum*, inquit, *sacerdotes alibi comati sunt, in Ægypto derafi.* & nos alibi supra plenius diximus. Tu videto Dioscorum lib. 4. c. 1.

² *Ex Philosophis sacerdotes.*] Idem ex Platone Marcilius Ficinus in argumento libelli Mercurii Trismegisti. & Severus apud Stob. serm. 41.

³ *Unde Mercurius Trismegistus.*] Mercurii Jovis & Majæ filii nepos, *magister omnium physicorum*, sive *philosophorum* dicitur à Tertulliano adversus Valentinianos: qui ab Ægyptiis *Tenot*, & à Græcis *Trismegistus* dictus, utranque linguam probe tenens,

& ab utrisque in maxima veneratione fuit, adeo ut ab Ægyptiis & in *deorum* numerum relatus, divinos honores adeptus fuerit. De quo plura Lactantius Institutionum lib. 1. cap. 5. Sed & Suidas eundem scribit Trismegistum fuisse dictum, quod fere consentanea trinitati senserit de Deo.

⁴ *Apud Phœnices Solis sacerdos.*] Hæc fortasse ex Herodiano, qui lib. 5. scribit, Bassianum & Alexianum ambos fuisse sacerdotes Solis, quem maxime Phœnices colunt, templumque illi maximum constructum habent auro argentoque plurimo, ac lapidum eleganti magnificentia exornatum.

CAPUT IX.

Mira exempla à compluribus experta, de umbrarum figuris & falsis imaginibus, & quæ ipse didici atque expertus fui.

PROfecto rem mirificam, & dictu æstimatuque admirabilem, de umbrarum figuris & falsis imaginibus, quæ homines varia specie & aspectu vano plerunque illudunt, familiaris meus quispiam inodo mihi enarravit: quod eundem fabulosum aut commentitium videri posset, nisi gravioris esset ingenii, & præstabilis homo doctrinæ ipsiusque virtutis & non ambiguae fidei plerisque in rebus multa & magna documenta forent. Refert enim, quod Romæ quondam

dam ipsius amicus diutino & gravi morbo ægrotabat, cum quo conjunctissime vixerat : & quia corpore invalido affectoque esset, valetudineque minus prospera uteretur, visum est ad illa apparatissima balnea, quæ Cumis sunt vegetandi corporis & animi levandi causa proficisci : cum fere constet, homines ex ancipiti morbo, locorum mutatione & sereniore cœlo, plerunque levari. Hic ergo cum fidis aliquot comitibus Cumas quum iter intenderet, & aliquantulum viæ emensi forent, æger quum esset & vita & spe tenui, vi morbi coalescente, & labore viæ, in hospitium in quod forte diverterant, suum obiit diem. Is ergo amicus qui una accesserat, quantum provideri hominis diligentia potuit, pro loco funere satis amplo illum efferri, rem divinam fieri, atque in honorato urbis loco sepulchro condi curavit : ibique cum mœstos aliquot habuisset dies, curatis rebus omnibus, ipse & comites Romam, unde digressi fuerant, reverti cœpere. Sed cum aliquantum viæ remensi essent, & nocte appetente in unum, quod viæ proximum fuit hospitium divertissent, ibi se animo & corpore fatigatum quieti dedisse. Cumque solus degeret, & adhuc vigilans foret, fert, repente amici nuper defuncti imaginem summo pallore & macie, ac eo ferme habitu oris, quasi illum, cum ægrotaret, dimiserat, ad se accessisse : quem quum fuisset intuitus, & præ timore, nec animo nec mente satis constaret, quisnam esset, interrogavit. Ille autem cum nihil respondisset, exutis, ut videbatur, vestibus, in eodem quo ipse jacebat lectulo, se collocavit, ac prope accessit, quasi eum amplexibus petiturus foret. Alter vero cum prope jam metu exanimis videretur, ad lectuli spondam secessit, illumque prope accedentem abegit : qui cum se abigi expellique vidisset, fert in eum torvo & minus familiari vultu inspicisse, resumptisque mox vestibibus illum è lectulo surrexisse cinctumque & calceatum inde abeuntem nunquam apparuisse. Quo timore familiaris ille percitus, subita vi

morbi correptus, ac prope ad internecionem gravissima valetudine oppressus fuit: Ferebat etiam, dum in lectulo cum illo luctaretur, nudum illius pedem usque adeo gelidum ac rigentem attrectasse, ut nulla glacies illius frigori comparari potuerit. Equidem memorabile hoc, & cuivis mirum videri posset, nisi pervulgata res esset, ædes quasdam Romæ evidentissimis ostentis ita infames, ut nemo illas incolere ausus fuerit, quin variis umbrarum illusionibus & tetris imaginibus, noctibus fere singulis inquietentur. Gordianus amicus meus spectatæ fidei homo, mihi retulit, cum Aretium ipse & familiaris suus iter una intenderent, & à semita, ut sit, longe deviasse, loco infami & devio, ubi ne vestigium quidem apparebat humanum, per ardua & prope invia diversis tramitibus aberrare cœpisse: ibique cum nec oppida aut vicos, neque aliquid culti viderent, sed nemora tantum saltusque invios & inaccessos, omniaque vasta, muta, & deserta ab humano cultu peragrarent, in quibus ipsa solitudo terrebat animos, vergente jam ad occasum die fessos labore ac via confedissee. Cunque hominis vocem audire procul visi fuissent, ad illam propius accessisse homines obvios, quos de via interrogarent, dari sibi arbitrati. Nec mora, in proximo jugo trium hominum imagines immanes & formidabiles ultra humanum modum, nigris & demissis tunicis, in veste lugubri funestaque, barba capilloque summissis, horribili facie conspexisse: qui quum voce gestuque ad se ipsos advocarent, ac jam prope esset ut illuc accederent, illos interiim ingenti mole corporis longe humana majores apparuisse, atque alium specie non absumili nudum & nullo amictum vestitu, mirificos edentem saltus gestusque indecoros conspexisse. Quo timore consternati, propere fugam cepere: viamque arduam & præcipientem emensi, vix rustici cujuscumque vile hospitium ubi reciperentur, invenere. Sed quod ego certum habeo, & satis certa probatione tradiderim, profecto haud minus est. Cum Romæ

ægra

ægra valetudine oppressus forem, jaceremque in lectulo, speciem mulieris eleganti formæ mihi plane vigilanti observatam fuisse, quam cum inspicerem, diu cogitabundus & tacitus fui, reputans nunquid ego falsa imagine captus, aliter atque res esset aspicerent. Cumque incos sensus vigere, & figuram illam nusquam à me dilabi viderem, quænam illa esset interrogavi: quæ tum subridens, & ea quæ acceperat verba respondens, quasi me plane derideret, cum diu me fuisset intuita, discessit.

TIRAQUELLUS.

Hoc capite umbras quasdam imaginum hominum sui temporis enarrat. Similes quoque nonnullas refert Plinius epist. lib. 7. epist. 27. ad Suram. Sed hæc semper mera somnia esse putavi.

CAPUT X.

Quæ sunt pedamenta apud Jureconsultos, cujusve generis, & quid buprestis, & pytiocampa.

CUM in legum commentariis versaremur, & rusticorum prædiorum servitutes scrutaremur, invenimus ¹Ulpianum ex Neratii sententia censuisse, rusticam servitutem posse constitui, ut pedamenta ad vineam fulciendam, ex vicini prædio mihi sumere liceat. Quæsi vi ego à Jureconsulto, qui omiſſa modestia, multa sibi inepte arrogabat, quid pedamenta essent, quibus sumendis ex alieno, servitus constitui poterat. Atque ille in re vulgari cum diu cogitabundus hæsitasset, haut multo post, nescio quæ involucra verborum, & falsarum opinionum ineptias, ambiguos magis quam veros sensus denotantia profudit, quibus nihil veri animadverti cognoscique potuit. Et tamen si pedamen munimen esse & palum, quo vitis caduca fulcitur,

TIRAQUELLUS.

¹ Ulpianum.] In l. item sic. vers. idem Neratius. ff. de ser. rust. præd. atque in l. veluti. vers. item filius eod. tit. Sed & ipse Ulpianus in l. 1. vers. sed & ff. de sig. in juss. hac voce pedamenti, de qua hic tractatur, usus est in eadem significatione. Ejus verba sunt, Sed & in vineis tigni appellatione, omnia vineis necessaria continentur, ut puta pertica, pedamenta.

Peda-
tio.
Peda-
men.
Ridi-
ca.
Statu-
men.

Arundine-
tum.

citur, neminem fallit, unde ¹ pedatio dicta: tamen id tri-
plicis generis fuisse animadvertimus. Nam & pedamen,
& ridicam, & statumen ejusmodi fulcimenta nuncupari,
² Cato asseverat, ³ Græce charax: quare pedamento ful-
tæ vites, ⁴ characatæ dictæ. Sed pedamen quodlibet ful-
cimen esse cui vitis inhæret, ⁵ ridicam ex querna arbore,
aut ex junipero, olea, vel cupressu plerunque fieri: ta-
met si nullo discrimine ex his quoque componi pedamen
opinio fuerit, ⁶ statumen è palis & pertica: quod vero ex
arundinibus pedamentum fit, ⁷ arundinetum. Quod au-
tem

¹ *Pedatio dicta.*] A Columella l. 4. c. 12. in fin. cujus hæc verba sunt, *Id-
que jugum intra quartum pedem conve-
niet allevari, dum se vinea corroboret in
pedationem.* Idque à verbo *pedans*,
quo & ipse Columella usus est lib. 4. cap. 12. *Putationem sequitur jam pedan-
da vinea cura.* Plin. lib. 17. c. 2. *Aut
pedata vinea simplici jungo.* Vnde etiam
impedandi verbum compositum apud
ipsum Columellam lib. 4. cap. 16.

² *Cato asseverat.*] Vbi id Cato di-
xerit nescio. In sua autem Re rustica
ridica tantum mentionem facit c. 17.
aliorum autem nullum.

³ *Græce charax.*] *Χαράξ* atque etiam
χαράξιον.

COLERUS.

Græce charax.] Libet & Varronis
verba apponere, ex lib. 1. de re rustic.
Pedamentum, inquit, *item fere quatuor
generum: unum robustum, quo solet opti-
mum afferri in vineam, è quercu ac juni-
pero, & vocatur ridica: alterum, palis
è pertica, melior è dura, quo dinsturnior,
quem cum infimum terra voluit, pster
erectitur, & fit solum summum: ter-
tium, quod horum inopia subsidio misit
arundinetum. Inde enim aliquot colliga-
tæ libris dimittunt in tubulos silesiles, cum
fundo pertuso, quos cuspides appellant,
qua humor adventitius transire possit.
Quartum est pedamentum nativum ejus
generis, ubi ex arboribus in arbores tra-
ductis vitibus vinca fit: quos traduces,
quidam rumpas appellant.*

TIRAQUELLUS.

⁴ *Characata.*] Apud Columellam
lib. 5. cap. 4. & 5.

⁵ *Ridicam.*] Varro de Re rust. l. 1.
cap. 8. *Pedamentum*, inquit, *fere qua-
tuor generum, unum robustum, quod opti-
mum solet afferri in vineam è quercu, ac
junipero, & vocatur Ridica.* Columell.
lib. 11. cap. 2. *Ridicæ quernæ, sive
oleaginas findere.* Plinius autem lib. 17.
cap. 22. *Pedamenta optima, qua dixi-
mus, aut ridicæ robore oleagæ, aut si non
sint, palis è junipero, cupressu, labouræ,
sambuco.*

⁶ *Statumen.*] Statuminum multa
& frequens est mentio apud Columel-
la, ut lib. 4. cap. 2. & cap. 16. & cap. 22.
& lib. 5. cap. 4. & 5. & alibi. & apud
Plin. lib. 8. cap. 12. Hincque *statumi-
nandi* verbum apud ipsum Plin. lib. 17.
cap. 12. *

COLERUS.

* *Statumen* etiam in architectoni-
cis celebre. Plinius & Columell. l. 6.
cap. 18. Sic Vitruvius lib. 7. cap. 1. *Tunc
insuper statuminetur, ne minore saxo,
quam quod possit manum implere, statu-
minibus inductis rudere.* Verbo *statu-
minandi*, utitur Plinius quoque l. 18.
cap. 6.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Arundinetum.*] Non memini me
legisse id verbum in hac significatio-
ne, sed pro agro arundinibus consito
apud Catonem cap. 6. & Columellam
lib. 11. cap. 2. Plin. lib. 10. cap. 32. &
lib. 17.

tem nativum ex arboribus in arbores traductis vitibus, nonnulli ¹ traduces, ² quidam romphos, plerique ³ arbuta ^{Tradu- ces. Rom- phi. Arbuta. sta.} dixere, quas ⁴ in transpadana Italia ex cornu, populo, tilia, acere, orno, carpino, & quercu frequenter arbutari tradunt. Quare multi in eadem atque in Campano agro harum plantaria institunt: quæ si recto ordine digesta fuerint per æqua intervalla quaquaversum, in quincuncem metata dicuntur. Interque vites simplici jugo porrectum ordinem, ⁵ cantherium: transversamque hastam inter pedamenta, qua vitis innititur, ⁶ Cato & ⁷ Varro jugum: qua- ^{Can- the- rina. Fru- gum.}

lib. 17. cap. 20. & in sacris literis Josue 16. & 17. & Sapient. 3. Nec tamen negarim pedamen arundineum * dici posse ex arundine factum. Nam & *arundines canales* dicit Virg. libro 4. Georg. & *frondem arundineam* Plin. lib. 10. c. 29. Et baculum arundineum interpretes Esaiæ c. 36. & repetitur in summa 23. quæst. 3. & Ezechiel c. 29. & lib. 4. Reg. c. 18. Ea autem forma dicitur *Arundinetum*, qua olivetum, palmetum, &c.

COLERUS.

* Neque certe putandum, aliter scripisse Alexandrum. Sed prout typographorum manus in ejusmodi errata. Nisi tamen fallor, illa verba Varr. L. 1. c. 8. Alexandrum fefellerunt: *Primum genus, inquit, quod dixi, maxime quaris salicis: secundum, arundinetum: tertium, juncea, aut ejus generis rem aliquam: quartum arbuta, ubi traduces fieri possunt.* Ut ista verba obiter libaverit saltem oculis Alexander noster.

TIRAQUELLUS.

1 *Traduces.*] Varro de Re rust. L. 1. cap. 8. Cic. de Senect. Columel. lib. 5. cap. 7. ad fin.

2 *Quidam Romphos.*] *Rumpos* legendum est ex Varrone ubi supra. Ex quo forte *Rompotinum* apud Columel. d. lib. 5. cap. 7. in princ. & *Rompotinetum* eod. cap.

COLERUS.

Quidam romphos.] Ita scribit more istius, seculi librariorum, pro *rompos*.

TIRAQUELLUS.

3 *Arbuta.*] *Arbuta* non memini me legisse pro genere pedamentorum, sed pro locis arboribus confitis, ut apud Catonem de Re rust. c. 7. & Colum. lib. de arboribus c. 16. cuius titulus est *de arbutis*: ibique docet quemadmodum constituenda sunt, & ex quibus: uti etiam facit Plinius L. 17. c. 23. Et de arbutis à nostris Jureconf. fit mentio in l. ult. §. ult. ff. de ter. mo. & in sacris quoque literis Psal. 79. & Ezech. cap. 31. non semel. Hincque *arbutare* verbum deductum, id est, agrum arboribus conferere apud eund. Plinium eod. cap.

4 *In transpadana Italia.*] Id totum ex Plin. est illo eod. cap. 23. lib. 17.

5 *Cantherium.*] Columel. libro 4. cap. 12. & Plin. lib. 17. c. 21. non longe à fin. Hincque *cantherium* diminutivum apud eundem Colu. lib. 11. c. 3.

6 *Cato.*] Ausim sanctissime dejerare, Catonem id nunquam dixisse. *

COLERUS.

* Sed Varro lib. 1. cap. 8. Hinc *jugata vinea* dicuntur. Notum & Architectis, quid sit jugum, indeque *jugmentare.* Vitruvius lib. 2. cap. 1.

TIRAQUELLUS.

7 *Varro.*] Lib. Rei rust. 1. cap. 8. Et ita quoque usus est Columel. L. 4. cap. 12. & lib. 5. c. 5. & lib. 12. c. 15. & Plinius lib. 7. cap. 21. Et hinc quoque *jugata vinea* Varroni ubi supra & Columel. lib. 5. cap. 5. non semel.

druplex vero jugum à cavis ædium ' compluvium, unde
 2 compluviatas vites dixere : palmitem vero pluribus annis
 duratum, & quasi emeritum, 3 draconem : qui in bifulco
 medius inter duo nascitur, 4 focaneum : qui vero per tabu-
 lata scandit ad superiora, 5 emissarius dictus est : superior
 pars 6 malleoli, 7 sagitta : furculum autem qui nihil affert
 fructus, appellant 8 spadonem, quasi sterilem. Ea vero juga
 in agro bene culto, plano, & minus ventoso, altiora : in
 arido & gracili, ac ventis exposito, humiliora fieri oportere
 Plinius notavit. cap. 23. lib. 17. Tametsi 9 cantherium
 equum dici cui testes adeinpti sunt neminem præterit : sic-
 ut verres castrati, 10 majales fiunt, & galli, 11 capi. Ex quo
 licet

Draco.
Foca-
nem.
Emis-
sarius.
Sagitta.
Spado.
Can-
the-
rium.
Majales.
Capi.

1 *Compluvium.*] Varro lib. 1. aut, ut alii computant, 4. de ling. Latina.

2 *Compluviatas.*] Varro lib. 1. Rei rust. cap. 8. & Plinius lib. 17. cap. 21.

COLERUS.

Compluviatas vites dixere.] Quæ in longitudinem & latitudinem jugatae sunt. Iis contrariæ, vites *Cantheriata*, id est, simplici tantum jugo subnixæ. Sic enim Plinius & Columella *cantherius* & *cantheriolus* vocant.

TIRAQUELLUS.

3 *Draconem.*] Plinius d. l. 17. c. 23.

4 *Focaneum.*] Colum. lib. 4. c. 24. & lib. 5. c. 26.

5 *Emissarius.*] Plinius d. l. 17. c. 23.

6 *Malleoli.*] Aliter *Malleoli* dicuntur Plinio lib. 17. cap. 21. *Solebas*, inquit, *capitulatus* utrinque è duro furculus fieri, eoque argumento *malleolus* vocatur etiam nunc. Columella autem l. 3. c. 6. *Malleolus*, ait, novellus est palmetus inna- tus prioris anni flagello, cognominatusque à similitudine rei, quod in ea parte, qua deciditur ex vetere sermone, promissus utrinque malleoli speciem præbet. Et de hujusmodi malleolis Cicero in Catone. Hincque *virga malleolaris* Columellæ lib. de arboribus cap. 3.

7 *Sagitta.*] Columell. lib. 3. cap. 10. paulo ante fin. Nam si *sagittam*, inquit, id est, superiorem partem malleoli vituperandam consuebat, cum esset eadem

pars furculi frugiferi, &c. & c. 17. *Sagittam*, ait, rustici vocant novissimam partem furculi : si quia longius recessit à matre, & quasi emicuit, atque profiliuit : seu quia cacumine attenuata, prædicti teli speciem gerit. Plin. lib. 17. c. 21. Tertium genus adjectum etiam non expeditus sine calce, propter quod *sagitta* vocatur, cum intortum panguntur. Et paulo post, *Sagittas* ferre minus utile : quoniam in transferendo facile rumpitur quod intortum est.

8 *Spadonem.*] Colum. lib. 3. c. 10. *Ejusmodi*, ait, *furculus*, qui nihil astulerunt, *Spadones* appellant.

9 *Cantherium equum.*] Varro Rei rust. l. 2. c. 7. Et Festus Pompejus l. 3. & de hujusmodi equo loquitur Cicero epist. famil. l. 9. epist. 18. ad finem. *Potes multo isto, quem tibi reliquum esse dicis, quando cantherium comedisisti, Romano pervchi.* Et l. 3. de Nat. deorum.

10 *Majales.*] Varro ubi supra & iterum ejusdem lib. 2. c. 4. Et Fest. Pomp. ubi etiam supra.

11 *Capi.*] Varro & Festus Pompejus prædictis in locis. & rursus Varro lib. 3. cap. 9. Et hi quoque dicuntur Martiali lib. 13. epigram. 63. cuius titulus est *Capo*,

Ne nimis exhausto marcesceret inguine gallus,

Amisisti testes : nunc mihi Gallus erit.

I Ulpia-

licet intelligere, ut ex tuo fundo pedamenta ad vineam fulciendam mihi sumere liceat, posse constitui servitutum. Censuitque Paulus Jureconsultus, quod tametsi ex tuo fundo pedamenta sumere licere, in fructu sit, tamen hoc jus capiendi, apud legum peritos servitutem non usumfructum putari. Rursus alium celebri fama jura Romę profitentem, in auditorio professorum interrogavi, quid esset quod ¹ Ulpianus legem Corneliam de sicariis interpretatus scripsit, ² pigmentarios si cui temere dederint pytiocampas aut buprestis, legis Cornelię de veneficiis sanctione teneri. Quid essent pytiocampę, & quid buprestis, ut me doceret, quęsivi. Cumque ille portenta verborum longe à fide devia effudisset, quę quum pudendi sint erroris, referre non necesse habeo, paulo post dicti pertęsus, se hoc ignorare ingenue asseveravit. Nos autem perscrutati verbi significatum, animadvertimus ³ Pytiocampas erucas esse, seu teredines virulentas, viru exitiali, quę in pinis sæpe nascuntur arboribus, unde illis nomen factum. Nam *πίτος* pinus est, *κρίμη* eruca: quippe erucas Gręci *κρίμης* dicunt, veneni pręsentissimi. ⁴ Buprestis vero animal inventu rarum in Italia, simillimum scarabęo, qui inter herbas fallit sæpe boves: quo devorato ita

¹ Ulpianus.] In l. ejusdem §. alio ff. de leg. Corn. de sic. *

COLERUS.

* Paragraphum Alexander mutilum citat. Sic autem ibi Martianus, non Ulpianus (ut Alexander & Tiraquell.) inquit: Alio S. C. effectum est, ut pigmentarii, si cui temere cicutam, Salamandram, aconitum, pytiocampas aut buprestin, mandragoram, & id, quod lustramenti causa, dederint Cantharidas: poena teneantur hujus legis.

² Pigmentarios.] Glossis est Pigmentarius *Μικροπωλὴς*, *φαρμακοπωλὴς* & *Μυροπωλὴς*. Eclog. 39. c. 4. vocat. *Pharmacopolans*, medicamentorum venditorum. Pytiocampę. Buprestis.

TIRAQUELLUS.

³ Pytiocampas.] Plin. lib. 23. cap. 2. Usus contra cantharidas, buprestin, pinorum erucas, quas pytiocampas vocant. Idem ejusdem lib. c. 4. Omphacium contra cantharidas, buprestin, salamandras, pytiocampas per se potum laudatissimum. & lib. 29. c. 4. ad fin. Eadem pytiocampis, in picea nascentibus, eadem buprestis, similiterque parantur. *

COLERUS.

* Vide Aętuarium 5. de methodo 12. Oribasium 14. cap. 57. Aęnetam 5. cap. 33. & 23.

⁴ Buprestis.] Vide Cujacium 15. Observat. cap. 27. dictum hoc animal *ἀπὸ τῆς κριμτρεῖας τῆς βόας*.

¹ Plinius

to ita concitantur rabie, ut actæ in furorem, terrorem afferant, pauloque post rumpantur, ex quo perniciole virus confici dicunt, quod foedissime vexat: contra cujus exitium præsentaneo remedio Græci succurri prodidere, & Plinius auctor est. Qui ergo tanti facinoris conscius, vel buprestium, vel pytiocampas, aut monstrifici quid veneni ad necem properandam dederit, eum iudicio capitali & pœna legis Cornelie teneri, jura & leges voluere.

TIRAQUELLUS.

1 *Plinius auctor est.* Lib. scilicet 30. multis in locis, videlicet lib. 23. cap. 1. cap. 4. multa que adversus hujus animalis venenum tradit ipse Plinius & 4. non semel. & lib. 28. cap. 8. 9. & 10. & lib. 29. cap. 4.

CAPUT XI.

*Qui Romani duces ex oppidis & provinciis vi subactis cognomen-
ta desumpserunt, & de Scipionum fami-
lia, & quid apud externos.*

Corio-
lanus
Fide-
nas.
Numi-
dicus.
Mace-
doni-
cus.

Consuevisse Romanos ex oppidis vel provinciis captis caut vi subactis plerunque cognomen-
ta ferre, memorie datum est. Martium Coriolanum quod fortem strenuamque operam reipubl. navasset, capto Volsorum oppido Coriolis, Coriolani nomen sumpsisse ferunt. Et Sergium Fidenatis, ex bello quod ad Fidenas gessit. Ex tribus vero Metellis, unus, devicto Jugurtha, & vi subacta Numidia, Numidici: alter Q. Cæcilius, L. Metelli filius, ex Macedonia, Macedonici: tertius ex Creta, Cretici

COLERUS.

1 *Cognomen a ferre.* Vide Sigonii bellum de nominibus Romanorum, cui hoc capite Alexandrum multum profuisse video.

TIRAQUELLUS.

2 *Martium Coriolanum.* Plutarch. in vita illius. Livius 1. Decad. lib. 2.

COLERUS.

3 *Numidia.* Salustius de bello Jugurthino.

TIRAQUELLUS.

4 *Numidici.* Plutarch. in vita Mar-
rii in princip. Plinius Secundus, si is
est auctor virorum illustrium cap. 62.
& de eo quoque loquitur Gell. lib. 1.
cap. 6. & lib. 6. cap. 11. Et huc spectat
illud Ovidii lib. 1. Fastorum,

*Hanc Numida faciunt jillum Messana
superbum.*

5 *Macedonici.* De quo Ascon. Pz-
dianus in orat. pro C. Cornel. in initio
expositionis. & L. Florus lib. 2. in re-
bus in

¹ Cretici cognomenta fumpſere. Fuit & Metellus¹ Balearicus, ex devictis Balearibus cognominatus. Sed Numidicus, L. Luculli¹ avunculus fuit: Macedonici, Metellum Balearicum⁴ plerique filium, ⁵ nonnulli fratrem dicunt. ⁶ Creticum vero, & alium⁷ Dalmaticum, ejusdem Macedonici filios fuiſſe nulla controverſia eſt. ⁸ L. quoque Mummius deleta Achaja & Corintho, Achaici cognomen tulit. ⁹ Sed Corinthi ſuperata prima laus Macedonici fuit. Is enim omnem Achajam ita bello afflixit, ut rebus acciſis Mummius ſuperveniens, levi certamine expugnatam Corinthum victoriæ ſuæ adſcripſerit. ¹⁰ Meſſana quoque in Sicilia, & Iſauria in Cilicia bello domita, M. Valerio & P. Servilio, Meſſalæ¹¹ & Iſaurici cognomenta

Creticus.
Balearicus.

Achaicus.

Meſſala.
Iſauricus.

bus in Hiſpania geſtis. Plin. l. 7. c. 44. & lib. 3. cap. 8. Alius Plin. Secundus, aut quiſquis is eſt, de Viris illuſt. c. 61.

¹ Cretici.] Vide quæ ſcripſi ſupra eod. cap. 7.

² Balearicus.] Strabo lib. 3. Et de hac victoria Paul. Oroſius lib. 5. c. 13. Balearicum Plutarch. de Fortuna Romana Q. Cæc. Metelli cenſoris filium ſcribit.

³ Avunculus fuit.] Plutarch. in Lucullo.

⁴ Plerique filium.] Vt Aſcon. Pædianus, ubi nuper citavimus, & L. Florus epit. 3. in bello Balearico.

⁵ Nonnulli fratrem.] Qui fuerint illi, mihi non liquet: diſputat tamen hac de re Rhodiginus lib. 17. cap. 22.

⁶ Creticum vero.] Cavendum hic ab Alexandro, cum Plutarch. de Fortuna Rom. Macedonici quatuor filios ſcripſerit: Q. qui fuit Balearicus, L. Diadematum, ſive Vittatum, Marcum & Cajum, qui deinde Caprarius dictus eſt. Adeo ut Creticus, ejusdem licet gentis fuerit, alterius tamen familiæ videri debeat: de quo L. Florus epit. 2. in bello Balearico, & ex Livio Epit. lib. 98. cap. 99.

⁷ Dalmaticum.] Hic fuit L. Cæcilius Metellus Q. filius, ut ſcribit Plutarch. qui Dalmatas obſedit, uti eſt apud L.

Florum ex Liv. epit. l. 62. tandemque devicit. de quo Aſcon. Pædianus in 3. in Verrem actio. & Plinius l. 7. c. 44. ſi vera eſt lectio quam Beroaldus aſtruit, ſed Herm. Barbarus contendit legendum eſſe *Diadematis*. uti etiam Cælius Rhodiginus lib. 17. cap. 22. auctoritate Plutarchi in libro de Fortuna Romanorum.

⁸ L. quoque Mummius.] Plin. lib. 35. cap. 4. & alter Plinius, ſi is eſt, de Viris illuſtribus cap. 60. & Plutarch. in vitâ Marii in princ. vide Juſtinum lib. 34. Paulum Oroſium lib. 5. cap. 3. Eutropium lib. 4. cap. 6. & Valer. Maximum lib. 7. cap. 5.

⁹ Sed Corinthi.] L. Florus epit. Livii lib. 52. in princ. Alter ejusdem nominis, niſi idem ſit, lib. 2. in bello Achaico. Oroſius lib. 5. cap. 1.

¹⁰ Meſſana.] Seneca in lib. de Brevitatē vitæ, Valerius, inquit, *Corvinus primus Meſſanæ vicit, & primus, ex familia Valeriorum, urbis capta in ſe translato nomine Meſſana appellatus eſt, paulatimque vulgo permutante literas Meſſalla dictus eſt.* Et Macrobi. lib. 3. Saturn. cap. 6. Hincque illud Ovidii lib. 1. Faſtorum ſupra à nobis relatum.

¹¹ Et Iſaurici.] Strabo l. 12. Vellejus lib. 2. Florus epit. lib. 2. in bello Piratico Sextus Ruſſus, in hiſtoria Ro. ubi de

*Allo-
brox.
Cau-
cias.
Callai-
cus.
Getuli-
cus.*

menta dedere. Is enim Servilius vir acer fuit & strenuus, qui in Ciliciam cum imperio profectus, illam collatis signis, vi atque armis domuit: Lyciæque urbes clarissimas iusto prælio vicit. Isauros primum bello aggressus imperio adegit. Victor denique triumphum ex hostibus, & Isaaurici cognomen reportavit. Ex Allobrogibus quoque ¹ Fabius Allobrox, ² & ex Caucis Germanica gente Gabinus ³ secundus Caucius, atque ex ⁴ Callaicis Brutus cognomento Callaicus, ⁵ & ex Getulis Cosius Getulici nomina sumpserunt. ⁶ Callaici enim ulterioris Hispaniæ populi sunt, duri & agrestes, qui extima & montana inculta ac difficiles saltus & impeditos ad Oceanum incolunt. Ideo bellacissimi & subactu difficillimi fuere. Fertur tamen ⁷ C. Turmius qui Garamantas ultra Æthiopes horridos & incul-

ubi de Cilicia & *Isauria*, & P. Orosius lib. historiarum 5. c. 23. Cicero epist. famil. l. 13. epist. 44. & ad Atticum l. 5. epist. 11. Suet. in vita Cæsaris cap. 13. & Plutarch. in vita ejusdem. Hunc tamen non *Servilium*, sed *Cornelium* appellat Appianus lib. 1. Idem autem lib. 2. bellorum Civil. memorat Pompejum *Isauricum*, quem scribit Cæsarem sibi in Consulatu collegam assumptum.

¹ *Fabius Allobrox.*] Asc. Pædianus in 2. in Ver. act. & Seneca qui illum *Allobrogem* vocant lib. 4. de Beneficiis.

² *Et ex Caucis.*] Suet. in Claudio cap. 24. in fin. *

COLERUS.

* Sic autem Suetonius: *Gabinio secundo, Caucis gente Germanica superatis, Caucius cognomen usurpare concessit.*

³ *Secundus Caucius.*] *Concursum* meminere Plinius, Tacitus, Dion, Claudianus: sed haud ferme aliter, quam *Chaucos* appellant. Quæ vero heic de Gabinii secundi gestis scribuntur, ea volunt aliqui Cn. Domitio Corbuloni attribuire.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Calceci.*] *Callaici* legendum est,

& Brutus cognomento *Callaicus* ex Strabone lib. 3. P. Victore in 9. regione Urbis. Plinio lib. 3. cap. 5. & Ovid. Fast. lib. 6.

Tum sibi Callaico Brutus cognomen ab hoste

Fecit, et Hispanam sanguine tinxit humum.

Quamquam scio hos à Bruto devictos *Calceci* vocatos ab Eutropio lib. 4. c. 3. & *Calceci* à L. Floro epit. Livii lib. 56. in princip. De *Calceis* quoque, Hispaniæ populi, mentionem facit Justinus lib. 44.

⁵ *Et ex Getulis.*] Juvenalis Satyr. 8. non longe à principio,

Agnosco procerem, salve Getulice. — Non paulo ante de Crasso locutus fuerat.

⁶ *Calceci.*] Hic quoque *Callaici* legendum: & id Strabonis est, ubi supra.

⁷ *Q. Turmius.*] Ego vero C. Turmum reposui, qui primus Romanorum Garamantas domuit, & cognomento abstinuit, ut L. Florus ait, apud quem jamdiu ita Volaterranus legit. Reperies autem post Turmum eisdem à Cornelio Balbo victos & triumphatos apud Plin. lib. 5. cap. 5.

¹ *Scipio.*

incultos bello vicit, ob modestiam, & vitandæ invidiæ causa, Garamantici cognomento abstinuiffe. ¹ Scipionem *Scipionum familia.* præterea Aphricanum, qui dux fatalis contra Hannibalem fuit, Aphrica superata, & Carthaginensibus bello victis, Aphricani cognomen tulisse, & alterum ex devicto Antiocho & Asia subacta, ² Asiaticum cognominatum invenimus. Sed hic Asiaticus ³ frater Aphricani fuit, quorum alter P. Scipio, nomine à se victæ gentis Aphricanus: alter L. Scipio frater, Asiaticus dictus est, qui consul adversus Antiochum primus Romanorum in Asiam signa intulit: cum eoque consule Aphricanus frater legatum se gerens, pariter profectus est: illiusque ductu & auspicio pleraque egregie gesta in hostes fuere. Victo deinde Antiocho, & pace Eumeni concessa, ob Asiam victam Asiatici cognomen reportavit. His enim duobus fratribus, Aphricano scilicet & Asiatico, pater fuit P. Scipio ex Corneliorum gente, cum quo primum Hannibal Pænus signa in Italia contulit: cujus fuit Cn. Scipio frater, summi ambo Imperatores, viri ornatissimi, qui paucorum dierum intervallo in Hispania cæsi occubuerunt. Sed ex Publio hi duo,

¹ *Scipionem præterea Aphricanum.*] Livius 3. Decad. lib. 10. in fin. Cujus hæc verba sunt de eo loquentis, *Africanum cognomen militaris prius favor, an popularis aura celebraverit, an sicuti Felicio Sylle, Magnique Pompeji patrum memoria captum ab assentatione familiaris sit, parum compertum habeo. Primus certe hic imperator nomine victæ à se gentis est nobilitatus: exemplo deinde hujus nequaquam victoria pares, insignes imaginum titulos, claraque cognomina familia fecere.* Et Plutarch. in vita ipsius Scipionis. Martial. lib. 1. epigram. 2.

Cresca dedit magnam, majus dedit Africanum nomen,

Scipio, quod victor, quodque Metellus habet.

Sed miror, quod dixit Livius ubi supra, Scipionem primam nobilitatum fuisse nomine gentis à se victæ, cum

longis ante temporibus L. Sergius Fidenas * eadem ratione cognominatus est, quod Fidenates vicerat, ut & supra dictum. Inter Fidenas autem captas & Carthaginem à Scipione victam intercesserunt anni plus minus CC.

COLERUS.

* Quod tamen idem Livius fatetur.

TIRAQUELLUS.

² *Asiaticum.*] Livius 4. Decad. l. 7. ad fin. & Plutarch. in Scip. Africano post princ. Plin. Secundus si is est, de Viris illustribus c. 53. Valerius Maximus lib. 3. cap. 5. & Eutrop. de gestis Roman. lib. 4. cap. 1. ubi hunc dicit *Asianum* vocatum: nisi dicas ibi mendum, quamvis inter hæc nihil interest, ³ *Frater Africani fuit.*] Hæc omnia sunt Livii 3. Decad. lib. 6. & 4. Decad. lib. 7. Et Plutarch. ubi supra. & vide Gellium lib. 7. cap. 19.

I. P. Corn.

*Æmylianus.
Aphricanus
minor
et Numantianus.*

duo, quos dixi, Scipiones, Aphricanus scilicet & Asiaticus, filii extitere: ex Cn. autem ¹ P. Cornelius Nasica ortus fuit, qui unus vir optimus à senatu iudicatus, matrem Cybelem ex Pessinunte suscepit, ² Tyberiumque Gracchum seditiones in urbe inolentem interemit. Fuit quoque & alius Scipio cognomento Æmylianus, prioris Aphricani nepos adoptivus, qui ob Aphricam & Numantiam bello domitas, ³ minor Aphricanus & Numantinus appellatus est. Sed hic Æmylianus quem dico, minime ex Corneliorum gente propagatus, sed adoptivus in nomen & familiam venit. Siquidem cum Scipio major Aphricanus filium haberet natura admodum tenui & imbelli, unde & valetudinarius vocatus, quod non ea vis animi foret, vigorque, nullosque liberos sustulisset, ne decederet sine liberis, hunc Æmylianum Lucii Pauli filium, ut multi credunt, ex filia nepotem, in familiam nomenque adoptavit. ⁴ Fuerat enim Scipioni Aphricano uxor filia Pauli Æmylii, qui consul ad Cannas, ne tantæ cladi superesset, in conflictu belli cæsus occubuit, ex qua unicum filium tulit, filias vero duas, quarum altera Scipioni Nasicæ, altera Tyberio Graccho nuptæ fuere. Æmylio vero Paulo quatuor filii extitere: duo in adoptionem alterius familiæ dati, Scipio videlicet & Fabius: duo in potestate retenti, quos ex altera conjuge sustulerat. Horum alter quinque diebus ante triumphum, quem speciosissimum de rege Perse & omni Macedonia habuit: alter tertia post triumphum die, adhuc impuberes mortem obiere immaturam. Hic ergo Æmylianus ex reliquis Pauli Æmylii filiis

¹ *P. Corn. Nasica.*] Livius 3. Decad. lib. 9. & Plin. lib. 7. cap. 34. L. Florus epit. Livii libro 49. Plutarchus ubi supra.

² *Tyberiumque Gracchum.*] Plutar. in vita Gracchorum. Paul. Orosius l. 5. cap. 7. L. Florus lib. epit. 3. & 58. dicitur auctor fuisse primatibus Gracchi occidendi.

³ *Minor Africanus et Numantianus.*] Eutropius lib. 4. cap. 3. Vellejus l. 2. & præterea de agnomine Numantini Plinius Secundus, si is est, de Viris illustribus cap. 58.

⁴ *Fuerat enim.*] Hæc usque ad clausulam, *Horum postea.* sunt Plutarchi in Paulo Æmylio. Livius de L. Æmylii morte scribit lib. 2. Decad. 3.

I Horum

liis junior fuit, gloria militari illustris: qui Aphricani nepos adoptivus, avitæ virtutis memor, provocatorem barbarum tribunus adhuc militum occidit. Cum patre adversus Persen acriter pugnans, egregia facinora gessit. In Aphricam deinde cum exercitu profectus, tertium Punicum bellum confecit. Carthaginem & Numantiam funditus evertit. Parta deinde victoria, & rebus confectis, cognomentum Numantino & minori Aphricano inditum fuit. ^{Cæsares ex provinciis & sese subactis cognominati.} Horum postea exempla sequuti Cæsares, ex provinciis, quas vi & armis subegere, illustria cognomenta ob immortalem gloriam tulerunt: sæpe populi decreto, nonnunquam acclamatione senatus. Siquidem ¹ Severus imperator, & reliqui post eum Cæsares, ex Arabia, Adiabena, Parthia, Armenia & Germania, aliisque bello domitis gentibus nationibusque, quas suo ductu & auspicio conquiescere, Arabici, Adiabenici, Parthici, ² Armenici & ³ Germanici,

¹ Horum postea.] Id probat exemplis seq.

² Severus Imperator.] Spartianus in vita illius. Eutropius lib. 9. cap. 10. & Sex. Rufus in historia Roma. ubi de Septimio Severo. Sed & idem Germanici nomen accepit ex Spartiano ubi supra. Sane ejusdem Severi principis arcus sub radicibus Capitolii sic inscriptus est, *Imp. Cæs. Septimio M. filio Severo, Pertinaci Aug. PP. Parthico, Arabico & Adiabenico Pont. Max.*

³ Armenici.] L. Antoninus Verus Imperator per Statium & Priscum Artaxata capta, quæ Armeniæ metropolis est, Armeniaci nomen adeptum ad successores transtulit, ut ex Capitolino observatum habeo, & in antiquis spectationibus in mole Adriani legitur Romæ IMP. CÆS. L. AURELIO VERO A U G. GERMANICO MEDIC. PARTHICO PON. MAX. &c.

TIRAQUELLUS.

⁴ Germanici.] Ut Domitiano ex Frontino libro 1. Stratagematon. Et Martiali lib. 1. epigram. 2. qui ad ea,

quæ supra diximus hæc addit Domitianum ipsum alloquens,

Nobilis domito tribuit Germania Rhe-

no,
Es puer hoc dignus nomine Cæsar
eras.

Et Trajano ex Plinio in Panegyrico ipse & Juvenale de eo loquente Satyra 6.

Dacicus & scripto radiat Germanicus
auro.

Quamquam sunt, qui hunc locum de Domitiano intelligunt, & quidem perperam, cum hunc ubique insectetur * : Trajanum vero perpetuo laudet, præsertim Satyra 10.

COLERUS.

* Frustra es, Tiraquelle. Prior Dacici cognomen tulit Domitianus, & iste etiam Juvenalis locus de nullo alio capiendus, quam de Domitiano. Sic Martialis alludit :

Verba ducis Daci chartis mandata re-
signas,

Victicem laurum, quam venit, ante
vides.

Y

Ad

maici, ¹ sicut ² Sarmatici, ³ Aphrici, diversis titulis cognomenta cepere. ⁴ Fertur tamen Valeriano Cæsari, quod promptus ad arma & bellicosior esset, milites militari studio manu ad ferrum nomen indidisse: qui postea in imperio delatum Carpici cognomentum refutavit. ⁵ Alexander vero Severus Imperator, licet Imperatoris, patris patriæ, & magni cognomenta renuerit, asserens magnis rebus gestis ea sibi nomina parare oportere: tamen ob deletos Azaveros, Azavenici cognomen sumere non dubitavit. ⁶ Trajanus autem contra Parthos victor, Par-

Carpici-
cus.

Azave-
nici-
cus.

Ad Philomelum loquitur, qui adeo garrulus erat, ut etiam Principum ex Dacia litteras ad Domitianum allatas resignare, credi vellet. Priorem verum Martialis debemus Iano Guilielmo, opt. & doctiss. Juveni.

[Sicut Sarmatici, Aphrici.] Recte notat heio Alexandrum Tiraquellus. Puto incidisse in talem aliquem titulum posteritatum Imperat. qualls est Justiniani Præfat. Instit. ubi pro Anticus nusquam non legebatur olim. *Africanus*. Quod facile Alexandrum abducere poterit.

TIRAQUELLUS.

2 Sarmatici.] Romæ sic in mole Adriani legitur majusculis literis compositum: *Imp. Cæs. D. M. Antonini Pii, Germanici, Sarmatici filio, divi Pii nepoti, divi Hadriani pronepoti, divi Trajani abnepoti, divi Nervæ abnepoti, L. Ælio Atrillio Commodæ Aug. Sarmatici, Germanici, Maximo, Britannico, Cæ.* Similiter Constantinus militari consensu secundo Sarmaticus ex vocabulo subactorum appellatus est, ait Marcellinus lib. 17.

3 Aphrici.] Perinde est ac si dicas *Africanus*, quo cognomine decorati sunt duo illi Africani domita Africa. Et forte hic legendum est *Africanus*, neque meminisse me legisse cognomen *Africi* cuiquam datum: sed rebus aliis datum scio, ut *Africa* procellæ Horatio lib. 3. Car. ode 19. Et *Africa* bella Si-

llo lib. 17. Est & *Africanus* proprium nomen venti apud ipsum Horat. lib. 1. Car. ode 1. & 3. & Epod. ode 16. & Virgil. lib. 1. *Æneid.* & Plinium lib. 2. cap. 47. & lib. 18. cap. 34.

4 Fertur tamen Valeriano. *] Hic memoria lapsus est Alexander, necque enim hic Valerianus fuit, sed *Aurelianus*, ut in ejus vita scripsit Flavius Vopiscus.

COLERUS.

* Potest & hoc vitium typographicum esse, transpositis tantum litteris.

TIRAQUELLUS.

5 Alexander vero Severus.] Hic quantum ex Lampridio constat, quod nihil adhuc gessisset egregii, cognomen Magni recusavit: Severi dumtaxat accepit: collata est tamen fuisse simul, quæ antea nulli, *Imperatoris, Tribunitia potestas, Jus quinquæ reversionis, pater patriæ* & *Pont. Maximus*. Sed quod hic de *Alexandro* prodit, amplius quæram.

6 Trajanus.] Dion Nicæus in vita illius. & Vopiscus in *l. item veniens*. *Scilicet præter hæc. ff. de peribæd.* Sed & Alexander Severus *Parthorum* quoque appellatione à Senatu donatus, ut in ejus vita scribit Ælius Lampridius. Ipse autem Dion scribit eundem Trajanum *Dacæ* cognominatum fuisse, devictis Dacia. Quod & probatur illo Juvenalis versus à nobis supra citato, & ex veteribus nummis.

1 Optimi

Parthici appellationem non accepit. Cui cum multi deferrentur honores, reliquis posthabitis, sola ^{Optimi} Optimi agnominatio-
 gavisus fuit. ^{Com-} Commodus vero eo vecor-
 dia processit, ut pro Commodo, Hercules Jovis filius dici
 maluerit, quod sibi postea in invidiam perniciemque ces-
 sit. Apud Græcos non ab oppidis & provinciis, sed à re-
 bus gestis magnifice, ^{Ext-} Soter & ^{na-} Callineos dicti: à forma
 & specie corporis, ^{Græci.} Physcon & Cyrippus; ab excellen-
 tia

1 *Optimi agnominatio.*] Plinius in Panegyrico, *Institue de causis S. P. Q. R. Optimi tibi cognomen adjecit? Paratum id quidem & in medio positum, novum tamen scias neminem adhuc meruisse.*

2 *Commodus.*] Lampridius in vita illius. & Athenæus lib. 12. cap. 8. & Herodianus lib. 1. Sed hic lege, *Hercules Jovis filius, sine conjunctione ex ipso Herodiano.*

3 *Suffr.*] Plotarch. in Coriolano, & in lib. de Fort. Alexandri 2. Est autem *οὐσίης*, quasi dicas salutatis, servator, sive conservator, quo & cognomine vocatus est Jupiter Eustipidi in Hercule furente, Sophocle in Nauplio, Straboni lib. 7. Diodoro Siculo lib. 7. Arriano lib. 8. gestorum Alexandri. & Helychio, Laërtio in Aristotele. Ex quo etiam intelliges & Minervæ *Soteram* dictam ex ipso Helychio, & Proserpinam *Soteram*, id est, sospitant, Pausaniz lib. 8. & aliis. Sed & ita cognominatus est Hercules Thasius, qui & ejus nomine publicam monetam inscribebant *οὐσίης οὐσίης Θεσπίων*, qualem se vidisse testatur Reuchlinus. Similiter dictus est Antiochus Mædoniz rex, in Appiani Syrio; ubi & ita primum fuisse cognominatum dicit Seleucum Nicanoris filium.

4 *Callineos.*] *Callineos* legendum * ex Plut. in Mario, in princip. Que dictio significat victor egregius **, cujusmodi dictus est Hercules Archilochus, teste Pindaro, Olympiorum ode 9. in princ.

Τὸ δ' Ἀ' ῥηθόχου ῥηθό-
 ουτάς Ὀλυμπίας;

Καλλίνας ὁ τετράβου κηλα-
 δὴς, &c.

Quo in loco interpretes assert verum integrum ipsius Archilochi in hymno in Herculem:

Χαίρει Καλλίνας πάντα ἀναξ Ἡρό-
 κλεος.

Sed & Seleuco, filio Antiochi Dei, & patri Antiochi junioris cognomen-
 tum *Callinus* fuit, ut tradit Polybius lib. 5. & Appianus in Syrio. *Callinici* autem cujusdam sophistæ Syrii, sive Arabis, qui scripsit de cacozelia, de Rhetorica ad Cleopatram, & rebus gestis Alexandri, meminit Suidas.

COLERUS.

* Tale nomen est Καλλμαχός.
 Καλλμαχός.

** In Glossis tamen veteribus il-
 lis: *Palchritudine vincens* (est) καλ-
 νία.

TIRAQUELLUS.

5 *Physcon.*] Hic quoque corrigen-
 dum *Physcon* ex Plutarcho illo eodem loco. Est autem *φύσκων* ventricosus, obesus, corpulentus, apud Josephum, nomen filii Ptolemæi Epiphaniis, Anti-
 quii. lib. 12. c. 5. Nam *φύσκων*, unde *φύσκων* deductum est, dicitur crassum illud ventris intestinuti in quod farina subacta & caro infercitur, fiuntque *αὐτανάπολες*, qui dicuntur *αὐτὰ τὴν ἀόκησιν ἢ πρὶν* à carniurn congestione. De quibus Aristophanes in equestribus. Hoc autem *Physcon* nomen daturum est uni ex Ptolemæis regibus Egypti, de quo Val. Maximus lib. 9. cap. 1. & iterum cap. 2. & Strabo l. 18. non semel.

*Abha-
bitu,
fortu-
na, &
rebus
gestis.*

tia crurum, ¹ Eucnemios : à virtute, ² Euergetes & ³ Philadelphus : à fortunæ felicitate, ⁴ Eudæmos : à multiplici victo-

COLERUS.

Physcon.] Sic *Craffi* quoque apud Romanos, & *Maerii*. Vnde Martialis joci occasione arripuit l. 5. epigr. 22.

Quintum pro decimo, pro Craffo, Regule, Macrum,

Ante salutabat Rhætor Apollonius.

Nunc utrumque suo resânat nomine quantum

Cura laborque potest, scripsit & edidit.

TIRAQUELLUS.

6 *(Yrippus).*] Ita etiam legitur apud Plutar. ubi supra. Sed putari legendum *Cirrhium*, cum Cœlio Rhodigino lib. 24. cap. 5. ab equis & *cirrho* colore, id est, fulvo, gilvo, rufo. Nam & hinc *κίρρῳ* & *οἶρῳ* dicitur Dioscoridi lib. 5. cap. 9. quem locum Ruellius vertit *vinum vermiculatum*, Hermolaus, *rubrum*, Marcellus, Virgilius, medium inter album & rubrum.

1 *Eucnemios.*] Hæc ex Plinio lib. 34. cap. 8. ubi Sillanion fecit. Strongylion Amazonem, quam ab excellentia crurum Eucnemion appellant, tanquam dicas belle suratum, si ita licet loqui, cui scilicet, bellæ ac pulchræ sunt sura, vulgo loquimur, *beller gremes*, ab *ἐλ* notæ significationis dictione, & *κνήμην*, sura, crus. Ex quo proverbium illud, *Γένν κνήμης ἐστὺν*, id est, genu sura, sive crure propius. de quo Erasmus. Chil. 1. cent. 3. cap. 90. *

COLERUS.

* *Εὐκνήμιδης* in proverbio fortes dicuntur, ut *Αχαιὺς* appellat Homerus. Sic Psalmus ait, *Non bene placitum esse domino in siliis virorum robustis.*

TIRAQUELLUS.

2 *Euergetes.*] Et hoc quoque cognomen inter ea, quæ à virtute data sunt, ponit Plutarch. in Coriolano, & in lib. 2. de fortuna Alexandri, quo insi-

gnitus fuit Ptolemæus alterius Philadelphi cognomento filius, & succa flor, in regno Ægypti, de quo Strabo l. 17. non semel. Id autem significat beneficus, benefactor, benemeritus : qui fuit dictus per illusionem ab Alexandrinis, pro Euergete, *Cæcuergete*, id est, maleficus, apud Athenæum l. 12. c. 27. *βρογάνης ἡμῶν* apud Lucianum in Nacharxi, id est, *beneficus in nos*, sive de nobis bene meritus : quo sensu usurpat Diod. Siculus libro 17. capite 7. ante finem.

3 *Philadelphus.*] Plutarch. ubi supra. & id agnomen tributum est Ptolemæo patri ejus, quem nuper diximus fuisse Euergetem cognominatum apud Strabonem d. l. 17. filioque Ptolemæi, qui verbo, Lagi, re vero filius fuit Philippi Macedonum regis. Discrepat autem ab scripta hoc loco sententia Pausanias lib. 1. cum Philadelphi nomen Ptolemæo ob amorem in mulieres usque ad insaniam intemperanti datum innuit, quod Arsinoës Germanæ sororis amore victus, eam sibi matrimonio adjunxerit. Sunt tamen qui per contrariam significationem dicant inditum nomen Philadelphum Ptolemæo, quod Argæum fratrem minorem interfecerit, & Magæ uterino fratri bellum indixerit. Ego superiori magis applaudo conjecturæ.

4 *Eudæmos.*] Sicut, inquit Plutar. in eodem loco, Batiæ secundus, aut, ut alii legunt, Bassus vocatus est. Est autem *εὐδαίμων*, tanquam dicas fortunatus, felix, unde & Platoni libro de legibus *εὐδαίμωνος τύχαι*, *fortunati successus*. Ex quibus intelligis hic legendum, *Eudæmon* esse, uti etiam legitur apud Plutarchum in Coriolano. Nisi quis velit *Eudæmonem* dicere, ut *Eudæmos* dictus fuit, *εὐδαίμων* ille, qui cum Achelao in Academia plurimum versatus præceptor fuit Philopœmenis Megalopolitæ ducis, ut in ejus vita idem Plutarchus scribit.

1 *Nica-*

victoria, ¹ Nicanor: ab urbium expugnatione, ² Polycrates: à fortitudine, ¹ Acherites, aut ⁴ Aquilæ vel ⁵ fulminis nomina fuere: quare Pyrrho ab Epirotis Aquilæ nomen

¹ *Nicanor.*] *Nika* Græcis victoria est apud Plutarchum in Nicia, ubi hinc dicit plerosque putasse Niciæ cognomen illi datum fuisse. Sed & hinc *Nicanor* & *Nicator* cognomina tracta, quæ victorem sive victoriosum significant, quo cognomine Seleucus, primus è Seleucorum familia vir maximus, insignitus fuit, ut ajunt Strabo lib. 14. Appianus in Syriacis, & Marcellinus lib. 23. Et ita quoque vocatus est gener Aristotelis apud Laërtium in vita illius. & Alexandrinus quispiam grammaticus, qui tempore Adriani Imp. vixit apud Suidam.

² *Polycrates.*] Scio id nomen plerisque inditum fuisse, & inter cæteros Polycrati illi Samio de quo Cicero libro 5. de Finibus. Strabo lib. 14. Et præfuli Ephesiorum, qui vixit temporibus Severi Imperatoris. Sed cum id nomen non conveniat urbium expugnatori: sed potius viro magnæ potentiz, roboris, virium, dominationis. Nam *πολεω* hæc significat: verum puto illum scripsisse * *Poliocretes*, id est, urbium expugnator, sive destructor, cujusmodi cognominatus fuit Demetrius propter animi pertinaciam in expugnandis urbibus, ut scribit Vitruvius lib. 10. cap. 22. Plutarch. in Demetrio, & Marcellinus lib. 23.

COLERUS.

* *Ἀ πόλιν & ὀρέω*, id est, destruo.

TIRAQUELLUS.

³ *Acherites.*] Quid id sit nondum comperi, & forte *Aletes* dicere voluit: quo nomine vocatus fuit Pyrrhi proavus. Plutarch. in vita ipsius Pyrrhi in princip. Id nomen autem dicitur ab *ἀλκῇ* quod significat robur, virtutem, præstantem animi fortitudinem. Et de Alceta Pausanias in Atticis & Athenæus lib. 10. c. 12. Et Xenophon rerum Græcarum lib. 5. & 6.

⁴ *Aquila.*] Nam, ut continuo post dicit, id nomen Pyrrho inditum est, quod ipsum tradit Ælianus lib. de Animalibus 7. cap. 45. & Plutarch. in vita illius: *Post hanc*, inquit, *pugnam Pyrrhus cum magna gloria & celebritate nominis ac letitia in Epirum reversus, cum avròs, id est, Aquila, saluaretur, Per vos, inquit, avròs sum, qui me vestris armis, tanquam aliis, in altum exulisti.* Tradit autem Plutarch. in Aristide, Reges quosdam & tyrannos se urbium expugnatores, fulmina, victores, aquilas, accipitres appellari ingentium voluptate voluisse, quos tamen non nominat.

⁵ *Fulminis.*] Primum nesciebam quis eo cognomine dictus * fuisset: nisi si quis huc traheret quod scribit Cicero in oratio. pro Cornelio Balbo, *imperii nostri fulmina* Cn. & P. Scipiones. De quibus etiam est illud Virg. lib. 6. Æneid.

— *Duo fulmina belli*

Scipiadæ, cladem Lybiæ?

Illudque Sili Italici lib. 7.

— *Aut ubi sunt nunc fulmina gentis Scipiadæ?* —

Verum tandem memoriæ occurrit unum ex Ptolemæis regibus Ægypti, *κακρυβή*, id est, *fulmen*, fuisse cognominatum ex alacritate in rebus gerendis & audacia, ut scribit Pausanias l. 1. qui de Atticis est. Cujus etiam meminit Appianus in Syrio: & alterum quoque, scilicet Damippum ita cognominatum, cujus meminit Anaxipus in Cerauno Dramate ab ipso Damippo denominato apud Athenæum in Dipnosophistis lib. 10. cap. 1.

COLERUS.

* Sed hoc nihil ad rem. Neque enim sermo ullus de Romanorum aut Italorum nominibus.

*Avi-
tius.*

nomen inditum : à multiplici doctrina , ¹ Polyhistor : ab optimo consilio , ² Aristobulos dicti. Quibusdam regibus livor & vitium, nonnunquam ignavia & nequitia cognomentum dedit : quippe Antiocho regi Macedoniæ, quod multa promitteret, parum efficeret, ³ Doso : ⁴ Ptolemæo, Lamyro, ob vitæ turpitudinem nomen fuit. Antigonus quoque à rapacitate ⁵ Hierax, & à genium magnitudine ⁶ Gonatus. Alii à verborum obscuritate, ⁷ Scotini, & ab amentia ⁸ Coalemi, atque ob fictos mores ⁹ Laconistæ notam

TIRAQUELLUS.

1 *Polyhistor.*] Ea dictio idem significat quod *multiplēx* à πολὺ, multum & ἱστορίαι, *historia*, inquit. Eoque nomine vocati sunt Appion & Alexander Milesius.

2 *Aristobulus.*] Multos eo nomine vocatos fuisse conperimus, scilicet unum ex septuaginta interpretibus missis ad Ptolemæum, ut libros sacros in linguam Græcam vertent, quique commentarios in legem Hebræorum ædidi. Cujus meminit Eusebius. Alter etiam Judæus, qui scripsit res gestas Alexandri, cujus peregrinationis comes fuit, sæpeque citatur Ariano in rebus gestis Alexandri, ut & observavit Volaterranus. Alius pictor Syrus Plinio memorante lib. 3. cap. 11. Legimusque apud Plutarch. in vita Themistoclis, ipsam Themistoclem templum Dianæ dedicasse, quam Aristobulam, id est, optime consulentem appellavit. Et hujus quoque Deæ Aristobulæ meminit Artemidorus Daldianus lib. 2.

3 *Doso.*] Ex Plutarcho in Corioliæno, & in Paulo Æmilio : quibus tamen locis non Antiochum hunc fuisse, sed Antigonum dicit ita fuisse appellatum, quod multa promitteret, pauca impleret. *Δόσος* enim futurum est verbi *δίδωμαι*, tanquam diceretur Antiochus, *Dato*.

4 *Ptolemæo, Lamyro.*] Plutarch. ubi supra. & hujus quoque meminit Stra-

bo lib. 17. Ob id autem ita dictus est, quod mendax esset, garrulus & loquax. Hæc enim Græce λαμυροῦ significat.

5 *Hierax.*] Ælianus de Animal. lib. 7. c. 45. *ἱέραξ* autem Græcis dicitur accipiter, milvus *ἄνθρωπος* & *ἰνδὴ πᾶν*, ἄνθρωπος φέρει, proindeque & de raptores dicit.

6 *Gonatus.*] Γένος enim genu significat. Xenophon lib. 1. *Παῖδες* Cyri. Ita autem cognominatum fuisse Antigonum Demetrii filium scribit Plutarch. in Paulo Æmilio.

7 *Scotini.*] Σκώτατοι, id est, *tenebri-
cofi*, *obscuri* : nam sic vocatus est Heraclitus Ephesus ob scriptorum obscuritatem, ut tradit Aristot. in libro de mundo. & Strabo lib. 14. *

COLERUS.

* Cic. Acad. & de finib. lib. 5.

TIRAQUELLUS.

8 *Coalemi.*] Qui multa meditantur & cogitant, *Coalemi* vocantur : κοῆναι est cogitare, ἀλέμματα vero *satna* dicuntur : quale cognomen ob amentiam fuisse inditum cuidam Gimoni Plutarch. scripsit, teste Rhodigino libro 17. cap. 4.

9 *Laconistæ.*] Fuere potius dicti *Laconista*, à breviori sermone, qui compendiosius & subinde obscurius loquebantur. Sed non memini me legisse quosdam *Laconistas* fuisse nuncupatos. Corn. autem Tacitus libro 17. sæpius memorat Corneliū *Laconem* præfectum prætorii tempore Galbæ.

1 *Xenar-*

notam nominis tulere: sicut ¹ Xenarchus Rhodius à bibacitate, ² Metretes: & Athenienſis ³ Diotinus, Chone, hoc eſt, infundibulum, quod illo appoſito aſſatim hauriret. ⁴ Demochares vero ob procacem linguam, Parrheſiaſtes: & ⁵ Demoſthenes, ob morum feritatem, Arges ſerpentis nomine appellari ſunt. Inter quos ⁶ Varo ſophiſtæ à forma naſi ciconiæ comparis, Pelargus nomen factum. Nonnullis vero ob claritudinem, ⁷ Lychni dixere nomen, ſicut Artaxerxi, ⁸ Mnemoni, quod memoria valeret. Pericles ſummus orator ob dicendi elegantiam & ſermonis magnitudinem, ⁹ Olympius: Dion, ¹⁰ Chryſoſtomos: Phocion, ob frugalitatem, ¹¹ Chreſtus ſeu bonus: ¹² Cleomenes ¹³ & Ptolemæus, Benefactor nuncupati. Ariſti-

¹ *Xenarchus.*] Athenæus libro 10. cap. 12. auctoritate Euphorionis poëtz in Chiliadibus.

COLERUS.

² *Metretes.*] Sicut apud Latinos *Bibuli*, & Cic. filius *Tricongius*. Itemque *Bibaculi*.

TIRAQUELLUS.

³ *Diotinus, Chone.*] Idem auctor eodem loco auctoritate Polemonis, qui & idem dicit de Alceta Macedone, auctoritate Ariſti Salaminii.

⁴ *Demochares.*] Seneca L. 3. de Ira, ad Philippum Macedonem, *Demochares Parrheſiaſtes ob nimiam & procacem linguam appellatus, inter alios Athenienſium legatos venerat. Audita legatione Philippus, Dicite, inquit, mihi, ſacere quid poſſim, quod ſit Athenienſis gratum. Excepit Demochares, Te, inquit, ſuſpende.* Ex quo intelligis, hic non Parrheſiaſtes, ſed Parrheſiaſtes, *παρρησιανδης*, id eſt, qui procaciter, libere, & audacter loquitur, legendum.

⁵ *Demoſthenes.*] Plutarch. in vita illius.

⁶ *Varo.*] Scilicet, *Pergæ* (fuere enim alii eo nomine) quem à forma naſi, *Pelargum*, id eſt, *ciconiam* vocabant: de quo eſt apud Philoſtratum.

⁷ *Lychni.*] Indiſtum hoc Cadmo,

qui à Phœnicia in Græciam literarum lumen attulit, ut inde *Lychnus Heliconius* dictus fuerit. Quod obſervavit ex Chreſtodoro Cæl. Rhodig. lib. 6. c. 18.

⁸ *Mnemoni.*] Plutarch. in vita ipſius Artaxerxis in princ. & iterum in vita Marii. Eſt autem *μνήμων*, idem quod memor.

⁹ *Olympius.*] Plutarch. in vita ipſius Periclis.

¹⁰ *Chryſoſtomus.*] Id eſt, cui eſt os aureum. Atque ita dictus Dion Pruſicus Sophiſta & philoſophus, ut tradit Suidas.

¹¹ *Chreſtus ſeu bonus.*] Probus *Æmylius* in vita Phocionis. Pertinax autem Imperator *χρῆστος* dictus eſt, ut ſcribit Aurelius Viſtor in vita illius, quod blandus eſſet magis quam beneficus. Lucianus in Philopatre.

¹² *Cleomenes.*] Hic Lacedæmonius rex frugaliffimus Athenæo lib. 4. c. 4. fuit: eique cognomentum fuit, *Benefactor*: ut ſcribit Polybius lib. 2.

¹³ *Et Ptolemæus.*] Et huic quoque ejuſmodi cognomentum fuiſſe, tradit Polybius eo ipſo L. 5. ſed alio in loco. Eſt autem Græca dictio huius cognomenti apud Polybium utroque in loco *διεργῆς*, euergetes, quam Perottus, interpres equidem doctiſſimus, etiam

Y 4 utrobi-

¹ Aristides ob morum sanctitatem, Iusti: ² Callimachus propter studium miræ artis, Calotechnos, sicut alter ob artis calunniam ³ Cacotechnos sumpsere nomen. ⁴ Alcæus tamen Pittacum Sarapodam, quod latos haberet pedes, cognominavit. ⁵ Antiochus vero Syriæ rex elatus supra modum hominis, cum vanum titulum vendicaret, cognomento Deus dici voluit: sicut apud Romanos ⁶ Domitianus, ⁷ & Cæsar princeps, qui Optimum Maximum, & Latialem Jovem se dici iussit. Proditus tamen est ⁸ Maricus quidam è plebe Bojorum, cum Dei nomen sibi arrogasset, & non spernendam manum perditissimorum ascivisset, quos ingentibus promissis corruerat, ita ut in Romanos ferret arma, postea captus & occisus, falsi inditi nominis gravissimas pœnas dedisse. Sicut Selvus ignotus homo, qui se Ætnæ filium mentitus erat, quum loca circa Ætnam cum perditissimis & facinorosis prædaretur, à Romanis captus, in ludo gladiatorio ictibus bestiarum occisus fuit. Cui haud absimile est, quod de ⁹ Euno Syro

utrobique vertit *Benefactor*, quem secutus est Alexander noster. Sed maluissimæ Græcæ ipsam dictionem exprimere, ut plerumque facimus in nominibus & cognominibus. De Prolempxo *Euergete* sæpe apud scriptores & alibi in hoc opere scriptum est. At de Cleomene vix alibi reperies,

1 *Aristides*.] Probus Æmylius & Plutarchus, uterque in vita illius.

2 *Callimachus*.] Plinius lib. 34. c. 8. *Ex omnibus autem, ait, maxime cognomine insignis est Callimachus semper calumniator sui, nec sibi diligenter, ob id Cacotechnos appellatus. quæ quidem dictio ita vocata est κακοτέχνης, ex quo vides hic erratum esse in dictione Calotechnos.*

3 *Cacotechnos*.] Κακοτέχνης, id est, malignus, maleficus, malevolus. Nam & *cacotechnia* artis pravitatem nominant, ut etiam scribit Quint. lib. 2. cap. 20. Sed quis ita cognominatus sit, nunc non memini.

4 *Alcæus*.] Diog. Laërtius in vita Pittaci ad fin.

5 *Antiochus*.] Appianus in Syrio, ubi dicit hunc Antiochum secundum fuisse.

6 *Domitianus*.] Sueton. in vita illius, cap. 13. Aurel. Victor in vita quoque ipsius. Euseb. in Chronicis. Hincque illud Martialis lib. 5. epigr. 8.

Edictum domini deique nostri.

Et lib. 8. epigr. 2.

Terrarum domino deoque rerum.

7 *Et Cæsar princeps*.] Scilicet Caligula ex eod. Suet. in vita ipsius cap. 22. Et vide Philonem Judæum in libro de legatione ad Cæsum.

8 *Maricus*.] Huius Galliarum assertoris historia transcripta est ex lib. 18. Taciti.

9 *Euno Syro*.] L. Florus epit. 3. in bello Servili. & nonnihil epitome Livii lib. 56. & Athenæus Dipnosophistarum lib. 6. in fin. & de hoc quoque bello Paulus Orosius lib. 5. cap. 5. & Eutropius lib. 4. c. 3.

* *Triplex*

Syro proditur, qui quum nuce jnglande in os inclusa, ignem evomeret, simulans se deæ Syriæ numine afflatum, apud servos & infimam plebem divinus habitus, primo duo hominum millia in Sicilia spe rapinarum ascivit, mox effractis carceribus ad sexaginta millia coëgit, Manliumque & Lentulum prætores justo prælio vicit & profligavit. Denique à Romanis coërcitus, post multiplices clades suæ temeritatis meritis pœnas dedit.

CAPUT XII.

*Quid sit triplex forum, * de quo in Martiale fit mentio :
quæve fora olim Romæ fuerint, quæve
apud exteros præcipua.*

Domitium Calderinum virum disertum & studiosum, vidimus aliquando dum Romæ ageret. Interpretabatur tunc Martialis epigrammata, in quibus hps Martialis
locus d
Domitio de
præcipua
tme. versus meminimus ¹ legisse :

Causas, inquis, agam Cicerone disertius ipso,

Atque erit in triplici par mihi nemo foro.

Quos ille in scholis cum suis sectatoribus sic definiebat, ut tria fora Romæ esse diceret, in quibus judicia redderentur, ² Latinum scilicet, ³ Romanum, & vetus : quod in com-

COLERUS.

* *Triplex forum.*] Alii *Romanum, Casario & Augusti* intelligunt.

TIRAQUELLUS.

¹ *Legisse.*] Scilicet lib. 5. epig. 85. Simileque est illud ejusdem Martialis lib. 8. epig. 44.

*Foroque triplici sparsus ante equos am-
neis.*

Illudque Statii Sylvarum lib. 4. Syl. 9. ad Julium Plotium,

*Nec saltem tua dicta continentem,
Quæ trino juvenis foro tonabas.*

² *Latinum.*] Nihil de Latino foro me legisse memini : nisi quod *Latinum* vocat Ovidius l. 4. Fastorum, quod idem

lib. 3. *Magnum* appellavit. * Item Statius Sylva 1. de equo Domitiani.

Stat Latium complexa forum.
Et scio Martialem alibi dixisse lib. 9. epig. 4.

*Addita quid Latio Flavia templa
foro?*

COLERUS.

* Herodianus in Antonino vocat Vetus, hoc forum.

TIRAQUELLUS.

³ *Romanum.*] * Hujus sæpe fit mentio apud auctores ut Plinium lib. 4. cap. 5. & lib. 12. cap. 4. & lib. 19. c. 1. & Virgilium lib. 8. *Æneid.*

Romanique foro.

I 5

Et

Forum
Roma-
num.

Comi-
tium.
Basilica
Opi-
mia,
Julia,
Percia.

in commentariis à se editis referre non dubitavit. Sed cum legissemus fora multiplicia Romæ, in quibus forensia negotia & judicia actitarentur, Romanumque forum, Latini quoque & vetus dici, tenuit nos admiratio, quod vir ille, ingenio alioqui exulto, strictim & inexplorate rem non prætereundam, pertransierit. Nam & Romanum forum ¹ in Comitio legimus inter Capitolium & Palatium, ² ubi Rostra, ³ ædes Saturni, ⁴ Castoris & Pollucis templa fuere, quod Latinum forum dictum est. In quo Romani magistratus, finito honoris tempore, imperii insignia dimittere assuebant: ⁵ ad quod populus frequens conveniebat, sicut ⁶ ad Comitium senatores, ibique ⁷ Pauli basilica mille & quingentis talentis taxata, quæ mox Fulviæ

Et Propert. lib. 4. eleg. 2.

Romanum satis est posse videre forum.

Et Martial. lib. 1. epig. 44.

Romanum propius divitiisque forum.

Et Suet. in Augusto cap. 72. & vide infra.

COLERUS.

* Hoc, quoties absolute dicitur, intelligimus.

TIRAQUELLUS.

In Comitio.] Forum quodpiam sive id, sive aliud, in Comitio fuisse satis constat ex Plinio lib. 15. cap. 18.

² *Ubi Rostra.*] Servius in lib. 8. Æneid. ubi supra.

³ *Ædes Saturni.*] Quod satis innuit Plinius lib. 15. cap. 18.

⁴ *Castoris & Pollucis.*] Dionysius Halicarn. libro 6. Strabo lib. 5. Plin. lib. 34. cap. 6. in princ.

⁵ *Ad quod populus.*] Quod hic de foro dicitur, verum quidem est: sed quod de Comitio, non item, ut arguunt verba Dionys. Halicarnassæ lib. 7. hoc sensu, *Brutus comparata plebeorum manu non modica, desecravit eam, et in forum, ante claram lucem ad Vulcani occupata, qui locus destinatus erat concionibus, vocabatque plebem in Comitium: mox restitit foro, neque enim antea tanta turba convenerat, progressus in me-*

dium illius, &c.

⁶ *Ad Comitium Senatores.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. inquit, *Comitium ab eo, quod coibant eo comitiis cariatu & letum causa.* ergo non ibi Senatores tantum, sed & populus veniebat, ut Festus ait lib. 3. si comitia haberentur, vel ad jus audiendum, quod ibi reddebatur, ut & Cælius Rhodiginus animadvertit lib. 20. c. 17. Quare & intra ipsum Comitium forum fuit: de quo accipias locum Plinii lib. 15. c. 18. ubi ait, *colitur Ficus arbor in foro ipso ac Comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi condita.* Mirabitur autem ingeniosus quod de Marcello Octavia Augusti sorore genito prodit Plinius lib. 19. cap. 1. à quo in ædilitate sua forum velis umbratum ajunt, ut salubrius litigantes consisterent, cum antea multo, vel ab illo anno quo primum Annibal in Italiam venisset, Comitium tectum fuisse, ex veteri memoria referat Liv. Decad. 3. lib. 7. Quo forte referenda sunt, quæ de tecto æneo fori Romani quidam scripserunt.

⁷ *Pauli basilica.*] Cicero in episto. ad Atticum lib. 4. & Philip. 6. Plin. lib. 36. cap. 15. Corn. Tacitus lib. 3. Plutarch. in Cæsare. Aeron & Porphyrius ad Horat.

1 Licet

Fulviæ dicata fuit: ' licet aliam Opimiam, in qua ² senaculum erat, quod in ea seniores assidebant: ' & aliam Juliam, cujus construendæ præfectus ⁴ Vitruvius fuit: & aliam ¹ Porciam, quam Cato Censorius magna mole construxit, basilicas fuisse legimus. Alterum vero ⁶ Cæsaris forum dictum est, ubi Veneris templum ab eo ex-
 tractum ferunt. Et ⁷ Augusti forum, quod cum æde Mar-
 tis

Forma
Cæsaris.
Forma
Augusti

1 *Licet aliam Opimiam.*] Sic ibi repositum, licet antea *Opima* legeretur: Fuit autem mihi auctor Varro, qui supra Græcostasium Senaculum, & ædis Concordiæ basilicam opimam fuisse scribit lib. 4. de ling. Latina.

2 *Senaculum.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & Festus Pompejus l. 17. *Senaculi* meminerunt. Sic enim ubicunque est ejus mentio, necesse legendum putem: est enim à Senatus loco diminutivum. Sum autem in hoc ab Alexandro discrepans, quod ipse putet *Senaculum* (sic vocat) fuisse in basilica Opimia, cum tamen apertissime Varro diversum quid abfuisse dicat, licet ambo supra Græcostasium essent: dictum *Senaculum*, ubi Senatus aut ubi Seniores consisterent, *porcia* apud Græcos. Neque vero solum eo in loco *Senaculum* fuit, sed alia tria recenset P. Victor in regionibus urbis Romæ.

3 *Juliam.*] Hujus meminit Suet. in Caligula c. 37. Plin. epist. lib. 5. ep. ult. in princ. Quint. lib. 12. c. 5.

COLERUS.

Et aliam Juliam.] Hujus basilicæ, quam Cæsar dictator anno imperii sui tertio dedicavit, meminit Eusebius. Errant igitur illi, qui vel Pauli, vel Caji, vel etiam Lucii basilicam intelligunt, quas nepotum nomine Augustus extruxerit. Sed & Alexander noster hic errat, qui construendæ huic basilicæ Juliæ præfectum fuisse putet Vitruvium: cum iste Julia Fanestri, non Romæ, fuerit, ut vides ex ejus libro 5. cap. 1. In eodem errore deprehendo, Philipp. Beroldum.

TIRAQUELLUS.

4 *Vitruvius.*] Lib. 5. cap. 1.

5 *Porciam.*] Plinius Secundus, si is est, de Viris Illustrib. cap. 47. Plutarch. in Cat. Censorio. & ante eum Livius 4. Decad. lib. 9. ubi ita scribitur, *Cato atria duo Mercurii & Titium in Latomia, & quatuor tabernas in publicum emit, basilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata est.* Et in hac Tribun. Pleb. jus dicere solebant, ut scribit Plutar. in Catone Uticensi. Fuit & alia basilica (ut id addas) Sempronia apud Livium 5. Decad. lib. 4. Alia Æmilia apud Plinium lib. 31. cap. 15. & alia apud eundem Liv. 4. Decad. l. 10. post argentarias novas.

6 *Cæsaris.*] De hoc foro Cæsaris Vitruvius lib. 3. cap. 3. & Ovid. in 3. de Tristib. eleg. 1.

— *Hæc sunt fora Cæsaris, inquit, Hæc est à sacris quæ via nomen habet.*

Et Stat. lib. 1. Syl.

Cæsari stat sede fore.

Et de hoc intelligit Appianus lib. 2. bellorum Civilium, cum scribit de ipso Cæsare loquens, *Exiit Veneri Genitricis templum, ne prius ad Pbarsalum vocerat, bellum iniiturus. Atrium quoque templo circumduxit, quod Romanorum forum esse voluit: non rerum quidem venalium, sed eorum qui ad jura conveniant.* Fuit autem id forum haud procul à Comitio post ædem nunc Divorum Cosinæ & Damiani, ut inter amicos convenit.

7 *Augusti forum.*] Sueton. in vita illius cap. 29. Tacitus lib. 4. Plinius lib. 36. cap. 15. Dion in vita Traiani.

Et de

Forum
vetus.
Forum
boa-
rium.
Forum
olito-
rium.
Colum-
na la-
ctaria.
Forum
Cupe-
dinis.

tis Ultoris Augustus suainpensa instruxit, ornavitque. Vetus quoque forum ¹ boarium legimus, in quo ædes ² Herculis rotunda, ³ matris Matutæ, & ⁴ pudicitia patritiæ facella. Ibi etiam bos ⁵ ex ære Æginetico fabrefactus. Quantum fuit ⁶ olitorium, juxta quod ⁷ ædes Spei & ⁸ Pietatis quam Marcus Acilius ⁹ Glabrio duumvir dedicavit. Inibi & ¹⁰ Junonis Matutæ & ¹¹ Fauni templa fuere: ubi lactariam columnam fuisse ¹² Pompejus memorat, in qua infantes lacte alendos deponabant. Forum quoque ¹³ Cupedinis macellum appellari, quod

Et de hoc quoque Plin. lib. 6. c. 39. & 135. c. 4. Corn. Tacitus lib. 4. Sueton. in Augusto, c. 55. Ovid. L. 4. de Ponto eleg. 5. & 5. Fastorum,

Templaque in Augusto conspicienda fore.

& Plutarchus in Coriolano.

¹ Boarium.] In quo boves vendebantur. Varro lib. 4. ling. Latin. & Festus Pompejus lib. 2. Hujus etiam meminit Livius 3. Decad. lib. 9. & Plin. lib. 28. cap. 2. non multo post princip. & alii multi, quos postea citabimus. Hincque arva boaria dicta, in quibus scilicet, forum boarium situm erat. Propert. lib. 4. eleg. 10. de Hercule,

Arvaque mugitu sancite Boarialongo,

Nobile erit Roma pascua nostra forum.

² Herculis rotunda.] Licet Blondus inibi ædem Vestæ figura circulari edificatam fuisse contendat: Pomponius Lætus Matutæ, Albertinus Diana, quidam Aurora: Volaterranus tamen libro 6. Herculis existimavit fuisse templum, & Ovid. lib. 1. Fast.

Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,

Hic ubi pars urbis de bove nomen habet, &c.

Plin. lib. 10. c. 18. lib. 34. c. 7. & 135. c. 4. Liv. 4. Decad. lib. 10. Corn. Tacit. lib. 12. Solinus c. 2.

³ Matris Matutæ.] Livius 4. Decad. lib. 3.

⁴ Pudicitia patritia.] Livius 1. Decad. lib. 10. & 4. Decad. lib. 3.

⁵ Ex ære Æginetico.] Plin. lib. 32. c. 2. ad fin. Corn. Tacitus lib. 12.

⁶ Olitorium.] Varro lib. 4. ling. Lat. ubi id dicit fuisse antiquum macellum, ubi erat olerum copia.

⁷ Ædes Spei.] Livius 3. Dec. lib. 1. ad fin.

⁸ Pietatis.] Idem Livius 4. Decad. lib. 10. & P. Victor in 11. regione urbis Romæ.

⁹ Glabrio.] Livius ubi supra.

¹⁰ Junonis Matutæ.] Livius 4. Decad. libro 4. *Ædes eo anno aliquot dedicata sunt, una Junonis Matutæ in foro olitorio.* P. Victor in 11. regione urbis.

¹¹ Et Fauni.] Non memini legisse me, Fauni templum hoc in foro fuisse, sed in insula Tyberis apud Ovidium lib. 2. Fastorum,

Idibus agrestis fumant altaria Fanni

Hic ubi discretas insula rumpit aquas.

Et Vitruvius lib. 3. cap. 1. dicam infra lib. 4. c. 12.

¹² Pompejus.] Scilicet Festus l. 10. Lactaria, inquit, columna in foro olitorio dicta, quod ibi infantes lacte alendos deferbant.

¹³ Cupedinis.] Festus Pompejus l. 3. Cupes & Cupedia antiqui lautiores cibos nominabant. inde & macellum & forum cupedinis appellabant. Cupedia autem à cupiditate dicta, vel, sicut Varro vult, quod

quod ¹ Cupedinarium dicunt, cujus generis ² in Theſſalia & omni Græcia frequentia fucere. Præter quæ ³ Piſcarium * & forum Nervæ, cui ⁵ Tranſitorio nomen erat, ⁶ Piſtorium in Aventino, & ⁷ Ulpium, & ⁸ Palladium. Sed Piſcarium junctum Boario dicunt fuiſſe ſecundum Tyberim, ⁹ juxta Jani templum ad Janiculum, quod ^{Piſcarium. Piſtorium. Ulpium. Palladium.}

quod ibi fuerit *Cupedinis* equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Ipſe autem Varro lib. 4. de lingua Latina illud tantum ſcribit, id forum ita appellatum à cupiditate. Donatus autem in Eunuchum Terentii, *Scribit, inquit, Varro, in libris rerum humanarum hoc modo, Numerius Equitius, Cupes & Macellus Romanus, ſingulari latrocinio multa loca habuerunt inſeſta. Hiſ in exiliis actis, publicata ſunt bona, & ades, ubi habitabant, diruta: eque ea pecunia ſcala deum Penatium adificata ſunt, & locus, in quo vendebantur ea, qua veſcendi cauſa in urbem erant allata, adificatus. Itaque ab altero Macellum, ab altero forum Cupedinis appellatum eſt.*

¹ *Cupedinarium.*] Ita eum appellat Symmachus: *coempta ex foro Cupedinario.* Et hinc quoque *Cupedinarius* rerum efculentarum venditor apud Terentium in Eunuchis,

*Ad macellum ubi venimus
Convenimus lati mō oliviam Cupedinarii omnes.*

Ubi Donatus ita interpretatur.

² *In Theſſalia.*] Id conſtat ex Apulejo lib. 1. *Metamorph.* non longe à fin. qui de ipſa Theſſalia loquens, *Pergeus, inquit, ipſe ad balneas, ut prius nobis aliquid cibatus proſpicerem, forum Cupedinis peto.*

³ *Piſcarium.*] Plautus in *Curculione* act. 4. ſc. 1. *Apud forum piſcarium.* & ex eo Varro in d. lib. 4. de ling. Lat. & P. Viſtor, qui id ponit in 8. regione. *Piſcatoria* autem appellat Livius 3. *Decad.* lib. 6. & 4. *Decad.* lib. 10. Sunt qui *Piſcariam* in foeminino genere vocant, in idque citatur illud Varronis, *Nullus in piſcaria piſcis eſt.* illudque Vl-

piani in *l. inter publica. §. publica. ff. de verb. ſig.* Publica veſtigialia intelligere debemus, ex quibus veſtigal fiſcus capit: quale eſt veſtigal portus, vel venalium rerum, item ſalinarum & metallorum & piſcariarum. Sed hic puto *piſcarias* accipi pro loco in quo vivi piſces aſſervabantur. Nam in loco poſtremo primum nuncupat res venales: deinde ſalinas & piſcarias. Hæ autem & *Piſcine* quoque vocantur Varroni lib. 3. de Re ruſt. c. 3. *Piſcinas* dico eas que in aqua dulci aut ſalſa incluſas habent piſces ad villam, & ceteris. Nec tamen omiſerim in foro illo Cupedinis, de quo locuti ſumus, piſces quoque venundari ſolitos, quod conſtat ex Apulejo lib. 1. *Metam.* ubi loquens de eo foro, ut ſupra diximus, ſubdit, *Inque eo piſcatum opiparum expoſitum video.*

⁴ *Et forum Nervæ.*] Sueton. in Domitiano cap. 5. *Et forum, inquit, quod nunc Nervæ vocatur.*

⁵ *Tranſitorio.*] *Felius Lampr.* in vita Alexandri Severi. Eufeb. in *Chronicis* dicit id factum fuiſſe Domitiano impetante, quo ad tria tranſitus pateret.

⁶ *Piſtorium.*] P. Viſtor in 13. regione.

⁷ *Ulpium.*] Jul. Capitolinus in Antonino Philoſopho. Et id quidem eſſe puto, quod & *Traiani* dicitur, de quo ſtatim poſtea. Nam is Vlpus Trajanus dictus eſt.

⁸ *Palladium.*] Fuit *Palladium* forum in quo de percufforibus cognoſcebatur, &c. apud Rhodiginum l. 28. cap. 9.

⁹ *Juxta Jani templum.*] Varro, *Secundum Tyberim,* inquit, *ad Janum, forum Piſcarium vocant.*

1 Juno-

quod quidam ¹ Junonium vocant: sicut & fora publica juxta Veneris phanum alia, ut ² Trajani, ubi columna integra mirabili structura hodie superest, juxtaque ³ forum Nervæ, & forum ⁴ suarium, à sequutis principibus præcipuis operibus ornata. ¹ De foro autem veteri, quod in eo causæ actitarentur, quantum commemini, nec reperitur quicquam, nec traditur, nisi unum idemque Romanum, vetus & Latinum forum dicant fuisse. Sed quod nos sentimus, quodque probabilius putamus, de triplici foro, profecto sic est: primum forum Romanum juxta comitium fuisse, in quo de jure controverso responderi solebat: ipsumque ⁶ Cato Censorius, ne populus li-

*Forum
vetus.*

*Quid
per tri-
plex fo-
rum
apud
Mar-
tiales
intel-
ligen-
dum.*

tibus

¹ *Junonium.*] Qui sint qui ita vo-
cent, in promptu non est, nisi quis le-
gendum *Junonium* apud Varronem
lib. 4. linguz Latinz asserat eo loco,
Secundum Tyberim ad Junium forum
Piscarium vocant. Magis tamen est, ut
fori nomen ad piscarium, non ad *Jun-*
onium referri debeat, ut intelligas ad
Junonium, id est, ad templum Jani
Junonii, & sic Junonium dictum, te-
stis est Macrobius lib. 1. cap. 15. quod huius
dea Jano mensium omnium ingressus est
dicatur, ut omnes calendæ *Junoni*.

² *Trajani.*] De hoc Spartianus in
Adriano. Capitolinus in vita Anto-
nini Philosophi non semel, & Lami-
prius in Alexandro Severo, & P. Vi-
ctor in 8. regione. ubi dicit hanc eo-
lumnam fuisse altam pedes 128. ha-
buissetque intus gradus 185. fenestellas
45. Adhucque integra cernitur, quæ
res gestas ejus principis in sculptas ex-
primit.

COLERUS.

³ *Forum Nervæ.*] Hoc forum *Tran-*
sitorium ab aliis appellatur. Ut ab Eu-
tropio, Lampidius in Alexandro, &
Suetonio.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Suarium.*] In quo scilicet suæ,
sive suillæ, aut, ut alii vocant, suinz
carnes vendebantur, de quo Varro l. 4.
de lingua Latina, & Ulpianus noctes

l. 1. §. *corra. de off. præf. ur.*

⁵ *De foro autem veteri.*] Herodianus
in Antonino, *Vetus* forum usurpavit
pro Romano: & ita quoque Philander
observavit ad Vitruvium lib. 6. cap. 1.

⁶ *Cato Censorius.*] Hæc usque ad
clausulam, *Constatque*: sunt Plinii l. 19.
cap. 1. paulo ante fin. Sed hic illud an-
notandum est, quod Alexander *acutus*
lapidibus hic dicit, quod Plinius *muricibus*
dixerat. Nam & *muricem* dice-
bant saxi acumen. Virg. lib. 5. *Æn.*

Concessa cau'es, Et acuto murice remi
Obnixi crepuere, illasque prora pe-
pendit.

Vbi annotat Servius. Et illius quoque
loci auctoritate Nonius Marcellus,
Murices, inquit, *vetustas etiam saxorum*
asperitates tela omnia posse dici voluit.
Quantum & *murices* quoque signi-
ficant tribulos, sive, ut Græci loquun-
tur, *τοῦλβος*, machinulas ferreas do-
losas unum aut plures aculeos proten-
dentes (vulgo *chausse-trapes* vocamus)
Val. lib. 3. cap. 7. ubi loquitur de Sci-
ptone *Familiano*. *Snadentibus*, inquit,
quibusdam, ut circa moenia urbis, quam
obsideret, ferreos murices spargeret. Et
Q. Curtius lib. 4. *Bion quidam transfu-*
ga nuncios regi murices ferreos in terram
desodisse Dariam. Hincque *muricata*
cacuminum: Plinio lib. 10. cap. 13. *Utri-*
que folia pauca spinosa, muricatis cacumi-
nibus.

tibus assuesceret, acutis lapidibus sternendum putavit :
 quæ postea Marcellus Octavia Augusti sorore genitus,
 quo salubrius disceptantes operam forensi labori darent,
 velis inunbravit. Constatque Julium Cæsarem, cum jus
 quotidie ¹ severissime diceret, ² alterum de manubiis una
 cum æde Veneris genitricis magnifica impensa & profusis
 sumptibus construxisse, ³ cujus aream supra sestertium
 millies & immenso constituisse auctores tradunt : ipsumque
 suo nomine inposito, ⁴ Cæsaris appellasse, in quo judicia
 etiam reddebantur. ⁵ Tertium divus Augustus inter pu-
 blica opera præcipue forum ⁶ cum æde Martis Ultoris con-
 struxisse fertur, cum porticu duplici, ubi ⁷ Apollo eboreus
 videbatur : forique extruendi causam fuisse, hominum
 judiciorumque multitudinem, quæ videbatur (ut ⁸ Tran-
 quilli verbis utar) non sufficientibus duobus foris, tertio
 indi-

nibus. Et in hac significatione puto
 apud Plinium in illa Catonis sententia
 intelligi, licet altera quoque non
 inepta sit. Censebat enim ipse Cato,
 hæc fora litigiosa (ita enim ea vocat
 Ovid. lib. 4. Fastorum) muricibus esse
 sternenda, ut litigantes ea non tam
 frequenter adirent.

1 *Severissime diceret.*] Suet. in vita
 ipsius Cæsaris c. 43. in princ.

2 *Alterum de manubiis.*] Suet. ibid.
 cap. 16.

3 *Cæsaris aream.*] Scilicet, fori, ut pa-
 ter ex Suetonio ubi nuper citavimus.

4 *Cæsaris.*] De foro Cæsaris Pli-
 nius lib. 16. c. 44.

5 *Tertium Divus Augustus.*] De hoc
 Ovid. lib. 4. de Porto, eleg. 5. Plin.
 lib. 16. cap. 39. & lib. 35. c. 4 & l. 36.
 cap. 36. Cornelius Tacitus lib. 4. Suet.
 in Augusto, c. 44. Dion in Trajano,
 Spartianus in Adriano, Cassiodorus
 in Cos. Romanis, & vide Plutarch. in
 Coriellano.

6 *Cum æde Martis.*] Sueton. in Au-
 gusto cap. 29. Ovid. lib. 5. Fastor. de
 Marte, inquit,

*Vixit ad ipso suus ordo descendit hono-
 res,*

*Templaque in Augusto conspicienda
 fora.*

Et infra,

*Spectat C. Augusto prætextum nomine
 templum :*

Et visum lecto Cæsare majus opus.

*Procepit hoc juvenis tunc, cum pia su-
 sulit arma :*

A tanti princeps inspicendus erat.

7 *Apollo eboreus.*] Plin. lib. 7. c. 53.

8 *Tranquilli.*] In Augusto cap. 29.

*Frere quoque, ut id addas, Romæ alia
 fora, ut forum Metodæum * apud Dio-
 nem in Trajano. Forum Græcum Plu-
 tarcho in libro, cui titulus est τῶν
 θεωνύμων ἱερῶν ἀρχαῖα ἡμετέρα. Et
 forum Salustii P. Victori in 6. regione
 urbis. & Archimorium, Ceditianum,
 Argentarium, Jugarium, Suburanum,
 & Equilinum, ut alii quoque observa-
 verunt. Item forum Clodii Plinio l. 3.
 cap. 15. ubi & alia memorat : sed illa
 erant oppida.*

COLERUS.

* *Odeum legendum est, non Meto-
 dæum. Græci enim ὀδῆον scribunt.*
*Observavit Lælius Torrentius, apud
 Suetonium, in Domitiano. Glossæ :
 ὀδῆον ὠδῆον.*

I *Clarum.*]

Fora
apud
extra-
neor.

indigere, quod Augusti nuncupatur. Ex quibus sine controversia liquet, triplex de quo quærimus forum, de Romano, deque Cæsaris & Augusti foro, in quibus lites actitari, & judicia reddi consueverant, non de aliis intelligi oportere. Succurrit tamen in hac re notare, Spartæ forum ¹ Clarium vocari: apud Iones ² Panionium, Argis gymnasiuum, quod ³ Cyllaraviuum dixere: Athenis aliud quod ⁴ Ptolemæum, & apud Samios & Alexandrinos duo fora, Larva nuncupari, ⁵ Athenis quoque Diphilum & ⁶ Ceramicum, atque ⁷ Heliæum, quod erat omnium maximum, & ⁸ Delphinium, ⁹ & Palladium pro foris fuisse, ¹⁰ aliaque ignobiliora, ut Parabiston majus, quasi absconditum, ¹¹ & Trigonum. Fuit quoque Parabiston majus, in quo undecim

TIRAQUELLUS.

1. *[Clarium.]* Apud Plutarchum in Agide.

2. *[Panium.]* Panionium legendum ex Herodoto lib. 1. ubi dicit: *Iones, auditio quædam Cyri responsi, in Panionio se congregasse.* De Pania autem Pallade videbis seq. versu.

3. *[Cyllaraviuum.]* Livius 4. Decad. lib. 4. ubi id *Cyllaraviuum* uti etiam Plutarchus in Pyrrho non multo ante fin. & Pausanias in Corinthiacis in duobus locis, ubi & id vocat *Cyllaraliu*, dicitque ita nominatum à Stheneli filio, in eoque Palladem esse, quæ Pania cognominatur.

4. *[Ptolemæum.]* Hic, ni fallor, lapsus est Alexander: neque enim forum ullum Athenis ita dictum est, sed *Gymnasiu*, quod ab foro non longe ab erat, ut scribit Pausanias lib. 1.

5. *[Athenis quoque.]* De his omnibus Athenarum foris Pollux l. 8. c. 38. cap. 7. *ὅτι τὰ ἐν Ἀθῆναις δικάσθησαν.* Præter hæc, quæ statim sigillatim citabimus. Sed & ultra ea, quæ Alexander hic recenset, alia plura ponit ipse Pollux, scilicet forum in *Prætanæ*, forum *Patri*, forum in *Lyco*, forum *Metichi*, forum *Arctæum*.

6. *[Ceramicum.]* De hoc quoque præ-

ter Pollucem mentionem fecit Plutarchus in Cimone.

7. *[Heliæum.]* Heliæum, sive *Helicea* scribendum ex Pausania, quid id dicit lib. 1. Et de hoc item Lucianus in Amoribus.

8. *[Delphinium.]* Et de hoc *Ælianus* de Varia Historia lib. 5. Hoc autem ab *Ægeo* constitutum fuisse, ibique primum *Theseum* iudicatum, tradit Pollux ubi supra Pausanias d. lib. 1. tradit iudicium ibi de his exerceri solitum, qui iustam se cædis causam habuisse contendebant, atque inibi *Theseum* absolutum fuisse, cum *Pallantem* qui seditionem moverat, & ejus filios occidisset.

9. *[Palladium.]* *Ælianus* quoque ubi supra. In eo autem iudicabantur cædes, quæ ab invititis, aut ignorantibus, sive fortuito commissæ erant, ut scribit Pollux ubi supra. Pausanias autem d. lib. 1. *Danophontem* primum ibi causam dixisse.

10. *[Aliaque ignobiliora, ut Parabiston.]* Pausanias lib. 1. ait, *Ab obscuro urbis loco in quo fœdus erat, sic nuncupatum, in quo levisissima prorsus causa cognoscitur.*

11. *[Et Trigonum.]* Pausanias ibi, à forma dictum refert.

I OIA

décim confidebant iudices : & aliud forum, ubi ¹ Olæ ara, ^{Eleos} Eleos
quam præcipue Athenienses colunt, & ² Batrachium, & ^{ara} ara
aliud ³ Punicum, à coloribus : & ⁴ in Theſſalia liberum,
atque in Pyræo ⁵ Hippodromia, & ⁶ Capuæ Albanum.
Celebratur inter cætera ⁷ Argivum forum ſepulchro Do- ^{Donati}
nabi qui inſigni prudentia & aſtu præcedentes reges an- ^{ſepul-}
teſſe fertur : in quo lupus æreus cum tauro pugnans, fatum ^{chrum.}
Pyrrho regi prædixere : & Magnetum ſepulchro ⁸ The- ^{Themi-}
miſtoclis : ſicut forum Antiochiæ, ⁹ Germanici funere ^{ſtoclis}
inſigne fuit : ¹⁰ & Megarenſium, ſepulchro Corcæbi : in ^{ſepul-}
quo mirum proditur, ut oleaſter longo ævo ſuſpenſa diu ^{chrum.}
arma intra corticem admiferit : mox incifa, ocreas & ga- ^{Corcæbi}
leas peperit. ¹¹ Et Celenarum, ubi Marſyæ pellis detracta ^{ſepul-}
ab Apolline, appenſa videbatur. Mirumque prodi de ^{chrum.}
¹² Ariciæ foro ingenti chafmate in profundo hauſto, magno ^{Olea-}
& exi- ^{ſter pe-}

¹ *Ola ara.*] Quæ ſit hæc Ola non ſatis mihi conſtat : reperio tamen apud Pauſaniam in Atticis, in foro Athenis fuiſſe *Miſericordiæ* aram, cuius Numini, quod magna habeat in tota hominum vita & caſuum varietate maxima momenta, ſoli ex omnibus Græcis ſingularẽ quendam honorem habent Athenienſes. Quamobrem legendum conſueverim hoc loco, *Eleus*, pro *Miſericordia*. Neque enim *Olea* ponendum eſt : quia in arce, non in foro *Oleam* Athenienſes coluerunt.

² *Batrachium.*] Pauſanias d. lib. i.

³ *Punicum.*] Pauſanias ibi.

⁴ *In Theſſalia.*] Sed & apud Perſas erat forum, quod *Liberum* dicebatur, ut poſtea dicitur.

⁵ *Hippodromia.*] *ἵππος ἐγὼ*, idem ac curſus equorum, ludus Circenſes, locus ubi equis concurritur. Nam & *ἵππος ἐγὼ* circus eſt, & certamen erat Athenis in honorem Theſci, de quo vide Plutarchum in Theſco. Cujuſmodi etiam erat apud Cyrrham in quo Pythiorum equeſtre certamen celebrabatur, apud Pauſaniam lib. io.

⁶ *Capuæ Albanum.*] Ex Cicerone in 2. Oratione de lege Agraria, & Va-

lerio Maximo lib. 9. c. i. ubi de Hannibale.

⁷ *Argivum forum.*] Hæc uſque ad clauſulam, & *Magnetum*, ſunt Plutar. in vita Pyrrhi.

⁸ *Themistoclis.*] Probus Æmylius in vita illius & Diodorus Siculus l. 2. & Plutarchus eod.

⁹ *Germanici.*] Cor. Tacitus lib. 2.

¹⁰ *Et Megarenſium.*] Plin. l. 16. c. 39. in fin. ubi tamen nihil dicit de *Corcæbi*, ſed Pauſanias lib. i. ſcribit apud Megarenſes fuiſſe *Corcæbi* ſepulchrum.

¹¹ *Et Celenarum, ubi Marſyæ.*] De hoc inter nos non convenit. Ovidius enim in Fabulis & Strabo in Phrygia. Plinius lib. 5. cap. 29. & Xenophon de Cyri minoris expedit. lib. 1. ajunt una voce, A pollinem à ſe in tibiærum certamine victo, Marſyæ cutem detraxiſſe, eamque in antro, ubi Marſyæ fluminis fontes ſunt, ex nympharum lachrymis, ſuſpendiſſe, atque ex ea re flumini nomen inditum. Quod verum eſt : non autem in foro Celenarum Marſyæ pellis appenſa, ut Alexander poſuit.

¹² *Ariciæ foro.*] Livius Decad. 3. lib. 10.

Thaletisfe-pul-chrum. & exitiali portento calamitatis futuræ. Tradunt ¹ Thaletem in loco Milesii agri vili & contempto sepeliri voluisse, prædivinantem animo, in illo Milesiorum forum celebrare quandoque futurum. ² Apud Persas vero fora duplicia fuere: unum, quod Liberum vocant, in quo honorati & præcipuæ nobilitatis viri principem locum tenebant, ubi regia erat: alterum, in quo mercenarii & negotiatores, aliaque humilis turba divertebant. ³ Capuæ quoque fora distincta fuere, alia plebejorum, quum plebs à patribus dissentiret: alia nobilium. In quibus enim nobiles erant, ne essent in contubernio sordidissimorum, ad illa infimo ordini accedere non licebat.

¹ *Thaletem.*] Plutarch. in vita Solonis.

² *Apud Persas.*] Xenophon lib. 1. Pædiæ Cyri, non multo post princ.

³ *Capuæ quoque fora.*] Hæc usque ad finem sunt Valerii Maximi lib. 9. c. 5. in fine. Fuitque, ut id addas, Capuæ aliud forum *Seplasia* nuncupatum apud eundem eod. lib. c. 1. ubi de Anniba.

& Ciceronem in 2. Oratione de lege Agraria. Fuere & apud Thurius multa fora, quæ Diod. Siculus l. 12. nominat *Heira*, *Thuria*, *Thurinam*. Adde præterea Syracusis forum *Acradina*, apud Livium 3. Decadis libro 4. Fuere & alia plurà, de quibus videndus Rhodiginus libro 18. capite 37. & libro 28. capite 9.

CAPUT XIII.

Quæ multa militares majores, & quæ minores militibus, & ob quæ delicta inferri solebant.

MULTA ¹ militares nonnullæ majores, quæ capitis supplicio luebantur, pleræque minores, prout graviter aut leviter delictum esset, facinorosis & delinquentibus militibus, necessario ad rem militarem exemplo à du-cibus inferri solitæ sunt: quibus sanciverunt militaris imperii disciplinam, ut ignavus & contumax miles, prout segnis, negligensque, aut affinis culpæ fuisset, ita acri & severo judicio, vel leviori pœna notaretur. Nam ² desertores,

TIRAQUELLUS.

¹ *Multa militares.*] De his multa videbis in tit. ff. de re milit.

² *Desertores.*] De pœna desertorum l. non omnes in princ. & multis §. seq. d. tit.

¹ *Seditio-*

tores, ¹ feditiosos & ² fugitivos, aut si ³ loco, ⁴ statione vel ⁵ præsidio cessissent, tergæ dedissent, aut ⁶ è castris effugissent, tanquam pessimo facinore adstrictos, capitali poena plectere solebant. Nonnumquam ubi multitudo obnoxia foret auctores turbarum ⁷ ad palum deligare, aut securi percutere: ⁸ reliquæ vero multitudinis decimum

quem-

peccas-

¹ *Seditiosos.*] Modestinus in l. 3. §. qui seditionem. d. tit. Qui, inquit, seditionem atrocem militum concitavit, capite punitur: Si intra vociferationem, aut levem querelam seditio mota est, tunc gradu militiæ deicitur.

² *Fugitivos.*] Non est hoc verbum militare, sed potius servilium literarum, ut Senecæ verbis utar. Per hoc fortasse, desertoribus jam expressis, alios vult hic dicere. Tamen fugitivorum nomine intellexit Alexander per-fugas, transfugas & similes, quibus delictum capitale est. d. l. 3. §. 10, qui ad hostem. Quod si de militibus, qui fugam in acie fecerint, auctor loquutus, non est verum fuga capitale eos admittere: prior enim duntaxat, qui cæteris spectantibus fugam fecit, * propter exemplum capite punitur, alii non item, quod æquius est, ut pluribus ostendit ad Menandrum. l. omne delictum §. qui acie. ff. de re milit. Licet M. Furius Camillus in eos, qui à Vejis, pavore fugerant, more militari animadverterit, teste Liv. Dec. 1. l. 5. Remissior vero disciplina cum tempore facta, solum fugæ principem, quique primus terga dedisset, puniendum exegit.

COLERUS.

* Imo sensus illius paragraphi talis est: Eum, qui prior in acie fugam fecerit, propter exemplum, inspectantibus militibus, capite puniendum. Petrus Fab. r. Semeft. c. 18. Sic enim & Plutarchus in Lucullo, & Crasso ἀπαρτὸν ἀπομείνων ἐπεσφώτων, καὶ ἀπομείνων ἀλλων ἐφεσφώτων. Et sic Frontinus, Cæsar aliquot locis, & alii.

TIRAQUELLUS.

³ *Loco.*] Sueton. in Augusto c. 24. & Polybius l. 6.

⁴ *Statione.*] Sueton. ibid. Centurio-nes statione deserti itidem, ut manipulares capitali animadversione puniunt. Et Modestinus in l. 3. §. qui stationis. eod. tit. Qui stationis munus relinquit, plus quam emansor est. Itaque pro modo debili, aut castigatur, aut gradu militiæ deicitur.

⁵ *Præsidio.*] Livius 1. Decad. lib. 5. post princ. in oratione Appii Claudii ad fin. & iterum 3. Decad. lib. 5. Polybius lib. 6. M. autem Æmylius Scaurus filium suum, quia præsidium deseruerat, in conspectum suum reverti accedere: illeque ad hoc dedecus mortem sibi conscivit, ut scribit Plinius Secundus, si is est, Virorum illustrium c. 72. Vide Valerium Maximum lib. 5. c. 8. 9. & Frontinum Stratagematum lib. 19. cap. 3.

⁶ *È castris effugissent.*] Polybius l. 1. Apud Romanos, inquit, mors poena est illi, qui in bello locum, in quo constitui sicut, reliquerint, aut aliquo modo è castris fuerint.

⁷ *Ad palum.*] Sic enim Scipio, cui postea Africano cognomen datum est, in seditione à militibus in castris ad Suetonem facta, auctores ejus seditionis ad palum deligari, virgisque cædi & securi percuti iussit, ut scribit Livius 3. Decad. lib. 8.

⁸ *Reliquæ vero multitudinis.*] Cicer. in orat. pro Cluentio Habito. Stiterunt, inquit, ita majores nostri, ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animadverteretur, ut metus videlicet ad omnes, poena ad paucos perveniret. Liv. 1. Decad. lib. 2. Cætera, inquit, multitudine sorte decimus quisque ad supplicium lecti. Et Polybius l. 6. Et de hoc quoque dice-

Z 2

mus

quemque forte ductum ad supplicium petere, pervulgata
Cæsar. pœna fuit. ¹ Cæsar vero quum conniveret in cæteris, se-
Ale- ditioforum & desertorum acerrimus inquisitor, & punitor
xen- dicitur fuisse maximus. Traditur ² Alexander Macedo
der. quendam castelli custodiæ præpositum, ob desertam sta-
Ap- tionem nece mulctavisse, alterum descendentem sagitta
pins confixisse. ³ Appius tamen Claudius humanius agens, ex
Claudius. his quos loco cessisse noverat, decimum quemque in con-
Juba. spectu exercitus fuisse percuti jussit. ⁴ Juba rex asperior
Avidius & durior, desertores qui loco amisso in castra aufugerant,
Cassius cruci affixit. Inter cæteros ⁵ Avidius Cassius memoria
sinus. proditur novo exemplo multis desertoribus manus de-
 truncasse & pedes, asserens majori disciplinæ fore, mise-
 rabilius criminis vivere, quam occidere. ⁶ Severus
 autem imperator, exactor alioqui gravis, urbanas cohortes,
 quod neci Pertinacis consenserant, satis habuit, mili-
 tariis insignibus exutos, nudos destituere & dimittere.
Antiqui ⁷ Antiqui tamen moris erat, ut qui aciem reliquissent, aut
qui moris
ris puni-
tion-
nes. infre-

mus in nostro Tractatu, cui titulus est,
Quibus ex causis pœna legum temperan-
da sint.

¹ *Cæsar vero.*] Id ex Hircio, aut, ut alii putant, Oppio in bello Africano, & Suetonio in vita ipsius Cæsaris cap. 67.

² *Alexander Macedo.*] Plutarch. in vita ipsius, ubi primum Menandrum vocat, alterum *Orosidæm*.

³ *Appius tamen Claudius.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 9. cujus hæc verba sunt, *Centuriones, quorum cohortes fuerant, & antesignani, quorum signa amissa fuerant, partim securi percussis sunt, partim occisi sustibus, relique copia decimate sunt. Quæ pœna sollemnis apud Romanos est eorum, qui ordines deseruissent, signa & amississent.* Livius 1. Decad. lib. 2. Julius Frontinus libro Stratagematôn 4. cap. 1. Sed & hic adde id ipsum fecisse alios multos, quos tibi sigillatim recenserebimus in nostris Commentariis primigenio-

rum in 17. q. in 1. opin. n. 52. incip. *Tullius.*

⁴ *Juba.*] Id ex Hircio in bello Africano.

⁵ *Avidius.*] Legendum est *Avidius* ex Volcatio in vita ipsius Avidii Cassii, cujus hæc verba sunt, *Idem multis desertoribus manus excidit, aliis crura incidit & poplites, dicens, Majus exemplum violentis miserabiliter criminosis, quam occisi semel.*

⁶ *Severus.*] Herodianus lib. 2. de eo loquens, *Militibus, inquit, meis precipio, recingant vos, ac vestimentis exutos militaribus nudos dimittant.* Et paulo post, *His imperatis & vestigio milites Illyrici concurrunt, brevesque illos gladiolos detraxerunt, quos auro argentoque ornatos in usum pompa suspensos habebant, tumzonis vestitusque & cæteris militia insignibus per vim ablatis, nudos ad unum exautoratosque dimiserunt.*

⁷ *Antiqui tamen moris.*] Livius 1. Decad. l. 5. post princ. in orat. Appii Claudii

infrequentes ad signa convenirent, fustuario plecterentur. ¹ Præsidio vero decessisse, semper capitale fuit. Si quæ vero cohortes ² signa fœde amississent, nisi noxam cuius arguebantur, purgassent, in eas, more majorum, quandoque capitali supplicio, plerumque leviori poena sævitum est. Quare pro frumento ³ hordeum dare, vel ⁴ extra vallum sine tentoriis relinquere, nonnunquam milites ⁵ in prima acie inducere, ⁶ aut districtis gladiis discinctos destituere, variisque ignominiiis afficere solebant: ut his contumeliis coerciti, intentius mandata exequerentur, deincepsque ad subeunda pericula paratiores forent. ⁷ Eos vero qui pugnam detrectassent, aut secessionem fecissent, quique erant fugæ & pavoris insinulari, quique segnes & cunctabundi arma cepissent, levissima nota erat iurejurando

Clandii ad fin. nostris autem legibus miles à signis discedere sine periculo non potest. l. penult. ff. ex quibus cau. mayo.

1 *Præsidio vero.*] Dicitur est supra, sub verbo, *Præsidio*.

2 *Signa fœde amississent.*] Vide infra ad verbum, *Aut districtis gladiis*. Aut ea reliquissent: nam & hos vel indemnatos & indicta causa occidendi lex potestatem dabat, ut scribit Dionysius Halicarnassæus lib. 11.

3 *Hordeum.*] Livius 3. Decad. l. 7. Ubi Marcellus militibus, qui male pugnaverant, hordeum dari iussit. quod & idem de eodem scribit Plutarch. in vita ipsius Marcelli. Sed & Sueton. in Augusto cap. 24. *Cohortes*, inquit, *si qua cessissent loco, decimas as hordeo parvit.* * Et Polybius in libello de castrametatione Ro. lib. 6. *Hos ex omnibus illis, qui timide se gesserint, sorte eximit, & fuste cadit, nulla deprecatione admissa: reliquos hordeo eis pro tritico deuenso.* Ex Vegetius libro Rei milit. 1. cap. 13.

COLERUS.

* Quod bello Dalmatico fecisse Augustum legimus apud Dionem.

Pro frumento hordeum dare.] Hordeum dabatur pro tritico, vide hic

præter citatos à Tiraquel. Dionem libro 49. de Antonino, & Plutarch. ejus vita. Livium quoque lib. 38.

TIRAQUELLUS.

4 *Extra vallum.*] Id quod Otacilium Crassum Consulem & Domitium Corbulonem fecisse tradit Jul. Frontinus lib. 4. *Stratagematôn c. 1.* & M. Æmylium Paulum, Magistrum equitum adversus cohortes, quæ signa amiserant, Livius 1. Dec. l. 10. Nam & Polybius ad ea, quæ jam ex eo adduximus, illud subjungit, *Extra vallum munimenta que tendere jubet.* Et Frontinus quo loco citabimus infra, ubi & Otacilium Crassum Consulem & Domit. Corbulonem idem fecisse tradit.

5 *In prima acie inducere.*] Vide infra ad verbum, *Marcellus*.

6 *Aut districtis gladiis.*] Livius 3. Decad. l. 7. Frontinus lib. 4. c. item 4. ubi de M. Curio loquitur. Herodianus lib. 7. *Centurionesque manipularum quarum signa amissa fuerant, districtis gladiis discinctos destituit.* Sed & eos, qui signa reliquerant, Corbulo capite puniebat, apud Tacitum lib. 13.

7 *Eos vero.*] Livius 3. Decad. lib. 4. ut T. Sempronius Gracchus ita nonnullos milites punivit.

*Minus
crimi-
num
puni-
tio.
Ære
diruti.*

do adigere, non aliter quam stantes, quoad stipendia facerent, cibum potumque capturos: ¹ aut traditio pugillarum, quos taciti statim legerent: quæ levior censetur nota. ² Augustus tamen deciman legionem contumacius parentem, ³ cum ignominia totam dimisit. Ob minora vero, & levioris noxæ crimina, vel locum & ordinem ⁴ in acie mutare, vel stipendium anni differre militibus, ⁵ neque his æra procedere, qui ⁷ ære diruti dicebantur, ⁸ aut inpo-

¹ *Aut traditio pugillarum.*] Suet. in Augusto cap. 39. *lenissimum*, inquit, *genus admonitionis fuit, traditio coram pugillarum, quos taciti & ibidem statim legerent.*

² *Augustus.*] Sueton. in vita ipsius cap. 24.

COLERUS.

³ *Cum ignominia totam dimisit.*] Ut olim novam legionem Julius Cæsar apud Placentiam. Vide & l. 2. ff. de his qui non autur infamia.

TIRAQUELLUS.

⁴ *In acie mutare.*] Jurisconsultus in l. 3. §. 1. ff. de re milit. inter poenas militares militiæ mutationem & gradus dejectionem reposuit. Sed in §. in bello ejusdem c. *Qui*, inquit, *agmen excesserit: ex causa, vel sustibus caditur, vel mutare militiam solet.* itemque in l. non omnes. §. qui in pace. eod. tit. *Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, pedes militibus amittat, & in l. milites. §. Salvio. ff. de cust. reo. ibi, castigandum eum & in detentionem militiam dandum, & in lult. ibi, Promodo culpa vel castigantur, vel militiam mutant.* & iterum paulo post, *vel capite punitur, vel in extremum gradum militiæ datur.* Jul. autem Frontinus lib. 4. Stratag. cap. 1. scribit, *Senatum, ex Appii Claudii sententia, eos qui à Pyrrho capti & postea remiserant, equites ad peditem redeigisse, pedites ad leuem armaturam, omnibus extra vallum tendere iussis, donec bina hostium spolia singuli retulissent.*

⁵ *Vel stipendium.*] Livius 3. Decad. lib. 7. Val. Maximus lib. 2. cap. item 2. ubi de L. Martio, & Q. Petilio loqui-

tur, & Jul. Frontinus lib. 4. cap. 1. ad fin. Et quod de anno hic dicitur, inter dum de semestri legitur, ut scilicet semestri stipendium in annum differretur, apud Liv. 4. Decad. lib. 10. Hucque spectat illud Festi Pomp. lib. 16. *Resignatum as dicitur militi, cum ob delictum aliquod iussu Tribuni militum, ne stipendium ei detur in tabulas referebatur, & vide Jul. Frontinum, quo loco citabimus infra.*

⁶ *Neque his æra procedere.*] Valerius Maximus ubi nuper citavimus, & Livius 3. Decad. lib. 7. & Frontinus eodem loco.

⁷ *Ære diruti.*] Festus Pompejus l. 4. *Dirutum ære militem dicebant antiqui, cui stipendium, ignominia causa, non est datum, quod as diruebatur in fiscum, non in militis sacculum.* De ære autem Cicero in 7. in Verrem actione.

COLERUS.

Ære diruti dicebantur.] His adde Varronem l. 4. de ling. Lat. & Aufonium Grat. act. ad Gratianum. Sidorium Epistolis. ff. de jure inhumanitas. l. ult.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Aut in politia.*] Discrecam, nisi Alexander hic, & paulo post in eadem dictione erraverit, sique legendum una dictione, *impolitia*: ex A. Gellio lib. 4. cap. 12. cujus hæc verba sunt, *Si quis eques Romanus, equum habere gracilentum aut parum nitidum visus erat, impolitie notabatur.* Erat autem *impolitia*, ut ipse scribit, *quasi tu dicas incuria*, citatque in id M. Catonem, ex Festo Pom. lib. 9. cum scribit, *Impolitas*

inpolitia ¹ vel infrequentia notare, vel ² citra commoda stipendiorum exauctorare, ³ vel locum in quo tenderent in castris, adimere: illosque ⁴ sine pellibus tabernacula habere, ⁵ ut humi & sub divo accubarent, ⁶ vel ne in oppidis hybernarent, inhibere solebant: Inpolitia autem

litiis facere dicebantur Censores, cum equitiis abnegabant ob equum male curatum.

1 *Velin frequentia.*] Sic quoque legit paulo mox tanquam sint duo vocabula, ut in politia utrobique legit, cum legendum, *Infrequentia*: una dictione composita, ut videri potest ex optimis auctoribus, qui *infrequentem* peculiari appellatione vocant, qui abest à signis, ut etiam dicit Festus lib. 9. Unde Plautus in Truculento act. 2. scena 1.

Nunquam amatoris meretricem oportet causam dicere,

Quin ubi nil det, pro infrequente enim mittat militia domum.

Et Livius 1. Decad. lib. 8. *Sine commedia vagi milites in pacato in hostico erant, immemores sacramenti, licentia sola se ubi velint exantlorent: infrequentia deferant signa.* Plinius de Viris illustrib. ubi de Q. Fabio ait: *Manlium Statilium transfugere ad hostes volentem, equo & armis donatis retinuit, & Lucano cuiusdam fortissimo ob amorem mulieris infrequenti eandem emptam dono dedit.* Cincius de Re militari apud Gellium libro 16. cap. 4. *Miles cum die, qui praedictus erat, aberat, neque excusatus erat, infrequens damnabatur.* Jul. Frontinus lib. 4. *Stratagemat. cap. 1. in fin. Cron ab Lignibus (ait) in praelio Q. Petilius Cof. interfectus esset, decrevit Senatus, ut ea legio, in cuius acie Cof. erat occisus, tota infrequens referretur, stipendium ei annum non daretur, araque rescinderetur.*

COLERUS.

* Huc illud Horatianum quoque apponi meretur:

Parcus Deorum cultor, & infrequens Miles. ———

TIRAQUELLUS.

2 *Citra commoda stipendiorum.*] Ex Sueton. in Aug. c. 24. *Item, ait, alias immodeste missionem postulantes, citra commoda emeritorum stipendiorum exauctoravit.*

3 *Velin locum in quo tenderent.*] Val. Maximus lib. 2. ubi de Marcello.

4 *Sine pellibus.*] In eod. loco.

5 *Ut humi, vel sub divo accubarent.*] Non satis scio, ubi stramenta militi intra tentoria vetita sunt. Quod autem sub divo accubuerint, praedictus Valerii locus arguit, ubi tegere tabernacula pellibus prohibitum fuit. * Sunt autem contraria, in hyberna concedere, & sub pellibus esse: & item contraria, sub pellibus durare, & sub divo. Veget. l. 1. c. 3. Legendum autem cenfeo esse, *Sub divo.* Quamvis *Sub divo*, alicubi, apud Horat. & Plinium lib. 14. c. 21. legatur. Sed, meo iudicio, male.

COLERUS.

* Tacitus lib. 13. Livius lib. 10. cohortes quae signa amiserant, extra vallam sine tentoriis destituit. Val. Max. lib. 2. cap. 7. *Neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum vallis aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet.* Polyb. lib. 6. Animadvertendum tamen pristinum locum & dignitatem eis restitui solitam, bona opera Reip. navata, ut Livius scribit lib. 5. Decad. 3.

TIRAQUELLUS.

6 *Vel ne in oppidis hybernarent.*] Livius 3. Decad. lib. 6. post princ. ubi & illud quoque addit, *Neve hyberna propius ullam urbem decem millibus passuum, adificarent, & rursus alibi in eodem lib. Exercitus, quod in oppidis hybernare vetiti erant, signi sungebantur militia.*

Notati
impoliti-
tia.

teim & infrequentia notabantur hi, qui rudibus & parum nitidis armis, ¹ vel strigosiori equo & macie affecto utebantur, ² quique prædicto ad pugnam die, occasionibus quæsitis, contumacius parent: ³ quæ mora excusabat, si funeris paterni, vel sacrificii gentilis auspiciive, aut morbi fontici, vel feriarum causa, ad constitutam diem non adessent. ⁴ Qui vero arma alienasset, aut illa amisisset, propter inertiae turpitudinem, æque ac desertor morte luebat. ⁵ Apud Græcos vero militari erat jure cautum, ut qui miles scutum in acie amisisset, capite lueret: qui vero gladium, leviori pœna notaretur: quia majoris disciplinæ, se ab hoste tueri & præstare incolumem, quam cum sua perniciæ hostem perdere, semper summi duces putaverunt. Quod ⁶ Scipionis Æmiliani verbum fuit, inalle se civem

¹ *Vel strigosiori equo.*] Vide supra in verbo, aut: *impolitia*.

² *Quique prædicto.*] Gell. lib. 16. cap. 4. ex auctoritate Cincii in libro de Re milit.

³ *Quæ mora excusabat.*] Hæ omnes excusationes sunt illius ejusdem loci his verbis, *His additis exceptionibus, Nisi hunc qua causa erit, sumus familiare, feria vindemiales, & paucis interjectis, morbus fonticus, auspicium, quod sine piaculo præterire non liceat, sacrificium: amiserimus, quod recte fieri non posset, nisi ipse eo die ibi sit, jus, &c.* Ex quibus intelligis, non omnes ferias ejus rei excusationem habuisse, ut Alexander hic simpliciter scribit, sed solas *vindemiales*. Sed & ei quoque quod de morbo dictum est, ad stipulatur Livius 3. Decad. lib. 4. *Nomina*, inquit, *omnium ex juniorum tabulis excerpserunt, qui quadriennio non militassent, quibus neque vocatio iusta militiæ neque morbus causa fuisset.* Quod de morbo fontico intelligi debet ex illa Cincii sententia. Nam nec alias morbus, nisi fonticus, excusationem habet nostris legibus, ut scribitur in *l. quæstum est ff. de re jud.* quæ declarat quis dicatur *morbus fonticus*. Atque valetudinem

militiæ laboribus solvere, hincque causariam missionem fieri, cavetur in *l. 2. §. est causaria ff. de his qui not. inf.*

⁴ *Qui vero arma.*] *Ex l. desertorem, §. miles. & l. qui commeat. §. arma ff. de re milit.*

⁵ *Apud Græcos.*] Plutarch. in vita Pelopidæ. *Græcorum, inquit, leges, non qui ense, aut lancea, sed qui clypeum amisissent multo damnabant.* Idem in Prob. Laconicis, ubi de Demarato loquitur. *Apud Lacedæmonios, ait, qui scutum abiciunt, ignominia afficiuntur, qui vero galeæ thoraceque, minime.* Isocrates in oratione de pace scribit, *infames olim habitos fuisse, qui clypeum abjecissent.* Et Aristot. lib. *Moralium* 5. agens de injustis, qui tamen *πλεονέκτη* dici non possunt, quod nihil inde lucri capiant. Exempli loco ponit τὸν *πικρατὰς ἀποιδὰς Μάδεας*, id est, qui ob metum & ignaviam clypeos abiecerunt.

⁶ *Scipionis Æmiliani.*] In ejus apophthegmatis ubi de incruenta victoria. Nec absimiliter Lucullus dicebat, *Se malle vel unum civem ab hostibus Romanorum eripere, quam omnes filii res hostium vendicare:* auctore Plutarcho in vita illius.

I. Archi-

civem servare, quam multos hostes perdere. Quare Lacedæmonii ^{Archilochus} ^{à Lacedæmonis ejus.} Archilochum poetam urbe exegere, quod ^{Germani.} carmen scripserat, in quo suadere visus fuit, satius esse arma quam vitam in acie amittere. ^{F. Maximus.} Gerinanis quoque qui scutum amisisset in bello, à publico concilio & sacris arcebatur. ^{P. Scipio.} In transfugas vero, velut majori crimini obnoxios, & patriæ ac civium proditores, capitali pœna ple-
runque sævitum est. Hæreniū semper venia indigni fuisse, sicut prodicionis insimulati. ^{P. Scipio.} Quamvis Q. Fabius Maximus illorum, qui contra religionem jurisjurandi ad hostes transfugerant, dexteras amputari mandavit, hoc animadversionis metu sub disciplina & in officio fore arbitratus. A. Publio tamen Scipione in perfugas & fugitivos fuit acerbè consultum. Siquidem ex Romanis qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferri: nominis vero

1 *Archilochum poetam.*] Plutarch. in apophthegmatis Laconicis, ubi & carmen ipsius in eam rem ascriptum, uti etiam Aristophanes in ea fabula, cui titulus est εἰρηνη, & Strabo lib. 12. Sextus Empiricus l. 3. Pyrrhonorum, quod hujusmodi est.

Ἀσπίδι περὶ σπῆναι περὶ ἀγῶνι, λῶ
τοῦτο δὲ μέγα

Εἴ τις ἀμείμιον κλέπτειν ἐκ ἰθὺ-
λων.

Quod sic traduxit Erasmus Chiliad. 2. cent. 2. cap. 97.

Scuto aliquis gaudet Sætorum, ego quod bene pulchrum

Deservi nolens inter opaca rubi.

Sic autem interpretes Strabonis, *Criminis expertem clypeum, non sponte reliquit,*

Cum bene Thænneos dimico apud Sætor.
Lilius item Giraldus sic in historia poetarum dialogo 9.

Atque aliquis Sæton clypeo nunc latui abibet,

Quem liqui nolens in loca plena rubi.
Philostatus autem lib. 2. de vita Apollonii hanc fuisse sententiam Archilochi dicit, quod abicienti cly-

peum alius dari rursus potest nihil priore deterior.

2 *Germanis.*] Corn. Tacitus in lib. de Moribus Germanorum non multo post prine.

3 *In transfugas.*] Livius 3. Decad. lib. 4. *Recepti, inquit, perfugas, quos cum Romanis misisset Consul, virgis in comitio cæsi omnes ac de saxo dejecti.* Et hi quoque nostris legibus capite puniri debent. *l. proditores. ff. de re milit.* Et alibi dicitur eos vivos exurendos in *l. aut damnatum. §. hostes. ff. de pœnis.* Eoque, ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere licet. *l. ejusdem. §. ult. ff. ad l. Cornel. de fisa.* De quo Plutar. in Catone Censore. Sed & is, qui volens transfugere, apprehensus est, capite puniatur. *l. 3. §. Et is, qui ff. de re milit.*

4 *Quamvis Q. Fabius Maximus.*] Valerius Maximus lib. 2. c. item 2. & Frontinus Stratagematum lib. 4. cap. 1. Plutarch. in vita illius.

5 *A. Publio tamen Scipione.*] Scilicet Africano priore, ex Livio 3. Decad. l. 1. c. ad fin. & Val. Maximo ubi nuper citavimus.

Aphri- vero Latini, securi percuti jussit. ¹ Posterior *Aphricanus*
cannus transfugas bestiis objecit, ² Paulus *Æmylius* elephantis.
poste- ³ Gerinani arboribus suspendunt, ignavos & imbelles pa-
rior. lude mergunt. ⁴ Qui vero captivi in hostium potestate sua
Paulus desidia venissent, his arma & ordo militandi mutatus fuit,
Æmy- ut equites in peditum, pedites in funditorum alas transcriberent,
lius. utque locum extra castra assignatum, vallo & fossa
Dom- non communirent. Quare Domitius Corbulo à Nerone
tius in Armeniam missus, duas alas & tres cohortes, quod ho-
Corbu- sti cesserant, extra vallum sine munimento tendere jussit.
lo. ⁶ Artaxerxes Medum qui transfugerat, & rursus rebellarat,
Artaxer- pro insigni ignomina jussit scortum capite circumferre nu-
xes. dum. ⁷ Qui etiam summis ducibus siquid deliquissent, ignominia loco detractas vestes flagellari, & pro capite depilando tiaram depilari jussit. Titus Vespasianus tam severæ disciplinæ fuit, ut militem ab hostibus captum qui solutis vinclis ad castra refugerat, ultra militare non siverit, nec illi arma crediderit, quod vivus ab hostibus capi permiserit. ⁸ Sertorius vero, ut disciplinam exemplis stabiliret, cohortem propter obscenitatem morum & immodicas rapinas ad unum interfecit. Daci cum male pugnassent, hac fuere ignominia notati, ut cubantes capita loco pedum ponere, & ministeria uxoribus præbere cogerentur. ⁹ Xerxes quoque ut Babylonios, quorum ductu defectiones ad hostes fiebant assidue, reprimeret, cavit edicto uti arma ne fer-

¹ *Posterior Africanus.*] Valer. ubi supra, & L. Florus Epit. Livii l. 5 r.

² *Paulus Æmylius.*] Idem ibidem.

³ *Germani arboribus.*] Corn. Tacitus, de Moribus Germanorum, cujus hæc verba sunt, *Proditues & transfugas arboribus suspendunt, ignavos & imbecilles & corpore infames cerno ac palude, injecta insuper cruce, mergunt.*

⁴ *Qui vero captivi.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 2. tum ubi loquitur de Calphurnio, tum ubi de L. Martio, dum denique ubi de Cotta. Frontinus lib. 4. cap. 1. ubi de ipso Cotta, & Li-

vius 3. Decad. lib. 5. eod. loco, quem adjiciemus infra eod. cap. paulo ante fin.

⁵ *Utque locum.*] Hæc usque ad clausulam, *Artaxerxes*, sunt Corn. Taciti lib. 13. & Julii Frontini lib. Strateget. 4. cap. 1.

⁶ *Artaxerxes.*] Plut. in vita illius.

⁷ *Qui etiam.*] Idem auctor in apophthegmatis ipsius Artaxerxis.

⁸ *Sertorius vero.*] Plutarchus in vita illius.

⁹ *Xerxes.*] Ex Plutarcho Cælius Rhod. lib. 8. cap. 1.

ferrent, sed cauponæ indulgerent, tibiis psallèrent, scorta alerent. Sicut ¹ Leontini, ne res novas molirentur à Phalaride convivii & vinolentiæ relictæ sunt. ² Cyrus quoque Lydis superatis, cum essent infidi & damnosi, imperasse fertur ut dimissis armis, jocis & nequitiae vacarent, talaresque tunicas ferrent. Ideo ³ Lydius ornatus, mollis & parum virilis habitus: quod ⁴ de Aristodemo tyranno proditur, qui optimatum filios, nequid contra se moliri possent, calamistratos incedere, & tortis crinibus ornari, talares pictasque tunicas induere jussit. Severius Romani: nam Cato ⁵ in Hispania contra continuas defectiones salubri remedio providit ne desciscerent, ut oppidorum moenia sub idem tempus dirui juberet. ⁶ Legionem autem licentia corruptam, quod Rhegium, in cujus præsidio erant, occupassent, Genucius consul millia hominum quatuor exautoravit totam, & in foro percussit. ⁷ Sæpius vero exilium, ut relegati, & capite minuti procul à lare senescerent, & ita

¹ *Leontini.*] Diogenianus in Collectaneis enarrans illud adagium ἀσόντος ἀπὲρ τὰς κεφαλὰς. id est, *Semper Leontini juxta crateres*, vide & Erasimum Chil. 1. cent. 3. c. 22. & Rhodiginum lib. 7. cap. 10.

² *Cyrus.*] Herodotus l. 1. Hincque Suidas refert natum adagium Λυδὸς κεφαλὴ, id est, *Lydis cauponatur*: quoniam etiam illis devictis ex Croesi consilio Cyrus imperaverat, ut cauponiam exercerent, neque traherent arma, de quo Erasimus Chil. 2. cent. 6. c. 96. idemque Rhodiginus l. 20. c. 14.

³ *Lydius ornatus.*] Nonius Marcellus de doctorem indagine auctoritate Plauti & Varronis.

⁴ *De Aristodemo.*] Dion. Halicarn. l. 7. non adeo longe à principio. Plur. autem in lib. de Claris mulieribus, tradit hunc Aristodemum suasisse civibus Cumanis ut optimates & potentiores omnes ex civitate pellerent.

⁵ *Cato.*] Jul. Frontinus lib. 1. Stratagem. cap. 1. in princ.

⁶ *Legionem autem.*] Livius 3. Decad.

lib. 8. in Oratione Scipionis, *Rhegium*, inquit, *quondam in præsidium missa legio, interfectis per scelus principibus civitatis, urbem opulentam per decem annos tenuit: propter quod facinus tota legio millia hominum quatuor in foro Roma securi percussi sunt.* Valerius Maximus lib. 2. c. 2. *Sed cum aliquoties Senatus pro militari disciplina severe excubnerit, nescio an tunc præcipue, cum milites, qui Rhegium injusto bello occupaverant, mortuoque duce Bubelio, M. Casinum, scribam ejus, sua sponte imperatorem delegerant, carcere incluserit, ac M. Furio Flacco Trib. plebis denunciante, ne in civis Romanos adversus morem majorum animadverteret, nihilominus propositum executus est. Caterum, minore cum invidia ut id perageretur, quinquagenos per singulos dies virgis caesi, securi percussis, eorumque nullum sepultura mandari, mortemque ingeri vetuit.* Florus Epitome Livii lib. 15. *Legio Romana, quæ Rhegium occupaverat, obseffa, deditione facta securi percussa est.*

⁷ *Sæpius tamen exilium.*] Ut de militibus

ita ignominiam finirent, ignavis & contumacibus datum comperimus. ¹ Marcellus autem, milites, à quibus orta esset fuga, quique pavore signa reliquissent, sequenti pugna inter primas acies frequenter induxit, ut quod ignominiae acceperant, aliis praelii periculo expiarent. Fuit illa etiam nota ignominiae non parva, quali ² Calphurnius Piso consul & demum ³ Octavius Augustus affecit milites, ut tunicatos discinctosque per totum diem cum decempedis plerumque cespitem portantes, ante praetorium stare, vel obsoleta toga & tunica discincta, nudis pedibus ante principia adesse juberent, vel ut ⁴ fossam fodere discincti cogarentur: ut eo habitu & specie deformi in omnium conspectu praeseferrent insignem memoriam flagitii ignominiaeque acceptae. Est autem ⁵ decempeda, lignum quo latifundia metiuntur, & in partes dividunt, oblongum pedibus decem. Tametsi diverso quisque more agros metiri soleat: quippe ⁶ in Aegypto aestuaria & fossas funibus metiuntur, aut passibus, ⁷ in Hispania jugis, ⁸ in Campania versibus, ⁹ circa Persidem schoenis & ¹⁰ parasangis: alibi pertica, cui nomen ¹¹ Acæna:

De-
cempe-
da. A-
grorum
apud
alios
alia
dimen-
sio.

agrico-

litibus, qui cladi Cannensi superfuerant, iisque in Siciliam relegatis extat apud Livium Decad. 3. lib. 5. Idemque de exercitu Cn. Fulvii, qui in Apulia foede caesus fugatusque erat, ejusdem Decad. lib. 6.

¹ *Marcellus.*] Livius 3. Dec. lib. 7. cujus hæc verba sunt, *Imperator* (de Marcello loquitur) *pronunciavit eos, à quibus orta pridie fuga esset, cohortesque, qui signa amisissent, se in primam aciem induciturum.* Plutarchus autem in vita illius, ita de hac re loquitur, ut illi ipsi milites, qui fugerant, in primam educi aciem ab ipso Marcello impetrarunt.

² *Calphurnius Piso.*] Val. Maximus lib. 2. cap. 2.

³ *Octavius Augustus.*] Suet. in vita illius c. 24.

⁴ *Fossam fodere.*] Nam & Plutarch. in Lucullo tradit, *Consuetam quadam eos, qui fugerant, signomina affecit. Illos enim interioribus tunicis solutis indutos, sub*

oculis militum duodecim pedum fossam cavare iussit.

⁵ *Decempeda.*] De hac Cicero Philipp. 14. & Acad. 4. & in Orat. pro Milone: Acron ad Horat. Carmin. lib. 2. Ode 15. *Decempeda*, inquit, *regula est decem pedum ad quos ab artificibus sabrice mensura colligitur.* Hincque *Decempedator*, qui scilicet *decempeda* metitur apud Ciceronem Philipp. 13.

⁶ *In Aegypto.*] Herodotus lib. 2.

⁷ *In Hispania.*] Varro lib. 1. de Rustica, cap. 10. in princip.

⁸ *In Campania.*] In eodem loco, ubi declarat quantum versus contineat.

⁹ *Circa Persidem.*] Plin. lib. 6. c. 26. apud quem (ut & hoc loco) *Schemos* funem, quo viam metimur significat, ut habet Athenæus lib. 3. cap. 21.

¹⁰ *Parasangis.*] Ut ipsi Persæ: apud eundem, & Herod. lib. 6. & Festum Pomp. lib. 14.

¹¹ *Acæna.*] *Acæna* agros metiri in Aegypto

¹ agricolæ jugeribus, nonnulli stadiis metiri solent agros, camposque. Lucius vero ² Calphurnius Consul, haud ab-
 mili exemplo præfectum equitum, ³ quod arma hosti tra-
 didisset, laciniis abscissis, discincta tunica, & nudis pedi-
 bus ad principia per omne tempus militiæ adesse iussit. Fertur ⁴ Pescennius Niger, ob subtractum gallinaceum
⁵ commanipulones hac affecisse ignominia, ne focum face-
 rent, neve cocti quid obsonii sumerent, sed pane & fri-
 gidis vescerentur. ⁶ Tiberius vero nimis severe: nam
 prætorianum militem ob subtractum pavonem capite pu-
 nivit. Militem vero militiæ gradu deicere, aut ⁷ exau-
 ctore, vel ⁸ equum illi adimere, ipsumque ⁹ vitibus aut

*L. Cal-
phur-
nius.*

*Pes-
cenn-
ius
Niger
in sur-
ta mi-
litem.
Tibe-
rius.*

virgis

Ægypto incipit primum Thessalus quidam, nomine ab re indito, quia cognoscentibus singulis agri sui modum, sublatæ sunt cædes, unde nuncupata Aœna quasi *οὐκ ἔσται αὐτῷ τὸ καί-ναι*. Hinc & Pelasgida vocavit Aœnam Apollonius Argonauticôn tercio, veluti ab Pelasgis repertam, id est à Thessalia. Cælius Rhodigin. l. 7. c. 29.

¹ Agricola.] Intellige Romani ex Varrone l. 1. de Re rust. c. 10. ubi etiam declarat quid jugerum continet.

² Calphurnius.] Valerius Maximus libro secundo, cap. 1.

COLERUS.

³ Quod arma hosti tradidisset.] Vide ff. 3. §. Miles qui in bello. Seneca lib. 4. *Arma sua perdidit. Hoc excusari non poterat nisi rapisset aliena.*

TIRAQUELLUS.

⁴ Pescennius Niger.] Spartianus in vita illius.

⁵ Commanipulones.] Hac voce utitur Spartianus, pro militibus ejusdem manipuli.

⁶ Tiberius.] Ex Sueton. in vita ipsius. cap. 60. Sed & Avidius Cassius de quo supra eodem c. locuti sumus, milites qui per vim aliquid provincialibus abstulissent, in illis ipsis locis, in quibus peccaverant, in crucem sustulit, ut tradit Volcatius Gallicanus in vita ipsius. Polybius autem

de Romana militia scribit eum fuisse cædi, qui furto quippiam è castris sustulerit. M. Cato memoriz prodidit in furto comprehensis inter commilitones dextras esse præcisas: aut si lentius animadvertere voluissent in principes, sanguinem missum. Quod & ex eo repetit Jul. Frontinus Stragematon lib. 4. cap. 1. Nostis legibus. qui aliena arma surripuit gradu militiæ pellendus est, l. 3. §. 1. & §. qui aliena. ff. de re milit.

⁷ Exauctore.] Sueton. in Augusto cap. 24. Vlpianus in l. 2. §. ignominia. ff. de his qui not. infam. & alii scriptores ubique.

⁸ Equum adimere.] Livius 3. Decad. lib. 7. In equestribus quoque notio eadem servata causa: sed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. Illis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cæmensium legionum equites in Sicilia erant. Et 4. Decad. lib. 9. Catonis & aliz quidem acerbz orationes extant in eos, quos aut senatorio loco movit, aut quibus equos ademit.

⁹ Vitibus aut virgis cadere.] Romanos milites vitibus, extraneos virgis cadebant ex militari disciplina, ut observavit Africanus minor. Florus Epito. Livii 57. de quo & Plutarchus in Galba. Tacitus lib. 1. & lib. 5. Plinius lib. 14. c. 1.

1 vel

virgis cædere, ¹ vel equo detrahare, ² vel hastas dare jubere, quæ ³ censio hastaria dicta est, hæc & ejusmodi, non pro levi noxa, sed pro acri delicto magnæ animadversionis loco à ducibus inferri solita sunt. Hastas dare jubebantur milites, quibus propter probra ignaviæ & luxuriæ hasta adimebatur. Etenim, sicut gloriæ causa fortes viri donabantur hasta pura, hi qui primum victores in prælio fuissent: ita ignavis & contumacibus adimebatur. Hoc notabat, tanquam spes merendi stipendia illis adempta foret. Quinetiam ⁴ militi obeso & præpingui, quod cutem nimis bene curasset, & nimia sagina gravis esset, aliquando equum duces ademere: id quod magnum ⁵ Agesilaum fecisse legimus. ⁶ Augustus tamen his qui majores ⁷ quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illosque velut emerita militia dimisit. ⁷ Apud Thuriōs lex erat militaris ut

*Censio hastaria. Ha-
stas dare vel adime-
re.*
*Milites obesi. Age-
silau. Augu-
stus. Emeri-
torum atus.*
Thurii.

CON-

¹ *Vel equo detrahare.*] Supra in verbo, Equum adimere.

² *Vel hastas dare.*] Ex Festo Pompejo lib. 3. ubi de Censione hastaria. Adde: *vel etiam illorum hastas diffingere*: ex Ammiano Marcellino lib. 25. loquente de Juliano puniente Tertiānos equites, quod legiones deseruissent prælio adversus Persas, cuius hæc verba sunt, *Ad indignationem justam imperator erectus, ademptis signis hastisque diffractis, omnes eos, qui fugisse arguebantur, inter impedimenta & sarcinas & captivos agere iter imposuit, ductore eorum, qui solus fortiter decertarat, alia turme apposito, cujus tribunus turpiter prælium deseruisse convincatur.*

³ *Censio hastaria*] Fest. Pompejus ubi supra.

⁴ *Militi obeso.*] Gellius lib. 7. cap. ult. *Nimis, inquit, pingui homini & corpulento Censores equum adimere solitos, scilicet minus idoneum ratos esse, eum tanti corporis pondere ad faciendum equitis munus.* * Et adde, à Gallis omnes qui juvenis zonæ mensuram

ventre excederent multari, scribit Strabo lib. 4.

COLERUS.

* Huc refero, quod Festus scribit: *Censuram facere dicebatur Censuram multam equiti irrogabat.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Agesilaum.*] Agememnon id primum fecisse dicitur. Plut. in Agesilao.

⁶ *Augustus.*] Sueton. in vita illius cap. 38. in fin. ubi tamen in codicibus, qui circumferuntur, *quinque & triginta* legitur.

COLERUS.

⁷ *Quinque & quadraginta.*] In omnibus libris legitur: *Quinque & triginta.* De qua ætate non male cogitandum esse, monet Beroaldus. Nam ad usque annum 45. aut ut alii volunt, 47. juniores vocabantur.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Apud Thuriōs.*] Diod. Siculus lib. 12. ubi recenset leges Charondæ, eorum legislatoris, & diximus in nostris II. Connubialibus libro 3. capite 62.

I Nemo

contumax miles, desertor vel transfuga, muliebri veste amictus, ob ignominiam vinctus teneretur. Spartanis ^{Spartani.} tam severa militiæ disciplina fuit, ut miles qui in acie scutum amisisset, capite lucrit. Idem probro milites aut ignominia notabant. Qui probro notabatur, eum nemo igne, ¹ nemo alloquio impartivit. ² Ignominia notabatur, ³ qui fugax esset, desertor aut transfuga. ⁴ Apud Ægyptios ^{Ægyptii.} qui milites ordines reliquissent, aut dicto non parerent, vel injussi in castra rediissent, de gradu dejecti, ad inferiorem redibant statum. ⁵ Si vero ducis consilium hostibus palam fecissent, lingua mulctabantur. Fuitque moris ⁶ apud Syracusanos, ut hipparchi, hoc est, equitum præfecti, ^{Syracusani.} militum nomina in tabulis scriberent, illorum, qui in acie ordines deseruissent, ut post prælium pœna notarentur. ⁷ Quod & Xerxes fecisse dicitur, ut virtutis & ^{Xerxes.} ignaviæ cuiusque testis & spectator esset. ⁸ Cyrus ^{Cyrus.} autem quem militem extra ordinem invenit, quique prodicionis causa dedisset terga, capite punivit. Nec prætermittendus est ⁹ Agefilus: qui quum in bello Peloponnesiaco ^{Agefilus.} quosdam Asiaticos in veste munda & nitida, corpore vero desides videret & ignavos, ea affecit ignominia, ut vestibus nudatos per castra incedere cogeret, illorumque amacula fortibus viris, quorum in bello virtus enituit, dono daret. ¹⁰ Hoc quoque loco pœnæ militaris fuisse traditur,

¹ Nemo alloquio.] Valerius Maximus libro 2. capite 2. ubi de L. Calpurnio.

² Ignominia.] Hæc & superiora proxime posita sunt Plutarch. in Agefilao.

³ Apud Ægyptios.] Diod. Siculus libro secundo, cap. 3.

⁴ Si vero ducis.] Ibidem paulo post.

⁵ Apud Syracusanos.] Vide Thucydidem in bello Peloponnesiaco & Plutarch. in Nisia.

⁶ Quod & Xerxes.] Herod. lib. 7.

⁷ Cyrus autem.] Cyrus quidem apud Xenophontem Pædæ libro quin-

to, legas, milites laudasse, qui se in ordine continerent: at illos qui sese gradu deiecerant punientem, non reperio. Sane idem libro sexto, inquit, Si quis avertatur volens excedere, morte plectatur.

⁸ Agefilus.] Agatharchides lib. rerum Europæarum 27. & ex eo Athenæus lib. 12. cap. 28. Xenophon libro tertio Rerum Græcarum. & in ea de laudibus Agefilai. & Plutarch. in ejusdem vita.

⁹ Hoc quoque loco.] Gellius lib. 10. cap. 8. Sed & apud Julium Frontinum lib. 4. Stratagematôn cap. 1. memoriæ traditur, in furto comprehensis

Mili-
tibus
præter
modum
auda-
cibus
vena
solue-
batur.
Ordo
anim-
adver-
sionem
in mi-
lites.
Igne-
minia
solutio.

ditur, jubere ignominia causa militibus audacioribus, qui nec animi nec consilii satis haberent, venam solvi, quæ non tam pœna, quam medicina fuit, ut superflua sanguinis parte defluxa, se magis intra gyrum rationis continerent. ¹ Illud quoque notandum, quod inter animadversiones militares levissima est admonitio, castigatio minor, deprensa major, ² ignominia maxima. Ideo milites in quos lege militari, castigatione aut admonitione animadversum est, non propterea ignominia notati erant. ³ Quodque milites quamvis gravi ignominia affecti essent,

si ta-

hensis inter commilitones dextras esse præcisas: aut si *lentius*, sive, ut ego lego, *lenius* animadvertere voluissent in principes, sanguinem missum, de quo vide Plutarch. in Lucullo. Hincque alludit illud Ciceronis lib. 1. epist. ad Attic. epistol. 11. *Nam & illud non nobis obest, videri nostrum testimonium non nobis obesse: missus est sanguis invidia sine dolore.* Et rursus lib. 6. epistol. 111. totius operis, *hic Ap-
pine, cum iñ ἀφαιριστὸς provinciam curavit, sanguinem miserit, quicquid potuit detraxerit.*

¹ Illud quoque notandum.] Festus Pomp. libro quarto. *Deprehensa*, inquit, dicitur genus militaris animadversionis castigatione major: ignominia minor. * De admonitione autem Cicer. lib. 2. de Orat. *Tum objurgatio, si est auctoritatis, tum admonitio, quasi lenior objurgatio.* Et Sueton. in Aug. c. 38. *Atque ex improbatissimis aliis pœna, alios ignominia notavit: plures admonitione, sed varia.* Et huc refertur potest quod idem scribit in Claudio c. 16. ipsum Claudium in Censura, quam gessit, quempiam corruptelis adulteriisque famosum nihil amplius, quam monuisse, ut aut parcius atque indulgeret, aut certe cautius.

COLERVS.

* Miror, huius poëtz non fieri alibi mentionem, præcipue ff. l. 3. §. 1. de Panis. Neque etiam ibi (apud

Festum) ausum cum JC. viro docto, & multæ lectionis, legere *Depensa*. Eset enim illa multa specialis, & minime huc referenda.

² *Ignominia maxima.*] *Ignominia*, inquit Nonius, *nomini tantum nota est.* Vid. & Isidorum lib. 5. cap. 27. Cicero apud Nonium: *Censoris iudicium nihil fere damnato adfert præter ruborem: itaque ut omnis eajudicatio versetur tantummodo in nomine, animadversio illa ignominia dicta est.* Vide & ff. l. 131. & 244. de verb. signif.

TIRAQUELLUS.

³ *Quodque milites.*] Livius 3. Dec. libro quinto non multo post princip. in oratione ejus qui pro militibus Cannensis cladis reliquis, *Nunc deteriore conditione sumus, quam apud patres nostros fuerant captivi: quippe illis arma tantum, atque ordo militandi, locusque in quo tenderent in castris est mutatus, quæ tamen semel narrata Reipublica opera, & uno felici prælio recuperarunt.* Valerius Maximus libro secundo, cap. item 2. scribit, *Romanos decrevisse, ut ex captivis, qui a Pyrrho rege remissi fuerant, qui equo mœnerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur: neve quis eorum intra castra tenderet, neve locum extra assignatum, vello aut fossa cingeret, neve tentorium ex pellibus haberet: recursum autem iis ad pristinum militiam ordinem*

si tamen ad officium redeunt, semel atque iterum bene navatam reipublicæ operam præstitissent, singulaque aut bina ex hostibus spolia retulissent, aut digno aliquo facinore flagitii labem abolevisent, tunc demum uno atque altero felici prælio priori culpa correctæ, & oblitterata memoria dedecoris, noxa atque ignominia soluti, & in eo quo prius erant gradu restituti, pristinam dignitatem, & honoris gradum, quibus antea functi erant, quandoque reciperent. Notatumque & illud est, perraro bis delictum imperatores venia dignum putasse: quia juxta verbum ^{Lamachi summi ducis} Lamachi, non est in bello bis errare, ubi si quid offenditur perperam temeritate vel infcitia, emendari non potest: parvaque in bello offensa, magnarum sæpe rerum momenta facit.

ordinem proposuerunt, si quis bina spolia ex hostibus tulisset. Et quod de binis hostium spoliis hic dicitur, probatur ex Jul. Frontino Stratagematōv l. 4. cap. 2. cujus verba attulimus supra.

¹ *Notatumque.* Nōstris legibus licet tyroni adhuc disciplinam ignorantem ignoscatur l. 3. §. si plures ff. de re milita. tamen si bis peccaverit, poena competentem afficitur. Item desertor, si in urbe inveniat, capite puniri solet: alibi apprehensus ex prima defectione restitui potest: iterum deserendo capite puniendus est. l. non omnes. §. desertor. eod.

² *Lamachi.* Plutarch. in Apoph-

thegmatis imperatorum, Lamachus, inquit, quandam turme ducem in errorem lapsam objurgabat, qui cum dixisset, Se postea, nunquam id esse futurum. Atqui non est in bello, inquit, bis peccare. ἀμαρταν ἐν ἔσυνθῃ οὐ πολὺν. Sed & Catonis sententia est apud Vegetium de re milit. lib. 1. c. 3. In aliis rebus, si quid erratum est, potest postmodum corrigi. Prætorum delicta emendationum non recipiunt, cum statim poena sequatur errorem. Aut enim confestim perierunt, qui ignave imperiteque pugnaverunt, aut in fugam versi, victoribus ultra pares esse non audent.

CAP. XIV.

Quæ solennia in Herculis sacro ad aram Maximam servabantur, & quæ apud exteros, quæve ara Herculis Roma fuerint.

¹ **P**OST urbem conditam ^{Ara Maxima dicta Herculis.} Romulum urbis auctorem sacra Græco Herculi ara illi erecta, quæ Maxima dicta

TIRAQUELLUS.

¹ *Post urbem conditam.* De hoc cap. 14. lib. 2. vide L. Gyraldi judicium,

Syntagmate 17. historiarum Deorum gentilium, fol. 450.

² *Romulum.* Livius 1. Decad. l. 1.

A a

& de

Jupi-
ter In-
ventor.
Mar-
thonii.
Potitii.
Pina-
rii.

dicta est, ut ab Evandro constituta erant, fecisse, eaque posteris mansisse, literis proditum est. Quæ ara ante Romulum religiosissima fuisse traditur, eamque ipsum Herculem ¹ Jovi Inventori, si amissas boves reperisset, dedicasse fama vulgavit. Hoc enim sacrum ² Evander instituit primus post Marathonium, qui primi divinos honores Herculi dedere: Potitius & Pinarius, qui ex clarissimis familiis ea loca incolebant, ad sacrum adhibitis. Traditumque memoriæ est, Potitios sacris præsto fuisse: & propitiato Deo, extis solennibus depastos: Pinarios vero extis adæsis ad reliquam dapem venisse, inde institutum mansisse, ne extis solennibus vescerentur in posterum: ipsique Potitii, eorumque posterii, ab Evandro edocti, multis post tempestatibus antistites templi sacris & caeremoniis præfuere: ³ donec sublata Potitia gente, servis publicis tradita sunt: ⁴ Appius enim Claudius censor, sublato Potitiorum genere, cui ad aram maximam familiare id sacerdotium fuit, servis quos docuerat, sacra delegavit. In quo id traditur mirum, ut triginta puberes, qui reliqui Potitiæ familiæ manserant cum omni stirpe intra annum extincti fuerint. Ipseque Appius hujus auctor facinoris, ob hoc admissum in extremum vitæ exitium perne lapsus sit: & sive casu, sive consilio deorum immortalium, luminibus orbatus, calamitosam vitam egerit.

Fuit

App.
Claudius
faci-
nus.

& de hac Ara Maxima Herculis Virgilius lib. 8. *Æneid.*

Et domus Herculei custos Pinaria sacri,

Hanc nam lucostatuit, quæ Maxima semper

Dicetur nobis, & erit quæ Maxima semper.

¹ *Jovi Inventori.*] Dionysius Halicarnassensis lib. 1. & Lactantius l. 1. cap. 2. eundem ex Ennio, ut puto, *Deum hominumque repertorem* vocat.

² *Evander.*] Hæc usque ad versic. *Donec*, sunt Livii l. Decad. lib. 1.

Valerii Maximi lib. 1. cap. 2. Macro-
bii lib. 3. Saturnal. cap. 6. Fest. Pom-
peii lib. 24. ubi de Potitio loquitur.

³ *Donec sublata.*] Livius ubi supra, & rursus ejusdem Decad. 1. lib. 9. Et Lactan. lib. 2. c. 8.

⁴ *Appius enim Claudius.*] Hæc usque ad versic. *Fuit autem*, sunt Livii d. lib. 9. Valerii Maximi lib. 1. cap. 2. statim post princip. Lactanti ubi supra, & Servii in lib. 8. *Æneid.* enarrantis eum locum,

Tum lecti juvenes certatim, ara que sacerdos

Viscera ossa, scripta tabularum. —

1 Fuit

¹ Fuit autem hæc ara in Capitolii faucibus, juxta Carmentalem portam, & forum boarium: in qua proprium erat, ^{Sacrificium.} ut ^{Care-}juvencus indomitus sua Herculi victima mactaretur: ^{monia} ^{solemn-} ^{es in} cui, & Fauno, viam profecturi, sacrum facerent. ^{ara Ma-} ^{xima} ^{Hercu-} ^{lis ob-} ^{servari} ^{solita.} In qua propria quædam huic aræ debita solennia, præter aliorum instituta mansere, quæ præterire non erat fas. Siquidem in ea prætor, aut pontifex qui rem divinam facit, ^{solita.} sola lauro, nec alia coronatur fronde. Cumque mulie-

¹ Fuit autem hæc ara.] Scilicet Herculis, de qua dictum est supra eod. l. c. 4. & 12.

² Juvencus indomitus.] Virgil. quo loco mox citabitur auctor. lib. 8. Æneid. promiscue tauri & bovis meminit, ubi factum Herculi ab Evandro rege sacrificium indicat. Ego reperio apud Livium Decad. 1. libro primo bove eximia capta de grege sacrum Herculi ab Evandro rege institutum: eam vero Servius quinquennalem ait, id est, perfectæ ætatis: robur enim bovi in quinquatru asservit Plinius lib. 8. cap. 45. Igitur cum hic ait, juvenum indomitum victimam fuisse, vide an satis recte positum sit. Dicitur enim juvenus qui jam ad agrum colendum jurare potest, ut Varro scriptum reliquit. Nihil tamen in hoc est periculi, postquam ex lib. linguz Latine 4. idem Varro auctor fuit Alexandro juvenum scribendi: etsi quinquennis bos capi solita est, ab ea juvenæ non abhorret appellatio, cujus in foemineo sexu mentio est apud Varronem de emendatione: ibi con-tendo: Est enim Gentium ritibus observatum, marem hostiam Deo mactulo & foeminam Dez foemine sacram facere.

³ Cui & Fauno.] Festus lib. 14. sic habere visus est quibuidam, Profecturi viam, Herculi aut Fauno sacrificabant: ubi tamen sic alias legitur, * Propter viam su sacrificium quod est proficiscendi gratia Herculi aut Fauno, qui scilicet idem est Deus. Verum ex priori scripto fecisse de Jano Fauno videtur Alexan-

der: quod si non est, nescio quem in eo sequatur auctorem. Sane, quod de Hercule proditur, ex eo est, quod cum equos nobilissimos haberet, pedes semper incesse-rit, ut ait Servius ad illud Æneid. 7.

Ipse pedes tegmen torquens immane leonidis

Terribili impexum fesa cum dentibus albis,

Indutus capiti. —

COLERUS.

* Hæc scilicet est salva & inviolata lectio, adtestante etiam Macrobio. De illo sacrificio propter viam, dixi aliquid, in Curis nostris Juvenilibus. Tu, si libet, adito.

TIRAQVELLVS.

⁴ In qua propria.] Vt patet ex seq.

⁵ Sola lauro.] Lilius Gyraldus 17. Syntagmate sic ait, Ad aram Maximam Herculi sacra qui faciebant, sola lauro soliti coronari à quibusdam traduntur, qui tamen Virgilio auctoritate convincuntur, ubi sic ait l. 8. Æneid.

— *Herculeæ bicolor cum populus umbra*

Velavitque comas, foliisque innexa pendens.

Et paulo post,

Populeis adsunt evincti tempora rami.

Solenne etenim in sacris omnibus erat, se frondibus, numini, cui fiebant, sacris, ornare. Populæ autem sacram Herculi pueri sciunt. Verum quod hic Alexander posuit non sine auctore scriptum est post Macrobi. l. Saturnal. tertio.

mulieribus adesse sacris & rem divinam facere omnibus fere liceat: ¹ Herculis tamen sacrificio adesse, vel extra tangere, aut vesci, aræve admove manu, aut solennia videre, religio non sinebat. Et quum in sacrificiis deorum, qui rem divinam facit, ² capite operto numina adire, adorantesque veste ad caput obducta sacris interesse debeant: ³ apud Aram Herculis Maximam, dum sacra fiunt, dumque litatur, omnes capite aperto & invelatos esse decet. ⁴ In qua præter aliorum morem, nec lectisternium fieri, nec pulvinar fuscipi poterat: ⁵ quibus quoque sacris servatum legitur, ut sedentes epulis vescantur solen-

De hoc
cap. 19.
& 22.
huius
lib.

¹ *Herculis.*] Silius Italicus lib. 3. Punicorum describens sacra & templum Herculis Gaditani sic cecinit.

Tum quæis sis & honos adyti penetralia nosse

Formineos prohibent gressus, ac limine curant

Setigeros arcere fues. —

Vide Plut. Problem. cap. 60. Propertius lib. 4. Elegiarum ad Herculem.

Maxima qua gregibus devota est ara repertis,

Ara per has, inquit, Maxima facta manus:

² *Hæc nullis unquam pateat veneranda puellis,*

Herculis eximii ne sit inulta sis.

³ *Capite operto.*] Macrobi. lib. 3. Saturnal. cap. 12. ex Cornelio Balbo, Varrone & C. Basso ritus rationem excutit. Virgil. lib. 3. Æneidos.

Et capita ante aras Phrygio velamus amictu.

Servius in eundem eodem lib. 3.

Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum

Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.

Sacrificantes, inquit, omnibus diis soliti sunt caput velare, ne se inter religionem vagis aliquid offerret obtutibus, excepto tantum Saturno, ne numinis imitatio esse videretur. Et lib. 2. in eum locum.

Fatale aggressi sacro avellere templo

Palladium. —

Plutarch. Problem. cap. 10. huius rei multas rationes affert, & c. sequ. alias quoque multas, cur Saturno capite aperto immolabant, & iterum cur Honori capite quoque aperto rem divinam faciunt. Fest. Pomp. lib. 17. ubi de Saturnia Italia. Saturni inquit, dicebantur, qui castrum in moeclio Capitolino incolebant, ubi ara dicata ei Deo ante bellum Troianum videtur: quia apud eum supplicat apertis capitibus. Nam Italici, auctore Ænea, velabant capita, &c. Fulgentius ad Chalcidium ait: pallium quo sacerdotes caput tuebantur, ut sacrificium accessissent, Tutulum fuisse dictum: unde Tutulati dicti fuere, de quibus Varro lib. 6. de lingua Latina.

³ *Apud aram Herculis Maximam.*] Macrobius Balbi & Varronis auctoritate lib. 3. Saturn. cap. 12. Quare autem Maxima dicebatur discas ex Dionysio Halicarnassæo l. 1. Et Servio l. 8. Æneid. ibi, — *Araque sacerdos*

Viscera iosta ferunt taurorum, — Et hanc quoque ita vocatam scribit Livius l. Dec. lib. 9.

⁴ *In qua præter.*] Servius ad 8. Æn. ibi, — *Gramineoque viros locat ipse sedili.* Ait, in templo Herculis lectisternium esse non licuisse. Idemque Macrobi. l. 3. ex Cor. Balbo.

⁵ *In quibus quoque sacris.*] Plutarch. in Probl. & Virg. ubi supra proxime.

1 Festum

solennibus, quum in cæteris stantes & saltabundi vesci soleant. Cumque in omni precatione qui vota effundit sacerdos, ¹ Vestam & Janum, aliosque deos Præscriptis verbis, & composito carmine advocare soleat: illos tamen qui ad Aram Maximam sacrum faciunt, ² alium quam Herculem deum advocare non decebat: ³ quippe cum in Herculis templum deorum nemo admittatur, neque alterius dei aram ⁴ effigiemve, sicut in cæteris phanis; videre fas est, ⁵ ita more tradito, ut mane simul & vespere ad Aram Maximam sacrum fiat, quum in cæteris matutinum tantummodo tempus hostiis immolandis dicatum sit. ⁶ Fuitque observatum, ut ab ejusmodi sacris nedum Canis
sacris
servi ejectionis.

¹ *Vestam & Janum.*] Ex Cicero-
ne 2. de Natu. deorum. Zenone lib. 1.
Rerum Italicarum, & ex eo Macrob.
lib. 1. Saturnal. cap. 9. post princ. &
Servio lib. 1. Æneid. enarrant hunc
locum.

Canis fides & Vesta, Remo cum fratre

Quirinus

Jura dabunt. —

² *Alium quam Herculem.*] Plut.
ejus rei rationem reddit Problem.
cap. 90.

³ *Quippe cum in Herculis templum.*]
Servius quo loco infra citabimus.

⁴ *Effigiemve sicut.*] *Patras trans-*
fertur in aream Diana Limnatis si-
gnum, quod Mesæ reliquo tempore ser-
vatur ipso ejus festo die. Sunt autem in
ea area & dia sacra ades in aperto, ad
quas per porticum quasdam est aditus:
licet Diana locus sacer sit: ut scribit
Pausanias lib. 7. Item in æde Por-
turni signa sunt tam ipsius quam
Mercurii & Matutz. Pausan. lib. 2.
Et in eodem lib. Templum Dianæ
Orthiæ, signa Apollinis Latonz &
Dianæ habuit. Romæ in Junonis æde
fuerit Æsculapius & Diana. In delu-
bro Apollinis Diana, Musæ; Latona.
Præterea iam Junonis æde cultus fuit,
qui Jovis esse debuit, signumque Jo-
vis inibi, ut ad hujus templum Juno-
nis signum, quod genuli dum inferre

quodque deberent, in ædem propriam
dicantur, non sine religione, sedem
signorum permutasse, ut habet Pli-
nius lib. 36. c. 5.

⁵ *Ita more tradito.*] Hercules Poti-
tium & Pinarium senes qualiter se co-
lli velit docuit, scilicet ut mane ei &
vespere sacrificaretur, teste Servio ad
8. Æn. ibi,

Et domus Herculei custos Pinaria sa-
cri.

Quæ verba si docent familiam dictam
Pinariam, non satis scio, cum *ὄρε*
τῆς πείνης, id est, à fame dictos Pi-
narios, & alio prius nomine nuncu-
patos fuisse, Gyraldus asseruit Syn-
tag. 17. adversus Diodori & Livii au-
thoritatem.

⁶ *Fuitque observatum.*] Servius
enarrans eum locum Virgilii lib. 8.
Æneid.

Tunc lecti juvenes certatim. —

Non vacat, inquit, lecti. In sacris
enim Herculis liberi, nec servi intererant,
nec liberti: adeo, ut Appius, qui sacra
hæc transtulit in libertos, & caruerit
oculis, & intra annum omnem familiam
perdiderit Potitiorum, ut habet quoque
Livius Decad. 1. lib. 9. & Macrob.
lib. 1. Saturn. ubi de mense Majo. Sed
& (ut id addas) ab æde Matutz servi,
servæque arcebantur, ut tradidit Plu-
tarch. probl. c. 15.

Plateenses in parentationibus mancipia arcebant. Coi. Lindorum sacra male-dica. Sacra Eleusina & Lenæa male-dica.

servi & liberti, ' sed & canis arceatur, sicut ' ab, arce Atheniensium, ubi Minervæ, ' & à Delo, ubi Dianæ templum fuit, arcebatur, quod impurum & procax animal esset. * Neque fas visum, sacra Herculis qui libertatem impartivit, quique ex servitute gentes exemit, nisi liberos attrectare. Quod ' Plateensibus in usu erat, ut dum manibus illorum, qui pro Græciæ libertate ceciderant, parentant, & supremum exhibent officium, mancipia procul arceant. ⁶ Cujus exemplo Coi rem divinam Junoni exhibentes, à solenni epulo servos abegere. ⁷ Traditum vero est Rhodi, Lindi incolæ, novo ritu Herculi immolare: nam maledictis ludibriisque verborum Herculi litant, junctis bobus. Si quid vero honesti probique in sacrificio prolatum dictumve fuisset, tanquam ominosum spretæ religionis crimen erat. ⁸ Idem in sacris Eleusinis, quæ Magna dicta sunt, factitatum comperimus, in quibus mulieres mutuis probris conviciisque se incessere;

¹ *Sed & canis.*] Plutarch. problem. capite 90. Plinius libro 10. capite 29. Non æditiui alteriusve diligentia, sed religioni tribuit, quod canis & musca Herculis templum non intrarent.

² *Ab arce Atheniensium.*] Plutarchus ejusdem operis cap. 111. Pausanias lib. 1.

³ *Et à Delo.*] Strabo lib. 10.

⁴ *Neque fas visum.*] Supra ad verbum fuit observatum.

⁵ *Plateensibus.*] Siquidem bellum inituri vota publice diis nuncuparent, si vicissent Græci pro libertate, certamen liberum, ludosque libertatis in plateis edituros, teste Diod. Siculo lib. 11. Unde nulli servo fas erat quicquam contrectare quod ad hujusmodi sacrum pertineret, ut refert Plutarchus in Aristide.

⁶ *Cujus exemplum Coi.*] Phylarchus antiquus poeta versibus quos sic Latine conversos habes,

Sorii soli quidem liberi sacrificant

Homines apud illos liberum diem habentes.

Servorum nullus prorsus ingreditur, vel paulum.

Idem Machareus rerum Coarum 3. & illorum auctoritate Athenæus libro 14. capite 17. qui & idem quoque scripserat libro sexto, capite 7. post princip. Sed & Aginæ Monophagi Neptuno sacra facientes servos non admittebant ex Plutarchi Problem. capite 157.

⁷ *Traditum vero.*] Hæc usque ad clausulam, *Idem in sacris*, sunt Lactantii lib. 1. cap. 21. Philostrati L. 2. Imaginum. Zenodoti in Collectaneis Adagiorum, in illo adagio, *Ἰνδῶν τῶν θυοῖαν*. Gregorii Nazienzeni prima *ἐν ἡλείωνι*, & nonnihil ad Nomesium.

⁸ *Idem in sacris Eleusinis.*] Hæc ex Diodoro Siculo lib. 6. cap. 2. Sane ab Eleusinis sacris profani & peregrini arcebantur, ut Lilius annotavit ex Callimacho Syntagmate 14.

1 Et

re, & maledictis solent convitiari. Et in festo quod Lenæum Athenienses vocant, fœda convicia per risum & jocum invicem poetæ jactitant, & contumeliis se lacerant. ¹ Apud Coos autem sacerdos muliebri veste amictus, & mitra caput ornatus, Herculi sacrum facit, & victimam cædit: sicut ² in Attide viri ornatu muliebri, mulieres virili, Veneri rem divinam faciunt. Cui persimile est, quod ³ in Mutinini sacello, mulieres togis prætextatis velatæ, Romæ sacrificant. Nonnulli coturnice, ⁴ ut Phœnices, plerique humana victima, ut ⁵ Carthaginenses, Herculi litant. ⁶ In pantheo quoque statis diebus in sacris Herculis mactabatur homo, fœdo facinore & pernicioso exemplo. Fuitque literis proditum, ab ignavis vota Herculi & preces effusas non exaudiri, quod soli strenuo & pervigili prosperos successus faceret, & propitius foret. Sed præter hanc aram fuit alia ⁷ Victoris Herculis in foro boario, qui Triumphalis dictus est, cujus statua ab Evandro sacrata triumphæ die habitu triumphali ornabatur. Alia ⁸ ad circum

Veneris
sacrarium
Attide.

Sacraria
diversa
Herculis.

Carthaginenses.

Ara
Victoris
Herculis
circum.

¹ Et in festo quod Lenæum.] Ex aliis idem Lilius syntagma. 17. ubi de Anthisteria celebrare.

² Apud Coos.] Plut. Probl. c. 17 L.

³ In Attide.] Macrobi. lib. 3. Saturnal. cap. 8.

⁴ In Mutinini sacello.] Nullibi, ut erat hic ante, legitur Mutinios: sed ubique Mutinios, sive Mutinos, ut est apud Virgilium (si is est) in obsceno carmine,

Furi rubricato minare Mutino. * Tertullianum in Apologetico cap. 24. Arnobium adversus gentes lib. 4. D. Augustinum de Civitate Dei, lib. 4. cap. 11. Sed unde id acceperit Alexander non meminit.

COLERUS.

* Mutinos idem est cum Priapo, Augustin. lib. 7. cap. 24. Ex quid in celebratione nuptiarum super Priapi scapum nova nupta sedere jubebatur. Idem enim Lactantius lib. 1. cap. 10. de Mutino affirmat, & Arnobius. Mi-

rum vero Tiraquellum non meminisse, hæc à Festo sumisse Alexandrum. A Mutino dicuntur, Mutoniani, id est, bene vasati: & Mutonium, illa ipsa corporis obscœna pars, qua viri sumus.

TIRAQUELLUS.

⁵ Ut Phœnices.] Arrianus lib. 2. de Rebus gestis Alexandri.

⁶ Carthaginenses.] Plinius L. 36. c. 5.

⁷ In Pantheo.] Plinius scribit prædicto loco, Pœnos in Pantheo humana victima omnibus annis sacrificasse.

⁸ Victoris Herculis.] Plinius L. 34. cap. 7. in prin. & lib. 35. cap. 4. & Macrobius lib. 3. Satur. c. 6.

⁹ Ad circum maximum.] Plinius lib. 34. c. 8. meminit quidem Herculis, qui fuit in æde Pomp. Magni: sed fuit alia ædes ipsius Herculis Magni custodi circi Flamini, dedicata à L. Sylla in nona urbis regione, ut testis est P. Victor. Quo versus Ovid. in Fast.

Altera pars circiensi fœde sub Hercule iuta est.

*Ara
Hercu-
lis cu-
stodis.
Hercu-
lis tem-
plum.
Hercu-
les vi-
tor.
Hercu-
lis ades
rotun-
da.
Ades
Achil-
lis, Her-
cules
oliva-
rius &
cubans.*

circum maximum Cereris, & Herculis qui custos cogno-
minatur à Sylla, ex prædicto Sibyllinorum carminum, ut
multi autumant, erecta & constructa. Templum quoque
Herculi ¹ juxta Tiberim mirabili structura olim fuisse le-
gimus, ² in quo ex decimis sacrum fit, ubi duæ ³ aræ, exque
earum altera mulieres degustare, ex altera viros tantum
vesci fas erat. Ad portam quoque ⁴ trigeminam Hercules
Victoris cognomento fuit, atque in eodem ⁵ boario foro
ædes Herculis rotunda præcipuæ admirationis, ⁶ ad quam
nec canes nec muscas ingredi opinio est, sicut ⁷ Achillis
ædem ante Borythenem nulla ales ingreditur. Fuit præ-
terea Hercules cognomento ⁸ Olivarius, & Hercules
⁹ Cubans. ¹⁰ Fuisseque Herculi & Musis communem aram
in

¹ *Juxta Tiberim.]* Diod. Siculus
lib. 5. c. 2.

² *In quo ex decimis.]* Idem ibid.
refert Herculem dixisse eos, qui sibi ad
deos translati, decimam bonorum
dicarent, vitam felicem victuros. Dec-
ima vero ejusmodi quod juxta legem
fani Herculi daretur, *Profanata* dicta
fuit Varroni lib. 5. de ling. Latina. Ma-
crob. lib. 3. Saturnal. cap. 12. Quibus
addito Marlianus in Topographia ur-
bis Romæ lib. 4. cap. 6.

³ *Dua ara.]* Plut. in Problem.
cap. 60.

⁴ *Trigeminam.]* Solinus cap. 2. post
princ.

⁵ *Boario foro.]* Dionysius Halicar-
nassus lib. 1. Plinius lib. 16. cap. 29.
& lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 4. Ta-
citus lib. 12. & Livius 1. Decad. l. 10.
Ovid. Fastor. 1.

*Constituitque sibi, quæ Maxima dici-
tur, aram;*

*Hic ubi pars urbis de bove nomen
habet.*

COLERUS.

Boario foro.] Propertius:
*Herculis iste boves, nostra labor ultima
clava,
Bis mihi quasita, bis mea præda bo-
ves;*

*Araque mugitu saucite boaria longo:
Nobile erit Roma pasua nostra forum.*

TIRAQUELLUS.

⁶ *Ad quam.]* Plin. disto cap. 29.
lib. 10. & Solinus cap. 2.

⁷ *Sicut Achillis.]* Plin. disto c. 29.
lib. 10. Solinus cap. 29. *Gracile ca di-
tibus carentia aëpta vocant, id est sine
aribus, Lucretius autem lib. 6. ca. A-
verna vocat, redditque ejus rei ratio-
nem,*

*Principio quod Averna vocantur, no-
men id ab re*

*Impestrum est: quia sunt aribus con-
traria cunctis, &c.*

⁸ *Olivarius.]* Petrus Victor in 11.
urbis regione.

⁹ *Cubans.]* Idem auctor in 14. re-
gione.

¹⁰ *Fuisseque Herculi & Musis.]* Plut.
Proble. cap. 59. ubi ejus rei rationem
reddit, & Eumenius in Oratione ad
Galliz Belgicæ Præsidem de Scholis
instaurandis. *

COLERUS.

* Græci vocabant Herculem *Μυ-
σαργέτης*. Quod autem Alexander de
hujus ara, id de æde potius Herculis-
Musarum intelligendum. Quanquam
respexisse potuit Alexander Plutar-
chum, cujus verba Probl. 114. hæc
sunt:

in circo Flaminio, à Fulvio Nobiliore ex censoria pecunia constructam, mox à Martio Philippo Augusti tempore sacratam, fama vulgavit. Sed præter hæc templa, quæ in summa religione & cultu maximo fuere, fuit ¹ Hercules Conopios apud Octos, ab Erythræis ² Hippotonos, à Celtis ³ Ogmyos, ab aliis ⁴ Alexicacos, quasi depulsor malorum cognominatus. Feruntque templum ⁵ Iolao nepoti ab Hercule constructum, tantæ majestatis incolis fuisse, ut si à solitis deficerent sacris, muti evaderent: rursus si sacra se perfecturos voverent, in pristinam restitui sanitatem. Præcipuæ vero admirationis ⁶ apud Persas colitur Hercules in monte cui nomen Sambulos, qui per quietem sacerdotes monere dicitur, ut equos venatui sistant ornatos: qui quum per nemora & saltus diu vagati fuerint, nullo rectore nocte redeunt ad stabula vacuis pharetris, mox omnes saltus feris confossis constratos reperiunt, ita ut multo venatu incolæ ditentur. Apud Athenas vero ⁷ Cynosarges templum Herculis, ⁸ Gymnasium & Lucus, maximi nominis erant, quæ Philippus impotenti ira devastavit, & incendit. Hoc etiam licet animadvertere, ⁹ ab Iliensibus Herculi sacrificia.

sunt: Ἀγὴ κοινὴ τῶ βασιλεὺς Ἡρακλῆος καὶ μαιῶν. Sed τὸ βασιλεὺς quid ni etiam ædem ipsam significet? Sed vide, quæ doctiss. vir Lævinus Torrentius habet, apud Sueton. in Augusto cap. 29.

TIRAQUELLUS.

1 *Hercules Conopios.* Strabo lib. 13. Alii tamen *Conopios* dicitur, ut habet Lilius Gyrardus Syntagmate 10.

2 *Hippotonos.* Alii legunt *Ipothonos* à bestiola vineis infesta, quam Erythræi *Ipon* vocant, quia eos ab hac bestiola liberavit. Rhodiginus lib. 6. c. 7. ad fin.

3 *Ogmyos.* Lucianus in Hercule Gallico. Rhodigin. ubi supra.

4 *Alexicacos.* Lactantius l. 5. c. 3. Hunc Hefychius in insula Melita honoratum scribit.

5 *Iolao.* Diod. Siculus l. 5. c. 2. ait, Apud Argencos templum sacratum ab

Hercule, qui præter cetera hic relata, omnes tam incolentes urbem ab ipsorum ortu, Iolao sacras nutrire comas docuit: quoad amplissimis victimis eum sibi Deum propitium reddant. Fuerat autem Hercules voluntarius comes & auriga Iolao, qui curru dicitur in Olympis ludis vicisse. Pausanias lib. 5.

6 *Apud Persas.* Ejus vero cognomen est *Sandes*, ut Agathius ex Beroso & Athenocle scribit Historiarum l. 2. Monti vero nomen *Sambulos* testatur Tacitus lib. 12.

7 *Cynosarges.* Livius 4. Decad l. 1. in Themistocle in princip. Pausanias lib. 1. ubi ita dicit vocatum ab alba cane. Stephanus, Suidas, Hefychius, & diximus supra ejusdem lib. cap. 4.

8 *Gymnasium & Lucus, maximi.* Vide eodem cap. 4.

9 *Ab Iliensibus.* Strabo lib. 13.

Aa 5

1 Apud

cra celebrari vetitum, quod Ilium Hercules olim depopu-
 latus esset, eum propterea odio prosequuti perniciali. Sicut
¹ apud Thraces, mulieres tanto flagrant odio, quod Or-
 pheum discerptum à mulieribus dicerent, ut viri uxoribus
 stigmata inurerent, in Orphei ultionem. ² Et Lemnii cum
 Vulcanum colant, quod apud eos enutritus foret, ³ Vene-
 rem quod Marti se miscuisset, velut adulteram, adeo con-
 temperunt, ut nemo illi sacrum faceret. ⁴ Tenedii quoque
 Achillem, quod Tenedum devastasset, ita infensum habue-
 re, ut supplicio afficeretur, si quis restituto templo Achil-
 lem nominasset. Contra vero Syracusani Herculem
 promptum numen, & maximi cultus fuisse, quod ope Pro-
 serpinæ ⁵ Cerberum ex inferis eduxisset dicerent. ⁶ Cauca-
 sii etiam produntur Herculem summis percolere honori-
 bus, quod Prometheus vinculis exolvisset: Jovi & Mi-
 nervæ infensi, pleni persuasionis, tanquam Prometheo sa-
 tisfaciant, quod igniferis sagittis aquilas & illorum nidos
 incendunt, foetusque evastant & depopulantur. Ferunt
⁷ Sibas circa Indum, adeo Herculem velut gentis auctorem
 coluisse, ut pellibus amicirentur ut Hercules, clavas gere-
 rent, illasque bobus & equis inurerent. Sicut ⁸ Tyrii &
 Gaditani.

¹ *Apud Thraces.*] Plutarch. in lib.
 de Sera numinis vindicta.

² *Et Lemnii cum Vulcanum colant.*] Unde & Lemnius dictus est Virgilio li-
 bro Æneid. 8.

Hoc pater Ædiis properas dum Lemnius oris.

Et Vulcania Lemnos Val. Flacco l. 2. Ar-
 gonauticôn, & vide infra lib. 6. c. 4.

³ *Venerim quod Marti se miscuisset.*] Quod fuit, ut cum spreta Venus à ma-
 ritis tetrum odorem uxoribus immi-
 sisset, illæ eam ob rem viris infensæ,
 eum pellicibus conjuraverunt, uti eos
 è Thracio bello redeuntes ad unum
 omnes interficerent: quæ dicta, facta
 sunt, nisi quod Hypsipyle Regis filia
 Thoanti patri pepercit. Hæc cum alii,
 tum Apollodorus in Argonauticis
 prodidit.

⁴ *Tenedii.*] Plutarchus Problemat.
 c. 141. & ante eum Diod. Siculus l. 6.
 cap. 16.

⁵ *Cerberum ex inferis.*] Servius ad
 6. Æneid. ibi,

*Tartareum ille manu custodem in vincula
 petivit.*

⁶ *Caucasii.*] Ex Duridis Samii hi-
 storiis Rhodiginus lib. 7. c. 20.

⁷ *Sibas.*] Arrianus qui hos *Sibastos*
 appellat lib. 8. de gestis Alexandri. Sed
 & postea eodem lib. scribit *Surasenos*,
 & ipsos quoque gentem Indicam, ma-
 xime Herculem colere.

⁸ *Tyrii.*] Cicero de Natura deorum
 libro 3. & Diodorus Siculus lib. 17.
 capite 4. *Herculis* autem *Tyrii* memi-
 nit Quintus Curtius lib. 4. & Asia-
 nus lib. 2.

¹ *Gaditani.*

¹ Gaditani Herculem magni numinis instar habuere. Fuit-
que memoriae proditum, Herculem non unum fuisse, sed
plures. Nam præter ² Tiryntium, etiam ³ Argivum,
⁴ Thebanum, ⁵ Libycum, Cretensem & ⁶ Ægyptium legi-
mus. Denique ⁷ Varro Hercules tres & quadraginta, ac
⁸ Joves trecentos enumerat, ⁹ Cicero sex fuisse dicit.
¹⁰ Græci vero Orpheos quinque fecere, & ¹¹ Veneres qua-
tuor.

Gadi-
tani.
Her-
cules
plures.
Joves
300.
Orpheo
5. Ve-
neres
qua-
tuor.

¹ Gaditani.] Pomponius Mela li-
bro 3. eo capite, quo describit Hispa-
niæ & Septentrionis insulas, post
princ. Macrobi. lib. 1. Saturnal. cap. 24.
Et Silius lib. 3. Punicorum, inter cæ-
tera ædificii & sacerdotes ab ejus tem-
plo,

*Famineos prohibens gressus, ac limine
curant*

Setigeros arctæ suæ. —

² Tiryntium.] De quo Virgilius li-
bro 7. *Æneid.*

— Postquam Laurentia victor,

*Geryone extincto, Tiryntius attingit
arua.*

Ubi Servius, *A Tirynthe*, inquit, civi-
tate Argis vicina, ubi nutritus est, &
idem Virgilius l. 8. de eodem loquens,

Ecce furens animis aderat Tiryntius. —

Ubi & ipse Servius, *A Tirynthe*, in qua
nutritus est civitate. Idem Servius l. 8.
eiusdem operis in eum locum,

*Nascenti cui treis animas Feronia ma-
ter,*

*Horrendum dictu, dederat: terna ar-
ma morunda.*

Juvenalis Satyra 11.

*Nam cum sis curviva mihi promissus,
habebis*

*Evandrum, venies Tiryntius, aut mi-
nor illo*

Hæper. —

Statius lib. 4. Thebaidos,

— Suis exiit in arma

*Antiquam Tiryntia Deus, non fortibus,
illa*

*Infurcata viris, fama que immensis
alumni*

Degenerat. —

Nam, ut ibi scribit Lactantius inter-

pres, in urbe Tirynthe natus est Hercu-
les, unde & Tiryntius dicitur. Vide
tamen Herodotum lib. 2. & Arrianum
d. lib. 8. ex quibus posset videri hic Ty-
rinum legendum esse: nisi cæteri aucto-
res repugnarent.

³ Argivum.] Varro de ling. Latina
lib. 4. Cornelius Tacitus lib. 2. Arria-
nus lib. 1. illius ipsius operis. Servius
d. lib. 9.

⁴ Thebanum.] Herod. lib. 2. Arno-
bius adversus Gentes lib. 2. Servius
ubi supra. Philostratus in vita Apol-
lonii lib. 2. Arrianus l. 8. non semel.
Nam & hinc Theocritus in Idylliis
illum Βοιωτῶν appellat, quod esset ex
Thebis Bœotiz.

⁵ Lybicum.] Servius ubi supra.

⁶ Ægyptium.] Cicero de Natura
deorum lib. 3. Diod. l. 1. cap. 2. Pom-
ponius Mela lib. 3. Arrianus l. 3. & 8.
Philostratus ubi supra, atque etiam li-
bro 2. Herod. l. 2.

⁷ Varro.] Servius ubi supra, in ver-
bo, Tiryntium, ubique tamen Lilius
Gyraldus legit quatuor & quadraginta.

⁸ Joves trecentos.] Tertullianus A-
polog. cap. 14. Romanus, inquit, Cyni-
cus Varro trecentos Joves, sive Japite-
res dicendum, sine capitibus introductis.

⁹ Cicero.] Lib. 3. de Nat. deorum.

¹⁰ Græci vero Orpheos quinque.] Au-
thor Suidas.

¹¹ Veneres quatuor.] Cicero de Nat.
deorum, Veneris, inquit, prima Cælo &
Die nata, cujus in Elide delubrum vide-
mus. Altera spuma procreata, ex qua
& Mercurio Cupidinem secundum natum
accepimus. Tertia Iove nata & Diane,
que nupsit Vulcano. Sed ex ea & Marte
natus

Jovis
filii.
Neptu-
ni.
Mon-
strofi.

tuor. ¹ Sicut enim præstantissimos & summa prudentia vi-
ros Jovis filios, ut ² Æacum & ³ Minoa, & ⁴ semideos, qui
à Jove genus ducunt: ferocissimos, Neptuni tanquam è
mari genitos, ut ⁵ Cyclopes & Læstrygones: monstrosos
vero & ignobiles, è terra editos vetustas nuncupavit, ut
⁶ Tityum & ⁷ Antæum: ⁸ ita omnes qui vario & solerti in-
genio, fortissimum aliquod facinus gessere, vel periculis
sublevandis hominibus profuere, aut alicujus ingenue artis

auctor

natus Anteros dicitur. Quarta Syria,
Tiroque concepta, quæ Astarte vocatur,
quam Adonidi nupsisse traditum est.

COLERUS.

Es Veneres quatuor.] Plato in sym-
posio, duas Veneres facit, τὴν ἑσπερίαν,
id est, cælestem, seu potius, cum Cice-
rone, Caligenam: Alteram, τὴν πᾶν-
δημον πολίτιαν. Pausanias his addit
tertiam Ἀ πορροπίας ἵνα, inquit, ἰπ-
θυμίας τε ἀνέμου καὶ ἱππων ἀντοσιων ἡνο-
σπίου τὸ πῦρ ἢ ἀνθρώπων. Hanc La-
tine verticordiam apposite possis nun-
cupare.

TIRAQUELLUS.

¹ Sicut enim.] Idem Rhodiginus
l. 3. cap. & l. 20. cap. 28.

² Æacum.] Is fuit Jovis & Europæ
filius, ut scribit Diodorus. Alii ex ipso
Jove & Ægina, ut Pindarus.

³ Minoa.] Diodorus ubi supra.

⁴ Semideos.] De quibus Ovidius
lib. 1. Metam. ubi ita facit Jovem lo-
quentem,

Sunt mihi Semidei, sunt rustica nomina
Fæni,

Semidenique pecus.

⁵ Cyclopes & Læstrygonas.] De qui-
bus ipse duobus Strabo lib. 1. & Phur-
mus addens *Alcidas*, quos omnes
Neptuni filios vocatos fuisse tradit:
quod violenti & audacioris animi ef-
fent. Vide Plinium lib. 7. cap. 2. post
princ.

⁶ Tityum.] Homerus l. 7. Odyssæz,
Ἦγον ἰπποπόμονον Τίτυον γαιάνδον ἕϊν.
Et l. 11. ejusdem operis,

Καὶ Τίτυον εἶδον γαῖαν ἰπποπόδον ἕϊν.
Et Virgilius lib. 6. Æneidos.

Necnon & Tityum terra omniparentis
alumnum.

Id est, filium, ut interpretatur Servius.
aliter Nonius Marcellus, & diximus in
nostris commentariis in l. si *unquam*,
in verbo & *susceperit liberos*. num. 52.
mox è diverso.

⁷ Antæum.] Nam & hunc *terrige-
nam Libya* vocat Statius lib. 7. The-
baidos.

Terrigenam sudasse Libys. —

Sed tu vide Eusebium Chronogra-
phum, qui id fictum esse arbitratur.

⁸ Ita omnes.] Cornelius Tacitus li-
bro 2. Annal. ubi de Canopo loqui-
tur, scribit ejus indigenas Herculem
apud se ortum & antiquissimum per-
hibere, eosque qui postea pari virtute
fuerint, in cognomentum ejus addi-
tos. Idemque de Moribus Germanor.
de eodem Hercule sic ait, *Quidquid
ubique magnificum est, in claritatem ejus
referre consensimus.* Servius enarrans
eum locum lib. 8. Æneid.

*Nascenti cui treis animas Ferenda ma-
ter,*

Horrendum dictu dederat.

Mor, inquit, *Herculis fuit, ut etiam non
rogatus laborantibus subveniret.* Tunc
enim, sicut Varro inquit, *omnes qui for-
titer fecerant, Hercules colabantur.*
Itemque l. 11. in eum locum,

*Atride Præter Menelæum ad usque co-
lummas*

Exulat. —

inquit, *omnes fortes Hercules diceban-
tur.*

1 Qui

auctor vel princeps foret, à majoribus Herculis nomina tu- *Hercu-
les qui
appel-
lasi.
Hercu-
les Li-
bycus.*
lere. Sed quod de Libyco Hercule dictum est, meminisse
oportet, quod hic Libycus, Ægyptius nuncupatur, ¹ qui
Nilo natus, Phrygias literas primus invenisse, & per ma-
nus posteris dedisse traditur.

¹ *Qui Nilo natus.*] Cicero lib. 3. de
Natura deorum enumerans sex Her-
cules, Alter, inquit, traditur Nilo natus
Ægyptius, quem ajunt Phrygias literas
conscriptisse. *

COLERUS.

* Illud quoque ex Festo annotatum
oportuit, hoc capite: *Hercules Astro-
logus dictus, quod eo die se flammis inje-
cit, quo futura erat obscuratio Solis.*

CAPUT XV.

*Quo tempore primum prætores creati cœpere, & quod jus,
quæve illorum potestas fuerit.*

PROditum ¹ in memoriam est, ab ortu Urbis, ad annum fere
trecentesium & nonagesimum, prætorem, qui jus in
Urbe diceret, nullum Romæ extitisse. Fuerat enim hoc
consulis munus, & illorum qui in summo erant magistratu,
super jure controverso respondere. Sed quia à jure dicen-
do, ingruente bellorum tumultu, per sæpe eos avocari
oportebat, prætor ac proprio magistratu, qui jus in urbe
diceret, opus esse visum fuit. Igitur quo tempore tribuni
militum consulari potestate esse desiere, quum jam de con-
sulibus ex plebe creandis magnis contentionibus agitari
cœptum esset, eaque res invisa patribus infamisque habere-
tur, neque aliter sedari videretur posse: tum primum le-
niendæ multitudinis causa, ut consul etiam de plebe fieret,
à patribus est impetratum, invicemque ipsa plebs ut præ-
tor unus ex patribus crearetur, ² qui jus in urbe redderet,
haudivit

TIRAQUELLUS.

¹ *Proditum memoria est.*] Id initium
usque ad eam clausulam, *Fuit enim is
Spiritus.* est Livii 1. Decad. lib. 6. in fin.
& lib. 7. in princip. & Pomponii Ju-
risconsulti in l. 2. §. cumque consules. ff.
de Origine jur.

COLERUS.

² *Qui jus in urbe redderet.*] ff. de
orig. jur. §. 27. Cumque consules arce-
rentur bellis finitimis, neque esset, qui in
civitate jus reddere posset: factum est,
ut prætor quoque crearetur, qui urbanus
appellatus est, quod in urbe jus redderet.
Vide & Festum.

¹ Prætor

*Spur.
Furius
primus
prator.*

haud dubie assensit. Fuit enim is Spurius Furius **Marci** filius primum ¹ prator ex patribus, eique ut aliquibus honoris insignibus conspicuus foret, curulem sellam, ut consuli dictatorique, & eadem auspicia esse voluere. Nec diu apud patritios honos iste mansit. Nanque haud diu post ² Quintus Publius Philo primus de plebe, adversante senatu prator factus est: communicataque tam pratura, quam consulatus cum plebe fuit. ³ Sed cum pratores magis ex

*Pratorum
numme-
rus au-
ctus.*

*l. 2. §
deinde
ff. de
orig.
jur.*

*Prator
urbanus
& pere-
grinus.*

*Prato-
res pro-
vincias
sortiti.*

usu reipublicæ viderentur, ita brevi illorum numerus au-
ctus fertur, profecto ut mirum sit quam facile coaluerint. Quippe latius propagato & aucto imperio, quo tempore Attilius Calatinus primo Punico bello dictator, extra Italia-
liam duxit exercitum, cum obire tantum munus solus non posset, duo pratores creati, exque his alter urbanam, ⁴ alter peregrinam jurisdictionem sortiti fuere. Et quia plerumque usu veniebat, ut urgentibus hinc inde hostibus, & multiplici bello ingruente, ferro & armis decernendum foret, ⁵ pratores, sicut consules, ⁶ provincias sortiri, hisque & exercitibus ⁷ cum imperio præesse cœpere, ibique non solum jus dicendo, sed armis imperitando imperium exercuere. ⁸ Ipsis enim licet ad jus dicendum creatis, non tamen à belli

TIRAQUELLUS.

¹ *Prator ex patribus.* Livius d. l. 7. in princ. *

COLERUS.

* Vide & Suidam in voce *megistrop.*

TIRAQUELLUS.

² *Q. Publius Philo.* Livius ejusdem Decad. lib. 8.

³ *Sed cum Pratores.* Hæc usque ad clausulam, *Et quia plerumque.* sunt L. Flori Epito. Livii lib. 19.

COLERUS.

⁴ *Alter peregrinam.* Qui dictus id eo fuit peregrinus cognomine. Pompon. ff. de orig. jur. §. 18. Et l. 9. §. 4. inf. de dolo, citatur 30. liber Pratoris Peregrini à Labeone composuit.

⁵ *Pratores, sicut consules.* Festus: Initio Pratores erant, sicut Consules, & in bella administrabant: quorum taber-

naculum quoque dicebatur Prætorium.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Provincias sortiri.* Tullius in 2. in Verrem Act. & alii plurimi, quos videbis in nostris commentariis Primeniorum in 17. quæst. in 1. opin. num. 44.

⁷ *Cum imperio.* Apud Livium 4. Decad. lib. 5. Minio Antiochi Regis Rom. legatis. Cur, inquit, Syracusas atque in alias Græcas Sicilia urbes Prætorem quotannis cum imperio, & virgine & securibus mittitis?

⁸ *Ipsis enim licet.* Livius 3. Decad. lib. 3. Ne Prætoribus quidem (ait) qui ad jus dicendum creati erant, vacatio à belli administratione data est. Valerium Prætorem in Apuliam ire placuit, ad exercitum à Terentio accipiendum cum ex Sicilia legiones venissent.

¹ Neque

belli cura vacatio dabatur. Qui tamen in imperio essent, jura tamen provinciæ sine decreto senatus aut populi jussu mutare non poterant. ¹ Neque diu post, primo Punico exacto bello, cum Galli transalpini in Italiam irrumperent, ^{Prætores 4.} quatuor prætores creati lege Bebia fuere: quæ jubebat, ^{Lex Bebia.} à ternis ad quaternos creari licere. ³ Mansitque hic numerus ad primum fere Macedonicum bellum, quibus & belli summa commissa fuit, illorumque auspiciis egregiæ res gestæ plerunque sunt. Tunc quoque additis provinciis, & magno incremento rebus auctis, cum M. Cato Sardiniam obtineret, Siciliaque & Hispania imperio accrevissent, magisque indies prætores ex usu forent, illorum numerus auctus fertur, ^{Prætores 6.} ut seni crearentur. Post temporum vero curricula, quibus ¹ Cornelius Sylla Rempublicam in dominationem

¹ Neque diu post.] Livius 4. Dec. 13. & L. Florus ejusdem Livii Epitome l. 20. Ipse autem Liv. 4. Dec. 110. Prætores, inquit, quatuor post multos annos lege Bebia creati, quæ alterius quaternos jubebat creari. Ex quo loco haud dubie accepit Alexander quod hic scribit: sed ita, ut quod Liv. dicit alterius quaternos, hic à ternis ad quaternos dicat.

MERCERUS.

² Quatuor Prætores lege Bebia.] Hujus legis sensum non est assequutus Alexander, sicut Paulus Manutius, lib. de Legibus Rom. Jubebat vero hæc lex, alternis annis quaternos Prætores creari, cum antea quotannis seni crearentur. Idque probare possumus inductione. Apud Livium certe, si evolvas Prætores singulorum annorum, comperies alternis annis senos, quaternis quaternos Prætores factos. Præterea, non videtur consentaneum quod scribit Alex. lege Bebia cautum, ut Prætores crearentur à ternis ad quaternos. Usitatum enim Romæ nunquam fuisse videtur, ut tres essent Prætores. Epitome Liviana, lib. 20. tradit numerum Prætorum ampliatum fuisse, ut quatuor essent. Idque multo ante legem Bebianam quidem.

TIRAQUELLUS.

³ Mansitque hic numerus.] Livius 4. Decad. lib. 3. Sardiniam, inquit, M. Porcius Cato obtinebat, sanctus & innocens, &c. Ex paucis interjectis, Sex Prætores illo anno primum creati, crescentibus jam provinciis, & latius patente imperio. Et Pomponius in l. 2. §. capta. ff. de orig. jur.

COLERUS.

⁴ Ut seni crearentur.] Jam igitur in universum sex erant. Ex his duo Juri dicundo præerant, reliqui in provincias mittebantur expertes Judiciorum. Id mansit donec Quæstiones perpetuæ constitutæ, anno urbis DCV. Lucio Censorino. NV. Manilio Coss. patribusque tunc visum, ut in totum magistratus sui annum, prætores in urbe manerent, à quibus duo, more prætoris, Jus dicerent: reliqui quatuor publicis Judiciis præessent. Iidem omnes exacto anno, sorte in provincias Prætorias mitterentur. Lipsi, ad 1. Annal. Taciti.

TIRAQUELLUS.

⁵ Cornelius Sylla.] D. l. 2. §. deinde Cornelius.

COLERUS.

Cornelius Sylla.] Errare hoc loco Pompo-

Prato-
res 10.
Prato-
res 12.

tionem vertit, cum plures de parricidiis, de sicariis de falsis leges tulisset, ut essent qui eas tuerentur, quatuor qui de criminibus inquirerent, veteri numero adiecere, ¹ ita ut decem crearentur. ² mox Iulius Cæsar numerum ampliavit. nam præter hos annonæ & rei frumentariæ præfecit duos, ad invehendos commeatus, qui frumentarii seu Cereales dicti: quibus ut ne quid commeatus, frumentique vrbi deesset, prævidere præcavereque negocium erat. ³ Et mox alios, qui

Pomponium I.C. qui putat publ. Quæstorum numerum eundem fuisse cum Prætoribus (cum tantum duos Prætores addiderit Sylla) doctiss. idem Lipsius monet. Igitur usque ad Jul. Cæsarem non amplius octo Prætores Roma vidit.

MERCERUS.

¹ Ita ut decem crearentur.] Locus hic explicatu difficilis. Utrunque enim firmæ auctoritates, & rationes. Pro Alexandro stat Pomponius J.C. Deinde uno & eodem anno, Nempe quo Cic. Prætor fuit, colligas decem Prætores fuisse, partim ex Orat. pro Cluentio: partim ex Ascon. Nempe ipsum M. Ciceronem, repetundarum: C. Aquilium Gallum, ambitus: C. Orchinium, peculatus, Q. Nasonem, de falso: M. Pletorium, & C. Flaminium, inter sicarios: Qui omnino sunt sex. Quibus si addas ex Asconio P. Cassium, maiestatis: Et C. Antonium, ex eodem Ascon. in Orat. contra C. Antonium, & Catil. competit, erunt octo. Quibus denique si addas Urbanum, & Peregrinum, manifesto sunt decem Prætores. **CONTRA** Alexandrum tamen, & Pomponium multa faciunt. Diod. lib. 42. scribit. *C. Cæsarem quo pluribus gratificaretur, post oppressam jam libertatem decem Prætores creasse.* Quod non observasset, si ante ea tempora receptum id fuisset. Deinde, eo anno quo Cic. revocatus est ab exilio, videntur tantum octo Prætores fuisse. Nam in Orat. pro Milone: scribit, *Septem Prætores consensisse, ut lex ferretur suo reditu:* eoque nec plures nu-

merat Orat. Post reditum in Senatu. Oratione autem pro Sextio. & in Pisonem scribit, *Omnes Prætores præter novam legem de suo reditu promulgasse.* Tertio, Cælius epist. 8. lib. 8. Famil. Octo tantum Provincias Prætorias constituit, easque tantum octo numerat Paulus Manutius, Comment. in illum locum. Quare non sine aliqua ratione vir doctissimus pronuntiavit, Pomponium illum graviter errasse, & multos etiam inter quos hic Alex. est, in errore induxisse: in eo saltem quod tradit de hoc numero Prætorum.

TIRAQUELLUS.

² Mox Iulius Cæsar.] Hæc usque ad clausulam, *Et mox alios.* sunt ex d. l. 2. §. deinde Cæsar. *

COLERUS.

* Cæsar Dictator primus instituit decem, quo pluribus bellorum sociis honorem eum gratificaretur. Dio libro XLII. *Ἰνα πλείους αὐτῶν (συγκριτικῶν) intelligo ἀμείψαντες, ὥστε τῶν ἐκείνων ἀπὸ τοῦ ἐκείνου ἀποδεδειγμένων, καὶ ἰσχυρῶς ἀπὸ τοῦ πρῶτου μόνον, quod Pomponius refellit disertim.* Sed nec in eo numero stetit Cæsar, creavitque biennio post XIV. iterumque anno post XVI. idque ut Dio idem ait, in multis annos. Lipsius inibi.

TIRAQUELLUS.

³ Et mox alios.] Transposita sunt hæc Alexandri verba, quæ C. Cæsari tribuunt, quod ille nusquam, sed primum Divus Augustus fecit: is enim auctor fuit, ut cura ærarum à Quæstoribus urbanis, ad Prætorios, Prætoresve transferretur: uti refert Suetonius in Augustō

qui ararii curam agerent, adjecit. Divus deinde ¹ Augustus sedecim explevit numerum, tametsi prætura candidatos duodecim ² ab Augusto editos, auctores sint: quem numerum non excessurum Tyberius jurejurando firmavit. Demum ³ divus Claudius alios constituit, qui deficientium

gusto cap. 36. Prætorum autem ararii meminit Tacitus lib. 1. 13. & 20.

MERCERUS.

Es max alias qui ararii.] Hæc etiam ex Pomponio, Alex est mutatus. Scriptores vero rerum Romanarum, Prætorum Ararii quod sciam non meminerunt. Dio. lib. 43. expressis verbis tradit *Edilibus*, non *Prætoribus* attributam ararii curam. Nec in ea re quicquam videtur mutatum, usque ad principatum Augusti. Qui eam curam Prætoris viris demandavit. nisi forte eam curam dicas restitutam Quæstoribus, ex eo quod Sueton. Aug. 36. scribit, Augustum auctorem fuisse ut Ararii curam Quæstoribus ad Prætorios viros transferret. Quod tamen negat Dio. Quod addit Alex. Augustum sedecim Prætorum numerum explevisse, verum id quidem est, sed nec Augustus id fecit primus, nec is numerus diuturnus fuit. Quod ut facilius intelligas, hæc habe de Prætorum numero, post eversam libertatem, à C. Cæsare. C. Julius Cæsar primus decem Prætores fecit, aut saltem ut decem Prætores ordinarii essent. Auctor Dio. lib. 43. Deinde idem Cæsar, anno urbis 709. quatuordecim fecit. Auct. pr. idem Dio. l. 43. Tum anno sequenti, sedecim: ut idem Dio. tradit. Suetonius solum hoc tradit, *Prætorum numerum à Cæsare ampliatum fuisse*. Non addit, quis numerus is fuerit. Post Cæsarem Augustus primum quidem decem tantum Prætores fecit, idque pluribus annis: ut auctor est Dio. lib. 53. Postea Anno 764. ut idem Dio. lib. 36. tradit, sedecim Prætores fecit, quia tot Præturam petierant, quorum nullum offendere volebat. Posterioribus autem annis duodecim tantum fecit. Quare hic nume-

rus dicitur à Cornelio Tacito Ann. 1. ab Augusti traditus. Ex quibus etiam aliqui forte curam Ararii gesserunt. Nam Arario præfectorum Sueton. vocat Prætorios, & Prætores. Aug. 36. Claud. 24. & Tacitus 4. hist. Post Augustum etiam varie habitus est Prætorum numerus: nam Tiberius modo duodecim modo quindecim creavit, ut auctores sunt Dio. lib. 58. & Cornelius Tacitus. Claudius vero alias quatuordecim, alias octodecim, alias etiam medio inter hos numero. ut auctor est Dio. lib. 60.

TIRAQUELLUS.

¹ Augustus.] In d. l. 1. ubi supra, versic. D. deinde Augustus, & Suet. in Augusto, cap. 37.

COLERUS.

* Anno urbis D.CCXXXI. minuit Augustus Cæsarianum numerum retraxitque ad decem. Dio lib. 53. An. D.CCLXIV. creavit XVI propter turbam Competitorum; ita tamen (ait Dio lib. 56.) ut posterioribus deinceps multis annis XXI. dumtaxat crearet.

TIRAQUELLUS.

² Ab Augusto.] Cornelius Tacitus lib. 1. Candidatos (ait) prætura duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum, & hortante senatu, ut augetet, jurejurando obstrinxit, se non excessurum.

³ D. Claudius.] In d. l. 2. ubi supra, post deinde D. Claudius. Nam & nostris legibus Prætores agnovisse de fideicommissis satis constat ex l. si agnam servum. §. si quis. ff. de fideicommissis liber. Sueton. autem de ipso Claudio in vita ipsius c. 23. Iurisdictionem, inquit, de fideicommissis quotannis, & eantem in urbe delegari magistratibus solentibus.

tium voluntates tuerentur, & de fidei commissis jus dicerent, quos fideicommissarios vocavit: ¹ quo tempore ad decem & octo prætores, quod nunquam antea factum, excrevit numerus. Et quum pupillis tutores ² à consulibus ante poscerentur, ³ Marcus Antoninus philosophus, omni doctrina homo eruditus, cujus pleraque extant egregia facinora militaria, ut diligenti disquisitione tutores pupillis darentur, proprio magistratui eam curam demandavit, qui tutelarior dictus est. ⁴ Denique nullo præfinito numero tot fuere, quot expedire reipublicæ visi sunt: quod lege prætorie cavebatur, cujus verba subjeci: JURIS disceptator qui privata judicet, judicarive jubeat, prætor esto: juris civilis custos esto: huic potestati parento: quocumque senatus creverit, populusque jusserit, tot sunt. & infra. Quam lata autem in jure dicundo prætorum jurisdictio fuerit, multis documentis ostenditur. Nam & ⁵ bonorum possessionem dare, & ad defuncti bona hæredem admittere, non-

Prætores decem & octo.

Magistratus tutelarii.

Prætorum in jure dicundo jurisdictio, quam lata fuerit.

litum in perpetuum, atque etiam per provincias potestatibus demandavit. *.

COLERUS.

* Ulpianus J. C. Inst. tit. 25. Fideicommissa non per formulam petuntur, ut legata: Sed cognitio est, Romæ quidem consulum, aut Prætoris, qui Fideicommissarius vocatur, in Provinciis vero Præsidum Provinciæ. Vide de l. 178. de V. S.

TIRAQUELLUS.

1 Quo tempore.] Nam ut scribitur in d. l. ubi supra, D. Claudius duos Priores adiecit, qui de fideicommissis jus dicerent, ex quibus unum D. Titus detraxit, & adiecit unum D. Nervæ, qui inter fideicommissarios priores jus diceret. Ita decem & octo prætores in civitate jus dicerent. Hæc ibi.

2 A consulibus.] Claudius, teste Sueton. cap. 23. sanxit ut pupillis extra ordinem tutores à Coss. darentur. Modestinus quoque l. 1. ff. de confir. tutor. meminit consularis potestatis in

supplendo quod deficit tutori dato. Plinius quoque ad Quadratum lib. 9. Epistol. scribit, Cornutum à Coss. tutorem datum, cujus juris processum exposui in libello, de jure Liberorum, cap. 1.

3 M. Antoninus Philosophus.] Julius Capitolinus in vita illius.

4 Denique.] Hæc usque ad classem, Quam lata sunt Ciceronis lib. 3. de Legibus. Cavendum autem hic ab Alexandro, qui legem Ciceronis scissam de Prætoris imperio vixisse existimat, ubi lege Prætorie cautum sit, quam scilicet ipse Cicero de imperio prætoris suæ dicit, ut alias complures ad instar Platonis continerent.

5 Bonorum possessionem.] Ex nostris l. in l. sed cum patrum in princip. & l. bonorum, & l. seq. ff. de bon. poss. & tibi sæpe eod. tit. & in tit. de bona poss. secund. tab. & ex Cicerone in 3. in Verrem act. & Vale. Maximo lib. 7. cap. 7. ubi de Genutio quodam & Venilio lenone loquitur.

¹ nonnunquam jus constituere, & vetus abrogare poterat :
² servos manumittere, ³ iudices delegare, ⁴ tutores pupillis
 minime invisos constituere : ⁵ dolo vel metu lapsis, aut vi
 dejectis subvenire, ⁶ de fide, ⁷ deque jurejurando : ⁸ tute-
 læ, mandati, pro socio, fiduciæ ⁹ deque empto, vendito,
¹⁰ locato, conducto jus dicere, suæ cognitionis erat. ¹¹ Læ-
 sos quoque immatura ætate ¹² vel sexu, in integrum resti-
 tuere:

¹ *Nonnunquam jus constituere.*] Sic Livius, *Penes quem* (de Prætoris loquitur) *magistratum omnis publici privati- que juris potestas, ut & novum jus constituere, & vetera abrogare facultas esset.* Ex quo Feneftella, si is est auctor, de magistratibus Romanorum c. 19. Theophil. l. 1. Inst. de bonor. possess.

² *Servos manumittere.*] Ex l. 1. ff. de offic. prætor. l. non est. & l. ego. & l. pater. ff. de manu. vindic.

³ *Indices delegare.*] Ex l. mandato. ff. de offi. ejus, cui mand. est jurisd. & l. solet. & l. prætor. ff. de jurisdict. omn. jud.

⁴ *Tutores, &c.*] Jul. Capitolinus in M. Antonino Philosopho, tradit illum prætoris primum tutelarem fecisse, cum ante tutores à Consulibus poscerentur. Vtrum longis ante temporibus id munus prætorum quoque fuisse, constat ex eo, quod scribit Livius 4. Decad. lib. 9. *Tutores*, ait, à *Tribunis & prætoris petito, &c.* Ex quibus etiam verbis intelligis id quoque munus Tribunalium olim fuisse. Id quod raro alibi reperies. Nostri autem legibus & Proconsul & Prætor, & magistratus municipalis tutores dare possunt. * l. 1. & 3. & aliis multis, ff. de tut. & curat. dat. ab his. De Prætoris autem minime dubitatur l. prætor. & l. nec mandante. §. 1. & 2. cod. tit. & l. 1. C. de offic. prætor.

COLERUS.

* *Legatus quoque Proconsulis potest. l. eadem §. 1. Adde l. 8. l. 9. de offic. Proconsulis.*

TIRACQUELLUS.

§ *Dolo, vel metu lapsi.*] Nam quod

ad dolum pertinet, peculiare edictum est prætoris, ut videre est ex l. 1. in princip. & per totum tit. ff. de eo quod me. cau. De vi in l. 1. ff. de vi & vi arm. & apud Ciceronem in Orat. pro Cecinna, ubi loquens de Pisone prætoris, *Aut vim*, inquit, *fieri vetat, aut restitui factum jubet.*

⁶ *De fide.*] Ex l. 1. & l. jurisgentium. §. prætor. ff. de pac.

⁷ *Deque jurejurando.*] In l. ait prætor si in. & ait prætor ejus rei. ff. de jurejur.

⁸ *Tutela, &c.*] De tutela jam dictum est, sed & hujus, & mandati, & pro socio, & depositi cognitionem, prætoris esse, satis constat ex l. 1. §. qui pro socio. ff. de his, qui notan. infra. & l. 1. §. 1. ff. de pos. Hic autem fiduciæ Alex. appellat, quam nostri depositi vocant. De quo tu vide omnino quæ scripsimus in Comment. retractuum nu. 2. in præfatione.

⁹ *Deque empto.*] Id edocent vel inscriptiones in l. 1. & 9. 30. & 34. ff. de contrah. empt. l. 5. & 11. & 13. cum simil. de action. empt. quæ ex lib. Pauli & Ulpiani ad edictum arguunt, etiam de contractibus jurisgentium prætoris edicta proposuisse.

¹⁰ *Locato.*] Ex Gellio lib. 11. cap. 17. adde epigraphas l. 1. §. 5. 7. 9. 11. 13. & seq. ff. loc.

¹¹ *Læsi quoque.*] Ex l. 1. ff. de in integr. restit. & l. 1. & per totum tit. ff. de minor.

¹² *Vel sexu.*] Quod prætor de hac re se intromiserit, non constat ex tit. ff. & C. ad S. C. Maced.

tuere : 'edicta proponere, 'legem ad populum ferre :
 'neve probitas aut innocentia fraudi cuiquam esset, cavere
 debebat. Quinetiam *ferias concipere, 'ludis præesse, qua-
 drigis

1 *Edicta proponere.*] Ex l. 1. in princ.
ff. ne quis eum, qui in ius voc. est. & l. 1. 1.
juncta. l. iurisgentium. §. prator. ff. de pa-
ctis. & alibi sæpe. & ex Plin. lib. ep. 5.
epist. ult. Idque fiebat in tabulis deal-
 batis, quæ album pratoris dicebantur.
 In authent. de litigiosis. §. *jubemus.*
 col. 8. quorsum etiam spectat locus, si
 quis album pratoris corrupisset, &c. Sed
 & alii quoque edicta proponebant, ut
 Censores ex Suetonio in Claudio cap.
 16. ad fin.

COLERUS.

* Ibi enim Claudium in Censura sua,
 uno die 20. Edicta proposuisse refert.

TIRAQUELLUS.

2 *Legem ad populum ferre.*] Scripsit
 forsan Alexander, legenda ad populum
 ferre. de edictis locurus, quæ in tabulis
 proponeret, & id erat *Album pratoris.*
 §. *jubemus.* Novæ. de litigiosis. de quo
 dictum supra eod. lib. c. 8.

3 *Neve probitas.*] Alias, ut scriptum
 legitur, Scitum à majoribus magistra-
 tibus: quales fuere Consul, Prator,
 Dictator & Interrex, leges in veteri
 republica latas esse, ut observavit Pau-
 lus Manutius in lib. de Legibus.

4 *Ferias concipere.*] Id patet ex toto
 tit. præsertim in l. 1. §. 1. & l. 2. in
 princip. ff. de feri. & ex Suetonio in
 Claudio c. 22. & Gel. lib. 10. c. 24.

COLERUS.

* Macrobi. lib. 1. Satur. c. 4. & 16.
 Prator Urbanus pro arbitrio potesta-
 tis ferias indicabat, eas maxime, quibus
Imperatixas vocat Macrobius. Quin
 etiam Dictator idem juris aliquando
 habebat. Varro de ling. Lat. lib. 5. Li-
 vius lib. 7.

TIRAQUELLUS.

5 *Ludis præesse.*] Quod plane insi-
 nuat Livius 1. Dec. l. 8. & 3. Dec. l. 9.
 ubi de ludis Apollinaribus. Juv. Sat. 8.

Nec dubitans celsi prætores vendere
 ludis.

Et Satyr. 10. post princ.

*Quid si vidisset prætorum in curribus
 altis*

*Extantem, & medio sublimem in pul-
 vere circi*

In tunica loris. —

Et Satyra 11. ad fin.

*Interes Megalesiaca spectacula mappa
 Idæum solenne colunt, simulisque trimum-
 pho*

Prædo caballorum prætor sedet. —

Et Satyra 14.

*Monstrum voluptatem egregiam, cui nulla
 theatra,*

*Nulla æquæ queas pratoris pulpita
 lanti.*

Et Martialis lib. 12. Epigram. 29.

*Cretatam prætor cum vellet mittere
 mappam*

Prætori mappam surripit Hermogenes.
 Mappa enim signum erat, quod præ-
 tor, qui ludis præerat, ut quadrigæ
 emitterentur, ut constat ex Suetonio
 in Nerone cap. 22. * & Quintiliano
 lib. 1. cap. 9. & Juvenale d. Satyr. 11.
 ubi supra. vide in authent. de Consul.
 §. *quantumque.* Et huc quoque spe-
 ctat, quod scribit Ulpianus in l. *si ne-
 certo.* §. *interdum ff. commodati.* vel si
 quis ludos edens prætor sceniciæ commo-
 davit. Quo in loco Budrus tamen ali-
 ter intelligi voluit, ad id minime re-
 spiciens quid sit proprium prætoris.

COLERUS.

* Signum fuisse committendorum
 ludorum Mappam, ajunt. Quod Li-
 vius quoque innuere videtur l. 8. Quia
 L. Plautius Prætor, gravi morbo forte im-
 plicatus erat, signum mittendis quadrigis
 daret. Ennius:

*Exspectant veluti consul xam mittere
 signum*

*Vale, omnes avidi spectant ad carce-
 ris oras*

*Quæ vox omittat pæpse & sancibus
 curras.*

1. Aqua-

drigis emittendis signum dare, ¹ aquæductum curam gerere, ² ædem dedicare, de gestis cujusque magistratus disquirere, ³ duumviros & decemviros creare, ⁴ bonis interdicere: quæque ad disciplinam publicam pertinerent, curare & prospicere: ⁵ tum criminofos reos facere, officium prætoris erat. ⁶ Rei autem criminis fiebant, ut accusator criminofum in jus ducat, & apud prætorem reum agat, his verbis: Aio te provinciam depeculatum fuisse, aut crimen aliquod admisisse. Tunc si reus tacuisset, tanquam in convictum lis dabatur. Si vero esset inficiatus, inquirendo crimini præfixo die, à prætore accusatio constituebatur, & tunc

TIRAQUELLUS.

¹ *Aquæductum.*] Unde hæc transcripta conjectave sint, non satis scio: at publicis aquis reperio præfectos fuisse S. C. qui cum ejus rei causa extra urbem forent, liatores binos, & servos publicos ternos, architectos & scribas & librarios, accensos, præcones singulos haberent. Equidem hosce quandoque dici aquarum curatores, interdum aquarios apud Frontinum de Aquæductibus annotavit Cæl. Rhodig. lib. 18. cap. 40.

² *Ædem dedicare.*] Confundit hoc loco Alexander munera prætorum, dum antea de majore & urbano ageret. Quod autem ponit de ædis dedicatione, ejus exemplum dedit Amylius Regilius prætor è minoribus, qui, bello in Antiochia confecto, quam voverat ædem Laribus in Campo Martio dedicavit. Macrobius Saturnalis lib. 1. cap. 10.

³ *Duumviros & decemviros.*] Nam ab Amylio prætore urbis Cn. Pupius, & Cælius Quintus Flaminius, apud Livium 3. Decad. lib. 2. duumviri, ad ædem Concordiæ in arce faciendam creati sunt. Duumviros autem eos fuisse, quos & postea decemviros appellaverunt, videbis infra lib. 3. cap. 16. in princ. Sed & privatim quod prætor Decemviros creaverit ex S. C. testis est ipse Livius 5. Decad. lib. 2. ubi loqui-

tur de divisione agri Ligustici & Gallici, ad quam rem prætor decemviros creavit. Adde & Triumviros à prætoribus creatos ad colonos ex S. C. deducendos ex eod. Livio 4. Decad. lib. 9. Hincque illud Horatii lib. 1. Sermorum, Satyr. 3.

— *Interdicto huic omne adimat jus Prætor, & ad sanos abeat tutela propinquos.*

⁴ *Bonis interdicere.*] Paulus lib. 3. Sententiarum, tit. 5. *Maritis*, inquit, per prætorem bonis interdicatur hoc modo, *Quando bona paterna tua nequitia dissipas, liberosque tuos ad egestatem perducis, ob eam rem tibi commercio interdicto.*

⁵ *Tum criminofos.*] Ut videre licet apud Val. Maximum lib. 8. cap. 1. ubi de M. Pomilio prætore loquitur, & Gellium recitantem poenasurum ex legibus 12. Tabul. l. 11. cap. 18. Adde autem superioribus adoptionem recipere ex Gellio lib. 5. c. 10. non semel.

⁶ *Rei autem criminis.*] Alconius l. 2. in Ver. act. non multo post princ. *Quid est*, inquit, *reum fieri*, nisi apud prætorem legibus interrogari? Cum enim in jus ventum esset, dicebat accusator apud prætorem reo, *Aio te Siculos spoliast.* si tacuisset, lis ei estimabatur, ut visso: si negasset, petebatur à magistratu dies inquirendorum ejus criminum, & instituebatur accusatio.

Bb 3

1 Deni-

tunc in reum, ut noxam, cujus arguebatur, dilueret, lege agebatur. ¹ Denique illud receptum est, absentibus consulibus, & in provinciam profectis, habendi senatus prætore Romæ jus fuisse, ² comitiisque præsidendi, de rebus quæ ad Rempublicam pertinent, consultandi, urbi præessendi: atque idem fere juris quod consules habere, nulla controversia est. ³ Nec me præterit, memoriæ datum esse, non modo super privatorum causis, sed inferiorum quoque magistratuum, videlicet quæstorum & ædilium, prætori more prisco jus dicere licere. Itaque tam plebeios & humiles, quam ædiles & quæstores, reliquosque magistratus, qui nec vocationem, nec prehensionem habent, apud prætorem in jus vocare cuius potestas est: quos in vincula duci jubere, pro imperio & potestate & legitimis poenis afficere poterat. Fertur quoque ⁴ Octavius Augustus hoc munus prætori urbano dedisse, ut popularium litigatorum appellationes cognosceret, provincialium vero cognitionem consularibus viris ipse delegaret. Si tamen ipsi prætores prave quid deliquissent, ex consulto senatus nonnunquam prætura dejecti fuere. Nam & ⁵ P. Lentulus prætor & alii,

Prætor etiam minores magistratus jure dicebat.

Prætores de gradu dejecti.

¹ Denique illud receptum est.] Livius 1. Decad. lib. 8. post princ. & lib. 10. ubi de P. Sempronio prætore creato loquitur. & 3. Decad. lib. 2. ubi de senatu à prætoribus vocato post Cannensem cladem, & iterum lib. 3. ubi de senatu vocato à M. Æmilio prætore. & 4. Decad. lib. 2. ubi de L. Corn. Lentulo prætore. & ejusdem Decad. l. 6. ubi de M. Catone, *Is, inquit, ante lucem ingressus, à porta ad prætorem M. Iunium iter intendit. Is prima luce senatum vocavit.* & l. 8. ubi de senatu dato ab Servio Sulpitio. Et 5. Decad. lib. 1. & iterum lib. 5. ad fin. Et Cornelius Tacitus lib. 17. ubi prætor urbanus, quem non nominat, senatum vocavit. Nam & Varro lib. 4. Epistoliarum quaestionum apud Gell. l. 14. c. 7. inter eos, per quos, more majorum, senatus haberi solet, prætores ponit.

² Comitiisque præsidendi.] Nam & apud Livium 4. Decad. lib. 4. Cn. Domitius, prætor urbanus, bina comitia in Capitolio habuit. Sed & ante apud eundem 3. Decad. lib. 5. Comitia à prætore urbano de Senatus sententia, plebisque scito, sunt habita, quibus creati sunt quinqueviri muris turribusque reficiendis.

³ Nec me præterit.] Hæc usque ad versū. Fertur quoque colliguntur ex Gellio lib. 13. c. item 13.

⁴ Octavius Augustus.] Sueton. in vita illius c. 33.

⁵ P. Lentulus.] Forte intelligit de Corn. Lentulo Sura prætore, quem convictum conjurationis Catilinæ, eo magistratu se abdicare coactum, purpureamque vestem, qua amictus erat, deponere & atram fortunarum suarum congruam induere, tradunt Plutarch. in vita

& alii, magnis criminibus circumventi, abdicato magistratu, de gradu exturbati, male administrati muneris poenas dedere. Moris præterea fuit, ¹ ut sicut dictatores magistros equitum, ² consules sub se legatos habebant, qui eorum vices gerere, & quoties oporteret, munia obire possent: ³ sic prætores ⁴ quæstorum ope niterentur. ⁵ Itaque prætores quæstoribus parentis affectu, & conjunctissimum loco esse, vetusti juris fuit. Tametsi prætores, sicut consules non modo quæstorem, ⁶ sed legatum unum ⁷ pluresve in provincia habuisse, ⁸ ipsique quoties abessent, legionum

Ordo
magi-
stra-
tum
Rom.
Quæ-
stores
præto-
rum
vica-
rii.

vita Ciceronis, & ipse Cicero in 3. in Catilinam Orat. iterumque in 4. Et adde quod C. Bebius Tamphilus prætor, quod male & temere rem in Gallia gesserat, à C. Aurelio, Cos. multis probris increpitus provincia decedere, ac Romam abire iussus est. apud Livium 4. Decad. lib. 2. & M. Furius prætor, cum infontibus Cænomanis arma ademisset, Consul, ad quem ejus rei cognitio rejecta fuerat, arma illis reddi statuit, & prætorem è provincia decedere iussit, apud eundem ejusdem 4. Dec. lib. 9. post princ.

1 Ut sicut dictatores.] De quo alibi, scil. lib. 4. c. 23.

2 Consules sub se legatos.] De quo etiam infra lib. 3. c. 3.

3 Sic prætores Quæstorum ope.] Nam & Cicero Quæstor in Sicilia fuit, sub Sext. Peduceo prætore, ut tradit Asconius in 1. Ciceronis in Ver. actio. in argumento ipsius. Et Q. Cæcilius Niger Verris prætoris, ut etiam inibi dicitur. Strabo autem lib. 3. Ad Beticam, inquit, prætor mittitur, qui legationem habet & Quæstorem.

MERCERUS.

4 Quæstorum ope niterentur.] Hic omnia perturbat. Hæc enim intelligenda sunt de Prætoribus provincialibus, non iis qui in urbe jus dicerent, vel quæstiones exercerent.

TIRAQUELLUS.

5 Itaque prætores.] Cic. in cap. 1.

in Ver. act. Sic enim, ait, à majoribus nostris accepimus Prætorum Quæstori suo parentis loco esse oportere, nullam neque justiore, neque graviori causam necessitudinis posse reperiri, quam conjunctionem sortis. Quod & nos annotavimus in nostris Com. Primig. q. 17. in 1. opi. n. 47. incip. hinc sortis.

6 Sed legatum unum.] Id patet ex Strab. dicto lib. 3.

7 Pluresve.] Nam L. Corn. Lentulus prætor urbanus cum quinque legatis profectus est ad opprimendam conjurationem servorum Setis, apud Livium 4. decad. lib. 2.

8 Ipsique non duodecim.] Hæc usque ad clausulam, Finisque animadversum, sunt Plutarch. in vita Pauli Æmilii. Et idem ex eo auctore, cujus liber est de Magistratibus Romanis, sub nomine Feneftellæ. Sed hic non mittendum quod scribit Cicero in 2. Orat. de lege Agraria. Deinde ibant lictores non cum bacillis: sed ut hinc prætoribus antebat cum sciscibus duobus. & quod scribit Censorinus de die natali cap. 19. M. Plethorium Trib. pl. scitum tulisse, quo scriptum erat, Prætor urbanus, qui nunc est, quique posthac fuerit, duos lictores apud se habeto. Et quod Valerius Maximus lib. 1. cap. 1. tradit Furium Bibaculum prætorem iussu à patre suo, collegii Saliorum magistro, sex lictoribus præcedentibus, arma ancylia tulisse.

Præ-
tor
no-
bano
plus
decem
diebus
urbe
abesse
non li-
cebat.
Licito-
res præ-
toris.

Toga
præ-
texta
præto-
rum.

gionum & exercitus curam demandasse compertum sit. Illud quoque non ab re fuerit meminisse, prætorem urba-
num plus decem continuis diebus Roma abesse non licere: ipsiſque non duodecim, ſicut conſuli, ſed ut inferior magiſtratus notaretur, ſex tantummodo lictores cum faſcibus Romæ: in provincia vero ſibi decreta pro majeſtate imperii, etiam cum ſecuribus præire. Paulum tamen Æmylium cum prætor in Hiberos duceret, cum duodecim lic-
toribus præturam geſſiſſe auctores tradunt. Credo equi-
dem, ut dignitas conſularis adjuncta prætoris videretur, utque plus majeſtatis ineſſet, ideo duodecim lictores, præter præſcriptum, Æmylium in provincia habere ſenatum voluiſſe. Fuitque animadverſum, prætorio viro, & qui fuiſſet prætura functus, ' toga prætexta uti licere: ' eun-
demque Æmylium non in purpura modo prætexta, ſed tra-
bea candida & miniſtris dealbatis, atque in equo albo præ-
turam geſſiſſe. Neque præterierim, nomen prætoris
& munus.¹ non Romæ tantum, ſed apud ⁴ Latinos po-
pulos ⁵ & Siculos, atque ⁶ in Samnio, & ⁷ Campanos,
exte-

¹ *Toga prætexta.*] Cicero in Orat. quam habuit poſt reditum ſuum.

² *Eundemque Æmylium.*] Plut. in vita illius.

³ *Non Romæ tantum.*] Verendum hoc loco ne prætoris appellatio exteris ab Alexandro communicata periculoſe videatur, qui ſecutus eos, qui de Græcis Latina facientes pro duce & militum præfecto prætorum prætorem converterunt, vel qui propria nomina ad magiſtratus alienos accommoda-
runt, ut nomen Romanum alijs eſſe commune crevit, ita & munus non Romæ tantum: ſed & exteris idem fuiſſe exiſtimavit. Sane ut Lucilius apud Varronem ait, *Prætorum eſt ante præire, & à præeundo, quaſi præitor nomen datum eſt illi, qui præiret iure & exercitu*, inquit ille de lingua Latina lib. 4. Sed quod jus præfecto militum exteriorum eſſet in ſuos, & an juris di-
cendi facultas, id non fuit literis pro-

ditum, ut minus aſſeverari poſſit.

⁴ *Latinos.*] Livius 1. Decad. lib. 8.

⁵ *Et Siculos.*] Idem auctor 3. Decad. lib. 4. ubi de Syracuſanis loquitur, & Diod. Sicul. lib. 13. ubi de iſdem Syracuſis.

⁶ *In Samnio.*] Idem 1. Dec. lib. 8. ubi de Nymphio Prætor Samnitum, & iterum alibi ad fin. ejus lib.

⁷ *Campanos.*] Livius 1. Decad. lib. 9. ubi de Mario Blaſio prætor Campanorum. Adde & Marſus ex Seneca lib. 3. de Beneficiis cap. 23. dum mentionem facit Atteni illorum prætoris. Et *Lævinios* ex Livio 1. Decad. lib. 8. ubi de Milonio eorum prætor. Et *Præſſinos* ex eodem 1. Decad. l. 9. & iterum 3. Decad. lib. 3. ubi loquitur de Mamilio eorum prætor. *Irpinos* ex eodem 3. Decad. lib. 4. *Lucanos* ejusdem Decad. lib. 5. *Nevoconſes* ex Appiano lib. 2. bellorum Civilium.

1 Ext-

* *exteraeque gentes præcipuum fuisse.* * Nanque *Aegy-* *Præ-*
ptiis loco cenforis erat, cui portoria exigendi munus *ris di-*
 impendebat. * Achæis bini prætores longo tempore *guis as*
 peritarunt, mox unum acceperunt. Apud * Macedones, *apud*
exte-
ras

Sagun-
gentes,

1 *Exteraeque gentes.*] Ut *Ashe-*
nienfes, teste Diodoro lib. 13. Livio
 4. Dec. lib. 1. & Plutarch. in Pericle
 non semel, & iterum in Solone, ite-
 rumque in Demosthene, ubi de Cha-
 ronda & Aristophante eorum præto-
 ribus. Probo Emilio in Miltiade & in
 Aristide, & in Thrasylulo, & in Co-
 none, & in Timotheo. & Valerio Ma-
 ximo lib. 3. cap. 8. ubi de Socrate lo-
 quitur. Paulo Orosio lib. 5. c. 9. ubi
 memorat Heraclitum eorumdem præ-
 torem. Scribitque ipse Plutarch in
 Politicis hunc magistratum apud A-
 thenienses summum fuisse. *Lacedæ-*
monis quoque prætores habuisse, testi-
 monio est Probus Amylius in Alci-
 biade, dum loquitur de Lyfandro eo-
 rum prætoze. Reperias tamen apud
 Pausaniam lib. 9. militum Lacedæ-
 moniorum præfectos *Harmistas* ab il-
 lis dictos fuisse. Item & *Epiras* Liv.
 3. Dec. lib. 9. ubi loquitur de Eropo,
 & Darda & Philippo eorum prætori-
 bus. Et *Rhodiæ* idem Liv. 4. Dec. 13.
 post princ. ubi de Paulistrato eorum
 prætoze, & ex eo loco intelliges sum-
 mam fuisse potestatem eorum præto-
 ris: quanquam alius esset, qui prin-
 ceptis eorum dicebatur. Adde quoque
Delphios ejusdem Dec. 19. ubi de Di-
 nocrate eorum prætoze. Item *Thessa-*
los ex Cesare lib. 3. bell. Civilis ubi de
 Androphane prætoze Thessaliæ, & Li-
 vio 4. Decad. lib. 5. ubi de Eumeno
 eorum prætoze. & 5. Dec. lib. 2. ubi
 de Hippia eorum quoque prætoze. *Car-*
thaginienses ex eodem 3. Decad. lib. 8.
 ubi de Adherbale eorum prætoze, &
 4. Decad. lib. 3. non procul ante fin.
 ubi de Annibale eorum item prætoze.
 & L. Floro Epitom. ejusd. Livii lib.
 90. *Perfas* ex Ciccone de Finibus
 lib. 5. paulo ante fin. ubi de Oronre
 prætoze Darci. Q. Curtio lib. 3. ubi

de Nabarzanne prætoze Darii. & ite-
 rum postea, dum simpliciter loquitur
 de conjugibus & liberis prætorum
 ipsius Darii. & lib. 4. ubi de ejusdem
 prætoribus loquitur. Et *Bastrianus* ex
 eodem Curtio lib. 9. ubi de Oxiarte
 eorum prætoze. Et in Mesopotamia
 ex ipso eodem lib. 10. Et *Marrucinus*
 Marforum gentem ex L. Floro Epit.
 Livii lib. 73. Et alios de quibus infra
 dicemus nu. seq.

2 *Nanque Aegyptiis.*] His præto-
 res fuisse constat ex Curtio lib. 3. ubi
 loquitur de Sisene Persa misso à Præ-
 toze Aegypti ad Philippum, & iterum
 eodem libro ubi de Sabace eorum
 quoque prætoze. & lib. 4. ubi de eod.

3 *Achæis.*] Achæis prætores fuisse
 satis constat ex Livio 3. Dec. lib. 8.
 ubi loquitur de Nicia prætoze Achæo-
 rum. & 4. Decad. lib. 1. ubi loquitur
 de Cycliade Aetolorum prætoze. &
 lib. 2. de Aristhene & de Nicostate.
 & lib. 4. ubi de ipso Aristhene, aut
 alio ejusdem nominis, illorum quoque
 prætoze. Et lib. 6. ubi de Diophane.
 Simul autem duos habuisse colligi po-
 test ex ipso Livio 4. Decad. lib. 9. ubi
 scribit, quod, cum *Philoparmenton*, eorum
 prætor, captus fuisset à Messeniis, illique
 missum & oblatum fuisset venenum, ac-
 cepto poculo nihil aliud locutus fertur,
 quam quassisse, si incolumis Lycortas alter
 Achæorum imperator esset: quod cum
 audisset incolumem esse, Bene, inquit,
 habet, & poculum imperio exhaufit.

4 *Macedones.*] Apud eos prætores
 fuisse liquet ex Curtio lib. 3. loquente
 de Amynta prætoze Alexandri Macedo-
 nis. Et lib. 4. de Antigono ejusdem
 prætoze. Et Livio 4. Decad. lib. 10.
 dum meminit Didæ unius ex ipsis
 prætoribus qui Pæoniæ præerat. &
 Dec. 5. lib. 1. ubi de Xeuarcho præ-
 toze.

Bb 5

1 Sagun-

¹ Saguntinos & ² Syracusanos, domi forisque jura dabant. In quo magistratu cum esset ³ Dionysius, gradum ad tyrannidem fecit. ⁴ apud Thebanos summam imperii tenebant, sicut fuit ⁵ Epaminundas: & nisi praesente eo, magistratus eligi nequibant. Sardium praetor de bellis consultabat, & foedera inibat. ⁶ Aetolis, cum de bello aut quovis negotio senatum consulisset, dicendae sententiae jus non habebat. ⁷ Epirotis & ⁸ Atheniensibus praetor, thesmotheta, & belli dux, singulis annis sortito creabantur. Is autem si quando bella movenda, & armis decernendum foret, militum delectus habere, legionesque & turmas conscribere solebat. quam praeturam ⁹ Nicias cum Pericle aliquando gessisse fertur. Nonnunquam Athenienses ¹⁰ decem praetores militiae praefecere, qui per vices castris & legionibus imperitarunt. In quo

¹ *Saguntinos.*] Ex Livio 3. Dec. lib. 1. & 2.

² *Syracusanos.*] De his diximus supra, ubi de Siculis dictum est. Quibus adde Plutarchum in Nicia id idem astringentem, utpote qui memorat Eusyclem eorum praetorem. Et Livium 3. Decad. lib. 5. ubi de Syracusanis loquens, Praetores, inquit, primum creari, quam legatos nominari placuit. Ex ipsorum deinde praetorum numero missi oratores ad Marcellum.

³ *Dionysius.*] Videndus est Justinus ex Trogo libro 21.

⁴ *Apud Thebanos.*] Hos praetores habuisse videri potest ex Livio 5. Dec. lib. 2. ubi de Ismenia eorum praetore.

⁵ *Epaminundas.*] Hunc Thebanorum fuisse ducem nemo nescit, quem *παλαρῶν* tam Pausanias lib. 1. quam Xenophon *Ἐλληνικῶν* lib. 7. dicunt. De quo sic auctor ad Herennium, Epaminundas Thebanus Imperator, ei qui sibi ex lege successerat praetor, exercitum non tradidit. qua de re & ut imperium retinuit, consule Pausaniam lib. 9.

⁶ *Aetolis.*] Et his praetores fuisse constat ex Livio 3. Decad. lib. 6. ubi de Scopa eorum praetore. & lib. 7. & 4. Decad. lib. 1. ubi de Damocrito. &

lib. 2. ubi de Phania, quem primo loco principem Aetolorum, mox praetorem vocat. & libro 4. ubi de Thoa. & lib. 5. ubi iterum de Damocrito. & 5. Decad. lib. 2. ubi de Lysisto. Apud eundem quoque 4. Decadis lib. 5. Philopoemenes dicit, Bene comparatum apud Aetolos esse, ne praetor cum de bello consulisset, ipse sententiam diceret. Idque est quod noster Alexander hic dicit.

⁷ *Epirotis.*] Livius 3. Decad. lib. 9.

⁸ *Atheniensibus.*] De quibus supra satis superque. Hos autem & Thesmothetas, & belli duces capi solitos tradit Plutarchus in Pericle. Ex praeterea de ipsis Thesmothetis & Archontis idem auctor in libro de Fort. Alexandri. & Pollux lib. 8. *ἀρχόντες ἀθηνῶν ἐν πόλει*. De quo & tu vide quae nos scripsimus in commentariis Primigeniorum in 17. q. 1. op. nom. 60. incip. *Ο.* apud Athenienses & seq.

⁹ *Nicias cum Pericle.*] Plutarch. in Nicia.

¹⁰ *Decem praetores.*] Probus Rumpilius in Miltiade & in Thrafibulo. & Valen. Maximus lib. 3. cap. 8. cum de Socrate loquitur.

1 Aristi-

quo magistratu cum esset Aristides, Milciadi cessit: ne in pugna Marathonica adversus Datym Darii præfectum in dissidium veniret, quum multitudo prætorum, patriæ discrimen impendêret.

I Aristides.] Hæc usque ad fin. sunt Plutarchi in vita Aristidis. Nec omiserim hæc, in fin. hujus cap. Veteres omnem magistratum, cui pareret exercitus, prætorum appellasse: unde & prætorium, tabernaculum ejus dicitur,

& in castris Porta prætoria. *

COLERUS.

* Qua de re, Festus. Idem Festus ait: Prætoria cohors est dicta, quod à Prætoze non discedebat.

CAPUT XVI.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone, quando delicta non consummata, ac si perfecta fuissent, puniri debeant.

CUM Ciceronis Orationem, quam pro Milone magna cura & summo ingenio elaboratam, in foro dixit multo cum verborum pondere & nitore, quandoque legemus, in qua ad exaggerandam invidiam, Clodii servum in æde Castoris cum sica, ut Pompeium trucidaret, deprehensum dicit, in hæc verba ipsum locutum offendimus: Nisi quia res perfecta non est, ideo puniendi non fuit: quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit, re non perfecta: sed tamen puniendum certe nihilominus. Hactenus Cicero. An semper, inque omni negotio, prava hominum consilia, quæ exitum sortita non sunt, perinde legibus vindicanda sint, ac si cogitatum facinus esset admissum, in congressu æqualium, tunc me præsentem, quærebatur: ut si quis cum telo hominis occidendi causa deprehensus, ipsum non occiderit: vel qui venenum paravit, hominem non necaverit: an tanquam necem intulerit, perinde mulctandus & coercendus poena sit. Rursus, si extra cogitationis fines peccatum non excessit, ut quia mente conscelerata quis agitat facinus, illudque adhuc opere non inceptavit, neque actu executus est, an nihilominus pari supplicio afficiendus fuerit.

fuerit. Et quantum intelligi ex veterum monumentis datur, distinguere oportere putant: ut si homo magnum aliquod scelus, aut extremum facinus patrare inceptat, ut quia deorum templa funestis facibus incendere, phana depulcrari, sacra prophanare, patriam, parentes, Lares, focosque hostibus prodere, necem parenti aut principi parat, aut ejusmodi damnata crimina, in quibus magna calamitas, aut foedum exitium futurum est, procul dubio leges inceptum facinus, ac si consummatum esset, puniri voluerunt: nec solum auctores sceleris, sed facinoris conscios. Non enim secus censuere eum qui tam atrox dirumve facinus moliri ausus fuit, quique ad tam exitiale scelus animum induxit, perinde affici oportere, ac si illud opere consummasset. Idque exemplis patere, quod lex Julia in mœchos animadvertit ac fures & proditores æque punit, qui adulterium furtumve patrarunt, quam qui id inceptarunt, etsi crimen non perfecerunt. Ideo Græcis lege caveatur, ut tyrannorum filii velut facinoris conscii, parentum crimina luant, & haud secus morte exilioque mulctentur, foedaque in eos exempla iræ invidiæque exerceantur, tametsi Romana lege caveatur secus. Quod in levioris noxæ criminibus, & ubi non est tanta sceleris magnitudo, aliter statutum est. Tunc enim delinquentes peccato nondum absoluto, non usque adeo criminibus obnoxii fiunt, nec sceleri ita se obligant, ac si opere exequutum esset. Sed prætoris arbitratu pœna modo majore, modo minore, pro noxa, & quoad usque ad facinus progressum fuerit, puniri oportet: ut nec à pœna immunes fiant, nec tam severa legum disciplina, quam qui effecere, puniantur. Idque Cicronem sentire nunc arbitrari, quum legibus hominum consilia, non eventa rerum, vindicari dicit: ut quia immanissimo reatu obnoxius fuit, qui cum sica, Pompeji trucidandi causa deprensus fuerat, in quo totius rei publicæ salus, & majestas imperii periclitabatur, haud dubie pœna detestabili dignus erat, tametsi illud non consum-

Græcorum
lex.

summasset, tanquam eo casu foret, quo hominum consilia incepta, ac si exitum sortita fuissent, poena coercerentur. Non sic autem ubi cogitationis fines crimen non excessit. Tunc enim cogitato, necdum incepto facinore, quia intra cordis arcanum facinus retinetur, neque satis apparet nequitia, quoad usque deducta est, etsi Deo obnoxius fiat, qui scelus quamvis minimum animo præsumit: tamen crimen conceptum aut cogitatum facinus, legibus poenam non meretur: quippe voluntates (ut Cato inquit) neque legibus, neque poenis fiunt obnoxie. Huc pertinet illud Juvenalis:

*Nam scelus intra se tacitum qui cogitat ullum,
Facti crimen habet.* —————

Saty-
ra 13.

Scilicet Deo obnoxium inavsumque fieri, qui læsa conscientia infandum facinus animo agitavit.

TIRAQUELLUS.

Totum id caput hoc tractat, An scelera vel cogitata tantum vel etiam incepta, nondum tamen perfecta, sint punienda: aut æque ac si perfecta fuissent, aut aliter. De qua re nos

latissime id exequuti sumus in nostris commentariis, An & quibus, aut ex quibus poenæ legum temperandæ sint. Ideo hic aliter tractandum non duximus.

CAPUT XVII.

*Quod Theophrastus sensit, quibusdam viperarum moribus
sibicines mederi, probatum experimentum.*

Theophrastus Philosophus præstabili vir sapientia, Academiæ post Aristotelem successor, in rebus physicis & mathematicis magna doctrina & æstimatione fuit. Eum literis mandasse accepimus quibusdam viperarum moribus cantus tibiarum aut fidicinum, atque alia organa artis musicæ modulate adhibita, aptissime mederi: quod & Asclepiades medicus literis prodidit, qui phreneticos mente im-

TIRAQUELLUS.

¹ Accepimus.] Ex Plinio id referente lib. 28. cap. 2. & Gellio. lib. 4. cap. 13.

² Asclepiades.] Ut prodit Celsus

Aurelianus Chronicôn 1. cap. 5. & Mart. Capella lib. 9. Tu omnino vide in nostris Commentariis de Nobilitate cap. 13. num. 399. incip. Hincque Pythagoras. cum 7. legq.

³ Tiranus

*Phre-
natici
vocum
concen-
tu re-
sipi-
sunt.*

te imminuta & valetudine animi affectos, nulla re magis, quam symphonia & vocum concentu ac modulis resipiscere, & sanitati restitui censuit. Fertur quoque Ismenias Thebanus plures Bœotiorum ischiadicos, & coxendicum dolore laborantes in centione tibiarum bonæ valetudini restituisse. Tanta hominis naturæ cum harmonia consensio est.

Quod cum credi vix posset, nuper id nobis quum casu ad id incideremus, pro explorato & comperto fuit. Siquidem

*Taran-
tati.*

à 'tarantula, id est, phalangio percussos, quos vulgo Tarantatos dicunt, haud aliter ex ancipiti morbo convalescere vidimus quam si tibicen vel citharista juxta eos diversos modulos incinat, ut pro veneni qualitate, ita harmonia & audiendi illecebra capti, venenum illud vel ex intimo corpore dilapsum effundant, aut sensum per venas diffusum dilabatur.

*Taran-
tula.*

Tarantula enim aranei genus est, durum animal, tactu pestilens. Eam, si casu spectes, futilem & sine noxa putabis, & sane reliquo anni tempore minime perniciofa aut exitialis, vix aliquid nervorum aut virium ad nocendum habet. Cum vero æstu anni flagrantissimo, assiduo sole Apuliæ campos, ubi peculiare hoc malum existit, torreri cœptum est, tum maxime seu afflatu noxio, seu æstu accensa, morfu virulento pestiferam perniciem affert: cui tanta malo vis est, ut quemcunque morfu percusserit, nisi celeri remedio succurratur, aut stupor exitialis primo, deinde certa nex subsequatur necesse est: aut si qui forte vitæ damnum evaserint, veluti abalienati mente & semivivi, continuo stupore & hebeti sensu oculorum auriumque affecti, vitam miserabilem ægerrime ducant. Huic pesti & tam præsentī malo quantum provideri humana diligentia valuit, unum hoc salubri remedio esse compertum est, si protinus tibicen aut citharista varios concinat modos. tunc enim morbo ejusmodi percussus, qui moribundus, & sermonis & oculorum sensus amiserat, quique

[Tarantula.] Consimilia scripsit | ma 1, Alianus de Animal. libro 9-
Nic. Perotus ad Martialis epigram- | cap. 35.

quique nec ingredi, nec fari, neque aliquo sensu frui valuerat, mox ubi tibiam aut citharam admotam propius audit, illo miti sono & concentu captus & demulsus, velut è gravi somno excitus, oculos attollit parumper, mox se in pedes erigit, ac sese recipiens, paulatim pro modulo & pulsu sonorum, servata psallendi lege ingreditur. tunc enim inaugeſcente sono, quasi permulsis animis & confirmatis, exultabundus maximo nisu atque impetu in saltus gestusque, nec indecoros, neque à pulsu citharæ dissonos erumpit: ita ut etiam rudes & ignari, psallendi modos docti in ludo videantur. Memoria repeto, dum per loca illa deserto situ squalida, & ardore solis ferventia, cum aliquot comitibus iter intenderem, undique oppida & vicos, alia tympanis, nonnulla fistulis, pleraque tibicine circumsonantia audisse: cujus rei causam quærentibus nobis relatum est, tarantulæ morbo affectos undique per oppida curari. Cumque ejus rei gratia in pagum quendam divertiremus, invenimus adolescentem morbo ejusmodi affectum, qui velut repentino furore ictus, & mente abalienatus, corporis motu non indecoro, & manuum pedumque gestibus ad tympanum psallebat non inconcinniter, utque vehementius modos acciperet, quasi illo pulsu demulceri animus & leniri dolor videretur, sensim & placide aures tympano admove, mox caput, manus & pedes crebro motu concutere, & demum in saltum se attollere videbamus. Quæ res quum ludo & risu prorsus digna visa foret, interim is qui tympanum pulsabat, sonitu parumper intermisso, pausam fecit. Atque illum morbo affectum, ubi præsentio illa quievit, veluti attonitum, stupentique similem, repente animo lapsi, & omni sensu destitui cernimus. Rursus resumpto tympano, ubi primum modulos audit, pristinas illum vires resurgere, & acius in choreas insurgere spectabamus. Creditum est, quod à vero non abhorret, vim illam veneni virulento morſu & sanie conceptam, harmonia & vocum concentu per totum corpus diffundi, atque

Aranea & scorpiones apud Albanos & Hiberos. Vipera in Arabia. In Phœnicia. & Aphrica tractu. In Syria. In Altenio monte.

que inde, fato nescio quo, dilabi & exinaniri. Ideo illos qui morbo ejusmodi laborarunt, si quid reliquiarum residuum fuit, quod penitus curatum non sit, si quando sono extrinsecus vel concentu illorum aures affici contigerit, veluti mente consternatos, toto corpore & animo concuti, ac manibus pedibusque gestire compertum est, donec vis illa tabifica penitus extincta fuerit. Nos etiam quædam aranearum genera & scorpionum, præcipue apud Albanos & Hiberos gigni, literis mandatum legimus, letiferi morsus, quibus affectos homines tam dira inficiunt tabe, ut quosdam ridendo, nonnullos flendo, alios diverso animorum habitu mortem oppetere compellant. Illud tamen proditum memoriæ est, ¹ in Arabia vipers minus esse letales, nec morsus letiferi, quod odoratis depastæ, virulentæ non sunt. ² In Phœnicia vero, & omni Aphricæ tractu, truculentiores, & vel solo halitu asferre necem, & ³ in Syria angues ne laceffitos quidem, Syros attingere, in peregrinos autem, ictu pernicali iras acuerunt. ⁴ Contra vero in Altenio Cariz monte scorpiones advenis innocuos esse: incolis vero, perniciosos & insectos.

¹ In Arabia.] Alianus libro 9. cap. 34.

² In Phœnicia.] Idem ibid.

³ In Syria.] Plinius lib. 8. cap. 59. eodemque ult. In Syria, inquit, angues, circa Euphratis maxime ripas, dormientes Syros non attingunt: aut etiam si calcati memordero, non sentiuntur maleficia: alii cujusque gentis insecti, avide & cum cruciatu exanimantes: quamobrem & Syri non necant eos. Idem Ali-

anus lib. 9. cap. 6.

⁴ Contra in Altenio.] Legendum Latino ex Plinio ubi supra, cujus hæc verba sunt, quæ subdidit iis, quæ ibi ex eo adduximus. Contra in Latino Cariz monte Aristoteles tradit à scorpionibus hospites non lædi, indigenas interimi. Hæc autem montis Latino meminit & ipse Plinius lib. 5. cap. 29. & Pausanias libro ptiore Eliacorum post print.

CAPUT XVIII.

Qui vici, via, vel clivi præcipui Romæ fuerint, & unde nomina originis sumpsissent.

ADverti sæpe animum, sicut fora, ita & vicos Urbis præcipuos, partim à conditoribus, nonnunquam ex variis eventis nomina sumpsisse: plerumque qui loca urbis inco-

Incoluere, ad posteros denominationes ex suis nominibus transnisiere. ¹ Thuscum vicum ideo dictum ferunt, quod cum Porfena rex urbi castra admovisset hostiliter, & repentinas incursiones faceret, neque ut admitteretur efficere quisset, re infecta inde discedens, contra Aricinos admovit copias: unoque prælio fusi Hetrusci, lassitudine & vulneribus saucii, Romam petiere: ubi majore cura habiti & culti in calamitate, amore urbis locum quem incolerent petiere: quibus in urbe datus est, quem Thuscum vicum ^{Thuscus videtur.} appellarunt. Sunt qui credant ² Caelium Jubenium Hetruscum, bello egregium, cum expedita manu Romulo contra Latinos præsidio venisse: cumque in monte Cælio loca editiora tenuisset, post Cælii obitum, ne quid moliri possent, in æqua deducti, infima urbis coluisse, à quibus Thusco vico, ut ait Varro, nomen datum. ³ Ea autem fuisse inter Capitolium & palatium loca juxta comitium stadiorum ferre quatuor, prope Velabrum, quantum à foro ad circum maximum latitudinis est. ⁴ Ex vico enim Thusco & Velabro per boarium forum ⁵ in clivum publicum flecte-

TIRAQUELLUS.

¹ *Thuscum vicum.*] Varro libro 4. de lingua Latina. Livius 1. Decad. libro 2. Festus in verbo, *Thuscus*. & de hoc quoque vico Plautus in Curculione act. 4. scena 1. Propertius lib. 4. eleg. 2.

At tu Roma meis tribuisti præmia Thuscis,

Unde hodie vicus nomina Thuscus habet.

Dionysius Halicarn. lib. 5. Corn. Tacitus libro 8. Servius in lib. 5. Æneid. in eum locum,

Tres equitum numero turma, terminque vagantur

Duliores. —

Ubi aliam ejus nominis rationem reddit. Sed quod Alexander paulo post memorat *Caelium Jubenium*, legendum est *Vibennium*, ex majori parte auctorum, quos retuli.

COLERUS.

² *Caelium Jubenium.*] Legendum, *Caelum & Vibennium*. Sic enim Festus: *Thuscum vicum coluerunt Thusci, à quibus enim scriptores dictum ajunt: ab eo, quod hi Porfena discedente ab obsidione, remanserint Roma, locoque hic dato novis rebus studentes fratres Cæles & Vibenna reducere Tarquinium Romam secum maturaverint.* Marcus Varro, quod ex Cæle Thusco orti sint. Hæc Festus.

TIRAQUELLUS.

³ *Ea autem fuisse.*] Idem citati auctores.

⁴ *Ex vico enim Thusco.*] Livius 4. Decad. libro 7.

⁵ *In clivum publicum.*] *Publicum* vocat Liv. ubi supra, & Ovid. l. 5. Fast. *Parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes:*

Utile nunc iter est, Publicumque vocant.

Cc

Neque

Vertunni
Edes.

flectebatur, arque in ædem Junonis reginæ, ibique ædem Vertunni fuisse auctores tradunt, qui Deus instar magni numinis apud Thuscus, & multo in honore fuit. In capite enim vici Thusci, inter circum maximum & Aventinum,

Argiletum
vicus
patricius.

Argiletum & sepulchrum Argi visebatur. Patricii autem vici nomen dictum accepimus, quod regnante Servio Tullio, quum timor incessisset patres, ne quid Romana nobilitas moliretur, locus in urbe semotus, quem incolerent, datus fuit, quem patricium, quod ea loca patricii tenerent, vocatum ferunt. Præter quem fuit angiportus

angiportus
patricius.

patricius ad ædem Dianæ: ad quem viros ingredi religio non finit. Cyprium vero dictum autumant, quod quum

Cyprius
vicus.
De hoc
cap. 6.
hujus
lib.

Sabini locum infedissent, boni ominis causa Cyprium, hoc est, bonum nuncuparunt, cui postea, propter Tullie inhumanum scelus, quod infando facinore carpentum supra defuncti patris corpus egerat, Sclerati dixerè nomen.

Ex

Neque enim *Publicum* carmen patitur. * Verum Livius 3. Decad. libro 10. eum appellat *Publicum*, quem ibi dicit ad solum exustum fuisse. Et Plutarch. in *Publicola* & Varr. lib. 2. de lingua Latina. ubi tamen nonnulli legunt *Publiciura*.

COLERUS.

* Atqui non à *Publico*, sed à *Publicio* sic dictus ille vicus. Vide Festum.

TIRAQUELLUS.

1. *Ædem Vertunni*.] Fabius Pictor, si is est, in libro 1. de Aureo seculo. & P. Victor 8. regione urbis Romæ.

2. *Argiletum*.] De hoc Fabius Pictor, Varro lib. 4. de ling. Latina, Virgil. lib. 8. *Æneid*.

Nec non & sacri monstras nemus Argileti.

Et ibi Servius, & Livius 1. Decad. libro 1. Martialis lib. 1. epig. 162.

Argi nempe soles subire letum.

& lib. 2. epig. 17.

Argique letum nactus obsides fuer.

3. *Sepulchrum Argi*.] Varro dicto libro de lingua Latina, & Virg. *cod.* lib. 8.

— Et letum docet hostis in Argi.

4. *Patricii autem vici*.] Fest. Pompejus libro 14. & de hoc vico Cornelius Tacitus lib. 4. & Martialis lib. 7. epig. 72.

Esquilis domus est, domus est tibi colle Dianæ,

Et tua Patricius culmina vicus habet.

& Frontinus lib. 1.

5. *Angiportus patricius*.] Plutarch. *Publ.* cap. 3.

6. *Cyprium*.] Varro d. lib. 4. de ling. Latina, *Vicis autem Cyprius ad Cypri, quod ibi civis Sabini additi confederant, qui à bono nomine id appellarent. Nam Cyprium Sabini bonum.* *

COLERUS.

* Livius libro primo.

TIRAQUELLUS.

7. *Sclerati*.] Varro ubi supra. Ovid. lib. 6. *Fastor.* ubi, post relictum hujus Tullie facinus, tandem hæc subdit, *(Tria fides facti est, dictus Scleratus ab illa*

Vicis, & æterna per te pressa nota est.

Et

Ex summo enim Cyprio vico eunti dextra in Urbicum
 flectebatur : inde ad exquilias iter erat. Sic ^{Vicus} vicus Aphri-
 cus, quod in eo ex Aphrica divertebant hospites, quique ^{Urbic-}
 obsides dati erant, denominari cœpit. ^{cus.} Et Fregellæ, quod ^{Vicus}
 ea loca Fregeæ civitatis hospites incoherent. ^{Aphricus.} Jugarium ^{Vicus}
 vero dixere ab ara Junonis jugæ, quæ præcipuo ibi honore ^{Fregel-}
 colebatur. Junonem enim jugam vocant, quod jungere ^{la.}
 matrimonia & nuptiis præesse putarunt. ^{V. cus} Hunc jugarium ^{juga-}
 in infimo Capitolini montis prope Æquimeliū & tem-
 plum Fortunæ fuisse, juxta ædes Matris Magnæ, indubia ^{rim.}
 argumenta sunt : quibus in locis etiam ^{Vicus} Op̄is & Minervæ ^{sobrius.}
 ædes erant. ^{Vicus} Sobrium autem vicum, vel quod nulla ibi
 caupona foret, aut vinaria officina : ubi quia lacte, non vi-
 no, Mercurio litabatur, nomen vendicasse Pompejus au-
 ctor est. ^{Longus} ^{vicus.} Vicus vero longus, sicut via lata à latitudine, sic
 à lon-

Et in Ibm,

*Infamemque locum sceleris, quæ nomine
 scit,*

*Præsit & industria membra paternæ
 rotæ.*

Et Dionys. Halicarn. lib. 4. * Livius
 1. Decad. lib. 1. & Festus Pomp. lib.
 17. Plin. Secundus, si is est, de Viris
 illustribus cap. 7.

COLERUS.

* Ubi Dionysius ait, vicum istum
 primo ὁλκίον dictum fuisse. Sic autem
 habet : ὅτι ἐν τῷ πάλαι ὁλκίῳ καλε-
 γαντο ἀφρικῶν, ἐξ ἡκεῖν τὸ δεινὸν, καὶ
 μεταρῶν πάλαι ἀφρικῶν ἐπὶ τὴν ἀφρικῶν,
 κατὰ τὴν παλαιὴν γλῶσσαν καλεῖται.

TIRAQUELLUS.

1 Vicus Aphricus.] Varro, ubi su-
 pra, Vicus, inquit, Aphricus, quod ibi
 obsides ex Aphrica bello Pomico dicun-
 tur custodiri.

2 Et Fregellæ.] Strabo lib. 5.

3 Jugarium.] Festus Pompejus li-
 bro 9. Jugarius, inquit, vicus dicitur
 Roma, quia ibi fuerat ara Junonis Ju-
 gæ, quam putabant matrimonia jungere.
 Et huc spectat illud Virgil. lib. 4. An.
 Junoni ante omnes cui vincula jugalia
 cura.

Et vide supra lib. 1. cap. 5. Et de hoc
 quoque vico Jugario Livius 3. Decad.
 lib. 7. & 4. Decad. lib. 5. & eo loco,
 quem statim citabimus.

4 Hunc Jugarium.] Hæc sumpta
 sunt ex Livio 3. Decadis lib. 4. cujus
 hæc verba sunt, Roma factum incendium
 per duas noctes & diem non tenuit.
 Solo aquata omnia inter Salinas ac por-
 tans Carmentalem cum Æquimelio Ju-
 garioque vico. In templo Fortune ac Ma-
 tris Matris & Spei extra portam late
 vagatus ignis sacra profanæque multa ab-
 sumpsit.

5 Op̄is & Minervæ.] Imo Op̄is &
 Saturni ex P. Vichore in 8. regione ur-
 bis Romæ.

6 Sobrium autem vicum.] Festus
 Pomp. lib. 17. *

COLERUS.

* Festi locum sic legit Scaliger : So-
 brium vicum sic dictum esse testatur E-
 linus, quod in eo neque taberna locus, ne-
 que caupona fuerit. Alii, quod in eo Mer-
 curio, non vino, sed lacte solitum erat sup-
 plicari.

TIRAQUELLUS.

7 Vicus vero longus.] Valer. Maxi-
 mus lib. 2. c. 1. & Livius 1. Dec. l. 10.

Cc 2 I Februi

*Febris
pha-
num.
Ara
pudici-
tiæ ple-
bejæ,
et pa-
triciæ.*

à longitudine nomen fecit. In eo enim ¹ Febris phanum,
& ara ² Pudicitiz plebejæ, quam Virginia Auli filia nupta
plebejo, templo sacrauit, esse traduntur. Namque aliam
³ patriciz Pudicitiz ad ædem Herculis rotundam in foro
boario fuisse vulgatissimum est. ⁴ Cujus Pudicitiz signum
præ-

¹ *Febris phanum.*] Val. ubi supra, Plinius lib. 2. cap. 7. *Felians* variz historiz lib. 12.

² *Pudicitia plebeja.*] Livius 1. Decad. lib. 7.

³ *Patricia Pudicitia.*] Idem ibid.

⁴ *Cujus Pudicitia signum.*] Livius ubi supra, & Festus Pompejus lib. 14. * Sed ut id addas, fuere & alii vici hic non memorati, videlicet *Thurarius*, *Afconio Padiano* in 3. in Ver. act. & P. Victori in 8. regione urbis Romæ: & *Melinus* Livio 4. Decad. lib. 3. Et *Sulpitius* Lampridio in Heliogabalo. Et is cui *Malum punicum* nomen erat, Sueton. in Domitiano cap. 1. & P. Victori in 6. regione urbis. † Et *Unguentarius* vicus eid. Victori in 8. regione, vicus *Carinarum*, vicus *Drusiannus*, vicus *Sulpicius* *ulterioris*, vicus *Sulpicii citerioris*, vicus *Fortuna obsequentis*, vicus *pulverarius*, vicus *Honoris*, & *cirtutis*, vicus *trium ararum*, vicus *Fabrici* eid. Victori in 1. Regione. vicus *Bellona*, vicus *Mamuri* eidem in 6. regione. vicus *Ligurum*, vicus *Padi*, vicus *Curtarum*, vicus *Fortuna respicientis*, vicus *Apollinis*, vicus *Diei* eid. in 10. regione, vicus *Veneris alma*, vicus *piscine publicæ*, vicus *Diana*, vicus *Crisis*, vicus *Triarii*, vicus *aqua salientis*, vicus *laci tecti*, vicus *Fortuna Mammosæ*, vicus *Collafiti pistoris*, vicus *portæ Rudasculana*, vicus *portæ Nævia*, vicus *Victoris* eidem in 12. regione. vicus *fidii*, vicus *frumentarius*, vicus *trium viarum*, vicus *Caserti*, vicus *Valerii*, vicus *laci miliaris*, vicus *fortunati*, vicus *capitis Canteri*, vicus *trium alium*, vicus *novus*, vicus *Loreti minoris*, vicus *Armilustri*, vicus *columnæ lignæ*, vicus *Materiarum*, vicus *mundiciei*, vicus *Loreti majoris*, in quo erat *Vortumnus*, vicus *Fortuna dubia*

eid. in 13. regione, vicus *Censorii*, vicus *Gemini*, vicus *Rastrati*, vicus *longæ aquila*, vicus *statua Sinciana*, vicus *Quadrati*, vicus *Raciliani majoris*, vicus *Raciliani minoris*, vicus *Janiculensis*, vicus *Bruttianus*, vicus *larum ruralium*, vicus *statua Valeriana*, vicus *Salutarius*, vicus *Pauli*, vicus *Sex. Lucii*, vicus *Simi Publicii*, vicus *Petratilli*, vicus *Laci restituti*, vicus *Sausæi*, vicus *Sergii*, vicus *Photii*, vicus *Viberini* eid. in 14. regione, ut interim omittam alios septem vicos quos non nominat in 2. regione. & 8. in 3. regione, quos etiam non nominat, ut nec alios in 2. regione. nec 15. in 5. regione. nec 20. præter duos, quos solum nominat in 6. regione, nec 10. in 7. regione. Nec 10. præter alios duos, quos etiam nominat. Nec 30. in 9. regione. nec 8. in 11. regione. Sunt & qui vicum, *Pyrum* vocatum volunt ex Martiali lib. 1. c. pig. 162.

Longum est, si vellet ad Pyrum venire:

Et stalis habito tribus, sed altis.

Arbores enim vici & regionibus nomina dedisse videntur ex eo quod jam diximus de malo Punico. Et alicubi Seneca ad *Pinnu* pro regione dicit.

COLERUS.

* *Locus Besti ex doctiss. Scalig. emendatione sic se habet: Pudicitia signum in foro boario est, ubi Amiliana adis est Hercules. eam quidem Fortuna esse existimant. Item ubi Latina ad miliarium IV. Fortuna muliebrior nefas est attingi, nisi ab ea qua fruent nupit.*

† De quo initio operis sui Valer. Flaccus.

Ille tibi cultusque dedam, detrahaque gentis Instituet.

præterquam ab ea quæ uni nupsisset, castissima matrona attingi, aut in æde litari nulli permissum fuit. ^{Via lata.} In via vero lata, lacus Ganymedis, Solisque & Spei ac Fortunæ templa in magno fuere cultu. Præter quos erat ^{Civus Capitolinus.} clivus Capitolinus, ex quo ad æqua urbis ex Capitolio ^{Civus Publicus.} descensus patuit, juxta quem ^{Civus Urbicus.} Saturni & Concordiæ templa, haud longe ab æde Junonis Monetæ: & ^{Civus Publicus.} alter Publicus seu Publicius à Publiciis ædilibus, qui locum statuerunt, vel quod publica impensa constratus foret, sicut via publica, sita apparent. ^{Civus Urbicus.} Perque hunc clivum publicum ad Velabrum, & boarium ac piscarium forum ex Capitolio atque arce descensum patuisse, & inde in exquilias iter esse tradunt. Nam ^{Civus Urbicus.} clivum Urbicum, juxta quem Servius Tullius habi-

TIRA QUELLUS.

1 *In via vero lata.*] P. Victor in 7. regio. cui nomen indidit *via lata*, primo loco ponit lacum *Ganymedis*, & postea templum *Solis*, & templum novum *Spei*, & templum novum *Fortunæ*.

2 *Civus Capitolinus.*] De quo Alphenus in l. *si ex plagis* in *civis Capitolino ff. ad leg. Aquil.* & Liv. 1. Decad. lib. 3. & 5. Decad. lib. 1. & Cic. in epist. ad Attic. lib. 2. epist. omnium 16. & Philip. 2. & in Orat. pro C. Rabirio, in fin. eorum, quæ ex oratione extant.

3 *Descensus patuit.*] Nam clivus est illa à vertice montis proclivitas, qua in plana descenditur. Virgil. ecloga 8.

— *Qua sibi subducere colles*

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo.

Et hinc descendere per *clivum* Ovidius lib. 3. Fastorum.

Inde velut nunc est, per quem descenditur, inquit,

Ardus in valles per fora clivus erat.

4 *Saturni.*] Servius *Æneid.* lib. 1. Macrobius Saturn. lib. 1. cap. 8.

5 *Et Concordiæ.*] Servius ibi & longe ante Liv. 3. Decad. lib. 2. Ovid. lib. Metam. 1.

Candida te niveo posuit tux p. proxima templo,

Qua fert sublimes alta Moneta gradus.

Nunc bene prospicies Latiam Concordiæ turbam:

Nunc te sacrata constitueret manus.

6 *Alter Publicus sive Publicius.*] Utroque enim nomine vocabatur ut diximus supra num. 4.

7 *A Publiciis ædilibus.*] Ovid. de ea re loquens lib. 5. Fastorum, *Plebis ad adiles perducta licentia talis*

Publicios, animus defuit ante viris. Varro autem lib. 4. de lingua Latina hos *Publicos* appellat, nisi *Publicios* legendum sit, quod multi putant.

8 *Perque hunc.*] Livius 3. Decad. lib. 6. & 7.

9 *Clivum urbicum.*] *Virbium* vocat Livius 1. Decad. lib. 1. *Olbius* autem Solinus cap. 2. *Habitarit*, inquit, *Servius Tullius Exquilias* supra *clivum Olbium*. Sed quod addas fuit *Romæ clivus suburbanus* Martiali lib. 5. epig. 23.

Alta suburbanæ vincenda est semita clivi,

Et nunquam sicco sordida saxa gradu. Et *clivus sacer* Horatio & Martiali lib. 1. epig. 38.

Inde sacro veneranda petes palatia clivi.

Fagutal.

Vicus Cosconius & Histrius.

Vicus sandaliarius.

habitavit, & Publicum vicum, ad quem lacus ¹ Fagutalis ² Fagutalque Jovis sacellum, in quo ³ fagus arbor sacra videbatur, pariter in exquilis fuisse proditum est. ⁴ Fuit quoque clivus proximus non incelebris, ad quem florales ludi celebrati plerunque sunt, & ⁵ vicus Cosconius ⁶ & Histrius, qui, ut multi autumant, à conditoribus nomen vendicarunt. In hoc vico Histrio, secundo Punico bello aquarum magnam vim erupisse ⁷ T. Livius memorat. Legimus quoque ⁸ Sandaliarium vicum ab ⁹ Apolline Sandaliario, cujus effigiem ornata sandalio, quod est ¹⁰ calceamenti genus, ¹¹ in quarta urbis regione auctores ponunt: Sicut in sexta regione ¹² Malum Punicum fuisse memorant, & ad ¹³ Capita bubula, ad ¹⁴ Pirum & ¹⁵ Scalas anularias. Sed quod de

¹ *Lacus Fagutalis.*] Solinus c. 2. *Tarquinius Superbus*, inquit, *Exquilis supra clivum Pullum ad Fagutalem lacum.*

² *Fagutalque Jovis sacellum.*] Varro lib. 4. de ling. Latina, quo loco statim citabimus, & Festus Pomp. lib. 6. & vide infra lib. 6. cap. 11.

³ *Fagus arbor sacra.*] Plin. l. 16. c. 10.

⁴ *Fuit quoque clivus proximus.*] Varro lib. 4. de lingua Latina, *Clivus*, inquit, *proximus ad Florales usus* (usus forte legendum est pro usui) *versus Capitolum vetus*, quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ.

⁵ *Vicus Cosconius.*] Varro, ubi supra, *Cosconium* vocat, nisi ibi mendum sit.

⁶ *Et Histrius.*] Vide seq. versu.

⁷ *T. Livius.*] Scilicet 3. Decad. l. 4. ubi tamen hunc vicum *Istriticum* vocat. Hujus verba sunt, *Es in vico Istritico fontem sub terrâ ante vi aquarum fluxisse, ut ferias dolique, quæ in eo loco erant, proculata, velut impetu torrentis, iulerit.*

⁸ *Sandaliarium vicum.*] Gell. l. 18. cap. 4. *In Sandaliario*, ait, *forte apud librarios suimus.*

⁹ *Apolline Sandaliario.*] Sueton. in Aug. c. 57. *Ex qua*, inquit, *summa pretiosissima deorum simulacra mercatus, vicatim dedicabat: ut Apollinem Sandaliarium, & Iovem Tragedum, &c.*

& P. Victor in 4. regione urbis Romæ, ¹⁰ *Calciamenti genus.*] Ex Donato in Eunuchum Terent. & late diximus in nostris II. Connub. lib. 3. inter ornamenta muliebria.

¹¹ *In quarta urbis regione.*] P. Vict. in d. 4. regione.

COLERUS.

Quarta urbis regione auctores ponunt.] Sex. Rufus, regione templi Pacis, vicum Sandaliarium, & regione Esquilina, vicum Tragedum commemorat, hinc Apollinis Jovisque cognomina.

TIRAQUELLUS.

¹² *Malum Punicum.*] Ex Sueton. in Domitiano cap. 1. *Regione*, inquit, *urbis sexta, ad Malum Punicum, domo, postea in templum gentis Flavia convertit.* * P. Victor in ea 6. regione dicit Domitianum in eo templum gentis Flaviae dedicasse. & de eo supra diximus.

COLERUS.

* Quo referendus versus Mart. l. 9. *Addita quid Latio Flavia templa solo?*

TIRAQUELLUS.

¹³ *Capita bubula.*] Suet. in Aug. c. 5.

¹⁴ *Ad Pirum.*] Nam & is vicus erat, ut supra diximus ex Martiali.

¹⁵ *Scalas anularias.*] Suet. in Aug. cap. 72.

COLERUS.

* Quas Suetonius juxta forum Romanum,

de vicis, idem de viis dictum accepimus. Nam ¹ Carinas ^{Via} à Cicerone dictas Varro significat, juxta quas ² templum ^{Carinae.} Telluris, & ³ Pompeji domus. Hæ enim & ⁴ Suburra ce- ^{Via} lebres & primæ viarum habitæ. Hanc vero ab agro Suc- ^{Suburra} cussano, vel quod sub muro Carinarum foret, denominari tradunt. Post quas ⁵ via sacra non minoris celebritatis & ^{Via} fama: adnominatur: siquidem per eam frequens in Capi- ^{sacra} tolium iter erat, per quam triumphalis pompa, captiva præ-
da, & hostium spolia, subactis gentibus & nationibus do-
mitis, solempni apparatu triumphi die procedebant: ⁶ eam-
que sacram nuncupari, quod inter Romulum & Tatium ^{Sacra}
ictum ^{cur di-}
^{Sta.}

manum, ut & Onufrius Panuvius, collocat.

TIRAQUELLUS.

¹ Carinas.] Varro lib. 4. de lingua Latina, & de his Virgil. lib. 8. Æneid.

Romanoque foro, & laudis mungere Carinis.

Sueton. in Tiberio cap. 15. Cic. in Paradoxis, *Manlius balneis adiculas in Carinis*, & ad Q. Frat. lib. 2. epist. 7. de Aruf. resp. Cum diceret: *Velle se in Carinis adificare alteram porticum, que palatio responderet.* P. Victor, qui eas ponit in 4. regione. *

COLERUS.

* Via ea ad Telluris ædem erat, in qua regione & Pompejorum domus fuerat. Vide Plutarch. Antonio, & Dionem lib. 48.

TIRAQUELLUS.

² Templum Telluris.] Serv. in eum locum Virg. l. 8. Æneid.

— *Et laudis mungere Carinis.*

Carinae sunt ædificia facta in carinarum modum, que erant intra templum Telluris.

³ Et Pompeji domus.] Sueton. aut quilibet est in lib. de Claris Grammaticis scribit *Lenam Pompeji libertum docuisse Grammaticam in Carinis*, in qua regione erat domus Pompeji. Idem in Tiberio c. 15. *Roma reversus, deduxit in forum filio Druso, statim de Carinis, ac Pompejana domo Exquilis in hortos Mecæianos transfugerat.*

⁴ Suburra.] Varro lib. 4. de lingua Latina, ubi & eum dicit *Succusam* appellatum à pago *Succussano*. Et de hac Livius 1. Decad. lib. 3. Martialis lib. 6. epig. 65.

Quales in media sedent Suburra.

Et lib. 10. epig. 19.

Altum vincere tramitem Suburra.

Plutarch. Problem. cap. 97. Sueton. in Cæsar. cap. 36. Festus Pomp. lib. 17. *

COLERUS.

* Quintilianus lib. 1. \

TIRAQUELLUS.

⁵ Via sacra.] De hac Varro rei rust. cap. 2. Dionysius Halicarnassæus l. 5. Cic. in Orat. pro Plancio. Horat. Epod. Ode 4. & lib. 1. Ser. Satyr. 9. in princ. Ovid. lib. 3. Tristium eleg. 1. & Livius 1. Decad. l. 2. & 5. Decad. lib. 3. Ascon. Pædianus in 2. in Verrem act. Appianus lib. 2. bel. Civiliū. Plin. lib. 19. cap. 1. Suet. in Cæsar. cap. 46. Jul. Capitolinus in Salonino. Dion in Adriano. P. Victor, qui eam ponit in 4. regione. & alii, quos postea citabimus.

⁶ Eamque sacram.] Dionys. Halic. lib. 2. Antiquitarum. Festus Pomp. lib. 17. non multo post princ.

COLERUS.

Eamque sacram nuncupari.] Imitatur Verrium, qui apud Festum vult sacram dicendum esse, non sacram viam. Idem Festus, *Saburnanenses* & *Sacrauienses* vocat, qui in iis viis habitant.

Comi-
tium.
Via
sacra
apud
Athe-
nien-
ses &
Myla-
sæ.
Via
Meli-
ta.
Via Co-
loni-
des.
Clæliæ.
Statua.
Clua-
cina
Vene-
riscem-
plum.

ictum in ea fœdus fuisse tradunt. Quamvis in comitio inter Romanos & Sabinos percussum fœdus, atque ideo à conventu Comitium veteres appellasse ¹ contendant. ² Nonnulli quod per eam sacra in arcem quot mensibus deferri, indeque augures captare auguria solerent, dici opinati sunt. Cujus cognomenti etiam ³ Athenis viam fuisse legimus, quod Eleusina sacra in ea peragerent. Et alia ⁴ Mylasæ in Caria ejusdem nominis proditur, ab urbe ad Jovis templum stadiis sexaginta, per quam sacrorum pompa ferebatur. Inter vicos autem Athenis præcipuè dignationis ⁵ Melita, ubi Phocionis ædes erant, & ⁶ Achæis Colonides memorantur. ⁷ Hæc quidem sacra Romæ à Carinis oritur, & ab Streniæ facello, ⁸ ubi statua Clæliæ virginis insidens equo, ibique ad ⁹ ædes Larium, & demum ad Scauri ædes procedebant, ubi templum ¹⁰ Cluacinæ Veneris situm memo-

rant

TIRAQUELLUS.

¹ *Contendant.* Varro lib. 4. de ling. Latina. Aconius in 3. in Verr. act. & vide Plutarchum in Romulo.

² *Nonnulli.* Ovid. lib. 3. Tristium eleg. 1.

Hæc est à sacris, qua via nomen habet. Adde autem & in hac sacra via fructus & poma vendi solita, ex Ovidio libro de Arte amandi,

*Rare suburbano poteris tibi dicere missa
Illa, vel in sacra sint licet emptæ
via. **

COLERUS.

* Huc adde aliud Epigramma :

*Quæque tibi posui tanquam vernacula
poma,*

De sacra nulli dixeris esse via.

TIRAQUELLUS.

³ *Athenis.* Nam & de sancta Athenarum via Herodotus lib. 6. Pausanias lib. 1. & Isæus in Apologia, & Harpocration, & Dicæarchus in iis, quæ scriptis de Descensu ad Trophonium, & ex eo Athenæus lib. 13. cap. 23.

⁴ *Mylasæ.* Apud Strabonem l. 14.

⁵ *Melita.* Ex Plutarcho in Phocione. Hujus quoque meminit ipse Plu-

tarchus in Themistocle. De alia Melita vide Cælium Rhodiginum lib. 20. cap. 5. Fuit & apud ipsos Athenienses via, quam *Tripodas* vocabant apud Pausaniam lib. 1. ubi hujus appellationis causam reddit. Fuit & apud Samios vicus angustus, *Laura* vocatus, mulierum artificum, ut ex Clearcho tradit Athenæus lib. 12. cap. 19. ubi subdit fuisse & apud suos Alexandrinos vicum hujus nominis in quo vendebantur omnia, quæ spectant ad delicias.

⁶ *Achæis Colonides.* Plutarch. in Philopœmene. Fucæ & Colonides urbs Coroneorum oppido finitima apud Pausaniam lib. 4.

⁷ *Hæc quidem sacra.* Redit ad sacram Romæ viam, idque est ex Varro-
ne lib. 4. de lingua Latina.

⁸ *Ubi statua.* Scilicet in ipsa via sacra ex Livio 1. Decad. lib. 1. & Seneca lib. de Consolatione ad Martiam.

⁹ *Ædes Larium.* Ex Solino cap. 2. *Ancus*, inquit, *Martius in summa sacra via, ubi ædes Larium est.*

¹⁰ *Cluacina Veneris.* Hæc usque ad clausulam, *In ea quoque.* sunt Plinii lib. 15. cap. 29.

I In

rant fuisse, quod inibi Sabinæ mulieres infestas acies, & usque accensum prælium inter Romanos Sabinosque diremissent. Cluere enim antiqui pugnare dixerunt. ' In ea quoque regia fuit, ubi Ancus Martius primo & post aliquot tempestates Iulius Cæsar habitasse fertur. Ibique Fabius fornix arcus marmoreus, à Fabio censore extructus, qui quondam de victis Allobrogibus triumphavit. Et haud procul Calphurnius fornix, apud quem C. Gracchus fragmento subsellii ictus occubuit. Præter quas fuit via fornicata in campo, ubi flaminia & septa fuere. ' Exquilinam vero & Cælimontanam, quod in Cælium & Exquilinum montem ferrent, denominari fere vulgatissimum est. ' Septa vero frequentia fuere in Martio campo loca, quibus Septa

I *In ea quoque.*] Solinus in loco supra, sub verbo, *Ædes Larium.*

2. *Fabius fornix.*] Afcon. Padianus
in 2. in Verr. aët. ubi Cicero *Fabianum* vocat. Sed & ipse lib. de Oratore
2. *Fornices Fabii* meminit.

3 *Calphurnius furix*.] Plutarch. in
vita Gracchorum, ex quo intelliges
non *C. Gracchum*, sed *Tiberium* ipsius
fratrem illic fuisse interemptum.

4 *Via Fornicata.*] Livius 3. Decad.
lib. 2.

5 *Exquilum.*] Nicol. Perottus ad
epigramm. 19. Martialis scribit vicum
Exquilum, quo de agimus, dictum
illum: de quo Varro lib. 4. linguz La-
tinæ scribit, *Ab exquilis vicus Afri-*
canus, quod ibi obfides ex Aphrica bello
Pompeio, dicantur custodiri.

6 Septa vers.] Servius in Virgil.
eclog. i. enarrans illud,

*Quamvis multa meis exiret victima
septis.*

*Septa, inquit, sunt loca in campo Martio
inclusa tabulatis, in quibus pop. Romanus
suffragia fert: Et quia sunt similia ori-
libus, duo haec invicem ponuntur, ut hic
septa pro orilibus. Contra Lucanus,*

— *Et misera maculavit orpila Roma.*

Id est, septa. Et Juvenalis Satyr. 6.
Antiquo, quæ proxima surgit, orili.

1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 26

**Hæc ille. Sed tu adde Ovidium lib. 1.
Fastorum,**

*Est quoque, quo populum jam est include-
re septis.*

Et Martiale in lib. 9. epig. 60. in princ.
In septis Mammura diu, multumque
vagatus

*Hic, ubi Roma suas aurea vexat
opes.*

Et Strabonem scribentem lib. 5. non procul à fine, Syllam Diædorem Marianos ad tria, vel, ut alii, quatuor milia, qui arma proecerant, in campo Martio ad *Ovilis* coactos, immisit militibus triduo jugulasse. Et Livius 3. Decad. lib. 6. ubi, *Cicatis*, inquit, *centuria senioribus, datum secreto in Ovili cum his colloquendi tempus.* Et Plinium lib. 16. cap. 4. *Trabs fuit in porticibus septarum à M. Agrippa relicta.* Et * Sueton. in Augusto c. 43. *Fecitque nonnumquam ricarum, ac pluribus senis per omnium linguarum histiones: non in foro modo, nec in amphitheatro, sed in circo & in septs.* Et Ausonius in Panegyrico, *Non passus septa, non campum, non suffragia.* Verum generaliter *septa* sunt omnia loca munita & quodam sepimento vallata. Nam Varo Rei rusticae libris, vocat omnia *septa, quibus sunt inclusa animalia.* Inde

● *villa.* quibus olim Ovilia nomen, tabulatis cincta, ævo mox succedente, sumptu magnifico & excellenti cultu marmorea facta, quæ¹ excelsas porticus & ingentes ambulationes acceperet: ² in quibus populus ad comitia frequens convenire, & de dandis honoribus deque Republ. discernere solebant, ibique res censu & æstimatione dignæ, & quæ magno parantur, venales exponi. ³ De nova autem via, quod supra ædem Vestæ, ⁴ iuncta Romano foro & Velabro fuerit, quodque ex Velabro ad eam iter esset, ibique, ante adventum Gallorum, Gallos primum adventare auditum sit. ⁵ Proptereaque Aji dei aram & Al-

*via
nova.*

*Aji
ard.*

loquuntur

que ab eo laudantur *septa* Fulvii Hirpini & Pompeii, quibus scilicet feræ conclusæ pasciebantur. Idemque l. 1. cap. 11. *In villa*, inquit, *adificanda hoc potissimum, ut intra septa villa habeas aquam.* Est & apud eum eod. l. 1. c. 14. inscriptio de *septis*, quæ tutandi fundi causa fieri deberent, & qualiter, quo in loco ostendit esse quatuor horum genera. Ex quibus Beroaldus in notis Servii arguit Servium, ubi supra, quod *ovilia* pro *septis* & contra ponerentur. Sed tu de ea re ferto iudicium. Illud autem constat apud Ulpianum in l. 1. ff. de rivis. *Septa sunt, quæ ad incile opponuntur aquæ derivanda compellenda,ve ex flumine causa: sive ea lignea sunt, sive lapidea, sive ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendamque aquam excogitata.*

COLERUS.

* Sed Suetonii verba sic legit Torrentius: *sed & in circo, in septis nihil unquam præter venationes edidit.*

TIRAQUELLUS.

1 *Excelsas porticus.*] Quod constat ex loco Plinii nuper citato.

2 *In quibus populus ad.*] Ex Livio, loco supra citato.

3 *De nova autem via.*] Valer. lib. 4. de lingua Latina. Cujus, inquit, vestigia, quod ea, quæ tunc iter velabrum, & unde ascendeant ad Romam nova via locus sacellum. Livius 1. Dec. l. 1. & 5.

M. Cæditius de plebe nunciavit Tribunis, se in Nova via ubi nunc sacellum est, supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audisse, &c. Hujus quoque meminit Plutarch. in Camillo. Frontinus l. 1. de Aquæductibus. Spartianus in Caracalla. *

COLERUS.

* Fest. in *sacra via*.

TIRAQUELLUS.

4 *Iuncta Rom. foro.*] Ovid. 6. Fast. *Qua via Romano nunc nova iuncta fore est.*

5 *Proptereaque.*] Livius 1. Decad. lib. 5. ante fin. *Insumque*, inquit, *templum in nova via Locutio fieri.* Et iterum postea in oratione Camilli, *Locutio templum propter cælestem vocem exaudita in Nova via iussimus fieri.* Plutarch. in Camillo & lib. de fortuna Romanorum. Gell. lib. 16. cap. 17. & ante hos Cicero lib. 1. iterumque 2. de Divinatione. Sed his viis, ab Alexandro memoratis, adde & alias plurimas vias: scilicet *Æmyliam* Straboni lib. 5. * ubi duas vias *Æmylias* esse dicit. & lib. 15. & Plinio lib. 2. cap. 83. & l. 19. cap. 1. Martiali lib. 3. epig. 4. & lib. 6. epig. 84. & Julio Frontino Stratagem. lib. 2. cap. 5. ubi de Antonio loquitur. Et *Appiam* Strab. lib. 5. non semel. & iterum lib. 6. Ciceroni in Orat. pro Milo. Horatio lib. epist. 1. epist. 6. & rursus 9. Statio lib. Sylv. 1. Sylv. 3. & lib. 4.

lib. 4. sylva 3. Corn. Nepoti in vita Pomponii Attici. & nostro Sczvolz in l. uxorem. §. concubina. ff. de leg. 3. Et *Ardeatinam* Festo Pompejo lib. 16. ubi de Retricibus loquitur. Et *Asinariam* eod. loco. & *Aureliam* Ciceroni in 12. Philip. & Suet. in Galba c. 20. & *Campanam* Vitruvio lib. 8. cap. 3. & *Cassiam* à Coss. stratam Fest. Pomp. lib. 3. & de hac etiam Cicero Phil. 12. & *Clandianam* Julio Frontino lib. 1. de Aqueductibus. & *Clandiam*, sive *Clodium* (nisi eadem sit) Jul. Capitolino in *Ælio* Vero. Et *Collatiam* Jul. Frontino d. lib. 1. de Aqueduct. & *Collinam* Tacito libro 19. & *Domitianam* Statio lib. sylv. 4. syl. 3. & *Farsentinam* Plinio lib. 19. cap. 1. & *Flaminiam* Ovid. lib. 1. de Ponto eleg. 9.

Nec quos pomiferi positos in collibus hortos,

Spestat Flaminia Claudia juncta via.

Et Plinio lib. 15. cap. 3. & c. ult. Cicer. Philipp. 12. & lib. 1. ad Attic. & Straboni lib. 5. & Livio 3. Decad. lib. 2. Suet. in Augusto cap. 30. Corn. Tacito lib. 3. & lib. 13. & lib. 19. Martial. lib. 10. epig. 6.

Totaque Flaminia Roma videnda via.
Festo Pomp. lib. 1. 3. 6. & 17. Juvenal. satyra 1. in fin.

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina.

Et *Formicam* Livio 3. Decad. lib. 2. Et *Gabinam* eid. 1. Decad. lib. 2. 3. & 5. Et *Gallicam*, quæ Gallis, per Pomptinum agrum fugientibus data est, ob idque *Gallica* dicta Jul. Frontino Stratagem. lib. 2. cap. 6. in princip. Et *Hostiensem* Cornelio Tacito l. 11. & Festo Pompejo lib. 14. non semel. Et *Latinam* Straboni l. 5. Juvenali ubi supra. Livio 1. Decad. lib. 10. Valerio Maximo l. 1. cap. 1. ubi de Fortuna muliebri. Suet. in Domitiano c. 18. Fest. Pomp. l. 14. ubi de Pudicitiz signo. & lib. 16. ubi de Retricibus. & lib. 17. Eutropio de gestis Roman. lib. 3. & 5. Et *Lauicanam* Livio 1. Decad. lib. 4. & Frontino eod. illo libro de Aqueduct. & Spartiano in Juliano. Hanc, ni fallor, *Labiænam*

vocat Strabo lib. 5. hac scilicet ratione quod Græci V. litteram non habeant, sed vice illius B. littera utuntur. Et *Laurentinam* Val. Maximo lib. 8. tit. 5. ad fin. A. Gell. lib. 10. cap. 2. Estque de ea illud Ovidii lib. 2. Factorum,

Est via quæ populum Laurentis ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

Ex quo intelligis quare ita vocabatur. & *Nomentanam* Straboni lib. 5. Livio 1. Decad. lib. 3. ubi & hanc olim *ficulensem* vocatam dicit. & Columellæ lib. 3. cap. 2. & Eusebio Chronographo ubi de fuga Neronis loquitur. & *Posthumiæ* Tacito lib. 19. & *Prænestinam* Plinio lib. 31. cap. 3. & Julio Capitolino in Gordianis, & Julio Frontino de Aqueduct. lib. 1. & *Publicam* Livio 3. Decad. lib. 4. & *Sabinam* Plut. in Camillo. Et *Salinariam*, quæ à sale dicta est, quod illa sal in Sabinos deferre consueverat. Plinio lib. 31. c. 7. Videtur tamen *Salaria* potius dicenda, † ut in 19. Tacit. & 17. Festi lego. & ita quoque Varro lib. Rei rust. 1. & lib. 3. cap. 1. & Strabo lib. 5. Livius 1. Decad. lib. 1. Suet. in Nerone c. 48. & in Vespasiano c. 12. & Festus Pompejus lib. 17. & *Sublaccensem* Frontino lib. 1. de Aqueductibus. Et *Tusculanam* Dionys. Halicarnass. l. 8. *Valerianam* eid. Frontino ibi. & Straboni lib. 5. Et *Vitelliam* Suet. in Vitellio c. 1. ‡

COLERUS

* Quam dicit ibi Strabo Scaturum stravisse. Quod & auctor de Viris Illustribus confirmat. Altera *Æmylia* est, quæ *Flaminiam* excipit. Sic præter Strabonem Livius, de *Æmylio*: *Pacatis Liguribus*, in agrum *Gallicum* exercitum ducit: *viamque ab Placentia, ut Flaminia committeret Ariminam perduxit.*

† Alibi Festus, *Salariam* viam incipere ait à porta, quæ nunc Collina à colle Quirinali dicitur.

‡ De qua equidem via, nihil alibi existare puto. Præter hæc Cicero ad Q. Fratrem Epist. 1. libro 4. meminit viæ *Vitulariæ*.

1 Capi-

*Allo-
cationis
tem-
plum.*

loquutionis templum illic à Furio Camillo extructum diu mansisse, à multis scriptum & memoratum est.

CAPUT XIX.

In quibus membris in homine insit religio quadam, propter quam illa sancte coli debeant & observari.

*Reli-
gio in
capite.*

*Capite
revela-
to as-
surge-
re, &
de via
dece-
dere.*

Quibusdam membris in homine religionem inesse, eaque sancte observari & coli decere, multi arbitriati sunt. Siquidem in ¹ capite hominis tanquam in arce, ubi mens & sedes animæ creditur esse, quæ pars longe sanctissima homini est, quod inde originem sumunt sensus & nervi, religio & quoddam numen inesse fertur. Ideo si quem reverebantur veteres, aut honore dignum putabant, ad omnem occursum ² caput revelare & assurgere, ac de via decedere solebant, scilicet existimantes, nudo & aperto capite in exhibendis honoribus esse oportere, veluti

omnia

TIRAQUELLUS.

¹ Capite.] Caput ut tradit Plato in Timæo, est membrum corporis divinisimum, reliquorumque membrorum princeps, cui totum corpus connexum dii subesse & parere iusserunt. Hinc ipse Plato, Democritus, Hippocrates, Straton, Erasistratus & Herophilus apud Plut. in lib. de Placitis Philosophorum. & Theodoretum Cyrensem, libro 5. de Curatione Græcarum affectionum, animæ principatum alii in toto capite, alii in parte ipsius esse censuerunt. Quibus & assentitur Galenus lib. 1. de Regimine morborum auctorum. Sed & his ad stipulatur Aristoteles lib. Problem. 33. cap. 1. alias 7. Cur, inquit, sternutamentum pro omni sine sacro augurio habetur, non tussis, non grædo? An quia de capite membrorum, præcipue divino, unde cogitatio est, sum ducit principium. & iterum cap. 9. Cur, ait, sternutamenti eruptio sacra habita est, non etiam cæterorum, ut flatus * aut rictus? Quoniam tres sunt partes principes nostri corporis, caput, thorax & abom.

Flatus alvi respiratio est, rictus ventriculi, sternutamentum capitis, quæ pars sacra præcipue est. Ideo spiritum hinc excurrentem ut sacrum venerantur & adoramus. Hucque spectat quod Hebræi Rosch, id est, caput, pro potentia, principatu & tyrannide accipiant. Ex quo illud Genesis 3. Ipsa conteret caput tuum. Et quod divus Paulus sæpe inculcat Christum esse viri & Ecclesia caput: virum autem mulieris, ut 1. ad Corinth. 11. & ad Eph. 5. & ad Coloss. 1. Sed & de excellentia & principatu capitis, vide Lactantium de Opificio Dei cap. 5. Poulum Æginetam lib. 1.

COLERUS.

* Immo etiam ventris flatus apud Romanos religioni fuisse legimus.

TIRAQUELLUS.

² Caput revelare.] Plutarch. Probl. cap. 10. Cur, inquit, deus salutautes caput operiunt, viris autem dignitate præditis & honore dignis, si etiam velati occurrerint, caput aperiunt? Cujus rei multas rationes addert, quæ ad hunc locum pertinent.

1 U

omnia nostra patefaciamus : credo etiam valetudinis causa , ¹ ut Varro significat , quod ad fidem proxime accedit. detecta enim capita, contra viam aliorum calorisve ^{Capite aperto esse salutem} haud dubie firmiora esse , & ad valetudinem mire proficere multi censuere. ² Ideo Aegyptii, quod detecto sunt capite, habentur firmiores : Persarum vero, quod cum mitra & pileo, debiliores, adeo ut levi ictu offendantur capita. Hinc Hannibal, ³ divus Julius, ⁴ & alii summi duces detecto semper capite, seu sol, seu imber esset, velut contra frigora tempestatesque obdurato, incessere. ⁵ Masinissa quoque Numidarum rex, nullo frigore aut imbre adduci potuit, ut caput tegeret. Quod de ⁶ Hadriano ⁷ & Severo principe traditur, tantae firmitatis fuisse, ut hyeme saeva & gelida per nives & frigora aperto capite incesse- ^{Suo nomine salutare. Nomen} rit semper. ⁸ In quo quidem id longe praestantissimum fuit, suis nominibus quemque venerari & salutare, salutanti- ^{men} busque reddere salutem. ⁹ Ideo nomenclatorem, qui no- ^{men} mina suggereret, juxta veteres habuere. ¹⁰ Si autem no-

¹ Ut Varro significat.] Apud Plinium lib. 28. cap. 6. ubi ita scribit, *Capita aperiendi aspectu magistratum, non venerationis causa iussere* : sed (ut Varro auctor est) valetudinis quo firmiora consuetudine ea fierent.

² Ideo Aegyptii.] Herod. lib. 3. non longe à princ.

³ D. Julius.] Suet. in eodem c. 45. huc pertinentia quaedam, sed non expressim ponit.

⁴ Et alii summi duces.] Ut Cato Uticensis ex Plutarch. in vita illius.

⁵ Masinissa quoque.] Masinissam ubique illum appellat Livius. Id autem quod hic de eo dicitur est Ciceronis libro de Senectute.

⁶ Hadriano.] Spartianus in vita illius. *Adrianus inquit, nudo capite peragravit omnes orbis partes, & in summis plerumque iumentis & frigoribus.*

⁷ Et Severo.] Hieronymus de eodem.

⁸ In quo quidem.] Vide princ. Con-

suetudinum Picta.

⁹ Ideo nomenclatorem.] De his multa Cicero in Orat. pro Murena. & ad Atticum lib. 4. epist. omnium 70. & vide Festum Pompejum lib. 6. ubi eos *Fartores* dictos scribit, quod clam, veluti insarcirent nomina salutandorum in aurem candidati *.

COLERUS.

* Nusquam tamen hoc legitur. Glossae veteres, *Fartorem* & *Artorem* & *Artorem* vocant : Et sic Terentius Eunucho.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ Si autem nomen.] Seneca in 3. ad Lucilium epistola, *Obvius, inquit, salutari à nobis dominos solere, si nomen non succurrit. Ex quo doctus quibusdam videtur sensus Martialis, cum scribit lib. 1. epig. 157. ad Priscum :*

Cum te non nossem, dominum rogemque vocabam,

Cum bene te novi, jam mihi Priscus eris.

E3

Offici men non succurreret, illum honoris causa dominum appel-
antur- labant. ¹ Græci vero non proprio, sed officii nomine aut
neris muneris quod gerebat, salutare, religiosius putarunt.
nomine ² Defuncti vero corpus exanime, aut urnam tangere, ve-
salu- ³ Derogationis signum erat. ³ Si qui tamen præcipua dignitate
tar. & ho-

Defun-
clorum
corpus
aut ur-
nam
tange-
re.

Et lib. 5. epig. 58. ad Cinnam :

*Cum voco te dominum, noli tibi, Cinna,
 placere,*

Sæpe etiam servum sic resalto meum.

¹ Græci vero.] Aliubi Plinius, à quo hæc accepisse videtur, Et aliqui, inquit, nomine quoque consalutare religiosius putant.

² Defuncti.] Neque vero tangere solum, sed & salutare, species fuit venerationis & cultus, cujus index Virgilius lib. 5.

Salve sancte parens : iterum salvere re-
cepti

Nequicquam cineres, animæque umbra-
que paterne.

³ Si qui tamen.] Id quidem aliter atque aliter observatum est. Nam & apud Ciceronem in ea Oratione, quam habuit ad Pontifices pro domo sua, P. Claudius argumentatus est amoris fuisse signum, quod cum Cæsar ad eum scripisset, nominibus tantum usus esset, neque adscripisset Proconsuli aut Tribuno plebis : sed in hæc verba, Cæsar P. Claudio salutem. Plutarchus quoque in Crasso illud humanitati assignat, quod ipse Crassus nemini occurrebat, cui salutatus ipse salutem non redderet, ac proprio nomine compelleret. Quo etiam peti nec illud Ovidii lib. 2. de Arte amandi,

Nomine quæquæ sua (nulla est iactura)

saluta,

Iungo tuas humiles, ambiciose manus.
 Nam & Donatus enarrans illud Terentii in Heecyra act. 3. scena 5.

Phidippe ades, ambici parces,

Nomine, inquit, appellat, quod facere so-
lemus, iratos mitigare volentes. Verum contra est, quod scribit Cornelius Tacitus lib. 12. quod cum Germanicus & Nero obvii inter se facti essent, Nero

Britannicum nomine, ille Domitianum sa-
lutare. Quod ut discordiæ signum Agrippina, Neronis mater, multo questu ad Claudium, Rom. Imperatorem detulit. At Tranquillus in Nerone cap. 7. Nero, ait, *Britannicum fratrem,* quod se post adoptionem *Ænobarbum* ex consuetudine salutasset, ut subdititium apud patrem argere conatus est. Sed & Seneca lib. 2. ejus operis, cui titulum fecit, *Quomodo in sapientem non cadis injuria.* tradit C. Cæsarem Herennio Marco iratum fuisse, quod cum *Cajum* salutaverat, nec impune id cessisse. Ea Donat. in Virg. l. 1. Æn. in eum locum,

Æole (nanque tibi dicam pater, atque
hominem Rex,

Et mulcere dedit fluctus, & tollere
ventos.)

Incipit, inquit, à nomine, quod nec In-
nonem humilem facit, & Æolo gratum
est. Potior quippe si inferiorem suo no-
mine vocet, & se benevolum monstrat, &
illi unde gaudere subministrat. Pulchrum
est enim si inferiore in loco positus cogi-
tus sit potiori. Ex cod. l. in eum locum,
Nate dea, que nunc animo sententia
surgit?

Achates licet, inquit, sit socius, tamen
quia fuit inferior, non nomine suo cum
appellavit : sed cum omni honorificentiâ,
omisso vero nomine, natum dicit ex dea.
 Et lib. 7. illud interpretans Junonis,

Proteræ ab Æthra.

Nomen (inquit Donatus) proprium pro
conratio posuit : quasi dicat, ab uno eo-
demque vitiisissimo. quod admodum
disortum est ab eo quod supra ex eo
dictatum. Et lib. 11. in eum locum,

Hactenus Aëta foras potius, nunc en-
das acerbum.

Conficit, & tenebræ nigrescunt omnia
circum.

Quid,

& honoribus fulgerent, illos propriis salutare nominibus haud decorum videbatur. ¹ Fertur tamen Alexander Macedo, postquam profligato Dario Magnus est cognominatus, nulli nisi Antipatro & Phocioni literis dedisse salutem. ² Et Demetrius præter se & Antigonom patrem, regem nec nominasse quenquam, nec salutasse. ³ Nero quoque Cæsar nedum salute, ⁴ sed ne resalutatione quidem aliquem impertivit. ⁵ Crassus contra. Nam infimi ordinis singulos propriis nominibus resalutavit. ⁶ Reges Numidarum pro majestate habent, nulli mortaliū impartiri osculum, nec salutem. ⁷ Pyrrhus vero in salutatione literarum, adulterinas Lyfimachi literas deprehendit. nam quum Ptolemæus Pyrrhum epistolis filium salutaret, in adulterinis quas Ptolemæi nomine Lyfimachus destinarat, regem nuncupavit. ⁸ Tigranes autem, quod à Lucullo non rex regum salutaretur, quasi coarguens imperitiam suam,

Quid, inquit, benignius? quid his dictis dulcius? quam ut in salutis fine posita nomine suo appellaret, quam charissimam præter ceteras habuit. Sueton. in Vespasiano cap. 17. volens ipsius Vespasiani clementiam ostendere, Helvidio, inquit, Prisco, qui reversus ex Syria salus privato nomine Vespasianum salutaverat, & in prætura omnibus edictis sine honore ac mentione ulla transfuserat, non ante successit, quam altercationibus insolentissimis: pene in ordinem redactis, &c.

¹ *Fertur tamen Alexander.] Deliteris ad Phocionem Elianus Varii historia lib. 1. c. 25. de Antipatro nondum inveni.*

² *Et Demetrius.] Plutarch. in vita illius.*

³ *Nero.] Suetonius in vita illius cap. 37. Certe neque adveniens, inquit, neque proficiens quonquam osculo impertivit, ac ne resalutatione quidem.*

COLERUS.

* *Scibit Dio, Cæsum, cum historiis & multis à populo palam quotidie scula daret; plerisque Senatorum ma-*

num tantum aut pedem porrexisset. Quem fortassis alludit Plinius Panegyrico: Non tu civium amplexus ad pedes tuos deprimis, nec osculum manu reddis. Unde Veteres Glossæ, Labratum vocant ἀσπασμα βραχίων.

⁴ *Sed ne resalutatione quidem, &c.] Quod & Tiberius fecisse scribitur. Nam &, cum Rhodium iturus esset, paucos admodum osculatus esse dicitur. Idem Tiberius aliquando oscula, quæ passim ab obviis dabantur, omnino prohibuit.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Crassus contra.] Plutarchus in vita illius, ut supra diximus in verbo, &, qui tamen.*

⁶ *Reges Numidarum.] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. in fin. Ne Numidas, inquit, Reges vituperandi, qui more gentis sue, nulli mortaliū osculum ferebant. Quicquid enim in excelsa fastigio positum est, humilis & trita consuetudine, quo subvenerabilius, vacuum esse convenit.*

⁷ *Pyrrhus.] Ex Plutarcho in vita ipsius.*

⁸ *Tigranes.] Plutarchus in Lucullo.*

¹ *Mene-*

suam, ipsum pari modo retaxavit. namque ad eum ut imperatorem scribere contumaci epistola recusavit. Cui haud absimile est, quod ¹ Menecrates Iupiter cognominatus, cum literas ab Agesilao hoc tenore accepisset, Menecrati Rex Agesilaus felicitatem: quasi convicio affectus foret, rescripsit, Menecrates Rex Agesilao sanitatem. ² Dario quoque, quum se regem ascripisset, neque idem nominis Alexandro impartisset, Alexander rescripsit, ut de cætero meminisset se non tantum regi, sed & suo scribere. ³ Cassander vero quum omnibus libellis & epistolis Rex salutaretur, tantæ moderationis fuit, ut nunquam sibi regium usurparit nomen: sicut ⁴ Porus Indorum Rex, ab Alexandro victus, in posterum nunquam se Regem appellari sustinuit. Contra ⁵ Perses Philippi filius, quum rebus deploratis & everso regno supplex ad consulem scriberet, tanquam in altiore fastigio positus, se Regem ascribere non dubitavit. Inter cæteros proditur Hannibal eo insolentiae processisse post victoriam ad Cannas, ut nulli civium suorum nisi per interpretem responsum aut salutem dederit. Et ⁶ Pallas Claudii libertus, ejus proterviæ fuisse, ut non modo nulli ministrorum salutem impartiverit, sed ne vocem quidem cum familiari communicarit. Fertur tamen

¹ *Menecrates.*] Id aliter referunt Plutarchus tum in vita Agesilai, tum in Apophthegmatis Imperatorum, tum in Laconicis: & *Ælianus* Variæ historiæ libro 12. Sed tu vide quæ de hac re scripserim in nostris Commentariis Nobilit. c. 31. in nomenclatura medicorum, ubi de ipso *Menecrate*.

² *Dario quoque.*] *Q. Curtius* lib. 4. post princ.

³ *Porus.*] Ex *Philostrato* in vita *Apollonii* lib. 2. c. 9. in fin. Postquam, ait, ex India decessit *Alexander Macedo*, nunquam se regem *Porus* appellavit: quanquam id sibi permisisset *Alexander*: neque sicut Rex, sed tanquam satrapa dominabatur, modeste cuncta in honorem *Alexandri* & loquens ac faciens.

⁴ *Perses.*] *Livius* 5. Decadis libro 2. *Plutarchus* in vita *Pauli Æmili*.

⁵ *Pallas Claudii libertus.*] Hic dicitur *Tacito* lib. 13. initio, *tristis arrogantia modum liberti egressus cadum sui morisse*. Qui postea à *Peto* delatus, nominatis libertis ejus quos conficiam haberet, respondit, *Nihil unquam se domi, nisi nutu aut manu significasse: vel si plura demonstranda essent, scriptum, ne vocem conficiaret*. De quo vide *Senecam* in ludo de morte *Claudii Cæsaris*, cum ad inferos *Claudio* venienti *Pallantem* cum *Narcisso* & *Felice* occurrisse fingit. Hi vero omnes sub *Nerone*, non sub *Claudio* vitam cum morte commutaverunt.

⁶ *Sapes*

tamen ¹ Sapor Persarum Rex, cum ad Constantium scriberet Imperatorem, Solis & Lunæ se fratrem dixisse. Et ² Artaxerxes cum minacibus literis urbium excidia, vastationes agrorum, cædes & incendia Lacedæmoniis interminaretur: Spartanos Laconico more unico verbo respondisse, scilicet, ut faceret. Cui haud absimile est, quod cum ³ Lyfander post multiplicia bella ad Ephoros scripsisset, Captæ sunt Athenæ, Ephori suo more paucissimis responderunt, Sat est capi. Philippo quoque Macedonum regi, iniqua postulanti, Lacedæmonii rescripserunt, his tantum verbis: *ἄνθρωπος ἵππευσι καὶ πεζοῖς, ἔκ.* De eo quod ad nos scripsisti, non. ⁴ Sicut iterum quum Spartanos fines ingressus quæsisisset, utrum vellent amicum an hostem se venire: iidem rescripserunt, *ἄνθρωπος*, id est, neutrum. In qua quidem re ⁵ Atheniensium moderatio adnotanda succurrit, qui quum Philippi hostis literas, quas ad Olympiadem scripserat, interceptissent, eas inviolatas reddiderunt, ne tori genialis & secreta conjugii panderent. ⁶ Verum aliter quum diis immortalibus honores dabant, fieri servatum est. Tunc enim capite aperto & velato sacra facere & numina adire mos erat: ut deorum honores longe dispares ab his qui dantur hominibus, magnamque in eorum vim divinitatis ostenderent, quum semoto visu à rerum conspectu, religiose & venerabundi divina peragerent. Ideo in sacris velare caput, & veste operiri, antiqui moris fuit. ⁷ Regum quoque capita insigni fascia ornari, sicut Imperatorum aurea corona vel lauro: quoniam ea pars corporis sanctior in homine est, propterea ibi insigne honorum

¹ *Sapor Persarum Rex.*] Ammianus Marcellinus lib. 17. *Rex regum*, inquit, *Sapor, particeps siderum, frater Solis & Luna, Constantio, Cæsari, fratri meo salutem plurimam dico.*

² *Artaxerxes.*] Plut. in vita illius.

³ *Lyfander.*] Plutarch. in Apophthegmatis ejusdem, nec non in vita ipsius.

⁴ *Sicut iterum.*] Idem in Apophtheg. Laconum ignotorum.

⁵ *Atheniensium.*] Idem auctor in Demetrio atque etiam in Politicis & Apulejus in 2. Magis apologia.

⁶ *Verum aliter.*] Supra eod. libro cap. 14. & infra cap. 21.

⁷ *Regum quoque capita.*] Idem supra libro 1. cap. 28.

Oscula
impar-
tiri.

Ado-
rati.
reges.

norum & diadema esse voluerunt. ¹ Persarum mos erat, ut si pares essent, osculo impartirent, quos honorabant: inferiores vero salutando potentiorum genas manu tangerent. ² Cognatos tamen, reliquosque necessarios, ubi diutius abfuissent, aut longius essent abfuturi, se invicem osculari frequens usus erat: ³ quod à Romanis usurpatum invenimus, ⁴ ut cognatis obviam factis ⁵ frontem suavi-entur. ⁶ Apud Persas, ⁷ Medos ⁸ & Indos, Reges adorari, & in salutando homines toto corpore ⁹ procidere, invenimus. Quare Thebanus ¹⁰ Ismenias iussus Artaxerxem adorare, ne contra decus faceret, prolapsum annulum sustulisse, & ita adorantis speciem præbuisse dicitur. Id quod Romanis longe est habitum nefas, nisi quod ¹¹ C. Caligula, cum Cæsares salutarentur prius, adorari se iussit capite velato ut deum. Mox ¹² Diocletianus secordia intolerabilis, contra instituta majorum, idem exequi ausus fuit.

Apud

¹ Persarum.] Zenodotus in proverbio ὀφθαλμοῦ καὶ γόνατος. & ante eum Xenophon in Oratione de laudibus Agesilai, Patrium morem Persis fuisse dicit, eos osculari, quos honoribus prosequi solent. & Herodot. lib. 1. Ex quo intelliges non hic genas, sed genua legendum.

² Cognatos tamen.] Sic Cyrus discessurus dicitur cognatos per osculum oris admisisse, lege Persarum. Xenophon. lib. 1. Pædiz. Idemque Cyrus pro more osculatus est Cyaxarem, cum ad se venisset. lib. 5. Pædiz.

³ Quod à Romanis.] Plinius lib. 14. cap. 14.

COLERUS.

⁴ Ut cognatis obviam factis, &c.] Quem morem multis explicat in Electis suis lectissimus Lipsius.

TIRAQUELLUS.

⁵ Frontem suavi-entur.] Plutarch. in Probl.

⁶ Apud Persas.] Herodotus lib. 7. Plutarch. in Alcibiade. Valerius Maximus lib. 7. cap. 3. ubi de Dario Rege loquitur. Candidati (ut est mos Persa-

rum) humi prostratis corporibus, Darium regem salutaverunt. Et constans exemplo, quod statim subiicitur. Idem Justinus libro 6.

⁷ Medos.] De Persis & Medis hæc dicta Arriani sunt. Ex quo Rhodiginus lib. 2. cap. 33. Cyro, inquit, mortalium primo adorationis cultum fuisse delatum scribit Arrianus, quam humilitatem Persa postea servaverunt & Medi.

⁸ Et Indos.] Philostratus in vita Apollonii.

COLERUS.

⁹ Procidere, invenimus.] Quod veterari Latini, Græci μεγαλυνεῖν dicunt.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ Ismenias.] Plutarchus in Artaxerre. & Alianus de Varia historia lib. 1.

¹¹ C. Caligula.] Suetonius in vita ipsius c. 22. Dion quoque in ejusdem vita, ubi plura de ipso ridiculofissima. & Paulus Orosius lib. 7. c. 3.

¹² Diocletianus.] Eutropius de gestis Romanorum lib. 7. c. 12.

¹ Cyro.]

Apud exteros vero ¹ Cyro Perfarum Regi, adorandi cultum primum delatum comperimus, cui proximum diis immortalibus honorem decrevere. ² Quod mox Indi & posterius Reges exequi magno studio curaverunt. ³ Id quod Octavius Augustus ⁴ & Alexander Severus præcipue de-
testati sunt. Nam si quis inter salutandum flexisset caput, aut assentaretur blandius, foras detrudi atque exigi jussere. ⁵ Frontem vero sacram Genio nonnulli tradunt. Sicut enim ⁶ Junoni brachia, ⁷ pectus Neptuno, ⁸ cingulum Marti, ⁹ renes Veneri, ¹⁰ pedes Mercurio, ¹¹ digitos Minervæ consecravimus antiquitas, ita frons Genio dicata fuit: ¹² quippe Deum venerantes, frontem tangere, & indita ad frontem manu, numina adire solebant. Quare ¹³ Pompejo
Magno

*Offici-
Aug.
Or A-
lexan-
der Se-
verus
adora-
tionem
repu-
dia-
runt.
Frons.*

¹ Cyro.] Rhodiginus ex Arriano ubi supra in verbo, *Medos*. Sane ubi primum fuerit Cyrus adoratus à Persis, scribit Xenophon *Pædiæ* lib. 8.

² Quod mox Indi.] De quibus jam supra diximus.

MERCERUS.

³ Id quod Octavius Augustus.] Certe apud Ammianum Marcellinum libro 15. Imperatores ante Constantium dicuntur *salutari* soliti, eo more quo iudices salutabantur. Constantius vero novo more passus est, ut qui admitterentur ad Imperatorem, ante pedes ejus starentur supplices, hoc est curvatum cervice humi prope affixi. Qui ritus videtur fuisse adorandæ purpuræ, apud eundem auctorem. Is autem expressus est à regibus externis qui eo modo salutabantur.

TIRAQUELLUS.

Augustus.] Suet. in vita illius c. 53.

⁴ Alexander Severus.] *Ælius Lampridius* in vita illius.

⁵ Frontem.] *Servius* in 6. *Eclog.* post princ. ibi,

— *Cynthia aurem*

Vellit & admovent. —

Et lib. 3. *Æneid.* in eum locum,

*Dixerat, & genas amplectens, genis-
que volans*

Hæretas. —

Frontem, inquit, Genio consecratam Phisici dicunt: unde Deum venerantes tangimus frontem.

⁶ Junoni brachia.] *Democritus* in lib. *Physiologumenon*, & ex eo Fulgentius *Mythologicôn* libro 3. ubi de *Peleo* & *Thetide* loquitur.

⁷ Pectus Neptuno.] *Homerus* lib. 2. *Iliados* paulo ante Catalogum:

Ἄψ' ὤμων, στήθεσσι φέρον δάμνι.
id est:

Marti autem cingulum, pectus vero Neptuno.

Et Fulgentius ubi supra ex ipso *Homero*. Sed adde, *scilicet* quoque ipsi Neptuno dicari ex *Plinio* libro 11. capite 37.

⁸ Cingulum Marti.] Hoc & ipsum patet ex *Homero* & Fulgentio dictis locis.

⁹ Renes Veneri.] Fulgentius ubi supra. & vide in nostris legibus connubialibus lib. 15. num. 40. incip. *Ex his quoque.*

¹⁰ Pedes Mercurio.] Fulgentius ibi.

¹¹ Digitos Minervæ.] *Servius* d. *eclog.* 6. ad princ.

¹² Quippe Deum venerantes.] Ex *Servio* ad 3. *Æneid.* ubi supra in verbo, *Frontem*.

¹³ Pompejo Magno.] *Plutarchus* in *codicem*.

*Frons
minor.*

*Frons
magna.
Frons
parva.
Frons
rotunda.*

*Oculo-
rum re-
ligio.*

Magno frontis honorem, & os probum, velut maximum naturæ munus, tribuerunt. Ipsa enim severitatis & clementiæ index est. Ideo minorem frontem venustum facere & mitern, remissum & quietum, multi censuerunt. ³ Contra frons magna, segnes: parva, mobiles: rotunda, iracundos: lata, mente flexibiles designavit. Quod etiam carmine Homerus profecutus fuit, ut singulos membris honestaret deos. ⁴ Namque Iunonem facit candidas ulnas habere, ⁵ Auroram roseos lacertos, ⁶ Minervam oculos glaucos, ⁷ Thetidem argenteos pedes, ⁸ Heben vero talos pulcherrimos. ⁹ In oculis quoque religio fuit, in quibus imago & natura hominis, ac tacitus sermo

mentis,

COLERUS.

¹ *Frontis honorem.* Contra: *Perfrictæ frontis* homines, & nullius frontis, solempius appellare, gnaviter impudentes.

TIRAQUELLUS.

² *Severitatis.* Plinius lib. II. c. 37. ³ *Contra frons magna.* Hæc usque ad clausulam, *Quod etiam.* sunt Aristotelis lib. I. Animalium c. 8. & Plinii auctoritate Trogi lib. II. c. 52.

⁴ *Namque Iunonem.* Homerus libro I. Iliados,

Τῷ γὰρ ἐνὶ φρεσὶ θεῆς διὰ λεοκάλαν ἦεν.

Et alibi sæpe, ut videre poteris in nostris legibus Connubialibus in 2. l. n. 34. incip. idem Homerus.

⁵ *Auroram roseos lacertos.* Homerus non lacertis dicit, sed digitis scilicet ποδὸδάρκην. ita enim illam vocat l. 2. 4. non semel 5. 8. 9. & 7. Odysseæ & lib. I. & ult. & Iliados, & alibi sæpe,

Ἡμῶ δ' ἠεὶ γῆρα φάν ποδὸδάρκην ἦεν.

Quod nos annotavimus in d. legibus l. 2. n. 37. incip. Idem quoque. Sunt autem lacerti aliud quam digiti, videlicet totum brachium à cubito usque ad manus vertebram, quæ carpus dicitur, ut omnibus notum.

⁶ *Minervæ oculos glaucos.* Nam

eam γλαυκῶπις ubique appellat, ut lib. I. Iliados,

Τὴν δ' αὖτις κοροῖσεν διὰ γλαυκῶπις Ἀθλῶν.

Et sæpe alibi, ut & diximus ubi supra num. 35.

⁷ *Thetidem argenteos pedes.* Id est, ἀργυροπόδας: ut lib. I. Iliados:

Μητὴρ γὰρ τι μίφουσι διὰ θῆτι ἀργυροπόδε.

Et aliis locis, quæ videbis ubi supra, num. 37. idem quoque.

⁸ *Heben vero talos pulcherrimos.* Id est, καλλίστους, tanquam dicas pulchritudinem, l. II. Odysseæ, & in hymno Herculis Leonini animi,

Καὶ καλλίστους ἦβην.

⁹ *In oculis.* Plinius lib. II. c. 37.

de oculis loquens, Neque ulla, inquit, ex parte majora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maxime, id est, moderationis, clementia, misericordia, odii, amoris, tristitia, latitiae. Cunctis quoque multiformes, truces, torvi, flagrantes, graves, transversi, limi, summissi, blandi. Profecto in oculis animus inhabitat. Ardentes, intenduntur, humectant, conrivent. Hinc illa misericordia, lachryma. Hos cum osculamur, animum ipsum videmus attingere. Hinc fletus & rigantes ora rivuli. Quis ille humor est in dolore tam sacundus & paratus, aut ubi reliquo tempore? Animo autem videmus,

animo

mentis, maxime exprimitur. Vt enim ¹ cauda leonibus, ² aures equis animorum indicia præstant: sic oculis hominum, mentis imago apparet. Nam cordis nuncii sunt. Ex his enim virtutes vitæque agnoscimus, iratum vel propitium animum, lætum, aut affectum perpendimus. Dignitatemque oris exhibere consueverunt, vitamque à morte distinxerunt. Hos osculari & amplecti, ac præcipua charitate prosequi solemus. ³ Refert vero Aristoteles, caprinos oculos, & modice conniventes, aut parvos, inorum præstare indicium optimorum: contra oblongos, pessimos notare: candidos & protentos, impudentes: carnosos, versipelles, inobiles, inconstantes. ⁴ Nasum quoque morum facere indicium multi arbitrantur. ⁵ Ideo Persæ adunco naso ⁶ (quos grypos vocant) præcipue honorant, quod talem fuisse Cyrum crederent. Simos vero, mites facere & gratiosos. ⁷ In eo enim irrisionis sedes est: quare ⁸ nasuti, & habere

animo cernimus. Oculi, *cen vasa quædam, visibilem ejus partem accipiunt atque transmittunt.* Philostrat. in vita Apoll. l. 2. c. 12. Oculi (ait) mores hominum plerisque indicant. Quod si plura requiris ad Cælium Rhodiginum, l. 3. c. 28.

¹ *Cauda leonibus.* Plinius l. 8. c. 16. *Leonum*, inquit, *animi index cauda.*

² *Aures equis.* Plinius ad id quod proxime diximus, addit, *Sunt & equorum aures.* Namque & has notas generosissimo cuique natura tribuit.

³ *Refert vero Aristoteles.* Lib. 1. de Historia animalium cap. 10. & Plinius Trogi auctoritate lib. 11. cap. 52. *Oculi quibuscunque sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitie notam præbent.* Candidi pars extenta, notam impudentiæ habet. Qui identidem operire solent, inconstantia. Servius enarrans illud Virgilii lib. 4. *Æneidos*,

— *Ille locvis monitis innot a tenebat*
Lutina. —

Physicum, inquit, *est, ut qualitatem animi ex oculorum, aut corporis stabilitate aut mobilitate ostendamus: Ergo modo*

mult ostendere, Eneam à proposito non esse deviatum.

⁴ *Nasum quoque.* Id patet ex seq. ⁵ *Ideo Persæ.* Plutarch. in Politicis, *Persæ ad hanc usque diem homines unco naso & amant & pulchritudine præditos arbitrantur, in honorem Cyri, qui ejusmodi naso fuisse traditur.* Idem in Apophthegm. Regum & Imperat. Vide Xenophontem in Pædia Cyri.

⁶ *Quos grypos vocant.* Plutarch. in Mario. Antiochus autem Syriæ Rex, Grypus cognominatus fuit, teste Possidonio Apameo lib. 23. historiæ. & ex eo Athenæus lib. 6. cap. 5. & alibi ex eodem Possidonio l. 4. c. 4. & l. 4.

⁷ *In eo enim irrisionis sedes.* Plin. lib. 11. c. 37. *Et altior homini tantum, quem novi mores subdole irrisioni dicere, nasus.* Persius Satyra 3.

Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.

⁸ *Nasuti.* Martialis l. 13. epigr. 2. *Nasutus sis usque licet sis denique nasus, Quantum noluerit ferre rogatus Atlas.* Hinc nasutus diminut. Apulejo, *nasutula mulier & dicacula dicitur.*

D d 3 1 Habere

Ex su-
perci-
liis.

Ex ge-
nis.

¹ habere nasum irrisores dicti.² In superciliis autem ³ notatur fastus, qua parte negamus vel annuimus. ⁴ Ea quidem porrecta, molles significant: nimis deflexa, austeros: inflexa, derisores: demissa, malevolos: nam si quem fastidimus, truci supercilio designamus: ⁵ Ideo Romanae mulieres supercilia Lucinae consecrarunt, quia inde lux ad oculos fluit. ⁶ In genis autem est sedes pudoris. Has enim quum pudet, primum rubore suffundi videmus, pudibundumque animum ex illis pensitamus. ⁷ Quare in pueris rubere genas, & in-

¹ Habere nasum.] Mart. l. i. ep. 98. Non cuius datum est habere nasum. Et Epigram. 3.

Alaiores usque rhonchi, iuvenis signisque,

Et pueri nasum Rhinocerotis habent.

² In superciliis.] Plinius l. ii. c. 37. In ascensu (inquit) ejus supercilia homini & pariter & alterne mobilia, & in iis pars animi. Negamus, annuimus. Haec maxime indicant fastum. Philostratus in vita Apollonii lib. 2. cap. 12. Multa etiam in superciliis genisque posita sunt, ex quibus sapientes & natura periti homines imagines, sicut in speculo aspicientes, quae mens illis, quodque sit ingenium contemplantur. Quintil. Instit. Orat. lib. ii. cap. 3. Multum, inquit, & superciliis agitur. Nam & oculos formant aliquatenus & frontis imperant. His contrahitur, attollitur, demittitur: ut una res in capite testetur. Et paulo post: Primum in superciliis: si aut immota sunt animo, cui nimis non mobilia, aut inaequalitate discedunt: aut contra id quod dicimus foris videntur. Ita enim contrahitis, tristitia diductis, hilaritas remissis ostenditur.

COLERUS.

³ Notatur fastus.] Illis & maiestas quaedam inesse videtur. Unde illud: Cuncta supercilio moventis.

TIRAQUELLUS.

⁴ Ea quidem porrecta.] Haec usque ad clausulam, Ideo Romanae mulieres sunt Aristotelis lib. de historia animalium 9. & Plinii ex Trogo lib. ii. c. 52.

Supercilia quibus parituntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, malevolos & invidos. Ceterum Cicero in Orat. pro Q. Roscio Comedo scribit, Supercilia penitus abrasa olere malitiam & clamitare calliditatem: verum id artis est, non naturae.

⁵ Ideo Romanae mulieres.] Festus Pompejus libro 17. ubi de superciliis scribit ea esse in Junonis tutela, quod iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Junonem, unde & Lucina dicta est. Ante illum Varr. lib. 4. de ling. Lat. Lucina (inquit) nascentium dux, quod menses huius hoc vidisse, antiquos apparet, quod mulieres potissimum, supercilia sua attribuerant ei dea. *

COLERUS.

* Adde Plinium lib. 16. cap. 44.

TIRAQUELLUS.

⁶ In genis autem.] Plin. l. ii. c. 37. Infra oculos (inquit) molea, homini tantum quas prisci genas vocabant, 12. tabularum interdicto radi a feminis eas retantes. * Pudoris haec sedes. Ibi maxime ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risumque indicantes, bucca.

COLERUS.

* Plinius innuit legem 12. de legib. quae est apud Cicero lib. 2. de legib.

TIRAQUELLUS.

⁷ Quare in pueris.] Cato Censorius dicebat, sibi placere magis juvenes, qui rubescerent, quam qui pallescerent,

& ingenuo pudore affici, probitatis signum est: in his enim pudor, integritas, & virtus ostenditur. ¹ In quo proditum memoriæ fuit, populum Romanum tantum pudori tribuisse, ut Philippo Regi Macedonia pluribus criminibus impetito, nihil æque profuerit, quam Demetrii filii pudor, in senatu objecta minime diluere valentis. ² Domitiano vero Cæsari crebra oris confusio pro modestia putabatur, quum esset summa immanitas. Ideo qui pudorem abiecerit, ³ perficuisse faciem dicti. Contra ⁴ in auriculis Ex auricularis.

rent, quod rubor arguat probam indolem, pallor non item. Plutarch. in Apophthegm. & in libello, *Quomodo oporteat audire pœmata*. Et ex eo Erasmus in Apoph. Catonis senioris. Scitumque est illud Terentii in Adelphis act. 4. scena 5. *Erubuit, salvi res est*. Et in Andria act. 3. scen. 3. *Vide, non ejus color pudoris signum usquam indicat?* Vide in nostro Repertorio in verbo, *Verecundia*. vel in verbo, *Pudor*. Pudori etiam mulierem narrata ipsa consultum voluit, ut testatur Plin. l. 7. c. 17.

¹ In quo proditum est. Id Liv. est Dec. 4. l. 9. Nonnihil hic variat Justin. l. 32.

² Domitiano vero Cæsari. Sueton. in vita illius cap. 18. *Pallens*, ait, fuit modesto rubori sine pleno. Et paulo post, *Commendari se verecundia oris adeo sentiebat*, ut apud Senatum sic quedam jactaverit, *Usque adhuc certe animum meum probasti exultant*. * Cornelius Tacitus lib. Annalium 20. *Domitianus*, inquit, *deceus habitus, & ignotis adhuc moribus, crebra oris confusio pro modestia accipiebatur*, & alibi in Julius Agricolaæ vita ad fin. ait, *Cum de votandis tot hominum palloribus sufficeret sermo ille vultus & rubor, à quo se contra pudorem maniebat*. Plin. quoque in Panegy. de eodem sic loquitur, *Superbia in fronte, ira in oculis, fortissime pallor in corpore, in ore impudentia multo rubore suffusa*.

COLERUS.

* Tacitus & Plinius de modestia & verecundia Domitiani non consensiant, ut vides.

TIRAQUELLUS.

³ Perficuisse faciem.] Aut, ut alii, *frontem*: alii item or. Quintilian. l. 11 cap. 3. paulo ante fin. *Vitiosa*, ait, *sunt illa in vultu lacunaria, perficere faciem, & quasi improbam facere*. Plinius in præfatione Nat. historiz, *Perfici faciem, nec tamen profici*. Idem lib. 9. c. 2. *Ut Catone Vatinius perficit frontem, & dicit te digniorem, qui prætor fures, quam Catonem*. Seneca ad Lucilium lib. 5. epist. 47. *Perfici frontem oportet, & ipse te non audias*. De ore, Cicero Tuscul. Quæst. lib. 3. *Quid tergiversamur Epicure? nec satemur eam nos dicere voluptatem, quam tu idem, cum os perficere vultis, soles dicere?* Plura Eras. Chiliadis 1. cent. 8. c. 47.

⁴ In auriculis rubor.] Auriculæ in foemina rubentes & capilli vexati & inoompti indicio sunt recentioris concubitus, quod Suetonius in Augusto notavit cap. 69. his verbis, *M. Antonius super sistinatus Livia nuptias obsequi, & staminum consularum & trielinio viro curiam in cubiculum abductam, rursus in concubitu volentibus auriculis, incomptiore capillo reduebam*. Hoc idem indicat Juvenalis satyr. 11. paulo ante fin. *inter signa & vestigia pessæ libidinis*.

— Tacito libens tibi contrahat amor Humida suspensis referens multicta rugis, Vexatusque comas, & sulcatis, autemque valentem.

COLERUS.

In auriculis rubor.] Nam in delictis

riculis rubor; nam læsæ conscientiæ & admissæ turpitudinis signum est. ¹ Magnas tamen aurículas, stultum designare voluerunt, & loquacem: ² mediocres vero, mores optimos præmonstrare. ³ In auribus mulieres binos ternosque uniones aut elenchos ferre, nobilitatis signum fuit: sicut in ⁴ Oriente viris gestare aurum. ⁵ Sylla tamen tunc maxime truculentus fuisse dicitur, & aspectu minaci, quum ejus faciem rubor infestaret. ⁶ Plato vero homines rubicundos dixit animosos: nigriores, viriles: albos, Deo devotos: inleici coloris & decoloris vultus, nimium amatores. ⁷ Tamen si communi feratur adagio, iracundissimos esse flavos, rubentesque. ⁸ In pectore autem sedem esse consilii, ea propter prætextatis ⁹ bullam

Plato-
nis ex
colo-
ribus
physio-
gnomia.
Pectus
sedes
confi-
lii.

ciis Venereis amatores infimam auriculam identidem terebant. Ut ex multis locis apud Plautum liquet. In auribus etiam memoriæ sedes reputabatur, ut Plinius testatur lib. 11. Unde mos antestandi, ubi alter alteri aurem pervellebat. Et aurem velle, est admonere.

TIRAQUELLUS.

1 *Magnas tamen aurículas.*] Ut sunt asininæ. Cujusmodi Midas Rex Phrygiæ fertur habuisse, proverbioque locum fecisse, quod dicitur in stolidos & crassos auribus. De quo Erasmi. Chiliad. 1. cent. 3. cap. 67. Plato autem lib. 12. de Republ. ταύτας ἐν τῷ ὤμῳ ἐξ ὧν ἵστας, id est, aurículas super humeros habentes, proindeque magnas, de his dicit, qui sunt dejecto ac demisso animo. Has autem magnas aurículas indices esse stultitiæ & loquacitatis testis est Plinius, Trogi auctoritate l. 11. c. 52. Idem Arist. hist. animal. l. 1. c. 11.

2 *Mediocres vero.*] Aristot. lib. 1. Hist. animal. c. 11. *Aurium* (ait) *alia læves, alia pilosæ, alia medicum tenent, quæ quidem ad audiendum aptissima sunt.* Hujusmodi Augustum habuisse tradit Sueton. in vita illius c. 79.

3 *In auribus.*] Plin. l. 9. c. 35. & l. 11. c. 37.

4 *In Oriente.*] Plin. postremo illo loco.

5 *Sylla.*] Seneca ad Lucilium epist.

11. *Sylla* (inquit) *tunc erat violentissimus, cum faciem ejus sanguis irruisset.* Nam paulo ante dixerat, *Quidam nunquam magis quam cum erubescunt, timendi sunt, quasi omnem vercundiam effuderint.*

6 *Plato.*] Lib. qui *Timæus*, vel de natura, inscribitur. Aliter tamen Arist. in libro *Physiognomicôn*, si is liber ejus est.

7 *Tamen si.*] Aristot. in libello de *Physiognomia*.

8 *In pectore.*] Macrobi. lib. 1. *Saturnal.* cap. 6. Hincque illud Plauti in *Militate glorioso* act. 3. sc. 1.

Quique sapit pectus.
Et in *Epidico* act. 2. sc. 2.

Sapit hic plenum pectus.
Illudque Horatii epist. lib. 1. epist. 4.

Non tot corpus erat sine pectore.

9 *Bullam pendens pro pectore.*] Macrobi. ubi supra, *Nonnulli* (inquit) *credunt ingenuis pueris attributum ut cordis figuram in bulla ante pectus annexerent: quam insipientes is a se demum homines esse cogitant, si cordi appropriarent.* Festus Pompejus lib. 2. paulo ante fin. *Bulla aurea insignis erat puerorum prætextatorum, quæ dependebat eis à pectore, ut significaretur eam at a se alterius regendam consilia.* Dicitur est autem bulla à *Græco sermone* *βύλλη*, quod consilium dicitur

Item pendere pro pectore, quod ubi sedes erat consilii,
 ² ibi cordis insigne maneret, multi prodidere. Hominis
 præterea ² genibus quandam esse religionem & pietatem
 novimus. Etenim supplicantes, & qui pie exorare aliquid
 volunt, deorum hominumque genua amplectuntur, ma-
 nus apprehendunt, ad genua procumbunt, illaque tanquam
 sacra

*Genus,
 Suppli-
 cum ge-
 nus a-
 pud di-
 versas.*

*tur Latine. * Vel, quia eam partem cor-
 poris bulla contingat, id est, positum in quo
 naturale manet consilium. Primus Tar-
 quinius Prisci filius, quod in prætextæ
 annis hostem occidisset, aurea bulla
 donatus est, teste Plinio lib. 33. cap. 1.*

COLERUS.

* Quod forte à Paulo. Imo Taren-
 tine *Βυλλή, Βύλλα. & ἀναβολή, ἀμβύλλα.*
 Unde *Abolla*, Quod *Æolisimum* refi-
 git. *Scal.*

I *Ibi cordis insigne maneret.* Ad cor
 referebant sapientiam; unde & *Cor-
 datæ* dicuntur sapientes. Et *Covculum*
 dicebant, teste Festo, antiqui solerem
 & *catum*. Unde & Cicero de Scipione
Nasica ait, cum falso fuisse *Covculum*
 appellatum.

TIRAQUELLUS.

2 *Genibus.* Homerus lib. 1. *Iliados*,
*Τῶν νῦν μὲ μῆστοισα, παρὶ ζῶν, καὶ λάβει
 γένηται.*

Et lib. 6. non multo post princ.

*Ἀδρυς δ' ἄρ' ἵππεσσι λάβων ἰλῶσιν
 το γένων.*

Et lib. 9. sive ult.

*Γένων ἀφ' αἰώνιοις ἡλιανθίσμοις αἶψ'
 ἰλῶσιν.*

Et iterum postea,

*Χερσὶν ἀρχαῖα καὶ λάβει γένεσθαι, καὶ κῦ-
 σι χεῖρας.*

Et lib. 7. *Odyssæz*,

*Ἀμφὶ δ' ἄρ' Ἀρήτιος βάλαι γένεσσι χεῖ-
 ρας ἐδυσάδεις.*

Et paulo post in supplicatione *Ulyssis*
 ad reginam *Areten* *Alcinoi uxorem*,

*Σὸν τι πρὸς σὶ, σὶ τε γένεσθαι ἰχθύων,
 πολλὰ μογήσας.*

Et *Virgil.* lib. 3. *Æneidos*, ubi de *A-
 chamedide*:

*Dixerat & genua complexus, genibus-
 que volutans*

Hærebat.

Ubi *Servius* scribit, *Physicos* genua mi-
 sericordia consecrasset. *Plinius* à quo
 maxima ex parte *Alexander* hunc lo-
 cum accepit, lib. 11. cap. 45. *Hominiis*
 (ait) genibus religio quadam inest, obser-
 vatione gentium: hæc supplices attingunt,
 ad hæc manus tendunt, hæc ut aras ad-
 orant, fortassis quia inest iis civitatis.
Ovid. 3. *Metamorph.*

*Et genibus prout supplex, similisquam
 roganti.*

Claudianus de Raptu *Proserpinæ* l. 1.

— *Genibusque suæ cum supplicis fletu
 Admovere manus.*

Diodorus Siculus lib. 17. cap. 1. *Theba-
 nus*, inquit, repertus est, qui *Macedoni*
 alicui, quo vitæ suæ parcetur, supplica-
 ret, aut qui victoris genua humiliter am-
 plecteretur. *Livius* 3. *Decad.* lib. 6. de
 legatis *Syracusanorum* loquens, *Ad
 genua se Marcelli consulis provicerunt, ob-
 secrantes.* Et lib. 10. *Sophonisba*, *Sypha-
 cis* Regis uxor, *Masanissam* alloquens,
*Si genua, si victricem attingere manuum
 dextram, precor quoque per maiestatem
 regiam, hanc veniam supplici des, &c.*
 Et 4. *Decad.* lib. 4. *Legati* ubi hæc au-
 diunt, flentes ad genua Consulis prozol-
 vuntur. Et iterum eod. lib. Deinde sup-
 pliciter orantem advoluntque genibus
 audit. *Apulejus* 2. *Metamor.* *Huius
 diu manus deosculatus est, & ipsa genua
 contingens, miserere (ais) facerdes.* &
 lib. 8. *Visique nobis cum fletu maximum
 singularum iuramentum genua contingens sic
 adorabat, Per fortunam, vestrosque gentes,
 &c.* Et lib. 9. *Ad commovendam mis-
 rationem genua ejus velle concurro sum-
 missus atque incurvatus, &c.*

DD 5 I Quam-

Men-
tum
attin-
gens.

sacra suppliciter venerantur & colunt, in his nimen & se-
dem miserationis esse arbitrati. ' Quamvis apud Græco-
rum antiquissimos, ' in supplicando mentum attingi, & al-
tera manu genua apprehendere, ' aut oleæ ramum vela-
menta

[Quamvis apud Græcorum.] Ex
Homero lib. 1. Iliados,

καὶ ῥαπαρθὶ αὐτοῖς καλίζοντο, καὶ
καὶ γένων

Συαὶν δὲ γένων δ' ἄρ' ὕπ' ἀνθρώπων
ἐλάσσει. Id est:

Et ante ipsum sedit, & apprehendit
genibus

Similitra, dextra autem mento appre-
hendens.

Apud Euripidem in Hecuba, ipsa He-
cuba objecit Ulyssi, tanquam inexora-
bili, quod vultum averterat ὥς μὴ πο-
δὶ γὰρ ῥαπαρθὶ. ne mentum ejus mul-
cere posset, reflexo capite, neve suppli-
cem admittere cogeretur. Ex quo Plin-
ius lib. 11. c. 45. Antiquis Græcia in
supplicando mentum attingere mos erat.

COLERUS

2 In supplicando mentum attingi.]
Plinius ex quo sumpsit Alexand. l. 11.
Antiquis Græcia, inquit, in supplicando
mentum attingere mos erat. Euripides
is Oreste: πολλὰς ῥαπαρθὶς ἢ ἂν ἐλαί-
νας λίσσας. In Hecuba idem expressit
& mentum & dextram & genua: ἐλα-
τὸν στήθεσσι, ῥαπαρθὶν, καὶ ῥαπαρθὶν
δεξιᾶς δὲ δαίμων. Ubi vide Inter-
pretes Euripidis, & Homeri ad illum
versum Iliad. ω.

Χειρὶν Ἀχαιῶν λαβεῖν γένυα, καὶ
καὶ χεῖρας.

TIRAQUELLUS

3 Ant olea ramum.] Livius 3. Dec.
lib. 4. a quo totus hic locus Alexandri
desumptus est, tradit Hippocratem &
Epictidem ramos oleæ porrigentes, &
hos orare, ut se reciperent ac tutaren-
tur. Et ejusdem Decad. lib. 9. Decem
legatos Laconum obsides squalore & for-
didus in comitio sedomibus Coss. vela-
menta supplicum, ramos oleæ, ut Græci
mos est, porrigentes ante tribunal cum

flebili votiferatione humi procubuisse. Et
5. Decad. lib. 5. de legatis Rhodiorum
loquens, Secundum talem orationem mi-
versi rursus prociderunt, ramosque oleæ
supplices jactaverunt, tandem excitati
curia excesserunt. Et huc alludens Vir-
gil. 7. Æneid.

Centum oratores angusta ad moenia Re-
gis

Ite jubet ramis velatos Palladis omnes:
Donaque sitre jubet, pacemque exposce-
re Tenebris,

Et lib. 8. ejusdem operis,

Pacificæque manu ramum præterendis
olivæ.

Et lib. 11.

Jamque oratores aderant ex urbe La-
tini

Velati ramis oleæ veniamque rogantes.

Et Lucanus lib. 3.

— Duramque viri desistere montem
Pacifico sermone parant, hostemque
propinquum

Orant, Cecropia proles a fronde Mi-
nerva.

Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. de
Sidonibus loquens, Advenerant ex urbe
quingenti primarii viri, ramis oleæ pra-
tensis ei supplicantes. Hinc Statius 12.
Thebaidos, Olivæ supplicem vocat his
verbis,

— Et supplicis arbor olivæ.

Lactantius interpres ita dicit voca-
tam, quod per eam supplicando pax fieri
soleat. Et hinc quoque Æschylus in tri-
stia καλῶν, supplices rami dicit. Nam
Græci ἱερὴν λέγουσιν, ramum olivæ a sup-
plicando, vocant. Dionysius Halicar-
nassæus lib. 1. Advēnt autibus autem
cum magno exercitu Aboriginibus occu-
runt Pelasgi cum oleæ ramis, ἱερὰς &
supplices. Et iterum de supplicis navis
habitu loquens Livius 3. Decad. l. 10.
Haud procul aberat, cum velatus infans
ramis-

menta supplicum offerre, usurpatum sit. ¹ Et apud Molossos cum regis prole ad sacrarium confugisse, eumque sedentem erexisse: ² Spartanis, cruda exta in manus obtulisse: ³ Persis, per Solis jubar obtestari, vel manu ignem excipere, & si voto caderet, se in aquam injecturum interminari: ⁴ apud Scythas & Latinos populos supplicem in Lare sedere tacitum, abjuratōis & maximum supplicandi genus notabatur: sicut ⁶ Græcis humi, inter cineres confidere ad ignem. ⁷ Eratque Macedonum mos, si quid suppliciter exposcerent, seminudos, & interiori tantum amictos tunica, obtestari: quod à Romanis quoque usurpatum meminimus, ut nudo pectore, & dejecta toga

ramisque oleæ Carthaginensium occurrit navis. Idem paulo post: *Qui cum ad puppim prætoria navis accessissent, velamentis supplicum porrigentes, &c.* Nonnunquam tamen oleæ ramus lana in supplicationibus coronabatur, auctore Plutarcho in Theſeo. Vide Rhodiginum lib. 12. c. 19.

1 *Et apud Molossos.*] Thucydides de Themistocle loquens lib. 1. belli Peloponnesiaci non adeo longè à fin. & Plutarchus in Themistocle.

2 *Spartanis.*] Herodotus in Clio.

3 *Persis.*] Plutarch. in Commentario *ἑπὶ πέρσης φύσεως*. id est, de Primo frigido, scribit, *apud Persas supplicandi modum gratissimum fuisse, & quem rejecisse maximum infas habebatur, si ignem suppliciter exciperet: ac si vis excideret, in aquam se injecturum interminatus fuisset.* Proinde, ut subdit, *quod petiisset, consequeretur quidem: sed interminationis maxime repositabatur ad parum, quod prætor legem & naturæ rationem esset intemesta.* Vide etiam de his supplicandi modis Cælius Rhodigin. lib. antiquit. 15. cap. 18.

4 *Apud Scythas.*] Suidas autem scribit quod apud Scythas maximum supplicandi genus erat, *extenso hami corrobato, repositis in dorsum manibus, discubere.*

5 *Et Latinos.*] Dionys. Halicarn. libro 8. in princ. dum loquitur de Martio Coriolano, & Plutarch. in eodem, tradunt Coriolanum exilio à populo mulctatum, Tulli Aëtii Volscorum principis domum ingressum, *supplicis modo in foro tacitum aperto capite confidisse.*

6 *Sicut Græcis.*] Homerus libro 7. Odysſeæ de Ulyſſe loquens, sic ait, *ὣς εἰπὼν ἔστα δ' ἰζέλο' ἐπ' ἰχάρη ἐπὶ νόμῳ*

τὰρ πυρί. —

Et Apollonius Rhodius Argonauticōn lib. 4.

Ταὶ δ' ἀνὰ κ' ἀνὰ δὲ ἰφ' ἰσὶν αἰχάντες

ἰζάνον, ὥτε ἄπαν λούρον ἐκίτῃσι τίτταν.

Ubi interpretes dicunt sancitum fuisse, ut supplices apud Iacem federent taciti. Hæcque pertinet illud quod Plutarch. Problem. cap. 150. 505. Hos supplices *ἰφίστεις* vocat, veluti in Vesta, hoc est, lare sedentes. Rhodiginus lib. 15. cap. 18. Supplicationis hujus meminit.

7 *Eratque Macedonum mos.*] Idem & Adrianus Junius Animadversionum libro 2. capite 11. verum ipse nullum auctorem citat, præter ejus morem.

1 Nonnum-

toga ab humeris, deprecentur genu nixi, ¹ nonnunquam humi dejecti, quæ infima obtestatio putabatur. ² Siculorum vero & Græcorum invaluit mos, squalida veste, capillo & barba promissa, illuvie & squalore obritos ad miserationem adducere: ³ pedibus quoque obvolvi, ⁴ & humum verrere crinibus, ⁵ aut passis ⁶ protensisque manibus obtestari, præcipuum supplicandi genus fuisse multi prodiderunt: ⁷ Sicut manus in cælum tendere, à diis opem expositi, ⁸ vel pulverem crinibus spargere, intimum doloris signum

¹ *Nonnunquam humi dejecti.*] Id luctus magnum signum erat, ut dicitur postea lib. 3. cap. 3.

² *Siculorum vero.*] Justinus lib. 4. de his loquens, Denus legatos Athenas mittunt, qui sordida veste, capillo, barbaque prolixis & omnis squaloris habitu ad misericordiam commovendam acquisito, concionem deformes advenit.

³ *Pedibus quoque obvolvi.*] Apulejus libro 6. Metamorph. non multo post princip. Tunc Psyche pedes ejus advoluta, & uberi steturigans dea vestigia, humumque verrens crinibus suis, multijugis precibus editis veniam postulabat. Et huc quoque respicit illud Ciceronis in Oratione ad Pop. & Equites Ro. antequam iret in exilium, Oro atque obsecro, quibus sigillatim saepe supplex ad pedes jacui, ut enim, quem singulifratem atque abjectum sublevastis, nunc universi conservatum velitis. Et apud Curtium libro 3. mater & uxor Darii provolutæ ad pedes Alexandri, orant, ut sibi liceat patrio ritu Darium sepepire, quem rebantur in acie cecidisse. Cæsar lib. 2. belli Civil. de Massiliensibus loquens, *Univerſi, ait, se ad pedes projiciunt, orant, &c.*

⁴ *Et humum verrere crinibus.*] Apulejus ubi supra. Livius 1. Decad. lib. 3. non adeo longe à princ. *Stans passum matres crinibus templa verrentes, veniam irarum caelestium finemque pestis expescunt.* Et 3. Decad. lib. 6. *Undique matrone in publicum effusa circa deum delubra discurrunt, crinibus passis aras ver-*

rentes, nixa genibus, supinas manus ad cælum ac deos tendentes, orantesque, ut urbem à manibus hostium eriperent, matresque Romanas & liberos parvos inviolatos servarent. Et Silius lib. 13.

— *Nunc perplexis pectora barbis Verrere humum.* —

Et Claudianus in laudem Serenæ paulo ante fin.

— *Votisque vacas & supplice crine Verris humum.* —

⁵ *Aut passis.*] Virgil. 3. *Æneid.* At pater Anchises passis de litore palmis

Numina magna vocat.

⁶ *Protensis manibus.*] Cæsar lib. 2. belli Civilis de Massiliensibus loquens, *ad legatas atque exercitum supplices manus tendunt.*

⁷ *Sicut manus in cælum tendere.*] Livius in loco postremo, & præterea Decad. 1. lib. 4. *Alii manus ad cælum tendere.* Et iterum, *Supinas manus ad cælum ac deos tendentes.* Virgil. lib. 3. *Æneidos,*

— *Tendoque supinas Ad cælum cum voce manus.* —

Et alibi saepe apud auctores.

⁸ *Vel pulverem crinibus spargere.*] Catullus in argonauticis.

Sed primum multas exprimitur mente querelas,

Caviciem terra, atque infuso pulvere fodans.

Vide omnino infra lib. 3. cap. 7. Et adde superioribus quod apud Assyrios supplicantes membris incurvatis hu-

mm

signum notabatur. ¹Est quoque in dextris religio. Eam porrigimus, si quid data fide futurum pollicemur: in ipsa enim fidem sacratam ²Numa Pompilius voluit, sacram-
Dextra religio.
 que

mum pene vultu contingebant, manibus post terga reiectis connexisque, apud Ammianum Marcellinum l. 18. Et apud Judæos supplices manum subijciebant femori ejus, cui supplicabatur. Quodque apud Sybaritas & Crotoniatis ad aras in foro erectas, supplicum more confugere ex Diodoro Siculo lib. 12.

¹ Est quæque in dextris religio.] Ex Plinio lib. 11. c. 45. Inest & aliis partibus quedam religio, sicut dextra oculis æterna appetitur, in fide porrigitur. Ex quibus intelligitur hinc locum Alexandri de promptum. Ex quo & illud Virgil. lib. 1. Æneid.

— Cur dextra jungere dextram
 Non datur? —

Ubi Servius, Majorum fuit hæc salutatæ, cujus causam dicit Varro, Callimachum sequutus, asserens omnem eorum honorem dexterarum constituisse virtute, ob quam rem hæc venerabantur corporis parte. Hæc ille. Et idem Virg. l. 3. Æn.

Jungimus hospitio dextas ac testa subimus.

Et iterum eodem libro haud procul à fin. ubi de Achæmenide.

Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus

Dat juveni, atque animam præsentis pignore firmat.

Id est, ut ibi dicit Servius manuum conjunctione, qua firmatur amicitia: Et libro 4.

Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,

Nec moritura tenet crudelis funere Dido.

Et eod. lib. 4.

Tum decuit cum sceptrâ dabas, en dextra fidesque,

Quem secum patrios ajunt portare penates.

Et lib. 6. de Palimuro.

Da dextram mihi, & tecum me tolle per undas:

Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.

Et lib. 8.

Accepitque manu, dextramque amplexus inhebit.

Et iterum,

— Mibi mens juvenili ardebat amore
 Compellare virum & dextra conjungere dextram.

Et paulo post.

— Iuncta est mihi fœdere dextra.

Et Plautus in Mercatore.

Uxor tibi placita & placata est, dato dextras nunc iam.

Ovidius in epist. Phyllidis ad Demophoonem,

Iura, fides, ubi nunc? commissæque dextera dextra,

Quique eras in falso plurimus ore Deus.

Livius 1. Decad. l. 1. statim post princ.

Dextra fidem futura amicitia sanxisset.

Et 3. Decadis lib. 5. Præsentisque conjungere dextram, id pignus fidei secum ferre. Et lib. 6. Inde dimisso convivio dextris inter se datis, &c. Et lib. 10.

Data dextra in id quod petebatur obligande fidei. Et paulo post, Et Scipionem recordatio hospitii dextraque data. Ea

Stadius lib. 1. Thebaidos.

Iam pariter coeant animorum in fœdera dextra.

Ubi & id Lactantius interpretæ annotat. Probus Æmylius in Themistocle. & Plutarch. in Scipione. Cicero, Antoniana 11. Dextra, inquit, qua fidei

testes esse solebant, perfidia sunt & scelere violata.

² Numa Pompilius.] Livius 1. Decad. lib. 1. scribit Numam soli fidei solemne instituisse. Ad id sacrarium flamines

bigis curru arcuato veli iussisse, manumque ad digitos usque involuta, rem divinam

facere: significantes fidem tutandam, sedemque ejus etiam in dextris sacratam

esse. Dionysius autem Halicarnassæus

lib. 2.

Ad
dex-
tram
locari.

Dex-
tra an-
tiori-
t. 36.

que Fidei instituit, ad quod flamines curru arcuato manu ad digitos involuta, solemni pompa vehi iussit, magno argumento illam in dextris sanctam sacramque, & propterea minime violandam ratus. ¹ Apud Persas quoque, si quid firmum illibatumque volebant, illud dextræ & fidei pignore sanciebant: itaque nihil apud eos fide antiquius fuit. Ad dextram vero locari, præcipue ² apud Ægyptios, magnus est honos habitus: ³ in medio vero, maximus. Quod æque ⁴ apud Romanos servatum est. Idem apud Aphros ⁵ Numidasque. ⁶ Etiam in dextra magnam viro inesse auctoritatem majestatemque, hoc argumento notari, quum

lib. 2. & Plutarch. in vita Numæ tradiderunt fidei templum à Numa conditum fuisse: sed de reliquo nihil dicunt. At Servius enarrans illud Virg. lib. 3. Æneid. supra citatum.

Dixerat & genua amplexus. — scribit dextram fidei consecratam esse.

¹ *Apud Persas.*] Diodorus Siculus lib. 16. cap. 10. Probus Æmylius in vita Datamis non longe à fine Fidemque, inquit, de ea re more Persarum dextra dedisset. Admonitionem eam, ait, Rex secum volvens respicit: apparitoribusque revocatis, dimisso Thessalioni dexteram porrexit: quæ res apud Persas pro firmissima fide habetur. *

COLERUS.

* Vide & Lipsii lectissimos Electorum libros. Huc adde Cornel. Tacitum l. 15. Et insignem locum Josephi O' 3: inquit, Ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἐπιμνησιν, μηδὲν κακὸν ἐγένετο αὐτῷ, καὶ τὴν δεξιὰν ἰδοῦν, ὅπου μέγιστον ὄψατο πᾶσι τοῖς ἐκείνῃ βαρβαροῖς ὀφθαλμίζοντα ἔπαυσε γινῆναι τοῖς ὁμιλῶσι. καὶ αὐτὴν ἰδὼσα τὴν δεξιὰν αὐτῷ ἐν τῷ ὄψεσθαι χρομίνης, καὶ δὲ περὶ αὐτὴν ἐκδοιδασίαν εἰ τοιαύτην ἀσφαλείαν δόσιν χροίτο, ὅσα ἔσθ' ἐν τῷ νόμῳ ἀδικήσαντες καὶ ἐκδικήσαντες.

TIRAQUELLUS.

² *Apud Ægyptios.*] Qui id, ut alia plurima, acceperunt ab Hebræis, quibus ad dexteram locari honoratus

erat, ut late probamus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfatione num. 12. & multis seq.

³ *In medio vero maximus.*] Vide omnino quæ nos scripsimus in d. illa præfatione n. 116. incip. hoc intellige & seq.

⁴ *Apud Romanos.*] De quo & nos late diximus d. n. 116. & seq.

⁵ *Numidasque.*] Salustius in Jugurtha tradit Hiempsalem dextra ad Adherbalem affedisse, ne medius ex tribus, quod * apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret.

COLERUS.

* Lipsius legit, Quod & apud Numidas. Cum sciverit Salustius Romæ maxime id honorificum fuisse.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Etiam in dextra.*] Statius lib. 1. Sylvarum de equo Domitiani.

Dextra vetas pugnas, lævam Tritonia virgo

Non grævas.

Ovidius lib. 1. Met. de Jove loquens.

— *Quæ postquam voce manumque
Murmura compressit, tenere silentia
cunctis.*

Lucanus de Cæsare lib. 1.

*Composuit vultum, dextraque silentia
jussit.*

Persius satyra 4.

*Fert animus calida scisso silentia turba
Majestate manus.* —

1 Inde

quum tumultuantem multitudinem dextra compescimus, aut indicere silentium, pacemque manu protenta afferre significamus. ¹ Inde nos principum statuas pedestres equestresque ad hoc ævi dextra porrecta inspicimus. ² Marius quoque, quum in Romanos maxima clade sæviret, quos servare voluit, dextra porrecta, aut salute data, incolumes fecit. Refert tamen ³ Xenophon, Cyrum singulari prudentia viros adhibitos convivas, quo honoratius exciperentur in sinistra locare solitum, eamque partem, velut cordi affinem, digniorem duxisse. ⁴ Legimus quoque victrices dextras imperatorum, ob fortia facinora milites deosculari, apud Romanos patrii moris fuisse: pedes vero nunquam, nisi quod de ⁵ Maximino proditur, ⁶ tantæ perfidiæ regnasse, ut in salutationibus sibi pedes osculari siverit. ⁷ Tamen si Julius Cæsar Pompejo Pæno agenti gratias, pedem cum soculo aurato osculandum dedisse legatur. Fuitque ⁸ apud Lingones servatum, ut dextræ effigies hospitii symbolum ferret, & incolumitatis tesseram. ⁹ Sinistram vero attigisse, ominosum erat, & infortunii loco habitum. ¹⁰ In ima

vero

¹ *Inde nos.*] Inde est quod Dionysius Syracusanus victorias aureas & pateras, & coronas, quæ simulacrorum porrectis manibus sustinebantur, tollebat. Val. Max. lib. c. 2.

² *Marius.*] Vide Plut. in vita ipsius & Appianum.

³ *Xenophon.*] In Pædia Cyri l. 8.

⁴ *Legimus quoque.*] Plutarchus in Catone Utricensi.

⁵ *Maximino.*] Juniore scilicet (duo enim fuisse, pater & filius) ex Julio Capitolino in ejus vita.

⁶ *Tantæ perfidiæ.*] Superbia, aut aliud simile dicendum est: neque enim nomen *perfidiæ* hic convenit.

MERCERUS.

⁷ *Tamen si Julium Cæsar.*] Falsus est hoc loco librarius. Scribere debuit C. Cæsar pro Julius Cæsar. Hæc enim de Caligula sunt intelligenda: qui apud Senecam vituperatur pluribus locis, eo

quod hoc facto libertatem Romanam infra servitutem deprimeret. Certe pedes osculari servile fuit, multis etiam post Caligulam sæculis, S. Sallustianus epist. 4. ad sororem. *Osculare pedes parentum tuorum, quasi ancillæ, matris quasi alumna, ora quasi filia.*

TIRAQUELLUS.

⁸ *Apud Lingones.*] Cornelius Tacitus lib. 17. *Miserat, inquit, civitas Lingonum veteri instituto dona legionibus dextræ hospitii insigne. Sed & aliis gentibus id moris esse, satis declarat illud Virgilii lib. 3. Æneidos à nobis supra citatum,*

Jungimus hospitio dextræ.

⁹ *Sinistram vero.*] Eadem scribit Cælius Rhodiginus lib. 15. cap. 19. sed nullum, more suo, citat auctorem.

¹⁰ *In ima vero aure.*] Plinius lib. 11. c. 45. Servius autem in Virg. Eclog. 6. in princ. & lib. 3. Æneidos ibi,

Dixerat,

vero aure memoriæ sedes locabatur : Ideo si quem facti alicujus admonebant, aut attestari in judicio volebant, imam aurem veteres tangebant : propterea tinnitu ferunt aurium, absentium de nobis sermones præsentiri. Quare ¹ Egyptii qui per notas & figuras sensus effingunt, ² si quem memorem significabant, leporem aut vulpem auritis auribus, quod summi essent auditus & insignis memoriæ, effingebant : ³ si vero malum, crocodylum : ⁴ si velocem, accipitrem : ⁵ si invidum, anguillam, quod cum piscibus esset infociabilis : ⁶ si justum, oculum : ⁷ si liberalem, dextram manum digitis passis : si avarum iisdem compressis marmori insculpebant. Etiam cum veniam sermonis à diis poscimus, proximo à minimo digito secus aurem locum Nemeseos tangere, & os obsignare solemus,

Digitus à minimo praximus.

Dixerat, & genua amplexus, &c. Scribit aures memoriæ consecratas. Hinc autem proverbium, *Aurem velere.* de quo Erasmus chil. 1. centu. 7. c. 40. Cui adde illud Senecz de morte Claudii Cæsaris, *Ad hoc velle accessit Hercules & aurem ei tetigit.*

¹ Egyptii.] Cornel. Tacitus l. 11. alias 14. *Primi per figuras animalium Egyptii sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoria humana impressa saxis cernuntur, & literarum semet inventores perhibent.* Et Lucanus lib. 3.

Nondum fluminaeas Memphis contexere byblos

Noverat : & saxis tantum, volucresque feræque,

Sculptæque servabant magicas animalia linguas.

Plinius lib. 36. cap. 8. *Etenim sculptura, aut, ut alii legunt, scalpura illa effigiesque, quas videmus, Egyptiæ sunt literæ.* Apulejus lib. Metamorph. 11. eodemque ultimo, *De operis adytis profert quosdam libros literis ignorabilibus prænotatos : partim figuris hujuscemodi animalium concepti sermonis compendiosa verba suggerentes : partim nodosis & in modum rotæ tortuosis, capreolatisque*

condensis apicibus, à curiositate propbanorum lectione munita.

² Si quem memorem.] Onus autem Apollo scribit, *Egyptios, si quid patens significare voluit, leporem pingere : id enim animal oculos semper apertos habet.*

³ Si vero malum.] Diodorus Siculus Egyptios id ab Æthiopiis accepisse scribit lib. 4. cap. 1.

⁴ Si velocem.] Diodorus ubi supra.

⁵ Si invidium, anguillam.] Idem prope modum Pierius in Hieroglyphicis lib. 29. sed nullo quoque auctore comprobante.

⁶ Si justum, oculum.] Diodorus ubi supra.

⁷ Si liberalem, dextram.] Hic, si liberum, videtur legendum ex Diodoro, ubi supra, cum scribit, *Reliquarum corporis partium dextra manus, digitis passis libertatem designat, nisi ibi, liberalitatem legendum sit.* * Subdit autem, *Sinistra vero compressis tenacitatem atque avaritiam.* Ex quo intelligis non recte Alexandrum accepisse sensum Diodori.

COLERUS.

* Quodque mihi omnino verum videtur. Unde & Alexandrum recte accepisse liberalem pro largo constat.

I In

mus; ¹ in eo venam quandam tenuissimam usque ad ima cordis penetrantem; pervagata opinione arbitrati. ² Ideo in sponsalibus & solemnī die nuptiarum, digitorum minimo proximum annulo excolebant, & velut pignus amoris præcipuum ducebant; ut is in summo honore foret, quo duce mutuus amor usque ad cordisima penetraret. Sed meminisse par est, ³ hunc anulum nuptialem, non ex auro, sed ferro veteres conjugibus dono dare consueſſe: quem quidem prior ætas ⁴ in sinistra ferebat, crediderim, ne usu attereretur, quod erat proprium nuptialis annuli: reliquos vero, sive ex ferro, sive auro, quacunque manu deferre licuisse, eisque veteres non ornatus, sed signandi causa usos fuisse, ⁵ populumque Romanum sine hoc insigni longo tempore stetisse: solitumque primo legatis ad exterarum gentes profecturis anulum aureum velut insigne munus dari: hique foris aureo, domi ferreo utebantur. Postea iudicibus & equestri ordini, ⁶ hisque quibus & avo paterno sestertia CCCC. census fuisset, ferreos ⁷ primum annulos, deinde aureos dari cœptum: quo insigni equester ordo ⁸ à senatorio discretus noscebatur. Idemque Lacedæmoniis in usu fuit: quibus ferrei annuli frequentes fuere.

Annulus nuptialis

Annulus quoque initio gestabant.

De hac re infra ca. 29. huius libri.

TIRAQUELLUS.

¹ *In eo venam.*] Gellius L. 10. c. 10. Macrobius lib. 7. cap. 13.

² *Ideo in sponsalibus.*] Ambrosius in libro de Patriarchis. & in can. foemina 30. quæst. 5. ad fin. Unde, inquit, & quarto annulus digito inseritur, ideo quia in eo venam quandam (ut fertur) sanguinis ad cor usque perveniat. Alia etiam ibidem datur ratio quare & venturæ foeminae dum maritatur, & cur annulus à sponso sponsæ detur.

³ *Hunc anulum nuptialem.*] Plinius lib. 33. cap. 1.

⁴ *In sinistra.*] Plin. ubi supra, non longe à princ. Manus & prorsus sinistra maximam auctoritatem conciliare auro, non quidem Romana, quorum more ferreum in erat bellica virtutis insigne.

⁵ *Populumque Rom.*] Idem Plinius eod. cap. non uno in loco.

⁶ *Hisque quibus.*] Plinius lib. 33. cap. 2. cuius hæc verba sunt, Hæc de causa constitutum, ne cui ius id esset, nisi cui ingenui ipsi patri, avoque paterno sestertia CCCC. census fuisset & lege Julia theatri in 14. ordinibus sedendi.

⁷ *Ferreos primum annulos.*] Ex Plinio dicto lib. 33. cap. 1.

MERCERUS.

⁸ *A Senatorio.*] Excidit hoc verbum Alexandro imprudenti. Quippe senatores etiam anulum gestabant. Voluit ergo dicere à plebeis. Invenio porro, & servis suos fuisse annulos signatorios. Sed hi longe diversi fuerunt ab annulis nobilium.

E c i Moris.

Gem-
marum
usus in
annulis
inde.

fuere. ¹ Morisque fuit aureos annulos in luctu & funeribus, funestisque casibus reipub. deponi, & ² ferreos sumi. Scilicet arbitrati, sine auro in luctu esse oportere, in quibus Imperatorum & Principum, aliorumque quos colebant, & præcipuo honore prosequerentur, aut majorum imagines effictas excultasque habebant. ³ Primi enim, saxi fragmentum ferro inclusum gemmæ loco gestasse feruntur: ⁴ superior Aphricanus sardonichem, quod sola gemmarum ceram non auferret, ⁵ Polycratis annulo celebratam. Lentulus avi figuram, Aphricani filius patris effigiem insculpsit annulo. ⁶ Augustus Octavius Sphingis, mox imagine Magni Alexandri, ⁷ nonnulli Harpocrate & Ægyptiis diis usi sunt. Notaque est ⁸ Pyrrhi gemma, in qua Apollo & Musæ cum suis insignibus, non effictæ, sed nativæ specie visabantur. Et ⁹ annulus Syllæ, in quo traditus Jugurtha insculptus erat. Celebratur quoque rana ¹⁰ Mecœnatis,

TIRAQUELLUS.

¹ *Morisque fuit.*] Suetonius in Augusto c. 100. *Alii, inquit, exequiarum die ponendas annulos aureos ferreosque sumendos.* Livius l. Decad. lib. 9. tradit Romanos audito Caudinæ pacis nuncio aureos annulos posuisse.

COLERUS.

² *Ferreos sumi.*] Cujus moris multa vestigia sunt apud Livium, non pauciora apud Ciceronem passim.

TIRAQUELLUS.

³ *Primi enim.*] Lege, *Primum enim.* Idque Plinii est in fin. procemii, cujus hæc sunt verba, *Primumque saxi hujus fragmentum inclusum ferro ac digito circumdatum, hoc fuisse annulum & hoc gemmam.*

⁴ *Superior Aphricanus.*] Plinius libro 37. cap. 6.

⁵ *Polycratis.*] De quo Herodotus lib. 3. & Plinius lib. 33. cap. 1. & 37. cap. 1. non semel.

⁶ *Augustus Octavius.*] Plinius l. 37. cap. 1. Suet. in Augusto c. 50. *

COLERUS.

* Adde Dionem initio lib. 51. Ha-

bes quoque numum apud Commentatorem doctum Suetonii Torrentium, qui Sphingem præfert, cum nomine T. Carisii, qui sub Augusto III vir monetalis fuit.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Nonnulli Harpocrate.*] Plinius libro 33. c. 3. *Jam vero (inquit) etiam Harpocratem, statuasque Ægyptiorum numinum, in digitis viri quoque portare incipiunt.*

⁸ *Pyrrhi gemma.*] Plinius l. 37. c. 1. & Solinus c. 11. Marbodæus Solinum imitatus, sic ait,

Rex Pyrrhus digito gessisse refertur Achatem,

Cujus plena novem signabat pagina Musæ,

Et stans in medio cytharam tangebatur Apollo,

Natura non artis opus, mirabile dictum.

⁹ *Annulus Syllæ.*] Plinius d. lib. 37. c. 1. Plutarch. in vita Syllæ & Marii & Val. Max. lib. 8. c. 15.

¹⁰ *Mecœnatis.*] Plin. ubi supra. Vide Leonicum Variæ historiæ lib. 2. c. 20.

1 Magni

natis, & ensifer leo ¹ Magni Pompeji in gemma, & ² Selenci annulus fatalis, in quo ancora efficta visebatur, cujus imago in femore posteris familiæ nativa apparuit: ³ sicut Thebis habere lanceam genitivis notis Satorum ^{Nota genitivæ.} nomini & familiæ datum erat: inter quos fertur in brachio ⁴ Dacorum, notam originis quarto quoque partu regenerari. ⁵ Et Augustus corpore maculoso in modum & ordinem cælestis urfæ notas habuisse. Præ cæteris autem magnis effertur laudibus, ⁶ Nonii senatoris annulus gemma XX. millibus sestertiis taxata, propter quam ^{Nonii senatoris annulus.} ab Antonio proscrip- tus fuit. Proditumque memoriæ est, ⁷ Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, ut Magni Alexandri imagines tam viri quam foeminae in annulis deferant, & reliqua supellectile effictas. ⁸ Ipse tamen, devicto Dario quas destinabat in Asiam literas, Darii annulo imprimebat: quas vero in Europam, suo. Quibusdam vero

¹ Magni Pompeji.] Plutarch. in vita illius in fine ubi Machzrophorum hunc, qua dictione Græca usus est Cicero, Epistol. ad Q. Fratrem libro 2. epist. 8. cum dicit Machzrophoris centum sequentibus, miros risus nos edere.

² Selenci.] Clemens Alexandrinus Pædago. c. 11. Justinus l. 15. Ausonius in urbium catalogo ubi de Antiochia & Alexandria. *Vide & nostros Commentarios Nobilitatis c. 6. n. 20. inc. nec illud.

COLERUS.

* Ausonii versus

— Illa Selencum

Nancupat, ingemum cuius fuit ancora signum:

Qualis manifestæ solet generis nota certa, per omnem

Nam subalis seriem nativa cucurris imago.

Vide & Appianum in historiâ Syriacâ.

TIRAQUELLUS.

³ Sicut Thebis.] Justinus d. lib. 15.

⁴ Dacorum.] Plinius lib. 7. c. 11.

⁵ Et Augustus.] Sueton. in vita illius cap. 80.

⁶ Nonii senatoris.] Plinius lib. 37. cap. 6. Si quidem extat hodieque huius generis gemma, propter quam ab Antonio proscriptus Nonius senator est, filius Struma Nonii ejus, quem Catullus poeta in sella curuli usum indigne tulit: aususque Servilii Noniani, quem consulem vidimus: illeque proscrip- tus fugiens, hunc & fortunæ suæ omnibus annulum abstulit secum, quem certum est sestertiis viginti millibus æstimatum. Sed mira Antonii feritas atque luxuria, propter gemmam proscribentis. Nec minor Nonii contumacia proscriptionem suam amantis, cum etiam fera abrosas partes corporis relinquunt, propter quas se periclitari sciunt. Quæ postrema verba dixit propter Castorem, qui urgente periculo testes sibi ipsi amputat, non ignarus ob hoc se peti. idem Plin. lib. 8. c. 30.

⁷ Macrianorum.] Trebellius Pollio in vitis triginta tyrannorum, ubi Quæti vitam describit.

⁸ Ipse tamen, &c.] Hæc superius sunt dicta fusc.

*Epicuri
imago
in an-
nulis* vero ¹ Epicuri imagines non in annulis modo, sed & pocu-
lis habere, magnæ curæ fuit, hoc fausti ominis generi &
nomini suo esse arbitrati. ² Claudii vero Cæsaris principa-
tu conpertum est, non gemma signare, sed auro: ³ quod
violare signis gemmas nefas ducerent. Quomodo ⁴ Com-
modus Imperator signo Amazoniæ signasse dicitur, donec
secutis temporibus passim id insigne appeti cœpit. Annu-
lorumque frequens usus fuit & promiscuus, ita ut ⁵ Romani
*Annu-
lorum
aureo-
rum in-
re do-
natus
liber-
tus, sa-
bebat
inge-
nuit,
ac no-
men
mna-
bat.* milites sine delectu, & demum ⁶ libertinæ conditionis
homines, ⁷ quinetiam fœminæ & extrema mancipia, quod
antea non licuit, anuulorum aureorum jure donarentur.
⁸ Qui enim libertus eo munere donatus erat, velut inge-
nuus censebatur vivens, ita ut haud secus quam quisvis li-
ber, ⁹ magistratus & honores gerere, & reliqua ingenuo-
rum munia obire posset: ¹⁰ morte autem obita, hæredita-
tis & bonorum partem, ut quilibet libertus & servitute
exemptus patrono dare cogeatur. Eratque constitutum,

ut

¹ *Epicuri.] Plinius lib. 35. cap. 2. Idem (ait) palestras athletarum imagi-
nibus & ceromata sua exornant & cul-
tus Epicuri per cuculula gestant ac cir-
cumferunt sœcum. Adde autem supra-
dictis Clearchi Lacedæmonii signo
incisas fuisse Cariatides saltantes, ut
tradit Plutarchus in Artaxerxe. Et A-
thenionis Atheniensis tyranni annu-
lo Mithridatis apud Athenazum lib. 5.
cap. 11.*

² *Claudii.] Plinius lib. 33. c. 1.*

³ *Quod violare.] Idem Plinius ibid.*

⁴ *Commodus.] Julius Capitolinus
in vita Clodii Albini post princip. ubi
inferit literas quibus ad ipsum Albi-
num Clodius scripsit, Amazonis, ut
dicit, signo signatas. Ante hunc tamen
Nero, Amazoneum signum detulit, &
paulo ante C. Sestius, consularis ut re-
fert Plinius lib. 34. c. 8. post princip.
Superioribus autem adde Ptolomæum,
tertium Egypti Regem, Ulyssis ima-
ginem in sigillo gessisse, ut tradit Eu-
phantes lib. 4. Historiarum, & ex eo
Athenazum lib. 6. cap. item 6. Et Ari-*

stomenem Agathoclis imaginem in
annulo apud Polybium gessisse, l. 15.

⁵ *Romani milites.] Herodianus ta-
men lib. 3. tradit Septimum Severum
Imperatorem omnium primus militibus
permisisse aureis annulis uti.*

⁶ *Libertina conditionis.] Papinianus
in l. 1. ff. de jure aureor. annulorum. **

COLERUS.

* Olim enim Jus aureorum annu-
lorum dabatur laurioribus tantum li-
bertinis. Arnobius lib. 4. Pecunia do-
nat annulos & priora loca in spectaculis.
Sed vide Cujacium 7. Observat. 14.
Et 6. Cod. 8. Novell. 78.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Quinetiam fœmina.] Ulpianus in
l. etiam fœmina. cod. tit.*

⁸ *Qui enim libertus.] Paulus in l. qui
jus. cod. tit. & Ulpian. in l. ult. cod.
quoque tit. Vide tamen l. 2. Cod. cod.
tit.*

⁹ *Magistratus & honores.] Ut scri-
bitur in leg. 1. in princ. C. ad leg. V. sel.*

¹⁰ *Morte autem obita.] Ut cavetur in
d. l. qui jus.*

1 Apud

ut qui libertus annulo donaretur, expulso veteri nomine, equestre assumeret. ¹ Apud Persas vero donari annulo à ^{Apud Persas à rege donari annulo.} rege amicitiae signum erat, eo argumento illos in intimam sodalitatem, & vinculum maximi foederis admittere significantes. Atheniensibus autem, etiam servis nequissimis ferreo annulo signare permittitur: sicut ² Babylonii, qui annulo signatorio utuntur omnes. ³ Apud Catos licet fortissimus quisque annulum ferret, ignominiae hoc dcebatur loco, tanquam vinculo nexus foret, nisi aliqua hostili caede eo se exolvisset. ⁴ Carthaginenses, pro numero expeditionum milites donabant annulis pluribus. Nec fuerit alienum meminisse, ⁵ Heliogabalum singulis diebus ^{Heliogabali in annulo.} novos variasse annulos, eundemque nunquam bis induisse. ⁶ Atque Apollonium Tyaneum annulos ab Iarcha donatos, instar numinis habuisse, ita ut singulis diebus per ⁷ vices variatis, maximorum secretorum particeps fieret. ⁷ Sed quia ⁷ de Harpocrate mentio facta est, non omittendum, hunc Deum inter numina Aegyptiorum reputari, qui ex Isi & Osiride natus, quoniam praemature partu editus erat, tanquam mutus & clinguis, praesul silentii & taciturnitatis habitus est: ideo digito obsignante ora effingebatur.

¹ *Apud Persas.*] De hoc dictum est supra lib. 1. cap. 26.

² *Babylonii.*] Herod. lib. 1. qui Clio inscribitur.

³ *Apud Catos.*] Tacitus in lib. de Moribus Germanorum.

⁴ *Carthaginenses.*] Aristot. lib. 7. Politicōn cap. 2.

⁵ *Heliogabalum.*] Lampridius in vita illius.

⁶ *Apollonium Tyaneum.*] Philostratus in vita Apollonii libro 3. capite 13.

⁷ *De Harpocrate.*] De hoc Catullus epigr. 59. & alibi Ovid. lib. 9. Metam. loquens de Aegyptiorum diis:

Quique praemit vocem digitoque silentia suadet.

Plutar. in lib. de Iside & Osiride, cu-

jus maxima ex parte haec sunt. Ausonius epistol. 9. ad Paulinum, *Harpocrates Densita apud veteres fingeatur, ut digito admoto ori silentium indiceret, qualis & apud Romanos dea Angerona.* *

COLERUS.

* Eundem Ausonius vocat *Sigalionem*, illo versu: *Aut tua Sigalion Aegyptius oscula signat.* Varro lib. 4. de L. L. sic scribit: *Hi Dei iidem, qui in Aegypto Serapis & Isis. At si Harpocrates digito significat.* Colebatur autem plerumque cum Serapide & Iside tertius Harpocrates, ut docet Augustin. lib. 18. cap. 5. de Civitat. Dei. Haec Joseph. Scalig. lib. 1. cap. 29. Auson. lect. Idem de hac re aliquid monuit Conjectancis.

gebatur. ¹ Fuitque animadversum, hunc Harpocratem, Serapidem & Ifun, Pisone & Gabinio consulibus, quum reliquos in Capitolium admisissent Deos, everfis illorum aris Romanos exegisse, illosque divinis coli honoribus vetuisse: sæpeque actum in senatu fuisse, de ² Ægyptiorum & ³ Iudæorum sacris cæremoniisque urbe pellendis, quod turpium religionum & novarum superstitionum causa & seminariū forent. ⁴ Athenienses vero Serapidem à Ptolomæo acceptum non solum in urbem introducere, sed magnis percoluere honoribus, cujus ⁵ templa in Memphi vetustissima visuntur, ad quæ nec peregrino, nec sacerdoti, prius quam Apim sepelissent, ingredi fas erat

TIRAQUELLUS.

¹ Fuitque animadversum.] Ex Ter-
tulliano in Apologetico c.6.

² Ægyptiorum.] Servius in illud
Virgil. lib.7. Æneid.

Necdum etiam geminos à tergo respicit
anguis,

Omnigenumque debum monstra.

Ideo, inquit, monstra dicit, quia sub Au-
gusto necdum Romani Ægyptia sacra su-
sceperant. Et vide versū seq.

³ Et Iudæorum.] Idem Servius su-

per eum locum Virgil. lib.8.

— Veteranne ignota deorum.

Cautum (ait) fuerat apud Athenienses
& Romanos, ne quis novas introduceret
religiones, nam & ideo Socrates damnatus
est Athenis, & Chaldaei & Iudæi
urbe expulsi sunt.

⁴ Athenienses vero.] Pausanias l.1.
qui de Atticis est.

⁵ Cujus templa.] Totum id Pausa-
nia est ubi supra.

CAPUT XX.

*Quibus finibus, quaque mensura iter, actus, aut via con-
sistat, & quid pes, cubitus, palmus, jugum,
diplethrum, stadiumve sit.*

PRædiorum rusticorum servitutes apud jureconsultos,
qui jura finium, possessionum, aquarum, itinerumque

nota-

TIRAQUELLUS.

ID initiam usque ad clausulam, Sed
qua mensura. est ex §.1. instit. de ser-
vit. rust. præd. Servius autem in libro
quarto Æneid. enarrans eum locum.

Castigatque moras, opera omnis semita
ferret.

Semita (inquit) est semis via, via autem
actus dimidius, qua potest ire vehiculum,
nam actus duos capit, prateruentium &
venientium & vehiculorum occurfus. Vi-

de Varron. lib.4. de ling. Lat. Qua (in-
quit) agebant, actus: qui vehabant,
via dicta: quo fructus convehabant,
ville: qua ibant, ab ita iter appella-
runt: qua angusta, semita, ut semiter
dictum, & l. si ex pignis. §.5. taberna-
rius ff. ad leg. Aquil. & l.1. & inter
actum ff. de ser. rust. præd. & l.2. ff. ne
quid in lo. pub. & Alciatum nostrum in
l. quantum, ff. de verb. sig.

1 Iter.]

notaverunt, has esse novimus: ¹ Iter, Actum, Viam & *Iter.* Aquæductum. Iter esse constitit jus eundi per fundum alienum hominis tantum: Actum, hominis & jumentis: Viam vero, hominis, jumentis, & vehiculi. Sed qua mensura, quaque finitione iter, actus, aut via constet, nec *Actus.* *Via.* expositæ, nec satis aperte illorum documentis traditur. Quum vero in nonnullorum auctorum lectione versaremur, *Alc. in l. Mille passus & l. quantum. ff. de verbor. sig.* qui hæc compertius tradiderunt: invenimus lege duodecim tabularum, viam in porrecto, octo, in anfractu, pedum sexdecim constitui: illiusque dimidium, hoc est, pedes quatuor, actui tribui debere: siquidem actus latitudinis ² pedum quatuor. longitudinis pedum ³ viginti supra centum definitus est: ⁴ iter vero, dimidium quod actus, *Actus.* *Iter.* hoc est, pedes duos tantum latitudinis habet: etenim quum ⁵ palmus ex quatuor digitis constet, prout ⁶ Sidonius & alii metiti fuere: isque quater multiplicatus, pedem efficiat, ex quatuor palmis, hoc est digitis sedecim, pedem constare nemo dubitavit. Nonnulli ⁷ licham quatuor digitorum, palmum vero (qui spithama dicitur) duodecim effe-

COLERUS.

¹ *Iter.*] Eo licet jure etiam vehi sella vel lectica *leg. 7. ff. de serv. prad. Rust. Inst. de servitu in princ.*

TIRAQUELLUS.

² *Pedum quatuor.*] Fest. Pompejus lib. 1.*

COLERUS.

* Festus: *Actus*, inter vicinos quatuor pedum latum.

TIRAQUELLUS.

³ *Viginti supra centum.*] Idem in eod. loco & ante eum Plinius lib. 18. c. 3. statim post princ.

⁴ *Iter vero.*] Recte quidem secundum hanc computationem. Verum hoc pacto *via*, non tam ex præsumpta mente paciscentium quam ex vi & proprietate verbi sese latius extendit *actus*: quod non tantum definitioni Ulpiani repugnat, sed & Modestino in

l. inter actum de serv. rust. prad.

COLERUS.

Iter vero.] Iter est Jus eundi, ambulandi homini, vehendi sella vel lectica, ut L. 7.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Palmus.*] Loquitur de *minori*, quem Græci *παισιδα* appellant. In mensuris vero hoc modo progredi solemus, ut omnium mensurarum minimam faciamus latitudinem grani hordei: hoc autem quater sumptum conficiat digitum: tres digiti, unciam: quatuor palmum minorem, de quo hic agitur.

COLERUS.

⁶ *Sidonius.*] An forte *Possidonius*, scripserat Alexander?

TIRAQUELLUS.

⁷ *Licham.*] Pollux Onomasticon lib. 2. *λεῖον ἢ λῆος μέτρον.*

Ec 4

I fß

effecerunt. ¹ Est autem ¹ spithama mensura manus expan-
 sâ à inagno digito ad inimum quantum protenditur pal-
 ma. Sed si pollicem tantum explices & indicem, lichas
 nuncupatur. Major vero spithama in duodecim partes di-
 visa, duos efficit pedes & quadrantem. ² Passum vero non-
 nulli quinque, alii sex pedum, sive quatuor cubitorum
 describere. Pes autem cum dimidio, cubitum facit: il-
 lum namque ex sex palmis, hoc est, quatuor & viginti di-
 gitis confici, ³ Ægyptiumque cubitum Sainio parem esse,
 consentiunt omnes. ⁴ Reginus vero cubitus, quam corn-
 munis, tribus digitis habetur major. Si autem ambas ex-
 plices manus, & in longum protrahas à pectore linea de-
 ducta, ⁵ ulna dicitur. Rursus qui mensuras & intervalla
 scrutati sunt, duos actus quadratos, ⁶ jugerum efficere
 volunt. Jugerum enim dixerunt, quod jugo boum una
 die exarari posset: qui jugeri modus in longitudinem 40.
 & 200. pedibus: in latitudine vero, centum viginti de-
 finitur. ⁷ Actus vero quadratus ita præfinitus est, ut ex quo-
 quo latere pedes centum viginti efficiat. Hunc nonnulli
 ple-

¹ Est autem spithama.] Plinius l. 7. cap. 2. hanc dodrantem appellat. *Supra* hos, inquit, extrema in parte montium spithamæi Pygmaei narratur, ternas spithamas longitudine, hoc est ternos dodrantes non excedentes. Vide Pollucem ubi supra. Budzum de Assel lib. 5. Brasim Chil. 2. centur. 2. c. 69. Marcellum Virg. in Dioscor. lib. 3.

COLERUS.

² Spithama.] Vocatur & maior pal-
 mus. D. tamen Hieronymus scribit cap. Ezechiel. XL. *απὸ πάλω* vero palmam, *παλαιώ* vero palmum. Græci alterum pro altero usurpant, ut mani-
 festum est multis ex locis.

TIRAQUELLUS.

³ Passum.] Herod. lib. 2.

⁴ Ægyptiumque cubitum.] Herodot. ibi non multo ante fin.

⁵ Reginus vero cubitus.] Idem Herod.

lib. 1. in descriptione Babylonis.

⁶ Ulna dicitur.] Servius in 3. Eccl. Virg. Alii tamen aliter apud eundem lib. 3. Georg. ibi,

— Septemque assurgit in ulnas.

⁷ Jugerum.] Varro de re rust. l. 1. cap. 10. & de ling. Lat. lib. 4. Columella l. 5. c. 1. Plinius l. 18. c. 3. in princ. ut tamen non omittas, Varronem ubi supra primo loco non jugerum, sed jugum vocare.

⁸ Actus vero.] Plin. ubi supra pro-
 xime & Varr. l. 4. Actus finem mini-
 mum in latitudinem scribit esse pedum
 quatuor. Vide latius Franc. Hotoma-
 num Juriscon. in tit. 3. lib. 2. in-
 stitut. § 1.

COLERUS.

Actus vero quadratus.] Actus
 quadratus undique finitur pedibus cen-
 tum viginti. Hunc Betici arapennem vo-
 cant, ab arando scilicet. Isidorus.

¹ Plethrum

¹plethrum, nam duo plethra singulis jugeribus tributa sunt: ^{Ple-}
 duo jugera, ^{thrum.} ²diplethrum: diplethrumque, stadii tertiam ^{Diple-}
 partem esse, atque ex sex jugeribus ^{thrum.} ³stadium effici volue-
 runt. Quod quidem plethrum nonnulli longitudinis pedum ^{Sta-}
 centum definire. Jugerique partem minimam, ^{dium.} ⁴scrupulum
 dici, qui decem pedum longitudinis simul & latitudinis ha- ^{Scru-}
 bet. Communi tamen dimensione, ^{pulus.} ⁶stadium passibus cen-
 tum vigintiquinque: ⁷diaulon vero mille & ducentis pe- ^{Dia-}
 dibus longitudinis metiri solent. Græci tamen curricula ^{lus.}
 stadiorum, ducentis passibus in terris Græciæ communi- ^{Hippi-}
 ter fecere. Sunt qui tradant, stadium quater multiplica- ^{cum.}
 tum ⁸hippicum: octies vero, ⁹mille passus efficere. Tam- ^{Mille}
 etsi hippicum, mensuræ genus esse multi contendant: ^{passus.}
 quippe quum omnis fere Attica siticulosa sit, & effossis ^{Attica}
 utatur puteis, ¹⁰Solon lege sanxit, ut ex publico puteo, ^{siccn-}
 ne homines sitirent, ad hippicum haurire liceret. In spa- ^{losa.}
 tiis vero, sicut quatuor hippicum, sic duodecim stadia ¹¹doli- ^{Doli-}
 chum efficere haud dubie liquet. Ex hoc igitur tanquam ^{chum.}

ex

TIRAQUELLUS.

1 *Plethrum.*] Suidas id dicit esse
 mensuram centum pedum, quod sta-
 eim dicit Alexand. Laurentius autem
 Valla apud Herodotum lib. 2. *Plethrum*
 vertit *juggerum*.

2 *Diplethrum.*] Strabo lib. 7.

3 *Stadium.*] Herodotus lib. 1. & 4.
 dicit *ducenta stadia esse iter unius diei.* &
 lib. 2. *Centum autem (inquit) iusti pas-*
sus sunt stadium unum. Vide Plinium
 lib. 2. c. 23. in princ. & Gellium l. 1.
 cap. 1.

4 *Scrupulum.*] Varro lib. 1. cap. 10.
 Columella lib. 5. cap. 1.

5 *Qui decem.*] Id est, ut nos inter-
 pretamur, qui decem pedibus omnifariam
 claudunt.

COLERUS.

6 *Stadium passibus centum.*] *Sta-*
dium octava pars miliarium est, con-
stans passibus CXXV. Isidorus,

TIRAQUELLUS.

7 *Diaulon vero.*] Vitruvius lib. 5.
 cap. 11. in princ. dicit *Ἀγυὼν habere*
duorum stadiorum ambulationis circui-
tum. Interpres Aristophanis *Ἀγυὼν*
 nomine locum intelligit *duo stadia*
 continentem aut *ducentorum cubitorum*
 mensuram. Vide Pausaniam l. 2. & 4.
 & Pollucem l. 3. *ὁ δὲ δόχμῳ γυμνασίου,*
 & infra lib. 3. cap. 21. Budzum in an-
 notat. in Pand.

8 *Hippicum.*] Plutarch. in Solone
 & in Fab. Max.

9 *Mille passus efficere.*] Plutarch. in
 Gracchiis dicit paulo minus.

10 *So'on.*] Idem Plut. in vita illius. c. 23

11 *Dolichum.*] Suidas 24. *stadiorum*
 esse dicit. Budzus in annot. in Pand.
 in tit. *de iis qui not. infra.* & si *mensor salo-*
mod. dix. dicit dolichum longissimum cur-
sus esse stadiorum 12. unde *dolichodro-*
mi, qui sexies, ut quidam putant, sta-
 dium curriculo obibant. Vide Marc.
 Virgilium in Dioscoridem lib. 2.

Ee 5

1 Scru-

*Scrupulus.
Sextula.*

*Siciliquum.
Semuncia.
Uncia.
Parasanga.
Stathmus.*

ex fonte si quis metiri volet, & ulterius progredi continua spatia addendo, in infinitum usque procedet. Siquidem ex scrupulo ad sextulam, & à sextula, ad siciliquum, & inde ad semunciam, & demum ad unciam, & ultra progredi posset. Etenim decem pedes quum undique quadrant, ¹ scrupulum efficiunt. Ex tribus vero scrupulis, hoc est, pedibus triginta, ² sextulam effici: eam vero sextam partem opinantur uncia, est enim æris minima pars. Sex autem scrupulos ³ siciliquum conficere, qui uncia quartam efficit partem, drachmas scilicet duas: & ex duobus siciliquis, id est duodecim scrupulis, semunciam: necnon ex quatuor & viginti scrupulis unciam effici volunt. Sed præter hæc fuerunt ⁴ parasanga & ⁵ stathmus. Hanc parasangam multi ex triginta conficiunt stadiis. Stathmum vero, quatuor parasangas pene conficere, haud dubium esse, ita ut ex centum viginti stadiis stathmum effici dicerent, & hunc quindecim miliarium spatii efficere. Persæ vero schœnos & parasangas diversis efficiunt modis: quippe Persicam parasangam alii sexaginta stadiorum, nonnulli ex trecentis quadraginta efficere, prout cuique commodum fuit, & pro voluntate. Mensurarum vero

alius

¹ *Scrupulum efficiunt.*] Varro rei rust. lib. 1. cap. 10.

² *Sextulam.*] Cicero in oratione pro Cecinna non obscure ostendit sextulam esse tertiam partem semunciae & sextam uncia, cum dividit hereditatem, id est, assem in deuncem, semunciam & tres sextulas. Facit, inquit, heredem ex deunce & semuncia Cecinnum, ex duabus sextulis M. Fulcinium libertum superioris viri. Ebutio sextulam aspergit, hoc est hereditatis totius partem 82. Columella lib. 5. c. 1. Pars 72. pedes 400. hoc est sextula in qua sunt scrupula quatuor.

³ *Siciliquum.*] Vide Plinium lib. 13. cap. 15. Budæus in de Ass. lib. 1. Post hæc, ait, sequitur drachma, octava pars uncia, quæ ipsa geminata siciliquum efficit. Scævola in l. liberto suo §. filium ff.

de annis leg. Cum noverca, ait, universa hereditatis habeat dodrantem, semunciam & filiquam.

⁴ *Parasanga.*] Budæus Herodoti testimonio l. 2. post princ. probat fuisse triginta stadiorum. Vide Xenophon. Pædiz Cyri lib. 2. & eundem Herod. l. 5. iterumque 6.

COLERUS.

Parasanga & stathmus.] Mensurarum nos milliaria dicimus: Græci stadia, Galli leucas; Ægyptii signes; Persæ parasangas. Isidorus lib. 15. cap. 16.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Stathmus.*] Mensuræ Geometricæ genus, apud Persas maxime usitatum, ut videre est apud Herodot. lib. 5. Plin. lib. 6. c. 25. non multo ante fin. Strab. lib. 11. Felt. Pomp. lib. 14.

1 Chæ-

alius modus est. Nam quatuor ¹ chœnices modium faciunt, chœnica ² semodium. ³ Medimnus autem ex sex modiiis constat, ⁴ Atheniensis vero ex septem, qui duas amphoras & nonaginta sextarios parit : ⁵ Modius duo & viginti sextertia : ⁶ modiolus, quartam modii habet. ⁷ Cullus viginti amphorarum capax est : ⁸ urnarium, quadraginta:

Chœn-
nix.
Medi-
mnus.
Mo-
dius.
Modio-
lus.
Cul-
lus.
Urna-
rium.

¹ Chœnices.] Budæus in de Asselibro 5. *Chœnix sextarios quatuor continet, de quo est illud Pythagoricum ænigma, Super chœnice non sedendum, quo significatur de crastino cogitandum esse, & ociosam vitam esse eliminandam.*

² Semodium.] Herod. lib. 6. & 7. Columel. lib. 2 cap. 11. Quod eadem quatuor modiiis, nonnunquam & tribus, interdum etiam duobus ac semodio jugerum occupat. Juvenal. sat. 14.

Semodio scobis hæc emundat serenus unus.

³ Medimnus.] Budæo teste senos capit modios. Herodot. ubi supra. Priscianus, sive is est Rhemnius Fannius Patzmon, sive alius, in libello de Mensuris,

Amphora sit cubus, quam ne violare liceret,

Sacrare Iovis Tarpejo in monte Quirites.

Hujus dimidium fert urna, ut & ipsa mediratum.

COLERUS.

Medimnus.] Isidorus: *Medimna est mensura quinque modiorum. Medimna autem Latina lingua vocatur, id est, dimidia, eo quod quinque modiiis metiatur, qui est dimidius numerus à perfecto denario.*

TIRAQUELLUS.

⁴ Atheniensis.] Cornelius Nepos in vita Pomp. Attici.

⁵ Modius.] Varro l. 2. de Re rustica, & Budæus in Ass.

COLERUS.

* Adde Isidorum lib. 16. cap. 25. de mensuris: *Modius est etiam titulus libri cuiusdam Varroniani, ubi forte re-*

prehendit Varro τὸ πλίστον ἢ τὸ ἑλαττόν. Et modium quidem ibi nihil aliud appellat, quam quod Cicero & alii mediocritatem. Græci τὸ μέσον.

TIRAQUELLUS.

⁶ Modiolus.] Pro vase potorio posuit Plautus in Cistellaria act. 6.

Quia ei promissi modiolum vini dare. Et Scævola noster in l. Seja. ff. de auro & arg. leg. Interdum etiam ponitur pro vasculo ad hauriendam aquam ex puteo, aut lacu, aut flumine, ut in l. damni infecti. 2. ff. de damno infecto.

⁷ Cullus.] Plinius lib. 14. cap. 14. Priscianus in libello de mensuris, *Est & bis decies quem conficit amphora nostris*

Cullus, hoc nulla est major mensura liquoris.

Ulpianus de fun. inst. l. quasitum. & Scævo. in l. legatum ff. de ap. leg. Est præterea cullus mensura frumentaria tantundem capiens. Scævola ff. de pignoribus. l. ultim. vide Budæum de Asselib. 5.

⁸ Urnarium.] De urnario Varro τὸ ὄν Μυῖνον apud Nonium Marcellum. Idque est, ut nonnullis placet, quam alii urnam vocant, * quæ amphoræ dimidium facit, ut supra diximus ex Prisciano. Ab urnis autem rarsa urnalia dicta Catoni de Re rusti. cap. 13. Plinio lib. 9. cap. 30. Labeo in l. ult. ff. de trit. vino & oleo leg. Aliter autem accipitur Urnarium à Varrone libro 4. de ling. Lat.

COLERUS.

* Urna mensura est: quam quidam quartarium dicunt. Isidorus.

Amphora.

Cadus.
Metreta.

Artaba.

Congii.
Sextarius.
Quadrantal.

ginta: ¹ octo autem congi, amphoram efficiunt. Sed tamen ² amphorarum alia minoris mensura, ut Italica: alia duplo maioris, ut Antiochica censentur. Italica enim urnarum duarum fuit, Attica trium, quæ ³ cadus & ⁴ metreta dicitur. Cadum tamen à Græcis pro amphora sæpe accipi legimus. Namque Antiochius cadus amphoram capiebat Italicam. ⁵ Artabarum vero una Medica est, altera Aegyptiaca, capiens modios tres Italos & tertium alterius. Singuli tamen congi ⁶ sex sextarios habent, heminas scilicet duodecim, quippe ⁷ duæ heminæ sextarium complent. ⁸ Quadrantal autem octo & quadraginta sextarios capit, quod ampho-

TIRAQUELLUS.

¹ *Os congi.]* Plin. lib. 14. cap. 10. *Libram & quadrantem in congius duos musti macerant. Mensura liquida genus est capiens sex sextarios.* Rhodigin. libro 29. c. 1. *Left. antiq. dicit Congium decem libras capere: **

COLERUS.

** Congium à congiendo, inquit Isidorus, id est, per augmentum crescendo vocatur. Ubi quid dicat Isidorus non intelligo.*

TIRAQUELLUS.

² *Amphorarum. ** Priscianus in d. libello de Mensuris, & vide Budæum l. 5. de Asse. non tamen interim omitamus Julium Capitolinum in vita Maximini non adeo longe à princip. mentionem fecisse *amphoræ Capitoline.* Notum est autem illud quod de Bonoso illo bibacissimo, qui cum à Probo superatus, laqueo vitam finivisset, jocus extitit, *Amphoram pendere non hominem, ut Fl. Vopiscus in vita illius.*

COLERUS.

** Amphora vocata quod hinc & inde levetur. Hac Græce à figura sui dicitur: quod ejus ansæ giminata videantur aures imitari. Recipit autem vini vel aquæ pedem quadratum: Frumenti vero modios Italicos tres. Isidorus.*

TIRAQUELLUS.

³ *Cadus.]* De hoc Dioscorides l. 5. ⁴ *Metreta.]* Quod (inquit Budæus

lib. 5. de Asse) *Dioscorides metretam dixit, Plinius cadum transtulit.* Est autem congiorium decem, ut est auctor Dioscorid. cod. lib. 5. his verbis *ισι αἰ μισπρη γόσε δέκα.* & Columella libro 12. cap. 22. & Cælius Jureconsultus in l. *quod sæpe* §. pen. ad fin. ff. de contrah. emptio. Illud autem non prætermiserim, Xenarchum Rhodium ob bibacitatem Metretam fuisse nuncupatum, apud Athenæum lib. 10. cap. 12. ubi de bibacibus.

⁵ *Artabarum vero.]* Herod. lib. 1. dicit *Artabam mensuram esse Persicam* ** & capaciorem Attico medimno tribus chœnicibus Atticis.* Polybius vero libro 5. dicit *mensuram esse modicam.* Vid. Rhodig. lib. 8. cap. 9. & Georgium Agricola in lib. de Mensuris & ponderibus.

COLERUS.

** Isidorus vero Aegyptiacam facit sextariorum LXXII.*

TIRAQUELLUS.

⁶ *Sex Sextarios habent.]* Columella libro quinto cap. 9.

⁷ *Duæ heminæ.]* Vide paulo infra. ⁸ *Quadrantal. ** Festus Pompeius lib. 15. Vide Budæum in d. lib. de Asse, & Alciatum in l. *vinaria nassa* ff. de verb. signifi.

COLERUS.

** Plautus Curculione: Anno hoc fitu, quantillum fitit modica est, capio*
Qua-

amphoram Italicam nonnulli dicunt esse, cujus dimidium
 1 urna dicitur, quæ ex quatuor & viginti sextariis fit. 2 Ita-
 lus vero sextarius, viginti unciarum fuit, cotylarum scili-
 cet duarum: 3 quippe decem uncia 4 cotylam efficiebant.
 Apud Arabes vero sextarius medium continet uncia: est
 enim nomen ponderis, qui à Græcis stater dicitur: is enim
 Latinis semunciam facit. 5 Scutula septem habet uncias,
 cotula quandoque sex, ea enim sex recipit cyathos, siqui-
 dem uncia & cyathus ejusdem extimationis fuere. 6 Cya-
 thus vero Atticus, decem drachmis appendebat: commu-
 nis, duodecim, qui efficit unciam & semissem, quæ est
 sextarii pars duodecima. Alii sextam partem sextarii, cya-
 thum capere dixerunt. 7 Chus vero qui Græce χύς, cotu-
 las octo habet. In ponderibus autem 8 drachma sex obo-
 los

Urnæ

Cotyla

Statera

Scutula

Cotula

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Urnæ

Cotyla

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Urnæ

Cotyla

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Urnæ

Cotyla

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Urnæ

Cotyla

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Urnæ

Cotyla

Uncia

Cyathus

Chus

Pondera

Drachma

Obolus

Quadrantal. Adi Festum in Publica
 pondera, ubi egregium antiquitatis
 monumentum, ad hanc rem unicum,
 propinabit tibi Joseph. Scaliger.

TIRAQUELLUS.

1 Urna.] De quo jam supra diximus
 ex Prisciano.

2 Italus vero sextarius.] De sextario
 in universum vide Budzum in lib. 5.
 de Affe. & Priscianum num. seq.

3 Quippe decem uncia.] Hunc lo-
 cum, de Græcorum mensuris, diligen-
 tius explicat Georgius Agricola, l. 2.

4 Cotylam.] Cotyla meminit Ari-
 stophanes in Cocalo. Alia, inquit,
 vetula seniores in suum corpus nulla ex
 parte in ornatum vinum Thasium ex
 plenis mistis cotylis effuderunt, nisi nigri-
 puri amore coacta. Et ex eo Athenæus
 dipnosophista. l. 11. c. 8. Priscianus in
 eo lib. de Mensuris.

At cotylas, quas (si placeat) dixisse
 licet.

Heminas recipit geminas sextarius
 unus.

Qui quater assumptus fit Grajo nomi-
 ne chornix.

Adde duos, chus fit, vulgo qui est con-
 gins idem,

A quo sextarii nomen secisse priores
 Crediderim.

De Cotyla Plutarch. in vita Nicia in
 fin. & Georgius Agricola in libro de
 Mensuris & ponderibus.

5 Scutula.] Bessalem scutulam vocat
 Martialis lib. 8. epig. 71.

Bessalem ad scutulam sexto pervenimus
 anno,

Post hunc in cotyla rasa siliqua data
 est.

Ubi Domitius interpres Bessalem sco-
 tulam, id est, octo unciarum. Scutula enim
 vasculum est, quod mensura par est octo
 uncia. Palladius lib. 1. cap. 19. Tessa-
 ras & scutulas in pavimento dixit, pro
 frustis quadratis & rotundis à scuti
 figura, à qua etiam scutulatum equum
 appellant auctores, qui vulgo, pomula-
 tus vocatur: & scutulatum aranearum
 rete nominatur Plinio lib. 11. cap. 23.
 Nam scutulas idem auctor lib. 17. c. 16.
 intelligit cortices qui in emplastratione
 ex arboribus scuti figura eximuntur &
 qui eadem forma ponuntur.

6 Cyathus.] Plinius lib. 21. c. 34.

7 Chus.] Plinius supra.

8 Drachma.] Vitruvius lib. 3. c. 1.

Illa, inquit, areos signatos nisi asses, ex
 aquo sex, quos obolos appellant, quadran-
 tes quo

Obolus. los facit, obolus sex siliquas. ¹ Siliqua vero ² & scrupulus idem æstimator. Ea enim apud Romanos minimum habuit. Drachma ex tribus scrupulis, hoc est, decem & octo siliquis constat. Post drachmam nummus erat argenteus, qui fit ex scrupulis quatuor, hoc est drachma & scrupulo, qui etiam ¹ denarius dicitur. Post hunc uncia ex octo drachmis vel sex denariis prodiit. Et post unciam libra Italica, quæ ex duodecim unciis, hoc est, denariis duobus & septuaginta, sive drachmis nonaginta sex constare dicitur. ⁴ Heminam vero ex sexaginta drachmis

tesque obolorum, quæ alii dichalca, nonnulli trichalca dicunt, pro digitis viginti quatuor in drachma constituerunt. Julius Pollux l. 9. scribit drachmam obolos sex habere, dichalcam vero oboli esse quadrantem, id est quartam partem. Idem obolum octo chalcos habere vult. Plinius autem lib. 21. cap. ult. dicit decem, Diodorus apud Suidam sex: Cleopatra in fragmento, quod extat, octo: Dioscorides quidem sex. sed puto chalcos apud eos diversi fuisse ponderis.

¹ Siliqua. * Budæus in libro de Afsc. Constat autem siliquam grana quatuor pendere, granum lentem unam & semissem. Vide Philandri annotationes in Vitruvium.

COLERUS.

* Siliqua vigesima quarta pars solidi est, ab arboris semine vocabulum tenens. Isid. lib. 1. cap. 24.

TIRAQUELLUS.

² Et scrupulus.] Scrupulum, sive scrupulus, qui & scripulus dicitur à Frontino lib. 1. de Aquæductibus, est drachma tertia pars, ut docet Priscianus in d. lib. de Ponderibus. Volusius Metianus scrupulum scribit, seu si à Græco *σέξμυα*. * nam idem significare Priscianum indicat hoc versu.

Gramma vocat, nostri scrupulum dixerunt priores.

Scrupulus etiam mensura est in metiendis agris Coluru. lib. 5. cap. 1.

COLERUS.

* Isidorus non *σέξμυα* sed *σέξμυα*

μα vocat lib. 16. cap. 24. Sed legendum ibi videtur *σέξμυα*. Lexicon vetus: *σέξμυα*. Scripulum.

TIRAQUELLUS.

³ Denarius.] Ante Pyrrhum Regem Epirotarum devisum, ut scribit Plinius lib. 33. cap. 3. libralis æs & dupondius appendebatur assis. Postea signatum argentum, & placuit denarius pro decem libris æreis, quinarius pro quinque, sestertius pro dupondio & semisse. Flavius Sospater Charisius l. 1. Institutionum Grammaticarum prodit, sestertium quod de tribus assibus semis deficiat, denarii que quartam partem dupondium esse, quod denarius decem asses haberet. Vitruvius lib. 3. cap. 1. Nostri autem, ait, primo decem fecerunt antiquum numerum & in denario decem asses constituerunt, & ea re compositio novum ad hodiernum diem denarii nomen retinet: etiamque quartam eius partem, quod efficiebatur ex duobus assibus & tercio semisse, sestertium vocitaverunt. Budæus in lib. de Assē scribit denarium ad Gallicam pecunia estimationem redactum, valuisse solidos Turonenses tres cum dimidio.

⁴ Heminam.] Plinius lib. 21. c. 34. Priscianus ubi supra. Festus Pompejus lib. 8. Athenæus lib. 11. cap. 9. scribunt heminam, quæ & cotyla dicitur, capere quartarius duos, id est, uncias decem: quartarius acetabula duo, id est uncias quinque: acetabulum sesquicyathum, & uncias duas cum dimidia: Cyathus ligulas

mis fieri voluere: est enim dimidium sextarii: habet enim cyathos sex, sicut cotula. Acetabuli autem ¹ mensura, heminae quartam efficit partem, hoc est drachmas quindecim. Communis tamen habet opinio, heminam dimidium sextarii esse, & acetabulum ex octo & decem drachmis constare. Sed tametsi mensurarum & ponderum pro gentibus & nationibus varia dimensio sit, eaque nec definiri, nec explicari satis valeat: tamen sextarium ^{Sextarius.} minoris mensuræ fuisse, argumento est, quod ² Hannibalem Italia pulsam, post accisas Carthaginensium res, tantæ abstinentiæ dicunt fuisse, ut nunquam sextario vini indulserit, parcissimo enim vini poculo contentus erat. Et quia singulas mensurarum species exequi longum esset, ne pluribus morer, de his hæcenus dixisse abunde fuerit. ³ Illud tamen annotare succurrit, quod licet schoenum ex duobus & viginti stadiis, nonnulli ex triginta, varia opinione constare dicant: & Herodotus schoenum sexaginta stadio- ^{Schoenus.} rum scribat, & ex dimidio parasangam: tamen ex stadiis quadraginta, hoc est, passibus quinque millibus, schoenum verum confici, communi opinione, quæ longe præstantior fuit, receptum est.

ligulas quatuor, id est, sescunciam drachmam & scrupulum. Rhodiginus lib. 13. c. 32. acceptabula vocat. Gellius lib. 3. cap. 14. Contra autem, si de sextario hemina fusa est, dimidium non dimidiatum sextarium fustum dicendum est.

COLERUS.

¹ Mensura.] Acetabulus quarta pars Hemina est, XII. drachmas appendens. Isidor.

TIRAQUELLUS.

² Annibalem.] Plutarchus in vita illius.

³ Illud autem.] Hæc usque ad fin. sunt Herodoti libr. secundo, post princip. Plinii lib. 12. cap. 14. Vide tamen Strabonem lib. 11. dum citat Teophanem, & l. 15. non multo post princ. & Plinium libro sexto, cap. 26. Sed & postremo de illis omnibus & aliis ponderum & mensurarum generibus, vide Vegetium in Veterinaria cap. Priscianum, Pollucem d. lib. 9. cap. 6. Et ex recentioribus Angelum Politianum Epistol. lib. 11. epist. 13. Budæum in toto illo nobili opere de Assè, præsertim lib. 15.

C.A.P.

CAPUT XXI.

*Miraculum de homine, qui plus in mari quàm in terris
degebat, maximaque aquora velocissime tranabat.*

QUI siderum motus, statusque & intervalla ac certos
constitutosque cursus & recursus, illorumque vires
& qualitates, mensurasque solis ac terræ animo metati
sunt: inter quos apud Græcos Berosus, Eudoxus Gnidius,
Aristoteles, & Empedocles: apud nostros, Aratus, Julius
Firmicus, M. Manilius, & alii clari sapientiæ auctores, quos
fama vulgavit, periti cælestium, qui divinas prædictiones,
decreta stellarum, ac vim fati, potestatemque subtili in-
quisitione collegere, ¹ hoc inter cætera adnotarunt, illos,
*Nati
sub Del-
phino.* qui sub delphini sidere in lucem editi fuissent, petamina-
rios esse, hoc est, præcipua pedum pernecitate valere:
prorsus ut admirabile videatur, quam pernecitæ cusu, &
quam volucris in meatu magna spatia terrarum brevi interval-
lo emensi fuerint. Quamvis plerique physici rerum non
ignari, quod his ² splen deficiat, propterea cursu valere,
contendant. Constat enim quanto minor in corporibus
splen foret, tanto perneciores homines esse. Hinc ³ Ladas
Ladas. ille cursor apud auctores tantopere celebratus, memoria
dignus

TIRAQUELLUS.

¹ Hoc inter cætera.] Vide Julium
Firmicum lib. 8. Matheseos cap. 15.

² Splen deficiat.] Putmo dicere de-
buit ex Plinio lib. 11. cap. 37. Plu-
tarchus autem in Demosthene, tradit
Orchomenium Laomedonta ob vitandum
splenis morbum consilio medicorum lon-
gissimis cursibus uti solitum.

³ Ladas.] Solinus cap. 6. in princ.
Juvenalis Satyr. 13. ex persona avari
de Lada hoc,

*Es phthisis & vomica patres, & dimi-
dum crus*

*Sunt tanti? pauper locupletem optare
pedagram*

*Ne dubitet Ladas, si non eget Anti-
cra, nec*

*Archigene, quid enim velocis gloria
planta*

*Præstat, & esuriens Pisæ ramus o-
livæ?*

Meminerunt non solum Catullus ad
Camerum,

Non Ladas ego, pennipesve Perseus,

Non Rhæsi nivea, citæque bigæ.

Pausanias in Corinthiacis & in Arca-
dicis, sed & Martialis lib. 10. Epi-
gramm. 100.

Habeas licet, alterum pedem Lada,

Inepte, frustra crure ligneo carres.

Et lib. Epigramm. 86.

Quid si per graciles vias Petamri

Invitum jubeas subire Ladam.

Nominat eum & Cornificius lib. 4.
ad Herennium. Ex Lada pernecitate
non

dignus fuit: qui longum itineris spatium cursu tam citatissimo emensus est, ut nulla pedum vestigia extarent, ita ut sæpe visum falleret. Quod verum falsumne fuerit, nonnullis ambiguum est. ^{Philonides.} ^{Laibhenes.} Philonides quoque Alexandri Magni cursor, qui ^{Laibhenes.} ἡμεροδρόμος dictus est, pernici cursu valuisse fertur: cui adnumeratus est ^{Laibhenes.} ^{Laibhenes.} Laisthenes Thebanus pernicitatis eximiae, ita ut ab Choromo Thebas usque cum equo cursore contenderit, & victor fuerit. Inter quæ nimirum majori miraculo visum est, quod ^{Plinius.} Plinius notavit, annos novem genitum puerum, à meridie ad vesperam quinque & septuaginta passuum millia præcipiti celeritate confecisse. Quod pene à fide devium, & dictu mirabile, quantum vix credi dicique possit, plerisque visum est. Inter cæteros produntur Marfi populi, singulari fidere seu fato geniti, ut præcipua pedum levitate cæteris præstent, ingentiaque spatia vix credibili celeritate peragerent. Tra-
dunt quoque ^{Troglodytas.} Troglodytas & extimos ^{Æthiopes.} Æthiopes nativa quadam

non inelegans sumetur adagium, *Lada pernicior.*

1 Nonnullis ambiguum.] Simile tamen refert Hesiodus de *Iphiclo*, Philaci & Climenes, aut, ut alii vocant, Periclymenes filio, quod tantæ pernicitatis erat, ut excurreret *ἰπὶ πυγίων ἀδίων*: hoc est, *super triticeas aristas*, eas non oblædens: Hujus Iphicli Higinus meminit poëticon astronomicon libro secundo, quo loco de Orione disserit: sed dictione depravata. *Quemadmodum*, inquit, *Phyclo datum dicitur, ut supra aristas curreret, nec eas comminueret.* Hæc Cælius Rhodiginus Lect. anti. lib. 5. cap. 5.

2 *Philonides.*] Plinius lib. 2. c. 17. & lib. 7. cap. 20. & Solinus lib. 6.

3 *ἡμεροδρόμος.*] Ea vox significat diurnum cursorem, qui scilicet tota die currit. Solis epitheton, tabellarius. Aristoteles in lib. de Mundo *ἡμεροδρόμοι, ἢ σκοροί, ἢ ἀγέλαοι*, &c. id est, *cursores, exploratores, nuntii & statores.* *ἡμεροδρόμος ἢ*

τὸ το μελαιντὼν, tabellariam operam facitans. Herodot. 8.

4 *Laisthenes.*] Vide Athenæum. Fit etiam *Laisthenis* cuiusdam proditoris mentio apud Cælium Rhod. lib. 8. cap. 3. verum an is fuerit de quo hic, non satis mihi constat.

5 *Plinius.*] Lib. 7. cap. 20. His addit *Polymestorem Milesium* puerum, qui cum à matre locatus esset ad caprarios pastus, ludens leporem confectus est, & ob id statim productus à gregis domino Olympiade sexta & quadragesima. (ut Bocchus auctor est) victor in stadio meruit coronam. Compositum nomen, ut videtur, ex πολὺ multum & μέγας valens vel bellicosus. Adde & ex eod. Solino & Plinio ubi nuper citavimus, & iterum lib. 2. cap. 72. *Anisium*, aut, ut alii legunt, si mavis, *Comisium Lacedæmonium*, qui à Sycione Elin usque mille ducenta stadia uno die transiit.

6 *Troglodytas & extimos Æthiopes.*] Herodot. lib. 4. Plinius lib. 6. c. 29. ubi

Ff

Nati
sub pi-
scibus.

Ich-
thyo-
phagi.
Scillis
Sicyo-
nibus.

quadam pernecitate tantum valuisse, ut fugacissimas feræ rapido cursu assequi non dubitarent. ¹ Eos quoque qui sub piscis astro, certo cursu stationibusque sideribus constitutis editi essent, nando plurimum valuisse, & præcipuos natatu nonnulli tradunt. In his quoque ² lienis defectus multum profuisse creditur. Nam, quibus deesset lien, natatu plurimum valere contendunt. Horum præcipui sunt ³ Ichthyophagi, Troglodytis proximi, ceu maris beluæ, immensos tractus natatu peragrantes. Inter quos ⁴ Scillis quidam Sicyonius proditur apud Græcos, omnium ea tempestate maximus ⁵ urinator, qui ex Aphetis Artemisium usque octoginta fere stadia, natatu brevi spatio peregit. ⁶ Nostra

vero

ubi idem dicit de Therotois, & libro 7. cap. 2. idem dicit de Pandoris. Solinus cap. 60. aut aliorum computatione 70. scribit ita, *Habitari etiam Æthiopie adusta Troglodytarum & Ichthyophagorum nationibus, quorum Troglodyta tanta pernecitate pollent, ut feræ quas sagittant, ipsi cursibus persequantur.* Martiani Capella lib. 6. & Juvenal. Satyr. 11. (Indus.

Et Mauri celeres & Mauro obscurior Mauri autem pro Æthiopibus, & Æthiopes pro Mauris à Poëtis indifferenter nominantur, nec mirum, cum Æthiopes ad Occidentem versus Mauritaniam attingant. De his etiam scriptum in lib. 2. Connubiali num. 60. incip. quid Plura. Sed his adde Antioles, de quibus Silius lib. 3.

Nec non Antioles lenibus genis ignea plantis,

Cui sumpos emesu, cui cesseris incitus annis,

Tanta summa est, cordant prima, campumque volatu

Cum sapere, pedum frustra vestigia quat.

Adde & Oxyopes, gentem Indicam, equos cursu prævertentes, unde & nomen illis inditum. Strabo lib. 11.

¹ Eos quoque.] Jul. Firmicus lib. 8.

² Lienis.] Imo pulmonis ex Plinio lib. 11. c. 37. ut & nos supra diximus.

³ Ichthyophagi.] Plinius libro sexto, cap. 29. Solinus ubi supra, scribit Ichthyophagos non secus quam marinas belluas in aquis valere. Hieronymus ad Jovinianum eos esse accolæ maris Rabri, scribit. Diodorus Siculus libro quarto, eos litus Carmentum Gedrosiumque habitare tradit. Addit Strabo L. 15. non solum ipsos vesci piscibus, sed etiam eorum pecora, aqualque pluviales & fossiles potare, & pecorum carnes piscibus præbere. De Ichthyophagorum origine Arrianus l. 8. bellam quandam, non illepidam narrat.

⁴ Scillis quidam Sicyonius.] Herodotus lib. 8. post princ. Scilliam hunc vocat, & Sicyoniam.

⁵ Urinator.] Is ita dicitur qui subrus aquam natans tempore multo continet spiritum, ex Varr. libro quarto de lingua Latin. à verbo urinandi, quod significat in aquam mergi & natando emergere. Plinius lib. 11. cap. 37. Eadem est causa quare sub aqua diu rana & phoca urinantur, & lib. 13. cap. 15. eodemque ult. Naufragio hac deprehensa urinatoribusque. Et huiusmodi urinatorum meminit Callistratus in leg. navis omphæ. §. nauis omphæ. ff. ad legem Rhodiam de iactu.

⁶ Nostra vero ætate.] Hæc omnia usque ad fin. hujus c. sunt ipsius Alexandri auctoris.

1 Signa-

vero ætate nonnulli extitere memorandi & multi nominis, qui nando ingens maris intervallum & maxima æquora emensi fuere. Ex omnibus autem quos nostra vidit ætas, recentiore memoria novimus quempiam haud sane ingentis nobilitatis, sed extremæ sortis hominem, qui nauticam operam exigua stipe locare solitus, sæpissime piscatu victum quæritabat, qui ab Enaria (quæ inter Pitheculas è conspectu Neapolis insula sita est) Prochyta[m] usque, quod intermediū pelagi est stadiorum ferme quinquaginta, naufrago nonnunquam & fluctuante pelago, ac tempore anni difficilimo, eadem die nando measse, & nonnunquam remeasse inventus est. Quod quum vix credibile videretur, eundem pluribus ad spectaculum effusis, quo res testator esset, promptissimum sui periculum fecisse: & quum in Enaria se præcipitem in mare dedisset, lembum post sequentem longius ipsum nantem observasse, donec terræ appulsus, ad Prochyta[m] incolumis elapsus est. Sed super omnia quæ post hominum memoriam unquam audita, quæque ab auctoribus prodita sunt, quod à Joviano Pontano relatum audivimus, dictu mirabile, & supra omne miraculum fuit: siquidem patrum nostrorum memoria, Catanæ homo fuisse traditur, cui nomen Colan ^{Colan} inditum ferunt, cognomento piscis, singulari fato seu ^{miraculo} fortuna genitus, qui plus in aquis degere, quam in terris ^{for.} victitare solebat, eumque diebus singulis mare & aquas petere necessum habuisse: ibique naturæ vi & necessitate coactum diutius degere consueßse: alioqui dicebat fore, ut si ab aquis abesset diu, quasi respirare, & ducere vitam nequiret, idque sui exitii mox causam fore asseveraret. Quod illi quo fato aut fidere evenerit, in ambiguo plerique omnes reliquere, eumque tantum nando profecisse, ut haud secus quam marina belua, maxima pelagi intervalla, spatiaque immensa quingentorum & ultra stadiorum, fœda tempestate & reluctantibus aquis, excellenti vi & velocitate, natatu peragraret. Notumque & illud est,

dictu mirabile, quum medio cursu naves plenis velis per æquora ferrentur, violentissimis interdum tempestatibus, per vastum & apertum mare, interque agitationes fluctuum & turbines, huic natanti obviam fuisse: ipsumque nantem ab undis nautas suis nominibus advocare solitum: & quia omnibus notus erat, nautas subitæ rei miraculo percitos, lætissimis animis illum in navi excipientes, unde veniret, quove iter intenderet, & quantum pelagi nando emensus foret, quantasque tempestates tulerit, sciscitari consueſſe, ipsumque Colan singulis omnia significasse: mox cum sociis in navi pransum aut potum, postquam acquievisſet, mandata ad suos, quid faciundum arbitrentur, à singulis accepisse, nudumque ut erat, è navi medio jam pelago cursum tenente, se præcipitem in mare dedisse: mox Cajetam, modo in Salentina, Brutia & Lucana littora, modo in Siculos fines, & natale solum, ad quod frequens ventitabat, incolumem nando perveniſſe: mandata quæ à nautis acceperat, singulis necessariis & affinis significasse. Idque non semel facere consueſſe, donec festo annua solennique die in Siculo freto effusa multitudine ad spectaculum, in portu Messanæ, ut ajunt, experiri credo volens, quantum præ cæteris urinando valeret: dum pateram auream inunus natantibus tunc à rege in mare dejectam, ab imo eripere conatur, quum se in mare merſiſſet, dum illius studio profunda exquirat vada, diu expectatus, ab imo maris fundo in quod se dejecerat, nunquam cinerſit, neque postea inventus apparuit. Creditur in concavas illius pelagi cavernas, quibus totus ille sinus refertus est, incidisse: ipsumque in imas voragines vorticibus rapidis semel delapsum, quum se recipere vellet, & ad superiora niti, reverti nequiſſe: cumque diutius, reluctatus respirare nequiret, inter occurrentes scopulos undique inundantibus aquis oppressum, vitam exuisse.

CAPUT XXII.

In quibus deorum sacrificiis victimas aut hostias antiquo more cadere non licebat.

IN deorum sacrificiis servatum est, ut non omnibus diis victimas aut hostias caderent. Nam in quibusdam sacris cæde victimarum abstinetur. ^{Sacra sine cæde. Terminum sacrificium incruentum.} Siquidem in Terminum sacro nihil animatum sacrificari olim mos habuit, quia eum deum veluti pacis custodem, à cæde immunem esse voluere. Primus enim Numa Pompilius Terminum & ^{Numa institutum.} Fidem templo sacrauit, incruentumque sacrum instituit, ^{Farina horna.} ac lege sanxit, ut qui Terminum exarasset, ipse & boves deo sacri fierent. ^{Sacra ex herbis apud seculum.} Libo ergo, & farina, ac fruge, & mola salsa, ut fere omnia ^{Numa institutum.} Numæ sacra fuere, Terminum apud priscos litabatur sub divo. Fuit enim Numæ institutum, ut sine farina, quæ ^{Farina horna.} horna esset, id est, hujus anni, sacrum nullum fieret. ^{Sacra ex herbis apud seculum.} Apud prius vero seculum, herbas aut fructus manu excerptos, pro holocausto diis consecrabant: illarumque exhalatione & fumo superis litabant. Quo exemplo ^{cen-prim.} Pythagoras nihil animatum diis immolandum

TIRAQUELLUS.

1 *Siquidem.*] Dionysius Halicarnasæus lib. 2. Plutarch. in Numa & Probl. cap. 14. quibus locis ejus rei rationem reddit, ut inibi videre potes.

2 *Fidem.*] Ex eodem Plutarch. in Numa.

3 *Ac lege sanxit.*] Festus Pompejus lib. 18. de Terminis loquens. *

COLERUS.

* Lex hæc est: QUEI TERMINOM EXARASSYT IPSUS ET BOVES SACREI SUNTO.

TIRAQUELLUS.

4 *Libo ergo.*] Dionysius Halicarnasæus lib. 2. non procul à fin. *Dei*, inquit, putant terminos, eisque sacra faciunt, non hostias cadentes, quod nefas sit cruentari hos lapides, sed liba Cerealia frugumque offerentes primitias. additque paulo post rationem.

5 *Numa sacra.*] Plutarchus in vita illius. Halicarn. d. lib. 2. Plinius lib. 18. cap. 2.

6 *Horna esset.*] *Horna*, id est, unius anni. Nam & hac utebantur in sacrificiis. Horatius Carminum l. 3. Ode 23.

Si thure placaris & horna

Frugelares.

7 *Apud prius vero seculum.*] Ut patet ex exemplis, quæ subiungit.

8 *Pythagoras.*] Laërtius in vita illius, non tunc in loco, & Philostratus in vita Apollonii l. 1. cap. 1. in principia scribit, *Resistum praterea ex morticina materia confectum tenuisse Pythagoram dicunt: & ab animalium omnium escæ abstinnisse: nec tale quicquam omnino sacrificandum putasse, quod nefas esse diceret, deorum aras sanguine foedari: sed libaminibus, thureque & landationibus magis erga deos utendum esse puta-*

Eff 3

lit.

Lycurgus
sacra
fruga-
lia.
Imagi-
nes à
Lycur-
go pro-
hibita.
Termini
in Tem-
plum
aper-
tum.

censuit: sed usque ad farinam & mel, terræque fructus &
 flores offerendum. ¹ Quod etiam Lycurgum fecisse legi-
 mus, qui tenuissima & nullo paratu Lacedæmoniiis sacri-
 ficia instituit, ex herbis & his quæ parabilia in promptu
 sunt, ne quando difficultate parandi omitterentur sacra.
² Nullaque ficta apud eum vel picta imago fuit, quippe
 hominum aut animalium species diis tribui vetuit. ³ Tern-
 plum vero in quo colebatur, desuper patens foramen habuit,
 quia nefas duxerunt, Terminum deum pacis & iustitiæ cu-
 stodem, sub tecto conspici. ⁴ Sic Jovi, Soli, Lunæ &
 Dio-

bas. Talia enim ab hominibus in deorum
conspicuum pervenire. Vide Ovid. Me-
 tamorphoseon lib. 15. ubi Pythagoras
 dogma describit.

¹ *Quod etiam Lycurgum.*] Plutarch.
 in vita illius, ubi Lycurgus interroga-
 tus à quopiam, Cur in sacrificiis adeo
 parva ac vilia statuisset: *Ne unquam,*
 inquit, *desiciat uos, quo numen honor-*
emus. Quod & ipsum recipit in Apoph-
 thogmatibus. Significabat, numen ma-
 gis delectari frugalitate, quam opimis
 victimis, ne sub religionis obtentu
 lumen irreperet, aut certe rerum penu-
 ria. Erasmus in Apoph. ejusdem Ly-
 curgi.

² *Nullaque apud eum.*] Intelligit
 Numam Pompilius, de quo nuper lo-
 cutus erat, ex Plutarcho in vita illius:
 neque enim quicquam tale de Lycur-
 go legitur. Et idem propemodum de
 Moyse scribit Strabo lib. 16. cuius hæc
 fere verba sunt, uti translata sunt, *Moy-*
ses unus ex Egyptiis sacerdotibus, cum
partem quandam regionis haberet, ac
maleste ferret eorum instituta, hinc eo
emigravit. Discosere cum eo multi,
 quibus divitiarum cura erat. Docebat enim
 ille, quomodo Egyptii non recte sentirent,
 qui serarum ac pecorum imagines. Deo
 tribuerent, nec Lilyes, nec Graci, qui Deos
 hominum figuris insignirent. Et quod id
 solum Deum esset, quod nos contineret, ter-
 ram ac mare, quod cælum & mundum
 & rerum omnium naturam appellamus,
 ejus profectum imaginem nemo sana men-

tis nostra similem audeat effingere. Opor-
 tere itaque relicta omni simulacrorum
 effigie & digno ei sano ac templo consitui-
 to sine forma colere, & vel pro se quisque
 indarumire, vel alios, qui boni in consuetu-
 res essent pro aliis, ac semper bonum ali-
 quod & donum & signum à Deo expe-
 ctare: eos præsertim quæ caste integreque
 & cum iustitia viverent, cæteros vero
 nequaquam. Ille hæc dicens hominibus
 bonis non sane paucis id persuasit, & in
 eum locum deduxit ubi nunc condita sunt
 Hierosolyma, quem facili obtinuit, cum
 maxime esset invidiosus, nec pro quo quis-
 que studiosius contenderet. Hæc partim
 vera, partim falsa, ut videre licet ex
 sacris Bibliorum libris. Id autem quod
 de imaginibus dictum est & posset vi-
 deri depromptum, ex eo quod scribitur
 Exodi cap. 20, *Ne feceris tibi sta-*
tuam, nec ullum simulacrum ejus quod
est in calis supernæ, nec quod est in terra
subtus, nec quod in aquis est sub terra, non
adorabis ea, neque colas ea. Sed quomo-
 do is locus intelligendus sit, discas ex
 Theologis.

³ *Templum.*] Intelligit de templo
 Termini, de quo supra paulo ante.

COLERUS

⁴ *Quia nefas duxerunt.*] Festus:
 Terminus, quo loco colebatur, super eum
 saraman patebat in tecto, quod nefas esse
 putarent terminum intra tectum conspici.
 Vide P. Pirhemium 13. Moysiæ p. 104.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Sic Jovi.*] Varro Jovis templum,
 quod

¹ Diofidio, in aperto mundo templa hypæthra & ² sub divo veteres extruxere. Quod à Græcis sæpe factitatum novimus, ut his diis hypæthra templa constituent, sicut ædes Jovis Pulverii in Attica semper sine tecto erigebatur. Græci vero Minervæ in summa parte ædium sine victima sacrificant, ³ Æsculapio in montibus. ⁴ Apud Persas nulla dicabantur templa diis, quia cum Solem ⁵ præcipuum numen & deorum maximum colant, mundum univèrsū illi templum esse dixerunt. ⁶ A Bithynis usurpatum legimus, ut adoraturi, montium cacumina conscendant, & sine templis Jovem Pappam salutent, sicut ⁷ Scythæ Papæum, quæ

etiam

quod omnium rerum semina is Deus potest facere crederetur, tecto esse perforato oportere dicit. Vitruvius lib. 1. cap. 2. Jovis, inquit, fulguri & celo & soli & luna adificia sub divo hypæthraque constituentur. Horum enim deorum & species & effectum in aperto mundo, atque lucenti præsentem videmus. & lib. 3. cap. 1. in fin. Medium autem sub divo est sine tecto, aditusque valvarum ex utraque parte in promæ & postico. Hujus autem exemplar Roma est, sed Athenis ædificios, in templo Jovis Olympii.

¹ Diofidio.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Unde ait, *fulgidio & Diofidius*. Itaque inde ejus perforatum tectum, ut videatur divinum, id est celum. Qui negat sub tecto per hunc dejerare oportere.*

COLERUS.

* Meminit Plutarchus Questionibus Roman. cap. 28. Idem Varro, de lib. educandis: Itaque domi ritibus nostri, qui per Divum fidem jurare vult, prodire solus in publicum.

TIRAQUELLUS.

² Sub divo.] Festus Pompejus l. 18. & Servius in l. 9. Æn. in eum locum, *Domus domus Enææ Capitolii nobile sexum*

Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Terminus Dei locus habitus est, quod post Saturnum exactum eadem ac lites rusticorum de dividendis agris subisset. Sacrificabant ei mense Februario ad obla-

um Calendar Mart. in ade, qua super eum foramen in tecto patibat, quod nefas esse putarent, Terminum intratecta consistere & ut quia solus non cesserat Jovis, reliquis diis cedentibus, libero celo finiretur, Laetantius Divinarum Instit. l. 1. cap. 20. ad fin. Ovid. Fast. 2.

Nunc quoque se supra, ne quid nisi sidera cernat,

Exiguū templi tecta foramen habent. De Termino extat lepidum ænigma apud Gellium lib. 12. cap. 6. & Politianum in Miscellaneis cap. 36. quod Jovi solus omnium deorum cedere noluerit. De Termino deo & Terminilibus meminit divus Augustinus lib. 7. c. 7. de Civitate Dei.

³ Æsculapio.] Plutarch. Prob. c. 94.

⁴ Apud Persas.] Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. Asconius in 3. in Verrem act.

⁵ Præcipuum.] Strabo d. lib. 15. dicit eos solum ipsum solem colere. Sed postea eodem lib. scribit eosdem colere celum, quem Jovem putant: Lunam, Venerem, ignem, Tellurem, ventos. Addit & Vestem ex Xenophonte lib. 1. Pædiaz Cypri.

⁶ A Bithynis.] Arrianus in Bithyniæ lib. 1.

⁷ Scythæ Papæum.] Herodotus f. 4. ita scribit, Sed qui regis Scythæ vocantur, etiam Neptuno sacrificant, appellantur Vestem Engas sua Tiditi, Jovem Papæum, mea sententia rectissime.

Diogenes. etiam ¹ Diogenis opinio fuit, qui mundum phanum dei sanctissimum existimavit. ² Ægyptiis vero, licet templa marmore & auro essent elaborata, luxu ingenti & mira arte, tamen deorum imago erat deridicula. Nam ³ Simia, ⁴ Ibis, vel Crocodilus, aut aliæ id genus pestes magorum, & Ægyptiorum portenta, pro diis colebantur. Fuere autem ⁵ Terminali ⁶ & Fidei templa juxta ædem Jovis optimi maximi, in Capitolio primum à Numa constructa, cui sacrum festis ⁷ Terminalibus in agris, sexto ab urbe milario sub patenti cælo fieri solebat: ⁸ cui festi nomen: in quibus ⁹ ex lapide silice vel molari, ¹⁰ nonnunquam ex truncis oleagineis sacrificialibus Terminus erigebatur. ¹¹ Ægyptiorum

¹ *Diogenis.*] Laërtius in vita ejusdem.

² *Ægyptiis.*] Herodotus lib. 2. Plinius lib. 19. cap. 5. & alibi Juvenalis satyr. 15. in princ.

Quis nescit Vulsæ Bithynice qualia demens

Ægyptus portenta colat? Crocodilon adorat

Pars hæc, illa pavet saturam serpentibus ibim.

Effigies sacri nitet aurea Cercopitheci. Strabo lib. 18. Apulejus lib. 11. & ibi Beroaldus. Laërtius Firmianus Instit. divin. lib. 1. cap. 20. lib. 2. cap. 14. & 5. cap. 21. Virgilius lib. 8. Æneidos ad fin. de diis Ægyptiorum loquens, ait:

Omnigenumque dræm monstra & latrator Anubis.

Vide Cælium Rhodiginum libro 16. Lect. antiq. cap. 5. & lib. 2. c. 17.

³ *Simia.*] Lucianus in lib. de sacrificiis ad fin.

⁴ *Ibis.*] Diodorus lib. 2. cap. 4. & Strabo lib. 17. Juvenal. & Lucianus ubi supra.

⁵ *Terminali.*] Plut. in Numa, & paulo ante diximus.

⁶ *Et Fidei.*] Hujus templum in Capitolio fuisse, testes etiam sunt Cicero lib. 3. Offic. Plinius lib. 35. cap. 10. Dion. Halicar. lib. 2. *

COLERUS.

* Vide Fr. Modii notas ad Livium & Sigonium.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Terminalibus.*] Cicero horum meminuit Phil. 12. Horat. epod. 2. Ode 9. Livius 5. Decad. lib. 3. & 5. Varro de ling. Latin. lib. 5. Ovid. Fast. 2.

⁸ *Cui festi nomen.*] Hic locus, prout erat, incastigatus à me relictus est.

⁹ *Ex lapide.*] Tibullus. 1. Eleg. 1. *Nam veneror sen stipes habet desertum in agris?*

Sen vetus in scrinio florida festa lapis.

Et Ovid. lib. 2. Fast.

Termine, si ve lapis, si ve es defossus in agris,

Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.

COLERUS.

¹⁰ *Nonnunquam ex truncis.*] Unde *stipes* ab Ovidio & Tibullo dicitur. Prudentius,

Ignosco satus hæc tamen vulgaribus,
Quos lana terret discolor in stipite.

Stipites illi vocabantur *Atinia*. Lapidēs ipsi inscripti erant literis quadratis uncialibus. Unde *Gammæti* dicebantur, qui *Gamma* inculptum habebant. Scalig. ad Tibull.

TIRAQUELLUS.

¹¹ *Ægyptiorum.*] Macrobius lib. 1. c. 7.

1 Idco

rum quoque erat iste mos, non pecudibus & sanguine victimarum, sed precibus & thure placare deos. ¹ Ideo Serapin non cæde animalium, sed verbenis, coronisque & panificiis placabant. Quod Numam Pythagoræ præcepta sequentem, in suis sacris instituisse non ab re fuit, quamvis procedente tempore ² agnam aut ³ suem, intermissio more prisco, in sacris Terminalibus cædi servatum sit. ⁴ Palilibus quoque intentioni cura custoditur, ne qua ma-
 ctetur hostia: quod eum diem qui patriæ ⁵ natalis erat, à
 cæde & sanguine decet esse purum. ⁶ Fuit enim in dies
 12. Kal. Maji, quo fausto & felici omine urbis fundamenta
 jacta sunt primum: ⁷ quo die mos erat ovilia purgare,
 transi-

*Pali-
lia.*

¹ *Ideo Serapin.*] Apulejus lib. Metamor. 11. & ibi Beroaldus. Diodorus lib. 1. c. 2. *Apis rex Argiæ trans-
 vectus in Ægyptum, cum ibi mortuus
 esset, factus est Serapis omnium maximus
 Ægyptiorum deus.* Cur autem non *A-
 pis* post mortem, sed *Serapis* appella-
 tus sit, M. Varro, August. & Eusebius
 hanc reddiderunt rationem, nam quia
 arca, in qua mortuus ponitur *ovis*
 Græce dicitur, primo *Soros* Apis: de-
 inde litera una, ut fieri solet, commu-
 tata *Serapis* dictus est. Idem M. Varro
Serapin & *Isim* Ægypti deos eosdem
 esse censet, cælum & terram, qui &
 Samothracum initia docent, sunt dei
 magni, multisque nominibus nuncu-
 pantur.

² *Agnam.*] Horat. Epod. Ode 2.

Vel agna sedit casa Terminalibus.

³ *Aut suem.*] Prægnantem ex Ovid.
 Fastorum libro 2.

*Spargitur ex caso communis terminus
 agno:*

*Nec queritur, lactens cum tibi porca
 datur.*

⁴ *Palilibus.*] Plutarchus in Romu-
 lo, ubi tamen non omnino idem dicit.
 & Solinus c. 2. *Et observatum, inquit,
 deinceps, ne qua hostia Parilibus caderet-
 ur, ne dies iste purus à sanguine esset.*
*Palilia, vel Palilia l. in v. mutata, Palis
 dea festa erant, quæ pastoribus in agris*

*siebant 11. Cal. Maji, quo die Romulus
 urbem fundavit ad lupos arcendos mor-
 bosque à pecore pellendos, seu pro partu
 pecoris.* Festus Pompejus lib. 14. Propertius lib. 4. eleg. 4. ad fin.

*Urbi Festus erat dixere Palilia Patres:
 Hic primus cepit manibus esse dies.*
 Censorinus libro 1. de die Natali, &
 Eusebius de Temporibus.

⁵ *Natalis erat.*] Varro de Re rust.
 lib. 2. cap. 1. Cic. 2. de Divin. Ovid.
 lib. 14. Metamor.

*Festisque Palilibus Urbis
 Mania conduntur.*

Et lib. 4. Fastor.

*Per flammam saluisse pecus, saluisse colo-
 nos:*

*Quod sit natali nunc quoque Roma
 tuo.*

& quæ sequuntur. Sueton. in Cali-
 gula cap. 16. in fin. Probus interpre-
 Virgili lib. 3. Æneid. in princ. Flavius
 Vopiscus in Aureliano.

⁶ *Fuit enim is dies.*] Servius lib. 3.
 Georg. in princ.

⁷ *Quo die mos erat.*] Scilicet Palilio-
 rum ex Pompejo supra & Ovidio Fa-
 storum 4.

*Pastor oves sativas ad prima crepuscula
 lustrat,*

*Unda prius spargat, virgaque verrat
 humum.*

& quæ seq.

ff §

1 Transi-

*Deum
urbis
nominare
nefas.*

¹ transilire flammās, ² sapa & milio sacrum facere, ³ Geniales dies agere, ⁴ cœnas apparare, à litibus abstinere : quæ prosperos successus decernebant. ⁵ Deum vero, in cuius tutela urbs foret, nec nominare, nec quærere licebat : eumque nominasse, aut quæsiuisse, noxæ futurum erat. Ideo Valerius Soranus mortis supplicio pœnas dedit, quod numinis nomen, in cuius præsidio urbs esset, efferre in publicum ausus fuisset. ⁶ Idque ideo cautum, ne evocationes quæ ab hostibus ad placandos deos qui urbibus præstant, fieri solent, contra deos præfides urbis Romæ fierent. Festa tamen Palilia etiam ⁷ ante urbem conditam, à pastoribus qui proxima urbis incolebant, celebrari solita invenimus.

¹ *Transilire flammās.*] Ovidius de ipsis *Palilibus* loquens lib. 4. Fastorum, *Certe ego transilii posui, ut ter in ordine flammās,*

Virgaque roales laurea misit aquas.
& non adeo longe post,
Maxque per ardentis stipula crepitantis aceruos

Trajiçias celeri strenua membra pede.
Et Tibullus de eisdem lib. 2. eleg. 6.

At madidus Baccho sua festa Palilia pastor

Concinet, à stabulis tunc procul este lupi.

Ille levis stipulae solennis potus aceruos
Accendens flammās, transilietque sacras.

Propert. l. 4. eleg. 4. de fabula Tarpejæ,
Cumque super rivos sæni flammantis acervos

Trajiçit immundas ebria turba dapet.

Palilia ideo *fumosa* à Persio satyra prima appellantur : quia eo die sub noctem ignes à rusticis ex stipula solebant excitari. *Paliliorum* etiam meminit Dionysius Halicarn. lib. 1. paulo ante fin.

² *Sapa & milio.*] Ovid. eodem l. 4. Fast.

Libaque de milio milti fiskeilla sequatur,
Rustica præcipue est hoc dea lata cibo.

³ *Geniales dies agere.*] Id forte dicit, quod is dies genialis sive natalis fuit urbis Romæ, ut dictum est.

⁴ *Cœnas apparare.*] Ovidius ibid. versu seq.

Adde dapet, multæ tranque suas : dapibusque relictus

Sylvicolam tepido lacte precare Pollem.

⁵ *Deum vero.*] Plinius lib. 3. cap. 5. & lib. 28. cap. 2. Plutarchus Problem. cap. 61. Servius lib. 1. Æneid. in eum locum,

— *Marcortia condet*

Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.

Romanos, inquit, non Romam. Urbis enim illius verum nomen nemo, vel in sacris enunciat. Unde Trib. pleb. ut ait Varro, id ausus nominare in crucem sublatum est. Hoc nec Hyginus de situ urbis loquens, exprimit. Et lib. 1. Georgic. ad fin. idem dicit, ibi :

Dii patrii, Indigites & Romula, Festaque mater,

Solinus c. 2. non multo post princ.

⁶ *Idque ideo cautum.*] Macrobius lib. 3. cap. 9.

⁷ *Ante urbem conditam.*] Id enim festum pastorum erat. Dionysius Halicarn. lib. 1. non procul à fin. & omnes ubique.

nimus. ¹ Pales enim dea pabuli & pastorum est, ² quam Pales. plerique Vestam, alii matrem deum nuncupant, cui pro partu & proventu pecorum, lacte & libo sine victima litabatur, eique Palilia dicavere, ³ qua die urbem à Romulo conditam fuisse tradunt. Nec solum urbis natalem, sed singulorum ⁴ dies natalitios, pulte, fritillo, mero, libis, Natalitia festiva. floribus & thure, sacra à ⁵ Genio, sine animali hostia, læti libentesque concelebrarunt: quibus diebus effudisse cruorem, aut animal mactasse, mali portenti erat, & foedi auspicii: namque erant hilaritatis & lætitiæ pleni dies. ⁶ Ter- Terra sacrum.

¹ Pales.] Nam & hanc invocat Virgil. de pecoribus, dicturus statim initio lib. 3. Georg.

Te quoque magna Pales. —
Et Ovid. 4. Fastror.

Alma Pales facereas pastorum sacra carenti,

Prosequor officio si tua sacra pio.
Nam & eam pastorum deam vocat idem Ovid. eod. lib.

Quæ precor, eveniant: & nos faciamus ad annum

Pastorum deorum grandia liba Pati.
Quod & nos nuper ad aliud adduximus. Sed & eam pasturiam appellat Lucius Flavius gestorum Romanorum lib. 1. c. 20. in bello Salentino.

² Quam plerique Vestam.] Servius in Virg. lib. 3. Georg.

³ Quæ die.] De qua vide, quæ supra diximus, & Pharauch. in Romulo.

⁴ Dies natalitios.] Plinius lib. 18. cap. 8. Hodie, inquit, sacra prisca, ut quæ natalitios pullos fritilla conficimus. Antè autem Varro in eo libro cui titulus est *Anticulus*, sive de Numeris. & ex eo Censorinus de Die natali, *Id moris, ut quæ natalitios pullos fritilla conficimus*, ut cum die natali munus annale Genio forent, minium & cado & sanguine abstrigimus, ut dicitur, quæ ipsi lucem accipimus, ut dicitur. Sed & lacte ei libamus, ut dicitur Probus in princ. libro 3. Georg. vide notam seq.

⁵ Genio.] Jam de eo diximus notam.

præced. sed præterea Tibullus lib. 2. eleg. 2.

Ipse suos adsit Genius visurus honores,
Cui decorant sanctas flore a festa comas.

Illius è puro distillent tempora nardo:
Atque satur libo sit madeatque mero.

Horatius lib. Epistol. 2. epist. 1.

Floribus & vino Genium memorem brevis ævi.

Ante hos Plautus in Aulularia intro-
ducit Genium hæc dicentem,

Hæc filia una est, ea mihi quotidie thure aut vino supplicat.

Quamquam Horat. lib. 3. Car. Ode 17.

— Cras Genium mero
Curabis & porco bimestri,
Cum famulo operam solutis.

⁶ Terra quoque.] Horatius lib. Epistol. 2. epist. 1. scribit, *Telluri* (eadem autem est ac terra, ut plerique volunt) *porcam immolari,*

Tellurem porco, Sylvanum lacte placabant.

Ubi Porphyzion interpretis, scribit porcum pro porca positum, ut è contrario Virg. lib. Aeneidos octavo, ibi,

— Et caesa jungebant fœdera porca.
De quo Virgilii loco dicemus infra libro 3. cap. 3. Servius quoque enarrans eum locum ejusdem lib. 8.

— Viridique in fœnore conspicitur fœ,
Quam pino Aeneas, tibi enim tibi mactat
— fœno

Mas

Fi-
dei sa-
crum.De-
cem.

Carna.

ræ quoque sacrum fieri non victima, sed frugibus, floribus & lacte, plerique decere putant. ¹ Etiam solenne Fidei sacrum, sine cæde & sanguine victimarum idem Numa instituit, ² eique albo panno velatos sacra facere, & ad id sacrum ³ flamines curru arcuato, manu ad digitos involuta vehi iussit solenni pompa, magno argumento, quo fidem tutandam & in dextris sacratam sanctamque ostenderent: idque propterea asserunt, quod ⁴ dextra iuncta, denarium numerum, ⁵ qui sacratissimus est, efficiat. ⁶ Suffimenta quoque ex faba milioque aspersa mulso diis offerri absque victima, quo tempore uvæ calente prælo premuntur, sæpe notatum est. ⁷ Et Carnæ deæ, quæ visceribus humanis præesse, & vitalia fovere credebatur, sacrum à Bruto institutum posteri servaverunt, ut pulte fabacea & lardo absque victima sacrificetur. hic enim quum excors putaretur, latentem animum ninium diu reconditum, suo

tem-

*Maculat sacra ferens, & cum grege sistit
ad aram.*

*Scribit Jansonem esse matrem deum, quæ
Terra dicitur. Unde etiam ei porca sacrificatur.*

¹ *Etiam Fidei solenne sacrum.*] Liv. 1. Decad. lib. 1.

² *Eique albo panno.*] Horatius lib. 1. Carmin. Ode 35.

*Te Spes, & albo raris Fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat.*

Ubi Acron, *Possit, inquit, videri vili
verbo usus, panno: nisi hoc sermone in-
telligi voluisset à pauperibus magis coli
Fidem. Aut certe quia albo panno caput
velabant fidei sacrificantes: si-ve propter
ipsam Fidem, quod pura est & alba: vel
quod in canis humilibus invenitur, ut
Virgil. lib. 1.*

*Cana Fides, & Vesta, Remo cum fratre
Quirinus.*

³ *Flamines.*] Livius 1. Decad. lib. 1.

⁴ *Dextra iuncta.*] Cælius Rhodiginus Antiqu. lib. 22. cap. 14. Lilius Gyraldus Syntagmate primo de Diis Gentium eadem dicunt: sed nullum citant auctorem.

⁵ *Qui sacratissimus est.*] Vide nostras Consuetudines in tit. de præscript.

⁶ *Suffimenta quoque.*] Festus Pompejus lib. 17. ubi & de *suffimentis* loquitur, quo in loco non prælo legitur, sed *pilo*: nisi ibi mendum sit. *

COLERUS.

* Vide Scaligeri conjectanea, ad vocem *Vinalia*.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Ex Carna dea.*] Macrobius Saturnal. libro 1. cap. 12. non procul à fin. in tractatione mensis Maji. Et de hac quoque Carna Ovid. * lib. 6. Fast.

Prima dies tibi Carna datur: dea cardinis hæc est,

*Numine clausa aperit, claudis aperta
suo.*

Vide Lilius Greg. Gyraldum Syntagmate 7.

COLERUS.

* Atqui *Carda* eardinum: est dea. Tu Tiraquellus, debebas de *Carna* dicere *Cardam*. Augustinus *Cardem* vocat. Et Tertull. libro de Corona militis,

1 Quo

tempore detexit. Quas ¹ quidem fabas, nisi post Julias Calend. adultæ forent, sacris adhibere non licebat: vires namque corporis his maxime augeri confirmarique opinati. ² Quam deam in monte Cælio sedem habere, illique Calend. Julii sacrum fieri voluere. ³ Saturno quoque & ⁴ Maniæ humanis victimis, quod licuit antea, postea ⁵ admonitu Herculis, animali hostia sacrificari desitum est: ideo ad ⁶ aram Saturni accensis luminibus sacrum fieri cœpit, unde cereris missitandis in Saturnalibus mos inolevit, qui apud ⁷ Cyrenenses aliter servabatur. Nam Saturno rem divinam facturi ficis ornantur: placentalque missitant, quod mellis repertorem esse ducerent. ⁸ Maniæ vero, quæ mater Larium fuit, in Compitalibus à Bruto institutis, ut omnis antiquitas fabulata est, non humana victima ut olim, (nam pro familiæ incolumitate antea pueros mactabant) sed aliorum & papaverum capitibus supplicari cœptum fuit: ⁹ in quibus sacris servi interesse, & exa-

Saturni
& Maniæ.

Cereri
in Saturnalibus
missi.
Cyrenenses.

quato

TIRAQUELLUS.

¹ Quas quidem fabas.] Macrobius ubi nuper citavimus.

² Quam deam.] Scilicet Carnam ex Macrobio in eod. loco.

³ Saturno quoque.] Lactantius l. r. c. 12. auctoritate Varronis & Ovidii, & Macrobius lib. r. Saturnal. cap. 7. & dictum est alibi plenius.

⁴ Et Mania.] Lactantius ubi supra. & Macrobius lib. Saturn. i. cap. 7. Resistenti, inquit, ludi, à Tarquinio Superbo, Laribus & Mania, ex responso Apollinis quo preceptum est, ut capitibus pro capitibus supplicaretur, idque aliquandiu observatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniæ deæ matri Larium. Quod sacrificii genus Junius Bruttus Consul Tarquinio pulso, aliter constituit celebrandum. Nam capitibus alliis & papaveris supplicari iussit: ut responso Apollinis satisficeret de nomine capitum: remoto scilicet scelere infausta sacrificacionis. Factumque est, ut effigies Maniæ suspensa pro singulorum furibus

periculum, si quod immineret familiis, expiarent: ludosque ipsos ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellata verunt. Arnobius lib. 3. adversus Gentes.

⁵ Admonitu Herculis.] Macrobius d. c. 7. l. r. Saturn.

⁶ Ad aram Saturni.] Idem in eo loco & præterea c. 11. ad fin. & non nihil Fest. Pompejus lib. 3. ubi de Circus loquitur.

⁷ Cyrenenses.] Macrobius d. c. 7. l. r. Saturn.

⁸ Mania vero.] Diximus paulo ante, in verbo, Et Mania. ex eodem Macrobius. Sed vide Festum Pompejum lib. 12.

COLERUS.

Mania vero.] Quæ vocabatur & Larunda, teste Lactantio.

TIRAQUELLUS.

⁹ In quibus sacris.] Horatius Sermonum lib. 2. satyr. 7. in princ.

Jamdudum anculto, & cupiens tibi dicere serenus

PANCA

Servi
in Sa-
turna-
libus.

Sacra
festa.

Pelo-
ria.

quato omnium jure, sublato discrimine, liber an servus esset, ut in Saturnalibus unà cum liberis sacrificia in com-
pitis facere, & comessari, ac largiori potui indulgere affue-
verant, ut hac comitate obstricti, in dominorum obsequiis
paratiores forent, odiaque invicem offensionesque dimit-
terent. Quippe festis Saturni diebus, servos ingenuorum
ministeria occupare, pileos sumere, & à liberis nullo dis-
crimine differre, stupesque invicem dare, & munera missi-
tare, servatum est. ¹ Regna quoque sortiri inter æquales,
& tanquam Reges imperitare, magistratus purpuram in-
duere, reliquos in veste candida diem concelebrare. Qui
etiam mos cum Græcis & exteris communis fuit. Nam-
que ² apud Babylonios Sacea appellantur festa, quibus
quinque dies servi dominis imperitabant: ex quibus unus,
stola sumpta dominabatur. ³ Apud Thessalos Peloria, Cre-

*Pauca, reformido. Dædusne? ita, Da-
vus, amicam*

*Mancipium domino, & frugi, quod sit
satis. hoc est,*

*Ut vitale putes. age, libertate Decem-
bri*

*(Quando ita majores voluerunt) use-
re, narra.*

Id est, ut interpretatur Acton, Habeas
licentiam & libertatem dicendi, quæ ve-
lit: quia Saturnalibus libertas servis
concedebatur, & omnes exauebantur,
ut seculi aurei, quo Saturnus regnavit,
fieret imitatio. Decembri autem mense
Saturnalia celebrabantur, & immutatio
fit conditionis: nam & liberi ex servis,
& servi ex liberis fiunt. Solinus cap. 3.
Mense Martio matronæ servis suis cænas
ponebant, sicut Saturnalibus domini. Illæ
ut honore promptius obsequium provoca-
rent: hi quasi gratiam rependerent per-
fessi laboris. Quæ iisdem prope verbis
repetiit Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12.
Sed & de hac quoque re nonnihil Plu-
tarchus in comparatione Numæ &
Lycurgi. & Lucianus in Cronosoto,
sive Saturnalibus. & Athenæus l. 14.
cap. 17. in princip. ubi scribit morem

esse apud Romanos, ut in Saturnali-
bus domini servis convivium exhi-
beant, ipsique servorum officio fun-
gantur. Et huc quoque spectant versus
L. Attii, antiqui poetæ, relati à Ma-
crob. lib. 1. Saturnal. cap. 7. in fin.

*Maxima pars Græjū Saturno: &
maximè Athenæ*

*Consciunt sacra, quæ Cronia esse iu-
rantur ab illis,*

*Cumque diem celebrant, per agros, ur-
besque fere omnes*

*Exercent epulis lati, famulosque pro-
curant*

*Quisque suos: nostrique itidem & mos
traditus illinc*

*Iste, ut cum dominis famuli tum epi-
lentur ibidem.*

¹ Regna quoque sortiri.] Athenæus
d. libro 14. cap. 17.

² Apud Babylonios Sacea.] Berosus
lib. 1. rerum Babylonicarum. & Cte-
sias lib. 2. rerum Persicarum, & ejus
auctoritate Athenæus lib. 14. cap. 17.
de sacris autem solennibus Persarum
Strabo lib. 11.

³ Apud Thessalos Peloria.] Batori
Sinopæus orator in oratione de Thes-
salia

² Cretenſes Hermea, anniverſarios dies feſtos habent, *Hermea.* quibus exæquato jure ſervi dominique focii & pene pares, communi libertate fruuntur. Sicut ³ Troëzenis panagyra, *Panagyra.* in quibus ſervi cum dominis pari exemplo vivunt. ⁴ Thebanis vero ludi muſici Saturno dicati erant Saturnaliorum *Thebanorum Saturnalis.* loco. ⁵ Ideo in Compitalibus manet conſtitutum, ne humano ſanguine ſacra polluerent, utque pilas & effigies viriles & muliebres ex lana in compitis ſuſpenderent. ⁶ Laribusque tot pilas, quot eſſent ſervorum capita, & tot effigies quot eſſent liberi, noctu pro victimis darent: ut ſi quod periculum familiæ immineret, aut triſte fatum, hoc ſacrificiî genere expiarent. ⁶ Sicut menſe Majo, quum prius de

ſalia ac Hammonia, & ejus auctoritate Athenæus ubi nuper citavimus.

¹ *Cretenſes Hermea.*] Caryſtius in Hiſtoricis Commentariis & ejus auctoritate Athenæus, ubi ſupra in principio ſic ſcribit: Eſt autem Græca hæc conſuetudo, nam per Mercurialis feſta hoc ipſum fit in Creta, Convivantibus ſervis domini illis ſerviunt atque miniſtrant. *Hermæum* meminit Cælius Rhod. Antiqu. leſt. lib. 13. c. 23. in fin.

² *Troëzenis Panagyra.*] Idem Athenæus dicto lib. 14. cap. 17. In *Troëzene*, inquit, *Geræſtiones* menſe per multos dies fit conventus, quorum in uno ſervi cum civibus una ludant aſtragalis: & ſervis domini convivium præbent, ut aſſerit Caryſtius. Cælius ubi ſupra.

³ *Thebanis vero.*] Plutarchus in *Homero*, *Longo*, inquit, tempore poſt, *Thebas* ad Saturnalia, qui ludi apud *Thebanos* muſici erant, proſectus eſt.

⁴ *Ideo in Compitalibus.*] Id totum uſque ad verſu. Sicut menſe Majo. eſt Feſti Pompeii lib. 14. ubi de pilis loquitur, & nonnihil Macrobiî lib. 1. Saturn. cap. 8.

COLERUS.

⁵ *Laribusque tot pilas.*] Ex pile vocabantur, ut ait Macrobius, *Mania*. Ad earum inſtar, ſtramentitiæ effigies, quibus obſectis tauri irritarentur, vocatæ ſunt *Pila*. De quibus Mar-

tialis libro Spectaculorum. Gloſſæ: *ταυροειδον, ταυροχαραπιν* Pilæ.

TIRAQUELLUS.

⁶ Sicut menſe Majo.] Dionyſius Halicarnaſſæus Originum Rom. libro 1. horum ſacrificiorum meminit in hæc verba, *Nunc quoque Romani idem ſacſtant, paulo poſt vernum æquinoctium.* Idibus Majis, quo die lunam voluit eſſe dimidiam, tunc enim peractis ſacris Pontifices (id ſignum eſt ſacerdotium) & cum his caſtodes immortalis ignis *Virgines*, prætoresque & alii *cives*, quos ſas eſt intereſſe illi ſacrificio, ſimulachra hominum 30. numero de ſacro ponte mittunt in Tyberim fluvium, qua *Argeos* nominant. Gellius lib. 10. cap. 15. ad fin. de Flaminicæ ceremoniis loquens, ita ſcribit, *Atque etiam cum id ad Argeos, quod neque comit caput, neque capillum depoſit.* * Varro lib. 6. de ling. Latin. *Argei*, inquit, ſunt & ſcirpeis virgultis, ſimulachra ſunt hominum triginta: ea quæ annis à ponte ſublicio à ſacerdotibus publice jaci ſolent in Tyberim.

COLERUS.

* Lex Flaminica ſic ſe habet: CUM EAT AD ARGEOS, NEQUE CAPUT COMITO NEQUE CAPILLUM DEPECTITO. Facitæ autem huc lex illa? minime. *Archei* enim loca ſunt, ut ait Feſtus, *Roma, ita appellata, quod in his ſepulſi eſſent quidam Arcli-*

de ponte sublicio in Tyberim homines mitterent, quæ de causa flaminicam tristem esse, & animo afflicto convenit, quæ nec eo mense lavat, nec aliquo cultu utitur: postea ab Hercule admonitas, non homines, sed hominum effigies Vestales abjicere cœpisse, quæ triginta numero fuere. Casta quoque mola, & sale tuso, & in ollam fictilem cum aqua immisso, eædem virgines sine victima sacrum facere solebant, cæteri farre & vino, in quibus sacris asellum panibus coronatum adhibuere.² Lari quoque familiari Calendis, Idibus, & Nonis, corona in foco indita, pro aris focisque proque familia non sanguine victimarum supplicatur. Quæ³ quidem sacra ex hordeacea pulve,⁴ libo, farre, vino & thure,

Archivorum illustres viri. Ad illa igitur loca cum talibus ceremoniis ire solebant Flamines. De his Argeis loquitur Varron. lib. 4. de ling. Lat. Ovid. Fast. & Plutarch. Porro quem Varronis locum ex 6. libro laudat Tiraquellus, eum apud Varronem legere me non memini, sed apud Festum.

TIRAQUELLUS.

1 In quibus sacris.] Ovid. lib. 6. Fastorum, ubi de Vestæ sacrificiis:

Ecce coronatis panis dependet asellis,

Et velant scabras florida fersa molas.

Coronabantur asini Vestalibus: quia vesta focorum domina est, ubi olim panes cineri suppositi coquebantur, cum in furnis tantum farra torrent. Et nos quoque alibi diximus.

2 Lari quoque familiari.] Laribus coronas impositas fuisse, testis est Tibullus lib. 2. eleg. 1.

Rare puer verno primum de flore coronam

Fecit, & antiquis imposuit Laribus.

Plin. l. 21. c. 3. Corona, inquit, deorum bonas erant, & Laribus publicorum privatorumque ac sepulchrorum ac Manium.

3 Quæ quidem sacra ex hordeacea pulve.] Dionys. Halicarn. l. 2. Vidi ego in sacris Laribus hordeaceas pulves, &c.

4 Libo.] Dionysius ubi supra, ubi frugalitatem sacrificiorum describit, sic inquit: Ipse certe spectari in sacris

adibus canas diis appositas in mensis ligneis antiqui operis, pulvereque in canistris, far item & liba, fructuumque quorundam primitias, & hujusmodi cetera exilia, paratuque facilia, omnique morosa curiositate carentia, &c. & Tibullus libro 1. eleg. 10. eademque ult. de Laribus loquens:

Atque aliquis voti compos liba ipsa ferebat,

Postq, comes purum filia parva sacrum.

4 Farre.] Virgilius lib. 5. Æneid.

Pergamenique larem & cana penetralia Vestæ

Farre pio & plena supplex veneratur acerra.

5 Vino & thure.] Plautus in prologo Aululariz,

Huc sita una est: ea mihi quotidie

Aut thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat.

Juvenalis Satyr. 9. ad fin.

Opus nostrique laves, quos thure minuto,

Aut farre & tenui soleo exornare corona.

Et idem Satyra 12. cujus verba citabimus infra lib. 3. cap. 12. Tibullus l. 1. eleg. 3. ad Messalam,

At mihi contingat patrios celebrare penates,

Reddereque antiquo mensitra thuralari.

& thure, cum ¹ sale & salino sunt fieri solita: cui etiam particulas cœnarum ² & singulorum fructuum primitias sacrarunt. ³ Ignem enim familiarem favilla & cineribus excitatum, sanctissimis cæremoniis taciti adorabant. Fuitque antiquorum mos, ut profecturi viam, simulacrum Dei, tanquam Larem familiarem & fortunæ comitem secum ferant, ⁴ cui festis diebus thure & melle vota effunderent & supplicarent. ⁵ Etiam in Quinquatriis Minervæ, prima Minerva
a. dies

¹ Et sale & salino.] Dionysius ubi supra.

COLERUS.

Sale & salino sancti fieri solita.] Sal appositus apud veteres mensam consecrare videbatur. Unde Arnobius, *Saceras*, inquit, *facite mensas salinorum appositum, & simulacris deorum.* Turneb. lib. 10. cap. 22.

TIRAQUELLUS.

² Et singulorum fructuum primitias.] Afferebantur & Laribus frugum primitiæ, quod Horatius (Epod. lib. Od. 2. ubi rusticæ vitæ laudes & commoda describit) aliiq. poetæ significant: sed ante alios Tibullus lib. 1. eleg. 1. istis carminibus, cum inquit:

Vos quoque felicio quondam, nunc pauperis agri

Custodes, feris munera vestra Lares. tum maxime seq. Dionysius d. lib. 2. dicit *quorundam fructuum.* Aristophanis autem interpres in *œuæiv* auctoritate Aristocratis dicit *frugum & cœnarum.*

³ Ignem enim familiarem.] De ignis cultu apud diversas gentes, vide Cælium Rhodiginum lib. 15. cap. 15. & Liliū Gyraldum de Diis Gentium Symagmate 4.

⁴ Cui festis diebus thure & melle.] De thure supra dictum est. de melle autem est illud Tibulli d. lib. eleg. 10. loquentis, ut jam diximus, de Laribus.

Postque comes parvi filia parva sacrum.

⁵ Etiam in Quinquatriis Minervæ.] Idem dicit Liliū Gyraldus de Diis Gentium Symagmate 17. sed nullo citato auctore. Est autem Ovid. l. 3. Fast.

Una dies media est, sunt cum sacra Minerva,

Nomina, quæ à junctis quinque diebus habent.

Sanguine prima sacat, nec fas concurrere ferro:

Causa, quod est illa nata Minerva die. Altera tresque super strata celebrantur arena,

Enfibus exertis bellica lata dea est.

A quo haud dubie id illi acceperunt, quamvis ex victoria non intelligat Ovidius, ut patet ex verbis sequentibus. Idem Ovidius Tristium lib. 4. eleg. 9. eademque ult.

Hæc est armigera festis de quinque Minerva,

Quæ ferri pugna prima cuncta solet.

De his autem Horatius libro Epist. 2. epist. item 2.

Ac potius, puer, ut festis Quinquatribus, olim

Exiguo gratoque finarum tempore reptum. Quem versum enarrans Porphyrius, sic inquit, *Quinquatrus à quinque diebus, qui dies ad serias Minervæ pertinent, propterea quod festis solemnissimas ejus deæ per hæc spatium temporis celebrabantur.* Fuerunt & alteræ *Quinquatrus*, ut scribit Varro lib. 4. de ling. Latin. *Minuscula dicta Junia Eidus, ad similitudinem majorum: quia tibicines tunc feriati per urbem vagantur, & conveniunt ad ædem Minervæ.* & Ovid. d. l. 3. Fast. his versibus:

Jam steterant acies, ferro mortique parata,

Jam lituus pugna signa daturus erat, &c.

G g

Ubi

Tubilustris.

dies sine victima aut cæde fuit, quod illa in lucem primum editam fuisse putant: ' quinquatrumque ideo dixere, quod diem quintum post Idus festum haberent, ' sicut Triatrum, Sexatrum, Septematrum, & Decematrum. ' Quidam, quod quum quinque diebus operarentur sacris, & reliquis omnibus victimas cæderent, atque exertis ensibus pugnas committerent & digladiarentur: prima die velut pacata & festa, à victimarum cæde abstinere. Ultima vero ⁴ Tubilustrum dicta, qua in atrio Sutorio tubæ lustr-

Ubi describit horum originem. Minorum festorum etiam incipit idem Ovid. 6. Fastor.

Et jam Quinquatrus jubet narrare minores,

Nunc ades, & ceptis flava Minerva meis:

Cur vagus incedis teta tibi cæca in urbe?

Quid tibi persona, quid toga longa voluit?

Livius 5. Decad. lib. 4. Sueton. in Augusto, cap. 71. in Nerone cap. 34. & in Domitiano cap. 4. Celebrabantur hæc festa 13. Calend. Aprilis, hoc est 20. die Martii.

¹ *Quinquatrumque ideo.* Varro libro 5. de ling. Latin. ita scribit, *Quinquatrus* hic dies unus à nominis errore observatur, proinde ut sint quinque quartus sive quintus, dictus ab Tusculaneis post diem sextum Eidus similiter vocatus Sexatrus: & post diem septimum, Septimatrus: sic ait, quid erat post diem quintum Eidus, *Quinquatrus*. Atrus vero nihil significat, estque tantum nominis supplementum. Ovid. ubi nuper. Gellius l. 2. cap. 21. Festus Pompejus lib. 15. *Quinquatrus*, inquit, dicta sunt à *Quinquatro* die, quod post diem quintum celebrentur: ut *Triatrus*, *Sexatrus* & similia. Primus enim dies *Quinquatrus* quintus post Idus invenitur.

COLERUS.

* Hæc ex Festo parum integre citavit.

TIRAQUELLUS.

2 Sicut Triatrum. De Sexatro & Se-

ptimetro Varro ubi supra. Ex quo intelligis hic legendum esse *Septimatrum*. & de duobus illis prioribus Festus Pompejus, ubi supra. Et de *Decimatru* idem Varro lib. 4. ejusdem operis, & idem Pompejus eodem lib. alio loco, ubi & *Dicimatrum* appellatum esse tradit. Et de his omnibus vide infra lib. 3. cap. 18.

3 *Quidam, quod cum.* Ovid. ubi supra, in verbo, *Etiam in Quinquatris*. ubi tamen nihil de victima dicit, sed de gladiatoris certaminibus.

4 *Tubilustrum.* Varro illo lib. 5. de ling. Latin. *Tubilustrum*, inquit, appellatur, quod eo die in atrio Sutorio sacrorum tubæ lustrantur. Festus Pompejus libro 18. ait, *Tubilustria* dies vocari, in quibus agna tubas lustrabant. Et hinc quoque Ovid. lib. 3. Fastor.

Summa dies è quinque tubam lustrare canoram

Admonet, & sorti sacrificare deæ. & lib. 5. ejusdem operis ad fin.

Proxima Vulcani lux est, quam Lustria dicunt:

Lustrantur pure, quas facit ille, tubæ. Quanquam hic posterior locus alio spectare videtur. * Sed hic vide, quæ dicam infra lib. 3. cap. 22. & lib. 5. cap. 6.

COLERUS.

* Ex corrupto versu hoc Ovidi, nil mirum si aliud suspicatur Tiraquellus. Sic enim legendus est:

Proxima Vulcani lux est, Tubilustria dicunt.

1 Jam

strabantur agna. ¹ Jano quoque libo & placenta, ac mola ^{Jani.} falsa, ² nonnunquam thure & mero: ³ Cereri autem lacte, ^{Cere-} vino & melle, sine victima sæpe litatum est. ^{ris.} ⁴ Hoc quoque adnotare non pigebit, quod quum in reliquis sacris, ^{Caput} qui rem divinam facit, veteri instituto capite velato im- ^{in sa-} molet & adorantes vestem ad aures usque attollant, ut se ^{cris ve-} humiliores exhibeant diis, vel ne quid inter sacrificandum ^{lare.} triste auribus aut oculis accipiant: ⁵ Saturno tamen sacra ^{Sacri-} facientes, velut veritatis cultori, capite aperto immolant ^{ficia} & invelato. ^{capite} ⁶ Honori quoque & Opi ex veteri instituto ^{aperta.} dum sacrum fit, semper aperto capite & sine velamento ^{Hono-} sunt. ^{ris} ⁷ Apud aram quoque Herculis maximam, omnes ^{Opi.} aperto

TIRAQUELLUS.

¹ Jano quoque. Idem propemodum Gyraldus de Diis Gentium Syntagm. 17. Neuter autem dicit unde id accepit. Id autem ex Catone de Re rustica cap. 134. in princip. *Prinſquam hæſce fruges condantur ſar, &c. Thure, vino Iano, Iovi, Iunoni præſato.* & ad finem ejusdem cap. Item Iano vinum dato. Et Ovidio lib. 1. Faſtorum,

Inde vocor Ianus, cui cum cæreale ſacer-
das

Imponit libum, ſarraqve mixta ſale,
Nomina ridebis, modo namque Patu-
cini idem,

Et modoſacrifico Cluſino ore vocor.

COLERUS.

¹ Jano quoque. Operæ pretium eſt Feſti locum ex Joſ. Scalig. emendatione, ſubſcribere: *Tubiniſtria dies, quibus diebus adſcriptum, in aſtro ſutorio agna tubæ ut luſtrentur, ab eis tubæ appellant. quod genus luſtrationis ex Arcadia; Pul- lante eo tranſferente, veniſſe dicunt.*

TIRAQUELLUS.

² Nonnunquam thure & mero. Idem Ovid lib. 1. Faſtorum, ubi majorum morem & inſtitutum ſcribit, qui divinam rem diis immortalibus facturi, Janum & Jovem præſati ſolebant,

— *Cur quatuorſ aliorum nomina pla-*
cem

Iano tibi primùm thura merumque
ſero?

³ Cereri. Idem Gyraldus d. 17. Syntag.

⁴ Hoc quoque adnotare. Moris fuiſſe apud veteres in ſacris velare caput, teſtatur ex Virgilio & Plutarcho Problem. cap. 11. Cælius Rhodiginus Leſtio. antiq. lib. 20. cap. 12. & Livius lib. 1. Decad. 1. his verbis, *Legatus nobis ad fines eorum venit unde res repetuntur capite velato (ſilum lana velamen eſt) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuſcunque gentis nominat) audiat ſas.*

⁵ Saturno tamen. Plutarchus Problematum cap. 11. ubi ejus rei rationem reddit. Verum Macrobi. lib. Saturnal. 1. c. 8. poſt princip. dicit, *Illic Græco ritum capite aperto res divina ſit. niſi tibi ſit mendum, quod magis puto.* Nam idem ejusdem lib. c. 10. ad finem. *Hinc eſt, inquit, quod ex inſtituto peregrino, hinc Deo (Saturno ſcilicet) ſacrum aperto capite facimus.*

⁶ Honori. Idem Plutarch. ejusdem operis cap. 12. ubi item rationem reddit.

⁷ Apud aram Herculis. Plutarchus Problem. cap. 10. & dictum eſt ſupra hoc eodem lib. cap. 14. ubi alia quoque adduximus.

aperto capite supplicare vetusto more servatum est: vel quia ipsius dei, qui capite aperto est, habitum imitari non liceat: vel quod magis adducor ut credam, ut ante Æneam, qui ritum velandi capitis invenit primus, aram maximam fuisse, vetustissimæque illius cæremonias signarent.

CAPUT XXIII.

*Nunquid, quod * lege Falcidia cautum est, de quarta bonorum heredi debita, possit voluntate testatoris comminui vel tolli.*

Tr. ex l. i. §. quicunque ff. ad l. Falcidiam.

Verba legis Falcidiæ, quibus modus legatorum præfinitus est, hæc fuere: ² Quicumque civis Romanus post

COLERUS.

* *Legis Falcidia cautum est.*] Si aliud quod dividuum sit legatum, de ipso detrahatur, Falcidia, non de æstimatione ipsius: sed æstimatur, ut sciatur an Falcidia locum habeat. Bartolus.

Verba legis Falcidiæ.] Recte ibi Tiraquellus de Falcidio trib. Plebis. & ridenda merito ætas Hartmenopuli, quæ legis hujus etymon deducebat à *falce*. Sed tamen illud etiam observandum, legem hanc *Falcidiam* ab Augusto sancitam, ut quidam doctissimi viri monent.

TIRAQUELLUS.

I. *Legis Falcidiæ.*] De hac lege Falcidia, & quid à lege Voconia & Furia differat, pulchre infra traditur ab ipso eodem auctore lib. 6. cap. 15. Cæterum, Eusebius in Chronicis scribit, Latam ita fuisse legem, ut quarta pars tum de minimis hereditatibus superesset, si quatuor aut minus essent. Quod equidem in Jurisconsultorum libris nusquam legitur. Tulit autem hanc legem C. Falcidius Tribunus plebis, iis temporibus, quibus Triumviri reipublicæ constituendæ, Augustus Cæsar, M. Antonius & Lepidus dominabantur, auctore eodem Eusebio & Isidoro cap. 15. lib. 5.

& secunda dist. c. quædam etiam leges. in princ. decret. ubi tractatur de jure Quiritum & partibus ejusdem. Hujus etiam legis meminit Dion lib. 48. his verbis, *Lex Falcidia à P. Falcidio Trib. plebis lata, quæ nunc quoque plurimum valet in hereditatibus adendum: ea autem permittit, ut hæres, si adire hereditatem gravetur, quadrante accepto, reliquum dimittat.*

2. *Quicumque.*] Quatuor fuerunt legis Falcidiæ capita. Primum liberam legandi facultatem dat. quo abrogantur leges Furia & Voconia, quæ non permittebant civibus quicquid vellent legare, ut ex Theophilo & Ulpiano instit. lib. 1. & tit. de leg. Falc. quamvis lex 12. tab. utique longe antiquior, liberam legandi potestatem concederet. Secundum caput modum legatis præfixit, de quo hic agitur. Tertium translationem est, & ad confirmationem secundi pertinet in his verbis, *Eis, quibus, &c. Quartum* (licet in Pandectis desideretur) ita conceptum videtur, Si quis aliter, quam hæc lege liceat, pecuniam dederit legaveritve, hæredi quartam partem ejus pecuniæ quæ data legata erit, ex eo testamento retinere licet. Quod confirmat Cælius lib. 2. instit. de leg. Falcidia.

I Dnm

post hanc legem rogatam, testamentum faciet: is quantum cuique civi Romano pecuniam jure publico, dare legare volet, jus potestasque esto, ¹ dum ita detur legatum, ne minus quam ² quartam partem hæreditatis eo testamento hæredes capiant, eis quibus ita datum, legatumve erit, eam pecuniam ³ sine fraude sua capere liceto: isque hæres qui eam pecuniam dare jussus, damnatus erit, eam pecuniam debeto dare, quam damnatus est infra. Cum ea legis verba in conventu Jurisperitorum legerentur, præfente me, quærebatur, nunquid quod hac lege sancitum est, ut non minus quarta hæreditatis parte, testamento hæres capiat, possit voluntate testantis ita comminui vel tolli, ut si omne patrimonium & totum assem legatis distribui jussit, ita ut nihil, aut minus quarta parte scriptus hæres ex bonis capiat, an id contra legem factum, jus ratumque foret. Cumque nonnulli è grege patronorum censerent ex Scævola sententia licere cuivis non infano, præter legum solennitatem, ita ut volet testari, si modo id

COLERUS.

¹ *Dum ita detur legatum.*] Jure, ut per legem Falcidiam delibari possit hæreditas, onerari vel exhauriri non possit. Legata hæreditatem delibant, quæ non excedunt dodrantem: onerant, quæ excedunt: exhauriunt, quæ assem absumunt. Tu vide doct. Cuija. apud Paul. 3. Senten. 8. §. 1.

TIRAQUELLUS.

² *Quartam partem hæreditatis.*] His verbis datur intelligi quid intersit inter has quatuor leges, scilicet 12. tabul. Furiam, Voconiam & Falcidiam. Nam lex 12. tabul. neque modum, neque finem legatis imponebat. Filia * & Voconia modum quidem faciebant, finem non faciebant. Falcidia vero & modum & finem imposuit. quod constat ex §. *superest.* *instit.* ad legem *Falcid.*

COLERUS.

* Lex Furia plus mille assibus legatarium vetabat capere: donec Voconia vetaret, quemquam plus alteri legare, quam ad hæredes legantis perveniret. Falcidia quartam hæreditatis partem penes hæredein esse voluit, quovis prohibito legare ultra dodrantem bonorum. *Novell.* 1. in princip. *Novell.* 22. cap. 2. & ff. ad leg. *Falcid.* tit. 2.

TIRAQUELLUS.

³ *Sine fraude.* *] Quod magis interpretandum videtur de poena quadrupli legis Furia. Ulpia. *instit.* l. 1. & Theophilus *instit.* tit. *de adm. leg.* quamvis quidam non ineruditi de periculo æris alieni hæc verba intelligant.

COLERUS.

* Sentit Tiraquell. cum Duateno 2. disp. 10. Casacius interpretatur *sine fraude*, id est, sine ulla dodrantis diminutione ex lege Voconia.

id vellet haberi legitime factum, palamque id antea testatus esset, plurimumque in eo momenti fore: quippe quum ipsa decedentis voluntas, lex plane censeatur: & hoc Pomponium Jureconsultum, hanc legem interpretatum, censuisse, contenderent, decernentem testatoris voluntatem, ¹ qualiscunque foret, ad omnem successionis speciem extendi oportere: multique in ejus sententiam irent, & velut cunctis obvium id palam fatebantur, nos contra sentire visi fuimus. Nam Papiniani responsa relegendes, hoc ipsum improbasse animadvertimus, atque respondisse in hæc verba: ² Privatorum pactionibus, legi refragari non decere. Itaque trienti quæ per legem ex defuncti bonis debetur, neque per testatorem æstimationem minui, neque jus quod debetur, auferri posse, ne videlicet testator scriptos hæredes aditione ludificatus foret. Quæ sententia quum diu nobis insedisset, tamen refutari & dilui potuit: quippe quum in eandem lectionem, ut sit, incideremus, animadvertimus, minus probabili nec vero iudicio, sed falsa nos duci opinione, novissimoque jure, multis post seculis edito, contra priscorum decreta secus cautum fuisse: atque abrogata Papiniani sententia, ex placito principum lege edita sancitum esse, ut si testator trientem dari hæredi inhibeat, totumque æsem legatis absumi volet, ut pro voluntate de bonis disponere, illaque sicut libitum est, & quantam partem volet, cuius legare jus potestasque foret: liberum esset hæredi scripto, si nimium tenuiter sibi consultum esset, minusque commodi tot legatis distribuendis, hæreditatem allaturam putaret, aditione abstinere, & jus succedendi abnuere. In quam sententiam, quæ notior & probabilior fuit, novissimæ jurisconsultorum opiniones postea concessere,

l. quod de bonis. §. 1. ff. ad leg. Falcid.

Auth. sed contr. stat. C. ad leg. Falcid.

TIRAQUELLUS

¹ Qualiscunque.] Modo cautum non sit, ne leges in testamento locum habeant. idem Pomponius in *l. nemo*.

de leg. 1. Vide Platonem dial. 11. de legibus.

² Privatorum pactionibus.] Idem Papinia. in *l. jus publicum*. & Ulp. in *l. juris gent. §. si paciscar, ff. de pact.*

1 Ubi

CAPUT XXIV.

*Loci ex Juvenale parum ab interpretibus diligenter habiti,
contra nonnullorum opinionem explanantur.*

DEfessus ego à forensium causarum contentione, & judiciorum strepitu, aliquando vacuus cura & labore, ad hæc mitiora studia nostratia, velut in aliquod opportunum diverforium, me recipiebam: & quosunque, aut veteres, aut nostri ævi libellos nactus eram, in his legendis perscrutandisque, aut verborum & sententiarum viribus pensitandis, exercebar. Cumque, ut fit, in cuiuspiam non equidem indocti, nec spernendi auctoris commentarios super Juvenalis Satyris, quos nuper ediderat, & posteritati tradendos curaverat, forte incidissem, supernis versibus septimæ:

Rara tam:n merces, qua cognitione tribuni

Non egeat: ———

In hanc sententiam ipsum locutum offendimus, ut diceret, apud tribunos plebis agi necesse fore, & post impensos labores erudiendis pueris ludimagistrum in iudicio experiri oportere, ut mercedem laboris & impensæ doctrinæ assequatur, idque Juvenalem in fine Satyræ apertius sentire, dum inquit:

— Et quum se verterit annus,

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Juvenal. locus in fine Satyræ septimæ.

Tanquam post lites in iudicio à tribuno plebis diffinitas, tandem populus aurum quod petebatur, victori magistro & mercedem tradi postulare. Qui sensus etsi à multis mira persuasione receptus, quam absonus sit, quamque pudendo errore coarguat imperitiam interpretis, nemo mediocris solertiæ vir ignoravit. Ubi enim, quæso apud auctores compertum fuit, tribunum plebis juris cognitionem, aut in jus vocationem, apud suum tribunal Romæ habuisse

T I R A Q U E L L U S.

1 Ubi enim, quæso.] Hic omnino vide Gellium lib. 13. cap. 12.

Gg 4

1 Tribune

habuisse, ita ut an stipendium magistro debeat, suæ cognitionis & arbitrii fuerit? Non enim ut de controverso jure cognosceret aut super eo dijudicaret: sed ut à majorum magistratuum injuria tenuem plebem defenderet in re præsentī, tribunitiam potestatem inventam veteres voluere. Prehendere enim licebat tribuno, & in carcerem mittere, non autem super controverso jure dijudicare, quod omnes annales & omnia monumenta vetustatis percalluere. Præterea quid imperitius dici potuit aut tam præposterum, quam ut in exactione vilis stipendii populus, tanquam si plebs aut plebiscitum aliquod rogaretur, interesse debeat ita ut rogatione promulgata, an stipendium magistro debeat, decernat? Sed quod est vero propius, quodque ab auctoris sensu non absolum putamus, profecto sic est, ut poëta de tribuno plebis, qui juris non habet cognitionem, sed de tribuno ærario, apud quem leviores expenduntur causæ, intellexisse credatur. Etenim liquere arbitror, leves & nummarios judices, tribunos fuisse ærarios, causarumque cognitionem habuisse in minimis: quippe ab Aurelio tribuno plebis rogatione promulgata, judicia in tres ordines divisa fuere: senato-

res,

1 *Tribuno ærario.*] Hunc enim fuisse ex judicibus constat ex Asconio Padiano in oratione Ciceronis pro M. Scauro & C. Cornelio, & dicitur postea lib. 5. c. 2.

MERCERUS.

2 *Apud quem leviores causæ expendantur.*] Tribuni Ærarii ante principatum Augusti de iisdem causis judicabant, de quibus senatores, & equites. Judicabant enim lege Aurelia, cum senatoribus, & equitibus. Horum vero ordinem auferunt, immutârunt postea Imperatores. Nondum tamen bene scio an judicia ita sint partiti, ut leviores causæ ad Tribunos ærarii repositæ sint.

TIRAQUELLUS.

3 *Aurelio tribuno plebis.*] Idem A-

scenius pro Cornelio, majestatis reo, scribit, Aurelia lege communicata judicia inter senatores & equestrem ordinem & tribunos ærarios. & paulo ante scribit L. Cottam lege sua judicia inter tres ordines communicasse, Senatū, Equites, Tribunos ærarios. Ex quo facile intelligis hunc vocatum fuisse L. Aurelium Cottam. Suetonius autem in Cæsare c. 41. Judicia ad duo genera judicium redigit, Equestris ordinis, ac Senatorii: Tribunos ærarios, quod erat tertium, substituit. Vnde à Cicerone in epistolis ad Atticum, per quandam annominationem, non tam ærarii Tribuni quam ærari nuncupantur: quoniam pecunia corrupti Clodium absolverunt.

1 *Stripem*

res, equestrem ordinem, & tribunos ærarios, quorum cognitio in minoribus fuit causis, ideo in subselliis, non pro tribunali jus dicebant. Raram dicit ergo mercedem, quæ cognitione non egeat tribuni, non plebis, apud quem nulla erat juris cognitio: sed ærarii, qui de minoribus causis jus reddebat, intellexisse probabile est: quod & nos sentire salva fide possumus. Rursus quod dicitur in fine Satyræ:

Accipe victori populus quod postulat aurum:

neque de rogatione populi aut scito plebis, quod illi asse-
verant, intelligi arbitramur, sed vetustum potius morem præsignari, qui apud Romanos in sacris certaminibus inolevit frequens. Fuit enim antiqui moris, ut qui in theatro præstabant munera, multitudini effusæ ad spectaculum stipem spargerent, victoresque certaminum, & multarum palmarum gladiatores, ære collato & stipe donarent. Quinetiam non ludiones modo, sed elephantos, & eos qui in certaminibus fortiter quid aut dignum laude gessissent, à populo collatione stipis & assibus donari legimus. ¹ Constatque populum Romanum Spurio Posthumio, & Quinto Martio consulibus, primum stipem in ludis spargere cœpisse. Nam drachma grandinis in morem, atque odorati imbres instar pluviae, & alia missilia effuse spargebantur. Quod sequuti Cæsares opulenter uberiusque ad leniendam multitudinem factitarunt. Si-
quidem ³ C. Cæsar, nummos non mediocris summæ effudit in populum. ⁴ Nero tesseras frumentarias, aurum, ar-

*Persus
postre-
mus e-
iusdem
Saty-
ra.*

*Stipis
sparsio
in po-
pulum.
Populi
in lu-
diones.*

*Cæsar.
in pop.
pecu-
nias
sparsit.*

gen-

¹ *Stipem spargerent.* Hic vide quæ scripsimus in tractatu Nobilitatis cap. 37. num. 44. incip. *hucque spectant.* Hæc præterea sunt Britannici interpretis Juvenalis.

² *Constatque pop. Romanum.* Id Plinii est lib. 33. cap. 10. ad fin. ubi ita scribit, *populus Romanus stipem spargere cepit, Spurio Posthumio, Q. Marcio Coss. tanta abundantia pecunia erat, ut eam conferret L. Scipioni, ex qua is ludos fecit.*

³ *C. Cæsar.* Id est Calig. ex Suet. in vita illius c. 38. & Josephol. 19. c. 1.

⁴ *Nero.* Suetonius in vita illius cap. 11. ad fin. *Sparsit, inquit, & populo missilia omnium rerum per omnes dies, singula quotidie millia ærium cuiusque generis, multiplex penus, tessera frumentaria, vestis, aurum, argentum, gemma, margarita, tabula picta, mancipia, iumenta, atque etiam mansuetæ fera, nobilissime nares, insula, agri.*

gentum, gemmas, margaritas, naves, insulas, agros, vestes, tabulas pictas, mancipia & jumenta missilia dedit.

¹ Domitianus cum omnē genus rerum in theatro sparsisset, & pars major inter popularia decidisset: ne indonati abirent senatorius & equester ordo, per singulos cuneos quinquagenas tesseras pronunciavit. ² Heliogabalus vero aurea & argentea pocula, ac vestes magni census in plebem sparsit munuscula. Multi quoque ex theatro missas ē sinu columbas fecere, quæ cum per caveam diu volassent, revertebantur ad dominos. Fertur tamen ³ Scipio infamiae notam subiisse, quod pecuniam in populum ludis publicis jecisset, velut istis muneribus auram popularem aucuparetur: quæ quidem cum in diripientium manus mittebantur, non sine discrimine & rixa in concursatione & tumultu assequi poterant. Itaque optimus quisque cum primum missilia induci viderent, ne quid discriminis in conflictu turbæ elisi paterentur, ē ludis excedebant, ⁴ quæ apud auctores monumentis testata clarissimis comperta sunt. Post emensum ergo annum, & edocendis pueris labores impensos, Accipe, poëta inquit, mercedem, qualem victori in ludis populus postulare solet: ac si dicat, vilem assem, & nimis tenuem mercedem, qualis est stips exigua quæ à populo in ludis postulatur, cum ære collato victor à plebe donatur, consequeris. Quod nos quantum ingenii captu assequi possumus, lectioni magis convenire, & vero sensui congruere putamus.

Scipio
infamis
quia no-
tatum.

¹ Domitianus.] Suetonius in vita illius cap. 4.

² Heliogabalus.] Lampridius in vita illius. Sic etiam Herodianus scribit, Heliogabalus sacris jam celebritatibusque peractis, maximas, altissimasque turres, ad id ipsum extructas conscendit. Indeque scilicet in plebem missilia sparsurus, aurea videlicet ar-

genteaque pocula, vestesque & lintea omne genus: bestias præterea cicures omnes, exceptis suis, quibus ipse (ut mos est Phoenicibus) abstinebat.

³ Scipio.] Tuditanum avum M. Antonii (ut opinor) dicere voluit ex Cicerone in 3. Philip. & Valer. Maximo lib. 7. c. 8.

⁴ Quæ.] Hic videtur aliquid deesse.

CAPUT

CAPUT XXV.

Varia apud diversas gentes puerorum institutiones, & infantibus Romanis qua documenta fuerint.

QUAM varie apud nationes exteras & gentes ultimas pueri postquam in lucem editi essent, educarentur, quæque institutio fuerit, à nonnullis literis memoriæ proditum est. Siquidem apud ¹ Thraces ² Traufosque ac ³ Cefias & ⁴ Causianos, assuetum erat, ut puero in lucem edito circumdati cognati affinesque, puerum lamententur, & afflicti jaceant, ac recensentes calamitates & vitæ incommoda, cui tantum restet malorum, quæ mox ille passurus advenit, pectora plangent. Idem in funere exultantes jubulant, scilicet cui defuncto omnibus incommodis & infortuniis, quæ vita fert, ex hac luce & imminentibus malis, atque omni lævitia fortunæ tandem excedere datum sit. ⁵ Quod ab Indis quoque servari meminimus. Nam ⁶ Gym- *Indi,*
noso-

TIRAQUELLUS.

¹ *Thraces.*] Ex Herodoto in Therpsichore. Pomponio Mela lib. 2. Valerio Maximo lib. 2. cap. 1. Quintiliano lib. 5. cap. 11. quo de exemplis tract. Archia poeta in epigrammatis Græcis. Hunc ipsum morem explicat Solinus cap. 15. his verbis, *Apud plurimos luctuosa sunt puerperia. Denique recentem natum fletu parens excipit. Contraversum lata sunt funera, adeo ut exemplis gaudio prosequantur.* Et late diximus in tractatu Nobilitatis cap. 31. n. 468. incip. *Nec si quidem.* ubi ipsius Archiz epigramma Græcum adscripsimus.

² *Transfque.*] Herodotus L. 5. paulo post princ. *Transf populi sunt, quos Græci Agathyrsi nominant.* Steph.

³ *Ac Cefias.*] Xenodotus in collectionis proverbiorum in eo proverbio *Νόμος ὁ νόμος.* ubi & idem dicit de Heniochis.

⁴ *Causianos.*] Plutarchus & ex eo Stobæus Sermones 119.

⁵ *Quod ab Indis.*] Pompon. Mela lib. 3. Joannes Boëmus lib. 2. de Moribus, legibus & ritibus gentium.

⁶ *Gymnosophistæ.*] Cælius Rhodiginus lib. 13. cap. 25. ex Porphyrio, sic scribit, *Gymnosophistarum apud Indos duo produntur genera, auctore Porphyrio: alterum Brachmanas dicunt. Samaneos alterum: quos adeo continentia studiosas prædicant, ut pomis modo, modo oryza aut farina tantum alantur. Additur rei miraculum, ubi eos adierit Rex, cœnentur ut Deos, illorum precibus pacem regno conciliari opântes.* Digna porro relatu quæ insuper de Samaneis idem scribit Porphyrius, eos hujus vitæ tempus, tanquam necessariam quandam servitutem naturæ ministrantem, invitos tulisse, studuisseque animas à corporibus solvere: ac cum prospere corpus se habere sentirent, sæpe nihilo ad hoc urgente, è vita solitos egredi. Hos domesticis obitu beatos existimabant: quique illis superessent, desebant, ut infelices. Q. Curtius lib. 8. *Apud hos,* inquit,

Sp. ar-
tani.

Pro-
ver-
bium.
Creten-
ses &
Ger-
manii.

nosophistæ & ¹ Brachmanes, caste & pie viventibus mor-
tis diem natalem vitæ ducebant. ² Spartanos *Lycurg*
legibus institutos, infantes primum editos, ut labore fir-
mentur, rigidissima aqua fovere, nudosque in patientia
laboris enutrire, nihilque somni causa sternere, proditum
est: nec non cibi potionisque modo præfinito, cum æqua-
libus in sobrio convictu, inque eodem sodalitia & socie-
tate studiorum, humili cultu educare, duraque & horrida
disciplina severissimis moribus assuefacere, ne qua vitia
mentem adhuc rudem inficerent, neve moribus incom-
positi evaderent, illis magnæ curæ fuit. Quare proverbio
increbuit, ³ solas Lacænas viros parere. ⁴ Quod à Creten-
sibus & ⁵ Germanis usurpatum fuit, ut pueri ab ineunte
adolescencia calores & frigora pati assuescerent, utque vi-
libus tecti amiculis, hyeme pariter atque æstu eodem cul-
tu incederent: & postquam satis virium assequuti videban-
tur, ut militiæ per ætatem patientes forent, non in mun-
ditiis,

inquit, occupare diem sati, pulchrum:
& viros se cremari jubent. Quibus aut
segnis ætas, aut incommoda valetudo est,
expectatam mortem pro dedecore habent.
Nec ullis corporibus, quæ senectus sibi sit,
honos redditur. Inquinari putant ignem,
nisi qui spirantes recipit, &c.

¹ Brachmanes.] Strabo lib. 15. de
ipsis Brachmanis loquens. Item, in-
quit, multa eos de morte dicere & hanc
vitam putandam esse, quasi quendam vi-
vidum humanum conceptum: mortem ve-
ro natiuitatem ad veram illam & feli-
cem vitam, iis, qui recte philosophati sunt.
Idcirco eos multa exercitatione uti ad
mortis præparationem. De quo & tu
vide quæ scripsimus in nostris com-
mentariis Nobilitatis c. 3 l. n. 469. in-
cip. ex nostris.

² Spartanos.] Hæc sunt Plutarchi in
antiquis Lacedæmoniorum institutis,
quæ inter Apophthegmata posuit, &
in vita Lycurgi.

³ Solas Lacænas viros parere.] Plu-
tarchus tum in Apophthegmatis La-
conicis, non semel, tum in vita Lycur-

gi. Nam, ut ibi refert, cum peregrina
quædam fœmina Gorgoni Leonidæ
uxori dixisset, *μὲναι τὸ ἀνδρῶν ἀρχὴν*
ὡς Ἀλκίμαχ. id est, *Sola viros imperatis*
à Lacæna: illa respondit, *μὲναι γὰρ τῶν*
τοῦτων ἀνδρῶν. id est, *Sola enim viros pa-*
rimus. Refert Erasmus Chiliadis 4.
centuria 3. cap. 17. Quod nos retuli-
mus in legibus Connubialibus lib. 1.
n. 11. incip. *quantum illud.*

⁴ Quod à Cretensibus.] Strabo l. 10.
Cicero lib. 2. Thulcul. quæst. *Cretum,*
inquit, *leges laboribus eruditius iuuentu-*
tem, venando, currando, æsuriendo, sitien-
do, alendo, æstuando, ex quo Alexander
sumpsit magnam horum partem. Epho-
rus & reliqui prodiderunt, Cretenses
ab ineunte pueritia armis ac laboribus
exerceri solitos, calorem & frigus &
aspera viarum facile contemnentes, in
pugnis plagas toleranter ferre, ab arcu
sagittas excutere, saltatione marmatam
(quæ imago erat rei bellicæ) frequen-
ter saltare, quam *Pyrrhicam* vocant.

⁵ Et Germanis.] Cornelius Tacitus
in libro de Moribus Germanorum.

1 Lacæna.

ditis, ne langueret animus, sed in laboriosis exercitiis, currendo, algendo, æstuando, famem sitimque tolerando, arduasque & perdifficiles vias peragrando, exacercent: ac pugnae simulacris, in quibus verbera & plagas dare & accipere cogeant. Quinetiam fuit ¹ Lacedæmoniorum mos solennis, ut agrestes quos ² Hilotas vocant, quam maxime possent vino ingurgitent, ad potumque & crapulam appellent, illosque vino madidos & distentos, in cœtum adolescentium juvenum introducant, ut juxta ³ Anacharsis ⁴ & Platonis consilium, temulentiae turpitudinem intuentes, quasi pertæsi ignaviam, à vino & luxu promptius abstinerent: ac tam tetri aspectus, tamque decoris, non solum pigeret, sed puderet. Tantaque disciplina fuit, ut juvenum corpora, ne lascivirent, statim diebus apud Ephoros exhiberent, nudosque inspicerent, ut si quid insolitæ pinguedinis contraxissent, parsimonia & victus abstinentia emendarent. ⁵ Ad aram vero sic ver-

bere

¹ *Lacedæmoniorum mos.*] Plutarchus in Lycurgo & Demetrio, & in libro de cohibenda iracundia. & in Laonicis inter vetera eorum instituta.

² *Hilotas.*] De quibus, præter ea loca Plutarchi, Xenophon Pædiz Cyri lib. 4. Aristoteles lib. 2. Politic. cap. 7. Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Heracles in Politicis, ubi de Lacedæmoniis tradit. Herodotus lib. 8. non longe post princip. ubi pro Hilotis Valla vertit servos. Liv. 4. Decad. lib. 4. ubi hos *agreste genus* vocat. Strabo libro sexto, 8. 12. & 15. Pollux lib. 5. cap. 8. ad fin. Plutarchus in Lycurgo.

³ *Anacharsis.*] Lærtius in vita illius, *Interrogatus*, inquit, *Anacharsis*, quo pacto quis abstinentiam fieret, si quis *hupēs*, inquit, *christifera* motus sit ante oculos ponat.

⁴ *Et Platonis.*] In libro de Legibus primo & sexto.

⁵ *Ad aram vero.*] Cicero Tuscul. quest. lib. 2. *Sparta*, inquit, *pueri ad aram sic verberibus accipiuntur*, ut multum à visceribus sanguis exeat, vocantur

quam etiam, ut cum ibi essem, audiebam ad necem: quorum non modo nemo exclamavit unquam, sed ne ingemuit quidem. Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, *Pueri autem apud Lacedæmonios castitatis per totum diem in ara Orthia Diana usque ad mortem saepe verbera tolerant hilares ac gestientes, invicemque de victoria contendentes, quisnam ipsorum diutius ac magis toleret dum verberatur, & qui superior fuerit inter præclaros habetur. Certamen autem ipsum Flagellatio vocatur, quæ per singulos annos celebratur. De puerorum verberatione copiosissime scribit Pausanias his verbis, Sacris præest summa, ea tantisper dum caduntur pueri, signum præfert, quod est aliqui propter brevitate longissimum. Verum si quibus cadendi negotium datum est, cum quopiam eorum, qui caduntur ophoborum, vel ob speciem, vel ob natalium claritatem agant parcius, tunc eo usque signum ajunt græce fieri, ut sacerdos illud sustinere nequeat. Quod ubi animadvertit, in cadentes scilicet causam confert, sequo eorum culpa queritur*

berc afficiebantur, ut plerisque sanguis manaret ad necem.

Colli. ¹ Apud Gallos quoque & Iberos zonæ mensuram habient
Iberi. magistratus, quam si capere non posset mulier succi plena,
aut puer obesus, magno afficitur probro. ² Quibus amato-
res, imitatoresque virtutum & adolescentium bonæ indo-
lis permitti fuere, ut laudati & donati, facilius ad res ma-
Creten- gnas & magno viro dignas se accingerent: ³ qui etiam
ses. Cretensium fuit mos, quibus non fuisse amatos juvenes,
Lucani. est ignominia datum: ex quibus amantem *Φιλάνθρωπος* dixere,
Colchi. amatum vero *πλεονός*. Quorum exemplo ⁴ Lucani liberos à
Æthio- prima infantia sine veste aut ministerio servili, in duritie
pes. & parsimonia educabant in sylvis, quibus præda venatica
Troglodyta. erat cibus, potus vero fontium liquor: ⁵ Colchis, ⁶ Æ-
Ægyptii. thiopibus & ⁷ Troglodytis atque ⁸ Ægyptiis, ⁹ Syris &
Syri. ¹⁰ Phœnicibus, pudenda editorum infantium circumcidere
Phœnices. in

*queritur onere opprimi. Ita retinet sum-
lachrum Taurica dea sanguinis cupidita-
tem. Vocatur autem illa non Orithia
tantum, sed & Ixodesma, quod in Ly-
gorum (viticis id genus) fruticeto re-
perta sit.*

1. *Apud Gallos.*] Idem scribit Joannes Boemus Aubanus lib. 3. de Moribus, legibus & ritibus omnium gentium, sed nullum citat auctorem.

2. *Quibus amatores.*] De Lacedæmoniis intelligit, de quibus paulo ante locutus fuerat. Nam & Plutarchus, in antiquis eorum institutis, *Proleptem*, inquit, *puerorum ingenium amare permixtum erat, sed coire cum ipsis, ut turpissimum, lege probilebatur, tanquam corpus non animus amaretur.* Qui ergo foret acculatus, tanquam ad dedecus congregiendus, per totam vitam infamis habebatur.

3. *Qui etiam Cretensium.*] Hæc sunt Strabonis lib. 10. ubi ea multis verbis exequitur. Et id quoque in universa Græcia observatum fuisse videri potest ex Cic. lib. 5. Tuscul. quart. loquente de Dionysio Syracusano, *Haberetque, inquit, etiam more Græcia quosdam adolescentis amore conjunctos.*

4. *Lucani.*] Justinus l. 23. post princip. *Lucani, inquit, isdem legibus liberos suos, quibus & Spartani, instituerent soliti erant. Quippe ab initio pubertatis, in sylvis inter pastores habebantur, sine ministerio servili, sine veste, quæ induerent, vel cui incubarent; ut à primis annis duritia parsimonique, sine ullo usu urbis, assuescerent. Cibus his præda venatica, potus mellis & lactis & fontium liquor erat. Sic ad labores bellicos indurabantur.*

5. *Colchis.*] Herod. lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. & iterum lib. 4. cap. 3.

6. *Æthiopibus.*] Herodotus d. lib. 2.

7. *Troglodytis.*] Diodor. lib. 4. c. 3. & Strabo lib. 16.

8. *Ægyptiis.*] Herodotus d. lib. 2. Diodorus lib. 2. c. 1. & l. 4. c. 3. Strabo lib. 17. Philo Judæus in libello de Circumcisione, ubi & hujus circumcisionis quatuor causas reddit non contemnendas, quas inibi videre potes.

9. *Syris.*] Non de omnibus, sed de his qui sunt in Palæstina, id tradit Herodotus d. lib. 2.

10. *Phœnicibus.*] Idem eodem libro. sed & ex eo ibi addit *Macæones & Lyg-*

primum Sicyone, mox per omnem Græciam tanti fuit studii, ut pueros ingenuos picturam tanquam præcipuam liberalium artium, in primis edocerent magistri, perpetuo interdicto, ne ad illam mancipia admitterentur: indoctusq; & omnium postremus habebatur, quisquis hujusartis nescius aut expers foret. Platonis quoque institutum erat, ut juven-

Musi-
ca.

Ad
myr-
tum
canere.
Timo-
theus
tibi-
cen.

Pani.

Æthio-
pes.

Hyber-
ni.

Cujus tanto studio Græci affecti fuere, ut etiam ad myrtū canerent, cantorque cantorem myrto tradito, invitaret, quod postea proverbio increbuit. In qua ⁴ Timotheus tibi-
cen multum floruisse proditur, qui duplicem mercedem exigebat ab his quos ab aliis magistris male institutos acciperet, quod hi prius dedocendi quam erudiendi erant: à rudibus vero & ignaris, simplicem. ⁵ Pænorum vero mos patrius erat, editorum infantium venas capitis lana succida inurere, defluentemque pituitam hoc modo sistere, quod salutare experti adversus morbos, hoc tanquam peculiari remedio se munivere. Æthiopes quoque ab ipso naturali die, editos infantes in fronte inurunt, & stigmate notant, quo capitis & oculorum humor exiccetur. Quinetiam in ⁶ Hibernia, quæ in penitissimo Oceano extra ter-

ras

dum liberalium. Semper quidem bonos ei fuit, ut ingenui eam exercerent, mox ut honesti perpetuo interdicto ne servitia docerentur.

1 Platonis quoque.] De legibus, dialogo 7.

2 Pythagoras.] Ex Quintiliano Orator. instit. lib. 1. cap. 17. ubi laudat cognitionem rationis Musicæ, quæ ad movendos leniendosque affectus plurimum valet. Nam & Pythagoras, inquit, accepimus concitatos ad vim pudicæ domui afferendam juvenes, iussu mutare in spondendum modos tibiцина composuisse.

3 Cujus tanto studio.] Id. Plutarchi

est libro 1. Symposiacôn, de quo vide Erasmus Chiliadis 2. cent. 6. c. 21.

4 Timotheus.] Quintil. lib. 3. c. 3.

5 Pænorum vero mos.] Herodot. l. 4. ubi & illud addit, Quod si pueris inurendis spasmus existat, inventa est ab eis medicina, urina enim hirci aspera eos liberant.

6 Hibernia.] Solinus cap. 35. de his loquens, Puerpura, inquit, si quando marem edidit, primas cibos gladio imponit mariti, inque os parvuli summo minime conspiciunt, alimentorum leviter infert, & gentilibus vocis optat, non aliter quam in bello & inter arma mortem optat.

1 Apud

ras insula sita est, cultu indomito & fero, pueri ita aliti
 educatque sunt, ut inter arma, & cædes versentur assi-
 due; matresque natura immites, ingenio barbaro, primos
 cibos edito infanti gladio admove ferantur. Tenet fama,
¹ apud Baleares matres infantes pueros ab ipsis vitæ incu- Balea-
res.
 nabulis his disciplinis assuefacere, ut nisi oblatum cibum
 baculo aut funda petierint prius, cibo vesci prohibeant.
 Quem usum vetustissimum apud ² Cadurcos, ³ Acarnanes, Cadur-
ci.
Acar-
nanes.
Æthio-
pes.
Egy-
ptii.
 atque Æthiopes invaluisse legimus, ut saxa ingentia fundis
 intorquere aut sagittas & jacula ingentis ponderis vibrare
 à teneris ediscant. Idoneos auctores habeo, ⁴ Ægyptios
 impuberes filios apud se alitos & educatos, his disciplinis
 exercere, ut nisi centum octoginta stadia prius consece-
 rint cursu, vesci cibo nullo modo sinerent: quos à pueri-
 tia & primis annis, nudis pedibus ingredi jubebant, ne
 delicatior cultus corpora emolliret, enervaretque. ⁵ Indi Indi.
Brach-
manes.
 & Brachmanes edito infanti curatorem & vitæ magistrum
 custodemque adhibent, ut sub legibus & magistratibus,
 bonis disciplinis formatus, salutaribus exemplis erudiatur.
⁶ Apud quos infans in lucem editus, post menses duos in
 medium producitur: & cujus indolis & formæ sit, publico
 concilio decernitur: ut ex faciei & corporis specie, si pace
 vel bello bonus, & an vita sit vel morte dignus, judice-
 tur. & si cujus indoles probaretur, bonis ille formabatur
 doctrinis: qui vero minus, morte afficiebatur. Id quod
⁷ apud Spartanos erat Lycurgi lege sancitum, ut speciosus Spar-
tani.
 puer

¹ Apud Baleares.] Strabo libro ter-
 tio de *Balearibus* loquens sic scribit, *A*
puerilibus hoc pacto ad fundis exerce-
bantur annis, ut aliqui ne panis quidem
pueris exhiberetur, nisi funda quicquam
prius attingerent, & Vegetius de Re
militari lib. 1. c. 16.

² Cadurcos.] Legendum *Cadurcos*
 ex Xenophonte expeditionis Cyri Mi-
 noris lib. 4.

³ Acarnanes.] Hos in hoc armo-
 rum genere excellere tradidit Thucy-
 dides lib. 2. bel. Pelopo.

⁴ Ægyptios impuberes.] Diodorus
 Siculus lib. 2. cap. 1.

⁵ Indi & Brachmanes.] De utrisque
 promiscue scribit: nam & Brachma-
 nes sunt Indorum philosophi, id quod
 Alexander hic scribit, tradit Strabo
 lib. 15.

⁶ Apud quos infans.] Strabo eo-
 dem lib.

⁷ Apud Spartanos.] Plutarchus in
 vita Lycurgi. & vide Ælianum Varia-
 rum historiarum libro 14. cap. 7.

puer & forma liberali, publice educari: mancus vero & deformis in loca vasta & prærupta exponi, vel in ultimas terrarum oras ablegari deberet. ^{Romulus.} ¹ Idem legibus Romuli à primo ortu Urbis constitutum ferunt, ut si mancum quid editum, aut monstificum fuisset, statim à partu in flumen aut mare exponatur. ^{Æthiopes.} ² Produunt Æthiopes editos pueros, quum paulum processere, super aves, quas diversi generis educant, sublimes imponere, eosque cujus spei futuri sint, periculo internoscere: nam si volantes intrepidi manent, velut generosos & se dignos, magna educant cura: si vero consternantur animo, & trepidi pavent, tanquam degeneres in loca deserta exponunt & abjiciunt. ^{Psylli.} ³ Quod de Psyllis quoque proditum est, qui partus obijciendo serpentibus, si illæsi manent, an suæ originis sint, experimento internoscunt. ^{Indi.} ⁴ Nonnullæ Indorum gentes pueris adolescentibus etiam si magnæ fortunæ & amplis opibus forent, pro servis utebantur: ut eam sortem experti, quantum decus libertatis foret, agnoscerent. Quod cum Cretensibus ^{Cretenses.} & Laconibus commune asseverant fuisse, ut ingenuos filios servilia exhibere cogerent. Phrygibus vero ^{Lacones.} familiare fuit, proprios vendere filios in eximio ætatis flore, &

¹ Idem legibus Romuli.] Dionys. Halic. lib. 2. & Bald. in II. Romul. in 18. l. in princip. & per totam eam legem.

² Produunt Æthiopes.] Diod. Siculus lib. 3. cap. 13. ubi de insulis versus meridiem in Oceano inventis.

³ Quod de Psyllis.] Plin. lib. 7. c. 2. de illis loquens, inquit, Mosliberos genitos protinus obijciendi scissimis serpentibus, eoque genere pudicitiam conjugum experiendi, non profugientibus adulterino sanguine natos serpentibus. Solinus capite 40. de iisdem quoque loquens, Recens, ait, etiam editos serpentibus offerbant. Si essent partus adulterini, matrem crimina plelebantur interitu parvulorum: Si pudici probos ortus à morte paterni sanguinis privilegium tuebatur. Sic originis fidem vene-

nis probabant. Et hoc quoque ipsum carminibus cecinit Lucanus lib. 9.

— Fiducia tantæ est

Sanguinis, in terram parvus cum decidit infans,

Ne qua sit externæ Veneris mixtura timentes,

Letifica dubios explorant aspice partus.

Silius Italicus lib. 1.

Necnon serpentes dira exarmare veneno

Doctus Atyr, tactuque graves sapere chelydros,

Ac dubiam admoto sobolem explorare cerasse.

⁴ Nonnullæ Indorum gentes.] Strabo d. libro decimo quinto.

⁵ Et Laconibus.] Strabo ibid.

I Nabo

re, & servilem in modum educare. ¹ Nabathæis quoque ^{Nabathæis.} adolescentes ingenuos, servilia præstare officia consanguineis, assidua exempla sunt. ² Persæ autem editum infantem, ante septennium in conspectu parentum non adducunt. ³ Alii, nisi post pubertatem filios à parentibus conspici non sinunt: qui mos apud Heduos, plurimasque ^{Hedui.} Gallorum & Germanorum gentes frequens fuisse traditur. ^{Galli.} ⁴ Quod ita institutum non ab re fuit: scilicet, ut si quid gravius accidisset, aut si qua calamitas & adversi casus puero eventuri forent, illos parentes qui ipsorum conspectu tam diu caruerunt, facilius ferant. ⁵ Eosdemque Persæ apud ^{Persæ.} se educatos tam sanctis moribus imbuebant, ut illorum disciplinæ nihil addi videretur posse: siquidem per omnes ætatis gradus hæc illis rudimenta fuere, justitiam colere, & æquum ab iniquo dignoscere: tum jaculari, equitare, arcu & cursu contendere, & præcipue vera loqui. ⁶ Cibus vero tam frugalis & modestus, adversus famem & sitim tantummodo paratus, ut juvenus nasturtio, pane, aqua & sale, velut exquisitis valde obsoniis vesceretur. ⁷ Tantique pudoris fuere, ut pro lege servarent, ne in publico

¹ Nabathæis.] Strabo lib. 10. non multo ante fin.

² Persæ.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. hujus rei rationem reddens, ut scilicet patres parvulorum amissionem æquiore animo sustinerent. Strabo autem lib. 15. paulo ante fin. dicit ante quartum annum. Ante hos Herodotus lib. 1. tradit ante quinquennium puerum in conspectum patris non venire, sed apud feminas degere: eamque tradit rationem quam Valerius.

³ Alii, nisi pubertatem.] Cæsar in universum de Gallis loquens, libro sexto belli Gallici, In reliquis, inquit, ita institutis hoc fere à reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adoleverint, ut munus militiæ sustinere possint, palam ad se venire non patiuntur: filiumque puerili ætate in publico in conspectu patris assistere turpe ducunt.

⁴ Quod ita institutum.] Ex Valerio

Maximo, & Herodoto quo loco supra proxime citavimus in verbo, Persæ.

⁵ Eosdemque Persæ.] Strabo lib. 14. non multo ante fin. Et ante illum Herodo. lib. 1.

⁶ Cibus vera.] Xenophon in Pædia Cyri lib. 1. & Strabo ubi supra.

⁷ Tantique pudoris.] Xenophon d. libro primo, sed alio in loco. Sed & ejusdem operis libro octavo, scribit ipsum Cyrum Majorem ita Persas ipsos exercuisse, ut apud eos neque spernere, neque muncum emittere apparerent. Et alibi postea eodem libro: Lex erat apud eos, neque spernere, neque muncum facere. Est autem manifestum hæc eos lege sanxisse, non quia parcerent corporis humori: sed quoniam vellent per labores ac sudorem reddere corpora solidiora. Herodotus lib. 1. scribit, eisdem nec vomere coram, nec urinam facere licuisse.

*Finis
eluti-
nent. a.*

*Nu-
dum
vid. ff.
homi-
nem
c. sp.
e. de.*

*Scyth.
Amici.
Roma-
ni.*

*Post-
verta.
Prosa.*

*Egeria.
Juno
Fluo-
nia.
Tibare-
norm
mari-
timum
mos.
Thra-
ces.
Scyth.
Canta-
bri.*

publico aut spuerent, aut nasum emungerent: neve in conspectu parentum, nisi iussi considerent. ¹ Et quæni natalem diem festum singuli & præcipuum habeant, illis tamen etiam indulgentissimi parentes vino abstinere velut immani scelere præcipiebant. ² Utque nullis errorum maculis notarentur, nudos conspici ullos, nec fas, nec jus esse dicebant. Itaque nudum conspiciere hominem, ac si inhumane scelus admissum foret, capite luebatur. Scythiis vero à patribus traditur mos non improbandus, ut juvenes ephebos plurimos sibi amicos comparare, velut firmissima vitæ præsidia, juberent. Is enim habebatur affluens & beatus, qui pluribus familiaritatibus fultus foret, pro certo arbitrati, in rebus deploratis & afflictis, nulli unquam satis fuisse amicorum. ³ Romanis vero prævaluit usus, ut quæ uterum ferunt, antequam edatur partus, Postvertæ & Prosa, quibus duæ aræ dicatæ erant, ne partus perversi fierent, neve foetus præpostere exiret, immolarent, ⁴ Egeriæque nymphæ, & ⁵ Fluoniæ Junoni sacra facerent: quia putabant illarum ope conceptum egerere, & fluorem sanguinis cohibere. Cujus rei causa ⁶ apud Tibarenos inolevit mos, ut mariti post uxoris puerperium, capite obvoluto tanquam ipsi enixi fuissent, in lectulo decumbant, ea accubatione uxoris labores & ventris profluvia cohiberi arbitrati. Fuere autem Tibareni juxta Cappadoces, qui in risu & jocis atque indulgentia fortunæ versari solebant. Idem ⁷ Thracibus & Scythiis, Cantabris & Cel-

¹ *Et cum natalem.*] Idem Herod. d. lib. 1.

² *Utque nullis.*] Herod. lib. 4.

³ *Romanis vero.*] Id est ex Gellio lib. 16. cap. item 16. *Hujus*, inquit, periculi deprecandi gratia aræ statutæ sunt Romæ duabus Carmentibus: quarum altera Postverta nominata est, Prosa altera, à recti per-versique parius & potestate & nomine.

⁴ *Egeriæque.*] Festus Pomp. l. 15.

⁵ *Et Fluoniæ Junoni.**] Idem lib. 6. & Bocatius in genealogia Deorum.

COLERUS.

* Hujus *Fluoniæ* meminit & Macrobius & D. Augustinus: idem etiam *Menam* vocat lib. 7. cap. 2. De civitate Dei, & lib. 4. cap. 11.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Apud Tibarenos.*] Apollon. Rhodius lib. 2. Argonauticón, Nymphodorus & Xenodotus in collectaneis.

⁷ *Thracibus.*] Idem de his atque Scythiis, Cantabris, & Celtiberis tradit Cælius l. 18. cap. 22. & idem Diodorus Siculus lib. 6. de Corsicis.

& Celtiberis proprium, ut puerperæ viris ipsarum vice decumbentibus ministrarent & famulentur. Apud Athenienses præcipuum edulium puerperæ brassica dabatur, velut parturienti commodissimum: mox stolis initiatorum infantem obvolvere, ad valetudinem mire proficere putantes. ¹ In Cyrno mulier puerpera editæ prolis nullam curam gerit, sed vir domi abditus, infantilis educationis curam atque onus fert. In Lyguria quoque & Illyrico mulieres tam patientes laborum sunt, ut post puerperium minime decumbant: prægnantesque inter opus enixas pueros domum referre tradunt: quos non peperisse, sed invenisse credas. ² Cumque infans editus primam lucem hausisset, Romanis erat in usu, ut ab obstetrice exceptus, humi sterneretur, quasi divinationem futuri exitus inde auspicati: lectoque Pilumno & Picumno in ædibus parato, ita augurabantur, ut his præsidibus diis vitalis foret: ³ neve Sylvanus in domum irrepere valeat, quem vexare pueros opinio erat, ad fores ædium tres viros qui pervigiles domum circumirent, advocabant, quorum primus litem securi, alter pilo feriebat, tertius vero scopis evertebat: ⁴ mox nomen & tempus editorum filiorum apud præfectos ærarii publicis actis testarentur & scriberent. Quæ quidem ⁵ in Saturni æde tanquam publica monumenta servari proditum est. Deinde cum cibo & potu cum initiarent, ⁶ Edusæ & Potinæ sacra facerent, Eodemque adole-

¹ In Cyrno.] Ea Corsica est, ut videre licet ex Strabone lib. 5.

² Cumque infans.] Varro l. 2. de vita populi Rom. & ab eo Nonius de doctorum indagine, & diximus in Commentariis l. si nunquam, in verb. suscepit liberos, n. 154. incip. cui adde, &c.

³ Neve Sylvanus.] Varro, & ejus auctoritate D. Augustinus de civitate Dei lib. 6. c. 9.

⁴ Mox nomen.] Vide Budæum in prior. annot. in Pandectas in l. cum de astate. ff. de probat. in dist. professio liberorum.

⁵ In Saturni æde.] Plutarch. probl. cap. 41.

⁶ Edusæ & Potinæ.] Varro, * & ex eo Nonius Marcellus & Donatus in Phormionem Terentii, ubi has Eduliam & Poticam vocat. Arnobius contra Gentes lib. 3. Viliam & Potnam, nisi ibi Viliam legendum sit. Divus Augustinus de Civitate Dei lib. 6. c. 9. post princip. Educam Potinam Lilius Gyraldus Historiarum Syntag. 1.

COLERUS.

* Varro Catone, seu de lib. educand. Cum pro cibo, inquit, & potione initiarent

Spartani.
Galli.
Thracæ.
Scythæ.
Cato
Censorius.
Quoto
die in-
fanti
nomen
dabant
Roma-
ni.
Dies
lustricus.

adoleſcente ¹ Majæ, quæ fatua dicta eſt, ac ² Statano & Fabulino more patrio immolarent. Fuitque receptus mos, ut in teſtudineis alveis, aut ex tergore marinarum teſtudinum factis calda pueros abluerent, mox oleo & butyro perungerent. ³ Spartani quandoque mero abluébant, quod vino admoto reſolvi ægritudines putarent. ⁴ Nonnulli ſale & aqua. ⁵ Galli prægelido amne, ut à teneris calores & frigora pati ediſcerent. ⁶ Idem Thracæ ⁷ Scythæque. Ferrur tamen ⁸ Cato Cenſorius tam accurate procurandis liberis ſtudiſſe, ut niſi ſe ſpectante nunquam infantem ablui, aut velamentis obvolvi ſiverit: neve pueri recens editi è cunis forte deciderent, & terra corpuscula afflicta- rentur, culcitraſ juxta cunas undique ſternerent, ut inde excepti innoxii fierent. ⁹ Maribuſque nono die poſtquam in lucem editi fuiſſent, ſcæminis vero octavo, nomina imponerent, nonnunquam ſeptimo, ¹⁰ qui dies luſtricus nomen

iniſiarent pueros, ſacrificabantur ab edu-
lino. Eduſa & à potione Polina nutrici.
Hunc locum affabre conjunxit cum
illo de Statano & Fabulino ejuſdem
Varronis apud Nonium, Janus Guliel-
mius. Vide & Auguſtinum lib. 4. c. 11.
de civit. Dei.

TIRAQUELLUS.

¹ Majæ, quæ fatua dicta eſt.] Ma-
crobiuſ lib. 7. Saturnal. cap. 12.

² Statano & Fabulino.] Var. lib. 1.
de pueris educand. & ejus auctoritate
Noniuſ Marcelluſ de doctorem inda-
gine in fin. Laſtantiuſ.

MERCERUS.

Ac Statano.] Lege Statano, vel Sta-
tana, vel Statina. Hiſ enim modis
ſcriptum reperio nomen huius ſive
Dei, ſive Deæ, & reſert hæc quæ ſcribit
hic Alex. ad puerperium. Nam ſimul
ac infans natus erat, ſtatuebatur in
terra, & Statano aſpicebatur. Tertul-
de anima. *Primuſ conſtitutio infantis
ſuper terram, Statana Dea ſacrum eſt.*
Varro hunc Deum Statannum nominat.
D. Auguſt. cap. 21. lib. 4. de Civit. Sta-

tilinum. Eo porro ritu infans ſtatue-
batur in terra, ut quaſi ipſi ſibi relin-
queretur, quo per ſe ſtare diceretur:
Cadens autem excipiebatur ab obſte-
trice, vel matre. Quem ritum notare
potes apud Papiniuſ Statiuſ Sylva-
rum lib. 1. 2. & 5.

TIRAQUELLUS.

³ Spartani quandoque.] Plutarchuſ
in vita Lycurgi.

⁴ Nonnulli ſale & aqua.] Cæliuſ
Rhodiginuſ Leſt. antiq. lib. 6. c. 2.

⁵ Galli.] Galenuſ deſcribit lib.

⁶ Idem Thracæ.] Vide ibi.

⁷ Scythæque.] Vide ibi.

⁸ Cato Cenſorius.] Plut. in vit. illiuſ.

⁹ Maribuſque.] Plutarchuſ Proble-
mat. 102. Macrobiuſ libro primo, Satur-
nal. cap. 16. Feſtuſ Pompejuſ libro de-
cimo, ubi de Luſtriciſ diebuſ loquitur.

MERCERUS.

¹⁰ Qui dies Luſtricuſ nomen habet.]
Tertulliano dicitur *Nominatia*. Cui
aſtipulantur etiam veteres Gloſſæ. *No-
minatia. ὀνομαζομένη. Græciς ἀμφι-
δρόμια.* Quamquam Amphidromiſ
illis

nomen habet. Quod teste Aristotele ideo tantum, quod ante septimum pluribus infans casibus expositus manet.

Ab Atheniensibus vero & omni fere Græcia, decima à natali die infanti nomen indere servatum est. Apud Troglodytas fuit patrii moris, ut non hominum, sed arietis, pecoris aut ovis imponant infanti nomina, quod bruta, quorum ope victitabant, suos genitores ducerent.

Atheniensis.

Troglodyta.

Atlantes.

Atlantes vero Aphricæ populi, nulla infantibus indere nomina consuevere, sed velut Bruta anonymi fuere: Divus autem

Antoninus philosophus, natos liberos apud præfectos ærarii profiteri, & tertio die à partu nomina ferre iussit.

Nono vero die nomina infantibus indere, antiqui moris fuisse, illud exemplo est, quod Nundina dea apud Ro-

Nundina.

manos

illis Græcorum non sit impostum nomen, ut volunt illi veteres Glossæ citare, sed die decima, ut hic tradit Alex. ex Suida.

TIRAQUELLUS.

1 *Aristotele.* [Libro septimo de natura animalium.

2 *Ab Atheniensibus.* [Vide nostros; Commentarios in l. si unquam. in verbis susceperit liberos. n. 168. nec hinc longe.

3 *Atlantes.* [Herodotus l. 4. Pomponius Met. lib. 1. Plinius lib. 5. c. 8. Solinus c. 44.

4 *Antoninus Philosophus.* [Julius Capitolinus in vita illius.

MERCERUS.

5 *Apud præfectos ærarii profiteri.* [Hoc ipsum traxit Alex. ex Capitolino in vita Antonini. Tamen in ea re non satis bene Capitolinus. Quare nec etiam Alex. Res sic habet. Antoninus Imp. circa eam rem nonnulla immutavit. Forte ut die tertio nomen imponeretur, quod ante servis fiebat. Professionem tamen non instituit. Hujus origo est à Servio Tullio. Qui prole nata iussit propinquos nomen inferre in ædem Junonis Lucinæ. Illam vero desitam vitio temporum, dicitur Augustus revocasse. Quo jure tamen nescio. Nam si par ratio

fuit professionis quæ fiebat prole nata, & ejus quæ fiebat uxore vel dicta, vel dimissa, vel mortua: profectendi consuetudo non est sublata vitio temporum. Ante Augustum servabatur, ut post divortia fieret. Cælius ad Cicer. *Paula Valeria Triarii foror divortium sine cassa fecit. Nuptura est D. Bruto.* Nondum retulerat. Neque vero est quod dicat Alex. M. Aurelium instituisse, ut hæc professio fieret apud præfectos ærarii. Nam cura tabularum publicarum in quibus sine dubio hæc professio descripta, multo ante erat penes præfectos. Id enim instituit Claudius, apud Tacit. Annal. 13. Hæc vero tabule, in ærario tum asservabantur. Hæcque cura fuerat & Quæstorum, & Prætorum uti jam diximus. Hæc ergo tabule primum in Atrio libertatis, à Curatoribus, & servis publicis asservatæ: deinde à Quæstoribus in ærario. Tum ab Ædilibus, quibus ærarii curam commisit C. Julius Cæsar. Tum à Prætoribus, ex Instituto Augusti: postmodum ad Quæstores rediit ea cura sub Claudio, & post illius principatum ad Præfectos, cum interim ex tabulis in ærario haberentur.

TIRAQUELLUS.

6 *Nundina dea.* [Macrobius lib. 1. Saturn. c. 16. Festus Pompejus.

H h 4

1 Ipsum.

manus magnæ religionis erat, ¹ ipsumque infantem editum, in gremio & sinu matris, ac ipsius lacte educari potius, quam apud cœmpas nutrices alijs permitterent, cum ingenuitas à matre sola, non patre proficiscatur: aut si permisissent, magna cura præcipuas illi ² nutrices Laconicas, velut educationis magistras adinverent: cum propter lactis & educationis vitia sæpe infantes degenerasse compertum sit. Quod æque ³ Germanis est habitum nefas, apud quos mater filium suo lacte alit, nec nutrici educandum delegare licet. Græcorum vero invaluit mos, ut quinto die à partu, mulieres comites puerperii, manus abluant, & puerum laribus circumferant, polyposque & sepias uniuscula à cognatis ferant: deinde cum puer paululum processisset, ⁴ prætexta illum donabant Romani, & bulla, ea enim erat aurea, insigne nobilitatis, figuram cordis habens, ut signarent, eam ætatem alterius consilio regendam, qua primum à Prisco Tarquinio donatum ejus filium tradunt, quem in prætextæ annis hostem dicunt occidisse. Hac Romani pueri honeste geniti & liberaliter educati patricii aut illorum quæquo meruissent filii, postea usi fuere. ⁵ Lorum vero erat insigne libertorum, plebejorum & pauperum. ⁶ Propius vero est, quod fœdere icto cum Sabinis & Tatio, cautum fuit, ut bulla prætextaque per eas tempestates Sabinorum ornatu, raptarum filii uterentur. Fuitque antiqui moris, ut parentes bonis exemplis artibusque honestissimis liberos educarent ⁷ plebunque apud patruos, ne nimia parentum indulgentia lascivi-

*Matres
ipse
nutri-
ces suo-
rum in-
fas-
tium.
Laco-
nica
nutri-
ces.
Germa-
ni.
Graci.

Roma-
ni pue-
ros bul-
la do-
nabant
& præ-
texta.
Bulla
qualis,
& quo-
rum
infi-
gne.*

*Educa-
tio.*

¹ *Ipsamque infantem.*] Vide hic omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 20. n. 78. inc. licet mater. cum multis seq.

² *Nutrices Laconicas.*] De hujusmodi Laconicis nutricibus vide Plutarchum in vita Licurgi.

³ *Germanis.*] Cornelius Tacitus in lib. de moribus Germanorum.

⁴ *Prætexta.*] Macrobius libro primo, Saturnal. cap. 6.

⁵ *Et bulla.*] Asconius in 3. in Verrem act. Plutarchus in Problemat. cap. 101. Macrobius d. c. 6. lib. 1.

⁶ *Lorum vero.*] Asconius & Macrobius ubi supra, & præterea Plinius libro 33. cap. 1. & diximus in nostris Commentariis Nobilitatis c. 37.

⁷ *Propius vero est.*] Vide Macrobius ubi supra.

⁸ *Plebumque apud patruos.*] Vide nostrum Repertorium in verbo, *Patruus*.

¹ *Magnus*

scivirent. Maximaque dabatur opera, ne quid insolens ^{Exem-} aut perniciosum, neve quicquam quod minus esset de- ^{pla pa-} corum, coram infante pater faceret aut diceret: neve ^{rentium} vir mali exempli, qui servilibus vitiis imbueret animos, ^{coram} in convictu esset: ^{pueris.} ' magni enim interest, quos quisque audiat domi, quibuscum loquatur puer. ^{Cato} Quare Cato ^{ensor.} Censor tanti exempli fuit, ut Manlium senatu moverit, quod interdium præsente filia uxorem suaviaffet: asse-rens se à sua nunquam nisi cum tonaret præ timore com-plexum esse. ^{Hie-} ^{ron.} ³ Et Hieron Epicharmum comicum mul-ctasse & pœna affectisse dicitur, quod coram filia lascivos edidisset versus. ^{Magi-} ^{stri &} ^{confor-} ^{tia pue-} ^{rorum.} ⁴ Tum ut focii consiliorum, magistrique & comites puero probatissimi darentur, qui acuerent ju-ventutem ad studia & bonas artes. Nam pravis impulsori-bus multos degenerasse compertum est. Quod etiam à Græcis summo studio servatum meminimus, ut dum pue-rilis ætas prona esset ad vitia, magistros adhiberent proba-tissimos, magnæ & expertæ virtutis, quorum convictu & domesticis disciplinis exemplisque formarentur. ⁵ Sic

Achil-

1 Magni enim interest.] Plato nutri-ces adinonuit, ut ne frivolas ac turpes pueris fabulas manderent, ne illorum animos ab initio stultitia & corruptis imbuant moribus: quod & ex eo re-petit Plutarchus in libro de liberis educand. ubi & illud citat Phocylidis,
Dum tener est natus, generosos instrue mores.

Et vide quæ stripsumus in ll. Connubiali. l. 16. n. 26. incip. tertium. cum 3. seq.

2 Quare Cato censor.] Plut. in vita ipsius, & in præceptis Connub. c. 12.

3 Et Hieron Epicharmum.] Plutarchus in Apophtheg. Imperatorum.

4 Tum ut focii consiliorum.] Hæc pa-terent ex exemplis quæ sequuntur.

5 Sic Achilles Chirona.] Homerus libro 11. Iliad. in fin. de Achille lo-quens,

Οἱ Χείρην ἰδὺναι δὲ δαίμονα καὶ Καρ-ταύρην.

Et Claudianus in panegyrico de tertio consulatu Honorii,

— Non ocyus hausit Achilles

Semiferi præcepta senis. —

Et Sidonius Apollinaris de eodem lo-quens,

Venatu, fidibus, palaestra & herbis
Sub Saturnigena sene institutus.

Et Vindicianus,

Quod natum Phœbum docuit, quod Chi-ron Achillem.

Et diximus in nostris Commentariis de Nobilitate cap. 31. n. 113. incip. de Achille. *

COLERUS.

* Huc refer & Ausonianum illud ad nepotem:

Sic neque Peliden Chiron terrebat A-chillem

Thessalico permixtus equo: nec pinifer Atlas

Amphitryoniaden puerum. —

Hh 5 1 Et

Achilles Chirona ¹ & Phœnicem, ² Agamemnon Nestorem, ³ Hector Polydamanta, ⁴ Telemachus Menelaum, ⁵ Alexander Aristotelem, ⁶ Antigonus Zenonem, atque alii vitæ magistros habuere non pœnitendos, ⁷ sicut Augustus Apollodorum Pergamenum, Tiberius Theodorum Gadareum, ⁸ Homerus Prognopidem, Virgi-

TIRAQUELLUS.

¹ Et Phœnicem. [Homer. l. 9. Iliad. ubi introducit ipsum Phœnicem hæc de ipso Achille pronunciantem,

Τὴν δὲ μὲν αἰετὶν διδάσκοντα τὰ δὲ πᾶντα,

Μόθων τὸ παῖτ' ἔμμεναι, πρῶτον τε ἔργων.

Cujus loci auctoritate Cicero lib. 3. de Oratore. *Iidem*, inquit, erant vivendi præceptores atque dicendi, ut ille apud Homerum Phœnix, qui se à Pelœo patre Achilli juveni comitem esse datum dicit ad bellum, ut illum efficeret oratorem verborum, actoremque rerum. Et Quintilianus libro secundo orator institut. cap. 1. in fin. ejusdem loci Homeri auctoritate suadet dandum esse junioribus præceptorem, qui tam eloquentia quam moribus sit præstantissimus, qui ad Phœnicis Homeri exemplum dicere ac facere doceat. Et Plutarchus de liberis educandis, *Frugi pedagogum talem natura esse oportet, qualis Achillis pedagagus Phœnix erat, quem idcirco Pelœus, ut est apud Homerum, Achillis cura præfecisse dicitur, ut ei dicendi pariter ac faciendi ductor & magister foret.*

² Agamemnon Nestorem. [Ex Homero libro Iliad. 13. Et Cicer. epist. famil. libro 9. epist. 14. ad Dolabelam.

³ Hector Polydamanta. [Ex eodem lib. 13. Iliad. & alibi.

⁴ Telemachus Menelaum. [Unde id acceperit nescio, nisi forte ex ipso Homero Odyf. l. 4. Ubi Menelaus multa docet & admonet Telemachum. vide Philostratum de Iconibus.

⁵ Alexander Aristotelem. [Plutar-

chus in vita ipsius Alexandri. Gellius lib. 20. cap. 4. Adde & Anaximeneum ex Valerio lib. 7. cap. 3.]

⁶ Antigonus Zenonem. [Scilicet Citricum ex Laërtio in vita illius, Fuit enim & alter Zeno Eleotes, de quo & ipse Laërtius. Sed adde & Cleanthem ex eodem in vita ipsius Cleanthis.

⁷ Sicut Augustus Apollodorum. [Suetonius in vita illius cap. 89. Strabo lib. 13. Lucianus in Macrobiis, & Suidas & Quintilianus lib. 3. cap. 1. Et Eusebius Chronographus. Sed & adde Arrium Philosophum Alexandrinum cujus opera usus est ipse Augustus in studio philosophiæ, ut tradit Dion Nicæus in historia illius. Et Athenodorum Tharsensem auctore ipso Luciano.

⁸ Tiberius Theodorum. [Suetonius in Tiberio, cap. 57. * Adde & Trafulum ex Cornelio Tacito lib. 5. & Nestorem Tharsensem Stoicum ex Luciano in Macrobiis.

COLERUS.

* De hoc sic Quintil. lib. 3. *Præcipue in se converterunt studia Apollodorus Pergamenus, qui præceptor Apollonia Caesaris Augusti fuit: & Theodorus Gadareus, qui se dici maluit Rhodium, quem studiose audisset, cum in eam insulam secessisset, dicitur Tiberius Caesar.*

TIRAQUELLUS.

⁹ Homerus Prognopidem. [Quidam autem tradunt Creophilum Homeri magistrum, alii Aristum Proconnesium tradunt, apud Strabonem lib. 12. Herodotus vero in vita illius illi præceptorem fuisse Phœnium Smyrnum ipsius vitricum scribit. cujus & ipse Homerus

¹ Virgilius Silonem, ² Cicero Diodorum, qui illos egregius ^{Carbi-}
artibus instructos, ad bonam frugem provexere: quo- ^{linus pri-}
rum doctrina, integritate & fide, magni postea viri e- ^{mus lu-}
valere. Primus enim Carbilus proditur, qui juventuti ^{di ma-}
Romæ ludum aperuit: ejus Carbili libertus, qui uxorem ^{gister}
³ repudiavit primus. ⁴ Cato vero Censorius tam sancte ^{Roma.}
filium edocuit, ut non alium quæsierit magistrum, sed ^{Cato}
seipsum, quia pater erat, filiis exhibuerit præceptorem. ^{Censo-}
⁵ Augustus quoque Octavius, Cajum & Lucium quos sibi ^{rius fr-}
filios asciverat, non alterius, sed sua ipsius doctrina imbu- ^{lium in-}
itaque ^{struxit.}
^{Augu-}
stus ^{stus O-}
Octavius ^{ctavius}
filios ^{asciti-}
itaque ^{tios e-}
docuit.

Homerus megrionem fecit l. 1. Odyf.

Κῆρυξ δ' ἐν χερσὶ κίθαριν ἀνελκελλία
Σῆκις

Θυμὸς, ὅς τε πολλὸν ἐν αἵνυτο πάντας
αἰείδων.

Et de hac re nonnihil apud Plutarch. in vita ipsius Homeri post princ.

1 Virgilius Silonem.] Donatus in vita ipsius Virgilio. At hunc Sironem vocat Servius tum eclog. 6. in ipsum Virgilium, tum lib. 6. Æneid. in eum locum,

Dii quibus imperium est animarum.—

2 Cicero Diodorum.] Scilicet in Di-
lectici, teste item Cicerone in Bruto,
vide eundem lib. 1. de natura deorum.
Adde & eundem præceptorem ha-
buisse Antiochum Ascalonitam, ex Plu-
tarcho in vita ipsius. Et M. Pupium Pi-
fonem, ex Asconio Pediano, in orat.
Cic. contra L. Pisonem, & Philonem,
ex ipso Cicerone lib. 2. Tuscul. quæst.
post princip. Et Apollonium Milonem,
ex Quintiliano lib. 12. cap. 6. Adde,
inquam, quod Thesius Canidam præ-
ceptorem habuit, ex Plutarcho in vita
illius. Zoroastes Arzomem, ex Plinio
lib. 30. cap. 1. Pompejus Aristodorum,
ex Strabone lib. 14. Cæsar Antenodo-
rum, Sandomis filium, ex eod. eo ipso
lib. 14. Cato Uticensis Sarpedonem, ex
Valerio Maximo lib. 3. cap. 1. Et Anti-
patrum (vide Ciceronem in libro de
fin. bon. & mal. Et Plutarchum in vita
illius) Germanicus Cæsim Syllanum,

avunculum suum, Plinio lib. 34. c. 7.

Hannibal Silam & Sasilam Lacedæmo-
nios. (Vide Silium Italicum & Plu-
tarchum) Themistocles Anaxagoram
Milesum. (Vide Plutarchum & Lærti-
um in vita utriusque.) Marcus Anto-
ninus Philosophus Imperator Here-
dem Atticum, Frontonem Cornelium,
& alios plurimos, recensitos à Julio
Capitolino in vita illius post princip.
Et Gordianus Junior Imperator Sere-
num Sammonicum, ex Julio Capitolino
in vita illius. & Alcibiades Zopyrum,
apud Plutarchum in vita ipsius. & Sci-
pio Africanus Junior, qui Carthagi-
nem evertit, Polybium, ex Appiano de
bello Libyco. Et Ptolemæus Euerge-
tes Aristarchum Grammaticum, ex
Athenæo lib. 2. c. 33. Et Attalus Rex
Symmachum, ex eodem lib. 6. cap. item
6. Demosthenes Platenum & Callistra-
tum, ex Gellio lib. cap. 3.

3 Repudiavit primus.] Valer. Max.
lib. 2. cap. 1. & Gellius lib. 4. cap. 3.

4 Cato vero Censorius.] Plutarch. in
vita illius.

5 Augustus quoque Octavius.] Suet.
in vita ipsius Augusti cap. 64. Nepotes,
(loquitur de Cajo & Lucio suis nepo-
tibus ex Julia ipsius filia & Agrippa)
& literas, & naturæ, & alia rudimenta
per se plerumque docuit. De his autem
Tacitus lib. 1. post princip. & iterum
postea. Dion in vita ipsius Augusti. Et
Tacitus lib. 1.

1 Chriat.]

Virgi-
nes in-
dumli-
tera-
rium a-
dibani.
Ordo
infi-
tuendi
in lite-
ris a-
pud Ro-
manos.
Quot in-
stru-
mento
capu-
larum
negli-
gentio-
res.

itaque literas & natere illos scientissime docuit. Utque in ludum literarium non solum ingenui pueri, sed & virgines nondum adultæ, literis & bonis disciplinis formandæ ventitarent. Eligebaturque alia matrona insignis, spectatæ virtutis, toto generi propinqua, aut vir gravissimæ disciplinæ, cujus sanctitate & moribus tota familia & infantilis cognatio, bonarum artium cupiens imbueretur. Apud eumque in domo honestissima Hetruscas primum literas, mox Græcas, & haud multo post circumscriptas sententias, quas ¹ chrias Græci vocant, ediscebat: deinde studia liberalia, & animi cultum. A quibus si quid esset offensum, ² prætextati anguillarum tergore, ³ pueri ferula, à parentibus vero levioribus flagris vel plagis, aut puerili verbere plectebantur, quibus excitati disciplinis, ad virtutem vegetabant animos corporaque. Quod ⁴ apud Thurios & omnem fere Græciam lege caveba-

¹ Chrias.] Quintilianus lib. 1. c. 9. & lib. 2. cap. 4. Seneca ad Lucilium Epist. 1. lib. 5. epist. omnium 33. Priscianus libro quo loco de Rhetoricæ præexercitamentis tractat.

² Prætextati anguillarum tergore.] Plinius Varronis auctoritate libro 9. cap. 23. in fin.

³ Pueri ferula.] Horatius lib. 1. Sermo. satyr. 3.

Nam ut ferula cadat meritis majora subire

Verbera non verear.

Et Columella lib. 10. post princ.

Nec manibus mites ferulas.

Et rursus eodem lib.

Capparis & tristes inula, ferulaque minaces.

Juvenalis satyr. 1. post princip.

Es nos ergo manum ferula subduximus.

Martialis lib. 10. epigram. 62.

Ferulaque tristes sceptrum paedagogorum.

Et L. 14. ep. 85. de his quoque loquens,

Inscisse nidiuum pueris, grataque magis.

Et Ulpianus noster in l. 1. §. impuberes. ff. de Senatusconsulto. Silla. * Aristoteles au-

tem probl. lib. cap. 15. scribit istum ferulæ dolorem majorem movere, quam ullum aliud duriorum, cum tamén acius feriat quod est durius. Cuius rationem reddit, quoniam ferula propter ponderis levitatem percutit & repercutit, ita ut ictus duplicet.

COLERUS.

* Adde Aufonianum illud Protrepticon ad nepotem:

Tu quoque ne metuas, quomodo schola verberet multo

Incepit, & truculentæ senex geras ora magister,

Degentes animos timor arguit, at tibi consta

Intrepidus. nec te clamor plagaque sonantes,

Nec martiniis agitet formido sub horis: Quod sceptrum cibras: ferula quod multa supellex

Virgea: quod fallax sententiam prætexis aluta.

TIRAQUELLUS.

4. Apud Thurios.] Diodorus Siculus lib. 12. in recensione legum Charondæ Thuriolorum legislatoris.

vebatur, ut pueris cum primum adolefcerent, magistros studiorum, doctos ætate & usu in primo tyrocinio publica impensa præficerent. Utque plures unius curæ & disciplinæ mandarentur, qui magister esset & comes, sicut de Thuscis & Massiliensibus traditur. Idem apud Iberos ^{Stipendiapro-} ^{fessoribuscom-} ^{stenta.} ^{Tibusc.} ^{Massi-} ^{lianfes.} ^{Ilari.} ^{Serto-} ^{rim.} ^{Alex-} ^{ander.} ^{Vespa-} ^{sianus.} ^{Anto-} ^{minius} ^{Pine.} ^{Traja-} ^{nus.} ^{Pado-} ^{nomus.} ^{Persa-} ^{Regum} ^{pueri} ^{apud} ^{Ægyptios.} ^{Magica} ^{ars.} ¹ Sertorius fecit, ut magistris scientissimis, qui artes docerent liberales, ingenuosque educarent, stipendium de publico daret. ² Alexander Macedo multis millibus puerorum ex Perside magistros dedit, qui Græca instituta, mores, militaremque disciplinam præciperent. Quod ³ de Vespasiano proditum est, ut Græcis Latinisque rhetoribus annua centena daret: & de ⁴ Antonino Pio, qui rhetoribus per omnes provincias annua salaria constituit. ⁵ Trajanus quoque adolescentes ad quinque millia bonæ indolis, ex omni imperio selectos, publice ali, & parentis affectu paribus disciplinis erudiri curavit, ⁶ ex præcepto Lycurgi, qui ingenuis adolescentibus virum præesse voluit peritum ac vigilantem, ex his qui summi eliguntur magistratus, quem pædononum nuncupavit. Persarum vero pueri non literas, quemadmodum consuetudo fert, sed justum ab iniquo scernere, & qua pœna improbus homo dignus, qui pacē vel bello bonus, & quæ sit turpis & honesti distinctio, in scholis ediscebant. ⁷ Ægyptii geometriam & arithmeticam: puerum vero regium magicas artes edocebant in primis, tanquam studia sanctiora. Ea enim erat divinorum scientia, qua imbui regum filios vo-

luere,

¹ Sertorius.] Plutarchus in vita illius.

² Alexander Macedo.] Plutarch. in vita illius. Triginta, inquit, puerorum Persarum millibus delectis, eos Græcarum disciplina instrui, Et Macedonico more armorum usibus versari præcepta, compluribus ad eam rem magistris instruis. Quod & postea iterum repetit.

³ De Vespasiano.] Suetonius in vita illius cap. 18.

⁴ Antonino Pio.] Julius Capitol. in vita illius.

⁵ Trajanus.] Id ubi scriptum sit nescio, neque enim Aurelius Victor, neque Eutropius, neque Paulus Orosius quicquam dicunt. Dion autem statim post principium vitæ illius scribit illum civitatibus Italia multa largitum fuisse ad educationem liberorum, in quos magna beneficia contulit, nec aliter declarat.

⁶ Ex præcepto Lycurgi.] Plutarch. in Lycurgo.

⁷ Ægyptii.] Diodorus Siculus l. 2. cap. 3. paulo ante fin.

I Qui

*Reges
Persarum.*

*Spartanae virgines.
Gymnasia.*

Palaestra.

Græci.

*Pythagoræorum
discipulorum
silentium.*

Cretenses.

Siginnæ.

*Romanorum
pudor.*

*Aristæti-
cam
discer-
bant
pueri
Roma-
ni, &
quare.*

luere, quoniam ad magnæ Fortunæ cultum ingenia exci-
taret. ¹ Qui mos Persarum regum frequens fuit, ut magi-
cis artibus imbuerentur. ² Spartanæ vero virgines non-
dum adultæ, in discorum jactu, cursibus & palæstra exer-
centur omnes nudæ: quod studium à Laconibus, qui sum-
mi palæstritæ fuerunt, excolebatur in primis: ³ id quod
Plato non improbavit, censuitque ut non modo puellæ,
sed & anus luctarentur cum viris, ut patientes laborum,
facile res arduas subirent: quorum studio in posterum ad-
eo affecti sunt, ut gymnasia & palæstras, quibus tota Græ-
cia dedita erat, ita occupasse animos tradant, ut pro forti-
bus militibus se bonos palæstritas & athletas dici potius
exoptarint. ⁴ Apud Pythagoræos discipuli, licet disciplinis
imbuantur bonis, illis tamen annis quinque obstinato si-
lentio tacendum erat: quippe primum rudimentum erat
tacere & meditari. ⁵ Cretensium pueros cogeabant magi-
stri in primis leges, mox deorum hymnos, atque egregia
ducum facta modulatis vocibus mandare memoriæ. ⁶ Apud
Siginnos, qui Perfice vivunt, quadrigas agitare, erat puel-
lare studium. Nondum enim adulta virgo quadrigas fle-
ctere & circumagere magna facilitate callebat, quibus
hoc erat privilegio datum, ut quem vellet ex juventute in
virum deligere liceret. ⁷ Tanta porro Romanæ verecun-
diæ observatio & morum exempla fuere, ut nec pater
cum filio pubere, nec focer cum genero lavaret: nudos-
que conspiceret parentes, ducerent nefas. Hoc tamen ad
memoriam insigne est, quod quamvis pueri tam castigatæ
disciplinæ forent, ut omnis esset vita plena gravitatis: cal-
culum

¹ Qui mos Persarum.] Plato lib. de repub. & ex eo Apulejus Apol. 1.

² Spartanæ vero virgines.] Xenophon in republ. Lacedæmoniorum. Plutarch. in vita Lycurgi. & in Apoph. Laconicis. Propertius libro Elegiar. 3. Et Ovidius in epistola Paridis ad Helenam, & late diximus in ll. Connubialib. lib. 4. n. 29. incip. ego vero.

³ Id quod Plato.] Scilicet lib. 6. de ll. & lib. 3. de rep.

⁴ Apud Pythagoræos.] Laërtius in vita illius. Plutarchus in libro de Curiositate Philostratus in vita Apollonii lib. 1.

⁵ Cretensium.] Strabo lib. 10. & E-lianus de varia historia, lib. 2.

⁶ Apud Siginnos.] Strabo lib. 11.

⁷ Tanta.] Valerius Max. lib. 2. c. 1.

culum tamen ediscere, & computationibus dare operam, in usu fuit Romæ non improbando, tanquam inde redundaret ingenii ratio exactissima. In quo id fuit animadvertum, solos ^{Thracum numerus.} ^{Thra-} Thraces ad quatuor usque numerare didicisse, ^{Græcorum.} ^{Græco-} Græcos & Barbaros ad decem. ^{Barbarorum.} ^{Barba-} Albani vero ultra centum computare non noverunt. Mirumque prodi, ^{Albanorum.} ^{Alba-} Melitidem adeo vecordem fuisse, ut vix toto ingenii captu ad quinque numerare disceret. ^{Melitidis stupidi- tas.} ^{Mele-} Veteres vero Romanorum ultra centum millia numerare nescivisse, multi asseverant. Tum saltationis genera, ^{Romanorum.} ^{Roma-} & motus Ionicos Romanam juventutem ediscere, quandoque in usu fuisse. ^{Iones.} ^{Iones.} Siquidem Iones psallendi normam, & molles saltus primi invenisse traduntur. ^{Ludus saltatorius.} ^{Ludo-} Itaque ingenuos pueros, etiam senatorum filios, schola egressos, ad ludum saltatorium frequentes commeari, & cum crotalis nervorumque & tibiærum cantibus ad numerum ^{na} certo motu psallere, antiquæ discipli-

1 *Thraces.*] Aristoteles problem. lib. 15. cap. 3. in fine.

2 *Græcos & Barbaros ad decem.*] Vide ipsum Aristotelem in eod. loco.

3 *Albani.*] Strabo lib. 11.

4 *Melitidem.*] Melitidem legendum ex Zenodoto in Collectaneis, quo loco tractat illud Proverb. *μεγροῦ Μελετιδῆς*, de quo Erasmus Chiliad. 4. cent. 4. cap. 69.

5 *Veteres vero Romanorum.*] Plinius lib. 33. cap. 10. in princ. *Non erant*, inquit, *apud antiquos* (de Romanis loquens) *ultra centum millia. Itaque & bodie multiplicatur hac, ut decies centena millia aut sapius dicantur.*

6 *Et motus Ionicos.*] Horat. lib. 3. Carminum Ode 6.

Motus doceri gaudet Iónicos
Matura virgo. —

COLERUS.

Et motus Iónicos.] Id est, molles: tum quod Ionum mores & saltationes lasciviores & teneriores petulantioresque erant: tum quod, si id è pro-

pinqua placet, nec in Asiam navigari, Siculi saltationem quandam ut reor, blandam & voluptuariam, in honorem Dianæ celebrabant, Ionicam vocatam. Pollux: *τὸ ὁ Ἰωνικὸν ἀρτίμαδι ἀρχαῖο Σικελιώται μάλιστα.* Turneb. lib. 4. Advers. cap. 21.

TIRAQUELLUS.

7 *Siquidem Iones.*] Acron & Porphyryon interpretes Horatii in eum locum.

8 *Itaque ingenuos pueros.*] Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 14. ex oratione Scipionis Africani contra legem Judiciariam Tiberii Gracchi.

COLERUS.

9 *Certo motu psallere.*] Sallust. de bello Catilin. & Macrobi. alicubi illud de Sempronia explicat. De saltationibus scripserunt Plato, Homerus, Xenophon, Strabo, Herodotus, Plutarchus, Galenus, Lucianus, Pylades, Pollux, Athenæus, Jul. Scaliger lib. 1. de re poet. & alii.

1 *Quod*

næ fuit. 'Quod apud Græcos, 'Persæ' atque Indos, dignum laude & exquisitæ artis fuisse, Homero teste probatur, qui inter cætera ludicra liberalia saltationem ponit. ⁴ Quippe saltare habent Persæ & equitare præcipuum. ⁵ Lacedæmonii quoque saltationem tanquam ad bella utilem, ut gressu composito incederent, inter quotidianas disciplinas habuere. Et ut concinna fieret motio in congregiendis hostibus, pueri nudi saltare didicerunt. Quare ⁶ Epaminundas & saltasse & cantasse dicitur probe. Quas etiam per genera & modos distinxere: ⁷ ut podisimus, & ⁸ Xiphisimus inodus, ⁹ comus & ¹⁰ tetracomus in hostium congressu fierent. ¹¹ Ascoliasimus vero Baccho dicatus erat, ubi in theatro super

TIRAQUELLUS.

1 Quod apud Græcos.] Homeri testimonio quem hic citat, loco tamen non designato, sed is locus est Odyf. lib. 8.

Α'μ' ἀγ φαίπων βηλάμους ἔασι
ἄρσι

Παίσατε, ὡχ' ὁ ξείν' ὁ δέσση οἷσι
φίλοισιν

Οἰχεδὶ τοσσηται, ἔασι φεργόμεθ'
ἄλλων

Ναυπλίου κ' ποσσι, κ' ὀρχήσῃ, κ' ἀοι-
δῇ.

Et id quoque videre poteris in Xenophonte in convivio.

2 Persæ.] Vide Lucianum in lib. de saltatione, & Athenæum libro 14. cap. 12. & alibi.

3 Atque Indos.] Lucianus in libro περὶ ὀρχήσεων, id est, de saltat. scribit Indos posteaquam mane à strato surrexerint, Solem, non ut alii, verum ad Orientem conversos saltatione tunc consalutare & venerari. Hos autem Dionysius Bacchus saltationem docuit, quæ apud Græcos Cordaca sive κέρδαξ appellatur, ut scribit Arrianus Gestorum Alexandri lib. 8.

4 Quippe saltare.] Vide Lucianum ubi supra.

5 Lacedæmonii.] Quistil. l. 1. c. 19. Et Lucianus in libro περὶ ὀρχήσεων de saltatione. Athenæus l. 14. cap. 13.

6 Epaminundas.] Probus Æmylius in vita illius. Et vide Athenæum l. 4. c. 15. eodemque ultimo. Adde quod & Socrates saltasse legitur apud Xenophontem in convivio, & Athenæum lib. 1. cap. 16.

7 Ut podisimus.] Vide Pollucem, Athenæum, Lucianum. Aliud tamen esse Podisimum, tradit Vegetius de re militari lib. 3. cap. 15.

8 Xiphisimus.] Legendum est Xiphisimus ex Athenæo lib. 14. cap. 12. & Polluce lib. 4. cap. 14. ubi hunc dicit dictum quod gladiis perageretur, & de hujusmodi saltatione, & quomodo fieret, declarat Xenophon l. 6. de Cyri minoris expeditione post princ.

9 Comus.] Pollux ubi supra. ubi dicit hanc delicatam quandam saltationem corpus emollientem. & Philostratus in 3. Imagine.

10 Tetracomus.] Pollux in eodem loco, ubi dicit hunc Herculi esse sacrum. Sed miror cur Alexander omiserit Dycumum, cujus & ipse Pollux meminit, dicitque eam suaviorem esse.

11 Ascoliasimus.] Pollux lib. 9. cap. 7. In Ascoliasmo, inquit, (Græce quidem, sed in hanc sententiam) uno subleuato pede saltare oportet, quod ἀσκολιάζειν vocaverunt. Et paulo post ἀσκολιάζειν quoque vocatur, utriusque, sed spiritum inflato, & immo in inflare, ut propter in-

super utres obunctos uno pede saltant: ¹ Colabrismus, ² Phalicus, ³ Bactriasmus, Strobilus, Apocinus, & Apofisis, aliaque saltationum genera, diverso quæque gestu & modo erant in quotidiano magis usu frequentia. Ea tamen saltatio non ubique & passim, sed in tempestivo convivio deliciarum causa siquando præstabatur, laudi fuit. Quippe cantus & saltatio, ⁴ Homero teste, convivii appendices sunt, modesta tamen, non impudens, qualis fuit ⁵ Hippoclidis, qui apud Clisthenem futurum socerum, dum intempestive saltat & gesticulatur, illum desaltasse matrimonium Clisthenes dixit. ⁶ Appius quoque Claudius vir triumphalis, & ⁷ Gabinus, ⁸ M. Cæcilius & Licinius

*Hippoclidis
desaltatio.*

Cras-

quentum laborentur. Et ad hoc genus saltationis alludens Virgilius libro 2. Georg.

Mollibus in pratis multos saliere per vires.

Quem locum omnes interpretes non intellexisse videntur. * Sed & de hoc quoque Hesiodi interpretes in opere cui titulus est Έργα ἡ ἡμερῶν. Et interpretes Aristophanis, Suidas & Theophilus.

COLERUS.

* De quo, ni fallor, aliquid habes apud Scaligerum Annotat. in Fest.

TIRAQUELLUS.

¹ *Colabrismus.*] Pollux dicto lib. 4. cap. 14. post princip. ubi dicit, hanc saltationem esse *Thraciam* & *Caricam*. Athenæus autem lib. 14. cap. 12. hunc vocat *Calabrisum*.

² *Phalicus.*] In eodem loco Pollux, ubi dicit & hanc in honorem Bacchi fieri.

³ *Bactriasmus.*] Idem Pollux inibi, ubi & hanc & *Apocinum* & *Apofisim*, de quibus continenter loquitur Alexander, dicit esse *lascivias saltationum species per lumborum circumvolutionem*. Athenæus autem lib. 14. cap. 12. auctoritate Nemesii Cephalodori in Amazonibus & Aristophanis in Centauro tradit *Apocinum* postea *Macrocinum* fuisse vocatum. Idque genus sal-

tationis mulieres saltasse. Posteaque hanc ipsam saltationem inter ridiculas posuit. De *Strobilo* autem Pollux & Athenæus ubi supra. Sed & in illis locis alias multas saltationum species videbis, ex quibus & Cælius Rhodiginus multas accepit lib. 5. cap. 4. Quibus adde & *Tyttum*, cuius meminit Quintilianus lib. 11. c. 3. ubi de pronunciatione tradit. Et nos multa de saltationis laude ac vituperio diximus in Commentariis Nobilitatis cap. 34. num. 22. incip. *quod autem de saltationibus*, & multis seq. Sed & tu vide Lucianum in libro de saltatione.

⁴ *Homero teste.*] Libro 8. *Odyssæ*, loco supra citato.

⁵ *Hippoclidis.*] Id Herodoti est in Erato, & diximus d. cap. 34. num. 30. incip. id quod etiam.

⁶ *Appius quoque Claudius.*] Macrobius lib. 3. Satur. cap. 14. ad fin.

⁷ *Gabinus.*] Macrobius eodem loco.

⁸ *M. Cæcilius.*] Macrobius lib. 3. Saturnal. cap. 14. qui & ob id scribit Catonem Censorium Spatiatorem & Fescennium vocasse, nisi potius hic scribendum sit *M. Cælius* *, quod magis credo ex eod. cap. ad finem.

COLERUS.

* Quod apud Gellium quoque & alios non raro accidit, ut pro Cælio Cæcilius scriberetur, & e contra.

II

I Lici-

Fidibus discabant veteres.

Musice honos.

Lyra postcænam. Themistocles. Cimon. Epaminondas.

Musica intemperata à quibus.

¹ Crassius optime saltare gloriæ duxerunt: sicut fidibus sonare. ² Discebant enim fidibus antiqui apud magistros & artifices. Nam Decius Sylla optime cantasse dicitur, & ³ Cato Censorius simpliciter cantare, non servile duxit opus. ⁴ In tantumque honoris culmen apud veteres musica processit, ut illam sacris & publicis cæremoniis adhiberent, cum in deorum pulvinaribus & epulis magistratuum fides præcinerent. ⁵ Et apud Græcos iidem mulici vates & sapientes erant. Apud quos post cænam circumferebatur lyra, quam cum recusasset ⁶ Themistocles, est indoctior habitus, ⁷ Cimonque & ⁸ Epaminundas, quod fidibus scirent, antelati fuere. ⁹ Canebant enim veteres ad tibiam clarorum virorum laudes & virtutes, tametsi principibus hoc fuerit probro datum. Quare verbum ¹⁰ Philippi fertur in Alexandrum, debere ipsum pudere, quod tam pulchre caneret. ¹¹ Et Pyrrhus, an Caphias vel Python melior musicus videretur, interrogatus, Polyperconta meliorem ducem respondisse fertur. ¹² Scipio tamen Æmylianus Romanæ juventuti,

TIRAQUELLUS.

¹ *Licinius Crassus.*] Macrobius ibid. in fin.

² *Discebant enim fidibus.*] Quintilianus lib. 1. c. 17. de Musica loquens Aristophanes autem non uno lib. sic infirmi pueros antiquitus solitos esse demonstrat. Et apud Menandrum in Hypobolimæo, senex qui reposcenti filium patri, rationem impendiorum, quam in educationem contulerat, opponens, se psaltis & Geometris multa dicit dedisse.

³ *Cato Censorius.*] Vide Plutarchum in vita ipsius, & ipsum Catonem de re Rustica.

⁴ *In tantumque.*] Multi de laudibus Musices scripserunt, & inter ceteros Polybius lib. 4. Quintilianus lib. 1. cap. 17. Athenæus lib. 14. cap. 10. & seq. & alii multi, quos tibi congeffi in nostris commentariis Nobilitatis cap. 34. n. 10. incip. non quod Muscam.

⁵ *Et apud Græcos.*] Quintilian. d.

l. 1. cap. 17. in princip.

⁶ *Themistocles.*] Cicero, & ex eo Quintilianus lib. 1. cap. 17. Vide in nostro Repertorio.

⁷ *Cimonque.*] Probus Æmylius in ejus vita nihil de hac re dicit. Plutarch. autem in vita ejusdem scribit Stesimbroti Thasii auctoritate, eum neque musicam didicisse, neque aliam ex liberalibus disciplinam, quibus Græci navare operam consueverant.

⁸ *Epaminondas.*] Probus Æmylius in vita ipsius, & dictum est supra, in verbo, Epaminondas.

⁹ *Canebant.*] Quintilianus d. lib. cap. 17. non longe à princ. vide item alios.

¹⁰ *Philippi.*] Vide quæ scripsi in Commentariis nostris Nobilitatis c. 34. num. 11. incip. sed in hac re, &c.

¹¹ *Et Pyrrhus.*] Plutarchus in vita ipsius Pyrrhi.

¹² *Scipio tamen Æmylianus.*] Apud Macrobiū lib. Satur. 3. cap. 14.

1 Cicero.]

ventuti, quod in ludum histrionum ingenui pueri venirent, & cum sambuco & psalterio canerent & psallerent: & Cicero Gabinio consulari studium saltandi ut probrum objectavit. Domitianus quoque in censura civem Romanum senatu movit, quod choreis plus nimio indulgeret. Id quod ¹ Egyptiis severa fuit lege inhibitorium, apud quos ^{Musica} pueri nec palaestra vacant, nec musica. ^{landa-} ^{ta.} ^{Exer-} ^{cita-} ^{menta} ^{puero-} ^{rum.} ^{Formi-} ^{nis cup} ^{citius} ^{quam} ^{mascu-} ^{lis in-} ^{deren-} ^{tur no-} ^{mina.} Quod de Alcibiade proditur, qui musicam tanquam ingenuo indignam, odio prosequutus fuit. Contra Pythagoræ, nam tanti musicam fecere, ut excitarentur ad lyram, & quietem capturi, sono invitarentur. Inter puerilia vero rudimenta, hastilia jacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare, Romanæ juventutis peculiare fuit. Cur autem citius foeminis, serius vero masculis indere nomina, credo propterea visum, quia foeminas cito pubertatem assequi compertum est. Ideo veteri lege cavetur, ut mulieres duodecimo, mares vero quartodecimo anno ætatis, pubertatem assequi censerentur. Eo enim tempore jura publica masculis pubertatem definire.

1 Cicero.] In Oratione contra Pisonem.

2 Domitianus.] Suet. in vita illius cap. 13.

3 Egyptiis.] Diodorus Siculus de his loquens lib. 2. cap. 3. Palaestra, ait, aut Musica non vacant, existimantes quotidianum illius exercitium inutile esse & periculosum, ex eoque breviores viros effici. Musicam autem non solum inutilem, sed nocivam dicebant, tanquam virorum animos effeminantem.

4 Quod de Alcibiade.] Gellius lib. 15. cap. 17. Alcibiades, inquit, Atheniensis, cum apud æmulum Periclem puer artibus ac disciplinis liberalibus erudiretur, & arceret Pericles Antigendam tibicinem iussisset, ut eum canere tibiis, quod honestissimum tum videbatur, doceret, tradidit sibi tibiis cum ad os ad-

hibuisset, inflassetque, pudescaus oris deformitate, abiecit infregitque. Ea res cum increbuisse, omnium Atheniensium consensu, disciplina tibiis canendi deserta est. Id quod dicit scriptum esse in Commentario Pamphilæ 29. Quamquam Duris in libro de Euripide & Sophocle apud Athenæum l. 4. & ultimo, dicit ipsum Alcibiadem tibiatarum artem non ex vulgari quovis magistro, sed ex Panofino, qui celeberrimus tunc erat, didicisse. Vide Plutarchum in vita illius.

5 Contra Pythagoræ.] Quintilianus lib. 9. cap. 4. quod de compositione est non adeo longe à princip.

6 Cur autem citius.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris II. Conubialib. l. 6. num. 38. incip. & ideo quamvis.

CAPUT XXVI.

*An inter auguria sternutamenta sint, & offensiones pedum,
& quæ illorum prædictio fuerit.*

ESS E inter auguria sternutamenta & offensiones pedum, in naturali historia ¹ Plinius notavit, quæ symbola dicta sunt. Plerique contra: nam sternutamenta non facere auspiciū censent: sed cum captatis auguriis superveniunt, illa rata facere, sive boni prænuncia sint, sive mali: qualiaque prædicta, prævisaque fuerant, affirmare & probare sermonis veritatem putaverunt, ² Homeri exemplo, qui Penelope malum procis futurum ab Ulyssæ referente, Telemachum facit sternutasse. ³ Et Xenophonte ad milites concionante, sub idem tempus sternutans quidam, omen fecit felicissimum, ita ut totius dux militiæ crearetur. ⁴ Themistocle vero ad aras sacrificante, à dextra sternutans homo augurium fecit, quo præcipui captivi immolarentur. ⁵ Hippia quoque dum sternutat excussus dens, magnum augurium fecit calamitatis futuræ. Inde ⁶ apud veteres incussa fuit religio in sternutamentis bonum

TIRAQUELLUS.

¹ *Plinius.*] Libro secundo, cap. 7.
& iterum lib. 28. cap. 2.

² *Homeri exemplo.*] Lib. 17. Odyss. cuius in eam rem hi versus sunt non longe à fine ejus libri.

ὦς φάτο, Τηλέμαχ' ὃ μὲν ὄπλῳ
ρεν. ἀμφὶ δ' ὄμμα

Σμερδαλέον κενάχουσιν. γέλασεν δ'
πρωτολόγῳ

Ἄλφα δ' ἄρ' ὄμματα. ἔπαυτο πλεόντα
πρὸς ὄμμα

Ἐρχο μοι ἢ ἔστιν ἀσπίς ὡς δὲ
λεον

Ὅχι ὄμμας ὃ μοι ἔστιν ἰσχυρὰ πᾶσι
ἔστιν

³ *Et Xenophonte.*] Ex ipso Xenophonte, videl. lib. 6.

⁴ *Themistocle.*] Plutarchus in vita illius. Sed tu interim vide illud Calli epigr. 42. de Acme & Septimio.

*Hoc ut dixit, amor sinistra, ut ante
Dextra, sternuit approbatione.*

Quos versus alii sic distinguunt,

— *Amor sinistra, ut ante*

Dextram sternuit approbationem.

Et sequitur,

Novis ab auspicio bono profecti

Mutuis animis amant, amantur.

⁵ *Hippia quoque.*] Herodorus l. 6.

⁶ *Apud veteres.*] Plinius lib. 28.

cap. 2. Et Apulejus Metam. lib. Adde & veteres ipsos existimasse sternutamentum medium quoddam omen esse, quo scilicet nunc boni aliquid, nunc mali portenderetur, ut annotant interpretes Theocriti in eum locum ex Talyssiis,

Σμικρὰ δὲ ἔρωτες ἐπὶ πᾶσι, ὃ γὰρ
ὁ δὲ λῆς

τίσιν ἐπὶ μὲν, ὅσιν εἰς αἶψα
ἔστιν

Hucque

bonum omen & salutem precari: quod ¹ Tiberium Cæ-
sarem mirifice exegisse dicunt, ut si quid infandi dirique,
immineat, ea precatione & salute avertatur. ² Aristoteles
autem, quod è capite hoministamquam ex arce ducunt o-
riginem, quæ pars divina, & sanctior homini est, pro-
pterea prodeuntem inde spiritum, tamquam signum augu-
rale & divinum numen nos venerari decere censuit. ³ Ea
quidem apud eos qui ista pervestigare adorti sunt, miræ
observationis fuere. nam si essent matutina, nefanda o-
minari, & rei inceptandæ irritos conatus facere: si vero
meridiana, firmissimi auspicii esse, præcipue à dextris, ar-
bitrati sunt. Sæpe tamen ⁴ symbolum veritatis, & pro-
gnosticum liberationis facere ab insidiarum metu voluere.
⁵ Fuitque animadversum, inter epulas medio accubitu,
sternutamento revocari ferculum: si non postea gustetur
aliquid, inter dira, & certissimo exitio haberi. Sed tametsi
⁶ de sternutamento variata opinio sit, ⁷ offensiones tamen
pedum

Hucque etiam spectat illud ipsius Theocriti in Epitha. Helenes.

Ὀλβίη γὰρ μὲν ἀγαθὸς τις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων
ἱππομείωντος τοῦ

Ἐξ ἀναπτύχου.

Et illud quoque Propertii l. 2. eleg. 3. vel 2. secundum edit. Scaligeri:

Nunc tibi nascenti primis (mea vita) diebus

Aridus argutus sternuit omen amor.

¹ Tiberium Cæsarem.] Plinius d. lib. 28. cap. 2.

² Aristoteles.] Problem. sectio. 33. cap. 7. & 9.

³ Ea quidem.] Hæc & ipsius Aristotelis sunt ejusdem sectionis cap. 11. ubi ejus rei rationem reddit.

⁴ Symbolum veritatis.] Albertus Magnus ubi tradit, Angurum scientia contineri, sternutamentum esse veritatis signum, & liberationis Prognosticon ab insidiarum discriminibus.

⁵ Fuitque animadversum.] Plinius dicto lib. 28. cap. 2.

⁶ De sternutamento.] Vide Cicero- nem lib. 2. de Divinatione. Cujus hæc

verba sunt, *Quæ si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigia, & sternumenta erunt observanda.* & Plin. lib. 2. cap. 7. *Ecce fulgurum monitus, oraculorum præcisa, aruspicum prædicta, atque etiam parva dicta in auguriis sternumenta, & offensiones pedum.*

⁷ Offensiones tamen pedum.] Cicero & Plinius locis proxime citatis, & præterea Plutarchus in Demetrio & in Crasso, & in Tiberio Graccho. Et Val. Max. l. 1. c. 4. ubi de ipso Graccho loquitur. Et Tibullus lib. 1. eleg. 3.

O quoties ingressus iter, mihi tristitia dixi

Offensum in porta signa dedisse pe- dem.

Et Ovidius in epistol. Laodamiz ad Protechlaum,

Hunc fateor solui revocare, animisque ferebat:

Substitit auspicii lingua timore mali. Cum foribus velles ad Trojam exire pa- ternis

Pes tuus offensa limine signa dedit. Ut vidi, ingemui, &c.

Omen
ex pe-
dum
offen-
sione.

pedum infausti semper ominis fuisse, ac portenti & prodigii mali, vulgo proditum est. ¹ C. Gracchus qua die civili seditione oppressus fuit, domo egrediens, ita pede limen offendit, ut non parva vis sanguinis efflueret. ² Neroni quoque in expeditionem Alexandrinam profecturo, lacinia surgenti adhæsit. ³ Crassi etiam filius contra Parthos proditurus in aciem, ita pedem offendit, ut humi prostratus concideret: quos omnes vehementi discrimine & immani strage oppressos, atque indignissimam fortunam expertos, satis constat. Patentque abunde exempla, quæ singula exequi longum esset. Illud tamen annotare succurrit, adeo Romanos olim in magnis minimisque rebus auspiciorum eventus atque omina observare solitos, ut ab inceptandis prosequendisque negociis levi suspitione auguriorum, velut tristitia portenderent & magna infortunia facerent, avocarentur. Nec modo auspicia, sed sacrificia, ludosque solemnes ita observarunt, ut ob minimas sæpe causas illos instaurarent & reficerent. Sacrorum vero cæremonias tam sancte coluerunt, ut ex levi offensione idem sacrificium trigiesc instauratum, & denuo ac sæpius procuratum fuerit.

¹ C. Gracchus. Imo Tiberius ejus frat. ex Plutarcho & Valerio ubi supra.

² Neroni. Suet. in vita ipsius c. 19.
³ Crassi. Plutarch. in Crasso, quem & supra citavimus.

CAPUT XXVII.

Quæ potestas proconsulis foret, quive erant proconsules, & an idem juris quod consules haberent.

Quoties instantibus curis mihi animus laxatus fuit, sæpenumero quæsi vi quæ potestas proconsulum foret, illorum quibus finito consulatu, prorogatum esset imperium. Et dum quæro, ab auctoribus traditum memoratumque inveni, quod ubi ¹ finito magistratu annuo, non

expe-

TIRAQUELLUS.
¹ Finito magistratu annuo.] Li-

vius 1. Decadis libro 8. & alibi
sæpe.

1 Tribu-

expediret consulem provincia decedere: illi, ne sine honore esset, imperium sæpe prorogari, ut eam provinciam proconsul, non ut consul administraret. Continuabat prorogabatque illi senatus imperium, nonnunquam populus sine senatu, ex auctoritate tribunorum plebis. Nam si in decernenda provincia senatus averfaretur, ^{Pro-}tribunus ad ^{consulo}populum ferebat, plebsque sciscebatur, & ex scitu plebis & suffragatione populi proconsulatum decernebat, idque quod à populo scitum erat, ratum firnumque manebat. His ergo à populo vel senatu prorogabatur sæpe imperium ad sex menses, modo ad annum, aut donec debellati hostes, vel revocati à senatu forent, prout ex republica esse videbatur. ¹ Publius enim Philo consul narratur primus cui prorogatum imperium fuisset, & ex eo proconsulare officium cœpit pro munere dari. ² Scipioni deinde Aphricano in Aphricam profecto, ne finito consulatu, incommodo reipublicæ provincia decederet, imperium consulare, donec debellatum esset, prorogatum fuit. Nonnunquam stantibus consulibus, si qui in provincia tumultus aut motus orirentur, pluresque provinciæ opor-teret præesse: novos proconsules senatus, nunc iisdem nunc aliis decretis provinciis creavit, ipsisque plerunque legiones & exercitus commisit & mandavit: ³ poteratque non modo consuli, sed prætori proconsulare munus dari: sicut exemplis pluribus extat. Sempronio enim Graccho, & Quinto Fabio Maximo consulibus, quum Hannibal

Ita-

¹ *Tribunus.* Nam & Sulpitius Tribunus plebis Marium proconsulem contra Mithridatem declaravit apud Plutarchum in vita ipsius Marii.

² *Publius enim Philo.* Livius l. Decad. lib. 8.

MERCERUS.

P. enim Philo, &c. Cave putes P. Philonem primum proconsulem fuisse. Is fuit T. Quintius. Livius lib. 3. *Ipsam Consulem* (A. Posthumium) Romæ manere ad conscribendos omnes qui arma ferre possent optimum visum est,

Proconsulem T. Quintium subsidio castris cum sociati exercitu mitti. Tameum à Philone quasi ordinarius cœpit esse Proconsulatus. Certe frequentior ab eo cœpit esse.

TIRAQUELLUS.

³ *Scipioni.* Idem 3. Decad. lib. 10. post princ. P. (inquit) Scipioni non temporis, sed rei gerendæ sine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperium est.

⁴ *Poteratque non modo.* Quod patet exemplo sequenti.

li 4

1. C'ar-

Italiam omni clade belli pervastasset, ¹ Claudius Marcellus ex prætore proconsul designatus, vires Hannibalis multis præliis ita fregit, & comminuit ut facile vinci posse documentum daret. Quin & illud animadversum est, eadem legiones atque exercitus quibus antea consules præfuerant, ipsis proconsulibus prorogato imperio demandari, vel novos comparari contra repentinos motus, quibus hostibus obviam ire, & magnis opibus rem gerere possent. ² Habebatque proconsul proconsulatus insignia eadem, quæ & consulatus. Nam & lictores, fasces, securæ, prætextam, curulemque sellam in provincia sibi decreta velut consul retinebat, quibus insignibus pro imperii maiestate, proque splendore dignitatis conspicuus erat: ³ nisi eam adiret provinciam, in qua consul præsens foret, aut è provincia decedens, Romam adventaret. Tunc enim finito honore, sine imperio aut insignibus erat. Proconsuli enim ⁴ portam Romæ ingresso, minuebatur honor, privatusque. ⁵ & sine imperio censebatur. ⁶ Neque enim proconsulem habere imperium, ubi una esset consul, consentaneum erat, ⁷ nisi par illi imperium delegatum fuisset. Tunc enim & consularia ornamenta, & potestas utrique erat par. Hoc tamen intererat, quod proconsules aut ⁸ prætores auspicia non habebant: quippe inauspicati erant,

Pro-
consulis
in-
signia.

Pro-
consul
&
præ-
tor au-
spicia
non ha-
bebant.

¹ Claudius Marcellus.] Livius 3. Decadis libro item 3.

² Habebatque Proconsul.] Vide tamen infra per totum hoc cap.

³ Nisi eam adires provinciam.] Vide infra.

⁴ Portam Romæ ingresso.] Id est, ex l. ult. ff. de offic. proconsul.

COLERUS.

⁵ Et sine imperio censebatur.] Id est, Insignibus magistratus privatur, & voluntaria Jurisdictione. Cujac. Novell. 95.

TIRAQUELLUS.

⁶ Neque enim proconsulem.] Ubi supra.

⁷ Nisi par illi imperium.] Vide infra.

MERCERUS.

⁸ Prætores auspicia non habebant.] Non satis bene hic Alex. Hæres controverſa est inter Græchium, qui omnes Proconsules, & Prætores quibus bella gerenda committerentur, auspicia habuisse contendit: & Sigonium, Qui non omnino quidem Græchio repugnat, sed solum negat auspicia habuisse eos, qui ex privatis, hoc est qui ante nec Prætores, nec Consules fuerant, administrationem tamen alicujus provincie, vel belli, decretam sibi Tributis tantum comitiis accipiebant.

erant, quum consules prætoresque auspicia haberent maxima. Si tamen consul in provinciam veniret, in qua proconsul degeret: ipse sine lictoribus & fascibus consuli obviam ire, & velut privatus equo descendere, & obsequium præbere debebat. ¹ Quod vero æquatum imperium proconsuli una cum consule fuerit, pluribus patet exemplis. ² Nam & cum T. Claudio consule, qui Aphricam provinciam sortitus erat, P. Cornelii Scipionis, qui illam proconsul administrabat, æquatum imperium fuit. Et ³ quum urbs ab Hannibale admotis hostiliter legionibus premeretur, metusque de summa rerum esset, Q. Fulvium proconsulem Capua profectum, ne ei minueretur imperium, quod urbem inisset, exæquato cum consulibus imperio, urbi præfuisse legimus. In urbem tamen reversus proconsul, poterat absentibus consulibus eorum vices gerere, urbi præesse, senatum habere, comitia futuris consulibus indicere, ⁴ & si in provincia sibi decreta quid triumpho dignum gesserat, etiam de victis hostibus triumphare. ⁵ P. Philo proconsul, & cui prorogatum imperium sæpe fuit, Græcis in Campania debellatis, qui rupto imperio desciverant, de Palæpolitani simul & Græcis triumphum egit. ⁶ Et Servilius proconsul de Cilicibus & Isauris quod indomita ingenia debellasset, triumphasse fertur. ⁷ tametsi proconsulem non gerere magistratum legitimum, & ideo triumphare minimè posse, plerique asse-

*Æqua-
tum
impe-
rium
procon-
suli
cum
consule.*

*Pro-
con-
sul-
tus po-
testas
in urbe
con-
sul-
ibus
absen-
tibus.*

*Pro-
con-
sul-
tus
trium-
phus.*

verent.

bant. Itaque Proprætorum genus quiddam constituit, eorum qui auspicia non haberent, hoc est qui extra ordinem in provinciam mitterentur Tributis comitiis.

TIRAQUELLUS.

¹ Quod vero æquatum.] Probat exemplis sequent.

² Nam & cum T. Claudio.] Livius 3. Decad. lib. 10.

³ Et quum urbs ab Hannibale.] Idem ejusdem 3. Decad. lib. 6.

⁴ Et si in provincia.] Hoc patet exemplis seq.

COLERIUS.

Si in provincia sibi decreta.] Sub Augusto tamen Provinciarum divisio duplex facta est. Aliæ populo datæ sunt, aliæ Cæsari. In Provincias populi Proconsules mittebantur.

TIRAQUELLUS.

⁵ P. Philo.] Livius Decad. 1. lib. 8.

⁶ Et Servilius.] Sextus Rufus in historia Romanorum, ubi de Cilicia & Isauria loquitur.

⁷ Tametsi proconsulem.] Vide alibi supra lib. 1. cap. 22.

II 5

I Qui

*Pro-
consul
sine
pro-
vincia.*

verent. Fuit tamen animadversum proconsulem sine provincia nonnunquam, ut milites in officio haberet, & obsequentes imperio, à senatu creatum, exercitui præfuisse.

*Fastes
procon-
sulturn
sex
tan-
tum.*

*l. i. &
2. ff.
de off.
præf.
& le-
gat. &
l. ob-
serva-
re. eod.
titul.
Consul
in quo
à pro-
consule
diffe-
ret.*

¹ Qui etiam legatum & quaestorem, quorum consilio niti, quibusque adiutoribus & ministris tam in administranda provincia, quam gerendo bello uti posset, sicut consul habebat. ² Illud etiam non prætermiserim, proconsuli sex tantummodo fascium insignia præire, apud nonnullos scriptis mandatum fuisse, licet alii duodecim fasces lictoresque, & eadem insignia honorum proconsuli sicut consuli apparere argumentis asseverent. Quæ quidem insignia ⁴ statim atque urbem ingressus est, proconsul accipit: contentiosam vero jurisdictionem, nisi in decreta provincia non exercet: voluntariam autem, ubique: quippe manumitti apud eos tam liberi quam servi ubique possunt: ⁶ apud legatum vero proconsulis, non possunt. ⁷ Hoc tamen interest, quod proconsul in decreta statutaque sibi provinciam jus tantum dicit: consul vero, etiam extra provinciam & ubique dicit: ⁸ quodque ante successoris adventum,

¹ Qui etiam legatum. *] Proconsulem habuisse legatum, ut consulem, intelligas ex infinitis locis Livii & præterea ex Cicero in Oratio. in Vatini. Et Cornelio Tacito libro 12, ubi loquitur de Tarquinio Prisco legato Tauri proconsulis Africæ, & ex l. 2. & l. observans. §. post hæc, & l. aliquando. & l. solet. in princ. & §. legatos. & l. meminisse. §. 1. & l. si quid erit. & l. & legati. ff. de off. procons. & legat. & l. si quis forte. §. si quis comitum. ff. de pænis. & l. cum prætor. §. is quoque. ff. de iudic.

COLERUS.

* Legatus in Provincias Cæsaribus mittebatur: non populi, ut Proconsul.

TIRAQUELLUS.

² Illud etiam non prætermiserim.] Id est, ex l. procons. ff. de off. procons.

MERCERUS.

³ Proconsulis sex tantummodo Fascium.]

Hoc ex Appiano describitur Alex. ignarus fortasse parum in ea re credendum esse Appiano. Alii ex recentioribus Proconsuli duodecim fasces, Proprætori tantum sex tribuunt. Habuit saltem ratione temporum libertatis. Nath Augustus id aliqua ex parte immutavit.

TIRAQUELLUS.

⁴ Statim atque urbem ingressus.] L. ingressus ex l. 1. & 2. ff. eod. tit. vide Florentinum.

COLERUS.

⁵ Atque urbem ingressus est. Quod legatus non potest, nisi in ipsa provincia.

TIRAQUELLUS.

⁶ Contentiosam vero.] Ex d. l. 1. & 2.

⁷ Apud legatum vero procons.] D. l. 2.

⁸ Hoc tamen interest.] D. l. 1. eod. tit.

⁹ Quodque ante successoris adventum.] D. l. meminisse. §. 1. eod. tit.

tum, legatum dimittere non decebat proconsulem. Id enim, lege Julia repetundarum, vetabatur. Fuitque memoriz proditum non consulibus modo prorogato imperio ultra tempus finiti honoris, proconsularem jurisdictionem fuisse: sed & consulem designatum, ante consulatum proconsulare imperium gessisse. Siquidem Nero Cæsar & alii designati consules ante initum honorem sæpe proconsulare imperium gessere. ¹ Et prætores prætura functi, ² & quæstores post quæsturæ munus ex senatus decreto provinciæ præfuerunt ultra præscriptum, qui non prætores, aut quæstores, ³ sed proprætores proquæstoresque dicti nominatique sunt. Eundemque proprætorem & consulis legatum fuisse simul: ⁴ quæstoremque consulis, pro prætore provinciæ præfuisse, ibique insignia prætorialia, aut quæstoria habuisse, multiplici exemplo probatum est, Pro-
prio-
res.

Pro-
quæsto-
res.

Illud

¹ Et prætores.] Livius 3. Decad. I. 6. In Hetruriam, inquit, C. Calpurnius post Præturam prorogato in annum Imperio missus. Et 4. Decad. lib. 1. M. Pælorio Falconi, qui prætor priore anno fuerat, Campaniam provinciam habuerat, prorogatum in annum imperium, uti prætor in Sardiniam traiceret.

² Et quæstores.] Vide infra, in verbo, proquæstores.

COLERUS.

³ Sed proprætores proquæstoresque dicti.] Interdum conjunctim etiam Proprætores legati dicebantur. Item, Prætores tantum.

TIRAQUELLUS.

Proprætores.] Ut patet ex illo Livii 4. Decad. lib. 1. & præterea ex Cicerone lib. 2. de Divinat. Quam multi anni sunt, cum bella à proconsulibus, & proprætoribus administrantur. Et in orat. de provinciis Consul. Res in Sardinia cum mæstrucatis Latrunculis à proprætoris una cohorte auxiliaria gesta. & Philip. 5. de Augusto loquens, Proprætorem facimus, & in Epistolis ad Atticum lib. 8. & ipso quoque Livio 3. Decad. lib. 3. ubi de Octavio proprætoris

Siciliæ, & de Cornelio Mammula Proprætoris Sardiniz, loquitur, & C. item Terentio proprætoris Hetruriz. & lib. 9. ubi de proprætoribus Tarenti, & Capuz, & rursum ubi de Cn. Octavio proprætoris Sardiniz. & Suetonio in Augusto cap. 25. & Tacitus lib. 2. ubi de Latinio Paude proprætoris Mæfiz dicit.

Proquæstoresque.] Cæsar libro 5. belli Civilis. Ipsi aut omnibus rebus intelligentissime constitutis, liberis suis L. Cæsari, qui tum proquæstor fuerat, commendatis, &c. Et Cic. lib. 4. Acad. quæst. Cum Alexandria proquæstor essem. & in 2. in Verrem actio. enim cui legatus & proquæstor fuisset, & in invidiam suis maleficiis adduxit, &c. Extantque ejusdem Cic. epist. ad Apulejum proquæstorem lib. epist. famil. 13. epist. 21. & seq. Sed & adde prolegatos ex Cornelio Tacito lib. 1. ubi loquitur de Viniano Anno prolegato quintæ legionis.

MERCERUS.

⁴ Prætorumque Consul, &c.] Quid hoc loco sibi velit Alex. non satis assequor. nisi librarius erraverit scripseritque Prætorem pro Quæstorem. Et tunc verum id quidem erit. Quæstores ali-

Pro-
vincia
procon-
sulares,
consu-
lares,
præsi-
diales
&
præto-
ria.

Illud quoque admonitu non inutile duxerim, ' quasdam provincias proconsulares fuisse, ad quas soli mittebantur proconsules: quasdam consulares, nonnullas præsidiales, plerasque prætorias, quibus consules, præsides, prætoresque præfecti erant. Nam ' Carthago proconsularis erat provincia. ' Numidia, Libya, & ' Asia citra Taurum, & Cy-

aliquando præfuisse provinciis Consularibus, & Prætoriis. Poterant enim Proconsules, & Prætores accepta provincia, in eam Quæstorem suum mittere, ejusque curæ totam provinciam committere. Idque permulti fecerunt. Quod vero addit, habuisse insignia Prætoria, nondum scio an satis verum sit. Etsi scio habuisse imperium tantum, quantum habuisset in ea provincia is, cujus vices gerebant.

TIRAQUELLUS.

I *Quasdam provincias.*] Id Strabonis est libro ult. ad fin. & Ruffi in epitomate. Sed hic illud est notandum, nihil in hac re certi fuisse, neque enim provincias perpetuo easdem mansisse, sed quæ primo consulares erant, postea factas fuisse proconsulares aut prætorias, & è diverso, ut parebit ex multis quæ mox dicemus, & ex infinitis scriptorum locis, præsertim Livii, & Corn. Taciti: & videbis amplissime apud Vulgangum Lazium virum miræ diligentæ, Commentariorum Reipub. Romanæ lib. 2. cap. 5. Ut interim non omitam, M. Antoninum Imperatorem provincias, ex proconsularibus consulares aut prætorias pro belli necessitate fecisse, ut in ejus vita scribit Julius Capitolinus. *

COLERUS.

* Vide & Justi Lipsii Commentarium in Tacitum.

MERCERUS.

Quasdam provincias, &c.] Id intelligi debet de temporibus quibus Romæ præfuerunt Imperatores. Certe Capitol. quasi novum annotat in M.

Aurelio, quod Provincias è Consularibus Proconsulares, è Proconsularibus Consulares, vel Prætorias, pro belli necessitate fecerit. Alioquin temporibus libertatis, in senatus erat arbitrio, Provincias Consulares, vel Prætorias facere. Cic. de Provinciis Consular. *Faciæ illas Prætorias, ut Pisoni, & Gabinio succedatur statim, &c.* Id etiam liquet ex aliis auctoribus multis.

TIRAQUELLUS.

2 *Carthago.*] Sextus Ruffus in libro de historia Romanorum. Tacitus L. 3. Annalium: ubi in Africam tradit delectum fuisse *proconsulem*. & paulo post, *Nominati sunt M. Lepidus, Junius Blaesus ex quibus proconsul Africa legeretur.* & lib. 12. memorat *Taurum Africanum imperio consulari regentem.* & libro 17. memorat *Galbam proconsulem Africa.* Sed & Macedonia proconsularis fuit sub Adriano. Junius Ruffus ex Callistrato Jurisconsulto. Quanquam & *proprætor* ejus quoque fuit. M. Valerius Levinus apud Lucianum 4. Decad. lib. 1.

3 *Numidia.*] Hanc enim consularem fuisse tradit Ruffus ubi supra.

4 *Asia.*] Et hanc quoque Tacitus lib. 2. verum idem lib. 13. in princip. memorat *Iunium Syllanum proconsulem Asia.* & L. 12. *Servium & ipsius Asia proconsulem.* & lib. 19. scribit *Fomtejanum Agrippam proconsulem eam annuo imperio tenuisse.* Et Seneca libro 12. de ira cap. 1. in fin. *Vossesum sub Augusto proconsulem Asia.* Sed aliquando prætorum fuisse videri potest ex Suetonio in Cæsare cap. 2.

¹ Cyrenæ, ² consulares: ³ Tripolis, & ⁴ utraque Mauritania, atque ⁵ Ægyptus, sub præsidibus fuere. ⁶ Cyprus, ⁷ Iberia, ⁸ Sardinia, ⁹ Sicilia, ¹⁰ Illyricus, Achaia, Creta, & ¹¹ Bithynia,

¹ *Cyrenæ.*] Eam tamen *proconsularem* tradit Tacitus lib. 1.

² *Consulares.*] Adde & *Hispaniam* ex Livio 5. Decad. lib. 1. ubi eam provinciam sortitus est C. Claudius Pulcher, consul. & *Syriam* ex Suetonio in Vespasiano cap. 4.

³ *Tripolis.*] Sextus Rufus ubi supra.

⁴ *Utraque Mauritania.*] Ibidem. Verum fuit aliquando sub procuratoribus, ut ex Tacito videre licet lib. 17. ubi & de aliis etiam loquitur.

⁵ *Ægyptus.*] Ea tamen aliquando sub Equitibus Romanis fuit ex D. Augusti instituto, ut colligi potest ex Tacito lib. 12. in parvis, & clarius lib. 17. in parvis, quod & dicitur infra eodem lib. cap. 29. Adde & *Galliam*, hoc argumento, quod Valerianus Imperator Posthumum & Galliz præsidem fecit, auctore Trebellio Pollione in vita ipsius Posthumi. Et *Dalmatiam* ex Flavio Vopisco in Carino ubi ita scribit: *Tunc autem Præsidatum Dalmatia administrabat.* &c.

⁶ *Cyprus.*] Hanc prætoriam fuisse tradit Strabo lib. 14. ad fin.

⁷ *Iberia.*] Id est Hispania, ita dicta ab Ibero amne, ob quem universam Hispaniam Græci appellaverunt *Iberiam*, teste Plinio lib. 3. cap. 3. Solino c. 36. Nam ex ipsa Hispania Romani duas fecere provincias, scilicet Hispaniam anteriorem, & ulteriorem, & utramque prætoriam *, ut patet ex infinitis locis Livii & maxime 4. Decad. lib. 2. & lib. 3. & lib. 9. & ex Strabone lib. 3. Et simpliciter Hispaniam *prætoriam* fuisse tradit Jurisconsultus Pomponius in l. 2. §. *capta. ff. de orig. jur.* Appianus autem lib. 2. bellorum Civilium meminit Q. Cassii prætoris Iberiz.

COLERUS.

* Postea tamen sub Cæsaribus facta anterior tantum *Prætoria*, eamque

Prætor sive legatus Cæsaris administrabat, teste Diono & Strabone.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Sardinia.*] Et hanc quoque *Prætoriam* fuisse testatur Livius 3. Decad. lib. 5. in fin. & lib. 6. & 7. & 4. Dec. lib. 1. & 4. & 8. & Pomponius Jurisconsultus in l. 2. §. *capta. ff. de orig. jur.*

⁹ *Sicilia.*] Sed hanc prætoriam tradit Cicero in omnibus prope actionibus in Verr. & Liv. 3. Dec. lib. 5. post principium, & iterum in fine. & lib. 7. & alibi sæpe, & 4. Decad. lib. 8. & 9. Et Pomponius ubi supra, verum Sextus Rufus in d. lib. de historia Romanorum scribit eam primum Marcellum consulem obtinuisse, deinde à prætoribus rectam esse, postea commissam fuisse præsidibus. Sed & eam aliquando fuisse *proconsularem* ex eo constat, quod scribit Aelius Spartianus in vita Septimii Severi *enim Siciliam proconsularem sorte meruisse.*

¹⁰ *Illyricus.*] Ex Liv. 5. Decad. lib. item 5. Ex quo etiam intelliges *Macedoniam* fuisse *prætoriam*. Eam tamen *proconsularem* dicit Tacitus lib. 1. Sed eam etiam *præsidalem* fuisse argumento est, quod Decius Imperator scripsit Messalæ præsidi Achajæ, apud Trebellium Pollionem in vita Claudii Secundi. *Proconsularem* tamen aliquando fuisse constat ex eod. Tacito lib. 3. ubi Cassius Cordus proconsul Cretæ fuit. & Seneca lib. declam. 9. decl. 4. ubi loquitur de Appio *proconsule* Cretæ.

¹¹ *Bithynia.* *] Catullus, Appianus lib. 4. bellorum Civilium, dum loquitur de Apulejo *prætor* in Bithynia sub Bruto. Idque etiam videre licet ex Catulli epig. 10. de Varo. Sed & ea aliquando sub præsidibus fuit, ut patet ex l. *generaliter. §. spurios. de pecun.*

COLERUS.

* Catullus Epigrammate ad Varum illo,

nia, ¹ prætoria. ² Sardiniam & Corsicam, olim prætoria, postea ³ sub præsidiis fuisse comperimus. Soli vero Massilienses & Nemaufenses ab onere provincialis prætoria feruntur immunes. Cumque omnis ⁴ Hispania in sex provincias dividatur, ⁵ ex his Bæthica & Lusitania consulares fuerunt, ⁶ reliquæ sub præsidiis. ⁷ Ea vero in quatuor con-

Hispania
provincia

illo, facete *comites Prætoris*, Prætores vocat. Cicero tales quasi *Prætorianos* dici innuit, Epistola ad Q. Fratr.

TIRAQUELLUS.

¹ *Prætoria.*] Adde & *Hetruriam*, quæ & ipsa prætoria fuit, ex Livio 3. Decad. lib. 6. post princip. & lib. 7. ubi dicit C. Calphurnum *præprætorem* eam provinciam obtinuisse. Nam & ibi præturam egit Hadrianus, ut tradit Spartianus in vita illius. Et *Apuham* ex Livio 3. Dec. lib. 5. in fin. & 4. Decad. lib. 10. Et *Africam* ex Alconio in 3. in Verrem act. ubi meminit C. Fabii Hadriani prætoris Africæ. Et Syriam ex Appiano libro 4. bellorum Civilium in duobus locis. Et primo quidem dum loquitur de Eubulo Syriæ prætore sub Antonio secundo, ubi loquitur de Cicerone Ciceronis illius filio Syriæ etiam prætore. Et lib. 5. ubi loquitur de Scauro etiam ejus gentis prætore. Et Narbonensem provinciam Pomponius Jurisconsultus in d. l. 2. §. *capta. ff. de vig. jur.* Et Galliam ex eodem ejusdem 3. Decad. l. 6. post princip. & lib. 7. Ex quo facile intelligis verum esse, quod supra diximus, provincias non semper easdem fuisse, modo enim *consulares*, modo *proconsulares*, modo *prætoria*, modo *præsidiales*. Supra enim docuimus Galliam aliquando sub præsidiis esse, quæ nunc prætoria est.

² *Sardiniam & Corsicam.*] Sextus Rufus in historia Romanorum dicit quod primum suos prætore habuerint, nunc vero singulæ à suis præsidiis reguntur. Sed & ipsam *Sardiniam* ex prætoria consularem factam pro-

pter belli magnitudinem scribit Livius 5. Decad. lib. 1.

COLERUS.

³ *Sub præsidiis fuisse comperimus.*] Apud Tacitum lib. 1. Annal. *Præsidiæ* imperium aliquando præfertur *Proconsulari*.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Hispania in sex provincias.*] Sextus Rufus ubi supra, verum Livius & Strabo in duas, ut supra diximus. At Pomponius Mela lib. 3. Solinus c. 36. post princip. & Ptolemæus lib. 2. cap. 4. in tres provincias dividunt, ut apud ipsos videre poteris.

⁵ *Ex his Bæthica & Lusitania.*] De utraque Sextus Rufus ubi supra. Verum Strabo lib. 3. ita de *Bæthica* loquitur, tanquam sit *prætoria*, cum dicit, *Ad Bæthicam prætorem mitti qui legatum habet, & questorem.* quod & nos alibi diximus.

COLERUS.

Ex his Bæthica.] Quæ & *ulterior Hispania* dicebatur. Ideo autem *Proconsularis*, quia populi, ut supra indicavi. Illud quoque scire oportet, *ulteriorem* & *ulteriorem*. Minus *ultrate* in tres partes.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Reliquæ sub præsidiis.*] Rufus in eod. lib.

⁷ *Ea vero.*] Scilicet *Bæthica*. Plinius lib. 3. cap. 1. Idem tamen ejusdem lib. cap. 3. post princip. dicit universam Hispaniæ provinciam dividi in septem conventus, quos & ipse nominat, ut etiam facit Martianus Capella lib. 6. De *Gaditano* autem conventu loquitur etiam Suetonius in Cæsare cap. 7.

conventus divisa fuit, in quibus dabantur jura: Gaditana^{Norici}, Cordubensem, Actisatanum, & Hispalensem. ^{Or} Lusitania vero, in Emeritensem, Pacensem, & Scalobitanum. ^{Pannonii.} ^{Cappadocia.} ^{Armenia.} ^{Chatramotita.} ^{Phlagonia.} ^{Myfia.} ^{Syria.} ^{Troas.} ^{India.} ^{Gallia.} ^{Aquitania.} ^{Britannia.} ^{Macedonia.} ^{Illyricus.}

¹ Norici & Pannonii in quatuor provincias, Valeriam, Sueviam, Dalmaticam, & Mœsiam. ² Cappadocia in decem præturas, postea in satrapeas divisa fuit. Armeniæ magna pars in duodecim gubernationes. ³ Chatramotitæ qui juxta sinum Arabicum incolunt, in quatuor monades. ⁴ Paphlagonia in tetrarchias, Mysia in administrationes, ⁵ Ægyptus in præfecturas & regiones, Syria in toparchias, ⁶ Thracia in strategias, Troas in novem principatus: Indi in sex quinterniones, singulas præfecturas divisere. ⁷ Nonnulli in satrapeas, sicut Laodiceam. ⁸ Alii in ethnarchias, ⁹ multi in tribus, plerique in classes aut centurias partiti fuere. ¹⁰ Gallia, Aquitania, & Britannia, provinciæ decem & octo numerantur, ad quas præsides mittebantur, quas Cæsar in provinciæ formam redegit primus. ¹¹ Macedonia septem provincias habuit, ¹² totidem Illyricus, &c.

¹ *Lusitania vero.*] Plinius lib. 4. & 22. Infra quoque lib. 4. cap. 10. inter quos Pacenses & Emeritenses, in Lusitania, juris Italici fuerunt.

² *Norici & Pannonii.*] Sextus Rufus ubi supra. Hic autem *Mæsiam* non *Mæsiam* scribendum est, cujus prætorem fuisse Latinium Pandum supra diximus ex Tacito.

³ *Cappadocia.*] Strabo lib. 12. post princ.

⁴ *Chatramotita.*] De his Plinius l. 6. cap. 28. non semel, sed nihil tale de his dicit.

⁵ *Paphlagonia.*] Strabo lib. 12.

⁶ *Ægyptus.*] Strabo lib. 17.

⁷ *Thracia.*] Plinius lib. 4. cap. 2. in princ. ubi dicit *Thraciam* in *Strategias* quinquaginta divisam. Adde & *Armeniam* in eod. Plinio lib. 6. cap. 9.

⁸ *Nonnulli in Satrapeas.*] Herodotus lib. 1. ubi loquitur de Babyloniis. & lib. 3. ubi scribit *Darium illum pri-*

mum Persarum Regem, regnum in 20. satrapeas constituisse. Et Plinius lib. 6. cap. 20. in fi. Q. Curtius lib. 5. ubi dicit *Alexandrum donasse Maxæum satrapea Babylonia*, & iterum eod. lib.

⁹ *Alii in ethnarchias.*] Ut videre licet ex Epistola Claudii Imperatoris apud Josephum lib. Antiquitatum Judaicarum 19. cap. 4. & lib. 2. de bello Judaico cap. 5. & 8. in princ.

¹⁰ *Multi in tribus.*] Ut Romani, & Athenienses, & alii de quibus supra lib. 1. cap. 17.

¹¹ *Gallia, Aquitania, & Britannia.*] Id enim de his tribus dicit Sextus Rufus in lib. supra sæpius citato.

¹² *Macedonia.*] Sextus Rufus in d. lib. Verum Livius 5. Decad. l. 5. scribit *Paulum Emilium divisisse in 4. partes*, quas inibi declarat.

¹³ *Totidem Illyricus.*] Imo *Septem & decem* ex Ruffo cap. 2. quo de Trajano loquitur.

1 Thra-

Thracia. ¹Thracia sex. Augustus Galliam ²& Ægyptum, ³Claudius Cappadociam, ⁴Cæsar Archelao vita functo, majorem Cappadociam Romanorum provincias fecit. Proditur tamen ⁵Ciaxares primus Asiæ populos in provincias distribuissse, & in suum quemque ordinem distinxisse, hastatos, sagittarios, & equites. ⁶Nero Cæsar pontum Polemoniæ & alpes Coctias, Polemone rege vita functo, provincias fecit: ⁷& nationes alpium maritimas in jus Latii transtulit. Fertur vero ⁸de Cappadocia mirum, quod cum liberi essent, libertatem à Romanis deprecati sunt: asserentes illam se ferre non posse, & sub regibus esse maluere. ⁹Vespasianus Achaïam, Lyciam, Thraciam, Ciliciam, Comagenem, Rhodum, Byzantium, & Samum libertate adempta provincias fecit: ¹⁰Trajanus Daciam, Mesopotamiam, Assyriam, Arabiam, & Armeniam. ¹¹Fuitque hæc dignitas apud Romanos in usu frequens, maximeque splendoris: donec temporis intervallo, ¹²post Hadrianum imperatorem, & ordo & honor pro-

Cappadoces libertatem deprecati.

Proconsulatum dignitas quando desit.

¹ *Thracia sex.*] Sextus Rufus d. cap. 2.

² *Et Ægyptum.*] Suetonius in vita ipsius Augusti cap. 18. * vide Sextum Rufum ubi supra, ubi de Cyrenaica regione.

COLERUS.

* Constituto ibi præfecto, quem primum fuisse Cornelium Gallum Poëtam existimo. Vide Strab. lib. 7. Ulpian. lib. 1. ff. de off. præf. August. & Cornel. Tacit. lib. 2. Annal.

TIRAQUELLUS.

³ *Claudius Cappadociam.*] Cornelius autem Tacitus lib. 2. scribit sub Tiberio Cappadoces in formam provinciam redactos.

⁴ *Cæsar Archelao.*] Strabo lib. 10. non multo post princ. & vide Hegesippum lib. 2. Historiarum.

⁵ *Ciaxares.*] Herodotus lib. 1.

⁶ *Nero Cæsar.*] Suetonius in vita illius cap. 18. Sextus Aurelius Victor in vita quoque ipsius. Eutropius de gestis

Romanorum lib. 7. cap. 6. Eusebius in Chronicis Olympi. Et Cassiodorus in Consulibus Romanis.

⁷ *Et nationes alpium.*] Cornelius Tacitus lib. 19.

⁸ *De Cappadocia.*] Strabo lib. 12. & Justinus lib. 38.

⁹ *Vespasianus.*] Suetonius in vita illius cap. 8. Eutropius de gestis Roma. lib. 7. cap. 10. & Paulus Orosius lib. 7. cap. 6.

¹⁰ *Trajanus.*] Dion in vita illius. Eutropius lib. 8. cap. 2. Sextus Rufus in d. lib. cap. 2. & cap. 16. Eusebius in Chronicis. Sed quantum ad Assyriam privatim pertinet, Plutarchus in vita Pompeji, tradit eum Syriam, quæ & ipsa Assyria est, in provinciam rede- gisse.

¹¹ *Fuit que hæc dignitas.*] Scilicet proconsulis, ut paulo post declarat, nam ad eam longo veluti postliminio re- vertitur.

¹² *Post Hadrianum Imperatorem.*] Appia-

proconsularis desiere. Siquidem ¹ M. Antoninus Imperator, provincias ex proconsularibus, consulares aut prætorias, pro belli necessitate fecit: ² ipse Augustus, pacatas imperii provincias & ab hostili tumultu ociosas, populo Romano regendas dedit, ³ sibi que tumultuantes & operosas, aut hostium incursionibus inquietas desumpsit ad quas modo proconsules, præsides, aut præfectos cum imperio, modo præsidia, & exercitus, nonnunquam legiones & auxilia destinavit. ⁴ Tiberius quoque Achajam, & Macedoniam onera deprecantes, proconsulari imperio exemit, sibi que illas regendas ascivit.

Appianus lib. 1. bellorum Civilium. Erant Italix proconsules per partes præsidentes, quos multo deinde tempore Hadrianus cum Imperator extitisset Romanis innovare instituit, qui ordo post illum parvo tempore permansit.

¹ M. Antoninus.] Julius Capitolinus in vita illius.

² Ipse Augustus.] Suetonius in vita ipsius cap. 47. ante illum Strabo, lib. ult. in fin.

⁴ Tiberius.] Suetonius in Claudio c. 25. Sed hic non omittendum, præter provincias Consulares, proconsulares, prætorias, & præsidiales, de quibus Alexander locutus est, fuisse *Quæstorias & equestres*. De *Quæstoriis* videbis apud Viulgangum lib. 2. cap. 3. De *equestribus* videbis infra eodem libro hoc nostro c. 29.

COLERUS.

³ Sibi que.] De qua re initio hujus capitis dixi.

CAPUT XXVIII.

Licere nisi accusativo casu nonnunquam in verbis localibus, contra regulas Grammaticorum.

Adhibitus sum in consilium, magis quam in consilio: & in causam discendi potius, quam in causa, dici cum frequentius tum ornatius sæpe numero videmus: fuitque hic sermo veteribus non frequens modo, sed concinnus & elegans. Titus Livius de Macedonico bello: Si ex quo trajecimus in Græciam, adhibitus essem in consilium. Idem: Si semel, inquit, in causam descenderit, nihil integrum futurum sit. Et alibi: In eventum ejus urbis positum, sperni ab universa gente Thessalorum, aut timeri. Et rursus: In quæ consilium dedi. Et de Macedonico octavo: In ædem Herculis signum ipsius dei positum,

Kk

tum,

*Verba
localia
cum ac-
cusati-
vo.*

tum, & se iuges equi. Quem dicendi modum habuisse proprium & perpetuum ausum contendere. Quinetiam illud animadvertimus, verbis localibus per accusandi casum, eundem frequenter usum: contraque grammaticas regulas novo exemplo multa usurpasse, ubi minime convenire putaretur, quæ oratio à regula Latinitatis procul abesse visa est: sed tamen recte & probabiliter dici, in eaque magnum fuisse orationis ornatum cuius patere potest. Quippe de Macedonico bello: Lucius Cornelius consul, inquit, relicto ad exercitum Claudio legato, Romam venit. Idem: Quæ pro Chalcidensibus ad Euripi fretum dicta erant. Cæsar commentario quinto: Allobroges, inquit, crebro ad Rhodanum dispositis præsiidiis. Cicero ad Catonem: Cum ad Cibistra quinque dies essem commoratus, & pleraque quæ frequenti lectione obvia sunt, ex quibus satis exemplorum colligi potest: cum in exercitu, in castris, Cibistris, Grammatici omnes dicendum consentirent. Quod tamen non ineleganter dici sæpenumero videmus. Nam præter euphoniæ sonum, qui aptior convenientiorque fuit, cum præpositionem Ad, accusandi casui adjicimus, ejus eam vim virtutemque animadvertimus, ut prope locum rem agi, certissima observatione designet, ut proximis modo auctoritatibus ostensum est. Quod enim Cæsar ad Rhodanum disposita præsidia habuit, aut Cicero ad Cibistra fuit commoratus, vel quod T. Livius ad exercitum dicit legatum reliquisse: id signa, juxta Rhodanum, exercitum, vel Cibistra: vel per solœcisimi modum dici Grammatici volunt, & in primis Diomedes, ut è cœlo descendere in terris. Aut quandam magis intentionem, ac vim, & penitus atque alte fuisse penetratum in rem de qua agimus, exprimere contendimus, & tunc In præpositio, accusativo apposita, expressius id significavit, ut superiore exordio & primis probatorum auctoritatibus percensuimus. Hujus rei admonuit me liber observationum Grammatici cujuspiam, quæ in manus

nus meas venire, in quibus ita scriptum legimus: In mar-
 inor, gemmam, lapidem, vel lignum: contra vero, ^{Lau-}
 in æs incisas literas dicimus, non in ære: cum longe secus, ^{rentius}
 contra istius Grammatici opinionem, crebro apud auctores ^{Valla}
 usurpatum inveniamus. Nam in lapide vel ligno, aut lapi- ^{taxa-}
 dem vel lignum, & in ære vel in æs incisas literas passim ^{ius l. 3.}
 dici licere, plusculis exemplis apparet, majoremque viam
 per accusandi casum exprimi, & penitus atque alte fuisse
 penetratum, demonstrari. Plinius junior ad Trajanum:
 Quæ vos, inquit, patres conscripti, ne qua interciperet
 oblivio, & in publica acta mittenda, & incidenda in ære
 censuistis. Plinius item naturalis historiæ quarto & trige-
 simo: Usus, inquit, æris ad perpetuitatem monumentorum
 jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus publi-
 cæ constitutiones inciduntur. Cicero quoque actione sex-
 ta in Verrem: Id non modò tunc scripserunt, inquit, ve-
 rum etiam in ære incisum nobis reliquerunt. Ex quibus
 apparet, per accusandi & auferendi casum in marmor & in
 æs, ac in marmore & ære incisas esse literas, Latine dici
 licere: sed quum accusandi casum ponimus, videri ex-
 pressius atque altius rem fixam designari: quum vero ab-
 lativo utimur, leviter & in superficie, & non penetrari
 funditus, significari.

TIRAQUELLUS.

Id caput ex iis est, quæ adversus Lau-
 rentium Vallam ex composito pro-
 dita sunt. Locus autem illius est Ele-
 gantiarum lib. 3. cap. 18. Quod autem

citat Plinium Juniorem ad Trajanum,
 id est in Panegyrico ipsius Plinii ad
 Trajanum. Et his addere potes illud
 Taciti lib. 12. *Et fixum est ære publico*
Senatusconsultum.

CAPUT XXIX.

Equestris ordo quando primum coëptus fuit, quaque ipsius ordinis potestas & officium atque insignia fuerint.

*In an-
nulo-
rum
quibus
initio
coëse-
sum.
Ampli-
tudo
ordinis
eque-
stris.
Sma-
tus ex
eque-
stri or-
dine à
Bruto
supple-
tus.*

Recte¹ & condigne quidam existimaverunt, quum duo ordines, plebis scilicet & senatorius, Romæ à principio editi fuissent: equestrem ordinem,² qui medium teneret locum, postea adjici coëptum esse: quibus pur-
pura, ut patriciis & senatoriis, uti non licebat: jus tamen annulorum aureorum, quo insigni à plebe secernebantur, & medius ordo notabatur, publice tributum ferunt. Quod quidem jus non equitibus modo, tanquam bellicæ virtutis insigne, sed & senatoribus & militiæ primoribus datum fuit. Is tamen ordo etsi senatorio minor, magnæ tamen amplitudinis vigorisque habitus est: quippe erat auctus amplissimis honoribus & senatorio penè par. Nam cum à principio originum, ejecto Tarquinio, & depulso metu regio, in libertatem se urbs vendicasset,³ Brutus primus ex equestri ordine senatum supplevit, trecentosque delegit senatores, quorum consilio & auctoritate niterentur. Lapsis deinde temporibus,⁴ Cajus Gracchus Tiberii frater, & haud multo post⁵ Livius Drusus tribunus plebis, uberiori compendio eum aliquando ordinem cum senatorio confundere decreverunt:⁶ utque plus dignitatis ferret, ut in senatum venire, & sententiam dicere liceret, lege sacra, deinde plebiscito sanxerunt.⁷ Quibus etiam equitibus tributum est, ut tametsi à censoribus in senatum allecti non essent,

TIRAQUELLUS.

¹ Recte & condigne.] In hoc princ. vide omnino Plinium lib. 33. c. 1. & 2.

² Qui medium teneret locum.] Ap- pianus lib. 2. bellor. Civil.

³ Brutus.] Livius 1. Decad. libro se- cundo, statim post princ.

⁴ Cajus Gracchus.] Plutarchus in vi- ta illius, & L. Florus Epit. Livii L. 60.

⁵ Livius Drusus.] Idem Florus ejus- dem operis lib. 70. & seq.

⁶ Utque plus dignitatis.] Plutarchus in vita C. Gracchi.

⁷ Quibus etiam equitibus.] Gellius lib. 3. cap. 18. ex Varronis sententia in Satyra Menippea quæ *de re militari* in- scripta est. Quo etiam in loco aliter declarat ex aliis qui *Prædarii* diceren- tur. De quo etiam Festus Pompejus lib. 14. De quibus etiam fit mentio Ciceroni ad Atticum lib. 1. epist. 14. & 15. & Tacito lib. 3.

1 Præda-

*Senatores
pedarii.
Equites
antelati
senatoribus.*

essent, pro eo tamen quod magistratus & honores gerant, in senatum venire, & suffragari, ac sententiæ jus habere possent, qui sunt ¹ Pedarii appellati. ² Quinetiam equites supra senatores extulerunt, & velut longe principes plerunque antelati sunt. Neve judicia quæ penes senatores erant, illius tantum ordinis forent, idem M. Livius, ut æqua parte penes senatum & equestrem ordinem dividerentur, legem promulgasse fertur: quæ diu sancta & incorrupta mansit: quæ res magnarum sæpe dissensionum & dimicationis perniciosæ causa & seminarium fuit:

³ Ipsæque decuriæ judicium, quæ ex ordine equestri deligebantur, mox pluribus discretæ nominibus fuere. Quippe alii tribuni æris, alii selecti, nonnulli appellati sunt judices: ⁴ quibus postea * nongenti additi, ab omnibus secreti: ⁵ quibus scita suffragiorum in comitiis custodire negocium erat: qui tametsi judicium, non equitum nomina * Al. decem. Liv. ferrent, tamen equestris fuisse ordinis, & inter equites adnumerari haud dubium est. Namque & annulo ut equites utebantur, & eadem habebant honoris insignia, iisdemqueungebantur muneribus. Ad quos aliquem ex novis civibus, & cui haud inulto tempore civitas data esset, admitti non decebat, quia nefas duxere civem novitium inter equites adnumerari. ⁶ Tametsi Hannibalis tempore, quo Italiam omni clade belli pervastabat, jus annulorum aureorum fuisse promiscui usus Plinius asseveret. Hic etiam ordo quandoque divisus in plures species fuit, nominibus

In annulo - rum promiscuum.

COLERUS.

¹ *Pedarii appellati.*] *Pedarius* dici, non *Pedanus*, Gellius vult. Græcis est *παυδαίτης*. Eum senatorem Lucillus *Agipodem* dicere solebat, uti Festus observavit.

TIRAQUELLUS.

² *Quinetiam equites.*] Florus Epit. Livii lib. 71.

³ *Ipsæque decuria.*] Hæc sunt Plin. lib. 33. cap. 2. in princ.

⁴ *Quibus.*] Vide, quid hic tantus numerus faciat. Delenda etiam censo in margine hæc verba (al. *decem*, Liv.) Nam Livius cum *decem* scribit, de tribunis plebis loquitur.

⁵ *Quibus scita suffragiorum.*] Legendum *cistas* ex Plinio ubi supra.

⁶ *Tametsi Hannibalis.*] Plin. lib. 33. cap. 1. verum quod alibi retulimus, scribit Herodianus lib. 3. Septimum Severum Imperat. primum militibus uti aureis annulis permisisse.

K k 3

I Pra-

*Eque-
ster or-
do di-
visus.*

minibus variis, ex quibus qui ampliori prærogativa illu-
stres ¹ erant, Petraræ cognomentum tulere, plerique Fa-
biani, alique alio nomine censi. ² Denique Nero Cæsar
ordinem Augustanorum equitum instituit primus, reli-
quis per eum ordinibus offensis, & fere destitutis, quo-
que plus dignitatis ferrent, servatum est, ut multæ pro-
vinciæ per solos equites Romanos præsidium loco rege-
rentur. ³ Nam & Cappadociæ, ⁴ & Ægypto, & aliis
pluribus diu equites Romani præfuere. Inter quas Ægy-
ptus hoc proprium tulit & peculiare, ut ad eam nemo se-
natorii, sed equestris tantum ordinis præses accederet:
⁵ quorum decreta divus Augustus perinde haberi iussit,
ac si Romæ magistratus, aut reges, consules prætoresve,
illa censuissent. Cumque imperatores jus populo dice-
rent, fuit constitutum, ut equites cum senatoribus una
dijudicandis causis consilio adessent, ita ut eorum arbitra-
tu jura & controversias diffinirent. ⁶ Tantique splendoris
fuerit, ut præfecturam prætorii amplissimum munus con-
tinua serie ad Titum usque ab ordine equestri administra-
tam legamus: quinciam res Cæsarum & negotia procu-
rare, jam diu equestris nobilitas censebatur. ⁷ Et quum
defluxis moribus, equites Romani magno abusu panto-
minis aggregarentur, illorumque latera cingerent: Ti-
berius

COLERUS.

¹ *Prærogativa illustres erant.*] An hi
isti, qui peculiari nomine *Illustres* vo-
cabantur; quos & alibi *Insignes*, alibi
quoque *Splendidos* vocatos legimus?

TIRAQUELLUS.

² *Denique Nero.*] Cornelius Taci-
tus lib. 14. Dion autem in vita ipsius
Neronis tradit illum quinque millia
militum, qui Augustales nominaban-
tur, instituisse.

³ *Nam & Cappadociæ.*] Corn. Ta-
citus lib. 12. & iterum lib. 7. Et Suet.
in Vespasiano c. 8.

⁴ *Et Ægypto.*] Tacitus in illis locis.

⁵ *Quorum decreta.*] Ibidem.

⁶ *Tantique splendoris.*] Suetonius in

Tito cap. 6. *Præfecturam quoque præto-
rii suscepit, nunquam ad id tempus nisi
ab equite Romano administratam.* Et
Plinius in præfatione Naturalis Histo-
riæ, non longe à princ. *Et quod his no-
bilibus fecisti, dum illud patri pariter &
equestri ordini præstas, præfectus præto-
rio ejus.* Ex quibus intelligis eam præ-
fationem non Vespasiano patri, quod
quidam tamen contendunt, sed Tito
Vespasiano ejus filio nuncupatam fuisse:
nam & paulo ante in eadem præ-
fatione alia multa ei tribuit, quæ Tito
assignavit Suetonius ubi supra.

⁷ *Et quum defluxis moribus.*] Corn.
Tacitus lib. 18. & Suetonius quo loco
statim citabimus.

I An-

berius Cæsar equestrem splendorem illorum contagio pollui arbitratus, ne equites Romani prodeuntes eorum latera tegerent, edicto vetuit. Tametsi legamus ¹ Augusti tempore equites Romanos ad scenicas operas prodiiisse, ² & Neronem equites, ut operas arenæ promitterent, præmiis donisque adegisse. Contra vero ³ Caligulam, nam equestrem ordinem, ut scenæ devotum assidue profcudit, & convitiis affecit. ⁴ Cœpitque mox in senatusconsultis post populum Romanum equester ordo adjici, ita ut senatus populusque Romanus & equester ordo, publica decreta edictaque testarentur. Eoque dignationis ordo processit, ⁵ ut Mæcenæ equestri gradu velut amplissimo fastigio contentus, ad senatorium transire non curarit. ⁶ Cui postea sequenti Cæsares, laticlavum, distinctum tamen à senatorio, velut honoris ornamentum tradidere. ⁷ Cautumque fuit, ne quis huic ordini ascisceretur,

Laticlavum.

COLERUS.

¹ *Augusti tempore.*] Immo etiam sub Cæsare: noti sunt Laberii versus, apud Macrobiū, qui cum eques splendidus esset, tamen suos mimos recitare à Cæsare coactus fuit.

TIRAQUELLUS.

Augusti tempore.] Suetonius in vita ipsius Augusti cap. 43. *Ad scenicas quoque & gladiatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando usus est: verum priusquam Senatusconsulto interdiceretur.* Et vide quæ scripti in tractatu Nobilitatis c. 34. incip. *Asinius.*

² *Et Neronem.*] Cornelius Tacitus libro decimo octavo.

³ *Caligulam.*] Suetonius in vita illius cap. 30.

⁴ *Cœpitque mox.*] Plinius l. 33. c. 2.

⁵ *Ut Mæcenæ.*] Hinc enim illud Propertii lib. 3. eleg. 8.

Mæcenæ eques Hetrusco de sanguine regum,

Intra fortunam qui cupis esse tuam.

Et paulo post.

Cum tibi Romano dominas in honore secures,

Et liceat medio ponere iura foro.

*Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes
Atque onerare tuam fixa per arma domum.*

Es tibi ad effectum vires det Cæsar, & omni

*Tempore, tam faciles insinuentur operæ.
Parcis, & in tennes humilem te colligis umbras,*

Ulorum plenos subtrahis ipse sinus.
Et Martialis lib. 11. epig. ad Priscum.
Quod Flacco, Varique fuit, summoque Maroni

Mæcenæ atavis, regibus ortus eques.
Et lib. 10. epist. 37.

Qua non Fabricius, sed vellet Apitius uti

Vellet Mæcenæ Casarianus eques.

⁶ *Cui postea sequenti Cæsares.*] Cui igitur, id est ordini equestri. Nam ei ordini Laticlavum tribuisse.

⁷ *Cautumque fuit.*] Plinius lib. 33. cap. 21: Suetonius in Cæsare cap. 33. ubi scribit *millia quadringentis*, quod idem significat, ut sextertia quadringenta, qui census erat equestris. Unde & illud Horatii epist. lib. 1. epist. 1.

retur, neve jus annulorum aureorum daretur, nisi ipse ingenuus, pater & avus ingenui forent, cuique sestertia

Quadringenta, quod peculium equestre habitum est, census fuisset: quod etiam Tiberii edicto cavebatur. Fuere qui crederent, auri ornamenta fœminis medium quandoque ordinem fecisse, stolasque à plebejis divisisse, ut sicut annulus equitibus, ita auri cultus fœminis medium ordinem designaret. Apud Romanos vero flos ordinis equestris Fabius Rutilianus inter ornatissimos fuisse proditur, qui magister equitum cum Papyrio Cursore adversus Samnites militavit. Quo tempore, perpetuo senatusconsulto cautum fuit, ne cui pater, avus, aut maritus eques Romanus fuisset, quæstum sui corporis faceret, aut indignis artibus se pollueret. Et tamen publicani antea huic ordini asciti essent (siquidem principes equestris ordinis olim publicani fuere: flosque equitum Romanorum, publicanorum ordine continebatur) postea depravatis moribus, paulatim mancipēs & scribæ pro concione ab imperatoribus, velut præcipuo munere, aureis annulis donari cœpere: deinde libertinos hoc jure donari, & ordini advocari cœptum: Fuere enim mancipēs, qui prærogativam inter publicanos habebant. Qui vero vectigalia redimebant, publicani dicti. Demum vilissimam mancipia, servitute exempta, in hunc ordinem asciscere, & equestri dignitate ac prætoris ornamentis

Si quadringentis sex, septem millia desunt,

Est animus tibi, sunt mores & lingua fidesque,

Plebs eris, &c.

Et Martialis lib. 5. epig. 26.

Quadringenta tibi non sunt, Cherestrate, surge.

1 Fabius Rutilianus. Livius 1. Decad. lib. 8. Valer. Maximus lib. 2. c. 2.

2 Et tamen publicani. Ex Tullio in oratione de Provinciis Consularibus, & in 3. in Verrem act.

3 Flosque equitum Romanorum. Verba sunt Ciceronis in Oracione pro Cn. Planco.

4 Fuere enim mancipēs. Asconius Pedianus in 1. in Verrem act.

5 Qui vero vectigalia. Id patet ex toto titu. præsertim ex l. quant. a. S. ult. ff. de publ. & vectig. & ex Cicerone ad Q. Fratrem lib. 1. epist. 1. non semel. Tu autem vide quæ dixi de laude & vituperio horum publicanorum in tractatu Nobilitatis cap. trigesimo quarto, num. 32. incip. Publicani. & seq.

1 Apud

mentis honestare, usus invaluit. In qua re servatum est, ut sublati explosisque veteribus nominibus, quos ad equestrem splendorem advocabant, ingenuorum veterumque Romanorum nominibus nuncuparent, ne quid nota nominis obsoleti, collato honori officeret. ^{Nominis notationis.} 1 Apud Chalcidenses vero tanta ratio peculii habita est, ut qui ^{Chalcidenses.} essent locupletes, equitum nomina ferrent. Creten^{Cre-}ses quoque equitum ordinem, & vetustate & dignitate longe ^{Cre-} præcipuum, in magno precio habuere. Achæis equester ^{Achæi.} honor, velut præcipuo semper munere præcelluit, sicut Germanis, ^{Germani.} 2 qui Batavi dicuntur. 3 Et Capuæ equitibus ^{Capuenses.} plerunque est honos habitus, quibus civitas data est, quod bello Latino à Romanis non descivissent. Maxima vero celebritatis apud Gaditanos hic ordo fuisse traditur. Si- ^{Gaditani.} quidem uno censu quadringenti Gaditani bello egregii ^{Pata-} hujus ordinis censi traduntur. Qui etiam numerus in e- ^{vien-} questri dignitate Patavii fuisse proditus est: Illud tamen ^{Qui bus militibus aureos annulos aureos gestare concessum.} præcipiendum non negaverim, non cuicumque militi annulos aureos passim deferre licuisse: quia nisi ex primoribus militum, aut re magna & æstimatione forent, aut præfectus, centurio, decurio, aut tribunus, exercitus præessent, vel à principe aut prætore aureo annulo donati fuissent, illis impune uti non licebat. 4 Ferreo enim militibus passim uti permittitur. Quem morem Persæ usur- ^{Persæ.} parunt, quibus neque aurum zonamve, aut monile, neque annulum nisi regis munere collatum, deferre licet. 5 Post temporum vero intervalla non modo annuli aurei, sed diversi generis munera velut ampla precia, militibus dari

1 *Apud Chalcidenses.*] Herodotus libro 5.

2 *Batavi dicuntur.*] Plutarchus in Othone hos inter Germanos esse optimos equites dicit.

COLERUS.

Qui Batavi dicuntur.] Præter Plutarchum in Othone, de Germanis seu Batavis equitibus & Satellitibus Im-

peratorum, vide Suetonium Calig. cap. 43. & Dionem lib. 55.

TIRAQUELLUS.

3 *Et Capuæ equitibus.*] Livius 1. Decad. lib. 8.

4 *Ferreo enim.*] Vide Plinium 1. 33. cap. 1.

5 *Post temporum vero intervalla.*] Quod ex seq. ostendetur.

dari cœpere. Quippe ¹ Aurelianus Imperator gregariis militibus, ut per omne tempus militiæ fibulas haberent aureas, privilegium dedit. ² Severus ultra aureos annulos, etiam domesticas concubinas largitus fuit: quibus delinimentis militum animos emollivit & enervavit. Apud Macedones chlamys & apex aureus munera regia fuere. ³ Sertorius pictas chlamydes militi dona inpartivit. Alexander Macedo usum Persicæ stolæ. ⁴ Vetusto tamen more, in Romanis legionibus, solis tribunis aureas fibulas habere: gregario vero, aut manipulari, ⁵ baltheos aut phaleras argento decoras ferre permittitur. Ferturque ⁶ Julius Cæsar milites tam cultos habuisse, ut etiam auro & argento politis armis ornaret. Tametsi ⁷ Brutus in Philippis, tribunis fibulas aureas & probum objectavit. ⁸ Non sic Spartacus, qui cum contra Romanos molitur arma, omnem auri argentique usum militi interdixit. ⁹ Præ cæteris Fabricius censor tantæ abstinentiæ, & tam castigatæ disciplinæ fuit, ut summos duces plus quam pateram & salinum ex argento in castris habere, edicto inhibuerit: & ¹⁰ Pescennius Niger tantæ severitatis, ut summo

omni

¹ *Aurelianus.*] Flavius Vopiscus in vita illius paulo ante fin.

² *Severus ultra.*] Non quidem Sertimius ille Severus, qui sine alia adjectione appellari solet *Severus*, sed Alexander Severus. Nam id quod dicit Alexander auctor noster, de eo refert Aelius Lampridius in vita illius. Nam post alia multa quæ is præsidibus provinciarum largiebatur (de his enim, non simpliciter de militibus loquitur.) *Et si, ait, uxore non haberent, singulis concubinas, quod sine his esse non possent.*

³ *Sertorius pictus.*] Plutarchus in vita illius.

⁴ *Vetusto tamen more.*] At Livius 4. Decad. libro septimo. *Tum puero, inquit, annulum aureum, tunicam lato clavo, cum Hispano sagulo, & aurea fibula equumque donat ornatum: & Flavius*

Vopiscus in vita Aureliani scribit eum concessisse gregariis militibus fibulas aureas habere, & vide nostras leges Connubiales lib. 3. inter ornamenta muliebria.

⁵ *Baltheos.*] Teucro Telamonii cuius tam sæpe meminit Homerus in Iliade, baltheus aureus erat, & videre licet apud Philostratum in vita Apollonii lib. 5.

⁶ *Julius Cæsar.*] Plutarchus in vita illius, quo loco loquitur de Alesix, aut ut alii volunt, Alexiæ urbis obsidione.

⁷ *Brutus in Philippis.*] Plutarchus in vita illius.

⁸ *Non sic Spartacus.*] Plinius l. 33. cap. item 33.

⁹ *Præ cæteris Fabricius.*] Plin. eod. lib. 33. cap. 12.

¹⁰ *Pescennius Niger.*] Spartianus in vita ipsius.

I De

omni argento, in vasis ligneis milites vesci iusserit. Contra vero de ¹ Antiocho proditum est, qui tam prodigæ ^{Antiochi luxur.} luxuriæ exercitum duxit, ut præter frena & monilia, phaleras & armillas atque ephippia, galeas & arina, etiam clavos aureos crepidis subjectos, & argentea vasa ad spurcissimos usus, reliquamque suppellectilem ex argento auroque intertextam, militibus ferre permisit.

CAP. XXX.

Quid sit charta opisthographa apud Iureconsultos, de qua Ulpianus mentionem fecit, & quot chartarum genera fuerim, & quid cisiarius apud eundem Ulpianum.

Quidam inter caufidicos patronus disertissimus, & in literis non postremi nominis adivit me, atque alterum cum quo in foro deambulabam, jurisperitum, non parvæ æstimationis virum, natura tristi admodum & recondita, cujus nomen libens prætereo, ne quem videar incessere: & petiit ab eo edoceri, quid sibi vellet ² Ulpianus de bonorum possessione secundum tabulas, ubi inquit, chartæ appellationem etiam ad novam chartam referri, & ad deletitiam: proinde si in opisthographo quispiam testatus sit, posse hinc peti bonorum possessionem. Quid esset opisthographum, significari sibi postulabat. Cumque ille responderè cunctaretur, & incertus animo fluctuaret, putare se nihilominus dixit, ex interpretis auctoritate, opisthographam dici chartam, in qua descriptæ impensæ ad calculos referantur, una cum tributis & debitis: afferens ^{Opisthographum.} quandam verbi derivationem deridiculam, & alia nugalia, quæ quum sint perspicuæ falsitatis referre non necesse habeo. Nec multo post, quæstione deposita, quum ad alios fer-

¹ De Antiocho.] Vide, ubi Annibal ei dicit satis esse, etiam si Romani multum avari essent, Valerium Max. lib. 9. c. 1. & Gellium lib. 5. cap. 5. &

vide præterea Plutarchum in Hannibale.

² Ulpianus de bonorum.] In l. charta ff. de bono. pos. secun. t. 16.

¹ Plinius

sermone divertisset, quasi tacita confessione victus, non sine pudore digressus est. Quo digresso: quid ego sentirem de opisthographo, petiit à me ille serio explanari. Dixi ego satis liquere, verbi originem è Græco deductam, & quantum assequi poteram, opisthographam dici chartam, quæ utraque facie & diverso latere scripturæ admovebatur, hoc est, intus & à tergo: quæ plerumque non specie libelli erat, sed voluminis instar torquebatur, quo more prisci scripta edidisse feruntur, deductum nomen *ὡπὶ τῷ ὀπίωδι*, quod post & retro significat, καὶ γὰρ οὗ, quod est scriptura. Qui igitur tam à facie quam à tergo scripta exarabant, in opisthographo scripsisse ferebantur. Plinius junior, Electorum commentarios centum sexaginta mihi reliquit opisthographos, hoc est, etiam à tergo scriptos, unde morbum opisthotonicum dici volunt illorum, qui cervicem retro flexam habuere: sicut opisthocomæ, qui comas retro ferre consuevere, qualis Hectoris coma dicitur fuisse. Fuere enim apud veteres

Opist-
hoco-
ma.

1 Plinius Junior.] Lib. Epist. 3. ad Marcum epist. ejusdem l. 5. cujus initium est, *pergratum est mihi.*

2 A tergo scriptos.] De quibus nō fallor, intelligit Juvenalis Satyr. 1. statim post princ.

Scriptus & in tergo, necdum finitus Orestes.

De quo loco Sidonius Apollinaris ad Constantinum epist. l. 7. ult. *Jam, inquit, copiosum, nō fallor, pulsat exemplar. Jam venitur ad margines umbilicorum.*

Jam tempus est, ut Satyrus ait, Orestem nostrum vel supra terga finire. Et de hujusmodi quoque opisthographis loquitur Lucianus in vitis Philosophorum. Hucque etiam spectat illud Martialis lib. 4. epig. 42.

Inversa pueris aranda charta.

Et lib. 8. epig. 61.

Scribis in averſa Picens epigrammata charta,

Et dolet, averſo quod facis illa Deo.

Quasi diceret Picentem adeo multa epigrammata conscribere, ut utramque paginam chartæ impleter, sed *averſo*, id est non aspirante Deo Apolline. *

COLERUS.

* Theodorus Hermopolites ad L notationem de verb. sign. λύσιν ὀπισθόγραφοι vocat *Apocheim* scriptam à tergo chirographi, Cujacius lib. 8. obscura. cap. 15.

TIRAQUELLUS

3 Opisthotonicum.] Plinius lib. 28. c. 12. ubi cum morbum vocat *dolorem inflexibilem*: & de hoc morbo idem sæpius scilicet lib. 20. cap. 5. in duobus locis, & iterum cap. 9. & 14. & 18. 21. 22. & lib. 21. cap. 18. & lib. 22. cap. 8. & 23. & lib. 24. c. 7. & 12. item l. 26. cap. 11. & cap. 12. in duobus locis, & lib. 27. cap. 10. lib. 31. cap. 10. in fin. & lib. 32. cap. 8. Et ceteri Medici ubique.

1 Sym-

teres chartarum diversa genera. Nam & syngrapha, & opisthographa edebantur scripta. ¹ Syngrapha enim uno, opisthographa utroque exarantur latere. Quod vero testatoris manu scriptum erat, ² holographum: quod privatum, ³ Chirographum: quod autem quisque sua manu scripsit, ⁴ autographum. Præter quæ fuit ⁵ hieratica ex biblo in Ægypto frequens, sacris tantum voluminibus dictata, Hæ fuere à principio ex cortice platani, fraxini, aceris, populi albæ: item fagi & ulmi, aut (sicut ⁶ Ulpianus censuit) ex tilia, philyra, & papyro. ⁷ Liber enim, interior pars est corticis quæ ligno cohæret, in quo ante usum chartarum exarabantur scripta, vel in palmarum fo-

lis.
liber.
l. libro-
rum. ff.
de le-

¹ *Syngrapha* enim una. Unde & cur id dixerit Alexander non video. Ea enim dicta sunt ὁπὸ ἑσῶς, id est simul, & ὁπῶς, id est scribi, quod scilicet simul scripta sunt à pluribus, vel etiam quod manu eorum qui simul contrahunt scripta sunt vel subscripta: quod & videre licet apud Asconium in 3. in Verrem actio. Cujus hæc verba sunt, *Cætera tabula ab una parte servari solent. Syngrapha signata utriusque manu, utrique parti servanda traduntur.* Vide quæ infra in verb. *Chirographum*.

² *Holographum*.] Ego potius dixerim id dici quod per integras dictiones sine notis, aut, ut vulgo loquimur, abbreviationibus scriptum est. Id enim significat ὁλογραφῆν, id est, literis integris scribere, ut ait Budæus nosse in commentariis ling. Græcæ.

³ *Chirographum*.] Id esse putamus quod propria manu scriptum est. χεῖρ enim manus dicitur. Et de hoc sæpe fit mentio Ciceroni & nostris Jurisconsultis. De his autem Asconius in 3. in Verrem actio. *Inter syngraphas & cætera chirographa hoc interest, quod in cæteris tantum quæ gesta sunt, scribi solent, in syngraphis etiam contra fidem veritatis passio venit, & non numerata quoque pecunia, aut non integre enumerata, pro temporaria voluntate bo-*

minum scribi solent, more institutoque Græcorum.

⁴ *Autographum*.] Idem dicit Nicolaus Sipontinus, in suis in Martiælem Commentariis, à quo hic accepisse videtur, & plerique omnes. *Autographa* epistolæ fit mentio Suetonio in Augusto cap. 71. Licet in nonnullis codicibus *autigrapha* legatur. Sed Sabellius & Beroaldus interpretes priorem lectionem agnoscunt, fit & mentio quoque in Appiano bellorum Civilium lib. 5. *Hæc enim jam pridem per Cecinnam scripti, quarum si cupis autigrapha vitro accipe.*

⁵ *Hieratica*.] Plinius lib. 13. c. 12. in princ. Et de papyro Ægyptia Apulejus lib. 1. Asini aurei in princ. Modo, inquit, si papyrum Ægyptiam argutia Nilotici calami inscriptam non spreveris.

⁶ *Ulpianus*.] In l. librorum. in princ. ff. de leg. 3.

⁷ *Liber enim*.] Servius in Virgilium eclogæ 10. ad fin. & lib. 2. Georg. non admodum longe à prin. & l. 11. enarrans eum locum.

Huic natam, libro & systoestri subere clausam.

Unde, inquit, liber dicitur in quo scribitur, quia ante usum chartæ vel membranæ de libris arborum volumina compagebantur.

liis, ¹ ut Plinius notat. ² Fuitque antiquissimi moris, publica monumenta plumbeis voluminibus, privata autem linteis describi: in quibus nonnunquam publica. In papyro autem perraro publica, frequentius privata edebantur. Is enim in palustribus Ægypti frequens erat, qui intextus farina glutinabatur. ³ Erant quoque tabellæ cera illitæ, in quibus monumenta literis nonnunquam mandari legimus, aliquando duplices, plerumque triplices, aut quincuplices colore diversæ. Nam & luteæ erant, virides, crocæ, purpureæ. In triplicibus epistolas, in quincuplicibus honores & magistratus: in duplicibus si quid esset arcanum & subricendum, interioresque animi notas magis adnotabant. Philyram vero corticem esse tilix ⁴ Græci asseverant, in qua notas verborum & sensa mandari literis sæpe proditum est. ⁵ Post quas chartæ hœdinæ (quas pergamenas vocant) fucere, Pergami urbe Troadis primum inventæ: ubi quum Attalus & Eumenes imperitarent, nobilem illam omnium sermone celebratam bibliothecam, conquisitis undique exemplaribus, hœdinis chartis construxisse feruntur. Nam aliam Ptolemæus ⁶ Philadelphus, plus ducentorum millium voluminum in Alexandria disposuit. Quam ⁷ M. Antonium Cleopatraz largitum fuisse, nonnulli ad primum durasse bellum cum Augusto, asseverant: quæ mox ⁸ incendio absumpta fuit. Romæ autem

Tabellæ
ceræ.

Phily-
ræ.
Chartæ
hœdi-
næ.
Attali
&
Eume-
nis bi-
bliotheca.
Ptole-
mæus
biblio-
theca.

¹ Ut Plinius notat.] Lib. 13. c. 11.

² Fuitque antiquissimi moris.] Quod & ipsum dicit Plinius d. c. 11. & c. 12.

³ Erant quoque tabellæ.] Vide supra lib. 1. cap. item 1.

⁴ Græci.] Et Plinius lib. 16. cap. 14. Tu autem omnino vide Policianum Miscellaneorum cap. 72.

⁵ Post quas.] Plinius lib. 13. cap. 11. Mox, ait, æmulatione circa bibliothecas Regum Ptolemæi & Eumenes, suppressione chartarum Ptolemæi. Idem Vares membraanas Pergami tradidit repetas. Sed quod ad has Bibliothecas at-

tinet, vide eundem Plinium lib. 35. cap. 2. Strabonem lib. 13. non semel, & Plutarchum in Antonio.

⁶ Ptolemæus Philadelphus.] Strabo lib. 17. Sed vide Gellium lib. 6. c. 16. eodemque ult.

⁷ M. Antonium.] Plutarchus in vita illius.

⁸ Incendio absumpta fuit.] Gellius ubi supra. Plutarchus in Cæsare eam dicit absumptam fuisse à Cæsare coacto periculum igne propulsare. Orosius scribit ex bibliotheca absumptam fuisse incendio librorum 400. millia.

1 Asi-

autem ¹ Asinius Pollio varum libris conservandis bibliothecam dicavit primus: in qua M. Varronis imaginem adhuc viventis, pro cumulo magnæ gloriæ posuisse fertur: sicut ² Victorino ob doctrinæ magnitudinem, viventi statuam populus in foro posuit. Apud Athenas ³ Pisistratus illius exemplo bibliothecam fecit. Meminitque ⁴ Herodotus, prisca consuetudine, hædinas pelles biblos nuncupasse veteres, quod aliquando biblorum inopia ejusmodi pelles scripturæ admovent. Brachmanes literas non ceris, nec libris, sed in sindonibus fullatis coloribus effinxere. ⁵ Babylonii vero coctilibus laterculis mores, leges, atque instituta tradidere. Quare Cleantes quod à Zenone audierat, in tegula ossè adnotavit. ⁶ Phœnices animalium figuras literarum loco inscalpebant lapidibus. Ab his enim profectus ⁸ Cadmus literas Græciæ intulit, quæ eædem

Asinii
Pollio-
nis bi-
bliothe-
ca.

Pisist-
ratus.

Brach-
ma-

num
scri-
ptura.

Baby-
lonio-
rum.

Litera-
rum
inven-

man-
tores.

¹ *Asinius Pollio.*] Plinius l. 7. c. 30. & lib. 35. cap. 2. Nam moris fuit antiquorum suas bibliothecas adornare imaginibus doctorum virorum, quod satis colligitur ex eo quod Cicero lib. epist. fam. epist. ad Fabium sive Fabianum Gallium, scribit, ut is emat statuas quas in sua bibliotheca ponat. Martialis in epistola liminari lib. 9. ad Toranum, scribit Stertinius Avitum, virum clarissimum, imaginem suam in sua bibliotheca ponere voluisse. Cui quidem imagini dedicavit primum illius libri epig.

² *Victorinus.*] Divus Hieronymus in adjectione Chronicon Eusebii Olymp. 284. Victorinus etiam statuam in foro Trajani meruit.

³ *Pisistratus.*] Gellius d. lib. 6. cap. ult. & Athenæus Dipnosophistarum lib. 1. non multo post princip. ubi & alias multas bibliothecas celebres memorat.

⁴ *Herodotus.*] In Terpsichore, qui est lib. 5. Et de his biblis Lucanus l. 3. Pharsaliz,

*Nondum flumine as Memphis contere
biblis Noværat, &c.*

⁵ *Babylonii.*] Plinius lib. 7. c. 56.

⁶ *Quare Cleantes.*] Diogenes Laërtius in vita ipsius Cleantis: Τὸν φασὶν εἰς ἑσπέρην καὶ βίβλον ἀποκατάτας γράφειν ἀπὸ ἡνίων, ἀπ' αὐτῆς Ζήνωνος ἀπορία καμυατῶν ὡς τε ὀνισσῶν χάρις.

⁷ *Phœnices.*] Lucanus de figuris simpliciter loquens,

*Phœnices primi (sane si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figu-
ris.*

Vide Cornelium Tacitum libro 11. & quod de his scribit Plinius lib. 5. c. 12. Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inventionis, &c. Sed vide Diodorum quibus locis citabimus nãm. seq. & in verbo, proditumque est memoria.

⁸ *Cadmus.*] Plinius lib. 7. cap. 56. & Tacitus dicto l. 11. & ante illos Diodorius Siculus lib. 6. cap. 15. quem tu super hæc omnino vide. Sunt tamen, ut refert Servius, lib. 2. Æneid. in eum locum, *Betide* nomen Palamedis: quæ dicunt, ipsam Palamedem Græcas litteras invenisse. Certum est autem (inquit) litteram κα. Plinius autem dicto lib. 71 cap.

mansere semper, & cum literis sermo, licet Pelasgica lingua sæpe mutata & abscissa fuerit. ¹ Sicut Assyrii Rhadamanthus, ² Egyptiis Memnon & Anubis, Phrygibus Hercules, Latinis vero Carmenta ³ & Pelasgi, aut ab Corinthio Demaratho profecti, vel (ut putant alii) ⁴ Simonides & Berofus primos characteres edidere. ⁵ Quamvis Egyptios per animalium figuras primum sensus mentis effinxisse, & antiquissima monumenta mandasse literis, nonnulli ferant. ⁶ Alii Assyrios, qui notas literarum docuerint, arbitrantur primos. ⁷ Nonnulli Ionum characteres à primis originibus editos, omnis vetustatis nuncios fuisse putant: sicut ⁸ Pherecydem Syrum profam orationem

Egyptii per animalium figuras sensu expresserunt.

cap. 56. tradit eum Trojano bello has reperisse θ. ε. φ. χ. Philostratus, in vita Apollonii, l. 4. dicit simpliciter illum *litteras invenisse*, non scribendi tantum causa, sed ut cognoscere etiam quisque posset, quæ scribenda non essent. Herodotus lib. 5. scribit *Phœnices, qui cum Cadmo advenere, litteras in Græciam introduxisse*. Quod ipsum tradit Diodorus Siculus lib. 6. c. 18. Eupolemius, & ex eo Eusebius præparationis Evangelicæ lib. 10. cap. 1. & iterum lib. 18. scribit Moſen litteras Judæis primum tradidisse, & à Judæis Phœnices accepisse, Græcos vero postremos à Phœnicibus accepisse. *

COLERUS.

* His omnibus adde Polydorum & Isidorum.

TIRAQUELLUS.

¹ *Sicut Assyrii Rhadamanthus.*] Plinius dicto lib. 7. c. 56. statim post princ. *Ceres primales dedit*, ut alii putant *Rhadamanthus*, *litteras semper arbitror Assyrias fuisse*. Ex quo loco, sed male distincto, videtur Alexander accepisse quod hic dicit.

² *Egyptiis Memnon.*] Sed ut alii gradunt, *Mercurius*, ut etiam scribit Plinius ubi supra, Gellium auctorem laudans. Et Diodorus Siculus lib. 1. cap. 2. Laërtius qui hunc *Quintum*

Memnonem fuisse dicit. Ipse autem Diodorus alibi libro scilicet 4. scribit nonnullos hujus esse sententiæ, ut *Æthiopes omnium primi usi sint literis*, & ab illis *Ægyptios* didicisse.

³ *Et Pelasgi.*] Plinius d. lib. 7. c. 56. & Solinus cap. 8. Item Dionysius Halicarn. lib. 1.

⁴ *Simonides.*] Ipse Plinius ubi supra scribit, Simonidem Melicum 4. litteras invenisse ζ. η. θ. ω.

⁵ *Quamvis Egyptios.*] Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. & Tacitus lib. 11. ubi ita scribit: *Primi per figuras animalium Egyptii sensus mentis effingebant, & antiquissima monumenta memoria humana, impressa saxis cernuntur*. Ex quo loco hæc depromptæ Alexander.

⁶ *Alii Assyrios.*] Plinius l. 7. c. 56.

⁷ *Nonnulli Ionum characteres.*] Nescio an id velit dicere quod scribit Plinius lib. 7. c. 57. *Gentium confusus tacitus primus omnium conspiravit*, ut *Ionum literis uterentur*.

⁸ *Pherecydem Syrum.*] Plinius d. cap. 56. & Apulejus l. 2. Floridiorum. Sed quem *Syrum* Alexander dicit, hic *Syrum* fuisse tradit Plinius, ubi supra, atque etiam ejusdem lib. 7. c. 51. itemque Diogenes Laërtius in vita illius in princ. auctoritate Alexandri in successio-

nem invenisse. ¹ Proditumque memoriae est, Aegyptios <sup>Phoen-
cydes
prosa
inven-
tor.</sup> literas habuisse usitatissimas, quas singuli discunt: quas vero dicunt sacras, interiores & reconditas, soli sacerdo- <sup>Egy-
ptiis
duo ge-
nerali-
tera-
rum.
Ethio-
pes.</sup> tes norunt à parentibus traditas, qui etiam ex omni æternitate rerum gestarum sensa effinxere. Atque Aethiopes perplexo scripturae genere usos, ut non ex lateribus digestis ordinibus, (ut mos communis habet) sed à summo ad unum literarum ductus exararent, quod ² ταποcon Græci appellant, qui cum septem characteres habeant, illorum singuli quatuor recipiunt significatus. ³ Atque Aegyptios à dextra in sinistram, contra Græcorum morem, ductus disponere. ⁴ Atque Indos absque usu literarum, omnis ^{Indi.} ævi res gestas & memoratu dignas, Pythagorico more, memoria tenuisse: illasque à parentibus traditas per manus posteris dedisse, qui tamen haud multo post in sindonibus scribere inceptarunt, totasque paginas monumentis rerum gestarum impleverunt. Fuitque apud ⁵ Carthagi- <sup>Car-
thag.
Græcas
literas
discere
prohi-
bitum.</sup> nenses vetus constitutum, ne quis Græcas literas, aut idioma edisceret, cum arcana illorum consilia, & abditos sensus linguæ commercio, & per occulta colloquia Dionysio prodita intelligerent. ⁶ Romanis quoque per signa ac parvas

cessionibus. Quæ quidem appellationes nihil differre videntur. Sed *Styrum* esse legendum ubique videtur, quod is ex *Styra* Insula oriundus erat, ut tradit Apulejus ubi supra. Cujus quidem insulae meminit Strabo lib. 9. *Assyria* autem non insula, sed continens est, quam describit idem Strabo lib. 16. & Solinus c. 48. & Plin. l. 4. c. 12. & Pomponius Mela lib. 1. c. 11.

¹ Proditumque est memoria.] Herodotus l. 2. & Diodorus Siculus l. 4. c. 1.

² Quod *Tapocon* Græci.] Scribit Sextus Pompeius lib. 18. *Tapocon*, inquit, appellant Græci genus scribendi sinistrorsum versus, ut nunc dextrorsum versus scribinus. Reliqua vide apud L. Gregorium, Dialog. 1. fol. 19. De poetica & Poetarum historia.

COLERUS.

[Quod *ταποcon* Græci appellant.] Illud tamen verbi quid sit, neque Alexander, neque Tiraquellus intellexere. Ego quoque me nescire, fateor lubens.

TIRAQUELLUS.

³ Atque Aegyptios à dextra.] Herodotus lib. 2. Aegyptii, inquit, à dextra in sinistram scribunt, & hoc facientes, aiunt se in dextram, Græcos facere in sinistram. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. tradit eos suis literis perverse uti.

⁴ Atque Indos.] Vide Philostratum in vita Apollonii, alicubi & alios.

⁵ Carthaginenses.] Just. l. 20. ad fin.

⁶ Romanis quoque.] Plutarchus in vita Catonis Uticensis scribit orationem ipsius Catonis, & eam quidem solam exscriptam servatamque fuisse,

lectu-
res at-
pud
Roma-
nos.
Latini
Termin-
nis usus
promu-
nere
datus.

parvas brevesque notas, multarum literarum sensa colligere per Notarios usus invaluit, adeo ut quamvis citato sermone, editas in foro orationes per notas facile actuarii exciperent, ac sensa & verba intelligerent. ² Quinetiam Romani principes lectores apud se habebant, quos ἀναγνώσας dixere, cum ipsi occupati, lectioni vacare non valerent, qui etiam usum Latini sermonis nonnullis colonis pro munere impartiverunt. ³ Quippe Cumanis à populo Rom. tributum fuit, ut publice Latine loqui liceret, utque

Cicerone Consule velocissimos scriptores deponente atque docente, ut per signa quadam & parvas brevesque notas multarum literarum vim habentes, ita quidem ut literæ (sicuti etiam scribit Seneca) dictiones referrent, Caesoniana dicta colligerent. Nondum enim (ut subiungit Plutarch.) reperti erant hi qui Notarii appellabantur, sed tunc primum huius rei vestigia fuerunt extitisse. Verum Eusebius Chronographus huius rei inventum tribuit Tyroni Tullio ipsius Ciceronis liberti. Dion autem Nizzus in historia Augusti scribit Moccenatem primum quasdam notas literarum invenisse ad celeriter scribendum, eosque complures per Aquilam libertum tum docuisse. Sed utcumque sit, constat Notarios ab ipsis notis fuisse dictos, quod & Ammonius tradit, & D. Augustin. l. 2. de doctrina Christiana c. 26. & non obscure innuit Paulus jurisconsultus in l. Lucina ff. de mulier. test. cuius hæc sunt verba: Lucina Titina miles, notario suo testamentum scribendum notis, dictavit. Et de huiusmodi quoque notis Modestinus in l. inter eos §. 1. ff. ex quibus causis major. Eas qui notis scribunt acta prefidum. & Senec. lib. 14. epist. Quid verborum notis, quibus quævis excipitur curata oratio & celeritas manus lingua sequitur: & Suetonius in Cæsare cap. 96. Extant & ad Ciceronem, item ad familiares domesticis de rebus, in quibus, si quæ occultius perscrutanda erant, per notas scripsit. * Et

in Tito c. 3. *Et compluribus comperti notis quoque excipere velocissime solent.* Et è poetis Manilius, vel ut alii, Manlius, poeta Astronomicus ad August. lib. 4. cap. 4.

Ille scriptor erit satix, cui litera verbum est,

Quique notis linguam superet cunctaque loquens

Excipiet longa verba per compendia cæces.

Et Antonius epig. 150.

Puer notarum præpetuum

Solers minister adcola:

Bipatens pugillar expedi.

COLERUS.

* Cicer. 13. ad Attic. *Et quod ad te de decem legatis scripsi, parum intellexi credo: quid Alii conscriber scripseram.* Hinc conscriber, quæ apud Plutarch. i. Notarii.

TIRAQUELLUS.

² Qui etiam Romani principes. Cicero epist. ad Atticum lib. 1. epist. 7. ad finem. *Quid præterea ad te scribam, non habeo; & me Hercule eram contrahens, nam puer secretum anagnostes noster Sosiphenes decesserat.* Et Vatinius inter epistolas familiares ipsius Ciceronis epist. ejusdem lib. 9. *Dicitur mihi secretum tuum anagnostes fugitivus Vardaci esse.* Et Gellius lib. 18. cap. 5. *Atque ibi tunc nuntiatur ἀναγνώστην quemdam non indoctum hominem vocem admodum scire & canora Ennii annales legere, &c.*

³ Quippe Cumanis. *Iliv. 4. Dec. 110.*
1 Apud

utque præconibus Latine vendendi auctionandique facultas foret. Rursus quæsit sibi explanari, qui esset cisiarius, ^{l. item} de quo' apud Ulpianum & legum peritos frequens mentio ^{quari-} fit. Dixi ego, cisiarium dici, qui vehiculum duceret, & ^{tur. in} quasi aurigaret. ^{princ.} Cisium enim vehiculi genus esse, aperte ^{ff. loca-} liquet. Cicero in Antonium secunda Philippica: Inde cisio celeriter ad urbem venit, capite involuto. Etenim vehiculorum ^{ti.} curruumque diversa fuisse genera, non una fa- ^{Cis-} cie, apud auctores legimus. ^{ria-} ^{rime.} ^{Vehi-} ^{culorum} ^{genera} ^{diver-} ^{sa.} ^{12,} ¹ Nam & effedum & ² petoritum, ³ cisiurn, ⁴ carruca, ⁵ carpentum, ⁶ pilentum, ⁷ arce-

¹ Apud Ulpianum.] In l. item quæritur. in princ. ff. locat.

² Cisium enim vehiculi genus.] Nonius Marcellus auctoritate Ciceronis hic citati, cuius locus in id est apertissimus, ut & ille apud eundem in Oratione pro S. Roscio, decem horis nocturnis sex & quinquaginta millia passuum cisiso pervolarit. & Plinius lib. 28.

³ Nam & effedum.] Cicero Philipp. 2. Vehabatur in effedo Tribunus plebis. & in epist. ad Atticum lib. 6. epist. ejusdem l. 2. Hic Vedius venit mihi obviam cum duobus effedis & rheda equis juncta. Horatius epist. lib. 2. epist. 1. ad Augustum,

Effeda festinant, pilenta, petorita, naves.

Martialis lib. 12. epig. 24.

O Incunda, Cocinne, solitudo,

Carruca magis, effedoque gratum.

Hincque effedarii, qui scilicet effeda regunt, uti Cisiarii, quia Cisia. Cæsar lib. 2. belli Gallici Equites hostium, effedariique acriter praelio cum equitatu nostro in itinere confixerunt. Et Cicero epist. famil. lib. 7. epist. 6. Tu qui ceteris cavere didicisti in Britannia, ne ab effedariis capiari caveo. Et rursus epist. 10. Qui neque in Oceano natæ volueris, studiosissimus homo natandi, neque expectare effedarios, &c. & Plinius lib. 34. cap. 17. Cæpere deinde & effeda & vehicula & petorita exornare. Et vide supra.

⁴ Petoritum.] Ex Horatio ubi supra,

& vide infra, in verbo, Petoritum enim Gallicum.

⁵ Carruca.] Diminutivum à Carro, quod & vehiculi genus est. Cæsar l. 1. belli Gallici. Alteri ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Et alibi eodem libro pro Gallo carros objecerant, quod & nos alibi ad aliud adduximus. Idemque eodem lib. Vix qua singuli carri ducerent. Rursusque: jumentorum & carrorum quam maximum numerum coëmere. & Hirtius lib. 6. sive de bello Hispaniensi. Ea die per viarum angustias carra complura, multosque lanistas retraxit. & lib. 8. belli Gallici. Magna enim multitudo carrorum etiam expeditos sequi Gallos consuevit. Livius 1. Decad. lib. 10. Hincigitur carruca dicta est, veluti parvus carrus. Martialis lib. 5. epig. 94.

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Et libro 12. quod citavimus supra in verbo, Nam & effedum. Plinius l. 33. cap. 11. At nos carrucas ex argento celare invenimus. Suetonius in Nerone cap. 30. Nunquam carrucis minus mille fecisse iter traditur. & Paulus Jurisconsultus in l. in commodato §. duabus ff. commo. Nam eum qui carrucam vel lecticam commodavit. Iterumque in l. si id quod §. si ex decem ff. de donat. inter vir. & uxor. Quomodo si una res emptæ deterior facta esset, vel carruca, & aliqua pars inde periisset. Et Scævola in l. uxori ff. de auro & argento leg. Quæsitum est, an carruca dormitoria

ra, ¹ plaustrium, ² rheda & ³ farracum, ⁴ epiredium, quod barba-

cum mulis, quae semper uxor usa sit, ei de-
bentur. Et Imperator in l. i. c. de hono-
ribus lib. 11. Omnes Honorarii vehiculis
dignitatis suae, id est, carrucis intra ur-
bem sacratissimi nominis utantur. Et in-
terpres Bibbionum Esa. 66. eodemque
tit. Et adducunt omnes fratres vestros
de cunctis gentibus domum Domino, in
equis, & quadrigis, & in lecticis, &
mulis, & in carrucis ad montem sanctum
meum Ierusalem. Hinc autem carru-
carinus qui carrucam ducit, in l. item
quaritur. in princ. ff. loca. Si Cisiarius,
id est, Carrucarinus, dum ceteros transire
contendit, cisiuum evertit, quae verba, id
est, Carrucarinus, nonnulli abundare
contendunt, veluti ab aliis addita ex-
positionis gratia, ideo nonnulli in suis
impressionibus ea eraserunt, tamen ea
sunt in Pandectis Florentinis inscrip-
ta. De mulis autem carrucaritis fit
mentio in l. Ediles ajunt. §. jumentorum
ff. de edil. edict.

6 Carpentum.] Ovidius lib. 1. Fast.
Nam prius Ausonias matres carpenta
rehebant.

Livius 1. Decad. lib. 1. de Tullia lo-
quens: Carpento certe in forum eversa.
& paulo post, Flefcente carpentum dex-
tra in virbum elirum, resistit paridus
is, qui jumenta agebat. Itemque paulo
post, Tullia per patris corpus carpentum
egisse fertur. Et Plinius in viris illustri-
bus c. 7. de eadem re loquens: Cum do-
mum rediret, viso patris corpore, mulio-
nem evitantem super ipsam corpus car-
pentum age, e praecipit. Cornelius autem
Tacitus l. 1. scribit Agrippam carpento
in Capitolium vehi voluisse. Hincque ve-
lox carpentum dicitur Juven. Satyr. 8.

Præter majorum cineres atque ossa,
veloci

Carpento rapitur pinguis D. masippus.
Nam & illud fuisse velox vehiculum
fatis declarat illud Apuleji l. 11. Met.
Ac hinc carpento pervolaris. Id autem
fuisse Gallorum proprium, videre est
ex Liv. 4. Decad. lib. 1. & 3. ac 6. Et
vide infra, ubi de pilentis,

7 Pilentum.] Vide infra, in verbo,
Pilentum.

8 Arcera.] Vide & tu inf. in verb.
Arcera Britann.

1 Plaustrium.] Varro l. 4. ling. Lat.
Plaustrium ab eo, quod non, ut in iis, quae
supra dixi, sed ex omni parte palans est,
quae in eo reclinantur, quod perucet, ut la-
pides, asseres. Virgilius lib. 1. Georg.

Tardaque Elefina matris volentia
plastra.

Ubi Probus interpres, Plastra, ait, sunt
vehicula, quorum rota non sunt radia-
ta, sed tympana coherentia axi, & jun-
cta cantio ferreo. Axis autem cum rota
voluitur, nam rota circa ejusdem cardis
nervum adhibetur. Ovidius lib. 2. Metam.

Quamvis tardus eras, & te tua plan-
stratenebant.

Quintilianus lib. 5. cap. 13. Nam cum
Scauri columnas per urbem plaustriis re-
has esse dixit. Et alibi saepe apud probatissimos scriptores.

2 Rheda.] Nonius Marcellus Rhe-
dam vehiculum esse dicit, citatque il-
lud Ciceronis in epist. ad Varronem.
Quod si heri tuam rhedam non habuis-
sem, carices haberem. Sed in id senten-
tia est clarior ejusdem Cicer. ad Atti-
cum epist. lib. 5. epist. 17. post princip.
Hanc epistolam distaxi sedens in rheda,
cum in castra proficiscerer, à quibus abe-
ram bidui. Et iterum lib. 6. loco supra
allegato in verbo, Cisiuum enim vehiculi
genus. & in Oratione pro Milone, Ob-
viam ei sit Clodius, expeditus in equo,
nulla rheda, nullis impedimentis. Mar-
tialis lib. 5. epig. 94.

Faustina plena Bassus ibat in rheda.

Quintilianus lib. 1. cap. 5. plurima Gal-
lica voluerunt, ut rheda & petoritum.
Ejusque etiam fit mentio in nostris
legibus videlicet in l. cum in plures. §.
vehiculum. ff. locat. vehiculum condaxi-
sti, ut omne tuum portaret, & secum iter
faceres, & cum pontem transiret, redemptor
ejus pontis portoriam ab eo exigebat,
quarebatur an etiam pro ipsa sola rheda
portorium daturus fuerat. Vides enim
ibi

barbarum est, ¹ carri, ² covinum, & ³ arcirma, licet diversi generis, omnes tamen vehiculorum numero fuere. ⁴ Petoriturum enim Gallicum fuit, rotarum quatuor. ⁵ Pilentum veneti

Petori-
tum.
Pilen-
tum.

ibi aperte *rheda* vehiculum esse. Atque etiam in l. 4. ff. de supel. leg. Hincque etiam *Rhedarius* ipsius *rheda* ductor, Ciceroni pro Milone. Et *Rhedarius* mulus lib. 3. de re rust. c. 17.

3 *Sarracum.*] Juvenalis Satyr. 3.

Longa cornificat
Sarraco veniente alies.

Et Satyr. 5.

Frigida circumagunt pigri Sarraca Bœotæ.

Et Quintilianus lib. 8. cap. 7. *An cum dicit in Pisonem Cicero, Cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur, incidisse videtur in sordidum nomen.* Is autem locus Ciceronis est in Oratione adversus Pisonem ipsum. Sidonius Apollinaris, *Mille graves sarcinae ad praedium ex oppido ductæ, nulla sarraca, nullaque effusa, subvehendis oneribus attrahentur.* Et Vitruvius ante hos. Festus autem Pompejus lib. 17. scribit, *Sarracum esse quo ornamenta sceniconum portantur.*

4 *Epihedum.*] *Epihedum* scribendum ex Quintiliano lib. 1. cap. 10. ubi dicit compositum ab *ἐπι* præpositione Græca, & *Rheda* dictione Gallica, nec tamen Græcum nec Gallum uti hoc compositum. Romanos suum ex utroque fecisse. Nam & hac dictione usus est Juvenalis Satyr. 8.

T. itoque trahunt epihædia collo. —

1 *Carri.*] Vide supra in *Carrus*.

2 *Covinum.*] Vide paulo infra in verbo, *Covinum* Britannorum.

3 *Arcirma.*] *Arcirma*, inquit Festus Pompejus lib. 1. *genus est plaustri modici, quod homo gestare possit, aut ut alii legunt, quo homo gestari possit.* Nec recordor me alibi de his legisse. *

COLERUS.

* Videtur fuisse genus Plaustri modici, quo homo tantum gestari poterat, & à servis non à mannis traheba-

tur. Unde vocabatur *Chiramaxium*. Petronius Arbitrator: *Hinc involutus coccina gausapa leſtica impostus est, precedentiibus faleratis cursoribus quatuor, & Chiramaxio, in quo deſtitia ejus ferebantur.* Josephus Scaliger.

TIRAQUELLUS.

4 *Petoriturum enim Gallicum.*] Ut auctoritate Varronis lib. 14. rerum divinarum scribit Gellius lib. 17. c. 30. Et de hoc Horatius, quem jam supra citavimus, sed hic quoque citandus fuit epist. lib. 2. epist. 1.

Effusa festinant, pilenta, petorita, na-ves, &c.

Quo in loco Acron interpres scribit *petorita* esse *vehicula famularum captivarum*. Porphyrio autem alter interpres dicit ea esse, quibus vehitur familia regum. Sed & ideam Horatius Ser. lib. 1. Sat. 6.

— *Uti ne solus rufus peregreve
Exire, plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorita.*

Ubi Acron ipse, *Petorita*, inquit, *genus vehiculi*, alii *carpentaria* intelligunt, nonnulli *carrucas*. Porphyrio autem: *Petoriturum*, ait, *genus vehiculi, quod vulgo carrum dicitur.* Et Festus Pompejus lib. 14. *Petoriturum*, inquit, & *Gallicum* *vehiculum* esse, & *nomen ejus dictum existimant ad numerum quatuor rotarum.* *

COLERUS.

* *Æolice enim πῆτος quatuor.*

TIRAQUELLUS.

5 *Pilentum.*] Virgilius lib. 8. *Æn.*

— *Castæ ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus.* —

Ubi Servius, à quo Alexander id accepit, quod hic dicit. *Pilenta*, inquit, *sunt vehicula, sicut nunc Basternas videmus. erant etiam tunc veneti coloris, non ut rufiati, quibus nisi casta utebantur.* Ejusque loci Virgiliani idem Servius li-

Cori-
num.
Then-
sa.

veneti coloris, quo matronæ vestabantur castæ, quas postea basternas dixere, ¹ covinum Britannorum, ² effeda Belgarum, ³ thensa deorum ex argento, ⁴ carrucæ Ger-

bro 11. ejusdem operis in eum locum,
*Necnon ad templum summaeque ad Pal-
ladii arces,*

*Subvehitur magna matrum comitante
caetera.*

*Subvehitur, inquit, proprie: matrona
enim pilentis utebantur ad templa per-
gentes, ut,*

Pilentis matres in mollibus.

Cæterum Livius 1. Decad. lib. 5. *Grata,*
inquit, *ea res, ut qua maxime senatus
unquam fuit, benoremque ob eam benefi-
centiam ferunt matronis habitum, ut pi-
lento ad sacra ludeſque, carpentis sese
profectoque uterentur.* Et Claudianus de
nuptiis Honorii & Mariæ,

*Ante fori iam pompa sonat, pilenta-
que sacra*

Præradiant ductura nulum. —

Porphyrus autem in eum locum Ho-
rati citatum num. præced. dicit *pilenta
vehicula esse, quibus regina capta duc-
retur.* Festus Pompejus lib. 14. de eo-
dem isloquens, de qua Livius nuper
citatus. *Pilentis & carpentis per urbem
veli à matronis concessum est, quod cum
aurum non reperiretur ex toto quod Ca-
millus rogerat Apollini Delphico contu-
lere.* Sed & idem eodem lib. *Pilentum,*
inquit, *vehiculi genus, quo matronæ se-
reabantur.*

1 *Covinum Britannorum.*] *Covini* fit
mentio à Martiale loco supra citato
de Effedo. Et Sil. * lib. 17.

*Agmina falcifero circumvenit arcta
covino.*

Et Sidonio Apollinari in laude urbis
Narbonens.

*Famque & pectora prona de covino
Extensi rapiuntur, &c.*

Id autem esse proprium vehiculum
Britannorum atque etiam Gallorum
ostendit Pomponius Mela lib. 3. c. 4.
de Britannis loquens: *Dimicant non
equitatu modo aut pedite, verum & bi-
gis, & curribus Gallice armati, covinos*

vocant, quorum falcatis axibus munitur.
Et Diodorus Siculus lib. 6. Et Luca-
nus lib. 3. *Pharf.*

Et dociles rector monstrati Belga covini.
Hincque *Covinaris* rector *covini* Ta-
cito in vita Agricola non semel. Et
covinaris eques in eodem lib. qui sci-
licet ex *covino* pugnabat.

COLERUS.

* Glossis est *κρίσιον κροτοπάρων.*

TIRAQUELLUS.

2 *Effeda Belgarum.*] Virgilius lib. 3.
Georg.

*Belgica vel molli melius foret effeda
cello.*

Et Claudianus de mulis Gallicis.

Effeda concordēs multis, sumra trabunt.
Nam & Acron & Porphyrio in Ho-
rat. lib. 2. epist. 1. loco à nobis supra
citato hæc dicunt Gallorum esse. Sed
& adde Britannorum ex Propertio li-
bro 2. eleg. 1.

Effeda calatis fiste Britanna ingis.

Et Cicero quo loco supra citavimus
cum de effedis locuti sumus (vide com-
mentaria in Persium fol. 154. Et præ-
terea ejusdem l. 7. epist. famil. epist. 7.
In Britannia nihil esse audio neque auris,
neque argenti. Id si ita est, effedum ali-
quod suadeo rapias, & ad nos quamprimum
recurras.

3 *Thensa Deorum.*] Asconius Pedia-
nus in 3. in Verrem act. *Thensa,* in-
quit, *sunt sacra vehicula, pompa ordinum
& hostiarum.* Subditque *Thensas* alias
à divinitate dici putare alios, quod ante
ipsas lora tenduntur, quæ gaudent
manu tenere & tangere qui eas dedu-
cunt. Servius in lib. 1. *Æneid.*

Hic illius arma,

Hic currus fuit.

*Aut vere, ait, currus, quæ ipsa in celo
nititur, vel Thensa, quæ dicitur deo
Dei, id est, à re divina, & ea est, quæ
Deorum simulachra portantur.* hæc ille.
Quæ confirmantur testimonio Cice-
ronis

Germanorum & Gallorum, ¹ arcera infirmorum: erat *Arce-*
enim plastrum tectum undique. Eas quidem carrucas *Arce-*
etiam in Italia frequentes fuisse comperimus: quippe
² Nero Cæsar hunquam minus mille carrucis iter fecisse
proditur, longo semper aginine impedimentorum ince-
dente. Censuitque Jureconsultus titulo locati, quod si *Upia-*
cisiarius, dum præterire contendit cæteros, cisiuin ever- *nus lo-*
tit, & servum quassavit vel occidit, culpa non liberari, *co pra-*
sed in eum ex locato jus dari & agi licere. *scripta.*

ronis in Oratione de Aruspicum responſis, *Te appello Lentule, cuius sacerdotii ſunt Theſſa*, & in 7. eadeſque ultim. in Verrem act. *Omnes dii qui vehiculis Theſſarum ſolennes catius Ludorum initiis*. Et Suetonius in Cæſare c. 76. *Sed & ampliora etiam humano ſaſtigio decerni ſibi paſſus eſt, ſedem auream in curia, & pro tribunali Theſſam*. Et rurſum in Veſpaſiano cap. 5. *Nunciabantur & ex urbe præſagia, Neroneſe diebus ultimis moniti per quietem, ut Theſſam Foris O. M. è ſacrario in domum Veſpaſiani in circum deduceret*. Et huc quoque pertinet illud Livii l. Decad. lib. 5. *Qua anguſtiſſima veſtis eſt Theſſus ducentibus triumphantiſque, ea veſtiti medio ædium eburneis ſellis ſedent*. Sed & alias Theſſarum mentio eſt apud Ciceronem, præter illam in Verrem act. 3. Ubi Aſconius id ſcribit quod ſupra ex eo diximus, etiam in 5. in eundem Verrem act. & in Oratione pro Plancio. & Suetonius in Auguſtum. Nec interim omiſerim quod à Feſto Pompejo ſcriptum eſt lib. 18. *Theſſa*, inquit, *veliculus argenteum, quo exuvie deorum ludis Circenſibus per circum ad pulvinar vehebantur*.

4. *Carruca Germanorum & Gallorum.*] Unde id acceperit ignoro, nisi forte ex Cæsare lib. 1. belli Gallici, ubi loquens modo de Gallis, modo de Germanis, eos *carris* quos fuisse scribit in multis locis, à quibus, ut jam supra diximus, diminutive *Carrucæ* dictæ sunt.

I *Arcera infirmorum.*] Gellius l. 20. cap. 1. *Arcera* vocabatur Plastrum tectum undique & muratum, quasi arca quaedam magna, vestimentis instructa, qua nimis acri, aut senes portari cubantes solebant. Nonius Marcellus, *Arcera* plastrum est rusticum tectum undique, quasi arca, ut apud Varronem & M. Tullium invenitur. Hoc autem vehiculi genere senes & egroti vectari solent. Varro *ἄγκυρα* & *διδικάδιον*, vehetur enim cum uxore vehiculo semel aut bis in annum *arcera*, si non vellet, si non sterteret. Idem tamen Varro libro 4. de lingua Latina. *Vehiculum*, ait, in quo saba aliudve quid vehitur, quod est ex viminibus, *vehiculum dictum* est, ab aliis *dictum arcera*, quia etiam ex 12. tabulis appellatur, quod ex tabulis *vehiculum* erat factum, ut arca *arcera dictum*. hæc ille. Verba autem 12. tabularum reperies apud Gellium dicto libro 20. capite 1. Si in *jus vocat*, si *morbus evitasse vitium* exitit, qui in *jus vocabit*, jumentum dato. Sit nolet, *arceram* ne sternito. Hincque occasione sumpta Gellius exponit quid sit *arcera*, uti supra citavimus. Vide Bald. in 12. tabularum.

2 *Quippe Nero.*] Suetonius in vita
ipſius cap. 30. Verum Aelius Lampri-
dus in vita Heliogabali traditipſum
Heliogabalum *ſexcenta* vehicula duxiſſe,
aſſerentem, decem millibus Came-
lorum Perſarum regem iter facere. Et
quingentis carrucis iter iniſſe.

CAP. XXXI.

Solere magnos successus ex infima fortuna, & futuras calamitates plerunque signis præmonstrari.

Fabulosa antiquorum historia. **U**T omnis antiquitas fabulosa est, his qui in magnis discriminibus positi, admirabiles exitus habuere, aut ex inopi calamitosaque fortuna, regium fastigium & imperia quæsilvere, quo res admirabilior videretur, commenta miraculi non semel effinxit, ut qui ex gravibus periculis postea erepti forent, majestate & cura numinum, non casu aut fortuna, servati viderentur. ¹ Romulum & Remum ex Rhea Sylvia & Marte genitos, cum exponi in profluentem Amulius jussisset, à lupa distentis uberibus alitos plerique omnes tradiderunt. Quod comumentum fabulæ ab exteris nostri mutuati sunt. ² Nam Cyro Persarum Regi, cujus late imperium valuit, cum ab Aftyage expositus & pulsus infans foret, canem ubera præbentem, illumque à feris descendentem pastor gregis invenisse traditur: quæ res futuram ipsius magnitudinem haud dubie portendere visa est. Nec vana prædictio fuit: quippe qui rerum gestarum magnitudine parvo imperii spatio omnes Reges antecefferit. ³ Hieronem Syracusanum, quod ex ancilla

TITRAQUELLUS.

¹ Romulum.] Virgilius lib. 8. *Æneidos* his versibus,

Fecerat & viridi fætam Martis in antro

Proculniſſet lupam, &c.

Strabo lib. 5. Livius 1. Decad. lib. 1. Plinius lib. 8. cap. 17. ubi hæc & similia arbitratur. *Fatorum magnitudini accepta ferri æquus, quam ferarum natura.*

Justinus lib. 43. post princ. Plutarchus in vita Romuli, & in libro de fortuna Romanorum, & plerique qui de origine urbis Romæ locuti sunt.

² Nam Cyro.] Justinus lib. 1. & iterum lib. 44. & Lucianus in lib. de sacrificiis. *Ælianus de varia historia* li-

bro 12. Aliter Herodotus lib. 1. ubi dicit illum fuisse educatum à Mithridatis uxore nomine Cyno, *Græca lingua id est Canis: Medici Spaco: nam canem Medi Spaco vocant*, eo quod parentes ipsius, ut divinitus magis videretur Persis eorum filius fuisse servatus, divulgant à cane Cyrum, cum esset expositus, fuisse educatum, hincque eam fabulam emanasse.

³ Hieronem Syracusanum.] Justinus lib. 23. Longo quoque tempore (ut id addam) Jupiter ab apibus quoque nutritus fuisse dicitur. Ut tradit Servius enarrans illud Virgilii lib. 3. *Æneidos*.

Cræta feris magni, &c.

¹ Hic

ancilla editus fuerat, in sylvis expositum, apes congeſto in os melle aliquandiu aluere: qui mox omnes aſperitates ſupervadens, tantum ingenio & virtute valuit, ut ob multa rei militaris facinora, regnum Syracuſis, & omnia ornamenta virtutum paulo poſt aſſecutus ſit. ¹ Hic eſt enim ille Hiero, qui præcipua & conſtanti fide rem Romanam juvit, unoque tenore amicus populi Romani & fidiffimus cultor perpetuo manſit. Pari exemplo traditur ^{Semiramis ab avibus.} ² Semiramis circa Syriæ ſtagnum infans expoſita, ab avibus diu alita & educata, magno præſagio futuræ felicitatis, quæ mox ſublata à paſtoribus, poſt varios caſus, regia conjunx fieri, & late imperitare meruit. ³ Midæ quoque regi ^{Midæ.} Phrygiæ quum obdormiſceret, formicæ, quæ tritici grana in os congeſſere, divitias & opes immodicas illi futuras evidentiffimis oſtentis adnotarunt. ⁴ Habis Tarteſſiorum Rex, magnis difficultatibus infans agitat, tandem inter ſeras à cerva alitus, & haud multo poſt laqueo captus, poſt ſubactas gentes & domitas, ſævientis fortunæ minas experiri deſiit: qui deinde regnum aſſequutus, documenta egregii principis dedit, ſummoque juſtiæ temperamento illis gentibus præfuit. Quod commentum ^{Telephus.} ⁵ de Telepho Herculis filio, qui avi juffu in ſylvis expoſitus fuerat, veteres prodidere: ^{Pelias ab equa.} ⁶ Sicut Peliam ab equa, Paridem

¹ Hic eſt enim ille Hiero.] Livius 3. Decad. lib. 2. & 4. & alibi sæpe.

² Semiramis.] Diodorus Siculus libro 3. c. 2. qui de columbis dicit quod hic Alexander de avibus dicit.

³ Midæ quoque.] Cicero lib. 1. de Divinat. Valerius Maximus lib. 1. c. 6. Ælianus de varia hiftoria lib. 12. c. 45. Idem autem Animalium lib. 13. c. 1. ſcribit. Gordium ex aquila ſignificatione filium ſuum Midam Regem fore conjeciſſe, cum ſupra caput ipſius arantis primo volaſſet, deinde totum in diem in jugo ſeſſitare non prius deſtitiffet, quam is ad veſperam arationem dimiſſiffet.

⁴ Habis.] Juſtinus lib. 44. eodemque ult.

⁵ De Telepho.] Ælianus ubi nuper citavimus. Et Lucianus in d. libello de Sacrificiis.

⁶ Sicut Peliam.] De his tribus ſcilicet, Pelia, Paride, Ægyſſo, Ælianus ubi ſupra. Sed & idem libro 13. poſt princ. Atalantam ab urſa quoque nutritam tradit. Ut & Strabo lib. 8. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. Et Lucianus ubi ſupra. Jovem à capra, quæ ut dicit idem Diodorus Amalthea nuncupata eſt. Et Ovidius lib. 3. Faſt.

Stat quoque capra ſimul, & nympha paruiſſe ſeruntur

Cretides, infanti dat, dedit illa Fori. Et hinc Heſiodus in Theogonia in fin. illum vocat αἰγίοχος, id eſt, à capra nutritum,

*Paris
ab ur-
sa.
Ægy-
ptus à
capra.
San-
drocot-
tus.*

*Gor-
dins.*

*Lysi-
ma-
chus.*

*Per-
tentia
infeli-
citiæ
futuræ.*

dem ab urfa, Ægyptum à capra enutritos fabulati sunt. Adeo ex gravibus periculis ereptis, futuræ signa felicitatis quandoque fuere prænuncia. Rursus ¹ Sandrocotto, qui haud multo post Indorum Rex fuit, quum Alexandro in- visus infestusque, sævitiam fugiens, per vastas solitudines curis & insomniis fatigatus, languente corpore jaceret affli- ctus, solusque obdormisceret, leo horribilis & pertimes- cendus, sudorem dormienti deterfit lingua: quod ostentum ex omni sævitia fortunæ illum emerfurum, & mox imperii præpotentem designavit. ² Sicut Gordium dum condu- ctis bobus agrum coleret, aves omnis generis circum- volantes, illum ex infima fortuna ad summum honoris culmen processurum ostenderunt. ³ Mitto Lysimachum, & alios quos referre multum operæ esset, qui sævientes fortunæ minas & miserabiles casus, ac vim fati potesta- temque mira virtute superarunt. Sed sicut post calamita- tes magnis præsagiis multi foelices eventus sortiti fuere, ita ancipitem fortunam, & infandas strages ac præsens excidium veluti magna fortis humanæ documenta, non- nullis præmonstrare fata voluerunt. Quo tempore ⁴ Cræsus Lydorum rex à Cyro subactus, regno pulsus fuit, semestris filius in crepundiis articulate loquutus fer- tur, inagno ostento & pernicioso, ⁵ Xerxe expeditionem in Græciam parante, equa leporem enixa, & mula quæ incertæ naturæ partum edidit, cruenta bella stragesque, & me-

tritum, uti etiam Pausanias lib. 3. (ubi de Phlegia loquitur) scribit Æscula- pium à capra quoque nutritum. Et ipse Diodorus Siculus lib. 4. cap. 5. Cy- belem à pardis & aliis feris.

¹ *Sandrocotto.*] Justinus lib. 15. *

COLERUS.

* Hunc veteres libri & Arrianus lib. 5. vocant Σαρδηνότιον. Plutarchus in Alexandro Αἰδομένηον. Orosius *Andracotum*. Vide & Strabonem li- bro 15.

TIRAQUELLUS.

² *Sicut Gordium.*] Idem auctor L. 11.

³ *Mitto Lysimachum.*] Vid. eun. L. 15.

⁴ *Cræsus Lydorum Rex.*] Plinius li- bro 11. cap. 51. & libro 15. Similiter quoque Livius 3. Decad. lib. 1. paulo ante fin. tradit Romæ infantem seme- stre in foro olitorio triumphum cla- massé. Quin & ipse ejusdem Decad. libro 4. infantem in utero matris lo triumphé clamassé.

⁵ *Xerxe.*] Herodotus L. 7. Valerius Maximus, lib. 1. cap. 6.

¹ *Sagani*

& memorandum illud excidium, quæ postea præcipitan-
tibus fatis secuta sunt, præmonstrarunt. ¹ Sagunti quo-
que, quo tempore Hannibalis excidium passa est, inter
magna & assidua monstra, fatis constat, infantem è ma-
tris utero pene editum, in ipsum matris alvum revertisse.
Quod prodigium, quasi divinatio futuri esset, teterri-
mum bellum & fatale excidium, ac imminens fatum, quo
ad internecionem funditus eversa est, haud dubie osten-
dit. Est quoque in exemplis, excisos panes ² Syllæ tem-
poribus, manantis sanguinis guttas fudisse, canesque &
alia id genus animalia rugitu miserabili lugubres voces de-
disse, bellum civile & intestinas clades, tantumque cæ-
dis, quantum postea effusum est, denotasse. ³ Inter quæ
ancilla, quæ serpentem enixa est, Marficum portendisse
bellum dicitur. Multaque ejusmodi in medium afferri
possent, ut taceam Tarquinium, aliosque innumerabiles,
ac mille portenta, quibus maxima & cruenta bella, ac
invidentis fortunæ casus, eventusque tristissimi variis pro-
digiis prædictionibusque præscita fuere. Ita profecto est,
ut quæ futura quandoque sunt, multis signis, quasi multo
ante prævisa, monitu impulsuque Dei declarentur. Et
quod fatis debetur, sive anceps malum, & aliqua tempo-
ris atrocitas, sive certa spes & indubia salus futura sit, no-
bis portentis signisque denuntietur: quibus fata imminen-
tia & tempestates sedulo vitari possunt & caveri. ⁴ Sed
quod de Gordio legimus, cui aves circumvolantes auspi-
cium fecere, id nimirum ⁵ Vitellio principi exitio fuit.
Nam Viennæ pro tribunali sedenti, supra caput & hume-
ros residens gallinaceus, tantumque fœdarum avium su-
pervolans, ut tenebras pene afferrent, præsens pericu-
lum

¹ *Sagunti quoque.*] Plinius l. 7. c. 3. in fin. & Eutropius de gestis Romanorum lib. 3.

² *Syllæ temporibus.*] Paulus Orosius Historiarum lib. 5. cap. 17. Julius Obsequens Prodigiorum cap. 114.

³ *Inter quæ ancilla.*] Julius Obse-

quens de Prodigiiis cap. 118.

⁴ *Sed quod de Gordio.*] Justinus libro 11.

⁵ *Vitellio principi.*] Suetonius in vita illius cap. 9. & iterum cap. omnium postremo. Et Cornelius Tacitus libro 19.

lum & futuras calamitates quibus ad internecionem diis hominibusque infensus redditus est, non cæca existimatione præmonstravit.

C A P. XXXIII.

Par exemplum Tarquinius Superbi, & Thraſybuli Milesiorum tyranni, ac Sexti Tarquini, & Zopyri Affyrii.

Quod ' de Tarquinio Superbo scriptum legimus aliquando, qui odio inexpiabili diis hominibusque infensus, regno pulsus fuit, quum Gabios olim opprimere vellet dolis, quia nuncius filii dubiæ fidei videbatur, ne secreta sui consilii panderet, in hortos quibus deambulabat, illum adduxisse. Et quum nihil responderet, summa papaverum capita baculo decussisse: quo ænigmate quid vellet pater, filius intellexit. Idem de Thraſybulo Milesiorum tyranno, non minoris perfidiæ, scriptum accepimus. Quum enim à Periandro Corinthio nuncio consultus foret, quid sibi agendum putaret, ut omni suspitione procul & metu vacuus imperitaret, quasi elinguis foret, nihil aliud retulisse fertur, præterquam quod nuncium Periandri haud exploratæ fidei virum, in segetem messi maturam adduxit, summasque frumenti aristas baculo decussit, nullo verbo reddito, eodem nuncio anxie prosequente, & quid vellet Periandro referri expectante. Quo facto intellexit sagacis vir ingenii, ut si civibus dominari, & tyrannide potiri cuperet, principes civitatis & summa capita rerum, quibuscunque modis posset, è medio

TIRAQUELLUS.

1 *Quod de Tarquinio Superbo.*] Dionysius Halicarnas. lib. 4. Livius 1. Decad. lib. 1. Valerius Maximus 1. 7. c. 4. Plinius lib. 19. cap. 4. post princ. & iterum c. 8. paulo ante fin. Julius Frontinus Stratagematum lib. 1. cap. 1. Servius in libro 6. Æneid. enarrans eum locum,

Vos & Tarquinius Reges animamque superbam,

Victoris Regis, &c.

2 *De Thraſybulo.*] Aristoteles Polit. lib. 3. cap. 9. & lib. 5. cap. 10. & Herodorus lib. 5. & Dionysius Halicarn. d. lib. 4. & Laërtius in vita Periandri, ubi ascribit epistolam ipsius Thraſybuli in eam rem.

1 Atque

dio tolleret, tacitisque ambagibus sublatis potentioribus, illum regno potiturum depulso metu, affirmavit. ¹ Atque ^{Impe-} hic Periander fuit, qui tyrannos, si divitibus dominari cu- ^{rium} perent, amore potius civium & charitate, quam armis ^{stabile.} stiparentur, monuit & suavit. Non enim parva dixit munimenta, beneficentiam & studia hominum ad perpetuitatem. ² Sed in hoc stratagemate, quod de Sexto Tar- ^{Tar-} quinio legitur, cujus fœda vitia, & fœdiores libidines ^{quini} fuere, quod odio & dissidio patris simulato, ob suorum ^{junioris} morum difficultatem, superbumque ac inmodicum im- ^{techna.} perium, fugam fecisset, Gabiosque infestam Tarquinio gentem petiisset, ab illisque exercitu præfectus fuisset, uno atque altero prælio prospere rem egisset: tunc demum creditam sibi universam rem Gabinam, sublatis de medio primoribus patrum, haud difficulter nec magno certamine in manus Tarquinii tradidisse. Haud absimile factum, sed pari exemplo, eisdemque confectis dolis, rem gestam apud Persas invenimus. ³ Nanque Assyrii, quum à Dario descivissent, Babyloniamque urbem prævalidam occupassent, difficilisque expugnatio foret, in magna rerum difficultate Zopyrus quidam ex optimati- ^{Zopyri} bus, homo callidus & veterator, ex omni barbarie ad ^{faci-} omne facinus promptissimus, animo inverecundo & asu ^{7. 166.} barbarico truncis auribus & naso, lacero corpore, & facie deformata fœdum in modum, singulare genus fraudis commentus fuit. Quippe simulans se à Dario tam fœde cæsum, quum illo oris dehonestamento conspicuus foret, Assyrios & Babyloniam petiit, asserens sibi nullum nisi apud Darii hostes receptum tutum putasse. Inde ab Assyriis benigne exceptum, turmis equitum præfectum dicunt fuisse, uno atque altero prælio contra Darium prospere rem gessisse: & cum ex composito victor fuisset, tunc

¹ Atque hic Periander.] Laërtius in | Livii 1. Decad. lib. 1.
vita illius.

² Sed in hoc stratagemate.] Hæc sunt | ³ Nanque Assyrii.] Herod. lib. 3.
non longe à fin.

I Pif. 2. A-

Pisistratus quoque memoratur callido astu & vasto ingenio, ut Athenarum dominio potiretur, lacerare & deformato corpore, pluribus sibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodisse, & clamore querulo, magnisque fletibus, incensam multitudinem advocasse, ea sibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum custodes corporis, manus juvenum audacissimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia invasisse.

Dionysius in occupanda tyrannide ars.

tunc postquam dux totius militiæ constitutus fuit, universum sibi creditum exercitum, ipsamque Babyloniam valido præsidio munitam, in Darii manus haud multo negotio dedisse. ¹ Pisistratus quoque memoratur callido astu & vasto ingenio, ut Athenarum dominio potiretur, lacerare & deformato corpore, pluribus sibi illatis vulneribus & plagis, in forum prodisse, & clamore querulo, magnisque fletibus, incensam multitudinem advocasse, ea sibi vulnera ab inimicis illata palam vociferatus: & cum custodes corporis, manus juvenum audacissimorum accepisset, tyrannidem Athenis magno scelere & perfidia invasisse. ² Neque absimili exemplo Dionysium, qui Syracusas flagitiosius occupavit, pari audacia & astu idem facitasse accepimus. Nanque dolosis consiliis se multorum insidiis appeti asseverans, prope concionantis in modum per infimas obtestationes apud populum, pervenit, ut sexcentos circa latera armatos sumeret: quo agmine stipatus, gravi & superbo dominatu patriam occupavit. Adco perniciosis exemplis & vesana cupidine moventur homines, ut quod virtute nequeunt, callido astu & malo facinore assequantur. ³ Proditur memoriæ juvenis inter ceteros non ignavi spiritus, ex optimatibus quos Aristodemus tyrannus extorres fecerat, hoc consilio usus, ut patriam ab impotenti servitute liberaret. Nam corpore plagis afflicto, ut fides haberetur, ad Aristodemum venit: & quos fidissimos habebat, excivit, illosque in saltus invios & inaccessos, ubi dispositæ erant insidiæ, adduxit, quibus debellatis, & tyranno occiso, Cumas servili jugo libera-

¹ *Pisistratus quoque.* Herodotus libro 1. Justinus l. 2. Laërtius in Solone in epistola ipsius ad Epimenidem. Plutarchus in eodem Solone, ubi hos Satellites dicit fuisse vocatos *Corynephors*, ab armis quibus utebantur sic dictos. Et vide *Ælianum* de varia historia lib. 8.

² *Neque absimili exemplo Dionysium.*

Vide Aristotelem lib. 3. Politic. cap. 9. in fi. & iterum in libro 5. capite 5. Et Isocratem in Oracione ad Philip-pum 1.

³ *Proditur memoriæ juvenis.* Hæc Dionysius Halicarn. lib. 7. sed ipse Aristodemi necem aliter describit Plutarchus in libro de claris mulieribus cap. 25.

liberavit. ¹ Sossis vero Syracusanus, homo versuti ingenii, ^{Sossis} novandi res occasionem nactus, quum similibus dolis sanguine foedatus, & veste laccra, lamentabili voce contra Dionem multitudinem exciret, consilio parum celato, postquam deliquit fraus, tanquam molitor novarum rerum, & vulgi turbator, Athenis iudicium subiit, & intestinae fraudis poenas luit.

¹ Sossis vero Syracusanus.] Plutarchus in vita Arati.

*Libri secundi Genialium Dierum
Finis.*

ALEXAN.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO,

JURISPERITI NEAPOLITANI,

GENIALIUM DIERUM LIBER TERTIUS.

C A P U T I.

*Quid dicatur Idem apud Philosophos, & quid Idem
a Jureconsultis, discussum cum Hermolao
in convivio familiari.*

*Hermolai
Barbari
laur.*

Hermolaus Barbarus amicus meus summus, perquam fuit literis homo ornatissimus, bonisque disciplinis & ingenuis artibus excultus, ac præter ingenii amœnitatem, quæ plurima in homine fuit, doctrina quoque curiosa & eleganti. Ad eum quotidie, dum Romæ ageret, complures viri bene literati, atque in studiis doctrinarum magistri sapientiæque doctores facundissimi, exercendi animi causâ frequentes ventitabant. Accipiebatque singulos ille, aut nova lectione auctoris non vulgaris, nonnunquam quæstiunculis ex philosophia minime procacibus, & petulantibus, sed placidis & ingeniosis, ac pro æstimatione cujusque festiva quadam argutia animum laceffentibus: ita ut ipsius consuetudine & sermone quotidiano semper quisque doctior & lepidior fieret. Forte vero cum festa solennique die ad cœnam ab eo invitati nonnulli ex nostratibus boni adolescentes studia humanitatis professi, & nos una transactis negociis conveniremus, excepit nos ille cœnula admodum lauta & frugi, non prodigis epulis, & paratu magno, sed parco, brevi, & parabili cibo, & ut tenui convivio, ita summa

ma voluptate comitateque mutuos ipse sermones, mistos convivalibus jocis, in longum protrahebat. Cumque inter cœnandum, sicut solebat in convivio familiari, juvenis quispian lartæ indolis, & haud illiteratus, Thesei res gestas nuper è Plutarcho in Latinum versas, scite admodum & venuste lectitaret, quoque pacto in Cretam delatus, Labyrinthi errores, & Minotauri monstra superarit, reversoque ut Athenienses, ob res fortiter gestas, dies festos dedicarint: & alia permulta, ut ingenium facundiaque ejus fuit in extollendis vendicandisque Græcorum rebus, plusquam satis est, profusi: Hoc quoque legebat, navim qua in Cretam Theseus delatus fuerat, ad Demetrii Phalerei tempora Athenis servatam custodiri. Ex quia longo ævo absumpta materia fuit, lignis antiquioribus detractis, novisque coaptatis, diu mansisse. Eaque cum eadem Thesei navis diceretur, apud Philosophos aliofque physicæ studiosos, an eadem esset navis, an vero altera, accipiem questionem incidisse. Cumque hæc & pleaque ex Plutarcho in hanc sententiam ille legisset. Morosa, inquit Hermolaus, & quæ nihil habeat controversiæ, quæstio hæc inter philosophos agitari cœpta fuit. Cui enim non explicatum est, ubi materia non eadem subest, quæ prius erat, & si loco illius altera suffecta sit, minime eandem rem dici oportere? Constat enim, navim quæ demptis tabulatis & tignis, ex nova materia coaptata est, non eandem esse. Siquidem cum quid idem esse dico, illud ita demum esse idem putandum est, si nihil ei additum *Idem.* detractumve sit. Navis ergo, quæ veteri dempta, & nova coaptata materia, facta est, quia non eadem materia *Idem apud* nunc est, quæ olim fuit, eadem omnino dicenda non est. *confid-* Cumque me, qui una aderam, quid de istiusmodi re judicii haberem, potissime interrogaret: respondi, memi- *mor: no.* nisse me, in complurium Jurisconsultorum libris, secus *ff. de* longe atque ipse teneret, scriptum legisse, quos omnes *judi-* contra sentire, atque isti opinioni adversari, haud dubium *cis. Et* *est tex-* *tu* fuit. *Pauli.*

M m

fuit.

fuit. Nanque ¹ Alphenus, juris civilis & veterum litterarum impense doctus, haud immerito existimavit, ubi iudicium coram uno pluribusve agitari coeptum fuit, si illis, fato perfunctis, alii suffecti sint, idem iudicium censerī : & populum eundem esse, qui nunc est, & qui abhinc centum annis fuit. Navim quoque, quæ mutata veteri materia, nova suffecta est, non aliam, sed eandem decere existimari. Quod si aliter dicimus, utique foret, ut nos qui immutamur quotidie, iidem non essemus, qui abhinc anno fuissēmus. Quin etiam, si longius evagari libet, inveniemus ² Ulpianum magna virum auctoritate, qui ob excellentem doctrinam, Aurelii Alexandri Imperatoris sacri ³ scriniorum magister fuit, & Pomponium pariter juris scientem & peritum, literis prodidisse : Si grex mihi testamento legatus esset, isque adeo immutatus esset, ut ne ovis quidem, quæ scripti legati tempore fuit, hodie supersit, sed omnis ex sobole postea nata suffectus sit, eundem gregem dici, atque ideo legatum testamento deberi : quia cum quid loco alterius sufficitur, idem existimari haud dubium est. Atque hoc, inquam, apud veteres jurisperitos ita in confesso fuit, ut exploratius nihil esse possit. Cumque Hermolaus me fuisset intuitus, veluti fateretur quod asserebam : Esse, inquit, arbitror ut dicis, etsi mihi hæc sententia omnino non probatur, cui prorsus non accedo : & cum ista sit veterum jurisperitorum opinio, ut modo dixi, aliquid obniti non auderem, si penitus vera foret. Nam quod asseveras, Ulpianum & jureconsultos sentire, facilis est & expedita distinctio, id quod asserunt censerī in casibus per te modo explicatis, non tamen ut in omni re, omnique negotio idem statuendum censeam. Nam si altius rem intueri volumus, profecto referre arbitror, cum quid idem esse dicimus, an illud ejusdem substantiæ & for-

mæ,

TIRAQUELLUS.

¹ Alphenus.] In l. proponebatur. ff. de iudiciis.

² Ulpianum.] In l. grege. ff. de legat. i.

³ Scriniorum magister.] Elius Lampridius in vita ipsius Alexandri.

⁴ Et Pomponium.] In l. si grege. ff. de legat. i.

1 Plaut

mæ, an vero alterius dicamus. Formam vero à substantia
 abesse non ignoras, quas à vestris jureconsultis materiam
 & speciem appellari audio, quam Aristoteles Eidos nuncupat,^{Idem} Plato Eideam: nonnulli materiam, plerique causam
 & formam. Cum ergo aliquid idem esse dico, hoc apud
 Physicos ita receptum est, quod est vero propius: tunc de-^{apud}
 mum illud idem dici oportere, si eadem materia subest,^{Phy-}
 quæ prius fuit, & forma seu species immutata non est: id-^{lofa-}
 que posse internosci, quod mutatio formæ vel substantiæ^{phas &}
 diversam, non eandem rem facit. Navis ergo quæ tignis^{Physi-}
 detractis ex alia materia coaptata est, & grex nova sobo-
 le suffectus, sic populus & alia hoc genus, quia materia,
 seu navis substantia, non eadem est, quæ olim fuit: quip-
 pe quia illa dempta, alia suffecta est: licet forma vel spe-
 cies navis, gregis, populi, eadem subsit, eandem rem
 non esse, haud dubie efficit: quum diversa materia vel for-
 ma dissimilem rem, non eandem efficiat: alioqui dicen-
 dum foret, eandem nunc Athenas esse, quæ quondam
 fuere, eandem Carthaginem, eandem denique Roman,
 urbes prævalidas olim & populos præpotentes: nunc (ut
 vides) ita incendiis & ruinis deformatas, vastas, & infre-
 quentes, ut illarum vix memoria aut vestigium extet. Ve-
 stri vero jureconsulti rem aliter intuentes, licet materia rei
 mutata, si altera illius loco suffecta sit, dummodo eadem
 species maneat, eandem rem dici putant: credo quia nihil
 officit aut repugnat, quare illud ex constitutione juris
 idem censeretur non debeat. Etenim si in demortui loco suf-
 fectus est iudex, vel si testamento quispiam gregem le-
 gavit, seu quid aliud arbitrare, licet quod prius erat mu-
 tatum sit, & aliud illius loco suffectum: quia non propter-
 ea mutata testantis voluntas probatur, ex qua juris con-
 stitutio

I Plato Eideam.] Ipse Plato lib. 6.
 de Republ. & in Timæo, & alibi sæpe.
 Et ex eo Cicero lib. 1. Tuscul. Quæst.
 Itemque libro 1. Academicarum quæ-
 stionum, & in libro de Orat. & Dio-

genes Laërtius in vita ipsius Platonis
 non semel. Tu autem de huiusmodi
 Eideis vide D. Augustinum in libro
 octoginta trium quæstionum, & D.
 Thomam quæst. 15. art. 1.

stitutio pendet, eandem rem censerī procul dubio facit. Ubi enim ratio legis inest, ibi idem esse iudicium, bonum & æquum est. Quod apud Physicos, qui rem acutius intuentur, & magis hæc ad vivum refecant, cum sint rerum scientissimi, & artium periti, non ita receptum est. Leges enim quod probabile est, quantumque æquitas & jus suadet sequuntur: physici vero, quantum veritas & ratio necessario convincit, efficiunt. Ex hoc igitur effici cogique potest id, de quo disceptabatur, navium quæ mutata veteri materia, ex altera coaptata est, quia non eadem substantia subest quæ pridem fuit, licet vestri jurisconsulti aliter sentiant, tamen secundum physicas rationes eandem non esse, nec censerī: quia mutata materia vel substantia, diversam, ut dixi non eandem rem facit. Hæc Hermolaus admodum facundo, ut erat, ingenio, multa que cum elegantia verborum, apud complures qui aderam, dum cœnulam nobis daret, scitè subtiliterque differebat.

CAPUT II.

Gentium diversarum mores in condendis humanisque corporibus defunctorum, & qui Romanorum usus fuerit.

Roma-
ni ini-
tio hu-
micon-
debant,
non cre-
mabant
corpo-
ra.

Romanos olim ab ortu urbis defuncta corpora humi condere, neque cremare consuevisse, illud argu-
mento

TIRAQUELLUS.

1 *Humi condere.* Quod & Græci quoque faciebant, unde sepulchra illis neix dicebantur. *ἡ νεχία* impositivus tunc vulgus loquitur. Id est, ab ea quæ mortuis injiciebatur terra, ut scribit Theocriti interpres in Pharmaceutria.

MERCERUS.

2 *Illud argumento est.* Parum caute hic Alex. Dicitur enim Numa apud Plut. vetuisse, ne corpus suum cremaretur: sed & leges 12. tabularum, morem cremandorum corporum agnoscunt. Et lex illa Posthumia Numæ, de

qua Flin. c. 11. l. 14. *Vixit regum ne resurgere.* videtur ad hunc morem pertinuisse. Quare uterque mos & cremandi, & sepeliendi corpora mortuorum, cognitus jam ab initio nascentis reipub. Romanæ: contra quam velit hoc loco Alexander. Quod vero mos dicitur ab Alexand. *Dei recto sanctum ut corpora mortuorum cremarentur*, parum etiam rectum videtur. Si enim ita decretum, quare non ex aquo omnes familiarum corpora mortuorum suorum cremaverunt? Lex enim æque ad omnes pertinet. At ex familia Corneliorum, nemo ante Syllam dictatorem crematus

imento est, quod Numæ Pompilii corpus in arca lapidea post multa secula à Cneo Terentio in Ianiculo inventum, vetustissimi auctores tradunt. Postea quum longinquis bellis defunctos erui cognovissent: ut igni cremarentur, decreto sanxerunt. Primus ex patriciis Cornelius Sylla traditur, qui decedens igni se cremari voluit. veritus talionem. Nam ipse corpus Marii & eruta ossa subvertit, & in Anienem misit. Inde mansit diu defunctos cremandi consuetudo: à qua sequutis temporibus dum Antonini Cæsares imperitarent, desitum fuit. Tunc enim illo more abrogato, denuo corpora humi condere cœpere, ex Thaletis instituto, qui cum omnia ex aquis constare dicebat,

Cornelius Sylla primus crematus Roma.

Thaletis mos sepe licendi.

crematus est, vel auctore Cicerone 1. de legibus. Fuit ergo liberum cuique familiariter cremare, vel sepelire corpora suorum mortuorum.

TIRAQUELLUS.

1 *Numæ Pompilii.* [Livius 4. Decad. lib. 1. ubi non in Ianiculo inventum fuisse dicit, sed in agro L. Petilli scribæ sub Ianiculo. Valerius Maximus qui idem dicit lib. 1. cap. 1. ubi de P. Cornelio loquitur, & Plinius auctoritate Cassii Hemini verustissimi auctoris lib. 13. capite item 13.]

2 *P. Sylla quum longinquis.* Hæc usque ad clausulam, à qua sequutis, &c. sunt ex Tullio, libro secundo de legibus. & ex Plinio lib. 7. cap. 54. Sed & Pyrrho Eliensis apud Laërtium in ejus vita, dicit, Romanos suorum corpora incendere solitos.

MERCERUS.

3 *Dum Antonini Cæsares.* Nihil tale legi in tota historia Romana. Legi certe Antoninos condidisse leges nonnullas, circa rationem sepulchrorum: non tamen eos vetuisse cremari corpora. Sed & is mos post Antoninorum tempora permansit integer apud eos saltem, qui deos colebant, & Idola: quod liquet ex serie historiarum Romanarum. Narratque Pomponius Laetus ex Zonara, historiam Eudoxiæ, quæ manifesto evincit morem cremando-

rum corporum, etiam tum usitatum fuisse. Quod si is mos dicendus sit de fuisse à temporibus Antoninorum, id intelligendum erit apud Christianos, qui maxime tum cœperunt propagari. Christiani enim corpora suorum terra condebant. Unde Tertul. lib. de Resurrex. carnis, crudelitatis eos accusat, qui corpora mortuorum cremarent. Ex libro de Corona militis, eum quidem morem in Romana militia agnoscit, reprehendit tamen in Christiano. *Et cremabatur ex disciplina castrensi Christianus, cui cremare non licet: cui Christus merita ignis indulsit.* Alexander vero videtur in errorem inductus, eo quod scribat Macrobius cap. 7. lib. 7. Saturnal. hunc morem cremandi sublatum fuisse, & minus usitatum suo tempore. Debuisset Alex. animadvertere, Macrobius vixisse circa tempora Juliani Apostatæ, Valentiniani, & Gratiani.

TIRAQUELLUS.

4 *Ex instituto Thaletis.* [Tullius l. 1. de natura Deorum, & Vitruvius l. 2. cap. 2. & alii plurimi quos tibi congeffi in Commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 586. incip. fuerunt enim.]

MERCERUS.

Ex instituto Thaletis. Hoc ex Servio sumpsit Alex. sed sine iudicio; Historiarum enim sacrarum docent, morem sepelien-

M m 3

Heracliti.

Carthaginiensium.

Syrorum & Egyptiorum.

Conditum corpora.

cat, defunctos terræ mandare iussit, ut humore dissolvantur. ¹ Heraclitus verò igni, tanquam ad originem suam revertantur, quippe cum omnia ex igne consistere diceret. ² Carthaginienses vero cum prius terra obruerent fato defunctos, postea à Dario admoniti, mutato consilio, igni tradidere. ³ Apud Syros ⁴ & Ægyptios condendi & non cremandi corpora, medicataque cadavera asservandi in loculis, vetustum morem invaluisse accepimus. Condiebant enim cadavera myrrha, aloë, cedro, melle, sale, cera, bitumine & resina, odoribus & unguentis delibuta. ⁵ Ex succo

peliendorum corporum diu ante Thaletis Milesii tempora usitatum inter homines fuisse. Sed & Cic. l. 2. de Legibus docere videtur hunc morem terræ condendi cadavera antiquissimum fuisse, & à Cecrope Athenis institutum.

TIRAQUELLUS.

¹ *Heraclitus.*] Uterque tam Ephesinus quam Metapontinus, ut videbis in dictis nostris Commentariis ubi supra, n. 571. incip. *fuereque plurimi.*

² *Carthaginienses vero.*] Just. l. 19. ³ *Apud Syros.*] Strabo de Assyriis loquens qui iidem sunt lib. 16.

⁴ *Et Ægyptios.*] Herodotus libro 2. alias ³. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 5. Strabo lib. ult. Pomponius Mela l. 1. cap. 9. ubi de his. *Mortuos, inquit, nec cremare, nec fidero fas putant, verum arte medicatos intra penetralia collocant.* Plinius lib. 11, cap. 37. ubi dicit eos *asservare cadavera medicata.* Lucianus item in libello de Luctu. Stobæus sermon. 120. aut aliorum computatione 122. Servius enarrans illud Virgilii libro 3. *Æneid.*

Sanguinis & sacri pateras, &c.

Et de his etiam illud est Sili Italici lib. 13.

— *Ægyptia tellus*

Clandis odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem hand
separat umbram.

De illis quoque tradit Nicolaus in Collectaneis de moribus gentium 1, &

post eum Stobæus Ser. 120. vel aliorum computatione 122. Quod nefas esse putant homines mortuos comburere, nam perfunctum habent ignem animatam quandam esse beluam, quæ, quæcunque nascitur, devorat ac consumit. At cum est expleta, ipsam & quæ ab ipsa vorata sunt, una emori, & propterea nec cremare, nec bellius offerre corpora, ut aliz pleræque nationes, Ægyptii statuerunt, sed ea condire, ne à vermibus consumi possent. Sed & tradunt uterque, Persas quoque nefas ducere mortuos cremare. Ignem enim Deum esse existimant, quare non iustum esse humanum cadaver Deo offerre.

⁵ *Ex succo enim cedri.*] Vitruvius lib. 2. cap. 9. *Nam reliqua res, cum sunt uncta, uti etiam libri, oleo cedreo, à tineis & à carie non laeduntur.* Et antea dixerat opera quæ ex cedro construuntur permanere ad æternam diuturnitatem. Nam & Plinius d. lib. 13. cap. 13. in princip. scribit illos Numa libros tam diu durasse quod cedrati essent. Sed & idem lib. 13. cap. 5. scribit æternitatem inesse materic cedrine. Etique & simulacra Deorum ex ea veteres factitasse. Ante cura autem Theophrastus de historia plantarum scribit cedri naturam esse perpetuam. Ex poetis autem lege Virgilium lib. 7. *Æneid.*

Quin etiam veterum effigies ex ordine æorum

Antiqua ex cedro, &c.

ubi

fucco enim cedri exanimum corpus servari, sicut viventia ^{Succo} ^{cedri.} corrumpi, haud dubie perspectum est. Sudore quoque ligni ^{Teda.} tedæ concisæ & furnis adactæ, apud eosdem mortuos delibutos, servari prodiderunt, ita lineamentis integris, ut vivi apparent: quod ab exteris regibus usurpatum accepimus, ut eorum corpora non cremarent, sed differta odoribus tumulto inferrent, aut humi conderent. In tantumque odores ad defunctos pertinere creditum est, ut quanvis cremarentur, ¹ unguenta tamen & odores flammæ injicerent. ² Pythagoræi non unguentis, sed foliis populi, myrti, & aloës stipati, humi mandabant, sicut

M. Cato ^{Pythagoræorum sepeliendi more.}

Ubi Servius, *Quod lignum, inquit, non facie consumitur vetustate. Hic genus ligni tinea nescit corruptionem, quod ex antiquitate non sentit, ut cedria permixta, ligna custodit ac servat. Unde Persius satyr. 1.*

Et cedro digna locutus.

Ante illum autem Donatus ibi, *Ant,* inquit, *ex cedro facta: quia hoc genus ligni tineam nescit, corruptionemque ex antiquitate non sentit, aut cedri oleo permixta: quoniam ligna custodit ac servat.* Vide Codices emendatiores. Et Ovidius lib. 3. Tristium eleg. 1.

Quod neque sum cedro flavus.

De libro enim loquitur. Et iterum, *Nec titulus minio, nec cedro charta notetur.*

Ex Horatii in arte poetica,

— *Speramus carmina fingi*

Posse, linenda cedro, & levi servanda cupresso.

Quo in loco Aeton & Porphyriion interpretes scribunt hanc arborem tinea summovere.

¹ *Unguenta tamen.* Plinius de unguentis loquens lib. 13. cap. 1. *hænsque in & ad defunctos pertinere capit.* In quam etiam sententiam & illud Virgili lib. 6. *Æneid.*

— *Et abena undantia flammis*
Expediunt, corpusque levant frigentis
& unguent.

Quo loco Servius illud simile Ennii

adducit,

Tarquinii corpus bona sexmina lavit & unxit.

Sed & Homerus loquens de funere Achillis libro 24. *Odyss.* non multo post princ.

Καὶσὶ δὲ ἰσὶ ἰοῦντι θάων, καὶ ἀλειψάσι πολλῶ, &c.

² *Et odores.* Unde illud Propertii, lib. eleg.

Cur nardo flamma non olvere meæ.

Et Juvenalis satyr. 4.

Et matutino sudans Crispinus amomo

Quantum vix redolens duo funera.

Et Persius satyr. 3.

*Compositus lesto, crassique lutatus amom-
mis.*

Et satyr. 6.

— *Sed cenam funeris hæres*

*Negliget iratus, quod rem curtaueris,
nina*

Ossa inodora dabit.

Et Statius,

*Ver Ar:bum Cilicumque fluit flosque
Sabæi.*

Hinc Jurisconsultus in l. *& ideo. §. 1. ff. de rem. vers.* scribit, *quod si servus odores emerit & ad funus erogaverit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in dominum versionem.* Et vide infra eod. lib. cap. 7. ubi de Sylla agimus.

³ *Pythagoræi non.* Plinius lib. 3. cap. 12. ubi tamen non aloës dicit, sed olea.

Lycur-
gi sen-
tentia
de se-
pulta-
ra.
Alba-
norum.
Taxi-
lorum.
Brach-
manarū.
Ibero-
rum.
Bar-
choe-
rum.
Pari-
tho-
rum.
Mago-
rum.

M. Catō condi & humari, voluit.¹ Lycurgum legimus nihil cum mortuis sepeliri mandasse, sed puniceo amictu vela- tum, & oleæ fronde circumdatum, terræ mandari voluisse. ² Albanis pecuniam cum mortuis sepelire in loculis mos erat. ³ Taxilis, Brachmanis, ⁴ & Iberis, vulturibus defuncta corpora objicere. ⁵ Barchis, quæ apud Colchos & Iberos gens est, agnatos morbo extinctos, velut ignavos & degeneres, igni tradere: in bello autem absumptos, tanquam fortes & strenuos, objicere vulturibus. ⁶ Parthi ⁷ & Magi procul à nostro orbe siti, honestissimam sepulturam vulgò avium aut canum laniatus putavere, nulla- que tantum ossa quæ supererant, terræ mandare assue- rant. ⁸ Sicut apud Hyrcanos, quorum horrida & inculta vita

- 1 *Lycurgum.*] Plut. in vita illius.
2 *Albanis.*] Strabo lib. 11.
3 *Taxilis.*] Idem lib. 15.
4 *Et Iberis.*] Silius Italicus lib. 13.
Tellare (ut perhibetur, is mos antiquus)
Ibera

Exanimā obsecrans consumit corpora
vultus.

Propterea diebat Diogenes si vultures suum cadaver lacerarent, *Iberam* fore sepulturam; testis est Stobæus Serm. 120. aut aliorum computatione 122.

MERCERUS.

Et Iberis, vulturibus.] Repugnare videtur Procopius, 1. de bello Persico. Scribit enim Cabadem Regem Persarum, conatum fuisse facere, ne Iberi more suo corpora mortuorum terra conderent: sed potius more Persarum, vulturibus & canibus exponerent. Quæ sine dubio ostendunt, Iberos non probasse eam sepulturæ rationem, quam eis tribuit Alex. Veruntamen verior ne parum fide dignus sit Procopius. Vidatur pro certo ponere Persas solitos vulgò corpora mortuorum fenis exponere, cum tamen hæc sepulturæ ratio vulgò Persarum non fuerit familiaris. Licet magni fieret à magis: ut colligere poteris ex Ciccone, Tuscul. 1. & Strabone, l. 15. & Herod. l. 2.

TIRAQUELLUS.

5 *Barchis.*] Ælianus de Animalibus lib. 10. cap. 22. ubi tamen non eos *Barchas*, sed *Eurcas* appellat.

6 *Parthi.*] Justinus lib. 41.

7 *Et Magi.*] Cicero lib. 1. Tusculanum Quæst. Strabo lib. 15. ad fin. Agathius de bello Gothorum l. 2. Adde & in universum Persas apud quos mortuus non prius humatur quam ab alite, aut à cane trahatur, ut tradit Herodotus lib. 1. & D. Hieronymus lib. 11. & Agathius lib. 2. Historiarum, ubi de sepultura Mermerces Regis Persarum disserit. Et quod de avibus hic dicitur, idem Baetrianos fecitasse ex lege, ut scilicet mortuorum cadavera volucris devoranda traderent, tradit Plutarchus in libello quo disserit, num improbitas sufficiat ad infelicitatem. Et Divus Hieronymus in Jovinianum libro 2. *Quod cum, inquit, Alexandri præfectus commendare voluisset, pena amisit provinciam.* Strabo autem lib. 11. dicit ab Onesicrito scribi, sed minime verum esse se putare.

8 *Sicut apud Hyrcanos.*] Cicero dicto lib. 1. Tuscul. Quæst. Plutarchus & D. Hieronymus ubi supra. & Sextus Empiricus, & Silius Italicus dicto libro 13. id tamen Regum cadaveribus privatim

vita est, aliasque gentes indomitas, canes pro sepulchro
 fuere, ^{Hyrcanorum canes} qui sepulchrales dicti. Hos affluenti cibo nutriebant,
 & suos quisque canes parabant in vita, à quibus mortuus ^{sepulchrales}
 laceraretur, atque hoc eximium & solenne putabatur fu-
 nus. ^{Perfarum} 2 Persæ fato defunctos, cera circumlitos, ut maxi-
 me diuturni essent, domi condebant. ^{Assyriorum} 3 Assyrii in melle,
 regum vero in paludibus. ^{Effedonum} 4 Humi vero tradere, aut igne
 cremare, capitale fuit. 5 Effedonum traditur mos, ut pa-
 rentum funera cantibus prosequantur, mox coetibus pro-
 pinquorum advocatis, quod dictu audituque foedum est,
 ipsis cadaveribus immistis ovillis carnibus vescantur. Id
 quod

privatum tribuens,

*Regia cum lucem posuerunt membra,
 probatum est*

Hyrcaniam adhibere canes, &c.

Diogenes dicebat, si canes suum cada-
 ver laniarent, Hyrcaniam sepulchram
 fore, *ὡς καὶ αἱ ἱεραὶ ἡ τὰ φά.* Apud Sto-
 baeum d. Serm. 120. quem alii 122. fa-
 ciunt. Sed & adde apud Casprios idem
 observari quoque, ut scribit Eusebius
 lib. 1. præparat. Evangelicæ, c. 3. Vide
 item infra hac de re.

1 *Qui sepulchrales dicti.* Strabo li-
 bro 11.

2 *Persæ.* Cicer. d. l. 1. Tusc. quæst.
 & Herodotus lib. 1. Strabo lib. 15. ubi
 postea subdit eos dimittere magos in-
 sepultos vulturibus comedendos.

3 *Assyrii in melle.* Herodotus l. 1.
 non longe à fin.

4 *Humi vero tradere.* Procopius
 ubi supra. *Neque enim, ait, aut urna
 condere, aut terra obruere defunctorum
 cadavera fas est Persis.* Et Diogenes
 Laërtius ira procemio scribit: *Magos
 Persarum Philisophos impium ductre in
 igne sepelire,* nam & ignem vice numi-
 nis colebant, quod & ipsum ante tra-
 diderat, de Persis in universum lo-
 quens Herodotus libro 3. ubi & idem
 dicit de Aegyptiis. Et nos quoque de
 Persis diximus in nostris commenta-

riis Nobilitatis cap. 3 r. n. 576. incip.
nude & Apolla. Sed & quod ad eorum
 funera & sepulturas pertinet, Sextus
 Empiricus scribit Persarum morem
 esse vita functos, in crucem tollere,
 nitro salire, & postmodum corio con-
 tegere.

MERCERUS.

Humi ovo tradere. Ninus apud
 Diodorum Siculum lib. 3. conditus est
 sepulchro alto novem stadia, & longo
 decem. Belus apud Aelianum, lib. 13.
 conditus est urna vitrea plena oleo,
 quam postea explere studuit Xerxes,
 nec potuit. Post illos Sardanapalus
 crematus est, opinione multorum,
 vel certe conditus terra, ut est apud
 Athenæum, lib. 12. Juxta Ninivem
 urbem. Ergo non fuit tantum piacu-
 lum humi tradere, vel igne cremare
 Regum Assyriorum.

TIRAQUELLUS.

5 *Effedonum.* Herodotus in Mel-
 pomene, qui est lib. 4. Strabo lib. 22.
 Pomponius Mela lib. 3. ad princ. Solli-
 nus cap. 25. Sed & Sidones quoque
 parentes devorabant, excepto capite
 quod inaurabant. Ut testis est Zeno-
 dorus in Collectaneis in proverbio,
ὥς καὶ οἱ Σιδωνοὶ.

*Eudo-
rura.* quod¹ ab Indis &² Massagetis usurpatum ferunt, quorum
*Massa-
geti-
rura.* prodigiosa inhumanisque natura est: nam senio confectos
*Derbi-
cena &
Hyber-
norum.* in frustra cedere, illorumque carnibus, immixtis pecudibus,
 vesci assuevere. Id quoque apud³ Derbices Persicam gen-
 tem, & cum⁴ Hybernis efferatis hominibus commune
 fuit, ut parentes & affines qui succubere comesse pietatis
 maximæque honestatis munus putarent: quod⁵ Chrysi-
 pus philosophus probavit, & literis prodere non dubita-
 vit. Fuitque proditum, ⁶ eosdem Derbices in more ha-
 buisse, viros⁷ etiam progressos ætate, more hostiarum
 immolare ad aras, mulieres vero senescentes præfocare.
*Hyper-
bo-
rura.* Tradunt⁸ Hyperboreos illos penitissimos, qui in extimo
 orbis tractu siti sunt, homines rigentis barbariæ, & omni
 humano generi infociales, eos qui longo ævo vixerunt,
 post epulas & familiare convivium fertis redimitos, ex
 rupe abrupta in mare dare præcipientes: quæ lex⁹ in Co in-
*Lex in
Co de
morte
arra-
ganda
seni-
bus.
Caspio-
rura.* sula ad Hellespontum fuisse traditur, ut supra 60. annos
 nati, aconito vitam finire cogantur, ne ipsi desides & ig-
 navi, fortium virorum cibaria absumerent, locumque &
 partes aliorum occuparent.¹⁰ Quod de Caspiis quoque me-
 moriæ proditum est: nam filii parentes septuagenarios do-
 mi

¹ *Ab Indis.*] Herodotus in Thalia non semel loquens privatim de Indis qui Callatiæ vocantur, & qui item Pardi, & in Melpomene. Strabo l. 15. Pomponius Mela l. 3. c. 7. Solin. c. 65.

² *Massagetis.*] Herodotus l. 1. Strabo lib. 11. Chrysostomus in D. Mathæum homilia 10. Eusebius de præparatione Evangelica lib. 1. cap. 3. D. Hieronymus in Jovinianum libro 2. Tertullianus quoque adversus Marcionem. idemque dicit gentem Ponticam facere.

³ *Derbices.*] Strabo, Chrysostomus, Eusebius, Hieronymus, ubi supra citavimus.

⁴ *Cum Hybernis.*] Strabo lib. 4.

⁵ *Chrysiippus.*] In lib. de Jure apud Laërtium in vita illius.

⁶ *Eosdem Derbices.*] Strabo lib. 11. & Aelian. var. histor. lib. 2. post princ.

⁷ *Etiâ progressus ætate.*] Al. Edit. certam progressus ætatem.

⁸ *Hyperboreos.*] Pomponius Mela lib. 3. c. 5. ubi de Scythia. Plinius l. 4. cap. 12. Solin. c. 26. Sed & Tybarenos viros suos seniores præcipitasse tradit Euseb. d. l. 1. præparationis Evang. c. 3.

⁹ *In Cœnula.*] Strabo lib. 10. Aelianus variz Historiz libro de Politia. Sed & apud Sardos ex lege filii patres senio confectos fustibus cædebant, & una cum eo interemptorem sepeliebant. Ex Aeliano de varia Historia libro 4. post princ.

¹⁰ *Quod de Caspiis.*] Strabo lib. 10. non semel. Eusebius & D. Hieronymus ubi supra.

mi clausos, aut in loca inculta & deserta intimaque solitudines expositos, vel fame enectos, siti & inopia conficere, celebre funus putarunt. ¹ In Scythia gens est, quæ ^{Scythia} parentum cadavera inter nives & glaciem truncis affixa arboribus detineant, illa terræ mandare, pro scelere proque flagitio arbitrati. ² In Phrygia mortuos sacerdotes ^{Phrygia} non defodiunt, sed super lapidibus decem cubitis erectos, sublimines constituunt: ³ sicut Nasamoncs, qui sedentes ^{Nasamoncs} mortuos statuebant. Thraces quoque fama est ⁴ & Indos, ætate confectos, illos præcipue quibus studium sapientiæ fuit, incensis rogis mortem oppetere, & sine aliquo funerum apparatu, lætos se in flammis injicere non refugere nec formidare. ⁵ Alios inibi homines in alio tractu orbis intonsos & incultos ultra Arabes ⁶ & Æthiopes, parentes & sibi conjunctissimos, in littoribus, ita ut fluctibus operiantur, sepelire: ⁷ ipsosque Æthiopes ad certos annos vitam

¹ In Scythia.] Silius lib. 13.

At gente in Scythica suffixa cadavera truncis

Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.
Lucianus autem in libello de læsta, scribit Scythas mortuos decorare.

² In Phrygia.] Nicolaus Damascenus *ἡθῶν* apud Stobzum Serm. 120. aut aliorum comput. 122.

³ Sicut Nasamoncs.] Herodotus in Melpomene. Sed aliter Silius d. l. 13.

— *Quid? qui seculo sepelire profundo*
Exanimis mandant Libycis Nasamoncs in oris?

⁴ Et Indos.] Herodotus in Thalia, Pomponius Mela lib. 3. cap. 7. Q. Curtius lib. 9. cujus verba hæc sunt: *Unum agreste & horridum genus est, quos sapientes vocant, apud hos occupare fati diem, pulchrum, & viros se cremari jubent. Quibus aut segnis ætas, aut incommoda valetudo est, expectant mortem pro dedecore habent vitæ. Nec ullus corporibus que senectus solvit, honos redditur. Ex quo intelligis non omnes Indos id facere, sed genus eorum quos sapientes vocant, quod quidem genus*

quintum erit. *Primum* enim tellurem exornat. *Secundum* militiam capessit. *Tertium* merces suas evehunt, & res externas invehunt. *Quartum* respubl. temperant, judicia reddunt, regibus assident. *Quintum* celebratæ illic & prope in religionem veræ sapientiæ deditum, voluntaria semper morte vitam accenso prius rogo, finit. Hæc enim propemodum sunt verba Plinii l. 6. c. 19. quæ usurpavit Solin. c. 65. aut ut alii computant, 55. ubi tamen corrupte legitur, *quæ etiam genus pro quinta*. Philo autem Judæus, in libro de Abrahamo, scribit Indorum Gymnosophistas, senectutis, morbi longi & incurabilis, priusquam invalescat, accenso rogo seipsum exurere, quamvis possent ad tempus forte diuturnum resistere.

⁵ Alios inibi homines.] Vide an loquatur de aliis Indis.

⁶ Et Æthiopes.] Diodorus Siculus lib. 4. c. 1. Strabo l. 16. ubi tamen non de omnibus Æthiopibus loquitur.

⁷ Ipsosque Æthiopes.] Herodotus libro 3. Diodorus Siculus lib. 3. cap. 6. ubi

vitam producere, qua exacta, diverso quisque fungatur
 fato, exanimaque corpora vel in flumen dejicere, vel vi-
 tro operta ita ut integra spectentur, & posteris specta-
 culo sint, asservare. ¹ *Pæones* in stagna, ² *Ichthyophagi*
 in mare defunctos abijciunt. ³ *Troglodytæ* paliuri virgis,
 mortui cervicem cum pedibus alligantes, efferunt: dein-
 de cadaveri lapides aggerentes, cornu capræ inibi ridentes
 apponunt, hoc pro exequiali pompa, proque funere exi-
 stimantes. Quod à ⁴ *Gymnesiarum* incolis usurpatum legi-
 mus, ut incisa & defecta cadavera in urnam imponant, de-
 superque ingentia saxa accumulunt. ⁵ *Arabum* vero mos
 proditus est, ut Regum & summorum ducum elata cada-
 vera, in loca tetra & inculta stercore obruant, ac cæno
 & fimo aggesto, terræ imponant. *Panebii*, si quando
 rex moritur, corpus quidem defodiunt, caput vero aura-
 tum in templo augustissimo consecrant dicantque. Sicut
Saitanis Reges qui imperitarunt, intra septa templi sepe-
 lire assuetum erat, hoc sepulturæ genus optimum, & pie-
 tatis ultimum officium æstimantes. ⁶ *Lotophagis* nulla
 sepulchrorum habetur cura, sed defunctos in mare deji-
 ciunt, parum referre arbitrati, igni, terra, vel aqua dis-
 solvantur. ⁷ *Apud Athenienses* ⁸ & omnem fere Græciam
 corpora non cremare, sed terræ condere, & sepelire cum
 funebri veste, *Phrygibus* vero igni imponere, antiquissi-
 mus mos fuisse proditur. Sed in humanis corporibus
 Athe-

ubi auctoritate Ctesiz Cnidii repre-
 hendit ipsum Herodotum. & l. 4. c. 1.

¹ *Pæones.*] Diogenes Laërtius in
 Pyrrhone.

² *Ichthyophagi.*] Diodorus libro 4.
 cap. 3. Strabo lib. 16.

³ *Troglodytæ.*] Diodorus libro 4.
 Strabo item d. lib. 16. Sextus Pyrrho,
 qui tamen de ramis Paliuri non lo-
 quitur.

⁴ *Gymnesiarum.*] Diodorus Siculus
 lib. 6. cap. 5.

⁵ *Arabum.*] Scilicet Nabathorum
 ex Strabone lib. 16. ante fin.

⁶ *Lotophagis.*] Idem Gregorius Gy-
 raldus in libro de sepulchris, ubi ta-
 men nullum auctorem citat.

⁷ *Apud Athenienses.*] Lucretius
 lib. 6. ad fin. Cicer. lib. 2. de Legibus.
 Laërtius in Solone. Verum de illis
 hæc scribit Silius Italicus lib. 13.

*Cecropide ob patriam Marci is forte
 peremptus,*

*Decrevit simul communibus necre
 flammis.*

⁸ *Et omnem fere Græciam.*] Plutar-
 chus in Solone, & Ælianus variz hi-
 storiz lib. 5. & lib. 7. paulo ante fin.

1 Athe-

¹ Athenienses orientem versus, ² Megarenſes & Phce-
nices ad occidentem vertere ſolebant. ³ Aphri vero ut
Græci ſepeliunt. Maxima autem ſepeliendorum cadave-
rum cura ⁴ Athenienſibus fuiſſe fertur, ⁵ præcipue bello
peremptorum, ita ut qui illos inhumatos relinquerent,
quovis ſupplicio dignos putarent. ⁶ Idcirco ſummos du-
ces quia cæſos navali pugna in mare dejecerant, gravi-
bus pœnis & capitis ſupplicio affecere: ⁷ quibus cum per-
emptorum corpora aſſequi nequirent, illorum oſſa &
diſjecta membra paſſim ſtrata exquirere, & humo tege-
re, deſunctosque in acie, tumulto publice extructo, quo-
annis pro concione laudare, magnæ curæ fuit: ⁸ adeo ut
Nicias cum exercitu iter faciens, ne duorum militum in-
humata cadavera relinqueret, totum ſubſiſtere agmen,
donec humarentur, juſſerit. ⁹ Et Cimon Milciadis filius,
ut pater ſepulcrò conderetur, captivum ſe præbere non
dubitavit. Traditum quoque eſt, ¹⁰ Cares morte ſublato

Mega-
ren-
ſium.
Phœ-
nicum:
Aphro-
rum-
Athe-
nien-
ſium in
ſpe-
liendis
corpo-
ribus
cura.

Nicias.

Cimon.

Cares
mili-
mos.

mili-

¹ Athenienſes orientem verſus.] Plu-
tarchus in Solone, & Lærtius in Tha-
lete Miſeſio, verum Ælianus d. lib. 5.
dicit ad occaſum.

² Megarenſes & Phœnices.] Plutar-
chus ubi ſupra. Sed Ælianus ubi etiam
ſupra dicit ipſos Megarenſes temere
ac ſine diſcrimine mortuos ſepelire.

³ Aphri verſa.] Herodotus lib. 4.

⁴ Athenienſibus.] Lex enim apud
eos erat: Si quis in inſepultum cadaver
hominis incidat, omni parte id terra ob-
ruat, apud Ælianus d. lib. 5.

⁵ Præcipue bello peremptorum.] Ut
patebit ex iis quæ mox dicentur.

⁶ Idcirco ſummos duces.] Valerius
Maximus lib. 9. cap. 8.

⁷ Quibus cum peremptorum.] Nam
ipſi Athenienſes oſſa illorum qui in
Cheronia ceciderant, tumularunt, &
publica oratione per Demothe-
nem laudant, ut tradit Plutarchus in vita
ipſius Demothe-
nia.

⁸ Adeo ut Nicias.] Idem Gyraldus
in ſuis ſepulcris, ſed nullo quoque au-
tore citato. At id eſt, Plut. in vita

illius. Cuius in eam rem hæc ſunt ver-
ba in Latinum verſa. Cumque illuc di-
cedens & jam aliquantum itineris pro-
greſſus, amicorum duo cadavera in ſepul-
ta reliquiſſe meminifſet, agmen univer-
ſum ſiſtere juſſit, atque ad hoſtes præco-
nem miſit, qui mortuorum cadavera ad
ſepulcrum repeteret, neque illam ſeu le-
gem, ſeu conſuetudinem veritus eſt, qua
communiter ab omnibus judicatur illos
hoſtibus victoriam tacito conſenſu tribuere
qui corpora ad ſepulcrum repeteret co-
guntur. Vide Thucydidem & Plutar-
chum in vita illius.

⁹ Et Cimon.] Idem Gyraldus ubi
ſupra nullo item auctore citato. Id
autem eſt Probi Æmylii in vita ipſius
Cimonis, & Valerii Max.

¹⁰ Cares morte.] Thucydides lib. 7.
belli Peloponneſiaci in præſatione. Si-
quidem, inquit, cum expiaretur ab A-
thenienſibus hæc bella Delos, deſtructis
ſepulcris eorum, quicunque in ea Inſula
deceſſiſſent, ſupra dimidiatum Cares agni-
ti ſunt genere armorum, cum quibus ſe-
pulſi erant.

1 Et

Sindos milites, armatos sepelire: ¹ & Sindos tot pisces in sepulchris mittere, quot hostes confecisset, qui humaretur, *Iberi* Sicut Iberi pro hostium interfectorum numero tot obeliscos apponunt, hoc insigne testimonium virtutis & expertissimum decus arbitrati. Condebant enim prisca corpora ² vel arcis lapideis, ³ vel fictilibus cum funebri tunica: quia nudum jacere cadaver, pro flagitio erat.

Reges

I Et Sindos. Nicolai de moribus Gentium, & Stobaeus ubi supra. Adde autem supradictis ex ipso Nicolao & Stobaeo ubi supra. Quod Chii combustis cadaveribus & ossibus collectis in mortario ea contundunt, deinde navigio imponentes in altum navigant, eaque per cribrum ad ventotum flatus dispergunt, donec omnino dissipentur & aboleantur. Et Tauri gens Scythica cum regibus extinctis gratissimos eorum amicos una sepeliunt. Si vero amicus quispiam regis interierit, pro illius dignitate & merito auriculam, vel totam, vel ejus partem amputat. Colchi defunctos non sepeliunt, sed ex arboribus suspendunt. *

Quod & postremum scribit Aelianus variae historiae lib. 4. post princip. ubi eos dicit in pellibus sepelire, & ita insutos ex arboribus suspendere. Vide in nostris Commentariis Consuetudinum, & Lilius Gyraldum de sepulchralibus. Garamantes nuda corpora mortuorum in arena infodiunt. Ex Silio Italico lib. 17.

Quid quis reclusa nudos Garamantes arena

Infodiunt, &c.

Et de Celtis statim postea,

At Celtae vacui capitis circumdare gaudent

Ossa (nefas) autro & mensis ea pocula servant.

Et de Ponticis,

Exhausto infistunt Pontus vacuare cerebro

Ora virum, & longum uxoribus reponit in ævum.

Et de Nafanionibus,

— *Quid qui sacro sepelire profundo Exanimis mandant Libyis Nafanones in uris.*

Eruli qui ac Danubii sunt accolæ, senibus & morbo male affectis, fas nec astringebant esse diutius vivere, sed propinquos rogare cogeantur, ut se quam citissime interimerent, qui ingentem pyram struebant, & super eam tanquam fastigium quoddam honorem morti destinatum collocabant, tum quispiam nulla ei necessitate conjunctus, pugione illum conficebat, cognati autem ignem rogo impetere, cremari ossa legere, terra condere legibus obligabantur. Defuncti autem uxor si non multo post juxta viri sepulchrum laqueo vitam finisset, perpetua ignominia nota inurebatur, ut tradit Procopius. Tibareni gens Scythica, quos senes diligebant patribus affigebant. Id quod etiam Persas facere scribit Sextus Empiricus. Vide quoque Stobaeum serm. 120. alias 122.

COLERUS.

* Idem de Colchis, ex Nymphodoro prodit interpretes Apollonii, his verbis: ὁ θεὸς ἐπὶ γαίῃ, ὅτι διέστη. ὑπὸ τοῦ ὅτι, εἰς ὅτι, ἐκείνη ἡ ἀπορία τὰ σωματὰ, τὰ ὅτι διέστη τὰ ὅτι ἰδιδόσας, ὡς φησὶ Νυμφόδορος.

TIRAQUELLUS.

² *Vel arcis lapideis.* Plinius lib. 13. cap. 13. ubi de Numa loquitur.

³ *Vel fictilibus.* Idem Plinius L. 35. cap. 12. Ubi dicit M. Varronem scire ita condi jussisse.

I Reges

Reges vero externis differtos odoribus, in montibus sepeliunt: unde deductum, ut illorum sepulchris pyramides apponant, aut columnas. ¹ Romani vero in domibus quas singuli incolebant, doliis aut vasculis: qua ex causa lares, quos domesticos vocant deos, colere cœperunt. ² Postea lege duodecim tabularum, ne in urbe sepelirentur, neve urerentur, gravi fuit documento sancitum, cujus verba sunt: In urbe ne sepelito, neve urito. ³ Cineres tamen ejus qui triumphasset, ⁴ aut imperatoris qui hostes bello domuis-

Roma-
norum.

Lex de
morte
in urbe
non se-
peliendi

¹ Reges vero.] Virgilius l. II. Æn.

— Fuit ingens monte sub alto

Regis Dercenni terreo ex aggere bu-
ssum, &c.

Ubi Servius. Apud majores, inquit, nobiles, aut sub montibus, aut in montibus, sepeliebantur. Unde natum est, ut supra cadauera, aut pyramides fierent, aut ingentes collocarentur columna *, citatque illud Lucani,

Et Regum cineres extructo monte quiescunt,

Cui Ptolemaeorum matres seriemque pendendum

Pyramides claudant.

COLERUS.

* Columnellas impositas fuisse sepulchris, dicas quoque ex Cicerone Tuscul. ult. & 2. de legibus.

TIRAQUELLUS.

² Romani vero.] Servius enarrans illum locum lib. 5. Æneid.

Præterea si nona dicim mortalibus al-
Extmeris, &c. (mum)

Et rursus in eum locum lib. 6. ejusdem operis,

Edibus hunc refer ante suis, & conde sepulchro.

Ubi, inquit, supra diximus omnes homines in suis domibus sepeliebantur, unde ortum est, ut Lares colerentur in domibus, unde etiam umbras larvas vocamus.

³ Postea lege duodecim tabularum.]

Tullius l. 2. de legibus. ubi verba ipsa legis ascribit. Idque etiam postea nostris legibus cautum est. l. mortuorum. ff. de relig. & sumpti. fune. & l. prætor. §.

D. Adrianus. ff. de sepul. vis. Ex quo etiam Paulus lib. 1. sententiarum. Corpore in civitatem inferri non licet, ne suessentur sacra civitatis. At qui contra ea fecerit, extra ordinem punitor. Verum Tullius ubi supra subdit. In urbe sepultos fuisse claros viros, aut eos quibus hoc ante eam legem virtutis causa tributum est, ut Publicolæ, ut Tuberto, aut eos, si qui hoc, ut Fabritius, virtutis causa solum legibus consecuti sunt. Sed quod ad Publicolam attinet, Dionysius Halicarnassus lib. 5. senatum illi decrevisse in sepulturam impensas operariis locumque rogo & sepulchro intra urbem prope forum, qui honor, inquit, huic sibi ex illustribus viris ad hanc diem contigit. Id quasi sacrarium gentis patet ad sepulturam ejus posteris. Sed adde quod etiam apud Sicyonios lege neminem intra moenia humari licebat, ut tradit Plutarchus in vita Arati in fin.

⁴ Cineres tamen ejus.] Plutarchus Probl. cap. 79.

⁵ Aut Imperatoris.] Ex Servio lib. II. Æneid. in eum locum,

— Aetæque partim

Finisimos tollunt in agros, urbiq; remittunt.

Eutropius l. 8. de gestis Romanorum scribit, Trajanum solum Imperatorem omnium intra urbem fuisse sepultum, ossaque ejus collocata in urna aurea in foro quod sibi adificavit, columna ibi posita, quod & post eum tradit Aurelius Victor in vita illius. Adde autem Vesta-

lea

*Spartano-
rum.
Athenien-
sum.*

*Corinthio-
rum.
Diog.
Cynici
sepulchrum.*

domuisset, vel armis remp. auxisset in urbem ferre licebat: quibus hoc honoris causa, ut in foro conderentur, tributum est. ¹ licet apud Spartanos secus longe servatum sit Lycurgi lege, quibus & in urbe, & secus deorum templa sepelire permissum. ² Non sic Athenis: nam in campo extra urbem tumulus erat, in quo columnæ extabant, in quibus defunctorum nomina per singulas tribus, qui illic conditi erant, continebantur. ³ Corinthi quoque extra urbem maximorum virorum monumenta fuere. Inter quæ ⁴ Diogenis Synopenfis, quem canem Græci cognominarunt, sepulchrum visebatur. ⁵ Reliqui vero ⁶ in agris quisque suis, ⁷ aut in fundo suburbano, seu avito & patrio solo ⁸ ex Senatusconsulto Cneo Duillio consule, Romæ humari consuevere. ⁹ In quibus sepeliendi licet toto generi & familiæ jus esset à principio, postea ut in familiam jus sepulchri non descenderet, recentiore cura provisum fuit.

les in urbe habuisse sepulchra, quia legibus non tenerentur, ut tradit Servius in d. lib. 11. in locum antea citatum. Ubi & illud addit, eas quoque nocentes licet vivas tamen intra urbem in campo scelerato obrutas fuisse.

¹ *Licet apud Spartanos.*] Plutarchus in vita Lycurgi, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum.

² *Non sic Athenis.*] Thucydides libro 2. belli Peloponnesiaci, ubi tamen arcis dicit fuisse distinctas tribus: lege autem Solonis prohibitum erat, ne intra urbem sepelirentur, ut scribit Cicero 2. de legibus. Ex quo Servius inter epistolas familia. Ciceronis l. 4. epist. *Ab Atheniensibus locum sepulcræ intra urbem ut darent, impetrare non potui, quod religione impediri se dicant, neque tamen id cuquam antea concesserant.* De his autem Silius lib. 13.

Cecropide ob patriam Mævaris sorte peremptos

Decedere simul communibus moeroribus.

Sed adde quod ipsis Atheniensibus singulis singula erant sepulchra; Megarense autem tres & quatuor uno sepulchro sepeliebant, auctore Plutarcho in Solone.

³ *Corinthii.*] Quod probat exemplo, quod sequitur.

⁴ *Diogenis Synopenfis.*] Paulanias lib. 2. *Corinthum* (ait Græce quidem, sed in hunc sensum) *proficiscens monumenta in itinere cum alia apparent, tum ad portam Diogenes Synopenfis, quem Græci canem cognomento appellant, ad portam sepulcris.*

⁵ *Reliqui vero.*] Ad Romanos redit.

⁶ *In agris quisque suis.*] Vide quos in eam rem cito infra lib. 6. cap. 19.

⁷ *Aut in fundo suburbano.*] In quam rem, vide locum Suetonii citatum infra in verbo, aut Latina via.

⁸ *Ex Senatusconsulto.*] Cuius meminit Servius in lib. 11. *Æneid.* loco supra citato in verbo, aut *Latina via.*

⁹ *In quibus.*] Vide infra libro 6. capite 14.

fuit. Frequentius ¹ in Flaminia, ² aut Latina via, ac sub-^{Loca}
 urbiis & anfractibus viarum, Romanorum gentilitia se-^{gentili-}
 pulchra fuere. ³ Ibi que Calatini, Scipiones, Servilii, & ^{tiorum}
 Metelli, aliorumque honestissimæ familiæ condebantur : ^{sepul-}
^{chro-}
^{nom}
^{Roma-}
^{monum.}
⁴ ad quæ vasa figulini operis, nonnunquam arma militaria,
 ensesque & libellos, aliaque quæ defuncto cordi in vita
 fuerant, quorumque efficaci studio tenebatur, ferre, &
 eodem

¹ In Flaminia.] Strabo lib. 5. Unde
 Martialis lib. 6. epig. 28.

Hoc sub marmore Glaucias humatus

Functo Flaminia jacet sepulchro.

Et lib. 11. epig. 14. in Epitaphio Pari-
 dis,

Quisquis Flaminiam teris viator,

Noli nobis praterire marmor.

Et Juvenalis Satyr. 1. in fin.

— *Experias quid concedatur in illos,*

Quorum Flaminia tegitur cinis, atque
Latina.

² Aut Latina via.] Juvenalis ubi
 paulo ante. Et rursum Sat. 5.

Clivose veteris dum per monumenta
Latina.

Et Suetonius in Domitiano cap. 17.

Cadaver ejus populari sandapila per ve-
spilones exportatum, Philix nutrix in
suburbano suo Latina via, loco à Pontifice
dato funeravit. Ex quo & illud vides,
 solere Pontifices locum sepulturæ da-
 re, quod & Strabo insinuat lib. 5. Cæ-
 terum Abdias ille qui Apostolorum
 vitas descripsit, tradit corpora D. Petri
 & D. Pauli in via Latina fuisse sepulta.

³ Ibi que Calatini.] Cicero libro 1.

Tuscul. quæst. non longe à princip. An-
 tu, inquit, egressus porta Capena, cum
 Calatini, Scipionum, Serviliorum, Me-
 tellorum sepulchra vides, miseros putas
 illos? Sed & de sepulchro & monu-
 mento Scipionum Livius 4. Dec. l. 8.
 non multo ante fin. Sed adde, in
 campo quoque Martio : Corpora ma-
 gnatum & Imperatorum, qui de re-
 pub. bene meriti fuerant, Populi Ro-
 mani beneficio in campo Martio tu-
 mulabantur, quod hinc videre licet,
 quod cum Pompejus funus Juliz uxo-

ris suæ ejusdemque filiz Cæsaris apud
 Albanum tumulare appareret, à plebe
 coactus est, in Campum Martium ef-
 ferre, ut tradit Plutarchus in vita ipsius
 Pompeji, ubi & ipse quoque scribit,
 quod cum Lepidus, & alii nonnulli,
 obstarent ne in Campo ipso Martio
 Sylla tumularetur : Pompejus præsidio
 suo gloriam defensionemque attulit.
 Et Appianus l. 1. bellorum Civilium,
 funus Syllæ describens. *Iidemque*, in-
 quit, *campo Martio intulere, quo in loco*
Reges dumtaxat humari consueverant.
 Suetonius in Cæsare cap. 84. scribit
 ipsius Cæsaris corpus in campo Martio
 juxta Juliz tumulum fuisse crematum.
 Et in Augusto cap. 101. Corpus item
 ipsius Augusti fuisse delatum in cam-
 pum Martium & crematum. Sed &
 quod ad cæteras gentes pertinet, adde
 superioribus, quod apud Sicyonios in-
 tra mœnia neminem humari licebat.
 Ex Plutarcho in vita Arati ad fin. Ap-
 pud Trojanos autem corpora sepelie-
 bantur ante portas civitatis, ut tradit
 Dares Phrygius, si is est, in libro de
 excidio Trojæ, dum dicit Priamum suo-
 rum more Herculem & Hectorem ante
 portas sepelivisse. Contra Tarentini
 mortuos omnes juxta vetus quoddam
 oraculum intra mœnia sepeliebant.
 Nam Deum illis per oraculum signifi-
 casse, satius illis fore, si cum pluribus
 habitarent illos vero sic se quam opti-
 me juxta oraculum habitaturos putas-
 se, si mortuos quoque intra mœnia
 secum retinerent.

⁴ Ad quæ.] Vide hic omnino quæ
 dicuntur infra cap. 7. incip. *quæque de-*
functo, &c.

N n

* Per

codem sepulchro tegere assuerant, ut ea quæ vivi dilexerant, una conderentur. Memini dum Romæ agerem, in vetustis sepulchris, quæ in via Appia plurima visuntur, inter ædificia hortosque, interque coagmenta lapidum, erutum cadaver fuisse, multo ævo vetustum, adolescentulæ mulieris, facie, capillo, oculis, naribus, & reliquis lineamentis prorsus integris & incorruptis: nisi quod vestigia liquaminum & unguentorum quibus delibutum fuerat, apparebant: recenti specie, inscriptione nulla, quæ nomen defunctæ innotesceret. Pomponius tamen vir, ut in ea ætate, veterum literarum impense doctus, Tulliolam Marci Tullii Ciceronis filiam, de cujus obitu ad Servium Sulpitium sunt epistolæ, aut Priscillam Abascantiæ, de qua Sylva Papinii extat, fuisse augurabatur. Id quibus argumentis asseveraret, cum nulla inscriptionis vestigia extarent, prorsus nescimus.

*Tullio-
la cor-
pus in-
ven-
tum.*

CAPUT III.

Consularia comitia per quos fiebant, quæve potestas consulis, quantumque jus & quæ dignitas foret.*

*Comitia
consularia
per
quos
fiebant.*

Comitia¹ consularia novis consulibus creandis, ² non modo per consules haberi, sed ³ per interregem, non-

COLERUS.

* *Per quos fiebant.*] Primus Cæsar Comitia Consularia è campo ad patres transtulit: non tamen omne jus creandi magistratus populo ademit, ut Suetonius ostendit cap. 41. At Tiberius Imper. omne jus sibi & senatui sumpsit, populo repulso. Talis Comitiorum facies, ferva jam urbe.

TIRAQUELLUS.

¹ *Comitia consularia.*] De Comitibus consularibus Cicero in Orat. pro Murena, non uno in loco. & in epistol. ad Atticum lib. 6. & Suetonius in Domitiano cap. 10. & Cornelius Tacitus libro 1. in fin.

² *Non modo per consules.*] Id prope perpetuum est apud Livium & cæteros.

³ *Per interregem.*] Livius 1. Decad. lib. 3. In creatione Lucretii Tricipitini, & T. Veturii Gemini consulum, & l. 4. in creatione L. Papyrii Mugilani, & L. Sempronii Atratini consulum, & iterum eodem libro in creatione A. Corneli Cossi, & L. Furii Medullini consulum, & lib. 6. non semel, in creatione Tribunorum militum. & libro 7. in creatione C. Sulpitii Peticii, & M. Valerii Publicolæ consulum, & iterum in creatione M. Valerii Corvini, & A. Corneli Cossi, & libro 8. in creatione Manlii Torquati, & P. Decii Mu-

nonnunquam absentibus consulibus, alterum consulem, cujus erat fors, ut comitiis præesset, ex provincia evocari, aut si morbo vel necessitate impediti, commodo reipublicæ avocari non possent, ¹ dictatorem dici, qui comitiis præesset, sæpe rescriptum est. Dicebat enim dictator consulem ex patrum decreto, nonnunquam ex opinione sua, illum, cui militares & civiles artes, ac imperatoria consilia forent, quique è republica magis esse videbatur. Tametsi dictatorem comitorum causa ² aliquando se consulem creasse, & in magistratu fuisse legamus, qui comitiis habitis dictatura se abdicabat. Eadem vero comitia consularia, non solum cum utrunque consulem fieri, sed cum altero defuncto collegam cooptari oporteret, sæpe indici haud dubium est. Ipsiusque comitiis plebem interesse, ac centurias & tribus in campum advocari frequenter invenimus. ³ Quamvis sine plebe per patres clientisque patrum plerumque habita legamus. ⁴ In quibus etiam absentes non modo patricios, ⁵ sed plebejos consules nominari licuit.

Tametsi

cii Muris consulum : rursusque in creatione C. Petilii & L. Papyrii Murgillani consulum, & alibi sæpe.

¹ *Dictatorem.*] Livius 1. Decad. l. 8. & aliis multis locis citatis supra lib. 1. cap. 6. in duobus locis.

² *Aliquando se consulem creasse.*] *Cæsar dictator & Consulem se & P. Servilium Isauricum designavit, & intra 11. diem Dictaturam deposuit*, ut perhibet ipse Cæsar lib. 3. belli Civilis in princ. Et Plutarchus in vita illius. Sæpe autem alias Dictatores ipsi sunt creati consules. Cujusmodi fuit Q. Fulvius, apud Livium 5. Decad. lib. 7.

³ *Quamvis sine plebe.*] Nam & sic creati sunt consules T. Quintius, & Q. Servilius per patres Clientesque patrum, cum plebs irata voluisset consularibus comitiis interesse, ut tradit Livius 1. Decadis libro 2. non longe à fin.

⁴ *In quibus etiam absentes.*] Nam & M. Claudius Marcellus, & M. Valerius

absentes dicti sunt consules apud Livium 3. Decad. lib. 6. Et alii sæpe apud eundem. Plut. tamen tum in Cæsar, tum in Catone Uticensi scribit legem fuisse apud Romanos, ut qui magistratus peterent (loquitur autem de consilatu) comitiis præsentibus adessent. Ideo cum Cæsar petivisset, ut sibi per alium petere consulum liceret, non id obtinuit. Ob idque ommissa petitione triumphum urbem intravit.

MERCERUS.

In quibus etiam absentes.] Ex Suet. & Plutarcho in Cæsar, liquet legem fuisse Romæ, ne in comitiis absentium ratio haberetur. Ergo si qui absentes magistratum obtinuerunt, soluti sunt legibus : ut sic eorum ratio haberetur in comitiis.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Sed plebejos consules.*] Vide infra lib. 6, cap. 24. Et Plutarchum in Camillo ad fin.

Nobili-
tatis
conju-
latum.
Am-
bitio
atque
in-
a-
sio.
Consu-
latum
ad ple-
bem re-
volun-
tio.
Consu-
les sine
magi-
stratu
alio
praece-
dente
creati.

¹ Tametsi ævo succedente ex longo intervallo nobilitas adeo consulatum invaluit, ut soli patricii, penes quos maximæ divitiæ fuere, ejecta plebe, ad consulatum assumerentur. Adeoque plebs obnoxios summisit animos, ut nulli plebejo ad capeffendos consulatus, & intermissum honorem vendicandum animus fuerit, à qua impotentia nobilitatis post aliquot annos, urgente belli discrimine, patricii desivere, tunc quum perculsa nobilitate, Cajus Marius novus homo, bello Iugurthino consul factus, plebi Romanæ intermissum diu consulatum restituit. ² Et tametsi nili quæsturam, ædilitatem, & præturam per gradus antea gessissent, ad consulatum nulli admitterentur: plerumque tamen eos ³ qui nullos antea curules gesserant magistratus, quibusque mandatus honor non fuisset, consules creatos

¹ *Tametsi ævo succedente.*] Hæc utque ad clausulam, *Et tametsi*, sunt ex Plutarcho in vita Marii.

² *Et tametsi.*] Livius 4. Decad. l. 2. tradit, quod cum M. Fulvius & M. Curvius, tribuni plebis impedirent T. Quintium Flaminium ex quæstura consulatum petere; jam enim Ædilitatem, Præturamque suscidire, nec per honorum gradus documentum sibi dantes, nobiles homines tendere ad Consulatum, sed transcendendo media, summa imis continuare. Cum autem eares ex Campèstri certamine in senatum venisset, patres consuevit, qui honorem quem sibi capere per leges liceret, peteret: in eo populo creandi, quem vellet, potestatem fieri æquum esse. In auctoritate patrum fuisse Tribuni. Hæc ibi. Appianus Alexandrinus lib. 1. bellorum Civilium. Sylla, inquit, neque aliquem prius Prætorum quam quæstorem esse voluit, nec consulatum antequam attingere. Et rursus eodem libro ad fin. Pompejus & Crassus ad consulatum petendum descenderunt. Crassus quidem jam prætura junctus, juxta Sylla legem. Pompejus vero neque præturam, neque quæsturam adeptus. Nostri autem legibus, ut gradatim honores deferantur, edi-

cto, & ut à minoribus ad majores perueniatur, epistola D. Pii ad Titiannum exprimitur. Hæc enim sunt verba l. ut gradatum. in princip. ff. de munerib. & honor. Et alibi in l. sciſcet, honor. S. gerendorum. cod. tit. ita scribitur: Gerendorum honorum non promissa facultas est, sed ordo certus huic adhibitus est. Nam neque prius majorem magistratum quisquam, nisi minorem suscepit, gerere non potest. Et hoc pertinet l. 1. C. cod. tit. & vide supra lib. 2. cap. 2.

MERCERUS.

³ *Qui nullos antea curules.*] Scribit Appianus 1. Bel. Civ. Hoc caput fuisse inter leges Cornelias L. Syllæ. Qui hanc legem non primus instituit, sed veterem reduxit. Nam apud Livium lib. 32. extat contentio tribunorum plebis, impediendum ne T. Quintius Flaminius Consul fieret, qui petebat consulatum ex Quæstura, eo quod legitimis gradibus ad eum honorem non ascenderat. Et Cic. C. Julii petitionem extraordinariam appellat, quia tantum Ædilis fuerat: ut ex Alconliquet.

1. *Cajus*

creatos invenimus. ¹ Cajus Claudius Cento comitiorum causa dictator dictus, Publium Servilium Quinti filium Galbam, ² qui nullum antea honorem gesserat, consulem creavit. ³ Et Pompejus Magnus ex Senatusconsulto legibus solutus, priusquam alicui magistratui præfuisset, consul factus est. Quorum nomina, postquam comitiis relati erant consules, in fastis & annalibus (unde tempora & annos Romani designabant) in primis annotare soliti sunt, ex quibus turpissimorum consulum propter flagitia & dedecora sæpe nomina inducebantur: id quod actis testabatur. ⁴ Is vero qui consul dictus designatusque fuerat, antequam magistratum iniret, ⁵ collegam sibi sæpe nominabat, quod ^{Collega comi-} è republica videbatur, ut positis simultatibus, una mente, ^{g. suis.} consilio ac virtute, nec fœdo certamine, & per dissidium, quod prava ambitio solet, respublica ageretur, utque ex voluntate sua consul, quem maxime appeteret, collegam ^{Con-} haberet. Nonnunquam senatus collegam dixit. ^{les bini} Sæpius ^{apud} vero ipsis comitiis duo fuere creati consules communi ^{Roma-} studio votoque. Erant ergo Romæ bini consules potestate ^{nos.} pari, sicut apud Iberos bini deliguntur reges: alter qui ju- ^{Reges} ra daret, alter qui populis præesset: & Carthaginensibus ^{bini a-} ^{apud I-} duo ^{beros} ^{& Car-} ^{thag.}

TIRAQUELLUS.

¹ *Cajus Claudius Cento.*] Livius 3, Decad. l. 5. in fin. Sed ut ibi videre est, non hic fuit C. Claudius, sed Appius Claudius Pulcher.

² *Qui nullum antea honorem.*] Et ut loquitur Livius ubi supra, nullum curulem magistratum.

³ *Et Pompejus Magnus.*] Appianus loco supra citato in verbo, *Et tametsi*, & Plutarch. in vita illius.

⁴ *Is vero qui consul.*] Nam apud Livium 4. Decad. lib. 7. M. Fulvius Nobilior consul creatus, cum ceteri candidati Centuriæ non explessent, postero die Cn. Manlium collegam dixit.

MERCERUS.

⁵ *Collegam sibi sæpe nominabat.*] Cau-

te hoc accipiendum. Id enim solum locum habuit, cum iisdem comitiis duo Consules creati non potuerant, sed uno creato, alii qui petebant non expleverant numerum centuriarum, quo opus erat ut quis Cof. designaretur. Eo modo apud Livium libro 37. M. Fulvius Nobilior, Cn. Manlium collegam dixit, cum ceteri centurias non explessent. Neque id solum in Consulibus locum habuit, sed etiam in Tribunis plebis, ut apud Livium libro 4. videre est.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Sæpius vera.*] Id videre licet apud Livium, & Dionysium Halic. ubique, & ceteros rerum Romanarum scriptores.

N n 3

1 Qui

*Præfeti
reges
bini a
pud La-
cad.
Lycurg.
per or-
dines
reip.
curam
dirigunt.
Atheni-
enses.*

Præfetes.

duo annui reges præfuere, ¹ qui Suffetes dicti. Aliquando judicum ordo præfuit, qui rerum & personarum jus habebant. ² Et Lacedæmonius bini præfecti, mox bini reges nomine magis quam imperio, ex Procli & Heristhenis familia primo, postea ex Eurytionis & Agidis: demum ex Heraclidarum genere, pari jure, & imperio non dissimili, imperitarunt, tametsi Lycurgus reipublicæ curam per ordines dividerit: ³ quod apud Achæos simile accepimus, ut binos prætores annuos sibi præficerent, qui publicas res simul & judicia curarent: aliquando decem, ⁴ quos *ἡμισυρῆς* vocabant. Athenienses vero post ejectos triginta tyrannos, qui plures quam mille quingentos indemnatos necaverunt, neque sinebant cognatos funeribus adesse: decem qui præessent, ⁵ per Thrasymbulum accipere: mox ipsis à Pausania ejectis, ⁶ Prytanes numero quinquaginta præfuere: quæ pars decima senatus erat, quorum numerus quingentorum fuit. In quo observatum est, ut nemo ex genere Athamantis natu maximus prytanes fieret; qui etiam ⁷ Rhodi summus erat magistratus, Apud

¹ *Qui Suffetes dicti.* Livius 3. Decad. lib. 8. & iterum l. 10. non multo post princ. & 4. Decad. l. 4. ad fin. quibus locis non reges eos appellat, sed primo loco dicit illos summum Pœnis fuisse magistratum, secundo dicit eos fuisse velut consulare Imperium apud Carthagenenses. Tertio simpliciter eos nominat sine alio ullo titulo.

COLERUS.

* Joseph. Scaliger ait; *Sufes idem est Pœnis, quod Græcis ἡσφορ, ἡσφῆς, ἡσφῆς.*

Qui Suffetes dicti. Festus: *Sufes dictus est Pœnorum lingua summus magistratus, ut Oscorum Medix.* Calidius in Orat. in Cæcilium: *senatus censui referentibus Sufetis.*

TIRAQUELLUS.

² *Et Lacedæmonius.* Hæc, usque ad clausulam, *Quod apud Achæos*, sunt Plutarchi in vita Agidis & Cleome-

nis. Et vide infra lib. 4. cap. 23.

³ *Quod apud Achæos.* Vide supra lib. 2. cap. 15.

⁴ *Quos ἡμισυρῆς vocabant.* Livius 4. Decad. lib. 2. & lib. 8.

⁵ *Per Thrasymbulum.* Probus Amylii in vita illius. Et vide Xenophontem.

⁶ *Prytanes.* De hisce magistratibus vide Suidam & Pollucem lib. 8. c. *πρεσβυτέρων, φυλάκων, προφυλάκων, & πρυτανίων.* Et Demosthenis interpretem, & novissime Budæum nostrum in commentariis linguae Græcæ.

⁷ *Rhodi.* Livius 5. Decad. lib. 2. & Plutarchus in Politicis. & Appianus Alexandrinus bellorum Civilium libro 4. *

COLERUS.

* Et Seneca libro de tranquillitate cap. 3.

¹ *Armenia-*

Apud Chaones autem annui magistratus ex primoribus ^{Chao-}
 civium deliguntur. ¹ Armeniorum Megistanes, ² Creten- ^{nes.}
 sium Cosmi dicti sunt: ³ sicut Perfarum, Magi & Cara- ^{Megi-}
 manges, qui loco prætoris erant. ⁴ Bœotiis undecim sum- ^{Cosmi.}
 mæ rerum præerant, qui pacis bellicque temporibus jus ^{Magi.}
 dicebant. ⁵ Qui quidem consules, etsi pari honore essent, ^{Cara-}
 non tamen simul insignia consulatus aut imperium habe- ^{ges.}
 bant. Nam postquam Junius Brutus, ejecto Tarquinio,
 & regibus exterminatis, cum Collatino consul creatus est,
 licet omnia jura & insignia, quæ apud reges erant, popu-
 lus consulibus concessa voluerit, tamen ne duplicatus
 terror videretur, si apud utrumque consulares fasces vi-
 deret, cautum fuit ut apud alterum, eum videlicet qui im-
 perium haberet, fasces essent. ⁶ Ideo alternis mensibus, ^{Fasces}
 modo ad unum, modo ad alterum consulem fasces tran- ^{transi-}
 sire voluere. Idemque sequutis temporibus, dum impe- ^{sim a-}
 rium & respublica stetit, servatum est. ⁷ Sed tamen quo ^{pud al-}
 mense fasces non habebat, accensus apparebat consuli, ^{terum}
 lictores vero sequebantur: quod intermissum diu, postea ^{duntaxat}
 Cæsar revocavit denuo. Et quamvis ⁸ consuli antiquiori ^{consu-}
 fasces darentur prius, veluti caniciem & annos veneran- ^{tem.}
 tes: postea ⁹ lege Julia cautum fuit, ut ei qui plures libe- ^{Utri}
 ros quam collega haberet: aut si numero parcs essent, ^{prius}
 qui ^{daren-}
 tur ^{tur sa-}
 qui ^{scis.}

TIRAQUELLUS.

¹ *Armeniorum Megistanes.*] Corne-
 lius Tacitus libro 15. & vide etiam
 in nostris Commentariis Nobilitatis
 cap. 37. n. 31.

² *Cretenesium Cosmi.*] Aristoteles li-
 bro 2. Politicôn cap. 8.

³ *Sicut Perfarum.*] Vide infra 1. 4.
 cap. 13.

⁴ *Bœotiis.*] Vide Pausaniam.

COLERUS.

Bœotiis undecim.] Erat & Bœot-
 arthes, cujus meminit Livius & Plu-
 tarchus.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Qui quidem consules.*] Ad Romanos
 redit. Id autem est ex Liv. 1. Dec. 1. 2.

⁶ *Ideo alternis mensibus.*] Hic om-
 nino vide quæ scripsimus in nostris
 Commentariis Præmigeniorum, in
 17. quæst. n. 10. & 11.

⁷ *Sed tamen quo mense.*] Suetonius
 in Cæsare cap. 20. *Antiquum*, inquit,
retulit morem, ut quo mense fasces non
haberet, accensus ante illum iret, lictor-
es pone sequerentur.

⁸ *Consuli antiquiori.*] Plutarchus in
 Publicolâ, & Gellius lib. 2. cap. 15. Va-
 lerius Max. lib. 4. cap. 1. post princ.

⁹ *Lege Julia.*] Gellius ubi supra.

N n 4

I Qui

Conful-
latus
infi-
gnia.

Lex a
Fabio
lata.

¹ qui maritus foret, præferretur: aut si omnia essent paria, antiquior fasces acciperet: eos tamen qui secundum gererent consulatum, alteri novum ineunti, præferri haud dubium est. Erant ergo consulatus insignia, ² duodecim fasces, lictores totidem, ³ purpurea prætexta, ⁴ curulisque sella. ⁵ Quin etiam eum, qui antea consul fuisset, iterum & sæpius consulem creari: ⁶ & qui dictaturam gessisset, in consulem assumi posse, nemo dubitavit. ⁷ Quintus tamen Fabius Maximus legem tulit ad populum, ⁸ ne intra annos

MERCERUS.

¹ *Qui maritus.*] Adde, *ut in numero maritorum.* Propter sponfos, qui revera mariti non erant: in maritorum tamen numero erant, uxorum non pendebant, & præmia ferebant maritorum, ut liquet ex Dione, & Sueton. Sed & Gellius, ex quo hæc sumpsit A. lex. hanc clausulam non omisit.

TIRAQUELLUS.

² *Duodecim fasces.*] Valerius Max. lib. 2. cap. item 2. ubi de Lucio Quintio Cincinnato. & lib. 6. cap. 11. post principium. ubi de Cn. Cornelio Scipione. Livius 1. Decad. lib. 3. ubi loquitur de decemviris. Plutarchus in Paulo Æmylio, & Martial. ex quo intelliges & id quoque fuisse observatum tempore Imperatorum lib. 8. epig. 66. quo loco loquitur de Silio consule,

*Augusto pia thura victimasque
Pro nostro date Silio Camæne,
Biffines jubet en redire fasces
Nato consule, &c.*

MERCERUS.

Duodecim fasces.] His insignibus adde Scipionem eburneum, calceos auratos, sellam curulem aliquot gradibus altiore. Quæ fortasse addita ab imperatoribus. Cassiod. 6. Variar. in formula consulat.

TIRAQUELLUS.

³ *Purpurea prætexta.*] Nam & ad L. Quintium Cincinnatum consulem absentem citatum, in agro arantem repertum, purpurea missa est, apud Dionysium Halicarnassum libro 10. Idque etiam tempore Imperatorum,

ut etiam diximus de 12. fascibus. Nam ut Martialis ad id, quod nuper ex eo adduximus, paucis interjectis subdit,
Gaudemus superest adhuc quod optet.
Et vide num. seq.

⁴ *Curulisque sella.*] Dionys. Halicarnassus l. 3. inter insignia regum Romanorum fuit eburnea sella, & alia pleraque, quibus post reges exatos usi sunt consules, præter coronam auream, togamque pictam. Postea tamen triumphantibus ex S. C. permittuntur auro uti, & togis pictis purpureis.

⁵ *Quin etiam eum.*] Id ex infinitis locis Livii, & cæterorum scriptorum intelligitur cum dicitur iterum, & 3. & 4. consul, &c. Nam & fuere qui 5. & 6. Consules fuere. M. autem Cæsar, quod nemini alteri contigit (præter Cæsares) 7. consul fuit, ut omnes testantur.

⁶ *Et qui dictaturam.*] Quod & nos supra diximus.

⁷ *Quintus tamen Fabius.*] At non eam legem tulit Fabius, sed eam non latam recitari iussit, cum illum consulem nominasset apud Liv. 1. Dec. l. 10.

MERCERUS.

Quintus tamen Fabius.] Livius lib. 7. hoc refert ad quoddam plebiscitum. Alii, inquit, *plebiscitis tantum ne quis magistratum eundem, intra decem annos caperet.* Vide Manut. legib. Rom. & Sigon.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Ne intra annos decem.*] Hic omnino vide quæ scripsi in l. si unquam. in præfatione num. 24. Et hæc sunt.

¶ Sylva.]

annos decem eundem consulem refici liceret. quam legem consensu tacito abrogatam, ¹ Sylla iterum promulgavit. Creatis ergo consulibus provinciæ nominabantur, ut eas vel ipsi ² inter se compararent, ³ sortirenturve : quos ire ad bellum, quos præesse exercitibus oporteret : vel si in deligendis provinciis non convenirent, ⁴ extra sortem senatus decerneret. ⁵ Quod lege curiata cavebatur, ut senatus contra legem curiatam sine sorte provincias designaret : aut si senatus averfaretur, per populum agi poterat, ⁶ ut extra ordinem consuli provincia daretur : ⁷ tametsi utrunque consulem in eandem provinciam cum exercitu

Provincia-
rum
sortitio
inter
consu-
les.
Lex cu-
riata.

¹ Sylla.] Appianus lib. 1. bellorum Civilium.

² Inter se compararent.] Id sæpe faciebant, ut videre poteris apud Livium. Sed unum tantum locum citabo, qui & ad num. seq. pertinet, qui est 3. Decad. lib. 10. in princ. Cn. Servilius Cæpio, & Cn. Servilius Geminus consules, cum de repub. belloque & provinciis ad senatum retulissent, censuerunt patres, ut consules inter se compararent sortirenturque, uter Brutios adversus Hannibalem, uter Hetruriam ac Ligures haberet provinciam.

³ Sortirenturve.] Quod & sæpissime observabant apud eundem. Et vide in nostris Commentariis Primigeniorum quæst. 17. in 1. epist.

⁴ Extra sortem senatus.] Apud Livium 3. Decad. lib. 8. Cum P. Cornelius Scipio, & P. Licinius Crassus consules creati essent, Sicilia extra sortem concedente collega Scipioni delegata est. Et id quoque sæpissime apud eum factitatum est.

⁵ Quod lege curiata.] Cicero lib. 1. epistol. famul. epist. 10. incip. quod rogatus, &c.

MERCERUS.

Quod lege curiata cavebatur.] Quid hoc loco velit Alex. non bene capio. Si enim velit lege curiata senatum decessisse provincias consulibus, falsum. Provinciæ videntur fuisse in arbitrio

senatus, ut in eas mitteret quos vellet, consules, vel Prætores. Lex curiata videtur eo solum fuisse necessaria, ut imperium, & auspicia haberent, in ea provincia quæ sibi decreta esset. Sin autem velit lege curiata datum negotium senatui, ut mandaret provincias consularibus, aut Prætoribus, cum primum commodum visum esset : nescio an id sit consentaneum. Certe nihil tale legi in tota historia Romana.

TIRAQUELLUS.

⁶ Ut extra ordinem.] Sic Q. Fabio extra ordinem Volscorum provincia data est, apud Livium 1. Decad. l. 13. post princip. Sic M. Popilio Lenati ejusdem Decad. lib. 7. Et M. Valerio Corvino lib. 8. & Fabio Maximo l. 10. & Cn. Pisoni Hispania, apud Suetonium in Cæsare, cap. 19.

⁷ Tametsi utrumque consulem.] Sic enim idem Q. Fabius, & T. Quintius consules ambo adversus Æquos cum suis exercitibus processere. ibi paulo post. Et similiter T. Romulus, & Q. Veturius cum exercitu missi adversus eosdem, in eod. lib. 3. Item T. Quintius Capitolinus, & Agrippa Furius in eosdem, alio loco ejusdem lib. 3. & Publ. Sulpitius Averrio, & P. Sempronius Sophus consules missi adversus Æquos, ejusdem 1. Decad. lib. 9. paulo ante fin. Et Fabius Maximus, & P. Decius Mus consules adversus Samnites,

Non 5 ejusdem

citu profectum quandoque legamus. Optionem tamen diligendæ provinciæ extra ordinem collegæ dari, ¹ aut suam sortem permutare tum collega absque decreto senatus, antiquo more non licebat. ² Ad quas profecturi consules, si cæsis hostiis & sacrificio perfecto, non facile litarent, sæpe diffuso tempore ire superfluum est. Inter quas fuere minores provinciæ, pauci momenti, & fere defamatissimæ, ³ ut sylvarum ⁴ colliumque, ne compingendis navibus materia deesset, & frequens ad omne genus operum materia suppeteret. Consules vero nominatos, ab ipso inito magistratu legiones cum collega partiri, ac ⁵ Jovis optim. max. templum adire, ⁶ senatum habere.

Pro-
vinci-
am
indiv-
ides.
Con-
sul-
es sta-
tim à
creatio-
ne quid
age-
rent.

ejusdem 1. Decad. lib. 10. & Q. Fabio Max. & Q. Fulvio Flacco decreta est eadem provincia, Italia scilicet, 3. Decad. lib. 7. Atque etiam M. Marcello, & T. Quintio Crispino eadem provincia, in eodem libro. Et L. Veturio Philoni, & Q. Cecilio Metello consulibus eadem quoque provincia adversus Hannibalem decreta ejusdem 3. Decad. lib. 8. Et M. Æmylio Lepido, & C. Flaminio consulibus, Senatus utrique Ligures provinciam decrevit. Cui S. C. cum Lepidus intercederet ob ea quæ illic sunt declarata. His auditis senatus in sententia perseveravit, ut consulibus arabobus Ligures provincia esset, apud eundem 4. Dec. lib. 8.

¹ *Aut suam sortem permutare.*] Id videre licet apud Livium 3. Decad. l. 7. Senatus, inquit, liberam potestatem fecit consulibus, & supplendi ubi vellent, & eligendi de omnibus exercitiis quos velent, permutandique, & ex provinciis quos à republica conferent esse traducendi. Et 4. Decad. lib. 5. Sed hic, inquit, duobus primum S. C. Picbis etiam scito permutatæ provinciæ sunt.

² *Ad quas profecturi consules.*] Neque enim in provincias ire solebant, nisi prius factis sacrificiis. Livius Decad. 5. l. 4. de Paulo Æmylio loquens: *Ab hac concione, Latinio, quæ pridie Calendæ Aprilis fuerunt, in monte sacrifi-*

cio rite perpetrato, protinus inde & Coss. & Præto Cn. Octavius in Macedoniam profecti sunt.

³ *Ut sylvarum colliumque.*] Ex Suet. in Cæsare cap. 9. ubi interpres id minime intellexisse videtur, quantumlibet oculatissimus. Hincque illud Virgilii eclog. 4. *Si canimus Sylvæ, sylva sunt consule dignæ.*

MERCERUS.

⁴ *Colliumque.*] Lege *Calliumque*. Calles, & sylvæ provincia fuit in Italia. Quæ provincia cur defamatissima dicatur non video. Erat forte minoris negotii. Ad quam tamen sæpe Quæstores mitterentur, potius quam consules, eo quod esset in Italia.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Jovis optimi max. templum adire.*] Livius 3. Decad. lib. 1. ad fin.

⁶ *Senatum habere.*] Livius 3. Decad. lib. 6. in princ. Cn. Fulvius Centimachus, P. Sulpitius Galba consules, cum idibus Martiis magistratum inissent, senatu in Capitolium vocato, de republ. de administratione belli, de provinciis exercitibusque patres consulerunt, & ejusdem Decad. lib. 10. in princ. Cn. Servilius Cæpio, & Cn. Servilius Geminus consules, cum de republ. belloque, & provinciis ad senatum retulissent: quod nos alibi supra ad aliud retulimus. Et hujusmodi multa similia leges apud eundem.

1 Lai-

habere, eumque de provinciis, deque omni statu reipubl. consulere, ¹ Latinas ferias indicere, Junonique Sospitæ, ² & Jovi Latiali solenne sacrum in Albano facere, ³ in quo carnem Latinis populis dividere mos erat, sæpe perspectum est, ⁴ indeque auspiciato ad vota nuncupanda ⁵ in Capitolium ire, ⁶ votisque nuncupatis, ⁷ paludatos vel ⁸ trabeatos in veste regia, prosequentibus primoribus patrum, in provincias quasque suas proficisci: ⁹ & prius quam ad hostes ducerent legiones, ad populum concionari de provinciis, de administratione belli, & quam spem de se polliceri possint, referre solitos invenimus. Ex omnibus quoque magistratibus solos consules, dictatores, prætoresque, consularibus auspiciis creatos, antequam adeant magistratus, Lanuvii Vestæ & penatibus rem

Paludamentum & trabeæ vestes consulares. Consul, dictator & prætor in bellum profecturi.

¹ *Latinas ferias indicere.*] Livius 3. Decadis libro 1. paulo ante fin. & etiam ejusdem Decadis libro 2. post princ.

² *Et Jovi Latiali.*] Livius in utroque loco citato supra in verbo, *Latinas ferias.*

³ *In quo carnem.*] Cicer. in Oratione pro Plancio. *Quibus in municipiis nix jam qui carnes Latinis petant inveniantur.*

⁴ *Indeque auspiciato.*] Livius 3. Dec. lib. 2. post princ. & alias sæpe.

⁵ *In Capitolium ire.*] Livius ejusdem 3. Decad. lib. 7. in princ.

⁶ *Votisque nuncupatis.*] Livius 4. Decad. lib. 1. Tum, inquit, P. Sulpitius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lictoribus, &c. Et ipse in Capitolium descenderem, unde votis rite nuncupatis profectus sum. Et 5. Decad. lib. 1. Increpat C. Claudium Pulchrum consulem, cui Histria provincia sorte obtigerat, quod votis non nuncupatis, non paludatis lictoribus, in eam provinciam abiisset, ob quod milites ei parere nolissent, coactus est Romam redire. Indeque votis ex more nuncupatis, & paludatis lictoribus in provinciam

i.e. Et ejusdem 5. Decad. lib. 2. Per hos forte dies P. Licinius consul votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Et Cæsar lib. 1. belli Civili non multo post princip. Paludatique votis nuncupatis exemit.

⁷ *Paludatos.*] Livius 1. Decad. 1. 9. dum dicit Consulibus in pace Caudina paludamenta fuisse detracta. & 4. Decad. lib. 1. ubi supra num. præced. & lib. 7. ubi loquitur de L. Cornelio consule. & 5. Decad. lib. 2. ubi etiam supra. Et Cæsar ubi item supra. Et adde quod non solum ipsi, sed & ipsorum lictores paludati erant, ut videt ex ipso Livio 5. Decad. lib. 1. ubi supra, & num. etiam præced. Et ejusdem 5. Decad. lib. 5. in Oratione M. Servilii. Consul, inquit, proficiscens prætorque paludatis lictoribus in provinciam & ad bellum vota in Capitolio nuncupat.

⁸ *Veltrabeatos.*] Trabeam enim fuisse etiam consulum, patet ex Dionysio Halicarnassæo l. 5. & Marcellino l. 25. haud dubie autem regum Romanorum fuisse intelliges infra libro 5. cap. 18.

⁹ *Et prius quam ad hostes.*] Vide supra in verbo, *Votisque nuncupatis.*

¹ *Quibus*

rem divinam facere tradunt. ¹ Quibus in bellum profecturis, militaris supellex consulari majestate digna, scribæ, librarii, præcones, apparitores, muli & tabernacula publice dabantur. Quæ quidem paludamenta mox sequuti Cæsares sibi desumpserunt. ² Divus vero Augustus proconsulibus profecturis in provincias, pro mulis & tabernaculis certam pecuniam subtaxari iussit. ³ Alexander vero Severus ituris præsidibus in provincias, mulos, equos, vestes & coquos publice dabat: ⁴ in quadruplum illa reddituris deposita administratione, ubi male se gessissent. Athenienses vero duces in bellum prodituri, sertum ex olea sacra sumere, & vas aquæ ferre jubebantur. ⁵ Erat igitur consulis officium, domi forisque, ac belli pacisque temporibus toti reipublicæ consulere, inque custodienda regendaque republica totis incumbere viribus, omni denique studio, consilio, fide, gravitate, & robore animi, pro commodis reipubl. pugnare. Itaque in exercitu si quæ obeundæ essent expeditiones, legionibus præerant, & summi Imperatoris officio fungebantur. Et in urbe tam de provinciis quàm de magistratibus, de fœdere, pactionibus, gerendisque bellis, militibus scribendis, comparandisve: deque statu, dignitate, commodisque reipubl. de communi salute civium, & spe bonorum, deque legatorum postulatis, senatum consulere debebat: deque omnibus his singulorum sententias

*Athenienses
duces
in bellum
prodituri.
Consulis
officium.*

roga-

¹ *Quibus in bellum profecturis.*] Cic. in 7. in Verrem act. ubi muli, ubi tabernacula, ubi tot, & tanta ornamenta magistratibus, & legatis à senatu, populoque Ro. permissa & data. Et vide infra in verbo, *Divus vero Augustus.*

² *Divus vero Augustus.*] Sueton. in vita ipsius cap. 36. ut proconsulibus ad mulos & tabernacula quæ publice locari solebant, certa pecunia constitueretur.

COLERUS.

Divus vero Augustus.] Quod tamen Augustus non primus instituit: sed id ipsum diu jam usurpatum & observatum, ratum & perpetuum esse voluit.

TIRAQUELLUS.

³ *Alexander vero Severus.*] Alius Lampridius in vita ipsius.

COLERUS.

⁴ *In quadruplum illa reddituris.*] Unde & Labeo originem supellectilis fuisse ait, quod olim his, qui in legationem proficiscerentur, locari solebant, quæ sub pellibus usus forent l. 7. de supell. l.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Erat igitur consulis officium.*] Hæc fere omnia usque ad clausulam, *Neminquam sine consulto senatus*, Cicero nis libro tertio de legibus sunt.

1 Dissav-

rogare. Sed citra senatus aut populi auctoritatem, soli decernere non licebat. Ipsorum tamen consilio, magistratu amovere poterat, & de gradu deicere etiam prætorem censemque: vel aqua & igni interdicere, aut exulem esse jubere, bella suscipere, supremum jus habere. Quod lege magistrali cavebatur in hæc verba: Consules regio præfunt imperio, hisque præeunt, judicando, consulendo, prætores, iudices apparento, militiæ summum jus habento, nemini parento, iussa his populi suprema lex esto, eundemque magistratum, ni interfuerint decem anni, ne quis capito, civitatem annali lege servanto, duella iusta iuste gerunto, focis parento, se & servos continento, populi que sui gloriam augento, domum cum laude redeunto. Et infra: Nonnunquam, sine consulto senatus, consulem magistratu amovisse compertum est: siquidem Flaccus consul Thermum prætorem inconsulto senatu honore privavit & fascibus. ¹ Dictatorem quoque dicere tribuno plebis & reliquis magistratibus pro imperio poterat. Eundemque ab omnibus magistratibus comitia, tum & correctionem habere, deque consilio senatusconsultum facere, & ne fierent inhibere, atque si è republica videbatur, dictatorem dicere posse, nulla controversia est. ² Cumque honorum finis sit consulatus, totiusque imperii maiestatem gerat, legis undecunque in curiam admissis, solus ex auctoritate senatus responsa dabat, legemque ad populum ferebat. ³ Is tamen quum de capite civis agebatur, poenam, capitalemve noxam inferendi jus non habebat, lege edita,

*Consul-
tum po-
testas.*

*Consu-
tum de
capite
civis
nullum
jus.*

qua jus.

¹ *Dictatorem dicere.*] Plutarchus in Marcelli vita, Livius 1. Decad. libro octavo, de L. Aemilio Mamurco dictatore loquens. Et paulo post de L. Papyrio Curfore. Sed tamen aliquando non à consule sed à populo *dictator* eligebatur. Vide Plutarchum in vita Camilli, & Livium Decad. 3. libro secundo, ubi de Q. Fabio Maximo dictatore loquitur.

² *Cumque honorum finis.*] *Exactis*

enim regibus Romani eorum loco consules instituerunt, qui fasces & cætera regis maiestatis insignia haberent, in eo tantum differentes, quod consulum annua erat potestas, regis autem perpetua. Livius 1. Decad. libro secundo, & Fenestella de Magistr. Rom. & L. Florus libro primo cap. 9.

³ *Is tamen cum de capite civis agebatur.*] Vide infra in verbo, *Neve in caput civis.*

¹ *Impius*

qua cavebatur, ut à consulibus (ne per omnia regiam potestatem sibi vendicarent) ¹ impune provocatio esset, ² neve in caput civis Romani nisi populi jussu, animadvertere possent. Tunc enim qui noxæ capitis reus, sceleris coarguitur, ad populum produci debebat, & dicta causa, ex populi judicio de capite civis cognitio dabatur. ³ Nam soli dictatori & populo jus de nece civium datum est. Tamen si legamus ⁴ Opimium consulem, contra instituta majorum primum dictatoriæ sibi vim usurpasse, Cajumque Gracchum & Fulvium Flaccum aliosque cives, absque judicio populi necasse. Si tamen consuli senatus permitteret (quod in summis reipublicæ casibus, & magna mole periculorum fiebat) ut caveretur, ⁵ ne quid respublica detrimenti caperet, tunc de nece civium decernendi, illisque omnibus modis coërcendi, belli gerendi, domi forisque summum imperium habendi jus dari censebatur: ⁶ *Ipsi* tamen consuli Romanum civem, etiam senatorem, in carcerem duci jubere, & multam irrogare facultas erat. Quod si quis parum justo judicio multam irrogatam, aut indigno injuriam factam querebatur, alterius consulis opem

¹ *Impune provocatio esset.*] Plutarch. in Publicola, & vide Plinium, si is est, in libro de viris illustribus, cap. decimo quinto, ubi de eod. Publicola.

² *Neve in caput civis Romani.*] Vide Plutarchum in vita Cæsaris, & Catonis Uticensis, in quibus locis loquitur de his qui cum Catilina conjuraverant. Vide Sallustium in Catilina.

³ *Nam soli dictatori & populo.*] Livius 1. Dec. libro secundo, Dionysius Halicarn. libro quinto circa finem. Fenestella de Magistratu Rom.

⁴ *Opimium consulem.*] Plutarchus in Gracchis ad fin. Appianus lib. 1. bell. Civil.

⁵ *Ne quid respublica detrimenti caperet.*] Livius 1. Decad. lib. 3. Ubi Herenici, inquit, & male pugnatam, & consulem exercitumque olivideri, annuntiaverunt, tantumque terrorem incussere

patribus, ut (qua forma senatusfiscus ultimi semper necessitatis habita est) Posthumio alteri consulum negotium daretur, videret ne quid detrimenti respublica caperet. Et ejusdem Decad. lib. 6. ubi de seditione Manlii Capitolini loquens, decretum fuisse dicit, ut videret magistratus, ne quid ex perniciosius consiliis M. Manlii respublica detrimenti capiat. Cæsar libro 1. belli Civil. non multo post princ. Plutarchus in Cicerone. *

COLERUS.

* Sallust. de conjurat. Catil.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Ipsi tamen consuli.*] Suetonius in Cæsare cap. 20. M. Catonem interpellantem extrahi curia per lictorem, ducique in carcerem. Sallust. in bello Catilinario. Plutarchus in Cicerone, & in Catone minore.

pem implorare, ad eumque provocare licebat, ipsique collegæ intercedendi, inhibendique ne quid secus fieret, jus erat atque potestas. Quod si quæ causæ prætoriam excederent cognitionem, de his quoque apud consulem iudicium esse perspicuum est. ¹ Et quamvis tanta potestas consuli foret, eoque excellentiæ & felicitatis creverit, ut totius reipublicæ & imperii summam gereret: si quid tamen impotenti animo contra rempublicam molitus fuisset, poterat ei ante tempus finiti honoris consulatus abrogari, & de gradu dejici, sicut multis exemplis perspicuum extat. *Consules in ordinem reducti, atque de gradu dejecti.*
 Q. Cincinnatus dictator, L. Minutium consulatu abire iussit, & imperium illi abrogavit, quod ejus ignavia castra hostes obsederant, & pene expugnarant. Fuitque literis memoriæ proditum, quod in provinciam profectus consul cum exercitu, inde decedere aut præsidium dimittere, vel in aliam provinciam ducere injussu senatus minime poterat, idque lege Julia sub gravi documento vetabatur, ne consul sua sponte bella gerere aut in regionem provinciamque sibi non decretam, sine auctoritate patrum & jussu populi accedere liceret. ² Quod tamen apud Spartanos reges secus fuisse constat. Illis enim in quamcunque provinciam regnumve suo arbitrato bellum gerere, copiasque deducere permittitur, etiam sine consulti senatus. ³ Hoc quoque memoriæ datum est, post binos consules, quos ab initio exactis regibus continua serie creatos novimus, semel apud unum imperium consulare stetisse, tunc cum urgente dissidio Pompeii & Cæsaris senatus ne quid res publica detrimenti caperet, unicum consulem Cneum Pompeium dicere coactus fuit: ⁴ Iterum Syllæ temporibus, Cinna

¹ Et quamvis tanta potestas.] Id probat exemplo sequi. Q. Cincinnati Dictatoris, & L. Minutii consulis, quod est Livii l. Decad. lib. 3. & Valerii Max. lib. 2. cap. item 2.

² Quod tamen apud Spartanos reges.] Plutarch. in Agefilao, & in Agide.

³ Hoc quoque memoria datum est.]

Valerius Maximus libro octavo, c. 17. Plutarchus, tum in Pompejo, tum in Catone Uticensi. L. Florus epitome Livii lib. 107. Appianus lib. 2. bell. Civil.

⁴ Iterum Syllæ temporibus.] Appianus lib. 1. bellorum Civilium. Et L. Florus epitome Livii lib. 83. Sed & adde

*Jus-
jur.in-
dum
consulis
quum
magi-
stratus
desun-
gere-
tur.*

*Ætas
consu-
latus.*

Cinna interempto, solus Carbo gessit consulatum. Quin-
etiam illud proditum est, ¹ consulem initio creatum, ne
magistratum iniret, præterquam religione, etiam sena-
tusconsulto vetari, & si inisset, vi atque imperio se con-
sulatu abdicare, donec alter rite suffectus esset, jubeba-
tur: quodque consul abiturus magistratu, peracto hono-
ris tempore concionatus ad populum, solennissimum jus-
jurandum se in magistratu contra leges nihil egisse, &
quantum ratione provideri potuit, ex sui animi sen-
tentia nihil deliquisse, conceptis verbis publice præsta-
bat. Quod quidem ne quid præpostere dicatur, aliquo
præeunte sæpe exhibebatur: concioneque demissa, cum
ingenti comitatu & gratulatione civium, stipatus patrum
frequentia domum deducebatur. Illud quoque non omit-
tendum, quod licet imperium consulare annuum esset, nul-
lique nisi exacto quadagesimo & tertio ætatis anno con-
sulatum capere antea licuerit: ² pluribus tamen citra eam
ætatem, si quod dignum operæ precium reipublicæ præ-
stiterint, consulatum gerere permissum fuit. Nam & ³ Va-
lerium Corvinum in tertio & vigesimo ætatis anno, ante
legitimum tempus ad consulatum promotum legimus: ⁴ &
Mario juniore, ⁵ Scipioni Aphricano, ⁶ Pompejo Magno,
& Octa-

adde ejusdem quoque temporibus Ru-
tilio consuli interempto in bello so-
ciali, neminem fuisse substitutum, sed
solum Sextum Cæsarem illius colle-
gam reliquo anni tempore permansisse,
ut tradit Appianus lib. 1. bellorum
Civilium.

¹ *Consulem initio creatum.*] Hic le-
gendum est, *initio creatum*, idque ex in-
finitis locis Livii probatur. *

COLERUS.

* Recte Tiraquellus emendat. *Vi-
tio creari dicuntur qui non legitimo
modo creantur, aut (ut cum Plauto
loquar) mala secula.* Ejusmodi magi-
stratum Sallustius *Vitimagistratum* vo-
cat in Histo.

TIRAQUELLUS.

² *Pluribus tamen.*] Ut patet exem-

plis sequent.

³ *Valerium Corvinum.*] Liv. 1. Dec.
libro 7. non uno in loco, & Valerius
Max. lib. 8. c. 16.

⁴ *Et Mario juniore.*] Marii scilicet
filio. Plinius Secundus, si is est, de vi-
ris illustribus cap. 68. ubi illum dicit
viginti annorum consulatum invasisse,
eumque honorem tam immaturum
matrem flevisse. Florus autem Epito-
me Livii lib. 86. dicit eum ante 20 an-
num per vim creatum fuisse. Vide Pla-
tarchum in Mario & Sylla, & Appia-
num ubi loquitur de bello Civil. ipse
Sylla & Marii.

⁵ *Scipioni Africano.*] Cicero Phil. 5.
ubi de aliis. Valerius Max. 1. 8. c. 16.
post princ. & Plutarchum in Politicis.

⁶ *Pompejo Magno.*] Plut. in vita illius.

1 Es

¹ & Octavio Augusto aliisque ducibus, ob singularem rei militaris disciplinam & ob candorem ingenii, ² ante tempus, consulatus, aliosque honores delatos comperimus. Neque enim ætatis magnam habebant rationem Romani, quo minus suffragantibus meritis, dictaturas & consulatus, aliosque honores meritis civibus demandarent. Quos enim amplissimis ornamentis dignos putarunt, satis annorum & ætatis habere duxerunt: tametsi ³ L. Julius tribunus plebis, Q. Fulvio Flacco & Manlio Acidino consulibus rogationem ad populum tulerit, qua declaravit, qui & quibus annis nati, quemque magistratum peterent caperentque. Fuit præterea literis proditum, eos qui suo anno consulatum peterent, perraro sine repulsa ad præscriptos honores admissos. Qui verò serius quam per ætatem liceret, sine repulsa plerunque ad consulatum promotos. ⁴ Consulibusque in provinciam profectis, & cum hostibus bella gerentibus, etiam ultra annum, & donec debellatum cum hostibus, aut à senatu revocati forent, imperium sæpe prorogari, quos tamen non esse consules, sed velut perfectos magistratu, proconsules nominari, ipsosque interim fasces & lictores habere, quoad sibi, proconsulare duraret imperium, satis compertum & cognitum est.

Notandum hoc.

Consulare imperium prorogatum

¹ *Et Octavio Augusto.*] Suetonius in vita illius cap. 26. ubi de 20. annis loquitur, sed ita ut vi consulatum invaluerit. Plutarchus in vita Bruti, ubi & illum dicit 20. annum ægentem consulem factum, ut ipsemet Augustus scripsit in suis commentariis. & Solinus cap. 2. & L. Florus Epitome Livii libro 119. Adde quod & Neroni 20. quoque ætatis anno consulatus delatus est apud Cornelium Tacitum libro 12. item Suetonium consule hac de re.

² *Ante tempus consulatus.*] Nam & Ulpianus in l. 1. ff. de off. cons. Si even-

rit, inquit, ut minor 20. annis consul sit, apud se manumittere non potest, &c. Quorsum igitur Ulpianus hæc dixisset, nisi etiam minor 20. annis consul fieri posset? Et vide alicubi in præfatione Primigeniorum.

³ *L. Julius.*] Livius 4. Decad. lib. 10. *Es, inquit, anno rogatio primum lata est, ab L. Julio tribuno plebis, quot annos nati quemque magistratum peterent caperentque.* Inde cognomen familiz, ut *Annales* appellarentur. Vide in d. præfatione Primigeniorum.

⁴ *Consulibusque in provinciam profectis.*] Vide supra lib. 2. cap. 27.

CAPUT IV.

*Quæ sint Sigillaria, verbum sæpius repetitum apud Scævola
Jureconsultum, tertio de legatis.*

VERBA ¹ Scævola Jureconsulti, libro juris civilis re-
sponsum tertio de legatis, hæc fuere: Paterfamilias
ita legavit: Lances numero duas ² leves, quas de Sigilla-
ribus emam, dari volo. Is de Sigillaribus leves quidem
non emerat: lances autem emptas habebat, & dictaverat
testamentum ante triduum quam moreretur. Quæsitum
est, an hæ lances quas emptas de Sigillaribus habuit, le-
gato cederent, quum nullas alias de Sigillaribus emerit,
nec legaverit. Respondi secundum ea quæ proponeren-
tur, deberi eas quas de Sigillaribus emisset. Hactenus Scæ-
vola. Quæsi vi ego à viro docto, multi nominis inter cau-
sidicos, quid esset dicere, lances quas de Sigillaribus e-
mam, dari volo: isque de Sigillaribus leves quidem non
emerat, ac sæpius repetitum nomen de Sigillaribus, quid
designaret. Atque ille quum ³ Sigillaria, vasa esse dice-
ret, ad usum nescio quem præparata, informia & impo-
lita, & quædam nugalia ex auctoritate interpretis, de-
innum post multa deblatterata verba, quum se quoque
in contextu verborum, & eruendo sensu abstruso dubitare
diceret, haud inulto post nactus nescio quam occasionem,
& causatus sibi negotium esse, non aliter explicato dubio
quod quærebam, discessit atque abiit. Cujus illecebra
adinoneor, ut pessime cum his actum magnopere cen-
seam, qui prætermisso Latine lingue nitore, & cultu ver-
borum, se protinus ad legum interpretamenta præcipientes
tradunt, magno errore nimis propter festinationis. Siqui-
dem

TIRAQUELLUS.

¹ Verba Scævola.] Ea sunt in l. pen-
ult. §. paterfamilias. ff. de leg. 3.

COLERUS.

² Leves.] Id est, puras, non a-
peras.

³ Sigillaria.] Sigillaria etiam ipsa
signa & Sigilla dicuntur ab Arnobio
libro 8. Quinimo deos esse Sigillaria
ipsa censetis. Legum studiosi, reli-
cto lingue Latine nitore, inepti ple-
runque.

1 Sigilla-

dē hoc primum docendi sunt, quonam modo vim ac
 sensa verborum, & Jurisconsultorum mentem plane per-
 cipiant, ut si quid in controversiam venit, non præpos-
 teros sensus, sed proprios assequantur significatus. ¹ Sigil-
 laria enim vicum esse Romæ celebrem, ubi venum res ve-
 nales exponebantur, ibique vasa præcipua, signaque ex-
 quisitæ artis ex ære argentoque fabrefieri solebant, unde
 nomen factum loco, notum fere & pervulgatum est.
 Suetonius in Claudio: Effedum argenteum, inquit, sum-
 ptuose fabrefactum, & venale ad Sigillaria redimi, con-
 cidique coram imperavit. Idem in Nerone: Sporum Ro-
 mæ circa Sigillaria comitatus est. Aulus Gellius lib. 5.
 Noctium Articarum: Apud Sigillaria forte in libraria ego
 & Julius Paulus poëta ² consedebamus. & pleraque eo
 pertinentia exempla, ne exequar singula, quæ omnium
 sermonibus celebrata sunt. ³ Huc pertinet, quod dies Si-
 gillariorum Saturnalibus adjectos legimus, quibus ima-
 gunculæ & simulacra venalia ⁴ in Sigillaribus propone-
 bantur: quæ pro suis capitibus in facellum Ditis Roma-
 ni deferebant. Fuit ergo Scævola opinio, testatorem qui
 lances, quas leves de Sigillaribus se empturum promise-
 rat, legasset, & morte præventus non emisset, sed em-
 ptas de Sigillaribus antea habuisset, licet leves se emptu-
 rum promisisset: tamen ne testatoris voluntas irrita fiat,
 illas quas de Sigillaribus prius emisset, qualescunque fo-
 rent, legato accedere voluisse.

TIRAQUELLUS.

¹ *Sigillaria enim vicum.* Id intelli-
 ges ex Gellio lib. 2. c. 3. & iterum l. 5.
 cap. 4. in prænc.

COLERUS.

² *Consedebamus.* Sic etiam An-
 drom. Eidyl. 12. Epist. ad Paulum.

TIRAQUELLUS.

³ *Huc pertinet quod dies Sigillari-
 rum.* Ex Macrobio lib. 1. Satur. c. 7. &
 cap. 10. in fin. & cap. 11. Et huc per-
 tinet illud Suetonii in Claudio cap. 5.
 Quadraginta aurcos in Saturnalia &
 Sigillaria misisset ei, vide interpretes:

& Seneca lib. 1. epistol. 1. epist. Ego
 sum felicior, cui soles Sigillaria asferre.
 Spartiani in Hadriano, Saturnalia &
 Sigillaria amicis inopinantibus misit, &
 ab his libenter accepit. Et rursum in
 Caracalla, Quæ a parentibus gratia Si-
 gillariorum acceperat, ea vel clientibus,
 vel magistris sponte donavit. Flavii au-
 tem Vopisci in Aureliano dum scribit
 illum instituisse uxori & filiz annum
 sigillariorum.

COLERUS.

⁴ *In Sigillaribus.* Sic enim Sigilla-
 ria dicta, quod ibi sigilla venderentur.

CAPUT V.

Qua delictorum poena majorum criminum apud diversas gentes more & legibus fuerint constituta, & qua minorum.

*Duplex
puniendi
causa.
Com-
moni-
tio.*

*Anim-
adver-
sio.*

*Alia
atque
alia
poena
pro sa-
cris
mag-
nitudine.*

PLATO in Gorgia, & philosophi plerique non ignobiles, duplicem puniendis peccatis putant esse causam, unam commonitionis, alteram animadversionis. ² Commonitio delinquentis causa fit, quum ei qui peccavit, vel pecunia, vel levi coercitione mulcta dicta est: quod eo fit, ut deinceps qui deliquit, ad bene honesteque vivendum promptior & emendatior fiat. Ea poena per leges inferri solet, quum leviter delictum fuit: ut si judici aliquid praecipienti contumacius paritum est, vel si praetoris dicto quis audiens non fuit. Animadversio vero, non ipsius qui poena afficitur, sed reliquorum qui supersunt, gratia adhibetur: ut metu poenae ne simili exemplo fiant, reliqui eadem noxa deterreantur. Nam delictum quo impunitius, eo effrenatius fit, quia nisi fuerit vindicatum in noxios, proposita impunitatis spes mortalium animos criminibus invitat. Ea animadversio infertur in viros facinorosos, & magnis criminibus obnoxios, ut in reos sacrilegii, majestatis, patricidii, peculatus, aliosque nefarios & consceleratos, qui propter aliquod inauditum facinus poenas scelerum jure & lege persolvunt. ³ Hinc est quod pro excessu poenae à legibus constitutae sunt, aliae bonorum, pleraque capitales: ut pro criminis qualitate, legum judiciorumque poenis coercerentur: aliquando exquisitis tormentorum suppliciis in aliquos publice saevitum est. Etenim qui in Deum aut principem, parentes aut patriam delinquit, ut qui

TIRAQUELLUS.

¹ Plato in Gorgia.] Hic omnino vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus, in leg. 9. num. 224. incipien. Propterea cum Plato.

² Commonitio.] Vide supra l. 2. c. 13. ubi de admonitione.

COLERUS.

³ Hinc est quod.] Glossæ veteres: Animadversio: Quæ est animadversio.

¹ Secures

qui patrios Lares focosque, & deos penates, quique deorum delubra, sepulchra majorum prodere, phana peculiari, parentes occidere non verentur, non vulgari poena, sed novis exemplorum modis afficiendos, jura divina & humana voluere, posteris documento futuros, ut qui ita affectos viderint, ne ipsi pari crimine obnoxii fiant, deterreantur. Indicant hoc Romanorum ¹ secures fascibus alligatae: quippe qui leviter peccantes, flagris & fustibus, qui vero gravius deliquere, capitali poena plectere soleant. Hac enim Romanis pervulgata poena fuit, ut leviter de-

Roma-
ni La-
tomia.

TIRAQUELLUS.

¹ *Secures fascibus alligatae.*] Plutar. Probl. c.82.

² *Latomias.*] De quibus Plautus in Captivis. Varro de lingua Latina l. 1. aut aliorum computatione 4. Cicero in Oratore, & in Oratione de Supplicis. Salustius in Catilina. Livius 3. Decad. lib. 6. *Comprehensa Latomia forumque piscatorium,* & 4. Decad. lib. 2. & 6. Cujus haec verba sunt: *Triumviri carceris Latomiarum custodiam habere jussi.* & lib. 7. post princip. *Per eos dies principes Aetolorum tres & 40. à duobus cohortibus missi à M. Acilio Romam ducti, & inter Latomias coniecti sunt.* Et Suetonius in Tiberio. Jurisconsultus ff. de poenis. Seneca lib. 9. declamatorium. Festus Pompejus l. 10. Plutarch. in Nicia, & in Dione. Vide item infra in verbo, *Syracusis quoque.* *

COLERTUS.

* His adde Cujac. lib. 5. observat. cap. 7. Sidonius Apoll. lib. 1. epist. 7. *Quis enim super statu ejus nimis inflectetur, quem videret accuratam delictumque latomias aut ergastulo inferri.*

TIRAQUELLUS.

³ *Vel de saxo.*] Qua poena ll. 12. ta-

bularum puniebantur, qui falsum testimonium dixisse convicti essent, ut videre est apud Gellium lib. 20. cap. 1. ad fin. Sed & ea punitus est Manlius Capitolinus apud Livium 1. Dec. l. 6. Et Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus cap. 24. Et Pictavianus apud Cornelium Tacitum libro annalium 2. Sp. Cassius apud Dionysium Halic. lib. 8. ubi dicit hoc tum vulgare fuisse apud Romanos supplicium. Et transfugae quidam apud ipsum 3. Dec. lib. 4. Et Phileas Tarentinus, & obsides Tarentini qui aufugerant, ejusdem 3. Decad. lib. 5. Ubi tradit hujus poenae atrocitatem quorundam animos irritasse. Nam & hoc genus supplicii horribile vocat Lucretius lib. 3.

Carcer & horribilis de saxo jactum deorsum

Verbera, carnis fices, robur, pax, lamina, tædæ.

Ut non abs re è nostris legibus, ea poena sit sublata l. si diutino. §. ult. ff. de poenis. Inter leges autem declamatorias illa est, *Incesta saxo deiciatur,* apud Senecam libro Declamat. 1. Decl. 3. & de hac quoque poena Horatius lib. 1. Ser. satyr. 6.

Rupes
in foro
Tar-
pejo.

Cor-
vina.

Lethe.

Lato-
mia.

jicerent. Erat enim rupes vasta in Tarpejo foro super-
stans. Aut si ita essent nefarii & conscelerati, ' resoluto
plumbo necarent, vel unco² tractos in scalas¹ Gemonias
darent præcipites, exemplo⁴ Thessalorum, quibus locus
supplicio destinatus erat, cui nomen corvi, ex quo noxii a-
gebantur in præceps: unde frequens illud apud Aristopha-
num, ἐς κόρακος. Persis vero carcer fuit nomine Lethes,
& domicilium cineribus refertum, ad quod nisi moriturus
accedebar nemo. ' Syracusis quoque Latomia, opus ex
solido

Tunc Syro Dæmæ aut Dionysi filius
andes

Dejectis saxo cives, &c.

4 Et robore.] De hoc genere poenæ
Lucretius ubi nuper citavimus. Plau-
tus in Curculione act. 5. scena 5.

At ego vos quibus in robusto carcere,
Ut pereatis, &c.

Et in Pœnulo.

— Ego jam detrudam ad molas,
Inde porro ad puteum atque robustum
codicem.

Nam codex, vide Pompejum: & Li-
vius 4. Decad. lib. 8. in fin. Ut in car-
cere inter fures nocturnas vir clarissimus
Scipio includatur, & in robore, & in ce-
nebris expiret. & Apulejus Apologia,
Scelus dignum robore & carcere. Erat
autem robur, ut tradit Festus Pompejus
lib. 16. locus in carcere, quo præcipitaba-
tur quoddam maleficium genus, quod
antea arceis robustis, aut ut alii legunt,
arceis robustis includebatur.

COLERUS.

* Orofius: Placcus in robore necatus
est, Horat. l. 2. Od. 13. Robur Italicum.
Plautus aliter, ligetiam custodiam vocat.

TIRAQUELLUS.

1 Resoluta plumbo.] Horat. carm. l. 1.
Ode 35.

— Nec severus

Uncus abest, liquidumque plumbum.

Quia, ut ibi dicit Acron interpretes, re-
soluto plumbo rei puniri consueverunt. *

COLERUS.

* Adde interpretationem Turnebi
lib. 9. cap. 14. & lib. 13. cap. 27.

Resoluta plumbo necarent.] De hoc
poenæ genere vide Cajacium libro 7.
obl. cap. 13.

TIRAQUELLUS.

2 Vel unco tractos.] Horatius ubi su-
pra. Seneca in libro de Tranquillitate
vitæ, ubi de Sejano loquitur. Ex Juvo-
nalis de eodem satyr. 10.

— Sejanum ducitur unco
Spectandus. —

Et multi ex his quos statim citabimus.

3 In scalas Gemonias.] Val. Maximus
lib. 6. cap. 3. Cornelius Tacitus lib. 5.
& lib. 19. ad fin. Suetonius in Augus-
to, cap. 75. & in Tiberio, cap. 53. &
cap. 61. & in Vitellio, cap. 17. Plinius
lib. 7. ubi de Sabino, Aurelius Victor
in vita ipsius Vitellii. Vide Rhodig.
lib. 20. cap. 5. in princ.

4 Exemplo Thessalorum.] Zenodorus
in Collectaneis auctoritate Menan-
dri. Vide item Erasimum Adagiorum
Chil. 2. cent. 1. c. 96.

5 Syracusis quoque Latomia.] Cicero
in 7. in Verrem act. Carcer ille qui est
à crudelissimo tyranno Dionysio factus,
Syracusisque Latomia vocantur, in istius
imperio domicilium Romanorum fuit.
Ateonius Pedianus in 3. in Verrem a-
ctio. Latomia, inquit, carcer Syracusis
&c. subdit autem: Latomia autem sin-
gula Siculorum Lapidicina dicuntur, id
est loca cæcis lapidibus exarata. Plutarch.
in libro de fortuna & virtute Alexan-
dri, ubi refert Dionysium coniecisse
Philoxenum poetam sic tunc Latomias.
vide supra in verbo, Latomias.

1 Apud

solido saxo in mirandam altitudinem depresso, & omni aditu obsepto munitissimum. ¹ Apud Messenios carcer Thesaurus nomine, locus sub terra quadrato saxo, in quo Philopœmenes necatus fertur, tam immanis fuit & sævus, ut neque ventum, neque anram acciperet. ² Romæ barathrum dixere noxiorum custodiam. ³ Athenienses sævissimum carcerem, Domum nuncuparunt, ⁴ sicut tributorum exactionem civitatis regimen, miti nomine indignitatem rei temperantes: ⁵ quo exemplo Appius decemvir carcerem quem constituit, domicilium plebis nuncupavit; ⁶ alii promptuariam cellam, ⁷ nonnulli publicum

The-
saurum.Bara-
thrum.Do-
mum.

¹ *Apud Messenios.*] Plutarchus in Philopœmene, & Livius 4. Decad. l. 9. ubi non simpliciter *thesaurum* appellat, sed *thesaurum publicum*, & ita de eo loquitur, ut possit videri eum locum fuisse, in quo asservabatur thesaurus publicus.

² *Romæ barathrum.* *] Plutarchus in Mario, ubi dicit, *Injuriam captivum post triumphum Marii in barathrum detrusum, ibique sane interemptum* (vide Salustium in Jugurtha.) Hammonius autem dicit *barathrum* masculino genere cum significare qui digna barathro perpetravit. Neutro genere locum in quem noxii conjiciebantur. Et ita quoque carcerem vocabant Athenienses, ut scribit Diomedes Grammaticus. Et videre licet ex Plutarcho in Aristide, quod cum Themistocle auctore commodum & necessarium quippiam deliberatum esset, & Aristides frustra contradixisset, non sibi temperavit, qui cum ex concione discederet, clara voce testatus sit, nisi Themistoclem & seipsum in barathrum conjicerent, rem Atheniensium salvam esse non posse. Et ex Herodoto lib. 7. dum scribit, Legatos Darii, qui ab Atheniensibus aquam & terram peterent, fuisse in barathrum conjectos, ubi vide Græcum textum. Et Xenophon de rebus Græcicis l. 1. dicit apud Athenienses legem esse juben-

tem, si quis populum Atheniensem injuria affecerit, victum coram populo in *barathrum* projici, ac interfici. Vide item Pollucem. Aliud autem est Ægyptiis apud Diodorum Siculum libro primo, cap. 3. post princ.

COLERUS.

* Festus: *Barathrum* Græci appellant locum precipitem, unde emergi non possit; dictum ab eo, quod est βαρύς. Idem Isidorus lib. 13. cap. 9.

TIRAQUELLUS.

³ *Athenienses.*] Plutarchus in Solone, & Pollux l. 9. cap. 261. τὸ καὶ λείπον μισθόν. Plato vero de legibus carcerem publicum domicilium appellavit, ut & ex eo annotavit Pollux ubi supra. Et huc alludit locus Ciceronis in 7. in Verrem actione à nobis adductus supra in verbo, *Syracensis*.

⁴ *Sicut tributorum exactionem.*] Plutarchus in Solone.

⁵ *Quo exemplo Appius.*] Livius 1. Decad. lib. 3.

⁶ *Alii promptuariam cellam.*] Ut Plautus in Amphitryone, act. 1. sc. 1. post princ.

Quid faciam nunc si tres viri me in carcerem compegerint.

Inde cras à promptuaria cella deprimar ad flagrum?

Ex quo intelligis ita vocatum, quod ex ea vincti deprimerentur ad poenam.

⁷ *Nonnulli publicum hospitium.*] Nam

Ο ο 4 & Græci

Decas. blicum hospitium dixerunt. ¹ Spartæ Decas erat locus in
Cra- carcere ad pœnam ædificatus, ubi damnatos mortem op-
des. petere cogebant. ² Et spelunca quam Ceadas vocarunt,
Tullia- quasi pallorem & lachrymas, tetræ caliginis & diri aspe-
nam. ctus, sicut apud Romanos ³ Tullianum, ⁴ Carthagenensibus
Ancon. vero Ancon teterrimum fuit domicilium, ⁵ & apud Cy-
Cera- prios Ceramon: sicut Æthiopibus Macrobius Heliotra-
mon. peza noxiorum locus erat. ⁶ Fuere autem Scalæ Gemoniæ
Helio- in Aventino juxta templum Junonis reginæ, quod Vejis
trape- captis ⁷ Camillus dedicavit. Unde autem damnatos sup-
za. plicius afficiebant, ⁸ Sextricium vocarunt: præter quas
Scala
Gemo-
nia.
Sextri-
cium.

Lato-

& Græci carcerem *ἀστυπύργον*, id est, *ligaculum ac vinculum* vocant, à verbo, *ἀστυόν*, quod significat *ligo*, Latini autem *publicam custodiam*. Cic. lib. 1. de Divinat. *Socrates*, inquit, *cum esset in publica custodia*, &c. Apulejus lib. 7. *Metamor.* post princip. *Per Magistratus in publicam custodiam receptum*. Vide Tacitum lib. 3.

¹ *Spartæ Decas erat.*] Plutarchus in *Agide*.

² *Et spelunca quam Ceadas.*] Strabo autem lib. 8. *Spelunca*, inquit, *quædam pro carcere apud Lacedæmonios est, quam Ceadas nominant*. Lexicon vero Græcum. *κράδς, ἀδ @, δ, locus est apud Lacedæmonios quo noxii atque malefici conjiciuntur*. Alij *κράδς* dicunt locum profundum fuisse apud Athenienses, in quem conjici solebant noxii, & extremo supplicio afficiendi. Vide Lexicon, Pollucem, Rhodiginum, Commentarios Græcæ ling. Budræ.

³ *Tullianum.*] Varro lib. 4. ling. Lat. ubi dicit ita vocari, *quod à Tullo rege Romanorum additum fuerit carceri*. Sallustius in Catilinam: *Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur*. Livius 3. Decad. lib. 9. *patescitur deinde scelere delegatum in Tullianum*, &c.

⁴ *Carthagenensibus vero Ancon.*] Suidas scribit Anconem præter alias ejus significationes Carthagenensibus vocari domicilium obscurum & pro-

fundum, in quo conjici solebant, quibus tyranni indignarentur.

⁵ *Et apud Cyprios (Ceram.)*] In quam sententiam nonnulli trahunt illud Homeri Iliados lib. 5,

Καλὸν δ' ἐν κρημνῶν δίδωται τετρακαίδεκα μῆνας.

Id est, *Eno sive robusto antem in Ceramo ligatus est tredecim menses*. Loquitur autem de Marte, quem Othys & Ephialtes ligaverunt forti vinculo in carcere. Sunt tamen qui eo verbo olam significari volunt.

⁶ *Fuere autem scala Gemonia.*] De quibus Suetonius in Augusto, cap. 75, & in Tiberio, cap. 53. & in Vitellio, cap. 17.

⁷ *Camillus dedicavit.*] Livius 1. Decad. lib. 5. Pub. Victor in 13. regione urbis, & Plutarchus in vita ipsius Camilli.

⁸ *Sextricium.*] Plutarchus in vita Galbæ, ita enim reperitur in Latina translatione. In Græcis tamen Codicibus *σεξτρίκιον* scribitur.

MERCERUS.

Sextricium.] Lege *sestertium*, & hunc locum prudenter cape. Est enim *sestertium* fuit locus, ubi damnati pœnam afficiebantur. Non omnes tamen pœnam subibant in eo loco. Multi in Comitio. Sen. Controversia. libro 7. *Triumviri opus est, Comitio, Carmifere*, Multi in alia parte urbis. *sestertium* au-

tem

Latomias, ¹ Albæ quoque custodiri noxios tanquam loco munitissimo, sæpe notatum est. Et quamvis à principio originum severissimum ² de Metio Suffetio sumptum supplicium legamus, qui quadrigis distentus, in diversa discerptus fuit, tamen illud velut inmite præterque legum humanitatem, in exemplum deductum non est. ³ Quinetiam multa pecuniaria certus fuit modus præfinitus, quem transcendere minime fas erat: quippe de multa-

*Multa
pecu-
niaria
summa
apud
Roma-
nos.*

tem videtur distasse ab urbe aliquot miliaribus, & ab ea distantia nomen habuisse. Tradit Plutarchus in Galba, eo loco occidi solitos, qui à Cæsaribus damnati essent. Quod præbuit occasionem viris doctis existimandi eum locum servilibus poenis sepositum: ibique cruces, ac patibula defixa, & eadem abjecta fuisse. Quod vero aliqui ex Aetone tradunt, Puticulos, & Sestertium idem fuisse, nescio an vere dicant. Fuit quidem Sestertium extra portam Esquiliam: Puticulos vero Varro 4. de lingua Latina dicit etiam esse locum publicum ultra Esquilias, ubi putrescerent cadavera projecta. Sed tamen Puticuli non videntur tantum abfuisse ab urbe, quantum aberat Sestertium.

TIRAQUELLUS.

¹ *Alba quoque.*] Strabo lib. 5. Et superioribus adde, apud Cretenses carcerem fuisse *Labyrinthum* nomine, qui nihil aliud incommodi haberet, nisi quod ex eo effugere, qui asservarentur, non possent, ut Philocori auctoritate tradit Plutarch. in Theseo. Apud antiquos autem una è januis carceris Charon appellabatur, unde proverbium, *Charonem dices.* Apud Zenodorum in Collettæncis, Helychium, & Suidam, de quo Erasmus chil. 2. cent. 8. cap. 210. Sed & adde *Spoliarium* à quibusdam vocari locum in quo noxii necabantur. Senec. lib. epist. ad Lucilium 14. *Nunquid, ait, aliquem tam cupidum vita esse putes, ut jugulari in Spo-*

liario quam in arena malis? Lampridius item in vita Commodi. Forte ita dictum quod ibi vita spoliabantur, sive quod ibi spoliati laniarentur. Alias autem dicitur *spoliarium* locus ubi spolia civium vel hostium reservarentur, eadem forma qua dicimus *armarium*. Plinius in Panegyrico: *Quam jurat cernere ararium silens & quietum, & quale ante delatores erat, nunc templum illud* (de templo enim Saturni in quo ararium servabatur) *nunc vero Deus, non spoliarium civium, cruentarumque prædæ sacrum receptaculum.*

² *De Metio Suffetio.*] Dionysius Halic. l. 3. Livius 1. Decad. l. 1. ubi dicit primum ultimumque illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuisse. Alexarchus lib. 3. rerum Italicarum, & ab eo Plutarchus paral. l. 1. c. 14. Plinius Secundus, aut quisquis est de viris illust. cap. 4. in fin. Gellius lib. 20. c. 1. in fin. Paulus Orosius lib. 2. cap. 5. Ex Poëtis Virgilius lib. 8. *Aeneidos.*

Non procul inde citæ Metium in diversa quadriga Distulerant.

Et ibi Servius. Et Claudianus in bello Gildonico,

Etsi non cupidus essem præceptus ab astris

Exemplum sequeretur Tullæ, laniandaque duntis

Impia diversis aptarem membra quadrigis.

³ *Quin etiam multa pecuniaria.*] Livius 1. Decad. lib. 4.

rum æstimatione, tam à consulibus quam à tribunis plebis, sæpe Senatusconsulto, sæpe populi rogatione cautum fuit, quibus maxima erat multa trium millium & viginti assium, quia plus triginta bobus & duabus ovibus quempiam multari non decebat: æstimabaturque bos centussibus, ovis vero decussibus minima vero, ove taxabatur una.

Homicidii multa.

² Sæpius vero Romani reges, homicidii conscios, arietis damno multabant, quem in sacrificiis deorum expendere consuevere. Siquidem prisca paupertas ex noxiorum bonis sacra diis exhibuisse fertur: quare supplicia dicta:

Multa apud Athenienses.

³ cautumque fuit, ne quis multam indicendo, bovem prius quam ovem nominaret: ut innotesceret, Romanis mitiores semper placuisse poenas. ⁴ Apud Athenienses vero servatum invenimus, ut multas in aram Jovis Servatoris dedicarent:

Platonis de multa constitutum Germani.

⁵ quam semel illatam remittere non decebat, ⁶ licet poenas jure debitas, pecunia redimere fas foret, ⁷ Platonis exemplo, qui singulis delictis denariam multam constituit, ut pro criminis excessu decuplum poenæ penderetur. ⁸ Germanis quoque homicidium certo peco-

¹ *Quibus maxima erat.*] Hæc usque ad versu. *Sæpius vero Romani, &c.* sunt Dionysii Halicarn. lib. 10. Festi Pompeji lib. 11. ubi de multa loquitur, * & Servii in 3. Georg. Virgilii in eum locum,

Continuoque greges villis lege molibus albas.

Vide item postras consuetudines, & Gellii lib. 11. cap. 1. Et ipsius Dionysii Halicarn. lib. 9. ubi dicit Menenium Agrippæ Menenii filium, ob parum feliciter administratum imperium, damnatum fuisse in duo millia æreorum assium, & subjungit id nummis librale fuisse, ut tota multa sedecim talenta æris conficeret. Invidiosum hoc visum eo sæculo, ac proinde mitigatum fuisse abrogatis multis pecuniariis, & translatis ad boves pecoraque, taxato numero, ultra quem non liceret magistratui à privatis multam exigere.

COLERUS.

* Vide eundem Festum in voce *Ovibus*, & ibi necessario Soutigero annotationem.

TIRAQUELLUS.

² *Sæpius vero Romani.*] Servius ubi supra, & in eum locum 1. *Æneid.*

Simul. Dionem templis indicis honorum.

³ *Cautumque fuit.*] Plinius l. 18. c. 3.

⁴ *Apud Athenienses.*] Phlarach in Demosthenem.

⁵ *Quam semel illatam.*] Idem eod. loco.

⁶ *Licet poenas.*] Juro nostro id certe non licet. Vide tamen Gellium l. 10. cap. 1.

⁷ *Platonis exemplo.*] In libris de Republica.

⁸ *Germanis quoque homicidium.*] Tacitus in libro de moribus Germanorum. *Levioribus*, inquit, *delictis, pro modo pecuniarum, æquorum, pecuniarumque minorum convicti multantur, pars multa Regi*

pecorum numero luebatur: leviora crimina, pecoris vel equi damno. ¹ In metallum vel ad insulas in perpetuum, vel præfinito ² relegare, ³ aut aqua & igni interdicere, ⁴ seu ad bestias damnare, frequens etiam Romanis poena fuit. ⁵ Illis enim aqua & igni interdicebatur, quibus commercium societasque hominum, ne quis eos urbe, mensa, tecto aut lare reciperet, vetabatur. Ad bestias damnabantur nequissimi servi, aut hostes infestissimi, plerunque homines perniciosi & immanes, qui ob multiplicia crimina defectionesque indigni venia fuere: quibus in theatro, ut cum immanissimis beluis depugnarent, negocium datum est: ⁶ qui bestiarum dicti. Nonnunquam ob crimen damnatos. ⁷ auro effodiendo ⁸ aut lapidicinis veteres destinarunt, ut victi opus facerent perpetuo, vel præfinito:

Illi

Regi vel civitati, pars ipsi qui vendicatur, vel propinquas ejus exolvitur.

¹ *In metallum.] §. i. vers. capitalia. Institut. de publ. jud.*

² *Relegare.] De qua poena in §. cum autem. Instit. quib. mod. jus patr. pot. sol. ubi videbis quid intersit inter deportationem & relegationem. Et vid. etiam per totum tit. ff. de inserd. & releg.*

³ *Aut aqua & igni interdicere.*] D. vers. Capitalia, & l. i. in fin. ff. de bono poss. contra tab. Et hac quidem poena punitam fuisse Lepidam suppositi partus, adulterii ac veneficii convictam, tradit Tacitus l. 3. Annalium & Antistium Vetezem, Clutorium Priscum. Et de hac poena est illud Ovidii lib. 4. Fastor.*

Junxerunt elementa patres, aptumque putarunt

Ignibus & sparsa tingere corpus aqua. An quod in his vita causa est, hac perdidit exul?

COLERUS.

* Vide & Festum in voce *Aqua*.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Sen ad bestias damnare.] Vide leg. penul. ff. de poen. alias de pub. judic.*

⁵ *Illis enim aqua.] Cujusmodi poena irrogata est.*

⁶ *Qui bestiarum dicti.] Cicero in Epistola ad Q. Fratrem lib. 2. epist. 6. Non ille crudex gladiatorum & bestiariorum emerat à Cosconio & Pompejo bestiarius, & in Orat. pro Sestio. Praclara adilitas, unus leo, ducenti bestiarum, &c. Seneca epist. lib. 10. Nuper in ludo bestiarii unus ex Germanis cum ad matutina spectacula pararetur, secessit ad exonerandum corpus, &c. Suetonius in Claudio, cap. 34. Bestiarum, meridianisque adeo delectabatur, ut jam prima luce ad spectaculum descenderet, vide Beroaldum. Tertullianus in Apologético tradit morem esse bestiarii, ut in supremam cornam cornantes liberales epulenter. **

COLERUS.

* Vide omnino Lipsium de Amphitheatro & Saturnalia ejusdem.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Auro effodiendo.] Vide apud Jurisconsultos tit. de poenis. & C. de metall.*

⁸ *Aut lapidicinis.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Vocantur Latonia, & de Latonia translatus, quod hic quoque in eo loco lapidicinis fuerunt. Ibi autem loquitur de carcere. Plautus in Cape.*

In lapidicinas facies deducuntur fieri.

Illi

*Parri-
cidium
com-
missum
Rom.*

¹ Illi vero qui flagitiis, vel tam efferis moribus cooperti fuerè, quique eam capitalem noxam ausi, ut his legum vulgaris poena non satis foret, vel ² ad bestias damnabantur, vel exquisitis tormentorum suppliciis, & ultimis cruciatibus puniebantur. ³ M. Maleolus, matre interempta, Romanorum primus parricidii damnatus, insutus culeo, in mare præcipitatus fuit. ⁴ L. deinde Hostius, post secundum Punicum bellum, parricidii insinulatus pari supplicio necatus & concruciatu, poenas dedit. ⁵ Mansitque hæc poena in parricidas ad hæc tempora. Culeo enim gallus gallinaceus, simia, & vipera cum homine insuitur, & in flumen vel mare detruditur: ut in rixa infensorum animarum, & fœda laceratione corporis, ob tanti sceleris immanitatem diro cruciatus vulnere interimatur: utque ab omni elemento repudiatum cadaver, irrequeto labore & perpetuis fluctibus

¹ Illi vero.] Id probat exemplis sequentibus.

² Ad bestias damnabantur.] De hoc supra dictum est.

³ M. Maleolus.] Lucius Florus epitome Livii lib. 68. ubi non prænomen M. sed P. tribuit. Paulus Orosius eam Publicium Maleolam vocat lib. 5. c. 16. in princ.

⁴ L. deinde Hostius.] Errat hic Alexander in tempore, & in modo poenæ. Nam hic Hostius omnium primus apud Romanos post Annibalis bellum, sexcentis post annis ab urbe condita patrem interemit, ut scribit Plutarchus in vita Romuli, nec tamen hanc poenam passus, utpote nondum repertam, sed primus omnium ea punitus fuit ille Maleolus longo post tempore, scilicet post bellum Cimbri- cum & Marii victoriam, ut videre est ex Floro & Orosio ubi supra.

⁵ Mansitque hæc poena.] Ut videbis in l. 1. & l. ult. ff. de poen. & l. 1. C. eod. tit. & S. alia. In ff. de pub. judi. Et hinc illud Juvenalis de Nerone, qui matrem occiderat: satyr. 6.

Cujus supplicio non debuit una parari

Simia, nec serpens unus, nec culeus unus. Et rursum satyr. 13.

Et deducendum corio hominis in mare, cum quo

Claudius adversus innoxia simia satis. Cicero autem, si is est, Rhetoricorum ad Herennium lib. 2. Lex est, qui parentem necasse iudicatus erit, ut is obvolatus & obligatus corio debeatur in fluentem, & in Orat. pro Roscio Amerino, ut optet, ut utrum malis cervicis Roscio dare, an insutus in culeum supplicium parricidarum per summum dedecus vitam amittere. Et Apuleius libro 10. Meta. de quopiam qui fratrem veneno interemisse dicebatur. Nec quisquam, inquit, Decurionum tam aquas remanserat juveni, qui cum evidenter noxa compertum insui culeo pronuntiaret. Vide catalogum legum antiquarum fo. 118. pag. parvo rubeo qui est in 16. Et de hac poena Ovidius libro 8. Metam. loquens de Scylla, quæ Nisum patrem detracto illi capillo purpureo occidendum Minoi præbuerat,

*Dii te saluoveant à nostri infamia scell,
Orbe suo, tellusque tibi, pontusque ne-
getur.*

1 Egypti

bus agitur. ¹ Ægyptii adeo parricidas infectati sunt, ut ^{Ægyptii.} eos per singula membra acutis calamis impeterent, mox minutissimis ictibus confauciatis, super spinarum acervos comburent. ² Si vero pater filium occidisset, ut continuo triduo circa defuncti corpus genitor assiduus filii spectator esset, sanciverunt: nulla justiore pœna, quam facinoris conscientia ipsum puniri arbitrati. ³ Lusitani parricidas finibus ejectos saxi opprimunt. ⁴ Persæ patris occisorem nothum putant. ⁵ Julius vero Cæsar præter præscriptas legibus pœnas parricidas bonorum omnium damno mulctavit. ⁶ Solon & ⁷ Romulus nullam in parricidas statuere pœnam, quod neminem tam nefarium & consceleratum æstimarunt, qui tantum facinoris admitteret. Apud Græcos pœna in sacrilegos statuta fuit severissima, ut præcipitati vel immergi aut combusti pœnas darent. ⁸ Macedones vero parricidas & majestatis reos, qui in principem aliquid moliti essent, obruunt saxi, ⁹ nec modo facinoris reos, sed omnium sunt devota capita, qui illos quovis gradu contigissent. ¹⁰ Quod si quis in rempub. hostilia molitus esset, vetus erat mos ut furca cervici inserta, ¹¹ nudum per compita & vicos ducerent, virgisque ad necem

¹ Ægyptii adeo.] Diodorus Siculus libro secundo, cap. 3.

² Si vero pater.] Idem auctor ubi supra.

³ Lusitani.] Strabo lib. 3.

⁴ Persæ.] Herodotus lib. 1. & Nicolaus *ἀδελφὸν*. Cujus hæc verba sunt apud Stobæum cap. 42. *ἰσὺν δὲ πικρὰ τὴν κατὰ τὸν νόμον αὐτὸν ἐστὶν*.

⁵ Julius vero Cæsar.] Suet. in vita illius cap. 42.

⁶ Solon.] Plutarchus in vita illius, item Lærtius, & Paulus Orosius l. 5. cap. 16.

⁷ Romulus.] Plutarchus in vita illius, & Cicero in Orat. pro S. Roscio, & Paulus ubi supra. Aliam autem videbis sacrilegii pœnam infra. Sed quibus addes ex communi Græcorum le-

ge, *Sacrilegos insepultos abici solere*, teste Diodoro Siculo libr. decimo sexto, cap. 6. quod & nos alibi diximus, Legem quoque esse Declamatorum. *Sacrilego manus præcidatur*, apud Senecam declam. 8. decl. 2.

⁸ Macedones.] Quintus Curtius lib. 6.

⁹ Nec modo facinoris reos.] Ibi non multo post, & iterum l. 8. non semel, sed in postremo loco scribit Alexandrum hunc morem solvisse.

¹⁰ Quod si quis in rempub.] Vid. Suetonium in Vitellio, cap. 17. & vide ibi interpretem.

COLERUS.

¹¹ Nudum per, &c.] Vide Justum Lipsium lib. de cruce.

1 Max

necem cæderent, ' mox de saxo præcipitem agerent, aut unco tractum in Gemonias deicerent. Apud externos autem in animadvertendis facinoribus dispares mores ritusque fuere. Nam quos Areopagitæ capitis agebant, ' ta-centes ipsi & nulla truci oratione aut efferati odio senten-tiis afficiebant : ipsique litium controversias ' noctu & ob-scura luce, nunquam die judicabant, ut procul ab omni affectu, qui animos in diversum agit, tantummodo facta cognoscerent, personas non viderent. ⁴ Quare The-bani ut incorruptam justitiam signarent, nec variari gratia, judicum imagines sine manibus : principis vero, sine oculis in foro proposuere : ut signis ostenderent, judi-ces affectibus capi non oportere, ' causaque definita, dam-natos undecim-viris pœnis afficiendos tradebant, ⁶ quibus publica pœna frequens, cicuta erat, aut venenum. ⁷ Is vero

Indi-cum & princi-pis ima-go apud Theba-nos.

Areo-

TIRAQUELLUS.

1 *Mox de saxo.*] Sic enim punitum fuisse Manium Capitolinum supra diximus, & Sex. Marium quod filiam interfecisset, scribit Tacitus lib. 5.

2 *Tacentes ipsi.*] Macrobius libro septimo, Satur. cap. 1. *Apud Athenas, inquit, Atticæ Areopagita tacentes judicant.* Hincque illud Juven. Sat. 9.

Ergo occultæ tegeſ ut curia Martis A-thenis.

Nam curia Martis idem est quod Areopagus, ut paulo post dicemus.

3 *Noctu & obscura luce.*] Quod ipsum tradit Lucianus in Heremotimo, *ὅτι ἐν νυκτὶ καὶ σκότειν δικάζουσιν, ὥς μὴ ἴσιν τὰς λέγοντας ἀλλὰ τὰ λεγόμενα ἀπο-κρίσονται.* id est : Qui in nocte & ob-scuro judicant, ut non ad dicentes, sed ad ea quæ dicerentur, respicerent.

4 *Quare Thebani.*] Plutarchus in li-bro de Iside, cujus in eam rem hæc verba sunt, *ὅτι δὲ Θεβαὶς ἰμῶντες ἡσπὶν ἀναισθημάτων δικάζουσιν ἄφρονι, ἢ δὲ τῷ ἀφρονισμῷ μύησαι τοῖς ὁμῶσιν, ὥς ἀδύνατον εἶναι τῷ δικαιοσύνην καὶ ἀνικ-τῶντων ἕσθαι.* Id est : *Apud Thebas ju-dicum imagines videntur sine oculis, & principis oculis connivens, ab id quod ju-*

sticia, nec muneribus capiatur, nec homi-num cultu flectitur. Ante hunc Diodo-rus Siculus loquens de Thebis Egy-ptiis, lib. 2. cap. 1. *In ea, inquit, statua lignea posita hand parvo numero repræ-sentantes, tum eos qui de re dubia disce-ptarent, tum respicientes eos qui in judi-ciiis sententias ferrent.* Hi ab una parti parte sculpti, triginta numero erant, & in medio judicandi princeps, cujus à collo suspensa veritas pendere, & oculis esset subclausis, librorum cumulo circumflante. *Ha imagines præsterebant judices inte-gros esse debere, Prætores solam insti-cere veritatem.*

5 *Causaque definita.*] Ad Areopa-gitas sive Athenienses revertitur (pu-to Areopagitas) quibus undecim vi-ri, &c.

6 *Quibus publica pœna.*] Scilicet ipso Atheniensibus, ex Pl. l. 25. c. 13. Læc-tio in Socrate, & plerique omnibus.

7 *In vobis Areopagiti.*] Nam Areo-pagus peraque est, ac si dicas, *Martis Cirrus*, sive pagus aut curia, quæ enim Mars est, veluti & latet eminentis. Pausa-nias autem libro 1. dicit, Areopagum inde nomen accepisse, quod ibi ab initio Mars capitis causam dixerit.

1 *Apud*

Areopagus, Athenis vicus cum templo Martis, in quo ^{Areopagus.} primum capitis iudicium latum fuisse dicitur. ¹ Apud quos fuit lege cautum, ut qui causam dicit, nec procemio utatur, nec ad miserationem aut invidiam adducat: quippe movere affectus per præconem prohibebatur orator: ne cui plus in misericordia, quam in causa spei esset. Bithynis ^{Bithyni.} è conspectu Solis tribunal erat, quod illum tanquam sacrosanctum, causæ dijudicandæ præesse dicerent. Apud Babylonios ubi reges jura dabant, quatuor aves è testi ^{Babylonii.} culmine pendere dicunt: quæ fortunæ varietatem, & ne se supra hominem efferret, admonerent. ² Cambyfes vero in sede ubi iudex per sordes injuste iudicaret, ipsius detractum corium in lora concidit, & tribunal ornavit. ³ Fertur Darius Sandocem Æolidis præfectum, quod pecunia corruptus injuste iudicaret, cruce affecisse. ⁴ Nero quoque edicto cavit, ne patroni causarum mercedē aut muneribus ^{Animadversio in corruptos iudices.} patrociniis adessent. ⁵ Tantique Areopagus fuit, ut Heroas ^{Areopagi aestimatio.} & semi-

¹ Apud quos.] Apulejus libro 10. Metamor. Tunc demum clamatus, ait, introducitur reus, & exemplo legis Atticæ, Martique iudicii causa patronis denunciat præco, neque principia dicere, neque miserationem commovere. Martium enim iudicium est Areopagus, ut ex his patet quæ diximus. Et ante illud Quintilianus lib. 2. cap. 17. Eoque, inquit, & Lacedæmoniorum civitate expulsem eloquentiam, & Athenis quoque ubi actor movere affectus vetabatur. Et lib. 6. cap. 1. Id sensit Atticos credo, quia Athenis affectus movere etiam per præconem prohibebatur orator. Et Pausanias lib. 1. cap. 22. Cujus verba in Latinum versa hæc sunt. Ubi Hyperides oraret pro Phryne, nihilque se proficere intelligeret, quia clarissimum videbatur, quod iudices in eam calculo essent daturi, eam in medium adducens vestes laceravit illius, pectusque nudum ostendit, postea cum epilogi commiserationem ex aspectu oravit: ita ut omnes iudices in Hypophetis & Zachari superstitioem induxerit. Et cum dimissâ hæc fuisset,

lex postea lata est, ne quisquam dum diceretur, de aliquo misereatur, aut accusatum accusatoris aspiciens iudicaret.

² Cambyfes vero.] Herodotus lib. 5. & Valerius Max. lib. 6. cap. 3.

³ Fertur Darius.] Herodotus lib. 7. ubi tamen subdit eum in cruce suspensum solvisse, reputantem plura peccatis beneficia ab eo fuisse in domum regiam collata. Sed & ll. 12. tab. iudicem arbitrumve, qui ob rem iudicatam pecuniam acceperit esset convictus, capite puniverunt, ut tradit Gellius lib. 20. cap. 1.

⁴ Nero.] Suetonius in ejus vita, cap. 17. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilita.

COLERUS.

⁵ Patrociniis adessent.] Immo ad justam usque mercedem prohibuit tantum, ut ait Suetonius. Licitum autem honorarium definit usque ad centum aureos Ulpianus l. 1. de extraord. cognit. Tacitus lib. 11. Claudium posuisse modum scribi usque ad dena sestertia.

6 Tantique

& semideos illuc in iudicium advocatos dicerent, ' & Pisistratus in eo iudicium subire non dubitarit. ' Qui post aliquot ætates quum propter continuas clades & belli mala fere destitutus esset, Cimon Atheniensis in pristinum illud splendorem lucemque restituit. ' Lacedæmonii quoque quos inortis supplicio dignos putarunt, noctu, non die plectere consueverunt. ' Causas vero iudices occlusi neminem videntes, ex clamore concionis iudicabant. Quod æque apud Romanos fere comperimus, quibus ante horam decimam de absente iudicare jus non erat, neque intra trigessimum diem sortiri dicam, quod lege Rupilia vetabatur: Tametsi noctu sumere supplicium de nocente non liceret, quia nota esse supplicia ad aliorum emendationem publice censuere. ' Macedonibus saxis opprimere delinquentem, antiqui moris erat. Apud Memphitas homicidii reus, ab oppidis & commercio hominum exterminabatur: donec à Gymnosophistis expiatus, in patrium solum & Lares proprios restitui merebatur. ' In Meroë vero si quid rex deliquit, nulla afficitur pœna, sed cunctis averfantis, & quotidianum congressum negantibus, mœrore & tæbe conficitur. ' Ægyptiis fuit in more, ut hi, de quibus sumendum erat supplicium, cervices fune innexas tenerent, & frenata ora, ut eo insigni pœnas luituri notarentur:

Lacedæmonii noctu sortem plectebant. Roma. consilium.

Macedones. Homicidium apud Memphitas. In Meroë rex.

Supplicio afficiendi apud Ægyptios.

TIRAQUELLUS.

6 Tantique Areopagus fuit.] Imo Deos ipsos, ut patet ex iis quæ supra diximus in verbo, Is vero Areopagus.

1 Et Pisistratus.] Plutarchus in Solone, ubi tradit ipsum Pisistratum cædis in Areopagum accersitum, modeste & temperate in jus venisse, ut se defenderet.

2 Qui post aliquot ætates.] Plutarch. in Cimone.

3 Lacedæmonii quoque.] Herodotus lib. 4. Quoscumque, inquit, Lacedæmonii morte plectendos censent, eos noctu plectunt, interdum neminem. Et Valerius

Max. lib. 4. c. 6. in fin. vide Polyznum lib. 7. Stratagematum.

4 Causas vero iudices occlusi.] Hoc jam dictum est de Atheniensibus, de quibus forsitan hæc intelligit.

5 Macedonibus.] Q. Curtius.

6 In Meroë vero.] Id non in Meroë, sed in Taprobane ex Plinio lib. 6. c. 22. Solino cap. 66. aut aliorum computatione. 6. & Martianus Capella lib. 6. Hic autem auctor noster, non hic tantum sed & alibi, Meroë pro Taprobane posuit, cum tamen sint diversæ Insulæ.

7 Ægyptiis fuit in more.] Vide Plutarchum in Cleomene.

1 Prædique

tur: ¹ pridieque quam darentur neci, munuscula & coenam ex regis mensa acciperent. Quem usum ² Caesarum temporibus invaluisse legimus, ut quos morte afficere volebant, illis exquisita obsonia, & partem coenae mitterent. ³ Si vero indicta causa supplicium sumendum foret, tradito libello, supplicium eademque demandarent, ut hoc imperatae necis praetextus & signum foret. ⁴ Aethiopum traditur mos, ut delinquentes aureis catenis vinciant: ⁵ & quos morti destinassent, per lictorem signum mortis illis rex mitteret: ipsique accepto signo, protinus mortem sibi consciscerent eo genere lethi, quod quisque delegerat: quod apud Romanos quandoque inolevit, ut in capitis iudicio, ⁶ per θ seu

¹ Pridieque quam darentur.] Plutar-
chus in vita Cleomenis.

² Caesarum temporibus.] Suetonius in Domitiano cap. 11. *Auctorem summorum pridie quam crucifigeret, in cubiculum vocavit: assidere in toro juxta coegit, securum hilaremque dimisit, partibus etiam de cena dignatus est.*

COLERUS.

³ Si vero indicta causa.] Quod adhuc apud nostros Germanos diligenter observatur.

TIRAQUELLUS.

⁴ Aethiopum traditur mos.] Pomponius Mela lib. 3. cap. 10. de illis loquens. *Apuđ hos plus auri quam Persis est. Ideo quod minus est; pretiosius censent. Aere exornantur, auro vincula fontium fabricant.* Solinus cap. 33. de Maerobius loquens, qui & ipsi Aethiopes sunt. *Ornantur, inquit, aere, auro vincula faciunt naxiorum.*

⁵ Et quos morti destinassent.] Diosdorus Siculus lib. 4. cap. 1. de ipsis Aethiopibus loquens: *Mos est illis, inquit, neminem subditum etiam damnatum morte punire, sed quidam ex lictoribus praefrens mortis signum ad reum mittitur, quo accepto, reus domum abiens sibi mortem consciscit.*

⁶ Per θ.] Petrus satyr. 4.

Et potes es iūto nigrum praefigere theta.
Et Martial. l. 7. epig. 36. ad Gallicum.

*Nosti mortiferum quaestoris Castrice signum,
Est opera precium discere theta novum.*

Ex quo etiam est illud Aufonii in Pzagogum ligitorem carmine Choliambico.

*Miselle doctor u * tibi sit obsceno,
Tuamque nomen theta ** scilicet
signet.*

COLERUS.

* u Erat signum suspendii. Refert enim laqueum collo involutum.

** Litera condemnatoria, quae praecipiebat θανάτῳ. Quin & in castris militem ex cohorte morte dispartum haec nota significabat. Scalig.

TIRAQUELLUS:

At Asconius Pedianus in 3. in Verrem aet. scribit, ut nonnulli legunt, θ nos tam fuisse condemnationis. T. absolutiois. N. L. ampliationis, quo significabatur non liquere. Verum in Odielibus quos haec tenus vidimus, scribitur A. fuisse nos tam absolutiois. C. condemnationis. Id quod voluit dicere noster auctor hic in verbis sequentibus, cum dicit (scilicet x.) Nam x Græcorum, est C. Latinorum. Sed sive θ sive x signum condemnationis fuerit. Tullius in Orat. pro Milone utramvis tristrem vocat, & θ. sive A. salutarem. Livius autem illam tristrem. Porro apud Hebraeos littera

P p

Thau

seu x in urnam conjectas literas, signum mortis & capitis supplicio afficiendum notarent: per τ & α, absolutionis, per λ vero & γ, prolationis, & diem diffundi, quum parum sibi liquere de causa significarent, quæ ampliacionis tabella dicta est. ¹ Z quoque in sortibus inauspicata fuit, & mali eventus, ² Nonnulli in nomenclatura militum per τ superscriptes, per θ defunctos in acie, tribunos annotare prodiderunt. ³ Alij calculo cretæ, absolutionis: carbone vero,

Z. in
forti-
bus.
Per
cretam
& car-
bonem.

CON-

Than signum erat salvationis, ut patet Exech. cap. 9. *Signa Than super frontes virorum gentium, &c.* Et paulo post, *Omnes autem saper quem videritis Than, occidatis*, ubi D. Hieronymus ejus rei rationem reddit. De quo & eundem vide, cap. 59. eodemque ult. Nec omiserim Jurisconsultum Ulpianum, sine ulla nota, sed extensis literis in illa ampliacione, de qua ex Pediano locuti sumus, usum fuisse. In l. idem Pomponius, ff. de arb. proinde si forte urgetur à Pratore ad sententiam, acquiescimus eris, si iures sibi de causa nondum liquere, spacium ei ad pronunciandum dari, & Paulus in l. Pomponius, ff. de re judica. Si unus ex pluribus iudicibus, de liberali causa cogitanti, si is juraverit sibi non liquere, &c. Et Cicero pro Aulo Cluentio, Habito. Deinde homines sapientes ex veteri illa disciplina iudiciorum, qui neque absolvere hominem nocentissimum possent, neque eum de quo esset orta suspitio, per aciem oppugnatum, et illa cognita primo condemnare vellent, non liquere dicerant. Et tunc, Errorem qui non liquere dixerant, sapientiam laudo, qui absolvere eum quem nocentissimum cognoverant, & quem ipsi jam bis ante condemnarant, nullo modo poterant condemnare, cum tanta consilii infamia, & tam atroci rei suspitio esset injecta, paulo postioris potestatis re muerunt.

¹ Z quoque in sortibus.] Suidas antiquitate Menandri ex Melonia. At Marius Capella in nuptiis Philologiae & Menandri, scribit hanc literam in sortibus fuisse à Pappo Claudio, quod

centes mortui, dum exprimitur, imitetur.

² Nonnulli.] Vide licet Isidorus l. i. etymol.

³ Alij calculo cretæ.] Horatius l. 2. ser. satyr. 3.

Quasum abeant sani? an creta, et carbone notandi?

Et Persius satyr. 5.

Quæque sequenda forent, & que vitanda vicissim,

Ille prius creta, mox hinc carbone notasti.

Ubi vide interpretes. Hincque etiam illud Ovidii l. 15. Met.

Mas erat antiquis, nigræque atrisque lapillis

Hos damnare reos, illos absolvere culpa. Antiqui enim per cretam album & candidum significant, ut per carbonem atrum & nigrum. Ex quo creta & ambitio candidatorum Persio sat. 5.

Ins habet ille sui palpe, quem ducit liantem

Cretata ambitio, &c.

Et cretatis bor, pro albo. Juvenalis satyr. 10.

— *Duc in Capitalia megrum Cretatumque bozem.* —

Et cretata Mappa pro alba. Martialis lib. 12. epig. 20.

Cretata prator quam vellet mittit & mappam,

Pratori mappam sorpæ Hermogenes.

Huc quoque pertinet quod de Alcibiade scribit Plutarch. tum in vita, tum in Apothegm. illius, quod cum ad iudicium capitale ab Atheniensibus & Sicilia

condemnationis symbolum indicarunt: tametsi iudices
 1 Romæ per tabellas plerunque ferre judicium inveniamus,
 2 quæ semel definita revocare non licebat. 3 Apud Græcos au-
 tem, alba faba in sortibus auspicata fuit, & boni eventus: ni-
 gra vero mali. 4 Lusitani destinatos neci lapidibus obruunt.
 Nonnulli 5 circa Caucasum gentes, etiam pro criminibus
 maximis, nullum morte afficiunt, sed exilio mulctant,
 urbeque & agro exterminant: quod in Seripho insula fie-
 ri adnotatum est. 6 Apud Indos qui maximi criminis reus
 agitur, hanc luit noxam, ut à rege tonderi jubeatur, qua
 poena nulla insignior fuit: sicut Hebræis vino abstinere,
 maxima censebatur mulcta: 7 fuitque Atheniensibus quan-
 doque

de Sicilia vocaretur, seipsum abscondit, quod diceret eum stultum esse, qui accusatus, cum liceat fugere, querat absolvi & liberari. Et cum quidam dixisset, Non credis patriæ de reipso iudicium? Ego quidem, ait, ne patri quidem, ne forte ignorans pro calculo albo nigrum ferat. Denique Aristoteles Probl. tradit hunc morem fuisse, ut reos *albis* calculis absolverent, *nigris* condemnarent. Et vide infra lib. 4. cap. 20.

1 Roma per tabellam. Id quoque videre licet ex Cicerone in 1. in Verrem act. & alibi Afconio Pediano, & iterum act. 4. & 6. De quo *rus sunt certum per tabellam ferri*, & alibi *lape*, & Suetonio in Augusto, cap. 33. *Non tantum duas tabellas demonstrarum & abscisorum fuisse conpositurum: dedis, sed tertiam quoque*, &c. Et Proportio h. cieg. 12. eodemque ult.

Minutaria dentis long. à sanguine dus-
clat.

Nec possumus melior Indiciis esse meta.
Qualibet autem as de me firmata
bellas.

Turpiter assensu non erit ulla vero.

2 *Qua sunt definita.*] Apuleius libro 10. Afini aurei. Cum jam sententia pares cunctorum stytis ad unum formam congruentibus, ex opere perpetuo

in unam arcam deberent conjici, quo semel conditis calculo jam cuius rei fortuna evenisset, nihil postea commoveri licebat, sed manebatur potestas capitis in manu carnificis. Vide et apud Dionysium Hæcarnasticum. Cum Martius Coriolanus exilio perpetuo multatus fuisset resistenti fenaru, tamen cum potestas Tribuni parvi essent de mutanda multa referre ad populum, Patricii noluerunt quicquam de re semel iudicata mutari. Et nostris legibus sententiam definitivam revocare non licet l. quod iussit. ff. de re iudic.

3 *Apud Græcos autem*] Plutarch. in
Pericle.

4. *Leptacis*. 7. *Scabell* lib. 3.

§ *Circa Caucasum.* } Idem lib. II.

6 *Apud Indos.*] Nicolaus *ἡγεῖται*,
cujus in eam rem haec verba sunt. *ἦ δὲ
μάλιστα ἀφ' ἡμετέρων οὐ βουλόμεν καλῶς
πείρασθαι οὐς ἐν αὐτοῖς ἔσονται καὶ τὰς ἀπ-
όλων, quae à Scobro reperta sunt, Col-
lechthaeorum ser. 43. Et Hesiodus Ety-
mologiarum lib. 1.*

7. *Rurique Aethiopes.*] Plutarchus in Alcibiade, ubi scribit ejus legis profugio Andocidem qui Mercurii statuum frigerat, liberatum esse. Et vide nostrum tractatum in & quibus ex causis porre temperata sint: in 30. causa.

Tral-
lianis.
Obtor-
erimen
capitis
suppli-
cium.
Cyre-
naici.

Phry-
gis.
Indi-
Derbi-
ces.

Dis-
phen-
dome-
na.

doque lege sancitum, ut qui maximi criminis reus agitur, si fateretur admissum, impunitate donaretur. ¹ Atque Trallianis, ut qui Minyam aut Lelegem occidisset, si le-
guminis modium defuncti cognatis exolvisset, e cæde ex-
piatus foret. ² Alii pro levi excessu mortis pœnam infere-
bant. Quare occidisse ³ ciconiam in Thessalia, ⁴ aut ibim
vel accipitrem in Ægypto, capitale fuit. ⁵ In Cyrenaica
lex erat, ut desertoris pœna teneretur, qui ingentem vim
locustarum, aut carum foetus non debellaret. Nam ple-
rumque illarum tanta exoritur vis, ut quicquid herbidum
est, absumant. Vaccæis quoque si quis vel minimum
ex alterius agro eripuisset, capite luebat: ⁶ sicut Phrygibus
rastrum aut vomerem subtrahere. ⁷ Et Indis qui vectigal
furatus esset, capite plectebatur. ⁸ Derbices quoque Per-
sarum gens, in rebus dijudicandis adeo severissimi fuere,
ut pro minimis sæpe causis jugularent: apud quos foeda sup-
plicia & inhumana delinquentibus sunt dari solita, præfer-
tim supplicii genus quod ⁹ disphendomena vocant, ut pro-
ceris curvatis arboribus, & criminoso in deflexis cacumi-
nibus alligato, illis repente laxatis, lacerum corpus in
diver-

¹ Atque Trallianis.] Plutarchus
probl. c. 159.

² Alii pro levi.] Ut constat ex se-
quentibus.

³ Ciconiam in Thessalia.] Aristote-
les, si is est, libro Mirabilium auscul-
tationum c. 23. & Plinius l. 10. c. 23.

⁴ Aut ibim, vel accipitrem.] Hero-
dorus lib. 2. Diodorus Siculus lib. 2.
cap. 4. Quanto autem in honore essent
apud Ægyptios accipitres, videre est
apud Ælianum libro de Animal. 7.
cap. 9.

⁵ In Cyrenaica.] Plinius l. 11. c. 29.

⁶ Sicut Phrygibus.] Nicolaus
ἀδων: & ex eo Stobæus cap. 42. ubi ad-
dunt & bovem aratorem.

⁷ Et Indis.] Strabo lib. 15. An au-
tem nostris legibus liceat fraudare
vectigal, & qua pœna qui id fecerint

puniendi sint, vide eos quos tibi lo-
go ordine recensuimus in nostris
Commentariis, utriusque retractis
cap. 1. præfatione n. 68.

⁸ Derbices.] Strabo lib. 11.

⁹ Disphendomena vocant.] Lege
Disphendomenem, ex Plutarcho in A-
lexandro, ubi tradit Bessum qui Da-
rium interfecerat, ita ab Alexandro
necatum, ut proceris in unum curva-
tis arboribus, cum utrisque corporis
Bessi partes fuissent alligatz, eas tan-
to impetu remissas, ut laniata passim
membra disjecerint. Ejus enim in
eam rem hæc verba sunt: διαφένδω-
νός ὀφθαλμοὺς ἀνδρῶν οὕτως ταῦτά τε καὶ
φθίττων, ἐκείνην μὲν ἀνδρῶν
καὶ σφύρας, οὕτως μὲν ἐκείνην καὶ
ἀνδρῶν καὶ σφύρας τὸ ἀνδρῶν
αὐτὸ μὲν καὶ σφύρας.

1. Alindque

plecti, ut in amplo lapide caput impingerent, rursusque alio superinducto illud effringerent. Apud quos fama est, delinquentes ante regiam expectare iudicium, ibique pro criminis excessu supplicium pati. Neque prætermittendus *Sabatus Æthiops*, qui criminis reos non morte, sed vinctos compedibus operi delegando plectebat: ¹ aut *Mezentius*, qui vivum corpus putido cada-
ver^{im.}i colligando, immanissimo cruciatu necabat homi-
nes. ² Apud præcos vero Romanorum, ubi quis noxium
& exitiale crimen admisisset, nisi die ad populum dicta,
& reo de crimine accusato & convicto, dieque con-^{Rom.}
stituta causa dictionis, causaque populi iudicio probata
legitime, supplicium capitis de Romano cive sumere non
licebat. ³ Dicebatur enim dies ad populum à magistratibus
aut à tribunis plebis, quibus jus dicendi diem data facultas
fuit: ⁴ nonnunquam à privatis. ⁵ Siquidem Lucullus, quum
nullum magistratum gessisset antea, Servilio auguri pecu-
latus diem dixit: ⁶ & M. Cotta, virili toga assumpta, Cn.
Carbo-

¹ *Sabatus Æthiops.*] Herodotus li-
bro 2. ubi illum *Sabacum* vocat, &
Diodorus Siculus quæ *Sabaicum* appel-
lat, lib. 2. cap. 2. ubi illum dicit fuisse
Ægyptiorum Regem, tamen genere
Æthiops esset.

² *Aut Mezentius.*] Virgilius lib. 8.
Æneid. de eo loquens,

*Quid memorem infandæ cædes? quid
facta tyranni*

*Effera? Did capiti ipsius, generique re-
ferrens.*

*Mortua quin etiam iungerbat corpora vi-
vis,*

*Componens unantibusque manus, atque
oribus ora;*

*Tormenti grima; & fœdus, si aboque fluen-
tibus*

*Complexu inuicem steterat sic morte ne-
cabat.*

Adde aucta superfluis apud Thu-
tios ex legibus *Chalcidæ*, si qui illatz
à se calumnias vitæ doloque con-
victi in manus venissent, per urbem

miryca circumvestari coronatos, &
cunctis sic circum civibus passim pa-
lam ostentatos innoscere, vulgato
supplicii probro, veluti perniciosissi-
mo supplicii genere contaminatos
mores gererent exagitati: fuisseque
nonnullos hac culpa tam iudicatos,
quibus manus sibimetipsis sponte ad-
ferre, quam in tanta probri ignominia
usquam conspici iucundius visum est.

³ *Apud præcos vero Romanorum.*] *Plutarchus* in vita *Gracchorum*. & vi-
do infra eod. lib. cap. 20. in princ.

⁴ *Dicebatur enim dies.*] Id minime
dubium, sunt enim ejus rei exempla
infinita apud *Livium* & ceteros au-
ctores.

⁵ *Nonnunquam à privatis.*] Quod
probat exemplis seq.

⁶ *Siquidem Lucullus.*] *Plutarch.* in
vita *Luculli*.

⁷ *Et M. Cotta.*] *Valerius Maximus*
lib. 5. cap. 4. M. (inquit) *Cotta* eo ipso
die, quo togam sumpsit vir lein, protinus

pp 4 ut d

Carbonem reum postulavit. Eoque producto ad populum, accusatoribus testibusque adductis, si noxæ capitali & vero crimini locus erat, de reo supplicium sumebatur iudicio populi.¹ In qua re mos erat, ut tam ipse reus qui capitis acçersitur, quum ad populum producit ad iudicii diem, quam amici & necessarij quique proximi aderant priusquam in suffragia tribus irent, squalida obsoletaque veste flentes & sordidati,² barbam capillumque summittant, & pœnam deprecentur, ut eo squalore & habitu deformi populum ad miserationem, pietatemque adducerent. Legimus in iudicio³ M. Manlij, quum causam ad populum diceret, ne conjunctos quidem sanguine in capitis dimicatione & dubiis rebus vestem mutasse. Et inter clara nomina reorum,⁴ Appium Claudium, quum à tribunis plebis dicta illi dies esset, non modo facie reorum non fuisse, sed tanto spiritu & tam contumaci vultu causam egisse, ut manente ferocia animi, tribunos perterrefaceret. Contra vero, quum in exilium⁵ Cicero ageretur, præter senatum universum, ultra viginti millia hominum sordidas vestes, & sordet.

Reorum
sordet.

M.
Manlij.

App.
Claudius.

Cicero
exilium.

qui à Capitolio descendit, C. Carbonem, à quo pater ejus damnatus fuerat, postulavit, damnatumque reum iudicio affixit, & ingenium & adolescentiam præclaro opere auspiciatus.

1 In quare mos erat.] Tacitus lib. 2. de Libone accusato loquens: Libo, inquit, interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare affines, vocem aduersum pericula poscere. Et Plutarchus in Cicerone, tradit illum à Clodio accusatum vestem atram sumpsisse. Et vide Dionysium Halicarnassum lib. 7. in accusatione Martii Coriolani, & infra in verbo, Cicero.

2 Barbam capillumque summittunt.] Plutarchus ubi supra.

3 M. Manlij.] Cognomento Capitolini ex Livio 1. Decad. lib. 6.

4 Appium Claudium.] Liv. 1. Dec. lib. 2. non multo ante fin. Et Dionysius Halicarn. lib. 9.

5 Cicero.] Plutarchus in vita illius. Cum Cicero, inquit, quum plurimi, omnino fere multitudo equestris ordinis, vestes commutavit, præterea viginti prope modum millia juventutis Romane promissis etiam comis passim per urbem preces effudere. Senatus erat frequens, ut decerneret, populum vestem civitatis publicæ præstituta mutare, sed consules cum diversa sentirent, præterea Clodius cum circa Curiam armatis fasciatisque omnia terrore replet, à senatu nonnulli ordinis senatorii prorupere, qui laceris inimicis tumultus speciem præbuerent. Sed & ipse Cicero in jus vocatus à Clodio videlicet, in iudicio apparuit, nam sordidam vestem indutus, squalore & sordide obrita, ad quosque obvios etiam sibi ignotos se prosternebat, quod ei vicio tribuit Appianus lib. 2. bellorum Civilium. Vide Plutarchum in vita illius.

Foedum corporis habitum induisse, ut ob illius calamitatem
 se quoque funestos, & in ignavo dolore esse ostenderent.
 Fertur tamen Scipio *Amylianus*, quum esset sibi dies dicta
 ad populum à Claudio Asselliotribuno plebis, & reus cau-
 sam diceret, in discrimine mortis præter reorum morem,
 barbam rasivisse, & nitida veste fuisse: ¹ & Cato Censo-
 rius amplissimum innocentiae testimonium tulisse, quod ab
 inimicis quinquagies criminis postulatus in foro causam
 dixit, & iudicium votis absolutus semper. ² Sicut Aristopho-
 ntes Athenis nonagies & quinquies causam dixit, &
 victor fuit. ³ Herodes vero quum apud Hyrcanum accu-
 saretur, ad causam dicendam purpuratus, & armatorum
 septus præsidio in forum venit, & iudicium evasit. Pri-
 mumque populi Romani iudicium post exactos reges
⁴ de Martio Coriolano fuisse traditur, ⁵ & C. Galba, qui
 quum in collegio sacerdotum esset, iudicio populi con-
 demnatus fuit. ⁶ Inde ut iudicio populi de capite Roma-
 ni civis decerneretur, consuetudo mansit. Quinctian non
 solum de civis Romani capite, sed nec de bonis, nisi ex
 decreto senatus, & populi placito, aut eorum qui jus di-
 cunt, omnibus sententiis statutum fuisset, dicerni lege
 nihil poterat. ⁷ Ipsi tamen, qui reus agebatur, ne imparatus
 & insciens accederet ad causam, cuncta quæ ab accusatore
 movenda erant, per custodem debent innotescere & si-
 gnificari, ut diluendi criminis & objecta purgandi facultas
 foret.

¹ Et Cato Censorius.] Plutarchus in
 vita illius, & Plinius lib. 7. cap. 27. ubi
 quadragies ter. Alter Plinius Secun-
 dus, si is est, de viris illustribus, c. 47.
 ubi dicit 44. ubi etiam Sotimus cap. 7.
 Et vide Valerium Max. lib. 3. c. 7. qui
 dicit *sapiens*.

² Sicut Aristophontes.] Vide Æchi-
 nem in Oratione contra Demosthe-
 nem.

³ Herodes vero.] Josephus de bello
 Judaico lib. 1. cap. 8. Et vide Ægesip-
 pum belli quoque Judaici lib. 1. c. 32.

⁴ De Martio Coriolano.] De quo Li-
 vius 1. Dec. lib. 2.

⁵ Et C. Galba.] Tacitus lib. 5. tradi-
 C. Galbam consularem virum accu-
 satum, voluntario exitu cecidisse. Sed
 hic non est, ut puto, de quo loquitur
 Alexander.

⁶ Inde ut iudicio populi.] Vide l. 2. §.
exaltis. ff. de orig. jur.

⁷ Ipsi tamen, qui reus agebatur.]
 Plutarchus in Catone Uticensi, ubi
 loquitur de accusatione ipsius in Mu-
 renam.

Sub-
scripto-
res.
Lauda-
tio ju-
dicialis
rei.

foret. ¹ Accusatori vero subscriptores aderant, qui ea quæ accusationi conferrent, summis suggererant, & præbant. ² Reo quoque laudatio judicialis servabatur, ut si crimen obiectum dilueret, aut merita prævalerent, amici ad miserationem populum flecterent & circumagerent, ³ Quod deinde Pompejus lege lata fieri vetuit, laudationesque solitas pro reis usurpari prohibuit: qui quum Numatium Plancum in iudicio laudaturus postea accessisset, ⁴ Cato qui iudex aderat, aures manibus obfessas fertur, dicens laudationem quam lege à se lata fieri prohibuerat, lege averfante audire nolle, quod legum ipse lator & everfor esset. ⁵ Lacedæmoniiis quoque Lycurgi lege cavetur, ut nisi in convictum, & prætoris iudicio condemnatum nulli poena noxæ merita inferatur. Quam legem Agessilaus, cum de reo omnium nequissimo sumendum supplicium foret, quod in patriam conjurarat, abrogavit: ne diu negocium discutiendo, poenam jure debitam frustraretur.

Lace-
dæmo-
nii.

¹ Accusatori vero.] Asconius Pedian. in 1. in Verrem act. ubi subscriptores, ait, discuntur qui adjungere accusatorum confidendi solent, quos oportet submittere agere quam dicat. Ille quum sequuntur. de his sæpe Cicero, ut in ea 1. act. in Verrem non semel, & in Orat. pro Fonteio, & epist. ad Q. F. 1.3. epist. 1. non semel, & Cælius in text. epist. fam. Ipsi Ciceronis libro 8. epist. quæ 8.

² Reo quoque laudatio.] De laudatione judiciali aliquid F. Quintilianus lib. 11. cap. 3. & Cicero in 7. in Verrem actio. ubi ita de ea re loquitur, ut possit videri decem laudatores ex consuetudine fuisse in id adhibitos. Ejusque hæc sunt verba: Primum ut in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullum dare, quam illum quasi legitimum numerum consuetudinis non exple.

³ Quod deinde Pompejus.] Plutarchus in vita illius, iterumque in vita Catonis Uticensis.

⁴ Cato.] Scilicet Uticensis, ex illis ipsis locis quæ nunc citavimus.

⁵ Lacedæmoniiis quoque.] Plutarchus in Agessilaus, Detecta, inquit, est alia major illius conjuratio conciliabulumque hominum Spartiatarum, qui de rebus nostris quandam in domum clam conveniunt, quos iudicio sistere in tanta rerum perturbacione aut insidiis desimulare difficile fuit. Igitur habito primo cum Ephoris consilio, & hos Agessilaus indicta causa necavit, cum nemo prius Spartiatarum solutus fuisset. Valerius autem Maximus lib. 7. cap. 2. Nihil eriam, inquit, Agessilas factis sapientius, supradictum cum adversis populi Lacedæmoniorum conspiracionum certum modum comperisset, leges Lycurgi continuo abrogavit, quæ de indemnatis supplicium suum vetabant. Deprehensus autem & interfectus sanctibus, easdem à pectore restituit, atque utrumque simul præcudit, ne salutaris animæ consilio, vel injusta esset, vel iure impediretur. Itaque ut semper esse possent, aliquando non fuerunt.

I Fuitque

retur. ¹ Fuitque constitutum, ut æqualibus votis super vindicando facinore in diversa trahentibus, pro reo iudicium staret, quod videbatur æquissimum: ² id quod sæpe ab Atheniensibus factitatum est. Nam quum de extinguendis Mitylenis suffragatores paribus votis dissentirent, ³ Diodoti sententia pervicit, quia lenior. Et quamvis veteribus Romanorum mitissimas placuisse pœnas legamus, lapsis postea temporibus, à principibus quos nulla satietas pœnarum cepit, multa iræ atque invidiæ fœda exempla edita inveniuntur, ultinisque cruciatibus & crudelibus suppliciiis sæpe in noxios vindicatum. ⁴ Nam & tunica fomentis igneis illita, ad palum deligati adurebantur, ⁵ vel grandi stipite à summo ad imum adigebantur, ut igne accenso, crudeli cruciatu excarnificati interirent, præterque ⁶ equuleos,

Ubi ad-
aqua-
rent
suffra-
gia
rens
absol-
batur.
Thyry-
dides
in ser-
tio.

Roma-
norm
suppli-
cia
delia.

¹ *Fuitque constitutum.*] Aristoteles lib. Probl. 3c. cap. 13. & 15. ubi huius rei rationes reddit. Et ita quoque nostris legibus constitutum est. l. inter pares. ff. de re iud. cum similib.

² *Id quod sæpe ab Atheniensibus.*] Divus Augustinus de Civitate Dei libro 18. cap. 26. scribit quod cum Mars apud Athenienses homicidii reus esset, iudicantibus 12. Diis in eo pægo, qui postea Arcopagus dictus est, sex sententiis absolutus est, ubi enim pares essent sententiæ absolutio condemnationi præferrebat.

³ *Diodoti sententia.*] Vide eundem Aristotelem eodem loco.

⁴ *Nam & tunica.*] De hac pœna Seneca ad Lucillum epist. 12. epist. 74. Cogita hoc loco illam tunicam alimentis ignium & illam & contextam, & quicquid aliud præter hæc commenta fecutum est. Et de ea intelligi potest illud Iuvenalis Satyr. 1. paulo ante fin.

Pone Tigillum, cada hocbis in illa.

Et Satyr. 8. paulo etiam ante fin.

Ausi quod liceat tunica pumire molesta.

Et Martialis lib. 4. epig. 42.

Nec scombris tunicas dabis molestas.

Et libro 10. epigramm. 25. de Matio Scaevola,

Nam cum dicatur tunica presente molest.

Ure manum, plus est dicere, non facio.

⁵ *Vel grandi stipite.*] Vulcatius Gallicanus in vita Avidii Cassii. Primum etiam id genus supplicii invenit, ut stipitem grandem ponerent pedum octoginta & centum, id est materiam, & à summo usque ad imum damnatos ligarent, & ab imo focum apponerent, incensisque aliis alios summi cruciatu, timore etiam alios necarent, & Seneca lib. 3. de Ira, & libro de consolatione ad Martiam. Inter genera cruciatuum, alii, inquit, per obscura stipitem egerunt, alii brachia patibulo explicuerunt, & d. epist. 14. Et adactum per medium hominem, qui per omnes artus emergere possit, stipitem. *

COLERUS.

* Vide Lipsium ut supra de Cruce.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Equuleos.*] De quibus Seneca l. 3. de Ira, ubi de C. Caligula Cæsare loquitur: Torserat, ait, per omnia, qua in rerum natura tristissima sunt, fideiulis, tabularibus, equuleo, igne, vultu suo. & dicta epist. 14. & Apulejus lib. 10. Metam. ubi dicit id genus tormenti è more Græcorum. Ante hos Cicero lib. 4. de finibus. Nec si ille sapiens ad

toritur

leos, ¹ fidiculas, ergastula, & cruces, ² circumdatos-
que corporibus ignes, ³ lacerationes membrorum, &
incur-

sortis equalem a tyranno ira cogatur, similem habeat vultum, ac si ampullam perdidisset. & lib. 5. Tusc. quæst. Hac etiam in equalem conijciuntur, quo vita non aspirat beata.

¹ *Fidiculas, ergastula, & cruces.] De his tribus Seneca lib. 3. de Ira. & præterea de fidiculis idem Seneca libr. de consolatione ad Martiam. Suetonius Tiberio cap. 62. Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut largi meripatione per fallaciam oneratos repente verberis delictis, fidicularum simul urineque tormento discederet. Et Valerius Maximus lib. 3. cap. item 3. ubi de Theodoro loquitur. & Quintilianus lib. 6. cap. 2. & in nostris legibus in l. nullus. C. ad leg. Jul. ma. Suetonius in Caligula, cap. 33. Quin & subinde jactabas, exquisitum semel fidiculis de Caesonia sua, cur eam tam opere diligeret. & de Ergastulis Juvenalis Sat. 8.*

Quid facias talem sortitus Pontice fer-

rum, Nempe in Lucanos, aut Tusca ergastula mittas.

Cicero in Oratio. pro Aulo Cluentio Habito. M. Aurium adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergii Senatoris ejus, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Et de crucibus Seneca in d. consolatione ad Martiam, ubi dicit eas non fuisse unius quidem generis, sed aliter ab aliis fabricatas, capite convexas in terram suspendere. Vulcatius Gallicanus tradit Avidium Cassium in cruces sustulisse eos, qui aliquid provincialibus per vim tulissent, & eo inficio hostes Sarmatas devicissent, quod & nos alibi retulimus.

² *Circumdatosque corporibus ignes.] Apulejus lib. 10. Auni aurei, & vide supra alibi.*

³ *Lacerationes membrorum.] Cujus poenæ exemplum præbuit Marius Ju-*

nior, frater scilicet Marii majoris, de quo Julius Firmicus lib. 1. cap. 1. Prætorio, inquit, viro, minori scilicet Mario, Syllana iustione elisa sunt prius crura, deinde dejecta de statu corporis brachia, humerum tenuis dissoluta recederunt, tertio amputata lingua necem reliquis in faucibus: ad posterum omni parte corporis mutilata, oculi qui fuerant spectatores & superstites eruntur, & vix animæ tantis vulneribus erogata est, cum hinc inde membris fluentibus minuatim spiritus carperetur. Et de hoc quoque loquens Valerius lib. 9. cap. 2. Quin porro crudeliter se in M. Mario prætere gestis, quem per ora vulgi ad sepulchrum Lælia gentis pertractum non prius vita privavit, quam oculos infelici eruerit, & singulas corporis partes confringeret. Et Florus lib. 3. cap. 21. Marium ipsius ducis fratrem apud Catuli sepulchrum oculis, crucibus manusque desolis foratam aliquandiu, ut per singula membra moreretur. & Seneca lib. 3. de Ira M. (inquit) Marci cui vetanti populus statuas posuerat, cui thure & vino P. R. supplicabat, P. Sylla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit, & quoties occideret, quoties reverteretur, paratim & per singulas artus laceravit. Idem de consolatione ad Martiam, Verbo verbera, & membris & singulis articulis singula docuerunt machinamenta. Et ex Poëtis Lucanus lib. 1.

Quid sanguine mares

Placatus Catuli referam? cum victima tristis

Inferias Marini, forsitan volentibus membris

Pendet inæxpleto non fanda piacula busto?

Cum laceros artus, æquatæque vulnere membris

Vidimus, & tota quamvis in corpore cæso

Nibantque lætæ datum, morteque perfanda

Dirum

1 Incurfus bestiarum, aliosque enectos veneno & fame,
& dictu 2 fœdiora exempla, quæ exequi longum esset.
Conspectus sumptum fuisse supplicium de regibus, au-
ctores meinorant: namque Antigonom Judæorum regem
3 Antonius indicta causa, quod ante id tempus nulli regum
contigit, securi percussit: 4 & Agrippa Bogum Maurusio-
rum regem, Antonii partes sequutum, supplicio affecit.
Fuitque propterea magistratus apud 5 Cumæos, quem
Phylactum vocant, cujus erat munus, in frequentem se-
naturum

Suppli-
cium de
regibus
sum-
ptum.
Phylac-
tus.

*Dirum scilicet, perentis parcere morti.
Amisa cecidere manus, exetæque lin-
gua*

*Palpitat, & muto vacuum ferit æra
motu.*

*Hic aures, aliis spiramina variis ad-
nuncie*

*Ampusat, ille cæcis evoluit sedibus
orbes,*

*Ultimæque effodit spectatis lumina
membris.*

1 Incurfus bestiarum. Vide supra de
damnatis ad bestias, & huc quoque
spectat illud Senecæ d. epist. 14. *Et tur-
bam ferarum quam in viscera immittas
humana.*

2 Fœdiora exempla. Ut illud quod
à Seneca ubi supra positum est, & quo
hodie quoque (ut ferunt) Turcæ utun-
tur, scilicet adactum stipitem per me-
dium hominem, qui per omnes artus
emergere possit. Et illud quoque de
quo Cato, loquens de Carthaginensi-
bus apud Gellium lib. 3. cap. 14. *Homi-
nem defoderunt in terram dimidiatum,
ignemque circumposuerunt, & ita inter-
fecerunt.* Atque etiam illud quo usi
sunt Carthaginenses in Attilium Re-
gulum descriptum à Tuberone in lib.
Historiarum apud Gellium lib. 6. c. 1.
*In atras, inquit, & profundissimas te-
nebras cum clauderant, ac diu post ubi
sol erat visus ardentissimus, repente ad-
ducebant & aduersus ignem solis opposi-
tum continebant, atque intendere in ca-
lum oculos cogeabant, palpebras quoque
eius ne conuierre possent, sursum ac deor-*

sum diductas insuebant. Tuditanus au-
tem, ut scribit Gellius somno diu pro-
hibitum, atque ita vita privatum re-
fert. Eam rem ita refert Cicero, lib. 3.
Offic. *Itaque tum cum vigilando nece-
batur, erat in meliore causa, quam si domi
senex captivus, perjurus & consularis
remansisset.* Alii autem dicunt cum
alio novo ac crudeli supplicio inter-
emptum, videlicet clausum fuisse in
dolio ligneo ferreis clavis confixo. Et
de his quoque & aliis tormentorum
generibus videbis apud Tertullianum
in Apolog. & libro de coron. mil. &
Cyprianum libro de duplic. martyrio.
& Eusebium historię Ecclesiasticę li-
bro 8. c. 3. 6. 7. 8. & 9. 10. & 17. Vale-
rium Maximum lib. 3. cap. item 3. ubi
de Theodoro loquitur. Eutropium de
gestis Romanorum, cap. 10. & Rho-
diginum lib. 10. cap. 5.

3 Antonius. Plutarchus in vita il-
lius.

4 Et Agrippa. Strabo lib. 8. Sed
quem Bogum hic appellat, Bogudem Li-
uius vocavit lib. 112. ab urbe condita
apud Priscianum lib. 6. *Castra quoque
diversis partibus Cassius & Bogud adori-
ti.* Item, *Quo tempore firmandi regni
Bogudis causa exercitum in Africam ve-
lociter trajicere conatus sit,* uti etiam
Asinius Pollio inter epist. fam. Cicero
lib. 10. epist. 31. post princ. *Trajecit
se in regnum Bogudis.* Eum vero Bo-
chum vocat Appianus lib. 5. bel. Civil.

5 Apud Cumæos. Plutarchus Pro-
blem. cap. 115.

I Quod

Reus
non
compa-
rens in
iudicio.

Judi-
cium
jura-
men-
tum so-
lenne
ante
senten-
tiam
defini-
tissim.
Judi-
cium de
nocente
quo pa-
cto fie-
bat.

natum venire, regesque manu apprehensos, de quorum
iudicio agebatur, detinere: donec de illorum præmio aut
pœna patrum decreto statueretur. ¹ Quod si is qui reus
agitur, & capitis accersitur, prædicta die in iudicium non
venit, vel domo abest, mos Romanus erat, ut ante fo-
res ædium nomenclator tuba illum ad causam dicendam
quatuor diffinitis in locis citaret: neque ante fas erat in
eum capitis iudicium dari, aut de noxio supplicium sumi,
quam discussa causa, crimine probato, & reo convicto, ne
inauditi & indefensi perirent. ² Iudices vero, qui pro ex-
cessu criminis litem daturi erant, conceptis verbis se nihil
habere, nihil precibus dare, solennissimum jusjurandum
præstare cogeantur, quod mox depravatis iudiciis fieri
desitum est. Hoc quidem jusjurandum apud Ægyptios
sanctius præstabatur, in hæc verba: Ut ne regis quidem
minæ, aut iussa, à recto bonoque illos deducerent, aut
transversos agerent. ³ Apud Athenienses jusjurandum iu-
dices præstant, se secundum leges sententiam daturos, &
causam diffinituros. ⁴ Iudicium vero de nocente sic fie-
bat, ut prætor tribunal in primis ascenderet, ⁵ noxio post
terga

¹ Quod si is qui reus agitur.] Plutar-
chus in vita C. Gracchi. verum dein in
vita Bruti dicit morem fuisse Roma-
nis, accusatos absentes per præconem
è tribunali ad iudicium vocari solitos.
Dionysius autem Halicar. lib. 4. tradit
Servium Tullium iussisse insidiatores
vitæ tantum vocari in populi iudi-
cium, & si comparerent, eos capite
plecti, sin causam defererent, bonis
multari, & exilio perpetuo, quod &
factum fuit.

² Iudices vero.] Asconius Pedia-
nus in 2. in Verrem aët. scribit iudices
jurare solitos in leges antequam iudi-
carent, vide l. providendum. ff. de iudic.
Verum si id non fuisset factum, nemi-
ni unquam fraudi fuit, ut scribit Cic.
in Orat. pro Aulo Cluentio.

³ Apud Athenienses.] Pollux l. 8. c. 6.
c. 7. & Heraclides in Polit. post princ.

⁴ Iudicium vero de nocente sic fiebat.]
Sic enim Pilatus ut Christum tan-
quam nocentem, qui tamen omnium
innocentissimus erat, condemnatus
sedit pro tribunali, ut scribitur apud
Joan. cap. 19.

⁵ Noxio post terga.] Inde est quod
cum Horatius propter sororis cadem
perduellionis reus damnandus esset,
Duumvir dixit, *Lictor, collige manus.*
Livius l. Decad. lib. 1. Cicero in Orat.
pro C. Rabirio: *I lictor, inquit, collige*
manus. *

COLERUS.

* Labet pro Corollario addere alia
quædam suppliciorum genera. 1. Fu-
gitivi, stigmatè in fronte notabantur.
2. Perjuris lingua præcidiatur. 3. Apud
antiquos cædes sponte perpetrata, cri-
piabatur exilio, ut scholiastes Il. 10.
4. Consanguinea quoque cædes mul-
tabatur

terga ligarentur manus, misso præconio silentium fieret, legitima deinde prætoris proferrentur verba: classicum ad spectaculum postea canerent, suppliciumque de noxio fumerent. Quod plerumque non statim sumebatur: quippe Senatusconsulto Tiberii tempore, & per alias constitutiones actum fuit, ut damnatorum poena in decimum semper differretur diem.

Stabatur exilio annuo, ut Euripidis alicujus cædes redimebat, eaque ad
 interpretes notat in Hippolyto. 5. Duo- cognatos occisi pertinebat. Eustathius
 rum talentorum auri poena antiquitas 18. Iliad.

CAPUT VI.

Locus ex Ciceronis oratione pro Milone explanatus, & quæ regie, quæque atria Roma fuerint.

CUM Romæ in gymnasium literarium, quo plerique Cerditorum convenerant, nos quoque laxandi animi causa quandoque ventitaremus: doctor ibi quispiam, Tullianæ lectionis, ut ipse aiebat, professor, ingenio alioqui exculto, sed suæ laudis, plus quam satis esset, vendicator, multo auditore circumdatus, Ciceronis orationem quam pro Milone inscripsit, magno ingenio elaboratam, publice apud complusculos lectitabat: ejusque dispositionem & constitutionem, communisque locos, singulasque partes & colores, aliaque oratoriarum artis documenta, disciplinasque rhetorum, per numeros novis & exquisitis modis ex intimo artificio adnotabat. Cumque verba ex ea lectione percenseret, quibus Cicero, quantum potest maxime Clodium in invidiam crimenque adducit, eumque infesta oratione insectatur, his verbis: Hæc sica longo intervallo conversa rursus in me est: nuper me quidem, ut scitis, ad regiam penè confecit. Sic ipse explicabat, ut diceret, hanc regiam fuisse in colle Quirinali, ubi Numam Pompilium habitasse auctores tradunt, quodque in eo se-

TIRAEQUELLUS.

[Auctores tradunt.] Scilicet Solinus capite 2.

1 Tullius

eo sedem habuerat, ideo regiam & atrium Numæ ibi fuisse, & de hac Cicronem intelligere assererat. Atque hæc & pleraque in hanc sententiam quum ille dixisset, tenuit nos admiratio istius doctoris, tam inconsiderate & perperam loquentis, id quod errore manifesto procul a vero esse liquido constat: siquidem non ubicumque Romani reges belli pacisque temporibus habitaverunt, illic regias aut atria construxerunt. ¹ Tullus Hostilius primo in Velia, mox in Exquiliis ædes habuit: & ² Tarquinius Priscus supra Novam viam, ³ Servius Tullius etiam Exquiliis incoluit: & tamen nullas iisdem in locis regias habuisse feruntur. Sex enim aut ad summum septem Romæ fuisse regias, compertum habemus: unam ⁴ ad ædem Vestæ juxta forum, quam Numa incoluit, ibique ⁵ atrium regium fuit, eamque regiam longo tempore præcipuam fuisse, quum religione, tum antiquitate, multi prodiderunt: ⁶ quæ postea incendio Neronis una cum æde Vestæ deflagavit. Alteram in Cælio monte, ubi ⁷ Tullus Hostilius, quo frequentius incoletetur, regiam ædificavit. Terciam in Sacra via, in qua ⁸ Ancus Martius sedem habuisse fertur: de qua Cicronem nunc intelligere ⁹ Asconius sentit: quippe inter servos Hipsei & Milonis pugnam inibi commissam, & Cicronem opera Clodii vitæ periculum adasse tradunt:

Regia
6. ant
7.
Roma.

Cicero
expli-
catus.

¹ Tullus Hostilius.] Livius 1. Decad. lib. 1. & Solinus cap. 2.

² Tarquinius Priscus.] Solinus c. 2.

³ Servius Tullius.] Ibidem.

⁴ Ad ædem Vestæ.] Ovidius lib. 6. Fastorum,

Hic locus exiguus qui sustinet atria Vestæ,

Tunc erat intonso regia magna Numæ.
Et de Tristibus lib. 3. eleg. 1.

Hic locus est Vestæ qui Pallada servat,
Et ignem,

Hic fuit antiqui regia parva Numæ.
Horatius lib. 1. Cæm. Ode 2.

Vidimus flammam Tyberim retortis
Littore Hetrusco violentè undis,
Ite dejectum monumenta Regis

Templaque Vestæ.

Quo in loco Acron & Porphyrio ea verba, monumenta Regis, intelligunt, de Numa Pompilii regia. Solinus c. 2. Numa, inquit, primum in colle Quirinali habitavit, deinde propter ædem Vestæ in regia, quæ adhuc ita appellatur.

⁵ Atrium regium.] De quo Liv. 3. Decad. lib. 6.

⁶ Quæ postea incendio Neronis.] Cornelius Tacitus lib. 15.

⁷ Tullus Hostilius.] Livius 1. Decad. libro 1.

⁸ Ancus Martius.] Solinus d. c. 2.

⁹ Asconius.] In illam Ciceronis pro Milone orationem, in expositione ejus loci, de quo hic agitur.

1. Aliam-

tradunt: quamvis Acron perperam aliter sentire visus sit. *Acronis error.*
 1 Aliamque in Pompeji theatro, quod in campo fuit, fuisse memorant. Iuxta theatra enim regias fitas persæpe invenimus, sicut Marcelli theatrum quod regiam habuit, ad quam quatuor columnas magnitudinis miræ ex theatro Scauri translatas 2 Plinius notavit: 3 & Pauli regiam ad Curtium lacum, & aliam in Sacrario. Fuit enim theatrum Marcelli 4 ab Augusto, sed alieno nomine conditum, quo tempore à M. Agrippa plura & egregia Romæ constructa fuere. Hic enim fuit ille Marcellus Augusti nepos, ex Octavia sorore & Marcello genitus: cui filiam Augustus paucis ante diebus quam morte sublatus esset, desponsavit. Neque assentior his qui atrium in colle Quirinali una cum regia conditum fuisse dicunt: siquidem omnes 5 ab Asinio Pollione atrium Libertatis in primis constructum volunt, quod in templo Libertatis, conspicuæ magnitudinis erat. Postea interjecto tempore, Gracchorum 6 pater in Aventino ex multatitia pecunia, illud amplius erexit: 7 in quo bibliotheca Græca Latinaque visebatur: quod intercurfu

1 *Aliamque in Pompeji theatro.*] De Pompeji theatro P. Victor in nona regione urbis.

2 *Plinius notavit.*] Lib 36. cap. 2.

3 *Et Pauli regiam.*] P. Victor in 7. regione urbis.

4 *Ab Augusto.*] Hæc usque ad clausulam, *Neque assentior*, sunt Plutarchi in Marcello in fin. & Sueton. in Augusto, cap. 29. Et de hoc quoque Marcelli theatro Plin. lib. 8. c. 17. ad fin. & P. Victor in 19. regione urbis.

5 *Ab Asinio Pollione.*] Suetonius ubi supra. Verum Livius 3. Dec. l. 4. scribit, ipsum atrium Libertatis à Sexto Alio Pato, & C. Cornelio Cethego Censoribus refectum ampliatumque fuisse, ut hinc intelligas, non solum ante Augusti & Asinii Pollionis tempora, sed & ante illos Censores, qui eos præcesserant annis prope 166. id atrium constructum fuisse, sed & ejusdem 3. Decad. lib. 5. non adeo

longe à princ. tradit quod obsides Tarrentini in atrio Libertatis custodiebantur. De hoc atrio sæpe alias fit mentio apud auctores, ut Tacitum libro 17.

6 *Gracchorum pater.*] Livius 3. Decad. lib. 4. sed id non fuit *postea*, ut hic dicit Alexander, sed longe ante, videlicet tempore 2. belli Punico, quod fuit ante Imperium Augusti, & ætatem ipsius Pollionis annis plus minus 170.

7 *In quo bibliotheca.*] Nescio unde id sumpsit Alexander. Scio autem Augustum templum Apollinis ea parte Palatinæ domus excitasse, quam fulmine idem desiderari à Deo Aruspices pronunciaverant, addita porticu cum bibliotheca Latina Græcæque: ex quo loco, ni me conjectura fallit, Alexander id accepit, ut magnam partem eorum quæ scripsit in verbo, *Ab Augusto.*

tercurfu temporum pene collapsum, ¹ Sex. Alius Pætus & C. Cornelius censores restaurarunt. ² Ea quidem atria ædificii genus fuisse, continens mediam aream, in quam ex omni tecto pluvia recipitur, columnis quadrifariam per singulos angulos dispositis, & epistyllis. ³ Fuit quoque atrium publicum in Capitolio, ⁴ & atrium Scauri, in quo maximæ columnæ ex præruptissimis saxis collocatæ feruntur: ⁵ & aliud Pompeji, quæ postea ipsius curia facta est. ⁶ Legimus quoque atrium regium juxta forum piscarium: ⁷ & duo atria, Mævium & Titium: quæ Porcius Cato in Latoniis fecit. ⁸ Et atrium Vestæ: ⁹ & Saturium, in quo sacrorum tubæ agna lustrabantur. ¹⁰ In colle vero Quirinali, quod regia aut atrium fuerit, nec traditur quicquam, nec invenitur. Neque omittendum, plures regias velut regalis

Atria quod genus ædificiorum. Atria diversa Roma.

Regia apud externas gentes.

¹ Sex. Alius Pætus.] Livius 4. Dec. lib. 4.

² Ea quidem atria.] Gellius lib. 16. cap. 5. Festus Pompejus l. 1. Sed vido & Servium in l. 1. Æn. in eum locum, Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant

Atria. ———

³ Fuit quoque atrium publicum.] Livius 3. Decad. lib. 4. Tactum, inquit, de calo atrium publicum in Capitolio, &c.

⁴ Et atrium Scauri.] Plinius lib. 36. cap. 2. & cap. 15.

⁵ Et aliud Pompeji.] P. Victor in 4. regione Urbis.

⁶ Legimus quoque atrium regium.] Livius 3. Decad. lib. 6. Compræhensa latonia, forumque piscatorium, & atrium regium, & de eo quoque mentionem facit ejusdem Decad. 3. lib. 7. ubi de censura Cornelii Cethegi, & Sempromii Tuditani, & Spartianus in vita Septimii Severi in fin.

⁷ Et duo atria, Mævium & Titium.] Livius 4. Decad. lib. 9. Cato, ait, duo atria Mævium & Titium in latoniis, & quatuor tabernas in publicum emit.

⁸ Et atrium Vestæ.] De quo Ovidius lib. 6. Fastrorum quo loco citavimus supra à princip. capitis in verbo

Ad adem Vestæ.

⁹ Et Saturium.] Varro lib. 2. aut ut alii supputant 5. Tubulustrium, inquit, appellatur quod eo die in atrio Saturo, sive ut alii loquant, Saturio, sacrorum tube lustrantur. Festus Pompejus lib. 18. Tubulustria appellabant, quibus agna tubas lustrabant. Ex quibus duobus locis simul junctis Alexander id consecit quod hic scripsit, nisi quod Saturium id atrium appellat, quod nusquam nisi fallor reperies. De hujusmodi autem lustratione tubarum videbis supra lib. 2. cap. 22. ad fin. & infra lib. 5. cap. 6. in quibus etiam locis Alexander id atrium Saturium vocat, sui in hoc semper simitis.

¹⁰ In colle vero Quirinali.] Vide nam huic adversetur quod supra ex Solino cap. 2. diximus: Numam Pompilium in colle Quirinali habitasse. Fuere autem & præter ea atria hic commemorata, atria Licinia, apud Ciceronem in Orat. pro P. Quintio, in quibus scilicet, ut ex eo conjectare licet, fiebant auctiones, unde & ipsa auctionaria dicta apud eundem in Oratione pro L. Agratia, ut in atrio auctionarii potius quam in trivio aut in compitis auctionarentur.

1 Nam

regalis opulentia monumenta, apud plerasque gentes laudibus celebrari: ¹ nam Cirtha ² & Utica Massæfylorum regum regia fuere: sicut ³ Sybaris Colchorum, ⁴ Libs Antai: ⁵ Jol Jubæ & Zama, ⁶ Pergamus Eumenis, ⁷ Cynaræ Byblus, Gnosfos Minois, ⁸ Deiotari Blutium, ⁹ Halicarnassus Caria principum, ¹⁰ Eleusa Archelai. Napatia ¹¹ Candacis, regia fuere: Darii ¹² vero regia fertur Sadracæ in Assyria. ¹³ Parthorum Susa, ubi hyemem agunt: Ec-

batana

¹ *Nam Cirtha.*] Livius 3. Dec. l. 10. ubi de Syphace loquitur. Pomponius Mela lib. 1. p. 6. ubi hanc dicit regiam fuisse Jubæ & ipsius Syphacis. Appianus l. 2. bellorum Civilium ubi ipsius Jubæ. Paulus Orosius lib. 5. cap. 14. ubi Masanissæ. Strabo lib. 7. ubi hanc dicit Sanassæ & successorum regiam fuisse. Hanc anthem *Cyrtham* vocat Plutarchus in Scipione, vide item Sallustium in Jugurtha.

² *Et Utica.*] Strabo lib. 17.

³ *Sybaris Colchorum.*] Diodorus Siculus lib. 7. cap. 4.

⁴ *Libs Antai.*] Plinius lib. 5. cap. 1. Solinus cap. 37.

⁵ *Jol Jubæ & Zama.*] Strabo utriusque testis l. 17. & præterea de priorè Pomponius Mela l. 1. c. 6. ubi eam dicit nunc vocari *Caseream*, & Plin. l. 5. c. 2.

⁶ *Pergamus Eumenis.*] Strabo l. 13. Livius 4. Decad. lib. 5. & iterum lib. 7. & 5. Decad. lib. 2.

⁷ *Cynaræ Byblus.*] Strab. l. 16. ubi tamen non *Cynaram*, sed *Cinyram* vocat.

⁸ *Deiotari Blutium.*] Strabo lib. 12. vide item Ciceronem in Oratio. pro Deiotaro.

⁹ *Halicarnassus Caria principum.*] Strabo lib. 14. & 15. Diodorus Siculus lib. 17. cap. 2. Plinius lib. 35. cap. 14. dum inter regias ponit *Halicarnassum*. Manoli fuit, ejus Mausolus Cariz Rex vel teste Herodoto lib. 7. Plinio l. 36. cap. 15. & aliis qui de eo loquuntur.

¹⁰ *Eleusa Archelai.*] Strabo lib. 14.

¹¹ *Napatia Candacis.*] Strabo l. 17. & Dion in Augusto, ubi eam *Tenapen* vocat.

¹² *Darii vera regia.*] Strabo lib. 16. post princip. & Plinius lib. 35. cap. 14. dum loquitur de Mausolo, qui fuit Cariz Rex. Sed & Darii postremi qui ab Alexandro victus fuit, Macedoniæ, regia urbs Hioconiæ fuit, apud Q. Curtium lib. 6.

¹³ *Parthorum Susa.*] Strabo lib. 11. *Media, ait, metropolis sunt Ecbatana magna civitas, & Medii imperii caput, quæ nunc etiam Parthi regia utuntur, nam reges ibi æstatem agunt, frigida enim est Media, hyemem vero Seleucia, quæ secus Tigrim est prope Babylonem, & paulo post dicit, eorum quoque regiam æstivalem esse Gazam. Verum idem lib. 16. scribit Parthorum Reges in Ctesiphontis vico maximo Seleuciæ degere solere in hyeme propter aeris temperiem. Æstatem vero in Hiocania & Ecbatana agere. Q. Curtius lib. 5. dicit Ecbatana caput Mediæ, eamque urbem nunc tenere Parthos, eamque æstiva agentibus sedem esse. Diodorus Siculus lib. 2. cap. 1. Ita de Persæpolis & Susis loquitur, ut videatur dicere eas regias fuisse. Justinus lib. 11. scribit *Persæpolim fuisse caput regni Persici*, uti & ipse Curtius lib. 4. sed & lib. 5. dicit fuisse regiam totius orientis. Herodianus lib. 3. tradit Ctesiphontem regiam fuisse Parthorum. Polybius libro 10. scribit Ecbatanam primum fuisse regiam Medorum, deinde Persarum. Et sane Athenæus lib. 12. cap. 3. scribit ipsos Persarum Reges in Susis hyemare, æstatemque in Ecbatanis, & per autumnum in Persæpoli, ac reliquam totius anni partem in Babylo-*

Q 9 2

nia.

batana & Persæpolis, ubi æstatem: quam Alexander in-
 jectis facibus incendit. ¹ Indorum regum Taxila. ² In Æ-
 gypto Abydus. ³ Tigranis Artaxata olim Medorum,
 nunc Parthorum. ⁴ Memnonis regia Susis, ⁵ Attali Tral-
 libus, & ⁶ Sardis Croesi regia visebatur, ⁷ quam Gerusiam
 fecere. ⁸ Cyri autem regia Babylon fuit, quam Susis an-
 teferre statuerat. ⁹ Tamen si Persarum mos foret, in mon-
 tibus regias facere, ¹⁰ in quibus thesauros & antiquissimas
 gazas congregabant: ut illas velut amplissimum virtutum
 monumentum posteris relinquerent. ¹¹ Mithridatis autem
 erat Gabiis, ¹² & Oenctriorum Regum Pandosia: ¹³ Ma-
 cedonum

Per-
 sarum
 regia
 in mon-
 tibus.
 1. de
 sup. lib.
 2. c. 2.

nia. Parthorum vero Reges in Flyagis
 vere commorari, hyeme in Babylo-
 nia.

1 Indorum Regum Taxila.] Philo-
 stratus lib. 2. de vita Apollonii, ubi
 hanc dicit fuisse regiam Mandri tunc
 regnum Indiæ obtinentis quod olim
 Porus obtinuerat.

2 In Ægypto Abydus.] Nam & ea
 Memnonis Regis, ut multi dicunt,
 Ægyptii regia fuit, ut tradit Strabo
 lib. 17. Plinius lib. 5. cap. 9. & Solinus
 cap. 45. Hunc autem alii Æthiopiz
 Regem fuisse tradunt, ut ipse Plinius
 lib. 6. cap. 19. & lib. 10. cap. 26. vide
 infra in verbo, Memnonis regia.

3 Tigranis Artaxata.*] Cornélius
 Tacitus lib. 13. & Plutarchus in vita
 Luculli.

COLERUS.

* Sidonius Apollinaris:

Non hic antipodes, saltemque rubrum,
 Non hic Memnonios canemus Indos
 Aurora face troica perustot.
 Non Artaxata, Susa, Bactra, Carthas,
 Non Cyrtam Babylon, e personato.

TIRAQUELLUS.

4 Memnonis regia Susis.] Diodorus
 Siculus l. 3. cap. 6. tradit Memnonem
 in Susis loco exceliori ædificasse re-
 giam, quæ usque ad Persarum Impe-
 rium permanfit, Memnoniam ab eo de-
 nominatam. Vide supra in verbo, In
 Ægypto. Plinius lib. 6. cap. 27. scribit

veterem regiam Persarum fuisse Su-
 sam à Dario Hytaspis filio conditam.
 5 Attali Trallibus.] Plinius lib. 35.
 cap. 14.

6 Sardis Croesi regia.] Herodotus
 lib. 1. Strabo lib. 13. Plinius lib. 35.
 cap. 14. Plutarchus in Solone.

7 Quam Gerusiam fecere.] Plinius
 ubi nuper citavimus.

8 Cyri autem.] Strabo lib. 15. Soli-
 nus autem cap. 5c. & iterum 7c. in
 princ. scribit Babylonem fuisse Chal-
 dæorum caput.

9 Tamen si Persarum mos foret.] Stra-
 bo lib. 15. ad finem.

10 In quibus thesauros.] Idem Strabo
 auctoritate Sceptii lib. 13.

11 Mithridatis autem erat Gabiis.]
 Calbris legendum ex Strabone id re-
 censente lib. 12. Sed & ejusdem quo-
 que regia fuit, ut ex Diodoro tradit
 Eustatius Dionysii Alexandrini in-
 terpres in libro de Situ orbis.

12 Et Oenctriorum Regum Pandosia.]
 Strabo lib. 6.

13 Macedonum Demetrias.] Strabo
 lib. 9. & Livius 4. Decad. lib. 5. sed &
 Pella quoque aliquando eorum regia
 fuit, ex eodem 5. Decad. l. 2. & 4. Un-
 de & Pomponius Mela lib. 2. cap. 3.
 in princ. Pellam, inquit, maxime illu-
 stre ædificium efficiunt. Philippus Græciæ
 domitor. Alexander etiam Asia. Nam
 & hinc uterque Pellæ dicti sunt. Ille
 quidem

cedonum Demetrias, ¹ Ilion Priami, ² Scepsis Aeneas,
³ Tolgus Pyrrhi. ⁴ Alexandria vero tres habuit regias,
unam Lochian promontorium, alteram Timoniam appel-
lavit Antonius. Musæum quoque pars regiarum erat.
⁵ Etiam in Antiochia Assyriorum Regum regia ferebatur:
sicut ⁶ Sogdianæ gentis in Maracanda: ⁷ Sami, Polycratis.
⁸ Alexander autem Macedo præcipue Arabiam, quam se-
dem imperio delegerat, totius imperii regiam destinavit.

quidem Lucano lib. 10.

Illic Pellæi proles celsa Philippi.

Hic Juvenali satyr. 7.

Unus Pellæo iuræ non sufficit orbis.

¹ *Ilion Priami.*] Nicolaus Perortus
in 3. Martialis, Ilium regia fuit Pria-
mi. Ennius,

Tu ut Hector ab Ilio nunquam recedis.
Virgil. lib. 3. *Æneid.*

*Postquam res Asia, Priamisque evertit
re gentem*

*Inmeritam visum superis, ceciditque
superbum*

Ilium. —

² *Scepsis Aeneas.*] Strabo auctoritate
Scepsi lib. 13.

³ *Tolgus Pyrrhi.*] Strabo lib. 7. Sed
& Ambrosia quoque ex Livio 4. Dec.
1. 7. & Lucius Florus, qui Ambatiam
appellat epit. 2. in bello Ætholico,

⁴ *Alexandria vero.*] Strabo lib. 17.

⁵ *Etiam in Antiochia.*] Tacitus li-
bro 18. & Herodianus lib. 2. & vide
Strabonem lib. 15.

⁶ *Sogdianæ gentis in Maracanda.*]
Q. Curtius lib. 7.

⁷ *Sami, Polycratis.*] Nam & is Sa-
miorum rex, sive mavis tyrannus erat,
ut videre licet in Herodoto lib. 3. &
aliis.

⁸ *Alexander autem Macedo.*] His
autem adde Syphacis regiam *Sigam*

fuisse apud Strabonem lib. 17. & Pli-
nium lib. 5. cap. 2. Malcori Pelasgi Re-
gis villam apud Strabonem lib. 5. Et
Cocali filii Minois *Camicem* apud eun-
dem lib. 6. Marobudi *Eubienur*, apud
eundem lib. 7. post princ. Sisini, qui
imperium Cappadocum adqutis est,
Cadenem apud eundem lib. 12. Et Re-
gina Pythoridis *Gabiram* sive *Dispo-
lun*, quam Augustam appellavit eod.
lib. 12. Et Castoris, Sacondarii, *Gur-
beum*, eod. quoque lib. 12. Amyntæ
Iauram, ibidem. Asit *Artibem* eod.
lib. 13. *Therani* primum Lydorum,
postea Persarum regiam, eod. lib. 13.
Isfmachiam Seleucis apud Livium 4.
Decad. lib. 5. *Casatim* Boehl apud
Solinum, c. 38. *Sain* Aprie primum,
mox Amasis Regum Ægyptii, apud
Herodotum lib. 2. *Meda* antiqui *Gir-
dium* ex Plutarcho in vita Alexandri,
& Q. Curtio lib. 3. post princ. *Lauren-
tum* Pici Regis, ex Virgilio lib. 7. *Aho*
Lawensi regis *Pici*.

Scodram Regum Illyricorum. Livio 5.
Decad. lib. 7. *Saba* Sabæarum Dio-
doro Siculo 1. 4. cap. 3. non adeo lon-
ge à fin. *Phylæ* Nestoris. *Passania* 1. 4.
Syringem Hircanæ. Polybio libro 10.
Amiranam Pyrrho. Vide autem Flo-
rium lib. 2. epit. cap. 9. epitomæ Livii
lib. 19.

CAPUT VII.

Quo apparatus, quibusque caeremoniis apud veteres defuncta corpora igni tradebantur, qualisque pompa exequiarum fore.

QUO ritu, quibusque caeremoniis defuncta corpora efferrī consuevissent, qualisque funerum apparatus & exequiarum pompa fuerit, à multis saepe auctoribus inter cetera perscriptum est. In primis observatum fuit, ut proximus sanguine, morientis corpus dum trahit animam, amplexus, exhalantis spiritum osculo exciperet, flatumque hauriret: mox decedentis oculos & ora clauderet, usque
ab Ho-

TIRAQUELLUS.

1 In primis observatum fuit. Tullius in 7. in Verrem 26. Matresque, inquit, misera permostrabant ad ostium carceris ab extremo complexu liberum exclusae, quae nihil aliud creabant, nisi ut filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret. & Virgilius lib. 4. Aeneid. ad fin. ubi Anna plangens mortem Didonis sororis sic loquitur,

— Es extremus si quis super habitus erras, Ore legam. —

Ubi Servius illum quocumque Tullii locum citat in ultimis verbis. Et huc quoque respicit illud Ovidii in consolatione ad Liviam,

Sospite te saltem moriar Nera, tu mea condas.

Lumina & excipiam hanc animam ore pio.

Illudque Statii lib. 2. Thebaidos,

— Ignem misere post altaria quarum oscula. —

2 Mox decedentis oculos. Plinius libro 11. cap. 37. Morientibus, inquit, oculos operire, rursusque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu sacrum est, ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & calo non ostendi nefas, haec Plinius, & eo spectat illud Virgillii de matre Euryali ipsius eadem deplorantis lib. 9. Aeneid.

— Nec te inaspera mater
Produxi, pressisq; oculis, aut unguibus
lavi.

Ubi Donatus interpres dicit id moris fuisse. Illudque Ovidii in epistola Penelope ad Ulyssē dona rogantis, ut Telemachus utriusque filius, utriusque oculos claudat,

Dii precor hoc jubeant, ut euntibus ordi-
dine fasit,

Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Et in epistola Ariadnae ad Theseum,

Ergo ego nec lacrimas matris amittam
videbo,

Nec mea qui digitis lumina condas,
erit.

Et in ea consolatione ad Liviam, illis verbis,

Tu me condas lumina, Ore.

Quibus post ea omnia, quae supra ex eo adduximus, subdit,

Atque utinam Divi meosque alio, &
altera fratris

Formarent oculos, comprimerentque
meos.

Scribitque Plutarchus eos vulgo infelices * vocari, quorum oculos propter absentiam non potuerunt parentes obtegere.

COLERUS.

* Unde apud Horatium: omnes com-
posui felices.

1 Ab Ho-

¹ ab Homeri temporibus usitatum : nefas existimantes, à viventibus decedentium oculos spectari, ² tametsi lege Mevia (ut Varro significat) ne filii parentibus oculos sīgillarent, cautum fuerit. ³ Nasamones vero præcipue ^{Nasamones} curant, ut morituros, cum agere incipiunt animam, sedentes constituent, ne cubantes spiritum exhalent. Post quæ defuncti corpus ⁴ per intervalla conclamatum,

TIRAQUELLUS.

1 *Ab Homeri temporibus.*] Ex l. 24. Od. Οὐδ' ἄλοχ' πολὺ δαυρ' ἐχέφρων πῖλαισπερα

Κύρυσ' ἐν λείχεσσι φίλοι πόσιν ὥς ἰπτοῖσιν

Ὁ φθαλμὸς καθέλωσα, τῇ γὰρ γήρας ἔστι θανόντων.

Et iterum lib. 11. Iliad.

Α' δὴλ' ἔμην σὺ γὰρ πατὴρ καὶ πότνια μήτηρ,

Ὅσσι καταρρήσσει δαῖτα πῖρ, &c.

2 *Tametsi lege Mevia, ut Varro.*] In Geminis apud Nonium Marcellum in verbo, Sugillare, *Contra*, inquit, *lex Mevia est in pietate, ne filii patribus luci clapo sugillens oculos, id est, occludant, ut interpretatur ipse Marcellus. Alii autem Manlia legunt apud Varronem, & in his Antonius Volsius in suis Commentariis in eum locum Ovidii nuper citaturum. Alii Mania, ut Gregorius Gyraldus in sepulchralibus,*

MERGERUS.

Leges Mevia.] Legis hujus hæc sunt verba, apud Nonium. *Contra lex Mania, (qua vel mania, vel minia, vel mania dicitur apud alios auctores), est in pietate, ne filii patribus luci clapo sugillens oculos. Qua lege non videtur vetari, ne filii præstent hoc supremum officium parentibus: sed ne id præstent luci clapo, verum potius in tenebris, vel obscuro lumine, vel januis, & fenestris clausis. Quare non satis bene Alex. hic, & Pet. Grinitus, c. 12. lib. 18. de honesta discipl. & Gyr. de sepult. & alii.*

TIRAQUELLUS.

3 *Nasamones vero.*] Herodotus in

Melpomene. Silius autem de eorum sepultura quoque hæc scribit lib. 13.

— *Quid qui seruo sepelire profundo Exanimis mandant Libycis Nasamones in oris.*

4 *Per intervalla conclamatum.*] Id sumptum est ex Servio, enarrantes eum locum Virgilii lib. 6. Æneid.

Pars calidos latice. —

Cujus verba huc integra adferam, quoniam ad multas hujus cap. clausulas pertinet. *Primus, inquit, in naturali historia, hanc dicit causam esse, ut mortui aqua calida abluantur, & per intervalla conclamentur, quod solet plerumque vitæ spiritus exclusus putari, & homines fallere: & subdit, Denique refert quendam suppositum pyra adhibitis ignibus erectum esse, nec potuisse liberari: unde & servabantur cadavera septem diebus, & calida abluantur aqua, & post ultimam conclamationem comburebantur. Unde traxit Terentius,*

Desine, jam conclamatum est.

Hæc ille ex Plinio, ut dicit, sed nihil tale reperitur in nostris Codicibus Plinii. Locus autem ejus æt. dicendæ, si dicere voluisset, erat lib. 7. cap. 52. ubi loquitur de Aviola constari, qui, ut dicit, in rogo revixit; & quoniam subveniri non potuerat prævalente flamma, vivus crematus est. Illud autem Terentii in Eunuchio est, ubi Donatus in id quoque eum locum expendit, atque etiam illum Lucani lib. 2. non multo post princ.

— *Sic funere primo*

Attonita tacere domus, cum corpora nondum

Conclamata jacent. —

Q 94

I Pro-

¹ propiores affines ² calida ablucere, deinde unguentis ungere, ³ candidoque amictu induere, ⁴ ac diebus septem servare sole-

MERCERUS.

¹ Propiores affines, &c.] Hoc non videtur affinibus commissum munus, sed Pollinctoribus. Nonius verbo *Pollinctores*. Multa in ejus rei confirmationem citat. Ulpianus *lege funeria* 37. *P. de relig. & sumpt. fun.*

TIRAQUELLUS.

² Calida ablucere, deinde unguentis ungere.] Homerus 24. Odyssæ post princip. loquens de corpore Achillis mortui,

Κάθαρμιεν ἐν λήξασιν, καθάρτας
χρῶα καλόν

Τὸ δατὶ τε λιαρὸ καὶ ἀλείφατι

Id est,

Deposimus in lectis, purgantes corpus pulchrum,

Liquaque calida, & unguento.

Et lib. 18. Iliad. de funere Patrocli loquens:

Αὐτὰρ ἔπειδ' ἦ ζῆσιν ὕδωρ ἐνὶ ἦτοπι
χάλκῳ,

Καὶ τότε δὴ λῦσαι τε καὶ ἄλειψαι
λίπ' ἱλαίῳ.

Id est,

At postquam calefacta est aqua in sonante lebere

Et tunc jam lavaverunt, & unxerunt pingui oleo.

Et Ennius in hoc citatus Servio lib. 6. Æneid. in eum locum quem statim adducemus, & Donato in Hecyra Terentii,

Tarquinii corpus bona sæmina lavit, & unxit.

Virgilius d. lib. 6. Æneid. loquens de funere Miseni,

Pars calidos latices & aliena undantia flammis

Expediunt, corpusque lavant frigentiis, & unguunt.

Ubi Servius ipse rationem reddit cur calida aqua abluerentur, ut jam supra diximus in præcedentibus. Et de hac quoque lotione idem Servius l. 4. Æn.

in eum locum,

*Date vulnera lymphis
Abluam.*

Lavare, inquit, cadavera dabatur proximis. Citatque etiam illud ejusdem Virgilii supra in verbo, *Per intervalla adductum.* Nec vulnera lavit. Et Apulejus lib. 8. *Metam.* Tunc prope familiares misera Charites accuratissime corpus ablutum, munita sepultura ibidem marito perpetuam conjugem reddidere. Et de his quoque Lucianus in lib. de Lucta. Sed & de unguentis & illud ejusdem Apuleii libro 4. *Floridorum.* Jam miseri membra omnia aromatis aspersa, jam & ipsi unguine odore detibutum. Cur autem ungerentur docet Donatus in locum eum Æneid. ut scilicet celerius arderent, nec tamen prætermittendum legibus 12. tabul. prohibitum cadavera ungi, ut scriptum est à Cicerone lib. 2. de legibus.

³ Candidoque amictu induere.] Homerus lib. 18. Iliad. de cadavere Patrocli loquens,

Εἴν λήξασιν δὲ θέντες ἱατὴν λυτὴν καὶ λυτῶν,

Εἰς πόδας ἐν κεφαλῇ, καθύπερθε δὲ, φάρες λαβὼν.

Id est,

In lectis autem ponentes tenui panno operuerunt

In pedes ex capite, desuper amictu albo. Plutarchus in Arato ad fin. *Continuo,* inquit, *ex Ægeō cadaver nescit alba coronisque exornantes, cum Præana & Choris in urbem intulerunt.* Suctonius in Nerone, cap. 50. *Funeratus est impensa ducentorum millium stragulis albis aut intertextis, quibus usus Calendis Januariis fuerat.* Hujus autem rei rationem si quis scire cupit, legat eundem Plutarchum problem. cap. 25.

⁴ Ac diebus septem.] Id jam diximus ex Servio supra in verbo, *Per intervalla.* Sed & idem lib. 5. dicit, cuius verba infra adducemus,

I Quæ

re solebant; ara constituta, ubi odores incenderent; ¹ quæ acerra dicta est. ² Græcis vero septemdecim diebus corpora antequam cremarentur, totidemque noctibus servare mos erat. ³ Qui quidem amictus non ex lana, sed lino intexebatur, Ægyptiorum exemplo, apud quos laneæ vestes, nec cum cadavere sepeliuntur, neque in ædes deorum im-

por-

¹ *Quæ acerra dicta est.*] Id est ex Festo Pompejo, lib. 1. *Acerra*, inquit, ara qua ante mortuum poni solebat, in qua odores incendebant. Et subdit alios dicere, acerram esse arculam thurariam, ubi scilicet thus reponebant. Hujus autem acerræ, sive in priore sive in posteriore significatione, mentio est apud Ciceronem in legibus funebribus lib. 2. de legibus. *Ne longa corona, nec acerra pratercant.* In posteriore autem Horat. lib. Car. 3. Ode 8. in princ.

*Martius celebs quid agam thuridis,
Quid velut flores, & acerra thuris
Plena miraris, &c.*

Ubi Acron interpres scribit, *Acerram thuribulum dici*, & lib. 5. Æneid.

— *Et plena supplex veneratur acerra.*

Id est, ut scribit Servius, *arcathurali per Metonymiam*, id quod continet pro eo quod continetur. Et Ovidius libro 8. *Metam.*

*Muneribusque datis, & acerris thuris
honorant.*

Et lib. 13. ejusdem operis,

*Dantque sacerdoti custodem thuris
acerram.*

Et lib. 4. Fastorum,

Cumque merâ patra thuris acerra fuit.
Et Plinius lib. 35. cap. 10. *Pinxit sacerdotem, assante puero cum acerra & corona.* Et Martialis lib. 10. epigr. 14.

— *Septimamque
Vestris addimus hanc foci acerram.*

COLERUS.

Quæ acerra.] Græcis Ἀσκαρῆς.

TIRAQUELLUS.

² *Græcis vero.*] Id est ex Homero qui lib. 24. Odyss. tradit Achillis mortui corpus 17. diebus & noctibus detectum, & 18. die crematum.

Ἐπὶ καὶ δέκα μὲν σὺ ὁμῶς ὑπ᾿ αὐτῆς τῇ καὶ ἡμᾶρ
Κλαίωμεν, ἀθάνατοί τε θεοί, θιωτοί
τ' ἀνθρώποι
Ὅ τῳ καὶ δέκα τῇ ἑὸν μὲν πυρ. —
MERCERUS.

Græcis vero septemdecim.] Fallitur Alex. inductus in errorem quod Homerus ultimo Odyss. scripserit totidem diebus Græcos Achillem luxisse, antequam sepelirent. Illud vero Homerus notat, ut quid novum, & more vulgari non receptum, in exaggerationem doloris totius Græciæ, ob mortem tanti herois. Ceterum, ultimo item Iliados, luctui illi præscribit ad summum novem dies: ita ut decimo exequiæ fierent, & cadaver cremaretur, & sepulchrum clauderetur. Quod etiam observat in sepultura filiorum Niobes, eodem lib.

TIRAQUELLUS.

³ *Qui quidem amictus.*] Quo scilicet corpora mortuorum operiebantur. Et id quidem Herodoti lib. 2. ubi scribit de Ægyptiis loquens, *vestibus amictuntur lineis.* Et paulo post, *Lanae vestes neque in ædes sacras gestantur, neque una cum cadavere sepeliuntur, prophannum enim est.* Quæ consentanea sunt his quæ Orphica & Barchica appellantur, ab Ægypto & Pythagora ortum ducentibus*. Nam his ceremoniis participantem laneis indutum vestibus humari religiosum. De quibus sacra redditur ratio. Et vide infra lib. 4. cap. 17.

COLERUS.

* Apulejus Apolog. 2. *Quippelana signissimi corporis excrementum pecori detracta, jam inde Orphei & Pythagora scitis, prophannus vestitus est.*

Q 95

I U:

Græci. portantur. Id quoque à Græcis usurpatum fuit, ' ut vestes alba cadaver ² coronisque ornarent, ³ præana canentes, sepulcro inferrent. ⁴ Die vero octavo per præconem indicto funere, ne fraudarentur solemnī honore supremi dies, ut homines ad honestandas exequias convenirent, his verbis, ' OLLUS letho datus est, proclamabatur. ⁶ Apud Spartanos erat constitutum, ut rege defuncto, equites obitum regis enunciantes cursitent, foeminaeque crinibus passis & libero conquestu, tinnitu ollas pulsent æneas, quibus nec nocte nec die quies. Tunc audito regis obitu, in omnem formam luctus concedi permissum erat: mulieresque proxima affinitate, ⁷ in veste candida ⁸ & capite aperto, ritu Romano ejulantes, funus celebrare. ⁹ Filii vero ¹⁰ tecto capite, ¹¹ in veste pulla, parentes efferre

Spartanorum ritus regis defuncto.

Filii parentes efferebant.

con-

TIRAQUELLUS.

1 *Ut veste alba.*] Ut jam dictum est supra in verbo, *Candidoque amictu.*

2 *Coronisque ornarent.*] Plinius loquens de coronis lib. 21. cap. 3. *Quis ergo bonos, ut ipsi mortuo parentibusque ejus, dum intus positus esset foris ferretur, sine fraude esset imposita.* Et Plutarchus in Arato, quo loco supra citatus in verbo, *Candidoque*, &c. & Lucianus in libello de luctu.

3 *Et præana canentes.*] Plutarchus in eod. loco.

4 *Die vero octavo.*] Varro lib. 3. aut aliorum computatione 6. de ling. Lat. *Olli, inquit, calor dictum illi ab olla collo, quod alterum comitibus, cum retineatur à præcone, dicitur olla tenentia, non illa. Alterum apparet in funeribus indistinctis, quo dicitur ollus letho datus est, quod Græcis dicitur lethi, id est, oblivioni. Sed ad id quod hic dicit de die octavo vide infra.*

COLERUS.

5 *OLLUS letho datus est.*] Hisce verbis indicabatur ferre funus: *Exequias.* L. Titio L. Filio. *Quibus est commodum ire, jam tempus est. ollus ex adibus efferatur.*

TIRAQUELLUS.

6 *Apud Spartanos.*] Herodotus libro 6.

7 *In veste candida.*] Plutarch. probl. cap. 29. ubi ejus rei rationem reddit.

8 *Et capite aperto.*] Idem auctor ejusdem operis cap. 13.

9 *Pili vero.*] Nam & Q. Metellum Macedonicum quatuor ejus filii rogo intulerunt, ut tradit Plinius l. 7. c. 44. in princ. Et ad hunc morem respiciens Juvenalis satyr. 10. scribit,

Incolum Troja Priamus transisset ad umbras

Affaraci magnis solennibus, Hecuræ simul

Portante, ac reliquis fratrum circum-

10 *Tecto capite.*] Plutarch. Probl. d. cap. 13. ubi rationem reddit cur filii capite aperto, filii tecto id facerent.

11 *In veste pulla.*] Magna ex parte lugentium, & aliorum qui funus sequebantur vestitus pullus, id est, niger erat. Varro de vita patrum, *Atticula nigello, capillo demisso sequerentur lachrimæ.* Homerus lib. 18. tradit Thetiæ aditaram Jovem, cum Achillem filium brevi ad Trojam periturum deploraret sese velo nigerrimo operuisse.

Et

consuevere. Apud Græcos foeminae virique in candida veste cum coronis, amplissimi viri exequias prosequuntur, & velut in publico luctu complorant promiscue. ^{Alba vestis lignum} Quod fuit in more Syracusanis, qui candido amictu velati, & fronde coronati, Timoleonem extulere, cui perpetuos honores, atque in foro sepulcrum decrevere: ^{apud quos} sicut Sicionii Aratum in veste alba & coronis sepulcro intulere. ^{Luctus indicat} Argivi quoque in luctu albas vestes aqua ablutas induunt, & in candido amictu funus comitantur. ^{etiam decessio & barba} Ægyptii atque Assyrii funera, obsiti squalore & sordibus, ac cœno oblitati, capillum summittentes, & barba detonsa: ^{verc,} Milesii

Et Crassus ille dives murenam in piscina domus mortuum atratus tanquam filium luit, ut scribit Macrobius lib. 3. Satur. cap. 15. De quo & tu vide Aelianum de natu. animalium lib. cap. 4. Apud Apulejum lib. 3. Meram. *Quædam mulier per nedium theatrum lacrimosa & flebilis, atra veste contecta, &c. Et lib. 7. Mater pueri mortem deplorans fletu & lacrimosa, fuscaque veste contecta.*

COLERUS.

* Hunc locum cum alio Varronis apud Nonium sic aliquando congiunnavi: ut dum supra terram essent, viciniis lugerent: funere ipso pallis amictæ. Propinque adolescentula etiam anthracinis, amiculo nigello, capillo demisso, sequerentur luctum.

TIRAQUELLUS.

1 Syracusani.] Plutarchus in vita Timoleonis.

MERCERUS.

Quod fuit in more Syracusanis. Hæc ex Plutarch. Timoleonem sumpta sunt, sed mala fide. Plutarch. enim de pompam funeris Timoleonis extraordinariam, & præter vulgaram morem doceret esse, eo amictu & ornatu præcipit Syracusanos processisse, debuerat vero animam advertere Alex. ad Plutarchi verba, quibus ait hanc pompam fuisse quasi solemmem, & scitam quæ-

dam supplicationem. Quæ satis indicant habitum illi, & ornatum non fuisse funebrem. Sed & quod sequitur de Sicyoniis, detortum est etiam, ex ejusdem auctoris Arato. Ubi Plutarchus ait, Sicyonios luctum suum mutasse in publicam lætitiā. Quam ob rem veste alba, & coronis usi sunt, contra quam mos funebri pateretur. Ut in errore perstaret Alex. debebat quoque annotare, in funeribus eorum populorum cantica, saltationes & similia adhibita fuisse. Horum enim etiam meminit Plutarchus, in descriptione Pompei funebri, tum Timoleonis, tum Arati.

TIRAQUELLUS.

2 Sicut Sicyonii Aratum.] Idem in vita Arati ad fin.

3 Argivi quoque.] Plutarchus auctoritate Socratis, aut ut alii legunt, Isocratis, probl. cap. 24. in fin.

4 Ægyptii.] Herodotum lib. 2. Ægyptii, inquit, in funeribus funus capitis crines auferere, barbam tamen tollere. Vide Diodorum Siculum lib. 2. cap. 3. & cap. 5. Pomponius Mela lib. 1. c. 9. Mortuos, inquit, funus olivæ plangunt. & Cicero lib. 1. Tusc. quant. & Plinius lib. 11. cap. 37.

5 Assyrii.] Strabō lib. 16.

6 Milesii vera.] Herodotus lib. 6. ubi tamen de puberibus tantum loquitur.

vero, erasis capitibus, plangere consueverunt: ¹ qui mos apud barbaros inolevit frequens, ut in funere & calibus adversis juvenes tonderent comam, barbaram ipsi ponerent, & uxorum capita deglabrarent. ² Persæ quoque detonsis conjugibus & liberis, lacera veste, ³ lugubri ululatu, corpora efferebant: ⁴ qui etiam in funere clarorum virorum seipsos, equos, & jumenta tondebant. ⁵ Apud Græcos convenit, in luctu viros comas alere, barbaram

1 *Qui mos apud Barbaros.*] Id procul dubio est Suetonii in Caligula c. 5. Cujus hæc verba sunt de morte Germanici loquentis, *Quin & Barbaros ferunt, quibus intestinum, quibusque adversus nos bellum esset, velut in domestico communique morore consensisse ad inducium. Regulos quosdam barbaram posuisse, & uxorum capita rasisse ad indicium maximi luctus.*

2 *Persæ quoque.*] Q. Curtius lib. 10. *Persæ, inquit, commissum more detonsis in veste lugubri conjugibus ac liberis, non ut viderentur & modo hostem, sed ut gentis suæ iustissimum regem lugebant.* Et quod de liberis hic tradit, apud alios quoque servatum est, ut in luctu filios tonderent, ut intelliges ex Seneca lib. 5. de beneficiis, ubi de Archelao loquitur.

3 *Lugubri ululatu.*] Nec hi quidem soli. Nam & idem Virgilius testatur de senere Pallantis lib. 11. ubi ait:

— Ululatusque ore dedere, &c.

4 *Qui etiam in funere.*] Hoc certe est Herodoti lib. 9. ubi de morte Masiistii, quem Græci Macisium vocabant, loquitur, cujus hæc sunt verba: *Ubi in castra rediere, ingens luctus cum omnem exercitum, tum vero Mardumium capis extincti Masiistii, viri secundum Mardumium honoratissimi, tam apud Persas, quam apud Regem, ita ut ejulatus eorum ananem Beotiam pervaderet, & seipsos & equos & jumenta tonderint.* Plutarchus in vita Alexandri, tradit eum in luctu Hephestionis mortui, equos mulosque totondisse, & finitimarum urbium pinnacula diruisse.

5 *Apud Græcos.*] Plutarchus probl. cap. 13. Apud Græcos si quid adversi acciderit, ut mulieres tonderi: sic viri comas alere consueverunt, & hujus rei rationem reddit, quam inibi videre poteris. quod & hoc exemplo comprobatur. Nam cum Athenienses in Æginam exercitum misissent, qui occisione deletus ab Æginetis ubi Laconum auxilio, viri ob eam causam comam alere jussi, mulieres vero tonderi contra naturæ leges, ut proditum est ab Euripidis interprete. Romani in aliis luctibus quam funerum, capillum barbaramque promittebant, ex Livio 1. Decad. lib. 6. ubi de Manlii Capitolini vinculis loquitur. Et 3. Dec. 17. ubi de M. Lucio. *Sederat, inquit, veste obsoleta capilloque & barba promissa, præferens in vultu habitaque insignem memoriam ignominia acceptæ.* Varro ille qui cædii Cænensis causa fuit, post eam barbaram capillumque submisit, honoribusque, cum ei deferrentur, renunciavit, ut scribit Julius Frontinus Stratagematôn lib. 4. c. 5. Apud Statium lib. 6. Thebaidos, Lycurgus in funere Archemori filii comam & barbaram totoñdix,

— Fergoque & pedora fuscæ
Cæsariem ferro minuit.

Quo loco interpres intelligit Cæsariem pro barba & coma, ut scilicet coma ad tergum, & barba ad pectus respiciat. Sisenna lib. 4. apud Nonium Marcellum; quo loco de dictione vicatim loquitur. *Cum complures menses barba immissa, intonso capillo, lugubri vestitu populum vicatim flens una cum liberis*

barbam capillumque summittere, mulieres vero tonsis crinibus esse: quem morem à Romanis usurpatum legimus, ut sorores defunctis fratribus, & matres filiis orbatæ, in acerbo funeris luctu, cum flebili vociferatione de-
 tonsos crines corpori imponerent: qui mos antiquissi-
 mus usque² ab Homero traditur: apud quem Patro-
 cli cadaver opertum amicorum capillis superjectis fuit:
 & Achilles flavam comam in defuncti Patrocli fune-
 re manibus secuit,¹ Quippe ea lugenti aptissima putan-
 tur,

liberis circumiret. Apud Virgilium l. 9. Æneid. Euryali mater audita morte filii comam sibi scidit:

E-volat infelix, & fœmineo ululatu scissa comas, &c.

[*Detonsos crines corpori imponerent.*] Propertius lib. 1. eleg. 17.

Illæ meo charos donasset funere crines. Et Catullus in Argonauticis,

*Illius egregias virtutes, claraque facta sape fatebuntur gignatorum in funere ma-
 tres.*

Cum in cinerem canos solvent à vertice crines.

Et Ovidius lib. 3. Metam. de fororibus Narcisci,

*Planxere sorores Naxades, & scissos fratri imposuere ca-
 pillos.*

Et in epist. Canaces ad Mæracum,

Non mihi te licuit lachrymis perfundere iustis,

In tua non tonsas ferre sepulchra comas.

Et Seneca in Phœdra act. 5. scen. 1.

*Placemus umbras, capitis exuvias cape, Laceraque frontis accipe abscessam co-
 mam.*

Et Statius lib. 7. Thebaidos.

*— Tergoque & pectore susam Casariam ferro minuit, scissisque jacen-
 tis Obnubit.*

Dionysius Halicarnassensis loquens de funere Virginio. Exiliebant ex adibus mulieres & virgines, descentes hunc casum, floresque alia & coronas, ad-versus lectulum injicientes, alia zonas & bal-

*theos, aliaque vittas virginalis comas, & quadam etiam retortos crinum detonden-
 dentes capillos.*

² Ab Homero.] Scilicet l. 23. Iliad. loquens de Myrmidonibus,

Τεῖξί δὲ πάντα τιμῶν κατὰ νύον, ἅς ἐπὶ πολλοῖς

Κεῖσθαι, &c. Et paulo post de Achille,

*Στίς ἀπὸ νύκτος πυρὸς ξανθὴ ἀπὸ κεῖ-
 οῦ χαίτων*

*Τὴν ῥα ἀπὸ χροῖ ποταμῶν πρὶ φεῖ πλε-
 θύνουσαν.*

Et hunc morem exemplo Achillis observavit Antonius Bassianus Caracalla in funere Festi, apud Herodianum l. 4.

Sed & idem Homerus lib. 4. Odyss. de morte Antiochi,

*Τὸτό το καὶ γῆρας οἶον οἰζυρεῖσι βρο-
 τοῖσι*

Κεῖσθαι, τι κόμην βαλὼν τ' ὄπ' δάκρυ παρῶν.

Et ejusdem operis lib. 14. statim post princ. de funere ipsius Achillis,

Δάκρυα θρηναχέον θάνατοι, κτείνοντ' ἐν χαίταις, &c.

Quem locum imitatus est Q. Calaber, facit etiam Myrmidones in funere ipsius Achillis comas circum tondere,

Ἀμφὶ δὲ χαίτας μυρμιδόνες κείρεται.

Et Briseidum quoque *κεῖσθαι* πλοκάμους. id est, tonsis crinibus eodem officii genere proficui.

hic vide Hadrianum Junium in Commentario de Coma cap. 5.

³ Quippe ea lugenti.] Plutarchus probl. cap. 13.

tur, quæ indecora nec usitata sunt. Cujus rei causa,
Lycii. ¹ in Lycia affines & propinqui in funere muliebres vestes
induunt, ut eam vestitus deformitatem pertæsi, citius à la-
Macedones. crymis abstineant. ² Macedonibus assuetum erat, ut crines
tonsi, defunctos lugeant. Namque Archelaus Mace-
doniæ Rex, Euripidem tragicum intimum familiarem,
*Bionis di-
scipulum.* crinem tonsus luxit. In quo facetissimum ³ illud Bionis
*Carthagi-
nenses
ex-
ci.* proditur, perinde lugentes capillum evellere, quasi calvi-
tio mœror levaretur. ⁴ Carthaginenses in luctu comas &
ora lacerant, & ubera plangunt. Idem Græcis in usu fuit,
ut in luctu capillum manu discindant, & comam vellant,
utque defuncti uxor in fletu oculos corrumpat, quasi hoc
*Egypti-
pictin
obitu
regis.* munus morientis foret. ⁵ Egyptiis quoque traditur mos,
ut in obitu Regis singuli capita luto deturpent, & nudatis
mamillis mulieres, virique pectora plangant: atque in
deformi illuvie, septuaginta duos dies cibis animantium,
vino

¹ *In Lycia.*] Idem Gregorius Gyraldus in libro de sepulcris nullo quoque auctore citato, sed, id est, Valerii Max. lib. 2. c. de institutis antiquis, & Plutarchi in Oratione consolatoria ad Apollonium.

² *Macedonibus.*] Cicero ubi statim citabimus nu. seq. Solinus cap. 14. aut aliorum computatione 15. ubi & illud de Archelao tradit. Sed & id quoque fecit Alexander Macedo in funere Ephæstionis apud Arrianum lib. 7. Et aliis quoque. Nam apud Theocritum Idyllio, Cupidines mortem Adonidis lugent *καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες*, detonsis crinibus. Et Job quoque cap. 1. nunciata nece liberorum caput totondit, quo in loco Divus Hieronymus dicit eum morem fuisse lugentium, licet adverteretur Origenes non admodum probabiliter. Nam & Jeremiæ 7. scribitur, *Tonde capillum tuum & projice, & sume in directum planctum: quia projecit Dominus, &c.* Apud Plutarchum in Alexandro. *Βαρσιδάς Κορινθῆα ἐκ τῶν ἐκείνου ἀποκλεισθέντων ἐκ τῆς πόλεως, ὡς ἐκείνου ἐκείνην ἀποκλεισθέντων ἐκ τῆς πόλεως.* Herodotus lib. 1. tradit Argi-

vos ob amissam victoriam in campis Thyreaticis lege cavisse, ne quis comam nutriret ante pristinae gloriæ decus recuperatum. Lacones vero victores contra sanxisse, ne quis comam tonderet contra morem eorum. Cujus rei etiam nonnihil meminit Plato in Phædone.

³ *Illud Bionis proditur.*] Apud Ciceronem lib. 3. Tuscul. quæst.

⁴ *Carthaginenses in luctu.*] Virgilius lib. 4. Æneid. loquens de Anna Dido-
nis sororis mortem deplorante,

*Unguibz ora soror sardans, & pectora
pugnis,*

Ubi pectora ille vocat, quæ hic ubera appellat, sunt enim ubera in pectoribus. Apud Q. Curtium lib. 10. *Darii mater audita morte Alexandri laceratis crinibus humi corpus abiecit.*

⁵ *Egyptiis quoque.*] Herodotus l. 1. Diodorus lib. 2. cap. 3. & Pomponius Mela libro 1. cap. 9. quo Egyptum describit. Sed & his addere quod ignem exstinguebant, donec fumus esset absolutum ex eodem Diodoro libro 17.

vinò & omni paratu abstineant : ac recensentes Regis virtutes, crebris ejulatibus luctum renouent. ¹ Si vero feles moriatur, in luctus & mœoris signum, sola supercilia eradant. ² Apud Lacedæmonios obitu Regis enunciato, Spartiatæ servi & mulieres, ingenti coacta manu, lacertis crinibus, abscissa veste, cum vocibus & ululatu frontes manu plangunt, & capite conuerberato, interitum miserantes, eum fuisse optimum regum voce significant : quem morte sublatum, omni genere honorum velut diuinum cumulari Lycurgus lege sanxit. Ideo prævaluit mos regum & optimatum in funebri pompa, ubi dolore intestino preinuntur, ut decoris immemores, ³ cinere caput aspergant, faciem ⁴ deturpent, ⁵ tunicam discendant, humi

Lacedæmonii.

¹ Si vero feles moriatur.] Herodotus d. lib. 1.

² Apud Lacedæmonios.] Herod. l. 6. Sed & de his præterea tradit Heraclides in Politicis, quod Lacedæmoniorum Rege mortuo per totum triduum nihil venditur, atque forum paleis conspergitur.

³ Cinere caput aspergant.] Lucianus in libello de luctu, & probatur testimonio Homeri, apud quem Achilles audita morte Patrocli, cinere caput asperfit, lib. 18. Iliad. post princ.

Ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἔλαν πότι αἰ-
θαλόεσσαν

Χεῖρα το κακκισαλῆς,

Et etiam satyr. lib. 13.

— Nunc prope in postere barbis
Ferre humanum, nunc fundantes in pul-
vere cinem

Canentem, &c.

Idque solemne erat Judæis, ut in luctu cinere & pulvere capita spargerent, ut videre licet 2. Regum 13. *Quæ aspergens cinerem capiti suo, &c. & Judicum 4. Et erat cinis supra capita ipsorum. & Esther 4. in princ. Quæ cum audisset Mardocheum, scidit vestimenta sua & indutus est sacco, spargens cinerem capiti, & Jeremiæ 6. Filia populi mei accingere cilicio, & conspergere cinere,*

luctum unigeniti fac tibi amarum, &c. & rursum cap. 5. Ululate pastores, & clamate, & aspergite vos cinere, &c. & Machab. 1. cap. 3. Et induerunt se cilicio & cineres imposuerunt capiti, & diruperunt vestimenta sua. Id autem alibi pulvere faciebant. Josue 7. Miseruntque pulverem super capita sua. & 1. Reg. 4. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, scissa veste, & conspersus pulvere caput. & 2. Reg. 1. in princ. In die autem tertia apparuit homo veniens in castris Saul veste consissa, & pulvere conspersus caput. & Job. 2. ad fin. Et exclamantes ploraverunt, scissisque vestibus sparserunt pulverem super caput suum. Apud Catullum autem in Argonauticis,

*Caniciem terra, atque infuso pulvere
sedans.*

Et Virgilium lib. 10. *Æneid.*

Caniciem multo deformat pulvere.

In Cyri Charmæ,

— *Clade exterrita tristis*

Insonos multo deturpat pulvere crimes.

Et aliquid etiam diximus supra lib. 2. cap. 19.

⁴ Faciem deturpent.] Lucian. in d. libello de luctu.

⁵ Tunicam discendant.] Lucianus ibi. Hincque illud Juvenalis satyr. 10.

— Ut

Thra-
ces.Massi-
lienscs.Cim-
bri:
Celti-
beri.Roma-
ni.Qui
magi-
stratus
aut ho-
mores
gessere-
runt.

¹ humi jaceant, ² comam vellant. ³ Contra vero Thraces; nam defunctos cum cantu & luxu, lascivaque gesticulatione, patrium carmen canentes, efferre soliti sunt. ⁴ Massilienses quoque nullo dolori indulgentes, funera cum necessariis adjecto convivio celebrant. ⁵ Cimbri & Celtiberi, siqui in acie mortem oppetunt, gaudio exultant: si autem morbo affecti decedunt, in squalore & luctu sunt. ⁶ Pellibus quoque vestiri Romanos diebus luctus, & qui funus facerent, cujusque cura & procuratio funeris erat, ⁷ prætextam pullam induere, apud multos invenio. ¹ Solitos etiam illorum corpora, qui magistratus & honores gesserant, in prætexta purpura, togaque consulari vel senatoria, ² viro-

que

— Ut primis edere planctus
Cassandra inciperet, scissaque Polixena
pulla.

Idque in omni luctu & dolore fieri consuevit. Suetonius in Nerone, c. 42. Utque respicit veste discissa, capite con-
erberato, actum de se pronunciat, &
Job cap. 1. audita filiorum nece scidis
vestimenta. & 2. Reg. 3. Scissa talari
tunica, &c. 1. Reg. 4. 2. Reg. 1. Jud. 4.
Job. 2. 1. Machab. 3. quibus locis nup-
er citavimus, & Josue 7. Josue vero
scidis vestimenta sua, &c. Ex quo &
illud Virgilii lib. 5. Æneid.

Tum pius Æneas humeris abscindere
vestem.

Ubi Donatus dicit id signum fuisse maximi doloris. Apud Dionysium Halicarnasenum lib. 7. Mater & uxor Martii Coriolani ob ipsius condemnationem laceratis vestibus pectora plangebant.

¹ Humi jaceant.] Lucianus ubi antea citatus, & Q. Curtius lib. 10. ubi eum citavimus supra in verbo, Carthaginenses.

² Comam vellant.] Lucianus in eod. loco, hæc autem omnia Alexander ab eo accepisse videtur.

³ Contra vero Thraces.] Herodotus lib. 5. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Quintilianus lib. 5. cap. de exemplis.

Solinus cap. 16. aut aliorum computa-
tione 17. Valerius Maximus l. 2. c. 1. Sed præterea ipse Herodotus d. lib. 5. scribit apud eosdem Thraces tales sepulturas optimatibus fuisse, præter tri-
dnum cadavere, mactatisque omniferis
hostiis convirantur, illudque defunctum
primo, deinde combustum sepeliunt, aut
aliter humo contegunt, aggestisque tumulis,
cum alia omnis generis certamina propo-
nunt, tum præcipue, cum certa ratione,
monomachiam, id est, singulare certamina.

⁴ Massilienses quoque.] Val. Maxi-
mus d. lib. 2. cap. 1.

⁵ Cimbri & Celtiberi.] Ultrorum-
que testis Valerius eodem loco. Vide
autem an sit de antiquis institutis.

MERCERUS.

⁶ Pellibus quoque.] Nimirum iuda-
æter Alex. Festus qui solus hujus moris
videtur meminisse, hoc tantum scri-
bit. Lugentes quoque diebus luctu in pel-
libus sunt. At in pellibus esse, non est,
vestiri pellibus: sed vel in prillis sede-
re, ut interpretabatur Blondus: vel
aliquid tale.

TIRAQUELLUS.

⁷ Prætextam pullam induere.] Fe-
stus Pompejus lib. 14. Prætexta, in-
quit, pulla nulli alii licebat uti, quam eo
qui funus faciebat.

¹ Solitos

que triumphales in tunica Jovis, ¹ plebejorum vero in toga plebeja aut pallio efferre, ⁴ & cum eisdem illa cremare, sæpe compertum est. ¹ Lecto igitur ⁶ constrato purpura ⁷ aut linteis splendentibus, & in eo defuncti corpore locato, ⁸ post ultimam conclamationem, ⁹ tibicine

præ-

1 Solitos etiam.]

2 Virosq; triumphales.]

3 Plebejorum vero.]

4 Et cum eisdem.]

5 Lecto igitur.]

De his quatuor locis vide infra in verbo, Constrato. * Antiquum est in lecto funera ponere & deferre, ut patet ex iis locis quæ tibi ex Homero citavimus supra annot. 3. 7. & 8. Et ex eo scribit Virgilius de funere Miseni loquens lib. 6. *Æneid.*

Tum membra toro defleta reponunt, &c.

Et Appianus l. 2. belli Civi. de funere Cæsaris loquente. *Hæc, inquit, referens, vestem à pectore quasi lymphatus quidam abscidit, seque ea accingens manuum dexteritate lectum sub tentorio posuit.* Et Valerius Max. lib. 4. de moderatione animi loquens de Metello Macedonico, qui filios suos monuit, ut funebri ejus lecto humeros subjicerent. Et Suetonius de funere quoque in vita ipsius, cap. 89. *Intraque lectus oburnens auro & purpura stratus.* Et paulo post. *Lectum pro rostris in forum, magistratus & honoribus functi detulerunt.* Plinius quo loco citabimus infra in verbo, *Tibicine precedente.*

COLERUS.

* Græci vocant λήκρον ἱπποδρόμον. Catullus, *sepulchralem lectum.*

TIRAQUELLUS.

6 Constrato purpura.] Ex Suetonio nuper citato, & hinc illud Tullii loquentis de funeribus, lib. 2. de legibus. *Extenuato stemptu tribus riciniis, & tunica purpurea, &c.* Et Valerius Tribunus plebis in illa eleganti Oratione apud Livium 4. Decad. libro 4. *Purpura viri uteretur, magistratibus in coloniis municipisque toga prætexta*

habenda jus est: nec id ut ricini solum habeant tantum infigne, sed etiam ut cum eo cremetur mortui. Ante hos Virgilius lib. 6. *Æneid.* in funere Miseni,

Tum membra toro defleta reponunt Purpureasque super vestes, &c.

7 Aut linteis splendentibus.] Vide supra in verbo, *Candidoque amictu.*

8 Post ultimam conclamationem.] De qua supra in verbo, *Per intervalla conclamationum.*

9 Tibicine precedente.] Sive etiam Tibicinibus. Nam Tullius ad ea quæ ex eo nuper adduximus 2. de legibus, addit *& decem Tibicinibus.* Ovid. lib. 6. Fast. de his loquens ait,

Addde quod adilio pompa qui funeris irent,

Artifices solos jusserat esse decem.

Nam & paulo ante dixerat:

Cantabat maestis tibia funeribus.

Appianus lib. 1. bellorum Civilium, scribit *tibicinum copiam adfuisse funeri Syllæ.* Plinius lib. 10. cap. 43. loquens de corvi exequiis, qui more hominum tumultus est. *Funusque,* ait, *innumerie aliti celebratum exequiis, constratumque lectum super Æthiopum duorum humeros precedente tibicine* (sunt verba Alexandri nostri) *ad rogam usque, &c.* Festus autem Pompejus lib. 6. non longe à fin. *Funebres, inquit, tibia * dicuntur; cum quibus in funere canitur.* & vide infra num. seq. Sed non omiserim, apud Judæos id quoque observatum fuisse, ut in funeribus *tibicines* canerent, ut videre licet ex D. Matthæo cap. 9. in resurrectione filii mortui cujusdam Principis.

COLERUS.

* Θρῳπτικοὶ αὐτοὶ Græcis dicuntur.

Rr

i Qui

Næ-
mia.

præcedente, ¹ qui nœniam funebrem, qua laudes defuncti & facta recensebat, tum pudorem, integritatem & fidem, non saltabundus, ut olim, sed stans ² Phrygio modulo caneret, funus procedebat. Is enim modus erat ad mœrorem accommodatior: quod ideo institutum ferunt, quasi in illas æternas amœnitates, ac in sedes & concilia priorum post funera recepti videantur: ³ tametsi multi hoc funeris solenne, & omnem apparatus prætermitti jufferint. Quippe ⁴ M. Æmilius Lepidus princeps senatus decedens, præcepit filiis, ut sine linteis, sine purpura & tibi-

cine

TIRAQUELLUS.

¹ *Qui nœniam funebrem.*] Festus Pompejus lib. 12. in princ. *Nœmia*, inquit, est cœmen quod in funere laudandi gratia cantatur ad tibiœm. Diomedes Grammaticus, *Apud Romanos*, ait, id cœmen, quod cum lamentatione extremum atque ultimum mortuo adcanitur, *nœmia* dicitur. Nonius Marcellus. *Nœmia* ineptum & inconditum cœmen, quod adducta mulier, quæ præfica dicitur, iis, quibus propinqui non essent, mortui exhiberet, citatque illud Varronis lib. 4. de vita populi Rom. *Ibi* quæ à muliere, quæ optima voce esset, per quam laudari, deinde *nœniam* canari solitam ad tibiœm & fides. Acron & Porphyrius interpretes Horatii lib. 2. Car. Ode 1. enarrantes eum *Joem*,

Cœ retrahes munera nœmia, &c. Scribunt autem *nœniam* esse cœmen lugubre, quod in mortuos cantabatur, quod nunc, ut addit Acron, Græcis Epitaphium appellatur, quod Simonides Græcus poëta Lyricus primus instituit à *Cœa* Insula oriundus, unde & Horatius *Cœam nœniam* eo loco vocat. Et alibi Carm. lib. 3. Ode 28. hunc enarrans versum,

Dicitur merito nox quoque nœmia. *Nœmia*, ait, cœmen est, quod mortui cantabatur, in honorem Inferorum. Sed bene nosti hoc cœmen accommodat propter tenebras & somnum, quæ morti sunt proxima. At Cicero 2. lib. de legibus: *Honoratorum virorum laudes in concione*

memorentur, easque etiam cantus ad tibiœm profrequatur, cui nomen nœmie, quo circulo etiam Græco cantus lugubres vocantur. Quintilianus lib. 8. c. 2. *Tertius* hinc est diversus translationis modus, cum res communis pluribus in uno aliquo habet nomen eximium, ut cœmen funebre, propriæ *nœmia*. Hucque etiam illud Ovidii Fast. 6.

Ducit superos nœmia nulla choros. De puerorum * autem *nœmis* Horatius libro epist. 1. epist. 1.

Roscia discedes melior lex an puerorum *Nœnia*, quæ regnum recte facientibus offert.

Ubi & Acron scribit *nœniam* esse laudem mortuorum, sed ibi quoque cantilenam esse. Sed & de *Nœmia* Dea diximus supra lib. 2. cap. 4.

COLERUS.

* Hefychius: *Nœmia* τῆς νεκρῶν ἐκείνης τῆς πόλεως: Unde & pro ineptiis sive nugis usurpatur.

Qui nœniam.] *Nœniam* scribi oportet, non per α. Pollux: *νεμία* τῶν, ὅτι αὐτῶν φέρει, *Τῆς πόλεως δὲ αὐτῆς μετανοίας*. Est autem Phrygium vocabulum, Latine *leffus*.

TIRAQUELLUS.

² *Phrygio modulo caneret.*] De hoc vide infra lib. 4. cap. 1. ubi intelliges & hunc ad religionem spectare.

³ *Tametsi multi.*] Hoc probat exemplis seq.

⁴ *M. Æmilius Lepidus.*] Lucius Florus epitome Livii lib. 48.

1 Et

cine funus sibi facerent. ¹ Et Atticus Pomponius, multi-^{Qui}
 que clari viri sine pompa funeris efferri voluere: ² præfi-^{fun-vid}
 casque quæ luctui præessent, advocare, vel precio con-^{pom-}
 ducere solebant, quæ cantu & funebri carmine lamenta-^{con-}
 rentur, vitamque, & præclara gesta, summasque virtu-^{tem-}
 tes non sine miseratione laudarent. Nonnunquam mimos ^{pse-}
 qui personas effingerent, ac facta dictaque repræsentarent, ^{runt.}
 adhibebant. ³ Quas quidem nœnias Græcis in luctu sæpe ^{Præ-}
 decan-^{fica.} ^{Namq.}

¹ Et Atticus Pomponius.] Cornelius Nepos in vita ipsius in fin. Et id quod nostris temporibus testamento suo fieri prohibuit Budæus ille Gallorum decus.

² Præfascque.] Quod satis patet ex his quæ supra dicta sunt in verbo, *Qui nœniam funebrem*. Sed quibus addes Nonium Marcellum, cujus hæc verba sunt. *Præfasc dicebantur apud veteres quæ adhiberi solent funeri, mercede conductæ, ut & flerens, & sortia facta laudarent, utiturque in eam rem testimonio Plauti in duobus locis, Lucilii libro 22. & Varro. de vita patrum, l. 4. ut inibi videre poteris, & Fest. Pompejus. Præfasc dicuntur mulieres ad lamentandum mortuum conductæ, quæ dant cæteris modum plangendi, quasi in hoc ipsum præfasc, citatque Nævium poetam. Servius enarrans illud Virg. l. 6. Æneid.*

Et feræles ante cupressos.

Appellat præfascam plantarum principem. Et alibi lib. 9. in eum locum,

Necte tua funera mater

Produci.

Præfasc, inquit, ut supra diximus, sunt plantarum principes, non doloris. Ante hos Varro lib. 4. de ling. Lat. idem propemodum fere scribit, ubi item laudat auctorem Aristotelem in libro qui inscribitur, *nomina Barbarica* *, ipsum Nævium, Aurelium nescio quem, & Claudium uti videbis.

COLERUS.

* *Νόμιμα βαρβαρικά* legendum esse, jamdudum Scaliger monuit. Sic

citatur ἐν Τυπλίωικαῖς νομίμοις ab Athenæo.

Præfascque.] Præfasc quoque Phrygum inventum: Varro lib. 4. De vita pop. Rom. *Ibi à muliere, quæ optima voce esset, Pergamæ laudari: deinde nœniam cantari solitam ad tibias & fides eorum, qui ludis Troicis cunctastent. Hæc mulier olim vocata fuit Præfasc, usque ad secundum bellum Punicum.* Quæ verba supra Tiraquellus lacera & mutila citavit.

TIRAQUELLUS.

³ *Quas quidem nœnias Græci.*] Id accepisse videtur ex depravata lectione Tullii lib. 2. de legibus, ubi sic olim legebatur in eo loco quem supra in verbo, *Qui nœniam*, citavimus. *Honoratorum virorum laudes memorentur, easque etiam cantus ad stilicinem prosequatur, cui nomen nœvæ, quo vocabulo etiam Græci cantus lugubres nominant.* Verum Adrianus Turnebus lector regius, vir utique literarum Græcarum & Latinarum scientissimus, in suis, in eum librum, Commentariis admonuit, legendum esse ut supra adduximus. Hi enim lugubres cantus apud Græcos *ιαλίμοι* dicuntur, non *nœniz*, quæ dictio mere Latina est. Scio autem Joannem Grammaticum scriptisse Ialemum & Hymenæum creditos fuisse Clivis filios, quoniam ille flebilis cantus excogitasset, hic Epithalamium & Jambicos. Potro *ιαλίμοι* pro ejulatione & cantu posuit Euripides in Troid.

Οἱ *ιαλίμοι*, οἷα πᾶσι

R 2

Λακρύα

ιδιαι-
μεν.
Senā-
tores.

decantari invenimus, qui apio coronati, defuncti laudes recensere carmine, ¹ quod Ialemon vocant, & res memoratu dignas, claro præconio celebrare assuerant. ² Senatoribus

Δακρύα τ' ἐν δακρύων καταλίσσει
Ἡμετέρισσι δόμοισι.

Et Aristophanes apud Athenæum Grammaticum, ut nonnulli putant in dictionibus Atticis;

Ἐν γὰρ μοις ὑμναίει, ἐν δὲ πάντοσιν
ἰάλημ.

¹ Quod Ialemon vocant.] Ut jam diximus in præcedentibus.

² Senatoribus vero.] Ex Lactantio Grammatico Statii interprete lib. 6. Thebaidos in enarratione ejus loci,

Cum signum lucius cornu græve magis
adunco

Tibia, &c.

Ad id quoque referens illud Persii satyr. 3.

Hinc tuba candelæ, tandemque Beatus
alto

Componitur lecto, &c.

Hucque etiam spectat illud Virgilii loquentis de funere Pallantis Regis Euvandri filii, lib. 11. Æneid.

It cælo clamorque virum, clangorque
tubarum.

Ubi Servius simpliciter dicit, *mortuos ad tubam deduci solitos*, citatque Persium ubi supra. Spectat item illud Ovidii lib. 5. de Tristibus eleg. 1.

Tibia funeribus convenit ista meis.

Servius autem in eum locum libro 5. Æneid.

Laudumque immensa cupido.

Aliter de hac re loquitur, ita scilicet ut majoris ætatis funera ad tubam proferre solerent, ex eod. illo loco Persii. Minoris vero ætatis ad tibia ex alio Statii loco loquentis de Archemoro,

Tibia cisteceros solitum deducere manes.

Illud autem minime dubium, in cujuscunque ordinis & ætatis funeribus tibicines, vel tubicines canere solitos, quod vel constet ex illis locis Propertii lib. 2. eleg. 7. ad fin.

Ab mea tum quales caneret, tibi Cynthia cantus

Tibia, funesta tristior illa tuba.

Et iterum eleg. 14.

Nec mea tunc lingua spaciatur imagine
pompa,

Nec tuba sit sati vana querela mei.

Et lib. 4. eleg. 12. eademque ult.

Sic mastæ cecinere tuba, cum subdita
postum

Detrahit lecto fax inimica caput.

Atque etiam ex eo quod scribit Plutarchus in libro de industria animalium. *Tonsor*, inquit, *quidam officinam Romæ habens, picam habebat admodum loquacem, humana verba, ferarum sensus reddere. Instrumentorum omnium generitus, & strepitus effingere, nullo cogente; sed sponte sua assurfacientem sese, ac nihil inditum, inimitatumque relinquere gestientem. Accidit autem ut illac dices quispian ingenti tibicinum strepitu effertur. Pica postmodum muta elinguisque fuit, adeo ut nec, quam inter quotidianas necessitates vocem emittere solita esset, mitteret, unde suspicati sunt alii per eisdem opificii homines venenum ei datum, alii tubarum vocem auditum stupefactum, sed neutrum fuisse postea constitit: verum eam interim omni ingenii studio misce revocato, vocem sic ut organum apte assuetumque instituisse. Subito enim rediisse, non consuetæ veteraque imitamenta, sed tubarum cantum iisdem profus periculis sonantem transitus omnes, omnesque nuncios eodem pacto servantem. Hæc ille, quæ mihi non indigna visa sunt, quæ hoc loco adscriberem. Et vide etiam infra in verbo, *Et Sylle*. Macrobius autem lib. 2. cap. 3. in Somnium Scipionis. Scribit ideo mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi solere, quoniam animæ ipsæ post corporis vincula ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cælum ipsum redire creditum antiquis fuisse, quamquam alii ideo id factum*

ribus vero & patriciis, atque summis ducibus, tuba: minoribus & plebejis, exequiali tibia caneant siticines. Quam tibiam non in funeribus modo, ^{Patricii.} ^{Plebei.} sed in sacris, in ludis, ^{Imperatores.} & conviviis adhibebant. Imperatoribus etiam pluribus tubis mœstum plangentibus, quod à Caribus & Phœnicibus deductum autumant, qui in funebri pompa brevibus tibiis lugubre canentibus, uti consuevere. ^{Feretrum} ^{qui feriebant.} Deferendi vero feretrum, propinquioribus virilis sexus datur munus. ⁴ Itaque filii parentes, & fratres sorores elatas funere deferebant: nonnunquam servi libertatē donati, ⁶ plerumque senatorii, prætorii & consulares, quique am-

factum putant, quod anima ipsa à plebisque harmonia existimata est, quod & ipsum credidit imprimis Herophilus. Et qui ejus fuerint opinionis tradit Cicero lib. 1. Tuscul. quæst.

MERCERUS.

Senatoribus vero.] Id servatum est etiam in funeribus militum. Auctor Tertul. libro de Corona milit. *Certe Tuba nescio quid bellicum intonat, & videtur honoris ergo tributa bellicosus hominibus, in funere.* Virg. 11. Æneid. & in eum lib. Servius. & Appian. 1. bel. Civil.

TIRAQUELLUS.

1 Sed in sacris, in ludis.] Ovidius lib. 4. Fastor.

Temporibus veterum tibicinis usus avocatum

Magnus, & in magno semper honore fuit.

Cantabat sanis, cantabat tibia ludis,

Cantabat mœstis tibia funeribus,
& paulo post,

Quæritur in cœna cantus tibi, quæritur avis.

Sed & quod sacris adhiberentur tibicines, notissimum est ex ea historia, quam de illis narrat Livius 1. Decad. lib. 9. & Valerius Maximus lib. 2. c. 1. & Seneca quo loco infra citabimus, ubi de Xenophonte loquemur. Ludis quoque idem Livius 1. Dec. 1. 7. post princ. Sed & ipsis ludis tubarum usum

fuisse probat illud Virgilii lib. 5. Æn.

Et tuba commissos medio canit aggere ludos.

Ubi Servius dicit id Romano more fuisse.

2 Et conviviis.] Cytharam, & alia instrumenta musica adhibita fuisse conviviis, docebimus infra l. 5. c. 2 r.

3 Deferendi vero.] Ex Servio lib. 6. Æneid. in eum locum,

— Pars ingenti subiere feretro

Triste ministerium.

Vbi scribit propinquorum virilis sexus hoc dari officium.

4 Itaque filii parentes.] Quod probat exemplis, quæ paulo post subjiciet.

MERCERUS.

Itaque filii parentes.] Interdum cadavera vehabantur in curru ab equis albis. Id velle videtur Cornelia, apud Propert. lib. 4.

— Sim digna merendo,

Cujus honoratis ossa vehantur equis.

TIRAQUELLUS.

5 Nonnunquam servi libertatē donati.] Vide interpretes in eum locum, Persii satyr. 3.

— At illum

Hesterni capite induto subiere Quirites. Vide etiam quæ dicemus infra in verbo, *Nonnunquam senos.*

6 Plerumque senatorii.] Suetonius in Cæsare, cap. 85. *lectum pro rostris in forum, magistratus & honoribus sancti*

R r 3 deinde

Impe-
ratio-
nem &
consu-
larium
viro-
rum se-
retum
à qui-
bus se-
reba-
tur.
Pompa
funer-
bris.

plissimis honoribus functi erant, imperatorum & consula-
rium virorum feretrum detulere. ¹ Quare Pauli Æmylini,
qui de Macedonia triumphavit, legati Macedonum: &
² Syllæ dictatoris feretrum, senatores & sacre virgines
extulerunt. ³ Et Metello filii tres consulares, duo trium-
phales, unus censorius, & alter prætor lectum subiere.
Dumque effertur, insignia honorum quos gessisset, ut
⁴ fasces, secures, lictores, ⁵ armaque & ⁶ dona militaria,
⁷ coronasque omnis generis quas in vita meruisset, vexil-
la, ⁸ atque urbium dona ⁹ & legionum, ¹⁰ spoliaque hosti-
um, ac munera quæ quis daturus erat, ¹¹ expressosque
cera

detulerunt. & in Augusto, c. 100. *Ac
senatorum humeris delatus in campum
crematuſque.* Appianus Alexandrinus
lib. 1. belli Civilis funus Syllæ descri-
bens, *Leſticam*, inquit, *subiere poten-
tiores ex omni ſenatu.*

1 *Quare Pauli Æmylii.* Val. Max.
lib. 2. c. 5. Vide item Plutarchum in
vita illius in fin.

2 *Et Syllæ.* Appianus lib. 1. bello-
rum Civilium de funere ejus loquens.
*Corpus denique accurrente exercitu ſa-
cerdotes, ſacraque virgines per vices de-
tulere.* Ex quo intelligis non ſenatores
hic legendum ſed ſacerdotes. Quan-
quam etiam ſenatores idipſum quoque
ſubiere, ut idem paulo poſt ſcribit:
Leſticam, inquit, *ſubiere potentioreſ ex
omni ſenatu, &c.*

3 *Et Metello.* Valerius Max. l. 2. c. 5.
& Plinius lib. 7. c. 44. in princ. & Plu-
tarchus in libro de fortuna Romano-
rum.

4 *Fasces, ſecures, lictores.* Appia-
nus l. 1. belli Civil. ubi deſcribit pom-
pam funeris Syllæ. *Præcedebant ſigna,
ſecureſque, quibus cum eſſet Dictator,
utebatur.*

5 *Armaque.* Ut dictum eſt. Et vi-
de Servium in eum locum Virgilii li-
bro 11. *Æneid.*

*Hinc alii ſpolia occiſis diſrupta Latinis
Conjiciunt igni, galeas, enſeſque deco-
ros.*

Et lib. 6. *Æneid.* in funere Miſeni,
— *Decorantque ſuper fulgentibus ar-
mis.*

Ubi Donatus ſic ait: *Fortium*, inquit,
viro- rum cum ipſis ſuneribus arma apud
veteres conſuebantur.

6 *Dona militaria.* Virgilius lib. 11.
Æneid. in funere Pallantis,

— *Pars munera nota
Ipſorum clypeos, &c.*

7 *Coronasque omnis generis.* Appia-
nus ubi ſupra de funere Syllæ. *Coronæ
ex auro ad duum millium manuum plu-
reſque ſumma cura fabricata.*

8 *Atque urbium dona.* Ex eod. in
eo loco.

9 *Et legionum.* Ibidem.

10 *Spoliaque hoſtium.* Virg. l. 11. *Æa.*
*Hinc alii ſpolia occiſis diſrupta Latinis
Conjiciunt igni, &c.*

11 *Expressosque cera cultus.* Plinius
lib. 35. cap. 2. *Expressi cera cultus ſan-
guis diſponebantur armariis, ut eſſent
imagines, quæ comitarentur gentilibus fu-
nera. Semperque deſcendendo aliqui totus
aderat familia ejus, qui nunquam fuerat,
populus. Strimata vero linen diſcurrer-
bant ad imagines pectus. Tabula codici-
bus implebantur, & monumentis rerum
in magiſtratu geſſarum. Ex quo & Sta-
tius,*

*Exin magnanimæ ſeries antiqua pe-
rentum,
Invehitur, &c.*

1 *Quare*

ecra vultus, & decora majorum totiusque familiæ longo ordine simulacra, & gentile stemma præferebant ab ultima origine, quanto cum poterant apparatu: ¹ Quare C. Cæsar in amitæ funere, Marii statuas pro decore familiæ detulisse fertur. ² Et Tiberius in Drusi funere originem Iuliæ gentis, Æneam, omnesque Albanorum reges, Romulum, & Appium Clausum, cæterasque Appiorum effigies longo ordine produxit. ³ Ferunt quoque Iuniam, quæ Cassio nupta fuit, viginti clarissimarum familiarum imagines, velut indicium splendoris & vetustatis familiæ, in funere præcessisse: inter quos Manlios & Quintios, Cassiumque & Brutum. ⁴ Nonnunquam, ut ampliore efferrentur funere, plures defuncto stravere lectos, qui instrati in pompa funeris anteibant: sicut de Sylla, cui sex millia, & Marcello, cui sexcentos prælatos legimus. ⁵ Tum si qui ab eo servi manumissi & libertate donati fuerant, illi præcipue, qui fide insignes à domino cogniti forent, herilem interitum miserantes, pleni lachrymarum, elatum corpus præcedebant pileati, aut alba lana capitibus velatis: qui quanto plures erant, tanto plus nominis laudisque dedere, quod familiam totam decedens dominus, tantis muneribus cumulasset, ac libertatis precio affecisset. ⁶ Nonnunquam illos qui rasis capitibus

*Leſti
defun-
cto
ſtrati,
Liberti
in ſu-
nere
herili.*

¹ Quare C. Cæsar.] Plutarchus in vita illius.

² Et Tiberium.] Corn. Tacitus l. 4.

³ Ferunt quoque Iuniam.] Idem Auctor lib. 3. quo in libro non multo post principium scribit. In funere quoque Germanici circumfusæ fuisse lecto ipsius Claudiorum Juliorumque imagines. Et vide hic quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis.

⁴ Nonnunquam, ut ampliore.] Hæc sunt Servii enarrantis eum locum Virgilii ad fin. lib. 6. Æneid.

Egrediuntur forma juvenem.

Ad funeris, ait, huius (de Marcello filio Octaviz sororis Augusti loquitur) lanarem Augustus sexcentos lectos intra

civitatem ire iussit. Hoc autem apud maiores gloriosum fuerat: etiam dabatur pro conditione fortune: nam & Sylla sex millia habuit.

⁵ Tum si qui ab eo servi manumissi.] Id quod significat Perſius Sat. 3. ad fin.

At illorum

Hæſterni capite induta ſubiere Quirites, &c.

Ubi vide interpretes.

⁶ Nonnunquam illos.] Quod probat exemplo seq. Nam & hic illud sciendum & servos pileatos funus domini antecedere solitos, idque facientes voluntate testatoris vel heredis libertatem consequi, ut scribitur in l. 1. §. sed & qui, C. de lat. libert. sol.

R 4

I Q. Teren-

triumphantis currum fuerant prosequuti: ejusdem defuncti corpus pileatos in pompa funeris præcessisse invenimus. ¹ Q. Terentium Calleonem, quem Scipio Africanus servitio eximerat, ² quique triumphantis currum capite raso fuerat prosequutus, ejusdem elatum corpus pileatum præisse memorant: ³ post sequente proximiorum affinium & amicorum turba, lugentis habitu, capillo demisso, ⁴ in veste pulla ⁵ aut cærulea, ut Cato significat. Quum enim adolescentis funus facerent, cæruleum frequentes induebant. ⁶ Apud exteros vero phæus color sumebatur in luctu. Namque Antiochus, audito fratris obitu, purpura deposita, phæum induit, qui inter album & nigrum fuisse color traditur. ⁷ Nonnunquam senatu universo & magistratibus cum vexillis, interdum equitum turmis, siquando regum aut imperatorum funus efferrent, comitantibus. ⁸ Funeris enim lex erat, ut præcedente pompa

vestimentum lugubrium color. Apud exteros. Phæus color.

Lex funeralis.

¹ Q. Terentium Calleonem.] Livius 4. Decad. lib. 8. Valerius Maximus l. 5. cap. 2. Plutarchus in Scipione.

² Quique triumphantis currum.] Livius 3. Decad. lib. 10. in fin. & vide infra lib. 6. cap. item 6.

³ Post sequente proximiorum.] Vide infra in verbo, Funeris enim, &c.

⁴ In veste pulla.] Vide supra in verbo, In veste pulla.

MERCERUS.

In veste pulla.] De colore vestium lugubrium vide auctorem libro de funeribus & Lipsium Comment. in 2. Annal. Taciti. Nam in ea re variatum est Romæ.

TIRAQUELLUS.

⁵ Aut cærulea.] Hic Catonem in hac re citat, uti etiam Cælius Rhodiginus, qui & Varronem quoque adducit lib. 17. Loca tamen eorum aut libros non designant.

⁶ Apud exteros.] Vide Plutarchum in Hannibale, ubi de Antiocho loquitur. *in apophthegma Tautæ.*

Il p. 33 v. Antiochum Tautæ Hannibalem & Scipionem Africanum ut eo, quod in antiquis latinis editionibus Plutarchi existant, a Donato Aricis solo compositæ non ut fuisse.

⁷ Nonnunquam senatu universo.] Vide Herodianum libro 3. ad finem. ubi de funere Septimii Severi, & Appianum in funere Syllæ lib. 1. bellorum Civil.

⁸ Funeris enim hac lex erat.] Id sumptum videtur ex Terentio in Andria,

Funus interim procedit, sequimur. Ubi Donatus. Bene, inquit, funus procedit, nos sequimur, dixit, quasi postea morituri, unde exequia dicuntur. Et hoc quoque spectat illud Apuleji l. 8. Met. *Funus vero, toto feralem pompam prosequente populo, deducitur ad sepulcrum.* Et quod scribit Callistratus jurisconsultus in l. 3. ff. in jure vocati. eos scilicet qui funus prosequuntur, in jure vocare non oportet. Quamquam id postea defunum esse è diverso pompam præcedere, & funus sequi videri potest ex D. Hieronymo ad Paulam de dormitione Blestillæ, ubi ita scribit. *Ex more paratur exequia, & nobilium ordine præcedit aureum pheretrum velamen ostenditur, ubi vide scholia.*

I Pieri.

Cato apud Scipionem ad Virgil. Aen. lib. 6 v. 64. Varro ap. Non. Marc. 19, 33. 17, 13. 14.

pompa funebri, vivi sequantur, tanquam haud multo post morituri. Interim lectulo¹ plerique flores & corollas jacere, <sup>Inter-
din non
effere-
bant</sup> nonnulli unguenta & odores, alii dona cumulare, <sup>mor-
tuum</sup> idque noctu & obscura luce: ideo ardentibus faces adhibebant. Nam die funus efferre, vetusto more non licuit: <sup>Pompa
fune-
bria.</sup> quod Demetrius rex cavito edicto, ut ante lucem vel post crepusculum efferantur corpora: die vero non liceret. <sup>Impe-
ratoris
aut du-
cis qui
in bello
occu-
bisset.</sup> Sæpe tamen imperatoris aut ducis, qui occubisset in acie, funus, milites quantum poterant militaribus studiis celebrarunt. Ea pompa fuit, ut armatæ instructæque legiones in turmas & centurias cum vexillis militaribus inversis, aut abjectis militiæ insignibus, defunctum comitentur: ⁶ phalerasque equis detrahant, ⁷ ensium mucrones,

& lan-

¹ *Plerique flores.*] Id quod ostendit Virgil. lib. 6. *Æneid.* ad fin. de Morte Marcelli,

— *Manibus date lilia plenis,
Purpureos spargam flores, animamque
nepotis*

His saltem accumulem donis. — Quem locum in id expendit Lactantius Grammaticus interpretis Statii in eum locum lib. 6. *Thebaidos*,

*Si pariter virides nati libare dedisset
Ad tua templa gemas.* —

² *Nonnulli unguenta & odores.*] Virgil. de sup. eod. lib. 3. c. 2. *Æf.* 10. & 11.

³ *Idque noctu & obscura.*] Virgilius l. 6. *Æneid.* de funere Miseni;

— *Et subjectam more parentum
Aversis tenere facem.* —

Ubi Servius. *De fune*, ait, ut Varro dicit, unde & funus dictum. Per noctem autem urebatur, unde permansit ut mortuus faces antecedant. Et iterum l. 11.

— *Et de more vetusto*

*Funeras accipere faces, lucet via longo
Ordine flammarum, &c.*

Ubi & ipse Servius, *Quia*, inquit, ante per noctem cadavera persunerant cum facibus. Et Tacitus lib. 3. post princ. de funere Germanici, *Dies quo reliquæ tumulo Augusti, modo per silentium ca-*

itinera, comburentes post campum Martis faces.

⁴ *Quod Demetrius Rex.*] Idem dicit Cælius Rhodiginus lib. 17. cap. 19. ubi nullum quoque citat auctorem.

⁵ *Sed tamen.*] Cornelius Tacitus lib. 3. ad princ. de funere Germanici. *Igitur Tribunorum Centurionumque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta signa, versi fasces, &c.* * Et paulo post. *Illic miles cum armis, sine insignibus magistratus.* Et vide Appia. lib. 1. bell. Civil. in funere Syllæ.

COLERUS.

* Ubi vide doctissimi Lipsii Commentarium, qui in loco multa ad hunc ritum facientia eruit.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Phalerasque equis detrahant.*] Virgilius lib. 11. de funere Pallantis,

Post bellator equus, positus insignibus. Id est, sine phaleris, ut bene annotat Servius ibid. Sed & in luctu publico, id nonnunquam fiebat, quod videre licet ex Livio 1. Dec. lib. 9. ad fin.

⁷ *Ensim mucrones.*] Virgilius eod. lib. 11. statim post ea, quæ proxime ex eo adduximus,

— *Et versis Arcades armis.* Ubi ipse Servius, *Lugentium*, ait, more

Rr 5

mucro-

& lancearum cuspidēs humi dejectos ferant, ¹ & rogum lustrant. ² Id quod apud Græcos etiam fervari meminimus. ³ Rogo igitur extructo, & pyra cupressio circumdata, propter gravem cremati corporis nidorem, ne tetro odore abigerentur proximantes, ac desuper defuncto corpore locato, ⁴ illius oculos antequam cremaretur patefacere, & cœlo ostendere mos erat. ⁵ Apud alios trientem in os defuncti, tanquam naulum imponere: quem apud inferos dari pro portorio opinio fuit, & vana superstitione creditum: ⁶ quod apud Hermionenses vetabatur, quia pronus inde ad inferos descensus erat, quasi naulo non indigerent obituri: sicut circa exitum Syrtium fuit Lethe ⁷ amnis, & in Epiro atque ⁸ Heraclea pontica ⁹ Acherusius specus, quem usque ad inferna patere dixerunt, & contra ¹⁰ Laodiceam os Plutonium, ¹¹ in quo omne animatum mori-

Cre-
mandi
corpo-
ramos
& ca-
remmo-
nia.
Trientem
in os
impo-
situs.
Lethe-
us
Ache-
rusius
specus.
Os Plu-
tonium.

micronem hasta non cuspidem contra terram tenentes, fusa etiam inorientes propter nomina illis depicta, ne eorum simulachra cadaveris polluerentur aspectum nonnullis frustra placet. Nam lugentium mos est prioris habitus immutatio.

1 *Es rogum lustrant.* Virgilius in illo ipso lib. de funere Trojanorum,

Ter circum accensos cincti fulgentibus armis

Decurrere rogos, ter maestum funeris ignem

Lustrare in equis, &c.

Quod & alibi quoque dicitur.

2 *Id quod apud Græcos.* Homerus l. 23. Il. loquens de funere Patrocli.

3 *Rogo igitur extructo.* Hæc usque ad clausulam, *Illius oculos*, sunt Servii Varronis auctoritate, enarrantis illud Virgilii lib. 6. Æneid.

*Ferales ante cupressos
Constituit, &c.*

4 *Illius oculos.* Plinius lib. 15. c. 27. Cuius verba citavimus supra initio huius cap. in verbo, *Mox decedentis oculos.*

5 *Apud alios trientem.* Juv. Sat. 3. — *Nec habet quem porrigat ore trientem.*

Ubi vide interpretes. Græci autem nummum quempiam quem *Δανάειον* vocabant dentibus mortui indebant, ut Charonti porrigeret pro Stygiæ paludis transmissione, apud Aristophanem in *Psyche* fabula. Plutarchum in *Collectaneis*, & Apulejum *Metam.* lib. 6. Lucianum in *Charonte*, & lib. de luctu. Diodorum Siculum circa fin. lib. 2. & Plautum in *Truculento*.

6 *Quod apud Hermionenses.* Strabo lib. 8. *Rumor est*, inquit, apud Hermionenses *compendiosum esse inferorum descensum*, quocirca nullum ibidem mortui naulum imponunt.

7 *Lethe amnis.* Plinius lib. 5. c. 5.

8 *Heraclea pontica.* Plin. l. 27. c. 2.

9 *Acherusius specus.* De quo etiam Pomponius Mela libro 1. Et Solinus cap. 45. aut aliorum computatione 55. Ammianus Marcellinus lib. 22. Valerius Flaccus lib. Argonauticôn 4.

Inde premente noto tristes Acherusidos Præterit, &c. (oras)

10 *Contra Laodiceam os Plutonium.* Strabo lib. 13. non adeo longe à fine.

11 *In quo omne animatum moritur.* Strabo eodem loco jam citato.

1 *Es*

moritur, ¹ & in Tænaro Laconiz inferni ostia, & spelunca, per quam Cerberum eductum, & Furiarum templum esse ferebatur. ² Gallis vero mutuam invicem pecuniam dare, quam apud inferos post obitum redderent, in usu erat: ³ Præfica assistente, & lamentabili carmine populum rogo circumdatum ad complorationes & lachrymas provocante, populo etiam largis fletibus, & pari comploratione respondente. ⁴ In quo luctu quædam ad miserationem canebantur carmina, & versus ad tibiam cum laudi-

*Inferni
ostia.*

¹ *Et in Tænaro Laconia.*] Strabo libro 8. de Laconia loquens: *In ipsa litore inflexu Tænarus ripa ejecta est, propinquaque spelunca est, per quam Cerberum ab inferis superius reductum ab Hercule ferunt.* Apulejus l. 6. Met. *Lacedæmon Achaja nobilis civitas non longe sita est, hujus conterminam de-nis abditam locis: quere Tænaron, inibi spiraculum Diis, & per portas hiantes monstrant iter iuvium, cuius telaminc transmeant simul commiseris, jam canale directæ pergis ad ipsam Orci regiam.* Ex Poëtis Virg. lib. 4. Georg.

Tænarus etiam fauces, alta ostia Diis. Ubi Probus. *Tænarus, ait, est Laconia litus, in quo specus est, per quem Hercules existimatur descendisse ad inferos, & Orpheus: & Servius alter interpretes, Tænarus Laconia promontorium, ubi inferorum dicitur esse descensus.* Ovidius lib. 10. Metam. post princ. de Orpheo loquens:

Ad Styga Tænaria est ausus descendere porta.

Et Statius lib. 2. de eod. loquens:

Hoc, ut fama, loco palamitis de-vins nominatus

Trames agit, nigrique Jovis vacua atria ditas

Mortibus. Arcadii perhibent si vera coloni,

Stridor ibi, & gemitus pœnarum, &c. Seneca item in Herc. Furcente. & Valerius Flaccus lib. 1. Argonauticon. & Palephatus fabulorum narrationum lib. 1. ubi de Cerbero loquitur. Vide

Item Lutatium Grammaticum in Statium libro 1. Thebaid. ibique Statium: sed & adde superioribus, in Sicilia, juxta Ætnam, speluncam esse prægrandem, quæ hiatum sub terra habeat ad arctum spectantem, per quem Plutonem cum curru raptam Proserpinam ad inferos deduxit, ut auctor est Diodorus Siculus lib. 6. c. 2. post princ. Cicero in 6. Verrem act. Et aliam quoque speluncam inter Lucrinum & Avernum per quam ad inferos descende-batur, ut dicit Servius enarrans illud Virg. 6. Æneid.

Inferni que lacus, &c.

² *Gallis vero mutuam.*] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. *vetus ille mos Gallorum occurrit quos memoria proditura est pecunias mutuas, quæ his apud miseros redderentur, dare, quia persuasum habuerunt, animos hominum immortales esse.* Sed & de his Pomponius Mela lib. 3. cap. 2. *Ex his unum, quæ præcipiunt in vulgus effluit, videlicet ut forent ad bella meliores, æternas esse animas, vitamque alteram ad manes.* Itaque cum mortuos cremant ac defodiunt, apta viventibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti deferre-batur apud inferos.

³ *Præfica assistente.*] Ad Romanos re-dit, sed de hoc satis dictum est supra.

⁴ *In quo luctu quædam ad miserationem.*] Suetonius in Cæsare, cap. 84. ubi de funere ipsius Cæsaris. *Cantata sunt quædam ad miserationem, & invidiam cadis ejus accommodata.*

I Eam

laudibus & lachrymis, pietatem, humanitatemque, & defuncti interitum miserantes. ¹ Eam vero pyram pro dignitate & honoribus, quibus in vita functus erat, & prout amplissimos magistratus & imperia gesserat, modo majorem, modo minorem extruxere. ² Fuitque lege duodecim tabularum cautum, ne de lignis politis extrueretur: donec per funerum ministros, qui ³ pollinctores dicti sunt, corpus ⁴ igne supposito cremabatur. In qua extruenda id servatum est, ut præter arida ligna, papyrus quoque, quo facilius crementur, ⁵ nonnunquam crocum ⁶ & vinum affatim

Pollin-
tores.

¹ Eam vero pyram.] Virgilius lib. 4. Æneid. de morte Didonis,

Sic fata, gradus evaserat altos.

Ubi Servius. *Ascenderat*, inquit, *rogum*, qui pro qualitate fortunarum fiebat, unde in 6.

Congerere arboribus caloque educere certant.

Sed & huc quoque spectat illud ejusd. eod. lib. loquentis de funere Miseni,

Ingentem struxere pyram.

Et paulo post.

Postquam collapsi cineres, & flamma quierit.

Ubi & ipse Servius. *Quasi*, inquit, *pyra ingentes*, quia (ut in 4. diximus) pro qualitate personæ pyra fiebat, sepulchra etiam vel majora vel minora fiebant.

² Fuitque lege duodecim tabularum cautum.] Verba ejus legis sunt apud Ciceronem lib. 2. de legibus, *Regum a scia ne polito.*

³ Pollinctores.] Nonius Marcellus Plauti & Varronis auctoritate, & Fulgentius ad Calcidium de vocum antiquarum interpretatione, ejusdem Plauti & Apuleji auctoritate. Sed quibus adde ipsum Plautum in prologo Penuli. Martialem lib. 10. epig. 95. & Julium Firmicum lib. 2. 5. ubi sic scribit, *In tertio loco Mercurius cum Saturno ab hircosopo partiliter constitutus, pollinctores faciet ac funerarios, mortuorum cadaverum custodes, aut sepulchrorum jamitores.* Et Ulpian. in l. quicumque §. i. dem. ap. ff. de inst. aut. Item Ezech. c. 39.

COLERUS.

* Glossæ: Pollingo *Πολλινγο* *π-εργι*, *εταφιαζω*. *ταρχαύω*. Et Pollinctor *εταφιαστής*.

MERCERUS.

⁴ Igne supposito.] Malim ignem suppositum Pyrae, non à Pollinctore, ut vult hic Alex. sed ab eo qui proxime sanguine contingebat defunctum. Auctores habeo Virgil. 6. Æneid.

— *Subjunctam more parentum*

Aversis tenere facem. —

Et Servium, ac Donatum in eundem locum.

TIRAQUELLUS.

⁵ Nonnunquam crocum.] Scilicet in funere nobiliorum ex Papinio,

Verarabum, Cilicumque fluit, floreisque Sabæi

Coriciaque coma, &c.

Nam Coricæ comæ crocum significant, quod in Corico Ciliciæ monte erat laudatissimum, ut tradit Plinius lib. 21. cap. 6. Ex quo etiam illud Martialis lib. 3. epig. 23.

Quod de Coricio quæ venit æura croci.

⁶ Et vinum.] Virg. lib. 6. in funere quoque Miseni,

Reliquias vino, & bibulam lavere saccis.

Et Lucianus in libro de luctu, de funebribus loquens. *Ant quid valet, quod merum infunditis?* *

COLERUS.

* Illud vinum vocabatur infernum.

1 *Germa-*

affatim apponant. ¹ Germanis struem rogi, nec veste, ^{Pyra}
nec odoribus cumulare licet, sed sua cuique arma, & suus ^{apud}
equus adjicitur rogo. Corpora vero clarissimorum vi- ^{Germanus.}
rorum, nisi ex lectissimis lignis certi generis, concremari ^{Cum}
sine ullo funeris solenni permittitur, ^{corpus}
^{ardet.} ² Dumque igne ac-
censo corpus ardebat, pro dignitate, proque opibus, qui-
bus quisque potens erat, ita amici, & affines, quiue
conjunctissimi aderant, quæ chara habebant, & præcipui
cultus, cum gemitu & questu miserabili, in luctus & gra-
vissimi doloris signum, ignibus jaciebant. ³ Itaque multi
vestes triumphales ⁴ ensesque & balteos, nonnulli ⁵ arma
militaria: mulieres vero, ne studio vincerentur, orna-
menta sua, armillas, zonas, mundumque muliebre,
virtutesque virginalis comæ: alii retortos cincinnos & tor-
ques, ac bullas prætextasque liberorum flammæ indidere:
⁶ thuraque, ⁷ unguenta, & ⁸ odores omnium generum, ^{Odora-}
⁹ quos lancibus ferebant. Quare multos copia odorum ^{menta}
ad pyram exanimatos, & præter infinita odoramenta, ^{igni in-}
^{jecta.}
in fu-

TIRAQUELLUS.

¹ *Germanis.*] Hæc usque ad versicu-
lum, *Dumque igne*, sunt Cornelii Ta-
citi in lib. de moribus Germano-
rum.

² *Dum igne accenso.*] Ut ex multis
constat quæ sequuntur, atque etiam ex
Stratio libro 6. Thebaidos, ubi Lycir-
gus sacerdos sceptrum, quo sacerdotes
utebantur, & infulas sacerdotales in
rogium filii Archemori injecit,

At genitor sceptrique decus, cultusque
tenantis,

Injicit ipso rogi. —

³ *Itaque multi vestes triumphales.*]
Nam & Virgilius lib. 6. *Æneid.* in fu-
nere Miseni,

Purpureasque super vestes velamina
nota

Conjiciunt, &c.

⁴ *Ensesque & balteos.*] Virgilius li-
bro 11. *Æneid.* in funere Pallantis,
Conjiciunt igni galeas, ensesque deco-
ros,

Frenaque, serventesque rotas, pars mu-
nera nota

Ipsum clypeos, & non salicia tela.

⁵ *Arma militaria.*] Quod patet ex
eo loco Virgilii nuper citato, atque ex
lib. 6. in funere Miseni,

Decorantque super fulgentibus armis.

Ubi & Donatus expendit. *Fortium*, in-
quit, *cum ipsis funeribus arma apud ve-*
teres consumebantur.

⁶ *Thuraque.*] Virgilius lib. 6. *Æn.*
de funere Miseni,

— *Congesta cremantur*

Thurea dona. —

⁷ *Unguenta.*] Vide supra hoc eod.
lib. 3. cap. 2. *¶* l. 10.

⁸ *Et odores.*] Vide quoque ibi. *¶* l. 11.
& quod dicam in seq.

⁹ *Quos lancibus ferebant.*] Quod pla-
ne indicat illud Propertii de suo fune-
re loquens lib. 2. eleg. 14.

Desit odoriferis ordo mihi lancibus, ad-
sint

Plebei parva funeris exequia.

¹ in funere Syllæ, statuam justæ magnitudinis ex odoribus absumptam comperimus. ² Quæque defuncto charissima, & cordi fuisse arbitrabantur in vita, quarumque rerum mirum & efficax studium fuerat, ³ ut scuta, ⁴ gladios & arma, ⁵ canes, ⁶ dilectos equos, ⁷ lusciniæ, avesque ad eundem roguin trucidatos, ut una cum defuncto cremarentur, igni tradebant: ⁸ plerique vero seipfos. Unde

¹ *Infunere Syllæ.* Plutarchus in vita illius ad fin. Ubi scribit in huius funere tantam à matronis vim odorum oblatam fuisse, ut præter eos, qui in lecticis decem & ducentis comportabantur, quædam justæ magnitudinis imago formaretur, & thure cinnamomoque ingentis precii liquor formaretur.

² *Quæque defuncto charissima.* Ut tradit Donatus enarrans illud Virgilii lib. 6. *Æneid.*

Decorantque super fulgentibus armis. Virorum, ait, sortium cum ipsi funeribus armis apud vires consumebantur: nec solum hæc, sed & cætera, que habuissent charissima.

³ *Ut scuta.* } De his jam diximus ex
⁴ *Gladios.* } Virgilio supra in ver-
⁵ *Et arma.* } bo, *Arma militaria.*
⁶ *Canes.* } Servius enarrans illud l. 6. *Æneid.*

Osque lecta cado texis, &c.
Ideo, ait, quia nobiles nunquam soli com-
burebantur, sed cum dilectis equis, vel
canibus, vel famulo. Et vide infra in
verbo, *Dilectos equos:* & iterum in ver-
bo, *Equosque & canes.*

⁷ *Dilectos equos.* Ex Servio ubi su-
pra, & præterea lib. 5. *Æneid.* in eum
locum,

*Famulumne parentis
Esse putet.* —
Ubi ita scribit, *Conseverant præci, ut
quoties Reges moriebantur, cum his dile-
cti equi, vel servi incendebantur.* Et de
hoc quoque Lucianus in libello de lu-
ctu. Et vide etiam in seq. & in verbo,
Equosque & canes.

⁸ *Lusciniæ.* Plinius lib. Epistola-

rum 4. epist. 2. ubi de funere filii Re-
guli. *Habebat, ait, puer manulos mul-
tos, habebat canes majores minoresque,
habebat lusciniæ, psittacos, merulas, om-
nes Regulus circa roguin trucidavit.* Man-
nuli autem sive etiam Manni, equi
pusilli qui sunt pueris & adolescenti-
bus in deliciis. De quibus Horatius
lib. 3. Car. Ode 27.

*Si per obliquum similis sagitta
Terruit manulos.*

Ubi Acron interpretatur *manulos*, id
est, *burdos*. Manni ideo dicti, quod man-
suetudine manuum familiaris sequantur.
Porphyrion autem alter interpres.
Manni equi dicuntur pusilli, quos vulgo
burdos vocant. Et idem Horatius epo-
de 4.

Et Appiam mannisterie.
Vbi Porphyrius ipse, *Mannus*, inquit,
equos vulgo *burrichos* appellant, quos ha-
bere *manniarum* divitiarum affluentia est.
Sed & idem Horatius Epist. libro 1.
epist. 7.

*Mane cliens, etiam certus coarctat: ju-
betur
Rara suburbana iudicis comes ire La-
timis.*

Impositus mannis, &c.
Et Propertius lib. 4. eleg. 4.
*Hoc una detroctis evecta est Cyathia
mannis.*

Et Martialis lib. 12. epig. 24.
Nusquam est mulio, manuli lacrimant.
Et ante hos omnes Lucretius lib. 3. de
rerum natura ad fin.

*Curris agens mannis ad villam præcipi-
tanter.*

⁹ *Plerique vero seipfos.* Nam id ali-
quando factum fuisse memorat Plinius

¹ Unde exemplis palam factum novimus, multos accensis dominorum rogis, doloris impatientes, vel violentas sibi manus intulisse, aut igni pariter absumptos esse. Quod etiam de canibus qui charitate dominorum in flammis se injecere memoriarum proditum est. Nam ² Hieronis ³ & Lyfimachi canes, accensis rogis dominorum, in flammis se injecisse, & uno incendio arsisse tradunt. ⁴ Qui etiam erat Græcorum ⁵ & Æthiopum præcipuus mos ut comas ad rogos dissecant, corporique & igni imponant: ⁶ boves & pecora, ⁷ equosque & canes in ignem mittant, vinum-

nus lib. 7. cap. 53. paulo ante fin. Sed & D. Hieronymus in Jovinianum l. 2. tradit Scythas, eos qui à defunctis amarentur vivos infodi cum ossibus mortuorum.

¹ Unde exemplis.] Apud Plinium lib. 7. c. 36. ubi de Philotimo, Suetonium in Othone cap. 10. & ultim. & Plutarchum in vita ejusdem, atque etiam Dionem in vita item ipsius. Et scribit Xenophon Pædiæ Cyri libro 7. Mortuo Attradata Susiorum rege, non solum Pantheam ejus uxorem, sed & Spadones seipfos jugulasse.

² Hieronis.] Plinius libro 8. capite 40.

³ Et Lyfimachi.] Plinius ibi. & præterea Plutarchus in politicis. Iterumque in lib. de industria animalium. & Solinus cap. 25. & Ælianus de animalibus lib. 6. cap. 25. ubi & de aliis quoque loquitur, quem & tu vide loquentem de cane Erigones qui dominæ suspectus esse noluit, ejusdem operis l. 7. cap. 28. & rursus cap. 40. ejusdem lib. loquentem de canibus Poli tragœdi & Mantoris & Theodoti psalteres qui in ignes & sepulchrum dominorum se injecerunt. Et Melitensem quoque castellum qui ultro seipsum in cadaveris domini thecam injiciens pariter cum eo humatione & sepultura affici voluit, & quod idem scribit Ælianus ejusdem operis lib. 10. 41. loquens de Epulididis poetæ comici cane nomine

Antia, qui post mortem domini mœrore ac inedia extrahuit. & l. 11. c. 13. ubi loquitur de quinque canibus Daphnidiis Syraculani qui propter domini calamitatem mori voluerunt.

⁴ Qui etiam erat Græcorum.] Vt supra de coma probavimus Homeri testimonio lib. 23. Iliad.

⁵ Et Æthiopum.] Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. paulo ante medium.

⁶ Boves & pecora.] Ex Homero d. lib. 23. Iliad. in funere Patrocli,
Εἷν δ' πυρὶ ἑτάτην, περὶν δέσσαν
ἀχνύμενοι κῆρ.

Πολλὰ δὲ ἴφια μῆλα καὶ ἰσλποδας
ἱλίκας βύς.

Πρόδα πυρὸς.

Et lib. 24. Odyss. in funere Achillis,

— Πολλὰ δ' ἐπ' αὐτοῦ

Μῆλα κατεκτετόμενι μῆλα πάντα καὶ
ἱλίκας βύς.

Et Virgilio lib. 11. Æneid.

Multa boni circa mastrantur corpora
morti,

Setigrasque sues, raptasque ex omnibus
agris

In flammam jugulant pecudes, &c.

⁷ Equosque & canes.] De his supra diximus, quod autem ad Græcos attinet, de quibus hic privatim loquitur, adde illud ipsius Homeri d. l. 23. paulo post ea, quæ antea ex eo adduximus,

— Πίσυρας δ' ἱερὰν χανὰς ἵππους
Εἰσιμίνας ἐρίδας πυρὶ μολδα σι-
ταχέζον

Εἴττια

¹ vinumque ² & oleum fundant. ³ Utque rege morte sublato, familiares, & qui cum eo conjunctissime vixerant, charitate principis vim vitæ sibi ad rogi afferrant, unaque morte intereant. ⁴ Indorum pervulgata historia est ut viro defuncto, quæ charissima conjunx in vita fuerat, eodem igne absumatur, unaque concremetur. ⁵ Thracibus ⁶ & Getis erat iste mos, ut viro defuncto, præcipue dilecta conjunx, maximo cultu ornata, ad tumulum duci, & à propinquiore maestari, eodemque tumulo humari debeat. ⁷ Gallis vero ut servi clientisque cum dominis patronisque

una

Ἐν τῇ τῷ γὰρ ἀνακτι τῷ περὶ τῆς κωϊκῆς
ἡσυχίας.

Καὶ μετὰ τὴν εὐχάλην πυρρὴν δὴ οὐ δεῖται
τομὴν.

1 Vinumque.] De hoc dictum est
supra in verbo, *Nepentheque crocum.*

2 Et oleum.] Homerus d. lib. 23. in
funere ipsius Patrocli.

Ἐν δὲ τῇ βίῃ μάλιστα, καὶ ἀλίσφατο
ἀμφοτέρωθεν.

Et Virgilius lib. 6. in funere Miseni,

— Congesta cremantur

Tönrea dona, dapes, susocrates olivo.

3 Utque rege morte sublato.] Intelligit de Æthiopiis, id enim de illis dicit Diodorus Siculus lib. 4. cap. 1. paulo ante medium. Idque etiam facere Tarios gentem Scythicam diximus supra eodem l. 3. c. 2. in fin. Et alios quoque fecisse constat ex his, quos citavimus supra in verbo, *Plerique vero se ipsos.*

4 Indorum.] Cicero lib. 5. Tuscula. quæst. Strabo l. 15. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Philo Judæus in libro de Abrahamo. Solinus c. 65. Plutarchus in eo libro cui titulus est. *Cum improbitas sufficit ad infelicitatem.* Eusebius præparationis Evangelicæ lib. 6. c. 8. & alii quos citavimus in nostris legibus Connubialibus l. 7. n. 2c. incipit. sed ut ad institutum, ex quibus tamen nolui hic prætermittere Propertium id graphice describentem l. 3. eleg. 7.

Felix Eois lex fueris una maritis,

Quos Aurora suis rubra colorat equis.

Namque ubi mortifero jacta est fax ultima lecto,

Uxoriam suis stat pia turba comis.

Et certamen habent leti, quæ vitæ sequatur

Conjunctum, pudor est non licuisse meri.

Ardent victrices, & flammæ pectora præsent,

Imponuntque suis ora perussa viris.

Et de his, ut opinor intelligit Seneca, cum scribit declamationum lib. 2. declam. 2. *Quadam se maritum amore regis ardentibus miscuerunt.*

5 Thracibus.] Herodotus id tantum tribuens Thracibus qui supra Cretoneos incolunt, lib. 5. post princ. Pomponius Mela lib. 2. c. 2. Solinus c. 15.

6 Et Getis.] Nusquam, quod meminere, legi tale quid de Getis. Et forte de *Cathis* loqui voluit, de quibus idem scribit Strabo l. 15. Et Diodorus Siculus qui hos *Catheros* vocat (nisi & hi alii sunt) lib. 17. quo res Alexandri Magni describit. Sed his adde & alios qui idem facere consueverunt, scilicet Erulos ex Procopio libro 2. de bello Gothorum, & Venedos Germanorum populos, ex Vunnesfredo Anglo, Bonifacio vocato, in epist. ad Eduardum Principem Anglorum.

7 Gallis vero.] Id Caesaris libro 6. belli Gallici, cui adstipulatur Pomponius Mela lib. 3. cap. 2. ubi de his loquens. *Erant, ait, qui se in rogos suorum velut una victrici libenter immitterent.*

1 Gerri.]

una cremantur viventes, eademque pyra intereant. ¹ Gerri *Gerri*
 Scythica gens, defuncto rege, in tumultu, ubi cadaver
 odoribus delibutum erat, præcipuam concubinarum, pin-
 cernam, coquum, agasonem, ac ministrum, una tumu-
 lare, equosque & 50. ex ministris ad rogam præfocare
 assuerant. ² Græcis vero usurpatur, ut imperatore aut duce *Græci*
 fato perfunctis, funus efferatur solenni pompa, & apparatu *in su-*
 regio: ³ captivique & milites circa rogam digladiantur, *nere*
⁴ ovesque & boves mactantur. Utque in omnem formam *ducia*
 luctus concedatur, ⁵ equi virique tondeantur, ⁶ propu- *aut*
 gnacula è mœnibus diruantur, ⁷ templa lapidentur, ⁸ aræ *Impe-*
 subvertantur, ⁹ Lares abjiciantur, ¹⁰ partus exponantur,
 cibo abstineant, ignis extinguatur, ¹¹ atque in pompa fu-
 neris magistratus, sacerdotes, pueri, atque juvenes cum
 trophæis, coronisque, & armis militaribus funus profe-
 quantur. ¹² Cœnas quoque ferales apparari, ¹³ & crateres
 lacte,

¹ Gerri.] Hæc usque ad clausulam, *Græci* vero, sunt Herodoti lib. 4.

² Græcis vero.] Hoc videre licet apud Homerum in funere Achillis libro 24. Odyss. & Patrocli libro 23. Iliad.

³ Captivique.] Spartacus ille trecentos ex captivis Romanos, Crasso uni ex ipsius ducibus, ab ipsis Romanis interempto, mactavit, ut tradit Appianus Alexandrinus bellorum Civil. lib. 1.

⁴ Ovesque & boves.] De his diximus supra in verbo, *Boves & pecora.*

⁵ Equi virique tondeantur.] Id sumptum est ex Herodoto libro 9. ubi ob mortem Mafistii viri apud Persas honoratissimi, Persæ ipsi seipso, & equos & jumenta toto tonderunt, & alibi etiam diximus.

⁶ Propugnacula è mœnibus diruantur.] Hoc fecisse Alexandrum in funere Hephæstionis, auctor est Plutarchus in Alexandri vita.

⁷ Templa lapidentur.] ⁸ Ara subvertantur.] ⁹ Lares abjiciantur.]

¹⁰ Partus exponantur.] De his Sucto-

nus, loquens de morte & funere Germanici in Caligula cap. 5.

¹¹ Atque in pompa funeris.] Herodianus lib. 4. non multo post princip. loquens de funere Severi Imperatoris. *

COLERUS.

* Ea cœna *Silicernium* appellata fuit, teste Nonio, Festo, Tertulliano.

TIRAQUELLUS.

¹² Cœnas quoque ferales.] Juvenalis satyr. 5.

Ponitur exigua feralis cœna patella.
 Ubi vide interpretes, & Apulejum libro 4. Floridorum, & Persius satyr. 3. hanc vocat *cœnam funeris*,

Sed cœnam funeris heres
Negliget, iratus quod rem curtaveris.
 Vide interpretes, & Apulejum lib. 4. Floridorum. *

COLERUS.

* Fuisse in hac cœna ferali certos quosdam cibos proprios docet Lips. Commentario ad Tacitum lib. 5.

TIRAQUELLUS.

¹³ Et crateres.] Ex Virgilio libro 6. Æneid. supra citato in verbo, *Et oleum.*

33 1 Vino.]

laçte, ¹ vino & sanguine: ² nec non mella, & ³ crocumi
Ad ro- ad rogam inferri solita invenimus, ut vna cum defuncto
gum cremantur. Fuitque moris ⁴ Galatarum, ut defuncti fa-
adferri miliares & affines, inscriptas epistolas ad rogam conjici-
solita. ant, velut apud inferos mortui illas mox lecturi forent.
Galatæ. ⁵ Funebremque laudationem, optimates & grandes natu,
Fune- aut proximi necessarii in honore positi, de laudibus defun-
bris cti habere, ac solenni laudatione illius facta dictaque &
lauda- totius vitæ cursum, majorumque laudes recensere assue-
tio. rant. Primus enim ⁶ Valerius Publicola, mortuo Bruto,
Valer- supremas ipsius laudes accurata oratione prosequutus fuit.
ius Inde institutum, ut clarorum virorum in funeribus solen-
Publi- nis laudatio esset. Nam & ⁷ Appii decemviri defuncti
cola laudationem sequutis temporibus plebs æquis auribus au-
primus divit. Et Scipionem in funere supremo, ut hominem di-
oratio- vinum Maximus commendavit. Fuitque in usu ⁸ apud
nefun- Ægyptios, rege defuncto, antequam iusta dentur, per
nebris sacerdotem qui proximam tenebat dignitatem, omnem
usus. vitæ seriem, & ipsius dicta factaque, & an fuerit fortissime
Ægy- præliatus, an vero segnis & deses ex alto suggestu, in
ptii re- maximo omnium conventu perlegi & recenseri: & si vitia
ge de- præ-
functo.

¹ *Vino.*] De hoc etiam vide supra in verbo, *Et vinum.*

² *Nec non mella.*] Ex Homero l. 23. Iliad. & Odyss. lib. 24. post princ. ubi de funere Achillis,

Καί το δ' ἔντ' ἰοδῆπτι θιῶν, καὶ ἀλε-
 φαίς πολλῇ

καὶ μέλιτι γλυκυσσῶ.

³ *Crocum.*] Ubi supra in verbo, Nonnunquam crocum.

⁴ *Galatarum.*] Diodorus Siculus libro 6. cap. 9.

⁵ *Funebremque laudationem.*] Plutarchus in vita Fabii Maximi. Nam & Q. Metellus orationem funebrem habuit in supremis laudibus L. Metelli patris sui apud Plinium l. 7. c. 43. Tiberiusque ac Drusus Augustum mortuum laudant, ille pro æde Divi Ju-

lii, hic pro rostris veteribus, ut scribit Suetonius in ipso Augusto, cap. 100. Idem Tiberius novem annos natus defunctum patrem pro rostris quoque laudavit, ut tradit idem Suetonius in ejus vita, cap. 6.

⁶ *Valerius Publicola.*] Dionysius Halicarn. lib. 5. Plutarchus in vita ipsius Publicolæ.

⁷ *Appii decemviri.*] Non hic quidem decemvir, sed alter superior ex Livio 1. Decad. lib. 2. non multo ante fin. & Dionysio Halicarnass. libro 9. Appius & alii Decemviri fuere postea creati, ut est apud Livium 1. Decad. lib. 3. & ipsum Dionys. Halic. lib. 10.

⁸ *Apud Ægyptios.*] Hæc usque ad clausulam, *Apud Indos*, sunt Diodori Siculi lib. 2. cap. 3.

1 Fertur-

prævalebant, honore funeris privari, atque insepultum cadaver abjici. Si vero virtutes præcellerent, omni honore cumulari, unguentis deliniri, & laudibus celebrari. Reliquos vero cujusque fortis homines, ita laudari, ut sine ulla opum fortunarumve mentione, solam religionem, justitiam, pietatemque commendarent. Apud Indos ^{Indi.} vero multa secula viguit mos ut quum moritur quispiam, pro foribus domus, magistratus cui hoc munus impendebat, antea vitam moresque describit, ut vitia laudisque innotescant omnibus, & palam fiant. ¹ Ferturque Fabius Maximus præ cæteris unus, qui in funere filii intestino dolore affectus, oratione non infracta ad populum ipsius laudes magno spiritu disseruit. ² Quod à Græcis ^{Laudatio funebri apud Græcos.} simile quoddam accepimus, ut defuncti laudes solenni oratione & longe petito proœmio prosequantur. Proditurque ³ primus Pericles fuisse, qui carmine & laudibus eos qui in bello Peloponnesiaco pro patria occubuerant, prosequutus fuit. ⁴ Alii vero Solonem Græcis funebrem ^{Orationem funebrem quis privum habuerit apud Græcos.} orationem primum invenisse ferunt. ⁵ Et quamvis à principio, virorum tantum gesta, nec mulieres laudare consueverant: quia tamen Camilli tempore collatum aurum, ut se populus Romanus à Gallis redimeret, dederunt: cautum fuit, ut in earum funeribus sicut in virorum, solennis laudatio esset. ⁶ Nono vero die reliquias defuncti & crema-

¹ *Ferturque Fabius Maximus.*] Plutarchus in vita illius.

² *Quod à Græcis.*] Dionysius Halic. libro 2.

³ *Primus Pericles.*] Plutarchus in vita illius. Et ante illum Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

⁴ *Alii vero Solonem.*] Scilicet Anaximenes orator apud Plutarchum in vita Publicolæ.

⁵ *Et quamvis.*] Hæc usque ad clausulam, *Nono vero die*, Livii sunt 1. Decad. lib. 5. Plutarchi in Camillo, & in lib. de virtutibus mulierum, in princ. At idem Plutarchus in Cæsare scribit

grandiores natu matronas defunctas laudare morem patrum Romanis fuisse, qui in junioribus observari non solebat. Primum autem Cæsarem mortuæ uxoris laudes edidisse.

⁶ *Nono vero die.*] Vnde Virgilius lib. 5. Æneid.

Præterea si nona diem mortalibus alimur

Aurora extulerit, &c.

Vbi Servius. Est, inquit, sciendum, quia apud majores ubicunque quis fuisset extinctus, ad domum suam referebatur, & illic septem reservabatur diebus, octavo die incendebatur, nono sepeliebatur. Unde, ut sub-

Cineres
colligendi
mos.

cremati cineres, mater, soror & propinqui, affinesque nigræ in veste & effulis comis, aut pontifices & sacerdotes, nonnunquam primores patrum perfuncti honoribus tunicati & discincti, lotis manibus & nudis pedibus ossa à cinere separare & colligere, eaque lacte & vino lavare, & deos manes advocare: Græci vino & unguento inspergere solebant cunque odoribus effusi in lachrymas, in urna condere, & linteo

ut subdit, *Horatius*.

Noventidiales dissipare pulveres.

Qui locus est in Epodi Ode 17. Ubi Porphyrio, *Cineres*, ait, reliquiarum vult intelligi, nam noventidiale dicitur sacrificium, quod mortuo fit nono die quam sepultus est. Addit autem Servius ludos, qui in mortuorum honorem celebrabantur, noventidiales dici, apud Cornelium Tacitum lib. 5. *Cotta Messalinus cum celebrarentur natalitia Augustæ, noventidiale eam cænam appellavit, tanquam perniciofa reipubl.* De alio noventidialis sacro videbis infra libro 5. cap. 27.

COLERUS.

* Festus in voce *Noventidiales seria*. Glossæ: *Noventidialia ἡνῶτα ἐν τῇ νεκρῇ ἀρχήν.* Donatus Phormione: *In nuptiis septimus dies instauracionem voti habet, ut in funere nonus, quo parentalia concluduntur.* Augustinus in Genesin: *Nescio utrum inveniantur, alicui sanctorum in scripturis celebratum esse luctum noxæ dies, quod apud Latinos Noventidial appellent.*

TIRAQUELLUS.

1 *Nigra in veste.*] Vide supra hoc eod. cap. non longe à principio, in verbo, *In veste pulla.*

2 *Nonnunquam primores.*] Id ex Suetonio desumptum est in Augusto, cap. 100. quo de exequiis ejus loquitur. *Reliquias*, ait, *legerunt primores equestris ordinis tunicati & discincti, pedibusque nudis*: unde autem Alexander illud accepit, *lotis manibus*, ignoro.

3 *Ossa à cinere separare.*] Hinc illud

Homeri lib. 23. *Iliad. de funere Patrocli.*

Καίοντες δ' ἰτάμενοι ἐνὶ θυῷ ὄστε
λδ' ἔχοντες.

Ἄλλωρον ἰὲ χροσίων φιάλῃ, καὶ
διπλάνα θυμὸν.

Et libro 24. ejusdem operis de funere Hectoris,

Ὅστε λήξῃ λίθῳ το κατήγναιτο,
ἰταμενί τε

Et libro 24. *Odyss.* in funere Achillis non adeo longe à princ.

Ἡδὲν δ' ἄ τοι λίθου μιν λυτὴ ἐστὶ Ἀ-
χαιῶν.

Atque etiam illud Virgillii L6. *Æneid.* de funere Miseni,

Ossaque lecta cado texit Choryneus alano.

4 *Et vino lavare.*] Supra in verbo, *Et vinum.*

5 *Græci vino & unguento.*] Nam & Homerus d. lib. 24. *Odyss.* paulo ante illud quod ex eo supra in verbo, *Ossa à cinere*, citavimus,

Οἷον ἐν ἀντήρῳ καὶ ἀλείφαρι, &c.

6 *Et linteo ventilare.*] Quid velit hic dicere nescio, ausimque sancte dejerare, mendum esse, & pro *ventilare* legendum esse *velare*. Nam Homerus in illis duobus locis *Iliad.* supra citatis docet, ossa Patrocli & Hectoris, de quibus in illis locis loquitur, confestim quam in urnam, sive phialam, fuerunt collecta, velis operita fuisse, sive velata. Sic enim priore loco,

Ἐκλίσθησι καὶ θύνησι ἱατὴ λυτὴ ἔχ-
λυται.

Posteriore autem sic,

Περφυρίοις πύλλοις καλύψαυτε
μαλακῶσιν.

1 Fuitque

hinc ventilaré. ¹ Fuitque servatum apud Indos & Ægyptios, regum funebres tunicas, quo cineres cremati à reliqua favilla distincti jaceant, ex licio, quod igni non absumitur, conficere, eisque ad rogi defunctum corpus induere. ² Quippe in Carysto lapis nascebatur, qui velut lana intextus, nullo igne adurebatur. Tunc postquam defuncto conclamato, & nomine deplorato, satis lachrymarum luctusque fuerat, ³ ipsique ter aqua aspersi & lustrati erant: omni munere absoluto, ⁴ supremum

Tunica funebres regum Indorum Ægyptiorum. Lincium.

Salve

¹ *Fuitque servatum.*] Hæc usque ad clausulam *Quippe in Carysto*, sunt Plinii lib. 19. cap. 1. sed quod hic dicitur, *ex licio*, corrige, *ex lino*, ut videbis in eo loco Plinii, qui in toto illo cap. scribit de lino, generibus, & natura ipsius.

² *Quippe in Carysto.*] Strabo l. 10. & Solinus c. 17.

³ *Ipsique ter aqua aspersi & lustrati.*] Virgilius lib. 6. *Æneid.* in funere Miseni,

*Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levis, & ramo felicis olivæ,
Lustravitque viros.*

⁴ *Supremum Salve & Vale.*] Nam & Virgilius ad ea quæ supra proxime ex eo adduximus confestim subjungit.

— *Dixitque novissima verba.*

Id est, ut dicit Servius, *Illicet, nam vale dicebatur post tumuli peracta solennia.* Qui & ipse libro 2. ejusdem operis in eum locum,

Sic d, sic positum, &c.

Tradit mortuis dicere solitum, *Vale, Vale, Vale.* Aliibi autem eod. lib. enarrans illud.

Famque vale, & nasi serua communis amorem.

Vale, ait, *de mortuis dicitur.* Sed & libro 5. in eum locum,

Salve sancte parens.

Salve & Vale secundum Varronem in Logistoricis synonyma sunt. * Unde his & in salutationibus & in execrationibus utimur. Terentius,

Valeant qui inter nos dissidium volunt.

Qui locus est in Andria. Vbi & ipse Donatus scribens, quod discedentibus & mortuis, *Vale* dicitur. & subdit Servius ex ipso Varrone, *Unde hæc etiam mortuis dicimus, non quod eis optemus salutem, in quibus nulla esse potest, sed ut significemus: ita nos digredi, ut ostendamus illos nunquam in nostram communionem esse venturos, sed & rursus addit, Distingue etiam, nam quo tempore sepeliit, dixit salve & vale.* Quo etiam respicit illud ipsius Virgilii lib. 3. *Æneid.* de funere Polydori,

— *Animamque sepulchro*

Condimus, & magna supremum vocemus.

Nam ut ibi dicit Servius, *Dicebant vale, nos te omnes eo ordine quo natura permiserit, cuncti sequimur.* Et illud l. 11. *Æneid.*

— *Salve æternum mihi maxime Pallæ
Æternumque vale, &c.*

Ubi & idem Servius ex Varrone repetit, quæ scripserat, d. lib. 5. Sed & huc alludit illud Ovidii lib. 10. *Metam.*

Famque iterum moriens, nov est de conjugis quicquam

Quæstæ suo, quid enim nisi se quæretur amatam,

Supremumque vale, quod jam vix aeneas ille

Acciperet, dixit.

Illudque etiam Catulli epig. 102.

Accipe, fraterno multum manantia fletu,

Atque in perpetuum frater ave, atque vale.

*Licet.
Lustratio post
iusta
funeris
absoluta.
Suffitio.
Denicales
seria.*

Salve & Vale, tanquam nunquam eos visuri ultra, conclamabant: ¹ & à præfica feralibus officiis iustisque persolutis, post lamenta & conclamationes, ² I L I C E T dicebatur, ³ qua voce missum populum faciebat. ⁴ Quique funus prosequuti, quique comites fuerant, velut supremo functi officio, ad proprios lares reversi, ⁵ aqua aspersi ignem supergradiebantur, hoc se piaculo ex funere expiari arbitratii, quod expiationis genus ⁶ suffitionem dixere: cuius rei causa ferias sæpe indixerunt, quæ ⁷ Denicales dictæ. Græci vero

In quo notandum, quod *ave* posuit pro *salve*, forte metri causa. Ex Græcis autem Artemidorus Daldianus libro 1. ἐνέεργητικῶν. cap. πρῶτον ἔρπονται καὶ ὑψαίνονται, quod est ejus libro ult. ἔρπονται ἢ καὶ ὑψαίνονται, ἢ τὴν λέγουν, ἢ τὴν ἀκούει ἀγαθόν, ἢ γὰρ θεωροῦντες ἀλλήλους, ἢ τὴν μίλλοντες τὴν θεωροῦντες, ταῦτα λέγουσιν ἄνθρωποι. ἀλλὰ ἀπ' ἀλλὰ τῶν μιν ἀλλήλων, καὶ πρὸς ὑπὸν τριπομῖνοι. διὸ καὶ κοινωνίας διέσπονται, καὶ τὰς νοσούντας ἀναίρει. Quorum hic sensus est: *Vale autem & salve, neque dicere, neque audire bonum, non enim se invicem accedentes neque quicquam salutari, hæc dicunt homines, sed ab invicem discedentes, & ad summum se convertentes. Quare & nuptias & societates dirimunt, & aegrotantes perimunt.*

COLERUS.

* Hæc quoque cum his Synonymon est. Sallust. Epistolæ sine posuit, ut alias *Vale* solet.

TIRAQUELLUS.

I *Et à præfica.*] Hæc sunt Servii libro 6. Æneid. in eum locum Virgilii de funere Miseni loquentis:

*Et ferales ante cupressos
Constituant.*

Corona populi circumstantium tandem stabat respondens fletibus præfica, quam diu consumpto cadavere & collectis cineribus dicebat novissimum verbum, licet, quod ire licet significat. Vnde & illud,

Dixitque novissima verba.

Quod est ejusdem libro 6. ubi & ipse Servius idem prope dixit.

2 *Licet.*] Vide supra in verbo, *Supremum salve & vale.*

3 *Qua vice.*] Sæpe eam vocem usurpavit Terentius cum finem rei significare vellet, proinde abire licere, re omnino peracta. Ut in *Eumacho*,

Actum est, illicet.

& in *Phormione*.

Hoc nihil est, illicet.

Quid conterimus operam frustra? quoniam abeam.

Vbi Donatus *Illicet*, inquit, *semper finem rei significat.* Sed & idem in *Andriam* enarrans eum locum,

Quid ego audio? actum est.

In *summa*, ait, rerum desperatione ponitur, actum est, illicet.

4 *Quique funus prosequuti.*] Festus Pompejus l. 1. non multo post princeps *Funus*, inquit, *prosequuti redemptes ignem supergradiebantur aqua aspersi, quod purgationis genus suffitionem vocabant.*

5 *Aqua aspersi.*] Ex quo etiam illud Virgilii lib. 6. post peractum funus Miseni,

*Idem ter socios pura circumtulit unda
Spargens rore leni,*

6 *Suffitionem dixere.*] Festus ubi supra in verbo, *Quique funus*, & de ea suffitione Columella lib. 1. c. 6. l. 12. cap. 50. Plinius lib. 25. cap. 2. & non nihil etiam diximus in *Commentariis Nobilitatis* cap. 31. num. 289.

7 *Denicales dictæ.*] Festus Pompejus lib. 4. *Denicales*, * inquit, *seria dicebantur, cum hominis mortui causa famulitia*

ci vero aqua lustrantur pura, eademque expurgantur, in qua torrem ex altari extinxissent prius. ¹ Scythæ post funus amicos excipientes, epulum præbebant cadaver comitantibus. Peraçto igitur funere, ubi à luctu quievit animus, ² viscerationem ³ & ludos funebres, ⁴ plerumque gladiatorios, muneraque, Græcis ⁵ Gymnica certamina & equestria, in defuncti memoriam, populo dari servatum est: nonnunquam navium cursus, & naumachiam. In qua visceratione fuit institutum, ut omnia carius venirent:

milia purgabantur. Græci vençç mortuum dicunt. De his autem Cicero in hac significatione lib. 2. de legibus. Nec vero tam Denicales, quæ à nece appellatae sunt, quia residunt mortui quam caterorum, &c. Columella libro 2. cap. 22. & ult. & Gellius libro 16. cap. 4. ubi etiam in nonnullis codicibus legitur Vindemicales.

COLERUS.

- * Vide & Macrobius lib. Sat. 16.

TIRAQUELLUS.

¹ Scythæ.] Herodotus lib. 4. *Alios autem Scythas, (à regibus sub.) cum decesserunt, proximi quique in planstris collocatos ad amicos circumferunt. Eos singuli amicorum excipientes, epulum cadaver comitantibus præbent, tam propinquis quam cateris.*

² Viscerationem.] Livius 1. Decad. libro 8. *Populo visceratio data à Marco Flavio in funere matris, & 4. Dec. lib. 9. P. Lucinii funeris causa visceratio data est, & 5. Decad. lib. 1. in fin. ut videbis infra in verbo, Plerumque gladiatorios. Dionysius Halicarn. lib. 5. Plinius de viris illustribus cap. 32. Mortuo huic tantum aris populi liberalitate congestum, ut inde filius viscerationem & epulas publice daret. Sed & de visceratione loquitur Cicero lib. 2. Officiorum. Tertullianus in libro adversus Judæos & Gentiles. Jurisconsultus in ff. de leg. 3. Quid autem esset visceratio videbis infra lib. 5. c. 7. post princ.*

³ Et ludos funebres. *] Livius d. 4. Decad. 1. 9. ubi ad ea quæ ex illo proxi-

me adduximus subjungit, *Et ludi funebres per triduum facti, & ejusdem Dec. lib. 1. ad fin. Ludi funebres eo anno per quadriduum in foro matris M. Valerii Leuini causa à P. & M. filiis ejus facti, & 3. Decad. lib. 8. Postquam locutus est de munere gladiatorio quod Scipio causa mortis patris & patrui edidit, non multo post subdit, Huic gladiatorum spectaculo ludi funebres additi. & vide vers. seq.*

COLERUS.

- * Vide Saturnalia Lipsii.

TIRAQUELLUS.

⁴ Plerumque gladiatorios.] Liv. d. 4. Decad. lib. 1. & 9. quibus locis supra citavimus, & præterea 5. Dec. libro 1. in fin. *Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data, munus ante cetera insigne fuit T. Flamini quod mortis causa patris sui cum visceratione & ludis scenicis dedit quadriduum. Et L. Florus epitome Livii lib. 16. D. Junius Brutus munus gladiatorium in honorem defuncti patris edidit primum, quod & ipsum tradit Valerius Max. lib. 2. c. 1. ubi de Claudio Pulchro. Apud Suetonium in Tiberio cap. 37. cum Potentina plebs funus cuiusdam primipilaris non prius ex foro misisset, quam extorta pecunia per vim heredibus ad gladiatorium munus, eam gravissime punivit, veluti id munus gratuitum foret, non necessarium.*

⁵ Græcis Gymnica certamina.] Vide Plutarchum in Theseo, paulo post princ.

Emere rent: quare ¹ ad pollinctum emere, fermo percrebuit.
ad pol- ² Ferturque Numæ edictum, ne pisces qui squamosi non
lin- essent, ad pollinctum emere fas foret: scilicet ne nimis
ctum. magno in funeralibus cœnis mercarentur obsonia: quam
Pollin- cœnam pollincturam dixere: In qua, etsi nihil deesset,
ctura. omniaque affatim suppeterent lætari tamen minime decebat.
³ Fuitque institutum, ut per vini cibique lenimen, defuncti desiderium levaretur. Præter quàm erat ⁴ cœna
 exequialis, quæ senibus, & his qui multum ætate procefferant, dabatur: in quâ pransi, discedentes post supremum officium, alter alteri vale dicebat: ⁵ quam Silicernium

Silicernium.

¹ *Ad Pollinctum emere.*] Legendum Pollinctum emerent, ex Plinio quo loco statim citabimus, & Macrobio lib. 3. Saturn. cap. 16. à pollucro verbo quod ad sacra pertinet, apud Catonem de re Rustica, cap. 132. *Fori dapali culignam vini quantunvis pollucro*, & sæpe alias eod. cap. Plautus in Sticho,

Hac venisse mihi jam est opus, quantum potest

Et decimam partem ex voto Herculi polluceam.

Hincque pollucibilis cœna pro lauta, splendida, opipara, Macrobio lib. 3. cap. 17. Vide Budæum alicubi. Et obsonare pollucibiliter, Plauto in Mostellaria. *

COLERUS.

* Vide Festum in Pollucro. Varro: *Hinc profanatum, quod in sacrario polluctum, atque Herculi decuma data ab eo est, quod sacrificio quodam sanatur, id est, ut sani lege sit, id dicitur. Polluctum, quod à porricundo est factum. Cum enim ex meribus libamenta porrecta sunt Idem culi in ara, quam polluctum est.*

TIRAQUELLUS.

² *Ferturque Numæ edictum.*] Plinius auctoritate Cassii Heminae lib. 32. c. 2. *Numa constituit pisces qui squamosi non essent, nisi pollucere patrimonium, commentus, ut convivium publica & privata, cœnaque ad pulvinaria facilius compararentur, ne qui ad polluctum emerent, pre-*

cio minus parcerent, eaque præmerceretur.

MERCERUS.

³ *Fuitque institutum.*] Hic viscerationem cum Epulo videtur confundere, & male. Hæc enim duo, inter se differunt. *Visceratio* videtur fuisse largitio, quædam partium carnis, facta plebi infimæ & jejunæ. De qua Livius lib. 8. & 39. in fine. *Epulum* autem erat solemnior quædam cœna, præberi solita civibus honestioribus. Viscerationem præbere multo fuit frequentius, quam epulo populum excipere. Sueton. in Julio videtur docere, Julium Cæsarem primum inter Romæ in obitu filiz epulum dedisse Populo. Cum si qui ante Cæsarem in funeribus epulo Populum exceperint, id fecisse dicantur, in funeribus parentum, ut Faustus Sylla, apud Cic. & Diod. & Q. Tubero & alii.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Cœna exequialis.*] Vide supra in verbo, *Cœnas quoque ferales*, ubi de cœna ferali ex Juvenali loquimur.

⁵ *Quam Silicernium vocant.*] Varro in Meleagris apud Nonium Marcellum, *funus exequiati, laute ad sepulchrum antiquo more silicernium consecimus. Id est convivium, in quo pransi discedentes dicimus aliis aliis, Vale.* Nam ut dicit ipse Marcellus, *Silicernium est propriè convivium funebre quod senibus exhibetur.*

LUZ.

nium vocant. ¹ Athenis per funeri præfectos epulum apud defuncti maxime necessarium dari consuevit. ² Argivorum vero institutum fuit, ut defuncti affines statim ab excessu Apollini sacrificent, & trigesimo post die Mercurio, Apollinisque sacerdoti hordeum dent, ignemque extinguant, & rursus accendant, carnesque victimarum percoquant, quibus postea vescuntur. ³ Eos quidem ludos apparatu magnifico, ⁴ continuis IX. diebus, in hisque gladiatorum paria, qui venalem sanguinem habebant, Romani exhibere: ⁵ ad quos intromitti matronas nefas habitum. Idque adeo usu & moribus interdictum fuit, ut ⁶ P. Sempromius uxori, quod ludis funebribus interfuisset, repudium dederit. Domi quoque & in loco celebri, defuncti imagines

ur. Festus autem Pompejus libro 17. dicit id fuisse genus farciminis, quo familia in luctu à fletu purgatur, ita dictum, quia cuius nomine ea res instituebatur, is jam silicem, aut ut alii legunt, silentium cerneret. Citæque illud Cæcillii. Credidit Silicernium me ejus esse. At Donatus enarrans illud Terentii in Adelphis,

*I sane, ego te exercebo hodie,
Ut dignus es, Silicernium.*

Est, inquit, Silicernium carna, qua inferatur Dis Manibus, quod eam silentes cernant umbra. Id est umbra possideant, vel quod qui hæc inferant, cernant, neque degustant. Nam de his quæ libantur inferis, quisquis comederit aut biberit, funestatur. Aut erit Silicernium senex qui jam jamque silentibus umbrisque cernendus sit. Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium. Silicernius dici voluerunt senes jam incurvos, quasi jam sepulchrorum suorum silices aspicientes. Unde & Cincius Alimetus in historia de Gorgia Leontino scribit. Qui dum jam silicernius sui finem temporis expectaret, si mori non potuit, tamen infirmitatibus exultat. *

COLERUS.

* De Silicernio Tertullianus quo-

que: Quo differt ab epulo *Foris silicernium? à simpavio obba? ab aruspice pollinctor.* Glossæ: Silicernium ἀψιδεπνον. λύχνος γὰρ ἀπλεῖν ἐν πένθῳ ἔστι βίβλις. Quasi diceret ἀλυχνίας: quam Glossarum mentem erudite explicat Scaliger apud Festum.

MERCERUS.

Silicernium.] Multæ sunt hujus vocabuli acceptiones, quas vide apud innumeros auctores.

TIRAQUELLUS.

¹ Athenis per funeris præfectos.] Vide Pollucem.

² Argivorum vero.] Plutarchus problem. cap. 137.

³ Eos quidem ludos.] Ad Romanos redit.

⁴ Continuis IX. diebus.] At id tempus non semper idem fuit, ut patet ex his quæ supra diximus in verbo, Denicales dicta.

⁵ Ad quos intromitti matronas.] Id quod dicit propter exemplum sequens, & vide quæ scripsimus in nostris legibus Connubialibus l. 16. n. 37. incip. Et ob hæc.

⁶ P. Sempromius.] Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Plutarchus probl. c. 13.

*Imagi-
nes &
Column-
na in
memo-
riam
defun-
cti ere-
ctæ.*

*Lace-
dæmo-
nii.*

*Tem-
pus lu-
ctus,
& qua
etate
defun-
cti in-
deflecti
erant,
aut
contra.*

gines in memoriam posteritatis, ¹ plerunque cereas, aut marmoreas, vel æneas ² columnas quoque cum trophæis & titulis, ac magnificentissimis decretis, publico consilio erigere, & res gestas monumentis insculpere, levandi desiderii causa antiquo more servatum est. ³ Quas etiam injuria cæsis civibus sempiterno ævo duraturas, publico decreto erexerunt, ut gratiam bene meritis ferrent. ⁴ Apud Lacedæmonios, his qui in re militari facinora gesserant fortia, statuas & columnas pariter cum elogiis post obitum dedere. Rege vero defuncto, ipsius simulacrum, ita ut vivus appareret, in toro purpura & auro instrato effinxere. ⁵ Tempus vero luctus, ut erat à Numa constitutum posteris servavere: qui puerum trimo minorem, nec lugeri, nec plangi voluit. Id quod in Thera una ex Cycladibus servatum legimus: in qua pueri citra septennium, aut homines ultra quinquagesimum annum indeflecti fuere: quod illi rapti immaturo funere, vix primum vitæ limen attingissent, isti autem satis diu vixissent. ⁶ Neque ultra menses decem,

¹ *Plerunque cereas.*] Ad quod alludens Laodamia ad Proteusilaum apud Ovidium.

*Qua referat vultus est mihi cera tuos,
&c.*

² *Columnas quoque.*] Suetonius in Galba, cap. 23. eodemque ult. *Senatus ut primum licitum fuit, statuas ei decreverat rostrata columnæ superstantem in parte fori qua trucidatus est.* Sed & Plinius lib. 34. cap. 5. scribit Cajo Mevio qui priscos Latinos devicerat statuam supra columnam fuisse dicatam. Trebellius Pollio in vita Claudii Secundi refert ipsi Claudio totius orbis judicio positam fuisse columnam palmatam, statuam superfixam librarum argenti mille quingentarum.

³ *Quas etiam injuria.*] Vide ubi de Socrate, Milciade, &c. Ex Cicerone Philipp. 9. videre est statuas honorem fuisse decretum his qui in legatione cæsi essent. Cunque Lar Tolumnius

Rex Veientum, quatuor legatos populi Ro. Fidenis interemisset, statuas illis in rostris fuisse positas. Eundemque honorem præstitum iis, qui ob temp. obiissent, uti Cn. Octavio Laodiceæ in Gymnasio à quodam Leptine interfecto, & Tullo Clinio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui ut modo dictum est, à Veientum Rege cæsi fuissent.

⁴ *Apud Lacedæmonios.*] *Ælianus* variz historiz lib. 6.

⁵ *Tempus vero luctus.*] *Plutarchus* in vita ipsius Numæ. Sed & his in consolatoria ad uxorem in fin. scribit, *leges vetare infantes lugere.*

⁶ *Neque ultra menses decem.*] De Numa intelligit ex *Plutarcho* ubi supra. Aliquando tamen scilicet post Cannensem cladem censuit Senatus ne fœminæ ultra *triginta dies* in luctu essent. Ut scribit *Livius* 3. Decad. l. 2. *Valer. Max.* lib. 1. cap. 1.

¹ *Quod*

decem, filios parentum, aut uxores virorum mortem de-
flere statuit. ¹ Quod lugendi tempus, patri & filio, æque
fratri & sorori commune esse voluit. ² Ultra vero non
licuit, ne luctu infesso, & lacrymis nunquam desinentibus
domus & familia funestarentur: itaque post annum paren-
tes filiorum, & fratres sororum funera deflare vetuit: ab
eo enim tempore lamentis parcere iussum est. ³ Tametsi
nullum lugendi tempus viris legitimum fuisse nonnulli
credant, annumque fœminis tantum præfinitum ad de-
plorandum: masculis non item, intra quem alteri nubere
non licebat, & concepto necdum edito partu, vetabantur.

⁴ Marcus tamen Antonius Philosophus, ne ultra quinque *Qui non lu-
xerint
filios
vita
desun-
ctus.*
dies lugerent Romani filium sibi morte sublatum, summæ
spei adolescentem, edicto inhibuit. ⁵ Quintus vero Ma-
ximus filio consulari, ⁶ & Lucius Paulus duobus paucis
diebus amissis, & ⁷ Marcus Cato, mortuo prætore desi-
gnato filio, non luxerunt. ⁸ Marcus quoque Bibulus con-
sul, quum toto consulatu domi delituisset, quo die de o-
bitu duorum filiorum certior fuit, in senatum venit, &
munus

¹ *Quod lugendi tempus.*] Ibid. Sed hos non necessario lugendos esse scribitur in l. parentes. ff. de his qui not. infam.

² *Ultra vero non licuit.*] Id quoque ex legibus Numæ, ut tradit Plutarchus ubi supra.

³ *Tametsi nullum.*] Seneca ad Lucilium epist. 64. & vide infra in verbo, Sed nec uxores.

⁴ *Marcus tamen Antoninus.*] Julius Capitolinus in vita illius.

⁵ *Quintus vero Maximus.*] Plutarchus in vita illius. Sed & Cicero de hoc & duobus seq. epistol. fam. lib. 4. epist. 6. ad Servium Sulpitium loquens de morte Tullie filie suæ. Sed opprimor, inquit, interdum, & vix resisto dolori, quod ea solatia me deficiunt, quæ cæteris quorum mihi exempla propono simili in fortuna non defuerunt. Nam & Q. Maximus qui filium consulem clarum

virum & magnis rebus gestis amisit, & L. Paulus qui duos septem diebus, & Marcus Cato, qui summo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, ut eos tum ipsorum dignitas consolaretur, quam ex repub. Et cætera quæ sequuntur.

⁶ *Et Lucius Paulus.*] Imo Paulus Æmylius illius filius ex Plutarcho in vita illius. Verum hunc defendit Cicero citatus in præcedenti loco. Et de hoc quoque Seneca in libro de Consolatione ad Martiam.

⁷ *Marcus Cato.*] Scilicet Censorius ex Plutarcho in vita illius.

⁸ *Marcus quoque Bibulus.*] Seneca in d. libro de Consolatione. Bibulus, inquit, qui toto honoris sui anno ob invisi-
diam collegæ (is erat Julius Cæsar) domi latuerat, postero die quam geminum filiorum suorum renunciatum est, processit ad solita in publicum officia.

¹ *Quod*

Peri-
clis lu-
ctus
de fi-
lio.

munus consulare obivit. ¹ Quod de Anaxagora ² & Xenophonte traditur, ³ & Asinio Pollione, qui quo die filium amisit, in convivio luxit. ⁴ Contra Pericles, quum animo

1 *Quod de Anaxagora.*] Laërtius in vita illius. Aelianus de varia historia libro 3. ubi & idem de Antigono Secundo scribit.

2 *Et Xenophonte.*] Laërtius & Aelianus, ubi supra, & præterea Laërtius, in vita ipsius Xenophontis. Et de eo intelligit Seneca scribens de Consolatione ad Martiam. Nec nimis admiratur Gracia illum patrem, qui in ipso sacrificio nunciata filii morte tibicinem tantum tacere iussit, & coronam capite detraxit, cætera rite perfecit.

3 *Et Asinio Pollione.*] Hic puro mendum esse in verbo luxit, ejusque loco substituendum, vixit, aut aliud simile, neque enim aliter conveniret præcedentibus neque sequentibus, & quod id certum, facit Seneca in lib. 4. Declamationum post princ. hæc de illo scripsit. Memini intra quartum diem, quam Herinum filium amiserat, declamare cum nobis, sed tanto vehementius quem nunquam, ut appareret hominum naturam contumacem cum fortuna sua vixari: nec quicquam ex ordine remisit vita solito. Itaque cum mortuus in Syria Casare, per codicillos questus esset divus Augustus, ut erat illi mos, illi clementissimo viro, non civiliter tantum, sed etiam familiariter, quod in tam magna & recenti luctu suo homo charissimus sibi pleno convivio canasset, rescripsit Pollio, eo die cænam quo Herinum meum amisit. Superioribus autem adde Demosthenem, qui septimo die post filii mortem processit corona & splendida veste ad sacra quæ Diis fiebant ob mortem Philippi Macedonis, ob quod reprehensus ab Æschine veluti duritiem & odium filiorum accusante. Contra vero à Plutarcho id recensente in ejus vita laudatus. Et Tynnichum Lacedæmonium qui Thrasibuli filii sui mortem fortiter tulit, in quem, ut scribit idem Plutarchus in Apophthegm. Laonicis,

huiusmodi epigramma scriptum fuisse traditur, quod Raphaël ita in Latinum convertit:

*Exanimis Pitamen clypeo Thrasibulus
in acris*

Confossus septem vulneribus rediit.

*Passus ab Argivis, quæ tergo nulla ge-
rebat,*

*Tynnichus hanc igni cum daret, hæc
loquitur.*

*Flere decet timidas, æquis te nate se-
palchro*

Condo meum fideis ac Lacedæmonium.

Ex his autem quæ dicta sunt, ostenditur verum esse, quod Seneca scripsit l. 6. epist. ad Lucilium epist. omnium 93. *Innumerabilia exempla sunt eorum, qui liberos juvenes sine lacrimis extulerunt. Qui in senatum, aut in aliquod officium à rogo redierunt, & statim alius egerunt.*

4 *Contra vero Pericles.*] Plutarchus in vita illius ad finem. Aliter autem Aelianus lib. 9. variz historiz, nempe quod cum grassante pestilentia liberos amisisset, fortissime tulit. Sed adde quod & Solon ille ex septem sapientibus viris filium suum defunctum luxit: cumque à quopiam ei diceretur, *Nihil proficis*, respondit, *At propter id ipsum lachrymor, quia nihil proficis*, ut scribit Laërtius in vita illius ad fin. Sed & de eo illud tradit Plutarch. in vita ipsius, Hermippi auctoritate, quod cum ipse ad Thaletem in Miletum venisset, admiratusque fuisset, quod ille nuptias & liberorum procreationem penitus contempsisset. Thales autem tunc quidem tacuisset, sed paucis diebus interpositis, peregrinum quendam subornasset, qui se Athenis nuper decimo post discessum die advenisse diceret, qui rogatus à Solone, num quid novi Athenis esset: is (ut doctus erat) nihil aliud respondisset, nisi quod adolescentis cuiuspiam flumens efferreretur, ac civitas

animo infracto semper fuisset, amisso Paralo filio, magnitudine doloris victus, lachrymas uberes dedit: & ejulatus nunquam desinentes. ¹ Filios vero minores decennio; tot mensibus quot annis vixissent, à parentibus lugeri statuit. ² Sed nec uxores à viris, nec sponfas lugeri fas putavit. Tempore vero luctus, inatronæ purpuram aurumque deponunt, ³ atraque vestes induunt, & in pellibus degunt: nec illa resumere, donec eluxerunt, licet. Viri autem senatorii laticlavum & annulos aureos exuentes, ⁴ pullas vestes sumunt, ⁵ barbam capillumque summittunt. ⁶ Piceas quoque ⁷ & cupressos, veluti ferale arbores, & ⁸ Diti

Luctus tempore cruentus abijciatur. Picea & cupressus arbores ferale.

accivitas tota consecuta esset, quod ejus pater in virtute & existimatione primas inter cives obtineret, quem tunc jam diu ab urbe abfuisse dicerent. Væ illi misero, Solonem dixisse. Sed quoinodo ille vocabatur? Audi vi inquit, nomen, sed memoria excidit, nisi quod ob ejus justitiam ac sapientiam omnibus in ore esset. Postremo jam turbato animo ac sollicito, ipsum peregrino nomen subjecisse, contendisseque ab eo num illi civi Soloni nomen esset. Annuente autem homine, cepisse Solonem caput cadere, atque alia facere & dicere, quæ ab hominibus afflictis fieri solent. Tum Thaletem ridentem his hominem dictis aggressum esse; Hæc me ô Solon à nuptiis & procreandis liberis dehortantur, quæ te hominem fortissimum infringunt. Hæc ille. Miror autem eam rem excidisse Laërtio in utriusque descriptione vitæ.

¹ *Filios vero minores.*] Idque Numæ Pompilii est, apud Plutarchum in vita illius.

² *Sed nec uxores.*] Ibid. Sed & id nostris legibus receptum est, l. uxores à viris ff. de his qui nota. infam.

³ *Atraque vestes.*] De hoc supra dictum est in verbo, *In veste pulla.*

⁴ *Vestes pullas.*] Vide supra in verbo, *In veste pulla.*

⁵ *Barbam capillumque summittunt.*]

Vide Varronem citatum in dict. verbo, *In veste pulla.*

⁶ *Piceas quoque.*] Plinius l. 16. c. 10. Hinc illud Virgilii l. 6. *Æneid.* Miseni funus describentis:

Procumbant picea, &c.

Ubi Servius dicit has ad funus pertinere.

⁷ *Et cupressos.*] Plinius lib. 16. c. 31. Vnde etiam illud Virgilii eod. loco, *Ingentem struxere pyram, cui frondibus atra*

Intexunt latera, & ferale ante cupressos

Constituunt. —

Ubi Servius ejus rationem reddit, quam & nos alibi adduximus. Illudque ipsius Virgilii lib. 3. *Æneid.* de funere Polydori,

Aggeritur tumulos tellus, stant Manibus ara

Caruleis mæsta vitis, atraque cupressos.

Ubi & ipse Servius interpretatur, *atra, id est nigra, funesta: nam infaris consecrata est, quæ casa nunquam revivescit. Moris autem Romani fuerat, ramum cupressi ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignovantiam pollueretur ingressus.* Illud item Ovidii idem Epitheton illis tribuentis lib. 3. *Trist. eleg.* 13.

Funeris ara mihi ferale cincta cupressos.

Et

Græci. ¹ Diti sacras, in lugubri domo ² patriciorum, amissis fratribus, liberis & propinquis, apponere mos erat. ³ Græcis vero funesti, & qui exequias duxissent, ut lapide Lesbio extructas domos incolant, quod subtristi esset aspectu: *Atheniensibus* Solon flebiles lamentationes, & cætera dolorem testantia, velut inania, & nihil vitæ proficientia, fustulit. ⁴ Lycurgus vero Lacedæmonius undecim dierum spatio

Et Horatii Epod. Ode 5.

Jubet sepulchris caprificos erutas,

Jubet cupressos funebres, &c.

Et lib. 2. Car. Ode. 14.

Neque harum quas colis arborum

Te prater inuisas cupressos,

Ulla brevem dominum sequetur.

Invisas (inquit Acron) id est, rogis &

luctibus consecratas. Et ut dicit Porphy-

rius: quia funeribus cupressus adhibetur.

Illud item Statii lib. 4. Thebaidos,

— *Superat tamen agger in arvis,*

Pineus hunc juxta cumulo minor, ara profunda

Erigitur Cereri, frondes atque omne cupressus

Interit plorata latus, &c.

Et ipse Servius enarrans illud Virgilii lib. 2. Æneid.

Juxtaque antiqua cupressus.

Cupressum, ait, arborem funebrem bene ante templum Deæ lugentis esse confirmat. Et illud lib. 4. Æneid.

Et fronde coronas —

Funera.

Id est, cupressum, inquit, nam & superiora ligna ad funus pertinent. Hucque pertinet fabula Cyparissi filii Thelephi in cupressum arborem luctibus aptam conversi. De qua Servius enarrans illud Virgilii lib. 3. Æneid.

— *Quales cum vertice celsi*

Ætria quercus, aut conifera Cyparissi
Constitierant.

Et paulo post ipse Servius tradit, hanc arborem Proserpinæ dicatam propter luctus morientium, de quo & tu vide quæ dicam infra lib. 4. cap. 17. Quare autem hæc arbor sit, & dicatur luctuosa, discas ex Probo Virgilii interprete

lib. 2. Georg. in eum locum,

Nec salici lotoque nec Idæis Cyparissus.

Vide etiam numero seq.

¹ Diti sacras.] Plinius lib. 16. c. 33.

Et Festus Pompejus lib. 3. Cujus hæc verba sunt: *Cupressi mortuorum dominibus pontantur. Ideo, quia hujus generis arbor excisa non renascitur, sicut ex mortuo jam nihil est sperandum: quam & ob causam in tutela Ditis patri esse putatur.* Aliam tamen rationem, quare ante domum funestam poneretur, addunt. Servius in lib. 3. Æneid. in eum locum supra citatum,

Atraque cupresso, &c.

² Patriciorum.] Lucanus lib. 3.

Et non plebejos luctus testata cupressus. Ex quo id annotat Lucatius Placidus Statii interpretis lib. 4. Thebaidos. Servius autem tum lib. 3. Æneid. in eum locum supra citatum,

Atraque cupresso.

Moris, inquit, Romanis fuerat, rationem cupressis ante domum funestam poni, ne quisquam Pontifex per ignorantiam pel- lueretur ingressus. Citatque illud Horatii lib. Car. 2. Ode 14.

— *Neque harum, quas colis, arborum*
Te, prater inuisas cupressos.

³ Græcis Funesti.] De his jam diximus supra.

⁴ Atheniensibus Solon.] Plutarchus in vita illius, vide tamen quæ de eo dicta sunt supra in verbo, *Contra vero Pericles.*

⁵ Lycurgus.] Plutarchus etiam in vita illius. Idem autem in Apophthegmatis Laconicis, quo loco antiqua eorum instituta describit, tradit Lycurgum ipsum fustulisse & luctus & lamen-

spatio luctum terminavit. ¹ Quod à Thracibus ² & Massi- ^{Thra-}
 liensibus usurpatum legimus: qui quotidianas lachrymas ^{ces.}
 & funesta omnia, ac sordes lugubres in funere inhibuere. ^{Massi-}
^{liens.}
³ Luctus autem & mœror patrius intra lugendi tempora ^{Luctus}
 ob plurimas minuitur causas: ut si liberi nascerentur, si ^{patrii}
 pater aut filius, frater aut vir, ab hostibus capti revertif- ^{minu-}
 sent: aut cum proprior affinis, quam qui lugeretur, domi ^{endi}
 natus foret: vel si puella dabatur nuptui. ⁴ Publicus vero, ^{cause.}
 si lustrum fieret, ⁵ aut vota solverentur, ⁶ vel sacra Cereris ^{Publi-}
 instarent. His enim casibus domum aut familiam in squa- ^{ci.}
 lore & sordibus esse non decebat. Hoc quoque notare ^{Notan-}
 contentus sum, neque ⁷ puerum minorem septennio, prius- ^{dum}
 quam ^{hoc.}

lamentationes & inscriptiones monu-
 mentorum, præterquam eorum qui
 in bello cecidissent.

1 *Quod à Thracibus.*] Herodotus in
 Terpsichore, id est, l. 5. Valerius Maxi-
 mus lib. 2. c. 1. ubi de ipsis Massiliensibus
 loquitur. Adde & Locris, apud
 quos etiam luctu mortuos prosequi
 vetitum erat, ut prodit Heraclides in
 Politicis.

2 *Et Massiliensibus.*] Valerius Maxi-
 mus lib. 2. c. 1. ubi de ipsis Massiliensibus
 loquitur. Adde & Locris, apud
 quos etiam luctu mortuos prosequi
 vetitum erat, ut prodit Heraclides in
 Politicis.

3 *Luctus autem & mœror.*] Festus
 Pompejus lib. 11. Minuebatur, inquit,
 luctus privatus, cum liberi nascerentur,
 cum honos in familiam veniret, cum pater
 aut liberi, vir aut frater ab hoste capti
 domum redirent, cum puella desponseretur,
 cum propior quis cognatione, quam is
 qui lugeretur, natus esset.

4 *Publicus vero, si lustrum.*] Festus
 Pompejus libro undecimo. Minuebatur,
 inquit, populo luctus, adis dedica-
 tione, cum à Censoribus lustrum condeba-
 tur.

5 *Aut vota solverentur.*] Festus ubi
 supra, ad id addens, quod proxime ex
 eo adduximus, cum votum publice susce-
 ptum solvebatur.

6 *Vel sacra Cereris instarent.*] Liv. 3.

Decad. lib. 2. Tum privata quoque per
 domum clades vulgata sunt: adeoque to-
 tæ urbes implevit luctus, ut sacrum an-
 niversarium Cereris intermissum sit, quia
 nec lugentibus fas est id facere, nec ulla in
 illa tempestate (loquitur autem de cla-
 de Cannensi) matrona expertis luctus fue-
 rat. Itaque ne ob eandem causam alia
 quoque sacra publica aut privata defere-
 rentur, Senatus consulto diebus 30. luctus
 est finitus. Quod & ipsum repetit 4.
 Decad. l. 4. in Oratione Valerii Trib.
 pleb. pro lege Oppia abroganda. Cum
 quia Cereris sacrificium lugentibus omni-
 bus matronis intermissum erat, Senatus
 finiri luctum 30. diebus iussit. De qua
 re etiam Valerius Maximus lib. 1. c. 1.
 Quanto, ait, nostræ civitatis Senatus ve-
 nerabilior in Deos? qui post Cannensem
 cladem decrevit, ne matronæ ultra trige-
 simum diem luctus suos extenderent, ut
 ab his sacra Cereris peragi possent.

7 *Puerum minorem septennio.*] Hæc
 accepisse videtur à Plinio lib. 7. c. 16.
 qui id tamen non ita dicit, sed sic. Ho-
 minem priusquam genito dente cremari
 mos gentium natus est. Ad quod referen-
 dum est illud Juvenalis satyr. 15.

— Vel terra clauditur infans

Et minor igne rogi.

Quem locum interpretes non intellexisse videntur.

1 Neque

quam omnes geniti dentes forent : ¹ neque fulmine ictos, qui vita functi essent, rogis imponere, ² aut corpora cremare : neque hominem vita sublatum, feriis publiciis efferre licuisse. ³ Quodque quoties plura cadavera & acervata corpora urerent, aut incendi curarent, solitos esse funerum ministros, denis virorum corporibus singula muliebria adjicere, ut unius adjumento cætera facilius deflagarent.

¹ Neque fulmine ictos.] Erat autem lex Numæ. *Hominem fulmine occisum, ne supra genna tollito.* Et alibi : *Homo si fulmine occisus est, ei iuxta nulla fieri oportet.* Testis utriusque Festus Pomp. li-

bro 12.

² Aut corpora cremare.] Quod & nos nuper ex Plinio diximus.

³ Quodque quoties plura.] Macrobius lib. Satur. 7. cap. 7.

C A P U T VIII.

Miraculum Tritonum & Nereidum, quæ variis in locis tempestate nostra comperta fuere.

TRitonem & Nereidas, hominesque mari genitos, quos marinos appellant, præter quam quod apud Plinium Naturalis Historiæ nono legeramus, nostra quoque tempestate conspicuos fuisse, multa documenta sunt. In memoria mihi est, cum adolescentulus ego in porticu nostra Portanovenſi Neapoli quandoque diverterem, Draconettum Bonifacium Neapolitanum, patriciæ gentis & inclitæ familiæ virum, ut in homine militari, facundiæ florentis, & multatum rerum cognitione clarum, tunc senecta venerabilem, & debilitate pedum invalidum, in conventu maximo, præſente atque audiente me, referre solitaviſſe, ſe dum in Hiſpania militaret, marinum hominem vultu & corpore prorsus humano, abſoluta ſimilitudine pubetenus, poſtremis vero in piſcem deſinentibus vidiffe, in melle ex ultima Mauritania & Oceani finibus ad regulos ſub quibus ſtipendia faciebat, & honeſtum ordinem duxerat, pro monſtro allatum. Fuiſſe autem facie hominis vetuſti, capillo & barba hiſpido atque hîrto, colore

*Homo
marinus.*

lore cæruleo, statura procera, & majore humana. Alis quoque tenui cartilagine, quibus marinos fluctus secabat, & membrana passim interlucente munitum. Et hanc rem non sibi tantum, sed plerisque summæ nobilitatis viris, notam & conspicuam fuisse, dicere. Sed ne quis hoc vanum aut commentitium fortasse putet, Theodorus Gaza ^{Nereid} vir Græca facundia clarus, & philosophiæ præceptis imbutus egregie, apud Jovianum Pontanum, ad quem frequens ^{à Theodoro} ventitabat, compluresque nostrates, scite admodum & luculenter ratiocinabatur, se dum in Peloponneso ageret, & fœda maris tempestate oborta, durissimo tempore anni, nonnulla piscium monstra procella ad litus illisissent, inter cætera vidisse Nereidem in littore, fluctibus expositam, viventem jam & spirantem, vultu haud absimili humano, facie quoque decora, neque inveniusta specie, corpore squammis hirto, ad pubem usque, nisi quod cætera in locustæ caudam desinebant: ad quam propere visendam cum frequens concursus fieret, ipseque & nonnulli è propinquis oppidis vicini affinesque eo se contulissent, illam frequenti turba circumdatam, mœstam & animo consternatam, ut ex vultu conjectarierat, in littore jacentem, crebroque suspirio fatigatam conspexisse: mox cum à tam frequenti corona inspiceretur, seque in sicco destitutam videret, præ dolore gemitus spirantes, & lachrymas uberes dedisse: cujus misericordia motus ipse, ut erat mitis placidusque, eum turbam decedere de via jussisset, ipsam interim ^{† Brachis} brachiis & cauda, quo maxime modo poterat, humi reptantem, paulatim ad aquas pervenisse. Cumque se præcipitem magno nixu in mare dedisset, ingenti impetu fluctus secare cœpisse, momentoque temporis elapsam ex oculis, nusquam apparuisse. Georgius quoque Trapezuntius vir multi nominis, & magnæ eruditionis, aperta professione referebat amicis, se, cum haud procul à littore in fonte quodam spatiaretur, puellam conspexisse eleganti forma undis extantem pube-

T t

tenus,

temus, & quasi lasciviret, subinde emergentem summes-
gentemque se, quoadusque se conspectam intelligens,
haud amplius apparuit. Sed super omnia in nostro ævo
haud absimile factum accepimus in Epiro, profecto exem-
plum inter pauca memorabile, quod nonnulli prodendum
posteris putarunt, & actis quoque publicis testatum est,
ad fontem jugis aquæ, ad quem mulieres ex oppidulo
Triton. aquatum ventitabant, Tritonem seu marinum hominem
è spelunca, quam forte ibi nactus fuerat, observare soli-
tum, si quando solam ad aquas accedentem, aut per littus
obambulantem mulierem videret, ipsum ex undis & spe-
lunca leni gressu tacitisque vestigiis desilire, & à tergo
accedere; ac vi compressam mulierem ex insidiis adoriri,
& ad mare concubitus causa arripere, arreptamque sub
undis deferre consuevisse. Quod cum apud loci incolas
percrebuisse, diligentius marinum monstrum observasse,
& cum diutule laqueos illi intendissent, haud multo post
dolo captum, & laqueis vinctum cœpisse: cumque cibo
abstineret, extra aquas diutius vivere nequisset, squalore-
que tandem & tædio ad extremam tabem venisse. Tenet
fama, Venereos eos & flagrantissime mulierum amafios
esse: propterea oppidi incolas edicto inhibuisse, ne qua
deinceps ad fontem mulier, nisi viris comitata, accederet.
Hæc nos & ejusmodi ab his qui diversa maria penetra-
rant, & eadem monstra placidis aquis colludentia vidissent,
& in occursum nautis, exertis capitibus ab undis, occur-
risset, & voces audisse referebant, plerunque accepimus.

TIRAQUELLUS.

DE Tritonibus & Nereidibus visis
loquitur Alexander hoc cap. Lo-
cus autem Plinii hic citatus est lib. 9.

cap. 5. ubi de Nereidibus quoque lo-
quitur. De quibus etiam Ovidius l. 11.
Metam. Et de utrisque idem Plinius
lib. 34. cap. 11. eodemque ult.

CAP.

CAPUT IX.

Qui Xystici, quive Thymelici apud Jureconsultos dicti sint, quodve officium, & quid nomina designarint. Item, qui intelligantur per aqua aspersores, in sacris certaminibus, apud Jurisconsultum, & quid Pancratiaſtes & Pancratium.

CUM Johanne Platina viro docto & antiquitatum ^{Joh. Platina.} studioſo, pro familiari conſuetudine ſæpe deambulabamus, & omnes antiquitates, veterumque monumenta, atque ruinas urbis explorabamus. Dumque in veteri ſepulchro inter ſemiruta veſtigia in Quirinali, literis mirandæ vetuſtatis ſitu & ſenio obliteratis, epitaphium legere inſcalptum his verbis. 'L. THENODORUS XYSTICUS, PARIDI THYMELICO BENERENTI FECIT. Quærebat Platina² qui xystici eſſent, quive thymelici, nunquid artis nomina vel cognomina forent. Cumque meminiſſem, me apud auctores, qui xystici dicerentur, legiſſe, quodque in xystis velut in ^{Xyſti-}gymnaſiis nudi exercebantur, athletas xysticos dici reſpon- ^{ci.}diſſem: ^{Xyſtini} xystos autem longas fuiſſe porticus ampla lati- ^{Hypa-}tudine, & gymnaſium ubi ambulationes eſſent, & arbores ^{thra.}plerumque digeſtæ: in quibus Athletæ hybernis ſæpe tem- ^{Para-}poribus luctabantur: quas ^{dromi-}Græci hypæthras ſeu ^{da.}paradromidas dicunt, inſtar illorum quæ in Attica fuere gym- ^{Gym-}naſia: quæ tria vel maxime memorantur, ^{tria in}Lyceum, ^{Atti-}Cyno- ^{ca.}

COLERUS.

1 L. THENODORUS.] Hanc marmoris inſcriptionem Gulielmus quodque Philander citat apud Vitruvium.

TIRAQUELLUS.

2 Qui xystici, quive thymelici.] De utriſque fit mentio, in l. Athletas, in princ. ff. de his qui not. inſa. Vide ibi Florentin. Pandect. Ubi Budæus omnium optime declarat qui ii ſunt. *

COLERUS.

* Xyſtus & Xyſtini dicebatur. Tertullianus ad Martyres vocat Xyſtar-

chem, qui Xyſto præeſt.

TIRAQUELLUS.

3 Xyſtos autem.] Vitruvius lib. 5. cap. 11. & lib. 6. cap. 9.

4 Græci Hypæthras.] Idem Vitruvius in illis locis.

COLERUS.

5 Paradromidas.] Sic recte non ut quidam ~~abſurdè~~ edidit.

TIRAQUELLUS.

6 Lyceum.] De quo Livius 4. Dec. lib. 1. Xenodorus, Suidas, & Pauſanias lib. 1.

¹ Cynofarges, & ² Academia: qui autem thymelici essent, mihi non succurrere, neque in mentem venire assererem: tum Platina quasi admirans, ait: nunquid nostro civili jure aliquam de thymelicis mentionem fieri adnotassem. Nam de xyfticis satis sibi liquere, pugiles fuisse, vel ex eo quod in xyftis & longis porticibus exercebantur: vel quod hastis decernerent, à Græco verbo *ξύστος*, quod est hasta: quare xyfticos ludiones, quod hastis depugnarent, velut gladiatores, & xyftarchum qui gymnasio præesset, nuncuparunt: thymelicos vero, ejusdem generis pugiones seu histriones fuisse se arbitrari. Siquidem Græci histrionicam, thymelen nuncupant: *θυμέλῃ* enim scenam dixerunt: *θυμέλικός*, scenicos & histriones: & nisi quid se fallat, de his apud Jureconsultos in edictis prætorum mentionem fieri agebat. Fuere, inquit, athletarum & histrionum species multifariæ: nam & gladiatores, & pugiles, & thymelici, & pancratiastæ, xyftici, pantomimi, palæstritæ & arenarii, sicut Thraces, mirmillones, sequutores & retiarii: omnes athletarum, histrionum, & comædorum numero habentur: licet pantomimos ³ à Domitiano sublatos, ⁴ mox à Nerva restitutos, ⁵ demum à Trajano ejectos: histrionesque à ⁶ Tiberio, & deinde ⁷ Nerone, ob plurima flagitia Italia pullos legamus, thymelicum vero ⁸ choragium apparatus esse

Thymelici.

Athletarum & histrionum species varie.

Thymelicorum choragium.

¹ *Cynofarges.*] Livius eod. libro 1. Plutarchus in Themistocle in princ. & Laërtius in Aristophane, Stephanus, Suidas, Hesychius, Didymi, aut ut nonnulli appellant Diomi Atheniensis, & diximus in nostris Commentariis Nobili. c. 14. num. 31.

² *Academia.*] Laërtius in Platone, Pausan. l. 1. & omnes ubique. Sed adde fuisse quoque Athenis aliud Gymnasium non procul à foro, quod à conditore *Prolemaum* vocabatur, apud Pausaniam l. 1. cujus etiam meminit Cic. Tusc. quest. l. 5. in princ. Item aliud quod *Adriani* nominatur eod. l. 1.

³ *À Domitiano sublatus.*] Suetonius in ejus vita cap. 7.

⁴ *Mox à Nerva restitutos.*] Plinius in Panegyrico ad Trajanum.

⁵ *Demum à Trajano ejectos.*] In eod. loco, & nos quoque de iis diximus in nostris Commentar. Nobilitatis c. 34. & 17. incip. *Quamquam*, ubi videre poteris.

⁶ *Tiberio.*] Tacitus lib. 4.

⁷ *Nerone.*] Idem lib. 13. & Suet. in ejus vita, cap. 16.

⁸ *Choragium.*] Festus Pompejus. *Choragium*, inquit, *instrumentum scenarum.* Sed tu vide omnino Budzum, in l. si ne

esse scenarum & histrionum, quos omnes inter artifices adnumerari, neminem fugit. Et pleraque hoc genus memoriter & expedite, ut suus mos erat, veterum testimoniis exemplisque referebat. Cum vero nos hac admonitione attentiores facti, in legum commentariis versaremur, deprehendimus apud Ulpianum titulo de infamibus, ¹ thymelicorum, xyfticorum & athletharum, quod nunc non commemoramus, mentionem haud dubiam fieri; thymelicosque & xyfticos inter athletas & eos qui in theatrum prodirent ad edendas in scena operas, adnumerari: id quod Platina fuerat præclare arbitratus, censuisseque jureconsultos qui pugnandi causa in arenam prodirent, & ludicram facerent, non propterea infamiae crimen aut notam incurrere. Cujus verbis admoneor, ut verum esse censeam, quod ² apud Ciceronem refert Æmylianus, ar- *Ciceronius locus.* tem ludicram & scenas quandoque Romanos probro du- *Scenici infames.* xisse, genusque hoc hominum, tanquam scurras impro- *apud Romanos.* bissimos, tribu amovere voluisse. Quare sub Tiberio, in opera scenæ prodiisse, famosa nota censebatur. ³ Quod etiam senatusconsulto fuit vetitum, cautumque severe, ne equites

1. *si ut certo. §. interdum. ff. commod.* Sed & Choragii & Choragi præter eos quos ille citat, mentionem facit Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. ubi de Institutis antiquis, & Plinius l. 36. c. 35. ubi de Theatro M. Scauri, alias autem Fulgentius de vocibus antiquis scribit Choragium dici *virginæ funus* auctoritate Apuleji l. 1. Metamorphoseon, cujus hæc verba adfert, *Choragio itaque per se 30. omnes dormitionem parant.* Vide alicubi, & ibi Beroaldum.

COLERUS.

¹ *Thymelicorum.*] Thymelicorum nomine intelliguntur Citharædi, tibicines, & id genus Symphoniaci. Itaque separabantur à reliquis scenicis, Comicis & Tragicis. Vide Vitruvium lib. 5. cap. 8. de his vid. leg. 10. de Politicis.

TIRAQUELLUS.

² *Apud Ciceronem.*] Ulti refert Divus Augustinus de Civitate Dei, libro secundo, cap. 13. neque enim nunc extat liber Ciceronis tale quid dicens: Idque credo fuisse in libris de Republ. qui magno reipub. damno inter crunt, ex quibus sæpe illum citat ipse Augustinus. Sed & idem præse recensuit Probus Æmylius in præfatione vitarum illustrium virorum.

³ *Quod etiam senatusconsulto.*] Apud Cornelium Tacitum lib. 18. cujus hæc verba sunt, *Cautum fere, ne equites Romani ludo & arena polluerentur.* Cujus etiam senatusconsulti mentionem fecit Suetonius in Augusto, cap. 43. his verbis: *Ad scenicas quoque & gladiatorias operas, & equitibus Romanis aliquando usus est, verum priusquam senatusconsulto interdicere.*

Tt 3 4 1 Tametsi

Sceni-
corum
bonos
apud
Græcos.
l. A-
thletas
ff. de
his qui
not.
infra.
Qui in
sacris
certa-
mini-
bus a-
quam
asper-
gerent.
Pan-
cratia-
stes.

equites Romani ludo & arena polluerentur. ¹ Tametsi fe-
ratur Augustus athletis conservasse privilegia & ampliassse,
² coërcitionemque in histriones magistratibus inhibuisse, ita
ut in eos animadversionem non haberent. ³ Græcis vero
prodiisse in scena inter athletas, honori fuit, nec probro
datum est: ⁴ quippe cum Plato summus fuisset athleta,
post multiplices victorias se philosophiæ dedit. ⁵ Verba
vero Ulpiani ex responsis Sabini & Cassii hæc fuere:
Athletas omnino artem ludicram non facere: virtutis e-
nini gratia hoc facere, & utile videtur: ut neque thyme-
lici, neque xyfici, ⁶ neque agitadores, neque qui aquam
equis spargunt, cæteraque eorum ministeria, qui certa-
minibus præfunt sacris, aut deserviunt, ⁷ ignominiosi. Ex
quibus liquet, thymelicos & xyficos à jureconsulto inter
athletas adnumerari. Sed quia ⁸ de Pancratiaсте, & his
qui in sacris certaminibus ⁹ aquam equis spargunt, mentio
fit,

¹ *Tametsi feratur Augustus.*] Suetonius in vita ipsius, cap. 45. *Athletis, aut, & conservavit privilegia & ampliavit.*

² *Coërcitionemque in histriones.*] Suetonius ibi paucis verbis interjectis: *coërcitionem in histriones magistratibus in omni tempore & loco lege vetere permissum admittit.* Et Tacitus lib. 1. non multo ante fin. *Dum, inquit, Augustus immunes verberum histriones quondam responderat.* Sed tu vide de his quæ scriptum plenissime in tractatu Nobilitatis c. 34. n. 13. incip. *Igitur ad eos, & multis seq.*

³ *Græcis vero.*] Probus Æmylius in ea præfatione vitarum excellentium Imperatorum, & D. Augustinus de Civitate Dei, lib. 1. cap. 12.

⁴ *Quippe cum Plato.*] Lærtius in vita illius, Apulejus lib. 1. de dogmate Platonis, post princ. & Servius lib. 6. Æneid. in eum locum,

— *Atque humeris extantem suscipit altis.*

⁵ *Verba vero Ulpiani.*] In d. l. Athletas. ff. de his qui not. infam.

COLERUS.

⁶ *Neque agitadores.*] Et leg. unica. Cod. de Athlet.

⁷ *Ignominiosi.*] Sed tamen agitadores & Pantomimi inhonestæ personæ vocantur l. 4. Cod. de spectac.

TIRAQUELLUS.

⁸ *De pancratiaсте.*] Vide Rob. Steph. & Budæum in annotat. in duobus locis, & Cælium l. 13. c. 30. in princ.

⁹ *Aquam equis spargunt.*] Accursius ibi. *Frigidam, inquit, ut citius currant: fiebat enim olim Roma ludus in quo hoc fiebat, & adhuc fit Constantino- poli.* Hæc ille. Verum nonnullis placet, ludis Circensibus & aliis, quibus equi currebant, cum ii ecurrissent aqua spargebantur, ut membris refocillaris alacrius cursum repeterent. In idque trahunt quod Festus Pompejus lib. 13. scribit: *Nasiernam genus castis ansari & patensis, quale est quo equi perfundi solent.* * Cujus quoque vasis meminit Fulgentius de obscuris veterum verborum significationibus ad Calcidium.

COLERUS.

* Vide ibi Joseph. Scaliger.

1 Ulpia-

fit, qui fuerint hi, & an inter ludiones recepti, adhuc ambigi dubitarique potuit: cum præsertim nullam de his qui aquam in certaminibus spargunt, mentionem fieri apud veteres, quod meminerim, sciam: nisi eos dicamus fuisse, qui in stadio dispositi, equis sponte currentibus, quo velocius metam contingerent, aquam per vices spargere, sicque illos ad cursum impellere solerent. Pancratiasten vero eum dici volunt, qui luctator simul & pugil foret: quippe cum alii luctatores forent, is qui utroque teneretur studio, pugna scilicet & lucta, pancratiasticus nuncupatur: & ubi exercentur, pancratium. Censuitque ^{Pancra-} Ulpianus ^{tium.} ad legem Aquiliam, illum qui, dum exercetur, in ^{l. qua} colluctatione vel pancratio aut pugillatu aliquem oppres- ^{actio-} sit vel occidit, Aquilia teneri. Verba vero Ulpiani ex ^{ne. §.} ea lege, hæc sunt: Si quis in colluctatione, vel pancra- ^{si quis} tio, aut pugillatu, dum exercentur, alius alium occiderit, ^{ff. ad} Aquilia tenetur. ^{leg. A-} ^{quil.}

TIRAQUELLUS.

I Ulpianus.] In l. qua actione. §. si quis ff. ad l. Aquil.

CAPUT X.

Locus ex Juvenale de Trulla, quid designet, ex auctoritate Jurisconsultorum, & aliorum testimonio explanatur.

TRullas pocula esse & vasa potoria censer, haud im- ^{Trulla.} merito plerique existimarunt. Idque quod ² à Juvenale

MERCERUS.

DE Trulla nihil hic. Quia fusc eam describimus in Convivio Romano, quod propædæm emitimus.

TIRAQUELLUS.

I Plerique.] Ex quibus nonnullos postea citat, sed quibus adde Catonem de re Rustica c. 10. ubi scribit *Viticum habere oportere urnam quinquagenariam unam, trullas tres, &c.* & c. 13. ubi etiam scribit in Torcularium usu

opus esse *Trullas aeneas tres, amphoras olearias duas.* Et paulo post eod. cap. *Urceos fictiles urnales duos, trullas ligneas duas.* Plautum in Amphitryone act. 4. scen. 4.

Interea dum illi certant in popinam divertendum est mihi.

Lances decergam omnes, omnesque trullas hauriam.

Ciceronem in 6. in Verrem act. *Erat etiam vas vinarium ex una gemma*

T t 4 p r a

Scaphium.
Lafanum.
vnum.

nale dictum est de trulla, de quo apud eruditos controversa est: non id credi decere, quod vulgo putarunt: ut de vase, in quo alvi proluviæ effunditur, intelligatur, cum id aliud sortitum nomen sit, & à doctissimis 'scaphium' & lasanum dicatur, veroque auctoris sensui non satis conveniat:

progr. urdis, trulla excavata, cum manubrio auro. Varro in lib. 4. de ling. Lat. Plinium lib. 34. cap. 2. *Sunt ergo vasatantum Corinthia, quæ isti elegantiores nunc eas senuendo transferunt modo in lucernas, modo in trullas, modo munditiarum respectu.* Et Paulum in l. 3. ff. de supel. lege. & l. Pomponium. ff. de auro & arg. leg. in l. & si non sunt. §. argento. ff. de aur. & arg. lega. Et ut id verum sit, trullam scilicet esse vas potorium: tamen negari non potest, quin & id pro vase, in quod alvi proluviæ aut lotium deicitur, apud bonos auctores quoque reperiatur. Ita enim usus est Martialis libro 9. epigram. 98. *

COLERUS.

* *Trullam* alio nomine vocari *Bacrationem* seu *Bacrationem* Festus scribit. Idem vas vocatur *Baccar*, & *Baccarium*. Isidorus in Gloss. *Baccarium*, vas aquarum. Et iterum; *Baccario*, urceoli generis.

TIRAQUELLUS.

2 *A Juvenale.* Satyr. 3. cujus carmen postea relatum est. Ubi consule interpretes.

1 *Scaphium.* Apud Ulpianum in l. Quintus. §. ult. ff. de aur. & arg. leg. Cujus hæc verba sunt: *Argento legato, non puto ventris causa habita scapha contineri.* Suntque qui ad hanc significationem trahunt illud Juvenalis Satyr 6.

Et ride scaphium, positis cum sumitur armis.

Sed Baifius tradit illic significari instrumentum rusticum dñs & oca & c. id est, fodiendo. Erasmi *ligonem* intelligit. Sed quod magis ad hanc Alexandri significationem Pollux lib. 10. cap. 9. dicit id esse matulam in quam

meiunt mulieres, verum & id esse vas potorium, satis indicat Plautus in Stichio,

Quibus divitiæ domi sunt, scaphis, contharis, latociis

Bibunt. —

Et in Persa,

Ampullam, strigilem, scaphium, socas, pallium

Marsupium habent. —

Cicero in 6. in Verrem actione. *A pupillo Hero, cui Marcellus tutor est, à quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybei utrum eupta esse dicis, an confutis erepta?* Nam & hanc quoque significationem vasis potorii atque etiam escarii scaphio tribuit Athenæus. Cæterum Plutarchus in vita Numæ Pompilii *σκαφίον* appellat, quo Vestæ ignis facer extinguitur, solis tantum radiis accendebatur, ut etiam annotat Hermolaus in Plinium. Sed & apud Aristophanem in Vespis, est calva sive cranium, à scaphæ figura. Et apud Suidam consuevit genus. Ex Vitruvio quoque lib. 8. satis intelligitur, scaphium non solum ad usum ventris esse, sed & ad alios usus aptum, cum ita scribit: *Scaphium æreum aut plumbeum, aut pelvæ, ex his quod erat paratum idque intrinsecus oleo unguatur.* Denique Martianus Capella in libro de Geometria 4. c. 1. scribit *scaphia esse rotunda ex ære vas, quæ horarum ductus stylo in fundo posito discriminant.* Vide autem Alciatum in Parergis libro 6. cap. 26.

2 *Et lasanum.* Horatius lib. 1. Sermon. Satyr. 7.

Te pueri lasanum portantes, amplexumque.

Et ibi Acron interpres & Pollux l. 10. cap. 9.

I Cui-

veniat: sed de vase potui parato, intelligi oportere constat, illudque quam sincerissime à poëta dictum fuisse:

— *Laudare paratus,*

Si bene ructavit, si rectum minxit amicus,

Si trulla inverso crepitum dedit aurea fundo.

Locus
Juris-
nalis
Sat. 3.

In quo illum significare haud dubie putamus, qui postquam calicem exhaustit, in ipso fundo, ructu aut sibilo crepitum facere more detestabili non fuit veritus, ubi idem crimen bis arguere Satyricæ dignitatis fuit. Vel de eo, qui postquam vini calicem hausit, id quod remansit, ita elidit in pavimento, ut resonaret. Quod insolentissimi animi, audacis & petulantis, nimixque securitatis fuisse liquet: quem abusum apud compotores & helluones impuros, qui scortis vinoque madidi & epulis distenti erant, Græcis invaluisse multi adnotarunt: ita ut ludus inde convivalis foret, quem¹ cottabism appellarunt, cum residuum potum in æneas phialas jactarent: qui si sonantior creperet, se ab amica redamari, & mutuo affectu teneri putabant. Quod esse probabile, & ab auctoris sensu non alienum, ex contextu verborum liquere putamus. Id vero quod de trulla diximus, inter pocula cenferi, scite admodum² à Scævola libro III. de legatis definitum est in hæc verba: Seia dulcissimæ poculum aureum quod elegerit, fidei hæredum commissio ut darent: quæro cum in hæreditate non sint nisi trullæ, scyphi, modiolî, phialæ, an Seia de his speciebus eligere possit. Respondi, cum omnia potui parata, pocula dicantur, posse.³ Plinius septimo & trigésimo historiæ naturalis:

Cottabism
bifis.

Titus

¹ Cottabism [Vide Cælium Rhodiginum lib. 27. c. 27. item lib. 28. c. 5. Erasimum Chil. 4. cent. 6. cap. 66. Robertum Stephanum in verbo *κότταβισμος*, Dictionarium Græcum in verbo *κότταβισμος*, Athenæum lib. 10. cap. 8. in princ.

² A Scævola.] In l. Seia. ff. de aur. & arg. leg. *

COLERUS.

* Non sumatur vinum, funditur ta-

men in pocula. Trullæ manubrium longum erat, & cavum, fundendo vino aptum potius, quam bibendo. Scyphis etiam & Phialis raro utebantur ad bibendum, quod essent capacia nimis & magna vasa: eis ornabantur abaci. Hæc Cujac. ad illa verba Jurisconsulti.

TIRAQUELLUS.

³ Plinius libro septimo & trigésimo.] Cap. 2.

Titus Petronius, inquit, vir consularis, invidia Neronis, myrrhinam trullam CCC. festertis emptam fregit, ut mensam ejus exhæredaret. Cicero in Verrem sexta actione: Erat, inquit, vas vinarium ex una gemma prægrandi, trulla excavata. ¹ Horatius quoque in Satyris:

Qui Vejentanum festis potare diebus:

Campana solitus trulla, vappamque profestis.

Ex quibus licet æstimare, trullam inter pocula & vasa potui destinata cenferi: ² sicut scyphus, ³ modiolus, ⁴ & phiala, &

¹ Horatius.] Lib. 2. Sermo. Sat. 3. Ubi Acron dicit hanc esse deformem calicem vel rusticanum. Sed & his Alexandri exemplis adde Plautum in Amphitryone,

Lances detergam omnes, omnesque trullas hauriam.

² Sicut scyphus.] Nam & hic ponitur inter vasa potoria à Scævola in l. Seje ff. de aur. & arg. lega. & Polluce lib. 6. cap. 2. & 16. ut hinc intelligas esse Græcam dictionem, qua etiam utitur Homer. Odyss. lib. 14.

*Καὶ οἱ πλυσσάμενοι δῶκεν οὐφῶ
ἄτερ ἱππῶν*

"Οἷνυ εὐπιδεον, &c.

Latini autem sapissime, ut Plautus in Afinaria,

*Scyphos quos utendos dedi Philodamo,
retulitne?*

Cicero in 6. in Verrem actio. Hinc illa Verrea nata sunt, hinc in convivium Sextum Comminum protrahi iussit, in quem scyphum de manu jacere conatus est. Virgilius lib. 8. Æneid.

Et sacer implevit dextram scyphus.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 10.

Diritis hoc vitium est auri, nec bella fuerunt,

Egimus affabat cum scyphus ante dapes.

Et Horatius libro 1. Ode 27. in princ.

Natis in usum letitia scyphis

Pugnare Thracum est.

Et Epod. Ode 9.

Capaciores adser huc puer scyphos

Et Chia vina aut Lesbica.

Et Valerius Flaccus libro Argonaut. 2. & Martialis quo loco citabimus infra in verbo, *Sicut Nestorida*. Suetonius in Nerone, cap. 47. *Duos scyphos gratissimi usus, quos Homericus à celatura carminum Homeri vocabat, sol elisit.* In quo id notandum, quod quos Suetonius ibi vocat scyphos, Plinius lib. 37. cap. 2. *Calices appellat.* Nemo, inquit, *amissarium rerum nunciis accepto duos calices crystallinos in suprema ira fregit illis.* Hæc fuit ratio seculum summi punientis, ne quis aliis ex his biberet. Tu autem de scypho vide omnino Athenæum lib. 11. cap. 17.

³ Modiolus.] Et hic quoque ponitur inter pocula potoria à Jurisconsulto in d. l. Seje. Et ita accipit Plautus in Cistellaria,

— Vix exculpfi ut diceret

Quia ei promisi modiolum vini dare.

Cellius autem posuit pro instrumento chirurgico libro rei medicæ 8. cap. 3. Sed & aliter Plinius lib. 9. cap. 4. in princ.

⁴ Et phiala.] Quæ etiam inter eadem pocula annumerata est, in d. l. Seje. & in l. cisi non sint. §. perennialis ff. cod. tit. de auro & argen. leg. & Pollux d. lib. 6. cap. 16. Ex quo item intelligis esse dictionem Græcam, qua tamen passim utuntur auctores Latini, ut præter Jurisconsultos in dictis locis videre licet apud Juvenalem Sat. 5.

Virgo tenet phialas, tibi non committitur aurum.

Et Martialem lib. 8. epig. 45.

Quis labor in phiala, &c.

la, ¹ & quam Varro dixit depeſtam. Tametſi ² ſcyphum ^{Depeſta.} Herculis, ³ cantharum Liberi poculum legamus: ⁴ quo Marius poſt Cimbricam victoriam potaſſe aſſidue dicitur. Fuit quoque ⁵ heracleum, Herculis poculum, ^{Heraclenum.} ſicut

¹ Et quam Varro dixit depeſtam.] In lib. 1. aut ut alii numerant, 4. Sed vereor ne hic in hac diſtione mendum ſit: atque etiam in Varrone, à quo Alexander accepit, ubi ita vulgo ſcribitur: *Apud antiquos ſcriptores Græcos inceni appellari pocum genus depeſtam.* Et forte utrobique legendum eſt, *depaſtrum*. Eſt enim *δέπαστρον* apud Athenæum lib. 11. cap. 5. auctoritate Sileni, & Clitarchi in linguis Antimachi Colophonii lib. 5. Thebaidos, poculi genus, vel etiam depaſtum, ſive *δέπαστρον*, eſt enim Græcis *δέπας* poculum. Homerus lib. 1. Iliad.

*Νόμῃσαν δ' ἄρα πᾶσι πεπασμένοι
δέπαστρον.*

Et libro 4.

— Σὺν δ' ἄλλοις δέπας αἰεὶ
Ἔσθ' ἰσχυροὶ μὲν πίνειν ὅτε θυμὸς
ἀνέωγ'.

Et alibi ſæpe. Pollux autem l. 6. c. 16, dicit Poëticum eſſe.

² *Scyphum Herculis.*] Plutarchus in vita Alexandri ſub fin. Q. Curtius libro 10. de ipſo Alexandro loquens: *Nondum*, inquit, *Herculis ſcypho epoto*, &c. Seneca ad Lucilium epiſt. lib. 12. epiſt. omnium 84. *Alexandrum*, inquit, *intemperantia bibendi, & ille Heraculanens ac fatalis ſcyphus condidit.* Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. & vide infra in verbo, *Heracleum*.

³ *Cantharum Liberi.*] Macrobius ibi. & ante eum Plinius lib. 33. cap. 11. in fin. Ideoque ut ſubdit Macrobius, *Maro artiſſime id poculum Sileno aſſignat*, nec etiam locum Virgilio aſſignat qui eſt eclog. 6. Ubi de ipſo Sileno loquens:

*Et grævis attrita pendebat cantharus
anſa.*

De eo autem Pollux lib. 6. cap. 16. Et Nonius Marcellus inter genera pocu-

lorum, & Athenæus lib. 11. cap. 7. teſtimonio Amipſiæ, Alexidis in Cratia, Eubuli in Pamphilo, Xenarchi in Priapo, Epigenis in Heraine, Socratis in Philadelpho, & aliorum.

⁴ *Quo Marius.*] Plinius ibi. Vide item Plutarchum in vita illius, & Valerium Maximum lib. 3. cap. 2. & 16.

⁵ *Heracleum, Herculis poculum.*] De hoc volunt intelligi illud Virgilio ſupra à nobis relatum,

Et ſacer implevit dextram ſcyphus. — Nam ibi de Hercule loquitur. Ideo Servius enarrans eundem locum. *Legitur*, inquit, *in libris antiquis, Herculem ad Italiam magnam ligneum poculum attuliſſe, quo utebatur in ſacris, quod ne carie conſumeretur, pice oblitum conſervabatur, cujus magnitudinem ſignificat dicendo,*

— *Implevit dextram ſcyphus.*

Cicero in 6. in Verrem aët. meminit duorum poculorum Heraciorum Mentoris manu ſummo artiſcio faëtorum. Statius quoque Herculei crateris quem duo juvenes vix portabant. Et de hoc Juvenalis, ut plerique intelligunt, Satyr. 12.

— *Urna cratera capacem*

Et dignum ſitiente Pholo.

Nam & hunc Pholum hospitem Herculis dicit Lucanus lib. 6. dum ſcribit,

— *Hoſpes & Alcide magni Pholo.*

Traditque Stesichorus poëta Lyricus in Centaurorum & Lapitharum convivio impleviſſe Herculi craterem trium lagenarum capacem,

*Σκύφον δ' λαβὼν δέπας ἑμμετρον ὡς
τετραγῶνον
Πίνετον ἰσχυροὶ, τὸ ῥὰ οἱ παρέθηκε
Φόλῳ κρητὰς.*

Ubi vide interpretem Juvenalis ſupra citatum, ſed omnino hic vide Athenæum lib. 11. cap. 6.

1 Sic ut

Nestor. sicut nestorida, quo Nestor utebatur: & Grammaticum
inda. Homeri carmine celebratum: quæ in Dianæ templo affixæ
Gram- Capuæ viscebantur. ³ Notatumque fuit, inter scyphos,
mati- Bæotios palmam tulissæ, qui Heracleotici dicti, ⁴ & Ale-
em xandrinæ cucurbitas, cum exaruerint, ad usum vasorum
pac- præcipuas fuisse. Fertur ⁵ L. Crassus orator duos habuisse
iam. cyathos Mentoris manu, C. sestertiis emptos, quibus ob
Her- pudorem nunquam usus fuit. ⁶ Et Cornelius Macrus in
electi sacris propinare electrina patera, quæ in medio Alexan-
scypht. dri
Cucur-
bitæ
Ale-
xan-
*dri-
na.*

¹ Sicut nestorida, quo Nestor utebatur. Quod ab Homero descriptum est lib. 11. Iliad.

Παρ' ἧ δῖπας ὄρεκαλλες, ἐκείθεν ἦγ' ἐρχοίτο

Χρυσίδος ἡλαιοσι πεπαρμένον, ἅπαντα δὲ αὐτὰ

τίσας ἴσαν, διὰ δὲ πλεῖσθες ἀμφοτέρων

Χρυσὴν καὶ χρυσόν, δὴ δὲ ὑπὸ πύθ-μενισσαν.

Quibus significatur fuisse pulchrum poculum quod senex Nestor è domo attulerat, aureis quidem clavis transfixum, auribus quatuor, ad quarum singulas dux columbæ aureæ palci videbantur, erantque illi duo fundi. Et subiungit:

Ἄλλ' αὖ μιν μεζῶν ἀποκινήσας τετραπίνας,

Πλάσσειν εὖν. Νίσσας δὲ ἑ γάρων ἀμνηστῆρας.

Quo item significatur, alium illum vix plenum submovere potuisse, ipsum autem Nestorem nullo negotio elevasse. Quo in loco Eustathius multa de eo scripsit, uti & Athenæus qui id ipsum ex Myrtiliano Asclepiade libro Dipno 11. cap. 13. Et ad id Martialis alludens lib. 8. epig. 6.

Hi duo longævo censentur Nestore fundi

Pallice de Pylic trita columba nivet.

Hic scyphus est, &c.

Vide in seq.

² Et Grammaticum Homeri carmine. Posidonius lib. 16. de Reditibus, tradit fuisse poculum argenteum (vide

Græcum) literarum, quod ipse in Capua Campaniæ Palladi depositum vidit, quod Homericis Carminibus erat insignitum, quod & ex eo repetit Athenæus lib. 11. cap. 4. ubi & citat Athenæum Tragicum, & Eubulum in Neottide, huiusce poculi mentionem facientes. Suetonius autem in Nerone, cap. 47. mentionem facit de scyphis, quos Homericos ipse Nero à cælatura Homeri vocabat, * ut sup. in verbo, Sicut & scyphus, dictum est. Et de eo forte intelligit, de quo diximus in præce.

COLERUS.

* Crystallinos fuisse, Plinius refert, lib. 37. cap. 2.

TIRAQUELLUS

³ Notatumque fuit. Idem Gaius Rhodiginus lib. 27. cap. item 2. qui nec ejus rei auctorem laudat, sed id est ex Hieronymi Rhodii in libro de Ebbrietate, ut retulit Athenæus lib. 11. cap. 17.

⁴ Alexandrinæ cucurbitæ. Plinius libro 19. cap. 3. scribit cucurbitas in universum nuper in balnearum usum venisse urceorum vice, jampridem vero etiam cadorum ad vina condenda, nihilque de Alexandrinis loquitur. Vide item Dioscoridem, Theophrastum & alios.

⁵ L. Crassus orator. Plinius lib. 33. cap. 11.

⁶ Cornelius Macrus. Idem Plinius.

1 Cras-

dri vultum, in circuitu vero brevibus signis omnem historiam & bella continebat. Præter quæ vinaria vasa à Græcis celebrantur, ¹ crossius, ² bicus, ³ gaster, ⁴ gasterium, ⁵ bicarium, ⁶ cypellum, ⁷ amphicypellum, ⁸ Cyphela, & quod hodie servat nomen, ⁹ baucalium, diversorum generum: & ¹⁰ cymbium navis instar: propterea dacty-

¹ *Crossius.*] Plutarcho in Aristide, & Polluci lib. 10. cap. 5.

² *Bicus.*] Eidem Polluci lib. 6. c. 2. in princip. & eo pro poculo utitur Xenophon lib. 1. ἀνδράσι, & Herodotus lib. 1. ubi Laurentius Valla vertit dolium, sed cum incognitum fuisse Homero tradit Eustathius.

³ *Gaster.*] Vide Rhodiginum l. 28. cap. 6. in fin. & Lexicon Græcum. Hæc autem vox ubique apud Græcos pro ventre capitur.

⁴ *Gasterium.*] Et id quoque inter huiusmodi vasa nominat Cælius Rhodiginus lib. 28. cap. 6. ex Aristophane. Verum Pollux lib. 5. cap. 16. & iterum lib. 10. cap. 2. ex eodem Aristophane γαστήριον appellat.

⁵ *Bicarium.*] Diminutivum more Græcorum à *Bico*, de quo supra diximus, sed nunc non memini me legisse apud antiquos scriptores.

⁶ *Cypellum.*] Pollux d. lib. 6. c. 16. ubi dicit id esse Poëticum, nullum tamen auctorem citat, verum comperies apud Homerum lib. 1. Iliad. in fin.

Μειδίστασα ὅ, παυδὲς ἰδὲ ξατο χέει
κύπελλον.

De quo etiam vide Athenæum d. l. 11. cap. 10. & in seq.

⁷ *Amphicypellum.*] Homerus libro Odyf. 3.

Δῶκε δὲ Τηλέμαχος καλὸν δῖπας ἀμ-
φικύπελλον.

Et lib. 16. ejusdem operis,

Ἀτρεΐδης μὲν τὰ ἴτετα δῖπας λᾶδεν
ἀμφικύπελλον.

Et paulo post,

ὧς εἰπὼν, ἐν χερσὶ πῖθι δῖπας ἀμφικύπελλον.

Et lib. 13.

Ἀρήτη δὲ ἐν χερσὶ πῖθι δῖπας ἀμφικύπελλον.

Et lib. item Iliad. 1. ad fin.

ὧς ἀρ' ἴσα, καὶ ἀναιζας, δῖπας ἀμφικύπελλον.

Μητρί φιλῶν ἐν χερσὶ πῖθι, &c.

In qua re notandum & *amphicypellum* vocare Homerum, quod paulo post *cypellum* appellat in loco allegato in præced. nam utrobique de eodem poculo loquitur: sed & hac dictione sæpe alias utitur idem Homerus, ut libro ejusdem operis 6. & libro Odyf. 13. non multo post princ. Ita autem vocatur veluti undique intro inflexum, nam ἀμφὶ præpositi id circulariter significat, unde & insula quandoque legitur ἀμφιάλω, mari undique cincta, circumflua, & tonitru ἀμφίπερον undique ardens, & τρεῖς ἀμφίπυες, id est, tripus, sive olla tripes utrinque ignem capiens, apud Sophoclem. de qua re vide Lexicon Græcum.

⁸ *Cyphela.*] Græcis κύπελλα *mbes* dicuntur. Athenæus lib. 11. cap. 10.

⁹ *Baucalium.*] Ita scilicet dictum, quod cum aqua repletur sonum quendam sibi proprium edit, ut scribit Alexander Aphrodisæus problematum cap. 84. quamquam in nonnullis codicibus legatur *καυκάλιον*, sed id nomen *βαυκάλιον* pro vase vinario legitur apud Homerum, sed & *βαυκάλις* pro vase refrigeratorio (ut ita dicam) in Græcis epigram. Et de *Baucalio* fit mentio ab Andrea Alciano in lib. 1. prætermisforum, & vide alicubi de suppell. legat.

¹⁰ *Cymbium navis instar.*] Macrobius lib. 5. Satur. cap. 11. Festus Pompejus lib. 3. & Pollux lib. 6. c. 16. & Athe-

æus

¹ daetylōtum, ex projecturis digitorum nuncupatum,
² gýala, ³ dienos, ⁴ ciborium, ⁵ cotyle, ⁶ encotyle,
⁷ cadus, ⁸ & cadiscus, ⁹ & theryclia non incelebres,
 quibus

natus lib. 11. cap. 10. ubi multorum antiquorum auctoritate probat ac declarat cujusmodi id sit poculi genus. Et Isidorum libro Etymologiarum 20. cap. 5. Et de hoc Virgilius lib. 5. Æn.

Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.

Ubi Servius, *pocula*, inquit, *in formam cymbæ*. Et Varro apud Nonium Marcellum, in generibus vasorum & poculorum. *Item*, inquit, *erant vasa vinaria sicut cymbia*.

¹ *Daetylōtum*.] Vereor primum ne Alexander deceptus hic fuerit ex eo, quod scribit Pollux lib. 6. cap. 16. post princ. καὶ τοῖς φιάλας ἐπὶ τῷ δακτύλῳ ἀκρῶν ἵχθυσαν, προσφέροντες τοῖς συμπόταις ὀλασῶν. Id est, & phialas summis digitis sustineant, offerentes compotioribus commode. Tamerisi Cælius Rhodiginus lib. 27. cap. item 27. inter poculorum genera etiam *Daetylōtum* ponat, Alexandrum puto secutus, ut sæpe alias, dicitque id intelligi digitorum formis per ambitum insigni, nullumque citat auctorem. Verum Athenæus d. lib. 11. cap. 5. scribit *Daetylōtum* poculi genus esse apud Joëvem in Agameimnonem & Philemonem in Atticis nominibus, refertque Epimōnem intelligere auritum utrinque poculum, in quod ex utraque parte digitos dividere possumus. Alios tamen arbitrari, quod formas habeat in circulum tanquam in digitos divisas, vel quia quandam eminentiam habeat & cætera quæ sunt illis omnibus obvia.

² *Gýala*.] De his *Gýalis* poculis Philetas in Inordinatis, Parthenius lib. 1. dictionum apud historicos quaesitarum apud Athenæum lib. 11. cap. 5. Euripides ἐκ κρατῆρων γάλαος. Alias γάλαον significat concavitatem sive profunditatem apud Etym.

³ *Dynos*.] *Dienos* legendum est. Is

enim & inter pocula recensetur apud Athenæum, ubi supra auctoritate Dionysii Sinopei in Hemante, Cleankis Philosophi in libro transumptionum Seleuci ex Medea Strattidis, Archedici in errante Philote in Atticis.

⁴ *Cyborium*.] *Ciborium* legendum est. Horat. Car. lib. 2. Ode 7.

Obliviosolacia Mafico

Ciboria exple.

Ubi Acron & Porphyrius interpretes scribunt hæc esse folia colocasiorum, in quorum similitudinem facta pocula Ciboria eod. nomine dicuntur. Alii tamen aliter. Porro Athenæus lib. 3. post princ. dicit *Ciborium genus poculi esse*. Aliud autem est apud Dioscoridem lib. 2. cap. 96. quo de faba Ægyptia loquitur, & Plinius lib. 21. c. 15. & aliud item apud ipsum Dioscoridem lib. 3.

⁵ *Cotyle*.] Pollux libro 6. cap. 16. Athenæus d. lib. 11. cap. 8. ubi declarat cujusmodi id fuerit, & cap. 9. ac 10. Idque apud Homerum reperitur l. 15. Odyss.

Πλάγξομαι, αἶψα τις κοτύλη καὶ πύρρον ἐπέξῃ.

Vide autem Rhodiginum, & Lexicon Græcum. Ita autem dictum videtur à concavitate, nam *cotyle* dicitur quicquid cavum est. Et hinc Palladius rei rusticæ, *theas cotulas* vocat.

⁶ *Encotyle*.] Vide hic Lexicon Græcum. Alias autem *Encotyle* lusus est genus, de quo infra eod. lib. cap. 21.

⁷ *Cadus*.] Pollux d. lib. 6. cap. 16. & Athenæus d. lib. 11. cap. 7. auctoritate Simmæ, Epigenis, Hedyli in Epigrammatibus, Clitarchi in linguis.

⁸ *Cadiscus*.] Pollux ibi. & Athenæus d. cap. 7. auctoritate Philemonis, Anticlidis, & Stratonis Comici, vide item Commentaria Budæi.

⁹ *Theryclia*.] Pollux ibi, & Athenæus lib. 11. cap. 6. non semel, ubi declarat,

¹ quibus Dionysius libasse fertur. Id autem quod populari sermone de trulla secus dictum est, ab eruditis haud immerito perperam judicari. Succurrit tamen in hac re notare, quod ² Pomponius Jureconsultus de auro & argento legato, memoriae prodidit, legatis vasis etiam scutellas & promulsidaria contineri, in quo animadvertimus, promulsidaria, vasa quibus mulsum continetur, nuncupari. ³ Et licet Græci ⁴ οἶνομέλι & μελίρατον mulsum vocent, ⁵ Ulpianus tamen de vino & oleo legato, vini appellatione putat mulsum non contineri, οἶνομέλι vero contineri.

Pro-
mulsi-
daria
vassa.
Oino-
μέλι.
Μελί-
ρατον.

clarat, quid & unde dicitur, idque multorum testimoniis. Cui adde Theophrastum in Plantarum historia, scribentem *Therickia* pocula ex termintho tornari, ut à figulinis discernere non sit, eorumque primum videri auctorem Corinthium Thericlem figulum. De aliis autem multis poculorum generibus vide Athenæum & Pollucem supra locis hoc c. citatis, & præterea eundem Athenæum d. lib. 11. cap. 9. 11. 12. 14. 15. 16. 17. 18. 20. Macrobius lib. 5. Satur. cap. 21. ex recentioribus Cælius Rhodiginus lib. 27. c. item 27.

¹ *Quibus Dionysius.*] Athenæus d. cap. 6. auctoritate Pamphili Alexandrini.

² *Pomponius.*] In l. et si non sunt. §.

argento. ff. de aur. & arg. leg.

³ *Et licet Græci.*] Vide Pollucem ubi supra libro scilicet 6. c. 16.

COLERUS.

⁴ *Oinoμέλι vero contineri.*] Imo οἶνομέλι non continetur. in pr. sup. Mulsum autem & οἶνομέλι eadem esse, probant Dioscorides & Plinius. Nisi tamen aliud genus œnomeli respexit Ulpianus: non id de quo Plinius & Dioscor.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Ulpianus.*] In l. si quis vinum. ff. cod. tit. de vino & oleo leg. *

COLERUS.

* His omnibus de poculis adijce Martialis Epigrammata aliquot, ex Apophoretis.

CAPUT XI.

Exempla frugalitatis priscorum, & quam parco victu contenti fuerint, & quando luxus primum urbem invaserit.

PRiscæ frugalitatis & abstinentiæ, qua veteres usi fuere, multa & magna nobis documenta sunt. Siquidem & vini usus adeo ¹ mulieribus interdictus fuit, ut vinum bibisse interdictum.

TIRAQUELLUS.

¹ *Mulieribus interdictus fuit.*] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Polybius lib. 6. Cicero in libro de natura Deo-

rum, & alii quos infra citabimus, & etiam diximus in nostris legibus Conubialibus lib. 9.

I Ore

se perinde esset, ac si in adulterio aut gravi crimine deprehensa, capitali iudicio plectenda foret. Inolevitque usus, ut cognati affinesque mulieribus osculum ferrent: scilicet, an vinum bibissent, ut ore explorarent. Idem Massiliensibus & Milesiis, pluribusque Græcorum & Barbarorum gentibus, apud quos hydropotæ fuere mulieres: nec mulieres modo, sed & viri absternii. Apud Troglodytas licet Reges mulsum bibant privilegio honoris, vulgus tamen absternium est, & aquam potat cum paliuro. ⁴ Quod & viris æque Romæ criminofum fuit, ad annum usque trigessimum: ⁵ servo vero interdictum penitus, nisi sacrorum causa solennibus festisque diebus. Quem osculandi quotidianum usum postea ⁶ Tiberius Cæsar edicto inhibuit. ⁷ Legimus Romulum urbis conditorem, quod in convivio vinum non biberet, à convivis increpitum. ⁸ Et Quintum Coponium, quod vini amphoram ei, cujus suffragio magistratum petebat, dono dedisset, ambitus fuisse condemnatum. Proditurque memoriæ ⁹ Egnatius Metellus

Troglodytae.

uxo-

¹ Ore explorarent.] Plinius Catonis auctoritate lib. 14. cap. 13. Plutarchus in Probl.

² Massiliensibus & Milesiis.] Theophrastus & ejus auctoritate Aelianus de varia historia lib. 10. c. 9. & Athenæus lib. 10. c. 9.

³ Troglodytas.] Strabo libro 16. & Diodorus Siculus lib. 4. c. 6.

⁴ Quod & viris.] Aelianus & Athenæus locis nuper citatis.

⁵ Servo vero.] Vide rei rusticæ scriptores. Vereor autem ne hic fuerit Alexander memoria lapsus: neque enim tale quippiam de servis comperimus, sed de mulieribus idem, quod hic de servis, tradit Servius enarrans illud Virgilii loquentis de Didone libro 1. Æneid. ad fin.

Dixit, & in mensalaticum libavit honorem,

Primaque libato summo tenuis attingit ore.

Et verecundiam, inquit, Regine ostendit

& merem Romanum, nam apud majores nostros famina non utebantur vino, nisi sacrorum causa, certis diebus. Et idem iisdem verbis repetit Hieronymus de virginitate conservanda, & ex eo Isidorus Etymologiarum lib. 20. cap. 3. Illud autem reperi apud Athenæum lib. 10. cap. 9. Servos apud Romanos non bibisse vinum.

COLERUS.

Servo vero interdictum penitus.] Non enim idem moris apud Græcos. Cum videamus apud Comicos sapissime introduci servos ebrios.

TIRAQUELLUS.

⁶ Tiberius Cæsar.] Suetonius in vita ipsius, capit. 34.

⁷ Legimus Romulum.] Vide Gellium lib. 11. cap. 14. & Macrobium alicubi.

⁸ Et Quintum Coponium.] Plinius lib. 35. capit. 12.

⁹ Egnatius Metellus.] Idem Plinius lib. 14. cap. 13.

I Et

uxorem, quod vinum biberat, fuste necasse. ¹ Et Cneus ^{Uxores} Domitius mulierem, quæ visa est plus vini bibisse; quam ^{necata} valetudinis causa deceret, dote mulctasse. ² Et matrona ^{ab} magna natu, quod claves cellæ vinariæ resignasset, ine- ^{potuit} dia mori coacta. ³ Lucius quoque Papyrius Imperator, adversus Samnites dimicaturus, victori Jovi pocillum mulsi pro re magna votum fecisse dicitur. ⁴ Bibebant enim murinum aut passum, sapam aut defrutum, aliaque ejus generis potu dulcia. ⁵ Adeoque eos qui se vino ingurgitarent, ^{Ebrii} exosos habebant, ut sequutis temporibus censores, tan- ^{exosi.} quam indignos qui honores & publica munera gererent, senatu amoverent, notaque & ignominia perstringerent. Indignum enim videbatur, illos qui ingenio temulento & marcido forent, quique libidinum maculis notarentur, ad reipublicam accedere, aut de publicis consultare. Quod etiam ⁶ Creteneses, Lacedæmonios, & Carthaginenses factitasse novimus, qui militibus, ne efferos militia animos insolentiæ assuescerent, in omni militia vini potum interdixere, ⁷ ex instituto Platonis, qui etiam magistratibus, donec in honore essent, vinum inhibuit. ⁸ Id quod penes Athe-

¹ *Et Cneus Domitius.*] In eodem loco.

² *Et Matrona magna natu.*] Ibi auctoritate Fabii Pistoris.

³ *Lucius quoque Papyrius.*] Idem Plinius ubi supra, & Livius 1. Decad. lib. 3.

MERCERUS.

⁴ *Bibebant enim.*] De his, ut & de loco coenandi de quo infra, vide etiam convivium illud nostrum Romanum.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Adeoque eos.*] Hæc usque ad versiculum, *Quod etiam Creteneses*, sunt Plutarchi in vita Ciceronis.

⁶ *Creteneses, Lacedæmonios, &c.*] Hic, ni fallor, falsus est Alexander, existimans Platonem libro 2. de legibus ad fin. id de his tribus dixisse, quod de postremis tantum Carthaginensibus scilicet dixit, contrarium autem de

prioribus, nempe, se multo magis Carthaginensium legem, quam Creten- sium & Lacedæmoniorum morem, probare, ut scilicet nunquam in castris Carthaginensis quispiam vinum gustare audeat, sed toto illo tempore aquam bibat: neque usquam alibi id apud Creteneses aut Lacedæmonios observatum fuisse. At Carthaginensium eam legem fuisse, præter Platonem tradidit Aristoteles Oeconomorum lib. 1. cap. 5. Galenus & Eusebius præparationis Evangelicæ lib. 2. alias c. 17. Vide item in nostro repertorio in verbo, *vinum*, & etiam in verbo, *Aqua*.

⁷ *Ex instituto Platonis.*] Ubi nuper citavimus. Et id quoque Salomon statuit Proverb. cap. 31.

⁸ *Id quod penes Athemienses.*] Diogenes Laërtius in Solone.

*Egyptiorum
lex.*

*Mossynæcis.
Selen-
cus.*

*Indo-
rum
consti-
tutum.*

*Per-
sarum
milites
abste-
mii.*

*Ine-
briandi
ratio
absque
potu*

*apud
Scy-
thas,*

Athenienses criminofum erat, quibus ebrius princeps mor-
te mulctabatur. ¹ Et Pittacus temulentos, si quid deliquis-
sent, duplici pœna puniri curavit, ut formidine supplicii à
vino promptius abstinerent. Quinctiam ² Egyptiorum lex
erat, ut certa vini subtaxata mensura Regi quotidianis fer-
culis daretur, ultra quam excedere non licebat, ne sui im-
pos, per occasionem & licentiam turpitudini & sordibus
vacaret, sicut proditur ³ de Mossynæcis ultra Carambin
flumen, qui regem quem delegere, siquid prave deliquisset,
totius dici inedia mulctabant. ⁴ Apud Locrenses Seleucus
vinum usque adeo averfatus fuit, ut etiam morbo affectis
dari inhibuerit, cavitque ut qui vinum biberet, capite lue-
ret. ⁵ Indi adeo abstemii fuere, ut nisi sacrorum causa, vi-
num bibere nulli fas foret: ⁶ quibus erat constitutum, ut
si temulentum Regem mulier occidisset, hoc donaretur
munere, ut successori nubere. ⁷ Persarum quoque milites
adeo abstemii traduntur, ut pane & aqua sæpius victi-
tarint, panis condimentum & obsonium, famem esse di-
ctitantes: quibus tamen semel annis singulis inebriari per-
missum erat. ⁸ Proditumque est, Scythas, cum inebriari

gau-

¹ Et Pittacus.] Idem Laërtius in
vita ipsius Pittaci, & longe ante Ari-
stoteles lib. 2. polit. c. 10.

² Egyptiorum lex erat.] Apud Dio-
dorum Siculum lib. 2. c. 3. uti & idem
dicit de sacerdotibus.

³ De Mossynæcis.] Pomponius Me-
la lib. 1. cap. 21. ubi Chalybes descri-
bit. At Nicolaus *ἡθῶν* apud Sto-
bæum c. 42. tradit illos Regem suum,
si quid male consuluisset, fame necare.

⁴ Apud Locrenses.] Helianus de va-
ria historia lib. 2. cap. 33. Scilicet eum
qui vinum injussu medici bibisset, ca-
pitali pœna plectendum. Cujus hæc
verba sunt: *Εἰ τις Λοκρῶν ᾤμιζεν πο-
τεῖν ποτὶν ἢ τινὲν αἰσχροῦ μὴ με-
ταξὺν τοῦ ἑσπέριου καὶ ὀρεῖν, οὐ καὶ πε-
ρὶ τὸν δαίμονα ἢν ἔχηται αὐτῶν.*
quam legem tulerat Zeleucus. Ac idem
quoque retulit Athenæus lib. 10. c. 9.

⁵ Indi adeo.] Strabo Onasictiti au-

thoritate lib. 15. & Philostratus in vita
Apollonii lib. 3. Contra autem Moyses
sacerdotibus sacrificii tempore vino
interdixit. Lev. 10. & Num. 6.

⁶ Quibus erat constitutum.] Strabo
d. 1. 15. sed alio loco. Neque enim li-
cebat apud Indos Regem fieri ebrium,
ut auctoritate Ctesia scribit Athenæus
lib. 10. cap. 11.

⁷ Persarum quoque milites.] Xeno-
phon lib. 1. Pædia Cyri.

⁸ Proditumque est, Scythas.] Maxi-
mus Tyrius ser. 11. At Aristoteles li-
bro polit. 3. cap. 7. scribit Scythas vi-
niferos esse, quod & videri potest ex
Platone lib. 11. de legibus. ubi & illud
dicit, illis studium esse, idque felix &
pulchrum arbitrantur, si vinum per
vestes effuderint, quod & ex eo repe-
tit Athenæus lib. 10. cap. 10. qui & de
eorum vinositate loquitur etiam d. li-
bro 10. cap. 8. & iterum lib. 11. c. 17.

I Quod

gaudeant, & abstemii sint, si quando ebrietatis dulcedine capi vellent, ne contra constitutum facerent, in ignem coniectis herbis & fumo hausto, haud aliter quam vino epoto, madidos fieri. ¹ Quod de Thracibus tradi-^{Thra-}
tur, qui epulantes, focos ambiunt, herbarum semine^{ces &}
ignibus injecto, cujus nidore capti, ebrios imitantur, &^{Baby-}
tanquam vino affecti temulenti jacent, ^{lonios.} sicut Nepenthes succo delibutis tristitiam discuti putarunt. ³ Babylonii quo-
que incenso arborum fructu, & fumo hausto, ita ebrii red-
duntur, ut tripudiis & cantibus exultent. ⁴ Indos ferunt
ex fructu arundinum, quæ mel gignunt, aut vino ex
dactylis, ⁵ atque Ægyptios potu e frugibus inebriari.
Quinetiam ⁶ populum Romanum multa secula non pane, ^{Roma-}
sed pulte victitasse: ⁷ pistorumque per annos fere sexcen-^{norm}
tos, usque ad Persicum bellum, nullos Romæ fuisse satis ^{fruga-}
constat. ⁸ Fiebat enim puls ex aqua, frumenti & fabarum ^{lit as.}
aut hordei farina, ⁹ quam in sacris & oblationibus deorum ^{Pisto-}
pro victima adhibuere: ¹⁰ qui quidem pistorum tostum pa-^{res.}
nem lautioribus coquere solebant, reliquæ multitudini
far, ideo quod far pinsebant, pistorum dicti. Quippe
cum veteribus ¹¹ molarum nullus usus foret, sed fruges igne
tostas

¹ *Quod de Thracibus traditur.*] Pomponius Mela lib. 2. c. item 2. ubi vide interpretem. Solinus c. 15.

² *Sicut Nepenthes succo.*] Plinius libro 25. cap. 1. & Homerus Odyss. l. 2.

³ *Babylonii.*] Herodotus lib. 1. non multo ante fin.

⁴ *Indos ferunt.*] Strabo lib. 15.

⁵ *Atque Ægyptios.*] Plinius lib. 14. cap. 22. eodemque ultimo Athenæus Dipno. lib. 1. cap. 30. eodemque ult. scribit Dionis Academici auctoritate Ægyptios vinum ex hordeo factum bibere: sic autem eos hoc bibentes oblectari, ut canant, saltent & omnia faciant quæ temulenti facere solent. Et adde quod Leontius refert, Barbaricum potum inebriandi vim habentem, e tritico & hordeo, atque etiam

ex avena & olyris. Et hordeum inebriare satis affirmat Aristoteles in libello de Ebrietate, & Tacitus de moribus Germanorum.

⁶ *Populum Romanum.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Plinius lib. 18. cap. 8.

⁷ *Pistorumque.*] Idem Plinius eod. lib. 18. cap. 11.

⁸ *Fiebat enim puls.*] Idem Plinius lib. 18. cap. 8.

⁹ *Quam in sacris.*] Plinius d. l. 18. cap. 8.

¹⁰ *Qui quidem pistorum.*] Plinius d. lib. 18. cap. 11. Et vide quæ scripsimus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 34.

¹¹ *Molarum nullus usus foret.*] De hujusmodi tamen molis versatilibus, tru-

V v 2 satilibus,

*Pisones
unde
dicti.
Panes
mulie-
rum.
Glan-
des.
Argæi.
Tirin-
thii.
Atbe-
nien-
ses.
Cores.
Mæo-
ticis.*

toftas in pilas coniectas pinferent: ¹ unde & Pisones di-
ctos volunt: id enim molarum instar erat. ² Fuitque ve-
tus mos, ³ ut iidem essent coci & pistores. Lapis mox
temporibus haud longo intervallo, panes facere, ⁴ opus fuit
mulierum. Ante vero fruges cognitatas, ⁵ gentibus plurimis
glandes fuere frumenti loco: ⁶ sicut pyra Argæis ⁷ & Ti-
rynthiis, ⁸ ficus Atheniensibus, quibus ⁹ Cares adeo abun-
dant, ut illis enutrient pecora: ¹⁰ milium Mæoticis & ¹¹ lo-
tometra,

satilibus, Ovidius lib. 6. Fastor. & l. 3.
de arte amandi, & Juvenalis satyr. 8.
& Plinius lib. 15. cap. 6. & l. 36. c. 18.
& Gellius lib. 3. cap. 3. ubi loquitur de
tempore Plauti.

1 Unde & Pisones.] Plinius d. l. 18.
cap. 3. Et vide supra lib. 1. cap. 9. in
princ.

2 Fuitque vetus mos.] Festus Pom-
pejus lib. 3. Cecum, inquit, & pistorem
apud antiquos eundem fuisse accepimus:
citatque in eam rem Nevium anti-
quum poetam.

COLERUS.

3 Ut iidem essent coci & pistores.]
Quamquam postea, augente indies
luxuria Romana, ne pistorum quidem
unum & simplex genus fuerit. Varro:
Nec pistorem ullum nossent, nisi eum, qui
in pistino pinferet farinam. Idem l. 1.
De vita Popul. Rom. Nec pistoris, in-
quit, nomen erat, nisi ejus, qui ruri far
pinsebat.

TIRAQUELLUS.

4 Opus fuit mulierum.] Plinius d. li-
bro 18. cap. 3.

5 Gentibus plurimis glandes.] Ut Ar-
cadibus ex Æliano de varia historia li-
bro 3. cap. 39. & Pausanias lib. 8. & in
universum priscis hominibus, ut ait
Plinius lib. 7. cap. 56. ad princ. & l. 16.
in procemio. cap. 5. & Plutarchus in
Coriolano, & Servius in lib. 6. Æn.
in eum locum,

Atque umbrata gerunt civilis tempora
queru.

Ubi hanc reddit rationem cur corona

civilis quereca erat, uti & nos alibi
quoque diximus. Hincque illud etiam
ipsius Virgilii lib. 1. Georg.

— Cum jam glandes, atque arbusta
sacra

Deficerent sylva. —

Ubi vide Servium interpretem una
cum aliis, & eundem in eclog. 1. Vir-
gilii in princ. Atque etiam Juvenalis
satyr. 6. in princ. loquentis de priscis
ipsis hominibus,

Es sepe horridior glandem rursante ma-
rito.

6 Sicut pyra Argæis.] Imo Appii,
ex Æliano ubi supra.

7 Et Tirynthiis.] Idem Ælianus ibi
dicit sylvestria pyra.

8 Ficus Atheniensibus.] In eodem
loco. Nam ut & ipse scribit cap. præ-
ced. Athenis primum reperta est ficus.

9 Cares.] De quibus illud epigram:
Græcum Palladis lib. epigr. 2. cap. 17.
quo indicatur Cyprios ficibus porcos
alere. Id hujusmodi est,

Βρώματα μοι χοίρων σκαζέμεναι
αεσιθνας

Ξηρῶν, διψαλίων, κυτρεῖται ἱρχαί-
ων.

Et cætera quæ sequuntur. De Caribus
autem vide Galenum & reliquos me-
dicos.

10 Milium Mæoticis.] Ælianus eod.
cap. 39. ubi & idem dicit de Sauroma-
tis.

11 Lotometra.] Herodotus lib. 2. &
Plinius in universum loquens de Ægy-
ptiis lib. 22. cap. 21. vide an & Hero-
dotus etiam de omnibus loquatur.

1 Confis-

tometra, ex cuius semine ¹ conficiunt panes: ² Medis ^{Medi.}
 amygdalæ, ³ Ichthyophagis pisces, ⁴ Æthiopibus locustæ ^{Ich-}
⁵ & arundinum fructus, ⁶ Getulis ferina caro & pabulum ^{thy-}
 pro pulmentario cessere, ⁷ Chelonophagis testudines, ^{phagi.}
⁸ cardamum vero Persis, ⁹ palmulæ autem Carmanis ^{Æthio-}
 Babylonis. ¹⁰ Ægyptii ex loto diu victitant: Alani car- ^{pes.}
 nibus, ¹¹ ^{Getuli.}
^{Chelo-}
^{nophagi-}
^{ba-}
ⁿⁱ⁻
^{bus,}
^{g.}
^{Perse.}

¹ *Conficiunt panes.*] Plinius ubi supra, & vide an Herodotus etiam dicat de Ægyptiis lib. 2.

² *Medis amygdala.*] Strabo lib. 12. *Ex malis siccis ac tritis massas conficiunt, ex amygdalis testis panes.* Hoc autem de iis, qui septentrionalem & montanam Mediæ partem incolunt, accipiendum est, cum cætera Mediæ regio summe opulenta sit.

³ *Ichthyophagis pisces.*] Herodotus lib. 3. Diodorus Siculus lib. 4. Strabo lib. 2. Divus Hieronymus in Jovinianum lib. 2. Arrianus rerum gestarum Alexandri lib. 8. Nam & hinc ira dicti sunt quod piscibus vescantur, tanquam dicas piscivori. At eos Alexander vetuit piscibus vivere, ut scribit Plinius lib. 6. cap. 13. & Solinus cap. 67. Sed & his qui in Mæotide habitant, caro magnorum piscium sole siccata, & in pulverem usque contusa pro farre est, ut scribit Pomponius Mela lib. 2. c. 7. quo de mediterranei maris insulis differit. Et idem propemodum de tribus Babyloniorum familiis tradit Herodotus lib. 1. & de Oricis Plinius Clitarchi auctoritate lib. 7. cap. 2.

⁴ *Æthiopibus locustæ.*] Plinius ubi supra proxime, & rursus lib. 6. cap. 30. Strabo qui non generaliter de omnibus, sed de his qui Silli vocantur, l. 16. & Solinus c. 43. Sed & his adde Parthos iisdem vescentes ex Plinio l. 11. cap. 29. & Pandoros ex eod. d. lib. 7. cap. 2. Et Orientales & Libyæ populos ex Divo Hieronymo d. lib. 2. in Jovinianum. Cæterum Divus Matthæus cap. 3. & Divus Marcus cap. 1. scribunt Joannem Baptistam locustis vincti solitum.

⁵ *Et arundinum fructus.*] Vide autem ceteros supradictos. Sicut etiam Indi, ut prodit Ælianus ubi supra. Sed adde *Babyloniæ* Macrobiorum cibum esse *leniæ* carnem coctam, & lac potum, ex *Herodoto* lib. 3.

⁶ *Getulis.*] Salustius in Jugurtha: *Alani Africam initio habuere Getuli, & Libyes asperi incultique, quos cibis erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus.*

⁷ *Chelonophagis testudines.*] Nam & hinc illis nomen inditum est, Chelonophagus enim idem est, ac si dicas testudinum comestor sive vorator. De his autem vide Strabonem lib. 16.

⁸ *Cardamum vero Persis.*] Ælianus lib. 3. c. 30. dicit *Therebinthum* & *Nasturtium*. Videndum autem num idem sit; numque hic legendum potius sit *Cardamomum*.

⁹ *Palmule autem Carmanis.*] Ælianus quoque ubi supra.

¹⁰ *Et Babylonis.*] Strabo lib. 15. qui & ipse eodem loco non multo post princip. tradit eosdem Babylonios vespertilionibus vesci, uti & Borsippeos.

¹¹ *Ægyptii ex loto.*] Herodotus l. 2. & Diodorus Siculus cap. 3. post princip. Verum idem lib. 2. cap. 1. etiam post princip. tradit ipsis Ægyptiis victum fuisse herbas, ac palustres caules, radicesque quas gustu experti comprobassent, inprimisque herbam agrosim dictam. Et non multo post dicit, Post quædam sæcula aliis fructibus usos fuisse, in quibus panis erat ex loto factus. At Hecæteus, & ex eo Athenæus l. 10. c. 2. scribunt Ægyptios panis esse voraces, quippe qui sylvas edant, hordeumque in potum conterant.

Nomades.
Indi,

nibus, non pane vescuntur. ¹ Nomades ² & Getarum pars, lacte. ³ Indis autem calistiae semen cibarium fuit: ⁴ quorum reges olcribus & palmulis plerunque victum quæfiverunt, ciborum affluentiam velut invitamenta ignaviae averfari.

¹ *Nomades.*] Columella l. 7. cap. 2. Plinius libro 6. cap. 28. & cap. 30. & Pomponius Mela lib. 1. cap. 8. Sed & ipsi equinis carnibus vescébantur. ex Pausania lib. 1.

² *Et Getarum pars.*] Columella ubi supra. Cujus hæc verba sunt, *Ex lacte Nomadum Getarumque plurimi γαλακτοπῶται dicuntur.* *

COLERUS.

* — Sidonius:

Sarcomal em lacte, ac Moscum foliisque cruentum

Lac po: ac Getas, ac pocula tingere veniis.

Martialis:

Veniis & epoto Sarmata passus equo.

TIRAQUELLUS.

³ *Indis autem.*] Herodotus lib. 3. non *Calistiae* sed *Calandiae* semine (vide Græcum, item Philostratum & Dioscoridem.) Sed & hi harundinum fructibus vescébantur, ut supra etiam ex Aliano. Arrianus autem lib. 8. Gestorum Alexandri scribit antiquos Indos arborum foliis vesci solitos, Talaque id genus arboris vocare, circa summitates pingue quiddam in palmarum modum gignere. Carnes quarundam ferarum iis cibum fuisse, & eas quidem crudas, antequam eorum fines fuisset ingressus. Sed & postea tradit Sophistas Indorum vesci foliis, & fructibus quarundam arborum, quæ prædulcia sunt, & multum nutrimenti non secus ac palmarum caricæ afferunt. Et quod de carnibus crudis dicit, idem ante dixerat de Indis quos Pádzos vocat. Herodotus lib. 3. illos crudis piscibus vesci scribit. At Strabo

lib. 15. tradit cibum Indorum magnæ ex parte Orizam esse forbilem: Herodotus quoque ubi supra de his in universum loquens, dicit eos herba victitare, esseque eis semen quoddam milii instar, sua sponte nascens è terra in suo calyce, quod cum ipso calyce lectum coquunt & edunt.

⁴ *Quorum Reges.*] Vide Philostratum. Sed & his adde Troglodytas vescei sanguine admixto lacte, Straboni lib. 15. & serpentibus, Plinio libro 5. c. 8. ubi & Candacas, qui ob id *Ophiophagi* dicuntur Pomponio Mela lib. 3. cap. 9. & Plinio lib. 6. cap. 29. Et aliquando Lacedæmonios, quos & ob id Pythia vocavit *ὀφιοφάγες*, Aristoteli, si is est, in mirabilibus auscultationibus cap. 24. Borsippeos vespertilionibus, ut jam diximus, atque etiam Ghalibes Straboni lib. 16. post princip. Hos qui Rhinoceram civitatem habitant, congnicibus Diodoro Siculo libro 2. cap. 1. in fin. Scythas carnibus humanis, qui ob id *άνθρωποφάγες* dicuntur Straboni lib. 4. & Pomponio Mela lib. 3. cap. 6. ubi Britanniam describit. Uei etiam Scotos Divo Hieronymo libro 2. in Jovinianum, quo loco scribit etiam Arabes & Sarracenos Camolorum lacte & carnibus vivere. Phryges & Ponticos vermibus albis & obcis, qui nigello capite sunt, & nascuntur in ignorum carie, quos Cossos appellant. Syros Crocodilii terrenis. Afros lacertis viridibus. Nomades, Troglodytas, Scythas, Hunnos semicrudis carnibus, Quados, Vuandalos equorum ac vulpium carnibus. Hæc ibi. Thraces qui Strymona habitant, tribulorum nucleo, quo panem conficiebant prædulcem, & qui contrahit ventrem, Plinio lib. 4. cap. 13. Paschos cicadis eidem lib. 11. cap. 26.

1 *Epica-*

fati. ¹ Epicurus quoque summus voluptatis assertor, victu ^{Epicuri frugalit.} frugali & modesto contentus, aqua & polenta, aut pane hordeaceo victum quæsit, contraque paupertatem invictum animum gessit, non quod voluptates averfaretur, sed quod in tenui victu se plus voluptatis experiri aiebat: cujus rei argumentum est, quod oleribus & pomis ac vilibus cibis, quibus vivendum censuit, libros refarsit. Inter quos proditur ² Philinus quidam tantæ abstinentiæ, ut nullo cibo nisi lacte victitarit, & ³ Moschus Antimolus sophista solis caricis vesci solitus. ⁴ Pueris quoque & juvenibus, ut verecundiores essent, in magistrorum & affinium conspectu foris cœnare: ⁵ viris autem, ut frugalitatis & parsimonix documenta darent, propalam cibum capere, consuetudo fuit, ⁶ torusque illis ex ulva palustri fiebat, aut stramento: hyemeque ad focum, æstate vero in propatulo & sub dio: ⁷ neque ultra novem singulis lectis cœnabant, illosque lautioribus vesci cibis non sinebant. ⁸ Nam carnis aridæ, aut lardi pondo tria, & salsamentorum libram quotidianis ferculis apponere criminosum erat. Si quis ultra apponcret, lege plectebatur. ⁹ C. Fannii consulis ^{Lex Fannia.} lege,

¹ *Epicurus.*] Laërtius in vita illius, Dioclis & aliorum auctoritate, Ælianus de varia historia lib. 4. Hincque illud Juvenalis satyr. 14.

Quantum Epicure tibi parvis suffecit in hortis.

² *Philinus.*] Aristoteles & Philostratus, & eorum auctoritate Athenæus lib. 2. cap. item 2.

³ *Moschus.*] Hic aberravit Alexander. Nam Moschus & Anchimolus (sic enim scribendum est) diversi fuere, quos Hegesander Delphus, & ex eo Athenæus, quo loco nuper citavimus, dicunt, semper dum vixerunt aquam bibisse, solasque ficus edisse, fuisse tamen robustis corporibus. Adde Protopogenem, dum Jalysum pingeret, madidis lupinis vixisse, quoniam simul famem sustinerent & sitim, ne sensus nimia dulcedine obstruerent, ex Pli-

nio lib. 35. cap. 10.

⁴ *Pueris quoque & juvenibus.*] Plutarchus problem. cap. 32.

⁵ *Viris autem.*] Valerius Max. L. 2. cap. 1.

⁶ *Torusque illis, &c.*] Plutarchus in vita Lycurgi.

⁷ *Neque ultra novem.*] Gellius l. 13. cap. 11. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 7. ambo Varronis auctoritate, & dicimus quoque infra lib. 5. cap. 22.

⁸ *Nam carnis aride.*] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 17. & nonnihil Gellius lib. 2. cap. 24.

⁹ *C. Fannii.*] Plinius lib. 10. cap. 50. Gellius lib. 2. cap. 24. *Legis autem Fannia* meminit Athenæus lib. 6. cap. 8. eodemque ult. quæ prohibebat ne plures convivæ externi quam tres adhiberentur, idque quinquies tantum singulis mensibus facere licebat. Prohibebatque

lege, ante tertium Punicum bellum, introductum est, ne quid volucrum præter unam gallinam, quæ atilis non esset, apponcretur: ¹ utque modus cœnarum luxuria non diffu-
Satur-
malia. ² singulis diebus præterquam Saturnalibus, & Romanorum ludis vel plebeiis, denos asses, qui domesti-
Ratio
admi-
nistran-
de
mensa.
Dio-
scuri. ³ tantæque frugalitatis fuere, ut mensam quamvis parcam, omnino vacuam tolli non sinerent: sed ad cohibendum appetitum semper aliquid reliquiarum, quod postera die cœnam ju-
Cena
Plato-
nica. ⁴ varet, superesse voluerunt. Ovumque & mel initio convivii ministrari, ⁵ in secundis vero mensis poma simul & mel dari consuevere. Quam victus parsimoniam ⁶ Athenis quoque servari tradiderunt. ⁷ Nam Dioscuris in Prytaneo prandium parabatur, in quo nisi olivæ, caseus & porrum dabatur obsonium: ⁸ & à Platone in laurissimis cœnis, sal, olivæ, caseus, porrum, atque oleræ tantum ex agris jubentur apponi. ⁹ Ac festis diebus pueri modesti, cum verecunda gravitate, majorum laudes carmine decantare, grandioresque natu summo obsequio vereri, illosque à conviviis domum reducere solebant, militiæ & colendis agris adeo intenti, ut ¹⁰ illustria inde cognomenta ferrent: ¹¹ agrumque male colere, aut minus arare quam verrere, censoriâ notâ putabatur. Cumque octo dies cul-
Agri-
cultura
apud
græ-
cos. ¹² turæ

batque obsonium pluris emere duabus drachmis cum dimidia. Atque carnis fumigatæ quindecim talenta absumere concessit, tum quæcunque olera fert tellus.

¹ *Utque modus.*] Gellius dicto libro secundo, cap. 24.

² *Tantæque frugalitatis fuere.*] Hæc sunt Plutarchi problem. cap. 64.

³ *In secundis vero mensis.*] Et hic quoque eodem loco.

⁴ *Athenis.*] Quod probat exemplis scq.

⁵ *Nam Dioscuris.*] Erant autem Dioscuri Castor & Pollux, quibus tale prandium parabatur, Athenæus Diogenes lib. 4. cap. 3.

⁶ *Et à Platone.*] Libro 2. de Rep. hoc etiam refert Athenæus lib. 4. c. 3.

⁷ *Ac festis diebus.*] Ad Romanos redit. Id autem est Catonis in Originibus, & ex eo Ciceronis l. 1. Tuscul. quæst. post princ. *Solitos, inquit, esse in epulis canere convivias ad tibicinum de clarorum virorum virtutibus.*

⁸ *Illustria cognomenta inde ferrent.*] Id videre potes lib. 1. c. 9. post princ. Sed nescio quid hæc res, & aliæ non paucæ quæ sequuntur, ad id caput pertineant.

⁹ *Agrumque male colere.*] Plinius lib. 18. cap. 3. & cap. 6. ex quo intelliges hic non *vertere*, sed *verrere* legendum esse. & Gellius lib. 4. cap. 12.

I Naudi-

turæ agrorum impenderent , nonum urbanis rebus & nundinis destinarunt : tametsi priori ævo , frequentiores Romanis nundinas , & tertio quoque die ² mercatu frequenti nonnulli convenisse dicant. ¹ Q. Cincinnatus ab aratro ad dictaturam vocatus , postquam domitis hostibus triumphans urbem iniit , licet non ex imperii majestate , aratrum tamen sumere , & agrum colere non dubitavit. ⁴ Curius Dentatus cum à Samnitum legatis adiretur , rapa sibi parare obsonium inventus est , ⁵ cui duos calones in castris fuisse asserunt , cum summam imperiigereret. ⁶ M. vero Antonio consulari VIII. servos , ⁷ Carboni VII. ⁸ & M. Catoni cum in Hispaniam consul duceret , III. solum ^{Frugalitatis exemplum apud Romanos.}

¹ *Nundinis.*] Dionysius Halicarnassæus lib. 2. & iterum l. 7. & Plutarchus in Coriolano , & probl. cap. 40. & Macrobius lib. 1. Sat. cap. 16. & Columella in præf. l. 1. Cujus verba , quia maxime huc spectant , duximus subscribenda : *Nundinarum etiam conventus manifestum est propterea usurpatus , ut novis tantummodo diebus urbana res agerentur , reliquis administrarentur rusticæ.*

² *Mercatu frequenti.*] Livius 1. Decad. lib. 1. Tullus ad Feroniæ sanum mercatu frequenti negotiatores Romanos comprehensos querebatur.

³ *Q. Cincinnatus.*] Livius 1. Decad. lib. 3. & Columella ubi supra , & Dionysius Halicarnassæus lib. 10. Plinius , aut quisquis is est , de viris illustribus cap. 17.

⁴ *Curius Dentatus.*] Plinius lib. 19. cap. 5. & Plutarchus in Catone Censorio , non longe à princ. Megacles in libro de viris illustribus. & ex eo Athenæus lib. 10. c. 3. ubi pro Samnitibus *Sabinis* dicit , & vide Valerium Maximum lib. 4. cap. 3. ubi de M. Curio , & Senecam in libro de consolatione ad Albinam matrem. Et huc quoque pertinet illud Juvenal. sat. 11.

*Hæc olim nostri jam luxuriosa senatus
Cæna fuit , Curius parvo quæ legerat
horta*

Ipse fociis brevibus panebat oluscula ,
C. c.

⁵ *Cui duos calones.*] Apulejus Apologia. 1. ubi subdit pauciores eum servos habuisse quam triumphos. Is enim de Sabinis , Samnitibus & Pyrrho triumphavit.

⁶ *M. vero Antonio.*] Apulejus in eod. loco.

⁷ *Carboni.*] Idem in eodem loco.

⁸ *Et M. Catoni.*] Idem ibi. Et præterea Valerius Maximus lib. 4. cap. 3. Plutarchus autem in vita illius scribit , cum in castris 5. servos habuisse. Is autem fuit ille Censorius omnium primus. At Catonem Uticensem tunc Tribunum militum proficiscentem in Macedoniam XV. servi secuti sunt , ut tradit ipse Plutarchus in vita illius. Sed adde quod Scipio Africanus à senatu missus , ut res , imperiaque totius orbis componeret , quinque domesticos tantum secum duxit , ac uno mortuo in itinere , domum scripsit , ut alius sibi in locum illius mitteretur , ut auctoritate Polybii & Posidonii testatur Athenæus , & ubi subdit auctoritate etiam Coræ , qui tunc secundum locum in castris obtinebat , in suo Commentario de Republ. Rom. quod Julius Cæsar , qui primus omnium in insulas Britannicas cum mille scaphis penetravit , tres domesticos secum

V v 5 duxit.

ministrasse. ¹ Fertur quoque Ælius Catus consul, cum in fictilibus cœnaret, legatos Ætolorum vasa aurea offerentes repulisse. ² Atque Epitius poëta, qui primus Latinorum heroïca attigit, adeo victu fuisse tenui, ut in Aventino domuncula & unius ancillæ ministerio contentus fuerit: nec tamen id sibi turpe quisquam aut dedecori putavit: siquidem paupertas tunc solida laus censebatur, & vera virtus. Quam rem æstimare licet, ³ quod Æliorum familiam, ⁴ & Tiberonum, quum decem & septem ejusdem cognominis forent, modicis ædibus cum uxoribus & liberis eosdem lares incoluisse, eundemque agrum Vejentanum arasse, exque ejus fructu victitasse legimus. Modumque agrorum ⁵ ultra septem jugera excedere, ⁶ aut denas argenti libras viro triumphali in supellectili esse, perniciosum erat. ⁷ Intra bina enim jugera possidere satis visum,

duxit. Sed quod ad Scipionem pertinet, Plinius Secundus, si is est, de viris illustribus scribit P. Scipionem Æmiliū (is est qui & Africanus inferior dictus est) ad Reges adeundos missum duos secum præter eum servos duxisse.

1 *Fertur quoque Ælius Catus.* Plinius lib. 33. cap. 11. & Valerius Maximus, qui hunc vocat Q. Tiberonem Cætelium lib. 4. cap. 3.

2 *Atque Epitius poëta.* Hic manifestus error est vel Alexandri, vel Librarii, quod magis crediderim; nam Ennius legendum est, non Epitius ex Eusebio Chronographo in Olymp. 134. ubi ita scribitur ex interpretatione Divi Hieronymi, *Q. Ennius poëta nascitur, qui à Catone Questore Romam translatus, habitavit in monte Aventino, parco admodum sumptu contentus & unius ancillæ ministerio.* Et idem promodum scribit Eutropius de gestis Roma. lib. 2. cap. 3. ad fin. Vide autem Paulum Orosium ubi de Scipione vel Catone loquitur.

3 *Quod Æliorum familiam.* Valerius Maximus lib. 4. cap. item 4. & Plutarchus in vita Pauli Æmylii.

4 *Et Tiberonum.* Vide nam Plutarchus de his quoque dicat, Valerius ubi supra loquens de Ælio Tiberone genero Pauli Æmylii. & Seneca epist. ad Lucilium lib. 15. epist. ult. in fin. *Tiberonis ligneos lectos cum in publicum sternerentur, badinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Jovis cellam proposita comminus vasa fictilia.* Et iterum lib. 16. epist. ejusdem 3. *Tubero paupertatem se dignam & Capitolio indicavit, cum fictilibus in publica cœna usus, ostendit hominem his debere esse contentum, quibus Dii etiam nunc uterentur.*

5 *Ultra septem jugera.* Illud autem certum est Curium illum Dentatum domitis Sabinis accepisse ex captivo agro qui viritim dividebatur, septem tantum jugera: ex Columella in præfatione lib. 1.

6 *Aut denas argenti libras.* Plinius lib. 18. cap. 3. *Præcipiebant, ait, ista, qui triumphali denas argenti libras in supellectili crimini dabant.*

7 *Intra bina enim jugera.* Id intelligendum secundum ea quæ scribit Livius 1. Decad. lib. 6. ut scilicet bina jugera singulis ex plebe, patriciis vero non

visum, ita ut ¹ decem millia gravis æris, maximas pyta-
rent divitias. Quinetiam adeo parci fuere & tenues, ut
non minus criminari darent, indomitas cupiditates non re-
frenasse, aut paternam non servasse paupertatem, quam *Pater-
ne pau-
per-tatis con-
serva-
tio.*
ingentes majorum facultates largitionibus abligurisse: *Exem-
pla fru-
galita-
tis a-
pud
Græcos.*
² multique oleribus leguminibusque contenti, absque esu
carnium sæpe victitarint, documenta frugalitatis & absti-
pentiæ insignem memoriam posteritati exhibentes. ³ Quam
etiam Græcis solidæ laudis & veræ commendationis fuisse
multi adnotarunt. Legimus ⁴ Thebanum Epaminundam
tot victoriis clarum Imperatorem, adeo divitiarum absti-
nentissimum, ut unica veste contentus, siquando vetusta-
te collapsam refarcire opus foret, domi clausum se tene-
ret, ⁵ quem Thebani publica impensa & ære collato ob
inopiam extulerunt. ⁶ Aristides se magis gloriari pau-
pertate publice testabatur, quam reliqui divitiis. ⁷ Hip-
pias

non nisi quingenta habere liceret. Et
de quingentis vide etiam Valerium
Maximum lib. 8. cap. 6. Columellam
lib. 1. rei rustica cap. 3. Plinium l. 18.
cap. 3. & alterum Plinium, aut quisquis
is fuit, in libro de viris illustr. ubi de
Licinio Stolone. Plutarchum in Ca-
millo, atque etiam in Tiberio Grac-
cho, & quæ nos scripsimus in *l. si un-
quam.* in præfatione, num. 22. incip.
Cæterum, ad fin.

¹ *Decem millia gravis æris.* Vide
Plinium & alios loquentes de *ære gra-
vi.* & Budæum de Affc. Ut mirum vi-
deri possit quod M. Posthumus tribu-
nus militum ob rem male gestam in
Vejos, decem millibus æris gravis
damnatus fuit, ut tradit Livius 1. De-
ead. lib. 4. & alii plerique, quos tibi
designabo lib. 4. cap. 15.

² *Multique oleribus.* Apponeban-
tur Heroibus comedentibus olera
etiam, auctore Athenæo Dipnosoph.
lib. 1. cap. 21. qui ait etiam harum re-
rum usum antiquiorem quam res Tro-
janas fuisse.

³ *Quam etiam Græcis.* Quod pro-

bat exemplis sequentibus.

⁴ *Thebanum Epaminundam.* Ælia-
nus de varia historia lib. 2. cap. 5. &
lib. 5. cap. item 5. & lib. 12. Apulejus
autem Apologia 1. dicit paupertatem
in Epaminunda fuisse strenuam. Vide
item Athenæum libro 10. cap. 3. post
princ.

⁵ *Quem Thebani.* Plutarchus in Fa-
bio Max. ad fin. Justinus lib. 6. Idem-
que de Valerio Publicola Regum ex-
actore, & Menenio Agrippa populi
reconciliatore tradit Apulejus d. Apo-
logia 1. Vide item Valerium Max.

⁶ *Aristides.* Et de ejus paupertate
Apulejus ubi supra, ubi dicit pauper-
tatem in eo justam fuisse. Philostratus
in vita Apollonii lib. 6. Ælianus var-
riz historiz libro 2. & 11. Athenæus
lib. 10. cap. 3. post princ.

⁷ *Hippias.* Cicero lib. 3. de Orat.
Quintilianus lib. 8. cap. 6. Apulejus
lib. 2. Floridorum, ubi id non pauper-
tati, sed ingenio ipsius ascribit. Alter
vero Hippias purpureis utebatur vesti-
bus, apud Ælium de varia historia
lib. 12.

I De

pias quoque philosophus Elæus, ad id inopiæ devenit, ut vestem, annulum, crepidas & soccos, quæque cultui erant necessaria, nequid temporis deperiret, suis manibus elaboraret. ¹ De Lamacho fertur, quoties ab Atheniensibus dux creabatur, pro pallio & crepidis mutuam ab amicis pecuniam sumere, quum unde compararet non esset. ² Crates, ³ Diogenes & Antisthenes, aliique produntur philosophi, abjectis divitiis, ⁴ pera & baculo contenti vixisse. ⁵ Phocion, ⁶ Pelopidas, ⁷ Socrates atque ⁸ Ephialtes, pauperrimi & in cultu tenuissimo vivere, omnium tamen optimi atque iustissimi. Adeoque luxuriam & molliorem cultum detestati fuere, ⁹ ut Thebis columna in templo statuta fuerit, in qua diæ execrationes in Regem Menin, qui molliorem vitæ cultum invenit, continebantur. ¹⁰ Postea paulatim frugales mores defluxere, paupertasque probro haberi cœpit: luxuriz-

que

¹ *De Lamacho.*] Plutarchus in vita Niciz, & in Politicis. Ælianus item lib. 2.

² *Crates.*] Laërtius in vita illius.

³ *Diogenes.*] Idem quoque in vita illius.

⁴ *Pera & baculo.*] Ea enim erant insignia eorum ex Æliano ubi supra.

⁵ *Phocion.*] Probus Æmylius & Plutarchus uterque in vita illius. Ælianus de varia historia libro 2. & 11. Apulejus d. Apolog. 1. ubi dicit ejus paupertatem fuisse benignam.

⁶ *Pelopidas.*] Ælianus d. lib. 2. 11. & 13.

⁷ *Socrates.*] Ælianus d. lib. 2. Plutarchus in commentario, quo pacto se quispiam circa virtutem sentiat professisse, non multo ante fin. Apulejus d. Apolo. ubi ipsius paupertatem sapientem appellat. Gellius autem lib. 2. c. 1. scribit ipsum Socratem temperantia tanta fuisse, ut per omnia fere vitæ suæ tempora valetudine inoffensa fuerit, neque in illa magna Atheniensium pessilentia communi omnium

clade obnoxius fuerit.

⁸ *Ephialtes.*] Ælianus d. l. 2. & 11. Sed adde superioribus C. Fabricium, C. Scipionem, Manium, de quo supra, adeo pauperes fuisse, ut eorum filii de publico ob paupertatem doctibus dotati fuerint, ferentes ad matris gloriam domesticam, & pecuniam publicam, ut scribit Apulejus d. Apol. 1. & præterea Valerius Maximus lib. 4. cap. 4. ubi de paupertate agit. Et Attilium Regulum, cujus agellus ob similem penuriam pecunia publica cultus, ut & ipse Apulejus subdit (ubi consule Græcum.) Et Paulum Æmylium, qui Hispaniam & Macedoniam subegit, quo mortuo vix ex auctione bonorum ejus redactum est, unde uxor dos redderetur, teste Julio Floro epit. Livio lib. 46.

⁹ *Ut Thebis.*] Sed paulo aliter Diodorus Siculus cap. 1.

¹⁰ *Postea paulatim.*] Plinius lib. 33. cap. 11. & lib. 34. cap. 7. & ante illum Livius 4. Decad. lib. 9. non multo post princ.

I Primi-

que peregrinæ invictum malum ad effœminandos animos, ab exercitu Asiatico in urbem primum invec̃ta, mores in- *Unde corrupti mores primi-*
fecerunt: sicut aurum Persicum, fugato Mardonio, Atheniensium animos labefactavit, & dira tabe infecit. Inde
illecebræ libidinum, & rerum secundarum luxus, in omnem licentiam grassati. ¹ Primique Iones, unguenti coronarumque & secundæ mensæ consuetudinem invenere. Tum vestis stragula, ² mensæque ac citharæ eburneis pedibus insidentes, inæstimabili censu comparatæ: epulæque lautiores, & præter epulas psalteriæ, ludiones, & alia conviviis oblectamenta inventa sunt. ³ Hinc peregrina obsonia, remotorumque litorum pisces, & magno censu comparatæ dapes, ferculaque sestertium millies æstimata, & gulæ novissima irritamenta, aliaque exquisitissima condimenta, & ventris prodigia inventa sunt, ut nisi quis illa apponeret, sordidus & parum lautus haberetur. Adeoque luxus excrevit, & eò processit luxuria, affluentibus divitiarum copiis, ut obsonia lautiora, majoresque epularum sumptus, & magnas effusiones edicto coërcere, & luxuriosos apparatus pluribus legibus inhibere necesse fuerit. ⁴ Hinc Fannia, Orchia, Didia, Oppia, Cornelia, Ancia & *Leges ad cohibendam luxuriam.*
⁵ Julia, leges ad cohibendam luxuriam victus vestitusque, & cœnarum inmodicos sumptus, latæ sunt. ⁶ Hinc censorum edictis, vulva, verrina, abdomina, ⁷ & glires, epulis

¹ *Primique Iones.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

² *Mensæque ac citharæ eburneis.*] Juvenalis satyr. 11.

— *Putere videntur*

Unguenta atque rose, latos nisi sustinet orbes

Grande ebur. —

Et infra lib. 5. cap. 21. num. 17.

³ *Hinc peregrina obsonia.*] Quod ex sequentibus satis probat.

⁴ *Hinc Fannia, Orchia, &c.*] De his legibus Gellius lib. 2. cap. 24. & Macrobius lib. 3. satur. cap. 17. Præterea de Fannia Athenæus lib. 6. cap. ult. ubi supra diximus.

COLERUS.

⁵ *Julia.*] Tacitus de hac lege meminisse lib. 3. Gellius l. 2. Cuius verba corrupta, Lipsius apud Tacitum sanat. Et non nihil etiam ad hanc rem dicit.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Hinc censorum edictis, vulva, &c.*] De his tribus prohibitis testis est Plinius lib. 8. cap. 51. ubi & ipse addit glandia, testiculos, syncypita. Sed & de glandiis idem auctor lib. 36. cap. 1.

⁷ *Et glires.*] Idem Plinius lib. 8. cap. 57. ubi & idem dicit de conchyliis, & avibus ex alio orbe convectis. Sed & de ipsis gliribus idem quoque Plinius lib. 36. cap. 1.

¹ *Quod*

epulis & conviviis inhibita. ¹ Quod & Lycurgum fecisse novimus, qui conviviorum apparatus & mensas lautiores, velut cupiditatum invitamenta sanctionibus inhibuit: scilicet plusque abrogatis legibus novæ postea editæ fuere. ² Et quamvis Antiocho Rege victo, P. Licinius Crassus & Julius Cæsar censores, ne quis unguenta exotica venderet, pœnis inhibuerint, exemplo ³ Lacedæmoniorum qui unguentarios urbe exegere: ⁴ & quamvis M. Antonius, & L. Flaccus, quod legem de coercendis epularum sumptibus antea latam, Duronius tribunus plebis abrogasset, fenatu cum amoverint: tamen ⁵ Q. Ælius Tuberus prætura dejectus fuit, & despectui habitus, quod in funere Aphricani populum Romanum publico epulo hædinis pellibus & testis Samiis, ac lectis ligneis excepisset, quod incultam parsimoniam in rebus publicis non exhorruisset. ⁶ Sicut de Cleomene fertur, qui amicorum cuidam subiratus fuit, quod hospites jure nigro & pane igni durato, Laconico more ad epulas admisisset. ⁷ Licet Cato senior, quod pellibus hædinis in publico epulo pro stragulis usus esset, non mediocrem laudem tulerit, quod frugales mores & continentissimos exemplo juvaret. ⁸ Fertur tamen Tiberius Cæsar, quum de coercendo luxu legem ferre vellet, nec coerceri immodicos sumptus videret posse: satius duxisse omittere quod assequi nequiret, quam tentare turpiter quod postea non efficeret. Sisti deinde res non potuit, quo minus tacito consensu destitutis moribus, sumptuariæ omnes ⁹ leges abrogatæ fuerint, quum nullus esset sum-

*Leges
sumptuariæ
paulatim ab-
rogatæ.*

¹ Quod & Lycurgum.] Plutarchus in vita illius.

² Et quamvis Antiocho.] Id ex Plinio est lib. 13. cap. 3. & Solino c. 48. aut aliorum computatione 58.

³ Lacedæmoniorum.] Seneca l. 4. Natural. quaestionum non longe ante fin.

⁴ Et quamvis M. Antonius.] Valerius Maximus lib. 3. cap. 4.

⁵ Q. Ælius Tuberus.] Idem Valerius lib. 7. cap. 5. post princ.

⁶ Sicut de Cleomene.] Plutarchus in vita illius.

⁷ Licet Cato senior.] Vide Plutarchum in vita illius.

⁸ Fertur Tiberius.] Tacitus lib. 2. Vide item Suetonium.

⁹ Leges abrogatæ fuerint.] Ammianus Marcellinus. Plinius lib. 10. c. 50. super istis legibus sumptuariis. *

COLERUS.

* Vide eundem Plinium l. 32. c. 11.

sumptibus modus, luxurque & ignavia nullis præscriptis finibus, in voraginem & gurgitem vitiorum ad nefas omne usque adeo processerint, ut divina & humana propharint, populoque simul & plebi gravem perniciem attulerint.

CAPUT XII.

Quæ sint puræ & lectæ hostiæ in deorum sacrificiis, & quæ victima quibus diis dicata fuerint.

IN ¹ sacrificiis deorum fuit pontificalis observatio, ut duobus hostiarum generibus diis sacra fiant: uno, in quo cum litabatur, voluntas Dei per exta exquirebatur: ^{hostiarum} altero, in quo sola anima Deo consecrabatur, quæ hostia ^{genera-} animalis dicta. ² Hæ frequentes fuere: ovis, sus, capra, bos, gallina, & anser: ³ quas cum immolabant, nisi puræ essent & lectæ, ad rem divinam non proficere putabant. Fuitque opinio, potius ex hædis & agnis, quia mites sunt ex gallinaceis, suibus & tauris, quam, quoniam animo abundant, deos consuli, & futura prænosci. Ideo ovilli pecoris hostiam non ab amplitudine; sed quia animi est placidioris, pontifices maximam duxerunt. ⁴ Lectæ autem dicuntur hostiæ, majores & uberius depastæ, ⁵ quæ claudæ, morbosæ, aut vitiosæ non sunt, (quia pernosci, nisi ex sana victima, futura non possunt) ⁶ quæve fixam aurem, vel caudam aculeatam, aut linguam nigram non habent.

Numa

TIRAQUELLUS.

¹ *In sacrificiis.* Hæc usque ad claudulam, Hæ frequentes, sunt Macrobii lib. 3. cap. 5. ubi ea probat ex Virgilio (vide loca Virgilii & ibi Servium.) Plutarchus autem in Romulo loquens de Natali die urbis Romæ, quem festum agebant Romani, tradit ab initio nihil animatum ad sacrificia adhibere solitos, æstimantes diem ipsum patriæ origini consecratum, purum & sine sanguine conservari debere.

² *Hæ frequentes fuere.* Gyraldus nullo quoque auctore citato Synt. 17.

³ *Quas cum immolabant.* Fuitque opinio. Ideo ovilli pecoris. Idem quoque Gyraldus eod. loco.

⁴ *Lectæ autem dicuntur hostiæ.* Donatus in Hecyram Terentii.

⁵ *Quæ claudæ.* Plinius lib. 8. c. 45. ad fin.

⁶ *Quæve fixam aurem.* Vel caudam aculeatam. Aut linguam nigram. De his tribus Servius in eum locum 6. Æneid. *Lectus de more bidentes.*

COLERUS.

Quæve fixam. Legendum *fixam aurem.*

I Numa

Sacri-
ficium
à Nu-
ma con-
stitum.
Fornacalia.
Græci.

¹ Numa Pompilius deos fruge coli, & mola salsa supplicari instituit, ² quam molam ex farre, sale & aqua composuit, ³ sine qua nullum sacrificium ratum fieri censuit. ⁴ Atque id far, nisi tostum esset, ad rem divinam non esse purum statuit. ⁵ Ideo Fornacalia & religiosos dies, ac ferias quibus far in fornacibus torrebant, servari iussit. ⁶ Græci vero non far, sed hordei primitias, libumque & placentas ex hordeo diis offerri, hordeumque sale inspersum in primis aræ insundi satius duxere: sine quo, salvis cæremoniis, nullum sacrum fieri poterat, illique, qui primitias ejusmodi colligebat, crithologo dixere nomen. ⁷ In quibus Fornacalibus qui non fuerant feriat, quique in sua tribu, ut erat constitutum, sacrum non fecisset, in Quirinalibus sacrificio expiare cogeatur: idcirco Quirinalia ⁸ stultorum ferias dixere. ⁹ Atque omnibus fere diis suæ victimæ, & suæ

TIRAQUELLUS.

¹ Numa Pompilius.] Plinius d. lib. 1.28. cap. 2. Sed & eundem vide in prologo, & lib. 31. cap. 7. & ad id quod de sale dicitur, spectat illud Virgilii quod statim citabimus in seq.

² Quam molam.] Plinius d. lib. 18. cap. 2. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Servius 4. Aneid. in eum locum,

Ipsa mola manibusque piis. —

Hincque illud Ovidii lib. 1. Fastorum de colloquentis:

Ante deos homini quod conciliare va-
leret,

Far erat, & puri lucida mica salis.
Et illud quoque Tibulli lib. 3. eleg. 4. non longe à princip.

— *Omnia noctis*

Farre pio placent, & saliente sale. —
Hucque spectat illud Virgilii libro 2. Aneid.

Famque dies infanda aderat, mihi sa-
cra parari

Et falsa fruges. —

Ubi Servius. *Sal*, inquit, & far quod dicitur mola salsa, qua & fons victimæ & soci aspergebantur, & cultris, sit autem de herna fruge & herno sale.

³ Sine qua nullum.] Scilicet aqua ex Plinio d. lib. 31. cap. 7.

⁴ Atque id far, nisi tostum esset.] Plinius d. lib. 18. cap. 2. & Festus Pompejus lib. 6. Hincque etiam illud Ovidii lib. 2. Fastorum,

— *Torrída cum mica serra.*

⁵ Ideo Fornacalia.] Plinius lib. 18. cap. 2. Festus Pompejus lib. 6. Ovidius item lib. 2. & 6. Fastor.

⁶ Græci vero non far.] Vide Plutar. problem. cap. 119.

⁷ In quibus Fornacalibus.] Ad Romanos redit. Hæcque sunt Plutarchi ejusdem operis cap. 89.

⁸ Stultorum ferias.] Plutarchus ibi. Festus Pompejus lib. 15. ubi de Quirinalibus * & lib. 17. in verbo, *Stultorum*. Varro lib. 5. de ling. Lat.

COLERUS.

* Quem locum Festi sic restituit Scalig. *Quirinalia mense Februaris dies, quo Quirino fiunt sacra. Idem Stultorum feria appellatur, quod quidam, qui stultorum Fornacalium sacra Roma ignorarent, eo posissimum rem divinam faciunt.*

TIRAQUELLUS.

⁹ Atque omnibus fere diis.] Quod indicat

& sua sacra constituta sunt, quæ præterire & transgredi non erat fas. ' Namque aliena hostia dii non placantur. Quippe Jovi tauro, verre & arlete sacra facere non licet : quia soli² Neptuno, Apollini & Marti taurus immolatur. ³ Tametsi flaminis uxor omnibus nundinis Jovi arietem mactet⁴ & triumphi die Jovi taurus hostia dicata sit. Et apud Homerum Ulysses immolavit Jovi arietem. ' Jupiter^{Jup. prodigialis.} vero prodigialis mola falsa & thure placatur. ⁶ Neptuno plera-

inducat illud Virgilii lib. 9. Æneid.

Ipsæ tibi ad tua templa feram solemnium dona.

Ubi Servius tradit singulis numinibus certa esse dona quæ offerantur. Unde est & illud lib. 1.

Strueramque suis altaria donis.

Id est, inquit, congruis. Sed & idem in 2. lib. Æneid. in eum locum,

Solemnes taurum ingentem mactabat ad aras.

In sacrificiis, ait, certis numinibus certæ etatis animalia mactantur.

1 *Namque aliena hostia.*] Plinius lib. 8. cap. 45. ad finem.

2 *Neptuno, Apollini.*] Nam de his duobus Virgilius lib. 3. Æneid.

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Nam & ipsi Neptuno taurum immolari solitum, videre licet ex Homero lib. 11. Iliad. ubi sciat,

Ταῦρον δ' Ἀλφειῷ, ταῦρον δ' Ἰοσφιδάωνι. Id est,

Taurum autem Alphæi, taurum & Apollini.

Quod & ipsum astruit Arrianus lib. 1. Gestorum Alexandri. Quod vero Apollini taurus immolatur, testis est Homerus lib. 1. Iliad.

Ἡ εἰδὴ ποτὶ τοι χρὶ πτόνα μνησέμεθα ταύρων, ἡδ' αἰγῶν, τόδε μοι κρήνον ἱέλδον. Id est,

*Vel si quando tibi peregrina curæ cre-
mari*

*Taurorum, & caprarum, hoc tu mihi
perferce votum.*

Verba sunt Chrysis sacerdotis ad Apollinem. Et iterum eodem libro :

*Ἐρδον δ' Ἀπόλλωνι τέλεισας ἱκά-
ταύρων, ἡδ' αἰγῶν.* Id est,

*Sacrificabat autem Apollini perfectas
Hecatombas*

Taurorum & caprarum. —

Vide etiam infra in verbo, *Græci de curvibus.* Sed adde Neptuno Thunnum piscem mactari, ut tradit Antigonus Carystius in libro de Dictione, & ex eo Athenæus lib. 7. c. 10.

3 *Tametsi flaminis uxor.*] Macrobius lib. 1. cap. 16. *Siquidem Flaminica omnibus nundinis in regia Jovi arietem sultat immolare, &c.*

4 *Et triumphi die.*] Virgilius lib. 2. Georg.

— *Et maxima taurus*

*Victima, sæpe tuo persufi flumine sacro
Romanos ad templa Dræm duxere triumphos.*

Ubi Servius. *Quia triumphantes, inquit, de albis tauris sacrificabant.*

5 *Jupiter vero prodigialis.*] Plautus in Amphitryone act. 2. scen. 2.

*Sed mulier postquam experrecta es,
prodigiali Jovi*

*Aut mola falsa hodie, aut thure compre-
catum oportuit.*

Quis autem *Prodigialis Jupiter* esset, discas ex Gyrardo & Rhodigino.

6 *Neptuno pleraque gens.*] Nam Homerus lib. 3. Odyss. in princ.

— *Εἴ με θινὴ θαλάσσης ἐπερὶ ῥήζον*

*Τάυρος πταμείλας Εὐοσίχθονι κα-
νοχαιτῇ.* Id est,

— *Hi in littore maris sacra faciebant,
Taurus totos nigros Neptuno cæruleo cap-
pillicia.*

Sacra
Neptu-
ni.

pleraque gens de nigro tauro, ¹ Troezenii de fructum primitiis sacrificant, ² Græci de cruribus taurorum: ³ Ulysses ariete, apro & tauro litavit. Athenis autem licet octavo die mensis cujusque Neptuno sacrum fiat, non tamen de tauro semper. Neque Apollini semper Græci tauro, sed multiplicis generis victima sacrificant. ⁴ Namque Homero teste, alius tauro, alter ariete, aliquis hirco sacrum fecit. ⁵ Ex bobus vero, vitulis & pecudibus, laudatissimæ vitulæ ad deorum placamenta habentur. ⁶ Ideo Jovi à flamine omnibus Idibus bos candidus, & ex agro Falisco vel Mevania immolatur. Namque illos ad victimas faciunt, & deorum servant supplicio. ⁷ Bos tamen jugo suba-

Vindp.
Bos ju-
g. dñs.

¹ Troezenii.] Plutarch. in vita The-
sci.

² Græci de cruribus taurorum.] Ho-
merus lib. 1. Iliad. loco supra citato in
verbo, Neptuno, Apollini. præterea
lib. Iliad. 3. post princ.

Εἴθ' οἱ αὐτὰρ χ' ἱερὰ τῶντο, δὴ οἱ
μὲν αὖτε καὶ οὐ.

Et iterum postea,

-- Ποσειδάωνι δὲ ταύρων

Πόντι δὲ κῆρ' ἱερὰ μὲν.

³ Ulysses.] Apud Homerum libro
Odys. 23.

⁴ Namque Homero teste.] Quod satis
supra probatum est ex ipso Homero.

⁵ Ex bobus vero.] Plinius lib. 8. c. 45.
de bobus & tauris loquens. Hinc, in-
quit, victimæ opimæ & laudatissima
Deorum placatio.

⁶ Ideo Jovi.] Ovidius lib. 1. Fastor.
Colla rudes operum præbens feriendæ ju-
venci,

Quos aluit campis herba Falisca suis.

Ubi vide ejus interpretem. Et de Pom-
to libro 4. epistol. item 4. ad Sextum
Pompejum,

Colla boves nixæ certæ præluere se-
cundæ,

Quos aluit campis herba Falisca suis.

Et Lucanus lib. 1.

Est qui, currigoris ubi se Mevania cam-
pis

Explicat.

Et Claudianus in 6. Consul. Honorii,
Quin & Clitumni sacras victimas
nudas,

Candida quæ Latin præbent arma
triumphis,

Vifere cura suis. —

Plinius autem lib. 2. cap. 103. In Fa-
lisco, inquit, omnis aqua potat a candidis
boves facit. Mevania enim erat in agro
Falisco: ubi & fons Clitumnus erat.
Sed quod Alexander hic dicit, Jovi à
flamine omnibus Idibus bovem im-
molari, à vero aberravit, neque enim
bos, sed ovis Jovi omnibus Idibus
immolabatur, ut tradit Macrobius li-
bro 1. Saturn. cap. 15. Ante hos vero
Virgilius lib. 2. Georg.

Hinc allii Clitumne greges, & maxima
saurus

Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romæ ad templæ Deum duxere
triumphos.

Ubi vide interpretes.

⁷ Bos tamen jugo subactus.] Virgil.
lib. 6. Æneid.

Nunc grege de iustis septem maculare
juvencas.

Cujus loci auctoritate Macrobius l. 3.
Saturn. cap. 5. Quædam sunt, inquit, bo-
vis, quæ iuges vocantur, id est, quæ
nunquam domitæ ac jugo subditæ sunt.
Harum meminit sic Virgilius,

Nunc grege, &c.

Et

subactus, sacrificio non est purus. ¹ Fœtus vero bovis trigesimo die, pecoris septimo, suis vero nisi decimo à partu die puri habentur: ² ideo sacris dicti. Creditumque est, ³ bovem quinquennalem insignem Jovi victimam: ⁴ & pecudes cum bimæ sunt, sacrificio maturas fieri.

Lege

Et subdit, & ut injuges evidentius exprimeret, adjecit,

— *Et intacta totidem cervice juven-
cos.*

Verum nulla talis adjectio est in d. libro 6. Æneid. sed verba ea sunt ejusdem lib. 4. Georg. ex quo integrum sensum huc repetam,

Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam,

Quattuor eximius præstanti corpore tauros

Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,

*Delige, & intacta totidem cervice juven-
cencos.*

Quo in loco Servius, *Intacta, id est, indomita.* Sed & huc spectat quod scribit Ovidius lib. 3. Metam.

*Bos tibi præbuit, ait, solis occurret in
arvis*

Nallum passa jugum. —

Et quod Manilius Orestes in libro de Deorum hymnis, & ab eo Fulgentius in vocum antiquarum interpretatione ad Calcidium, scribunt, *Minerva injuges boves sacrificari*, id est, jugum nunquam ferentes, illa videlicet de causa, quod & virginitas jugum nescit maritale, & virtus nunquam sit jugo prementi subiecta. Sed & Festus lib. 9. tradit *injuges boves dici, qui sub jugo non fuerunt.* Vido infra.

¹ *Fœtus vero bovis.*] Hæc sunt Plinii lib. 8. cap. 5.

² *Ideo sacris dicti.*] Varro de re rustica l. 2. c. 1. & 4.

³ *Bovem quinquennalem.*] Homerus lib. 2. Iliad.

*Αὐτὰρ ὁ βοῦν ἱερὸν ἀναξ ἀνδρῶν
Ἀγαμέμνων*

*Πῶνα, πηλαστήμεν ὡς πρῶτον Κε-
ρίων.* Id est,

*Sed huc bovem sacrificavit rex virorum
Agamemnon*

*Pinguem, quinquennem, valde potenti
Saturnida.*

Et iterum lib. 7. ejusdem operis, verbis nonnihil immutatis,

*Τοῖσι δὲ βῶν ἱερὸν ἀναξ ἀνδρῶν Ἀ-
γαμέμνων
Ἀρῶνα πηλαστήμεν ὡς πρῶτον Κε-
ρίων.*

Id est,

*His autem bovem sacrificavit Rex vi-
rorum Agamemnon*

*Marem quinquennem, valde potenti Sa-
turnida.*

Quos versus non designato tamen lib. citat Servius lib. 8. Æneid. in eum locum,

*Perpetui tergo bovis, & lustralibus ex-
tis.*

Quem locum intelligit ipse Servius de bove quinquennali, id est, perfectæ ætatis. Et præterea lib. 14. Odyss. loquens de sacrificio,

*Ὅς δὲ ὡς ἱσθῆναι μάλα πῶνα πηλα-
στήμεν.*

Id est :

*Hi autem duxere valde pinguem quin-
quennem.*

⁴ *Et pecudes cum bimæ sunt.*] Quas scilicet *bidentes* vocant, quasi biennes, ut auctoritate P. Nigidii in libro quem de extis composuit, voluerunt Gellius lib. 16. cap. 7. & Macrobius l. 6. Saturn. cap. 9. eodemque ult. Bidentes sacrificiis maturas esse. quod autem Alexander hic dicit, probat Virgilius libro 4. Æneid.

*Principio delubra adierunt, pacemque per-
arar*

*Exquirunt, madant testas de more bi-
dentes.*

Ubi & Servius. *Bidentes, ait, dictæ
sunt,*

X x 2

*Lex
Solonis
de bove
non sa-
crifi-
canda.
Heroi-
bus
quibus
anima-
libus
litaba-
tur.*

¹ Lege autem Solonis de bove nulli Deo sacrificari licet : quia cum animal sit innocuum, & agrorum cultui dedi-
tum, in sacris mactari vetuit: quippe veteribus tantæ
venerationis erat, ut ² æque capitale esset bovem quam
civein necasse. ³ Ægyptii boves ruffas Typhoni mactant,
Arabes pingues camelos in ara ignoti Dei: ⁴ sicut nuptu-
ræ virginibus camelis sacrificant, Heroibus vero tauro,
capro & ariete litant. ⁵ Fertur tamen Pythagoras præter à
se in-

sunt, quasi biennes, quia neque majores neque minores licebat bustias dare, sunt enim in oribus duo eminentiores dentes inter oculo, qui non nisi circa limatum apparent, nec in omnibus, sed in his quæ apte sacrificio inveniuntur Et idem Virgilius libro 6. *Æneid.*

Nunc grege de intacto septem mactare juvencos

Præstiterit: totidem lectas de more bidentem.

Ubi & ipse Servius, *Bidentes oves sunt circa bimatum habentes duos dentes eminentiores: quæ erant aptæ sacrificiis.* * Cæterum de bidentibus vide præter illos Nonium Marcellum de proprietatibus rerum. Et infra in verbo, *Ruminantes.*

COLERUS.

* Vide Festum, in verbo, *Bidens ovis.* Et Bovis *bidens.* *Bidentes sunt, quas μυτιόσας Homerus vocat, quæ neque agnae sunt, quia illæ nondum dentes ediderunt: neque adæsa, quia jam egerunt.* *A quo δειπνοζώονας oves celtulas vocant Græci.* Sed Glossarium: *Bidentis διστὶς οὐς διόδυσλα νεφέατα.* Sed vide eruditissimi Scaligeri Conjectanea, & ejusdem ad Festum annotat.

TIRAQUELLUS.

¹ *Lege autem Solonis.* Plutarchus in vita illius. Sed ea lex, ut tradit Ælianus, l. 5. variz historiz, non de omni bove loquebatur, sed de bove aratore, qui jugum trahit in aratro vel in plaustris quoniam, inquit, ille etiam agricola est, & humano generi laborum socius.

Idem quoque Ælianus de animalibus lib. 12. c. 34. scribit, quod apud Phryges, si quis aratorem occiderit, mori moriatur. Philochorus autem apud Athenæum lib. 9. cap. 5. scribit, quod cum per tempus quoddam boves defecissent, lege sancitum fuit, ut omnes à bobus abstinerent propter eorum penuriam.

² *Æque capitale.* Varro rei rusticæ lib. 2. cap. 50. Columella lib. 6. in præfatione. Plinius lib. 8. cap. 45. Neque tamen omiserim id quod retulit D. Hieronymus, Valentem Imperatorem legem per Orientem dedisse, ne quis vitulorum carnibus vesceretur, nisi autem agricultura providentem.

³ *Ægyptii.* Diodorus Siculus libro 2. 4. & 6.

⁴ *Sicut nuptura.* Illud quoque videre poteris apud Servium enarrantem, & ad id referentem illum locum Virgilii lib. 4. *Æneid.*

Legifera Cereri, Phæboque patrique Lyco.

⁵ *Fertur tamen Pythagoras.* Arithmeticus, & ex eo Athenæus l. 10. cap. 3. in princip. scribit ipsum Pythagoram bovem mactasse, cum reperisset, quod trianguli latus, quod recto angulo subtenditur, æquivalet lineis reliquis triangulum comprehendentibus, adfertque carmen ipsius Arithmeticæ in eam rem,

Inclita Pythagore cum primam incerta figura est,

Inclita propter quam victimas occidit.

Consule autem Græcum Athenæum. *Alcæum*

se instituta & præscripta quandoque bovem Musis, Jovi autem gallum albis plumis immolasse. ¹ Solida utilia, nisi ^{Hostia solida.} cæsis tribus hostiis, tauro, ariete & verre, pura non habentur: sed tamen, ut hi omnes solidi firmique sint: ² nam vitulos ad aras humeris hominum allatos, ³ & claudicantes, ⁴ & cujus cauda ad articulum suffraginis non pertingit, non litare animadversum est. ⁵ Idque apud Ægyptios servari tantis cæremoniis, ut linguam bovi exereundo, & caudæ pilos explorando, si vel unum pilum nigrum repererint, hostiam tanquam impuram non admittant. Græcis autem tauri an puri sint, farina explorantur, caper ciceribus, capra frigida aqua. ⁶ Ruminales quoque hostias nisi bidentes fiant, non esse puras consentiunt omnes. ⁷ Ambarvale vero sacrum, nisi de porca fœcunda & gravida, aut vitula, fieri non consuevit. ⁸ Est autem sa- ^{Ambarvale sacrum.} crum

Alterum de albo gallo magis mirandum, quia inter ipsius Pythagoræ symbola illud est, ἀλευρεύοντα μὴ ἀπλῆσαι > δύναι. Albo gallo ne manum admo-
liaris. Vide item Lærtium.

¹ Solida utilia.] Non dubito, quin id Alexander deprompserit ex eo quod scribit Festus Pompejus lib. 17. Solitaurilia hostiarum trium diversi generis immolationem significant. Tauri, arietis, verriis, quod omnes ex solidi integritate corporis sint: & paucis interjectis dicit, solum Oscē significare totum & solidum. Sed nescio, quo pacto id totum obscurum reddidit Alexander. Cæterum de hujusmodi Solitaurilibus videbis infra lib. 5. cap. 27.

C O L E R U S.

Solida utilia.] Solitaurilia legendum. quæ Glossis sunt θυσία κανονική, κελύ, καὶ ταύρος.

² Cæsis tribus hostiis.] Apparet locum Festi, ut corruptum non intellexisse Alexandrum. Sed & ibi Festus agit de Castratione, quæ fiebat in sacris. Verres enim, aries, taurus, cum admovebantur aræ mactati; prius quam corio exuerentur, castrabantur.

T I R A Q U E L L U S.

³ Nam vitulos.] Eadem dicit Geraldus de Diis Gentium syntagm. 17. nullum tamen, ut nec hic, auctorem ejus rei laudat. Sed id est Plinii lib. 8. cap. 45. ad fin.

⁴ Et claudicantes.] Dictum est supra in verbo, Quæ clauda, in princ.

⁵ Et cujus cauda.] Plinius d. libro cap. 45. ad fin.

⁶ Idque apud Ægyptios.] Herodotus lib. 2.

⁷ Ruminales.] Verba sunt Plinii ex Coruncano lib. 8. cap. 51. Sed & de bidentibus satis diximus supra in verbo, Et pecudes cum bima sunt.

⁸ Ambarvale vero.] Servius in l. 1. Georg. illud enarrans,

Terque novæ circum sælix eat hostia fruges.

Sælix, inquit, id est, fœcunda, & dicit Ambarvale sacrificium, quod sæpe de porca fœcunda & gravida fieri consueverat. Vide etiam in seq.

⁹ Est autem sacrum ambarvale.] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 5. Ambarvalis, inquit, hostia, ut ait Pompejus Festus, est quæ rei divinæ causa circum ar-

*Porca
praci-
danea.
Immo-
landi
initium
Rom. à
genere
suillo.*

crum ambarvale, cum arva & segetes solemnī victimā lustrantur. ¹ Eam victimam maturis frugibus ter circum arva ducere convenit, omnesque post eam clamantes sequi: ex quibus querna ornatus fronde, cum solemnī saltatu, composito carmine Cereri decantabat laudes: ac postquam lacte, vino & favo libassent, ² antequam fruges meterent, porcā Cereri immolabant: quæ ³ pracidanea dicta est. ⁴ Fuitque memoriæ proditum, à suilli pecoris genere immolandi initium Romæ primum factum, eo argumento, quod sus foederibus & sponsalibus adhibetur, & in initiis Cereri mactatur. ⁵ Et quamvis in sacris Cereris vinum

va ducitur ab his qui pro frugibus faciunt. Hujus sacrificii mentio fit in Bucolicis, ubi de Apotheosi Daphnidis loquitur, ea autem est in 5. ecloga:

Hæc tibi semper erunt, & cum solemnia voca

Reddemus Nymphis, & cum lustrabimus agros.

Ubi lustrare significat circuire. Hinc enim nomen hostiæ acquisitum est ab ambiendis arvis. Festus autem Pompejus, sive ille quem citat Macrobius, sive alius, quod facile crediderim, l. 1. *Ambaruales*, ait, *hostia appellabantur, quæ pro arvis à duobus fratribus sacrificabantur*; Servius autem eclog. 3. in eum locum,

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venio.

Dicitur, inquit, hoc sacrificium ambarvale quod arva ambiat victimā. *Amburbian* in quo victimā ambit urbem. De hoc autem ambarvali sacro, aliquid per Strabonem lib. 5. & vide præced. De Amburbio alibi diximus.

1 *Eam victimam.*] Id probat illud Virgilii supra citatum in verbo, *Est autem sacrum.*

2 *Antequam fruges meterent.*] Cato rei rusticæ cap. 134. *Prisquam messem facias, porcā pracidaneā hoc modo feri oportet, Cereri porcā pracidaneā, &c.* quæ seq. Varro de vita populi Romani lib. 3. apud Nonium Marcellum

in verbo, *Pracidaneum.* Quod *humane non sit, heredi porcā suscipienda Teluri & Cereri, aliter familia pura non est.* Gellius lib. 3. cap. 6. *Pracidanea hostia dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie caduntur, porcā etiam pracidaneā appellatā, quam piaculi gratia ante fruges feri captas immolari Cereri mos fuit.* * Festus lib. 14. *Pracidaneam*, inquit, *porcā dicebant, quam immolare erant soliti antequam novam frugem inciderent.* Et rursum alio loco ejusdem lib. *Pracidanea porcā vocabatur, quæ Cereri mactabatur ab eo qui mortuo iusta non fecisset, id est, glebam non objecisset, quia mos erat eis facere, priusquam novas fruges gustarent.*]

COLERUS.

* Gellius putat *Pracidaneam* dici à *pracidendo*, quod falsum: cum sic à *Præcidendo*, sicut *Succedaneum* dicitur.

3 *Pracidanea dicta est.*] *Pracidanea hostia dicta, ut Græcorum ἑρπίλαια.*

TIRAQUELLUS.

4 *Fuitque memoriæ proditum.*] A Varrone scilicet lib. 2. rei rusticæ c. 4.

5 *Et quoties in sacris Cereris.*] Servius enarrans eum locum libro 1. Georg.

Cui in lacte sacro, & misti dicitur Baccha.

1 Quam

vinum adhibere nefas sit, in hoc tamen sacro de vino libasse pontificales libri non vetarunt: ¹ quam quidem immolari ab eo qui mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. ² Deorum quoque matri nullum sacrum, nisi de porca, fieri permissum. ³ Et lustrari exercitum nisi sue, ^{Cybeli} ove & tauris qui puri essent non erat fas: qui postquam ^{porca immo-} ter circum instructas acies ducti erant, præcedente poma- ^{labatur.} pa, & gressu composito, Marti immolabantur. In sacris ^{Exer-} deæ Phrygiæ quæ Matuta & mater deûm dicta est, ^{citus} ^{lustra-} ^{tio.} ^{Galli.} Galli execti ¹ membra secabant, cymbala pulsantes, porcam tanquam impuram hostiam Romani non admiscere: apud cuius ædem supplicantes, filiis bona exoptare vetantur matres, nepotibus non utique. ⁶ Bellonæ sacerdotes non animali hostia, nec victima, sed suo cruore sacrificant. ^{Sacerd.} ^{Bello-} ^{na.} Gladios enim districtos utraque manu tenentes, humeros sibi & lacertos tanquam phanatici dissecant: hoc sanguine litari & crimina expiari putantes, ita ut pro vulneribus stipēs recipiant. ⁷ Ægyptii Lunæ tantum & Libero suem, ^{Ægyp-} ^{ptii.} reliquis diis boves mares, vitulosque & anseres immo-

lant :

¹ *Quam quidem immolari.*] Vide supra in verbo, *Antoquasfrages*. ubi Festum etiam in posteriore loco.

² *Deorum quoque matri.*] Servius in eum locum lib. 8. Æncid.

Tibi enim tibi maxima Juvæ.

Et Macrobius loquens de porca prægnante, lib. 1. cap. 12. Sat.

³ *Et lustrari exercitum.*] Livius 1. Decad. lib. 1. & vide infra lib. 5. capite 27.

⁴ *Cui Galli execti.*] Vide Plinium lib. 11. cap. 49. & lib. 35. cap. 12.

COLERUS.

⁵ *Membra secabant.*] Herodianus universos ritus & ceremonias sacri Matris deûm egregie describit lib. 1.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Bellona sacerdotes*] Lactantius lib. 1. cap. 21. Lucanus lib. 1.

Dirique per populum Cumanæ carminis vatis

Pulcantur, tum quos sectis Bellona lacertis

Sæva movet. —

Vide Beroaldum hæc de re. Rincque aliud, quod de Commodò imperatore scribit Ælius Lampridius: *Bellone ferviente, vere exsecare brachium præcipit studio crudelitatis.* Et de his quoque intelligitur illud Senecæ, in lib. de vita beata: *Cum aliquis secando lacertos suos artifex brachia atque humeros suspensa manu cernit.* Et forte de his sacris aut aliis non ab similibus intelligit Prudentius in vita Romani Martij,

Sunt sacra quando vosmet ipsi exciditis. Scitum est cum membra detrimat dalar,

Caltrum in lacertos exercis phanatum, Scissiq; matrem brachij placet Deam, etc.

⁷ *Ægyptii.*] Herodotus lib. 2. sed vide tamen Ælianum de varia histor.

lant: capram tamen aut hircum nullo modo. ¹ Contra vero Britanni, quibus leporem, gallinam & anserem in cœnis apponere, aut diis offerre lege vetabatur. ² In Mysia Abretani Jovis templum est, in quo suem comessse aut mactasse, scelus erat infandum & piaculare. ³ Idem apud Phœnices, quibus per omne tempus suis abstinere præcipitur. ⁴ Fertur vero in Thessalia Castniensis Veneris phœnum fuisse, & aliud in Sida Pamphyliz, & in Aspendo Argivorum, & Argis, in festo quod Hysteria dicitur: in quibus præter instituta moresque aliorum, sues mactare licet, cum in cæteris nullo modo fas sit. ⁵ Solum apud Tussas in Ægypto, ubi Venus cornuta colebatur, vacca Veneri immolabatur, ⁶ & in Nitriotica præfectura, ovis. In Æscu-

¹ Contra vero Britanni.] Cæsar de his loquens lib. 5. de bello Gallico. Leporem, inquit, gallinam & anserem gustare fas non putant. Hæc tamen alunt animi, voluptatisque causa.

² In Mysia Abretani Jovis.] Strabone libro 12. non longe à fin.

³ Idem apud Phœnices.] Scythæ quoque (ut id addas) sues pro nihilo putant, neque omnino alere in sua regione volunt, testis Herodotus lib. 4. Et Ægyptii suem non gustant, ut idem tradit libro 4. sed & legibus Moysis interdicebatur Judæis esu suis, ut scribitur Levit. 11. Deuter. 14. Cujus rationem si scire cupis, lege Aristæam.

⁴ Fertur vero in Thessalia.] Hæc omnia usque ad clausulam, Solum apud Tussas, sunt Strabonis lib. 9. Vide insuper num hæc omnia sint ipsius.

⁵ Solum apud Tussas.] Idem Lilius Gyraldus syntag. 13. & iterum 17. sed nullo auctore citato, ut nec hic quoque. Verum id est ex Aliano de Animalibus lib. 10. cap. 27. ubi tamen hos non Tussas vocat, sed Chusas *. Sed & hanc Venerem non cornutam æsculæ vocat, sed ægerias, id est, Uraniam, sive cælestem, nec alicubi repeties Venerem cornutam nisi apud ipsos Alexandrum & Gyraldum. Cæ-

lestem autem sive Uraniam æsculæ.

COLERUS.

* Nisi tamen potius Alexander sumpsit hæc ab Athenæo lib. 3. δειπνοσπιστῶν, ubi ista omnia Athenæus auctoritate veterum, confirmat.

TIRAQUELLUS.

⁶ Et in Nitriotica præfectura.] Idem Gyraldus in eisdem locis, sed ipsi Veneri Cypriz thure tantum & floribus sacrificabant, ut tradit Servius lib. 1. Æncid. ibi,

Tum Venero, Hæc equidem tali me dignor honore.

Et probat illud ipsius Virgilii eod. lib. 1. de Venere loquentis,

Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit

Lata suos, ubi templum illi, contemnit Sabæo

Thure calent ara, ferriisque recentibus halant.

Paphus enim est Cypri civitas.

⁷ In Æsculapii sacris nisi capra.] Servius in 2. lib. Georg. in eum locum,

Non aliam ob culpam. —

Ubi rationem reddit, quod Æsculapius est Deus salutis: cum capra nunquam sine febre sit.

Æsculapii sacris nisi capræ ¹ & gallinæ immolantur: ^{Æscu-}
² hæque ad rem divinam luteo rostro & pedibus, puræ ^{lapia-}
 non sunt: ³ nigræ vero & imparibus digitis, idoneæ. ^{Ani-}
⁴ Astris & stellis volucres dicatæ fuerunt, ¹ Isidi anser, ⁶ gal- ^{alia}
 lus Nocti ⁷ & Laribus, ⁸ nonnunquam porcus: ⁹ sicut ^{aliis}
 equus Soli ¹⁰ & Marti, ¹¹ Lunæ taurus, ¹² Junoni agna, ^{dicata}
 Veneri

¹ *Et gallina.*] Adde & gallum, quandoquidem Socrates moriens ipsi Æsculapio gallum vovit apud Platonem in Phædone, de quo tu omnino vide nostros Commentarios Nobilit. cap. 31. num. 26. incip. Plato, &c.

² *Hæque ad rem divinam.*] Scilicet gallinæ, ex Plinio lib. 10. cap. 56.

³ *Nigræ vero & imparibus digitis.*] Hæc quoque videtur accepisse ex Plinio in illo eod. cap. ubi tamen id non dixit, hujus enim hæc verba sunt: *Gallinarum generositas spectatur cristæ erectæ, interdum & gemina, pennis nigris, ore rubicundo & digitis imparibus.*

⁴ *Astris & stellis.*] Et id quoque repetit Gyraldus eod. loco nuper citato.

⁵ *Isidi anser.*] Herodotus lib. 2. Lactantius lib. 1. Sed adde & Inacho quoque immolari ex Ovidio lib. 1. Fastor.

Nec defensa iuvans Capitolia, quo minus anser

Det famo in lances Inache laute tuas. Et Marti, ex Martiali lib. 9. epigrammat. 32.

Dum comes Artiois haveret Caesaris armis

Vibius, hanc Marti producere venit a-
rem.

Luna quater binos non tota peregerat urbes,

Debita postebat jam sibi vota Dens. Ipse suas anser latius properavit ad aras,

Es cecidit sanctis hostia parva facis.

⁶ *Gallus Nocti.*] Ovidius libro 1. Fastor. eius rei rationem reddens, *Noctis Deæ Noctis cristatus caditur ales,*

Quod tepidum vigili provocet ore diem.

⁷ *Et Laribus.*] Ex quo illud Juvenalis saryt. 13. paulo ante fin.

Et Laribus cristæ promittere galli
Non audent.

Ubi omnino vide interpretes.

⁸ *Nonnunquam porcus.*] Horatius lib. Ser. 2. sat. 3.

— *Immolet aquis*

Hic porcum Laribus. —

Hic consule Adrianum Junium Animadvorsum lib. 4. cap. 7.

⁹ *Sicut equus Soli.*] Xenophon Pædizæ Cyri lib. 8. non semel, & Strabo lib. 15.

¹⁰ *Et Marti.*] Strabo lib. 3. Plutarchus problem. cap. 97. Festus Pompejus lib. 5. * & 13. ubi de Octobri loquitur. Idque maxime Persæ faciunt. & Ovidio lib. 1. Fastor.

Placat equo Persis radiis Hyperionæ cinctum,

Ne detur celeri víctima tarda Dea.

Et Massageræ Herodoto lib. 1. Sed adde quod eidem Lacedæmonii gallum sacrificabant, cum aperta vi hostes vicissent, & bovem, cum arte, ut tradit ipse Plutarch. in antiquis institutis Laced.

COLERUS.

* Is equus *Otoler* appellabatur teste eodem Festo, quod in campo Martio, mense Octobri Marti immolabatur. Quamquam Plutarchus Idibus Decembribus id fieri solitum velit.

TIRAQUELLUS.

¹¹ *Luna taurus.*] Lactantius lib. 1. cap. 21.

¹² *Junoni agna.*] Atque etiam porca, ut Virgilius testatur lib. 8. Æneid.

X x 5 Candida

¹ Veneri columba, & capra Pani² & Minervæ, ³ Dianæ vero
Libera cerva. ⁴ Quanquam Libero vino, melle & lacte, ⁵ inter-
Miner- dum capro⁶ & hirco sacrum fieri novimus. ⁷ Minervæ ve-
va.

ro,

*Candida per sylvam cum factu concolor
 albo*

*Præcubuit, viridique in litore conspici-
 tur sum:*

*Quam pins Eneas, tibi enim, tibi ma-
 xima Juno*

Maclat sacra ferens. —

Et ibi Servius rationem reddit. Et et-
 iam ovis, ut idem Virgilius lib. 4. *Æ-*
neid. assermat,

— Maclare leas de more bidentes

*Legifera Cereri, Phæboque patrique
 Lyao,*

Junoni ante omnes. —

¹ Veneri columba.] Virgilius lib. 6.
Æneid. de *Ænealoquens,*

*Vix easatus erat, gemina cum sorte co-
 lumbe*

*Ipsa sub ora viri calo venere volantes,
 Et viridi sedere loco, tum maximus he-
 ros*

Maternæ agnoscit aves. —

Ubi Servius, *Sunt enim, inquit, Veneri
 sacra, propter frequentem factum & coi-*
tum. Et Propertius,

*Sed cape torquata genus ô regina co-
 lumbe,*

*Ob meritum ante tuos guttura secta fo-
 cos.*

Et Martialis lib. 13. epig. 66.

*Ne vires teneras præduro dente colum-
 bas,*

*Tradita sed Gnidia sint tibi sacra
 Dea.*

Et huc quoque trahi potest illud Ovi-
 dii lib. 1. *Fast.*

*Ergo saepe suo coniunx abducta marito
 Uritur in calidis alba columba focis.*

Sed & adde Argivos Veneri suam ma-
 clare. Idque festum quo fiebant, *Hi-*
steria vocari, quod ex Xenodoto in
 suis Commentariis tradit Athenæus
 lib. 3. cap. 9.

² Et Minervæ.] Vide inf. in verbo,
Minervæ vera.

³ Dianæ vero cerva.] Ovid. l. 1. *Fast.*

*Quod semel est triplici pro virgine cafa
 Diana,*

*Nunc quoque pro nulla virgine cer-
 datur.*

⁴ *Quanquam Libera.*] Hæc usque ad
 verticulum, *interdum capra*, sunt Servii
 enarrantis illud Virgilio lib. 1. *Georg.*
Cui tu lacte sacras, & miti dilas Bac-
cho.

⁵ *Interdum capra.*] Virgilius hujus
 rei rationem reddens lib. 2. *Georg.*
 sic ait:

*Quantum illi nocere greges, durique
 venenum*

*Dentis, & admofo signata in stirpe
 cicatrix,*

*Non aliam ob culpam Baccho caper o-
 mnibus aris*

Caditur. —

Ubi Servius, *Vitium, inquit, munici-
 bus, aut per similitudinem, aut per con-*
trarietatem immolantur. Per similitudi-
 nem, ut nigrum pecus Platoni. Per con-
 trarietatem, ut porca quæ obest frugibus,
Cereri: & caper qui obest vitibus, Libe-
ro. Item capra *Æsculapio, qui est Deus*
solutis: cum capra nunquam sine febre
fit. Quod autem hic de febre capræ
 scribit, idem dicit Plinius lib. 8. cap.
 50. Sed & idem Servius enarrans eum
 locum jam supra citatum lib. 2.

Taurum Neptuno, &c.

Hostia, ait, immolantur pro qualitate vi-
minis, nigra pecus hyemi, Zephyris alba.
Aut per contrarium, ut porcus Cereri,
quia nocet frugibus. Caper Baccho quia
nocet vitibus. Vide autem nostras Con-
 suetudines, & in seq.

⁶ *Et hirco.*] Varro lib. 1. rei rusti-
 cæ cap. 2. *Capra, inquit, omnia novella
 sacra carpendo corrumpunt, non minimum*
vites atque oleas. Itaque propterea infi-
 tutum diversa de causa, ut ex caprino ge-
 nere, ad alii Dei aram hostia adducere-
 tur, ad alii non sacrificaretur, cum ab
 eodem odio alter videre nollet, *alter etiam*
videre

ro, nihil caprini generis, sed vaccam, ¹ aut boves injuges: ² & Junoni apud Lacedæmonios capram immolari, quare & αἰγοφάγος dicta. ³ Græci vero Minervæ juvenecam sæpe indomitam auratis cornibus mactarunt. ⁴ Pyrrhus tamen dum splene laborantibus medetur, albo semper gallo sacrificavit. ⁵ Soli vero in Apollonia ove, ^{Soli} Pani

videre perentem vellet. Sicque factum, ut Libero patri repertori vitis hirci immolarentur, proinde ut capite darent pœnas. Contra ut Minervæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam quam læserit, fieri dicunt sterilem. Virgilius lib. 2. Georg.

Ergo rite sumam Baccho dicemus honorem
Carniminibus patriis, lanceisque & liba
feremus,

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad
aram.

Et Ovidius lib. 1. Fast.

Rode caper vitem, tamen hinc eam stabis
ad aram,

In tua quod spargi cornua possit erit.

Quod ab Eueno poëta Græco accepisse videtur, cujus in eam rem versus vide apud Politianum in Miscellaneis. Martialis item lib. 5. epig. 71.

Vite nocens rosa stabat moriturus ad
aras,

Hircus Bacche tuis victima grata sa-
cris.

Prudentius contra Symmachum,

Hic nunc pro meritis Baccho caper om-
nibus aris

Caditur, & virides discidunt ore che-
lydros.

Item & hi versus incerti auctoris,

Vite caper morsu Bacchi mactatus ad
aras

Dicitur ulores, &c.

Vide in nostris Consuetudinibus. Sed & superioribus adde & ipsi Baccho quoque ovem immolari, ex Juvenali & Virgilio lib. 4. Æneid.

— Mactant lætias de more bidentes

Legifera Cereri, Phœboque patrique
Lyao.

7 Minervæ vero.] Varro ubi supra,

& Plinius lib. 8. cap. 50. in fin. ubi de capris loquens: Olivam, inquit, lambendo sterilem faciunt, eaque ex causa Minervæ non immolantur, & Athenæus lib. 13. cap. 19. Et in nostris Consuetudinibus, ubi de capris.

1 Aut boves injuges.] Fulgentius supra à nobis relatus in verbo, Bostamen jugo subactus, & præterea Homerus lib. 6. Iliad.

Θῶτα Ἀθλων ἐν γένεσιν ἀνέ-
μοιο,

Καὶ οἱ ὑποχέοντες δουρατίζεσθαι
ἐν ταῖς,

Ἡνὶκὶς ἐκείνης ἐπιδόσμεν. —

Id est,

Ponere Minervæ in genibus pulchricor-
mæ:

Et ei promittere duodecim boves in tem-
plo,

Juvenecos indomitos. —

Quos versus postea eod. libro repetit primo tantum vocabulo immutato. Et lib. 11. ejusdem operis,

Αὐτὰρ Ἀθλων γλαυκώμενδον ἔνδον
χαίλου.

Sed Minervæ glaucocenta bovem indo-
mitam.

2 Et Junoni apud Lacedæmonios.] Pausanias in Laconicis. Est autem αἰγοφάγος, tanquam dicas caprivaræ.

3 Græci vero.] Jam diximus supra, Aut boves injuges, de juveneca indomita, sed quod hic præterea dicit de auratis cornibus.

4 Pyrrhus tamen.] Phetarchus in vita illius non longe post princ.

5 Soli vero in Apollonia.] Adde & Cereri, Apollini, Baccho, Junoni ex Virgilio lib. 4. Æneid.

— Mactant lætias de more bidentes
Le j-

Pani. Pani ' & Sylvano porco, ' nonnunquam lacte litabatur :
Sylvano. ' Fauno agna ' vel hædo, ' Priapo asino. Observatum-
Fauno. que ' à Massagetis est, ut reliquis diis posthabitis ; Soli
Priapo. equum immolent : sicut à Sauromatis, ut equas diis pa-
Massa- trius mactent. C. tamen ' Caligula eo vesaniæ processit,
getis. ut sibi tanquam numini sacro, tasanos, phoenicopteros
Sauromatis. & pavones mactari jussisset. ' Athenienses tamen annua
Athen- solennia Minervæ, non capra, nec bove, sed tauris &
nien- agnis exhibere solent : ' Persicæ vero Dianæ bove lampada
ses. characterè notata : Tempestati autem, pulla. Tra-
Persica dunt quoque in parte Aphricæ Minervæ sacrum fieri, ut
Dianæ fine
Minervæ.

Legifera Cereri, Phæboque patrique
Lycæ,

Junoni ante omnes. —

Adde item *Jovis* lib. 2. Fast.

Inque Jovis summa caditur arce bi-
dens.

Sed quod de Cerere diximus adstruit
 Porphyrius in lib. Responsorum, &
 ab eo Eusebius de præparatione Evan-
 gelica lib. 4. cap. item 4.

1 *Et Sylvano porca.*] Juvenalis Sa-
 tyr. 6.

Cedere Sylvano porcum. —

Cato autem de re rustica. Marti, in-
 quit, *Sylvano in sylva interdum in capita*
singula bonum votum faciebant, &c.

2 *Nonnunquam lacte.*] Intelligit
 de Sylvano, cujus testis est Horatius
 lib. epist. 2. epist. 1.

Tellurem porco: Sylvanum lacte pia-
bant.

Vide item Apulejum lib. 6. Metam.

3 *Fauno agna.*] De hoc infra dice-
 tur.

4 *Vel hædo.*] Horatius lib. Carm. 3.
 Ode 13. ad Faunum,

Si tener pleno cadit hædus anno,

Larga nec defunt Veneris sodali

Vina crateræ, vixit ara multo

Fumât odore.

Quibus ostendit ipsa Fauno hædo &
 vino sacrificari.

5 *Priapo asino.*] Unde Ovidius li-
 bro 1. Fastorum,

Caditur & rigido custodi raris a sellas.
 Cujus rei causam versibus sequenti-
 bus declarat. Et Arnobius contra
 Gentes libro 4. Lactantius item lib. 1.
 cap. 21.

6 *A Massagetis.*] Herodotus lib. 1.
 in fin. Strabo lib. 11.

7 *Caligula.*] Suetonius in vita illius
 cap. 22. Nam & is templum Hieroso-
 lymitanum repleri statuis simulacris-
 que jussit, seque ibi, ut Deum coli præ-
 cepit, ut scribit Paulus Orosius lib. 7.
 cap. 3.

8 *Athenienses.*] Id ex Homero est
 lib. 2. Iliad. in Catalogo post princ.

Εἴθε δὲ μιν ταῖσθε, καὶ ἀπὸ τοῦ ἰ-
λάου?

Κῆρσι Ἀθηναίων ἀπὸ λαομένων ἰ-
ναυτῶν.

Id est :

Illic enim ipsam (de Minerva loqui-
tur) raris & agnis placant,

Pueri Atheniensium circumiacenti-
bus annis.

Quod autem apud ipsos Athenienses
 capra Palladi non immolabatur, tra-
 dit Athenæus lib. 13. c. 19. Sed quod
 hic dicitur de agnis, idem Athenæus
 lib. 9. cap. 5. scribit, suo tempore in-
 ter Palladis sacra (ea & Minerva dici-
 tur) neque agnam mactari, neque ca-
 seum gustari.

9 *Persicæ vero Diana bove.*] Plutar-
 chus in Lucullo,

1 *Persicæ*

sine victima puellæ invicem fustibus decernant. ¹ Persæ quoque equum Marti, ² Carmani asinum, ³ Lusitani hircum, ⁴ Latini picum, ⁵ Lacedæmonii equum, frequentius canem, Sabelli taurum immolabant, ⁶ Romani equum dexterem bigæ, ⁷ Galli cisalpini verrem, diverso quisque consilio ritumque: ⁸ ita ut à Phaselitis, quæ in Pamphylia gens est, piscibus falsis Marti & diis immoletur, ⁹ & à Bœotiis copaide coronata, ¹⁰ ab aliis thynno. ¹¹ Ad Oper- <sup>Oper-
tanea
sacra</sup> tanea vero sacra, nigræ gallinæ non videntur puræ. ¹² Fuere autem sacra Opertanea, quæ seorsum ab hominum conspectu in operto fiunt. Cereri, ¹³ Apollini <sup>Bac-
cho.</sup> & Baccho ca-
pris

¹ *Persæ quoque equum Marti.*] Herodotus lib. 1. & Ovidius ut diximus supra in verbo, *Et Marti.* Arnobius autem libro 4. adversus Gentes tradit Marti à Caribus canes, & à Scythiis asinos immolari.

² *Carmani asinum.*] Strabo lib. 15. Vide num hi sint à Scythiis, propter ea quæ dixi in precedenti versicul.

³ *Lusitani hircum.*] Strabo lib. 3. ubi addit captivos hostes & equos.

⁴ *Latini picum.*] Strabo lib. 5. Novius Marcellus de doctorum indagine, ubi de Picunno loquitur, aliorum auctoritate, Plutarchus in Romulo, & problem. cap. 20. & Porphyrio in Horatium.

⁵ *Lacedæmonii equum.*] *Frequentius canem.*] *Sabelli taurum immolabant.*] De his vide libro de animalibus.

⁶ *Romani equum dexterem bigæ.*] De his superius.

⁷ *Galli cisalpini verrem.*] *Transalpini* dicere debuit ex Pomponio Atellanarum poeta apud Gellium lib. 16. c. 6. & Macrobius lib. 7. Saturn. cap. 9. *Mars, inquit, tibi oves sacrificium si non quam redire obidente cerre, &c.*

⁸ *Ita ut à Phaselitis.*] Athenæus lib. 7. cap. 17. non semel auctoritate Dorionis in lib. de Piscibus, & Hieropythi in Montibus Colophoniorum & Philostephani lib. de Civitatibus, præterea Suidas & Xenodorus in Col-

lectaneis, qui hinc natum adagium scribit *φασηλιτῶν θύμα.*

⁹ *Et à Bœotiis copaide.*] Idem Athenæus libro 7. cap. 17. in princip. auctoritate Dorionis in lib. de Piscibus.

¹⁰ *Ab aliis thynno.*] Idem scribit, apud ipsos Bœotios piscatores sub thynnorum piscationem, quo sibi eo felicius succederet, Neptuno ex thynnis, quem maximum cepissent immolare consuevisse, eaque sacra à Græcis *Thynnea* fuisse cognominata. Vide autem hac de re Lexicon Græcum.

¹¹ *Ad Opertanea.*] Plinius lib. 10. cap. 56.

¹² *Fuere autem sacra Opertanea.*] Ut verbum ipsum satis declarat. Et de his Apulejus lib. 9. Metam. loquens de solemnibus quæ in operto sunt.

¹³ *Apollini.*] Ut patet ex Homero in duobus locis supra in verbo, *Atheniensis.* Et lib. 1. Iliad. ubi de ipso Apolline loquens:

*Αἰνὰ πῶς ἀρῶν κλέους, αἰγῶν τε τι-
λαίων*

*Βύλεται ἀντήσας, ἡμῖν δ' ἀπὸ λαρῶν
ἀμυῶται.* Id est,

*Si forte ovium nidorem caprarumque
persecuturum*

Vult affectus, nobis pestem advertere.

Ex quo intelligis & ci quoque oves immolari.

¹⁴ *Et Baccho.*] Servius lib. 3. Æneid. in cum

Vejovi. pris sacrum fieri decere nonnulli putant: ¹ sicut *Vejovi*, quem Apollinem dicunt, ritu Romano capra immolatur. *Herculi.* ² *Herculi* & *Cereri* duodecim. Calend. *Jannuarias*, sue, panibus, & mulso sacrum fit: si tamen sus prægnans sit, aliter non habetur pura. ⁴ Et in *Fordicidiis*, nisi prægnante bove pontifices litare non solent, qui etiam dies in fastis *Ordicalia* dicuntur. ⁶ *Lares* canum pellibus ideo ornantur, quia domus fidi custodes sunt, & alienis formidolosi, domesticis vero blandi, atque ad nocturnos strepitus solliciti, sicut canes, ⁷ qui floribus & fertis, thure & fruge coluntur:

in eum locum,

— *Tantum Neptuno.*

¹ *Sicut Vejovi.*] Gellius lib. 5. c. 12. Sed adde & capram Ditis patris propriam esse hostiam: quia semper febriculosa sit, ut Servius scribit enarrans eum locum Virgillii lib. 7. *Æneid.*

Tum vero ad vocem cæres, &c.

² *Herculi.*] Macrobius lib. 3. *Satur.* cap. 11. in fin.

³ *Et Cereri.*] Macrobius in eod. loco. Plinius lib. 14. Servius de sue l. 2. Georg. ibi,

Non aliam ob culpam. —

⁴ *Et in Fordicidiis.*] Varro libro 5. Ling. Lat. & Festus Pompejus lib. 5.

COLERUS.

Fordicidiis.] Vetus Glossarium interpretatur *Fordas* ἡ νύμφη νεμε. Ut & Festus sentit. In Fastis etiam XVII. Kal. MAI. FORD. scriptum est.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Ordicalia.*] Varro lib. 2. rei rusticæ cap. 5. *Quæ prægnans est vacca, bouda appellatur. Ab eo enim festi dies ordicalia nominantur: quod tunc bouda laves immolantur.*

COLERUS.

Ordicalia.] Imo *Ordicalia*. Sicut & Hostis, Fostis: Hædus, Fœdus dicebatur.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Lares.*] Ovidius lib. 5. Fast.

Hi canis ante pedes saxo fabricatus eundem stabat, quæ standi cum Lare causa fuit?

quo-

Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque est,

Compita grata Deo, compita grata Lari.

Exagitant & Lar, & turba Diæmia fures,

Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.

Plutarchus Problem. cap. 51. Laribus, quos proprie præsidēs vocant, canes assistere, & ipsos canum pellibus amicti, quoniam qui præsidēs sunt, eos alienis formidulosos esse oportet, uti canes videmus: domesticis vero mites ac mansuetos. Vel quod Lares quidam furiales sunt, & exactores vitæ postre, atque operationum speculatores, quibus affidet canis, quem novimus ad investigandum sagacem esse. Et Apulejus in libro de demonio Societatis.

⁷ *Qui floribus.*] Scilicet Lares ex Plauto in *Aulularia* in prologo, ubi ita larem familiarem loquentem facit, *Hæc sita una est, ea mihi quotidie Aut thure, aut vino, aut aliquæ semper supplicat,*

Dat mihi coronas. —

Et alibi in eadem fabula,

Nunc Tusculum emi, & hæc coronas floreat,

Hæc imponentur in foco nostro, Lari.

Et Tibullus lib. 1. eleg. 10. loquente de Laribus,

His placatus erat, seu quis liberaret unum,

Sen

quorum ædes in campo Martio ab Æmylio Regillo prætorē dicata fuit. In quorum sacris id custoditur, ut libertini sacerdotes sint, ¹ qui Augustales dicti, nihilque de sacrificio extra ædes mittatur foras, sed intra domesticos Lares omnia absumant: sicut cum sacrum Vulcano fit, ² quod Proterviam dixerunt, nisi victima, & quodcunque superest, igni detur, sacrificium pollui putabant. Domesticis vero Laribus rerum dabantur ³ primitiæ, ⁴ sæpe etiam porcus, ⁵ tametsi hostilibus Laribus, quod ab his hostes arcerentur, sæpe immolavit antiquitas: ⁶ Gynæciæ Romani pro his qui domi nascuntur, canem immolant: ⁷ sicut Græci Proserpinæ, ⁸ & Dianæ Sabæi. Est autem Gynæcia,

Sen dederat sancta spica festa coma.
Et Juvenali Satyr. 9. ad fin.

Opæis nostrique Lares, quos thure ministrato

Aut farre, & tenui soleo exornare corona.

Et Satyr. 12.

— Laribusque paternis

Thura dabo, atque omnes viola jactabo colores.

¹ *Qui Augustales dicti.*] De his Tacitus libro 1. 2. 3. & 18. Suetonius in Claudio, cap. 6. & in Galba, cap. 8. & alibi de his dictum est.

² *Quod Proterviam * dixerunt.*] Sacrificium, inquit, apud veteres fuit, quod vocabatur Protervia: in eo mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. Hinc Catonis locus est. Namque Albidium quendam, qui sua bona comediasset, & novissime domum, quæ ei reliqua erat, incendio perdidisset, Proterviam fecisse dicebat, quia quod comedere non potuisset, id combussisset. Simile autem sacrificium in agno Paschali erat ex Moylis legibus, ne scilicet quid ex sacris epulis relinqueretur, & si quid reliqui esset, id igni traderetur, ut scribitur Exod. 12. Protervia quoque mentionem facit Ausonius in Mosella,

*Capripedes agitat cum lata Protervia Panes. ***

COLERUS.

* Miror & Alexandrum & Tiraquellum Proterviam legere, & non proterviam, duabus vocibus.

** Sed hæc Protervia huc nil pertinet.

TIRAQUELLUS.

³ *Primitiæ.*] Aristophanis interpretis in *œuæiv* Aristocriti auctoritate, suntque qui huc trahunt illud Tibulli l. 1. eleg. 1.

Vos quoque felices quondam, nunc pauperis agri

Custodes, fertis munera vestra lares.

⁴ *Sæpe etiam porcus.*] Quod & jam supra dictum est ex Horatio lib. ser. 2. Satyr. 3.

⁵ *Tametsi hostilibus, &c.*] Festus Pomp. lib. 14.

⁶ *Gynæcia.*] Plutarch. cap. 52. probl. ubi corrupte legitur *Gyneta* pro *Gynæcia*, & iterum cap. 68.

⁷ *Sicut Græci Proserpina.*] Plutarchus d. cap. 52. verum cap. 68. dicit catulos.

⁸ *Et Diana Sabæi.*] Id accepit ex Ovidio lib. 1. Fastor.

Extæ canum Tricia vidi libare Sabæos. Nam & Diana dicta est *Trivia* Varroni, Phurnuto, & aliis. Verum sunt qui eo loco non *Sabæos* legunt, sed *Saphæos*, ut illic videre licet apud Paulum Marsum unum ex interpretibus Ovidii.

I Roma-

nācia, quam ¹ Romani Bonam deam vocant, ² quæ ex corruptibilibus generationes facit: cui quum res divina fit, optant nemini bonum evenire qui domi nascatur. ³ In Lupercalibus canem immolari mense Februario, quia lupo canis infensus est, & in expiationibus cane litari legimus, ⁴ atque ad placandum caniculæ sidus frugibus inimicum, etiam mactari canes: quas, si ruffæ non sunt, puras non putarunt: quod sacrum, canarium augurium nuncupant. ⁵ Pro frugibus quoque & pecoribus, ut rubigo avertatur, lactenti catulo sacrum fieri convenit. ⁶ Idque Rubigalibus ⁷ per Quirinalem flaminem sacrum extra urbem fieri, in quo super exta canis thus & merum infundere mos erat: ⁸ quos etiam catulos recens editos tam in adjuvialibus quam deorum cœnis sæpe adhibuere. ⁹ Apud Marti. Lacedæmonios Marti immolabatur canis. ¹⁰ Et Bœotii, Bœotii. cane in duas partes dissecto per medium, iræ expiatio fuit: idem

¹ *Romani Bonam Deam vocant.*] Ut videbis in nostris legibus Connubialibus, lib. 10. n. 26. incip. *Et huc quoque*, & præterea apud Plutarchum probl. c. 19. ubi tamen corrupte *Flora* legitur pro *Gynacia* in Latino Codice, ut etiam videre poteris ex Græco Plutarchi Codice.

² *Quæ ex corruptibilibus.*] Hæc usque ad versiculum, *In Lupercalibus*, sunt ejusdem Plutarchi probl. cap. 52.

³ *In Lupercalibus.*] Plutarchus in Romulo, & probl. 68. & c. 111. in fin.

⁴ *Atque ad placandum.*] Festus Pompejus lib. 3. ubi de *Canularia porta* loquitur, & lib. 16. ubi de Rutulis canibus loquitur auctoritate Atteji Capitonis.

⁵ *Pro frugibus quoque.*] Columella lib. 10. rei rusticæ,

Hinc mala rubigo virides ne torreat herbas,

Sanguine lactantis catuli placatur & extis.

⁶ *Idque Rubigalibus.*] De his Plinius lib. 18. cap. 29.

⁷ *Per Quirinalem flaminem.*] Totum id depromptum est ex Ovidio L. Fastor. non longe à fine:

Flamen in antiqua lucum Rubiginis ibat,

Extæ canis flammis, exta deturnis oris.

Et cætera quæ multis versibus sequuntur. Ex quibus hos non prætermittendos duximus ad hunc locum maxime pertinentes,

Dixerat, à dextra villis manile solutis,

Cumque meri patera thuris aceræ fuit. Thura foci, cinnumque dedis, fibraeque bidentis

Turpiaque obscana vidimus exta canis.

Ejusque rei causam reddit versibus sequentibus, ut inibi videre poteris.

⁸ *Quos etiam catulos.*] Plinius l. 29. cap. 4. post princ.

⁹ *Apud Lacedæmonios.*] Pausanias in Laconicis, Plutarchus probl. c. 111. ante fin.

¹⁰ *Et Bœotii.*] Plutarchus ibid.

¹ *Idem*

¹ Idem & Caribus, ut exta canis, diis offerre in usu haberent. ² Vivas etiam canes cruci affigi, atque inter ædes Juventutis & Sumani, singulis annis anser insidente, deferri vulgo proditum est: quæ crux nisi ex sambuco fieret, sacrum ritè fieri minime putarunt. ³ Isidi anser propria victima dicata est, ⁴ Plutoni taurus, Proserpinæ juvenca, & bos fulvus Averno. Ulysses vero apud Homerum ariete & ove nigra Erebo sacrificavit. ⁶ Sed nec sementem administrari, nec oves tondere, nisi catulatio prius fieret, ullo modo licuit. ⁷ Vinum in sacris Cereris adhibere nefas est. ⁸ Primitias

Carth.

Isidi.

Pluto-

ni.

Proser-

pina.

Averno.

Erebo.

Sacræ

absque

vero vino.

¹ Idem & Caribus.] At nobis contra Gentes, lib. 4. & Hesychius, hincque natum adagium καὶ κὸν Σῦνα. Caricum sacrificium, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 2. cap. 3. 1.

² Vivas etiam canes.] Id usque ad clausulam, Isidi anser, est Plinii l. 29. cap. 4. in princ.

³ Isidi anser.] Id supra dictum est eod. c. in verbo, Isidi anser.

⁴ Plutoni taurus.] Horatius Carm. lib. 2. Ode 14.

Non si tricenis quotquot eunt dies,
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris. —

⁵ Proserpina juvenca.] Et ea quidem sterili ex Virgilio lib. 6. Æneid.

— Sterilemque tibi Proserpina vaccam.
Et nigra ut etiam dicitur infra lib. 4. cap. 17.

⁶ Sed nec sementem.] Columella lib. 2. cap. 22. Sed ne sementem quidem administrare, nisi prius catulo feceris, nec forum secare, aut vincire, aut scire. Ac ne vindemiam quidem cogi per religiones pontificum feris licet: nec oves tondere, nisi si catulo feceris. Ex quo loco aperte vides Alexandrum hunc locum accepisse: & catulo facere pro catulione intelligere, sed vercor ne is deceptus sit, Quid enim catulatio sit, declarat Plin. lib. 16. cap. 25. Catulionem, inquit, rustici vocant gestiente natura semina accipere, eoque animam inferente omnibus satis. Nam & catulire proprie dicitur de canibus, Venerem expectentibus,

Varro de illis loquens lib. 7. de re rustica, cap. 9. De satura, principium admittendi, faciunt veris principio: tunc enim dicantur catulire, id est, ut ille subdit, ostendere se velle maritari, quod & ad cetera bruta trahitur. Nam Labe-rius catulientem lupam, ** Id est, coitus appetentem dicit. Catulo autem facere plerique omnes intelligunt pro sacrificare caniculæ.

COLERUS.

* Quod Plinio & Varroni Catulire, id est Aristoteli σὺνζᾶν, lib. 6. περὶ ζῴων ἰσχυίας.

** Ex Nonio, in verbo Catulire: Ubi tamen mihi videtur confudisse Catulire, cum verbo Catillare, quod significat avide devorare. Nam & Catillones antiqui vocabant gulosos, teste Festo.

TIRAQUELLUS.

⁷ Vinum in sacris Cereris.] Plautus in Aulularia.

ST. A. Cereris' Strobile has facturi nuptias?

STRO. Quid? ST. A. quia temeti nihil allatum intelligo.

Macrobius libro 3. Saturn. cap. 11. in princ. facit alium sciseitantem, quod cum Cereri vino libati omnibus vetitum sit ex sententia Plauti, ubi supra, quem ille citat: cur Virgilius scripserit lib. 1. Georg.

Cui tu lacte sacros, & miti dilue Baccho.

Cui rei ita responder in fin. ejusdem
Y y cap.

vero frugum Cereri, vinum vero novum Baccho dare convenit: quibus vesci, priusquam sacerdotes illa libassent, minime fas erat. ² In sacris deæ Ruminæ inferre vinum, expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiæ lac, non vinum inspergebant. ³ Et in sacris Floræ, quam Bonam deam nuncupant, cum vinum libant, lac huisse dicunt. ⁴ Vestæ quoque non vino, sed de Numicio flumi-

cap. Poëta, inquit, sciens Cereri melle libari, adiecit, miti Baccho dilue, mittere scilicet vinum dicens, cum mulsam experit fieri. Nam mite vinum hic ita dixit, ut alibi lib. scilicet 4. ejusdem operis ait domitum,

Et durum Bacchi domitura saporem.

Verum Servius enarrans eum locum,

Cui tula de sacro. —

aliter id diluit, Cui, inquit, tula de lacte, melle & vino. Nam superfluum est, quod quidam dicunt contra religionem dixisse Virgilium, licere Cereri de vino sacrificari, pontificales namque hoc non vetant libri. Subditque, illud Plauti non esse ei loco contrarium: nam aliud est sacrificium, aliud nuptias Cereri celebrare, in quibus revera vinum adhibere nefas erat, quæ Orci nuptiæ dicebantur, quas præsentia sui pontifices ingenti solemnitate celebrabant. Alibi, ut subiicit, hunc locum aliter accipiunt, ut miti Baccho sit dativi casus, & duo nomina intelligamus Liberi & Cereris: nam supra quoque ait, Imprimis venerare deos, ut sit sensus, Cui Cereri, & miti Baccho, scilicet lacte dilue, id est, eis sacrificia melle & vino permixtis.

⁸ Primitias vero frugum Cereri.] Ovidius lib. 10. Metam.

Festa pia Cereris celebrabant annua matres,

Ille quibus nivea velata corpora veste Primitias frugum dant. —

Et lib. 2. Fast.

Farratamen veteres jaciebant, sarra metebant,

Primitias Cereri sarra resecta dabant.

Et Calphurnius eclog. 4.

Ille dat, ut prius Cereri dare cultor aristas

Posit. —

Et e Græcis Theocritus Idyll. 7.

— Ἡ γὰρ ἱταίρη

Ἀνίρως διπύλῳ δαμάτρεα δαίτω τελευτῇ

Ὅλῳ ἀπαρχόμενοι. —

¹ Vinum vero novum * Baccho.] Plin. lib. 18. cap. 2.

COLERUS.

* Festus: Meditrinalia dicta hæc de causa. Mos erat Latinis populis, quo die quis primum gustaret mustum, diceret ominis gratia: Verum novum vinum bibo. Veteri novo morbo medeor. A quibus verbis etiam Meditrinæ deæ nomen ceptum, ejusque sacra Meditrinalia dicta sunt.

TIRAUQUELLUS.

² In sacris deæ Ruminæ.] Varro relicticæ libro 2. cap. 11. ubi eam deam Rumam vocat, & Plutarchus probl. cap. 57. qui Ruminam illam appellat.

³ Et in sacris Floræ.] Id utique accepit ex Latino Plutarchi codice probl. cap. 19. sed ibi non Floræ vertendum erat, sed potius *Gyrtia* ex Græco codice, ut diximus sup. Adhibe tamen Græcum textum.

⁴ Vestæ quoque non vino, sed de Numicio flumine.] Servius lib. 7. Æneid. in eum locum,

Hæc fontes stagna Numici. —

Verum Juvenalis Satyr. 6.

Quædam de numero Lamiarum ac nominis alti,

Cum furre & vino laurum Vestæque rogabat.

¹ Quibus

flumine libatur, ¹ quibus diebus mense Junio molæ frumentariæ & asini fertis & pane coronantur: ² ad cuius templum juxta forum nisi nudo pede accedere non convenit: ³ sicut in ædem Dianæ apud Cretenses, quam Britomartem nominant. Proditumque memoriæ est, ^{Qualia} ^{vina} ^{liba-} ^{bantur} ^{diis.} ⁴ Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. ⁵ Athenienses quoque Mnemosynæ, Auroræ, Soli, Lunæ & Uraniæ, non vino, sed aqua melle diluta sacrificant. Ubi vero in sacris vina libare diis necessum erat, ⁶ ex Græca & imputata vite, seu fulmine tacta, aut quæ vulneratis pedibus calcata vel immunditie polluta fuerat, aut juxta quam homo laqueo pependerat, quæque circumcisis vinaceis profluxerat, vina libare diis, infaustum erat. ⁷ Thasiis vero nisi vino libaneo odore thuris diis prolibabatur, ^{Thasii} ^{Exem-} ^{nides.} ^{Majo-} ^{res &} ^{mino-} ^{res vi-} ^{dum} ^{stimas.} & in Asopo ⁸ in æde Eumenidum nisi mulso libare, & pro coronis floribus uti permissum. ⁹ Victimæ majores

¹ Quibus diebus.] Ovidius libro 6. Fastorum,

Ecce coronatis panis dependet a sellis,
Et velant scabras florida ferta molas.

² Ad cuius templum.] Scilicet Vestæ.

³ Sicut in ædem Dianæ.] Solinus cap. 17. Cretes, inquit, Dianam religiosissime colunt, Βεργουμάρτιω gentiliter nominantes, quod sermone nostro sonat virginem dulcem. Ædem numinis præterquam nudus vestigia nullus licite ingreditur. ibi vide interpretes. Strabo item lib. 10. Diodorus Siculus lib. 6. cap. 15. Pausanias lib. 9. Phavorinus testimonio Callimachi, ἱερὰ φονὴν Βεργουμάρτιω ἱεροῦντος.

⁴ Romulum.] Plinius lib. 14. c. 12. Plutarchus in ejus vita.

⁵ Athenienses.] Sed his adde Nephelia Bacchi sacra, memorata Plutarcho in præceptis bonæ valetudinis, ubi scribit ea sic appellata à sobrietate, quod in his vinum bibere nefas esset.

⁶ Ex Græca.] Hæc omnia usque ad vers. Thasii, sunt Plinii lib. 14. c. 19.

Sed huic, quod de imputata vite dicitur, addas quod Servius in Virgilium eclog. 2. ad fin. scribit, quod qui de vino ex vite imputata sacrificabant furore corripiebantur.

⁷ Thasii vero.] Plinius eod. lib. 14. cap. 18.

⁸ In æde Eumenidum.] Pausanias lib. 2. Et templum, inquit, Dearum quas Sicymii Eumenides appellant. His singulis annis unum diem festum agunt, & gravidæ oves sacrificant, libanum, mulso, & floribus coronarum loco uti consueverunt. Sophocles autem in Oedipo Epicolono, id sacrum Eumenidibus fieri tradit, ut manus ac digitos ex aqua profluente ablueret, qui sacra facturus erat, & in cratere aflato ovis novella vellere obsecro, aquam mellitam ad chaos & libamina reponeret, quæ prima aurora sobriis humi res fundebat, tertque insuper novem ramos olivæ ibi deponeret, tum demum preces verbis conceptis ipsis Eumenidibus effunderet.

⁹ Victimæ majores.] Plinius lib. 33. c. 3. in princip. Deorum vero homini in

Y y 2 sacris

dum immolantur, auratis cornibus procedunt: 'minores coronatæ offerantur. Est quoque observatum, ut si cum vinum hostiæ² furdendum foret, potius molam aut fruges in caput spargerent ordine præpostero: 'aut si cum hostia ad aras ducitur, vehementius fuisset reluctata, ostendissetque se invitam altaribus admoveri, vel ab ara aufugisset, 'vel percussa mugitum dedisset, 'aut in aliam corporis partem quam oporteret, cecidisset, piaculare sacrum & triste auspiciū faceret, quasi invitis diis offerri videretur. In qua re animadvertere licet, 'apud Hermionenses boves

Signa
tristis
auspi-
cii.
Her-
mio-
nense.

sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostiæ majores duntaxat immolarentur. & Athenæus lib. 9. Hincque illud Juvenalis Sat. 6.

Et auratam Jovoni cede juvencam.

Ubi vide Interpretes. Et Martialis lib. 9. epig. 43. ad Apollinem,

Felix tunc ego debitoque voti,

Casurum tibi rusticæ ad aras,

Ducam cornibus aureis juvencum.

Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 5. Hucque etiam spectat illud Virgilio lib. 9. Æneid.

Et statnam ante aras aurata fronte juvencum.

Ubi Donatus, *Consuetudo*, inquit, *permanet, ne vacca & taurus auratis fronte & cornibus Jovi Capitolino macentur.* Servius autem, *Ita enim*, ait, *ornari consueverat.*

1 *Minores, coronatæ.* Ex quo & illud ejusdem Juvenalis Sat. 13.

Quæque coronata lustrari debeat agna.

Ubi vide interpretes. *Semper autem victimæ coronari solent*, ut dicit Plinius lib. 16. c. 4.

2 *Furdendum foret.* Quod quomodo faciendum erat, videbis inferius lib. 4. cap. 17.

3 *Aut si cuius bestia.* Hæc usque ad vers. *Vel percussa*, sunt Livii 3. Decad. lib. 1. ad finem. Plinii lib. 18. cap. 45. Suetonii in Galba, cap. 18. Cornelii Taciti lib. 19. cujus hæc verba sunt: *Accessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacrificii apparatu, longe*

præ-

quam ubi feriri hostias mos est, confusus.

Festus Pompejus lib. 14. ubi de piacularibus auspiciis loquitur. Servius enarrans illud Virgilio lib. 9. Æneid.

Et statnam ante aras.

Quoties, inquit, *vicima reluctabatur, ostendebat se improbari.* Lucanus,

— Disscussa fugit ab ara

Taurus.

Et vide infra lib. 3. cap. 17.

4 *Vel percussa mugitum dedisset.* Virgilius lib. 2. Æneid.

Quilis mugitus fugit cum sancius aram Taurus & incertam excussit ceruice securim.

Ubi vide Servium. & Ovidius lib. 7. Metam.

— Mugitus victimæ diræ

Edidit.

Vide item Senecam in Hercule Octavo 7. 12. & Festum Pompejum loco nuper citato.

5 *Aut in aliam.* Festus Pompejus in eod. loco.

6 *Apud Hermionenses.* Aristoteles poeta in epigrammate tradit, quod in sacrificio Chthoniz Hermionensis, æ vetula imbecilli ad aram ex armento bos immolandus cornibus adducebatur, quem quidem bovem decem quantumvis robusti ac fortes viri artrahere non poterant, & idem repetit Ælianus lib. de Animalibus 11. cap. 4. ex Aristotele, cujus & ipse carmen in eam rem adscribit. Sed inter cætera vide hac de re Pausaniam lib. 2.

1 Fune-

præferoces facili ductu à ministra sacrorum pervetusta inuliere, sponte ad sacrificium duci & immolari. Iones tamen contra instituta inoresque sacrorum, tunc maxime hostiam litare, & diis gratam fieri putabant, cum inter iminolandum taurus mugitus daret. ¹ Funestamque familiam, aut hominem funere pollutum, nec ædes deorum dedicare, nec publica sacra facere posse liquet, nisi in Lemuralibus & Parentalibus: in quibus inferis diis dare inferias usus obtinuit: quo tempore ædes deorum clausæ jacent. ² In Lemuralibus fabam noctu jacere usurpatum est, ^{Lemuralia.}

¹ Funestamque familiam.] Livius 1. Decad. lib. 2. non longe à princip. Nondum dedicata erat in Capitolio Jovis aedes, Valerius Horatiusque Consi. sortiti uter dedicaret? Horatio sorte evenit. Agrus quam dignum erat tulere Valerii necessarij dedicationum tam in-clyti templi Horatio dari: Id omni-bus modis impedire conati, postquam alia frustra erant tentata, postem jam te-nenti consuli, sædum inter precationem deum nuncium incontinent, morum enim filium esse funestaque familia eum tem-plum dedicare non posse. Num crediderit factum, antantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio est facilis. Nihil aliud ad eum nuncium à proposito aversus, quam ut cada-ver effe-ri jaberet, tenens postem, precationem peragit, templumque dedicat. Hincque illud Virgilii lib. 11. Æneid. in princ.

Æneas quanquam sociis dare tempus humanis

Præcipit. int cura, turbataque funere mens est,

Vota diùm primo victor solvebat Eo.

Quo in loco Servius, Consuetudo, inquit, Romana fuit, ut polluti funere mi-nime sacrificarent, si tamen contingeret, ut uno eodemque tempore & funestaretur quis, & coqueretur operam dare sacrificiis, laborabat, ut ante sacra compleret quam funus agnosceret. Subditque illud exem-plum Horatii Pulvilli supra citatum. Et tandem subjungit, Secundum quem

ritum Æneas hic inducitur ante operam dare sacrificiis, & sic ad sociorum & Pallantis sepulchrum reverti.

² In Lemuralibus fabam.] Idem Gy-raldus de Diis Gentium syntag. 17. nullo quoque auctore citato, sed hæc sunt Varronis de vita populi Romani lib. 1. apud Nonium Marcellum lo-quentem de Lemuralibus; Quibus, ait, temporibus in sacris fabam jaciunt, noctu, & dicunt se lenures domo extra januam ejicere. Et Festi Pompeii lib. 6. Fabam, ait, Lemuralibus jaciunt laricis, & parentalibus adhibetur sacrificiis, & in flore ejus lucus literæ apparere videntur. Ante illum Plin. lib. 18. cap. 12. Mor-tuorum, inquit, animæ in eis sunt, quæ de causa parentando utique assumuntur. Et paulo post, In flore ejus literæ lugubres reperiuntur. Ex Poëtis autem Ovidius lib. 3. Fast. de his loquens:

Tum cantata tenet cum plumbo licia fuso,

*Et septem nigras versat in ore fabas.**

CÔLERUS.

* Idem Ovidius clarius:

Cumque manus pure fontana perluit unda Pertitur, & nigras accipit ore fabas.

Aversusque jacet: sed, dum jacet, Hæc ego mitto,

Hic, inquit, redimo meque, meosque fabis.

Hæc novies dicit, nec respicit, umbra paratur

Colligere, & nullo terga vidente sequi.

Y y 3

1 Ipsam-

est, Lemures se ex domo ejicere clamantes : quam nigram esse convenit : ¹ ipsamque lotis manibus, & pede nudo per ora versare, & post terga rejicere, ærisque tinnitum facere, utque Lemures fabis redempti, domo abirent, novies orare. ² Idque Majo mense tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, manes expiatis ducerent,

Parentalibus.
Cænas
feriales.

Femini
generis
victi-
me po-
tiores.
Ægyptii.

In Parentalibus assumere fabas usus obtinuit, sicut in pervigiis cicer. ⁴ Ac feræles cœnas lentæque & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare jus erat : quæ etiam ⁵ Feralia à ferendis epulis dicta sunt, quas in defunctorum sepulchris super nudam silicem apponebant. ⁶ Notatumque fuit in omnibus sacris fœminini generis victimas esse potiores : itaque si per marem litari non poterat, fœmina succidanea dabatur, non econtra. Nam si per fœminam hostiam minime perlitatum foret, succidaneam adhiberi non licebat : ⁷ Apud Ægyptios secus, quibus fœminam hostiam immolare est habitum nefas. ⁸ Barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem fœmininum animal victimam dare, aut ejus carnibus vesci, sub gravi documento vetabatur. ⁹ Si tamen primis hostiis non litassent, aut si primum negligentia vel casu non recte initum aut curatum sacrum foret, illas de-
nuo

TIRAQUELLUS.

¹ *Ipsamque lotis manibus.*] Idem Gyraldus ubi supra.

² *Idque Majo mense.*] Idem quoque Gyraldus ibi, sed id est Porphyrii interpretis Horatii lib. epist. 2. epist. 2. ad fin.

³ *In pervigiis cicer.*] Idem Gyraldus in eod. loco. Est autem Plinii lib. 18. c. 12. ante fin.

⁴ *Ac feræles cœnas.*] Vide supra hoc libr. eod. cap. 7.

⁵ *Feralia à ferendis epulis.*] Varro de ling. Lat. lib. 5. Ovidius lib. 1. Fast.

Plene quia iusta sunt, dixerunt Feralia lucem,

Ultima placandis Manibus ista dios.

Festus Pompejus, lib. 6.

⁶ *Notatumque fuit.*] Hec usque ad clausulam, *Apud Ægyptios*, sunt Servii in libro 8. *Æneid.* in hunc locum.

Et casti iungebant fœdera parca.

⁷ *Apud Ægyptios.*] Herodotus libro 2.

⁸ *Barbaris quoque.*] Et hæc sunt Strabonis lib. 11.

⁹ *Si tamen primis hostiis.*] Tullius lib. 2. de Divinatione, Suetonius in Cæsare cap. 81. & in Augusto cap. 97. Servius lib. 2. aliis 3. *Æneid.* in eod. locum,

Rursus in secessu —

Et late diximus in nostris Commentariis, ad l. *bonæ* §. *bonæ feræles*. ff. de verb. sign.

I Illud

nuo augeri & sapius, ad expianda numina permittitur, donec rite perlitatum animadverterent. ¹ Illud quoque non omittendum, consuevisse Romanos, pro rebus quas cito expediri cuperent, ætate grandioribus hostiis: ubi vero rem augere vellent & produci, juniore victimâ sacrificare. ² Unamque hostiam nunquam duobus diis aut incertis, sed certo numini immolare, ³ superisque impares, inferis vero pares. ⁴ Quotiesque aliquid inventu rarum aut difficile sacri-

Romanorum mos.

¹ Illud quoque, &c.] Idem Gyraldus de diis Gentium, syntag. 17. sed id Servii est lib. 12. Æn. in eum locum,

Setigera sætum suis. —

² Unam hostiam.] Livius 3. Dec. lib. 7.

³ Superisque.] Idem Gyraldus syntag. 17. nullo item auctore citato, sed id Servii est enarrantis illud Virgilii eclog. 8.

Numero Deus impare gaudet. —

Et lib. 3. Æneid. in eum locum, *Et geminas, causam lacrimis, sacrærat arvis.*

Et lib. 6. ibi.

Idem ter socios pura circumtulit unda.

Solinus autem c. 3. tradit propter dies impares Diis superis Januarium dicari, & propter pares Februarium, quasi abominosum, Diis inferis deputari, ubi vide interpretes.

⁴ Quoties aliquid inventu rarum.] Servius lib. 2. Æneid. in eum locum, *Sanguine placastis ventos & virgine caesa.*

Non vere, inquit, sed ut videbatur, nam ut paulo ante dixerat, Iphigenia, qua immolanda venerat, numinis miseratione subrepta est, & cerva supposita. Ex quo illud Ovidii lib. 1. Fast.

Quod semel est triplici pro virgine caesa Diana,

Nunc quoque pro nulla virgine cerva datur.

Illudque item Martialis lib. 3. epigram. 49.

Suppositam fama est quondam pro virgine cervam,

At nunc pro puero mentula supposita est.

Subditque Servius ut ad eum redeamus, ad ea quæ nuper ex eo adduximus, quod simulatio in sacris pro veris accipitur. Unde cum de animalibus quæ difficile inveniuntur, est sacrificandum, de pane vel cera sunt, & pro veris accipiuntur. In idque etiam refert illud ejusdem Virgilii lib. 4. Æneid.

Spaserat & latice simulatos fontis Averni.

Quo etiam in loco idem Servius annotavit, qui & ipse in priori loco subdit, quod in templo Iſidis aqua sparsa esse dicebatur. Cui & tu adde illud Virgilii (si ejus sit) in Priapeis,

Latius Aristagoras natis bene villicus avois,

De cera facta dat tibi poma Deus.

At tu sacrati contentus imagine pami, Fac veros fructus illic, Priape, ferat.

Vestus Pompejus lib. 3. scribit quod si aliquando cerva immolari deberet, si nulla inveniri poterat, ejus loco ovem immolabant, quæ ideo cervaria dicebatur. Suidas autem tradit, quod cum rustici quidam Herculi bovem offerebant immolaturi, isque rupto fune profingisset, nihilque esset quo res sacra fieret, malum suppositis quatuor ramis, pro pedibus & duobus loco cornuum, bovem utrunque imitati sunt, idque ridiculum fictitiumque simulachrum pro victima obtulerunt. Unde natum sit adagium *καὶ τὸ Ἡρῶν ἦν*, id est, pecuarius Hercules. Cujus etiam ex Apollodoro Xenodotus in Collectione meminit, sed eam historiam

Y y 4 paulo

*Thucy-
dides
lib. 1.*

sacrificio adhiberi oporteret, illud cera vel pane effictum apponere satis, simulacraque ejusmodi ficta & comenentitia, ac si ipsa res repræsentaretur, eandem vim vigoremque habuisset id quod à Græcis observatum comperimus. Cum enim 'Cyziceni nigram bovem Palladi quotannis immolarent, & pressi obsidione, bovem comparare nequirent, ex frumento illam effinxere, eoque pacto persoluto voto, numen expiarunt. 'Athenienses quoque in festis

paulo aliter recensuit Pollux lib. Onomasticon 1. cap. 1. sub hoc tit. *περὶ τῶν προσποιούντων ἱερῶν*, hoc quidem sensu. Circa Bœotiam μῦλα Herculi sacrificant (non autem ut poetæ per μῦλα oves, sed fructus arboris) hac de causa. Stata quædam erat publica ipsius Dei solemnitas, instabatque sacrificandi tempus, victima autem aries erat, quem adducebant, qui cum serius adduceretur ob id quod Asopus fluvius ita repentinis exundationibus excrevisset, ut transiri non posset, pueri qui sacris intererant, nihilominus sacrificii ritum pegerunt: maturum enim malum accipientes, quatuor stipulas vice pedum subdiderunt, & alias duas vice cornuum apposuerunt, nec Herculi ingratam fuisse victimam. Proptereaque mansisse apud Thebanos, Bœotiosque hunc sacrificandi ritum. Hucque pertinet alia Herculis historia. Nam cum olim in Italia Saturno homines sacrificarent, Hercules ex Hispania rediens primus eum ritum revocavit, & ne quasi patrio ritu neglecto, superstitione incolæ turbarentur, simulachra pro vivis hominibus, quos ante in Tyberim è ponte Milvio, aut ut alii dicunt Sublicio, projiciebant, hostiarum modo genata in Tyberim projicere docuit, quæ res quoque à Romanis idibus Majis fieri cœpta est. Cujus rei testes sunt Dionysius Halicarn. lib. 1. Plutarchus probl. Macrobius Saturn. lib. 1. cap. 7. Eusebius præparationis Evangelicæ libro 4. Lactantius libro 1. cap. 21. qui & in id citat Ovidium libro 5.

Fastorum :

Tum quoque priscarum virgo simulachra circum,

Mittere robore scirpea ponte solet.

Et cætera quæ sequuntur multis versibus,

1 *Cum enim Cyziceni.*] Appianus in Mithridatico de urbe Cyzico loquens: *Dicitur* (inquit Græce, sed in hunc sensum) *ea urbs dotalis esse, & à Jove Palladi filia attributa, quam Cyziceni summo honore præ cæteris Diis venerantur.* Solemnibus itaque institutis, in quibus bovem nigram sacrificare mos fuit, cum ea carerent, ex frumento sacrificia fecerunt. Sed continuo subdit: *Inserim bos nigra è pelago ad eos occurret, quæ claustra aditus ingressa & in urbem delata, ultro in templum venit, ibique ad altare constitit, quam Cyziceni summa spe Dea immolantur.*

2 *Athenienses quoque.*] Thucydides lib. 1. belli Peloponnesiaci, quo loco de Cylone Atheniensi loquitur, ut à Valla translatus est in hæc verba, *Siquidem sunt apud Athenienses Dialia, maximus dies festus, quæ Jovis Miliæi vocantur, extra urbem, ubi satius populi conventu plerique non veras victimas immolant, sed comarode assimilatas.* Quamquam in antiquo Græco Thucydidis codice ita legatur, *ὅτι ἡ παλαιὰ δὴ οὐ πολλοὶ ἔχουσιν ἱερὴν μὲν, ἀλλὰ καὶ δὴ μάλιστ' ἐπιχειροῦσι.* id est, in qua totius populi celebritate multi non victimas tantum sacrificant, sed & sacrificia sine ludo indigenarum. Sed & his addequod Pythagoræ in Olymp. lib. 8. *ὅτι λίγα πύμματα πρὸς ἱεροσάμειον δύνουσι,* id est, bos quem

festis Jovis Milichii, quæ Dialia vocant, extra urbem sæpe non veras victimas, sed commode effictas obtulere.

¹ Utque si pro infantibus immolandum foret, non grandis sed minor hostia mactetur. ² Notatumque & illud est, in deorum Manium sacris averfa & tristia auspicia, aut dira & nefanda, magis fausta & felicia esse, itaque in his sacris potius est non litare, quam litare.

*Dii
Maveri*

quem ex melle & farina consecerat immoletus est, ut à Philostrato in vita Apollonii lib. 1. post princ. relatum est. Vide item Laërtium.

¹ Utque si pro infantibus.] Idem Gyraldus syntagm. 17.

² Notatumque & illud est.] Idem quoque Gyraldus ibi.

CAPUT XIII.

Quæ origo censorum, quæve potestas, & ex quam parvis initiis in quantum magnitudinis devenerit.

Censorum ¹ origo, licet à parvis initiis orta, eo tamen crevit, ad tantumque fastigium devenit, ut morum disciplinæque Romænæ, decoris dedecorisque discrimen, vectigaliaque, & publicorum locorum privatorumque arbitrium sub illius cura & potestate foret: totiusque reipublicæ circa morum disciplinam supremum jus haberet. Fuere enim M. Geganio Macerio iterum, & T. Quintio Capitolino quintum consulibus, primi censores suffragiis populi creati Papyrius Semproniusque, ² tametsi Servium Tullium, à quo jura militiæ constituta sunt, primum censorum fuisse nonnulli credant, quod populum Romanum

*Censores
primi*

TIRAQUELLUS.

¹ *Censorum origo.*] Hæc usque ad clausulam, *Tametsi Servium*, sunt Livii 5. Decad. lib. 4. & auctoris libri (quis est) cui titulus est, *Fenestella de magistratibus*.

² *Tametsi Servium Tullium.*] Hunc censum primum omnium egisse scribit Livius 1. Decad. lib. 1. Vide autem Halicarnassum.

MERCERUS.

Tametsi Servium Tullium.] Re ve-

ra Servius Tullius Pop. Rom. primus censuit, & post eum cæteri reges, & postea Consules, ut P. Valerius, & T. Lucretius: & post T. Lartius dictator. Sed & Dionys. censores institutos tradit, quia census erat necessarius civitati. Quem consules bellis gerendis occupati, non poterant agere. Adeo ut 17. annis, nullus census factus sit, post consulatum L. Cornелиi, & Q. Fabii.

Yy 5 I Qui

*Cen-
suræ
initio
quin-
quen-
nalis,
postea
annua.*

num primus censuisset. ¹ Qui magistratus et si à principio quinquennalis, postea à Mamerco Æmylio dictatore cautum fuit, ut annua & semestris censura foret. Cujus rei causa ipse Æmylius, quod veterem censuræ statum citra præfinitum minuisset, à proximis censoribus tribu motus, & ærarius factus est. Ad quam licet à principio admitterentur patricii solum, postea ² P. Philone dictatore alter censorum, ³ deinde Q. Pompejo & Metello consulibus, uterque ex plebe censores creati. ⁴ Demum eo dignationis venit, ut nisi clari illustresque, post triumphos & consulatus illam expeterent. Hi ergo censendi populi & lustrificandi causa ab initio creati, eo processere, ut maximarum minimarumque rerum, præcipue ⁵ circa morum disciplinam, cognitionem, animadversionemque haberent. ⁶ Nam de juramento cognoscere, & in perjuros animad-

*Cen-
sorum
munus.*

ver-

TIRAQUELLUS.

¹ *Qui magistratus.* Hæc usque ad clausulam, *Ad quam licet*, sunt Livii 1. Decad. l. 4. ubi dicit ipsum Mamer- cum ob id postea tribu morum, quod magistratum pop. Romani minuisset, & rursum lib. 9. ubi loquitur de crea- tione P. Sempronii Tribuni plebis.

² *P. Philone dictatore.* Dispeream, nisi hic Alexander lapsus sit: quod ut intelligas, Livius 1. Decad. l. 7. scribit C. Martium Rutilium, primum de ple- be dictatorem dictum fuisse. Postea autem eodem libro tradit eundem qui primus dictator de plebe fuerat, cum Manlio Nævio censorem fuisse crea- tum. Deinde lib. 8. ejusdem Decad. scribit Q. Pub. Philonem Dictatorem legem tulisse, ut alter ex plebe censor crearetur, vides igitur ante eam legem ex plebe Censorem creatum fuisse C. Martium illum Rutilium: sed postea ea lege cautum fuisse, ut alter ex cen- soribus ex plebe crearetur. De quo & nos dicemus infra l. 6. cap. 26. Verum Lucius Florus epitome Livii lib. 13. tradit P. Domitium primum ex plebe lustrum condidisse,

³ *Deinde Q. Pompejo.* Lucius Flo- rus epitom. Livii lib. 59.

⁴ *Demum eo dignationis.* Plutarch. in Catone Censorio. Propterea apud Livium 4. Decad. lib. 2. multis clavis ci- vis petentibus *Censuram*, citati *Censores* fuerunt P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Atilius Patrus, qui ipsi consules ante fue- rant. Scribit tamen Livius 3. Decad. lib. 7. M. Cornelium Cethegum, & P. Sempronium Tuditanum, qui non- dum consules fuerant, Censores crea- tos fuisse.

⁵ *Circa morum disciplinam.* Pro- prium id munus Censorum fuit ex Li- vio 4. Decad. lib. 10. in Oratione Q. Cæcili Metelli alloquentis Censores. *Non oblitus sumus Censores, nos ab maioribus populo Rom. moribus nostris præpositos esse.* Asconio Pediano in 1. in Verrem act. Plutarcho in vita Pauli Æmylii, & Catonis Censorii, ac proble. c. 98. & Trebellio Pollione in vita Valeria- ni, & ante hos, Cicerone in Oratione in Pisonem, & in Oratione pro Aulo Cluentio.

⁶ *Nam de juramento.* Gellius l. 7. cap. 18.

1 Epularum

vertere, ¹ epularum sumptus cohibere, ² senatores legere & cooptare, summotis indignissimis, & honestissimis allectis: ³ principem senatus constituere, immeritosque propter turpitudinem sordescque vitæ ⁴ senatu vel tribu amove-

1 *Epularum sumptus cohibere.*] Plin. l. 14. c. item 14. Val. Max. l. 2. c. 4. ubi scribit M. Antonium, & L. Flaccum Censores Duronium senatu amovisse, quod legem de coercendis conviviorum sumptibus latam Tribunus plebis abrogasset, & C. Fabricius Censor senatu movit P. Cornelium Rufinum, quod in convivio habuisset decem libras argenti. Vide Ciceron. in Orat. pro Cluentio, & Fenestellam.

2 *Senatores legere.*] Cicero. in Orat. pro Aulo Cluentio. *Hoc tu idem facies Censor in Senatu legendo.* Livius in d. Oratio. *Q. Cæcilius Metelli, uno consilio legam senatum, equites recenseatis, agatis censum, iustum condatis.* Auctor ejus libri qui vulgo circumferuntur nomine Fenestellæ de Magistratibus Ro. cap. 1. & 17. Trebellius Pollio in vita Valeriani. Nam ut alios plurimos omittam, M. Sempronius Sophus, & Valerius Maximus Censores cum senatum legissent, 13. senatu moverunt, ut scribit Florus epitome Livii l. 18. Et vide infra in clausula sequenti.

3 *Principem Senatus constituere.*] Livius 3. Decad. lib. 7. ubi & iterum 9. ubi & 4. Decad. lib. item 4. *Ubi Censores, inquit, principem senatus P. Scipionem consulem, quem & priores Censores legerant, legerunt.* & libro 8. ejusdem Decad. ubi & eundem tertium delegerunt, in qua re notandum, ipsos Censores potuisse alterum ipsorummet Principem senatus legere. Nam apud eundem Livium ejusdem 4. Dec. l. 10. *M. Æmilius Lepidus, & M. Fulvius Nobilior Censores, ipsum Æmilium Principem senatus elegerunt.* & 9. Decad. libro 3. tradit eundem Æmilium tertio à Censoribus Principem lectum fuisse. Ex Lucio Florus epitome Livii l. 48. *M. (inquit) Æmilius qui Princeps sena-*

tus sapius jam à Censoribus erat lectus. Ex quibus intelligis, eam dignitatem non fuisse perpetuam, sed in nova quaque censura novum Principem aut electum, aut continuatum, ut ipsis Censoribus videbatur. Sed adde præcedentibus Censores in patritios adsciscere solere, ex Julio Capitolino in M. Antonino Philosopho, in princ. *Annus ascitus in patritios à Principibus Vespasiano, & Tito Censoribus.*

4 *Senatu.*] Dictum est supra in verbo, *Senatores.* Et præterea videre licet ex Ciceronis Oratione pro Aulo Cluentio, Aconio Pediano in 1. in Verrem actione. Plutarch. in Catone Censorio, ubi illum dicit senatu amovisse L. Quintium Flaminium, quod & ipsum retulit Valerius Maximus libro 2. cap. 4. Livius 1. Decad. lib. 9. ubi dicit eum cum collega senatu movisse 7. & ex iis Flaminium ipsum. Nec prætermittendum unum, ex aliis multis notatu dignum, C. scilicet Fabritium Censorem senatu movisse P. Cornelium Rufinum ante consulatu & dictatura functum, ob luxuriæ notam, quod decem pondo argenti perfecerat, ut scribit auctor libro de Magistratibus Rom. pop. qui Fenestellæ vulgo tribuitur cap. 17. Gellius autem libro 17. cap. 21. tradit C. Fabritium Lucinum & Q. Æmilium Censores, ipsum P. Cornelium Rufinum qui bis consul & Dictator fuerat, senatu movisse, quod argenti facti coenæ gratia 10. pondo haberet.

5 *Vel tribu amovere.*] Cicero in Oratio. pro Aulo Cluentio. Nam M. Artitius Regulus, & P. Furius Philus Censores eos tribu amovere, qui post Cannensem cladem Italia excedere voluerunt, & alios apud Livium 3. Decad. lib. 4.

I Notif-

amovere, ¹ notisque & ² ignominiiis afficere, ³ aut in Ceritum tabulas referre, etiam ædilem quæstoremque, tum illos ⁴ qui agrum male colerent, aut incuriose haberent, perditosque & profusos nepotes, parumque honestis moribus viventes, ⁵ aut verbis incivilibus loquentes, ærarios facere, censoriæ potestatis erat. In quo id fuit observatum, ⁶ ut motis è senatu ⁷ notas ascriberent, & demerita notarent, quod lege censoria cavebatur, ⁸ cujus verba ascripti. Censores populi soboles familiasque censento, pecuniasque urbis, templa, vias, ærarium, vectigalia tuento, populique partes in tribus distribuunt, & ⁹ pecunias, ævitates ordines partiunt, equitum peditumque prolem distribuunt, cœlibes esse prohibento, mores populi regunt, probrum in senatu ne relinquunt, bini sunt, magistratum quinquennium habento, reliqui magistratus annui sunt, eaque potestas semper esto. Et infra:

¹ Notisque.] Livius 4. Decad. lib. 9. *Patrum memoria institutum fertur, ut Censores motis à senatu notas ascriberent.*

² Ignominiiis afficere.] Id proprium Censorum erat, ut ignominiam irrogarent. Cicero lib. 4. de Repub. apud Nonium Marcellum, ubi de ignominia loquitur, *Censoris, inquit, judicium nihil ferre damnato, nisi ruborem. Itaque ut omnis ea judicatio versatur, aut in modo in nomine, animadversio illa ignominia est. Ex quo ipse Nonius dicit ignominiam dici, quasi nominis notam.*

³ Aut in Ceritum tabulas referre.] Gellius lib. 16. cap. 13. *Tabulae, inquit, Cerites appellatae in quas Censores referri jubebant, quos nota causa suffragiis privabant. Et vide infra.*

⁴ Qui agrum male colerent.] Plinius l. 18. c. 3. non longe à princ. *Agrum, inquit, male colere Censorum probrum judicabatur. Gellius lib. 4. cap. 12. Si quis agrum suum passus fuerat sordescere, eumque indiligenter curabat, ac neque araverat, neque purgaverat, siue quis arborem suam vineamque habuerat dere-*

lictui, non is sine pena fuit, sed erat opus Censorum, Censoresque ararium faciebant. Sed hic adde Censoriam castigationem fuisse minus arare quam verrere, ex ipso Plinio eod. lib. 18. c. 6. post princ.

⁵ Aut verbis incivilibus.] Gellius lib. 4. c. 20. auctor illius libri de Magistratibus Romanis.

⁶ Ut motis è senatu.] Supra in verbo *Senatu*.

MERCERUS.

⁷ Notas ascriberent.] Livius l. 39. *Patrum memoria institutum fertur, ut Censores motis è senatu ascriberent notas. Id debuerat Alex. admonere, ne quis in ea re falleretur. Floruit enim T. Livius sub Augusto, & Tiberio.*

TIRAQUELLUS.

⁸ Cujus verba.] Ex Cicerone lib. 3. de Legibus.

⁹ Pecunias in civitatis ordines.] Lege pecunias, ævitates ordines partiunt, ex Cicerone ubi supra.

fra: Referebant enim censores ¹ in Ceritum tabulas illos quos ignominia causa suffragiis privabant: ² qui quidem censores cives sic notabant, ut qui senator esset, ob crimen ejiceretur senatu: qui eques, equum publicum venderet: qui vero plebejus, in Ceritum tabulas referretur. ³ Observatumque, ut quem censores senatu amoverent, nota quoque & ignominia perstringerent: eaque quæ ad publicam disciplinam pertinerent, lege edita statuerent. ⁴ Denique eò dignationis venire, ut omnium magistratuum principem locum tenerent, ad eamque ⁵ nisi viri consulares & maximis functi honoribus, admitterentur nulli. Quinetiam vitam singulorum & ⁶ mores inquirere, ⁷ exceptisque consulibus, præfecto urbis, rege sacrorum & Vestalibus virginibus circa disciplinam morum in omnes magistratus censere & animadvertere poterant. Quæ censura apud Siculos quoque magni nominis fuit: nam quum omnes Siculi ex censu tributa conferant, omnis potestas æstimationis faciundæ censori permittitur. Hanc etiam institutionem ⁸ Carthaginensibus fuisse accepimus, ut illi præfectum morum & vitæ magistrum habeant: quem ferunt in Hamilcarem animadvertisse: congressumque cum Hasdrubale tunc in primo flore ætatis vetuisse, quia multi oblo-

Censores in quos magistratus censebant. Siculi.

Carthaginenses.

¹ *In Ceritum tabulas.]* Supra in verbo, *Aut in Ceritum tabulas.*

² *Qui quidem censores.]* Id totum usque ad clausul. *Observatumque,* est Asconii in 1. in Verrem actione, nisi quod ibi scribitur, *equum publicum venderet,* quod hic dicitur *venderet,* verum etiam *venderet* dicit Livius 3. Decad. lib. 9. item 5. Decad. lib. 5.

COLERUS.

³ *Equum publicum venderet.]* Festus: *Censionem facere dicebatur Censor, cum mulctam equiti irrogabat.* Vide & Gellium 7. cap. ultimo.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Observatumque.]* Vide supra in verbo, *Notisque.*

⁵ *Denique eo dignationis.]* Plutarch. in Catone Censorio, & in T. Q. Flaminio.

⁶ *Nisi viri consulares.]* Dicitur est supra in verbo, *Denique eo dignationis.*

⁷ *Mores inquirere.]* Supra in verbo, *Circa morum disciplinam.*

⁸ *Exceptisque consulibus.]* Hæc usque ad clausulam, *Quæ censura,* sunt Trebellii Pollionis in vita Valeriani, ubi tamen non simpliciter de Consulibus, sed de Consulibus ordinariis, nec item simpliciter de Vestalibus, sed de maxima virgine Vestalium.

⁹ *Carthaginensibus.]* Id usque ad clausulam *Apud Argos,* est Probi Amylii in vita Hamilcaris.

¹ *Apud*

obloquebantur, quod parum integra fama essent. ¹ Apud
Argi. Argos verò, si quis in re quærenda negligens foret & remissus, aut si desidiosum & segnem viderent, rationem unde victum quæreret, apud magistrum qui loco censoris erat, reddere cogebatur. ² Quod Areopagita Athenis sæpe exequuti sunt, ut quid quisquis Atheniensium ageret, & quo quæstu viveret, magna cura inquirerent. ³ A Nabathæis servatum legimus, ut negligens & remissus, qui opes paternas minuillet, pœna mulctaretur: cui vero res esset auctior, daretur præmio. Id quod ⁴ Draconis lege cavebatur, ut qui ocii damnatus esset, capite lueret. ⁵ Amasis quoque Ægypti Rex, inter cætera constituta, præcipua lege cavit, ut vitæ rationem prætor à quocunque exquirat, ut si quis turpi quæstu viveret, velut facinorosus noxam lueret. ⁶ Quam legem Solon imitatus fertur, præcipue cavendo, ut qui malis artibus degeret, cuique ocio periret dies, pœna afficeretur. Cujus rei causa ⁷ Massilienses, va-

tes

*Negli-
gens
mul-
tatur.*

*Sacri-
ficuli à
Massi-
liensibus
eje-
cti.*

¹ *Apud Argos.*] Vide in nostris Repertoriis in verbo, *Ocium*.

² *Quod Areopagita Athenis.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Laërtius autem in Solone tradit ipsum Solonem hanc inter alias legem edidisse. Ut eum, qui sectatur ocium omnibus accusare volentibus jus esset, ut scribit Plutarchus in vita illius. Subdit tamen Lysiam in Oratione, quam contra Niciam scripsit, Draconem eam legem scripsisse, Solonem autem tulisse.

³ *A Nabathæis.*] Strabo lib. 16.

⁴ *Draconis lege.*] Plutar. in Solone.

⁵ *Amasis.*] Herodotus in Euterpe. Diodorus autem Siculus libro secundo, cap. 3. tradit Ægyptios omnes ex lege, scripta sua nomina ad præfides regionum, & simul quo exercitio viverent, deferre debere: qua in re si quis mentiretur, aut si injusto quæstu viveret, in mortis pœnam incidebat, subditque eam legem à Solone, cum ad Ægyptios penetrasset, ad Athenienses traductam fuisse.

⁶ *Quam legem Solon.*] Herodotus & Diodorus ubi supra. Plutarch. autem in Solone tradit Theophrastum scripsisse hanc legem, non Solonis, sed Piliatrati fuisse (vide Diodorum libro 1. c. 2.) Sed hic addes, quod Lucani ocii quoque causas agunt ut Athenienses, ut tradit Nicolaus *μοι ἐστίν*, & ex eo Stobæus Ser. 42. Et Lacedæmonii adeo ocium devitandum putarunt, ut ne quidem deambulationes illis permitterentur. Cujus testimonium præter alia etiam illud est, quod cum nuntiatum esset eorum Ephoris, eos qui Deceßam tenebant, deambulationibus pomeridianis uti, miserunt ad eos qui dicerent, *Ne deambuletis, ut genus indulgeatis potius quam ut corpus exerceatis.* Nam oportere Lacedæmonios non deambulationibus, sed exercitiis bonam valetudinem comparere: & tueri, ut est auctor Ælianus de varia historia lib. 2.

⁷ *Massilienses.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. *Massilia*, inquit, *omnibus* qui

tes sacrificulos, qui quæstus causa sacra circumferebant, suis oppidis exegere, nē religionis prætextu ocium sectarentur & luxum. ¹ Quinetiam de paupertate, orbitate, ² & coelibatu quærere & contumaces plectere, censorum munus erat. ³ Furius Camillus quum censuram ageret, ut exhaustæ civitati propter assiduas bellorum clades, cives suppeterent, legem de maritandis ordinibus tulit, qua inter cætera, pœnis coërcuit illos, qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, devitarent. ⁴ Eos vero qui ad senectutem coelibes pervenerant, æra pœnæ nomine ad ærarium ferre iussit. Quam legem Q. etiam ⁵ Metellus Numidicus iterum in censura promulgavit. ⁶ Ædes quoque sacras, ⁷ vias, ⁸ aquæductus, ⁹ & loca publica faciendi

Lex Camilli de maritandis ordinibus. Calibatus mul-tatus.

qui per aliquam religionis simulationem alimenta inertie quærunt, clausis portus habet, & mendacem & fucosam superstitionem submouendam esse existimans.

¹ *Quinetiam.*] Ad Censores Romanos redit.

² *Et coelibatu.*] De quo paulo post, sed vide quæ de coelibatu dicentur infra lib. 4. cap. 8.

COLERUS.

Coelibatu quærere.] Isidor. lib. 8. c. 4. Item Censores patrimoniorum iudices, à censu æris appellati.

TIRAQUELLUS.

³ *Furius Camillus.*] Plutarchus in vita illius post princ.

⁴ *Eos vero qui ad senectutem.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 4.

⁵ *Metellus Numidicus.*] Gellius l. 1. cap. 6. & L. Florus epit. Livii lib. 59.

⁶ *Ædes quoque sacras.*] Livius 1. Decad. lib. 9. paulo ante fin. ubi loquitur de C. Junio Censore, & 3. Decad. l. 9. ad fin. ubi de M. Livio & C. Claudio censoribus loquitur, & 4. Decad. lib. 4. & 6. Plutarchus item problem. cap. 98.

⁷ *Vias.*] Livius d. 1. Decad. lib. 9. ad finem, ubi de Appii Claudii, & C. Plantii censura loquitur, & iterum eod. libro non multo ante fin. ubi de

C. Junio Bubulco Censore loquitur, & 3. Decad. lib. 9. ad fin. & 4. Decad. l. 8. ubi T. Quintius Flaminius, & M. Claudius Marcellus Censores viam silice sternendam à porta Capena ad templum Martis locaverunt. Et 5. Decad. lib. 1. ubi etiam Q. Fulvius Flaccus, & Aulus Posthumius Albinus Censores vias quoque silice sternendas in urbe, & glareæ extra urbem substruendas marginandasque primi omnium locaverunt, & alia multa quæ inibi videbis.

⁸ *Aquæductus.*] Livius eodem illo priori loco. Et vide infra in verbo, *De iurejurando.* Adde quoque Cloacas ex Dionysio Halicarnass. lib. 3.

⁹ *Loci publica.*] Livius 3. Decad. libro 7. scribit Cornelium Cethegum, & Sempronium Tuditanum Censores, locasse reficienda, quæ circa forum incendio consumpta erant, 7. tabernas, macellum, atrium regium. Et l. 9. ad fin. ubi M. Livius, & C. Claudius Censores multa loca publica faciendi locaverunt. Et 4. Decad. lib. 8. ubi T. Quintius Flaminius, & M. Claudius substructionem super Æquimelium in Capitolio locaverunt. Et ejusdem libro 10. Q. Æmylius Lepidus, & M. Fulvius Nobilior Censores postulant, ut pe-

cienda locare, aut aquarum fluxus dare & inhibere poterant. ¹ Siquidem Cato Censorius aquam publicam, quæ in privatas domos & hortos derivabatur, inhibuit, ² & portrecta in publicum ædificia demolitus fuit. ³ Vectigalia quoque ⁴ & portoria nova statuere, ⁵ & vetera exigenda mandare, ⁶ illaque publicanis & ⁷ conductoribus locare non vetabantur. ⁸ Eatamen proscribere, nisi Romæ & tacito populo, ejusque placito & assensu, ac publico præcone consulto, ⁹ & nisi Kalend. Martiis, quibus vectigalia locantur, censori facultas non erat. In quo fuit animadversum ¹⁰ post Pauli Æmylii triumphum, quem de omni Macedonia habuit Perse devicto, usque ad Hircium & Panfam consules, populum Romanum vectigalium collatione & tri-

ut pecuniæ summa sibi, qua in publica opera uterentur, attribueretur; vectigal annuum decretum est. Et 5. Dec. libro 4. Tiberius Sempronius censor Tabernas conjunctas in publicum emit, basilicamque faciendam curavit, quæ postea Sempronia appellata est.

1 *Siquidem Cato Censorius.*] Plutar. in vita illius. Et Livius 4. Decad. lib. 9. *Aquam, inquit, publicam omnem in privatum ædificiis, aut agrum fluentem ademerunt.* Loquitur autem de ipso Catone, & L. Valerio ejus collega.

2 *Et portrecta in publicum.*] Livius enim ubi supra proxime ad ea quæ ex eo diximus subdidit. *Et quæ in loca publica inædificata, immolare privati habebant, intra dies 30. demoliti sunt.*

3 *Vectigalia quoque.*] Livius 3. Dec. l. 9. ad fin. ubi de M. Livio, & C. Claudio Censoribus loquens: *Vectigal novum ex Salaria anomia statuerunt. Id vectigal commentum alterum ex Censoribus suis credebant populo iratum, quod iniquo iudicio quondam damnatus esset.*

4 *Et portoria.*] Quod satis constat ex l. in lege censoria, ff. de verb. sig.

COLERUS.

5 *Et vetera exigenda mandare.*] De hoc Censu, doctissime scribit Lipsius, ad Tacit. Annal. l.

TIRAQUELLUS.

6 *Illaque publicanis.*] Livius 4. Decadis libro nono, *Vectigalia summis precii ultro tributa infamis locaverunt, quas locationes cum senatus precibus & lachrymis victus induci, & de integro locari jussisset, Censores edicto submotis ab hasta, qui iudicati priorem locationem erant, omnino eadem, penulum imminuitis precii, locaverunt.*

7 *Et conductoribus.*] Apud Livium 4. Decadis libro 2. non adeo longe à princip. Scipio Africanus & P. Elus Petus quadam portoria fruenda locaverunt.

8 *Eatamen proscribere, nisi Romæ.*] Cicero in 1. Orat. pro l. Agraria. *Censoribus, ait, vectigalia locare, nisi in conspectu pop. Ro.*

9 *Et nisi Calendis Martiis.*] His enim Kal. Martiis pensiones rerum locatarum inferri solebant, ut indicant Scævola in l. defuncta. in princ. ff. de usufruct. Macrobius autem libro Sat. 1. tradit mense Majo vectigalia locari solita, sed & Idibus quoque Juniis ex Cicero in Oratione pro Sext. Roscio Amerino. Vide item Solinum c. 16.

10 *Post Pauli Æmylii triumphum.*] Plurarch. in vita illius. Valerius Maximus lib. 4. cap. 3. Plinius l. 33. c. 3.

1 *Etiame*

& tributo vacasse. Is enim tantum auri & argenti ex manubiis in ærarium tulit, ut tributorum collationem & onera levarit. ¹ Etiam de ære alieno cognoscere, censoriæ potestatis erat. Animadversum tamen est, de nulla re censores, quam ² de jurejurando severius judicare consueisse, ³ quodque posteriores priorum decretis plerunque non steterere, sæpiusque illa resciderunt & antiquarunt. ⁴ Post aliquot vero ætates Romani nimiam potestatem esse rati, mucronem censorium multis remediis retuderunt, & ne impune insolescerent, censuræ extenuatis viribus, gravibus edictis coerciti sunt. ⁵ Quare P. Clodius in tribunatu plebiscito sanxit, ne quem censores notarent, nisi antea legitime accusatus, & utriusque censoris judicio damnatus foret: in tantum, ut Metello censori, quod minus juste pœnam irrogasset, aqua & igni interdictum fuerit. ⁶ Divus vero Claudius, dum censuram ageret, illum nisi sua voce & sine patrocinio vitæ rationem reddere passus fuit. ⁷ Appii Claudii, & Claudii Plan-

De ære alieno.

De jurejurando.

Censorium potestatem dimittentem.

Censuram clari.

¹ Etiam de ære alieno.] Valer. Max. lib. 2. cap. 4.

² De jurejurando.] Supra in verbo, *Aquaductum*. Sed adde superioribus factorum tectorum exigendorum munus quoque proprium Censorum fuisse ex Cicerone, & Asconio Pediano in 1. in Verrem act. & Livio 3. Decad. lib. 9. ad fin. ubi de censura M. Livii, & C. Claudii loquitur.

³ Quodque posteriores.] Cicero pro Aulo Cluentio, *Censores*, inquit, *ipsi sæpenumero superiorum censorum judicio (si ista judicia appellari vultis) non steterunt. Atque etiam ipsi inter se censores tanti esse arbitrantur, ut alter alterius judicium non modo reprehendat, sed etiam rescindat, ut alter de senatu movere vellet, alter retineat, & ordine amplissimo dignissimum existimet: ut alter in ærarios referri, aut tribui moveri jubeat, alter vetet. Quare quid nobis in mentem venit, hæc appellare judicia, quæ à populo Romano rescindi, ab juratis judicibus repu-*

diari, à magistratibus negligi, ab his qui eandem potestatem adepti sunt commutari, inter collegas discrepare videatis? Sed & paulo ante in eadem Oratione *Itaque non solum (judices) illud ostendam quod jam videtis, populi Romani suffragiis sæpenumero censorum descriptiones esse deletas, verum etiam judiciorum eorum qui jurati statuerent majore cum religione & diligentia debuerunt. Et alia quoque multa in eam sententiam in ea Oratione scripta reperies.*

⁴ Post aliquot vero ætates.] Id ipsius Ciceronis est, in d. Orat. pro Cluentio: *Ne censorium stylum, cuius mucronem multis remediis majores nostri retulerunt, æque posthac ac illam gladium Dictatorum pertimescamus.*

⁵ Quare P. Clodius.] Asconius Pedianus in Orat. Ciceronis in Pisonem.

⁶ Divus vero Claudius.] Suetonius in vita ipsius cap. 17.

⁷ Appii Claudii.] Livii hæc verba sunt 1. Decad. l. 9. Et vide Ciceronem

Z z

in

cii, qui viam Appiam è Roma Brundisium stravit, & aquam, quæ Appia dicta est, invehendam curavit. Tameſi¹ C. Gracchum in tribunatu vias perpurgasse, & itinera impervia munivisse, singulisque miliaribus lapideas columnellas statuiffe, & Scaurum Ænilyum usque Sabaticis, M. que Lepidum, & C. Flaminium in consulatu Ariminum usque, & deinde in Aquileiam stravisse legamus. Julius quoque Cæsar commissæ sibi Appiæ cura, dum illius refectioni vacat, magnas opes effudisse fertur: quam postea collapsam Augustus sibi muniendam desumpsit, reliquis triumphalibus viris delegatis, quas præcipuis operibus ornarunt. M. vero Ænilius consul pacatis Liguribus, viam à Placentia, ut Flaminia committeretur, Ariminum usque statuit: & Flaccus in censura viam per For-

mianum

in Oratione pro Milone, & Horatium epistol. lib. 1. epist. 6. & 19. & Plinium Secundum de viris illustribus, cap. 34. (Sed hic non *Plantii*, verum *Plantii* scribendum est ex Livio ibi, & ubique.) & Pomponium in l. 2. §. post hunc Appius. ff. orig. jur.

COLERUS.

1 *Invehendam curavit.*] Appia-ria, & aqua ab Appio Claudio est appellata. Festus: & idem quoque Plinius.

TIRAQUELLUS.

2 *C. Gracchum.*] Plutarchus in vita illius.

3 *Et Scaurum Ænilyum.*] Strabo libro 5. ubi & hinc eam viam dictam Ænilyam scribit. Nam & Plinius Secundus, si is est, virorum illustrium, cap. 72. scribit ipsum Scaurum censorem viam Ænilyam stravisse.

4 *M. quo Lepidum, & Flaminium.*] Strabo lib. 5. non adeo longe à princ. Livius 4. Decad. lib. 9. post princ. scribit C. Flaminium consulem, ne in ocio militem haberet, viam à Bononia perduxisse Aretium. Et paulo post, M. Ænilyum Lepidum ejus collegam pacatis Liguribus in agrum Gallicum exercitum dedisse, viamque à Placen-

tia, ut Flaminia committeretur, Ariminum perduxisse.

MERCERUS.

5 *Julius quoque Cæsar.*] Non debuit numerari inter Censores, non enim egit censum, sed recensum populi: qui longi diversus est à censu. In hoc opes, facultates, liberi, familia cujusque censetur, in illo, videtur quam juste quisque frumentum è publico capiat, vel alia præmia, &c. Vide Lipsium cap. 17. Electorum.

TIRAQUELLUS.

6 *Augustus.*] Suetonius in vita illius, c. 30. scribit cum sibi Flaminiam viam desumpsisse. Arimino tunc muniendam, reliquis triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuisse. Ex quo intelligis Alexandrum hic memoria lapsum, & Appiam pro Flaminia Augusto tribuisse.

7 *M. vero Ænilyum.*] Jam id diximus supra in verbo, M. 4. *Lepidum.*

8 *Et Flaccus.*] Livius 4. Decad. l. 9: *Flaccus*, inquit, *molem ad Neptunianæ aquas, ut iter populo esset, & viam per Firmianum montem faciendam locavit.* Hic autem fuit L. Valerius Flaccus, collega Catonis in censura.

1 Fuit

mianum montem perduxit. ¹ Fuit quoque inter celebres Latina & Valeria, altera usque Sinuessam, altera ad Marfos. ² Nam Salaria & Nomentana haud multæ longitudinis per Sabinos constratæ sunt. ³ Indis fuit in usu ut per consiliarios purgentur viæ, quibus per dena stadia singulos lapides locare, & diverticula ac distantias adnotare negotium erat. Athenis vero viarum curatores universæ fere civitatis administrationem habebant. Magni quoque exempli censura fuit ⁴ Fabii Gurgitis, qui licet defamatisissimus, postea ætate gravis, censuram severissimis moribus egit: sicut ⁵ L. Lentuli, qui repetundarum accusatus, haud multo post censor sanctissimus evasit. ⁶ Præ cæteris M. Catonis censura apud omnes ordines plus nimio tristis & vehemens habita est: quare præcipua flagravat invidia, quod invicto animo esset, & inflexibili. ⁷ Illud quoque notatum est, solere censores novos milites, & eos qui supra septimum & decimum annum equo merere debuissent, nec militassent, ⁸ ærarios facere. ⁹ Quare M. Attilii Reguli, & P. Curii

¹ Fuit autem inter celebres Latina & Valeria.] Strabo libro quinto, Præclarissima, inquit, sunt viæ, Appia, Latina, Valeria: una quidem ad mare Latina partes separans, usque Sinuessam prehenditur, altera in Sabinam, usque ad Marfos. Inter has media Latina est, quæ ad Callium oppidum conjungitur Appia, &c. Ex quibus intelliges hic Alexandrum non nihil aberrasse.

² Nam Salaria.] De his duabus Strabo eodem libro quinto, sed alibi. Per ipsos viæ Salaria, non magna longitudinis strata est, in quam & Nomentana incidit, apud Heretum Sabinorum vicum. Et de his quoque diximus supra libro secundo, cap. 18.

³ Indis fuit in usu.] Strabo l. 15.

⁴ Fabii Gurgitis.] Macrobius libro tertio Saturn. cap. decimo tertio.

⁵ L. Lentuli.] Valerius Maximus libro sexto cap. 11. in princip. ubi illum non accusatum solum, sed condemnatum dicit. Sed his adde Genam à Lu-

cio Metello, & Cn. Domitio censoribus senatu motum, postea censores factum, & M. Valerium Messalam censoria nota perfrictum, postea censoria potestate imperasse, ut utriusque testis est Valerius Maximus libro secundo, cap. 4. in fin.

⁶ Præ cæteris M. Catonis.] Plutarchus in vita illius, & Livius 4. Decad. lib. 9.

⁷ Illud quoque notatum est.] Id probat exemplis sequentibus.

COLERUS.

⁸ Ærarios facere.] Illud quoque Festi huc appono: Censio, inquit, hastaria dicebatur, cum militi, multæ nomine, ob delictum militare indicebatur, quod hastas daret.

TIRAQUELLUS.

⁹ Quare M. Attilii Reguli.] Livius 3. Decad. libro quarto, sed aliter Valerius Maximus lib. 2. cap. 4.

De hoc
item
lib. 2.
c. 13.

P. Curii Philonis præclara censura numeratur, quod juvenum Romanorum duo millia, qui Hannibale Italiam pervastante, quadriennio militiam detrectassent, inter ærarios retulerunt, suffragioque & comitiis privarunt: Eis quoque qui parum idoneæ militarent, munusve facerent, ¹equum adimere, ²illiusque arma & equum vendere: alios ætate & viribus habiles ad militiam cogere, & sacramento adigere, ³aut equum publicum dare, officii censoris erat: ⁴quod à Solone olim constitutum ferunt, qui eadem pœna afficiendum putavit eum, qui militare nolle, & qui aciem desereret, quive in acie timidus & ignavus esset. ⁵Etiā equitatum recensere, alios qui legitima stipendia fecissent, militia missos facere, aut numeratis stipendiis cum laude missionem dare, ⁶vel equum deferre illis qui militaria munera obivissent: nonnunquam si crimen exposceret, ⁷reum capitis agere poterant: quippe ⁸M. Fabius censor severior & durior, Fabium Buteonem filium furti insinulatum capitis reum egit, ⁹& ultimo affecit supplicio.

1 *Equum adimere.*] Livius 3. Decad. l. 4. & 9. circa fin. 4. item Decad. l. 4. & lib. 9. Plutarchus in Paulo Æmilio, Gellius lib. 7. cap. ult. & Valerius Max. lib. 2. cap. 4. ubi de M. Attilio Regulo, & L. Furio loquitur.

2 *Illiusque arma & equum vendere.*] Livius 3. Decad. lib. 9. ad fin. & supra etiam dictum est.

3 *Aut equum publicum dare.*] Livius 4. Decad. lib. 9. Ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Ebutio emerita stipendia essent, ne in vitis militaret, neve censor ei equum publicum assignaret.

4 *Quod à Solone.*] Plutarchus nihil tale in ejus vita refert.

5 *Etiā equitatum recensere.*] Supra in verbo, *Senatores legere*, ex Livio. Vide Cicer. lib. 3. de legibus.

6 *Vel equum deferre.*] Vide quæ diximus supra ex Livii auctoritate in verbo, *Aut equum publicum dare*.

7 *Reum capitis agere.*] Quod demonstrat exemplo sequenti.

8 *M. Fabius.*] Paulus Historiarum lib. 4. cap. 12. in fin. *Emergit*, inquit, hic paululum antiquius ille Romanorum improbe laudis etiam de Parricidii appetitus. Nam Fabius censor Fabium Buteonem filium suum furti insinulatum interfecit, dignum se facinus, quod pater vel parricidium plebendum duceret, quod ne leges quidem, nisi multa pecunia, aut ad summum exilii circa quemlibet hominum censuerunt.

COLERUS.

9 *Et ultimo affecit supplicio.*] Adendum quoque hoc ex Festo: *Censui censendo agri proprie appellantur, qui & erant & venire jure civili possunt.* De agris autem, de quibus Festus, sic intelligendum. Prædia censui censendo dicebantur ea, quæ essent Mancipi: quæ habebant jus civile, quæ subigari apud ærarium, apud Censorem possent, ut auctor est etiam Cicero, in Orat. pro Cæcinnâ.

1 Plenum-

plicio. Et quamvis qui consulatus, dictaturas, & alios ges-
 serant magistratus, ad censuram admitti solerent, <sup>Cen-
sore
an-
con-
sul-
latum.</sup> 'ple-
 runque tamen ex ædilitate, qui nec prætor, nec consul
 fuisset, gradum ad censuram secisse comperimus, præci-
 pue quum antea vita plena gravitatis foret. ² Crassus
 Licinius, qui nec præturam antea nec consulatum gesse-
 rat, ad censure honorem ex ædilitate evectus fuit, quam
 una cum pontificatu gessit. Ac licet ex duobus consuli-
 bus altero defuncto, collegæ subrogando haberentur co-
 mitia, alterque consul in defuncti locum cooptaretur :
³ tamen ex duobus censoribus, altero desito, alium subro-
 gari non licebat. ⁴ Quod C. Julio censore mortuo, L. Pa-
 pyrius Cursor, ne abiret magistratu, M. Cornelium Malu-
 ginensem collegam sibi subrogaret, religio invasit, & pia-
 culare fuit, quia eo lustro à Gallis urbs capta est, ne in
 demortui locum censor subrogaretur. Itaque censore vi-
 ta functo, collegam magistratu abire oportebat. ⁵ Quamvis
 Appius Claudius Cæcus, contra mores institutaque maio-
 rum, collega se magistratu abdicante, solus censuram gere-
 re non dubitavit. Hoc quoque adnotasse non pigebit, ⁶
 quod licet omnibus magistratibus circa morum discipli-
 nam censura præemineat, ⁷ tamen tribunatui plebis &
 ædilitati illam quandoque cessisse constat. ⁸ Ideo P. Furio
 & M. ⁹

Notan-
dum
hæc.

Appius
Clau-
dius
solus
censu-
ram
egit.

Tribu-
norum
pleb.

& æ-
dilitum
in cen-
sore
pote-
stas.

TIRAQUELLUS.

1 *Plerumque tamen.* Quod constabit satis ex sequenti exemplo.

2 *Crassus Licinius.* Livius 3. Dec. libro septimo. Apud quem etiam reperies eodemque libro M. Cornelium Cethegum, & Publ. Sempronium Tuditanum, qui nondum consules fuerant, censores fuisse creatos.

3 *Tamen ex duobus censoribus.* Livius 1. Decad. libro tertio, & iterum libro quinto, rursumque libro sexto & libro nono, in Oratione Publ. Sempronii Tribuni plebis. Plutarchus autem probl. cap. 50. tradit, quod altero ex censoribus mortuo alterum se à

magistratu abdicare oportebat. Mortuo enim Livio Druso collega ejus Scaurus Æmilius magistratu se abdicare minime volebat, donec Tribunorum jussu in carcerem ductus est.

4 *Quod C. Julio.* Id usque ad clausulam, *Quamvis Appius*, est Livii 1. Decad. l. 9. in Oratione P. Sempronii.

5 *Quamvis Appius Claudius.* Livius eod. libro nono.

6 *Tamen tribunatui plebis.* Hæc duo confirmat exemplis seq.

7 *Ideo P. Furio.* Livius 3. Decad. libro 4. & vide Valerium Maximum libro secundo, cap. 4. ubi de his loquitur.

& M. Atilio censoribus, ab Appio Metello tribuno plebis, quod quæstorem eum proximo anno tribu amoverant, & ærarium fecerant, diem dictam, ipsosque in vincula duci jussisse comperimus. ¹ Nec minus de P. Sempronio plebis tribuno, qui Appium Claudium censorem, nisi collega intercessisset, in vincula duci jufferat, compertum est: quod profecto non fecisset, si id sibi jure sacrosanctæ potestatis facere non liceret. ² Quamvis postea consensu senatus res discussa fuerit, ne tribunitio furori

Domitii Neronis in adilitate procacitas. Censorum munera præcipua.

Apodectæ.

censura obnoxia foret. Fertur tamen ³ Domitius Nero, Neronis avus, dum ædilitatem gereret, adeo procax & animi immodicus fuisse; ut L. Plancum censorem via sibi cedere coegerit. Illud quoque non præterierim, quod inter opera censoria in primis ⁴ cibaria anserum, qui per vigilem curam gerunt in Capitolio, quod olim fuere urbis custodes & imperii, ⁵ Jovemque ⁶ miniandum: ex vectigalibus vero ⁷ lacus Lucrinus eruendus boni ominis causa, locari consuevit: quibus censoribus incumbere locationis leges dicere. ⁸ Sicut Athenis Apodectæ, qui collationibus & vectigalibus præerant, quorum judicio, quicquid controversiæ erat in publicis collationibus, decernebatur. ⁹ Quodque cura horologii inter opera censoria non in postremis erat: ¹⁰ atque in delectu, censione-

ve,

¹ Nec minus.] Livius 1. Dec. l. 9.

² Quamvis postea.] Ibid. eod. loco.

³ Domitius Nero, &c.] Suetonius in Nerone, cap. 4.

COLERUS.

Domitius Nero, &c.] Sumit ex Suetonio: apud quem tamen Torrentius, vir doctiss. *Censuram* malit legere, quam *Censorem*.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Cibaria anserum.*] Plinius lib. 10. cap. 22. Plutarchus probl. c. 98.

⁵ *Jovemque.*] Plinius lib. 33. cap. 7. Plutarchus probl. d. c. 98.

⁶ *Miniandum.*] Id est, minio illinendum. Vide Plinium natural. histor. lib. 13. cap. 7.

⁷ *Lacus Lucrinus.*] Festus Pomp. lib. 10. ante fin.

⁸ *Sicut Athenis.*] Pollux libro Onomasticon 8.

⁹ *Quidam cura.*] Plin. lib. 7. c. 60. Sed & inter opera censoria erat, si quis senatusconsultum curasset fieri ante exortum aut post occasum solis, ut scribit Gellius lib. 14. cap. 7.

¹⁰ *Atque in delectu.*] Pompeius l. 10. ad fin. sed pro *Silivis* illic scribitur *Salvini* in quibusdam codicibus, in aliis *Salvois*. * Fuisse autem Romæ Salvinos testimonio est Cicero epistol. fam. lib. 10. epist. 10. ad Dolabeam, ubi meminit Salini ejuspiam. Et Pomponius Jurisconsultus in l. 2. in fin.

ve, prius Valerii Silirini, & Statorii privilegio honoris nominantur. ¹ Quodque hi, qui censoria nota antea notati fuere, licet censores possent creari, & quo minus crearentur, censoria nota minus officiat: tamen hi qui censuram gessissent, quamvis laudabiliter, ² iterum censores creari, aut ad munus consorium admitti nullo modo poterant. ³ Idque exemplo C. Getæ, qui à L. Metello & Cn. Domitio censoribus senatu motus, & ignominia notatus, haud longo post intervallo, oblita memoria dedecoris, & permulsis civium animis, ad censuram evectus fuit. Illud quoque non ab re fuerit dixisse, ⁴ Tiberii tempore magnis contentionibus actum in senatu, ut non inodo censura, sed reliqui magistratus quinquennales forent,

fu. ff. de orig. iur. dum etiam meminit Salvii Juliani Jurisconsulti, de quo item Spartianus in vita Didii Juliani in princ. Et Eutropius lib. 8. cap. 9. & Salvii Iulianus Tribuni plebis Apianus lib. 4. bellorum Civ.

COLERUS.

* In Festo hodie legitur, *Salvius. Atque in delectu.* Legendum vero, *dilectum*: ex Festo, ibi. Et alibi dicit: dilectus militum & is, qui significatur amatus, à legendo dicti sunt. Et sic Glossæ veteres, dilectus ἀγαπητός & φιλόλογος.

TIRAQUELLUS.

¹ *Quod hi qui, &c.* Quod statim probat exemplo Getæ, sed cui adde alterum exemplum M. Valerii Messalæ, qui censoria primum nota perfrictus, tamen censoria potestate postea imperavit, ut testatur Valerius Maximus lib. 2. cap. 4. in fin. Sed adde, non hos tantum censores creari, sed & Dictatores, qui omnium summus magistratus. Nihil enim Mamercus Æmilio obfuit censoria animadversio, qua ante mulctatus fuerat, quin dictator crearetur apud Livium 1. Decadis libro 4.

² *Iterum censores.* Nam apud ipsam Val. libro quarto, capit. 1. M. Rutilius iterum censor creatus ad concionem populum vocatum, gravissima oratione corripuit, quod eam potestatem sibi bis contulisset, cujus majores, quia nimis magna videretur, tempus coarctandum iudicassent. Sed & de eod. Plinius Secundus de viris illustribus, cap. 32. Iterum, ait, censor fieri voluit, dicens: Non esse ex usu Resp. eosdem censores sæpius fieri.

³ *Idque exemplo C. Getæ.* Valerius Max. lib. 2. cap. 4. ad fin. & ante illum Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio.

⁴ *Tiberii tempore.* Cornelius Tacitus. Adde autem, quod apud Corinthios erat quispiam magistratus quinquennalis apud Apulejum l. 10. Met. Sed & idem lib. 11. in fin. loquitur de Decurionibus quinquennialibus, & illud adde ad id caput, fuisse & censores in coloniis Romanorum, ut videre est ex Livio 3. Decad. lib. 9. ubi loquitur de 12. coloniis Latinis, & apud Bithynios ex Plinio libro epist. 10. epist. 48. quæ incipit, *Cautum est.* Et quod tradit Servius libro 8. Æneid. in eum locum,

Es iustislibus extis. — morem fuisse, ut censores completo lustro, pinguis victimas offerrent.

Zz 4 I Ab

rent, & nisi quinquennio singulo comitia magistratum fierent: quæ res primum dilata, mox perpetuo silentio oblitterata fuit.

CAPUT XIV.

Quid sit apud Jureconsultos cœnaculariam exercere, quid casadromus, quid cloaca, quid sphaeristerium, quid hypocausta.

IN circulo Jurisperitorum mutuo fermocinantium, præfente me, quæsitum est à notæ facundiæ viro, quid sit cœnaculariam exercere. Siquidem ¹ ab Ulpiano, titulo de his qui dejecerunt, dictum fuit: Siquis cœnaculariam exercens, modicum sibi hospitium retinuerit, residuum vero pluribus locaverit, si ex eo cœnaculo dejectum effusumve quid fuerit, omnes teneri, quum ex mediano cœnaculo dejectum probaretur. Et tametsi nonnulli diversâ sentirent, ancipiti contentione distracti, dixi ego, quantum comminisci potui ex ² Varronis auctoritate, cœnaculum, superiora ædium, ³ ad quæ scalis ascenderetur, dici: ⁴ quæ pars in-

l. si vero §. sed si quis. ff. de his qui de jec. tunc,

Cœnaculum.

TIRAQUELLUS.

¹ *Ab Ulpiano.*] In l. si vero. §. sed si quis. ff. de his qui de jec. vel effud.

² *Varronis auctoritate.*] Libro 5. de ling. Lat. cujus hæc verba sunt, *Ubi cubabant, cubiculum: ubi cœnabant, cœnaculum vocitabant:* & statim post, *Posteaquam in superiore parte cœnare ceperunt, superioris domus universa cœnacula dicta.* Plautus quoque in Amphitryone, *In superiore qui habito cœnaculo,* & Paulus Jurisconsultus in l. si duo. §. sed si supra ff. uti possid. *Sed si supra,* inquit, *ades quas possideo, cœnaculum sit.* Sed & cœnaculum fuisse in editiore loco ædium, intelliges ex historia relata à Macrobio lib. 1. Saturn. c. 6. ex Vertio Flacco.

³ *Ad quæ scalis ascenderetur.*] Id Festi Pompei est libro 3. Idque satis probatur ex Vitruvio lib. 2. cap. 8. & Ciccone in Orat. de l. Agraria, &

specialius ex Livio 4. Decad. libro 9. *Cœnaculum super ades datum est scalis ferentibus in publicum observatis,* & Apulejo Metam. libro 9. *Meque per scalas complicitis pedibus in superius cœnaculum attraxit,* &c. *

COLERUS.

* His adde Ennium illud apud Tertullianum: *Cœnacula maxima corti.* Et Mattialem: *Et scalis habito eribne,* sed altis. Glossarium quoque vetus, quod interpretatur *Cœnaculum dīmiar,* *καμπύρον.* Et Horatium Epist. 1. *Quid pauper? ride. mutat cœnacula.*

TIRAQUELLUS.

⁴ *Quæ pars inquilinis.*] Ut noster Paulus docet in l. nam salutem. §. ult. de offic. præf. vigil. ubi ita scribitur, *Præterea, ut aquam unusquisque inquilinus in cœnaculo suo habeat, jubetur admovere.* Et Juvenalis Satyr. 10. post princ.

— Obf.

quilinis, & his qui domos conducerent, locabatur. Fuitque moris prisca, ut plerique ex ædibus modicum quid sibi reciperent, superiora vero domus inquilinis locarent. Fuisse enim Romæ ædificia frequentia, pluribus cœnaculis constructa, edita in altum, quæ postea ab Augusto certa taxata mensura cohibita sunt, multis testimoniis probatur. Cœnaculariamque exercere eum dici, qui ejusmodi negocium ageret, locareque inquilinis domorum cœnacula consueffet. Græcis vero contrà: nam superiora domus & alta penetralia sibi recipiebant: ad inferiora autem vestibula, & sub porticu, Homero teste, hospites verteabant. Censuit ergo Ulpianus, si cœnaculariam exercens, hoc est, curam gerens ejusmodi cœnacula locandi, modicum quid ex hospitio sibi retinuerit, residuumque pluribus locaverit, si ex cujus cœnaculo dejectum quid esset, in notitiam non venit, omnes qui incolerent, una actione teneri, contraque singulos agere licere: dicique cœnaculariam à cœnaculis, sicut sagariam à sagis, de qua jureconsultus sexto & decimo digestorum libro mentionem fecit, quando scilicet saga & id genus vestimenti mercatur quispiam, quo pluris distrahendo lucrum faciat.

³ Sic camelariam dixerunt camelorum curationem, & camelarios

— Obsidet ades

Tota cohors, rarus venit ad cœnacula miles.

Quo quidem significat raro mitti à Principibus milites interfectores ad inquilinos & pauperes, qui in cœnaculis conductis habitare solebant. Hincque etiam meritorium cœnaculum, quod scilicet quæstus gratia meretrici locatur, apud Suetonium in Vitellio cap. 7. qui & ipse in Augusto, cap. 45. in princip. scribit, ipsum Augustum ex Libertonum cœnaculis Circenses spectasse. De cœnaculis autem fit mentio à nostris jurisconsultis sæpe, præter ea quæ jam citavimus, ut in l. si vero ff. de his qui dejec. vel effud. & in l. æquissimum. §. item si domus. ff. de

usufr. & quemadmodum quis nota. & in l. si merces. §. si vicino. & in l. balisator. res. in princip. & in l. qui insulam. in princip. ff. locati. & in l. sacularii. ff. de extraord. crim. & in l. si duo. §. sed si supra. ff. uti poss. & in aliis quamplurimis locis. Ab hoc autem fit cœnaculariæ, apud Ulpianum in l. solus nom. §. plane ff. de pign. act.

¹ Ab Augusto.] Strabo l. 5. Quod & ipsum postea fecit Nero, ut refert Sueton. in Neron. cap. 39.

² De qua jurisconsultus.] In l. procuratoris. §. si plures. ff. de tribus. action. & in l. cum duobus. §. quidam sagariam. ff. pro socio.

³ Sic camelariam.] In l. munera. §. camelaria. aut ut alii legunt camelasia,

Zz 5 alii

Camelarii.
Vellaturam
facere.
l. munerum.
§. Camelaria
ff. de muner.
et honor.
Sunt verba
Pauli,
alligata per
labole.
in l. penult.
ff. de actio.
furti.
Catadromus.

larios camelorum curatores, quod munus personale est: de quibus apud Iureconsultos de muneribus fit mentio frequens: & qui vecturis victum quæritabant, ' vecturam facere dixerunt. Rursus quærebatur, quid signent ' illa Labeonis verba, de actionibus empti, dum inquit: Quid si periculofam rem antea servus facere consuevit, ut si per catadromum curreret, vel in cloacam se demitteret, tuque vendito à te servo id imperasti, quod sine periculo exequi nequibat, censuit Paulus teneri venditorem ob necem damnumve, si quam in perniciem servus incurrisset. Quid catadromus & quid esset cloaca, quærebatur. ' Respondi, catadromum decursionem dici, spatiumve in quo agerentur præcipiti cursu, ἀπὸ τῆ δρόμου, per quem servus currendo, vel in cloacam se demittendo, nimirum vitæ periculum adibat. Quippe curru vel equi impetu, dum incautius

alii vero *camelelasia*. ff. de mune. & honor. Nebrissenfis in Lexico juris Civilis, utrumque agnoscit, *Cameliasiam* scilicet, & *camelariam*. Budæus in Annotationibus ejus in *camelelasiam*. Vide etiam Alciat. & Catel. Cottum. *

COLERUS.

* Cum his facit quoque Apulejus lib. 7. de aur. Asin. Sed aliter Cuiacius lib. 9. Observat. c. 9. Quem cum fructu leges.

TIRAQUELLUS.

1 *Vecturam facere.*] Iisdem verbis usus est Quintilianus, si is est, in Declamat. 12. cui tit. est, *Pasti cadaveris.* *Classis nostra vecturam facit,* & vicinarum civitatum copias introducit. His autem adde *Linteariam exercere*, id est, ex linteis quæstum facere in d. l. procuratoris. §. si plures. ff. de tributaria actio. Et *Furnariam*, apud Suetonium in Vitellio, cap. 2. & *naviculariam facere*, apud Tullium in Verrem act. 7. & *argentariam facere* in ead. act. non semel, & apud Plinium Secundum, si is est, de

viris illustribus, cap. 71.

2 *Ille Labeonis verba.*] In l. si servus, que est penult. ff. de act. empti. Cujus verba hæc sunt, *Nam si periculofam rem ante venditionem facere solitus est, culpa tua id factum esse videbitur, puta cum eum servum fuisse qui per catadromum descendere, aut in cloacam dimitti solitus esset, &c.*

3 *Respondi catadromum.*] Hæc dictio peræque valet, ac si dicas *decursorium*. De quo & tu vide Budæum, in annotationibus in d. l. si servus, & Alciatum (vide an de ea re loquatur) Suetonium item in Nerone, & ibi Beroaldum. *

COLERUS.

* Errant in expositione hujus vocabuli, Alciatus, Budæus, Beroaldus. Sed Torrentius & Turnebus lib. 27. Advers. rectissime *funem* interpretatur, apud Suetonium, qui summo theatro alligatus, declivis, ad imum theatri pertinebat solum, defigebaturque: per quem descendere maximi periculi & artis, atque adeo miraculi erat.

1 Fuisse

cautius subit, obteri, vel in cloacam mergi poterat. ¹ Fuisse enim cloacas Romæ in ingentem altitudinem depresso, receptaculum omnium purgamentorum urbis, à Prisco Tarquinio primum, innox à Superbo, & demum interjecto tempore ² à M. Agrippa profusis sumptibus, & magna mole constructas, auctores tradunt: per quas septem annes quasi sub urbe pensili solida structura raperent omnia, & auferrent: ad quas non sine vitæ periculo descensus erat. Neque dubium quin servus vix sine noxa per catadromum currere, vel in cloacas descendere poterat. Tertia fuit quæstio, quid signent ³ illa Ulpiani verba, titulo mandati, *l. si quibus Aurelium hospiti suo medico mandasse dicit, ut in hortis suis sphæristerium & hypocausta, suæ valetudinis causa, Ravennæ construat.* Quid esset sphæristerium, & quid hypocausta ambigebatur. Cuique censerent ex interpretis auctoritate, locum amœnum dici sphæristerium, hypocausta vero subterraneum, & alia imperitissime: tandem quum certaretur sententiis, ex ⁴ Plinii & aliorum auctori-

*Cloaca
Romana.*

*l. si
quis
mili.
ff. manda.*

TIRAQUELLUS.

¹ Fuisse enim cloacas Romæ, &c.] Livius primæ Decad. libro primo, non semel, & Plinius lib. 36. cap. 15.

² A M. Agrippa.] Strabo lib. 5. & Plinius ubi supra, item Livius ubi supra.

³ Illa Ulpiani verba.] In *l. si quis mihi*, in fin. ff. manda.

⁴ Plinii.] Is in epistolis utriusque vocabuli mentionem facit. Primum lib. 2. epistol. ejus lib. 17. ad Gallum. Adjacet, inquit, unctuarium hypocaustum. Ex paucis interjectis, Nec procul sphæristerium quod calidissimo soli, inclinata jam die occurrit. Rursumque l. 5. epistol. ejus lib. 6. ad Apollinarem: Cohæret hypocaustum, & si dies nubilus, immisso calore, solis vicem supplet: Inde Apodyterium. Et paulo post, Apodyterio superpositum est sphæristerium, quod plura genera exercitationis, pluresque circulos capit. Et de sphæristerio est quoque illud Suetonii in Vespasiano, c. 20.

Valetudine propter usum est, quamvis ad tuendam eam nihil amplius quam san-ces cateraque membra sibi met ad numerum in sphæristerio deficeret. Satis autem constat ex illis locis, præsertim Plinii, locum fuisse in balneis, & cum quidem rotundum variis exercitationibus accommodatum, præsertim vero ludo pilæ, quam Græci σφαῖρα vocant, unde σφαῖρασι ludus pilæ, σφαῖρα, &, σφαῖρα πάλαι πila ludere, apud Suidam, & σφαῖρασι ejus ludi peritus, vel studiosus, cujusmodi tradit Athenæus Lyconem Philosophum peripateticum fuisse, quæ etiam dictione usus est Sidonius Apollinaris libro 5. epistol. 17. Ecce sphæristarum contrastantium paria. Rursum, Et Sphæristarum se turmalibus constanter immiscuit. Lamprius autem in vita Alexandri non pro loco quo pila luditur, sed pro ipso ludo usus esse videtur, cum dicit: Post lectionem palestra, aut sphæristerio, aut cursui, aut luctaminibus mollioribus operatur.

*Spha-
riste-
rium.*

ctoritatibus compertum est, sphæristerium locum fuisse circulare, qui plures capiebat circulos, & spatia variis lufibus distincta, à sphærica figura dictum, demulcendi laxandique corporis, & animi remittendi causa, à summis viris & inagnis honoribus functis, intra ædes, nonnumquam in thermis extructum. Erant enim loca deambulationi, quieti & cursui, tum luctæ, jaculationi & palestræ accommoda: ' Sicut trigon locus triquetro similis, ubi

Trigon.

pila exercebantur & ludo, Græcis frequens erat. In hoc enim ad valetudinem tuendam divum Vespasianum remisso à negociis animo membra defricare solitum ² Suetonius memorat: & Alexandrium Severum, ³ teste Lampridio, in sphæristerio luctari & currere, ac molliter exerceri accepimus. ⁴ Hypocausta vero cubiculum dici undique occlusum, in quod aer non admittitur, sed igne accenso, fervore atque æstu vaporat intus, nec foras diffunditur calor, dictum *ἀπὸ τοῦ ὑποκαίειν* quod est succendere, quasi vaporarium, quod caloris asservandi causa fit. Censuitque

Hypocausta.

*l. ligni.
§. lignis.
ff. de leg. 3.*

¹ Ulpianus tertio de legatis, quicquid comburendi causa, sive ad balnei calefactionem, sive ad dietarum hypocausta paratum foret, ligni appellatione contineri. His enim hypocaustis propter frigora, quibus maxime obnoxii sunt, Germanos, & eos qui gelidissimam plagam incolunt, ac loca assiduo nivis casu inaccessa, uti frequenter inspicimus: in illisque versari duro tempore anni, ibique epulari,

ram dabat. Et de eo quoque mentionem facit ipse Sidonius, epistolarum libro secundo, epistola item secunda.

¹ *Sicut trigon.*] Apud Martialem lib. 4. epig. 19.

Sen lenum ceroma teris, tepidumve trigona,

Sive harpasta manu pulcherrulenta rapis.

Et lib. 12. epig. 83.

Captabis tepidum dextra, lævaque trigonem,

Imputet exceptas us tibi sæpe pilas.

Hincque *pila trigonalis*, de qua extat

eiusdem Martialis apophoretum l. 14.

*Si me mobilibus scis expulzare sinistris,
Sum tua: si nescis, rustice reddo pilam.*

² Suetonius memorat.] Loco allegato supra in verbo, *Plinius*.

³ Teste Lampridio.] In eo quoque loco allegato.

⁴ *Hypocausta vero.*] Jam diximus de hypocaustis illo quoque loco. Sed & Cicero in epistolis ad Q. Fratrem lib. 3. epist. 17. & Vitruvius l. 5. c. 10. Papinius Statius, syl. lib. 1. syl. 5.

⁵ *Ulpianus.*] In l. ligni. §. lignis. ff. de leg. 3.

¹ *Tarqui-*

lari, ac seria & jocos agere, Hodieque hujusmodi hypo-
causta in nostro orbe, Germanorum more, in difficul-
tate hyemis, ac gelida & nivali die à multis incolì vide-
mus.

CAPUT XV.

*Solere futuras calamitates multo ante signis præmonstrari, &
miraculum, quo vastitas regni Neapo-
litani prædicta fuit.*

Solere Deum immortalem, quum aliquid diri vel ad-
versum imminere, id portentis & prodigiis futurum osten-
dere, venturasque calamitates signis minisque cœlestibus
præmonstrare, & ipsi novimus, & à non contemnendis
auctoribus relatum accepimus. Quo tempore Tarquinius
regno pulsus fuit, satis constat, imminens exitium canem
loquutum fuisse, serpentemque latrasse: quo portento per-
niciem & exiliuin sibi mox futurum ostensum est. Cræ-
so Lydorum regi, quando id concidit regnum, natum fi-
lium senestrem articulate loquutum, diro & prodigioso
eventu, fatalem calamitatem quæ postea sequuta est, præ-
signasse dicitur. Gallis etiam Senonibus ad urbem pro-
perantibus, in nova via ubi Allocutionis postea templum
fuit, vocem auditam, quæ Gallos adventare diceret, inter
exempla relatum est. Sed ne infinitas species, & nimis
vetera ab ultima origine percensere videar, patrum no-
strorum memoria evidentissimis ostentis, antequam in
Ponto Byzantium ab immanissimis Turcis terra marique
oppu-

TIRAQUELLUS.

1 *Tarquinius.*] Livius I. Decad. I. I. scribit tantum anguem ex columna lignea elapsum, nec aliud quicquam. Et Julius Obsequens prodigiorum 17. & illud quoque Livii, & præterea hæc quæ Alexander hic dicit, retulit.

2 *Cræso Lydorum Regi.*] Plinius li-
bro II. cap. 51.

3 *Gallis.*] Livius I. Decad. lib. 5. &

alibi dictum est, libro scilicet 2. c. 18. ad fin.

COLERUS.

4 *Allocutionis.*] Puto legendum esse: *Aji Locutii.* Sic enim dictus fuit, teste Livio & aliis.

TIRAQUELLUS.

5 *Sed ne infinitas species.*] Hæc omnia usque ad fin. sunt prodigia, quæ circa tempora Alexandri facta sunt.

I *Dum-*

oppugnaretur, quo excidio quanta calamitas, quantumque vulnus Christianæ reipublicæ illata fuerit, nemo ignoravit: compertum est, apud Cornum citerioris Gallie urbem, vergente ad occasum die, ingentem canum multitudinem per acra ferri: postque diversorum pecorum armenta, species peditum primo levis armaturæ, deinde hastatos scutatosque subsequi, equitesque in turmas divisos ingenti instructa acie prosequutos, horis ferme tribus imaginem adventantis exercitus præbuisse. Demum corpore procero immanem & formidabilem hominem supra quam dici possit, veluti exercitus ductorem, terribili equo insidentem, processisse, aliaque ludibria oculorum per inane apparuisse, ingentium malorum prænuncia: donec nocte appetente visio omnis illa dilapsa est. Quæ ostenta futurum excidium, cædem & calamitatem, quæ postea urgentibus fatis sequuta sunt, præsignasse nemo dubitavit. Sed quod nos recenti exemplo experti vidimus, profecto haud minus est. Quum florente fortuna Ferdinandi primi Regis Arragonii, urbs Neapolitana & regnum, nullis adhuc belli calamitatibus premeretur, fatis constat, Cataldum sanctum virum, qui abhinc annis mille pontifex urbi Tarentinæ præfuit, quemque patronum Tarentini cives venerant & colunt, nocte intempesta, ministro sacrorum cuiuspiam tunc sacris initiato, & in casta religione educato, semel atque iterum in somniis apparuisse, ac monuisse, ut libellum à se conscriptum, quem in abdito loco vivens abdiderat, in quo divina arcana scripta erant, effodere, & protinus ad Regem deferri curaret. Qui quum parum fidei somnio dedisset, eadem sibi per quietem sæpius obversata specie, quum primo diluculo solus moraretur in templo, ipsum Cataldum, qualis erat olim dum in vita ageret, pontificia veste & infula amictum, eidem ministro plane vigilantem apparuisse, & prædixisse, ut postera luce quum primum posset, libellum à se conscriptum, in abdito loco quem in somniis prædixerat, conditum, effo-

s. ca-
saldus.

effodere, & Regi deferre ne cunctaretur, poenam, nisi fieret, graviter comminatus. Postera luce solemnī pompā ministrum cum populi comitatu ad latebram, in qua longissimo ævo libellus latuerat, processisse: eumque plumbeis tabellis obsignatum, & clavis obseratum invenisse, satis constat. In eo certum est, futurum regni excidium, miseras, calamitates, & luctuosa tempora, atque instantia mala, quæ postea sequuta sunt, Regi prædixisse. Id quod experimento docti, magna mercede persolutum vidimus. Siquidem tanta vis divinæ prædictionis fuit, ut haud multo post, ipsum Ferdinandum, seu deū ira, seu fato insuperabili, quod vitari non potuit, in primo belli apparatu è vita constet excessisse, Carolumque Gallorum Regem ingenti coacta manu, innumeris copiis Neapolitanum omne regnum invasisse: Alphonsumque Ferdinandi primogenitum, post patris obitum vix regno assumptum, regno orbatum, turpi fuga velut in exilio diem suum obisse. Mox ipsius filium Ferdinandum juniorem, summæ spei adolescentem, miri erga omnes studii & favoris, cui rursus regnum debebatur, misero & fatali bello implicitum, in ipso ætatis flore immatura morte præventum, occubuisse. Postea Gallos & Hispanos communicato imperio, & æquato regni jure, fugato Frederico altero prioris Ferdinandi filio, qui mox regno successerat: admotis hostiliter legionibus, & ampliore exercitu, denuo regnum invasisse, sacra prophanaque occupasse, bonorum direptiones fecisse: urbes, villas, vicosque omni belli clade pervastatos, multa scæda & indigna passos. Oppida quoque & municipia cadibus & rapinis plena, provinciasque hostilem in modum conquassatas, & in extremum discrimen adductas, incendiis & stupris, ac si quid ultra malorum est, patuisse, eundemque Regem nondum functum fatalibus malis, post everfam domum, & tot urbium clades, cum conjuge & liberis regno depulsum, domo & fortunis relictis, in inimicorum manu supplicem venisse, ibique

que morbo & tæbe confectum, è vita tandem excessisse: donec ad hæc tempora, in quibus formidare non desimimus, & an satis piamenti & pœnarum adhuc pensum sit ignoramus, perventum est.

CAPUT XVI.

Qui duumviri, triumviri, quartumviri, quinqueviri, septemviri, decemviri, quindecimviri, & centumviri fuerint.

Duumviri.

Decemviri.

Duumviros ¹ sacris faciundis, qui carminum Sibyllæ & fatorum populi Romani, placandæque & aver-tendæ deûm iræ, antistites erant: quique quoties prodigia nunciarentur, adiri solebant: à principio binos fuisse accepimus, à Tarquinio institutos, quorum alterum ² M. Attilium, quod arcana Sibyllæ promulgare & palam facere ausus fuerat, velut parricidam insutum culeo, projecit in mare. Lapsis deinde temporibus, ³ à Sextio & Licinio tribunis plebis cautum fuit, ut pro duumviris sacrorum decemviri crearentur, quinque patrum, quinque plebis: man-

TIRAQUELLUS.

¹ *Duumviros sacris faciundis.*] Id principium est Livii 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decii Muris, sed qui loquitur de decemviris, his verbis, *Decemviros sacris faciundis, carminum Sibyllæ, ac fatorum populi hujus interpretes, antistites eosdem Apollinaris sacri, caeremoniarumque aliarum plebejos vidimus, nec tum patricius ulla injuria facta est, cum duumviris sacris faciundis adjectus esset propter plebejos numerus.* Sed & præterea quantum ad libros Sibyllinos Livius ejusdem 1. Decad. lib. 3. ubi post multa prodigia relata, *Libri*, inquit, *per Duumviros sacrorum aditi*, & lib. 5. in Tribunatu Militum, T. Titinii, & P. Menenii Rutilii & collegarum, & Dionysius Halicarnassæus libro 4.

² *M. Attilium.*] *Tullium* legendum videtur ex Valerio Maximo lib. 1. c. 1. Cujus hæc verba sunt: *Tarquinus Rex M. Tullium Duumvirum, quod librum, secreta civilium sacrorum continentem, custodia sua commisissum, corruptus, patrone Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit. Idque supplicii genus nec multo post parricidis lege irrogatum est, iustissime quidem, quia pari vindicta parentum & Deorum violentia expianda est.* Verum Dionysius Halicarnassæus eandem historiam referens lib. 4. illum *M. Attilium* appellat.

³ *A Sexto, &c.*] Livius 1. Decad. lib. 6. non uno in loco, & de his decemviris idem Livius ejusdem 1. Decad. lib. 10. in Oratione P. Decii Muris, & 3. Decad. lib. 2. post princ. & iterum lib. 5. 6. & alibi sæpe.

1 Ad

mansitque hic numerus ¹ ad Cornelium fere Syllam, quo tempore quindecimviri, qui ² sacris faciundis, ³ supplicationibus ⁴ & lectisterniis præessent, ⁵ quique placamenta deum ⁶ & expiationes ediscerent, ⁷ officiaque cæremoniarum exequerentur, ⁸ librorumque & carminum Sibyllæ curam agerent, primum creati sunt. Qui quidem libri ⁹ à Tarquinio Superbo ære magno cõempti, ad Cornelium usque Syllam mansere incolumes. Tunc enim ¹⁰ incendio Capitolio, quum omnia perflagrarent, ipsi pariter absumpti fuere. Siti enim erant in Capitolini Jovis templo, ¹¹ in arca lapidea, loco subterraneo, magna cura studioque serva-

Quind+
decim
viri.

Sibyllæ
libri.

1 *Ad Cornelium.*] Servius alitet libro 6. Æneid. in eo loco,

— *Lectosque sacros*

Alma viros.

Nempe duos fuisse primum horum librorum Sibyllinorum custodes, deinde decem, inde quindecim usque ad tempora Syllana, postea crevit numerus. Nam sexaginta fuerunt, sed remansit in his quindecimvirovum vocabulum. Et de his quindecimviris Horatius loquitur de ludis secularibus,

Quæque Aventinum tenet, Algidumque

Quindecim Diana preces virorum

Curet. —

Et Papinius,

Solemnis prece quindecimvirovum.

Et Ausonius in Grypho ternarii numeri,

Quos Terquinorum servas cultura viro-
rum.

Livius 5. Dec. lib. 1. ubi de Tib. Sempronio, *E longo quindecimviro sacrorum.* Valerius Max. lib. 1. cap. 1. non multo post princip. Cornelius Tacitus l. 3. & lib. 5. ubi de Caninio Gallo quindecimviro. item lib. 11. cap. 15. Suetonius in Cæsare, cap. 79. Plinius l. 28. cap. 2. Gellius lib. 1. c. 19. in fin. Ælius Lampridius in vita Alexandri Severi, Lactantius ex Feneffella lib. 1. cap. 6. Et hinc quindecimvirale sacerdotium Tacito d. lib. 11. 15. & 16. De aliis au-

tem (ni fallor) quindecimviris Plinius lib. 7. cap. 43. ubi loquitur de L. Metello pontifice quindecimviro agris dandis.

2 *Sacris faciundis.*] Apulejus Apolog. 1. Quindecimviri sacris faciundis creati, & alii sæpe, quorum multos in hoc capite citabimus.

3 *Supplicationibus.*] Plinius lib. 28. cap. 2.

4 *Et lectisterniis.*] Livius 1. Decad. lib. 5. cuius verba adferemus infra in verbo, *Et obsecrationes.*

5 *Quique placamenta deum.*] } Ibid.

6 *Et expiationes.*] }

7 *Officiaque cæremoniarum.*] Tacitus lib. 11.

8 *Librorumque.*] Tacitus libro 5. & Suetonius in Julio Cæsare, dum de L. Cotta quindecimviro loquitur, Lactantius auctoritate Varronis libro 1. cap. 6.

9 *A Tarquinio.*] Plinius l. 13. c. 13. Gellius lib. 1. cap. 19. Solinus cap. 8. Lactantius lib. 1. cap. 6. qui id tamen non tribuit Tarquinio Superbo, sed Prisco. Servius lib. 6. Æneid. in eum locum,

Hic ego namque tuas sorteo. —

10 *Incenso Capitolio.*] Plinius & Solinus ubi supra citati.

11 *In arca lapidea.*] Credo hic lapsum fuisse Alexandrum, neque enim aliquid tale reperitur de libris Sibyllinis,

A a a

verum

servati. Tametsi ad Augusti tempora superfuisse, eosque sub Palatini Apollinis basi conditos steterisse, ¹ Suetonius auctor sit, ² ubi una cum ³ Martiorum carminibus, & ⁴ Bagoës nymphæ, quæ Thufcis artem scripserat fulguratam, servabantur. Eam vero Sibyllam putant Erythræam, cui nomen Herophila. Alii post Herophilam ⁵ Erythræam vixisse arbitrati sunt, quæ mulierum prima cecinit oracula. Fuit enim Alexandri tempore. Nam Delphicam ante Trojana bella vaticinatam, & pleaque Homerum operi suo carmina ⁶ accommodasse ferunt. Alii Cumanam, quæ ⁷ Amalthæa dicta est, dicunt fuisse. Præter quas fuere vaticinio insignes mulieres, una ⁸ Athenais nomine: ⁹ apud Hebræos Sabba, ¹⁰ apud Chæones Phaënnis, ¹¹ Dodoneis Pellæ, licet Sibyllarum nomen non assequatur. ¹² Nam Sibyllarum ¹³ quatuor præcipue nomina

Athenais.
Sabba.
Phaënnis.
Dodoneis.

verum de libris Numæ Pompilii apud Livium 4. Decad. lib. 10. & Plinium lib. 13. cap. item 13. Et de ossibus Sibyllæ Cumæ, quæ in lapidea urna in templo Apollinis recondita demonstrant Cumani, ut scribit Pausanias lib. 10. qui de Phocæis est.

¹ Suetonius.] In vita ipsius Aug. c. 31.

² Ubi una, &c.] Servius in lib. 6. Æn. ubi supra.

³ Martiorum.] De quibus omnino vide Livium 3. Decad. 5. & de his quoque Servius in eo loco.

⁴ Bagoës.] Lege *Begûs* ex Servio lib. 6. Æn. ubi supra, à quo hic locus est depromptus.

⁵ Erythræam.] Vide Servium ibid. Et Varronem in libris rerum divinarum, ubi hanc inter decem Sibyllas recenset.

COLERUS.

⁶ Accommodasse ferunt.] Teste Isidorolib. 8. cap. 8.

TIRAQUELLUS.

⁷ Amalthæa.] Vide Servium ubi supra. hanc enim Tarquinio obtulisse hos libros, ac ingentem summam pecuniarum postulasse pro ipsis libris, testa-

tur in eod. loco Servius. *

COLERUS.

* Et Val. Maximus. Isidorus lib. 8.

TIRAQUELLUS.

⁸ Athenais.] Strabo lib. 14. & 17.

⁹ Apud Hebræos Sabba.] Pausanias lib. 10. Justinus l. 36. 3 Reg. 10. Paralip. 2. c. 9. Matt. 12. Luc. 11.

¹⁰ Apud Chæones Phaënnis.] Pausanias libro 10. & Tzetzes Historiarum Chil. 9. cap. 288. Eiusque meminit Poetianus.

¹¹ Dodoneis Pellæ.] Id quoque Pausanias est lib. 10. ubi tradit Peleas apud Dodoneos fuisse, quas columbas fuisse fabulati sunt, & eas quoque vaticinatas esse: nec tamen Sibyllas vocatas fuisse.

¹² Nam Sibyllarum.] Vide omnino quæ scripsimus in nostris legibus Conubial. de Sybillis, l. 11. inter doctas foeminas, & quæ ibi à nobis citata sunt.

¹³ Quatuor.] Id habet Alexander ex Aliano, variaz historiz lib. 12. fol. 198. Sed de Sybillis, & numero earum certissimo, plenius habet L. Gregorius, dialogo 2. historiz Poëtarum, fol. 235.

nien vendicarunt, Erythræa, Samia, Ægyptia, & Sardinia: quibus postea adjectæ, Judæa Cumæque, quæ mente concita & numine afflatæ, eventorum consequentiam carminibus prædixere. Eratque mos vaticinandi, ¹ ut ex primis literis cujusque versus vaticinium contexerent: quod Plautum & Ennium in quibusdam versibus fecisse memorant. ² Quibus postea libris Gabinus, M. Octacilius, & Lucius Valerius legati ex consulto senatus Erythras profecti, mille versus ejusdem Erythrææ summa cura conquisitos, in eodem sacrario collocarunt: qui una religiose culti concelebratique sunt. ³ Mox Augustus, incenso Capitolio, bello sociali, dato sacerdotibus negotio, per omnem Samum, Ilium, & Erythras, Aphricam, Siciliam & Italiam conqueri omnia Sibyllæ carmina, & quantum humana ope fieri posset, vera discerni & interpretari jussit. Et demum quum de libro Sibyllæ relatum ad patres fuisset, quem ⁴ Caninius Gallus recipi inter cæteros ejusdem vatis jusserat, summa ope Tiberius restitit, & ne reciperetur effecit. ⁵ Et quamvis decemviris sacrorum alii superadditi sint, ita ut ad sexaginta excrevisse dicantur, semper tamen quindecimviri dicti nominatique sunt. Creabat enim eos senatus, ⁶ vel, *Duumviro-
rum
minus.* quando oportere videbatur, consul. Quinetiam ex scito plebis, duumviros populum creasse, plerumque comper-
tuit

¹ *Ut ex, &c.*] Hæc sunt Ciceronis lib. 2. de Divinatione, cujus hæc verba sunt, *Tum vero quæ acrostichus dicitur, cum deinceps ex primis versuum literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis quas Ennius fecit, id sane magis attentis animi quam furentis. Atqui in Sibyllinis ex primo versu cujusque sententia primis literis illius sententia carmen omne prætexitur.* Vide autem Gyraldum in historia poetarum, pagina 241.

² *Quibus postea libris.*] Ex Lactantio lib. 1. cap. 6. & iterum in libro de ira Dei, cap. 22. auctoritate Varronis

& aliorum. Item Fenestella.

³ *Mox Augustus.*] Suetonius in vita illius, cap. 31. & Cornelius Tacitus lib. 5.

⁴ *Caninius Gallus.*] Cornelius Tacitus eodem lib. 5.

⁵ *Et quamvis.*] Id jam supra dictum est in verbo, *Ad Cornelium fere Syllam,* ex Servio lib. 6. *Æneidos.*

⁶ *Vel quando.*] Notandum tamen quod jussu senatus M. Junius prætor urbis, decemviros creavit, ut veteranis Scipionis militibus agrum metirentur ac dividerent. teste Livio 4. Decad. libro 1.

tum est: ¹ qui nisi patricii essent, in numero eligi nequebant, & nisi post obitum, alium mutari aut cooptari non decebat, ab omnique urbano munere & belli cura immunes erant. ² Hiergo & ³ sacras ædes dedicabant, ⁴ & obsecrationes expiationesque ad placandas avertendasque deorum iras procurabant. ⁵ Tum si tetra prodigia nunciarentur, aut monstra in dubiis reip. casibus, jussu senatus, ad libros tanquam adytum adibant, illorumque jussu quæ decreta erant aut præscripta, velut ex oraculo monita fiebant. ⁶ Etiam lectisternia curare, & ex præscripto librorum, ludis Apollinaribus aut secularibus præesse, templa dedicare, ludos celebrare, vota concipere, supplicationibus sacrificiisque solennibus præfici solebant. Præter quos fuere duumviri, quibus hoc munus incumbebat, ⁷ ut sacras ædes dicarent auctore senatu, ⁸ aut facerent, ⁹ faciendasve locarent, aut reficerent. Hos quoque ex scito plebis, nonnunquam

*Duum-
viri e-
lecti.*

*A pie-
le.*

¹ *Qui nisi, &c.*] Servius ubi supra sæpissime, & colligi etiam potest ex Paulo Jurisconsulto in *l. honores. §. is qui. ff. de Decurio. Is qui non sit Decurio, Duumviratu vel aliis honoribus fungi non potest: quia Decurionum honoribus plebei fungi prohibentur.*

² *Hiergo, &c.*] Scilicet Duumviri, ut constat ex sequentibus.

³ *Sacras ædes dedicabo. t.*] Livius 1. Decad. lib. 5. Eodem anno ædes Martis Gallico bello vota dedicata est, à T. Quintio Duumviro sacris faciundis. Et 3. Decad. libro 2. In religionem etiam venit ædem Concordiæ, quam per seditionem militarem biennio ante L. Manilius prætor in Gallia evocasset, locatam ad id tempus non esse. Itaque Duumviri ad eam rem creati ab Æmilioproptore viris. Et postea ejusdem 3. Decad. libro item 3. Duumviri creati ædem Concordiæ dedicaverunt. Et sæpe alias, ut dicitur infra in verbo, *Ut sacras ædes dicarent.*

⁴ *Et obsecrationes.*] Livius 1. Decad. lib. 5. Gravis pestilensque annis astus excepit, cujus insensibili pernicie, quando nec causa, nec finis inveniebatur, libri Si-

byllini ex S. C. aditi sunt, Duumviri sacris faciundis lectisternio tum primo in urbe Romana scito per dies octo, &c.

⁵ *Tum si tetra prodigia.*] Id infinitum est apud Livium, ex quo unum aut alterum locum demonstrasse sufficiet, ut 1. Decad. lib. 5. sub L. Titinio & P. Menenio Rutilio, & aliis tribunis militum, item 3. Dec. lib. 1. paulo ante fin.

⁶ *Etiam lectisternia curare.*] Ex Livio supra in verbo, *Et obsecrationes.*

⁷ *Ut sacras.*] Supra id dictum est in verbo, *Sacras ædes.* sed quibus addere potes Livium 1. Decad. libro 2. ubi de dedicatione ædis Castoris, & 3. Decad. lib. 3. ubi de ædibus Mentis & Veneris Erycinæ, & 4. Decad. lib. 4. ubi de dedicatione Fortunæ Primigeniæ loquitur.

⁸ *Aut facerent.*] Livius 1. Decad. l. 7. ubi creati sunt Duumviri ad ædem Junoni Monetæ faciendam.

⁹ *Faciendasve locarent.*] Livius 3. Decad. lib. 2. cujus verba adducta sunt supra in verbo, *Sacras ædes dedicabant.*

1 Sæpe

quam à consule, ' sæpe à prætore creatos comperimus: *Ac-
con-
sule.
Apra-
tore.
Duum-
viri
muni-
cipio-
rum
Co-
nava-
les.
Capi-
tales
duum-
viri.
Diem
per-
duellio-
nis di-
cere ad
popu-
lum.*
eoque absoluto negotio, ab injuncti muneris cura quies-
cebant. Et ' duumviri municipiorum, ' & alii navales, qui-
bus navatum populi Romani, quotiesque instrui classem
vel refici oportebat, utque navalibus sociis implerentur,
comineaturque & armamentis instruerentur, negotium
dabatur, nec non aquæductuum, derivandarumque aqua-
rum, ' coloniarumque deducendarum qui curam agerent, quique
id muneris exequerentur, sæpe duumviros fuisse comperi-
mus. ' Et alios capitales, qui perduellionis diem ad popu-
lum dicerent, & in facinorosos animadverterent, à prin-
cipio originum creatos. ' Diem vero perduellionis ad po-
pulum

1 Sæpe à prætore.] Jam supra di-
ctum est ex Livio 3. Dec. lib. 2. Duum-
viros ab Æmilio prætore urbis creatos.

2 Duumviri municipiorum.] Nam
& hos fuisse per Latina oppida, con-
stat ex Alio Spartiano in Adriano.
Apulejus autem Apolog. 1. dicit, pa-
trem summorum oppido Duumvira-
lem cunctis honoribus loco principis
fuisse perfunctum. Et hoc quoque col-
ligi potest ex loco Pauli Jurisconsulti
in l. honores. §. si quis non sit. ff. de Decur.
quem supra citavimus, & in l. in ho-
norariis. §. ult. ff. de actio. & oblig. In
Duumviro *et in tribu. etiam post du-
um actio datur ex contractu magistra-
tus municipali.* Et Ulpiani in l. r.
ff. de alb. scrib. ut scribantur eo ordine,
quo quisque eorum maximo honore in mu-
nicipio functus est, *capite a qui Duumvi-
ratum gesserunt.* &c. Et in l. 4. §. si for-
te, juncto §. præcedenti, ff. de dam. infect.
& Papiniani in l. ult. in princip. ff. ad
municip. Et Taperdori in l. ult. ibi Duum-
viros municipales. C. de jud. & in l. r. C.
de imp. lib. & in l. duumviris. C. de de-
cur. lib. 10. Et in l. sita. C. quo quis ordi-
nem. lib. 1. Spartianus autem scribit in
Adriano ipsum Duumvirum fuisse per
Latina oppida, & de Duumviratu
Vicinianum Plinius lib. 4. epist. 22.
ad Sempronium. Et de his quoque in-

telligit, ut opinor, ipse Ulpianus in
l. r. in princ. ff. si quis jus dicit. non ob-
tem. ubi Albericus multum laborat in
declaratione hujus magistratus, & in
l. injuriarum. §. si quis. ff. de injur. & in
l. si quis uxori. §. si fugitivum. ff. de furt.

3 Et alii navales.] Livius 1. Decad.
lib. 5. ubi de C. Furio Duumviro na-
vali. Rursusque eodem libro. Tumul-
tus, inquit, ejus causa Duumviros nava-
les cum classe, Pisas ire jussit, & lib. 9.
Alterum, ut Duumviros navales elasti-
canda reficiendaque causis populi ju-
beret, & 4. Decad. lib. 10. non semel,
ubi loquitur de L. Cornelio Dolabella
Duumviro navali, & 5. Decad. lib. 1.
in princ.

4 Coloniaeque deducenda.] Sæpius ta-
men ea cura triumviris mandabatur,
ut postea dicitur.

5 Et alios capitales.] Livius 1. Dec.
lib. 1. in historia Horatii qui sororem
interemit, & lib. 6. ubi de accusatione
& damnatione Manlii Capitolini, &
Ulpianus in l. si quis uxori. §. si fugit. ff.
de furt. ubi ita scribitur: Si fugitivum
merum quis quasi suum à Duumviris, vel
ab aliis qui potestatem habent de carcere,
vel custodia dimittere acceperit, &c.

6 Diem vero perduellionis.] Vide lib.
ult. ff. ad leg. Jul. ma. & ibi Budæum in
suis Annotationibus.

pulum dicere, erat aliquem capitis accusare, vel mortis poena reum agere. Hos quoque leviori poena coercere, vel fustibus cadere posse: aut in carcerem duci jubere, nulla controversia est. Præter hos fuere ¹ triumviri etiam capitales, postquam ² Curius Dentatus de Samnitibus triumphavit, tunc primum Romæ creati, qui de criminibus pariter cognoscerent, & in facinorosos si quid scelere & perfidia deliquissent, animadverterent: ³ qui vigilias per urbem disponere, & ne qui nocturni coetus fierent, observare: neu qui molitores novarum rerum hostilia auderent, prospicere debebant: ⁴ quæ cura, lapsis temporibus, ad præfectum vigilum translata est. ⁵ His quoque

Trium-
viri ca-
pitales.

Præ-
fectus vi-
gilum.

¹ Triumviri etiam capitales.] De his Plautus in Amphitryone,

Quid si nunc tres viri me in carcerem compingerent?

Cicero in libro de Oratore; *Planeque duorum virorum judicium, aut triumvirorum capitalium, aut decemvirorum libris judicandis dico nunquam.* Et alio quoque loco quem infra adferam, cum de Monetalibus loquar. Et in Oratione pro Cluentio Habito, ubi de Q. Manlio triumpho. Varro de ling. Lat. lib. 1. *Quæstores à quarendo, qui conquirent publicas pecunias & maleficia, quæ Triumviri capitales nunc conquirunt.* Salustius in Catilinario, *Triumviroque ad supplicium postulabat.* Horatius Epod. Ode 4.

Seclis flagellis hic triumviribus,

Præconis ad fastidium. —

Livius 3. Decad. lib. 5. post princip. Aſconius Pedianus in 1. in Verrem act. ubi dicit hos apud columnam Meniam reos punire solitos. Plinius item l. 21. cap. 3. & Pomponius Jurisconsultus in l. 2. §. eod. temp. ff. de orig. jur. ubi ita scribitur, *Triumviri capitales, qui carceris custodiam haberent, ut cum animadverti oporteres, eorum interventu fieret.* Et Valerius Maximus lib. 5. cap. 4. *Sanguinis, inquit, ingenui mulierem prætor apud tribunal suam capitali crimine damnatam triumviro in carcere necan-*

dam tradidit. Et lib. 6. cap. 1. ubi de L. Fescennio, & lib. 8. cap. 1. ubi de Alexandro servo Fannii. Coenæ Tacitus in vita Agricolæ scribit scitum fuisse in Aurelium Rusticum & Senecionem, & in libros eorum delegato Triumviris ministerio, ut monumenta clarissimorum virorum in foro exurerentur. Et de his forte intelligit Ovidius de se loquens, libro 4. Trist. eleg. 9. eademque ult.

Capitum & senex primus ætatis ho-
ves,

Deque viris quendam pars tribus una
fuit.

² (Curius.) Julius Florus epitome Livii lib. 11. non continetur quidem, sed paucis quibusdam interjectis.

³ Qui vigilias.] Livius 4. Decad. lib. 9. *Triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem, seruantque ut qui nocturni coetus fierent, neque ab incendiis careretur.* Et vide infra in verbo, *Ne nocturna incendia.*

⁴ Quæ cura.] Ut videtur licet ex toto prop. sit. ff. de off. præf. vig.

⁵ His quoque.] Id est Triumviris capitalibus ex Livio 4. Decad. libro 2. *Triumviri carceris Latentium intentionem custodiam habere jussi, iterumque l. 6. & supra quoque in verbo, Triumviri etiam capitales: docuimus nostri Jurisconsulti Pauli verbis hos carceris custod-*

ut carceribus latomiarum intentior cura ageretur, carcerisque custodiam haberent: utque neci destinatis mensa lanionia, machæra, & supplicii instrumenta præsto forent, cura procuratioque impendebant: ut quum in reos animadverti oporteret, ipsorum interventu fieret. Qui tametsi facinorosos capitis agere & punire possent, ¹ virginestamen, aut imminaturas puellas, licet maximorum criminum reas, & pœnæ capitali obnoxias, triumvirali iudicio afficere non poterant: quorum cura consilioque ² non modo incendia, sed conjurationes clandestinæ, & intestina urbis mala sæpe depulsa sunt. Nec me præterit, post Cannensem cladem, propter ingruentem ærarii & militum inopiam, ³ triumviros conquirendæ pecuniæ ⁴ inonetales ⁵ seu mensarios creatos fuisse, æris, argenti, atque auri flatores: quorum munus erat, numismata probi auri & argenti, justique ponderis examinare: ⁶ & alios legendæ juven-

Trium-
viri
conqui-
rendæ
pecuniæ
causa
creati.

custodiam habuisse, ut cum animadverti oporteret, ipsorum interventu fieret, quibus verbis Alexander hic utitur.

1 *Virgines tamen.*] Tacitus lib. 5. Tradunt ejus temporis auctores, quia triumvirali supplicio affici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum juxta, compressam, ex inoblisis faucibus id ætatis corpora in Gemonias abjecta: loquitur autem de puella Sejani filia. De qua re etiam loquens, sed aliter Suetonius in Tiberio, cap. 61. Nemo punitorum & non in Gemonias abjectus, uncoque tractus, viginti uno die abjecti, inter eos pueri & femina, immatura puella, quia more tradito nefas esset virgines strangulari, citata a primo a carnifice, deinde strangulata.

2 *Non modo.*] De qua re supra in verbo, *Qui vigilas*, ex Livio, sed cui adde Valerium Maximum lib. 8. cap. 1. & Paulum in l. 1. ff. de offic. præfect. vig.

3 *Triumviros.*] Hoc accepisse videtur ex Varrone lib. 4. ling. Latin. cujus verba posuimus supra in verbo, *Triumviri etiam capitales*.

4 *Monetales.*] Ita enim eos appellat Pomponius in l. 2. §. eod. temporis. *Triumviri*, inquit, *monetales æris, argenti, auri flatores*. Et ad hos alludere videtur Cicero epist. fam. lib. 7. epist. 13. ad Trebatium. *Tre viros*, inquit, *vites, censo: audio capitales esse. mallet aurum, argento, ære essent, sed alias vocabimur*.

5 *Seu mensarios.*] Et ita eos quoque vocat Livius, 3. Decad. libro item 3. *Et Roma*, inquit, *propter penuriam argenti Triumviri mensarii rogatione Minutii Tribuni plebis facti*. & lib. 4. *Arcestis*que se ab *Triumviris mensariis* esse dixerunt. & lib. 6. *Ceterum omne aurum, argentum, æs signatum ad Triumviros mensarios extemplo deferamus*. Sed & quinqueviros mensarios dictos legimus, ut postea dicitur.

6 *Et alios legendæ*] Livius 3. Decad. lib. 5. *Senatus Triumviris binos creati* iussit, alteros qui citra, alteros qui ultra quinquagesimum lapidem in plateis foris que & in conciliabulis omnem copiam ingenuorum inspicerent: & si qui roboris satis ad ferenda arma habere viderentur,

Aaa 4 etiamsi

*Trium-
viri le-
genda
juven-
tutis
& mi-
litia
idoneo-
rum.* juven-
tutis, qui militiæ idoneos per oppida conquestos as-
criberent : quod quidem ingruente bellorum tumultu
sæpe fieri animadvertimus. ¹ Quo enim tempore ad Can-
nas magna clade pugnatum est, consternata republ. trium-
viris datum negocium fuit, ut non ingenuos modo, sed
servos ære coemptos, & mancipia ad quatuor & viginti
millia sacramento adigerent. ² Etiam sacris requirendis,
*Trium-
viri sa-
cris re-
quiren-
dis, &
adibus
refici-
endis.* & ædibus reficiendis, quandoque triumviros præfuisse
accepimus, ⁴ sicut reipublicæ constituendæ, ⁵ & legendi
senatus : aliosque recognoscendi turmas equitum cum fide
curaque, ⁶ ab Augusto institutos, ⁷ plerumque assignando
agro ⁸ in coloniis & municipiis ⁹ quoque vigilias circuirent,
& incendiis occurrerent, ¹⁰ qui nocturni appellati, quod
noctu per urbem excubias agerent, triumviros creari
animadversum est. ¹¹ In qua re proditum memoriæ fuit,
M. Militium, Cn. Lollium, & L. Sextium triumviros
nocturnos, quod in sacra via ad extinguendum incendium
præsto non fuissent, à tribunis plebis increpitos, multam
exol-

*etiamsi nondum atque militari essent, mi-
lites facerent. & paulo post, Ex hoc Se-
natusconsulto creati triumviri bini con-
quisitionem ingenuorum per agros habue-
runt.*

¹ Quo enim tempore.] Valerius Max. lib. 7. cap. 6. in princ.

² Etiam sacris.] Livius 3. Dec. l. 5. *Creati sunt Triumviri bini, uni sacris conquirendis, donisque per signandis.*

³ Et adibus.] Nam & Livius ad ea quæ proxime ex eo adduximus, confestim subdit, *Alteri reficiendis adibus Fortuna & Matris Matuta intra portam Carmentalem, sed & Spei extra portam, quæ priore anno incendio consumpta fuerant.*

⁴ Sicut reipub.] Gellius lib. 14. c. 7. auctoritate Varronis tradit, *Triumviros reipubl. constituenda causa creatos jus consulendi senatus habuisse.*

⁵ Et legendi.] Nam & Augustus Triumviratum legendi senatus creavit, ut scribit Suet. in vita ipsius, c. 37. *

COLERUS.

* Cum id munus proprie Censoris fuerit.

TIRAQUELLUS.

⁶ Ab Augusto.] Ubi nuper citavimus.

⁷ Plerumque.] Vide infra in verbo, *Ager dandus, &c.*

⁸ In coloniis.] Livius 1. Decad. l. 3. post princip. & iterum ad fin. rursumque lib. 4. & 4. Decad. lib. item 4 & l. 10. ad fin. & 5. Dec. l. 1. & alibi sæpe.

⁹ Quaque vigilias.] Valerius Maximus lib. 8. cap. 1. *P. Bilium Triumvirum nocturnum à P. Aquilio Tribuno plebis accusatus, populi iudicio condidit, quia vigilias negligentius circummerat.* Et vide supra in verbo, *Qui vigilias.*

¹⁰ Qui nocturni.] Valerius ubi supra, & Paulus in l. 1. ff. de officio præf. vig. & Livius 1. Dec. l. 9. ubi de Marco Licinio, & Tacit. l. 5. ubi mox citabimur.

¹¹ In qua re.] Valer. Max. l. 8. c. 1. & Tacit. l. 5. ubi antea proxime citati.

1 Supplem-

exolvissē, qui etiam ¹ supplendi senatorum numerum, im-
meritosque amovendi plerumque jus habuere. ² Et si quan-
do jus dicebant, non in tribunali sella curuli, sicut consules
prætoresve, sed in subselliis velut tribuni & quæstores,
jura dabant. Quotiesque per senatum populumque ³ ager
dandus vel dijudicandus, ⁴ aut coloniæ deducendæ forent,
triumviros ⁵ qui agrarii dicti sunt, plerumque præfuisse
compertum est, ⁶ tametsi agrum Pontinum quinqueviros
divisisse, & per vigintiviros ad decemviros ⁷ agrum Capuæ
⁸ & Samnii divisum, ac veteranis præmia assignata lega-
mus. ⁹ Proditum tamen memoriæ est, cum tribuni plebis
ferrent

*Trium-
viri jus
sup-
plendi
senato-
rum
mone-
rum
habue-
re.
Jura
in sub-
selliis
dabant
agrariis
trium-
viris.*

¹ *Supplendi.*] Livius 4. Decad. l. 2. post princip. Et adde etiam supplendi numerum colonorum ex eodem ejusdemque Dec. lib. 1. ad fin.

² *Et si quando.*] Asconius Pedianus in 1. in Verrem actione. *Sunt*, inquit, *subsella Tribunorum, Triumvirorum, Quæstorum, & hujusmodi minima judicia exercentium, qui non in sellis curulibus, nec tribunalibus, sed in subselliis considebant.* Hæc ille.

³ *Ager dandus.*] Forte dividendus legendum est ex Varrone libro rei rusticæ 1. cap. 2. *Alterum collegam tuum, Triumvir qui fuit ad agros dividendos Campanos, &c.* Cicero in Orat. de lege Agraria. & Livio 1. Decad. lib. 8. ubi de Colonia Cales deducenda, & 5. Decad. lib. 5. & Valerio Maximo l. 7. cap. 2. ubi de senatu. *Idem ut secundum legem ejus per Triumviros ager populo vicissim divideretur*, egregie censuit, & L. Floro epitome Livii lib. 59. *Seditiones à Triumviris de agro dividendo creatis excitatae*, & eodem aut altero ejusdem nominis epitomate 3. ubi de seditione Tiberii Gracchi. *Sic ait, Triumvir creatus dividendæ agris.* Et Plinio Secundo, si is est, de viris illustribus, c. 65.

⁴ *Aut coloniæ.*] Livius 1. Decad. l. 3. sub fin. & libro 4. ubi de colonia Ardeam deducta, & lib. 5. de colonia in Volscos deducta, & libro 6. de Nepete coloniæ deducenda, & lib. 8. de Cala-

bris, & 4. Decad. l. 7. de Cremonensibus & Placentinis, & 5. Decad. lib. 1. ubi de Luca colonia deducenda loquitur.

⁵ *Qui Agrarii.*] Ab agro scilicet dividendo. Ita enim Livius 3. Decad. lib. 7. appellat. *Servilium negabant iura aut Tribunal plebis fuisse, aut edilem esse, quod patrem ejus, quem Triumvirum agrarium occisum à Bojia circa Mutinam esse, opinio per decem annos fuerat, vicerio constabat.* Cicero autem agrarios sæpe vocat fautores legis Agrariæ, ut in Philip. 7. & in Orat. in Catilinam, & in Oratione contra Rullum.

⁶ *Tametsi agrum Pontinum.*] *Legem Pontinum* ex Livio, qui id tradit 1. Decad. lib. 6.

⁷ *Agrum Capuæ.*] Vide Suetonium in Cæsare, cap. 20. & Appianum, ubi de Cæsare loquitur.

⁸ *Et Samnii.*] Livius 4. Dec. lib. 1. *Exitus ejus anni cum de agris veteranorum militum relatum esset, decreverunt patres, ut M. Junius prætor urbanus, si videretur, decemviros agro Samniti, Apuloque, quod ejus publicum populi Romæ esset, metiendo dividendoque crearet.*

⁹ *Proditum tamen est.*] Hæc usque ad clausul. *Quartumviros*, sunt Ciceronis de lege Agraria. Plutarchi in vita ipsius Ciceronis. Et adde quoque quartumviros constitutos fuisse, ut curam viarum agerent, ex Pomponio

ferrent ad populum de decemviris cum imperio creandis, ut quicquid agri publici per Italiam, Syriam, vel Asiam esset, plebi divideretur, legemque promulgare contenderent, Ciceronem summa ope restituisse, & velut rem pestiferam rogationem antiquasse, eosque magnifica oratione sic fregisse, ut victi obmutescerent. *Quartumviri* vero creatos accepimus illos, quibus deducendarum coloniarum, aut si quid novum nunciatum foret, ut curarent ne danno respub. afficeretur, obque varia negocia minus mandatum erat. Præter quos fuere ¹ *quinqueviri* agris dividendis, ² *muris* turribusque reficiendis, ³ *scæne* ut plebem ⁴ *scæne* pecunia levarent: utque æs alienum pro his qui solvendo non essent, de publico solverent: qui mensarii nuncupati. Quæ res quantum ad patrum plebisque conciliandos animos profuerit, difficile dictum est. Quippe quum esset plebs obruta scœnore, pecuniis in foro positis, vim ingentem æris alieni dissolverunt. Post quos usu exigente, ⁵ *quinqueviri* creati, *cis Tiberim* & *ultra Tiberim*, qui possent vespertinis horis vices magistratuum gerere, quum magistratus ad id temporis in foro esse non deceret. ⁶ *Denique*

Quartumviri.

Quinqueviri.

Quinqueviri cis Tiberim.

Quinqueviri ultra Tiberim.

in l. 2. §. *ead. tempore*. ff. de orig. jur. De quartumviratu Asinius Pollio inter epistolas familiares Ciceronis lib. 10. epist. 31. *Quartumviratum sibi prorogavit*: fueruntque apud Larinates quatuorviri, ut testis est Cicero in Orat. pro Aulo Cluentio Habito.

¹ *Quinqueviri.*] Livius 1. Decad. lib. 6. ubi de Pomptino agro dividendo loquitur, quod & supra dictum est.

² *Muris.*] Livius 3. Decad. libro 5. *Comitio crenti sunt quinqueviri, muris turribusque reficiendis.* Adde etiam *munuendis sumptibus publicis*, ex Plinio libro epist. 2. epist. 1. & qui de finibus agnoscerent Livio 5. Decad. lib. 5.

³ *Scæne.*] Livius 1. Decad. lib. 7. *Novi consules scænebrem quoque pecuniam qua diffinere unanimes videbatur, levare aggressi, solutionem æris alieni in publicam curam verterunt, quinqueviris crea-*

tis, quas mensarios à dispensatione pecunie appellamus, &c. Sed supra docuimus, triumvros quosdam mensarios fuisse vocatos.

⁴ *Quinqueviri.*] Livius 4. Decad. libro 9. *Utque ab incendiis caveretur, adjutores Triumviris quinqueviri uti cis Tiberim sue quisque regionis adificiis præessent.* Pomponius in l. 1. §. *et quia* ff. de orig. jur. Et quia magistratibus vespertinis temporibus in publicum esse inconveniens erat, quinqueviri constituti sunt cis Tiberim & ultra Tiberim, qui possent pro magistratibus officio fungi.

⁵ *Denique quoties.*] Id totum usque ad clausulam, *Emique animadvertum*, colligitur ex precedentibus atque etiam sequentibus. Nam de cæteris scilicet duumviris, triumviris, quartumviris, quinqueviris, & decemviris jam

nique quoties aliquod munus factu difficile reipubl. im-
pendebat, in quo præcipua aliquorum opera fidesque ex-
quirebatur, ubique multum studii curæque opus erat: mo-
do duumviros, nunc triumviros, aut quartumviros, quin-
queviros, sexviros, aut decemviros creare: quorum
ope consilioque inuncta munera sæpe exequuti sunt. Ipsi-
que negotio absoluto, pro quo dicti creatique erant, ab
inuncto munere quiescebant. Fuitque animadversum,
quod si decemviros locandis vectigalibus (quod plerumque
usu veniebat) Romani præfecissent, his ubique vectigalia
distrahendi potestas erat, quum aliter nisi Romæ à cen-
soribus vectigalia locarentur. <sup>Septem-
viri e-
pulo-
num.</sup> De septemviris epulonum
traditum accepimus, quod hi à principio tresviri fuere,
asciti inter sacerdotes, quibus togæ prætextæ jus datum,
ut pontificibus, Hi fuere C. Licinius Lucullus, T. Ro-
mulus, & P. Porcius Lecca, qui legem de creandis pri-
mum tulere, quos propter sacrorum multitudinem, ut
ludorum epulare sacrificium conficerent, pontifices sacris
præesse voluere. Qui tempore procedente, septem creati
fuere. Et quia sacris epulis præerant, cœnarumque pon-
tificum, quæ <sup>Tres-
viri in-
ter sa-
cerdo-
tes af-
ficti.</sup> 2 adjiciales dictæ sunt, curam agerent, ipsi-
que <sup>Adji-
ciales
carna.</sup> 3 epulas Jovi principi deorum, cæterisque diis indice-
rent,

Jam dictum est, & rursus postea dice-
tur. De sexviris autem quicumque ii
fuerunt, nonnihil Plutarchus in Ca-
millo, post princ.

1 De septemviris.] Id Livii est 4.
Decad. lib. 3. Roma, inquit, eo primum
anno triumviri epulones facti C. Licinius
Lucullus, T. Romulus, qui legem de crean-
dis his tulerat, & P. Porcius Lecca. His
triumviris item, ut pontifici lege da-
tum, togæ prætextæ habenda jus. &
ejusdem 4. Decad. lib. 10. Idem me-
minit P. Manlii triumviri epulonis.
De his autem videndus est Cicero l. 3.
de Oratore. Unde etiam illud Lucani
lib. 1. Septemviri que epulis fessis. Cas-
sem autem Epulonem fuisse, constat
ex Plinio lib. 14. cap. 15.

2 Adjiciales.] Varro de re rustica
lib. 3. cap. 6. Plinius lib. 10. cap. 20.
& lib. 29. cap. 4. sunt qui aditiales le-
gunt. * Has pontificiales vocat Macro-
bius lib. 3. cap. 13.

COLERUS.

* Sed perperam, mea sententia.
Erat autem adjicialis carna, quoties aut
inaugurandi alicujus gratia, aut pro-
pter aliud quid, puta publicam læti-
tiam, indicebatur Epulum adjicere, &
ita Tacitus Annal. 2. locutus est.

TIRAQUELLUS.

3 Epulas Jovi.] Festus Pompejus
lib. 5. Epulonos, inquit, dicebant anti-
qui, quos nunc Epulones dicimus. Datum
autem est his nomen, quod epulas indi-
cendi

Epulones m-
de di-
sti.
Quin-
decim-
viros e-
pulo-
rum
filia.
Decem-
viros.
Decem-
viros li-
tibus
dijudi-
candis
loco pra-
torum.
Viginti-
vira-
tus.

rent, epulones appellati: qui si qua justa & solemnia sacris deessent, ad pontifices referebant: deque illorum consilio sententiaque, sacra & omittas caeremonias decernebant. Horum filia, ne invitæ Vestæ sacerdotes fiant, sicut auguris & pontificis maximi, aut quindecimviri sacrorum, veteri privilegio immunes erant. Præter hos fuere² decemviri sub titulo æquandarum legum à principio sine provocatione creati, innox alii litibus dijudicandis, qui loco prætorum in urbe jus dicebant. Quippe quum belli munia prætoribus deferrentur, & ob id, urgente armorum tumultu, ab urbe avocarentur: ne judicia Romæ deessent, illis in expeditionem profectis, decemviros qui litibus dijudicandis, & noscendis singulorum postulatis præsto forent, præfecerunt prætorum loco: cui magistratui⁴ Adrianus ante imperium præfuisse dicitur. Post quos fuit vigintiviratus causis dijudicandis, quod munus magnæ indolis juvenibus conferri solebat.

Illinc

cendi Jovi ceterisque diis potestatem haberent.

1 *Horum filia.*] Gellius lib. 1. c. 12. Præter illos autem septemviros sacrorum, ut id addas, fuere alii septemviri capitales apud Ciceronem, Philippic. 5. Et de hoc aut altero Epulorum Cicero ad Atticum, lib. 15. epist. 9. *Dic mihi, C. Antonino voluit ne fieri septemvir? fuit certo dignus.* De decemvirali auctoritate Cicero Philip. 12.

2 *Decemviri.*] De his vide amplam historiam, & quomodo creati sunt, apud Livium 1. Decad. lib. 3. & Dionysium Halicarnasæum, & Pomponium in l. 2. §. *Et cum placuisset. ff. de orig. jur.* Ab his 12. tabulæ perscriptæ sunt, ut in illis locis abunde videre poteris.

3 *Mox alii.*] Cicero in lib. de Oratore 1.

4 *Adrianus.*] Spartianus in vita illius post princ. *Nec multo post decemvir litibus judicandis datus.* Sed & de aliis decemviris præter illos Plutar-

chus in Cicerone. Jam autem supra diximus de decemviris creatis ad dividendos agros Samnii, ex Livio, qui & ipse 5. Dec. lib. 2. *Eodemque, inquit, anno, cum agri Ligustici & Galliæ, quod bello captum erat, aliquantulum vacare, S. C. factum, ut is ager virum divideretur. Decemviri in eam rem ex S. C. creati prætor.* Ex apud Ciceronem in Oratione 1. pro lege Agraria, sæpe fit mentio decemvirorum. & lib. 11. epist. famil. epist. 13. 19. & 20.

5 *Post quos.*] De vigintiviratu Cicerone ad Atticum lib. 9. epist. 2. *Reparari solent, magis etiam quam olim in decemviratu: sunt tamen qui ibi legunt quinquemviri.* Idem quoque de vigintiviris etiam ad Atticum lib. 2. epist. 2. *ubi nemo sit præter me, quod quinquemviri ex vigintiviris solent esse solent velis, ubi etiam nonnulli legunt quinquemviri.*⁴

COLERUS.

* De vigintiviratu vide Dionem lib. 54.

1 Ad

Illinc enim gradum ad reliquos honores auspicabantur viri exculi ingenio & doctrina. ¹ Ad quod Tiberius Neronem Germanici filium promoturus, quod quinquennio maturius peteret, quam per leges liceret, illum senatui commendavit, & veniam petiit. ² Et centumviri amplissimum iudicium, qui iura populo aliquandiu dixere: à quibus nulla erat provocatio, quorum ³ iudicia centumviralia dicta. Ex ⁴ singulis enim tribubus terni iudices selecti, populo jus dicebant. Et quamvis ex quinque & triginta tribubus, supra centum superessent quinque: usus obtinuit, ut ipsi centumviri, eorumque iudicia centumviralia dicta sint: qui omnes quum iura daturi erant, hasta posita in unum coibant, illorumque iudicia ⁵ in duas hastas divisa erant: ideo ⁶ centumviralis hasta sermonibus celebratur: *hasta.*

TIRAQUELLUS.

¹ *Ad quod Tiberius.* Tacitus lib. 3. *Per idem tempus Neronem à liberis Germanici iam ingressum iuventam commendavit patribus, utque munere capeffendi vigintiviratus soleret, & quinquennio maturius quam per leges quaerituram peteret.* *

COLERUS.

* Vide Lipsii Commentarium.

TIRAQUELLUS.

² *Et centumviri.* De his centumviris nihil omnino in nostris legibus legitur, præterquam quod scribitur in l. 2. §. deinde cum esset. ff. de orig. jur. in hæc verba, *Deinde cum esset necessarius magistratus, qui hasta præesset, centumviri litibus iudicandis constituti sunt.* * Cicero autem sæpius horum meminit, ut in lib. 1. de Oratore, & in Oratione pro Cecinna. Valerius Maximus lib. 7. cap. 8. in princip. Plinius epist. l. 1. epist. 5. & l. 5. epist. ult. & Ovid. lib. 2. Trist. eleg. unica, *Nec male commissa est nobis fortuna reorum,*

Lisque decem decies inspicienda viris. Decem enim decies centum efficiunt. Et Martialis lib. 10. epig. 19.

Dum centum studet auribus virorum.

COLERUS.

* Olim dicebatur *Se litibus iudicandis.* Cujacius lib. 3. cap. 32. Observat.

TIRAQUELLUS.

³ *Iudicia centumviralia dicta.* Varro de re rustica. Cicero in Oratione pro Cecinna, & lib. 1. de Oratore, & Plinius lib. 1. epist. 5. & 17. in fine. item lib. 5. epist. ult. ubi dicit, quod his unus ex prætoribus præsidebat. *

COLERUS.

* Et Festus: in *Centumviralis iud.*

TIRAQUELLUS.

⁴ *Singulis enim tribubus.* Hæc utque ad clausulam, *Qui omnes,* sunt Festi Pompeji lib. 3. quo loco de centumviralibus iudiciis loquitur. Et huc pertinet quod scribit Varro de re rustica: *Centumviralis iudicii numerus non fuit ad amissum, nisi cum dicimus mille naves ivisse ad Troiam.*

⁵ *In duas, &c.* Quintilianus lib. 5. cap. 2. *Et de partibus centumviralium, quæ in duas hastas divise sunt.*

⁶ *Centumviralis.* Suetonius in Augusto, c. 36. * Martialis l. 7. epig. 62. *Hunc miratur adhuc centum gravis hasta virorum.*

Hinc.

*Zafius
in l. 2.
ff. de
orig.
jur.*

*Inven-
tus in
causis
centum
viralibus
primi
mum se
exerce-
bat.*

bratur: ' qui de hereditatibus, testamentis, usucapio-
nibus, tutelis, gentilitatibus, agnationibus, alluvionibus,
nexis, mancipiis, & stillicidiis, quam maxime jus dice-
bant. Qui cum propter turbulentam confusionem in lon-
gissimum lites traherent, perraroque causas deciderent,
Divus Vespasianus ex tot iudiciis selegit quosdam, qui
brevi curriculo, nec longo circuitu causas definirent. Do-
mitianus quoque centumvitalia decreta & constituta velut
ambitiose edita, rescidisse fertur. Tantique exempli
fuere, ut Romani adolescentes primæ indolis experimenta
à causis centumviralibus auspicarentur. Et cum antea ne
nobilissimis quidem pateret aditus, nisi à consulari viro
magno

Hincque *hæstæ* iudicium vocat Valerius
Maximus lib. 7. cap. 8. in princ. &
rursus ubi de Pompejo Rhegino lo-
quitur.

COLERUS.

* Triumviros Monetales, Trium-
viros Capitales, Quatuorviros Viales,
& Decemviros sit libitibus instituit Au-
gustus anno D. CCXLI.

TIRAQUELLUS.

1 *Qui de hereditatibus.*] Hæc om-
nia sunt Ciceronis lib. 1. de Oratore.
Sed & quod de hereditatibus & testa-
mentis hic dicitur, probatur etiam ex
Valerio Maximo lib. 7. c. item 7. sta-
tim post princ. & iterum ubi de filio
M. Anci Carseolani, rursusque cap. 8.
in illis duobus locis. Plinius lib. e-
pist. 6. epist. 33. ad Romanum.

2 *Divus Vespasianus.*] Sueton. in
vita illius c. 10.

3 *Domitianus.*] Idem Suetonius in
vita illius, c. 8. ad princ.

4 *Tantique.*] Plinius enim Junior
adolescens causas egit in centum-
viralium iudicio, quod & quadruplex
iudicium vocat lib. epist. 1. epist. 18.
ad Tranquillum, sed vide omnino in
seq.

5 *Et quum antea.*] Idem Plinius e-
iusdem operis lib. 2. epist. 14. ad Ma-

ximum, loquens de centumviralibus
iudiciis. *Atque etiam, inquit, magna
ex parte adolescentis obscuri ad decla-
mandum huc transiunt tam irreverenter
& temere, ut mihi Attilius noster ex-
presse dixisse videatur, sic in foro pueros
à centumviralibus causis auspicari, ut ab
Homero in scholis: Nam hic quoque ut
illuc primum cepit esse quod maximum
est. At hecule ante memoriam meam
(maiores natu ita solebant dicere) ne no-
bilissimis quidem adolescentibus locus e-
rat, nisi aliquo consulari prodente: tan-
ta veneratione pulcherrimum opus cele-
brabatur. Nunc refractis pudoris & re-
verentia claustris omnia patens omni-
bus: nec inducuntur, sed irrumpunt.* Et
huc spectat, quod Augustus Impera-
tor, Cajum & Lucium nepotes deduxit
in forum, ut scribit Suetonius in
vita illius, cap. 26. Et Tiberius Ro-
mam reversus Drusum filium, eodem
Suetonio teste in vita etiam ipsius Ti-
berii, cap. 15. in princ. Ex quo &
Cornelius Tacitus in eo lib. cui tit. est,
An sui seculi oratores antiquioribus,
& quare concedant. Ergo, ait, apud
maiores nostros juvenio ille, qui foro &
eloquentia parabatur, imbrum iam do-
mestica disciplina, & refertus honestis
studiis, deducebatur à patre vel à propin-
quis ad eum Oratorem, &c.

1 *Hæstæ*

magno favore producerentur in foro viri præclari, magnæque eruditionis: postea depravato usu, obtentum est, ut ad declamandum transirent pueri extremæ fortis, nullo discrimine aut delectu, in quibus nec facundia esset, nec eruditio. Præterque hastam centumviralem, mos erat militaris, ut si qua civitas vi subacta, hostili incurfu diripienda foret, à duce exercitus edito in loco hasta poneretur, qua significatione illam non deditione & pacto, sed tanquam vi captam diripi licere, & in bona & personas grassari designabat, quæ ¹ hasta cruenta nuncupatur. ² Nam *Hasta cruenta.* captas, non deditas urbes diripi veteres voluere. ³ Tum si quando bona proscriptorum, ⁴ hostiumve manubiæ aut præda venales forent, ⁵ vectigaliave locarentur, usus obtinuit, ut hasta posita venirent, ⁶ quæ publica dicta est: ⁷ sicut bello capti, ⁸ quod coronati & servi ære comparati, quod ex edito lapide enunciabantur venales, sub corona & de

¹ *Hasta cruenta.*] Sic eam appellat Cicero 2. Offic. de bonorum tantum proscriptione loquens, *Dum homines perdit hastam illam cruentam, & meminerint & sperabunt.*

² *Nam captas.*] Vide infra eod lib. c. 20.

³ *Tum si quando.*] Cicero d. lib. 2. Offic. & Philip. 2. 4. & 7. & lib. epist. fam. 15. epist. 17.

⁴ *Hostiumve.*] Valerius Maximus lib. 5. cap. 1. ubi de Africano posteriore loquitur, & lib. 6. cap. 5. ubi de populo Romano.

⁵ *Vectigaliave.*] Nam de his Livius 4. Decad. libro 9. *Vectigalia summis precii ultro, tribus infimis locaverunt, quas locationes cum senatus precibus & lachrymis visus induci, & de integro locari iussisset, censores edicto submotos ab hasta, qui ludificati priorum locationem erant, omnia eadep, paulatim imminuitis precii, locaverunt: quem locum & nos supra c. 13. ad aliud adduximus. Columella in præfatione lib. 1. de re rustica de his loquens: Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, ubi dii cultus agro-*

rum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, &c. Unde illud Ovidii lib. 4. de Ponto epist. 5. ad Pompejum,

Aut populi reditus positam compones ad hastam,

Et minui magna non sinet urbis opes. Et epist. 9. ad Græcinum;

Nunc longi reditus hasta supponere lustris

Credet, & exacta cuncta locare fide.

⁶ *Quæ publica.*] Nam ut scribit Festus lib. 7. *Hasta subijciebant ea, quæ publice vendebant, quo signum præcipuum est hasta.* Et hujus hastæ, cui res venales subijciebantur, sæpe fit mentio in nostris legibus.

⁷ *Sicut bello.*] Valerius Maximus duobus illis locis in verbo, *Hostiumve manubia*, citatis.

⁸ *Quod coronati.*] Cælius Sabinus Jurisconsultus, & Cato, & cum eis Gellius lib. 7. cap. 5. Festus Pompejus lib. 17. auctoritate ipsius Catonis & Plauti. *Sub corona*, ait, *venire dicuntur, qui captivi coronati venire solent.*

& ¹ de lapide empti dicebantur, & ² qui turmatim veneunt in catasta. ³ Fuitque moris vetusti, ut his qui trans mare advecti venales forent; quo à reliquis mancipiis dignoscerentur, alba creta pedes illinirent. ⁴ Observatumque, ut de servis sub pileo venditis, emptori venditor nihil prætaret, neque evictionis jure teneretur, tanquam insignia forent mancipia & probatissima. Utque præcones & qui bona proscribunt, ⁵ bona regis Porſenæ venalia singulis auctionibus proclament, ex eo deductum, quod discedens ab urbe Porſena, castra commeatibus referta populo diripienda dedisset. Præter quas fuit ⁶ hasta salutis, ubi in summa inopia ad levandam famem hasta posita publice frumentum veniit. ⁷ Græcis vero ubi venalia producuntur mancipia, cycli: ubi vero conscendunt ut essent conspicua omni-

Trans mare advecti illinunt. Sub pileo venditi.

Hasta salutis.

¹ *De lapide.*] Cicero in Oratione in Pisonem: *De me cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorum, à quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterquam duos de lapide emptos.* Columella lib. 3. cap. item 3. De servo vilioris pretii loquens, *Quem vulgus, ait, quidem parvi æris, vel de lapide noxium comparari posse putat.* De cuius tamen loci intellectu lege Beoroldum in Annotationibus Columellæ, in litera L. & Cælium Rhodiginum lib. 25. cap. 22. Pollux autem Onomasticon 3. c. 20. ex Herodoto. Lapidem hunc unde quondam servi vendebantur *πρᾶτῆρον, ἢ πωλῆτῆρον* vocat.

² *Qui turmatim veneunt.*] Id est venduntur. Catasta autem locus est, ubi servi venales exponebantur. Ut Tibullus lib. 2. eleg. 3.

Not a loquor, regnum ipse tenet, quem sepe coëgit

Barbara gypsatos ferre catasta pedes. Nam olim servi venales, habebant pedes gyro, id est argentea creta illitos, ut dicitur in seq. ex quo etiam illud Ovidii lib. 1. Amorum, eleg. 1.

Nec tu si quis eris capitis mercede redemptus,

Despic gypsati crimen inane pedis.

³ *Fuitque moris.*] Plinius lib. 35. cap. 17. ad fin. vide & illud Juvenalis Sat. 1.

Vincant divitiæ, sacro nec cedat humori, Nuper in hanc urbem pedibus qui venerat albis.

⁴ *Observatumque.*] Gellius Cælii Sabini auctoritate lib. 7. cap. 4.

⁵ *Bona Regis.*] Livius 1. Dec. lib. 2. & Plutarchus in Publicola.

⁶ *Hasta salutis.*] De qua Quintilianus, si is est, in declam. *Sed si sermel ponis hastam salutis, & redemptores vitæ admittis, & nos admone, melius vendes.*

⁷ *Græcis vero.*] Id sumptisse videtur ex Polluce lib. 19. cap. 23. ubi tamen aliter videtur scripsisse. At omnibus in confesso est, prius vocabulum in nova comœdia accipi pro loco in quo vendebantur mancipia, sic dictum, quod in orbem & coronam circumsteterunt vendentes *πῆρεξ, ὃ κύκλος κύκλος.* Posterius autem apud Aristophanem pro pulpito aut loco editiore, in quo mancipia venalia exponebantur.

1 Ac

omnibus, trapeza dicta sunt. ^{Quas} Ac licet à principio qua- ^{stura} stura functi, centumviros advocare, & ad judicia cogere ^{functi} consueverant; Augustus tamen censuit, ut postpositis qua- ^{Centumvi} storis viris, decemviri designarentur, qui illos in unum ^{ri apud} cogerent, & jus dicere juberent. Illud ego non præterie- ^{Carthagi} rim, apud Carthaginenses centumviros de numero sena- ^{ginnen-} torum fuisse scitos, qui rerum gestarum & bellicæ admi- ^{ses.} nistrationis rationem à ducibus exigerent. Et ab Ægyptiis ^{Triginta} triginta judices ex præcipuis civitatibus eligi solere, ex ^{ta ju-} quibus optimum eligebant, qui totius collegii caput & ^{dices} princeps foret. ^{Ægy-} Et in Algidō in templo Dianæ quinde- ^{priis.} cimviros, tam divinis mysteriis & sacrificiis solennibus, ^{Quin-} quam responsis dandis præesse. Et Athenis arnophagon ^{decima-} religiosissimum & fumum judicium haberi: in quo se- ^{viri.} natus & populus una coibant, quo tempore, à triginta ^{Arno-} tyrannis, pene in extremum discrimen adductæ sunt. ^{phagoni} De- ^{Decem} inde exactis tyrannis, decemviri reipubl. administrarunt, ^{viri a-} quorum cuique decaducho nomen erat. ^{pud A-} Post hos asty- ^{theni-} homi præfuere numero decem, quinque in Pyræo; totia ^{ens.} dem in urbe: quibus cura Psaltriarum imminabat & ti- ^{Deca-} bicinium. ^{ductus} Mox novemvirorum magistratum præcipuum ^{Asty-} fecere, ^{nomi-} ^{Novem} ^{viri.}

1. *Ac licet.*] Spononius in vita Augusti, cap. 36. *Ut centumviralem habeam quam quaestura functi consueverant cogere, decemviri cogerent.*

2. *Et in Algidō.*] Fuere item quindcemviri apud Romanos agris dandis, apud Plinium lib. 7. cap. 43.

3. *Deinde exactis.*] Isocrates ad Callimachum. Et de his quoque decemviris loquitur Probus Æmylius in vita Thralybuli, qui eos prætore vocat. Sed & aliquando Ephesii decemviri creantur apud Plutarchum in Lyfandro.

4. *Post hos Astyhom.*] Cælius Rhodig. lib. 24. c. 5. qui nullum quoque auctorem citat: fuit autem & hoc nomen cuiuspiam memorati Pausaniæ lib. 10. Adde & alios fuisse Athenis decemviros, qui pecunias in arce Pal-

ladiis positas servabant, quas sacras & publicas appellabant auctore Suida. Et alii item, qui rei bellicæ præerant, ut satis constat ex eo quod scribit Plutarchus in Apophthegm. Philippi Macedonis, qui dictitabat Athenienses beatos, ut qui singulis quibusque annis decem invenirent, quos Imperatores eligerent. Nam se unum duntaxat Imperatorem per multos annos invenisse Parmenionem. Consule autem Græcum, ut scias quomodo hos appelleret.

5. *Max novem virorum.*] Lærtius in Solone, Plutarchus in Pelopide, Pollux lib. 8. ἀρχόντες ἑνὲν ὅντων, in princip. Et de his puto intelligit Heraclides in Politicis loquens de novem Atheniensium Principibus legislatoribus, qui cum coopati sunt, jurant se iuste facturos, neque munera

B b b

acceptæ

*Archon-
tes.
Athenienses
ab archon-
tibus,
Romani à
consulibus,
Lacedæ-
monii à
tribuni-
bus nu-
mera-
bant
annos
et tem-
pora.
Pole-
mar-
chus a-
pud Ro-
mā.*

fecere, ¹ qui sortito creabantur annis singulis, quos archontes nuncupabant: inter quos ² primus archon, primarius archontum & longe princeps erat: ³ à quo Athenienses, sicut Romani à consulibus, ⁴ & Lacedæmonii à tribunis, annos & tempora dinumerabant. Eum honorem, qui summus erat magistratus, ⁵ Hadrianus Cæsar dum Athenis ageret, & mox ⁶ Galenus gessisse fertur. Secundus à regia dignatione ⁷ βασιλεύς: tertius, à belli ductu ⁸ πολέμαρχος: reliqui à legum latione ⁹ θεσμοθέται dicti sunt, ætate & usu docti, qui domi jura dabant, querelas accusationesque cognoscebant, deque controversiis æquo examine decernebant. ¹⁰ Ætolis vero polemarchus claudendarum portarum & urbis curam gerebat, clavesque noctu detinebat: interdium autem custodiis portarum assidebat.

C A -

accepturos, aut etiam statuiam erecturos. Pollux autem l. 8. quo loco de nominibus Athen. magistratus tractat, non *aream*, sed *auream statuam* dicit.

1 *Qui sortito.*] Plutarchus in lib. de Fortuna Alexandri.

2 *Primus Archon.*] Trebellius Pollio in vita Galienorum.

3 *A quo Athenienses.*] Ut videtur licet ex Diodoro Siculo lib. 11. & cæteris sequentibus in infinitis locis.

4 *Et Lacedæmonii.*] Imo vero Ephoris, teste Xenophonte lib. 2. rerum Græcarum, cum dicit *sequenti anno in quem incidit Olympias, qua vicit in stadio Circius Theffalus Eucio Sparta Ephoro, præsidente Athenis Pythodoro, &c.* Et paulo post: *Exente vere quo de bellatum est anno vigesimo octavo mensis sexto quo tempore Ephori numerantur, &c.* Sed Alexander hic eos tribunos vocat, quoniam Ephori apud Lacedæmonios cum propemodum locum tenebant, quem Tribuni apud Romanos, ut etiam scribit Valerius Max. lib. 4. cap. 1. ubi de Theopompo Rege Spartānorum loquitur, & nos quoque alibi dicemus.

5 *Hadrianus Cæsar.*] Spartianus & Dion uterque in vita illius.

6 *Galenus.*] *Galienus* legendum est ex Trebellio Pollione, qui id de illo dicit in vita ipsius.

7 *Βασιλεύς.*] De hoc Pollux lib. 1. cap. 10. *ἀπὸ ἀρχόντων*, & lib. 8. *ἰσὺς ὁ βασιλεύς ποιεῖ.*

8 *Πολέμαρχος.*] Nam ea voce significatur belli Dux vel Princeps, & huius quoque meminit Pollux illo eodem lib. 1. ubi supra, atque etiam illo lib. 8. *ἰσὺς ποιεῖ ὁ πολέμαρχος.* Et ante illum Herodotus lib. 6. ubi dicit hunc fuisse magistratum Athenis, qui per suffragia electus in dando faba, hoc est, in declaranda sententia undecimus est. Nam in dicenda sententia parem ducibus cum faciebant.

9 *Θεσμοβίται.*] Hi sex fuere ex Polluce d. lib. 8. Sed ut id addas, fuerit quoque Athenis undecim viri, quibus ad supplicium damnati tradebantur, ex Plutarcho in Phocione, quibusque eorum qui in vinculis tenebantur.

10 *Ætolis.*] Polybius lib. 4. Fuit & id nomen Lacedæmonio cuiusdam apud Pausaniam lib. 3.

I Post

CAPUT XVII.

Quoties contra ambitum illorum qui appetunt magistratus, pluribus legibus à Romanis obviatum sit.

POST urbem conditam longo tempore, nullam de ambitu legem fuisse latam, multorum literis proditum est: scilicet quia in dandis magistratibus, & conferendis honoribus, prisci Romani non largitione & ambitu, sed vera virtute nitebantur: propterque res egregie gestas domi militæque meritis cives prætura, ædilitate & consularatu, amplissimisque honoribus honestabant. ^{Prima} Prima lex ^{Romæ} ^{lex contra} ^{ambitum.} contra ambitus illorum qui magistratus appeterent, per tribunos plebis lata fuit, quo tempore post decemviros tribuni militum consulari potestate reip. præsuere, qua ne cui album in vestimentum petitionis causa quenkumque adjicere liceret, cavebatur. ^{C. Petilii} C. deinde Petilius tribunus plebis ^{lex.} legem tulit ad populum, qua largitiones illorum qui honores pecunia mercarentur, gravi damno & pœna multavit: fuitque severissima disciplina & sub gravi censura lex servata, qua ambitioni & cupiditati obviam sæpe itum est: ita ut inter exempla relatum sit, ^{Q. Coponium,} quod vini amphoram ei, cujus suffragio magistratum petebat, dono dederat, ambitus condemnatum pœnas luisse. ^{Cincii} Cincius deinde ^{lex muneralis.} legem tulit inuneralem, qua gravissimis pœnis affecit eos, qui à quovis candidato munus suffragii causa

TIRAQUELLUS.

1 *Post urbem.*] Quod ex eo probatur, quod de prima lege ambitus in seq. scribitur. Et de hujusmodi legibus Tullius in Oratione pro Murena, & in Oratione in Vatinius, Plinius Junior epist. lib. 6. epist. 19.

2 *Prima lex.*] Hæc usque ad clausulam, C. deinde, sunt Livii 1. Dec. libro 4.

3 *C. deinde Petilius.*] Idem Livius 1. Dec. lib. 7.

4 *Q. Coponium.*] Plinius l. 35. c. 12.

5 *Cincius deinde.*] Cicero lib. 2. de Oratore, & in lib. de Senectute, Livius 3. Decad. lib. 4. Tacitus lib. 11. Festus Pompejus lib. 11. ubi de Munerale lege loquitur, & late diximus in nostris Commentariis nobilitatis, c. 29. num. 19.

COLERUS.

6 *Legem tulit.*] Ann. urbis D. XLIX. Ea autem lex renovata fuit & confirmata SC. ab Augusto.

Bbb 2

1 Ind 0

causa donumve acciperent. ' Inde cautum, ut in petendis honoribus candidari sine toga ad comitia descenderent: ne pecuniis in sinu reconditis tribuum suffragia mercarentur. Sed quum quotidie hoc malum serpere videretur magis, & ambitus petentium coërceri oporteret, Paulus Æmylius consul legem tulit ad populum, qua ne cui suffragii causa munus dare liceret, multiplici pœna interdixit. Postea lege Calphurnia his qui mercede corrupti, aut munere deliniti, candidatis obviam issent, quique precio illos sectarentur, aut si prandium ad captandos animos, aut quid muneris exhibitum foret, præter pœnas legibus constitutas, etiam pecuniaria multa dicta fuit. ' Id quod Fabia lege cavebatur, qua præfinitur numerus sectatorum prosequer-tium in comitiis candidatos, pœna adjecta si quis plures advocaret: 4 quam legem Marius etiam in suo tribunatu contra illos qui tribuum suffragia ambirent, severissime tulit. In tantumque ambitus honorum inhibitus fuit, ' ut Licinia lex 6 & Ebutia, non modo illi qui de novo creando magistratu ad populum ferret, sed nec ipsius collegæ & af-fini curationem potestatemve demandari, gravi documen-to sanciverit. 7 Demum Marius, in consulatu denuo, ita

Alia lex. Paul. Æmylii lex. Lex Cal-phurnia.
Lex Fabia.
Lex Marii.
Lex Li-cinia, & Ebu-tia. Marii lex a-lia.

TIRAQUELLUS.

1 *Inde cautum.*] Plutarchus in vita Coricliani, & problem. cap. 48. ubi hanc eandem & aliam item ejus rei rationem reddit.

2 *Postea lege Calphurnia.*] Asconius Pedianus in Oratione, in toga candida contra C. Antonium & Catilinam competitors, & in Oratione pro C. Cornelio majestatis reo.

3 *Id quod.*] Cujus meminit Cicero de petitione Consulatus ad Q. Fratrem, & in Oratione pro Murena.

4 *Quam legem Marius.*] Vide infra in verbo, Demum Marius.

5 *Ut Licinia lex.*] De qua Cicero in Oratione pro Cn. Plancio, & lib. 8. epist. fam. epist. illius lib. 2. & in 2. Oratione de lege Agraria.

6 *Et Ebutia.*] Cicero in Oratione posteriore de lege Agraria. Fuereque alia leges de ambitu. Nam Tacitus scribit Candidatorum ambitus Julia leges peperisse, & etiam apud Juris-consultos tit. ad leg. Jul. de ambit. Tradiditque Florus epitome Livii lib. 47. legem de ambitu latam fuisse, & legem ambitus memorat Plinius lib. e-pist. 6. epist. 5.

7 *Demum Marius.*] Hic, ni fallor, falsus est Alexander, neque enim legi-tur Marius in Consulatu legem de ambitu promulgasse, sed solum in Tri-bunatu, resistentibus ipso Cotta Con-sule & Metello, teste Plutarcho in vita ipsius Marii, non longè post princip. Neque usquam legitur Cottam fuisse Marii collegam in consulatu, sed tan-tum L. Ceciliū Metellū.

1 Mox

ambitum osum habuit, ut adversus Cottam collegam, & Metellum tribunum pleb. legem promulgarit, ne quis largitione aut donis magistratum honoresve assequeretur.

¹ Mox Pompejus Magnus, quum unicus esset consul, a-^{Pomp. Magni} liam pertulit, qua pervicax illorum cupido, qui magistratus ^{lex.}

appeterent, gravi censura multavit. Mansitque diu Romæ hæc vitæ integritas & observantia disciplinæ, ut procul ambitione officium & virtus pluris quam census æstimeretur: adeo ut post longa tempora ¹ Catonem ambitus diem dixisse illis qui largitiones fecerant, pro miraculo fuerit: qui ut obviam effrenatis cupiditatibus iret, se quibuscunque qui honores mercarentur, pecuniaque aut pollicitationibus ambirent, diem ad populum dicturum jurejurando firmavit. ¹ Postea usque adeo mores degenerarunt, itaque ^{Morum degeneratio.}

ambitio hominum mentes pervasit, ut sine discrimine nullo pudore aut modestia, in assequendis honoribus, propalam ⁴ largitiones fierent: neque præturas, consularius, aut potestates mercari turpe ducerent: palamque candidati quum ad comitia descenderent, ⁵ divisores haberent, ⁶ & magistratos curiarum, proque assequendis honoribus ⁷ nummos in tribus pronunciare, [†] & pecunias depo-

¹ *Max Pompejus Magnus.*] Cæsar lib. 3. belli Civil. post princip. & Asconius Pedianus in Orat. 2. de lege Agraria. Appianus item lib. 2. bellor. Civ.

² *Catonem.*] Scilicet Uticensem ex Plutarcho in vita illius, ubi & ipse dicit eundem Catonem Murenam inter ceteros ambitus accusasse.

³ *Postea.*] Vide Plutarchum ubi supra.

⁴ *Largitiones.*] Plutarchus in Cæsare. *Nam qui honores, inquit, petebant, omni abjecta prorsus verecundia epulum publice largitionesque distribuunt in populum.*

⁵ *Divisores.*] Hi dicuntur pecuniarum redemptores, quæ tributum dividebantur à candidatis ad corruptenda suffragia, Ciceroni lib. 2. de Ora-

tore, ubi loquitur de Mummio diviso-
re in campo Martio, & ad Atticum lib. 1. epist. 12. & in Oratione pro Cn. Plancio. quo loco paulo post citabimus, & in 2. in Verrem actione, non uno in loco. Suetonius item in Augusto cap. 3. Vide autem Beroaldum in suis Annotationibus.

⁶ *Et magistratos.*] Ita enim hos appellat Plautus in Aulularia,
Nam noster nostra qui est magister curia,

Dividere se ait argentum in viros.
Quem locum in id expendit Asconius in 2. in Verrem actio.

⁷ *Nummos.*] Cicero in d. epist. 1. ad Atticum, postquam de divisoribus locutus est, hæc paulo post subdit, *Novi est in lege hoc, ut qui nummos in tribus pronunciaverit, si non dederit impune sit:*

deponere, ' ac per sequestrem spargere in turbas non formidarent. Et ne quid turpitudinis deesset, manus & operas clientum & comitum audacissimorum ad vim & seditionem paratas haberent, ita ut seditiosissimo cuique temeritatique & audaciæ præcipuus locus foret, quum populus mercede corruptus, atque alii potentia amicorum fulti, per cædes & dimicationem, perque omnem licentiam & audaciam, fasces, imperia, sacerdotia & triumphos darent: & non iusto suffragio, sed armis lapidibusque pro largitore certarent. ² Tantaque exarsit ambitio, ut ex hac turbulenta confusione, octo fere mensibus urbem inter populares procellas, patrum & plebis certamina, dum seditionibus vacant, sine lege, sine imperio, sine honoribus, diu caruisse magistratibus legamus: quæ quidem res non mediocri damno dedecorique fuit. Qui morbus Athenas quoque pervasit, nam cum antea incorrupti mores fuissent, ³ primus Anytus Anchemeonis filius, largitionibus inmodicis pecunias erogasse, & suffragia mercatus fuisse dicitur, perniciali exemplo magnæ turpitudinis & dedecoris inde subsequuti. ⁴ Deinde Lycurgus ambitiosæ largitionis majus testimonium fecit: nam donato singulis magistratibus talento, rex Spartæ creatus fuit: donèc

*Urbis
sine ma-
gis-
tratu ob
seditiones.*

*Athenien-
sis.*

*siu dederit, ut quoad vivas singulis tribu-
bus sextertia 435. debeat. vide infra in
verbo, Et per sequestrem spargere.*

† *Et pecunias.* Cicero in 2. action.
contra Verrem, *Qui aut deponere, aut
recipere, aut accipere, aut polliceri, aut
sequestres, aut interpretes corrupendi
iudicii solent esse.*

‡ *Ac per sequestrem.* Cicero in O-
ratione pro Cn. Plancio. *Quam tibi
commendum est unam tribum delige: tu
doce id quod debes, per quem sequestrem,
quo divisore corrupta sit. Et rursum ibi,
loquens de lege ambitus, Decuriatio
tribunum, descriptio populi, suffragia lar-
gitione devincta, securitatem senatus, &
bonorum omnium vim ac dolorem excita-
verunt. Hac doce, hac profer, hac incun-*

*be Lateranensis, decuriasse Plancium, con-
scripsisse, sequestrem fuisse, pronuncia-
visse.*

2 *Tantaque.* Appianus lib. 2. scri-
bit tantum Romæ ambitum exarsisse,
ut infamantibus candidatis, ferroque
& igni inter se depugnantibus, populo
vero corrupto, ac in diversa studia
scisso, comitia haberi non potuerint,
atque ipsa urbs octo mensibus magi-
stratu caruerit.

3 *Primus Anytus.* Plutarchus in
Coriolano.

4 *Deinde Lycurgus.* Non ille qui-
dem legislator, sed alius multo poste-
rior, de quo hæc eadem scribit Poly-
bius lib. 4.

I Donec

donec M. Tullius, & mox divus Julius, deinde Augustus, ne qua occasio fraudi pateret, inter cæteras quas tulerunt leges, severa correctione ambitus illorum qui lationibus suffragia captabant, inhibuere. Et deinde à Lurcone tribuno plebis, ut qui nummos in tribus pronunciasset & dedisset, quoad viveret, annua sestertia pœnæ nomine singulis tribubus pendere cogeretur, salutari edicto cautum fuit. Sed cum effrenatæ cupiditati nondum obviam irent, corruptionesque suffragiorum nihilominus immodicæ fierent, ^{Senatusconsultum in candidatis.} Senatusconsulto provisum est, ut candidati, ante inita suffragia, nec conviventur, nec munera mittant, neque pecunias deponant. Quibus edictis, legibus & senatusconsultis, vix tandem ambitus illorum, qui honores peterent, postquam diu pervagati sunt, compressere.

1 *Donec M. Tullius.*] Ipse Tullius epist. ad Q. Fratrem 18. Et in oratione in Vatinius. In Oratione pro Murena statim post princip. item pro Sestio.

2 *Et mox divus Julius.*] Suetonius in vita illius.

3 *Deinde Augustus.*] Suetonius in vita illius, cap. 34. & 40.

4 *Deinde, &c.*] Cicero in d. epist.

12. lib. 1. ad Atticum, cujus verba supra adduximus.

5 *Senatusconsulto.*] Plinius Junior lib. epistol. 6. epist. 19. ad Nepotem. Tu hic denique vide Ciceronem in Oratione pro Murena, & Modestinum Jurisconsultum in l. 1. ff. ad leg. Jul. de ambit.

CAPUT XVIII.

Idus cujusque mensis apud veteres Romanos maxime festas & feriatas fuisse, & quid apud exteros.

Inter festos celebratosque dies, quos in honore deorum vetus religio sanxit, Idus præcipue solennes semper fuisse accepimus. Nam præterquam quod omnes Idus Jovi feriatas, & à flamine diali bovem immolari singulis

TIRAQUELLUS.

1 *Idus præcipue.*] Plutarchus problem. cap. 23. auctoritate jubz scribit Idus diem religiosum veteribus putatum fuisse.

2 *Idus Jovi feriatas.*] Macrobius lib. 1. Saturn. c. 15. unde illud Ovidii

lib. 1. Fast.

Vendicat Ausonius Junonis cura calendas,

Idibus alba Jovi grandior agna cadit.

3 *Bovem.*] Orem dicit Macrobius ubi supra. Cui convenit illud Ovidii loquentis de agna grandiore.

Bbb 4

1 Nam

*Feria
Idibus
dicatur.
Idibus
Ianna-
vii.*

lis Idibus perspectum sit: tamen præcipue quædam erant
feriæ Idibus dicatæ, quas veteres coli observarique jussè-
runt, ut illas prætermittere, & insolennes relinquere, du-
cerent nefas. ¹ Namque Idibus Januarii tibicines festum
diem agere multa licentia & lascivia, muliebrique habitu
per urbem vadere solebant: Causa vero traditur, quod
quum honoribus amplissimis essent honestati, his postea
exuti, uno agmine Tibur concessere: quibus revocandis
Libertus operam dedit; qui apparatis epulis, quasi rem
divinam facturis, illos muliebri ornatu, ita ut compiti pa-
ratique erant, vino & epulis madidos carpento Romam
reportavit; mansitque ad posteros festa dies annua, ut eo
habitu triduo vagantes per urbem perque forum cum can-
tu & tibia incederent. ² Qua die, ob Augusti victoriam,
quodque Augusti cognomen Octavio delatum fuit, in
templo Jovis opt. max. vervex à flamine immolabatur.
³ Idibus Februarii in Tiberis insula, ubi Fauni ædes erat,
Romani rem divinam & sacrum annuum fecerunt; ⁴ Idus
vero Martias ad Annam Perennam, quo cominode annare
& perannare liceret, festas genialesque observarunt, largio-
ribus poculis indulgentes. Ea enim nympha⁵ soror Didonis
credita,

*Idibus
Febru-
arii,
Idibus
Martii.*

¹ Namque.] Hæc usque ad clausu-
lam, *Qua die*, sunt Livii l. Decad.
lib. 9. & Valerii Max. lib. 2. c. 1. &
Plutarchi in prob. c. 55.

² *Qua die.*] Ovidius lib. 1. Fast.
*Idibus in magni castris Jovis æde sa-
cerdas,*

*Seminaris flammis viscera libat ovib.
Redditæque est omnis populo provinciæ
nastræ,*

Et tunc Augusto nomine distus ævus.
Avus enim Germanici; cui Ovidius
illud opus dedicavit, fuit Augustus Ti-
berii adoptione pater qui Tiberius pa-
ter Germanici etiam adoptione fuit.

³ *Idibus Februarii.*] Ovidius de his
loquens lib. 2. Fastor.

*Idibus agrestio fumant altaria Fauni,
Hicula discretæ insula rumpit aquas.*

⁴ *Idus vero Martias.*] De his Ovi-

dus libro 3. Fastorum.

*Idibus est Anna festum geniale Peren-
na,*

*Non procul à ripis adæna Tybrî tuis.
Plebs venit, ac virides passim disjecta
per herbas*

*Potat, Et accubitat cum pare quisque
sua.*

Macrobius autem Saturn. lib. 1. c. 12.
*hoc mense Martio sine ulla mentione I-
dium publice & private ad Annam
Perennam sacrificatum iri, ut annare &
perennare commode liceat.* Ex quo ta-
men loco id desumptum esse videtur.

⁵ *Annare, &c.*] Ex Macrobio lib. 1.
Saturn. cap. 8. dicitur & perennare.

⁶ *Soror Didonis.*] Non satis con-
stat quæ ea dea Anna Perenna fuerit,
variarum enim erant ejus opiniones: sed
una ex his erat, hanc fuisse Annam

Dido-

credita, in Aricino seu Laurente sedem habuisse fertur, quam à perpetuitate Perennam nuncuparunt: ¹ quæ Idus infau-
stæ & ominosæ postea fuere: placuitque illas parricidium
vocari, quod illis divus Cæsar conjuratorum manibus
cæsus occubuit. ² Idibus Aprilis victori Jovi Q. Fabius
ædem, quam bello Sabino voverat, cum quibus cruento
Marte & intestinis sæpe cladibus dimicatum fuerat, de-
dicavit: eaque dies festa in posterum haberi cœpta. ³ Hæc
enim ædes in palatio fuit magno sumptu & mole constru-
cta. ⁴ Majis vero Idibus mercatorum festus agebatur dies, <sup>Idibus
Majis.</sup>
quod ea Mercurio, qui mercimoniis præest, natalis foret:
⁵ quodque Appio Claudio & P. Servilio consulibus, ædes
illi dicata fuerat, ⁶ qui mensis mercimoniis sacer in poste-
rum semper habitus. Quippe eo mense mercatores Majæ
⁷ Mercurioque sacrum facere, & suam prægnantem im-
molare,

Didonis sororem frequentissime Vir-
gilio memoratam lib. 4. Æneid. Et
eam opinionem tangit Ovidius de hac
ipsa re loquens, d. lib. 3. Fast. his ver-
sibus,

*Quæ tamen hæc Dea sit, quoniam ru-
moribus errat*

*Fabula, proposito nulla tenenda meo.
Arserat Ænea Dido miserabilis igne,
Arserat extructis in tua fata rogis.*

Et quæ sequuntur.

¹ *Quæ Idus infauستا.*] Suetonius in
Cæsar. cap. 89. eodemque penult.
Curiam, inquit, in qua occisus est obstrui
Idusque Martias parricidium nominari,
et ne unquam eo die senatus ageretur.
Adde autem his Idibus Martius con-
sules & prætores magistratum inire
solitos, uti videbimus infra hoc eod.
lib. cap. 24.

² *Idibus Aprilis.*] Quidius eod.
lib. 3. Fast.

*Occupat Aprilis Idus cognomine victor
Jupiter, hæc illi sunt data templa die.*
Vide item Livium 1. Dec. lib. 10.

³ *Hæc enim.*] Id est in Palatino
monte, ex P. Vettore, si is est, in 10.
regione urbis.

⁴ *Majis vero Idibus.*] Ovidius lib. 5.
Fastorum, Mercurium alloquens,
*Clare nepos Atlantis ades, quem mun-
tibus olim*

Edidit Arcadiis Pleias una Jovi.

Et paulo post,

*Templa tibi posuere patres spectantia
circum*

*Idibus ex illo est hæc tibi sacra dies.
Te quicumque suas profuturum vendero
merces*

*Thure dato, tribuas ut sibi lucra ro-
gant.*

Est aqua. —

Et Festus Pompejus lib. 11. ubi de Ma-
jis Idibus loquitur. Macrobius item
lib. 1. Saturn. c. 12. ubi de mense Majis.

⁵ *Quodque Appio Claudio.*] Li-
vius 1. Decad. lib. 2. Cornelius autem
Labeo apud Macrobius, ubi nuper
citavimus dicit, Calendis Majis hæc
ædem dedicatam fuisse.

⁶ *Qui mensis mercimoniis.*] Macro-
bius ubi supra.

⁷ *Majæ Mercurioque.*] Idem ibi.
Sed adde his, Idus Majas aliquando
solemnes fuisse ineundis magistrati-
bus, ut videbitur infra c. 24.

De hoc molare, seque & merces ex Mercurii fonte ad Capenam
 lib. 1. lustrare assuerant, ita magnos & uberes quasus facere
 cap. 22. opinati. ^{Idibus} Hanc ædem ad Circum maximum constructam
 Junius. dicunt fuisse, præcipuo opere, & magno impendio: quo
 etiam die scirpeas effigies, de ponte Sublicio Vestales in
 Tiberim deicere produntur, cum prius homines con-
 fuessent. ^{Idibus} Junius alter tibicinum dies anniverfarius
 agebatur festus: qua die tibicines qui sacris præcinunt,
 per urbem vadere feriatos, & ad ædem Minervæ conve-
 Minus- nire solemne fuit: ipsasque minuscultas quinquatrus, quod
 cule quin-
 qua-
 trus. diem quintum post Idus feriatum haberent, appellarunt:
^{Idibus} sicut triatrus, ^{Idibus} sexatrus, septimatrus, ^{Idibus} & decimatrus:
 quo etiam tempore ^{Idibus} invicti Jovis ædes dicata fuit. ^{Idibus} Idus
 autem

1 Hanc ædem.] Scilicet Mercurii,
 ex loco Ovidii supra citato.

2 Quo etiam, &c.] Ovidius lib. 5.
 Fastor.

Tum quoque præcorum virgo simulachra
 virorum

Mittere robore scirpea ponte solet.

Et nos quoque diximus supra eod. lib.
 cap. 13. ubi alios auctores in id cita-
 vimus.

3 Idibus Junius.] Hæc sunt ipsius
 Ovidii libro 6. Fastorum,

Nulla mora est veniente die, quin dicere
 possis,

Idibus invictis sunt data templa Jovi.

Et jam quinquatrus jubet narrare mi-
 niores,

Nunc ades à captis flava Minerva
 meis.

Cur vagus incedis tota tibicen in urbe,

Quid sibi persone, quid togæ longa vo-
 lunt?

Et cætera quæ sequuntur multis versib.
 Festus quoque Pompejus lib. 11.

Minusculta, inquit, quinquatrus appella-
 bantur Idus, quod is dies festus erat tibi-
 cinum qui colunt Minervam. Cujus Deæ
 proprie festus dies est quinquatrus
 mense Martio. Aliter minuscultæ quin-
 quatrus appellantur Idus Junias, & vi-
 de eundem lib. 15. in duobus locis.

Quod autem quinquatrus sit quinque
 ab Idibus dierum numerus, ex Varro-
 ne est lib. 5. ling. Lat. & Gellius lib. 2.
 c. 21. Porro Porphyrio enarrans il-
 lud Horatii lib. epist. 2. epist. 2. ead-
 demque ult. non longe ante fin.

At potius puer, ut festis quinquatribus
 olim.

Scribit quinquatrus à quinque diebus
 dici, qui dies ad ferias Minervæ perti-
 nent, propterea quod festæ solemnita-
 tes ejus Deæ per hoc spacium cele-
 brantur. Sed & de quinquatru Livius
 3. Dec. lib. 6. in consulatu M. Mar-
 celli.

4 Sicut triatrus.] De hoc Festus
 Pompejus dicto lib. 15. in duobus lo-
 cis.

5 Sexatrus.] De his duobus Varro
 lib. 5. de ling. Lat. & Festus Pompe-
 jus ubi supra citatus.

6 Et decimatrus.] Idem Varro ejus-
 dem operis lib. 4. & Pompejus lib. 15.
 ubi etiam id scribit dici decen-
 trum & decimatrum. Et de his omnibus vide
 supra lib. 2. c. 22.

7 Invicti Jovis.] Id jam diximus
 ex Ovidio supra in verbo, Idibus Ju-
 niis.

8 Idus autem Julias.] Hæc sumpta
 sunt partim à Livio 1. Decad. lib. 9.
 in fin.

autem Julias equitum turmæ festa fronde & olea ornata, ^{Idibus Julii.} in campo Martio instructæ, tanquam qui congredi acie parant, trabeati celebrant magnis cæremoniis, ut fuit à Fabio institutum. Nam prætoriarum cohortes, instructæ tanquam in hostes tenderent, & eques compositus per turmas, in armis stabant: in qua pompa Germanici imagine præcedente, equitum turmæ sequebantur instructæ, cum militaribus donis, quibus in testimonium virtutis ob fortia facinora donati fuerant: ¹ eademque dies, quod populus Romanus ducens contra Latinos mira felicitate positus fuerat, Castori & Polluci sacra fuit & celebris: ferturque origo antiquissima, quod tunc Castoris ædem votam Latino bello, L. Æmilio & Cæsone consulibus, in foro, ubi visæ fuerant, senatus dedicavit. ² Et ex illo traditum, ut solenni apparatu pompa à templo matris deum extra urbem ad forum usque procederet: inde trabeati & olea coronati equites, ab æde Honoris ad Capitolium irent. ³ Quem transvectionis morem diu intermissum Octavius revocavit, cavique ne quis in transvehendo (quod antea licuerat) ab accusatore detraheretur. Qui mensis Atheniensibus quoque festus erat: quippe ⁴ Nonis Julii oschophoria celebrant: in quibus oleæ ramum, pane fici, cotyla mellis,

*Atheniensibus
ὀσχοφῶρ
εἶα
Nonis
Julii
μηνὸς
ἑβρ.*

in fin. partim à Valerio Maximo libro secundo cap. 1. ubi de ordine equestri loquitur, partim item ex Plinio lib. 15. cap. 4. sed maxima ex parte ex Dionysio Halicarnass. lib. 1. non longe à princ.

1 *Eademque dies.* Id usque ad clausulam, *Et ex illo*, est Livii 1. Decad. libro 2. & Dionysii Halicarn. lib. 6.

2 *Et ex illo traditum.* Vide quos citavi supra in verbo, *Quodque Appia*. Et præterea Plinium Secundum de viris illustribus, cap. 32. ubi id dicit fuisse institutum Q. Fabii Rutiliani.

3 *Quem transvectionis morem.* Suetonius in Augusto, cap. 38. *Equitum turmas frequenter recognovit post longam intercapedinem reducto more transvectionis*

nis, sed neque detrahi quemquam in transvehendo ab accusatore passus est. Ejusque rei est aliquod vestigium in l. 2. ff. de in jus voca. ubi scribitur, *In ius vocare non oportere eum qui equo publico in causa publica transvehetur.* ubi Budæus id scienter, ut cætera alia expendit.

4 *Nonis Julii.* Suidas dicit ὀσχοφῶρ festum ramorum, quæ ὀξυα vocantur, Latine sic dictum, & ὀσχοφῶρ duos juvenes ingenuos & divites, qui scilicet Minervæ sacris eos ramos ferebant, tanquam ramigeros. Et de his quoque multa Plutarchus in Thesæo, ubi & inter cætera scribit Nonis Julii Thesæum Apollini perfolvisse. Et interpretes Nicandri, & Etymol.

mellis, & fructuum primitiis onustum, per ingenuos pueros foribus appendunt civitatis. ¹ Et mensis munychionis undevigesimo die, equester ordo pariter Jovi sollemnimore prodibat cum pompa. ² Idus vero Augusti, servi & mancipia atque omnis famulatus festas observarunt, quod Servius Tullius ancilla genitus, in lucem tunc editus fuisset: ³ quo tempore uxoribus caput lavare felix faustumque putabatur, (sicut apud Indos, quum rex capillos abluit, festum celebrant diem) donaque invicem missitant, & divitias ostentant: ⁴ qua die servi & servæ æquato jure, & nullo discrimine liber an servus esset, cum dominis colludere, & festos dies Romæ agere solebant: qui dies etiam pro natali ⁵ Magni Alexandri apud plerosque esse censebatur, ⁶ propterea religiosus & sacer Dianæ habitus. Nam facibus accensis, in nemus Aricinum, ubi erat Dianæ templum, ab urbe discurrebant. ⁷ Quo etiam mense res celebrata sermonibus proditur, ut matronæ virilis membri figuram divinis percolerent honoribus, quam extra portam Collinam, ad ædem Veneris, cum pompa sacrorum deferebant, ⁸ Egyptiorum more: mox à castissima & spectatz pudici-

Idibus
Augusti.

Indi.

Memo-
brum
virile à
matro-
nis ho-
nora-
tione.

¹ *Et mensis.*] Nescio quare hunc mensem hoc loco interposuerit. Sed quisnam is fuerit, discas infra eodem lib. c. 24. Id autem quod hic dictum est, unde acceperit Alexander, vide Gyraldum de annis & mensibus.

² *Idus vero Augusti.*] Plutarchus problem. cap. 110. & Festus Pompejus libro 17. ubi de fervorum die festo loquitur.

³ *Quo tempore.*] Plutarchus ubi supra.

⁴ *Qua die servi.*] Ad Romanos reddit, sed hoc vide supra lib. 2. cap. 22.

⁵ *Magni Alexandri.*] Plutarchus in vita illius post princip. scribit eum natum fuisse circa Idus Augusti.

⁶ *Propterea religiosus.*] Propertius lib. 2.

Cum videt accensis devotam currere radis

*In nemus, & Trivia lumen ferre Deæ,
Et Ovidius lib. 3. Fast.*

Sape potens totis frontem redimita coronis,

*Femina lucentes portas ab urbe facit,
Et Statius lib. Sylvar.*

*Jamque dies aderas, profugis cum ro-
gibus altum*

*Fumat Aricinum Trivia nemus, &
face multa*

Conscius Hippoliti splendet nemus. —

⁷ *Quo etiam mense.*] Vide Christophorum Landinum in Georg. Virgilii fol. 47. pag. 2. & quos ibi allegat, & Divum Augustinum de Civitate Dei lib. 7. cap. 21. & ibi interpretem: Gyraldum item de Diis Gentium pag. 404. ubi de phallo priapo, & Arnobium, & Tertullianum, & Lucanum, & Lactantium.

⁸ *Egyptiorum more.*] Nam de his Herod-

pudicitiz matrona, præter matronale decus, in sinu Veneris locaretur. ¹ Idus quoque Octobres festas fuisse tradunt, quo tempore in Martio campo equum qui October diceretur, ^{Idibus Octobris.} immolari servatum est: cuius caput, ut ex eo sanguis manaret, protinus in Regiam deferre, mox cauda defecta, illius cruore aram spargere, & in Regiam deportare, illudque panibus redimere assuerant: de quo inter Suburranos & Sacravienſes magnis contentionibus non sine discrimine certabatur. ² Ab Atheniensibus vero servatum est, ut mense Octobri, magnorum mysteriorum decimoquarto Calend. Novembris solennis agatur dies, & Liber pater in Eleusinam ex urbe transmittatur. ^{Magnorum & parvorum mysteriorum solennis dies apud Athenienses Calend. Novembris.} Novembri vero parva, Junio autem rursus magna celebrantur mysteria, quæ Cereri sacra erant: parva Proserpinæ: in quibus maxime cognitum est, ut quam quis induit vestem initiatus, eam ne amplius exueret, donec lacera & pertrita foret: In aliis mysteriis traditur mos, ut vestem in qua quispiam initiat, templis & numinibus dicarent. Quæ quidem mysteria quum alieno tempore intueri nefas esset, Demetrius rex, ut illorum particeps fieret non suo tempore, Ianuarius & Junius menses Novembrem appellavit. ³ Idus vero Decembres solennes fuisse nonnulli tradunt, quod in cursu equorum victo-

rem

Herodotus lib. 2. *Diem, inquit, festum Baccho Ægyptii agunt sine porcis, sive per omnia Græci festum similem.* Sed loco phallorum, id est, ficulneorum veretrorum à collo pendentium sunt ab eis excogitata statuz cubitales, è nervis compactæ, quas forminz per pagos, mentula, quæ propemodum instar reliqui corporis in ventre, & tibia præeunte, quam forminz Bacchum canentes sequuntur. Cur autem mentulam habeat iusto maiorem statura, & unum corporis membrum agitet, redditur ab eis ratio, quam & confessum subdit. Sed & Diodorus Siculus.

¹ *Idus quoque Octobres.* Hæc usque ad clausulam, *Ab Atheniensibus*, sunt

Festi Pompeii lib. 13. quo loco de Octobri equo loquitur, qui & ipse libro decimo quarto. non longe à principio nonnihil de hac re dicit. *

COLERUS.

* Idem Festus in voce *Cariæres*.

² *Immolari servatum est.* Id sacrificium quinto quoque anno fiebat. De hoc & Propertius:

Qualia nunc curio iustra norantur equo.

TIRAQUELLUS.

³ *Ab Atheniensibus.* Et hæc usque ad clausulam, *Idus vero Decembres.* sunt Plutarchi in Demetrio.

⁴ *Idus vero Decembres.* Plutarchus problem. cap. 97.

2 Novis

*Æscu-
lapii
sacra.
Eind-
84.* rem dexterioris bigæ sacrum Marti immolarentur. ¹ Nonis Faunalia & Fauni festa pervigili anniversario colebantur Romæ. Athenis vero decima & octava ipsius mensis die, *Æpicu-
rorum
Athe-
nienf.
Neptu-
no Gro-
di.* Æsculapii erant sacra & festa. ² Quod autem dictum est Idus Jovi, Calendas Junoni sacras esse, scire licet ³ certis auctoribus traditum esse, Epicureos singulis mensibus statos dies habere feriatos, quas Ieadas nominant, hoc est, vigesimam cujusque mensis lunam, quod ea natus Epicurus foret, quem tam sancte habuere, ut illius imaginem non modo annulis, sed poculis, ferrent insculptam. ⁴ Et ab Atheniensibus octavam cujusque mensis Neptuno festam coli & ferari: à ⁵ Græcis vero, singulis Calendis deos venerari: sequentem post Calendas diem, semideis & heroibus tribuere: qui etiam statos dies mensium certis numinibus consecrarunt. ⁶ Siquidem Neomenia quæ apud nos Calendæ sunt, & septima mensis Phœbo, quarta Mercurio, octava Theseo dicatur fuere. ⁷ Apud Lacedæmonios autem singulis Calendis totius anni, vini quartarius, & farinæ medimnus, ac singula pecora regibus, velut ministris sacrorum, Apollini mox immolanda, dabantur.

¹ *Nonis Faunalia.*] Horatius lib. Carm. 3. Ode 13. ad Faunum,
*Ludit herboſo pecus omne campo,
Cum tibi nona redeunt Decembres.*
Nam ut ibi Acron & Porphyrius interpretes dicunt, *nonis Decembribus Faunalia*, id est, Fauni festa celebrabantur.

² *Quod autem.*] Supra in verbo, *Idus Jovi feriatas*.

³ *Certis auctoribus.*] Sc. Plin. l. 35. c. 2.

⁴ *Et ab Atheniensibus.*] Gyrardus Syntag. 17. qui & nullum auctorem citat.

⁵ *Græcis vero.*] Ut patet ex sequentibus.

⁶ *Siquidem neomenia.*] Gyrardus lib. 7. cap. 23.

⁷ *Apud Lacedæmonios.*] Vide Plutarchum in Lyncgo.

CAPUT

CAPUT XIX.

Defensio Ulpiani definientis instratum quid esset, & quid differet pulsare a verberare, contra grammaticum illum falso accusantem.

Hesterno die familiaris meus, in dicendo promptus & audaculus, arguebat Ulpianum Jureconsultum, ex auctoritate doctoris grammatici, ^{Deve- ber. fig. l. in- stratum ff. Vallam notat Elegan- tior. lib. 6. cap. 46} cuius libelli vulgo innotuere, quod male definisset instratum quid esset, quum omne vestimentum esse diceret, quod injicitur, quod Ulpianus ex auctoritate Labeonis affirmat. Non enim vestimentum esse instratum dixit ille, neque stragulam vestem pro hominis vestimento, sed pro lecti operimento tantum apud auctores inveniri: & pleraque in hanc sententiam adduxerat. Cujus dicta quum percupide legeremus, mirum in modum auctoris incuriam admirati fuimus, qui licet abunde multa disseruisset non inepte, in nonnullis tamen perlicenter profatus est, quippe quum stragulam non modo pro lecti operimento accipi, sed pro hominis vestimento apud auctores sæpe legi inspiciamus, Ulpianumque signate & vere loquutum, qui instratum, omne ^{Instra- tum.} vestimentum quod injicitur, definivit. Tranquillus in Nerone: Funeratus est, inquit, Nero impensa CC. milium stragulis albis auro intextis, quibus usus Calendis Januariis fuerat. Pompejus Festus, Grammaticorum longe eruditissimus, qui verborum proprietates viresque admodum pensitavit, Vestis, inquit, generaliter dicitur, ut stragula, ut pallium, tunica, vel penula. T. Livius tertio de Macedonico bello: Et quum tibi viro liceat purpura in veste uti stragula. ² Paulus quoque Jureconsultus

ex

TIRAQUELLUS.

¹ Hesterno die.] Hoc caput unum est ex iis, quibus Alexander Laurentium Vallam vellicat, ex libro Elegant. 6. cap. 46. corripientem Ulpianum no-

strum in l. instratum ff. de verborum significacione, & in l. lex Cornelia. §. inter pulsationem ff. de injuriis.

² Paulus quoque.] In l. cum & tunica ff. de auro & argento leg. Adde autem

In om-
nem
dum
Vallem
proxi-
mo ca-
pote.
Vide
Alia-
tum l. 4
de ver.
fr.

Verbe-
re.
Pulse.

ex pellibus vestes confici dicit, cum & tunicam, & stragulam pelliceam nonnulli habeant. Ex quibus, stragulam vestem hominis designare, indubitata exempla sunt. Rufus eundem Ulpianum taxavit, quo ex auctoritate Officii Jureconsulti censuit, pulsare & verberare eo differre, quia verberat quis cum dolore, pulsat vero sine dolore: propterea Ulpiani definitionem invidiose criminatur, tanquam possit aliquis cum dolore pulsari, & sine dolore verberari: additque verberare esse verberare cadere, quod est instrumentum longum & exile, qualis est virga, & pleraque eo pertinentia. Sed cum istius auctoris venia dixerim, Ulpiani mens alio spectat; quippe si mentem ipsius pensitamus, procul dubio intelligemus, illum verberare dici proprie, qui animale corpus verberare affligit: ipsumque signate & apposite loqui, qui hominem vel pecus verberatum dixit, non pulsatum. Quum vero ad rem sensu carentem ictus inferuntur, tunc pulsare dicimur, non verberare, ut pulso ostium, lanam, aut vestem: verbero hominem vel pecus. Neque illi assentior, qui dixit, verberare esse verberare cadere, hoc est, fuste longo affligere: nam & pugnibus & lapide verberatum quempiam Latine dicimus, sicut fuste vel baculo: idque Terentii testimonio vel maxime apparere. Leno enim in Adelphis quum se verberatum dixisset, mox designavit quo verberare esset affligitur. Usque adeo, inquit, mihi pugnibus os fregit. Aulus Gellius nocturnum Atticarum, Pro delectamento, inquit, habuit manu sua verberare. Tametsi verberari rem anima & sensu carentem, apud auctores plerumque usurpatum legamus. Plinius decimoquarto historiae naturalis,

tem quod Asconius Pedianus in 3. in Verrem actio. ad fin. scribit stragulam vestem pictam esse.

COLERUS.

1 Verberare esse. Ulpianus ff. de Injuriis. l. Item §. 40. Verberasse, inquit, dicitur abstruse, & qui pugnibus cadentis.

TIRAQUELLUS.

2 Aulus Gellius. Libro scilicet 10: cap. 6. Sed his exemplis adde Propertium lib. 2. eleg. 10. (Achillem,

Necnon examinem amplectens Briseus Candida resana verberat ora manu.

3 Plinius lib. 14. historiae naturalis. Scilicet cap. 21. in fin.

turalis: Campaniæ vina, inquit, exposita in cadis sub divo, verberari Sole, Luna, imbre ac ventis, aptissimum: ¹ & alibi, Carthago in Africa exercetur halitu maris, & verberatur imbri. Et pulsari rem aninuatam, & sensu participem quandoque comperimus. ² Suetonius in Galba: Ut inter conventum matronarum correctâ jurgio, inquit, & manu pulsata sit. Quod non proprie & signate, sed quasi per metaphoram accersitum crediderim. Si tamen certis verbis & vera finitione signatis eloqui volumus, ³ pulsatum illud vere dici, quod sensu carens crebro ictu percutitur, sive ostium, aut pallium, sive quid aliud dixeris: verberatum vero hominem, aut animal quod verberare afficitur, dici convenire, prout Ulpianus præclare censuit apud auctores probatissimos certum atque confessum est.

¹ Et alibi.] Scilicet lib. 6. cap. 14. Sed his testimoniis adde Virgilium 5. *Æneid.*

— *Es verberat ictibus auras.*

Et lib. 2. de aquila loquens,

— *Simul æthera verberat alis.*

Et Horatium lib. 3. Car. Ode 1.

Non verberata grandine vineæ.

² Suetonius in Galba.] Scilicet cap. 5. cui adde Ciceronem in Verrem act. 5. *Videtis pendere alios ex arbore, pulsari autem alios & verberari, & in 7. Sex licet res circumstant valentissimi, & ad pulsandos verberandosque homines exercitatisissimi.* Et Senecam Declam. lib. 9. declam. 4. *Qui patrem pulsaverit, manus ei pracidatur.* Nec denique omittendum, id verbum pulsandi etiam ad jus & judicium referri: ut videre licet ex l. 2. §. ei quoque ff. de judic. & l. de ac. ut. §. qui interrogatus ff. de inter. actio. & l. quaro §. inter ff. lucati. *

COLERUS.

* Juvenalis: *Quem sextus & octogesima annus Pulsat.* hoc est, admonet, live vellicat.

TIRAQUELLUS.

³ Pulsatum id vere dici.] Nam & pulsare fores dicitur Plauto in Amphitryone, & in Pœnulo, & Ovidio lib. 5. Metam. Et villam Plauto in * Rudente. & postes ipsi Ovidio lib. 2. Metam. & muros l. 3. de Ponto eleg. 1. Limina Statio, syl. lib. 1. syl. 2. Et alia id genus similia ubique reperies. Sed illud nolui prætermittere, ut res inanimata & sensu carens dicitur pulsari, ita etiam pulsare. Sic enim ventum & imbrem Virgilio lib. 4. *Æneid.* Lignes Ovidio lib. 3. Amorum eleg. 9.

COLERUS.

* Plautus tamen plerumque habet *Pulsare*, pro pulsare, antique, ut *merens* pro merlus, *terrus* pro terfus, &c.

CAPUT XX.

*Quibus legibus Romano civi data immunitas fuerit, ne va-
pularret: & qua jura competant dominis in servos,
& patronis in liberos. Item in exilium
mittendi ratio apud diversos.*

*Servilii
lex.*

*Lex Ca-
tonis
proter-
go ci-
vium.*

*Lex
Sem-
pronii
& Por-
cia.*

*Lex 12.
tabu-
larum.*

SERVILIUS¹ consul traditur primus, qui legem tulit, ne
quis civem Romanum vinctum clausumque teneret,
quo minus edendi nominis ei potestas foret. Et quum
primo in cives Romanos verberibus animadverteretur,
sapiusque innocentes ob factionem & gratiam propius
invidiæ forent, & poenas luerent immeritas, ² Porcius
Cato pro tergo civium ne cui impune insultare liceret, le-
gem tulisse fertur: qua si quis verberasset necassetve Ro-
manum civem, gravi iudicio mortis cruciatus, bonorum-
que & exilii poenis mulctari sanxit, ³ quam legem Sem-
pronius consul aliis latis novisque additis poenis confirma-
vit, ⁴ quæ Porcia⁵ & Sempronia dictæ: quibus legibus de
cive Romano, si quis capitis anquireretur, populi judi-
cium erat, ⁶ quod fuerat duodecim tabularum lege sanc-
tum,

TIRAQUELLUS.

¹ *Servilius Consul.*] Livius 1. Dec.
lib. 2. Et vide supra eod. lib. 5. super
verbo, *Apud priores vero Romanos.*

² *Porcius Cato.*] Ut id condonem
Alexandro, Porcium quempiam hanc
legem, quæ Porcia dicta est, tulisse:
non possum tamen illi assentiri, ut is
Cato dictus sit, neque ante Porcium
Catonem illum Censorium, qui longo
post tempore fuit, Romanus quispiam
fuit, qui Porcius Cato appellaretur.
Hujus autem legis Porciæ meminit
Cicero in Oratione pro C. Rabirio
perduellionis reo. Salustius in illa ele-
ganti oratione, quam adversus ipsum
Ciceronem habuit. Cæsar in illa Ora-
tione, quam habuit apud eundem Sa-
lustium, de Catilina & aliis conjura-
toribus. Livius 1. Decad. lib. 10. Asco-

nus Pedianus in 2. in Ver. (alias 3.)
& vide ipsum Cic. in 7. in Ver. act.

³ *Quam legem Sempronius.*] Is fuit
C. Sempronius Gracchus, de quo etiam
loquitur Cicero in d. Oratione pro C.
Rabirio.

⁴ *Quæ Porcia.*] Apud Ciceronem
& alios citatos supra in verbo, *Porcius
Cato.*

⁵ *Et Sempronia.*] Apud Ciceronem
in 4. Oratione in Catilinam.

⁶ *Quod fuerat duodecim tabularum
lege.*] Cujus legis verba hæc sunt apud
Ciceronem libro tertio, de legibus, *De
capite civis, nisi per maximum cuncta-
tum, ollosque, quos Censores in populo
locassent, ne ferro.* Idem Cicero in
Oratione pro P. Sextio, *Cur cum de ca-
pite civis (non disputo cujusmodi capis)
& de bonis proscriptio ferretur: cum &*

sacra-

tum, ut de capite civis, nisi centuriatis comitiis decerni nihil posset: sed ¹ nec tolli de civitate, vel à solo patrio relegari, aut in exilium agi, nisi dicta causa, & centuriatis comitiis poterat, quod quidem triplicis generis erat, ^{Triplex} ^{genus} ^{exilio} ^{ple-} ^{tiendi.} ² auctore Martiano. Aut enim omnium locorum interdicebatur accessus præter unum, vel in insulam deportabatur: ³ aut sicut Claudius Cæsar quosdam multasse dicitur, ut ultra tertium lapidem ab urbe egredi vetaret: qui etiam sanxit, ut hi quibus provincia interdictum esset, urbe quoque suminoverentur. ⁴ Cumque apud exterarum gentes solum vertere, & in exilium agi, pro supplicio minime dari soleret, quia non pœna exilium erat, sed supplicii ^{Cornel.} ^{Sylla} ^{legum} ^{Rom.} ^{diver-} ^{ser.} ^{Exilii} ^{lex a-} ^{pu-} ^{Ashe-} ^{nien-} ^{seis.} diffugium, ne pœnas jure debitas luerent: ⁵ solis Romanis pro maleficio exilii pœna fuit: ⁶ quas postea leges Cornelius Sylla, oppressa republica, quam in dominationem vertit, abrogavit: quippe inter gravia & acerba plurima, primus Romanorum sine populi judicio cives morte multavit. ⁷ Atheniensibus vero Clithenes exilii legem ^{seis.}

sacris legibus, & duodecim tabulis, sanctum esset, ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis Centuriatis rogari, nulla vox est audita Consulibus? & vide in seq. & quæ dicam infra lib. 4. cap. 6. post princ.

¹ *Sed nec tolli.* Cicero in Oratione pro P. Sestio, Non posse quenquam de civitate tolli sine judicio: de capite non modo ferri, sed ne judicari quidem posse, nisi comitiis Centuriatis.

² *Auctore Martiano.* Marcellum, ni fallor, voluit dicere ex l. *exilium triplex*, ff. de interdictis & releg.

COLERUS.

Auctore Martiano. Lib. 3. Regulorum.

TIRAQUELLUS.

³ *Aut sicut.* Id usque ad clausulam, *Cumque apud*, est Suet. in Claudio, capite vigesimo tertio.

⁴ *Cumque, &c.* Cicero loquens de libertatis amissione, in Oratione pro

Aulo Cecinna: *Exilium non supplicium est, sed profugium portusque supplicii: nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eo solum vertunt.*

⁵ *Solis Romanis.* Id apud Romanos pœnam fuisse satis intelligitur ex titu. ff. de interdict. & releg. præsertim in l. *exilium*, & ex aliis infinitis locis juris civilis.

⁶ *Quas postea leges.* Scilicet de verberibus & necē civis Romani, quas ipse Sylla violavit, ut videre licet ex Plutarcho in vita illius, & Appiano libro primo, bellorum Civilium, & aliis multis.

⁷ *Atheniensibus vere Clithenes.* Idem Cælius Rhodiginus, qui nullum quoque auctorem citat, lib. 21. c. 41. Sed hujus rei auctor est Phalaris in epistolis, si ejus sit opus legitimum. Et Ælianus variz historiz lib. 13. cap. 21. Vide Aristot. lib. 3. Politicōn cap. 9. & Philostratum in vita Apollonii, libro 6.

Ccc 2

1 Ostra-

ἵεξ-
σις μὴ:

Pro-
verbi-
um.

Athe-
nien-
sium in
bene-
meritos
conde-
mnatio-
nes.

legem tulit primus, qui haud multo post sua lege damna-
tus, pœnas luit. Deinde exilio quindecennali, aut decen-
nali, novarum rerum molitores mulctare, invaluit mos,
quod genus ¹ ostracisim non dixerunt, ab ostraco sive testu-
la, per quam suffragia ferebant: qui mos talis erat, ut in
testulis nomen audacis & perniciosi civis, cujus potentiam
formidabant, comitiis inscriberent, & cujus plures erant
testæ in urnam conjectæ, is de concilii sententia ab aris
focisque projectus, ut à civium arceretur aspectu, quin-
decim aut decem annorum exilio solum vertebat. Fuitque
constitutum, ut ita damnati, ² Argivam exulatum irent,
ubi bos erat æneus magnitudine visenda: quare qui illic
exulabant, servare bovem dicebantur. ³ Quæ comitia,
nisi supra sex millia civium concilio ad judicii diem con-
venirent, nulla atque irrita erant. ⁴ Ea quidem ostraca,
non plebejorum atque ignobilium causa, sed ad retunden-
dam nobilissimorum potentiam commenti fuere, ut ex-
torres lare & patria, quasi in exilio consenescerent. Qua-
re Athenienses egregios cives & benemeritos sæpius ob
virtutem, ne quis amplius emereret, testula ablegarunt,
siquidem ⁵ præter Theseum, quem in Scyrum exegerunt,
⁶ Solon lator legum, ⁷ Aristides, quo nemo justior, &
⁸ Themistocles, ⁹ alique ob illorum magnitudinem, in
exilium

¹ *Ostracisim.*] Aristoteles lib. 3. Politicón cap. 9. Probus & Amylius in Aristide. Plutarchus in ipso Aristide, & in Nicia, & in Pericle, & in Themistocle & alii, quos citabimus in verbo, *Ea quidem Ostraca.*

² *Argivum.*] Menander in Phasmathe apud Hesychium, & Plutarchus in Collectaneis.

³ *Quæ Comitia.*] Plutarch. in Aristide: *Magistratus primum testarum numerum inibat: nam: nisi essent sex millia testarum, ostracisimus non erat perfectus.*

⁴ *Ea quidem ostraca.*] Ut scripserunt magna ex parte ii, quos tibi citavimus ibi, *Ostracisimum*, & præterea Diodorus Siculus lib. 2. non semel, & Philo-

stratus in vita Apollonii lib. 6.

⁵ *Præter Theseum.*] Plutarchus in vita illius.

⁶ *Solon.*] Idem in vita quoque illius.

⁷ *Aristides.*] Cicero libro quinto, Thascul. quaestio. ubi ob id illum patriâ pulsui fuisse dicit, quod præter modum justus esset. Plutarchus item in vita illius, & Niciæ, & Themistoclis.

⁸ *Themistocles.*] Probus & Amylius in vita illius, & Plutarchus uterque in vita illius, & Diodorus Siculus L. 1.

⁹ *Aliique.*] Ut Thucydides, ex eodem Plutarchio in Pericle, & Plinio, libro septimo, cap. trigésimo, & Ci-
mon,

exilium acti sunt, ¹ Milciadem vero mori coëgerunt. ² Id enim optimo cuique Athenis usu veniebat, ut in exilium ob eminentiam virtutis pelleretur. ³ Syracusanis vero pe-^{Syracusanis.} talissimus exilii genus fuit, quo efferentis se civis audaciam ^{Παρα- λίσ- μας.} virtutemque comprimerent. Hi enim non testula, sed in oleæ frondibus suspecti civis nomen inscribebant: & cu-
jus folia plura existerent, illius conspicuam magnitudinem quinquennali exilio mulctabant. Fuitque finis ostracismi ^{Finis ostracismi.} ^{C. Gracchi lex.} in Hyperbolo ignobili, & minimæ sortis viro, qui ultimi-
mus hoc exilii genere exterminatus fuit. ⁴ Postea C. Grac-
chus incolumitati civium consulens, ne quid in eos gra-
vius consuleretur, alia sacrata lege sancivit, ut qui in ma-
gistratu & honore positus, civem absque populi iudicio necasset, in eum populi animadversio foret, quam legem sequuti principes, sempiterna constitutione sanxerunt. Insuper statuerunt, ut citra Senatus auctoritatem de nece ^{Alia lex.} Romani civis decernendi nulli facultas foret. ^{Lex de iis qui Romæ cives non es-} ^{sent.} In eos vero, qui Romani non sunt, ne impune insultare liceret, pluri-
bus legibus sanctionibusque obviâ itum est: ut lege Ju-
lia de vi, Cornelia de sicariis, & Aquilio plebiscito pœnis multifariam constitutis, quibus singulorum indemnitati-
bus salubriter consultum fuit. ⁷ Super servis quoque, ne
in

mon, ex eodem Plutarcho, & Probo Æmylio in vita illius, & Damon Periclis præceptor, eodem Plutarcho in Aristide non adeo longe à princ.

¹ Milciadem vero.] Probus Æmylius in vita illius.

² Id enim optimo.] Ut patet ex superioribus. Sed adde, & Argis quoque hunc ostracismum in usu fuisse, teste Aristotele libro quarto, Polit. cap. 3.

³ Syracusanis.] Id usque ad clausulam, Fuitque finis, est Diodori Siculi lib. 11.

⁴ In Hyperbolo.] Plutarchus in Aristide.

⁵ Postea C. Gracchus.] Asconius Ped. in 3. in Ver. actio. Cicer. autem in Orat. pro C. Rabirio, perduellionis reo,

scribit, ipsum C. Gracchum legem tulisse, ne de capite civium injussu Quiritium judicaretur. Sed & Pomponius in l. 2. Sexactis, ff. de origine juris. dicit, Regibus exactis, duos consules constitutos fuisse, qui tamen, ne per omnia regum potestatem sibi vendicarent, lege lata factum est, ne possent in caput civis Romani animadvertere injussu populi.

⁶ In eos, &c.] Id totum est nostri juris civilis tit. hic designatus: nisi quod hic dicit, Aquilio plebiscito, intelligi de tit. ad legem Aquil.

⁷ Super servis.] Plutarchus in Coriolano & problem. cap. 70. & Donatus in Andria Terentii act. 3. scena 5. in eum locum.

Ob, tibi ego, ut credam surcifer?

Ccc 3 I Nou-

Domini in eos gravius æquo domini animadverterent, pœnz sunt
normum constitutæ: siquidem nequam & contumax servus, ut
infer- plaustrum lignum, cui affigitur terno, quæ furca dicta est, in
vos po- collo ferat, & eo quasi iugo subactus, manibus post terga
stibus revinctis, per ora omnium circumferatur, à singulisque
Et a- furcifer appelletur, velut vincti pedes & manus incendant:
animad- nonnunquam pausicape, qua ori manus adinovere pro-
versio hibentur, opus faciant, aut candenti lamina, vel litteris
Furca. frontem & ora inurantur, & vultus inscribatur: utque
Furci- nervo compedibus coërceantur, hac deformi nota velut
fer. insigni animadversione affici solebant, ut ea ignominia
Pausi- affecti, major illis verecundia esset ad facinus. Pistrino
cæpe. quoque detrudi servos, & damnari mancipia infida, vel
Nota notis barbaricis inuri, ut ob improbitatem insignes forent
fronti Tum post verbera & cruciatus vinculis, nuditate, fame,
innu- siti, & compedibus, numellisque, catenis, nervis, pe-
Pistri- dicis, bojis, & si crimen exposceret, cruce & lamina, ser-
num. vilem in modum affici, vetus pervulgata pœna fuit. Apud
Per- Persas vero consuetum erat, ut si servus ære coemptus au-
sarum fugisset à domino, vinctus compedibus opus faceret, si
servi. autem sponte revertisset, & fateretur admissum, flagellis
 caderetur. Ipsi enim nimiam fuisse servitutem, auctores
 produnt: quippe cum nulli manumittantur apud Parthos,
 nulla-

1 *Nonnunquam pausicape.*] Pausica-
 pem appellant machinulam collo ser-
 vorum circumpositam & orbicula-
 rem, qua ori manus adinovere prohi-
 bebantur, ne farinam vorarent, quod
 ῥεῖν vocant, intus dum operaren-
 tur, ut etiam scribit Cælius Rhodigi-
 nus lib. 25. cap. 22. nullo tamen aucto-
 re citato, sed id est Eustathii, Iliados
 lib. 22.

2 *Aut candenti.*] Vide infra in ver-
 bo, Tum post verbera.

3 *Utque nervo.*] Vide infra ibidem.

4 *Pistrino.*] Terentius in Andria
 act. 1. scen. 2.

Verberibus casum te in pistrinum
Dare dedam usque ad necem.

Verba sunt Simonis domini, id mi-
 nantis Davo servo.

5 *Tum post verbera.*] Hæc magna ex
 parte sunt Plauti in Afinaria act. 3.
 scena 2.

Perfidia laudes, gratiasque habemus
merito magnas,

Cum nostris scyrophantibus, dotis, assistis-
que,

Scapularum confidentia, virtutes ubero-
rum freti,

Adversum stimulos, laminas, cruceque,
compedesque,

Nervos, catenas, carceres, numellas, pa-
dicas, bojas,

Tortoresque acerrimos, &c.

6 *Apud Parthos.*] Iustinus lib. 41.

I Contra

nullaque mancipia dempto servitutis jugo libera fiant.

¹ Contra apud Indos & Taprobanæ incolas, quibus nulla <sup>Indis
& Ta-
proba-
nis nul-
li ser-
vi.</sup> fuit servitus, omnesque una ingenuitate tenentur. Baby-
loniis facinorosi servi & contumaces per crines trahebantur, ut facinoris admissi poenas darent. <sup>Baby-
lonii.
Ger-
mani.</sup> <sup>Agis
in Hi-
lotæ.</sup> ² Germanis verberare servum afficere, aut vinclis coercere habetur nefas: apud quos laxior servitus erat, & libertinis pene par: quippe sibi acquirunt servi, & peculium habent. ³ Proditum tamen est, Hilotas à Spartanis bello subactos, cum rebellassent, ab Agide perpetua servitute damnatos, ut dominis illos manumittere, aut extra Spartanos fines venundare non liceret. ⁴ Diogenes vero Cynicus Manem servum, cum aufugisset, non modo verberare non affecit, sed liberum ire jussit, ac dimisit: turpe existimans, Manem sine Diogene vivere posse, non autem Diogenem sine Mane. ⁵ Contra Lycurgus apud Spartanos servorum petulantiam <sup>Lycur-
gus.</sup> tam severe cohibuit, ut facinorosos servos dominis interficiendi jus daret. ⁶ Deinde tam divus Pius quam sequuti <sup>Divus
Pius.</sup> principes super dominorum potestate in servos, salubriter consuluerunt, ne dominis plus æquo sævire liceret, neve inju-

¹ *Contra apud Indos.*] Strabo l. 15. Idem (Megasthenes sub.) dicit neminem Indorum servis uti. & eod. libro paulo ante dicit, Indos juvenibus pro servis uti, dum adolefunt.

² *Germanis.*] Id usque ad clausulam, *Proditum*, ex Tacito in libro de moribus Germanorum.

³ *Proditum*] Strabo libro octavo. Et de his dicemus alibi plenius. Sed tu interim vide eundem Strabonem, libro sexto, Livium, quartæ Decadis libro quarto. Plutarchum in Lycurgo.

⁴ *Diogenes vero Cynicus.*] Laërtius in vita illius.

⁵ *Contra Lycurgus.*] Plutarchus in vita illius, & Heraclides in libello de Politicis cap. 2. In servos autem quatenus sævire liceat, est in l. 1. C. de emend. servor. & in tit. *Instit. de iis qui sui*

vel alieni juris sunt.

⁶ *Deinde tam Divus Pius.*] Ex l. 1. ad fin. & l. 2. ff. de his qui sunt sui vel alieni. jur. & §. sed hoc tempore. & §. seq. Instit. eod. titu. & vide Macrobius libro primo, Saturn. cap. 2. post princip. Sed hic prætereundum non duximus, quod olim Romæ contigit, quod cum quidam paterfamilias (ejus nomen non dicitur) servum sub furca casum medio egisset Circo, tum, cum ludi magni pararentur: ob quod ingens pestilentia Romæ oborta est, ad quam avertendam senatus decrevit, ut hi ludi quam amplissimi fierent. Apud Dionysium Halicarnasæum lib. 3. & iterum 7. & Livium 1. Decad. libro 2. & quod legibus Mosaicis non licebat in servos sævire, ut scribitur Exod. 21. & Deut. 15. De qua re etiam Plato in libro de Specialibus legibus.

Hadrianus.

† Proferi.

Patronus in mancipio affertur.
Cato in mancipio affertur.
Patronus in libertum ingratum.

injuncta impenia dominorum noxæ forent, neve domini servos quotidianis verberibus afficerent, sed loris cederent. Quibus constitutionibus cavetur, ut in eum qui suum occidisset servum, haud secus poena diceretur, quam qui alienum necasset. ¹ Divus quoque Hadrianus servos à dominis occidi vetuit: sed si quid deliquissent, prætoris judicio poena affici præcepit, ita ut Umbriciam matronam, quod in ancillas supra modum sæviret, in quinquennium relegasse ferant: quod magis è republica ducerent, permulcendo tractandoque servorum animos [†] mites fieri, quam verberare. ² Et tam ab his qui mancipio addicti aut ære coempti sunt, quam his qui manu emissi libertatem meruerunt, debita jura dominis patronisque assertoribus constituit: nam jura patronatus post libertatem impensam servo, dominis incolumia esse voluit, quæ ex certis causis patronus dominusve amittebat: siquidem si libertum servumve optime meritum, dum famis periculum adiret, ³ patronus non aluit, aut ⁴ si invitus libertatem dedit, ⁵ lex Ælia Sentia & divus Pius jus patronatus patrono, & dominium domino ademit. Quod & ⁶ Claudius Cæsar sanxit, ut ægra & affecta mancipia si ⁷ exponerentur, ab omni famulatu & servitio immunita forent. ⁸ Item si ad jusjurandum libertum patronus adegit, ne nuba-

¹ Divus quoque Hadrianus.] In d. l. 2. §. ult. co. tit. vide l. 1. C. de emend. servo.

² Et tam ab his.] Hæc omnia videbis latissime comprobata in nostris Commentariis in l. si unquam, in verbo, Libertis. num. 3 i. incip. tam postremo. C. de revo. donat.

³ Patronus non aluit.] Ex l. D. Claudius. §. Imperatores ff. de jur. patro. & l. alimenta. in princ. ff. de libro agno. & l. si patronus non aluerit. ff. de bonis libert.

⁴ Si invitus libertatem dedit.] Ex l. si quis hac lege. ff. qui & à quibus manu.

⁵ Lex Ælia Sentia.] Ex d. l. si patronus aluerit. ff. de bonis libert.

⁶ Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius, cap. 25. & Modestinus Jurisconsultus in l. 2. ff. qui sine manu. ad libert. per. *

COLERUS.

* Vide præter Suetonium, Dionem quoque & Zonaram.

⁷ Exponerentur.] In Insula scilicet Æsculapii, in qua ægri ad captandum somnia exponebantur, ut Strabo 8. Plaut. Curcul.

TIRAQUELLUS.

⁸ Item si ad jusjurandum.] Ex l. adigere. in princ. & prope per totam eam l. ff. de jure patrona.

1 Tan-

bat, neve uxorem ducat, cum ad jus patronatus lex pariter non admisit. ¹ Tametsi lege Julia de maritandis ordinibus, hæc juramenta postea inducta & remissa fuerint. Fertur propterea ² Cato senior male audisse, tanquam asperior & durior, quod ægra & affecta mancipia velut bruta animalia senio debilitata, domo exigeret, & victum negaret. ³ Contra vero adversus male meritos, impuros ^{Edictum apud Athenienses in libertos in-} & flagitiosos liberos, ⁴ aut si delatorem summisissent, ⁵ vel patroni nomen detulissent, ⁶ seu manifesti criminis rei forent, patrono jus revocandæ libertatis, & universa promerita abrogandi lege donabatur. ⁷ Quod ab Atheniensibus decretis edictisque cautum erat, ut contumax ingratusque libertus sub mancipio esse, & servire cogere, quoniam liber esse nescisset, ⁸ quod apostasium nuncuparunt. Servos vero libertate donatos, ⁹ Lacedæmonii aphetas, ¹⁰ & adespotas, ¹¹ atque eritheras dixerunt.

¹ *Tametsi lege Julia.*] In d. l. adige-
re. §. ult.

² *Cato senior.*] Plut. in vita illius, & ipsemet Cato rei rusticæ c. 2. ad fin.

³ *Contra vero adversus male meritos.*] Tacitus lib. 13. quem postea citabimus in verbo, *Si manifesti criminis.*

⁴ *Aut si delatorem summisissent.*] Ex l. 1. in fin. & d. l. D. Claudius, in princ. ff. de jure patron.

⁵ *Vel patroni nomen detulissent.*] In d. l. 1. in fine. Nam & idem è diverso, si patronus nomen liberti detulerit, *hæni patronum* §. 1. ff. de jure patron.

⁶ *Seu manifesti criminis rei forent.*] Ex Facito lib. 13. *Ac criminum manifestis merito ad servitutem retrahi, ut metu coërceantur, quos beneficia non commutassent.*

⁷ *Quod ab Atheniensibus.*] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & vide nostros Commentarios in d. l. *si unquam*, ubi supra citavimus.

⁸ *Quod Apostasium.*] Aristoteles libro politic. 3. c. 8. quo Atheniensium Remp. describit, & Lysias ad Aristodemum.

⁹ *Lacedæmonii aphetas.*] Idem Cælius Rhodiginus libro vigesimo quinto, cap. 20. sed nullo auctore citato, vide eundem lib. 11. cap. 39. in antiquo, verum id est Athenæi l. 6. dipnosophistarum, cap. 7. ex Mycone Priæneo lib. 2. rerum Messanicarum.

¹⁰ *Et adespotas.*] Id est sine dominio, nullius dominio subjectos ac veluti mancipatos, apud Lysiam, & ex co Polluceum lib. 3. onomasticôn, cap. 8. & Athenæum ubi supra ex ipso Mycone. Nam & hunc librum *ἀδῆσποτος* vocat Divus Hieronymus ad Eusebium, qui nullum auctoris, aut domini titulum præfert. *Μίσιστι*, inquit, *τοῦ μὲν ἀπὸ τοῦ καὶ ἀδῆσποτος, ὅτι νescio utrum tu de titulo nomen subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi.* Et *ἀδῆσποτος* ἰπτοῦλα, apud Plutarchum in vita Ciceronis, in qua scriptoris nomen nullum est. Et rumores *ἀδῆσποτος*, sine auctore, apud ipsum Ciceronem libro epist. fam. 15. cap. 17. Et sic de similibus.

¹¹ *Atque Eritheras.*] *Ερίθερας* scribit Cælius Rhodiginus ubi nuper citavimus,

Massilienses.

*Claudius
Casar.*

Nero.

Nerva.

Sylla.

D. Severus.

*Liberti
qui le-
viter
peccas-
sent.*

xerunt. ¹ Massiliensibus libertus ter doli admissi reus ad-
versus patronum, velut mancipium servire cogebatur,
per singulas vices libertate rescissa: si quam vero offensam
quarto admisisset, domino imputabatur, & inultus ibat,
quod toties deceptus patronus, quarto se ei credidisset.
² Claudius vero Cæsar libertinos, qui se pro civi-
bus agerent, publicavit: illos autem qui ingrati no-
tarentur, revocavit in servitutem: qui etiam libertum,
quod patrono delatorem summisserat, ut de statu faceret
quæstionem, servituti addixit. ³ Quod Nerone quoque
imperante servatum est: & frequenti Senatu obtentum,
de manumissis propter ingratitudinem in servitutem revo-
candis. ⁴ Nerva Cæsar servos à quibus dominos accusatores
reperit, velut ingratos jussit occidi. ⁵ Quod in servo Artetii
proscripti populus Romanus fecisse proditur, quem velut
ingratum in servitutem reddidit denuo, quod proscripto
domino bona & liberos occupavit: ⁶ sicut Sylla de saxo
dejecit servum Sulpitii domini proditorem, ut sibi gratifi-
caretur. ⁷ Divus autem Severus cavit edicto, ne servi de-
latores dominorum audiantur, sed pœna mulctentur seve-
riori. Si vero leviter offendissent aut contumeliâ con-
viviumque fecissent, vel dicto minus audientes forent, ultra
vigesimalium lapidem in terram orâive Campaniæ relegan-
di, domini arbitrium erat, vel ut ferrum traderent: tum
ut

vimus, nec alium quempiam citat, sed
id est Myconis & Athenæi ubi supra.

¹ *Massiliensibus.*] Valerius Maximus
libro secundo cap. 1.

² *Claudius vero Cæsar.*] Suetonius
in vita illius, cap. 25.

³ *Quod Nerone quoque imperante.*]
Cornelius Tacitus lib. 13. Cujus hæc
verba sunt, *Per idem tempus actum in
Senatu de frandibus libertorum, exstagi-
tatumque, ut adversus male meritos re-
vocanda libertatis jus patronis daretur.*
&c reliqua quæ sequuntur.

⁴ *Nerva Cæsar.*] Dion in vita illius,
post princ.

⁵ *Quod in servo Artetii.*] Legen-
dum *Artetii* ex Appiano, qui id retulit
lib. 4. bellorum Civilium, pagina 416.
vide Græcum.

⁶ *Sicut Sylla.*] Plutarchus in vita
illius. Cæterum Sulpitius, servo pro-
dente, cæsus est: quem Sylla, prius li-
bertate donatum, præcipitavit è
saxo.

⁷ *D. autem Severus.*] Vide in vita
illius, & alicubi in nostris legibus. Ve-
rum id aliquando fallit, ut nostri lo-
quuntur, ut in l. in certis. ff. de indic. l.
mulierem. §. ult. ff. de accusatio. & l. 1. ff.
ad leg. Jul. de anno.

1 Fuit-

ut amplexus hominum vitarent & à foribus domini arcerentur : ¹ fuitque aliquando in usu, ut de servis in dominos nec quæstio haberi, nec iudicium dari posset. ² quod Tacitus Cæsar cavit edicto, ut ne maiestatis quidem causa ^{Taciti Cæsaris edictum} contra dominorum capita servi admitterentur, aut per eos inquirerent magistratus. Nec solum servi in dominos, ³ sed nec patroni in clientes testimonium vahit : quod à Romulo primum edita lege cautum. ⁴ Propterea Tiberius, ^{Tiberius} ut contra Libonem per servorum quæstiones inquireret, fraudem legi fecisse dicitur, quod illos emancipari, & deinde per tormenta inquiri iussit : donec post temporum curricula ⁵ Cæsar Imperator servis, si quid quererentur de dominis, passim accusandi, & contra eos lege agendi facultatem dedit. Est tamen observatum, ut si quem ex servis dominus de ergastulo aut vinclis relaxaret, catenas à manibus pedibusque quibus vinctus fuerat, quandoque incideret, ut vinclosum pars in corpore maneret, quo argumento signabant servum minus iuste vinctum fuisse, neque iustam servitutem servisse, nullumque jus patroni domino competiisse, illumque pristinae libertati, ac si nunquam vinctus fuisset, restitutum. ⁶ Et tametsi servos profugos leges suscipi vetarent invitis dominis, tamen qui capti

¹ Fuitque aliquando in usu.] Ut videre licet prope per totam eam l. sed maxime in S. Antoninus. & alibi sæpe not. eod. tit.

² Quod Tacitus Cæsar.] Flavius Vopiscus in vita illius. verum nostris legibus aliter cautum est. l. meminisse. in fin. C. ad leg. Jul. maiest. nam & audiuntur servi deferentes dominos & liberti patronos. in hoc communis l. famosi. versu. servi quoque ff. eod. tit. & l. pen. in fin. C. qui accus. non possunt.

³ Sed nec patroni in clientes.] Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Plutarch. in vita ipsius Romuli. Cato Censorius in oratione, quam dixit apud Censo-

res in Lentulum, & ex eo Gellius l. 5. cap. 13.

⁴ Propterea Tiberius.] Cornelius Tacitus lib. 2.

⁵ Cæsar Imperator.] Atheniensium quoque legibus, servorum injuriæ & accusationes audiebantur, ut & liberorum, ut patet ex Hiperidis Oratione contra Mantitheum, & Lycurgi in prima Oratione contra Lycophronem, & Demosthenis contra Mediam, & ab his Athenzi lib. 6. c. 7.

⁶ Et tametsi servos profugos.] Apulejus lib. 6. Metam. Legibus, ait, qua servos alienos profugos invitis dominis vetant suscipi, prohibetur. Vide ibi Beroaldum.

Servi
capli
ad re-
gum im-
perati-
vumque
statuas
confu-
gien-
tes.
Diana
Ephesi-
na tem-
plum,
Asy-
lurn.

capiti bello ' ad imperatorum regumque statuas confugissent, velut ad asylum, nexu solvebantur, & immunes erant: in eos enim manus injectio non erat. ' Namque Ephesi templum Diana: id juris habuit, ut ad illud contingentes, mancipio solverentur: quod Alexander ad stadium produxit: postea ab Augusto sublatum, ne propolita impunitatis spes, facinoribus causam daret. Primum enim Cadmus, dum Thebas conderet, asylum aperuisse fertur, ' ad quod fugientes sine discrimine servi aut liberi, ab omni poena tuti erant. ' Nonnulli à prognatis Herculis asylum Athenis primo institutum ferunt, ad quod à patribus oppressis confugere fas erat. ' Post quod in Rhetæo littore fuit

1 *Ad Imperatorum Regumque statuas.*] Nostris legibus non semel fit mentio eorum, qui ad statuas Cæsaris, vel ad statuas sacras confugiunt: ut in l. *quis sit fugitivus*. §. *apud Labonem*. versic. *nec enim quidem ff. de adl. edic.* & in l. 2. *ff. de his, qui sunt sui vel alien. jur.* Vide ibi glos. & l. 1. *C. de his qui ad stat. confug.* & §. ult. *Inst. de his qui sui vel alien. jur. sunt*. Et apud alios quoque: nam Seneca, *Licet*, inquit, *servi ad statuas confugere, quanto magis licere debet liberis & ingenuis?* Et Suetonius in Tiberio, *Novissime calumniatus, modo ad statuas Augusti, modo ad exercitus confugere velle, Pandatariam relegavit*. Hæc ille. Sed quod postremo loco dicit de exercitu, intelligit interpretes alter de exercitu Germanici mariti Agrippinæ, de qua ille loquitur, ut imploraret auxilium militare adversus Tiberium & seditionem concitaret. Quæ quidem interpretatio minime repudianda est: sed tamen aliter intelligi potest, ut, scilicet, ad militaria signa confugeret, veluti ad asylum. Ea enim asyli vim habebant, ut statuas Augusti, ut colligitur ex Cornelio Tacito lib. 1. cujus hæc sunt verba, *Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat, neque aliud periclitanti subsidium, quam castra prima religionis, illic signa & aquilam amplexus, religione se tuta-*

batur. Et Ammianus Marcellinus libro 25. *Qui fraudum confusus & nexorum, ad militaria signa confugit*.

2 *Namque Ephesi.*] Id usque ad clausulam, *Primum omnium*, est Strabonis lib. 14. Sed & quod ibi asylum fuerit, planum est ex Cicerone in 3. in Verrem actio. *

COLERUS.

* Cornelius Tacitus quoque huius asyli meminit libro 3. Et addi potest Epigramma quoddam Græcum ex Anthologia lib. 4. Pausanias lib. 7.

3 *Ad quod fugientes.*] Ad asylum tria hominum genera confugere solebant: Servi, obrutati, malefici.

TIRAQUELLUS.

4 *Nonnulli à prognatis Herculis.*] Servius lib. 2. *Æneid.* in eum locum,

Et jam porticibus sacris Junonis asyla. Ex iterum lib. 8. ibi,

— *Quam Romulus acer asylum*

Rettulit. —

Et utrobique auctoritate Statii lib. 7. cujus in eam rem hi versus sunt,

Fama est defensus acie post lustrâ paterni Numinis, Hercules sedem fundasse nepotes.

5 *Post quod in Rhetæo littore.*] Servius lib. 6. *Æneid.* in eum locum,

Tunc egomet trimalum Rhetæo in littore inane

Constitui. —

fuit Ajacis asyllum, ¹ & in Sigæo Achillis: ² quorum exemplo Romulus & alii asyllum aperuere, quo accedentes impunitate donabantur. ³ Apud Molossos, ⁴ Samothraces, ⁵ Crotoniatis & Messenios ⁷ ac plerosque ad deorum aras confugisse, pro asylo habitum est, velut Ithacensibus Jovis Servatoris ara. Delictis enim non voluntariis refugium esse aras putavere: ⁸ Atheniensibus Thesei sepulchrum id juris habuit ut servi ad illud confugientes, nexu solverentur. ⁹ Et Spartæ Chalcicæcum Minervæ templum, ad quod ¹⁰ Pausanias fugiens, obstructo aditu, morte multatus fuit: & ¹¹ aliud Calchicon, ad quod Agis confugit. Et ¹² in Tænaro Neptuni phanum, ad quod Cleombrotus: & in

¹ Et in Sigæo Achillis.] Strabo l. 3. & Servius d. lib. 6. ubi supra.

² Quorum exemplo Romulus.] Virgilius lib. 8. Æneid.

Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asyllum

Retulit.

Strabo lib. 5. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. Livius 1. Decad. libro quoque 1. Ovid. lib. 3. Fast.

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,

Cui libet, Huc, dixit, confuge, tutus eris.

Propertius lib. 4. eleg. 1.

Buccina cogebat prisca, ut verba Quirites,

Centum illi in prato sæpe Senatus erat, &c.

Juvenalis Satyr. 8.

Et tamen, ut longe repetas, longeque revolvas

Nomen, ab infami gentem deducis asylo.
Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustribus, cap. 2. ubi de Romulo. Plutarch. in vita Romuli, Marciobius lib. 1. Satur. cap. 6. Servius supra d. lib. 2. Lactantius libro 2. cap. 7. Horatius lib. 1. Car. Ode 12.

*Romulum post hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
Tarquini fasces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.*

Eutropius lib. 1. cap. 4.

³ Apud Molossos.] Plutarch. in vita Themistoclis, & Diodorus Siculus libro 11.

⁴ Samothraces.] Plutarch. in Paulo Æmilio non semel, & in Pompejo.

⁵ Crotoniatis.] Diodorus Siculus libro 12. non multo post princ.

⁶ Et Messenios.] Pausanias lib. 4. quæ de Messeniis est.

⁷ Ac plerosque.] Ut Corcyreos ex Diodoro Siculo lib. 12.

⁸ Atheniensibus Thesei sepulchrum.] Plutarch. in vita illius ad fin.

⁹ Et Spartæ Chalcicæcum.] Thucydides l. 1. Probus Æmilius in vita Pausaniz, Diod. Siculus lib. 11. Plutarch. Parallelorum, cap. 21. Ælianus de varia historia, l. 9. ad fin. Id autem templum æreum fuisse tradit Livius 4. Decad. lib. 5. quod & satis nomen ipsum indicat. *

COLERUS.

* Meminit & Cicero Epist. ad Atticum.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ Pausanias.] Probus Æmilius, & Plutarchus ubi supra.

¹¹ Aliud Calchicon.] Plutarchus in vita Agidis. Vide Græcum, & an sit id quod Calaurium alibi vocatur.

¹² Et in Tænaro Neptuni.] Thucydides lib. 1. & Plutarch. in Pompejo.

¹ & in Calauria insula in Ægæo etiam Neptuni templum ad quod Demosthenes cum aufugisset, ab omni violenta incursione Archiæ mansit illæsus: atque ² in Thracia Dianæ templum inter Clitorium & Cynætham: ³ & in Aspendo Pamphyliæ, Tiberii statua pro asylo fuit, ⁴ sicut Dianæ Leucophryenæ oppressis per fugium inviolabile fuit. ⁵ Palladis quoque templum velut asylum Lacedæmonii venerantur, in quo nocentes etiam capitis damnati, incolumes fiunt. ⁶ Et in Aphrodisio & Papho Veneris, ⁷ apud Stratonicensis Jovis & Triviæ templa, ⁸ Siculis Palisci ara, ⁹ in Peloponneso Hermionæ phanum sacrum Cereri & Proserpinæ, ¹⁰ in Epheso Artemisium, Per-

¹ Et in Calauria, &c.] Strabo l. 8. & Plutarchus in vita ipsius Demosthenis, ubi paulo aliter id recenset, & in vita Pompeji.

² In Thracia Diana.] Polybius l. 4. Adde & in Samo ejusdem Dianæ, secundum Herodotum lib. 3.

³ Et in Aspendo Pamphylia, Tiberii.] Philostratus in vita Apollonii lib. 2.

⁴ Sicut Diana Leucophryenæ.] Cornelius Tacitus l. 3. Hujus autem Dianæ meminit Pausanias lib. 1. & 3. sed de asylo nihil dicit. Meminit item Appianus Alexandrinus bellorum civilium lib. 5. non adeo longe à princip. ubi Cleopatram, Ægypti reginam, sororem suam Arsinoëm supplicem Miletii in Leucophryenæ templo interitum iussisse refert. *

COLERUS.

* *Leucophryna* legendum: Hujus autem cognominis causam possumus reddere ex Arnobio l. 6. In *Didymæo*, inquit, *Mileso Cleochum* dicit habuisse *suprema Leandrus*: *fuisset Leucophryne monumentum in sano apud Magnetem Diana esse, Myndius profectus, ac memorat Zeno*. Cætera vide apud Justum Lips. Commentario ad Tacitum.

Dianæ Leucophryenæ.] Hujus Dianæ templum fuit in Magnetibus. Vel, ad Tenedon Insulam, quæ olim appella-

ta fuit *Leucophryn*. Xenophon lib. 3. *ἡ Λευκή*.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Palladis quoque templum, &c.*] Non memini me legisse aliud fuisse Palladis templum, quod asylum esset, præter illud Chalcioecum, id est, æreum, de quo supra in verbo, *Et Sp. 12 Chalcioecum*.

⁶ Et in Aphrodisio & Papho Veneris.] Utriusque testis est Tacitus d. l. 3.

⁷ Apud Stratonicensis.] Tacitus in eodem libro ubi etiam de utroque loquitur.

⁸ Siculis Palisci ara.] *Palisci* legendum est ex Virgilio lib. 9.

Pinguis ubi placabilis ara Palici. Et ibi Servio & Diod. Sicul. libro 11. paulo ante fin. Macrobi. libro Saturn. 5. c. 19. Lactantio Grammatico in Statium lib. 12. Thebaid. & Steph. in lib. de Urb.

⁹ In Peloponneso Hermionæ.] De hoc nihil comperi, nisi quod scribam infra in verbo, *Qui tamen Samia, &c.*

¹⁰ In Epheso Artemisium.] Artemisium idem est ac si dicat, Dianium. Nam Diana Græcis ἀρθεμις dicitur, cujus appellationis causam tradunt Plæto in Cratyllo, Macrobius lib. 7 Saturn. cap. 16. eodemque ult. Templum autem Ephesæ Dianæ asylum fuisse, scribit Strabo lib. 24.

I Per-3A-

¹ Pergami ædes Æsculapii, in Græcia Calydoniæ Palladis templum, tantæ dignationis fuere, ut capitalem fraudem ausi, aut pecunia judicati, qui ad illa confugissent, noxa pecuniaque exolyerentur. ² Apud Scythas qui ad Riphæos confugissent, tanquam sacrosanctos, sui juris & arbitrii erant: ³ sicut in Ægypto in Osiridis asylo juxta Saim: & ⁴ in Conopo Herculis templo, ad quod servi confugientes, si initiati forent, opprimi aut vi cogi non poterant. Traditumque memoriæ est, in Libya oppidum fuisse, ad quod si quis servus lapidem importasset, liber & sui potens erat: & Dulopolin in eadem id juris habuisse, ut qui servus ad eam aufugisset, omni nexu solveretur. ⁵ Cinna Cinna. vero civili manente bello, cum per præconem edixisset, ut servi ad eum confugientes, velut ad asylum, liberi forent, illosque ad pileum vocasset, magnas servorum & perditissimorum manus coëgisse fertur. ⁶ Sed cum propter asylorum impunitates, multa facinora admitterentur magna licentia, Tiberius Cæsar, ne impunita essent crimina, Immunitas asylorum per Tiberium abrogata. ⁷ immunitates asylorum abrogavit, & exoletum morem anti-

¹ Pergami ædes Æsculapii.] Cornelius lib. 3.

² Apud Scythas, qui ad Riphæos confugissent.] Lege Arimphaos ex Solino, cujus id est cap. 27. aut aliorum computatione 21. Pomponio Mela lib. 1. cap. ult. ad fin. Plinio lib. 6. cap. 13. post princ. Hos autem Herodotus in Melpomene Argippeos vocat, quos sacros esse dicit, & ad quos (inquit) quisquis confugit, is a nemine leditur. At Martianus Capella libro 6. Arimphaos hos nuncupat, ad quos, ait, velut ad quoddam asylum confugiunt metuentes.

³ Sicut in Ægypto.] Strabo lib. 17. Duobus schoeni a flumine distat Sais, Oppaulo supra eam est Osiridis asylum, in quo Osirim jacere arbitrantur.

⁴ Et in Conopo Herculis templo.] Herodotus lib. 2. Eras (inquit) ad osinum Nili Herculis templum quod vocatur Co-

nobicum, ad quod si quis cujuscunque hominis servus confugiens, capiat sacras notas, sese deo tradens, eum nefas est tangere. Ex quo intelligis hic legendum Conobo, sive Conobico, non Conopo. Vide tamen Græcum. Quanquam & ipse Hercules dictus sit Conopæus, & Conopion, & Conopius, ut jam alibi diximus.

⁵ Cinna vero.] Appianus libro bellorum civilium.

⁶ Sed cum propter, &c.] Suetonius in Tiberio, cap. 37. Cornelius Tacitus non uno in loco.

COLERUS.

⁷ Immunitates asylorum abrogavit.] Non abrogavit, quod ex Suetonio habet Alexander: sed tantum, non sine multo honore, modum præscripsit, ut ait Tacitus lib. 3.

I Qui

Servus
vires
nomen
na.

antiquavit: ' qui tamen Samiæ Junoni, & Æsculapii delubro, jus veteris immunitatis ob religionem restituit. Neque omittendum, servis ' apud Romanos Statii, ' Dionysii, necnon ' Stichi, & Heræ frequens nomen fuisse: ' sicut Athenis Davus & Geta. Cum enim Daci antea Davi dicerentur, ad Istri fontes bello subacti, Atheniensibus servierunt, inde servile nomen Davi & Getæ posteris reli-

TIRAQUELLUS.

1 *Qui tamen Samia Junoni.* Tacitus de his duobus libro 4. Sed præter asyla supra memorata, fuere alia plurima, scilicet Phanium Æaci in Ægyna, ad quod cum aufugisset Hyperides ille orator celeberrimus, Demosthenis ænulus, per vim detractus est, teste Plutarcho in Demosthene. Et templum Junonis Trojæ Virgilio memoratum l. 2. Æneid. non longe ante fin.

Et in porticibus vacuis Junonis asylo. Et Phanum Telluris in Hermione, apud Plutarchum in Pompejo, ubi & ipse tradit asyla fuisse in Epidaurio Æsculapii: in Isthmo, Nepruni: in Astio & Leucade, Apollinis. Et in Samo, Argis, & Lucania, Junonis. Et in Clario & Didymejo. Quibus item adde Junonis Lucinæ delubrum apud Brutios, ut scribit Livius 3. Dec. l. 10. Et templum Apollinis Delii quinque millia passuum à Tanagra distans, ex eodem Livio 4. Decad. lib. 5. ad fin. Et Alexandriæ asylum damnatorum capitis & exulum apud Cæsarem l. 3. belli civil. Aliud Corinthi ex Strabone l. 10. Et in delubro Jovis apud Taniæ emporium ex eodem lib. 12. Et Romæ Palladis templum Plutarcho parallelorum cap. 22. Item Athenis in templo Misericordiæ, ut tradit Servius lib. 8. Æneid. Et astringit Statius lib. 12. Thebaidos illis versibus,

*Urbe fuit media nulli concessa potentum,
Ara Deum, mitis posuit clementia sedem,*

Et miseri fecere sacram, &c.

Aliud etiam Minervæ in ipsis Athenis asylum fuisse, ex eo videri potest, quod

scribit Pausanias lib. 1. Syllam, quia Aristionem, qui in Minervæ templum aufugerat, vi extractum interim iussisset, in illius teterrimi morbi genus incidisse, quem Phthiriasium Græci, Pedicularemp Latini vocant. *

COLERUS.

* His omnibus adde Lipsium, ad 3. Annal. Taciti. ubi de perfugio, ad aram veterum, loquitur.

TIRAQUELLUS.

2 *Apud Romanos Statii.* Gellius lib. 4. cap. ult. auctor ejus libri de Magistratibus Romanis, qui Feneſteilæ vulgo tribuitur, cap. 17.

3 *Dionysii.* Horatius inter nomina servorum Dionysium posuit Serm. lib. 1. Satyr. 6.

Tunc Syri Dama, aut Dionysi filius audes

Dejicere à saxo circes, aut tradere Cadmo?

Et Cicero libro epist. familiarium 13. epist. antepen. Dionysii sui servi meminit.

4 *Stichi.* Apud Plautum in Stichos, servus est nomine Stichus, qui illæ fabulæ nomen dedit. *

COLERUS.

* Unde & *σχοῖνιστος* permanſit hoc nomen apud Jurisperitos.

TIRAQUELLUS.

5 *Sicut Athenis Davus & Geta.* Hæc usque ad clausulam, *Apud Syres*, sunt Strabonis libro 7. Est autem Davus nomen servi, apud Terent. in Andria, & Phormione. Et Geta etiam apud eundem in Adelphis, atque etiam in Phormione, & Plautum in Truculento.

1 *Apud*

reliquerunt. ¹ Apud Syros Dama, ² in Paphlagonia Tybius, ³ apud Phryges Manes ⁴ & Midæ servile nomen fuit. Lacedæmoniorum servi peculiari nomine ⁵ Helotæ, ⁶ Argivorum Gymnetæ, ⁷ Cretensium Epharmiotæ, ⁸ Clarotæ ⁹ & Mnotæ dicuntur: ¹⁰ Thessalorum Penestæ, Syracu-

¹ *Apud Syros Dama.*] Horatius supra in verbo, *Dionysii*, posuit & id nomen Davi inter nomina servorum, ut & Syri. Pomponius in *L. in vulgari*. §. 1. de verb. sig. *Si quis*, inquit, *in testamento scripserit, Si quid filio meo acciderit, Dama servus meus liber est.* Sed an id Syriz esset non exponit. At ex eo satis constat Damam servi nomen fuisse apud quosdam populos. Syros autem servorum natos dicemus inferius lib. 4. cap. 13. ex Livio 4. Dec. l. 6. *

COLERUS.

* Persius: *Memento turbinis exit Marcum Dama.*

TIRAQUBLLUS.

² *In Paphlagonia Tybius.*] Strabo d. lib. 7.

³ *Apud Phryges Manes.*] Strabo d. libro 7. Erat autem Diogeni Cynico servus eo nomine, qui cum ab eo aufugisset, consulerentque amici, ut illum quæreret, *Ridiculum est* (inquit) *si Manes absque Diogene vivat, Diogenes absque Mane vivere non possit.* Auctor Laërtius in vita illius. Id autem nomen est à furore inclinatum, unde ad æneam statim translatus, quam cotaborum lusu adhibebant. Aristophanes, *μακάρις ὁ μάνης*, id est, *ἀναιδής καὶ μανικός*, ut continuo declaratur.

⁴ *Et Midæ.*] Idem Strab. dicto l. 7.

⁵ *Helotæ.*] Aristoteles lib. 2. Politicōn, cap. 7. & 8. Heraclites in Politicis ubi de Lacedæmoniis loquitur. Herodotus libro 9. Livius 4. Decadis lib. 4. Strabo lib. 6. & 8. & 15. Dionysius Halicarn. lib. 2. Plato lib. 6. de legibus. Plutarchus in Lycurgo. Pollux lib. 3. Onomasticōn lib. 8. ad fin. ubi ita de his loquitur, ut apud Lacedæmonios sint medii inter liberos & ser-

vos, *μισθὲρ δ' ἰλαθιρῶν καὶ δούλων Λακεδαιμονίων εἰλωτες.* Quod & idem dicit de cæteris, in quibus illum statim citabo. Et de his quoque alibi diximus. Id autem nomen duxerunt à Laconiz civitate, quam Heles vocant, ut tradit Thucydidis interpres.

⁶ *Argivorum Gymnetæ.*] Pollux ubi supra *ἀργείων γυμνῆται.*

⁷ *Cretensium Epharmiotæ.*] Arist. lib. polit. 2. cap. 3. Vide Græcum, & Strabo lib. 15. ubi tamen eos *Epharmiotas* vocat, nisi ibi mendum sit. sed vide Græcum.

⁸ *Clarotæ.*] Pollux ubi supra *κλαρωται.* Callistratus Aristophanis, & Ephorus lib. 3. historiarum, & Athenæus libro 6. cap. 7. ubi ejus nominis rationem reddit, quod scilicet ex sorte in bello serviebant.

⁹ *Et Mnotæ.*] Pollux ubi supra, ex quo intelliges hic scribendum esse *Μνωίτα μνωί?* Nam & publicam servitutem Cretenses dicebant Mnoëm, ut in secundo rerum Cretensium scribit Socrates, & ex eo Athenæus ubi supra. Hique appellabantur Mnotus coetus, ut tradit Strabo lib. 12. Quamquam Hermon in linguis Creticis apud ipsum Athenæum Cretenses senes nobiles *Mnotas* appellat. Stephanus autem Cretensium servos *δρωίτας* vocat.

¹⁰ *Thessalorum Penestæ.*] Πανίστα. Plato libro 6. de legibus, ubi de servis loquitur. Aristoteles lib. 2. politicōn cap. 7. Strabo lib. 12. Dionysius Halicarnassus lib. 2. Philippus Theangelensis in Commentario de Caribis & Lelegibus, & Dosiades lib. 4. rerum Creticarum, & ex iis Athenæus Dipnosophistarum 6. & 7. ubi & alios quoque citat.

D d d

I Ma

Iones
servi
præci-
pui.

racufanorum Eustatoni, 'Mariandynorum servi Doryphori, 'Sicyoniorum Corynephori appellati sunt. 'Pelata vero & Thetes liberorum quidem nomina fuere illorum qui coacti inopia, servilia præstabant, 'sicut Callicyrii in Creta, ' & Syracusanis Arotæ & Callyrii. 'Præ cæteris autem Iones præcipui inter servos habitati, & velut infi-

gnia

I Mariandynorum servi Doryphori.] Pollux ubi supra. sed de his ita loquitur Strabo d. lib. 2. ut videatur velle Milesios subegisse & in servitutem rede-
gisse Mariandynos, quasi servi ipsorum Milesiorum, Mariandyni dicti sunt: ut Penesthi Thessalonum. Sed vide Athenzum aliter id referentem ex aliis quo loco nuper citavimus. Doryphori autem liberti meminit Suetonius in Nerone, cap. 29 *. Et trium simulacrorum Doryphorum Plinius lib. 34. cap. 8. Primum Polycleti Sicyonii, alterum Ctesilai, tertium Aristodemi. Porro id vocabulum peræque est, ac si dicas hastigeri sive hastiferi.

COLERUS.

* Ubi quidam rati sunt, Doryphorum vocari potuisse satellitem Neronis, cum nomen id plane sit pervulgatum.

TIRAQUELLUS.

2 Sicyoniarum Corynephori.] Pollux ubi supra, sed aliter Plutarch. in Solone, vide eundem in Arato. Ea autem vox significat clavigeros, sive clavam gerentes, vel clava pugnantes. At Theopompus lib. 33. historiarum & Menæthimus lib. 2. rerum Sicyoniarum apud Athenzum d. lib. 6. cap. 7. scribunt servos corynephoros apud ipsos Sicyonios vocari, & id quoque tradit Stephanus. Et adde servos Strotas vocari ex Plutarcho in Pelopida. Et Gallos Ambactos ex Cæsare lib. 6. Commentariorum. Nam & Festus lib. 5. scribit apud Ennium lingua Gallica Ambactum significare * servum dicit in nonnullis codicibus Ambactum legatur. Vide Robertum.

COLERUS.

* Sed Paulus ille, non affectus est

mentem Festi, Nam Ambactum Festus dixit apud Ennium significare servum Mercenarium: à Gallis autem dicti clientem, ut legitur apud Cæsarem. Vel quod verius est, Festus tantum ab Ennio ita vocatum servum conductitium dixit, Joseph. Scal. Glossæ: Ambactus δὲ ἄλλο μισθωτός τις ἐστὶν ἢ ἄλλος. Ambactus autem dicitur circumductus, id est, libertate donatus. Perf. Sat. 5.

— quibus una Quaritem

Vertigo facit.

Vide lib. 6. Cod. de Emancipat & libro 23. de Manumiss.

TIRAQUELLUS.

3 Pelata vero & Thetes.] Pollux d. lib. 3. cap. 8. paulo ante eum locum, ex quo illum sæpe citavimus, πᾶσι δὲ ἵνα δὴντες ἐνδύσιν ἐστὶν ἐν μὲν ἄλλῃ πᾶσι ἐν ἄλλῃ δὲ ἐνδύσιν. Hoc est, Pelata autem & Thetes liberorum sunt nomina, ab paupertate mercede, sive pecunia, vel argento fervientium. Plutarch. autem in Romulo tradit Romanos clientes appellare, quos Græci vocant πελάται. At Dionysius Halicarnassensis libro 2. Athenienses clientes δῖναι à servitute, Thessalos vero πενίται, exprobrantes eis statim in appellatione ipsa fortunam.

4 Sicut Callicyrii in Creta.] Cælius Rhodiginus lib. 25. cap. 18. hos vocat Callicyrias.

5 Et Syracusanis Arotæ & Callyrii.] Arotas illos appellat Cælius ubi supra.

COLERUS.

Arotæ & Callyrii.] Eras & Pausan. quoque in vetustissimis monumentis leguntur sæpe, servorum nomina.

TIRAQUELLUS.

6 Præ cæteris autem Iones.] Apud Herodo-

gnia mancipia nobilitati sunt. ¹ Quare Callicratidis Lacedæmonii verbum fuit, qui interrogatus cujuscmodi sibi viderentur Iones, facetissime respondit, frugi servos, liberos utique malos. ² Quod Agesilaus de Asiaticis judicavit: ³ & vulgo de Caligula proditum est, nec servum meliorem, nec deteriorem dominum fuisse. ⁴ Athenienses vero ⁵ Harmodii & Aristogitonis, qui Hippiam interfecerunt, velut devota nomina libertati, tanti fecerunt, ut lege sanxerint, ne illa servis indere liceret. ⁶ Quo exemplo Domitianus Metium Pompasianum, quod nomina Magonis & Hannibalis servis indidisset, supplicio affecit, tanquam clarissimorum virorum nomina servili contagio polluisset: ⁷ præter quæ constans observatio Romanis fuit nimium diu servata, ne civis Romanus quovis crimine obnoxius relegaretur, donec haud magno inter-
vallo

Roma-
ni cives
non re-
legati.

Herodotum Scythæ non abs re judicant Iones, tanquam non liberos, sed pessimos & ignavissimos omnium hominum, deque eis, tanquam de servis loquentes, mancipia dominos amantia esse ajunt, & insectatione dignissimos.

¹ *Quare Callicratidis.*] Plutarch. in Apophthegm. Laconum, ubi de ipso Callicratide loquitur.

² *Quod Agesilaus.*] Hæc enim illius verba sunt, τὸς τῶν ἰππῶν καλοῦνται τοὺς ἰαλοῦντες ἢ κακὸς εἶναι δέλεος δ' ἀγαθός. Testis idem Plutarchus in Apophthegmatis Imperatorum, ubi de eo loquitur in princ.

³ *Et vulgo de Caligula.*] Id dictum fuit Passieni Oratoris apud Cornelium Tacit. lib. 5.

⁴ *Athenienses vero.*] Idem Beroaldus in Suetonium, quo loco statim citabimus, sed nullo auctore citato, verum id proditum est à Gell. l. 9. c. 2.

⁵ *Harmodii.*] Idem Alexander paulo inferius, cap. 26. hujus libri hanc historiam aliter narrat. Alter vero, inquit, ejusdem Pisistrati filius, Hipparchus, qui multorum tyrannorum servitium

anteceffit, cum patriam & cives impotentis dominatu opprimeret, conjuratione in caput tyranni facta, ab Harmodio & Aristogitone, fortissimis juvenibus, non sine omnium salute, casus fuit.

⁶ *Quo exemplo Domitianus.*] Suetonius in vita illius c. 10. Aliter Dion: nempe quod præter cætera haberet orbem terræ pictum in parietibus cubiculi, quodque conciones Regum & cæterorum Principum, quæ sunt apud Livium scriptæ, evolveret & studiose legeret: quodque Vespas. acceperat ex aliquo responso eum regnaturum.

⁷ *Præter quæ.*] Totus hic locus usque ad verba, *Enique animadversum*, sumptus est à Tullio lib. epist. familiarium 11. epist. 16. Cujus hæc verba sunt loquentis de ipso L. Lamia: *Nam Clodius*, inquit, *temporibus, cum equis ordinis Princeps esset, proque mea salute acerrime propugnaret, à Gabinio consule relegatus est: quod ante id tempus civi Romano contigit nemini.* Quod & ipsum magna ex parte repetit idem Cicero ejusdem operis epist. penult. & in Oratione ipsius Ciceronis in Pisonem.

vallo id servare desiere. Primus enim L. Lamia Romanus civis à Gabinio consule relegatus fertur, & post eum plures legum judiciorumque pœnis affecti: fuitque animadversum, civilibus bellis captos, velut hostes in prædam verti, & venum ire non licuisse, ¹ semperque levius servitium apud Romanos deditis, quam captis fuisse: ² Græcosque perraro servitutem servisse: quare illorum nullus mercatoribus dabatur locus: ³ sicut Persarum, qui nunquam Romæ serviêre, nisi sub Alexandro Severo imperatore, licet mox adhibito precio ad suos redditi sint. ⁴ Ponticosque & Lydios servos, aut Phrygios gregatim Romæ venire, ⁵ Thracibusque peculiare esse sale cœmpta mancipia habere, ⁶ sicut Lemniis vino mercari.

*Levius
servi-
tium
deditis
quam
captis.
Sale &
vino
empta
manci-
pia.*

¹ *Semperque levius servitium.*] Vide infra lib. 4. cap. 7.

² *Græcosque perraro.*] Vide Apophthegm. Laconica.

³ *Sicut Persarum.*] Ælius Lampridius in vita Alexandri Severi.

⁴ *Ponticosque & Lydios.*] Appianus lib. 2. bellorum Civilium.

⁵ *Thracibusque peculiare.*] Ex quo Comicus qui piam à Zenodoto in collectaneis relatus,

Θεῖξ συλῆς εἰ, αὐτὸς ἀλὸς ὑπερ-
μιν.

Generosus es Thrax sale redemptus scilicet.

⁶ *Sicut Lemniis vino mercari.*] Id sumptum est ex Homero lib. 7. Iliad.

ad finem, ubi scribit Lemnios magnam vini copiam in exercitum Græcorum duxisse: ex quibus Græci ipsi vinum emebant, alii ære, alii ferro, alii bobus, alii mancipiis, alii aliis rebus. Carinen Homeri est huiusmodi:

Νῆες δ' ἐκ Λήμνου παρὲς ἑσσαν εἶνον
ἀγασται

Πολλὰί.

Et paucis interjectis:

Εἶθ' ὅν ἄρ' εἰσὶ ζείνο παρρημέσσαντες

Ἀ' χαίρει,

Ἀ' μοι μὲ χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἰῶσι σι-
δηρῷ,

Ἀ' μοι ὃ ῥινοῦς, ἄλλοι δ' αὐτῶσι βέλου-
σιν,

Ἀ' μοι δ' ἀνδραπόδων.

C A P U T XXI.

Qui ludi apud Romanos frequentes fuerint, qui apud externos, quæve sint noces ocellata apud Tranquillum.

*Latronum
culorum
ludus.*

Ludus ¹ calculorum veteribus præcipuus fuisse traditur, qui ² & latrones dicti: hi enim in duas divisi turmas erant,

MERCERUS.

De latrunculorum, calculorum, Talarum, & Tesserarum ludis, vide etiam convivium Romanum. Hi enim ludi usitati erant inter convivas.

TIRAQUELLUS.

¹ *Ludus calculorum.*] Extat Martialis apophoretum calculorum lib. 14. cap. 20. quo hunc ludum belle describit,

Infidius

erant, colore diversi, quorum alii milites, alii hostes: horum lusus erat, ut turmis instructis, velut qui congregi acie parant, hinc inde sub hostium imagine procederent, ac præscripto fine, quoad quisque progredi debeat: ita cavere oportebat, ut dum hostem quisque invadere nixitur, alterius non pateat incurfibus: ¹ qui etiam ex gemma fuere, viris & mulieribus frequens, à melioribus & summis honoribus vel maxime cultus & celebratus, ² quem Palamedes invenisse proditur, ad comprimendas ociosi exercitus seditiones. ³ Post quos fuere tali eburnei, sex *Tali.*

angu-

*Insidiosorum si ludis bella latronum,
Gemmae istæ tibi miles & hostis erit.
Quin & Ovidius lib. 3. de Arte aman-*
di non minus apte.

*Cantaque non stulte latronum premia
ludat,*

*Unus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque suo prensus sine compare
bellet,*

*Æmulus inceptum sepe recurrat opus.
2 Qui & latrones.]* Quod patet ex illis Ovidii & Martialis locis. Hinc ita dicti, quod latrones antiquis vocabantur conductarii milites *ῥοι* & *λατῶν*, quod inservire significat, quod scilicet mercede bellis serviebant. Quamquam Varro de lingua Latina libro 6. eos dictos à latere, quasi *latrones*, ut qui circum latera erant Regi, atque ad latera ferrum habebant. Ab eoque, inquit, *ῥοι* nomen, namquam milites appellantur latrones: *ῥοι*, ut postea subdit, quod *latens* ad insidias faciendas. Quo etiam pertinet illud Plauti in Milite,

*Nam Rex Salencus me opera, oravis
maximo,*

Ut sibi latrones cogerem & conscriberem.
Sed & huiusmodi calculi diminutive *latronum* dicuntur Senecæ epist. ad Lucilium lib. 18. epistola 106. & aliis scriptoribus.

1 Qui etiam ex gemma fuere.] Ut ostendit Martialis ubi supra.

2 Quem Palamedes.] Sophocles in Palamede,

*Βαλμοι ἴτε τίς ἑ ἀπῶσι, σὺ δὲ
διδῷ,
Εἰπὼν, χέροντε Ἀστρίδας σφαρτά-
τας
Εφύρη, φλοίσβε μέλα καπλῶ καθη-
μίνοις
Πίστες, κῆρυς τε τερπνὸν ἀργίας ἀ-
κῶ.*

Quos versus ita vertit Had. Junius,
Nam ille (dicam enim) procul famem
Deo

*ῥωσάντε, abegit, ociumque fallere
Docuit sedentes lætare in siæco, vultu
ἔβριον ἔκρυψε, λυγρὸν ἔκρυψε τέρψιν,
ῥωσάντε, abegit, ociumque fallere*

Paufanias lib. 2. itemque 10. Et Servius auctoritate Varronis lib. 2. *Æneid.* ibi,

Belida nomen Palamedis.

Philostratus in Heroicis. Gregorius Nazianzenus in 1. invectiva *ἐπιτελεῖται*. Plato autem in Phædro tradit, Theuth priscum quendam Deum Ægyptiorum talorum & alearum ludos invenisse. At Herodotus lib. 1. scribit Lydos primos alex, tessararumque ludum, & pilæ cæterorumque ludorum omnium genera, præterquam talorum excogitasse.

3 Post quos fuere tali eburnei.] Extat & Martialis apophoretum tali eburnei lib. 14. c. item 14.

*Cum steterit nullus, vultu tibi talus eor-
dem,*

Membra me dices magna dedisse tibi.

Ddd 3

Nam

¹ astragalizontes, talis ludentes. Geminum vero quadratum, hoc est, octo laterum, dixere ² Asphalum. ³ Taxillorum ludus ex octo punctis vel figuris constabat: inter quos unus ⁴ Stefichorius nomine, hoc est, octonarius, præcipuus erat. Qui quidem ⁵ turricula, seu quæ dicebatur ⁶ orca ⁷ vel fritillus, ⁸ super patenti tabella punctis distincta jactabantur, ne lusoris manus jactum falleret, & non casu, sed fraude consisterent. Talorum vero

canis

¹ *Astragalizontes, talis ludentes.*] Plinius de Polycleto loquens lib. 34. cap. 18. *Duosque pueros, item talis nudo ludentes, qui vocantur Astragalizontes.* Apollonio Rhodio, lib. Argonauticôn 3. *ἀσραγάλοι* dicti sunt Cupido & Ganymedes talis ludentes *ἀμφ' ἀσραγάλοις* ἢ *πύρα χυσιόις*, ἃ *τι κῆρυι ὁμηρίῃς ἰριώοντο*. hinc quoque *ἀσραγαλομάντις* Artemidoro Daldiano lib. 2. qui scilicet ex talorum jactu futurorum eventuum sortem divinabant. Vide Hadrianum Junium *Animadversorum* lib. 4.

² *Asphalum.*] Vide Lexicon Græcum.

³ *Taxillorum ludus.*] Unde natam esse hanc paræmiam scribit Pollux, de hoc ludo loquens lib. 9. cap. 7. *Ἀπαντοκτῶν*, id est, omnia occiso.

⁴ *Stefichorius.*] Pollux ibi. & Erasmus in Chilias in proæx. *Omnia occiso.*

⁵ *Turricula*] Cujus apophoretum est Martialis lib. 14. c. 16.

Quærit compositos manus improba mittere tales?

Si per me misit, nil nisi vota facit. Idque imitatione Græcorum, qui *Pyrgum* id appellant, id est *turrim*. Ea enim dictione Græca in hac significatione usus est Horatius lib. Serm. 2. Sat. 7.

Mitteret in pyrgum talos. Ubi interpres interpretatur *fritillum*, * de quo mox dicitur. Et Sidonius Apollinaris, *Quo, celsi classico, ad pyrgum vocabat aleatores.* **

• COLERUS.

* Glossis est: *Fritillum πύξτε*.

** Idem Sidonius utitur lib. 3. epist.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Orca.*] De qua intelligi potest illud Persii Sat. 3.

— *Angusta collo non fallier orca.*

Quamquam alii alio trahunt, scilicet ad vas, in quod pueri ludentes injiciebant nuces. Sed Pomponius Bononiensis antiquus poeta, huic talorum ludo tribuere videtur,

Iterum dum contemplor orcam, taxillas perdidit.

⁷ *Vel fritillus.*] De quo Juvenalis, loquens de alea. Sat. 14.

— *Parvoque eadem movet arma fritillo.*

Et Martialis lib. 4. epig. 14.

Dum blanda regis alea December

Incertis sonat hinc & hinc fritillis.

Et lib. 5. cap. 25. eodemque ult.

Jam tristis nucibus puer relictis,

Clamose revocatur a magistro,

Et blando male perditas fritillo.

Et lib. 13. Epig. 1.

Non mea magnanimo depugnat tessera talo,

Senio nec nostrum cum cane quassat obbur.

Hæc mihi charta nuces: hæc est mihi charta fritillus:

Alea nec damnum, nec facit illa luncum.

⁸ *Super patenti tabella.*] Cujus est & apophoretum Martialis lib. 14. *

COLERUS.

* *Tabula luditur pyrgo, calculis, referisque;* inquit Idorius.

Ddd 4

I Canis

Canis. ¹ canis damnosus, senio ² medius & anceps: siquidem modo
Senio. lucra, nonnunquam damnum afferebat: is vero quaterna-
Chius. rium numerum facit, ³ chius vero ternarium. ⁴ Venus au-
Venus. tem, quæ ⁵ suminum continet numerum, multum lucri
Colias. affert: semperque foelici exitu ludum terminavit. Hæc e-
Euripi- nim cani opposita, ⁶ colias dicebatur: ⁷ tricenariumque ab-
des. solvebat numerum, ⁸ Euripides vero quadragenarium. ⁹ In
Vulsi- talis

TIRAQUELLUS.

¹ *Canis damnosus.*] Propertius lib. 4. eleg. 9.

Me quoque per talos Venerem querente secundos,

Semper damnosi subfiliere canes.

Et Ovid. lib. 2. de Arte amandi,

Sen jacies talos, vitæ ne pæna sequatur,

Damnosi, facito, sunt tibi sæpe canes.

Et Persius Sat. 3.

Scire erat in voto, damnosa canicula quantum Raderet. —

Suetonius in Augusto cap. 71. *Talis jactatis, ut quisque canem, aut senionem misera: in singulos talos singulos denarios in medium conferebat, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat.* Vide in sequentibus.

² *Senio medius & anceps.*] Dextrum senionem d. Satyr. 13.

Jure etenim id summum quid dexter senio ferret,

Sive erat in voto.

Quod adversari videtur ei, quod numero precedenti adduximus ex Suetonio. Ideo sunt qui dicunt eum locum Suetonii esse corruptum, & ita legendum ex antiquis exemplaribus, *Talis jactatis, ut quisque canem miseras in singulos talos, singulos denarios conferebat in medium, quos tollebat universos, qui Venerem jecerat aut senionem.*

³ *Chius vero ternarium.*] De Chio Aristoteles lib. 2. de mundo, & Pollux lib. 9. quo loco supra citavimus, ubi hunc dicit $\chi\alpha\iota$ & $\chi\epsilon\iota$ appellari.

⁴ *Venus autem.*] Supra in verbo, *Senio medius.* Quibus adde illud vetus proverbium, *Si sæpe jacies, aliquando*

Venerem jacies. de quo Tullius lib. 2. de Divinat. *Quid est, inquit, tam incertum? tamen nemo est, quin sæpe jactans, Venerem jacias aliquando, nonnunquam etiam atque iterum.* Et vide Aristot. lib. 2. de coelo & mundo, & lib. 2. de Animal. *

COLERUS.

* Vide de hoc jactu Petrum Visconium, leæ. variarum lib. 25. cap. 14. & Hadr. Junium, Adag. 62. cent. 5.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Summum continet numerum.*] Acron & Porphyrio in Horatium lib. 2. Carm. Ode 7. in eum locum,

*Quem Venus arbitrum
Dicit libendi?*

⁶ *Colias dicebatur.*] Hic error est vel auctoris, vel librarii, & *Chius* scribendum, quam oppositam cani scribit Pollux ubi supra, eandemque *chion* appellari, ut supra diximus: subditque plurimos *chiam* canem appellari putare.

⁷ *Tricenariumque absolvet numerum.*] Porphyrio ubi supra.

⁸ *Euripides vero quadragenarium.*] Pollux lib. 9. cap. 7.

⁹ *In talis quoque legimus Vulsurium.*] Apud Plaut. in Curcul. act. 2. Scen. 3. *Postquam cornati atque appeti, talos poscit in manuum.*

Provocat me in altum, ut ego ludam, pæno pallium:

Illo sum annulum opposui, invocat Planesium.

Pæ. Meosue amores? Cu. tæc parumper, jacies vulsurios quatuor.

Talos arripio: invoco aliam nam vocem netricem Herem.

1 Helios-

talís quoque legimus Vulturium & ¹ Herculem basili-^{Hercu-}
cum, quæ an signa fuerint vel numeri, dubitatur adhuc.^{les.}

² In tessæris Midas fortunatissimus erat. ³ In taxillorum ja-^{Mi-}
ctu ter sex summam Græcis afferunt victoriam: tria vero, ^{das.}
summinum damnum. Qua quidem alea ⁴ Porcius Cato

luisse fertur animi laxandi causa, ⁵ & Augustus effuse,
⁶ Domitianus ⁷ & Claudius, qui etiam lusorium conscri-
psit

¹ *Herculem basilicum.*] Plaut ubi su-
pra, ad ea quæ ex eo supra adduximus,
*Facto basilicum, propino magnum pocu-
lum: ille ebrius.*

² *In tessæris Midas fortunatissimus.*] Quod significat proprium illud à Sui-
da relatum,

Midas δ ἐν κύβοισιν εὐχολώτατος.

Midas qui in tessæris consulator optimus.

Erasmus autem Chil. 2. cent. 9. cap. 87. monet perpendendum, num εὐ-
χολώτατος legi oporteat, ut versus sit
jambicus trimeter, sic,

Midas γδ ἐν κύβοισιν εὐχολώτατος.

In tessæris jactu, Midas prosperrimus.

³ *In taxillorum jactu.*] Id est ex
Platone lib. de legibus ult. Polluce
lib. 9. quo loco supra jam citavimus,
Suida ex Æschylo in Agamemnone
his verbis,

Τὰ δακτυλίων γδ εὐ πρὸντα δίσσονται

Τοῖς ἐξ βαλῶσι τ' ἑμὴς φρυκτωρίας.

Id est,

*Nam res herorum saxo, ut optime ca-
dant*

Terfex ubi phryctoria jaciā mea.

Zenod. in collettepeis ex Pherecratis
fabula, cui titulus *Μυρμιγκάντροπι*. Et
vide Erasmus Chi. 2. cent. 3. cap. 66.
Si autem plura scire cupis de his ludis
superioribus. vide Pollucem d. lib. 9.
ubi supra. Et ex recentioribus Beroal-
dum in Annotationibus Erasmi. Chi-
liad. 2. cent. 7. cap. 68. Cælium Rho-
digium lib. 20. cap. 27. & Hadria-
num Junium lib. 2. Animad. c. 4.

⁴ *Portius Cato.*] Catonem quoque
Uticensē, illius pronepotem & alea
quoque luisse satis probat, quod scri-
bit Plutarch. in ejus vita, quod in coe-

nis partes fortiebatur, & si non obti-
neret, amicis ipsum prius recipere ju-
bentibus, dicebat, *Non bene se habere,
invita Venire.* Nam supra ostensum est
Venerem fuisse in talis omnium feli-
cissimam. Sed vide an hic non sit Por-
tius Cato, de quo Alexander loquitur,
& an hic etiam Portius vocabatur.

⁵ *Et Augustus effuse.*] Suetonius in
vita illius, cap. 71. ubi illum alex in-
dulgentem fuisse dicit. Et Eurropius,
& Aurel. Victor etiam in ejusd. vita.

⁶ *Domitians.*] Suetonius in vita
illius, c. 21.

⁷ *Et Claudius, qui etiam lusorium
conscripsit opus.*] Sueton. in vita illius,
cap. 33. *Alea studiosissime lufit, de ca-
jus arte librum quoque emisit, solitus et-
iam in gestatorio ludere, ita effuso, alio-
que adaptatis, ne lusus confunderetur.*
Undeque etiam illud Seneca in ludo,
de morte ipsius Claudii,

*Vosque Postea lugeto nocui, vos in pri-
mis,*

*Qui concusso magna parastis lucra frit-
tillo.*

Et postea ad finem, *Tum Ræcus jubet
illum alea ludere, percusso fritillo. Et jam
cœperat fugientes tesseras semper quæro-
re & nihil proficere,*

*Jam quoties missurus erat resonante
fritillo,*

*Utraq; subducto fugiebat tessera suo-
da.*

*Cumque relictos auderet mittere sa-
los,*

*Lusuro similis semper, semperque potens
Decepere fidem, refugis, digitosque
per ipsos*

Fallax absiduo dilabitur alea furto.

*Indi
illu-
strum
& de-
storum
viro-
rum
post
scia
nego-
tia.
pila
ludus.*

psitopus. Inter reliquos ¹Theodoricus Gothorum rex, cum in alea vinceret, fertur indulgentissimus fuisse, ca- que momenta domesticos promerendis gratiis captare so- litos, ²sicut cum Vespasianus in balneum transfret. Qui- bus quidem tesseris aptissima fuisse ligustra ³Plinius nota- vit. Fuit quoque apud veteres ludus pilæ & folliculi, ⁴præcipue commendationis, & magni studii, quo & ⁵Julius Cæsar, ⁶& Octavius, ⁷& alii clari viri illustresque,

exer-

¹ *Theodoricus.*] Sidonius epist. li- bro 1. epist. 2. ad Agricola. Adde & tu Artaxerxem ex Plutarch. in vita il- lius, & Verum Imperatorem ex Julio Capitolino in vita illius.

² *Sicut cum Vespasiano.*] Suetonius in vita illius, cap. 21.

³ *Plinius notavit.*] Scilicet lib. 16. cap. 18.

⁴ *Præcipua commendationis.*] Adeo ut illi Galenus Medicorum princeps librum dicarit, in quo longe lateque hunc ludum commendat, veluti salu- brem & corpori maxime idoneum. Idemque lib. 2. *de exercitiis*, reponit hunc ludum inter celeres exercitatio- nes. Huncque ludum olim à S. C. fuisse approbatum, tradit Jureconsul. in l. 2. ff. de al. lusu, & alea. Ex legum autem interpretibus Ang. ita conf. 397. exorditur, *Ludus pila antiquissima res est, & omni jure permissa*, per Litem Mella ff. ad leg. Aquil. Cui & tu adde l. si ex plagis. cod. tit. Idque Canonistæ admittunt in c. clerici. de vit. & honest. cleric. & in cap. inter dilectos. de excessi. prælat. Et late Paris Pute. in tract. quem nuncupatim in materia ludi edidit col. 2. vers. *usus pila.* ubi id temperat, modo id fiat causa recrea- tionis, & pro modica pecunia. Quan- quam scio Martialem lib. 7. epig. 31. laudare artium juvenem quod ludum pilæ devitaret,

Non pila, non follis, non te paganica thermis

Præparat, aut nudis stipitis ictus be- bet.

Et de hoc quoque ludo item lib. 14.

cap. 45. & seq. & Manilius lib. 5. A- stronomicon illis versibus, *Septima pars, &c.* Et Firmicus Maternus lib. ejusdem materiz 8. capite item 8. & Athenæus lib. 1. Dipnoso cap. 8. *

COLERUS.

* Isidorus lib. 18. cap. ult. ubi & de Pilarum generibus agit.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Julius Cæsar.*] Vide in nostro repertorio in verbo, *Alea.*

⁶ *Et Octavius.*] Scilicet Augustus Imperator ex Sueton. in vita illius, c. 83.

⁷ *Et alii clari viri.*] Ut Alexander Magnus ex Plutarch. in vita illius, & Athenæo lib. 1. cap. 13. ubi scribit Athenienses Aristonicum Carystium, qui cum Alexandro pila ludere sole- bat, ob artem pilæ civem fecisse & sta- tuam ei erectisse. Lycon Troadensis, vir admodum eloquens, atque in di- cendo suavissimus & inclitissimus phi- losophus ex Laërtio in vita illius, & Athenæus lib. 12. cap. 25. Et Marcus Antoninus Philosophus Imperator, qui omnibus Imperatoribus sanctitate vi- tæ antecelluit, pila luser, ut apprimè tradit Julius Capitolinus in vita il- lius. & Alexander Severus ex Ælio Lampridio in vita illius. Demoteles Theognidis Chii, sapientis frater, Ctesibius Chalcidensis Philosophus & alii apud Athenæum d. lib. 1. Dipno- sophist. cap. 8. Indignus autem est Domitianus, qui inter hos numeretur, quem & alea se oblectatum, cum ocium esset, scribit Suetonius in vita illius. c. 21.

1 Q

exercendi corporis, & animi vegetandi causa, studiosissime lufere. ¹ Quo etiam Scævola Jureconsultus, remisso à negociis animo, lufisse proditur, nonnumquam tesseriis aut calculis. ² Quod de Dionysio tyranno traditur, ut pila & folliculo assidue luderet. Reliqui vero clarissimi duces, aut sapientiæ professores non improbandi, animum diversis studiis jocisque remisere; ³ quippe Socrates dum animo vacaret, cum pueris minutis & facie liberali, joculari assuebat: ⁴ & Scipio Aphricanus conchas mari legendo, sæpe remisit curas: & Cato Cenforius cum verna & famulatu animum relaxavit: ⁵ qui etiam qua die tulit repulsam, in convivio lufit: ⁶ quod de Archita Tarentino proditur, ut cum pueris & servitiis lufus agitare. ⁷ Heraclitus quoque Ephesius cum à negociis quiesceret, astragalus lufisse fertur. Et ⁸ Attalus Asiæ rex hortum pro deliciis coluit, ⁹ nonnumquam fundendis statuis ocium occupavit. Memoratur. ¹⁰ Alexander Severus imperator per dies festos perdicum & catulorum pugna se oblectasse, ¹¹ & Amasis Egyptii rex post seria morionem egisse, & magnus ille ¹² Agesilaus cum infante filio arundinem ascendisse. Neque prætereundum quod ¹³ de Demetrio proditum est Po-
lior-

¹ Quo etiam Scævola.] Val. lib. 8. c. 8.

² Quod de Dionysio tyranno.] Cic. Tusc. quæst. lib. 5. cuius hæc sunt verba, de eo loquentis, *Atque cum pila ludere vellet (studiose enim id facitabat) tunicamque poneret, &c.*

³ Quippe Socrates.] Valer. Max. d. lib. 8. cap. 8. & Aelianus lib. 12. capite 15.

⁴ Et Scipio Africanus.] Val. Max. ibid.

⁵ Qui etiam qua die.] Plutarch. in Catone Minore. Vide autem num. idem sit cum Cenforio.

⁶ Quod de Archita Tarentino.] Athenæus Dipnosophist. lib. 11. cap. 6. Architam Tarentinum scribit virum cum urbanum, tum etiam philosophum, multos habentem servos, his gaudere solitum.

⁷ Heraclitus quoque Ephesius.] Diongenes Laërtius in vita illius.

⁸ Et Attalus Asia Rex.] Justinus lib. 36. Omissa deinde regni administratione, hortos fodiebat, gramina seminabat, &c.

⁹ Nonnumquam fundendis statuis.] Idem ibid. post pauca: *Ab hoc studio araria artis fabrica se tradidit, catervisque fingendis, &c. arae fundendo, procudendoque oblectabatur.*

¹⁰ Alexander Severus.] Aelius Lampridius in vita illius.

¹¹ Et Amasis.] Herodotus lib. 2. ad fin.

¹² Magnus ille Agesilaus.] Plutarch. in vita illius, & in Apophtheg. ejusdem, & Aelianus variz historiz lib. 12.

¹³ De Demetrio.] Plutarch. in vita illius.

*Pila
juve-
num
ludus.*

liorcete, qui post negocia bellicas machinas: ¹ & de Euro-
po Macedoniæ rege, qui in ocio lucernas fabricavit.
² Parthorum quoque reges cum ocium superaret, cuspides
acuisse feruntur. Et Dionysius junior cura belli solutus,
plauſtella, mensas & sedes mira arte compinxit. ³ Attalus
vero Philomator pro oblectamento habuit, elleborum,
aconitum & cicutam, venenosasque herbas plantare, ut
fructum inde legeret. ⁴ Sed tamen pila juvenum lusus
erat, frequens in Martio campo fieri solitus, ⁵ exque his
altera paganica, ⁶ trigonalis altera, in qua sinistra usus
præcipuus traditur. Namque illius impulsu magis quam
dextræ ludus agebatur, cujus erat usus vel maxime in cor-
poris motu & agilitate, ut sciret apte pilam jacere atque
excipere, modo incurrere, modo recurrere. ⁷ Armis
quoque & equis, tum hasta, clava & pila, lucta, venatio-
ne &

¹ *Et de Europo.*] Lege *Æropo* ex
Plutarcho, qui id de illo tradit in vita
ipsius Demetrii.

² *Parthorum quoque reges.*] Plutarch.
in eodem loco.

³ *Attalus vero Philomator.*] Plutar-
chus ibidem, & Just. lib. 36.

⁴ *Sed tamen pila juvenum.*] Plautus
in Bacchide,

*Ibi cursu, luctando, hasta, disco, pugil-
latu,*

Pila, sciendo se exercebant magis.
Et ibi vide interpretes.

⁵ *Exque his altera paganica.*] De
qua Martialis libro 7. epig. 31. quod
nos supra adduximus. & lib. 14. ca-
pite 45.

*Hæc quæ difficili turget paganica plu-
ma.*

*Folle minus laxa est, & minus arcta
pila.*

Nonnulli pro arctalegunt apta.

⁶ *Trigonalis altera.**] De qua etiam
ipse Martialis, qui huic dedicavit id
apophoretum. eodem lib. c. 46.

*Si me multis scis expulsare sinistris,
Sum tua: si nescis rustice, reddo pi-
lam.*

COLERUS.

* Inter species pilarum sunt Frigo-
naria, & Arenaria. *Frigonaria* est, quæ
inter tres luditur. *Arenaria*, quæ in
grege, dum ex circulo astantium spe-
ctantiumque emissæ, ultra justum spa-
tium pilam excipere, lustrumque inire
consueverunt, inquit Isidorus.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Armis quoque, &c.*] Silius Itali-
lib. 8. declarans quomodo Scipio ju-
venes milites exerceret, & ad bellum
formaret,

Levissos rectores formabas Scipio bello:

*Ille viris pila & ferro circumdare pe-
tus*

*Addiderat: leviora domo de more pa-
rentum*

*Gestabant tela, amictus sine cuspide
cornos.*

*Ipse inter medios ventura ingentia lau-
dis*

*Signa dabat: vibrare sudem, transmis-
tere saltu*

Murales fossas, undosum frangere mendo

*Indutus thoraca cadum: spectacula
tanta*

Ante acies virtutis erant.

1 Sic

ne & cursu exerceri Romanam juventutem vetus consue-
tudo fuit: pariter sudem torquere, equum agitare, arma
tractare, ¹ sicut jactu disci, cursu, saltu, jaculatione vel
cæstu: quos ludos ² pentathlum dixere, ¹ & ludiones
pentathlos ⁴ seu quinquertiones. ¹ Eratque Senatusconsulto
cautum, ut nisi his ludis pecunia ludere liceret. ⁶ Græ-
cis vero octo fuere ludi, quibus juvenus exercebatur
impune: ⁷ stadium, ⁸ diaulus, ⁹ dolichus, ¹⁰ hoplite, ¹¹ py-
gme, ¹² pancratium, ¹³ pale, & halma, ¹⁴ hoc est saltus.
¹⁵ Præter quos fuit harpastum, quod volubili rotunditate

*Exercitia
Rom.
juven-
tutis
Pent-
ath-
ludi,
quibus
pecunia
ludere
licebat.
Græci
juvenem
in*

¹ *Sicut jactu disci.*] De his quinque ludis, & nos quoque post Alexandrum diximus supra lib. 1. cap. 2. ubi videre poteris, & quæ nos præterea dicemus inferius lib. 5. c. 20.

² *Pentathlum.*] A numero scilicet quinario horum ludorum. Festus Pompejus lib. 14. statim post princ. *Pentathlum*, inquit, antiqui quinquertium dixerunt. Id autem genus exercitationis bis quinque actibus constat, jactu disci, cursu, saltu, jaculatione, luctatione.

³ *Et ludiones pentathli.*] Plinius loquens de Myrone statuario lib. 34. cap. 8. hic fecit Delphicos pentathli.

⁴ *Seu quinquertiones.*] Nam & pentathlon antiqui quinquatrum, sive ut alii legunt, quinquertium dicebant, ut tradit Festus Pompejus, quo loco nuper citavimus, & iterum lib. 15. Hincque ut scribit Livius Andronicus, ipsos *athletas* vocant quinquertiones.

⁵ *Eratque senatusconsulto cautum.*] Ut scribitur in l. 2 ff. de aleat.

⁶ *Græci vero octo fuere ludi.*] Quos mox declarat.

⁷ *Stadium.*] Quid id sit omnibus planum est: tamen si dictio Græca est, quæ curriculum significat. pro genere autem cursus posuit Plato lib. 1. de legibus

⁸ *Diaulus.*] De hoc Pollux lib. 3. cap. 30. quo loco *ἀπὸ δρόμου γυμνάζειν*. Idque interpretantur cursum reciprocum sive duplicem, scilicet obeundi stadium, & confectum redeundi. Et de

hoc quoque Vitruvius libro 5. cap. 11. *ludi. In palestris, inquit, perystilia quadrata Harpæ sive oblonga ita sunt facienda, uti duorum sunt.*

Stadiorum habeant ambulationis circuitionem, quam Græci vocant δίαυλον. Nam & Aristophanis interpres ita vocat locum, qui duo stadia continet, atque etiam Pausanias lib. 1.

⁹ *Dolichus.*] Pollux ubi supra in princip. quem cursum plenum interpretantur. Suidas dicit eum fuisse 24 stadiorum, alii 12.

¹⁰ *Hoplite.*] Cursum armatum significat, quod & nomen indicat.

¹¹ *Pygme.*] De hoc idem Pollux l. 2. *ἀπὸ χερῶν, καὶ τὸ ἀπὸ αὐτῶν.* Et Plutar. in Lycurgo *πυγμαλὼν καὶ πανορθίων ἀγῶνι ζιζιῶν ἐκάλουν.* id significat cæstum, pugnum pugilatum, id est certaminis genus, quod cæstibus exercebatur. De quo Virgil. lib. 5. *Æneid.*

¹² *Pancratium.*] Id notius est, quam ut aliter declarari queat.

¹³ *Pale.*] *Πάλη*, id est, lucta, sive luctatio, *ἀπὸ τῆς πάλης τὸ σῶμα.* Hujus meminit Plato l. 1. de legibus ubi scribit, gymnasticæ artis duo esse genera, saltationem scilicet & luctum. Et Pindari interpretes in Isthmiis.

¹⁴ *Et Halma.*] Saltum significat, de quo & Pindari interpretes ubi supra, & quotquot scripserunt de pentathlo.

¹⁵ *Præter quos fuit Harpastum.*] De quo Martialis lib. 4. epig. 19.

Seu lentum ceroma teris, tepidumque tri-
gonæ,

Sive

in solo jactatur: qui ludus Polluce auctore fiebat, ut juvenes in geminas divisi turmas, intra lineas seu metas consisterent, harpastoque posito in medio, quisque contenderet, ut intra gyrum alterius lineæ immitteretur: quod si *Discus.* contingeret, victores erant, & discus. Fuit enim intra pilæ æneæ, quæ brachiorum viribus excepta, & in altum missa exercebat corpora animosque, ita ut quantum quisque viribus præstaret, maxime eniteret. Namque is fortior, & præcipuo robore habebatur, qui illum ultra fixatum gessisset scopum: ¹ sicut halteres: erant enim *Halteres.* circuli figura non sphærica, sed dimidia longiore, in quibus digiti inferi possent, quos facilibus brachiis rotabant: & nunc jactando, nunc rotando ludus committebatur. ² Fuit quoque petauri ludus admirationis præputæ, ³ cum per circulos quispiam veloci cursu transvola-

COE

Sic harpasta manu pulverulenta rapis.

Et lib. 7. epig. 31.

Rara nec injecto ceromate brachia tendis,

Non harpasta vagis pulverulenta rapis.

Et epig. 66.

Harpasto quoque subligata ludis.

Estque ejusdem apophoretum Harpasti lib. 14. cap. 48. hujusmodi,

Hæc rapit Antæi velox in pulvere Draucus,

Grandia qui vano colla labore facit.

¹ Sicut halteres. Idem Cælius Rhodiginus lib. 14. cap. 5. sed nullo quoque citato auctore, sed id est Pausaniæ lib. 5. non adeo longe ad finem: Sicut, inquit, halteres athletarum libramenta, circuli oblongiore figura, illa quidem non prorsus in ambitum circumducta. Nam qua pars manibus prensatur, ansulas habet, intra quas digiti, uti intra clypeorum foramina immittuntur. Et de his Martial. 7. epig. 66.

Alteres agili rotas lacerto.

Sed sunt qui ibi legunt,

Alternò facili rotas lacerto.

Et lib. 14. cap. 49.

Quid pereunt stulto sortes habere iacti?

Exercet melius vinea fossa viros.
Vide Aristot. probl. alicubi.

² Fuit quoque petauri ludus.] No Marcel. ex Varrone, & Festus Porjus lib. 14. ubi de Petauristis. Juvenalis Satyr. 14.

An magis oblectant animum iacta tauri

Corpora. —

Et Martial. lib. 2. epig. 86.

*Quid si per graciles vias petauri
Invitum jubeas subire Ladam?*

Et lib. 11. epig. 22.

*Quam rota transmissa toties i
petauro:*

*Quam vetus à crassa calce
aqua.*

MERCERUS.

³ Cum pet Circulos.] Hi circuli erant, in quas magno saltu se-
stz conjiciebant, eo modo qu-
nz se vesperi conjiciunt in p-
vel tabulam parieti affixam
sunt pernoctaturæ. *Metaphr.*
Metaphr. Julio Polluci ea pe-

corpore ita librato, ut circulum non offendat: unde petau-
 ristæ ludiones dicti: 'Follis autem ludus remissior & igna-
 vior habitus: eo enim senes imbelli ætate ludere solebant.

² Horum auctores Lydos fuisse ferunt, qui ut famem, qua
 premebantur, facilius ferrent, in miseriis hoc solatii inve-
 nere, ut ludo tempora transigerent. ³ Apud Græcos fre-
 quens ludus erat sphæræ, qua qui vicisset, rex dicebatur, *sphæ-
 ludus.* & imperabat: victus vero, alinus, & victoris mandata
 exequabatur: ⁴ cui sphæromachia nomen, quo in gym- *sphæ-
 nasio juvenus exerceri consuebat. ⁵ Spartanis palæstra, romachia.*
 Atheniensibus præter palæstram, quam primi invenere,
 erat equester ludus, quem dixere ⁶ apobaten, quo Pho- *Apo-
 cionis bara,*

vel tabulâ. Eam vero rotam trajiciebant Petauristæ, nec contingebant: *Mar. Quam rotam transmissa toties intasta Petauris.* Manil. cujus versus infra scribemus. Alias tamen rotam illam non trajiciebant, sed in ea hærebant duo, vel plures sibi munio adversi: ita ut rotam versarent vicissim, modo in ea summa resedentes, modo ex ima pendentes, collo ad terram dejectoq. Manil. utrunque ludi genus sic explicat. *Etiâ ille ciet cognata per artem Corpore, quâ valido solum excussa Petauris, Alternisq. ciet motus, elatus & ille Rursum jacet, atque hujus casu suspenditur ille.* Petauristæ etiâ dicti funambulli, qui quia de fune pendebant capite modo in altum erecto, modo hinc, modo illinc subiecto, modo etiâ terram versum dejecto, pro ut funem vel pede uno vel duobus, vel hac, vel illa manu tenerent, veteribus Latinis dicti videntur Cernui. Denique Petauristæ generali vocabulo dicti videntur, quicumque saltibus, vel scenis levioribus moverentur: à græco *πτερόδ.* Mitum vero mihi videtur, quod Alex. hic eam ludum numeret inter eos, qui familiares erant civibus Romanis. Ad eum enim, opus erant insigni audacia, & ut ait ille, decebat *talium ludum dicere aut supremo dei vota sua.* Quare eo nomine tantum de-

corus videri potuerit civibus ingenuis.

TIRAQUELLUS.

1 Follis autem.] Martial. l. 14. c. 47.
quo follis est apophoretum,
Ite procul iuvenes, nistis mihi conveni-
at 44 :

Folle decet pueros ludere, folle senes.

2 *Horum auctores Lydos.*] Herodot.
lib. 1. Vide Polydorum de rerum in-
vent.

3 *Apud Græcos.*] Vide Senecam & alios quos sequenti versiculo citabimus.

4 Cui *spharomachia* nomen.] Vocabulum Græcum, significans sphaeræ certamen, quo ex Latinis usus est Seneca ad Lucil. epistol. 81. in princ. *Hodie-
no die non tantum meo beneficio mihi us-
co, sed spectandi, quod omnes malefesto
ad spharomachiam evocaris.* Statius in
præfatione lib. 4. sylvar. *Sed & sphaer-
machias spectamus & pilæ iusio ad-
mittitur.* Hinc πεσφαρομαχίην apud
Platonem libro de leg. id est, pilæ, sive
sphaeræ certare.

5 *Spartanis palaestra.*] Fuit autem
Spartanis tam familiaris palaestra, ut
etiam virgines in ea exercerentur: au-
ctore Plutarcho in vita Lycurgi.

6 *Apobaten*.? Pausanias lib. i. qui de Atticis est : ubi non *Apobaten*, sed *Hippobaten* vocat.

1 Prodi-

Ger-
mano-
rum
mos.
Ger-
mano-
rum
ludus.
Enc-
otyle.
Kn-
25-
25-
μ.
Nuci-
bus.
Par
impar.

cionis filius sapissime ludit, & victor fuit. ¹ Proditurque Germanorum mos peculiaris, ut cum omnia lussissent, nihilque pecuniarum superesset, in lusu extremo de libertate contenderent: victusque in alea, servitium pati, & addici victori velut mancipium patiebatur: apud quos frequens ludus erat, ut nudi juvenes inter gladios & infestas frameas se invicem jactitent, illasque saltu transiliant illæsi. Græcis quoque jocus erat, cui nomen ² encotyle, quo victi, vincentium genua manibus excipientes sublimes deferunt. ³ & alius, cindalifmus apud plebem frequens, quem clavis exercebant. ⁴ Nucibus vero, ⁵ & par impar, ⁶ vel coturnicum & gallinaceorum certamine, quo

¹ *Proditurque Germanorum mos.*] Hæc omnia de Germanis sunt Corn. Taciti in libro de moribus Germanorum.

² *Encotyle.*] Vide Pollucem. Idem Cælius Rhodiginus l. 27. cap. item 27. nullo quoque laudato auctore.

³ *Et alius, cindalifmus.*] Idem ipse Rhodiginus lib. 28. cap. 10. sed est Pollucis lib. 9. cap. 7.

⁴ *Nucibus vero.*] De hoc ludo nunc Catullus in epithalamio Juliz & Mællii,

*Da nuces pueris iners
Concubina, satis diu
Lusisti nucibus.*

Et Persius Satyr. 1. non multo post princ.

— *Et nucibus facimus quæcumque relictis,*

Cum sapimus patros.
Martial. lib. 5. epig. 125.

*Jam tristis nucibus puer relictis,
Clamose vocatur à magistro.*

Et lib. 14. epig. 1.

Lude, inquit, nucibus: perdere nolo nunc.

Et iterum epig. 18.

Alea parva nunc, & non damnoſa videtur:

Sæpe tamen pueris abstulit illa nates.
Et Horat.

Postquam te salus Anio nuceſque

Ferre sinu laxo demare & ludere vidi.
Multos autem ludos qui nucibus fiunt, sigillatim declarat Ovid. libro de Nuce illis versibus,

*Hæc puer aut certo rectas dicerberat
istæ,
Aut pronas digito bifurcæ sanctæ peti-*

Et cætera quæ sequuntur.

⁵ *Et par & impar.*] Horat. lib. Sermonum 2. Satyra 3.

Ludere par impar.

Et Suetonius in Augusto, cap. 71. alias 72. Et Ovid. de Nuce,

Est etiam, par sit numerus, qui dicat an impar:

Ut divinitas auferat augur opes.

Et à Græcis Aristophanes in Pluto, *Ἐν τῇ πόλει δὲ ἡ δειγματοληψία ἐστὶν.*

Et D. Gregorius Nazianzenus, in carmine de Virginitate:

*Ἀλλ' ὡς τις τρηπλοῖσιν ἰαροῦμαι
φύλα πιασοῖς,
Πιστὸς μὲν ἀρχαῖς, τὸ δὲ ἄπρον δὲ
ἀφείπον
Οὐ χίρος, αὐτόματ' ὅτι λίθων ἐρεφέ-
λυσας ἐνοίμαρ.*

Et Pollux lib. 9. quo loco jam sæpe supra citavimus.

⁶ *Vel coturnicum & gallinaceorum.*] De his duobus Plutarch. in vita Antonii. Et Hierodiani loquens de liberis Septimii

quo ludo Antonius & Octavius luisse, & melioribus omnibus victor abiisse fertur: ¹ aut turbine, vel micantibus digitis, ² nonnunquam ocellatis nucibus, Romæ e-^{Ephororum} phebi pueri ludere solitavere. ³ Nummis quoque in subli-^{puerorum} me jactatis, caput vel navim petere, ut quod tunc forte eveniret, & petitis responderet, id victoriam daret: aut ludis. dormientibus oculos & ora pingere, frequens erat puerorum lusus. ⁴ Quæ quidem nuces loco aleæ fuerunt pueris nondum adultis, ⁵ quibus in Saturnalibus ludere per-^{Nuces in Sa-} missum; sicut juvenibus alea, reliquo anni tempore ve-^{turna-} taba-^{libus.}

Septimii Severi: sed vide an de duobus loquatur, Lucian. in lib. de Gymnasiis non adeo longe à fin. Plinius autem lib. 10. cap. 21. scribit Pergami omnibus annis certamen gallorum publice edi, ceu gladiatorium. Aelianus de varia historia lib. 2. cap. 28. scribit Athenienses legem posuisse, ut galli gallinacei quotannis uno die certamen in theatro inirent: & addit causam cur id statutum sit.

¹ Aut turbine.] De quo Virg. lib. 7. Aneid.

Cen quondam torto volitans sub vertice turbo,

Quem pueri magno in gyro vacua atria circum

Intenti ludo exercent.

Et Tibul. libro 1. eleg. 5. statim post princ.

Namque ager ut per plana citus sola verberet turbo,

Quem celer assueta versas ab arte puer.

Hic autem turbo plerumque fiebat ex buxo, unde illud Virgilii de eodem ludo loquentis d. lib. 7.

Impulsetque manus mirata verberet buxum. Et Persii satyr. 3.

Nen quis callidior buxum torquere flagello.

Is autem ludus Trochus quoque vocatur, Martial. lib. 14. cap. 168.

Inducenda rota est, das nobis utile munus,

Iste trochus pueris, at mihi cantus erit.

Et Horat. in Art. poetica.

Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis:

Indoctusque pila, discere, trochive quiescit.

Ubi Acron, Trochi, id est, rota, quam currendo pueri scutica regunt.

² Nonnunquam ocellatis nucibus.] Jam supra diximus de ludis nucum: sed quoad ocellarias nuces, pertinet vide infra.

COLERUS.

* Aliter tamen Suetonii verba distinguuntur, apud Lævinum Torrentium interpretem doctiss. Suetonii. Vide Turneb. lib. 3. cap. 18. Brodæus Miscell. lib. 4. cap. 7. *Ossilli*; vel *ossiculis* legit, ut illud genus ludi significetur, quem Græci *ὀσσηλίαν* vocant. Sed Josephus Scaliger Aufoniam. leſt. 1.2. cap. 26. falsum esse ait Brodæum, qui apud Aufonium *ὀσσηλίαν* pro *ὀσσηλίαν*, & ossicula pro ossilla legendum putaverit. Quam Scaligeri sententiam nemo probus non probabit.

TIRAQUELLUS.

³ Nummis quoque.] Macrobius L. 1. Satur. cap. 7.

⁴ Quæ quidem nuces, &c.] Supra in verbo, Nucibus.

⁵ Quibus in Saturnalibus.] Vide Macrobius.

Ecc 1 Super

*Par-
thorum
puero-
rum.
Nuces
ocella-
tae.*

*Tran-
quilli
locus.*

tabatur. Parthorum vero pueris ludus erant aurei tali, quibus certo anni tempore indulgere licebat. Sed quod modo est de ocellatis nucibus dictum, memini doctos viros super nucibus ocellatis, ejusmodi quæ essent, ancipitem diu cogitationem duxisse, variaque in opinione versari, & alios nucas avellanas, alios amygdalas putare, neque satis certam ferre sententiam, super ¹ Tranquilli verbis, quibus Augustum laxandi animi causa cum pueris facie liberali ocellatis nucibus lusisse dicit. Quod vero nos sentimus, & probabilius putamus, id est ejusmodi, ut ² nucas ocellatas, nucleos, quos in Perficis pomis sitos inspicimus, dicamus esse, quibus per sæpe ludere nostrates pueros hodie vidimus: dictasque ocellatas, propter ocellos & foramina quibus muniuntur undique. Neque de amygdala & avellana vel oscilla, sicut error habet, sed de perficorum ossibus, quibus tunc ludebatur, & nunc frequens puerorum lusus est, intelligi convenire, credimus explorata & non ambigua sententia fore.

¹ Super Tranquilli verbis. Idem in vita Augusti, cap. octuagesimo tertio, ubi vide omnino interpretes, super hujus vocabuli intellectu admodum nutantes.

MERCERUS.

² Nucas Ocellatae. Hic ludit Alex.

Quasi vero hic nucleorum locus, non veniret intelligendus nomine nucum, aut quasi his nucleis pueri non forent usi pro nucibus ut unigni interfecti nucum ocellatarum meminisse. Et vero traxit ex Suet. in quem notandum Alex. in locum explicat. Quam vide comment. ad eum locum.

CAPUT XXII.

Quæ vota olim solennia fuere apud Romanos, & quæ apud exteros, quive vota concipere, & quomodo soliti sint.

QUI mos vetustus ¹ in votis nuncupandis olim, quæque solennitas concipiendorum fuisset, multi variè

exc-

TIRAQUELLUS.

¹ In votis nuncupandis. Quæ vota nuncupata dicebantur, discas ex Festo Pompejo lib. 12. & 19. Et de hujusmo-

di votorum nuncupationibus vide Cicer. in 7. in Verrem act. & Philip. Plinium Juniores in Panegyrico, sæpe Liv. 4. Decad. lib. 5. Suetonium in

Neron,

exequuti sunt. In primis observatum legimus, ut simulac ^{De bel-}
 Consuli aut Imperatori, cui belli summa commissa erat, de ^{li evinc-}
 eventu belli incerta spe fluctuanti, votum vovere collibi- ^{tu.}
 tum esset, si id inconsulto senatu, aut citra populi aucto-
 ritatem faceret, de manublis vel hostium spoliis, aut si
 non sufficerent, sua impensa exolvere teneretur. ¹ Vove-
 bantur enim sæpius templa ædese deorum: ² ludique diis ^{Indi}
³ aut statuar, quibus numina placari, aut expiari crimina ^{diis}
 putabant. ⁴ Nonnunquam multi pocillum pro magno ^{aut}
 munere diis votum, invenimus. In quo fuit servatum, ^{statua.}
 velato capite, & veste caput opertus imperator, prætor aut ^{Is erat}
 consul votum effundat, illudque ⁶ conceptis verbis susci- ^{L. Pa-}
 piat. ⁷ Quos quidem ludos plerumque imperatores vove- ^{pyrius,}
 runt ex annó imperii computatos, ut scilicet totidem die- ^{de quo}
 rum ludi fierent, quot illi annis imperio præfuisent. ^{supra}
⁸ Ideo Galenus Cæsar divictis Syris in Asia, decennialia vota ^{cap. 11.}
 cele- ^{Velato}
 cele- ^{capite}
 cele- ^{ludi ab}
 cele- ^{Imp.}
 cele- ^{voti.}

Nerone, cap. 46. * Tacitum lib. 16. Livius 4. Decad. lib. 6. Alter, inquit, Consul P. Cornel. Scipio Galliam provin-
 ciam sortitus, priusquam ad bellum, quod cum Bojis gerendum erat proficisceretur: postulat ab Senatu, ut pecunia sibi primo decerneretur ad ludos, quos Proprator in Hispania inter ipsam discrimen pugna voluisset. Numm atque iniquum postulare est visus. Censuerunt ergo, quos ludos inconsulto Senatu ex sua unius sententia vovisset: eos vel de manubiis, si quam pecuniam ad id reservasset, vel sua ipse impensa faceret.

COLERUS.

* Ubi (apud Suetonium) ea voto-
 rum nuncupatio intelligenda, quæ ani-
 initio pro salute principis fiebat.
 Torrentius. Porro de votis Cajus li-
 bro 233. de verb. signif. Plinius Epist.
 lib. 10. Tertullianus Apolog. & alii.

TIRAQUELLUS.

1 Vovebantur enim sæpius templa.] Plutarch. in Camillo, & auctores ubi-
 que.

2 Ludique diis.] Plutarch. ibi. &

Diodorus Siculus lib. 11. & Livius 1. Decad. lib. 7. ubi de voto, & 4. Decad. lib. 6. in princ.

3 Aut statua.] Herodotus libro 2. loquens de Ladice Amasis uxore: Vovit intra se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, statuan Cyrenas se illi mis-
 suram. Et paulo post, Et Ladice votum dea persolvit facta statua, Cyrenasque missa.

4 Nonnunquam multi pocillum.] Id fuit L. Papyrii votum, si legiones hostium fudisset, apud Livium 1. Decad. lib. 10. Plinius autem lib. 14. cap. 13. dicit pauxillum vini.

5 Et velato capite.] Livius 1. Decad. libro 8. ubi & alia addit, scilicet, quo ritu quibusve cæremoniis celebretur hæc devotio.

6 Conceptis verbis.] Livius 4. Dec. lib. 6. in princ. Nam præeunte Pontifice Maximo id fiebat, ut inferius dicemus.

7 Quos quidem ludos.] Id ex his probatur quæ sequuntur.

8 Ideo Galenus Cæsar.] Trebellius Pollio in vitæ illius.

Ecc 3 1 Thea-

*Car-
monia
dena-
ria, tri-
cena-
ria,
&c.
Cana
cente-
naria.
Por-
ticus
cente-
naria.*

celebravit. ' Theodosius vicennalia & tricennalia, ' ficut
denariæ cæremonia & tricennariæ : quarum facta adi-
turus, decem aut triginta diebus observantia præcipitur.
' Et centenariæ coenæ à centenis sestertiis : ' & vasa mil-
liaria, ' aprosque milliarios à ponderibus dictos com-
perimus. ' Porticus quoque centenarias & milliarias di-
cimus,

1 Theodosius Caesar vicennalia & tri-
cennalia.] Hic aberravit Alexander, ne-
que enim is Theodosius, sed Constanti-
nus, ex Eusebio in fine suorum Chroni-
corum, ubi scribit, *Vicennalia Con-
stantini Nicomedia acta, & sequenti
anno Roma edita.* Et paulo post Divus
Hieronymus in adjectione eorundem
Chronicorum, *Tricennalibus*, inquit,
*Constantini, Dalmatius Caesar appella-
tur.* Et Paulus Orosius lib. 7. cap. 19.
post princ. *Constantinus Tricennalibus
suis Dalmatinum Casarem legit.* Ex qui-
bus etiam intelligis hæc vota non
fuisse, ut putat Alexander, sed potius
quasdam celebritates, quæ forte viceti-
mo & tricesimo Imperii anno perage-
bantur.

2 Sicut denaria.] Fest. Pomp. l. 4. *

COLERUS.

* Et Macrobius lib. 3. cap. 3.

TIRAQUELLUS.

3 Et centenaria cana.] Tertullianus
in Apologetico, cap. 6. & Festus Pom-
pejus lib. 3. ubi ita scribit. *Centenaria
dicebantur, in quibus lege Licinia non plus
centus sibi, præter terræ nata, impende-
bantur, id est centum assibus, qui erant
breves nummi ex ære.* *

COLERUS.

* Sic & Tertullianus c. 3. Apo-
get. *Videte, inquit, centenarias canas,
à centenis sestertiis dicendas.* Macro-
b. lib. 3. cap. 17. Gellius lib. 2. cap. 24. Sed
ad Festi verba facit quidam locus Ci-
ceronis epistol. ad Fab. Gallum : *dum
volunt, inquit, lauri isti terra nata, quæ
lege excepta sunt, in honorem adducere,*

*fungos, helvellas, herbas omnes ita can-
diunt, ut nihil possit esse suavius.*

TIRAQUELLUS.

4 Et vasa milliaria] Cato de vase
loquens lib. 2. de re rustica, cap. 4. *In-
ter orbem & milliarium acutum digitum
interesse oportet.* Columella l. 9. *Si vas
æneum simile milliario vespere ponatur
inter alios.* Palladius lib. 1. *Vas æneum
milliario simile, id est altum & angus-
tum, vespere inter alvearia collocamus,
& in fundo ejus ponamus lumina accen-
sum.* De vasis autem centenariis Lam-
pridius in Heliogabalo, *Primus, ait,
vasa centenaria argentea habuit.*

5 Aprosque milliarios.] Varro de re
rustica, lib. 3. cap. 2. *Et nam plaris, nunc
tu à villa illic natos terros lano cerasis,
quam hic apros milliarios * emit?* Seneca
epistolarum ad Lucil. 19. epist. om-
nium IIII. *Tunc te admirare, cum con-
tempseris necessaria : non magnam rem
facis, quod vivere sine recto (aut, ut alii
legunt, regio) apparatu potes, quo deside-
ras milliarias apros, nec linguas phœni-
cæpterorum, & alia portentosa luxuria jam
nota animalia fastidieris.*

COLERUS.

* Petrus tamen Victorius apud Var-
ro. legit; apros macellarios.

TIRAQUELLUS.

6 Porticus quoque centenarias & mil-
liarias.] De quibus Sueton. in Nerone,
cap. 31. Vide ibi interpretes & Ro-
bert. Flavius autem Vopiscus in Aure-
liano, eas vocat, *nullares, nisi ibi sit
mendum : aut etiam nisi hæc sint alia.*
Vide annotationes.

1 Apaf-

cimus, ¹ à passuum longitudine dimensas. Vestes etiam ² coronasque ex auro & gemmis, plerumque numinibus votas, & voto perfoluto dicatas invenimus: quæ quidem vota ³ pro imperii aternitate, nonnunquam ⁴ pro salute civium verbis solennibus concipi solebant. In quo id servatum est, ⁵ ut nisi ⁶ tertio die post ⁷ calendas Ianuarias, ⁸ pro salute principis votum concipiatur, ⁹ utque solenne iusjurandum

COLERUS.

1 *A passuum longitudine.*] Quidam viz crediderint. Sed cum Alexandro consenti quoque Beroaldus & Egnatius. Torrentius vero, ne totam quidem Neronis domum, à Palatio esquilas usque, tam longitudinem habuisse autumat; quare mille pedum fuisse porticum existimandum esse. Sed tu ibi vide plura.

TIRAQUELLUS.

2 *Coronasque.*] Liv. 3. Decad. lib. 8. delegatis Saguntinis loquens; *Provi Opt. Max. praefidi Capitolina arcis non graves solum ab hac agere iussi sumus, sed donum hoc etiam, si vos permitteretis, coronam auream in Capitolium victoria ergo ferre.*

3 *Pro imperii aternitate.*] Plinius in Panegyrico, *Nuncupare vota & pro aternitate imperii, & pro salute civium: imo pro salute principum & propter illos pro aternitate imperii solebamus.* Ex quo loco haud dubie Alexander hæc depromptit.

4 *Pro salute civium.*] In eodem loco. Verres autem Praetor Siciliz vota pro imperio suo, communicque pop. Romanani salute nuncupavit apud Ciceronem in ipsum Verrem act. 7.

5 *Tertio die post cal. Januarias.*] Id Caji Jurisconsulti est, in l. si caluitur. §. 1. ff. de verb. sig. Post calendas, inquit, Januarias die tertio pro salute Principis vota suscipiuntur. *

COLERUS.

* Et adde Cod. leg. un. de oblat. votorum. Offerebatur autem libra auri in 72. solidis obrisfacis, sive obrisfatis; ut ibi notat Cujacius.

MERCERUS.

6 *Ut nisi tertio die.*] Id quidem verum est de votis quæ publice simul à toto Populo, pro salute Imperii, & Imperatoris concipiebantur: & ea vota solennia erant. Isque dies dictus est *votorum dies*. Vota autem quæ sigillatim singuli nuncupabant, vel pro amicis, vel pro familia, quare non sint concepta alio die? Sed neque illa vota solennia concipiebantur tertio die post Kal. sed 3. nonas, qui est secundus post cal. Auctores Plutarch. in Cicerone & Capitolinus in Pertinace. Hic vero dies Festus erat, & lætus: nec solum in urbe, sed & in principis apud signa. Ibi enim etiam nuncupabantur vota. Huius ergo diei, & lætitiæ causa positus luctus, ut ex Spartiano annotat hic Alex. & epulatum vicatim, ut auctor est Tertul. Apologet.

COLERUS.

7 *Calendas Januarias.*] Vota concepta vero, III. Nonas. Plutarchus in Cicerone. Capitolinus in Pertinace.

TIRAQUELLUS.

8 *Pro salute Principis.*] Jam diximus de votis, quæ fiebant pro salute Principis, supra in verbo, *Pro imperii aternitate*, & in verbo, *Tertio die post Calendas Jan.* Sed quibus adde Cornelium Tacitum lib. 12. ad fin. *Verrebat interim Senatus, vota quoque pro incolumitate Principis consules & proconsules nuncupabant: & alio loco, quem in seq. adducemus.* Vide Suet. in Caligula, c. 14. & Beroaldum ibi & Plinium lib. 7. cap. 48.

9 *Utque solenne iusjurandum.*] Corn. Tacitus lib. 15. *Quin & illa objebat, Ecc 3* *princi-*

Pro
prin-
cipe
Vota
que
dicta-
tor, con-
sul, aut
prætor
susci-
piebat.

randum nuncupationibus votorum præstetur. ¹ Etiam pro
itu & reditu, proque incolumitate principis, ² jacere stipem
ad lacum Curtii, ³ aut ludorum celebritas, apud Romanos
votum fuisse compertum est. ⁴ Quotiesque pro principis in-
columitate concipiebatur votum, Tiberio imperante id
servatum est, ut in votorum nuncupatione Neronem
Drusumque diis commendarent. Quæ vero dictator, con-
sul aut prætor vota suscipiebat, ⁵ non aliter, nisi verbis con-
ceptis, ⁶ præeunte pontifice maximo, ne quid præpostere
dica-

*principio anni vitæ Thræscam solenne
iurjurandum nuncupationibus votorum
non adesse : quamvis quindecim viri di
sacerdotio præditi nunquam pro salute
Principis immolasse.*

1 *Etiam proitu & reditu.*] Sueton.
in vita Tiberii, cap. 38. *Ad extremum
vota proitu & reditu suo suscipi passus,*
& in Caligula, cap. 14. *Vota pro reditu
suscepta sunt.* Hincque etiam illud Ho-
ratiæ,

*Voto prosequitur Cæsarem,
Profecionem parantem in ultimos
Britannos.*

• MERCERUS.

2 *Jacere stipem.*] Arbitror ea causâ
non solum ad Lacum Curtii, sed etiam
in thesauros, & in ora, ac capita fon-
tium jaci solitas stipes. Id enim fami-
liare fuisse Romanis colligo ex Plinio
Juniore, lib. 8. epist. & Seneca 7. Be-
nific. ac epist. 126. ac 4. naturalium
Questionum.

TIRAQUELLUS.

3 *Aut ludorum celebritas.*] Supra in
verbo, *Ludique diis.*

4 *Quotiesque.*] Hæc sunt Taciti li-
bro 4. cæius hæc verba sunt, *Cæhego &
Vesilio Varrone Coss. Pontifices, eorumque
exemplo ceteri sacerdotes cum pro incolumi-
tate Principis vota susceperent, Nero-
nem quoque & Drusum iisdem diis com-
mendare, non tam charitate juvenum,
quam adulatione.* *

COLERUS.

* Hjs omnibus à Tiraquello dictis
adde Lipsium ad 16. Annal. Taciti.

MERCERUS.

5 *Non aliter nisi verbis conceptis.*] Hoc
etiam servatum puta in privata voto-
rum nuncupatione. Imo hoc videtur
unum fuisse ex præcipuis sacerdotum
officiis. Senecæ controversæ 2. lib. 1. *Pro
libertate vota faciendæ sunt, capite
mandabitis? pro pudicitia vota faciendæ
sunt, Prostituta mandabitis?* &c. Pon-
tifex ergo, in hæc votorum nuncupa-
tione quasi monitor erat eorum quæ
dicenda, & agenda. Ideo Ter. Apol.
*Illuc sufficientes Christiani manibus ex-
pansis quia innocis, capite nudo : quia
non erubescimus : denique sine monitore,
quia de peccatore oramus : Ubi modum
orandi Christianorum opponit Ro-
mano : manus expansas, aram tenen-
tibus : caput nudum, velato : absen-
tiam monitoris, præsentis pontificis
concupientis verba voti. Miror vero
quod non monuerit Alex. vota nun-
cupata signari solita fuisse, & affigi sta-
tuis, vel valvis templorum ejus dei cui
vota facta erant. Quod Romani dice-
bant incensæ genna, vel templa deo-
rum.*

TIRAQUELLUS.

Verbis conceptis.] Supra in verbo,
Conceptis verbis.

6 *Præeunte pontifice Max.*] Liv. 1.
Decad. lib. 4. ubi loquitur de voto A.
Posthumii Tuberti Dictatoris, & 4.
Decad. lib. 1. & iterum 1. 6. post princ.
& 5. Decad. lib. 1. & lib. 2. & Tacit.
lib. 20.

1 Ex

dicatur, concipi poterant. ¹ Ex incerta quoque pecunia, ^{Ex incerta pecunia.} & quæ non extaret, votum concipi posse, plerunque animadversum est: si tamen semel votum emissum foret, illud denuo irritum facere non licebat. Quod si incerta pecunia fuisset, pro qua votum conciperetur, eaque bello usui non esset, illam reponi, nec cum alia misceri oportebat: quod nisi factum esset, votum non rite emissum, nec religione voventem exolvi putarunt. ² Quod si ver sacrum in magnis reipublicæ casibus votum vovendum foret, illa infixæ religio animis fuit, ut nisi ex auctoritate collegii pontificum votum fieret, non votum, ^{Vota ex auctoritate collegii pontificum.} sed inconsulta pollicitatio censeretur. Hoc enim antequam emitteretur, patribus renunciari, & populi jussu, ac consulto senatus, arbitrariique pontificum fieri debebat: aliter rite factum conceptumve esse minus censuerunt, illudque à prætore vel consule, aut pontifice maximo emitti perperam. ³ In hoc enim voto, quicquid ex fuis, ovibus & agnis inter Calendas Martias & Idus Majas apud quemque natum editumve fuisset voto contineri dixe-

¹ Ex incerta quoque pecunia.] Hæc usque ad clausulam, *Quod si ver*, sunt Livii 4. Dec. lib. 1.

² Quod si ver sacrum.] Et hæc quoque usque ad clausulam, *In hoc enim*, sunt ipsius Livii 3. Decad. lib. 2. & vide eundem 4. Decad. libro 3. & Nonium Marcellum de doctorum indagine, & Fest. Pompejum libro 19. & in voce, Mamertini.

MERCERUS.

Ver sacrum.] Hæc ex Livio sunt lib. 23. & 32. Dionys. lib. 1. Servio, Festo, Nonio, & aliis. De vere vide cap. 6. lib. 1. adversariorum Pithœi. De Vernis autem convivium nostrum Rom.

TIRAQUELLUS.

³ In hoc enim voto.] Et id quoque ejusdem Livii d. Decad. lib. 2. & præterea 4. Dec. lib. 4. ubi ita scribit, *Ver*

sacrum videri pecus, quod natum esset inter Calend. Martias, & pridie Calend. Majas. Vide Strab. lib. 5. ante fin. Hic autem memoriam revocat ejus, quod tradit Plut. in vita Fabii Maximi ipsum Fabium Dictatorem vovisse diis omnem ejus anni caprarum, suum, ovium atque boum, forturam, quam Italiæ montes, planitiesque, ac flumina & prata ea in regione educarent, se mactaturum, & trecenta triginta tria festertia, totidemque denarios, adjecta insuper tertia parte pro Musicijs spectaculis faciendis, in ipsa impensa se collaturum. Ejusque numeri ternarii rationem reddit. *

COLERUS.

* Sisenna lib. 4. Hist. *Quondam Sabini*, inquit, *seruntur vovisse, si res communis melioribus locis constitisset, se ver sacrum facturos.* Vide & Eusebium libro 3. de Præparat.

Ecc 4

1 Pueri

dixerunt, 'pueros quoque & puellas, qui inter hæc tempora editi fuissent, haud dubie voto comprehendî, sed quia immolare eos turpe ducerent, hoc piaculari sacro expiarunt, ut adultos velarent, velatosque extra fines exigerent, ² qui vernæ dicti sunt, quo piaculo liberi religione putabantur. ³ Cujus instar Metapontinos votum vovisse ferunt: nam voti compotes, auream æstatem Apollini devoverunt, quod esse arbitramur, uberrimum & quæstuosissimum annum deo & numinibus consecrari. ⁴ Fuit animadversum, ver sacrum antea votum, & post temporum intervalla persolutum, religione voventum & populum exolverisse, riteque exolutum videri. ⁵ Præter quæ, hecatombas voverè Græcis & Romanis antiqui moris fuit olim, cum pestilenti contagio & gravi morbo laborarent: quod à Laconibus primum inventum fuisse dicunt. ⁶ Cujus voti observatio talis erat, ut centum arx uno in loco aggesto cespite fierent: in eisque centum boves, centum oves, centumque fues uno tempore immolarent: Si vero Imperatorum votum esset, centum leones,

*Verna.
Meta-
pontini.*

*Hecatombas
voverè
re; &
quando
quod
genus
sacrifici-
cii.*

TIRAQUELLUS.

1 *Pueros quoque.*] Festus Pompejus lib. 19. ubi de Vere sacro.

2 *Qui vernæ dicti sunt.*] De vernæ Plautus in Amphitryone.

Cum cruciatu tuo isthæc vernæ verba funditas.

Et Nonius Marcellus in verbo, *Vernatiter*, & in verbo, *Vernæ*. Nostri autem servos vernas vocant, qui nec empti, nec aliter quæsit, quam quod domi nati sunt ex nostris ancillis, ut aperte declarat §. *huic proxima est.* Inst. i. de legat. Et de hujusmodi servis vernis fit mentio, in *l. servis urbanis.* §. *si alii.* ff. de leg. 3. & in *l. cum super vernis.* C. de vi vend. Vide Robertum, & Nebrissen. in diction. & Alciat. & alios.

3 *Cujus instar Metapontinos.*] Strabo lib. 6.

4 *Fuit animadversum, ver sacrum.*] Livius 3. Dec lib. 2. & 4. lib. item 4.

5 *Præter quæ Hecatombæ.*] *Pausanias* Amylium sacrum centum boves vocat, apud Plutarch. in vita illius. Atque etiam Marius solemnibus Hecatombæ sacrificia vovit apud eundem etiam in vita illius. Et longo ante tempore Minerva monet Pandarum, ut Apollini voveat Hecatomben agnorum primogeniorum apud Homerum lib. 4. Iliad.

Εὐχὰς δὲ δούλῳ λαμβάνει λυγρὰ καὶ τὴν

Ἀγροῦ προτοργίαν πῦξεν ἑλάνην ἰνδλίμῳ βωμῷ.

Idque sæpe videre est apud eundem, & *Odyssæ* lib. 23. & sæpe alias, & apud alios quoque, ut Strabonem lib. 8. & Julium Capitolinum ubi statim citabimus. Idque apud Lusitanos fieri solitum, testis est ipse Strabo lib. 3.

6 *Cujus voti observatio.*] Hæc usque ad clausulam, *Fuitque constitutum*, sunt Jul. Capit. in Maximino & Balbino.

I Fæd.

nes; centumque aquilæ una mactarentur. ¹ Fuitque constitutum, ut cum hecatombæ vel publica vota solvebantur, populi luctus & mœror desineret. ² Namque in luctu votum, est mali auspicii & detestabilis. ³ Est quoque memoriz proditum, non diis tantum, sed & ventis velut sancto numini, vota persoluta: quippe Augustus Circio, ^{Vento} ne Galliam rapide infestaret, votum exolvit, ⁴ & sacrum ^{vota} fecit: ^{perso-} ^{luta.} cujus tanta plerumque vis erat, ut tecta auferret. Calabri Iapygi, Apuli vento Atabulo, Athenæ Scironi, Pamphylî Gagneo, ne incolas tabe afficerent, neve arva ^{Ata-} ^{bulo.} depopularentur. ⁵ Præcipue Thurii magno affecti beneficio, Boreæ uti deo vota persolverunt, quod Dionysii classem, quam ad eorum excidium paraverat, vehementior coortus, funditus evertisset: ⁶ sicut Xerxe in Græciam innumerabiles copias ducente, Delphicum respondisse Græcis oraculum ferunt, ut ventos precarentur sibi auxilio adesse: ^{Ara} ^{ventis} ^{extru-} ^{ere} ^{da.} quia ara ventis extructa, illos propitios habuerunt, tota

¹ *Fuitque constitutum.*] Unde cum ob Cannensem cladem Roma ita esset conserrata, ut sacra Cereris intermitterentur, ultra triginta dies luctus est vetitus, & sic minutus, secundum Livium 3. Decad. lib. 2.

² *Namque in luctu votum.*] Plutarchus in Fabio Max. scribit deos fortunatorum honoribus lætari. Vide Livium ubi supra proxime.

³ *Est quoque memoria proditum.*] Major pars horum usque ad clausulam, *Præcipue Thurii*, sunt Senecæ l. 5. naturalium quæst. cap. 17. Sed & quantum ad ventum Atabulum vide Plin. lib. 17. cap. 29. Et quantum ad Scironem vide eundem Plin. lib. 2. cap. 47. Sed quod hic dicit de Gagneo, Seneca ubi supra non *Gagneum* vocat, sed *Chageum*, * nisi ibi aut hic mendum sit.

COLERUS.

* Correcta exemplaria Senecæ habent *Calagis*.

⁴ *Et sacrum fecit.*] Immo templum etiam ædificavit, ut ait Seneca lib. 5. Nat. cap. 17.

T I R A Q U E L L U S.

⁵ *Præcipue Thurii.*] Ælianus de varia historia libro 12. ubi idem dicit de Megalopoli.

⁶ *Sicut Xerxe.*] Herodot. lib. 7. loquens de huiusmodi Xerxis expeditione. *Delphi*, inquit, *Deum consulere, de seipsis pariter & de Græcia, solliciti.* His responsum est, ut ventos precarentur: illos enim maximos fore Græciæ auxiliatores. *Delphi quod accipere oraculum, cum iis primam Græciæ communicavero, quibus libertas cordi erat.* Ex paucis interjectis: *Deinde statuta ventis ara in Thyja, ubi sanum Thyja, Cephisi filia, à qua & locus hic nomen habet, hostias illi immolavere: propter quod oraculum etiam nunc Delphi ventis propiciant.* Sed & non longe post scribit Athenienses Boream invocasse, illique sacrificasse, & delubrum extruxisse ad amnem Ilissum.

E c c 5 I In

fere hostium classe demersa. ¹ In agro quoque Sicyonio ventis extructam aram legimus: cui quotannis nocternam unam vota effundunt, ut lenita vis venti desineret, cum turbine ventorum, villæ, arbuta, fruges passim devastarentur. Et apud Methonem ² Palladi Anemotidi templum dicatum est, ne violentiores perflantes loca devastarent.

Regum Pontis & Persarum vota. ³ Ponti vero & Persarum regum votendi modus erat, ut in excelsis jugis & summo vertice montium pyram construat, alteramque desuper breviorē: ipseque ad pyram ligna rex inferat primus, ⁴ Jovique Militari lac & mel inspergat: & postquam vinum, mel & odores infuderit, velut propitiato deo, vota enunciet: pulmentoque præparato, quod astantibus datur, pyram ignem inferat, quo incendio æstuante aëre, vix illuc accedere permittitur.

Græcorum vota. ⁵ Græcis vero frequens usus erat, ut statuas longo ævo duraturas diis voverent: quippe ⁶ Nicanore ægrotante, Aristoteles vota fecit pro incolumitate, statuas se, Jovi servatori unam, alteram Junoni Sospitæ dicaturum: ⁷ qui loti, & pura veste amicti, in superiore domus thalamo plerunque vota effundunt, & diis supplicant. Athenienses vero, cum in aureis & argenteis vasis diis propinassent, & prana

¹ In agro quoque Sicyonio.] Pausanias in Corinthiac. Et his adde, quod Persæ quoque ventis sacrificant, auctore Herodoto lib. 1. & Strab. lib. 1. de quo & infra l. 6. Et quod Scythæ ventum, ut vitæ causam reverentur, ut prodit Lucianus in Toxari, & quod Æntæus sacrificavit Zephyro, apud Valer. Flacum lib. 1.

Ut Zephyris Glaucoque bovem Thetidi-
que juvencum

Deiicit. Antæus.

Et apud Virgilium lib. 3.

Nigram hyemi pecudem, Zephyris felibus albam.

Sed & idem lib. 2.

Sanguine placastis ventos & virgine casæ.

² Palladi Anemotidi.] Pausanias

lib. 4. qui de Messeniis est, non adeo longe à fin.

³ Ponti vero & Persarum Regum.] Vide Appianum in Mithrid. & Strabonem lib. 14. & vide ubi de Jove Militari.

⁴ Jovique militari.] Vide L. Gregorium, syntagmate 2. fol. 127. historiarum gentilium Deorum.

⁵ Græcis vero.] Quod probat exemplo seq.

⁶ Nicanore ægrotante, Aristoteles.] Laërtius in vita ipsius Aristotelis, ubi non Junoni, sed Minerva sospitæ legitur.

⁷ Qui loti & pura veste.] Apuleius in 1. Apologia, Quem quis, inquit, sacrificio adhibet, ejus caput contingat, quem puro pallio amicti.

præana cecinissent, tunc demum sanctissimis cæremoniis
 cælum suspicientes, vota nuncupabant. ¹ Ea autem ex
 primigeniis agnis, nonnunquam ² ex bobus, qui jugum non
 subiissent, frequentia fuere. In quo fuit servatum, ut ra- ^{Sacra}
 mus ex sacra olea, alba lana coronatus, in emissione voto- ^{ex quib-}
 rum adhiberetur: sicut ³ Parthorum reges & magi, qui ^{bus in}
 nyctegretum quæ nyctilopa dicitur, herbam coloris hyfgi- ^{votis}
 nei, ut spinæ folia, adhibebant, magnis sæpe laudibus ce- ^{conci-}
 lebratam: qua non adhibita nullum votum ritè concipi ^{prien-}
 arbitrati sunt: qui cum deos evocabant, ⁴ marmaritidem ^{dis.}
 herbam, quæ in desertis petris & faxis præruptissimis na- ^{Partho-}
 scitur, admiscebant. ⁵ Apud Ægyptios vero, pro pueris ^{rum re-}
 morbo affectis vota concipiebant, ut si deus voto adesset, ^{ges &}
 defectum capillum diis dedicarent. ⁶ Mysis nisi immolato ^{Magi.}
 prius equo & litato, extisque depastis, vota concipere non ^{Ægy-}
 licuit. ⁷ Inter solennia autem vota fuisse traditur, quoties ^{piti.}
 exercitus duces de spoliis hostium Vulcano votum fecif- ^{Mys-}
 sent (id enim solvebatur) ut suis fugatisque hostibus, scu- ^{Solen-}
 ta, gladios & arma, spoliaque, nonnunquam bellorum ^{nia co-}
 machinas, currusque & inutiles naves, uno in loco agge- ^{ta}
 rant, pyraque extructa, circumstante populo & frequen-
 tissimo exercitu, velut disposita acie, Dux more patrio
 discinctus Vulcano, Marti & Palladi incendat: ipseque
 Dux indutus purpuram, primus ardentem facem fumere,
 ambasque manus in cælum tendere, deinde in pyram
 sum-

1. *Ea autem ex primigeniis agnis.*] Quod probat locus ille Homericus supra citatus, ubi de Hecatombe locuti sumus. Et vide omnino nostros Commentarios primigeniorum in præfat. num. 64.

2. *Ex bobus.*] De hoc late diximus supra eodem libro cap. 12. ubi omnino vide nostras Annotationes.

3. *Parthorum reges & Magi.*] Plin. libro 21. cap. 11.

4. *Marmaritidem herbam.*] Plinius lib. 24. cap. 17. Vide Dioscoridem &

Hermolaum Barbarum in Corollarior.

5. *Apud Ægyptios.*] Diodorus Siculus lib. 2. cap. 4. post princip.

6. *Mysis.*] L. Florus libro quarto Epitomatōn, c. ult.

7. *Inter solennia.*] Livius 1. Decad. libro 1. in regno Tarquinii Prisci, & iterum lib. 10. ubi de voto Q. Fabii adversus Samnites & Gallos, qui ca spolia Jovi Victori vovit, & 3. Dec. lib. 3. ubi Marcellus hostiam Vulcano votam cremavit.

1. *Tamē si*

Mer-
mundu-
davi.

Arta-
xer-
xes.
Bere-
nice.
Deci-
mus
præda
partem
diis
ove-
bant.
Jupi-
ter præ-
dator.
Galli.

summittere debeat, toto circum exercitu exultante, & percussis armis plaudente: pyraque & armis exustis, sacra & rem divinam faciant: ¹ tametsi arma militaria non exuri, sed belli more cremari solita legamus. ² Apud Hermunduros, inter solemnia vota, belli duces sacrare diversam aciem, illamque Marti & Mercurio devovere consueverunt: quo voto, equi, viri, spolia & machinæ, & cuncta bello quæsitæ, occisioni dantur. ³ Artaxerxes pro uxoris salute, Terræ votum faciens, se illam attacta humo solempni prece adoraturum promisit: ⁴ & Berecine, ut Deo vota solveret, ⁵ nudo pede, & abrafo capillo Hierosolymis ante tribunal supplicavit. ⁶ Nonnunquam frequens apud veteres votum fuit, ut decima prædæ & spoliolum, quicquid ex hostibus captum fuisset, Jovi & diis devoverent, quare Jupiter prædator nuncupatus: ⁷ sicut Camillus captis Vejis votum vovisse dicitur. Id enim solvebatur, ut prædæ parte divendita, donum diis & numinibus dicarent. ⁸ Qui mos Gallorum fuit, ut belli jure quæsitæ, plerunque

vero

¹ *Tametsi arma militaria.*] Vide Livium libro 3. Decad. 3. ubi proxime supra diximus. Et eundem ejusdem Decad. lib. 10. ubi sic ait: *Magnaque vis armorum capta. Ea omnia Imperator Vulcano sacrata incendit.*

² *Apud Hermunduros.*] Apud Rom. P. Decius sic ait, *Legiones auxiliæque hostium mecum diis Manibus Tellurique devoveo.*

³ *Artaxerxes.*] Plut. in ejus vita.

⁴ *Et Berenice.*] Josephus lib. belli Judaici 10. alias 2. & Agesippus lib. 2. Callimachus in elegia, quam edidit de crinibus Berenices, & Catullus illum imitatus in elegia ejusdem argumenti. Theon & Achilles Arati interpretes, è quibus ipse Theon transcripsit initium elegiæ, quæ aliqui perierit. Id autem est.

Ἡ μὲν κείνη ἱερὰς ἐν ἡμέρᾳ τῇ θρηνη-
τικῇ

Βασίλειον, ἢ κείνη πᾶσι τοῖς θεοῖς.
Id est, ad verbum,

Vel me Conon vidit in adre Berenices Crinem, vel illa omnibus posuit Dri.
Et vide Hyginum, & Gyraldum dialogismo 10.

⁵ *Nudo pede.*] Hic vide Justinum apologia 2. pag. 4. & quæ sequuntur, & hæc eadem pene quæ hic videbis.

⁶ *Nonnunquam, &c.*] Virg. l. 3. *Æn.*
Irrimus ferro, & Deos, ipsumque vocamus

In prædam partemque Jovem.

Quo in loco Servius, *Romani, inquit, bella gesturi de parte prædæ aliquid numinibus pollicebantur, unde Roma templum fuit Jovis Prædatoris, non quod præsit prædæ, sed quia ex prædæ aliquid ei debetur.*

⁷ *Sicut Camillus.*] Livius 1. Decad. lib. 5. Plutarch. in vita ipsius Camilli Valer. Maximus lib. 5. cap. 6. dicit decimas ab ipso Camillo Apollini Delphico votas.

⁸ *Qui mos Gallorum fuit.*] Cæsar Comment. de bello Gallico, lib. 6.

I I m

vero partem Marti devoverent: 'inquo id erat constitutum, ut divina ope implorata, is plus spei ferret, & propitios facilius haberet deos, qui majorem prædæ partem diis devovisset. Qua tempestate ¹ Crotoniatæ adversus Locrenses, graves testatasque inimicitias habebant, bello dimicaturi, ² cum decimam prædæ Apollini vovissent, Locrenses ut voto vincerent, nonain devoverunt: & cum Galli Aristonico Duce contra Romanos militarent, deque hostium præda aureum torquem Marti promississent: Flaminius, ut voto vinceret, de torquibus Gallorum Marti trophæum posuit. ³ Aratus vero Sicyonius ⁴ cum CCCCC. hominum capita, ne ab adversariis voto vinceretur, se Deo immolaturum vovisset, voti compos, exolvere votum Thessalico dolo recusavit. ⁵ Fuitque voventium mos, ut qui compotes voti fuissent, quo potiora sumerent, veteribus persolutis, novis se obligarent votis: ⁶ utque pater qui solus auctorandi potestatem habet, votum filii nomine concipere, ipsumque numinibus obligare possit. ⁷ Decimam quoque fructuum Herculi passum voveri, votumque effundi solere Romæ, in usu com-

*Deci-
me fru-
ctuum
Her-
culi.*

peri-

¹ *In quo, &c.*] Quod patet exemplis seq.

² *Crotoniatæ.*] Justinus lib. 20.

³ *Es cum Galli Aristonico Duce.*] Vide Plutarch. in vita Flaminii.

⁴ *Aratus vero Sicyonius.*] Hic non Aratus Sicyonius fuit, cujus vitam describit Plutarch. sed alius Thessalus, cui cum responsum oraculo fuisset, caveret ne clanculum vinceretur ab iis, qui majore splendidioreque voto oraculum adversus ipsum ambirent, confestim votum nuncupavit, se centum hominum capita Deo sacrificaturum. Cumque obtinisset id, cujus rei gratia votum id emisisset, votum ac sacrum persolvere sine fine cunctabatur, tanquam neque pium satis, neque dignum Apolline. Unde natum adagium *Θισσαλῶν σόφισμα.* id est, *Thessalorum contumacia*, apud Suidam, & cum, qui fragmenta Athenæi collegit. De

quo Erasmus Chiliad. 1. cent. 3. cap. decimo.

⁵ *Cum 600. hominum capita.*] Vide Def. Eras. Roterod. proverbio, *Thessalorum Commentum*: qui centum hominum capita tantum fuisse scribit.

⁶ *Fuitque voventium mos.*] Livius 3. Decad. lib. 7. ubi de Ludis Apollinariis idem eod. libro de ludis Magnis. *Tum dictator & ludos fecit, & insequens lustrum vovit.*

⁷ *Utque pater.*] Ulpianus in l. 2. §. 1. ff. de pollicit. *Filius, inquit, familias vel servus sine patris dominique auctoritate voto non obligantur.*

⁸ *Decimam.*] Plutarchus Problem. cap. 17. ubi alias rationes reddit, & in vita Crassi, Scyllæ. Diodorus Siculus libro quinto eap. secundo. Beroaldus item in Suetonium fol. 356. pag. 1. ante fin. & Gyradius de Diis Gentium pag. 454. ubi de victore Hercule.

¹ *Qua*

perimus, quod auspiciatissimum duxerunt & fortunatissimum. ¹ Quae de causa Lucillum peritum Romani moris & juris, quod decimam Herculi vovisset, votumque persolvisset, in maximis auctum opibus fortunisque aestimant. ² Illud utique verum est, consules designatos ³ ipso die iniiti magistratus in bellum profecturos, concionem ad populum habere, Capitolium adire, ibique sacrificio perfecto vota effundere solere: tunc suscepto emissioque voto, cum se numinibus obligarent, ⁴ rei voti appellati: cum autem voti compotes, promissa exolvissent, ⁵ damnati voti dicti sunt. ⁶ Quoties gravia & acerba ac misera & intoleranda quispiam pateretur indigne, voti & imprecationis genus maximum erat, ut positis humi genibus, ambas palmas cre-

Con-
sulum
post
initum
magi-
stratum
voti in
Capito-
lio.
Rei vo-
ti &
dam-
nati.

¹ *Qua de causa, &c.*] Diodorus ubi modo citatus. Plutarchus in vita ipsius Luulli. & in Crassi vita, ubi idem de Crasso dicit.

² *Illud utique verum est.*] Livius Decad. 5. lib. 2. *Per hos forte dies P. Licinius Cos. votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est.*

MERCERUS.

³ *Ipsa die iniiti magistratus.*] Quasi vero aut semper eo ipso die ad bellum proficiscerentur, aut nunquam concionem haberent die iniiti magistratus, nisi ad bellum proficiscerentur. Dies iniiti magistratus auspicalis erat, & dicebatur. Eoque vere munia sui magistratus obibant, etsi tantum dicis causa. Vide quæ Lipsius ad 4. Annal. Tacit.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Rei voti appellati.*] Virgilius lib. 5. Aëcid.

Vobis latus ego hoc candentem in litore taurum

Constitui ante aras voti reus.

Ubi Servius interpretatur, *voti reus*, id est, *debitor inde*, inquit, *& vota solventes absolutos dicimus.* Sed & cum locum Virgilio declarans Macrobius libro 3. cap. 2. Saturn. *Hæc vox*, ait, *propria sacrorum est, ut reus vocetur, qui, suscepto voto se numinibus obligat. Dam-*

natus autem, qui promissa vota non solvit. Vide in seq.

⁵ *Damnati, &c.*] Livius 1. Decad. lib. 5. ubi ita scribitur: *Haec virum id quidem esse, furere civitatem, quæ damnata voti omnium rerum potestatem curam, quam religione se eximendi habeat.* Et iterum lib. 7. & 10. item 3. Decad. lib. 7. & 4. Decad. lib. 9. ubi scribit se pro ægroto vovisse ubi primum convalescisset, Bacchis eum se iniitaturum, damnatum voti Deum benignitate exolvere id velle. Ex quibus verbis intelligis, damnatum voti non id significare, quod Macrobius in præcedenti & Alexander hic dicunt: sed tunc, cum res, pro qua votum emissum est, completa est, ideoque votum exolvi debere. Nec tamen omiserim illud Virgilio ecloga 5.

— *Tibi sic vota quotannis*

Agricolæ facient, damnabis tu quoque votis.

Ubi Servius, *Cum præstiteris*, inquit, *quæ homines te oraverint, reddes illas obnoxios ad vota solvenda. Nam sumus damnati & obnoxii antequam reddamus.*

⁶ *Quoties gravia.*] Hæc probantur ex locis, quæ in seq. citantur, præterea vide ubi de excommunicatione loquimur.

I Qui-

crebris ictibus solo incuteret, aut torrem ignitum januæ apponeret, illique obvianti delibatis sacris, madente lachrymis sinu, Deos superos atque inferos, cælum noctemque contestans, necem, exilium, dirasque calamitates, *Calamitoforum Cr* furiali carmine imprecetur: & sæva quædam numina advocans, illum cum omni stirpe & gente, caput, domum, *injuria* fortunas devovere, & prætereuntem execrari debeat: quæ *afflictum votum* imprecatio dici non potest, quam miri & efficacis studii sit ad vim divinitatis commovendam. ¹ Quibus diris Atte- *Cr imprecations.* jus tribunus plebis execratus M. Crassum, ad bellum Parthicum prodeuntem, magno post exitio consequuto. ² Cre- *Cre ensium imprecations.* tensibus vero acerbissima censetur imprecatio, omnibus votis expetere, ut hi quos devovemus, mala consuetudine delectentur: qua imprecatione nulla est efficacior ad excidium properandum: tanquam qui in abusum semel lapsus fuisset amplius emendare facinus, & ad frugales mores reverti nequiret. ³ Ideo Charondas graves pœnas sanxisse fertur, ac omni supplicio dignos putasse illos, qui malis assuescerent. ⁴ Apud Spartanos inter sævissimas execrationes fuit *Spartano rum inpro- tesq.* ἰπποτροφίη, quam caballationem recentiores vocant, id est, equorum enutritio, eo quod magno staret impendio, & homines suavi captu ad perniciem duceret. Nam modus alendi equos, non pauperes, ut ajunt, sed arva frumentifera sectatur. ⁶ Extatque in veteribus monumētis, quod qui Opi Deæ, ⁷ quæ terra dicta est, votum concipiunt, *Opi votum concipienti ratione.*

¹ *Quibus diris Atteins.*] Plutarch. qui hunc *Astrem* vocat in vita ipsius Crassi, & Cicero qui *Ætheum* appellat lib. 1. de Divinatione. e Poëtis Lucanus lib. 3.

— *Crassumque in bella secuti*

Sæva Tribunitia vocerunt: praelia dira.

² *Cretenfisibus.*] Valerius Maximus lib. 7. cap. 2. ad finem.

³ *Ideo Charondas.*] Diodorus Siculus lib. 12.

⁴ *Apud Spartanos.*] Pausanias quætem lib. 6. scribit ipsos Lacedæmonios post irruptionem Persarum in Græ-

ciam Græcis omnibus equos alendi studio præstitisse.

⁵ *ἰπποτροφίη.*] Nam *ἰπποτροφίη*, alere equos dicitur. Dioscorides lib. 4. cap. πῶς χλωρὴν ἰπποτροφίην. id est, herba virenti equus seginans. Et apud Strabonem lib. 6. Hippotrophium locus est equis alendis accommodus, cujusmodi ad Syriæ Apamiam erat.

⁶ *Extatque in veteribus.*] Vide Gyraldum de Diis Gentium.

⁷ *Quæ terra dicta est.*] Varroni libro 4. de ling. Lat. & Macrobio lib. 1. Saturn. cap. 10. Servio in Virgilium lib.

*Agri-
cola.
Equi-
tes.
Nautæ.
Qui
labori-
bus an-
guntur.
Fures
Juve-
nes.*

cipiunt, sedentes votum effundere, inq; concipiendo terram tangere debeant. ' Utque pro boum incolumitate agricolæ Sylvano vota persolvant, farris, adorei, lardi, ac pulpæ & vini: ' pro equis Hipponæ. ' Castori & Polluci nautæ, & qui naufragium timent. Qui vero laboribus anguntur, ' Tutano: ' fures Lavernæ, ' juvenes Horæ: sicue pasto-

lib. 11. in eum locum,
Vlocem interea. —

1 *Utque pro boum incolumitate.*] Cato de re rustica, cap. 89.

2 *Pro equis Hipponæ.*] Tertullianus in Apologetico, cap. 26. *Postamen,* inquit, *non negabitis, & jumenta omnia, & equos canterios cum sua Hipponæ colli à vobis.* Et de hac quoque Apulejus lib. 3. Metam. ubi in ipso meditullio Hipponæ Dez simulachrum residens adiculæ est, &c. Vide ibi Beroal. Hæc autem & Hipo dicta est Juven. sat. 8 *More Numa cedit Jovi ante altaria, jurat Solem Hipponam.* —

Vide interpretes. *

* COLERUS.

Vide & Turneb. lib. 24. cap. 4. qui solam Eponam scribi oportere affirmat. Et sic certe Prudentius quoque vocat, & corripit primam. Beroald. in lib. 3. Apul. de asino aureo.

3 *Castori & Polluci nautæ.*] Plinius lib. 2. cap. 37. Hincque illud Senecz libro naturalium quaestionum 1. *In magna tempestate apparet quasi stella celo insidentes: adjurari se tunc periclitantes existimant Pollucis & Castoris numine.* & illud Catulli epig. 63. ad Mallium,

*Ac velut in nigro jactatis turbine nautis,
Lenius aspirans aura secunda venit.*

Jam prece Pollucis, jam Castoris implorata,

Tale fuit nobis Mallius auxilium.

De aliis autem votis nautarum, Horatius libro 1. Carm. Ode 5.

— *Me tabula sacer*

Votiva paries indicas vrida,

Suspendisse potenti

Vestimenta maris Deo.

Ubi vide interpretes ejus loci. Virgilius lib. item 12. *Aeneidos,*

*Forte sacer Famae solius eleaster amaris,
Hic steterat nautis quondam venturæ
lignam,*

*Votiva ex undis ubi fegere dona se-
bant,*

*Laurenti Deo, & votas suspendere
cistes.*

Et Juvenalis satyra 14.

Et pictas tempestates tueretur.

Alicubi autem reperies nautas Samothracibus vovere solitos, quo nomine vocabantur Castor & Pollux, ut dicit Varro lib. 4. de lingua Lat.

4 *Tutano.*] Varro in Hercule * apud Nonium Marcellum, libro de proprietate serm.

* COLERUS.

* Satyra hæc Varronis fuit inscripta, *Hercules tuam fidem.* Versus Varronis sic se habent:

*Nostru Annibalis cum fugeris exerci-
tum,*

*Tutans hoc, Tutans Roma nuncupor.
Hoc propter, annis qui laborant, invo-
cant.*

Plinius etiam de hoc deo, lib. 10. Vide Joseph. Scalig. Conjectanea.

TIRAQUELLUS.

5 *Fures Lavernæ.*] Acron & Porphyron in Horatium, lib. epist. 1. epist. 17. & Nonius Marcellus in verbo, *Lavernæ.* & Festus Pompejus lib. 10. ubi de Lavernionibus. *

* COLERUS.

* Et Aufonius Epigram.

TIRAQUELLUS.

6 *Juvenes Horæ.*] Ea enim Deæ sunt juventutis, aut tradit Nonius Marcellus auctoritate Ennii,

3 Sicut

² pastores Pani deo pro pecoribus: & qui ³ viam profecturi sunt, ⁴ Herculi supplicant. ⁵ Sylvano quoque in singula boum capita, adoreo, lardo, & vini sextario, subtaxata ^{Pastores.} mensura, votum fit. ^{Viator.} Ferunt pastoritios Aphros inter vota, ^{Pastores.} & primitiarum loco, aurem pecudis præcidere, illamque ^{Pastores A-} cervice adversa supra domum abjicere: pro noctibus vero ^{phro-} ferta, unguenta & coronas Veneri aut Cupidini dona ^{rum.} ferre. ^{Diis} Cumque diis Manibus & Diti concipitur votum, ^{mani-} quæ devotio potius dicta est, ovibus tribus atris Telluri ^{bus &} Jovique sacrum fit: ^{Diti.} in quorum precatione qui rem di- ^{Cere-} vinam facit, cum Tellurem invocat, manibus terram tan- ^{monia} git: cum vero Jovem, sublatis in cælum manibus pre- ^{in vo-} tionem peragit. ^{tis con-} Cum autem votum effunditur, manus ^{cupien-} pectori admoveere præcipitur: aliter votum non rite con- ^{dis.} cipi, sed pollui sacra inexpiable religione putarunt. ^{Deo} Animadversum tamen est, pontificum decreto caveri, ut si ^{à Duce} ab exercitus duce, diis Manibus quispiam devotus & con- ^{exerci-} secratus foret, neque is in acie cecidisset, ut Diti satisfiat, ^{tim.} signum septem pedes altum in terram defodi oportere: ubique signum effossum fuisset, illic hostias immolari non licere. ¹⁰ Et tametsi res deo devotas nemo sibi asciscere

queat,

¹ Sicut pastores Pani.] Pan enim ovium custos vel teste Virgilio lib. 1. Georg. dicitur, & Deus pecoris Ovidio teste lib. 2. Fast. ubi sic scribit, *Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur, &c.*

COLERUS.

² Viam profecturi sunt.] Vide Josephum Scalig. ad Fest. in verbo *Pollucere & Propter viam.*

TIRAQUELLUS.

³ Herculi supplicant.] Festus Pompejus lib. 14. in verbo, *Propter viam*, ubi tamen hos dicit sacrificare Herculi aut Sanco, qui idem Deus est. Alios autem profecturos viam Herculi aut Jano sacrificare.

⁴ Sylvano quoque.] Cato de re rustica, cap. 83.

⁵ Ferunt pastoritios Aphros, &c.] Herodotus libro 4.

⁶ Cumque Diis.] Macrobius ex Sammonico Sereno lib. 5. rerum reconditarum, lib. 3. Saturn. cap. 9.

⁷ In quorum precatione.] Macrobius eodem loco.

⁸ Cum autem, &c.] Macrobius ibidem, sed paulo aliter.

⁹ Animadversum tamen est.] Hæc usque ad clausulam, *Et tametsi*, sunt Livii 1. Decad. lib. 8. paulo tamen aliter de hoc agit.

¹⁰ Et tametsi res Deo.] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 7. Cum, inquit, cetera sacra violari nefas sit, hominem sacrum jus fuerit occidi. Cujus rei rationem continuo subdit ex Trebatio libro 9. Religionum.

Fff

1 lib.

*Homi-
ne no-
de-
tum oc-
cidere
impu-
ne li-
cebat.
Galli.* queat, hominem tamen deo devotum, aut diis consecra-
tum, occidere permitti impune, eamque cædem capitali
noxæ non haberi, tanquam illius anima non ad nos, sed
ad deos pertineat. ¹ Illud quoque inter auctores convenit,
fuisse ² apud Gallos inter consceleratas preces & nefaria
vota, quæ nec more nec jure concipiuntur, frequenti in
usu, ut in magnis discriminibus & extremis casibus ho-
mines se diis immolatu-
ros, ³ Romanis ferro se digla-
diatu-
ros, aut pro alterius salute se & caput suum devo-
tu-
ros, nonnunquam in scenam se proditu-
ros, ⁴ & histrio-
nicam saltatu-
ros: ⁵ apud Græcos decimum quemque
Graci. Apollini Delphico daturos: Locrensis-
*Locren-
ses.* bus, virgines se
prostituturos: ⁶ apud alios, defectum crinem diis obla-
tu-
ros: & apud Persas vivos homines defossuros voverent.
*Ame-
tridis
votum.* ⁷ Quare Ametris Xerxis uxor, ut gratiam diis referret, quod
in vita diu processerat, quatuordecim illustrium Persarum
liberos sub terram vivos defodisse, & votum persolvere
dicitur, tanquam his votis & diris imprecationibus dii
immor-

¹ Illud quoque inter auctores.] Hoc
probat ex iis quæ sequuntur.

² Apud Gallos.] Cæsar Comment.
belli Gallici libro 6.

³ Romanis ferro se digladiatu-
ros.] Sueton. in Caligula cap. 14. Non de-
fuert qui depugnaturus se armis pro sa-
lute agri, quique caput sua titulo propo-
sere voverent.

⁴ Et histronicam saltatu-
ros.] Suet. in Nerone cap. 54. Voverat, si sibi in-
colomis status permansisset, proditurnum
se parta victoria ludis, etiam hydraulam,
& choraulam, & nricularium, ac novissi-
mo die histriunculæ saltaturnum Virgilii
Turnum.

⁵ Apud Græcos.] Herodotus lib. 7.
Quicumque Græcis sese dedissent Persæ,
non ad aliam necessitate, eorum decimum
quemque, rebus bene constitutis, se Deo
qui Delphis est, devoturos. Ita apud Græ-
cos jurjurandum habebat.

⁶ Apud alios, defectum crinem.] Vi-
de Diodorum Siculum in Ægyptiacis.

Martialem libro 1. epigram. 88,

Hostibi, Phæbe, vovet tacei à vertice
crines.

Encolpus. *

COLERUS.

* Fuit & hoc moris apud veteres,
ut juvenes comas tonderent, & eas
fluminibus ejus loci primitias offer-
rent, notante Scholiaste Homeri, &
Pindari in 4. Odam Pythiorum. Sic
Eustathius: Ἰδοὺ τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον
τὸν οὖν οὐκ ἔστιν ἀνθρώπος, ἀλλὰ θεὸς
αὐτὸν τοῖς ἱεροῖς ποταμοῖς, &c.

TIRAQVELLVS.

⁷ Quare Ametris Xerxis uxor.] A-
metris legendum ex Herod. lib. 7. ubi
sic legitur: Nam & Amestrim Xerxis
uxorem, jam provectæ ætatis, audio
bis septem illustrium Persarum libe-
ros defodisse, ad referendam pro se
gratiam Deo, qui sub terrâ esse fer-
tur.

1 Idome-

immortales & cælestia numina placentur. Ipsis enim defodere viventes, vulgato in usu fuit. ¹ Idomeneus verò ^{Idomeneus.} Cretensium rex, cum naufragus ex voto conscelerato filium sibi obviam factum immolare diis vellet, illumque perditum iret, à Cretensibus pulsus, & patria ejectus fuit. ² Pausanias autem Lacedæmoniorum dux, ad Platæas victor contra Mardonium, cum de manubiis tripodem aureum Delphis votum solvisset, suumque nomen inscriberet, Lacedæmonii pertæsi insolentiam, epigramma induxerunt, & civitatum nomina inscripserunt. Neque præterierim responsum Hammonis, Atheniensibus datum, Jovi magis cordi esse vota Lacedæmoniorum tenuia, & modicas oblationes pias & castas, quam immolanda & opulenta Atheniensium: atque optimis hostiis & victimis illorum fœdari aras. ³ Id quod Pythagoras censuit, thure & libis magis gaudere & placatiores esse deos quam hecatombis & multo sanguine assidue aras cumulari. ^{Hammonis responsum de Lacedæmoniorum frugalibus sacris.}

¹ *Idomeneus vero.*] Servius enarrans eum locum Virgilii libro 3. *Æneidos*:

Fama volat pulsum regnis cecidisse patrem

Idomeneæ ducem: desertaque litora Creta.

Et iterum in eum locum lib. 11.

— *Versosque penates*

Idomenci. —

² *Pausanias.*] Probus *Æmylius* in vita illius.

³ *Id quod Pythagoras censuit.*] Laërtius in vita illius. Adde autem ad superiora Cypsellum Corinthium Jovi vovisse, si dominus civitatis fieret, quæ Corinthiorum essent, omnia se oblaturum, ut scribit Aristoteles in *Oeconomicis*. Et Ladicem uxorem Amasis *Ægyptiorum Regis*, cum maritus cum

ea concumbere non posset, licet tamen aliis uteretur, vovisse se Veneri, si ea nocte secum coiret Amasis, se statim illi Cirenas missuram, conceptoque statim voto, cum ea coit Amasis, testis Herodotus lib. 2. ad fin. Et Anacharsin Scytham vovisse Matri Deam, si salvus sospesque domum ex Cyzico reverteretur, sacrificantium se eodem ritu, quo Cyzicenos sacrificantes vidisset, & pervigilium noctis instituturum, apud eundem Herodotum lib. 4. Et votum Neronis apud Suetonium in vita illius cap. 54. quo scilicet vovit, si sibi incolumis status permaneret, proditurum se parva victoria ludis, etiam hydraulam, & choralam, & utricularium, ac novissimo die histrionem saltaturum Virgilii Turnum.

CAPUT XXIII.

Consuevisse Romanos illorum bona, quos maximis criminibus damnarant, publicare: & qua porticus Roma insignes fuerint.

*Bona
suppli-
cio af-
fecto-
rum
publi-
cata.
Tarqui-
nius.
C. Cas-
sius.
Marc.
Man-
lius Ca-
pitoli-
nus.*

ADverti sæpe animum, consuevisse Romanos, quos pro criminibus oppidò gravibus supplicio affecterant, illorum bona propter criminis detestandum facinus publicare: illaque destinare publicis usibus, ita ut domini supplicium bonorum publicatio sequeretur. ¹ Sic Tarquinio Rege ejecto, ager qui Tarquiniorum quondam fuerat, Marti dicatus, campus Martius dictus est: ² sic Caji Cassii domus, cui ob affectati regni crimen dies perduellionis dicta fuit, eversa & demolita, area ante Telluris ædem facta est. Domus præterea ³ Marci Manlii Capitolini, quæ quondam in arce fuerat, qui suspitione regni pœnas dedit, de saxo dejectus, ædes atque officina monetæ fuit: ⁴ in qua æde lintei libri, in quibus erant fata Romanorum, servabantur. ⁵ Nam Sibyllinos & Martianos, ⁶ ad quos decemviri, quoties dii consulendi sunt, adire solent, in Capitolini Jovis & Apollinis templo in palatio servari certum est. ⁷ Inde senatus decreto, jussuque populi, ne quis arcem incoleret, neve Manliæ gentis homo, ⁸ Marci prænomen ferret, cautum fuit: ut æterna memoria dedecoris, gene-
ri &

TIRAQUELLUS.

¹ *Sic Tarquinio.*] Livius 1. Decad. lib. 2. non multo post princ.

² *Sic Caji Cassii.*] Livius 1. Decad. lib. 2. Valerius Max. lib. 6. cap. 3.

³ *M. Manlii Capitolini.*] Livius 1. Decad. lib. 6. & iterum 7. ubi de æde Junonis Monotæ loquitur, & Valerius Max. ubi supra.

⁴ *In qua æde lintei libri.*] Gyraldus de Diis Gentium syntag. 3. sed nullo quoque auctore citato. Sed id est Livii 1. Decad. lib. 4. non semel.

⁵ *Nam Sibyllinos & Martianos.*] Hoc ex sequentibus patebit.

⁶ *Ad quos decemviri.*] Nam de Sibyllinis videri potest apud Livium 1.

Decad. lib. 7. in consulatu L. Furii Camilli, & Appii Claudii Crassi, & 3. Decad. lib. 1. non longe à fin. & iterum lib. 2. in dictatura Q. Fabii Maximi post princ. & 4. Decad. lib. 6. Ex de libris Martianis apud eundem 3. Decad. lib. 5.

⁷ *Inde senatus decreto.*] Valerius ubi supra. & Livius 1. Decad. lib. 6. & Plutarchus problem. cap. 91 & Quintilianus lib. 3. cap. 9. cujus verba statim afferemus.

⁸ *Marci.*] Cicero Philip. 1. *Urenim, inquit, propter unius M. Manlii scelus, decreto gentis Manliæ nomen patricium M. Manlium vocari licet.* Livius 2. Decad. lib. 6. Quintilianus libro 3.

ri & nomini suo iniusta foret. ¹ Et cum Macellus quidam ^{Macellus.}
 nequam & criminofus, qui in ganeo & luftris vitam egerat, ^{Macellus nomen.}
 propter latrocinia, fordesque vitæ, capitali fupplicio pœ-
 nas dediffet, bonis publicatis, in ipfius domo ab Æmylio ^{Macellus antiquum.}
 & Fulvio cenforibus macellum, ubi obfonia venderentur, ^{Macellus antiquum.}
 locum extructum ferunt: ² tametfi forum olitorium Ro-
 mæ antiquum macellum fuiſſe tradant. ³ Sp. quoque Meli-
 domus, quod turpiter regnum appetere conatus eſſet, ^{Equimelium.}
 poſtquam capitis accerſitus, pœnas dedit, patrimonio ^{Vitruius.}
 publicato, Æquimelium dicta eſt. ⁴ Meminimus quoque
 Vitruvii Vacci, cujus in palatio domus, ob illius facinoris ^{Vaccus.}
 pœnam, publicata & everſa, Vacci prata loco nomen dedit. ^{Vacci.}
⁵ Nec minus M. Flacci turbulentæ civis, qui cum C. Grac-
 cho ſeditionem molitus fuit, cujus domum Quintus Catu-
 lus de manubiis Cimbricis porticum fecit, quæ Catu-
 li appellatur: ut tantorum criminum facinora nomen deno-
 taret, ſupplicii quoque inſignis memoria foret ſempiterna. ^{Lex de bonis proſcriptorum.}
⁶ Quibus exemplis Sylla dictator, & mox Cajus Cæſar, ^{publicandis.}
 de bonis proſcriptorum publicandis, pernicioſas leges tu-
 lere, quæ Julia & Cornelia dictæ, unde tot ſectiones, &
 omnis generis ſectores emerſerunt. ⁷ In quam porticum

Cice-

bro 3. c. 9. *Et poſt mortem, ait, obiecta eſt contumelia, ut Melio, cujus domus ſolo aquata eſt, M. q; Manlio, cujus prænomen eſt familia in poſterum exemptionem.*

¹ *Et cum Macellus.*] Varro lib. 4. de lingua Lat. Plutarchus problem. c. 54. Feſtus Pompejus lib. 11. Donatus in Eunucham Terentii, auctoritate ipſius Varronis in libro Humanarum rerum. *

COLERVS.

* De hac re ſupra Tiraquelus.

TIRAQUELLVS.

² *Tametſi forum.*] Vide ſupra lib. 2. cap. 12.

³ *Sp. quoque Meli domus.*] Cicero in Oratione pro domo ſua ad Pontifices, Varro lib. 4. de ling. Lat. Livius 1. Decad. lib. 4. Valerius Maximus lib. 6. cap. 3. Quintilianus, cujus ver-

ba adduximus ſupra in verbo, *Marci prænomen.* Plinius Secundus, aut quiſquis iſt eſt, de viris illuſtribus cap. 17.

⁴ *Meminimus.*] Livius 1. Dec. 1. 8.

⁵ *Nec minus M. Flacci.*] Cic. in Oratione ad Pontifices pro domo ſua, & nonnihil epiſt. ad Atticum lib. 4. epiſt. 2. ubi vide interpretes. Valerius Max. lib. 6. cap. 3. Et de hac quoque Porticu Catuli Cicero ad Q. Fratrem epiſtolarum lib. 2. epiſt. 1.

⁶ *Quibus exemplis Sylla.*] Plutarch. in vita illius, & Appianus lib. 1. bellorum civilium.

⁷ *In quam porticum.*] Scilicet Catuli, necdum de alia porticu locutus eſt, Plutarchus autem in vita Ciceronis non in eam porticum, ſed in templum Libertatis domum Ciceronis mutatam fuiſſe ſcribit.

Porticus cum plures Romæ Pompeji. Octavia. Philippi. Ciceronis domus indigno facinore everſa, juffu *Clodii* mutata fertur. Sed meminiffe oportet, præter hanc *Quinti* Catuli, plures Romæ porticus inſigni nomine fuiſſe : nam ¹ Pompeji porticus ante ipſius curiam fuit : & ² altera Octaviæ juxta ædem Junonis, in qua ſigna militaria olim à Dalmatis Domitio adempta, mox ab Auguſto reſtituta, diu manſere : & ³ Philippi porticus, Herculis imagine, & Helena Zeuxidis manu celebrata. ⁴ Porticum quoque duplicem ad circum Flaminium, ab opere Corinthiam, à Cneo Octavio, qui de Perſeo navalem triumphum egit, magnifice inſtructam legimus atque munitam : ⁵ & Metelli juxta ædem Statoris Jovis, per quas matronæ vectari & ſpatiarī ſolebant. Fuit præterea ⁶ porticus Quirini, antiquo opere viſenda, & ⁷ Lucii & Caji : atque alia Liviz & Octaviæ ab Auguſto quondam, ſed alienis nominibus conſtructæ. In qua ampla prætoria fuiſſe memorant : quibus ab Auguſto demolitis, porticus ⁸ ſub nomine Liviz non

¹ Pompeji porticus.] De hac porticu Vitruvius lib. 5. cap. 9. poſt princ. Plinius lib. 35. cap. 9. & cap. 11. non ſemel. *

COLERUS.

* Et Philander, interpres Vitruvii.

TIRAQUELLUS.

² Altera Octaviæ.] Plinius diſto eap. 11. lib. 35. non ſemel, & iterum lib. 36. cap. 5. ſæpius, Feſtus Pompejus lib. 13. & vide infra in verbo, *Lucii & Caji*.

³ Philippi porticus.] Plinius lib. 35. cap. 10. & 11.

⁴ Porticum quoque duplicem.] Plinius lib. 34. cap. 3. Feſtus Pompejus lib. 13. ubi de Octaviæ porticu loquitur.

⁵ Et Metelli.] Cicero in 6. in Verrem actione. Vitruvius lib. 3. cap. 1. & Plinius lib. 34. cap. 6.

⁶ Porticus Quirini.] Martialis lib. 21. epig. 1.

Picini pote porticum Quirini, &c.

⁷ Lucii & Caji, &c.] De his quatuor Suetonius in Auguſto, cap. 29. Et præterea de Octaviæ porticu Dion in vita ipſius Auguſti, & Plinius libro 14. cap. 1. Vide autem epistoſas Plinii cum Commentariis fol. 4. pag. 1. De Liviz porticu Strabo lib. 5. & Ovidius lib. 6. Faſt.

Diſce tamen veniens ætas, ubi Livia nunc eſt

Porticus, immenſa tecta fuiſſe domus.

Et Dion quoque in ipſo Auguſto. Et præterea in Trajano, Plinius lib. 14. cap. 1. Plinius Junior lib. epift. 1. epift. 5. Publius Victor in octava regione urbis.

COLERUS.

⁸ Sub nomine Liviz.] Porticus Liviz facta fuit, ex diruta domo Pollionis illius, qui teſtamento Cæſari Paſſylepum legavit, & cujus meminit Tacitus quoque lib. 1. Annal.

1 Et

non minoris cultus majestatisque suffecta est. ¹ Et porticus Claudiz, ubi ambulationes subdiales miro ingenio elaboratz fuerunt. Celebratur quoque porticus Augusti in palatio cum bibliotheca Græca Latinaque, Numidico in marmore per suam symmetriam extructa. ² In qua Belidum imagines quinquaginta, quæ maritos necaverunt, sitæ erant: ³ & Vipsana, ⁴ & septorum marmore, & imaginibus, tum lauretis & magnificis operibus excultæ. ⁵ Athenis vero porticus Pœcile; & ⁶ altaria varia, ubi Mercurius

TIRAQUELLUS.

¹ *Et porticus Claudia.*] De qua Suetonius in vita illius cap. 21.

² *In qua Belidum imagines.*] Unde & illud Ovidii de hac porticu loquens lib. 3. Trist. eleg. 1.

Signa peregrinis ubi sunt alterna columinis,

Belides & stricte stas ferus ense pater.
Et alibi quoque, scilicet lib. 2. Amor. eleg. 2.

*Hæsterna vidi spaciante in luce puellam,
Illa quæ Danaï porticus agmen habet.*

• Nam hæc Belides filiz erant Danaï.

³ *Et Vipsana.*] Martialis epigram. lib. 1. Epigr. 153.

At mea Vipsanas spectant cornacula laurus.

Ubi interpretes *Vipsanas* laurus, quæ ad porticum *Vipsanam* erant, intelligunt.

⁴ *Et septorum marmore.*] Plinius libro 16. cap. 47. post medium. Quæ autem septa essent & dicebantur, diximus supra lib. 2. cap. 18. Sed his & aliis quibusdam, quas infra eod. cap. memorabo, adde & alias Romæ porticus, scilicet Porphireticam, cujus meminit Flavius Vopiscus in Probo, ubi vide Annotationes & porticum Herculis memoratam Suetonio in Augusto, cap. 71. & Flaminiam Capitolino in Galieno, & Æmilii Livio 9. Decad. lib. 1. quam & ipse Æmiliam vocat eod. lib. paulo ante fin. & templi Solis Flavio Vopisco in Aureliano, & porticum Miliariensem ibid.

Sed hic vide quæ diximus supra c. 22.

In verbo, *Porticus quæque centenarias.* Et porticum Neptuni, Ciceroni lib. 1. de Oratore ad Q. Fratrem (sed videtur ea sit Romæ) & Fabariam P. Victorii, si is est, in 13. urbis regione. & Argonautarum eidem in 9. regione. & Cornelii Scipionis Nasicæ, quam in Capitolio Censor fecit, apud Vellejum Patereulum lib. 2. Et aliam, quam Ædiles M. Tucejus & P. Junius Brutus de multis damnatorum extra portam Trigeminam inter Lignarios fecerunt, apud Livium 4. Decad. lib. 5. Et porticum Minutiam, Ciceroni Philipp. 2. Et Trajani Plinio in Panegyrico ipsius Trajani, cum scribit, *At quam magnificus in publicum est? Hinc porticus, inde delubra*, sed verendum est ne illic mendum sit, ut pro porticus, portus sit legendum: neque enim comperies Trajanum porticum quampiam, aut instaurasse, aut ædificasse, portus autem sæpe legitur, quod & interpretis illic subodoratus est.

⁵ *Athenis vero.*] Probus Æmilius in Milciade. Plinius lib. 35. cap. 9. Laërtius in Xenone Cirtico post princip. & Pausanias lib. 1. Apulejus item lib. 1. Metamorph. non multo post princip. vide ibi Beroaldum pag. 11.

⁶ *Et altaria varia.*] Strabo lib. 9. Laërtius ubi supra. Et Lucianus in vita Demonastis. Sed hæc lector, ne decipiaris, videntur esse eadem cum priore. *Pœcile* enim idem est quod varia sive variegata, scilicet à multiplici

Fff 4

piçura,

Angi-
portus
patri-
cia.
Extra
portam
Tri-
gemi-
nam.
Ad
portam
Fonti-
nalem.
Severi
portic-
us.

rius æneus erat, celebratissimæ picturæ varietate, miris laudibus feruntur, ' ubi pugna Marathonica depicta, & alia Pysianaëtia, ' & Pœcile in Elide, quam echum vocabant. + Ferturque de Olympiæ porticu, quam heptaphonon vocitant, diversa structuræ facie, mirum, ut vox conclamata per septem orbes ruptis spatiis, eandem multiplicato sono referat: ' sicut in Cyzico turres septem, acceptas voces numeroso percussu multiplicant. ⁶ Inter quas angiportus patricia non in postremis fuit, juxta ædem Dianæ, ad quam ingredi viros religio non finit. ⁷ Extra quoque portam Trigeminam, unam porticum, & alteram ad portam Fontinalem juxta Martis aram, ab ædilibus curulibus ex mulctatitia pecunia constructas, ⁸ & Severi porticum post-

ea

pictura, in qua, ut hic dicit, Mercurius æneus erat, quod ex Pausania est libro nempe 1.

1 *Ubi pugna Marathonica.*] Probus Æmylius & Pausanias ubi supra.

2 *Alia Pysianaëtia.*] De hac Plutarchus in Cimone. Sed hæc eadem est quæ & Pœcile dicitur, de qua nuper diximus, ut videre licet ex Laërtio ubi antea citavimus.

3 *Et Pœcile in Elide.*] Pausanias libro 5. ubi etiam dicit Pœcile dici à picturæ varietate, qua olim parietes exornabantur. Eademque Echum à multis nominari, quod vocis emissæ imago septies & sapius reciprocatur. His autem Atheniensium porticibus adde & porticum Jovis Eleutherii apud Platonem in Theage. Nam & Laërtius in Diogene memorat Jovis porticum Athenarum, siue illa sit, siue alia. Adde, inquam, aliam, nempe Eumenici apud Vitruvium lib. 5. cap. 9. post princip. Et eam quæ Baoides, id est, regia dicta est apud ipsum Pausaniam eod. lib. 7. & Harpocrati, & Polluci lib. 8. ubi de nominibus Atheniensium magistratuum tractat.

4 *Ferturque de Olympiæ porticu.*] Plinius libro 36. cap. 15. Et de hac intellexisse videtur Lucretius libro 4.

Sex etiam aut septem loca videri reddere voces:

Unam cum jaceres, is a colles collibus ipsi

Verba repulantes iterabant verba referri.

Ubi vide interpretes.

5 *Sicut in Cyzico.*] Plinius ubi supra.

6 *Inter quas angiportus patricia.*] Plutarchus probl. cap. 3. ubi rationem reddit cur in eam ædem viris ingredi non liceat.

7 *Extra quoque portam Trigeminam.*]

De his duabus porticibus Livius 4. Decad. lib. 5. circa princip. *Edictas*, inquit, *insignis eo anno fuit M. Æmylii Lepidi, & L. Æmylii Pauli, multos pecuarios damnarunt, ex ea pecunia Clypea inaurata in fastigio foris aditu posuerunt, porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tyberim adjecto, alteram à porta Fontinali ad Martis aram, qua in campum iter esset, perduxerunt.* Ex quibus intelligis priorem illam non eam esse de qua locuti sumus supra in verbo, *Et septorum*, quæ etiam extra portam Trigeminam facta est à diversis ædilibus, & hæc illa priorem ut constat ex Livio, qui de utraque loquitur eod. illo lib.

8 *Et Severi porticum.*] Spartianum.

rum

ea additam fuisse, à multis prodita memoria est. ¹ Sed quia de Pœcile porticu loquor, sciendum est, in hac Stoicos philosophari ² sicut Peripateticos in Lycæo. ³ Quare Zeno quod in porticu docebat, quæ Græce *ᾠδὴ* dicitur, auctor Stoicæ sectæ perhibetur. ⁴ Epicurus vero scholam & conventus in hortis habuit, ubi philosophabatur.

rum in vita illius, tum in vita Caracallæ.

¹ Sed quia de Pœcile.] Laërtius in vita Zenonis Cittici post princ.

² Sicut Peripateticos in Lycæo.] Idem in vita Aristotelis post princ. Pausa-

nias lib. 1.

³ Quare Zeno.] Scilicet Citticus ex eod. Laërtio in vita illius.

⁴ Epicurus vero.] Idem Laërtius in vita illius.

CAPUT XXIV.

¹ *Quam multiplex annus apud diversas Gentes fuerit, & qui annus Romanis, quodve principium anni sit.*

DE ² multiplici anno apud plerasque gentes animadvertimus dispares differentias, & multiformes species fuisse: aliosque alia observatione annum metiri, ita ut suo quemque ingenio, & prout cuique commodum fuit,

COLERUS.

¹ *Quam multiplex.*] Scalig. de emendat. temp. lib. 1.

TIRAQUELLUS.

² De multiplici anno.] Has annorum diversarum gentium differentias Alexander accepit à Xenophonte, si is est in libro de Æquivocis. Diodoro Siculo lib. 1. Plinio lib. 7. cap. 48. Plutarcho in Numa Pompilio, & in Blacitis Philosophorum lib. 2. Galeno in lib. ejusdem tit. Qui quidem libri sunt adeo similes, ut alter ab altero, id est, Galenus à Plutarcho (fuit enim hic Galeno paulo antiquior) sumpsisse videatur. sed quod magis crediderim, Galenus non eum librum suffragatus est à Plutarcho, sed qui il-

lum primum scripserunt, eum Galeno adscripserunt. Gellio lib. 3. cap. 16. Solino cap. 3. Macrobio in Somnio Scipionis lib. 2. cap. 17. & Saturn. libro 1. cap. 12. Censorino de die natali, cap. 15. & seq. Lactantio. Servio tum libro 1. Æneidos in eum locum,

Triginta magnos utrendis mensibus orbés.

Tum lib. 5. ibi,

Dixerat hæc, adgæis cum lubricis anguis ab imis,

Septem ingens gyros. —

Divo Augustino de civitate Dei, lib. 12. cap. 10. & iterum lib. 15. cap. 12. & cap. 14. Vide autem ea quæ scripsimus in nostris Commentariis Retractum tit. 1. §. 1. glos. 10. in verbo, *Intra annum.*

Fff 5 I Persi

Perſa. fuit, annum dimenſos inveniamus. ¹ Perſis non obſcura nec incelebri ratione, trecentis ſexagintaquinque diebus
Græci. annus præfinitur. Ex Græcis plerique, ² ſingulis quatuor
Alii. menſibus annum ſtatuerunt: ³ nonnulli ad ſolis curſum ter-
Arca- minarunt, ⁴ quare lycabas dicebatur. ⁵ Quidam ex baba-
des. riſ, trium menſium effecerunt. ⁶ Arcades interdum uno,
 nonnunquam ⁷ tribus menſibus annum metiti ſunt: in
 quadripartitis temporibus, diviſo ſolis curſu, per ſingula
Alii. tempora annum efficerent. ⁸ Alii æſtate unum, alterum
 hyeme commenti fuere: plures à tribus temporibus, æſta-
 te, hyeme & vere, quatuor menſium annum ſtatuerunt.
Ægypti. ⁹ Ægyptii non una facie, ſed multiplici ſorte variarunt, ut
Cari. quandoque trium, ſæpius quatuor menſium annum effice-
Acarn. rent: plerumque menſis ſpatio ad curſum lunæ metaban-
manes. tur. Fuere qui crederent, ¹⁰ Cares & ¹¹ Acarnanes aliquan-
 do

¹ *Perſis non obſcura.*] Q. Curtius li-
 bro 3. *Magos trecenti & ſexagintaquin-
 que iuvenes ſequabantur, diebus totius
 anni pares numero: quippe Perſis quoque
 in totidem dies deſcriptus eſt annus. I-
 dem tamen Curtius libro 9. dicit illis
 in 360. dies annum eſſe deſcriptum.**

COLERUS.

* Perſarum antiquitus idem annus
 fuit, qui hodie tricenariorum men-
 ſium duodecim, & quinque appendi-
 cum dierum. Q. Curtius lib. 3. Et hoc
 quoque ſciendum, Perſis, Chaldeis,
 Armeniis, Syris, Hebræis, Ægyptiis,
 unum eundemque annum fuiſſe. Qua
 de re adeund. Scaliger de emendat.
 temp. lib. 3.

TIRAQUELLUS.

² *Singulis quatuor menſibus.*] Plutar-
 chus in vita Numæ, Romanos initio
 decem tantum menſibus annum com-
 poſuiſſe, ut quidam Barbari tribus,
 Arcades quatuor.

³ *Nonnulli ad ſolis curſum.*] Virg.
 lib. 3. *Æneid.*

*Interea magnam ſol circumvolvitur an-
 num.*

Vide Macrobi. 2. libro in ſonn. Sci-

pion. cap. 11. & Plin. lib. 18. cap. 25.

⁴ *Quare lycabas dicebatur.*] Macro-
 bius Saturnalior. lib. 1. cap. 17. *An-
 num quoque veteriſſimi Græcorum &
 ad Caria appellant, & ἡλικία, id eſt,
 Sole, ἡλικίαν καὶ μετρίαν.*

⁵ *Quidam ex Barbaris.*] Plutarchus
 in Numa Pompilio.

⁶ *Arcades interdum uno.*] Solinus
 cap. 3. & Macrobi. L. 1. Saturn. c. 11.
 non multo poſt princ. Plin. L. 7. c. 4.
 Vide item Plutarchum in Numa.

COLERUS.

⁷ *Tribus menſibus annum metiti ſunt.*
 Sicut & Ægyptii.

TIRAQUELLUS.

⁸ *Alii æſtate unum.*] Plinius ubi ſu-
 pra: *Annum alii æſtate unum determi-
 nant, & alterum hyeme.*

⁹ *Ægyptii non una facie.*] Xeno-
 phon vel quiſquis eſt, in *Æquinocti.*
 Plutarchus in Numa, Solinus cap. 3.
 D. Auguſtinus de Civitate Dei lib. 12.
 cap. 10. Cenſorinus de die Natali.

¹⁰ *Cari.*] Cenſorinus & Solinus
 ubi ſupra.

¹¹ *Acarnanes.*] Idem illi, & Plutar-
 chus in Numa, Macrobi. item ubi ſupra.

do sex mensium, frequentius menstruum annum fecisse.

¹ Indos quoque diligenti dimensione plena annorum spa- *Indi.*
tia fervalfe, menses vero in quinosdenos dies, præter alios,
definisse. Sed post omnes, variatis temporibus, ² Ægy- *Ægy-*
ptios verum annum reperisse, atque observata ratione *ptii ve-*
astrorum ad solis cursum divisisse satis constat, duodecim *rum*
mensibus anno assignatis, quos CCC. dierum numero *annum*
singulos terminarunt: ³ quem propter motus converten- *inve-*
tes & vicissitudines, ante inventas literas ita effinxere, ut *niunt.*
draco curvus in se flexus, suam caudam morderet: quæ
descriptio, quod volubili orbe circumagitur annum desig-
navit. ⁴ Dixereque annum lunarem dierum dierum XXX.
⁵ alii CCCLIV. effecere, ⁶ annumque Jovi, menses vero *Anni*
Jovoni dicarunt. ⁷ Fertur Solon ita metitus fuisse annum, *symbo-*
ut ad Lunæ cursum modo antecedentis solem, modo sub- *lum.*
sequentis, dimensio anni fieret: ⁸ quod Indos facere inve- *Annum*
nimus, ut ad lunæ meatus, cum se in cornua curvabat, tem- *Luna-*
pora notarent. ⁹ Solarem vero qui ex XII. mensibus con- *ris.*
stat, CCCLX. dierum effecere, ¹⁰ Thebani vero sacerdo- *Solonis*
tes *anni*
dimen-
sio.

¹ Indos quoque.] Q. Curtius lib. 8.

² Ægyptios verum annum.] Herodo-
tus lib. 2. Omnium hominum, inquit,
primos Ægyptios annum comperisse, di-
stinguentes eum in duodecim temporum
menses. *

COLERUS.

* Annum Ætiacum Ægyptus ac-
cepit anno Nabonassari 719. quo An-
tonius & Cleopatra ab Augusto nava-
li prælio ad Actium promontorium
victi sunt. Isque annus est Julianus.
Et vide quæ infra Alexander.

TIRAQUELLUS.

³ Quem propter motus convergentes.]
Servius in lib. 5. Æneid.

⁴ Dixereque annum lunarem.] Idem
Servius in lib. 3. Æneid. in eum lo-
cum,

Interea magnum sol circumvolvitur an-
num.

erat, inquit, annus 30. dierum, scilicet
maris.

⁵ Alii CCCLIV.] Apud Macro-
bium lib. 1. Saturn. cap. 12.

⁶ Annumque Jovi.] Plutarchus
problem. 77.

⁷ Fertur Solon.] Vide Solinum ubi
de annis, & Martianum Capellam &
ceteros de annis loquentes. Plutar-
chus in vita Solonis nihil tale de anno
loquitur, neque aliud quippiam, sed
de mensibus tantum.

⁸ Quod Indos facere.] Q. Curtius
lib. 8. *

COLERUS.

* Gallorum quoque annus & Ger-
manorum Lunaris erat, quod Cæsar
testatur, & Cornelius Tacitus.

TIRAQUELLUS.

⁹ Solarem vero.] Curtius eod. loco.

¹⁰ Thebani vero sacerdotes.] Hero-
dorus lib. 2.

Thale-

Thales tes ex Solis cursu annum dimetientes, duodecies tricenis
ni sacer dicbus quinos adjecere, qui vertentem annum efficerent.
dites. Sunt qui tradant ¹ Thaletem Milesium in CCCLXV.
Thales. dies annum divisisse, primumque veram dimensionem
Mile- commentum fuisse. ² Omnibus autem sideribus in suam
sins. recurrentibus orbem, ita ut post omnium siderum contor-
 sionem, ad eundem locum unde digressa fuerunt, regres-
 sio fieret: cum multa annorum intercesserint millia, mag-
 num annum tradiderunt: ³ quem quidem post duodecim
 millium & nongentorum LIV. annorum spatia fieri, ma-
 thematici volunt: ⁴ idque Arabes in primis opinati sunt.
⁵ Nonnulli nisi post xv. annorum millia conversionem ma-
 joris anni fieri judicarunt. Alii xxxvi. annorum millibus,
⁶ plerique ex singulis tribus millibus: ⁷ multi, mille
 CCCC.

¹ *Thaletem Milesium.*] Laërtius in vita illius, non longe à princip.

² *Omnibus autem sideribus.*] Festus Pompejus lib. 11. ubi de magno anno. *

COLERUS.

* De variis magni anni generibus, eruditissime disserit Josephus Scalig. lib. 1. de emendat. temp. ubi loquitur de Anno. vide & Ciceronis locum ex lib. 6. de Republ. apud Macrobius.

TIRAQUELLUS.

³ *Quem quidem post duodecim.*] Cicerō in Hortensio, Servius ubi supra citatus in libro 3. Æneid. & lib. 1. in eum locum,

Triginta magnos volvendis mensibus orbis.

⁴ *Idque Arabes.*] Vide eosdem auctores antea citatos.

⁵ *Nonnulli nisi post xv.*] Vide eosdem, & quos modo citabo.

⁶ *Plerique ex singulis tribus milli-*
bis.] Cicero libro de natura Deorum. & ab eo Servius d. lib. 3. Æneid.

⁷ *Multi mille, &c.*] Id Platonis est, qui magnum annum illius esse vocatum dicebat, cujus tempus implebitur, cum vagantium stellarum comitatus ad eundem pervenerit finem, no-

rumque sibi exordium & itinera per vias mundi reperit. Quod & ex eo repetit Apulejus lib. 1. de Dogmate Platonis. (vide inter opera Platonis) Oenopides autem Chius Astrologiz peritissimus, cum dedicaret in Olympiis legum tabulam, inscripsit in ea Astrologiam quinquaginta novem annorum, affirmans *nunc esse magnum annum*. At Meton * Lacædæmonius Astrologiz quoque petitus columnas statuit, & in eis Solis cursum annotavit, atque magnum annum (ut ipse dicebat) adinvenit, quem intra novemdecim annorum curriculum conclusit, ut testis est utriusque Ælianus de varia historia lib. 10. cap. 7. ** Tu autem de postremo vide quæ scripti in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 31. in catalogo Medicorum.

COLERUS.

* De hoc Metone Phrynichus Comicus *μενοτιππων*:

Τίς ἐστὶν ὁ μάλιστα ταῦτα ταῦτα φέρων

Μέτων ὁ λακωνικὸς ἐστὶ ὁ τὰς κλίμας ἄγων.

Aqualiciis enim & librationibus quoque aquarum nobilissimus fuerat: Fontes

CCCC. & LX. annorum circuitu terminari dixerunt, cum luna & sol aliaque sidera post multa secula & atates, suis locis & originibus restituta forent, quem mundanum annum nuncupant. ¹ Galli autem post trigessimum annum seculum fieri putant. In Italia ² apud Lavinios tredecim mensium spatio, hoc est CCCLXXIV. diebus annus claudabatur. ³ Romulus decem mensium curriculo definivit annum, ⁴ Martiumque principium fecit, quintumque ab eo Quintilem, & reliquos deinceps nuncupavit, ⁵ Numa vero Pompilius aliquanto morosius vestigans, primus ad Solis cursum, post Ægyptios in duodecim menses annum dimensus fuit, Januario & Febuario adjectis: Januarioque initium dedit, tunc vere anni principium esse arbitratus, quum post hybernum tropicum sol quo ulterius progrediatur non habens, perfecto cursu zodiaci, per singulas stationes celeri meatu ad nos reverti incipit. Quem quia tricenis diebus per singulos menses luna non perficit, ita dispensavit intercalandos dies, ut vigesimo anno ad metam eandem Solis, unde orsi essent, plenis annorum spatiis dies congruerent: ⁶ quod erat apud Græcos aliter institutum.

Fontes etiam induxerat Athenis. Huius mentionem facit Manilius. Et Festi Avieni hi sunt versus:

Illius ad numeros proluxa decennia rursus

*Adjecisse Meton Cecropea dicitur arte,
Inseditque animus, &c.*

Censorinus quoque huius meminit.

** Interpretes vetus Aristophanis:

ὁ ὅ φησὶ ἔχοντες ἐν Κολωνῷ πρὸς αὐτὸν ἐδόντες
λέγει Σαίτης, ὁ δὲ οὖτος δὲ πρὸς Πυθοδῶρε
ἀλλοτρίους ἐν τῇ τοῦ λαγρμῆνης ἐκκλησίᾳ,
πρὸς τῷ τῷ τῷ ἐν τῇ πύλῃ.

TIRAQUELLUS.

¹ Galli autem.] Vide Servium declarantem diversitatem seculorum in lib. 8. Æncid. in eum locum,

Seclisque effata senectus.

Uti etiam fulius facit Censorinus c. 6. & cap. 14.

² Apud Lavinios.] Solinus cap. 3.

ubi vide ejus interpretes.

³ Romulus decem mensibus.] Plutarchus in vita illius & Ovid. lib. 3. Fast. de eo loquens his versibus,

Annus erat decimum cum Luna receptet orbem,

Hic moneris magno tunc in honore fuit.

Macrobius item Saturn. lib. 1. cap. 12.

⁴ Martiumque principium fecit.] Plutarchus ubi supra, Macrobius d. libro Saturn. 1. cap. 12. Festus Pompejus lib. 11. Ovidius d. lib. 3. Fast.

*At te principium Romano dicimus anno,
Primus de patrio nomine mensis erit.*

⁵ Numa vero Pompilius.] Plutarchus in vita illius, & problem. cap. 18. & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 13. in princ. & iterum postea.

⁶ Quod erat apud Græcos.] Herodotus l. 2. statim post princ. Vide tamen Macro-

*Oraco-
rum in-
terca-
latio.*

*Augu-
stinus.*

*Anni
princi-
pium.*

*Annus
natu-
ralis
& ci-
vilitas.*

stitutum : nam ita intercalabant , ut tertio quoque anno
mensē intercalarem adjicerent. ¹ *Ægyptii* vero tricen-
diebus , quibus annus clauderetur , quinos dies singulis an-
nis pro intercalari adjecere : sæpiusque in describendo in-
tercalari variatum fuit , ² donec Divus Augustus interca-
lario mense sublato , ita annum designavit , ut quarto quo-
que anno absoluto , non autem incipiente , ut *Cæsar* di-
dicarat , unus intercalaretur dies , ut ad solis cursum dimen-
sio anni congrueret. ³ *Hebræi* ab æquinoctio verno *Græci*
à solstitio , *Ægyptii* ab autumno initium fecere anni :
quibus September erat principium , cui *Hermen* dixere
nomen : ex quibus alii primum mensē totius anni ⁴ *Their*
nuncupant : ⁵ alii , ut *Achæi* & plerique , circa ortum
Vergiliarum , velut anni principio , magistratus & honores
ineunt. ⁶ *Ætoli* post autumnale æquinoctium comitia fa-
ciunt. ⁷ *Druides* à sexta quaque luna augurantur anni in-
itium. ⁸ Eratque annus naturalis , qui duodecim spatio
mensium clauderetur , & civilis variarum gentium opinio-

ne

Macrobius , qui aliter dicit , ubi supra.

¹ *Ægyptii vero.*] Herodotus d. lib. 2. post princ.

² Donec Divus Augustus.] Macrobius d. lib. 1. Saturn. cap. 14. Sed & de hujusmodi intercalationibus vide Plinium lib. 18. cap. 25.

³ *Hebræi ab æquinoctio verno.*] Exodi cap. 12.

COLERUS.

Hebræi ab æquinoctio.] Anni principium duplex facit Scaliger. Aliud naturale , aliud populare.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Their nuncupant.*] Lactantius l. 1. cap. 6. *Thoth* scribit.

⁵ *Alit, ut Achæi.*] Polybius l. 5. in princip. non *Vergiliarum* , sed *Pleiadis* dicit. Annus , inquit , *Insuperii Arati Junioris* circa ortum *Pleiadis* perfectus est : ita enim tempora *Achæi* dimetiuntur. Quamobrem hic quidem dimisit. Epitatus vero suscepit Imperium , quod-

que id certe idem est : nam quæ *Græci Pleidas* vocant , Latini *Perseidæ* dicunt , ut tradit *Servius* enarrans illud *Virgilii* lib. 1. *Georg.*

Pleidas Hyadas. —

Et *Gellius* lib. 3. c. 10. statim à princ.

⁶ *Ætoli post autumnale.*] Polybius libro 5. dicit incunte æstate. Vide ad idem sit.

⁷ *Druides à sexta.*] Plinius lib. 16. cap. 44. eodemque ult. Quibus , addit *Athenienses* anni principium ab æstate incepisse , ut videre licet ex *Thyridæ* continuo post orationem funebrem , & alibi sæpe eod. lib. 8. & seq. ⁸

COLERUS.

* Atticus annus incipiebat à *brama*. Cujus rei testis videtur *Terenus Phormione* : *Aruspex vetus ante brama aliquid novi incipere*. Scalig. lib. 1.

TIRAQUELLUS.

⁸ Eratque annus naturalis.] Vide & citos nostros *Commentarios Remanum* , ubi supra num. 1. & 2.

I Ræ

ne definitus: ¹ nam & trieteris duorum spatium annorum constabat, tertio incipiente: olympias ex quatuor, quinto redeunte: ² Eudoxi annus octo ex nostris continet. ³ Is enim ad veram anni cognitionem proxime accessit: ⁴ deinde Hipparchus, postea Ptolemæus, ⁵ demum Cæsar. Chaldaicus, duodecim: ⁶ Metonicus, ⁷ undeviginti: ⁸ Saturni, triginta annorum fuit: Jovis, duodecim: Martis, duorum. ⁹ Alii septimum quemque observarunt annum, propterea quod ætatis hominis signum imprimeret. Nonnulli per ætates annos distinxere, ita ut singulis ætatibus triginta annorum spatium darent. Itaque pro gentium arbitrio, proque voluntate, nonnunquam iudicio imperitæ multitudinis, civilis annus terminabatur, quem magnum pler-

*Trieteris.
Olympias.
Eudoxi annus.*

Anni per ætates distincti.

¹ Nam & trieteris.] Aliter Ovidius lib. 1. Fastor. his versibus,

Festa Corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi,

Tertia qua solito tempore bruma refert.

Et Lucanus lib. 3.

Mons Phæbo Bromioque sacer, cui numine misto

Delphica Thebana referunt trieterica Bacchi.

Lucretius interpres Statii l. 2. eo loco, *Non hac trieterica vobis, &c.*

Vide item Diodorum Siculum lib. 5.

Et Servium in lib. 4. Æneid. ibi,

— *Ubi audito stimulens trieterica Baccho*

Orgia. —

COLERUS.

* Trieterica Bacchi ab initio bina celebrabantur Athenis. Altera hyeme, altera veris tempore fiebant. Verna dicebantur *διουσία ἐς ἄρματα*, à loco oppidi veteris sive *ἄστει*. Vnde ludicrum Dionysiorum dicebatur *ἄγων ἐς ἄρματα*, *ἄγων ἐς ἄστυ*. Ille *ἄγων* celebrabatur *ἀνθισθενῶν* *διδασκῶν*. Ut Thucydides l. 2. Sic Hesychius *Ἀρθισθενῶν, Διουσία*. Cætera vide apud Scallig. lib. 1. ubi agit de Periodo Attica.

TIRAQUELLUS.

² Eudoxi annus.] Vide Servium ubi modo citabatur in seq.

³ Is enim ad veram anni.] Servius in libro 5. Æneid. ibi, *Jamque dies (ni fallor) adest.* —

Et de hoc Eudoxi anno Lucanus l. 10: *Nec mens Eudoxi vincetur fastibus annus.*

Vide item Strabonem lib. 14. & Laërtium alicubi.

⁴ Deinde Hipparchus.] Servius ibi. eod. loco.

⁵ Demum Cæsar.] Ibi. Vide præterea Plinium lib. 18. cap. 25. & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 14.

⁶ Metonicus undeviginti.] De hoc omnino vide, quæ diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 31. in catalogo Medicorum, ubi de Metone.

COLERUS.

⁷ Undeviginti.] Unde *ενναδικοῦ* dictus est.

TIRAQUELLUS.

⁸ Saturni xxx. annorum fuit.] Hæc usque ad vericulum, Alii, sunt Plinii lib. 1. cap. 8.

⁹ Alii septimum.] Vide Gellium lib. 3. cap. 10. & Macrobius lib. 1. de Somnio Scipionis cap. 9. non uno in loco.

1. Annus

*Diver-
sa anni
princi-
pia Ro-
man.
Comi-
tiis &
ineun-
dis ma-
gistra-
tibus.*

plerique dicunt. Sed quamvis ¹ anni principium Januarius fecerit, ² tamen sequutis temporibus, quo ad comitia & ineundos magistratus diversa Romanis anni principia fue-
re. ³ Nam Publio Ebutio & Quinto Servilio consulibus, calendis Sextilibus principium anni agebatur : in eisdem-
que consules, prætores & reliqui magistratus honores inibant. Quo autem tempore decemviri reipublicæ præ-
fuere, non Sextiles calendæ, ⁴ sed Idus Majæ solemnes ineundis magistratibus fuere : ⁵ donec tribunis militum consulari potestate creatis, cum Veientes diutino & gravi bello premerentur, ad Idus Decembres anni principium haberi cœptum fuit, quibus magistratus inibant, & honores dabant. Mansit hæc descriptio anni ad secundum Punicum bellum, quo Romani exitiali bello conflictati sunt, ex quo tempore ⁶ Idus Martias anni principium fecere. Sa-
piusque super anni principio Romani variarunt, ut modo calendis Quintilibus, ⁷ modo Octobribus calendis, prout res tempusque postulabant, anni principium facerent : donec ad Augusti tempora ventum est, in quibus rursus ⁸ calendis Ianuariis, suscipiendis honoribus anni principium fecere.

¹ *Anni principium Ianuarius.*] Ovidius lib. 1. Fastor. Plutarchus item in Mario.

² *Tamen sequutis temporibus.*] Quod probat ex iis quæ sequuntur, quantum ad tempus ineundi magistratus. Nam quantum ad comitia, non eadem fuere tempora quæ ineundi magistratus, sed anteriora erant, quibus ii designabantur : non illico tamen inituri, sed longe postea. Vide autem Budæum in Annotationibus. Quod & videre etiam licet ex Livio in multis locis.

³ *Nam Publio Ebutio.*] Id Livii est 1. Decad. lib. 3. *Comitia*, inquit, *inde habita, creati consules, L. Ebutius, P. Servilius calendis Sextilibus, ut tunc principium anni agebatur.* Et paulo post, *L. Lucretius Tricipitinus, & T. Petrus Geminus ante diem 111. Idus Sextilibus consulatum inierunt.*

⁴ *Sed Idus Majæ.*] Livius d. lib. 3. & iterum 6. ejusdem Decad.

⁵ *Donec tribunis.*] Livius 1. Decad. lib. 5. satis longe à princip.

⁶ *Idus Martias.*] Nam & tunc iis Idibus Consules & Prætores magistratum inibant, teste eodem Livio 3. Decad. lib. 2. post princip. ubi Cn. Servilius tunc magistratum inisse ait. Et libro 6. ubi scribit M. Marcellum tunc consulatum inisse. Et 4. Dec. l. 1. ubi, *Omnium, inquit, primum eum rem Idibus Martiis, quo die tunc consulatus inibat, P. Sulpitius Consul remisit.* Et iterum lib. 2. in princ. *Consules prætoresque cum Idibus Martiis magistratus inissent, provincias sortiti sunt.*

⁷ *Modo Octobribus.*] Livius 1. Dec. lib. 5.

⁸ *Calendis Januariis.*] Suetonius in Cæsare, cap. 76. *Pridie autem calen-*
das

fecere. Fuit tamen memoriæ proditum, ¹ Nerone imperante censuisse senatum, ut Decembri mense quo in lucem editus erat, anni principium fieret: sicut Augusto regnante, officiosæ in eum urbes, quo die ad se primum venisset, anni initium fecerunt. Est quoque illa observatio solemnitas nimium diu servata, quæ quamvis principio anni mensibus variato, tamen sicut initio servari cæpta, ita ad postremum manet, ² ut in aris Vestalibus novum ignem calendis Martiis accenderent, ³ laureas virides tam in consularibus fascibus, quam ædibus Regis sacrorum, flaminum, Vestalium, atque curiæ, veteribus mutarent, ⁴ mercedem magistris solverent, ⁵ vectigalia locarent, ⁶ matronæ servis cenas apponerent, & festum diem agerent: ⁷ quare matro-

*Initio
anni
que
semper
obser-
vatio
fuit.*

das Januarias repentina consulis morte cessantem honorem in paucas horas dedit. Ex quo intelligis, & id observatum ante imperium Augusti Cæsaris. Et de eadem quoque re loquens (ni fallor) Cic. l. 7. epist. fam. epist. 30. In campo, inquit, certe non fuisti, cum hora secunda Comitiis questoriis institutis, sella Q. Maximi, quem illi consulem esse dicebant, posita esset, quo mortuo nunciato sella sublata est. Ille autem qui comitiis tribus esset auspicatus, centuriata habuit, consulem hora septima renunciavit, qui usque ad calendas Januarias esset: quæ erant futura mane postridie. Ita Caninio consule scito neminem prandisse: nihil tamen eo Consule mali factum est. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto Consulatu somnum non viderit. Suetonius item Caligula, cap. 17. ubi de ejus tertio Consulatu loquitur, quem iniit solus, quia ejus collega sub calendarum diem fuerat defunctus. Et omnium clarissime Plinius lib. 11. cap. 37. quo loco de jecore loquitur. Desuit & Cajo principi calendis Januariis cum iniret consulatum, quo anno interfectus est. Et Marcellus jurisconsultus in l. Publius, in princip. ff. de cond. & demonst. cum scribitur, deinde ex calendis Ianuariis consulatum ingressus est. Et id ipsum

quoque astruit Herodianus libro 1. de hujusmodi calendis loquens: Cum hunc diem festum civitas ageret, in quo summi magistratus conspicuam purpuram solemnemque assumunt.

¹ *Nerone imperante.*] Corn. Tacitus l. 13. non adeo longe à princ. Et quamquam, inquit, censuissent patres, ut anni principium inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, ceteram religionem calendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit.

² *Ut in aris Vestalibus.*] Solinus c. 3. & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 12.

³ *Laureas virides.*] Macrobius ubi supra.

⁴ *Mercedem magistris.*] Macrobius ibidem.

⁵ *Vectigalia.*] Vide supra hoc eod. lib. cap. 13.

⁶ *Matrona servis.*] Solinus & Macrobius ubi supra.

⁷ *Quare matronalia.*] Ovidius libro Fastorum dedicato mense Martio, Cum sis officiis Grædive ruralibus aptus, Dic mihi matrona cur tua festa colant, Et quibusdam interfectis,

*Inde diem primasque meas celebrato
calendas,*

*Ovbalides matres non leve munus
habent.*

Ggg

Plutar-

Matronalia. matronalia dicta: ¹ muneraque viri mulieribus mitterent, ut in Saturnalibus viris mulieres: comitia auspicantur. ² Sed quod de Martio loquimur, à primo urbis ortu anni principium fecisse: animadvertendum, prioribus seculis apud varias gentes miræ observationis fuisse: siquidem Numa primus, mox Albani, Aricini & Thufculani, Martium totius anni tertium fecerunt, Sabini & Peligni quartum, Laurentes & Phalisci quintum, Hernici sextum, Equiculi decimum locum in anni constitutione Martium habere voluerunt. ³ Atheniensibus vero Martius Anasterion dicitur, ab aliis Munychio. ⁴ Aprilis, Chronius ⁵ & Antesterion, ⁶ ab Ægyptiis Pamenothus. ⁷ Majus Metagetnion, ⁸ qui apud Syracusanos Carnius, ⁹ ab Osci

Me-

Plutarchus item in Romulo, & Servius in eum locum Virgilio libro 8. *Æneid.*

— *Castra ducebant sacra per urbem*

Pileatis matres in molibus. —

Porphyrion in illud Horatii,

Martius caelebs quid agam calendis.

Et de his loquens Festus Pompejus libro 11. *Martius*, inquit, *calendas matrona celebrabant.* Sunt autem & alia festa *Matralia*, de quibus idem Ovidius lib. 6. ejusdem operis,

Ite bone matres, vestrum Matralia festum

Flæaque Thebana reddite liba Deæ. De quibus etiam Festus Pompejus d. libro 11. *Matralia*, ait, *matris Matutæ festa.*

¹ *Muneraque viri.*] Aliter Macrobius ubi supra.

² *Sed quod de Martio.*] Hæc usque ad clausulam, *Atheniensibus*, sunt Ovidii lib. 3. Fastor.

Quod si forte vacat peregrinos inspicere fastos:

Menfis in his etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Phaliscis,

Sextus apud populos Hernica terra tuos.

³ *Atheniensibus vero.*] Plutarchus in Phocione, Hebræis autem *Nisan*.

⁴ *Aprilis, Chronius.*] Plutarchus in Theseo.

⁵ *Et Antesterion.*] Plutarchus in Sylla, & Theophilus. At Harpocration scribit hunc esse octavum mensem Atheniensium. Verum Plutarchus in Aratum hunc Junium mensem esse apud Athenienses tradit.

⁶ *Ab Ægyptiis Pamenothus.*] *Pharmutis*, credo, voluit, aut certe debuit dicere ex Plutarcho in Romulo (vide tamen Græcum textum Plutarchi.) Ab Hebræis *Iliar*, aut *Nisan*, ut placet Socrati in historia tripartita. Sed quantum ad id vide supra in verbo, *Atheniensibus*. Delphis autem *Phryfius* ex Plutarcho problem. Laërtio in vita Platonis. & Apollodoro in Chronicis. Vide quoque Suidam & Josephum libro 2. Antiquitatum.

⁷ *Majus Metagetnion.*] Plutarchus in vita Nicæ non multo ante fin. & in vita Camilli, & in libro de exilio. Vide item Suidam.

⁸ *Qui apud Syracusanos.*] Plutarch. in d. vita Nicæ.

⁹ *Ab Osci Mesimo.*] Festus Pompejus libro 11. ab Hebræis autem *Sinan*.

1 Junius

Mesius nuncupatur. ¹ Junius Boëdromion, ² Pancinius Julius, ³ Augustus Thiatia, ⁴ Gorpas September, ⁵ qui ab Ægyptiis Tot, ⁶ ab eisdem Choë ⁷ & Thybis, ⁸ December Possideo & ⁹ Mechiris, Januarius qui apud Iones ¹⁰ Lenaos dicitur, quod Bacchi tunc festa fierent. ¹¹ Tragelinus autem Februarius. ¹² Eratque vetus constitutum apud pontifices, ut sua numina mensibus præficcerent, mensesque singulis numinibus dicarent. Quippe ¹³ Januarius Junoni erat sacer, Neptuno Februarius, ¹⁴ Martius Minervæ, ¹⁵ Aprilis

*Sunt
cuique
mensi
numen*

¹ *Junius Boëdromion.*] Plutarchus in Theseo, Camillo, Aristide, & Demetrio. At Macedonibus dicitur *Dosius* apud Suidam, Psellum, Theophilum & ipsum Plutarchum in Aristide, & Bœotii *Hippodromion*, apud eundem Plutarchum in Theseo, & Hebræis Tamuz.

² *Pancinius Julius.*] Plutarchus in Camillo & in Aristide (vide utrobique) Hebræis vero dicitur *Ab*.

³ *Augustus Thiatia.*] Plinius l. 27. cap. 12. statim post princ. Verum Ægyptiis *Mesori*, ex Plutarcho in libro de Iside & Osiride, Hebræis *Elul*.

⁴ *Gorpas September.*] Plutarchus in Theseo.

⁵ *Qui ab Ægyptiis Tot.*] Plutarchus in Romulo. Lactantius lib. 1. cap. 6. *Thoth* scribit, ut & supra diximus.

⁶ *Ab eisdem Choë.*] Plutarchus autem in Romulo ita dicit Decembrem vocari ab ipsis Ægyptiis.

⁷ *Et Thybis.*] A Bœotii autem hic mensis *Alalcomenus* dicitur, ex Plutarcho in Aristide. Et Pergamenis *Hyperberetæus*, ex Galeno, quo loco loquitur de Eleatis, id est, Abjectis semine, ubi vide Græcum. Et ab Hebræis *Tisri*. Hic autem Alexander omisit Octobrem & Novembrem, ille autem Bœotii dicitur Demetrium, & Ægyptiis *Athyr*, ex Plutarcho in libro de Iside & Osiride, Macedonibus *Hyperberetæus*, ex Suida, Josepho & Beda in lib. de Natura rerum, & decretis canonicis in cap. de concilio Antiocheno, 18.

dist. Hebræis *Machesauu*. November autem Græcis *Arbyseneior*. Et Hebræis *Kisleu* nominatur.

⁸ *December Possideo.*] Vide Plinium lib. 27. c. 12. post princ. & Plutarchum in libro de Iside & Osiride, & infra in verbo, *Lenaos*.

⁹ *Et Mechiris.*] Et Macedonibus *Apellens* ex Suida. Ægyptiis *Chazar*. Hebræis *Cassen* ex Josepho lib. 12. Antiquitatum, aut ut aliis placet, *Tibeth*.

¹⁰ *Lenaos.*] Theophilus & Joannes Grammaticus in Hesiodum: Macedonibus autem *Andyneus* & *νυνειω* ex Suida, Hebræis *Schebat*. Athenienses *νομίστω* vocant, ut tradit Plutarchus in Cæsare.

¹¹ *Tragelinus autem Februarius.*] Macedonibus autem *Peritius*, testibus Iosepho & Suida. Et Hebræis *Adar*. In his autem omnibus vide omnino Geraldum in libro de annis & mensibus.

¹² *Eratque vetus constitutum.*] Id videre licet ex Manilio.

¹³ *Januarius Junoni.*] Macrobius autem lib. 1. cap. 7. dicit Saturno dicatum esse Januarium.

¹⁴ *Martius Minervæ.*] Alii Marti dicunt, ut Macrobius lib. 1. Saturn. c. 12.

¹⁵ *Aprilis Veneri.*] Præter Manilium ubi supra Varro l. 5. de ling. Lat. Ovidius lib. 4. Fast.

Sed Veneris mensē Grajo sermone notatum

Angustor, à spumis est dea dicta maris.

Nec tibi sit mirum, &c.

Ggg 2

Plutar-

prilis Veneri, ¹ Majus Apollini, ² Junius Mercurio, Jovi Julius, Augustus Cereri, Vulcano September, ³ Marti October, November Dianæ, & ⁴ Veste December.

Athen. institutum. ⁵ Ab Atheniensibus vero, ut Januarius, quierat anni principium, utque prima & ultima dies cujusque mensis Demetrii nomine appellaretur, aliquando lege cautum fuit, cum Demetrio plus nimio indulgerent, & famularentur.

Cassiodorus mensibus à se nominata impossibile sunt. ⁶ Cujus exemplo nonnulli ex Cæsaribus, perpetua felicitate insolentes, mensibus sua nomina indiderunt, favere imperitæ multitudinis ducti: ⁷ nam September & Junius Germanici nomine appellati sunt, ⁸ October Domitianus, ⁹ Aprilis Neroneus, ¹⁰ Majus Claudius: ¹¹ sicut Augusti ¹² & Julii nomina, velut sanctiora, Divo Cæsari & Octavio vulgi opinio & consensus consecravit. ¹³ Tiberius vero Cæsar, ne September suo nomine, neve October Livius vocaretur, apud populum intercessit & pervicit. ¹⁴ Commodo

Plutarchus in Numa, & Macrobius ubi supra. *

COLERUS.

* Quod & Horat. testatur in Odis.

TIRAQUELLUS.

¹ *Majus Apollini.* Aliter Plutar. in Numa, nempe quod Mercurio sit sacer, & à Maja dicatur Majus.

² *Junius Mercurio.* Servius tamen lib. 1. Georg. in eum locum, *Vere novo.*

dicat Junium à Junone dictum, ubi etiam Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12. auctoritate Cingii & Nisi. Et vide supra eodem lib. cap. 18.

³ *Marti October.* Festus Pompejus lib. 14.

⁴ *Veste December.* Idem quoque Plutarchus problem. cap. 33. Verum Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 7. dicit Saturno sacrum esse Decembrem.

⁵ *Ab Atheniensibus.* Plutarchus in vita ipsius Demetrii.

⁶ *Cujus exemplo.* Quod probatur exemplis sequentibus.

⁷ *Nam September, &c.* Suetonius in Caligula, cap. 15. & in Domitiano,

cap. 13. Et præterea quo ad Decembrem Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 12. Et quo ad Junium Tacitus lib. 16.

⁸ *October Domitianus.* Suetonius in vita Domitiani, cap. 13. Dion in vita ejusdem. Plutarchus in Numa Pompilio. Macrobius lib. 1. Satur. c. 13.

⁹ *Aprilis Neroneus.* Cornelius Tacitus lib. 15. ad fin. & iterum lib. 16. ¹⁰ *Majus Claudius.* Idem Tacitus eod. lib. 16.

¹¹ *Sicut Augusti.* Suetonius in vita illius, cap. 31. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 12. ubi verba S. C. in id facti describit, & Divus Hieronymus in epist. ad Eustochium.

¹² *Et Julii.* Suetonius in vita ipsius Julii Cæsaris, cap. 76. Macrobius ubi supra. Eusebius & ante hos Ovidius lib. 4. Fast.

¹³ *Tiberius vero Cæsar.* Suetonius in vita illius, cap. 26. Sed paulo aliter Dion in vita ejusdem.

¹⁴ *Commodo autem.* Lampridius in vita illius. Sed aliter Eutropius lib. 8. cap. 7. Vide item Dionem in vita ejusdem, & Herodianum lib. 1.

I A Ta-

modo autem Antonino pro Augusto Commodum, pro Septembri Herculem, pro Octobri Invictum, pro Novembri Exuperatorium, pro Decembri Amazonium, assentatores nomina indiderunt: à Tacito vero Cæsare, September Tacitus dictus est.

[*A Tacito vero Cæsare.*] Flavius Vopiscus in vita illius in fin. Adde autem superioribus, Senatam menses Septembrem & Octobrem, Antoni-

num & Faustinum appellandos decrevisse, sed id Antoninum Pium respuisse, ut in vita illius tradit Julius Capitolinus.

CAPUT XXV.

Qui topiarii apud Jureconsultos dicti sint, & legato fundo instructo, an veniant topiarii, & quæ servorum species apud eosdem.

CUM æstate anni in Vaticano ego & Franciscus Helius, & nonnulli studiis & honestis artibus dediti, sole jam occiduo deambularemus, & de opere topiario mentio fieret: quidam doctrina & fama celebri, & tunc in numero patronorum allectus, homo maledicus & conviciator, quæsit à me, credo explorandi causa, qui essent topiarii, quodve topiarium opus foret. Cumque ego à Jureconsultis, quos profitebatur, de opere topiario & topiariis multi-^{Topia-} modam mentionem non ambiguo significato fieri respon-^{rii.} dissem, potuisse vel ab illis didicisse: ipse vero id pernegabat, & paulo commotior, haud usquam de topiariis apud jureconsultos mentionem fieri perulanti dicto asseribat. Sed quum libri tunc copia non esset, ne viderer tumultuosius agere, & contentionibus magis quam jure contendere, in aliud tempus dilatis sermonibus, quæ tunc mihi in mentem venerunt, dixi topiarios inter prædiorum rusticorum operarios censer: dictosque à Græcis, qui arbusculas virgultaque ductilia facili flexu in varias formas figurasque modo humi, modo per ruris spatia, vario & solerti ingenio effingerent & concinnarent: fuisseque moris præsci, buxo, myrto, aut alio virgulto varias hominum

effigies naviumque formas, aut turrium, ædium, vel cubiculorum species, in hortis per hujusmodi operis magistros, qui topiarii dicti sunt, effingi & concinnari *ὑπὸ τῶν τοπίων*, hoc est, à locis, quæ virgultis ejusmodi effinguntur, quæ quidem ars in hortis colendis frequens fuit, nec fastidientia sedulitas: quo opere hortos nostrates myrto, rosis, hedera, aliisque virgultis per istiusmodi operarios excultos videmus. Quibus ille quum vix acquievisset, haud multo post digressus est. Ego quoque quum me domum recepissem, levi defunctus opera, non modo ab Ulpiano, sed aliis quoque jureconsultis de topiariis & opere topiario, quod ille pernegabat, mentionem multimodam abunde fieri animadverti, atque respondisse Ulpianum, inter cæteros fundo instructo legato, non modo instrumenta fundi, sed si viridaria sint, etiam topiarios accedere legato. Verba ex Ulpiani responsis de instructo fundo hæc sunt: Quibusdam regionibus accedunt, si villa cultior est, veluti atrienfes, scoparii: si etiam viridaria, topiarii: si fundus saltus pastionesque habeat, greges pecorum pastoresque saltuarii. Sed quum de scopariis mentio fiat, non omittendum, servorum species à jureconsultis ab opera & ministerio multiplices censeri: inter quos fuere atriarii, focarii, qui & mediastrini dicti sunt,

arca-

TIRAQUELLUS.

I Verba ex Ulpiani responsis.] Exl. instrumenta, vers. ult. ff. de fund. instr. vel instrum. legat. Sed & horum Topiariorum fit mentio, in l. cum quæreretur. §. ult. ff. de leg. 3. ubi scribitur, hos magis ornandi fundi gratia quam colendi paratos esse. Vide Nebrissenfem, Albericum & Robertum Stephanum. *

COLERUS.

* Vitruvius vocat topia lib. 5. cap. 8. Idem Topiarii operis meminit lib. 7. cap. 5. Ambulationibus vero propter spatia longitudinis, varietatibus topiorum ornarent ab certis locorum proprietatibus imagines exprimentes, &c. Plinius libro 22. cap. 22. Acanthum topiariam herbam esse tradit, & vocat idem A-

dianton fruticem topiarium eod. lib. cap. 21.

TIRAQUELLUS.

2 De scopariis mentio fit.] Ind. l. instrumenta, ubi supra.

COLERUS.

Sed quum de scopariis.] Scoparii officium exprimit Plautus Aſinar. ubi Atrienſis Scopario dicit: *Juſum ſcieſſe ab janna hoc ſtercum auferri*, &c.

TIRAQUELLUS.

3 Atriarii.] De quibus in l. 1. §. cæterum ſi quis. ff. de nauſ. camp. ſtabu. Sed & idem alibi atrienſes vocantur, ut in d. l. instrumenta, ubi ſupra, & in l. in lege Cenſoria. §. itemque ff. de verbor. ſignific. Et apud Ciceronem in Oratio- ne in Piſconem: & in Paradoxiſ, Co- jumellam

¹ Arcarii & hercitæ, qui versantur in agris. ³ Capfarios enim Paulus notavit, qui vestimenta in balneis servanda suscipiunt: ⁴ Ulpianus vero qui libros deferunt, ⁵ capfarios appellavit, sacculares autem, qui vetitas exercent artes, quique, in ⁶ sacculos ablata reponunt: ⁷ & apolides, qui

Arca-
rii.
Her-
cita.
Capfa-
rii.
Saccu-
larii.
Apo-
lides.

lumellam lib. 12. cap. 3. & Plinium libro epist. 3. epist. ejusdem lib. 19. ad Calvitium Rufum, & Apulejum in libro de mundo.

COLERUS.

* Atrienfis officium erat, vasa escaria, potoria & reliquam suppellectilem disponere, & emundare, simulque atrium nitidum uti esset, accurare. Vetus Glossarium interpretatur Atrienfes diatarios & diatarchas, ut testatur Turnebus, & docet Jacobus Cujacius IC. Princeps, lib. 19. Observ. cap. 34.

TIRAQUELLUS.

4 Focarii.] In d. l. r. §. ceterum si quis. ff. nat. exp. facin. (ubi vide eos omnes) ubi scribitur hos, & illos scilicet Atrianos, Mediastinos esse. Qui autem Mediastini dicantur, discas ex Nonio Marcello, in verbo Mediastini, & Prisciano. (vide Robertum Stephanum.) Et horum quoque fit mentio in l. item apud §. prætor ait, si quid. ff. de injur. Vide Nebriß. Budzum & Rhodig. *

COLERUS.

* Mediastini opponuntur artificibus, in l. ult. ff. de operis serv. Alias dicebantur balnearum, & ædium administrum. Quidam vet. lib. Nonii habent Mediastrinos. Et sic Glossæ Mediastrinus dicitur.

TIRAQUELLUS.

1 Arcarii.] De quibus in l. Thais. §. ult. ff. de fideicommissis libert. vide illos omnes. *

COLERUS.

* Et Sidonium lib. 5. Epist. 7.

TIRAQUELLUS.

2 Et hercitæ.] Vide omnes, & Lexicon Varronis & Columellæ.

3 Capfarios enim Paulus notavit.] In l. nam salut. §. ult. ff. de offic. præf. vig. *

COLERUS.

* Hos capfarios luculenter describit Epiph. πρῶτον γὰρ φασι τὰς τοῦ-
τας, τὰς δὲ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ τοῖς παλαιοῖς ἢ
ἐπὶ κληρῶν ἐν ὑποκαίτοις οἰκοδομῆσαι.
ἐν δὲ τῶν εἰσπραγμάτων, ἱματιοφύλακας εἰσ-
πραγμάτων τῶν ἐκκλησιῶν διὰ τὴν ἀντι-
λήψιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων. Quem
locum adducit doctiss. Cujacius, l. 5.
Observat. cap. 8.

TIRAQUELLUS.

4 Ulpianus vero.] In l. si collectaneus. ff. de man. vindic. Et ita quoque accipitur in l. ult. ff. de jure immu. & apud Suetonium in Nerone, cap. 36. Ubi vide etiam Beroaldum, & quæ diximus in tractatu Nobilitatis.

COLERUS.

5 Capfarios.] Unde Juvenalis sat. 10. Quem sequitur custos angusta vernula capsa.

TIRAQUELLUS.

6 Saccularios.] Ex l. sacularii. in princip. ff. de extraordin. crimin. Et de his quoque in l. i. versis. simili modo. ff. de effract. Vide Alconium Pedianum p. 115. & Robert. Stephan. Crinitum lib. 17. cap. 8. Coelium Rhodiginum, Budzum in Annot. post. Saccarii autem alii sunt, ut videre est ex l. qui fundum. §. fundi venditor. ff. de contra. empt. *

COLERUS.

* De Sacculariis, quos Synesius βιβλαρίας vocat, vide Cujac. lib. 10. Observat. cap. 27.

TIRAQUELLUS.

7 Et Apolides.] Ex l. i. §. ii quiBUS. ff. de leg. 3. ubi ita scribitur, ii quibus aqua & igni interdictum est, id est deportati, fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi jus habent, cum sint ἀπόλιδες. Et in l. qui-

Insularii. nullo jure civitatis funguntur, in opusque ¹ publicum deportati, seu ad insulas relegati sunt, ² qui & insularii appellati, ³ orcinos dici libertos arbitrantur quidam, quos testator post obitum liberos jussit, ita ut heres patronatus jus haberet non dominus; præter quos numerantur ⁴ originarii & adscriptitii, qui adscripti fundo quem colunt, ita sunt, ut nisi cum fundo alienari queant: originarii vero, qui ex adscriptitiis in ipso solo quod incolunt, nati educatique sunt. ⁵ Vicarium servum Ulpianus censuit, qui ⁶ ordinario subest, & illi paret: ⁷ & fornacarium, qui fornaci calcariz seu ferrariæ servit & invigilat. Post quos fuere ⁸ amanuenses ⁹ & dispensatores: alteri, quorum opera velut

dem. ff. de pœnis. Cujus hæc verba sunt, *Item quidam ἀπὸ τῶνδε sunt, hoc est sine civitate, ut sunt in opus publicum perpetuo dati, & in insulam deportati.* Vide Lexicon Græcum, Budæum, Nebrissenfem, Rhodiginum & alios.

COLERUS.

1 Publicum deportati.] His possumus comparare illos qui hodie ad triremes damnantur.

TIRAQUELLUS.

2 Qui & insularii.] Ex l. si ita. ff. de usu & habit. & l. cuiusque, in princ. ff. de instit. arbit.

3 Orcinos.] Hic vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis in l. si nunquam, in verbo, Libertus, num. 124. eodemque ult. *

COLERUS.

* Orcinus vocatur & Charonita, id est, qui directo in testamento manumittitur, quasi Orci sive Charontis libertus, ut docet Cujacius ad Ulpian. tit. 3. Nullius enim viventis est libertus l. 4. ff. de bon. libert. Sed adito potius ejusdem Cujacii Observat. libro 3. cap. 23.

TIRAQUELLUS.

4 Originarii.] De quibus est tit. de municip. & orig. lib. 12. Codicis.

5 Vicarium servum Ulpianus censuit.] In l. servus. ff. de fundo instruct. & in l. si in re.

6. si servus. ff. de noxali actio. Vide Robertum & alios, item l. si servus, in fin. ff. de leg. 3. & l. si peculium. §. vicarius. ff. de pecul. legat. Apud Plautum in *Alfina*, & Martialem lib. 2. epig. 18.

Esse sat est servum, jam nolo vicarium esse.

6 Ordinaria.] De quo in *Litem apud*. §. prator ait, si quid ff. de injur. & in l. procuratoris. §. 1. ff. de tributariis act. & in l. hinc queritur. in princ. ff. de pecul.

7 Et fornacarium.] In l. si servus servum. §. si fornacarius. ff. ad leg. Aquil. ubi vide Budæum, Nebrissenfem Robert. & Alberi. Fornicarii autem alii sunt de quibus in l. cum quidam. §. fiscus. ff. de usur. & ibi Budæus, vide Robert.

8 Amanuenses.] De Amanuensibus servis Suetonius in Nerone, cap. 44. & hi dicuntur tanquam à manu, quorum scilicet manu & opera in scribendo utimur. Nam & à manu in eodem significatu usus est idem Suetonius in Cæsare, cap. 74. ubi memorat Philemonem à manu servum, & in Vespasiano, cap. 3.

9 Et dispensatores.] De quibus in d. l. item apud. §. prator ait, si quid. ff. de injur. & Festus Pompejus lib. 4. Suetonius ubi supra in præced. in priori loco, & Plin. lib. 33. cap. 11. ubi loquitur de Drusillano servo Claudii. Vide item alios.

8 Reta-

scribarum dominus utitur: alteri, qui æra dispensant, impendiaque & expensa rationibus notant, & inferunt. ¹ Receptitius vero dicitur, qui ob vitium redhibetur.

¹ *Receptitius.*] Ita enim servum receptitium intelligit. Verrius Flaccus de obscuris Catonis lib. 2. apud Gellium lib. 17. c. 6. Verum id reprehendit ipse Gellius. Vide item alicubi in nostris Retractibus, Budæum, Rober-

tum Steph. & alios.

COLERUS.

Receptitius vero.] Receptitius servus est, ut Gellius libro 17. capite 9. interpretatur, quem mulier de dote excipit.

CAPUT XXVI.

Trium summorum virorum somnia pares exitus habuisse: quive somnia, qualia viderant, vera fuisse experti sunt.

QUOD¹ olim Divo Cæsari, antequam in citeriorem Galliam movisset, & infesta in urbem ferret arma, in somniis oblatum est, quum sibi per quietem visum fuit, ^{Diri} ^{Clandis} ^{som-} ^{nium.} matri stuprum intulisse: quo somnio ad spem amplissimam conjectores illum excitarunt, dominium orbis sibi dari interpretati, ² idem somnium Hippiae Pisisstrati filio, qui tyranni successor, patriam crudelius occupavit, dum privatus adhuc regium affectat fastigiū, haud dispari eventu oblatum fuisse memorant. Siquidem nocturna species matris, cum qua coire videbatur, sibi per quietem oblata fertur: qua de re imperium late sibi portendi, conjectores responderunt. Ipseque somnio monitus, & spei plenus Athenarum dominio haud multo post potitus fuit. ³ Hic est enim ille Hippias, qui tyrannidem non sine immani scelere aggressus, patre impotentior effrenatiorque quum exul solum vertisset, impia contra patriam arma molitus fuit: denique cum Dario conspirans, in pugna ^{Astya-} ^{gis so-} ^{minum.} Mara-

TIRAQUELLUS.

¹ *Quod olim Divo Cæsari.*] Suetonius in Cæsare, cap. septimo. In urbe etiam confusus eum somnio proximæ noctis (nam visus erat per quietem matri stuprum intulisse) conjectores ad amplif-

simam spem incitaverunt, arbitrium orbis terrarum portendi interpretantes.

² *Idem somnium Hippiae.*] Herodotus libro sexto.

³ *Hic est enim ille Hippias.*] Vide Herodotum lib. 5. & 6.

Ggg j 1 Alter

Cyri
insom-
nium.

Marathonia cæsus, pœnas patriæ & penatibus dedit. ¹ Alter vero ejusdem Pisistrati filius Hipparchus, qui multorum tyrannorum sævitiam antecessit, quum patriam & cives impotenti dominatu opprimeret, conjuratione in caput tyranni facta ab Harmodio & Aristogitone fortissimis juvenibus non sine omnium salute cæsus fuit: quorum nomina devota libertati, ne quando servis indere liceret, Athenienses publica detestatione sanxerunt.

² Rursus quod Aftyagi Assyriorum regi in somniis oblata species tulit, qui ex naturalibus filix vitem enatam, cujus palmite omnis Asia obumbraretur, vidisse visus erat. Quare consulti arioli, nepotem futurum, qui toti Asiæ imperitaret, & regni sibi responderunt portendi everfionem:

³ hoc nimirum Cyro Assyriorum regi relatum insomnium fuit. Nam maximum filiorum Hyttaspis qui Darius erat, duabus alis, altera Asiam, altera Europam obumbrante, per quietem sibi intinuum familiarem vidisse insomnium fuerunt: cujus rei imagine nulla fuit controversia quin post eum Darius regno potiretur: ⁴ id quod verissimo eventu consequutum est: quippe Cyro vita functo, Darius ex conjuratis unus, interfectis magis qui regiam occupant, solus Assyriorum regno potitus fertur: cui miro ingenio præfuit, tantumque virtute effecit, ut illud magis auctiusque relinqueret. Cui insomnio compar est

Xer-
xis vi-
sio.

⁵ Xerxis visio, qui quum in Græciam duceret, olea cujus ramis omnis terra obumbraretur, coronari visus erat, mox illa cum somnio evanescente. Huic simile accepimus, quod

¹ Alter vero.] Herodotus d. libro 6.

² Rursus quod Aftyagi.] Herodotus lib. 1. Valerius Maximus lib. 1. cap. 7. ubi de Cyro loquitur, Justinus item lib. 1. *

COLERUS.

* Ælianus quoque lib. 12. Orosius lib. 1. c. 19. Ctesias in Eclogis. Xenophon κρυπταίνετι.

TIRAQUELLUS.

³ Hoc nimirum Cyro.] Herodotus eod. lib. 1. non longe à fin.

⁴ Id quod verissimo eventu.] Herodotus lib. 3. Polyenus lib. 7. Stratagematôn, Justinus l. 1. Ammianus Marcellinus lib. 23. Paulus Orosius lib. 2. Paulus Orosius lib. 2. cap. 9.

⁵ Xerxis visio.] Herodotus lib. 7. vide item Diodorum Siculum.

1 Quod

¹ quod mater Octavii uterum ferens, sua intestina per omnem terræ ambitum explicari imaginata fuit, verissimo præfagio, quo late ipsius imperium protendi eventus docuit.

² Rursus quod idem divo Julio visio per quietem oblata portendit, quum supra nubem volitare, & cælum vertice contingere videbatur, parem exitum habuit ³ cum som-

nio Cambyſis, quo Smerdis fratris regio solio sedentis, & cælum vertice contingentis, ostendere species visa est.

Quod tamen utique exitium tulisse, necemque & cladem portendisse constat: ⁴ siquidem alter à Bruto & Cassio cædis auctoribus oppressus fuit: ⁵ alter vero quum in suspensionem affectati regni venisset, occisus, non cogitati forsitan facinoris pœnas dedit. Quod compar fuit ⁶ cum infomnio Julii Cæsaris, pridie quam periret, se juxta solium Jovis consistere, & è cælo præcipitatum somniavit.

⁷ Sed animadvertendum, inter infomnia quæ aliquando visa dormienti apparent, qualia in somniis animo præviderant, talia in luce expertos fuisse nonnullos memorari: inter quos, ne nimium multa complectar, ⁸ Petitiſ navis gubernator memoriæ proditus est exempli memorabilis inter pauca, qui quum in portu ad Larissam staret, Pompejum ad se squalidum mœrentemque veste obsoleta & sordida venire visus erat: quod infomnium quum

sequen-

¹ *Quod mater Octavii.*] Suetonius in Augusto, cap. 94.

COLERUS.

* Idem è libris Sibyllinis creditum fuisse, & quidem eo nasciturum tempore, quo Ægyptus in Romanorum potestatem venisset, probat auctor certissimus Cicero, libro primo Epistol. ad Lentulum, & libro secundo, de legibus. Verum illum orbis terrarum regem quis dubitat fuisse Iesum Christum?

TIRAQUELLVS.

² *Rursus quod idem Divo Julio.*] Suetonius in vita illius, cap. 8.

³ *Cum somnio Cambyſis.*] Herodotus libro tertio.

⁴ *Siquidem alter à Bruto.*] Scilicet Cæsar, ex Suetonio in vita illius, c. 82, & Plutarchus etiam in vita illius.

⁵ *Alter vero.*] Scilicet Cambyſes, ex Herodoto.

⁶ *Cum in somnio Julii Cæsaris.*] Nihil Suetonius, sed tantum de illo præcedenti somnio, nihilque Eutropius. Vide autem Dionem, Aurelium Victor, Valerium de somniis, & Plutarchum in vita illius.

⁷ *Sed animadvertendum.*] Quod exemplis sequentibus probatur.

⁸ *Petitiſ navis.*] Plutarchus in vita Pompeji.

¹ *Specia-*

Oracula
per
insom-
nia.

sequenti luce focius enarraret, haud multo post, ipsam pugna Pharsalica terribili strage profligatum, qualem in somniis praefagisset, ad se citato gradu properantem conspexit, ex maximo fastigio ad extrema dejectum. 'Spectator quoque ludorum, qui stans in subsellio, à minilone, qualem adesse videbat, se confici in somniis contemplatus erat, haud minori memoria dignus est: nam sicut confessoribus somnium vidisse enarravit, ita ab illo fuscina occisus, eventu miserabili verum insomnium periculo docuit. ' Illud utique non est ab re dixisse, antiqui moris fuisse, oracula & futurorum praescientiam quibundam exhibitis sacris, per insomnia dari, qui mos talis erat, ut victimas caderent: mox sacrificio perfecto, sub pellibus caesarum ovium incubantes, somnia captarent, eaque lymphatica insomnia verissimos exitus sortiri. ' Possentque pleraque felicitatis miseriarumque exempla referri, illorum qui quales species in somniis viderant, tales postea exitus experti didicere: quæ exequi non opportunum reor. Hoc utique inter conjectores somniorum receptum est, ut quæ⁴ post vina & cibos, quæve repetito somno eveniunt insomnia, ' quæve fiunt cum⁶ folia ex arboribus decidunt,

ca

1 Spectator quoque ludorum.] Valerius Max. l. i. c. 7. ubi de Atterio Ruso loquitur.

2 Illud utique.] Pausanias l. i. Vide Ciceronem lib. i. de Divinatione. De oraculo autem ut est somniorum species, Macrobius lib. i. de somnio Scipionis cap. 3.

3 Possentque pleraque.] Ut Somnium Pharaonis relatum Gen. cap. 41. Aliud filiae Polycratis Samiorum tyranni apud Herodotum libro tertio. Aliud C. Fannii apud Plinium libro epistol. 5. epistolejus lib. 5. ad Maximum. Aliud Pompeji Magni apud Lucanum libro septimo Pharsalæ in princ.

4 Post vina & cibos.] Plato de republ. Cicero l. i. de Divinatione non semel. Plinius lib. 10. cap. 75. eodemque ult. Philostratus in vita Apollonii

lib. 2. Apulejus lib. i. Metamorph. Nec immerito, inquit, quid a medicis & crapula distantes serena & varia somnia re autumant, &c. Vbi vide Beroald. *

COLERVS.

* Vide potius doctissimi Jai. Scalgeri commentarium de insomniis.

TIRAQUELLUS.

5 Quæve repetito somno.] Attamen verum fuisse eventus comprobavi, quamvis repetito somno, quod Arcadum alter de suo comite somniavit, apud Valerium Max. lib. i. cap. 7.

6 Folia ex arboribus.] Virgilius libro sexto Æneid.

— Quam sedem somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omni-
bus hærent.

Ubi Servius.

i Quæ

ea plerunque vana existimari: ^{Qua somnia vana.} quotiesque alicui mente confusa stupentique ex abrupto somnus aufugit, velut durum, in magnam somniantis perniciem recisurum. ^{Somnia contrarios eventus fortiri.} Illud quoque haud abnuerim, apud conjectores observatum fuisse, somnia & nocturnas visiones contrarios eventus fortiri: flereque, vapulare & jugulari observatum in somniis, prosperos eventus facere: contra vero, ridere, dulcibus vesci, & re Venerea frui, damna & languores.

¹ Timere autem à somno, mali, & futuræ ægritudinis signum est.

¹ *Quotiesque alicui mente confusa.*] Quod patet ex eo quod somniavit Nabuchodonosor. Daniel cap. 2. & 4. Et de Astyagis somnio vide Herodot. l. 1.

² *Illud quoque haud abnuerim.*] Apulejus libro quarto. Metamorph. Cujus hæc verba sunt, *Nocturnæ visiones contrarios eventus nonnunquam pronunciant. Denique flere, & vapulare, & nonnunquam jugulari lucrosam prosperumque proventum nunciant. Contra ridere, & mellis dulcis ventrem saginare, vel in voluptatem Veneream concentre, tristitia animi, languori corporis damnisque ceteris auxiatum ire prædicant.* Vbi vide Beroaldum.

³ *Timere autem à somno.*] Alia autem de somniis vide apud Ciceronem l. 1. de Divinatione, Valerium Maximum lib. 5. cap. 7. Plinium lib. 7. cap. 50. Macrobius de somnio Scipionis l. 1. cap. 3. Sed & vide somnium quoddam Mithridatis apud Plutarchum in Pompejo. Nec interim omittendum quod qui de interpretatione somniorum scripserunt, scilicet Antiphon, Philocias, Artemon, & Serapion Ascolanites asserunt, Laurum si dormientibus ad caput posueris, vera somnia esse vi-
suros, quod & ex illis repetit Fulgentius Mythologicôn lib. 1. ubi de lauro loquitur.

CAPUT XXVII.

Qui Rex sacrificulus olim apud Romanos foret, quodque illi nomen, & qua sacra obiret.

CUM à principio urbis multa & magna sacra Reges Cobirent, ad quos de religione, deque sacrificiis & cæremoniis deorum, sacerdotes sæpe consultum ibant: qui etiam rem divinam facientibus aderant, ne bonis auspiciis cœptum confirmatumque regium nomen, post
exter-

TIRAQUELLUS.

¹ *Cum à principio.*] Id principium hujus capitis usque ad clausulam; *Eratque non annuum*, est Livii 1. Decad. l. 2. post princ. & Dionysii Halicarnass. l. 4.

& iterum 5. post princ. Et vide super hoc etiam Plutarchum probl. c. 63. & Festum Pomp. l. 17. *Ubi sacrificulus*, inquit, *Rex appellatus est, qui ea sacra qua Reges facere assueverant, fecisset.*

² *Reges*

exterminatos Reges, aboleretur penitus, neve derelictis sacris regium nomen expeterent, longe antiquissimum rati, sacra quæ penes Reges erant, alicui demandare: ¹ Regem sacrificulum crearunt, qui sacrorum Rex dictus, sine regio imperio, solo nomine Rex, sacra quæ penes Reges erant, obiret, ac cærimonis præesset: quem creatum, aut in locum decedentis successum, sicut reliquos sacerdotes, inaugurari oportebat. ² Eratque non annuum, sed perpetuum sacerdotium, immune ab omni belli tumultu. ³ Neque enim Rex sacrorum militare, stipendia-ve facere, aut castris & legionibus præesse poterat, propter suspectum invisumque regium nomen, ⁴ neque magistratum gerere, aut concionem habere, vel cum populo agere, namque ejus potestas sola religione & templis tenebatur. ⁵ Primus enim Manius Papyrius ex patriciis, Bruto consule Rex creatus fuit: ⁶ cui jus sacrificandi, & de sacris decernendi reliquerunt, ⁷ eumque pontifici maximo subjecerunt: ⁸ ideo in sacris epulis, post Maximum Pontificem, supra flaminem Dialem, Martialem, & Quirinalem, accumbebat. ⁹ Atque licet à principio à populo crearetur ex patriciis & multis honoribus functis, post aliquot ætates à minore parte populi, selectis calatisque comitiis (quibus fiunt sacerdotes) ex plebe creati cœpit, tunc quum Maxi-

mus

¹ *Regem sacrificulum.*] Sed & ipsum Regem *sacrificum* vocabant, ut videre est apud ipsum Livium 4. Decad. l. 10. ubi loquitur de Rege sacifico sufficiens in locum C. Cornelii Dolabellæ.

² *Eratque non annuum, sed perpetuum.*] Dionysius Halicar. d. l. 4. Vide item supra in princ. locis citatis.

³ *Neque enim Rex sacrorum militare.*] Dionysius eod. loco.

⁴ *Neque magistratum gerere.*] Hæc usque ad clausulam, *Primus enim*, sunt Plutarchi problem. cap. 63. ubi rationem ponit.

⁵ *Primus enim Manius Papyrius.*]

Dionys. Halicar. lib. 5. in princ.

⁶ *Cui jus sacrificandi.*] Festus Pompejus lib. 17.

⁷ *Eumque pontifici maximo subjecerunt.*] Livius l. Decad. l. 2. post princip. ubi ejus rationem reddit. Dionys. Halicar. lib. 5. in princ. & Fenestella de Sacerd. cap. 11.

⁸ *Idco in sacris epulis.*] Gellius libro 10. c. 15.

⁹ *Atque licet à principio.*] Livius 3. Decad. lib. 7. scribit post C. Manilium Attellinum primum ex plebe creatum fuisse Maximum Curionem, cum nemmo ante eum nisi ex patribus id sacerdotium habuisset.

i Cujus

mus Curio plebejus homo, Rex sacrorum fuit: ¹ cujus uxor Regina sacrorum hoc habet proprium, ut quories sacra facit, ex malo punica virgulam, quam ² inarculum dicunt, pro infula deferat: ³ quæ omnibus Calendis Junoni sacrum facere, eique porcum vel agnum mactare debet in regia. ⁴ Ad quem Vestales virgines die constituta annis singulis ventitare, & ne sacra negligerentur, quæ suæ fidei tutelæque credita erant, præmonere solebant. ⁵ Erat ergo Regis sacrorum munus, quinto Idus Januarias Iano arietem immolare, diesque fastos prædicere & nefastos, sacra procurare, & quæ sacrificio usui essent ministrare, Ideo sacra facturi, lanam, farra & fruges, lauros & verbenas, quæque sacrificio opportuna sunt, Regem petunt, ad eumque tam intra quam extra pomerium, populi civesque, quique in agris agunt, imperiti morum civilium, atque una agricolæ de sacris festisque diebus consultum vadunt, & sacra postulant. Ipseque feriarum causas, & quid quoque mense faciendum, à quibusque cavendum esset, prædicebat, præmonebatque: cui hoc proprium dicunt fuisse, ut sacrificium in comitio peragat, quo perfecto, nulla cunctatione vel mora se ex foro proripiat: quando vero divinis rebus perfectis in comitium venit, in fastis notabatur: ⁶ utque Calendis Martiis fores Regis sacrorum,

¹ Cujus uxor.] Festus Pompejus libro 9. ubi de inarculo loquitur.

COLERUS.

² Inarculum.] Arculum, (inquit Servius in fragmentis) virga est, ex malo Punica incurvata: quæ fit quasi corona. Et ima summaque inter se alligatur vincolo laneo albo, quam in sacrificio certis regina in capite habebat: Flaminica autem Diali omni sacificatione uti debebat. Hoc fragmentum citat apud Festum Scaliger.

TIRAQUELLUS.

³ Quæ omnibus calendis.] Vide Macrobius & Ovidium in Fastis.

⁴ Ad quem Vestales.] Nam & Ser-

vius enarrans illud Virgilii l. 10. Æn.

— Vigilasne Deum gens

Æneæ? vigila. —

Verba, inquit, sunt sacrorum. Nam Virgines Vestæ certa die ibant ad Regem sacrorum, & dicebant, Vigilasne Rex? vigila: quod Virgilius jure dat Æneæ quasi & Regi, & quem ubique & Pontificem, & sacrorum peritum inducit.

⁵ Erat ergo Regis sacrorum munus.] Ex quo illud Ovidii lib. 1. Fastor.

Utque ea nunc certa est: ita Rex placare sacrorum

Nomina lanigera conjuge debet oris:

⁶ Vigile Calendis Martiis.] Plinius quo loco modo citabimus, & Macrobius lib. 1. Satyr. cap. 12. Ovidius item lib.

*Filia
regis
sacro-
rum.*

rum, flaminis & Pontificis Maximi, nova exornentur lauro, sicut Palatinæ ædes & Augustæ quercus virides, nunquam lauros habuere. Cujus filia ad sacerdotium Vestæ invitæ eligi nequeunt: nam privilegio honoris ab hoc onere immunes erant: volentes vero, non vetantur. Quæ autem ejusmodi sacra fuerint, solis Regibus credita, quæ piaculari sacro expiarentur, licet priscis monumentis prescriptum fuerit: apud nostros tamen, quia nimis antiquæ & obsoleta sunt, memoria obscurata, nec traditur certum, nec nobis interpretari facile est.

lib. 3. Fastor.

Nen dubites prima fuerint quin ante calenda

Martis, ad hæc animum signa referre potes.

Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit ævo,

Tollitur, & frondes sunt in honore novæ,

Jænuæ tunc Regis posita ciret arbore Phæbi,

Ante tuas isidem curia præca fores.

1 Sicut Palatina ædes. } Contra tamen Ovidius lib. 3. Tristium eleg. 1.

Cur tamen apposita velatur jænuæ lauro,

Cingit & Augustus arbor opaca fores?

An quia, &c.

Vbi vide interpretem, & l. 1. Metam. ubi de lauro,

Postibus Augustis eadem fidißima custos,

Ante fores stabis, medianque iubet quercum.

Vbi vide ejus loci interpretes. Et Plin. lib. 15. cap. 33. *Laureus triumphus proprie dicatur, vel gratissima domibus jentis, Casarem Pontificumque: quæ sola & domos exornat, & ante limina exornat.*

2 Cujus filia. } Scilicet Regis sacrorum ex Feneßella in libro de Sacrd. Rom.

3 Quæ autem ejusmodi sacra. } Hæc usque ad fin. sunt ipsius auctor. Adde autem ad superiora quod Rex sacrorum occidi non poterat religione impediens, ut scribit Servius eundem locum l. 8. *Æneid.*

Nec non Tarquinium ejusdem Persennæ jubebat

Accipere, &c.

CAPUT XXVIII.

Thufci unde duxerint originem, quæve duodecim urbes fuerint, quarum consilio bella gerebantur.

*Thufci
terra
& mari
bel-
licosi.*

Thuscorum gens olim celebris fuisse traditur, præpotens armis virisque: siquidem plurimum illi terra, multum

TIRAQUELLUS.

1 *Thuscorum gens.* } Hæc omnia quæ de Thuscorum origine dicuntur, magna ex parte sunt Livii 1. Decad. lib. 5. Sed tu tamen super his vide Myrsilum, in libro de origine Italiz & Tyrrheno-

rum, & Dionysium Halicarnassum lib. 1. ac Paterculum lib. 1. Quibus & tu adde Servium in libro 2. Virgilii Georg. ad fin. enarrantem illud,

Sic sortis Hetruria crevit.

Juxta, inquit, historiam, nam Thufci

multum mari valuerunt, totamque Italiae longitudinem, ab Alpibus ad fretum Siculum, fama nominis sui impleverunt: tantum in re militari processere, ut Thuscorum armis & multitudine hominum, & quia finitimi urbi erant, nulla apud Italos terribiliora fuerint: Illorum origo à Lydis fluxisse dicitur, nam quum Mæonia quondam agrorum sterilitate premeretur, neque alimentis sufficeret, caque victus caritas foret, ut patrias sedes relinquere cogerentur: Lydorum Rex, superante multitudine, dimidiam populi partem sedibus excitam ad novas sedes quærendas Tyrrheno filio tradere coactus fuit: cui prodigium factum est, ut ab ineunte pueritia incanuisse tradatur. Qui navibus mare ingressi, pulsas Umbris, armata juventute loca tenuere, ubi nunc Tyrrhenia dicta est. Eos etiam Thuscus, à Thusco Rege, qui ex prognatis Herculis fuit, seu à cultu deorum, & ritu sacifico, cujus cultores Thyoscus Græci vocant, dictos plerique autumant. Hi ergo profecti domo, & maria emensi, ad ea loca navibus delati, & bonitate agrorum, & disciplina militari magna fobole aucti, mirum est quam facile coaluerint: quippe citra Apenninum duodecim magnis urbibus præsidentes, mare inferum Tyrrhenum vocitarunt: quantumque à Tiberi ad Macram tractus est, fines propagarunt: Trans Apenninum vero totidem coloniis deductis, ab Adria ipsorum colonia Adriaticum mare dixerunt: atque in principatus divisi duodecim, ^{Lucumones} Lucumones vocabulo gentis dictos, id est, magi-

constat usque ad fretum Siculum omnia possedisse. Et ei, quod postea de 12. civitatibus dicit, præter locum d. l. 5. post princ. & iterum postea, & alibi sæpe astruit. Et Virgilius lib. 8. Æneid.

Quis illi triplex, populi sub gente quatermi.

Et Servius in eundem lib. 2. ejusdem operis, ibi,

Quæ circum plurima. —

Et lib. 8. ibi,

Sed tibi ego ingentes populos, &c.

COLERVS.

1 Thyoscus Græci vocant.] Sumpsit hæc à Festo, apud quem tamen legitur *Θυοκοι* pro *Θυοκοι*. Vide eundem Festum, in voce *Tyrrhenos*. Cornel. Tacit. lib. 4. Annal. Strabo lib. 5. Tertullianus lib. de spectac. *Lydos ex Asia transfugas in Etruria consedisse, Timæus refert, duce Tyrrheno, qui fratri successerat regni contentione.*

TIRAQUELLUS.

2 *Lucumones.*] Vide Livium 1. Decad.

H h h

cad.

Am-
phictyo-
nam
con-
ventus.
Pylor-
os.
Lycia-
cus con-
ventus.

Achai-
cus con-
ventus.

magistratus, qui duodecim potentissimis urbibus imperi-
tarent, præfecere: indeque communi rege creato, sin-
gulas urbes singulos lictores mittere servatum est: sicut
in conventu Amphictyonum, à singulis urbibus ¹ Pyloros
mittebatur, autumnii & veris tempore. ² Unde Romani
falces, lictorem, trabeam, prætextam, curulemque sel-
lam, togam pictam, & palmatam tunicam, tubas & fa-
crorum ritus, atque alia imperii ornamenta sumpser.
Cujus exemplo in Pamphylia & Lycia ³ Lyciacus con-
ventus erat, ex tribus & viginti urbibus maximi nominis,
quorum suffragiis Lyciæ præfectus magistratusque crea-
bantur: quarum maxima tria fert suffragia: media duo:
reliquæ singula. Idque erat ratum, quod plurimum assensu
niteretur. Et ⁴ alter Achaicus ex decem. Hæ fuerunt,
Patræ, ⁵ Dymæ, Phara, Tritæa, Lenotia, Ægira, ⁶ Pel-
lena, ⁷ Ceraunia, ⁸ & Carinia. Quorum suffragiis quæstor
unus,

cad. lib. 1. & Caton. lib. Origin. *

COLERVS.

* Festus: Lucumedi à duce suo Lucu-
mo dicti, qui postea Lucerenses appellati
sunt.

TIRAQUELLUS.

1 Pyloros.] Lege Pylagoras. Demo-
sthenes in oratione pro Corona, de
Æschine loquens, inquit: *Nemine an-
tem rem, ut opinor, præsciente, aut ca-
vente (quemadmodum apud vos talia fie-
risolent) designatus iste Pylagoras, &
tribus auctoritate ad Amphictyones venit.*
Herodotus qui hos appellat Pylagoras
lib. 7. & similiter Strabo lib. 9. Dio-
nysius Halic. lib. 6. & lib. 9. Diodor.
Siculus lib. 16.

2 Unde Romani falces.] Scilicet ex
Thulcis ex Diodoro Siculo lib. 2. ca-
pite 5. *

COLERVS.

* Testatur idem Livius, & Salsustius
lib. de conjurat. Catil.

TIRAQUELLUS.

3 Lyciacus conventus.] Strabo li-
bro 14.

4 Alter Achaicus ex decem.] Stra-

bo lib. 8. dicit 12. Pellena, Ægira,
Æge, Bura, Helice, Ægion, Rhype,
Patræ, Phara, Olenus, Dyma, Tritæa.
5 Dyma.] Vt præter Strabonem u-
bi supra ex Livio patet 4. Dec. lib. 2.
6 Pellena.] Ex eodem Livio ubi su-
pra, dum loquitur de Rhisiaco Pelle-
nensi, cujus filius Achæorum demaur-
gus erat.

7 Ceraunia.] Rhyphas hanc Cerau-
niam appellant, ut intelligitur ex Æ-
schylo, quem & ipse Strabo post citat,
Βεργίς ἡ ἱερὴ καὶ ἀνεμώτατος πόλις.

Id est,

*Buramque sacram, Cerauniasque Rhy-
phas.*

8 Et Carinia.] Vnde Alexander
hanc atque etiam Lenotiam posuerit
inter civitates & conventus, nunc non
recorder. Scio autem præter civitates,
& ab eo & à Strabone nominatas, La-
cedæmonem ab Apulejo lib. 6. Meta-
morph. appellatam fuisse nobilem ci-
vitatem (vide ibi Beroaldum) fuisse
que diu magnam contentionem inter
Lacedæmonios & Achæos, utram La-
cedæmon maneret in Achaia consi-
lio,

unus, & dux unus eligebatur. ¹ Cui similem accepimus conventum Tetrapolim apud Rhodios, Cabiræ, Bubonis, Balburæ, & OEnoandri, quarum singulæ singulis suffragiis valent, Cabira vero duobus. Sed quæ istæ duodecim urbes Thufcorum, quæ aliis præcellebant, quæque nomina fuerint, haud facile compertum tradiderim: quantum vero conjectari, & ex auctorum monumentis assequi licuit, fuere in primis ¹ Mantua, quæ principatum Hetru-
riæ & præfecturas habuit: ³ deinde Tarquinii, à Tarconte præfecto urbis: ⁴ & Vetulonia, quæ consularia ornamen-
ta urbi dedit: ⁵ Perusia, ubi Juno Hetruscorum numen colebatur eximie, oppidum armis virisque potens, & nulli inferius claritate: ⁶ Corytus ⁷ & Aretium, quæ fer-
me Hetru-
riæ fuerunt capita: ⁸ Item Cære, ⁹ quondam Agillina: ¹⁰ Veji urbs natura situque in primis nobilis: Fide-

lio, an secretum ejus unius in Peloponneso civitatis ius esset: tandem vero decretum fuisse à Senatu, ut maneret in eo ipso concilio Achaico, ut videre licet apud Livium 4. Decad. libro 9. Ex eodem autem Livio ejusdem 4. Decad. lib. 8. Agium esse hujus conventus: uti etiam tradit Strabo supra in verbo, *Dyme*, citatus, licet hic auctor eam civitatem non nominarit.

¹ Cui similem.] Hæc usque ad clausulam, Sed quæ istæ, sunt Strabonis libro 13. ad fin.

² Mantua.] Servius lib. 10. Æn. in eum locum,

Ille etiam patriis. —

³ Deinde Tarquinii.] De hoc oppido Livius 1. Decad. lib. 1.

⁴ Et Vetulonia.] Myrsilus Lesbios in eo libello de Origine Italiz & Tyrrenorum, Dionysius Halicarnassæus lib. 3.

⁵ Perusia, ubi Juno.] Appianus libro 5. bellorum Civilium. Hanc finem, ait, Perusia habuit, vetustatis gloriam & dignitatis in se continens: quam

ab Tyrrenis jam pridem in Italia conditam, inter 12. primas urbes fuisse memorant, & ab id Junonem Tyrrenorum more in ea colitam.

⁶ Corytus.] Virgilius lib. 9. Æneidos,

Nec satis extremas Coryti penetravit ad urbes.

Vbi vide interpretes, & Catonem lib. de Originib.

⁷ Et Aretium.] Dionysius Halic. d. lib. 3.

⁸ Item Cære.] Livius 1. Decad. libro 1. post princ. & lib. 4. in fine. & plerique eorum quos citabimus in sequentibus.

⁹ Quondam Agillina.] Strabo lib. 5. Plinius lib. 3. c. 5. Servius lib. 8. Æneid. ibi,

Prope Carætiæ annem. —

Et in eum quoque locum ejusdem lib.

Urbis Agillina sedes. —

Et lib. 10. in eum item locum,

Qui à Caræte domo.

¹⁰ Veji urbs.] Livius 1. Dec. lib. 4. & alibi sæpe, Dionysius Halicarnass. lib. 9.

¹ Fidenæ, & ² Vulsinium, Hetruscorum opulentissimum: quas validissimas olim Hetruriæ urbes, & inclytæ fertilitatis fuisse, celebris fama est. ³ Clusium, cui Carmasoli dicere nomen: ⁴ Item Volaterræ inter Hetruriæ urbes longe maximæ. ⁵ Hi ergo communiter Rege creato, hostili imminente tumultu, si qua arma suscipienda aut detrectanda forent, unanimi conspiratione & concordi consilio conferebant: ⁶ quod consilium apud Voltunæ phanum Hetruscæ deæ in totius Hetruriæ medio habebatur. ⁷ Fuit enim phanum Voltunæ, prope Vulsinium, ut vulgo jactitant, haud procul à Ciminiis jugis: quippe in agro Vulsinensi, quo facilior esset aditus, conventus toti Hetruriæ, si quid consulto opus foret, indicebatur. quod quidem non quoque die indici solebat, & ob id crebra concilia, & ⁸ nonas multiplices apud Hetruscos inveniri tradunt. ⁹ Lydi autem sunt, ¹⁰ qui quondam Mæones dicti, inter Phrygiam & Cariam seu Lyciam juxta Mæandrum. ¹¹ Hermus &

Pacto-

1 Fidenæ.] Livius in dictis locis.

2 Vulsinium Hetruscorum.] Aut, ut alii vocant, Volsinium. Plinius libro 2. c. 52. Volsinii, inquit, oppidum Hetruscorum opulentissimum, ex quo etiam Propertius in eleg.

Thuscus ego, Thuscis orior, nec parietet, inter

Prælia Volsinios deseruisse focos.

Nam & Volsiniorum civitas, siue hæc sit, siue alia, sub Hetruscorum quoque potestate erat, ut scribit Servius enarrans illud lib. 11. Æneid.

Non illum scitis, non ille moribus urbes

Accepere.

Plinius item Secundus, si is est, de viris illustribus cap. 36. dicit, Volsinios Hetruriæ nobile oppidum. Vide item Plinium lib. 3. c. 5. & Pomponium Melam lib. 2. c. 4.

3 Clusium.] Livius 1. Decad. lib. 10. Ex quo hic lege, Clusium, cui Carinas olim dixeret nomen, & dele vocabulum Carmasoli. Dionysius item lib. 3.

4 Item Volaterra.] Dionysius Hali-

carnassus d. lib. 3. Sed his adde Vulturum, quæ postea Capua dicta est, fuisse Hetruscorum urbem ex Livio 1. Decad. lib. 4. Et Capenatos ac Faliscos ex eo ejusdem Decad. lib. 5. post princ. & Rusellanos ex Dionysio Halic. ubi supra.

5 Hi ergo communiter Rege creato.] Sunt propria verba Livii de Hetruscis loquentis 1. Decad. libro 1.

6 Quod consilium apud Voltunæ phanum.] Livius 1. Dec. lib. 4. non semel, iterumque lib. 5. atque etiam 6. post prin.

7 Fuit enim phanum Voltunæ.] Idem Gyraldus de Diis Gentium, syntag. 4. in fin. ubi hunc nostrum auctorem non nominat, sed tacite illum citat.

8 Qui quondam Mæones dicti.] Strabo lib. 13. & Plinius lib. 5. c. 19.

9 Hermus.] Virgilius lib. 2. Georg. — Atque auro turbidas Hermus. Et ibi Servius. Et Lucanus, quo loco citabinus loco sequenti, Marciali item lib. 8. epig. 77.

Non illi satis est turbato sordidas auro
Hermus

¹ Pactolus visendi fontes, qui arenas emittunt aureas, ² ex Timoli rupe & monte Iro defluentes, uberrima loca inundant, frumenti & pecoris, atque agrorum ubertate florentia, ³ quibus in tota fere Asia, nec fortior, nec magis strenua gens ulla habita est: in qua urbes insignes, ⁴ Lepra, ⁵ Ephesus, ⁶ Colophon, ⁷ Clazomenæ, ⁸ Phoca, ⁹ & Sardis Lydorum caput: habitantque vicis pluribus. ¹⁰ Is vero Hermus Mysiæ initium facit, & (ut ferunt) ex monte Dindymeno lapsus, campos uberes perlabitur. ¹¹ In quibus Dianæ templum Colcenæ, ubi diebus solennibus sumiæ saltare dicunt.

Hermus & Hesperio qui sonat orbe Tagus.

Et Solinus c. 43. & Servius in 7. Æneid. ibi,

Aut Hermi campo. —

Et lib. 12. ibi,

Pactolusque irrigat auro. —

Sed nescio, quid id & sequentia usque ad fin. huius c. ad idipsum pertineant.

¹ Et Pactolus.] Herodotus l. 5. Virgilius d. lib. 12. ubi supra. Strabo lib. 13. Horatius epod. Ode 15.

Sis pecore, & multa dires tellure licet:

Tibi que Pactolus fluit.

Et ibi Acron & Porphyrio interpretes. Et Lucanus lib. 3. Pharsaliæ.

Passaque ab auriferis tellus exire metallis

Pactolon, qua culta secat non vilior Hermus.

Et Juvenalis Sat. 14.

Sed cuius votis modo non suffecerat aurum,

Quod Tagus, & rutila Pactolus voluit arena.

Et Silius lib. 1.

Hic certant Pactole tibi, Durinsque Tagusque.

Solinus item cap. 53. & Maximus Tyrius ser. 54. & Philostratus in vita Apollonii lib. 6. & Claudianus in 5. Panegy.

Dives Pactolus rutilas despinat arenas.

Et lib. 1. in Ruff.

— Rudentes Pactoli aurea stagna.

² Ex Timoli rupe.] Legendum est Timoli, ex quo, ut scribit Herodotus lib. 1. auriamenta proveniunt. Euripides in Bacchis. ἀλλ' ἂν πρὸς τῷ ἱερῷ, ἔργον αὐτοῦ, &c. Strabo, à quo Alexander id accepit lib. 13. Pactolus, inquit, à Timolo monte felici fluens olim multa auriamenta deferrebat, ex quo præclaras illas Croesi & maiorum divitias promanasse ferunt.

³ Quibus in tota Asia.] Scilicet Lydis, ex Herodoto lib. 1. ubi ita scribit: Lydorum gente in Asia nulla fuit, nec fortior, nec magis strenua.

⁴ Lepra.] Hæc est, ut opinor, quam Iepram actam vocat Strabo lib. 14. post prin.

⁵ Ephesus.] Solinus cap. 43.

⁶ Colophon.] Ibid. & Strabo lib. 14.

⁷ Clazomena.] Strabo ibid.

⁸ Phoca.] Idem Strabo eod. lib. tum in princ. tum postea, ubi tamen Phociam appellat.

⁹ Et Sardis Lydorum caput.] Strabo lib. 13. & lib. 14. Plutarchus in vita Solonis, & probl. c. 53.

¹⁰ Is vero Hermus.] Strabo d. lib. 14. non adeo longe à fin.

¹¹ In quibus Diana templum.] Strabo d. lib. 13. ubi de his locis loquens: ibi, inquit, Colerna Diana templum est, quod in religione maxima habetur. Hoc in loco diebus solennibus sumiæ saltare dicunt.

Hhh 3 1 Flamma

Flum. dicuntur: inde cum Pactolo in Phocaicum labitur mare.
auris
arenis. ¹ Flumina autem auriferis arenis celebria traduntur, Padus
Flum. Italix, Pactolus Lydiæ, ² Tagus in Iberia, Ganges in In-
gem-
ma
is ce-
lebras. dia, atque Hebrus in Thracia. ³ Gemmas vero mittunt,
 Aofis, Mater, & Ganges.

¹ *Flumina autem.*] Hæc usque ad clausulam, *Gemmas vero*, sunt Plinii lib. 33. cap. 4. post princip. ubi hos omnes fluvios auriferos nominat.

² *Tagus.*] Juvenalis, Martialis, & Silius locis supra citatis, ubi de Hermo & Pactolo locuti sumus, & idem Juvenalis Sat. 3.

— *Tanti tibi non sis opaci*

Omnia arena Tegi.

Et idem Mart. lib. epig. 17. & lib. 10. epig. 16. & Pomponius Mela lib. 3. cap. 1. Plinius lib. 4. cap. 22. Servius in dictum locum lib. 10. *Æneid.* & ante hos Catullus epig. 27.

Quem scit annis aurifer Tagus.

Sed his quinque auriferis fluminibus adde & Ozum in Bactris ex Aristotele, si ejus sit is liber, cui titulus est *αὐτὸς βακτριαν ἀνορύσσων*. cap. 44.

³ *Gemmas vero.*] Plinius lib. 37. cap. 13. aut, ut alii distinguunt, 17. eodémque ult. ubi in quibusdam codicibus idem dicit de *Acesino* Fluvio, quem hic auctor *Aosim* corrupte appellat. Neque enim alibi usquam legi fluvium hujus nominis (vide Bocatium de fluminibus) sed *Aos* meminit fluvii ipse Plinius lib. 3. cap. 29. ubi & cum quoque dicit vocari *Aosim*. Sed & *Acesini* fluvii præter locum supra citatum meminit idem Plinius lib. 4. cap. 12. & lib. 6. cap. 20. & lib. 12. cap. 5. In aliis autem codicibus Plinii in d. c. ult. 37. *Oaxis* legitur, ubi in aliis (quod jam diximus) *Acesinus* legitur, quæ dictio propius accedit ad eam, quæ hic *Aofis* dicitur. Vide autem nam alibi legatur de fluvio *Oaxis*.

Libri Tertii Genialium Dierum

Finis.

ALEXAN.

ALEXANDRI AB ALEXANDRO,

JURISPERITI NEAPOLITANI, GENIALIUM DIERUM LIBER QUARTUS.

C A P U T I.

*Locus ex Martiale cum Joanne Veneto discussus, dam calorē
incommoda sub umbra fraxini propulsarent.*

IN suburbanum suum, prædiolo meo proximum in agro Vaticano, Joannes Venetus, vir ætate nostra multi nominis, & Græcarum literarum facundia clarus, nos & complurculos honestissimos viros, æstate anni, quum omnes æstivatum concederent, ad se advocabat: in quo quidem rure præter mitissimum cœlum, quo præcipue nitebat, & amœna diverticula, visu jucunda, frondosum nemus manu consitum: & umbrosa convallis, per quam aquula per varias herbulas leni murmure vagabatur, nonnihil amœnitatis decorisque addebat, parabatque nobis interdum ipse cœnulam ex olusculis, & à se lectis herbis, facetoque nos sæpe convivio excipiebat: nonnunquam ficus biferas, & poma persica, cum acidis malis & immaturis, asperrimi gustus, quibus mirifice oblectabatur, bellaria exhibebat. Interim dum cœna apparabatur, sub fraxino patulis ramis, unde prospectus ad urbem erat, in lætissimo gramine consedebamus: inibique remittentes animum, festivissimis quæstiunculis, luculentoque & vario sermone, nonnunquam lectione auctoris non inveniisti, caloris incommoda & flagrantem æstum propulsabamus, velut fuit una die, quum nos una cum

H h h 4

non-

nonnullis earundem disciplinarum sectatoribus honestis adolescentibus ad umbram, ut sit, in salubri aura universi affideremus: juvenis quispiam Martialis epigrammata, quæ forte secum detulerat, admodum venuste lectitabat: cumque ipsius auctoris satis festiva carmina pleraque non sine multo lepore percurrisset, tale inter cætera epigramma legebatur:

Mar-
tialis
locus.

*Quod nobis Proculina concubino,
Et mœchum modo, nunc facis maritum,
Ne lex Julia te notare possit:
Non nobis Proculina, sed fateris.*

Quo perlecto, conversus Joannes ad Corelium virum doctum & sapientem, qui una aderat, & Neapoli Romam recens advenerat: Quid tu, inquit, Coreli censeres, hunc auctorem sentire voluisse, quum hanc mulierem, quæ veteris consuetudinis pertæsa, concubinum legitimum virum duxit, non nubere, sed fateri adulterium dixit? Neque enim satis perspicere queo, in quo se adulteram fateatur, quum legibus inhibitam consuetudinem reliquerit, & legitimo potius conjugio copulari voluerit: quinimo ubi prius mœchando deliquisset, nunc venia digna foret, quæ explosa pessima vitæ consuetudine, ad legitimum matrimonium convolvit. Cumque ille se reputare dixisset, quod ea mulier quæ in crimen suspicionemque venit cum aliquo mœchari, neque id exploratum satis aut palam factum est: si ejusmodi suspicione flagrans, concubinum virum duxit, suspicione procul sublata rem palam aperta professione efficere, & reatum suum confiteri, quippe quæ ortam adulterii suspicionem nuptiis confirmarit, & hoc poetam intelligere se arbitrari respondisset: Quid si, inquit Joannes, mulier hæc non in suspensionem venit, neque concubinatum diffitetur? siquidem non dissimulanter, sed perditore pudore

TIRAQUELLUS.

¶ *Alie inter cætera epigramma legebatur.* Super hujus epigram-
matis intellectu, vide omnino quæ
nos scripsimus in nostro tractatu, cui
titulum fecimus, *Cessante causa, cessat
effectus*. in princ.

¶ *Legit*

pudore palam mœchata est. Et nunc pertæsa veteris consuetudinis, cum concubino conjugali nexu legitime copulatur, quibus de causis ipsam profiteri reatum dicere possimus, non equidem video. Propterea, inquit, auctor hic loquitur perperam, aut inuenuste, qui hos versus ad unicum duntaxat modum perstrinxerit. Neque ego poetam hunc tam inconsiderate loquutum arbitror, ut lepidum hoc epigramma unica tantum specie, abstruso & recondito significatu concluderet, ut de ea solum loqui censeatur, quæ adulterii suspitione flagrauit, non quæ palam adulterata fuit, quum præsertim auctor hic habeat hoc proprium, ut nulla circumlocutione usus, simplicissimis verbis jocos suos admodum venuste prosequatur. Et ad me conversus, petit, ut si quid aliter censereim, in medium affererem. Tum ego, memini inquam, nisi fallor, lege Julia de adulteriis cautum fuisse, ut si qua mulier cum aliquo mœcharetur, eumque postea conjugali copula virum duxisset, sive veteris consuetudinis inhonestæ, sive criminis pertæsa: non propterea adulterii crimen, aut si quid esset offensum, dilui, vel extinguere, sive palam, sive clam mœchata fuisset, imo tanquam in confessam adulterii pœna lege exercetur, & hoc Jureconsulti censuerunt, legem Julianam interpretati: nam commissum antea adulterium, cum quo se mulier postea matrimonio devinxit, velamento matrimonii non extinguere dixerunt, idque poetam nunc sentire me arbitrari respondi: ut si mulier hæc severitatem legis Juliæ veritate pœna notaretur, concubinum virum duxisset, hoc modo adulterii crimen eludere posse arbitrata, non dilui pœnam poeta inquit, sed plus negotii habere: quippe quum crimen illam confiteri certum sit: siquidem lex Julia perinde ream afficit, & supplicio dignam censet, ac si reatum suum & se adulteram fateretur: quod vel hoc ipso confiteri visa est, quum fraudem admittere, & pœnam legis eludere

Martialis apertus ac minime involutus.

Lex Julia de adulteriis. l. miles. §. licet. ff. ad leg. Jul. de adul.

1 Lege Julia de adulteriis cautum.] l. quasitum. ff. de adulteriis. & l. commissum. C. cod. In hoc omnino vide l. miles. §. licet. &

*Multa capita legis Julia. Multi-
plices leges Julia non eo-
dem tem-
pore lata.*

dere conata sit. Etenim multa fuisse capita legis Iuliz, aperte liquet: neque enim ¹temeratores solum nuptiarum, capitis lex Iulia accersivit, sed & eos qui neque modo, neque jure legibus tradito, ²ab uxore divertunt, gravi poena persequitur. Quinetiam ³qui dotale prædium in vita uxore alienat, ⁴aut qui turpibus libidinibus, vel impudico vitio se immiscet, poenam legis Iuliz non evadit. Fuere enim multiplices leges Iuliz, non unis latæ temporibus, ⁵ut de maritandis ordinibus, ⁶lex Iulia muneralis, ⁷qua modas im-

penfa-

¹ *Temeratores nuptiarum.*] De poena adulterii, vide omnino quæ scriptimus in nostris legibus Connubialibus.

² *Ab uxore divertant.*] Unde id caput legis Iuliz acceperit ignoro.

³ *Qui dotale prædium.*] In l. 1. & l. 3. & lege Julia. & l. si fundum. ff. de fund. dotal.

⁴ *Aut qui turpibus libidinibus.*] Suetonius in Augusto cap. 34. cum dicit de impudicitia, nam eam legem & cæteras quas ibi nominavit Iulias à patre Julio Cæsare vocavit, & de his quoque quibuldam Horatius intellexisse videtur, cum scribit Carm. lib. 4. Ode 5. Augustum laudans,

Mos & lex maculosum edomuit nefas.
Quamvis interpretes ibi intelligant de lege Julia de adulteriis, sed satis hanc tetigerat, * cum versu præcedenti dixisset, *Nullis polluitur casta domus stupris*: ut non necesse fuisset addere, *Mos & lex, &c.* Ex quod hæ fuerint duæ leges, facit quod Suetonius veluti separatim de his loquens, ita scribat d. c. 34. *Et de adulteriis & de impudicitia, ut facile credam interpretibus ejus loci, qui intelligunt hanc posteriorem latam fuisse adversus pathicos, qui scilicet muliebria patiuntur, uti & hic noster auctor intellexisse videtur.*

COLERUS.

* Omnino lex illa Julia Augusti fuit, quod Vlpianus attestatur, & Sext. Aurelius probat, cum dicit: *Cumque esset luxuria fervens, erat tamen ejusdem vitii severissimus ultor: more homi-*

num, qui in ulciscendis vitiiis, quibus ipsi vehementer indulgent, acres sunt. Horat. illud quoque huc aptum lib. 4. Od. 15. *Edicta rumpens Julia, id est, leges Augusti.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Ut de maritandis ordinibus.*] Apulejus Apolog. 2. Suetonius in Augusto cap. 34. & Vlpianus in l. 1. §. si liberta. ff. unde vir & uxor. *

COLERUS.

* Hanc quoque legem Augustus reintegravit. Vide Gellium lib. 1. c. 6. Ubi orationis meminit, quam Metellus Numidicus de ducend. uxorib. ad populum habuit. Vide & Horatii carmen seculare. Tertullianus Apolog. get. Vlpian. l. 1. unde vir & uxor. & Institut. tit. 2. Paulum l. 6. de jure patron.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Lex Julia muneralis.*] Credo hanc legem intellexisse, quam Suetonius ubi supra *sumptuariam* appellavit. Nam de hac loquens Gellius lib. 2. cap. 24. scribit, eam ad populum pervenisse Imperante Cæsare Augusto. Erat item & alia lex muneralis, de qua vide quæ scriptimus in Commentariis Nobilitatis c. 29. num. 19.

COLERUS.

⁷ *Qua modus impensarum corripuit.*] Alii hoc ad Augustum referendum putant. Sed Cicero lib. 7. epist. ad Gallum, *Cæsaris legem intellegimus: cum ait: dum volens isti lauti terranæ, quæ lego excepta sunt, in honorem adducere.* Vide

pensarum convivii præfinitur: ¹ Iulia peculatus, ² Iulia ambitus, ³ repetundarumque pecuniarum, quas à provincialibus quispiam nequiter extorsit: ⁴ quam L. Piso Frugi de pecuniis repetundis primus tulit in eos, qui ærarium, vel provinciarum pecunias, aut dona depeculati sunt: ⁵ de annona, ⁶ de residuis, ⁷ de vi publica, ⁸ de beneficiis: ut si quis noxio poculo, aut impuris medicaminibus aliquem fuerit infectatus: ⁹ & majestatis, quæ quidem lex in eos qui contra principem aut rempub. hostile quippiam moliti fuerint, graviter animadvertit. ¹⁰ Lege quoque Iulia, quid in provinciam

Vide Gellium lib. 2. cap. 34. Macrobius lib. 3. cap. 17. Plinium lib. 10. cap. 5. Athenzum lib. 6.

TIRAQUELLUS.

¹ *Iulia peculatus.*] Hujus habemus rub. pecuniarem ff. ad leg. Jul. pecul.

² *Iulia ambitus.*] Hujus quoque ff. & C. ad leg. Jul. amb. Suetonius item ubi supra.

³ *Repetundarumque.*] Et hujus item ff. & C. ad leg. Jul. rep. Et ipsius meminit Cicero in Oratione in Vatinnium, & in Oratione pro Sextio, & in Oratione in L. Pisonem. *

COLERUS.

* Suetonius in Julio cap. 43. ait: *Repetundarum convictos etiam ordine Senatorio moriisse.* Cicero lib. 3. de officiis, & lib. 6. ad Attic. epist. 10. libro 6. epist. 7. & lib. 11. epist. ad fam. lib. 17. & lib. 5. epist. 10.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Quam L. Piso Frugi.*] Cicero in Bruto libro de claris Oratoribus, & lib. 2. Offic.

⁵ *De annona.*] Sed & hujus ff. ad legem Jul. de annona.

⁶ *De residuis.*] Quod est in illo ipso tit. ff. ad leg. Jul. pecul. & de sacril. & de residuis. sub quo sunt pecuniæ lib. 2. videlicet l. 2. cujus initium est, *lege Julia de residuis.* & *lege Julia peculatus.* & l. *Julia de residuis.* & l. *cum eo.* in fin. & l. ult.

⁷ *De vi publica.*] ff. & C. ad leg. Jul. de vi publ.

⁸ *De beneficiis.*] Nescio unde hanc legem Iuliam de beneficiis sumpserit. Nam poena horum tribuitur legi Cornelie, unde extat tit. ff. ad leg. Cornel. de fidej. & venef. sunt leges multæ sub eo tit. nuncupatim de ea loquentes, videlicet l. 1. in princ. & l. ejusdem in princ. quæ lex expressim loquitur de poena veneficiorum, & §. legis Cornelia.

⁹ *Et majestatis.*] ff. & C. ad leg. Jul. majest.

¹⁰ *Lege quoque Julia.*] Cicero ad Atticum lib. 5. epist. 16. Sciro, inquit, non modo nos scire, & quod l. Julia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem, nec præter quatuor lectos & lectum quenuquam accipere quicquam: multis locis ne lectum quidem, & in tabernaculo manere plerumque (ubi vide interpretem.) Gellius item lib. 2. cap. 15. Sed his Iul. 11. adde & aliam legem Iul. Theatralem de in 14. ordinibus sedendo. apud Plin. lib. 33. cap. 2. Et legem Iuliam publicorum judiciorum ex l. 2. in princip. ff. de custod. rer. ubi vide Pandect. Florentinas, & legem Iuliam Agrariam, de qua Cicero epist. ad Atticum lib. 2. epist. 1. & Vellejus Paterculus lib. 2. & legem Iuliam qua civitas data est universo Latio apud Gellium lib. 4. c. item 4. auctoritate item Servii Sulpicii in lib. quem scripsit de dotibus, & Neratii in lib. de nuptiis.

I. Eadem-

vinciam eunti magistratui aut præfidi à sociis tribui dari-
que oporteat, præfinitur. Nam præter fœnum, tectum &
ligna, aliud gratis nihil deberi putavit. ¹ Eademque lege, cui
ex consulibus prius fasces sumendi potestas sit, haud per-
plexe definitur: præterque ista hominum vitæ proficientia,
eadem lege, multa acri & perpenso judicio animadversa
fuere. Sed inter reliqua legis Iuliæ constituta, nulla (ut ve-
rum eloquamur) severiori animadversione coercita sunt,
quam adulterii crimina & ² majestatis. His enim crimini-
bus obnoxios ita lex punit & prosequitur, ³ ut levisuspi-
cione astrictos, tanquam reos deputet & convincat. Quam
quidem ⁴ post Argivum Hiectum, qui primus in adulteros
legem sanxit, ⁵ divus Iulius, ⁶ mox Augustus, aliquanto
enixius pertulere, gravique coercitione & multiplici poena
adulteria coercuere. ⁷ & Tiberius poenam graviolem adul-
teris sanxit, quod amicitiaæ fœdus ab his corrumpi putaret,
adeo, ut etiam propinquis adulteræ ultra ducentissimum sa-
pidem exilium indixerit. ⁸ Domitianus quoque, & post il-
lum

*Crimi-
nis ad-
ulterii
& ma-
jestatis
punitio.*

¹ *Eademque lege.*] Gellius lib. 2. cap. 15.

² *Majestatis.*] Majestatis reus non tantum gladio ultore perit, bonis fisco additis, juxta *l. quisquis. C. ad l. In liam majest.* sed & memoria ipsius post mortem damnatur. *l. meminisse. C. l. fin. C. eod. S. publico autem judicio. Inst. de public. judic.*

³ *Ut levisuspicione astrictos.*] Unde hunc levem suspicionem in crimine adulterii acceperit nescio, nisi forte ex *l. si qui adulterii, C. ad. eg. Iul. de adulter.* de qua multa diximus in nostris Commentariis, Cessante causa, cessat effectus. in princip. vide tamen totum tit. de adult. Sed nec quantum ad crimen lætæ majestatis ulla lex est quæ ex sola suspitione reum puniat: nec id rationi aut juri congruit, sed potius quo gravius atrociusque id crimen est, & gravius ideo & acerbius vindican-
dum est, & in noxium ipsum, & in li-

beros, & in familiam, eo illius probatio clarius & certior esse debet, *arg. l. ult. C. de probat.*

⁴ *Pest Argivum Hiectum.*] *Hietum* legendum est ex *Paulania*, cujus id est lib. 9.

⁵ *Divus Iulius.*] Id quidem dicit Alexander propterea, quod lex Iulia dicta est, sed eam sancivit Augustus, ut modo dicitur.

⁶ *Max Augustus.*] Suetonius in Augusto cap. 39. Plutarchus in Apophtheg. & Ulpianus in *l. 1. ff. ad leg. Iul. de adult.* Vide item nostras leges Connubiales *l. 13. num. 16.*

⁷ *Et Tiberius.*] Cornel. Tacitus libro 2.

⁸ *Domitianus quoque.*] Martialis lib. epig. 6. epig. 2. 4. & 7. *

COLERUS.

* Vide Dionem Nicænum in Domitiano,

1 Multi

lum & multi Cæsares, Iuliam legem novis editionibus innovarunt: ita ut divus Severus non solum pœna teneri illum, qui in nuptam adulterium admisit, edicto caverit, sed qui in sponsam: quia nec qualemunque speciem matrimonii violare fas est: ¹ Sicut incestum admittere lex putavit illum, qui stupra virginum matronarumque attentasset, etiam sine stupro. ⁴ Apud Indos vero, ¹ Æthiopes, ⁶ Massagetæ, barbarasque nationes, impunita adulteria fuere. ⁷ Lacedæmonii adulteria non noverunt: ideo Lycurgi lege in adulteros nulla pœna fuit. ⁸ Solon vero, ut ab adulteriis cohiberetur juvenus, cœmptas meretriculas Athenis prostituit primus, obviasque in Venerem esse voluit, ne matronarum contagio polluerentur. ⁹ Troglodytarum lex erat, ut qui tyranni uxorem corrumpere, ove mulctaretur. ¹⁰ Nomades communes habent uxores & filios: ¹¹ apud Scythas, præter ensen & cyathum, uxores & liberi in communi sunt. ¹² Thracibus in usu est, non asservare virgines, sed cum quibus libitum est, commiscere licet: in nuptas vero si quid esset offensum, gravissimæ animadversionis pœna constituta. ¹³ In Tenedo lege erat sancitum, ut adulteri dii.

TIRAQUELLUS.

¹ Multi Cæsares.] Ut patet ex tit. ff. C. de adul.

² Ita ut D. Severus.] Referente Papiniano in l. si uxor. §. Divi Severus C. Antoninus C. §. si minor. ff. ad leg. Jul. de adult.

³ Sicut incestum.] Nescio quid hic velit dicere: nisi sit id quod scribitur in l. si quis non dicam. C. de episc. cler.

⁴ Apud Indos.] Strabo lib. 15. sed vide nostras leges Connubiales cap. 7. num. 58. incip. quid quod.

⁵ Æthiopes.] Non quidem omnes, sed Garamantici, quos alii Garamantes simpliciter vocant ex Pomponio Mela lib. 1. cap. 8. Plinio lib. 5. cap. 8. Solino c. 39. aut aliorum computo 43. & vide nostras leges Connubial. l. 7: incip. C. ut ad alia.

⁶ Massagetæ.] Herodot. lib. 1. ad fin. Strabo lib. 4. & 11. Alianus lib. Animalium 5. & diximus in dictis legib. Connub. lib. 7. num. 53. incip. sed ut ad ceteros.

⁷ Lacedæmonii.] Plutarchus in Lycurgo, & in Apophthegmatis ipsius.

⁸ Solon vero.] Philemon in Delphis & Nicander Colophonius, & ex iis Athenæus in Dipnosophistis lib. 3. c. 9. Vide Plutarchum in vita illius, ubi & versus ipsius Philomenis in eam rem ascribuntur.

⁹ Troglodytarum.] Diodorus lib. 4. cap. 4. & Strabo lib. 16.

¹⁰ Nomades.] Strabo lib. 7.

¹¹ Apud Scythas.] Eodem lib. 7.

¹² Thracibus.] Herodot. lib. 5. ad princ.

¹³ In Tenedo.] Heraclides in Politicis & Stephanus de urbibus.

¹ Apud

tibicen testiculis suspensus, ex nomine mulctam tulit.
 1 Zeleucus Locrensis utroque oculo inultravit adulterum.
 2 Et Sempronius Musca C. Gallum flagellis cecidit, & verberare affecit. 3 Parthi nullum delictum adulterio gravius vindicant. 4 Lege autem Solonis deprensus moechum interimere licebat, 5 quod Platonis lege cavebatur. Inter cæteros 6 Opilius Macrinus adulteros tam perniciali odio prosequutus fuit, ut deprensos ignibus cremaret. 7 Apud Arabes aliasque nationes adulteris semper capitis pœna fuit: quod plerique philosophi prodidere, 8 qui adulterium perjurio gravius crimen censuerunt, & ideo severiori pœna vindicandum. Neque enim satis constans aut probabilis illorum mihi opinio visa est, qui in constituendo optimo reipub. statu, communes statuere uxores, 9 quæ Platonis, 10 Zenonis, 11 Chryssippi & Diogenis opinio fuit, quum inde intestina odia offensionesque gignantur. 12 Tradunt vero magos nulla lege, sed novo commento adulteria vindicare, ut furculus per ranæ viscera ad os transfixus, in menstruis uxoris defigatur à marito. Tunc enim uxorem fastidire adulteria, & illorum tædio affici, pro certo opinati sunt. Cui haud absimile est quod

Partit.
Lex Solonis.

Arabes.

Magi.

Aristo-

1 *Zeleucus.*] Valerius Maximus libro 6. cap. 5. ubi de Iustitia, & Alianus de varia historia lib. 13.

2 *Et Sempronius Musca.*] Val. Max. eod. l. 1. ubi hunc *Muscam* appellat, & C. Gallum hunc ita verberatum vocat.

3 *Parthi.*] Iustinus lib. 41.

4 *Lege autem Solonis.*] Plutarchus in vita illius, & Lysias in defensione necis Eratosthenis adulteri.

5 *Quod Platonis lege.*] Vnde id acceperit nescio: illud scio, ipsius Platonis illi adulteros infames, & omnibus civitatis honoribus indignos esse, ut scribitur lib. 8. de legibus.

6 *Opilius Macrinus.*] Iulius Capitolinus in vita illius.

7 *Apud Arabes.*] Strabo lib. 16. Eusebius præparationis Evangelicæ libro 6. cap. 8.

8 *Qui adulterium perjurio gravius.*] Thaletis enim Milesii hæc fuit sententia. Nam percontanti adultero, an juraret se non commississe adulterium. *Non est,* inquit, *perjurium adulterio gravius,* & ἡτέρον μωροῦ καὶ ἀνθρώπου. ut tradit Laërtius in vita illius. Et vide nostras leges Connubiales. l. 13. num. 26. incip. *Ex his autem.*

9 *Quæ Platonis.*] Apud ipsum Platonem de republ. lib. 5.

10 *Zenonis.*] In lib. de Republ. apud Laërtium in vita illius.

11 *Chryssippi.*] Εἰς τὴν ἀποσπαστικὴν λέγειν, apud ipsum Laërtium in vita illius.

12 *Et Diogenes.*] Idem Laërtius in vita illius.

13 *Tradunt vero magos.*] Id ex Plinio est lib. 32. cap. 5.

1 *Apud*

*Arbustula
in Phasi
si ad-
versus
adulterium.*

Aristoteles prodit, in Phasi flumine arbusculam nasci, cujus ramus excerptus à viro, & in uxoris thalamum immisus, efficit ne uxor alium virum appetat. Mirumque prodi apud Hebræos, ut aqua epota, in qua sacra verba diluta erant, adulterii conscia hydropisi corripiatur. Veteri tamen scito apud Romanos cavebatur, ut maritus uorem in adulterio deprensam impune necaret: illa tamen, si vir adulteraret, iudicio agere non posset. Hac ergo de causa, quantum mihi datur cernere, inquam, existimo potam hanc ream criminis deputare voluisse, quæ ut pœnam legis evaderet, illum cum quo mœchabatur, in virum duxit, eamque veluti ream adulterii, sicut lege Iulia diffinitur, coërceri decere: neque velamento matrimoniî crimen dilui vel extingui. His nos quæstiunculis & aliis festivis sermonibus dum cœnulam nobis daret, cum Ioanne Veneto caloris incommoda & æstus injuriam propulsbamus.

1 *Apud Hebræos.*] Ut patet ex Numerorum c. 5. paulo ante fin.

2 *Veteri tamen scito.*] Gellius ex Catone lib. 10. cap. 23. & nostris quoque legibus permissum: sed non passim nec quemlibet, ut scribitur in l. marito & l. si adulterium. §. imperato-

res. ff. ad l. Jul. de adult. & in l. Gracchus. C. eod. tit.

3 *illa tamen.*] Gcl. ubi supra, & l. 1. C. de adult. & vide quæ nos scripsimus in nostris legibus Connub. libro 1. num. 42. incip. hinc uerum sit, & seq.

CAPUT II.

Quæ apud Romanos fuerint militaria signa, quæ apud externos, quoque pacto educi consueverint, & quid tessera, quid vexillum sit.

Signa militaria quæ exercitum præire consueverant, Scum acies educendæ, & manus cum hostibus conserendæ forent, à principio sceni manipulos fuisse accepimus, quos hastis alligatos signiferi deferre, & illis præeuntibus

TIRAQUELLUS.

1 *Fani manipulos.*] Plutarch in Romulo, & Servius lib. 11. Æncid. ad

cum locum,

Disjunctique duces, desolatique manipuli.

1 Unde

cuntibus decernerē solebant: ¹ unde & manipulares dicti. *Manipulares unde.*
 Aucto mox imperio, propagatisque vinibus, quinque *Signa*
 signa ex ærario depromi, & militum acies ac legiones *quæ mi-*
 præire assuerant. ² Hæc fuerunt, aquilæ, lupi, minotauri, *litaria*
 equi & apri simulacra: quibus præeuntibus, legiones edu- *ex æ-*
 cere, & ferro decernere mos erat, inter quæ apri effigiem *rario.*
 quintum tenuisse locum accepimus. Sed tamen cum di-
 micandum foret, ³ sola aquila quæ ordines præiret, è
 castris educebatur, & sub eo vexillo pugnabatur: reliqua
 vero in castris ante prætorium fixa locabantur. ⁴ Hoc enim *Unde*
 insigni Jovem adversus Titanas usum ferunt, inde ad Cre- *aquila*
 tentes, à Cretensibus ad Trojanos, demum in Latium ab *signum*
 Ænea translatum defluxisse: quo postea Romani, velut *apud*
 præcipuo vexillo in bellis usi sunt. ⁵ Propius vero est, *Roma-*
 quod Jove dimicante contra Saturnum, aquilæ augurio *nos.*
 tanquam felici & fortunato, regni victor evasit: quo ex-
 emplo Romani aquilam velut auspiciatissimum signum ha-
 buere, quam unam habuisse non satis fuit: ideo plures
 edu-

¹ Unde & manipulares.] Qui scilicet hujusmodi manipulos deferrebant. Ovid. lib. 3. Fast.

*Pertica suspensos portabat longa mani-
 plos,*

*Unde manipularis nomina miles ha-
 bet.**

COLERUS.

* Hujus rei testis etiam Donat. Eunu-
 ch. Terent. Plutarchus in Romulo.
 Idorus libro 18. capite 3. & libro 9.
 capite 3.

TIRAQUELLUS.

² Hæc fuerunt.] Hæc usque ad clau-
 sulam, Sed tamen, sunt Plinii lib. 10.
 cap. 4. Sed & de Minotauro Vegetius
 lib. 3. cap. 6. ubi ita scribit, *Tuissimum*
in expeditionibus creditur facienda nesci-
ri. Ob hoc veteres Minotauri signum in
legionibus habuerunt, ut quemadmodum
ille in intimo & secretissimo labyrintho
abditum perhibetur, ita ducis consilium
semper esset occultum. Verum Festus

Pompejus lib. 14. loco apri, porcum
 ponit in quinto loco. *

COLERUS.

* Fest. *Minotauri effigies inter signa*
militaria est: quod non mirum occulta esse
debent consilia ducum, quam suis domici-
lium ejus Labyrinthus.

TIRAQUELLUS.

³ Sola aquila.] Plinius lib. 10. c. 4.
 & Josephus de bello Judaico libro 3.
 cap. 5.

⁴ Hoc enim insigni.] Cæsar in
 Commentariis Arati & ab eo Laëtan-
 tius lib. 1. cap. 11. & Fulgentius lib. 2.
 Mythologicon, ubi de Ganymede lo-
 quitur.

⁵ Propius vero est.] Fulgentius ubi
 supra, & Servius enarrans illud Virgi-
 lii lib. 9. Æneid.

Qualis ubi aut leporem, aut candentis
corpore cygnum

Sustulit alta petens, pedibus Iovis ar-
miger uncia.

educere institutum erat, ita ut ¹ singulas legiones aquilæ antecirent. ² Observatumque, ut Romane legiones, nisi ubi aquilarum jugum foret in castris, nunquam fere hybernarent. Severissimaque disciplina cohortes, quarum defidia signa amissa forent, plecebantur. ³ C. deinde Marius bello Cimbrico, reliquis depositis militaribus signis, solam aquilam tenuisse fertur: ⁴ eamque argenteam magis quam auream habuisse, quod fulgentior ex argento atque conspectior foret: quam tanta religione coluere, ⁵ ut festis illam diebus, ⁶ unguentis haberent delibutam, ⁷ miræque obler-

rc. Ma-
gias a-
fuit
770
sol. um
us.
Aqui-
læ i-
gione
cultæ.

¹ Singula legio et aquila antecirent.] Vegetius de re militari lib. 2. cap. 6. de prima cohorte. Hac enim suscipit aquilam, quod præcipuum signum est in Romano super exercitu, & totius legionis insigne.

² Observatumque est.] Plin. lib. 10. cap. 4. Ex eo notatum, non fere legiones unquam hibernasse castra, ubi aquilarum non sit jugum.

³ C. deinde Marius.] Plut. in vita Milius, Salustius in Jugurtha. Plin. lib. 10. c. 4.

MERCERUS.

⁴ Eamque argenteam.] Olim non solum Aquilam, sed signa militaria argentea fuisse tradit Plinius. Postea luxus ea fecit aurea. Dio lib. 47. Aquila quædam est exigua sacelli effigies, inque ea Aquila aurea est collocata. Unde colligas Aquilam dici, non solum corpus aquilæ (quod tam exiguum erat) ut in baltheo militari abscondi posset, apud Florum lib. 4. sed etiam totus ille ornatus, qui Aquilæ circumponebatur. De quo Tacit. 15. Annalium. Hinc agmina legionum steterunt fulgentibus aquilis, signisque, & simulacris in modum templi. Sic enim locum illum Dionis malim explicare, quam Aquilæ nonnisi communicare illi Adiculæ, quæ in principiis, & in qua Ara auguralis, & pecunia militaris, & signa reponebantur. Hæc porro Aquila pede fulmen tenebat, ut auctor est Dio libro 43. & Nummi.

TIRAQUELLUS.

⁵ Ut festis illam diebus.] Plinius libro 13. c. 5. Aquila certe ac signa, pulcherrima illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus.

COLERUS.

* Sicut & simulacra ungebantur, teste Minucio Felice in Octav.

MERCERUS.

⁶ Unguentis haberent delibatam.] Non solum id fiebat diebus Festis, sed iis omnibus, quos milites aliqua de causa lætos haberent, ut cum obviam irent Imperatori honoris ergo. Vode apud Tacitum Annali 1. novum est, & ominosum, quod Druso propinquanti quasi per officium obviam quidam fuere legiones, sed non lætæ ut assolet, neque fulgentibus signis. nimis longum esset atterere ea, quæ in hanc rem scribunt Suet. in Claud. Orosius, Plinius lib. 12. c. 4. Tacit. Annal. 15. & 4. hist. Contra, in locum signa illa pulvere squalida erant, sicut & ipsi milites. Omnino vero signa tantæ erant auctoritatis in exercitu Rom. ut ea venerarentur milites, per ea jurarent, ea diis omnibus anteferebant ut loquitur Tertul. Apologet. & Livius lib. 6.

TIRAQUELLUS.

⁷ Miræque observationis.] Virg. libro 11. non longe à princ.

— Ubi primum velle signa Annuerint superi, puberque educto cistris.

ubi

observationis erat, ut Romana signa, quæ in castris ante prætorium figebantur; non ante evellerentur, quum acie dimicandum foret, quam captatis auspiciis legiones in prælium prodirent. Prælia enim majores nostri nunquam gerebant nisi auspicato. ¹ Quæ, si quum foras educi deberent, facili ductu evellerentur, & levia translatu forent, prosperrimi augurii & indubitata erat victoriæ signum: contra vero, si in eximendo, magno impulsu opus foret, tunc cladem & excidium futurum haud dubie præmonstrabant. ² Cumque in conflictu bellorum manus conferebant, ipsa militaria signa in media locabantur acie, ut pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies: nonnunquam in prima fronte multiplici subsidio firmata, præibant ordines. ³ Persis quoque aurea aquila supra oblongam

*Auspici-
cia ca-
pia an-
te præ-
lium.*

*Locus
signo-
rum in
ipso
confli-
ctu.
Per-
sarum
signa.*

gam

Ubi Servius, *Vellere*, inquit, proprie dicit, quia Romana signa figebantur in castris: & cum ad bellum eundem fuisset, captatis auguriis evellerentur de terra: nam alibi ea signa non licebat. Sed inter auguria etiam hoc habebatur, si avellentem facile sequerentur, adeo ut cum filio in Arabia Parthico bello sit Crassus percussus, qui iturus ad prælium avellere signa vix potuit.

¹ Nisi auspicato.] Cicero lib. 2. de Divin. Livius 1. Decad. libro 1. & 3. Decad. libro 2. non multo post princ.

² Quæ si cum foras.] Hæc usque ad clausulam, Cumque in, sunt Ciceronis lib. 1. atque iterum 2. de Divinat. & Livii 3. Decad. lib. 2. post prin. Et ad id quoque referri potest illud Virgilio adductum supra in verbo, *Miraque observationis*: ubi Servius id quoque expendit. Cæterum Appianus in bello Parthico tradit Crassum iturum ad bellum adversus Parthos evellere signa nequivisse, ibique ipsum occisum fuisse. Quod & ipsum propemodum tradiderunt Plutarch. in vita illius, & Dion in Pompej. Et aliud non dissimile propter Paulus Orosius lib. 7. c. 6. *Furinus*, inquit, *Camillus Scribanianus*,

Dalmatiae legatus, bellum civile molitur, legiones multas fortissimasque ad sacramenti mutationem pellexerat. Itaque die dicto, ut in unum undique ad novum Imperatorem conveniretur, neque aquile ornari, neque convelli quoquo modo signa moveri potuerunt. Itaque, ut continuo post subdit, Scribanianus quinto post die interfectus est. Sed Suetonius in Claudio c. 13. hoc ipsum ante scripserat.

³ Cumque in conflictu.] Livius 3. Decad. lib. 2. non multo post princip. in pugna, quæ fuit ad Thirasymentum lacum, cujus sunt verba hic posita ab illis verbis, *Ut pro signis.* *

COLERUS.

* Signa sæpe etiam in hostes proficiebantur, ut accenderentur magis milites, inde factum, ut sæpe maximæ victoriæ fierent compotes Romani, ut apud Tiorum lib. 1. cap. 11. apud Cæf. lib. 4. Belli Gallici. apud Ammianum lib. 16. apud Livium sæpissime.

TIRAQUELLUS.

⁴ Persis quoque.] Xenophon Pædæ Cyri lib. 7. post princip. & iterum libro 1. Expeditionis Cyri minoris.

*Athenien-
fium.
Theba-
norum.
E.S.S.A.
insula.
Cim-
bro-
rum.
Emme-
nis.
Crater-
is.
Neo-
ptole-
mi.
Cyri.
Osiris.
Pori.
Indo-
rum.
Ægy-
ptiorū.
Ger-
mano-
rum.*

gam hastam patentibus alis militare signum fuit: ¹ nonnunquam Solis simulacrum ² sacerque & aternus ignis. ³ Atheniensibus noctua, ⁴ Thebanis sphingis effigies, ⁵ Æzz insulæ marina turtur, ⁶ Cimbris æneus taurus, ⁷ Eumemi Ceres & Alexander, ⁸ Cratero & Neoptolemo Minerva, militiæ signum in bello notabatur. ⁹ Cyrus aurcum gallum affixum lanceæ, militi in acie pro vexillo dedit. ¹⁰ Fetur Osiris canem gestasse pro insigni armorum. Et ¹¹ Porus Indorum rex Herculis simulacrum, quod deferuisse, militare flagitium habebatur. ¹² Indis autem regibus sapius nulla imago aut effigies, sed tintinabula & tympanum præcedunt. ¹³ Ægyptii quoque animalia quæ colunt, effictis tabellis, pro bellico insigni habuere. ¹⁴ Germani effigies

¹ Nonnunquam Solis.] Q. Curtius lib. 3. & Tertullianus in Apologetico, cap. 16.

² Sacerque & aternus ignis.] Strabo lib. 15. non multo ante fin. & Q. Curtius lib. 4. & Procopius lib. 2. belli Persici. *

COLERUS.

* Hinc fluxisse puto morem apud posteriores Imperatores, quibus ignis prærebat.

TIRAQUELLUS.

³ Atheniensibus.] Plutarchus in Lyfandro. Vide Adagium, *Noctuas Athenas.*

⁴ Thebani Sphingis effigies.] Vide Plutarchum in Pelopida, & Probum Æmylium in Epaninunda.

⁵ Cimbris æneus taurus.] Plutarch. in Mario.

⁶ Eumemi [Ceres & Alexander.] De utroque Plutarchus in vita ipsius Eumemis.

⁷ Cratero & Neoptolemo Minerva.] De utroque item Plutarch. ibi.

⁸ Cyrus.] Imo Artaxerxes ipsius Cyri frater, ex Plutar. in Artaxerxe.

⁹ Fetur Osiris.] Imo vero Ambis Osiridis filius ex Diodoro Siculo lib. 1. cap. 2. ubi & ipse dicit Macedoni alte-

ri ipsius Osiridis filio lupum insigne armorum fuisse. Et vide Macrobiū lib. 1. Sat. c. 21.

¹⁰ Porus Indorum Rex.] Q. Curtius lib. 8.

¹¹ Indis autem Regibus.] Idem eod. lib. sed alio loco, & vide omnino infra eod. c.

¹² Ægyptii quoque.] Diodorus Siculus lib. 1. c. 2. *Ælianus autem lib. 10. cap. 15. scribit, Ægyptiorum belatores in annulis insculptum habere scarabeum solere, ex eo adumbrante legislatore solos omnino mares pro patria bellum gerere oportere, quod scarabeus caret femina.* *

COLERUS.

* Verisimile tamen est, figuras illas bestiarum non pro mudo & muto signo ab Ægyptiis prælatas, sed ut pro literis & scriptura essent.

TIRAQUELLUS.

¹³ Germani.] Cornelius Tacitus de Moribus Germanorum. *Effigies, inquit, & signa quædam detracta lucis in prælium ferunt.* Licet is aliter dicere videatur lib. 2. Historiarum. videlicet cum ait, *Hinc veteranarum cohortium signa, inde de promptæ Sylicis iugisque ferarum imagine, ut cuique genti inter prælium mos est.*

1 Insu-

gies lucis detractas præire jubent. ¹ Infubres, siquando præcipua bella sumpturi erant, aurea signa quæ immobilia vocant, è templo Minervæ efferentes, præferunt phalangi. ² Confuevisse etiam singulas turmas, manipulos, & cohortes ac legiones, proprium ³ vexillum & militare signum habere, vulgo proditum est: ut cujus esset legionis quisque miles, & sub quo duce militaret, facile dignosceretur, ne sine signis, sine imperio inordinati & incompoti ducerentur, sed conspicua omnibus signa forent. ⁴ In quibus ⁵ nomen imperatoris, ⁶ aut consulis, ⁷ nonnunquam

¹ *Infubres.*] Polyb. lib. 2. de iis loquens. Coactio itaque exercitu & signis aureis, quæ immobilia vocitant, è templo Minervæ sublatis, cæterisque necessariis rebus paratis, adversus Romanos intrepide profecti, ex adverso castrametati sunt.

² *Confuevisse etiam.*] Ad Romanos redit: idque est Vegetii lib. 2. c. 13.

MERCERUS.

³ *Vexillum.*] Vexillum, inquit Dio, 1. 40. quoddam ex eorum numero est, quæ magna, & velorum similia sunt, inscriptum puniceis litteris, ad notitiam exercitus, imperatorisque faciendam. Erat vero pro signo manipulariis cuiusque centuriæ. Item Veteranis, qui exauctorati quidem, sed non donati missione erant, quod frequenter contigit sub imperatoribus. Hinc intelliges, quid sit apud auctores historiarum Romanæ sub vexillo retineri: quid sint vexillationes: & qui vexillationum præfecti: & quid vexilla Veteranorum.

TIRAQUELLVS.

⁴ *In quibus nomen Imperatoris.*] Attamen Romanos bello Cimbrico pilis & hastis, non signis, Catuli nomen inscripsisse auctor est Plutarch. in Mario. Et Cn. Pompeji milites in Hispania ejus nomen scutis inscripserunt, ut testatur Appianus libro de bello Alexandrino. *

COLERUS.

* De his omnibus vide, quæ de signis militaribus narrat vir eruditus,

Godescalcus Steuresius: cujus ego scripia temere non compilo.

MERCERUS.

⁵ *Nomen imperatoris.*] Non solum nomen, sed etiam Imago. Colligas ex Suet. Calig. 14. Tacit. 1. & 3. hist. Et ob has Imagines, videntes sæpe tumultuati Judæi, cum in templum suum inferrentur, ut videre poteris, apud Josephum, Zonaram, Suidam.

TIRAQUELLVS.

⁶ *Aut consul.*] Hæc superius sunt explicata.

⁷ *Nonnunquam draconis.*] Ammianus Marcellinus l. 16. Trebellius Pollio in Gallienis, *Vexilla*, inquit, *centena, & præter ea, quæ collegiorum erant, dracones & signa templorum omniumque legionum ibant.* Ex quo & illud Claudiani lib. 2. in Rustinum.

Mansuescunt variis vento cessante Dracones.

Et illud quoque in nuptiis Honorii & Mariz,

Stent bellatrices Aquila scæque Dracones.

Et, — *Ferentesque tument post terga Dracones.*

Illudque Sidonii Apollinaris in Panegyri ad Anthemium,

Hic primum nostras aquilas provincia vidit,

Desit hostiles confestim horrere Dracones. Sed & hoc Draconum vexillo usos fuisse Indos testis est Suidas in verbo, *Ἰνδοί.*

*Draconarii
milites.*

*Imperatorum
imagines.*

nunquam draconis efficti imago, ¹ quare draconarii ² dicti milites, ³ quod vexillum purpureum erat, ⁴ aliaque insignia perscripta erant. ⁵ Nanque divus Julius vexillo quintæ legionis, quod contra Jubam elephantorum victrix fuerat, elephantum inscripsit. ⁶ Alioque insigni legionarii milites, alio prætoriani, dissimilique auxiliares utebantur. ⁷ Postea ut imperatorum imagines per imaginiferos deferrentur in acie, pro signis vulgo servatum est. ⁸ Non-

nunquam

2 *Quare Draconarii.*] Vegetius lib. Rei militaris l. c. 20. & lib. 2. c. 13. & Marcellinus libro 20. ubi loquitur de Mauro quodam hujus nominis Draconario milite. Modestinus de vocabulis Rei militaris.

COLERUS.

1 *Dicti milites.*] Imo in genere milites signiferi, qui signa portant, Draconarii dicti. Vegetius lib. 2. c. 7.

TIRAQUELLUS.

3 *Quod vexillum purpureum erat.*] Marcellinus lib. 15. & 16. & Claudianus lib. 2. in Ruffinum,

— *Lateque videres*

Surgere purpureis undantes arguis hastas.

4 *Aliaque insignia.*] Nam vexillum, quo pedites evocabantur, roseum erat: cæruleum, quo equites, Servius lib. 8. *Æneid.* in princ.

5 *Nanque D. Julius.*] Appianus libro 2. bellorum Civilium.

COLERUS.

6 *Alioque insigni.*] Tacitus probat lib. 5. *Annal.* Tres eum, inquit, in Judæa legiones exceperunt; tradidit Syria duodecimam: comitabantur viginti sociæ cohortes.

TIRAQUELLUS.

7 *Postea ut Imperatorum imagines.*] Corn. Tacitus lib. 5. non multo post princ. *Et quærum imagines pro vexillis ferrent forent, Duces Imperatoresque deligerent.* & Herodianus l. 2. de Juliano Imperatore loquens, à militibus delecto. Tum, inquit, signis sublati, im-

stisique illius imaginibus deducere benem tendunt. & libro 8. de Maximino Imperatore abrogato, *Isque*, ait, *postquam de signis militarium istius imaginis detraxerant, producunt max de tesorio obtruncant.* Suet. in Caligula, c. 14. in fin. *Artabamus, Parthorum Rex, transgressus Euphratem, aquilasque & signa Romana, Caesarumque imagines adoravit.* Et Modestinus in vocabulis Rei militaris, ubi hoc *imaginarius* vocat, nisi si mendum: nam & ibi *aquiliferus* vocat, qui aquilam deferrebat, ut etiam Cæsar lib. 3. belli Civilis. Sueton. in Cæsare, cap. 62. & in Augusto, c. 10. Cornelius Tacitus lib. 17. ubi loquitur de aquilifero quartæ legionis. Vopiscus in Aureliano. Verum non esse mendum in Modestino suadet Veget. lib. 2. cap. 7. cum hoc dicit vocari *imaginarios* sive *imaginiferos*. Sed & de eo quod dictum est de imaginibus Imperatorum in vexillis, intelligi potest illud Taciti lib. 12. *Torsim ad imaginem Cæsaris procubuisse.* & lib. 15. *Tyridatem apud effigiem Neronis insigne regum deposuisse.* *

COLERUS.

* Isidorus libro 17. *Pilam in signa constituisse fertur. Augustus, propter nationes sibi in cunctis orbis subjectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* De quo loco Isidori vide Justum Lips. ad l. 15. *Annal.* Taciti.

TIRAQUELLUS.

8 *Nonnunquam labaris quadratum.*] Sozomenus in Tripartita historia l. 1. cap. 5. Tertullianus in Apologetico,

c. 16.

nunquam labans quadratum hastæ appensum, quod¹ Labarum dixere, pro vexillo fuit. ² Signa vero educendi exercitus, & certaminis conferendi, in Romanis legionibus, ³ concentus tubarum & cornuum: ⁴ & si quando silentio educendæ forent, tesseram fuisse accepimus. Eam vero

c. 16. Prudentius in Symmachum, l. 1. de potentia Crucis,

Christus purpureum gemmati textus in auro

Signabat labarum.

Et Eusebius, historix Ecclesiasticæ, lib. 9. cap. item 9. de Constantino loquens, Exin, ait, *signum quod in cælo fuerat sibi demonstratum, in militaria vexilla transfert, ac labarum, quem dicunt in speciem Dominicæ crucis exaptat.* Eutropius in Constantino Magno. Extatque apud nostros titulus de præpos. Labarum. ita enim eum locum & l. 1. ejus tit. emendavit Alciatus. vide eum ibi & in seq. tit. & vide Rhodig. lib. 6. c. 11.

MERCERUS.

1 Labarum.] De hoc vocabulo vide Scalig. in Festum, Palmelium in Terul. Apologet.

TIRAQUELLUS.

2 Signa vero educendi exercitus.] De utrisque scilicet tubis & cornibus Livius 3. Decad. lib. 10. *Tuba cornuaque ab Romanis cecinerunt: tantusque clamor ortus, ut elephantis in suos sinistro maxime cornu vertenter, Mauros ac Numidas.* De tubis quoque Virgil. lib. 9. Æneid.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro

Increpuit.

Et Horatius lib. 1. Car. Ode 1.

Multos castra juvant, & lituo tubæ Permissus sonitus.

Et Cæsar libro 3. belli Civilis. *Tuba signum dari atque in hostem impetum fieri jussit.* & iterum, *Hæc habita oratione, expositis militibus, & studio pugnae ardentibus, tuba signum pugnae dedit.*

Vegetius lib. 2. Rei militaris, c. 22. & Tesseræ. Servius eum locum Virg. lib. 11. enarrans,

--- Bello dat signum rauca cretulum Buccina. ---

Vide Liv. 3. Decad. lib. 1. De cornibus Virg. lib. 8. in princ.

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce Extulit, & rauco creperunt cornua cantu.

Et Liv. 3. Decad. lib. 4. ubi de obsidione Arporum, & Tacit. lib. 2. ubi de obsidione cuspispiam castelli Ciliciæ.

MERCERUS.

3 Concentus tubarum] Multa erant alia signa in his cretum vexillum. Ammianus lib. 27. *Signis illico fixis ex more, cum undique ad arma conclamaretur, Imperio principis & ductorum stetit egibilis miles, vexillum oppriens extollendum quod eras opportune subeundæ judicium pugnae.* Et paulo post, *Signoque erecto quod solet ad pugnam hortari.* Qui mos etiam invaluerat tunc temporis apud Persas. Idem Ammianus lib. 20. *Signo per flammam erecto vexillum circumvaditur civitas.*

TIRAQUELLUS.

4 Et si quando silentio.] Livius 3. Decad. lib. 7. de Nerone, qui noctu ad Livium contra Asdrubalem pugnaturus accessit. Nocte, ait, *clam ingredi placuit.* Tesseræ per castra ab Livio consule data erat, ut tribunum tribunus, &c. *

COLERUS.

* Tesseræ multis dabatur Erat enim Profectionis, Prælii, Prandii, Evocationis, Vigiliarum. De quo omni ritu vide Godescalc. Stearef. ad l. 2. Veget. cap. 7.

vero tubam ¹ Tyrrhenus Pisæus invenit primus æneam, quum antea ex cornu bubulo fieret. ² Tamen buccina in pratoriis castris semel, in ³ consularibus vero bis dabatur signum: ⁴ qua tuba pedites, equites vero lituo ad pugnam advocari sæpe notatum est. ⁵ Eratque mos militaris, ut quoties movenda erant signa castrave, & ad reliqua belli munia, soli cornicines signum darent: ⁶ excubis

TIRAQUELLUS.

¹ *Tyrrhenus Pisæus.*] Plinius lib. 7. cap. 56. Servius autem lib. 8. *Æneid.* in eum locum,

Tyrrhenusque tuba mugire per æthera clangor.

Tyrrhenum, ait, *clangorem dixit tuba: ideo, quia apud Thyncos constat tubam esse inventam.* Pausanias autem lib. 2. scribit, Tubam inventam esse à Tyrrheno Herculis & Omphales filio, sed postea Hegeleum, ejus filium, Dorientes, qui Temenum secuti sunt, hujus instrumenti clangorem docuisse, eamque ob causam Minervam Salpingem tubam docuisse.

² *Tamen buccina.*] Livius Decad. 3. libro 7. *Quod semel in pratoriis castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse.*

MERCERUS.

³ *Consularibus vero bis.*] Inducet te in errorem Alexander, nisi tibi caveris amice lector. Sed & quod miror Justus Lipsius, suis in Tacit. Comment. Ibi enim probat hanc Alex. sententiam. Ea vero de re sic habet. In Castris consularibus classico bis signum dabatur, si ambo consules adessent: si alter abesset, semel tantum. Itaque in eo pares erant Prætores, & consules: Id vero colliges, & nihil amplius, ex loco Livii qui singularis est ad eum morem. Is ergo sic habet lib. 27. *Illud veterem ducem, & assuetum Romano hosti movit, quod semel in Pratoriis castris, bis in Consularibus referebant cecinisse: duos profecto Consules esse, &c.* Ubi ecce Asdrubal assuetus Romano hosti, colligit duos Consules in castris consula-

ribus esse, ex eo quod bis classico datum signum. Quod si pari ratione contigisset, ut duo prætores in iisdem castris, cum suo quisque exercitu fuissent bis quoque signum classico datum esset, sicuti & in consularibus. Et ratio est, quia Classicum Imperii signum est, ut ait Vegetius, & canitur Imperatore præsentem. Itaque præsentem unico Imperatore semel classico canitur, præsentibus duobus bis, & sic deinceps. Porro autem ex eo loco Livii, facile est colligere id signum datum sub Vesperam, & Initium noctis. Adeo ut non omnino vana sit futura conjectura viri doctissimi, qui id signum censuit fuisse dimissi convivii. Quam tamen gratis non probo, sed de hoc plura in meo convivio.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Qua tuba pedites, equites vero.*] Acron interpres Horatii lib. Carm. 1. Ode 1. ubi supra citavimus. Et de lituo libro 6. *Æneid.*

Et lituo pagnas insignis sibi & hostia. Et ibi Servius. Et Juvenalis Satyr. 14. — *Aut longas castrorum ferre labores Si piget, & trepido salutat tibi curam ventrem*

Cum lituis audias. —

⁵ *Eratque mos militaris.*] Vegetius lib. 2 cap. 7. Vide tamen eundem in eodem lib. c. 27.

⁶ *Excubias vero.*] Polybius lib. 6. Veget. d. c. 22. & lib. 3. cap. 8. Et in universum de differentiis tubarum, cornuum & buccinarum, vide omnino eundem lib. 3. cap. 5. Sed vide ipsum Polybium lib. 14 ubi scribit eam fuisse Romanis consuetudinem, ut tempore convi-

bias vero, ¹ somnique ² & vigiliarum tempora, ¹ buccina designarent. ⁴ Si autem legiones ducendæ in hostes, & acie decernendum foret, ⁷ aut receptui canendum, & cornua & tubæ eodem concentu canerent: ⁶ Si conciones advocarent, ⁷ aut silentium indicerent, per tibicinem indicebatur. ⁸ Persis vero proficiscendi hora significatur ^{Persæ} cornu, ⁹ Ægyptiis sistro. [†] Alexander Macedo, quum ^{Ægypti} tubæ

convivandi cuncti tubicines ac buccinatores ad tentorium Ducis personarent, ad hoc ut nocturnas custodias suis locis per id temporis constituerent.

¹ *Somnique.*] Ex quo Claudianus de bell. Gildon.

Excitet incestus turmalis buccina somnus.

² *Et vigiliarum.*] Tacitus lib. 15. *Et rogis ante Rege causas, quoties noxum aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per centurionem enunciarı concisum, buccina dimitti.* Quo etiam spectat illud Livii 3. Decad. lib. 6. Fulvius Tribus militum imperavit uti duobus milibus equitum delectis denunciarent, ut ad tertiam buccinam presto essent. Vegetius autem lib. 3. cap. 8. *A tubicine omnes vigilia committuntur. Et finitis horis a cornicinis recitantur.* Et adde, quod etiam buccina bella denunciabant, ex Virg. lib. 7. Æneid.

— *Qua buccina signum*

Dira dedit. —

Et lib. 11. ut supra & ibi Servius.

MERCERUS.

³ *Buccina designarent.*] Hanc designationem Vigiliarum per cantum Buccinæ, nonnulli censent respondere ei horarum denunciationi, quæ Romæ fiebat per accensos quorundam magistratum. Alioqui certe Centurio solebat initia vigiliarum nunciare. Testes Cornelius Tacitus Annali 15. & hist. 2. & Polyb. lib. 4.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Si autem legiones.*] Veget. d. c. 24. Livius 1. Decad. lib. 9. ubi ita scribitur, *Deinde concentu tubarum & cornuum*

cursu effuso in hostem feruntur. Et hinc quoque Ovid. lib. 1. Metam.

*Non tuba directi, non aris cornua flexi.**

COLERUS.

* Hinc cornicines, & tubicines, quos Græci σαλπιγγες vocant.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Aut receptui canendum.*] Erasmus Chil. 3. cent. 5. cap. 88.

⁶ *Si conciones advocarent.*] Hirtius lib. 8. belli Gallici. *Concilio repente cantu tubarum convocato.* Ex quo intelligis hic legendum tubicinem, non tibicinem.

⁷ *Aut silentium indicerent.*] Livius 4. Decad. lib. 3. *Et præcum tubicine, ut mos est, in median arenam, unde solenni carmine ludicrum indici solet, processit: & tuba silentio sacro ita pronunciat: Senatus Roman. & T. Quintius Imperator, Philippo Rege Macedonibusque devictis, liberos immunes suis legibus esse jubet Corinthios, &c.*

⁸ *Persis vero.*] Q. Curtius lib. 3. *Patrio more Persarum traditum est, orto sole, demum procedente die jam illustri, signum è tabernaculo Regis buccina dabatur.*

⁹ *Ægyptiis sistro.*] Virgil. lib. 8. *Æn.* loquens de Cleopatra Ægypti Regina, *Regina in mediis patrio vocat æquina sistro.*

Vbi Servius tradit: *Isidem, Ægyptiorum Reginam & deam, sistrum gerere in dextra, & fistulam in sinistra.* Nam & alias sistra sunt propria & pecuniaria Ægyptiis. Nam Ovidio lib. 3. *Amorum eleg.* 8. dicta sunt sistra Ægyptia,

Iii 5

Quid

Lacedæmonii & Phryges. Tibia Phrygia.

tubæ sonitus tumultuante exercitu non exaudiretur: iussu perticam ex qua signum eminebat, quæ omnibus conspicua foret, supra tabernaculum figi: quo viso quisque miles paratus in hostem iret. ¹ Quæ quidem tubæ non in singulis modo legionibus, sed cohortibus & turmis, præfixum signum dare, necnon diei noctisque horas, vigilasque dividere solebant. ² Lacedæmonii & Phryges non cornuum tubarumque signis, sed tibiærum miti sono & modulo leni temperari consuevere. Lycurgus enim militibus tibiæ pro classico dedit. ³ Ea enim tibia quæ Phrygia dicitur, à dextra unum, à sinistra duo foramina habuit: cuius modulos non unos accepimus: quippe pro modulo sonorum, ita animos mulcere aut accendere solebant.

Siqui-

Quid nos sacra iuvant? quid nunc Ægyptia profuit

Sistræ?

Et Martiali lib. 12. epig. 29. sistrata turba dicitur de sacerdotibus Ægyptiis,

Limigeri fugiunt calvi sistratæque turba.
Sed & hinc illud Val. Flacci lib. 4. Argonauticôn loquentis de Iside Ægyptiorum,

— *Hæc procul Io*

Spestat ab arce poli jam divio addita,
janque

Aspide cincta comas, & evansi persona
sistro.

Et Juvenalis satyr. 13.

Decernat quodcumque volet de corpore nostro

Isis, & irato seriat mea lumina sistro.

Idem Ovid. de Ponto, lib. 1. eleg. 1.

Et quis ita est audax, ut limine cogat
abire

Fastidantem Pharia tinnula sistra manu?

Et Apuleius lib. 2. Asini aurei, *Miserere per cælestia fidera & arcana Memphisica & sistræ Phariacæ.* & libro 11. *Æreis & argenteis, imo vero aureis etiam sistris argutum tinnitum construentes.* & paulo post, *Sacerdotes appro-*

pinguabat dextra proferens sistrum. Ibi enim de sacris & sacerdotibus Ildis loquitur. Vide ibi Beroaldum, & Ovid. lib. 9. Metamorph. ibi,

Quique premit vocem, digitique sistræ
suadet,

Sistræque erant, ænoque manuque satis
quæsitæ Osiris.

† *Alexander Macedon.*] Hæc usque ad clausulam, *Quæ quidem tubæ,* sunt Q. Curtii lib. 5.

1 *Quæ quidem tubæ.*] Vide Veget. lib. 2. cap. 22. & lib. 3. cap. 8. His rationibus adde, ad tubam everti solere civitates. Ex quo Virgil. de eversione Trojæ loquens lib. 2. Æneid. ibi,

Exoritur clamorque circum clamorque
tubarum.

Vbi & id Servii annotat.

2 *Lacedæmonii.*] Thucydides lib. 3. belli Peloponnesiaci. Polybius lib. 4. Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. Plutarchus in Apophthegma. Laconicis in Agesilao, ubi huius reddit rationem. Gellius lib. 1. cap. 11. Martianus Capella lib. 9. Aristoteles in problem.

3 *Ea enim tibia.*] Varro & ex eo Servius lib. 9. Æneid. eo loco.

— *Ubi assuetis biforem dat tibia cantum.*

1 Siqui-

¹ Siquidem Æolius modus simplex fuit, Asiarius varius, Lydius querulus, Phrygius religiosus, Dorius bellicosus, ² Gygius autem hilaris & lætus, ³ Ionicus floridus. ⁴ Græci autem in rebus seriis sæpe Dorium adhibuerunt. Apud quos fuit in bello modulus ⁵ ad tibiam Hormius ⁶ & Orthius, ⁷ in comessationibus Parænius, Lacedæmonius Enyate-
rius,

*Æolius
modus.
Asiarius.
Lydius.
Phrygius.
Dorius.
Gygius.
Ionicus.
Hor-
minius.
Orthius.*

¹ *Siquidem Æolius.*] Hæc omnia usque ad clausulam, *Gygius autem*, sunt Apuleji in libro 1. Floridorum, cuius hæc verba sunt, *Sen tu velles Æolium simplex, seu Asiarium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum*, quæ forte ut alia plurima accepit à Luciano in Harmonide, cuius hæc verba sunt, *ἡ ἰσθμια ἀρμονίας ἀγαυὰ ἔστιν, τὸ ἰδίον φρυγίου τὸ ἰνθιον, τὸ λυδίας τὸ βακχικόν, τὸ δωρίας τὸ σμικρόν, τὸ ἰωνικὸν τὸ γλαφυρόν.* id est, *Vniuscuiusque harmonia servare proprietatem, Phrygia divinum impetum, quod Apulejus vertit religiosum, Lydia furem Bacchanalem, scilicet licentiam, Dorica severitatem, Ionica jucunditatem*, quod & Apulejus videtur transfulisse, *varium*. Erasmus Chil. 2. cent. 2. cap. 93. Alibi idem Apul. lib. 4. Metamor. ad fin. Lydii quoque modum querulum vocat, *Sonus*, inquit, *Zygia tibia mutatur in querulum Lydii modum*. Ante hos Plato l. 3. de Repub. Harmonias querulas esse dicit, easque cum Ionicis ut molles & enerves improbat. Sed ut redeamus ad Apulejum. Is lib. 10. ejusdem operis, Doricam quoque bellicosum appellat. *At*, inquit, *tergum tibicen harmonium canebat bellicosum*, & ibi vide Beroaldum, ubi de Lydiis modis. De Phrygiis quoque modis idem Apul. lib. 8. ad fin. *Cantusque Phrygii multis modulis exercitus procurrit obviam*. Cæterum de hujusmodi modis Phrygiis, Doris & Lydiis vide Aril. lib. 8. Politicón c. 5. & 7. & Pollucem lib. 4. c. 9. & 10. ubi de aliis quoque modis. Cassiodorum, qui & alios item numerat lib. 2. Variarum epist. incip.

Cum Rex Romanorum, & de Dorio & Phrygio. Plinium lib. 2. cap. 22. & Censorinum de Die natali, c. 26.

² *Gygius autem.*] Vide d. lib. 4. Metamor. & ibi Beroald. ubi loquitur de Zygia tibia.

³ *Ionicus floridus.*] De eo diximus in verbo, *Siquidem Æolius*.

⁴ *Græci autem.*] Vide interpretes Horatii lib. 4. Carm. in fin.

⁵ *Ad tibiam Hormius.*] Vide Suidam, Pollucem & Rhodiginum lib. 5. cap. 4.

⁶ *Et Orthius.*] Hunc modum cythara cecinisse Arionem cum se in mare deiecit, & cum delphinus dorso excepit & in littus detulit, scribit Herodotus lib. 1. Et hujus quoque modi meminit Julianus in epistola ad Jamblichum, & Suidas (eum vide & Pollucem) & Martianus Capella, ubi declarat cujusmodi esset.

⁷ *In comessationibus Parænius.*] Horat. autem lib. 4. Carmin. Ode 15. eademque ultim. in fin. significat Lydium tibarum modis in conviviis quoque adhiberi,

*Inter jocosæ munera Liberi
Cum prae, matronisque nostris,
Rite deos prius adprecatur,
Virtute sanctos more patrum ducet,
Lydis remisso carmine tibiis
Tocantque, & Anchisen & alma
Progeniem Veneris canemus.*

Quo in loco Acron, *Lydis*, inquit, *tibiis lata cantabantur, Phrygiis tristitia. Tres enim modos habebant tibiae, Ionicum, Lydium & Phrygium, quæ & barbarum: in honorem autem Lydiorum dictum, quod ipsi primi tibiis internerunt.*

Ergasterius. rarius, ¹ Atheniensibus Cyclius : Hunc Orthium tam rapide
Cyclius audientium animos accendere ferunt, ² ut quum illum
 Alexandro Timotheus concineret, velut furens & effrenatus in rabiem, protinus ad arma exiliverit. Præter quod,
Castorium melos. ³ castorium melos Laconicum, ad excitandos militum animos multum valuisse fertur. ⁴ Quinetiam in prosequendis hostibus effuse fugientibus, aut si receptui canendum esset, diversi traduntur moduli, ad militum excitandos animos, aut sedandos: ⁵ Qui quidem Lacedæmonii prælium initari, pluribus concinentibus tibiis, acies incunt, ut his modulis capti, mature incederent, ferociamque & immodicos animos cohiberent, neve, id quod in concursu magnorum præliorum usu venit, hostem cupide insequenti, sæve & atrociter contra victos insultarent, ita ut longius effusi, acies confunderent & perturbarent. ⁶ Romanæ vero tibiæ primo quaternis foraminibus, postea tot pertulis excultæ fuere, ut haud multum abessent à tuba: quarum diversa traduntur genera. ⁷ Nam præcentoriæ erant, ⁸ & Vascæ, quibus in sacris præcinebant: & puellatoriæ sono clariore, ac ginginæ & milvinæ, quæ in acutos exeunt sonos, sicut à locis Lydiæ, Corinthiæ & Ægyptiæ, sonis diversis, & nominibus variis. ⁹ Cretenses autem cithara,

Rem. tibia.
quot foraminum.
Tibiæ variorum diversa genera.

Cretenses.

¹ *Atheniensibus Cyclius.*] Athenæus Dipnos. lib. 4. cap. 2.

² *Ut cum illum Alexandro.*] Plutar. in lib. de Musica.

³ *Castorium melos Laconicum.*] Plut. in eod. libro & in Lycurgo, & Pollux lib. 4. cap. 10.

⁴ *Quinetiam.*] Id ostenditur ex sequentibus.

⁵ *Qui quidem Lacedæmonii.*] Thucydides belli Peloponnes. lib. 3. Arist. in problem. Plutar. in illo libro de cohibenda iracundia, & in antiquis institutis Lacedæmoniorum. Gellius libro 1. cap. 11. Clemens Alexandrinus Pædag. lib. 2. cap. 4.

⁶ *Romanæ vero tibiæ.*] Servius enarrans cum locum Virgilii l. 9. Æneid.

— *Ubi assuetis bisorem das tibiæ cantum.*

Scribit auctoritate Varronis, tibiæ Phrygiæ dextra unum habere foramen, sinistra duo: quorum unum acutum sonum habebat, alterum gravem.

⁷ *Nam præcentoriæ.*] Hæc usque ad clausulam, *Cretenses autem*, sunt Solini cap. 11. Vide ibi interpretem, & de Gingrina quoque Pollux libro 4. capite 11.

⁸ *Et Vascæ.*] Vide L. Gregorium, in Poetarum historia, dialogo 6. fol. 74.

⁹ *Cretenses.*] Heraclides in Politicis. Plutar. in d. libro de Musica. Gellius lib. 1. alias 2. cap. 11. Martiano Capella lib. 9. Polybius de tibiis loquens lib. 4.

1 Par-

thara, fidibus & tibiis utuntur in præliis, quibus instructas acies accendunt. ¹ Parthis cornua, sæpius ingens tympanum cum ferreis tintinabulis, pugnae acuebant animos: quod quidem lance concava, corio undique protento, & clavis æneis affixum erat, quod simul ac diverberabant, ignoto & horribili sonitu tonitrus instar intonabat. ² Lydi ^{Lydi.} autem cum fistula & fidicine: ³ Indi cum cymbalorum & ^{Indi.} tympanorum pulsu in hostes ducunt. Id enim erat tubarum loco. Non enim tibiae habebant Indi, nisi in regia, ⁴ quum rex dormitum vadit: sicut reges Siculi ad citharæ ^{Gala-} & avium cantus dormiebant. ⁵ Galatis vero barbara tu- ^{ta.} ba horribili sono bellicum occinuit: contra ⁶ apud Bussi- ^{Busiri-} ritas & Lycopollitas in Ægypto, quibus tubis canere ve- ^{ta.} tabatur, quod sonum asininum redderent: ipsi enim as- ^{Lycopo-} finos exitiali odio prosequuntur, propter Typhonem asi- ^{list.} ni colorem præferentem. ⁷ Cimbri protentas vehiculo- ^{Cim-} rum pelles tantis pulsabant ictibus, ut ingentem fragorem ^{br.} redderent. Apud Pœnos, & in castris Hännibalis rubram ^{Pœni.} vestem tabernaculo ducis protensam, plerumque tubæ soni-

¹ *Parthis.*] Justinus lib. 41. & Plutarch. in Crasso.

² *Lydi.*] Herod. lib. 1. Gellius l. 1. cap. 11.

³ *Indi.*] Q. Curtius lib. 8. Idque verisimile est ex Dionysio Baccho didicisse, qui apud eos regnavit, & usus est in bello tympanis & cymbalis, tuba nondum reperta, ut scribit Diodorus Siculus l. 3. c. 10. Strabo autem l. 15. tradit, in India nullam esse tibiam, nec aliud instrumentum musicum, præter cymbala & tympana & crotala. Arrianus vero lib. 8. de gestis Alexandri. *Expeditionis*, inquit, *Dionysii in Indiam Nisai urbs India non obscurum monimentum est, tympana præterea & cymbala, quibus in præliis Nisai utuntur.* Sed & postea tradit, Indos utique usque ad Alexandri in ea loca adventum quum cymbalis tympanisque in pugnam ire solitos.

⁴ *Cum Rex dormitum vadit.*] Philostrat. de vita Apollon. lib. 2. cap. 14. ait, Indos cum Rex vadit dormitum, ad tibiam cantantes illum admonere, ut bonis utatur somniis & subditis bene consulens surgat.

⁵ *Galatis vero.*] Diod. Siculus lib. 6. cap. 9.

⁶ *Apud Busiritas.*] Herodotus l. 2. & 4.

⁷ *Cimbri.*] Strabo lib. 7. Sed & hos & Teutonos tradit Plinius lib. 26. c. 4. terribili Marte ululare solitos. Adde autem supradictis apud Sybaritas exercitus equitatus ad symphoniz cantum saltatione quadam moveri, apud Plinium lib. 8. c. 42. Achæos autem pugnam indipisci non fidicularum tibiarumque concentu, verum conspiratu tacito nitibundos, ex Homero scribit Servius in lib. 8. Æneidos statim initio.

Illyrii. sonitum: ' Illyrii, linteum protentum, ' aut rubicundam tunicam sarissæ appositam: ' aliis protentam purpuram indicium certaminis fuisse proditum est: quo viso quisque miles prævideret præcaveretque, & se ad pugnam accingeret. ' quod in Romanis castris observatum legimus, ut ' rubra veste tabernaculo ducis protenta, diem prælii præsignarent. ' Dario super tabernaculum imago solis crystallo inclusa, signi loco fulgebat in castris. ' Apud Spartanos in usu erat, ut quoties fortiter & magnis utrinque viribus decernendum foret, milites capita comerent, capillum barbamque depecterent: quo argumento periculum se animæ adire, & hostiles spiritus gerere signabant. ' Erant enim Spartani milites comati omnes, ' sicut Milesii, Thuri,

Illyrii] Polybius lib. 2. non longe adeo à fin.

2 *Aut rubicundam tunicam.*] Plut. in Philopœmene.

3 *Aliis protentam purpuram.*] Polybius ubi nuper citavimus, ubi dicit signum traditum fuisse ab Antigono Rege, & in seq.

4 *Quod in R. castris.*] Plutarch. in Pompejo. Idem tamen in Fab. Maximo vestem purpuream signum prælii fuisse dicit.

MERCERUS.

5 *Rubra veste.*] Hæc vestis Tunica erat. Plutarcho in Fabio dicitur *ῥοῦβιν* *ῥοῦβιν*: Isidoro Tunica ruffata, vel Coccinea, vel punicea proponebatur supra prætorium. Auctor Plut. in Bruto. Ne audias Isidorum, qui propositam ait ante principia: Hoc vero vexillum proponi solum quoties ineunda pugna. Eo ergo proposito conclamabatur ad arma & milites corpora curabant. Adverte tamen, duplici differentia tale signum propositum. Vel ut nunciaret pugnam in diem crastinum, ut apud Cæsarem sæpe: vel ut moveret pugnam opportune, hoc est eo ipso tempore esse ineundam, ut colligas ex locis Ammiani jam citatis. Tale signum si ab hoste proponeretur, &

panderetur porrectius, signum erat cohortationis ad defensionem, & prodictionem Imperatoris. Ammianus libro 29. *Sæpe puniceo porrectis pennis milites clamoribus magni horari ut decedant Theodosium oportune.*

TIRAQUELLUS.

6 *Dario.*] Q. Curtius lib. 3.

7 *Apud Spartanos.*] Plutarchus in Lycurgo, Philostratus quo loco statim citabimus in verbo, *Sicut Milesii*. Sed ante hos Herodotus lib. 7. ubi Demaratus Lacedæmonius loquens de Leonida & ceteris Spartanis, qui in Thermopilis erant, *Ita, inquit, sese apud eos habet consuetudo, quoties adire animæ periculum debent, tunc capita comant.*

8 *Erant enim Spartani.*] Plutarch. ubi supra & in Nicia, ubi de Gylippo Spartano & Apophteg. Laonicis, ubi de Lycurgo loquitur, ibique rationem reddit, & rursum ubi de Pelopida, ubi & aliam rationem reddit.

9 *Sicut Milesii.*] De his tribus id dicit Philostratus in vita Apollonii. l. 3. c. 4. de Brachmanis Indorum loquens. *Cum is, inquit, narrunt, sicut quondam Lacedæmonii, & Thuri, Tarentinique & Milesii & ceteri, quibus Lacedæmonia instituta placebant. Et adde Scythas & Eatrianos ex Q. Curtio lib. 4.*

1 Ideo

rii, & Tarentini, ac cæteri quibus Laconica instituta placuerunt. ¹ Ideo quum Persarum duces, milites Leonidæ comatos, & multo pectine comptos vidissent, ferunt illos despectui habuisse, velut desides & ignavos: quum vero animi vigorem & fortitudinem fuissent in acie experti, animorum præstantiam admiratos obstupuisse. ² In navali autem prælio vexillo ex prætoria navi in sublimi elato, pugnæ signum militi dabatur. Nonnunquam concussu veli aut chlanydis, adventus demonstrabatur: excussio vero, discessus: ³ sicut in nocte lumen: & ⁴ in die fumus, insidias adventusque hostium, & occulta consilia plerumque indicarunt. ^{Athenien- ses.} Apud Athenienses puniceo paludamento è navi prætoria contra Lacedæmoniorum classem, pugnæ signum sæpe datum est. ⁵ Lyfander æreo clypeo è navi elato, irruptionis signum dedit. ⁶ Bruti vero navis prætoria, quo ab aliis dignosceretur, O signum habuisse fertur: ⁷ tamen si singulæ naves deo-

*Signa
in præ-
lio na-
vali.*

¹ *Ideo cum Persarum Duces.]* Hæc Herodoti sunt l. 7. & Strabonis l. 10. post princ.

² *In navali autem prælio.]* Id sumptum videtur ex Livio 4. Decad. lib. 7. cujus hæc verba sunt. *Et circumvenissent, ni signo sublato ex prætoria nave, quo dispersam classem in unam colligimus erat, omnes quæ in dextro cornu vice- rant naves, ad opem ferendam suis concurrissent.*

³ *Sicut in nocte lumen.]* Thucydides lib. 2. belli Peloponess. Sed ab his, qui expugnabantur levati sunt ignes Athenas versus, adventum hostium significantes, & lib. 3. *Faces hostilis adventus in dies Thebas versus sublatae sunt.* Et Polybius lib. 2. *Cognito Consulibus adventu, id enim per nocturnos ignes intelligebatur.*

⁴ *In die fumus.]* Cæsar belli Gallici libro quinto, *Tum fumi incendiorum protul videbantur, quæ res omnem dubitationem adventus legionum expulit.* Vide Vegetium de re militari, libro tertio, cap. 5.

⁵ *Lyfander.]* Plutar. in vita illius.

⁶ *Bruti vero navis prætoria.]* Plutar. in vita illius. Appianus lib. 4. eam autem turrigeram fuisse, testis est Lucanus lib. 3.

Et jam turrigeram Bruti comitata carinam,

Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,

Stæcados arva tenens.

⁷ *Tamen si singula naves.]* Servius Enarrans illud lib. 10. Æneid.

Massicus arata Princeps secat aquora Tigri.

Cujus, inquit, rostrum erat in similitudinem tigridis. Namque solent naves vocabula accipere à pictura tutelærum. Hinc est:

Hunc velis immanis Triton.

Hæc ille, quorum prior locus est rostrum, posterior autem est puppis. Et huc quoque alludit Lucanus lib. 3.

Non robore picto

Ornata docuit fulgens tutela carinas,

Sed rudis & qualis procumbit montibus arbor,

Conferitur stabulis navalibus ærea poppis.

1 Ræu

Deorum
imagi-
nibus
naves
insigni-
ta.
Navi-
um no-
mina.
Gra-
corum
naves
ex in-
sulis
nomi-
nata.

deorum imagines ferrent, sub quorum essent tutela. ¹ Namque alia Neptunum, ² nonnulla pristis, ³ centauri equi, ⁴ vel draconis insignia habuere. ⁵ Græcis vero navibus ex insularum nominibus plerumque nomina fuere: quippe ⁶ Gnidurgis, ex Gnido navis dicta: ⁷ Samena, quod ex Sa-
mo

¹ Namque alia Neptunum.] Addunt & alii Apollinis ex Virg. lib. 10. Æn.

— Et aurato fulgebat Apolline puppis.

Ubi Donatus dicit, puppiū fuisse in qua erat Apollinis simulachrum. Ex quo Servius eod. l. 10. paulo ante enar-
rans eum locum,

— *Ænēia puppis*

Prima tenet, rostro Phrygiis subvoluta leones.

Vult, ait, pro ingo rostrum navis fuisse: leones autem singulos in singulis navis partibus fuisse depictos.

² Nonnulla pristis.] Virgil. lib. 5. *Ræcid.*

*Velocem Mnæstus agit acri remige Pri-
stin.*

Ubi Servius, *Vel à tutela*, ait, depicta, vel *ἡ πρῆξις τὰ κύματα*, id est, à secandis fluctibus. Et idem Virg. eodem lib. 5.

*Parte prior partem rostro premit amula
Pristis.*

Non longe quoque post,

*Sic Mnæstus, sic ipsa fuga secat ultima
Pristis*

Æquora.

Et alibi paulo ante,

— *Post hos æquo discrimini Pristis*

*Centaurusque locum tendunt superare
priorem.*

*Et nunc Pristis abis, nunc victam præter-
is ingens*

*Centaurus, nunc una ambe junctisque
feruntur*

*Frontibus, & longe sulcant vada salsa
carina.*

Nam ibi loquitur de certamine navi-
li, & ex eo & Donato interprete in-
telligis Pristin & Centaurum fuisse
species navium, his effigiebus vel
simulachris, quibus præerant, scilicet
Mnæstus Pristi, & Sergeus Centau-

ro. Idem Virgil. lib. 10.

*Front hominem præfert, in Pristin des-
mit alius.*

Et Liv. 5. Decad. lib. 4. *Adversæ ad
hunc, ait, numerum quinque pristes erant:*
& Polybius lib. 16. post primum ubi di-
cit, Philippo Macedonum Regilli,
qui à Romanis victus est, fuisse: *naves*
cataphractas quinquaginta tres, cum
pristibus centum quinquaginta, & li-
bro 17. in princip. Adest Philippus ex
Demetriade in sinum Melicam celsus,
lembos habens quinque & pristium unum,
in qua ipse navigabat, πύρρι λίμβος
ἕξον, ἡ μίαν πρῆξιν. Et de hoc navi-
gii genere Nonius Marcell. de genere
navigiorum, ubi ita scribit, *Pristis na-*
vigiis genus à forma pristini marinorum,
quæ longi corporis sunt, sed angustis.

³ Centauri equi.] Ut patet ex eo
quod diximus supra, & item ex illo
ipsis Virgil. loco lib. 5.

*Se gestusque, domus tenet à qua Sergia
nomen,*

Centauro invehitur magna. —

⁴ Vel draconis insignia.] Supra do-
cuimus draconis effigiem sæpe fuisse
in vexillis. Sed his adde navem ex qua
Jupiter Europam rapuit, tauri effi-
giem habuisse, unde dicitur eam ra-
puisse tauri specie, ut scribit Fulgen-
tius Mythologicorum l. 2. ubi de Ga-
nymede loquitur. De quo etiam Pol-
lux lib. 1. c. 9. post primum.

⁵ Græcis vero navibus.] Quod patet
ex seq. vide Baysium de re nautica. Hæc
autem scribit Cælius Rhodiginus, qui
auctorem quoque nullum citat lib. 8.
cap. 5.

⁶ Gnidurgis.] Item Rhodiginus l. 8.
cap. 5.

⁷ Samena.] Thucydides lib. 3. men-
tionem facit Salaminiz & Paraliz à
duabus,

mo rotundæ figuræ : ¹ Parona, quod ex Paro : & ² Corcy-
 rion, ex Corcyra. ³ Cercuriam autem, quasi caudatam ap-
 pellarunt, ⁴ sicut Aphractam Rhodiorum, contra tempesta-
 tes imbellem, ⁵ Dycrotam Mitylenæorum. Legimus quo-
 que in Lybia fuisse navigia, quæ hirti & capri tulere nomi-
 na. Barbarumque navigium frequens habuisse arctis late-
 ribus, quod cameram dixere, lata alvo in modum tecti oc-
 clusa, pari utrinque prora, quod sine noxa mutari, & volvi
 ex omni latere posset. ⁶ Supparum vero, Alexandrinæ na-
 vis proprium insigne fuit, nam solis Alexandrinis suppara
 velorum licebat intendere, sicut corbes onerariis navibus
 pro signo suspendebantur. ⁷ Marcus vero Antonius suc-
 cessu rerum insolens, purpureum velum prætorix navis
 apud Actium pro insigni dedit: quo abjecto, victus fugien-
 tem

duabus, ut puto, gentibus. Scribit au-
 tem Athenæus lib. 12. c. 19. Polycra-
 tem Samium tyrannum, cum primus
 naves fecisset, Samias ex patria voca-
 visse.

¹ *Parona.*] Festus Pompejus L. 14.
*Parones, navium genus, ad cuius simili-
 tudinem Myoparo vocatur.* Est autem
 Myoparo navicula piratarum, mediam
 habens formam earum navium quæ in
 Myunte & Paro insulis fieri solent, ut
 scribit Nonius Marcellus in generibus
 navigiorum, auctoritate Ciceronis,
 Salustii & Sisenæ. Gellius autem li-
 bro 10. c. 25. inter genera navium po-
 nit parones & myoparones.

² *Corcyron.*] Cercyron dicit Rho-
 diginus, ubi supra, à Corcyra, quæ Cor-
 cyra est.

³ *Cercuriam.*] Nonius Marcellus
 tradit, Cercurum esse navem Asianam
 prægrandem, auctoritate Plauti in Sti-
 cho act. 2. scenâ 3.

— *Conspicatus sum interim*

*Cercurum, quo ego me maiorem non vi-
 disse censeo.*

Et Lucillii sat. 8. & 14. Et de hac quo-
 que Pollux lib. 1. cap. 7. in princ. Plin.
 lib. 7. cap. 56. paulo ante fin. scribit
 Cyprios invenisse navigii genus, quod

Cercuron vocant. Gell. L. 10. c. 25. in-
 ter genera navium cercuros nominat.

⁴ *Sicut Aphractam Rhodiorum.*] Id à
 Cicerone ad Attic. lib. 5. epist. 13. to-
 tius operis 99. in princ. *Navi-
 gabamus sine timore & sine nausea, sed
 tardius, propter aphractorum Rhodiorum
 imbecillitatem.* Ex quo intelligis *A-
 phractum* legendum esse. Rhodiorum
 tamen naves omnium celeritimas tra-
 dit Livius 4. Decad. lib. 7. Nam Cel-
 oces navigii genus primos illos invenis-
 se scribit Plin. lib. 7. cap. 56. paulo ante
 fin. Sed & Cataphractas fuisse naves,
 intelliges ex Polybio l. 5. 14. 15. & 16.
 non semel.

⁵ *Dycrotam.*] Vide Pollucem. Ci-
 cero ad Attic. lib. 5. epist. 11. *Aphracti
 Rhodiorum, & dycrota Mitylenæorum
 habebam.*

⁶ *Supparum.*] Seneca ad Lentulum
 lib. 14. epist. Lucanus lib. 15.

— *Summaque pendens*

*Suppara, velorum perituras colligit
 auræ.*

Et Stat. libro Sylvarum 3. syl. 3.

— *Vos summas convertite suppara ve-
 lis.*

⁷ *M. vero Antonius.*] Plutarch. in
 vita illius, & Plin. lib. 19. cap. 4.

K k k

I Id

tem uxorem fuit prosequutus. ¹ Id quod Alcibiades fecisse dicitur, ut prætoriam navim cum velo purpureo haberet.

² Alexander quoque quum Indum navigaret, versicolori velo totius classis insignia variavit. ³ Fuitque observatum,

Lumen in prætoriam navi. lumen in prætoriam navi, quo cætera classis prosequitur, spectatissimum insigne noctu fuisse. ⁴ Quare Scipio in Africam transmissurus, velis in altum datis, singula rostræ navi, bina onerariæ, prætorix trina luminaria dedit. ⁵ Et in navali pugna deponere signum aut velum, ad alterius præscriptum se imperata facere, & mandatis obsequi significari. ⁶ Abiectis vero armis plausum facere, aut navim velatam infulis occurrere, supplicandi genus esse, probatum est. Sed quod modo de tessera dictum fuit, animadvertimus ⁷ tesseram symbolum fuisse bellicum, & signum quo

Tessera militaria.

¹ Id quod Alcibiades.] Athenæus in Dipnoso. Chrysothorus, inquit, stola indutus Pythica tunc τὸ τελευτῶντι βίβη κατέβη, cum Alcibiades purpureis dimissis velis, iussisque remis incensuere, navibus coronatis ob viâtes Lacedæmonios Pyram portum ingrediebatur. Vide Plutarch.

² Alexander quoque.] Plin. dist. lib. 19. cap. 1.

³ Fuitque observatum.] Quod patet ex seq. exemplo.

⁴ Quare Scipio.] Livius 3. Dec. 19.

⁵ Et in navali pugna.] Id sumptum videtur ex Appiano lib. 5. bell. Civil. ubi loquens de navibus Antonii & Anobarbi. Jam, inquit, in conspectum venerant, & rates præcedentes ex signorum vexillis apparebant, & ad cursum, ut se invicem adirent, hortabantur, cum lictor Antonio ante proram assidens, ut mos fuit, sive quod ambiguum illum virum ignoraret, qui tanto exercitu proprioque ad eos navigaret, sive à generositate animi id expromeret, ut inferioribus dignitate viri signum à navi deponere imperavit: quod ab illis factum est. Quod & nos alibi ad aliud citavimus.

⁶ Abiectis vero armis.] Vide infra eodem lib. 7.

⁷ Tesseram symbolum.] Virg. lib. 7. Æneid.

It bella tessera signum.

Silius lib. 5.

— Tacitum dat tessera signum.

Livius 1. Decad. lib. 7. Cæteris omnibus tesseram dari jubet. Claudianus lib. 1. Panegyri. Stiliconis, non procul à fin. Decretoque toga fœlix legumibus iure Tessera, Romuleas leges reduisse salu-

mur,
Cum procerum iussu simulacra ceru-

mus armis.
Vide Vegetium lib. 7. c. 7. Ab hac autem Tesserarum dicti sunt Modestino Juriscons. qui tesseram, hoc est signum bellicum, per contubernia nunciant. Vide Modestinum de vocabulis rei militaris, & Robertum Steph.

MERCERUS.

Tesseram fuisse symbolum.] Tessera illa vigente repub. tabella erat è ligno brevi inscripta, quæ ab Imperatore Tribuno dari solebat. Postea signum fuit modo vocale, ut habet in exemplis Alex. modo mutum, ut cum Cæsar, Cherez præbuisse dicitur osculandum manum gammatam, & formatam in obscœnum modum. apud Suet. Calig.

I In

quò focii milites dignoscebantur ab hostibus, ut pro quibus, & contra quos arma sumerent, facile dignoscerent. Eam fuisse ¹ in castris divi Cæsaris Venerem genitricem: ² in Pompeji Magni Herculem invictum: ³ in Pompeji Juvenis, Pietatem. ⁴ In Antonii exercitu Lar Deus fuit, ⁵ in Syllæ autem Apollo. ⁶ Neronem vero optimam matrem militibus tesseram dedisse tradunt. ⁷ Ipseque Divus Cæsar quandoque Felicitatem, ⁸ nonnunquam Victoriæ militibus tesseram proposuit. ⁹ Brutus in Philippis Apollinem. ¹⁰ Cyri autem tessera fuit, Jupiter belli socius & dux. ¹¹ Divus vero Antoninus, Æquanimittatis. ¹² C. Caligula Priapum & Venerem Cassio, tanquam molli & effœminato, signum dedit: adeo ¹³ Severus Septimius, Laboremus: Perti-

TIRAQUELLUS.

¹ *In castris Divi Cæsaris Venerem.*] Appianus libro bell. Civ. 2. Servius in 7. Æneid. ubi supra in præced.

² *In Pompeji Magni.*] Appianus d. lib. 2.

³ *In Pomp. Juvenis.*] Idem Appia. ibid. lib. 31.

⁴ *In Antonii exercitu.*] Servius ubi supra, id Marii signum fuisse dicit.

⁵ *In Syllæ autem Apollo.*] Idem Serv. ibid.

⁶ *Neronem vero optimam matrem.*] Sueton. in vita illius cap. 9. "Corn. Tacit. lib. 13. in princ. *Propalam*, inquit, *mones* in eam honores cumulantur, *signumque*, *more militiæ*, *petenti tribuno dedit*, *Optime matri*.

⁷ *Ipseque Divus Cæsar.*] Hircius in bello Africano, *Quod postquam*, inquit, *inlellexit, incitatis militum animis, resisti nullo modo posse, signo Felicitatis datu, equo admissis in hostem contra principes ire contendit*.

⁸ *Nonnunquam Victoriæ.*] Et hanc quoque quorundam fuisse tesseram, & similiter palmam, & virtutem & Deum nobiscum, & triumphum Imperatoris, tradit Vegetius lib. 3. cap. 5.

⁹ *Brutus in Philippis Apollinem.*) Plutar. in vita illius.

¹⁰ *Cyri.*] Scilicet Majoris, in Xenophonte lib. 3. iterumque 7. non longe à prih. *Minoris vero tessera erat Jupiter Seroator & Victoria*, ex eodem in ipsius expeditione lib. 1.

¹¹ *Divus vero Antoninus.*] Scilicet Pius ex Julio Capitolino in vita ipsius ad finem. *Signumque*, inquit, *Tribuno Æquanimittatis dedit*. Sed & idem de Antonino Philosopho tradit idem Capitol. *Statimque*, ait, *signo Æquanimittatis Tribuno dato*. Sed hæc, utriusque scilicet Antonini, non militaria erant, ut superiora, & alia inferiora: sed insignia vel sigilla imperatoria, quibus, ut reor, in suis literis utebantur, ut videre licet ex ipso Capitolino, qui scribit hos Imperatores sub tempus mortis ipsorum ea signa dedisse, & simul Fortunam auream, quæ in cubiculo Principum poni solebat ad successores in imperio transferri iussisse, de quo & nos alibi diximus, scilicet l. c. 13.

¹² *C. Caligula.*] Suet. in vita illius cap. 56. & Seneca lib. 10. epistol. ad Serenum, & vide Pausaniam lib. 9.

¹³ *Severus Septimius, Laboremus.*] Aliis Spartianus in vita illius.

Kkk 2 1 Perti-

¹ Pertinax vero, Militemus. ² Claudius Cæsar græcánico versu definivit tesseram, in hæc verba: virum ulcisci decet, quando quispiam prior injuriatur, sive molestus est. ³ Demetrius Jovem & Victoriæ militibus edixit tesseram. Fertur Antiochus cognomento Soter, adversus Galatas ducturus, signum proposuisse. Bene valere. Et Magnus quoties in castris ducisungebatur officio, discincti tesseram dedisse, quam quidem, sive quem incolumem reveri, sive castrametari, aut corpora curare, & ⁴ prandere milites, seu qua vigilia educi legiones conveniret, vel quid aliud silentio agi oporteret, pro militari signo dare soliti sunt. Qua data, satis constabat, non errore, sed consilio & imperio ducis, ea quæ jubebantur, fieri. Fuitque probatum experimentis, tessera accepta, milites ordines servare frequentes: ea vero sublata, aciem dissipari. ⁵ Alii tesseram mensuram fuisse, qua frumentum militibus metiebatur, non inepte arbitrati sunt. ⁶ Erat præterea vexillum cærulci ruffi-

*Tessera
alia si-
gnifi-
catio.*

¹ *Pertinax vero.* Spartianus ibi, & præterea Jul. Capitolinus in Pertinace.

² *Claudius Cæsar.* Sueton. in vita illius cap. 42. Tribuni, inquit, signum de more pertinet non detinere aliud dedit, quoniam

Ἀντὶ τῆς ἐκτακτικῆς οὐκ ἔστιν ἐκείνῳ τὸ χαλκῶδες.

³ *Demetrius.* Plutar. in vita illius. **M E R G E R U S.**

⁴ *Prandere milites.* Prandere verbum est militare. Ne putes dici somper apud auctores, pro cibum capere medio die. Pransus enim, bene paratus est: cuius apud Livium non uno loco.

⁵ *Alii tesseram fuisse mensuram.* Plane ridiculus hic Alex. qui putet Tesseram fuisse mensuram frumenti, cum fuerit damascæ symbolum accipiendi frumenti, non solum in castris, sed etiam in Urbe.

T I R A Q U E L L U S.

Alii tesseram mensuram. Nam

hinc tessera frumentaria. Sueton. in Nerone, cap. 11. & Ulpiano in l. *sed et si si capere*. §. 1. *si de iudic.* & Paulo in l. *mortuo*. §. 1. ff. de leg. 2. Et de hac quoque Sueton. in Augusto, cap. 40. *Ac ne plebs frumentarium causâ à negotiis excuteretur, erit omnino quaternum mensuram tessera dare destituerit.* Et Juvenal. sat. 7.

Symbolum ut patens, quia ceteris tessera venit

Frumentis, quippe hoc nervus lentificata.

Fuit & tessera nummaria apud Suetonium in Augusto cap. 41. in fin. quæ tamen videretur esse eadem cum priore, vide ibi interpretem, Fuit item tessera hospitalis, de qua Brasim. Chil. 1. centur. 10. cap. 76. Constringere tesseram. Fuit & alia quoque de qua Veget. l. 2. cap. 7.

⁶ *Erat præterea vexillum cærulci.* Macrobius libro Saturnal. 1. cap. 16. ubi loquens de diebus prælariis: inquit, *Siquidem iusti sunt ceteris tribus diebus,*

ruffique coloris, quo educto, inque arce proposito, satis constabat, milites, si quid subitum ingrueret, in re præcipiti non iusto delecto, sed tumultuaria manu arma expedire, & iustitio indicto, nomina dare, ¹ etiam sine vacationis privilegio, saga sumi, & inter se conjurare, legiones conscribi, delectum festinanter haberi, arma apparari oportere: quæ quidem ² tumultuaria manus, ³ & subitaria legiones dicebantur: quum ad subitos hostium incurfus, in præcipiti celeritate, non satis laxamenti iusto delectu ducibus dabatur. ⁴ Iusti autem fuere dies triginta, intra quos expeditioni milites apparari necesse erat. ⁵ Illud autem satis constat, concussu & crepitu armorum victoriam significari, exhortationes fieri. ⁶ Apud Græcos *ἐν πύλαις*: ⁷ apud A-
phros, *inijce, inijce*, seditionis signum fuit. ⁸ Pileumque in hasta propositum, ad libertatem proclamari. ⁹ Manus expedire, atque alte illas efferre, consensio militaris erat. Tem-
pus ap-
paran-
do ex-
pedi-
tionis.
Indicia
qua-
dam
milita-
ria.

Manus

dies, quibus exercitus imperato, vexillum ruffi coloris in arce positum est. Et Servius in lib. 8. Æneid. in princ. ibi.

Ut belli signum Laurenti Turans ab arce
Extulit.

1 Etiam sine vacationis privilegio.] Isidorus libro Etymol. 18. c. 1. Gravior, inquit, est tumultus quam bellum: in bello vacationes valent, in tumultu non valent.

2 Tumuluararia manus.] Vide omnino infra lib. 6. c. 22. ubi de tumultuariis militibus.

3 Et subitaria legiones.] Livius 1. Decad. lib. 3. non multo post princip. Ad eum, ait, explendum Latini Herminique & colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repentina auxilia appellabant) iusti. Et de hoc intelligit Lucanus lib. 1.

— Veniat longa dux pace saluta
Militum cum subire. —

4 Iusti autem fuere dies triginta.] Ex Macrobio, cuius verba ad eam rem adscripsimus supra in verbo, Erat præter-

ea vexillum. Et probatur præterea testimonio Livii 3. Decad. lib. 7. Et eorum coloniarum iuniores jurando adacti, supra triginta dies non peropsturos se esse extra magna colonia, duces hostis in Italia esset.

5 Illud autem satis constat.] Hoc jam dictum est supra.

6 Apud Græcos *ἐν πύλαις*.] Thucydides lib. 2. belli Peloponni. de ipsius Peloponnesibus loquens, Illi, inquit, posterius venientes inter navigandum Pæon canebant, tanquam victores. Virgil. lib. 6. Æneid.

— Latumque choro Pæon canentes.
Et alibi sæpe apud auctores.

7 Apud Aphros.] Id Polybii est libro 1.

8 Pileumque in hasta propositum.] Valerius Max. libro 8. cap. 6. ubi de C. Mario. Erasmi. Chiliad. 2. cent. 1. cap. 27.

9 Manus expedire.] Tollere manus signum lætitiæ est. Sic. Cæf. Sulpimus manus & ego & Balbus: tanta fuit opportunitas.

Kkk 3 1 Manus

¹ Manus vero imperatori protentare milites, initium armorum: ² & flagrante seditione, tumultum fuscitari: ³ ad arma conclamari, hostes adesse significari. ⁴ Defectionis, Athenionem vocare. ⁵ Is enim Athenio Siculus fuit, qui Drepanetis deficientibus, cum capita factionis assumeret, interempto domino, & ex ergastulis coacta servorum manu, & comitibus voluntariis, regnum sibi ascivit. ⁶ Fuisse enim factiones partium in Sicilia, quemadmodum in Græcia, satis constat. ⁷ In omni fere Græcia fuerunt partes, Doricæ & Ionicæ: inter Dores erant Lacedæmonii, inter Iones Athenienses. ⁸ Athenas quoque in factiones tres divisas legimus, in Diachreos, Pedios, & Paralios. ⁹ Aliquando in duas, Thucydidis unam, Periclis alteram: ¹⁰ aut in plebejorum, cui Polyarchon: & optimatum, cui Calfander

¹ *Manus Imperatori protentare.*] Tacitus lib. 2. *Postremo deferunt tribunal, ut prætorianorum militum, amicorumque Caesaris occurreret, manus intentantes, causam discordia, & initium armorum.*

MERCERUS.

Manus vero protentare.] Ut complodere, sic protentare manus potest quis pluribus modis. Alias in signum iræ. Alias in signum humilitatis, & deditiois suæ. Iræ vero militaris indicium longe aliud erat solennius: nempe hastis clypeos ferire.

TIRAQUELLUS.

² *Et flagrante seditione.*] Sic factum est Antiochiz à militibus Alexandri Seyeris, teste Lampridio in eodem. Vide etiam Tacitum libro 1. in duobus locis.

³ *Ad arma conclamari.*] Livius 3. Decad. lib. 9. *Itaque velut si urbem ex templo aggressurus Scipio foret, ita ad arma esse conclamatum.*

MERCERUS.

⁴ *Defectionis, &c.*] Defectionis aliud signum prodit Amm. lib. 26. nempe scuta & vexilla perversa gestare.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Is enim Athenis.*] Alconius Pedianus in 4. in Verrem actione. Ter de hoc quoque Cic. in 5. in Verrem actio. De alio autem Athenione & ipso tyranno, Athenæus lib. 5. cap. 11. & de eorum altero mentionem facit J. Capitolinus in vita Maximinorum.

⁶ *Fuisse enim factiones partium in Sicilia.*] Thucydidis lib. 3. belli Peloponnes.

⁷ *In omni fere Græcia.*] Vide Strabonem lib. 14.

⁸ *Athenas quoque.*] Plutarch. in Solone, qui tamen Paralos non Paralios vocat. Aristot. libro Politicôn 5. cap. item 5. non Pedios, sed Pedianos. At ipse Plutar. in Politicis Pandicos. Cæterum Dionysius Halicarnassensis libro 1. *Atheniensium, inquit, quidam Hyperacrii vocati sunt & Paralii.* Sed is eas appellationes non ex factionibus tribuere videtur, sed quod alii in montibus habitabant, alii erant maritimi. Thucyd. belli Pelopon. lib. 8. Paralos dicit.

⁹ *Aliquando in duas.*] Plutarch. in Pericle.

¹⁰ *Aut in plebejorum.*] Probus Emilius in Phocione.

1 Nov-

nder præerat. ¹ Nonnunquam in plures, scilicet Ephial-
 is, Myronidis, Thomidæ, Cimonis, & Leocratis. ² Theſſa-
 liam vero in Egeſaretos, & Petrejos. Et in Argo, Ari-
 ippi & Ariſtæ. Et ³ apud Miſeſios, una Plutis, altera
 heromacha factio fuit: ⁴ ſicut apud Carthaginiſes Bar-
 ſina & Hannonis. Alibi ſimultas plebejorum & pauco-
 rum. Quippe ⁵ Pericles plebem, Cimon optimates fove-
 at. ⁶ Gallia vero cum in factiones duas diſiſa foret, alte-
 rius Hedui, alterius Sequani capita fuere. ⁷ Lycurgus Spar-
 tam in duas factiones diſiſit, quas phylas & obas nuncu-
 avit. Etiam Peloponneſus variis nitebatur factionibus:
 amque Argivi, Elii, Mantinenſes, aliiſque finitimi Lace-
 æmoniis, diverſarum factionum fuere. ⁸ In Chio au-
 tem fuere factiones duæ: & quum alterius princeps Ono-
 mædeus, victoria contra alteram potius eſſet, alterius fa-
 ctionis viros ab urbe minime exigendos curavit, ne inimi-
 corum

¹ Nonnunquam in plures.] Hæc uſ-
 que ad clauſulam, *Theſſaliam vero*, ſunt
 Iutarchi in Pericle, ex quo lege, *Tol-
 mida*, quem hic *Tomidam* vocat. Lege
 amen Græcum.

² *Theſſaliam*.] Cæſar lib. 3. belli
 civilis, *Caſſius*, inquit, in *Theſſaliam*
una legione peruenit. Hic cum eſſent fa-
ctiones duæ, varia voluntate civium ute-
atur. Egeſaretus, veteris bonæ potentia,
Onopejanis rebus ſtudebat: Petrejus,
omnis nobilitatis adoleſcens, ſuis ac ſuo-
rum opibus Cæſarem emixe iurabat.

³ *Apud Miſeſios una*.] Plutarchus
 pro bl. cap. 145. At Heraclides Ponti-
 us lib. 2. de Juſtitia. & ex eo Athe-
 næus lib. 12. cap. 8. tradunt apud eoſ-
 dem fuiſſe aliam factionem eorum,
 ſcilicet, qui opes poſſidebant & popu-
 larium, quos illi Gergithas appella-
 bant.

⁴ *Sicut apud Carthaginiſes*.] Livius
 ꝑ. Decad. lib. 1. poſt princ. & alibi
 ſæpe. Plutar. in Annibale & Scipione.

⁵ *Pericles plebem*.] Plutarch. in
 Pericle.

⁶ *Gallia*.] Cæſar lib. 6. belli Galli-
 ci, ubi ſcribit, quod cum in Galliam
 venit, omnes civitates in duas partes
 diſiſas fuiſſe, alterius factionis Princi-
 pes Heduos, alterius Sequanos fuiſſe.
 Nec id pugnat ei, quod alibi, ſcilicet
 lib. 1. ejuldem operis dixerat, Totius
 Galliz duas factiones eſſe. Harum al-
 terius principatum tenere Heduos, al-
 terius Arvernos. Nam & poſtea aperte
 declarat eoſdem Arvernos & Sequa-
 nos eſſe.

⁷ *Lycurgus Spartam*.] Plutarchus in
 ipſius vita.

⁸ *In Chio*.] Hæc uſque ad verſicul.
Conſueviſſe quoque, ſunt Plutarch. in
 lib. de utilitate ab inimicis capienda,
 circa finem. & iterum in Politicis ad
 Trajanum. Ex quibus locis intelliges,
 hic *Onomademum*, non *Onomademum* eſſe
 legendum. Adde & duas fuiſſe Phereo-
 rum factiones, de quibus Ariſtot. in
 libro Oeconomicorum publicorum. &
 Meſſeniorum aliquando etiam fuiſſe
 duas Androclis & Antiochi ſcribit
 Pauſanias lib. 4.

Roma-
notum
mili-
tium
num.

Afi-
atici.

Perſæ.

Cum
duo
conſu-
les con-
tra eun-
dem
hoſtem
duce-
rent le-
giones.

corum metu vacuus (quod uſu plerumque venit) diſſiduum cum amicis ſereret. Conſueviſſe quoque Romanos milites, itaque militari diſciplina traditum ſerunt, ut ſtipendii pecuniam, aut aliunde paratam, quæ unicuique ſuper-eſſet, pugnae tempore apud ſigna in ſarcinulis deponerent, eamque imperatores juxta ſigna ſervari mandarent. Quod ideo conſtitutum ſerunt, ut non modo patriæ & Larium, ſed fortunarum ſuarum milites deſenſores paratiores, propter-eaque fortiores forent. ¹ Et licet dimidia pars ſtipendii apud ſigna ſequeſtrari prius ſoleret, tamen Domitianus, ne ultra mille nummos deponerentur à ſingulis, edicto prohibuit. ² Quod ab Aſiaticis Romanos ſumpſiſſe crediderim: quibus fuit in more, ut militiam ſequuti, quæ præcioſa haberent, & magni cenſus, ſecum in expeditionem ferrent: ut tuendi neceſſitate quæ illis erant chariſſima, plurima & maxima prælia obirent, promptiusque dimi-
^{Perſæ.} carent. ³ Perſæ vero non pecuniam & gazas, ſed pellices velut chariſſima pignora, quæ ſtimulis agerent, apud ſigna deponebant, ut pro his quæ erant exoptatiſſimæ, & quas maxime diligenter, velut conjugum & patriæ memores, forti & præſenti animo mortem oppetere non dubitarent. ⁴ Illud quoque proditum memoriæ eſt, quoties duo ſimul conſules iſdem creati auſpiciis, contra eoſdem hoſtes du-
cerent legiones, tam itineris quam ineundi certaminis ſignum ab antiquiore, & conſulari, aut pluribus honoribus

functo,

¹ *Et licet dimidia.* } Suet. in Domitiano cap. 7: vide ibi Beroaldum interpretem.

² *Quod ab Aſiaticis.* } Xenophon in Pædia Cyri libro 4.

³ *Perſæ vero.* } Quintus Curtius libro 3. Plutarchus in Alexandro. Diczarchus libro 3. viarum Græciæ, & ex eo Athenæus lib. 13. cap. 2. ſcribunt Darium Perſarum Regem, qui ab Alexandro fuit debellatus, trecenta ac quinquaginta pellices in omnia bella circumducere ſoliſſim. Vide Herodotum lib. 9,

⁴ *Illud quoque proditum memoriæ eſt.* } Non inſiciat quia id obſervaretur in primo die ſui menſis (nam incertum mihi eſt, dictuſne an menſibus ejus rei diſpoſit fieret, ut diximus in noſtris commentariis Primi-geniorum, quaſtione 17. in prima opinione.) Sed cum aut primis diebus, aut menſis ceſſiſſet antiquiori, aut alius digniori, certe poſtea alios menſis vel dies cedeſſet alteri: ſicque contrinſabant, ut alternis imperarent, ut aperte conſtat ex iis, quæ diximus in eodem loco,

functo, dari consuevisse: quoque si quando patricios & senatum advocare consules vellent, per præconem singulis nominatis, aut buccina: plebejos vero tribunos plebis per ministros, non singulos expressis nominibus, sed universos cornu advocabat.

CAPUT III.

Quæ fuerint Romanis comitia centuriata, quæ curiata, quæ tributa, & quæ calata.

Quod centuriatis comitiis consules, tribuni militares, prætores, & reliqui magistratus, qui inajora auctoritas habebant, crearentur, nemini dubium fuit. Cum enim quatuor essent comitiorum genera, ædilitia, prætoriana, tribunitia & consularia, quibus postea addita censoria & quaestoria, centuriata fuere, quæ nisi auspiciato fieri poterant, vocatis centuriis, partibus distributis centuriatum aut tributum, descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis auctoribus, & re promulgata & cognita. Vocabantur enim centuriæ in Martium campum, quo convenire facilius possent, ubi libera erat suffragandi potestas, ibique comitiorum die ex censu & ætate illorum, qui ex qualibet tribu in centurias selecti erant & in classes* (nam populus

Centuriata comitia.

TIRAQUELLUS.

1. Quod centuriatis comitiis consules.]

Quibus majores creabantur magistratus, eisdemque leges ferebantur. His comitiis per classes inibatur suffragium. In quibus descripto ex ætate & censu populo, prima classis, quæ maximi erat census & optimates fere continebat, primo ferebat suffragium, vocatis ordine seniorum ac juniorum centuriis. Deinde secunda classis, eodem ordine, deinde tertia. Postquam, si adhuc variasset numerus, quarta: donec ad quintam quæ ultima erat, perventum fuisset, quæ jam minimi census erat, ac proinde vilioris turbæ ac suffragationis. Itaque observato hoc

discrimine, centuriata graviora erant propter hunc ordinem & delectum populi: Livius 1. Decad. lib. 1. in fin. & lib. 2. post prin. Gel. libro 13. c. 14. Erant & curiata sive tributa comitia (nam utroque nomine appellantur) dicta à curiis sive tribubus, in qua divisus erat populus: & hæc leviora & magis popularia erant, quod in his plebei fere cum nobilibus pares essent, tum numero etiam & multitudine superiores. & in his Quaestores & Aediles creabantur.

*2. Nam populus in centum turmas dividebatur.] Festus Pomp. lib. 3. **

COLERUS.

* Vide quæ lib. 3. notavi ex Festo.

Kkk 5 Et

Pop. in in centum turmas dividebatur) non autem mixtim ex col-
centum luvione omnium per pontem suffragia ferebant. Quæ ta-
tur- men comitia, si quando populus coire nollit, per patres
mas. clientesque patrum fieri poterant: 'positoque vexillo in
 arce, exercitus præsidii causa imperabatur. Idque propterea
 cautum, quod intra urbem comitia habere, aut legere mili-
 tem non decebat: quippe armatis legionibus urbem in-
Candi- gredi fas non erat, ne grassatoribus obnoxia foret. Candi-
dato- datorum vero mos fuit, quum comitia fiunt, & in suffra-
rum gium cives vadunt, 'in candida veste sine toga in cam-
mas. pum descendere, cum clientibus 'gentilibusque, 'singula-
 lasque tribus prehensare ' & circuire: 'hominesque etiam
 tenuissi-

Et errat quidem Alexander, qui ex Fe-
 sto dicit, centum turmas pro centuri-
 as. Non enim à centum turmis co-
 mitia centuriata, sed à centuriis appel-
 lantur.

MERCERUS.

1 *Positoque vexillo.*] Id vexillum in
 Janiculo statuebatur, una cum custo-
 diis: ut narrat Dio lib. 37. Id autem
 usque adeo necessarium erat, ut eo re-
 moto comitia dirimerentur. Eoque
 astu, idem Dio narrat Metellum Ce-
 lerem decrevisse comitia quibus age-
 batur de capite Rabirii.

TIRAQUELLUS.

2 *In candida veste.*] Hinc etiam
Candidati dicebantur, qui ad alicujus
 magistratus aut dignitatis petitionem
 aspirabant. Zalius in l. 11. ff. de origi-
 nar. Candidatos vocat eos, qui non-
 dum sunt assecuti honorem, sed am-
 biunt, & spes est eos assecuturos esse.
 Vide Budzum in Pand.*

COLERUS.

* Album enim sive cretam petito-
 res addebant in vestimenta. Unde &
cretati vocantur. Et vetus quidam Poë-
 ta *Cretulam*, quandam Comœdiam
 suam inscripsit. Citat Nonius.

TIRAQUELLUS.

3 *Gentilibusque.*] Vis audire ma-

gnam inter gentes Candidatorum
 contentionem, lege, quæ descripta Li-
 vius Decad. 4 lib. 5. non adeo longe
 à princ. & ejusdem Decad. lib. 9.

4 *Singulasque tribus prehensare.*] Frequentativum supplicibus & candi-
 datis maxime conveniens, quod sus-
 fragatorum manus prehendant. Cic. 1.
 de Orat. introducit Crassum sic lo-
 quentem, *Equidem cum poterris magi-*
stratum, solebam in prehensando dimitti-
tere à me Scævolam. Et lib. 1. ad Attic.
 epistol. 1. statim post princip. *Prenfas*
unus P. Galba sine facis ac fallaciis, more
majorum. Et paucis verbis interjectis,
fuit illius hæc præpropterea præfatio: nam
illis ita negant vulgo, ut mihi se debere di-
cant. Et alibi sæpe apud auctores hoc
 verbum prenlandi sive prehensandi, ut
 candidatorum proprium usurpatur.

5 *Et circuire.*] Et hoc quoque Suet.
 in Aug. c. 56. *Quærit magistratum comi-*
tiis interesse, tribus cum candidatis
suīs circuibat, supplicabatque more scla-
ni: ferebat & ipse suffragium in tribus,
ut unus è populo. Livius 1. Decad. lib. 1.
His muliebribus instinctus furis Tarqui-
nus, circuire & prenfare minorum ma-
xime gentium patres.

6 *Hominesque etiam.*] Cicero ad Q.
 Fratrem lib. 2. & 3. Plin. lib. episto-
 lar. 2. epist. 6. & alibi.

i Adhi-

tenuissimos & ignotos, quorum suffragis nituntur, rogare, atque illos per se & communes amicos appellare, obsecrare & obtestari: quorum nomina memoriter referenda erant. quod si qui facere nequirent, ¹ adhibito nomenclatore faciebant, tametsi cautum postea fuerit, ² ne candidatis nomenclatores adessent, ³ suaque merita & facinora domi forisque commemorare, demissisque & humilibus verbis supplicare, nihil denique fraudis aut lenocinii omittere, prehendere amicos, ambire patronos, domos stationesque circuire, admonere beneficii, perlicere donis juvenes, & ingentia polliceri, nihil reliqui facere, ut sibi in consequendis honoribus socii & adjuutores sint, atque in petitione suffragentur. In qua re elaborandum erat, ut adolescentes nobiles, & summo loco natos, studiosos haberent, qui omni studio & comitate rogandi persuadendique erant, ut se amicos, ⁴ suffragatores, duces atque assertores exhiberent, competitoribusque invidiam, sibi que studia hominum, favoremque conciliarent. Nam multos potentia & multitudine amicorum fultos, potestates & imperia pervicisse invenimus. Quum enim populus tam Romuli quam Tulli legibus, comitiorum princeps foret, ita ut quos creare ma-

Nomenclatores candidatorum.

Romuli & Tulli lege populus comitiorum princeps.

¹ *Adhibito nomenclatore.* *] Plut. in Catone Uticen. & vide supra lib. 2. cap. 19.

COLERUS.

* *Quem factorem quoque dici Festus docet. Sic enim ait: Factores, nomenclatores, qui clam velut insarcirent nomina saluatorum in aurem candidati,*

TIRAQUELLUS.

² *Ne candidatis nomenclatores.*] Plutarch. ubi supra, dicit solum Catonem Uticensem eam legem servasse.

³ *Suaque merita.*] Plin. lib. epist. 3. epist. pen. ad Messum Maximum, de candidatis loquens, Dicebat, inquit, ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat, vel eum sub quo militaverat, vel eum, cui quaestor fuerat, vel utrumque se poterat.

⁴ *Suffragatores, Duces atque assertores.*] Plinius ubi supra, illud quoque subdit, Addebat quosdam ex suffragatoribus: illi gravioriter & paucis loquebantur. Suffragator autem is est, qui creandis magistratibus suffragium fert. Plautus in Casin. act. 2. scena 4.

Ibi ego & suffragatores nesciscar tuos.

COLERUS.

Suffragatores.] Suffragatores dicebantur apud majores, hi qui vulgo in usu erant candidatis. nam ut melius apparerent, juncta suffragia suffragator, quem quisque fieri vellet, notabat, appposito puncto, scriptis candidatorum nominibus, ut scribit Festus ex Varronis lib. 7. rerum humanarum. Glossæ veteres: *Suffragium* ὑποβοήθεια, ὑποβοήθεια, ὑποβοήθεια.

¹ *Nom.*

re magistratus vellet, illi potestas esset: his artibus *definire* mentes, singulorumque animos captare oportebat. Quod licet esset in usu frequens, ¹ nonnulli tamen hoc supplicandi genus velut sordidum & parum libero homine dignum, devitarunt: siquidem L. Crassus nunquam adduci potuit, ut præsente Q. Scævola, more candidatorum populo supplicaret. ² Phocioni quoque cum nunquam supplicare populo sustinisset, & ideo comitiis interesse nollet, absente & invito honores delati sunt. ³ Qui etiam candidati, ut plus auctoritatis ferrent, utque iusta suffragatione digni haberentur, cognomenta sæpe clarissimarum familiarum desumpserunt: eaque propria & peculiaris licentia candidatorum fuit, ut bonum nomen ferrent, & ex optimatibus judicaretur. Nec minore studio his quos rogabant, agere gratias: nam mirum & efficax studium in agendis gratiis habebatur. ⁴ Singulos denique prehensare, obviasque manus dare, salutare, & omnibus arridere debebant. Qui ut conspicui essent, utque à populo spectarentur, nundinarum tempore & mercatu frequenti, quo opifices & agrestes ad urbem conineabant (quum nona quaque die fora constituerentur) in edito colle spectandos se præbebant, ut popularem gratiam favoremque aucuparentur, idque post aliquot secula, lapsis jam & defluxis moribus, fieri servatum est. ⁵ Antea enim sine ambitu suffragiorum, aut his lenociniis præsente senatu, summo silentio ipsi per se candidati in comitiis vitam suam belli domique, decora atque officia in rempublicam, & quid singulis universisque præstitissent, tum majorum fortiter facta, longa & accurata oratio-

T I R A Q U E L L U S.

¹ *Nonnulli tamen.*] Hæc usque ad clausulam, *Phocioni quoque*, sunt Valerii Maximi libro 4. cap. 5.

² *Phocioni.*] Plutarch. in vita illius.

³ *Qui etiam candidati.*] Plinius ubi supra.

⁴ *Singulos quoque prehensare.*] Supra in verbo, *Singulasque tribus prehensare*.

Macrob. Saturn. lib. 1. cap. 16. *Candidatis*, inquit, *usque fuit, in comitiis nundinis venire, & in colle consistere, unda coram possent ab universis videri.*

⁵ *Antea enim sine ambitu.*] Hæc usque ad clausulam, *Quibus quidem, maxima ex parte sunt Plinii Junonis & epist. 2. eademque pemsult. lib. 3.*

I Quibus

oratione explicabant : qua cura, qua diligentia, qua animi magnitudine honores gessissent, testesque & laudatores dabant, qui omnes æquissimis animis audiebant. Quæ rerum gestarum commemoratio non ficta, longe plus poterat, quam preces & ambita suffragia, quæ postea urbem invadere. ^{Comitiis centuriatis} Quibus quidem comitiis plerunque dictator, consul aut prætor, majoresque magistratus præerant. Ante cuius curulem sellam candidati suffragia excipiebant. ^{quæ præerant.} Scita vero suffragiorum nongenti, qui ex ordine iudicum erant selecti, custodiebant : & ne quid fraudis dolive admitti posset, neve quis tesseras in loculum conjiceret, ^{Scita suffragiorum qui custodiebant.} sollicitè curabant : quippe singulis tribubus comitiorum die non solum custodes, sed rogatores & distributores præerant. Describebantur nomina tribuum vel centuriarum, quæ intra ^{Ovilia: Suffragiorum ratio.} cancellos, quibus Ovilia nomen erat, ut quæque vocata fuerat, ex urna ut fors ferebat introducta, suffragabatur. ^{Veturiatibus.} Demum tribuum sortitione facta, in cistellam posita, ^{quam fistulam dixere,} renunciabant præconis voce, quem quæque tribus candidatum elegisset. Fuitque prisci moris, ut Veturia, cuius erat prærogativa suffragiorum, pro suo candidato prius in suffragium iret. Namque ex centuriis militaribus factò iterum delectu, tam ex junioribus quam veteranis, præstantiores in proprias seligebant centu-

1 Quibus quidem comitiis.] De Dictatore satis diximus supra lib. 1. c. 6. De Consule & aliis dicemus quoque infra eod. cap.

2 Scita vero suffragiorum.] Lege Cistas ex Plinio, cuius hæc sunt lib. 33. cap. 2. in princ. *

COLERUS.

* Ego tamen puto aliam mentem esse Alexandri, quippe qui scita suffragiorum ipsa suffragia appellitet. Græci profecto eadem ratione τὸ σκῆπτρον scitum seu decretum dicunt. Adde, quod Alexander paulo post fistula mentionem facit, quæ Plinii cista esse potest.

TIRAQUELLUS.

3 Cancellos, quibus Ovilia nomen erat.] De huiusmodi Ovilibus vide supra lib. 2. cap. 18.

4 Demum tribuum sortitione facta.] Vide Annotat. seq.

5 Quam fistulam dixere.] Plautus in Casina, act. 2. scen. 4.

Et fistulam huc afferre, cum aqua & sortis. & scen. 6.

— Adfunt, quæ imperasti omnia : Uxor, sortes atque egomet.

Livius 3. Decad. lib. 5. Testulis datis, tribuni populum summoverant, fistulaeque allata est, ut sortirentur, ubi Latini suffragium sortem.

1 Non-

centurias: quarum erat prerogativa suffragiorum per vi-
ces, quibus Veturiæ nomen datum. 'Nonnunquam alia
servata est suffragiorum ratio: ' siquidem Lucius Cassius
Longinus tribunus plebis, Cajo Mario & Flacco consuli-
bus, ut populus per tabellas punctis distinctas suffragia fer-
ret, legem tulit tabellariam, quæ diu sancta & incorrupta
mansit. Ea enim lege, ne qua invidia oriretur, & quo ma-
gis animo libero vota impartirent, cautum fuit, ut non vo-
ce, sed punctis suffragarentur. Puncto enim in tabula ap-
posito, per singulas tribus, pro quo candidato suffragia con-
ferrent, dignosci poterat. Quibus tabellis nihil aliquando
melius visum, quum illis ambitus & concionum licentia
palam adempta fuerit. Postea animadvertentes, quia m-
cioris

*Suffra-
gia per
puncta.
Lex ta-
bellaria.*

1 *Nonnunquam alia servata est.*] Hæc usque ad clausulam, *Nonnunquam discoloribus*, sunt Cic. lib. 3. de legibus. quo loco de suffragiis eleganter, ut cætera omnia, differit. & in Orat. pro C. Plancio, alias Planco. in Rul- lum. & in Bruto. & Plinii Secundi dicto libro epistolarum 3. epist. 20. ad Maximum. & libro 4. epistol. 25. ad eundem Maximum.

MERCERUS.

2 *Siquidem L. Cassius.*] Fallitur hic multis modis Alex. Primo quod arbitretur legem tabellariam Cassiam latam fuisse C. Mario, & L. Flacco Coss. Lata enim fuit Lepido, & Mancino Coss. ut liquet ex Cic. lib. de claris Orat. Erroris causa est, quod ille L. Cassius Longinus, qui Trib. pleb. fuit Mario, & Flacco Coss. multas leges tulerit. Itaque ad eum retulit Alex. quod referre debebat ad ejus (ut opinor) patrem: qui item Trib. pleb. erat Lepido & Mancino Coss. 38. annis ante Consulatum illum Marii, & Flacci. Deinde ille Cassius tribuit quidem tabellam Populo, ad suffragia ferenda, non tamen in magistratibus creandis, sed tantum in Judiciis. Neque primus tabellam dedit Populo, sed ante illum duobus annis A. quidam Gabinus ig-

notus homo, & sordidus: ut est apud Ciceronem lib. 3. de leg. & in Lelio & in Bruto. Itaque quæ leges tabellas Populo Romano dederunt: Gabinius, in creandis magistratibus: Cassia, in judiciis, excepta perduellione. Papyria, in ferendis legibus: Coria, etiam in perduellione, quam Cassia exceperat. Denique in eo saltem Alex. quod tabellas suffragii punctis distinguit in Tabellis enim illis, nomina Candidatorum scribebantur, non integra quidem, sed semipfecta. Unde Orat. pro domo sua Cicero scribit quemdam fraudem facere voluisse, in ut Prætor renunciaretur interuerti Aedilitate: & id potuisse, si modo prima littera competitorum habuisset aliquem: hoc est, si nomen alicujus qui Præturam petuisset, initium habens ab ea littera, à qua nomen illius fraudulenti. Puncta vero pungebantur custodibus in tabellis, quos assinebant ad hoc munus. Indicabant numerum suffragiorum, quæ quicquid candidatus tulerat. Quod vero addit Alex. Populum Romanum tandem desisse uti tabellis in ferendis suffragiis, refero ad tempora imperatorum, quibus populi suffragia libere non erant, & parvi momenti.

toritas optimatum, & illorum qui honoribus præstant, plus voce quam puncto haud dubie poterat, postpositis tabellis, ad aperta suffragia, & primum ordinem comitorum redire. Nonnunquam discoloribus ceris signa suffragiorum, & sententiarum notabantur: quod in judiciis quoque fieri animadvertimus. ^{Alia ratio suffragiorum} Persæpe vero universus populus effuso studio & favore accensus, aliquem insignem candidatum ob excellentem virtutem militarem, cujus summa dignitas maximæque res gestæ fuere, cunctis suffragiis consulem aut prætorem, ædilem aut censorem declaravit, & comitiis renunciavit. Quibus in suffragium missis, consul qui præsidebat, eum qui ad honores promotus fuerat, primus voce renunciabat: mox præconis voce populo palam fiebat: in quo proditum memoriæ est, ² Domitianum morte affecisse Flavium Sabinum, quod consularium comitorum die, præco illum non consulem, sed per errorem ad populum Imperatorem declaravit. ³ Qui vero candidatus renunciatus designatusque fuerat, ^{Candidatus ad magistratum aliquem designatus} antequam iniret magistratum, solemne carmen precationis præfatus, sicut mos est, celebri oratione populo universo agere gratias, eumque honorificentissimis verbis allocui, & de se bonam spem polliceri debebat: quod Paulus Æmilius cum adversus Persem totis comitiis consul foret renunciatus, facere recusavit. Nam palam professus est, nullas se gratias populo debiturum, quin si meliorem nacti essent, liberam se eligendi potestatem populo daturum dixit. Inde è campo qui designatus declaratusque fuerat, ^{Ubi primis suffragiis non successisset} in Capitolium, mox ab universo populo in domum suam deducebatur. Quod si primis suffragiis minus valere poterant, parumque virium in promovendo candidato fuisset: ^{quippe} ^{candidatus}

TIRAQUELLUS.

¹ Persæpe vero universus populus.] Sic cum Scipio Africanus Ædilis creatus est apud Livium 3. Decad. lib. 5. & postea, &c. vide eundem.

² Domitianum morte, &c.] Sueton. in vita Domitiani cap. 10.

³ Qui vero candidatus.] Hæc usque ad versic. Inde è campo. sunt Plutarchi in vita P. Æmili.

2 Quippe

quippe cum bina denuo de eisdem candidatis sæpe comitia fierent, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur: plerunque prolatis comitiis, fracto animo, squalore & lachrymis demissi & supplices candidati, singulos etiam de plebe homines, atque humillimum quemque preboscare, populoque universo supplicare solebant: ita ut quod prius assequi non poterant, pietate motus populus traderet.

Primis comitiis repudiatis, secundis vero admixtis. Id enim in comitiis plerunque eveniebat, ut dies intermissus, ruioresque temere dissipati, aut fabula ficta, vel minima offensuscula, parvaque rerum moimenta, totam sæpe rationem comitionum perturbarent, & magnos motus excirent. Fiebat enim sæpenumero miseratione, cum splendore vitæ, nonnunquam gratia, aut meritis antea exhibitis, ut magni casus intercederent, fieretque repentina mutatio: ut qui modo erant repudiati, honestissima suffragatione haberentur digni, præsertim à populo, qui velut in mare sempiterna agitatione movetur. Nonnunquam in conferendis honoribus populum bis censuisse, & suffragia dedisse compertum est: centuriatisque & decuriatis comitiis diversa suffragia contulisse: quod ideo fit, ut cuique libera facultas foret postremis comitiis mutare suffragium, si quem primæ suffragationis præniteret. ¹ Fertur tamen Cajus Cæsar

MERGERUS.

¹ *Quippe cum bina.*] Hoc vix factum legas nisi cum primis comitiis nulli magistratus creari poterant.

² *Et decuriis comitiis.*] Lege Curiatæ, sed etiam de hoc nobilis est controversia inter Nicol. Gruchium, & Car. Sigonium. Horum tu scripta evolve.

TIRAQUELLUS.

³ *Fertur tamen C. Cæsar.*] Sueton. in vita illius cap. 41. *

COLERUS.

* Post Cæsarem comitia in principum potestatem redacta sunt. Sic igitur de pop. Rom. Juvenalis Sat. 10.

— *qui dabit olim
Imperium, fasces, legiones, omnia, pumice*
se

Continet atque duos tantum res animum optas. Patrum & Circenses.

Ubi tamen quidam legunt, *patrum & Circensium*, ut intelligant frumentarias tesseras, quas anhelabat plebs. Vide Alciat. lib. 8. cap. 5. Patrum. Vulgo tamen quoque legitur *Patrum & Circensium*. Vide præterea quæ de populi suffragiis scribit Modestinus l. 1. ad leg. Jul. de viobis.

MERCERUS.

Fertur tamen C. Cæsar.] De statu Comitionum sub C. Cæsare, sub Augusto, Tiberio, & sequentibus Cæsaribus vide quæ Lipsius collegit, suis Commentariis in 1. Annal. Taciti: & Bud. Annotat. in Pandect. nobis per tempus non licet eorum brevium hic subscribere.

Cæsar comitia ita cum populo partitus, ut pro parte dimidia candidatorum, quos populus vellet, exceptis consularibus petitoribus, pro altera dimidia, quos ipse dedisset, pronuntiaret. ¹ Per se vero in comitiis consularibus, quia Imperatores deligebantur, præter populum universum, etiam militaris ordo & equites frequentissimo concilio advocati intererant: quippe suffragatione militari summi plerunque duces electi sunt. ² Scipioni enim Africano iussus populus inire suffragium, omnis militaris ordo, omnesque centuriæ & tribus ad unum Imperium in Hispaniam detulere. Quoties dissimilia suffragia diversis comitiis darentur, illa prævalere certum est, quæ iustis comitiis fierent. Prærogativa enim suffragiorum, semper iustorum comitiorum fuit. ³ Quod autem dempta toga candidatos in campum prodire observatum est, propterea constitutum ferunt, ne per occultos sinus pecuniis absconsis, largitione & ambitu suffragia mercarentur: aut saltem ut cicatrices & vulnera, quæ pro patria proque civibus pugnando passi sunt, conspicua forent. ⁴ Proditumque memoriæ est, Africani superioris filium, cum præturæ candidatus in campum descenderet, candidam quam induerat togam, turpitudinis maculis obsolefactam ostendisse, magnoque dedecore, totius populi suffragio repulsam tulisse. ⁵ Quæ quidem centuriata comitia per cornicinem indici, curiata vero per lictorem calari solebant. ⁶ Fuere autem curiata comitia,

TIRAQUELLUS.

¹ Per se vero.] Id probatur exemplo seq.

² Scipioni enim Africano.] Livius 3. Decad. lib. 21. & Plutarch. in vita illius non longe à princ.

³ Quod autem dempta toga.] Plutarchus in Coriolano.

⁴ Proditumque est memoria.] A Valer. Maximo lib. 3. cap. 5. post prin.

⁵ Quæ quidem centuriata.] Gell. libro 13. cap. 14.

⁶ Fuere autem curiata comitia.] De his Cicero in Oratione pro Domo

sua, & de l. Agraria. & Gellius ubi supra. & Festus Pompeius lib. 3. Vide Nicolaum Gruchium lib. 3. cap. 2. de Comitibus.

MERCERUS.

Fuere autem Comitia curiata.] Hic de curiatis comitiis loquitur, quæ habebantur florente repub. Nam ante Servium Tullium, certum est, magistratus, leges, & quæ Populus agebat, iussu fuisse Curiatibus comitiis, utpote quæ sola essent. Postea vero, saltem post instituta Tribuna Comitia, abolerunt paulatim, & adumbrata tandem

tia, in quibus non de magistratibus conferendis, sed de exercitu, de legibus, de legatis, deque ducibus deligendis, & legionibus inter consules partiendis, de provinciis, de genere belli, deque his quæ ad rem pertinent militarem, & an contra hostes arma sumere expediret, decernebatur: ut si rogationem probaret populus, bellum fieret: si vero antiquaret, cessaretur ab armis: in quibus suffragia non ex censu & ætate, sicut in centuriatis, sed ex generibus omnium ætatum & ordinum promiscua multitudo ferri assuerant. ¹ Cum enim viritum tribules dabant suffragia, ubi accedebat singulorum totiusque vulgi opinio & consensus, ea comitia curiata: cum vero per singulas centurias unus ferebatur calculus, centuriata dicta sunt. ² Ideo in curiatis omnis potestas suffragiorum, & comitionum eventus, penes populum stetit. Nam singulis popularibus, etiam despectissimo cuique viritum suffragandi, proque suo candi-

*Centu-
riata.*

*Divi-
tum
suffra-
gia.*

dato decertandi potestas erat. ³ In centuriatis vero cum non singuli censerent, ⁴ sed per centurias suffragia ferrent, in quibus copiarum aliquorum plus poterant, ⁵ pro eo quod ex omni tribu præcipui opibus & dignitate, in centurias selecti, suffragabantur, divitum suffragationem prævaluisse certum

dem tantum fuerunt. Retentæque solium religionis causâ. Cæterum hic multa tibi caute legenda sunt. Bellum enim à Populo iussu Centuriatis comitiis liquet ex Livio lib. 40. 49. & 51. Duces itidem belli gerendi iis comitiis lectos satis constat. Hi enim erant Consules, & Prætores. Nam si qui crearentur Proconsules, & Proprætores extra ordinem. Tributis comitiis creabantur. Excipio P. Scipionem, qui semel Proconsul factus est Centuriatis. Solique dictatores opus habuisse videntur lege Curjata, ad plenitudinem imperii sui: si modo id admittatur quod controversum est inter Græchium, & Sigonium. Provinciæ item si quæ extra ordinem decernerentur, dabantur Comitiis tributis, ut ex multis Livii locis liquet. Non nego tamen

Provincias ornari solitas fuisse lege Curjata.

TIRAQUELLUS.

¹ Cum enim viritum tribules.] Gellius libro 15. cap. 27.

² Ideo in curiatis omnis potestas.] Dionysius Halicarnass. libro 7. scribit in comitiis curiatis omnem potestatem creandi magistratus fuisse penes populum.

³ In centuriatis vero.] Gellius lib. 15. cap. 27. & Sext. Pomp. lib. 1.

⁴ Sed per centurias.] Cicero lib. 3. de legib. & in Orat. ad Quirites post reditum suum, sive post reditum in Senatu. & in Orat. pro Milone. & Fest. Pompejus lib. 3.

⁵ Pro eo quod.] Dionys. Halicarn. d. lib. 7.

x In: 17-

certum est. ¹ Interdum vero curiatis comitiis, tribunos plebis, tribunosque militares, & alios magistratus extra ordinem creatos invenimus: ² tunc maxime, cum hi magistratus primum inventi constitutique sunt. ³ Erat enim consentaneum, in novis magistratibus creandis, non aliquorum, sed totius populi suffragia postulari. ⁴ Quod nisi comitiis curiatis fieri posse, nemo dubitavit. ⁵ Fuit quoque animadversum, leges quæ ad populum pertinerent, ⁶ quandoque centuriatis comitiis latas: siquidem L. Valerius Publicola comitiis centuriatis legem tulit, ne quis magistratus civem provocantem verberaret, necaretve. ⁷ Præter quæ fuere calata comitia, quæ curiata & centuriata continent. ⁸ Hæc enim sunt pontificis maximi & sacerdotum, in quibus non omnes, sed descripti selectique convenire & suffragia ferre poterant. ⁹ Nam cum universum populum sacerdotia mandare, vel quemquam sacris præficere, propter religionem non deceret, Cn. Domitio tribu-

¹ *Interdum vero.*] Hoc ex Gellii libro 5. cap. 19. colligi potest, si cum eo quod Livius ait Decad. 1. lib. 3. conferatur. Hic enim Tribunos pleb. à pontifice max. creatos: Ille vero comitia dici curiata quæ arbitris Pontificibus fierent affirmat.

² *Tunc maxime.*] Idem Livius 1. Decad. lib. 1. & 2. Dionysius Halicarnassæus libro 6. non longe ante finem.

³ *Erat enim.*] In populo enim omnis pars civitatis, omnesque ejus ordines continentur. Hæc Gellius lib. 10. cap. 20.

⁴ *Quod nisi.*] Sunt enim curiata comitia, cum ex generibus omnium suffragium fertur, ut ait idem Gell. libro 15. cap. 27.

⁵ *Fuit quoque.*] Vide infra hoc eodem lib. cap. 6. in princ.

MERCERUS.

⁶ *Quandoque centuriatis.*] Non dubium est quin celebriores leges his semper comitiis latæ sint, ut leges 12.

tabularum, & aliz. Quæ ob id Centuriatæ nonnunquam dictæ sunt, vel simpliciter leges ut apud Justinianum 1. Inst. & Gellium lib. 10. cap. 22. nempe ad distinctionem earum legum, quæ ferebantur comitiis Tributis. Quæ plebescita dicta. Hæc enim etiam totum Populum teneant, tamen non decuit tantæ esse & auctoritatis, & dignationis, quantæ erant leges centuriatæ. Hæc enim ab universo populo, illa à plebe tantum jubeantur: & sæpe ferentibus minoribus magistratibus. Quamquam majores etiam iis sæpe comitiis plebem rogare solebant.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Præter quæ.*] Gellius lib. 15. capite 27. vide librum comitorum Nicolai Gruchii lib. 3. cap. 3.

⁸ *Hæc enim sunt pontif. Maximi.*] Gellius ubi supra.

⁹ *Nam cum universum pop.*] Hæc usque ad clausulam, *Ideo non plures.* sunt Auli Gellii, ubi supra, quem vide, & lib. de Comitiis ubi supra.

LII 2 1 His

tribuno plebis legem ferente cautum est, ut minor pars populi selectique vocarentur, & ab ea parte qui dignus collegio foret, in sacerdotium assumptus cooptaretur. Ideo non plures quam decem & septem tribus, in pontificis aut sacerdotum comitiis unquam interfuisse compertum est. Quæ non comitia, sed populi concilium dicebatur: quippe qui non populum universum, sed tantum partem concilio advocarent. Cumque sacerdotium maximæ esset auctoritatis, propter religionem, decuit sacerdotes comitia habere propria, in quibus ad sacerdotium assumerentur. ¹ His quoque comitiis calatis, quæ arbitris pontificibus fiunt: arrogationes illorum, qui cum sui juris sint, in alterius transeunt potestatem, fieri compertum est. ² Hæc enim comitia illa sunt calata, quæ pro collegio pontificum aut Regis sacrorum augurive aut flaminis inaugurandum causa fiunt: siquidem ut hi crearentur, & in collegium admitterentur, sacrive præficerentur & inaugurarentur, calatis comitiis decernebatur. ³ Calatis quoque comitiis, & ⁴ sacrorum detestationem, & testamenta fieri animadversum est. Tria enim veteribus fuere testamentorum genera: unum, quod calatis comitiis fiebat, alterum quod per æs & libram, libripende adhibito, & emptore familiaræ:

Concili-
um
populi.

Sacer-
dotum
comitia
propria.

Insti-
tuta
de se-
flamen-
ordi-
nan. in
prin-
cipi.
Testa-
men-
torum
tria ge-
nera.

¹ *His quoque.*] *Curias* dicere debuit ex Gell. d. lib. 15. cap. 27.

² *Hæc enim.*] Hæc usque ad clausulam, *Calatis quoque comitiis*, sunt Gellii d. lib. 15. cap. 27.

³ *Calatis quoque.*] Gellius ubi supra, & Justinianus in §. 1. *Inst. de test. ord.* ubi hæc tria testamentorum genera describit. vide ibi Zingl. & Baldum; sed & supra eo quod de procinctu dicitur, vide Plutarch. in Coriolano. & Festum Pomp. in verbo, *In procinctu.* & Gell. l. 1. c. 11. Hanc juris solemnitatem Cicero in Topicis nexum appellare videtur: cujus meminit Justinian. in l. unica. C. de usuc. transfor.

MERCERUS.

⁴ *Sacrorum detestationem.*] Intellige

Consecrationes & dedicationes omnes quas publice in concione populi fieri oportebat: Quæ sine dubio initio factæ Calatis comitiis, ut Gellius scribit. Post legem autem Papyriam fuit potestas plebeis magistratibus eas faciendi Tributis comitiis. In quo satis erat denunciare Pontificibus, ut adessent. Quibus renuentibus, poterat magistratus plebejus dedicationem illam perficere. Si tamen videbatur, cogebant Tribuni plebis Pontifices, ut huic dedicationi interessent: & id pro jure sui magistratus poterant, ut intelligitur ex Orat. pro domo Cic. Hæc vero omnia, ut & testamentorum consecratio Comitiis illis paulatim obsoleverunt.

1 Post e.

lia: tertium, quod procinctum vocabatur, cum milites ituri in praelium, nulla legum solemnitate, tribus aut quatuor adhibitis, raptim apud commilitones testabantur: qui mos talis erat, ut milites, cum decernere parant, antequam togam circumcingerent, aut clypeos arriperent, tribus aut quatuor audientibus heredem sibi nuncuparent, siquid in acie secus eveniret. ¹ Postremo fuere comitia tributa, quæ tunc fieri cognitum est, quum non ex generibus hominum, neque ex censu & ætate, sed per regiones urbanis tributim vicatimque suffragabantur: in quibus interesse tribus & suffragari per regiones & compita assuerant. Post aliquot vero secula Publius Scipio Aphricanus & L. Mummius censores suffragia mutasse feruntur, ut regionatim suffragarentur, pro generibus hominum causisque & quæstibus, tribus describendo, ² Quibus comitiis, ut tribuni plebis minoresque magistratus fierent, à Volerone primum, deinde à Lectorio tribuno plebis rogatione promulgata, cavebatur, ne patricii quod vellent, tribunos per clientum suffragia crearent, non populus. Quibus etiam tributis comitiis tribuni militares sæpe creati fuere, ³ qui comitiati dicti: ⁴ in quibus si deessent senatorii ordinis candidati, Augustus Octavius illos ex equestri ordine suffecit, ita ut finito honore, in utro vellent ordine permanerent. ⁵ Et licet centuriata comitia decreto senatus, & auspicato, ac sacrificio perfecto & litato, fieri minime solerent: ⁶ tamen tributa comitia, quia mininorum magistrati

TIRAQUELLUS.

¹ *Postremo fuere.*] De quibus Cicero libro 2. de legib. Livius 1. Decad. lib. 2. Gellius d. lib. 15. cap. 27. vide lib. de Comititiis.

² *Quibus comitiis.*] Livius 1. Decad. lib. 2. Dionysius Halicarnassius libro 9.

³ *Qui comitiati.*] Ascon. Pzidianus in 2. in Verrem actione.

⁴ *In quibus.*] Sueton. in Augusto, cap. 40. vide ibi Beroaldum. *

GOLERUS.

* Ubi tamen Torrentius à Beroaldo dissentit. Et vult intelligi potius Tribunos plebis, quam Tribunos militares. Facit quoque Dion cum ipso l. 45.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Et licet.*] Hic legendum est, *Et licet centuriata, sive decreta.* Vide Nicol. Gracchium Comitiorum lib. 1. cap. 4.

⁶ *Tamen tributa.*] Vide ibi. & quæ fuerint tributa Comititia vide eundem Gracchium libro 1. cap. 6.

LII 3 I Tame

gistratum sunt, nec senatusconsulto, nec augurato, nullisque præcedentibus sacrificiis facta, & eadem die absoluta, rata erant: ¹ tametsi lege Ælia & Fusia, ne quis per eos dies quibus cum populo agitur, nisi ² de cælo prius servasset, agere liceret, cautum fuerit. ³ Eratque mos auspiciandorum comitiorum, ut cum præfatione deorum dearumque bonis faustisque nominibus, ac diis benejuvantibus, concilia inirent. ⁴ Apud Argivos vero indictis comitiis, cum prætor in præfationis carmine, Iovem, Apollinem, atque Herculem præfari soleret, ut successus darent prosperos: postea Philippi nomen adjecerunt præfationi, assentationis genus. Illud tamen non præterierim, neque ⁵ comitialibus diebus, more majorum, senatum haberi: ⁶ neque nundinarum tempore comitia fieri licere, ne à legibus accipiendis, quæ trinundino dabantur, plebem advocari contingeret, ⁷ neve interpellarentur nundinatores, ⁸ utque rusticis qui in urbem veniunt, componendi lites, & transigendi facultas foret. ⁹ Quodque die imbris aut turbine procelloso, ¹⁰ aut si sæda tempestas

Mos
auspi-
candi-
rum co-
mitio-
rum.

Senatum
et
comitia
quando
haberi
non li-
cebat.

¹ *Tametsi.*] Dionysius Halicarnasus lib. 9. Cicero in Orat. in Vatinianum, & pro Sestio, & post reditum in senatu, de provinciis consularibus, in Pisonem, & de responsis Aruspicum, & in epistolarum ad Attic. lib. epist. 12. aut, ut alii supputant, 13. *Quævis ex me.* Lata autem hæc lex ab Ælio & Fusio tribunis plebis.

COLERUS.

² *De cælo prius servasset.*] De cælo servare, est auspiciato agere. Creberri-
me sic loquitur Livius.

TIRAQUELLUS.

³ *Eratque mos.*] Cicero pro Murena. Gruchius libro comitiorum primo, cap. 5. Livius 9. Decad. libro 1.

⁴ *Apud Argivos.*] Livius 4. Decad. lib. 2.

⁵ *Comitialibus diebus.*] Macrobi. libro 1. Saturn. cap. 16. *

COLERUS.

* *Comitiales dies,* inquit Festus, ap-

pellabant, cum in comitiis convenirent. Plautus vero *Comitiales* opponit *nefastis*, illis versibus:

*Non potuisti adducere homines magis
ad hanc rem idonios.*

*Nam istorum nullas nefastus est, comitia-
les sunt meri.*

*Ibi habitant: ibi eos conspicias, quam
Prætorum sapiens.*

TIRAQUELLUS.

⁶ *Neque nundinarum.*] Plinius libro 18. cap. 3. & Macrobi. ubi supra.

⁷ *Neve interpellarentur.*] Festus Pompejus libro 12.

⁸ *Utique rusticis.*] Macrobius ubi nuper citavimus.

⁹ *Quodque die imbris.*] Vide paulo infra ubi de Appio Pulchro.

¹⁰ *Aut si sæda.*] Nam ut Cicero libro 2. de Divin. *Foris,* inquit, *tan-
te,* fulgurante, *comitia populi habere ne-
fas.* & ibid.

Cum temis lætum bene tempestas ferret.
Comi-

pestas cum grandine, vel si tonitrua aut venti fierent, vel si in frequenti multitudine ¹ quispiam morbo concideret comitiorum die, ² & nisi servatum de cælo esset prius, quo ad centuriata comitia, cum populo agi non licebat, habitaque in his & promota, tanquam fœda tempestate facta, dirimi oportebat augurum responso, qui quid vitii intercessisset, renunciabant, idque lege Ælia & Fusia: in quo id fuit memoriæ proditum, ³ cum Appius Pulcher ad populum causam diceret, quod navali prælio victus, per contemptum religionis classem amisisset, omnesque tribus in ejus noxam suffragia ferrent, beneficio tempestatis adjutum, pœnam effugisse: nam subito imbri & turbine coorto, sublatis comitiis judicium evasit. Ante vero comitia habita, quid vitii intercessisset, renunciare auguri non licebat, quia divinare videbatur. ⁴ Quodque cum fœminis comitiorum nulla fuit communio: ideo mulieres nec comitiis interesse, nec suffragia ferre, ⁵ neque foro aut concionibus immisceri, ⁶ & propterea nec arrogari poterant: ⁷ quod erat apud Athenienses constitutum, ut nulla fœmina-

*fœmina-
na co-
mitiis
non in-
tere-
rant.
Athe-
nien-
mina-
fes.*

Comitiorum interrumpendorum causas vide apud eundem Gruchium libro Comit. 1. cap. 4. Livius 3. Decad. libro 3. & 4. & lib. 10. tum alibi, tum ad finem. Tacitus libro 17. Plutarchus in Catone Vticensi.

¹ *Quispiam morbo.*] Non omni quidem morbo, sed epilepsia, quem Latini *Comitalem* * appellant, quod eo quicquid corripiente Comitia dissolvebantur: unde etiam illi morbo nomen est *Comitalis*, ut docet Q. Særenus his versibus,

Est subiti species morbi, cui nomen ab illo,

*Quod fieri nobis suffragia iusta recusat.
Sape etenim membris acri languore caducis,*

Concilium populi labes horrenda dirimit.

COLERUS.

* Apulejus Apolog. 1. ait eum mor-

bum Majorem & Comitalem, & divinum (ut Græci ἱερὴ νόσος dicebant) nuncupatum fuisse: videlicet quod animi partem rationalem, qua longe sanctissima est, violet.

TIRAQUELLUS.

² *Et nisi servatum.*] Supra ubi de lege Ælia Fusia.

³ *Cum Appius Pulcher.*] Valerius Maximus lib. 8. cap. 1. Cic. condemnatum scribit lib. 2. De Nat. Deorum. Suet. in Tiberio, cap. 2. alibi fusius diximus lib. 3. cap. 5.

⁴ *Quodque.*] Gellius lib. 5. cap. 19. Vide omnino nostras leges Connubiales l. 1. num. 83. incip. *Paulo diversus.*

⁵ *Neque foro.*] Vide & tu eandem leges, l. 10. num. 31. incip. *igitur & multis.*

⁶ *Et propterea.*] Gell. ubi supra.

⁷ *Quod erat apud Athenienses.*] Vide eandem ll. Connubiales.

LII 4

I Ne-

*Nummi in
suffragio
gato. es
distributi.*

minarum conciliis publicis advocetur, vel ferre suffragium, aut concionibus virorum interesse valeat, fuitque moris apud eos, quo frequentius comitiis assuescerent, ut singuli suffragatores nummos acciperent: quod à Callistrate prius inventum ferunt. Nam cum propter assiduas bellorum expeditiones, Athenienses à rebus urbanis distracti, vix foro assuescerent, & per infrequentiam comitia cogi nequirent, quippe cum ex omni populo in quovis arduo negotio, ultra quinque millia non convenirent, ut posthabitis negociis ad rempublicam accederent, & de publicis consultarent, aliquo invitamento cohortandi fuere.

*Qui comitiis
excluden-
tur.
Absentium
nulla
ratio.*

Neque ab his quorum imminutum imperium fuit, apud Romanos comitia haberi, tanquam infausi prodigii & infandi ominis foret: ¹ neque illorum, qui rei agerentur, nomina ad petendos honores admitti, nisi crimine inducto & absoluto: ² neque absentium rationem habendam, ³ licet nonnulli legibus soluti, contra comitionum morem, absentes suffragia pertulerint. Quod à Locis Amphifæis, qui haud procul Delphis incolunt, factum meminimus: apud quos nullius absentis habetur ratio, sed cum concio advocatur, non solum pylagoræ & sacratores, sed omnis multitudo illorum qui sacra faciunt, conveniunt, & suffragia ferunt. ⁴ Quotiesque non iustus comitionum rogator fuisset, comitia inde habita, minus legitima censerent: ⁵ & licet eum qui comitia haberet, aut illis præesset, ad honores assumi non deceret: plerunque tamen qui comitiis

*Comitia il-
legitima.*

¹ Neque illorum.] Ex l. libertus. §. in quaestionibus. & l. Lucius. §. idem respondit, si per accusat. ff. ad Municipal. & l. reus ff. de munerib. & honor. ubi declarat quomodo id intelligendum. Nec tamen patris reatus filium impedit. l. & qui. §. quod pater. ff. de muneribus & honoribus.

² Neque absentium rationem.] Plutarch. in Cæsare, & alibi diximus.

³ Licet nonnulli.] Sic enim Lucullus absens Ædilis creatus est apud Plutar-

chum in vita illius. Hic (adde Livium in multis locis) & L. Cornelius Lentulus ædilis quoque Curalis absens etiam creatus apud Livium 3. Decad. lib. 9. ubi præterea dicit, quod absens eundem honorem gessit.

⁴ Quotiesque.] Cicero lib. 1. de Divinatione: Neque verum iustum comitionum rogatorem fuisse.

⁵ Et licet.] Hæc usque ad clausulam, Estque memoria proditum, sunt Livii 3. Decad. lib. 7. non multo post princ.

¹ Estque

nis præfuere, licet pessimo exemplo, aliorum ministerio & opera illos assequi meruere. ¹ Estque memoriæ datum, sexagenariis majores, & homines grandævæ ætatis, quod civilibus vacarent muneribus, ad comitia suffragii causa descendere cogi nequire: quare dejecti de ponte, & depon- <sup>Senes depon-
tani. Comi-
tia quo-
rum auctori-
tate in-
dice-
banur.</sup> tani senes dicti sunt. Namque juvenes olim senes de ponte deturbasse dicuntur, quum illis non idem maneret vigor, & animi sensus esset obtusus. Quodque ² comitia magistratuum non solum per dictatorem, ³ consulem ⁴ & prætorem, ⁵ sed per interregem, ⁶ ædilem, ⁷ quæstorem, tribu-

¹ *Estque memoria proditum.*] Sed & hæc usque ad clausulam, *Quodque comitia magistratuum*, sunt Festi Pompeji lib. 4. ubi de deponentis loquitur. Vide Erafinum Chil. 1. centuria 5. cap. 37. Sexagenarios de ponte deicere. & Robertum in verbo, *Deponenti*. **

COLERUS.

* Vide quæ Scaliger, ad vocem *Sexagenarios*.

** His adde Nonium quoque & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 5. Varonem lib. 6. Cicronem pro Sexto Roscio. Ovid. 5. Fast. Plutarchum Problemat. & in Mario. Cic. lib. 3. de legibus.

TIRAQUELLUS.

² *Comitia per Dictatorem.*] Id enim minime dubium erat, ut patet ex illis, quæ diximus supra lib. 1. cap. 6. & supra quoque diximus. *

COLERUS.

* Sed postea ista potestas penes solos imperatores erat, ut supra dixi, cum Tiberius primus, fractis Quiritium animis, omne jus sibi & senatui sumpsit, populi nullo loco.

TIRAQUELLUS.

³ *Consulem.*] Nam id proprium munus erat consulum comitia edicere, ut constat ex infinitis Livii locis.

⁴ *Et prætorem.*] Livius 4. Decad. 1. 4. tradit Cn. Domitium prætorem bina comitia in Capitolio habuisse. de quo & nos supra lib. 2. cap. 15. & seq.

⁵ *Sed per interregem.*] Livius 1. De-

cad. lib. 3. ubi P. Valerius Publicola tertio die quam interregnum inerat, consules creat L. Lucretium Tricipitinum, & T. Veturium Geminum, sive ille Verusius fuit. Et diximus supra libro 3. cap. 3. num. item 3.

MERCERUS.

Prætorem interregem.] Quam bene hic Alex. sentiat, alii viderint. Certe non videntur Prætores potuisse habere comitia ullorum magistratuum. Nam quorum magistratuum? An Consulum? Id nefas fuisse infra probaturi sumus. An Prætorum? Reclamat tota historia. negat Cicero lib. 9. epist. ad Atticum, epist. cui initium est *Tres epistolæ*. Et epist. 11. ad Brut. An Censorum? non legas ullos censores à Prætoribus esse renunciatos. An denique minorum magistratuum? Vix legas. Certe non legi. DE INTERREGE non dubito quin habere potuerit comitia majorum, & minorum magistratuum. Annota tamen eum qui primus interrex fuerat, Comitia non habuisse: id munus fuit secundi interregis, vel etiam ulterioris, ut ex historia Romana Afconius, & alii multi observarunt. ADILES comitia Ædilium habuisse, videtur docere Piso, apud Gellium 1. 6. cap. 9. Locus tamen mendosus judicatur multis. Et certe tale aliquid non legas in tota historia Romana. Quid? quod Ædiles jus non habuerunt vocandi Populi? nisi forte multæ dicendæ

LII 5 causa.

⁸ tribunum plebis, ⁹ præfectum urbis, tribunumque sce-
 lum, ¹⁰ aut pontificem maximum, de senatus sententia ple-
 bisque scito, nonnunquam per populum indici comper-
 tum est: ¹¹ ipse tamen prætor consularibus comitiis auctor
 esse non potest, quod majus versaretur imperium in con-
 sulibus creandis, quam ut per prætorem explicaretur.
¹² Cumque Cæsarum temporibus, arbitrio principis non-
 nunquam tribuum suffragio comitia fierent, Tiberius Cæ-
 sar inter cætera constituta è campo ad patres illa transferri
 voluit, quorum consilio & suffragio etiam sine populo can-
 didati ad honores & imperia provecti fuere: ex duobus
 tamen consulibus, ei qui minor natu foret, comitiorum
 habendorum munus dari consuevit. Sine autem consulibus,
 prætoris vel tribuni, aut alterius magistratus decreto, po-
 pulo & plebi convenire, aut clandestinos cœtus, coitio-
 nes

*Cum-
 destina
 coitio-
 nes ve-
 titas.*

caussa. in quo etiam opus habuerint
 auctoritate potestatis majoris? Quid
 etiam? quod Pisoni repugnare videtur
 Livius? *QUESTOREM* habuisse
 comitia creandis ullis magistratibus
 non legi. De Præfecto urbis, res clara
 est ex Livio, extremo lib. 1. De Tri-
 buno etiam Celerum, clare Dionys. l. 4.
 fidem facit. Ubi ait lege Tribunitia
 nempe Bruti, qui Tribunus erat Cele-
 rum, ejusmodi reges. Denique Pontifex
 maximus legitur habuisse comitia, &
 majorum, & minorum magistratum.
 Qui licet imperare exercitum non
 posset, qui necessarius erat ad Comitia
 centuriata habenda, poterat tamen
 facere, ut imperaretur ab alio magi-
 stratu, qui eam potestatem haberet:
 quique fortasse centuriata comitia
 creandis magistratibus habere non
 poterat.

TIRAQUELLUS.

6 *Adilem.*] Dionys. Halicarn. l. 6.

7 *Questorem.*] Idem lib. 8.

8 *Tribunum plebis.*] Idem l. 6. Gru-
 chius Comitiorum lib. 2. cap. 3. non
 longe à princ.

9 *Præfectum urbis.*] Hunc senatum
 vocare posse, testis est Gellius aucto-
 ritate Varronis & Atteji Capitonis
 lib. 14. cap. ult. Sed comitia inducere
 Senatus aut Dictatoris erat.

10 *Aut Pont. Maximum.*] Livius l.
 Decad. lib. 3. Ibi extemplo pontifice
 maximo comitia habente, tribunos
 plebis creaverunt.

11 *Ipsæ tamen prætor.*] Gellius l. 13.
 cap. 13.

12 *Cumque Cæsarum temporibus.*] *Cornelius Tacitus libro 1. de Tiberio loquens, Tum primum è campo comitia ad patres translata sunt. Nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quadam tamen studiis tribuum fiebant. Neque populus ademptum jns quæsitus est, nisi inani rumore: & senatus largitionibus, ac precibus sordidis exolatus, libens tenuit, moderante Tiberio, &c.*

COLERUS.

* Vide Dionem, qui omnem con-
 sulum renunciationem ad Tiberium
 refert: aliorum magistratum ad se-
 natum, commendatione principis in-
 terposita. Dion lib. 58.

1 Qm

nes vel conciliabula habere (ne quis malo exemplo populum sevocaret, vel secretas consultationes faceret) non licebat.

CAPUT IV.

Quando primum aedilitas coeperit, & quot fuerint aediles, & qui curules, & qui plebei.

QUO tempore exactis regibus, & consulibus creatis, plebs contentione maxima cum patribus certavit, & tandem ut alter ex consulibus plebejus foret, obtinuit: patres pro communicato plebi consulatu, aedilitatem simul & praeturam vendicarunt. Igitur curuli aedilitate creata, illam Cneo Quintio Capitolino, & P. Cornelio Scipioni ex patribus dederunt: postea alternis annis, modo ex plebe, nunc ex patribus aediles creati cepti, munusque promiscuum fuit: donec curulis aedilitas ad libertini generis homines delata est: tunc cum Cneus Flavius Appii scriba, libertino patre natus, cum Quinto Anatio Praenestino, haud multo ante hoste populi Romani, aedilis curulis jus civile in penetralibus pontificum divulgavit, diesque fastos in albo proposuit, ac aedem Concordiae cum non mediocri invidia nobilium dedicavit, Deinum dissidente plebe à patribus, ut duo essent plebis

TIRAQUELLUS.

1 *Quo tempore.*] Hoc initium usque ad clausulam, *Postea alternis annis*, est Livii 1. Decad. l. 6. in fin. cum princ. lib. seq.

2 *Postea alternis annis.*] Atque etiam ex plebe & patribus ex T. Livio 3. Decad. lib. 7.

MERCERUS.

Postea alternis annis.] Hæc ex Livio sumpsit. non videtur tamen assequutus sensum Livii. Ejus verba propono, initio lib. 7. *Verecundia inde imposita est senatui, ex patribus videndi aediles curules creati. Primo ut alternis annis ex plebe fierent, convenerat: postea*

promiscuum fuit. Ex quo non potes colligere Aediles Curules ullo unquam tempore alternis annis à patribus, alternis etiam à plebe creatos fuisse.

TIRAQUELLUS.

3 *Ad libertini generis homines.*] Id usque ad clausulam, *Deinum dissidente plebe*, est Livii 1. Decad. lib. 3. ad fin. Valerii Max. lib. 2. cap. 1. Plinii lib. 33. cap. 1.

4 *Deinum dissidente.*] Erant enim duo aediles curules & duo plebei, quorum illi ludos Romanos instaurabant, hi plebejos, ex Livio 3. Decad. lib. 7. *Et ludos, inquit, Romanos semel instauratos ab aedilibus curulibus Q. Metello, &*

C. Sir-

*Sex a-
diles
cerea-
les.*

bis ædiles, ¹ sicut duo patricii antea fuerant, plebi est à patribus concessum. ² Lapsis inde temporibus, cum Iulius Cæsar rerum potiretur, tunc primum sex ædiles creati, duo patricii, qui cereales dicti, ³ qui curam gererent annonæ forensis, copiarque cibariorum: reliqui ex plebe, quorum præcipuum munus erat, ⁴ urbis, ⁵ ædium sacrarum ⁶ privatarumque curam agere: ⁷ ad eosque absentibus vel impeditis consulibus, summa rerum & maiestas consularis imperii sæpe delata est. Hi præcipue curabant, ⁸ ut ædificia publica privataque fierent, ⁹ utque templa,

C. Servilio: & plebejis ludis biduum instauratum ab Q. Manlio, & M. Cæcilio Metello adilibus plebis. & rursus lib. 8. Ludi Romani ter toti instaurati ab adilibus curulibus Cn. Servilio Cephone, Serv. Corn. Lentulo. Item ludi plebeji semel toti instaurati ab adilibus plebis M. Pomponio Mathone, & Q. Manlio Thurino. & 4. Decad. lib. 1. Ludi Romani Scenici eo anno magnifice apparateque facti ab adilibus curulibus L. Valerio Flacco, & T. Q. Flaminio biduum instaurati sunt. & paucis interjectis: Et plebeji ludi ter toti instaurati ab adilibus plebis L. Apustio Fullone, & Q. Minutio Rufo, qui ex adilitate prætor creatus erat. Et idem propemodum scribit lib. 2.

MERCERUS.

¹ *Sicut duo patricii antea fuerant.] Unde hoc Alexander (umpserit nescio, sed errat locupletissime, meo saltem iudicio. Nam Ædiles plebeji multis annis creati coeperunt, ante Curules: nempe eodem fere tempore, quo creari coeperunt Tribuni plebis, ut ex Dionysio, lib. 6. constat. Curules vero, circiter centum viginti septem annis post plebejos coeperunt, L. Emilio Mamercio & L. Sextio Coss.*

TIRAQUELLUS.

² *Lapsis.] Pomponius Jurisconsultus in l. 2. ff. de orig. jur. & Dion l. 42.*

³ *Qui curam.] Dionysius Halicar-*

nassus lib. 6. non longe à fin. Apulejus lib. 1. Metamorph. Annonas ceræus, ait, & adilem gerimus. Nam & legimus apud Livium 4. Decad. lib. 8. frumentarios pecunia ab adilibus damnatos ob annonam compressam. Et huc quoque spectat lex, idem commendatus. ff. de compressa.

⁴ *Urbis.] Vide Ciceronem ubi citabimus in verbo, Privatarumque.*

⁵ *Ædium sacrarum.] Dionysius Halicarnassus libro 6. non longe à fin. Cic. in 1. in Ver. 28.*

⁶ *Privatarumque.] Cicero in 7. in Ver. actione. Varro lib. 4. lingus Latinæ, ubi hinc ædiles dictos dicit. & Festus Pompejus lib. 1.*

⁷ *Ad eosque.] Livius 1. Decad. l. 3. Circuitio, inquit, ac cura aditum plebis erat: ad eos summa rerum & imperii venerat.*

⁸ *Ut ædificia.] Festus Pompejus ubi supra. **

COLERUS.

^{*} *Vitruvius lib. 2. cap. 8. Item, Lacedæmone è quibusdam parietibus etiam pictura excise interfectis lateribus incisæ sunt in ligneis formis, & in cunctum ad ornatum adilitatis Varronis & Mærenæ fuerunt allatæ.*

TIRAQUELLUS.

⁹ *Utque templa.] Vide supra in verbo, Ædium sacrarum.*

¹ *Thea-*

,¹ theatra, stadia, ² fora, porticus, curiæ, & basilicæ, ue mœnia, ³ magnificis operibus reficerentur & ornatur: ⁴ quod lege veteri sancitum erat, in hæc verba: itoque ædiles curatores urbis, annonæ, ludorumque emr^{um}, ollisque ad honoris ampliores gradum prius effusus esto. & infra. ⁵ Quibus sacratum rerum procura-^{Lex de ædilibus plebeis.}

& totius urbis tutela sæpe commissa est. ⁶ Ad quos am senatusconsulta & scita plebis, ut in æde sacra nderentur, deferrebantur: ⁷ præparando convehendoque mento & oleo, ⁸ ne urbs penuria annonæ, neve caritate oraret, ⁹ utque commeatus, quæque bello usui forent, castra deferrentur, ædilium muneris erat. ¹⁰ Ideo Manius irtius & Trebius ædiles plebis, quod in summa caritate mentum populo in modios assibus dedere, commeaque invexere, statuas in Capitolio & palatio cum titulis hono-

Theatra.] Feneſtella de magiſt. n. cap. 14.

Fora.] Suet. in Cæſare, cap. 10. Beroaldum.

Magnificis operibus.] Plinius l. 36. 3. ubi de Cæſare, qui poſtea dicta- fuit, & Varrone & Murena.

Quod lege veteri.] Cicero lib. 2. s. 3. de legibus. Ex quo intelliges legendum, non, prius acceſſus: ſed, ſ. aſcenſus.

Quibus ſacratum.] Dionyſius Ha- rnæſſeus paulo ante fin. lib. 6. Fe- nm, inquit, & ſacrificiorum certa- umque curam Senatus commiſit ædi- s. Cicero in 7. in Verrem actione. us verba, ad hunc locum & alios ltoſ huius cap. pertinentia, adſcri- da hic duximus, Nunc ſum designa- ædilis: habeo rationem quid à pop- nano acceperim: mihi ludos ſanctiſſi- , maxima cum caeremonia Cereſi, Li- , Liberaque faciendos: mihi Floram rem populo plebique Rom. ludorum britate placandam: mihi ludos anti- ſſimos, qui primi Romani ſunt nomi- i, maxima cum dignitate ac religione vi, Junoni, Mineræque eſſe facien-

dos: mihi ſacrorum procurationem: mihi totam urbem tuendam eſſe commiſſam, ob earum rerum laborem & ſolitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu ſententia dicenda locum, togam prætex- tam, ſellam curulem, juſ, imagines ad memoriam poſteritatiæque prodendam.

6 Ad quos etiam.] Polybius lib. 3. loquens de foederibus Romanorum & Carthagenſium, Hæc (inquit) cum ita ſint & in hodiernum diem tabulis æneis inſcripta conſpiciantur in templo Capitolini Jovis, ubi ab ædilibus diligen- tiſſime cuſtodiantur.

7 Preparando convehendo.] Livius r. Decad. lib. 10. ubi de Fabii Maximi ædilitate. & 3. Decad. lib. 10. ubi de M. Valerii Falconis, & M. Fabii Buteonis ædilitate.

8 Ne urbs penuria annonæ.] Vide ſu- pra in verbo, Qui curam annonæ.

9 Utque commeatus.] Livius 3. Dec. lib. 6. Fulvius, inquit, Flaccus inter Ex- quilinam Collinamque portam ponere ca- ſtra: Ædiles plebis commeatum eo com- portarunt.

10 Ideo Manius Martius & Trebius.] Utriuſque teſtis eſt Plinius lib. 18. c. 3.

1 Et M.

honorum meruere.¹ Et M. Servilius T. filius, ædilis curulis, quod olei denas libras singulis affibus præstitit, celebri memoria dignus fuit.² Etiam in eos qui plus quam lege definitum erat, agri possiderent, diem dicere,³ matronas probri accusare,⁴ fœneratores coercere,⁵ popinas & ganeati obsonia inhibere,⁶ in facta dictaque incivilia atque improba animadvertere, atque in exilium agere,⁷ ædilitiæ potestatis erat.⁸ Nero tamen dum munere ædilitio fungitur,

Nero
ædilis.

DE

¹ Et M. Servilius. Idem Plinius libro 15. c. 1. qui tamen hunc nominat M. Servius.

² Etiam in eos. Livius 1. Dec. l. 10. E, inquit, anno plerisque dies dicta ab ædilibus, quia plerumque quod lege finitum erat agri possiderent: nec quisquam est purgatus, vinculumque ingens immo-dica cupiditatis injectum est.

³ Matronas. Livius 3. Decad. lib. 5. post princ. Ædiles, ait, plebei aliquot matronas probri accusaverunt: quasdam ex eis damnatas in exilium egerunt.

⁴ Fœneratores coercere. Livius 1. Decad. lib. 7. Iudicia, inquit, eo anno populi tristitia infœneratores facta, quibus ab ædilibus dicta dies esset, traduntur, & lib. 10. & 4. Decad. lib. 5.

⁵ Popinas. Sueton. in Tiberio, cap. 34. Annonamque macelli, Senatus arbitratus, quotannis temperandam: dato ædilibus negotio, popinas ganeasque usque eo inhibendi, ut ne opera quidam pistoria propius vendita finirent. Nam & his sumptuariarum legum cura mandata est apud Tacitum lib. 3. *

COLERUS.

* Popinas ejusmodi intelligere Senecam puto, qui scribit ad Gallionem de vita beata sic: Voluptatem inconvalescentem sapienter, ac tenebras captantem circa balnea & sudatoria, ac loca ædilem metuentia. Hanc tamen potestatem coercendi popinas Ædilibus Claudius aliquando ademit. Sueton. cap. 38. Ut & Nero multa derogavit Ædilibus.

TIRAQUELLUS.

⁶ In facta. Capito Attejus in Commentario de judiciis publicis, &

ab eo Gellius lib. 10. cap. 6. refertur Claudiam, Appii Cæci filiam, cum ludis, quos spectaverat, domum veheretur, & præ turba carpentum difficiliter egrederetur, ira commotam discesse, Utinam, inquit, resisteret fuerit, aliamque classis in Siciliam ducat, atque istam multitudinem perditum ea, quæ me male nunc miseram commoveret. Ob hæc mulieris verba tam improba ac tam incivilia C. Fundanius & Tib. Sempronius Ædil. multam dixerunt ei æris gravis 25. millia. Ex quo patet, non in factum modo, sed & in voces petulantiores fuisse vindictam, ut dicit Gellius ibi, & id quoque refert Florus Epitom. Livii 19. Valerius lib. 8. cap. 1. & Sueton. in Tiberio, cap. 2.

COLERUS.

⁷ Ædilitia potestatis erat. Ab ista varia potestate postea in proverb. abierunt, Ædilitia edicta. Unde Plautus Captivis: Euge edictum Ædilitias hic quidem habet, Mirumque adeo est, nisi fecerunt sibi Ætoli agoragomum.

TIRAQUELLUS.

⁸ Nero tamen. Et id certe Nero Cæsar instituit, ut scribit Sueton. in vita ipsius, cap. 16. * Sed quod hic dicit, dum munere ædilitio fungitur, non intelligas tanquam Nero ædilis fuerit: neque enim id uspiam reperitur, sed ita intelligi debet, ut in ea re usus sit opera ædilitium, quorum scilicet id munus erat.

COLERUS.

* Idem fecit Claudius, teste Suetonio cap. 38. & Diono, qui affirmat Clau-

ne quid cocti in popinis veniret, præter legumina & ole-
ra, interdixisse fertur. ^{Ad-}Quinetiam nimiam ædilitium pote-
statem cohibuit: statuitque quantum curules, quantum ^{linum}
plebeji pignoris caperent, quantumque pœnæ irrogarent. ^{pote-}
^{bas}

^{nimia} Circa religionem, ne qui nisi Romani dii patrio more ^{cohi-}
colerentur, neve à vetustis cæremoniis decederent, ædi-
libus præcipua cura fuit: quorum edictis cautum est, ^{bitis.}
^{Ædili-}ut ^{tium e-}
Judæorum Ægyptiorumque sacra, ritus & cæremoniæ ex-
urbe pellerentur & exigenterentur. Senatusconsulta excipere, ^{dictum}
^{in Ju-}
^{dæorum}super ^{Ex-}
^{gyptio-}
^{rum} ^{sacra.}

Claudium tabernas popinarias demo-
litum fuisse. Et tale quid sub Tiberio
quoque cautum fuit. Idem fecit Ve-
spasianus, ut testatur Xiphilinus.

TIRAQUELLUS.

1 *Quinetiam.*] Ex Tacito, cujus pro-
pria verba Alexander huc transcripsit
lib. 13. ut verum sit, nullum adeo ma-
lum esse & facinorosum, quin aliquid
boni aliquando faciat. Nam & de eo-
dem Nerone Martialis l. 7. epigr. 33.

Quo possit fieri modo, Severe,

Ut vir pessimus omnium Charinus

Unam rem bene fecerit, requiris?

Dicam: sed cito, quid Nerone pejus?

Quid thermis melius Neronianis?

De quo & nos diximus in nostris ll.
Connubialibus.

2 *Circa religionem.*] Livius l. Dec.
lib. 4. & 3. Decad. lib. 4. post princ. &
ejusdem 3. Decad. l. 5. ubi dicit, Ædi-
les inculatos à Senatu, quod non pro-
hibuissent quædam externa sacrificia,
quæ in urbem invaserant. & 4. Decad.
lib. 4.

3 *Ut Judæorum Ægyptiorumque sa-
cra.*] Non mihi nunc occurrit locus
ubi id ædilitium edictum factum sit.
Scio autem, Tiberium apud Sueton.
in ejus vita, cap. 36. externas cære-
monias, Ægyptios Judæosque ritus
compescuisse, coactis, qui superstitione
ea tenebantur, religiosas vestes
cum instrumento omni comburere. *
Vide ibi Beroaldum. Servius autem

enarrans eum locum lib. 8. Æneid.

— *Hanc tanti muniminis aram*

*Vana superstitio, veterumque ignara
deorum*

Imposuit. —

scribit apud Athenienses & Roma-
nos cautum lege fuisse, ne quis novas
religiones introduceret. Ideoque So-
cratem damnatum fuisse, & Chaldæos
& Judæos fuisse urbe depulso. quod
& nos alibi rescriimus. Et certe est ex
Romuli apud Dionysium lib. 4. & Plu-
tarchum in vita illius, *Deos peregrinos
ne colunto* (vide ll. antiquas) & alia 12.
Tab. apud Cic. lib. 2. de legibus: *Sepa-
ratim nemo habebit deos, neve novos co-
lunto. Sed ne advenas, nisi publice assti-
tas, privatim colunto.* Vide omnino
Baldunum in 7. l. Romuli. Plinius
lib. 30. cap. 1. auctor est Senatuscon-
sulto cautum fuisse Cn. Cornelio Len-
tulo & P. Licinio Crasso Coss. ne no-
vam religionem invchere liceat. Cæ-
terum Adrianus Imperator sacra Ro-
mana diligentissime curavit, peregrina
contempsit, ut tradit Ailius Spar-
tianus in vita illius.

COLERUS.

* Sic Tacitus lib. 4. *Annal. Egressum
deim' senatu vitam abstinentia finivit.
Libros per adules cremandos censuræ pa-
tres.* Idem tamen munus Tacitus in
vita Agricolæ Triumphis assignat.
Valerius autem Maximus alicubi ad
Prætozem refert.

1 Super

*Acem-
pla
Ædili-
tiorum
edicta
rum ui-
de in
24. lib.
P. in-
de 3.
de æ-
dili.
edict.
Ephori
apud
Lace-
dæmo-
nios.
Agora-
nomi.*

¹ super emendis vendendisque servis aut jumentis, si ex fide bona venirent, deque illorum vitio & morbo cognitionem animadversionemque habere, ² thennarum curam agere, illasque, ne essent immundæ, neve nimis æstuant, curare, ædilitiæ cognitionis erat: ³ de mensuris quoque, & verrendis viis, deque alea cognoscere, de superque edicta proponere, ⁴ quæ ædilitia dicta sunt, multatamque non parenti irrogare, ⁵ aut nota turpitudinis afficere poterant. ⁷ Horum exemplo Ephori Lacedæmoniiis fuere, ⁸ & in Thessalia ædiles, quibus virgas lixæ præferebant, quorum munus erat annonam & forum cupedinis curare. Apud Græcos & Ætolos ⁹ agoranomi, quorum edictis ven-

den-

TIRAQUELLUS.

¹ *Super emendis.*] Ut videre licet ex l. 1. & aliis multis. ff. de edil. edic.

² *Thennarum.*] Hoc satis probatur ex Seneca ad Lucilium libro epist. 12. epistola omnium 86. Sic enim inquit: sed, Diiboni, quam jurabas, ista balnea intrare obscura & gregali tectorio indulta: quæ scires Catonem tibi Ædilem manu sua temperasse. Et probatur quoque nostris legibus, nam in l. qui insulam. §. ædilis in municipio qui est primus. ff. locati. Sed & quod supradictis addes, interdum ad conciliandum populi favorem balnea conducebant, ut his gratis lavarentur. d. l. qui insulam.

³ *De mensuris.*] Ut patet ex locis Persii & Juvenalis, quos tibi citabimus infra hoc lib. ad fin.

⁴ *Et verrendis viis.*] Nam & Suet. in Vespasiano, c. 5. tradit C. Cæsarem Sabinum, fratrem ipsius Vespasiani, ædilem, opplerum luto, propter curam verrendis viis non adhibitam. Vide ibi Beroald.

⁵ *Quæ ædilitia dicta sunt.*] Hinc ille tit. de ædilitio edicto.

COLERUS.

Quæ ædilitia dicta sunt.] Vide quæ supra dixi ex Plauto.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Aut nota.*] Vide tamen quid scribatur in l. eos. in princ. ff. de decurion.

Eos, qui utensilia negotiantur & vendunt, licet ab ædilibus cedantur, non oportet quasi viles personas negigi, ut prohiberi decurionatum, vel dignum honorem in sua potestate petere, nec enim infames sunt. Sed nec quidem arcentur honoribus qui ab ædilibus flagellum capiunt: quanquam jure suo ita ædiles officio illo fungantur. Inhonestum tamen putatur hujusmodi personas flagellum ictibus subiectas in ordinem recipi, &c. Adde autem supradictis, ædilium curam fuisse facta recta, & publicorum, & privatorum operum tueri & procurare, ex Alconio in 3. in Ver. act.

⁷ *Horum exemplo Ephori.*] Valerius Maximus lib. 4. c. 1. ubi de Theopompo, dicit non ædilium, sed tribunos plebis, ut & dicitur inferius l. 6. c. 4. non longe à princ.

⁸ *Et in Thessalia ædiles.*] Ex Apollonio lib. 1. Meta. Nam & lixas, inquit, & virgas & habitum prorsus magistratus congruentem in te video. Ammonem curamus, ait, & ædilem gerimus: & quid obsonare cupio, utique commendamus.

⁹ *Agoranomi.*] Dionys. Halicarnassensis lib. 6. non adeo longe à fine. Et de his Plautus in Captivis act. 4. sc. 1. Mirumque adeo est, nisi hunc fecerim filii Ætoli Agoranomum.

Vide

dentium & ementium rabies coërcebatur: qui hoc etiam sibi arrogarunt, de venditarum emptarumque rerum usu & commercio, deque conventionibus & pactis cognoscere. ^{Homo adilitis munis.} In tantumque honoris culmen ædilitas provecta fuit, ut urbe peste laborante majestatem consularis imperii ad ædiles decidisse, Titus Livius auctor sit, ac jam bonis temporibus ab optimis quibusque splendor ædilitatis quaesitus fuerit. ^{Adilitis repulsi, ad alias tamen magistratus evecti.} Nam duo Crassi, ^{Adilitis repulsi, ad alias tamen magistratus evecti.} Quintus Mutius, & Publius Lentulus, & Scaurus summis honoribus functi, ædilitatem in magnificentissime gessere, illamque magni muneris loco exequuti fuere. ^{Adilitis repulsi, ad alias tamen magistratus evecti.} Paulus quoque Æmylius quum duodecim magnis competitoribus in petitione ædilitatis prælatulus fuerit, pro summo honore duxit. Sunt tamen exempla illorum, qui repulsam in petitione ædilitatis perpeffi, mox consulatus, præturas & summos honores meruere, inter quos C. Marius, qui in duabus ædilitatis petitionibus, curulis scilicet & plebeis, una die bis repulsam tulit, septies deinde consul fieri meruit. Scipio vero Æmylianus,

Vide Beroaldum in Suetonium & Apulejum. Et adde, apud Corinthios quoque fuisse ædiles ex Justino L. 21. *

C O L E R U S.

* De Dionysio loquitur: Apud Ædiles adversus lenones jurgari.

T I R A Q U E L L U S

1 *In tantumque.*] Ad Romanos redit. Idque Livii est l. Dec. lib. 3.

2 *Nam duo Crassi.*] De Crasso divite testis Cicero l. 2. officio. de altero etiam ipsemet, ibid.

3 *Q. Mutius.*] Idem Cicero eod. l. 2. dicit Q. Mutium cum L. Crasso ædilitate fuisse functum.

4 *P. Lentulus.*] Idem ibid.

5 *Et Scaurus.*] Hujus ædilitatis sæpius meminit Plin. scilicet lib. 8. c. 17. & cap. 26. & lib. 9. cap. 5. in fin. & lib. 34. cap. 7. & lib. 35. cap. 11. & l. 36. cap. 2. & cap. 15. Adde & his Scipionem Africanum ex Livio 3. Dec. l. 5. cujus verba adferam in verbo, *Scipio vero.* Polybio lib. 10. ubi etiam dicit

Lucium Scipionem ipsius fratrem seniore cum eo ædilem creatum & Lucullum, ut dicitur in verbo, *L. Lucullus*, & Cæsarem ex Suetonio in vita illius, cap. 10. & Plinio lib. 33. cap. 3. & Plutarcho in vita illius, & Ciceronem, ut ipse dicit in l. in Verr. act. & ibi Pædianus in argumento ipsius.

6 *Paulus quoque Æmylius.*] Plutar. in vita illius post princ.

7 *C. Marius.*] Plutarch. in ejusdem vita, & Apophth. Imperatorum, & Valerius Maximus lib. 6. c. 11.

8 *Scipio vero Æmylianus.*] Valerius Maxim. lib. 8. cap. 16. L. Florus Epit. Livii lib. 50. Plinius Secundus, aut quisquis is est, de viris illustribus c. 58. Liv. 3. Decad. lib. 5. tradit alteri Scipioni, cui post Africano cognomen fuit, petenti ædilitatem, cum obstitissent Trib. plebis, negantes rationem ejus habendam esse, quod ei nondum ad petendum legitima ætas esset. Si me, inquit, omnes Quirites ædilem fac-

M m m

re 20-

Ædilitatis munus cum ædilio munere conjunctum. Ludi per ædiles editi.

lianus, cum candidatus ædilitatis in campum descenderet, ab universo populo fructum uberrimum cepit: nam pro ædili, omnium suffragatione consul factus est. ¹ L. Lucullus cum ante adultam fratris ætatem magistratus petere nollet, tantum gratia & favore valuit, ut absens una cum fratre ædilis relatus fuerit. ² Vespasianus vero candidatus ædilitatis, quinquies repulsam passus demum ad imperium fuit evectus. Et quamvis ædilitas per se proprium munus foret, ³ sæpe tamen magistratos equitum ⁴ & tribunos plebis simul cum magisterio & tribunatu ædilitatem gessisse comperimus. ⁵ Cn. Flavium Appii Cæci scribam, cum tribunatu plebis ædilitatem, ⁶ & T. Sempronium, magisterium equitum una cum ædilitate habuisse constat: ⁷ tametsi duos magistratus, præsertim curules, simul gerere, antea interdictum fuerit. Munera etiam magnificen-

tissima,

re volunt, satis amorum habeo. Tanto inde favore ad suffragium discursum est, ut tribuni repente incepto desisterint.

¹ L. Lucullus.] Plutarchus in vita illius.

² Vespasianus.] Sueton. in vita illius, cap. 2.

³ Sæpe tamen.] Quod probat exemplis seq.

COLERUS.

⁴ Et tribunos plebis.] Dionysius Halicarn. ædiles tribunorum ministros fuisse scribit: eosque & annonæ forensis, ut affatim suppeteret, curam habuisse.

TIRAQUELLUS.

⁵ Cn. Flavium.] Plinius lib. 33. c. 1.

⁶ Et Titum Sempronium.] Hunc, aut alium ejusdem nominis fuisse Magistrum equitum sub M. Junio Dictatore, satis constat ex Livio 3. Decad. l. 2. sed quod simul aut aliter fuerit ædilis, non memini me legisse: nisi quis forte eundem hunc esse putet cum T. Sempronio ædili apud ipsum Livium 4. Decad. lib. 7. Sed inter utrumque magistratum intercesserunt 38. anni, ut vix idem fuerit.

⁷ Tametsi duos magistratus.] Id ex Liv. est 4. Decad. l. 9. ubi cum Q. Fulvius Flaccus jam ædilis cunctis designatus, præturam peteret, pars Tribunorum plebis negare rationem ejus habendam esse, quod duos simul unus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars legibus eum solvi æquum censere, ut quæm vellet prætorem creandi populo potestas fieret. Quam sententiam cum senatus auctoritas completa fuisset: populus autem Romanus cuperet eam quoque prætorem creati, tandem ad sedandam eam controversiam, censuit Senatus satis prætorum esse, nec tam necesse esse alium prætorem creati. Legimus tamen apud Gell. l. 13. c. 18. Catonem unum ex posteris M. Caronis Censorii, cum ædilis curulis fuisset, in Galliam Narbonensem profectum ibi vita functum fuisse: nec tamen dicit eum simul fuisse in iis magistratibus. Sed quod minime dubium est, unus simul prætor & ædilis esse poterat. Nam P. Aelius Pærus P. Villius Tappulus, hi duo cum ædiles plebis essent, prætores creati sunt.

I Nunc

tissima, & ludos apparatusissimos, ad conciliandum populi favorem, per ædiles plebis aut curules, ¹ nunc Romanos, nunc plebejos, ² nonnunquam scenicos, publica ³ vel privata impensa, ⁴ aut ex mulctatitia pecunia curari & instaurari, plerumque annotavimus: ⁵ In quibus venatione beluarum, quæque mira spectatu & insolita sunt, ⁶ nonnunquam gladiatorum paria qui digladiarentur, spectaculis exhibere: quæ munera cum magnificentissime per ædiles edita fuissent, gradus ad amplissimos honores magistratusque fecere. ⁷ Illud memoriæ datum est, eos qui scriptum facerent, ad ædilitatem admitti nequisse: propterea Flavius scriba, quia scriptum fecerat, nisi jurasset se scriptum non facturum, ad ædilitatem admissus non fuisset. ⁸ Quodque ædiles, sicut tribuni plebis, sacrosancti ali-

1 *Nunc Romanos.*] Scilicet Romanos ab ædilibus curulibus, plebejos ab ædilibus plebis, ut diximus & probavimus in verbo, *Demum dissidente.*

2 *Nonnunquam scenicos.*] Nam & Livius 3. Decad. lib. 4. tradit Q. Fabio Maximo, & T. Sempronio Graccho Coss. ab ædilibus ludos scenicos per quadrimum primum factos. Quamquam & ipse 4. Decad. lib. item 4. scribit Megalesia, ludos scenicos C. Attilium Saranum, & L. Scribonium La-beonem ædiles curules primos, fecisse. Sed vide an illi primi curules erant plebeji.

3 *Vel privata impensa.*] Suetonius in Cæsare, cap. 10. *Quo factum est, ut communium impensarum solus gratiam caperet.* Vide etiam Fenestellam lib. de magistratibus Roman.

4 *Aut ex mulctatitia.*] Livius 3. Dec. libro septimo tradit Q. Catium, & L. Portium Licinium ædiles ex mulctatitia argento signa ænea ad ædem Cereris dedisse, & ludos magnifice apparatus fecisse.

5 *In quibus.*] Sueton. in Cæsare, cap. 10. *Venationes, inquit, ludisque & cum collega & separatim edidit.*

6 *Nonnunquam gladiatorum paria.*] Idem Sueton. eod. cap. adjecit insuper Cæsar etiam gladiatorum munus, sed aliquanto paucioribus, quam destinaverat, paribus.

7 *Illud memoriæ datum.*] Ex Livio 1. Decad. lib. 9. ad fin.

8 *Quodque ædiles.*] De utrisque id tradit Livius 1. Decad. lib. 3. cujus hæc verba sunt, *Ipsis quoque tribunis, ut sacrosancti viderentur* (cujus rei prope jam memoria aboleverat) *relatis quibusdam ex magno intervallo caeremoniis, renovarunt, & cum religione inviolatos eos, tum lege etiam secernunt, sanciendo, ut qui tribunis plebis, ædilibus, iudicibus, decemviris nocuisset, ejus caput Jovis sacrum esset: familia ad ædem Cereris, liberaque venum iret.* Ex quo loco haud dubie Alexander hæc accepit. Vide tamen quæ Livius ibi subjungit, & Fest. Pompejus auctoritate Catonis lib. 17. dum declarat quid sacrosanctum sit. *

C O L E R U S.

* *Sacrosancti dicti Ædiles.* Glossæ: Sacrosanctas ἀσφαλιστάς. Et Sacrosanctum ἄσπον, ἱερὸν, ἁγίασμα. Adde ad Festum leg. ult. ff. de verborum div.

*Ve-
cti-
galia
per a-
diles
consti-
tuta.*

aliquando habiti sunt: quod licet veteri constet exemplo, lexque à Valerio consule post decemviros, lata, tam tribunos quam ædiles, iudices atque decemviros inviolatos sanxisset: ¹ tamen quia ædiles curules ² neque prehensionem nec vocationem habere, nec lectore uti, ³ eosque à privato ad majus tribunal prehendi ducique à magistratibus novimus, propterea ædilem non esse sacrosanctum opinati sunt: ⁴ quod Domitianus Cæsar facto declaravit, ⁵ qui tribuno plebis auctor fuit, ædilem repetundarum accusandi, iudicesque in eum à senatu petendi. Qui quidem ædiles non Romæ tantum, ⁶ sed in oppidis & vicis ignobilibus sæpe fuere magistratus, qui de mensuris & rebus minimis jura dabant. Hoc quoque notandum est, posse ædiles exhausto atque inopi ærario novum vectigal constituere, quo reipublicæ oneribus consulatur. ⁷ Quodque
sicut

TIRAQUELLUS.

¹ *Tamen quia ædiles cur.*] Et id quoque usque ad versicul. *Quod Domitianus*, magna ex parte est ipsius Livii ubi supra, post ea quæ ex eo nuper adduximus.

² *Neque prehensionem.*] Id colligi potest ex Gellio lib. 13. cap. 12. & clarus cap. sequent. Varronis auctoritate.

³ *Eosque à privato.*] Quod probatur exemplo seq. & ex Gel. d. l. 13. c. 13.

⁴ *Quod Domitianus Cæsar.*] Sueton. in vita illius, cap. 8. *Ædilem*, inquit, *fortissimum repetundarum accusandi, iudicesque in eum à Senatu petendi, tantum cura adhibuit, ut neque modestiores, neque justiores extiterint.*

COLERUS.

⁵ *Qui tribuno.*] Quia tribuno Plebis ea demandata accusatio fuit, quod plebis maxime interest, ut ædiles suo munere recte fungantur.

TIRAQUELLUS.

⁶ *Sed in oppidis.*] Cicero loquens de suo Arpinatum municipio libro epist. fam. 13. epist. 11. omnium 282. ad Brutum. *Nam constituendi*, inquit, *municipii causa hoc anno ædilem filium*

meum fieri volui, & fratris filium, & M. Cæcium, hominem mihi maxime necessarium: in enim magistratus in nostro municipio, nec alius ullus creatus fuit. Et in 6. in Verrem action. loquitur de ædilibus Agrigenti oppidi Siciliae. Et de Aretio loquens Perlius Sarty. 1. ad fin.

Freris heminas Areti ædilis iniquas. Et de Vlubris Juvenalis satyra 10.

Et de mensura jura dicere? cæsa minora
Frangere pannosus vacuis ædilis Ul-
bris.

Et de Hypata civitate Thessaliæ Apulejus lib. 1. Metamor. ad fin. illic fuisse ædilem Pythiam quempiam. Et ut scribit Spartianus, *Adrianus per Latine oppida ædilis fuit.* Sed & id quoque probatur in l. qui in insulam. §. *ædilis in municipio*, qui est primus. ff. *locat.* cujus verba supra eod. in verbo, *Thermarum curam agere*, adscripsimus.

⁷ *Quodque fecit.*] Id est Livii 3. Decad. lib. 7. & iterum 10. Sed his omnibus adde quod ædiles plebis consilibus, postquam magistratu abiissent, diem dicere poterant. Nam L. Hæternus ædilis plebis C. Veturio, ut pri-

sicut tribunos plebis ad tribunatum, ita ædiles sive curules seu plebejos, qui patrem haberent superstitem, ad ædilitatem minime admitti posse, exemplis maxime probatum est.

num consulatu abiit, diem dixit apud Livium 1. Decad. l. 3. Quodque ædiles eod. tempore judicis partes sustinere non poterant, ex Asconio Pædiano in 2. in Verrem actio. Quod item feriarum Latinarum curam senatus ædilibus commisit, ornatis prius prætexa & sella eburnea regis insigni-

bus, ut tradit Dionysius Halicarnassæus lib. 6. ad fin. Quod insuper comitia creandorum ædilium, ut tribunorum absque auspiciis peragebantur suffragio tribuum. Quod denique ædilitia dignitas apud Romanos prope illustrissimum habebat juventutis principatum.

CAPUT V.

Judicium ignavi judicis super controverso jure perperam judicantis, haustum aqua per fundum alienum non deberi.

Super controverso jure, in foro Romano, me præsentem, apud ignavum judicem qui præsidebat, dum quotidiana patrocinia præstare, aspera & vehemens quæstio agitari cœpta est. Petebatur enim à testatoris filio, cui haustus aquæ in fundo, quem alteri legaverat testamento, exceptus fuerat, isque fons immodicis caloribus postea exaruerat, deinde tribus post annis denuo emerferat, ex testatoris voluntate se ad illius haustum per fundum legatum admitti. Cui contra stabat fundi dominus, & desita aqua, servitutem se nullam debere ajebat: quippe cum aqua, cujus haustus testamento exceptus fuerat, fonte arefacto, esse desierit, cessare etiam servitutem, quæ propterea debebatur, dicendum erat, & ubi haustus aquæ ex novo fonte illi forsan deberetur, jus tamen eundi per fundum suum, se invito, illi non esse: pluraque in hanc sententiam adduxerat, quibus non dissimulanter quæstioni responderi videbatur. Contra vero testatoris filius, relicta à patre servitute, & haustu aquæ sibi legato, etiam aditum ad aquam, qui nullibi nisi per fundum patere poterat, relictum dicebat: cum nullus aquæ usus foret, nisi haurire

M m m 3

lice-

liceret, neque posse hauriri, nisi per fundum aditus esset. Quod si fieret secus, profecto cum sibi aliunde haurire non daretur, ipse legato præter testatoris voluntatem frustratus foret: quod est pudendum dicere. Rursus tamen si aqua desita fuisset, seu æstu vehementi, seu quovis modo arefacta, ea postea renata, jus pristinum sibi deberi asseribat: nam quandiu è fonte manaret, jus hauriendi sibi integrum esse dicendum erat. Cumque immodicis jurgis desuper obstreperent, & turpibus vocibus invicem conflictarentur, judex qui assidebat severus & vehemens, amborum audito postulatu, pauca interfatus, quæsiuit an aqua ex fonte arefacto penitus fluere desuisset: & quum triennio aquam ex fonte manare desuisse (quippe quum tenuis, non perennis foret) illamque denuo scaturisse, tabulis & testibus planum fecissent, deque hoc nulla controversia foret: hoc asseverato, parumper subdubitare visus, paulo post eo inclinavit sententia, ut eundi per fundum alienum, & aquam desitam rursus hauriendi, testatoris filio jus non esse, sibi liquere iniquissimo decreto pronunciaret. Quæ injuria decreti cum vehementer ille offensus reclamasset, & propterea me adivisset, peteretque, ut sibi in causa adesset, utque suas partes propugnationemque mea cura patrocinioque susciperem: quæsi vi ego à judice, ut bona cum venia diceret mihi, quo jure, qua lege aut exemplo, isti, cui servitus testamento relicta fuerat, jus non esse hauriendi ex fonte renato declarasset: siquidem si haustus aquæ testamento legatus erat, iter quoque ad haustum ex æquo & bono relictum videri debet: cum nisi haurire liceret, nihil præstaret commodi legatum, nihil opis: idque tam ¹ Paulum & ² Marcellum, quam ³ Neratium & Ul-

TIRAQUELLUS.

¹ Paulum.] Citatum in l. c. Atti-
licinus. ff. de servit. rust. prædio.

² Marcellum.] Citatum quoque in
leg. 1. §. si quis propter. ff. de itin. altitque
privat.

³ Neratium.] Lib. 3. Membrana-
rum, ut cum citat Ulpianus in l. item
sic. §. qui habet. ff. de ser. præd. rust. cujus
hæc verba sunt, Qui habet haustum, iter
quoque habere videtur ad hauriendum.
Et (ut ait Neratius lib. 3. Membrana-
rum)

& Ulpianum de servitutibus sentire asseveravi. Quinetiam
e sumptibus funerum ^{l. item.} idem Ulpianus censuit: Si in fundo
me vendito sepulchrum mihi excepero, iter quoque ad
sepulchrum exceptum videri: cum subsequens antecedens
proponat. Neque repugnat, quod arescente fonte desita
servitus videbatur, quia satis habet rationis explicata, quod
si ex fonte renato jus idem mihi deberi quivis potest intel-
ligere, <sup>§. 1. ff. de ser-
vitute
rusti.
prad. l.</sup> idque Iabolenum <sup>si ven-
ditor.
ff. de
relig. &
sumpt.
fun. l.</sup> & Paulum de servitutibus
etiam censuisse. <sup>Attili-
cinius.
ff. de
servit.
rusti.
prad.</sup> Quinetiam Attilicianus consultissimus
vir, super hac controversia Cæsarem Statilio Severo in
hanc sententiam rescripsisse dicit: idque cum lege & jure
confirmare contenderem, peteremque ut more institutoque
majorum, siquid judicando deliquisset, caveret ne magno
saltem afficeretur incommodo is qui in meam fidem clien-
telamque venerat, Judex ad me conversus, graviter, cre-
do, ferens, se frequenti auditorio interpellatum, stomacho
indignus, & vultu fere minaci, Seinel, inquit, desita aqua,
postquam fons exaruit, jus illam hauriendi pariter desitum
videri: quippe cum aqua nulla sit, quæ debeatur, servitu-
tem extinctam amplius non revocari respondit. Cumque
ego contradicerem, horum auctoritatibus nixus, pluraque
in meam sententiam adducerem, præsertim cum nemo
tam indoctus ignarusque rerum foret, vel qui primis (ut
ajunt) labris jura degustarit, qui restituta re in statum prio-
rem,

rum) siue ei jus hauriendi & aditum
cessum sit, utrumque habebit: siue tan-
tum hauriendi, inesse ad aditum: siue
tantum aditum ad fontem, inesse &
haurium.

COLERVVS.

* Nam uno concessio, omnia viden-
tur concessa sine quibus id explicari
non potest. Sic l. 6. de aliment. legat.
habitatione concessa, conceduntur
alimenta, cibaria, & vestitus. Et l. 96.
de Procurat. tabularum inspectione
concessa, conceditur lectio. & talia
sexcenta passim in jure occurrunt. Vi-
de tamen Alciatum in l. 2. de jur. id.

TIRAQUELLVS.

- 1 Et Ulpianum.] Ubi supra.
- 2 Idem Ulpianus.] In l. si venditor:
ff. de relig. & sumpt. fun.
- 3 Idque Iabolenum.] Nescio quo
loco, nisi forte in l. si fidei. in princ. ff.
de contrahend. empt. quæ quidem lex est
Labeonis ex Iaboleno, præstatque ali-
quod argumentum ad id de quo hic
agitur.
- 4 Et Paulum.] In l. qui fundum vend-
debat. §. in lege. ff. de contrah. empt.
- 5 Quinetiam Attilicianus.] Id est ex
d. l. & Attilicianus. ff. de ser. rusti. prad.

M m 4 I P. Va-

rem, idem jus quod antea fuerat, re integra, incolumne esse negaret : ipse autem egregius nebulo cum in eandem sententiam iret, illamque nullo argumento, nec judiciali disceptatione, ut modesti iudices solent, dilueret vel firmaret, si quid probandum aut refellendum esset, sed prope ad extremam insaniam vecors excandesceret : ego qui probe noram spiritum ejus, ne insectatione & conviciis agerem, dicendi pausam feci, satiusque duxi clienti salutari consilio prodesse, quam rationibus non proficientibus cum homine illiberali & clamoso nequicquam disceptare : clientique ut ad majus tribunal provocaret, persuasi : profuitque provocasse. Namque haud multo post, discusso negotio lege & jure, inducto iudicis decreto, probabili & recto iudicio pro testatoris filio lis data est. Verba vero Caesaris ad Statilium Severum ex ejus epistola hæc fuere: Succurrendum his putavi. Itaque quod jus habuerunt tunc, cum primum ea aqua pervenire ad eos non potuit, id eis restitui placeat.

CAPUT VI.

Quanta severitate à Romanis contra licentiam magistratum, & quoties occursum sit.

Quanta disciplina caverint Romani, ne qui magistratus gererent, nimia licentia abuterentur, illud documento est, quod pluribus legibus, plebiscitis & senatusconsultis præscripti fines magistratuum, & potestas coarctata fuit, præcipue cavendo, ne imperiosa illorum licentia, extra gyrum rationis excederet. ^{P. Valerii lex.} P. Valerius, is qui cum L. Bruto post Reges exactos consul factus est, ad terrorem

TIRAQUELLUS.

[P. Valerius.] Qui Publicola dictus est. Id enim ex eo tradit Plutarchus in vita illius & Livius 1. Dec. libro 2. & Valerius Maximus lib. 4. c. 1. post princ. Et quod hic dicitur, *A quo-
cunque magistratu*, intellige etiam à Consulibus ex l. 2. §. *exactis. ff. de orig.*

jur. atque ex eo quod scribit Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Legem Valeriam à Val. Publicola latam sententias Consulium capitales irritas fecisse: nisi populi Romani iudicium accessisset, permessa rei provocatione ad plebis suffragia. Sed quod ad Dictatorem pertinet, vide quæ supra diximus lib. 1.

1 Tam-

rorem incrementis audaciae legem promulgavit, quae cavebatur, ut à quocunque magistratu ad populum provocandi cuiusvis potestas foret: scilicet existimans majoris imperii advocacy, nimiam magistratum licentiam coarctari: ¹ tametsi Regum temporibus, provocatione à regibus fuisse ad populum, idque pontificalibus libris caveri, multi contendunt: ² quam legem à Murena consule, quo tempore Sora & Alba coloniae deductae sunt, iterum latam comperior: ³ postea exacto decemvirorum imperio, populus Romanus ut licentiae temeritatisque obviam iret, praeter auxilium tribunitium, novam sanciendo legem, constituit, ne quis ullum magistratum sublata intercessione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi. ⁴ Quod mox Duillius consul alia constitutione innovavit, ut qui magistratum sublata provocatione creasset, tergo & capite lueret. ⁵ Lapsis inde temporibus cum opes plurimorum praevalerent, humilioresque à ditioribus assidue premerentur, hisque superbe avareque imperitarent, itcrum Valeria ^{Valeria} lex, tanquam unicum praesidium libertatis, ante primum Punicum bellum lata fuit: qua inter caetera eum, qui provocasset, à quovis magistratu, virgis caedi, & securi percuti vetuit: poenam tamen, si secus fecisset, non adjecit, nisi improbe factum videri. Cumque adhuc non satis innocentem

*Duillii
constitutio.*

*Valeria
lex.*

¹ *Tametsi Regum temporibus.* Quod patet ex Livio 1. Decad. lib. 1. ubi Horatius cum duumviri à Rege creati eum condemnassent, ad populum provocavit.

² *Quam legem à Murena consule.* Livius 1. Decad. l. 10. in princip. tradit L. Genucio, & Ser. Cornelio consule, Soram atque Albam colonias deductas. Nec reperitur Murena quispian fuisse consul: praeter L. Murenam, qui consul fuit cum D. Junio Syllano *, anno post eas colonias deductas ducentesimo quadragesimo plus minusve.

COLERUS.

* Et aedilis cum Varrone.

TIRAQUELLUS.

³ *Postea exacto decemvirorum Imperio.* Livius 1. Dec. l. 3. Aliam, inquit, deinde consularem legem de provocatione, unicuique praesidium libertatis decemviris potestate eversam (vide num legendum sit eversa) non restituit modo, sed etiam in posterum munivit: sanciendo novam legem, Ne quis ullum magistratum sine provocatione crearet. Qui creasset, eum jus fasque esset occidi: Neve caedes capitalis noxae haberetur.

⁴ *Quod mox Duillius consul.* Idem eod. lib. non multo post.

⁵ *Lapsis inde temporibus.* Haec usque ad clausulam, Tametsi, sunt Livii 1. Decad. libro 10.

Mmm 5

1 Tam-

nocenti consultum foret, & plebis libertas opprimeretur magis, sapiusque hoc malum increbesceret, inita tandem ratio est, qua salubriter tenuioribus consultum foret. Si-
M. Valerius quidem M. Valerius consul legem de provocatione ad po-
lex de pro- pulum, ab eadem familia sapius latam, tanquam patronam
voca- & vindicem libertatis tertio promulgavit, gravissimisque
tione pœnis affectit eum, qui spreto more patrio, ad majus tribu-
ad po- nal provocare inhiheret: in tantum, ut etiam de vi & ma-
pulum. jestate damnatis, jus provocandi ad populum dederit,
 1 tametsi post decursa secula, Caligula, ne longo circuitu
Provo- ducerentur lites, nimias provocationes inhibuerit. Sed
catio- quamvis tot legibus advocatio majoris potestatis, quæ ab
nes in- injuria tenuiores vendicaret, permixta foret: nondum ta-
hibita. men satis petulantiz & effrenatæ licentiæ provisum erat,
 nisi caveretur, ne sapius eadem imperia gerendo, nimis
Quint. aliquorum potentia insolesceret. 2 Ideo *Quintus Martius*
Martii censor legem tulit ad populum, ne quis eundem honorem
lex. bis ambiret. 3 Et deinde Fabius Maximus aliam recitari
Fab. jussit, quod etiam plebiscito cavebatur, ne intra annos de-
Max. cem eandem potestatem gerere liceret. 4 L. deinde Sylla,
lex. aliquem prius prætorem quam quæstorem fieri, aut consu-
L. Syl- lem quam prætorem, edita lege vetuit: eundemque nisi
la lex. decurso decennii spatio, bis uni magistratui præesse, gravi
 pœna interdixit: arbitratus frequentes honorum vicissitu-
 dines, nimiaz potestatis esse, & potentiaz non ferendæ.
 5 Quod haud multo post nova constitutione innovatum
 fuit:

1 *Tametsi.*] Sueton. in Caligula, cap. 16. vide ibi interpretes.

2 *Ideo Q. Martius.*] Plutarchus in Coriolano in princ.

3 *Et deinde Fabius Maximus.*] Livius 1. Decad. libro 7. & 10. huius quoque legis meminit etiam Cic. libro 3. de legibus, ubi ejus legis verba adscribit, *Eundem magistratum, nō interfuert decem anni, ne quis capito.*

4 *L. deinde Sylla.*] Appianus lib. 1. bellorum civilium in duobus locis.

5 *Quod haud multo post.*] Sed his omnibus adde quod M. Rutilius Censorinus, iterum censor creatus, ad concionem populum vocatum, quam potuit gravissima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi derulisset, cujus majores, quod nimis magna videretur, tempus coarctandum indicassent, ut tradit Valerius Maximus libro 4. cap. 1. Ubi etiam refert quod Fabius Maximus, cum à se quinq; & à patre, avo, proavo, majoribusque suis,

fuit: cautumque, ne cui intra vigesimum annum, muneris ^{etiam} publici administratio daretur. Et cum licentia præsidum ^{muneris pub.} in edendis spectaculis, multo provincialibus damno & incommodo foret, quotidieque novis collationibus exhaurirentur: Nero vetuit, ne gladiatorum munus, aut ferarum ^{Neronis statum.} spectaculum præfides in provinciis ederent. ² Quo etiam tempore statutum est, ut qui perperam ³ ad principem

suis, sæpenumero consulatum gestum animadverteret: in comitiis, quibus filius suus summo consensu Constituebatur, quam potuit constanter, cum populo egit, ut aliquando vacationem huius honoris Fabii genti daret: non quod virtutibus filii diffideret (erat enim illustis) sed ne maximum imperium in una familia continuaretur. Præterea Q. Fulvius Flaccus cum ipse consul in sequentem annum, iterum consul à populo crearetur in comitiis, Tribuni plebis intercessere, qui neque magistratum continuari satis civile esse aiebant: & multo foedioris exempli, eum ipsum creari, qui comitia haberet. Quæ contentio cum ad senatum rejecta fuisset, ei visum est, ut per veteres & expertos, bellique peritos Imperatores Respublica gereretur. Cæterum cum apud Carthagenenses iudices essent perpetui, Hannibal legem tulit, ut in singulos annos iudices eligerentur, ne quis biennium continuum iudex esset (vide ubi de prætoribus Atheniensium diximus) Sed & tu omnino vide, quæ de hac re scripsimus in nostris Commentariis in l. si unquam. in præf. num. 14. incip. ad hæc sane.

1 Nero vetuit.] Cornelius Tacitus lib. 13. Ne designatis quidem, inquit, Quæstoribus edendi gladiatores necessitas esset. Ante vero à Jul. Cæs. cautum est de numero gladiatorum, quo ne maiorem cuiquam habere Romæ liceret. Suet. in vita illius. Et Tiberius gladiatorum paria ad certum numerum redegit eod. auctore in eius vita, cap. 34. Vide Beroaldum.

2 Quo etiam tempore statutum est.]

Ab ipso Nerone Cornelius Tacitus lib. 14. Auxitque patrum honorem, statuendo, ut qui à privatis iudicibus ad Senatum provocassint, ejusdem pecunia periculum faceret, cuius ii, qui Imperatorem appellarent. Nam antea vacuam id solumque pena fuerat.

MERCERUS.

3 Ad principem vel Senatum provocasset.] Appellationes, seu provocaciones introductæ in rem pub. videntur à Valerio Publicola. Ab eo vero tempore varie appellatum à magistratibus. Vel ad Trib. plebi, & ad populum: vel ad collegas eorum magistratum, à quibus provocabatur. Nec solum à Quiritibus, hoc est civibus, qui in urbe habitabant, sed etiam à Provincialibus, etsi aliter nonnullis videtur. Postea oppressa libertate, frequentius multo est appellatum, & ut plurimum ad principem. Adeo ut Augustum oportuerit delegare certos magistratus, qui de appellationibus cognoscerent. Prætorum nemo, qui de urbanis: Consulares vero, qui de Provincialibus: & singulos consulares cujusque provincie negotiis præficere nec mirum. Unde cumque à quibusvis iudicibus appellabatur ad principem. Imo etiam ab ipso Senatu, ut Tacit. auctor est Annal. 4. adeo ut Nero quo se magno onere curarum levaret, edixit ut omnes appellationes à iudicibus ad senatum fierent. Ex quo forte colligas cognitionem illam Appellationum, ab Augusto demandatam, Prætoribus, & Consularibus, non fuisse diurnam. Porro ante Neronem sive temere,

Multa iniqua provocatio- nis. Plebi- scita dicer- sa. pem vel senatum provocasset, pecuniam poenae nomine in ararium ferre, & multam exsolvere cogeretur. Pluraque extant plebiscita, quibus ¹ ne duos magistratus, praesertim curules, uno anno habere, ² neve plebejum magistratum patricio gerere liceret, cavebatur. ³ Quinetiam promagistratu aliquid gerere inhibitum erat, nisi prius sacramen- to adactus fuisset: quod ideo cautum ferunt, ne spe & cupiditate improba, imperia & honores assumerent. Jura- bant enim apud consulem vel senatum solenne jusjuran- dum per deos: ⁴ postea ut in acta principum jurarent, Cae- sarum temporibus servatum est: ⁵ neque enim plus quin- que dies, nisi qui jurasset in legem, imperium gerere lice- bat. ⁶ Si qui tamen in magistratu avare, superbe & inso- lenter se gessissent: ipsos ante tempus finiti honoris impe- rio desistere, & de gradu dejici jubebant. Primusque cui abrogatum imperium fuerit, ⁷ Tarquinius Superbus pro- ditus est, qui propter insolentiam regno pulsus fuit. Postea exactis regibus, ⁸ Sergium & Virginium tribunos consu- lares, quod male ad Vejos pugnascent: ⁹ & Cn. Manlium,

Magi- stratu & im- perio dejecti.

& Ser-

temere, & (ut est in formula) furoris audacia, sive jure, à re judicata appel- latum esset ad Senatum, imputare id erat. Dixi ad Senatum: nam si appella- tum esset ad principem, irrogabantur multa, si tamen injuria appellatum ef- set. vide an utrumq; colligas ex Tacito. Apud quem, Nero statuit, ut qui à pri- vatis judicibus ad senatum provocas- sent, ejusdem pecuniae periculum fa- cerent, cujus qui Imperatorem appel- lavere. Nam ante id tempus vacuum id, solumque poena fuit.

TIRAQUELLUS.

¹ *Nec duos magistratus.*] Livius 4. Decad. l. 9. & dictum est supra c. 4.

² *Neve plebejum magistratum.*] Id- coque Clodius ille Pulcher, ut tribu- natum plebis assequi posset, se arro- gandum dedit plebejo.

³ *Quinetiam promagistratu.*] Vide infra in verbo, *Neque enim plus quin-*

⁴ *Postea ut in acta Principum.*] Cor. Tacitus lib. 13. non adeo longe à prin- cip. Claudio, inquit, *Nero L. Antistius Coss. cum in acta Principis jurarent ma- gistratus, in sua acta collegam Antistium jurare prohibuit.* De Claudio autem Caesare loquitur.

⁵ *Neque enim plus quinque.*] Livius 4. Dec. lib. 1. in fin. *Magistratum au- tem, inquit, plus quinque dies, nisi qui jurasset in leges, non licebat gerere.*

⁶ *Si qui tamen.*] Hoc probatur ex- emplo seq.

⁷ *Tarquinius Superbus.*] Hoc late exequitur Livius 1. Dec. lib. 1. Dionys. Halicarnassensis lib. 4. & omnes ubique.

⁸ *Sergium & Virginium.*] Livius 1. Dec. lib. 5. non adeo longe à princ.

⁹ *Et Cn. Manlium & Servilium Capi- tionem.*] Florus epitom. Livii lib. 67. ubi hos quidem victos fuisse: sed Capi- tionem secundum pop. Romani ius- sionem,

& Servilium Cepionem proconsules, quod ipsorum temeritate clades ingens accepta fuisset, & à Cimbris cæsi, & castris exuti essent: aliosque ignavia insimulatos, abrogato imperio, ante tempus finiti honoris, senatus magistratu abire, & insignia imperii dimittere coëgit. Quod & C. Gracchus alio plebiscito confirmavit, cavens, ut si cui ante tempus propter indignitatem imperium esset abrogatum, is alterius adeundi honoris facultatem non haberet: neve maxima imperia diuturna essent, quod unum officere libertati cognitum est. Magistratus & honores geri ultra annum ¹ annaria lege prohibetur. ² Julius vero Cæsar lege sanxit, ne prætoriar provinciarum ultra annum, neve consulares plus biennio obtinerentur. ³ Tiberius collatos semel honores non facile ademit, cum saturos & opulentos præfides minus noxios provincialibus duceret. Neve finito magistratu, is qui provinciarum præfuisset, impunè insultasse gauderet, triginta diebus ⁴ lege Cornelia successorem expectare, & ex provincia reversus, rationem administrati muneris ⁵ lege Julia reddere cogeatur. Ideo plures consules

C. Gracchi plebiscito.

Annaria lex.

Ratio administrati muneris.

sionem, solum, cuius temeritate clades accepta erat, damnatum, eique primo post Regem Tarquinium Imperium fuisse abrogatum scribit.

¹ *Annaria lege prohibetur.*] Festus Pompejus lib. 1. scribit Annariam legem ab antiquis eam fuisse dictam, quo finiebantur anni magistratus capiendi. Tullius Philip. 5. Livius ab urbe cond. lib. 7. ubi disserit de consulatu superioris Africani, & T. Livii & iterum libro 10. belli Macedonici. Diximus in nostris Commentariis Primigeniorum in præf. nu. 168. incip. *Et sane Romani.* Vide Robertum in verbo, *Annaria.*

² *Julius vero Cæsar.*] Vide Plutarchum in vita illius.

³ *Tiberius.*] Vide in nostris Consuetudinibus, Sueton. in vita illius, cap. 41. *Reipublicæ,* inquit, *curam usque adeo abiecit, ut postea non decurias equitum nequam suppleret: non tribunos*

militum, præfectosque: non provincialium præfides ullos mutaverit. Sed de ea re latius Cornelius Tacitus lib. 1.

⁴ *Lege Cornelia.*] De qua Cicero ad Appium Pulchrum lib. 3. epist. famil. epist. 6. *Non modo illi non fuisti, ubi me quam primum videre posses, sed eo discessisti, quo ego te ne persequi quidem possum triginta diebus, qui tibi ad decedendum lege, ut opinor, Cornelia constituti essent.* Vide eundem in Orat. pro Rabirio Posthumo.

⁵ *Lege Julia.*] De qua aliter tamen, idem Cicero ad Rufum earundem epist. lib. 5. epist. 20. *Deinde si rationem referendarum jura vetus, & mos antiquus maneret, me relaturum rationes, nisi tecum pro conjunctione nostræ necessitudinis contulissem, consecissemque, non fuisset. Quod igitur fecissem ad urbem, si consuetudo pristina maneret, id, quando lege Julia relinquere rationes in provinciis necesse erat, easdemque eisdem*

Græci. fules prætoresque functos honoribus, quod mente impro-
Alogii ba, avaræ & crudeliter in provincia se gessissent, damnatos
rei. & ærarios factos invenimus. ¹ Apud Græcos vero lege
Asbo- cavebatur, ut qui gesti muneris rationem non redderet,
nion- alogii teneretur. Apud Athenienses quisquis ad rempub.
ses. accessisset, rationibus ita obnoxius erat, ut etiam sacerdo-
Magi- tes obnoxios lex juberet, apud quos computator publice
strati eligi consuevit, qui redditus civitatis per singulos magistra-
fun- tus populo resignaret: neminemque coronari licebat, qui
apud rationibus reddendis obnoxius foret. ² Carthaginensibus,
Carth. ne insolescerent magistratus, toto imperii tempore vinum
vinu interdicebatur, ita abstemios moderatiores fore arbitrati.
absti- ³ Thebanis lex data est, ut ad munera publica nemo acce-
nebant. deret, nisi qui annis decem à mercimoniis desitisset. ⁴ Bi-
Ætas thymis, ut minor, annis triginta, ad honores admitti nequi-
funge- ret: ⁵ quod tamen Augustus ita præfinivit, ut ab annis duo-
di ma- bus
gistratu
apud
Theba-
nos &
Bithy-
nos.

dem verbis referre ad ærarium, feci in provincia. Et paucis interjectis, Illud quidem certe factum est, quod lex jubebat, ut apud duas civitates, Laodiceensem & Apamensem, qua nobis maxima videbantur, quoniam ita necesse erat, rationes confectas & consignatas deponeremus. Et lib. 6. ad Atticum epig. 7. Ego Laodiceæ Quæstorem Messimum expectare jussi, ut confectas rationes lege Julia apud duas civitates possum relinquere.

¹ Apud Græcos vero.] Cælius Rhodiginus lib. 8. cap. 3. in fin. Alogii, inquit, crimen est, cum rationem quæpiam reddere neglexeris in magistratu gestorum. ubi nullum citat auctorem. Sed id est Pollucis lib. 8. cujus hæc verba sunt, ἡ ἀλογία ὅτι οὐκ ἐν τῇ ᾗ ἐκδοθέντων λογισμῶν, ὅν ἂν ἀναχρησίσσονται. Rationis neglecta actio adversus eos, qui gesti muneris rationem non reddebant.

² Carthaginensibus.] Aristoteles libro 1. Oeconomicôn cap. 5. Eusebius Præparationis Euangelicæ, libro 12. c. 17. Vide quos allegat.

³ Thebanis lex data est.] Aristoteles

lib. 3. Politicôn c. 3.

⁴ Bithymis.] Plinius lib. epistolatum 10. epist. 84. Cantum est, inquit, domine, Pompeja lege, qua Bithymis data est, Ne quis capiat magistratum, nec sit in senatu minor annorum triginta.

MERCERUS.

Bithymis ut minor, &c.] Bene dixit Bithymis. Nam Romanis, libera quidem repub. annus viceſimus a septimus, sub Augusto viceſimus quartus, vel viceſimus quintus fuit capiendi Magistratus & ſententiam dicendi in ſenatu ut multa Dionis, Taciti, Suetonii, Quinſtiliani loca docent.

TIRAQUELLUS.

⁵ Quod tamen Augustus.] Plinius ead. epist. paulo post. Secutum est deiſ editum Divi Auguſti, quo permiſſi minores magiſtratus ab annis duobus & triginti. Noſtris autem legibus, in id eſt tempus viginti quinque annorum præſcriptum. l. non tantum. verſ. neque enim minores. ff. de decu. niſi, ut ibi dicitur, ex cauſa. quod Accuſ. ibi & cæteri interpretantur. & hujus quoque temporis eſt tex. in l. ad Rempublicam.

ſ. de

bus & viginti admoventi juvenes ad munera juberet.
 Quod si forte finito magistratu quisquam provinciam suc-
 cessori tradere negaret, vel ultra justum tempus fasces
 retineret, is velut inajestatis reus in Principem & Rempu-
 blicam agebatur. Cui simile apud Thebanos accepimus:
 nam qui ultra præscriptum honores gesserat, conspiratio-
 nis reus, capite luebat. Fertur tamen Epaminundas The-
 banus, dum patriæ consultum vult, præturæ quam gerebat
 ultra præfinitum tempus præfuisse, nec successori exerci-
 tum tradidisse, quo tempore Lacedæmonios gravi bello
 & intestinis cladibus affecit: ne si honore decederet,
 Thebani tanto progressu rerum frustrarentur: cujus rei
 causa capitis anquisitus, omnium votis absolutus fuit.
 Carthagenensibus quoque tam severa viguit disciplina, ut si
 quis Imperator aut Dux pravo consilio, licet felici eventu
 pugnasset, foedo supplicio in crucem elatus, morte pœnas
 dabat. Romani vero Duces, qui temeritate vel inscitia
 exercitus amisissent, aut fugæ & pavoris insimulati essent,
 pecunia & exilio sæpe mulctati sunt. Lege quoque à Va-
 lerio Publicola primum lata cautum fuit, ut qui imperium
 magistratumve à populo non accepisset, capite plectere-
 tur: lex,

Qui
finito
magi-
stratu
provin-
cia ab-
re nol-
let.
The-
bani.
Carth.
severa
disci-
plina.
Roma-
ni duc-
ces mul-
ctati
ob ex-
ercitum
temere
amis-
sum.
Valerii
Public-
ole
tur: lex.

ff. de muner. & honor. Ubi, ajunt, in
 hac re annus vigesimus quintus cœptus
 pro pleno habetur. l. sextumdecimam.
 §. 1. ff. de vac. mu. ubi de minoribus
 annis 25. ad munera sive ad honores
 creandis iusta ætas servanda est. Ver-
 um hodie id temporis ad 25. annum
 coarctatum esse constat. l. ad rempub.
 ff. de munerib. & bon. l. sextumdecimum.
 §. de muneribus quoque, ff. de vac. &
 excu. muner. & l. non tantum. §. neque
 enim. ff. de decurio:

1 Quod si forte finito magistratu. Val-
 erius Maximus lib. 5. cap. 1. ubi de
 Manlio Torquato loquitur. Nam &
 nostris quoque legibus qui à provin-
 cia, cum ei successum esset, non decel-
 serit, tenetur crimine læsæ majestatis.
 l. 2. ff. ad legem Julianam majest. vide l. 1.

C. ut omnes jud. tam civil. quam milit.
 lib. 11.

2 Cui simile apud Thebanos. Pro-
 bus Æmylius in vita Epaminundæ.

3 Fertur tamen Epaminundas. Ibi,
 & Plutarch. in Apophtheg. Epami-
 nundæ.

4 Carthagenensibus. Livius 3. Dec-
 cad. lib. 8. in Oratione Cn. Manlii
 Proconsulis, In quo considerem causæ
 meæ, etiam si non apud Romanum, sed
 apud Carthagenensem senatum agerem:
 ubi in crucem tolli imperatores dicuntur,
 si prospero eventu, pravo tamen consilio
 rem gesserant. Et Valerius Maximus li-
 bro 2. cap. 2. Plutarch. in Timoleone.
 Idem Livius 3. Dec. lib. 2. infin.

5 Lege quoque à Val. Publicola. Plu-
 tarch. in ejus vita, & Liv. Dec. 1. l. 2.

1 Quod

tur: quod ab Atheniensibus servatum est, quibus nulli erant magistratus, nisi sortitione publica & suffragiis populi, creati. Tanta videlicet cura, tantaque sollicitudine majores nostri, contra insolentiam magistratum, præidia legum invenere.

1 *Quod ab Atheniensibus.*] Illos e- | constat ex Polluce. Vide quæ scrip-
nim magistratus sortiri solitos, satis | mus in lib. de Jure primigenio.

CAPUT VII.

Qui ordo in disponendis aciebus, & quæ norma militiæ apud Romanos olim servari solua fuerit, & quæ apud externos.

Species militum. **M**ilitum ordines in Romanis castris plures fuisse, exque diversis formis instrui acies consueſſe & firmari subsidiis, sæpe notatum est. Species vero *militum* à principio ita distinctæ fuere, ut aut inter hastatos, & levis armaturæ milites, aut in principibus, vel inter triarios essent. Et licet de instruendis disponendisque aciebus certa lex tradi nequiret, quia ex monte, flumine, vel locorum situ facili vel impedito, aut ex subjecta planitie, & natura regionis perlustrata oculis, providens diligensque dux, explorato & præviso acies dirigere, & copias admove-
Prudens dux ex occasione oblatæ acies dirigit. debet: & nunc directa, nunc cuneata, vel trigona, aut hemicycla, modo late fusa, & protenta acie, nunc quadrato agmine, quod frequens apud Persas & Siculos fuit, in hostes vadere, aut hostium vim excipere: nunc frontem vel cuneum, nunc subsidia, orbem, globum, forfices, ferras, turres atque alas facere: ita ut terrarum situi sese accommodet, & qualitati insinuet: tamen ubi lo-

cus

TIRAQUELLUS.

1 *Militum ordines.*] Vide omnino Vegetium lib. 2. de re militari.

COLERUS.

2 *Exque diversis formis instrui acies.*] Aciem Isidorus ait dici, quod ferro armata sit, & acumine gladiorum. Illa

habet alas, cornua, frontem, globos, nodos, cuneos, ferras, forfices.

TIRAQUELLUS.

3 *Apud Persas & Siculos.*] De his duobus vide Alianum lib. de instruendis aciebus, ut dicitur infra in verbo, *Persa & Siculi.*

1 *Hasta-*

eus tempusque patitur, hæc acierum forma, & turmarum *Acierum & turmarum* descriptio magnas sæpe acies fudit. Nam primi erant *forma. Pilum* ¹ Hastati, qui hasta tantum gæsaque, & ² Pilani, qui pilo primos congressus excipiebant. ³ Fuit autem pilum ligneo hastili, & ferro quadrato, oblongo & præacuto. ⁴ Hi ergo quindecim manipuli erant expediti & electi pedites. Inter quos jaculatores, & levis armaturæ milites, qui in prima fronte siti, dato signo in hostes incurrere, ac pilis missili- *Tyrone* busque hostem ferire, deinde gladius cominus congrredi sole- *nnum con-* bant: ⁵ in quibus tyrones qui nuper militiæ adsciti erant, mi- *gressus. Mos Rom.* litabant, ab hisque primi erant congressus, & hostes laceffi- *aggre-* assuérant. Mos ergo Romanus erat, instructo paratoque *diendi* exercitu, quum congrredi acie parant, ⁶ deos primum con- *confi-* sulere, *flu.*

¹ Hastati.] Varro lib. 4. de lingua Latina. Hastati, inquit, milites dicebantur, qui primi hastis pugnabant.

² Pilani.] Varro ibi & Festus Pompejus lib. 14. Pilani milites dicti sunt, qui pilis pugnabant: alio nomine Triarii appellati.*

COLERUS.

* Ovidius lib. 3. Fast.

Et totidem Princeps, totidem Pilanus habebat.

TIRAQUELLUS.

³ Fuit autem pilum.] Polybius lib. 6. quo describit Romanorum castrametationem. Pili, inquit, telum, habet lignum longitudine plerumque bicubitali, crassitudine digitali, spiculum unius spithame, palmi, inquam, majoris, eoque attenuatum & acutum, ut mox primum post tactum necessario flectatur, sitque inhabile ad remittendum: alioqui commune feret telum. Livius 1. Decad. lib. 9. Pilum, inquit, haud paulo quam hasta vehementius etu missuque telum. Dionysius Halicarnassensis lib. 5. Pili, inquit, tela Romanorum, qua primo congressu ejaculantur, ob longa hastilia crassamento, quod manum compleat, tripedaneis ferro utrinque præfixa verriculis, una cum ferro longitudine paria mediocri-

bua jaculis. At Veget. libro 2. cap. 15. Item bina missilia, unum majus, ferro triangulo, unciarum novem, hastili pedum quinque & semis, quod Pilum vocabant, nunc Spiculum dicitur. Et paulo post: Aliud minus, ferro triangulo, unciarum quinque, hasti trium pedum & semis, quod tum Verriculum, nunc Verutum dicitur. Varro ait, libro 4. ab omine pilum dictum, quod hostis feriret, aut periret.

⁴ Hi ergo quindecim manipuli.] Livius 1. Decad. lib. 8.

⁵ In quibus tyrones.] Imo vero tyrones locari solebant in medio pugne, ut ostendit Virgil. de Pallante tyrone loquens lib. 8. Æneid.

— Ipse agmine Pallus

In medio, chlamyde & pictis conspectus in armis.

Ubi & id Servius observavit, inquiens, Hic enim mos fuit, ut tyrones ponerentur in medio, & ambirent viri fortes exercitum. At certe honoris est medium, ut ipse alibi lib. 1. Æneid. ibi,

— Composuit sponda, mediamque locavit.

⁶ Deos primum consulere.] Hoc autem auspiciis fiebat, ut in sequentibus videbitur.

Nnn i Max

fulere, ¹ mox auspicato ² & litato, ne incertis auspiciis, & turbatis religionibus, acies committerent, ¹ Solem venerari, & in hostes ducere, ⁴ sicut in Syria mos erat: quamque classico signo dato pugnam ineunt primo occursum ad ardorem excitandum, ¹ ardentissimo clamore concurrere & signa inferre: ⁶ qui si consona voce editus, neque impar, varius vel dissonus foret, haud dubie satis animorum ad certamen esse, & futuram victoriam spondebat. Namque is erat index voluntatis & animi cuiusque. Si vero excitatior crebriorque ab hoste sublatus esset, quo eventus praelii casurus foret, inditium haud dubium praebebant: in qua quidem re ad ardorem animi excitandum, non solum acies, sed ipsa quoque signa militaria inferebant. Neque enim parvi momenti fuit illa prima vis & congressio militaris, cum alacres & fiduciae pleni, ardenti clamore si-

¹ *Mox auspicato.*] Livius 4. Decad. libro 4. de Marco Porcio Catone loquens, *Noctē media, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem vellet, prius quam hostes sentirent, caperet: prae castra hostium circumducit, & alibi saepe.*

² *Et litato.*] Nam si non litassent, pugnam differebant, donec tandem litassent: ut Livius 1. Dec. lib. 5. ubi de Gallorum in Italiam adventu. Tribb. militum, inquit, non loco castris antea-pto, non deorum saltem, si non hominum, memores, nec auspicio, nec litato instrunt aciem diductam in cornua, ne circumveniri multitudine hostium possent.

³ *Solem venerari.*] Sic Marcellus cum Gallis pugnaturus, cum equus illius sese pavore convertisset, Solem adoravit. auctor Plutarch. in Marcellio.

⁴ *Sicut in Syria mos.*] De quo infra in verbo, *Syri.*

⁵ *Ardentissimo clamore.*] Vide infra in verbo, *Quare à Julio Casare.*

MERGERUS.

Ardentissimo clamore.] Hic clamor initio exilis, pedetentim in majorem

protollebatur. Ammianus lib. 37. *Romani quidem voce indigne Martia concinentes, à minoris solia ad majorem protolli, quem gentilitate appellat Barritum, vires validius erigebant.* Eumque non prius attolli jubet Vegetius, quam acies se junxerint.

TIRA QUELLUS.

⁶ *Qui si consona voce editus.*] Livius 1. Decad. lib. 4. *Clamor, inquit, indicium primum suis quo res inclinatura esset, excitatior crebriorque ab hoste sublatus: ab Romanis dissonus, impar, segnis, saepe iteratus, incerto clamore, prodidit pavorem animorum.* Et 3. Decad. lib. 10. *Ad hoc, dicta parva, sed magis eadem in re gerenda momenti res, congruens clamor à Romanis, eoque major & terribilior: dissona illis, ut gentium multarum discrepantibus linguis, vocis.* Et è Græcis Homerus libro 4. *Iliados de Trojanis loquens,*

Οὐ γὰρ πύρρον ἦν ὅπου Σπείριδ' ἦν ἦτορ.

Quod & ex eo repetit Polyb. lib. 11. ubi etiam dicit Romanos, more patrio in praelio simul vociferari, & gladius ad scuta elisis strepitum edere.

¹ *Quare*

re simul in hostes ibant, & signa inferebant, intolerabili clamore, animorum uno impetu consentiente ac virtute: quæ res magnatum victoriarum plerunque causam dedit.

¹ Quare à Julio Cæsare Pompejus haud immerito imperitiæ ^{Pompejus à Jul. Cæsare imperitiæ} arguitur, quod in pugna Pharsalica milites certaminis avidos, impetum excipere, non inferre jussit. ² Quod quidem Cyri consilium fuit, ut si hostestum multo sursus irruerent, taciti milites impetum exciperent: si autem taciturni essent, clamore & strepitu acies invaderent. ³ Galli ⁴ & Germani, quibus inconsulta ira & furor est, si quando cum hoste congredi parant, ⁵ dissono & truci cantu, ⁶ quem Barritum vocant, ⁷ cum ululatu & tripudiis ⁸ scuta quatientes, prælia inibant, ⁹ ex quo futuræ pugnæ fortunam augurabantur: ¹⁰ aut patrio more, nudis corporibus, horrendoque vocis sono: nonnunquam ut auspiciū pugnæ sumerent, captivum cum suo milite committebant, unde belli ^{Belli omen.} omen.

¹ Quare à Julio Cæsare.] Plutarch. in vita Cæsaris, & ipsemet Cæsar lib. 3. bell. Civil. Cujus hæc verba sunt, Quod, inquit, nobis quidem nulla ratione factum à Pompejo videtur, propterea quod est quadam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnae incenditur, hanc non reprimere, sed augere Imperatores debent. Neque frustra antiquitus institutum est, ut signa undique concinerent, clamoremque universi tollerent, quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimaverunt.

² Quod quidem Cyri.] Minoris ex Xenophonte Expeditionis illius lib. 1.

³ Galli.] Livius 1. Dec. lib. 5.

⁴ Et Germani.] Cornel. Tacitus libro de Moribus Germanorum post princ. Fuisse, ait, apud eos & Herculem memorerant. Primumque omnium virorum sortium ituri in prælium canunt.

⁵ Dissono & truci cantu.] Sunt propria verba Livii d. lib. 5. Dec. 1.

⁶ Quem Barritum vocant.] Scilicet Germani, ex Tacito lib. de Moribus German. post princ. Sunt, inquit, il-

lis quoque carmina, quorum relatu, quem Barritum vocant, accendunt animos, futuræ pugnae fortunam ipso cantu augurantur. & Vegetius lib. 3. c. 18. *

COLERUS.

* Vide num huc faciat, illud quod Festus scribit, Barbaricum appellari clamorem exercitus, videlicet quod eo genere Barbari utantur. Sed Barriti illius meminit etiam Ammian. lib. 31. Romani quidem voce undique Martia concinentes, à minore solita ad majorem protulli, quem gentilitate appellant Barritum. Idem lib. 26. & lib. 16. Sunc tamen qui legant apud Tacitum Barditum: puto quia fuerant apud Gallos Bardicantores. Quos non sequor.

TIRAQUELLUS.

⁷ Cum ululatu.] Id enim de Gallis dicit Liv. ubi sup.

⁸ Scuta quatientes.] Tacitus lib. 18. & lib. 21.

⁹ Ex quo futuræ pugnae.] Idem Tacit. de Morib. Germ. post princ.

¹⁰ Aut patrio more.] Tac. d. lib. 18. atque etiam in d. lib. de Morib. German.

Nnn 2 1 Quibus

Ger- omen augurati, in hostes ibant. ¹ Quibus Germanis hoc
 mae- etiam in usu erat, non ante acies committere quam per
 P. M. matresfamilias, quas plurimas educebant, in castris ² (sicut
 mo. s. Dionysius, qui armatas thyrsis mulieres habuit) an de-
 cernendum esset, fortibus & vaticinio prædictum foret.
 Am- ³ Ambrones non cursu furioso, sed incessu tardo arma pul-
 brones. santes, rhythmis cum gressu & pulsu armorum consonan-
 Ubii tibus suum nomen exprimentes, in hostes ducunt. ⁴ Ubii
 & Tre- & Treviri virorum cantu, & foeminarum ululatu terro-
 vari. rem faciunt, & voce obtundunt. Æthiopes, cum cecinit
 Æthio- bellicum, clamoribus dissonis tumultuantur, & sui moris
 pes. tripudiis exultant. Syri autem in primo congressu Solem
 Syri. venerati, immodicis vocibus exultantes, cursu quam ci-
 tatissimo acies subeunt, & in hostes irruunt, ita vano me-
 tu deturbari & ludificari hostem opinati. ⁵ Athenienses ⁶ &
 Athe- Lacedæmonii præana canentes & hymnos Iovi, *congregdi*
 nienfes solent: ⁷ quod frequens apud Græcos fuisse notatum est:
 & La- ⁸ fuitque Spartanorum mos, ut ante hostium congressum,
 ceda- Amori sacra faciant, utque Reges Laconici antequam fig-
 monii.

n2

¹ Quibus Germanis hoc etiam in usu erat.] Cæsar lib. 1. belli Gallici ante fin. Apud Germanos ea consuetudo erat, ut matresfamilias eorum fortibus & vaticinationibus declararent, utrum prælium committi ex usu esset, necne.

² Sicut Dionysius.] Bacchus ex Diosdoro libro 3. cap. 10.

³ Ambrones.] Plutarc. in Mario. *

COLERUS.

* Ambroium meminit Vegetius quoque lib. 3. restituente tamen illam vocem Godeſcalco Stewechio viro docto. Sed & Festus de Ambronibus sic loquitur: *Ambrones fuerunt gens quedam Gallica, qui subita inundatione maris, cum amississent sedes suas, rapinis & prædationibus se suosque alere cœperunt. Eos, & Cimbris, Tentonosque C. Marius deleuit. Ex quo tractum est, ut turpis vi-*

ta homines Ambrones dicerentur. Sed & Suetonium vide.

TIRAQUELLUS.

⁴ Ubii & Treviri.] Cor. Tac. de u-
 trisque lib. 20.

⁵ Athenienses.] Thucydides lib. 1.

⁶ Et Lacedæmonii.] Plut. in Lycurg.

⁷ Quod frequens apud Græcos.] Thucydides lib. 4. id etiam Corinthiis tribuit, & Bocotiis.

⁸ Fuitque Spartanorum mos.] Athenæus lib. 13. cap. 5. ubi præterea dicit Socratis testimonio, Cretes, cum acies instruuntur, cives ornantes pulcherrimos, per hos Amori sacrificare. Cur autem Amori sacrificent ante prælium Lacedæmonii reddit idem Athenæus ibi rationem: ut scilicet in instructarum acierum amicitia omnis & salus & victoria posita sit.

1 Maffi

na inferant, ¹ Musis immolent, Clementiæque & Amicitia, non Marti: satius ducentes, pactione hostium animos & pace incruenta conciliare, quam prælii subire aleam, & inulta hostium cæde victoria potiri. ² Cyrus autem, ne hostium efferis clamoribus milites perculsi trepidarent, hymnum Polluci & Castori canere iussit, quo concentu effecit, ne improvisa formidine caperentur. ³ Post hastatos sequebantur Principes, qui viribus & ætate fortiores, in quindecim pariter distincti manipulos, scuto & insignibus armis, sub ipsis signis militabant: qui non continenter juncti erant, sed modicis spatiis discreti, quasi in subsidiis positi: ut si hastati commisso prælio ab hostibus deturbati retro cederent, ad Principes & gravioris militiæ viros receptus tutus foret. Hique cum ad hostium subitos conatus præsto essent, obnixæ, urgentesque integris viribus fessos adorirentur, & impressionem facerent. ⁴ Post Principes vero triarii pluribus vexillis ordinibus ducebant. Erant enim veterani milites, magnæ & expertæ virtutis, qui stabili genere pugnae assueti, scuta & hastas tenentes humi fixas, genu dextro innixi, prælii eventum, & Imperatoris nutum expectabant ad invadendum: quomodocumque etiam intervallo sejuncti à principibus,

¹ *Musis immolent.*] Plutarch. in Lycurgo, & in antiquis Lacedæmoniorum institutis.

² *Cyrus autem.*] Major scilicet ex Xenophonte in Pædia illius lib. 3. non multo ante fin.

³ *Post hastatos sequebantur principes.*] Ad Romanos redit, & quod hi Principes hastatos sequerentur, & hos triarii, videbis apud Livium 3. Dec. lib. 10. Ubi Scipio, inquit, instruit deinde primos hastatos, post eos principes, triarii postremam aciem clausit. Et 4. Decad. lib. 7. Romani, inquit, mediam aciem, cornu Latini tenerunt: hastatorum prima signa, deinde Principum erant: triarii postremos claudabant. Et de his quoque Principibus Livius 1. Dec.

lib. 7. non multo post princ. in duobus locis. Vide Vegetium ubi supra, & Polybium lib. 6. *

COLERUS.

* Eundem Veget. lib. 1. & lib. 3. cap. 12. & 13. vide, ubi in prima acie constituit Principes, hastatos in secunda. Sed, quod Alexander narrat, id libera republ. observatum fuit, ut videre licet apud Ovidium, Appianum & Livium.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Post principes triarii.*] Jam dictum est supra. sed & idem propemodum Veget. lib. 1. cap. 20. & lib. 2. c. 16. & de his quoque vide supra libro 1. c. 5.

Nnn 3 I Cyrus

bus, confidebant. Iisque ordinibus cum proinde acies starent, si à principibus haud feliciter pugnatum esset, nec ad arcendam vim satis roboris aut virium foret, ut videri, perculsi, & consternati cederent, perditis prope rebus, & desperata salute, se ad triarios per intervalla ordinum sensim referebant. At tunc exurgentes triarii, in quibus omnis belli moles, quodque virium erat, esse putabatur (namque his vincere aut mori decretum erat) conferri pluribus ordinibus, firmata acie, tanquam vallo muniti, strictis inuicronibus, ita ut vir viro, armis arma conjuncta forent, vias claudebant: ita magno præsidio firmati in hostes ibant, ut dirumpi ea acies non posset. Neque enim longum certamen, & increscens vi diutius durare posset, nisi secunda acies primæ, & integri fessis succederent. ¹ Cyrus quoque haud absimili exemplo ita aciem instruxit, ut qui primi in prælio, quique primarum centuriarum milites essent, in secundis pugnarent ultimi, deinde ultimi succederent ad primos, ita acie instructa, ut servato ordine progredi ad pugnam, & cum opus foret, pedem retro ferre possent. ² Germani vero per familias & propinquitates cuneis acies instruebant. ³ Sarmatæ per turmas, quibus insuperabiles erant: pedestri vero pugna nihil ignavius. ⁴ Scythæ, Thraces, & Macedones cuneo, qui mediam urgeret aciem, frequenter usi sunt. ⁵ Persæ & Siculi, quadrato agmine. ⁶ Celtiberi tantum cuneo valebant,

Cyri
acies
instru-
tio.
Ger-
mano-
rum a-
cies.
Sar-
matae.
Scythæ.
Thra-
ces.
Mace-
dones.
Persæ.
Siculi.
Celti-
beri.

¹ *Cyrus quoque.*] Major, apud Xenophontem in Pædia illius lib. 6. & alibi sæpe.

² *Germani vero.*] Cornel. Tacitus de Moribus Germanorum. *

GOLERUS.

* Idem de Macedonibus legimus, apud Curtium lib. 5.

TIRAQUELLUS.

³ *Sarmatae.*] Cor. Tac. lib. 17.

⁴ *Scythæ, Thraces, & Macedones.*] De his tribus Ælianus de instruendis

acibus, & præterea de Macedonibus Q. Curtius lib. 8.

⁵ *Persæ & Siculi.*] De his idem Ælianus ibi. & interdu Roman et Livio 4. Decad. lib. 1. Vide in nostris Consuetudinibus ubi de Romanis.

⁶ *Celtiberi.*] Livius 4. Dec. lib. 12. Celtiberi, inquit, ubi ordinata acie & signis collatis se non esse pare legibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt: quo tantum valent genere pugna, ut quæcunque parte percutere impetu possent, nequeant: tunc quoque turbationes sunt, prope interrupta acies. 1. Gall.]

ut quacunque parte decurrerent, irruptionem facerent.

¹ Galli bifronti acie pugnabant, cujus usus talis erat, ut nullam militibus terga dandi spem ostenderet. ² Lacedæmonii cum in cornu incedunt, turma in postremis sequitur, quæ se ad frontem & in latus flectere queat, & cum opus foret, verterent se singuli ordines, & depugnarent.

³ Agesilaus quoque quadrato agmine exercitum sæpe duxit, ita ut dimidium ante, dimidium vero post exercitum haberet. ⁴ Thessali rhombi figuram primi invenire, quod facile circumagitur, cujus ope adjuti hostibus prævalere. Ferunt Triballos populos omnem aciem in quatuor phalanges, & quicquid est copiarum dividere: primam ex imbellibus, secundam ex optimis, qui robore præstabant & viribus: tertiam ex equitibus, quartam ex mulieribus, quæ in fugam conversos conviciis incesserent.

⁵ Latini vero populi cum antea phalanges similes Macedonicis facerent, postea disciplina Romana edocti manipulatim acies instruebant. ⁶ Apud Spartanos in expeditionibus obeundis Reges erant primi cum cohortibus suis, in recessu vero postremi. ⁷ Atheniensibus lege cautum erat, ut polemarchus, cum acie decernitur, dextrum semper latus teneat, indeque in hostes irruat. ⁸ Thebani cum ad Leuctram sinistro cornu Lacedæmonios fugassent, & victoria potiti essent, omnibus præliis ob-

serva-

¹ Galli.] Polyb. lib. 2. loquens de pugna Romanor. sub Æmylio Cof. contra Gallos. Ita cum bifrontem aciem constitissent, accidit eam non modo terribilem aspectu, verum etiam ad pugnam efficacissimam esse.

² Lacedæmonii.] Vegetius l. 3. c. 17.

³ Agesilaus quoque.] Plutarch. in ejus vita, & Xenophon. in ejusd. laudibus.

⁴ Thessali.] Ælianus de instruendis aciebus.

⁵ Latini vero populi.] Livius 1. Decad. lib. 8. de iis loquens, Et quod an-

tea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies coepit esse.

⁶ Apud Spartanos.] Herodotus libro 6. Ut in expeditionibus adveniens primi eant Reges, in abeundo postremi sint. Centum delecti viri eis in milisia custodes adsint.

⁷ Atheniensibus.] Herodotus eod. lib. 6. Dextro cornu præerat Callimachus polemarchus. Ita enim lex apud Athenienses tunc postulabat, ut polemarchus dextrum cornu teneret.

⁸ Thebani.] Plutar. probl. c. 78.

Nnn 4

1 Erat-

*Lacedæmoniorum & Athenien-
sium con-
ven-
tum.* servarunt, ut sinistro cornu principatum darent. ¹ *Era-*
que inter Lacedæmonios & Athenienses conventum,
ut si arma contra eosdem hostes ferrent, Athenienses si-
nistrum, Lacedæmonii dextrum in acie tenerent locum :
tamen si in pugna adversus Mardonium, Athenienses dex-
trum cornu contra Persas, Lacedæmonii sinistrum contra
Bœotios & Thessalos tenuere. Cumque adversus Mar-
donium & Medos Athenienses, & Tegeates super in-
struendis aciebus dissiderent, dextrum cornu usurpantibus
Atheniensibus, Aristidis auctoritate effectum est, ne in-
tempestive contenderent, quamcunque partem in acie de-
dissent, se viriliter operam navaturum professus. Cui non
absimile est, quod cum ² Themistocles cum Eurybiade
Lacedæmoniorum Duce contra Xerxem classem duceret,
& de ducatu orta contentio esset, facile cessit, asserens in-
tempestivam contentionem è sua republica non esse, sed
*Prin-
ceps.* eum videri Principem, qui meliorem operam navasset.
³ Apud Lacedæmonios vero milites ex Scyro insula, cum
sinistrum sibi locum delegissent in acie, semper observa-
*Psam-
metichus.* runt, ut deinceps sinistrum cornu tenerent. ⁴ Ferturque
Psammetichus Ægypti Rex, cum pugnaturus contra Assy-
rios, ignominie loco Ægyptios in sinistra, mercenarios
vero & externos in dextra phalangis locavisset, exercitus
*Roma-
ni.* alienationem & dissidium passus fuisse. ⁵ More tamen Ro-
mano

¹ *Era:que inter Lacedæm.]* Id to-
tum, usque ad clausulam, *Cui non absi-
milo* est Plutarch. in Aristide. Sed quod
statim post dicitur de Atheniensibus
& Tegeatis, paulo aliter Herodotus
lib. 9.

² *Themistocles.]* Herodotus lib. 8. &
Plutar. in vita ipsius Themistoclis.

³ *Apud Lacedæmonios.]* Thucydi-
des lib. 5. *Tunc autem in sinistro cornu
Scirila soli consisterunt, hunc ordinem
semper Lacedæmoniorum sibi habentes.*

⁴ *Ferturque Psammetichus Ægypti
Rex.]* Diod. Siculus lib. 2. c. 2.

⁵ *More tamen Rom. antiquiori.]* Plu-

tarchus in Bruto scribit Brutum ipsum
à Cassio postulasse, ut sibi dextrum
cornu concederet, quod ei jure ætatis
competebat. Et id etiam videre licet
ex Livio 1. Decad. libro 3. ubi scribit
T. Quintium Capitolinum Consu-
lem, apud quem summa imperii erat,
dextrum cornu tenuisse adversus
quos & Volscos, & Agrippam Furium
collegam sinistrum. Et iterum lib. 4.
Mamercum Æmiliū Dictatorem, in
prælio adversus Veientes, Fidenates, &
Faliscos sibi cornu dextrum sumpsisse:
sinistrum suo Magistro equitum dedi-
sse. Et lib. 9. Papyrium Cursorem dex-
tro

mano antiquiori Duci dextrum cornu dari consuevit : sinistrum vero, quia minus curæ & sollicitudinis habet, juniori, & minus assueto, ¹ quamvis sinistro nonnunquam summos Duces attributos inveniamus. ² Tullus enim Hostilius adversus Fidenates pugnaturus, sinistrum sibi desumpsit cornu, dextrum vero Metio dedit. ³ Darius quoque ad Arbelam cum sibi sinistrum tuendum sumeret, Mazeo dextrum assignavit. ⁴ Si tamen inter Duces de loco non conveniret, plerumque de ordine agminis quem tenerent, invicem fortiebantur. Cumque signa militaria in media locarentur acie, ita ut pro signis antesignani, post signa alia pugnaret acies, quoties hostium impetu antesignani victi cederent, ne nudarentur pugnantibus signa, collato statim gradu ex secunda prima fiebat acies, ita ut à suo quisque manipulo vel cohorte pugnans non recederet: qui omnes ita docti instructique erant, ut ad nutum monentis intenti, ad illius imperium se in turmas colligere, rursus dividere possent, obsistere, circuire, mutare pugnam, modo à fronte, nunc à cornibus occurrere, sequi signa, ordines fervare, consistere, & locum non deferere, tam facile scirent, ut signo dato expediti & dicto velocius mandatis parerent. Erant enim ita instructæ acies, ut faciles partientis, fa-

Darium.

Sartitio de loco.

Ubi antesignani victi cederent.

tro cornu, adversus Samnites, sinistro Junium Bubulcum præfuisse. Et ibid. paulo ante: *Coss. Sulpitius in dextro, Petilius in lævo cornu consistunt.* Et Cæsar pugnaturus adversus Pompejum sinistrum cornu Antonium, dextro se constituisse apud Plutar. in Cæsare. Et in eodem prælio Pompejus dextrum cornu, Domitius sinistrum habuit, ut idem scribit. Antiochus quoque in pugna adversus Romanos dextrum cornu tenuit, & ejus filius Seleucus sinistrum. *Alexander* (ait Livius 4. Dec. lib. 7.) *ad Grazum pugnaturus adversus Darium, dextrum cornu sibi delegit: Parmenioni sinistrum tribuit.* Darius vero, Persarum more, inter duo cornua mediam aciem tenuit, apud Arrianum

rerum gestarum Alexandri lib. 2.

¹ *Quamvis sinistro nonnunquam.] Quod patet ex seq.*

² *Tullus enim Hostilius.] Livius 1. Dec. lib. 1.*

³ *Darius.]* Q. Curtius libro 4. Adde quod Tigranes adversus Lucullum bellaturus, sinistrum cornu Adiabeno, Regi dextrum concessit, ipse mediam tenuit, ut scribit Plutarc. in Lucullo. Similiter Scipio pugnaturus adversus Annibalem, dextrum cornu Lælio, sinistrum Octavio dedit, sibi mediam aciem retinuit. Parique modo Annibal se collocavit apud Appianum in Libyco. Vide Livium.

⁴ *Si tamen inter Duces.] Verba sunt Livii 3. Dec. l. 2. non multo post princ.*

N n n 5 1 Hoc

ti, faciles jungenti forent: talisque disciplina, ut etiam in conflictu belli, & dum præliatur, miles in sua legione, cohorte vel manipulo maneret, ab eaque pugnanis non recederet. ¹ Hoc quoque proditum est, quod quoties gravis armatura hostem fugasset, ne turmæ equitum cursu & fuga insequendo dissiparentur, signaque & ordines relinquerent, levem armaturam, funditores sagittariosque, qui hostes longius agerent, & trepidantes opprimerent, emittebant. ² Quod longe secus apud Lacedæmonios fuisse tradunt: quippe in pugna acerrimi existunt, diuque & fortiter præliantur, dum hostem in fugam vertant, quibus fugatis, effusos insequi nesciunt. Cum enim hostem dare terga coëgissent, continuo redibant in ordines: neque enim videbatur decorum satis, in fugientem hostem & agmen consternatum inferre signa, & in terga dantes, jus victoris exercere. ³ Quotiesque ad ultimum laboris & periculi ventum erat, ut solutis ordinibus vage dissipati milites, forent in summa desperatione & diffidentia, rem in asperis præliis sæpe tentatam, felici eventu multi magno studio exequuti sunt, ut dissipati milites ad suos mox ordines redirent, deinde coacto agmine, omnes uno impetu impressionem facerent, & ultro in hostes irruerent, magnoque ardore animorum pugnam repararent,

id

Ubi
terga
ver-
rent
hostes.

Lace-
dæmo-
nii ho-
stes fu-
gientes
non in-
seque-
bantur.

In ex-
tremo
peri-
culo.

¹ Hoc quoque proditum.] Vegetius lib. 2. cap. 17. unde hæc ad verbum desumpsit auctor noster, & Modestinus lib. de vocabulis rei militaris.

² Quod longe secus apud Lacedæm.] Plutarch. in Apophthegmat. Lycurgi, Præcipiebat ut in bellis quotiescunque in fugam vertissent hostes, ac vicissent, quousque confirmaretur victoria persequerentur, ac statim retrocederent: Neque enim Græcorum esse, eos interimere qui cessissent: sed & utile quoque esse dicebat: nam scientes eos qui adversus se pugnant parcere cedentibus ac repugnantes occidere, utilius fugere, quam resistere putant. Nam &

Pyrrhus ille Epirotarum Rex inter cætera præcepta imperatoria memoriz tradidit, Non esse pertinaciter insistendum hosti, ne fortius ex necessitate resisteret, sed ut postea quoque facilius acie cederet, rarus, non usque ad perniciem fugientibus instaturos victores. Quod scriptum est à Julio Frontino Strategematon lib. 2. cap. 6. in fin. Notum est & illud quod hæc maxime spectat Virgilii lib. 2. Aeneidos,

Una salus victis nullam sperare salutem.

³ Quotiesque ad ultimum.] Id ipsum contigisse videbis apud Liv. vide Cæsar. lib. 3. bell. Gall.

¹ id quod apud Germanos frequens fuit, ut cedere loco, & *ger-*
rursus instare pro consilio haberent, ² vel ut equites dimis-
sis equis ad proximos evaderent, immiscentes se peditibus,
dum fluctuatur acies, hosti obviam irent: ideo ut spe fugæ
erepta, æquato omnium periculo, pedestri prælio acrius
insisterent, ³ vel ut in hostes acrius incurrerent, detractis
frenis, cum effusum cursum temperare nequirent, equos
concitatos agerent, & impressione facta, vi viam facerent,
sparsosque & incompósitos adorirentur. ⁴ Nonnunquam
ut

¹ *Id quod apud Germanos.*] Cornel. Tacitus de moribus Germanorum. *Acies, inquit, per cuneos componitur, cedere loco, dummodo rursus instes, consilii, quam formidinis arbitrantur.*

² *Velut equites dimissis equis.*] Ad Romanos redit. Sic autem fecere ipsi Romani adversus Tarquinium & Latinos, apud Livium 1. Decad. lib. 2. Sic Titus Quintius Capitolinus Cof. adversus Halicarnass. lib. 9. Sic & apud Livium 1. Decad. lib. 7. adversus Hernicos & adversus Hetruscos, lib. 9. & alias quoque adversus Volscos, apud Val. Maxim. lib. 3. cap. 2. ubi de C. Sempronio. Sic & Julius Cæsar anticipi prælio equos dimittebat, & in primis suum, quo major permanendi necessitas imponeretur auxilio fugæ erepto, ut scribit Suet. in vita ipsius cap. 60. De quo & ipse lib. 1. bell. Gall. *Cæsar, ait, primum suo, deinde omnium à conspectu remotis equis, ut æquato omnium periculo, spe fugæ tolleretur, cohors sua suos, prælium commisit.*

³ *Vel ut in hostes acrius incurrerent.*] Livius 4. Decad. lib. 10. scribit, quod cum Celtiberi cuneo, quo maxime valebant, impressionem fecissent, ex quo turbatae legiones sunt, & prope interrupta acies est, iussu Fabii Flacci prætoris, equites legionarii equos effrenatos in hostes miserunt, eorum cuneum dissiparunt. *Quod sæpe, inquit Livius, Romanos equitus cum magna sua laude fecisse proditum est.* Nam & sic

Tarquinius adversus Sabinos cum tantis equites, detractis frenis concitatisque equis equites procurare & prurumpere aciem iussit, teste Julio Frontino Stratagematôn lib. 2. c. 8.

⁴ *Nonnunquam ut vexillo signiferio adempto.*] Sic apud Livium 1. Decad. lib. 3. Furius Agrippa Cof. in prælio adversus Hernicos & Æquos fecit. Sic & apud eundem ejusdem Dec. lib. 6. Camillus Dictator adversus Volscos. Sic & Vibius Accus præfectus cohortis Pelignæ apud eund. 3. Decad. lib. 5. Et Titus Pædianus Princeps primus Centurio apud ipsum Livium ubi supra proxime. Et Q. Victorius primipili Centurio, & C. Attinius Trib. militum & quartæ hic, ille secundæ legionis, rem (ut dicit idem Livius 4. Dec. l. 4.) in asperis præliis sæpe tentatam, signa adempta signiferis in hostes iniecerunt. Sic C. Aquilius Cof. signiferis erepta signa coniecit in medios hostes ut metu militaris poenæ, quam daturi erant, nisi ea receperint, cogerentur fortiter rem gerere, ut scribit Halicarnassus lib. 8. Sic Servius Tullius adolescens, prælio, quo Tarquinius Rex adversus Sabinos confligit, signiferis segnius dimicantibus raptum signum in hostem misit, cujus recipiendi gratia Romani ita ardentè pugnaverint, ut & signum & victoriam retulerint, ut prodit Julius Frontinus lib. 2. c. 8. in princ. ubi subiungit plurimos alios id fecisse, ut & factum est apud Valer. Max. 1. 3. c. 2. ubi de Fabio Maximo.

¹ *Apud*

ut vexillo signiferis adempto, & in hostium agnien, aut intra vallum injecto, quo acrius subirent, instando atque urgendo, ne illo potiretur hostis, majori impressione dimicantes, ita irruerent, ut lapsam plerunque aciem repararent. ¹ Apud Cimbros in more fuit, ne fuga signa & ordines dissiparent, turmas & robora legionum longis crenis invicem connectere, & per balteos milites colligare, ut ita nexi firmiter propugnarent. ² In quo traditur operæ precium, quod cum Lacedæmonii contra Tegeates dimicarent, & de victoria confisi, vincula secum ferrent, quibus illos vinctos ducerent: postea victi & fugati à Tegeatibus, eisdem vinculis nexi & captivi ducti sunt. Romanis frequens usus erat ³ cuneum facere & phalangem, ut invicem scutis annexis, ⁴ & supra capita elatis, densa latitudine succederent, unaque conspiratione & consensu in orbem se colligerent, & impressionem facerent. ⁵ Illud quoque salutare creditum est, transfugas detractis armis, ne quid insidiarum simulata transitione moliri possint, in postremam aciem inducere: namque illis credere non facile licet. ⁶ Profuit quoque salubre consilium, quod

Cimbri.

Romanorum cuneum & phalanx.

Transfugas.

¹ Apud Cimbros.] Plut. in Mario.

² In quo traditur.] Herodotus lib. 1. Vide Plutarch. in Cleomene, & Pausaniam in Arcadicis.

³ Cuneum facere.] De huiusmodi cuneis Vegetius lib. 3. cap. 19. Livius autem 4. Decad. lib. 2. dicit idem esse cuneum & Phalanges apud Macedones. Cæsar belli Gallici lib. 6. Alii cuneo facto, ut celeriter perirumpant, censent.

⁴ Et supra capita elatis.] Livius 4. Decad. lib. 4. Sublatis, ait, supra capita scutis, continuatisque ita inter se, ut non modo ad cecos ictus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, testudine facta subibant.

⁵ Illud quoque salutare.] Id haud dubie desumptum est ex Val. Maximo lib. 7. c. 4. in fin. ex quo tamen intelligis id male cessisse Romanis.

⁶ Profuit quoque.] Livius 4. Decad. lib. 7. M. inquit, *Emilius Tribunus M. Lepidi filius, qui fugam cernebat suorum, cum praesidio omni occurrit, & stare primo, deinde redire in pugnam iubebat, pavorem & turpem fugam increpans. Mente exinde erant, in perniciem suam cecurrere, ni dicto parerent. Postremo de signum suis, ut primos fugientium cederet, turbam insequentium ferro & minis in hostes redigant. Hic maior timor minorem vicit: ancipiti coacti metum primo constiterunt, deinde & ipsi redierunt in pugnam, & ut patet ex sequentibus Livii verbis, victoriam reportarunt. Ex quo loco vides hunc locum fuisse depromptum. Sed & apud Appianum in Libycis; Scipio Africanus Junior, cum fugam trepidationemque suorum vidisset in Carthaginiis obsidione, e quo accurrat, suosque nisi à fuga sisterent,*

quod in magna consternatione, accisis rebus, & desperata salute, à Romanis sæpe factitatum novimus, ut dispositis equitum turmis ante munimenta, fugientes temere ex prælio ad castra milites pavidos & consternatos pro hoste haberent: illosque strictis gladiis invaderent, ut non minus à tergo quam à fronte infestas acies viderent. Hæc enim ultima desperatio nonnunquam militum animos ita incescit, ut inclinatas & turpi fuga profligatas acies plerunque repararint: tantoque ardore pugnam legamus restitutam, ut milites ancipiti coacti metu, victoriam ex hostium manibus sæpe eripuerint. ¹ Fuit hoc quoque notatum, dum acies præliantur, & armis decernunt, petere, ut defuncta corpora liceat sepelire, ² vel post prælium abire, concessum de victoria videri: ³ Eos enim qui vicerunt, precario aliquid ab hoste petere non decebat: ⁴ sicut confessio cedentis, ⁵ & detrectantis certamen, ubi hostes ad pugnam elici nequeunt, pro victoria fuit. ⁶ Apud Gallos

Fugientes ex prælio.

Petitio ut defuncti sepelirentur.

rent, humi prosterni, stratosque jussit interfici. qua ex re eos in pugnam revocavit ac vicit.

¹ *Fuit hoc quoque notatum.*] Thucydides lib. 3. Postea, inquit, ceteri concessa hostibus victoria ex fœdere receptis mortuis abierunt. & iterum libro 7. Justinus lib. 6. Plinius lib. 22. cap. 4. ubi & id dicit servare Germanos. Plutarchus in vita Agefilai, iterumque in vita Niciz. Paulus Orosius lib. 3. cap. 2. In eo, inquit, prælio Archidamus Dux Lacedæmoniorum vulneratus, cum etiam cadi suos & victos videret, occisorum corpora ad sepulturam poposcit, quod signum victoriae tradita inter Græcos haberi solet.

² *Vel post prælium abire.*] Thucydides lib. 1. bell. Peloponnesiaci scribit, quod cum pugna commissa Atheniensibus cum Corinthiis apud Megaram æquo Marte discessum fuisset, Athenienses tamen abeuntibus Corinthiis, tanquam vicissent, trophæum statuerunt.

³ *Eos qui vicerunt.*] Plutarch. in vita Agefilai, ad id quod supra ex eo diximus, illud subjungit, *Qui enim vicerunt potentiores esse judicabantur. Itaque eos precario quicquam ab inferioribus petere absurdum videtur.* Quod & ipsum repetit idem Plutar. in vita Niciz.

⁴ *Sicut confessio cedentis.*] Livius 7. Decad. lib. 2. ad fin. & apertius 3. Decad. lib. 1. in Orat. Corn. Scipionis, ubi hæc sunt propria nostri auctoris verba. & iterum lib. 4. cum scribit, *Pænus tacita etiam confessione victus, castris se tenuit.*

⁵ *Et detrectantis certamen.*] Nam apud Thucydidem lib. 1. bel. Pelopon. *Corcyrenses ad se victoriam adversus Corinthios traxerant, trophæumque erexerant quod Corinthiis cessim euntes, pugnam detrectassent.*

⁶ *Apud Gallos & Hispanos.*] Livius 3. Decad. lib. 8. non multo post princip. Itaque, inquit, *patescens repente porta, frequentes ex oppido sese eiecerunt, sicut a præse tenentes, ne tela procul congererentur,*

*Dedi-
tionis
signa
apud
dicer-
sas
gentes.*

Gallos & Hispanos brachia & manus inermes tendere :
 ' apud Romanos capita scutis subdere , & ' arma tradere ,
 deditionis signum erat : ' quare Pompejani in pugna Phar-
 salica passis palmis salutem petiere . ' Armis quoque di-
 missis , salutationem more militari facere , magno saepe
 præsidio extitit militibus . ' Junctis velatisque manibus
 supplicare , ' aut cum infulis & velamentis prodire , apud

Græcos

jicerentur , dextras nudas ostendentes , ut
 gladios abieciſſe appareret . Loquitur autem
 de Celtiberis & Hispanis . Sed &
 apud alios quoque ex Virgilio libro 1.
Æneid.

*Tendentemque manus Priamum con-
 spexit inermes .*

Ubi Servius , *Aut sine streptu , inquit , aut
 supplices . Quod tractum est de historia :
 quia enim victi se dedant , inermes sup-
 plicant . Et idem Virg. lib. 11 .*

*Oremus pacem & dextras tendamus
 inermes .*

Et Livius 4. Decad. lib. 6. loquens de
 Ætolis . *Itaque concursu facto undique in
 muros , manus pro se quisque tendentes
 consonante clamore nominatim Quintium
 orare , ut opem ferret ac servaret .*

1 *Apud Rom. capita scutis subdere .*]
 Appianus libro 2. bellorum Civilium ,
*Hi autem , inquit , capita clypeis subji-
 cientes (quod deditionis signum haberi
 solet) seipſos tradere significabant .*

2 *Arma tradere .*] Q. Curtius lib. 7.
 ubi de Ariis loquitur . Livius de Hispani-
 nis loquens 3. Dec. lib. 9. non multo
 post princip. *Quibus , inquit , culpam in
 auctores belli indelebilem ceterosque
 Principes , quorum plerique in acie ceci-
 diſſent , conferentibus , tradentibusque arma
 , & dedentibus sese , responsum est ,
 &c .*

3 *Quare Pompejani .*] Cæsar de hac
 pugna loquens lib. 3. bel. Civilis . Cæ-
 sar , inquit , prima luce omnes eos qui in
 monte confederant , ex superioribus locis
 in planiciem descendere , atque arma præ-
 jicere jussit : quod ubi sine recusatione fe-
 cerunt , passisque palmis projecti ad ter-
 ram stantes ab eo salutem petierunt , con-

solatus consurgere jussit . Sed & 2. belli
 Gallici de Bellovacis loquens , *Item
 cum ad oppidum accessisset , castraque ibi
 poneret , pueri mulieresque ex muro passis
 manibus , suo more , pacem à Romanis pe-
 tierunt . Et lib. 6. Matre famul. prætor
 nudo prominentes passis manibus obsecra-
 bantur Romanos , ut sibi parcerent .*

4 *Armis quoque .*] Hircius in bell.
 Afric. *Desperata salute in quodam colle
 consistunt , atque armis dimissis salutem
 in mare militari fecerunt .* Ex quibus
 vides Alexandrum hunc locum de-
 prompsisse .

5 *Junctis velatisque manibus .*] Plan-
 tus in Amphitryone act. 3. scen. 1.

*Postridie in castra ex urbe ad nos ve-
 niunt stantes principes ,
 Velatis manibus orant , ignoscimus pec-
 catum suum .*

Sunt tamen qui ibi legunt , *Vinctis
 manibus .* Artianus quoque apud Sui-
 dam , *καταυπομένοντες καὶ ἐνδεῖς* ,
 velatis obductisque manibus obsecra-
 tus est . Et ad id quod de junctis ma-
 nibus hic dicit Dion in vita Trajani ,
 Græce quidem , sed in hunc sensum ,
*Legati Decebali intramittuntur in sena-
 tum , depositisque armis , junctisque mani-
 bus , more servorum , paucæ supplices lo-
 quuntur .*

6 *Aut cum infulis .*] Livius 3. De-
 cad. lib. 5. scribit Syracusanos ab Thi-
 ra , & Neapoli (quæ sunt nomina par-
 tium urbis) ad Marcellum venisse cum
 infulis & velamentis , precantes à cr-
 dibus & incendiis parci . Et 4. Dec. li-
 bro 5. de Locrentibus loquens , *Cum
 sordida veste senentes velamina supple-
 cum . Et ejusdem Decad. lib. 6. Con-*

Græcos manus inermes dare, ¹ Indis cum pateris occurrere, & vina libare, aut ex Solis ara accensis facibus obviam prodire, in fidem venire & potestatem, signum fuit.

² Neque enim decebat illos quum passis palmis in dedicationem venissent, morte afficere, aut in eos velut hostes insultare. ³ Dextris autem exertis, & sublatiis manibus ^{Dedentes se inter-} incedere, ⁴ apud Græcos ⁵ & Persas pacis signum erat: ^{ficere nefas.} ⁶ sicut Assyriis ⁷ & Massiliensibus cum insulis, ⁸ Græcis ^{Pacis} cum signa,

scia defectionis civitates cum velamentis ante portas stabant, metu ne hostiliter diriperentur. Et ejusdem Decad. quoque lib. 7. Teji, cum in oculis populatio esset, oratores cum insulis & velamentis inservunt. Et 5. Decad. lib. 5. Ubi prima phanota ei dedita, tota multitudine cum insulis obviam effusa. Cornelius Tacitus lib. 19. At fortissimi viri proditoris opem invocantes mox velamenta & insulas pro muris ostentant. Et ante hos Cæsar bel. Civil. lib. 2. de Massiliensibus loquens, Tum hostes turris repentina ruina commoti, inopinato malo turbati, Deorum ira percussi, urbis direptione perterriti, inermes cum insulis sese porta foras universi proripiunt, ad legatos atque exercitum supplices manus tendunt. Et Polybius lib. 16. Mox Abydeni, inquit, statim orto die sacerdotes & illorum conjuges cum vittis & insulis mittere ad Philippum, ut supplices facta precatione, civitatem illi traderent.

¹ Indis cum pateris.] Q. Curtius lib. 8. Legati ad Regem descenderunt veniam petitori. Qua impetrata, Regina cum magno nobilitum staminarum prege aureis pateris vina libantium processit.

² Neque enim decebat.] Cambyses non æquum esse dicebat vim afferre Phœnicibus, qui se dederant. Apud Dionys. Halicarn. lib. 8. Martius Coriolanus valde curabat, ne quid hostile pateretur deditioni. & de hoc quoque multa apud Diod. Siculum lib. 13. in Oratione Nicolai Syracusii.

MERCERUS.

³ Dextris autem exertis.] Nec solum Græcis, & Persis, sed etiam Ro-

manis: ut ex multis Ammiani locis patet. Sed & apud Persas longe solennius fuit signum pacis. Ammianus libro 24. Denique Persa bovem coronatum agentes, quod est apud eos suscepta pacis indicium, descendere suppliciter, &c.

TIRAQUELLUS.

⁴ Apud Græcos.] Idem etiam de Hædus dicit Cæsar belli Gall. lib. 7. his verbis, At tamen si dextris inumeris exertis animadvertentur, quod insigne pacatis esse consueverat, &c.

⁵ Et Persas.] Xenophon Prædix Cyri lib. 6. ubi de his loquens, Quod si qui, inquit, sublatiis dextris ad vos immiserunt, amice vos excipite. Idque etiam apud Rom. ex Plutarcho in Orthone.

⁶ Sicut Assyriis.] Vide eos, quos citavi in verbo, Aut cum insulis, an de his loquatur.

⁷ Et Massiliensibus.] Vide supra in verbo, Aut cum insulis. Adde & Carthaginensibus, ex Livio 3. Decad. lib. 10. Non procul aberat, cum velata insulis ramisque olivæ Carthaginensium occurreris navis, decem legati erant Principes civitatis, missi ad petendam pacem. Adde, inquam, & de Abydeni ex eod. 4. Decad. lib. 1. Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat, luce prima sacerdotes cum insulis ad urbem dedendam Philippo mittunt.

⁸ Græcis cum oleæ ramis.] De quo & nos late diximus supra lib. 2. cap. 19. Lucan. l. 3. de Massiliensibus loquens, — Hostemque propinquum Orant Cæcropsia prælata fronde Miner-
væ.

I Aut

cum oleæ ramis¹ aut lauro accedere,² & Barbaris florentes capite corollas gestare.³ Ægyptiorum mos traditur, ut suppliance veste sumpta, & prælatis omnibus sacris, pacem deprecantur Gallorum, occurrere magistratus cum pueris & fœminis.⁴ Apud Persas, terram & aquam offerre, deditionis signum erat.⁵ Quare Darii legatum ab Atheniensibus magnificis verbis terram & aquam peterent, ab eisdem alii in barathrum, nonnulli in puteos præcipites acti sunt. Apud Lacedæmonios scutis positæ manus excutere: in singulari pugna, vox,⁶ Herbam do,

se vi-

¹ *Aut lauro accedere.*] Interpres Euripidis in Oreste ἀρωγὸν σῶμα dictum putat ipsi Euripidi. Et id commune est omnium gentium, si credimus Plinio lib. 15. cap. 30. *Laure ipsa pacifera, ut quam præterendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium.*

² *Et Barbaris.*] Polybius lib. 3. de Annibale Alpes transeunte loquens, *Advenienti igitur Annibali, obviam procedunt, florentes capiti corollas gestantes, quod fere apud Barbaros pacis atque amicitia signum est.*

³ *Ægyptiorum mos.*] Hircius lib. de bello Alexandrino. *Omnis enim multitudo oppidanorum, armis projectis, supplicum veste sumpta, sacrisque omnibus prolati, advenienti Casari occurrerunt, seque ei dediderunt.*

⁴ *Apud Persas.*] Herodotus lib. 4. 5. & 7. non semel. & lib. quoque 8. Diodorus Siculus lib. 11. post princ. & alibi sæpe eod. lib. Livius 4. Dec. lib. 5. Polybius lib. 9. Mirum est autem quod tradit Plin. lib. 8. cap. 5. de elephante, *Miri namque pudoris est, visusque vocem fugit victoris, terram ac verbenas porrigit.*

⁵ *Quare Darii legati.*] Herodotus lib. 7. Polybius autem lib. 9. in Oratione Lucisci legati Acarnanorum scribit, quod cum Xerxes misso ad Lacedæmonios legato aquam peteret ac terram, ii cum qui advenerat, in puteum deturbaverunt, terramque superinjecerunt: ac rursus dimisso man-

darunt, ut Xerxi nunciaret, *Habere ipsum apud Lacedæmonios juxta candelabrum & terram & aquam.* Sed adde præcedentibus Macedones, quando se dedunt, crectas hastas tenere solitos fuisse, ut tradit idem Polybius libro 17.

⁶ *Herbam do.*] Plinius lib. 22. c. 4. *Dabatur, inquit, viridi & gramini decerpto inde ubi olivæ servasset aliquis.* Namque summum apud antiquos signum victoria erat, herbam porrigere victis, hoc est, terra & ætrice ipsa humo & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc durare apud Germanos scia. Festus Pompejus lib. 8. in princ. & Servius lib. 8. Æneid. ubi declarat unde emanavit. & Nonius Marcellus, qui in id multos citat. Vide plura apud Erasmus in Adagiis. Nuper autem diximus ex Plinio, elephantum victum victori herbam porrigere. & adde quod etiam manus dare est fateri se victum esse. Plautus in Persa act. 5. sc. 2. in fin.

— *Fateor. vobis do manus.*

Cicero in Cælio, *Ad extremum dei manus, vincique se patiantur.* Et ad Atticum lib. epistol. 2. *Ad extremum autem manus dedisti.* & lib. 16. *Sapienter igitur quod manus dedisti. quodque etiam viro gratias egisti.* Cæsar lib. 5. de bel. Gall. *Tandem dat Cotta manus per manus superiore sententia Sabini.* Horat. in Epod. Ode 17. in princ.

Jam jam efficitur de manus sinitia.

Ovid.

se victum fateri significat: sicut olim bello capti, cum salutem peterent, in discrimine extremo salutem dicere cœperunt. ^{Athletarum} 1 Athletarum inos erat, ut quum in certamine victi, digitum aut manum exereundo, pacem peti ostenderent. ^{Brasyda} 2 Fuitque sententia Brasydæ Peloponnesium Ducis, cum acies decernere parant, instructo exercitu, lancearum frequentem motum & galearum, à qua parte futura sit fuga, demonstrare. ^{Equites} 3 Esse quoque Romanæ militiæ comperimus, ut equites in prælio duplici utantur equo, ut uni fatigato, alter recens expeditusque succedat: quodque sicut miles pedestris militiæ, arma & vallum, & quoties opus foret, ^{Pedites} 4 plus dimidiati mensis cibaria: ita equites præter arma & gladium, folliculis frumentum deferebant. ^{Equites} 5 In navali autem prælio constitutum est, ut milites non militari solum fungantur munere, sed velut ^{serrent} classarii remigent, & per tabulata nautarum ministeria exequantur, hostiumque tela excipiant, & scutis avertant.

Hanc prælio.

Ovid. lib. 3. Fastor.

Evisita est precibus, vix dedit illa manus.

Virgil. lib. 9. Æneid.

— *Neque ipse manus feritate dedisset.*

Seneca lib. 2. Naturalium quaestio-
num, *Putat me tibi manus dare & fateri.* Vide Erasmi Chil. 1. cent. 9. c. 79.
Sed & supinas manus tendere, è Q. Curtio lib. 6. & suppliciter manum protendere è Plutarcho in Thesco, ubi de Pentheo, qui prior manum protendit.

1 *Athletarum mos erat.*] Ad quem morem alludit Petrus Sat. 5.

Nil tibi concessio ratio, digitum exere, peccus.

Et Martialis lib. 5. epig. 63.

Non mea jam digitum sustulit hospitibus.

Et D. Hieronymus in Dialogo Luciferiani & Orthodoxi, *En tollo manum, vicisti.* Vide Erasmus Chil. 3. cent. 4. cap. 14.

2 *Fuitque sententia Brasydæ.*] Thucydides lib. 5.

3 *Esse quoque Romana militiæ.*] Fest. Pompejus lib. 14. *Paribus, inquit, equis, id est, duobus, Romani utebantur in prælio, ut sudante altero, transirent in freum.*

4 *Plus dimidiati mensis cibaria.*] Cicero lib. 2. Tusculan. quaest. Nostri, inquit, *exercitus nuda venter habent, vides. Deinde qui labor, quantus agminis: ferre plus dimidiati mensis cibaria: ferre si quid in usum velint, ferre vallum: nam scutum, gladium, galeam in onere nostri milites non plus numerant, quam humeros, lacertos, manus. quod & nos alibi diximus.* Apud Livium autem 5. Dec. lib. 4. in princip. Q. Martius, Philippus consul in bello adversus Perseum iussit militem menstruum ferre secum.

5 *In navali prælio.*] Nam apud Thucydidem lib. 3. *milites Pachetis Atheniensium Ducis in navibus officio remigis usi sunt.*

000

1 Hanc

¹ Hanc disciplinam militarem Lycurgus non omnibus significandam censuit. Ideo lege cavuit, ne contra eosdem sæpius moverent arma, ne iterum repugnando, continuo bello assuescere, & longa militia hostes disciplinis erudiri contingeret, ideoque bellicosiores & effrenatiores forent.

² Accusaturque Agesilaus, quod continuis bellis quibus Bœotiam infestavit, Thebanos ociosos, & bellorum rudes, ita erudit disciplina & usu amorum, ut sæpe ipse ab eisdem in extremum vitæ discrimen cum toto exercitu lapsus fuerit.

¹ Hanc disciplinam militarem Lycurgus.] Plut. in vita Agésilai, & rursus in Apophthegmatis ipsius & Lycurgi.

² Accusaturque Agesilaus.] Plut. in dictis locis, atque etiam in Apophtheg. Antalcidæ.

CAPUT VIII.

An sapienti uxor ducenda sit, & quæ ad propagandam sobolem iudulsa commoda à Romanis fuerint.

Vetus quæstio fuit, & à prudentibus in utramque partem agitata, & adhuc in quæstione est, an sapienti uxorem ducere expediat. Compater amicus meus, homo perfacetus, multæque venustatis, & multi salis, cui in omni sermone mira fuit urbanitas, semperque venuste dicta, semperque opportunos jocos habebat: si quem in nostra Parthenope uxorem ducere audisset, eum gravibus conviciis, perinde ac si in aliquod crimen prolapsus foret, incessere solebat, quod homo liber, & sui potens, in servitutem mancipari, & sub imperio uxorio servilem in modum excruciaci non curasset: habens semper illud in ore

*Thaletis Milesii
cur di-
cendum
ducen-
da uxore.*

¹ Thaletis Milesii, qui juvenis cur uxorem non duceret interrogatus, quia intempestivum erat, respondit: iterum senex cum ad conjugium urgeretur, rursus intempestivum dixit: hac ambage verborum, sapienti nunquam uxorem ducendam fore demonstrans. Verum qui hæc perperno judi-

TIRAQUELLUS.

¹ Thaletis Milesii.] Apud Diogenem Laërtium in vita ipsius.

¹ Quibus

judicio explorare vult, profecto in conjugii multa inve-^{Con-}
niet comoda usui vitæ necessaria, sine quibus vix homini ^{jugii}
sapienti cœlibem vitam ducere expediet. Siquidem non ^{com-}
parva adjumenta ex hac societate homini vel inquieto & ^{moda}
fatigato ad requiem forensium exercitationum, vel in se-
cunda fortuna ad ampliorem fructum lætitiæ, quum habeat
cum qua congaudeat, parantur: præsertim si quis mora-
ram, & non quotidiani damni, ac scædis & pndendis vitiis
nequissimam scœminam nactus fuerit. Nec minus quum
studio & labore foris bona quæsierit, superesse domi qui
ea diligentissime tueatur, haud mediocre præsidium vitæ
putaverunt. Illud quoque non parvi refert, habere in mi-
seriis solatium, in periculis adjumentum, sociamque vitæ
etiam in calamitate, quæ te perinde ac se foveat & ample-
ctatur. Adde mutua pignora tori genialis sobolisque, quam
sibi quisque post futuram & bonorum participem cernit:
ingenitamque charitatem in filios, animosque consociatos:
quæ ad civitatis & reipublicæ præsidium, nec minus ad
propagationem nominis valent sempiternam. ¹ Quibus
delinimentis adductus Socrates, nec Xantippe quamvis
morosa & jurgiosa: nec ² Pythagoras, ³ Crates⁴ & Ari-
stoteles, alique sapientissimi viri, conjugio carere volue-
runt. ⁵ Quod legibus Lycurgus mandasse fertur: nam si ^{Lycu-}
qui in orbitate & solitudine cœlibes vixissent, ea afficie-^{gi lex}
bantur ^{in cœ-}libes.

¹ *Quibus delinimentis.*] Vide no-
stras leges Connubiales in l. 7. n. 23.
incip. *quin & Athenienses*, ubi vide-
bis illum simul duas uxores duxisse, &
iterum leg. 8. n. 15 incip. *sed & Socra-*
tes, ubi videbis Xantippes adversus
eum jurgia & convicia.

² *Pythagoras.*] Hujus enim uxor fuit
Theano Brontini Crotoniatæ filia, ut
aliorum auctoritate scribit Laërtius in
vita illius.

³ *Crates.*] Et hic quoque uxorem
duxit nomine Hipparchiam, ut tradit
idem Laërtius, tum in vita ipsius Cra-
tis, tum & Hipparchiæ, & Apulejas

lib. 2. Floridorum, ubi de hac refert
pulcherrimam historiam.

⁴ *Et Aristoteles.*] Et hic item uxo-
rem habuit auctore Laërt. in vita ips.

⁵ *Quod legibus Lycurgus.*] Plutarch.
in vita illius, & in Apophthegmat. La-
conicis. Clearchus autem Solensis scri-
bit in libro Proverbiorum, quod in
Lacedæmone eos, qui non haberent
uxores, mulieres per quoddam festum
circa aram trahentes, a lapidis cædebant,
ut cœnitiæ hujusce rei fugientes
liberorum amore caperentur, atque
apta ætate uxores acciperent. Quod et
côrepetit Athenæus lib. 13. cap. 1.

0002 1 Craten-

bantur ignominia, ut à ludis arcerentur, per hyemem vèro
Sparta forum nudi circuire cogerentur. *Spartz* enim tam *cœlibi*
ea. quam fero & malo marito legibus indicta pœna fuit : quæ
Cre- judicia, cacogamia & obfigamia dicta. *Cretenfes* vèro
senfes. felici instituto usurparunt, ut è grege juvenum deligerent
 forma conspicuos, quos ad uxores ducendas, propaga-
Thurii. danque sobolem vi & lege compellerent. ² *Thuniorum*
 lex erat, ut juvenes primo ætatis flore ad ducendas uxores
 inuneribus honoribusque invitarent, qui vèro ea defuncta
 alteram superduxisset, is invisus & execrabilis diis homini-
 busque, ab omni honoris aditu & magistratu arcebatur.
Plato- ³ Platonis vèro legibus cavetur, ut qui ad quintum & trige-
mis le- sumum annum mansisset cœlebs, nullo dignus honore, &
ges. omnium postremus haberetur : ⁴ *cujus rei causa*, Romanos
 magistratus ad conjugium & prolem excitandam non so-
 lum pœnis coercere repugnantes, sed & *præmiis invitare*
 juventutem sæpenumero videmus. ⁵ *Furius Camillus &*
Calibes *mal-* *Posthumius* quum censuram agerent, his qui ad senectu-
clati. tem cœlibes pervenissent, aut viduarum nuptias, quarum
 yiri bello ceciderant, detrectarent, multam pœnæ nomi-
 ne in ætadium ferre jusserunt. ⁶ *Quintus Metellus Numi-*
dicus censor, ⁷ & postea *divus Julius*, ⁸ deinde *Augustus*,
 libe-

1 *Cretenfes.*] Strabo libro decimo.

Apud Cretenfes ad ejusdem ætatis uxores capiendas cunctos compellant, quos è puerorum grege deligunt.

2 *Thuniorum lex erat.*] Hanc legem paulo aliter recenset Diodorus Siculus libro duodecimo. Si quis non rectam filiis propriis superinduxisset, eum censuit (loquitur de Charonda eorum legislatore) à consilio senatuque patria penitus submovendum: nunquam ab eo existimans patriam consilia recta, ac salubria sperare posse, qui liberis olim propriis male consulisset. Eos, inquit, quibus prima nuptiæ secundis auspiciis successissent, ea persunftos felicitate, jam in expleto satis priore animo conquiescere oportere: Sin infelices primas experius quis hanc ab-

stiterit, simul admonitum idem secundis tentare, rursusque eodem errore pergentem hominis id esse dementis ac prorsus insani.

3 *Platonis vèro legibus.*] Lib. 4. atque iterum 6. de legibus.

4 *Cujus rei causa.*] Ut patet ex seq.

5 *Furius Camillus & Posthumius.*] Valerius Max. lib. 2. c. 4.

6 *Q. Metellus Numidicus.*] Aul. Gell. lib. 1. cap. 6.

7 *Et postea D. Julius.*] Nam & ab eo dicta est lex Julia de maritandis ordinibus, de qua in l. 1. §. si liberta. ff. unde vir & uxor, & aliis quos tibi citavi supra eod. lib. c. 1. n. 7.

8 *Deinde Augustus.*] Suet. in vita illius cap. 34. & Dion quoque in vita ejusdem, & Jul. Florus epit. Liv. l. 59.

1 Quid

Liberorum gignendorum & sobolis causa legem de mari-^{Lex de}
 tandis ordinibus tulere, eos ad progeniem propagandam^{mari-}
 præmiis & immunitatibus invitantes, siquidem cui tres^{tandis}
 erant liberi, vacatio muneris: cui plures, libertas donaba-^{ordini-}
 tur. ^{bns.} ¹ Quod à Lacedæmoniis constitutum ferunt, ut trium
 liberorum parens, à custodia & excubiis: quatuor vero, ab
 omni onere immunis foret. ² Quinetiam præturas, quæ-
 sturas & consulatus, honoresque & magistratus, Romani
 veteres, nisi parentibus plurium liberorum, comitiis dede-
 re. Quare exemplis palam factum novimus, plures can-
 didatos quum ad comitia & campum descenderent, fictis
 adoptionibus liberos sibi pessimo more eementitos fuisse. ^{Qui}
 Quod postea senatusconsulto sublatum fuit, ne simulata^{plures}
 filiorum adoptio, veris parentibus fraudi esset: semperque^{habe-}
 mariti, & plurium liberorum parentes, in omni negotio,^{rent li-}
 pauciores liberos habentibus, aut sine uxore degentibus,^{beros,}
 antelati fuere, ³ Persarum more, qui ingentia munera his^{aliis}
 qui plures genuerant filios proponere soliti sunt: ⁴ quorum^{præ-}
 Reges si quando Persidem adirent, singulis mulieribus ad^{latis}
 sobolis invitamenta singulos aureos dare consuevere, præ-
 gnantibus vero duplices. ⁵ Quo Rex Ochus, quum esset^{Perse.}
 sordidæ avaritiæ, ne quid elargiretur, adire recusavit. ⁶ Mu-
 lieribusque, quæ trium liberorum matres forent, etiam vi-

VO

¹ *Quod à Lacedæmoniis.*] Aristote-
 les lib. Politicôn 2. cap. 7. Sed & apud
 eosdem Lycurgi legibus costibes à spe-
 ctaculo ludorum prohibebantur, igno-
 miniaque afficiebantur, atque eo ho-
 nore & reverentia, quam juvenes se-
 nibus exhibebant, privabantur, teste
 Plutarcho, in Apophthegm. ipsius Ly-
 curgi. Unde & ibi subdit illud in Der-
 cillidam dictum, *quamvis spectatus es-*
set Imperator, reprehendit nemo. Illi
 namque adveniienti juniorum nemo
 sede cessit, cum dicerent pro se quis-
 que, *Ne tu quidem, qui mihi cessurus sis,*
genuisti. Vide alicubi in nostris Con-
 suetudinibus.

² *Quinetiam præturas.*] Hæc usque
 ad clausulam, *Persarum*, sunt Cornel.
 Taciti lib. 15. & in *l. si unquam*, in ver-
 bo, *Susceperit liberos.* n. 4. & 89.

³ *Persarum more.*] Herod. l. 1. Strabo
 lib. 15. & vide Plutarchum in libro
 de claris mulieribus, cap. 5.

⁴ *Quorum Reges.*] Plutarch. in vita
 Alexandri.

⁵ *Quo Rex Ochus.*] Idem in eodem
 loco, & præterea libro de Claris my-
 thenibus cap. 5. Herodotus lib. 1.

⁶ *Mulieribusque trium liberorum.*] Id
 videtur accepisse ex §. 1. Instit. de S. C.
 Tertul. quanquam id ita ibi non scri-
 batur. Vide nostras Consuet.

O o o 3

I Et

Romuli
lex.

Uxores

servilia

mune-

ra non

obi-

bant.

Qui in

uxorem

aut li-

beros

violen-

tasma-

nus in

enlif-

sens.

vo patre testari, ¹ & sine curatore de bonis disponere, ne-
gociaque alia gerere permissum erat. Viroque decedente
sine liberis, omnium bonorum heres ² lege Romuli uxor
erat, si vero cum liberis, æqualem bonorum partem cum
liberis ferebat. ³ Utque non severa & tristis, sed lata atque
hilaris illorum pudicitia foret, ⁴ uxoribus nec molere, nec
coquere, aut alio servili munere fungi permissere, ⁵ nupti-
que pecuniarum & fortunarum viri sacrorumque sociis
esse iussere. ⁶ Illosque qui in uxorem aut liberos violentas
manus intulissent, velut sanctissima deorum templa vio-
lassent, impios confccleratosque duxerunt. ⁷ Veteres enim
mulieres propter infirmitatem consilii, sub parentum tu-
tela cognatorumque esse voluere, donec viro desponsatz,
conjugali copula jungerentur: tunc enim à tutela liberz,
⁸ in virorum manu, non in servitio erant. ⁹ Ideo & mariti
mores pro lege habere, atque his se accommodare con-
venit. Contra decet virum curare, ad cultum victumque

ci ne

¹ *Et sine curatore de bonis disponere.*] Vnde id accepit nescio. Illud autem
certum, eos qui testamenta facere pos-
sunt, etiam minorem & curatorem
habentem, posse libere in suo testa-
mento, sine curatore, de suis bonis di-
sponere, ut late docuimus in Com-
mentariis ad l. si unquam, in verbo, Do-
natione largitus. n. 254. incip. nam &
idem, & seq. C. de revoc. donat.

² *Lege Romuli.*] Quod nostris legi-
bus intelliges ex tit. ff. & C. unde vir
& uxor.

³ *Utque non severa nec tristis.*] Ver-
ba sunt propemodum Valerii Maximi,
de alia tamen re loquentis, scilicet de
ornatu mulierum libro secundo cap. 1.
ubi loquitur de usu vini mulieribus
interdicto.

⁴ *Uxoribus nec molere, nec coquere.*] Plutarchus problem. c. 84. Tu tamen
vide quæ scripsimus in nostris legibus
Connubial. lib. 1. numer. 26. inc. itqm
& hinc, & seq. in nostris Commen-
tariis Nobilitatis, cap. 20. n. 94. incip.

similiter, & multis seq.

⁵ *Nuptasque pecuniarum & fortuna-
rum.*] Dionysius Halicarnassius lib. 2.
& Livius 1. Decad. lib. 1. in Romulo,
& plenissime diximus in Commenta-
riis Consuetudinum Pictaviarum, tit.
de contraire compaignie. §. 1. & in le-
gibus Connubial. lib. 8. num. item 8.
incip. nec tamen.

⁶ *Illosque qui in uxorem.*] Plutarch
in Catone Censorino, & diximus in
nostris ll. Connubial. l. 8. n. 10. incip.
itaque.

⁷ *Veteres enim mulieres.*] Tullius in
Oration. pro Cecinna in multis locis,
& pro L. Murena. Livius in Oratore
Catonis Censorini 4. Decad. libro 4.
Boëtius in Topica Ciceronis lib. 2. &
diximus latissime in nostris ll. Con-
nub. l. 1. num. 72. incip. quod verum,
& seq.

⁸ *In virorum manu.*] Livius 4. Dec.
l. 4. in Oratione L. Valerii Trib. pch.

⁹ *Ideo & mariti mores.*] Aristoteles
lib. 20. Oeconomicôn. c. 1.

1 Uxor

ei ne quid desit : namque ¹ uxori malæ tractationis contra ^{uxor} virum actio datur. ² Cavendumque, ne uxoris imperio ma- ^{erga mari-} ritus agatur : nam illum famosum despectumque paulo ^{tion,} momento præcipitem ageret. ³ Quare verbum Catonis ^{ex con-} talia exprobrantis in Romanos sæpe emanavit : Illos om- ^{tra.} nibus gentibus armis imperitare, ipsis vero uxores. ⁴ Fuit ^{sub} que ideo proditum in Assyria, Lunæ templum apud Carras ^{uxoris} fuisse, in quo qui Lunæ supplicaret, uxoris imperio subigi : ^{impe-} qui vero Luno Deo sacrum faceret, uxori dominari fere- ^{rio a-} batur. ⁵ Quibus etiam mos à Semiramide traditus perdiu ^{pud} mansit, ut viris uxores dominantur. ⁶ Sauromatas etiam fe- ^{quos.} runt hoc habere præcipuum, ut viri sub imperio uxorio & famulatu sint, ⁷ apud Ægyptios, ut viro mulier præficiatur, ^{Egy-} lege cavebatur, testantibus uxoribus inter solennia sponfa- ^{ptii.} liorum, in primis virum suo arbitrio parere oportere. ⁸ Spar- ^{Spar-} tanæ mulieres minime muliebris animi viris imperant, do- ^{tani.} mesticisque negotiis solæ præfunt, curaque omnis & pro- curatio ad ipsas pertinet. In quo fertur lepide dictum ⁹ Gor- gonis uxoris Leonidæ, quæ quum ab hospite argueretur, ^{Leoni-} quod solæ Spartanæ viris imperitarent, Haud immerito, ^{de ux-} inquit, nam solæ viros parturiunt. Semper tamen bonum ^{ris di-} maritum agere, quam in republica magnum virum esse, ^{ctum.} pluris veteres censuerunt. ¹⁰ Ipsiisque ad conjugii & sobolis

invi-

¹ *Uxori mala tractationis.*] Hæc una erat & frequentior cæteris apud declamatores, ut videre licet apud Senecam declam. lib. 3. declam. 7. & libro quinto, declam. 3. Et ut refert Plutarchus in Lyfandro, *Spartæ pœna ex legibus malo marito erat indicta.*

² *Cavendumque ne uxoris.*] De hoc vide plenissime in dd. legibus Connubialib. l. 1.

³ *Quare verbum Catonis.*] Scilicet Censorii, ex Plutarcho in vita illius, & in Apophtheg. Roman. De quo & nos diximus in dd. ll. Connub. l. 8. n. 3. inc. *Marcus ille*, ubi & simile dictum Themistoclis adduximus.

⁴ *Fuitque ideo proditum in Assyria.*] Id ex Æl. Spart. in Anton. Caracalla.

⁵ *Quibus etiam mos à Semiramide.*] De quo & tu vide nostras ll. Connub. in leg. septima, n. 67.

⁶ *Sauromatæ.*] Nicolaus *ισθρι*, & ex eo Stobæus (serm. 42).

⁷ *Apud Ægyptios.*] Diodorus Siculus libro primo Biblioth.

⁸ *Spartanæ mulieres.*] Aristoteles lib. 2. Politicôn cap. 7.

⁹ *Gorgonis uxoris Leonidæ.* Plutarch. in vita Lycurgi, & in Apophtheg. ejusdem.

¹⁰ *Ipsiisque ad conjugii.*] Val. Maxi- mus lib. 2. c. 2.

invitamenta, inter muliebria jura, abundanti auro, modoque muliebri, aurisque segmentis & purpura, omniaque delimentis uti permiscere. ¹ Quare in maximis bellis

*Matronarum inops ararium sublevasse, & magna reipublicæ adjumenta dedisse, perspectum est. Livius secundo Punico bello, quum respublica infestis libitibus affligeretur, scirentque matronarum ararium populi Romani bello exhauriri, ipsas cœtibz factis sponte auri & ornamenta sua in ararium contulisse: * cujus rei causa, ut festis profestisque diebus dum ad sacra & ludos irent, carpento veherentur, à senatu datum est. ³ Camilli quoque tempore, cum à Gallis populum Romanum redimere oporteret, in angustia ararii, quicquid auri & ornamentorum erat matronas publice contulisse, eoque se populum redemisse accepimus: ⁴ propterea ut earum, sicut virorum, in funere solennis laudatio esset senatusconsulto cautum fuit: primumque Popilia à Crasso filio laudata fertur in funere. ⁵ Postea Julius Cæsar defunctam primus laudavit uxorem: ⁶ & Nero Poppeæ formam, & alia fortunæ munera pro rostris magnifice extulit. Alique deinceps defunctorum laudes ad populum solenni oratione prosequuti sunt. Utque perpetuum hoc conjugale fœdus, & sine dissidio foret, ⁷ uxori virum relinquere, & cum alio*

Discipuli causa.

¹ *Quare in maximis bellis.* Hæc usque ad versicul. *Cujus rei causa,* sunt Livii, quartæ Decadis libro quarto, in Oratione Valerii Tribuni plebis.

² *Cujus rei causa.* Sed id quidem non ob eam causam, sed aliam similem, quam mox dicemus de Camillo ut tradunt ii, quos ibi citabo.

³ *Camilli quoque tempore.* Livius i. Decadis libro quinto, & Festus Pompejus libro undecimo, ubi de matronis loquitur: & alii quos statim citabimus.

⁴ *Propterea ut earum.* Livius ibi & Plutarchus in vita Camilli, & in libro de laudibus mulierum in princ. & dictum quoque supra libro tertio, c. 7,

⁵ *Postea Julius Cæsar.* Plutarchus in vita ipsius Cæsar. Primum scribit Cæsarem amicum suum Julium, Marii uxorem defunctam, luculentam laudavisse oratione pro Rostris, in efferendo ipsius funere. Et parvis interjectis, Morem patrium Romanis fuisse, matronas defunctas laudare, qui in junioribus observari non solebat. Primum autem Cæsarem mortui uxoris laudationem edidisse.

⁶ *Et Nero Poppeæ formam.* Corne- lius Tacitus lib. 16. *Laudavit, inquit, apud rostra Poppeæ formam, & quod divine instantis parens fuisset, abaque fortuna munera pro viris utibus.*

⁷ *Uxori virum relinquere.* Hæc ut- que

copulari nequaquam licebat : viro autem, nisi uxor in adulterio aut veneficio, seu clavium adulteratione deprehensa foret, aut si vinum biberet, leges à Romulo latæ divertere nulli sinebant : qui aliter diffidium fecisset, bona viri ad uxorem devolvi voluere. ¹ Quare L. Antonius à censoribus notatus, & senatu motus fertur, quod nullo consilio aut modo, quam in matrimonium duxerat, repudiasset : ² & Tiberius Cæsar quæstorem gradu dejecit, quod quam conjugem duxerat, tertia post die dimisit. Tametsi ex levibus causis repudium intercessisse plerumque inveniamus : ³ siquidem Q. Antistius uxorem, quod cum libertina fabulari viderat, repudiavit : ⁴ & C. Sulpitius, quod invelato capite foras prodiisset : quippe veste à capite deducta matronas incedere, minime fas erat. ⁵ P. quoque Sempronius, quod ludos se infcio spectasset, uxori repudium remisit. ⁶ Taxaturque Mæcenas inconstantia, quod cum ab uxore semel divertisset, illamque reconciliata gratia paulo post reduxisset, iterum ac tertio cum ea similitate exorta repudium fecit, & mox in gratiam venit. ⁷ Quare millies eum duxisse uxorem ferebatur, quum unam haberet. ⁸ Paulus

Repudium ob leves causas.

vero

que ad clausulam, *Quare L. Antonius,* sunt Plutarchi in vita Romuli.

¹ *Quare L. Antonius.*] Val. Maximus lib. 2. cap. 4.

² *Et Tiberius Cæsar.*] Suet. in vita illius c. 3.

³ *Siquidem Q. Antistius.*] Valerius Maximus lib. 6. c. 3.

⁴ *Et C. Sulpitius.*] Idem eodem cap. & præterea Plutar. probl. cap. 13.

⁵ *P. quoque Sempronius.*] Valerius & Plutarch. ubi supra.

⁶ *Taxaturque Mæcenas.*] De qua re Seneca in libro de divina providentia, *feliciorem ergo tu Mæcenatem putas, cui amoribus anxio & morosa uxoris quotidiana repudia desenti, somnus per symphoniarum cantum ex longinquo lenè resonantium quaritur?* Et Iabolenus noster Jurisconsultus in l. vir mulieri. ff. de donatio. inter vir. & uxor. Cujus hæc

verba sunt, *Vir mulieri divorcio facto quadam idcirco dederat, ut ad se reverteretur, mulier reversa erat, deinde divorcium fecerat. Trebatius inter Terentiam & Mæcenatem respondit, Si verum divorcium fuisset, ratam esse donationem: si simulatum, contra.* Nam, ne dubites, uxori ipsius Mæcenatis Terentia nomen fuit, ut videre est apud Dionem in historia Augusti. Sunt tamen qui eam non uxorem, sed amicam fuisse, & in his Acron & Porphyriion interpretes Horatii in Epodo Ode decima quarta, *Concubinam* dicit ipse Acron ejusdem Epodi Ode 3.

⁷ *Quare millies.*] Hæc sunt propria verba Senecæ de Mæcenate loquentis epistol. ad Lucil. lib. 19. epistola omnium 114.

⁸ *Paulus vero Æmylius.*] Plutarch. in vita illius.

O o o 5 1 Sic ut

vero Amylius quum argueretur quod post longum tempus uxorem Papyriam fecundam & formosam dimisisset, dixisse ferunt, neminem scire in qua parte calcetis, licet speciosus foret, suos premeret digitos. Domitianus tamen Augustus equitem Romanum ob reductam uxorem, cum qua Martius ob adulterii crimen dissidium fecerat, iudon albo erasit, & nota affectit: & M. Lepidus, quod Apulei uxoris desiderium post divortium ferre nequiret, morbo extabuit: ¹ sicut Antistia repudiata à Pompejo, ipsius mater indignitatem ferre non valens, necem sibi manu conscivit. ² Solon vero lege constituit, ut qui uxorem exturbasset, dotem illi restitueret, alioqui interusurium sesquidrachmale ob moram solvere cogeretur. ³ Primus enim P. Carvilius Ruga post annum quingentesimum trigessimum tertium, vel undevigesimum ab urbe condita, quum uxorem duxisset, ex qua vitio corporis liberos suscipere nequisset, sterilitatis causa divortium fecit, quod apud diversas gentes fiebat conditionibus variis: ⁴ nam Thuriis hac lege permittitur, ut neutri cum juniore sponsa aut viro conjugium postea inire liceret, ne libidine aut illecebra voluptatum magis, quam causa divertisse videantur. Apud alios his verbis concipitur divortium, ⁵ ut pari voto vir & uxor invicem dicerent, ⁶ Tuas res tibi habeto. In sponsa-

*Soloni
lex.
Quis
primus
repu-
diavit
uxorem
Roma.
Thurii.
Verba
divor-
tii con-
cipi-
endi
Span-
salto-
rum
diri-
uendo-
rum.*

¹ Sicut Antistia.] Plutar. in Pompejo, & Casare.

² Solon vero.] Plutar. in vita illius.

³ Primus enim P. Carvilius Ruga.]

Valerius Maximus hunc Spurium Carbilium vocat libro secundo c. 1. de primo repudio, uti & Plutarchus in problemat. cap. 13. & ante hos Dionysius Halicarnassensis lib. 2. At ipse Plutar. alibi Servilium Spurium appellat in comparatione Romuli & Thesei, ad fin. & rursus, in comparatione Numæ & Lycurgi, Spurium Corvinum nuncupat. Vide Græcum ubique. Eundem autem esse Carvilius & Carbilium constat ex Plinio, qui eundem nunc Caryilium, nunc Carbilium vo-

cat lib. 9. c. 11. & lib. 33. c. 12. quod hinc procedit quod Græci v. litteram non habent, sed pro ea b. littera utuntur.

⁴ Nam Thuriis.] Diod. Siculus libro duodecimo.

MERCERUS

⁵ Ut pari voto vir & uxor.] Nequaquam id necesse fuit. Satis erat si per libertum alter concivi alteri repudium mitteret. Juven. *Collige sarcinulas comes libertus & exi.* Indeque ortæ videntur locutiones illæ, frequenter apud auctores, *Mittere libellum repudiæ*, & aliz.

TIRAQUELLUS

⁶ Tuas res tibi habeto.] In l. ff. de divor.

libus vero dirimendis hæc fuere verba: ¹ Conditione tua non utar. ² Atheniensibus libello repudii porrecto à viro ^{Libel-} vel uxore, an concedi debeat, magistratus decernit. ³ Apud ^{lus re-} Germanos semel cum nupta transigitur, cum qua fene- <sup>pu-
dii.</sup> scendum erat, neque à viro divertere, neque post obitum ^{Ger-} alteri nubere permittitur. Id tamen memoriæ proditum ^{mani.} est, uxori, concepto, nec dum edito partu, post divortium alteri nubere non licere. ⁴ Damnaturque Augustus Octavius, quod Liviam Drusillam ex altero viro abduxit gravidam, quam probavit unice. ⁵ Neque in jus vocanti matronam, ejus corpus tangere, aut à magistratibus summo- veri permittitur, ut à tactu alienæ manus inviolata maneat. ⁶ Sed matronæ in semitis viros de via decedere jussum est: quod & senatusconsulto cavebatur: ⁷ neque dotale prædium, quodve dotis causa exhibitum esset, viro invita uxore alienare, (quod lege Julia vetatur) ne uxor indotata maneat. ⁸ Expedit enim reipublicæ dotatas esse uxores, ⁹ licet ^{dos u-} priscis sæculis dos apud Romanos æs grave fuerit: mox ^{xoria.} decem millia æris, dotes non excessere: postea corruptis ^{l. i. ff.} moribus, ad quadraginta millia supergressæ sunt, in tantum, ^{soluto} ut Megulia, quod quingenta æris millia in dotem dederat, ^{matri.} dotatæ nomen tulerit. ¹⁰ Fuit tamen lege cautum, ut si mulier

licet

divort. Jacobus Micillus in illud carmen lib. 1. de Remedio Amor.

Munera qua dederas, habeas sine lite, jubeo.

Verba, inquit, artis sunt. Sic enim solent dicere, qui divortium faciebat, Ab eas, valeas, tuas res tibi haberas. Plene diximus ex aliis auctoritatibus in ll. Connubial. gloss. 8.

¹ *Conditione tua non utar.*] In d. l. 2. versic. in sponsalibus.

² *Atheniensibus.*] Plut. in Alcibiad.

³ *Apud Germanos.*] Tacitus de Moribus Germanorum, & vide nostros Comment. in l. bores. §. hoc sermone.

⁴ *Damnaturque Augustus.*] Sueton. in ejus vita cap. sexagesimo secundo, & in vita Tiberii, c. 4.

⁵ *Neque in jus vocandi matronam.*] Hæc usque ad clausulam, *Sed matronæ*, sunt Valerii Maximi lib. 2. c. 1.

⁶ *Sed matrona in semitis.*] Plutarch. in Romulo.

⁷ *Neque dotale prædium.*] L. 1. & prope per totum tit. ff. de fund. dotat. ubi hæc lex Julia in eam rem memoratur.

⁸ *Expedit enim Reipublicæ.*] Hæc est sententia l. 2. de jur. dot. & l. 1. ff. soluto matrim.

⁹ *Licet priscis sæculis.*] Hæc usque ad clausulam, *Fuit tamen*, sunt Val. Maximi l. 4. c. 4. ubi de Cn. Scipione.

¹⁰ *Fuit tamen lege cautum.*] Vide in nostris legibus Connubial. l. 4. n. 5. incip. *nec quemquam*, & seq. & quos ibi citavi.

1 Prodi-

lier viro in manum conveniret, omnia quæ mulieris fuissent, viro accederent dotis nomine. ¹ Proditumque est, populum Romanum Caji Fabricii, & Cn. Scipionis, & Manii Curii filias, quod ob tenuem rem familiarem pro natalibus nubere non possent, de publico dotasse: ² sicut Athenienses Aristidis filias ob modicas facultates, ære collato, connubio locarunt, ³ Solon vero ⁴ & Lycurgus salubriter consulentes, ne sponsæ magna conjugia inirent, viris dotes dare legibus vetuere. ⁵ Germanorum fuit vetus constitutum, ut viri uxoribus dotes dare cogantur: qua non exhibita, nihil consociatum aut foederatum sponsalia haberent. ⁶ Idem Cantabris, ut nisi à viro sponsæ dos fuisset soluta, nullum esset matrimonii foedus. ⁷ Apud Indos pariboum sponsas mercari perinititur, ⁸ qui quum in plures dividantur ordines, unius tribus viro, alterius sumere non licet. ⁹ Massiliensibus ultra aureos centum, dotem nulli dare permittitur. ¹⁰ Cretensibus dimidia pars bonorum quæ fratri contingit, sorori dotis nomine accedit. ¹¹ Apud Galli. Gallos quantam pecuniam vir ab uxore accipit dotis nomine, tantam de suo conferre tenetur: ut quod inde redundaret, cum fructibus superstiti accederet, ¹² Ægyptii vero

¹ Proditumque est.] Hæc usque ad clausulam, Sicut Athenienses, sunt Valerii Maximi lib. 4. c. 4.

² Sicut Athenienses.] Probus Æmylius, & Plutarch. uterque in Aristidis vita.

³ Solon vero.] Plutarch. in vita illius, & vide nostras leges Connub. l. 5. num. decimo, incip. Quæ cum ita.

⁴ Et Lycurgus.] Idem Plutarchus in vita illius, & Apophtheg. Laconicis, & Justinus libro tertio. Hernippus autem in legumlatoribus, & ab eo Athenæus libro decimo tertio cap. primo, scribit, quod obscurum est domicilium in Lacedæmone, in quo puellæ omnes concludebantur, una adolescentibus etiam, uxorem non habentibus, inclusis: atque quam quisque cepisset, hanc sine dote abducebat.

⁵ Germanorum.] Tacitus de Moribus Germanorum.

⁶ Idem Cantabris.] Strabo libro 3. Apud Cantabros, inquit, viri uxores dotes relinquunt.

⁷ Apud Indos.] Strabo lib. 15.

⁸ Qui cum in plures.] Arrianus Gestorum Alexandri lib. 8. quod & nos alibi diximus.

⁹ Massiliensibus.] Strabo lib. 4. ubi tamen addit, Ad vestem quinque, ad mundiciam quoque auream quinque, amplius vero nullo pacto licet.

¹⁰ Cretensibus.] Strabo lib. 10. Dotis magnitudo est, si quidem frater est, foeterna partis bonorum dimidiam.

¹¹ Apud Gallos.] Cæsar libro sexto belli Gallici.

¹² Ægyptii vero.] Vide nostras leges Connubiales.

1 Fuit que

vero adeo dotes averfati sunt, ut qui viri dotes acciperent, velut mancipia uxori addicerentur. Carthaginenses non dotibus, sed nuptiarum impensis, quas immodicas faciunt, modum statuere. ^{Carthaginienses.} ^{Spartanorum constitutionem.} ^{Ubi uxores delinquent in maritos.} ^{Viriplacæ dea sacellum.} 1 Fuitque constitutum apud Spartanos, ut qui rei quærendæ causâ locupletum affinitates quærent, pœna mulctarentur. 2 Quare Lacedæmonii qui Lyfandro superstitie illius filias se ducturos uxores promiserant, & eo morte sublato ducere recusarant, optimo jure, Ephoris iudicibus, pœnas dedere: quod spe præmiorum, locupletum affinitatem affectassent. 3 Si quid vero ab uxore delictum esset, aut si quæ similitudines offensionesve forent, siquidem levia & per ignorantiam admissa, clementi animadversione & mollissimis pœnis emendabant, si quid vero gravius, de eo vir non in iudicio & foro, sed remisso iudiciorum munere, ne litibus obstreperent, cum propinquis, tanquam domesticis iudicibus, cognoscebant quicquid dissidii foret, 4 in sacello deæ Viriplacæ, illarumque contumaciam pœnis severioribus aut mollioribus cohibebant. 5 Quod etiam Tiberius Cæsar statuit, ut propinqui & necessarii matronas prostratæ pudicitiae, quibus accusator deesset, communi sententia coercerent. 6 Nonnunquam uxoris offensa, mariti iudicio permissa fuit: nam Pomponia Græcina capitis & famæ postulata, iudicio mariti

1 Fuitque constitutum apud Spartanos.] Ut patet ex sequenti historia.

2 Quare Lacedæmonii.] Plutarch. in Apophthegmatis Lylandri in fin. Eos, inquit, qui ipsius filias sibi desponsassent, ac deinde post mortem, quia pauper inventus est, asperrarentur, Ephori mulctaverunt: quia, quem divitem putantes, colabant, eum & frugi & iustum ex paupertate cognoscentes, despiciebant. Hæc autem Lylandri mentio in memoriam revocant aliud ad matrimonium Lacedæmoniorum pertinens, in eum scilicet uxorem reliquisset, quod cum primam uxorem reliquisset, alteram formosiorē abducere vellet,

ut testimonio Hermippi scribit Athenæus lib. 13. cap. 1.

3 Si quid vero ab uxore.] Vide hic omnino nostras leges Connubial. l. 1. num. decimo tertio, incip. Quid apud.

4 In sacello deæ Viriplacæ.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. & vide dd. ll. Connubial. l. 15. n. 104. inc. Et ego.

5 Quod etiam Tiberius Cæsar statuit.] Sueton. in vita illius cap. 35. Matronas, inquit, prostratæ pudicitiae, quibus accusator publicus deesset, ut propinqui, majorum morte, de communi sententia coercerent, auctor sui.

6 Nonnunquam uxoris offensa.] Tacitus libro decimo tertio.

1 Athenæus

Magi-
stratus
Albe-
nis ad
concili-
andum
diffi-
dentes
cum
viris
uxores.

P. H.
viri o-
bitum
matrimo-
nium
inven-
tes.

riti insons renunciata est. ¹ Athenis vero erat magistratus, qui dissidentes cum viris uxores, quæ non sincera fide in gratiam rediissent, sine jurgio & sine offensa conciliarent: ² in quo Crates Diogenis sectator fuit, qui litium omnium & jurgiorum moderator & arbiter inter propinquos præcipue habitus est. ³ Sicut apud Spartanos Harmosyni erant magistratus, qui mulierum petulantiam inmodestiamque cohibebant. Apud alios fuere conciliatrices, quæ viris mores, & uxoribus viros conciliarent. Adeoque more majorum muliebri pudori, salubri temperamento consultum fuit, ⁴ ut ne privatam quidem rem agere foeminas, nisi auctore parente, fratre, viroque permiserint. Illud certe non est ab re dixisse, quod ⁵ quæ uno viro contentæ erant, quæque matronale decus servassent incolume, haud aliter quam pudicæ corona donabantur: ⁶ quæ vero post viri obitum conjugium inisset, nisi post decimum mensem nupsisset, levis & impudica, atque infamiae inusta putabatur. ⁷ Ideo prægnantem bovem Numæ legibus immolare, & ita facinus expiare cogebatur. ⁸ Neque omittendum, quondam uxores viris, & matres filiis, tunicas togasque facere, easque acu & licio ac telis intexere consueisse: summosque imperatores & duces à necessariis sæpe vestes contextas induisse. ⁹ Quare Alexander Macedo, [†] & Augustus Octavius,

¹ Athenis vero.] Plutarchus in Alcibiade.

² In quo Crates.] Laërtius in ipsius vita.

³ Sicut apud Spartanos Harmosyni.] Cælius lib. 18. cap. 3. nullo, ut hic, citato auctore. Harmosyni Sparta compescendis mulieribus fuere magistratus, quorum ornatus incederent.

⁴ Ut ne privatam quidem rem.] Cato Censorius in ea Oratione supra citata apud Livium 4. Decad. lib. 4.

⁵ Quæ uno viro contentæ.] Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

COLERUS.

* Tertullianus libro de Corona militis.

TIRAQUELLUS.

⁶ Quæ vero post viri obitum.] Ex nostris lib. scilicet l. 1. versic. qui eam. & l. genero. in princip. & §. 1. & l. liberum. §. 1. & aliis multis. ff. de his, qui notant infam.

⁷ Ideo prægnantem bovem Numæ legibus.] Plutarchus in Numa.

⁸ Neque omittendum.] Quod probat exemplis seq.

⁹ Alexander Macedo.] Q. Curtius lib. 5. & vide nostras leges Connubiales l. 10. n. 42. incip. Herodotus.

† Et Aug.] Suet. in vita illius c. 73.

COLERUS.

* Ubi necessario adjunge interpretem exactum Levinum Torrentium.

1 Quæ

Stavius, domesticis tunicis ab uxore, matre & sorore, aut nepte confectis, usi sunt, ¹ quas veteri more ² in atrio domus cum clientibus Romani intexebant: Græci vero in cæco & proæco. ³ Quippe apud matronas quondam lanificium magnæ laudi fuit, lanamque fecisse mulierem, pudicitiae & probitatis signum erat: ⁴ quod à Phrygibus institutum, ad Romanos fluxisse putarim, quibus Attalus rex primus aurum vestibus intexere instituit. Unde phrygiones dicti, qui pictas vestes intexebant. ⁵ Quo enim tempore inter Romanos & Sabinos foedus ictum est, cum Romulo & Tatius, convenit, ut Sabinæ ab omni opere, præterquam lanificio, immunes forent. ⁶ Scribitque Varro, lanam cum colo & fuso Tanaquilis, & sandalia, in templo Anci Martii ad sua tempora durasse incolumem, factamque

TIRAQUELLUS.

¹ *Quas veteri more in atrio.*] Livius I. Decad. lib. I. ubi de Lucretia. Adde & telas veteri more in atrio texti solitas. Ex Ascon. Pediano in Orat. Ciceronis pro Milone.

MERCERUS.

² *In atrio domus.*] Inde magna laus matronarum Romanarum erat domum servare, lanam facere. Quod etiam sepulchris nonnullarum honoris ergo inscribebatur. His nominibus laudatur Caja Cæcilia, quæ ad indicium ejus rei, crepidas, & colum scaravit in templo Dei Sæpi. infra enim in Alexandro ita legendum est, non in templo Anci Martii. Inde Matronæ nonnunquam *Lanipendia* dictæ, quamvis Lanipendius proprie sit maritus, qui lanam pendit uxori, & ancillis. Lanam autem faciebant & præsentibus & absentibus maritis: sed maxime absentibus. Tunc enim non satis erat decorum matronas videri in publico. Ideo apud Senecam Consolat. ad Albinam, laudatur nescio quæ, quod sedecim annis, quibus vir ejus Ægyptum administrarat, nunquam in publico

visa erat. Et Arethusa Propertiana gloriatur quod militante viro *raris affueta calendis, vix aperit clasos una puellalares*. Porro Matronæ faciebant lanam, in læto Geniali: ibique liberos erudiebant suos. Qui lætus ob eam rem magnifice stratus erat, & paratus, & circumseptus imaginibus majorum. Lætam vero facere non erat matronarum Romanarum peculiare. Is mos penetravit usque ad Gentes barbarissimas. Siquidem apud Ammianum Marcellinum I. 31. Hunnorum uxores dicuntur vestes viris suis facere solitas esse.

TIRAQUELLUS.

³ *Quippe apud matronas.*] De quo propemodum superfluent diximus in d. 10. l. Connub. n. 38. incip. *Sed & præterea*, & multi seq.

⁴ *Quod à Phrygibus.*] Plinius lib. 8. cap. 48. & Nonius Marcel. in verbo, *Phrygia vestis*.

⁵ *Quo enim tempore.*] Plutarchus in Romulo.

⁶ *Scribit Varro.*] Apud Plinium libro 8. cap. 48. Sed quod hic *M. Anci* scribit, Plinius ubi supra, *Sæpi* dicit. Vide Plutarchum problem. cap. 29.

I Erat

que ab ea togam regiam virgulatam, qua Servius Tullius
Paga- usus fuit. ¹ Erat tamen pagana lege sancitum, ne maior
na lex. in via torquerent fufos, aut illos detectos ferrent: quoniam
 frugum proventibus adversari putabatur. Utque lanæ
 veteribus cordi fuisse adnotarent, ² sponsam nuptiarum
 colum comptam, & fufum cum stamine, ad virum detra-
 jussere: quem morem apud multos etiam nunc colere
 varique videmus, præcipue Iberos, quibus quicquid
 mulieres, in commune conferunt, & virorum judicium
Phaa- plurimum texuit, honoribus cumulatæ & precio.
omnes. censes quoque Homero teste, sicut rei navalis viri-
 lieres pensa trahendi, & acu vestes intexendi per-
Egy- Non sic Ægyptiis: nam viris domi pensa curare, ³
ptiis. vero in foro vacare usus erat. ⁴ Apud Persas autem
Persa. tronas lanæ admoveere manus, aut calathum & post-
 ctare, probro & turpitudini dabatur.

¹ Erat autem pagana lege sancitum.]
 Plinius lib. 28. cap. 2.

² Sponsam nuptiarum die.] Varro,
 Plinius & Plutarchus ubi supra in ver-
 bo, Scribit Varro.

³ Phæacenses Homero teste.] Libro
 scilicet Odysseæ 6. primum statim post
 princip. mentionem facit Dymantis
 Phæacensis, in re nautica inclyti, cum
 scribit:

Εἰδομένη κέρη ναυσικληπτοῖο Δύμα-
 τος.

Et lib. 7. in universum de Phæacibus
 loquens,

Τὸν δ' ἄγε φαίνομαι ναυσικλυτοὶ ἐκ
 αἰῶνος.

Et quod ad mulieres pertinet, idem
 illo lib. 6. loquens de Nausicaæ, Phæa-

cum Regina,

Ἥ μ' ἐπ' ἐχάρη ἴσασα κλισίῃ
 γυναικῶν

Ἥ λαχέλα σπρωθεῖς ἀνθρώπων
 Et iterum postea,

Ἥ δ' Ἥ δ' ἐπ' ἐχάρη ἴσασα
 Ἥ λαχέλα σπρωθεῖς ἀνθρώπων

Et de utrisque ipse Homerus li-
 bro 7.

Τόσον φαίνομαι αἰεὶ πότρε ἴσασα
 ἀνθρώπων

Νῆα δολυ καὶ πότρε ἴσασα
 γυναικῶν

Ἰδὼν τεχέσας.

⁴ Apud Persas.] Q. Curtius lib. 4.
 de quo etiam diximus in dictis
 legibus Connabialibus Lib. 2. cap. 1.
 Herodotus.

CAPUT IX.

Ingens miraculum rerum, quæ in Germania & Britannia, tam ex vitibus quam fluctu maris proveniunt.

PROfecto rem mirificam, & ostento similem, & quæ dici credique vix possit, amicus meus summus nuper enarravit mihi, quam ego his commentatiunculis meis adjicere dubitarem (ita videtur esse rara dictu, & super omnem impudentiam, prorsusque ridiculæ vanitatis) nisi hoc pro comperto & explorato, multorum testimonio comprobasset, qui se non audisse vel legisse, sed oculis vidisse, & manibus attrectasse asserabant. In citeriori Germania intra Danubium ^{Vites in Germania} loca esse, in quibus nisi contra frigora & gelu, ac feram sævamque hyemem, vites maxima parte anni sub nivibus humo contactæ jaceant, quum nulla his contra immodica frigora tempestatesque firmitas sit, utpote in tractu gelidissimo prorsus algore intereant. Eas demum liquatis nivibus æstate anni ingruente, & calore cæli, mirifice germinare, & frondes geniculatas emit-tere, sed vini parum effundere. Interque eas nonnullas, nescio qua cæli temperie, seu occulta & cæca origine, vites existere peculiari miraculo, & admirationis præcipuæ: quæ claviculos & plerunque candicantia folia ex puro auro ^{Claviculi & folia vitium ex auro} germinent, & simul coalescant, illosque vidisse, & manibus attrectasse, regibusque & summis ducibus una cum palmitè vitis rimoso cortice, dono datos, ingenti miraculo fuisse: neque id ubique & passim, sed aliis atque aliis in locis, & modo hæc, modo alibi fortuito eventu, & prout naturæ libitum fuit, evenire: idque apud incolas pro ostento minime haberi: sed quia in locis pluribus id accidere soleat, quasi inter quotidiana & frequentia reputari. Cujus rei causam quærentibus nobis, & plerosque eruditos consulentibus physicæ non ignaros, qui naturalium rerum

momen-

COLERUS.

1 *Loca esse, in quibus.*] Quod etiam

fit in toto Moeni tractu & Nicri. Minus autem in Alsatia.

P p p

1 Junius

momenta & causas didicere, nemo eorum quiscquam satis exploratam ferre sententiam, aut quæstioni satisfacere visus fuit: adeo difficiles causas explicatusque habebat, nisi quod ex contagio terræ & glebæ, ubi hæc provenire, quum ibi aurifodinas esse certum sit, subtus in radios coalescere aurum, & una ingenitum & condensatum occulta vi & origine, dum germina emittunt, mirabilis- turæ constituto aut decreto stellarum, aurum simul erumpere, & ita germina concipere frondesque aureas emittere crediderunt: sicut in Scythia auctores tradunt, in montibus ubi minium effoditur, ex terræ contagione & cæli moderamine extare rubras nives. ¹ Junius Dentatus Parthenopeus, ingenio ornatissimo, vir apprimè nobilis & eruditus, quocum mihi à primo ætatis gradu vetus & magna amicitia fuit, referre solebat, pleraque prodigiosa & admirabilia, inter quæ miraculum ingens in penitissimis oris Britannicæ & sinu intimo, ubi æstus effusi Oceani, secundi & reciproci ad Lunæ augmenta & damna, ac frequentes fluxus maris & refluxus haud secus quam tempestas statis vicibus littora infestant, ab auctoribus memorati existunt, sæpe malos & navium carinas vetustate tabescentes, ad littora expositos, & diutina aqua madefactos, quosdam veluti fungos brevi pediculo, juxta aquas gignere, paulatimque adolescere inter fluctus, lapsisque diebus etiam moveri, sed tamen à trunco minime divelli: interjecto deinde tempore, velut ad justam magnitudinem pervenerint, mirum dictu tradit, quod omnem superat fidem, fungos ejusmodi ita genitos, à trunco sponte evelli, mortalis emissis, & penniculis enatis evolare, & marinas aves existere, vespique pisciculis littoralibus, perque maria passim enatare, pariterque apud incolas mirum non haberi. Sed quia passim id evenire soleat, quotidiano usu miraculum

*Fungi in cat-
viosis
nativis
bus
nati,
qui
deinde
vivunt.
Vide
Hæc-
rem
Eos-
sum in
hist.
Scoto-
rum
fol. 14.*

TIRAQUELLUS.

¹ Junius Dentatus. Vide Hæctorem Boëtium, in historia Scotorum, fol. 14. In descriptione regni. Restat, ait, jam

de anseribus, quos CLARIS appellant. Hanc ipsam historiam, cum anserum pictura, Gesnero transmissimus, quam suis libris de avibus attexit.

1. Quod

lum esse desinere. Hæc inquam mirifica viderentur, nisi monstrifica esse ubique solertis providentisque naturæ opera experimento videremus. Ita enim parens natura comparavit, & opus fabricata est, ut sub orbe diversissimo, pleraque dictu admirabilia, excedentia fidem, inexplicabili difficultate gignantur. Nam quis crederet ^{Apud} quod Aristoteles, Cicero ^{Hypa-} & Plinius tradunt, in Ponto ^{nim} Euxino apud Hypanim fluvium tenues membranas acinorum modo innasci arboribus, ex quibus mox volucris ^{fluvii} quadrupes, quæ ultra diem vitalis non sit, erumpere conspiciatur? Aut quod idem scribit ^{Es} Aristoteles ^{semi-} *ᾧ δὲ θάυμαστον ἀνθρώπων* in Cypro genus quoddam gigni æris, auro non absimilis, quod in frustra minutissima concisum ^{natum} agricolæ serant, mox ad pluviam exoriri & coalescere, & ^{pro-} postquam adoleverit ad justam maturitatem, colligi & recondi? [•] Vel quod idem compertum in Iberia dicit, pastores quandoque sylvam incendisse, mox tellure conscissa, multum argenti deliquati effudisse, judicatumque esse glebam refertam venulis, orichalcum argentumque educere? Aliaque, quæ arduæ sunt explicationis & difficultatis inmensæ. Atque, ut reliqua omittantur, nonne usu quotidiano assiduoque experimento [•] didicimus, ex minimis parvisque seminibus levi calore fotis, animari vermiculos ^{Termini-} mirabili constituto, qui fronde contacti & educati, paulo ^{culi se-} post cum adoleverint, Sericum, unde nobis preciosarum ^{ricum} vestium usus est, ex se emittant, & demum cum adulti ^{ex se} fuerint, gignant ex se cucullos & follicula, in quibus reconditi immoriantur, indeque enascantur papiliones ^{emittentes} candiduli, qui invicem nexi, pariunt semina, ex quibus de- ^{Papiliones} nuo

1 Quod Aristoteles.] Lib. 5. de Animalibus c. 19. ad finem.

2 Et Plinius.] Lib. 11. cap. 36.

3 Aristoteles *ᾧ δὲ θάυμαστον ἀνθρώπων*.] Id est, de Mirabilium auscultationibus, sive mavis, Mirabilibus auditu, cap. 40.

4 Vel quod idem compertum in Iberia.] Idem Aristoteles ibi, cap. 81.

5 Didicimus æ minimis.] Vide quæ super his scripsi in legib. Connub. l. 3. n. 18. Vide etiam Plinium l. 11. c. 23. & lib. 19. cap. 1.

nuo nasci queant? Ista quidem frequenti apud nos spectaculo, quasi quotidiana valere: quæ si aliis referantur, quibus hæc incomperta sunt, prorsus incredibilia, & incertitura, ac fictis sermonibus similia haud dubie videntur. In qua quidem re mirari succurrit quod ¹ Procopius Græcus auctor literis & monumentis recentium historiarum prodidit, Justiniani temporibus commentum hoc Serici, solerti ingenio quæsitum, primum in Italiam allatum fuisse, cum antea incompertum foret & incognitum.

Serice vestes quando prius mentem emenserint.

Byssus.

Lanigeræ arbores.

Cujus dicto licet conjectari, Sericas vestes ex verminalis, quales hodie visuntur, apud prius seculum & veteres Romanorum non fuisse, ² licet byssus & purpura ac vestes Sericæ, dissimili videlicet licio contextæ, omnium sermonibus celebratæ sint, quod ex frondium canicie depectunt Seres, ³ Byssumque apud Indos frequentem gigni tradunt, ex arbore populo haud dissimili, *foliis* vero salici, quem in Græcia etiam nasci, ⁴ Pausanias prodixit, apud eosque lanigeras arbores florem emittere cum nucleo,

¹ Procopius.] Lib. 1. belli Persici.

² Licet Byssus.] Vide Dionysium Alexandrinum de situ orbis, cap. 107. & ibi Eustathium Thessalonicum interpretum.

³ Byssumque apud Indos.] Philostratus in vita Apollonii lib. 2. cap. 9. Byssum, inquit, ex arbore nasci ferunt, quæ ultitudine quidem populos æquat: foliis autem salici æquiparatur.

⁴ Pausanias.] Lib. 6. ad fin. quibus locis de Elide loquitur: & iterum l. 7. dicitque priori loco, Est Eleorum ager & cætera ferax, & byssum educat felicissime. Canabem quidem, limum & byssum ferunt, quæ gentes idoneum ad hac ferenda solum colunt: sed enim quæ fila ad textrinem usurpant Seres, ea nulla stirpe sunt. Nascitur in eorum terra: canis, quem Seres Græci, ipsi longe alio appellant nomine, magnitudine est id insectum dupla maximi scarabei, cætera araneo simillimum. Hoc Seres accurate nutriunt, sellas illis cum assicas, tum hybernæ

aple fabricantes: Pedibus (habet enim ovis, quot & aræ) sub arboribus ittile opus facit. Annos ferme quatuor pascitur. Quinto demum (neque tunc longior contingit vita) cum idem opus arundinem: quo pabulo bestia illa maxime delectatur, eo sat ut saginamur. Educunt inde & visceribus flammæ volumina. Lib. 5. idem scribit, byssum tantum in Eleo agro nasci, nec alibi uspiam in tota Græcia.

⁵ Apud eosque lanigeras arbores.] Herodotus lib. 5. scribit: Agrestes byssummodi arbores pro fracta lanum ferunt, præcellentiores esse ovillæ tum potestate tum bonitate, quæ in ægyptum Indi utuntur. Strabo, auctoritate Nearchi lib. 15. Hic, inquit, lanigera arborum florum nucleum habere: quæ extracto, reliquum ut lana carminetur. & de Plinium lib. 19. c. 1. *

COLERUS.

* Tertullianus libro de Pallio: sed quoniam & arboris vestimenta, & lana

cleo, quo detracto, reliquum ut lana carminetur. ¹ At que in Persicis insulis arbores instar cotonei mali cucurbitas emittere, quæ mox ruptæ, lanuginis pilos ostendant, ex quibus conficiuntur vestes. ² Et in Atlante arbores nasci, quarum comæ lanugine vestiuntur, quæ Sericis vel leribus non cedant. Quod nobis quoque satis probabile, nec à fide devium videretur: nisi apud Indos & Ægyptios ³ bombycem Coam intexere vermes, qui araneorum more fila deducant, multiplici lectione videremus.

hic a pesti virorem lavacro nivescunt: nec fuit satis tunicam pangere & serere, nisi etiam piscari vestitum contigisset. Nam & de mari vellera, quæ muscosæ lanuginis lautiores concha comant. Prorsus haud laet bombycem (vermiculi genus est) quæ per aërem aliquando araneorum more, &c. vide Volaterranum lib. 27. Philolag. ubi de Serico. & Diodorum rer. Antiq. lib. 2. 5. Adde & elegantissimi Poëtæ Hieronymi Vidæ Bombycem.

TIRAQUELLUS.

¹ *Atque in Persicis insulis.*] Plinius lib. 12. c. 10.

² *Et in Atlante.*] Idem Plinius l. 5. c. 1. Cæterum Strabo l. 3. ad fin. scribit, Circa novam Carthaginem arbores esse, quæ de spina corticem emittat, ex quo telæ pulcherrimæ conficiuntur. Et de aliis arboribus laniferis, vide eundem Plinium l. 12. c. 16.

³ *Bombycem Coam.*] Vide nostras Il. Connubiales ubi supra.

CAPUT X.

Locus ex Juvenale declaratur, & quotuplex apud veteres libertatis genus fuerit, qualiterque civitas amittebatur vel dabatur.

IN Juvenalis satyra quinta, qua in eos invectitur, qui potentiorum sectatores fiunt, hos versus postremos meminimus legisse:

————— Omnia ferre

Si potes & debes, pulsandum vertice raso

Præbebis quandoque caput, nec dura timebis

Flagra pati, his epulis & tali dignus amico.

Quos plerique parum docti grammatici, verborum involucro interpretati, ita studiosos demorantur, ut non sit facile æstimare, quæ tandem auctoris mens, & qui verborum sensus existat: qui tamen, si explorato iudicio exponantur, profecto manifesti apertique fient. Et licet

Ppp 3

aliud

aliud alii autument eruditiores, huic ego opinioni accederem, quæ magis ex contextu verborum redundat: Quod cum antea multis criminationibus illos qui *mensas* potentiorum sectantur, & aliena quadra student vivere, poeta fuerit insectatus: post multa quæ sub alieno imperio signa atque indigna pati necesse est, ut tandem se in libertatem vendicent, & jugum quod, imperiosi domini ferendo servitium, sponte subierant, demum è collo discutiant, suadendo concludat: quodque pulsandum caput vertice raso probe arbitratur: scilicet modum quo liber quispiam à prætoris *lit*, designavit. ¹ Fuit enim antiqui moris, ut qui ex servitute in libertatem vocabatur, ² raso capite ad prætorem itaret, apud quem bis terque caput percussus, vel per licitorem percuti iussus, virgula quæ vindicta dicta est, aut festuca in eum jacta, ³ cum eum vertisset dominus, prætoris jussu servitute eximeretur: ⁴ quique libertatem eo modo nactus fuerat, manumissus vindicta dicebatur: quo genere manumissionis libertatem una & civitatem Romanam assequabatur: scilicet à Vindicio Vitelliorum seu Aquiliorum servo, cujus indicio detecta conjuratione de opprimendis consulibus, auctore T. Livio, prius libertate & civitate

*Manu-
missio
quibus
care-
mnia
fieret.
l. ego.
C. l.
pater.
ff. de
manu-
miss.
vind.*

TIRAQUELLUS.

¹ Fuit enim antiqui moris. Id par-
tim relatum est à Boëtio in Ciceronis
Topica, & ex eo ab Accursio in §. mul-
tis. *Instis. de libertinis.* Vide ibi Baldui-
num & l. ego. & l. pater. ff. de manum.
vindict.

² Raso capite. Vide infra in verbo,
In templo Feroniæ.

MERCERUS.

³ Quum eum vertisset dominus. Me-
lius dixisset circumegisset vel circum-
duxisset. Cornutus in Persium. Quoties
manumittebant eos alapa percussos
circumagebant, & liberos pronuncia-
bant. Claudianus de 4 Consulatū Ho-
norii: *Te sistos inerte quater, solennia
ludit Omina libertas, deductum vindice
morem lex celebrat, famulusque jugo laxa-
tus he, ille Ducitur, & grato reneat secu-*

ris istu. Quamquam non omnino
inepte Alexander dixerit *Vertisset.*
Nempe eo jure, quo alii circumdictionem
illam *Vertiginem* appellant.

TIRAQUELLUS.

⁴ Quique libertatem. Hæc usque ad
clausulam, *Cumque fuit*, sunt Livii
1. Decad. lib. 2. non multo post princ.
& Pomponii Jurisconsulti, in l. 2. §. *Cum
plenuisset.* ff. de orig. jur. & hæc
quoque manumissionis, quæ vindicta
fiebat, meminit Tacitus l. 13. & Pe-
trius satyra 5.

*Nam vindicta mens postquam à prætoris
recessi,*

*Cur mihi non liceat, iussit quodcumque
voluntas?*

De hac libertate, habes in Codice tit.
de vindicta libertate: exemplum etiam
est in l. 1. ff. de action. & obligat.

donatus est. Cautumque fuit, ut qui ita libertatem assecuti essent, vindicta manumissi dicerentur. Raso enim capite, tam illi qui liberi fiebant, quasi tempestatem effugissent, quam qui bello capti, servitute exempti fuerant, incedere, & triumphantes currum prosequi consuevere. Observatumque fuit, ut in templo Feroniæ libertorum deæ, tam servi quam addicti ex compedibus & ergastulo, libertorum munia acciperent. Non ergo inscite, debere eos qui potentioribus tam serviliter famulantur, caput raso vertice prætori pulsandum præbere, seque in libertatem vindicare, nec dura Virronis flagra patienda esse, poeta censuit: scilicet alludens ad cosqui ex servitute à prætore manumissi, & libertate donati sunt. ¹ Apud Lacedæmonios vero, qui servi mancipio eximuntur, fronde coronati incedunt, & templa circumeunt: apud quos ii qui à tyrannis liberati erant, adscripti vocabantur. Sed notandum, Apud Romanos libertatum triplices fuisse species: nam plerique

manu-
Feroniæ
tem-
plum.
Lacedæ-
monii.
Ad-
scripti.
Apud
Roma-
nos tri-
plices
liber-
tatum
Species.

¹ Et triumphantis currum prosequi.] De quo vide infra num. 6.

² In templo Feroniæ.] Plutarch. problem. Servius in lib. 8. Æneid. ibi, Nascenti cui tres animas Feronia mater

(Horrendum dictu) dederat.

Feroniæ sanum communi jure Latini Sabinique olim coluere: in ejus templo servi accepto pileo libertate donabantur. Traditur ejus religionis ejusmodi origo: Lacedæmonum frequentia per id tempus, quo Lycurgus urbem legibus fuit munire aggressus, per seditionem eorum, qui legum severitatem parum æquo animo ferrent, Laconia excessit. Hi variis casibus diu agitati, ad postremum vovisse dicuntur, se in ea terra, in quam primum delati essent, si per incolas liceret, perpetuo mansuros. Tandem in Pometinos campos appulsi, ibi, sedibus positis, Feroniæ templum condiderunt, nomenque deæ fecerunt, ab æquorea delatione in pacatas terras. Mox aliqui Lacorum cum Sabinis se junxerunt.

Strabo lib. 5. scribit, Feroniæ numine afflatus, nudis pedibus primas & copiosum inambulare, sub hac dæmone, nulla læsione, cinerem. Apud Livium autem 3. Decad. lib. 1. post princ. Quin & libertina, inquit, & ipsa, unde Feronia donum daretur, pecuniæ pro facultatibus suis conferrent. Ad id quoque, quod de raso capite dicitur, pertinet illud Plauti in Amphitryone act. 1. scen. 1. in fin.

— Quod ille faciat Jupiter,
Ut ego hodie raso capite calvus capiam
pileum.

Erasinus Chil. 2. cent. 1. in proverbium, Ad pileum vocare, cap. 27. *

COLERUS.

* Seneca lib. 6. Epist. 47. dicit nunc aliquis me vocare ad pileum servos. Vide & de Pileo libertatis l. m. C. de Lat. lib. sold.

TIRAQUELLUS.

3 Apud Lacedæmonios.] Ex Græcis constitut. cap. ex Latinis. in §. multis autem modis, & §. libertinorum. Infit. de libert. vide & ibi Balduinum.

PPP 4 1 Quam

*l. r. c.
de iis
qui in
eccl'es.
manu.*

manumissi, liberi simul & cives Romani erant, quæ major libertas, & ex vindicta appellatur: alii testamento, vel in æde sacra, aut ante consulem, ut inquit Cajus: nonnulli censu fiebant liberi, quo genere manumissionis etiam civitatem Romanam assequabantur. Cum enim soli cives censerentur, si quis servus jubente Domino in censum relatus esset, & liber & civis erat: qui tamen census non jus civitatis confirmabat, sed indicabat, eum qui census fuisset, pro cive se gessisse. ¹ Quam quidem civitatem & libertatem, nisi aut proscriptione solum vertendo, aut si aqua & igni interdictum foret, ex decreto senatus, jussuque populi, nemo invitus amittebat. Neque enim civem Romanum sine auctoritate senatus civem esse desinere fas erat, ² nisi capti ab hostibus fuissent: tunc enim quoad captivi erant, jus civium & civitatem amittebant: qui si in urbem postea redirent, jura civitatis & libertatis postliminio recipiunt: itaque liberi & cives Romani fiunt. Fuitque memorix proditum, ut quem pater aut populus vendidisset, ³ vel paterpatratus hostibus dedisset, si ab hostibus receptus susceptusque fuisset, cum eo nullum postliminium foret. Quod si is quem paterpatratus devoverat, receptus non sit, cum eo postliminium esse, consentiunt omnes: ⁴ cum nec deditio, nec donatio sine acceptione intelligi possit. ⁵ Civitatem Romanam amitti, si Romanus civis urbis alterius jura adsciverit, multi censuere, cum duarum civitatum jure civili nemo censeatur civis. ⁶ Animadver-

*Postli-
minii
jus. §.
si ab
hostib.
instit.
Quibus
mod.
jus pa-
tr. sol.
l. post-
limi-
nium.
ff. de
capti.
Et post-
lim.
veru.*

sumque

¹ Quam quidem civitatem.] Hic omnino vide Cicéronem pro C. Balbo.

² Nisi capti ab hostibus.] De qua re est tit. proprius. ff. de capt. Et postl. rever.

³ Vel paterpatratus hostibus dedisset.] Hinc est quod Sp. Posthumius cum Samnitibus esset deditus, & foecialem percussisset, clara voce ait, se Samnitum non Romanum civem esse, apud Livium 1. Decad. lib. 9.

⁴ Cum nec deditio.] Cic. in Topicis.

⁵ Civitatem Rom.] Cic. pro Corn. Balbo, Equarum civitatum civis esse no-

stro jure civili nemo potest: non esse huius civitatis civis, qui se alii civitati dicavit, potest. Et non multo post, Peritus vero nostri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem se dicavit. Sed tamen vide l. Labeo & l. assumptio. §. juris. ff. ad municip.

⁶ Animadversumque est.] Cicero in eadem Orat. Audeo etiam hoc contradere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab Imperatore nostro civitate donatum.

sumque est, eum qui ab imperatore civitate donatus esset, *Qui ab imperatore civitate donatus esset.* nunquam ob crimen, populi iudicio fuisse condemnatum: ¹ si qui tamen rei capitis agerentur, & ob id solum vertent, non prius civitatem amisisse censebantur, quam essent recepti in eam, quo vertendi soli causa venerant: idque non ademptione civitatis, sed aquæ & ignis interdictione fieri. ² Hanc vero civitatem à principio parvissime *Civitatem parvissime initio dabant Romani.* populus Romanus dabat: ³ quippe Crasso & Scævola consulibus, ne jus civitatis in colluvione & quasi promiscuum foret, cautum fuit ne hi qui cives Romani non essent, pro civibus ferrent. Quare Punico ardente bello, ⁴ Murrina Syracusanus ob plurima in rempubl. merita, & quod in Sicilia cum equitatu transierat ad nostros, ex auctoritate senatus, & rogatione populi, civitate donatus fuit, loco magni muneris. ⁵ Mox lege Gellia & Cornelia, ut nisi quibus Cn. Pompejus civitatem dedisset, nemo civis fieret, decretum est. Quo tempore ⁶ Theophanem Mitylenæum civi-

¹ Si qui tamen.] Cicero in Oratione pro Cecinna, & in Oratione pro domo sua.

² Hanc vero civitatem.] Vide infra in verbo, Murrina Syracusanus.

³ Quippe Crasso & Scævola Coss.] Cicero lib. 3. Offic. Nam, inquit, esse pro cive, qui civis non sit, rectum est non licere. Quam legem tulerunt sapientissimi Coss. Crassus & Scævola: usu vero urbis prohibere peregrinos sane inhumanum est. Hanc legem idem Cicero pro Corn. Balbo legem Liciniam & Mutiam de civibus regendis appellat: scilicet à Licinio Crasso & Mutio Scævola Coss. latam. De qua re idem Cicero in Bruto ubi de Lyſia loquitur.

⁴ Murrina Syracusanus.] Mutines hic legendum ex Livio id referente 3. Decad. lib. 7. Mutines, inquit, etiam civis Romanus factus, rogatione ab Trib. plebis ex auctoritate patrum ad plebem lata. Mutinum * eum vocat Asconius Pediauus in Orat. Ciceronis in Riso-

nem. Sed & adde L. Manlio Tuscetano civitatem datam fuisse ob ingens beneficium in Rempublicam collatum, apud Livium 1. Decad. lib. 3. Et Sosidi Syracusano & Merico Hispano, ex eod. Livio 3. Decad. lib. 6. Et Julio Floro Trevero & Julio Sacroviro ob majorem benefacta, cum id rarum, nec nisi virtuti precium esset, ut tradit Corn. Tacitus lib. 3.

COLERVS.

* Forte rectius, quam Mutines. Nam & Syracusanos Latina nomina habuisse constat.

TIRAQUELLUS.

& Mox lege Gellia.] Cic. pro L. Corn. Balbo, Noscitur, Judices, causa Corneli ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius ex Senatus sententia tulerunt. Qua lege videmus satis esse sancti, ut cives Rom. sint ii, quos Cn. Pompejus de consilii sententia sigillatim civitate donaverit. Et postea non semel eam legem vocat Gelliam & Cornelianam.

⁶ Theophanem.] Val. Maximus 1. 8. cap. 15.

civitate donavit pro concione. ¹ Antea vero lege Apuleja, quam Saturninus consul C. Mario tulisse dicitur, in singulas Latinas colonias ternos cives facere liceret, autum erat. ² Deinde lege Pompeja, quam Pompejus tribo tulit, veteribus incolis transpadanis idem juris quod Latinis coloniis, tributum est, quos postea civitate donavit. ³ C. quoque Gracchus Italos & Romanos eodem tempore censuit, ⁴ quo tempore Italicis populis pluribus civitas tributa fuit. ⁵ Primusque Fulvius Flaccus consul Italos, & in civitatem assumerentur, excitasse dicitur: ⁶ deinde Terentius, Lucani & Samnites jure civitatis donati fuere. Deinde Sylla illorum servos, qui civili bello ceciderant patrimonium suarum, in libertatem vindicavit, & cives esse voluit qui tametsi jus civitatis haberent, non tamen cum veteribus tribubus suffragia ferebant, sed ex illis velut novis incolis alias effecit tribus, in quibus ultimi suffragabantur. Ita fiebat, ut ad illos perraro suffragii jus veniret. Quae omnia post civile bellum, cum rerum Sylla potiretur, & summam imperii teneret, sublata & inducta, in melius emendavit. Nam magnae sibi curae fuit, non in collatione omnium, neque apud externos nomen Romanum passum vulgari: ideo populi jussu comitiis centuriatis, singulis municipiis jus civitatis, quod antea acceperant, ademerunt.

Pompeii
Strabonis
lex.
C. Gracchus
chilix.

Civitate
donati
raro
suffragabantur.

¹ Antea vero lege Apuleja.] Cicero in eadem Orat. pro Corn. Balbo, Sed cum lege Apuleja colonia non essent deducta, qua lege Saturninus C. Mario tulit, ut in singulas colonias ternos cives Romanos facere posset: negabas hoc beneficium re ipsa sublata valere debere.

² Deinde lege Pompeja.] Asconius Pedianus in Orat. in L. Pisonem. Hic autem Cn. Pompejus Strabo pater Cn. Pompeji Magni fuit, ut ille dicit.

³ C. quoque Gracchus.] Plutarch. in vita illius.

⁴ Quo tempore Italicis populis.] Plut. ibi, Appianus lib. 1. bellorum Civilium. L. Florus epit. Livii libro 80. in princip. Italicis, inquit, populis a senatu

civitas data est.

⁵ Primusque Fulvius Flaccus (cf.) Appianus ubi supra. Strabo libro 5. post princ. scribit, Romanam civitatem universos Italos vocat, eoque Romanos appellasse. At Paus. Secundus, si is est, Vitorum illustrem c. 66. scribit Marcum Livium Dentem Tribunum plebis Latinis civibus plebi agros, equitibus curiam, senatus judicia permisisse. Eutropius l. c. c. Paulus Orosius lib. 5. cap. 18. & Euseb. Epit. Livii lib. 71.

⁶ Deinde.] De his tribus id est Appia. ubi supra.

⁷ Deinde Sylla.] Vide Plutarchum in ejus vita, & Appianum lib. 1.

1 Quod

1 Quod & Licinia lege & Mutia cavebatur. Quippe cum Italix populi magna pars se pro civibus gererent, Licinius Crassus orator, & Mutius Scævola Pont. max. ut in suum quisque jus rediret, legem de regendis civitatibus tulerunt, cum summa cupiditate civitatis Romanæ Italici populi tenerentur: qua lege ita alienati animi sunt, ut principium belli Italici fuerit. Itaque jus civitatis, quod cum infimis antea promiscuum erat, apud paucos redundans, optabilius fuit. 2 Divus postea Cæsar medicinam profectos, & liberalium artium doctores, præcipui muneris loco, civitate donavit. 3 Qui cum Novocomensibus jus civitatis dedisset, Marcellus consul id irritum fecit, arreptumque decurionem Novocomensem virgis in foro pulsavit, præfatus ea dedisse verbera, ne se Romanum civem aliquando censeret. Marius quoque legem tulit, ut nisi ex decreto populi, nemini in regione esse liceret. Mox Syllæ exemplo, 4 mille homines Camertes, propter navatam insigniter operam in bello, civitate donavit. Eratque constitutum, ut qui in numero civium Romanorum adsciti, quique civitatem Romanam populi jussu affecuti fuerant (ne quid discriminis cum veris civibus foret) pudendas artes, & homine Romano indignas, non pertractarent, ac mutatis explosisque veteribus nominibus, 5 P. Cornelii, Metello-

*Licinia
& Mutia lex.*

*Lex de
regendis ci-
vitatibus.*

*De civitate
donati.*

*Marii
lex.*

*Civitate
donati &
pudenda
ar-
tibus
abstine-
bant,
& nomina
muta-
bant.*

1 Quod & Licinia lege.] Hæc usque ad clausulam, Itaque jus civitatis, sunt Afconii Pzdiani in Orationem Ciceronis pro C. Cornelio & dictum est etiam supra in verbo, Mox lege Gellia.

2 Divus postea Cæsar.] Suetonius in vita C. Julii Cæsar. cap. 42. Sed & idem universam illam legionem ex transalpinis conscriptam, quam vocabulo Gallico Alaudam vocavit, * disciplina cultusque Romano institutam, civitate donavit, ut scribit ibi idem Sueton. c. 24. Idem tamen Cæsar propter quosdam sordidos homines, qui ipsius beneficia vendebant, tabulam, in qua nomina civitate donatorum incisa essent, revelli jussit, ut tradit Cicero Epistola-

rum fam. l. 13. epist. 37. omnium 307.

COLERUS.

* Cicero, milites postea civitate donatos, in Philippicis non semel Alaudas vocat.

TIRAQVELLVS.

3 Qui cum Novocomensibus.] Id Plutarchi est in ejusdem Cæsar. vita, & Appiani bell. Civilium lib. 2.

4 Mille homines Camertes.] Plutar. in vita Marii (alias Syllæ) & Valerius Maximus lib. 5. cap. 2. Cicero autem in Oratione pro Corn. Bal. tradit, cohortes duas universas Camertium à P. Crasso civitate fuisse donatas.

5 P. Cornelii.] Cicero l. 13. epistol. epist. 37. ad Acilium, cum Demetria Mega,

Aug.
Cæsar
in lex.

Civita-
te do-
nati si-
ne suf-
fragio.

tellorumque, & Claudiorum, aliorumque nobilium Romanorum prisca nomina tanquam veri cives, & cultu Romano educati, usurparent. ¹ Demum Augustus Cæsar vindex majestatis Romanæ, ne unquam tortus aut victus ullo libertatis genere civitatem nancisceretur, edictum statuit: ² ipsamque parcissime & velut magnum operis precium largitus fuit. ³ Quod & Claudius Cæsar probè nam peregrinæ conditionis homines, gentilitia Romanorum nomina assumere vetuit, civitatemque Romanam usurpantes, securi percussit. Sed animadvertendum est omnes qui in civitatem adsciti erant, protinus suffragii in tribubus habuisse, vel ad magistratus & honores amissos esse: quia nisi jus suffragii à populo his impartiretur, atque in tribus admissi descriptique fuissent, ad dandos honores, promovendosque magistratus, jus suffragii non habebant: siquidem ⁴ multis dabatur civitas sine suffragio, plerisque jus Quiritium, nonnullis libertas, aliquibus

jus

Mega, inquit, mihi vetustum hospitium est, familiaritas autem tanta, quanti a cum Siculo nullo. Ei Dolabella rogatu meo civitatem à Cæsare impetravit, qua in re ego interfui. Itaque nunc P. Cornelia vocatur. Et paulo post, Eidem Dolabella, me audiente, Cæsar dixit, Nihil esse, quod de Mega vereretur: beneficium suum ipso manere.

I Demum Augustus Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 40. Magni præterea, ait, existimans, sincerum, atque ab omni collusione peregrini ac servilis sanguinis incorruptum, servare populum: & civitatem Romanam parcissime dedit, & manumittendi modum terminavit. & paucis interjectis, Livia pro quodam tributario Gallo roganti civitatem negavit, immunitatem obtulit: affirmans, se facilius passurum fisco detrahi aliquid, quam civitati Romanae vulgari honorem. *

COLERUS.

* Huc trahendæ illæ Horatii laudes in Augustum lib. 3. Ode 6.

Secunda culpe secula optin
Primum inquinare & gemi & b
mos:

Hoc fonte derivata clades
In populum patriamque fluxit.

TIRAQUELLUS

2 Ipsamque parcissime.] Idem actor eodem capite, sed alio loco. Scilicet autem unus ex Germanorum tribus apud Tacitum libro primo, ubi gloriatur, quod se divus Augustus civitate donaverat.

3 Quod & Claudius Cæsar.] Suetonius in vita illius cap. 25. Peregrinæ conditionis homines vetus usurpat Romana nomina, duntaxat gentilitia, civitatem Romanam usurpantes in campo Quirino securi percussit.

4 Multis dabatur civitas sine suffragio.] Ut videbis infra in verbo, de Fundanis. Sed ad id, quod de stipendiariis dicit, pertinet quod Minus lib. 3. cap. 8. numerat multos populos Siciliæ stipendiarios, post nonnullas colonias, & alias Latine conditionis

I Quæ

jus municipii & foederis, pluribus jus Latii: alii tanquam coloni, alii stipendiarii & vectigales habiti, nonnulli sponfione in amicitiam recepti fuere. ¹ Quam quidem suffragii lationem, sine consulto senatus solus populus, ut beneficium, tradebat. ² Jus vero Quiritium, primum Archagatho medico cum taberna in compito Acilio datum fuisse legimus: ³ municipii vero illis, qui ex alienis civitatibus adsciti, munerum Romanæ civitatis participes erant, nisi quod ad suffragia ferenda, & magistratus admitti non poterant: ⁴ sicut Fundanis, Formianis, Cumanis, ⁵ Acerranis, ⁶ Laviniis & Thusculanis, qui haud multo post in civitatem admissi fuere. His namque ⁷ & Campanis equitibus civitas sine suffragio data fuit: quibus postea

Jus Quiritium cui primo dato. Municipii jus.

¹ *Quam quidem suffragii lationem.]* Ideo nec eam suffragii lationem Censores cuiquam homini, nedum ordini universo adimere poterant, ut tradit Livius 5. Decad. lib. 5.

² *Jus vero Quiritium primum Archagatho.]* Plinius lib. 29. cap. 1.

³ *Municipii vero.]* Hæc usque ad clausulam, *Finique observatum*, sunt Festi Pompeji lib. 1. 1. in verbo, *municipes*, & *municipium*. Vide Alciatum in verbo, *municipes*. ff. de verb. signif. quanquam & horum plurima ejusce loci sunt aliorum, ut sigillatim mor dicemus. *

COLERUS.

* His adde Fest. in voce *municipes*, & Varro nem lib. 7. de L. L. & l. 1. §. 1. ff. ad Municipalem. Glossis est *Municipes politæ*.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Sicut Fundanis.]* Horum namque trium testis est Livius 1. Decad. lib. 8. *Fundanis*, inquit, & *Formianis*, quod per fines eorum tuta pacataque semper fuisset via, civitas sine suffragio data. *Cumanos*, *Suessulanosque ejusdem juris conditionisque*, cujus Capuam, esse placuit. De Cumanis idem scribit 3. Decad. lib. 3. De trecentis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis

emeritis Romam venerant, delatum ad populum, ut cives Romani essent: item uti *municipes Cumanis essent, prius quam populus Campanus à populo Rom. defecisset.*

⁵ *Acerranis.]* Idem Livius 1. Dec. lib. 8. *Romani facti Acerrani lege ab L. Papyrio prætoris lata, qua civitas sine suffragio data.*

⁶ *Laviniis & Thusculanis.]* De his duobus Cicero pro Cor. Balbo, cujus supra in eam rem verba adduximus. Livius eod. lib. 8. ubi & idem dicit de Aricinis, Nomentanis, Pedanis, Lanuvinis & Antiatibus. Sed & adde Sabinos, qui post Sabinarum raptum, & foedus factum inter Romulum & Titum Tatium recepti in urbem sunt: sed hac lege, ut in omnibus essent cives Romani, excepta suffragii latione: nam magistratus non creabant, ut scribit Servius l. 7. Æn. in eum locum,

— *Postquam in partem data Roma Sabinis.*

Ad id illum locum referas.

⁷ *Et Campanis equitibus.]* Livius loquens de trecentis equitibus Campanis eodem l. 8. 1. Decad. (vide in verbo, *Sicut Fundanis.*) & iterum 3. Dec. lib. 3. Et de Campanis in universum, vide quid idem scribat ejusdem 3. Decad. lib. 6.

postea ¹ & Arpinatibus jus suffragii, quod antea negabatur, concessum ferunt. ² Anagninis quoque civitas sine suffragii latrone collata est, conciliaque & connubia adempta, magistratibusque interdictum, praterquam in curiis sacris. ³ Et cum Puteoli, Salernum & Buxentum, pro eo quod adscripti coloni nomina dedissent, se pro civibus gererent, senatus judicavit non esse cives. ⁴ Nonnunquam qui ex municipiis suo jure & legibus utentes, muneris tantum cum populo Romano participes erant, nullis necessitatibus aut alia lege vel fœdere adstricti, municipes dicti sunt: sicut M. Cato senex, T. Coruncanus, Cajus Marius, M. Tullius, & alii. ⁵ Tertio, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, uti municipia essent suæ cujusque civitatis & coloniarum, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Urbinates, Nolani, Bobutinenſes, Placentini, Napeſini, Sutrii, Lucenses. ⁶ Fuitque observatum, ut ita recepti, peregrinorum loco non haberentur, sed civium. Et tamen jus coloniarum quam municipii semper majus & auctius fuerit, quod coloni jura institutaque populi Romani, nihil sui arbitrii habent: municipes vero suis utantur moribus & institutis, sine imperio populi Romani: tamen in coloniam semel auspicato deductam, illa incolunt, nova colonia deduci nequit, licet illa existente novi coloni deduci valeant. Differt tamen colonia à municipio, quia ex civitate colonia alio traducitur, municipes vero aliunde in civi-

Colonia à municipio differt.

¹ Et Arpinatibus.] Idem Livius d. lib. 8. 1. Decad. & lib. 10. in princ.

² Anagninis quoque.] Livius 1. Decad. lib. 9. paulo ante fin.

³ Et cum Puteoli.] Hæc usque ad clausulam, Nonnunquam, sunt Livii 4. Decad. lib. 4.

⁴ Nonnunquam qui ex municipiis.] Ex Festo Pompejo ut supra diximus in verbo, Municipii vera. *

COLERUS.

* Isidorus lib. 8. cap. 4. Municipi sunt in eodem municipio nati: ab officio munerum dicti. Munia enim officia sunt.

Idem Municipales, inquit, originis civis & in locum officium gerentes.

TIRAQUELLUS.

⁵ Tertio, qui ad civitatem.] Et id quoque. Sed ubi hic dicitur, Urbinates, & legendum est ex eodem, Arpinates, & ubi, Bobutinenſes, legendum, Buxentiniſes. & ubi, Napeſini, alii legunt, Napeſini. Et ubi Lucenses, alii, Lucenses. Super hoc autem quod hic dicitur de Placentinis, vide postea in verbo, Placentia.

⁶ Fuitque observatum.] Et Gellio libro 16. cap. 13.

civitatem veniunt. ¹ In quo animadvertendum, plura fuisse coloniarum genera: namque aliæ Latinæ, aliæ civium Romanorum dictæ sunt, aliæ ex utrisque: ² nonnullæ ex peditibus vel equitibus, cum in agrum bello captum stirpis augendæ causâ mittebantur: ³ siquidem Bononia, colonia Latina fuit: ⁴ Mutina & Parma, civium Romanorum: ⁵ Placentia ⁶ equites solos habuit Latinos, licet ⁷ Cicerō Placentiam municipium, non coloniam dicat esse. ⁸ Eratque constitutum, ut singulæ coloniarum annuam pensionem populo Romano penderent, tametsi Livius Drusus trib. plebis duodecim colonias sine onere pensionis deduxisse legatur. Fertur tamen ⁹ populus Romanus Ilien-
bus,

1 *In quo animadvertendum.*] Ex Livio 3. Decad. lib. 8. & 4. Decad. lib. 9. ad fin. Et vide omnino Asconium Pædianum in Orat. Ciceronis in L. Pisonem in princ.

2 *Nonnulla ex equitibus.*] Quod probatur in sequent.

3 *Siquidem Bononia.*] Livius 4. Dec. lib. 7. paulo ante fin. & lib. 9. ad fin. Hanc autem simpliciter Romanorum coloniam dicit Pomponius Mela, l. 2. cap. 4.

4 *Mutina & Parma.*] Livius 4. Dec. lib. 1. & 9. ad fin. ubi innox idem dicit de Saturnia colonia, Pomponius autem ubi ruper citavimus, dicit simpliciter *Mutinam* Romanorum coloniam.

5 *Placentia.*] Ea erat Rom. colonia Livio 3. Dec. lib. 1. & 7. & 4. Dec. l. 1. & 7. & Plutarcho in Annibale. & L. Floro epit. Livii l. 20. in fin. ubi idem dicit de Cremona.

6 *Equites solos habuit Latinos.*] Livius 4. Dec. lib. 9. ad fin.

7 *Cicerō.*] In Orat. in L. Pisonem, ubi Asconius non longe à princ. hâsitare confitetur se magnopere, cur Cicerō id dicat, cum in Annalibus eorum, qui Punicum bellum secundum scripserunt, tradatur, Placentiam coloniam deductam pridie Cal. Jannarias primo anno ejus belli, P. C. Scipione patre Afric. & T. Semp. Longo Coss.

8 *Eratque constitutum.*] Hæc usque ad clausulam, *Fertur tamen*, sunt Plut. in vita Gracchorum.

9 *Populus Romanus Ilien-sibus.*] Callistratus in l. non tantum §. 1. ff. de excusat. tut. Ilien-sibus & propter inelyiam nobilitatem civitatis, & propter conjunctionem originis Romanæ, jam antiquitus & senatusconsultis, & constitutionibus Principum plenissima immunitas tributa est, ut etiam tutela excusationem habeant, scilicet eorum pupillorum, qui Ilien-ses non sint. Sed & adde tributorum & omnium onerum immunitatem illis à Claudio Cæsare concessam, è Suetonio in vita illius, cap. 25. * & Tacito lib. 12. Strabo autem lib. 13. tradit ipsos Ilienses multis beneficiis Syllam accessisse, & Julium Cæsarem maximam de iis curam suscepisse, & illos magnis beneficiis adornasse.

COLERUS.

* Romani Ilienses, tanquam con-sanguineos, maxima semper benevolentia prosecuti sunt. Intellige de his Horatium lib. 3. Ode 3.

*Sed bellicosus fatus Quiritibus
Hæc lege dico, ne nimium pœi
Rebusque fidentes, arida
Tibi velint reparare Troja.*

Iliensium causam aliquando etiam Nero egit, ut testatur Suetonius & Corn. Tacitus lib. 12.

1 *Tyris*

bus, ob generis vetustatem, & quia auctores Romæ stirpis fuerant, plenissimam immunitatem dedisse, ut tutelæ curæque excusationem haberent: ¹ Tyriis vero libertatem, ² sicut Atheniensibus, ³ & Theſſalonicis, quibus etiam Divus Severus ob egregiam fidem Italicum jus dedit. ⁴ Cyzicenis vero, cum Mithridatico bello ob ingentem operam libertatem meruissent, postea Tiberius Cæsar, quod insolenter in cives Romanos se gessissent, libertatem ademit, & stipendiarios fecit. ⁵ Nero quoque universæ Achæiæ libertatem dedit, ⁶ Græciamque liberam dimisit, ⁷ & nationes Alpium maritimas in jus Latii tranſtulit. Ex insulis vero, ⁸ Cephallenia, Zacynthus, Ægina, liberæ fuere. In Aphrica, ⁹ Carthago, ¹⁰ Leptis, ¹¹ Adruma, Ruspinum, Tapsus: quæ etiam à divo Severo & Antonino juris Italici factæ sunt. ¹² Otho Lingonibus univer-

liber-
tas.

Jus
Latii.

TIRAQUELLUS.

¹ Tyriis vero.] Ulpianus in l. 1. in princ. ff. de censib. & Paulus in l. ult. §. ejusdem juris, eod. tit.

² Sicut Atheniensibus.] Unde Alexander id accepit nescio, vixque crediderim Septimium Severum (quem omnes Divum Septimium vocant) quia ut in vita illius scripsit Spartianus, is, cum Athenas petisset, injuriasque quasdam ab Atheniensibus pertulisset, inimicus his factus, minuendo eorum privilegia, jam Imperator se ultus est. Ante vero Antoninus illis jus integrum libertatemque cum immunitate tradidit: testis Seneca lib. 5. de beneficiis.

³ Et Theſſalonicis.] Appianus lib. 2. bell. civil. scribit Cæsarem Theſſalos, qui cum eo depugnaverant in acie Pharfalica, liberos esse jussisse. Verum hi alii sunt à Theſſalonicis.

⁴ Cyzicenis vero.] Suetonius in Tiberio, cap. 37. Cyzicenis, inquit, in cives Rom. violentius quadam ausis, publice libertatem ademit, quam Mithridatico bello meruerant. *

COLERVS.

* Ademerat his libertatem Augu-

stus quoque. Vide Dionem.

TIRAQUELLUS.

⁵ Nero quoque universæ Achæiæ.] Corn. Tacitus lib. 15. & alibi.

⁶ Græciamque liberam dimisit.] Hæc alibi adnotata sunt.

⁷ Et nationes Alpium.] Tacitus libro 15. cujus hæc propria verba sunt, Eodem anno Cæsar nationes Alpium maritimarum in jus Latii tranſtulit.

⁸ Cephallenia.] Plinius lib. 4. c. 12.

⁹ Carthago.] Plutarchus in Cæsare, & Paulus in l. ult. §. ult. ff. de censib.

¹⁰ Leptis.] Paulus ubi super. Hæc in bello Africano non multo post princ. & vide Spartianum in Septimio Severo in princ. Plinius quo loco istum citabo.

¹¹ Adruma, Ruspinum, Tapsus.] Harum trium civitatum Libyæ, quæ est in Africa, meminit Strabo lib. 17. & hæc oppida, Leptis, Adrumetum, Ruspinum, Tapsus, libera esse dicit Plinius lib. 5. cap. 4. ubi Adrumetum vocat, quod hic Adruma appellat.

¹² Otho Lingonibus.] Cornel. Tacitus lib. 17. Lingonibus, inquit, universam civitatem Romanam, præterea omnia Maurorum civitates dono dedit.

1. Officiu.]

sis civitatem dedit. Ex finitimis, ¹ Ostia, ² Antium, ³ Minturnæ, Tarracina, & aliæ plures, militiæ aliorumque munerum vacatione fungebantur. In Sicilia, quia ⁴ prima omnium provincia facta est, ⁵ Mamertina civitas & ⁶ Taurominitana, fœderatæ: liberæ vero & immunes, Centuripinum, ⁷ Alexina, ⁸ Segestana, ⁹ Aletiensis, & Panormitana. ¹⁰ Inter quas Centuripini & Segestani Latinitatis jura obtinebant. ¹¹ Eratque vetus mos, ut qui jus Latii haberent, alios sumere magistratus aut præfides non tenerentur, nisi Romanos cives. ¹² Nemausenses enim cum jus Latii obtinerent, ad ædilitatem & quæsturam aliosque honores, nullos nisi Romanos cives admiscere. ¹³ Postea liberali-

*Præi-
legium
curum
qui jus
Latii
habe-
rent.*

¹ *Ostia.*] Eam sane coloniam fuisse tradit Plinius lib. 3. cap. 4. & iterum 5. ubi dicit eam fuisse à Romano Rege deductam.

² *Antium.*] Suetonius in Nerone, cap. 9. *Antium coloniam deduxit, adscriptis veteranis è prætorio, additisque per domicilii translationem ditissimis primipilariis, ubi & portam operis sumptuosissimi fecit:* ibi vide interpretes. Et Antium quoque coloniam esse scribit Plinius lib. 3. cap. 4. & 5. & eam Strabo l. 5. tradit ad ocium rerumque urbanarum vacationem Principibus concessam esse. * Sed non id est, quod Alexander hic dicit.

COLERUS.

* Et Nero aliquando Imperium eo transferre cogitavit.

TIRAQUELLUS.

³ *Minturna.*] Et hanc fuisse coloniam testis est Plinius ubi supra.

⁴ *Prima omnium provincia.*] Cicero in 4. in Verrem actio. statim post princip. *Primum, inquit, quod omnium nationum exterarum Princeps Sicilia, se ad amicitiam fidemque populi Rom. applicuit: prima omnium, id quod ornamentum Imperii est, provincia est appellata.* Et Sex Rufius in libro de historia Romanorum, *Prima, inquit, provinciarum facta est Sicilia.* Livius autem 3. Decad. l. 8. tradit Hispaniam primam eam,

quæ continentis sunt, factam esse provinciam. Plutarchus vero in vita Scipionis prodit Hispaniam ex regionibus continentis primam victam fuisse, sed postremam in provincie formam fuisse redactam à Julio Cæsare.

⁵ *Mamertina.*] Hanc civium Rom. esse scribit Plinius lib. 3. cap. 8. cum dicit, *Oppidum Messana civium Rom. qui Mamertini vocantur.*

⁶ *Taurominitana.*] Taurominium coloniam esse tradit Plinius ubi supra.

⁷ *Alexina.*] Halexinos Siciliæ inter stipendiarios ponit Plinius lib. 3. cap. 9.

⁸ *Segestana.*] Cicero 7. in Ver. act. & vide infra.

⁹ *Aletiensis.*] Halicyenses Siciliæ populos, sive hi sint, sive alii, inter stipendiarios ponit Plinius ubi supra.

¹⁰ *Inter quas.*] Plinius de his duobus lib. 3. cap. 8. ubi nuncupatim dicit eas Latinæ conditionis fuisse. Cicero autem in 6. in Verrem act. scribit Centuripinos & Aletianos Siciliæ populos immunes fuisse.

¹¹ *Eratque vetus mos.*] Ut patet ex seq.

¹² *Nemausenses.*] Strabo lib. 4.

¹³ *Postea liberalitate populi Romani.*] Hæc usque ad clausulam, *Lapsis deinde temporibus*, magna ex parte sunt Cornelii Taciti lib. 11. in Oracione Claudii Im-

Liberalitas deinde civitatem dabant Romani. De iure latinitatis vide elegantem locum Alcibiades 2. diff. puncti. c. 21. Jus civitatis latius propagatum.

beralitate populi Romani, ex omni genere, omnique natione terrarum, benemeritos de nomine Romano, quorum virtus enituit, in civitatem adsciscere, & fidei societate jungere, usus invaluit. Estque inter exempla, non stipendiarios modo, sed hostes populi Romani, qui ad nostros Imperatores profugissent, aut magno usu reipublice fuissent, quin etiam servos bene de republ. meritos, civitate donatos esse. Itaque Thusculanos, Æquos, Volcos, Hernicos bello victos, post victoriam civium numero Rom. adscivere, suæque tutelæ duxere, & veluti patroni clientes, in fidem acceperere, cognationeque & hospitio junxere. Sic Julios Alba, Coruncanos Camerino, Porcios Thusculo oriundos, in senatum acciverunt. ¹ Lapis deinde temporibus latius hoc jus propagatum fuit, ita ut in Hispania oppida Latio antiquitus donata, undetriginta numerentur: libertate, sex: foedere, tres: stipendiaria, centum viginti. In citeriori vero, oppida civium Romanorum, tredecim: Latinorum veterum, octodecim fuerunt, foederatum unum, stipendiaria centum triginta quinque. ² Inter quas, Pacenses & Emeritenses in Lusitania juris Italici fuere. ³ In Aphrica civium Romanorum, quindecim. Denique republica variis casibus agitata, ⁴ Vespasianus universæ Hispaniæ jus Latii tribuit.

Otho

dii Imperatoris: & partim Ciceronis in Orat. pro Corn. Balbo. Nam & stipendiarios, aut, ex Africa, Sicilia, Sardinia, cæteris provinciis multos civitate donatos videmus: & qui hostes ad nostros Imperatores profugissent, & magno usu reipublice nostræ fuissent, scimus civitate fuisse donatos. Servos denique, quorum vis & fortuna conditio infima est, bene de Republica meritos, per sepe libertatem, id est, civitatem publice donari videbamus. Et quibusdam interjectis: Itaque & ex Latio multi, & Tusculani & Lanuvini, & ex cæteris generibus gentes universæ in civitatem sunt receptæ, ut Sabellorum, Pelicorum, Hernicorum. Et de Hernicis quoque testis est Diony-

sus Halicarnassensis lib. 8. Sed his Gentibus, quæ hic numerantur, adde Albanos, Latinos & Sabinos ex Livio 4. Decad. libro 10. in Orat. Q. Cæcili Metelli.

¹ Lapis deinde temporibus. Hæc utique ad clausulam, inter quas, sunt Plin. l. 3. c. 8. & Pomponii Mæla & Solini.

² Inter quas. Testis harum dæmon Paulus in l. ult. in princ. ff. de censu.

³ In Africa. Livius lib. 2. cap. 4. ubi ea nominat. Omnibus autem Africa civitatibus datam Rom. civitatem satis patet ex Alio Spartiano in vita Severi in princ.

⁴ Vespasianus. Plinius lib. 3. c. 3. in fin.

Octa.]

¹ *Otho* Lingonibus universis civitatem dedit. ² *Claudius* vero *Cæsar*, omnes Græcos, Gallos, Hispanos, Britannos, Sauromatas, civitate donare, & togatos videre statuit. Quinetiam non modo in jura civium, sed in imperium sæpe externos Romani adscivere. ³ *Primus* enim *Trajanus* externus, ⁴ & deinceps alii ad imperium promoti feruntur. ⁵ *Solon* vero Atheniensibus, præter eos qui sacra & genus aut stirpem antiquissimam habuerent, jus civitatis nulli peregrino dari mandavit, nisi ei qui aut perpetuo exilio patria pulsus esset, aut alicujus artis causa cum penatibus & domo Athenas commigrasset. ⁶ Postea *Pericles* legem tulit, ut hi soli Athenienses fierent, qui utroque parente Atheniensi cive nati forent: ⁷ in tantum, ut *Evagoras* vix propter multiplicia beneficia civitate donari meruerit. ⁸ Qui etiam auctor fuit, ut ex non legitimo matrimonio editi, civium non censerentur numero: licet contra legem à se editam, illegitimum filium sibi superstitem, civis loco haberi voluerit. ⁹ Deinde inquilini & adventitii passim in civitatem adsciti fuere, coacti, tributum nomine drachmas duodecim quotannis pendere: foeminae vero,

¹ *Otho*.] Id jam dictum est supra in verbo, *Otho Lingonibus*.

² *Claudius vero Cæsar*.] Tacitus libro 11. Sed & ante *Julius Cæsar* Hispanos & Græcos in civitatem Rom. adscivit, teste *Livio* 4. Decad. lib. 4.

³ *Primus enim Trajanus*.] Fuit enim ex urbe *Tudertina*, ut scribit *Aurelius Victor* in vita illius. At *Paulus Orosius* historiarum l. 7. cap. 12. & *Eutropius* lib. 8. dicunt illum fuisse Hispanum.

⁴ *Et deinceps alii ad imperium*.] Nam & *Septimius Severus* Afer fuit, teste *Spartiano* in vita illius in fine.

⁵ *Solon vero*.] *Plutar.* in illius vita. Ipsi tamen Athenienses *Dipetem* patrem *Mnesthei* illius, qui ad *Trojam* militaverat, & civem & Regem suum fecerant, ut tradit *Diodorus Siculus* libro 1. *Bibliothecæ* cap. 2. non longe à

fin. ubi & idem de *Erichtheo* & *Ægyptio* scribit. Sed & ipsi *Rhodi* civitatem, ut & illis *Rhodi* dedere apud *Livium* 4. Decad. lib. 1. Et *Cotyn* quoque *Regem* civitate donaverunt ex *Valer. Maximo* lib. 3. cap. 7. Et *Philippum* *Macedonem* ex *Plutar.*

⁶ *Postea Pericles*.] *Plutar.* in vita illius. *Demosthenes* in Oratione contra *Eubulidem*, & in Oratione contra *Nexam*, & *Ælianus* de *Varia* historia lib. 6. & 13. & dicimus in nostris *Commentariis* *Nobilitatis* c. 18. num. 35.

⁷ *In tantum ut Evagoras*.] Vide *Iso-*cratem in vita illius.

⁸ *Qui etiam auctor fuit*.] Scilicet *Pericles*, ex *Plutarcho* in vita illius, & *Æliano* d. lib. 13.

⁹ *Deinde inquilini*.] *Plutar.*

Q99 2 I Lac-

Lacedæmonii.

vero, sex. ¹ Lacedæmonii vero Lycurgi legibus, & Thebani, novos incolas & peregrinam stirpem non admiscere: sed jus civitatis & urbis usum peregrinis interdixere, victosque armis pro alienis arcuere. ² Finitimos

Helotæ.

Insuper spiculatoras.

Dirinoxeni.

Quid Lacedæmonii & Athenienses.

rit existio.

tamen, quos Helotas nuncupant, ³ pari jure vixisse, & a Procli & Eurysthenis Heraclidibus descendentes, in civitatem adscitos fuisse comperimus. ⁴ Quinetiam peregrinis Spartam adire, omni tempore non licuit, quod illorum commercia vitarent: ⁵ quare Dirinoxeni, quasi fallentes hospitem, dicti sunt. ⁶ Nec solum Spartæ peregrinos & convenas non admiserunt: sed si quis civis Spartæ discedens, apud externos moraretur, capite luebat: ⁷ quibus nec peregrinari licitum erat, ne versutias & dolos à peregrinis haurirent. ⁸ Neque aliud Lacedæmonii & Athenienses.

¹ *Lacedæmonii.*] Dionysius Halicarnassæus libro secundo, cujus verba adducam in sequent. Tacitus libro 11. *Ælianus* Variæ historiæ lib. 13. ubi & idem dicit de Apolloniatis, & Nicolaus *æπεί 1907*. & ex eo Stob. Serm. 42. & Philostr. ejus rei rationem reddens in vita Apoll. 1.6.c. 10. & vide Herod. lib. 1. & quod dicemus in seq.

² *Et Thebani.*] Dionysius Halicarn. lib. 2. Græcè quidem, sed in hunc sensum scribit, quod Thebani ob retinendam nobilitatem generis vel nullos, vel raros in jus suæ civitatis admittebant: ut interim taceam morem pellendi hospites, nec ipsorum jactantiz convenientem, & damnosum etiam in rebus plerisque. Spartani certe post acceptam ad Leuctra cladem, amissosque mille & septingentos viros, nunquam postea potuerunt civitatem suam in integrum restituere, sed turpiter amiserunt Imperium. Itidem Thebani atque Athenienses unico prælio victi ad Chæroneam à Macedonibus, multati in libertate simul & principatu Græciæ.

³ *Finitimos tamen.*] De Lacedæmoniiis tantum loquitur, quorum *Helotæ* peculiari vocabulo agrestes dicuntur,

de quibus sæpius dictum est in hoc opere: sed quantum ad id, de quo hic agitur vide Livium 4. Decad. lib. 4. qui *Ilotas* esse dicit jam inde antiquos castellanos, agreste genus.

⁴ *Peri jure civitatis.*] Strabo lib. 8. Plutarchus in Lycurgo.

⁵ *Quinetiam peregrini.*] Plutarchus in Agide, & in Apophtheg. Lacoæ, quo loco antiqua Lacedæmoniorum instituta describit. Nicolaus & Stobæus ubi supra.

⁶ *Quare Dirinoxeni.*] *ἀνεργῶν*, à vocabulo Spartano *ἄνεργον*, *ἀνεργία*, id est, conviciari, injuriam facere, ut scribit Favorinus in vocabulario. ita *Dirinoxeni* sunt appellati, quod hospitibus injuriam facerent.

⁷ *Nec solum Spartæ.*] Plutarchus, Nicolaus & Stobæus ubi supra, & præterea idem Plutarchus in Lycurgo.

⁸ *Quibus nec peregrinari.*] Plutarchus in ejusdem Lycurgi vita, non adeo longe à fin. & in institutis antiquis Lacedæmoniorum, quæ posuit inter eorum Apophthegmata.

⁹ *Nec aliud Lacedæmonii & Atheniensibus.*] Id jam diximus superius in verbo. *Et Thebani*, ex Dionysio Halicarnassæo.

1 Qua

theniensibus fuisse fertur exitio, (quanquam multum armis valerent) nisi quod victos bello, osos haberent, nulloque commercii jure dignos ducerent. ¹ Qua de re Phocion Atheniensibus subiratus fuit, quod filium Spartam ad peregrina noscenda instituta dimisissent. ² Tyrtaum tamen <sup>Tyr-
tæus
poëta.</sup> poetam Lacedæmonii civitate donarunt, contra instituta majorum: quod ideo factum Pausanias ait, ne quando illis objici posset, quod peregrino duce usi fuissent. ³ Atheniensibus quandoque lege cautum fuit ne quis Athenien- <sup>Athe-
nien-
sium
lex.</sup> sium Megaram pedem inferret, multa capitis indicta, quod odio eos prosequerentur perniciali: Pœnis, si quis vi tempestatis, aut hostium impetu ad eorum littora applicuisset, intra quintum diem abire cogebatur. ⁴ Carthagi- <sup>Car-
thagi-
nenses.</sup> nenses quoque adeo peregrinos osos habebant, ut qui in Sardiniam aut Herculis columnas adnavigabant, mari demergerent. ⁵ Quod de Scythis quoque proditum est, ^{Scythæ.} qui adeo peregrinos infectati fuerunt, ut eos omni vitæ commercio prohiberent: ⁶ Anacharsim quod sacra Græco

¹ *Qua de re Phocion.*] Hic Alexander memoria lapsus est: nam contra Phocion filium suum Lacedæmonem adduxit, ut illic institueretur: ob quod infensi illi fuerunt Athenienses, quod peregrinam disciplinam illorum moribus prætulisset, ut tradit Plutarchus in illius vita.

² *Tyrtaum tamen poetam.*] Plutar. in Apophthegmatis Pausaniæ Cleombroti. Sed & idem Spartiatæ (ut id addas) Tifamenum Eleum & Hegiam ejus fratrem, quod his majorem in modum egerent, civitate donarunt, & eos quidem solos, ex Herodoto libro nono. Sed postea Dionem ex Plutarcho in vita illius. Nec id interim omittendum quod scribit Seneca libro de beneficiis primo, quod Alexandro Magno, victori Orientis, Corinthii per legatos gratulati sunt, & civitate illum sua donaverunt. Cum risisset Alexander hoc officii genus, unus ex he-

gatis, nulli, inquit, civitatem unquam dedimus alii quicquam, & Herculi. Libens accepit delatum honorem, & legatos invitatione, aliaque humanitate prosecutus, cogitavit, non cui civitatem darent, sed cui dedissent.

³ *Atheniensibus quandoque.*] Plutarchus in Pericle. Aliter Gellius libro sexto capite 10. *Decreto* (inquit Gellius) suo Athenienses caverant, ut qui Megaris civis esset, si intulisset Athenas pedem prehensus esset, ut ea res ei homini capitalis esset. Tanto Athenienses odio flagrabant finitimorum omnium Megarensium. & Diodor. Siculus lib. 12.

⁴ *Carthaginenses.*] Strabo l. 17.

⁵ *Quod de Scythis.*] Et quod inhumanius erat, eos immolabant, auctore Herodoto libro 4. & Strabone lib. 7.

⁶ *Anacharsim.*] Lærtius in vita illius.

Scythotauri. Græco more faceret, occiderunt. ¹ Idem de Scythotauris, qui pro hostiis advenas immolabant, proditum est. Inter ceteros feruntur ² Gamphasantes in intimis Libyæ oris, adeo hominum commercia fugere, ut nulli se peregrino misceri sinant: ³ & Seres, qui cœtus & congressus fugiunt hominum, ita ut rerum præcia oculis æstimantes, sua tradant, aliena non emant: scilicet arbitrati, jura civium cum peregrinis communicari non oportere.

Indi. ⁴ Apud Indos quoque, nisi triduo, hospitem divertere minime licebat, ne cives longo usu dissimiles mores imbuerent, & in alienas leges ritusque transirent. ⁵ In Ægypto quoque apud Busrum & Cynopolim, hospites non divertebant, neque admittebantur alieni, ⁶ qui omnibus fere barbaris mos exoletus erat, ut hospites finibus pellerent.

Clau-

Ægypti.

¹ Idem de Scythotauris.] Lactantius lib. 1. cap. 21. & dicam plenius lib. 6. cap. omnium postremo.

² Gamphasantes.] Plinius libro 5. capite 8. Gamphasantes, ait, nudi, prælorumque expertes, nulli externo congregantur.

³ Et Seres.] Solinus c. 53. aut aliorum compositione 63. Seres, inquit, ipsi quidem mites, & inter se quietissimi. Alias vero reliquorum mortalium cæcus refugiant, adeo ut cæterarum Gentium commercia abstant. Primum eorum flavum mercatores ipsi transant, in cuius ripis nullo inter partes lingue commercio, sed dispositarum rerum præcia oculis æstimantes sua tradunt, nostra non emunt. Marcellini verba de Seribus pervenusta adscribere placuit ex lib. 23. Agnus, inquit, ipsi quietissimi Seres armorum semper & prælorum expertes, neque hominibus sedatis & placidis est ocium vulnabile, nulli finitimorum molesti. Et aliquot interjectis, ipsi præter alios frugalissimi, pacatissimi, ceteros cultores, ceteros reliquorum mortalium cæcus. Cumque ad commendanda fida, vel quædam alia fluvium transierint advenæ, nulla sermonum vice propositarum rerum præcia oculis æstimantur. Et ita sunt abstinentes, ut

apud se tradentes egrediuntur, ubi ipsi comparent advenas.

⁴ Apud Indos.] Philostratus in vita Apollonii lib. 2. cap. 11. in præf. Dnum isti, inquit, scia inter se colloquantur, missi à Rege muniti, nec cum interprete superceneri, muniti Regem tridui hospitium sibi asserisse Apollonium. Neque enim licet dictum peregrinū in urbe morari.

⁵ In Ægypto quoque apud Busrum.] Strabo lib. 7. auctoritate Eratosthenis scribit, Commune Barbaris omnibus consuetudinem esse, ut hospites pellant.

⁶ Qui omnibus fere Barbaris.] Strabo ubi supra proxime. Nam & Brinnones olim quidem Barbaros, ut hospitibus ferociter incedit Horatius lib. Cat. 3. Ode 4.

Visam Britannos hospitibus ferri. Solinus cap. 34. eam gentem inhumanam incolarum rixu aspero appellat. Strabo lib. 4. Longe magis, inquit, quam Britannii Symplices illius sunt incolæ, Aut iropopagi, id est, hominum corla, ne cæcenses, manducantesque magis. Ræ forsan talis fuit olim: tunc autem ea gens nulli alii cedit humanitate, hospitalitate & rerum omnium disciplina.

1 Clau-

¹ Claudius quoque Cæsar peregrinos ferre gentilia Romanorum nomina vetuit edicto. ² Proditumque est de Epidauriis mirum, quod quum Illyricos mores oſos haberent, nec illorum commercia vitare poſſent, ut ſe à contagione accolarum ſervarent immunes, ita caſiſſe, ut unum ſeligèrent ætate gravem qui ſolus ad illos penetraret, cum quo commercium haberent, quem poletem dixerunt. ³ Contra vero Germanis juſ hoſpitii ſanctiſſimum erat, hoſpitiſque ita enixe indulgebant, ut quemquam hoſpitum cum quo menſa fuiſſet communis & ſacrificia, arcere teſto, aut averſari, neſas ducerent. ⁴ Idem apud Lucanos, quibus lege cavebatur, ut ſi quis Sole occaſo divertentes hoſpites notos ignotoſque domo exigeret, *ἔννοξιός* tenceretur, mulctamque eo nomine pendere cogeretur. ⁵ Calabri quoque hoſpites comi hoſpitio benigne invitant, pyra illis affatim apponendo. ⁶ Traditum tamen memoriæ eſt, quum inter Megarenſes & Corinthios de imperio certaretur, captivos in bello tam leniter habuiſſe, ut illos velut hoſpites invicem

¹ *Claudius quoque Cæſar.*] Sueton. in vita illius cap. 26.

² *Proditumque eſt de Epidauriis.*] Plutarchus problem. cap. 142.

³ *Contra vero Germania.*] Cæſar libro 6. Commentariorum Belli Galli. Pomponius Mela lib. 3. c. 3. ubi de Germania, *Jus in viribus habent adeo, ut ne latrocinii quidem pudeat, tantum hoſpitibus boni, miſeſque ſupplicibus.* Tacitus lib. de moribus German. *Quumcunque mortalium, inquit, averre recto neſus habetur. Proſperum quiſque apparatus epulis excipit. Cum deſecere, qui modo hoſpes fuerat, monſtrator hoſpitii comes, proximum domum non invitati advenit. Nec intereſt, pari humanitate accipiuntur, notum ignotumque, quantum ad hoſpitium, nemo diſcernit. Hanc hoſpitalitatem, ut alia pleraque, quorum Tacitus meminit, etiamnum incredibili humanitate Helvetii hodie cuſtodiant.*

⁴ *Idem apud Lucanos.*] *Ælianus de varia hiſtoria lib. 4. in princ. Heraclides in Politicis.*

⁵ *Calabri.*] Adde quod apud Celtas gentem noſtram gravius in illam animadvertebatur, qui peregrinum quam qui civem occidebat. hunc enim exitium, illi mors poena ſtatuebatur, ut ſcribit Nicolaus *idem* idem, & ab eo Stobæus Ser. 42. Cretenſes quoque eorum quæ coenantibus apponebantur, à peregrinis & hoſpitibus exordium faciebant: poſt hoſpites Principi portiones quatuor præbebant, unam, quam etiam reliquis, alteram principalem, tertiam familiæ, quartam uſenſium, ut ſcribit Heraclides, apud ipſos Cretenſes magna humanitate peregrinos haberi, atque etiam ad gerendos magiſtratus ſæpe vocari.

⁶ *Traditum tamen memoriæ eſt.*] Id uſque ad clauſulam, *Græci quoque,* eſt Plutarchi Problem. cap. 130.

Q99 4 I Græci

cem tractarent, & sine precio dimissos, doryxenos
 larent. Illis enim Jupiter ξένιος in præcipuo cultus
 est; hospitalis. Quare milites cum hostibus extra
 familiaria jura servabant, in acie vero pugnabant ve
 tissime. ¹ Græcis quoque dissimiles & longe dif
 fertatis species fuere: siquidem non pari libertate
 tur, aut vectigali & tributo premuntur omnes:
² Tenedii & Hæmii vectigales erant, ³ Chii
 immunes & liberi, navibus tantummodo præstan
 noxii: ⁴ Cythera Laconia insula, hoc tantum præ
 onere, ut è Sparta præfectum quotannis acciperet
 dendum jura. ⁵ Lacones præter amicorum
 aliud nihil tributi nomine pendebant. ⁶ Vici quoque
 Babyloniam ad præbenda cibaria canibus Regum
 bantur, reliquis exempti oneribus. ⁷ Æthiopes
 quoque anno binos semodios auri rudis Dario
 dicuntur, ducenos fascēs ebeni, quinos puerorum
 torum dentes vigenos. ⁸ Sicut Colchi centenos
 totidem virgines, reliquorum tributorum immunes
 autem æquali omnes premuntur onere: nam quantum
 ctuum partem regibus annis singulis pendere coguntur

¹ Græcis quoque dissimiles.] Id probat seq. exemplis.

² Tenedii.] Hæmii.] De his duobus sic Thucydides lib. 7. loquitur: Tenedii atque Hæmii vectigales erant.

³ Chii.] Idem Thucydides eod. libro 7. Chii, ait, tributorum immunes sunt, tantum navibus præstandis obnoxii, cæteri liberi.

⁴ Cythera.] Idem Thucydides libro 4. de ea loquens: Et ad quam magistratus ad jus dicendum quotannis ex Sparta transfertur.

⁵ Lacones.] Strabo lib. 8. At pristina, inquit, nonnihil dignitate reparata, præcipuo in honore fuerunt, & sua in libertate manserunt. Ut præter amicorum ministeria, aliud nihil tributi nomine censerent.

⁶ Vici quoque circa Babyloniam] Herodotus lib. 1. Præter amicorum tanta alebatur multitudine, præbenda ejus cibaria, quantum totæ planitie magni vici attributi tributum tributorum immunes.

⁷ Æthiopes vero.] Herodotus lib. 2. & ex eo Plinius lib. 12. cap. 1. Ægypti Rex primus Æthiopum in Mæridiem spectant, aggressus, tributum pendere compulsum, aurum & elephantum ut scribit Diodorus Siculus lib. 3. cap. 1.

⁸ Sicut Colchi.] Herodotus lib. 4. Colchi quoque, inquit, inter divites repositi erant.

⁹ Indi autem.] Diodor. Siculus lib. 3. cap. 10.

¹ Syri (ut inquit Ulpianus) à quartodecimo masculi, à duodecimo foeminae ad quintum & sexagesimum annum tributa conferunt. ² Leptis in Aphrica tantum vectigalibus valuit, ut singula indies talenta Carthaginensibus vectigal penderet. ³ Sicut ex effossione æris in Macedonia, singula talenta in singulos dies Alexandro pendebantur. ⁴ Et Babylon

¹ Syri, ut inquit Ulpianus.] In l. *etatem ff. de censib.*

² Leptis.] Adde quod sub Romanorum imperio libera fuit, auctore Hirtio libro de bello Africo, & Plinio libro quinto, capite quarto. Tandem à Julio tricies centenis millibus ponderibus olei in annos singulos multa-
ta, ex eodem Hirtio eod. libro in fine.

³ Sicut ex effossione æris in Macedonia.] Nam & circa Philippos in Macedonia ferunt metalla inveniri, quorum ramenta crescant disiecta, aurumque manifestum producant, ut tradit Aristot. Mirab. auscultationum.

⁴ Et Babylon.] Herodotus lib. 1. Et adde quod Cappadoces Persis quotannis pendebant, præter argentum, mille & quingentos equos, mulorum duo millia, ovium quinquaginta millia. Et duplum fere horum Medi pendebant. Auctor natorumque Strabo lib. 11. Aspendi i Dario quinquaginta talenta, & equos tributi nomine dare solebant, ut prodit Arrianus Gestor. Alexandri libro 1. Sed & eidem Dario Iones, Magnetes, qui in Asia incolebant, & Ioles, Cares, Lycii, Melyenses, & Pamphylii (unum enim erat idemque impositum illis tributum) pendebant quadringenta argenti talenta. Mysi autem, Lydi, Alysonii, Cabalii & Hygennenses quingena talenta. Phryges, Thraces, qui Asiam incolebant, Paphlagones, Mariandeni & Syrii trecenta & sexagena talenta. Cilices equos albos trecentos sexagenos, in dies singulos, necnon talenta argenti quingena, quorum centena & quadringena erogabantur in eam Ciliciz regionem, quæ equos producit: trecenta autem & sexagena ad Darium

ibant. Urbs Possideum, præter Arabum partem (hæc enim erat immunitis) trecenta & quinquagena. Ægyptus & Aphri illi contermini, Cyrena & Barca, septingenta talenta, præter pecuniam ex piscario proventu lacus Moerios, Sattagyda, Gandarii, Dadyca & Apparyta centena & septuagena. Sufiani & cætera Cissiorum regio trecenta. Babylon & reliqui Assyrii millena, præterea pueros castratos quingenos. Ecbatani, & ab regione Medica, Parycani & Orthocorybantes quadragena & quinquagena talenta. Caspii, Pausica, Penthimati & Daritæ simul conferentes ducenta talenta. Bactriani ad Æglos usque trecenta & sexagena. Pactynii & Armenii, eorumque contermini Euxino tenus ponto talenta quadringena. Sagartii, Saranges, Thamanzi, Uti, Meci, & hi, qui rubri maris insulas incolunt, sexcenta talenta. Sacæ, Caspii ducena & quinquaginta. Parti, Chorasmi, Sogdi & Arrii tricena. Paricanii & qui ex Asia sunt Æthiopes quadringena talenta. Mantieni, Saspiri & Alarodii ducena. Moschi, Tybareni, Mosynoci & Mardi trecenta. Indi tricena sexagena aureorum ramentorum, Et hæc quidem Herodot. lib. 3. Qui & paulo post subdit, Arabes millena quotannis talenta thuris pendere Persis solere. Thucydides autem lib. 1. belli Peloponnes. non adeo longe ad fin. tradit Magnetam Asiz quotannis quinquagena talenta Artaxerxi pendisse. Aristoteles Mirabilium Auscultationum, cap. 34. tradit Pæones Regi pendere duas glebas auri, quarum altera duas, altera tres libras appenderet. Chersonesus Mithridati Eu-

Roma-
notum
et. Si-
galia.

bylon Regi Persarum, singulis diebus singulas argento
plenas artabas solvebat. Apud Romanos vero qui populi
liberi erant, tributum nihil conferebant, ¹ stipendiarii autem
ad militum opus stipendia pendere cogebantur: ² licet ex
Caesaribus plerique vectigalia nova & inaudita proposue-
rint, ut pro edulis quæ tota urbe venirent, pro litibus &
que judiciis quadragesimam summæ: ³ sicut Caligula ex-
egit ex gerulis octavam, ex prostitutis quantum unaque-
que uno concubitu mereret. ⁴ Vespasianus quoque vec-
tigalia revocavit nova, & gravia provinciis auxit. ⁵ Alexan-
der Severus brachchariorum, linteonum, citrariorum, pel-
lionum, plaustrariorum, argentariorum, aurificum, & alia-
rum artium vectigal instituit: ex quo thesmas quas funda-
verat, pluribus usibus ornavit. ⁶ Antiquis etiam Romano-
rum, ex agris & novalibus decima seminum dabatur vec-
tigalis nomine: namque aratores decimam frumenti popu-
lo Romano pendere cogebantur. ⁷ Tiberius Cæsar cen-
tesimam rerum venalium, in ducentesimam relaxasse dici-
tur.

pariori modiorum 180. millia frumen-
ti tributum nomine solvebat, cum du-
centis argenti talentis, ex Strabone
lib. 7. Et quod Cæsar Gallia tributum
nomine annum imperavit sexcentium
quadragesimam, ut tradit Eutropius de
gestis Rom. lib. 6. c. 5. ad fin.

¹ Stipendiarii autem. Cic. v. in
Verrem action. Socii stipendiarii que
pop. Rom. afflicti, miseri. Idem pro Cor-
nelio Balbo: Quia pateant stipendiarii,
pateant hostibus.

² Licet ex Caesaribus. Quod probat
exemplis seq.

³ Sicut Caligula. Sueton. in vita
illius cap. 40. in princip. Vectigalia,
inquit, nova atque inaudita primum per
publicanos, deinde, quia lucrum expe-
rabat, per Centuriones Tribunosque præto-
rianos exercuit, nullo rerum, aut homi-
num genere omissis, cui non tributum aliquid
imponeretur. Pro edulis, quæ tota urbe ve-
nirent, certum statumque exigebatur. Pro
litibus atque judiciis, ubicunque conceptis,

quadragesima summæ de qua huiusmodi,
ne sine pæna si quis compesceat, et do-
nasse negotium consueverit. Ex geru-
lorum diurnis quaslibet pariter: ex
capitis prostitutarum, quantum quæque
uno concubitu mereret.

⁴ Vespasianus. Suetonius in vita
illius cap. 16. in princip.

⁵ Alexander Severus. Elio Lam-
pidius in vita illius.

⁶ Antiquis etiam Romanorum. Sic
Philippus Macedo Thracis validis co-
pis aggressus, aliquot præliis commis-
sis, semper victor, debellatos ad id
compulit, ut decimas regno Macedo-
niæ exolverent, ut tradit Diod. Sicu-
lus lib. 16. c. 18.

⁷ Tiberius Cæsar. Cornelius Tac-
tus lib. 2. ubi de Cappadocia regio
loquens, Regnum, inquit, in prætorium
reductum est, fructibusque eius locum
posse centesima vectigal proferri Cæsar,
ducentesimam in posterum statui. Pido
tamen eundem ad fin. lib. 1.

1 Et

tur. ¹ Et Nero in initio sui principatus, quo gratiam popularem aucuparetur, quintam & vigesimam venalium mancipiorum remisisse, ² & Trajanus vectigal vigesimarum sustulisse. ³ Proditumque memoriae est, quum in dubium veniret, qui liberi essent populi, quive stipendiarii, à M. Antonino publicos tabellarios institutos, ut si in provincia quispiam causam liberalem diceret, per eos testationes libertatis, & alia immunitatis documenta Romam ferrent.

⁴ Minorem vero libertatem, seu mediam, ii assequi dicebantur, qui manu à pratore emissi, non Romani cives, sed

Latini

Minor
seu
media
liber-
tas.

¹ Et Nero.] Cor. Tacitus lib. 13.

² Et Trajanus.] Sed non omnino, ut videre licet ex Plinio in Panegyrico, cuius haec verba sunt, *His vigesima reperta est, tributum tolerabile, & facile hereditibus dumtaxat extraneis, domesticis graue.* Itaque illis irrogatum est: *his remissum: videlicet quod manifestum erat, quanto cum dolore latere, seu potius non latere homines essent, distringi ali- quid & abradi bonis, quae sanguine, gentilitate, sacrorum denique societate meruissent: quaque nunquam, ut aliena & speranda: sed ut sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent.*

³ Proditumque memoriae est.] Jul. Capitolinus in vita M. Antonini Philosophi, qui tamen paulo aliter scribit.

⁴ Minorem vero libertatem.] Postliminio velut i redit ad principale suum institutum. Supra enim post principaverat apud Romanos tres fuisse libertatum species. Primam, quae maior dicebatur, quam supra lae exequutus est, adiectis multis appendicibus. Nunc ad minorem accedit. Idque totum usque ad clausulam, *Fuitque observatum*, deprocapitum est ex Graecis & Latinis Institutionibus, ubi supra citavimus in majori libertate.

MERCERUS.

⁵ Qui manu à Pratore emissi.] Dubito an Pratoris auctoritas intercesserit in hac manumittendi specie potius

simam in libertate, quae data inter amicos. Nam quæ testamento dabatur iusta libertas nonnullis videtur contra quam hic Alexander senserit. Vetus est fragmentum, nescio cuius Jurisconsulti à Putcano vulgatum. *Hi qui Domini voluntate in libertate erant, manebant servi & manumissores audebant in servitutem eos denunc per vim ducere.* Interamiebat Prator, & non per mittebat Manumissum servire. Ubi quod ait, manebant servi, pertinere videtur ad tempora praecedentia legem Juniam Norbanam. Quibus servi inter amicos Manumissi, forte raro liberi fiebant. Libertatem inter amicos parvifacit Messenio Plautinus, ac sibi dicit meliorem esse opus auspicio, ut liber maneat. Quasi rata non foret talis manumissio, nisi postea confirmaretur, ac idem in tali manumissione eveniret, quod in Donatione auri annuli, à Vitellio facta cuidam libero, inter coenam, hoc est quasi sequentibus diebus rogatores essent mittendi ad dominum, qui impetrarent confirmationem donatae libertatis, sicut fecit ille libertus Vitellianus. Lex autem Junia Norbana videtur fuisse servis eo modo manumissis. Idem fragmentum ejusdem Jurisconsulti. *Sed nunc habent propriam libertatem, qui inter amicos, hoc est per epistolam, vel in convivio, vel alio familiari congressu amicorum manumittuntur: & sine Latini Juniani.*

¹ Fuitque

Latini nominis tantum ex lege Junia Norbana fiebat
suprema voluntate domini testamento, si eum hoc ex-
manumississet : aut si inter amicos dextra apprehensum,
se convertens, liberum esse iussisset. Hi enim his in-
nitatibus, quæ Latinis populis societate & foedere
indulta erant, fungebantur. Nam & in urbe ut Latini
sebantur, & in castris ut milites ex Latinis coloni-
ut externi, aut levium armorum auxiliarii, stipendia nec-
bant. ¹ Fuitque observatum, ut qui jus civitatis habere
Latinas colonias incoleret, non ideo solum vertisse, &
civitatis amisisse putaretur. ² Et quamvis in Romanis
stris, qui militabant, si quid deliquissent, si externi, si
& virgis : si vero Romani cives forent, vitibus crederetur : ³ tamen Livius Drusus & C. Gracchus tribu-
liceret quæpiam Latini nominis virgis afficere, sed vi-
bus, plebiscito sanxerunt, in hac re Latinos populo Ro-
manis cœquantes. ⁴ Tertiam denique libertatem, quam
ininimam dixere, assequuntur hi, qui manumissi, nec civi-
tatem, nec jus Latii habentes, dedititiorum numero cen-
sentur : qui nullis privilegiis fulti, viventes liberi erant, &
⁵ velut ingenui inunia publica privataque obire, magistra-

Exter-
ni mi-
lites
virgis,
Roma-
ni viti-
bus ca-
deban-
tur.
Mimi-
ma li-
bertas.

TIRAQUELLUS.

¹ Fuitque observatum.] Nam civi-
tas universò Latio lege Julia data est,
ut tradidere Serv. Sulpitius in libro de
Dotibus, & Neratius in lib. de Nup-
titiis, & ex his Gellius lib. 4. cap. 4. ut
& alibi diximus.

² Et quamvis.] Plinius lib. 14. c. 1.
Cornelius Tacitus lib. 1. & Juvenalis
de Mario loquens sat. 8.

*Nodisam post hac frangebat vertice vi-
tem,*

Si levius pigra muniret castra dolabra.

³ Tamen Livius Drusus & C. Grac-
chus.] Plutarchus in Gracchis.

⁴ Tertiam denique libertatem.] Ex
dictis Institutionibus.

MERCERUS.

⁵ Velut ingenui, &c.] Quod erat
Latinæ libertatis proprium, dedititiis

tribuit. Salvianus lib. 3. ad Exce-
Cathol. *Servos suos non bene de ser-
tos, quia civitate Romanæ indigne ve-
cant, jure Latina libertatis adducunt
scilicet jubent quidem sub liberum
tulo agere viros, sed nactus quoniam
habere morientes.* Dedititii autem
pejore conditione erant. Ex hoc
discriminis dicitur esse inter dediti-
tios & Latinos liberos : quod Latini
cives non sunt, possunt tamen co-
fieri, & ingenui. Dedititii autem
que sunt, neque fieri possunt civi-
tini vivunt ut liberi, moriuntur ut
vi : dedititii moriuntur ut servi, &
plane vivunt ut liberi, sed frange-
umbra tantum libertatis. Ex quo
plici discrimine, apparet quam de-
cerit Alexandrum sua memoria, &
scripsit dedititios viventes liberos fa-

tusque & cætera dignitatis ornamenta, quæ libero debentur, assequi poterant: morientes autem, vitam una & libertatem amittebant: ideo decedentes neque testari poterant, neque post obitum de bonis disponere, præter patroni voluntatem, adeo ut eorum bonis, quasi servi peculio, manu-
missiores potirentur. Quod etiam cum Latinæ libertatis hominibus multi commune dixerunt. ¹ Fuere autem de-
dititii, qui victi armis, & in fidem recepti, tantum ne ser-
virent, neve sub mancipio essent, immunes facti sunt: cu-
jus etiam generis feruntur servi, qui post admissa crimina
suppliciiis subditi, aut publice pro criminibus cæsi, vel in
quorum facie ² notæ servitutis impressæ fuerant. ³ Diuque
hæc discrimina libertatum & dissimiles species fuere: ⁴ do-
nec

Dedititii.

l. 7. C. de lat. libert. toll. & libro 7. C. de dedit. liber. toll.

se, & velut ingenuos munia publica obire, & magistratus capere potuissent. Neque enim Latini ea præstare potuerunt, qui tamen multo meliore erant conditione. Etenim cives non erant, & poterant in servitutem retrahi. Ideo ejusmodi libertas, dicitur non iusta Senecæ lib. de vita beata. Et Suet. August. 40.

TIRAQUELLUS.

¹ Fuere autem dedititii.] Instit. de libertinis. §. *libertinorum autem*. Dedititii autem servi sunt, qui ex obsidione se dederunt in potestatem victoris.

COLERUS.

Fuere autem dedititii.] Dedititii à plena libertate in perpetuum repellentur, dediti ad eorum similitudinem, qui bello victi se suæque victori dedunt; quorum in fœderibus pessima conditio est.

MERCERUS.

² Notæ servitutis, &c.] Non servitutis simpliciter; nam hæ notæ non solebant inuri servis quibuslibet, sed, fugitivis, aut servitutem detrectantibus solum. Petronius, *Notum fugitivorum epigramma*. Quintilianus, *Si quis fugitivus stigmata scripserit*. Solebant etiam fugitivis pedes proscindi, vel amputari: ut qua parte peccaverant,

eadem punirentur. Illæ vero notæ, & epigrammata fugitivorum in fronte describi solebant non solum, sed etiam in tota facie. Petronius, *Implevit Eumolpus frontes utriusque ingentibus literis, & notum fugitivorum epigramma, per totam faciem liberali manu duxit*. Neque solis fugitivis servis hæ notæ inscriptæ, sed etiam liberis hominibus, in pœnam alicujus criminis. Seneca de Ira: *Varia genera pœnarum, lacerationes membrorum, inscriptiones frontium, &c.* Petronius, *ut videamini stigmatibus esse puniti*. Et lege Remnia, calumniatores ea pœna afficiuntur.

TIRAQUELLUS.

³ Diuque hæc discrimina.] Hæc videre licet ex dd. Instit. ubi supra: & præterea in §. *ult. instit. de success. libert.* & l. 1. C. de dedit. lib. tol. & l. 1. per totum. C. lat. libert. tol.

MERCERUS.

⁴ Donec sequenti principes.] Nempe Justinianus, qui videtur omnino sustulisse conditionem libertinorum. Novella 78. edixit ut manu missi omnes essent ingenui, maxime si manu missor jus patronatus remisisset. Saltem si hic princeps non fecit omnes libertinos plene ingenuos, effecit saltem ut essent Cives Romani.

I. Sena-

Mann-
misso-
rum
pena
liber-
tas.

nec sequuti principes, pertæsi multiplices variasque libertates dari, veteribus legibus abrogatis, novisque adscitis & cooptatis, ex quo omnium jure, statuerunt, ut manumissi apud prætorem, plenam assequantur civitatem & libertatem: unde abusus invaluit postea, depravatis moribus, ut multi servi per rapinas & furta quæsitis pecuniis libertatem à dominis emerent, statimque liberi & cives Romani fierent.

CAPUT XI.

Qui fuerit modus consulendi senatus, & ubi haberi, & quo pacto suffragia ferri solerent, & quid apud exteros.

Patres
cen-
tum.
Patri-
cii.
Patres
ducen-
ti.
Patres
trecenti.
Patres
minorum
gentium.

Senatores ¹ à Romulo centum creatos fuisse, qui ² ob honorem patres, eorumque progenies patriti dicti sunt: quorum consilio res publica niteretur domi forisque, multi prodidere. Deinde communicata urbe cum Sabinis & Tatio, idem Romulus alios centum legit in patres, explens numerum ducentorum: ³ Postea Tarquinius Priscus, in orbitate senatus legisse centum alios fertur, minorum gentium appellatos, ⁴ tametsi à Bruto familias minorum gentium inventas nonnulli credant. ⁵ Primus enim Valerius Publicola, post exactos Reges, patrum numerum à Superbo cædibus imminutum explevit, & amplissimum ordi-

TIRAQUELLUS.

¹ Senatores à Romulo.] Id principium usque ad clausulam, *Postea Tarquinius*, est Livii 1. Dec. lib. 1. & Plutarchi in Romulo.

² Ob honorem patres.] Vel, ut dicit ipse Plutarchus, quod hi solum qui legitimi patres forent, creari possent: vel hinc adeo quod illi patres suos ostendere possent: quod non multis contigit ex primis illis convenis. Vel à patrocínio id nomen fluxit, quod existimarent Patronum quendam fuisse, ex his, qui Euandrum consequuti sunt, qui imbecillorum curam gessis-

set, eisque præsidio fuisset, ab eo hunc rei ejusmodi appellationem mansisse. Vel, quod sibi probabilius videtur, quod primores & potentes oportere paterno officio & indulgentia, humiliorum causam in fidem curamque suscipere.

³ Postea Tarquinius Priscus.] Livius d. 1. Decad. lib. 1. & Dionysius Halic. lib. 3.

⁴ Tametsi à Bruto.] Cornel. Tacit. in Oratione Claudii Cæsaris.

⁵ Primus enim Val. Publicola.] Plutarch. in vita illius. Livius 1. Dec. 12. post princ.

ordinem auxit, quatuor ¹ & sexaginta supra centum ex equeſtri ordine in concilium cooptatis, ² ita ut trecentorum numerum faceret, ³ qui adlecti dicti sunt. Quos enim post exterminatos Reges, ætate graves, spectatæque probitatis videbant, senatui tanquam gravissimo sanctissimoque concilio adscribebant. Quos quidem quum alii in locum decedentium suffecti, & in senatum literis adscripti essent, ⁴ conscriptos vocarunt, ⁵ modo plures, modo pauciores, ita ut frequens senatus, & quicquid erat patrum, ex fere trecentis senatoribus constaret. ⁶ Et quum Julius Cæsar supra mille senatores, belli casibus imminuto ordini adscivisset, Augustus Octavius selectos & perpurgatos duabus lectionibus, remotis indignissimis, in pristinum decorem revocavit. ⁷ Hique veluti præsidēs & reipub. custodes, tantæ auctoritatis fuere, ut si populus Regem aut magistratum quempiam jussisset, id sic ratum foret, si senatus auctor fieret. ⁸ Leges quoque à populo latæ, haud aliter ratæ fuerunt, quam si patrum consensu approbarentur. In reliquis vero ita præscripta senatus potestas erat, ut judicium populi auctoritate senatus rescindi non posset. ⁹ Athenis vero senatus fuit quingentorum, qui una cum tribu-

Adle-
cti.Patres
con-
scripti.Sena-
toresRom.
1000.Jul.
Cæsar.

Aug.

Octav.

Sena-
tus au-thori-
tas.Athe-
nisquin-
gento-

rum.

¹ Et sexaginta supra centum.] Plutarch. ubi supra, & Festus Pomp. libro 15.

² Ita ut trecentorum numerum.] Livius 1. Decad. libro 2. post princ. Dionys. Halicarn. lib. 7. Plut. in Gracchiis.

³ Qui adlecti dicti sunt.] Festus Pomp. lib. 10. Lectos autem simpliciter vocatos dicit Livius ubi supra.

⁴ Conscriptos vocarunt.] Festus Pompejus ubi supra. Plutarchus tamen Problem. c. quinquagesimo octavo, & in Romulo, ex plebe electos & in senatum adscriptos, Conscriptos vocatos fuisse dicit.

⁵ Modo plures, modo pauciores.] Nam Cicero in Oratione quam pro reditu suo habuit, quadringentos decem annos, & vide in seq.

⁶ Et cum Julius Cæsar.] Id usque ad clausulam Hique veluti, sunt Suetonii in Augusto, cap. 35.

⁷ Hique veluti præsidēs.] Livius 1. Decadis libro primo. Decreverunt enim, ut cum populus Regem jussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent.

⁸ Leges quoque à populo latæ.] Liv. ad ea, quæ ex eo diximus in præcedentibus hæc addit, Hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem jus, ut ademptum, priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiarum eventum Patres auctores fiunt.

⁹ Athenis vero.] Plutarchus in Demetrio, Pollux lib. 8. Onomasticon. Pausanias lib. 1. ubi eos dicit fuisse annos.

I Postea

Areopagita.
Eumolpida.
Præcones.
Arnophoron.
Lacedæmonum.
senatus.
Epidaurii.
Artini.
Conipodes.
Carthaginienses.
Uticenses.
Massilienses.

tribunis & quæstoribus, senesque cum junioribus, de rebus singulis decernebant. ¹ Postea Areopagitæ sanctior senatus à Solone delectus est: quorum consilio librata moderatione, civitatis jura servabantur, bella indicebantur, lites explicabantur. ² Nonnunquam Eumolpidæ & præcones publico concilio præfuere. ³ Maximum vero, à nulle & quadringentis gerebatur, cui Arnophoron dixere nomen: in quo una & senatus & populus aderat. ⁴ Lacedæmoniorum senatus ex duodetriginta senibus constabat, ⁵ qui nisi sexagesimum implessent annum, in senatam adscribi non poterant. ⁶ Apud Epidauros centum octoginta reipublicam administrabant, ex quibus nobilissimos popularium deligebant senatores, quos artinos vocabant, & conipodes. ⁷ Carthaginensibus pro senatu præfuere seniores, nonnunquam judicum ordo qui perpetuus erat magistratus, & nunquam nisi cum vita delinebat. ⁸ Cato apud Uticam trecentorum concilium legit. ⁹ Massilienses sexcen-

¹ *Postea Areopagita.*] Cicero lib. 1. Offic. non semel. Plutarchus in Solone. Aristot. autem lib. 2. Politicôn cap. 10. non à Solone, sed ante eum ab alio senatum delectum fuisse.

² *Nonnunquam Eumolpida.*] Vide Plutarchum in Alcibiade non adeo longe à princ. nec in uno tantum loco. Eumolpidæ autem dicti sunt sacerdotes, seu magistratus Athenis, in memoriam & honorem Eumolpi Regis, quem Ægypti generis fuisse Diodorus refert.

³ *Maximum vero.*] Plutarchus in Pericle scribit Agonem (vide Græcum) decrevisse, Athenis à mille & quadringentis judiciis judicium fieri, cum quis furti, aut ambitus, aut injuriarum litem æstimari vellet.

⁴ *Lacedæmoniorum senatus.*] Herodotus lib. 6. Aristotel. lib. 2. Politicôn cap. 7. & Plutarchus in vita Lycurgi.

⁵ *Qui nisi sexagesimum.*] Vide eodem. Sed & apud eosdem erant trecenti, inter quos cum Pædaretus non

esset adscriptus, qui honos apud Spartanos primam dignitatem obtinebat, repulsus discessit hilaris ac ridens: revo-
cantibus autem Ephoris, quidque rideret percontantibus, *Gratias, inquit, huic reipublice, quæ trecentis habet civis multo me meliores.* Plutarchus auctor in Apophthegmatis Pædareti, & ex eo Erasmus.

⁶ *Apud Epidauros.*] Plutarch. problem. 114.

⁷ *Carthaginensibus.*] Livius 3. Decad. lib. 10. & 4. Dec. lib. 4. ad fin.

⁸ *Cato apud Uticam.*] Scilicet Uticensis, apud Plutarch. in vita illius, & Appianum bellorum Civilium 2.

⁹ *Massilienses sexcentis.*] Strabo lib. 4. non multo post princip. *Massilienses, inquit, rem urbanam per optimos & Aristocraticum regentes, ante legum æquitate superant, concilium sexcentis ex viris instituentes, qui quod vita superfit, id honoris genus habent, quos timuchos, id est honorificos appellant, & Val. Maximus lib. 2. c. 1. & Lucianus in Toxari.*

1 Nemo-

sexcentos, quos thymuchos appellarunt: ex quibus quindecim Principes, tres præsidēs erant, auctoritate & opibus longe primi: ^{Thymuchi. Gnidi.} nemoque thymuchus fieri poterat, ^{Amnemonēs. Aphester.} nisi qui iustos filios haberet. ^{Arnarion.} In Gnido sexaginta præfuere ex optimatibus, Amnemonēs appellati, ad quos de rebus maximis referebant: qui vero sententiam rogabat, ^{Demiurgi. Bythyni. Galatia.} aphester dictus est. ^{Argivi.} Achæi commune concilium, arnarion vocarunt, qui de rebus publicis consulturi, in Iovis luco Ænario coibant, cui decem præsidebant, ^{Mantinentes.} quos demiurgos vocatos ferunt. ^{Elienses.} Sicut Bithyni & Galatæ concilium trecentorum ^{Cretenses.} in locum Dryminetum advocabant. ^{Ætoli.} Apud Argivos octoginta viri. Idem apud Mantinenses. In Elide autem sexaginta senatus vice fungebantur. ^{Apolectum.} Cretenses decem habuere præfectos, qui de rebus maximis decernebant. ^{Apolectum.} Apud Bithynos minorem annis triginta in senatum adsciscere non licet. Ætolorum concilium multiplex fuit, ^{Apolectum.} quod apolectum nuncupant. ^{Apolectum.} Maximum vero

1 *Nemoque Thymuchus.*] Idem Strabo ubi supra paulo post, *Verum, inquit, ex his nemo Timuchus creatur, qui liberos non habet, neve de civium sanguine, geriam per generationem ortus sit.* Ex quo intelliges Timuchos *Timuchus* esse indendum, id est honore præditos.

2 *In Gnido.*] Plutarchus problem. cap. 116.

3 *Achæi.*] Strabo lib. 8. *Communis, inquit, concilium una in curia cogebant, quod Arnarium vocabant.*

4 *Quos demiurgos.*] Livius 4. Dec. lib. 1. & lib. 8.

5 *Sicut Bithyni & Galatæ.*] Strabo de his duobus lib. 12.

6 *In locum Dryminetum.*] Livius 4. Decad. libro 2. & 8. Strabo ubi supra. Duodecim Tetracharum concilium, qui erant viri trecenti, & in locum conveniebant nomine Drynæmetum, concilium de sanguine, de rebus ceteris tetrachæ ac iudices iudicabant.

7 *Apud Argivos.*] Hæc usque ad clausulam, *Cretenses*, sunt Thucydidis.

8 *Cretenses.*] Aristoteles lib. 2. Po-

liticôn cap. 8. & Strabo lib. 10.

9 *Apud Bithynos.*] Appianus libro quarto, ubi eam legem latam esse dicit à Pompejo, victo Mithridate, Ne quis in senatu legi possit minor 30. annorum. Cuius legis etiam meminit Plinius libro epistol. decimo, epistol. 84. incipiente *Canium* est.

10 *Quod Apolectum.*] Livius, qui Apocletum (nisi mendum sit) nuncupat, ubi dicit, *Concilium quidam universæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem (ita vocant sanctius concilium, quod ex electis constat viris) id agebant.* Rursumque postea eodem lib. ubi hos triginta fuisse dicit lib. 6. Apoclectos, ut hic Alexander vocat. Ubi, inquit, *in concilio electorum, quos apoclectos vocant.* Horum quoque meminit Suidas.

11 *Maximum vero Crotoniatum.*] Valerius Maximus lib. 8. cap. 16. ubi loquitur de Pythagora, *Enixo Crotoniatæ studio ab eo petierunt, ut senatum ipsorum, qui mille hominum numerum constabat, conciliis suis uti pateretur.*

R r r I Sicut

Crotoniatarum. verò Crotoniatarum concilium erat, nec facile explicatu, & turbulentæ confutionis, in quo si quid consulto statuendum erat, mille delectos consulebant viros, ubi præ tumultu minus decerni quicquam lege poterat. ¹ Sicut apud *Seres.* Seres maximus ordo ex quinque millibus consiliariis fiebat, qui in apparatu belli elephantem singuli præstare tenebantur. ² Q. Hortensius tribunus pleb. ³ deinde Philo dictator legem tulere, ut plebiscita omnes Quirites tenerent, ⁴ utque leges à populo latæ, ritè promulgatæ non essent, ⁵ nisi post initum populi suffragium patres auctores fierent. ⁶ A primo vero urbis ortu, post exactos reges, de nulla re populus dijudicasse, aut suffragia tulisse traditur, nisi ex consulto senatus. Prius enim jubebat populus, deinde confirmabat senatus, ⁷ quod ævo subsequente fieri desitum est: nam de his quæ plebs scivit, non senatus, ut prius dijudicabat: sed depravato usu, de his quæ senatus *cognoverat*, popu-

¹ Sicut apud Seres.] Strabo lib. 15.

² Q. Hortensius Trib. pleb.] Hic deceptus est Alexander, neque enim Hortensius Trib. plebis, sed Dictator eam legem tulit. Plinius lib. 16. c. 10. & Gell. lib. 15. cap. 37. Vide Livium Decad. 1. lib. 3. & hujus legis meminit Pomponius in l. 2. §. deinde cum esset. & Justinianus in §. Plebiscitum. Inst. de jure nat. gent. & civili. L. Florus Epit. Livii lib. 11. & D. Augustinus de civit. Dei lib. 3. c. 17.

³ Deinde Philo Dictator.] Livius 3. Dec. lib. 8.

⁴ Utque leges à populo latæ.] Aliter videtur dicere Livius ubi proxime citavimus. sed vide supra in verbo, *Legesque à populo.* & infra in verbo *Pacefque & fœdera.*

MERCERUS.

⁵ Nisi post initum Populi suffragium.] Et si de hoc est controversia inter Livium, & Dionys. Maluissimè tamen hic scribere, *Nisi ante lectum Populi suffragium patres auctores fierent.* Livius lib. 1. *Prinsepnam Populus suf-*

fragium inerat, in incertum committitur eventum, patres auctores fiunt. & lib. 8. *Lata lex est, ut legum quæ centuriatis committi ferrentur, ante initum suffragium patres auctores ferret.* Quam legem dicitur L. Sylla Consul renovasse, apud Appian. lib. 1. Idque servatum esse passim historia Romana docet. Livius lib. 2. *Visti patres, ut de comitiis ferretur concessere & alibi saepe.* Totus vero hic Alexandri ordo est perturbatus, nec bene elicio quid ipse velit.

TIRAQUELLUS.

⁶ A primo vero urbis ortu.] Vide in eodem illo verbo, *Legesque à populo.*

⁷ Quod ævo subsequente.] Vide Dionysium Halicarnassæum lib. 2. ubi ita scribit, *Ferebat autem suffragia non universus populus, sed per curias, & quidquid visum fuisset pleribus curiis, id ad senatum referebatur: qui mos nostra ætate mutatus est.* Non enim senatus plebiscita, sed plebs Senatusconsulta suo assensu comprobatur. ultra vero consuetudo sit potior, aliis considerandum relinquimus.

1 Contra

populus iudex erat: quod à Lacedæmoniis servari meminimus, ut sententiam quam senatores regesque censuerant, populo decernendi corrigendique facultas foret, jubente Lycurgo, qui cooptandi senatus, & legendi quos vellet magistratus, jus populo dedit. ^{Lacedæmonii.} ^{Athenienses.} ^{Senatores officium.} 1 Contra Athenienses, jubente Alcibiade: nam omne regimen & summam imperii à populo ad senatum transtulere. 2 Sylla quoque dum rerum potiretur, trecentos legit senatores, sanxitque ut nisi ex consulto senatus, nihil ad populum ferretur. 3 Erat igitur senatoris officium, tam de promovendis magistratibus, provinciisque administrandis, quam de bellis, triumphis, supplicationibusque decernendis, deque præsidibus in provincias, & auxiliis summittendis, de lege, de fœdere & pactionibus, ac tota gerenda repub. libere sentire, ac fortem constantemque sententiam dicere. 4 Neque enim in administranda republica gerendoque imperio, quicquam bello vel pace decerni poterat, nisi patrum auctoritate, & decreto senatus. 5 Quippe senatui de rebus omnibus decernendi libera facultas erat, nisi in magistratibus creandis, & legibus faciendis, aut si in hostes arma movenda, vel à bello recedendum, 6 pacesque & fœdera incunda forent. Tunc enim si-

ne

1 *Contra Athenienses.*] Vide Plutarc. in Alcibiade.

2 *Sylla quoque.*] Plutarchus in vita illius.

3 *Erat igitur senatoris officium.*] Super his omnibus quæ senatus aut senatorum potestatem concernunt, vide omnino Polybium lib. 6.

4 *Neque enim in administranda Repub.*] Neque etiam bellum, nisi consulto senatu, indici poterat, teste Livio 4. Dec. lib. 5.

5 *Quippe senatui.*] Hæc usque ad clausulam, *Pacesque & fœdera*, sunt Dionys. Halicar. lib. 1. loquentis de Romulo. Plebi autem, inquit, tria hæc commisit, Magistratus facere, leges servare, de bello referente Rege decernere: ita

tamen ut senatus quoque in his accedat auctoritas. Et lib. 4. Diximus, inquit, antea, quod jam olim penes populum trium horum erat arbitrium, creandi magistratus tam domi, quam militie, leges abrogandi, vel confirmandi, bellum pacemque decernendi. Et lib. 6. Scitis sane legem nobis esse jam inde ab urbe condita, quæ omnia in senatus potestate facit, præter magistratum creationem, legum lationem, & belli inferendi finemque arbitrium. Horum trium potestatem esse penes suffragia populi. Sed & quod hic dicitur de bellis inferendis & finiendis, est Polybii dicto lib. 6.

6 *Pacesque & fœdera.*] Polybius ubi supra, in populi voluntate (ait) & pax consistit & bellum. & de sociorum auxi-

R r r 2

lio,

Populi
præro-
gati-
vum.

Qui &
quomo-
do se-
nato-
res eli-
gebant-
ur.

ne populi jussu senatum nihil sentire vel decernere pos-
se liquet. ¹ Provinciarum tamen decernendarum, im-
peratorisque deligendi judicium, atque ² ærarii dispensan-
di munus, ad senatum sine populo semper spectasse, ne-
mo dubitavit, ³ tametsi populum Romanum contra sena-
tus decreta provincias nonnunquam demandasse legamus.
⁴ Pacta quoque sponsionesque injussu populi facta, etiam
per senatum postulata aut consules, populum non tenere,
nulliusque roboris esse haud dubium est. ⁵ Senatores quo-
que, vel à dictatore, legendi senatus causa, ⁶ vel à cen-
soribus, ⁷ seu triumviris, qui jus legendi senatus habebant,
& eos ⁸ ex gente patritia, Romanos primum cives, sum-
ma dignitate & ⁹ amplis honoribus functos, legi & co-
optari solitos invenimus: ¹⁰ Deinde, ex ordine equestri:
¹¹ Postremo, plebejos & ultimæ sortis, per gratiam &
libi-

lio, conciliatione & fœderibus judicat. Et paulo post, Populi est, conciliationes & fœdera vel confirmare, vel irrita reddere. Et Livius 3. Dec. lib. 10. ubi loquitur de fœdere inito inter Romanos & Carthaginienses: & dicitur infra lib. 5. cap. 3.

¹ Provinciarum tamen decernendarum.] Cicero in Pisonem: *Quam provinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, quum & auctoritate senatus & sorte haberet.*

² Ærarii dispensandi munus.] Polybius lib. 6. *Senatus primum ærarii potestatem habet. Etenim in ipsius arbitrio sunt & reditus & sumptus.*

³ Tametsi populum Rom.] Livius 3. Decad. l. 8. *Et acturum se id per populum aperte ferret, si senatus adversaretur.*

⁴ Pacta quoque.] Livius 1. Dec. libro 9. *Sponsione obstricti: qua tamen, quando injussu populi facta est, non tenetur populus Rom.*

⁵ Senatores quoque.] Liv. 3. Dec. l. 7.

⁶ Vel à censoribus.] Livius 3. Dec. lib. item 7. ubi loquitur de M. Cornelio Cethego, & P. Sempronio Tudicano Censoribus.

⁷ Sen Triumviris.] Gell. 14. cap. 7. dicit Triumviros repub. constituendæ causa creatos, jus consulendi senatum habuisse.

⁸ Ex gente patritia.] Primum enim senatores non nisi ex gente patritia deligebantur.

⁹ Amplis honoribus functos.] Livius 3. Dec. lib. 3. ubi loquitur de suffectis loco Senatorum, qui apud Cannas occubuerunt.

¹⁰ Deinde ex equestri ordine.] Cicero in Consulatu suo scribit, *Ab illo tempore plane hoc tertium corpus in Repub. factum est, ex quoque adjectum pop. Rom. Equestrum ordinem, Senatorium senatorum esse, dicebat Alexander Severus apud A. Iulium Lamprium in vita ipsius. Ideoque, inquit, nunquam libertines in eum locum redegit.*

¹¹ Postremo plebejos.] Suetonius in Augusto c. 35. *Senatorium astrictum numerum deformi & incondita turba (erant enim super mille, & quidam indignissimi, & post necem C. Cæsaris per gratiam & præmium allekti, quas ab octavo cæsaribus recabat) ad modum pristinum, &c.*

1 Appian

libidinem, census habitâ ratione, non morum: nonnunquam libertinorum filios. ¹ Appius enim Claudius Cæcus, dum censuram ageret, ² filiis libertinorum in senatum adscitis, ordinem inquinasse dicitur primus. ³ Nec longo post intervallo, exteræ gentes & transalpinæ nationes, senatorum jura in urbe adipisci, & in senatum admitti meruere. ⁴ Primiue Hedui, qui jura fraternitatis cum Romanis habebant: ⁵ deinde alii illorum exemplo admissi in senatum, & jus suffragii habuisse feruntur. ⁶ Nero vero, quamvis præceps & furibundus, libertinorum filios diu in curiam non adscivit, admissosque gradu dejecit. ⁷ Augustus Octavius tanti senatores fecit, ut

sin- bonos.

¹ *Appius enim Claudius Cæcus.*] Livius 1. Decad. lib. 9. in fin. Plutarchus in Fabio Maximo. Sed vide Sueton. in Claudio, cap. 24. Sabellicus lib. 9. Enneadis 4. in fin. Plinius Secundus, si is est, cap. 32. & 34. Meminit quoque Volaterranus libro 16. cap. 1.

MERCERUS.

² *Filiis libertinorum.*] Libertini aliquando dicuntur, qui ex servitute manumittuntur: & in hac significatione, postremis temporibus hæc vox usurpata. ut apud Suet. Claud. 24. & Cic. pro Cluent. *Popilium quod erat Libertini filius in senatum non legit.* Alias Libertini erant, non qui manumittebantur, sed qui ex his nascebantur. Videas etiam Libertinos aliquando dictos, non qui ipsi, vel quorum parentes, sed quorum avi, vel abavi, vel proavi manumissi essent. Utergo ad rem veniamus. Eos libertinos Appius legit in senatum, non qui ipsi, vel quorum parentes manumissi essent, sed quorum avus ad minimum esset manumissus. Horatius sat. 6. lib. 2. *Censorque moveret Appium ingenuum si non esset patre natus.* Infra vero ubi Nero dicitur Libertinorum filios diu à senatu removisse, Libertini sunt qui ipsi manumissi sunt.

TIRAQUELLUS.

³ *Nec longo intervallo.*] Ut constat ex seq.

⁴ *Primiue Hedui.*] Cornelius Tacitus lib. 11. in Oratione Claudii Cæsaris, *Primi*, inquit, *Hedui senatorum in urbe jus adepti sunt. Datum id sæderi antiquo, & qui soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Roman. usurpant.*

⁵ *Deinde alii.*] Nam Annii Verrus, proavus paternus M. Antonini Philosophi Imperatoris, prætorius ex Succubitano municipio ex Hispania factus est senator Rom. ut tradit Jul. Capitolinus in vita M. Antonini in princ.

⁶ *Nero vero.*] Suetonius in vita illius, cap. 15. *In curiam libertinorum filios diu non admisit, admisissosque à prioribus principibus honores denegavit.* Sed & longo ante tempore Q. Fabius Rullus, aut, ut alii vocant, Rutilianus, Censor, divites quosdam viros ex libertinis genitos à senatu amovit. Ex quo Maximi cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione quæsit. Plutarchus in Pompejo, & Livius Decad. 1. libro 9.

⁷ *Augustus.*] Suetonius in ejusdem Augusti vita, cap. 53.

Rrr 3

1 Vespas

singulos nominatim sedentes in curia salutaret : & discendens, nullo se movente, vale diceret. ¹ Vespasianus quoque non oportere maledici Senatori, remaledici autem jus esse respondit. ² Alexander Severus Imperator nullum in senatum admisit, neque laticlavum ademit, aut poena affici passus fuit, nisi de consilio senatus. Quod divus ³ Nerva & ⁴ Hadrianus juraverat, se nunquam senatorem nisi ex consulto senatuspuniturum : qui cum libertum suum inter duos senatores medium ambulantem vidisset, misit qui illum colapho caderet, indignum arbitratus, præripere illis honorem, quorum poterat esse servus. Tantæque dignationis habiti sunt, ut ⁶ Tiberius Cæsar illis quandoque assurgeret, & de via decederet. ⁷ Claudius quoque tanti senatores fecit, ut de majore negotio acturus in senatu, medius inter consulum sellas tribunitio subsellio sederet. Contra ⁸ Heliogabalus universum senatum adeo floccifecit, ut senatores omnes urbe expulerit, illosque servos togatos esse dixerit. ⁹ Qui tamen non statim, ut in senatum lecti erant, jus suffragii habebant : siquidem qui in postremis scripti fuerant, neque suffragari, neque per se censere aliquid poterant : sed in sententiam quam Princeps in senatu dixisset, ire oportebat. ¹⁰ Si qui tamen præturam censuramque, aut alios magistratus non senatores gessissent, jus propterea suffragandi, ¹¹ aut in curiam eundi non

*Senato-
rum
com-
muni-
tatis.
Senato-
res
electi
non
statim
suffra-
gaban-
tur,
sed in
senten-
tiam
ibant.*

¹ *Vespasianus.*] Hæc de eo Sueton. cap. 9. scribit, Non oportere maledici senatoribus, remaledici civile, fasque esse.

² *Alexander Severus.*] Ælius Lampridius in vita illius.

³ *Nerva.*] Dion in ejusdem vita, *Juravit, inquit, in senatu, nullum de senatoribus suo jussu interfecitum iri : idq, jussurandum facta etiam conjuratione contra se, ratum habuit.*

⁴ *Hadrianus.*] Ælius Spartianus in vita illius.

⁵ *Qui cum libertum suum.*] Ex eodem Spartiano in Hadriano, & vide no-

stros Commentarios de jure Privilegi-
norum in præfatione num. 117. in-
cip. Suetonius.

⁶ *Tiberius Cæsar.*] Sueton. in eodem c. 33.

⁷ *Claudius quoque.*] Suetonius in ejusdem vita, cap. 23.

⁸ *Heliogabalus.*] Lampridius in vita illius.

⁹ *Qui tamen non statim.*] Gellius lib. 3. c. 18.

¹⁰ *Si quis tamen præturam.*] Gel. ubi supra, dicit contrarium.

M E R C E R U S.

¹¹ *Aut in curiam eundi.*] Certe in-
tellige.

non habebant. Non enim quia prætor aut quæstor fuerat, ideo in senatum admitti, aut publici concilii particeps fieri poterat, ¹ neque is senator, cui abrogatum imperium fuisset. Siquidem Lucius Cassius tribunus plebis, C. Mario & L. Flacco consulibus, legem tulit, ut quem populus ^{L. Cassi sui lex.} damnasset, is de gradu dejectus, jus in senatum veniendi, aut suffragandi non haberet. ² Senatores quoque qui honoribus functi essent, quique curules gesserant magistratus, curuli sella in senatum & curiam vehi, & cum sceptris, si Duces aut viri consulares fuissent: qui vero non gessissent,

tellige. Cum Prætor in vetere Republica collega Consulis foret, & patricius, & absentibus Consulibus, Consulare munus obiret, vocaret etiam senatum, & consuleret, jus sententiam dicendi, aut in curiam eundi non habuerit? Certum est præterea, qui Prætores, imo qui Aediles curules erant vel fuerant: & qui erant Quæstores jus habuisse veniendi in senatum: & eorum causa in vocando senatu, locum fuisse huic formulæ, *Quibusque in senatu sententiam dicere liceret.* ut apud Liv. libro trigésimo sexto: *P. Cornelius Cos. edixit, Qui senatores essent, quibusque in senatu sententiam dicere liceret, aut qui minores magistratus erant, ne quis eorum ab urbe abiret.* Quare hoc tantum concede Alexandro, non omnes qui Prætores, Aediles, Quæstoreseve fuerant, senatores fuisse: hoc est, ascriptos in albo, & numero senatorum, & lectos in senatum. Siquidem apud Livium, libro vigésimo tertio: *Dictator recitato vetere senatu, Inde primum in demortuorum locum legit, qui post L. Emilium, & C. Flaminium Censores, curulem magistratum cepisset, necdum in senatum lecti essent. Tam legit qui Aediles, Tribuni, & Prætores fuerant.* Sed & hoc concede Alexandro per ea tantum tempora, quibus Prætura plebi est communicata. Tunc enim, etsi (ut liquet) non necessario senatores forent, jus tamen veniendi in senatum habebant. Imo forte & hoc privile-

gium, ut à legente senatum præteriri sine causa non possent. Innuat Livius libro vigésimo secundo: *Octoginta præterea senatores cæsi, aut qui eos magistratus cepissent, unde in senatum legi deberent.* Soli Quæstores, post absolutum annum magistratus, non poterant jure Magistratus gesti venire in senatum: quod declarat historia Q. Fabii apud Valerium. Est tamen de Prætoribus quod animadvertas: videri eos privatos jure veniendi in senatum, & dicendæ sententiæ in senatu, sub imperio Augusti. Apud Dionem libro quinquagesimo quinto: *Prætoribus cum indigne ferrent, se cum honore Tribunos plebis anteirent, in senatu sententiam dicendi jus non habere, Augustus id concessit.* Quod tamen eisdem denuo abstulit. Et hoc fortasse fecellit Alexandrum.

TIRAQUELLUS.

1 *Neque is senator.*] Alcon. Prædiximus in Orat. Ciceronis pro L. Cornelio.

2 *Senatores quoque.*] Hæc usque ad versic. *Qui tamen* sunt Gellii auctoritate C. Bassi lib. 3. c. 18. & Festi Pompeji lib. 14. ubi de Pedario senatore loquitur. *

COLERUS.

* In Glossis: Est pedarius judex *ῥαμαδινος*. Sed dubito num sit alius sit à senatore.

R R 4 1 Qui

*Peda-
rii se-
mato-
res.*

*Senato-
res sexa-
genarius
vixere
reipub.
exem-
pti.
Cato
major.
Nicias.*

sent, pedibus ire in curiam, & quod videbatur è republica censere: & ideo pedarios nuncupari perspectum est: quæ tametsi in senatu deesse non solerent, cum de triumphis & supplicationibus agitur, tamen si cum senatus cogens foret, ad consulis edictum non convenirent, aut contumacius parerent, pignoribus & multa plectebantur. Si qui tamen Senatores quintum & sexagesimum ætatis excessissent, eos cogi invitos, aut contumaces penore vel pecunia plecti non decebat. Senatori enim sexagenario ad eam ætatem in senatum non venisse, nulli invidi fuit: semper tamen in senatum frequentem venit, & fortem sententiam dixisse, boni senatoris est habitum. Fertur vero Cato major, tametsi annis gravior ætate, cum in eo vigeret vis ingenii consiliique, nulla re, nisi que negotio adduci potuisset, ut in frequentem senatum venire moraretur: sicut de Nicia ferebatur, qui assidue semper in Atheniensium senatu erat. Tametsi senatores

petant-

TIRAQUELLUS.

1 Qui tametsi in senatu.] Cicero Philip. 1.

2 Pignoribus & multa.] Cicero ubi supra non semel. & Gel. lib. 14. cap. 7. ex lib. Varronis epistolicarum questionum. Dion in Augusto, tradit huiusmodi: *Cæsar*, inquit, nomina senatorum omnium scripta in albo proposuit, quod ex eo tempore quotannis fieri solet, iisque qui sine causa desissent in senatum venire, multam dixit: Post vero quoniam jam solebant impune relinqui, propter magnam multitudinem eorum, qui in penam inciderant, iussit quoties multi deliquissent, ut inter eos sortes ducerentur: quibus ductis, quintus quisque penas persolveret. Et huc quoque alludit Apuleius lib. 6. asini aurei: Sic satius, inquit, Jupiter, jubet Mercurium deos omnes ad concionem convocare protinus. Ac si quis catu celestium desuisset, in penam decem millium nummorum consentum iri pronunciare. Vide ibi Beza dandum interpretem.

3 Si qui tamen.] Seneca in lib. de brevitate vite, cap. ult. *Lxx, imperator quinquagesimo anno militem in curia, sexagesimo senatorum non curat.* Cæsar Nepos in vita Pompei. *Antiochus Cesarianum civile bellum, cum hostis annis circiter sexaginta: usu & vacatione, neque se quoniam moris de urbe.* Quoniam hic postea hoc ad vacationem militie peruenit & deatur, ut & nos alibi diximus lib. 1. c. 16.

4 Tamen semper.] Quod loquitur exemplo seq.

5 Fertur vero Cato.] Plutarchus in vita illius.

6 Sicut de Nicia.] Plutarchus in vita illius, *In curia*, inquit, *semper usque ad noctem permanebat, atque in frons primus veniebat, omnium postremus debebat.* Adde & Q. Scævola, *Aurem, senem & debilem primum verberare in curiam, ut scribit Cic. Philip. 1.*

7 Tametsi senatores.] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1. de Senaculo antio-

plerunque in senaculo stationem habere, & inde citato gradu, non expectato edicto, in curiam ire solitos legamus. ^{Senaculum.} 1 Sed animadvertendum, non cuicumque convocandi senatus, vel consultum faciendi jus potestatemque fuisse, quia solis magistratibus, qui vocationem prehensionemque habebant, ut dictatori, consuli & 2 prætori, aut tribuno plebis, tribunoque militari, vel urbis præfecto, aut interregi, convocandi senatus jus potestasque fuit. Privatis enim hominibus advocandi senatum facultas non dabatur. ^{Qui senatum convocabant.} 3 Neque in loco prophano senatores convenire ad consultandum, ^{Ubi senatus habetur, & quando.} 4 sed in loco augusto & sacro, 5 & ubi deorum

rum, Antea, inquit, senatus assiduam stationem eo loci peragebat, qui hodie quoque Senaculum appellatur: nec expectabat, ut edicto contraheretur, sed inde citatus protinus in curiam veniebat, ambigue laudis civem existimans, qui debitis R. P. officiis, non sua sponte, sed iussus fungeretur. Festus Pompejus lib. 17. dicit, Senaculum locum esse senatorum. Alibi quoque eodem lib. describit tria Romæ Senacula.

1 Sed animadvertendum.] Hæc usque ad versic. Neque in loco, sunt Gellii lib. 14. cap. 7. ubi scribit auctoritate Varronis, Senatum haberi solere, more majorum, per Dictatorem, Coss. Prætores, Trib. plebis, Interregem, præfectum urbi: neque alii, præter hos, id jus fuisse. Posteaque subdit. Deinde extraordinario jure Tribunos quoque militares, qui pro Consulibus fuissent. Item Decenviros quibus imperium Consulare tum esset. Item triumviros Reipublicæ constituendæ causâ creatos, jus consulendi Senatum habuisse. Sed & de Prætoribus quoque probatur ex Tacito, & Livio locis allegatis supra lib. 2. cap. 15. Et de tribuno plebis ex Tullio Epist. fam. lib. 10. epist. 27. omnium 206. ad Trebonium, ubi inquit, Nam cum Senatum ad 13. Cal. Januariæ Trib. plebis vocassent, deque alia re referrent, totam Remp. sum complexum, eoque acer-

rime. Et lib. 11. epist. 6. omnium 219. ad Brutum Imp. Cum Tribuni plebis edixissent, Senatus adesset ad 14. Cal. Jan. haberentque in animo de præsidio consulum designatorum referre. Et idem Gell. illo eod. lib. 14. cap. 8. eodemque ult. auctoritate Capitonis. De qua re Dionys. Halicarn. lib. 10. Anica, inquit, tantum in concionibus regnabant Tribuni, Senatum vocare, aut sententiam dicere eis non licuit, sed Consulibus is honor fuit. Hujus anni Tribuni primi Senatum convocare ausi sunt, auctore Icilio, qui ejus collegii Princeps erat, vir industrius & pollens Ro. sacundia. Et de urbis præfecto ex Livio 1. Dec. lib. 3. ubi dicit Senatum absentibus Coss. convocatum fuisse à Q. Fabio præfecto urbis.

MERCERUS.

2 Prætori.] Id jus erat Prætori, absentibus tamen Consulibus, & cum res nova, & quæ præsentis consilio egeret, evenerat. Alioqui negotia interrupta discessu Consulium, disceptanda & consultanda differebantur, in eorum reditum, nisi aliud reipublicæ postularet necessitas.

TIRAQUELLUS.

3 Neque in loco prophano.] Gellius d. libro 14. cap. 7.

4 Sed in loco augusto & sacro.] Majestatis pleno. Servius enarrans illud Virgillii Æneid. 7.

R r r 5 — Aug-

rum templa essent. ¹ Neque ante lucem vel post occasum dici factum Senatusconsultum, valere aut ratum esse quet. ² Debereque prius auspicari, & ab ingressu hosti immolari apud aram illius dei, in cujus templo convergent: quorum exta tribunis atriis venire mos erat: ³ sicut Augustus censuit, thure & mero ⁴ supplicare, ut

— *Augusta ad maenia Regis*
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes.

Augusta, ait, augurio consecrata. Hinc paulo post,

Tellum augustum, ingens, centum sublimis columnis.

Et nisi in loco augusto, Senatusconsultum habere non poterat. Unde templum Vestæ non fuit augurio consecratum, ne illuc conveniret Senatus, ubi erant virgines: nam hæc fuerat regia Numæ Pompilii. Atrium autem Vestæ conveniebatur, quod à templo remotum fuerat, quod alibi, ni fallor, dictum est.

5 *Et ubi deorum templa erant.*] Ut in templo Jovis Capitolini, apud Herodianum lib. 7. Convenerunt igitur in templum Capitolini Jovis, quod in arce summa præcipua venerationis Romæ habent, ibi clausi foribus, soli Senatores, quasi teste & confessore, atque adeo rerum omnium inspectore Deo, selectis, qui ætate ac dignitate ceteros anteirent, duos ex omni numero, Maximum & Balbinum plurimis suffragantibus, Imperatores creavere. Item in templo Jovis Statoris, quod erectum fuit contra ædem Vestæ in Palatini radicibus, clare monstrante Ovidio 6. Fastorum,

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim

Ante Palatini condidit ora iugi.

Et in æde Concordiæ, quæ fuit in clivo Capitolino non procul à Junonis templo. ex Jul. Capitolino in Maximo & Balbino in princ. & Cic. Philippic. 2. *Cum in hac sella Concordia, à Diis immortalis, in qua, me Consule, saluteres sententia dicta sunt.* Et in æde Telluris eid. Cic. Philip. 1. in prin-

cip. Et iterum postea & Appian. bro 2. bel. Civil. *Ex eo die quo in ara Telluris convocati sumus.* Fuit autem Telluris templum ad forum Romæ viam sacram, non procul à Capitolio & Palatio. Et in æde Apollinis & Cælium inter epist. fam. Cicero lib. 6. epist. ejus lib. 4. & nonnulli. Et in æde Castorum ex Trebelliano in Valerianis post principatū addæ alibi quoque, quæ in templo aut ædibus deorum Liberis in Campo Martio, & in prætorio, apud Livium 1. Dec. lib. 3. & in curia Hostilia 3. Decad. lib. 2. & Gell. in prætorio & ad portam Capenam, & in Decad. lib. 3. & in hoc, ejusdem Decad. lib. 6. & in Capitolio, ejusdem Decad. lib. 8. Et in curia Pompeiana Cic. lib. 2. de divinaz. & postquam ea templa ab Augustis sunt constituta ex Gell. ubi sign. & in Palatio apud Tacitum libro 1. de ejusdem palatii atrio apud Servium bro 11. ibi,

— *Alta inter limina curi.*

Et in curia Calabra, apud Servium lib. 8. ibi,

Romuloque recens hæret hæc ara.

1 *Neque ante lucem.*] Gell. in prætorio lib. 14. cap. 7. *Senatusconsultum inquit, ante exortum, aut postquam solem factum, ratum non fuisse.*

2 *Debereque prius auspicari.*] Idem Gell. paulo post. *Immolareque prius, auspicarique debere, Senatores habiturus esset.*

3 *Sicut Augustus censuit.*] Idem Gell. in vita ipsius cap. 35.

M E R C E R U S.

4 *Supplicare.*] Hoc sacrificium

senatusconsultum fiat, ¹ exemplo Atheniensium, qui omnibus publicis conciliis Mantes sacerdotes, qui sacra facerent, adhibebant: ² & Lacedæmoniorum, qui senatui semper augurem adesse voluere. ³ Senatusque consultum vel per singulorum sententias exquisitas, & per calculos coniectos in urnas, quum de quoquo negotio quid quisque sentit consulitur, & suo loco rogatus sententiam dicit, aut quum verbo assentitur, fieri adnotatum est. Et in perrogandis sententiis, post relationem consulis debere à consulari gradu incipi, ⁴ & principem in senatu aut consulem designatum, prius, deinde ordine reliquos rogari. Nonnunquam observatum est, ⁵ ut ex consularibus ævo maximi

non fiebat sine tibicine, ut colligas ex Suet. Tib. 7. Mos vero erat senatoribus intransibis Curiam, ita sacrificare, etiam si non esset faciendum senatusconsultum. Auctor Suetonius. Ubi de Instituto Augusti super hoc loquitur.

TIRAQUELLUS.

1 Exemplo Atheniensium.] Athenienses (scribit Cicero lib. 1. de Divinat.) omnibus semper publicis conciliis divinos quosdam sacerdotes, quos Mantes vocant, adhibuerunt.

2 Et Lacedæmoniorum.] Idem Cic. ibi. Lacedæmonii, inquit, regibus suis augurem assessorem dederunt: itemque Senibus, sic enim concilium publicum appellant, augurem interesse voluerunt.

3 Senatusque consultum.] Gell. l. 14. cap. 7.

4 Et Principem in senatu.] Gell. lib. 4. cap. 10. & lib. 14. cap. 7. Trebellius Pollio in Valerianis post principem primum prator edixit, quid vobis videtur Patres Conscripti, de censore deligendo: atque cum, qui erat Princeps, cum senatus sententiam rogasset, absente Valeriano (nam ille in provinciam suam Deciotum agebat) omnes una voce dixerunt, interrupto more dicenda sententia: Valeriani vita censura est. Ille de omnibus iudices, qui est omnibus melior.

5 Aut consulem designatum.] Gell.

dicto lib. 4. cap. 10. Salust. in Catilina cum scribit, Tum Syllanus sententiam rogatus, quod eo tempore Cof. designatus erat. Tacitus lib. 3. Exemitiæ Drusum Consulem designatum dicende primo loco sententia. Et Cælius inter Epistolas famil. Cicer. libro 8. epist. 4. Ego tamen si nihil expecto quam modo Paulum Cof. designatum sententiam dicentem.

6 Ut ex Consularibus ævo maximi.] Cic. lib. de Senectute, ubi ita scribit, Multa in nostro collegio præclara sunt, sed hoc, de quo agimus, in primis, quod ut quisque ætate antecellit, ita sententia principatum tenet. Et Dionysius Halicarnassæus lib. 6. & 7. tum alibi, tum postea his verbis, Cum jam, inquit, dicenda essent sententia, primi seniores & honoratiores citati ordine à Cof. assurgabant, deinde his ætate dignitateque proximi, postremi juniores, non ut dicerent aliquid (indecorum tunc apud Rom. erat hoc, nemine juvene existimante se sapientiores senibus) sed ut discederent in consularium sententia. & iterum lib. 11. & vide omnino nostros Commentarios de jure Primigeniorum in præfat. num. 112. incip. Decimo seniores, & duobus seq. Nescio autem quo pacto fieret, ut tempore Imperatorum esset unus ex senatoribus, qui primæ sententiæ dicebatur, ut apud Julium Cætolinum

Ubi
senten-
tiis cer-
tare-
tur.
Dre-
dere
senten-
tiam.
Per di-
scissionem.

mi rogarentur primi, deinde inferiores: juvenes vero rogati, quasi pudor esset juvenem senem sapientiore[m] videri. ¹ Et si certaretur sententiis, nec satis liqueret, tunc differri consultationem, vel si duæ senatum distinerent sententiæ, cum aliud alii censeant, id quod senatus major pars decerneret, id ratum fieri: ² aut si non probaretur sententiam dividi: hoc erat, ut si plures causæ in disquisitionem venirent, ut de singulis referatur, postulare: & quæ in parte placeret, id sequi. ³ Vel per discessionem, nam cum unius exquisito voto, cæteri qui in suffragium intererant, ⁴ in illius sententiam pedibus irent, vel si manu porrigerent, aut cum de scripto sententiam dicerent. ⁵

pitolinum in Maximo & Balbino, Cum duo consulares, & eminentes quidam viri, Maximus & Balbinus ingressi essent curiam, ac præ se timorem Maximi adventu ferrent, ostenderuntque, referente Coss. de aliis rebus, qui primam sententiam erat dicturus, sic orsus est. Sed expressius Flavius Vopiscus in Aureliano, Tum surrexit prima sententia Ulpianus Syllanus, atque ita locutus est. Et rursus, Quibus recitatis Aurelianus Tacitus prima sententia senator ita locutus est. Et idem quoque Vopiscus in Tacito Imperat. Post hæc cum Tacitus, qui erat prima sententia consularis, sententiam incertum quam vellet dicere, omnis senatus acclamavit. Sed & idem in Probo Imp. Post hæc Manlianus Statianus, qui prima sententia tunc erat. Et Treb. Pollio in Pisone 29. Tyranno, Aurelius Fuscus consularis prima sententiæ, qui in locum Valeriani successerat. Et Sex. Aurelius Victor, in Claudio II. Claudius vero cum ex fatalibus libris, quos inspicere præceperat, cognovisset sententiam in senatu dicenda primæ morte remedium desiderari.

¹ Et si certaretur sententiis. Plinius libro epistol. 9. epist. ad Aristonem. Quarum sententiarum tanta diversitas erat, ut non possent esse nisi singulæ. Et Tacitus libro 1. Certatum inde

sententiis, cum alii, &c. Vide de iuribus in prioribus annotat. in Pandect.

² Aut si non probaretur. Alibi Padianus in Orat. Cic. per M. Antonem: nam hæc eadem sententia est. Sed & de hac divisione Coss. in duos sua, Quæ est, inquit, quæ est, & sententia Cæcilia legum & Dicit, ut hæc, ne populo necesse sit incertum rebus compluribus, aut id quod vult, capere, aut id quod vult, repudiare? lib. 3. de legibus hæc legem debet, Nec plusquam de singulis rebus soluto. Et vide omnino Plinium Iocrem lib. epist. 8. epist. 14. ad Ardenem per totam epistolam.

³ Vel per discessionem. Gellius lib. c. 7. in duobus locis, & vide in loc.

⁴ In illius sententiam pedibus irent. Sueton. in Tiberio, cap. 31. Cum in per discessionem forte foret, transiit enim in alteram partem, in qua pauciores erant, secutus est meum. Vide ibi interpretes. Salustius in Catilin. post orationem Cæsaris. Sed expressius Tertullianus lib. 15. Et postquam, inquit, discessionem Coss. permisit, in sententiam eius iere paucis exceptis. Gellius lib. cap. 18. & nonnihil Cic. famul. epist. lib. 1. epist. 4.

⁵ In quos fuit. Gellius ex Varro lib. 14. cap. 7.

quo id fuit traditum, ut de divinis rebus prius, & de republica infinite, aut singulis rebus finite ad senatum referatur, si quid publici privatique negotii foret statuendum.

¹ Nonnunquam licuit senatori, priusquam ordine sententiæ rogarentur, postulare, ut extra ordinem de republica dicere liceret. ² Apud Athenienses vero in frequenti senatu pro cuiusque ætate sententiæ rogabantur. ³ Regibus autem Lacedæmoniorum binos calculos ponendi, cum sententiam dicunt in senatu, facultas erat: tertium vero, si quid pro se decerni vellent. ⁴ Græcis & plerisque gentibus fabis suffragia dabantur, Syracusanis nemo sententiam dicit rogatus, sed ut quisque ætate & honore anteit, ita sua sponte quid sui consilii sit, in medium affert non rogatus: aut si tacent omnes, sorte dicere coguntur: ⁵ quibus in usu erat, ut in concionem proditari per literarum elementa sorte educerentur. ⁶ Quare Dionysius proditurus, cum M. sortitus fuisset, futuram sibi monarchiam cavillatus est. Lycurgus vero, cum essent adolescentes loquaciores, & in conciliis obstreperent, cavit edicto, ut nemo in foro nec in publico confesso diceret, nisi rogatus. ⁷ Apud Heduos fuit constitutum, ut qui in senatu sententiam dicit, ex eadem familia rogare neminem possit, quid esset sententiæ & opinionis suæ: proditumque memoriæ est, ⁸ Germanos

con-

¹ Nonnunquam licuit senatori.] Idem Gell. lib. 4. cap. 10.

² Apud Athenienses.] Demosthenes in Orat. πρὸς τὸν Περικλέα, & illius interpretes eoloco.

³ Regibus autem Lacedæmoniorum.] Herodotus libro 6. Si in senatum non accesserint eorum maxime propinqui duo senatores ius regum obtineant duos calculos ponendi, tertium pro seipsis.

⁴ Græcis.] Plutarchus in lib. de liberis educandis, interpretans illud Pythagoræ symbolum, καὶ μὲν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν id est, A fabis abstinet. Vide Erasimum Chil. 1. cent. 1. De Atheniensibus autem privatim Herodotus lib. 6.

⁵ Quibus in usu erat.] Quod probat exemplo sequenti.

⁶ Quare Dionysius.] Plutarch. in Apophthegmatis, Dionysius, inquit, cum magistratus per literas sorte crearetur, & ipsi contigisset litera M. dicens cuidam per jocum, Morio es Dionysi. Imo, inquit, Monarcha ero. Et adeptus magistratum protinus Imperator electus est à Syracusanis.

⁷ Apud Heduos.] Cæsar libro 7. belli Gallici de Heduorum seditione ac divisione loquens, Cum, inquit, leges duos ex una familia, viro utroque, non solum magistratus creari ceterent, sed etiam in senatu esse prohiberent.

⁸ Germanos.] Cornelius Tacitus de Mo-

datum erat, ut abusi ingenio, si quid publico consilio decernendum foret, in deteriorem partem plerumque statuant, semperque quod in discrimen adducit consilium sequantur. ¹ Quare verbum Anacharsis fuit, sapientes in concionibus sententiam dicere apud Græcos, stultos vero dijudicare. ² Persarum vero mos fertur, inter epulas, postquam vino incaluerant, haud secus quam reliqui in concionibus, concilium habere, & de rebus maximis decernere. ³ Sed tamen non idem semper ordo rogandi senatus fuit: siquidem modo primus rogabatur, ⁴ qui princeps lectus erat in senatu à censoribus. ⁵ Is autem legi debebat princeps senatus,

Ana-
charris
dictū.
Persæ.
Direr-
sus or-
do ro-
gandi
senat-
us.
Prin-
ceps se-
natus.

commoditate successu rerum utente. Eupolis apud Suidam, & Athenzum lib. 10. in Atheniensium mores,

Οὐς δὲ ἐκ ἀν εἰλαθ' ἔδ' ἀν οἰνόπιας
αὐτοῦ.

Νῦν πρῶτον γὰρ λαβόμεν. ὡ πόλις πό-
λις,

Ὡς βιτυχὴς εἰ μάλλον ἢ πρῶτος φρο-
νέει. Id est,

Quos antehac nec præfici curatio

Quisquam tulisset, nunc videmus scili-
cet

Et illi Duces. O civitas, ð civitas,

Fortuna ut es feliceiore quam sapie.

Porro Atheniensium incogitantiam notat & Aristophanes hoc versu in Nubibus,

φασὶ γὰρ δυσβουλίας τῇ ὅ πόλις αὐτο-
εἶται.

Lexa consilia ferunt huic adesse civi-
tati.

Quo loco interpres adscribit fabulam huiusmodi, Cum Neptunus à Minerva victus, non posset Attica regione potiri, iratus immisit illis δυσβουλίας, id est, lexæ stultaque consilia: hoc deinde vitium Atheniensibus ἐπιχέρον, hoc est, vernaculum fuisse, idque Minervam non mutasse. Cæterum quod illi male stansissent, illa in bonos exitus vertebat.

¹ Quare verbum Anacharsis. Plutarchus in Solone. Et simile quippiam de eo scribit Lærtius in ipsius vita,

scilicet, quod se mirari dicebat, quomodo apud Græcos artifices certarent, judicarent autem qui artifices non essent. Erasmus in Apophtheg. id dilucidius scribit.

² Persarum vero mos fertur. Strabo lib. 15. ad fin. De rebus, inquit, maximis inter vinum consultant, quas ipsi firmiores putant, quam quæ in sobrietate fuerint deliberata. Maximus Tyrius ferm. 12. & Xenodotus in proverb. νόμος καὶ χῶρος.

³ Sed tamen non idem. Ad Romanos redit, & id probat ex seq.

⁴ Qui Princeps lectus. Idem supra dixerat in verbo, Et Principem in senatu.

⁵ Is autem legi debebat Princeps. Livius 3. Decad. lib. 7. Senatus lectio-
nem contentio inter censes de Principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat. Cæterum Cornelius morem traditum à patribus sequendum aiebat, ut qui primus censor iis, qui viverent, fuisset, eum Principem legerent. is T. Manlius Torquatus erat. Sempronius, cui dii sortem legendi dedissent, ei jus liberum eosdem dedisse deos. se id suo arbitrio facturum, lecturumque Q. Fabium Max. quem tum Principem Roman. civitatis esse, vel Annibale iudice victurus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente collega, lectus à Sempronio Princeps in senatu Q. Fabius

natus, ¹ qui ex censoriis viris, qui censuram antea gessissent, antiquior superviveret: ² nonnunquam consules designati, ³ aut viri consulares ævo maximi, summis honoribus functi: ⁴ sæpe aliqui extra ordinem à consulibus studio & necessitudine ductis rogabantur primi. ⁵ Observatumque fuit, ne quem ⁶ citra consularem locum extra ordinem primum consul rogaret. ⁷ Quem tamen ordinem

rogan-

Fabius Max. Cos. Vide Plutarchum in Scipione.

MERCERUS.

¹ *Qui ex Censoriis viris.*] Is mos videtur servatus Romæ, usque ad Censuram M. Cornelii Cethegi, & P. Sempronii Tuditani. Id certe Livius libro vigesimo septimo docet. Apud quem Cethegus Censor, cum collega litigat, censetque legendum principem senatus, eum qui è Censoriis antiquior viveret. Sempronius vero eo remittente, Q. Fabium Maximum principem in senatu legit. Indeque videtur mansisse consuetudo, ut non qui inter Censorios viros vetustissimus esset, sed qui sapientiz, & rerum gestarum gloria emineret, princeps in senatu legeretur.

TIRAQUELLUS.

² *Nonnunquam Coss. designati.*] De hoc quoque jam dictum est supra in verbo, *Aut consulem designatum.*

³ *Aut viri consulares ævo maximi.*] Et de hoc supra in verbo, *Ut ex consularibus ævo maximi.*

⁴ *Sæpe aliqui extra ordinem.*] Gell. lib. 4. c. 10. ubi scribit, *Quidam è Coss. studio, aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat honoris gratia extra ordinem sententiam primum rogabant.* Et lib. 14. cap. 7. Ubi ex M. Varrone, postquam scripsit, *Ex quo gradu semper quidem antea primum rogari solitum, qui Princeps in Senatum lectus esset.* Tum autem, cum hæc scriberet, novum morem institutum refert per ambitionem gratiamque, ut is primus rogaretur, quem rogare vellet, qui haberet Senatum. Verum (quod pace

tanti viri dixerim) longo ante tempore ea ambitio, sive gratia, locum obtinuit. Nam apud Dionysium Halicarnassum lib. 11. *Appius Claudius Decemvir, de bello in Equos & Salinas, quemadmodum celerissime pulcherrimæque hostibus repugnans sententias postulo vos progredientes dicere: primum quidem (ut consuetum est vobis & decet) seniores, deinde mediæ ætatis viros, ultimos vero juvenes.* Et his dictis primum vocavit patrum suum C. Claudium, qui exurgens, huiusmodi orationem habuit, *Postquam, Patres, ait: me Appius primum sententiam dicere, me honorans ob cognationem (ut ei convenit) & postquam opus est, me que fratrum de bello dicere, &c.* Sed & adde nonnunquam Aediles primum dicendæ sententiæ locum obtinuisse, ut constat ex Cicet. in Verrem act. 7. ubi pro præmio eorum, quæ sibi Aedili designato incumbebant inter cetera, id enumerat.

⁵ *Observatumque fuit.*] Gell. d. l. 14. cap. 7.

MERCERUS.

⁶ *Citra Consularem locum.*] Apud Ciceronem 5. Philip. Q. Fabius Cælenus, qui nondum Consul fuerat, à Patre primus rogatus sententiam dicitur: quia fortasse ejus socer erat, ut constare potest ex Philip. 8. & 10.

⁷ *Quem tamen ordinem.*] Id facere tradit expressis verbis Suet. Sed si id verum, quomodo potuit fieri, ut qui consul designatus esset, primus rogaretur sententiam? Id tamen sæpe factum etiam agnoscit Alex. Consules autem non designabantur ante mentem Sextilem.

Quem

rogandi sententias, Calendis Januariis servare cœperat, is
 oto anno perpetim servabatur. ¹ Divum tamen Augu-
 tum sententias de majore negotio, non ordine nec more,
 ad prout libuisset, rogasse ferunt. ² Germani vero pro æ-
 ate & nobilitate in concionibus audiuntur primi, si qua
 onfultatio foret. ³ Rogabant ergo sententiam consules, qui-
 ue senatui præerant, patres qui consilio aderant, ipsosque
 lum de re quapiam consultant, dumque differendo alter-
 andoque sententiam dicunt, quicquid è fide sua ducerent,
 stantes esse oportere: post vero sententiam assidere.
 In quo fuit prohibitum, ne poplites alternis genibus im-
 onerent: quod eos esse ociosos, & non præparatis ani-
 nis designaret: quod Athenis quoque servatum memi-
 imus, ut præcone pronunciante in theatro vel curia,
 tantes singuli decernant quid suæ opinionis foret. ⁶ Jus
 amen senatori erat, ut rogatus sententiam, perpetua ora-
 tione,

Germani.
 Consu-
 les &
 patres
 quo-
 modo
 senten-
 tiam
 roga-
 bant.

TIRAQUELLUS.

Quem tamen ordinem.] Suetonius
 1. Cæsare, cap. 21. Post novam affini-
 item, Pompejum primum rogare senten-
 tiam cepit, quoniam Crassum suleret, effec-
 ue consuetudo, ut quem ordinem inter-
 rogandi sententias Coss. Calend. Janua-
 ris institeret, cum toto anno conserva-
 rit.

¹ *Divum tamen Augustum.]* Suet.
 1. vita illius, cap. 35. Tiberius autem
 Cæsar apud Tacitum lib. 3. Aurelium
 Cottam Cof. primum sententiam ro-
 avit.

² *Germani vero.]* Ex Tacito de Mo-
 lib. Germ. ubi tamen non ita omnino
 icit. Hæc ejus verba sunt, Mox Rex
 el Princeps, prout ætas cuique, prout
 obilitas, prout decus bellorum, prout sa-
 undia est audiuntur, auctoritate suaden-
 li magis quam jubendi potestate.

³ *Rogabant ergo sententiam Coss.]*
 Id clarum est ex omnibus auctoritati-
 bus iis locis in hoc cap. citatis.

⁴ *Stantes esse oportere.]* Id satis col-
 igitur ex Sallustio in Catilina, qui re-
 lata, recitata ac finita Catonis oratio-

ne, confestim subdit, *Postquam Cato
 assedit, Consulares omnes, itemque Sena-
 tus magna pars sententiam ejus laudant.*
 Et Dionys. Halicarnass. in loco supra
 citato in verb. incip. ut ex consularibus
 ævo maximi.

⁵ *In quo fuit prohibitum.]* Plinius,
 sed qui aliam rei rationem reddit li-
 bro 28. cap. 6. nempe quod omnem
 actum impedirent.

⁶ *Jus tamen senatori erat.]* Ad Ro-
 manos redit. Et vide quæ scribit Geli-
 lius l. 4. cap. 10. Cujus hæc verba sunt
 ex Attejo Capitone, C. Cæsar Cof. M.
 Catonem sententiam rogavit. Cato rem,
 quæ consulebatur, quoniam non è Repu-
 blica videbatur, perfici volebat: Ejus rei
 gratia ducenda longa oratione utebatur,
 eximebatque dicendo diem. Eras enim
 jus senatori, ut sententiam rogatus, dice-
 ret ante quicquid vellet alius rei, & qua-
 ad vellet. Cæsar Cof. viatorem vocavit:
 eumque, cum finem non faceret, prehendi
 loquentem, & in carcerem duci iussit.
 Plinius 2. epist. 11. Itaque Tirus Cerra-
 lis consularis jure senatorio postulavit, ut
 Præfens certior ferret, &c.

tione, & quam voluit diu dicendo diem absumeret: adeo ut nonnullos horis septem plerosque dies totos concionem in senatu habuisse tradant. ¹ In foro autem lege cavebant, ut sex horæ accusatori, reo vero darentur novem, ne paucioribus clepsydriis tempore præscripto præcipitarent causas. ² Ex quibus nonnulli, ne orationes præmeditatas memoriæ mandarent, nimiumque in eo tempus absumerent, descriptas conciones è libello lectitarunt. ³ postea Cn. Pompejus quasi frenos eloquentiæ dedit, ex quo tempore intra paucissimas, neque ultra tres horas perorare cogeabantur. Nam duæ horæ accusatori, tres reo dabantur: unaque die ab accusatore & reo perorari iustum: quia multi data opera in serum rem trahebant, tempusque diffundebant, rebus non definitis. Si tamen aliquorum opinioni assentiri vellent, poterant etiam sedentes, illi opinioni cui visum erat, studio & voluntate accedere. ⁴ Jus tamen fuit senatori à sententia quam semel dixerat, si probabile quid contra afferretur, deduci: aut si ambigua foret, nec facilis explicatu illam interpretari. Id tamen notatum est, parum fuisse in senatu, breviter censere, & recte sentire, nisi facunde sententiam tueretur, & argumentis firmaret.

¹ In foro autem lege cavebant.] Plinius epistol. lib. 4. epist. ejus lib. 9. ad Ursium.

² Ex quibus nonnulli.] Sic enim Q. Fabius Pictor legatus à Delphis Romanam rediit, responsumque ex scripto recitavit apud Livium 3. Decad. lib. 3. Suetonius autem de Augusto in vita ipsius, c. 84. Nam deinceps neque in senatu, neque apud populum, neque apud milites locutus est unquam, nisi meditata & composita oratione: quamvis non deficeret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoria adiret, aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Livia sua graviores, non nisi in scriptis, & è libello habebat: ne

plus minusve loqueretur ex tempore.

³ Postea Cn. Pompejus.] Alconius Padianus in Orat. Ciceronis pro Milone. Pompejus, inquit, legem promulgavit, qua prius testes dari per triduum, deinde uno die atque eodem & ab accusatore & ab reo perorari jubebat: ita ut hora duæ accusatori, tres reo darentur. Cor. tamen Tacitus lib. 3. in accusatione necis Germanici, tradit biduum criminibus objiciendis statutum, utque ex diurni spacio interjecto rem per triduum defenderetur.

⁴ Jus fuit tamen senatori.] Nam & apud Sallust. in Cat. Syllanus, qui ante suam sententiam de promissis, redita Caesaris sententia suam ipsius sententiam mutavit.

ret. ¹ Post omnes vero rogari, & novissimum dicere sententiam, ignominia loco est habitum. In qua re succurrit annotare, quod literis proditum est, ² Marcum Perpennam & Lucium Volusium Saturninum, omnibus quos in senatu sententiam rogaverant, superstites fuisse. ³ Cumque antea Senatusconsulta pro voluntate consulum suppresserentur, vel enunciarentur, postea à Lucio Valerio & Marco Horatio consulibus statutum fuit, ut amplissimi ordinis decreta ad ædem Cereris ab ædilibus deferrentur: demum, ut in ærarium deponerentur. ⁴ Quod etiam Augustus cavit, ne ⁵ senatus acta publicarentur, neve magistratus deposito honore statim ⁶ in provincias mitterentur. ⁷ Ex his tamen quædam fuere tacita senatusconsulta, quæ palam enunciare non licebat, quæ in sanctiore senatu & con-

Novissimum sententiam dicere.

Senatusconsulta in ærarium deposita.

Tacita senatusconsulta.

¹ *Post omnes vero rogati.*] Sueton. in Claudio c.9. Atque ex eo, inquit, nunquam non in Senatu novissimus consularium sententiam dixit, ignominia causa, post omnes interrogatus.

² *M. Perpennam.*] Val. Maximus l.8. & Plinius lib.7. c.48.

³ *Cumque antea.*] Hæc usque ad clausulam, Quod etiam Augustus, sunt Livii 3. Decad. l.3. Institutum est, inquit, ab iissem Coss. L. Valerio & M. Horatio, ut Senatusconsulta in ædem Cereris ad Ediles plebis deferrentur, quæ ante arbitrio Consulium suppresserentur vitabanturque.

⁴ *Quod etiam Augustus.*] Sueton. in vita illius, cap.36.

MERCERUS.

⁵ *Senatus acta.*] Hæc à senatusconsultis diversa. Instituta dicuntur à Julio Cæsare. Vide quæ de his collegit Justus Lipsius Comment. in 5. Annal. Taciti.

COLERUS.

⁶ *In provincias mitterentur.*] Ut eo nempe intervallo remitterent animos, quos continuata imperia extol-

lere solent. Tale aliquid constituit Pompejus apud Dionem lib.40.

TIRAQUELLUS.

⁷ *Ex his tamen quædam fuere tacita.*] Capitolinus in vita Gordianorum. Dicit Junius Cordus, Istud S. C. fuisse tacitum, quod quale sit, & quare sic appellatum, brevi exponam. Omnino exemplum Senatusconsulti taciti non aliud est hodie, quam quod vestra clementia, convocatis ad interiora majoribus, ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus etiam soletis adjurare, ne quis ante rem completam quicquam vel audiat, vel intelligat. Hunc autem morem apud veteres necessitates publicæ repereunt, ut si forte aliqua vis ab hostibus immineret, quæ vel cogeret humilia captare consilia: vel aliqua constitutere, quæ non prius oporteret dici quam effici: vel si nollent ad amicos aliqua permanere, S. C. tacitum fieret: ita ut non scribis, non servi publici, non censuales illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia censualem scribarumque complerent, ne quid forte proderetur.

SSS 2 I Apud

*San-
ctius
conci-
lium.
San-
ctior
senat-
us.*

*Apo-
lecti.*

*Decre-
ta sena-
tus ad
prin-
cipem
perti-
nentia.*

*Senat-
us con-
sulta
non ta-
cita.*

concilio arcano, tanquam in recessu semoto servabatur quibus decernendis neque scribæ, neque servi publici intererant, ne communicatio consilii foret: cavebaturque, ne quis enunciaret. ¹ Apud Carthagenenses vero, triginta senatorum Principes, sanctiori concilio & arcanis negotiis præpositi erant, quæ tanquam cæleste arcanum, dici non potest quam alto silentio obtegerentur. ² Qui etiam sanctior senatus Athenis fuisse proditur, sine cujus concilio aliquid gravius decerni, aut ferri ad populum, Solonis lege vetabatur. ³ Syracusani autem sanctiorem senatum non habebant, sed si quid arduum & perdifficile imminerebat, solus Timoleonis summi Ducis, velut sancto arcanoque consilio, judicio decernebant. ⁴ Ætolis Apolecti sanctissimum & arcanarum rerum fuere concilium: quorum consultatione, si quod instaret periculum, decerni oportebat. ⁵ Cæsarium vero temporibus, decreta senatus, quæ ad Principem pertinerent, non arcano senatui, sed libris elephantinis mandabantur: qui summa curia in Ulpia bibliotheca, ut essent perpetuo monumento, servabantur. ⁶ Quæ quidem arcana patrum consilia quanto silentio obtegerentur, illud argumento est, quod Q. Fabius Maximus, cum de tertio Punico bello, quod in arcano concilio decretum erat, Crasso in itinere obnunciasset, à senatu graviter increpitus & conviciis affectus fuit. Alia vero consulta, quæ tacita non erant, postquam mature statuta fuerant, de concilii sententia in concione, quæ pro vestibulo curiæ obre-

¹ Apud Carthagenenses.] Livius 3. Decad. lib. 10. Carthagenenses, inquit, oratores ad pacem petendam mittunt 30. Seniorum Principes: id erat sanctius apud eos concilium, maximaque ad ipsam senatum regendum vis.

² Qui etiam sanctior senatus Athenis.] Plutarch. in Solone.

³ Syracusani.] Probus Æmylius in Timoleone, & Plutarchus in eodem.

⁴ Ætolis Apolecti.] Livius 4. Dec. libro 5. sed jam de hoc supra diximus

cod. cap. in verbo, Quod Apolectum.
⁵ Cæsarium vero temporibus.] Vide in vitis Cæsarium.*

COLERUS.

* Ex Tacito lib. 13. & 14. Annal. notum fit, Senatui ad Principem consulta referre solitum.

TIRAQUELLUS.

⁶ Quæ quidem arcana.] Hæc usque ad clausulam, Alia vero consulta, sunt Val. Maximi lib. 2. c. 1.

1 Timon

obversabatur, recitari & publice edi poterant. Erant igitur senatoris insignia, ' tunica ' & purpura ' & laticlavus, ' jus spectandi in orchestra, ' & epulandi publice, tam in epulo Jovis in Capitolio, quam ludorum causa. ^{Insignia senatoris & vestes. Laticlavus.} Qui quidem laticlavus propria vestis senatoris erat, qua senatus dignitas, & amplissimus ordo notabatur. Nonnunquam senatoribus uti penulis, quanquam tenuissimo ^{Penula.} cultu forent, indultum fuit: quippe Alexander Severus imperator, ut senatores ingruentem ætate, frigoris causa penulis uti possent, privilegio indulgit: sæpiusque aliis insigni-

1 *Tunica.*] Plin. lib. 33. *Annulli distinxerunt alterum ordinem à plebe, sicut tunica ab annulis Senatorum tantum.* Quintilian. lib. 11. *Cui latus clavi jus non erit, ita cingatur, ut tunica prioribus oris infra genua pantum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant.*

2 *Et purpura.*] Livius 4. Dec. lib. 4. *Purpura viri utimur prætextati, in magistratibus, in sacerdotibus: liberi nostri prætextis purpura togis utuntur.*

3 *Et laticlavus.*] Sueton. in Augusto c. 38. in Tiberio 35. Claudio 24. *Tunica erat purpurea prætexta, laxior tunica vulgari, qua Senatores utebantur.* Horatius Ser. lib. 1. Satyr. 5.

Fundos Aufidio Iulio præture libenter Linquimus, insani videntes præmia scriba,

Prætextam & laticlavum.

Idem Satyr. 6. *per laticlavum senatorem designat,*

— Et laticlavum demisti pectore clavam.

Ovid. Trist. lib. 4. eleg. 9.

Induiturque humeros cum lato purpura clavo.

Budzus in l. ult. ff. de senat. *

COLERUS.

* Glossis: Latus clavus est *πλάσιον*. Hinc Laticlavii, hoc est, capeffendens honoribus destinati. Sed & liberi senatorum lato clavo induebantur una cum virili toga: Statius 3. Silvar.

Notus adhuc tantum majoris munere clavi.

Sed Alexander noster cur non lato clavo adjunxit etiam Lunatos calceos, quos certe ibi inuit Suetonius.

TIRAQUELLUS.

4 *Jus spectandi in orchestra.*] Suet. in Augusto, cap. 35. & ibi Beroaldus. Quod jus etiam alii pro magno beneficio concessum est, apud eundem in Claudio, c. 25. Orchestra autem spectandi locus primus in theatro erat, Senatoribus ad spectandum designatus.

5 *Et epulandi publice.**] Idem Suet. in Aug. cap. 35.

COLERUS.

* Hanc cœnam Seneca vocat *Dialem* lib. 22. epist. 124. *Hæc qualiscunque, inquit, cœna, diali jucundior erit.* Erat enim hoc Epulum Jovis, quod in Capitolio Senatus cœnabat. Erat autem inter hæc cœnas Triumphalis quoque, Pontificalis, & Auguralis. De quibus Val. Max. lib. 2. cap. 1. Gellius 1. 12. cap. 8. Livius lib. 38.

MERCERUS.

6 *Qui quidem Laticlavus.*] Xiphilius in Trajano, Senatorem auge vestis purpureæ, (Nescio an intelligat togam prætextam, an Laticlavum) & corona. Quare hæc etiam numeranda in insignibus senatoriis. Eo videtur alludere Senec. *Vulgus autem tam coronatos, quam Chlamydatos voco.* Et Cæsiod. Optamus P. C. coronam vestram diceretur fascium flore depingi.

SSS 3 2 Nam

Insi-
gnia a-
lia at-
que a-
lia con-
cessa
bine de
republ.
meri-
tis.

signibus uti licere datum est. ¹ Nam Cajo Duillio, qui na-
vali prælio Carthaginensium classem fudit, præter curulem
sellam, ut ² quoties à cœna rediret, funale præferretur, &
tibicen præcineret, concessum fuit. ³ Et Marco Valerio,
Volefi filio, quod Sabinos fudit fugavitque, & castris ex-
iit, locum in circo ad spectandum cum sella curuli sibi
posterisque permissum novimus. ⁴ Lucio quoque Metello,
qui oculis orbam senectutem egit, ut quoties in senatum
iret, curru veheretur, fuit pro munere datum. ⁵ Nonnun-
quam antiquior sententiæ dicendæ locus, ⁶ toga prætexta,
⁷ sella curulis, jus inaginis, in in memoriam posteritatis,
⁸ & in veste purpurea spectandi, pro magnis officiis in-
rem-

TIRAQUELLUS.

¹ Nam C. Duillio.] Frontinus Stra-
tagematon lib. 1. cap. 5. & 2. cap. 3.
legit *Cneum*, sed cæteri fere omnes
non Cneum, sed C. Duillium vocant.
Huius militarem fortitudinem leges
apud Florum lib. 2. cap. 2. Orosium L. 4.
c. 7. Eutropium lib. 2. cap. 5. & Fron-
tinum ubi supra.

² Quoties à cœna rediret.] Plinius
Secundus, si is est, virorum illustrium
cap. 38. Duillio, inquit, concessum est,
ut prælucente funali & præcincte tibi-
cine, à cœna publice rediret. Qua de re
Cicero in Oratore ad Brutum & in
Catone maiore. Val. Maximus lib. 3.
cap. 6. Silius Italicus lib. 6. in fine.

Exuvias Marti, donumque Duillius
alto

Ante omnes mersa Paenorum classe di-
cabat.

Cui nocturnus honos funeralia clara, sa-
cerque

Post epulas tibicen adest, castusque pe-
nates

Insignis lati repetebat murmure can-
tus.

³ Et M. Valerio.] Livius 1. Decad.
lib. 2. Dictator triumphans urbem in-
velitur, super solitis honores locus in cir-
co ipsi, posterisque ad spectaculum datus,
sella in eo loco curulis posita.

⁴ L. quoque Metello.] Sed adde, L.
Paulo Æmilio, iterum consuli, qui
Persem, Philippi filium, Regem Ma-
cedonum, apud Samothracas victum,
cepit, concessum fuisse & à populo &
à senatu, ut ludis Circensibus trium-
phali veste uteretur. Auctor Plinius,
aut quisquis is est, de viris illust. c. 56.

⁵ Nonnunquam antiquior.] De quo
jam supra dictum est. Et simpliciter
jus dicendæ inter consulares senten-
tiæ, ex Suet. in Claudio, c. 6.

⁶ Toga.] Unde illud Ciceronis, Ce-
dant arma togæ. Salust. in Orat. cont.
Ciceron. Et Cic. Philip. 8. Equidem P.
C. quanquam hoc honore id est consulari,
uti togati esse solent, cum est in segis ci-
vitas.

⁷ Prætexta.] Macrobius Saturnal.
lib. 1. cap. 6. ubi Papyrii præteriti hi-
storiam narrat ex Gell. lib. 1. c. 23. *

COLERUS.

* Plinius lib. 9. distinguit ab equite
curiam. Ubi alludit ad Prætextam.

TIRAQUELLUS.

⁸ Sella curulis.] Gellius lib. 3. c. 18.

⁹ Et in veste purpurea spectandi.]
Plinius de viris illust. cap. 56. scribit
L. Æmilio Paulo, ob devictum Per-
sem, à senatu & populo concessum
fuisse, ut ludis Circensibus triumphali
veste uteretur.

I. Fuitque

republicam senatoribus munera data sunt. Tantæque dignationis fuere sequutis temporibus, ut in oppidis per loca & conventus umbraculis uterentur, indultum sit. *Umbracula senatorum.* Mox sequuti Cæsares eum ordinem amplissimis honoribus honestarunt, præcipue Alexander Severus, ut dignitas conspectior fieret argentatis rhedis carracisque senatori *Argentata rheda & carruca. Ordo patricius.* uti permisit: utque sanctior reverentiorque ordo putaretur, ex senatoribus illos, qui principali dignitate insignes forent, in ordinem patriciatu, quæ major ampliorque dignitas habetur, multos adscivit & provexit. Sed hoc post multas ætates novissimo invento. ¹ Fuitque lege sancitum, ne mulieres cujuscvis negotii causa senatum aut curiam adirent, nisi quod Heliogabalus senaculum mulierum in colle Quirinali constituit primus: qui præter mores instituta-que majorum, ut in ordine senatorio mater admitteretur à senatu, pervicit: ² sicut de Mesa Varia ejusdem Heliogabali avia, proditum est: cui tributum ferunt, ut scæmina in senatu federet, patres consuleret, sententiam diceret, cæteraque senatoris munia obiret. ³ Quod de Xerxe auctores tradunt, qui in arcano concilio, cum delectos Persarum proceres consuleret, Artemisiam sæpe ad consultandum accersivit, cujus sententiam sequutus fuit. ⁴ Antea vero Claudii & Neronis tempore, cum non pro dignitate

¹ *Fuitque lege sancitum.*] Lampridius in Heliogabalo, & P. Victor in 6. regione urbis Romæ: sed plenius post 14. regionem, ubi describit quatuor senacula, & postremum id de quo hic loquitur Alexander. Et ex his intellige, hic senaculum, non senaculum esse legendum.

² *Sicut de Mesa Varia.*] Lampridius ubi supra.

³ *Quod de Xerxe.*] Herodotus l. 8. Et cum in concilium vocasset delectos Persarum proceres, placuit ei Artemisiam quoque ad consultandum accersiri, quam solum constabat antea qua facienda essent intellexisse.

⁴ *Antea vero Claudii & Neronis tempore.*] Cornel. Tacitus lib. 13. post princip. Quod quidem adversante Agrippina, tanquam astra Claudii subverterentur, obtinere patres, qui in palatium * ob id vocabantur, ut affaret abditis à tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, aditus non adimeret.

COLERUS.

* Ubi observa: Senatum in Palatium, in templum scilicet Apollinis Palatini vocari solitum. Idem Tacit. lib. 2. Quatuor filii ante limen Curiae adstantibus cum in Palatio Senatus haberetur.

Agrippina. gnitate videretur, Agrippinam patrum consultationibus admitteri, decrevere patres, ut à tergo abditis foribus staret, velo discreta, quod visum arceret, aditum admitteret.

Lacedæmonii & Germani. ¹ Lacedæmoniiis vero mulieres adhibere publicis conciliis, illasque frequenti curia in exequendis negociis socias assumere, usus erat: ² apud quos foeminarum arbitrio decernuntur multa. ³ Idem apud Germanos, ut ubi plurimum negocii sit, foeminarum consiliis regantur: quarum plerasque ut deas colunt. ⁴ Neque omittendum quod de Trogodytis traditur, quibus tanti exempli fuere mulieres, ut in conflictu bellorum, matronarum intercurfu infestas acies dirimant: adeo ut ipsis intercedentibus præliari ducerent nefas. ⁵ Quod etiam apud Germanos frequens fuit, ut illarum foeminae, quas plurimas in castris habebant, labentem sæpe aciem restituant, aut infestissimos animos concilient. ⁶ Celtæ vero & Galli, non solum mulieres conciliis admittunt, sed quicquid est contentionis, foeminarum judicio decernunt, ita ut intestina sæpe odia illarum interventu sedasse serantur. Proditumque memoriz est, in foedere cum Hannibale & Gallisicto, caveri, ut societas staret eo jure, quod si Carthaginensis aliquod admissum pateretur à Gallis, ejus rei judicium penes Gallicas mulieres foret: si vero Gallus à Carthaginensi, penes magistratum Carthaginensem cognitio esset. ⁷ Utque pueri prætextati cum parentibus senatoribus, boni exempli causa, in senatum ventitarent: quod post Papyrium Prætextatum, ne quis in senatu gesta enunciarer, longo exinde

TIRAQUELLUS.

¹ *Lacedæmoniiis vero.* [Plutarchus in Comparatione Numæ & Lycurgi, & in vita Agidis.]

² *Apud quos.* [Arist. lib. 2. Politicôn c. 7.]

³ *Idem apud Germanos.* [Tacitus libro de moribus German.]

⁴ *Neque omittendum quod de Trogodytis.* [Diod. Siculus lib. 4. c. 3.]

⁵ *Quod etiam apud Germanos.* [Tacitus de moribus Germ.]

⁶ *Celtæ vero & Galli.* [Hæc usque ad clausulam, Utque pueri, sunt Plutarchi in libro de virtutibus mulierum & Polyzni lib. 7. Stratagematôn.]

⁷ *Utque pueri prætextati.* [Id usque ad verbum. Neque illud, est Catonis in Oratio, qua usus est ad milites contra Galbam apud Gellium lib. 7. c. 35.]

¹ *Neque*

exinde tempore fieri desitum est. ¹ Neque illud præter-
eundum, memoriæ datum fuisse, legatis exterisque gen-
tibus in senatum admissis, Romanos consules nisi Latine ^{Respon-}
responsa dare consueſſe. ² Quibus admissis, in ore tradito ^{sa Lati-}
à patribus, potestatem si quid vellent, senatus faciebat. ^{binus}
Græci vero concilio indicto, per præcones, si quis quid ^{legatus}
peteret, enunciabant: ³ sicut Atrebatēs & Bellovacī, tu- ^{Atre-}
barum cantu, concilium advocabant. ⁴ Si quid vero pro- ^{bates.}
prio sermone loqui vellent, his in senatum admissis, in- ^{Bello-}
terpretes dabantur: per quos quæ opus erant proponebant, ^{vaci.}
per eosdemque consulta senatus & responsa accipiebant.
⁵ Et tamen si Molo rhetor in senatu Græce declinasse dica-
tur prius, ⁶ Tiberius tamen adeo Græcum sermonem ^{Græcus}
osum habuit, ut in senatu nescio quid Græce prolaturus, ^{sermo}
veniam petierit. Et ⁷ Claudius Cæsar, Græcæ provinciæ ^{Roman-}
Principem, quod Latine nesciret, albo iudicum erasit, ^{nis in-}
& peregrinatum misit, ⁸ Invaluitque mos, ut mense Fe-
bruario

¹ Neque illud præterendum.] Val. Max. lib. 2. c. 1. ubi de Eumene Rege.

² Quibus admissis.] Id ubique comperies apud Liv.

³ Sicut Atrebatēs.] A. Hirtilius libro de bello Gallico 8. At Bellovacī, inquit, reliquæque civitates repente ex fuga paucis, atque his vulneratis, receptis, qui sylvarum beneficio casum evitaverunt, concilio repente tubarum cantu convocato, conclamant ut legati obsidesque ad Cæsarem mittantur.

⁴ Si quid vera proprio sermone.] Ad Rom. redit, idque est Valerii Max. l. 2. cap. 1. ubi de Majestate & observantia linguæ Rom.

⁵ Et tamen si Molo.] Idem eodem, ubi de C. Mario, Molo Rhetor, qui studia M. Cicer. acuit: enim namque ante omnes exterarum gentium in senatu sine interprete auditum constat. quem hominem non immerito capis, quoniam summam vim Rom. eloquentia adjuverat.

⁶ Tiberius tamen.] Sueton. in vita illius, cap. 71. Dion in eodem, Cumque, inquit, postea dubitaretur à quibus-

dam, an ea quoque, quæ haberent emblemata, interdicta essent, de hoc etiam edixit: & quanquam Latine id proprie significare non poterat, tamen id verbum, propterea quod Græcum erat, edicto inferi noluit. Centurioni quoque volenti Græce in senatu testimonium dicere non permissis, etsi enim antea in eo complures causas audierat Græco sermone & multas examinaverat. & cætera quæ ibi ponuntur. *

COLERUS.

* Vide & Tryphonium J. C. l. 48. de re jud. ubi ait, decreta à Prætoribus Latine interponi debere.

TIRAQUELLUS.

⁷ Claudius Cæsar.] Sueton. in vita illius, cap. 16.

⁸ Invaluitque mos.] Cic. lib. epistol. famil. & 1. ad Q. Frat. lib. 2. epist. 11. cuius in utroque loco verba ascribimus inferius in verbo, Quodque comitialibus diebus: & eodem quoque libro epist. 3. ad prin. A Cal. Februarii legationes in Idus Feb. rejiciebantur, ea die res confecta non est.

*Confus
senato-
rius.*

*Anto-
nini
philoso-
phi
lex.
Quam-
do se-
natum
non ha-
beri de-
cebat
lege
Pupia.*

bruarius usque ad calendas Martias ' per consules designatos, senatus legatorum audiendis postularis, & sociorum querimoniiis quotidie detur, ne tædio aut longa expectatione & mora frustrarentur: quæ quidem decreta senatus, in provincias quisque suas cum singulis actis referebant. ² Illud quoque satis constat, censum senatorium ad nummos octingentorum millium olim fuisse, quem Cæsar Augustus & sequuti Principes ad duodecies centies festerunt auxerunt: & ne quis eorum inops aut egens foret, illos largo viatico & magnis muneribus prosequuti sunt. ³ Tiberius vero, præterquam quod censum senatorium iuvit, & honestam paupertatem innocentium sublevavit: prodigos tamen & egentissimos, vel senatu movit, aut loco cedere coëgit. ⁴ Fertur tamen Claudius laudasse illos, qui ob rei familiaris angustiam senatorio ordini sponte cessissent. ⁵ Et Nero senatoribus qui tenui re familiari essent, annua salaria statuisse: ⁶ & Marcus Antoninus Philosophus, ut senatores peregrini quartam bonorum & fortunarum saltem in Italia possiderent, lege sanxisset. ⁷ Quotiesque ambo consules adessent, senatum unius iussu convocari non licuisse: ⁸ quodque comitialibus diebus ex lege Pupia, aut

MERCERUS.

¹ *Per Consules design.* Id certe fieri non potuit, postquam inductus est mos ineundi consulatum Kal. Januariis. Tum enim nulli designati consules erant ante mensem Sextilem.

TIRAQUELLUS.

² *Illud quoque satis constat.* Suet. in Aug. cap. 41. Vide Budæum & Beoraldum. Maximus autem census apud Athenienses erat quingentorum modiorum, ut tradit Plutarchus in Aristide post princ.

³ *Tiberius vero.* Cor. Tacitus lib. 2. ⁴ *Fertur tamen Claudius.* Tacit. libro 11.

⁵ *Et Nero.* Suet. in vita illius, c. 10. Senatorum nobilissimo cuique, sed à re familiari destituto, annua salaria, & quibusdam quingena constituit.

⁶ *Et M. Antoninus Philosophus.* Julius Capitolinus in vita illius.

⁷ *Quotiesque ambo Ciss.* Id quod intelligi potest ex eo quod scribit Dionys. Halicarn. lib. 12. non adeo longe à fin. Necessè, inquit, habuit Sextium solum senatum cogere: Quoniam Memmianus collega propter morbum abesset.

⁸ *Quodque comitialibus diebus.* Legis Pupie meminit Cic. lib. 1. epist. fam. lib. 4. Senatus, inquit, haberi ex Cal. Februarias per legem Pupiam, id quod scio, non potest, neque mensi Senatui tunc, nisi perfectis aut re-actis legationibus. Et libro 1. epist. ad Q. Fratrem epist. 11. Comitialibus diebus, qui Quirinalia sequuntur, Appian interpretatur non impediri se lege Pupia, quæ minus beneat senatum, & quod Cæsarini fecerunt, etiam ceteri ex Cal. Februarius usque ad Cal.

¹ aut tetrīs & nefastis, ² seu cum tonuisset, ³ aut ventorum procellæ tempestateve fuissent, senatum haberi non decebat. ⁴ His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur, senatum non impediri nonnulli putant: id quod Athenis quoque & Syracusis præcipuè observatum fuit. Nam terræ motu factō, aut tempestate ingruente, conciliū differri oportebat. ⁵ Fuitque annotatum, post horam decimam, novam cognitionem causæ in senatu haberi non licere, ⁶ neque patrum decreta in ærarium ante lucem deferri posse: quod senatusconsulto, Tiberio postulante, vetabatur. ⁷ quo tempore comitia è campo ad patres translata fuere, quum ad eam diem etsi arbitrio Principis niterentur, plura tamen suffragiis tribuū fierent. ⁸ Augustus tamen Octavius, ut bis in mense legitimus senatus haberetur, calendis scilicet & Idibus, edicto cavit. ⁹ Ac nisi exacto quarto & vigesimo ætatis anno, in senatum quempiam admitti non licere, præter admodum paucos, quibus ob egregiam virtutis indolem hoc à senatu indultum fuit. ¹⁰ Tamen si Augustus, quo celerius liberi senatorum

Edi-
tum
Augu-
sti.

ad Cal. Martias senatum legatis quotidie dari. Hæc ibi. Sed & idem ejusdem lib. epist. 2. *Consecuti sunt dies Comitiales, per quos senatus haberi non poterat.*

1 Aut tetrīs, aut nefastis.] Gell. l. 5. c. 17. Pontifices decreverunt nullum iis diebus sacrific. recte futurum. Unde colligere possumus tunc senatum haberi non debere, cum non nisi auspicio sacrificioque prius factō non habeatur.

2 Sen cum tonuisset.] Plutar. in Cætone Minore: Tum Pompejus subito mentitus senatū aulisse, turpissime comitia solvis: erat enim in consuetudine positum, ut si de cælo esset servatum, nihil perageretur.

3 Aut ventorum procellæ tempestateve.] Hinc Appius Claudius subito coorti imbris beneficio damnationem effugit, ut refert Valerius Max lib. 8. Itaque, inquit, cui marina tempestas causa dictionem contraxerat, cælestis salutem attulit.

4 His tamen comitialibus qui Quirinalia sequuntur.] Ut patet ex eo loco Ciceronis lib. 2. Epistol. epist. 11. ad Q. Frat. cuius verba adduximus supra in verbo, Quodque comitialibus.

5 Fuitque annotatum.] Vide locum in seq. allegatum.

6 Neque patrum.] Tacitus libro 3. Igitur factum senatusconsultum, ne decreta patrum ante diem ad ærarium deferrentur, idque visæ spatium damnatio prorogare: ut.

7 Quo tempore comitia.] Tac. l. 1. An.

8 Augustus tamen.] Sueton. in vita illius, cap. 35.

9 Ac nisi exacto quarto.] Hic omnino vide quæ scripsi in Commentariis Primigeniorum in præfat. n. 168. incip. & sane, & multis sequ. usque ad num. 180.

10 Tamen si Augustus.] Hæc ad verbum desumpta sunt ex Suetonio in vita Augusti, c. 38.

1 Fuitque

Senatores domum redunt et per fores exeguntur.

rum senatui assuescerent, juvenibus post virilem togam protinus laticlavum dedisse, & curiæ admississe ferunt. ¹Fuitque vetus constitutum, ut adolescentes senatorum primo flore ætatis parentes & necessarios in vestibulo curiæ operiantur, illosque senatu egressos domum redeunt & comitentur: ²senatoribusque ad plebem transire & patrum amittere, & plebeja subire licuisse: ³quod primum Marcum Manlium, qui primus à patribus ad plebem transiit fecit, ⁴aliis pluribus datum & permissum fuit.

¹ Fuitque vetus constitutum.] Valer. Maximus lib. 2. cap. 1.

² Senatoribusque ad plebem transire.] Quod patet exemplo seq.

³ Quod præter M. Manlium. Livius 1. Dec. lib. 6. non semel.

⁴ Aliis pluribus.] Vt P. Clodius & alii, de quibus dicitur inferius lib. 24.

CAPUT XII.

Quæ origo fuerit sacrorum Lupercalium, & quomodo celebrari, quandoque coli solerent, & quæ variae deorum effigies fuerint.

Lupercalia.

DE origine Lupercalium diversa ab auctoribus prodita sunt: quippe à Romulo & Remo, postquam Numitore avo occiso, Amulio regnum restitutum est, ipsique condendæ urbis locum in regionibus, in quibus genti educatique erant, nacti sunt, sacra ejusmodi instituerunt, quum capti epulis & vino, incincti pellibus hostiarum, ¹per luxum & lasciviam currerent: quæ Innom vocavere. ²Multi ab Arcadibus, qui cum Euandro in hæc loca venerant, hoc solenne ludicrum ⁴in honorem Lyncæ

P2205

TIRAQUELLUS.

¹ De origine Lupercalium.] De his vide Ovid. lib. 2. Fastor. Livium 1. Decad. lib. 1. non adeo longe à princ. Valerium Maximum lib. 2. cap. 1. Plutar. in vita Romuli, & Antonii, Justinum 1. 43. D. Augustinum de Civitate Dei, lib. 17. cap. 34.

² Per luxum & lasciviam.] Id totum est Livii ubi supra.

³ Multi ab Arcadibus.] Livius ubi

supra & Plut. in Romulo & in Cicer.

⁴ In honorem Lyncæ Panos.] In enim, cui hæc sacra dedicata erant, Innus vocabatur, ut scribit Servius libro 6. Æneid.

Panem castreumque Inni. Pan Innus ab inuando appellatus à Idem Virg. lib. 8. ibi.

— Et gelida monstrat sub rape Lupercal,

Parrhasie dictum Panes de monte Lycæ.

' Panos allatum fuisse autumant. ' Sunt qui putent Romulum & Remum, quum Fauno sacra facerent, clamore pastorum excitos, quorum oves abactæ erant, in latrones præda onustos incurrisse nudos, prædamque detraxisse: quæ postquam potiti sunt, sacra instituisse, ut nudi juvenes, incincti pellibus, per ludum & lasciviam current: ex quibus alii + Faviani, nonnulli Quintiliani dicti. ' Quod sacrum ^{Lupercalia ad inferos pertinenent. Cere-monia Lupercalium.} expiationis causa inventum, ad inferos pertinere, argumento est, quod mense Februario, hoc est, xv. calend. Martias, quo populus purgatur, & inferorum placantur manes, hoc sacrum celebrari tradant: quodque Junoni Februatæ tunc sacra fiant, cujus feriæ Lupercalia sunt: in quo licet antea adolescentes passim current, ⁶ postea Augustus Octavius dum pudori consultum voluit, ne imberbes cursitarent, decreto sancivit. ⁷ In eo quoque ca-

præ

Ubi Servius, *Sub monte, inquit, Palatino est quadam spelunca, in qua de capro luebatur, id est, sacrificabatur: unde & Lupercal dictum nonnulli putant. Alii vero dicunt, quod illic lupa Remum & Romulum nutrierit. Alii (quod est verisimilius) lucum hunc esse sacrum Pani, Deo Arcadia: cui etiam mons Lycæus est consecratus, quod Aóux, id est lupo, non finat in oves secire.*

COLERUS.

1 Panos.] Quem Græci πάνα, Latini Lupercum vocabant.

TIRAQUELLUS.

2 Sunt qui putent.] Vide quos citavimus supra in princ. Servius in lib. 8. Æneid. in enarratione ejus loci,

Hinc exultantes Salios, nudosque Lupercos.

Quorum, inquit, in honorem Panos, Lupercaliorum sollemnitates celebraretur, pecora Romanorum fœlato à latronibus rapta sunt: Illi, projectis vestibus, prosequuti sunt latrones: quibus oppressis, & receptis animalibus, propter rem à nudis proficere gestam, permansit consuetudo, ut nudi Lupercalia celebrarent. Hæc Ser. Alii autem aliam adferunt causam, quod Faunus per vestes ab Hercule de-

lusus fuerit: aut quod cæso Amulio, Romulus & Remus fœdari vultibus sanguine, nudatis gladiis, & vestibus sacincti, ab Alba usque ad ficum Ruminalem concurrerint, unde in Lupercalibus servatum fuit, ut nobiles adolescentes faciem sanguine fœdarent, & alii accurrerent, absterfuri tabem lana lacte madida. Vide Plutar. in Cæsar.

3 Ex quibus alii Faviani.] Festus Pomp. lib. 6. ubi de Favianis.

MERCERUS.

4 Faviani nonnulli Quintiliani.] Forte Fabiani legendum est. His autem duobus sodalitatem tertiam *Julianorum*, in honorem C. Julii Cæsaris additam, scribit Dio. lib. 44. Confirmat Suet. in Julio 76. Vide Turneb. c. 3. lib. 7. Adversar.

TIRAQUELLUS.

5 Quod sacrum expiationis causa.] Hæc sunt Plutar. probl. c. 68. & Festi Pomp. ubi supra.

6 Postea Augustus.] Suetonius in vita illius c. 31.

7 In eoque rapta immolantur.] Hæc usque ad ea verba, *Nudique & nudi, sunt Plutarchi in Romulo.*

I. Quæ

præ immolantur candidæ, quæ solennis victima in Luper-
calibus habetur: quibus immolatis, viri honesto loconati,
Luper-
ci. quos Luperco dicunt, duo ibi sisterent, quorum frontes
& ora cultro sanguine hostiarum infuso, invicem ininge-
rent, mox lana lacte madida sanguinem detergerent, quibus
de more in risum effusis, dum cachinnant, tergora in
lora inciderent, nudique & uncti, amicti caprina pelle,
in orbem discurrerent, vultu hilari usque ad ineptias, ob-
Crepi
Luper-
ci. viamque turbam eisdem loris impeterent: quare Crepi di-
cti. Observatumque, ut à ficu Ruminali, ubi Romulus
& Remus expositi fuerant, cursum inceptarent, concito-
que gradu per urbem vaderent: quibus mulieres occur-
rere, & palmas feriendas præbere, assuerant, fecundita-
tem & partus facilitatem propterea sibi dari arbitratæ.
Panos
simula-
crum. Quod sacrum in Palatino monte, ubi Panos templum
fuit, colebatur: ⁶ cujus simulacrum caprina facie, rubro co-
lore,

COLERUS.

1 Quos Luperco dicunt.] Var. lib. 4.
de L. L. Luperco, inquit, quod Luperca-
libus in lupericali sacra faciunt. Vide eun-
dem Varro. l. 5. & apud Augustinum
lib. 18. cap. 17.

TIRAQUELLUS.

2 Nudique & uncti.] Plutarch. in
Antonio.

3 Amicti caprina pelle.] Justinus li-
bro 43.

4 Quare Crepi dicti.] Festus Pomp.
lib. 3.

5 Observatumque.] Plutar. in The-
seo.

6 Quibus mulieres occurrere.] Plut.
in Romulo *

COLERUS.

* Et Festus in voce, Crepus.

TIRAQUELLUS.

7 Quod sacrum in Palatino monte.]
Justin. d. libro 43.

8 Cuius simulacrum.] Herodotus li-
bro 2. scribit, Panos simulacrum & pi-
diores pingunt, & stat narii scalpunt,
quemadmodum Græci, caprina facie hî-
ciniisque cruribus, bandquaquam existi-

mutantes enim esse talem, sed simulacrum catop-
ris diis. Silius Italicus, lib. 13. Puni-
corum.

Pan voce missus erat seruari sedula ve-
lente

Troia, pendenti simili Panis imper, &
uno

Vix ulla inscribens terra restigia curam.
Dextera lævæ casâ Trojæ capra,
Vestibula læva montes sibi per compita
canda.

Cingit acuta comas & opacat tempora
pinus,

Ac parva erumpunt rubicunda curam
fronte.

Stant aures, summoque calis barba bispi-
da mento.

Pastorale Deo baculum, pellicisque fini-
ssimam

Vel: grata Latæ tenera de corpore da-
ma.

Nulla in præruptum tam præda & in-
hosti a cautes,

In qua non libet ans corpus, simulisque co-
lenti

Cornipetem tuleris præcipia per rai-
plantam.

interdum

lore, hirtis cornibus, pectore sideribus radiante, infima
fui parte hispida, & caprino pede fuit: altera manu fistu-
lam tenens, altera pedum incurvum. ¹ In cujus etiam sa-
cris canem immolari tradunt: quippe Pan magnum & san- ^{Panos}
ctissimum habebatur numen. ^{numen} ^{maxi-}
habetur maximus: ^{num.} ^{Jovis} ^{simula-}
^{crum.} ² Ægyptiis enim ex octo diis
effinxere. ³ Mendesi Pana summis percolunt honoribus,
adeo ut hircum pro deo colant, mulieresque cum hircis
coire dicantur: caprariique, in maximo in honore sint. ⁴ Apud
Thebanos arietes tanti fuere, ut non mactarentur, sed es-
sent sacrosancti. ⁵ Arcades Pani & Jovi Lycæo statâ die
humana victima sacrificant: ⁶ in cujus templo umbras non
cadere, opinio fuit. Athenienses annuis hostiis & ardenti
candelabro litant. In Parthenio monte Panos delubrum
erat,

Interdum inflexus medio nascentia ter-

*Respicit aridens hirta ludibria cauda:
Obtendensque manum solem inferoscero
fronti*

*Arctet, & umbrato perlustrat pascua
visu*

Servius in Virgilio eclog. 2. ibi,

*Mecum una in sylvis imitare Pana
canendo.*

*Pan primus calamos cera conjungere
plures*

*Instituit, Pan curat oves, omnemque ma-
gistros.*

Pan, inquit, Deus rusticus in natu-
ra similitudinem formatus, unde dicitur
Pan, omne: habet enim cornua, in simi-
litudinem Solis radiorum & Lunæ cor-
pam. Rubet ejus facies ad aetheris imi-
tationem. In pectore habet nebridem stel-
latam, ut stellæ imitetur. Pars inferior
hispida, propter arbores, virgulta, feræ.
Caprinos habet pedes, ut ostendat terra
spidiatam. Fistulam habet septem cala-
morum, propter harmoniam ex septem so-
nis. Pedum habet propter annum, quem
in se recipere fingunt Poeta: cum Amo-
re Deo luctatum esse, & ab eo victum:
quia omnia vincit Amor. Lucianus lib.

de Sacrificiis ad fin. ubi dicit, & Phry-
nutus.

¹ In cujus etiam sacris canem.] Plu-
tarchus in Romulo.

² Ægyptiis enim.] Herod. lib. 2.
Diodor. Siculus lib. 1. cap. 2.

³ Qui & Jovis simulacrum.] He-
rod. d. libro 1. & Lucianus ubi su-
pra.

⁴ Mendesi.] Herod. ubi supra.
Mendesi capras & hircos non mactant,
quod Pana inter octo deos numerent, quos
octo ajunt priores duodecim diis extitisse.
Et paulo post: Vocatur autem & hir-
cus & Pan Ægyptiace Mendes. In hac
regione contigit hoc mea memoria prodig-
ium, Hircus cum muliere coit pro palam,
quod in offentionem hominum pervenit.
Idem Strabo lib. 17. scribit. Diod. Si-
culus lib. 1. c. 2. & Suidas.

⁵ Apud Thebanos.] Intellige Æ-
gyptios ex Herodoto d. lib. 2. qui post-
quam hujus rei rationem reddit, in-
quit, Ob hanc rem Arietes non mactan-
tur à Thebanis, sed eis sacrosancti sunt.

⁶ Arcades.] Plinius lib. 8. c. 22. &
Pausanias lib. 8. qui est de Arcadicis.

⁷ In cujus templo.] Scilicet Panos.
Vide Gyraldum de Diis Gent.

I Plu

*Aula
minima-
lium a-
lyum.
Diana
Ætio-
lia in-
cus.
Ma-
nali.*

erat, ' ubi locus nomine Aula, omnibus animalibus rehte
asylum, quem leones & lupi, dum feras insectantur, adire
non audent, sed protinus subsistunt, & feras relinquunt.
² Sicut in Dianæ Ætolia luco in Venetis, fabulantur, cānes
dum feras insequuntur, ubi ad lucum confugerint, ab inse-
ctatione quiescere. Idem in montibus, quos Græci Mz-
nalos vocant, ³ Aristoteles prodit: ad quos ubi feræ à ca-
nibus impetuntur, tanquam in tutissimam arcem se reci-
piunt: ipsique ultra præscriptum progredi non audent.

*Bæotia
perdi-
tus.*

⁴ Quod de Bæotiis perdicibus memoriz proditum est, ut
præscriptum finem & quasi metas habeant in aëre, ultra
quas mære non possunt. ⁵ Mirumque evenire in Pedasia
regione Caria, ut quum Jovi Lycæo stata die sacrificetur,
capram è Pedafo sua sponte ad sacrificii locum venire, &
se immolandam præbere dicant. ⁶ Romanis vero præter

*Vejo-
vis si-
mula-
crum.
Apol-
linis.*

alios deos fuit Vejovis simulacrum, quem dixere Apolli-
nem, cujus caput ornatur cornibus, sagittasque manu te-
net, juxta quem aries jacet: ⁷ sicut imago Apollinis Smyn-
thæi, premens murem effingitur. ⁸ Atque in Ægypto in
templo Vulcani, ejus simulacrum cum mure apprehenso
conspicitur: propterea qui Arabes, quum regionem inva-
fissent, Vulcanus inagnam vim murium effudisse, arcusque
& habenas corrodi fecisse, atque ita hostes fugasse dicitur.

⁹ Fauno quoque capram immolari novimus, quamvis semi-
deo:

¹ *Ubi locus nomine Aula.*] Idem Gy-
rardus de Diis Gentium syntagm. 15.
sed nullo auctore citato. At id est Æ-
liani de Animal. lib. 11. c. 6.

² *Sicut in Dianæ Ætolia.*] Idem Gy-
rardus ubi supra.

³ *Aristoteles.*] In libro mirabi-
lium auscultationum.

⁴ *Quod de Bæotiis perdicibus.*] Pli-
nius libro 10. cap. 29.

⁵ *Mirumque evenire in Pedasia.*] Aristot. si is est, Mirabilium Auscul-
tat. c. 34. Vide Strabonem de Lycio
Jove.

⁶ *Romanis vero.*] Gellius libro 5.
cap. 12.

⁷ *Sicut imago Apollinis.*] Strabo li-
bro 13. Ælianus de Animalibus lib. 8.
cap. 10.

⁸ *Atque in Ægypto.*] Herodot.
lib. 2.

⁹ *Fauno quoque.*] Ovid. Fastorum
lib. 2.

*Cornipedi Fauno casa de mure capella,
Fuit ad exiguas turba vocata depi.
Et hædus quoque illi immolabatur,
Horatio libro Carm. 3. Ode 18. ubi
ita ipsum alloquitur,*

*Si tener pleno cadis hædus anno:
Larga nec desunt Venarij sed ali
Vina cratera: cæcus ara unito
Fœnat odor.*

1 Altera

deo: cujus ædes una ad forum olitorium, ¹ altera ad Tiberis ripam Jovis & Fauni. ² Vejovis templum inter duos lucos erat, Capitolium & Palatium. ³ Præter quæ fuit Sospita Juno Lavini, cujus simulacrum caprina pelle velatur annis singulis. Sed quia de imaginibus sermo est, non omittendum id, quod ⁴ à Tyriis observatum legimus, ut deorum simulacris vincula annectant, ne evocarentur & abirent, quum eos hostili carmine evocatos, abituros timerent. ⁵ Romani quoque Saturni effigiem toto anno vincam laneo vinculo habuere, festis solum diebus Saturnaliorum vinculis exsolventes. ⁶ Egyptii quum Osirim, quem Solem, & maximum deorum nuncupant, effingere contendunt, sceptrum in cujus summo oculi species inerat, effinxerunt. ⁷ Serapidi vero modium apponunt supra caput. ⁸ Persæ figurant Solem leonis rictu, cum

Vejovis templum.
Juno Sospita.
Simulacris deorum.
vincula annexa.
Saturni effigies.
Osiridis.
Serapidis.
Solis.

¹ *Altera ad Tyberis ripam.*] Scilicet in insula Tiberina, cujus adhuc vestigia, (ut scribit Bartholomæus Marlianus) quædam cernuntur. Ovidius Fastor. 2.

Idibus ægræ fument altaria Fauni

Hic ubi discretæ insula rumpit aquas.

Livius 4. Decad. lib. 3. scribit Cn. Domitium Ænobarbum & Cn. Scribonium, Ædiles, multos pernarios ad populi judicium traxisse, tresque ex his condemnatos fuisse, & ex eorum multatitia pecunia hanc ædem in insula fecisse.

² *Vejovis templum.*] Gellius lib. 5. c. 12.

³ *Præter quæ fuit sospita Juno Lavini.*] Livius 3. Dec. lib. 2. post princip. vide Gyraldum.

⁴ *A Tyriis.*] Idem Gyraldus de Diis Gentium synagm. 1. ubi etiam nullum citat auctorem: sed id est Plutarchi in vita Alexandri & Problem. cap. 61. & Q. Curtii gestorum Alex. lib. 4. & vide inferius lib. 6. c. 4.

⁵ *Romani quoque.*] Macrobius auctoritate Verni Flacci, & Apollodori Saturnal. libro 1. cap. 8.

⁶ *Egyptii cum Osirim.*] Macrobi. eod. lib. 1. cap. 2. *Hinc Osirim, inquit, Egyptii, ut solem esse asserant, quoties hieroglyphicis literis suis exprimere volunt, insculpunt sceptrum: inque eo speciem oculi exprimunt, & hoc signo Osirim monstrant: significantes hunc Deum solem esse, regalique potestate cuncta despicere, quia solem Jovis oculum appellas antiquitas.*

⁷ *Serapidi vera.*] Suidas ubi de Serapide. Aliter eum effingit idem eodem lib. 1. cap. 20. Sed iidem Egyptii Canopi simulacrum formabant, pedibus perexiguis, attracto collo, & quasi sugillato, ventre tumido in modum hydræ, cum dorso æqualiter tereti, ut scribit Ruffinus Aquilensis presbyter lib. 2. historiz Ecclesiasticæ cap. 26. ubi declarat qui & unde is deus dictus sit.

⁸ *Persæ figurant solem.*] Statius L. 1. Thebaidos in fin.

— *Sen præstat Osirim*

Frigiferum: sen Persæi sub rupibus ættri

Indignata sequi torquentem cornua mitram.

Tt

ubi

*Isidis.
Jovis
Labradens.
dai.
Terra.
Paphia
Veneris.
Cereris.
Herculis
littora
pud
Geltas.*

cum tiara, utraque manu cornua premente. ¹ Indi gryphos jungunt Solis quadrigæ. ² Phœnicibus Solis simulacrum lapis est niger, ab imo rotundus tenuatur in cuncum. ³ Apud Pæones discus brevis longo ligno oppositus, pro Sole colebatur. ⁴ In Attica Apollo verticosus exurgit in pyramidem. ⁵ Isis vero apud Suevos in modum liburnæ, ⁶ & Jupiter Labradæus cum securi, ⁷ sicut Terræ simulacrum cum clavi. ⁸ Paphia quoque Venus fuit non humana effigie, sed informi, latiore initio, metæ in modum fastigiata. ⁹ Elei Venerem hirco insidentem, altero pede testudinem premente, effluxere. ¹⁰ Et Pygalienses Cererem habitu mulieris in petra jacentis capite & juba equina, tunica vero demissa. ¹¹ Apud Celtas Hercules fuit cognomento *ὄφραος*, imagine decrepiti senis, capite incompto, pelle

rugo-

ubi Lactantius interpres scribit simulacrum * Mitæ, qui & Sol est, apud Persas in antro colli leonis vultu, & Persico habitu cum tiara, utrisque manibus reluctantis tauri cornua comprimentis, quo significatur luna ab eo lumen accipere, cum coeperit ab ejus radiis segregari.

COLERUS.

* De Mitra satis supra à me dictum.

TIRAQUELLUS.

1 *Indi gryphos jungunt.*] Vide eundem & Philostratum lib. 3. & Arrianum lib. 8. & Gyraldum de Diis Gentium.

2 *Phœnicibus.* Idem Gyraldus syn-tag. 1. nullo auctore citato: sed id est ex Hieronymo lib. 5. non multo post princ.

3 *Apud Pæones.*] Maximus Tyrius secun. 58.

4 *In Attica Apollo.*] Pausanias libro 1. ubi *ἄπειρος* dicitur, id est, ut vertit Domitius, *verticosus*.

5 *Isis vero apud Suevos.*] Gorn. Tacitus de moribus German.

6 *Et Jupiter Labradæus.*] Plutarchus problem. cap. 158.

7 *Sicut Terra simulacrum.*] Servius

libro 10. *Æneid.* eo loco,

Alma parens Idææ deum, cui Dindyma cordi,

Turrigeræque nitens, hœpique ad fœna lenes.

Terram, inquit, *constat esse matrem deum, unde & simulacrum ejus cum clavi pingitur. Nam terra aperitur æternis, hyemali clauditur tempore.*

8 *Paphia quoque Venus.*] Tacitus lib. 18. *Simulacrum, autem, dea (de ea autem loquitur) non effigie humana. Continuis orbis, latiore initio tectum in ambitus matris modo exurgens.* Maximus autem Tyrius secun. 38. scribit apud Paphios Venerem singi specie albæ pyramidis, cujus materia omnino ignota erat.

9 *Elei Venerem.*] Plutarchus in preceptis Connubialibus cap. 33. & in libro de Iside & Osiride, & Pausanias lib. 6. Vide nostras leges Connubial. l. 10. num. 16.

10 *Et Pygalienses.*] *Phigalenses* legendum est ex Pausania lib. 8. qui est de Arcadicis, ubi id simulacrum describit.

11 *Apud Celtas.*] Lucianus in Hercule Gallico, sed hic legendum non *ὄφραος*, sed *ὄφραος* ex cod.

1 Qui-

rugosa, dextra clavam tenens, sinistra protentum arcum, multos mortales catenis vinctos ducens: 'quibus altissima quercus erat Jovis signum, ² Sicut Palladis Atticæ, ³ & Cereris Farræ, informe signum. ⁴ In Cypro Venus barbata, virili specie, & habitu muliebri: ⁵ apud Tussas in Ægypto, cum cornibus bubulis effingebatur. ⁶ Fuitque apud Ascalon Syriæ Derceta dea facie hominis, cuius potestrema desinebant in piscem. ⁷ Mercurii imago Græcis fertur quadrato statu, capite solum efficto, tali specie pluribus figuratis, quos pro immortali gloria magnis sæpe dubiis dicabant. ⁸ Eratque opinio Pythagoræ, non ex omni ligno exsculpi Mercurios decere. ⁹ Hammonis vero effigies umbilico similis habetur. ¹⁰ Et apud Arabes lapis tetra-

Veneris in Cypro.

Dercetæ. Mercurii.

Hammonis. Dei apud Arabes.

1 Quibus.] Scilicet Celtis; ex Max. Tyrio ser. 38.

2 Sicut Palladis Atticæ.] De huius simulacro, in Attica, vide Pausaniam lib. 1. & Apulejum l. 10. Afini aurei.

3 Et Cereris Farræ.] Non memini legisse quemquam de Cerere Farræ, verum de ejus simulacro vide Pausaniam d. lib. 1.

4 In Cypro Venus barbata.] Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 8. Signum, inquit, huius est Cypri, barbatus corpus, sed veste muliebri, cum sceptro ac statura vini. Et putant eandem matrem ac feminam esse. Aristophanes eam a Prochlo appellat.

5 Apud Tussas in Ægypto.] Idem Gyraldus de Diis Gentium syntag. 13. & 17. sed neutro loco auctorem citat. At Herodotus lib. 2. non de Venere, sed de Iside loquens, scribit Isidis simulacrum apud Ægyptios muliebre esse, bubulis prædant cornibus, quemadmodum. Io Græci describunt.

6 Fuitque apud Ascalon.] Diod. Siculus l. 2. c. 2. in princ. Est Syria urbs Ascalon: hæc procul ab hac stagnum est piscibus plenum, juxtaque templum insigne deæ, quam appellant Dercetam, facie hominis, reliqua parte corporis piscem. Ovid. 4. Metam. illis versibus,

Ille quid è multis referat (nam plurima norat)

Cogitat, & dubia est, de te Babyloniam narret

Dercetam, quam versa squamis celantibus artus

Stagna Palaestini credant coluisse figura. Lucianus lib. de Syria dea. Et de hac quoque Plinius lib. 5. cap. 13. & 23. Gyraldus lib. de Diis Gent.

7 Mercurii imago.] Macrobius l. 1. Saturn. cap. 19. ubi & præterea tradit Athenienses primos è Græcis à Pelagis edoctos statuas Mercurii erectis virilibus habuisse. quod & ante eum scripserat Herodot. lib. 2. quem tamen non citat, ejusque rei rationem reddit. Lucianus autem in lib. de Sacrificiis ad fin. scribit Ægyptios facie camina effingere.

8 Eratque opinio Pythagoræ.] Apulejus Apologia 1. Magiæ. Vide Erasmus in Chil. 2. cent. 5. cap. 47. Non è quo vis ligno Mercurius fiat.

9 Hammonis.] Q. Curtius lib. 4.

10 Et apud Arabes lapis tetragonus.] Et is quidem informis, ut tradit Arnobius adversus Gentes lib. 5. sed Idæa mater Pessinuntia sacer lapis erat quem Romani deducere curarunt, apud Livium 3. Decad. lib. 9.

Ttt 2 1 Olympii

Olympii Jovis.
Minervae Trenal.
Matris deum.
Boni eventus.
Plutii.
Justitiae.
Osiridis.
Dionysii.

tetragonus pro deo. ¹ Olympii autem Jovis in Attica ex ebore auroque constat: reliquum corpus ex luto & gypso, ² supra cujus caput Horae & Parcae visuntur. ³ Sic Minervae Trenal. os erat ligneum, manus & pedes marmorea. ⁴ Matris deum simulacrum, nec qua sit materis specie, nec à quo artifice, noscebatur. ⁵ Boni eventus species erat pauperis habitu, dextra pateram, sinistra spicam tenens. ⁶ Divitiarum vero Deus Spartae, & caeci & jacetis facie colebatur. ⁷ Justitia apud Aegyptios fuit sine capite. ⁸ Osiris vero canino. ⁹ Dionysii forma una barbari

¹ Olympii autem Jovis in Attica.] Pausanias lib. 1. scribit, Ipsius quidem Jovis os auro & ebore constat: reliquum vero corpus è gypso & fictili est materia. Strabo autem libro 8. id Jovis simulacrum ex auro solidum fuisse scribit: At Plinius libro 34. cap. 8. ex ebore:

² Supra cujus caput.] Idem Pausanias ibi.

³ Sic Minerva Trenal.] Pausanias lib. 7. qui de Achaicis est, refert tale fuisse simulacrum quale Alexander hic describit apud Aegiram. Sed quare Minervam Trenalem vocat, nescio, nec Pausanias scribit.

⁴ Matris deum.] Herod. libro 1. Arnobius autem lib. 5. dicit Pessinuntios informem lapidem pro matre deum colere, & Samios Puteum pro Junone.

⁵ Boni eventus species.] Plinius libro 34. cap. 8. Et simulacrum, inquit, boni eventus dextra pateram, sinistra spicam ac papaver tenens. Ex quo intelligis, Alexandrum hic deceptum fuisse dum dicit, Pauperis habitu. nam papaveris dicere debuit: quanquam nec id convenit verbis Plinii.

⁶ Divitiarum vero Deus.] Plutarchus libro de cupidit. divitiarum. In una, inquit, urbem quae sub sole sunt, divitiarum Deum servari & caecum & jacentem, ut picturam inanimatam ac immobilem. Vide Pausaniam. Omnes autem ubique Plutum divitiarum deum caecum faciunt, ut Theocrit. Idyllio 10.

& ejus ibi interpret. Aristophanes in Pluro. & Calius Rhodig. lect. amic. lib. 10. cap. 18. Cicero lib. 2. de natura Deorum.

⁷ Justitia apud Aegyptios.] Idem Gyraldus de Divis. Gentium synag. 1. sed nullo auctore pater hunc cultum Alexandri.

⁸ Osiris canino.] In Ambibus ipse Osiridis filius et Deus. Scuto lib. 2. cap. 10. & Apul. lib. de Metam. Attollens, inquit, errorem ambis Ambis. Servius exponens ibi lib. 8. Aeneid.

Omnigenamque deum unumque & tantum Ambis.

Quia, inquit, capite canis pingitur, hunc voluit esse Mercurium: non, quia nihil est canis sagacius. Lucan. & Propertio dicitur lib. 3. eleg. 11.

Ausa Jovis nostro Latravimus quoniam Ambis.

Et Ovid. lib. 9. Metam. ubi de canibus Iliadis,

Et regale decus, cum qua Latravimus Ambis.

Eusebius ejus rei meminit lib. 2. Preparationis Evangelicæ scribens, Ambis, qui apud Aegyptios Anubis appellatur, caninum habere caput: caput ostendi, custodem ipsum Osiris fuisse, tam belluas, quam impios obviam factos coercentem.

⁹ Dionysii forma.] Diodor. Sicul. lib. 5. Macrobius d. lib. 1. Saturn. cap. 18.

1. Ambis

¹ altera cornuti, ² tertia adolescentis visebatur. ³ Mirumque prodi de Memnonis statua, ut quum matutino solis ^{Mem-}radio illustratur, æris tinnitum & speciem loquentis præ-^{nonis.}beat: ⁴ sicut de Serapidis simulachro in Ægypto, templo ^{Sera-}ita extructo, ut exoriens Sol os & labra illustraret. ⁵ Nec ^{pidis.}prætereundum quod Æthiopibus in usum venit, ut deorum simulacra minio illinirent, illa pro maiestate numinum fan-

¹ Altera cornuti.] Diod. libro 5. Quibus locis declarant cur illi dantur cornua. Ex hocque illud Horatius Carminum lib. 2. Ode 19. in Bacchum carmina in secretis nemoribus docentem,

*Te vidit insans Cerberus aureo
Cornu decorum.*

Ubi Acron & Porphyrio interpretes rationem reddunt. Et illud quoque Ovidii in Epist. Sapphus,

Accedens capitis carmina Bacchus eris.

² Tertia adolescentis.] Macrobi. d. lib. 1. cap. 18. Item Liberi patris simulacra partim puerili ætate, partim juvenili fingunt, præterea barbata specie, simili quoque.

³ Mirumque prodi de Memnonis statua.] Plinius lib. 35. cap. 7. Cornelius Tacitus lib. 2. Memnonis, inquit, saxea effigies, ubi radiis solis ista est, vocalem sonum reddens: disiectasque inter & vix perditas arenas, instar montium eductæ Pyramides certamine & opibus Regum, lacusque effossa humo superfluentis Nili receptacula, atque alibi angustia & profunda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. Philostratus in vita Apollonii lib. 6. cap. 3. Memnonis statua adolescentis impuberis imaginem refert. Est autem ex nigro lapide fabricata, & ad solis radios conversa, utroque pede cælum attingens, juxta Dædali statuariam artem. Erectæ autem manus sedî insistentur hominès surgere volentis similitudinem exprimentes. Oculorum autem & totius oris imaginem, quasi loquentis hominis, esse perhibetur, & hac quidem antea minorem ipsi dabant admiratio-

nem, quod non nimium elaborata videretur, & quantum artis operi ineffit ignoraret. Cum vero solis radius statum attingeret (id autem circa solis ortum evenire perhibent) tum vero supra modum admirabilis visa est. Tunc enim statum loqui perhibent, ubi primum solis radius ad ejus os pervenit. Ejus oculi splendentes, latius ad solem expositi sunt, sicut eorum, qui valde solis aspectum tolerare possunt.

⁴ Sicut de Serapidis simulachro.] Cornel. Tacitus d. lib. 2. Ruffinus Ecclesiasticæ historiæ lib. 2. cap. 23. Fenestra, inquit, perexigua ab ortu solis ita eras aptata, ut die quas fuerat institutum simulacrum solis ad Serapim salutandum introferri, diligenter temporibus observatis, ingredienti simulacro radius solis per eandem fenestram directus, os & labra Serapidis illustraret: ita ut inspectante populo osculo salutatæ Serapis videretur à Sole.

⁵ Nec prætereundum quod Æthiopibus.] Plin. lib. 3. cap. 7. scribit Romanos Jovis simulacri faciem diebus festis minio illinire solitos triumphantiumque corpora, sicque Camillum triumphasse. Hac religione etiam nunc addi in unguenta cœnæ triumphalis, & à Centoribus inaprimis Jovem miniandum locari. Cujus rei e quidem causam miror: quamquam & hodie id expeti constat Æthiopum populi, totosque eo tingi proceres, huncque ibi deorum simulacris colorem esse. Idem lib. 35. cap. 12. tradit Jovis effigiem fictilem fuisse, & ideo miniari solitam.

sanctiora & augustiora arbitrati: ¹ & apud *Aegyptios* ² & Phœnices, ut singulis diis singulas alas adderent: ³ Saturno vero quatuor, duas protentas, duas vero remissas, & oculos quatuor, ut signarent ipsum dormientem vigilare, & vigilantem dormire consueſſe. ⁴ Quodque Athenienſes, si quem athletarum victorem designabant, statuam illi obnixo genu cum scuto, porrecta hasta impetum excipere effinxerunt: pro eo quod Chabrias milites Agesilai hoc statu impetum excipere docuit, & victor fuit. Fertur Licinius in Alabandæos facetissime cavillatus, quod statuarum quæ erant in balneis, essent habitu jura dantium & causas agentium: quæ vero in foro, omnes discos tenerent. Illud quoque non in postremis fuerit, ⁵ Rhodi supra septingenta tria millia signorum, ⁶ nec pauciora Athenis, ⁷ Delphis, ⁸ atque Olympiæ fuisse: Romæ vero tantum statuarum, ut alter populus lapideus videretur.

¹ *Et apud Aegyptios.*] Gyradius de Diis Gentium.

² *Et Phœnices.*] Idem ibid.

³ *Saturno vero quatuor.*] Idem.

⁴ *Quodque Athenienſes.*] Idemque ad clausulam, *Fertur Licinius*, est Probi Amylii in vitæ Chabriz.

⁵ *Rhodi.*] Plinius libro 34. capite 7.

⁶ *Nec pauciora Athenis.*] Multa ibi fuisse constat ex Pausania lib. 1. qui de Atticis est.

⁷ *Delphis.*] Idem.

⁸ *Atque Olympiæ.*] Idem.

CAPUT XIII.

Quæ vitia ex loci natura aut cæli climâ quibusdam gentibus ita innata sint, ut illa habeant propria & perpetua.

L. Parthenopæus. **L**ucius Parthenopæus, deliciæ, amor & decus nostrum, ingenio fuit homo elegant, sermoneque perquam docto & exculto, vultu hilari & festivo, præditus omni urbanitate, & omni sale: sed cultu corporis invenusto, vesteque humili & inhonesta, adeoque omnium rerum hominumque contemptor, ut summæ nobilitatis viros ne congressu quidem suo dignaretur: & nisi literatos, quos toto pectore fovebat, reliquos floccipenderet & nihili diceret: deni-

denique nulli obnoxius, liber & suo arbitratu vivebat. Is, dum Neapoli essemus, doctis juvenibus comitatus ad nos ventitabat: congressuque hominis eloquentissimi & mihi amicissimi fruebamur totos fere dies. Dumque, ut sit, diversarum gentium mores apud nos scite subtiliterque pensitaret, memini ipsum dicere solere, ¹ quod sicut quædam regiones sunt quæ acuta ingenia & solertia gignunt, ut quibus est aer purus & tenuis, ² velut Athenis: aliæ, quæ retusa & hebetiora, ut quibus crassus & pinguis, sicut ³ Thebis: ita ex cœli rigore vel clementia, nonnunquam ex siderum statu vel influxu, virtutes vitiaque gentibus innasci, quæ ingenita adeo loci incolas afficiunt, itaque corporibus animisque insident, ut illa habeant propria & perpetua. ⁴ Siquidem Campani superbi natura & bonitate agrorum ex mitissimo cœlo & affluenti copia voluptatum terrestrium maritimarumque rerum, semper habitati sunt. Domitium enim superbiæ (ut ⁵ Cicero inquit) penes Campanos fuit. ⁶ Argivi ⁷ & Brutii ex more insito genti, latro-
Cam-
pani.

Argi-
vi &
Brutii.

TIRAQUELLUS.

1 *Quod sicut.*] Hic omnino vide quæ in hanc sententiam congestimus in legibus Connubialibus l. 7. num. 14. incip. *sed & quid.* & multis seq.

2 *Velut Athenis.*] Vide quos allegavi in dictis legibus Connubialibus.

3 *Thebis.*] Ibid.

4 *Siquidem Campani.*] Livius l. Decad. lib. 8. non in uno loco, & lib. 9. ubi dicit, Superbiam ingentiam Campanis. & 3. Decad. lib. 5. ubi dicit eam gentem suo pte ingenio esse superbam. Pomponius autem Mela de hisloquens lib. 3. cap. 2. *Gentes*, inquit, *superba, superstitiosa, aliquando etiam immanes, adeo ut hominem optimam & gratissimam diis victimam crederent, manem vestigia feritatis jam abolita: atque ut ab ultimis cadibus temperant, ita nobilissimas, ubi devotas altaribus admoerere, delibant: habent tamen & sacundiam suam, magistrosque sapientia Druidas.* *

COLERUS.

* Campana superbia, Proverb. sustulit. Et Aufonius scribit:

Max ut in occasum vitio communibus acti

Corruant, Pœnilum, Campanias fasti.

TIRAQUELLUS.

5 *Cicero.*] In Orat. 1. de lege Agraria.

6 *Argivi.*] Eustathius in libro 2. Iliad. in Catalogo, tradit eos notatos fuisse, ut sycophantas & litium avidos, citatque in id adagium ex Pausania *ἀργαί φασί.* Cujus etiam meminit Diogenianus in Collectaneis. Sed & eos Herodotus lib. 3. tradit cæteris Græcis musicæ præstitisse.

7 *Et Brutii.*] Livius 3. Decad. l. 9. *Spes, ait, affectanda ejus rei ex minima re affulsit: quod latrociniiis magis quam iusto bello in Brutiiis gærelantur res, principio ab Numidii & Brutiiis, non societate magis Punica, quam suo pte ingenio promptis in enim morem.*

Tet 4 1 Regini

nes. Illorum namque ingenia latrociniis læta sunt, & rapinis gaudent. ¹ Rhegini pavidi & formidolosi. ² Itali nobilitate præstant, & regali quadam magnificentia luti & magni sunt. ³ Galli super insitam genti vanitatem, ⁴ mobiles ⁵ & stolidi, ⁶ contentionis avidi, consiliisque capiendis non ratione, sed ⁷ impetu feruntur: tamen ⁸ religioni deditos esse, haud dubium est. ⁹ Hispani jactabundi, ¹⁰ duri & parci, abactoresque acerrimi, ad inedia[m] laboresque, atque ad mortem parati. ¹¹ Græci licet ingenio & facundia præ-

¹ *Rhegini pavidi.*] Quod satis indicat vetus illud proverbium *ῥηγῖνοι δειλοί*, id est, Rheginis timidi & formidolosi, apud Zenodotum in Collectaneis auctoritate Xenarchi.

² *Itali.*] Firmicus Maternus, cujus eadem prope verba sunt lib. Astronomicôn 1. cap. 1.

³ *Galli.*] Liv. 1. Dec. 1. 5. dicit eam gentem in vanos tumultus natam.

⁴ *Mobiles.*] Trebellius Pollio in Gallienis insitam Gallis levitatem scribit, ac res novas affectare. Cæsar lib. 3. belli Gal. dicit his subita & repentina consilia esse. & lib. 4. post princip. in consiliis capiendis mobiles esse, & novis plerunque rebus studere. Quod & astruit idem Pollio in Posthumio secundo, dum eos dicit rerum novarum semper cupidos. Strabo libro 4. scribit Gallos esse simplices, ac nulla morum malignitate. Propterea Martialis lib. 5. epig. 1. in fin.

Et timidus, Gallacredulitate finor.
Vide Rhodiginum lib. 18. cap. 21.

⁵ *Et stolidi.*] Firmicus Maternus d. lib. 1. cap. 1.

⁶ *Contentionis avidi.*] Ammianus Marcellin. lib. 15. *Celsioris statuta*, inquit, & candidi pene Galli sunt omnes, & virili, lucinumque torvitate horribiles, avidi iugiorum & sublatius insolentes.

⁷ *Impetu feruntur.*] Strabo 1. 4. quod don admodum distat ab eo, quod supra diximus ex Cæsare 1. 4. belli Gallici.

⁸ *Religionis deditos esse.*] Cæsar ejus-

dem operis libro 6. *Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus atque ob eam causam, qui sunt afflictis gravioribus morbis, quique in præcipitulisque versantur, aut pro castissimi homines immolant, aut se immolaturi conveniunt, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur, quod pro vita hominis, nisi vita hominis reddatur, non posse deorum immortalium munera placari arbitrantur: publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia.* Livius 1. Dec. lib. 5. *In Capitolinum*, inquit, ad suos rediit, seu attenuis Gallis miraculo audacia, seu religione etiam mortis, cujus haudquaquam negligens gens est. Sed & adde præcedentibus, eos impotentes esse ex eod. Livio eod. 1. & ferres & ingenii avidi ad pugnam ex eod. 1. Dec. 1. 7. & 3. Dec. 1. 1. & 4. Dec. 1. 8. & vini avidissimos ex postremo illo loco. Ex pigrioris ingenii ex Servio 1. 6. *Æneid.* ibi, *Principio caelum ac terras camposque liquentem.*

⁹ *Hispani jactabundi.*] Maternus d. lib. 1. cap. 1.

¹⁰ *Duri.*] Hæc omnia usque ad clasulam, Græci, sunt Justinii lib. 44. Sed quod hic dicit *abactores*, legendum ex eodem Justino *bellatores*, quod librarii, ut puto, magis error est quam auctoritatis. Sed his adde, *iniqui aridae in novas res*, ex Liv. 3. Dec. 1. 2. Sed præterquæ quod ipsorum Hispanorum iniqua aridaeque in novas res sunt ingenua.

¹¹ *Græci licet.*] Cicero de Arusp. Respons. *Quam volumus licet P.C. ipsi nos*

præstent, eos tamen nationis vitio¹ (unde Græca fides in Cappa-
proverbium venit)² assentatores, ³ leves⁴ atque infideles Cili-
esse manifestum est. ⁵ Cappadoces, ⁶ Cilices, & ⁷ Creten- ces.
ses, Cre-
tenses.

anemous: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec caliditate Peranos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipso huius gentis ac terra domestico nativæque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed pietate ac religione omnes gentes nationesque superavimus.

1 Unde Græca fides.] Apud Ausonium epist. 2. ad Paulum ad fin.
Nobiscum in cœnæ catenoplia, * si libet uti
Non Parnas, sed Græca fide.
Vide Eras. Chil. 1. cent. 8. c. 27.

COLERUS.

* Legend. *αἰσώματα*. Et videtur Alexander errare, dum Græcam fidem apud Ansonium putat esse levem & fluxam; cum sit Græca fide perolvere, præstenti pecunia.

TIRAQUELLUS.

2 Assentatores.] Cic. ad Q. Fratrem: *Græci fallaces & leves & diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi.**

COLERUS.

* Idem Cicero in Pisonem: *ut assentatorem, ut Græculum.*

TIRAQUELLUS.

3 Leves.] Firmicus d. lib. 1. cap. 1. Et Servius in libro 6. Æneid. loco superius designato scribit, *Asros versipelles, Græcos leves, Gallos pigrioris esse ingenii, idque climatum naturam facere, sicut Ptolemaus deprehendit, qui dicit, Translatum ad aliud clima hominum naturam ex parte mutare.* Alcon. Pædianus in 3. in Ver. act.

4 Atque infideles.] Supra paulo ante in verbo, Unde Græca fides. Sed adde lingua magis strenuus quam fortes ex Livio 1. Decad. lib. 8. Et otiosi, quod plane innuit Cic. in d. in Ver. 3. act. cum dicit, *Ad summum Græcorum otium, quod in id expendit Alcon. eum locum enarrans.*

5 Cappadoces.] De Cappadocum malis moribus extant duo Demodoci

epigrammata lib. 2. epig. Græcor. c. 43.

6 Cilices.] Ad hoc alludens Martialis lib. 6. epig. 71. ait,

*Fur nota nimium rapacitatis
Compilare Cilix volebat hortum:
Ingenti sed erat, Fabulle, in horto
Præter marmorum nihil Priapum.
Dum non vult vacua manu redire,
Ipsum surripuit Cilix Priapum.*

Pyrrho autem Helienensis apud Laërtium hos dicit latrocinii gaudere.

7 Cretenfes.] Epimenidis sententiam in eam rem attulit D. Paulus in epist. ad Titum cap. 1. *Cretenfes semper mendaces, mala bestia, ventres pigri.* Divus Hieronymus in Commentariis, quos in hanc scripsit epistolam, indicat hunc versiculum repertum in opere Epimenidis, cui titulum fecit, de Oraculis. Unde & Paulus prophetam vocat sive per jocum, sive ob argumentum. Huius autem carminis initium usurpavit Callimachus poeta Cyrenensis in hymno in laudem Jovis, ac vanitatis eos arguens, quod iactarent illius sepulcrum esse apud se, cum esset immortalis. Et Ovidius l. 1. de Arte amandi,

*Nota cano: non hoc, quæ centum suffinet urbes,
Quamvis sit mendax Creta, negare potest.*

Et lib. 3. ejusdem operis, *Crete erunt testes, nec fingunt omnia Crete.*

Et Statius lib. 1. Thebaidos,
— *Mentis que manes
Creta tuos.* —

Et huc alludit Claudianus de Victoria Stiliconis contra Alaricum, sive de bello Getico,

*Cretaque (si vere narratur fabula) vidit
Minorem rupto puerum prodire sepulcro.*

Hincque apud Græcos *αἰσώματα*, pro mentiri proverbialiter dici solet. Vide quæ dicemus in seq.

T t t 5 1 Græcam

ses, suo pte ingenio fraudulentis & mendaces: quippe promissi fidem fallunt, & perjurio se adstringunt: in quorum

Aphri. notam ¹ Græcum illud est, *τρία καππα χαλκιστα*. ² Aphri subdoli & mendaces: cum enim multum classe rebusque maritinis valeant, usu & commercio multarum gentium, ad fallendum proni & solertes sunt. Apud eos enim frequenter mercatores ventitant, & studio quæstus, quæ usui sunt merces important. ³ Numidæ vero levissimæ fidei ingenia. ⁴ Chii petulantissimi. Nam cum tribunal Ephorum scdassent, ob petulantiam qua naturæ vitio laborant, ab Ephoris impune tulere. ⁵ Galatæ minaces, ⁶ Syri cupidi & avari, præter modum rerum appetentes, gens inque-

Numidæ.
Chii.

Galatæ.
Syri.

¹ *Græcum est illud, τρία καππα χαλκιστα.* Id est, *Tria cappa pessima*, quod plerique omnes de his tribus nationibus intelligunt, quarum nomina à littera cappa incipiunt. Verum Divus Augustinus in lib. 3. de Grammatica scribit fuisse tortum in tres Cornelios, scilicet Cornelium Syllam, Cornelium Cinnam, & Cornelium Lentulum. Sed quod ad Cretenses privatum pertinet ultra ea, quæ jam de iis diximus, sunt alia quædam proverbialia, horum improbitatem, fallaciam, & perfidiam indicantia, scilicet ὁ κρηός κρηότα, *Cretensis Cretensem*. & illud κρηός κρηός αἰγυρίων, id est, *Cretensis cum Æginea*. & illud item, κρηός κρηός κρηότα, *cum Cretensi cretizare*, apud Polybium lib. 8. de quibus vide Erasmus Chil. 1. cent. 2. cap. 26. 27. & 29. Polybius autem lib. 2. scribit, in universum turpis lucri & avaritiæ studium usque adeo locum apud eos obtinet, ut inter cunctos mortales solis Cretensibus nullus quæstus turpis esse videatur. Sed & lib. de Eolide Cretensi loquens, *Eolia*, inquit, *cum Cretensis esset, & natura versutus, rem omnem indagabat*.

² *Aphri subdoli.* Maternus ubi supra, & Livius 3. Decad. lib. 3. Servius ubi supra, ubi & eos versipelles dicit. Hincque Virgil lib. 1. *Æneid.* Tyrios,

qui & Afri sunt, *bilingues* vocat, id est, *fallaces*, ut interpretatur idem Servius. Liv. autem 3. Decad. lib. 8. non multo post princip. dicit eam gentem ad omnem auram spe mobili & infida mente consistere.

³ *Numidæ vero.* Livius 3. Decad. lib. 5. ad finem, gentem fallacem vocat. & expressius lib. 8. in Orat. Scipionis, *Carthagine*, inquit, *nihil citius roboris est, mercede paratos milites habeat, Afris Numidæque levissima mutanda fidei ingenia*. Adde autem & eos ante omnes in Venerem effulos ex eodem 3. Decad. lib. 9. & ut idem dicit ejusdem Decad. lib. 10. in Venerem præcipites.

⁴ *Chii petulantissimi.* Plurarch in Apophtheg. Laconicis. Cælius Rhodiginus lib. 26. cap. 33. eodemque ult. Sed aliter Ælia nus variæ historiæ lib. 2. cap. 19. de Ephorum subtelis fuligine tinētis, id Clazomeniis tribuit.

⁵ *Galatæ minaces.* Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. *Minaces*, inquit, *& detrectantes sunt opinioneque infusi, acuti ingenio, & à doctrina minime alieni*. Sed & de his quoque inferius in verbo, *Et Galatæ*.

⁶ *Syri cupidi & avari.* Maternus d. l. 1. cap. 1.

¹ *Acida-*

inquieta, ¹ avidaque in novas res. ² Alexandrini derisores & dicaces. ³ Indi & Persæ ociofi: neque enim abs re pro-
ditum est, ocium fratrem esse libertatis. ⁴ quod de *Ætolis*
quoque traditur, qui nullius imperio paruerunt. Hi enim
cum perpetuo liberi sint, in ocio degunt. ⁵ Contra vero
Lydos & Phryges, quum regibus serviant, negociis inten-
tos esse, & laboriosos. Emporitani imbelles & barbari, ⁶ *Æ-*
toli.

¹ *Avidaque in novas res.*] Herodianus lib. 2. *Est autem*, inquit, *Syrorum gens naturaliter, primumque ad res novandas.* & lib. 3. ubi de Saturnino Tribuno loquitur: *Erat enim genere Syrus, ac fuit ferme ad Orientem mortalis acerrimis ingeniis.* T. Q. Flaminius apud Livium 4. Dec. lib. 5. ante fin. *Multa nominum gentium inauditarum, Dablas & Medos & Cadafios & Elymeos, Syros omnes esse: haud paulo municipiorum melius, propter servilia ingenia, quam militum genus.* & ejusd. Dec. 16. *Syri & Asiatici Gracisunt, ledissima genera hominum & servitutis nata.* Nam & Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis, non adeo longe à princip. inter nationes servientes Syros posuit.

² *Alexandrini.*] Herodianus lib. 4. *Sunt* (de Alexandrinis loquens, scribit) *homines suapte natura dicaces, atque ad describendum illudendumque maxime facti, jactantes in optimis quicunque & potens istiusmodi cetera quædam, ut quidem ipsi putant, falsum: ut autem videntur illis, in quos dicuntur longe gravissimas. Quippe in iustemodi potens vel maxime illa perorant, quibus delictorum in arguitur.* Eisdem paulo ante, dicit brevissimos suapte natura & omnibus momentis expositos. Socrates Scholasticus Ecclesiasticæ historiæ lib. 7. cap. 13. *Populus Alexandrinus, inquit, præterea populi seditionibus delictatur, & si aliquando occasionem seditionis fuerit: multus, ad intolerabilem mala prorumpit, nec sine sanguine solentur: & feroces & semper inquietos, ex Eusebio lib. 7. cap. 18. Et Euagrio*

lib. Ecclesiasticæ historiæ 2. cap. 8. Et ad prodicionem aptissimos ex A. Hirtio de bello Alexandrino lib. 4. non longe post princ. *Est fallacem gentem, semperque alia agit antemjalia simulantem,* eod. lib. Cælius Rhodiginus libro 16. cap. 3. eisdem fallaces vocat ex Ammiano Marcellino.

³ *Indi & Persæ ociofi.*] De utrisque Ælianus de Variâ historiâ lib. 10. c. 13. de Pigitia. *Socrates, inquit, dicebat ferocem libertatis esse pigritiam: testesque hujus rei fortissimos, maximeque libertatis populos adducebat Indos & Persas, qui utrique signissimè essent ad laborandum, Phrygiæ vero & Lydos ad opus faciendum promptissimos esse, qui cum servitute degenerent.*

⁴ *Quod de Ætolis.*] Strabo Ephori auctoritate lib. 10. Hos quoque suapte natura audaces satis innuit Polybius lib. 3. cum dicit, *Theodotus magna ac plane Ætolica audacia usus est.*

⁵ *Contra vero Lydos & Phryges.*] Vide Erasmus Chil. 2. centuria 7. capite 71. Hos inter populos servientes posuit Socrates apud Xenophontem, ubi supra in verbo, *Avidaque in novas res.*

⁶ *Ætoli.*] Nam eos ingenio mobili & infido dicit Arrianus Historiæ Alexand. lib. 1. & feroces in verbis, non in factis esse, & in comitis magis conditionibus esse, quam in acie apparere, scribit Livius 4. Decad. lib. 5. paulo ante fin. Et gentem vanissimam & ingratiissimam idem Livius ejusdem Decad. lib. 6. & inquietos ejusd. 4. Decad. lib. 3. Et latrocinio obnoxios ejusd. 4. Decad. lib. 1.

I Es

*Locren-
fes.
Drui-
da.*

toli¹ & Locrenses foedifragi.² Druidæ religiosi & malefici, supra, quam dici potest: nam dedita superstitionibus gens, in sacris hominem immolant, & cruore captivorum adolent aras: ³ viscumque & alia dictu nefanda pro numinibus colunt.⁴ Fuere enim Druidæ gens Gallica in Belgis, apud Gallos præ omnibus sacri. Sicut enim ⁵ apud Persas inagi,⁶ in Græcia philosophi,⁷ in Babylonia Chaldei,⁸ apud Indos Brachmanes, ⁹ in Æthiopia gymnosophistæ,¹⁰ apud

Scythas

¹ *Et Locrenses.*] Erasmus Chil. 2. centuria 2. in proverbio, *Locrense patrum.*

² *Druida.*] Cæsar lib. 6. Bell. Gal. Strabo lib. 4. & 14. Diod. Siculus libro 5. Plinius lib. 3 c. cap. 1. * & vide infra lib. 6. cap. omnium postremo.

COLERUS.

* Et lib. 16. cap. ult. ubi de Etymo Druidarum agitur.

TIRAQUELLUS.

³ *Viscumque.*] Plin. lib. 16. cap. 44. eodemque ult.

⁴ *Fuere enim Druidæ.*] Præter eos, quos citavimus Plinius lib. 16. c. ult. & Laërtius in proœmio in princ. Ammianus lib. 15.

⁵ *Apud Persas Magi.*] Cic. lib. 1. de Divinat. & lib. 2. de legibus. Laërtius ubi supra. Xenophon Pædiæ Cyri lib. 8. & alibi sæpe. Strabo lib. 15. & seq. Appianus lib. 2. bellor. Civilium. Justinus lib. 1. Apulejus Apol. 1. ubi hos apud Persas dici Magos, quos alii sacerdotes vocant.

⁶ *In Græcia Philosophi.*] Laërtius ubi supra & omnes ubique.

⁷ *In Babylonia Chaldei.*] Diod. Siculus libro 1. cap. 2. Strabo lib. 26. post princ. & alibi. & lib. 17. Q. Curtius lib. 10. Laërtius ubi supra.

⁸ *Apud Indos Brachmanes.*] Strabo lib. 15. Apulejus lib. 2. Floridorum. Philostratus in vita Apollonii lib. 1. cap. 1. & 13. & lib. 3. cap. 4. ubi eo-

rum habitationem & instituta describit. Apollonius bell. Civil. lib. 2. Ersebius ex Barthesane lib. Evangelicæ præparationis cap. 8. Sed adde eandem fuisse, ex ipso Strabone lib. 5. Syriacos nuncupatos: ex eo quod in sylvis degant, ex frondibus & sylvestribus fructibus viventes, vestes ex arborum corticibus habere, vini & Veneris expertes.

⁹ *In Æthiopia Gymnosophistæ.*] Philostratus lib. 1. cap. 1. & lib. 6. cap. 4. ubi eorum habitationem & instituta graphice describit. Sed & eos Indorum fuisse dicit Strabo lib. 16. (alias 10.) Philo Judæus in lib. de Abrahamo eorundem ritus & mores scribit. Plinius lib. 7. cap. 2. Solinus 65. aut aliorum computat. 55. Tertullianus in Apologetico cap. 42. & alii plurimi. Sed inter Gymnosophistas, & Brachmanes, qui & ipsi Indorum sunt, ut diximus in præced. hoc interest, quod Gymnosophistæ sunt eorum sapientes, qui si generis successione in studio religionis & sapientiæ præcederent, Brachmanes dicebantur, ut scribit Porphyrius. Sed & Gymnosophistas fuisse Aegyptiorum, videre est ex ipso Philostrato, dicto libro primo & sexto, & alibi sæpe.

¹⁰ *Apud Scythas Agrippæi.*] Herodotus libro 4. *His nemini mortium injuriam offert. Sacri enim dicuntur esse, nihilque Martiorum armorum possident. Iidem fœditiorum controversas dirimunt. Ad quos quisquis confugit, id nomine leditur. Nomen eis est Agrippæi.*

1 Abii.]

Scythas Agrippæi, ¹ Abii, ² Calvi, ³ in Ægypto Heliopolitani, ⁴ apud Hyperboreos Arymphæi, ⁵ atque in Hispania Turdetani, sacri habentur: ⁶ sic apud Gallos Druidæ magno in precio sunt, & divinis prope laudibus celebrati. ⁷ Emporitani autem in ora minoris Syrtis, juxta Aphros Numidasque degunt, agri huberis & fertilis soli. ⁸ Gernani vero ⁹ & Cimbri, duri & laboriosi, latrociniiis tamen

Empo-
ritani.
Ger-
mani.
Cim-
bri.

¹ *Abii.*] Abiorum meminit Homerus lib. 13. Iliad. in princ. ubi hos homines iustissimos vocat, quod in pace sine bello degant, vel quod ex-temporali victu utantur,

Γαλασιφάρων, Ἀσίωσι δικαιοτάτων ἀνθρώπων.

Hos Nicolaus *ἀπὸ ἰδῶν*, & ex eo Stobæus serm. 5. quo tractat de Temperantia, dicitur Scytharum gentem esse, dictosque Abios, vel quia terram non colunt, vel quia domibus carent: vel quod soli arcubus uterentur. Arcum enim Homerus Bion appellat. Et vide infra eod. lib. cap. 17. post princ.

² *Et Calvi.*] Vide num ii sint Myconii, qui quoniam calvitio laborant, Calvi quoque dicti sunt. De quibus infra lib. 5. cap. 18. (& vide quos ibi allego, an dicant esse Scytharum gentem & qualem.)

³ *In Ægypto Heliopolitani.*] Herodotus lib. 2. in princip.

⁴ *Apud Hyperboreos Arymphæi.*] Vereor ne hic lapsus sit Alexander. Nam Arymphæi non ex Hyperboreis sunt, sed alii non admodum ipsis Hyperboreis dissimiles moribus, ut patet ex Plinio lib. 6. cap. 13. Nam & utrosque eos, ut diversos memorat Pomp. Mela lib. 1. cap. ult. in fin. cujus verba adscribere libuit, *Tum continuis rupibus late aspera & deserta regio, ad Arymphæos usque permittitur. Hic iustissimi mores, pro domibus nemora, alimenta bacca, & maribus & saminis modica sunt capita.* Et lib. 3. ubi de Scythia loquitur, & plerique omnes.

⁵ *Atque in Hispania Turdetani.*] Strabo lib. 3. de his loquens non mul-

to post princ. *Hi, inquit, inter Hispania populos sapientia putantur excellere, & literarum studiis utuntur, & memoranda vetustatis volumina habent, poemata, leges quoque versibus conscriptas, & sex annorum millibus.* Sed & adde superioribus, fuisse Galatas Philosophos & Theologos, quos illi vocant Saronidas, qui præcipue ab illis colebantur, auctore Diodoro Siculo lib. 6. cap. 9.

⁶ *Sic apud Gallos Druidæ.*] Cæsar Commentariorum belli Gall. lib. 6.

⁷ *Emporitani autem.*] Strabo lib. 13.

⁸ *Germani vero.*] Cæsar l. 6. Comment. Pomp. Mela lib. 3. cap. 3. *Imo, inquit, in viribus habent adeo, ut ne latrocinii quidem pudeat.* Sed & adde pecuniz in primis avidos, si credimus Herodiano lib. 6. non multo ante fin. Et magno & elato animo, ut sunt etiam grandi corpore, ex Arriano in vita Alexandri lib. 1. & proinde arrogantes, ut ipse Alexander ibi dicit. Et natum mendacio genus, ut scribit Vellejus Paterculus lib. 2.

⁹ *Et Cimbri.*] Strabo lib. 7. & Festus Pompejus lib. 3. qui & hos dicit lingua Gallica latrones nuncupari. * Diodorus Siculus lib. 6. cap. 9. *Imo, inquit, prisco more dant latrocinii operam, rapientes aliena, ceteris omnibus contemptis.* Et his adde Sicambros ex Cæsar lib. 6. belli Gallici. *Nam hos palus in bello latrociniiisque natos, non solum morantur.*

COLERUS.

* Non magis Cimber latronem significat, quam Isaurus Piratam: Ambro, dissolutum ac voracem: Opicus, obscœnum. Sed quia tales fuerunt ex nationes,

tamen & rapinis, quarum nullam infaniam putant, à pueritia dediti: quare Cimbros Germani prædones vocant, quorum vires ad impetum validæ sunt, sed momento temporis dilabuntur. ² Corsi diri & immanes, horridis ingeniis: quippe qui ipsas beluas crudelitate vincant, truci ore ingentiam immanitatem præferentes. ³ Scythæ quoque rapidi & feroces, & dira feritate grassantes, suis tamen rebus contenti, nihil alienum appetentes, ⁴ apud quos nihil est furto gravius. ⁵ Asiani, ⁶ Iones, ⁷ Abydeni, ⁸ Medi, ⁹ Arabes,

Corsi.
Scythæ.
Asiani.
Iones.
Abydeni.
Medi.

nationes, de earum nomine vocamus, qui tales sunt, inquit, Scaliger. Isauri autem dicuntur l. 20. Cod. de feriis.

TIRA QUELLUS

1 *Quare Cimbros Germani.* Plutar. in Mario, idque est quod in præced. diximus ex Festo Pompejo.

2 *Corsi.* Strabo lib. 5. *Corsica vero*, inquit, *quam Græci Cýrnum appellant, maligne colitur, æspesque plurimis in partibus præfusa inaccessibilis: adeo, ut qui ejus montes habuissent, ex latrociniis vitam degentes, superent ipsas immanitate beinas.*

3 *Scythæ.* Maternus d. lib. 1. cap. 1.

4 *Apud quas.* Justinus lib. 2. Scribit tamen Q. Curtius lib. 4. Scythas raptò vivere assuetos.

5 *Asiani.* Maternus ubi supra. ubi & hos leves, futilisque semper esse dicit. Sed & hos uti & Syros (de quibus jam diximus) levissima hominum genera, & servitum nata esse dicit.

6 *Iones.* Valerius Maximus lib. 2. cap. 1. prodidit, Ionas pûmos unguenti, coronarumque in eogrivo dandorum, & secundæ mensis ponendæ consuetudinem, haud parva luxuriæ incrementa reperisse. Maxipus Tyxius in dissertatione, cui titulus, Quis sit philosophiæ finis: *Cratonides*, inquit, *Olympiacum oleastrum ad quas, Spartianis armaturam, questionem Cretenfes, lexum Sybarites, Lenobanos.* Mique Horatius lib. Car. 3. Ode 6.

Motus daceri gentes Ionias
Motus daceri.

Lascivas saltationes & parum decoras gestulationes, quas primi Iones invenenunt, significans. Unde & apud Aristophanem *ionizant*, pro eo quod est *æcþis*, id est, molliter ac delicate. Cælius Rhodig. lib. 18. c. 25. & l. 26. cap. 33. Et id quoque intelligi potest ex eo quod de Alcibiade dicit Plutar. in ipsius vita, illum se se accommodasse omnium gentium moribus quibuscum vivebat, ut cum in Ionia esset, magis delicatus erat Ionibus. In Sparta cum temperantiam diligentiamque aliorum imitaretur, Lacones ipsos superavit, ac Thæces merum bibendo vicit. Athenæus auctoritate Sarvi lib. Dipnosoph. 12. cap. 16. idem lib. 14. cap. 12. docet, saltationis genus olim fuisse lascivum ac pemicum, quod Ionicum diceretur. Vide Erasim. Chil. 1. cent. 4. cap. 59. Râsus Ionicus.

7 *Abydeni.* Cælius Rhod. lib. 2. cap. 21. Erasim. Chil. 4. cent. 6. cap. 17.

8 *Medi.* Ex Xenophonte in Cyropædia l. 1. c. 6. & Athenæo l. 12. c. 23.

9 *Arabes.* Virgil. lib. 1. Georg. *Indus vestitus stercor, mulier sua thura Satyris.*

Hi enim sunt Arabes ex Strabone libro 16. & alius. Manilius,

Arabumque potentem,
Et molles Arabes.

Et Catullus lib. 1. eleg. 12.

Sive in Hæcæum Arabesque molles.

Claud. de quarto Homosu consulum *Telesphorus, et molles Arabes, et servi odonæ.*

bes, ¹ Tarentini & Galatz, molles, & effœminati, ^{Tarentini.}
 enervatis animis, ad inertiam nequitiamque parati, omni-
 bus inbuti delinimentis, in gymnasiis & turpibus amori-
 bus exerciti. Illecebræ enim luxuriæ ad extinguendum
 vigorem animi apud eos sunt. ³ Addebat etiam Siculos va- ^{Siculi.}
 fro & monstifico ingenio, & ⁴ Astos supra Byzantium,
 dolosos maxime, ⁵ contra vero Cumanos in Æolia, hebe- ^{Cuma-}
 tes & insulos: quippe qui pluvix tempore, nisi admonean-
 tur voce præconis, porticus non subeant. ⁶ Sicut Bœotios ^{Bœotii.}
 & Thebanos, qui plus habere virium quam ingenii ferun- ^{Theba-}
 tur, ^{ni.}

¹ Tarentini.] De quibus ut vinolentis meminit Plato l. i. de legibus. Vide etiam de iis Athenzum l. 12. c. 7. *

COLERUS.

* Et Horatium, qui *molle* vocat.

TIRAQUELLUS.

² Et Galatz.] Diodorus Siculus l. 6. cap. 9. & de his vide supra in verbo, *Galatz minaces*.

³ Addebat etiam Siculos.] Hos acutos esse dicit Firmicus ubi supra. Olim autem proverbiale dicebatur, *Σικυλίζειν*, *Siculifficere*, de vasis & improbis, de quo Erasmus Chil. 3. cent. 5. cap. 77. Cicero autem in 1. in Ver. ad. scribit Siculos hominum genus nimis acutum & suspiciosum. Idem multum facetos esse dicit in libro de Oratore 2. & in action. in Verrem 6.

⁴ Astos.] Vnde id auctor desamperit vix dici potest. Cæterum (teste Sexto Pompejo lib. 1.) *astos* apud poetas astutiam significat, cujus origo ex Græco, ab oppido *ασυ* deducitur, in quo qui conversati assidue sunt, cauti atque acuti esse videantur. De hac etiam civitate loquitur Probus Æmylius in Alcibiade. *

COLERUS.

* Omnino Astu illud Atticum dicere voluit de quo Terent. quoque Eunuch. act. 5. sc. 6. Accius: *set in astu, & fallendo callet*. Ennius: *Astu atque Athenas antiquum, opulentum oppidum*. Meminit hujus & Diodorus & Stephanus, cum Donato.

TIRAQUELLUS.

⁵ Contra vero Cumanos.] Strabo libro 13. putat eos vulgo male audisse, tanquam stupidos atque insulos, ob hanc causam, quod ducentis annis portus vestigalia exegerint, hoc nomine, ut urbem edificarent, quæ dare tamen non desierunt, cum jam urbs esset exstructa. Adjicit & aliam fabulam, Cumanos publica pecunia mutuo accepta, porticus construxisse: deinde cum pecuniam eam ad diem præscriptum non reddidissent, à decambulatione fuisse prohibitos. Aliquanto post, cum ingens esset pluvia, crediones ludibrii causa præconem misisse, qui publica rer editum, uti Cumani porticus subirent. Atque ita voce præconis admonitos fuisse: inde natum adagium, Sero sapere Cumanos, qui non nisi moniti senserint defugiendum esse pluviam. Erasmus Chil. 1. cent. 5. c. 67. Proverbium autem non sentit de Cuma Italiæ, sed Æolidis.

⁶ Sicut Bœotios.] Probus Æmylius in Alcibiade. De his est vetus adagium, *à Bœotia & Bœotica sus*, quod in insensatos & penitus rudes dici solebat apud Athenæum lib. 10. cap. 11. Vide Erasmus. Chil. 1. cent. 10. cap. 6. & Pausaniam. Hinc illud Horatii lib. 2. epistol. epist. ad Angustum,

Bœotum in crasso juvenes aëre natum.

⁷ Et Thebanos.] De iis supra in verbo, *Thebis*.

1 Et

Syracusani.
Athenienses.
Hedui.
Ligures.
tur. Et Syracusanos variaz multiplicisque naturæ: aut enim excellentissimos esse, & omni virtutum genere præditos, aut improbissimos, & omnibus vitiis depravatos: ² quod de Atheniensibus quoque proditur. ³ Atque Heduos iracundos & temerarios, turbulenti & concitati animi. ⁴ Et Ligures duos, agrestes, ⁵ & fallaces suapte natura, & ex sterili

¹ *Es Syracusanos.*] De Siculis supra in universum dictum est: sed privatim Syracusanorum (qui & ipsi Siculi sunt) mores discas ex Plut. in Dione.

² *Quod de Atheniensibus.*] Plutar. ubi supra ad fin. Sed & de his Orator ille Rhodius apud Livium 5. Dec. lib. item 5. *Atheniensium*, inquit, *populum, fama est, celerem & supra vires audacem esse ad eundem.* Et Philo Judæus in eo lib. cui titulus est, *Quod omnis probus liber*, scribit, *Athenienses, me iudice, acutissimi hominum (quod enim in oculo pupilla, in anima ratio, hoc Athenæ sunt in Græcia) quando Pompam ducunt Eumenidibus, neminem servum admittunt, sed per ingenuos viros ac feminas peragunt omnia solemnia, & ne eos quidem vulgares, sed inculpatæ vitæ homines.*

³ *Atque Heduos.*] De his Cæsar l. 6. belli Gallici, *Impedit*, inquit, *alios avaritia, alios iracundia ac temeritas, quæ maxime illi hominum generi est innata.* Sed & eos perfidos esse dicit ejusdem operis lib. 7.

⁴ *Et Ligures duos.*] Diod. Siculus libro 6. cap. 9. Nam & illos durum in armis genus esse dicit Livius 3. Decad. lib. 7. Et Jul. Florus Epitomatôn l. 2. ubi de bello Ligustico loquitur. Sed & hos bellicosos & ob vicinitatem Romanorum bellandi peritos dicit Plut. in Paulo Æmilio.

⁵ *Et fallaces.*] Cato l. 2. Originum, & ejus auctoritate Servius lib. 11. Æn. in eum locum,

Appenninicola bellator filius Anni.
Et satis ostendit ipse Virgilius versu seq.

*Haud Ligurum extremum dum fallere
sata sinebant.*

Et paulo post,

Vane Ligur, frustra que animis elate superbis,

Nec quicquam patrias sensit assis labricum artes:

Nec frans te incolamem fallaci perfors Anno.

Nam & ante dixerat,

Consilio versare dolos ingressus & arma.

Eisdem quoque latrones appellat ipse Livius 4. Decad. lib. 10. Sed & adde ad omnia præcedentia Parthos timidos, seditiosos, fraudulentos sua natura fuisse, ex Justino l. 41. *Ægyptios* vanissimos, ex epistolis Phlegontis liberti Hadriani Cæsaris apud Spartianum, aut, ut alii contendunt, Saturnium, in vita ipsius. Et Q. Curtio lib. 4. ubi, *Ægyptii*, inquit, *rana gens, & noxia quam gerendis rebus aptior.* Sed & eisdem atque etiam Phœnices quæstus avidos pronunciat Plato de Repub. libro 4. Et Philo Judæus in Flaccum non adeo longe à princ. scribit *Ægyptios* esse natura irritabiles, & è minima scintilla suetos magnas seditiones accendere. Et non multo post scribit: Invidiam nativum esse illis vitium. Et in lib. de Agricultura. *Cæterum*, inquit, *Ægyptiorum gens summa & infremam habet jactantiam, ut vel modica felicitate aura aspirante, irrideat subsidiatque plebeiorum hominum in cultu parando studium, & diligentiam.* Samnites fallaces ex Floro lib. 1. Epitomatôn. Rutulos audaces ex Virgilio lib. 4. Æneid. de illis loquente, non tunc ante fin. *At bello populi audacis ætæ & armis.*

Et alibi semper, ut ibi dicit Servius, illos inducit audaces. Illyricos & Thracæ raptò vivere assuetos eid. Curtio lib.

sterili agro & aspero quem incolunt, nihil ferendo nisi magno labore partum. Sed cum Ligurum quidam Firmates, nonnulli Apuani, plerique Montani, alii Hilvaces, alii Frusinates dicantur, hoc non convenire nisi transmontanis Liguribus asserebat. His enim cum longe ab hominum commercio & cultu distent, & in arido solo luctentur, facile evenire, ut agrestes, duri & immanes fiant. Hoc modo Lucius noster apud nos sermocinatus, peracri iudicio, locorum mores examinabat, vitiaque & virtutes rimabatur. Sed quia mentio locorum, & morum distinctio facta est, hoc dicere ausim longa observatione probatum, ^{Regio} eas regiones quæ cæli clementia & affluenti copia gau- ^{feris-} dent, sensu hebetes & obtusa mente plerunque homines ^{lia be-} gignere: quæ vero difficiles & agrestes sunt, singulari in- ^{btio-} genio viros educare. Ita enim parens natura, sive ille effe- ^{res,} ctor mundi deus comparavit, ut ubi rerum hubertas & co- ^{contra} pia sit, ibi bonarum artium studia sæpe & ingenia desint. ^{diffi-} ^{cilia} ^{inge-} ^{niosio-} ^{res pro-} ^{ducit.} ^{præ-}

² Sensit tamen Aristoteles, eos qui Scythiam versus loca deserta incolunt, animo quidem abundare, ingenii non satis habere: qui vero nutiorem plagam, ingenio & arte

lib. 3. & præterea ipsos Thraces, ubi non timent, truculentos, Thucydidi lib. 7. belli Peloponnes. Mardos cultu vitæ asperos & latrociniiis assuetos eodem Curtio lib. 6. Cadusios genus hominum ferox & bellicosum Plutarcho in Artaxerxe. Rhodios superbos: ita enim illos, veluti proprio ac peculiari vocabulo, appellat Homerus Iliados lib. 2. in Catalogo,

Ἐκ πόδ' ἔδραν νῆας ἄγ' αἰ ποδῶν αἰγὰρ ποδῶν.

Et horum impotentissimæ superbiz exemplum habes apud Livium 5. Dec. lib. 4. ubi legatos Romam miserunt superbe admodum minitantes, se Persæo Regi Macedoniæ auxilio futuros, nisi cum eo Senatus populusque Romanus pacem & amicitiam jungeret. Cujus superbiz postea poenituerunt,

poenasque dederunt. Lacedæmonios fastuosos ex Plutarcho in Nicia non multo ante fin. Et bellicis tantum rebus incumbentes, in hisque tantum laborantes, idque solum in precio habentes, Philostrato in vita Apollonii lib. 4. Sed cunctatores, & vix in ea, in quibus fidunt, ingredientiæ, ex Livio in orat. legatorum Rhodiorum 5. Decad. lib. 5. Vide inferius lib. 5. cap. 11. Lusitanos insidiosos, scrutatores, veloces, agiles, versatiles, ex Strabone lib. 3.

1 *Eas regiones, quæ cæli clementia.*] Hæc omnia usque ad clausulam, *Sensit tamen Aristoteles*, videbis aperte comprobata ex his, quæ scriptus in nostris legibus Connubialibus lib. 7.

2 *Sensit tamen Arist.*] Vide dd. II. Connubiales.

Maxi-
mus Ty-
rius de
disser-
sationum
gentium
peritia
pecu-
liari.
Ada-
gia à
civili-
tatum
mori-
bus
sum-
pta.

præstare. ¹ Neque omiserim, quod Maximus Tyrius Gra-
cus auctor cum prius prodidit, ² Crotoniatis palæstra &
gymnico certamine valere, Lacedæmonios autem pede-
ltri, Athenienses vero navali, ³ venatu Cretenses, ⁴ Syba-
rites luxu, ⁵ Thebanos vero tibis, ⁶ Iones autem choro &
cantu. Qui etiam adnotavit vulgari adagio ferri, Medicam
mollitiem, ⁷ Sardanapali luxum, ⁸ delicias Ionicas, ⁹ Sici-
las mensas, ¹⁰ saltationes Sybariticas, ¹¹ Corinthias meretri-

ces.

¹ *Neque omiserim quod Maximus Ty-
rius.*] Quanquam ea omnia, quæ sub-
dit, non sint ipsius Maximi: sed ea tan-
tum quæ speciatim tibi designabo.

² *Crotoniatis.*] Ipse Maximus ser. 7.
dum dicit hos amare oleastrum. Id
enim proprium erat victoris in palæ-
stra. Vide eum in ser. cui titulus est,
Quis finis Philosophia.

³ *Venatu Cretenses.*] Max. d. ser. 7.
Cælius lib. 18. cap. 10. *At Cretica*, in-
quit, *exercitationes ætationibus con-
stant præcipue, ac montanis itineribus,
item cursu ac jaculatione.* At Polybius
lib. 4. tradit Cretenses terrestribus ac
navalibus præliis ad insidias, furta, ra-
pinas, nocturnos insultus, & omnia
doli genera promptissimos esse. In
prælio vero dispositis cohortibus, se-
gnes, timidos, ac prorsus inutiles.

⁴ *Sybarites luxu.*] Idem serm. 11.
& 31. ad fin. & serm. 3. de voluptate.
Athenæus lib. 12. cap. 6. & Alianus
var. hist. 1. 1. Et de eorum quoque luxu
vide quæ scribitur inferius l. 5. c. 21.

⁵ *Thebanos vero tibis.*] Idem Maxi-
mus serm. 7. Cælius ubi supra, dicit
Thebanis tibiarum familiare studium
esse. Vide etiam Athenæum l. 4. c. 25.

⁶ *Iones.*] Idem serm. 21. Indeque
illud Horatii 3. Carm. Ode 6.

*Motus duceri gaudet Ionicos
Mænum virgo.*

⁷ *Sardanapali luxum.*] Maximus ser.
19. & 29. De luxu autem Sardanapali
ample videbis apud Herodotum lib. 2.
Justinum lib. 1. & prope omnes qui de
luxu aliquid scripserunt.

⁸ *Delicias Ionicas.*] Nihil de his

Maximus, nisi quod supra dictum est
in verbo, *Iones*. Sed de his vide Val.
Maximum l. 2. cap. 1. & quæ diximus
supra eod. cap. in verbo, *Iones*, priore.

⁹ *Siculas mensas.*] Nec idem de his:
sed vide inferius lib. 5. cap. 21.

¹⁰ *Saltationes Sybariticas.*] Id, ni
fallor, voluit excerpere ex eodem Ma-
ximo ser. 21. qui id tamen non dicit.
Sed eum vide serm. cui titulus est, *Quis
Philosophiæ finis.* & serm. 3. qui est de
voluptate. *Sybarita* (auctor Rhodigi-
nus lib. 5. cap. 3.) in convivio equos in-
troducebant ita imbutos, ut incontinentia
tibia causâ audito, statim arrigerentur, ac
pedibus ipsis prioribus, vice manuum, ge-
sus quosdam chironomia, manusque ede-
rent ad numerum saltatorios. De his
etiam scribit Athenæus l. 12. c. 6.

¹¹ *Corinthias meretrices.*] Strabo l. 8.
& 12. ostendit Corinthum, quod in
Isthmo esset, duosque haberet portas,
alteram adversus Asiam, alteram Ita-
liæ oppositam, negotiatorum frequen-
tia locupletissimam fuisse. In eadem
templum fuisse Veneri sacrum, adeo-
que locupletatum, ut plus mille puel-
las haberet, quas Corinthii Veneri
consecrarent, ut in ejus honorem pro-
starent. Itaque harum gratia frequens
in urbem multitudo undique confue-
bat, unde civitas majorem in modum
ditabatur: quin etiam negotiatores,
hospites ac nauta, propter arbilium
deliciasque immoderatos sumptus fa-
cientes exhauriebantur. Atque hinc
manasse vulgo proverbium,

*Οὐ παρὶς ἀνδρὶς ἐς Κόρινθον ἰπὶ
ἐνέρι.*

Quod

ces. ¹ Artium quoque disciplinas Menander dixit nativa consuetudine distingui nationibus variis: ² Namque Mitylenæ cithara delectantur, ³ Thebani tibia, ⁴ Alexandrini geometria valent, ⁵ Athenienses statuarum & pictura, ⁶ Crotoniatæ medicina, ⁷ Eginetæ athletarum pugna. Quod proxime accedit ad id, quod Eustathius memorie prodidit, forsan mutuatus ab illis, Bæoticos circa palæstram reliquasque artes gymnicas valde probari, ⁸ Athenienses in navalibus, ⁹ Thessalos in equestri, ¹⁰ (quippe cum ex equo primum pugnare docuerint) ¹¹ Lacedæmonios legibus valere, lere,

Quod ita vertit Horarius Epistol. l. 1. r. ad Sævam,

*Non cuius homini contingit adire Corin-
thum.*

Athenæus Dipnosophistôn l. 13. c. 11. Et quod Plato lib. 3. de Repub. vituperat Corinthium luxum blandimentum meretricularum.

¹ *Artium quoque disciplinas Menander.]* Athenæus.

² *Namque Mitylenæ.]* Cælius l. 16. cap. 3. auctoritate Menandri Rhetoris in Epidicticorum ratione, scribit, Mitylenæos citharœdica plurimum gloriari, eaque re sibi in primis placuisse.

³ *Thebani tibia.]* Jam supra paulo ante dictum est in verbo, *Thebanos vero tibiis.*

⁴ *Alexandrini geometria.]* Cælius auctoritate ejusdem Menandri d. l. 16. cap. 3. scribit Alexandrinos arte grammatica maxime præcelsisse, itemque Geometria & Philosophia.

⁵ *Athenienses statuarum.]* Idem Cælius ibidem, *Statuarum*, inquit, præcipue Athenienses gloriam sibi vendicant, ac pictura.

⁶ *Crotoniatæ medicina.]* Herodotus lib. 3. que loco de Democede Crotoniatarum medico loquitur. Idem Cælius ubi supra.

⁷ *Eginetæ.]* Cælius ibi, *Eginetas & Hermopolitas fuisse Athletas per- insignes memorie traditur.*

⁸ *Athenienses in navalibus.]* Quod supra dictum est. Sunt qui hanc laudem & gloriam rerum maritimarum dant Phœnicibus Tyrtis, & ex his ortis Pœnis, ut videre licet ex Paulania lib. 1.

⁹ *Thessalos in equestri.]* Quod & ipsum tradit Maximus Tyrtis ferm. 3. & 7. Livius l. Decad. lib. 9. in comparatione Alexandri & Romanorum. Strabo lib. 11. Q. autem Curtius lib. 3. vocat Thessalos equites, & Acarnanes Ætolosque invictam bello manum. Polybius vero lib. 4. *Thessalicos*, inquit, *equites, confertio prælio, insuperabiles esse constat. Eisdem, si per partes attentaveris, lacerare, capereque facillimum erit.* Vide Athenæum lib. 12. cap. 16. ubi de Alcibiade. & infra vers. ult. *

COLERUS.

* *Thessalos Palephatus lib. 1. Incredibilem prodit, ipsos à Lapithis creditos dictosque fuisse Centauros, eo quod discurrentes in bello equites, veluti anum corpus eorum & hominum viderentur.* Orofius l. 1. c. 12. Tale quiddam produnt de Insulanis quibusdam Americis.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ *Quippe cum ex equo primum.]* Plinius lib. 7. cap. 56.

¹¹ *Lacedæmonios legibus valere.]* Polybius lib. 6.

*Theſſa-
lus
equi-
tas.*

lere, ' Cyrenæos in ephectica ſcientia. Quod autem de Theſſalo equitatu dictum eſt, qui conferto prælio inſuperabiles erant, non prætereundum, ' Philippum Macedonem, qui totius Græciæ communis hoſtis & prædo habitus eſt, ut Theſſalos equites, velut firmiſſimum robur, & longe optimos bello, ſuæ phalangi adjungeret, Theſſaliam propterea invaliſſe, illamque incendiis & ruinis deformatè.

I Cyrenæos in Ephectica ſcientia.] Gellius lib. 11. cap. 5. *οὐκ ἔτι τοι, ἰφάντατος, Ντεπὸν ἄνθρωπος* Philoſophi qui dicantur ſcribit. Adde ſuperioribus quod Seneca ex Cæſio ſcribit lib. 1. *Suaſoriarum* cap. 2. *Omnibus ſua decora ſunt*:

Athenæ eloquentiæ inclitæ ſunt, Theſſæ ſaciis, Sparta armis.

2 Philippum Macedonem.] Diod. Siculus l. 8. Sed & alii quoque equitatu plurimum valebant, & in his Iazyges Sarmatiæ populi, apud C. Tacit. l. 19.

CAPUT XIV.

An ſit idem deprecari, quod recuſare, contra quorundam grammaticorum opinionem.

Quid ' in mentem venerit nonnullis grammaticis, qui non temperantes maledictis, multa nec perpenſo iudicio,

TIRAQUELLUS.

I Quid in mentem venerit.] Hoc caput & ex iis eſt, quæ in Laurentium Vallam emiſſa ſunt, cuius in id locus eſt lib. 6. *Elegantiarum* cap. 4. His autem auctoribus, in eam rem citatis, adde & tu Livium 1. Decad. lib. 8. Ubi, inquit, cum deprecantibus primoribus patrum atque univerſo ſenatu, perſtaret in incepto immittis animus. Et ibid. non adeo longe, Jam ipſe adoleſcens, jam pater M. Fabius contentioni obſiti, procumbere ad ænua, & iram deprecari dictatoris. Et 4. Decad. lib. 10. in Oratione Demetrii ad Philippum patrem, Regem Macedonum, Nec hodie ut proſit mihi gratia Romanorum poſtulo; ne obſit, tantum deprecor. Et paulo infra, Ego ſi quid impie in te pater, ſi quid ſclerate in fratrem amiſi, nullam deprecor pœnam: ſi innocens ſum, ne invidia conflagrem, cum crimine non poſſim, deprecor.

Et ruſſum paucis interjectis, Si mihi pater ſuccenſeret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat. Et Senecam lib. 2. *Natur. quaſtionum*, Tertia ad propiciandos deos, quos bonis rogare oportet, mala deprecari. Et Suetonium in Auguſto, cap. 5. Cum C. Leſturius adoleſcens patricii generis, in deprecanda graviore adulterii pœna, propter ætatem atque natales, hoc quoque Patribus ſcriptis allegaret, ſe eſſe poſſeſſorem, ac velut aditum ſoli, quod primum D. Auguſtus naſcens attingiſſet. & cap. 52. Diſturbam magna vi offerente populo, genu nixus, dejecta ab humeris toga, munda pectore, deprecatus eſt. Et Corn. Tacitum, De adulterio ſatis cæveri lege Julia viſum. Sed Tiberius Cæſar adulterii graviorem pœnam deprecatus, ut exemplo majorum, propinquis ſuis ultra ducere viſum lapidem removeretur ſuſciſ. Et libro 12. Cum magni molinem oceanum apud

Seneca

dicio, nec examinato modo digesta, præcipere non verentur, non satis conjicio. Nuper cum in commentarios ^{Laur. Vallensistaxatno lib. 6. cap. 4.} observationum grammatice cujuscumque, quos de Latina dicendi norma vivens ediderat, forte incidissem, in quibus gravi censura antiquissimum quemque auctorem taxat, ita ipsum loquutum offendimus, ut diceret A. Gellium male sensitse, quod deprecari, abominari vel detestari esse dixit: censuitque deprecari nihil esse aliud, quam dicto vel facto recusare: quasi multum discriminis foret inter abominari & recusare: idque Ovidii auctoritate probare nixus fuit, de Ponto:

Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,

Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.

In quibus versibus deprecari pro recusare intelligit: quod verbis pluribus affirmare contendit, quæ consulto præterimus. Sed libet interrogare, num proprio significato Latine dixerim, Scipio fœdus cum Hannibale inire deprecatur, quia pacisci cum Hannibale recusat: aut, Romani cum Pyrrho pacem deprecantur, quia pacem abnegarunt. Contraque hanc verbi significationem secus ab auctoribus dictum, & verbum deprecari in alio sensu accipi videmus. Titus Livius sexto ab urbe condita: Non præripiam, inquit, gratiam publici officii deprecandi. Cicero prima actione in Verrem: Si libere quæ sentio de republica dixerero, primum deprecor ne irascatur. Suetonius in Cæsare: Senatum literis deprecatus est: & veterum auctoritatibus pluribus, in quibus si deprecari recusare dixeris, profecto absurde & barbare loqueris. Hic enim deprecari idem est quod valde precari. ^{De præpositio} De enim præpositio, adjecta verbo, ^{adjecta} plerum- ^{verbo.}

*Senatum deprecarentur, cuncta repetierent, ut si a facere quod nobiscum ierant.**

COLERUS.

* Precari ne sibi aliquid accidat, hoc est, deprecari proprie. Itaque recte veteres Latini dicebant, deprecari à capite & fortunis suis malam rem aut periculum: ad verbum id Græcis est

ἀποτρέχει. Scalig. ad illud Epigramma Catulli, ubi item Gellium contra Valiam defendit.

TIRAQUELLUS.

[De enim præpositio.] Ulpianus in l. i. in princ. ff. de pos. vel com. Depositorium, ait, est, quod custodiendum alicui datum est: dictum ex eo, quod ponitur.

VVV 3

Præpo-

plerumque auget, ut demirari, defraudare, dejerare. Rur-
sus quod ille, auctoritate Ovidii motus, voluit deprecari
idem esse quod recusare, idem Livius exploratius ostendit
tertio de Macedonico bello: At hercule non jus, sed in-
juriam deprecantur. Suetonius in Tiberio: Claudium, in-
quit, adeo violentum & contumacem, ut ne capitis quidem
reus deprecari sustinuerit. Cicero in legem Agrariam: Si
quid deliquero, nullæ sunt imagines quæ me à vobis de-
precentur. Quibus in locis non signate nec proprie loque-
tur, qui deprecari recusare dixerit. Sed vetus probabilis-
que sensus est, tam in Ovidio, quam proximis auctoribus,
id esse deprecari, quod suppliciter petere, & precibus ex-
poscere, ne quid fiat quod tu vitare cupis, & contendis ne
eveniat. Mortem ergo Ovidius deprecatur, non simpli-
citer recusans mortem, sed suppliciter exposcens ne mors
contingat inter tot truces inmanesque homines. Et ille
injuriam vel supplicium deprecatur, videlicet rogat ne in-
feratur injuria, neve convicium fiat. Multum longeque
distat deprecari à recusare: quippe deprecari est precibus
rogare, & summis obtestari ne quid fiat: recusare vero,
jure & manu contendere, & quadam mentis vecordia mi-
naciter magis quam precibus exposcere. Cæsar commen-
tario quinto: Hedui nec deprecandi nec recusandi causa
legatos ad Cæsarem mittere volebant. Cicero Thuscula-
narum quæstionum secundo: De Anaxarcho, inquit, De-
mocritoque cogitetur, qui cum in manus Cyri Nicocreon-
tis incidisset, nullum genus supplicii deprecatus est, neque
recusavit. Pluribusque patet exemplis, si cui illa persequi
libeat, ex quibus sine controversia liquet, deprecari id esse
quod precari, sed dupliciter: uno modo, vehementi stu-
dio

*Depre-
cari à
recusa-
re mul-
tum di-
stare.*

*Præpositio enim, De, auget positum: ut
ostendit, totum fidei ejus esse commissum,
quod autem illudiam rei pertinet. Lactan-
tius Placitus enarrans eum locum li-
bro 6. Thebaidos,*

Deserpitque genis nec se laxare satorum

Intonsa sub nube cana.

*Præpositio, inquit, De, aut addit, aut
minuit, aut mutat. Idem lib. 8. in eum
locum,*

*— Nec deprecor umbram
Accipere. —*

i Ulpia-

dio & enixe precari ut quid fiat, & tunc De præpositio auget, ut primis auctoritatibus, quas supra memoravi, ostensum est: altero, precibus eniti & rogare ne quid fiat seu eveniat tale, quod tu nolles evenire, & futurum detestaris, sicut est proxime dictum. Et tunc De præpositio, non augendi, sed vim potius minuendi habet. De enim adjecta verbo, duplicem significatum, licet diversum, capit, ut plerunque solet. plurimumque interest, in utro accipias significatu. Quoniam modo & utro magis conveniat sensu, ex ipsa lectione & contextu verborum, prout obvia sunt, cuius vel mediocriter erudito facile est dignoscere.

CAPUT XV.

Triplex quaestio super nonnullis verbis Jurisconsultorum subobscuris, quis sit illorum significatus, quæve pecunie olim fuerint.

Cum Romæ Palatini fori judicia opperiremur, quidam non ex plebe homo, pollens eruditione & doctrina, ad me adiit, & percontatus est, quid sibi vellet ^{Ulpiani} Ulpianus de officio proconsulis, æstimans, cum qui provinciæ præesset, dissimulare non debere, si quos causarum concinnatores, aut litium redemptores deprehendisset. ^{locus l. nequicquam, §. nec adeo. ff. de off. procon. Concinna-tor li-tium.} Quis esset litium concinnator, ¹ & quis redemptor, quærebatur. Et quia facilis explicatu quaestio erat, levi functus opera, respondendi, concinnatorem litium eum dici, qui novas lites simulatis captionibus & cavillis improbis, in longum du- cere

TIRAQUELLUS.

¹ Ulpianus.] In l. nec quidquam. §. circa advocatos. ff. de offic. proconsul.

² Quis esset litium concinnator.] Alexander Neapolitanus concinnatores litium interpretatur eos, qui novas lites simulatis captionibus & cavillis improbis in longum ducere moluntur, cum eis jure agere non liceret.

³ Et quis redemptor.] Vide Budzum in Comment. ling. Græcæ. *

COLERUS.

* Græcis dicitur ἰργολῶν. qui est Harmenopulo ὁ χρηματὶς δίδωκας ἐν τῷ ἐκχωρηθῆναι ἀγωγῶν. Adde l. 20. Cod. mand. l. litem. C. de procur. l. 5. C. de post. l. sumus. ff. de pact. l. 1. §. si cui cant. ff. de ext. cog. Sed vide principem Juriconsult. lib. 8. Obser. cap. 31.

VVV 4 I Cm-

Con-
cinnan-
re.

Vitili-
tigato-
res.

Re-
dem-
ptor
causa-
rum.

Qua-
drup-
lator
Inter-
ceptor
aliena
litis.

Alphe-
ni locus
l. si ex
plagiis.
ff. ad l.
Aquil.

cere molitur, cum sibi jure agere non liceret. ¹ Concinnare enim esse, rem effectis mendaciis, omnibus lenociniis perpolire, sicut is qui unguentis delibutus, madenti coma, & capillo composito conspicitur, quos ² M. Cato vitiligatorum nuncupat, ³ Græce autem *κατηγὸς δικῶν*, quasi sector litium. ⁴ Redemptoremque causarum eum dici, qui lites quotidianas pecunia mercari, illasque pactionibus muneribusque pellicere conaretur, haud secus quam qui domos ædificiumque faciendum utendumve precio conducit: ⁵ qui etiam quadruplator & interceptor alienæ litis dictus est, ⁶ quos homines tanquam inciviles, & malarum artium artifices, jureconsulti jure inceslere. Iterum quæsit ex me, quid esset ⁷ quod Alphenus legem Aquiliam interpretatus, inquit: Quod si tabernarius à prætereunte, flagello in quo dolor esset, fuisset cæsus, si illi repugnando oculum eruiisset gladio, propter id admissum Aquilia non teneri: quod diceretur flagellum in quo dolor esset, quærebatur. Cumque nonnulli falsa opinione persuasi, flagellum

TIRAQUELLUS.

¹ Concinnare.] Concinnare, auctore Festo, est apte * componere: nam cinnus, ut ait, commissio est. Plinius lib. 14. cap. 25. Cato jubet vina concinnari cineribus liliis. Inde Concinnatorius, a, um, res ad concinnandum aptæ. Paulus in l. inst. momentum. ff. de penn. leg. Vasa, inquit, concinnatoria in penn. non continentur. Hæc Nebrissenus.

COLERV S.

* Legitur hodie apud Festum: apte componere. Emendo: Concinnare est arte componere. Quod autem de Cinno addit, in Festo non legi.

TIRAQUELLUS.

² M. Cato vitiligatorum nuncupat.] Disti sunt vitiosi litigatores, hoc est, calumniatores, obrectatores: ex vitiiis & litigatoribus composita dictio. Συνοχῶν. Qui enim sola pravitate contentionem quærant, vitiligatorum proprie dicuntur. M. Cato Vitiliga-

tores appellat litium avidos, alienorum operum calumniatores. Plinius in proœmio Naturalis historiz ad fin. Ergo securi etiam contra vitiligatorum, quos Cato eleganter ex vitiiis & litigatoribus composuit: quid enim illi aliud quam litigant, aut litem quærunt?

³ Græce autem.] Budzus in Comm. linguz Græcæ.

⁴ Redemptoremque causarum.] Idem Budzus ibidem.

⁵ Qui etiam quadruplator & interceptor.] Sunt verba Livii 1. Decad. l. 3. ad fin. Populum, ait, Roman. quadruplatoria & interceptoris litis aliquam personam laturum. & vide infra eod. lib. cap. 22.

⁶ Quos homines tanquam inciviles.] Terminato, in fin. C. de fœc. & l. expens. l. sub specie. C. de re jud. l. si non obtulit. §. ait prator. ff. eod. tit. & l. suppli. care. in fin. ut lit. pend.

⁷ Quod Alphenus.] In l. si ex plagiis. §. 1. ff. ad leg. Aquil.

1 Delm

lum quod dolorem afferat, ideo dolorem in eo esse affererent, dixi ego mendum in hac dictione fuisse, ingenue me arbitrari, neque jureconsultum tam inscite locutum, ut in flagello dolorem esse dicat, pro eo quod flagris inflicto dolorem afferat: cum jureconsulti non per metaphoras, nec circuitu longo, sed munde admodum & circumcise loquantur: sed pro eo quod dolor esset, scriptum fuit, 'dolon esset, dicendum fuisse: neque aliter à jureconsulto scriptum, veris patere argumentis. Dolonem enim lignum vel fustem signare, in quo ferrum acuta cuspe lateret, quod haud secus quam gladius vulnera ingerat, ut Varro- nis testimonio probatur. In eo enim latens pugio ita situs erat, ut foris minus appareret: idque coarguitur facili argu- mento, quod non erat consentaneum, ut si à prætereun- te levi flagello tabernarius ictus foret, illi repugnando ferro decernere, & oculum eruere liceret, prout in quæstio- ne est. Quippe inculcata tutela non esset, cum non pari, sed majore impetu armorum injuriam propulsaret, quod est lege vetitum. Dicendum ergo fuit, aliquid occulti teli in flagello latuisse, quo percussus tabernarius, impune prætereuntem gladio repercutere, & illi oculum eruere valuit.

Hoc

1 *Dolon esset, dicendum fuisse.*] Suetonius in Claudio, cap. 13. *Reperti & equestri ordinis duo, in publico cum dolo- ne ac venatorio cultro præsolantes, alter ut egressum theatro, alter ut sacrificantem apud Martis adem adoriretur.* & ibi Be- roaldus probat, nec abs re hic legen- dum esse *dolon*. Idem Budæus in An- notationibus in Pandectas, & ita le- gitur in Pandectis Florentinis.

2 *Varronis testimonio.*] Atque etiam Servii lib. 7. *Æneid.* in eum locum,

— *Sævosque gerunt in bella dolones.*

Dolon, inquit, est aut flagellum, intra cu- jus vaginam latet pugio: aut (secundum Varro- nem) ingens contus cum ferro bre- vissimo. *Dolones* autem à *dolendo* dicti sunt, quod decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. Aliter tamen accipit Donatus in Eunuchum Terentii act. 3.

sc. 3. Aliter item Livius 4. Decad. l. 4. cum dicit, *Sublatis raptim dolonibus E- phesum petunt fuga.* Ibi enim pro orna- mentis navis accepisse videtur. Et li- bro sexto non multo ante fin. *Jam ferme 30. in fronte erant: quibus ut aquaret lævum cornu, dolonibus erectis altum petere intendit.* Et paulo post, *Polyxenidas enim ut virtute militum haud dubie superari se vidit, sublatis dolonibus effuse fugere intendit.* In illis au- tem locis de bello navali loquitur. Bu- dæus in dicta l. si ex plagis. *

COLERUS.

* Isidorus l. 18. c. 9. *dolones*, inquit, sunt vagina lignea, inter quas latet pugio sub baculi specie. *Dolones* autem à *dolo* di- cti sunt, quod fallant & decipiant ferro, cum speciem præferant ligni. *Hos vulgus Græco nomine axes appellat, id est, acutus.*

V V V 5 I Hoc

*l. prope-
randum
§. si autem reus. C. de jud. Heremodius
corrupte legitur. Vide Alciat. lib. 4. de
verb. signif. Apud veteres diu po-
cuniarum u-
sum, argenti
item &
aurum non
fuisse.*

¹ Hoc dolone Tiberium Gracchum, ne opportunus inju-
riae foret, accinctum processisse in forum, auctores tradunt,
quo honestius & dissimulato telo in curiam iret. Et Clau-
dium Caesarem à duobus equestribus ordinis, cum dolone &
venatorio cultro praestolantibus, pene oppressum Sucto-
nius refert. Tercio consuluit me, quod esset iudicium ere-
modicum, de quo ² apud Justinianum fit mentio frequens,
contra quod restitutionem ³ dari leges voluere. Cumque
aliquorum discreparet sententia, pervici tandem, ⁴ eremo-
dium dici iudicium, cum quid reo absente in disquisitio-
nem venit, superque jure controverso mota lite, solus
actor nullo se opponente exercuit, contraque reum, indi-
cta causa, lis data fuit: *ἡ τῆς ἐρίμου*, hoc est, solitu-
dine; eo quod solus actor nullibi reo comparente, nec
signis collatis (ut ajunt) obtinuit: contra quod rescissio-
nem plerunque dari leges voluere. Demum cum sermo
incidisset, quid emptio, quid permutatio esset, quaesitum
fuit, quo in loco ⁵ Homerus merminit Achivos non pecu-
nia, nec aere signato, sed rudi massa aëris vel ferri vinum
mercari, & cum mancipiis permutare consueisse: ⁶ cujus
auctoritate Ulpianus de contrahenda emptione, etiam sine
pecunia fieri emptionem asseverat. Dixi id, de quo consu-
lebamur, mihi in promptu non succurrere: sed tamen me-
minisse me, tam apud exteros, quam Romanos, aëris signa-
ti argentique & pecuniarum longo tempore nullum usum
fuisse,

TIRAQUELLUS.

¹ Hoc dolone Tiber. Gracchum.] Plut.
in vita illius.

² Apud Justinianum.] In *l. prope-
randum*, §. si autem reus. & §. cum au-
tem eremodicion. C. de judic.

³ Dari leges voluere.] Scilicet in *l.*
ait praetor. sive, ut alii distinguunt, *l.*
et si sine. §. item & in eremodicio. quae
est ult. ff. de minorib.

⁴ Erermodicum.] Budaeus in *l.* poste-
riore. ff. de orig. jur. *Patrimonium de-
sertum*, inquit, *ἐρίμου* diu dicitur à De-
mosthene sapissime. unde uno verbo Ere-

*modicum dicitur, quod in tit. de mino-
rib. 25. ann. l. et si. §. si. & l. prope-
randum. §. si autem reus. C. de jud. Heremodius
corrupte legitur. Vide Alciat. lib. 4. de
verb. signif.*

⁵ Homerus.] Lib. 7. Iliados, ad fin.
sed hic omnino vide, quae scripta in
Comment. Retractum titul. 1. §. 30.
gloss. 1.

⁶ Cujus auctoritate Ulpianus.] Imo
Paulus in 1. ff. de contrab. emptione. *

COLERUS.

* De voce Emptionis vide Cass.
lib. 9. Observ. cap. 15.

fuisse, mercesque non pecuniæ interventu, nec signato ære, sed rebus commutare consueſſe. Siquidem Armeni, ¹ Scythæ, ² Seres & ³ Sarinata, non interceſſu pecuniæ res emere, sed rerum commercio permutare aſſuerant. Deſerta enim & vacua cultoribus loca hominibusque infrequentia, magis quam urbes incolebant. ⁴ Indi quoque illi penitiſſimi, & Eſſeni idem factitarunt: nam fuſo ære utebantur, aut orichalco (⁶ quippe cum veteres orichalcum preſcioſus auro ducerent) percuſſo vero inſimile. ⁷ Luſitani gravi ſarcina æris, vel fruſto argenti ſæpius nummi loco uſi fuere. ⁸ Lacedæmonii Lycurgi legibus omnem auri argentique uſum amoventes, ferrum & rudem maſſam vaſti ponderis pro pecunia habuere, ⁹ ſicut Byzantii ferri maſſam pro nummo appendebant. Maſſyli vero in Aphrica populi, pecora & mapalia pecuniæ loco habuiſſe feruntur, cum quibus merces ſæpe mercatores commutabant. ¹⁰ In Britannia ¹¹ gens inhospita, juxta Scyliram inſulam, permutando dare neceſſaria & accipere conſueverant. ¹² Reliqui

TIRAQUELLUS.

¹ Scythæ.] Juſtinus lib. 1.

² Seres.] Ammianus Marcellinus libro ſuæ hiſtoriæ 23. & Solinus c. 53.

³ Sarinata.] Strabo lib. 7.

⁴ Indi quoque.] Strabo lib. 15. Indi & metallorum & fuſilium imperiti, quibus abundent neſciunt, idcirco rem ſimplicius tractant. Et Pauſanias libro 3. Quin & hoc ipſo tempore ab Indiſ reſerunt, pro Græcorum, qua illuc compoſita fuerint, prebui, repoi Indiciæ merces: nummum vero illos ignorare.

⁵ Et Eſſeni.] Plinius lib. 5. c. 17. & Solinus cap. 38.

⁶ Quippe cum veteres.] Servius l. 12. Æneid. in eum locum,

Ipſe delinæ auro ſquæientem, alboque orichalco

Circumdatus loriceam humeris.

⁷ Luſitani.] Strabo lib. 3. Hi loco nummorum, gravi admodum ſarcinarum permutaſione utuntur, vel extenſi argenti lamina fruſtum abſiſſum exhibent. De-

Baſtitanis autem Hiſpaniæ populis loquitur, qui an Luſitani ſint, Alexander viderit.

⁸ Lacedæmonii.] Plutarch. in vita Lycurgi & in Apophthegm. ipſius atque etiam in vita Lyſandri, & Pollux lib. 9. c. 25. ſed vide quæ de illis paulo poſt dicemus.

⁹ Sicut Byzantii.] Pollux d. lib. 9. cap. 25.

¹⁰ In Britannia.] Solinus c. 25. aut aliorum computat. 35. Mutationibus, inquit, neceſſaria potius quam pretiis parant. Ubi hanc inſulam, de qua loquitur auctor noſter, non Scyliram vocat, ſed Siluriam. vide interpretem.

¹¹ Gens inhospita.] Ita eam appellat Solinus ubi ſupra poſt princ. Gens inhospita, ait, & bellicoſa, ſanguine interemptorum hauſſo prima, cultores cultus ſuos obliſcunt. ſed vide quæ diximus ſupra eod. lib. cap. 10.

¹² Reliqui.] Neſcio quos hic reliquos dicit.

1. Quod

liqui ære aut annulis ferreis ad certum pondus delibratis.

¹ Quod apud Baleares fuit in more, ut omnem auri, aut argenti materiam execrati, nullius generis nummos ad se afferri sinerent. Idem de Carmanis² & Bambycatiis, qui in Tigri sunt, memoria proditum est, ut omnia metalli genera coëmentes, illa in profunda terrarum, & abditas solitudines suffodiant, ne pecuniæ commercio enervaretur animi indoles, ingeniiue. ³ Quod de Indis⁴ & Æthiopibus traditum accepimus, qui auri materiam tam vili æstimarunt, ut catenas noxiorum tantum ex illo conflarent. Omnes denique gentes nationesque apud prius seculum mercibus res invicem commutare, vel coriis bouum nummorum loco, aut bobus pecudibusque, ac ferreis virgis usos comperimus, ⁵ Homeri testimonio, qui res censu & æstimatione dignas, non pecunia, sed bouum & pecudum numero taxavit, cum nihil tunc impenso precio veniret.

*Aurei
& ar-
gentei
nummi
in ven-
tores.*

⁶ Primi igitur Lydi aureum & argenteum nummum, cum tunc nullus foret, invenisse traduntur: ⁷ tanetsi Æginæ argentum primo signatum nonnulli credant. ⁸ Alii apud Eleos pondera & ex argento nummos à Phædone inven-

tos

¹ Quod apud Baleares.] Diodorus Sicul. lib. 6. c. item 6.

² Et Bambycatiis.] Plinius l. 6. c. 27. Ibi mortalium soli aurum in odio: contrahunt id, defodiuntque, ne quo cui sit in usu.

³ Quod de Indis.] Vide quæ paulo supra ex Strabone diximus, in verbo, Indi quoque.

⁴ Et Æthiopibus.] Herodotus lib. 3. & idem de Automelis, qui & ipsi ex Æthiopibus sunt. Pomponius Mela lib. 3. cap. 10. statim post princ. Ære (de eisdem loquens, inquit) exornantur, auro vincula fontium fabricant. Et de Macrobiis, qui item Æthiopes sunt, Solinus cap. 43. aut aliorum computat. 33. Macrobius, inquit, iustitiam colunt, amant æquitatem, plurimum valent robore, præcipua decent pulchritudine.

Ornantur ære, auro vincula faciunt æthiopicum. Sed & adde Satarchas qui usu auri argentiue in æternum se à publica avaritia abdicarunt, ex Solino cap. 25. aut aliorum computatione &c.

⁵ Homeri testimonio.] D. lib. Iliad. 7. ad fin. Id quod etiam tradit Plinius lib. 33. cap. 30.

⁶ Primi igitur Lydi.] Herod. lib. 1.

⁷ Tanetsi Ægina.] Strabo, auctoritate Ephori, libro 8. tradit, primo in Ægina à Phidone signari coëptum argentum. Vide Polydorum Virgilium de Rerum inventor. lib. 2. c. 20.

⁸ Alii apud Eleos.] Idem Strabo eodem libro memoriz prodidit Phædonem mensuras excogitasse, à quo etiam Phædoniz vocitantur: & pondera, & nummum cum alium, rum argenteum signari docuisse.

¹ Apud

tos putant. ¹ Apud Persas vero Darius ex auro monetam percussit primus. ² In Latio Saturnus æreum nummum reperisse traditur. ³ Romanis quoque auri argentique signati longo tempore nullus usus fuit. Pecudibus enim & jumentis bobusque res permutare, fontesque plectere solebant: ⁴ æstimabaturque bos centussibus, ovis vero decussibus. ⁵ Coriis vero boum numinos percussos à primis originibus judicare licet, quod Numa Pompilius scorteos <sup>Num-
mi ex
coriis
boum.</sup> asses congiarium populo dedisse fertur. ⁶ Post quos Dionysius

TIRAQUELLUS.

³ Romanis quoque.] Plinius lib. 3. cap. 3.

⁴ Æstimabaturque bos.] Vide in nostris Consuetudinibus.

⁵ Coriis vero boum.] Plutarch. in vita ipsius Numæ. Donatus in Virg. lib. 1. Æneidos ibi,

Taurino quantum possent circundare tergo.

tradit pecuniam ex corio bubulo priscis temporibus fuisse, hincque pecuniam dictam, quod ex pecore originem duceret. Unde & illud D. Hieronymi in Rufinum, *Ut cum montes auri pollicitus fueris, ne scorteam quidem nummum de thesauris tuis proferas.* Lacedæmonii etiam scorteo numismate utebantur, ut tradit Nicolaus *de i901*, & ex eo Stobæus Collectaneorum capite 42. Et Sepeca de beneficiis libro 5. capite 13. cuius hæc verba sunt, *Æs alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit, quod usum numerata pecunie præstat.*

⁶ Post quos Dionysius.] Aristoteles libro 2. Oeconomicorum. Sed Pollux Onomasticon lib. 9. c. 6. scribit Syracusiis stannum argenti loco habitum fuisse Dionysii testimonio, non autem dicit Dionysium conslavisse. Rhodiginus libro 10. capite 2. *Dionysius*, inquit, *Syracusanos perpulis stanneo nummo uti.*

*Eusebius
in Chron.*

¹ Apud Persas vero Darius.] Herodotus lib. 4. *Siquidem videns Darium velle memoriam sui relinquere opere quod à nullo alio Regum factum esset, id sibi imitandum putavit, donec mercedem accepit. Et enim Darius ex auro quam potuit purgatissimo monetam percussit. Vide infra, ibi, Et stateres Darici.*

² In Latio Saturnus.] Æs Ianus primus signavit. Macrobius Saturn. l. 1. cap. 7. *Hic igitur Ianus cum Saturnum classe persectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, serum vilius & rudem ante fruges cognitis victum in melius redegerit, regni cum societate munera vit.* Cum primis quoque & ara signaret, servavit & in hoc Saturni reverentiam, ut quoniam ille navis fuerat adveniens, ex una quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero navis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ovidius quoque testatur in 1. Fast. scribens,

Multa quidem didici: sed cur navalis in ære

Altera signata est, altera forma biceps?
Et deinde infert,

At bona posteritas puppens formavit in ære,

Hospitii adventum testificata Dei.
Eutropius autem secus sentit, in primo scribens, Saturnum nummos æreos Latinis primum instituisse, Polydorus Virgil. ubi supra. *

COLERUS.

¹ Apud Romanos Servius primus æs signavit.

1 Inter-

Pecunia un-
de.

Num-
morum
apud
Roma-
nos in-
signia.

nysius ex stanno conflavit nummos. ¹ Interjecto deinde tempore, ære gravi Romanos usos comperimus, quo ap- penso non numerato, debita exolvebant. ² Quo tempore Servius Tullius rex, primus nota pecudum æs signasse pro- ditur, ³ unde & pecunia dicta. ⁴ Cujus rei causa in vetu- stissimis nummis, bovis, pecudis, aut suis signum incussum apparet. Sed quamvis à Servio Tullio pecunia percussa, ⁵ non propterea à gravi ære precii nomine, quod inter li- centem ementemque convenit, exolvendo desitum est: quippe post decemviros, etiam ære gravi Romanos usos fuisse, debitaque exolvisse, auctores tradunt, quod æs gra- ve, massa æris fuit, non percussa aut signata: appendi, non numerari solita. ⁶ Sequitis mox temporibus, Servio Ce- pione & Cneo Sempronio consulibus, post Attilium Re- gulum, argenteo nummo primum figurato Romæ, altera
parte

¹ Interjecto deinde tempore.] Liv. 1. Decad. lib. 4. ad fin. *Es quia*, inquit, *nonnum argenteum signatum erat, æs gra- ve plebs quidam ad ærarium contra- bentes, speciosam eam collationem facie- bant.* Nam & ante eod. M. Posthumius ob rem male gestam in Vejos decem millibus æris gravis damnatus est. Et ejusdem Decad. lib. 5. *Hic*, inquit, *creationibus incitata plebs, denis milibus æris gravis condemnatus.* Et rursus, *Es pessimo exemplo innatus denis milibus gravis æris condemnatus.* Et Plinius lib. 3. cap. 3. *Libralis, unde nunc libella dicitur, & dupondius appendebantur as- sis. Quare æris gravis pena dicta.* Gel- lius lib. 10. cap. 6. Auctoritate Atteji Capitonis, scribit tempore primi beffi Punici Appii Claudii Cæci filiz, ob dictum quodpiam petulantius mul- ctam æris gravis 25. millia dictam, quod & nos supra alibi diximus. *

COLERUS.

* Festus: *Grave æs dictum à pon- dere, quia deni asses, singuli pondus libras efficiebant denarium, ab hoc ipso numero dictum. Sed bello Punico populus Roma- nus pressus ære alieno, ex singulis assibus*

librarii senos fecit, qui tantumdem vale- rent. Item nummi Quadrigati & Bigati à figura calaturæ dicti. Vide eundem Fest. in voce Sextantarii, & Plinium lib. 33. cap. 3.

TIRAQUELLUS.

² Quo tempore Servius Tullius Rex.] Plin. lib. 33. cap. 3.

³ Unde & pecunia dicta.] Idem Plin. ibidem. Donatus aliter, ut diximus su- pra in verbo, *Covis vero bonum.*

⁴ Cujus rei causa.] Plutarch. probl. cap. 40. & quantum ad bovis imagi- nem, idem Plutarch. ejusdem operis cap. 39. & in Publicola, & Plin. lib. 18. cap. 3.

⁵ Non propterea à gravi ære.] Ut pa- tet ex locis Livii & Plinii supra citatis in verbo, *Interjecto deinde tempore.*

⁶ Sequitis mox temporibus.] Hæc us- que ad clausulam, *Tametsi si quinquæ, sunt Plinii ubi supra, Plutarchi probl. 40. Draconis Concyronensis, & ex eo Athe- nazi in Dypnolophistis, Macrobius l. 1. Satur. cap. 7. Lactantius lib. 1. cap. 15. unde illud Ovidii lib. Fast. 1. in verbo, In Latio Saturnus.*

1 Tametsi

parte Ianus bifrons, altera navis prora incussa fuit: ' tametsi quinque annis ante primum Punicum bellum argenteum nummum Romæ signatum nonnulli credant: ' demum post annos duos & sexaginta, aurei apud Romanos eadem nota incussi fuere. ' Deinde bigæ, & quadrigæ, ac victoria: quare victoriati, bigati, & quadrigati dicti. ' Fertur tamen Livius Drusus in tribunatu tertiam æris partem argento miscuisse, & signo victoriæ pariter nummum percussisse, cui Victoriato nomen. ' In triente autem & quadrante Romani rates incussere, ' Persæ stateres Daricos numismata habere dicuntur. ' Græci & Athenienses Tetracinam, & ' Cistophoros, ' ac Philippeos nummos, qui bovis ^{Persarum stateres. Græci. Athenienses.} /_{ser.}

1 *Tametsi quinque annis.*] Plinius ubi supra.

2 *Demum post annos duos & sexaginta.*] Idem Plinius ubi supra.

3 *Deinde bigæ.*] Hæc usque ad clausulam, *Fertur tamen*, sunt Plinii d. loco. Sed & de bigatis Tacitus in libro de Moribus Germanorum. Et Livius 3. Decad. lib. 3. & de quadrigatis idem Liv. 3. Decad. lib. 2. & de victoriatis idem Livius 5. Decad. lib. 1. in triumpho C. Claudii Pulchri. Adde & Antonianos, & Aurelianos apud Vopiscum in Aureliano, & in Probo, & Valerianos, & Sabinianos apud Trebellium Pollionem in Claudio Secundo ad fin. *

COLERUS.

* Vide Fest. in Grave æs. Corn. Tacitus de morib. Germ. meminit, *Serratorum nummorum*. Sed ibi Lipsius, una cum doctis aliis, nihil extricat.

TIRAQUELLUS.

4 *Fertur tamen Livius Drusus.*] Plinius d. lib. 3. c. 3. & Livius 3. Decad. lib. 2. non femel.

5 *In triente autem & quadrante.*] Plin. ubi supra.

6 *Persæ stateres Daricos.*] Vide patulo inferius in verbo, *Et stateres Darici*.

7 *Græci & Athenienses Tetracinam.*] Rhodiginus lib. 10. cap. 2. ex Livio, ubi

legendum *Tetradrachma*, non *Tetracinna*, probant eruditiores.

8 *Cistophoros.*] Livius 4. Decad. l. 7. ubi de triumpho M. Acilii, & iterum ad fin. ejusdem lib. 1. in triumphis L. Æmylei Regilli, & Scipionis Asiatici. & lib. 9. non multo post princip. in Triumpho Cn. Manlii. Et Cicero in Oration. pro domo sua, & ad Atticum l. 2. epist. 2. epist. 6. & iterum epist. 16. ad finem, & lib. 11. epist. 1. Sunt qui in l. *Publia*. §. *Titi*. ff. *depositi*, Cistophoros putent reponendos, ubi mendose legantur modo *castrorhinati*. Cistophorum fuisse legimus quatuor milium & quingenzorum denarium, sicuti & Rhodium talentum. Dicti opinantur Cistophorum, ab insigni ferentis cistam: sicut coronati modo vocantur nummi, à coronæ imagine. Ex c. 2. lib. 10. Lect. Antiq. Rhodig.

9 *Ac Philippeos.*] Rhodig. ubi supra. Plautus in Bacchidibus act. 4. sc. 8. *Ducetos nummos aureos Philippos probos*

Dabon?

Et in Trinummio, act. 1. sc. 1.

— *Nummorum Philippum ad tria milia.*

Horatius libro epist. 2. epist. 1. ad Augustum,

Gratus Alexandro, Regi Magno, fuit ille

Charilus,

Elri.
Noctua
in num-
misma-
te A-
the-
nien-
si.
Troæ-
nii.
Persæ.
Germa-
ni.
Dardi-
ani.
Rhegi-
ni.

bovis imaginem longo tempore habuere incussum, tum primum ¹ à Theseo inventos, ut ab armis ad agrorum cultum cives vocaret: cujus formæ Eleis numisma fuit, in quo bovis imago designabatur. ² Præter quos fuere Oscenses ³ & stateres Darici, Philippei & ⁴ Alexandrei, qui ex auro cudebantur, in quibus mulæ cum curru videbantur effictæ. ⁵ Postea noctua cum Minervæ facie Athenis incudi cœpta: unde illud proditum est, ⁶ Gilippi servum ephoris detulisse, multas sub tectis cubare noctuas, quod Lyfandri pecuniam, quam Gilippus fuerat depeculatus, sub tecto condiderat. ⁷ Troezenii cum Neptunum præcipuum colant, tridentem nummo effictum habuere. ⁸ Pericus vero nummus sagittarium incussum habuit, ⁹ qui Darius etiam dictus. ¹⁰ Gerinani Serram, ¹¹ qui Serrati. ¹² Dardani duos insculpsere gallos, ¹³ Rhegini leporem & cur-

tum,

Charilus, incultis qui versibus, & male natis,

Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.

Rhodiginus ubi supra, & Pollux l. 9. cap. 6.

¹ *A Theseo inventos.* Plutarch. in Theseo, & idem Rhodig. ibid.

² *Præter quos fuere Oscenses.* De quibus Livius 4. Decad. l. 10. in triumpho Q. Fulvii ex Hispania.

³ *Et stateres Darici.* Pollux ubi supra & Plutar. in Artaxerxe. Dicti autem sunt à Dario, veluti ab ipso accurate facti in purgationem auri, ut tradit idem Pollux lib. 3. & Plutarch. in Apophthegm. Sed id non esse verum, testimonio est Xenophon, Pædiæ Cyri lib. 5. non semel, dum Persas & alios Daricis nummis ulos fuisse tradit tempore Cyri illius antiquioris, qui longo ante tempore præcessit Darium antiquiorem. At Darius tamen ex auro, quam potuit purissimo, monetam percussit teste Herodoto lib. 4.

⁴ *Alexandrei.* Pollux ubi supra.

⁵ *Postea noctua.* Plutar. in Lyfandro. Interpret. Aristophanis auctori-

tate Dæmonis, & Pollux dicto lib. 9.

⁶ *Gilippi servum.* Plutar. in eod. Lyfandro.

⁷ *Troænenii.* Plutar. in Theseo, & Pausanias in Corinthiacis.

⁸ *Pericus vero nummus.* Idem Plutar. tum in vita, tum in Apophthegmatis Agésilai, & in vita Artaxerxis, & Cicero in Orat. pro Sestio.

⁹ *Qui Darius etiam dictus.* Plutar. in loco postremo supra citato.

¹⁰ *Germani serram.* Tacit. lib. de Moribus German. memoriz prodidit, Germanos pecuniam probare veterem & diu notam, Serratos Bigatolque. *

COLERUS.

* Notavi ad illud: *deinde Bigæ.*

TIRAQUELLUS.

¹¹ *Qui Serrati.* De nummis serratis Livius 4. Decad. lib. 9. alias 10.

¹² *Dardani duos insculpsere gallos.* Adde pugnautes ex Polluce lib. 9. c. 6. cujus tit. est, *ὅτι ἐὶ δῶν ἢ, περὶ τῶν ἀναμνηστικῶν τῶν ἀνδρῶν, &c.*

¹³ *Rhegini leporem & currum.* Pollux ubi supra.

1 Cepha-

rum, ¹ Cephalenes equum, Thasii Persen, Argivi murem, *Cephalenes.*
Mitylenæi Sapphus imaginem, ² Tarentini nummi Taran- *Thasii.*
Neptuni filium, qui Delphino vectabatur, Aspendii palæ- *Argivi.*
stras, ³ Locri autem & Ozolæ hesperum stellam effinxere. *Mitylenæi.*
⁴ Apud Chios ænea moneta fuit, cui nomen Homerus. *Tarentini.*
⁵ Peloponnesiorum numisma testudinis figuram habuit, cui *Aspendii.*
Cheloni dixere nomen: Cyziceni altera parte Cybelen, *Locri.*
altera leonem: ⁶ Tenedii securim, & facies duas eadem cer- *Chii.*
vice prominentes: ⁷ Corinthiaci, qui Poli dicebantur, Pe- *Peloponnesii.*
gasum: ⁸ Gergithii autem qui in Phrygia minore sunt, Si- *Cyziceni.*
billæ imaginem, quod inde esset oriunda, hoc sempiternæ *Tenedii.*
laudi fore arbitrati. ⁹ Postea vero novitio invento, ut ima- *Corinthiaci.*
gines Cæsarum cum inscriptione & titulis, nummis adscri-
berentur, observatum est. ¹⁰ Quare Nero Cæsar in habitu
citha-

1 *Cephalenes equum.*] Idem Pollux
ibi, & Cælius Rhodig. lib. 10. cap. 3.

2 *Tarentini*.] Pollux ubi supra auctoritate Aristotelis in Republica Tarentinorum. Hoc quoque idem refert, sed nullo auctore citato, Nicolaus Leonicus de Varia historia lib. i. c. 18.

3 *Locri autem* ♂ *Ozola.*] De his
duobus Strabo lib. 9. sed ut intelligas
Ozolas esse ex Locris, ut alibi diximus.

4 *Apud Chios.*] Pollux ubi supra. Strabo l. 14. *Homerum, inquit, poetam Chii maximi sibi vendicant, unde & nummus quidam aeneus apud eos Homerus vocatur.*

5 *Peloponnesiorum.*] Pollux item ubi supra, Eupolidis auctoritate, & illius carminis proverbium, quo significatur testudines, id est pecuniam, vincere virtutem & sapientiam. Id est ejusmodi.

Τὰν ἀρετὰν καὶ τὰν σοφίαν τιμᾶν
καλοῦται.

Id est,

*Et Virtus testudinibus, & sapientia
cedit.*

Vide Eraf. Chil. 2. cent. 4. c. 87.

6 *Tenedii securim.*] Heraclides in Politicis, & Stephanus in Urbium catalogo. Plutarchus in Commentario

de Pythii oraculis, ostendit securim
typum atque insigne fuisse Tenedio-
rum, idque propter cancos, qui sunt
apud illos in loco, qui dicitur Aste-
rium. Verba Plutarchi sunt hæc:
ὡσαντε ἀμιάλῃ σολινέντοῖ πολε χρυσῶν
σίλιντο ἀναθήναι λίθον. καὶ τινέδῃ τ
πύλιντον. καὶ τὴν ἀναθήναι τὸν ἀναθήναι
τὸν ἀναθήναι τὸν ἀναθήναι τὸν ἀναθήναι

παλίσκιω, ὅσοι τ' ἔχονται τ' ἡγομέναι
 ὅτι το γὰρ ἐπὶ τοῖς ἀστέροις παρ' αὐτοῖς,
 μόνοι το ἀστέροις ἐν τῷ ἡλανθῶ τυπῶν
 παλίσκιω ἔχουσ. Erasmus Chil. 1.
 cent.9. cap.27. Vide in nostris legibus
 Connubial. ubi de poenis adulterii.

7 *Corinthiaci.*] Pollux d.lib.9.

8 *Gergithii*.] His autem addē, Brurum numisma percussisse ipsius imagine cum pileo & duobus pugionibus, significans à se & Cassio patriam servitute liberatam fuisse, occiso Julio Cæsare, ut scribit Dion lib. 47. Lysimachi quoque numisma erat ipsius facie cornigera insignitum, ob taurum de sacrificio Alexandri Magni vinculis elapsum, ab eo retentum ambabus manibus & occisum, ut tradit Appianus in Syriacis.

9 *Postea vero.*] Id probatur exemplis seqq.

IO *Quare Nero Caesar.*] Suetonius in
vita illius, cap. 25. *Statuas suas, inquit,*
X x x *citha-*

citharædi se nummo insculpsit: ¹ & Severus Imperator habitu Alexandri nummos figuravit. ² Galenus post occisos satrapas Persarum, monetam, qua Persas captos ducebat, percuti iussit. ³ Augustus Octavius nota fideris capricorni, sub quo in lucem editus erat, argenteum nummum percussisse dicitur. ⁴ Denique, quum apud prius seculum nullus nummorum usus foret, judicare licet, Homeritæ temporibus non pecunia, nec ære signato, sed mercibus inter Achivos vinum, æs & ferrum armis & mancipiis emere consuevisse. Cum vero hac admonitione attentior factus, *ὁ τῆς κ, τῆς Ἰλιάδος Ὁ μὴν ῥα ψαδία* versaret, eos versus haud multo negotio comperi: qui tales sunt,

In fin.
lib. 7.
Iliad.
dos.

Εἴθεν ἄρ' οἰνίζοντο κερηκομῶντες ἄχαιοι,
Ἄλλοι μὲν χαλκῷ, ἄλλοι δ' αἶσαν σιδῆραι,
Ἄλλοι δὲ ῥινόεσσι, ἄλλοι δ' αὐτοῖσι βόεσσιν,
Ἄλλοι δ' ἀνδραπόδεσσιν, πῆγντο δὲ δαῖτα θάλειαν.

Id est,

Unde reportabant criniti vina Pelasgi,
Æris quidam, alii fulgentis munere ferri,
At scutis, pars bobus mancipiisque
Mutabant passim, & convivia læta parabant.

citharædico habitu: * qua nota etiam nummum percussit.

COLERUS.

* Tales nummi adhuc visuntur ærei & aurei, cum hac inscriptione. PONTIF. MAX. TRPOT. IMP. PP.

TIRAQUELLUS.

1 Et Severus Imperator.] Non is Septimius Severus sed Alexander Severus ex Aelio Lampridio in vita illius.

2 Galenus.] Gallienus scribendum: estque Trebellii Pollionis in vita illius, Gallienus, inquit, ubi comperit ab Odenato Persas vastatos, redactam Nisibin & Carras in potestatem Romanam,

omnem Mesopotamiam nostram, denique Ctesiphontem esse perventum, fuisse Regem, captos satrapas, plurimum Persarum occisos: Odenatum, participato imperio, Augustum vocavit, ejusque monetam, qua Persas captos traderet, cudi iussit.

3 Augustus.] Sueton. in vita illius, cap. 94. in fin. Tantam mox fiduciam fari Augustus habuit, ut ibi thema suum vulgaverit, nummumque argenteum nota fideris capricorni, quo natus est, percussisset.

4 Denique cum apud prius seculum.] Hoc caput finit versibus Homericis ex Iliados libro 7. ad fin. ut supra diximus.

CAPUT

CAPUT XVI.

*Quæ porta urbis Romæ præcipue fuerint, & unde nomina sumpserint, & ex quibus can-
sis cognomena.*

URBIS Romæ sicut sæpissime pomœrium prolatum fuit, ita multiplices portas pro murorum ambitu constructas fuisse, facile est conjectari. Nam quum à prima origine fundamenta urbis in Palatino monte fuerint, cujus radicibus antiquissimum pomœrium terminabatur, ¹ tribus portis tunc urbs contenta erat: hæ fuerunt, ² Carmentalis quæ Scelerata, ³ Pandana quæ Libera dicta est, ⁴ & Mugonia ⁵ quam Trigoniam à tribus angulis vocatam ferunt. Id autem pomœrium quod Romulus posuit, à foro boario

*Tres
portæ.
Car-
menta-
lis.
Pan-
dana.
Mugonia.*

TIRAQUELLUS.

¹ *Tribus portis.*] Plinius libro tertio, cap. 5. scribit, *Urbem treis portas habentem Romulus reliquit, aut (ut plurimas tradentibus credamus) quatuor.* Has nominat Georgius Fabricius Chemnicensis in libello, cui titulus est, *Roma.*

² *Carmentalis.*] Et aliis nominibus Tarpeja, Vejentana, & (ut ex Plinio lib. 8. c. 42. conjici potest) aliquando Ratumena. Cur autem Scelerata dicta sit, vide paulo infra in verbo, *Quæ & Scelerata.*

³ *Pandana.*] Quæ & Saturnia, & Romanula, & libera dicta est. Dicta est autem Pandana Varroni l. 1. aut ut alii computant 4. de lingua Latina à Pando, quod semper pateret ad res quæ in urbem ferebantur. Idem Fest. Pompejus lib. 14.

⁴ *Quæ Libera dicta est.*] A libertate, auctores Festus & Varro ubi supra, dictam tradunt.

⁵ *Et Mugonia.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. *Intra muros, inquit, video portas dici: in palatio Mucionis à mugitu, quod ea præcis in Buciatum antiquum oppidum exigebant.* Mugionam eam vocat Fe-

stus lib. 11. non à Mugitu, sed à Mugio quodam, qui huic portæ aliquando præfuisse creditur.

⁶ *Quam Trigoniam.*] Quod esset trium angulorum Verrio appellata.

⁷ *Id autem pomœrium.**] Liv. 1. Decad. lib. 1. Pomœrium, verbi vim solam intuentes, post mœnium interpretatur esse. Est autem magis circummœrium, locus, quem in condendis urbibus quondam Hetrusci, qua murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecrabant: ut neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam conjungunt: & intrinsecus puri aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spaci-um, quod neque habitari, neque arari fas erat, non magis quod post murum esset, quam quod murus post id, Pomœrium Romani appellarunt, & in urbis incremento semper, quantum mœnia processura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. Varro lib. 4. de ling. Lat. *Principium, inquit, quod erat, post murum, Pomœrium dictum: ejusque ambitu auspicia urbana finiuntur.* Festus, Pomœrium, quasi postmuri-um, id est, proximum muro.

XXX 2

Gellius

rio procedens ad magnam Herculis aram : inde per ima montis ' Palatini ' ad aram Consi , mox ad curias veteres , & demum ad sacellum Larium , protendebatur , & cū esset tunc ' Roma quadrata , ad forum Romanum prodebat. * Varro autem à sylva , quæ erat in area Apollinis in palatio , usque ad superciliū scalarum Caci in Aventino , occidentem versus , & ad tugurium Faustuli , ubi cū Romuli fuit , prima urbis fundamenta protendi asseverat.

Satur-
nia.
Pan-
dana
unde.
Car-
menta-
lia.

Adjecto deinde Capitolino colle à Tito Tatio , quem Arcades Saturnium vocarunt , satis constat portam illic excitati castelli , ' Saturniam nuncupasse , quæ Pandana , eo quod semper pateret , dicta est. Cumque infima Capitolini montis habitaculum fuerint , ' inde Carmentali portæ

nomen

Gellius libro 13. cap. 14. in princip.

Pomerium est locus intra agrum effatum , per totius urbis circuitum pone muros regionibus certis determinatus , qui facit finem urbani Auspicii. Antiquissimum autem pomerium , quod ab Romulo institutum est , Palatini montis radicibus terminabatur. Sed id pomerium pro incrementis Reipublicæ , aliquoties prolatum est , & multis edisique colles circumplexum est. Habebat autem in præferendi pomeriis , qui populum Rom. agro de hostibus capto auferat.

COLERUS.

* Etymon esse à *pest* & *mœrus* nemo dubitat. Sic enim scribebant & pro veteres. Certe mœrus à Græco *μῆρος* , id est , fors , munus. Glossarius à *αἰὲρ τὸ τῆς ἐξ ὀρέων*.

TIRAQUELLUS.

1 *Palatini.*] Marlianus lib. 1. c. 3. *Uls* , inquit , designari capta est à foro boario : inde certis spatiis interjecti lapides per ima montis Palatini , ad aram Consi : mox ad Curias veteres : tum ad sacellum Larium forique Romanum meta ducta , mœrius locus & nobis spatium designatum fuit. Neptunus equestris , alio nomine Consus appellatus , quod consilio- rum secretorum Deus esset , ut qui hominum consilia celes vel prodatur. Vide Mar-

lianum lib. 4. c. 12. *Gyrald. de diis Gent. Synagm.* 5.

2 *Ad aram Consi.*] Idem Alexand. infra , lib. 5. cap. 26. *Fuit enim Consus* , ait , *Consius Deus* , cujus ara in Circo maximæ.

3 *Roma quadrata.*] Festus Pomp. lib. 5. Ptolearchus in Romulo. Vide in nostris Consuetudinibus , ubi de Fontenzio loquor. *

COLERUS.

* Vide & Dionys. lib. 1. Solinus cap. 2. Tacitum lib. 12.

TIRAQUELLUS.

4 *Varro autem.*] Lib. 4. de lingua Lat.

5 *Adjecto deinde Capitolium.*] Solinus c. 2. Diod. Sicul. lib. 3. cap. 5. scribit , Omnia , ad hoc usque tempus , & in Sicilia & in occidentis oris editiora loca Saturnia dicta fuisse.

6 *Saturniana.*] Solinus eod. c. 2. *Castelli quoque* , inquit , *quos exciderant* , portam Saturniam appellaverunt , quæ postea Pandana vocata est.

7 *Inde Carmentali.*] Idem Solinus ibid. *Pars autem infima Capitolini montis habitaculum Carmentis fuit* , ubi Carmentis nunc sanctorum est , à quo Carmentalis portæ nomen datum est. Dionys. Halicarn. lib. 1. Evandro & Carmenta Roma-

nomen datum, ¹ quæ & Scelerata, eo quod CCC. & se- ^{Scelerata.}
ptem Fabii inde prodeuntes, in fausto prælio ad Cremeram
omnes à Vejentibus oppressi, & miseranda nece cæsi fue-
re. ² Juxta quam ædes Martis, ³ Matutæ ⁴ & Bellonæ,
⁵ & columna ex qua dabatur belli signum, siquando contra
hostes prævalentes sumebantur arma. ⁶ Ad hanc portam
matro-

Romanos quotannis sacrificare, Carmentæque aram apud Carmentalem portam sub Capitolio ædificatam fuisse scribit: quam aram Solinus hic famum nominat. Nunc Sanctæ Catharinx, sub rupe Tarpeja.

¹ *Quæ & Scelerata.*] Ovid. l. 3. Fast. Carmentis portæ dextra est viæ proxima Jano:

Ire per hanc noli quisquis es, omen habet.

Illas fama refert Fabios exisse trecentos: Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.

Livius l. Decad. lib. 2. Fest. Pompejus lib. 16. Servius lib. 8. Æneidos ibi, — *Monstrat & aram*

Et Carmentalem Romano nomine portam.

Et diximus etiam supra lib. 3. c. 6. post princ.

² *Juxta quam ædes Martis.*] Hujus templi meminit Ovidius lib. Fast. 5. & columnis adornatum fuisse dicit, & Marlianus Topog. lib. 5. c. 8.

³ *Matutæ.*] In foro Holitorio C. Cornelius Col. bello Gallico ædem Junoni Matutæ vovit: quam quidem postea Censor locavit in eo loco, ubi deinde D. Andrez, cognomento in. Mentuza, templum fuit. Marlianus Antiquit. Rom. lib. 4. cap. 2. & 7. & lib. 3. cap. 15. & alibi. Hæc etiam Juno cognominata est, Gyraldus de diis Gentium Syntag. 3. & Leucothoë idem lib. 7.

⁴ *Et Bellonæ.*] Bellonam Poëtæ deam belli faciunt, sororem & aurgam Martis, vulneribus & strage gaudentem. Vocatur etiam Enyo. Mar- tial. lib. 2. de Othonis morte,

Quem dubitares adhuc belli civilis Enyo,

Gyraldus de diis Gentium Syntag. 10. & Pallas. Virgil. lib. 8. Æneid.

Quam cum sanguine sequitur Bellona flagello.

Huic proprio sanguine sacerdotes sacrificabant. Unde Lucanus lib. 1.

— *Tunc quos scitis Bellona lacertis Sæva moriet, cecidere deos.*

Ovidius lib. Fast. 6.

Hoc sacra die Tusco Bellona duello Dicitur, & Latio prospera semper ad- est.

Ædes Bellonæ, inquit Anton. Constant. interpretes Ovidii, quæ hoc tempore dedicata est, non fuit extra urbem, ut quidam falso existimant: ea videlicet, ubi Scipioni reverso ex Hispania, pulsus Carthaginensibus, Senatus datus est, auctore Plutarch. in Sylla: sed in urbe, ac non longe à Circo maximo: ubi columnella fuit, quæ Bellica dicebatur. Et Marlian. Topographiæ urbis Rom. lib. 5. c. 8.

⁵ *Et columna.*] Huic columnæ proximam ædem Bellonæ fuisse docet Festus his verbis, *Bellona dicebatur dea bellorum, ante cujus templum erat columnella, quæ Bellica vocabatur: super quam hastam jaciebant cum bellum indicbatur.* Hujus ædis auctor Appius Claudius fuit (auctore Liv. 1. Decad. lib. 10.) cum Hetruscos bello domasset. Sane Bellona, teste Varrone lib. 6. ling. Lat. ab duello quoque Duellona dicebatur. Pompejus quoque hujus columnæ meminit, & Marlianus ubi supra.

⁶ *Ad hanc portam.*] Ibidem famum (ut supra dictum est) à marronis Romanis ex ædificatum fuisse memoriz prodidit Marlianus Antiq. Rom. lib. 4. cap. 2. Hæc primum Nicostрата, sed quia carminibus oracula reddebat, Carmenta est vocata.

XXX 3

I Quæ

Urbs
septem
collum.

Porta
34. ur-
bis Ro-
mae.
Exqui-
lina.
Vimi-
nalis.
Quiri-
nalis.

matronas Carmentæ nymphæ ¹ (quæ mater Euandri fuit) annuas hostias immolare & sacrum facere produnt. ² Sed cum Tarquinius Priscus quadrato saxo primus, & deinde Servius Tullius pomœrium protulissent, duosque urbi colles adiecissent, ita ut septem collium urbs fieret, qui ultimus urbis ambitum auxisse fertur, ac reliqui Reges urbem parum mœnibus validam, aggere & fossis munivissent, portarum quoque numerum augeri consentaneum fuit: eoque magnitudinis urbs processit, sæpius aucto dilatoque pomœrio, ³ ut IIII. & XXX. portas per omnem ambitum Romæ fuisse legamus: ipsumque pomœrium ⁴ Aurelianum Cæsarem tandem definisse, ut ad millia passuum XXX. mœnia protenderet; ⁵ tametsi Nero Ostiam tenuis mœnia promovere, atque inde fossa mare veteri urbi stauisset inducere. ⁶ Exquilinam ergo, ⁷ Viminalem, Quirinalem

¹ *Que mater Euandri fuit.*] Plutarc. Probl. cap. 56. ubi reddit rationem, quare Romanæ matronæ Carmentæ fanum ædificaverint. Livius 1. Decad. lib. 1. non adeo longe à princ. *Euander*, inquit, *tum ea, presagus ex Peloponneso, auctoritate magis quam imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo literarum, rei novæ inter rudes artium homines: venerabilior divinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam adventum, mirata hæ gentes fuerant.* Strabo lib. 5.

² *Sed quum Tarquinius Priscus.*] Liv. Dec. 1. lib. 1. scribit Tarquinio Prisco, qui urbem lapideo muro circumdare paraverat, defuncto, eam curam Servium Tullium suscepisse, utrisque ampliassse pomœrium.

³ *Ut IV. & XXX. portas.*] Plin. lib. 3. cap. 5. dicit hodie esse numero XXXVII. ita ut XII. portæ semel numerentur, prætereanturque ex veteribus VII. quæ esse desierunt.

⁴ *Aurelia. Cæsarem.*] Flavius Vopiscus in Aurel.

⁵ *Tametsi Nero.*] Suetonius in vita illius c. 31.

⁶ *Exquilinam.*] De hac Cicero 2. de Oratore, & in Oratione in Pisonem, & pro Cluentio Habito. Strabo libro 5. Livius 1. Decadis libro 1. 2. & 3. & 3. Decadis libro 1. & 4. (sive 4. Decadis libro 3.) & libro 6. & 5. Decadis lib. 1. Cornelius Tacitus libro 2. & Porphyrius interpres Horatii Epod. Ode 17.

⁷ *Viminalem.*] De hac quoque Fest. Pompejus lib. 12. post princ. ubi loquitur de sacello Nemiar deæ & Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 9. ubi hanc dicit postea Janualem * dictam fuisse. Strabo lib. 5.

COLERUS.

* De hac porta Varro lib. 4. de L. quæ clausa semper fuit, nisi cum bellum esset. Unde à Plut. & aliis appellatur πόλις πόλις. Et Virgil. *summa belli porte.* Et iterum Plutarch. de Fortuna pop. Rom. *ἰαυὸν ὄστρου, ὁ πόλις τῆς πόλις καὶ πόλις.*

nalem portas, ¹ & Cælimontanam à collibus urbis, ubi sitæ *Cæli-*
 erant, vetusto nomine denominarunt: ² quamvis quod *monta-*
 Quirini sacello foret proxima, Quirinalem dictam non-
 nulli ferant, ³ juxta quam Veneris Erycinæ templum.
 Quæ quidem Viminalis ⁴ aliquando Numentana dicta est: *Numē-*
⁵ sicut Exquilinam Taurinam à capite Tauri insculpto, vo- *tana.*
 catam *Tauri-*
na.

TIRAQUELLUS.

1 *Et Cælimontanam.*] De qua Cice-
 ro in Pisonem. Livius 4. Decad. l. 5.
 Hanc nunc vulgo Asinariam vocatam
 dicit Leonardus Aretinus de bello
 Gothorum lib. 3. Nunc à templo, por-
 ta Sancti Joannis, vel porta Laterana.
2 *Quamvis quod Quirini sacello.*] Alii
 nominibus Collina & Agonia
 sive Agonenfis. Anton. Constant. O-
 vidii interpres in eum locum Fastor.
 lib. 11.

*Proxima lux vacua est, at tertia dicta
 Quirino:*

*Qui tenet hoc nomen Remmius ante
 fuit.*

*Quamvis, inquit, alii à templo Quirino
 dictum existiment, à quo porta Quirinali
 nomen est inditum, quod proxime eam
 Quirini sacellum esset, vel quod ea in
 collem Quirinalem iretur.* * Hodie vul-
 gus Rom. à duobus equis marmoreis,
 Phidiz & Praxitelis operibus, in hoc
 colle sitis, Montem cavallum appel-
 lat.

COLERUS.

* Festus Pompejus.

TIRAQUELLUS.

3 *Juxta quam Veneris Erycina tem-
 plum.*] Strabo lib. 6. Eryx quoque collis
 excelsus habitatur, in quo Veneris tem-
 plum locatum est, quod singulari veneratione
 colitur, antiquitus mulierum fre-
 quentia refertum, illius ministerio dica-
 tarum, quas & à Sicilia & externis ex
 regionibus multi locarant. Hac vero tem-
 pestate, sicut & ipsa colonia viduata co-
 lonis est: sic & templum desolatum, &
 sanctorum hominum copia defecit. * Est
 & Romæ ante portam Collinam, dex-
 træ hujus ædificium, quod Veneris Eryci-
 næ templum dictitant, cui cum æde

sacra insignis adjacet porticus. De quo
 Ovidius Fastor. 4.

*Templa frequentari Collinæ proxima
 portæ*

*Nunc decet, à Siculo nomina colle
 tenet.*

*Usque Syracusas Aretinsidas abstulis
 armis*

*Claudius, & bello te quoque cepit
 Eryx.***

COLERUS.

* Erat templum hoc in monte E-
 ryce. Virg. lib. 5.

*Tum vicina astris Erycino in vertice se-
 des*

Fundatur Veneri Idaliæ.

Vide & Polybium.

** De hoc templo non semel tan-
 tum Livius.

TIRAQUELLUS.

4 *Aliquando Numentana.*] Quod
 per eam in agrum Numentanum esset
 iter. Hæc & ex eventu Janualis vocata
 est. auctor Macrobi. Saturn. lib. 1. ca-
 pite 10. ubi causam reddit. Hæc & Fi-
 gulensis, nunc S. Agnetis. Strabo l. 5.

5 *Sicut Exquilinam, Taurinam.*] A
 Procopio Prænestina, à Fulvio & aliis
 recentioribus Tiburtina, à bovis ca-
 pite, quod supra eam est, nunc Tauri-
 na: à templo suburbano, vulgo S. Lau-
 rentii antiquissimo nomine Metia: id
 enim inde conjicio, quod idem de Me-
 tia scribit Plautus, quod de Exquilina
 Horatius: nec dissentiat ab utroque
 Corn. Tacitus qui lib. 2. Annalium
 ait, *Sumptum, prisco more, extra Exqui-*
linam de nocentibus supplicium. * Plau-
 tus in Casina æst. 1.

*Illum adepol videre ardentem te extra
 portam Metiam,*

Credo ecastor velle. —

XXX 4

Horat.

Cap-
na.
Pluvia
exci-
tanda
modus.

catam ferunt. ¹ Capenam vero constat ² affluentium aquarum multiplices habuisse decursus. ³ Illinc enim ad Martis ædem semita fuit, quadrato saxo, ubi & Manalis lapis, qui in urbem delatus, pluvias excitare dicebatur: ⁴ sicut aqua

in

Horat. lib. 5. Epod.

Post insepulta membra differunt lupi:

Es Exquilias alites.

Neque hoc parentes huius, mihi supersti-

tes,

Effugeris spectaculum.

In quem locum annotavit Porphy-
rion, in regione Aggeris, quæ est extra
portas Esquilinas, solita fuisse paupe-
rum corpora vel comburi vel projici.
Combusta fuisse indicat Plautus, pro-
jecta Horatius. Hæc Georgius Fabri-
cius in Roma.

COLERUS.

* Porta enim Esquilina supplicio-
rum locus fuit. Plautus:

Extra portam Metium currendum est

prins,

Lanius inde arceram duo cum tintinna-

Suetonius in Claudio: *Civitatem Ro-*
manam usurpantes in campo Esquilino se-
curi percussit. Et Horat. Epod. Vide
Lips. ad lib. 1. Tacit. Annal.

TIRAQUELLUS.

¹ Capenam vero.] De qua Livius 1.
Decad. lib. 1. 3. & 10. & 3. Decad.
lib. 3. & 5. & 4 Dec. lib. 3. sive 3. De-
cad. lib. 4. & 4. Decad. lib. 8. & Vale-
rius Maximus lib. 3. cap. 7. ubi de Se-
nato Romano, & Fest. Pompejus l. 16.
ubi de Rediculis, & lib. 17. ubi de fe-
naculo. Servius lib. 7. Æneid. in eum
locum,

— *Lucosque Capenos.*

Scribit hanc portam quæ juxta Came-
nas est, à Lucis Capenis nomen acce-
pisse. Hanc Appiam vocatam fuisse
scribit Frontinus in lib. de Aquedu-
ctibus celeberrima apud Poetas fuit.
Propert. lib. 4. eleg. 3. ad fin.

Armaque cum Colero porta vicina Ca-
penæ. *

COLERUS.

* Camena etiam dicta fuit hæc
porta: quia extra eam Lucus Camæ-
rum, & aquæ Camenæ, quarum sepe
Martialis meminit. Eadem porta Fos-
talis à fontibus dicta est.

TIRAQUELLUS.

² *Affluentium aquarum.*] Nam &
hinc eam madidam vocat Juvenalis
Sat. 3.

Substitis ad veteres arces, madidamque
Capenam.

Hincque etiam illud Martialis lib. 5.
epig. 94.

Capenæ grandis porta, qua pluvies gutta,

Phrygiæque matris alto qua lacus fer-
rum.

Strabo lib. 5.

³ *Illinc ad Martis ædem.*] Festus
Pompejus lib. 11. *Manalem vocabant*
lapidem, petram quandam, quæ erat ex-
tra portam Capenam, juxta ædem Mar-
tis. * Livius 1. Decad. Cum omnes extra
portam Capenam ad Martis ædem con-
currere armatos juniores iussisset. Rursum
que ejusd. Decad. lib. 10. *Scuticamque*
saxo quadrato à Capenæ porta ad Martis
straverunt. Et 4. Dec. lib. 8. *Plan sitire*
sternendam à porta Capenæ ad Martis
ædem locaverunt. Hincque etiam illud
Ovid. lib. 6.

Lux eadem Martis est, quem præcipio
extra

Appositum tellæ porta Capenæ via.

COLERUS.

* Aliter tamen ibi Scaliger. *Quem*
consule, si vis erudiri.

TIRAQUELLUS.

⁴ *Sicut aqua in Lycæi Fontis fonte.*] *Cælius Rhodiginus*
lib. 24. cap. 17. ex Pausania in Arcadicis, sive lib. 8.
Fonti, inquit, *Agno, qui in Lycæi montis*
est, Istro flumini hyberna æstivaque na-
tura

in Lycæi Jovis fonte, si quando siccitate laboraretur, sacerdotis manu querno ramo agitata, coge-
bat nubes, largosque effundebat imbres. Et Athenis Terræ fuisse simu-
lacrum ¹ Pausanias prodit, suppliciter à Jove aquam expe-
tentis vero eventu, cujus ara in monte Hymetto visebatur, quem ² *Ἰμπεριον*, quasi pluvium Jovem dixere. ³ Et apud
Indos in arce quam magi incolunt, dolium vidisse Apollo-
nius tradit, quo aperto, in defectu aquarum nebula emit-
tuntur, quæ totam Indiam imbris humectant. Quod
etiam documentum ⁴ Democriti fuit, ut ad imbres exci-
tandos, caput & collum chamæleontis, ligno roboris uri
præceperit. ⁵ Ad eandemque Capenam aqua Mercurii ^{Aqua Mer-}
erat, ^{curii.}

*tra quam simillimus: Quod si forte sic-
citate solum laboret, atque ex eo segetes
& stirpes exariscant, ibi Lycæi Jovis
sacerdos ad aquam ejus fontis cum preca-
tione conversus, riteque re divina ma-
gis hostiis peracta, è quercu ramum non
alte, sed in summam aquam porricit. Exi-
stis repente commota aqua atex halitus
nebula persimilis, neque ita multo post
nubes attollitur, moxque pluvium nubium
accessione, obducto celo, Arcadium fines
optatis imbris perfunduntur.*

¹ Pausanias prodit. In l. i. qui de At-
ticis est, & 9. qui Boeotica inscribitur.

² Et apud Indos. Philostratus in
vita Apollonii Tyanei libro cap. 2. sic
scribit, Gemina quoque illic dolia se vi-
disse refert Apollonius, unum imbrum,
alterum ventorum: & is quidem, qui di-
citur esse imbrum, ubi nimia siccitate In-
dia premitur, si fuerit apertus nebulas
emittit, quæ universam terram hume-
fant: si vero nimia fuerit pluvia, idem
occlusus imbres cohibet. Alterum autem,
qui ventorum esse dicitur, idem facit quod
utres Soli facere putantur. Ad aperto
enim dolio ventus regionem perflat, unde
& salubritas in terra gignitur.

³ Democriti. Plinius lib. 28. c. 8.
ubi idem dicit, præter caput & collum,
de jecore in tegulis usto.

⁴ Ad eandemque Capenam. Ovid.
lib. 5. Fast. de Mercurio loquens,

*Templa tibi posuere patres spectantia
Circum*

Idibus, ex illo est hac tibi sacra dies.

*Te quicumque suas proficiuntur vendere
merces,*

*Thure dato, tribuas ut sibi lucra, ro-
gant.*

*Est aqua Mercurii porta vicina Capena:
Si juras expertis credere, nomen ha-
bet.*

*Huc venit incinctus tunica mercator, &
urna*

*Purus, suffusam, quam ferat, haurit
aquam.*

*Uda si hinc laurus; lauro sparguntur ab
nda,*

*Omnia quæ dominus sunt habitura no-
vis.*

*Spargit & ipsa suis lauro rotante ca-
pillis,*

Et peragit solita fallere voce preces.

*Abine præterita perjuria temporis, in-
quit,*

Abine præterita perfida verba die.

Sive ego te feci testem, salso te citavi,

Non audisuri nomina vana Jovis.

*Sive deum prudens alium, disjuncte se-
selli*

*Absulerint celeres improba verba noti,
Da modo lucra mihi, da factis gaudia lu-
cro:*

Et face ut emptori verba dedisse juro.
Et Macrobius lib. 1. cap. 12.

erat, magnis studiis celebrata: qua mercatores Idibus Mar-
 jis se inspergebant & sua, uberes quæstus propterea facere
 arbitrati. ¹ Et Alcmon aquæ rivulus, cujus aqua sacerdo-
 tes furore vesano inter se digladiantes, Cybelis simul-
 crum ex Pessinunte advectum, quotannis abluebant. ² jux-
 ta quam M. Marcellus secundo Punico bello, ædem Vira-
 tis antea votam, dedicavit, ³ Mutionis vero, à Mutione qui
 illi aliquando præfuit, ⁴ & Minutia, quia Minutii sacello
 erat proxima, quem pro Deo vetustas coluit. ⁵ Et Salutaris
 ab æde Salutis. ⁶ Et Rhautumena, ab auriga Rhautumeno,
 qui Vejis cursu vicerat, quo è curru effuso, equi citatissimi
 cum palina in Capitolium contenderunt, portæ dictæ de-
 nominatæque sunt. ⁷ Catulariam vero dixere, quod juxta
 eam ad placandum Caniculæ sidus frugibus inimicum, im-
 molarentur ruffæ canes. ⁸ Et Piacularem, propter ostenta
 & piacula quæ illic fiebant assidue, dici Pompejus memo-
 rat. ⁹ Collina quoque, ¹⁰ quæ Agonenfis dicta est, propter
 anfra-

¹ Et Alcmon.] Ovid. lib. 4. Fasto-
 rum,

*Est locus, in Tyberim qua lubricus in-
 fluit Almo,*

*Et nomen magno perdit in anne mi-
 nor.*

*Illic purpurea canis cum veste sacerdos
 Almonis dominam sacraque lausit a-
 quir.*

&c. quæ sequuntur. Unde liquet Al-
 mon, non Alcmon esse legendum.

² Juxta quam.] Scilicet juxta por-
 tam Capenam ex Livio 3. Decadis li-
 bro 9.

³ Mutionis vero.] Supra eod. cap.
 in verbo, Et Mutionia. in princ. cap.

⁴ Et Minutia.] Festus Pompejus li-
 bro 11.

⁵ Et Salutaris.] Idem lib. 17.

⁶ Et Rhautumena.] Idem lib. 16. Et
 Plinius qui eam Ratumenam vocat l. 8.
 c. 42. Plutarch. qui Rhautumnam vo-
 cat in vita Publicolæ.

⁷ Catulariam vero.] Fest. Pompejus
 lib. 2.

⁸ Et Piacularem.] Idem lib. 14. Et
 Piatrix dicebatur, sacerdos expiare so-
 lita, quam & Sagam appellarunt.

⁹ Collina quoque.] De qua Stra-
 bo lib. 5. Liv. 1. Decad lib. 2. multis
 locis, & ejusd. Decad lib. 4. & 8. & 3.
 Dec. lib. 6. Plinius lib. 5. c. 18. alias
 15. alter Plinius Secundus, si is est.
 cap. 75. Appianus lib. 1. bellorum Ci-
 vilium. Plutarch. in Numæ. Ovid. lib. 4.
 Fastor. ibi,

*Templa frequentari Collina proxima
 portæ*

Nunc decet. —

Blondus lib. 1. de Rom. instaurat.
 Lucanus lib. 2.

*Aut Collina tulit stratas quæ portæ ca-
 teras.*

¹⁰ Quæ Agonenfis dicta est.] Livius
 1. Decad. lib. 8. Festus Pompejus l. 1.
 Marlianus lib. 1. c. 6. *

C O L E R U S.

* Hujus portæ meminit & Vir-
 vilius lib. 3. cap. 1. Eam hodie Galatiam
 vocari volunt.

1 Feneris

anfractus multiplices, quod partim edita, partim declivia essent loca, nomen sortita dicitur : extra quam ^{Cam-} Veneris ^{pus Scel-} Erycinæ, ^{eratus,} & Quietis templa fuere, ^{in quo} & juxta campus cui ^{Vesta-} Scelerati nomen fuit : ^{les de-} in quo incesti damnatas, vivas de- ^{fodie-} fodere Vestales assuevere. ^{bantur.} Romanulam vero, ^{Romula.} & Collatinam : alteram, quod ex Sabinis Romam patens via foret : alteram, quod illinc Collatiam expeditum iter esset, deno-

TIRAQUELLUS.

1 Veneris Erycinæ.] Supra in verbo, *Juxta quem Veneris Erycina.* ejusdem cap. Livius 3. Dec. lib. 2. Tum ædes votæ Veneri Erycinæ. Idem Decad. 3. lib. 3. *Interea Duumviri creati sunt Q. Fabius Maximus & T. Otacilius Crassus, adibus dedicandis, Menti Otacilius, Fabius Veneri Erycinæ, utraque in Capitolio est, canali uno discretæ.* Idem Dec. 4. lib. 10. *Ædes duæ eo anno dedicate sunt : Una Veneris Erycinæ ad portam Collinam. Dedicavit L. Porcius L. F. Licinius duumvir. Vota erat ab Cos. L. Porcio Ligustino bello. Deæ simulacrum dedicavit Sulpitia. Plinius lib. 7. cap. 35. Pudicissima, inquit, femina semel matronarum sententia judicata est Sulpitia Paterculifilia, uxor Fulvii Flaccii : electa ex centum precipuis, quæ simulacrum Veneris ex Sibyllinis libris dedicaret.*

2 Et Quietis.] Divus Augustinus de Civitate Dei, lib. 4. c. 16. Livius 1. Dec. lib. 4. *Cum hæc agerentur, jam Cos. via Laviniana ad Fanum Quietis erat. Nunc S. Petri & Marcellini est templum à Constantino in meliorem usum conversum, qui matrem suam prope illud in Mausoleo sepeliri voluit, quod in Sylvestro primo asserit Platina.*

3 Et juxta campus cui Scelerati.] Livius 1. Dec. lib. 8. *Eo anno Minutia Vestalis suspecta primo, propter mundiorum iusto cultum, insimulata deinde apud pontifices ab indice servo, cum decreto eorum jussa esset sacris abstinere, familiamque in potestate habere : facto judicio, via sub terram ad portam Collinam dex-*

tra via stratum defossa Scelerato campo. Credo ab incesto id ei loco nomen factum.

4 In quo incesti damnatas.] Vestales autem virgines incesti damnatas vivas ad portam Collinam defodi satis constat, tum ex Livii superiore exemplo, tum ex ejusdem Livii Dec. 3. lib. 2. ubi Territi etiam, ait, *super tantas clades cum ceteris prodigiis, tum quod duæ Vestales eo anno, Opimia atque Flornia, stupri comperta : & altera sub terram, ut mos est, ad portam Collinam necatæ fuerat : altera sibi met ipsa mortem consciverat.* Plutar. in Fab. Max. Fest. Pomp. lib. 7. Paulus Orosius lib. 4. c. 2. in fin.

5 Romanulam vero.] Romanam idem Pompejus lib. 16. *Romana porta insituta est à Romulo in infimo circo Vinctoria, qui locus gradibus in quadraturam formatus est. Appellata est autem Romana à Sabinis præcipue, quod ea proximus aditus erat Romanæ. Romanulam autem ac Mutionem Palatii fuisse portas asserit Varro lib. 5. his verbis, Hoc sacrificium fit in Velabro, qua in novam viam exitur, ut ajunt quidam, ad sepulcrum Accæ, ut quod ibi prope faciunt diis manibus servilibus sacerdotes, quæ uterque locus extra urbem antiquam fuit, non longe à porta Romanula.*

6 Collatinam.] Post Flumentanam proximo loco est Collatina, cui à Collatia oppido, in quod aliarum civitatum opes fuere collatæ, nomen inditum esse, scribit Festus lib. 2. *

COLERUS.

* Huic portæ olim nomen Pincianæ fuit.

I Sicnt

Ferentina.
Gabin-
sa.
Collati-
na seu
Pinciana.
Romula
seu
Romula.
Quer-
culana.
Randa-
sculana.

denominarunt : ¹ sicut Ferentinam, quod Ferentinum ferret : & ² Gabiusam, quod Gabios. Hanc vero Collatinam aliquando ³ Pincianam dictam nonnulli volunt, quod nomen adhuc manet, à proximo palatio deductum, unde demolita marmora ⁴ Theodoricus rex Ravennam deportavit. ⁵ Fuit quoque Romula porta, quam Sabini Romanam vocaverunt, quod per eam proximus Romanus aditus esset, quæ gradus ad novalia & Volupiae facellum habuit. ⁶ Et Querculana, quod quercum proximam haberet. ⁷ Et Randasculana, quod ære munita foret : siquidem à veteribus

TIRAQUELLUS.

1 *Sicut Ferentinam.*] Marlianus l. 1. c. 8. Topographiæ urbis Rom. sic scribit, cum Strabo lib. 5. in via Latina Ferentinam urbem fuisse asserat, crediderim portam hanc eam esse, quam Plutarchus Ferentinam nominavit. Nam Romulus, inquit, expiationibus civitatem expurgavit, quas adhuc etiam Ferentinam ad portam observari tradunt. Sic vero appellatam opinamur, quod iter ea esset, qua ad Ferentinos Hernicorum populos proficisceretur. Et de hac quoque Julius Obsequens Prodigiorum cap. 1.

2 *Gabiniam.*] Hanc portam Cœli montanam (quam fulmine istam scribit Liv. 4. Dec. lib. 5.) plerique omnes fuisse arbitrantur. Sicque dictam quod iter aperiret in Gabios, cuius oppidi jam diu demoliti loco, Gallicanum, quod hodie vocant, successit. Vide tamen an *Gabiniam* legendum sit ex eod. Livio 1. Decadis libro 2. Per hanc rivus Appiæ urbem influit.

3 *Pincianam dictam.*] Marlianus ubi supra.

4 *Theodoricus Rex.*] Theod. si Casiodoro credimus, Gothorum Rex, qui Romam duodequadragesimo annos subactam tenuit, plurima ædificia publica instauravit, & inter alia aliquos ductus aquarum.

5 *Fuit autem Romula porta.*] Id usque ad clausulam, *Et Querculana*, est

Varronis lib. 4. de lingua Lat. Et Festi Pompeii lib. 21. (alias 16. in principio.)

6 *Et Querculana.*] Plin. lib. 16. c. 10. Festus Pompeius qui eam vocat Quercetulanam lib. 15. nisi mendum sit. Hæc nunc in vineis jacet clausa, ad quam per viginti gradus ascenditur. Marlianus lib. 2. c. 8. scribit, Aliquis velle Quercetulanam in monte Cœlio fuisse: quoniam Cornelius Tacit. libro 4. scribit montem istum Quercetulanum prius vocatum.

7 *Et Randasculana.*] Varro lib. 4. de ling. Lat. *Randasculam* vocat. Sic enim scribit, *Deinde porta Randascula, quod æra a fuit. Ærandus dictum: ex eo in veteribus manubiiis scriptum, Randasculo libræ ferito.* Val. Max. lib. 5. cap. 6. de Genitio Cippo. Dictaque Randasculana, quod olim randæra dicebantur. Festus Pompeius, qui eam *Rodasculanam* vocat, lib. 16. & Victor in 12. regione urbis. *

COLERUS.

* Recte Festus *Rodasculanam* vocat. Idem enim est Rodus & Raudus. Fallitur igitur Tiraquellus cum Alexandro, quia vel Festum vel alios scripsisse putant *Randasculana*, quæ voce nihil ineptius est. Dein Raudum æs sive rodum, non (ut ait Tiraquell.) Randus dictum. Sed plura apud Rusticum lege in voce Rodus.

1 *Gen-*

bus æs randus dicebatur. In qua caput æneum longo tempore stetisse memorant, postquam ^{Randus.} Genutius Typus prætor oraculo monitus, ne regno potiretur, illinc ingredi noluit, accessumque denegavit. <sup>Ianua-
lis.</sup> Sicut Ianualis à Iani signo ibidem affixo nomen vindicavit: quæ sub colle Viminali fuisse traditur, per quam vim aquarum ingentem magnis procellis contra Sabinos fluxisse, illosque violentissimis tempestatibus oppressisse memorant. Quam Romulam, Ianualem, & Mutionis non in pomœrio, sed intra urbis ambitum sitas nonnulli volunt. <sup>Trige-
mina.
Laver-
nalis.</sup> Nam de Trigemina & <sup>Trige-
mina.
Laver-
nalis.</sup> Lavernali satis constat, alteram propter trigeminorum pugnam, quum regnante Tullo, inter Romanos & Albanos à trigeminis pugna commissâ fuit: <sup>Laver-
na.</sup> alteram, quod ad lucum Lavernæ facilis inde via foret, nomina tulisse. Fuit enim Laverna furum dea, in cujus luco ut impunita essent furta, prædam fures fortiri, & rapacissimum quen- que immolare tradiderunt. Est tamen literis proditum, <sup>Laver-
na.</sup> Latinos populos annis singulis ad Trigeminam Euandro veluti

TIRAQUELLUS.

1 *Genutius Typus.*] Valerius, qui id narrat ubi supra, hunc vocat *Genutium Cippum*, ut iam diximus.

2 *Sicut Ianualis.*] Id usque ad clausulam, *Quam Romulam*, sunt Varronis lib. 4. & Macrobii lib. 1. c. 9. ubi eandem fuisse quam Viminalem & ab eventu sic dictam, ut supra diximus, & Festi Pomp. L. Piso etiam in Annalibus memoriæ prodidit, Ianualem dictam ab Jano: & ideo ibi positum Iani signum, & ius institutum à Numa Pompilio, ut sit semper clausa, nisi cum bellum sit. & hanc intra muros fuisse scribit Varro.

3 *Nam de Trigemina.*] Vide quos statim citabo. Et de ea quoque Plaut. act. 1. sc. 1.

Vel extra portam ire Trigeminam ad sacculum licet.

Livius 1. Dec. lib. 4. & 4. Dec. lib. 5. & 5. Dec. lib. 1. & Val. Max. lib. 4. c. 5. Plinius lib. 34. Solin. c. 2.

4 *Lavernali.*] Lavernalis porta auctore Varr. lib. 4. L. L. dicitur ab ara Laverna, quod ibi ara ejus deæ esset.

5 *Alteram, quod ad lucum Lavernæ.*] Festus Pompejus lib. 10. Acron Horatii interpres in eum Horatii locum epist. lib. 1. epist. 17.

Labra moret metuens audiri, pulchra Laverna,

*Da mihi fallere, da justum, sanctum-
que videri,*

*Noctem peccatis & fraudibus objice nu-
bem.*

Sic scribit, *Laverna in via Salaria lucum habet. Est autem dea furum & simulacrum ejus fures colunt, aut qui consilia sua volunt tacita: dicta à levando. Nam fures levatores dicuntur.*

6 *Latinos populos.*] Dionys. Halicar. Antiquitatum Roman. lib. 1. sic scribit, *Euandro Romanos sacrificare quotannis compari, quemadmodum reliquis herbis ac demonibus apud Arcentinum collem prope portam Trigeminam.* Et Gyr-
raldus

San-
qualis.
Libiti-
nenfis.
Mugo-
nia seu
Trigil-
lia.
Nevia.
Lavi-
cana.
Metia.
Flu-
mentana.

veluti Deo sacrum facere: ¹ sicut matronæ apud Carmentalem, Carmentæ. ² Sanqualis proxima ædibus Anci Regis porta fuit non incelebris. ³ Et altera Libitinensis, per quam fato defuncti efferebantur. ⁴ & Mugonia, à boum mugitu, qui illic frequentes erant, denominata: ⁵ juxta quam Tarquinius Priscus habitasse fertur, ⁶ quæ & Trigillia dicta est: ⁷ præter quas fuere Nevia, ⁸ Lavicana, ⁹ Metia, & ¹⁰ Flumentana, juxta quam fluxisse Tibe-

raldus syntag. 15. ubi de Euandro & Themideæ.

¹ *Sicut Matrona.*] Idem Dionysius L. 1. Gyraldus syntag. 15. ubi de Euandro & Themideæ fatidica, quam Carmentam fuisse asserit. & Plutarchus Problem. 56. diximus jam supra.

² *Sanqualis.*] Marlianus lib. 1. c. 6. inquit, Animadvertendum apud Sex. Pomp. lib. 17. Sanqualis pro Saginalis, & Anci, pro Sangi legi, idque ex alio loco conjicimus: ubi sic inquit, *Propter viam sui sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculi, aut Sango, quisquis idem est Deus.* Alii profecturi viam, Herculi aut Jano sacrificabant. Est & Janus, secundum aliquos, Sabina lingua Sangus. de quo Plinius lib. 8. cap. 48. *Lanam cum colo & fuso Tanagulis, quæ eadem Caja Cæcilia vocata est, in templo Sangi durasse, prodeunte se, auctor est M. Varro: factamque ab ea togam regiam undulatum in æde Fortuna, quæ Ser. Tullius fuerat usus.* Varro lib. 4. de ling. Lat. *Ælius*, inquit, *Gallus Dins Fidius dicebat Divovis filius, ut Græci, Διὸς υἱός, Castorem, & putabat hunc esse Sangem ab Sabina lingua, Herculem ab Græcæ.* *

COLERUS.

* Sancus dicebatur Deus, qui & Hercules. Unde propter cognationem literæ c & g, Sangus etiam scribitur. Ab ejus divi æde porta Sancalis seu Sangalis fuit appellata, & Sancalis avis, sive Sangalis, ut apud Plinium scribitur, quæ in ejus Dei tutela. Rectius igitur utrovvis hoc modo scribi ajo, quam Sanqualis. Error inde, San-

calis scribebatur primitus: inde à barbare ingerebatur, ut fieret Sanqualis. Postremo factum Sanqualis. Ut hodieque in veteribus libris promiscue legimus acua, obliquum, accus, pro aqua, obliquum, arqus.

TIRAQUELLUS.

³ *Et altera Libitinensis.*] Lamprid. in Commodo.

⁴ *Et Mugonia.*] Festus Pompejus qui Mugoniam eam vocat lib. 11. & aliam causam hujus appellationis dicit. & de hac quoque Dion Halicarn. lib. 2. & jam supra diximus.

⁵ *Juxta quam Tarquinius Priscus.*] Solin. c. 2.

⁶ *Quæ & Trigillia.*] Vide nunc Trigonia dicendum sit. Est autem (auctore Perotto) Trigonia, hoc est trium angulorum porta cognominata. Vide etiam Marlianus lib. 1. c. 4.

⁷ *Præter quas fuere Nevia.*] Varro ubi supra. *Sequitur*, inquit, *porta Nevæ, quod in memoribus Nevæ. Nevæ nam loca, ubi ea sic dista, coluit.* Livius 1. Decad. lib. 2. Jul. Obsequens Prodigiorum c. 104. Marlianus lib. 1. c. 8.

⁸ *Lavicana.*] Plinius lib. 36. cap. 5. Hanc nonnulli arbitrantur eandem esse cum Nevia. hodie vocatur porta Major, ab ædificii magnificentiâ, propter ductum aquæ Claudix, cujus ibi vestigia apparent.

⁹ *Metia.*] Exquiline antiquissimo nomine Metia dicta est.

¹⁰ *Flumentana.*] De qua Liv. 1. Dec. l. 6. & 3. Dec. l. 6. & 4. Dec. l. 5. non semel. & alii, quos statim memorabo. Nunc vulgo porta populi dicitur.

1 Tiberina

1 Tiberim volunt. 2 Ex hac enim ad Petelinum lucum modica via erat. 3 Et Triumphalis, per quam triumphi die, auri rati currus, captiva praeda, & pompa triumphi proce-
debat. 4 Aurelia, 5 Vaticana, & 6 Portuensis, quæ 7 Septimiana novitia denominatione, 8 ac Fontanilis trans Tiberim, quod haud procul inde fontium sacra, fontibus & puteis coronatis, fierent, dictæ nominatæque sunt. *Trim-
phalis. An-
Vati-
cana. Portu-
ensis. Fonta-
nilis.*
Sed

1 Tiberim fluxisse volunt.] Cic. ad Atticum lib. 5. & Horatius lib. 1. ep. alias Plinius lib. 1. epist. epist. 17. Livius 4. Decad. lib. 6. Tiberis, ait, infestiore quam priore impetu illatus urbi, duos pontes, adificia multa, maxime circa portam Flumentanam evertit. Fest. Pompejus lib. 6.

2 Ex hac enim ad Petellinum.] Ad Flumentanam portam lucum Petelinum fuisse, testatur his verbis Livius 1. Dec. lib. 6. Ita producta die, in Petelinum lucum, extra portam Flumentanam, unde conspectus in Capitolium non esset, concilium populi indictum est. Cum unico l. Petelinum scribit Livius.

3 Et Triumphalis.] Joseph. lib. 7. belli Judaici c. 23. Et de hac Suet. in Augusto c. 100. & Corn. Tac. l. 1.

4 Aurelia.] Marlianus lib. 2. c. 8. Secundam portam Janiculi, nunc S. Pancratii, Aureliam dictam volunt, ab Aurelio viro consulari: vel ab Aurelio Imperatore: vel à via Aurelia, quod est verisimilius. Siquidem supra ostendimus, nomina viarum per abusionem fere omnibus portis esse attributa.

5 Vaticana.] Trans Tiberim, nunc porta Ripæ, vel Vinaria, quod extra eam vina externa, maxime tamen Campana & Tusca vendantur.

6 Portuensis.] Hanc quod ad portum à Claudio Imperat. extructum ducit, appellarunt. Sed quod nomen prius obtineret (scribit Marlianus l. 1. c. 8.) ignorare videntur. Nos vero Navalis obtinuisse affirmamus: quoniam de hac Sex. Pompejus sic meminit, Navalis porta à vicinia Navalium dicta. * Quibus cum nulla alia sit pro-

pior, Navalem esse, nemini dubium esse debet.

COLERUS.

* Festi verba sanavit Scalig. Navalis porta regionis decima quarta à Navalium vicinia appellata.

TIRAQUELLUS.

7 Quæ Septimiana novitia.] Marlianus ubi supra. Tertia, ait, porta Janiculi, in ordine ultima, Septimiana nomen fuit: idque etiam nunc servat: quod Septimio imperatore referunt accepisse, quia Spartianus ait, ipsam excitasse thermas in Janiculo ad portam sui nominis. Affirmant insuper in ipsius portæ frontispicio Septimii nomen inscriptum, ibique Janum Septimianum Septimianamque aram fuisse. Georgius Fabricius scribit quod per hanc ingressi Fronsbergio & Borbonio Ducibus Germani, Romam diriperunt, Clemente VII. Hetrusco Pontifice.

8 Ac Fontanilis.*] Fontinalis legendum ex Livio 4. Dec. lib. 5. non adeo longe à princ. Porticum unam extra portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adjecto: alteram à porta Fontinali ad Martis aram, quæ in campum iter esset, produxerunt. & 5. Dec. lib. 1. Marlianus d. lib. 1. cap. 8. Septimianam portam prisco nomine Fontinalem vocatam, id est deabus fontium sacram, scribit. De hac Festus Pompejus ita meminit, Fontinalia fontium sacra: unde & Romæ Fontinalis porta. Fontinalia, inquit Varro lib. 5. à fonte, quod is dies feria ejus. ab eo autem tum & in fontes coronas jaciunt, & puteos coronant.

COLERUS.

* Vide quæ dixi jam de Fontinali.

I Cui

Sed præ cæteris unam legimus fuisse, ¹ cui Fenestraz d-
dere nomen, vel quod humilis & angusta foret: sine
quod Tarquinio Prisco regnante, quum à pastoribus op-
pressus fuisset ex insidiis, Tanaquil inde populum ad-
Mania quita, ipsius interitum tam diu dissimulavit, donec Se-
circu- vium Tullium regni successorem fecit. ² Est quoque il-
tatum- lud animadvertere, quod quum moenia civitatum in-
sancta. cta sint, proptereaque illa transgredi sine piaculo fas non
l. 1. & sit, certisque præfinitis spatiis, pomicinio inauguratio,
l. ff. de re- fuerint consecrata: ita ut quicquid circa ea soli esset, ne-
vendi- que habitari, neque arari liceret: portas tamen sanctas
vifi. §. haberi minime decebat, quippe quum ingredi & exire, &
sancta. defuncta corpora illinc efferre, aliaque prophana hæc
Instit. cuivis permissum fuerit. Apud exteros vero portæ præci-
eod. pua denominatione istæ feruntur: ¹ Scæa apud Trojan, in
dit.
Apud
exteros
porta.

TIRAQUELLUS.

¹ Cui fenestra nomen dedere.] To-
rum id usque ad clausulam, Est quoque,
est Plutarchi Probl. cap. 35. Idem au-
tem in lib. de fortuna Romanorum.
Hanc portam Fenestellam vocat Ovi-
dii Fast. lib. 6.

Nocte domum parva solita est intrare
fenestra,

Unde Fenestella nomina porta tenet.

Eam portam Antonius interpretes fuisse
arbitratur in eo muro, quo Tarquinius
Priscus urbem circumdedit. Sed his
portis adde alias hic non numeratas,
scilicet Stercorariam, quæ fuit in Cli-
vo Capitolino, de qua Festus Pompe-
jus lib. 17. sic loquitur, Stercus ex ade
Vesta 17. Cal. Julius desertur in An-
giportum medium fere clivi Capitolini,
qui locus claudisur porta Stercoraria. Sa-
lariam quoque ita nuncupatam, quod
per eam Sabini sal à mari deferebant,
apud eundem Pompejum d. lib. 17.
Et Transiberinam, cujus meminit
Spartianus in Septimio Severo. Et
Carmentalis apud Dionys. Halicarn.
lib. 10.

² Est quoque illud animadvertere.]

Hæc usque ad clausulam, apud exteros
vero, sunt Plutarchi in Romulo &
Probl. c. 26.

³ Scæa apud Trojan.] Strabo lib. 9.
Dares Phrygius, si is est, in lib. de ex-
cidio Trojæ non multo post præc. Ex
quo illud Virgilii lib. 2. Fœcib.

— Hic Juna Scæam sanctissimam

Prima tenet. Et lib. 3.

— Et arentem Xanthi cognamine
ricum

Agnosco: Scæaque amplius Iunæ
portæ.

Ubi Servius ita hanc vocari dicit à
dare Laomedontis: hoc est, λαι
σεντιμολι, quod in ejus fuerat
liminio. Illudque Homeri L. 3. Ἰθάκη
Αἴψα δ' ἔπειθ' ἱκάνον ὅθι σκαίη π-
λαγῶσιν.

Et paulo post,

Εἶατο δημογέροντες ὅτι σκαίη π-
λαστο.

Et lib. 6. ejusdem operis,

Εκπύρ δ' αἰς σκαίης τε πύλας, ἡ γ-
γόνιχον.

Et lib. 11.

Ὅρρα δ' ἔργα.

In cujus superliminio Laomedontis cadaver sepulchro conditum erat: ¹ sicut murus & amnis ejusdem nominis fuere. ² Alexandria Canopita, Athenis Pyraica ³ & Sacra, ⁴ & Charonia, per quam damnati ferebantur ad supplicium: & ⁵ Dipylus omnibus patentior, ⁶ atque alia Nymphades nomine. ⁷ Megaris fuit Triasia, quæ Diplon dicta. ⁸ Corinthi Teneatica, ⁹ Thebarum portæ Homoloidæ

¹ In cujus superliminio.] Id jam diximus in præcedentibus ex Servio, qui & idem quoque dicit in 2. lib. Æneid. post princ. ibi,

— Fracti bello suisque repulsi

Ductores Danaum.

Auctoritate Plauti in Bacchidibus act.

4. scen. 9.

Ilia tria andivisse fata, qua illi exitioforent;

Ex arce signum si perisset: alterum etiam est mors Troili:

Tertium, quum portæ Scææ limen superam scinderetur.

Sed his Trojæ portis adde & alias, scilicet, Antenoridam, Dardaniam, Iliam, Catumbriam & Trojanam, ex eodem Darete Phrygio, ubi supra.

2 Sicut murus & amnis.] Strabo libro 13. Multa apud Græcos & Thraces ejusdem nominibus appellantur, ut Scææ Thraces quidam, & Scæus amnis, & Scæni murus, & Scæa Trojana portæ.

3 Alexandria Canopica.] Strabo lib. 17. *Æ Canopica portæ exeuntes ad dextram est fossa quæ lacui jungitur & Canopum fuit.*

4 Et Sacra.] Plutarchus posteriore loco. Fuit & Romæ Sacra via inter urbanas celeberrima, in qua Numæ regia fuit, ut ex Asconio act. 2. in Verrem constat. In eadem via, testantibus Varrone, Ovidio & Propertio, res viriles propter frequentiam vñnabant, ut poma, stibella, tessera, tali. Dionysius Halicarnassæus lib. 2. idcirco sacram viam appellatam dicit, quod in ea inter Romulum & Tatium sacrum fœdus istum fuerit. Alias causas denominationis hujus apud Festum

Pompejum lib. 17. reperire licet. Hic in summa Sacra via habitavit Ancus Martius Rex, prope ædem Larium, ut scribit Solinus cap. 2. Est & Sicyone portæ ejusdem nominis apud Pausaniam lib. 2.

5 Et Charnia.] Julius Pollux l. 8. Onomast. cap. 25. Una autem, inquit, carceris janua, Charonia dicebatur, per quam ad mortem ducebantur.

6 Dipylus.] Livius 4. Decad. lib. 1. Philippus ad Dipylon accessit. Portæ ea, velut in ore urbis posita major aliquanto patentiorque quam cætera est: & intra eam utraque lata sunt viæ, ut & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent: & extra limes mille ferme passus in Academia gymnasium ferens, pediti equitæque hostium liberum spacium præberet.

7 Atque alia Nymphades.] Item alia Hypadæ apud Plutarchum in vita Hyperidis. Et forte hæc sunt, quas Nymphades vocat hic Alexander, paucis literis immutatis. Item & Diocharis, Straboni lib. 9. cujus hæc sunt verba, Sunt igitur lucentis aquæ potusque suavisissima, fontes, ut ajunt, extra portas, quas Diocharis appellant iuxta Lycaum. Et Melitides Pausaniæ lib. 1.

8 Megaris fuit Triasia.] Id totum est Plutarchi in Pericle.

9 Corinthi Teneatica.] Pausanias libro 2. Ab Acrocorintho, quæ in montanam partem divertitur, est portæ Teneatica, & Lucina sanum.

10 Thebarum portæ Homoloidæ.] Una tantum ex septem portis, quæ in ea urbe erant, ita vocabatur: alia aliis nominibus, scilicet Elektridem, ab

Y y Electra

lōidæ nūcupatæ sunt : ¹ apud Sicyonios quoque Sacra fuit, ubi Epopei viscebatur monumentum. ² In Argo Diampares, apud Leontinos Iraceæ, ³ in Cyzico Thracia, ⁴ apud Tibur Rarana: ⁵ Caput Iovis, ⁶ ubi platea Seplasia, in quæ unguentarii negotiantur: ⁷ Cremonæ Brixiana, ⁸ Tarenti

Tarenti

Electra Cadmi sorore: Prætidem à Prato homine indigena: Neitidem nominarunt, quod in cithara chordarum unap, cui Nete nomen, Amphion ante hanc portam invenisse dicitur. Jam Crancam portam Altissimam vocant, quod est ad eam portam Jovis altissimi cognomine sacellum. Præter eas, quas connumeravimus portas, est quæ Ogygia, & omnium postrema Homolois: Cujus nomen ita nuperimum esse facile apparet, ut Ogygia antiquissimum. Dicta vero est Homolois ab Homole, omnium, qui in Thesalia sunt, montium maxime fertili & aquis irriguo. Id videre est apud Pausaniam, libro 9. qui est de Bœoticis. Nam & hæ Thebæ septem portarum erant in Bœotia: aliz centum in Aegypto, de quibus inferius lib. 6. cap. 2. Vide Nicolaum Leonicum, de varia Historia lib. 2. c. 82. Apollodorus autem in lib. 3. Bibliothecæ, has castella Thebarum portas fuisse dicit, Hemonoidem, Ogygiam, Prætidem, Onchaidem, Hylisiam, Helectram, Crenidem.

1. *Apud Sicyonios quoque Sacra fuit.* Pausanias lib. 2. Jam, inquit, qui bine ad portam, quæ Sacra dicitur, disvertunt, templum Minervæ non longe ab ipsa porta vident, Epopeus olim dedicavit. Id magnitudine & ornamento, quibus ejus temporis operibus præstitit. Verum & hujus sanam cunctas obliuio obviavit: de exlatum conflagravit. Aræ tantum, quod illi uni fulmen pepercit, qualem Epopeus fecit, adhuc manet. Ante aram Epopei monumentum, aggregata in expugnatum terra, extructum.

2. *In Argo Diampares apud Leontinos.* Plutarch. in Pyrho.

3. *In Cyzico Thracia.* Plinius l. 36.

cap. 15. post princ. Sed & Theophrastus portas fuisse Byzantii, testatur Ixophon Rerum Græcarum lib. 12. verbis, ubi de Byzantinis loquitur. Illi igitur cum omnia compages fuisse nocte apertis portis, quæ Thraci appellantur, Alcibiadem cum mercatoribus recipere exercitum.

4. *Apud Tibur Rarana.* Livius.

5. *Caput Jovis.* Livius, Decad. lib. 6.

6. *Ubi Platea Seplasia.* Cicero l. 2. Agraria, Jam vero, inquit, quæ eras tunicatorum illarum? & ubi? & in Seplasia quæ crepida percreta est, quid præter id? & ubi? quid enunciaisset? Idem in Philo, Seplasia, inquit, mercede, ut eo diebam, te, ut primum aperit, Campanum Consulens repudiet. Ubi Albius Padianus scribit, Plateam esse Caput, quæ Seplasia appellatur, in quæ negotiarii negociari sunt soliti. Hæc meminit Val. lib. 9. c. 1. ubi de Annibale: Tum de cunctis fides & castella Punica feritas, cum Seplasia & Abenna castra esse ceperunt.

7. *Cremonæ Brixiana.* Corn. Tacitus lib. 19.

8. *Tarenti Tremetida.* Livius, Decad. lib. 5. Et Polybius, eas Tremetidas vocat, lib. 8. ad fin. non semel his verbis, Circa Miseneam ad Iam Orientale & portæ, quæ Tremetida vocant, ignem in tumultu accendere oportet. Item non semel eod. lib. tradit aliam ejus urbis portam Rhinopylam vocatam. Et cum ad portam venisset, quæ ad portam ducit, castrosque Rhinopylam aperisset, per eam effugiens, piscatorem natum, ex illis quæ naufragii statim erant, una cum suis ascendit, & in artem pergit.

1 Syr-

Temenitida, ¹ Syracusis Menidita, ² Trogillorum, ¹ & Agradiana: extra quas frequentia sepulchra visebantur. ⁴ Babyloniam vero licet plures celebrentur, tamen præcipue, ¹ Semiramidis ⁶ Ninorum, ⁷ Chaldeorum, ⁸ Belides, ⁹ & Cissia.

¹ Syracusis Menidita.] Vide Thucydidem, & Plutarchum in Nicia.

² Trogillorum.] Livius Decad. 3. libro 5. Ad colloquium de redemptione ejus missis mediis maxime, atque utriusque opportunitus locus ad portam Trogillorum fuit, quam vocant Galagram, est visus.

³ Et Agradiana.] Agradiana legendum est ex Cicer. lib. 5. Tuscular. quaestio. ubi ita scribit de Syracusanis loquens, Ego autem quoniam omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animadverti columellam non multum è dumis eminentem, in qua iacebat sphaera figura & cylindri.

⁴ Babyloniam vero licet plures.] Herodotus lib. 1. de Babylone loquens, Ejus, inquit, per ambitum centum porta stabant, atque omnes, cum cardinibus itidem postibusque.

⁵ Semiramidis,

⁶ Ninorum,

⁷ Chaldeorum,

⁸ Belides,

⁹ Et Cissia,

} Herod. lib. 3.

Sed adde superioribus Uticæ portam fuisse, quæ Bellica dicebatur, apud Cæsarem lib. 2. belli Civil. Hoc explorato loco, Curio castra Vari conspexit muro oppidique conjuncta ad portam, quæ appellatur Bellica, admodum munita naturaloci. Et Adramyttias Lydias portas apud Strabonem lib. 13. Myfiatitæque, inquit, Adramyttium est, ex olim sub Lydis erat, & adhuc ab ipso Adramyttio Lydia porta appellatur, cum urbs, ut dicunt, ab Lydis fuerit condita. Et Sicyone portam Clistheniam apud Pausaniam lib. 2. ubi ita scribit, Eodem in loco curiam ædificaverunt & porticum, cui à conditore nomen Clisthenia. Eam enim de maculis extruxit Clisthenes, cum belli contra Scironem gesti sociis Amphistryonibus fuisset. Et Sardorum duas portas Peridos dictas apud Polybium lib. 7. ad princ. Et Naugate multi figuli sunt, à quibus propinqua etiam figularum porta vocatur Ceramica, ubi ita fistilia tingunt, ut argentea videantur, ut scribit Athenæus lib. 11. cap. 9. Et Megalopoli portam Pholeam apud Polybium lib. 9.

C A P I T U L U M XVII.

Quoriam quibusque caeremoniis hostia apud præfatos diis immolabatur, & quomodo fiebant sacra, & quid apud externos.

Qui mos sacrorum fuerit, quoque ritu, aut quibus exemplis hostia caderetur, & res divina fieret, veteri-

T I R A Q U E L L U S.

¹ Qui mos sacrorum.] Totum id principium usque ad clausulam, Significum in omnibus, probatur ex his, quæ

figillatim postea hoc toto cap. describuntur. Sed tamen hic speciatim vide, quæ dicta sunt lib. 3. c. 12.

Yyy z

1 Corpo-

Singulis diis
sua sacra.

Sacerdos lo-
tus &
castus.

teribus monumentis intercise perscriptum est. Et tamen singulis fere diis sua sacra instituta forent, quæ transgredi aut præterire ducerent nefas: neque deos omnes eisdem sacris semper, sed alios aliis ritibus cæremoniisque placari deceret: tamen in omni sacrificio statas cæremonias & solita solennia convenit observari: quas si prætereant, haud dubie piaculum fieri, & sacra pollui putabant. Si quidem in omnibus sacris sacerdos, quum diis immolat, & rem divinam facit, prius corporis ablutione purgatur, & à Venere abstinet, ut lautus purusque accedat: quippe

1 *Corporis ablutione purgatur.*] Tullius lib. 1. de legibus, aspersione aquæ labem corpoream tolli & præterea castimoniam præstari tradit. Virg. lib. 2. Æneid.

Tugenitor cape sacra manu, patriisque penates:

Me bello ex tanto digressum & cade recenti,

Attrectare nefas, donec me flumine vivo

Abluero. —

Servius in eodem libro 6. ejusdem operis in eum locum,

— *Corpusque recenti*

Spargit aqua.

Quibus addes etiam Didonis verba sacra diis inferis instituentis lib. 4. Æneid.

Dic corpus properet fluviali spargere lymphæ.

Ubi Servius inquit, *Inferis sacrificantes aqua aspergebantur*, ut lib. 6. ejusd.

— *Ter socios paracircummisit unda*
*Spargens rore levi, & ramofelicis oli-
væ.*

Superis abluebantur, ut

Donec me flum. &c.

Et plene diximus in nostris Commentariis Nobilitatis cap. 31. num. 588. incip. *Sed & alio quoque.* Vide Macrobius Saturn. lib. 3. cap. 1. *

COLERUS.

* De ablutione manuum ante sacrificia vel precationem, vide Tertull. lib. de Oratione.

MERCERUS.

Corporis ablutione.] In sacris deorum superiorum, totum corpus abluatur, ut annotat Servius in illud Virgil. *Donec me flumine vivo abluta.* In sacris autem deorum inferiorum, satis erat sola aspersio. Auctor idem Servius.

TIRAQUELLUS.

2 *Et à Venere abstinet.*] Tullius l. 2. de legibus & plenissime diximus in nostris lib. Connubial. l. 15. num. 176. incip. Ovid. lib. Amor. 3. & num. 120. incip. *Nam & apud Rom. **

COLERUS.

* Tibul. lib. Eleg. 1.

*Vas quoque abesse precor, vides (disce
dicere ab aris)*

*Quis talis besterna gaudia mæstos
nunc.*

Sed totum initium istius Elegiæ ipse hinc facit.

TIRAQUELLUS.

3 *Quippe jejuniis.*] Nam apud Athenienses inter sacra Cereris mulieres jejunabant auctore Herodoto lib. 2. Lilius Gyraldus in libro de diis Gent. syntag. 12. sic scribit, *In Cerenis dea honorem jejunia aut: qui instituerunt: qui in ejus celebritate jejunium indicatur, vel ab ea instituta fuisse: vel ea causa, & ab eis incedentis abstinerent: vel quod penuria quadam, quo senectutem sustinerent homines, abstinnisse dicuntur, in ipsius dea honorem, & propterea et tempore ejus quoque celebritas agebatur. hi propter filia deperdis a matrem videri*

pe jejunii & castimoniz sacra adituris miram observatio-
nem fuisse, auctores tradunt. ^{Jejunium.} ¹ Legimus Numam Pompi-
lium, quum pro frugibus faceret, esu carnum & Venere
abstinuisse. ² Et Iulianum Cæsarem oleribus leguminibus-
que contentum sæpe cœnitasse, ob religionem: ³ atque
eos qui ⁴ Isis sacris initiandi erant, dies decem parcere
carnibus & vino: ⁵ & Egyptios festis quibusdam diebus ^{Egyptii.}
jejunia fervare. ⁶ Aquæ vero aspersione corporis labem ^{Aqua asper-}
tollit, & castimoniam præstari putabant. ⁷ præterque ^{sio.}
Myfos ⁸ & Essenos, ⁹ aliosque qui ob religionem ani-
mantibus abstinent, cœlibemque vitam agunt, ¹⁰ qui
Abii

tuta jejunia afferunt, atque ideo verno
mox tempore cum lusu & lætitia virides
herbas ei offerebant, quasi quod filiam
mater irruisset. Hujus meminit Ovid.
lib. Fast. 4.

¹ Legimus Numam Pompiliū.] A-
pud Ovid. 4. Fast.

Ufus adeſt Veneris, nec fas, animalia
mensis

Ponere, nec digitis annulus ullus in-
est.

² Et Iulianum Cæsarem.] Theodo-
ritus Ecclesiast. historiz lib. 3. cap. 2. &
seq. Pomponius Lætus in vita ejus-
dem.

³ Atque eos qui sacris Isis.] Apu-
lejus lib. Met. 11. circa fin.

MERCERUS.

⁴ Isis sacris initiandi.] Non so-
lum initiandi, sed etiam qui ei dez sa-
crificare volebant. Meretrices sæpe eo
actu utebantur, in tractandis iis quos
pellixerant in amorem sui. Testis Pro-
pert. Isis. nempe dicebant adesse Isi-
dis dies, qui puri esse debebant: vel se
Isidi sacrificare velle mentiebantur.

TIRAQUELLUS.

⁵ Et Egyptios.] Herodot. lib. 2.
Postquam jejuna verunt pridie festi,

atque obdormierunt vaccam immolant,
eamque corio exuunt, & tota alio va-
cunt. & iterum lib. 4.

⁶ Aqua vero aspersione.] Tullius 1.
de legib. & vide in dd. nostris Com-
ment. Nobilitatis, ubi supra.

⁷ Præterque Myfos.] Strabo lib. 7.
ex Possidonio. Scribit, inquit, Possido-
nius, Myfos religioni indulgentes ab ani-
mantibus abstinere, & eam ob causam pe-
cus omne vitare: melle vero & lacte &
casto vesci: Cumque tranquillam exagi-
tent vitam, ob deorum culturam, Deis &
& Capnobata, id est, sumi consensores,
nominantur.

⁸ Et Essenos.] Sive Essæos, ut alii
vocant, ex Josepho lib. Antiquitat. 18.
cap. 2. & de bello Judaico lib. 2. cap. 7.
& in Appionem, & D. Hieronymo
lib. 2. in Jovinianum. Qui de Essæis
plura nosse volunt, legant Eusebium
cap. 4. libro 8. & cap. 1. 9. Præparat.
Euang.

⁹ Aliosque.] Ut Germanes Indo-
rum Philosophos ex Strabone lib. 15.
ubi tradit eos vini & Veneris exper-
tes: diximus in nostris ll. Connubial.
l. 15. num. 115. incip. Illud quoque an-
tiquorum.

¹⁰ Qui Abii.] Strabo lib. 7. paulo
post ea, quæ in verbo, Præterque My-
fos, diximus: & vide supra eod. libro
c. 13. & in nostris ll. Connubial.

Yyy 3 1 Et

Abii. Abii & ¹ Anymphæ dicti sunt, ² constat sacerdotes matris deum Sarmia testa sibi virilia amputare: atque illos qui maxima sacra obibant, ut in casta religione manerent, & procul à mulierum contagio vitam agerent, ³ herbis quibusdam emasculari, & virilitatem amittere. Utque nulla nisi sacrorum maneret cura, nudique & vacui religioni intenderent, cunctarum rerum domino se abdicare. Quod jure pontificio cavebatur, ⁴ cujus verba sunt: Ad divos adeunto caste, pietatem adhibento, opes amovento, qui secus faxit, deus ipse vindex erit. *Anti-* *dota* *ad-* *ver-* *sus Ve-* *nerem.* *Age-* *filai sen-* *sentia.* *Hiero-* *phantæ* *Athen-* *ien-* *sim.* Quam castimoniam apud externos quoque servari meminimus: ⁵ quippe in Thesinophoris matronæ Athenienses, ut Veneris ictus cohiberent, foliis virilium cubilia substernebant: nonnulli garo ex piscibus, qui squamam non habent, quod incendia libidinum reprimeret, & irritos conatus faceret, in sacris usi sunt: ⁶ quod Agefilæus putabat deos non minus religiosi operibus, quam sacrificiis castis delectari. Legimus quoque ⁷ Hierophantas Atheniensium, postquam in

1 Et Anymphæ.] Vide in d. II. Con-
nub.

2 Constat sacerdotes Matris deum.]
Plin. lib. 11. cap. 49. & lib. 35. c. 12.
ad fin. Unde illud Juvenal. Sat. 6.

— Ecce fuerunt is

Bellæ, matrisque deum choris intras,
& ingens

Servitur obsceno facies reverenda mi-
neri,

Mollia qui rupta fecit genitalia testu.
Nam & hos seminares vocat Ovid. l. 4.
Fastor.

Ibunt seminares, & inania tympana
tudent,

Æraque tinnit are repulsa dabunt.

Divus Augustinus lib. 7. de Civitate
Dei scribit, abscissos matri deum ser-
vire, ut significaretur, eos qui semine
indigeant, terram sequi oportere, quæ
mater deum nominatur. Lucretius
vero lib. 2. Gallos ministerio Cybeles
(quæ mater deum appellatur) ideo di-
gi addidit, quædam, qui violant ma-

træ, digni sunt ut emasculentur, quo
minus possint vivam procreare proge-
niem. Diximus in nostris II. Comm.
lib. 15. num. 121. incip. Quid quid le-
gimus.

3 Herbis quibusdam emasculari.]
Scilicet cicuta, ut diximus inferius in
verbo, Hierophantæ, & in d. nostris
II. ubi supra.

4 Cujus verba sunt.] Apud Cic.
lib. 2. de legib.

5 Quippe in Thesinophoris.] Diosco-
rides lib. 1. cap. 26. Plinius lib. 24. c. 9.
Galenus lib. 6. de simplicium medica-
mentorum facultatibus: & diximus in
nostris legibus Consubalibus, lib. 15.
num. 94. incip. Galenus, lib. & num. 16.
incip. Ovidius lib. Amor. 3.

6 Quod Agefilæus putabat.] Xeno-
phon in ea oratione, quam eleganti-
sime, ut cætera omnia, de ipsius Age-
filæi laudibus edidit.

7 Hierophantæ.] D. Hieronymus in
Jovinianum lib. 1. & in lib. de Mono-
gania

in pontificatum evecti erant; ut castissime sanctissimeque sacrum facerent, cicutæ sorbitione castrari: ¹ & Ægyptios sacerdotes, negociis omissis; mulieribus nunquam indulgere, carnibusque & vino abstinere, ² atque gymnosophistas adeo abstinentiæ studiosos, ut pomis solum, oriza & farina alantur. ³ In Creta quoque Euripides testatur, quos vocant Jovis prophetas, non modo carnibus, sed ne coctis quidem vesci, ⁴ & Indorum magos, qui ad Solis sacerdotum evecti erant, carnibus abstinere, & nunquam sub tecto esse, sed lineis velari, & sub dio vitam agere. Quinetiam observatum inveniunt, ut qui rem divinam facturum erat, ad suam levandam culpam, se in primis reum dicere debeat, & noxæ poenitere, ac faciteri admissum, vultumque summittere, & ad omnem modestiam fingere: ⁵ deinde ipse, aut publicus præco præcedens sacra, ⁶ Hoc age, clamitet, voceque excitet populum, ac vir-

gamia ad Geruntiam, Hierophanta, inquit, apud Athenas exirat virum, & aeterna debilitate sit captus.

1 *Et Ægyptios sacerdotes.* Idem Divus Hieronymus auctoritate Chæremonis lib. 2. in Jovinianum: & Apulejus lib. 11. Metam.

2 *Atque Gymnosophistas.* Plinius lib. 12. cap. 6. docet, quo cibo vesciebantur Indorum sapientes.

3 *In Creta quoque Euripides.* Et ejus auctoritate Divus Hieronymus in d. lib. 2. ad Jovinianum.

4 *Et Indorum magos.* Dlog. Laërtius in proœmio. Sed & Magi Persarum nihil præter farinam & olus in cibo sumebant, ut idem D. Hieronymus testatur ubi supra.

5 *Deinde ipse erat publicus præco.* Plutarch. in Numa Pompilio. In profectis, inquit, & omnino in sacerdotum festis, per urbem præcones præcedebant, qui ut quiescerent, & ab operibus desisterent, jubebant. Et in Coriolano, Numa quidem cum diatam rerum, cum Pontificiis hæris prudentissimus expostor, hoc Romanis ad summum religionis ornamen-

tum instituisse videtur, ut cum Principes aut sacerdotes rem divinam faciunt, Præco ingenti voce præcedens clamet, HOC AGE: animos sacrificio scilicet adhiberi jubens, ne nullis interjectis operibus, quæ plurima humanis in rebus vi & necessitate fieri contingit, divinus acritereth cultus. Et hæc quoque pertinet illud Apuleji lib. 11. Metam. Et plerique qui facilius sacris etiam dari prædicarent. Sed alibi hæc verba, Hoc age, vel agite, pro animadvertite, intenti estote, attendite, ut apud Plautum in prologo Asinariæ in princ.

Hoc agite, saltis spectatores nam hæc. Et in Persa act. 5. sc. 2. & apud Terent. in Eunucho act. 1. scen. 2. & in Phormione act. 2. sc. 3. ad fin. & utroque Donatus præsertim in priori loco.

M E R C E R U S.

6 *Hoc age.* Hac voce monebat vel Popam, vel affantes ut attendere animimum ad ea quæ fierent. Sic Consul cum jubere volebat senatores attendere ad ea quæ vocarentur in deliberationem, utebatur hæc formula, Hoc agamus P. C.

Yyy 4

I Com-

Com-
menta-
culum.

ac virga turbam summoveat, quæ ¹ commentaculum dicitur est: silentiumque indicat, ne mala vox obstrepat, neque quid triste auribus accipiat, & sacris favere, & intentos esse jubeat: nanque in deorum sacrificiis ² taciturnitate in priinis, & intentis animis opus erat: ³ quia si opus facientem sacerdos inter sacra vidisset, temerari & pollui poterantur religione inexpressibili. Ideo custos dabatur, qui si cra inspiceret, & alter qui ⁴ linguis favere juberet. ⁵ Gracis autem, ad sacrificium accessurus, hoc præfatur priinum, τίς τῷδε, hoc est, Quis hic? Qui vero interfunt sacris, referunt: πολλοί, καὶ ἄθροί, quod est dicere, Multi & boni.

Quibus
sacris
adesse
non li-
cebat.

TIRAQUELLUS.

¹ Commentaculum.] Festus Pomp. lib. 3.

COLERUS.

* Adde eundem in verbo Culicula.

TIRAQUELLUS.

² Taciturnitate imprimis.] Pythagoricorum & Egyptiorum dogma sapientum id fuit, quum deum innuerent silentio colendum, à quo sunt rerum primordia. Cæl. Rhodig. Antiq. lection. lib. 15. cap. 23. & lib. 21. c. 46. & Gyrald. Hist. Deor. syntag. 1. & 17. Virgil. Aneid. 7.

— Hinc fida silentia sacris.

³ Quia si opus facientem sacerdos.] Plin. lib. 28. c. 2. Tibicinem, ait, canere, ne quid aliud exaudiat: utraque memoria insigni, quoties ipsa dira obstrepentes nocuerint, quotiesque precatio erraverit: sic repente extis adimmi capita, vel corda, aut geminari, victima stante. Gyraldus de Diis Gentium syntag. 17.

⁴ Linguis favere juberet.] Cicero de Divin. lib. 1. Idcirco, ait, omnibus rebus agendis, quod bonum, sanctum, felix, fortunaturaque esset, præfabantur: rebusque divinis, quæ publice fierent, ne faverent linguis, imperabatur: inque seriis imperandis, ut libris & iurgiis se abstinerent. Hinc illud Horatii lib. Carm. 3. Ode 1. in princ.

Odi profanum vulgus & arceo,
Favete linguis, carmina non prius

Andita, Musarum sacerdos
Virginibus puerisque cana.

Quo in loco Acron & Porphyrio interpretes scribunt eam vocem dici solitam in sacrificiis, quæ significarent, ut bona omnia haberentur. Illudque Juvenal. Satyra 12.

Ite igitur patri linguis animisque sacra-

tes,
Sertaque delubris, & sacra impone
cultris,
Ac molles ornate focos, glabramque in-
rentem,
Jam sequar, & sacro, quod præstat, ri-
te peracto

Inde domum repetam.

Tibullus lib. 2. epig. 2. in princ.

Dicamus bona verba, cunctis audiat
aras,

Quisquis ades, lingua in multaque
sacro.

Plinius lib. 18. c. 2. Ipse enim de sacrificiis & precationibus loquens, Alium vero, ait, præponi, qui favere linguis jubet. *

COLERUS.

* Favere linguis, est eum silentio audire, audientiam dare. Unde apud Comicos Favorem populi interpretor silentium & audientiam populi.

TIRAQUELLUS.

⁵ Gracis autem.] Hic omnino videtur Erasmus Adag. Chil. 1. cent. 6. c. 31. Idem Gyrald. syntag. 17.

& boni. Nam polluti homicidio, aut sanguine infecti humano, hominesque turpissimarum sordium, sacris arcebantur: neve aras contingerent, aut sacrificio interessent, lege vetabantur. ¹ Et quia à quibusdam sacris mulieres in-nuptas, aut servitio pressos, vel ære coemptos, abesse oportebat: ideo in sacrorum apparatu lictor præfabatur, ² Hostis vinctus, mulier virgo exesto. ³ In Chæronca ve-<sup>Chæron-
nenſis
Magi</sup> ro sacerdos lorum tenens, pro ædibus Matutæ clamat, non servum ingredi, non servam, non Ætolum, non Æto-
lam: quum his sacrificio adesse non liceret. ⁴ Apud ma-
gos, qui lentigines habent, tanquam invisi diis immor-
talibus, ab aris procul fiunt: & hi qui elati revixerunt,
quibusque viventibus exequiæ factæ sunt, velut prophani,
à sacris arcebantur: ⁵ sicut à sacerdotio bis nupti. ⁶ Apud
Germanos, qui scutum amisissent in acie sacris interesse <sup>Ger-
mani.
Ægy-
ptia</sup> non poterant. ⁷ Et apud Ægyptios subulcis universis tem-
pla pñia.

¹ Et quia à quibusdam sacris.] Vide Cælium Rhodiginum Antiq. leſt. li-
bro 12. cap. 2. Idem Gyrald. ibid. Vi-
de in noſtris ll. Connub. L. 2. num. 59.
incip. Ex his exiit lex.

MERCERUS.

² Hostis vinctus.] Hoc tantum cave-
batur in facris reſolutoriis, hoc eſt ad
quæ niſi ſolutis nodis fas non erat ac-
cedere. Qualia erant ſacra Junonis Lu-
cinæ, & alia nonnulla quæ fiebant ab
Auspiciis. Certe Feſtus, Verbo Ex-
eſto hanc cautionem agnoſcit, tantum
in quibusdam ſacris.

TIRAQUELLUS.

³ In Chæronca.] Gyrald. ubi ſupra.

⁴ Apud Magos, qui lentigines ha-
bent.] Plinius lib. 30. cap. 7. Lentigi-
nem, inquit, habentibus non obſequi nu-
mina, ut cerni non poſſunt. Idem lib. 28.
cap. 12. Invenio, inquit, apud auctores,
his qui lentiginem habeant negari Magicæ
ſacrificiorum uſum. Cui concinit Apul.
in Apolog. 1. qui ſcribit, puerum Ma-
gico carmine initiandum, oportere
eligi, inter cætera decorum. Lentigo
autem eſt macula ſubruſa, & nigra in

facie ad lentis ſimilitudinem. *

COLERUS.

* Lentiginus eſt, quem Terentius
indigetat *ſpawſore*, hoc eſt, ut Gloſſa-
rium interpretatur φάκοψος.

TIRAQUELLUS.

⁵ Sicut à ſacerdotio bis nupti.] Diod.
Siculus lib. 2. c. 3. D. Hieronymus lo-
cis à me allegatis in noſtris Commen-
tariis ad l. *boves*. §. hoc ſermone, regula,
num. 143. & multis ſeqq.

⁶ Apud Germanos.] Cornelius Ta-
citus lib. de Moribus German. ſcribit,
Scutum reliquiſſe præcipuum ſagi-
tium: nec aut ſacris adesse, aut con-
cilium inire ignominioſe fas eſt, mul-
tique ſuperſtites bellorum infamiam
laqueo ſinierunt. Eraſ. Chil. 2. cent. 2.
c. 97. deſcribit quam olim ignominio-
ſum fuerit clypeum abjicere.

⁷ Et apud Ægyptios.] Herod. lib. 2.
Soli omnium ſubulci, eſi indigenæ, tamen
nullum ingrediuntur in templum: nemo-
que aut filiam cuiſpiam eorum nuptum da-
re vult, aut cuiuſpiam eorum filiam in ma-
trimonium ducere. Ipſi inter ſe ſubulci
dant, accipiuntque filias.

Yyy 5

1 Et

He-
braei.
Scythæ.
Mulie-
res in
sacris,
et rem
divi-
nâ sa-
cturus,
capite
velato.

pla interdicta fuere : ¹ & Hebræis menstruatis, & his c
impetiginem habent. ² Scythis quoque, qui nullam h
item interfecisset in acie, in solennibus libare non po-
rat : reliqui initiati adesse non vetantur. ³ Romanis ve-
si quæ sacrificio mulieres interfunt, capita velant. Cu-
que adorat qui rem divinam facit, ⁴ velato capite, ne
suis animus à sacris fiat, ⁵ dexteram ad osculum fer-

[¹ Et Hebræis menstruatis.] Lége
Mosaica deformia & maculosâ ve-
tabantur offerri, vel immolari Domi-
no, Levit. c. 2. & Deuter. 15. item a-
lia lex, Ne qui esset corpore deformis,
vel vitiat, panes Deo suo offerret,
neque ejus ad ministerium accederet,
ut amplissime scribitur Levit. c. 21. &
repetitur in cap. hincetiam 49. di-
stin. ubi D. Gregorius luculenter pro-
bat corporum vitia & maculas habere
symbolum vitiorum animi. Cujus
item sententia fuit D. Hieronymus ad
Fabiolam de veste sacerdotali. Præci-
pitur, inquit, sacerdotibus ut nulla de-
bilitate insignes sint, ne truncis auribus,
læso oculo, finis naribus, claudendo pede, cutis
colore mutato : quæ omnia referuntur ad
animi vitia. Quibus consonat Ro. mos,
apud quos virginem Vestalem capi fas
non erat, quæ aliqua corporis labe in-
signita esset : ut ex auctoritate Antistii
Labeonis prodidit Gell. lib. 1. c. 9. &
Fenestella de Magistratib. c. 7. Dionys.
Halicarnass. Antiq. lib. 7. laudat Ro-
mulum Romanorum legumlatorem,
quod sacerdotia non venatia, nec sorte
dividenda fecit : sed è singulis curiis
binos creavit annum quinquagesi-
mum egressos, qui virtute ac genere
præcellerent cæteros, censumque suf-
ficiem haberent, & integro essent
corpore.

² Scythis quoque.] Herodot. lib. 4.
Gyrard. Historiæ deor. syntag. 17.

³ Romanis vero.] Plut. Probl. c. 13.

⁴ Velato capite.] Virgil. lib. 3. Æ-
neidos, Helenus Æneam admonet de
profectione, seu fuga faciendâ, his ver-
bis,

Quin ubi transmissa steterunt
quoraclasses,
Et positi in aris jam cœli in lazar
Purpureo velare cunabula adop-
ta,

Ne qua inter sanctus inguit in la-
rum

Hostilis facies occurrat & mæ-
Hunc socii morem sacrum, in-
teneto :

Hæc casti monent in religio.
Quo in loco Servius, Scit
quit, omnibus diis soliti par-
re, ne se inter religiosem
offerret obtutibus, excep-
ne numinis imitatio esse
idem Servius lib. 2. ejusdem
eum locum,

Fatale aggressi sacrae cœli
Palladium, cæsis summa obli-
cis

Corripere sacrum effugit.
Vide Plutarch. Problem. 12. li-
pra lib. 2. c. 14.

⁵ Dexteram ad osculum fer-
lib. 11. c. 45. & clarior lib. 12.
ubi ita scribit, In adorandis
ad osculum referimus, remque
circumagimus. Apul. lib. 14. Rex
Et admoventes oribus suis
priori digito in erectum pollicem
te : ut ipsam deum præterea
adorationibus venerabunt. Idem
in Apologia, Si sciam aliquod præ-
nesis habet, adorandi gratia
bris admovent. Et huc spectat
Hieronymus in Psalterio, quæ-
tur De osculanti, interpretamur
orate : quia, ut ejus verbis uti-
orant, solent de osculanti moneri.

' & se in orbem circumagere, ' prout Numa instituit, necessum

submittere. Quod se D. ille Job c. 31. in elementis & idolis fecisse negat, dicens, *Si vidi solem cum fulgeret, & lunam incidentem clare, & letatus est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatis contra Deum altissimum.* Hebraei, iuxta linguæ suæ proprietatem, Deosculatorem ponunt pro veneratione.

MEACERUS.

Dexteram ad osculum ferre.] In hoc velim plures ritus adorandi agnoscas, & addas etiam alias ceremonias in adoratione Gentium. Alias enim caput velabant, circumvertebant se, tum procumbebant. Quo gestu Vitellius dicitur adorasse Caligulam, apud Suet. Vitel. 2. Et de hoc adorandi modo, Livius lib. 5. Plutarch. in Numa, in Camillo, & in Marcello. Alias tantum manum ad osculum referebant, eo gestu, ut prior digitus (qui alias est index, resideret in pollicem. Apul. 4. Millef. *Et admoventes oribus suis dextram priore digito in erectum pollicem residente, ut ipsam prorsus deam Venerem religiosi adorantibus venerabantur.* Minutius Felix, *Cacilius simulachro Serapidis viso, ut vulgus superstitiosus solet, manum ori admovent, osculum labiis pressit.* Aliqui cum hac relatione manus ad os, solebant capita submittere. D. Hieronymus Apol. 1. ad Ruffin. *Qui adorant solent deosculari manum, & capita submittere.* Aliquando tamen solum capita submittebant. Lamprid. in Alex. *Salvabatur hoc nomine, aut Alexander. Si quis caput flexisset, aut blandius aliquid fecisset, vel abjiciebatur vel ridebatur, &c.* In hoc eum, Lamprid. insinuat quod paulo post scribit Alexandrum vetuisse se adorari. Alias genua flectebant, preces suas fundentes coram Idolis suis, & aram tenebant. Quorum rituum multos si quis velit conjunctos in adoratione aliqua solemniori, non repugnabo: Sunt vero præter ea, quæ moneam. Primum, in

solemnibus adorationibus Romanos si penulari forent, deposuisse penulas. Auctor mihi Tertull. lib. de Orat. *Ute est quorundam depositis penulis orationem facere.* Sic enim advenit ad idola nationes. Secundum ad Orientem solitos se convertere, quod tamen omnibus familiare non erat. Tertul. Apologet. *Sed & plerique vestrum affectatione aliquando & celestia adorandi, ad solis ortum labia tributis.* Ut colligere possis id imitatione Christianorum Gentes fecisse: & prioribus illis sæculis receptum non fuisse. Posterioribus tamen sæculis omnibus communis fuit is ritus. Drepanius Panegyri. ad Theodos. *Nam ut divinis rebus operantes in eam celi plagam ora convertimus, à qualucio exordium est, &c.* Tertium est. Quod Alex. paulo superius monuit, Romanos capita velare solitos inter adorandum, ut intentus sacris esset animus, non ita visum esse Tert. qui Apologet. insinuat capita Romanos velasse pudoris celandi causa. Nam ubi comparat modum orandi Christianorum, cum modo Gentilium: *Christiani, inquit, oramus capite nudo, quia non erubescimus, &c.* Postremum est. Cum Romani inter adorandum circumvertebant se, id faciebant ad dexteram. Unde nescio quis apud Plautum Curc. alteri dicenti, *Quo me vertam nescio,* respondet, *Si deos salutas, dextroorsum censeo.* Quod Galli religiosius censebant fieri levorsum, apud Plin. capite 20. lib. 20. Ad adorationis vero ritus fortasse pertinet & is, quo ad genua adolvebantur eorum, quos adorarent, eorumque manus oscularentur. Sed de hoc alio loco dicturi sumus.

TIRAEELLUS.

Et se in orbem circumagere.] Plin. in posteriore illo loco. Nam & inter symbola Pythagoræ illud erat, *στρογγύως περιπατεῖν τὸν σώματος,* id est, adorandum circumagere corporis. Nimirum ad imitationem cœli perpetua vertiginè circumacti. Eraf. Clul. 1. cent. 1. in prover-

cessum habet. ¹ Quodque tibicines & citharœdi, qui hys septichordes tenderent, in deorum sacrificiis cum cantu & longis sibiis præcinant, & ne quid aliud agatur exanturque moneant: ² illudque jus in æde vescendi habent, prisca est religione servatum: ³ quæ quidem tibiæ sacrorum ex buxo: quæ vero ludis præcinebant, ex osse asinino æ argento fiebant: quod illæ miti sono ad rem divinam, itæ stridenti & acuto ad prælium accenderent. Fuere enim ubiatarum species plurimæ, ad usus varios: ⁴ nam Libyes plagialon ¹ vocant, ⁵ quæ ex loto fit: ⁶ Elymos ex buxo & lauro. Celtæ ex calanis utuntur fistula, Ægyptii ex stipula hordeacea, Scythæ & Arimaspi ex aquilarum & vulturum ossibus: ⁷ ex quibus aliquæ erant Serranæ, quæ æquales habent cavernas: aut Phrygiæ, quæ impares & inæquales. ⁸ Post aliquot vero tempora ne tibiæ præcinerent

Tibia-
rum
variæ
species.
1 Le-
gen-
dum,
Pla-
gian-
ton.

proverbio, *Adorato circumactus*. Plut. autem in Camillo non longe à princ. Cum hæc, inquit, dixisset, ut mos est Romanis preces agentibus se ad dexteram convertere, circumactus cecidit. Vide Ser- vium in 6. Æneid. ibi,

— Ter socios pura circumtulit noda.

2 *Prout Numæ instituit.*] Plutarch. in Numæ.

1 *Quodque Tibicines.*] Livius 1. Decad. lib. 9. Tibicines, inquit, quis prohibiti à proximis Censoribus erant in æde Jovis vestii, quod traditum antiquitus erat, agre passi, Tibur uno agmine abierunt: adeo, ut nemo esset qui sacrificiis præcineret. Ejus rei religio tenuit Senatuum, legatosque miserunt, ut darent operam, ut hi homines Romanis restituerentur. Tibias in sacris adhiberi satis offendimus Ovidii & aliorum auctoritate supra lib. 3. c. 7.

2 *Illudque jus in æde vescendi.*] Livius ubi supra. Macrobi. lib. 3. c. 11. Herodot. lib. 2.

3 *Quæ quidem tibiæ.*] Gyraldus Histor. deor. syntag. 17. & in multiplici poetarum historia, ubi de scena agit. Athenæus Dipnos. lib. 4. c. 24.

4 *Nam Libyes plagialon.*] Pollux

Onomasticon lib. 4. c. 9. & 10. Athenæus lib. 14. c. 14. Cælius Rhod. Antiq. lect. lib. 9. c. 7. in princ.

5 *Quæ ex loto fit.*] Nam ex loto tibiæ frequenter fieri, tradit Fest. Pompejus 1. 10. Lotus (auctore Plinio l. 13. c. 17.) ad tibiærum cantus expetitur.

6 *Elymos ex buxo & lauro.*] Cæsa ex calanis. Ægyptii ex stipula hordeacea. Scythæ & Arimaspi. Pollux ubi supra. Plinius lib. 16. cap. 36. Solin. c. 11. ubi vide interpretationem Cæli Rhodig. ant. lect. lib. 9. c. 7.

7 *Ex quibus aliquæ.*] Hæc usque ad versic. Post aliquot sunt Servii in lib. 9. Æneid. in eum locum,

— Bisforem dat sibiæ cantum.

8 *Post aliquot vero tempora.*] Tibiarum consuetudo coepisse videtur post Medicas victorias, cum Græci jam de se magnifice sentirent, deinde vero Athenis disciplina ea, Alcibiade auctore, cum percrebuisse, ab illo abjectas infractasque tibiæ pudefacto deformitate oris. Quod in Commentario Pamphilæ nono & vigesimo scriptum fuisse, adnotatum reliquit Gellius Noctium Atticarum lib. 15. c. 17. Rhodig. Antiq. lect. lib. 9. c. 4.

1 Ægyptiis

rent in sacris, fuit lege cautum. ¹ Ægyptiis in usu erat, non tibias, sed cantus adhibere in sacris; quibus septem vocales deos modulata voce collaudare, tibarum & citharæ loco fuit. ² Judæi in sacris non modo tibia, sed tympanis concinunt. Utque suæ hostiæ diis dicatæ sint, & ³ superis albæ, ⁴ inferis vero nigræ immolentur, neque duobus diis

unam

¹ Ægyptiis in usu erat.] Gyr. d. hist. deor. syntag. 17. Cælius Rhod. l. 9. c. 2.

² Judæi in sacris.] Num. 10. Levit. 16. Exod. 28. 39.

³ Superis albæ.] Idem Horat. lib. Carm. 3. Ode 8. ibi,

*Docte sermonis utriusque lingua
Proceram dulces epulas, & album
Libero capram prope sueratus
Arboris istu.*

Ubi Acron idem dicit quod Alexander hic & in seq. dicit. Virgil. l. 3. Æn. Sic facis meritis avis mactatæ honores: Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo,

Nigram Hyemi pecudem, Zephyrii felicitibus albam.

Ubi Serv. dicit, hostias pro qualitate numinis immolari, ut hic. Idem Virg. lib. 9.

Et statnam ante aras aurata fronte juvenecum

Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,

Jam cornu petat, & pedibus qui spargat arenam.

Ubi Servius, Juvencum, secundum Romanas ceremonias dixit. Jovi enim de tauro non immolabatur: nisi cum triumphi nomine sue vel tauro subas: quod tamen admissum est, quia non tantum Jovi, sed aliis diis, qui præsumunt, sacrificabatur. Juvenal. Sat. 10.

— Dux in Capitolia magnam Cretatumque bovem. —

⁴ Inferis vero nigræ.] Jam diximus in præced. Acronem id dixisse. Et id quidem probat illud Virgilii loquentis de Matre Eumenidum & magna forore, id est, Noctæ & Terra diis inferis lib. 6. Æneid.

— Ipse atris velleris agnam

*Æneæ matri Eumenidum, magnæque cuique sorori
Enseferit, sterilemque tibi Proserpina hostiam.*

Ubi Donatus, Omnia, inquit, nigra inferis mactat, & sterilem vaccam: quia nihil ab inferis nascitur: demonstrat quantum, colorem, genus animalis, quum primo vellere intactum: ergo non attonsum & Veneris immune. Et illud Tibulli lib. 3. eleg. 5. in fin.

*Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et nivei lætis pocula mista mero.*

Et Virgilii lib. 5.

— Huc casta Sibylla

Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

Illud item Valerii Maximilib. 2. c. 1. de Valerio Publicola, apud eandem aram publice nuncupatis votis cæsisque atris bobus, Diti maribus, sceminis Proserpinæ, læsternique ac ludis trinoctio factis, aram terra, ut ante fuerat, obruit. Nam & Plutarchus in Lucullo scribit, Aderant Proserpinæ festa, nec bovem nigrum, qualis in his sacris mactari solebat, ob circumfusus hostem parare potuerunt, sed pro bove placentiam altaribus offerendam faciunt.

⁵ Neque duobus diis.] Livius 3. Decad. lib. 7. Marcellum alia atque alia objecta animo religiones tenebant, in quibus, quod cum bello Gallico ad Clastidium eadem Honori & Virtuti vovisset, dedicatio ejus à pontificibus impediabatur: quod negabant unam collam amplius quam uni Deo recte dedicari: quia si deo caelo tacta, aut prodigii aliquot in eas factum esset, difficilis procuratio foret: quod utri Deo divina res fieret, sciri non posset. Neque enim duobus nisi certis diis rito una hostia fieri.

1 Namque

*Quæ
hostia
diis non
placat
hæret nr.*

unam hostiam mactari, quia utri deo res divina feret, facile non dignoscerent, in omni sacrificio vulgo servatum est. ¹ Namque aliena hostia, ² vel debili & manca, ³ quæque reluctatur, & se admoventi altaribus non sinit, diis non placantur: ⁴ fugientemque hostiam, quæque altaria detrectaret, ubicunque nanciscerentur, mactari oportebat, ne piaculum fieret. Et sicut suæ hostiæ numinibus dicæ sunt,

1 *Namque aliena hostia.*] Plin. lib. 8. cap. 45. ad fin. scribit, *Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominis allatos non fere litare, sicut nec claudicantem: nec aliena hostia placari, nec trahente se ab aris.*

2 *Vel debili aut manca.*] Plinius ib. quod assumptum videri potest à Judæis, quibus Deus Opt. Max. iussit sibi offerri meliora pulchrioraque & robustiora: non cæca, non clauda, non languida, non debilia, ut scribitur Deut. cap. 15. & 17. & Malachiæ 1. non semel alibi sæpe. Quod & Ethnici & Gentiles observaverunt, ex quibus Euripides in Iphigenia in tauris tradit Agamemnonem vovisse Dianæ, se immolaturum quicquid pulcherrimum annuus proventus produxisset. Aristoteles in Symposio, Nihil, ait, mutilum ac diminutum diis offerimus, sed integra omnia, atque absoluta. Hucque spectat illud Virgilii lib. 3. Georg.

Aus si quam ferro mactaveras ante sacerdos:

Indo neque impoſitis ardens altaria fivris,

Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates.

Id enim de morboſo animali intelligitur, cujus caro non coquitur, ut dicit Plinius, morboſa caro non coquitur. *Futura autem*, ut ait Servius in cum Virgilii locum, *nisi ex ſana viſtima colligi non poſſunt.* Donatus autem enarrans eum locum Virg. l. 9. Æneid.

Ipeſe tibi ad tua templa feram ſolemnia dona.

ſcribit, hostiam nec macie, nec ætate conſectam eſſe debere.*

COLERUS.

* Seneca lib. Controv. 4. Cont. 2: *Sacerdos non integri corporis quæſi motu omniſis res vitanda eſt. Hoc in victimis notatur: quanto magis in ſacerdotibus?*

TIRAQUELLUS.

3 *Quæque reluctatur.*] Plinius ubi ſupra. Ex quo illud Lucani lib. 7.

Admonitus ſuperis diſcuſſa fugit ab ara

Taurus, & Emathias præceps ſe jecit in ægris.

Et Ammianus Marcellinus libro 24. *Abunde*, inquit, *ratuſ poſt hæc proſperitates ſimilem adſentare, complotus hoſtias Marti parabat Ulteri, & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris adnoti voluntate ſua arcam procubere triſtiſſimi: decimus vero, qui diſſraclis vinculis lapſus, ægre reductus eſt, mactatus omniſa ſigna monſtravit.*

4 *Fugientemque hostiam.*] Valerius Maxim. lib. 1. cap. 6. ubi de Pompejo loquitur, ita ſcribit, in prin. Cn. Pompejum Jupiter omnipotens domade munnerat, ne cum C. Caſare ultimam belli fortunam experiri contenderet: reſeſſo à Dyrrachio adverſa agnini ejus ſalutem jaciens, examiniſus apam ſigna obſervando, ſubito a triſtiſſima implicatus militum animis, nocturnis totius exercitus terroribus, ab ipſis altaribus hoſtiarum fuga. Sertius lib. 2. Æneid. ibi,

— *Et magno mercentur Atrida.*

Quia, inquit, *ſacrorum eſt, ne victimæ fugiens, ubicunque incenda fuerit, occidatur, ne piaculum committatur.* Plinius ubi ſupra.

ſ. Sup-

sunt, ita & aræ fuerunt. ¹ Superis enim, à terra exaltatis ^{Sæcniq. ara.} aris: terrestribus, in terra, inferis vero, sub effossa terra, ^{Indo-} sacra facere convenit: quod ^{rmo,} apud Indos fuit diu serva- ^{sacra.} tum, ut terrestribus diis in cavernis, Soli vero in sublimi sacrum faciant. ³ Nonnunquam sine ara, in nudo solo & pavimento sacra peregrisse Græcos, compertum est. ⁴ Eu- ^{Odyf.} mæus apud Homerum super escharam, victimam fecit. ¹⁴ ⁵ Arabes arulam super aram constituunt, in illaque Soli ^{Ara-} immolare, & thus adolere solent. ⁶ Hæ enim ad nor- ^{bes.} mam quadratæ fuerunt: superque eis sacra facturi, ⁷ ce- ^{Verbe-} spitem ex gramine, ⁸ seu verbenas apponunt. Istæ enim ^{na fau-} faustæ in omnibus sacris habitæ, ⁹ quas ex sacro loco de- ^{sta in-} cer- ^{sacris.}

¹ Superis enim à terra.] Luctatius Placidus Grammat. interpres Statii in 4. lib. Thebaid. eo loco.

— Totidemque satis Acheronte nefa-
stas

Virginiibus jubet esse focus: tibi rector
Acorn

Quamquam infossus humo, superas ta-
men agger in arua

Piceus, hunc juxta curvulo minor ara
profunda

Erigitur Cæcis.

Sic memoriz prodidit, Tris sunt in sa-
crificiis lucæ, per quæ expiationem faci-
mus: Scrobiculo facto inferis aris tribus
sacrificamus, Cælestibus extructis foais:
unde etiam nominata sunt altaria, ad
quæ sacrificantes manus porrigimus in
altum. Cæl. Rhodiginus lib. 12. c. 1.

² Apud Indos.] Festus Rotapejus
lib. 1. prope fin. Antiqui diis superis
in ædificiis à terra exaltatis sacra facie-
bant, diis terrestribus in terra, diis in-
fernalibus in effossa terra.

³ Nonnunquam sine ara.] Cælius ubi
supra.

⁴ Eumæus apud Homerum.] Libro
Odysseæ 14.

Οὐ δὲ ἕν ὁμοῦ ποιεῖν πῶτα μέλα-
ίτηρας.

Τὸν δὲ ἑταίρ' ἰσχυρὸν ἐκ' ἰχθύων.

Alexander hic Græcam dictionem re-
liquit: Daurum Justinopolitanus cra-

nulum vertit. Est enim Græcis &
ἰχθύων, & ἰχθύων, ejusdem fere signi-
ficationis.

⁵ Arabes arulam.] Strabo lib. 16.
non multo ante fin. de Arabibus lo-
quens scribit, Solem colunt, arulam su-
per aram constituentes, & quotidie in ea
immolant, & thus adolent.

⁶ Hæ enim ad normam.] Vide ibi
Serapionem.

⁷ Cespitem ex gramine.] Virg. l. 12.
Æneid.

In medioque focus & diis communibus
aras

Gramineas, allifontemque ignemque fe-
robant

Velati lino & verbera tempora victi,
Ubi Servius, Romanis enim, inquit, mo-
ris fuerat cespitem aræ superimponere &
liba sacrificare.

⁸ Seu verbenas apponunt.] Vide quæ
scribam infra lib. 5. cap. 27. *

COLERVS.

* Verbenæ illæ erant frondes arbo-
rum certarum, quæ dicebantur & Sco-
pa apud Plinium: sive etiam Scapi, qui
Græcis sunt δαμάρι. Festus Sagmina
vocat. Unde Glossæ Sagmina δαμάρι,
αρωδία. Et Sagminarius αρωδαρι-
στής.

TIRAQUELLUS.

⁹ Quas ex sacro loco decerpere con-
nit. Plinius lib. 22. c. 2. & lib. 25. c. 9.
Donatus

*Ara
fronde-
bus diis
sacra-
tis or-
nata.*

cerpere convenit. Ipsasque aras suorum numinum fronde ornare, ¹ ut Jovi esculo, ² Apollini lauro, ³ Minervæ olea, ⁴ Veneri myrto, ⁵ Herculi populo, ⁶ Baccho edera, ⁷ Pae-

VED

Donatus in Andriam Terentii act. 4. sc. 4. annotavit ibi,

— *Ex ara hinc sume verbenas tibi,*

Atque eas substerne.

Catachresticæ omnes herbas & frondes festas ad aras coronandas ex puro loco decerptas, *Verbenas* appellari.

1 *Ut Jovi esculo.*] Plinius lib. 12. cap. 1. & lib. 16. cap. 4. Virgil lib. 2. Georg.

— *Nemorumque Jovi, quæ maxima frondit*

Esculus. —

Sed & adde & quercu ex Lutatius interprete Statii, in libro 4. Thebaidos. Quod & probat illud ipsius Virg. l. 3. Georg.

Sicubi magna Iovis antiquo robore quercus

Ingentes tendas ramos.

Et ibi Servius scribit, quod omnis quercus est Iovi consecrata, & omnis lucus Dianæ. Et Ovidii lib. 1. Metamorph.

Et quæ deciderant patula Iovis arbore frondes.

Servius autem in 1. Eleg. non multo post prin. ibi,

De celo tactas memini predicere quercus.

Dicit quercum esse in tutela Iovis. Idem Servius in eum locum ejusdem Virgil. lib. 6.

Atque umbrata gerunt civili tempora quercu.

Quercum, inquit, *coronam accipiebant, qui & in bello civem servassent: ideo, quia ante causam in hac arbore hominibus fuit, qui glandibus vescerentur.* Gell. lib. 5. c. 6.

2 *Apollini lauro.*] Plinius d. lib. 12. cap. 1. Diodor. Siculus l. 1. c. 2. Acron interpret Horatii lib. Car. 3. Ode 4. ibi,

— *Ut premeret sacra*

Lauroque collas aque myrto,

Non sene diis animosus insans.

Unde & illud Virgilii eclog. 7. ab ubi.

*Populus Alcide gratissima, cui la-
cho,*

Formosæ myrtus Veneri, sua laus Phæbo.

3 *Minervæ olea.*] Plinius ubi supra. Ovid. lib. Metamor. 6.

Illinc incumberas cum Palladis arbore palmæ,

Edidit invita geminas Latine nocte.

Ubi Raphaël Regius interpres annotavit Latoniam & palmæ & olivæ inmixtam peperisse.

4 *Veneri myrto.*] Virgilius, Diodorus, Plinius & Acron locis nuper citatis, & præterea idem Virgilius lib. 1. Georg.

— *Solida Paphia de robore myrtus.*

Et ibi Probus rationem reddit. Plutar. in Marcello: ubi myrrum pacis esse symbolum dicit, & Proble. 19. *Myrtum,* inquit, *quasi Veneri dicatam, religioſam habent.* Ovid. Fastorum 4. ubi de Veneri loquitur.

— *Leviter mea tempora myrto*

Contigit. —

Unde Imperatores (teste A. Gel. l. 5. cap. 6.) corona Myrtæ utebantur, qui ovantes urbem introibant, quibusque incruenta victoria obtulerat. Athenæus lib. 15. c. 6. Servius in lib. 5. Æn. ibi,

Unde genas ducis.

Iterum rationem reddit, cur Myrtus Veneri sacra.

5 *Herculi populo.*] Virg. citans supra in verbo, *Apollini lauro,* & ibi Probus interpres. Et rursum idem Virg. lib. 8.

— *Herculeæ bicolor cum populus mæbra.*

Et ibi Servius, *Herculi,* inquit, *inſcrata, qui cum ad inferos deſcendens ſtigaretur labore, dicitur de hac arbore corona facta, caput reſaſſe: unde ſecutus pars temporibus colatærens, capiti præbuit ſiderem:*

fructorem : pars vero exterior, propter inferorum colorem, nigra permansit, & hunc festo pendit populus, id est corona de populo. & paulo post,

Populeis adsunt evincti tempora ramis.
Et ipse quoque Virgil. lib. 5. *Æneidos*,
Cætera populea velatur fronde iuventus.
Plin. lib. 12. c. 1. in princ. Macrobi. lib. Satur. 3. cap. 12. Unde, inquit, recte *Maro* noster ad tempora respexit, quibus *Enander* ante urbem conditam, apud eam aram maximam sacra celebrabat, & utebatur populo utique *Alcidae* gratissima. *Pausanias* lib. 5. ubi rationem reddit. *Porphyrio* interpretes *Horatii* Car. 1. 1. Ode 7. ibi,

Tempora populea fertur vinxisse corona.
Virgil. Georg. 2.

— *Herculeæque arbor umbrosa corona.*
Et ibi quoque *Probus* & *Serv.* interpretes. Et *Ovid.* in epist. 9. ad *Deianiram*,

Aptior Herculeæ populus alba coma.

6 *Baccho* edera.] *Diodorus Siculus* lib. 1. cap. 2. *Plinius* lib. 16. c. 34 & 35. *Tibullus* lib. 3. eleg. 6.

Candidæ Liberæ ades : sic sit tibi mystica vitis,

Sic edera semper tempora vineta feras.
Ovid. Fast. lib. 1.

Festa corymbiferi celebrabat Græci Bacchi,

Tertia quæ solito tempore bruma refert.
Hujus rei rationem reddens l. 3. Fast. ita inquit,

Cur edera hæc cincta est? edera est gravissima Baccho :

Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est,

Nysiadas nymphas, puerum quarente nocerca,

Hanc frondem cumis opposuisse ferunt.
Idem lib. 1. Tristium eleg. 6.

Deme meis ederas, Bacchica festa, comæ.

Macrobius Satur. lib. 1. cap. 19. Colitur etiam, inquit, apud *Lacedæmonios* simulacrum *Liberi* patris hasta insigne, non thyrsus. Sed cum thyrsus tenet, quid aliud quam latens telum geritur, cuius mucro edera lambente protegitur? quod ostendit, vinculo quodam patientiæ obligando im-

petus belli. Habet enim edera vincendi obligandique naturam. Unde & poëta præcipui *Bacchi* cultores edera coronabantur, ut scribit *Plin.* lib. 16. c. 34. & *Probus* rationem reddens in lib. 2. Virgil. Et illud Virgil. eclog. 7.

Pastores edera crescentem ornate poetam
Arcades, invidia rumpantur ut ilia
Codrus. Et eclog. 8.

Inter victrices ederam tibi serpere lauros.

Et ibi *Servius.* Et *Horat.* libro Car. 1. Ode 1.

Me doctum edera præmia frontium,
Dīs miscet superis.

Et ibi quoque interpretes. Et *Propertius* l. b. 4. eleg. 1.

Ennius hirsuta cingat sua dista corona :
Mī folia ex edera porrigere Bacche tua.

Ovid. lib. 3. *Amorum* eleg. 8. in qua *Tibulli* mortem deflet,

Obvius huic venies edera juvenilia cinctus

Tempora cum Calvo doctæ Catulle tua.
Et 3. de Arte Amandi loquens de Poëtis,

*Nunc edera sine honore jacent : opera-
taque doctæ*

Cura vigil Mūsæ, nomen inertis habent.

Juvenalis satyr. 7.

Qui facis in parva sublimia carmina cella,

Ut dignus venias ederis, & imagine sacra.

Martialis l. 8. epig. 82. eodemque ult.
Non querens te sola decet, nec lænea Phœbi :

Fiat & ex edera civica nostra tibi.

Festus Pompeius lib. 8. *Edera* in tutela *Liberi* patris putabatur esse : quia ut ille semper est juvenis, ita hæc semper virget.

7 *Pani* vero pino.] *Propertius* lib. 1. eleg. 18.

Vos eritis testes, si quos habet arbor honores

Fagus, & Arcadio pinus amata Deo.
Et *Ovidius* de *Lupercalibus*, qui erant sacerdotes *Panis*, lib. 2. Fast.

Ipse ego Flaminiæ postcentem Februa vidi,

Februa poscenti pima virga data est.

Z z z

Sod

*Lauros ad a-
ram
maxi-
mam
Hercu-
lis.
Thra-
ces.
Judgi.
Cappa-
does.
Egy-
ptii.
Drui-
de.*

vero pino, ' Diti autem cupressio. Quamquam ' ad
maximam Herculi sacra facturi, sola lauro, neque alia
tonentur fronde. ' Thraces & ' Judzi pro lege habent
in omnibus sacris hedera coronari, ' Cappadoes Ambro-
sia. Apud Ægyptios hedera vitibus præfertur. ' Drui-
dæ nullum sacrum sine roboris fronde conficiunt: ' Ptole-
mæus heliochryso coronavit deos. ' Thraces verosimile
solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in
lenni

Sed & adde Proserpinæ sacram pinum
esse, ut tradit Servius lib. 3. Æneid.

— Sylva alta Jovis lucasve Diana:
Et Matri Deum & Fraudi, idem Ser-
vius lib. 2. Æneid. post. princ. ibi,
— Sedque intexunt albite costus.

Pinus, inquit, in tutela est Matris deum
& fraudis: quia ejus poma cadentia per
fraudem interrimunt. Et iterum lib. 9.
ibi,

' Pineæ sylva mihi multas dilecta per
arnos.

1 Diti autem cupressio.] Plin. lib. 16.
c. 33. Cupressus, ait, Diti sacra, & ideo
funebri signo ad domos posita, * & Festus
Pompejus lib. 3. & vide supra l. 3. c. 7.
Sed adde eam quoque Proserpinæ di-
catam Servio lib. 3. Æneid. loco nuper
designato. Et vide Liv. 3. Dec. lib. 10.
ad fin. Et Marti myrtus quoque eidem
Servio lib. 3. Æneid. in princ. ibi,

Forte fuit juxta tumulus, quo cornea
summa

Virgulta, & densis hastilibus horrida
myrtus.

Adde item superioribus ipsi Marti gra-
mine, ut tradit idem Servius libro 12.
Æneid. eoloco,

— Et diis communibus aras

Gramineas. —

Harpocrati Persica, ut probat Plu-
tarch. in libro de Mide & Osiride, &
Junoni malo Punico, ut tradit Philo-
stratus, in vita Apollonii lib. 4. c. 9.

COLERUS.

* Cur hoc Plinius dicat, docet Ser-
vius nondum editus, his verbis: Ro-
mani moris fuit, propter ceremonias sa-
crorum quibus pop. Roman. obstrictus

erat, ut potissimum cupressus, qui cap-
renasce non sinit, in vestibus non per-
neretur; ne quis imprudens impu-
norum rerum divinam facturum esset, &
quasi attentatus scilicet propter non
posset. Hunc locum Scallio quod so-
lum refert.

TIRAQUELLUS

2 Ad aram maximam Herculi]
Macrob. Saturn. lib. 3. c. 12. ubi zoni-
nem reddit eam Virgil. lib. 8. Æneid.
Herculi saluos attingere, & scribit,
Cum ad aram maximam, sola lauro capi-
ta, & alia fronde non contenti.

3 Thraces.] Plinius lib. 16. cap. 34.
ubi de edera.

4 Judæi.] Cornel. Tacitus lib. 11.
ubi de ritu & institutis eorum dicitur.

5 Cappadoes.] Plinius lib. 16. c. 4.
ubi varia ambrosiæ nomina scribit.
Ambrosia, inquit, cæci nomen est, &
circa alias herbas fluitanti: primum enim
habet densum, ramosum, truncum, cum
fere palmorum, tertia parte raris
riorum, foliis raris. Circa enim unum
in ramulis semen est vis deprensiva
odore riuoso: qua de causa lauro i-
busdam vocatur, ab aliis artemisia (or-
namentum illa Cappadoes).

6 Druidæ.] Plin. lib. 16. cap. 4.
ult. ad fin. Druides, inquit, non per
roborum eligunt lucos, nec ulla pars
ea fronde conficiunt, ut raris quibus
quoque interpretatio Græca placet.

7 Ptolemæus heliochryso.] Idem
lib. 12. cap. 35.

8 Thraces.] Idem lib. 16. cap. 34.
1. p.

Iernibus libant. ¹ Isiaci, absinthii marini ramum virgultis ^{Isiaci}
 cæteris præferunt. ² Egyptii in Iovis pompa, ³ & Magi
 myrica, ⁴ Herinionenſes hyacintho coronantur in ſacris. ^{Her-}
⁵ Parthi ex diverſo gramine coronata agna, odores incen- ^{mio-}
 dunt. ⁶ Ferunt Egyptios agreſti herba manibus decerpta, ^{nenſes.}
 adoraffe, ⁷ & papyri flore coronaffe deos. ⁸ Veſpaſianus ^{Parthia}
 vero coronas ex cinnamomo interratiſi auro sæpe templis
 dicavit. Apud alios autem ⁹ fagi cortex religioſus fuit.
¹⁰ Non ſic Thebis & Athenis: namque in Palladis templo ^{Theba-}
 haud facile quiſquam hederam invenit, ^{ni &}
 quæ fert racemos labruſcæ modo, quam ſimilacem nomi- ^{Athe-}
 nant, & arbores quæ nec feruntur, nec fructum ferunt, ⁿⁱ⁻
 inſauſtæ omnibus habentur ſacris, & damnatæ religionis: ^{Herba}
¹² apud Perſas non modo qui ſacrificat, ſed hoſtia, & qui ^{inſau-}
 ſacris interſunt, feſta ornantur fronde. ^{ſta in}
¹³ Indis contra: ^{ſacris.}
 namque ex his coronatus ſacrificat nemo. ^{Perſæ.}
¹⁴ Perſæ tamen ^{Indi.}
 nec

¹ *Isiaci.*] Idem lib. 27. cap. 7. ad fin.
² *Egyptii.* } Idem ſcribit Gre-
³ *Magi.* } gor. Gyraldus in
⁴ *Hermionenſes.* } varia & multipli-
⁵ *Parthi.* } ci Deorum hiſtor.
 ſyntag. 17. ſed nullum citat auctorem.

⁶ *Ferunt Egyptios.*] Quæ ea ſit, non
 memini me legiſſe. Diodorus autem
 Siculus lib. 2. c. 1. poſt prin. ſic ſcribit,
Præſens victum Egypſium herbas ac palu-
ſtres caules radiceſque, quas guſtu exper-
ti comprobaffent, fuſſe tradunt, eamque
quam Agriſim dicunt, herbam tum præ-
cipua dulcedine, tum hominibus ac ju-
ventis utilis in primis uſus. Ejus utilita-
tis memores ad hoc uſque tempus viri, ac
manibus decerpta deorant, exiſtimantes
hominem limoſum ac paluſtre animal eſſe,
ſumpta conjectura tum ab ejus humili na-
turalique ortu, tum quia magis humidis
humis ſiccis eget cibis. Ex quo intelligis
hunc Alexandri locum ſumptum fuiſſe.

⁷ *Et papyri flore.*] Plin. l. 13. c. 11.
 Gyraldus ubi ſupra.

⁸ *Veſpaſianus.*] Plinius libro 12.
 cap. 19. *Coronas,* inquit, ex cinnamomo
 interratiſi auro incluſas, primus omnium

in templis Capitoliæ atque Pacis dicavit
Imperator Veſpaſianus Auguſtus.

⁹ *Fagi cortex.*] Plin. lib. 16. cap. 9.
Nec non, ait, in quodam uſu ſacrorum re-
ligioſus eſt fagi cortex.

¹⁰ *Non ſic Thebis.*] Hæc omnia uſque
 ad clauſulam, *Ea vero,* ſunt Plutarchi
 problem. c. 112.

¹¹ *Ea vero edera.*] Plin. lib. 16. c. 35.
 ubi ederam eam diei inſauſtam eſſe
 omnibus ſacris & coronis: quoniam
 ſit lugubris, virgine ejus nominis, pro-
 pter amorem juvenis Croci, mutata
 in hunc fruticem. Hinc puto factum,
 quod ederam Flamini diali neque
 tangere, neque nominare fas erat, au-
 ſtore Sexto Pompejo lib. 5. eos enim
 locum ubi buſtum ſit ingredi non li-
 cet, nec mortuum attingere, ut ait
 Gellius lib. 10. c. 19.

¹² *Apud Perſas.* } Gregor. Gyrald.
¹³ *Indis contra.* } ubi ſupra.

¹⁴ *Perſæ tamen.*] Herodotus lib. 1.
 Strabo lib. 15. non multo ante fin. Ci-
 cero lib. 2. de legib. *Nec ſequor,* inquit,
Magos Perſarum: quibus auctoribus Xer-
xes inflammaffe templa Græciæ dicitur,

Z z z 2 quod

nec deorum imagines habent, nec templa erigunt (¹ *enim ædium sacrarum & simulacrorum everfores*) *scilicet* loco mundo & excelso, cum precatione diis victimas immolant: quod à plerisque usurpatum invenimus. ² *Nam Carmeli deus colebatur, cui nec templum erat, nec sum-*

Judæi. lacrum, sed ara tantum, & divinus cultus. ³ *Indæ tamen* sola unum numen colunt: ideo nulla apud eos summa, non modo templis, sed nec urbibus insunt. ⁴ *Germani quoque nullam humani oris speciem diis, præ ceteræ*

Germani.

Vestis sacerdotis sacrificii.

magnitudine, dederunt: nec templa dicarunt, sed lucos & nemora deorum nominibus appellant, illa velut facta templa venerati. ⁵ *Sacerdos autem, & qui victimam facit* pura in veste ⁶ & candida (nam color albus deo gratissimus primis) ⁷ in textili tela, nec majoris operis quam mensura,

quod parietibus includerent deos, quibus omnia deberent esse patentia ac libera, quorumque hic mundus omnis templum esset & domus.

¹ *Erant enim.*] Hæc parenthesis est Asconii Pædiani in 3. in Verrem act.

² *Nam Carmeli deus.*] Corn. Tacitus lib. 17. Et adde nec Coronidi deæ Sicyoniorum templum fuisse, auctore Pausania in Corinthiacis, cujus statua nusquam in templo infixæ est.

³ *Judæi mente sola.*] Dion in Pompejo. Tacit. lib. 30.

⁴ *Germani quoque.*] Cornelius Tacitus in lib. de Morib. German. Hincque illud Plinii lib. 12. c. 1. de arboribus loquentis in princ. *Hæc fuere numinum templa, priscoque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant: nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quam lucos, & in iis silentia ipsa adoramus.*

⁵ *Sacerdos autem.*] Cicero lib. 2. de legib. & Virg. lib. 12. Æneid.

Puraque in veste sacerdos
Setigera factum suis, intonsamque bidentem.

Attulit, admoovitque pecus flagrantibus aris.

Ubi Donatus, *pura, inquit, colore albo,*

nec purpura coram prætoribus. Substitit enim quod qui sacrorum ritus incipit, solius inritetur, induræ contagione omni & criminum macula liberam & immunem. Servius vero ibi dicit, puram vestem impollutam, quæ festis diebus uti consueverant facta celebraturi. Verum Festus Pompejus lib. 14 interpretatur puram vestem, non oblitam, non fulguritam, non infamam, non maculam habentem.

COLERUS.

* Ibi tamen Scalig. *legi aliam non oblitam, quod est, fulguritam.* & significat oblitum fulgur obliquum, quale est caeleste, ut Plinius in lib. 2. Servius in fragmentis de pura vestem scribit: *Sane, inquit, in sacris puræ vestis appellatur, quæ neque summa, & quæ maculam habeat ex hominum*

TIRAQUELLUS

⁶ *Et candida.*] Cicero 2. de legibus: *Color, inquit, albus præcipue virtus Deo est, tum in ceteris, tum maxime in textili.* Et Donatus ubi supra.

⁷ *In textili tela.*] Idem Cicero lib. 2. de legibus paulo ante id, quod ex eo supra dictum est, *In delubris communibus, inquit, textile, nec opus quam mulieris opus mensuram.*

1. Nov.

strux, ¹ nonnunquam in purpura & auro. ² Triumphales ^{Triumphales viri.}
viri, & qui amplios honores gesserant, in triumphi ornatu,
aut in prætexta lotis manibus, & fronde coronati, sacri
& venerabiles, ³ nudis pedibus, & tonsa coma, ad rem
divinam accedebant: ⁴ idque à Pythagora traditum ^{Lacedæmonii.} ^{Pura} ^{& religiosa} ^{vestis.} ^{Homicidi expia-}
cedæmonii observarunt, qui nudis pedibus adorandum
sacrificandumque censuerunt. Pura autem & religiosa di-
cebatur vestis, qua rem divinam facturi, festo utuntur die.
Ea quidem erat ⁵ soluta omni vinculo, nullis maculis nec
squalore obsita, nec funesta aut fulgurata, ⁷ Quod si quis
nece aliqua pollutus fuisset, bis septem vicibus inundatio-
nibusque vestes abluebat aqua, his piamentis ab immun-
ditia emaculati arbitratus. ⁸ **Ægyptii** vero laneas vestes ^{Ægyptii.}
non

¹ Nonnunquam in purpura & auro.]
² Triumphales viri.] Gyrالدus hi-
storiz Deorum, Syntagmate 17.

³ Nudis pedibus & tonsa coma.] Vi-
de de his duobus supra lib. 3. c. 22. ubi
de Berenice.

⁴ Idque à Pythagora traditum.] Gy-
rالد. dialogismo 10. Vide ejusdem Py-
thagoræ carmina.

⁵ Lacedæmoniorum.] Idem ibi.

⁶ Soluta omni vinculo.] Servius in
lib. 2. Æneid. in eum locum.

*Eripni (fateor) luto me & vincula
rupi.*

*Atqui, inquit, soluta sunt hostiæ, cum
piaculum sit, in sacrificio aliquid esse re-
ligatum, citatque illud ejusdem lib. 4.
ejusdem operis,*

*Unum exuta pedem, vinculis in veste re-
cincta*

Testatur moritura deos.

Ubi & idem Servius, *Quia, inquit, ut
supra diximus, in sacra nil solet esse præ-
ligatum.* Et alibi idem Servius in 12.
libro.

— Vincula omnia rupi.

Et religionis, ait, & fœderis est. Sed huic
contradicere videtur illud Juvenal. sa-
tyr. 12. ad princ.

*Sed procul extensum petulans quatit bo-
stia funem*

*Tarpejo jurata Iovi, frontemque cornu-
scat,*

*Quippe serox vitulus templis matrus
& ara,*

*Spargendusque mero, quem jam pudet
ubera matris*

*Ducere, qui vexat nascenti robora cor-
nu.*

Et quod tradit Isidorus libro Etymo-
logiarum 6. cap. 19. Victimam à qui-
buldam dictam, quod vincita ad aras
ducebatur. Sed hunc scrupulum discus-
tiens Servius, primo illo loco scribit,
Victimas ipso tempore sacrificiorum
minime ligatas esse oportere: sed an-
tea, scilicet, cum ducerentur, ligaban-
tur.

⁷ Quod si quis nece.] Gyrالد. libro
de Sacrificiis syntag. 17. hac historia
nihil omnino notius apud auctores
dicit, sed nullo citato auctore.

⁸ **Ægyptii vero.**] Herodot. l. 2. Nam
& Apulejus Apologia 1. scribit, linum
purissimum esse rebus divinis vela-
mentum. Quippe lana segnissimi cor-
poris excrementum pecori detracta,
jam inde Orphei & Pythagoræ scitis,
profanum vestimentum esse, Sed enim
mundissima lini seges inter optimas
fruges terra exorta non modo indutui
& amictui sanctissimis Ægyptiorum

Z z z 3 sacer-

non inferunt in deorum templa, nec cum his cadavera sepeliunt. <sup>H:stia orna-
tus.</sup> Hostia si major erat, auratis cornibus, si minor, coronata illius Dei fronde, cui sacra fiunt, incedebat: <sup>Semo-
nes.</sup> infusaque lanea & candida vitta circumdata, ante aras, nullo vinculo ligata fistebatur: neque enim in sacris vit-ctum quid esse poterat. Contra vero apud Senones: nam

lucum

sacerdotibus, sed operui quoque rebus sacris usurpatur, Philostatus in vita Apollonii lib. 3. c. 4.

1 Hostia, si major erat, auratis cornibus. Plinius lib. 33. cap. 3. in princ. Deorum vero, inquit, honori in sacris nihil aliud excogitatum est, quam ut auratis cornibus hostia majores dumtaxat immolarentur, & dictum est plenius supra lib. 3. cap. 12. ubi Alexander idem scripsit.

2 Infusaque lanea. Virg. l. 3. Georg. Sape in honore deum medio stans hostia ad aras,

Lanea dum nivea circumdatur insula vitta,

Inter cunctantes cecidit moribunda mi-
nistros.

Varro lib. 3. aut, ut alii computant, 6. Insulae, ait, dictae in hostiis, quod velamenta è lana, quae adduntur, insula, intra hostiarum cornua velamenta erant.

3 Candida vitta. Ut probatur illo eodem loco Virgilii, cum niveam vittam dicit. Vittae autem victimas caput vinciri solitas intelligitur ex illo Virgil. loco, & ex alio lib. 2. Aeneid.

Et si se fruges circum tempora vittae. Et rursum lib. 3. ejusdem operis in funere Polydori, Priami filii.

Stans manibus ara

Carnaleis musta vittis.

Et rursum eodem libro,

Hic Hellenus castis primum de more ju-
vencis,

Exorat pacem dicam, vittaeque res solvit
Sacrae capitis.

Et Valerii Flacci lib. 1. Argonaut.

Tibi carnaleis in litore vittis

Et Zephyris, Glaucæque boem Thetidi-
que juvenum

Dejicit Aeneas.

& alibi eodem lib. non multo ante ha-
— *Veneris sub nocte capressi*

*Sordidus, & multa pallens ferrugine
lanus*

*Stabas adhuc, cui carulea per cornua
vitta.*

Et Juvenalis ad hoc alludens Satyr. 12. ad fin. sic inquit:

*Alter enim, si concedas maculare, vorat
bit*

*De grege ferarum magna & pulcherrima
quaque*

*Corpora, vel parvis & frontibus aucu-
lorum*

*Imparet vittas: & si qua est nobilis illi
Iphigenia datus, dabit haec altarihus.*

In quo illud animadvertendum, vittas in sacrificiis non semper candidas fuisse: sed & aliquando caruleas, ut patet ex illo Virgilii loco in funere Polydori, & illis duobus Valerii Flacci, nisi forte caruleae essent in funeralibus, in aliis candidae.

COLERUS.

* Quod verissimum est. Caruleus enim color est maxime funebri. Graecis dicitur *κάρυς*. Latini, si Glossa. credimus, vocant ferrugineum. Virg. 6. *Caruleam advertit puppim*: quam alibi *Ferrugineam cymbam* vocat. Idem eodem libro: *Infirmi lino glaucæ reponit in ulva*. Quia scilicet in inferis. Theognis, de Portis inferorum: *Καρύας τι πύλας*. Apparet igitur liquidus, cur ferrugineus, glaucus, & caruleus color sacer in funere.

TIRAQUELLUS.

4 Ante aras nullo vinculo ligata. Vide supra ibi, *Soluta omni vinculo*.

5 Contra vero apud Senones. Hæ Senones Cor. Tacit. libro de Moribus Germanor. vocat, ubi ita scribit, *Pe-*
tristi sumus

lucum sacrum venerantur: quem nisi vinculo ligatus ingredi nemo poterat: qui si forte prolapsus corruisset, attolli minime licebat, sed per humum reptare necessum erat.

¹ In Scythia quoque Marti sacrum fit, in quo victima pri-^{scy-}mis pedibus ligata, ad aram sistitur, cui laqueum in collo^{tha.} injiciunt, ac baculo circumducto strangulant, sine precatione & votis. ² Quam quidem aquam de fonte Iuturnæ, ^{Aqua} qui circa Numicium labitur, quæque in omnibus sacris ^{sacris} adhibetur, in primis inspergebant: ^{adhi-} ^{bisa} ^{apud} ^{diver-} ^{vas} ^{fos.} ³ eam vero aquam super terram posuisse, piaculum & triste omen erat. ⁴ Ideo

rustissimos se nobilissimosque Suevorum Semnones memorant, & paulo post, Est, ait, alia ludo reverentia. Nemo, nisi vinculo ligatus, ingreditur, ut minor & potestatem numinis præ se ferens. Si forte prolapsus est, attolli & insurgere haud licet. Per humum evolvuntur.

¹ In Scythia quoque.] Herod. lib. 4. de Scythia loquens, Simulacra, inquit, & aras & delubra facienda non putant, præterquam Marti. Idem sacrificium prorsus apud omnia templa fieri, eodem modo est institutum, qualis est: Victimam ipsa primoribus implicita pedibus sistitur, cujus à tergo stans immolator, amota in primis insula, pecudem ferit, eaque concidente, Deum invocat, cui illam matas, deinde circumdatis laqueis collo, tum injecto baculo circumductus, hæstiaque strangulat, non incenso igne, non votis munusculis, non sumptis libamentis: sed ubi pecudem strangulavit, eique pellem detraxit, ad cocturam se convertit.

² Quam quidem aquam.] Ad Romanos revertitur. Id autem est Servii lib. 12. Æneid. in loco,

— Stagnis que fluminibusque sonoris Præsidet.

Cujus verba afferemus infra ibi. Ex hac aqua ægros curari. Idem autem Servius enarrans hunc locum ipse Virgil. lib. 7.

— Hac fontis stagna Numici.

Tradit, Vestæ libari non nisi de hoc Numici fluvio licuisse,

³ Eam vero aquam super terram posuisse.] Lutatius interpres Statii lib. 8. Thebaidos, in eum locum,

Sicut Achæmenius solium gentisque paternas

Excipit. —

Futile, inquit, vas est quoddam lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris dea Vesta: quia aqua sacra Vesta in terra non ponitur: quod si fiat, piaculum est.

⁴ Ideo vas.] Donatus in And. Terent. act. 3. scen. 5. ibi,

Servius fortunas meas commississe futili? Vas, inquit, quod futile dicitur, quod non deponunt ministri sacrorum, quod est acuto fundo & patulo ore, eoque instabile est. Citatque Virgilium, non designato tamen loco, sed est lib. 11. Æneid.

— Consilium habitus non futilis auctor.

Quo in loco Servius, Futilis, inquit, quoddam est vas lato ore, fundo angusto, quo utebantur in sacris Vesta: quia aqua ad sacra hantia, in terra (ut supra diximus) non ponitur: quod si fiat, piaculum est, unde & excogitatum vas est, quod fluxe non posset, sed positum statim effunderetur. Sed & ipse Donatus, ut ad eum redeamus, idem prope scribit in Phormionem ipsius Terentii act. 5. sc. 1. ibi,

— Ne vos sorte imprudentes foris

Effutietis. —

Translatio à vase, futili nomine, quod patulo ore, fundo acuto, instabile, nihil prorsus retinet.

vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, ne stare posset, in sacris adhibebant, ¹ cui cadum, ² alii scyphum dixere nomen. Illudque manibus tenere oportebat. Quod quidem flaminæ virgines sacrorum ministræ, aut Vestalium famulæ, nonnunquam pueri flaminum ministri, ³ quos Camillos appellant, patrini & matrimi omnes coronati tenebant manibus. ⁴ Ex hac aqua ægros curari, & bonæ valetudini restitui putabant. ⁵ Apud Athenienses vero aqua erat ex Callirhoë fonte, magnæ religionis in maximis sacris & sponsalitiis cæremoniis, in quibus aliam adhi-

Camilli.

¹ [Cui cadum.] Cadus enim est forma turbinata: scilicet instar turbinis, qui huiusmodi est, ut in imo sit acutus, in summo latus, ut describere videtur Ovidius lib. 1. Metamor.

— Cava buccina sumitur illi

Tortilis in lacum, qua turbine crescit ab imo.

Ex quo Plinius de aloë loquens l. 27. cap. 4. Ob id, ait, in turbinibus cadrum nam servant.

² Alii scyphum.] Id genus esse vas potorii omnibus manifestum est. Diximus supra lib. 3. cap. 10. Scyphus, auctore Macrobio lib. Satur. 5. cap. 2. Herculis poculum est, ita ut liberi patris cantharus. Sed quod hac forma fuerit, in præsentiarum non memini me legisse.

³ Quos Camillos appellant.] Plutar. in Numa Pompilio. Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 7. scribit, Romanos pueros puellæque nobiles, & investes, Camillos & Camillas appellasse, Flaminicarum & Flaminum præministros, Servius in lib. 11. Æneid. in eum locum,

Ipse pater famulam vocat.

Ubi de Camilla loquens: scribit, Ministros & ministras impuberes, Camillos & Camillas in sacris vocatos fuisse: unde & Mercurius Hetrusca lingua Camillus dictus est, quasi minister deorum. Sed idem eodem libro dicit simpliciter, Camillum proprie appellari ingenuum puerum. Sed quod magis accedit ad priorem significatio-

nem, Festus Pompejus l. 6. Flaminus, inquit, Camillus puer dictus ingenuum, patrini & matrimi, qui Flaminii Deis ad sacrificia præministrabant. Subditque, alios dicere, Omnes pueros ab antiquis Camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio de agricultura præceperet:

Hyberno pulvere, cerno lato, grandia
sarra Camille vocas.

Præterea vide Varronem lib. 3. aut, ut alii computant, lib. 6. *

COLERUS.

* De his Camillis satis puro supra dixi.

TIRAQUELLUS.

⁴ Ex hac aqua ægros curari.] Servius in 12. lib. Æneid. quo loco citavimus supra ibi, Quam quidem aquam Juturna (nam de hac loquitur Alexander, ut ex superioribus patet) fons est in Italia saluberrimus juxta Numicum fluvium, cui nomen à jurando inditum est. Cum enim omnis aqua naturaliter noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus saluberrimus fons est. De hoc autem fonte Romanæ ad omnia sacrificia aqua afferri consueverat. Id quod & supra dictum est.

⁵ Apud Athenienses aqua erat ex Callirhoë.] Hæc, iisdem fere verbis, scribit Lilius Gyraldus Hist. deor. frag. 17. ubi de Supplicatione & lustrationibus.

1 Graecis

adhibere nefas habebatur. Fertur in Delii Apollinis templo præcipua aqua fuisse, sacrificantium usui accomoda, quam ad alios usus hausisse, magni criminis instar erat.

¹ Græci in sacrificiis & expiationibus, Eleutheri aquam frequentes adhibent: ² Træzeni ex Hippocrene, ³ Persici reges ex Choaspe, quam peregre profecturi secum ferunt. ⁴ Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit: ⁵ præ cæteris vero Ægyptii, tanti Nili aquam fecere, ut cum hydria ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent, & sublati manibus diis gratias agerent. ⁶ Feruntque Babylonios reges ex Nilo & Istro aquas inter gazas condere assuevisse, velut hoc argumentum suæ magnitudinis ostenderent, cum per tot spacia terrarum, totque invias regiones advectæ fuerint. Ipse vero sacerdos ⁷ lanea infula velatus, & fronde coronatus,

*Sacerd.
sacrificantis
ceremoniam.*

¹ *Græci in sacrificiis.*] Pausan. lib. 2. qui de Corinthiacis est, ubi de Clytemnestræ & Ægypthi sepulcro loquitur: *In itinere, inquit, aqua manat, quam Eleutherion, id est, liberam appellant, quæ utuntur ad piacularum purgationes templi ministræ, quæque sacrificiis occulte adsunt.*

² *Træzeni ex Hippocrene.*] Pausanias eo. libro non multo ante fin. ubi scribit hæc aqua lustratum purgatumque fuisse Orestem.

³ *Persici Reges.*] Herod. lib. 1. *Portatur, inquit, aqua ex flumine Choaspe, Susa præterfluente, quo uno ex omnibus fluminibus rex potat. Cujus Choaspe aquam decoctam, & in argentea vasa diffusam, ferentes permultæ carræ: a quatuor rotarum mulis trahentibus, assidue comitantur, quocumque ille proficiscitur.* Plinius lib. 6. cap. 27. & maxime huius rei meminit lib. 3. cap. 3. Solin. cap. 15. Vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis Primigeniorum in præfatione num. 30. incip. *apud eos autem.* Ex quibus vides Choaspe, non Choaspe de legendum.

⁴ *Arabum Reges ex Euleo.*] Solin. cap. 46. ubi de Arabia. *Habitant, ait, in colle manu facto inter flumen Tigridem & flumen Euleum, quod ortum à Medis tam puro fluore inclytum est, ut inde omnes reges non alias, quam ejus aquas bibant.* Plinius cap. 3. lib. 31. *Parthorum Reges ex Choaspe & Euleo tantum bibunt, & ea quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes apparet: quoniam nec è Tigridi, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt.*

⁵ *Præ cæteris vero Ægyptii.*] Gyrardus iisdem verbis ubi supra, sed nullo citato auctore.

⁶ *Feruntque Babylonios Reges.*] Plutarchus, Dimonis auctoritate, in vita Alexandri Magni. Superioribus autem adde, sacerdotes in Ægypto non quavis aqua, nec alia, quam ex qua ibidem bibisse credant. Norunt enim egregie, hanc avem nunquam gustare aquam sordidam, aut ullis infectam venenis, ut quam divinationis non expertem, veluti avem sacram existimant.

⁷ *Lanea infula velatus.*] De hoc supra dictum est.

Zzz 5 1 Aram

vas lato ore, & fundo angusto, in quo hauriretur, & stare posset, in sacris adhibebant, ¹ cui cadum, ² alii ³ phum dixere nomen. Illudque manibus tenere oportet. Quod quidem flaminæ & virgines sacrorum ministræ, & Vestalium famulæ, nonnunquam pueri flaminum ministri ⁴ quos Camillos appellant, patrini & matricini ornati tenebant manibus. ⁵ Ex hac aqua ægros curæ & bonæ valetudini restitui putabant. ⁶ Apud Athenienses vero aqua erat ex Callirhoë fonte, magnæ religionis & maximis sacris & sponsalitiis cæremoniis, in quibus ⁷ ~~est~~

Camilli.

¹ *Cui cadum.* Cadus enim est forma turbinata: scilicet instar turbinis, qui huiusmodi est, ut in imo sit acutus, in summo latus, ut describere videtur Ovidius lib. 1. Metamor.

— *Cava buccina sumitur illi*

Tortilis in lacum, quæ turbine crescit ab imo.

Ex quo Plinius de aloë loquens l. 27. cap. 4. *Ob id, aut, in turbinibus cadum eam servat.*

² *Alii scyphum.* Id genus esse vasis potorii omnibus manifestum est. Diximus supra lib. 3. cap. 10. *Scyphus*, auctore Macrobio lib. Satur. 5. cap. 2. *Herculis poculum est, ita ut liberi patris cantarus.* Sed quod hac forma fuerit, in præsentiarum non memini me legisse.

³ *Quos Camillos appellant.* Plutar. in Nuina Pompilip. Macrob. lib. 3. Saturn. cap. 7. scribit, Romanos pueros puellave nobiles, & investes, Camillos & Camillas appellasse, Flaminicarum & Flaminum præministros, Servius in lib. 11. *Aneid.* in eum locum, *Ipse pater famulam voco.*

Ubi de Camilla loquens: scribit, Ministros & ministras impuberes, Camillos & Camillas in sacris vocatos fuisse: unde & Mercurius Hetrusca lingua Camillus dictus est, quasi minister deorum. Sed idem eodem libro dicit simpliciter, Camillum proprie appellari ingenuum puerum. Sed quod magis accedit ad priorem significatio-

nem, Festus Pompejus l. 6. *Famulus*, inquit, *Camillus puer datus uxori, patrini & matricini, cui Flaminii Diali ad sacrificia præministri.* Antiqui enim ministri Camilli Erant. Subditque, alios dicere, *Quos pueros ab antiquis Camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio de agnitione præcipere:*

Hyberna pueri, terre lata, gratia farra Camille vocati.

Præterea vide Varroem lib. 3. *ant.* ut alii computant, lib. 6. *

COLERUS

* De his *Camillis* Græci præcipue dixi.

TIRAQUELLUS

⁴ *Ex hac aqua ægros curat.* Servius in 12. lib. *Aneid.* quo loco occurrat supra ibi, Quam quidem aquam Iseturna (nam de hac loquitur Alexander, ut ex superioribus patet) fons est in Italia saluberrimus juxta Nasonum fluvium, cui nomen à jervando datum est. Cum enim omnis aqua naturaliter noxia sit extraneorum corporibus, hic omnibus saluberrimus fons est. De hoc autem fonte Romanis omnia sacrificia aqua afferri consuevit. Id quod & supra dictum est.

⁵ *Apud Athenienses aqua ex Callirhoë* Hæc, iisdem ferme verbis scribit Lilius Gyraldus Hist. deor. itag. 17. ubi de Supplication. & lustrationibus.

libere nefas habebatur. Fertur in Delii Apollinis templo præcipua aqua fuisse, sacrificantium usui accomoda, uam ad alios usus hausisse, magni criminis instar erat. Græci in sacrificiis & expiationibus, Eleutheri aquam equentes adhibent: ² Træzeni ex Hippocrene, ³ Per- ci reges ex Choaspide, quam peregre profecturi secum runt. ⁴ Arabum reges ex Euleo, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit: ⁵ præ cæteris vero Ægyptii, tanti Jili aquam fecere, ut cum hydria ad templum humeris fe- batur, omnes procumberent, & sublatiis manibus diis stas agerent. ⁶ Feruntque Babylonios reges ex Nilo & tro aquas inter gazas condere assuevisse, velut hoc argu- mentum suæ magnitudinis ostenderent, cum per tot spa- a terrarum, totque invias regiones advectæ fuerint. Ipse sacerdos ⁷ lanca infula velatus, & fronde coronatus, aram

Sacerd.
sacrifi-
cantis
care-
moniæ.

1 Græci in sacrificiis.] Pausan. lib. 2. i de Corinthiacis est, ubi de Cly- nestræ & Ægyptii sepulcro loqui- tur: In itinere, inquit, aqua manat, quam utherion, id est, liberam appellant, qua- untur ad piaculorum purgationes tem- ministræ, quaque sacrificiis occulte- rant.

2 Træzeni ex Hippocrene.] Pausanias libro non multo ante fin. ubi scri- hæ aqua lustratum purgatumque fse Orestem.

3 Persici Reges.] Herod. lib. 1. Per- ur, inquit, aqua ex flumine Choaspe, à præterfluente, quo uno ex omnibus minibus rex potat. Cuius Choaspi- am decoctam, & in argentea vasa fusam, ferentes per multa carra a- tuor rotarum multis trabentibus, assti- comitantur, quocumque ille proficisci-

Plinius lib. 6. cap. 27. & maxime us rei meminit lib. 3. cap. 3. Solin. 15. Vide omnino quæ scripsimus nostris Commentariis Primigenio- in præfatione num. 30. incip. apud autem. Ex quibus videtur Choaspe, non- spide legendum.

4 Arabum Reges ex Euleo.] Solin. cap. 46. ubi de Arabia. Habitat, ait, in colle manu sacro inter flumen Tigridem & flumen Euleum, quod ortum à Medis tam puro sapore incytum est, ut inde om- nes reges non alias, quam ejus aquas bi- bant. Plinius cap. 3. lib. 31. Parthorum Reges ex Coaspe & Euleo tantum bibunt, & ea quamvis in longinqua comitantur illos. Et horum placere potum, non quia sint amnes apparet: quoniam nec è Tigri, nec Euphrate, nec è multis aliis bibunt.

5 Præ cæteris vero Ægyptii.] Gyrat- dus iisdem verbis ubi supra, sed nullo citato auctore.

6 Feruntque Babylonios Reges.] Plu- tarchus, Dimomis auctoritate, in vita Alexandri Magni. Superioribus autem adde, sacerdotes in Ægypto non qua- vis aqua, nec alia, quam ex qua Ibidem bibisse credant. Norunt enim egregie, hanc avem nunquam gustare aquam sordidam, aut ullis infectam venenis, ut quam divinationis non expertem, veluti avem sacram existimant.

7 Lanca infula velatus.] De hoc su- pra dictum est.

ZZZ 5 1 Aram

Tempus sacrificiis idoneum. *Magi & Persarum exempla.* *Indici & Gymnosophistæ.* *Hebraei.* *Insula sacerdotum.*

¹ aram manibus tenens, ² ad Orientem versus, (quod matutinum tempus sacrificiis idoneum æstimarunt, deos tunc assidere templis, & matutinis salutationibus adesse opinio foret, ³ Magorum & Persarum exemplis quibus in more fuit, primo semper diluculo canere hymnosque & laudes dare, orientemque Solem venerari meditato & solemni precationis carmine, ⁴ verbisque ex annalium vetustate erutis, numina & deos precibus vota effundebat: ⁵ quam precationem plerumque terminabat. ⁶ Indi vero & gymnosophistæ in mensis, & ubi multum diei processerat, immolare diis usque. ⁷ Quod Mercurius in Asclepio existimavit, ut adorantes medio die convertantur in austrum, occiduo in occidentem: si vero primum oriatur Sol, in ortum. ⁸ Fuitque Apollonii Tyanæ opinio, summo diluculo cum diis versari: procedente mox die, de diis loqui oportere. ⁹ Moses autem & Hebræi occidentem spectari censuerunt. ¹⁰ Ea vero insula ex lana alba & cocco fuit, instar fasciæ, plerumque lata, non-

¹ Aram manibus tenens.] Virg. l. 4. Æneid.

Talibus orantem diis, arasque tenebat.

Audiit Omnipotens. —

Et libro 6.

Talibus orabat diis arasque tenebat.

Ubi Servius, Rogabam, inquit, deos ararum ansas tenentes. Et lib. 12.

Tango aras, medios ignes, & numina testor.

Quibus ex locis Macrobius lib. 3. Saturn. c. 2. idem dicit quod hic Alexander.

² Ad Orientem versus.] Virg. l. 12. Æneid.

Illi ad surgentis conversi lumina solis
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.

³ Magorum & Persarum exemplo.] Herod. lib. 1.

⁴ Verbis præfatis.] Gyraldus Histor.

deor. syntag. 17. ubi de Supplicationibus & lectisterniis.

⁵ Quam precationem.] Vide ubi ibi, Et Domitianus Palladem.

⁶ Indi vero & gymnosophistæ.] Gyraldus ubi supra.

⁷ Quod Mercurius in Asclepio. Id est, in dialogo Hermetis Trismegisti cui titulus est Asclepius, quem Zenonem reddidit Apulejus, cuius præfatio ante finem est hæc Alexandri sententia.

⁸ Fuitque Apollonii Tyanæ.] Alexander Philostratum in vita ipsius, l. 1. c. 1. Cum sacerdotibus (inquit) habitabat, quæ solum illis quatuor communis erat, qui secum in silentio se exercitabat.

⁹ Moses autem & Hebræi.] Gyraldus ubi supra.

¹⁰ Ea vero insula.] Ad Romanos dicit. Gyraldus ubi supra scribit, & virtutis, quæ hinc & inde diffundebantur dicebantur.

nunquam tortilis & rotunda, ex qua vittæ hinc inde de-
fluebant. ¹ Principiumque precationis à Iano & Vesta,
quæ in omnibus sacris præcipua numina sunt, quæque in
votis nuncupandis præfationem perpetuam meruere, fieri
oportebat: ut per eos ad reliquos deos aditus pateat, qui-
bus thus & merum offerebat in primis. ² In qua precatio-
ne observatur, ut Iupiter pater optimus maximus, Vul-
canus, Apollo, Mercurius, omnes denique dii sacro car-
mine patres advocentur. ³ Quod in omni sacro constitu-
tum fuit, ut cuivis Deo sacrificetur, necesse foret, post
ipsum reliquos advocari, ut hi volentes & propitii, votis
& precationibus adsint. ⁴ Antoninus vero Imperator deum
Heliogabalum, quem magni numinis loco habuit in præ-
fatione sacrorum reliquis diis præponi voluit: ⁵ & Domi-
tianus Palladem velut genitricem, & se Palladis filium
per sacrificulos in primis iussit advocari. ⁶ In Peloponneso
autem

Consti-
tutum
in omni
sacro.

¹ Principiumque precationis.] Cicer.
d. lib. 2. de natura deor. & Zenon l. 1.
Rerum Italicarum, & ejus auctoritate
Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 9. post
princ. tradit Ianum primum diis tem-
pla fecisse, & ritus instituisse sacro-
rum: ideo eum in sacrificiis præfatio-
nem meruisse perpetuam. Et Servius
in lib. 1. Æneid. eoloco,

Cana fides & Vesta, Remo cum fratre

Quirinus

Jura dabunt.

*Vesta, inquit, religionem significat: quia
nullum sacrificium fit sine igne: unde ipsa
& Ianus omnibus sacrificiis invocantur.
Et de Iano Fab. Pictor lib. 1. Vinum,
inquit, & sar primum illos docuit Ianus,
ad sacrificia & religionem magis, quam
ad esum & potum: primum enim aras &
pomaria & sacra docuit, & ob id illi in
omni sacrificio perpetua præfatio præmit-
titur, sargue illi ac vinum primo præliba-
tur. Uxor illi fuit Vesta, quæ prima sa-
crorum regina sempiternum sacrificiorum
ignem virginibus credidit.*

² In qua precatio.] Vide precatio-
nem qua Decius se pro salute populi

Romani devovit, apud Livium Dec. 1.
lib. 8.

³ Quod in omni sacro.] Gyrald. ubi
supra.

⁴ Antoninus vero.] Scilicet Varus,
cognomento Heliogabalus ex filio
Lampridio in vita illius, & Herodia-
no l. 5. & Dione in Avito, qui & Pseu-
dantoninus & Sardanapalus dicitur.

⁵ Et Domitianus Palladem.] Philo-
stratus in vita Apollonii lib. 7. cap. 12.
Cum, inquit, alius propterea se accusa-
tum quereretur, quod Tarenti, ubi domi-
nabatur sacrificans publicis precibus non
addiderat Domitianum Palladis filium
esse. At enim, inquit, arbitrabaris for-
tasse Palladem non peperisse, cum semper
habita sit virgo. Ignorabas autem (ut
opinor) deam ipsam draconem quandoque
Atheniensibus peperisse. Et adstruunt
Quintilianus lib. 3. cap. 9. & Sueton,
cap. 4. & Martialis in pluribus locis.

⁶ In Peloponneso autem Melissa nym-
pha.] Idem Lilius Gyraldus de diis
Gentium syntag. 17. & Cælius Rho-
diginus lib. 18. c. 17. Tu interim vide
Lactantium lib. 1. cap. 22.

¹ Eundem

Melissa autem *Melissa nympha*, quæ usum mellis gentibus docuit, in omni præfatione sacrorum principium precatonis fecit.

Quam quidem precationem plerumque ter repetebant, sicut libationem. Diis deinde & votis rite nuncupatis, eundem Ianum in fine precationis denuo advocare necessum erat, ut is Deus precationis caput & finem faceret.

² Sine precatione autem victimas cedere, aut deos me
consuli, fas non putarunt. ¹ Itaque sua carmina *fuzque*

Sua
cuique
deorum
carmi-
na &
preca-
tiones.
Quid
precan-
dum à
diis.

precationes singulis diis institutæ sunt, quas plerunque, ne quid præpostere dicatur, aliquis ex scripto præire, & ad verbum præferre solebat. * Fertur tamen Pyrrhus Epi-

**Pre-
cantes
arans
senc-
hant.**

1 *Eundem Ianum in fine.*] Macro-
lib. 1. Saturn. cap. 9.

2 *Sine precatatione.*] Plinius l. 28. c. 2.
Quippe, inquit, victimas caedi sine pre-
catione, non videtur referri, nec deos rite
consuli.

3 *Itaque sua carmina.*] Gyraldus
ubi supra. Livius 1. Decad. lib. 8. ubi
de Decii devotione meminit. Plinius
ubi supra.

4 *Fertur tamen Pyrrhus.*] Lucianus
in libro, pro eo quod inter salutandum
lapsus fuerat.

5 Apud Indos ii, qui Pedalū vocan-

*sur.] Stobæus ferm. 9. ἐξ ἱερῶν
 ἰθὺν σπαραγῆς, In Preditiis, Indica
 gente, non sacerdos, sed qui præfatus
 prudentissimus fuerit, sacri perficitur.
 Petit autem à diis nihil quæ iustitiam.
 6 *Sacerates in Phædra.]* Scilicet Pla-
 tonis in eo libro, cui Phædrus est titu-
 lus.*

7 *Apollonius Tyranus*.] Apud Philostratum in vita illius, lib. i. cap. 8.

8 *ἀνάνιθις*que precantem animam
nere.] Jam de hoc dictum est super
non multo ante, in verbo, *ἀνάνιθις*
τιμωσας.

non litare perspectum est. ¹ Pellex tamen, Numæ legibus aram tangere vetabatur, quam si tetigisset, agnum solutis crinibus cædere cogeatur. ² Precibusque peractis, ^{Precibus peractis.} & rite deprecato numine, qui rem divinam facit, se ad dexteram volvere, & circumvertere, ³ manumque, prior digito in erectum pollicem residente, ori admoovere, ⁴ deinde sedere vetusto more debet, velut diis ratas preces habentibus. ⁵ Galli vero se ad lævam vertere religiosius putarunt. ⁶ Græci post effusas preces, manus osculantur. ⁷ Id quod Romani factitarunt, qui prætereuntes phanum aliquod, manum labris admovent, tanquam deos venerarentur & timerent, ratasque preces significarent. ⁸ Frugesque in caput victinæ, aut molam ex farre molito & sale, ⁹ deinde

¹ Pellex tamen Numæ legibus.] Huius legis verba posuit Gellius l. 4. c. 3. & Fest. Pomp. l. 14. Hæc autem sunt, Pellex aram Iunonis non tangito: Si tangis, Junoni, crinibus dimissis, agnum feminam cadito. Quamquam apud Gellium non aram, sed adem legatur.

² Precibusque peractis.] Idem Gyr. de diis Gentium syntag. 17. nullo quoque auctore citato. sed id totum est Plinii lib. 28. cap. 2. Plutarchus autem in Numa dicit, ex ipsius Numæ legibus adorantium morem esse, in orbem se vertere, deinde vero sedere.

³ Manumque priore digito.] Idem Gyr. ubi supra.

MERCERUS.

⁴ Deinde sedere.] Prius quam sederent assignabant orationem, hoc est in tabulis descriptam signabant annulo suo, & affigebant vel genibus, vel femori Idoli, quod adoraverant. Ter. de Orat. Item quod assignato oratione asidendi mos est quibusdam. Et paulo post. Porro cum perinde, faciant nationes, adoratis sigillaribus suis residendo, &c.

TIRAQUELLUS.

⁵ Galli vero.] Plinius d. lib. 28. c. 2. In adorando, inquit, dexteram ad ocn-

um referimus, totumque corpus circumagimus: quod in lævum secisse, Galli religiosius credunt.

⁶ Græci.] Honoris gratia id factitatum fuisse, quod ex Homero & aliis se observasse scribit idem Lilius Gyr. ubi supra. quod etiam nunc est in frequenti non sacrorum modo, sed & profanorum etiam usu.

⁷ Id quod Romani.] Apuleius in 1. Apologia, Si phannum, inquit, aliquod prætereat, nefas habet, adorandi gratia, manum labris admoovere.

⁸ Frugesque in capite victinæ.] Virgil. lib. 12. Æneidos,

Illi ad surgentis conversi lumina solis,
Dant fruges manibus salsas.

Ubi Servius, Quibus rebus victima aspergebantur.

⁹ Deinde novum vinum.] Virg. l. 4. Æneid.

Ipsa tenens dextra pateram pulcherrima Dido

Candentis vacca media inter cornua fundit.

Est libro 6.

Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos

Constituit, frontique inspergit vina saccerdos.

Et Ovidius lib. 7. Metam.

— Dum

inde novum vinum, ¹ aut costum, ² & mascula thura inter cornua fundebat, maceratam esse hostiam voce significans: ³ quod quidem ad victimarum probationem proficere credebant, ut si non obstupuissent, sacrificio probarentur idoneæ. ⁴ Græci autem non fruges, sed

hor-

— *Dum vota sacerdos*

Concipit, & fundit purum inter cornua vinum.

Et lib. Fastor. 1.

Rede Caper vitem: tamen hinc cum flabit ad aram,

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Qui ultimi versus sumpti sunt ex Furio Eueno, antiquo poeta,

Κὴν μὲς φάγης ἐπὶ πίζας ἄμους ἐπὶ καρποφύσῳ

Ὅσον ἐπαυτίσῃ σοὶ πράγα θυομένη.

Et ad id alludens quisquis is fuit, qui distichon illud edidit apud Suetonium in Domitiano cap. 14.

Κὴν μὲς φάγης ἐπὶ πίζας ἄμους ἐπὶ καρποφύσῳ

Ὅσον ἐπαυτίσῃ καλοῦρα θυομένη.

In quibus pro trago, id est, capro, Cæsaris nomen substitutum est, veluti Domitianus taxaretur, tanquam morti destinatus, ut victima. *

COLERUS.

* Vide Ang. Polit. Misc. cap. 26.

TIRAQUELLUS.

1 *Ant. costum.*] Costi usum esse in sacrificiis & supplicationibus testis est Plinius lib. 22. cap. 24. ad fin. *Thure,* inquit, *supplicamus & costo.* Et Ovidius lib. 1. Fastorum, ubi loquitur de his, quæ adhibebantur in sacrificiis:

Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,

Nec fuerant rubricognita fila croci.

Ara dabat sumos herbis contenta Sabiniis,

Et non exiguis laurus adusta foco.

Sed quod spargeretur inter cornua victimæ non memini me legisse.

2 *Ei mascula thura.*] Thura quoque sacrificiis adhibita, & præsertim ma-

scula, omnibus in confesso est: & probat illud Virgilii eclog. 8. quæ Damon vel Pharmaceutria dicitur:

Effet aquam, & molli cinze hec atraria cista,

*Verbenaque adole pinguis, & mascula thura.**

Et Plinii lib. 12. cap. 14. loquentis de thure, *Quod ex eo res medicatæ patitur perpendis, masculinum vocamus, cum dies non fere in us vocetur, ubi non sit ieiunia. Religiosi tribus non ne sexus alter interpretetur. Masculinum aliqui putant à sperme testium dictum.* ** Hæc Plinius. Neque etiam recordor alicubi legisse me ea fundi in cornua victimæ.

COLERUS.

* Arnob. lib. 7. Non si mille tu pondera masculi thuris incendas, calicemque hoc totum redundantium corporum utilitate claudatur.

** Inter quos Isidorus, qui sic scribit lib. 17. cap. 8. *Appellatur quod mas masculinum, eo quod sit natura rotundum, in modum testicularum. Reliquum planum præ scabrosum, minus optimum. Ubi forte legend. minus optimum.*

TIRAQUELLUS.

3 *Quod quidem ad victimarum probationem.*] Servius enarrans ea loca Virgilii supra ibi, *Deinde novum vinum,* adducta ex lib. 4. Æneid. scribit, *Novi sacrificium est, sed exploratio hostiæ, utrum apta sit.* & lib. 6. *Hæc,* inquit, *pertinent ad victimarum explorationem, ut si non stupuerint, apta probetur.*

4 *Græci autem non fruges, sed herodum.*] Cælius Rhodiginus Antiquæ lib. 12. cap. 1. scribit, *Herodum sale conspersum, ante sacrificium aris inspergi. Curque id fieret paulo post reddidit rationem, sed nullum citat auctorem. Idem scribit Gyraldus Historia deor.*

hordeum sale conspersum, aris inspergebant. ¹ Ad Terei epulcrum Megaris, dum sacrum fit, calculis pro hordeo ituntur. ² Dianæ vero Propyleæ mulieres Eleusinæ, nullam nisi ex hordeo ibi nata molam conficere possunt.

Proditumque memoriæ est, Iliacis temporibus, veteres non thure, nec costo, sed cedri & citri fumo deos adolevisse, ⁴ atque Sabæos cum omnia odorum genera diis accumulent, de myrrha tamen nihil impartiri, quasi numinibus subiratos, quod solam myrrham ex omnibus odoribus apud se gigni non sivissent. ⁵ Sine mola epim falsa nullum Num-
liis sacrificium ratur fieri putabant, in ea efficacior vim
placandis numinibus & commovendæ divinitatis esse
opinati. Vinum vero antequam funderet sacerdos, pro-
pinabat

leor. syntag. 17. dicitque sine hordeo ale insperfo & in primis aris infuso, alvis cætemoniis, nullum sacrum apud Græcos fieri.

¹ Ad Terei sepulcrum.] Pausanias libro 1. qui de Atticis est, non adeo longe à fin. Cælius Rhod. lib. 18. c. 23. idfin. ex Pausania scribit, constructum Tereo sepulcrum & sacra instituta anniverfaria, in quibus hordei loco, calculis utuntur. Pausaniæ tamen interpretes pro hordeo scribunt, Mola & Farre.

² Diana vero Propyleæ.] Idem Pausanias eod. lib. 1. sed alio in loco.

³ Proditumque memoria est.] Plinius lib. 13. cap. 1. in princ. Unguenta quæ prius inveneris non traditur. Iliacis temporibus non erant, nec thure supplicabatur: cedri tantum & citri suorum fructuum in sacris fumo convolutum niderunt verius quam odorem nocerant, jam rose succo repleto. Unde & Arnobius lib. 7. Neque, ait, temporibus (quemadmodum creditur) heroicis quidam esset ethus, scitum est, ut à priscis scriptoribus comprobatur, quarum in libro posita nulla ejus mentio reperitur: neque genitrix & mater superstitionis Hecyria opinio- nem ejus novit, aut samam. Et, paucis interjectis, scribit, Neque Romulam, ne-

que Numam ipsam thure in sacris non fuisse. * Postea vero thure dii conciliati sunt. Unde illud est Lucretii lib. 2.

Thuricremas propter mactatus concidit aras.

Et illud Macrobii Saturn. lib. 1. cap. 7. Nunquam fas fuit Egyptiis pecudibus aut sanguine, sed precibus & thure solo placare deos.

COLERUS.

* Alexandri quoque Magni tempore rarum fuisse Thus, illud argumento esse potest. Nam cum Alexander reprehensus esset à Leonida, quod minus copiose thura adoleret, victa Saba navem thure onustam Leonidæ misit, scribens ut tum diis parcus esse desinere.

TIRAQUELLUS.

⁴ Atque Sabæos.] Plinius l. 12. c. 15. de Sabæis loquens, Non dant, ait, ex Myrrha portiones Deo, quoniam & apud alios nascitur.

⁵ Sine mola enim falsa.] Plinius l. 3. cap. 7. Maxime tamen, inquit, in sacris intelligitur auctoritas, quando nulla com-
ficientur sine mola falsa. *

COLERUS.

* De mola falsa Arnob. lib. 5. Plaut. Amphit. Tibullus. Fest.

1 Simpul

tedæ ligno, ut in quocunque sacro fieri mos erat; quas nisi
 mares terre alius nemo poterat, & igne accenso super aras
 (neque enim sine igne ullum sacrificium fieri licebat,
 cum etiam sabbatis lucernas accendere diis prisco more
 servatum sit) accinctos ministros, qui sacrificanti præsto
 aderant, victimam immolare jubebat, qui victimarii
 seu cultrarii, nonnullis popæ & agones dicti sunt: qui
 illam supra verticem, plerunque infra jugulum feriebant.
 Indi vero victimam non jugulare, sed præcluso spiritu
 necare

Nel-
 lum
 sacrum
 absque
 igne.
 victi-
 marii.
 Cultra-
 rii.
 Popæ.
 Ago-
 nes.
 Indi
 non ju-
 gula-
 bant
 victi-
 maria

1 Neque enim sine igne. Hæc paren-
 thesis est Servii in lib. 1. Æneid. ibi,
 Cane fides & Vestæ.

Vide supra ibi, Principium precatiois.

2 Cum etiam sabbatis.] Probus, seu
 Cornelius, seu quisque ille fuit, qui
 Persium est interpretatus in eum Per-
 sii locum satyr. 5. ad fin.

— At cum

Herodis venere dies, unaqueq; semestra
 Deposita pinguem nebulam vomere lu-
 cerna.

Observant, inquit, Judæi & Sabbatum,
 quo die lucernæ accensas & violis coro-
 matas in fenestris ponunt. Dionys. Hali-
 carn. lib. 7. & 11. meminit accensio-
 num luminum. Item Herod. 1. & 7.

3 Qui victimarii.] Apud Livium,
 ubi de duabus arcis lapideis in agro L.
 Petilii scribæ repertis, scribit, Libri, ait,
 in comitio, igne à victimariis facto, in
 conspectu populi cremati sunt. & 5. Dec.
 lib. 1. Val. Max. lib. 1. cap. 1. ubi de P.
 Cornelio loquitur. Plin. lib. 7. cap. 12.
 Callistratum Jurisconsultum in l. ult.
 ff. de jur. immunit. Lamprid. in Com-
 modo.

4 Seu cultrarii.] Apud Suet. in Ca-
 ligula, cap. 32. cujus verba adferam in-
 fra in sequentibus.

5 A nonnullis popæ.] Propertius l. 4.
 eleg. 3.

Illæ dies hœris cadem denunciat agnis,
 Succinctique calent ad nova lucra po-
 pæ.

Persius satyr. 6.

— Mibi trama figura

Sit reliqua, ast illi tremat omento popæ
 venter?

Nam ibi ventrem, popam appellat,
 velut gulosum, cujusmodi solebat
 esse hi popæ victimarii. Suet. in Cali-
 gula d. cap. 32. Admos, inquit, altari-
 bus victima, succinctus poparum habitus,
 elato alte malleo, cultrarium machavit.
 Sic enim, meo periculo, & ita mavult
 Beroaldus, legendum, non pomparum.
 Alius Spartianus in Geta, Cum insa-
 tis Geta natalem Sæverus commendare
 vellet, hostiam popæ, nomine Antonias,
 percussit. *

COLERUS.

* Vide Isidorum l. 15. c. 14. Glossæ,
 Popæ θυς. id est, immolator. Aliibi
 Glossis iisdem est popæ πλᾶκς, hoc
 est, placenta quæ diis offertur. πύπανα
 Græci vocant, Latini liba.

TIRAQUELLUS.

6 Agones dicti sunt.] Lutatius, in-
 terpres Statii in 4. lib. Thebaidos in
 eum locum,

— Et frugum libamine puro

In vulnus occidere griges.

Sacerdos, inquit, consuetudo talis est,
 ut aut ipsi percutiant victimas, & Ago-
 nes appellantur: aut sic tenentes cultrum
 alter impingat: & ideo dicuntur, Victi-
 matores. *

COLERUS.

* Dicuntur & victimarii, id est,
 μοχοθύται, μοχολόμοι.

TIRAQUELLUS.

7 Indi vero.] Strabo libro 15. ubi
 Indorum cultus & mores scribit.

Aaaa

I Græci

necare assuerant, ne quid deperiret, neve, quid manam
Græci. deo offerretur. ¹ Græcis autem moris erat, si cœlestibus
 diis victimam facerent, sic hostiæ caput statuere, ut cæ-
 lum spectaret: si vero inferis, ut terram despiceret. Qui-
 bus quidem ministris, ² nisi iussi essent, mactare non li-
 cebat. ³ Ideo succincti nutum imperiumque expectantes,
⁴ Agon dicebant. Interim cæsa victima, ⁵ alii vasa ut cruo-
 rem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, ⁶ alii deco-
 riabant. Mox aruspex, flamen, aut sacerdos ⁷ cultro fer-
Galatæ. reo viscera & jecinora rimabatur, in illisque deos consu-
Cultus lebat, & an perlitatum foret, explorabat attente. ⁸ Apud
sacri- Galatas vero non aruspex, sed philosophus aderat, sine
ficii. quo sacrum diis nullum exhiberi poterat. ⁹ Is autem culter
 ferreus

¹ Græcis autem.] Apollonii inter-
 pres in 1. Argonauticôn.

² Nisi iussi essent.] Ovid. lib. 1. Fa-
 storum,

Nominis esse potest succinctus causa mi-
 nister,

Hostiæ coriisibus quo foriente cadit.

Quis calido striculus tincturus sanguine
 cultros,

Semper agatque, rogat, nec nisi iussus
 agit.

Et nonnihil attigit Asinius Pollio apud
 Senecam Controversiarum lib. 1. Sua-
 foria 12. Cum, inquit, filius cervicem
 porrigat, carnifex manum tollat, deinde
 respiciat ad patrem & dicat, Agni? quod
 fieri solet in victimis.

³ Ideo succincti.] Id jam est ex eo
 loco Ovidii in præceden. citato, atque
 ex illis locis Propertii & Suetonii su-
 pra quoque citatis, ibi, A nonnullis po-
 pte. Quibus adde Lucanum lib. 1.

Cornua succincti premerent cum totius
 ministri.

⁴ Agon dicebant.] Ita legendum,
 Agon, id est, agone ex illo eodem loco
 Ovidii.

⁵ Alii vasa, ut cruorem exciperent.]
 Virgil. lib. 6. Æneid. iis, quæ ex eo ad-
 diximus supra in verbo, Tum sit. u, uno
 tantum interposito versu subdit,

Supponunt alii cultros, septidamque cruo-
 rem

Suscipiunt patris. —

Ubi Servius, Victimam, inquit, cedant.
 Est autem sacrum in quibus mali omnis
 verba vitantur.

⁶ Alii decorabant.] Nescio unde id
 sumpserit, nec id verbum satis Lati-
 num mihi videtur, pro eo quod est
 pellem detrahere. Sueton. in Tiberio,
 cap. 32. in fin. deglubere dicit.

COLERUS.

* Excoriare Latine est non item,
 decorare. Nisi tamen præterea
 scripserit Alexander, decorabant. De-
 corticare enim proprie est excoriaré
 τὸ δὲ σκοπεῖν.

TIRAQUELLUS.

⁷ Cultro ferreo.] Ferreum enim o-
 stendit illud Virgilio lib. 12. Æneidos,
 supra à nobis citatum,

— Et tempora ferri

Summa notant periculum.

⁸ Apud Galatas.] Diodorus Sic. l. 6.
 cap. 9. ubi rationem reddit, quod ca-
 sisti inabant per divinæ naturæ consilios
 sacra fieri oportere, tanquam diis pro-
 pinquiores. Horum intercessione bona
 ab diis censent petenda.

⁹ Is autem culter ferreus.] Jam de
 hoc diximus supra ibi, Cultro ferreo. Sed
 & quod

ferreus erat & oblongus, manubrio eburneo, clavis æneis, ære Cyprio, & capulo argenteo ornatus, ¹ namque manu viscera tangere non decebat, ne qua offensa, pollutis facris, contraheretur. Apud Delphos fuit usurpatum, ut ^{Delphos} cultro quo diis immolabant, de nocentibus supplicium sumerent. ² Persæ & Cappadoces non gladio, sed stipite ^{Cappadoces.} mactabant hostias. ³ Romani etiam malleo, ^{Roma.} apud Homerum querno trunco. Quibus inspectis, ex omni ^{Servatum in omni} viscere & membro primitias, partesque defectas farina faris involvere: & in calathis sacrificanti offerre debebat. Tunc hostia perfecta dicebatur, quas sacerdos aris imponens, ^{sacrificio.} foculo accenso comburebat. ⁶ Hoc enim in omni bus sacris

& quod ad totum hunc versic. pertinet usque ad versic. *Namque manu.* Fest. Pompejus lib 17. *Secespitam* dicit vocari cultrum ferreum oblongum, manubrio eburneo rotundo, solido, juncto ad capulum auro argenteoque, fixo clavis æneis, ære Cyprio, quo flamines, flaminæque virgines, Pontificesque ad sacrificia utebantur. Dicta autem est *secespita* à *secando*. Hæc ille. Quæ omnia Alexander huc transtulit, præter appellationem *secespita*. Quæ & in hac significatione usus est quoque Sueton. in Tiberio, cap. 25. *Nam & inter pontifices sacrificanti simul, pro secespita plumbenæque cultrum subiciendum curavit.* Alibi autem idem Festus eodem lib. 17. *Secespitam*, ait, alii *securim*, alii *dolabrum æneam*, alii *cultellum* putant.

¹ *Namque manu viscera tangere.*] Huic rei contrarium est, quod ait Plutarchus in Arato, in hunc modum, *Eo cum ascendisset, sacrique esset operatus, ab auspice ad se allata exta utraque manu excipiens Arato & Demetrio Phario monstravit.*

² *Persæ & Cappadoces.*] Strabo libro 15. paulo ante fin. de utrisque meminit, cum scribit, in Cappadocia, ubi maximo est magorum multitudo, qui *Pirethi* vocantur, & multa Perficorum deorum templa, non cultro, sed stipite quodam mactant, tanquam malleo verberantes.

³ *Romani etiam malleo.*] Suetonius in Caligula, cap. 32. *Admota altaribus viscera, succinctus poparum habitu, elato alte malleo cultarium mactavit.*

⁴ *Apud Homerum.*] Lib. 14. *Odyss.* ubi loquitur de sacrificio,

Κεφα δ' ἀναχέμεναι χιρὸν δουρ.

⁵ *Quibus inspectis.*] Vide Gyraldum de diis Gentium syntag. 16.

⁶ *Hoc enim sacrificio.*] Contrarium innuere videtur Virgil. lib. 6. *Æneid.* *Et solida imponit taurorum viscera flammis.*

Quo loco Servius, *Solida* ergo, ait, id est, holocaustum, quod detractis extis, aræ superimponeretur: quæ nunquam ablata, elixa etiam reddebantur: unde insert.

— *Fundens ardentibus extis.*

Josephus lib. 3. *Antiquitatum* cap. 13. in princip. *Quando*, ait, totum quod immolatur, incenditur: id sacrificium holocausti, sive, ut alii vertunt, nomen holocaustum habet, id est, totum incensum. Isidorus dicit holocaustum esse sacrificium, quod totum igne consumitur dum offertur. Et id quidem, ut hoc illis addas, nomen ipsum holocausti satis ostendit, quod ita dicitur veluti, ὅλον καυσθῆναι, id est, totum ambustum, sive incensum, sive totum igne absumptum.

COLERUS.

* Ο' λᾶαυσι *Adulitum*, Glossis. *Et ὀλκαυσις* *Flamantia*, *Holocaustoma*.

A a a a

I E g y

oblatis, aut deo immolatis, particulas tanquam libamina, ut holocaustum fiat, in ignem mitterent. ¹ *Ægyptii sacerdotes*, immolata victima, caput abscindunt. Illudque diris carminibus execrati, in flumen dejiciunt, cum precatione solenni, ut si quid adversi casurum foret, in caput illud redundaret. ² *Apud Græcos* ex cæsa victima, nonnunquam capite & ventre excepto, cætera dabantur diis, linguæ vero præconibus. Hunc vero ignem ex olea, lauro, vel quercu crassioris corticis, aut cujus caudex cavus fungosusque foret, accendere, vel numinibus adolere nefas erat. Hæc enim ligna tanquam dira malique omnis, detestati sunt. Quem ignem subdita face accendebant, eumque partim ex fumo, quas vertigines faceret, quantumque se attolleret, ⁴ partim ex flamma, si lucidior, aut obtusior, & qua specie foret, multi observarunt, ⁵ *qui capnomantes dicti*. ⁶ Si autem mortuo carbone sacrificetur, signum neglectæ religionis fore & perniciosum, nemo dubitavit. ⁷ *Persis* ligna arida, dempto cortice, sacrificio apponere, desuperque oleum fundere, & arvinam pinguem, ignemque appositum, non flatu, sed ventulo excitare in usu fuit. ⁸ Solique, velut deorum maximo, cum virgultorum

TIRAQUELLUS.

¹ *Ægyptii sacerdotes.*] Herod. lib. 2. ubi tamen paulo aliter refert. Sic enim scribit, *Precede, qua obsegnata est, ad aram, ubi immolatur, adducta, pyram incendunt: deinde supra pecudem libato contra templum vino ac deo invocato, eam mactant: mactatæ caput asportant in forum: si nundina sint, & eis Græci negotiatores adfuerint, illis vendunt: qui si non adfuerint, in flumen abjiciunt.*

² *Apud Græcos.*] Gyrald. de diis Gent. syntag. 17.

³ *Eumque partim ex fumo.*] Ex quo illud Statii lib. 4. Thebaidos, *Thurra nec supra volitante altaria fumo.*
⁴ *Partim ex flamma.*] Gyraldus ubi supra.

⁵ *Qui capnomantes dicti.*] Ea vox significat tanquam si dicas fumiditones,

sive *fuminates*, à *καπνός*, id est, *fumus*, & *μαρμας*, vel *μαρμής*, id est, *cares*, qui scilicet ex fumii disiectione super aras, futura captabant, res omnino superstitionis & à demonibus inventa.

⁶ *Si autem mortuo carbone.*] Idem Gyraldus ubi supra.

⁷ *Persis ligna arida.*] Idem Gyraldus ibi, nullo etiam auctore citato: sed id est Strabonis lib. 15. paulo ante fin. ubi, de Persarum sacrificiis scribit, sic ait, *Præcipue igni & aqua sacrificant, igni arida ligna imponentes, adempto cortice, & arvinam superius effusa: deinde infuso oleo, succendunt, non inspirantes: sed ventulantes.*

⁸ *Solique velut deorum Max.*] Herodot. lib. 1. *Soli lunæque sacrificium & telluri igni, aquæ atque ventis.* Idem lib. 1. *Nam & Solem numini Deum præfisse*

rum fasces apponunt, & incendium suscitant, his verbis proloqui, ¹ Ede ignis domine. ² Apud Siculos in colle ^{Siculi.} Vulcanio, juxta Petrensiū stagnum, dum sacrum fit, sarmentorum fasces super aras suas sponte ignem concipere, & nullo flante halitu incendium fieri fabulantur: ³ Sicut de Seleuco traditur, qui cum Jovi in Pella victimam faceret, ligna aris imposita ultro arserunt. ⁴ Et de Egnatia ^{Egnatia} nympha in Appulis, in cujus ara lignis extructis ignem sua ^{nympha.} sponte excitari opinio erat. ⁵ Tradunt Magos apud Persas, ^{Magi.} dum sacrum fit, carnes super myrto & lauro appositas subtilibus virgis adurere. Atque Eretrienſes mulieres in Cere- ^{Ere-} realibus observare, ut cæsa victima, carnibus non igne ^{trien-} coctis, sed sole torridis vescantur. Et ^{ses.} ⁶ apud Schythas ^{Scy-} sacrum fieri Marti, ubi victimarum carnes ipsarum ossi- ^{thæ.} bus aduruntur. ⁷ Lusitani vero ignitis lapidibus sacrificales ^{Lusi-} carnes coquunt. ^{tani.} ⁸ Iosides, licet ex omni ligno incendant ^{Iosi-} aras, spinas tamen asparagi aut stramina in sacrificiis cre- ^{des.} mare, nefas habent. ⁹ Mox farra visceribus spargens, probata

sa esse credunt, & equos eidem Deo sacrificatos ferunt.

¹ Ede ignis Domine.] Φαγέτω πῦρ νέεα. Vide L. Gregorium, Syntagmate 17. fol. 741. A. historiz Deorum gentilium.

² Apud Siculos.] Gyraldus ubi supra.

³ Sicut de Seleuco traditur.] Hæc ad verbum desumpta sunt ex Paulania libro 2. qui de Atticis inscribitur.

⁴ Et de Egnatia nympha.] Plinius libro 2. cap. 107. In Salentino oppido Egnatia, imposito ligno in saxum quoddam illi sacrum, protinus flammam existeret.

⁵ Tradunt Magos.] Strabo lib. 15. non longe à fin. Postea carnilus super myrto lauroque impositis, eas Magi subtilibus virgis comburunt. Simile quiddam canit Horatius satyr. 5. lib. 1. Sermorum, esse apud Egnatiam urbem locum, in quo ajunt absque igne in sacrificio thura liqueſcere,

— Dehinc Egnatia, lymphis Iratis, extructa dedit visusque jacesquit: Dum flamma sine thura liqueſcere luminis sacro

Persuadere cupit.

Solinus cap. 11.

⁶ Apud Scythas.] Idem Gyraldus ubi supra, nullo quoque teste citato, verum id est ex Herodoto lib. 4.

⁷ Lusitani vero.] Et id quoque Gyrald. ibi. Sed Strabo lib. 3. scribit eos ad calefaciendum uti ignitis lapidibus & frigida lavari, & nihil prætere.

⁸ Iosides.] Idem Gyraldus ibi, nec auctore quoque laudato. Id vero est ex Plutarcho in Theseo: ubi tamen eos Ioxides appellat.

⁹ Mox farra.] Apud antiquos post glandes & arbura usus farris in honore fuit, in tantum, ut sacrificium non fieret sine sale & farre. Festus Pompejus lib. 9. Immolare est mola, id est, farre molito, & sale hostiam perpersam sacrare. Idem lib. 11. in dictione, Mola.

bata libataque ¹exta lancibus imposita, aræ superponebat: ²visceraque, detractis extis, flammis & foculo, mittebat desuper thus & costum. Ea quidem viscera fieri nunquam abluta, ³elixa per se fiebant: ⁴vinumque aris postea fundebat, ⁵& tunc porrici hostia dicebatur. ⁶Perfæ vero ex immolata victima ⁷nihil diis adolent, sola anima deos

Porricere hostiam.
Perfæ.

¹ Exta lancibus imposita.] Hinc est quod Virgilius l. 9. Æneid. describit, *Donâ ferunt, cumulatamque oneratâ lancibus aras.*

Ubi vide interpretet.

² Visceraque detractis extis.] Servius in lib. 6. Æneidos cuius verba adduximus ibi, *Huc enim sacrificia.*

MERCERUS.

³ Elixæ per se fiebant.] Quid sit hoc non satis intelligo. Hoc unum scio. prisco more carnes adoleri diis non solitas, nisi elixas. Qui tamen mos mutatus sub rege Tullo hostilio. Arnob. lib. 2. *Cum Romulo, Pompilioque regnantibus percossa plane, ac madida concremarentur, diis exta, nonne rege sub Tullo semicruda cœpistis, & leviter animata porricere, prisca observatione concripta?*

TIRAQUELLUS.

⁴ Vinumque aris.] Herodot. lib. 2.
⁵ Et tunc porrici hostia dicebatur.] Plautus in Pseudolo act. 1. sc. 3.

— Nam si sacrificium summo loci, Atque in manibus exta teneam, ut porriciam: interea loci Si lucri quid detur, potius rem divinam deferam.

Virgilius lib. 4. Æneidos,
Dii quibus imperium est pelagi, quoniam aquora curro,

Vobis latus ego hoc, candentem in litore taurum

Constitam ante aras voti rem, extaque salsos

Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Ubi Servius, *Extæ porriciuntur, id est,*

porriguntur: nisi forte dicamus, & sacrificiis maris offerri, quod si est primum, id est, porro primum legendum est. Quod an recte dixerit intelliges ex his, quæ postea dicentur. Sed ut redeam, idem Virgil. eod. lib. 5.

Ipse caput rursus solis cunctas vitæ, Stans procul in præter, partem truci, extaque salsas

Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.

Quo in loco Servius nihil dicit. Macrobius autem illam priorem locum interpretans lib. 3. Satur. cap. 2. *Ex disciplina, ait, aruspicium & ex præcepto pontificum, verbum hoc (scilicet, porriciam) solemne sacrificantibus est: prout Veranius ex 1. lib. Picloris ita dissertationem huius verbi executus est: Extæ porriciuntur, diis dantur in æteria, aræ, focumque, eoræ quæ extæ dari debent. Porricere ergo, non projicere, proprium sacrificii verbum est. Sed his adde Livium 3. Decad. lib. 9. Secundum eas preces cruda exta caesa victima (nisi mos est) in mare porricit, tubaque signum dedit proficiscendi.*

⁶ Perfæ vero ex immolata victima.] Strabo lib. 15. non longe à fin. *Cum vero Magnus, qui sacrificia præstet, immolatum carne: in quemque diriserit, abeunt, nulla parte diis relicta. Dicunt enim deum nihil cælle, præter hostiæ animam.*

MERCERUS.

⁷ Nihil diis adolent.] Nihil quidem carnis adolebant Perfæ, sed tantum omenti partem aliquam perexiguam: Auctor Strabo. Ideo Catul. *Quæ accepto veneretur carmine dios, Quæ in flamma pingue liquefaciunt.*

1. Lef-

deos contentos esse rati. ¹ Lusitani quoque ex hostia immolata nihil concidunt, sed exta perspiciunt, & divinant. ² Thisetæ in Asia & Argini, ossa victimæ tantum in ignem mittunt, & deflagrant: ipsi autem vescuntur carnibus. ³ Apud Ægyptios invaluit mos, ut immolata victima, dum sacrificium ardet, omnes se diverberent, & flagris afficiant. ⁴ Quare verbum Xenophanis physici proditur non invenustum, qui cum Ægyptios sese converberantes, & lugentes in sacris vidisset, admonuit, ut si deos esse crederent, quibus sacra ministrabant, ne lugerent: si vero homines, ne sacrificarent. ⁵ Quod fere à Lacedæmoniis usurpatum fuit, ut in adolescentes ephēbos circa aras flagris defæviant. ⁶ Ex reliquis vero hostiæ membris cœnam apparabant, quibus qui sacris interfuerunt, vesci licebat. ⁷ Græci vero satis habent femora hostiæ in duo frusta concisa igni subijcere, ut ex his hostiæ locaustum fieret, visceribusque super prunas assis, pro jentaculo, mox carnibus veru decoctis, discumbentes vesci. Quibus ex legis præscripto portiunculam ad domesticos afferre, & amicis partes victimarum impartire licebat: extraneos autem ad sacra adhibere, fas non erat. Apud Lacedæmonios autem in publica viscuratione primi reges erant, quibus duplum quam cæteris dabatur, privilegioque honoris, præter libamina, immolatorum quoque animalium

Lusitani.

Thisetæ & Argini.

Ægyptii.

Xenophanis dictum.

Adolescentes in sacris

Lacedæmoniorum flagellati.

Græci.

Lacedæmonii.

TIRAQUELLUS.

¹ Lusitani. Idem Gyraldus, sine auctore, ubi supra: At id est ex Strabone lib. 3. Lusitani sacrificiis dediti, exta perspiciunt, nihilque concidunt. Inspectant autem ex lateribus fibras & contereñtantes ventura conjeñtant.

² Thisetæ in Asia & Argini. Idem quoque Gyraldus ibi.

³ Apud Ægyptios. Herodotus l. 2. Dum sacrificium, inquit, ardet, omnes cirberantur.

⁴ Quare verbum Xenophanis. Idem

Cælius Rhodiginus Antiquarum lectionum libro 13. capite 23. nullo auctore citato.

⁵ Quod fere à Lacedæmoniis. Cicero l. 2. Tuscul. quæst. cujus verba alibi retulimus.

⁶ Ex reliquis vero hostiæ membris. Ad Ægyptios redit, de quibus & id dicit Herod ubi supra.

⁷ Græci vero satis habent. Pausanias lib. 1. de statua Phrixi, arietem, à quo est in Colchos delatus, immolantis, loquens. Succisa Phrixus Græco ritu femora dum torrentur, intinetur.

lium coria debebantur, ' hordeaceasque pultes, libaque & lata

1 *Hordeaceasque pultes.* Ad Romanos revertitur. Nam & hæc de Romanis loquens Dionysius Halicarnassensis lib. 2. *Vidi ego quidem in sacris Laribus carnas diis appositas in mensis ligneis in cunctis canistris & scilibus hordeaceas pultes & liba & sarra & fructuum quorundam primitias.* Et paulo post, *Vidi etiam libamina infusa non in argenteis aut aureis vasis, sed in testaceis calicibus & urceis.* Sed & quod ad totam clausulam usque ad illam, *Hosiaque immolata*, pertinet, Plinius lib. 3. cap. 12. non continenter, sed sparsim, & quibusdam aliis interpositis, hæc scribit, *Fictilem fuisse Jovis Capitolini effigiem.* Hæc enim cum effigies deum erant laudatissime. Nec permittet nos illorum, qui tales coluere. Autem enim & argentum ne diis quidem consuebant. Durant etiam nunc plurique in locis talia simulacra. In sacris quidem etiam inter has opes non murthinis crystallinisque, sed fictilibus prohibatur simpurvis. Seneca ad Lucilium epist. 3. *Exurge quoque, & te dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento. Non potest enim hac materia Dei imago exprimi.* Sed & ep. 95. quæ est ult. lib. 15. ad fin. ad hæc alludens, Tiberonis, inquit, ligneos lectulos cum in publicum sternerentur, hædinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iovis cellam propusita conviviis vasa fictilia. Et lib. 16 epist. ejusd. 3. de eodem Tiberone loquens, *Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio indicavit, cum fictilibus in publica cena usus, ostendit debere his hominem esse contentum, quibus dis otianum uteretur.* Quæ duo postrema loca alibi ad aliud citavimus. Idem quoque in lib. de Consolatione ad Albinam. Itaque tunc per fictiles deos religi se jurabatur. Apuleius Apologia 1. Eadem paupertas etiam populo Roman. imperium fundavit, proque eo in hodiernum diis immortalibus simpulo & catino fictili sacrificat. Ante eos Cicero lib. 6. de Republica apud Nonium Marcellum Oratio extat Lælii,

quam omnes habemus in manibus quam simpuria pontificum diis immortalibus grata sint, Samique capidines. Et in paradoxo, id est, ad iurum, *Quid Numas Pompilius? Manie gratas diis immortalibus capidines & fictiles urnulas fuisse, quam delicatius teras arbitramur.* Livius 4. Dec. lib. 4. in oratione Catonis Censorii, *Infusa, milia credite, signa ab Syracamisilias sunt hinc urbi, jam nimis multas cado Corinthi & Athenarum uramora tendantes mirantesque, & ante fide fictilibus deorum Romanorum videntes.* Ego hoc malo propitius, & ita speraturus, si in suis manere sedibus possim. Sed & ante hos quoque Plautus in Captivis act. 2. sc. 2.

— Genio ubi suo quando sacrificat,
Ad rem dicam quibus est opus, Samis utitur vasis.

Nam, ut id intelligas, quod pertinet ad illas Samias capidines Ciceronis, Ex Samio vasa fictilia erant, vel teste Aufonio in illo Agathoclis epigrammate,

Fama est fictilibus curasse Agathocles Regem,

Atque abacum Samio sepe curasse luto.

Sed ut redeamus, non solus poeta Plautus hæc alluxit, sed & Propertius lib. 4. eleg. 1.

Fictilibus credere deis hoc avertit impla,

Non finis opprobrio facta sunt arceosa Juvenal. Sat. 11.

Ponabant igitur Tusco sarra catino Omnia tunc, quibus invidem, iudiculus ut sis.

Templorum quoque majestatem prefertior.

Et paulo post,
Hanc rebus Latii curam præstat fictibus

Fictilibus & nullo violatus Juppiter auro.

Nam & Tuscum carinum appellat, quod ex Tuscia quoque hæc vasa fictilia pro-

farra, ac fructuum primitias non auro vel argento, sed fictili urna & catino, aut simpulo, vel ligneo scypho, qui ne carie absumeretur, pice oblitus erat, aut gutto fagino, sicut Marius Curius, diis prolibare soliti sunt, vetustissimam religionem, qua in deorum sacrificiis fictilibus utebantur, designantes, qui pietate, religione, & iustis precibus, non censu, deos placari putabant. Quippe tunc maxime dii propitii esse crediti sunt, cum fictiles erant. Hostiaque immolata, & mysteriis peractis, qui sacris intererant, visco & farre apposito, cum rotundis paniceis, quas in honore

lia procefferant, ut videre licet ex Plinio d. lib. 35. cap. 12. Ex quo etiam Persius Sat. 2. invehens in luxum suorum temporum, quod remoto à templis ære & fictilibus, aurum in usum divini cultus usurpaverant,

Aurum, vasa Numæ, Saturniaque impulis ara,

Vestalesque urnas, & Tuscum fictile mutas.

Unde est illud Martialis libro 14. epigram. 95.

Aretina nimis ne spernas vasa moneamus,

Lætus erat Tusci Persa fictilibus.
Eodem respexisse & Q. Septimium Tertullianum in Apologetico adversus Gentes putarim, cap. 25. quando sic dicit, *Nam etsi à Numæ concepta est curiositas superstitiosa: nondum tamen aut simulacris, aut templis res divina apud Romanos constabat: frangi religio & pauperes ritus, & nulla capitolia certantia celo: sed temeraria de cespite altaria, & vasa adhuc Sæmæ, & nidor ex illis.* De aureis, argenteis, & fictilibus vasibus plura videre licet apud Athenzum l. 6. cap. 2. & 3. Quod autem in hac clausula dicitur de M. Curio est Val. Maximi lib. 4. capite 3. hic legendum esse Marcus Curius, non Marins: sed hoc Librarii mendum est.

1 *Visco & farre.* * Hoc utique sumptum est à Suetonio in Vitellio, c. 13. cuius hæc verba sunt, *Usi autem homo non profunda modo, sed inopescitura*

quoque, ac sordide gula, ne in sacrificio quidem unquam, aut utinere nullo temperavit, quin inter altaria ibidem statim viscus, & farra pene rapta è furo mandaret, circaque popinas fumantia obsonia, vel pridiana atque semesa. Sed hic fœde lapsus est Alexander cum visco dicit: nam viscere dicere debuit. Hoc enim interest inter viscus, quod facit in genitivo visci, & viscus quod visceris: illud enim est masculini generis, & glutinum significat, nec elusi est. Hoc autem neutri, significatque quicquid inter ossa & cutem est. unde visceratio dicitur convivium, quod sit de carne. Ita enim scribit Servius enarrans eum locum lib. 6. Æneid.

Et solida imponit taurorum viscera flammis.

Ex quo etiam loco intelligis & viscera ad sacrificia pertinere, de quibus ibi Virgilius loquitur.

COLERUS.

* Sumpsit (ut vides) ex Suetonio Alexander. Sed docti viri, quibus assentior, apud Suetonium, *viscus & farra* legunt, sive *ferrea*. Quod omnino verum esse, res ipsa loquitur. *Fertum*, inquit Festus, *genus libi dictum, quod crebrius ad sacra ferebatur, nec sine stræ, altero genere libi.* Et Isidori Glossæ: *Fertores, fertolibantes.*

TIRAQUELLUS.

2 *Cum rotundis paniceis.* Quid panicei sint, ignoro: nec me quicquam de his logisse recordor: nisi loquatur

A a a 5 de pa-

nore deorum adhibebant, stantes vescabantur. ¹ Siquidem in ædibus deorum & epulari simul, & sacrum fieri serva-

*Mensa
pro
ari.
Delphi.*

tum est: ² nam mensæ in sacris ædibus, ararum vicem præbeant. Quibus quidem extis & carnibus sacrificabilibus nisi rite sacrificio perfecto, vesci non licebat. ³ Delphis vero assuetum est, ut immolantes victimam, exclusis cæ-

*Hecate
sacra.*

teris vescantur: ad quam extraneos admittere, nefas erat. Contra in sacris Hecatæ: in quibus qui sacrum fecit, &

*Laudes
deorum
inter
vescen-
dum.*

sacrificio vesci non permittitur. ⁴ Quæ quidem extra verum assa apponebantur semper, cum heroicis temporibus non

vescerentur elixis. ⁵ Arietis tamen non verum coctus, sed elixa in olla apponunt: aliter ritu præposterio sacrum fieret. ⁶ Interque vescendum laudes diis canere assueverant his,

qui-

de panico, de quo ita scribit Plinius lib. 18. cap. 7. Et Cæsar lib. 2. belli Gallici. ubi Massilienses gravi pestilentia, ex diutina conclusione & mutatione victus, confectos, panico vetere atque hordeo corrupto, quod in hujusmodi casus antiquitus paratum in publicum contulerant, altos, seu nutritos fuisse scribit. Verum de hac re lector judicet. *

COLERUS.

* Neque mihi heic liquet. Sed legitur apud Festum: *strues genera liborum sunt, digitorum conjunctorumque dissimilia, qui superjecta panicula in transversum continentur.*

TIRAQUELLUS.

¹ Siquidem in ædibus deorum.] Hæc secum dissidere videntur. Nam primum dicit, epulari simul & sacrum fieri licuisse: deinde extis, nisi rite sacrificio peracto, vesci non licuisse.

² Nam mensa in sacris.] Suetonius in Claudio cap. 33. *Cognoscens quondam in Augusti foro, victusque nidore prandii quod in maxima Martis æde Saliis apparabatur, deserto Tribunali, ascendit ad sacerdotes, unaque discubuit.*

³ Delphis vero.] Hæc usque ad clau-

sulam, *Quæ quidem extra, sunt Pluvialis in Symplesiis.*

⁴ Quæ quidem extra.] Plato lib. 3. de Republ. & Servius enarrans eam locum Virgilio lib. 1. *Æneid.*

Pars in frusta secant, verumque tremantia figunt.

Et late diximus in nostris Commentariis Nobil. cap. 31. num. 173. *incipit heroas quoque.*

⁵ Arietis tamen non verum coctus.] Adde etiam & boum extra non assa, sed elixa in olla fuisse apud Livium 4. Decad. lib. 1. ubi sic ait, *Et expoliti partibus conscriptis, bovis sesennari, quem immoleverisset, jecur deflaxisset: id se coctum mario nuntiavit parum credentem, ipsum aquam effundit ex olla, ubi extra coquerentur, in fuisse, &c.*

⁶ Interque vescendum laudes diis canere.] Laudes diis veteres canere solitos, his quibus sacrificium fieret, Virgilius lib. 8. *Æneid.* satis ample ostendit, ubi de Herculis sacris meminit, his verbis,

*Tum Salii ad cantus incensa chori circum,
Populeis adsunt evincti tempora ramis.
Hic jaxenam choros, illa semum,
carmine laudes
Herculeas & sacra ferunt.*

1. Pridi-

quibus sacrum fieret: ¹ pedibusque circum aras psallere ad numerum, carminaque & hymnos canere, ac cymbala pulsantes, choros agitare. ² Fuitque observatum, ut sacrificantes aras circumcurrerent, cursum auspicati à læva dextrorsum, quod religiosius putarunt, mox à dextra lævorsum. Cumque hymnorum plures species forent, quibus psallabant diis, hi tamen fuere in usu frequentes: ³ Hypingos Dianæ, ⁴ Apollini pæan' & Profodia, ⁶ Dionysio dithyrambus, ⁷ Cereri Julius, ⁸ Veneri eroticus, id est, amatorius: præter quos fuere, ⁹ profodion, ¹⁰ hyporchema, & stasi-

Hymnorum genera. Vide L. Grægorii de poetica dialog. 1. fol. 100. & 101.

¹ *Pedibusque circum aras psallere ad numerum.*] Gyrald Histor. deor. syn- tag. 17. sed nullo auctore citato. Cæli Rhodig. Antiq. lect. lib. 5. cap. 3.

² *Fuitque observatum.*] Cælius l. 5. cap. 3. scribit, quod ubi saltantes aram obibant, ita more condito servabant, ut ab sinistris dextrorsum pergerent prius, zodiaci quadam imagine, cujus motus cælo diversus appareat, ab occasu ad exortum: inde à dextris lævorsum pro ratione cælestis vertiginis.

³ *Hypingos Dianæ.*] Cælius Rhodiginus lib. 7. cap. 5. ubi canens, ait, divinis accommodatos laudibus dici quidem universum Pæanas & hymnos: privatis vero non unam esse ejus rei nomenclaturam. Siquidem Dianæ hymnus dicitur hypingos: Apollonis hyporchema, vel Pæan, qui maxime concinebatur, ut pestis latius grassantis reprimeretur vis. Vide Plutarch. in Musica.

⁴ *Apollini Pæan.*] Id etiam canebant veteres Apollini parta victoria. Marti autem antequam cum hoste manus confererent. Apollo autem dicitur Pæan (ut loco supra citato scribit item Cælius) sive à feriendo, quod παῖεν dicitur, Vestalibus ita indigentibus, Apollo Medice, Apollo Pæan. Canebant etiam ad rerum prosperos eventus. Virgil. 6. Æneidos, *Letumque choro Pæana canentes.*

⁵ *Et Profodia.*] Dianæ & Apollinis hymnus, Profodia nuncupatur, ut scribit idem Rhodiginus ubi supra.

⁶ *Dionysio Dithyrambus.*] Cicero lib. 3. de Oratore, *Dithyrambus*, inquit, *hymnus est ad Bacchum.* Plato libro 4. de legibus, οἱ δὲ Διονύσιον καὶ τὸν Βάκχον οἱ μὲν διδύχα μὲν, καὶ ἄλλοι: id est, Est & aliud carmen Bacchi natalis atque genitura, *Dithyrambos*, ut opinor, appellatur. Dicitur etiam Liber pater Dythirambus, quoniam per duas portas exiit in lucem: unam matris Semeles, alteram femoris Jovis. Οὗτος quidem porta est. Vide Cælium ubi supra. Dithyrambum Arion Methymnæus citharædorum sui seculi nulli secundus, primus hominum, & fecit & nominat & docuit Corinthi, auctore Herodoto libro 1.

⁷ *Cereri Julius.*] Rhodiginus lect. Ant. lib. 7. c. 5. *

C O L E R U S.

* Adde & Scalig. libro de re Poëtica.

T I R A Q U E L L U S.

⁸ *Veneri eroticus.*] Rhodig. ubi supra proxime. *Veneræos*, inquit, *invenio hymnos appellari Eroticos, tanquam amatorios dicæos.*

⁹ *Profodion.*] Rhodiginus libro 5. cap. 3. scribit apud antiquos tria hymnorum fuisse genera. Profodion, hyporchema, stasimon. Profodion λησεῖα, sive supplicatio, dicebatur cum hymno, ubi deos adirent, ac sacrificium ad altare proferrent. Sunt qui cantum putent modo, qui Dei hymnum contineat: nam & Athenienſes (auctore

'stafimon. ³ Quod ¹ideo inventum est, nequa pars corporis religione vacaret, quasi penitus sacro numine afflatus quodam furore capti forent. ⁴ Memphitæ vero in Osiridis templo dum sacrificant, præter aliorum morem, nec canere tibias, nec psallere soliti sunt. Et Græcorum plerique cum nulla numinis afflatione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque tibia vel cantu. ⁵ Contra apud Indos, quibus nulla fuit numinis consalutatio, vel sacrificium, nisi adhibita saltatio foret. ⁶ In Delo quoque absque saltatione vel musica, sacrum nullum fiebat. ⁷ Fertur Antoninus Cæsar cum deo Heliogabalo sacrum faceret, mulieres Phœnissas, quæ in orbem cursitarent, cymbalaque & organa musica circum aras psallerent, adhibuisse. ⁸ Et Cybelis sacerdos cum tinnitu cymbalorum & sonitu tympanorum sacrum facere. ⁹ Apud Curetas quoque nullum hic sacrum sine

Græci.

Indi.

Delii.

Curetas.

(auctore Plutarcho) Demetrio adventanti pæanas concinebant & profodia. Genere autem foemino profodia cantus est, si musicum accedat instrumentum.

10 *Hyporchema.*] De quo Lucianus in Libro *αὑχόματα*, id est, de saltatione: & Plutarchus in libro de Musica. Est autem genus poematis & saltationis. *Hyporchemata*, ut inquit Cælius ubi supra, concinebant saltantes in altaris ambitu, ubi jam igni admoti forent sacra. Celebrantur Critica Hyporchemata ex Cretensium saltandi studio, uti scribit Athenæus, lib. 14. cap. 12.

1 *Stafimon.*] Cælius d. lib. 5. capite 3.

2 *Quod.*] Scilicet dictum in clausula, *Fuitque observatum.*

3 *Ideo inventum est.*] Servius in 5. eclog. Virgilii, quæ Daphnis dicitur, ibi,

Saltantes Satyros imitabimur Alphæstheus.

Ideo in religionibus, inquit, *saltabant majores: quia nullam corporis partem esse noluerunt, quæ non sentiret religionem. Nam cantus ad animum, saltus ad mobilitatem pertinet corporis.*

4 *Memphitæ vero.*] Strabo lib. 17. *In Osiridis templo non licet, nec cantari, nec tibicini, nec psallere, canere, quemadmodum mos est aliis deis.*

5 *Contra apud Indos.*] Hinc est quod dicit de iis Philostratus in vita Apollonii. *Post hæc in aquam sese precipites lavere, latique ad templum accesserunt coronati & bymnium cantantes in flar chorea in gyrum compositi.*

6 *In Delo.*] Lucianus in libro de Saltatione. Cælius Rhodigius dicto lib. 5. cap. 3. scribit in Delo nullum obiri sacrificium sine saltatione. *Prodebant enim,* inquit, *parvorum choros, tibis ac cithara præcinnatis, à quibus selecti peritissimus quisque saltabant. Eorum item cantilena ab saltationis usque dicebatur.*

7 *Fertur Antoninus Cæsar.*] Scilicet Heliogabalus, ex filio Lampidius in vita illius.

8 *Cybelis sacerdos.*] Gyrard. Hist. deor. Syntag. 4. ex Varone apud Augustinum lib. 7. de Civ. Dei.

9 *Apud Curetas.*] Hi etiam Corybantes dicebantur, ut inquit Strabo libro 20. & in Ida, monte Phrygiæ, Cybeles sacra, cum multo ætis sonum peragebant.

sine strepitu & fragore, tympanis una tubisque pulsantibus. Re igitur divina & cæremoniis concelebratis, sacerdos tunc **ILICET**, succlamabat: qua voce illos, qui interfuerant, missos faciebat. Apud Græcos vero functus mysterio sacerdos, sic renunciat, ² λαοῖς ἀφ' οὖς quasi populum missum faceret. Si qua tamen mysteria in sacris instauranda forent, initiati manebant, ¹ Prophanos autem foras exigebant. Namque hoc erat usu frequens, ⁴ ut omnia mysteria secreta sint, summaque in his silentii fides habeatur, ⁵ sicut in Samothraciis & ⁶ Eleusinis. Illud utique in

agebant. Virgil. lib. 3. Æneid.

*Hinc mater cultrix Cybele, Corybantia-
que ara,*

Id æmque nemus.

Hi sacro correpti furore, cymbala pulsabant, capitaque saltando iactantes (inquit idem Strabo d. lib. 10.) alios in similem rabiem agebant. Ovidius Fast. 4.

*Ardua jamdudum resonat tinnitibus
Idæ,*

Tutus ut infanti vagiat ore puer.

Idem, teste Diomede, excogitato novo lusus genere concurrebant æneis inter se clypeolis tinnitumque æris faciebant, non sine rhythmica pedis dactyli compositione.

¹ *Illicet succlamabat.*] Servius lib. 6. Æneid. in eum locum,

*— Decorantque super fulgentibus
armis.*

Et alias semper ea vox significat rem perfectam, ut ostendit illud Plauti in Cistellaria act. 4. sc. 2.

Illicet: Actum est

Illudque Terentii in Eunuchio act. 2. scen. 1.

Actum est, illicet.

Peristi, eludet.

Ubi Donatus, *Illicet*, inquit, *semper in fine transactionis rei ponitur.* Et in Phormione act. 1. sc. 4.

— Hoc nihil est Phadria: illicet.

Quid conterimus operam frustra? quin abeam.

Ubi ipse Donatus, *Semper illicet finem*

rei significat, ut actum est. Per synecopam dictum. Sic iudices de consilio dimittuntur, suprema dicta, cum præco, Illicet, quod significat ire licet.

² *Λαοῖς ἀφ' οὖς.*] Id est, populis missio Vide nostras Consuetudines.

³ *Prophanos autem exigebant.*] Ex quo illud Virgil. lib. 6. Æneid.

Adventante dea, Procul, à procul este profani,

Conclamas vates, totoque absistite luo.

Ubi Serv. interpretatur Profani, id est, non initiati sacris. Et illud Horat. lib. 3. Carm. Ode 1. in princ.

Odi profanum vulgus & arceo.

Ubi Acron interpres dicit eam vocem in sacrificiis frequentari, dicitque etiam ab eo Porphyrio, hos dici sacris non initiatos. Vide Gyrard. syntag. 14.

⁴ *Ut omnia mysteria secreta sint.*]

Sacra seclusa dicebantur Græcis mysteria, quod ea intus oporteat occludere, nec cuiquam profano explicare. De mysteriorum duobus generibus Cæl. Rhod. lib. 16. cap. 10. Macrobi. in Somnio Scip. cap. 2.

COLERUS.

* Festus: *seclusa sacra dicebantur, quæ Græci mysteria appellabant.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Sicut in Samothraciis.*] Strabo libro 10. Abiisse autem istos in Samothraciam, quæ prius Melita dicebatur, eorum vero actiones mysticas esse.

⁶ *Et Eleusinis.*] Adeo secreta atque arcana

in sacrificiis servatum nequaquam præterierim, ' ut mola falsa & farre non modo frons victimæ, sed foci cultrique aspergantur una: quodque immolata victima, si non essent, ' hostias denuo augeri iterum ac sæpius, & majoribus hostiis sacrum instaurari debebat, donec inventa par deum, & propitiato numine, rite perlitatum æstimaret.

arcana fuisse hæc sacra, ut vulgo proverbium iactaretur in secretos & tacitos Ἀΐνοι τὰ ἱερὰ σίνα. Pausan. l. 8. qui de Arcadicis est, ea vulgari fas non esse scribit. Divus Gregorius Nazianzenus in sermone Epiphianorum, Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celes aliquis inducit, & Triptolemus & dracomus, & hæc quidem facit, & hæc patitur. Pudet enim me per diem dare noctis sacrificium & pudorem facere mysteriorum. Noctis hæc Eleusis & qui tacendas res & silentio dignas spectant. Istiusmodi sacris interesse non licebat prophanis & peregrinis in quibus præcinebatur inas, inas ἀγὲς ἀλλοτρίῳ. Id est, procul, à procul esse prophani. Hæc & plura apud Gerald. syntag. 15. ubi de Cerere & Triptolemo.

1 Ut mola falsa & farre non modo frons.] Quod hostiæ mola, id est, sale

& farre aspergerentur, auctor est Festus Pompejus lib. 11. Atque etiam exta: Valer. Max. lib. 2. cap. 1. ubi de modo comedendi antiquorum loquitur, Idcirco, inquit, in sacrificiis mola, quæ vocabatur, ex farre & iei conficitur, exta farre sparguntur. Sed Servius, ex quo Alexander id sumplit, quod hic scribitur, enarrans illud Virgil. lib. 2. Æneidos,

Et falsa fruges, & circum tempora curia.

Hæc scribit ex Sallustio, Et far, quod dicitur mola falsa, quæ & frons victimæ & foci aspergebantur, & cultri, sit ex barna fruge & barna sa.

2 Hostias denuo augeri.] Vide omnino quæ scripsimus in nostris Commentariis in l. brevis. §. hoc firmus, in prima limit. num. 22. incip. & illud item. & multis seqq. de arch. fynif.

CAPUT XV.III.

Qua militibus, operam in bello navantibus; militaria dona ab Imperatoribus olim dari solita fuerint.

mil-
itaria
dona.

Prisca ' temporibus militaria dona, quæ militibus fortem operam navantibus in bello à ducibus dabantur, hem-

MERCERUS.

De Coronis fuscæ egerunt Polybius lib. 6. hist. Plinius lib. 16. cap. 4. & lib. 18. cap. 2. & lib. 21. cap. 2. & libro 35. cap. 2. & lib. 22. cap. 3. 4. 5. & 6. & Gellius lib. 5. cap. 6. Zonaras tomo 1. Annal. Petrus Valerius in suis hieroglyphicis. Petrus Messius. Poëd. Virgil. lib. 2. de Inventorib. c. 17.

Et alii. Quorum vestigia fulgore non est ocium mihi.

TIRAQUELLUS.

1 Priscæ temporibus.] Hoc præter Plinii lib. 18. cap. 3. cuius hæc verba sunt, Dona amplissima Imperatorum & fortium civium, quædam qui unum plurimum circumdare solent. Item quæ rii furvis, aut hominibus conferantur pœ-

1 Unde

reminae vel quartarii farris fuere, ¹ (unde adorea, laus bel-<sup>Ado-
rea.</sup> ica dicta) binaque jugera, aut tantum agri quantum uno die circumarassent, amplissima dona putavere. Precia enim militiae haec habita sunt maxima, ut post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis, sanguine & sudore partis agris donarentur, hos enim laetissimos fructus, velut opimam praedam, laborum periculorumque accipiebant: quippe perniciosum civem putabant, cui bina aut septem jugera <sup>Perni-
ciosus
civis.</sup> non essent satis. ² Praeter quae, ut ad decora militiae magis <sup>Corona
militi-
bus da-
ris.</sup> incenderent animos, quoque honoratior testatiorque eorum virtus foret, mercede proposita, obsidionalem, civicam, muralem, navalem, castrensem, & aureas coronas, amplissimaque alia honoris genera invenere, quibus dona-^{ta.} bantur, qui urbes, castra, aut exercitus obsidione liberaissent, civemve servassent, vel primi obsessae urbis muros sub-<sup>A. Post
liminus
primus
coro-
nam de-
dis.</sup> iissent. ³ Primus enim Aul. Posthumius dictator ad lacum

Regil-

¹ Unde adorea, laus bellica dicta.] Plinius d. lib. 18. cap. 3. *Gloriam denique ipsam, à farris honore, adoream appellabant.* Ad idem propemodum scribit Fest. Pompejus lib. 1. non longe à princ. Acton vero & Porphyrio in Horatium libro 4. Carm. Ode 4. in eum locum.

Qui primus abmarisist adorea. Dicunt adoream esse. laudem publicam, aut (ut alii legunt) bellicam: eo quod victores à victis adorarentur. Quid autem sit Ador, vel Adorem, vide apud eundem Festum eodem lib. 1. Nonium Marcellum in duobus locis. Servium lib. 7. Aeneid. in eum locum,

Instaurant que dapes, & adorea liba per herbis

Subjiciunt epulis.

Et ante hos Varronem lib. Rei rusticae, & Columellam lib. 2. cap. 6. *

COLERUS.

* Prisci vocabant etiam *Adoream*, omnem ex agris proventum. Plautus Amphitr.

Qui prada atque agro adoreaue affecit populares.

Ubi notandum veteres etiam praedam vocasse, id quod in locationibus & rebus mancipi & aliis ejusmodi publice canebari.

TIRAQUELLUS.

² Praeter quae.] De his omnibus coronis Plinius lib. 16. cap. 4. & l. 22. c. 3. & Gellius lib. 5. c. 6. & praeterea de murali Livius 3. Decad. lib. 6. & libro 10. in Oratione Hannibalis. Plutarchus in Scipione. Vopiscus in vita Aureliani. & è poetis Lucretius lib. 2. *Muralisq; caput summum cinxere corona.* Et Silius Italicus lib. 13.

— Gradivi cape victor honorem

Tempora muralis cinctus turrita corona. Et de navali Festus Pompejus lib. 12. ubi dicit hac corona donati, qui primus maritimo praelio in hostium navem armatus vi transilierat. quod & idem tradit Gellius d. lib. 5. cap. 6.

³ Primus enim A. Posthumius.] Plinius libro 33. cap. 2. *A. Posthumius Dictator apud lacum Regillum castris Latinorum expugnatis, ei, cujus maxime opera capta essent, hanc auream coronam ex prada dedit.*

I Mox

Regillum castris expugnatis, magni muneris loco auream coronam dedisse fertur. ¹ Mox secuti duces militibus, essent re & fortuna auctiores, alias largiti fuere, quas quidem frequenti pratorio egregiis laudibus cumulatis, Graeci. praefatione virtutum militibus tradebant. Apud Graecos duces in unum coeuntes, in concilio agitant, & sententias decernunt, quem primum, quem secundum, qui de postea hostium copias longius egerit, & quo praemio aut honore dignus sit, dijudicant: ² idque apud deorum aras in Isthmo, inclyto Neptuni templo, sumpto ab ara suffragio, & ut erant sententiae, sic agro & vacatione donare, ac pro merito praemia largiri solebant. Apud Indos vero nullo militari dono aut hostili praeda donabatur miles, nisi qui hostis caput retulisset in castra. ³ Sed praeter ceteris corona civica maximi fuit ornatus, cui cedunt aureae, murales, castrenses, atque rostratae: eratque proprium jus civis, ut illa donatus, perpetuo eam gestare liceret, & ludos ineunti, à populo & senatu universo assurgeretur, jus spectandi inter senatores, munerum vacatio sibi, patrique & avo paterno. ⁴ Praecipua vero obsidionalis, tanquam virtutis praeferebat spectatissimum insigne, æstimatione immensa, longe praecellere credita est: ⁵ hæc enim ex illo fiebat gramine, ubi cives obsidione essent liberati: ⁶ qua nulla nobilior publica militari lege diffinitur: ⁷ quippe ceteras, Imperatores aut Duces singulis militibus tradunt: graminea vero, velut multo maximum decus praeferebat, nisi ab universo exercitu, servatori suo concedi minime poterat. ⁸ Civica ex querna

Civica
corona
cui da-
batur.

Obsi-
diona-
lis.

Civica
ex quo
Mura-
lis.

¹ Mox secuti duces.] Ut patebit ex sequent.

² Idque apud Deorum aras in Isthmo.] De hoc Neptuni templo in Isthmo, meminit Strabo libro 8.

³ Sed praeter ceteris.] Hæc usque ad clausulam, Praecipua, sunt Plin. l. 16. c. 4.

⁴ Praecipua vero obsidionalis.] Festus Pompejus lib. 3.

⁵ Hæc enim ex illo fiebat gramine.] Pompejus ibi, & Gell. d. lib. 5. c. 6.

⁶ Qua nulla nobilior.] Plinius lib. 22. cap. 3. 4. & 6. Et ut dicit Festus lib. 7. ubi de Gradio Marte loquitur, Hæc corona graminea in re militari maxima est honorationis.

⁷ Quippe ceteras.] Plin. ubi supra praefertim vero d. c. & Pomp. d. l. 1.

⁸ Civica ex querna fronde.] Virgilius libro 6. Aeneid.

Atque umbrata gerunt civilis tempora querna.

(1120)

guerna fronde fit: ¹ muralis in pinnarum similitudinem, ^{Navalis}
² navalis instar navium rostri: ³ quæ vero castrensis, velut ^{Ca-}
 effictio vallo figurabatur. ⁴ Hac obsidionali Q. Cincinna- ^{Obsi-}
 tus ^{dioma-}

Civili, id est, *civica*, ut ibi interpreta-
 tur Servius: qui reddit rationem quare
 hæc corona ex quercu erat, nempe,
 quia ante vita in hac arbore homini-
 bus fuit, qui glandibus vescébantur.
 Plin. Secundus, si is est, de Viris illu-
 stris. c. 26. *Ob hoc, inquit, ab exercitu*
civica corona de que cu, quæ dabatur ei,
qui civis in bello servasset, donatus est.
 Valer. Maximus lib. 2. c. 3. in fin. ubi
 de Sylla meminit. Plu archus ejus
 quoque rei rationem reddens in vita
 Coriolani, & problematum c. 92. Gel-
 lius dicto lib. 5. c. 6. Lucanus lib. 1.
 Pharsaliz,

— *Summi tum munera pili*

Lælius; emeritique gens insignia do-
ni;

Servati civis referentem premia quer-
cum.

Claudianus in Panegyrico Olibrii:

Sepe duces meritis bello tribuere coro-
nas:

Æne cingit muralis honos, hunc civica
quercus

Nexuit.

Et in 3. Panegyrico ad Stiliconem,

Mos erat in veterum castris, ut tempora
quercu

Velaret, validis fuso qui viribus hoste;

Casum potuit mortis subducere ci-rem.

At tibi quæ poteris pro tantis civica
reddi

Munibus?

Quamvis Martialis & hanc civicam
 coronam ex hedera fuisse videri voluc-
 rit, cum scribit lib. 8. epig. 82. eodem-
 que ult.

Non quercus te sola decet, nec laurea
Phœbi:

Est & ex hedera civica nostra tibi.

Sidonius Apollinaris ex lauro in Pa-
 neyrico Majorani paulo ante fin.

Ipsa ruina placet, cum victor scandere
castrum

Incipies, crinemque sacrum tibi, more
priorum,

Nectet muralis, vallaris, civica lan-
tuæ.

Plinius autem lib. 6. cap. 4. scribit hu-
 jusmodi coronam primo fuisse ilig-
 nam, postea magis placuisse ex esculo
 Jovi sacra, variatumque & cum quercu
 esse: ubique tamen custodito honore
 glandis.

1 *Muralis in pinnarum similitudi-*
nem.] Gellius d. lib. 5. c. 6. Hinc illud
 Sili, *Gradi-que cape.*

supra jam citati. Ea autem corona
 muralis aliquando aurea fuit, ex Livio
 3. Dec. lib. 3. cum dicit, *Postero die*
omnium animi ad oppugnandum accen-
duntur, utique posteaquam corona aurea
muralis proposita est.

2 *Navalis instar navium rostri.*] Gel-
 lius ubi supra. Et hinc illud Virgilii
 lib. 8. *Æneidos,*

— *Cui belli insigne superbum*

Tempora navali fulgent rostrata corona.
 Et Claudianus ubi supra, addens ad
 ea, quæ nuper citavimus,

— *Hunc domitis navis rostrata cari-*
nis.

3 *Quæ vero castrensis.*] Gell. in illo
 loco, & Festus Pompejus lib. 3. ubi
 præterea dicitur eam coronam ei dari
 solitam, qui primus castra hostium
 pugnando introivit, dicitque Pom-
 pejus id vallum quod illius insigne e-
 rat, ex auro fuisse, & quod illis ad-
 des, ea corona Vallaris dicitur, ut pa-
 tet ex Liv. 1. Dec. lib. 10. & 3. Dec.
 lib. 10. Plinio lib. 22. cap. 3. in princ.
 & Suetonio in Augusto, cap. 25. Vo-
 pisco in vita Probi, & Trebellio Pol-
 lionis in vita Claudii Secundi.

4 *Hæc obsidionali Q. Cincinnatus.*] Plinius sive
 Suetonius fuit, sive Cor-
 nelius Nepos in lib. de Viris illustri-
 bus,

tus à Minutio & toto exercitu, quod illius opera obsidione liberati fuerant, primus donatus fertur. ¹ Et deinde M. Valerius consul contra Samnites P. Decium tribunum militum, quod ejus consilio & ministerio exercitus ex latro angusto & arctissimis faucibus evaserat, præter gramineam, quâ ab universo exercitu & suo præsidio donatus fuit, etiam aurea corona & centum bobus, eximioque albo opimo auratis cornibus, donavit. Eademque obdionalis ² Fabio Maximo Imperatori, quod cunctando rempub. & cives servasset, à toto exercitu, senatuque & populo, communi conspiratione & consensu tributum est. ³ Et bello Cimbrico, Cn. Tejo Atinati, quod cunctantem primipilum interfecerat, ipseque arrepto vexillo, per castra hostium eruperat, exercitumque incolumem eduxerat, præter gramineam, ut prætextatus ad tibicinem immolaret foculo accenso, concessum fuit. Contigitque idem honos semel ⁴ L. Sicinio Dentato, ⁵ & M. Calphurnio tribuno, quod M. Attilium Regulum, primo Punico bello in Sicilia cum exercitu, hostium excidio liberasset. ⁶ Deinde Scipio Æmilianus bello Aphricano, ⁷ mox Sylla bello Marico, demum

¹ Et deinde M. Valerius.] Totum id est Livii l. Decad. lib. 7. non adeo longe à fin. & partim Plinii lib. 22. cap. 5, & alterius Plinii Secundi de Viris illustribus cap. 26. & Festi Pompeii lib. 13. ubi de obdionali corona loquitur.

² Fabio Maximo.] Plinius ubi supra, & Gellius lib. 5. cap. 6. Hanc, inquit, coronam gramineam S. P. Q. R. Q. Fab. Maximo dedit bello Panorum secundo, quod urbem Romam obsidione hostium liberasset.

³ Et bello Cimbrico Cn. Tejo.] Plin. l. lib. 22. cap. 6. in princ. ubi hunc non Tejo, sed Petrejum vocat.

⁴ L. Sicini: Dentato.] Plinius dicit. lib. 22. c. 5. ubi hunc Sicinm, non Sicinium vocat, & Fest. Pomp. d. l. 13. *

C O L E R U S.

* Certe in omnibus Festi exemplis

pluribus quotquot videtur, legitur, Sicinm. Et quis nescit Sicinm fuisse Dentatos?

T I R A Q U E L L U S.

⁵ Et M. Calphurnio.] Idem Plinius d. lib. 22. cap. 6. in princip.

⁶ Deinde Scipio Æmilianus.] Idem Plin. d. cap. 6. auctoritate Varro, & alter Plinius Secundus, siis est, de Viris illustribus cap. 58. P. Scipio Æmilianus, Tribunus in Africa sub Tit. Manlio Imperatore, cunctis obsidione Æliam consilio ex circum fortis, à quibus est corona obdionali donatus.

⁷ Mox Sylla.] Plinius d. lib. 22. cap. 6. Scripsit, inquit, & Sylla dictator, ab exercitu se quædam (hanc coronam obdionali scilicet) donatum quod Romanum, præterea bello Marico. Idem coronam in villa sua Tuscolana, quæ postea Cæceronis fuit, paxit.

, Drusus

denum Julius Cæsar in expugnatione Mytilenarum, & Augustus, obsidionali & civica donati fuere. ¹ Ea enim civica, singularis salutis signum erat: obsidionalis vero, universorum. Rostratam vero accepit ² primus M. Varro bello ³ piratico, donante Cn. Pompejo: & deinde Agrippa, bello ⁴ Siculo ab Augusto, quod in conflictu navalis pugnae, in naves hostium insilissent primi. ⁵ Corniculasque, ⁶ & aureas coronas, ⁷ phalerasque argenteas, ⁸ & aureos torques, ⁹ peritum

¹ Denum Julius Cæsar. § Sæton. in vita illius cap. 2. ubi tamen non obsidionali, sed civica donatum fuisse dicit.

² Et Augustus. § Plin. dist. lib. 23. ubi tamen ita loquitur, non ut civica, sed obsidionali, veluti honoratiore donatus sit. Ejus hæc verba sunt, *Ipsam Augustum cum M. Cicerone filio consulum idibus Septembris Senatus obsidionali donavit: adeo civica non satis videbatur.*

³ Ea enim civica. § Fest. Pompejus d. lib. 13. ubi supra in fin.

⁴ Primus M. Varro. § Plinius l. 7. cap. 30. & itorum lib. 16. cap. 4.

⁵ Et deinde Agrippa. § Virgil. lib. 8. *Aeneidos* non longe à fin.

Parte alia *ventis*, & diis Agrippa secundis,

Ardens, *regnum agens*, *sub belli insigne superbum*

Tempora navali fulgent rostrata corona. Et ibi Servius, & Plin. lib. 16. c. 4. Et

Julius Florus epitome Livii 127. & Vellejus Paterculus lib. 3. *Insigne*, inquit, corona classica, quo nemo unquam Romanorum donatus erat, hoc bello Agrippa singulari virtute meruit. Et Seneca de beneficiis lib. 3. Agrippa navali corona insignis, amicis ut potius inter domi militaria deus: *

COLERUS.

* His omnibus quæ de Coronis dicta, adde Terrall. libro de Corona militis. Et Cic. Verrinis. Et coronarum genus ultimam à Caligula inventum, Coronas Exploratorias, quæ Solis, Lunæ, siderumque specie distinguantur, ut Suetonius in ejus vita.

TIRAQUELLUS.

⁶ Corniculasque. § Liv. 1. Dec. l. 10. non multo ante fin. Papyrius Consul, equites omnes, ab insignem multis locis operam, corniculis armillisque argenteis donat: & Plinius Secundus, si is est, Mirorum illustriam. c. 72. ubi tamen corniculum appellat. Primo, ait, in Hispania corniculum meruit. *

COLERUS.

* Cur non potius Corniculi quam Cornicula.

TIRAQUELLUS.

⁷ Et aureas coronas. § Livius 1. Dec. libro 7. Consul, inquit, concione advoctis laudatum tribunum decem bobus aureaque corona donat. Et libro decimo non multo ante fin. § Papyrius fratris filium, & quatuor centuriones, manipulosque hostatorum, armillis, aureisque coronis donavit. & 3. Dec. lib. 6. & 10. Val. Maxim. lib. 3. c. 2. ubi de L. Sicius Dentato.

⁸ Phalerasque. § Valerius ubi supra Suetonius in Augusto c. 25. *Donas*, *militarias*, ait, aliquanto facilius, phaleras, & torques, quisquid auro argenteaque constaret, quam *salutares ac militares coronas*, quo honore, præcelleret, dabat. C. Calpurnius (ut scribit Livius 4. Dec. lib. 9.) prætor equites laudatos, phaleris donavit: pronuncia vitæque, eorum maxime opera hostes suos. Ex quo Juvenalis Satyra 16. eademque ult. in fin. *Uti qui fortis erit, sit felicitissimus idem.* *Uti hæc phaleris omnes, & torquibus omnes.*

COLERUS.

* Soliman adde cap. 6.

Bbb b 2

9 Et

Alia
dona
mili-
taria.

Novi
generis
corona
à Ca-
ligula
exco-
gita.

Alia
dona.

tum armillas, ² adde vexilla cærulea, honoris causa ob-
vatam insigniter in bello operam, & ob multa rei militis
facinora, militibus quam sapissime ab imperatoribus &
adnotatum est. ³ Sed auxiliares & externi aureis, Romæ
argenteis torquibus donabantur. Contra vero armillas non
externis, sed civibus tradebant. ⁴ Augustus tamen O-
vius facilius phaleras & torques, & quicquid auro con-
cret, quam inuales, castrenses, aut civicas coronas mun-
dedit. ⁵ C. autem Caligula novi generis coronas, Solis &
Lunæ ac Siderum specie, commentus fuit. Scipio vero
Æmylianus regum & sociorum munera oblata pro tribu-
nali recipiens, in publicas tabulas per quaestorem referri
iussa, postmodum fortibus viris, pro meritis tradebat. Præ-
terque aureos torques, ⁶ etiam duplicem annonam, ⁷ inter-
dum militiæ vacationem, & immunitatem ob virtutis præ-
mium, ⁸ nonnunquam duplex stipendium imperatores lar- -
giti

TIRAQUELLUS.

⁹ *Et aureos torques.*] Valerius, &
Suetonius, & Juvenalis ubi nuper, &
Vegetius lib. 2. c. 7. & Flavius Vopis-
cus in vita Probi in quadam epistola
Valeriani Imperatoris. *

COLERUS.

* Veget. lib. 2. cap. 7. Tacitus. 2.
Annal.

TIRAQUELLUS.

¹ *Tum armillas.*] Livius 1. Dec.
lib. 10. ad fin. cujus verba nuper cita-
vimus. Valer. Max. ubi supra, & lib. 8.
cap. 15. in mentione Scipionis cujus-
dam equitis, ubi loquitur de aureis &
argenteis armillis. Festus Pompejus
libro 1. in *Armillis*, Vopiscus ubi su-
pra.

² *Adde vexilla cærulea.*] Augustus
enim M. Agrippam in Sicilia, post na-
valem victoriam cæruleo vexillo do-
navit, ut refert Sueton. in Augusto,
cap. 25. & vix alibi simile reperies.
Adde autem & vexilla pura ex Vopis-
co in Probo enumerante dona milita-
ria ipsi Probo à Valeriano data, inter
quæ vexilla pura quatuor nominat.

Item vexilla bicoloria ex eodem in
Aureliano.

³ *Sed auxiliares.*] Id utque ad clau-
sulam, *Augustus*, est Plinii lib. 3. ca-
pite 2.

⁴ *Augustus tamen.*] Suetonius in
vita illius, cap. 25.

⁵ *C. autem Caligula.*] Idem in vita
Caligulae, cap. 43.

⁶ *Etiam duplicem annonam.*] Ut du-
plex frumentum apud Livium 4. Dec.
lib. 7. *Militibus & stipendium militum,*
& *frumentum duplex post triumphum*
datum.

⁷ *Interdum militiæ vacationem.*] Li-
vius 3. Decad. lib. 3. ubi de Prænesti-
nis militibus, qui in præsidio Castrorum
fuerant, quibus Senatus Romanus du-
plex stipendium & quinquenni mili-
tiæ vacationem decrevit.

⁸ *Nonnunquam duplex stipendium.*]
Nam & illis ipsis Prænestinis mili-
tibus duplex stipendium decretum est
apud eund. Livium ubi supra. Et mili-
tibus post partem Indibilis & Hipe-
norum victoriam, ejus anni duplex
stipendium imperatorum apud eundem
epistola

i sunt : ¹ æraque multiplicia, ² sagraque & tunica singulis
licibus, qui rebus fortiter gestis interfuere, ³ plerunque
civitatis ex lege Calphurnia : ⁴ vel senatoria fungi di-
tate inter patres, ⁵ aut diebus solennibus coronatum in-
dere, velut præmia victoriæ, haud quaquam spernenda
unera fuere. Neque dubium, illos quorum opera insignis
bello stetit, perditæque & afflictæ res restitutæ essent,
uries donis muneribusque honestari. ⁶ C. Sicinius Den-
tus, clarus vir ingenio factisque, ob egregia facinora mi-
aria, præter octo aureas coronas, obsidionali una, mura-
us tribus, civicis quatuor, torquibus tribus & octoginta,
istis puris duodeviginti, armillis plus centum sexaginta
onatus fuit. Habeturque inter exempla, hunc Sicinium
militaribus donis, omnium honores & virtutum præmia
nteisse. Hæ quidem hastæ, quod nullo ferro munitæ fo-
rent,

C. Si-
cinus
Den-
tatus
opime
dona-
tus.

usdem 3. Decad. lib. 9. & 4. Decad.
5. 10. Et scribit Vopiscus in Probo
alermanum Imperatorem ipsi Probo
uplex salarium constituisse.

1 *Æraque multiplicia.*] Æra milita-
a militibus data fuisse, scribit Livius
Decad. libro 5. in duobus locis.

2 *Sagraque & tunica.*] Livius ubi
upra ibi, Nonnunquam duplex stipen-
n postremo loco. *Saga*, inquit, &
oga exercitus imperata. Sed & idem 1.
Decad. lib. 7. scribit milites, qui duce
2. Decio Trib. militum, Consulem &
exercitum Rom. ab obsidione Samni-
um liberaverant ultra alia dona, bi-
is primis tunicis donatos fuisse.

3 *Plerumque juxta civitatis ex lege Cal-
phurnia.*] Cicero in Oratione pro L.
Cornelio Balbo. Vide autem num ex
lege hic *Cornelia* sit legendum, pro *Cal-
phurnia*. Sic enim ait ibi Cicero. Ac
sicubi esset, lex id Gellia & Corne-
lia, quæ definite potestatem Pom-
pejo civitatem donandi dederat sustu-
lisset.

4 *Vel senatoria fungi potest.*] Vel-
lejus Paternulus lib. 2. *Habuit in hoc quo-
que bello medicritas nostra speciosi mini-*

*stri locum. Finita equestri militia defig-
natus Quæstor, necdum senator æquatus
senatoribus.*

5 *Aut diebus solennibus coronatum
incedere.*] Hinc est quod Papyrius Mas-
so postquam in Albano triumphasset,
pro laurea corona, cum alicui specta-
culo interesset, myrtea usus est, aucto-
re Valerio Maximo lib. 3. c. 6.

6 *C. Sicinius Dentatus.*] Valerius
Maximus, qui hunc non C. sed L. ap-
pellat lib. 3. cap. 2. Plinius qui & il-
lum L. vocat libro 7. c. 28. & nonni-
hil libro 6. cap. 4. & libro 22. cap. 5.
Gellius lib. 2. cap. 11. Festus Pompe-
jus libro 13. ubi sæpius supra citavi-
mus. Fulgentium ad Chalcidum de
Vocum antiquarum interpretatione,
quo loco de Nefrendibus suis loquitur.
Dion. Halicarn. lib. 10. ubi hunc
Siccium Dentatum vocat, eumque
scribit ex pugnis diversis dona retulisse
14. civicas, tres murales, octo au-
reas coronas, præterea torques aureos
83. armillas aureas 60. hastas puras 18.
phaleras 25. & ex his novem ex pro-
vocatione prostrato hoste singulari
certamine.

Bbb b 3

1 Pma

Hasta pura rent, 'puræ dictæ sunt, 'quibus donabantur plerumque di-
ceban- milites, qui tunc primum militare facinus in bello at-
tur. tissent. Cui proximus fuit 'Manlius Capitolinus, qui
Mura- decimo & septimo ætatis anno bina ex hostibus spo-
lii coro- lit, primusque murali corona donatus, civicas sex, mili-
na quis dona sex & viginti meruit ob virtutem. * Probus quoque
pri- qui postea in imperio assumptus fuit, quum bello Sam-
mius co jam tribunus multa fortiter fecisset, hastis puris quatuor
don- coronis vallaribus duabus, corona civica una, vexillis pe-
nis. ris quatuor, armillis aureis duabus, torque uno, & patra
 sacrali aurea quinque libris, una pro concione donatus
 fuisse memoratur. Quinetiam illud perspectum est, in
 nonæ caritate, & rebus angustissimis, militem, ob mili-
 tæ singularem scientiam, collato frumento ' & pecore
 donari. ' Manipulumque hastatorum ob insignem operam
 corniculis armillisque argenteis. ' Sp. que Naucium à Pa-
 pyrio consule bello contra Sannites, etiam coronis aureis
 donatum. Præterque aureas pateras, sellasque curules
 eburneas, & scipionem eburneum, hastæ quoque, ' tunice
 palma-

*Alia
dona.*

1 *Puræ dictæ sunt.*] Servius & Do-
 nanus in 6. Æneid. eo loco.

*Ille, vides, pura juvenis qui misit
 hasta?* "

COLERUS.

* Festus in voce *hasta*, & *optiona-*
ens. Ubi *Donaticas hastas* appellat, ut
 & *Donaticas curvas*, quas Tertullianus
 vocat *Prævinciales*.

TIRAQUELLUS.

2 *Quibus donabatur.*] Ut patet ex-
 emplis seq. & præterea ex Servio loco
 supra citato.

3 *Manlius Capitolinus.*] Livius, qui
 majora dicit 1. Decad. lib. 6. & Plin-
 ius lib. 7. cap. 28. & alter Plinius Se-
 cundus, aut quisquis est, in lib. de Vi-
 ris illustribus c. 3.

4 *Probus.*] Fl. Vopiscus in vita illius.

5 *Et pecore.*] Nam apud Livium 1.
 Decad. lib. 7. P. Decius, de quo nuper
 loquuti sumus, præter militaria dona,

centum boves donatus est: quæ &
 ipse militibus dono dedit, bovemque
 eximium, insignibus aureis decen-
 tian, Marti immolavit. Et Plin. de co-
 dem loquens lib. 21. c. 5. *Signum*,
 ait, *donatus bovis alium Manium*
Levis, & centum fures, qui in totius
causæ datis fuerant, simul abdidit. Et
 apud ipsum Livium 3. Dec. lib. 6. Tri-
 pto *As. et annos, capia Carthaginiensium*,
C. Lolium, præfectum classem, in eam
re, triginta boves donavit.

6 *Manipulum.*] Livius 1. Dec. lib.
 non adeo longe à fin.

7 *Sp. que Naucium.*] Livius eodem
 loco.

8 *Tunica palmata.*] De tunica sin-
 pliciter dictum est supra, sed de pal-
 matis vide infra ibi, Si *tunica regibus*
sacratæ, ex Livio 3. Decad. lib. 10.
 ubi de donis à Scipione Africano Mi-
 sanissis datis memini.

almata, & picta, atque in bello navali vexilla cærulea, <sup>Dona summa-
rum
ducum.</sup> nonnunquam altioris dignitatis gradus aut militaris ordi-
nis prærogativa, militibus qui strenuam operam navarunt, <sup>Athe-
nien-
ses.</sup> nuncra tributa fuere. <sup>Nemo bene
meritus
de re-
publ. in
Rom.
excer-
citum in-
dona-
tus.</sup> Summis vero ducibus triumphalibus
statua, aut consularia ornamenta. In quo animadversum
est, <sup>Nemo bene
meritus
de re-
publ. in
Rom.
excer-
citum in-
dona-
tus.</sup> populum Atheniensem perraro virtutis præmium
aliquibus statuas dedisse, in quibus illorum nomina inscri-
berent, ut populi hoc videretur beneficium, non illorum
qui id meruissent. Nemoque qui præclarum aliquod gesse-
rat facinus, prout cujusque meritum virtusque fuit, milita-
ribus donis indonatus abuisse fertur, adeo ut Quintius

præ-

1 *Es picta.*] Vide infra eod loco.
Adde & purpureæ. Nam apud Appia-
num lib. 5. belli Civil. Cæsar Tribu-
nis purpuream vestem dedit: sed vide
num ex & alix sint eodem.

2 *Nonnunquam altioris dignitatis
gradus.*] Sic Marius cum obscurus esset
ortus parentibus, ita bellicis virtutibus
claruit, ut ad sextum consulatum pri-
mus evaserit: de quo vide Plutarch. in
ejus vita. Sic Ventidius Pompeji Mag-
ni in triumphum ductus, tandem Ro-
man. Imperator factus de Parthis pri-
mus triumphavit. Hæc Val. Max. lib. 6.
cap. 10. & Appianus in Parthico.

3 *Summis vero ducibus.*] Plinius in
Panegyrico tradit statuas ob egregia in
Repub. merita etiam privatis decer-
ni, alias quoque multis aliis, ut apud
Plin. lib. 34. c. 5. Sueton. in vita Titi,
cap. 4. in princ. *Tribunus militum*, in-
quit, & in Germania, & in Britannia
mervit summa industria, nec minore mo-
destia & fama: sicut apparet ex imagi-
num ejus multitudine, ac titulis per u-
tramque provinciam. *

COLERUS.

* Sic Horatio Coclitii, Mutio Scz-
volz, statuz positz, ut Liv. Dionys.
Gellius, Plin. & alii meminere. Ne-
que ducibus tantum hic honos habi-
tus. Sueton. Tito: Tribunus militum,
& in Germania & in Britannia me-
ruit summa industria, nec minore mo-

destia, & fama: sicut apparet ex ima-
ginum ejus multitudine & titulis, per
utramque provinciam. Vide & Am-
mianum lib. 19.

MERCERUS.

4 *Aut consularia ornamenta.*] In-
ventum hoc est Cæsarum, ut quos vel-
lent honoratos, sine periculo suo, do-
narent vel Prætoris, vel Consulari-
bus, vel triumphalibus ornamentis: &
plerumque statuis laureatis quæ pro
triumpho dari solebant, ut loquitur
Tacit. in vita Agricola: etiam Præ-
tores, Consulesve, non essent, nec
etiam triumpharent. Nam triumphare
aliquem vix passi sunt, saltem post-
quam Agrippa triumphum recusavit,
ob eam causam quam Dio. narrat.

TIRAQUELLVS.

5 *Populum Atheniensem.*] Hic po-
pulus propemodum statuarum prodi-
gus fuit. Nam nulli plures statuas di-
catas arbitror (teste Plin. lib. 34. c. 6.)
quam Phalereo Demetrio Athenis.
Siquidem 360. statere, quas mox la-
ceraverunt, nondum anno hunc nu-
merum dierum excedente.

6 *Adeo ut Quintius.*] Liv. 4. De-
cad. lib. 9. *Quintius*, inquit, alter præ-
tor suos equites castellis ac sibus donavit.
Ex quo intelligis non sibus hic legen-
dum esse, sed sibus. Nam & alias
quoque sibus pro virtute militari
donari consuevit, patet eodem ex Li-

prætor, devictis Hispanis, equites novo genere honoris catellis & fistulis donavit. Proditum tamen est, Fulvii Nobiliori à Catone objectum, quod levissimis de causis utpote quod puteum strenue effoderant, aut vallum curant, coronis milites donasset. Cæsari quoque Augusti multiplicia hæc munera largienti, objectum à militibus fuit, puerilia hæc deliramenta esse. Namque exercitui cuncta & agris, non his honoribus opus erat. ¹ Legibus

*Solonis
lex de
filiis,
quorum
parvuli
in bello
perierant.*

Ceramicus.

ro Solonis apud Athenienses cavebatur, ut præter ea dona quæ militibus duces impartiti fuerant, illorum filii qui bello occubuissent, publice alerentur, & bonis disciplinis instruerentur. ² Quod Pisistratus cavisse dicitur, ut filii parentum, quorum virtus insignis in bello fuerat, dona acciperent. ³ Frequens tamen illis munus erat, ⁴ coronæ ex auro, ⁵ nonnunquam tæniis & vittis caput ornare, aut publica sepultura in ⁶ Ceramico: namque intra mœnia sepelire non licebat, nisi qui ob singularem excellentiam, præcipuum hoc donum meruissent, ⁷ Legimus Syracusanum

vio; Decad. libro 7. ubi loquitur de muneribus à Scipione datis Masanissæ nepoti à Rom. capto. *Tunc puero, inquit, annulum aureum, tunicam latocla-*vo cum Hispano sagulo, & aurea fibula.

¹ Legibus vero Solonis.] Aristoteles lib. 2. Politicôn c. 6. tradit Hippodamum, Milesiorum legislatorem, legem tulisse, ut filii eorum, qui pro patria bellando occubuissent, ex publico alerentur: quasi id nondum apud alios fuisset lege provisum: nam est Athenis ea lex nunc, & in aliis quibusdam civitatibus. Vide Plutarchum in Solone.

² Quod Pisistratus.] Plutarchus autem in Solone scribit, Pisistratum legem tulisse, ut qui oculos in bello amississent, publice alerentur.

³ Frequens tamen.] Scilicet Atheniensibus, ut patet ex Diogene Laërtio in Zenone Citrico, dum loquitur de sepultura illius. *Athenienses, ait, illum in Ceramico sepeliunt, decretisq;*

honorant, civitatis illusterrimum addentes.

⁴ Corona ex lauro.] Cornel. Tacit. libro 2. scribit, Apud Nabatheorum Regem aureas coronas Cæsari & Agrippinæ, leves Pisoni & cæteris oblatas fuisse.

⁵ Nonnunquam tæniis & vittis.] Fest. Pompejus lib. 18. *Tænia Græcam vocem sic interpretatur Ferrus, ut dicat ornamentum esse laurum capitis honorati, ut sit apud Cæcium in Adrogæno:*

Si pulchrum plenum tæniarum ut a felle.

⁶ Namque intra mœnia.] Cic. 1. 4. epist. famil. epist. incip. *Edificio non jucundissimum. Ab Atheniensibus locum sepultura intra urbem, ut dicitur, impetrare non potui, quod religio sit impediri dicerent: neque tamen id tanta cumq; concesserant.* Vide quæ dicuntur in verbo, *Atque eos qui pro patria*

⁷ Legimus Syracusanum Dione]

Plat.

num Dionem, parta victoria, militibus aurca, ' & Themistoclem, quod Græciam liberasset à Lacedæmoniis, corona oleagina, & curru eximio donatos, laudatosque magnifice: ' ac Milciadem ob pugnam Marathoniam, in qua ultra centum millia Persarum una acie vicit, ab Atheniensibus consequutum, ut in Pœcile porticu, sua imago in prætorum numero exsculperetur inter primores. ' Agamemnon vero, Homeri testimonio, Ajacem, quod cum Hector pugnas-^{Iliad.} set, bovis immolati tergo-^{7.} re & cornibus: ' Achillem vero, præter septem tripodes, & viginti lebetes, decemque auri talenta, equorum duodecim, & septem Lesbidi-^{Iliad.} um fœminarum munere donavit. Plataensibus ob navatam insigniter operam in bello Persico, munus octoginta talenta ' largitus fuit. ' Scythi-<sup>Scy-
tha.</sup> vero mos erat, his qui hostem superassent, semel annis singulis cratere regio-<sup>Roma-
norm</sup> num bibere, quod victoribus circumferebat: qui vero plu-<sup>usus
de his,</sup> ribus cæsis victor fuisset, duobus calicibus potare. ' Romanis vero traditur usus, ut quorum parentes reipub. causa-<sup>quorum
paren-
tes ce-
cidis-</sup> occubuis-<sup>sent in
bello.</sup> sent, liberi præmia ferrent, quæ illis deberentur.

Plutarchus & Probus in vita illius. Demetrius (ut legitur in Regestis Gregorii 7. Rom. Pont.) Græciæ Dalmatiæque Rex creatus, vexillo, sceptroque & corona investitus fuit.

1 *Et Themistoclem.*] Herodot. lib. 8. Plutarch. in vita illius.

2 *Ac Milciadem.*] Probus Amyl. in vita illius.

3 *Agamemnon vero.*] Homerus lib. Iliad. 7. quo describit eam pugnam Hectoris & Ajacis: refertque Agamemnonem ob eam Jovi bovem sacrificasse, Ajacemque magnis muneribus donasse, quæ aliter non declarat.

4 *Achillem vero.*] Idem Homerus lib. 19. ejusdem operis, unde sumptum est illud Briseidis ad ipsum Achillem apud Ovid.

Viginti sulcos operosa ex ære lebetes,

Et tripodas septem pondere & arte parci.

Addita sunt illis auribus quinque talenta,

Bissemi assueti vincere semper equi.

Quodque supervacuum est, forma præstante puella

Lesbides versa corpora capta domo.

Et quod ad tripodas pertinet, est illud Horatii lib. 4. Carm. Ode 8.

Donarem tripodas, præmia fortunæ Grajorum.

5 *Largitus fuit.*] Sed quisnam iste sit, quaeritur.

6 *Scythi vero.*] Herodotus libro 4. ubi Scytharum mores & ritus scribit.

7 *Romanis.*] Cicero Philip. 14. in fin. Utque, quæ præmia Senatus militibus ante constituit, ea solvantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, conjugibus, fratribus, iisque tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si illi vixissent, qui morte vicerunt.

Bbbb 5 1 3i

*Dona
confer-
dera-
tarum.
Cera-
micus
extra
Athe-
nem.*

' Si tamen regibus foederatis, aut sociis mittenda dona-
rent, scipio eburneus, toga picta, & palmata tunica
sella curuli, frequentia fuere. Erat autem Ceramici-
tra Athenas locus, in quo deorum hominumque exco-
litum simulacra & statuas publico decreto erigere, ac
eos qui pro patria occubissent sepelire, illisque eran-
mulis, inscriptiones & elogia, decretaque ac titulos ad-
nere assuerant, inter quas Chryssippi imago porticu-
na visebatur, aliorumque philosophorum, diverso ge-
modo. Singulis enim sepulchris singulae columnae ad-
bantur, cum inscriptionibus & titulis, quos ob egregia
que facinora meruisset, ibique velut monumentis
paris celebrata illorum memoria fuit. Alter vero
amicus intra urbem locus erat Athenis, diversum h-

*Cera-
micus
alter in
urbe.*

I Si tamen regibus foederatis. Hanc
sermo ex Liv. 3. Decad. libro 7. non
multo post princ. qui ita scribit, Sena-
tus non legatis unde benigne respondit,
sed & ipse legatos cum donis ad Regem
(de Syphace loquitur) misit L. Genna-
tium, P. Petellium, P. Popilium. Dona
tulere, togam & tunicam purpuream, sel-
lam eburneam, patera auream ex quin-
que pondo factam. Protinus & alios Af-
ricae regibus iussit adire: iis quisque, qua
darentur, portatam, togam praetextam, & ter-
tium pondo patera aurea. Et Alexan-
driam ad Ptolemaeum Cleopatraeque
Reges M. Attilius & M. Acilius legati
ad commemorandam renovandamque a-
micitiam missi dona tulere: Regi togam
& tunicam purpuream cum sella ebur-
nea, Regina pallam pictam cum amiculo
purpureo. Et lib. 10. ejusdem Decad.
de Scipione, cui postea Africa nomen
dedit, ibi, ait, Misissimum primum Re-
gem appellatum eximisque ornatum lau-
dibus, aurea ceroma, aurea patera, sella
curuli, & scipione eburneo, toga picta &

mate etiam reliqua dona
Claudio c. 1. & Augusti c. 1.

2 Erat autem Ceramici-
libro 36. cap. 1. ubi nota Athenas
Ceramico flammis & incendiis
telis esse. Pausanias 3. 1. per-
telis est, recentis memore
rum virorum sepulturae locum
ramico, urbis via, seditione
tuas esse, ut Thesei sceleris re-
abjicientis, & Antae Cap-
egregia specie iurem, regem

3 Atque cui qui prius
ubi de Ceramico loci duo
Athenis Ceramici loci duo
extra circuitatem, in quo per
diffens, publico semper a sepulchris
nobisque oratione ornabantur
in urbe erat, certa consue-
des meretricibus.

4 Inter quas Chryssippi
bro 1. de finibus. Statuas
Ceramico Chryssippi sedulo per-
na, qua manus significat idem a
rogationem delectatam.

rum, * cui nomen Cafalvio: † sicut Græcis Celoſta, ‡ & *Cafal-*
 Romæ Summenium, ubi prostabant meretriculæ, quæ *Celoſta.*
 auribus notatæ nominibus fuere: † nam & Sphinctæ; *Summe-*
 Cafalvades, † Lecaſtriæ, Caſorides, & Caſoritæ dictæ: *nium.*
 apud Latinos lupæ. † Poſtea ſequuti Cæſares, centurio- *Sphin-*
 es legatosque legionum, pro magnis officiis in rempub. *ctæ.*
 conſularibus ornamentis, aut equo publico, nonnunquam *Cafal-*
 trium- *vades.*
Leca-
ſtria.
Caf-
orides.
Caf-
oritæ.
Lupa.

1 Cui nomen Cafalvio.] Vide num
 hic legendum ſit *Calloria*, nam hoc vo-
 cabulo *καλλόρια* pro lupanari uſus eſt
 Lycophron. Vide tamen infra in ver-
 bo *Cafalvades*.

2 Sicut Græcis Celoſta.] Sed & ipſe
 Lycophron pro lupanari *καλωστέ* uſur-
 pavit & *καλωστέ*.

3 Et Roma Summenium.] Sunt qui
 ſcribunt *Summenium*, quod fere ſub
 mœnibus eſſet: quaſi (ut inſiunt)
ſubmœnium. At hinc meretrices dictæ
 ſunt, *Summenianæ* Martiali libro 3.
 epig. 40. in princip.

Convivia quiſquis Zoili poteſt eſſe:
Summenianas cœnet inter uxores.

Ex lib. 12. epig. 32. ad fin.

Nec plena turpi matris olla reſina,
Summeniana qua pilantur uxores.

Sed adde: in Suburra, una ex regi-
 onibus Romæ, olim fuiſſe lupanar, oſten-
 dit Martialis lib. 6. epig. 65.

Fama non nimium bona puellam
Quales in media ſedent Suburra,
Vendebat modo præco Gelbianus.

De qua quidem Suburra dictum eſt
 ſupra lib. 4. c. 18. * Sunt tamen qui
 in eo loco Martialis legant *Saburra*,
 quæ vox ſignificat arenam illam craſ-
 ſiorem vilioſioremque, qua naves onerari
 ſolent apud Virgil. lib. 4. Georg.

— Et ſæpe lapillos,

Ut cymba inſtabiles fluctu jactante ſa-
 burram,

Tollunt. —

Et Plin. lib. 10. c. 29. Sed non video
 quod in hac ſignificatione accipi poſ-
 ſit locus ille Martialis.

COLERUS.

* Menianus, Gloſſis eſt *ἐνδότης*.

Et alibi *ἐνδότης*. *Proteſtus*, *Aggranda*
 Nonius in Memia.

TIRAQUELLUS.

4 Nam & *Sphinctæ*.] Sphinges me-
 rettriculæ vocabantur. & Sphinctæ ci-
 nædi, & molles dicebantur, ut dicit
 Suidas.

5 *Cafalvades*.] Græcis enim *χο-*
σάλαις & *χοσώραις*, dicitur ſcortum,
πόρνη, meretrix, & *χοσέλι-*
σιον, lupanar, *πορνεῖον*. Ariſtophanes
 autem in Equitib. *χοσώριον* ponit pro
 lupanari, cum ſcribit:

Ἐν χοσώροις λείχων ἢ δὲ πέντε
 δρόσων.

Sed & apud Antiphanem, *χοσώραις*,
 & *χοσώρις* meretrix dicitur. Unde &
χοσώριον, meretricarius & ſcortator
 dicitur.

6 *Lecaſtria*.] *Lecaſtria* legendum
 eſt, *λαίκαſτρα* enim meretrix ab in-
 decoro ornatu dicitur. Nam *λα*, in-
 tendit, & *καίειν*, ornare eſt. Hinc
λαίκαſτης, ſcortum, cynædus: *λαίκαίω*,
 ſcortor.

7 Apud Latinos Lupa.] Livius 1.
 Decad. lib. 1. poſt princ. Sunt, inquit,
 qui *Laurentiam* vulgato corpore lupam in-
 ter paſtores vocatam putent. Et ita vo-
 catur Plauto in Epidico, act. 3. ſc. 3.

Devortunt mores virgini longe, ac lupa.

8 Poſtea ſecuti Cæſares.] Tacitus li-
 bro 17. Poſtquam id Roma compertum,
 M. Aponius Maſſiam obtinens, triumphali
 ſtatua: Fulvius Aurelianus, &
 Julianus Titius ac Numiſius Lupus legati
 legionum conſularibus ornamentis donan-
 tur. Plin. epiſt. 3. lib. 2. Heri dē ſenatu
 Veſtrio Spurina, principe auctore triumphaliſ
 ſtatua decreta eſt.

1 Namque

*Alia
dona
mili-
taria.
Orna-
menta
virtu-
tis mili-
tari fe-
rebant
in ca-
stris.*

triumphali statua donavere. Quod à Macedonibus ante
fuit usurpatum; ¹ namque Alexander Macedo centum
viginti equites, qui in campis Adrastæis ceciderant, pro-
pter multa belli decora, equestribus statuis donavit: ac
rumque filios patrum stipendia ferre iussit. ² Illud tamen
haud indignum est quod annotetur, quod viri triumphales
qui triumphalia ornamenta meruissent, præcipuo honore
privilegio, eadem ipsi dona aliis fortiter dimicantibus lege
militari impartiri poterant: ³ quodque vigente hoste, &
& nisi debellato, dona militaria duces largiri non sole-
bant. Et licet milites in castris perexiguo ad vescendum
argento uterentur, militarique disciplina horridus miles
non celatus auro & argento, sed ferro & animis deberet
esse munitus: tamen ejusmodi dona, quibus virtutis gra-
tia miles donabatur, veluti invitamenta virtutum, per-
mulcendis militum animis tanti fuisse, itaque animos ad
res magnas acuebant, ut his honoribus aucti & confirma-
ti, quisque suum decus faceret, ⁴ destinarentque animis
vincere aut mori, inortemque potius quam ignominio-
sam servitutem præoptarent, vitam denique & quæcum-
que pericula nihili penderent.

¹ Namque Alexander Macedo.] Sed
& ad id, quod de equestribus statuis
dicit, adde quod apud Romanos quo-
que L. Furio, C. Mœnio Coss. trium-
pho additus est honos (ut tradit Livius
1. Decad. lib. 8.) ut statuz equestres
eis (rara illa ætate res) in foro pone-
rentur.

² Illud tamen haud indignum.] Suet-
onius Augusto, cap. 25. Solos trium-
phales, quanquam & socios expeditis-

num, & participes victoriarum suarum,
nunquam donis impertiri solis patet:
quod ipsi quoque jura habuissent tribuendi
ea quibus ceteris.

³ Quodque vigente hoste.] Gellius
lib. 5. cap. 6. in Oratore Catonis.
Nam principio, quis videtur dona-
re quæquam, cum oppidum captum non ef-
fugisset aut hostium castra non incursa esset?

⁴ Destinarent que animis.] Livii
verba 4. Decad. lib. 9.

CAPUT

CAPUT XIX.

*Delusiones demonum malorum à multis expertas fuisse,
qui diversis imaginibus homines deluserunt.*

Non est profecto fabulosum, quod apud sanctos viros auctores memorant, ut cum tetris spiritibus, quos æmones vocant, congressum habuerint, illosque diversis imaginibus, ac multiplici specie prope deluserint: igitur nostra quoque memoria id evenisse compertum est. Nuper amicus meus summus, ingenio & fide singulari, rem dictu admirabilem, hæc prodentibus nobis, sibi evenisse enarravit: quod quum credi vix posset, illam multorum testimonio comprobavit: se quum apud communissimum & sibi familiarem Neapoli diverteret, & noctis silentio clamantis de via, & opem implorantis vocem hominis audisset, quum accenso lumine accurrisset, ut quid rei esset inquireret, ibi dæmonem, & dirum quoddam numen, tetra & horribili specie conspexisse, qui juvenem quempiam clamantem, & reluctantem, in via infestis manibus invadere quærebat. Quo conspecto, quum miser ille ad ipsum quem prope videbat accurrisset, & ne apprehenderetur, quanto poterat nixu ipsius vestem & manum apprehendisset, se, divino sapius advocato numine, quum multum diuque frustra fuisset reluctatus, vix tandem dæmonem abegisse: quo demum abacto, quum juvenem animo consternatum in domum recepisset, nunquam quod se dimitteret, aut pallium relaxaret, efficere quisse: tantaque eum torpedo invasit, ut mente evicta, sui compos non esset quum sibi prorsus repræsentari & ante oculos obversari illa species videretur. Tandem ad se redditus, rem quo pacto se habuerat, enarravit. Constabat enim pravis illum moribus & incivilibus cum Dei contemptu diu vixisse, in parentesque tunc jurgatum, contumelias & intoleranda probra dixisse, devotionibus execrationibusque diris ab his agitatum abiisse. Sed ne cui hæc

vana

vana vel ficta sermonibus videantur, auctor est Thomas monachus, homo. minime malus, cuius ego fidem probitatemque pluribus in rebus expertus didici, qui sem mihi retulit, quod quum in monasterio & sacris ædibus, quæ in Lucanis montibus sunt, cum pluribus iurgatus foret, & post immodica convicia & rixas, animo perturbato inde se proriperet: quum per nemora iter solus intenderet, speciem hominis vultu tetro, nigra barba, promissis tunicis, vultu aspectuque deformi & sævo obvium habuisse: quem quum compellaret, quid ille solus per devia errabundus incederet, dixit, equum quo vectabatur amisisse, atque in proximos campos illum evasisse credere: cumque per sinus invios equum una quæ situm pergerat, ad profluentem, in cuius alveo gurgites magni & formidabiles redundabant, devenisse. Et quum monachus, ut aquam trajiceret, calceos sibi eximere appararet, illum magnopere coëgisse, & tandem pervicisse, ut super spatulas suas ascenderet, potiusque à se qui corpore major erat, vectaretur: qui acquiescens, quum super illius spatulas, ut succollaretur monachus, ascenderet, illeque jam aquam ingredi appararet, dum vada exquirit, illius pedes non humana, sed tetra & deformi specie conspexit. Quo animadverso, horribili terrore percitus, Deum, ut sibi præsto adesset, acclamavit. Mox dæmonem & diam illam speciem, divino audito verbo, stridore querulo & vi maxima quanta dici potest, ita è conspectu abisse dicit, ut immitentem quercum ingenti impetu colliserit, ac perfractis ramis funditus everterit, ipseque consternatus atque exanimis diu jacuerit. Credebat enim, quod à vero non abhorret, nisi prævidisset, illum in rapidissimos voraces & voragines fluminis præaltas se fuisse necaturum. Sed præ omnibus quæ audiverim aut viderim, res est admiratione digna, quam recenti memoria evenisse compertimus Romæ. Quippe nota res est, quum apud Gabios quidam infimæ sortis & obscuris natalibus adolescens, vasa

refanus & furiosus, cuius pravi mores & vita facinorosa
 uerat, in parentem gravibus iurgis conviciatus foret,
 post iurgia immodica, quum furis agitarus, advocato dæ-
 mone, cui se devoverat homo ille improbus & impurus,
 furore cæcus & mens discessisset, & Romam petere
 cœpisset eo consilio, ut aliquod dirum facinus in patrem
 inoliretur: dum iter faceret, dæmonem facie hominis
 truculenta, sordida barba & capillo, vesteque obsoleta &
 squalida, obviam habuisse: quod quum simul pergerent,
 illum interrogasse juvenem, quem animo anxio & sollicito
 videbat, quid tam tristis incederet: atque ille, quum quid
 sibi iurgii cum patre fuisset, quodque aliquid scelesti faci-
 noris patrare cuperet, respondisset: dæmonem illum se
 quoque simili casu percitum fuisse dicere: proinde per-
 gerent, & suas injurias ultum irent. Cumque nocte ap-
 petente, ad urbem applicuissent, in proximo hospitio di-
 vertisse, atque in cubiculum, quod à caupone utrique ex-
 hibitum fuit, haud multo post cubitum ivisse: tumque
 una cubarent, pestem illam immanem, cum illum somno
 oppressum videret, infestis manibus jugulum hominis ap-
 prehensisse, ut elisis faucibus necaret, quem jam oppres-
 sisset, nī expergefactus ille, Dei opem & auxilium advo-
 casset: quo audito, furiam illam tēterrimam stridore &
 tumultu maximo, tantoque impetu cubiculum, unde e-
 vasit, dicitur collisisse, ut tigna & tectum everterit, tegu-
 lasque penitus perfregerit: quo strepitu cum magister ho-
 spitii excitatus surgeret, & quid ruinæ & strepitus esset
 inclamaret, allato mox lamine, rem sicuti erat, adole-
 scens ille quem solum & seminece ininvenerat, enarravit:
 rectumque collisum & perfractum, unde dæmon è con-
 spectu abiit, demonstravit: quo malo perterritus, cum
 suæ turpitudinis, & intrectæ vitæ non solum pigeret, sed
 puderet: divino afflatus spiritu, perosus scelera, boni
 exempli & prociū à populari tumultu, vitam egit. Multas
 quoque malorum dæmonum illusiones per sepe apud fan-
 ctos

Etos viros fuisse legimus, quas nostra non semel vidit. Quibus salutaribus exemplis admonemur, ut primum adversus illorum insidias simus, qui nobis inimici infideque sunt, & tanquam in specula in insidiis stant: ne de-fides & ignavi, concepta opinione populari, illorum qui ista minime credunt, in aliquod discrimen dilabamur.

TIRAQUELLUS.

Hoc caput nihil aliud quam miras quasdam demoniorum decessores & prestigia sui temporis enarrat.

CAPUT XX.

Quando dies tam apud Romanos quam exterarum gentes incipiat: & qui dies attri, quive fausti sint.

Egypt. **P**ervulgatum ' fere est, Egyptios & Athenienses diem
& A- à Solis occasu facere, & ad alterum occidentem ter-
the- minare: ita ut quod spatii inter duplicem occasum fuit,
nien- integrum diem putarent. Persæ & Babylonii contra: nam
ses. diem ab ortu Solis incipere, & ad alterum terminari dixe-
Persæ. runt. Umbri & Hetrusci, à sexta hora ad alterius sextam.
Baby- Romani, à media nocte ad mediam sequentem, ita ut quod
lonii. inter duas dimidiatas noctes temporis fuit, integrum diem
Umbri. facerent. Vulgus omne ab oriente luce ad tenebras: Gal-
Hetru- li & Germani ita sunt metiti diem, ut temporum spatia,
sii. non dierum numero, sed per noctium vicissitudines com-
Roma- putarent, noctesque diebus anteferrent. Ipsi enim noctes
ni. ante diem fuisse arbitrati sunt. Fertur Solon Atheniensi-
Vul- bus suasisse, ut non ad solis, sed lunæ meatum dies &
gus. tempora denumerarent. Thebæi vero contra: nam dies
Galli. non ad lunæ, sed solis cursum metiti sunt. Fuitque tam
Ger- Græco-
mani. *Salon.* *Thebæi.*

TIRAQUELLUS.

1 *Pervulgatum.*] Hæc ex Plinio li-
 bro 2. cap. 27. Plutarch. probl. c. 84.
 Gellio lib. 3. c. 2. de Die natali. Macro-
 b. Saturn. cap. 3. Servio in lib. 5.
 Aeneid. & nos quoque de hoc latissi-
 me diximus in tract. Retractum tit. 1.

§. 1. gloss. 2. in verbo, *Et diem, sum. 1.*
 & multis seq.

COLERUS.

2 *Integrum diem facerent.*] Etiam
Meridiem, mediam noctem vocabant
 τὸ μεσημέριον. Sicut & Aequidiale, pro
 æquinoctio. Varro Marciportæ apud
 Nonium.

1 *Quibus*

Græcorum quam Sicularum mos, in primis curare, ut sui ^{Græci} dies mensesque cum solis & lunæ ratione congruerent: & si quid discreparet, tunc unum diem aut biduum ex singulo mense adjicere, vel adimere. Dierum vero quidam ^{Dies} fausti & agendis rebus felices, quidam atrii, & tristi omine ^{fausti} infames habiti: ' quibus aliquid moliri, ^{Græci} aut novæ rei in- ^{fausti} ceptare, eventus exitialis erat. ¹ In his exercitum conscribere, legiones educere, manus cum hoste conferere, sponsalia inire, peregre proficisci, aut quicquam publicæ vel privatae rei moliri, inceptu foedum & exitiale æstimarunt. Observatumque fuit, ut qui hostes bello tentare, vel acies eo tempore committere curarent, rem in non mediocre periculum discrimenque adducerent, magno postea exitio consequuto. ⁴ Fuisse autem atros duxere dies, post Idus ^{Dies} Quin- ^{atrii}.

TIRAQUELLUS.

1 Quibus aliquid moliri.] Livius 1. Decad. lib. 6. post princ. cujus verba non multo post adducemus.

2 Aut novæ rei inceptare.] Gellius lib. 4. c. 9.

3 In his exercitum conscribere.] Macrobi. libro 1. Saturnal. cap. 16. de his diebus loquens, Propterea, inquit, non modo prælium committi, verum etiam delectum rei militaris causâ habere, ac militem proficisci, navem solvere, uxorem liberam quærendorum causâ ducere, religiosum est. Festus Pompejus & de his item loquens lib. 1. 1. Hos, inquit, dies religiosos judicaverunt, eam ob causam quod in diebus ea, quæ occultæ & abditæ religionis deorum Manium essent in lucem adducerent, nihil in eo in Remp. geri voluerunt. Itaque per hos dies non cum hoste manum conferrent, non exercitus scribebantur, non comitia habebantur, non aliud quicquam nisi quod ultima exigeret necessitas administrabatur.

4 Fuisse autem atros.] Plutarch. in Lucullo. Gellius lib. 5. cap. 17. Macrobi. lib. Saturnal. 1. cap. 16. & ante hos Livius d. 1. Decad. lib. 6. paulo post princ. cujus hæc verba sunt: Tum

de diebus religiosis agitari ceptum, diemque ad 15. Calendas Sextiles, duplici clade insignem, quo die ad Cremeram Fabii cæsi: quo deinde ad Alliam cum exitio urbis sædæ pugnatum: à posteriore clade Alliensem appellarunt, insignemque nulli rei publice privatimque agenda fecerunt. Corn. Tacitus, Funestus, inquit, ominis loco acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de caeremoniis publicis 15. Cal. Aug. edixisset, antiquitus insansito die Cremerensibus Alliensibusque cladibus. Dionys. Halicar. libro 9. ubi eadem prope dicit. Et de hac quoque die Cicero ad Atticum libro epistol. 9. epist. 4. Majores, inquit, nostri funestiores diem esse voluerunt. Allienensis pugnae, quam urbis capta, quod hoc malum ex illo: itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus. Fest. Pompejus lib. 1. Plutarchus problem. cap. 24. Plinius Secundus, si is est, in lib. de Viris illust. c. 23. Et ex Poëtis Ovid. lib. in Ibin,

Hæc erat in fastis cui dat gravis Allia nomen.

Et lib. 1. de Arte,

Tu licet incipias, qua flebilis Allia luce

Vulneribus Latius sanguinolenta fiat.

CCCC

Et

Quintiles, ad quintumdecimum calend. Sextiles, de clade insignes, quo ad Cremeram Fabii cæsi, & qua Alliam fœde Romani à Gallis fusi fugatique fuere: quæ graviter afflicta, & in extremum discrimen adducta Romana res fuit. ¹ Quare Vitellio pontificatum maximæ adeptæ, quod diem ad quintumdecimum calend. Sextilium cæremoniis publicis sacram concilio edixisset, dirum esse fuit: qua calamitate doctus populus Romanus, illum de nullius publicæ vel privatæ rei insignem & notabilem fecit. ² Cujus exemplo etiam postridie Calendas, Nonas, & Idus mensis cujusque, religiosos & ominales ac infestis putavere: propterea quod maximis cladibus & infestis contumeliis populum Romanum tunc affectum fuisse liquet. ³ Dies quoque manibus sacros, quum mundus paret

Dies manibus sacros.

Et lib. 1. de Remedio.

— Nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Allia nota suis.

Silius Italicus lib. 8. ad fin.

Major ex horrificis sese extulit Allia
ripis.

Lucanus lib. 7.

Et damnata diu Romanis Allia fastis,
Tempora signæcis leviorum Roma maiorum.

Et ante hos Virgilius libro 7. Æneidos,

Quosque fecans insansum interluit Allia nomen.

¹ Quare Vitellio.] Corn. Tacitus libro 17, Cujus verba adduximus supra lib. 2. Et Suetonius in vita ipsius Vitellii c. 11. *

COLERUS.

* Idem Tacitus lib. 2. Histor. Funestissimi loci acceptum est, quod maximum Pontificatum adeptus Vitellius, de cæremoniis publ. XV. Kal. Aug. edixisset, antiquitus infesta die, Cremerensi Alliensique cladibus.

TIRAQUELLUS.

² Cujus exemplo etiam postridie.] Livius ubi supra, qui ad ea verba, quæ ex adduximus, hæc addit, Quidam,

quod postridie Idus Quintiles non hic esset Sulpitius Trib. militum, neque inermis a pace diem post diem terrarum obiectus hosti exercitus Romanus esset, etiam postridie Idus rebus divinis supersederi jussum: inde ut postridie Calendas quæque ac Nonas eadem religio esset, traditum putant. Et de his quoque diebus postridianis Gellius, Verri Flacci auctoritate d. lib. 5. c. 17. Plinarchus etiam ubi supra, alias ejus rei rationes addit. Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 15. in fin. & 16. auctoritate Gellii lib. 11. Annalium & Cassii Hemina lib. 2. Historiarum.

³ Dies quoque Manibus sacra.] Hæc usque ad clausul. Etiam mense Majoris sunt Festi Pomp. lib. 11. *

COLERUS.

* Gell. lib. 13. cap. 18. & 12. §. 1. in fin. ff. de reg. jur. Et l. 4. §. 1. ff. de verb. oblig. Varro apud Macrobius cum Festo dicit: Mundus cum patet, diem tristissimum atque inferum quasi jama pati. Propterea non modo prælium committi, verum etiam delictum rei militaris committere uxorem liberumque eandem committere religiosum est.

1. Diem

ere dicitur, quibus occulta deorum manium sacra appa-
rent, plerique omnes veluti atros & ominosos observa-
runt: illosque veluti fœdi exitus & ancipitis fortunæ de-
testati sunt. Hi fuere dies postridie Vulcanalium, & ante
tertium Nonas Octobris, & ante sextum Idus Novem-
bris. <sup>Remu-
ria</sup> Etiam mense Majo dies quibus Remuria celebra-
tur, ut occisi Remi umbra placaretur: ² & Nonis Julii,
quæ Caprotinæ dictæ sunt, qua die Romulus apparere
desiit. ³ Et dum Feralia seu Parentalia diis manibus fiunt,
⁴ ac impuris diebus, quibus ancilia nondum condita in
templo Martis erant, tam nup- iis quam itineri ominosos,
exitiales & evitabiles duxerunt. Et qua ante quartum
Nonas Sextiles populus Romanus ardente Punico bello
ad Cannas insignem cladem passus fuit, etiam ante quar-
tum Nonas, Calendas & Idus cujusque mensis, veluti
tristi eventu infelices, pari superstitione devitarunt. ⁶ Fe-
riis quoque Latinis statis, vel communibus, aut Saturnali-
bus, ac diebus festis & sacris, ludisque publicis, licet
fausti

TIRAQUELLUS.

¹ Etiam mense Majo.] Ovid. lib. 5.
Fastorum.

*Romulus obsequitur lucemque Remuria
dixit*

*Illam, qua positis iusta feruntur arvis.
Aspera mutata est in lenem tempore
longo*

Littera, quæ toto nomine prima fuit.
Et paulo post,

*Fana tamen veteres illis clausere die-
bus,*

*Ut nunc ferali tempore opera vides.
Nec viduat adis eadem, nec virginis
ap'ia*

*Tempora, quæ nupsit non diuturna
fuit.*

*Hæc quoque de causa, si te proverbia
tangunt,*

*Mense malus Majo nubere vulgus
ait.*

Plutarchus alias afferens rationes cur
eo mense uxores non ducantur, probl.

86. Porphyrius interpres Horatii lib.

epist. 2. epist. quoque 2. ad fin. Cui
cum Ovidio & nostro auctore convenit.
Hanc tamen rem, ut superstitionem,
decidit D. Augustinus de Civit.
Dei lib. 5.

² Et Nonis Julii, quæ Caprotinae.]
Vide omnino Macrobi lib. 1. Saturn.
cap. 11. & Dionys. Halicarnassæum,
& Plutarchum in Romulo, & Varro-
nem ling. Lat. l. 2. aut aliorum com-
putatione, 6.

³ Et dum Feralia.] Ex Ovidio li-
bro 5. Fastorum, cujus verba in eam
rem adduximus supra lib. 2. c. 5. non
longe à fin.

⁴ Ac impuris diebus.] Idem dicit
supra dicto lib. 2. cap. 5.

⁵ Et qua ante 4. Nonas Sext.] Ma-
crobi. d. lib. 1. cap. 16. auctoritate Q.
Claudii Annalium lib. 5.

⁶ Feriis quoque Latinis.] Hæc usque
ad clausulam, Præter hæc, sunt Macro-
bii, Varronis auctoritate, lib. 1. Saturn.
cap. 16.

*Dies
profe-
sti, fa-
sti, in-
tercisi,
& pro-
liares.
Profe-
sti
dies.
Comi-
tiales
dies.
Compe-
rendi-
ni dies.
Fasti.
Festi.*

*Inter-
cisi.*

*Fasti.
Nefa-
sti.*

fausti felicesque forent, tamen prælium committi, et
militaris delectum haberi, aut quoquam peregre pro-
sci, tanquam piaculari die, ominosum erat, durum et
pestiferum. Præter hos fuere dies profesti, fasti, inter-
& præliares: ¹ quia feriis publicis quibusdam hosten-
cessere vetabatur. Quippe divisa tempora voluptatis
laborum, remissionum & curarum, Romani veteres la-
buere. ² Profestis enim diebus, quasi procul à religione,
rempubl. & privatam gerere licet, quia comitiales, com-
perendinos, & præliares continent. ³ Comitiales fuere,
quibus cum populo agi licebat, concilio coacto, nisi si
quæ feriæ conceptæ essent, quibus non liceret. Compe-
rendini, quibus vadimonium dicere & vadare permittum:
fuitque animadversum, in profestis etiam fastos contineri,
⁴ quibus fari jus erat. ⁵ Festi vero dies, diis dicati fuere, in
quibus forensibus negociis omnissis, sacrificia, ferias, ludos,
epulasque sollennes celebrare, ac inter vota & sacra, fau-
staque omnia versari, verbisque prophanis abstinere con-
venit. ⁶ Intercisi autem dicti, in quibus deorum simul at-
que hominum res agere licet: nam mane & vespere fari
inhibetur, medio tempore inter cæsam hostiam & por-
rectam fari permittitur. Fasti etiam dies, in quibus jus fa-
tur, id est, dicitur: ⁷ nefasti, in quibus non redditur jus,
nec

¹ *Quia feriis publicis.*] Varro in Au-
gurum libris, & ex eo Macr. ubi supra.

² *Profestis enim diebus.*] Fest. Pomp.
lib. 14. Nonius Marcellus in differen-
tiis dictionum.

³ *Comitiales fuere.*] Macrobius ubi
supra. & Festus Pompejus lib. 3.

⁴ *Quibus fari jus non erat.*] Scilicet
fastis diebus ex Varrone lib. 5. linguz
Latinæ non semel. Cicerone in Orat.
pro Murena. Ovidio lib. 1. Fastor.

Fastus erit, per quem lege licebit agi.
Et Prisciano lib. 8. c. 2. quo tractat de
significationibus & generibus verbo-
rum.

⁵ *Festi vero dies.*] Macrob. ubi su-
pra. & Plutarch. problem. cap. 24. Fe-

stos autem & fastos, ne id notius pos-
dem esse dicit Festus Pomp. lib. 6.

⁶ *Intercisi.*] Varro & Macrobius
ubi supra.

⁷ *Nefasti.*] Varro, Macrobius, &
Priscianus ubi supra. Plutarchus in Ca-
millo. Festus Pompejus lib. 6. *Nefa-
sti*, inquit, *dies N. terra nata dicitur, per
quos dies ea verba fari jus non est: & si
prætores ea fari fecerint, piaculum faciant.*
Et hinc est illud Ovidii Fastorum li-
bro 1.

*Ille nefastus erit, per quem tria verba
silentur.*

Tria autem verba hæc appellat, Do
Dico, Addico. Do quidem dicebant,
cum dabant potestatem citandi al-
quem.

ec farilicet. ¹ Profestos etiam dies, qui erant ante fastos, nonnulli dictos volunt. ² Idus quoque Martias, quod illis ^{Idus Martii.} Cæsar conjuratorum manibus cæsus occubuit, placuit parricidium vocari, ideo inter atros & ominosos receptæ.

Quotiesque incurrente anno dies cœpit, qui adjectus iundinis foret, totum annum luctuosus casibus, & diro eventu infelicem incurrere opinati sunt. Proditum tamen memoriz est, statos dies anni, infelices aut fortunatos, ^{Apud exteros.} apud varias gentes pro multiplici eventu, non una ratione observari. Siquidem Chalcedonii cujusque mensis vige- ^{Chalcedonii.} simam primam diem funestam & portentosam habuere, quod illa Darii præfectus ipsorum pueros castravit, & in Persidem misit. ⁴ Parthi diem qua Arsaces Seleucum vi- ^{Parthi.} cit, tanquam initium libertatis, faustum felicemque observarunt. ⁵ Cyrus diem qua Scythas & Sacas clade afflixit, ^{Cyrus.} adeo felicem habuit, ut eam Sacam appellaret: ⁶ sicut A- ^{Asiani.} siani festam diem Mutiam nuncuparunt, quod Q. Mutius Asiam singulariter rexerat: ⁷ Athenienses quartam He- <sup>Eratom-
torum
Catalv.</sup> catombæonis, qui mensis erat soli sacer, duplici victoria insignem, velut fortunatam, observandam præceperunt, qua ad Leuctram & Geresum feliciter pugnatum est. ⁸ Iidem quartam decimam Boëdromionis, aut secundum ^{Boe-} Bœotios, sextam & vigesimam Panemi mensis, quod <sup>δευ-
μισίων.</sup> Artabazum & Persas è Græcia fugarunt, felices habuere: ^{Περσ-} qua die liberatori Jovi victimas cædunt, & sacrum faciunt. ^{μῆρ.}

Perfæ

quem: Dico, cum pronuntiabant sententiam, in causâ, quam cognoverant. Addico vero, cum quis in jure cedeat. De quibus Asconius Pædianus in Ver. act. 3.

COLERUS.

¹ Vide tamen, ut Scalig. ista verba examinat & emendat.

TIRAQUELLUS.

¹ Profestos etiam.] Profesti dies, teste Nonio, dicuntur, qui vacui sunt à festivitate.

² Idus quoque Martias.] Suetonius

in Cæsare, cap. 88. Curiam, in qua occisus est, obscuri placuit: Idusque Martias parricidium nominari, ac ne unquam eo die Senatus haberetur.

³ Quotiesque incurrente anno.] Ut patet ex sequentibus.

⁴ Parthi.] Justinus lib. 41.

⁵ Cyrus.] Strabo lib. 11.

⁶ Sicut Asiani.] Asconius Pædianus prima in Ver. actione.

⁷ Athenienses.] Plutarchus in Camillo.

⁸ Iidem.] Id usque ad clausulam, Persa vero, est Plutarchi in Aristide.

Cccc 3 I Persa

Perſa. ¹ Perſæ vero tertiam & ſextam menſis Boëdromiorum tanquam lugubres & defamatiffimas devitarunt, quibus diebus in pugna Marathonica, & ad Platæas, & ad Mycænæ Græcis conflictati, & magnas clades perpeſſi ſunt. ² Quæ etiam diem qua Magi qui regnum occuparant, intererant ſunt, tam ſolemne habuerunt, ut illam Magophonia hoc eſt, Magorum occiſionem, appellarent, qua die Magorum extra limen prodire fas eſt. ³ Menſis quoque Thargelion plerique manifeſtum infortunium fecit: quo Alexander Macedo apud Granicum Duces Reſus Thargelionis & Darium clade afflixit: & Carthaginiens à Timoleonte in Sicilia victi, uſi, fatigatique fuere. *Sextus Thargelionis dies* ⁴ vero ſextus Thargelionis dies, multis auſpicatiſſimus. ⁵ In eo enim Socratis natalis dies proditur fuiſſe, & Alexandri Macedonis, qui qua die in lucem editus, eadem vita functus fertur: ſicut de Magno Pompejo, qui altera poſt natalem ſuum die, & Attalo, qui ipſo natali die morte ſublatus fuere, proditum eſt. ⁷ Quam diem ⁸ Philippus Macedo, ut lætam & fortunatam mirifice obſervavit, quo triplici gaudio delibutus fuit: nam quadrigas ſuas ea die Olympia viciffe accepit, & Parmemionem ducem hoſtes ſecidiſſe, natumque ſibi Alexandrum filium fuiſſe. ⁹ Quæ nocte

¹ *Perſæ vero.*] Plutarchus in Camillo, & Ælianus de Varia hiſt. l. 2.

² *Qui etiam ducem.*] Herodorus libro 2.

³ *Menſis quoque Thargelion.*] Id uſque ad clauſulam, Contra vero, eſt Plutarchi in Camillo.

⁴ *In eo enim Socratis natalis dies.*] Ælianus de Varia hiſtoria lib. 2. ubi de ſexta Februarii. Apollodorus in Chronicis, & ex eo Lærtius in vita Socratis, ubi tradit, eo die Athenienſes luſtrare civitatem, Delioſque Dianam natam fuiſſe tradere.

⁵ *Et Alexandri Macedonis.*] Ælianus ubi ſupra.

⁶ *Sicut de Magno Pompejo.*] Plutarchus in Camillo,

⁷ *Quam diem.*] Id ei ſubijungit, quod nuper de Alexandro dixi.

⁸ *Philippus Macedo.*] Plutarchus in vita Alexandri, & Juſtus lib. 11. ad fin.

⁹ *Quæ nocte.*] Cicero lib. 2. de natura Deorum, & lib. 1. de Divina Plutarch in vita Alexandri poſt prælo. Natus eſt, inquit, Alexander circa idem Auguſti. Ipſo natali die templum Ephiſia Diana contrivitum eſt, ſicut Hæſtias ille Magnus ſus occiſus eſt, cui adeo truculenta exitus inclamatio ſecuta eſt, ut ipſum extinguere debuerit mundum. Fuit enim Diana templum aſſectum, quæ in Alexandri ortu diſſolvendo fuiſſet occupata. Solinus cap. 41. aut aliorum computatione 53. *Herodotus*

deflagrassē templum Dianæ Ephesiæ auctores mem-
 orant, ¹ ab Herostrato incensum, ut famam nominis scelere
 exparet. ² Qua etiam die iterum Persæ ad Platæas in-
 nti clade superati traduntur: ³ atque ideo ex voto Milcia-
 capras trecentas Athenienses quotannis immolare. ⁴ Ip-
 quoque Carthaginenses nonum diem mensis Metagit-
 onis, pluribus calamitatibus invisum & detestabilem ha-
 ere, qua magnis infelicitatibus & infortuniis oppressi sunt.
 Contra vero Syracusani, quartam supra vigesimam mensis
 Iulii: quem illi Carnium vocant, quod Athenienses cum
 to exercitu ad Asinaram flumen memorabili clade pro-
 garant, præcipue felicem habuerunt. In qua re proditum
 emoriæ est, ⁵ Timoleontem Syracusanorum ducem
 æcipuas victorias semper Syracusanis natali suo dedisse,
 deo ut ipsius natalis diem omnes Siculi velut multiplicis
 ictoriæ auctorem, festum agerent: sicut de Iulio Cæsare
 roditur, qui Idus Iulii natalem suum fortunatas semper
 habuit

er, inquit, eadem die conflagravisse
 templum Ephesi, qua Alexander Mag-
 us Pella natus est. ubi interpres non
 eadem die legendum: sed eadem nocte
 tribit. Idem Arrianus lib. 1. Gestor.
 Alexandri.

1 Ab Herostrato incensum.] Strabo
 b. 14. Cum Herostratus quidam Ephe-
 a Diana templum incendio consumpsisset,
 lind præstantius construxerunt, mulie-
 um ornamentis, & multis opibus ad id
 ollatis, refectisque prioribus columnis.
 Addit idem Strabo Artemidori testi-
 nonio, Alexandrum impensas omnes
 ro eo templo restituendo fuisse pol-
 icitum, dummodo ipse titulum habe-
 ret. Illos autem noluisse. Solinus ubi
 supra. & Valerius Maximus lib. 8. c. 1. g.
 ubi de Cupiditate gloriæ. Gellius l. 2.
 cap. 6. Quondam, ait, à communi consi-
 lio Asia decretum est, uti nomen ejus, qui
 templum Diana Ephesia incenderat, ne
 quis ullo in tempore nominaret.

2 Quasi etiam die iterum Persæ.] Non
 intelligit de ea die, qua natus est Ale-
 xander; de qua postremo loco locutus

est: sed de ea tertia vel sexta mensis
 Boëdromionis, de qua paulo ante.
 Nam & altera eorum Persæ devicti
 sunt ad Platæas, ut scribit Plutar. in
 Camillo, & Alian. l. 2. Variæ hist. ubi
 de sexta Februarii. Octavo Idus ejus-
 dem mensis (scilicet Februarii) ajunt
 ad Platæas prælium commissum esse,
 Græcosque superiores evasisse. Persæ
 enim fusi atque fugati sunt.

3 Atque ideo ex voto Miltiadis.]
 Probus Æmylius in Milciade.

4 Ipsi quoque Carthaginenses.] Plu-
 tarchus in Camillo dicit Carthaginen-
 ses vigesimum primum diem hujus
 mensis, *μεταγίτωνος*, tanquam plu-
 rimas maximasque omnium clades at-
 tulisset, infaustum habuisse.

5 Contra vero Syracusani.] Plutar-
 chus in Nicia. Euricles legem tulit, ut
 dies quo Nicias captus fuit, festus esset,
 eoque ab operibus vacantes Asinaria se-
 stivitatē solennem celebrarent: fuit is
 dies 24. Carnii mensis, &c.

6 Timoleontem Syracusani.] Probus Æ-
 mylius in vita illius.

Cccc 4

I Xerxes

Xer-
xis.

Quin-
tade-
cima
Julii.
Postri-
die nū-
dina-
rum,
aut
Nonis.
Cre-
tenses.

habuit & felices. ¹ Xerxes vero diem, qua rex dicitur
tanquam imperii natalem, singulis annis insignen-
bravit, qua diademate ornatus, gaudio delibutus,
nam proceribus dabat, cui Titan dixere nomen: ² hinc
adnotatum, diem qua Alcibiades Athenas ab exilio
meavit, certissimum illi præsignasse exitium, quod hinc
ista tunc colerentur sacra, qua templi ornamenta deponer-
pavimenta tegere, & justitio indicto à negociis quiescer-
mos erat. ³ Sicut quintadecima Julii incestissima fuit, qua
mulieres Athenis jejunium servant, ⁴ & cum sacra Ado-
nia celebrant, & apud Romanos sexto calendis Aprilis,
quo die cultores matris deum plangere & lamentari inci-
piunt. ⁵ Augustus vero mirum in modum observavit, ne
postride nundinarum quoquam proficisceretur, aut Nonis
quicquam rei serię inchoaret, quod illas infortunatas mul-
tis fuerat expertus exemplis. ⁶ Apud Cretenses observa-
tum

¹ Xerxes vero.] Herodotus lib. 9.
Quæ cœna semel quotannis eo die quo
Rex creatus est, instuebatur. Cœnæ
nomen Persice Ψιδή, Græca Ψιλειος,
id est, *perfida*: in qua Rex solum ca-
put ornatur, Persæque strenis donat.
Hic autem constat Ψιδίαν, non Titan
legendum esse.

² Fuit quo adnotatum.] Plutarchus
in Alcibiade, hæc festa πλουσίπια vo-
cat.

³ Sicut quintadecima Julii.] Vide
supra, ubi de jejunio.

⁴ Et cum sacra Adonia.] Plutarchus
in Alcibiade, & Nicia, *Mulieres*, ait,
Athenienses sacra Adoni celebra-
bant, atque idcirco multis in partibus ci-
uitatis cadauerrum simulachra, & sepul-
chrorum imagines posita erant, circa qua
plangentium mulierum greges versaban-
tur.

⁵ Augustus.] Sueton. in vita ipsius,
cap. 92. *Observabas*, inquit, & dies
quosdam, ne aut postridie nundinas quo-
quam proficisceretur: aut Nonis quic-
quam rei serię inchoaret: nihil in hoc
quidem aliud devisans, ut ad Tiberium

scriberet, quam diceretur omnia. ubi in-
terpretes Nonas, non Nundinas legunt.

* Vide Macrobi. lib. 1. Saturn. cap. 13.
COLERUS.

* Primus Beroaldus, Nonas legit.
Sed ista lectio & receptior & germa-
na magis. Turnebus lib. 24. cap. 15.
Ominis *divergentis* in verbo *postridie*
constituit; quod postridie omnia fere
& intempestiva sunt: quæ & postri-
diani Calend. Id. & Nonarum dies
inominati habeantur. Sed dissentit
longum Torrentius, & in re ipsa ver-
boque *Nundinas*, omnes latere arbitra-
tur: quod cum fere proficiscantur ho-
mines, ut ipsis nundinis interfuit, qui
postridie iter instituat præparare ag-
re, ac veluti post bellum machinas pa-
rare, videtur.

TIRAQUELLUS.

⁶ Apud Cretenses.] Horatius lib. 1.
Car. Ode 36.

Cressa ne crescat pulchra dies mea.
Cressa igitur, id est, *Cretensi*, ut expo-
nit Acron. *Cretensibus* enim mos erat,
dies lætos albis calcatis, nigris cæstrum
nummerare, ex lectissimo, dicitur *numera*
ma

est, ut albis lapillis lætos dies, lugubres nigris calculis notarent. ^{Thrac.} Idem apud Thracas. ^{ces.} Romani quoque ^{Roma-} quid ^{ni.}

semper metiri: malos enim in numero numerum non ducebant. In id que cum locum Horatii citat Cor- in Commentariis Persii, Sat. 2. o, ne Macrine diem numeram meliore lapillo.

Erasmum in Proverbiis, Album album addere, & Creta notare. *

COLERUS.

Apud Horatium ramen Jacobus equius legit, ut & alii eruditi, *Threspro Cressa.*

TIRAQUELLUS.

Idem apud Thracas. Plinius l. 7. 40. Vana mortalitas & ad circumibendum seipsam ingeniosa, computat re Thracia gentis: qua calculos colore finctos, pro experimento cuiusque diei urnam condit, ac supremo die separata disnumerat, atque ita de unoquoque annunciat. Quid, quod iste calculi canere illo laudatus dies, originem mali habet? Quam multos accepta affligere imuria? Hactenus Plinius. Hincque ex loco Horatii pro Cressa legunt *thressa*. Sed in hoc loco nolui pratermittere, alba semper læta & auspicata iisse credita, ut ex his patet, quæ diximus supra l. 3. c. 5. Sed quibus addes, lætos dies dici infaustos Macrobio libro 1. Satur. cap. 15. in fin. & Nonio Marcello & omnibus qui de aris diebus loquuntur. Ex quo & illud Virgilii lib. 6. *Æneid.*

Ab ubere raptos
Abstulit ara dies.

Et hinc albos deorum filios appellabant, ut scribit Plato lib. 5. de Republica. & ex eo Plutarchus in libro de Discrimine adulatoris & amici. Ex quo posset videri Virg. Eclog. 5. Cæsarem candidum vocasse, tanquam deorum filium,

Candidus in suetum miratur lumen
olympi.

Candidus, inquit Servius, id est, deus,

ut contra mortuos, nigras dicimus. Horat. lib. 1. ser. Sat. 4.

Hic niger est, hunc tu Romane caveto. Sed is locus magis ad animum pertinet, quam ad alia. Nam & Acron & Porphyrio ibi interpretantur Niger, id est, malevolus, malus, venenatus. Citatque Porphyrio illud Virgilii lib. 4. *Æneidos,*

Nigri cum lacte veneni.

Ubi Servius interpretatur, Nigri, id est, noxii. Sed quid ad interpretationem Servii, qui nigras appellari mortuos dicit, pertinet? Id certe probat Juvenalis Satyr. 1.

Instituitque rudes melior Locusta pro-
pinquas,

Per famam & populum nigras efferre
maritos.

Nam & mortem nigram * vocat Statius lib. 9. Thebaidos cum dicit,

Urgent præfugia mille
Funeris, & nigra præcedunt nabilia
mortis.

Verum ut redeamus, sunt, qui cum locum Virgilii eclog. 5. interpretantur, ut per candidum, bonum intelligant: Nam paulo inferius dicit,

Amas bonus ocia Daphnis.

Et Seneca ad Lucilium epist. 2. Omnes candidatos viros bonos diximus. Et ad hæc quoque spectat illud Horatii epist. lib. epist. 2. ad fin.

Quodque capis vultu mutabilis, albus
& ater. **

Id est, ut interpretatur Porphyrio, bonus & malus, dicitque id proverbialiter. De quo vide amplissime Eras- mum Chil. 1. cent. 6. c. 99. Pythagoras autem dicebat id quod esset colore candido ad boni naturam pertinere, quod atro mali: μή γάρ εἶδ' ἢ μάλα νέ-
κρω, quo prohibet gustari ex his, quibus cauda est nigra. Interpretatur Plutar- chus in Commen. de Liberis instituendis, Ne commercium habeas cum improbis, & iis, qui sunt nigri & infamibus moribus. Hisque etiam convenit illud Adagium

Cccc 5 Juvenalis

Ephemerides.
Annotas.
Alia diurnas.
Diurnum obsequio à quibus cunctis.

quid quaque die lucri damnive fecissent, literis dabant, quæ ephemerides dicuntur. Nam vetustissimi moris unumquemque domesticam rationem totius vitæ suæ dies singulos adnotare. ¹ Cæsar autem in consulatu diu acta senatus & populi publicari mandavit, testantur lætum quid, sive triste cecidisset. ⁴ Fuitque ex dignitate populi Romani, res illustres semper annalibus, quotidianas vero ⁵ diurnis actis mandare literis. ⁶ Sed tameti à rebus

Juvenalis Satyr. 13.

— Quia tu galline filius alba.

De quo Erasmus Chil. 1. cent. 1. c. 78. Apud Athenienses sacra ob lætitiā quampiam faciens, alba veste induebatur, ut de Demosthene tradit Plutarch. in vita illius, qui & in Cicero tradit, Cornelium Lentulum Prætozem, ob facinorū conjurationis eo se magistratu abdicare & purpuream vestem deponere, & atram & suæ fortunæ convenientem assumere, coactum fuisse. Nam & rei criminis atram vestem sumebant, quod Cicero delatus à Clodio fecit, apud eundem Plutarch. Quod si quis id non fecisset, id nimis gloriæ attribuebatur, ac nonnunquam accusatis obfuit, ut de Milone dicit idem Plutarch. in ejusdem Ciceronis vita. Apulejus lib. 2. Metamor. scribit matronam flebilem fusca veste contentam: veluti id signum esset doloris & fletus. Sed & eodem libro proverbialiter dicit, *Fuscis oculis*, pro infamisso & improspere augurio. *Peragrata*, inquit, *cuncta Thessalia fuscis oculis*, *Larissam accessi*. Nam & cornices, corvi, bubones, nigro ac fulco colore aves, inter inauspicatas numerantur Plinio, l. 10. c. 12. Quod miror fuisse prætermisum ab Erasmo, in suis Chil. Ceterum *albedo* omen victoriæ esse, significat Virg. lib. 3. Æneid.

Quattuor hic (primum omen) equos in gramine iuli

Tondentes campum late candere virali.
Ex quo Servius id annotavit quod diximus. Sed & adde hic quæ supra diximus lib. 3. de voto Thesei.

COLERUS

* Ipsum in 7. m. 11. nigri à nigri et
** Et alibi.

— Hic niger est, hunc in Roma cetera.

TIRAQUELLUS.

2. *Romani quaque.* Cicero in Orat. pro Quintio. *Discedens ex memoriam rediit Quintus, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridem revertatur, incertum dies profectum, pridie Cai. Fecit.* Propertius libro 3. eleg. 22.

Me miserum his aliquis rationem scribit arari,

Et ponit duas inter ephemeridas. *

COLERUS.

* *Ephemeridas* vocat Calendaria. Ovid. imitatur Propertium:

Inter Ephemerides metus tabulæque
jacent.

TIRAQUELLUS.

3. *Cæsar autem.* Suetonius in vita illius, c. 20.

4. *Fuitque ex dignitate populi Rom.* Tacitus lib. 13. *Cum ex dignitate populi Romani repertum sit res illustres annalibus, talia diurnis actis urbi mandare.*

MERCERUS.

5. *Diurnis actis.* Hæc ex Tacito, Ann. 13. Diurna acta, non alia quam populi Acta sunt. Doctissimo Lipsio in 5. Annal. Tacit. ubi multa habet de Actis, & senatus, & populi. Horum usum dicitur Jul. Cæsar apud Suet. 27. instituisse. *In ita* (inquit) *hæc, primum omnium instituit, ut tam senatus, quam populi diurna acta conscriberentur, & publicarentur.* Nec abest eo loco Tacit.

is arduis ominosa dies deterreat, nonnulli tamen omnem hanc religionem ludificati sunt: prosperoque eventu contra vulgi opinionem minime observandam censuerunt. C. Cæsar cum admoneretur ne ante bruinam copias in c. *Ca-* a phricam transmitteret, nulla religionis cura feliciter *far.* transiit. ⁸ L. etiam Lucullus cum contra Tigranem *L. Lu-* luceret legiones, nulla fati religione motus, quin pridie *cullus.* Jonas Octobris (quæ dies atra forte inciderat) contra innumerabiles Parthorum copias prælio decerneret, asserens se ex atro & lugubri felicissimum illum diem facturum. nec eventus defuit. Nam prælium ingressus, parva manu ingentes hostium copias incredibili felicitate superavit: militesque imperium auspiciumque sequuti suum, memorabili victoria Tigranis regia & regno pariter potiti sunt. ⁹ Dion quoque Syracusanus, quum contra Dionysium *Dion.* moturus, luna eclipsim pateretur, & tota delitesceret, nullo prodigio aut ostento moratus fuit, quin ejecto tyranno, crudeli dominatu Syracusas liberaret. ¹⁰ Quod de *Pelo-* Pelopida dum contra Alexandrum Pheræum ducit, & aliis *pidas.* *Ale-* Alexandr. *xan-* *der.* memo-

Tacit. Quod si verum est, habes quomodo hunc Alexandri locum debeas intelligere. Ante Cæsarem vero, Annales magna cura perscribebantur. Ea cura pertinebat ad Pontificem maximum. Et hi Annales videntur tum fuisse eo loco, quo postea fuerunt acta illa diurna & populi, & senatus. Nisi quod Annalibus minutissima multa non inferebantur, quæ in acta postea referre mos erat. Prioribus vero illis sæculis, singuli magistratus singula sibi Acta, & diurna ut opinor conficiebant, in quæ referebant minutatim omnia, quæcunque gesserant reipub. nomine. Illa vero religiose tum ipsi, tum etiam posteri servabant, una cum Majorum imaginibus. Videor mihi id meo jure colligere, ex hoc Plinii c. 2. lib. 35. *Tabulae codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum.* Fitque mihi verisimile, sin-

gulas familias, in illa acta retulisse tandem quæcunque in familia digna memoria contigerant. Suspiciatus sum olim, Julium Cæsarem hunc morem abolevisse, & voluisse ut pro privatis illis, quæ privatim asservabantur fierent publica totius populi, quæ etiam publicarentur. Nondum tamen nactus sum ullam confirmationem conjecturæ meæ.

TIRAQUELLUS.

6 *Sed tamen si.*] Ut patet exemplis seqq.

7 *C. Cæsar.*] Sueton. in vita illius, cap. 59.

8 *L. Lucullus.*] Id usque ad clausulam, *Dion*, est Plutarchi in Lucullo & Camillo.

9 *Dion Syracusanus.*] Plutarchus in vita illius.

10 *Quod de Pelopida.*] Plutarch. in ejus vita.

1 *Remm-*

Qui
eun-
dem
diem
luctuo-
sum,
& pau-
lo post
feliciem
habue-
re.

memoriae proditum est. 'Romulo quoque, licet felix
augurio nato, in ortu tamen & obitu solem defecisse &
cunt.' Alexander vero Macedo cum ducturus contra Da-
rium, luna eclipsim pateretur, & ob id milites trepidare.
Egyptios adscivit vates, causasque defectionis exponere
jussit: qui dum contra Persas dimicaturus, Junio me-
se exercitum duceret, quod apud Macedones luctuosum
erat, contempta religione feliciter dimicavit, assertum
mensum Junium, secundum Majum appellari jussit.
Sunt tamen exempla, Romanis eandem diem luctuosam
& mox felicem intercedentibus annis evenisse. 'Nam
qua die Crassus magno dedecore profligatus à Par-
tho, cæsus fuit, eadem, licet aliquot decursis annis, Ven-
dus Pacorum & Parthos singulari victoria magnis cla-
ribus interfecit: & die qua à Cimbris profligato exercitu,
Romani cæsi fuere ingenti clade, eadem postea Lucullus
contra Tigranem & Armenios, quos magna cæde debel-
lavit, & castris exiit, gloriam tulit insignem. 'Augusto
quoque Octavio, idem dies suscepti imperii primus, &
vitæ supremus fuisse traditur. Quinto vero Fulvio conti-
git, ut qua die priore anno ex prætura triumpharat, eadem
postea de Liguribus bello victis triumphans urbem intraret.

Græci

1 *Romulo.*] Plutarch. in vita illius.

2 *Alexander Macedo.*] Id usque ad
clausulam, *Sunt tamen*, est Plutarchi in
vita Alexandri.

3 *Nam qua die Crassus.*] Vide Ap-
pianum in Parthico.

4 *Et die qua à Cimbris.*] Plutarch. in
Lucullo.

5 *Augusto quoque.*] Corn. Tacitus
lib. 1. Verum Suetonius in Augusto,
cap. 100. aliter dicit, nempe, eundem
illi fuisse diem nativitatis & mortis.
Quod si uterque verum dicit, fuit illi
eandem dies nativitatis, imperii &
mortis. Nec longe dissimile est, quod
de Sidonio Antipatro ferunt, qui om-
nibus annis uno die tantum natali

corripiebatur febre, & eo consuevit
est longa senectus, ut scribit Plinius li-
bro 7. c. 51. in fin. & Val. Maximus l. 1.
cap. 8. Ut interim non perterramus
Henrico II. huic Regi nostro eundem
fuisse diem & nativitatis & regni.
Diem scilicet postremam mensis Mar-
tii, eo enim die natus est anno Do-
mini 1118. & mortuus est ejus post
Franciscus anno 1146. quo anno Be-
ricus natus erat annum 12. qui numerus
quatuor septenarios, aut si quis
septem quaternarios facit, omnium
numerosum auspiciatissimum & for-
tunatissimum, quod & nos aliquando
diximus in liminari illa epistola ad
ipsum Regem, in nostris Commemora-
tiis Nobil.

1 Græci

Græci quoque qua die ad Platæas contra Mardonium eliciter dimicarunt, eadem licet intercedentibus annis, ad Mycalen vicerunt. ¹ Sed sciendum, populum Romanum quoties hostium vim propulsarent, aut illatam injuriam laceffiti depellerent, quominus arma sumerent, & hostibus obviam irent, nulla religione teneri, atrosque atque evitabiles dies nullos censere, illosque tantum observare, quum inferenda in hostes arma, non propulsanda forent. Feriatis siquidem diebus vim cuiquam inferre piculare est, propulsare non utique. ³ Illud etiam succurrit, ad octavum kalendas Aprilis, Romanos lætitiæ diem colere quem Hilaria nuncupant, quo tempore sol Zodiaci peragrato spatio per omnes signorum stationes, ad nos revertens, longiores noctibus efficit dies, quibus festa solennia, & ludos publicos, ac dies hilares concelebrant: quo mense mulieres Veneri sacrum facere, & myrto coronatas lavare tradunt Athenis, Lunæ hebdomadibus festos agere dies, & juvenes convivari solenne fuit. ⁴ Apud Indos erat patrius mos, ut quum dies primum augeri incipiunt, rex cum regio comitatu ad flumen lavaturus accedat, equosque & nigros tauros diis immolet, veluti felices & fortunatos. Ipsi enim nigrum albo prætulerunt, & sanctius duxerunt. ⁵ Quodque Sextilibus kalendis

¹ Græci quoque.] Alianus de varia hist. lib. 2.

² Sed sciendum pop. Roman.] Hæc usque ad clausulam, Illud etiam, sunt Macrob. Saturn. lib. 1. c. 16. cujus hæc sunt verba, Sciendum est tamen eligendi ad pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si ipsi inferrent bellum. At cum exciperent, nullum obstisse diem, quo minus vel salutem suam, vel publicam defenderent dignitatem. Quis enim observationi locus, cum eligendi facultas non superfit?

³ Illud etiam succurrit.] Idem Macrobius lib. 1. c. 21. Simulatione, inquit, luctus peracta, celebratur lætitia exordium ad octavum kalendas Aprilis:

quem diem Hilaria appellant, quo primum tempore Sol diem longiorem nocte protrahit. Flavius Vopiscus in Aureliano, & Lampridius in Alexandro.

⁴ Apud Indos.] Strabo lib. 15.

⁵ Quodque Sextilibus Kalendis.] Quod plane ostendit Cicero lib. epist. ad Q. Fratrem 2. epist. 2. ad fin. cum scribit, Domus tibi ad Lucum Pisonis Liciniana conducta est: sed ut spero, paucis mensibus post Kalen. Quintiles in tuam commigrabis. Tuam in Carinis mundi habitatores Lanæ conduxerunt. Et alibi in quadam epistola, Kalendis, inquit, Julii remigrandum est. Suetonius in Tiberio, cap. 35. Senatori latum clavum ademit, cum cognovisset sub Kalend. Julii demigrasse

*Domibus
quantum
do mi-
grare
Roma-
ni.
Diebus
infan-
tis e-
tiam in
sacris
absti-
neba-
tur.
Hor-
dales
dies.*

dis ex veteribus domibus migrare, & novas incolet-
mani confuerant, illasque veluti boni eventus & for-
tas observarunt. ¹ Neque præterierim, diebus atris &
faustis, pontificum jussu, ² non modo à bellis gerendis,
reipublicæ cura, sed à rebus divinis & sacrificiis deo-
superfederi jussim. Quippe diebus inauspicatis & omino-
sis nullum sacrificium rite fieri pontifices putarunt, nisi
hordæ, hoc est, prægnantes immolarentur boves, quæ
Hordales dies nuncupati. ³ Romanosque à primis origini-
bus ad primum Punicum bellum, ortus tantum & occasus

dictum :

*demigrasse in hortos, quo vilium post diem
ades in Urbe conduceret. Martialis l. 12.
epig. 32. in prin.*

*O Juliarum dedecus Calendarum,
Vidi Vacerra sarcinas tuas, vidi:
Quas non retentæ pensionē pro bina
Portabat uxor ruffa criminibus septem.*

Et hoc quoque probatur in l. cum in
plures. in prin. ff. locati. cujus hæc verba
sunt, Cum in plures annos domus locata
est, præstare locator debet, ut non solum
habitare conductor ex Calendis Juliiis
cujusque anni, &c. id quod nostri in-
terpretes non intellexerunt.

MERCERUS.

Quodque Sextilibus Kal.] Id non
arbitror factum, ob ullam religionem,
sed quia olim Julius primus anni men-
sis fuerat. A quo tempore retentus
fuerit mos mutandi Domicilii eo
mense.

TIRAQUELLUS.

1 Neque præterierim.] Varro lib. 2.
rei rusticæ cap. 5. *Qua sterilis est vacca,
saura appellatur: qua prægnans, horda.*
*Ab eo in fastis dies, Hordicalia, nomi-
nantur, quod tunc horda boves immolan-
tur.* Ex quo intellige, hic Alexandrum
atros pro fastis posuisse: quanquam
diversi sunt, ut patet ex Varrone lib. 2.
aut aliorum computa. 5. de ling. Lat.
& his, quæ supra dicta sunt. Sed ut re-
deamus, Festus Pompejus lib. 8. de hac
re ita loquitur, *Horda, prægnans. Unde
dies, quo gravida hostia immolantur,*

*Hordalia dicta. Sed & de his Ovidius
lib. 4. Fastor.*

*Tertia post Veneris, cum lux succurrit
Idus,*

Punificæ: forda sacra licet bove.

*Forda ferens lux est: succurritque dicta
ferendo.*

*Hinc etiam festus numerus habere po-
tuit.*

Cui concinens ipse Varro libro 2. aut
aliorum computatione 5. *Fordicalia,*
ait, à fordibus. *Has forda, quæ sunt in
ventre, quod ea die publice immolantur
boves prægnantes in curvis cunæ: à
fordibus cadentibus, Fordicalia dicta.* Co-
lumbella lib. 6. c. 24. *Post unum concubi-
tum forda non admittit taurum.* Ex qui-
bus vides antiquos auctores fordem &
hordam promiscue pro bove prægan-
te intellexisse.

2 Non modo à bellis.] Quod supra
dictum est in verbo, *Aut nona rei, ver-
bo,* In his exercitiis constitit.

3 Romanosque.] Plinius lib. 7. c. 62.
eodemque ultim. *Duodecim ab ubi or-
tus tantum & occasus, post aliquot annos
adjectus est & morradies, Accensus (inim-
mum id pronuntiant. Et paulo post, Sed
hoc serenis tantum diebus usque ad pri-
mum Punicum bellum. Hæc ille. Et hinc
utique est versus ille antiquus à Varro-
ne memoratus l. 2. aut, ut dictum est,
aliorum computatione 5. non longe à
fine.*

*Ubi primum Accensus clamarit mini-
diem.*

[Marti-

um : postea meridiem , Accenso pronunciante , no-
 e consuevisse. Ævo postea subsequente , diem in horas,
 etemque in vigiliis divisisse , ita ut <sup>Die-
rion
ratio</sup> maximam diem in <sup>apud
Roma-
nos.</sup> odecim , minimam vero in decem horas partirentur.
 octem vero ita metiti sunt , ut modo in horas duode-
 m , <sup>Noctis
partes.
Dici</sup> 2 nunc in quatuor vigiliis etiam longissimas noctes
 cili divisione distinguerent : 1 Vesper , conticinium , 2-
 as intempestatem , gallicinium , & luciferum : sicut in
 urnas horas , singulas vigiliis pensitarunt. Diem vero
 luciferum , mane , ortum , meridiem , & occasum : tam-
 tsi diem simul & noctem nonnunquam in horas viginti-
 uatuor dimensas , veteres observasse legamus. 4 Horam-
 que <sup>Hora
balnei.</sup>

1 *Maximam diem in duad. cim.*] Ali-
 er Plinius lib. 6. c. 34. eodemque ult.
 & lib. 18. c. 25. Macrobi. lib. 1. c. 3.

2 *Nunc in quatuor vigiliis.*] De his
 quatuor vigiliis Suidas , qui has φυλα-
 cias vocat. Vegetius l. 3. Rei militaris
 cap. 8. *Et quia , inquit , impossibile vide-
 batur , in speculis per totam noctem vigi-
 lantes singulos permanere , ideo in quatuor
 partes ad clepsidram sunt divisa vigilia ,
 ut non amplius quam tribus horis noctur-
 nis necesse sit vigilare. A tubicinis om-
 nes vigilia committuntur. Et finitis horis
 à cornicinis revocantur.* Quæ & ipse quo-
 que iisdem verbis scripsit Modestinus
 in libello de vocabulis rei militaris , ita
 ut unus ab altero accepisse videatur. Et
 certe Vegetius qui tempore Valentiniani
 Imperatoris , & ad eum scripsit ,
 à Modestino accepit , qui scripsit ad Ta-
 citum Imperatorem , qui longo tem-
 pore præcessit Valentinianum. Et idem
 quoque dicit Divus Hieronymus in
 Psal. Harum autem vigiliarum sæpe
 fit mentio à scriptoribus. Et primæ
 quidem meminuit Livius Decad. 3. l. 1.
*Hic eris locus , Magoni ait Annibal ,
 quem teneas. Delige centenos viros ex
 omni pedite atque equite , cum quibus ad
 me vigilia prima venias.* Secundæ , Ci-
 cero epist. famil. lib. 7. epist. 3. & de
 hac intelligitur illud Lucani lib. 5.

*Tertia jam vigiles commoverat hora se-
 cundos.*

Tertiæ , idem Cicero in Oratione 3.
 in Catilinam. & Cæsar l. 1. belli Gal-
 lici. & Apulejus l. 3. Metam. Quartæ ,
 Plinius lib. 10. cap. 21. ubi has vigiliis
 Castrenses appellat. *

COLERUS.

* Adde Censorinum , & hunc ipsam
 Alexandrum sup. lib. 1. c. 12.

TIRAQUELLUS.

3 *Vesper , conticinium.*] Hæc usque
 ad clausulam , *Tametsi diem , sunt maxi-
 ma ex parte Varronis lib. 2. & 3. aut
 aliorum computatione 5. & 6. Macro-
 bii lib. 1. Saturn. c. 3. Censorini de die
 Natali c. 19. & Servii lib. 2. Æneid. in
 eum locum ,*

*Tempus erat , quo prima quies mortali-
 bus agris*

*Incipit , Et dono diuam gratissima ser-
 pit.*

Sed & præterea ad id quod de *intempe-
 state* hic dicitur , vide Servium in illud
 Virgilii lib. 1. Georg.

*Illic (ut perhibent) aut intempesta silet
 nox*

Semper.

Et in illud ejusdem Virg. lib. Æneid. 3 ,
*Et lunam in nimbo nox intempesta tene-
 bat.*

4 *Horamque balnei.*] Plinius libro
 epist.

Um-
bra.
Cleps-
ydra.
Hora
dupli-
cis.

Meri-
dies.
Media
nox.

Horo-
logia.

Quan-
do bal-
nea in-
gredi
licebat.

que balnei, hyeme nonam, æstate vero octavam fuisse
'ipsamque umbris postea² & clepsydris notare consue-
se, ita ut tribus clepsydris aut paulo plus, hora finiretur,
Horarum quoque duo genera fuere: namque ex his¹ quæ-
dam æquinoctiales, ⁴isomerinæ dictæ, quæ pro qualitate
temporum, licet uniformes essent, diem à nocte *diffinit*
numero variarunt: aliz temporales seu vulgares, quæ
Græcis cæricæ, quibus singuli dies æstu pariter atque hye-
me, duodenis horis continentur. ⁵Solaria enim antiqui
eo libramento habuere distincta, ut sexta diei hora, meri-
dies: noctis quoque sexta hora, media nox designaretur.
⁶Quum enim lege naturæ radii solares, alii hyberni, alii
æstivi sint, ita umbræ aliz æquinoctiales, aliz æstivæ,
aliz hybernæ fuere. Erant enim horologia figurata, &
ea finitione descripta, ut æquinoctialis, *brumalis*, & sol-
stitialis dies, in partes duodecim *assidue divisus foret*,
horasque pro qualitate temporum & dierum, modo ma-
jores, nunc minores, nonnunquam crescentes, aliquando
breviores ostenderent: ⁶quod commentum Anaximenes
Milesius excogitasse dicitur primus, quas quidem enuncia-
re Romanis, puerorum munus erat. Sed quia de balneis
mentio

epist. 3. epist. 1. *Ubi hora balnei nunciata
est. est autem hyeme nona, æstate octava:
in sole, si caret vento, ambulat nudus:
deinde morietur pila vehementer & diu.*
Martialis horam nonam indifferenter
dicit.

¹ *Ipsamque umbris.*] Macrobius lib. 1.
Saturni. c. 3.

² *Et clepsydris.*] Ex Plinio libro 2.
epistolæ ad Arrianum epistolæ ejus lib. 11.
cujus hæc verba sunt, *Dixi horis pene
quinque. Nam duodecim clepsydris, quas
spatiosissimas acceperam, sunt addita
quatuor, quanquam nonnulli ibi pro
duodecim legunt 20.* De Clepsydris vi-
de Cælius Rhodiginus libro 18. ca-
pite 39. *

COLERUS.

* Ex Vegetium lib. 3. cap. 6.

TIRAQUELLUS

⁴ *Quædam æquinoctiales.*] De quibus Plinius lib. 28. c. 15.

⁴ *Isomerina.*] Cælius Rhodig. l. 12.
cap. 9.

⁵ *Solaria.*] De his Censorinus de
Die natali c. 19.

COLERUS

Solaria.] Primus Solarium M. Valerius ex Sicilia advectum in foro ad rostra in columna posuit. Vide & Varro lib. 5. de ling. Lat.

TIRAQUELLUS

⁶ *Quod commentum Anaximenes.*] Plinius l. 2. c. 72. *Umbrae hanc rationem, & quam vocant Quamocumque, invenit Anaximenes Milesius, Anaximandri (de quo diximus) discipulus: primumque horologium, quod appellant Scinterrum, Lacedæmonie ostendit.*

I N 00

mentio facta est. ¹ non omittendum, balnea apud majores nocte, aut ante auroram nulli patuisse, utque sine metu cuiquam lavare liceret, à primis tenebris ad auroram, sequentem clausa fuisse: siquidem noctu lavare veteribus interdictum erat. ² Hadrianus vero Cæsar ante octavam, nisi valetudine laboraret, publicis balneis neminem admisit. ³ Tempusque lavandi à meridie ad vesperam destinavit (quo tempore prostare meretricibus permissum) ⁴ lavacraque pro sexibus separavit, ⁵ Alexander postea Severus, ne quid populo incommodaretur, nocturna concessit balnea, oleo pro luminibus præbito. ⁶ Quæ cum antea promiscua essent viris æque & mulieribus, ipse ⁷ post Antonium Philosophum lavacra mista summovit, ⁸ sæpeque cum populo in thermis una lavit: ⁹ quod de T. Vespasiano legitur, ut plerunque in thermis admissa plebe lavaret. ¹⁰ Et licet à primis originibus, cum pauca essent balnea, & nullius cultus, Romani raro lavarent, brachiaque & crura labore fatigati tantum abluerent, & toti nisi in nundinis lavarent: ¹¹ tamen post aliquot ætates balnea & thermæ publicis usibus multimodæ fuerunt, magna mole & sumptu constructæ, Alexandrino & Numidico

Quo
tempo-
re me-
retri-
cibus
prosta-
re per-
mis-
sum.
Balnea
viro-
rum &
mulie-
rum
distin-
cta.
Nun-
dinis
toti so-
lum
modo
lava-
bant
iniri-

¹ Non omittendum, balnea.] Quod ex sequentibus patebit.

² Hadrianus vero Cæsar.] Ælius Spartianus in vita illius, *Ante octavam*, inquit, *horam in publico neminem, nisi agrum, lavari passus est.*

³ Tempusque lavandi.] Vitruvius libro 4. cap. 10. scribit tempus lavandi maxime à meridiano ad vesperam constitutum esse.

⁴ Lavacraque pro sexibus.] Ælius Spartianus in Adriano. Dion autem etiam in ejus vita, ita de hac re loquitur, *Dona in theatro, & Circo viris atque mulieribus separatim in sphaeris dedit: nam & ne mulieres cum viris lavarentur vetuit.*

⁵ Alexander postea Severus.] Ælius Lampridius in vita illius.

⁶ Quæ cum promiscua.] D. Hierony-

mus in Jovinianum lib. 2. non multo ante fin. Gellius lib. 10. cap. 3.

⁷ Post Antonium Philosophum.] Julius Capitolinus in vita illius.

⁸ Sæpeque cum populo.] De Alexandro Severo loquitur ex Lampridio in vita illius.

⁹ Quod de T. Vespasiano.] Sueton. in vita ipsius cap. 8. *Ne quid popularitatis prætermitteret, nunquam in thermis suis, admissa plebe, lavit.*

¹⁰ Et licet à primis originibus.] Seneca libro epist. 13. epist. 1. *Nam, ut ajunt, qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia & crura quotidie abluebant, quæ scilicet sordes opere collegerant: cæterum toti nundinis lavabantur.*

¹¹ Tamen post aliquot.] Ut patet ex seq.

*Therma à
Cæsa-
ribus
stru-
ctæ.
Agrip-
pæ cen-
tum
septua-
ginti
balnea
struxit
Roma-
nis.*

marmorè, latis specularibus, mira cælatura & arte. Na-
¹ præter Agrippinas, ² Neronianas, ³ Vespasiani & ⁴ Ti-
celebrantur ⁵ Domitianæ, Alexandrinæ, ⁶ Gordi-
⁷ Severianæ, ⁸ Aurelianæ & Constantinianæ, solidissi-
structura & sumptu profuso. ⁹ Constatque Marcum Agri-
pam, ut populo placeret, centum septuaginta balnea
lacus in provinciarum formam, Romæ gratuita præbuit
¹⁰ in quibus etsi calida prius abluerent, postea ut à balneis
corpora multa frigida stringerent, constitutum ferunt

¹ *Præter Agrippinas.*] Martialis li-
bro 3. epigr. 20. & P. Victor, si is est,
in 9. Regione urbis, & vide Plinium
lib. 35. c. 4. & lib. 36. c. 25.

² *Neronianas.*] De quibus Martialis
lib. 2. epig. 48.

*Hæc præsta mihi, Ruffe: vel Bitontis,
Et thermas tibi habet Neronianus.*

Et lib. 7. epig. 33. & lib. 12. epig. 84.
P. Victor in d. 9. Regione, ubi & has
postea dicit Alexandrinæ vocatas.
Cassiodorus, qui idem dicit in libro
Consulum Rom. Lamprid. qui has di-
versas facit in Alex. Sever. Eusebius
Chronographus.

³ *Vespasiani.*] P. Vict. in 8. regione
urbis Romæ.

⁴ *Et Titi.*] Suetonius in vita illius,
cap. 7. *Amphitheatro dedicato, thermis-
que juxta celeriter extructis, manus edi-
dit apparatusissimum, largissimumque.*
Dion in ejusdem vita. Martialis lib. 3.
epig. 20.

Titine thermis, an lavatur Agrippa? *
Cassiodorus in Consulibus, ubi hos
appellat *Titianos*. P. Victor in 3. Re-
gione, & Eusebius, qui & eas *Titianas*
vocat in Chronicis Olymp. 217.

COLERUS.

* Idem Martialis,

— *Decima vel serius hora*

Te sequar Agrippa cum laver ipse Titi.

TIRAQUELLUS.

⁵ *Domitiana.*] Plutar. in Publicola.

⁶ *Gordiana.*] Julius Capitolinus in
Gordiano Juniore.

⁷ *Severiana.*] Spartianus in vita

Severi. P. Victor in 1. Regione ubi
venas eas vocat. *Cassiodorus* Call.
Rom. Eusebius in *Chronis*.

⁸ *Aureliana.*] P. Victor in 1. Re-
gione. Sed his adde *thermas* Trajani
& Philippi Cæsaris ex eod. Victor in
3. Regione. & Cassiodoro in *Call. Ru-*
ubi eas postremas (scilicet *Constanti-*
tinianas) Trajanus appellat. De quibus
etiam Eusebius in *Chronicis Olymp.*
217. Et *thermas* Olympiadas ex ipso
Victore, & *thermas* Adriani ex eod.
in 9. Regione. Et *Varianas* ibi in 13.
Regio. Et *Diocletianas* ex Fl. Vopisco
in Probo Imperat. Et *Commodianas*
ex Cassiodoro in *Call. & Eusebio*
Chronographo, & Lampridio in vita
Commodi. Et *Antonini Caracallæ*,
ex Cassiodoro & Eusebio in *ipsis*
vita, & Eusebio in *ipsis* temporibus,
& *Decianas* ex ipso Cassiodoro, & *Pos-*
sidianas in *Basiano*, & *Ciceronianas*
Plinio lib. 3. r. cap. 2.

⁹ *Constatque M. Agrippæ.*] Min.
lib. 36. cap. 15. De lacro *therma* A-
grippæ Spartianus in vita Adriani tra-
dit, Trajanum Romæ in *therma* Par-
theum, septa, *Basiliæ* Nepe: *li-*
cras ades plurimas, forum *Agrippæ*
vacuum Agrippæ: eaque omnes pro-
pitiis & veterum nominibus *con-*
struasse.

¹⁰ *In quibus etsi calida prius lau-*
rent.] Dion tamen in *Augusto* scribit
Mocennatem omnium *piscinam*, bal-
nea calidam aquarum in Urbe *con-*
struuisse.

Nec prius ungi, nisi lavissent, cumque pro singulis osium
aretur quadrans, ³ divus Antoninus ob popularem gra-
um balneum sine mercede exhibuit. ⁴ Commodus vero
perator tanto studio balnea prosequutus fuit, ut septies
que octies diebus singulis lavaret. ⁵ Quod de Gordiano
& Galeno proditum est, qui æstate quinquies, hyeme
pro bis in die lavere. Illud certe ⁷ satis constat, Cartha-
nensibus distincta fuisse balnea patriciorum & plebejo-
um: Moremque prævaluisse, ut in quibus patricii lava-
ant, ad illa plebei non accederent. Græcis vero contra:
ulla enim distinctio ordinis fuit aut personarum: divites
amque cum pauperibus lavare, & patricios cum plebeiis
nullo discrimine licebat. In quibus tanta plerumque ho-
minum cujusque ordinis concurrebat turba, ut balneatores,
i vulgi major vis ingrueret, pertæsi frequentiam, æræ
granum quod vertigines facit, carbonibus injicerent, ut

Bal-
neum
sine
mercede
de ab
Anto-
nino
exhibi-
tum.
Impe-
ratores
balneis
dediti.
Patricio-
rum
& ple-
bejo-
rum
distincti-
onem
bal-
nea a-
pud
Carthagi-
nenses.

I Nec prius ungi, nisi lavissent.] Plu-
arc. Probl. 39. Hincque illud ejusdem
Plutarchi in Pompejo, Cum cœna tem-
pus affuisset, & apparavisset gubernator
pue tum aderant, videns Phaonius Pom-
pejum absque servorum ministerio se ab-
nere, procurrit, eumque abluit, unxitque.
Et Apuleji lib. 4. Metam. Nudati &
flamma largissima vapore recreati, cali-
daque perfusi, & oleo peruncti, mensas
dapibus largiter instructas accumbunt.
Et illud Ennii antiqui poetæ,

Exin' Tarquinium bona femina lavit
& unxit.

Quamvis alii id ad corpus mortuum
trahant, ut & nos alibi diximus. *

C O L E R U S.

* Seneca lib. 13. epist. 87. ubi plu-
rima habes de balneis.

T I R A Q U E L L U S.

2 Daretur quadrans.] Horatius l. 1.
ser. Satyr. 3.

— Dum tu quadrante lavatum
Rex ibis. —

Et Juvenal. Satyr. 6.

Cadere Sylvano porcum, quadrante la-
vati. Martial. l. 1. epig. 27.

Dat Bajana mihi quadrantes sportula
centum,

Inter delicias quid facit ista fames?
Et lib. 10. epig. 70.

Balnea post decimam lasso, centumque
petuntur

Quadrantes. —

Et ex oratoribus, Cicero in Oratione
pro Cælio. Nisi forte mulier potens
quadrantaria illa permutatione fami-
liaris facta erat balneatori. Et Seneca
lib. 13. epist. ad Lucilium epist. 1. &
totius operis 86. Balneum rem qua-
drantariam vocans. Cur enim ornateur
res quadrantaria, in usum, non in obleta-
menta reperta? sic enim legendum, &
non quadrantaria, ut vulgo legitur.

3 Divus Antoninus.] Pius scilicet,
ex Julio Capitolino in vita illius.

4 Commodus vero.] Ælius Lampri-
dus in vita illius.

5 Quod de Gordiano.] Seniore, ex
Julio Capitolino in vita ipsius.

6 Et Galeno.] Lege, Gallieno ex Tre-
bellio Pollione in vita illius.

7 Satis constat Carthagenensibus.]
Val. Maximus lib. 9. c. 5. in fin.

D d d d 2

1 German

Ger-
mani.

tradio odoris diffugerent. ¹ Germani vero non in balneis sed fluminibus lavabant. Ideo nandi periti, & urinatores habiti. ² Si quando tamen lavarent balnea calida abluebantur, lautique vefcebantur. ³ Dardani Illyrii ter solum lavare permittitur, primo scilicet die, secundo in nuptiis, tertio in obitu cujusque. ⁴ Lufitanis frigida tantum lavare licet, ⁵ sicut die, Spartani quibus calida corpus abluere vetitum est: ⁶ quos cum Apollonius Tyaneus molles & vnguento delibutos videret, ut vocatis ephoris balnea interdixit, senectam hominum calida appellans balnea. ⁷ Cumque Ephesii balneum propositum lapidibus appeterent, quod illa non calidius summopere restitit, cum frigida lavare satius esset.

Dar-
dani.
Illyrii.
Lufi-
tani.

Apol-
lonii
Tyanei
in Spar-
tanos
dictum.

Adrian.

¹ Germani vero.] Herodianus lib. 7. de Germanorum nandi peritia scribens, Sui enim, inquit, Germani peritissimi nandi, ut qui tantummodo in fluminibus lavantur, & Caesar de Suetonio, qui & ipsi ex Germanis sunt, lib. 4. belli Gallici, post prin. ita scribit, Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, ut locis frigidissimis neque vestitus, praeter pelles habeant (quarum propter exiguitatem, magna est pars corporis aperta) & lavantur in fluminibus, & iterum lib. 6.

² Si quando.] Cor. Tacitus de moribus German. De balneis autem calidis vide Erasmi. Adag. Chil. 2. cent. 3. cap. 65.

³ Dardani & Illyrii.] De utrisque Aelianus de Varia historia lib. 12. in princ. & Nicolaus de moribus Gentium, & ex eo Stobaeus serm. 1. qui dicunt Dardanos esse gentem Illyriam.

⁴ Lufitanis.] Strabo lib. 3. Lusitanorum ritus & mores scribens, inquit, Ad calefaciendum ignitis utuntur lapidibus: & frigida lavantur.

⁵ Sicut Spartani.] Plutarchus in Alcibiade. Idem autem in Apophtheg. Laconicis: quo loco describit Lacedaemoniorum instituta, tradit eos bal-

neis abstinere. Adde etiam quod Carinas Imperator balneis ita frigidis usus est, ut solent esse cellae supposito-riae, frigidarius semper in valibus. Cum hyemis tempore ad quendam locum venisset, in quo fons erat aqua perpetua, ut solet per hyemem naturae, etque in piscina usus esset, dixisse balneatoribus fertur, Aquam mihi murem preparatis. Atque hoc ejus dignissimum dictum effert ibi subdit. Nam ipse alias erat omnibus deliciis & voluptatibus dedicissimus.

⁶ Quos cum Apollonius Tyaneus.] Philostratus in vita illius lib. 1. c. 12. ad fin. Inde, inquit, quod satis risum esset, cum illi in locutus, sceleribus ad balneum aqua frigida, fructum humanum balnea appellans, quibus inclusi Antiochenses vitius maxime indigerent.

⁷ Cumque Ephesii.] Idem Philostratus eod. libro sec. paulo post, Ephesii vero, inquit, balnearum principum lapidibus cadere volentibus, praeter quod balnea non ca fecisset, Fui, inquit, Apollonius, balnearum principum accersis, quia male lavantur: ego autem vis, quod lavantur. Hispani autem aqua calida lavari post secundum bellum Punicum à Romanis didicere, ut scribit Justinus lib. 44.

1. 1. 1.

Ethiopes Macrobius fonte abluuntur, in quo loti, perin-
ac oleouncti, membris agiles fiunt, & violam olent. *Ethio-
pes. Macro-
bius. Scythæ.*
Scythæ nullo fonte lavant, sed uxoribus aquam funden-
tibus corpora scabro lapide conterunt, cupressu, cedro,
thuris ligno confricantes. ³ Assyrii, licet lavare die-
bus singulis peculiare sit, tamen à coitu & in morte præ-
æcipuum. ⁴ Apud Celtiberos vero observatum est, ut *Assy-
rii. Celti-
beri.*
balneis non aqua, sed lotio diu servato lavent, den-
tisque & gingivas pumicent: quod & Cantabri facitarent, *Canta-
bri.*
anc optimam curationem, & exhaustis viribus mire pro-
cere arbitrati.

¹ *Ethiopes Macrobius.]* Herodotus
1 Thalia, qui est lib. 3. Cum specula-
res de numero annorum mirarentur, ad
intem quendam eos deduxit, in quo loti
ficiuntur perinde atque iuncti, violam
olentes. Solinus cap. 43. de Macrobiis
loquens. *Est et ibidem, inquit, lacus,*
quo perfusa corpora velut oleo nitescunt.
Ex hoc lacu porus saluberrimus.

² *Scythæ.]* Herodotus lib. 4.

³ *Assyrii.]* Strabo lib. 16.

⁴ *Apud Celtiberos.]* Hæc usque ad
fin. hujus cap. sunt Strab. lib. 3. Sed
& adde superioribus. Egyptiorum sa-
cerdotes lavari quotidie frigida, inter-
diu ter, noctu bis, ex Herod. lib. 2. Et
apud Romanos Mœcenatem primum
aquæ calidæ balneum in Urbe con-
struxisse, ut tradit Dion in Augusto.

CAPUT XXI.

*Locus Martialis in distichis elucidatur, in quo plerique in-
terpretes Grammatici lapsi sunt.*

Nicolaus Perottus Sipontinus præsul, homo fuit accu-
rato ingenio, & lectione multa exercitus: eum *Nicola-
Perotti
& Do-
mitii
Calde-
rini
balluci-
natio.*
Domitius Calderinus, vir, ut in ea tempestate, doctus,
& æmulatione doctrinæ, & morum dissimilitudine osum
habebat: jurgiisque & conviciis apud suos sectatores ple-
runque incessebat, sæpiusque apud studiosos in invidiam
illum crimenque vocabat: & ut sunt fere ingenia, in ex-
plicandis auctoribus si quid in controversiam veniret, u-
terque potius, quo pacto diversus ab altero dissentiret,
quam quid veræ lectionis esset, rimabatur. Cum autem
in scholis Romæ eodem tempore Martialis apophoreta
D d d d 3 publice

publice lectitarent, 'cujus hoc distichon fuit:

In precio scopas restantur palma fuisse,

Ocia sed scopis nunc analecta dabunt.

Peret-
tus in
Corm-
scopa
secus
inter-
preta-
tur,
quam
hic ac-
cusat-
tur.

Ana-
lecta.

Afa-
rida.

Ita istos versus uterque interpretatus est, ut post ma-
blatterata verba, vix aliquem sensum illorum ex-
elicere queas, cum modo mendum in versu posito
fuisse alter asseveret, & pro ocia, 'precium poni oportere
modo asarota, non ab à privativa, sed intentiva esse
assermet: alter ita pleraque nugalia jurgii & ma-
ctis plena effundat, ut equidem singula enarrare & re-
pigeat. Qui versus si pensitati recte fuerint, abser-
to verborum volumine plani expeditique fient. Cane-
nim analecta reliquias esse ciborum qui è mensa can-
pavimentum, nemo dubitet, ipsaque purgamenta cor-
quæque everri solent in pavimentis, *veluti ibi relicta* ef-
fent, è parvulis minutisque testulis per calculos colore di-
stinctos, opere lithostroto ita effingi, ut vera videantur,
² Plinius auctor sit: atque ideo asarota quasi invertibilia
dicta: quippe cum σάγρον Græce scopas dicatur: non ab
re, ipsa nunc analecta seu purgamenta, ocia scopis dare
auctor affirmat: cum ea in pavimento è parvis testulis ef-
ficta, talia forent, ut scopis everri nullo modo valeant,
& ideo ocia scopis dare necesse sit, cum his everrendis
nullus scoparum usus foret. Ipsi vero pertinaci odio diffi-
dentes,

TIRAQUELLUS.

I Cujus hoc distichon est.] Lib. scilicet 14. epig. 82. & adde eundem lib. 7. epig. 19.

*Colligere longa turpe nec pudet dextra
Analecta quicquid & canes relique-
runt.*

Et quod Analestes, qui colligit aut
verrit ipsa analecta dicitur apud Sene-
cam lib. epist. 3. epist. 27. * paulo ante
fin. per translationem in eos, qui mi-
nutissima quæque colligunt, ex aucto-
ribus, *Snafes illi, ut Grammaticos haberet
Analestas.* De Calvisio enim Sabino
loquitur, qui servos literatos in convi-

viis ad pedes habebat, ut versus, quos
referret, suggererent. Vide etiam ubi
loquitur de Satellio Sabino Quadrato,
& de Achille & Ulyse.

COLERUS.

* De Analestis vide præterea Cel-
Rhodig. lib. 13. cap. 31. & Junium Ha-
drian. in Nomenclatore.

TIRAQUELLUS.

2 Plinius auctor sit.] l. 11. c. 25.
Atque etiam, ut hoc illi addas, Statius
lib. 1. sylvar. syl. 3.

— Variis ubi picta per artem
Gaudet humus, suberantque ar-
rati figuris.

tes, non quæ effingi solebant purgamenta cœnæ, itarunt: sed de veris analectis & reliquiis cœnarum septantes, quæ cadunt è mensa, in assequendo aucto- sensu multipliciter laborarunt. Depicta ergo purgamenta cœnæ, ita solo hærare dixit, ut ocia scopis dare ne- Te foret, quem sensum ita expositum, aperte liquere, minem fallit.

CAPUT XXII.

exempla legis Juliae & Papiae, quibus, quæ lege Julia indulta erant, lege Papia fuerunt prohibita.

QUOD ' lege Julia de maritandis ordinibus apud vete- res cautum fuit, ut hi quibus vigor juvenilis foret, primo flore ætatis ad uxores ducendas liberosque educandos, propagandamque sobolem non solum præmiis invitari, sed pœna deterriti, ' cogereantur, id ' lege Papia & Pompeja certo ætatis gradu interdictum erat: quippe sexagenariis & supra eam ætatem ducere uxores, fuit hac lege vetitum. Turpe enim visum est, & fœdissima res senectuti, ut quibus ad eam ætatem fors liberos non dedisset, aut cælibes vixissent, his quasi emeritis, ætate affecta, aliunde liberos quærere libido foret. * Hanc postea

*Lex
Juliae de
maritan-
dis ordi-
nibus.
Sexa-
gena-
riis &
supra
eam æ-
tatem
uxorem
ducere
prohi-
beba-
tur.*

TIRAQUELLUS.

1 *Quod lege Julia de maritandis.*] Hæc lex omnibus invisa & præcipue equestri ordini, ab Augusto emendata est, atque restituta. Tranquil. in Aug. cap. 34.

MERCERUS.

2 *Cogereantur.*] Vellem aperuisset quem annum nuptiis præscripserint tum Juliz tum Pappiz leges. Pubertatem certe in foeminis anno duodecimo: in maribus decimoquarto declaraverunt, sed iis annis non obligarunt cives Romanos, vel ad Uxorii pensionem, vel ad conciliandas nuptias. Et in eo anno præscribendo, indulgentiores etiam dicuntur fuisse leges Juliz, quam Pappiz. Tertul. Apo-

log. Nonne vanissimas leges Papias, quæ ante liberos suscipi cogunt, quam Julias matrimonium contrahi, &c.

TIRAQUELLUS.

3 *Lege Papia & Pompeja.*] Legendum est Pappia Poppea, & vide omnino quæ scripti in nostris legibus Conubialibus l. 6. num. 20. incip. Ideoque lege Pappia Poppea.

4 *Hanc postea legem Claudius Cæsar.*] Sueton. in Claudio, c. 23. *

COLERUS.

* De moderanda lege Papia Popp. aliquid etiam sub Tiberio relatum fuit, ut testatur Tacitus l. 3. De Claudio vero Lactantius l. 1. Divin. instit. cap. 16. ex Seneca scribit his verbis: Quid ergo est, quare apud Poetas salacis-

D d d d 4

finis

stea legem Claudius Caesar abrogavit nam sexagenis & ultra, liberos gignere, & prolis causa ad conjugium admitti, decere arbitratus est. ¹ Rursus quod eadem Julia cavit, quod liberta quæ patrono nupsit, eo invito, ab eo divertisset non modo post divortium alii nubere, invito patrono, prohibetur: sed patroni conjugium etiam lex tutata est, & ratum habuit, ut eo etiam volente, alterius conjugii facultatem eripuerit. ² Id etiam lege Papia inhibitum fuit: siquidem senatorem ejusque liberos libertinas ducere uxores, perpetua constitutione prohibuit, ita ut inter virum senatorium & libertam, ut libertini status mulierem nullum matrimonium censetur esse, senatorium videlicet sanguinem libertino admisceri, quasi contagio pollui arbitrata. ³ Eademque lege Papia, certa delatoribus præmia constituta sunt, nam quum facinorosi & perditii homines clandestina facinora admitterent, quæ ad aliorum perniciem & commune tendebant exitium, utileque videretur, plures delatores esse, qui offensas specularerentur in principem, ne quid impune perditissimi homines moliri possent, delatoribus certa præmia constituit: eaque quum dimidium illatæ mulctæ antea fuissent, Nero princeps delatorum licentiam volens comprimere, eadem præmia ad quartas revocavit: ⁴ quare quadruplatores dicti, quod quartam partem de proscriptorum bonis, quos detu-

Delatoribus
præmia
lege
Papia
constitu-
ta.

Quadrupla-
tores
unde
dicti.

Simus Juper de hanc liberos tollere? utrum sexagenarius factus est, & illi lex Papia sibiulam imposuit? An impetravit Jus trium liberorum?

TIRAQUELLUS.

¹ Rursus quod eadem lege Julia cavit. Ex l. in eo jure. ff. de rit. nupt. in princ.

² Id etiam lege Papia. Ex l. lege Papia. & l. si quis in senatorio, & l. lege Julia. & aliis compluribus. ff. de rit. nupt.

³ Eademque lege Papia. Suetonius in Nerone, cap. 10. Præmia, inquit,

delatorum Papia lege ad quartas redigi, divisit populo civium quadringentis annis. Corn. Tacitus lib. 4. sic scribit, Prebæ congiarium quadringentis annis civitatis dati. Delatores istos in universum sustulit Trajanus, auctore Plinio in Panegyrico, Uldericus Zanus, in catalogo legum antiquarum.

⁴ Quare quadruplatores dicti. A. sconiuz Padianus 1. in ver. ad iterumque 4. Quadruplatores eos vocari tradit, qui eo questu se tuebantur, ut eas res persequerentur, quarum ea legibus quadrupli actio erat. Quæ fuit etiam sententia Festi Pompeji lib. 15.

referant, consequerentur. ¹ Tiberius vero Cæsar, cau-
 cipui quæstus, tantum delatoribus tribuit, ut nemi-
 dem abrogaret, sive quid veri, sive vani referrent.
 ebriorum sermo excipiebatur, simplicitas iocantium,
 quodcunque dictum capite & fortunis luebatur, ² adeo
 capitale esset, circa Augusti simulacrum servum cecidis-
 vestem mutasse, ³ effigiemque impressam nummo
 annulo, latrinæ aut lupanari intulisse, dictum factum-
 ejus aliqua æstimatione læsisse, ita ut primores sena-
 , & magna hominum vis infimas delationes exercerent.
 Cumque senatus de præmiis accusatorum abrogandis
 quando agendum putaret, Tiberius dictitans jura sub-
 erti, si custodes legum amoverentur, tantum licentiæ
 delatoribus dedit, ut plerique criminis postulati, ante ju-
 dicium supplicium prævenerint. ⁶ Vitellius quoque dela-
 tos mathematicos, inauditos capite punivit. ⁷ Domitia-
 nus

Impe-
 ratore
 qui de-
 latori-
 bus an-
 sculta-
 runt.

¹ *Tiberius vero Cæsar.*] Corn. Tacit-
 us lib. 5. Sueton. in vita illius c. 61.

² *Nam ebriorum sermo.*] Verba sunt
 Senecæ de hoc ipso loquentis libro
 tertio, de Beneficiis cap. 26.

³ *Adeo ut capitale esset.*] Sueton. in
 10. Tiberio, cap. 58.

⁴ *Effigiemque impressam.*] Et hoc
 quoque est Senecæ dict. lib. 3. de Be-
 neficiis, & Sueton. ubi supra proxime.

⁵ *Cumque Senatus.*] Id usque ad
 clausulam, *Vitellius*, est Taciti lib. 4.

⁶ *Vitellius.*] Suetonius in vita illius
 cap. decimo quarto.

⁷ *Domitianus.*] Sueton. in ejusdem
 vita, cap. 12. Unde & de eo loquens
 Plinius Secundus in Panegyrico ad
 Trajanum, *Vidimus*, inquit, *delatorum*
judicium, quasi grassatorum, quasi latro-
num. Quanquam Martialis l. i. epig. 4.
 scribit Domitianum initio principa-
 tus delatores gravissima pœna affecisse,
 his verbis,

Turba gravis paci, placidaque inimica
quieti,

Quæ semper miseræ sollicitabat opes,
Tradita Getulis, nec capis arena nocentes:

Et delator habet quod dabit exilium.
Exulat Ausonia profugus delator ab
urbe,

Impensis vitam principis annuat-
res.

Idem scribit Tranquillus in ejusdem
 Domitiani vita cap. 9. *Fiscales calum-*
nias magna calumniantium pœna repres-
sit: ferebaturque vox ejus: Princeps, quæ
delatores non castigat, irritat. Sed neque
in clementia, neque in abstinentia tenore
permanfit: Et tamen aliquanto celerius
ad servitiam descendit, quam ad cupidita-
tem. Nam (auctore eodem Tranquil-
cap. 12.) nihil pensi habuit, quin prada-
retur omni modo. Bona virorum ac mor-
tuorum usquequaque, quolibet Et accusa-
tore Et crimine corripiebantur. Satis erat
objici qualecunque factum dictumque ad-
versus majestatem Principis, &c. Hinc
est, ut conqueratur Juvenalis sat. 1.

— *Et post hunc magni delator amici,*
Et cito rapturus de nobilitate comesa
Quod superest: quem Massa timet, quem
munere palpat
Carnis Et à trepido Thynele summissa
Latino.

Dddd 5

Et

Qui
Impe-
ratores
delato-
res a-
versati.

nus dum rapinis intendit animum, ita aures delatorum patefecit, ut nihil cuiquam tutum esset, delatorum latorem timeret, & caulidici caularum actionibus potibitis, ad delationes se conferrent. ¹ Quod de Constantino traditur, ut delatores omni tempore admitteret, colore ingenti studio foveret. ² Non sic Vespasianus & Titus, qui adeo illos infectati fuerunt & odio prosequuti, rebus publico exitio destinatos, ut flagellis cæsos per Amphitheatri arenam spectandos traducerent, ut poenis coerciti, à noxiis deferendis abstinere. ³ Pius vero Antoninus delatores, si non probarent, capitali poena affecit: si probarent, oblato præmio dimisit infames. Idem factum memoratur ⁴ de Opilio Macrino Imperatore, ut delatores minime admitteret, sed undique conquisitos, poenis & damno mulctaret. ⁵ Fuitque veteri sanctione constitutum, ut neque mulieri, neque damnato criminis, neque militi, aut veteranis, neque viris clarissimis ob dignitatem criminis deferre licitum esset. ⁶ Fertur Dionysius tyrannus cum

Et satyra 4.

Unde fit ut malim fraterculus esse gentium.

Ejus crudelitatem taxat iterum Plin. in Panegy. Trajani. *Quum nuper inhumanissima belua, velut quodam specu inclusa, nunc propinquorum sanguinem lambere, nunc se ad clarissimum civium strages cadesque proferret, &c.*

¹ Quod de Constantino.] Pomponius Latrus in vita illius, & Rufinus Ecclesiasticæ historiz libro 19. Adde & de Maximo apud Herodianum libro septimo.

² Non sic Vespasianus & Titus.] Suetonius in vita Titi, c. 8. ad finem, & Dion in ejusdem Titi vita.

³ Pius vero Antoninus.] Julius Capitolinus in vita illius. Eusebius historiz Ecclesiasticæ lib. 4. c. 9. Idem præstitit Aurelius Cæsar, ut scripsit idem Eusebius d. lib. 4. cap. 19.

⁴ De Opilio Macrino.] Julius Capitolinus in vita illius, Herodianus l. 5.

sic scribit, Delatores autem & feroces viros, quicunque dominis delictorum, pœnibus affixi, itaque urbi, atque ad Romanorum imperium solliciti, hinc inde perpuratum, partem supplicio affixi, partem exilio mulctatis. Adde quod Plinius in Panegyric. laudat Trajanum quod idem fecerit, quod delatores, quos impunitos reliquerat Nerva, puniverit, quorum turba infinita complevit, quorum supina ora retortaque cervices spectare Romani, cum velut piaculares victimæ ad supplicia ducerentur. Sed & Pertinax, auctore eod. Herodiano lib. 2.) delatores urbe eiecit, & ubi ubi invenirentur poenis imperaverat: cavens ne cui de tantis criminibus periculum condideret. Gordianus item eos omnes exilio affecit, ut scribit idem Herodianus lib. 7.

⁵ Fuitque veteri sanctione.] L. de ferre. ff. de jure fisci. & C. de delat. l. ult. lib. 10.

⁶ Fertur Dionysius tyrannus.] Cr.

in cives nullo placatiore animo esset, Sagogidas dis-
 sitos habuisse, qui singulorum dicta factaque referrent.
 Circa patroni quoque ad bona liberti admissionem, &
 tronatus jura, eadem lex satis commode providit: nam
 ibertus, cui centum millium sestertiorum census fuisset,
 os, unumve liberos post obitum reliquisset, ad virilem
 morum partem patronum admittebat: si vero tres aut
 ra haberet filios superstites, nihil ex bonis liberti hac
 ge patrono debebatur. ² Fuere quoque & alia legis Pa-
 æ salubriter constituta, inter quæ ut viginti Vestales
 rgines, quæ sacri & æterni ignis perennem curam age-
 nt, pontificis maximi scitu ad sacerdotium eligerentur,
 cooptarentur. ³ Utque nemo ad honores magistratusve
 dmitteretur, nisi civis effici, aut civitate donari antea me-
 sisset. ⁴ Propterea Marco Perpennæ probrum objectum
 it, falsoque consul fuisse creditus est, quod contra le-
 em Papiam, priusquam admitteretur ad civitatem, con-
 al factus fuit. Procedente mox tempore, cum jus civi-
 tis passim & sine delectu etiam infimæ fortis hominibus
 aretur, idque scœdum, neque ex imperii majestate visum
 oret, lege Papiæ cautum, ut peregrini urbe Romana uti
 rohiberentur, ad eamque alienigenæ non admitterentur.
 Sed quamvis lex Julia libertinarum conjugia priori con-
 titutione admiserit, lapsis postea temporibus eadem lex
 ibertinas, & ludicram aut scenam exercentes, senatorio
 viro admisceri gravi pœna interdixit, videlicet, ne sena-
 torius

lius Rhodiginus libro Antiquarum le-
 ctio. 22. cap. 17. ad fin. scribit Diony-
 sium habuisse Protagogidas, impios
 homines, quorum opera emissitia ca-
 ptabat, quod quisque de tyranno vel
 sentiret, vel loqueretur. Hos Plutar.
 in libro de Curiositate ad fin. vocat
 tyrannus, id est accusatores. Vide E-
 rasimum in proverbio *Midus*.

1 Circa patroni quoque.] L. 1. & l. si
 libertus praterito, §. ult. ff. de bon. dam-
 nat. & alibi eod. tit.

2 Fuere quoque & alia.] Gellius li-
 bro 1. c. 12.

3 Utque nemo ad honores.] Tranquil-
 lus in Augusto, cap. 47. & Dionysius
 Halicar. lib. 2.

4 Propterea M. Perpenna.] Valerius
 Maxim. lib. 3. cap. 4.

5 Sed quamvis lex Julia.] Hæc om-
 nia usque ad clausulam, Post aliquot,
 sunt Pauli Jurisconsulti in l. lege Julia.
 in princip. ff. de ris. nupt. ubi & verba
 ipsius legis, ut hic posita sunt.

1 Awe-

torius ordo contagio libertinarum pollueretur. Ver-
ea lege hæc sunt: Qui senator est qui ve filius, nepos
filio, proneposve ex filia natus, cujus eorum est, et
ne quis eorum sponsam uxorem nesciens dolo malo hæc
libertinam, aut eam quæ ipsa, cujusve pater materve
tem ludicram facit feceritve, sponsa nuptave sciens
malo esto. Neve quis eorum, dolo malo sciens, spo-
sam uxoremve habeto. Hactenus lex Julia. Post aliq-

Lex vero ætates, ¹ Aurelianus Cæsar constitutiones *legis* *Papia* *et* *An-* *pia* velut vanissimas induxit & abrogavit. ² *Claudius* *vero* *Cæsar* adeo liberarum mulierum, quæ servis *con-*
abro- *gata.* *Claud.* *lex in* *liberas* *servis* *nubent-* *es.* *Vespa-* *fiani* *edi-* *ctum.* *Ægy-* *ptiis* *quos* *servos* *astima-* *rint.* conjugium odio prosequutus fuit, ut præter *legem* *ingenuitatis*, præterque instituta majorum, filios *inde-*
non ingenuæ conditionis, sed libertinos *esse*, *juræ* *libertorum* nancisci, & ingenuitatis *amittere*, *legem* *civerit*: ipsaque, si maritus ignorasset, *serva esset*:
autem conscius fuisset, liberta. ³ Divus vero Vespasianus
statuit edicto, ut libera quæ se alieno servo junxisset, *an-*
cilla haberetur: ⁴ contra vero alia constitutione *cavit*, *et*
si serva mulier hac lege *væniret*, ne prostituatur: si *con-*
tra *legem* *venditionis* *prostituta* *foret*, ut *esset* *liberæ*
prostituensque *jus* *patronatus* *non* *haberet*. ⁵ *Ægyptiis*
autem nullus ex serva genitus, habetur servus, *aut* *illegi-*
timus

¹ *Aurelianus Cæsar.*] Vopiscus in
vita illius.

² *Claudius vero Cæsar.*] Corn. Ta-
citus lib. 5.

³ *Divus vero Vespasianus.*] Sueton.
in vita illius, cap. 11. Repertor hujus
relationis fuit Pallas ille libertorum
potentissimus. Nam si turpis domini
existimatur concubitus cum ancilla,
longe turpior videri dominz consue-
tudo cum servo: *quoniam*, ut inquit
Quintilianus in quinto, *non idem est*,
dominum cum ancilla cuisse, *quod domi-*
nam cum servo. Apud jureconsultos
sit. *ad legem Juliam de adulteriis*, tra-
ctatur de servo adulterii accusato: ju-
bet lex eos servos, de quibus *quæstio*

adulterii habita sit, publicos esse. Apud
Ægyptios mulier deprehensa nudo
mutilabatur, ut ea parte *mutilaretur*,
qua maxime facies exornatur: in ad-
ulterio deprehensus virgini ad mille
plagas cadebatur. Diodorus *historia* in
secundo Bibliothecæ c. 3.

⁴ *Contra vero alia.*] Vide *l. Divus*
Vespasianus. ff. de jure patron. quæ de
hac re loquitur, sed paulo *aliter*, & *l.*
sed si hoc. §. 1. ff. de in jure vocat. & l. si
quis sub hoc pacto. ff. de contrah. emp. &
l. Titius. verè quod si prior. C. de ser. re-
port. & l. 1. & 2. C. si mancip. ita non
ne prostitis.

⁵ *Ægyptiis autem.*] Idem Diodorus
ibidem paulo post ad fin.

us: quia solum patrem ingenuitatem & genus præstare, rem vero natalibus nihil conferre putabant. ^{Pericles} Pericles Athenis auctor fuit, ut qui ex serva, aut non legitimo conjugio nati essent, vel turpi nota affecti forent, ium non haberentur numero, sed externorum.

x *Pericles.*] Plutarchus in vita illius, de quo & nos alibi diximus.

CAPUT XXIII.

Modus, quæve potestas dictatoris Roma & exteris fuerit, & à quibus dici & quanto tempore debuerit.

QUI de creando dictatore exploratum jus habuere, hoc quoque adnotarunt, dictatorem dici, qui apud ^{magis} ceteros magister populi vocabatur: idque libris auguralibus extare, magno argumento, quod ab eo magister equitum dicitur. In eo enim jus majestatis & totius imperii sit, cujus ductu & auspicio sæpe respublica & imperium petiit, quem magistratum ex Albanis deductum autunant, plerique à Græcis, quos illi *ἀρχοντες*, aut, à Lacedæmoniis, quos *ἀρχοντες*, Thessali archos dixere, qui parem regis dignitati potestatem habent, Hedui vergobretum, summum magistratum, qui vitæ necisque imperium tenet: Iberi, Ibeim vocant: Pœni suffetem, ^{Vergobretus.} ^{Ibeim.} ^{Suffetes.}

Ægyptii

TIRAQUELLUS.

1 *Apud veteres magister populi.*] Cicerone lib. 3. de finibus, & in lib. de Republica. & ab eo Seneca Epistolarum ad Lucilium lib. 19. epistola ejus lib. 1. & omnium 108. & Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. Vide Cælium Rhodiginum Lect. antiq. libro 12. capite 17.

2 *Idque libris Auguralibus.*] Seneca ubi nuper citavimus.

3 *In eo enim jus majestatis.*] Hæc probantur ex iis, quos infra citabimus.

4 *Quem magistratum ex Albanis.*] Dionysius Halicarn. lib. 5. non longe ante fin.

5 *ἀρχοντες.*] *ἀρχοντες* scribendum ex Dionysio in eodem loco, & vide infra in verbo, *Hi vero Æsymneta.*

6 *Aut à Lacedæmoniis.*] Dionysius ibi. Sed tu vide quæ dicam inferius libro 6.

7 *Thessali Archos dixere.*] Dionysius item ibi.

8 *Hedui Vergobretum.*] Cæsar libro primo belli Gallici.

9 *Pœni suffetem.*] Livius 3. Decad. lib. 8. atque item 10. & iterum 4. Decad. lib. 4. ad fin. Festus Pompejus lib. 17. *Suffes*, ait, consul lingua Pœnorum. Claudius, *Senatus*, inquit, *consul* referentibus *Suffitis*.

1 *Ægyptii*

Diacetes. *Megistans.* *Chiliarchus.* *Hippiarchus.* *Asiarches.* *Magnetarches.* *Dionysarchus.*
Diace- *tes.* *Megi-* *stans.* *Chili-* *archus.* *Hippi-* *archus.* *Asiar-* *ches.* *Magne-* *tarches.* *Dioni-* *sarchus.*
 Ægyptii diacetem, qui post regem totius regis-
 nem habet: * sicut apud Persas megistanes & dñs.
 4 Hi vero æsymnetæ veluti tyranni quandoque imp-
 runt, * qualem Mitylenæi Pittacum elegere: * & hipp-
 apud eosdem, & 7 Trallianis asiarchæ: * Apud Magn-
 magnetarches: 9 ab Achæis diorigius & demurgus,
 Thebanis archinus, 11 ab Ofcis medix, summi megistans
 appellati: 12 apud Carthagenenses dionysarchus, 13 Cap-
 itales.

1 Ægyptii Diacetem.] Cicero in O-
 rat. pro C. Rabirio Posthumo in duo-
 bus locis. Latine dispensator dici potest.

2 Sicut apud Persas Megistans.]
 Ammianus Marcellinus tradit, apud
 Persas neminem consiliorum esse con-
 scium præter Megistans. Vide omnino
 in nostris Commentariis Nobilitatis
 cap. 37. num. 30. incip. *Magnates*. Id
 etiam adde & apud Armenios ex Cor.
 Tacito lib. 15. Sed, ut non omittas,
 quod scribitur Marci cap. 6. Herodem
 in natali suo megistans adhibuisse:
 Erasinus vertit, *primates*, sive *primos*.

3 Et Chiliarchus.] Probus Æmy-
 lius in Conone. Strabo lib. 4. ubi di-
 cit, Reges ita vocari veluti potentes.
 Herodotus autem lib. 7. dicit Chiliar-
 chas apud Persas dici, qui mille, ut my-
 riarchæ qui decem millibus prærant.
 At Servius enarrans illud Virg. lib. 9.
 Æncidos,

— Ast illos centeni quæque sequun-
 tur

Purpurei cristis juvenes. —

Ex numero, inquit, militum, qui eos se-
 quuntur, gradus dignitatis apparet ex
 more Romana militiæ. Unde & milites
 dicti à mille: & tribuni militum dicti
 sunt à tria milia.

4 Hi vero Æsymnetæ.] Aristoteles
 lib. 3. Politicón cap. 10. & eundem
 vide cap. seq. & iterum lib. 4. c. 10.

5 Qualem Mitylenæi Pittacum.] Dio-
 nyf. Halic. lib. 5. paulo ante fin. sæpius
 auctoritate Theophrasti in commen-
 tario de Regno.

6 Et Hippiarchus apud Mitylenæos, atque cum
 Athenienses ex Julio Polluce lib. 7.
 cap. 35. & Halicarnassio lib. 8. per-
 cip. & Pausania lib. 1. Et autem
 paruchia præfectura & quasi magis-
 trum equitum.

7 Trallianis Asiarchæ.] Strabo li-
 bro 14.

8 Apud Magnetæ Magnetarches.]
 Livius 4. Decad. l. 5. in duobus locis.

9 Ab Achæis diorigius & demur-
 gus.] Livius 4. Decad. lib. 2. Etiam
 post orationem Arithmi prætoris A-
 chizorum, Tam inter magistri equi
 (demurgus vocant: dicitur magister crea-
 tur) certamina nobilis signum, quæ inter
 multitudinem esse, & iterum eadem
 Decadis libro octavo.

10 A Thebanis Archinus.] Paulus
 Æmylius in Pelopida dicit Tejochus
 nisi ibi mendum sit.

11 Ab Ofcis Medix.] Ennius de
 Ofcis, Italix populis, læpentes,
 Summus ibi capitor Medix, natusque
 alter.

Et ex eo Festus Pompeius lib. undeci-
 mo non multo ante finem.

12 Apud Carthagenenses Dionysar-
 chus.] Hic idem magistratus qui Par-
 thios Sicilia populos latus erit, ut
 tradit Cic. in 6. in Verrem scholæ.

13 Capite Mediasitricus.] Legendum
 Mediasitricus, ex Liv. 3. Decad. lib. 4.
 iterumque 6. Mediasitricus, inquit,
 qui summus magistratus apud Campani
 est, eo anno Seppius Læpini latus, non
 scuro, tenuique fortuna ortus.

mediatuticus, ¹ Neapoli Demarchus, ² Tarenti Democrates, ³ in Cappadocia satrapes, ⁴ in Paphlagonia Dynastes, ⁵ apud Longobardos exarchus, ⁶ Cretensibus cosini fuere, ⁷ qui Demo-

¹ Neapoli Demarchus.] Aelius Spartianus in vita Adriani, ita scribit, *Apud Neapolim Demarchus in patria sua quinquennalis fuit, Athenis Archon.* Dicitur autem *δημαρχος* princeps populi & Tribunus plebis.

² Tarenti Democrates.] Emoriar ni Alexander hic lapsus sit. Democrates enim proprium nomen fuit ejus, qui primum præfectus classis Hannibalis fuit: deinde ab eo præpositus præsidio Tarentinorum, ubi fortiter dimicans interemptus fuit. Livius 3. Decad. lib. 7.

³ In Cappadocia Satrapes.] Strabo libro 12. post princ. sic scribit, *Macedones Cappadociam in duas satrapias à Persis divisam accipientes, partim spontanei, partim invitati, ex satrapiis in regna redegerunt.* Constat etiam satis ex Trebellio Pollione in Gallienis & aliis multis scriptoribus Satrapes Persarum fuisse. Nam & ea dictio proprie Persica est. qua sæpe usi sunt Curtius & Plinius.

⁴ In Paphlagonia Dynastes.] Probus Aemilius in Datamis vita post princip. Sed & adde aliorum quoque fuisse hunc magistratum sive imperium, ut patet ex Strabone lib. 9. & Eusebio de Temporibus, dum loquitur de Ægyptiorum politia & dynastia. Dynastarum meminit Cic. in epist. ad Attic. lib. 2. epist. 9. ejus lib. & 25. totius operis: *Etenim quantum auguramur, erit nebulosissime cum iis Dynastis in gratia, & Philippica 2. Itemque si ceteri Reges Tetrarchæ, Dynastæque fecissent.* Cæsar lib. 3. belli Civilis, ubi tradit Pompejum magnam vim auri imperasse Asiæ, Syriæ, Regibusque omnibus, & à Dynastis & Tetrarchis, & liberis Achaïæ populis pecuniam maximam exegisse. Hirtius lib. 4. belli Alexandrini tradit Cæsarem Reges, Tyrannos, Dynastas provinciarum, qui ad eum

concurrerant, in fidem recepisse. Sueton. in Tiberio c. 26. *At ne Augusti Satrarchonomen, quanquam hereditarium, nullis penitus ad Reges ac Dynastas, epistolis addidit.* Græci (auctor est Strabo) vocant *στρατάρχης*. Dynastas dominos ac potentes, & Dynastiam ipsam vim & principatum, propterea quod plurimum possunt, pollentque, & populos, quo velint, aut vi, aut persuasione perducant. Meminit & horum Josephus Antiquitat. lib. 19. cap. 7. eodemque ult. non semel, & lib. 20. c. 1. ad fin. & cap. 2. & alibi sæpe.

⁵ Apud Longobardos Exarchus.] Volaterranus Geographiæ lib. 4. ubi de Gallia Togata, sic scribit, *Hæc sedes quondam Exarchatus, qui magistratus cepit anno 620. à Justino primum excogitatus, ut Imperatoris quodammodo vicarius in Italia foret, eaque fuit auctoritate, ut Pontifex Romæ creatus ab eo probaretur.* Duravitque annos 164. Sed his adde apud Samothracæ Theondam summum magistratum fuisse, Liv. 5. Dec. lib. 5. post princ. Arabes, Arabarches habent, * de qui-juvenalis sat. 11.

Atque triumphales inter quos ausus habere,

Nescio quis titulus Ægyptius aut Arabarches.

Ex quo Cic. Attico lib. 2. epist. 17. & totius operis 33. ad fin. Pompejum Arabarchen appellat, quod eam Arabiæ partem, quæ Syriæ conjuncta est, domuisset: quanquam sunt, qui hanc Ciceronis appellationem ad M. Antonium referant: & inter ceteros Alciat. Prætermisforum lib. 1. & Cælius Rhodiginus lib. 18. cap. 35. in fin. In nostris etiam legibus Arabarchia fit mentio, in l. usurpationem, C. de vestig. com. ubi ita scribitur, *Idem A.A.A. eodem Comiti sac. largit. Usurpationem totius licepti a submoventis circa vestigia Ara-*

Platæ-
nsum
prin-
ceps.
Persa-
rum
rex per
vitam
regna-
bat.
Argi.
Athe-
nien-
sum
demo-
cratia.
Lace-
dæmo-
nes.

qui vice regum imperitarunt: quibus in usu erat, ut
quam caput rasarent, sed barbam capillumque sum-
terent: ¹ sicut Platænsium princeps, ferrum tangere,
aliam vestem quam candidam induere, perpetua lege
tabatur. ² Persis unus Rex summæ potestatis perpet-
præerat, & nunquam nisi morte mutabatur. Argis hic
unus foret, tamen annis singulis amoveri servatum est.
³ Athenienses quum regali antea regerentur imperio, post
ea regio dominatu abrogato, libertatem tuentes, popu-
lum itatum delegere. ⁴ Apud Lacedæmonios vero, quæ
summum gerebat imperium, aliquando Rex fuit, qui ex
Heraclidarum genere eligebatur, ex quo novissimi Spartæ
regnarunt imperio illibato, aut ex Euricionitidis & Agidis
fami-

lia Arabarchia per Ægyptum atque
Augustanæam constitutum. Ex quo po-
tes intelligere Arabarchen dictum
fuisse eum, qui præfectus esset huius-
modi vestigali. Apud Rhodios Pryta-
nis, Livio 5. Dec. lib. 2. *Hegesilus*,
cum in summo magistratu esset (*Pryta-
nym ipsi vocant*) multis rationibus per-
venerat Rhodios ut, &c. Apud Boeotios
Boeotarchus eidem Livius 4. Dec. 1. 3.
& 5. Decad. lib. 2. uti etiam apud The-
banos Æliano variz historiz lib. 13.
ubi de Epaminunda. Apud 12. popu-
los Tusciæ, fuerunt & 12. Lucumones,
scilicet singulos singuli, qui lingua E-
trusca Reges sunt: ut scribit Servius
lib. 2. Æneid. in eum locum,

— *Quæ circum plurima muros*

Accepit patrias. —

COLERVS.

* Fallitur certe Tiraquellus. Neque
enim Arabarches habent Arabes, ne-
que Arabarches usquam recte legi, ve-
rum est. Juvenalis igitur & Cicero,
Itemque l. 9. *C. de vest. & Com. emen-
danda est.* & legendum (sic enim re-
stituit optime optimus Jurisconsulto-
rum) *Alabarches*, & *Alabarchia*. Ju-
stinian. Edict. xi. τὴν κατὰ κατὰ Ἀ-
λαβάρχην, & paulo post: αὐτοῦ τῶν Ἀ-
λαβάρχων. Alabarchia autem est vesti-
gal, quod pro transductione pecorum

infertur. *Alaba* est scriptura sine
argumentum, quo scribitur, ut ait Ph-
vorinus. Sic Latine vestigaliorum
tio scriptura dicta est, & vestigalibus
propositus magister scripturæ sive
Alabarches quæ ratione Cicero M. An-
nium Alabarchen vocat, quod metu
vestigalia cægisset Ægypto, non Al-
barchen quod domuisset Arabiz par-
tem. Hæc Cujacius lib. 6. Observe
cap. 37.

** Vide, num (*atque Augustanæ-
am*) legendum.

TIRAQUELLUS.

6 *Cretensibus Cosmi* fuerunt. Aristot.
lib. 2. Politicôn cap. 8. dicit Cosmos
apud Cretenses eandem vim & po-
tatem habuisse, quam Ephori apud
Lacedæmonios, nisi quod Ephori tan-
tum quinque erant, Cosmi autem
decem. Et quod illi ex omni populo
eligebantur, hi ex certis quibusdam
familiaribus.

¹ Sicut *Platænsium princeps*.] Pla-
tarchus in Aristide.

² *Persis unus Rex*.] Herodotus li-
bro 3.

³ *Athenienses*.] Ælianus in lib. de
Politiciis. Plutarchus in lib. de nobis
repub. generibus.

⁴ *Apud Lacedæmonios*.] Pausanias
lib. 3.

1 Præci

nilia, sæpius duo ex stirpe Procli & Euristhenis, pro-
 gatis Herculis, ex quarum altera in alteram transire non
 debat: qui tamen non ut reges summum jus habebant,
 iura juris omnis publici potestas penes senatum erat. Sic
 Papho ex Ciniraforum gente, & Athenis ex Erichthei <sup>Paphni.
Athe-
nien-</sup>
 magistratus ad sacra Cereris fiebant. * In Ionia quoque
 iussi ex Codri progenie Rex esse nemo poterat: & apud <sup>res.
Ionia.
Mile-</sup>
 Milesios nisi ex Scanandri Hectoris filii, & Ascanii Æneæ. ^{si.}
 Idem apud Marcomannos <sup>Marco-
manni.</sup> & Quados, ex Marobudui &
 Audri genere, exemplo Reginorum, quibus princeps ex
 Messeniorum stirpe fit. * Persici quoque reges ex Ache-
 nenidarum familia soli fiunt. Et apud Siculos ex Teline <sup>Quadi.
Rbegi-
ni.</sup>
 prognati, inferorum deorum longo tempore sacrificuli <sup>Persæ.
Siculi.</sup>
 erant, qui à duobus quæstoribus regi solebant summæ po-
 testatis, uno Lilybatano, altero Syracusano. <sup>Corin-
thi.</sup> Etiam Co-
 rinthi

1 Procli & Euristhenis.] Euristhei
 legendum est ex Herod. lib. 5. ubi de A-
 lexandride Spartanorum Rege loqui-
 tur. Sed hic tamen eundem videl. 7. ubi
 Leonidæ Regis Spartani genealogiam
 declarat. Et lib. 8. ubi etiam Leonthy-
 chidis Spartanorum Regis genealo-
 giam describit, ubi inter cæteros Po-
 cli meminit.

2 Qui tamen non ut Reges.] Idem
 Herodotus libro 6.

3 Et Athenis ex Erichthei stirpe.]
 Homerus lib. 2. Iliados in Catalogo
 post princ. Athenas populum Erich-
 thei appellat.

Οἱ δὲ ἀπὸ Ἀθηνῶν εἶχον διὰ τὸν ἔχον
 πλοῦτον,
 ἄνθρωποι ἐπεὶ οὕτως.

Et Virgil. in Cyri post princ.

Qualem Erichtheis olim portatur Athe-
 nis.

Hunc autem fuisse Regem Athenarum
 constat ex Herodoto lib. 8. & Pausan.
 lib. 1.

4 In Ionia.] Ex Herodoto lib. 1. &
 Strabone lib. 4. in principio.

5 Idem apud Marcomannos.] Tacitus
 in lib. de Moribus Germanorum,

& Strabo lib. 7.

6 Et Quados.] Idem Cornel. Tacitus
 cod. lib.

7 Exemplo Reginorum.] Strabo li-
 bro 6. Quocirca Reginorum Principes
 usque ad Anaxilæ tempora semper Mes-
 seniorum stirpe constituti fuerunt.

8 Persici quoque Reges.] Herodo-
 tus lib. 3. & Plato in libro de Natura
 hominis, & hinc Persarum Reges
 Achemenii vocabantur. Claudianus de
 Raptu Proserpinæ libro tertio:

Cujus Achemenio Regi ludibria natos
 Avexit tremebundus eques.

Sedulius etiam de Persiarum Rege lo-
 quens,

Cujus Achemeniam rabies accenderat
 iram

Plus fornace sua.

9 Etiam Corinthi.] Strabo libro 8.
 ubi de ludis Isthmicis, qui Corinthi
 celebrabantur loquens, sic scribit, ipsi
 quoque Bacchiada annis sermo ducentis
 urbem dominatione tenuerant, & tyranni
 locupletissimi & numero plurimi & ge-
 nere clari evadentes, & emporium ipsum
 adempto metu fructuosum possidere. Cyp-
 selus autem hisce destructis, tyrannidem

Eccē occupā-

rimthi Bacchiadum familia annis ducentis imperavit, ⁴ Cypselus tyrannus postea exegit, cuius factionis Demar-
 tus & Tarquinius domo ejecti, regnum Romæ tenuerunt.
 Nonnunquam seniores & nobilissimi popularium, Lat-
^{Pardi.} demoniis amplissimum gessere magistratum. Pardi
 quandoque ex duobus collegiis, cognatorum scilicet &
^{In Me-} magorum binos reges creaverunt. ^{ros.} In Meroë nemo suum
^{Gordii.} gerebat imperium, nisi qui prævalido corpore cæte-
^{Medi.} ris antestaret. ³ Gordii regem quam obesum & præpin-
 guem esse voluere, quod ex corporis mole animi indolem
 dijudicarent. ³ Apud Medos, nisi qui viribus excelleret,
 præcipuoque robore cæteris emineret, jure gentis ne-
^{Libys.} mo Rex eligitur, & in Libya solum qui citissimo cur-
^{Carth.} su valetet, pro rege imperitavit: ⁴ sicut apud Carthecos In-
 dicam gentem, qui insigni corporis forma cæteris anteciret:
⁵ in quo traditur mirum, ex tot millibus armatorum, quos
 Xerxes in Græciam duxit, neminem sibi corporis magni-
^{Aethio-} tudine aut specie præstitisse. ⁶ Æthiopes quoque si quando
^{pes.} regis stirpis vir deesset, maximarum virum, quique opi-
 bus

occuparet, ejusque domus divitiis, obla-
 tus Olympico templo Cypselidantem te-
 flatur, &c.

1 *In Meroë.*] Nam & Automolæ,
 qui & ipsi sunt ex iis, qui Meroëm ha-
 bitant, pulchri forma, æqui corporis,
 perumque veneratiores, veluti opti-
 marum alumni virtutum: in illis mos
 est, cui potissimum pareant, specie ac
 viribus legere. Ex Pomponio Mela li-
 bro 3. cap. 10.

2 *Gordii.*] Zenodorus in proverbio
 ῥίππῳ καὶ γόργῳ, ubi etiam tradit, Syr-
 rātos ei coronam deferre, qui proceri-
 tate corporis reliquos antecellat, at-
 que, ut quidam narrant, cui caput sit
 longissimum.

3 *Apud Medos.*] Strabo libro un-
 decimo, *Medorum hæc, inquit, est, quan-*
quam non omnium, sed mantanorum,
cum in Regem eligere, qui fortissimus
sit.

4 *Sicut apud Carthecos.*] Strabo l. 16.
 & Diod. Siculus l. 17. Carthecorum
 Indi, si quando non esset suis regibus
 liberi, qui in regno succederent, cum
 unum aliquem inter se virum præ-
 stantem desigebant, ut scribit Arian-
 nus Gest. Alexandri lib. 8.

5 *In quo traditur mirum.*] Herodo-
 tus lib. 7. loquens de numero exerci-
 tus ipsius Xerxis, qui prope infinitus
 erat, *In quo, ait, cum tot virorum milia*
essent, nemo aut specie aut magnitudine
corporis erat, qui cum Xerxo ipsius
cunctudine, tanquam dignus ipso, qui
illud imperium obtineret.

6 *Æthiopes.*] Hic omnino vide, qui
 scripti in legibus Gortyniæ lib. 2.
 num. 44. incip. *sed ne redeamus, & præ-*
terea Herodotum lib. 1. Vetus aliter
horum Reges creari dicit Diodorus li-
bro 4. c. 1. ut inibi videre poteris, &
aliter Herod. lib. 3.

1 side-

bus & robore præcelleret, regem eligebant. ¹ Sidonii contra: nam nisi regia stirpe ortus foret, neminem dominari sinunt. ² Sabæis post constitutum regem, primus ex nobilioribus jure gentis ad successionem adspirat regni, ³ cui hoc proprium est, ut extra septa prodire non audeat, quo venerationis plus inesset: quod si extra regiam conspicitur, lapidibus inpetitur. ⁴ Fuitque observatum in Taprobane, ut qui liberos haberet, in regem assumi non posset, ne regnum hereditario jure sibi vendicaret: ⁵ & apud Germanos, ut ex generis nobilitate rex fieret, dux vero ex virtute. ⁶ Apud Persas vero, ut Rex fiat nemo, nisi qui magorum disciplinis imbutus esset, ⁷ quibus nefas erat, illegitimum tenere regnum, si legitimus superviveret. ⁸ Utque in regem sumptus, in principio dominatus quodcunque optaret à populo donum ferat. Proditumque memoriæ est, ⁹ Sitionum gentibus juxta Suevos & Germanos, vetusto more,

Sidonii.

Sabæis.

Taprobani.

Germani.

Persæ.

Sitiones.

¹ Sidonii contra.] Q. Curtius l. 4. rerum gestarum Alexandri.

² Sabæis.] Vide num hic dicat Sabæis pro Charramaritis, de quibus Strabo lib. 16. Succedit apud eos, inquit, in regno non filius patri: sed qui primus à nobili genere post constitutum Regem nascitur. Nam simul ac aliquis in imperio constitutus est, omnes nobilium civitatem uxores prægnantes conscribuntur, & custodes apponuntur, qui observent quæ prima pepererit, nam ejus filius ex lege assumitur, & ad regni successionem regaliæ educatur. Paulo autem ante Strabo de Sabæis locus fuerat, quod causam errori Alexandro præbuit. Nam & aliter Sabæi Reges habebant, scilicet, ex generis successione, eos quibus multitudo honores distribuit bonis malisque immixtos, ut scribit Diodorus Siculus l. 4. c. 3. non adeo longe à fin.

³ Cui hoc proprium est.] Scilicet Sabæis ex Strabone & clarius ex Diodoro Siculo ubi supra.

⁴ Fuitque observatum in Taprobane.] Plinius lib. 6. cap. 22. Sotinus c. 66. aut aliorum comput. 36. & Mardanus

Capella lib. 6. ubi de India.

⁵ Et apud Germanos.] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

⁶ Apud Persas.] Cicero lib. 1. de divinatio. & lib. 5. de Finibus bon. Sed & is continuoquam in Regem assumptus esset, sacris à sacerdotibus initiabatur, ut tradit Plutarch. in Artaxerxe, ubi ita de eo loquitur, Nec ita multo post Darii mortem Rex Passagradus profectus est, ut à Persarum sacerdotibus, more regio, sacris initiaretur.

⁷ Quibus nefas erat illegitimum. Herod. l. 3. post princ. Et satis quoque intelligi potest ex Plutarch. in Artaxerxe. Sed nec apud Phryges ex genere regio esse censebatur, nisi qui esset ex legitimis uxoribus, ut scribit Dares Phrygius in libro de Excidio Trojæ non multo post princ.

⁸ Utque in Regem sumptus.] Herodotus lib. 3. & Plutarchus in Artaxerxe: ubi tamen non simpliciter dicit à populo, sed ab eo, qui Regem constituisset.

⁹ Sitionum gentibus.] Corn. Tacitus de Moribus Germanorum.

Eccc 2 1 Regnum-

Re-
gnum
nomen
dum in
vism.

Socii.
Amici.

more, non virum, sed fœminam dominari: ' *Regnumque* nomen tam Græcis quam Romanis longo tempore usum fuisse, ' à nullisque in Græcia usurpatum, ' nisi à Philippi & Alexandri posteris. Atque ex Alexandri ducibus ' Eumene vivente neminem regium nomen sibi vendicasse: sed præfectos appellari solitos, donec Eumene defuncto, ' Athenienses Antigono & Demetrio immodice obsequentes, inter plurimos honores regium illis nomen, velut altius fastigium, detulere: ' licet Sicyoniis primum Egialeum regnum in Græcia tenuisse, multi alleverent, ' Romani quoque socium atque amicum, nisi benemeritos & ma-

1 *Regnumque nomen tam Græcis.*] Præterquam Atheniensibus & Lacedæmoniis, qui priscis temporibus parebant legibus, ut dictum est supra.

2 *Quam Romanis.*] De quo vide supra lib. 1. cap. 18. & quam regni nomen Romanis inivisum fuerit, utpote libertati inimicum, discas ex Ciceronis ARRON. 1.

3 *A nullisque.*] Intellige posteaquam Athenienses & Lacedæmonii sub regibus esse desierunt. Codrus enim Atheniensium ultimus Rex fuit, qui pro republica se devovit. Cujus filius primus Archon Athenis fuit, qui magistratus postea summus fuit, ut alibi dictum est. Codri autem & Medontis testis est Vellejus Paterculus libro secundo. Quis autem fuerit Lacedæmoniorum Rex ultimus discere ex Paulania in Laconicis.

4 *Nisi à Philippi & Alexandri posteris.*] Justinus lib. 15. & Plutarchus in Demetrio, ubi dicit Lyfimachum & Seleucum ex Alexandri successoribus diademata primos ferre cepisse. Cassandrum autem pene solum id nomen regium neglexisse.

5 *Eumene vivente.*] Probus Amylius in vita illius ad fin.

6 *Athenienses.*] Plutarch. in Demetrio. Contra autem Lacedæmonii legatum quendam, quem ad Antigonom, ipsius Demetrii filium, miserant,

multavere quod illum accepissent Regem eum vocasse, licet singulos tritici modios singuli in magna frumenti penuria ab rege ipso accepissent: auctor Plutarchus in Apophtheg. Laconum.

7 *Libi Sicyoniis.*] Paulanias lib. 2.

8 *Romani quoque.*] Livius 4. Decad. lib. 1. *Vermine*, inquit, suo Syphacis Regis perlegatus peruenit, ut Rex iussuque & amicus ab Senatu appellaretur, responsum fuisse, Pacem illi primum petendam à populo Romano esse, quem ut Rex sociisque & amicis appellaretur: nominis ejus honorem pro magnis erga se Regem meritis dare populum Romanum consensisse. Idem 5. Dec. lib. 5. Socii & amici dare & alia cunctis atque hospitibus præstare Romanis & Senatui consensisse: Rhodios non ita meritis esse lectos, ut amicorum sociorum numero habendi fuis. Cæsar quoque l. 1. belli Gallici scribit Arioistum magno beneficio fuisse affectum, quod amicus à Senatu appellatus esset. Et iterum paulo post: Cæsar initio orationis, sua senatusque beneficia commemoravit, quod Rex appellatus esset, quod amicus, quod munera amplissime missa. Quam rem & paucis contigisse, & à Romanis pro magnis hominum beneficiis conluisse tribui docebat. Erat autem, ut constat ex eodem Livio 3. Decad. l. 3. certa forma, qua alii recipientes in socios Romanorum. Nam ibi Lampiscus

et magnis officiis devinctos, nullos appellarunt. ¹ Et tametsi democratiam, hoc est, popularem potentiam, aliqui ^{Democratia.} præcipue commendarint: & alii aristocratiam, id est opti-^{Aristocratia.} natium regimen: tamen unius imperium pietate & reli-^{Imperium unius landatum.} gione inclutum, sub quo non gravis dominatus, sed iustum & legitimum imperium esset, omnium consensu præferre-^{Dictatorem qui dicerent.} tur cæteris. ² Eum ergo dictatorem primo, ³ vel ab uno ex consulibus ⁴ auctoritate patrum, ⁵ etiam sine populo, ⁶ vel ex senatusconsulto, ⁷ aut ex scito plebis à populo, vel à consulibus jussu populi, ⁸ & si inter consules non convenit, fortiri cum qui dicat, ⁹ vel à tribunis militum consula-
ri po-

facienis petentibus, ut in eorum amicitiam reciperentur, eos in sociorum formulam referre jussus est à Senatu Q. Mævius, Prætor: & alibi quoque ejusdem Decad. lib. 4. Ea, inquit, introductus in Senatum cum memorasset, Senatus in formulam sociorum eum referri jussit.

¹ Et tametsi.] Vetus est questio & à multis seculis longius repetita, ut videre licet apud Herodotum lib. 1. ubi post multas rationes in id discesum est, ut monarchia esset potior: & Arist. sæpe in Politicis & Plutarchum in Marcello.

² Eum ergo dictatorem.] Ad Romanos & privatim ad Dictatoris magistratum longo veluti postliminio redit. Id autem in Marcello Plutarchi.

³ Vel ab uno ex Consulibus.] Livius 1. Decad. libro 4. ubi de Cincinnato dictatore creato. Et libro 9. ubi de Fabio Ambusto. Et 3. Decad. lib. 9. ubi de Q. Cæcilio Metello. & alibi sæpe.

⁴ Auctoritate patrum.] Livius 1. Decadis libro 1. ubi de creatione Titi Manlii Torquati. Et ejusdem Decad. libro 8. ubi de Æmylei Mamerci creatione.

⁵ Etiam sine populo.] Ut patet exemplis prioribus. Vel etiam ab ipso po-

pulo auctoritate Senatus apud Livium 3. Decad. lib. 4. ubi de creatione Q. Fulvii dictatoris.

⁶ Vel ex Senatusconsulto.] Livius 1. Dec. libro 4. Dictator, ait, ex Senatusconsulto dictus est, Q. Servilius Priscus.

⁷ Aut ex scito plebis à populo.] Quamquam Livius 3. Decad. lib. 2. scribit quod populus dictatorem creare non poterat, tradit tamen Plutarchus in Fabio Maximo, illum novo exemplo populum Romanum dictatorem dixisse, cum Consul Servilius Romam venire non potuisset, omnibus viis obsecissus.

⁸ Et si inter consules.] Livius 1. Dec. lib. 4. Sors, ait, ut dictatorem diceret (nam ne id quidem inter collegas convenerat) T. Quintio cornit, is A. Postumum Tubertum, socerum suum, severissimi imperii virum, dictatorem dixit. Et diximus in nostris Commentariis Primigeniorum quest. 17. in 1. opin. num. 49. incip. Apud ipsos.

⁹ Vel à tribunis militum.] Livius ejusdem 1. Decad. libro 4. ubi scribit Mamercum Æmyleium dictatorem creatum fuisse ab A. Cornel. Tribuno militum Consulari potestate. Et rursum eodem libro, ubi tradit P. Cornelium dictatorem dictum ab Hala Servilio, etiam Tribuno militum consulari potestate.

Eccc 3 1 Nonnum-

*Dicta-
torem
quis
dico-
bat,
et quomodo
loca.*

ri potestate, nonnunquam à pratore dici mos erat. Quæ-
tiesque alteri ex consulibus dicendi dictatorem potesta-
fuit, semper illi qui fasces haberet, & nisi virum consula-
rem, & in foro Romano, oriente nocte, & silentio
dicere

1 Nonnunquam à Pratore.] Nam & Cæsar lib. 2. belli Civilis scribit se dictatorem dictum fuisse à M. Lepido Pratore.

MERCERUS.

Nonnunquam à Pratore.] Negare id videtur Cic. 9. Epist. ad Attic. Epist. cuius initium est, Cum dedisset. *Potes enim credo Senatufconsultum facere. Voles Augurium decretum. Rapiemur, aut absentes vexabimur: vel ut Consules legas Prator, vel dictatorem dicas. Quorum novum ius est. At si Sylla permittit efficere, ut ab interrega dicatur, Cre.* Quod si mos majorum tulisset, ut Prator dictatorem diceret, quare Pop. Romanus non iussit aliquem à Pratoribus dicere Dictatorem, eo anno quo Q. Fulvius à Populo dictator est creatus? Tum enim populus obstinate Dictatorem volebat dici: Consules dicere nolebant. Aut cur non dictator, sed Prodictator appellatus est Q. Fabius, qui hunc honorem à Populo accepit? Aut cur apud Livium lib. 4. Populo Rom. eligi videtur ob stare, ne Dictator non possit nisi à Consule dici? non item à Tribunis militibus consulari potestate? Eorum certe major erat potestas, quam Pratorum. Forte id induxit in errorem Alex. quod Julius Cæsar à M. Lepido Pratore sit renunciatus Dictator. At hic modus dicendi Dictatorem, extraordinarius erat, & contra leges Romanas. Sed nec proprie Lepidus dixit Cæsarem Dictatorem. Habuit enim solum comitia, quibus Cæsar à populo Dictator est creatus. Quod vero addit Alexand. Pratores ante consulatum dictos dictatores, nescio an sit probandum. Certe lex de Dictatore creando jubebat consularem dici. Livius lib. 3. *Consulares legere. Ita lex jubebat de creando*

dictatore lata. Quod vero nonnulli, ut est apud Livium lib. 2. concedunt primum Dictatorem fuisse, M. Valerium, M. Filium, qui nondum Consul fuerat, non placet ipsi Livio. Sed & Prator non fuerat. Alios ante consulatum dictatores fuisse non legi. Fortassis potest Alex. in eos auctores incidisse, in quos ego nondum incidim.

TIRAQUELLUS

1 Qui fasces habebat.] Livius 1. Decad. libro 8. *Augur, cuius tunc fasces erant, collegam dictatorem dedit.*

3 Et nisi virum consularem.] Livius 1. Decad. libro octavo de dictatore & magistro equitum loquens. Apud veterimos tamen auctores T. L. Longus dictatorem primum, Sp. Cassium magistrum equitum creatos invenio. *Consulares legere ita lex jubebat de dictatore creando lata, Cre.*

4 Et in foro Romano.] Adverte tamen dictatorem C. Julium in Castris creatum apud Livium 1. Decad. lib. 7. Sed & extra terram Romanam dictum fuisse testatur Livius dec. 1. l. 5. in creatione Camilli, & Decad. 3. l. 9. ubi de Q. Cæcilio Metello dictatore. Vide autem, num & in agro Romano dicere debuerit Alexander. Num sic ait Livius 3. Decad. lib. 7. de Q. Fulvio dictatore: *Patres extra Romanorum (cum autem in Italia terminati) urgebant dictatorem dici posse.*

5 Oriente nocte.] Livius 1. Dec. l. 4. ubi de creatione A. Servilii, & item ubi de creatione P. Corneli, & lib. 8. ubi de creatione M. Marcelli, & lib. 9. ubi Fabius L. Papyrium dictatorem dicit, & 3. Decad. lib. 3. ubi de creatione M. Fabii Buteonis.

6 Et silentio.] Livius 1. Dec. lib. 8. ubi supra.

1 Tamis

dicere licuit. ¹ Tametsi consularem sive collegam dixisse,
& prætores ante consulatum sæpe dictos fuisse comper-
tum sit. ² Poteratque secundo, tertio, & deinceps idem
dictator dici. ³ Inde quia dictus esset, non creatus, nec co-
mitiis electus, ut reliqui magistratus, dictatorem dici vo-
lunt: qui non apud Romanos tantum, ⁴ sed Carthaginen-
ses, ⁵ Fidenates, ⁶ Lavinienfes, ⁷ Albanos, ⁸ Tusculanos,
⁹ Samnites, ¹⁰ & omne fere Latium, multæ erat potesta-
tis, & summi imperii. ¹¹ Is autem dictator ¹² simulatque di-
ctus

¹ *Tametsi consularem.*] Halicarnass. ad fin. lib. 5.

² *Poteratque secundo.*] Nam Mamerco Æmilius ter dictator creatus est, teste Liv. 1. Decad. lib. 4. & Camillus quater & quinques apud eundem 1. Decad. lib. 6. L. Quintus Cincinnatus bis Plinio Secundo de Viris illustribus cap. 17. C. Marius septies consul Valerio Max. lib. 8. tit. 16.

³ *Inde quia dictus.*] Varro lib. 1. aut aliorum computatione 4. de lingua Latina. Plutarc. in Marcello. Alii ita dictum volunt quod ejus dicto omnes audientes essent, vel quod futuros dictare magistratus solitus sit. Fennestella lib. de Magistratibus, & Zasius in l. 2. ff. de origine juris.

⁴ *Sed Carthaginenses.*] Cælius ex origine M. Catonis apud Gellium libro 10. cap. 24. *Igitur, inquit, dictatorem Carthaginensium magister equitum monuit, Mitte mecum Romanæ equitatum, die quinti in Capitolio tibi cena coctæ erit.* Livius 3. Decad. lib. 3. ubi dicit dictatorem Carthaginensium cum Magone in Hispaniam præmissum ad adducendum exercitum, & Justin. lib. 19. ubi de Hadrubale.

⁵ *Fidenates.*] Macrobius Saturnalis. lib. 1. cap. 11. ubi loquitur de Posthumio Livio eorum dictatore.

⁶ *Lavinienfes.*] Vide num. seq.

⁷ *Albanos.*] Dionysius Halicarn. Antiquitatum lib. 3. post princip. in duobus locis, ubi loquitur de Cluilio & Metio Suffetio Albanorum dictat-
toribus, Livius 1. Decad. lib. 1. ubi de

eodem Metio Suffetio dictatore, & paulo ante dixerat ab Lavinio Albanos esse oriundos, ut verisimile sit & Lavinii ante dictatores fuisse.

⁸ *Tusculanos.*] Livius 1. Dec. lib. 3. Dionys. Halicarn. lib. 10. ubi loquitur de L. Manilio dictatore Romanis auxilium ferente. Et iterum idem Livius ejusdem Decad. lib. 6. *Dictator, ait, Tusculanus ita verba fecit.*

⁹ *Samnites.*] Nescio an acceperit à Livio 3. Dec. l. 2. quo loco loquitur de Mamercio Samnite, qui jussu dictatoria octo millia peditum, & equites ducentos adduxit in castra Romanorum. Sed, ni fallor, non intelligit de dictatore Samnitum, sed de Q. Fabio Maximo tum Romanorum dictatore.

¹⁰ *Et omne fere Latium.*] Nam Spartianus in vita Adriani Imperat. scribit per Latina oppida fuisse Dictatorem. Et de Sabinis privatim testis est Livius 1. Dec. lib. 2. Sed & adde apud Syracusanos ex Diodoro Siculo l. 13. non adeo longe à princ.

¹¹ *Is autem dictator.*] Livius 3. Dec. lib. 3. & alibi sæpissime: & Aurelius Arcadius Jurisconsultus in l. 1. ff. de offic. præf. præf. Aliquando tamen creatus fuit Dictator sine Magistro militum ex Senatusconsulto: cujusmodi fuit M. Fabius Buteo apud eundem Livium eodem lib. Licet Dionysius Halicarnassus lib. 5. ad fin. dicat Dictatorem ad suam usque ætatem nullum creatum fuisse sine Magistro militum.

M E R C E R U S.

¹² *Simulatque dictus erat.*] Observat
Ecce 4 Onu-

*Magi-
ster e-
quitum
una
cum
dicta-
tore di-
ctus.*

ctus erat, magistrum equitum velut imperii socium nomi-
nabat, cui summa rei bellicæ dabatur. Tamen tunc à sena-
¹ vel populo una plerumque dictos inveniamus. ² Titum
Largium bello Latino quum in ancipiti terrore esset sena-
tus, dictatorem, & una Spurium Cassium magistrum equi-
tum dixit, qui velut magister consiliorum dictatori aderat,
atque ad ipsius præscriptum parere oportebat, ³ ita ut si
quando abesse contingeret, ejus vices gerere & munia ob-
ire posset. ⁴ Et licet ante Quintum Fabium Maximum,
neminem nisi à senatu vel consule dictum inveniamus: ta-
men secundo Punico bello, quum acerrimo pralio & ma-
ximo res publica affligeretur, novo exemplo populus sine
patribus (quod nunquam factum antea) eundem Fabium
dictatorem, & Quintum Minutium magistrum equitum
dixit. ⁵ Cumque à principio patricii tantum & consulares
dicerentur, haud longis post temporibus plebejos dictos
comperimus. Cum enim omne nomen Hetruscum, Tar-
quinienfibus & Faliscis ducibus, infesto exercitu in Roma-
nos copias admovent, adversus tantam belli molem, pri-
mus de plebe dictator dictus Cajus Martius Rutilus fuit,
qui magistrum equitum Cajum Plautium de plebe homi-
nem sibi cooptavit: ⁶ & exinde jus arbitriumque dictatoris
crean-

*Dicta-
tor à
populo
sine pa-
tribus
dictus.*

*Plebejos
dictato-
res.*

Onuphrius semel, secundo bello Puni-
co Dictatorem fuisse, sine magistro
equitum.

TIRAQUELLUS.

¹ Vel populo.] Ut patebit infra.

² Titum Largium.] Livius 1. Decad.
lib. 2. dicit hunc T. Largium primum
dictatorem, Sp. Cassium Magistrum
equitum creatos fuisse, * nec tamen
aperit an simul à populo aut Senatu
creati fuerint. Halicæ. verum ita scri-
bit d. lib. 5. ad fin. *Mox ut magistratum*
(Largius scilicet, primus Dictator)
inivit, equitum Magistrum creavit Sp.
Cassium, qui consulatum gesserat Olym-
piad, 70.

COLERUS.

* Anno nono post reges exactos.

TIRAQUELLUS.

³ Ita ut si quando.] Polybius lib. 3.
loquens de Q. Fabio Maximo Dicta-
tore, & M. Minutio Ruffo ipsius Ma-
gistro equitum. *Qui, inquit, magistra-*
tus imperio Dictatoris subest, et, te-
netque in exercitu ejus locum, si quando
abesse illum necessitas cogit.

⁴ Et licet.] Livius 3. Decad. lib. 2.
Plutarchus tum in vita Fabii Maximi,
tum Hannibalis. Sed Livius non Di-
ctatorem illum, sed Prodictatorem
creatum fuisse, dicit.

⁵ Conque à principio.] Hæc usque
ad clausulam, *Et exinde, sunt Livii*
1. Decad. lib. 7.

⁶ Et exinde.] Hæc usque ad clausu-
lam, *Quo exemplo, sunt Plutar.* in Sylla
1. Dicta-

creandi, senatui populoque tributum est, donec procedente tempore, Cornelius Sylla, qui victam armis rempublicam in dominationem vertit, contra mores institutaque majorum, ^{Cornelius Sylla dictatorem seipsum dixit.} 1 dictatorem seipsum dixit, illiusque imperium in annos centum sibi prorogavit. 2 Quo exemplo Cajus Cæsar perpetuæ dictaturæ munus sibi vendicavit. 3 Erat igitur summum dictatoris imperium: 4 nam & capite multare, & 5 consulatu deicere, 6 honoresque aliis abrogare, aliis conferre poterat. 7 Qui tantæ potestatis erat, ut liceret ei sine senatus aut populi consilio Romanos cives in vincula conjicere, atque indemnatos morte afficere: nam salus civium universorum, jus de tergo vitæque, leges, judicis libertas, aræ, foci, & dii penates, insuper bona conjugis, & liberorum pudor, pudicitia, ejus tutelæ, potestati fideique credebantur: cognationes quoque capita rerum habere, in exilium agere, bonis interdicare, capite multare, bellum, pacem, fœdera societatesque etiam injussu populi facere & dirimere, sui arbitrii & juris erat. Nam si quid collibuisse, sive delectum habere, sive ad hostes ducere, aut aliquos auxilio juvare, ipsius dicto parere oportebat, cujus erat arbitrium pro numine, 8 nullique provocare licebat.

MERCERUS.

1 *Dictatorem seipsum dixit.* Ab interrege dictum esse putavit. Cic. loco supra citato. Idem confirmat Appianus.

TIRAQUELLUS.

2 *Quo exemplo C. Cæsar.* Plutarch. in vita illius, & Sueton. c. 77.

3 *Erat igitur summum.* Polybius loquens de creatione Q. Fabii Maximi in Dictator. lib. 3. Livius 3. Dec. l. 2. & Aurelius Arcadius in l. 1. ff. de offic. præf. præf. & Pomponius Jurisconsultus in l. 2. §. populo. ff. de orig. juris.

4 *Nam capite multare.* Pomponius Jurisconsultus ubi supra, & Feneftella in lib. de Magist. & alii.

5 *Consulatu deicere.* Sic L. Quintius Cincinnatus Dictator L. Minutium abdicare se Consulatu coëgit a-

pud Livium 1. Dec. lib. 3.

6 *Honoresque aliis abrogare.* Ut factum est à Cincinnato (ut diximus proxime) & à L. Papyrio Cursore, qui Q. Fabium Maximum Rutilianum Magistrum equitum vicit quicquam pro magistratu agere, ut habet Livius 1. Dec. lib. 8.

7 *Qui tantæ potestatis.* Plutarchi in Fabio Max.

8 *Nullique provocare licebat.* Livius 1. Decad. lib. 3. Pomponius in d. l. 2. §. populo ff. de orig. juris. & alibi diximus.

MERCERUS.

9 *Nullique provocare.* Alexandro repugnat Festus, verbo, *Optima lege.* Postquam, inquit, provocatio ab eo magistratus ad Populum data est, que ante non erat, desitum est dici, ut optima lege

Eccc 5 utpote

cebat. Neque enim ut in consulibus, qui pari sunt potestate, & iisdem auspiciis creati, alterius auxilium sperabat. Denique dictatore creato omnium jurisdictione sat & conniver: consules, prætores, ædilesque & magistratus sub illius imperio conticescunt, præter tribunos plebis. Illique non duodecim fasces, ut consuli, sed quatuor & viginti lictores cum securibus fascibusque apparebant: quæ etiam tantæ majestatis erat, ut si quando in consulis provinciam iret, ut supremus ordo notaretur, sine lictoribus aut aliquo insigni honorum, consul veritus majestatem viri, solus procedebat, privatusque ubi dictator esset, & sine magistratu censebatur. Et quia maximum dictatoris imperium, potestasque imperiosa erat, actiones vel fœdera injussu suo inita, nullarum virium fuisse liquet: illæque suo jussu abrogari poterant & induci. Sed quamvis ex excellentiæ creverit dictator, ut summum teneret imperium, præcipuaque majestate polleret, ipsi tamen equo vehi minime jus erat. Id enim veteri lege exceptum fuerat: scilicet, ut inhibita nimia potestate, tantus honor aliquo sine præscriptus, populi suffragio indigeret. Ideo si quando in expeditionem eques ire vellet, ut equum sibi ascendere liceret, ad populum ferebat, exque permissu populi

Dictatoris quoque vobis non licebat.

ut pote innumato jure priorum magistratum. Et certe in hoc, Festo fidem habendam esse censeo. Etsi quod prius dixerat Manium Valerium primum Dictatorem fuisse, Livius non probet.

TIRAQUELLUS.

1 *Denique Dictatore creato.* Hæc usque ad clausulam, *Illique non*, sunt Livii, ubi nuper citavimus & Polybii libro 3. & Plutarch. in Fab. Max. & in Antonio, & problem. c. 81. & alibi dictum est supra.

2 *Illique.* Dionysius Halicarnass. libro decimo, ubi loquitur de L. Quintio Cincinnato dictatore. Plutarchus in eodem Fabio Maximo, & Polybius dict. libro tertio, & alibi quoque dictum est.

3 *Qui etiam tanta majestate.* Plutarch. ibi, & Livius 3. Dec. lib. 2.

4 *Pactiones vel fœdera.* Nam & Furius Camillus Dictator, fœdera iniit à Senatu cum Gallis, qui urbem ceperant, quod non iuste factum iudicatum fuit, arritum fecit, apud Livium 1. Decad. lib. 5.

5 *Ipsi tamen equo vehi minime iuratur.* Livius 3. Decad. lib. 3. ubi de M. Junio Dictatore loquitur. Plutarch. in Fabio Max. ubi tamen dicitur Fabium à Senatu impetrasse, ut sibi liceret.

MERCERUS.

6 *Ad populum ferebat.* Idus primo concessum est Q. Fabio, quem Pop. Prædictatorum creavit, ut antea

populi equo vehi poterat. ¹ Quod tamen Cato Junior, licet in summo esset magistratu, minime curavit. Nam maxima itinera & longas vias pedibus semper, nonnunquam cantherio sarcinis adoperto, obivit expeditus, ² sicut de Agefilao proditur. ³ Cumque ad sex menses dictaturæ munus antea præfinitum foret, multos debellatis & domitis hostibus & munere absoluto, ⁴ citra mensem dictatura excessisse comperimus: nonnullis etiam ultra annum, per denos vicenosque dies, prorogatum fuisse: alios oblatum dictaturæ munus renunciasse, sicut ⁵ de Terentio Varro-
ne, qui ad Cannas insigni strage profligatus fuit, proditum est. ⁶ Alios cum dictatura simul consulatum gessisse, ⁷ quod de Sylla ⁸ & Cæsare legimus. ⁹ Quotiesque se abdicare & munere absolvi volebat, prius magistrum equitum abire magistratu necessum erat, ne dictatore desito, equitum magister, qui proximum gerebat imperium, in summo solus honore aliquid moliretur. ¹⁰ Neque ante dictatura se abdicare illum sinebant, quam jussu patrum prius consulibus creatis, qui reipublicæ præessent, imperium dimitteret: ¹¹ quo dimisso, postquam honore abiit, pauca & modice

Dicta-
tura
tempus
præscri-
ptum.

tat Plutarch. Concessum tamen à Populo, non à Senatu auctor est Plutarchus.

TIRAQUELLUS.

¹ Quod tamen Cato Junior.] Plutar. in vita illius.

² Sicut de Agefilao proditur.] Plutarch. in Agefilao.

³ Cumque ad sex menses.] Livius 3. Dec. lib. 3. in Dictatura M. Fabii Butconis, & Plutarchus in Camillo. Pomponius in d. l. 2. §. populo ff. de orig. juris.

⁴ Citra mensem.] Livius 1. Decad. lib. 3. & 9. Nam & L. Quintius Cincinnatus dictator, intra sextum decimum diem, ex quo magistratum acceperat, profligato hoste, summam potestatem, quam in sex menses acceperat, statim deposuit, teste Dionysio Halic. lib. 10. & Plinio secundo, si is est, de

Viris illustribus c. 17.

⁵ De Terentio Varro.] Livius 3. Decad. lib. 2. Plutarch. in Fab. Maximo & Hannibale. Val. Max. lib. 4. capite 5.

⁶ Alios cum dictatura.] Quod probat duobus exemplis sequentibus.

⁷ Quod de Sylla.] Appianus Civilium bellorum libro 1.

⁸ Et Cæsare.] Sueton. in vita ipsius cap. 76.

⁹ Quotiesque se abdicare.] Nam apud Livium 1. Decad. lib. 4. Mamer-
cus Dictator jussit primum Magistrum equitum se magistratu abdicare, maxque se abdicari.

¹⁰ Neque ante.] Livius 1. Decad. lib. 8.

¹¹ Quo dimisso.] Idem Liv. 1. Dec. lib. 2. ubi de M. Valerio Dictatore, Volusii filio loquitur.

x Nisi

*Tribu-
nus Ce-
lerum
adeſt
regi.
Legat-
us con-
ſuli ad-
erat.
Quae-
ſtor
prae-
tori.
Magi-
ſter e-
quitum
dila-
tori.
Prae-
fectus
impe-
ratoris.*

modice loquutus, à populo & primoribus patrum ſrop-
ti amicorum officio ſtipatus, cum gratulatione & ſua
domum deducebatur. Quod ſere omnibus magiſtratum
commune fuit, ' niſi quod Cicero diſceſſurus conſulatu
de rebus à ſe geſtis, à Quinto Marcello prohibitus eſt con-
cionari. ' Proditum tamen memoriae eſt, quosdam depo-
ſita dictatura ſe conſules dixiſſe (quamvis peſſimo exem-
plo) & cum collega conſulatum geſſiſſe. Quod malum ne
ſerperet latius, tam conſulto ſenatus, quam tacito conſen-
ſu ſublaturum fuit. ' Illud certe convenit inter omnes, di-
ctatorem ſine magiſtro equitum creati non licere. ' Sic
enim à prima antiquitate tribunus Celerum Regi aderat,
cujus ope Rex nitebatur, ' & legatus conſuli, ' ac pratori
quaerſtor auxilio & adjumento erant: ' ſic dictatori magi-
ſter equitum ' & Imperatori praefectus praeſtorio. Quibus
abſentibus, hi quaſi ſuffecti, honori praſidioque erant: ut
ſi quan-

1 Niſi quod Cicero.] Nam & ipſe
Cicero id ſcribit in Oratione in L. Pi-
ſonem, Ego, inquit, cum in concione ab-
iens magiſtrum, dicere à Tribuno plebis
prohiberer, qua conſtitueram: cumque in
mihi tantummodo, ut jurarem permiſſe-
ret, ſine ulla dubitatione juravi, Rem-
p. atque hanc urbem mea minus opera eſſe
ſalv. am. Quem locum enarrans Aſco-
nius, Diximus, ait, jam antea à Q. Me-
tello Nepote Trib. pleb. Ciceronem Conſu-
latu abſentem prohiberi non eſſe conciona-
ri de rebus, quas in eo magiſtrat. u geſſerat.

2 Proditum tamen memoriae eſt.] Li-
vius 1. Decad. libro 7. ubi de L. Furio
Camillo: Simul dictatorem increpabant,
qui legis Liciniae ſp. et a mercedem conſu-
latum privata cupiditate, quam publica
injuria facidiorem, capiſſet, ut ſe ipſe con-
ſulem dictator crearet.

3 Illud certe convenit.] Livius 3.
Decad. lib. 3. Sed vide quae diximus
ſupra in verbo, 1s autem Dictator.

4 Sicut enim à prima antiquitate.]
Pomponius Jur. conf. in d. l. 2. §. quod
ad magiſtratus, & §. populi. ff. de orig.
juris.

5 Et legatus conſuli.] Ulpianus in
l. ſolet. ff. de off. praef. & legat.

MERCERUS

Legatus Conſuli.] Ne arbitris
legatum Conſuli ſemper datum. Id
factum eſt tantum, quando locus bel-
lum Conſul gereret.

TIRAQUELLUS.

6 Ac Praetori Quaerſtor.] Cicero in
Verrem act. 1. in ſcribit: Sic enim à
majoribus noſtris accipimus, Praetorem
Quaerſtori ſuo parvum locuſſi quere-
nullam neque juſtitiam, neque praetorem
cauſam neceſſariam in poſſe rep. etiam
conjunctionem ſortis, quam praetoria,
quam officii, quam publicam numeris ſi-
citate.

7 Sic Dictatori.] Id alioque ſolito
ſuam, Quibus, eſt Aurelius Arcadius in
l. 1. ff. de off. praef. praet. & Pomponii
in d. l. 2. §. populi. ff. de orig. jur.

8 Et Imperatori praefectus praeſtorio.]
Aurelius Arcadius & Pomponius ibi
ſupra, & Budzus in tit. de off. praef.
praet. & Cic. ad Q. Fraterem Alas Prae-
conſulem.

si quando abesse, aut graviori morbo laborare contingeret, ipsorum vicem gererent, & munia obirent: ac quædam inter eos societas & conjunctio imperii, virtutis & ignaviæ cujusque testes forent. ¹ Apud Lacedæmonios à ^{offo} ^{20.} ^{seniores} ^{regi} ^{Lace-} ^{dæmo-} ^{nios non} ^{ade-} ^{rant.} ^{Quæsi.} ^{Augur} ^{regum} ^{assef-} ^{for.} ^{In Mc-} ^{102.} ^{Geta.} ^{Pra-} ^{fectus} ^{præto-} ^{rio.} ^{Cæsa-} ^{rum} ^{insti-} ^{tutum.} Lycurgo institutum ferunt, ut octo & viginti seniores regi adessent, ac duo propinquiore, & contubernales, quos ipse elegerat, qui phytii appellantur, ut si quid casum foret, animadverterent, ipsiusque munia & officium obirent. ² Nonnunquam ephori in expeditionem profecto regi custodem & imperii socium dedere, ³ tametsi augur perpetuus regum assessor foret. ⁴ In Meroë Rex quadraginta rectores accipit. ⁵ Getæ cogeonum qui regi adesset fecere. Qui tantæ dignationis erat, ut divina mente præditus haberetur. ⁶ Apud Abateos, qui intimus regi præstoderat, frater dicebatur, qui prudentia anteibat cæteris. ⁷ Sed quod est de præfecto prætorio dictum, animadvertendum, temporis cursu procedente, ex longo intervallo à Cæsaribus fuisse institutum, ut qui senator esset, ad præfecturam prætorii evehi non posset: qui quum per senatum antea eligeretur, Augustus Cæsar habitu suffragiorum inspecto, statuit ut præfectus prætorio, de numero prætorum sorte eligeretur. ⁸ Cui, dum assumitur, Princeps gladium præcingit pro imperio & potestate. ⁹ In quo fertur egregium Trajani verbum, dum præfecto prætorio ensem

¹ Apud Lacedæmonios.] Plutarchus in Lycurgo. Herodotus in Erato, ubi de Pytiis, quos Phytios vocat Alexander.

² Nonnunquam Ephori.] Idem Plutarch. in Cleomene.

³ Tametsi augur.] Livius 1. Decad. lib. 1. de Accio Navio loquens, Anguriis certe sacerdotiaque augurum tantus honor accessit, ut nihil belli domique postea nisi auspiciato gereretur.

⁴ In Meroë.] Id de Meroë non memini me legisse: sed de Taprobane apud Solinum cap. 66. aut aliorum computatione 56. iisdem verbis, qui-

bus hic Alexander utitur, ut constet aperte ab eo id sumpsisse: ait enim, Quadraginta ergo rectores accipit, ne in causis capitum solus judicet.

⁵ Getæ.] Strabo lib. 7.

⁶ Apud Abateos.] Nabateos voluit, aut certe debuit dicere, ex Strabone, qui id de illis refert lib. 16.

⁷ Sed quod est de Præfecto prætorio.] Ex Julio Capitolino in vita Pertinacis.

⁸ Cui dum assumitur.] Quod patet ex proximo exemplo.

⁹ In quo fertur egregium Trajani verbum.] Dion in vita illius, & Cassiodorus lib. Variarum 8. incip. Securus.

I Cuique

sem cingeret, ut si iuste imperaret, pro se, sin injuste, tra se illum sumeret, admonentis. ¹ Cumque antea foret, ² Commodus Imperator, velut nimis potentia duos esse voluit, eam potestatem velut in partes divisi-
 tutiorem arbitrarus: ³ quo etiam tempore tres præfecti prætorio fuere, ⁴ donec Severus Alexander Imperator, ne non senator de senatore judicaret, præfectos prætorio-
 natos iussit esse. Ad eos enim senatorum cognitio, & iudicium, iusque & animadversio spectavit. ⁵ Heliogabalus vero adeo præfecturam inquinavit, ut saltatorem, & histrionicam professum, præfectum prætorii faceret.

*Præ-
fecti
præto-
rio.*

¹ Cumque antea unus foret.] A tempore Claudii Cæsaris, qui duos ad unum redegit, teste Tacito l. 11. Nam ante Augustus duos crearat, ut tradit Dion in vita illius.

² Commodus Imperator.] Herodianus lib. 1.

³ Quotiam tempore.] Filius Lam-

pridius in vita ipsius Commodi.

⁴ Donec Severus Alexander.] Idem Lampridius in vita illius.

⁵ Heliogabalus cura.] Eodem quoque Lampridius in eius vita. Alio autem quoque ad dictatorem pertinent, vide supra lib. l. c. 6.

C A P U T XXIV.

*Quid mina, quid drachma, quid assis, denarius, sesterius
 & talentum apud gentes diversas valuerit.*

IN *ἰαυτῶν πτωχῶν μένῳ* Terentii comici, Chremes Menedemo consilium dāns, ut amanti filio, quam minimo dispendio consulat, ipsum his verbis affatur:

Et tibi perdere

Talentum hoc pacto satius est, quam illo minam.

*Mina
diver-
sa.*

Putabant nonnulli studiosi, minam modicæ summæ monetaui fuisse, ita ut vix denarii pondus æquaret: quod fere ex sensu verborum constare videbatur: sed cum in pleraque non ignobilium auctorum lectione versaremur, invenimus minarum diversa genera, qualitatesque multiplices, ita ut nummorum inexplicabiles species perscrutati in magnis versaremur angustiis, cum summa esset dissensio, nihilque explorati animadverteri diffiniri que-
 rit.

t. ¹ Nam minarum quasdam ex drachmis septuaginta quinque constare legimus, quasdam Atticas, quarum viginti parvum talentum efficiunt: aliquam ponderis majoris quæ ex centum fere & viginti denariis fit: ² aliam aut Athenienses septuaginta trium drachmarum numero parari: ³ nonnullas Euboicas, quarum septuaginta Babylonicum efficiunt talentum. Ex quo judicare licet, non una modici valoris minam apud priscos fuisse. ⁴ Ea enim sic dicitur Græce, quæ tum nummi, tum libræ notum habet: ⁵ apud quos siclis sexaginta communi æstimatione appendebat, qui obolos mille ducentos parant. ⁶ Nam viginti obolos siclum efficere haud durum est. ⁷ Drachmarum quoque multiplicia fuisse genera, ex quibus aliquæ denos efficiunt asses, aliquarum dux & dimidiata integrum sestertium: ⁸ constititque drachmam Atticam & argenteum denarium Romanum paræ æstimationis fuisse: nummumque, drachmam & de-

Siclus.

Drachmarum diversis generis. Denarius Romanus.

TIRAQUELLUS.

¹ Nam minarum quasdam.] Vide Plinium lib. 21. cap. 34. Budæum de Assæ, & Georgium Agricola, ut supra, hujus lib. 2. c. 20.

² Aliam apud Athenienses.] Plutarchus in Solone tradit eum centum drachmarum minam constituisse, cum ante septuaginta trium fuisset.

³ Nonnullas Euboicas.] Herodotus lib. 3. Valet autem Babylonicum talentum 70. minas Euboicas.

⁴ Ea enim μνᾶ.] Cælius Rhodiginus libro antiquæ lect. 10. cap. 2. minæ, sive minæ dimidium heminæ appellari scribit.

COLERUS.

* Adde Isidorum lib. 16. cap. 24.

TIRAQUELLUS.

⁵ Apud quos sexaginta.] Siclus drachmum est, id est, nummus continens duas drachmas, quartâ pars stateris argenti 1. Reg. c. 9. Iosephus Antiquit. lib. 3. ait, Hebræorum numisma esse, quatuor drachmas Atticas valens, Budæus lib. 5. de Assæ.

⁶ Nam viginti oboli.] Exodi 30. cap. ita legitur, Siclis viginti obolos habet, media pars sicli offerretur Domino.

⁷ Drachmarum quoque.] Vide Pollicem lib. 9. & Servium enarrantem illud Virgilii lib. 5. Æneid. Auri argenti que talenta, ubi talentum secundum varias gentes, varii esse ponderis dicit.

COLERUS.

* Talentum, inquit Isidorus, summum esse pondus perhibetur in Græcis. Nam nihil est Chalcominus, nihil talentum majus. Idem ait apud Romanos talentum esse LXXII. librarum, sicut Plautus ostendit, qui ait, dico talenta esse CXLI. libras.

TIRAQUELLUS.

⁸ Constititque drachmam Atticam.] Livius 4. Decad. lib. 4. Tetradrachmam, inquit, vocant (de Atticis autem loquitur) trium fere denariorum, in singulis argenti est pondus, & Plinius lib. 21. c. 34. Drachma, inquit, denarii argentei habet pondus. Budæus lib. de Assæ paulo post prince.

1 Quod

& denarium idem valuisse: quamvis alii contra, qui drachmas & dimidiam, decem nummos nostrates esse contendunt. Dion vero drachmas pro assibus accipit centumque drachmis, centum denariis argenteis æquæ censuit, qui libram efficiunt, ¹ quod Plutarchus & alii testati sunt. ² Communi tamen æstimatione, drachma sex obolis, aut æreis signatis appendebatur, qui singuli quaternis quadrantibus valebant. ³ Obolus vero sex siliquas. ⁴ Siliquamque & scrupulum idem esse opinati sunt, ⁵ drachmamque in ponderibus partem uncie octavam fecisse, continere enim scrupulos tres, siliquas vero octodecim: ⁶ nam singulos scrupulos, sex siliquas habere constitit. ⁷ Drachma tamen Æginensium major Attica, decem obolis permutabatur. ⁸ Denariorum quoque diversi fuere genera: nam & denos asses singulos pondo denario efficere legimus; ⁹ quod æs grave dicebatur, ¹⁰ unde decem æreis denarius: ¹¹ duosque cistophoros, denarii pondus pendere. ¹² Nonnulli denarium ex siliquis viginti

quatuor

¹ Quod Plutarchus.] In Catone majore.

² Communi tamen æstimatione.] Plinius lib. 21. cap. 34. quem hic omnino vide.

³ Obolus vero sex siliquas.] Servius ubi supra, ex Varrone, dicit obolum continere sex æra. *

COLERUS.

* Obolus siliquis tribus appenditur, habens cerates duos, chalcos quatuor. Fiebat enim olim ex ære ad instar sagittæ. Unde & nomen à Græcis accipit, hoc est, sagitta.

TIRAQUELLUS.

⁴ Siliquamque & scrupulum idem esse.] Priscianus, aut quisquis est, in eo libro de Ponderibus & mensuris post princ.

Semina sex alii siliquis latitantia curvis Attribunt scrupulo.

⁵ Drachmamque in ponderibus.] Vide Budæum in libro de Asse, Julium Pollucem lib. 9.

⁶ Nam singulos scrupulos.] Plinius libro 33. c. 3.

⁷ Drachma tamen Æginensium.] Budæus lib. 4. de Asse post princ. ex Polluce.

⁸ Denariorum quoque.] Idem Budæus ibid.

⁹ Quod æs grave dicebatur.] Lilius Decad. l. 4. Patres, inquit, hoc caput rem perseverantes tueri, confiteri ipsi mihi: & quid nondum ægrorum signum erat, æs grave plerumque quidem ad ærium convertebatur, speciosum etiam obtinere faciebant. Færis gravis mensura Plinius lib. 33. cap. 3.

COLERUS.

* Adde Festum, in Græcia, & Sextantarium.

TIRAQUELLUS.

¹⁰ Unde ex decem æreis.] Plutarchus in Camillo.

¹¹ Duoque cistophoros.] Cælius Rhodiginus lib. 10. cap. 2.

¹² Nonnulli denarium.] Philippus Boetius

quatuor consecere, alii ex octodecim, ¹ drachmamque & denarium idem esse, ² sexque millia denariorum integrum ^{Solidus integer.} solidum efficere, ³ & hoc esse talentum Achaicum arbitrati sunt. ⁴ Primo tamen Punico bello populus Romanus, cum ærarium laboraret, asses unciales fecit, placuitque æreum denarium sedecim assibus permutari, quinarium octonis, sestertium vero quaternis assibus valere, ita ut ^{Asses unciales.} sestertius nummus drachmas quaternas faceret. ⁵ Notaque denariorum, bigæ & quadrigæ fuere: quare bigati & quadrigati dicti. ⁶ Postea vero lege à Papyrio lata, asses ^{Asses semiunciales.} semiunciales facti. ⁷ In militari vero stipendio, denarius pro assibus decem militibus dabatur, ⁸ antea vero libralis assis, & dipondius æque appendebat. ⁹ Quo autem tempore decemviri legum ferendarum causa imperitarunt, Romani librariis assibus usi fuere: ^{Libralis assis. Dipondius.} tametsi Quintus Fabius Maximus asses triunciales fecisse dicatur. ¹⁰ Cumque ^{Asses triunciales.} secundo Punico bello librarii asses fierent, ut populus ære alieno non inagno incommodo levaretur, debitaque exsolverentur, ex singulis assibus librariis senos percuttere, ita ut ex librariis sextarii fierent, qui demptis tribus unciiis, tantundem valerent. Plerunque tamen compertum est, senos asses pondo singulas libras efficere. ¹¹ Sed tamen ^{Assis minor mune-} asses minorem esse monetam & haud multo æstinari, ^{argu-} arguta.

Coelius in Caligula, cap. 46, dicit denarium sedecim assibus permutari soletum, ut quinarium octonis.

¹ *Drachmamque.*] Budæus in libro de Assibus non uno loco: quamvis Agriola in lib. de Ponderibus, hoc putet interesse inter denarium & drachmam, ut septem denarii octo drachmas, sive unciam expleant.

² *Sexque millia denariorum.*] Festus Pompeius l. 18. Atticum (non Achaicum) sex millium denarium.

³ *Et hoc esse.*] Atticum legendum x Festo, ut proxime diximus.

⁴ *Primo tamen.*] Plin. d. l. 33. c. 3.

⁵ *Notaque denariorum, bigæ.*] Plin. ibi, & ibi supra eodem lib. c. 15.

⁶ *Postea vero.*] Plinius ibi.

⁷ *In militari stipendio.*] Budæus auctoritate Vitruvii lib. 5.

⁸ *Antea vero.*] Plinius ubi supra, & vide Varronem lib. 4. de lingua Latina, & Jurisconsultum in l. item, ut Sabinus ait, §. ult. ff. de hereditibus inst. & §. etsi plures unciae. Inst. cod. tit.

⁹ *Quo autem tempore.*] Gellius l. 10. cap. 1.

¹⁰ *Tametsi Q. Fabius.*] Plinius d. libro 33. c. 3.

¹¹ *Cumque secundo bello Punico.*] Festus lib. 17. ubi de sestertariis assibus. vide tamen Plinium ubi supra.

¹² *Sed tamen.*] Quod in sequentibus probat.

Oboles.
Stipes.
Chalcis.
Semiobolus.
Diobolus.
Triobolus.
Quadrans.
Di-chalca.
Oboli unde dicti.
Sestertiorum genera.
Minor sestertius.
Minimus sestertius.

argumento est, quod in multa à prætore irroganda centussibus æstimabatur, ovis vero decussibus. ¹ Hos tamen asses Græci obolos, alii stipes dixere, quos exigui valuisse haud dubie constat. Nam singuli quaternis assibus valebant, & octo chalcis: tametsi Plinius decem chalcis obolum æstimari dixerit. ² Tres enim obolus frequens comest siliquas, nonnunquam sex: ea enim quadragesimam partem centesimam partem unciae facit. ³ Eratque semiobolus, obolus, triobolus, qui etiam quadrantes, dichalca & trichalca dicti. Obolique nomen tulit, ⁴ quod vetus Atheniensium nummus obeliscum incussum habuit. ⁵ Sestertiorum quoque quidam majores, quidam minores fuere: qui ex quatuor assibus constabant. ⁶ Erat enim is sestertius quatuordecim pars, quo tempore decussis valebat: ⁷ ex quibus apparuit, ex sedecim quoque assibus denarium constare, duodecim drachmas & dimidiam, sestertium constare. ⁸ Alii ex tribus assibus & tertio semisse sestertium efficiunt, quoniam minimum appellant, quia non duos asses tantum, sed semissem quoque tertii assis continebat. Fuit enim ille multiplex varique natura. Ejusmodi sestertios scribit op-

RENT,

¹ Bos centussibus. Centussi (inquit Varro lib. 4.) majus aris vocabulum nunc est. De centussi vide Budzum in dicto libro de Assē in duobus locis, & Pompejus Festus lib. 1. ² Estimata pena ab antiquis ab are dicta est, quod eam æstimaverunt are: ovem decussis, bovem centussis, hoc est decem, vel centum assibus. *

COLERUS.

* Vide eundem Fest. In multam, Ovibus, Peculatus: & Gellium lib. 11. cap. 1.

TIRAQUELLUS.

² Hos tamen asses. Donatus in Andriam Terentii act. 2. scen. 2. Vide Varronem lib. 4. de ling. Lat.

³ Tametsi Plinius. Lib. 21. c. 34.

⁴ Tres enim. De hac rei nummarie ratione Budzus lib. 5. de Assē.

⁵ Eratque semiobolus. De his vid. omnino Pollucem lib. 9.

⁶ Quod vetus. Imo ven. Lactantii monitorium, ex Plutarcho in Lycurgo.

COLERUS

* Aliud etymon oboli ex Rheni supra adscripti.

TIRAQUELLUS

⁷ Sestertiorum vera. Budzus.

⁸ Erat enim. Festus Pompeius lib. 17.

⁹ Ex quibus apparet. Denarium gentium fuisse, & denis assibus constituisse, scribit Budzus in lib. 6. lib. 1. in princ.

¹⁰ Alii ex duobus assibus. Sestertium statim ab initio duos asses & semissem valuisse scribit idem Budzus lib. 2. & Plinius d. lib. 31. c. 4.

namur, quos Julius Cæsar novissimo testamento suo vir-
ritim trecentos populo legavit, cum amplioris summae
neque erogari potuissent, & ad exhibendum singulis tan-
tam pecuniam vix ullius sufficerent facultates. Major vero
ex centum drachmis Achaicis seu denariis constabat. *Vide Tran-
quil-
limum
vita
Julii
circa
finem.
Major
sester-
tium.
Roma-
ni.*
Romani vero ex argenti libra, aut paulo infra, tria effi-
ciunt sestertia, ita ut centum sestertia libris triginta argenti
appenderent. Alii sestertium ex dipondio & semisse con-
ficiunt, qui duas libras & dimidiam facit. Quare viginti-
quatuor sestertia talentum Atticum efficere relatum est,
quod (teste Varrone) sexaginta argenti libris taxabatur :
quo fit, ut ejusmodi sestertius nummus duas libras & di-
midiam contineat. Sunt qui putent ex auri libra quadra-
ginta millia ærium signari, quod & Plinius arbitratus est.
Mille quoque sestertiis unum aureum computari, novissi-
mis Cæsarum temporibus, à Jureconsultis legem Papiam
interpretantibus, relatum accepimus : is autem aureus
chrysius dicebatur : quorum septuagintaquinque in sin-
gulas expendebant libras. Præter quos fuerunt stateres
aurei, qui mina permutabantur : alii argentei, quorum
decem chrysiis efficiunt. Talentum quoque veteribus
multiplex fuisse invenimus, nec unius generis, sed aliud
Atticum, sex millium denariorum : aliud Alexandrinum,
duodecim : Neapolitanum sex : Syracusanum trium fuit.

Stateres.

Talentum multiplex. Atticum. Alexandrinum. Neapolitanum. Syracusanum.

1 Quos Julius Cæsar.] Sueton. in
vita illius, c. 83. *

COLERUS.

* Ibi Plutarchus 5. drachmas ver-
tit, hoc est, totidem denarios. Nam
quatuor sestertii denarium faciunt.

TIRAQUELLUS.

2 Alii sestertium.] Vide Gellium
lib. 3. c. 17. & lib. 5. cap. 2. & Budæum
in lib. de Assë.

3 Quod & Plinius.] Lib. 33. c. 3.

4 Præter quos.] Pollux lib. 9. c. 6.

5 Talentum quoque veteribus multi-

plex.] Multiplicium talentorum gene-
ra videbis apud Pollucem, ubi supra,
& Festum Pompejum lib. 18. Servium
lib. 5. Æneid. ubi supra & l. 9. in eum
locum.

— Auri duo magna talenta.

Ubi Virgilius enumerat Aſcanii dona
pulcherrima, quorum spe ad memora-
bile facinus faciendum adolescentes,
Euryatum & Nisum, alioqui per se sa-
tis paratos, invitat. Et omnium copio-
sissima & scientissime Budæum in li-
bris de Assë.

FFFF 2

1 Enbe-

Euboicum. *Achaicum.* *Ptolemaicum.* *Syriacum.* *Antiochenum.* *Babylonium.* *Talentum parvum.* *Magnum.* *ex Prisciano.*

nam non excessit. ¹ Euboicum vero quatuor millia Romanæ monetæ, ² & Achaicum etiam sex millium fuisse afferunt: præter quod fuit ³ Ptolemaicum, Syriacum, & Antiochenum, ⁴ & Babylonium, quod duabus minis Atticis taxabatur. Erantque talentorum species multitudine, ita ut sicut libra & pondus non æqua omnibus, ita funilia talenta fuerint. Est tamen proditum memorie, et mille sestertiis talenta Attica paulo minus quadraginta effici, ex qua adnumeratione fit, ex vigintiquingestis sestertiis talentum Atticum constare: communem estimatione, talentum decuplo majus mina taxabatur. ⁵ Actor idem est Priscianus, talentum parvum minimum sexaginta: magnum vero, octoginta trium, & octoginta quatuor: Atticum vero magnum talentum, octoginta libras Romani ponderis pendere: parvum vero, sexaginta minis Atticis taxari. ⁶ Procedente motu tempore talentum Atticum vigintiquatuor sestertiis Romanis estimatum fuit. Ea summa est vigintiquatuor nummorum millium: siquidem mille nummi, Romanorum quoque sestertium efficiunt. Quinetiam Atticum talentum quandoque sexdecim sestertiis taxari, ⁷ Varro significat, ⁸ Egypti quoque octoginta ponderibus pendere. ⁹ In tributorum vero taxatione

Sestertium Romanum.

¹ *Euboicum.* Festus Pompejus l. 5. & de hoc Livius 4. Decad. lib. 7. *Pro impensis*, inquit, *deinde in bellis factis* 15. millia talentum Euboicorum dabitur, quingenta præsunt, &c.

² *Achaicum.* Idem Bud. ubi supra.

³ *Ptolemaicum.* Plin. d. l. 33. c. 3.

⁴ *Et Babylonium.* Idem Herodotus libro 3. scribit valere 70. minas Euboicas. Alianus autem de Variis historia lib. 1. tradit id talentum conficere 72. minas Atticas.

⁵ *Actor est Priscianus.* Is in libro de Ponderibus & mensuris, id tantum scribit de talento,

Cecropium superest post hæc docuisse talentum,

Sexaginta minas, seu vix sex millia

drachmas,
Quod summum doctus præsenter puto
Athenis.

⁶ *Procedente motu tempore.* Gell. libro 3. c. 17.

⁷ *Varro significat.* Apud Plin. lib. 35. c. 17.

⁸ *Egypti quoque.* Idem Varro auctoritate lib. 35. c. 3. & Strabo lib. 5.

⁹ *In tributorum vera.* Hoc dicitur ad clausulam, *Idemque in tributorum sunt* Livii 4. Decad. lib. 8. c. 10. verba sunt, *In fœdere ipsius Annii Argenti prohi Attica talenta 11. ubi dato intra 12. annos præsuntibus opus talentum ne minus pondo 80. Romæ ponderibus pendat.*

tione adhibitum Romanis talentum, haud minus pondo octoginta Romanis ponderibus pendebat. Cujus generis talenta, cum leges pacis Antiocho datæ sunt, Romanis æquis pensionibus exhibita fuere. Idemque in vectigalibus & portoriis servari comperimus. ¹ In qua quidem re fuit memoriæ proditum, Romanos victis gentibus nationibusque tributi nomine argentum, non aurum, indixisse. Sunt tamen exempla, centum talenta nonnunquam duodecim pondo Romanis ponderibus effecisse. ² Pondo autem idem esse quod libra, omnes consentiunt. Quod quidem talentum plerunque non ex pecunia percussa, sed ex massa argenti ³ aurive, aut eboris, ferri quoque & aluminis, ⁴ aut ebeni, quod tributi loco ab Æthiopibus & Persarum regibus appendebatur, constare volunt. ⁵ Legimus singula millia talentum thuris annua Arabes regibus Persarum pensitasse: ⁶ ipsosque Æthiopes videnos dentes elephantorum eisdem pendere consuesse: ⁷ Romanosque à Corfisis centum millia pondo ceræ, tributi nomine exegisse: Cappadoces, Persis quingentos equos, & mulorum duo millia annua dedisse. Plerunque ex pecunia percussa, quod frequens fuit: nam ex tribus aureis etiam talentum constare. ⁸ Pollux auctor est, quod aureis tribus Atticis valebat. ⁹ Aureum autem duabus drachmis Atticis taxabatur, argenteum vero minis Atticis sexaginta. Babylonium

Pondo.

Talentum non ex pecunia percussa.

Ex pecunia percussa.

Aureus. Argentum.

¹ In qua quidem.] Ut videre licet ex eo loco Livii, & ex Gellio l. 6. c. 5.

² Pondo autem.] Quintil. l. 6. c. 4.

³ Aurive aut eboris.] De his duobus Herod. lib. 3. qui Thalia inscribitur, ubi de talento Babylonico & muneribus & tributis, quæ Persarum regibus quotannis afferebantur, & Plinius libro 12. cap. 4.

⁴ Aut ebeni, quod tributi loco.] Herodotus & Plinius, ubi supra.

⁵ Legimus.] Apud Herodotum dict. lib. 3. & ejus auctoritate Plinium l. 12. cap. 17. ante fin.

⁶ Ipsosque Æthiopes.] Herodotus d.

lib. 3. de Æthiopibus eorumque finitimis loquens, sic scribit, Pertantque usque ad meam memoriam binos semodios auri rudis, & duenos fascis ebeni & quinos Æthiopes pueros, & videnos grandes elephantorum dentes, & ab eo Plinius d. lib. 12. c. 4.

⁷ Romanosque à Corfisis.] Livius 4. Decad. lib. 2. dicit ducenta millia pondo. Hanc autem ceram Corficam habere vim quandam medicaminis, quoniam ex buxo sit, scribit Plinius l. 27. cap. 14.

⁸ Pollux auctor est.] Lib. 9.

⁹ Babylonium autem.] Herod. d. l. 3.

Talen-
tum
Roma-
norum.
Iliad.
23.

Alexan-
dis
urbe ad
Pyrr-
hium
nulla
moneta
fuer-
unt.

cum vero, sæpe duo millia & septingentas minas At-
effecisse volunt. Ipsum tamen Romanum talentum quæ
sepissimum septuaginta librarum fuit. Apud alios vero æ-
minæ summæ, & parvi æstimabatur, Homero teste, &
in ludis funebribus Patrocli, cum prius victor bove
accepisset donum, ultimus duo talenta præmium tul-
Hoc quoque ex auctoribus constat, quod à condita urbe
ad Pyrrhum Regem populus Romanus argento signato
minime usus fuit, rudi enim ære appenso, non nummatis
utebantur, postque percussam monetam placuit decem
pro decem libris æreis, quinarium pro quinque, ter-
tium pro dipondio & semisse computari. Fuisse in
veteri nummo æreo altera parte Janum bifrontem, altera
proram navis exsculptam, & in antiqua moneta, bovis

ovisque

1 Ipsum tamen Romanum.] Servius
auctoritate Plauti in lib. 5. Ænidos
eo loco,

Auri argentique talenta.

Et lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

2 Homero teste.] Idem Servius d.
l. 5. ubi imitatione HomERICA munera
ante oculos ponit, à quo Alexander id
accepit, sed uterque aberravit. Neque
enim tunc cum bovem ante propo-
suisset præmii loco, postea ultimo duo
talenta præmii loco data sunt: sed
ἡμιτάλαντον, id est, semitalentum. Ejus
id carmen est ex lib. 23. Iliados,

Δελίρῃ δ' αὖ βῆν δῆμι μίχαρ κὶ πό-
τα δαμῆ,

Ἡμιτάλαντον δ' ἔχουσ' ἀμύμονι ἔθρη.

Sed alium locum ejusdem Homeri vi-
de eo ipso libro 23. in quo nauticum
bos, neque aurum, neque aliquam re-
rum præmium fuit, sed alia quæpiam.
Ejus in eam rem hi versus sunt,

Ἰππῶσι δ' ἔπειτα ποδάζετον ἄλ-
αθῆα

Θῆμι γυναικὸς ἀγαθῆς ἀμύμονα ἔθρη
εἰδυίας,

Καὶ τρίποδ' ὠκύνοντα δύω κ' εἰκοσι-
μύροτ

Τῷ πρώτῳ. ἀπὸ αὐτῷ δελίρῃ ἰσ-
τορίῃ.

Ἐξίτ', ἀμύμονι βίβας ἀμύ-
μονα.

Αὐτῷ τῷ τρίτῳ. ἀμύμονα ἔθρη
διδύμα.

Καλόν, τίς αὖτις μίχαρ ἀγαθῆς,
ἀμύμονι αὐτῷ,

Τῷ δ' ἑπτὰ τῷ δύνει δὲ χρυσὸν ἡ-
λυσία.

Sed is tamen locus satis probat, quod
Servius & Alexander probat vider-
runt. Nam si tertio, qui hunc pater-
debat, pro præmio datus est novus le-
bes quatuor metrarum, satis con-
quens, ut sequens tam magnam ac-
cepisset præmium, scilicet, duorum ta-
lentorum. Ex quo fit quod dicit
Servius, ut talentum minimum quod
significet. Et cum postremum Hæ-
ri locum in id quod diximus exponit
ipsa Servius lib. 9. ibi,

Auri duo magna talenta.

3 Hæc quoque.] Id totum usque ad
vers. Fuisseque in veteri, est Plauti li-
bro 33. c. 3.

4 Fuisseque in veteri nummo.] Sed &
hoc, usque ad versicul. Neque enim
dum, est Plinii ubi supra, & pater
Plutarchi probl. c. 4c.

1 Num

ovisque imagines: quæ res, Romanos gregibus olim & pecudibus valuisse, argumento fuit, quare pecunia dicta est. Jani autem bifrontis nota, & navis prora, ideo insculpta feruntur, ut priscos Latinos tunc efferum genus, cum pastoritiam vitam agerent, è fera agrestique vitæ le- gibus & omni rerum affluentia, quæ illuc terra marique importabantur, à Jano, qui cultioris vitæ modum invenit, excultos denotaret. ¹ Neque omittendum quod Plinius naturalis historiæ retulit, Serviliorum familiam trientem sacrum coluisse, illique statis diebus nova religione sacrum fecisse: qui quum varia specie & forma dissimili videretur, modo accessionem & fortunæ incrementa, nonnunquam damna familiæ præsignabat. Illud quoque admonitu non inutile dixerim, ² Lugduni Romanos Imperatores argentum aurumque, & monetæ omne genus signare consueisse: sive quod prompta ibi ad cudendum metalli copia foret, seu quod munitissimus locus, & accessu difficilis ad confluentes, quod ibi Rhodano Arar commiscetur, esse censebatur.

¹ Neque omittendum quod Plinius.] Lib. 54. cap. 13.

² Lugduni Rom.] Id usque ad fin. est Strab. lib. 4.

CAPUT XXV.

* *Quæ theatra Roma fuerint, & qui circi, quorumque extent vestigia, & qua penitus conciderint.*

IN conventu eruditorum, præsentem me, sermo haberi cœptus est de theatris, quæ multa in urbe fuere, cur paucorum vestigia extent, cum plurima legamus fuisse, Roma-

COLERUS.

* *Quæ theatra Roma fuerint.*] Vide Justi Lipsii Amphitheatrum, & Tettulliani lib. de Spectaculis. Martialem libro Spectatorum sive de Amphitheatro & in illum libellum doctiss. commentatorem, Theodorum Marcilium.

TIRAQUELLUS.

¹ *De Theatris.*] De his in universum vide Vitruvium lib. 5. c. 3. & 6. & Plinium lib. 36. cap. 15. Et ex recentioribus Andreæ Fulvii Sabinum libro 4. de Urbis antiquitat. capite 2. & seq. titulo, de Theatris & amphitheatris.

Ffff 4

1 Populum

Romanosque bellis confectis, adeo spectaculis ^{deus} ut illa apparatissime exhibentes, quovis magistratu aut honore dignos ducerent. Cumque ex his quidam ¹ Populum Romanum pedibus stantem, sine scena diu spectasse afferent, ² mox sub tabernaculis ligneis, aut arundine fultis, ³ quod senatusconsulto intra urbem, propiusve mille passus theatra habere, aut ludos nisi stantem spectare non liceret: ideo rara fuisse, illorumque substructiones & diruta vestigia nunc extare: plures tamen fuere, qui plurimorum, quæ sequutis temporibus extructa sunt, non species modo, sed ne ruinas quidem apparere dicant. ⁴ Licet enim post secundum Punicum bellum, P. Cornelius Nasica, cum à censoribus locatum spectandis ludis theatrum extrueretur, velut publicis moribus nociturum demoliret, populusque stans aliquandiu spectaverit: ⁵ & Augusti tempore tria theatra solum, & amphitheatrum Romæ fuerint: tamen subsequente ævo, quin theatra, circi & porticus ingentis operis plura & celebria Romæ fuerint, nemo dubitavit: nunc maxime cum urbs Roma eo excellentiæ & felicitatis crevit, ut edificiolorum magnitudine ad summum majestatis fastigium devenerit. Constat enim veterum monumentis, ⁶ Marcelli theatrum operis sum-

P. Cornelius Nasica theatrum demolivit.

Marcelli theatrum.

ptuosiss.

¹ *Populum Romanum pedibus stantem.*] Cornel. Tacitus lib. 14. ubi de Quinquennali Ludicro, quod Romæ institutum est, Nerone quartum & Cornelio Cossib. Coss. & ex eo Idem Fulvius ubi supra, & Bartholomæus Marlianus Topographiæ urbis Romæ libro tertio, cap. decimo septimo, tit. de Circo.

² *Mox sub tabernaculis ligneis.*] C. Curio, qui bello Civili in Cæsarianis partibus obiit, theatra duo juxta fecit amplissima è ligno, cardium singulorum versatili suspensa libramento. Plinius lib. 36. c. 15.

³ *Quod Senatusconsulto.*] Valerius lib. 2. tit. de Institutis antiquis ad fin. cap. de usu velutum primo reperto.

⁴ *Licet enim post secundum bellum Punicum.*] Plinius lib. 36. cap. 15. Florus Epitome lib. 68. & Divus Augustinus de Civitate Dei, libro primo, cap. 37.

⁵ *Es Augusti tempore.*] De tribus Romæ theatris Strabo libro 5. ubi de Campo Martio & ejus amoenitatibus & Amphitheatro, & Ovid. de Art. amandi lib. 3.

Viste conspicuis terma theatra locis.

⁶ *Marcelli theatrum.*] Plin. l. c. 15. & lib. 8. c. 17. Tacitus lib. 3. Plin. in Marcello in fin. & in lib. de Industria animalium. Aconius Pedianus in Orat. Cicer. pro M. Scæuro. Lampridius in Alexandro, Suetonius in Augusto, cap. 29. Servius in libro.

A. Nod.

ptuosissimi, ad infimum Argileti, juxta templum Pietatis, conditum fuisse, quod Augustus Marcelli nomine inscripsit. ¹ Octavia vero mater, Augusti soror, ejus memoriz Bibliothecam addidit præcipui sumptus. ² Hic est enim ille Marcellus, cui cum filiam Augustus desponsasset, haud multo post egregius adolescens acerbo funere sublatus fuit. Et theatrum Scauri, quod in ædilitate fecerat, triplici scena trecentarum sexaginta columnarum, signisque æneis tribus millibus conspicuum, cujus cavea ³ (ut auctor Plinius est) supra hominum octoginta millium capax erat. ⁴ Aut Curionis, qui post homines natos theatrum versatile & temporaneum mirabili commento construxit, operum longe maximum & conspiciendum. ⁵ Primus enim Lucius Mummius, exacto Achaico triumpho, theatrum temporaneum, & scenam lignea compage posuisse fertur. ⁶ Cuiusque apud Fidenas theatrum memorabili casu cum magna hominum pernicie & ingenti strage corruisset, senatus-consulto cautum fuit ne quis in posterum theatra nisi solidæ firmitatis extrueret. ⁷ Antea enim Pompejus Magnus

*Biblio-
theca
Octa-
via.*

*Scauri
thea-
trum.*

*Curio-
nis the-
atrum.*

*Thea-
tratum*

*pora-
neum.*

*Thea-
trum*

*apud
Fide-
nas*

lapsum.

*Pom-
peii
thea-
trum.*

Æneid. Virgilio, ibi,

Sunt gemine lelli porta (sic nomine dicunt)

Religione sacra.

Ubi & id dicit, Numam Pompilium illud sacrarium, de quo ibi, fecisse circa vicum Argiletum, juxta theatrum Marcelli. Ex quo Alexander hic ansum accipit, ut diceret Marcelli theatrum fuisse ad infimum Argileti, quod tamen aliud est. Dion histor. Romanæ lib. 43. & 54. scribit, Theatrum Marcelli Marcellianum dictum fuisse.

¹ *Octavia vero.*] Plutarchus in Marcello, Sueton. in Augusto c. 19.

² *Hic est enim ille Marcellus.*] De quo Virg. lib. 6. *Æneid.* ad fin.

Hæu miserande puer, si qua sat a spera triumphas,

Tu Marcellus eris.

Et Suet. in August. cap. 63. & Plinius lib. 19. c. 1. ad fin.

³ *Ut auctor est Plinius.*] Libro scilicet 36. c. 15.

⁴ *Aut Curionis.*] Plinius ubi supra.

⁵ *Primus enim L. Mummius.*] Corn. Tacitus lib. 14. & ex eo idem Fulvius Sabinus lib. 4. cap. 2.

⁶ *Cuiusque apud Fidenas.*] Corn. Tacitus lib. 4. non adeo longe ante fin. & aliquid Paulus Orosius lib. 7. c. 2. paulo ante fin.

⁷ *Antea Pompejus Magnus.*] Id ex Cornel. Tacito est, lib. 14. cujus hæc verba sunt, *Quippe erat qui Cn. quæque Pompejum incensatum a senioribus serrent, quod mensuram theatri sedem posuisset. Nam antea subitaneis gradibus & scena in tempus structa, ludos edi solitos: vel si vetustiora repetas, statem populum spectavisse: si confideret, theatrum dies totos ignavia continuaret. Idem paulo post, Sed & consilium parvisimonia quod perpetua sedes theatro locata sit,*

FFFF 5

potius

Am-
phi-
thea-
trum
à Jul.
Cæs.
extru-
ctum.
Corn.
Balbi
thea-
trum.

perpetuo mansurum solida materia ædificavit primus: ¹ cuius dedicatione ludos dedit in circo & elephantum pugnam: quod illi fuit vitio & crimini datum, cum ² ligneis gradibus scena fieret: quod à Pompejo magna ex parte cœptum, ³ Caligulam perfecisse, ⁴ Neronemque in adventu Tyridatis Armeniorum Regis inaurasse legimus. ⁵ Juxta quod Jovis statua visenda magnitudine, ⁶ cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare Tiberio dicatus, proximus erat: ⁷ ⁸ cuius exemplo ⁹ Julius Cæsar molem amphitheatri ingentem, in campo Martio substructionibus marinis erexit: quam postea Augustus mausoleum ædificans (teste Tranquillo) demolitus fuit. ¹⁰ Et Cornelii Balbi theatrum, cui quatuor columnæ ex optite lapide pro mœ-

culo

potius quam immenso sumptu singulos per annos confurgeret ac strueretur. De hoc Pompeji theatro Plutarch. & Dion in vita Pompeji, Cicero in Pisonem, & ibi Asconius Pedianus, Plin. lib. 7. c. 3. Sueton. in Nerone, cap. 46. Appianus bellorum Civilium l. 2. Lucanus l. 7. in princ. ubi de somnio Pompeji.

Nam Pompejani visus sibi sede theatri Innumera effigiem Romana cernebat plebis.

Cassiodorus Variarum lib. 4. epist. ult. ubi dicit Pompejum ob id theatrum à se constructum Magnum fuisse appellatum, quod vix alibi reperies. *

COLERUS.

* Perpetuum theatrum Pomp. condidit primus, an. urb. DCLXXXIX. ante subitaria erant, & censorum arbitrio obnoxia. Tertul. de Spectac. Donec ipsi Censores extruxerunt. Val. Maxim. lib. 2. cap. 4. Et Appianus Civil. bell. lib. 1. De subitariis, Aufonius intelligendus, in illo Judicio septem sapient.

Ædificavit scenam tabulatum dedit Sulsio excitatam, nulla mole sceæa.

TIRAQUELLUS.

1 *In ejus dedicatione.* Asconius & Dion ubi supra.

2 *Caligulam perfecisse.* Suetonius

in vita illius, cap. 27.

3 *Neronemque.* Plinius lib. 3. c. 2.

4 *Juxta quod Jovis statua.* Plinius lib. 3. c. 7. Talis in campo Martio Jupiter à Claudio Cæsare dicatus, qui vocatur Pompejanus à vicinitate theatri. *

COLERUS.

* Hujus Jovis opinor meminit Suetus Rufus in nona regione Urbis, ubi vocat Jovem Pompejanum.

TIRAQUELLUS.

5 *Cui arcus marmoreus à Claudio Cæsare.* Suetonius in vita Claudio Cæsaris, cap. 11. sic scribit, *Tiberium marmoreum arcum, juxta Pompeji theatrum, decretum quidem olim à Senatu, non emissum peregit.*

6 *Cuius exemplo.* Scilicet Pompeji.

7 *Julius Cæsar.* Cornel. Tacitus scribit primum à C. Cæsare in Campo Martio constitutum fuisse. Tranquillus in eod. cap. 44. destinationem sibi duntaxat, atque apparatus omnem à Antonio in Mausolei dedicatione reiectum. Dion in Julio scribit, theatrum quod à Julio Cæsare capta erat, amphitheatrum postea spectatum fuisse, quod sedes abique fere undequaque haberet.

8 *Et Cornelii Balbi.* Plin. l. 3. c. 2.

ulo fuere, quorum nulla prorsus vestigia cernimus. ¹ Et Pompeji amphitheatrum ampla magnitudine & mole: ^{Pomp. amphitheatrum.} quippe tam profusi sumptus fuit, ut hominum XL. millia omnimode sedibus acciperet. ² Necnon amphitheatrum Tauri summa impensa extructum: nec minus castrense, ^{Tauri amphitheatrum.} quod in Exquiliiis fuit: ³ & Neronis, ^{Neronis.} cuius ne imago quidem extat. ^{Ca-} Cæsaris vero theatrum juxta Capitolium, cuius tantum semiruta vestigia videmus: tanti splendoris fuit, ^{castrense.} ut urbem atque imperium honestaret. Quantæ autem admirationis fuisse amphitheatrum urbe media credimus, ^{Cæsaris.} mirificum opus à Vespasiano fundatum, cum ipsius fere demoliti nunc ruinas solidissima structura demiremur? ^{Neronis.} In quo extruendo omnes Imperatores Regesque magnificentia antecessit, quibus monumentis illud decus maiestatis & imperii, quo urbs Romana floruit, facile est coniectari. ^{Vespasiani.} Quid de theatro lapideo, juxta quod ædem equestris fortunæ fuisse memorant, cuius ne vestigium quidem reli-

¹ Et Pompeji amphitheatrum.] Plin. xod. lib. 6. c. 15.

MERCERUS.

Et Pompeji Amphitheatrum.] Hoc sumptum est ex Plinii lib. 36. cap. 18. Historiæ tamen nullibi mentionem faciunt huius Amphitheatrum. Vide ergo an probanda Correctio Lipsii sit legitis eo loco apud Plin. Et Pompeji à theatri. Quomodo cum Plinio erit mendandus Alex.

TIRAQUELLUS.

² Necnon amphitheatrum Tauri.] scilicet Statilii Tauri, ex Suetonio in Caligula, cap. 18. *

COLERUS.

* De quo theatro præterea Suetonius Augusto cap. 29. & cap. 43.

MERCERUS.

³ Et Neronis.] Neronem crediderim non unum, sed plura theatra, temporanea tamen extruxisse. Siquidem tradit Xiphil. Neronem in honorem

matris Ludos dedisse, modo quinque, modo sex theatris simul, idque per plures dies. Eo autem tempore, tria tantum erant Theatra firma, & mansura in urbe. Nempe Theatra Pompeji, Marcelli, & Balbi.

TIRAQUELLUS.

⁴ Mirificum.] Suetonius in vita illius, cap. 9.

⁵ Quid de theatro lapideo.] Sed & fuere alia theatra Romæ, videlicet id quod à Trajano extructum fuit, quod postea ab Adriano est destructum, ut scribit Spartianus in vita ipsius Adriani. Aliud in prætis Vaticanis inter pontem Milvium & molem Adrianam, de quo Procopius. Guilielmus Postellus in libro de Magistratibus Atheniensium, c. 18. scribit se vidisse theatri, sicut & hippodromi reliquias Constantinopoli, in foro Theodosii. *Locus, ait, latus est circiter centum passus sesquialtera, aut ampliori longitudine: in extrema parte erat theatrum, in medio aliquas columnas, cum obelisco Ægyptiaco.*

1 Circum

Circum
maxi-
mum
Tar-
quinii.

relictum est? ¹ Circum vero maximum celeberrimum stadiorum longitudine, à Tarquinio Prisco hæc spectaculis designatum, ubi Iunonis & Dianæ templum exiit, & mox à Cæsare dictatore mirifico opere instauratum videmus, illiusque adhuc vestigia extare: ² ubi Veneris ædes, quam Fabius ex mulctatitia pecunia faciendam curavit, ³ Liberique & Liberæ, ⁴ Iuventutis ⁵ & Cereris: quæ Aul. Posthumius dictator voverat, ⁶ atque Herculis patrum, ⁷ Solisque ⁸ & Mercurii, ⁹ Bellonæ ¹⁰ & Floræ ædes.

¹ *Circum vero.*] De Circis in universum vide Varronem lib. 1. aut aliorum dinumeratione 4. de ling. Latina. Vitruvium lib. 3. cap. 2. & Ovidium lib. 2. Fastorum his versibus:

Hic ubi nunc fora sunt, lintres errare videres,

Quaque jacent valles Maxime Circe sua.

Et Livium 1. Decad. libro primo, in Tarquinio Prisco post princip. his verbis, *Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus locus est, loca diversa patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, fori appellati.* Vide præterea Dionysium Halicarn. lib. 3. & Plinium lib. 36. c. 15.

² *Ubi Veneris ædes.*] Scilicet Gurgis ex Livio, cujus verba ex 1. Decad. libro decimo, hic adscribimus, *Eo anno Q. Fabius Gurgis Consulis filius, aliquot matrones ad populum stupri damnatas pecunia mulctavit, ex quo mulctatitia ære Veneris ædem, qua prope Circum est, faciendam curavit.*

³ *Liberique.*] Tacitus lib. 2. *Isdem temporibus deus ædes vetustate aut igni abalitis, capsaque ab Augusto, dedicavit Libero, Liberæque & Cereri, juxta Circum maximum, quas A. Posthumus voverat.* At id ipsum prius dixerat Diodorus Siculus l. 6. non longe à fin.

⁴ *Iuventutis.*] Livius 4. Dec. lib. 6. *Item Iuventutis ædem in Circo Maximo C. Licinia Lucullus dumvir dedicavit, voverat eam sexdecim annis ante M. Livius Cos. quo die Asdrubalem exercitusque ejus cecidit. Idem censor eam*

faciendam locavit M. Cerebri & T. Cornis Coss. Hujus ædis Juveneris minit Plinius duobus in locis, lib. 29. c. 4. in prin. & lib. 3. c. 1.

⁵ *Et Cereris.*] Jam denotatum verbo, *Liberique*, ex Cor. Tac. & Plin. lib. 35. c. 12.

⁶ *Atque Herculis phœni.* templum in Aventino constructum fuisse, scribit Bartholomæus P. nus, redditque causam, quæ est, *Alexio dedicatum sit à suis matribus.* Fuit & aliud templum Herculis stodis, ubi nunc D. Lucæ templum est, in aditu Circi Maximi, vel placet) Flaminii, de quo Ovid. lib. 6.

Altera pars Circi castæ fœmina est,

Quod Deus Enbaico cornu habet.

Multæ fuerunt ædes Herculis quarum ea, cujus nunc meminit condita est ad Circum Maximum L. Sylla, monitu carminis & pridie nonas Junii dedicavit idem Sylla decimas obtulit Plutar. in Sylla.

⁷ *Solisque.*] Cornelius Tacitus lib. 15.

⁸ *Et Mercurii.*] Ovidius lib. 5. Mercurii templum eundem Circum Maximum verbis:

Templa tibi posuere patres in Circum

Idibus, ex illo est hæc tibi dies

⁹ *Bellona.*] Templi Bellonæ

ere: ¹ ibique Lupercal, ² & circum Flaminium vidimus
iquando, quorum vix semiruta vestigia licet inspicere.
tque hic circus Flaminus est, ³ quondam prata Flami-
a, ⁴ juxta quem Apollinis ædes ⁵ inter ipsum & olitorium
rum, ⁶ in qua senatus haberi consueverat, ⁷ ac Iovis
atoris templum, ⁸ licet alterum in Porticu Metelli,

& ter-

in Appium Claudium fuisse ait Ovi-
us lib. 6. Fast.

*Hoc sacra die Iusto Bellona duello
Dicitur, & Latio prospera semper ad-
est, &c.*

itus Liv. 1. Decad. lib. 10. sic scribit,
icitur Appius in medio pugna disci-
ine, ita ut inter prima signa manibus
l cælum sublatio conspiceretur, ita pre-
tus esse, Bellona si hodie victoriam dux:
t ego templum tibi doceo. Erat autem
aliud templum Bellonæ extra ur-
em ad portam Carmentalem, in quo
abatur Senatus Coss. & aliis qui pro-
nciis debellatis triumphum pete-
ant & legatis aliarum nationum, de
io nos alibi diximus.

10 Et Floræ.] Tacitus lib. 2. ubi lo-
uitur de ædibus Liberi & Liberæ, ut
ipra diximus, continue de æde Flo-
e hæc subiungit, Eodemque in loco
dem Floræ ab Lucio & Marco Pu-
licis ædilibus constitutam. Hæc à
træcis χλωρεῖς dicitur. Ovid. 5. Fast.
Chloris eram, quæ Flora vocor, corrupta
Latina

Nominis est nostri littera Græca sino.
1 Ibique Lupercal.] Servius in illud
irgillii Æneid. 8.

Ergo iter inceptum celerant rumore
secundo.

icus, inquit, Rominalis, ad quam ejeti
unt Remus & Romulus, fuit ubi nunc
st Lupercal in Circo. Hæc enim labeatur
cyberis, antequam Neptuno factis sacri-
ficiis accepteretur. Dionys. Halicarnas-
æus lib. 1. Cæterum, ait, Arcades ac-
eptis sub colle sedibus (de Aventino lo-
quitur) exalificatis more patrio domici-
iis, templa quoque construunt, primum
ædificat Pani. iubente Themide C. Arcadi-

mus est Pan) in loco quem Romani Luper-
cal nominant, nos Lycæum dicere possu-
mus.

2 Et Circum Flaminium.] De quo
Cicero epist. ad Attic. 1. 1. & in 3. in
Ver. act. & ibi Ascon. Peditanus. Varro
lib. 4. ling. Lat. Vitruvius lib. 4. cap. 7.
Livius 1. Decad. lib. 3. & 3. Decad. 1. 8.
Martialis lib. 12. epig. 76. Plutarch.
probl. c. 66. Jul. Florus epit. Livii 1. 20.
Festus Pomp. lib. 6. Plin. lib. 34. c. 3. &
lib. 36. c. 5. & P. Victor in 9. Urbis re-
gione, & Jul. Obsequens c. 114.

3 Quondam prata Flaminia.] Livius
1. Decad. lib. 3. Ea omnia in pratis Fla-
minius concilio plebis acta, quem nunc
Circum Flaminium appellant. Vide in
seq.

4 Juxta quem Apollinis ædes.] Idem
Livius d. lib. 3. sed alio loco, Itaque
inde Coss. ne criminationi locus esset, in
prata Flaminia, ubi nunc ædes Apollinis
est (Circum jam tum Apollinarem ap-
pellabant) advocare Senatum.

5 Inter ipsum.] Ascon. Peditanus in
4. in Ver. act.

6 In qua Senatus.] Scilicet æde A-
pollinis, ut constat ex loco posteriori
in verbo, Juxta quem Apollinis ædes.

7 Ac Foris Statoris.] Macrobius
lib. 3. Saturn. c. 4. post princ. auctori-
tate Varronis lib. 8. rerum Divinarum.
Dionys. Halicarnas. libro 2. Extructis
quoque templis aras consecraverunt Diis,
quibus in pugna ceciderant, Romulus loci
Statori, apud portam Mugoniam ducentem
via sacra ad palatium, quod exer-
citus ipsius fugientem Deus post preces
stare fecisset & mi viribus.

8 Licet alterum.] Vitruvius 1. 3. c. 1.
ubi de Perintero æde differit. Hæc ædes

' & tertium in radice Palatii fuisse legamus, quod à ludo in pugna cum Tatio & Sabinis votum esse dicitur. & quoque Neronis circus in Vaticano, & circus Floræ ipsius templum : ⁴ & intimus, quem juxta urbis moeruisse Varro significat : cujus licet internortua mens sit, tamen figulos ibi proximos, & myrtetum, à quo lumen Veneris Myrtæ, quæ Murtia dicta est, & illius ædificii sub Aventino antiquissimam legimus. Hoc quoque in postremis fuerit, prioribus seculis non modo spectare & ludis publicis veteres theatra habuisse frequentia, quum conciones, aut populi concilium haberi, vel totum bi aliquid exhiberi vellent, id in theatro, ubi conciones exaudire, & quo convenire frequentius possent, et suggestu sedentibus & silentibus cunctis, facere conitidque Græcis præcipuo in more fuisse, licet Athenis trum locus legitimæ concionis non esset : ⁷ quo m

*Circus
Nero-
nis.
Circus
Floræ.
Venus
Murtia.
Thea-
tra non
modo
ludis
et spe-
ctaculis
servie-
bant.
Græco-
rum
thea-
tra.*

tello Macedonico facta, de qua Vellejus Paternulus lib. 2. Fuit & aliud Jovis Statoris templum in radicibus Palatii, ubi nunc ædes D. Mariz de Pœnitis inferni.

¹ *Est tertium.*] Scilicet templum Jovis Statoris ex Livio 1. Decad. lib. 1. & Plutarch. in Romulo. Dion. Halicarn. lib. 2.

² *Fuit quoque Neronis Circus.*] Plinius lib. 36. c. 11. & hic est, ut opinor, quem idem Plinius Circum Vaticanum vocat lib. 16. c. 47.

³ *Et Circus Floræ.*] De æde Floræ juxta Circum Maximum diximus. An autem fuerit alius Floræ Circus juxta ipsum templum, nunc non recordor me legisse, nisi quod P. Victor, si is est, collocat Floræ templum & Circum in sexta Urbis regione.

⁴ *Et intimus.*] Scilicet Circus ex Varrone, cujus hæc omnia, usque ad clausulam, *Et illius aram*, sunt lib. 4. de lingua Latina. Sed & id quod dicitur de Venere Myrtæ, quæ & Murtia dicebatur, vide Plinium lib. 15. c. 29. & Plutar. probl. c. 19. in fin.

⁵ *Et illius aram.*] Plinius de Ara, inquit, vetus fuit *Franco* quam nunc *Murtiam* vocant, & dicit eam fuisse sub Aventino. id satis innuere videtur Livius lib. 1. cum scribit, *Tunc quæ militibus Latinorum in ciuitate quibus ut jungeretur Palatii ad Murtia dæse sedes.* Festus Pompejus lib. 11. *Murtia dicebatur sub monte Aventino, qui at tunc dicebatur.*

⁶ *Idque Græcis.*] Valer. Max. cap. 1. ubi de constantia leg. Roman. *In theatrum (ut ejus Græcie) introducti, legationis acceperant verbis, peregrerunt.*

⁷ *Quo mulo.*] Strabo libro causas eversionis veteris Græbit. Sed superioribus addas Athenis theatra & inter cænysiacum ex Thucydide L. 8. & dictum à cantilenis (quasi rium dicas) ex Pausania in Ar. cujus vestibulo Ægyptiorum sunt statux.

tus illa Græcia concidit, in quorum theatris concilio populi indicto, ubi rudes & ignavi promiscue confederant, confusa populari & militari turba, variis & dissonis clamoribus insanæ concionis, bella suscipiebant, cives proscribent, prætores eligebant, præmiaque bene meritis civibus, interdum pœnas circumductis urnulis, inferebant.

CAPUT XXVI.

Qui fuerit medius unguis, & infamis digitus, quibusque digitis quæ fuerint qualitates & nomina.

Persuasum habent plerique, in versu Juvenalis decimæ, dum inquit:

quæm Fortune ipse minaci

Mandaret laqueum, mediumque ostenderet unguem:

per hæc verba id notari, quod vulgo omnes contumeliis conciti faciunt, ubi interjecto pollice inter medios proximos digitos, obscœnum in modum, probrium objiciunt: quo argumento illum fastidire & despicere ostendunt, quod tamen longe secus in veteri usu fuisse apparet: quippe ¹ infamis digiti objectu, qui medius est, ipsum in quem objicitur, insanem notari duxerunt. ² Fuit enim prisca moris, ut si quos floccipenderent, aut insigni contumelia vel deformi convicio afficerent, id objectu medii digiti protenti, non autem compressi, denotarent: quod est à Græcis usurpatum, ut contractis reliquis digitis, medium ignominie causa protenderent, quod *σημαλί* (α) dixere. *σημαλί* *ζεν* enim, prætentare est digito an gallinæ ova con-
cepe-.

*Juvenalis
locus
Satyr.
10.*

*Σημαλί-
ζεν.*

TERRAQUELLUS.

¹ *Infamis digitus.* Persius Satyra 1. hunc infamem appellat.

Infamis digito & iustalibus aut falsis. Explic.

Et impudicum auctor Priapeorum quisquis iussit.

Derides quoque sur: & impudicum

Ostendis digitum mihi minanti.

Martialis lib. 9. epig. 69.

Ostendis digitum, sed impudicum,

Alconti, Dissoque Symmachoque.

Qua autem ratione, intelliges ex Diogene Laërtio in Diogene Cynico.

² *Fuit enim.* Vide infra eod. c.

³ *Σημαλί* (α) *ζεν.* Rhodiginus l. 17. cap. 12.

1 Sic ut

Athen.
ei
Kati-
νυλ
Voces
ignomi-
niose
apud
dixer-
ses.

ceperint : ¹ sicut ἀθερίζειν, ubi quempiam floccis ostendunt. ² Quare ab Atheniensibus medius catapyx quasi cinædus & scortum, adnominatur, quod infans incuteret, & convicium faceret. ³ Apud Græcos sycophanta aut hodiecos, quasi obsessor viarum & latro, vel propudium, convicium censebatur maximum : ⁴ sicut Persæ mulierem virum ignaviorem appellare, nulla insignis contumelia fuit. Apud Ægyptios, asini nomen obiectum, magnum est ingerere probum, quod Typhonis lutei Osiridis colorem ferret. ⁵ Quare quum Persarum Regem Ochum summi dedecoris loco Ægyptii asinum appellerent, in tantum exarsit, ut diceret : Faciam ut hic vestrum bovem depascatur, qui haud multo post, ingenti coacta manu, occupata Ægypto, Apim immolavit. In eo annotare succurrit, ⁶ quod tradit Herodotus, quod quæ Scytharum equitatus, quo præcipue valent, in Ægyptum irueret, rugitu asinorum & mulorum insolito (quæ quum apud Scythas nulli sint, Ægyptiis vero frequenter adeo equos Scytharum fuisse consternatos, ut proximum agnam fecerint, Ægyptiisque insignem victoriam dedere. ⁷ Id quoque à Martiale non inscite ostensum est :

Rideto multum, qui te Sextile cinædum

Dixerit, & digito porrigito medium.

Velut eo argumento virum improbissimæ nequitie designaret. Ex quinque enim digitis, ⁸ quos sacros Minerva religio sanxit, cuique suum nomen inditum fuit, & qualiter Pollex. neque ab re nominati sunt. ⁹ Pollex enim primus, qui

¹ Sicut ἀθερίζειν.] Idem Rhodiginus lib. 26. c. 21.

² Quare ab Atheniensibus.] Rhodiginus l. 15. c. 18. & l. 17. c. 12.

³ Apud Græcos Sycophanta.] Vide omnino Athenæum Dipnosophistarum lib. 3. cap. 3. Rhodig. lib. 18. c. 9. ad fin. Erasmmus in proverbio Sycophanta.

⁴ Sicut Persis.] Herod. lib. 9. de quo & nos diximus in nostris legibus Con-

nubialibus lib. 9.

⁵ Quare cum Persarum Regem Ochum.] Rhodiginus lib. 30. cap. 31.

⁶ Quod tradit Herodotus.] In Mæpomenæ, quæ est liber 4.

⁷ Id quoque à Martiale.] Lib. sciæ 2. epig. 28.

⁸ Quis sacros Minervæ.] Servius 7. eclog. Virgil. & alibi dictum est.

⁹ Pollex enim.] Macrobius lib. 7. cap. 13.

aliis major & longe princeps est, quodque reliquis antestat, & prope dominatur, dictus, quippe cujus adjumento reliqui reguntur: itaque non immerito is ' apud Græcos αἰὴ χεῖρ, ^{d'vττῶ} quasi altera dicebatur manus, quum in unaqua- ^{χεῖρ.} ^{Polli-} ^{cem} que re socius & adjutor sit. ' Hunc premere antiqui ju- ^{preme-} ^{re.} ^{Polli-} ^{cem} bent, quum alicui bene precantur & propitii sunt, bonum ^{utrum-} ^{que} omen & efficaces preces futuras interpretati: ' utrunque ^{junge-} ^{re.} ^{Polli-} ^{cem} vero pollicem jungere, vehementius laudare est: ' verte- ^{verte-} ^{re.} ^{Polli-} ^{cem} re autem pollicem, male precari. ' Cumque pollex mono- ^{condylus} condylus sit, reliqui fuere dicondili, id est, duplicis con- ^{missuræ} missuræ: ' ubi vero in digito non erat flexus, phalanx dicebatur. In pedibus autem, pollicis scandenti proximum, à saliendo ' halluci dixere nomen. ' Reliqui in pedibus digiti, monocampi, hoc est, unius flexus fuere. In qua ^{qui-} ^{cus.}

1 Apud Græcos αἰὴ χεῖρ.] Macrobius ubi supra, & Pollux lib. 2. Onomasticon.

2 Hunc premere.] Plinius lib. 28. cap. 2. Pollices, inquit, cum faveamus, premere etiam proverbio jubemur. Antiquitus in pollice erat favoris studique significatio: qui faveret, pollicem premebat, qui contra malo alicui caperet, pollicem convertebat. Erasmus in proverbio, Premere pollicem, convertere pollicem.

3 Utrunque vero.] Horatius lib. epist. 1. epist. 8.

Consentire suis studiis qui credideris te,

Pator utroque tuum laudabis pollice ludum.

Et ibi Acron & Porphyrio interpretat. Erasmus ubi supra.

4 Vertere autem pollicem.] Juvenalis Satyr. 3.

— Es versis pollice vulgi

Quemlibet occidunt populariter.

Et Prudentius in heroico carmine adversus Symmachum in fine libri posterioris,

Et quiesce victor ferrum iugulo inferis, illa

Delicias ais esse suas, petusque jacentis

Virgo modesta jubat converso pollice rumpi.

5 Cumque pollex.] Aristot. lib. 1. Animalium cap. 15.

6 Ubi vero in digito.] αἰὴ χεῖρ enim est internodium in digitis, id est digiti pars rigida, & quæ non flectitur, quæ inter duos articulorum nodos est, ut τὸ τῆ δακτύλου καμπύλον sit κάσδυλον, τὸ δ' ἄκαμπτον αἰὴ χεῖρ.

7 Halluci dixere nomen.] Festus Pompejus lib. 1. Allex, inquit, pollex scandens digitum proximum, quod velut insiluisse in alium videatur, quod Græce dicitur ἀλλομαι. *

COLERUS.

* Legitur tamen apud Festum in quibusdam libris, Allus. Et ita Glossæ: Allus ὁ ποδὸς μέγας δακτύλος. Contra Glossæ Isidori, Allex, pollex in pede.

TIRAQUELLUS.

8 Reliqui in pedibus digiti.] Gaza ex Aristotele, ubi supra proxime, μονόκαμπος (inquit) dicuntur omnes digiti pedum, qui unico inflexu adducuntur.

*Pyrrhi
pollex
pedis.
Lami-
scer-
tius di-
gitus
pedis
lupi-
nus.
Arta-
xer-
xes
Ma-
cro-
chir.
Index.*

quidem re memoriz proditum est, 'Pyrrhi pollicem dei pedis divinam vim habuisse, ut splene laborantibus presentissimo remedio succurreret: ² qui etiam in pyra cum reliquo corpore absumi nequivit: ³ sicut de Lamisco proditur, qui apud Lucanos regnavit, cui tertius digitus pedis lupinus erat. ⁴ Et de Artaxerxe, qui manu altera longior, Macrochir nomen tulit. ⁵ Proximus vero à pollice, indicis nomen habet, ⁶ qui etiam salutaris vocabatur: ⁷ quo etiam

admo-

¹ *Pyrrhi pollicem.*] Plutarchus in vita illius, post princip. Plinius libro septimo, cap. secundo & libro 28. cap. 4.

² *Qui etiam in pyra.*] Plutarchus & Plinius in eisdem locis.

³ *Sicut de Lamisco.*] Heraclides in Politicis.

⁴ *Et de Artaxerxe.*] Plutarchus in vita illius in princ. & in Apophtheg. ejusdem. Et idem quoque de Dario, ut id cognominis assequutus sit à brachiorum & ulnarum longitudine, quæ tanta erat, ut genua contingeret, scribit Strabon. lib. 15. ad fin. Est autem *μακρόχρ* tanquam dicas Longimanus. In hac autem pollicis tractatione non est prætermittendum, olim milites pollicibus elevatis, sacramentum militare elevare solitos. Ideo, qui militiam detrectare volebant, sibi pollices amputabant, ne ad sacramentum adigi possent. Propterea Augustus equitem Romanum, quod duobus filiis adolescentibus, causa detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum bonaque ejus hæcæ subjecit, ut scribit Suetonius in vita ipsius Augusti capite 24. Hanc enim rationem pollicis amputandi afferunt; sed ego malo cum aliis eam esse, quod pollicibus amputatis inutiles & minus idonei ad arma tractanda redderentur. Apud Fortunianum autem Acromos hujusmodi est de decem militibus accusatis læsæ reipublicæ, quod tempore belli pollices sibi amputassent. Ammianus Marcelli-

nus libro 15. ad finem, scribens de monibus Gallorum sic ait, *Nec raram aliquando quisquam, ut in Italia, minus Martium perirent, pollicem sibi præcidit, quos jam antea Martus expectant.* *

COLEAUS.

* *Cojaciæ lib. 15. Obfer. cap. ult.*

TIRAQUELLUS.

⁵ *Proximus vero à pollice.]* Boet. lib. Serm. 2. Sæpi. 8. eademque ult. — *Quid si quid forte latet,*

Indice monstrare digni.

Ubi Porphyrio interpres. Finis lib. 28. cap. 2. ad fin. sic scribit, *Ubi quæ refectari mundum Romanorum pecunia atque à digito indicis, numerorum pecunia religiosum est: Quantilianus autem lib. 11. cap. 3. qui de Pronunciatione est, id ei nomen ab indicando datum tradit.*

⁶ *Qui etiam salutaris vocabatur.]* Sueton. in Augusto, cap. 8. Martianus Capella de Nuptiis Philologiae. *Quidam, inquit, relictis pollicibus ad se compresso digito salvari, silentium compelleret.* Trebellius Pollio in vita Martii Septimii, cujus verba paulo post adducemus. Et hæc ita vocari putat Beroaldus interpres Suetonii, quod silentium indicet: nam silentium pariter, ut inquit eleganter, & vere Plinius, multis de causis latere est.

⁷ *Quo ori admo.]* Id jam patet ex illo loco Capellæ: Sed & ex eo Apulejus lib. 1. Metam. *At illi digitorum à pollice proximum in suo ab-*

dimoto, silentium indicimus: scilicet nil sanctius ad salutem, oris silentio æstimantes. ¹ Ideo facellum Angeronæ, ^{Angerona.} quæ dea præsul silentii, obsignato ore effingitur, ac inter antiquissimas religiones Romæ colebatur. ² Hoc digito ^{Qui digitis valuerunt.} salutari Martium Septimium, qui ex fabro ferrario imperium tenuit, tantum valuisse dicunt, ut currus ex adverso nitentes repulerit, & fortissimum quemque colliserit. Tiberius quoque articulis ita firmis fuisse fertur, ut recens nalum salutari digito terebraret. ⁴ Quod de Claudio secundo Cæsare traditur, qui digitis ita validis fuit, ut ictu digitorum aut pugno sæpe equi dentes excusserit. ⁵ Contra vero Augustus illo persæpe laboravit, ita ut vix cornei circuli supplemento, scripturæ admoveret. ⁶ Hoc etiam indicamus, quare indicis nomen tulit: ⁷ exprobramus, ⁸ & minas inferimus. ⁹ Tertius, qui medius & reliquis major est,

vens, & in stuporem attonitus, Tace, tace, inquit. Is digitus in exprobrando & indicando, unde ei indicis nomen est, plurimum valet. Quo usum esse optime Crassum oratorem, Cicero lib. 2. de Orat. Quintilianusque lib. 11. cap. 3. notificant. Hucque nonnihil pertinet illud Juvenalis Satyr. 1.

— *Digitus compesce labellum,
Accusator eris, qui verum dixeris, hic est.*

Atque illud Ovidii lib. Metam. 9. non longe à fin. ubi Harpocratem silentii significat, qui digito ad os apposito pingebatur,

*Quique præmit vocem digitoque silentia
suadet.*

¹ *Ideo facellum Angeronæ.* Plinius lib. 3. cap. 5. Solinus cap. 1. C. Semppronius in lib. de Italici divisione. Macrobius lib. 1. Satur. cap. 10.

² *Hoc digito salutari M. Septimium.* Trebellius Pollio in vita Septimii. Nullius, inquit, manus vel ad feriendum, vel ad impellendum fortiores fuisse, cum in digitis nervus videretur habuisse, non venis. Nam & circa ve-

mentia digito salutari repulisse dicitur: & fortissimos quosque uno digito sic afflixisse, ut quasi ligni, vel ferri obtusioris ictu percussi dolerent. Hæc ille, qui & illum fuisse fabrum ferrarium dicit.

³ *Tiberius.* Suetonius in vita illius cap. 68.

⁴ *Quod de Claudio Secundo.* Trebellius Pollio in vita illius, *Digitis,* ait, usque adeo fortibus fuit, ut sæpe equis & multis ictu pugnæ dentes excussisset.

⁵ *Contra vero Augustus.* Suetonius in vita illius cap. 8.

⁶ *Hoc etiam indicamus.* Supra dictum est. Nam & ab indicando dictus est, ut etiam scribit Quintilianus lib. 11. cap. 3. quod de pronuntiatione est.

⁷ *Exprobramus.* Vide supra ibi, *Quo ori adnito.*

⁸ *Et minas inferimus.* Quintilianus ubi supra de manibus in universum loquens, sic scribit, *An non his possumus pollicemur? vocamus? demissimus? minamur? supplicamus? &c.*

⁹ *Tertius.* Dictum est supra.

Gggg 2

i Cuius

ia vifcera, illo reoderent & forent. ¹ Præ-
atum apud veteres Græcorum, ut qui medio
uam per indicem aliquem ostenderet, argu-
nia. Quare verbum Diogenis prodit, mil-
itum infanire, quod medio digito se publico-
egris demonstraret. Cumque reliqui ar-
que insignirent, ⁴ hunc præci Romanum
testitutum reliquere, veluti infanti continen-
t. ⁵ Galli vero & Britanni medio tantum an-
nt, illum præcipuo honore excolentes. ^{Pro-}
dum.

] Nam, ut scribit
Diogenes ille Cy-
nusdem videtur De-
ne, medicum huic
Hic ait, vobis est
ver. Immens sci-
esse mollem &

us.] Medius di-
ndo podice dici-
robis aliis urin-
atis digitis, in-
um referat. * Ob
infirmis à Persio,
upudicis à Mar-
fit ut Judæi pe-
dicantur, qui
xurium pueris
pigram lib. 7.

vale spectant,
vile, Porcus
mei,

Quæstio ad istum finem
Tercæ.

COLEBIS

* Glossarium: verus col-
le, i. p. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

TIRAQUELLUS

3 Fuitque adactum.] Id est
usque ad clausulum, (cumque prius)
videtur fuisse sumptum ex illo loco
Laërtii nuper à nobis supra ibi, Cuius
objectu, adducto: sed ante Dioge-
nes reulit.

4 Hanc præci Romanum.] De
cæcis intelligitur ex Plinio lib. 33. c. 1.
dum scribit, eos proximo pedis di-
gitis, qui sunt minimis proximis, pos-
tea proximis pollicis, postremo & in-
nimis.

5 Galli vero & Britanni.] De anti-
que Plinius d. lib. 33. cap. 1.
6 Prædictumque est nomen.] Pli-
nius lib. 28. cap. 6. Perique conueni-
t sinistra in iungissimum dextram digitum
transfere, &c. ibi loquitur de her-
nuntamento.

1 Car.

hæc hære nominata, Micros, hoc est, parvus, deinde rha-
mefos qui sequitur, postea mēfos, deinde lichanos, demum
antichir aut megas. ¹ Romani verò proximum minimo,
annularem seu medicum nuncupant. ² Illo enim, quum ve-
niam poscimus à diis, locum Nemefeos (³ quæ dea ultrix
malorum fuit, faulrix verò bonorum) post aurem dextram
obsignamus. Ipsa enim Rhamnusia dicta, ibi locum ve-
nerationis habet. ⁴ Rhamnes enim à Marathone haud plus
sexaginta stadiis abest, ⁵ ubi Nemefis phanum memoratu
præcipuum, ab Adrasco ædificatum, ⁶ cujus simulacrum
altera

1 Græci vero medicis.] Sic annora-
i t Jac. Tufanus in suo lexico, in di-
tione Iarpiæ.

2 Apud Pallacrum.] Lib. scilicet 2.
cap. 4. & iterum cap. 50.

3 Romani.] Gellius lib. 10. cap. 10.
Macrob. lib. 7. Satur. cap. 13. Por-
phyrio in Horatium lib. Sermon. 2.
Satyr. 8. eademque ult. ubi ita omnes
digitos nuncupat, Pollicem, indicem,
sanctum, medicum, minimum.

4 Ille.] Plinius lib. 11. cap. 14.
Est post aurem auge dextram Nemefis,
que referimus tacto ore proximum à mi-
nimo digitum, ceterum sermone à diis
ibi recedente.

5 Quæ dea.] Catullus Epigr. 47.
ad Licinium,

— Procepsque nostræ
Oramus cæce desponsæ uelle:
Ne parcas Nemefis respicias à se.

Et Ovidius lib. Tristium 5. eleg. 9.
Liquas ac dignas mærix Rhamnusia
penas

Impiosæ calcas qui mea fata pede.
Idem Ovidius metemorph. appellat li-
bro 14. Metemorph. quod ulciscitur

superbos, cum ait,

— Admoremque tunc Rhamnusia
iram.

Ammianus Marcellinus hoc graphice
describit lib. 14. in fin.

6 Rhamnes enim à Marathone.]
Pausanias in Atticis, qui est lib. 1.

7 Ubi Nemefis phanum.] Anti-
machus poëta Græcus, ex quo, at-
que etiam ex Strab. L. 13. his verbis,
Est dea quam Nemefem dicunt, dea mo-
gna potensque,

Quæ bona cælestium concessu cuncta deo-
rum

Possidet: huic prius sacratum condi-
dit aram

Fluminis Æsopi gelidas Adrasus ad-
undas:

Atque ibi nunc colitur, seruatque A-
drastia nomen.

Intelligis hic non Adrasco, sed A-
drastæ legendum esse. Nam & ipse
Strabo hanc Nemefim Adrastiam
nuncupatam fuisse tradit. Vide Am-
mian. Marcel. ubi supra.

8 Cuius simulacrum.] Pausanias in
Atticis & Suidas in Rhamnusia.

G 883 3

1 Quam

tumque est, annulum è sinistra in longissimum dextræ transferri, sæpe singultus & gravedines levare. ¹ Græcis erò medius, non famosi nomen habet, sed medici. Digitis ^{Medicus.} enim apud illos hæc indita nomina fuere, ἀνὴχειρ, δεικνύς, ἰατρός, δακτυλιώτης, ὠπιτής, ac si dicas, pollex, index, medicus, annularis, auricularis. ² Apud Pollucem hæc fuere nomina: Micros, hoc est, parvus, deinde paranesos qui sequitur, postea mesos, deinde lichanos, demum antichir aut megas. ³ Romani verò proximum minimo, annularem seu medicum nuncupant. ⁴ Illo enim, quum veniam poscimus à diis, locum Nemeseos (quæ dea ultrix malorum fuit, faulrix verò bonorum) post aurem dextram obsignamus. Ipsa enim Rhamnusia dicta, ibi locum venerationis habet. ⁶ Rhamnes enim à Marathone haud plus sexaginta stadiis abest, ⁷ ubi Nemesis phanum memoratu ^{Nemeseos simulacrum.} præcipuum, ab Adrasco ædificatum, ⁸ cujus simulacrum altera

¹ Græci vero medius.] Sic annotat et Jac. Tuscanus in suo lexico, in dictione ἰατρός.

² Apud Pollucem.] Lib. scilicet 2. cap. 4. & iterum cap. 50.

³ Romani.] Gellius lib. 10. cap. 10. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 13. Porphyrio in Horatium lib. Sermon. 2. Satyr. 8. eademque ult. ubi ita omnes digitos nuncupat, Pollicem, indicem, famosum, medicum, minimum.

⁴ Illo.] Plinius lib. 11. cap. 14. Est post aurem æque dextram Nemeseos, quo referimus tacto ore proximum à minimo digitum, veniam sermonis à diis ibi recedentes.

⁵ Quæ dea.] Catullus Epigr. 47. ad Licinium,

— Precesque nostras
Oramus cave despuas ocelle:

Ne pœnas Nemesis repositat à te.

Et Ovidius lib. Tristium 5. eleg. 9.

Exigat ac dignas ultrix Rhamnusia pœnas

Imposito calcas qui mea sata pede.

Idem Ovidius memorem appellat libro 14. Metamorph. quod ulciscitur

superbos, cum ait,

— Memoremque time Rhamnusiæ aram.

Ammianus Marcellinus hoc graphice describit lib. 14. in fin.

⁶ Rhamnes enim à Marathone.] Pausanias in Atticis, qui est lib. 1.

⁷ Ubi Nemesis phanum.] Antimachus poeta Græcus, ex quo, atque etiam ex Strab. l. 13. his verbis, Est dea quam Nemeseum dicunt, dea magna potensque,

Quæ bona celestium concessu cuncta deorum

Possidet: hinc primus sacratam condidit aram

Fluminis Æsapi gelidas Adrastus ad undas:

Atque ibi nunc colitur, servatque Adrastia nomen.

Intelligis hic non Adrasco, sed Adrastum legendum esse. Nam & ipse Strabo hanc Nemeseim Adrastiam nuncupatam fuisse tradit. Vide Ammian. Marcel. ubi supra.

⁸ Cuius simulacrum.] Pausanias in Atticis & Suidas in Rhamnusia.

altera manu fraxineum ramum, altera phialam geliz
¹ quem locum qui eam venerantur attingunt, quum in ipsa
 aure memoriæ locus foret. ² Eundemque minimo proximum
 in sponfalibus annulo exornamus, quia tenuissimam
 venam inde ad cordis ima penetrare arbitrantur. Hunc
 Egyptii tanquam sacrum multis odoribus delibutum habere
 afluerant: habuisseque hoc proprium ferunt, ut complicatus,
³ senarium, qui perfectissimus est, numerum designaret.
 Minimum vero, quia omnibus minor, minus officii
 habet, quodque ejus ope minus indigemus, propterea dici
 autumant: ⁴ cui etiam auriculari nomen est, quod illius ope
 aurium sordes, quæque in his incommoda sunt, adimimus
 & levamus: tarditatisque aurium, aut si quid in eis putidum
 fuerit vel purulenti, succurrimus. ⁵ Fuitque literis proditum,
 crebro scabere aurem dextram minimo, furoris signum
 esse: ⁶ ejusque tinnitum crebriorem, morbum corpori
 adactum præmonstrare. ⁷ Si quem tamen dimicationi
 vel

Minimus seu
auricularis.

Minimus
dextram
scabere.

¹ Quem locum.] Plinius l. 11. c. 45. ex quo hunc locum corriges.

² Eundemque minimo proximum.] Gellius lib. 10. cap. 10. Macrobius lib. 7. Satur. cap. 13.

³ Senarium.] Macrobius d. lib. 7. cap. 13. ubi reddit causam, cur annulus in digito coheratur, qui in sinistra manu minimo est proximus. Complicatus enim, inquit, senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus, perfectus atque divinus est.

⁴ Cui etiam auriculari.] Nam & Græcis οὐτίς & digitum minimum & aurem significat.

⁵ Fuitque literis proditum.] Ex Apulejo libro 6. cujus hæc verba sunt, Quam ubi primum inductam, oblatamque conspexis Venus, levissimum cachinnum extollit, & qualem solent furenter irati: caputque quatens & adscalpens aurem dextram, &c.

COLERUS.

* Fuit etiam indicium mollitiei,

digito caput scabere. Sic Pompeius olim à Cinna Poeta perstrictus fuit:

Fasciolas qui crura tegit, digito caput uno

Scalpit: quid credas hunc sibi velle? virum.

De quo idem narrat Marcellinus l. 1. Seneca lib. 7. epist. 53. *Impudicum incessus ostendit, & manus mota & relatus ad caput digitus.* Et lib. 7. Contravers. 4. de Calvo. dicit de Pompejo: *digito caput uno Scalpit: quid credas hunc sibi velle? virum.*

TIRAQUELLUS.

⁶ Ejusque tinnitus.] Consule medicos.

⁷ Si quem tamen dimicationi.] Horatius lib. 1. Sermon. Satyr. 4. in principio. *Crispinus minimo me provocat, accipias si vis,*

Accipe jam tabulas: detur nobis locus, hora,

Custodes: videamus uter plus scribere possit.

Ubi Acron & Porphyrio interpretes dicunt,

vel pugnae veteres laceſcebant, minimo provocante invi-
tabant. ¹ Est quoque animadvertere, quod qui minimo
geſtatur annulus, achates dicitur: quo vero index ornatur,
coriannos. ² Latini autem levis materiae annulum, qui mi-
nimo geſtatur, æſtivum nuncupant. ³ In auctionibus & lo-
cationibus attollere digitum, ſe emptorem & conducto-
rem: ⁴ in certamine & pugna, deditioem: ⁵ manum ve-
ro protendere, pacem peti, ſignificabant: quibus in uſu
erat, ritu priſco, ut qui forenſia ſtipendia auſpicabatur, bra-
chium extra togam exerere non auderet.

Mini-
mo pro-
vocare.
Acha-
tes.
Corian-
nos.
Annu-
lus æ-
ſtivus.
Digi-
tum
tollere.

dicunt, eos ſolere minimo digito alios
provocare, qui volunt oſtendere, plus
eſſe virium in ſuo minimo digito,
quam in alterius toto corpore.

¹ Est quoque.] Id uſque ad clauſu-
lum, Latini autem, eſt Pollucis l. 5.
cap. 16. quo tractat de ornatu mulie-
bri. Ex quo intelliges hic legendum
acanes, non achates: & coriannos, non
coriannum.

² Latini vero.] Cælius Rhodiginus
lib. 6. cap. 12. ſed quo auctore non
magis prodit quam Alexander. Non
recordor autem me alibi legiſſe. Vide
tamen interpretem Juvenal. Satyr. 1.
ibi,

*Ventilat æſtivum digitis ſudantibus
aurum.*

³ In auctionibus & locationibus.]
Cicero 3. in Verrem act. Ne multa,
inquit, loquuntur ſe eſſe confirmat.
& paulo poſt, Locare incipit non pro-
ſcripta, neque ediſſa die, alieniſſimo
tempore, ludis iſſis Rom. foro ornato.

*Itaque renunciat Rabonius illam deciſio-
nem tutoribus: accurrunt tamen ad tem-
pus tutores, digitum tollit Junius pa-
trius.*

⁴ In certamine & pugna.] Perſius
Satyr. 5.

*Nili tibi conceſſit ratio? digitum exere,
peccat.*

Nam & ad id eum locum trahit Eraſ-
mus Chil. 3. cent. 4. cap. 14. Atque
etiam illud Divi Hieronymi in dia-
logo Luciferiani & Orthodoxi, *En
tollo manum, cedo, viciſti.* Sunt tamen
qui eum locum Perſii aliter intelli-
gunt. de quo vide ibi interpretes, &
quæ diximus ſupra eod. lib. cap. 7.

⁵ Manum verò protendere.] Quintil.
lib. 11. cap. 3. quod eſt de Pronuntia-
tione, *Fit & ille habitus, qui eſſe in
ſtatuis pacificator ſolet, qui inclinato in
humerum dextrum capite, brachio ab
aure protenſo, manum inſeſſo pollice pro-
tendit.* Quamvis ſunt qui ibi extendit
legunt, quod tamen non longe abeſt.

FINIS TOMI PRIMI.

36582

Cup by

